

MUINAISAJAN IHMEET

MUINAISAJAN IHMEET

I OSA

MUINAISAJAN IHMEET

Julkaissut

J. A. HAMMERTON

Suomeksi toimittaneet

ILMARI JÄÄMAA ja MIKA WALTARI

EDELLINEN OSA

546 KUVAA, 13 KARTTAA,
37 VÄRIKUVAA

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA
1934

I OSAN SISÄLLYS:

I OSAN VÄRIKUVAT:

ALKULAUSE

Teos »Muinaisajan ihmeet» käsittää koko maailman historian, mutta kokonaan uudessa ja yllättävässä asussa. Tämä teos ei perustu sanoiksi jähmettyneisiin perinnäistietoihin, jotka kukin sukupolvi muokkaa oikullisesti uudelleen oman mielensä mukaiseksi historiaksi tulkiten muinaiset käsikirjoitukset uusin tavoin ja tarjoten omat selityksensä menneisyyden tapahtumista. Tässä maailmanhistoriassa puhuvat muinaisajan muistomerkit mykkää, ikuista kieltään. Historioita kirjoitettiin sanoin jo vuosituhansia sitten. Tämä teos esittää maailmanhistorian *kuvina*. Jo sen tähden »Muinaisajan ihmeet» on yllättävä teos — eihän meillä tähän mennessä ole ilmestynyt mitään vastaavanlaista. Mutta sen lisäksi tämä uusi maailmanhistoria avaa huimaavia näköaloja kokonaan uusille aloille. Siinä tutustumme kansoihin, jotka ovat hävinneet muinaisuuden hämärään jättämättä jälkeensä ainoatakaan tajuttavaa sanaa, äänettöminä kuin maa, jonka

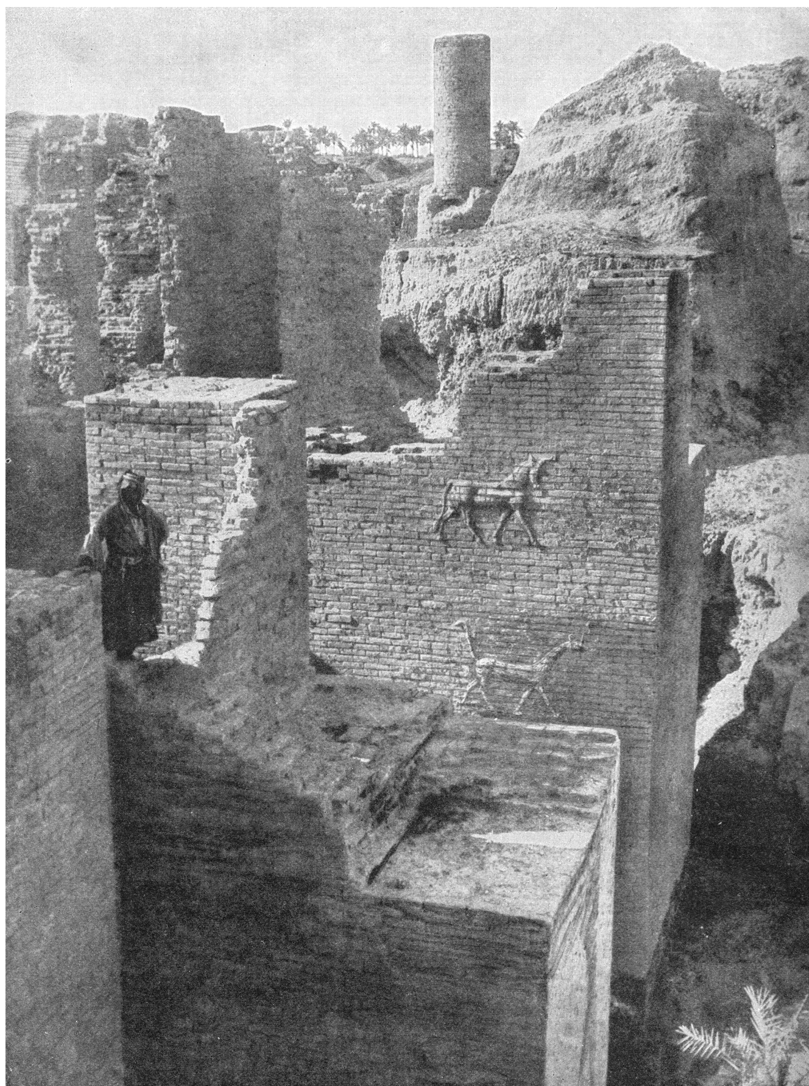
MONOLIITTINEN AIKAPYLVÄS COPANISSA, KESKI-AMERIKASSA.

Keski-Amerikan salaperäinen maya-kansa pystytti tällaisen runsain veistoksin koristellun kivipylvään kunkin viisivuotiskauden päättymisen merkiksi. Kuvassa näkyvä aikapylväs on pystytetty verraten myöhään — kolmannella vuosisadalla j. Kr. (Kuva liittyy lukuun »Keski-Amerikan mayaihmeet».)

poveen ne ovat uponneet. Meidän aikamme historiantutkijat ovat käyttäneet kaiken tarmonsa oppiakseen tuntemaan myös nämä kansat. He ovat tunkeutuneet kauas muinaisuuteen, rastineet polkuja mykkien, eksoottisten kulttuurien tutkimattomiin viidakkoihin. Heidän ponnistustensa tuloksena on kehittynyt kokonainen uusi tieteenhaara, arkeologia, joka on saanut muinaisaikojen ihmeelliset, maatuneet jäännökset puhumaan omaa salaperäistä kieltään.

Arkeologi ei uppoudu pölyisiin kirjastoihin. Hänen työaseensa on lapio! Ja arkeologien käsissä ovat rakennusten jäännökset, taideteokset ja työkalut, joita on löytynyt muinaisten kansojen asuinpaikkojen maakerrostumista, muuttuneet loppumattomaksi, historialliseksi aineistoksi, joka avaa valtavia näköaloja menneisyyteen. Näiden löytöjen tulkitsijoilla on omat, ankaran tieteelliset menetelmänsä, joiden perusteella he luokittelevat löytönsä ja tekevät niistä johtopäätöksensä.

Mutta tässä teokses-

ESAGILAN, MARDUK-JUMALAN TEMPPELIN, MUURIEN KORKOKUVIA.

Ishtarin portin Pyhää tietä reunustavia muureja ja Esagilan, Marduk-jumalan temppelin, seiniä koristivat moniväriset, lasitetuista tiilistä sommitellut korkokuvat. Niistä on säilynyt vain katkelmia, mutta lasittamattomia korkokuvia on onneksi löytynyt myös muurien maanpinnan alle jatkuvissa osissa, jotka ovat säilyneet meidän aikaamme asti. Kuvassa näemme pari komeaa näytettä muinaisen Babylonin koristetaiteesta. (Kuva liittyy lukuun »Suuri Babylon».)

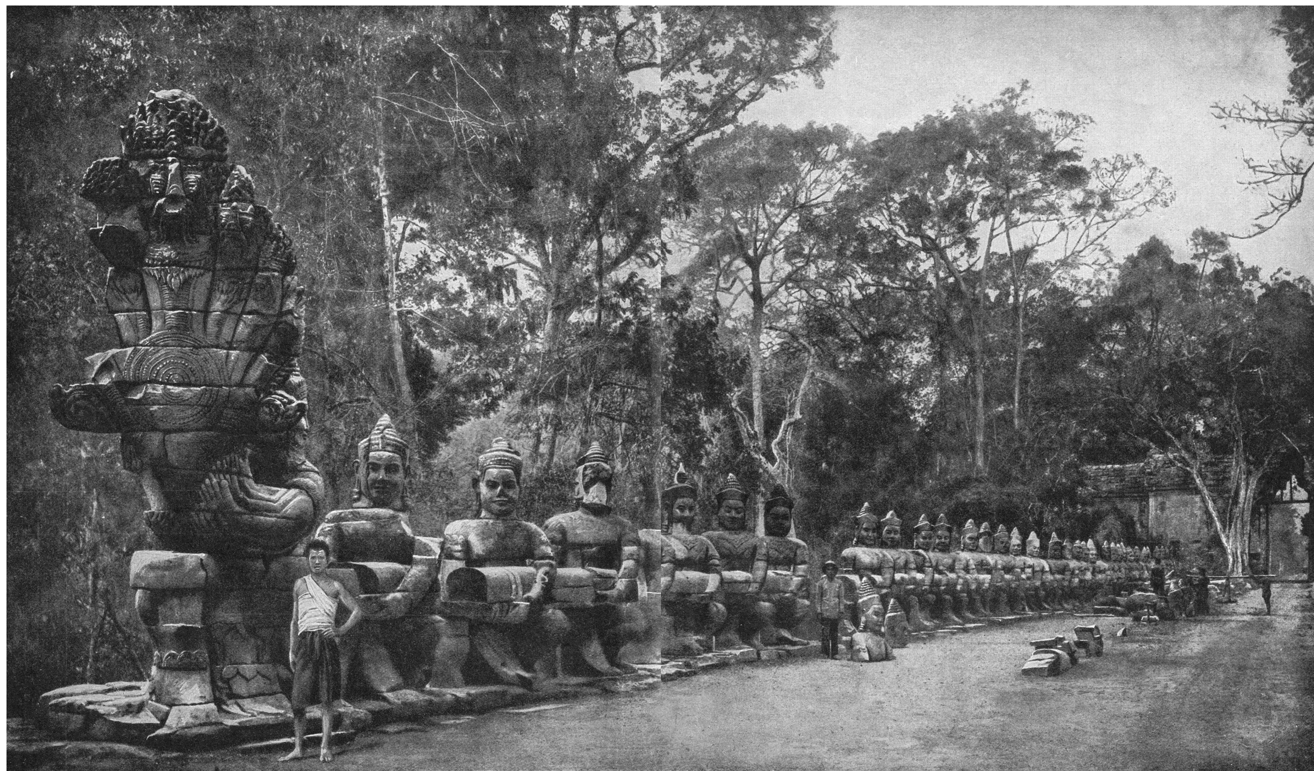
sa emme turvaudu arkeologian raskaaseen tieteelliseen tykistöön. »Muinaisajan ihmeet» esittää vain arkeologien hellittämättömän työn lopulliset tulokset. Tässä teoksessa lukija näkee muinaisajan mahtavimpien muistomerkkien kunkin piirtyvän oman aikansa taustaa vasten. Hän löytää kivikautisten luolien pimeistä syvyyksistä maalauksia, jotka välittömässä, kiihkeässä voimassaan tehoavat vastustamattomasti katsojaan. Hän laskee kuokan kädestään ja jää tuijottamaan Egyptin muinaisten faraoiden hautojen ihmeitä. Raamatun ikuiset maisemat avautuvat hänen eteensä Jerusalemista Kaldean Uriin asti. Babylon, Susa ja Persepolis heijastelevat yhä itämaiden mielikuvituksellista loistoa. Hellaan temppelien rauhallinen kauneus lumoaa mielemme, näemme keisarien Rooman. Idästä länteen, pohjoisesta etelään vaellamme kuolleiden kivikaupunkien halki, jotka yhä vielä itäisissä maissa, Afrikassa, Balkanin maissa ja Italiassa, kertovat Rooman maailmanvaltakunnasta. Mutta tutustumme myös kaukaisiin, eksoottisiin kulttuureihin. Näemme buddhalaisen Aasian tarunomaiset rakennukset, Intian pagodit ja vuoritemppelit, Kiinan mahtavan muurin ja vieraiden maanosien ihmeelliset muinaisjäännökset. Hämmästymme tuntemattoman Afrikan mahtavia kiviraunioita, Tyynen valtameren yksinäisen saaren sortuneita kivipatsaita. Valkoiset valloittajat hävittivät Amerikan esihistorialliset kulttuurit, mutta niiden salaisuudet elävät vielä tänäkin päivänä mykissä kivikylissä ja sortuneissa temppeleissä.

Yksi ainoa kuva voi puhua enemmän kuin kymmenet tiheät sivut. Sana ei koskaan korvaa sitä, minkä omin silmin joudumme näkemään. Tässä teoksessa kohoaa koko muinainen maailma silmiemme eteen järkyttävänä, lumoavana todellisuutena. Historia alkaa elää. Seistessämme faraoiden haudoissa ja kävellessämme egyptiläisen aatelismiehen muinaisessa palatsissa emme

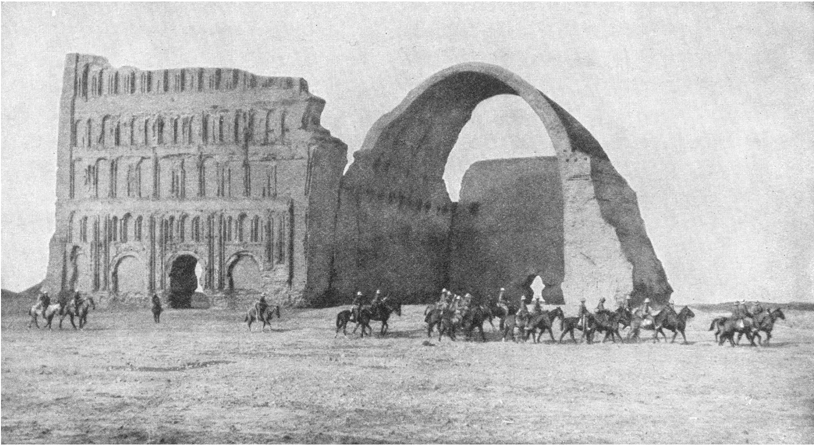
ANANDAN TEMPPELIN ERÄSTÄ PORTTIRAKENNUSTA VARTIOIVIA KIVIHIRVIÖITÄ.

Birmassa sijaitseva Pagan, kuningas Anawratan muinainen pääkaupunki, on nykyään vain mitätön kylä. Sen lukemattomat temppelit ovat rappeutuneet ja kurjassa kunnossa lukuunottamatta suurimpia, joista hallitus huolehtii. Niitäkin on 136! Näistä pagodeista ehkä suurin ja kaunein on Anandan temppeli. (Kuva liittyy lukuun »Pagan, kymmenentuhannen temppelin kaupunki».)

ANGKOR THOMIN ITÄISELLE PORTILLE JOHTAVA SUOJAKAIDE: KUNNIOITTIHOVIMIEHET KANNATTELEVAT SYLISSÄÄN JÄTTILÄISMÄISTÄ KÄÄRMETTÄ.

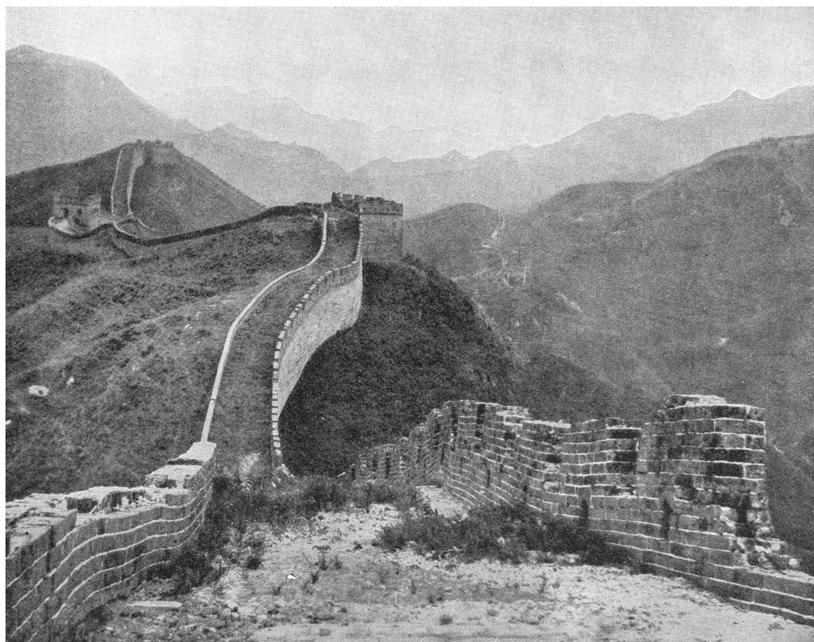
Viidakkojen keskellä, Kambodjan pohjoisosassa sijaitsee Angkor-Thom, khmerien valtakunnan muinainen pääkaupunki. Vain harvat nat uskaltavat matkustaa tähän Ranskan Indo-Kiinan kaukaiseen kolkkaan, mutta ihminen, joka kerran on nähnyt Angkor-Thomin, ei voi koskaan sitä unohtaa. Rehevän viidakon keskeltä kohoaa siellä täällä pyhän Naga-käärmeen leveä kivipää muinaisen käärmeenpalvonnan verana. Ketkä rakensivat Angkor-Thomin? Maan nykyiset asukkaat puhuvat jumalista ja tiedemiehetkin voivat esittää vain olettamuksia. Joku väittää khmer-kansan polveutuvan Indrapatista, muinaisesta Delhistä, toiset olettavat, että tämän mahtavan sivistyksen perustivat kauppiaat, skaltautuivat mereltä Menam- ja Mekong-jokia pitkin sisämaahan. Mutta tämän sivistyksen synty ja häviäminen on yhä pysynyt arvoituksena. Viidennellä vuosisadalla j. Kr. tuo kansa salaperäisellä tavalla kohosi suuruuteen hävitäkseen puolen vuosituhannen kuluttua jälleen yhtä salsti olemattomiin jättäen jälkeensä vain Angkor-Thomin kaltaisia mahtavia kivirakennuksia, jotka ovat kyenneet uhmailemaan ajan ja viidakon lakkaamatonta hävitystyötä. (Kuva liitty;ukseen »Angkor, viidakon salainen ihme».)

KTESIFONIN VALKOISEN PALATSIN HOLVIKATTO.
Kuvassa näemme Khosreus Suuren, persialaisen sassanidikuninkaan, suunnattoman Valkoisen palatsin vastaanottosalin jäännökset. Koko rakennus oli aikoinaan lähes 50 m korkea. 25 m korkean vastaanottosalin holvikatto oli maalattu siniseksi ja koristettu kultaisin tähdin, niin että se muistutti taivaankantta. Kuva on otettu maailmansodan aikana. Rakennuksen edessä näemme englantilaisen ratsuväkiosaston. (Kuva liittyy kirjoitukseen »Khosreuksen palatsi Ktesifonissa».)

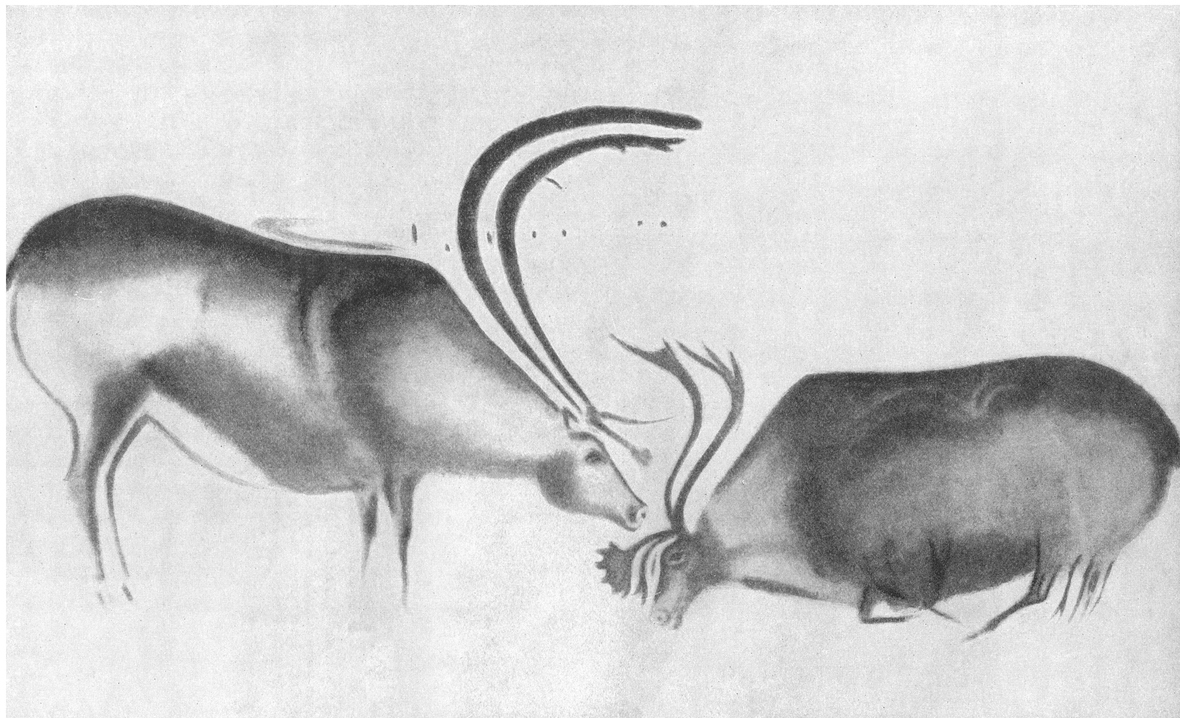
enää kaipaa hieroglyfien kertomia, monimutkaisia tarinoita. Emme ainoastaan ymmärrä, me *elämme* muinaisuuden kaikin aistein. Ajan pyörä oli ennen pysähtynyt Tutankhamonin hautakammion tutkimattomaan pimeyteen. Nyt ovat arkeologit vapauttaneet sen asukkaat lumouksesta, Egyptin faraot ovat heränneet vuosituhansia kestäneestä unestaan elämään uudelleen muinaista elämäänsä loisteliaissa asunnoissaan ja suorittamaan komeita, salaperäisiä juhlamenojaan Niilin vilvailla rannoilla.

Helleenien kauneusmaailma avautuu eteemme välittömänä ja avarana. Aiskyloksen ja Platonin teokset ovat avanneet kreikan kielen tutkijoille pyhän Hellaan portit, mutta Feidiaan veistokset ja Iktinoksen Parthenon kertovat vielä enemmän jokaiselle, jolla on näkijän silmät. Eivätkä kaunopuheisimmatkaan sanat voisi tehokkaammin ilmentää esihistoriallisen Amerikan salaperäisiä, kammottavia sivistyskausia kuin aztekien mielikuvitukselliset kivihirviöt, joiden ympärillä yhä huuruaa muinaisten uhrien veri. Muinaisten kulttuurien kivijäännökset leviävät eteemme ammoin sitten sukupuuttoon kuolleen eläinkunnan kivettymäin lailla. Ja samalla tavoin kuin tuollainen kivettymä todellisuudessaan ja välittömässä havainnollisuudessaan tehoaa meihin voimakkaammin kuin sivujen pituiset anatomiset kuvaukset — samalla tavoin muistomerkit puhuvat väkevämpää kieltä kuin kymmenet historialliset teokset. Alkutekstit ja kuvaukset vaihtuvat ja muuttuvat, ne käännetään uusiin kieliin ja tulkitaan yhä uusin tavoin ihmissuvun ajatusten vuosisatojen ja vuosituhansien kuluessa vaihtaessa muotoaan. Mutta muistomerkit pysyvät ikuisesti samoina, kivi säilyttää muotonsa, ne puhuvat meille samaa kivistä kieltä kuin rakentajilleenkin. Ainoakaan kirjain ei ole muuttunut, ainoakaan tavu ei ole hävinnyt! Antakaamme siis kiven puhua!

KIINAN MUURI LÄHELLÄ KORKEINTA KOHTAANSA NANKOWIN SOLASSA.

Vuorien ylitse, erämaiden halki, laaksojen ja jokien poikki ulottuu Kiinan suojamuuri 2 500 km:n pituisena Liautungin lahdesta Gobin erämaahan asti. Sen rakennuttamisen aloitti Shih-Hwang Ti kolmannella vuosisadalla e. Kr., mutta muuri valmistui vasta monta vuotta hänen kuolemansa jälkeen. Lopullisen muotonsa se sai 1400- ja 1500-luvuilla Ming-keisarien aikana. (Kuva liittyy lukuun »Kiinan muuri».)

KAKSI KAUNISTA, ILMIELÄVÄN NOTKEAA JA SULOKASTA HIRVEÄ.

Nämä kaksi hirveä ovat kenties Font-de-Gaumen luolan parhaat maalaukset ja hämmästyttävintä on, kun otamme huomioon niiden käsittämättömän vanhan iän, että ne ovat näin ihmeellisen luonnonmukaisia. Vasta monta tuhatta vuotta myöhemmin saavutti ihmiskunta jälleen yhtä korkean taiteellisen tason. Hirvet käyvät rauhallisesti laitumella toisiinsa päin kääntyneinä; ne on maalattu monivärisiksi punertavan, ruskean ja mustanruskean vivahduksin. Sarvet on rohkeasti piirretty osaksi sivulta päin, joten muinainen taiteilija lienee jonkin verran tuntenut perspektiivin lakeja; mainittakoon, että kuvat maalattiin luolassa, johon auringonvalo ei milloinkaan päässyt tunkeutumaan. Mittakaava on 1 : 10.

TUTANKHAMON-PATSAAN VÄRÄHTÄMÄTÖN KATSE.

Tämä Tutankhamon-patsas, joka aivan uhkuu elämää ja tarmoa ja on varmastikin aivan ilmeisesti kuvattavansa näköinen, on toinen niistä kahdesta kuvapatsaasta, jotka olivat hänen hautakammionsa sinetöidyn käytävän suulla. Jo nuo 7 jalan korkuiset patsaat, jotka on verrattoman varmasti veistetty puusta ja jäljestäpäin mustattu maapihkalla ja upeasti koristettu taotulla kullalla, riittävät antamaan käsityksen Egyptin faaraoiden tarumaisista rikkauksista. Kulmakarvat ovat puhdasta kultaa, otsalta kohoava kuninkaallinen käärme kultaa ja pronssia.

PÄÄSIÄISSAAREN SALAPERÄISIÄ KIVIKUVIA PUOLITTAIN HAUDATTUINA RINTEILTÄ VYÖRYNEESEEN MULTAAN JA SORAAN.

Tyynenmeren aavasta, autiosta pinnasta kohoavalla pienellä, metsättömällä saarella seistä törrötti aikoinaan kuin saaren vartijoina kokonainen armeija, yhkeitä, kummitusmaisia kivihirviöitä, joiden kaltaisia ihmiskäsi ei ole missään muualla kivestä muovannut. Niitä kohosi yksinäisinä ja hajallaan siellä täällä saaren keskiosissa, säännöllisinä ryhminä pitkin rannikkoa, epälukuisina joukkoina sammuneen tulivuoren rinteillä. Sellaisina ne olivat vielä satoja vuotta sitten; nyt ovat hajallaan siellä täällä seisseet tai ryhmiksi järjestetyt kivikuvat kaikki poikkeuksetta kumossa, ja pitkin tulivuoren rinteitä kohoavista ovat vuoren laelta vyöryneet maanvieremät haudanneet toiset kokonaan, toiset kaulaa myöten: muutamia ovat taasen alasvieora- ja multajoukkiot kaataneet kasvoilleen tai sortaneet selälleen raastamalla maaperustan pois niiden alta. Ajateltakoon lisäksi, että saaren nykyiset asukkaat, joita on ainoastaan muutamia satoja, eivät välitä noista jättimäisistä kivikuvista lainkaan, ja vastenmielisesti puhuvat niistä, että niitä on varmastikin ehdoin tahdoin tuhottu ja ettei saarella kasva puita, joista saisi teloja ja vipukankia, joita ilman tuntuu mahdottomalta käsittää, miten noin suunnattoman raskaita kivimöhkäleitä on voitu liikutella. Täytyy myöntää nuo kivikuvat ovat arvoituksia, jotka todella ansaitsisivat saada ratkaisunsa!

KHEFRENIN PYRAMIDI GIZEHIN LUONA NOUSEVAN AURINGON LOISTEESSA.

KIVIKAUDEN MESTARITAITEILIJOITA

Muinaisajan kaikkien ihmeellisten muistomerkkien joukossa ei ole ainoatakaan, joka voimakkaammin vetoaisi mielikuvitukseen kuin ne kivikauden aikaiset maalaukset, jotka on tavattu Altamiran ja Font-de-Gaumen luolissa ja jotka ovat niin kunnioitettavan vanhoja, että pyramidit vaikuttavat niiden rinnalla nykyaikaisilta! Meidän, jotka olemme niin ylpeitä edistyksestämme, on nöyrtyen tunnustettava se viivojen täydellisyys ja tekniikan kehittyneisyys, jonka pimeissä luolissa maalaavat taiteilijat saavuttivat enemmän kuin 20 000, jopa kenties 50 000 vuotta sitten. Tämän kirjoituksen yhteydessä esiintyvät kuvat, jotka apotti Henri Breuil taitavasti on alkuperäisistä jäljentänyt, on otettu kahdesta suuresta teoksesta, joiden ilmestymisestä tieteen on kiitettävä Monacon entistä ruhtinasta. Ne ovat Capitanin, Breuilin ja Peyronyn »La Caverne de Font-de-Gaume Aux Eyzies (Dordogne)» sekä Cartailhacin ja Breuilin »La Caverne d'Altamira à Santillane près Santander (Espange)».

Eräänä koleana talvipäivänä vuoden 1879 loppupuolella tutki muuan espanjalainen aatelismies, Don Marcelino de Santuola, esihistoriallista rotkoluolaa, joka sijaitsi Santillanassa hänen kotinsa lähettyvillä. Rotko oli muuan niistä lukuisista, pitkistä ja kiemurtelevista luolakäytävistä, joita muinaiset rajut tulvasateet ovat kaivertaneet Biskajanlahden rannikolla, Santanderin yläpuolella kohoaviin kalkkikiviharjanteisiin. Muutamia vuosia aikaisemmin oli ajokoira seurannut kettua tähän tuntemattomaan luolaan ja pelastaakseen koiran olivat metsästäjät laajentaneet aukkoa kuitenkaan silmäilemättä luolan sisäpuolta. Tutkijakin johduttuaan jonkin ajan kuluttua ajattelemaan tätä ketunkoloa toivoi ainoastaan voivansa kartuttaa kokoelmaansa, joka käsitti piiaseita, kivettyneitä luita ja muita kivikauden jäännöksiä, jotka hän oli kaivanut maasta luolan suulta neljä vuotta aikaisemmin.

Tuona merkityksellisenä marraskuun päivänä Don Marcelino hapuili käytävässä, joka oli niin matala, ettei hän voinut kävellä suorana. Hänen pieni tyttärensä, joka sattumalta oli mukana, teki omin päin tutkimuksiaan, mutta pysähtyi äkkiä ja huudahti: »Isä, katso härkiä!» Tullessaan tytön luokse isä havaitsi hänen osoittavan ylöspäin ja näki hämmästyksekseen katossa ryhmän freskomaalauksia. Huonosta valaistuksesta huolimatta hän saattoi erottaa parikymmentä biisonhärkää, muutamia villisikoja, kuusipeuran ja muuta metsänriistaa, jotka oli eloisasti ja voimakkaasti maalattu kiveen loistavin punaisin, mustin ja keltaisin värein.

Kun maailmalle muutamia kuukausia myöhemmin tiedoitettiin esihistoriallisen taidemuseon löytyneen espanjalaisesta luolasta, sai löytäjä osakseen paljon pilkkaa ja epäilystä. Mutta kauan ei kestänyt, kun jo muiden rotkojen seinistä, läheltä ja kaukaa, löydettiin yhtä eläviä taideteoksia ja meidän päivinämme tunnustetaan tuhannet tällaiset maalaukset ja veistokset, jotka ovat säilyneet noin viidessäkymmenessä luolassa, maailman vanhimpain taiteilijain alkuperäisteoksiksi.

Tarkastelkaamme aluksi jo mainitun suuren kattofreskon kolmea äärimmäistä kuvaa. Fresko sijaitsee lattiakuopan yläpuolella luolassa, joka nyttemmin on tehnyt lähellä sijaitsevan niityn, Altamiran, nimen kuolemattomaksi. Biisonhärkä, joka monien tovereittensa tavoin on puolentoista metrin pituinen, on säilynyt parhaiten. Ruumiin punainen ja musta väri on varjostettu raapimalla kylkiä ja muita esiinpistäviä ruumiinosia, samalla kuin kivipiirrin on korostanut silmän, sarven, etusorkan ja heilahtavan hännänpään muotoja.

Kuusipeura, 22 dm pitkä, on saanut yhtä taiteellisen muodon, joskin suoritustapa on ollut erilainen. Se on kiinteästi mutta kuitenkin hienopiirteisesti piirretty mustalla. Ruumiiseen on

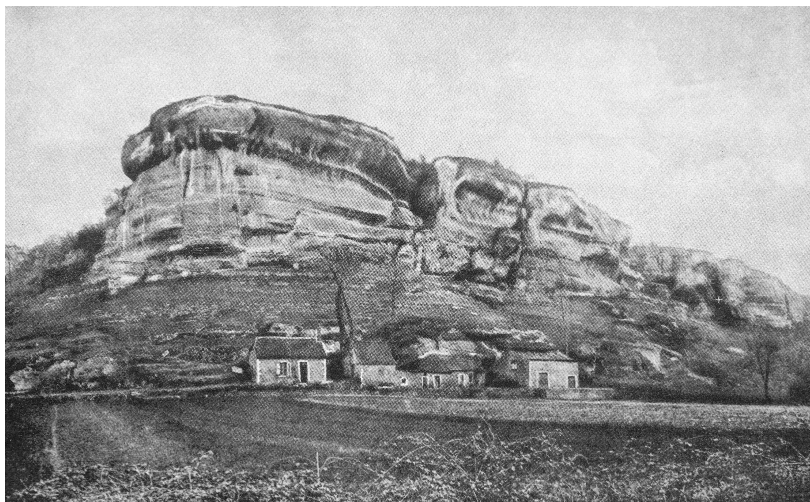

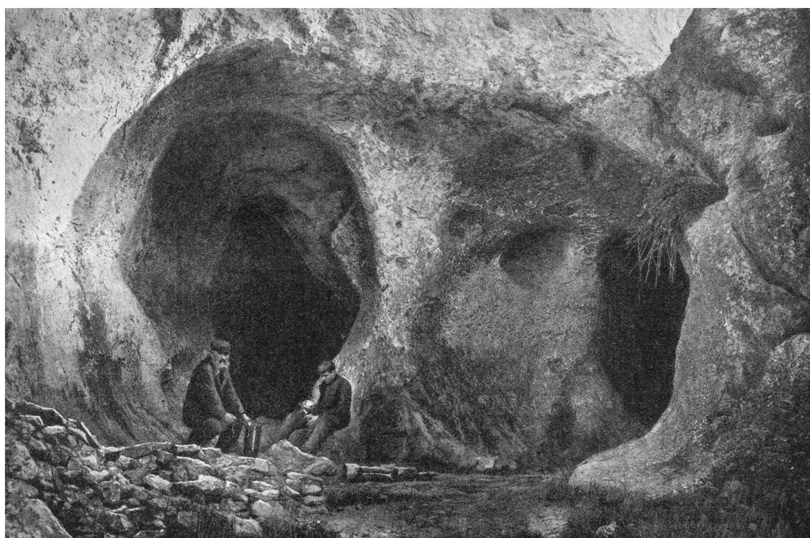
»MESTARIMAALAUKSIA», JOIDEN IKÄ ON AINAKIN 50 000 VUOTTA.

Yllä näemme Altamiran luolan kuuluisan kattofreskon piirroksena, joka antaa jonkinlaisen käsityksen näiden mestariteosten yleisestä ryhmittelystä ja ulkonäöstä; sen on piirtänyt Don Marcelino de Santuola, kuvien löytäjä. Paljaat numerot eivät kykene ilmaisemaan niiden suunnatonta ikää ja joka tapauksessa noiden kaukaisten aikojen ilmaiseminen vuosilukuina on niin epävarmaa, että jotkut tutkijat muuttavat kaksinkertaisiksi toisten tutkijain tulokset tai vähentävät niistä puolet. Mainittakoon vain, että metallien keksimistä edeltäneeseen neoliittiseen eli nuorempaan kivikauteen verraten koko historiallinen aika merkitsee yhtä ainoata päivää, kun taas paleoliittinen eli vanhempi kivikausi, jonka loppupuolella nämä maalaukset syntyivät, kesti suunnilleen ainakin kolme kertaa kauemmin.

tasaisesti levitetty punaista väriä ja valo- ja varjovaikutus on saavutettu raapimalla, kun taas lähelle takapuolta on ikään kuin palettiveitsellä sivelty kuivaa, liitumaista ainetta. Silmä on sijoitettu huonosti eikä taiteilija ole yrityksistään huolimatta saanut sitä enää pyyhityksi pois. Laukkaava villisika, joka on 16 dm:n korkuinen ja sijaitsee lähinnä käytäväaukkoa, on viime aikoina kärsinyt eniten kosteudesta. Silti se on yhä edelleen säilyttänyt entisen eloisuutensa ja suorituksen taitavuus tekee piirroksen loistavan ainoalaatuiseksi.

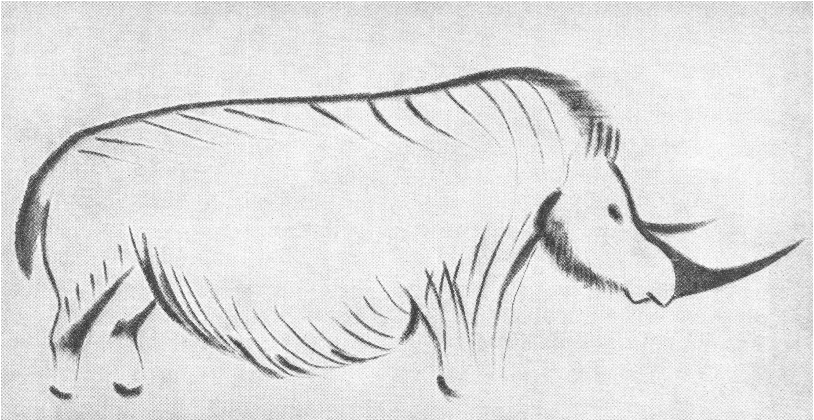
Kaksi vuosikymmentä ehti kulua, ennen kuin oppinut ranskalainen apotti, Henri Breuil, tapasi uuden maanalaisen luolakäytävän korkeassa kallioseinämässä eräässä Dordognen romanttisessa laaksossa. Tässä Font-de-Gaume nimisessä luolassa, joka on enemmän kuin viidensadan kilometrin päässä Kantabrian taidekeskuksesta, on asustanut maalarikoulukunta, jota on elähyttänyt yhtä ylhäinen päämäärä ja joka on omannut yhtä eloisan kuvauskyvyn. Tyyli on niin yhtenäistä, että ensi silmäyksellä on vaikea ratkaista, onko biison, jonka löytöpaikkaa ei mainita, peräisin Font-de-Gaumesta vai Altamirasta. Mutta tämä pohjoisempi akatemia kuvasi myös eläi-

ERÄÄN MAAILMAN VANHIMMAN TAIDEMUSEON OVIAUKKO.

Tämä taidekulttuuri ulottui Pyreneitten molemmin puolin. Ylläolevissa valokuvissa näemme erään ranskalaisen luolan ulkonaisen ympäristön. Sieltä on löytynyt runsaasti maalauksia. Ylempänä näemme Font-de-Gaumen jyrkän, veden syövyttämän kukkulan, joka hallitsee Dordognen Beune-laaksoa — risti merkitsee luolan suuta; alempana on luolan suu läheltä katsoen — oikeanpuoleinen aukko on tärkein.

JO AMMOIN SUKUPUUTTOON KUOLLUT ELÄIN MAALAUKSESSA, JOKA MENESTYKSELLISESTI VOI KILPAILLA »MODERNIEN SUUNTIEN» KANSSA.

Tämä villakarvainen sarvikuono (mittakaava 1 : 5) on rohkein, vapain ja päättäväisin viivoin punaisella piirretty ääriviivapiirros, joka taitavasti ilmentää eläimen turkin muistuttaen meidän aikamme impressionistista taidetta. Mutta miten kauan on kulunut siitä ajasta, jolloin villakarvainen sarvikuono ahdisti metsästäjiä? Noin 17000 vuotta on alin luku, mitä on esitetty, mutta useiden asiantuntijain mielestä 50000 vuotta lienee verraten kohtuullinen laskelma; ajan tarkka määrääminen on mahdotonta.

miä, joita Kantabrian taiteilijat tuskin lienevät tunteneet.

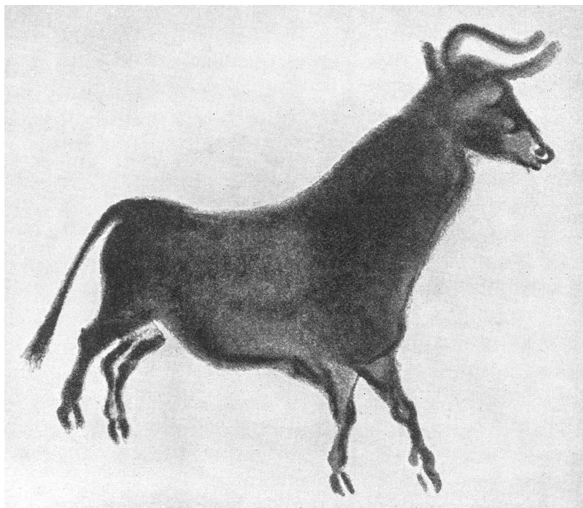
Siellä on esim. nopein, punaisin viivoin seinään luonnosteltu piirros, joka kuvaa jo ammoin sukupuuttoon kuollutta villakarvaista sarvikuonoa. Niukat keinot, joiden avulla on saatu ilmi niin turkin villaisuus kuin ruumiin pyöreät muodotkin, sarvien huolellinen viimeistely ja muut anatomiset yksityiskohdat ansaitsevat kaikki runsaasti kiitosta. Toinen yhtä onnistunut teos on sutta kuvaava seinämaalaus. Eläin on piirretty mustalla punaiseen värikenttään ja varjostettu taitavasti raaputellen. Vielä miellyttävämpi on ryhmäkuva, jossa kaksi vastakkain kääntynyttä peuraa käyskentelee laitumella päät painuksissa. Sarvikruunut on kuvattu osaksi en face ja koko sommitelma todistaa tämän muinaisajan taiteen ihmeellistä kuvaamiskykyä, silloin kun se oli parhaimmillaan.

Pystysuorassa asennossa seisovasta luolakarhusta on erinomainen tutkielma Font-de-Gaumessa ja samoin kävelevästä läheisessä Les Combarelles nimisessä luolassa. Kalat ovat harvinaisempia, mutta Niaux'n suuren luolapyhäkön lattiaan on piirretty muutamia lohenmulloja, kun taas El Pindalin romanttisessa luolassa Espanjan rannikolla, johon päästään ainoastaan meren puolelta, on tonnikalaa esittävä kaunis seinäkaiverrus. Vielä vähemmän tavataan lintuja niin taidetuotteissa kuin jätekummuissakin, mikä kenties aiheutuu siitä, ettei jousta vielä silloin ollut keksitty.

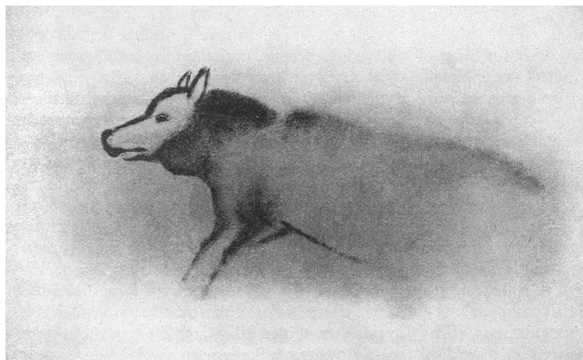
Nykyään ei enää ole epäilystäkään tämän merkillisen taiteen iästä. Muutamia piirroksia on säilynyt tippukivimuodostelmien peitossa, joiden syntyminen edellyttää pitkiä ajanjaksoja. Toisia on löydetty myöhemmän ajan yhteiskuntien jäännösten alta ja työkalujen joukosta on tavattu Länsi-Euroopassa ja koko maailmassa jo ennen historiallisen ajan sarastamista sukupuuttoon kuolleitten eläinten luita. Espanjassa, suuressa Castillon luolassa, joka kilpailee Altamiran kanssa, on eräissä teoksissa luolakarhujen kynnennaarmuja ja nämä eläimet kuuluvat tyyppiin, joka ei elänyt kuvaajiaan kauempaa.

Niin koko tämä taide kuuluu sivistyskauteen, joka kehittyi huippuunsa jo ennen kuin ihminen oli vielä sulattanut ainoatakaan malminkappaletta, polttanut saviruukkua, kutonut villa- tai liinakangasta tai oppinut maan muokkaamista tai villieläinten kesyttämistä. Se

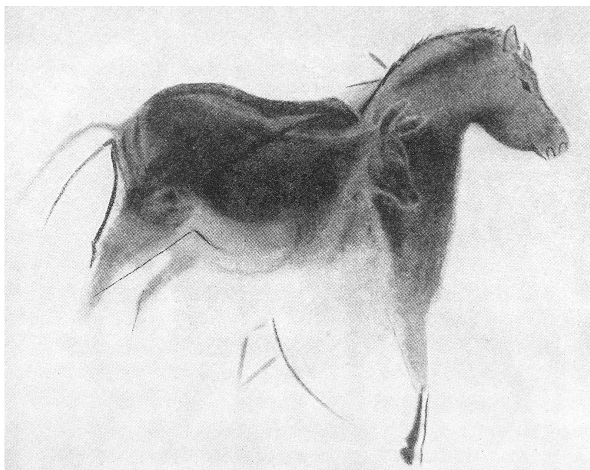
kuuluu ajallisesti vanhemman eli paleoliittisen kivikauden ns. aurignac- ja madeleine-jaksoihin — edellinen on saanut nimensä Ranskan Ylä-Garonnessa sijaitsevan Aurignacin luolan mukaan, sillä sieltä löydettiin ensimmäisen kerran vuonna 1861 kyseessä olevan aikakauden tyypillisten työkalujen jäännöksiä, ja jälkimmäisen ajanjakson nimi johtuu Dordognessa sijaitsevasta La Madeleinen luolasta. Siihen aikaan asui Euroopan länsiosassa pitkäkalloinen rotu, joka elätti itseään vaivalloisesti saalistaen ja taitavasti kalastaen. Sen tyypillisestä metsästäjänelämästä ja ajallisesta etäisyydestä huolimatta merkitsi tämän rodun elämäntapa kuitenkin askelta nykyaikaista yhteiskuntaa kohden. Näillä ensimmäisillä maalareilla oli värien hankintaan erinomaisen hyvät edellytykset. Rautapitoisista maalajeista he valmistivat punaista, keltaista ja ruskeaa väriä. Mustaan he käyttivät hapettunutta mangania ja nokea, valkoiseen liitua ja myöhemmin posliinisavea. Milloin käytettävissä oli runsaasti metallipitoisia maakerrostumia, ulottui väriasteikko vaaleankeltaisesta, oranssista, ruusun- ja sinoperinpunaisesta purppuraan, karmiininpunaiseen, ruskeaan seepiaan, tummansiniseen ja mustaan. Välistä säilytettiin värejä putkenmuotoisissa luissa, ja kun ne oli jauhettu kivi- tai sar-

SEISOVA HÄRKÄ, JOKA ILMEISESTI ON PYSÄHTYNYT KESKEN JUOKSUAAN.
Edelliset maalaukset ovat olleet värillisiä. Mutta Font-de-Gaumessa tavataan myös mustia kuvia, jotka muistuttavat nykyaikaisia hiilipiirustuksiamme; väriaineena käytettiin nokea tai hapettunutta mangania. Näihin piirroksiin kuuluu ylläoleva härkä, jonka ylpeää asentoa aika ei ole kyennyt järkyttämään. Mittakaava 1 : 7 tai 1 : 8.

PALEOLIITTISEN METSÄSTÄJÄN KIUSANHENKI.
Font-de-Gaumen luolan sudenpää ja etujalat edustavat toisenlaista tekniikkaa. Kuva on piirretty mustin ääriviivoin ja varjostuksin punaiseen pintaan. Hämmästyttävää näissä maalauksissa on taiteilijan käden ehdoton varmuus. Viime aikojen monista eläinmaalauksista voimme ainoastaan arvata, että ne esittävät eläimiä; mutta kukapa voisi epäillä, ettei tämä kuva esittäisi sutta.

PUNAISEEN JA RUSKEAAN POHJAAN VARJOSTETTU HEVONEN.

Tämä Altamiran hevonen on kiinnostava esimerkki siitä, miten sattumanvaraisesti muinaiset taiteilijat saattoivat maalata kuvan toisen päälle entisen jostakin syystä vanhennuttua.

vihuhmareissa, sekotettiin ne rasvaan luupuikkojen avulla liuskakivilautasilla, lapaluilla tai kaksinkertaisissa simpukankuorissa. Värimöhkäleistä muodostettiin liitukyniä ja välistä niihin kaiverrettiin reikä, niin että niitä saattoi kantaa nauhasta kaulassa. Kaikista näistä taiteilijantarpeista on todella säilynyt yksityisiä esineitä itse siveltimiä lukuunottamatta.

Tämä hämmästyttävä taide ei suinkaan yhtenä ainoana yönä puhjennut kukoistukseensa. Nerokas Henri Breuil ja lukematon määrä muita tutkijoita on kärsivällisesti koettanut seurata sen kehitystä. Sen historiassa voidaan erottaa neljä päävaihetta, se alkaa Aurignacin varhaisista kiemuroista ja kohoaa huippuunsa La Madeleinen freskoissa; se oli kehityksen ja lakkaamattoman pyrkimyksen aikaa. Nämä alkuaikojen metsästäjät eivät suinkaan olleet rappeutuneita villi-ihmisiä, vaan kunniaksi ihmissuvulle, ja heidän kehityksensä takasi runsaita ja lupaavia mahdollisuuksia heidän jälkeläisilleen. Metallikauden esiajan vaeltavat metsästäjät osasivat käyttää hyväkseen kaikkia tarjolla olevia mahdollisuuksia ja olivat aina valmiit uusiin valloituksiin ajatuksen asein.

Pehmeihin savikerroksiin uurrettiin aluksi kuvan ääriviivat paljain sormin tai sopivin teräasein. Kovempia pintoja käsiteltäessä valmistettiin kaiverrusvälineitä, piikivenkärjistä ja raapekivistä, kunnes nämä vuorostaan vaihtuivat siveltimeen ja piirtimeen. Eräällä kehitysasteella käytettiin kallion luontaisia ulkonemia matalain korkokuvain aikaansaamiseksi; välistä kallion kovertaminen piirroksen ympäriltä sai aikaan saman tuloksen. Viivoja ja pisteviivoja osattiin pitää arvossa, joten taidemuodoissa oli riittävästi vaihtelua.

Joskin varhais-kivikauden vanhat mestarit ovat saavuttaneet kuuluisuutensa seinämaalauksillaan, he käyttivät silti epäilemättä muitakin pohjapintoja. On syytä olettaa, että he metsän aukeamilla ja jokien rannoilla piirsivät valmistavia tutkielmia kuorenpalasiin tai parkittuihin nahkoihin käyttäen näitä luonnoksia muistinsa tukena maan alla työskennellessään. Varmaa on, että niin hyödyllisiin käsitöihin kuin taiteellisiin tarkoituksiinkin käytettiin aineita, jotka jo kauan sitten ovat tuhoutuneet. Joskin luolataide oli epätasaista, se oli kuitenkin suurin piirtein katsoen kypsää taidetta. Sen opetuslapset eivät olisi uskaltaneet uneksiakaan luolanseinien käyttämisestä harjoitelmia varten, yhtä vähän kuin heidän myöhäissyntyiset jälkeläisensäkään nykyään ryhtyisivät pilaamaan kirkon pääkuoria alkeellisilla luonnoksillaan. Mutta kaiverrettuja kiviä ja sarvia lukuunottamatta kaikki nämä harjoitelmat ovat hävinneet. Näiden muinaisten töiden tilapäinenkin tarkastelu pakottaa ehdottomasti ihailemaan niiden aiheiden valintaa ja tarkoitusta. Oliko näiden piirrosten edellytyksenä niin katselijan kuin työn suorittajankin kaipaus puhtaaseen taiteelliseen nautintoon? Onko meidän pidettävä näitä piirroksia esteettisen aistin ja ihanteellisen kauneudentunnon ilmauksina ja yksinomaan sellaisina?

Voidaksemme vastata tähän kysymykseen meidän on tarkasteltava niitä olosuhteita, joiden vallitessa tämä maalaustaide syntyi. Alkuperäisimmät työt on suoritettu kiemurtelevissa luolissa, kaukana päivänvalosta, vieläpä melkein aina niiden etäisimmissä onkaloissa ja yksinomaan niissä. Font-de-Gaumen lähiseudun lukuisten luolien joukossa on kaksi, joiden nimet ovat La Mouthe ja Les Combarelles. Edellisen piirrokset alkavat vasta 90:n metrin päässä luolan suulta; jälkimmäisen ovat 120:n metrin päässä oviaukosta. Niaux'n lähes 1 450 metriä pitkässä luolassa on pakko tunkeutua melkein kilometrin päähän, ennen kuin eläinten kuvat alkavat näkyä ja muutamat niistä on tahallisesti maalattu melkein luoksepääsemättömiin nurkkauksiin. Altamiran suuri fresko on sivuluolan katossa verraten lähellä oviaukkoa, mutta katon etäisyys lattiasta vaihtelee 9:stä 18:aan dm:iin, niin että sekä maalarin että katsojan on ollut pakko kumartua, ellei suorastaan maata selällään. Toiselta puolen taas piirrettiin välistä kuvia päivänvalossakin jyrkkien kallionrotkojen seinämiin ja ne ovat säilyneet halki vuosisatojen ainoastaan siksi, että pudonneet kallionlohkareet ovat suojelleet niitä.

KORKOKUVA: SARVEA PITELEVÄ NAINEN.

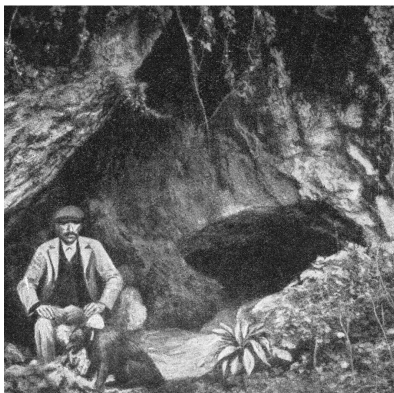
Muinaisajan taiteilijat eivät olleet ainoastaan maalareita, vaan myös muovailijoita ja kuvanveistäjiä; mutta nämä molemmat taiteenhaarat syntyivät eri paikkakunnilla ja edustavat eri kehitysasteita. Tämä steatopygisen naisen kuva on löytynyt Dordognen Lausselin luolasta. Steatopygia eli reisien ja istumalihasten (lantioiden) rasvoittuminen on yhä vielä eräiden rappeutuneitten rotujen tunnusmerkkejä.

ELÄIMEKSI NAAMIOITUNUT TAIKURI.

Ihmiskuvia tavataan varsin harvoin näiden luolamaalausten joukossa. Mutta »Kolmen veljeksen» luolassa lähellä S:t Gironsia on tavattu erinomaisen onnistunut, osaksi maalattu, osaksi kallioon uurrettu ihmishahmo, joka todennäköisesti esittää naamioitunutta taikuria. Hänellä on yllään sarvet, parta ja häntä joitakin maagillisia juhlamenoja varten.

Näiden töiden suorittamista varten tarvittiin keinotekoista valoa ja tarkoituksen saavuttamiseksi käytettiin samanlaisia kivilamppuja kuin eskimot käyttävät vielä meidän päivinämmekin. Eräässä tällaisessa lampussa, joka on koverrettu hiekkakiveen ja koristettu maljan pohjaan uurretulla vuorikauriin kuvalla, näkyy vieläkin kuivuneen rasvan jättämä mustunut kalvo. Ainoastaan aniharvoin on löydetty maalauksia luolahuoneista, joissa metsästäjäkansa on itse asunut mainit-

ENLÈNEN LUOLAN SUUAUKKO.
Muuan vuorenkukkula Pyreneitten rinteillä lähellä S:t Gironsia on täynnä veden uurtamia luolia. Tässä näemme Enlènen luolan suuaukon. Sieltä on löytynyt paljon paleoliittisiä muinaisjäännöksiä.

tuna aikana tai joihin asukkaat olisivat voineet pistäytyä, niinkuin nykyään sivumennen käydään taidemuseota silmäilemässä. Nämä taideteokset eivät koskaan ole olleet salonkimaalauksia. Font-de-Gaumen tutkijat ovat vakuuttuneita siitä, että luolaa käytettiin yksinomaan uskonnollisiin juhlamenoihin ja että sen seinämaalaukset oli suoritettu läheisissä luolissa ja Les Eyziesin kalliorotkoissa asustavan yhteiskunnan laskuun. Asuinluolien lukuisat koristellut työkalut todistavat järkähtämätöntä kunnioitusta maagillisia voimia sekä arkielämässä ilmenevää taiteilijankykyä kohtaan. Mutta itse seinät ovat tyhjät.

Aiheidenvalintakin saattaa kertoa oman tarinansa. Koko sinä aikakautena, jonka kestäessä tämä taide hitaasti kehittyi huippuunsa, oli taiteilijan pääasiallisena tehtävänä kuvata yksityisiä eläimiä. Ja vallitsevina aiheina ovat suuret riistaeläimet. Font-de-Gaumen maalauksissa on väritömiä ääriviivapiirustuksia lukuunottamatta kuvattu noin kahdeksankymmentä biisonhärkää, neljäkymmentä hevosta, kolmekymmentä mammuttia, seitsemäntoista peuraa ja hirveä sekä toistakymmentä härkää ja vuohta. Luolaleijonia, susia ja muita petoeläimiä esiintyy vain harvoin. Aiheiden valinnan määräsi niiden taloudellinen merkitys eikä suinkaan soveliaisuus kuvaamistarkoituksiin. Todistuksena siitä, ettei maalauksia suinkaan huolellisesti säilytetty taiteellisina mestariteoksina, on se seikka, että taiteilija kerran toisensa jälkeen käytti alustanaan jo maalattua pintaa vaivautumatta raapimaan sitä puhtaaksi. Näyttää siltä kuin entinen kuva ei olisi vanhentunut, vaan käynyt tarkoitukseensa kelpaamattomaksi. Mutta »kaunotaiteen» lisäksi harrastelivat alkukantaiset piirtäjät myös graafisen esityksen muita muotoja. Eräissä luolissa on ihmiskäden ääriviivakuvia, jotka on joko piirretty elävää kättä noudatellen tai suoraan painettu kiveen. Ranskan Pyreneitten Gargasissa on 150 tällaista kädenkuvaa ja useimmista puuttuu sormia. Samoihin aikoihin syntyneet paksut lietekerrostumat osoittavat niiden korkean iän ja tosiaankin lienevät juuri nämä kuvat maailman vanhimpia maalauksia.

Toisin paikoin on piirroksissa tavattu runsaasti ihmiskäden valmistamia esineitä, jotka vain harvoin on kuvattu realistisen tarkasti, mutta jotka vertauskuvallisesti esittävät suurriistan satimia, rekiä mainioiden paistien kuljettamiseksi kotiin, käyriä heittonuijia ja muita metsästystarpeita. Niaux'n suuren pyhäkön lattiahiekasta on löydetty haavoittuneen biisonhärän kuva, vieläpä ihmis-

AIKOJEN AAMUNSARASTUKSEN KIVIHEVONEN.
Tämä hevosen päätä ja ruumista esittävä korkokuva on tavattu Cap Blancissa. Joskin se lienee luolamaalauksia nuorempi, se on kuitenkin luettava saman rodun ja samojen taiteellisten pyrkimysten ilmaukseksi; se huokuu luolamaalausten rauhaa ja luonnonmukaisuutta. Nykyään sitä säilytetään yhtenä Ranskan kansallisista muistomerkeistä.

jalan jälkikin, jotka tippukivi on ajan kuluessa lasittanut ja säilyttänyt. Myös on usein kuvattu keihäitä, ansoja ja rekiä biisonin viereen ilmeisesti käytännöllisessä tarkoituksessa. Itse asiassa piirrokset väkisinkin johtavat siihen lopputulokseen, että niitä on käytetty jonkinlaisen samankaltaisuuden magian palveluksessa, joka alkuaan on kehittynyt metsästysonnen parantamiseksi.

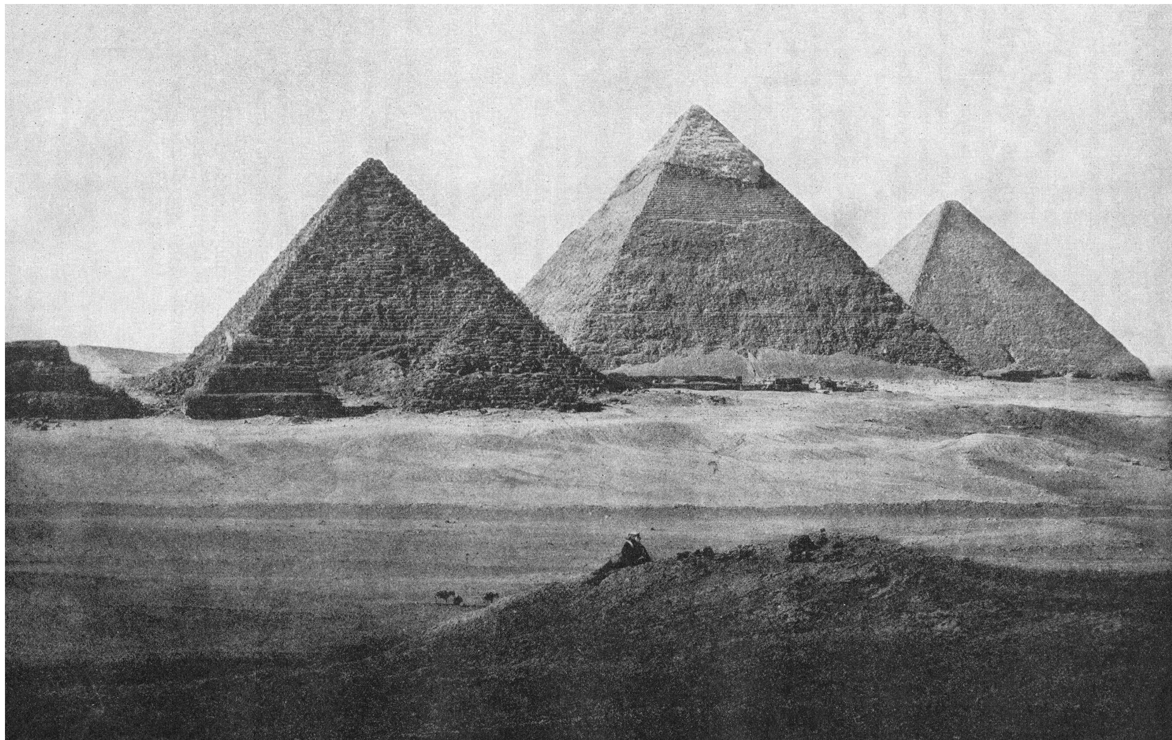
Eläinnaamioiden käyttäminen suurriistan metsästyksen yhteydessä johti naamiotansseihin ja rituaalisiin valepukuihin. Eräässä äskettäin tutkitussa Pyreneitten luolassa, jonka nimi on »Kolme veljestä», on huone, jossa on loistava kokoelma eläinpiirroksia. Niitä kaikkia hallitsee 3.6 metrin korkeudessa oleva taikurin kuva ja taikurilla on yllään nahkavaatetus, jouhiparta ja hevosenhäntä. Ihmishahmon kuvaaminen oli ilmeisesti noina aikoina tabu, jottei kuvatulle henkilölle olisi tapahtunut mitään pahaa. Aniharvat säilyneet ihmiskuvat, niin korkokuvat kuin ääriviivapiirroksetkin, ovat äärimmäisen karkeatekoisia ja kehnoja.

Näin joudumme siihen lopputulokseen, että magia oli tämän taiteenlaadun johtoajatuksena ja elähdyttävänä voimana. Se oli maagillis-uskonnollisen ilmakehän synnyttämän tunne-elämän ilmaus. Tuntien itseään mahtavampien, näkymättömien voimien olemassaolon yrittivät nämä muinaisajan jumalienpalvojat graafisin keinoin päästä jokapäiväisine tarpeineen yhteyteen näkymättömän kanssa. Kuvien tarkoituksena oli kiinnittää metsästäjän huomio hänen valmistautuessaan metsästykseen ja mystillisellä vaikutuksellaan, jota henkienmanaajan rituaaliset juhlamenot tukivat, saada hänet lujasti toivomaan menestystä.

On houkuttelevaa ajatella näiden muinaisajan metsästäjäin yhteiskuntaelämää. Jo graafisen taiteen olemassaolo ilmaisee, ettei heidän elämänsä ollut ainoastaan raskasta työtä. Työnjako oli toteutettu suuressa mittakaavassa. Erikoiskoulutuksen saaneiden käsityöläisten ohella heidän joukossaan oli silloin tällöin eteviä ajattelijoita ja muita, jotka erosivat suuresta joukosta. Pätevien syiden perusteella voimme päätellä, että maagillis-uskonnolliset johtomiehet eivät itse maalanneet niitä maalauksia, jotka liittyivät heidän menoihinsa. Ilmeisesti oli olemassa koulutuksen saanut, kenties osaksi perinnäinenkin maalariluokka, joka harjoitti muotojen ja värien taidokasta käsittelyä kutsumuksenaan. Tästä johtuu, etteivät heidän teoksensa olleet ainoastaan rituaalisesti vaikuttavia, vaan myöskin esteettisesti eteviä. Senpä tähden taiteilija myös toisinaan artistisen tunteen elähdyttämänä antoi vapaan vallan ajatuksilleen ja tunteilleen. Erittäin mielenkiintoinen tämänlaatuinen työ on piirustus Ranskan Pyreneitten Lortetin luolassa tavatussa hirvensarvessa. Siihen on kuvattu ryhmä hirviä ja lohia, kenties joen kahlaamoa ilmentämään. Sateet ja tuulet ovat turmelleet sen, mutta miellyttävän uudennussommitelman perusteella sir Edvin Ray Lankester pitää sitä maailman vanhimpana tauluna.

Alperan ja Cogulin kaltaisten kuuluisien kallioluolien takaseinissä on tavattu omituisen sekavia vanhoja piirroksia. Esihistoriallisen ajan tuntijat erottavat muutamissa niistä ilmeisiä vaikutteita La Madeleinen koulukunnasta. Kenties nämä kansat lähtiessään etelästä käsin vaeltamaan oppivat käyttämään uusia tyyliaineksia ja tarkkailemaan elämää uusin silmin. Joukossa on metsästys- ja sotakohtauksia ja lisäksi rituaalisia tansseja ja kaameita episodeja. Piirustuksen tarkkuus jäi sivuseikaksi liikunnan eloisuuden rinnalla. Alkoi ilmetä voimakasta kiinnostusta kaikkeen inhimilliseen. Alppien luolista löytyneistä 150:stä hahmokuvasta puolet on miehiä ja naisia. Heitä piirrettäessä ei muotokuvankaltaisuutta pidetty yhtä tarkasti silmällä kuin Altamiran eläinmaalauksissa, mutta esteettinen pyrkimys on ilmeisempi. Niiden tekniikka osoittaa, että ne edustavat vanhemman taiteen rappeutumista, ja ne muuttuvatkin asteittain huolimattomaksi tyylittelyksi.

Näihin aikoihin alkoi Eurooppa kansoittua idästä käsin. Uudet asukkaat eivät enää metsästäneet, vaan elättivät itseään karjanhoidolla ja maanviljelyksellä. Neoliittinen Euraasia ei ilmeisesti jäljistä päättäen lainkaan tuntenut madeleinekauden maalaustaidetta tai kyennyt kilpailemaan sen kanssa. Uusi, suuri maalaustaide syntyi maailmaan vasta vuosituhansia myöhemmin uuden, metallien valloitukseen perustuvan sivistyksen vaikutuksesta. Vanhoja mestareita ei enää siihen aikaan tunnettu ja Egyptin, Kreetan ja Hellaan »uuden taiteen» täytyi vaivalloisesti kasvaa ja kehittyä, kunnes lopulta maailmalle sarasti uusi taiteen kulta-aika.

EGYPTIN PYRAMIDEISTA KUULUISIMMAT — GIZEHIN YLÄTASANGON SYNKKÄ KOLMIKKO.

Gizehin pyramidit ovat näistä valtavista rakennuksista tunnetuimmat. Neljännen hallitsijasuvun kuninkaiden rakennuttamina ja siten sata tai parisataa vuotta Abusirin pyramideja vanhempina ne ovat suurimmat ja mahtavimmat pyramidit, mitä milloinkaan on rakennettu. Kuva on otettu lounaasta. Lähin pyramidi on pienin ja myös nuorin, sen rakennutti Menkaura eli Mykerinos noin 2850 e. Kr. Järjestyksessä seuraava niin ikään kuin suuruuteenkin katsoen on kuvassa keskimmäisenä näkyvä Khafran pyramidi, jonka huipun graniittipäällystyksestä on säilynyt jätteitä. Takimmaisena on pyramideista vanhin ja korkein, Khufun (Kheopsin) suuri pyramidi.

EGYPTIN PYRAMIDIT

(Suuri pyramidi selostetaan seuraavassa luvussa, johon tämän luvun kuvitus osaksi liittyy.)

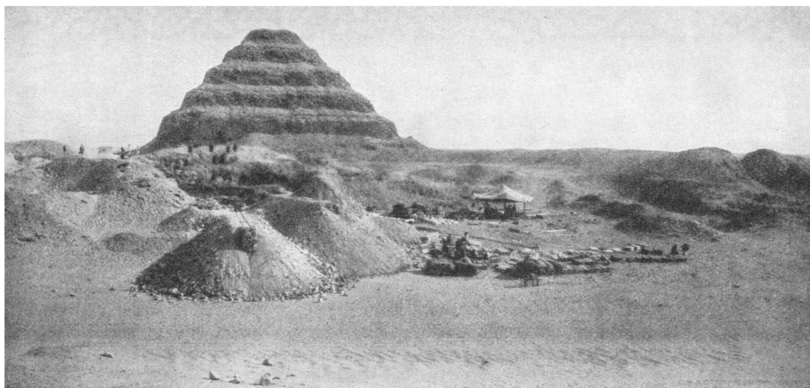
Muinaisen Egyptin tenhoava vaikutus kaikkien aikojen ajatteleviin olentoihin perustuu epäilemättä ennen kaikkea kahteen seikkaan — Egyptin muumioihin ja Egyptin pyramideihin. Egypti herättää meissä kunnioittavaa mielenkiintoa siksi, että sen asukkaat kehittivät erikoisen menetelmän suojatakseen vainajainsa ruumiit häviämästä ja pelastaakseen suurimpien hallitsijainsa haudat ihmisten ja ajan vaikutukselta. Museoon astuva lapsi suuntaa ensimmäiseksi askelensa muumiohuoneeseen ja matkailijan ensimmäisen retkeilyn kohteena Egyptissä on Gizeh pyramideineen.

Ja kuitenkin keskitason yleisön vallitsevat käsitykset juuri näistä molemmista ilmiöistä — pyramideista ja muumioista — ovat järjettömämmät ja vääremmät kuin mihinkään muuhun Egyptin sivistyksen ilmenemismuotoon liittyvät kuvitelmat. Molemmat ilmiöt ovat keskenään läheisessä yhteydessä. Molemmat ovat saman ajatuksen ilmenemismuotoja ja osoittavat, miten liikuttavasti egyptiläiset ponnistelivat suojatakseen vainajansa ulkonaiselta väkivallalta ja hävitykseltä. Ruumis muumioitiin siksi, että uskottiin vainajan tarvitsevan sitä myös tämänjälkeisessä elämässä ja kuviteltiin, että ruumiin tuhoutuessa vainaja kuoli jollakin tavoin toisen kerran ja kohtalokkaammin kuin ensimmäisellä kertaa. Pyramidi rakennettiin hautakammion päälle ainakin osaksi salaamaan vainajan ruumiin varsinaista lepopaikkaa ja estämään ilkeämielisiä ihmisiä hävittämästä ruumista ja siten aiheuttamasta sen toista kuolemaa.

Kysymys pyramidien rakentamisen tarkoituksesta on kaikkina aikoina herättänyt uteliaisuutta. Muuan viime vuosisadan keskivaiheilla ilmestynyt teos julistaa juhlallisesti käsityksenään, että pyramidit ovat juuri niitä varastohuoneita, jotka Josef rakennutti säästääkseen viljaa seitsemän vuoden nälänhätää varten. Ja kuitenkaan tähän kysymykseen ei olisi pitänyt liittyä minkäänlaista varsinaista epäilystä edes siihen aikaan, jolloin hieroglyfejä ei vielä ollut onnistuttu selvittämään, sillä Kreikan historioitsijat ja matkakirjailijat toteavat täysin selvästi, että pyramidit olivat kuninkaiden hautoja, ja Egyptin arabialaiset hallitsijat tutkivat ne keskiaikana läpikotaisin löytääkseen aarteet, jotka otaksuttiin niihin tai niiden alle kätketyn.

Pyramidit ovat siis hautoja ja ne ovat kuninkaiden hautoja, välistä myös kuningattarien ja muiden kuningasperheen jäsenten. Tätä todistaa ensiksikin se, että kuninkaiden arkkuja, välistä itse ruumiitakin, on löytynyt niistä tai niiden alta, ja toiseksi sekin, että egyptiläisten omat kirjoitukset, niin hyvin itse pyramidin seiniin kuin muihinkin paikkoihin piirretyt, eivät tässä suhteessa anna pienintäkään epäilyksen aihetta, vaikkakin ihmiset, jotka pitävät omia kuvitelmiaan tosiasioita arvokkaampina, eivät muitta mutkitta ole tietävinäänkään näistä kirjoituksista. Sellaiset käsitykset, kuin että Gizehin suuri pyramidi muka rakennettiin jonkinlaiseksi tähtitorniksi tiettyjen tähtien liikkeiden tarkastelemista varten, ovat ainoastaan uneksijain runollisia kuvitelmia, uneksijain, jotka tahallisesti sokaisevat itsensä ollakseen näkemättä tosiasioita ja joihin ei kannata suhtautua vakavasti.

Miten monta pyramidia on olemassa ja missä ne ovat? Kansanomaisen maineen ovat saavuttaneet ainoastaan Gizehin kolme pyramidia kahdeksan kilometrin päässä Kairosta lounaaseen. Mutta pyramideja on paljon enemmän. Ne voidaan jakaa kahteen ryhmään. Ensimmäiseen kuuluvat ns. suuren pyramidialueen pyramidit. Tämä alue ulottuu Niilin vasenta rantaa pitkin noin sadan kilometrin pituudelta Abu Roashista, Kairon länsipuolelta pohjoisessa Havaraan etelässä. Toi-

MAAILMAN VANHIN JÄTTILÄISRAKENNUS, SAKKARAN PORRASPYRAMIDI.

Zeserin pyramidin korkeus on noin 60 m. Se on rakennettu kuudeksi portaaksi, jotka asteittain madaltuvat, niin että alimman portaan ollessa 11.4 m, ylin on 8 metrin korkuinen. Pyramidin muoto ja sen rakentamistapa osoittavat selvästi sen olevan »mastaban» ja pyramidin välimuodon, sillä neliömäisen asemesta se on suorakaiteenmuotoinen, pohjan sivut ovat 105 ja 118 m. Vaikka se onkin rakennettu kivestä eikä tiilistä, on muitakin ilmeisiä todistuksia siitä, että se alkuaan rakennettiin mastabaksi ja vasta myöhemmin laajennettiin pyramidiksi. Arkkitehtina oli otaksuttavasti kuuluisa, myöhemmin jumalaksi kohonnut Imhotep. (Metropolitan Museum of Art. New York.)

nen ryhmä, jota tässä yhteydessä ainoastaan ohimennen koskettelemme sen merkityksettömyyden ja vähäisen iän takia, on Sudanissa Meroen ja Napatan tienoilla. Tämä seutu on kahdeksannella vuosisadalla e. Kr. eläneiden Etiopian kuninkaiden ja heidän myöhäisempien jälkeläistensä hautauspaikka. Muutamat heistä hallitsivat myös Egyptiä. Harvard-Bostonin retkikunta on vasta äskettäin tieteellisesti tutkinut nämä haudat Reisner johtajanaan. Kaivauksia jatketaan siellä vieläkin.

Näiden kahden suuren pyramidiryhmän ohella on muitakin pyramideja, nimenomaan Thebassa meidän aikamme Luxorin vastapäätä. Siellä on esimerkiksi yhdennentoista dynastian kuninkaan Mentuhotep III:n pyramidi ja pyramiditemppeli, jotka Egyptin Exploration Society muutamia vuosia sitten kaivautti esiin, ja aivan äskettäin muuan amerikkalainen retkikunta on havainnut, että saman dynastian kuningas Mentuhotep V oli samoin alkanut rakennuttaa itselleen hautaa samoille tienoin. Abbotin papyrus, jossa kuvataan kuninkaiden hautojen ryöstöjä kahdennenkymmenennen dynastian aikana, kertoo valtion tarkastajain tutkineen kymmenen kuninkaallista pyramidia, jotka oli rakennettu kolmannentoista ja kahdeksannentoista dynastian välisenä aikana. Näistä pyramideista yhdeksän oli koskematonta ja yksi murrettu auki. Todennäköisesti ne olivat verraten vähäisiä muistomerkkejä. Niistä on enää jäljellä vain vähäpätöisiä jäännöksiä.

Voimme näin ollen palata suuren pyramidialueen paljon merkityksellisempään ja kiinnostavampaan pohjoiseen ryhmään. Pohjoisin pyramidi on Abu Roashissa 13 kilometrin päässä Kairosta suoraan länteen. Se on neljännen dynastian kuningas Razedefin pyramidi (noin 2900 e. Kr.). Sitä lähinnä 6—7 kilometriä etelämpänä on Gizehin kuuluisa ryhmä, saman dynastian suurten kuninkaiden haudat, Kheopsin (Khufun), Khefrenin (Khafran) ja Mykerinoksen (Menkauran) pyramidit. Näistä ensimmäisen itäpuolella on vielä kolme vähäistä pyramidia, jotka epäilemättä on rakennettu kuningasperheen muita jäseniä varten, ja Mykerinoksen pyramidin eteläpuolella on vielä kolme muuta. Näiden kuninkaiden hautojen muodostaman ryhmän ympärillä on hovilaisten ja aatelisten sekä heidän perheittensä mastabahautoja, suorakaiteen muotoisia kivirakennuksia, joiden seinät ovat hieman sisäänpäin kaltevat ja joiden kammioissa on usein veistoksia ja maalauksia. Kustakin mastabasta johtaa salakäytävä maanalaiseen luolahautaan.

Jos jatkamme matkaamme etelään päin ja

sivuutamme Zawiyet el Aryanin keskeneräisen pyramidin, saavumme Abusiriin, jossa viidennen dynastian (noin 2750—2625 e. Kr.) kolmen suuren kuninkaan verraten vähäpätöiset tiilikivipyramidit ja heidän auringonjumalan kunniaksi rakennuttamansa temppelit sijaitsevat. Tämän jälkeen ehdimme Sakkaraan ja näemme sen viidennen ja kuudennen dynastian aikaiset pyramidit. Nämä ovat eräässä suhteessa kurjasta kunnostaan huolimatta kaikista pyramideista tärkeimmät, sillä niiden kammioiden seinät ovat täynnä kirjoituksia. Kirjoitukset ovat, niinkuin saatamme odottaakin, hautaustekstejä. Niiden arvo on kaksinkertainen: ensiksikin ne valaisevat suuresti Egyptin varhaista uskontoa ja erikoisesti egyptiläisten käsitystä kuolemasta ja tämänjälkeisestä elämästä, toiseksi ne ovat Egyptin kirjakielen varhaisimmat, säilyneet näytteet, joiden pituus on kohtalainen.

Tämän ryhmän ohella Sakkara voi ylpeillä vielä yhdestä pyramidista, joka kiinnostaa meitä siksi, että se on vanhin tuntemamme pyramidi. Se on rakennettu porrasmaisesti eli penkereittäin, ja matkailijat nimittävät sitä »porraspyramidiksi». Se on nykyään 60 metriä korkea eikä sen pohja, omituista kyllä, ole neliömäinen, niinkuin tavallisesti, vaan suorakaiteen muotoinen (118 × 105 metriä). Se on kolmannen dynastian kuninkaan Zeserin hauta. Hän hallitsi noin vuonna 2980 e. Kr. ja hänellä on toinenkin hauta, niinkuin useilla muilla Egyptin hallitsijoilla — Bet

GIZEHIN TOINEN PYRAMIDI KIILTÄVINE KIVIHUIPPUINEEN.

Kheopsin jälkeen hallitsi verraten tuntematon kuningas, mutta hänen jälkeensä nousi valtaistuimelle Khafra eli Khefren, Gizehin toisen pyramidin rakennuttaja. Egyptiläiset nimittivät tätä pyramidia »Uriksi». Kuvassa näemme sen suuren pyramidin huipulta katsoen. Numerot voivat tuskin antaa elävää käsitystä sen valtavuudesta, mutta lasketaan, että sen korkeuden ollessa noin 135 m ja sivun pituuden noin 210 m siihen sisältyy viisi ja puoli miljoonaa kuutiometriä kiveä. Kiilloitetut kivet, joilla se alkuaan oli päällystetty, ovat aikaa sitten hävinneet huippua lukuunottamatta. (Valok. Donald McLeish.)

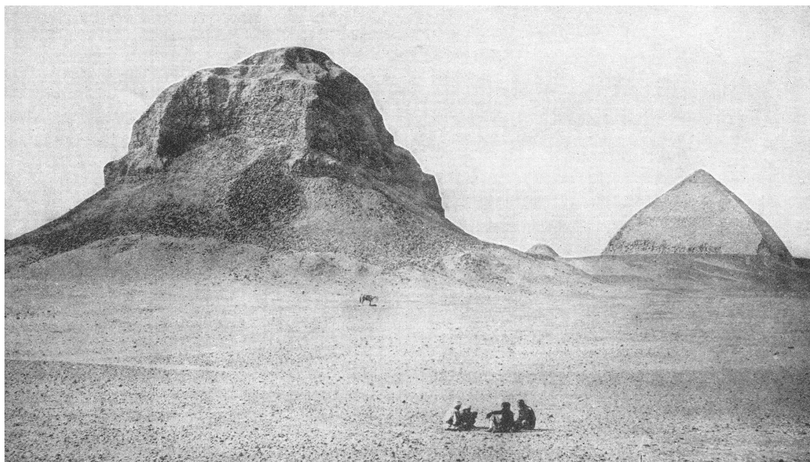
Khallafissa, 483 kilometrin päässä Niiliä ylöspäin.

Vieläkin etelämpänä on Dahshur. Siellä lepäävät raunioituneissa pyramideissaan eräät kahdennentoista dynastian (2000—1788 e. Kr.) suuret hallitsijat, Amenemhetit ja Sesostrikset. Tämän jälkeen on pyramidien pitkässä jonossa aukko, kunnes ehdimme Lishtiin, jossa on vielä kaksi saman dynastian aikaista pyramidia. Vielä etelämpänä, Faijumin keitaan reunassa, on kolme yksinäistä pyramidia, kahdennentoista dynastian Amenemhet IV:n Hawarassa, saman dynastian Sesostris II:n El Lahunissa ja Sneferuksen, neljännen dynastian varhaisen kuninkaan, Medumissa. Viimeksi mainitsemamme on Egyptin maisemain vaikuttavimpia näkyjä. Se on 36 metrin korkuisen, osaksi keinotekoisen kummun harjalla kohoten kolmena jyrkkänä portaana eli penkereenä 34 metrin korkeuteen. Sen huippu on tasainen eikä terävä.

Näin olemme lyhyesti kuvailleet suuren pyramidialueen pyramidit ja maininneet kunkin iän. Ennen kuin ryhdymme yksityiskohtaisemmin kuvailemaan näistä hautapatsaista kiinnostavimpia, meidän on ensin selitettävä, miten pyramidi liittyi ympärillään olevaan tärkeään rakennusryhmään.

Pyramidi on, niinkuin jo olemme todenneet, hauta. Oikeammin sanoen se on hautakappeli. Egyptin jokainen suurhauta oli nimittäin olennaisesti kaksiosainen: siihen kuului hautakammio ja hautakappeli. Hautakammio oli useimmiten maanalainen huone, jossa vainajan ruumis lepäsi puu- tai kiviarkussaan. Hautakappeli taas oli maanpäällinen rakennus, joka rakennettiin tiilistä tai kivestä, joskus kenties myös puusta, ja jossa vainajan sukulaiset tai palvelevat hautauspapit toimittivat vainajan tarvitsemat, jokapäiväiset ruoka- ja juomauhrit. Niinpä oli neljännen dynastian aikaisen aatelismiehen tyypillinen hauta jo mainitsemamme mastaba, suorakaiteenmuotoinen kivirakennus, jonka muurit olivat hieman kaltevat ja jonka vähäisissä huoneissa uhrit toimitettiin. Hautakammio oli rakennuksen alla. Se hakattiin kiinteään kallioon ja siihen laskeuduttiin joko katonaukosta tai portaita pitkin, jotka yleensä alkoivat mastabasta.

Niilin suistomaan Heliopolis, joka sijaitsee jon-

DAHSHURIN TIILI- JA KIVIPYRAMIDEJA, JOIDEN RAKENTAMISEN VÄLIAIKA OLI 1000 VUOTTA.

Dahshurin pyramidit kuuluvat Egyptin historian kahteen eri kauteen, näistä varhaisempi synnytti, omituista kyllä, paljon etevämmät rakennelmat kuin myöhempi. Niinpä muuan kahdennentoista hallitsijasuvun kuningas (noin 1900 e. Kr.) rakennutti etualalla näkyvän, raunioiksi hajonneen tiilipyramidin keskimmäisen valtakunnan aikana, jolloin ei enää uhrattu yhtä paljon työtä kuin aikaisemmin näin hedelmättömiin tarkoituksiin ja kiveä käytettiin ainoastaan julkisivun päällystämiseen. Sen takana näemme kuitenkin varhaisen kivipyramidin, jonka voittaa ainoastaan Sakkaran Zeserin pyramidi.

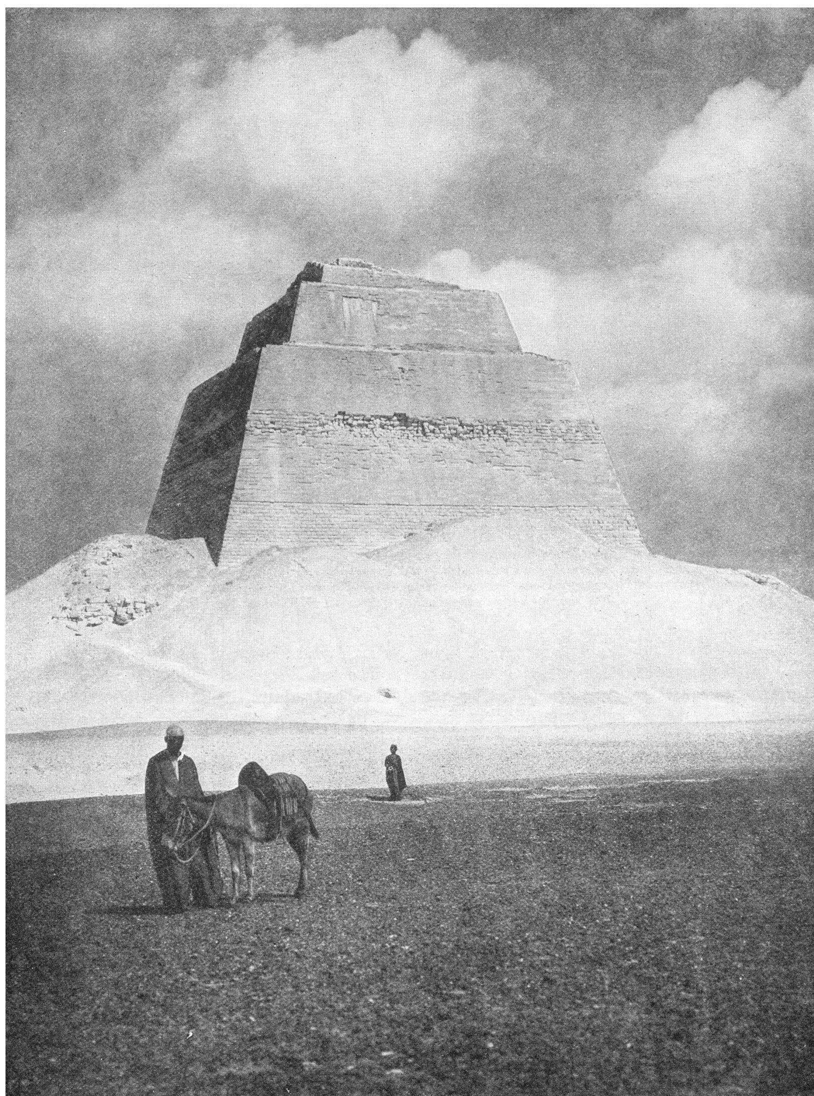
SOTURIKUNINGAS SNEFERUN PYRAMIDI MEDUMISSA.

Toinen tärkeä löytöseutu on Medum, jossa kuningas Sneferun pyramidi on. Hänet lasketaan tavallisesti kolmannen hallitsijasuvun viimeiseksi tai neljännen ensimmäiseksi kuninkaaksi — näiden molempien hallitsijasukujen välillä ei liene tapahtunut mitään varsinaista keskeytystä. Joka tapauksessa Sneferu on ensimmäinen Egyptin kuningas, joka todella historiallisena hahmona aloitti suuren kukoistuskauden. (Valok. W. M. Flinders Petrie.)

kin matkan päässä Kairosta pohjoiseen, oli Egyptin auringonpalveluksen keskuspaikka. Heliopoliin auringontemppelissä säilytettiin pyhää, pyramiidinmuotoista kiveä, jonka nimi oli »benben». Pyramidin tai obeliskin huippua taas Egyptissä oli tapana sanoa »benbenmäiseksi» kenties siksi, että ne muistuttivat pyhää kiveä, ja jos tämä selitys on oikea, näyttää siltä kuin sekä obeliski että pyramidi läheisesti liittyisivät auringonpalvelukseen. Siinä tapauksessahan olisi aivan luonnollista, että aikana, jolloin auringonpalveluksen merkitys kasvoi kasvamistaan Egyptissä, kuningas rakennutti hautamuistomerkkinsä sellaiseksi, että sen muotokin jo ilmaisi hänen kannattavan auringonpalvelusta. Sitä paitsi tähän kulttiin liittyivät erittäin läheisesti yleiset käsitykset kuolemasta ja tämänjälkeisestä elämästä, niinkuin Sakkaran pyramidien kirjoitukset selvästi ilmaisevat.

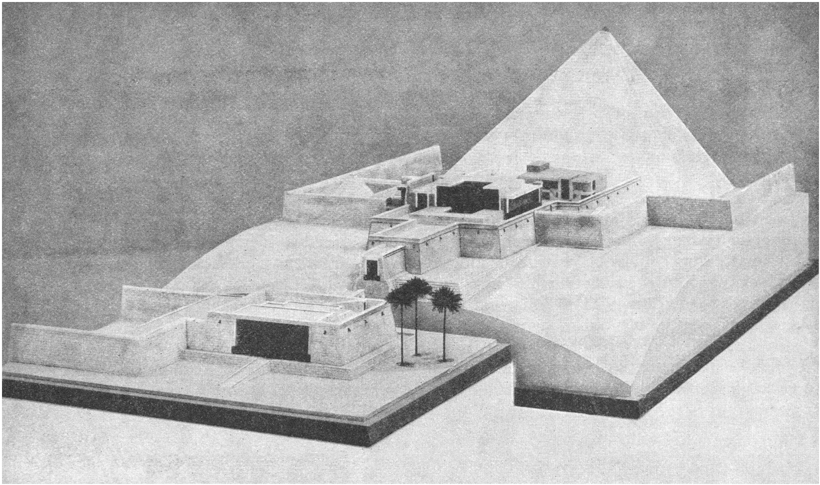
Oli miten oli, joka tapauksessa tosiasia on, että neljännestä dynastiasta alkaen jokainen kuningas satojen vuosien aikana koetti rakennuttaa itselleen pyramidinmuotoisen haudan. Rakennustavan kehittyessä uhrikammioita ei enää sijoitettu itse pyramidiin. Niiden asemesta rakennettiin pyramidin itäpuolelle vaikuttava pyramiditemppeli. Hautakammio oli edelleen vain muutamin poikkeuksin kiinteässä kalliossa pyramidin alla ja siihen laskeuduttiin portaita tai viettävää käytävää pitkin. Tähän käytävään päästiin usein pyramidin pohjoisseinässä, lähellä sen pohjaa olevasta salaovesta. Mutta ei tässä kaikki. Pyramidit rakennettiin useimmiten autiolle ylätasangolle, viljelysmaita paljon korkeammalle, ja niiden luokse pääsemiseen vaadittiin pitkää ja vaivalloista kiipeämistä. Asian auttamiseksi rakennettiin jokaisen pyramidin kohdalle alatasangon viljelysmaille toinen pikkutemppeli, josta katettu, loiva käytävä johti ylätasangon varsinaiseen pyramiditemppeliin. Virran tulviessa kuljetettiin sen tähden vierailijat venheissään esitemppelin maihinnousupaikkaan, jossa he nousivat maihin. Lyhyen alkutoimituksen jälkeen he tavallisesti jatkoivat matkaansa katettua, loivaa käytävää pitkin varsinaiseen temppeliin suorittaen siellä ne juhlamenot, jotka olivat heidän käyntinsä varsinaisena tarkoituksena.

Viimeisten kolmenkymmenen vuoden tutkimukset, erikoisesti Gizehin toisen ja kolmannen sekä erään Abusirin pyramidin kaivaukset, ovat täysin selvittäneet näiden pyramidiin liittyvien

EGYPTIN HIEKKAMASSOISTA KOHOAVA SNEFERUN PYRAMIDI.

Sneferu rakennutti omaan laskuunsa kaksi pyramidia, mutta hänet haudattiin todennäköisesti Medumissa sijaitsevaan. Hänen toinen pyramidinsa on Dahshurin ryhmän pyramideista huomattavin. Medumin pyramidin korkeus on 34 m, sen muoto on omituinen, niinkuin näemme, sillä sen muodostaa kolme porrasta, joiden korkeudet ovat 21 ja 7 m. Eräästä aivan lähellä tätä pyramidia olevasta haudasta löytyi ylhäisen naisen, Nefertin, patsas, jonka kuva liittyy kirjoitukseen »Muinaisen Egyptin taideteollisuus». Virkailija, jonka hoitoon tämä pyramidi oli uskottu, oli kirjoitusten mukaan Ka-nefer, hänen virkansa oli valtakunnan korkeimpia. (Valok. W. M. Flinders, Petrie.)

SAHU-RAN PYRAMIDIN JA SIIHEN LIITTYVIEN TEMPPELIEN KAAVAKUVA.

Viidennen dynastian kuningas Sahu-ra rakennutti itseään varten Abusiriin pyramidin, jonka tunnemme »Kha-ba» nimisenä ja jonka kaavakuvan tässä esitämme. Mallin tarkoituksena on osoittaa tällaisen rakennusryhmän neljä olennaista osaa ja niiden keskinäinen sijoittuminen. Ensimmäisenä on joen rannalla esitemppeli, siitä alkaa katettu käytävä, joka kuvassa katkeaa kesken (sen todellisesta pituudesta saamme aavistuksen tarkastellessamme Gizehin pyramideja esittävää värikuvaa). Tämä käytävä johtaa itse pyramiditemppeliin, jossa papit toimittivat juhlamenonsa. Kauimpana kohoaa itse haudan päälle kenties auringonpalveluksen vertauskuvaksi rakennettu pyramidi. (Metropolitan Museum of Art, New York.)

rakennusten väliset suhteet. Jokainen valmis pyramidi jakautuu näin ollen neljään osaan: itse pyramidi, pyramiditemppeli, katettu viettävä käytävä ja alatasangon esitemppeli.

Nyt voimme soveltaa tätä kaavaa Gizehin kuuluisiin pyramideihin. Khefrenin pyramidin sivujen pituus on 212 metriä. Alkuaan sen korkeus oli 142 metriä. Sen ulkopinta oli hienosti päällystetty graniitilla ja kalkkikivellä, mutta tämä päällystys on nyttemmin kokonaan hävinnyt lähinnä huippua olevia osia lukuunottamatta. Pyramidiin johtaa kaksi käytävää, toinen pohjoisseinämän alaosasta, toinen maan tasasta. Molemmat viettävät alaspäin 30 metriä jatkuen sitten vaakasuoraan suuntaan. Lopuksi ne yhtyvät johtaen kalliokammioon, jonka Bolzoni löysi vuonna 1816 ja jonka jykevä sarkofagi on punaista graniittia.

Tähän pyramidiin liittyvä pyramiditemppeli on kokonaisuudessaan kaivettu esiin, mutta se on kurjassa kunnossa. Sen sisäänkäytävätemppelinä oli, niinkuin nyttemmin tiedämme, alatasangolla sijaitseva sfinksitemppeli, joka on kaivettu esiin ja joka jo monta vuotta on ollut matkailijain nähtävyys. Sfinksi itse oli pyramidiin liittyvä rakennelma. Se on valtava luonnonkallio, joka on hakattu leijonan muotoiseksi. Leijonalla on kuningas Khefrenin pää. Se on esitemppelistä pyramiditemppeliin johtavan katetun käytävän oikealla puolen.

Gizehin kolmannen pyramidin, Mykerinoksen pyramidin, korkeus oli 64.5 metriä ja sivujen pituus 104 metriä. Sen alaosien graniittipäällystys on vielä osaksi säilynyt. 1800-luvun alussa yritettiin useita kertoja tunkeutua tähän pyramidiin, kunnes lopulta eversti Howard Vyse sai sen avatuksi. Ovikäytävä on pohjoisseinämässä, 4 metriä maanpinnan yläpuolella. Loiva käytävä johtaa hautakammioon, josta löytyi puuarkun jäännöksiä. Kirjoituksesta päätellen arkku oli Mykerinoksen, nykyään se on British Museumissa. Tästä kammiosta johtaa toinen käytävä kaukaisempaan kammioon, josta löytyi komea basalttisarkofagi. Tämä lastattiin laivaan Eng-

lantiin vietäväksi, mutta laivan ehdittyä Livornoon sarkofagi hävisi eikä siitä sen jälkeen ole kuulunut mitään.

Meidän on vielä vastattava erääseen kysymykseen. Miten egyptiläiset kykenivät liikuttelemaan näitä mahtavia kivipaasia ja kasaamaan ne päällekkäin? Vain aniharvojen asioiden yhteydessä on puhuttu yhtä paljon tyhmyyksiä kuin tätä kysymystä käsiteltäessä. Onpa sellaisiakin, jotka tosiasiallisesti uskovat egyptiläisten käyttäneen apunaan höyryä tai sähköä. Vastaus on oikeastaan varsin yksinkertainen — loputtomasti työtä, loputtomasti kärsivällisyyttä ja melkein loputtomasti aikaa. Kohta valtaistuimelle noustuaan neljännen dynastian kuninkaat mobilisoivat maansa kaiken liikenevän työvoiman pyramidiaan rakentamaan. Kuivana vuodenaikana hakattiin kivilouhoksista innokkaasti lohkareita. Virran tulviessa kiskottiin kivilouhosten kohdalle lauttoja ja lohkareet lastattiin lauttoihin eikä apuna käytetty sen tieteellisempiä välineitä kuin köysiä, vipuja ja puuteloja. Lauttojen ohjaaminen pyramidien kohdalle oli yksinkertainen asia. Rannassa lohkareet purettiin lautoista samoin välinein ja raahattiin sitten kivettyä, loivaa pintaa pitkin paikoilleen rakennukseen (vrt. »Miten muinaisajan ihmerakennukset syntyivät»).

Rakennuksen kohotessa yhä korkeammaksi jätettiin todennäköisesti itse pyramidin kivimassaan viettävä kierrepolku, jota pitkin valtavat miesjoukot vaivalloisesti kiskoivat lohkareita käsivoimin työskennellen päivästä päivään, vuodesta vuoteen. Joka ei usko tätä yksinkertaista selitystä, viettäköön viikon Egyptin kivenhakkaajain parissa. Heidän leirissään hän saa nähdä samankokoisia kiviä siirreltävän samoin vanhoin apuneuvoin.

SUURI PYRAMIDI.

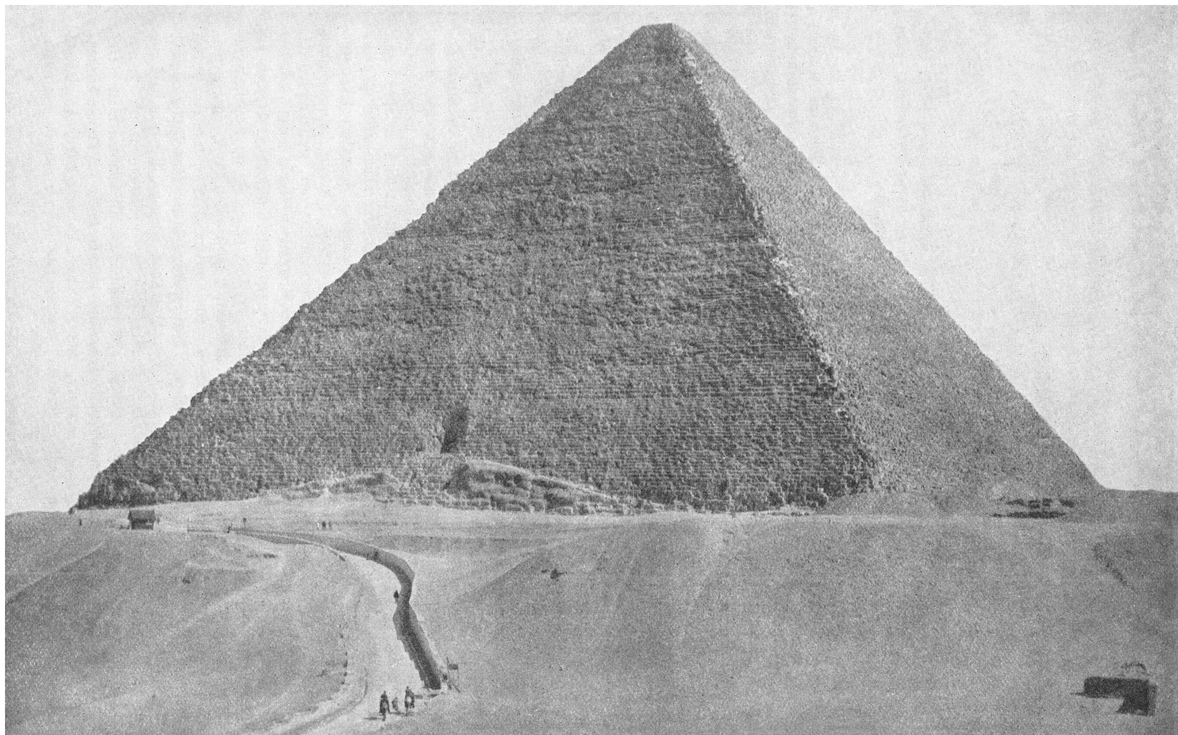
Kirjoituksessa »Egyptin pyramidit» professori Peet on käsitellyt näitä ihmerakennuksia vain ohimennen kosketellen suurta pyramidia, joka ansaitsee oman lukunsa.

Maailman seitsemästä ihmeestä, joita antiikin kansat hämmästelivät, on vain suuri pyramidi säilynyt meidän päiviimme asti kiehtoen yhä edelleen ihmisten mielikuvitusta. Se kuuluu niihin harvoihin kaukaisen muinaisajan rakennuksiin, jotka ovat kyenneet uhmailemaan ajan hammasta ja ihmisten vielä turmiollisempaa hävityshimoa. Suurin sen kärsimä vahinko on ollut pintapäällystyksen häviäminen. Vielä viisisataa vuotta sitten päällystys oli ehjä, mutta Egyptin keskiaikaiset hallitsijat mursivat sen osaksi salaisia aarteita etsiessään, osaksi koska heistä oli erinomaisen edullista louhia siitä valmista rakennuskiveä. Louhittujen kivien määrä oli kuitenkin suhteellisen mitätön ja suuri pyramidi kohoaa yhä edelleen jäykkänä ja järkähtämättömänä kuin kallio, jonka varaan se on rakennettu, kilpaillen suurenmoisuudessaan ja muuttumattomuudessaan järkkymättömien vuorten kanssa. Kuun hohteessa tai sarastuksen kirkkaassa valossa, auringonlaskun ruusuisessa hehkussa tai keskipäivän rajussa valotulvassa suuri pyramidi hallitsee maisemaa katsojan mielikuvitusta kiehtoen.

Tuo ylväs henki, jossa heräsi tämän valtavan rakennuksen pystyttämisen ajatus, hallitsi Egyptiä seitsemättäkymmentä vuotta. Hänen kansansa sanoi häntä Khufuksi ja kreikkalaiset myöhemmin Kheopsiksi. Herodotos kertoo hänestä, että hän oli »häpeällinen tyranni, joka sulki kaikki temppelit ja kielsi uhrit». Herodotos sai nähtävästi tietonsa papeilta, joiden mielestä Khufun toimenpiteet tietenkin olivat syntiä, mutta jos tarkastelemme näitä tapauksia Egyptin myöhemmän historian valossa, on ilmeistä, että kysymys oli eräästä kuninkaan ja papiston välisen pitkällisen valtataistelun lukuisista episodeista, sillä samaa taistelua jatkui koko historiallisen kauden ajan, kunnes persialaiset valloittajat tekivät lopun siitä. Käsitys, että orjat rakensivat pyramidin, on todennäköisesti väärä. Kolmen tulvakuukauden aikana koko maa oli veden alla eikä mitään maanviljelystöitä voinut suorittaa. Farao järjesti tällöin suuria, julkisia rakennustöitä, joiden kestäessä työmiehet saivat ruoan ja asunnon. Suuri pyramidi ei näin ollen ole tyrannin muistomerkki, vaan viisaan ja hyvän hallitsijan, joka auttoi kansaansa pelättyinä pulan aikoina.

Suuren pyramidin muinainen egyptiläinen nimi on Yakhet-Khufu, »Khufun taivaanranta» s.o. hautauspaikka. Nimi osoittaa, että tämä jättiläismäinen rakennuskolossi todella rakennettiin haudaksi, mitä todistaa myös ns. »kuninkaankammion» sarkofagi.

Pyramidin oviaukko on pohjoisseinämässä, josta viettävä käytävä johtaa osaksi rakennuksen, osaksi peruskallion halki maanalaiseen kammioon. Tästä käytävästä näemme selvästi ja esteettömästi pohjoisen taivaankannen ja siitä on aiheutunut kuvitelma, että pyramidi rakennettiin tähtitieteellisiä havaintoja varten. Maanalainen kammio suunniteltiin arvatenkin alkuaan hautaholviksi, mutta se ei koskaan valmistunut, joten emme tiedä, missä kaikista faraoista mahtavin lepää viimeistä lepoaan. Noin 10 metrin päästä käytävän suulta alkaa toinen käytävä, joka kohoaa ylöspäin pyramidin sisäosiin, ja molempien käytävien yhtymäkohta on myös haudanryöstäjien tunnelin päätekohta. Tässä tapauksessa haudanryöstäjä oli niin suuri herra kuin kalifi Mamun, Egyptin hallitsija keskiaikana, joka perinnäistietona oli saanut kuulla, että pyramidissa oli salainen aarre. Hänelle kerrottiin kultaisista ja jalokivien koristamista, luonnollisen kokoisista kukoista, yhdestä ainoasta smaragdista kaiverretuista maljoista,

KAIKISTA HAUDOISTA RUHTINAALLISIMMAN POHJOISSIVU JA OVIAUKKO.

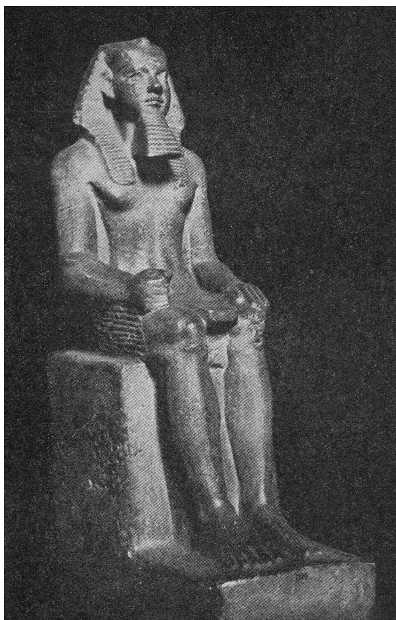
Kuninkaita ja hallitsijasukuja oli jo ennen Khufua ollut Egyptissä, mutta hän kohotti ensimmäisenä mahtavuuden maineeseen maan, jonka hajanaiset rikkaudet ja mahdollisuudet hänen edeltäjänsä olivat liittäneet kokoon valloittajavallaksi. Ennen Khufua oli jo rakennettu pyramiideja, mutta ennen kuningas Khufun päiviä tai niiden jälkeenkään ei ole suunniteltu eikä rakennettu niin valtavaa pyramidia kuin tämä Gizehin suuri pyramidi, jota myöhempinä aikoina ylistettiin yhdeksi maailman seitsemästä ihmeestä. Jo kauan sitten siitä on ryöstetty tuo köyhä ihmisruumis, joka sen sisässä lepäsi viimeistä lepoaan, mutta yhä se kohoaa kalliotasangollaan Niilin länsipuolella lähellä Memfistä, jossa sen rakennuttaja hallitsi kuninkaana.

kultarahakasoista, ja nämä tarinat innostuttivat häntä siinä määrin, että hän käytti suunnattoman omaisuuden tuon valtavan rakennusmassan puhkaisemiseen ja löysikin vain tyhjän sarkofagin, jossa ei ollut edes kantta.

Sisäkammioihin pääsyn estämiseksi ylöspäin johtava käytävä tukittiin graniittipaadella, joka muodosti läpipääsemättömän suojamuurin. Mutta rakennusmestarit eivät ilmeisestikään aikoneet kokonaan sulkea rakennusta, sillä pyramidin todellisena ovena oli kääntyvä kivi, joka Strabon kertoman mukaan avautui suoraan alakäytävään. Strabon kuvaus osoittaa, että hän todella on nähnyt tuon kivioven ja miten se kääntyi. Otaksuttavasti ovi oli niin tarkoin sovitettu seinämään, ettei sitä ulkoapäin voinut erottaa muista kivistä, ja myös on luultavaa, että ainoastaan pyramidin papit tunsivat sen salaisuuden.

Ylöspäin johtava käytävä laajenee äkkiä leveämmäksi ja korkeammaksi muuttuen »suureksi galleriaksi». Kivilattian molemmin puolin on laiteet ja keskikäytävässä, jota vierailija hengästyneenä ja vaivalloisesti kiipeää, on syviä, poikittaisia ja vaakasuoria uurteita, joiden tarkoituksena luultavasti oli helpottaa graniittisarkofagin kuljetusta. Suuri galleria päättyy yhtä äkkiä kuin se alkoikin lyhyeen vaakasuoraan käytävään, joka esihuoneen lävitse johtaa ns. kuninkaankammioon. Tämän kammion tarkoitus on yhä vieläkin ratkaisematon ongelma. Siinä on sarkofagi, mutta todellinen hautauspaikka oli maan alla. Se ei ole pyramidin keskipisteessä, ei sen lävistäjäviivoilla eikä pystysuoraan huipun alapuolella. Sen asema on tarkoituksellisesti harkittu, mutta tämän epäsymmetrisyyden tarkoitusta emme tiedä. Jykevästä graniittijärkäleestä hakattu sarkofagi on 2.25 m pitkä, 0.98 m leveä ja metrin korkuinen. Se oli rakennettu kannelliseksi, mutta kantta ei kenties koskaan tuotu pyramidiin. Sarkofagia lyötäessä se helähtää kirkkaasti kuin kello ja ääni kiirii pimeissä käytävissä hautajaiskellon lailla kumisten.

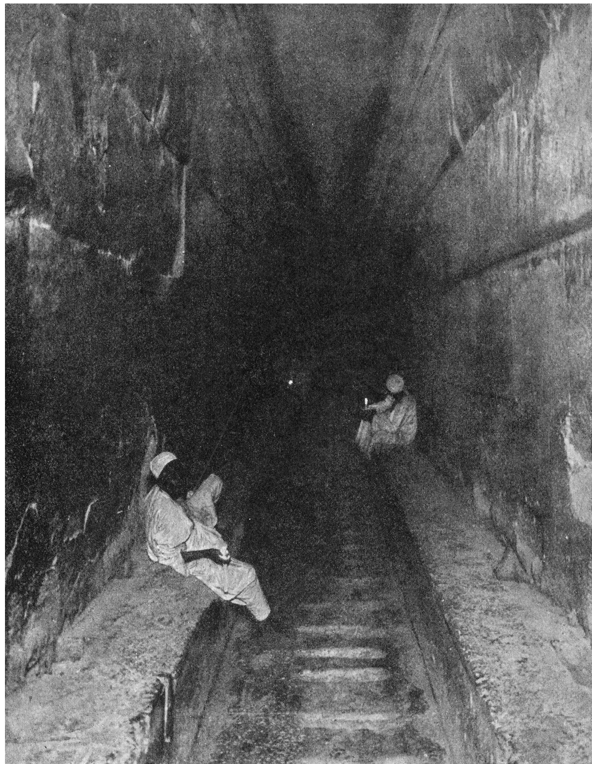
Pystysuoraan kuninkaankammion päällä on viisi pientä kammiota. Niiden tarkoituksena otaksutaan olevan kuninkaankammion päällä olevan kivimassan painon vähentäminen, sillä muuten Kuninkaankammioon kohdistuva paine olisi murskannut sen. Kahden ylimmän kammion kiviseiniin on punavärillä kirjoitettu Khufun molemmat nimet. Sen ovat tehneet muinaisajan kivenhakkaajat, jotka irroittivat lohkareet Turrakin kivilouhoksesta merkiten kuhunkin paateen kuninkaan nimen ja lohkareen sijoittamiskohdan. Nämä

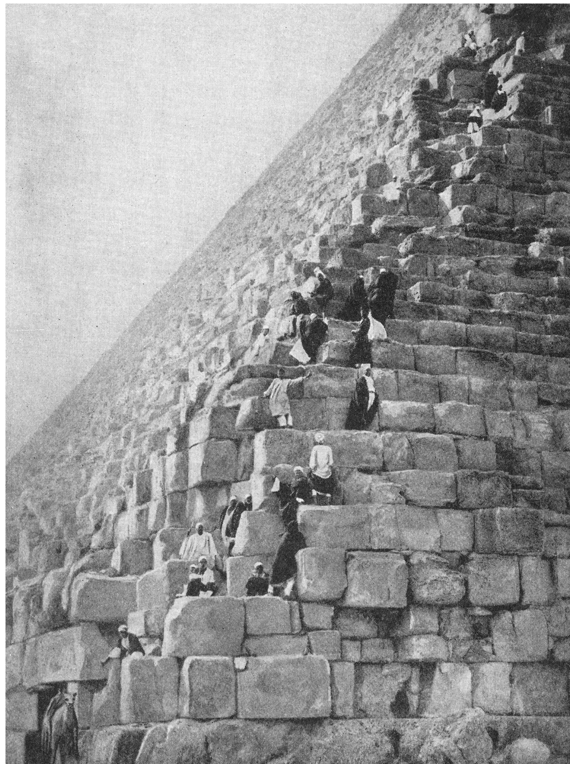

KHUFU, SUUREN PYRAMIDIN RAKENNUTTAJA.
Kuningas Khufun eli Kheopsin, neljännen hallitsijasuvun hallitsijan, joka Gizehin suuren pyramidin rakennuttajana teki nimensä kuuluisaksi kautta aikojen, ikuisti myös verraton kuvanveistotaide, joka tuona kautena kukoisti Egyptissä.

ovat ainoat pyramidista tai sen ulkopinnasta löytyneet kirjoitukset, mutta Herodotos väittää, että eräässä ulkoseinässä oli kirjoitus, ja Abd El-Latif, joka eli toista tuhatta vuotta Herodotoksen jälkeen, mainitsee myös kirjoitukset pyramidin ulkopintain päällystyksessä.

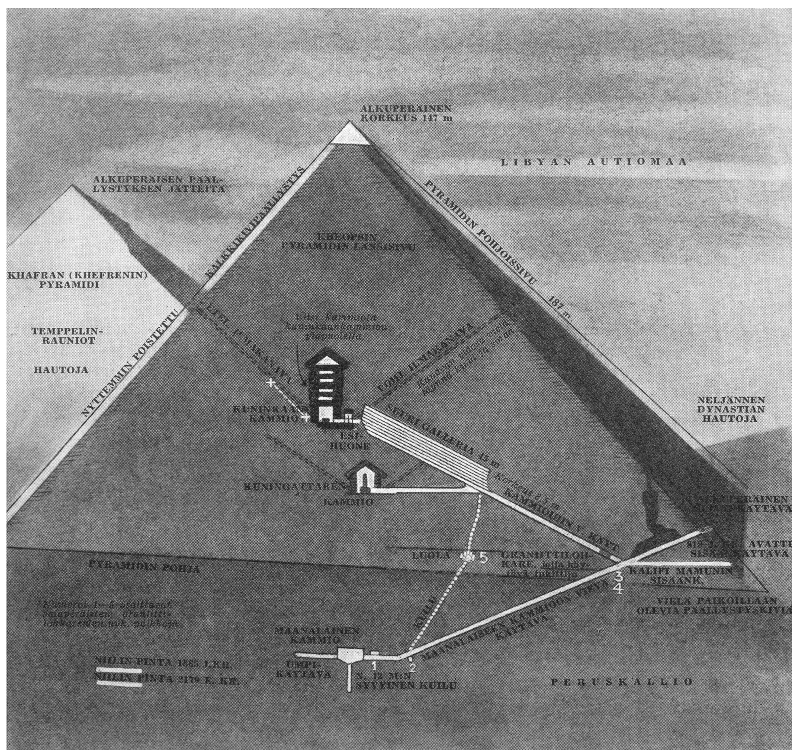
Ylöspäin johtavan käytävän ja suuren gallerian yhtymäkohdasta johtaa vaakasuora käytävä etelään päin päättyen »kuningattarenkammioon». Tämä kammio on myös keskeneräinen, sillä vaikka katto ja seinät on muurattu mitä hienoimmista neliökivistä, lattia on aivan epätasainen ja muokkaamaton. Meidän aikamme arabialaiset ovat alkaneet nimittää näitä pyramidin hienoimpia kammioita kuninkaankammioksi ja kuningattarenkammioksi, mikä kenties johtuu siitä, että ne muistuttavat muhamettilaisten hautakomeroita, joissa miehen haudan katto on tasainen, mutta nai-

SISÄKUVA JA ULKOKUVA SUURESTA PYRAMIDISTA.

Nämä massiiviset lohkareet liittyvät niin tiiviisti toisiinsa, ettei edes veitsenterä mahdu niiden väliin. Vasemmalla suuri galleria; molemmin puolin näemme käytävää reunustavat laiteet ja lattiassa syvät uurteet, joiden tarkoituksena luultavasti oli helpottaa »kuninkaankammiosta» löytyneen suuren sarkofagin kuljetusta. Oikealla ulkokuva, joka on otettu rinteen puolivälistä. Pyramidin kylkiä peitti aikoinaan tasainen kalkkikivikerros, joka jo aikaa sitten on hävinnyt. Kunkin neljän sivun pituus on 151 m ja arkkitehdin laskelmat olivat niin tarkat, ettei missään kohdin syntynyt tuumaa suurempaa virhettä.

KHEOPSIN PYRAMIDIN KAMMIOT JA GALLERIAT.

Tämä 5000 vuotta sitten rakennettu pyramidi ei ole huomattava ainoastaan ainoalaatuisen suuruutensa, vaan myöskin sisäisen rakenteensa takia. Sen lasketaan tätä nykyä sisältävän 2 300 000 kuutiometriä kiveä, lähinnä suurimman pyramidin sisältäessä 1 620 000. Mutta tämän lisäksi tavallisen maanalaisen kammion ohella itse sen sydämeen on rakennettu kaksi kammiota. Kuvan numerot tarkoittavat viittä omituisen yksinäistä lohkaretta, joihin on kaiverrettu runsaasti reikiä. Niiden tarkoitusta ja alkuperäistä asemaa emme tiedä.

sen haudan suippo. Molemmista kammioista johtaa pyramidin pintaan kaksi ilmakanavaa, joiden tarkoituksena oli hankkia ilmaa työläisille. Kun työ valmistui eikä ilmajohtoja enää tarvittu, suljettiin tuuletusaukot ja pinnan päällystys ulonnettiin niiden peitoksi.

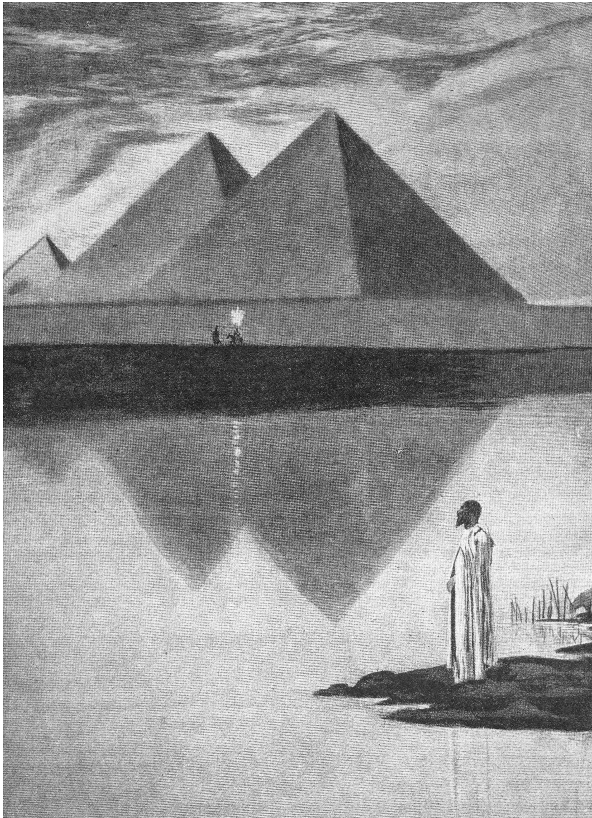
Ylöspäin johtavan ja vaakasuoran käytävän yhtymäkohdassa oli pystysuora kuilu, joka ulottui muurauksen ja kallion halki alakäytävään asti yhtyen siihen lähellä maanalaista kammiota.

Käynti suuressa pyramidissa vaikuttaa matkailijaan erikoisen voimakkaasti. Synkkä, läpitunkematon pimeys, hiiskahtamaton hiljaisuus, tietoisuus, että muuan mahtavista mahtavimpia on polkenut näitä lattioita ja toivonut saavansa ikuisesti levätä näiden muurien sisässä, kaikista näistä seikoista johtuu, että suuri pyramidi on Niilin laakson arvoituksellisimpia ja juhlallisimpia muinaisrakennuksia.

Pyramidin huipulle kiipeäminen on unohtumaton elämys. Sileän päällystyksen hävittyä pyra-

midin sivut muistuttavat jättiläisportaita. Valtavat kivilohkareet on ladottu päällekkäin portaiksi, joita pitkin reippaat arabialaiset lykkivät ja kiskovat pyhiinvaeltajaa. Mutta ehdittyämme huipulle, joka ei enää ole terävä, vaan tasainen pengermä, mikä näköala avautuukaan eteemme kaikkiin suuntiin! Erämaan keltainen hiekka, vihreät pellot, leveä virta, kaukaiset kalliot, joiden värisävy vaihtelee joka tunti, kaikki tämä avautuu eteemme Egyptin huikaisevassa auringonpaisteessa kylpien panoraamana, jonka veroista ei ole koko maailmassa. Ja kaukana hohtaa linnoituksen valkoinen moskeija molempine minareetteineen, jotka suoraan alenevassa polvessa edustavat Egyptin muinaisia temppeleitä vartioivia obeliskeja.

Suuren pyramidin huipulla seistessämme näemme edessämme avautuvan koko Egyptin maan ja sen menneisyyden muistot, sivistyneen maailman historian vanhimmat muistot.

S F I N K S I

Koko maailmassa ei ole ainoatakaan muinaisjäännöstä, jonka ympärille olisi kutoutunut yhtä monta legendaa kuin sfinksiin liittyy. Tämän ymmärrämme helposti nähdessämme sen mahtavan hahmon kohoavan erämaan hiekasta ylhäisessä majesteettisuudessaan itse pyramidejakin halliten.

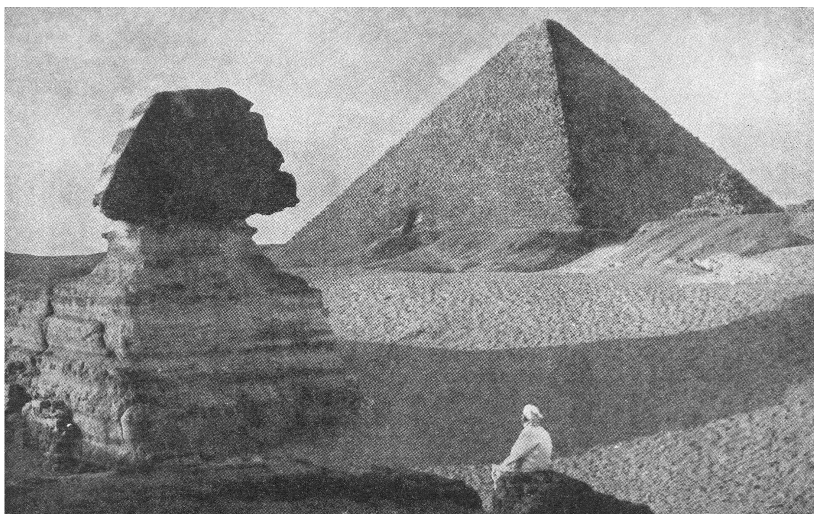
Monet legendat sekoittavat Egyptin ja Kreikan sfinksin. Kreikan sfinksi, joka tosin yhtä suuressa määrin on tarueläin, on saanut alkunsa aivan toisaalta. Egyptin sfinksi on aina miespuolinen, se on leijona, jolla on miehen pää ja kasvot, kun sitä vastoin Kreikan sfinksi on naispuolinen, naarasleijona, jolla on naisen kasvot. Kreikkalainen tyyppi polveutuu todennäköisesti harpyiasta ja lienee synnyttänyt meidän aikamme enkelin käsitteen, s.o. ajatuksen ihmisenkaltaisesta, siivekkäästä olennosta, jolla on naisen kasvot. Egyptin sfinksi esittää vertauskuvallisesti kuningasta ruumiillistuneena jumalana ja edustaa kaikkivaltiutta. Meidän on mahdotonta kuvitella Egyptin sfinksin kaltaisen majesteettisen olennon esittävän tyhmiä arvoituksia ja tekevän itsemurhan oikean vastauksen saatuaan. Suuren sfinksin ikää emme tarkasti tiedä — tavallisesti sen lasketaan kuuluvan Khefrenin, toisen pyramidin rakennuttajan aikaan. Se on osaksi veistetty kiinteästä kalliosta, osaksi rakennettu kivestä, ja esittää makaavaa, ihmispäistä leijonaa. Sen päähine on tyyppiä, jota ainoastaan farao sai käyttää, ja sen otsalla oli kuninkaallinen käärme. Se siis ilmeisesti esittää kuningasta. Käpälät tosin rakennettiin uudelleen roomalaisena aikana, mutta niiden välissä oleva pieni, vain puolentoista metrin levyinen temppeli on luultavasti yhtä vanha kuin sfinksi itsekin. Temppelin päässä, sfinksin rintaa vasten on Totmes (eli Thutmosis) IV:n unipylväs, joka luultavasti on pystytetty sinne toisenkolmatta hallitsijasuvun aikana. Siinä kuvaillaan romanttisesti, miten farao metsästyksen uuvuttamana las-

KAKSI MEMFIIN ALUEEN IHMISSFINKSIÄ.

Neljännestä dynastiasta alkaen tapaamme paljon erilaisia sfinksejä — suurta sfinksiä muistuttavia ihmispäisiä leijonia, oinaanpäisiä crio-sfinksejä, haukanpäisiä sfinksejä tai siivettömiä aarnikotkia ja makaavia oinaita, joissa ainoastaan asento muistuttaa sfinksiä. Erikoisen merkillisiä ovat Karnakin valtavat sfinksikujat. Kuvissa näkyvät sfinksit ovat löytyneet Memfiin alueelta, ne ovat ihmispäisiä andro-sfinksejä, luultavasti Ramses II:n hallituksen aikaisia (19:s dynastia).

GIZEHIN SFINKSI TUIJOTTAA TYHJIN SILMIN YLI NIILIN.
18:n hallitsijasuvun aikana, jolloin Totmes IV:n unikivi pystytettiin, otaksuttiin sfinksin esittävän Harmakhis-jumalaa, ja varsin mahdollista on, että kalliota, josta se hakattiin, palveltiin jo kauan ennen kuin Khafra tai joku toinen 4:nnen dynastian farao antoi veistää sen omaksi kuvakseen.

keutui keskipäivällä nukkumaan sfinksin varjoon ja näki näyn. Sfinksiä nimitetään siinä Harmakhikseksi tai Khepraksi, jotka molemmat olivat silloisia auringonjumalia. »Suuri ja ylhäinen on tämän jumalan kuva valitussa paikassansa. Mahtava on hänen voimansa, sillä Auringon varjo lepää hänen yllänsä. Memfiin temppelit ja kaikkien kaupunkien temppelit molemmin puolin rukoilevat häntä. He ojentavat rukoillen kätensä häntä kohden. Kaikenlaisia uhreja kannetaan hänelle.»

Muinoin lähestyttiin sfinksiä erämaan halki johtavaa pyhiinvaellustietä pitkin, kolmetoista askelmaa käsittävä portaikko johti kivipengermälle, josta toiset portaat (niissä oli kolmekymmentä askelmaa) laskeutuivat käpälien väliseen pieneen temppeliin. Temppelinkävijän ehdittyä pyhiinvaellustien korkeimpaan kohtaan hän oli sfinksin rinnan tasassa, hänen laskeutuessaan alaspäin sfinksin hahmo näytti kasvavan yhä majesteettisemman korkeaksi, kunnes valtava patsas kohosi torninkorkuisena hänen yläpuolellaan tuijottaen avaruuteen kauaskatsovin silmin ja rauhallisen miettiväisin ilmein, mikä kasvojen ruhjoutumisesta huolimatta yhä tekee suuren sfinksin Egyptin muinaisen sivistyksen jäännöksistä vaikuttavimmaksi. Päivisin ja öisin, keskipäivän valovirrassa samoin kuin kuun maagillisessa hohteessakin muistomerkin majesteettisuus, sen kuninkaallinen ilme ja ylimaallinen rauha järkyttävät ihmismielen.

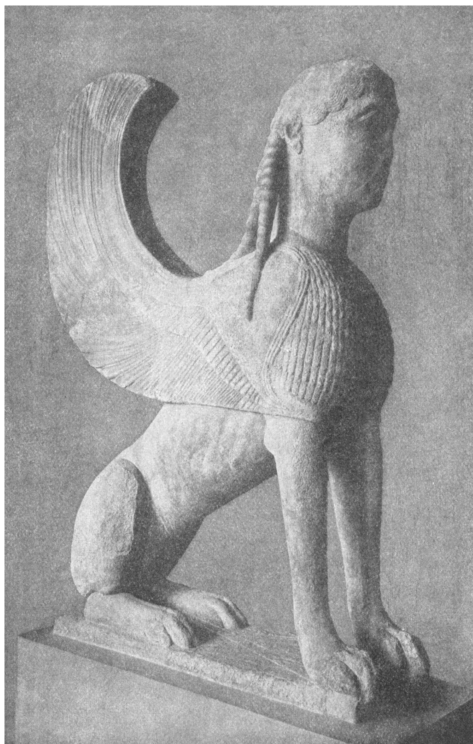
Kapteeni Caviglia suoritti kaivauksia sfinksin ympärillä vuonna 1819 löytäen pyhiinvaellustien ja käpälien välisen temppelin. Vuonna 1837 eversti Howard Vyse suoritti porauksia yli kahdeksan metrin syvyyteen sfinksin selässä tavaten vain kovaa kalliota. Nämä ovatkin, mikäli tiedämme, käytännöllisesti katsoen ainoat kaivaukset sfinksin ympärillä.

Sfinksin todellista suuruutta on vaikea todeta hiekan lakkaamattoman siirtymisen takia. Sen korkeuden sanotaan olevan 20 m temppelin lattiasta pään korkeimpaan kohtaan, mutta kasvojen mitat kuvastavat kenties parhaiten muistomerkin jättiläismäistä suuruutta: kasvojen leveys on 4 m, nenän pituus 1.65 m ja suun leveys 2.25 m. Muuan fanaattinen sheikki on ruhjonut nuo kasvot ja mamelukit ovat myöhemmin täydentäneet hänen

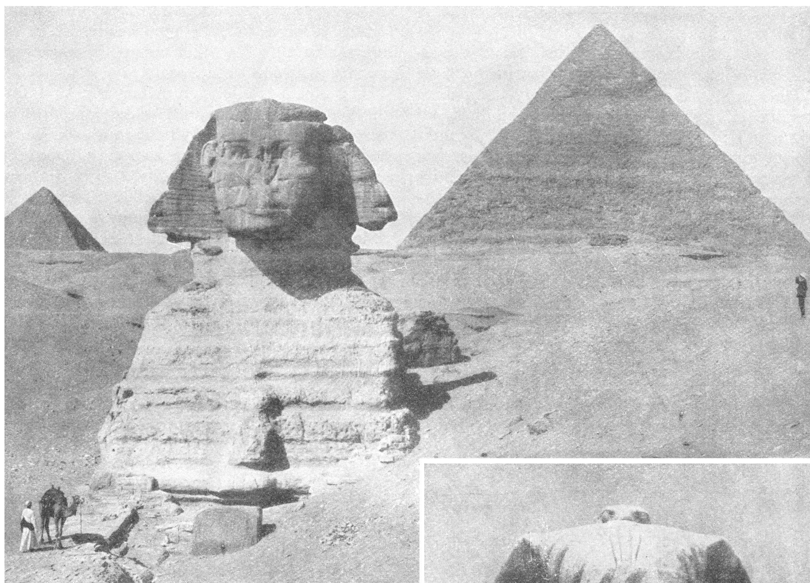
SFINKSI, PUOLEKSI HAUTAUTUNUT, PAHOIN RUHJOUTUNUT, AJANSYÖMÄ, MUTTA RAUNIONAKIN VALTAVA.

Niinkuin toisessa yhteydessä olemme huomauttaneet, on syytä olettaa, että sfinksi on kuningas Khefrenin muotokuva tai muuten liittyy häneen; käärmediadeemi osoittaa sen esittävän kuningasta ja etualalla näkyvän Khefrenin pyramidin esitemppelin läheisyys uusimpien arkeologisten löytöjen yhteydessä tukee tätä teoriaa. Kuitenkin on huomattava, että sen käpälien välissä olevan Totmes IV:n (18:s dynastia) unikiven kirjoitus liittää sen Khufuun (Kheops), joka rakennutti kuvassa näkyvän suuren pyramidin.

SFINKSI KREIKKALAISEN TAITEEN ESITTÄMÄNÄ: VAS. DELFOIN VANHANAIKAINEN »NAKSOKSEN SFINKSI», OIK. KEHITTYNEEMPÄÄ TYYLIÄ.

Sana sfinksi ei ole egyptiläistä, vaan kreikkalaista alkuperää johtuen siitä, että kreikkalaiset luulivat Egyptin patsaiden esittävän oman tarustonsa vastaavia hirviöitä. Kreikan sfinksin on oletettu olevan egyptiläistä alkuperää, mutta tätä olettamusta on pidettävä tarpeettomana, kun otamme huomioon niiden väliset olennaiset eroavaisuudet ja sen seikan, että tällaiset puoleksi inhimilliset olennot kuvastavat tiettyä vaihetta taiteen kehityksessä Intiasta mayakansaan asti. Kreikan sfinksi on siivekäs naisdemooni, Egyptin sfinksillä ei ole siipiä, se on miespuolinen ja tietoisen uskonnollisen vertauskuvallisuuden ilmaus esittäen kuninkaallista valtaa. Kreikan hirviö, joka merkitsi äkkikuolemaa ja jonka kuvia usein näemme haudoissa ja joka esiintyy Oidipoksen tarinassa, liittyy paremminkin Babylonian ihmiseläindemooneihin.

GIZEHIN SUURI SFINKSI.
Kaikkien maiden sfinkseistä vanhin ja kuuluisin, jota egyptiläiset sanoivat Huksi, tuijottaa suoraan itään Niilin laakson ylitse maaten selin oikealla näkyvään pyramidiin n:o 2, johon se lienee jollakin tavoin liittynyt.

työtään. Nenä, parta ja päähine ovat kärsineet eniten. Osa parrasta on nykyään British Museumissa — se on palmikoitu, mikä on Egyptin kuninkaanpatsaiden tyypillinen piirre.

Klassilliset kirjailijat eivät mainitse suurta sfinksiä ennen Pliniuksen aikaa (ensimmäinen vuosis. j. Kr.). Plinius mainitsee perinnäistiedon pitävän sitä Amasis II:n hautana — hän oli muuan kuudennenkolmatta hallitsijasuvun kuninkaista — ja että tämän menestyksellisen päällikön romanttinen ja ritarillinen hahmo eli vielä kuudensadan vuoden kuluttua kansan muistissa. Jättiläishahmon nykyinen nimi on »abu 'l hol» (kauhun isä). Nimi lienee koptinkielen sanan »belhĕt» välityksellä johdettavissa egyptiläisestä sanasta »hu», joka merkitsee vartijaa. Arabialaiset pitävät sfinksiä talismanina lentohiekkaa vastaan, joka lakkaamatta uhkaa peittää viljellyn maan. Perinnäistieto kertoo myös, että aikoinaan oli kaksi

VIIDENTUHANNEN VUODEN IKÄINEN VEISTOS, JOKA ESITTÄÄ KHEFRENIÄ.
Kaikki viittaa siihen, että sfinksi on neljännen hallitsijasuvun tuote, ja mahdollista on, että sen pää esittää Khefreniä, vaikka useat otaksuvat, että siinä 12:n dynastian aikana on suoritettu muutoksia etenkin päähineeseen.

suurta sfinksiä, jotka vartioivat koko maata. Useimpien perinnäistietojen lailla tämäkin väite perustuu jossakin määrin todellisuuteen, sillä

kuninkaiden kolossipatsaat rakennettiin tavallisesti parittain.

Kaiken kokoisia suuren sfinksin aikaisia ja myöhempiä sfinksejä on löytynyt. Suurin niistä on Mackayn Memfiistä vuonna 1912 löytämä alabasterisfinksi. Tekotavasta päätellen se on ilmeisesti Ramses II:n hallituksen aikainen. Kaikista sfinkseistä omituisimpia ovat ametisteista ja muista kivistä veistetyt pienet amuletit, joita käytettiin kahdennentoista hallitsijasuvun aikana. Ne esittävät kissaa muistuttavia eläimiä, kenties tavallista kissaa, jolla on ihmispää, mutta tämä eläin istuu, kun taas leijonasfinksi makaa.

Suurissa temppeleissä oli usein sfinksikujia. Näistä kuuluisimmat ovat Karnakin oinassfinksit (kuva liittyy kirjoitukseen »Theba valtansa huipulla»), jotka reunustavat virran rannasta temppeliin johtavaa pyhää tietä. Ne ovat oinaanpäisiä makaavia leijonia esittäen Karnakin Amon-jumalaa, jota primitiivisenä aikana palveltiin oinaan hahmossa. Omituisesta muodostaan huolimatta nämä sfinksit tekevät voimakkaan vaikutuksen ja oinassfinksien muodostama kuja on sopiva alkusoitto Karnakin temppelin majesteettiseen pyhäkköön astuttaessa.

Haukanpäinen leijona on muuan sfinksin muoto. Vertauskuvallisesti esittäen kuningasta taistelussa se seisoo tallaten vihollisensa — neekerit ja syrialaiset — jalkojensa alle. Se oli suosittu aihe kuninkaallisia esineitä koristeltaessa ja samaa aihetta sovellettiin menestyksellisesti koruihin ja korulippaisiin. Koruissa haukanpään väritys ja vaalean syrialaisen ja mustan neekerin välinen vastakohta tarjosi suuria taiteellisia mahdollisuuksia. Ja tämän olennon korkeaa arvoa korostaa vaikuttavasti kaatuneiden vihollisten kurja asento.

Vasta varsin myöhään sfinksi alkoi esiintyä hieroglyfinä vieraan vaikutuksen, pääasiallisesti kreikkalaisen ja persialaisen, huomattavasti muutettua kieltä. Merkki luetaan neb, herra, ja tavataan nimessä Nektanebo. Hän oli muinaisen Egyptin viimeisiä syntyperäisiä hallitsijoita.

SUURI SFINKSI UUSIMPIEN KAIVAUSTEN VALOSSA.
Äskettäin suoritetut uusimmat kaivaukset ovat saattaneet suuren sfinksin kokonaisuudessaan päivänvaloon. Mahtavain käpäläin välissä Totmes IV:n unipylväs ja sen edessä alttari.

500 VUOTTA ENNEN TUTANKHAMONIA

Vain aniharvat Egyptin muinaislöydöt ennen Tutankhamonin haudan löytymistä ovat herättäneet yhtä puhtaasti inhimillistä mielenkiintoa kuin erään muinaisen egyptiläisen aatelismiehen maatilan jokapäiväistä elämää esittävä pienoispatsaskokoelma. Se löytyi Mehenkwetren haudasta. Hän oli kuninkaanpalatsin kansleri ja käskynhaltija farao Mentuhotepin hallitessa (noin 2000 vuotta e. Kr.). Amerikkalaiset arkeologit löysivät haudan keväällä 1920; osa pienoispatsaista on nykyään Kairon museossa, osa New Yorkin Metropolitan Museumissa. Valokuvasarjan julkaisemme Metropolitan Museumin suosiollisella luvalla.

Egyptin muinaishaudoista on löytynyt palvelusväkeä esittäviä pienoisveistoksia. Niistä puhuttaessa käytettiin sanaa ushabti, mikä merkitsee »huoltajat» eli »vastaajat». Niiden oletettiin vastaavan, kun isäntä- tai emäntävainajan sielu kutsui niitä haluamiaan palveluksia suorittamaan. Muinaiset egyptiläiset eivät tosin uskoneet näiden puukuvien itsestään kykenevän suorittamaan mitään. He olivat täysin selvillä siitä, että ne tulisivat aina pysymään haudassa samassa asennossa kuin alkuaankin. Mutta he uskoivat, että jokaisella puukuvalla oli kaksoisolentonsa, joka yhtyi muumion sieluun toisessa maailmassa ja tuli siellä hänen palvelijakseen.

Egyptiläiset balsamoivat vainajansa uskoen sielun elävän paratiisissa yhtä kauan kuin muumio säilyi haudassaan. Kaikella, mitä hautaan asetettiin, oli vastaavat kaksoisolentonsa toisessa maailmassa taivaitten tuolla puolen. Juuri sen tähden egyptiläiset ponnistelivat siinä määrin rakentaakseen vainajainsa haudat mahdollisimman vahvoja ja kestäviä ja sulloivat ne täyteen vaatteita, ruokaa, huonekaluja, venheitä, palvelijain kuvia jne. He pitivät paratiisia Egyptin ihannekuvana. Siellä olivat pellot viljavammat, karja lihavampaa, Niili kauniimpi, talot hienommat ja ilmasto parempi kuin Egyptissä. Siellä vainajat elivät samalla tavoin kuin he olivat eläneet Egyptissäkin. He kyntivät ja kylvivät peltoja, korjasivat satoja, puivat ja jauhoivat viljaa ja leipoivat leipää. Lyhyesti sanoen: kaikkea työtä, mitä maan päällä tehtiin, oli tehtävä myös paratiisissa. Ainoa erotus oli, että siellä työ oli helpompaa ja miellyttävämpää eivätkä tulvien ja vedenpuutteen aiheuttamat onnettomuudet, joita ihminen alituisesti sai pelätä maan päällä eläessään, toistuneet uudessa elämässä.

Monen vuosisadan aikana egyptiläiset tyytyivät täysin kuvittelemaan, että jokaisen, joka paratiisiin joutui, oli tehtävä työtä siellä. Mutta jos siirrymme tutkimaan keskimmäisen valtakunnan aikana (noin 2500 e. Kr.) vallinnutta uskoa, alamme havaita merkkejä siitä, että ihmiset, jotka eivät tässä maailmassa olleet tottuneet ruumiilliseen työhön, eivät enää oikein voineet tyytyä ajatukseen, että heidän oli pakko kylvää ja niittää ja toimittaa muita välttämättömiä askareita paratiisissa — taivaallisessa Egyptissä.

Lyhyesti sanoen: muinaisen Egyptin ylhäiset herrat halusivat olla ylhäisiä herroja paratiisissakin ympärillään palvelijoita, jotka olivat valmiit noudattamaan heidän käskyjään ja suorittamaan kaiken, mikä heidän tehtäväkseen annettiin. Jos kuolleen suurmiehen sielu halusi purjehtia taivaallista Niiliä pitkin, hänellä täytyi olla venheensä ja miehistönsä. Jos hän halusi ruokaa, hänen palvelijainsa oli valmistettava ja tarjoiltava se. Jos hän halusi saada peltonsa kynnetyksi ja kylvetyksi ja niitetyksi ajoissa tai karjansa vartioiduksi ja lasketuksi tai lehmänsä lypsetyksi, hänellä täytyi olla työläisiä, jotka suorittivat tämän kaiken. Siten alettiin keskimmäisen valtakunnan aikana, jolloin Egyptin yhteiskuntajärjestys alkoi keh' yä monimutkaiseksi, asettaa näitä hauskoja öläisten ja kotieläinten pienoispatsaita sekä neiden ja talojen malleja hautoihin.

MEHENKWETRE LAIVANSA HYTISSÄ.
Haudan aarteiden joukossa oli suuri määrä muotokuvamalleja. Ylläolevassa kuvassa näemme tuon egyptiläisen aatelismiehen mukavasti luovivan taivaallisen Niilin vesiä soittoniekkain huvittamana (toinen heistä soittaa harppua).

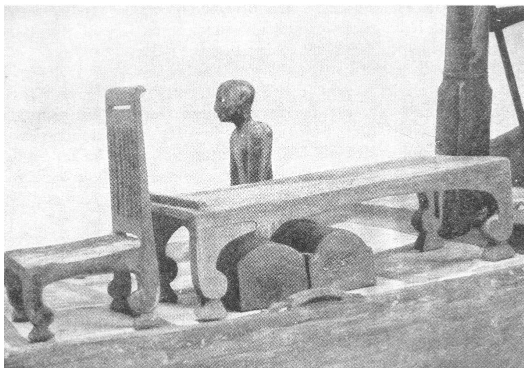
Kun kerran oli tullut tavaksi asettaa näitä palvelijain kuvia hautoihin, tätä tapaa alettiin suuresti suosia. Ajan kuluessa ushabtien lukumäärä kasvoi ja käsitys, että ne olivat vain herrojensa sijaisia, hävisi vähitellen. Rikkaat eivät enää pelänneet, että heidän tehtäväkseen annettaisiin jonkin työn suorittaminen. Heidän pääasiallisena tehtävänään oli vain huolehtia omasta mukavuudestaan, niinkuin he olivat eläessäänkin tehneet. Muutamat antoivat asettaa hautoihinsa palvelijan jokaista vuoden päivää varten taatakseen itselleen alituisen henkilökohtaisen palveluksen. Myöhemmin vielä rikkaammat herrat, joiden elämäntyyli oli suurellisempi kuin heidän esivanhempainsa, huolehtivat entistä laajemmin henkilökohtaisesta mukavuudestaan toisessa maailmassa. Hautoihin varattiin lukuisia pienoispatsaita ja sitäpaitsi niiden seinämaalaukset esittivät jokapäiväisen elämän kohtauksia, joiden toivottiin toistuvan paratiisissa.

Varhaisimmat palvelijanpatsaat muistuttivat muumioita ja niiden rintaan piirrettiin mahtavia loitsuja, joita papit toimittivat määrätystä hinnasta ja joiden tarkoituksena oli muuttaa palvelijan sielu herransa sielulle kuuliaiseksi paratiisissa. Tyypillinen tällainen loitsu kuuluu seuraavasti:

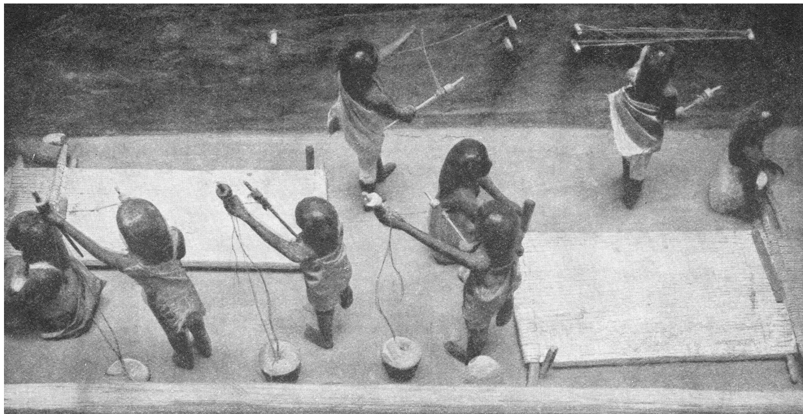
»Oi, patsas, joka olet annettu minun, Ra-hotepin (isäntä), käytettäväksi, jos minut määrätään tekemään jotakin työtä toisessa maailmassa, sinun on aina toimittava minun asemestani, sinun on viljeltävä peltoja, sinun on pumputtava vettä, sinun on puhdistettava vesikanavat hiekasta. Kun minua kutsutaan, sinun on vastattava 'tässä olen'.»

Samantapaisia loitsuja oli kirjoitettu myös »Kuoleman kirjaan» ja niiden yhteisenä otsakkeena oli »Luku, jonka avulla ushabti saadaan suorittamaan toisen työt toisessa maailmassa».

Kirjoitustenkin lukumäärä ja pituus kasvoivat. Muutamat sisälsivät määräyksiä palvelijoille. Toi-

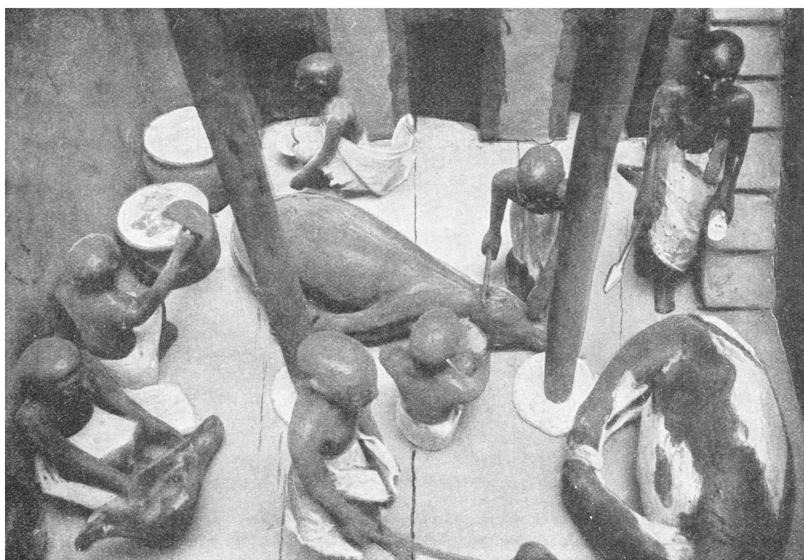

RIKKAAN MIEHEN LAIVAPALVELIJAN HENKIMALLI.
Tämä luotettavan laivapalvelijan pienoispatsas asetettiin hautaan, jottei Mehenkwetren toisen maailman Niiliä pitkin matkustaessaan olisi tarvinnut lainkaan huolehtia matkatavaroistaan. Vuoteen alla olevia matka-arkkuja voitaisiin hyvin käyttää vielä tänäkin päivänä Niiliä pitkin matkustettaessa.

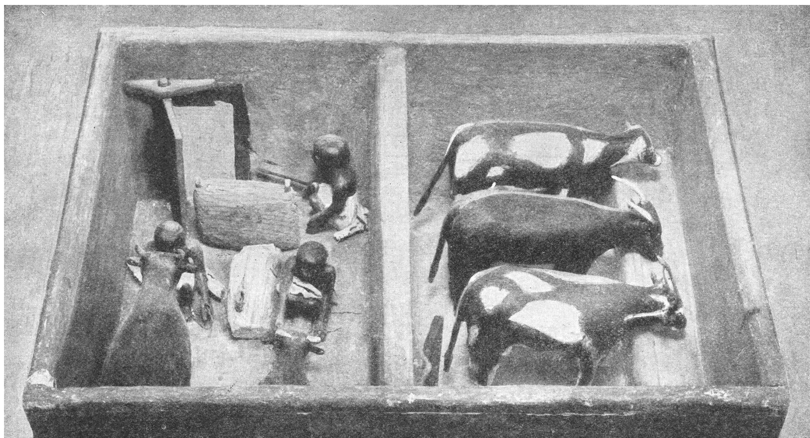
NAISET VALMISTAVAT HIENOJA VAATTEITA YLHÄISELLE HERRALLEEN.

Nämä pienoispatsaat ovat kenties koko kokoelman kiehtovimmat. Muutamat naiset kehräävät pellavaa hauskoin, vanhanaikaisin rukein ja värttinöin. Toiset kutovat kangasta lattialla olevissa kangaspuissa. Kehruurukkien monet langat olivat vielä vahingoittumattomia amerikkalaisten kaivausten suorittajain löytäessä tämän ryhmän Mehenkwetren haudasta.

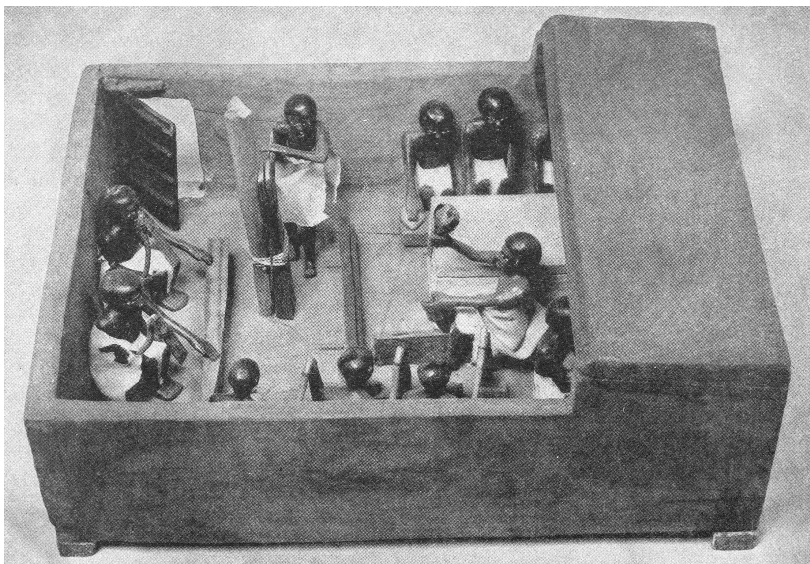

JUOTTOVASIKKAA TEURASTETAAN MEHENKWETREN PÖYTÄÄ VARTEN.

Kohtaus on pienimpiäkin yksityiskohtia myöten voimakkaan realistinen ja asianmukaisesti pukeutunut teurastaja on juuri työntänyt veitsen keskellä olevan eläimen kurkkuun. Nurkassa kaksi miestä valmistaa veripalttua. Ryhmä vaikuttaa hämmästyttävän nykyaikaiselta.

VARAVARASTO HENKILIHAA HENKIEN MAAILMAA VARTEN.
Mehenkwetre huolehti ruoastaan ja juomastaan vielä enemmän kuin vaatteistaan. Eläessään hän epäilemättä, niinkuin egyptiläisen maanomistajan sopikin, oli ylpeillyt menestyksestään karjanjalostuksen alalla ja halusi säilyttää maineensa toisessakin maailmassa. Tässä näemme karjan navetassaan sekä orjat, joiden tehtävänä oli ruokkia sitä.

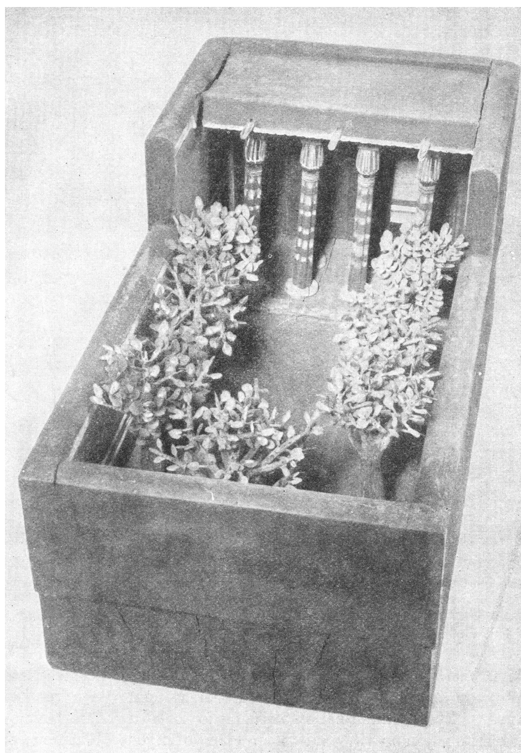

PUUSEPÄT TYÖPAJASSAAN NIILIN RANNALLA.
Tulevaa elämäänsä suunnitellessaan Mehenkwetre ei jättänyt mitään sattuman varaan. Varustipa hän hautaansa monipuolisen ja yllättävän käytännöllisen ja nykyaikaisen puusepänverstaankin. Keskimmäinen puuseppä sahaa pystysuoraa tukkia laudoiksi ja oikealla oleva oppilas puuhailee innokkaasti vasarallaan ja taltallaan. Kuvasta saamme paremman käsityksen puusepänverstaasta 2000 vuotta e. Kr. kuin mitä mikään valokuva nykyaikaisesta verstaasta voisi välittää jälkeläisillemme.

set taas olivat oikeita »matkaoppaita», joissa isännille annettiin yksityiskohtaiset ohjeet, miten he pääsivät toiseen maailmaan.

Emme voi olla hämmästelemättä näitä muinaisten egyptiläisten käsityksiä vainajain muonittamisesta ja heidän tapaansa palvelijanpatsain ratkaista paratiisin palvelijakysymys. Mutta samalla meidän on ihailtava tuota hellää huolenpitoa, jonka ilmauksena nämä hautaustavat olivat. Jälkeenjääneet uhrasivat suuria rikkauksia taatakseen onnen niille, jotka olivat aloittaneet matkansa toiseen maailmaan. Mikään uhraus ei ollut liian suuri, mikään ei ollut liian hyvää vainajalle. Surevat omaiset luopuivat mieluummin kaikesta omaisuudestaan kuin kielsivät jotakin vainajalta. Tältä kannalta katsoen kallisarvoisten hautojen rakentaminen, kuolleiden balsamoiminen ja kalliiden uhrilahjain antaminen heille oli hyvin kaunis tapa.

Meille tämä tapa merkitsee vielä muutakin. Sillä on ratkaiseva historiallinen arvonsa. Hautojen palvelijaryhmät kuvastavat erittäin havainnollisesti enemmän kuin 4000 vuotta sitten eläneen suuren ja mahtavan kansan tapoja ja tottumuksia. Niissä näemme vilahdukselta heidän jokapäiväisen elämänsä.

PUIDEN VARJOT SIIMESTÄVÄT PIHAN.
Mehenkwetren talonmallin oven eteen oli asetettu puutarha, jollaista egyptiläinen aatelismies kukkia rakastavaan rotuun kuuluvana saattoi kaivata tulevassa elämässään. Egyptiläiset eivät uskoneet puutarhojen kasvavan itsestään toisessakaan maailmassa. Siellä oli pellot kylvettävä, sadot korjattava ja vilja varastoitava ja jauhettava aivan samoin kuin tässä murheenlaaksossakin.

Näiden ushabtien joukossa on kaikenlaisia niin sisä- kuin ulkopalvelijoitakin. Kuvissa heillä on oikeat pukunsa yllään. Heidän ilmeensä ja asentonsa kuvastavat miellyttävää käytöstä, alttiutta askareiden suorittamiseen ja voimakasta velvollisuudentuntoa. Saatamme nähdä kamaripalvelijoita, jotka odottavat emäntäänsä palmikoidakseen hänen tukkansa ja koristaakseen hänet kukin ja hajuvesin. He näyttävät niin reippailta ja vikkeliltä, että heidän liikkeensä eivät varmaankaan olleet ainoastaan nopeita, vaan myös melkeinpä äänettömiä.

Eräät patsaat on ryhmitelty. Näemme kokonaisia karjalaumoja, joita rotevat ja ripeät paimenet ajavat sauva kädessään. Isäntä istuu jonkinlaisella »arvoistuimella» arvostelevasti tarkkaillen karjanhoitajiaan kirjurin merkitessä muistiin karjan lukumäärän ja laadun.

Toisessa vähäisessä malliryhmässä näemme lehmät parsissaan ja maatyöläiset ruokkimassa ja lypsämässä niitä, kun taas kolmas ryhmä esittää teurastamoa ja osoittaa, miten egyptiläiset tappoivat ja paloittelivat teuraansa. Kohtaus viljavarastossa on myös erikoisen kiinnostava. Eri työläiset noutavat viljan ja sullovat sen mittoihin määrätäkseen viljan tarkan määrän kirjurin teh-

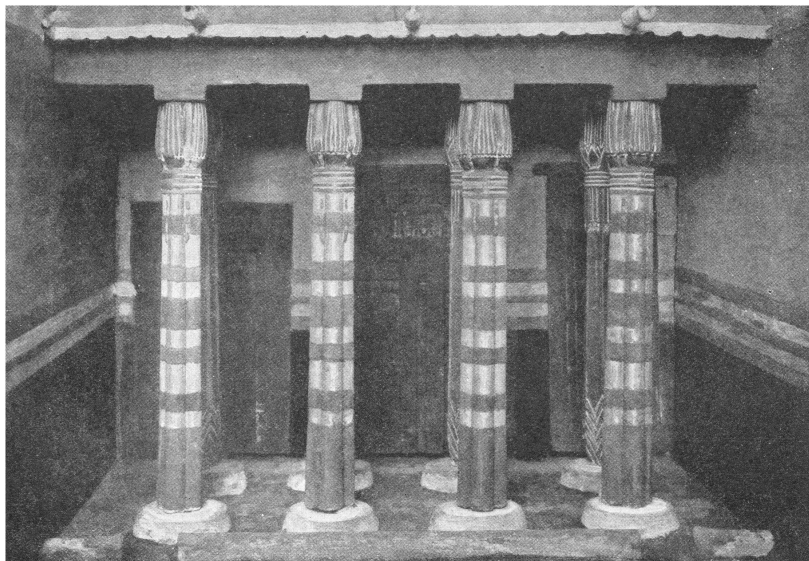

VILKASTA PUUHAILUA MEHENKWETREN VAURAAN MAATILAN VILJAVARASTOSSA.
Tietyissä suhteissa tämä malli (ylhäältä valokuvattuna) yksityiskohtainsa runsaudessa on kokoelman helmi valaisten häikäisevän kirkkaasti muinaisen Egyptin kansan järjestelmällistä elämää kuvastavia käytännöllisiä menetelmiä. Vasemmanpuoleisessa huoneessa näemme kirjurien tai konttoristien merkitsevän muistiin viljamäärät tai hoitavan tilejä tilikirjoinaan kirjoitustaulut ja papyruskääröt. Keskimmäinen ja oikeanpuoleinen huone ovat vilja-aittoja. Portailla seisovat miehet kaatavat suuriin hinkaloihin viljan säkeistä, joita heille kannetaan alakerroksesta.

dessä merkintöjään. Ilmeisesti kirjurin »kirjanpito» on erittäin tarkkaa. Isäntä voi milloin hyvänsä kysyä, miten paljon viljaa on jo korjattu ja miten paljon on viljavarastossa. Hän voi myös kysyä, miten paljon on varattava talon tarpeiksi ja miten paljon hän voi myydä.

Muut patsaat esittävät keittäjiä ruoanlaiton puuhissa, leipureita leipiä ja kakkuja leipomassa, kirvesmiehiä höyläpenkkeineen, veneenveistäjiä, kultaseppiä ja muiden ammattien harjoittajia.

Erikoisen kiinnostavia ovat laivojen ja venheitten mallit. Niili oli Egyptin suuri maantie. Sen poikki oli lakkaamatta kuljettava, sillä useiden maatilain tilukset olivat virran molemmin puolin. Kun ylhäinen herra halusi matkustaa kaupungista toiseen tai »lähteä kaupunkiin» huvilastaan, hän kutsui venheensä, samoin kuin hän meidän päivinämme olisi käskenyt ajaa autonsa esiin. Egyptiläiset olivat maailman vanhimmat merimiehet, he osasivat myös rakentaa erinomaisia venheitä. He osasivat ratkaista useita purjehtimispulmia ja keksivät, miten purjeita oli käsiteltävä vastatuuleen luovittaessa. Eri mallit osoittavat, että heidän laivoissaan vallitsi erinomainen työnjako. Jokainen mies tiesi paikkansa ja tehtävänsä. Keulassa seisoi »tähystäjä» tunnustellen veden syvyyttä pitkällä sauvalla, perässä istui perämies perämelaa hoidellen. Kapteeni seisoi laivan keskellä jaellen käskyjä, jotka alemmat päällysmiehet toistivat seisten koko ajan tarkkaavaisessa perusasennossa. Soutuveneissä soutajat hoitelivat airoja istuen venheen kulkusuuntaan eikä niinkuin meidän venheissämme selin siihen kääntyneinä. Purjeveneiden miehistö oli koossa maston ympärillä valmiina reivaamaan, laskemaan tai nostamaan purjeita. Pienet kanootit ovat erikoisen kiinnostavia, sillä ne edustavat vanhinta veneentyyppiä. Ne on koottu kaislakimpuista, joihin siveltiin tervaa, jotta ne olisi saatu vedenpitäviä. Välistä suurmiehet, vieläpä faraotkin, lähtivät vesille näissä pienissä venheissä kalastamaan tai metsästämään lintuja heittokeihäillä tai jousella ja nuolilla.

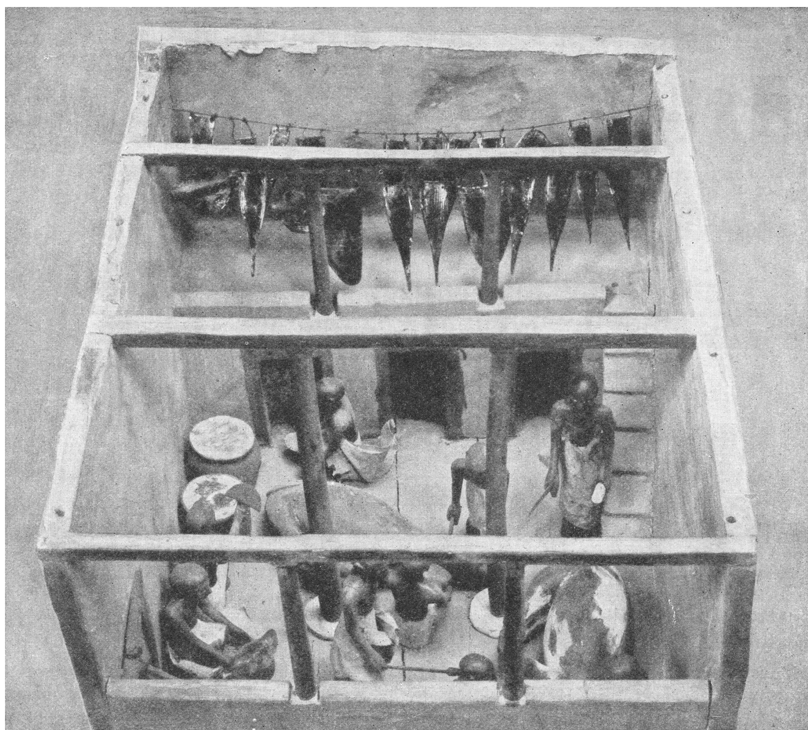
MEHENKWETREN TALON ETEINEN.
Tämä Mehenkwetren talon komea eteinen oli muuan haudasta löytyneitä aarteita. Tämä samoin kuin talon puutarhankin kuva osoittaa Mehenkwetren uskoneen tarvitsevansa taloa toisessa maailmassa yhtä hyvin kuin tässäkin.

Muutamista haudoista on löytynyt venheitä, joissa ei ole miehistöä. Niissä vainajain sielut purjehtivat yli Liljojen järven, joka erotti heidät paratiisin kauniista ihmemaasta. Tuossa järvessä oli venhe, jonka otaksuttiin elävän samoin kuin Lohengrinin joutsenvenhe. Se tuli rantaan kutsuttaessa. Airot elivät ja vainajan käskiessä »souda!» ne alkoivat itsestään liikkua. Tämän venheen malli oli myös varsin hyödyllinen vainajalle.

Toisen käsityksen mukaan Liljojen järven venhettä souti hapan ja kiukkuinen lautturi, jota sanottiin »Takakasvoiseksi», koska hän aina vainajan kutsuessa katsoi poispäin. Uskottiin, että oli välttämätöntä lahjoa tämä synkkä lautturi. Sitä varten hautaan asetettiin maagillinen viiniruukku. Jos lautturi oli lahjomaton, häntä saatettiin kenties huvittaa ja siten saada hänet palvelemaan odottavaa sielua. Suosittu huvittamistapa oli antaa rujon kääpiön tanssia rannassa irvokasta tanssia. Tätä tarkoitusta varten hautaan asetettiin usein kääpiönkuva. Myös loitsujen avulla koetettiin lautturi noitua suosiolliseksi ja palvelevaiseksi.

Muuan muinainen teksti panee odottavan sielun suuhun seuraavat sanat: »Oi, sinä (airo) lautturin kädessä, kuule minua ja tuo venhe tänne!» Airo alkoi tällöin itsestään liikkua, niin että venhe kulkeutui rantaan. Eräät tekstit uhkailevat lautturia kammottavin rangaistuksin, ellei hän heti ja hyväntahtoisesti auta odottavaa sielua.

Kun hautoihin oli alettu asettaa mallivenheitä miehistöineen, kirjoituksetkin lakkaavat puhumasta ilkeämielisestä lautturi »Takakasvoisesta». Rikkaalla oli oma venheensä ja paljon uskollisia palvelijoita, niin että hän omin neuvoin pääsi Liljojen järven poikki ja taivaallista Niiliä pitkin purjehtimaan. Toiseen maailmaan ehdittyään hän löysi sieltä valmiin talon puutarhoineen, sillä niiden mallit oli asetettu hautaan. Siten hän paratiisissakin saattoi nauttia samaa ylellisyyttä, mihin hän maan päällä oli tottunut. Vieläpä hänen soittoniekkansakin seurasivat häntä, sillä kaikesta huolehtivat sukulaiset lähettivät hänen mukanaan huilun- ja harpunsoittajia esittäviä pienoispatsaita. Varmuuden vuoksi papyruskääröihin oli

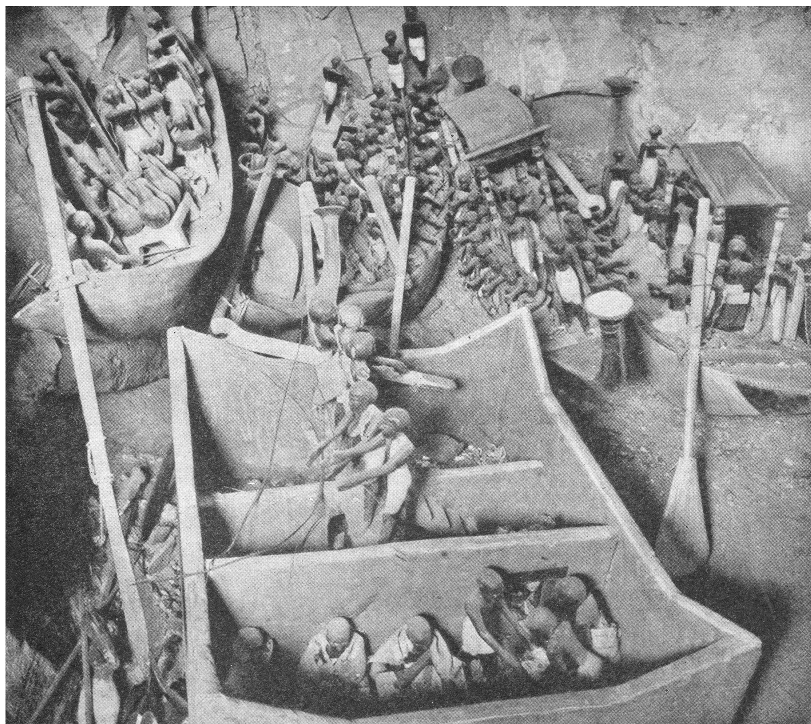
KARJANTEURASTUSTA MUINAISEN EGYPTIN AATELISKARTANOSSA.
Egyptiläiset kuvittelivat paratiisia toiseksi Egyptiksi, jonka pellot olivat viljavammat, karja lihavampaa, virta kauniimpi, talot paremmat ja ilmasto suotuisampi kuin entisessä Egyptissä. Siellä he kuvittelivat elävänsä samalla tavoin kuin Niilin maassa. Sen tähden heidän hautansa olivat täynnä ruokaa, vaatteita yms. Kaikella, mitä hautaan asetettiin, otaksuttiin olevan kaksoiskappaleensa toisessa paremmassa maailmassa taivaitten tuolla puolen.

vielä kirjoitettu lauluja ja kertomuksia, niin ettei hänen koskaan tarvinnut ikävystyä.

Eri työläisluokat olivat hyvin ammatintaitoisia. Hautamallit osoittavat, että sekä miehet että naiset olivat päteviä työhönsä, ja heidän käsiteollisuudestaan löytämäimme näytteiden perusteella tiedämme, että he suorittivat työnsä perusteellisesti ja huolellisesti. Muinaisessa Egyptissä harjoitettiin vilkasta teollisuutta. Sen sivistyksessä oli itämaisen loiston vivahdus, mutta se oli myös ylevien ihanteiden kyllästämää sivistystä ja voimakkaasti kehittynyt moraalinen tunne vallitsi yhteiskunnan kaikkia luokkia.

Lait olivat inhimillisiä ja niitä sovellettiin pelottomasti ja puolueettomasti. Erääseen papyruskääröön (muinainen käsikirjoitus) kirjoitti muuan viisas vanhus antaessaan neuvoja ja ohjeita vastuunalaisissa asemissa oleville henkilöille seuraavat merkitykselliset sanat:

»Älä unohda tuomita oikeudenmukaisesti. Puolueellisuus on jumalille iljetys. Tämä on minun opetukseni.» Ylimykset, jotka asetuttivat ushabtipatsaita hautoihinsa, uskoivat, että heitä Osiriksen palvelijoina rangaistaisiin kaikista rikoksista, mitä he maan päällä olivat tehneet, heidän ehdittyään toisen maailman tuomiosaliin. Hautojensa kir-

PÄIVÄNVALOSSA ENSIMMÄISEN KERRAN NELJÄÄNTUHANTEEN VUOTEEN.
Mehenkwetren haudassa otettu merkillinen valokuva. Näemme siinä muutamia tuollaisia ihmeellisiä pienoispatsaita ja venheitä, jollaisia egyptiläinen aatelismies varasi hautaansa.

joituksissa he vakuuttivat, että olivat täyttäneet kaikki velvollisuutensa, eivät olleet sortaneet köyhiä eivätkä pahoinpidelleet palvelijoitaan ja että he olivat tehneet voitavansa tuomitakseen oikeudenmukaisesti.

Ameni niminen ylhäinen herra, joka eli noin 2000 vuotta e. Kr., kirjoitutti hautansa oveen kirjoituksen, jossa hän julistaa olleensa esimerkiksi kelpaava isäntä ja tilanhoitaja. Kirjoituksen sisällys on seuraavanlainen:

»En ole koskaan tuottanut leskelle murhetta. En ole koskaan karkoittanut maanvuokraajaa tai pahoinpidellyt paimenta. En ole koskaan raastanut kansaa (orjiksi) maksamattomista veloista. Maatilallani kukaan ei ole kärsinyt hätää, kukaan ei ole aikanani edes nälkää nähnyt. Nälänhädän aikana kynnin kaikki peltoni ja pidin kansan hengissä antaen kaikille ruokaa. Annoin leskille. Ruokaa jakaessani en suosinut vaikutusvaltaisia köyhien kustannuksella. Sitten tulivat oikeaan aikaan Niilin suuret tulvat ja kaikilla oli runsaasti, mutta minä en kiristänyt pelloilta saataviani.»

Tämä loistava ansioidenluettelo saa meidät aavistamaan, miten ylevä velvollisuudentunto elähytti muinaisen Egyptin maanomistajain ja virkamiesten parhaimmistoa. Pelko ei nähtävästi ollut noiden haudoista löytyneiden pienoispatsai-

MEHENKWETREN PALVELUSTYTTÖJÄ TULEVASSA MAAILMASSA.

Kun Mehenkwetren hauta avattiin vuonna 1920, näiden kahden palvelustytön erinomaisen kauniit patsaat, kokoelman ainoat suurehkot mallit, olivat seisseet liikahtamatta, juhlallisin kasvoin neljätuhatta vuotta, aina valmiina palvelemaan ylhäistä herraansa, kumpikin kantaen päänsä päällä ruokia ja juomia sisältävää vasua. Patsaiden koko on puolet luonnollisesta.

Tyypillinen kalastustapa vanhassa Egyptissä. Nämä kanootit ovat varhaisimman Niilillä käytetyn venetyypin jätteitä; ne valmistettiin yhteenköytetyistä ruokokimpuista, jotka oli tilkitty piellä. Kanoottien välissä on nuotassa runsas saalis, suuri joukko pieniä maalattuja kaloja.

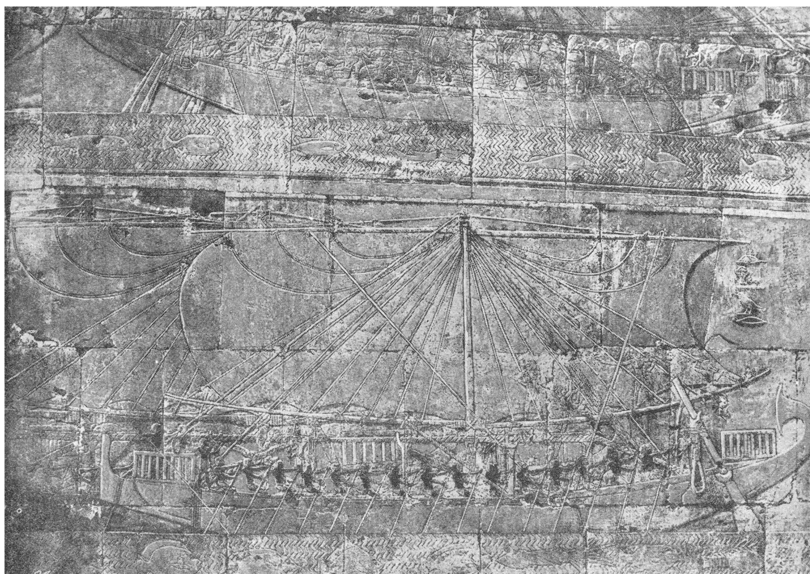
Keittiöalus on kiinnitetty matkaveneen kupeeseen ja Mehenkwetre syö mukavasti päivällistä hytissään matkalla jumalallisen Niilin vesillä, aivan samalla tavoin kuin hänen oli tapana tehdä matkatessaan maitse maakartanonsa ja Theban väliä.

MUINAISEN EGYPTIN SUURELLA VESIVÄYLÄLLÄ VALLINNUTTA KIIREISTÄ ELÄMÄÄ KUVAAVIA PIENOISMALLEJA.

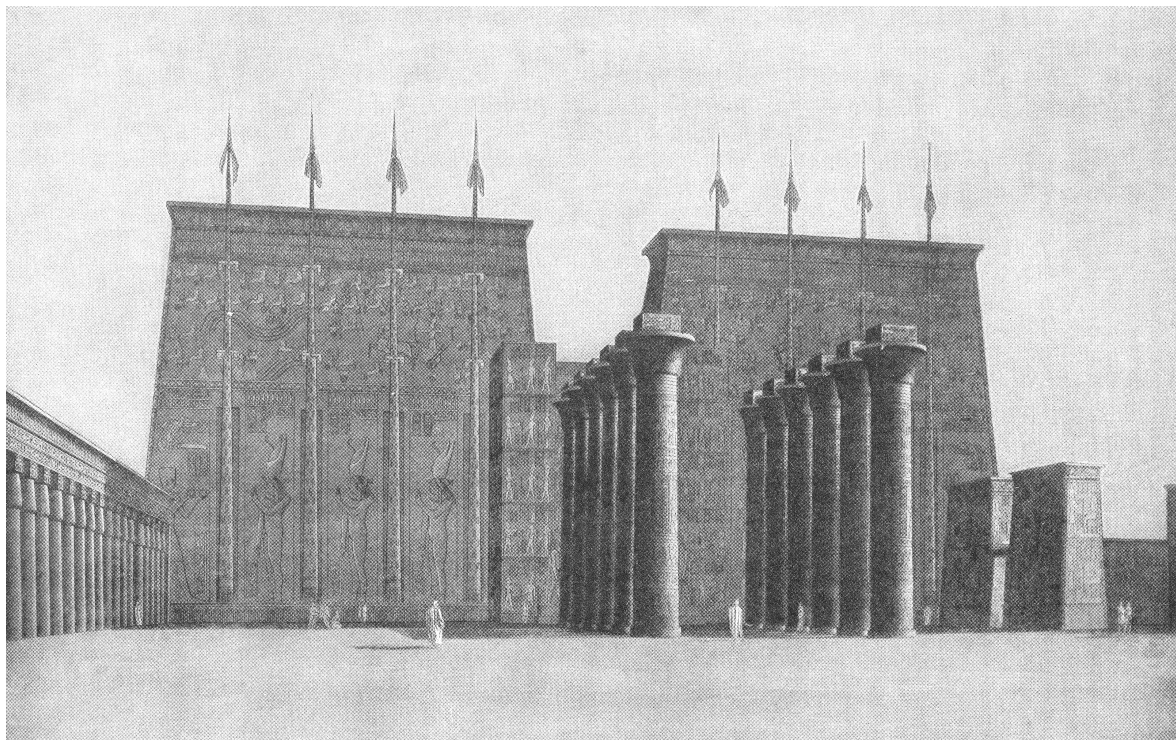
den esittämäin työläisten ainoa kiihotin. He olivat maistaneet »ihmisyyden maitoa» ja tiesivät, mitä hyvän herran palveleminen merkitsi. Kirjoitusten antamat todistukset ja papyruskääröjen sisällys eivät millään tavoin vahvista teoriaa, että he olisivat olleet ainoastaan orjia.

Eräässä kertomuksessa kerrotaan työläisestä, jota muuan häntä paremmassa asemassa oleva mies oli sortanut ja riistänyt. Hän vetosi erääseen oikeamieliseen ja ylhäiseen herraan, joka menestyksellisesti esitti hänen kanteensa tuomioistuimen edessä. Nämä pienoispatsaat valaisevat myös erästä toista Egyptin kulttuurin puolta, jota emme saa sivuuttaa. Niitä nimittäin kauppasivat papit, joilla oli temppelien työpajoissa palveluksessaan runsaasti käsityöläisiä. He ansaitsivat paljon yllyttäessään varakkaita egyptiläisiä varaamaan hautoihinsa suurin määrin tällaisia malleja ja hankkimaan maagillisia loitsuja ja uskonnollisia tekstejä hautojensa oviin ja seiniin sekä papyruskääröihin.

Papit olivat Egyptissä kaikkivaltiaita ja maan rikkauden ja vallan kasvaessa hekin alkoivat vaatia yhä enemmän faraolta ja hänen ylimyksiltään. Pääasiallisesti juuri heidän vaikutuksestaan hautaustavat kehittyivät niin monimutkaisiksi ja rikkaiden oli pakko uhrata suuria summia taatakseen itselleen autuuden toisessa maailmassa.

LAIVA, JOKA TOI EGYPTIIN APINOITA JA NORSUNLUUTA, MAUSTEITA JA SUITSUKKEITA.
Deir el-Bahrin kuningatar Hatshepsutin temppelin eräät korkokuvat esittävät viittä mahtavaa laivaa, jotka hän lähetti Punaisen meren poikki Puntiin noutamaan kaikenlaisia aarteita Amonin kunniaksi. Kuvissa näkyvät vesieläimet, joiden joukossa on sekä mustekaloja että jokiäyriäisiä, osoittavat, että laivat olivat merialuksia. Erikoisesti huomattakoon paksu köysi, joka on pingotettu keulasta perään.

KARNAKIN AMONIN TEMPPELIN ENSIMMÄINEN PYLONI SISÄPIHOINEEN THEBAN SUURUUDENAIKANA.

Amonin temppelin suuri sisäpiha ja ensimmäinen pyloni entisessä muodossaan. Viidentoista metrin paksuiset muurit kohosivat 43:n metrin korkeuteen. Muuan 110 m leveä pyloni on rakennettu Ptolemaiosten aikana. Kahdennenkymmenennen dynastian kuninkaiden rakennuttama suuri piha on 84 m pitkä ja yli 100 m leveä. Pihan kummallakin puolen on katettu käytävä ja pylonin keskelle johtaa kaksinkertainen patsasrivi, mutta niistä on enää vain yksi jäljellä.

THEBA VALTANSA HUIPULLA

Käydessään vuonna 57 e. Kr. Theban kaupungissa Diodoros havaitsi sen suureksi osaksi raunioituneen, mutta papit ja oppineet saattoivat vielä näyttää hänelle sen menneen suuruuden jäännökset ja hän on jättänyt jälkeensä kertomuksen näkemästään ja kuulemastaan. Muinoin, hän kertoo, kaupungin ympärysmitta oli noin 20 kilometriä (100 stadionia) ja uljaat, julkiset rakennukset, ihanat temppelit ja upeat muistomerkit koristivat sitä. Eräät yksityishenkilöiden talot olivat neljä- tai viisikerroksisia. Theba ei itse asiassa ollut ainoastaan Egyptin, hän sanoo, vaan koko maailman kaunein ja uljain kaupunki, sillä auringon alla ei ollut toista maailmankaupunkia, jossa olisi ollut yhtä monenlaisia kullasta, hopeasta ja norsunluusta rakennettuja muistomerkkejä ja yhtä runsaasti kolosseja ja obeliskeja.

Strabo, joka vuonna 24 e. Kr. kirjoitti kuvauksen kaupungista, mainitsee, että Theban rauniot hänen aikanaan olivat noin 16 km:in laajuiset, ja muistelee Homeroksen monta sataa vuotta aikaisemmin muutamin rivein kertoneen kaupungin sadasta portista, sen hohtavasta kullasta, sen sotilaista, hevosista ja vaunuista.

Meidän aikamme kaivausten suorittajat eivät ole itse kaupungista löytäneet paljonkaan erikoista, mutta Niilin molempien rantojen laajat temppelien rauniot ja tuhannet haudat virran länsipuolella todistavat selvästi Theban mahtavuutta. Muinaiset egyptiläiset rakensivat talonsa suureksi osaksi polttamattomista tiilistä kalkiten seinät ja lattiat valkoisiksi. Vain läheisen erämaan kuivaan hiekkaan rakennetuista rakennuksista on jäänyt jälkiä meidän aikaamme asti. Itse kaupungin kaikkien talojen seinät ovat jo ammoin luhistuneet, niiden rauniot ovat maatuneet ja Niili on tulviessaan lioittanut ne perin pohjin. Meidän aikamme kaupungit, Luksor ja Karnak, ovat kasvaneet muinaisten talojen ja palatsien lietteytyneille ja mutaan uponneille raunioille ja kaivausten suorittajat löytävät tavallisesti vain muodotonta maamassaa ja savensirpaleita, joskus kappaleen kivirakennusta tai melkeinpä näkymättömän kaistaleen muinaista muuria.

Onneksi käytettävissämme on runsain määrin muunlaista aineistoa — maalauksia, kirjoituksia, asiakirjoja ja esineitä, joiden perusteella voimme mielikuvituksessamme herättää henkiin ja luoda uudelleen tämän muinaisen kaupungin. Itse asiassa kaupunki on vielä pääpiirteissään olemassa. Sfinksikuja, suuret temppelit, laiturit jne. ja erämaan vuorten ihana tausta, ympäristön viheriöitsevät pellot ja itse Niili ovat säilyneet suurin piirtein ennallaan.

Theban rakennukset olivat suurimmaksi osaksi virran itärannalla, noin 750 kilometriä Memfiistä (nykyisen Kairon lähettyvillä) etelään ja suunnilleen 230 kilometriä Niilin ensimmäisestä putouksesta pohjoiseen. Joskin kaupunki oli syntynyt jo ammoisina aikoina, sen varsinainen historia alkaa vasta noin vuodesta 2100 e. Kr., jolloin yhdennentoista dynastian faraot hallitsivat sitä loisteliaasti ja muuan kirjoitus mainitsee kaupungin »ihanan meren kaltaisena». Sen valta kohosi huippuunsa kuitenkin vasta kahdeksannentoista ja ensimmäisenkolmatta dynastian välisenä aikana, s.o. vuosien 1550 ja 950 e. Kr. välillä — kuusisataa vuotta kesti sen tarumaista kukoistusta, jolloin sen maine ja rikkaus olivat koko silloisen sivistyneen maailman puheenaiheena.

Kreikkalaiset alkoivat nimittää tätä kaupunkia Thebaksi alkuperäisen egyptiläisen nimityksen Ta-apé mukaan, mutta egyptiläiset itse sanoivat kaupunkia usein Nu-Amoniksi, »Amonin kaupungiksi». Raamatussa toistuu nimitys No-Amon tai vain No. Kreikkalaiset taas pitivät Amonia Zeus jumalana ja sanoivat sen tähden kaupunkia »Zeun kaupungiksi» eli Diospoliiksi yhtä usein kuin Thebaksikin. Egyptin kirjoituksissa The-

THEBAN KUUNJUMALAN KHENSUN TEMPPELIN PYLONI.

Karnakin Khensun (eli Khonin) temppeli, jonka rakennuttamisen Ramses III aloitti, on omalla tavallaan erittäin kaunis. Kuvassa näemme temppelin pylonin, portin, joka on 32 m pitkä, 10 m leveä ja 18 m korkea. Portin molemmilla sivuilla on korkokuvia. Tästä temppelistä, jossa kuunjumalan pyhää venettä säilytettiin, löytyi kuuluisa »lumotun prinsessan» pylväs sekä ympärileikkausmenoja esittävä kuva. Valok. W. A. Flinders Petrie.

TOTMES III:N, EGYPTIN SUURIMMAN SOTURIKUNINKAAN, MUISTOMERKKEJÄ.

Karnakin suuren Amonin temppelin seitsemännen pylonin vieressä olevan nurkkauksen vasemmanpuoleiset kuvapatsaat esittävät Totmes III:ta ja Osiris-jumalaa. Oikealla on sama farao kaksinkertainen kruunu päässään. Hänen vieressään on päätön Osiriksen patsas sekä erään keskimmäisen valtakunnan aikaisen faraon patsas istuvassa asennossa. Totmes III, jonka voitot on kirjoitettu pyhiin sontiaisiinkin (kovakuoriaiskoruihin), »laajensi Egyptin rajat, mihin häntä vain huvitti». Valok. Donald McLeish.

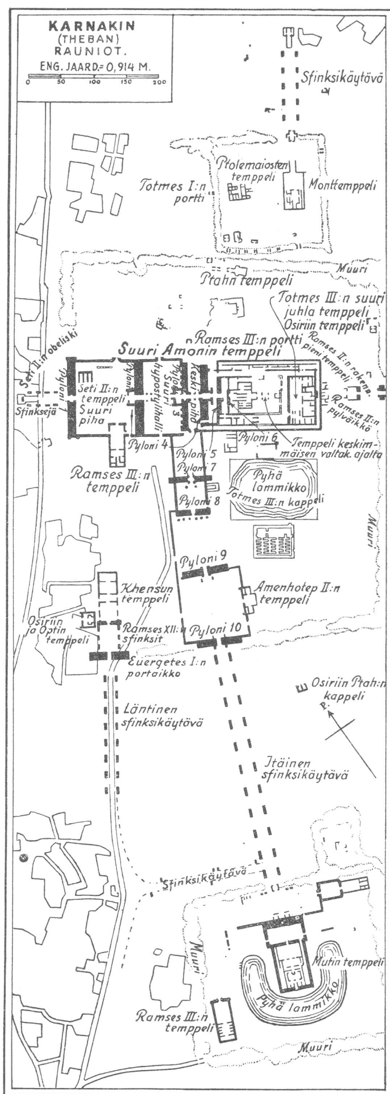
balla on myös monta muuta nimeä: se on »Salaperäinen kaupunki», »Salaperäisen nimen kaupunki», »Ikuisen hallitsijan kaupunki», »Hallitsijatar» jne. Se oli Amonin palveluksen keskuskaupunki. Amon oli aikoinaan ollut verraten merkityksetön paikallisjumala, mutta kaupungin kasvaessa hänenkin valtansa kasvoi, kunnes hänet lopulta liitettiin muinaiseen auringonjumalaan, Rahan, hän sai nimekseen Amon Ra, jumalten kuningas, ja häntä palveltiin yhdessä äitijumala Mutin ja kuunjumala Khensun (välistä Khons tai Khonsu) kanssa. Nämä kolme jumalaa muodostivat yhdessä Theban kolminaisuuden.

Vuodesta 950 e. Kr. alkaen kaupungin valta alkoi vähentyä ja vuonna 661 e. Kr. voittoisat assyrialaiset hävittivät sen. Profeetta Nahum muistelee juuri tuota katastrofia varoittaessaan Niniveä seuraavin sanoin: »Oletko sinä parempi kuin No-Ammon, hän, joka oli virtojen keskellä, vesi ympärillänsä, meri varustuksenansa ja meri muurinansa? Aitiopia oli sen väkevyytenä ja Egypti ilman ääriä, Sut ja Libya olivat sinun apunasi. Senkin täytyi mennä maanpakoon, vankeuteen, senkin lapset rutistettiin kaikkien katujen kulmissa; sen ylhäisistä he heittivät arpaa ja kaikki sen ylimykset sidottiin kahleihin.»

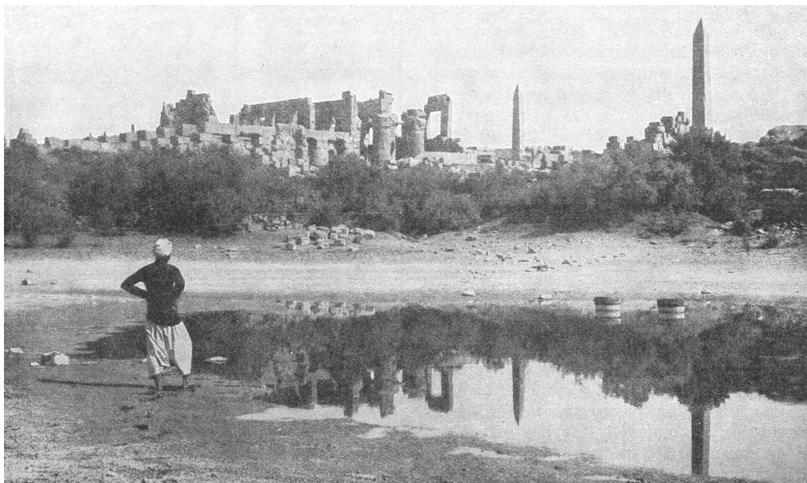
Tämän katastrofin jälkeen kaupunki rakennettiin uudelleen, mutta vuonna 525 e. Kr. Kambyses hävitti sen jälleen. Ja vaikka Ptolemaiosten dynastian egyptiläiset kuninkaat myöhemmin korjasivat sen temppelit ja rakennuttivat kaupunkiin uusia, suuria rakennuksia, sen merkitys ei enää koskaan kohonnut entiselleen. Yrittäkäämme kuitenkin tässä yhteydessä kuvailla Thebaa sen ollessa valtansa huipulla joskus noin vuoden 1250 e. Kr. vaiheilla Ramses II:n istuessa Egyptin valtaistuimella.

Nouskaamme mielikuvituksessamme johonkin torniin kaupungin keskellä ja kääntykäämme itään päin nousevaa aurinkoa kohden. Seistessämme näin selin virtaan näemme talonkattojen ylitse avoimien kenttien ulottuvan monen kilometrin päähän ja etäisyydessä näemme erämaan kolmen vuoren huiput, jotka ovat kaikkien pohjoisesta tai etelästä käsin kaupunkia lähestyvien matkustavaisten tienviittana.

Länteen päin kääntyessämme näemme Amonin suuren temppelin, jonka Amenhotep III rakennutti jo 150 vuotta sitten virran rantaan. Sen avoin päärakennus on etelässä, auringonpaahtama piha yhdistää sen vähäisempään temppelirakennukseen ja Ramses II:n äskettäin sen pohjoispäähän pystyttämiin pyloneihin. Tämän

KARNAKIN RAUNIOIDEN KARTTA.

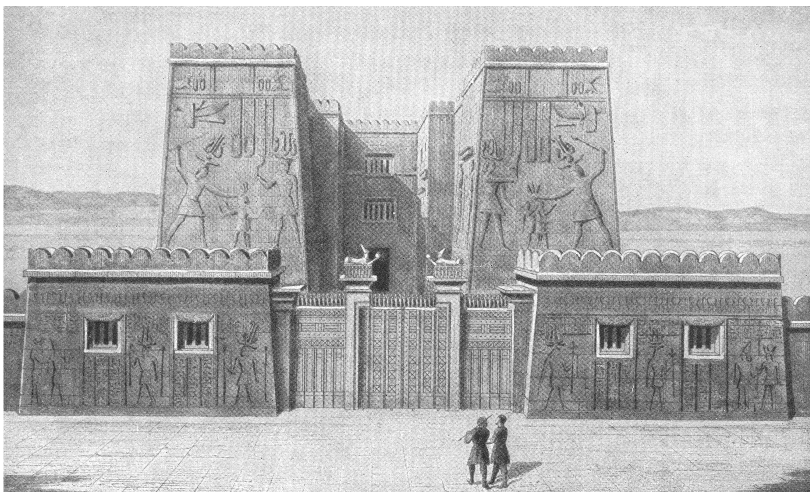
AMONIN SUUREN TEMPPELIN RAUNIOT PYHÄN JÄRVEN RANNASTA KATSOEN.
Karnakin Amonin temppeli oli Egyptin suurin pyhäkkö. Yhdennentoista dynastian kuninkaat rakennuttivat sen alkuaan suurenmoista suunnitelmaa noudattaen, myöhemmin useat hallitsijat, vieläpä Ptolemaioksetkin korjailivat sitä. Sen hypostylihalli (värikuva), Totmes III:n rakennuttama temppeli, suuret pihat, mahtavat pylonit, ihanat pylväskäytävät ja veistokset hämmästyttävät vieläkin katsojaa. Pyhän järven vedessä uiskentelivat aikoinaan jumalan venheet ja kerran vuodessa — fellahien keskuudessa säilyneen perinnäistiedon mukaan — sen yli purjehtii aaveena kultainen dahabiyeh. Valok. Donald McLeish.

mahtavan temppelin kuvetta pitkin ulottuvat laiturit, joihin on kiinnitetty korkeamastoisia jokialuksia. Ja Niilin avarain vetten tuolla puolen leviävät jälleen avoimet pellot ja palmulehdot, joiden keskellä on siellä täällä rikkaiden valkoisia huviloita ja maalaisten kellanruskeita taloja ja mökkejä. Niiden takana taas on kuolleiden autio kaupunki mahtavien kukkulain juurella, jotka on pyhitetty naisjumala Hathorille, hänelle, joka mytologian kuvakieltä käyttääksemme joka ilta ottaa laskevan auringon syliinsä.

Nuo kukkulat kohoavat vastapäätä kaupunkia epätasaisena kultamuurina auringonpaisteessa, mutta pohjoisessa ja etelässä ne matalina aaltoina lainehtien häipyvät etäisyyteen ja vievät mukanaan ihmisen katseen erämaan ikuista arvoitusta kohden. Suunnilleen kukkulajonon keskeltä kohoaa mahtava kalliomuuri ja sen juurella näemme selvästi puiden ja peltojen takana kuningatar Hatshepsutin lähes kolmesataa vuotta sitten rakennuttaman temppelin valkoiset pengermät. Niiden vieressä on farao Nebhapetra-Mentuhotepin muinainen temppeli, joka Ramses II:n aikana on jo 800 vuoden ikäinen.

Näkymättömissä näiden kallioiden tuolla puolen on autio Kuninkaiden laakso, johon faraot on haudattu. Hieman etelämpänä kohoaa kukkula, johon ylimystön hautatemppelit ja haudat on hakattu viimeisten kuudensadan vuoden aikana ja vielä aikaisemminkin. Melkein tämän kukkulan juurella on suuri temppeli, joka äskettäin on pystytetty hallitsevan faraon, Ramses II:n, kunniaksi. Kauempana etelässä on Amenhotep III:n 150 vuotta vanha kuolintemppeli, jonka porttia kaksi suurta kolossia vartioi. Sen eteläpuolella taas ovat Amenhotep I:n ja Totmes I:n temppelit, jotka on rakennettu neljättä sataa vuotta aikaisemmin, sekä Amenhotep III:n raunioitunut palatsi, jossa hän aikoinaan eli loistavaa elämää kauniin kuningattarensa, Tejen, kanssa.

Tarkastellessamme mielikuvituksessamme tätä autiota kuolleiden kaupunkia näemme myös useita vähäisiä temppeleitä, joita varhaiset faraot ovat eri aikoina rakennuttaneet. Hieman Hatshepsutin temppeliä pohjoisempana, aivan peltojen reunassa, on hänen veljelleen, Totmes III:lle, suurelle soturifaraolle, pyhitetty temppeli. Hänen muistoaan kunnioitetaan suuresti ja hänen

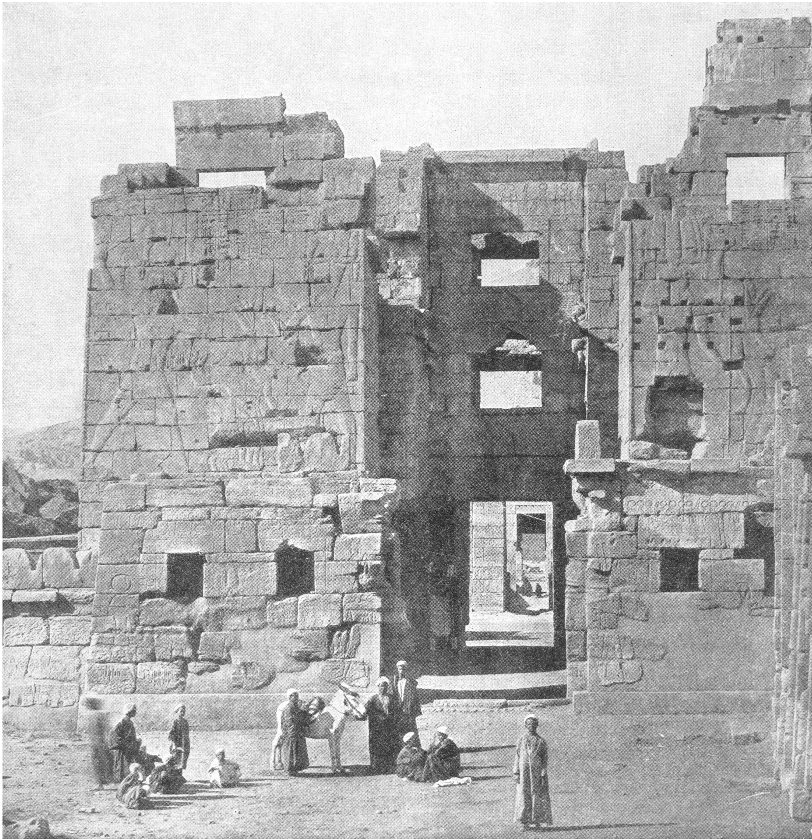
MEDINET HABUN RAMSES III:N TEMPPELIN »PAVILJONKI» ALKUPERÄISESSÄ ASUSSAAN.
Temppelin ulkomuurin ns. »paviljonki», joka on temppelin sisäänkäytävänä, on rakennettu syrialaiseksi linnoitukseksi. Sen molemmin puolin on kaksi vähäistä kylkirakennusta. Paviljonki on hakattua kiveä, sen noin 8 m leveät tornit olivat alkuaan noin 22 m korkeat. Tornien julkisivuissa näemme Ramses II:n murskaavan vastustajansa. (Charles Chipiezin uudennussommitelman mukaan.)

temppelinsä pohjoispuolella on Seti I:n, Ramses II:n isän, pystyttämä temppeli.

Nämä suuret rakennukset muodostavat valtavan näyn taustanaan erämaan ihanat vuoret. Mutta kun vielä kerran käännämme katseemme virran toiselle puolen, itse pohjoiseen kaupunkiin, joudumme yhtä suuren ihailun vallassa tarkkailemaan Theban meluisia katuja ja tasaisia kattoja, kunnes katseemme pysähtyy Karnakin, Amonin palveluksen keskuspaikan, suunnattomiin temppeleihin. Siellä kohoavat taivaan sineen valkoiset pylonit ja hohtavasta graniitista hakatut obeliskit, ja suunnaton hypostylihalli, jonka Ramses II äskettäin on rakennuttanut valmiiksi, kohoaa temppelin vanhempien osien yläpuolelle. Päärakennuksia hieman etelämpänä on äitijumala Mutin temppeli puutarhoineen ja kauniine, keinotekoisine järvineen ja lännessä on Khensun pieni temppeli, jota parhaillaan aletaan rakentaa suuremmaksi.

Laskeutukaamme jälleen mielikuvituksemme tornista ja tarkastelkaamme eräitä rakennuksia hieman lähempää. Amenhotep III:n temppelin (nykyinen Luksorin temppeli) suuruus ja kauneus kiinnittävät ensimmäiseksi huomiomme puoleensa. Lähestymme sitä kävellen leveätä sfinksikujaa pitkin, joka ulottuu täältä Karnakiin asti suuren bulevardin lailla jakaen kaupungin kahteen osaan. Kauniita puutarhoja on äskettäin istutettu temppelin uusien pylonien eteen. Värikkäät kukat, sisäänkäytävän molemmin puolin korkeissa lipputangoissa liehuvat valkoiset viirit, punaisesta graniitista hakatut, kultakruunuiset obeliskit ja itse rakennusten valkoisiin seiniin maalatut eloisat kuvat muodostavat kaikki toisiinsa liittyen loisteliaan näyn. Temppelin suunnaton portti on päällystetty hopeansekaisella kullalla, sen koristeet ovat puhdasta kultaa ja portista astumme esipihaan, jota värikkäät patsaat reunustavat. Ja Ramseen jättiläispatsaat ikään kuin astuvat esiin auringon loisteeseen uljaan pylväistön varjosta.

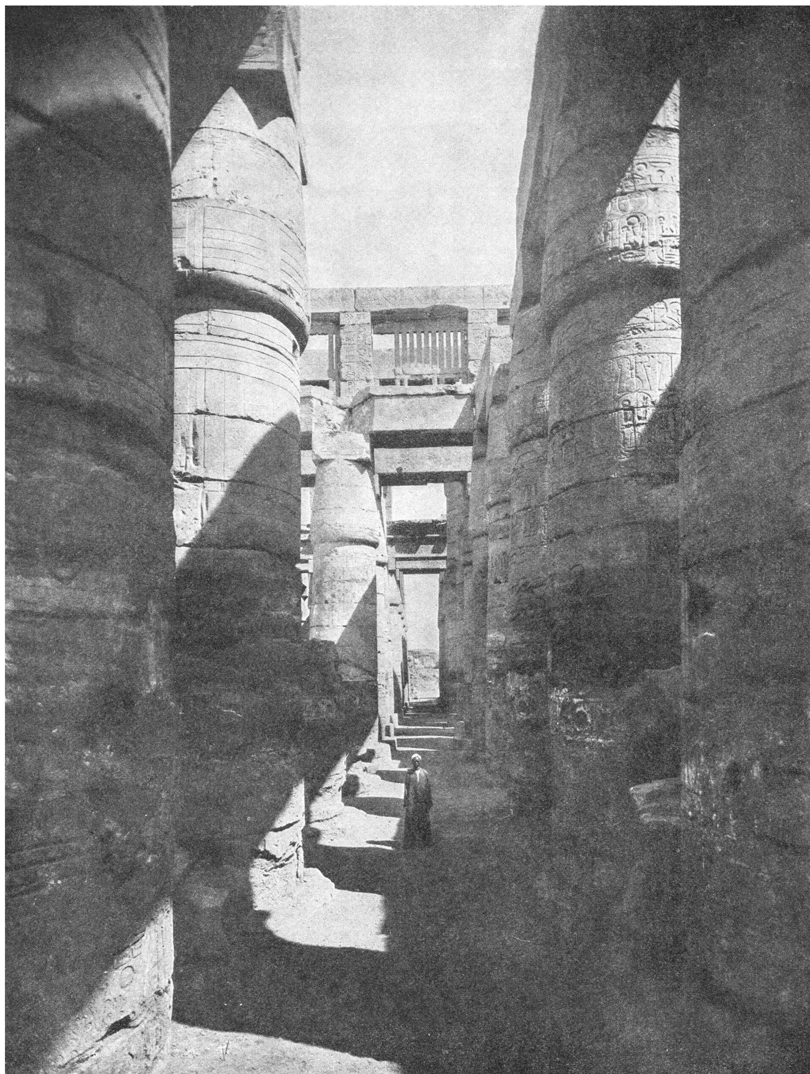
Esipihasta astumme suureen halliin, jonka Tutankhamon on sata vuotta sitten rakennuttanut ja Horemheb viimeistellyt. Sen seinämaalaukset ja korkokuvat esittävät Amonin juhlaa ja tästä temppelistä Karnakiin vaeltavaa juhlakulkuetta. Sen jälkeen joudumme suureen, Amenhotep III:n rakennuttamaan esipihaan, jonka kiveystä hopealevyt osaksi peittävät. Tämän

RAMSES III:N TEMPPELIN »PAVILJONKI» MEIDÄN PÄIVINÄMME.
Tämä »paviljonki», jota aikaisempi kuva esittää alkuperäisessä asussaan, rakennettiin Ramses III:n voitollisten sotaretkien muistoksi. Hänen voitettuaan libyalaiset ja muut maahan hyökkäävät barbaarikansat seurasi 21 vuotta kestänyt rauhan kausi, jonka aikana Medinet Habun temppeli rakennettiin. Tornin julkisivujen korkokuvissa näemme Ramseen murskaavan libyalaiset ja medialaiset vastustajansa Amon-Ran kasvojen edessä. Seitsemän kahlehdittua ruhtinasta esittävät voitettuja kansoja.
Valok. W. A. Flinders Petrie.

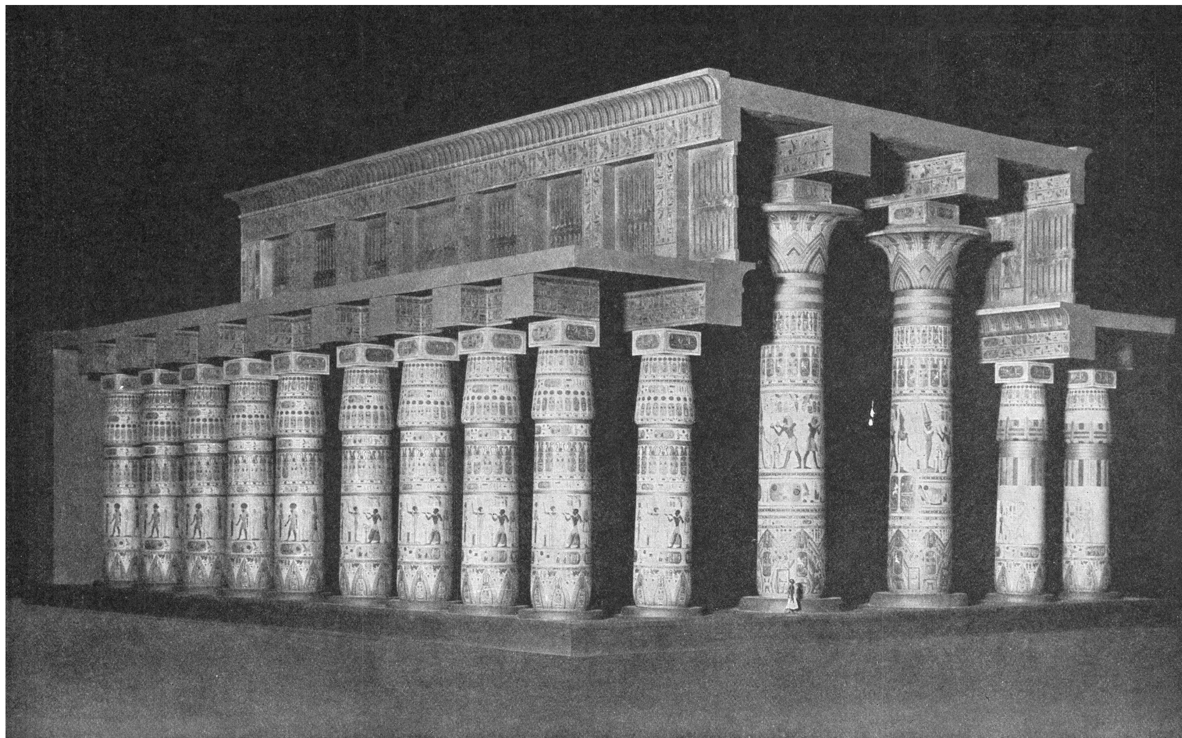
pihan toisella puolen on päätemppeli, johon ainoastaan papit pääsevät. Siellä on Amonin kultainen arkki loisteliaassa pyhätössään.

Poistumme temppelistä ja jatkamme matkaamme Niiliä reunustavaa rantapengertä pitkin. Kiviportaat johtavat veteen kivetyltä pengermältä. Rantaan on kiinnitetty suuria virtalaivoja, eräiden kansilla näemme värikkäitä kajuuttakomeroita, monenväriset kääritäyt purjeet heijastuvat vedestä. Kaukaisten maiden kauppiaat liikuskelevat laitureilla paalien ja arkkujen keskellä ja merimiehet ovat pieninä ryhminä heittäytyneet sinne tänne auringonpaisteeseen loikomaan. Upeasti pukeutuneita pappeja, virkamiehiä ja kaupun-

KARNAKIN SUUREN TEMPPELIN PYLVÄSKÄYTÄVÄ.

Kolme faraota rakennutti sadan vuoden ajan tätä hypostylihallia. Masperon mukaan Ramses I suunnitteli sen, Seti I jatkoi hänen työtään ja Ramses II viimeisteli koristelun. Myöhempien dynastiain faraot pyrkivät ottamaan osansa kolmen perustajan kunniasta, mutta kesti lähes kolmesataa vuotta, ennen kuin lopullisia pyloneja ja pylväskäytävää alettiin rakentaa. Theban kapina ehkäisi Ptolemaiosten töitä, maanjäristys hävitti vuonna 27 e. Kr. osan rakennuksesta eivätkä pylonit koskaan valmistuneet.

KARNAKIN AMONIN TEMPPELIN SUURI HYPOSTYLIHALLI ENTISESSÄ ASUSSAAN.

Amonin temppelin suuri hypostylihalli on muuan maailman ihmeitä. Sen laajuus on 50 × 100 m. Keskikattoa kannattavat kaksitoista papyruspylvästä kukanverhiökapiteeleineen ovat 24 metrin korkuisia. Niiden läpimitta on 3.3 m ja ympärysmitta 10 m. Muut 122 pienempää pylvästä ovat samoin punertavaa hiekkakiveä kukannuppukapiteeleineen. Niiden korkeus on 13 m ja ympärysmitta 9 m. Tämä suunnaton, katedraalimainen rakennus jakautuu päälaivaan ja sivulaivoihin, päälaiva puolestaan jakautuu kolmeen käytävään. Seinät ja pylväät ovat täynnä värikkäitä kirjoituksia ja korkokuvia. Tämän temppelin kiviristikkoisista ikkunoista johtuu arabialainen nimitys Karnak (ikkuna). (New Yorkin Metropolitan Museum of Art.)

LUKSORIN TEMPPELI, KAHDEN SUUREN FARAON RAKENNUTTAMA MUISTOMERKKI.

Amenhotep III perusti tämän temppelin pyhittäen sen Amon-jumalalle, hänen puolisolleen Mutille ja heidän pojalleen, kuunjumala Khensulle. Ramses II rakennutti suuren pihan ja pyramiditornin ja pystytti temppelin obeliskit ja kuvapatsaat. Tutankhamon viimeisteli hypostylihallin ja maalautti seinien koristemaalaukset. Kuvassa kauimpana on Amenhotep III:n esipiha, keskellä Tutankhamonin rakennuttama osa ja lähinnä Ramses II:n rakennusryhmä.

gin arvohenkilöitä kävelee molempiin suuntiin. Siellä täällä näemme kahden pienen hevosen vetävän pieniä vaunuja ja hevosten päissä keinuvat pienet, värikkäät sulkatöyhdöt. Pyörälliset rattaat ovat harvinaisia, mutta sen sijaan näemme härkien vetävän raskaita rekiä ja aasien kantavan kuormia, sillä kameelia ei vielä ole alettu käyttää juhtana.

Kierrämme temppelin pohjoisen päädyn, sivuutamme jälleen suuren puistokujan puutarhat ja käännymme kävelemään kaupungin sydämestä Karnakiin mahtavaa kujaa pitkin, jota oinaanpäiset sfinksit reunustavat kahtena näköjään aivan loppumattomana rivinä. Vähän ennen suurta temppeliä käännymme oikealle toiseen lyhyeen sfinksikujaan ja saavumme Mutin temppeliin, jota puut ja korkeat muurit ympäröivät ja jonka puolikuun muotoinen pyhä järvi puoleksi sulkee syliinsä. Temppelin sisäpihassa on rivittäin harmaita graniittipatsaita, jotka esittävät naarasleijonanpäistä Sekhmet (eli Sekhet) jumalatarta, Ptahin jumalallista puolisoa. Juuri näihin aikoihin häntä on alettu pitää Mutin ilmestymismuotona ja joka taholla näemme hänen hymyilevän naarasleijonan salaperäistä hymyä.

Toinen, pääkujan kanssa jokseenkin samansuuntainen sfinksikuja vie meidät Amonin suureen temppeliin, jonka ovet ovat kultahelaista Aasian kuparia. Tämän rakennuksen ihmeellisin osa on äskettäin valmistunut valtava hypostylihalli, jonka kattoa kannattaa 134 suunnatonta pylvästä. Suurimmat niistä ovat 25 metriä korkeita ja niiden ympärysmitta on yli 9 metrin. Halli on tilava ja hämärä, korkealla katonrajassa olevat ikkunat valaisevat sitä, mutta sen pylväät ja seinät ovat täynnä koristeellisia, maalattuja korkokuvia, jotka osaltaan poistavat rakennuksen epäystävällisen kalseuden. Pylväiden mittasuhteet ovat kuitenkin melkein säikyttävän suunnattomat ja pienet papit, jotka sileäksi ajeltuine päälakineen liikuskelevat edestakaisin temppelissä, näyttävät vähäisiltä matosilta, jotka säikkyvät Amonin asuntojen kammottavaa suurenmoisuutta.

Hallin toisella puolen näemme pyhäkköön johtavat pylväskäytävät ja esipihat. Tähän pyhäkköön saavat vain papit astua, niinpä pysähdymmekin ihailemaan kuningatar Hatshepsutin pystyttämiä suuria obeliskeja, jotka kohoavat taivaan sineen ikään kuin viittoen tietä maasta taivaaseen. Kierrettyämme pyhät rakennukset astumme avoimeen aurinkoiseen pihaan, jonka äärimmäisessä päässä on Totmes III:n rakennuttama suuri juhlahalli. Tämän tilavan rakennuksen länsipuolella on joukko kammioita, joihin kuningas on luettelomaisesti veistättänyt kaikkien Syriaan tekemiltään sotaretkiltä tuomiensa kukkien, kasvien, lintujen ja kuoriaisten kuvat. Rakennuksen vieressä on puiden ja puutarhain

LUKSORIN AMENHOTEP III:N TEMPPELIN PAPYRUKSENNUPPUPYLVÄITÄ.

Amenhotep III:n temppelin, jota tavallisesti sanotaan Luksorin temppeliksi, rauniot eroavat muista muinaisen Egyptin ihmerakennuksista siinä suhteessa, etteivät ne vaikuta lainkaan synkiltä. Temppelin ilmavat ja aurinkoiset pylväistöt ovat vilkasliikenteisen Niilin rannalla ja niiden takana elää nykyaikainen kaupunki vaihtelevaa elämäänsä. Lapset leikkivät raunioiden keskellä, kyyhkyset pyrähtelevät lentoon pylväiden välistä ja kristityt ja muhamettilaiset harjoittavat uskontojaan samassa paikassa, missä Theban kansa tuhatviisisataa vuotta ennen Kristusta palveli Amon-Rata, Mutia ja heidän poikaansa Khensua. [Valok. W. A. Flinders Petrie.

ympäröimä pyhä järvi, sen laituriin on kiinnitetty Amonin huvipursi, jonka kyljet hohtavat kultaa.

Tämän suuren temppeliryhmän rakennukset ja puutarhat täyttävät lähes kolmen neliökilometrin laajuisen alueen, jota ympäröi tavallinen tiilimuuri. Muurin ulkopuolella ovat kaupungin vieri viereen ahtautuneet talot, kun taas pääkadut ja yksityishenkilöiden suuret talot sijaitsevat sfinksikujan itäpuolella Amenhotep III:n temppeliin päin.

Aatelisten ja varakkaiden kansanluokkien taloja ympäröivät puutarhat ja korkeat muurit, niin että ne kaupungin keskelläkin ovat suhteellisen erillään toisistaan. Talon edessä on tavallisesti palmuryhmä ja pieni viinitarha, usein myös vähäinen koristelampi, jossa lotuskukat rehoittavat. Katuja pitkin kävellessämme näemme vain palmujen ja akasiain latvat kalkinvalkoisten muurien yläpuolella, mutta jos astumme portista sisään ja kävelemme itse taloon puhtaaksi lakaistua käytävää pitkin, näemme pylväiden koristaman käytävän tai kuistikon ja sen toisella puolen suuren hallin, jossa ateriat tarjoillaan ja jossa on mukavia nojatuoleja. Talon sisäosissa ovat makuuhuoneet ja keittiöt; nämä saattavat myös sijaita yläkerroksissa. Talon pohjoispuolella on tavallisesti pylväikkö tai kuistikko, jonka pohjoistuuli viilentää kesäisin, ja eteläpuolella toinen kuistikko, jossa talvisin voi tuulensuojassa nauttia auringonpaisteesta.

Porvariston asuintalot ovat yksinkertaisia, tasakattoisia pikkurakennuksia. Katolla on välistä ylähuone, jonka oven eteen on pingotettu auringonvarjostin. Nämä samoin kuin varakkaittenkin talot on rakennettu ilmanmuutoksia silmällä pitäen, sillä talvisin Thebassa auringonpaisteesta huolimatta usein on kylmä eivätkä suoranaiset

TUTANKHAMONIN RAKENNUTTAMA JA SOMISTAMA LUKSORIN TEMPPELIN PYLVÄSKÄYTÄVÄ. Amenhotep III:n Luksorin temppelin pylväskäytävä on luultavasti rakennettu suuren hypostylihallin osaksi. Tutankhamon koristutti sen seinät molemmin puolin maalauksin, jotka esittävät ensimmäisen Amonin juhlan kohtauksia hovin palattua Tell-el-Amarnasta Thebaan, jolloin jumalan pyhät veneet vietiin Niiliä pitkin Luksorin temppeliin. Juhlakulkueen kuvissa on paljon kiinnostavia yksityiskohtia, mutta suuri osa korkokuvista on hävinnyt seinien yläosain sortuessa. Valok. Gaddis & Seif.

pakkasyötkään ole harvinaisia, kesäisin taas on erittäin kuuma. Sadetta tuskin tarvitsee ottaa laskelmissa huomioon, niin harvoin Thebassa sataa. Sen tähden talojen katot ovatkin tasaiset eikä mitään sateensuojia kaivata. Sateen puutteesta johtuu kuitenkin, että tiet ovat hirvittävän tomuiset, ja kaikkialla näemmekin vesirattaita, jotka ruiskuttavat vettä kuivuneeseen maahan. Puutarhoja on myös lakkaamatta kasteltava ja kaikkien suurten talojen vieressä onkin lähde, josta vesi pumputaan pieniin kanaviin ja johdetaan niitä pitkin kukkasistutuksiin.

Kesän ajaksi hovi muuttaa pohjoiseen Memfikseen tai Ala-Egyptiin, jonka ilmanalan merituulet viilentävät. Mutta suurin osa kaupungin asukkaista on syntynyt ja kasvanut täällä etelässä eikä toukokuusta elokuuhun asti vallitseva kuumuus kiusaa heitä. Elokuun lopussa Niili tulvii yli äyräittensä ja pellot kaupungin ympärillä ovat pian veden vallassa, niin että Theba melkein muistuttaa saarta. Tällöin veden yllä puhaltava pohjoistuuli viilentää jonkin verran katuja.

Faraon palatsi on kohta kaupungin ulkopuolella sijaitseva, laaja rakennus. Sitä ympäröivät kauniit puutarhat keinotekoisine järvineen ja lukuisine, pienine huvimajoineen, jotka on koristeellisesti maalattu hilpein värein. Taiteelliset maalaukset peittävät palatsin suurten hallien seiniä, kattoja ja lattioita. Sorsalaumoja kohoaa lentoon papyrussoista ja ne näyttävät lentävän suoraan avoimia ikkunoita kohden. Perhoset lentävät lepatellen unikkojen lomissa ja jalkojemme alla uivat kalat lotuksenkukkien keskellä. Pylväissä on usein värillisiä lasiupotuksia, huonekaluissa runsaasti kultaheloja ja upotuksia.

Katuja pitkin kävellessämme emme voi olla hämmästymättä rikkaan väestön hienostuneen ylellisyyden ja köyhän kansan alkeellisten elinehtojen välistä vastakohtaa. Yltäkylläisyyden ja

RAMSES II:N KUOLINTEMPPELIN PÄÄTTÖMIÄ PATSAITA THEBASSA.

Ramesseumista eli Ramses II:n kuolintemppelistä Thebassa on ainoastaan puolet jäljellä. Toista pihaa ympäröivät osaksi papyruksennuppupylväät, osaksi nelikulmaiset pylväät Osiris-jumalaa esittävine patsaineen. Osiriksen patsaat, jotka samalla esittävät Ramses II:ta, ovat suurimmaksi osaksi päättömiä. Pylväiden kyljissä ja patsaiden sivuissa näemme hallitsijan, joka oli Egyptin kuninkaista maineikkain ja maan suurimpia temppelinrakennuttajia, uhraamassa jumalille. Valok. Donald McLeish.

todellisen hädän välinen vastakohta ei oikeastaan ole siinä määrin silmäänpistävä kuin ylipäänsä yhteiskunnan ylhäisten ja alhaisten luokkien elintapojen erilaisuus. Köyhän kansan tarpeet ovat yksinkertaiset ja alkuperäiset. Heidän taloissaan tai oikeammin hökkeleissään ei ole lainkaan huonekaluja, heillä on vain vähän vaatteita ja heidän ravintonsa on mahdollisimman yksinkertaista. Ja kuitenkin he ovat tyytyväisiä ja lainkuuliaisia, ja koska egyptiläiset eivät koskaan ole olleet julmaa kansaa niinkuin heidän monet aasialaiset naapurinsa, emme joudu havaitsemaan minkäänlaista kurjuutta tai sortoa. Siitä huolimatta kansan elinehdot ovat tavattoman alkeelliset ja se on silmäänpistävän tietämätöntä ja taikauskoista.

Tällaisten olosuhteiden vallitessa on tietenkin luonnollista, että otaksumme pappien hallitsevan kansaa, ja kaikkialla kaupungissa näemmekin Amonin pappien harjoittaman vallan jälkiä. Näitä »jumalan palvelijoita», niinkuin kansa heitä nimittää, näemme jokaisella kadulla ja temppelien eri juhlamenot ja toimitukset ovat päivän tapauksia. Ilma on täynnä suitsutusta ja polttouhrien lemua ja kaikkialta kuuluu pyhien kuorojen omituisia lauluja. Thebaa voi todella syystä sanoa »salaperäiseksi kaupungiksi», sillä Amon, »Salainen jumala», on sen kaikkien asukkaiden ehdoton hallitsija ja hänen oppineet pappinsa säätävät jokaisen hökkelin ja jokaisen palatsin elämän.

Nyt voimme jo vähitellen lähteä muinaisen Theban vilkasliikenteisiltä kaduilta ja palata takaisin omaan aikaamme. Yleisvaikutelmaksemme jää laaja alue pienine asuintaloineen ja vähäpätöisine katuineen, siellä täällä poikkeuksina hienot talot, uljaat puistokujat tai kauniit puutarhat. Mutta yli kaupungin sekavan kohun kohoavat näkymme huippukohtana Amonin, kaikkien jumalten kuninkaan, suuret ja ihanat temppelit aikaa ja katoavaisuutta uhmaillen.

KARNAKIN SUUREEN TEMPPELIIN JOHTAVA, SFINKSIEN REUNUSTAMA PUISTOKUJA.

Karnakin kuninkaallisten kuvanveistämöiden tuotteiden joukossa oli faraoiden julkisten muotokuvien ohella eräitä omituisia sfinksejä. Eräät niistä muistuttivat polvistuvia oinaita (krio-sfinksit), toiset taas esittivät ihmispäisiä leijonia (andro-sfinksit). Niillä reunustettiin temppeliin johtavat suuret pyhiinvaellustiet. Muuan tuollainen sfinksikuja johti Khensun temppelistä Luksorin temppeliin ja sfinksien etukäpäläin välissä oli Amenhotep III:n pienoiskuvia. Kuvassa näkyvä kuja johtaa Karnakista virran muinaiselle laiturille ja on 60 metrin pituinen. Kuva on otettu Amonin suuren temppelin ensimmäisen eli pohjoisen pylonin harjalta. Muinoin Niili virtasi hieman idempänä kuin nykyään, suunnilleen kuvassa näkyvän talon kohdalla. Valok. Gaddis & Seif.

LUKSORIN TEMPPELIN IHANA PYLVÄSKÄYTÄVÄ VIELÄ KERRAN.

Tätä pylväistöä pidetään Egyptin kauneimpana. Miten kaunis se onkaan ollut juuri valmistuttuaan, värikkäät pylväät ihanasti hehkuen tropiikin taivaan alla, palmujen varjossa, ympärillään maan vihreys. Pylväitä on seitsemän paria, ne ovat 16 m korkeita ja niiden kummallakin puolen on Ramses II:n jättiläispatsas istuvassa asennossa. Kristinuskon levittyä Egyptiin temppeli, joka alkuaan oli 85 m pitkä, muutettiin kirkoksi. Valok. Donald Mc. Leish.

TUTANKHAMON JA HÄNEN AARTEENSA

I. SUUREN LÖYDÖN ENSIMMÄISET HEDELMÄT

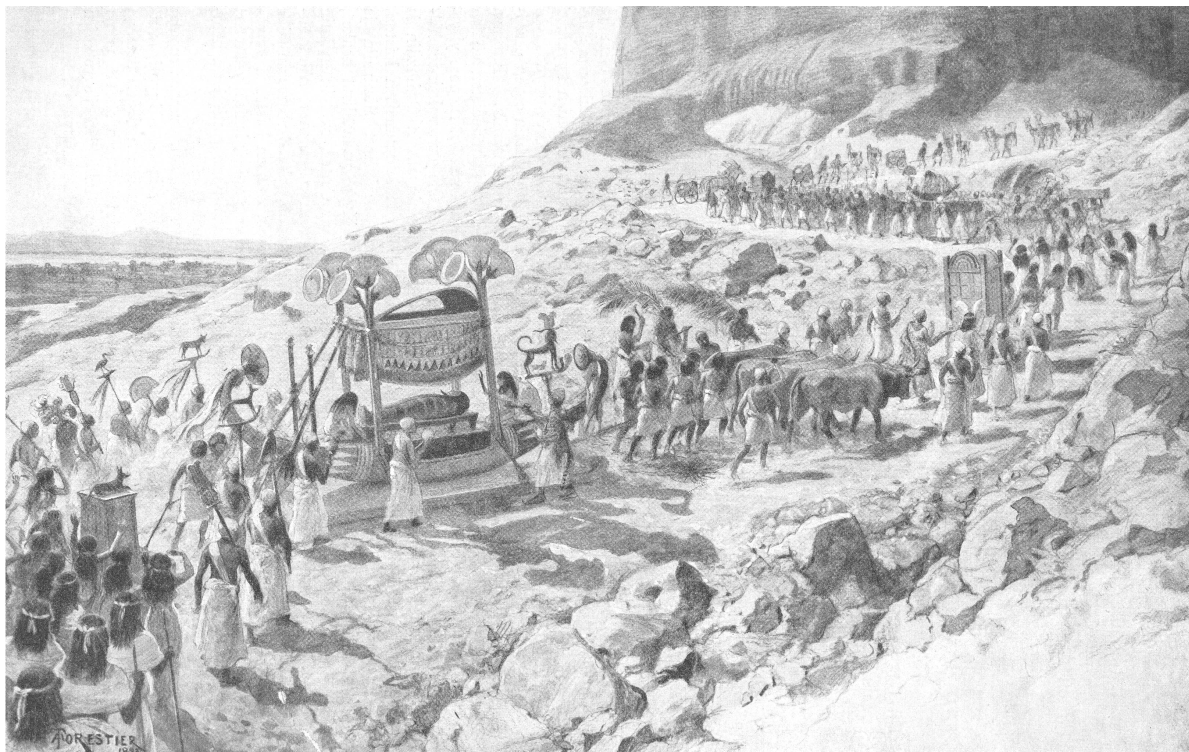
Ennen vuoden 1922 loppua koko maailmassa oli enintään parisataa egyptologia ja egyptologian opiskelijaa, jotka tiesivät, että Tutankhamon oli muuan Egyptin muinainen kuningas. Sen lisäksi kenties viitisen sataa henkilöä saattoi muistaa joskus lukeneensa tai kuulleensa hänestä. Nykyään koko maailma tuntee hänen nimensä paljon paremmin kuin Egyptin historian suurimmat nimet, Ramseet ja Totmeet. Tämä on varsin omituista, sillä hän oli verraten mitätön ja lyhytikäinen hallitsija, joka hallitsi kenties kuusi, enintään kymmenen vuotta. Lyhyenä hallitusaikanaan hän ei tietääksemme tehnyt mitään mainitsemisen arvoista, ellemme kenties laske hänen ansiokseen egyptiläisten kääntymistä takaisin esivanhempainsa uskontoon jonkin aikaa kestäneestä monoteistisesta harhaopistaan, mikä kuitenkin on varsin kyseenalaista.

Tämä tosin merkitsee sitä, että jotakin erittäin kiinnostavaa tapahtui hänen hallitusaikanaan. Mutta tästä syystä hänen nimensä ei suinkaan niin äkkiä kohonnut ihmisten huulille, joskin egyptologian harrastajain vähäinen ryhmä ainoastaan tämän perusteella tiesi hänen joskus olleen olemassa. Suuri yleisö tuntee Tutankhamonin vasta vuoden 1922 marraskuun jännittävien tapausten jälkeen, jolloin mr Howard Carter lordi Carnarvonin laskuun työskennellessään löysi hänen hautansa ja sen kuolinvarusteiden satumaiset rikkaudet.

Sanomalehdet olivat kuukausimääriä löydön jälkeen täynnä kertomuksia haudasta ja sen sisältämistä muinaisen sivistyksen ihmeellisistä jäännöksistä. Luimme kuvauksia siitä, miten nämä muinaiset taideteokset toinen toisensa jälkeen siirrettiin haudasta — nuo upeat, kultaiset vuoteet, valtaistuimet, vaunut, lippaat, kynttilänjalat, vainajan ympärille ripustetut alkuperäiset kukkaskiehkurat — miten asiantuntevat arkeologit ja kemistit preparoivat ne viereisessä haudassa, ennen kuin ne sullottiin laatikkoihin ja vietiin Kairoon. Kuulimme hämmästyen, etteivät aarteet vieläkään olleet lopussa, vaan että jäljellä oli vielä kokonainen »täpö täysi» huone ja odotimme kaikki innostuneina ja jännittyneinä sinetöidyn hautakammion avaamista toivoen, että sieltä löytyisi kuolleen faraon ruumis leväten sarkofagissaan kaikessa loistossaan — ja tuo muistettava tapaus sattuikin helmikuun 16 p:nä 1923.

Suuren yleisön mielenkiinto tätä löytöä kohtaan lienee tosin pääasiallisesti johtunut siitä, että me kaikki inhimillisessä heikkoudessamme kuuntelemme erikoisen mielellämme tarinoita salaisista aarteista ja hekumoimme kultaa ja jalokiviä ajatellessamme, niinkuin muuan kyynikko on huomauttanut. Mutta kuitenkin voimme myös katsoa tämän mielenkiinnon ainakin osaksi perustuneen jalompiinkin vaikuttimiin. Ihminen rakastaa kaikkea ihmeellistä ja muinaisten aikojen ilmestyminen tällä tavoin nähtäväksemme yllyttää mielikuvitustamme. Olemme voittaneet haltiatarsadut, näemme omin silmin Ormuzdin ja Intian, Kairon ja Bagdadin muinaisen loiston, josta lapsina olemme lukeneet Simbadin ja Aladdinin saduissa. Kaksi ystävällistä henkeä, lordi Carnarvon ja mr Carter, ovat ikään kuin taikavirpejään heiluttaen paljastaneet nähtäväksemme muinaisen faraon, joka Barbarossan lailla lepää vuoressaan kuninkaallisen loistonsa ympäröimänä kuin ihmeellisen noituuden säilyttämänä meidän myöhäisiin aikoihimme asti, jotta hämmästyisimme hänet nähdessämme.

Juuri löydön yliluonnollisuus lumoaa meidät ja sen maagillista tehoa vain lisää Egypti, muinaisen noituuden ja salaperäisen tiedon maa, ja haudan omituinen, kunnioitusta herättävä asema jäykkien ja alastomien kallioiden ja rotkojen keskellä Theban, kuolleiden kaupungin, lännenpuoleisessa erämaassa.

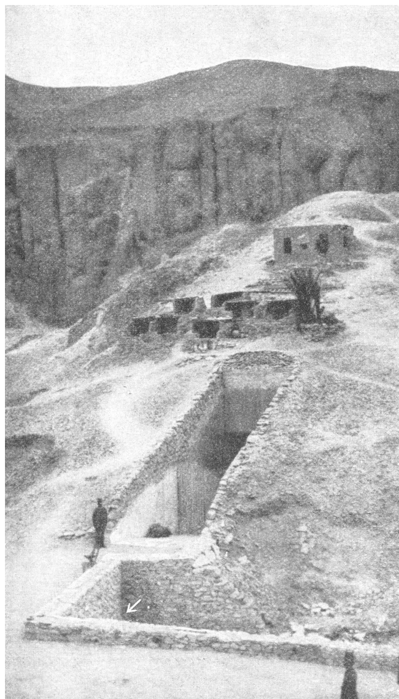
EGYPTIN KUNINKAAN SYNKKÄ HAUTAUSSAATTO KAHDEKSANNENTOISTA DYNASTIAN AIKANA.

Mielikuvitukselliseen piirustukseensa taiteilija on taitavasti liittänyt paljon faraoiden haudoista löytyneitä esineitä ja kuvannut pitkän hautaussaaton, joka kantaa kaikkia kuolinesineitä ja muumiota Kuninkaiden laakson hautakammioon. Kuitenkin oletetaan, että lopulliseen hautaustoimitukseen otti osaa vain muutamia ihmisiä ja että paikka pidettiin salassa ja haudan suu kätkettiin erittäin huolellisesti siinä toivossa, ettei faraon kolmituhatvuotinen uni häiriintyisi. (A. Forestierin piirustuksen mukaan.)

KUOLEMAN MAJESTEETTI: FARAO PURJEHTII NIILIN POIKKI VIIMEISEN KERRAN KAIKESSA LOISTOSSAAN.

Jokseenkin tällä tavoin lienee Tutankhamonin muumio lähestynyt matkansa lopullista päämäärää, lepopaikkaansa Kuninkaiden laaksossa. Ruumisvene on jäljennetty eräästä Abydoksesta löytyneestä veneestä ja vihitty erikoisesti Osirikselle. Sen molempia päitä koristaa lotuksenkukka ja sen keskellä lepää faraon ruumis palmuin ja kukin koristellun korukatoksen alla. Hänen päänpuolessaan seisoo kaksi naispappia, hänen jalkapäässään leopardin nahkaan pukeutunut toimitsija polttaa suitsutusta pyhässä astiassa lesken ja lapsien polvistuessa itkien hänen viereensä. Veneessä, joka hinaa ruumisvenettä, on soutajien lisäksi joukko ammatti-itkijänaisia. (F. Matanian piirustuksen mukaan.)

TUHANSIEN IHMEITTEN ROTKO.
Ei ainoakaan vähäinen maankaistale ole koskaan aikaisemmin siinä määrin kiinnostanut nykyaikaista ihmistä kuin tässä kuvassa näkyvä Kuninkaiden hauta Theban paahtuneitten kallioiden keskellä. Suuri keskiaukko johtaa Ramses VI:n haudan pitkään kammiojonoon. Sen alapuolelta tutkijat löysivät Tutankhamonin ihmeellisen hautakammion suun.

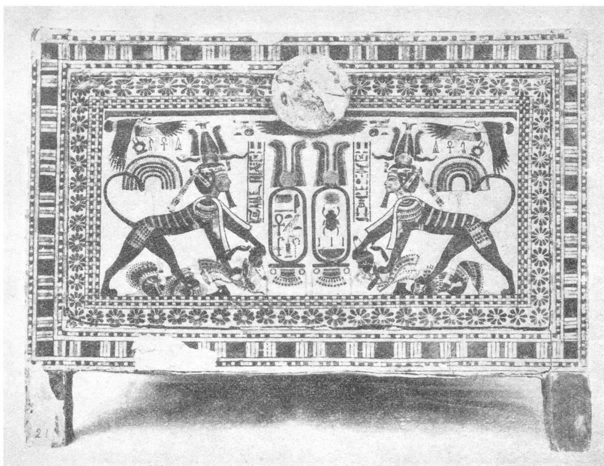
Sinne haudattiin monien sukupolvien aikana Egyptin suuret miehet ja kuninkaat. Heidän balsamoidut ruumiinsa laskettiin arkuissaan hautojen syviin käytäviin, jotka lukemattomat orjat olivat vaivalloisesti hakanneet kallioon. Suuressa Thebassa, muinaisen Egyptin pääkaupungissa, he elivät elämänsä iloiten ja juhlien, himoiten ja murehtien, rakastaen ja vihaten, kunnes heidän lopulta oli aika lähteä »länteen», kuolleiden kaupunkiin, jossa he saivat odottaa joko vain vähän aikaa, kunnes haudanryöstäjät hävittivät heidät kultaa metsästäessään, tai kauan, kauan, kunnes meidän aikamme arkeologit tulivat noutamaan heidät takaisin päivänvaloon lisätäkseen menneiden aikojen tuntemustamme ja paljastaakseen ihmettelevien silmiemme nähtäväksi miehet ja naiset, jotka elivät, hallitsivat ja kuolivat muinaisen Egyptin kuninkaina ja kuningattarina kolmetuhatta vuotta sitten. Egyptin arkeologiset tutkimukset antavat näin ollen kiinnostavuutensa ohessa meille erilaisia herätteitä. Ja tutkimuksia voimme suorittaa millään tavoin häpäisemättä kuolleita. Meidän aikamme kulttuuri olisi menettänyt korvaamattoman paljon, elleivät museomme olisi täynnä muinaisen Egyptin muinaisjäännöksiä, jotka ovat suurin piirtein samanlaisten löytöjen tuloksia kuin lordi Carnarvonin ja mr Carterinkin.

Tutankhamonin haudan löytyminen on tärkein tällainen löytö, mitä Egyptissä milloinkaan on tehty. Runsaudessaan se voittaa ehdottomasti kaikki muut löydöt ja löytyneitten esineitten laatu on muiden löytöjen veroinen. Meidän on pelättävä vain sitä, että kosteus, jota hivenen verran on päässyt tunkeutumaan hautaan vuosisatojen kuluessa, on vaikuttanut haitallisesti eräisiin esineisiin. Esineitä on myös tahallisesti hävitetty. Kohta hautauksen jälkeen haudanryöstäjät ovat tunkeutuneet kuninkaan hautakammioon etsimään kultaa ja he ovat varmaankin vieneet mennessään eräitä erittäin kallisarvoisia esineitä ja sen lisäksi vahingoittaneet muita paiskellessaan niitä tieltään kaikessa kiireessä arvoesineitä etsiessään. Julkiset haudankatsastajat ovat sen jälkeen yrittäneet hieman »siistiä» ryöstäjien jälkiä, mutta he ovat toimittaneet tuon siistimisensä perin nopeasti ja pinnallisesti sulloen esineitä ja kapineita vääriin rasioihin jne. Siitä huolimatta löytö kokonaisuudessaan on erinomaisen loistelias.

Ainoalaatuinen se ei tietenkään ole. Meidän ei tarvitse muuta kuin käväistä British Museumissa, kun jo näemme jokseenkin samanlaisia esineitä kuin Tutankhamonin haudasta on löytynyt. Bloomsburyssä taas voimme katsella kultahelaista kuningattaren valtaistuinta (joka tosin on litistynyt ja rikkinäinen) sekä taitetuoleja ja upotuksin koristeltuja lippaita, jotka kaikki täysin vastaavat Tutankhamonin haudasta löytyneitä kapineita. Kairossa taas on vielä enemmän nähtävää: siellä on faraoiden muumioita, siellä on vaunuja ja ihanan loisteliaita huonekaluja, jotka J. E. Quibell vuonna 1905 löysi Jujan ja Tujun haudasta. Hänen löytönsä oli Tutankhamonin löytö pienoiskoossa. Haudan kalustus oli ainakin ulkonaisesti aivan yhtä hieno kuin Tutankhamoninkin ja myös muissa suhteissa tämän veroinen,

koska se on peräisin samalta kaudelta. Juja ja Tutankhamon ovat nähtävästi eläneet osaksi samaan aikaan. Mutta esineiden vaihtelevaisuudessa ja runsaudessa tämä löytö ei vedä vertoja Tutankhamonin haudan varusteille, jotka muodostavat suurimman tällaisen löydön, mitä milloinkaan on tehty.

Jujan ja Tujun hauta on myös Kuninkaiden laaksossa. Tästä voimme päätellä, että arkeologit ovat menestyksellisesti työskennelleet siellä jo vuosikausia ennen viimeisintä ja suurinta löytöä. Mutta vasta viime vuosien aikana laaksoa on tutkittu järjestelmällisesti ja keskeytymättä. Jo toista sataa vuotta sitten, vuonna 1818, Bolzoni aloitti suurten löytöjen sarjan löytäessään Seti I:n suurenmoisen haudan. Mutta jo kauan sitten haudanryöstäjät olivat avanneet ja hävittäneet sen. Bolzoni löysi vain ihanan alabasterisarkofagin, joka nykyään on Lincolnin Inn Fieldsin Soane museossa (sinänsä suunnaton aarre) sekä vahingoittuneet, maapihkalla kyllästetyt puupatsaat, *ushabtit*, jotka nykyään ovat British Museumissa. Kuninkaan ruumis, hienoin tuntemamme muumio, ei ollut haudassa. Se löytyi Ramses II:n ja useiden muiden kuninkaiden muumioiden ohessa vuonna 1881 Der el-Bahrin luolasta Kuninkaiden laakson kukkuloiden toiselta puolen, jonne pappiskuninkaat olivat siirtäneet ne kahdensadan vuoden kuluttua heidän kuolemastaan pelastaakseen ne haudanryöstäjäin häpäisyltä.

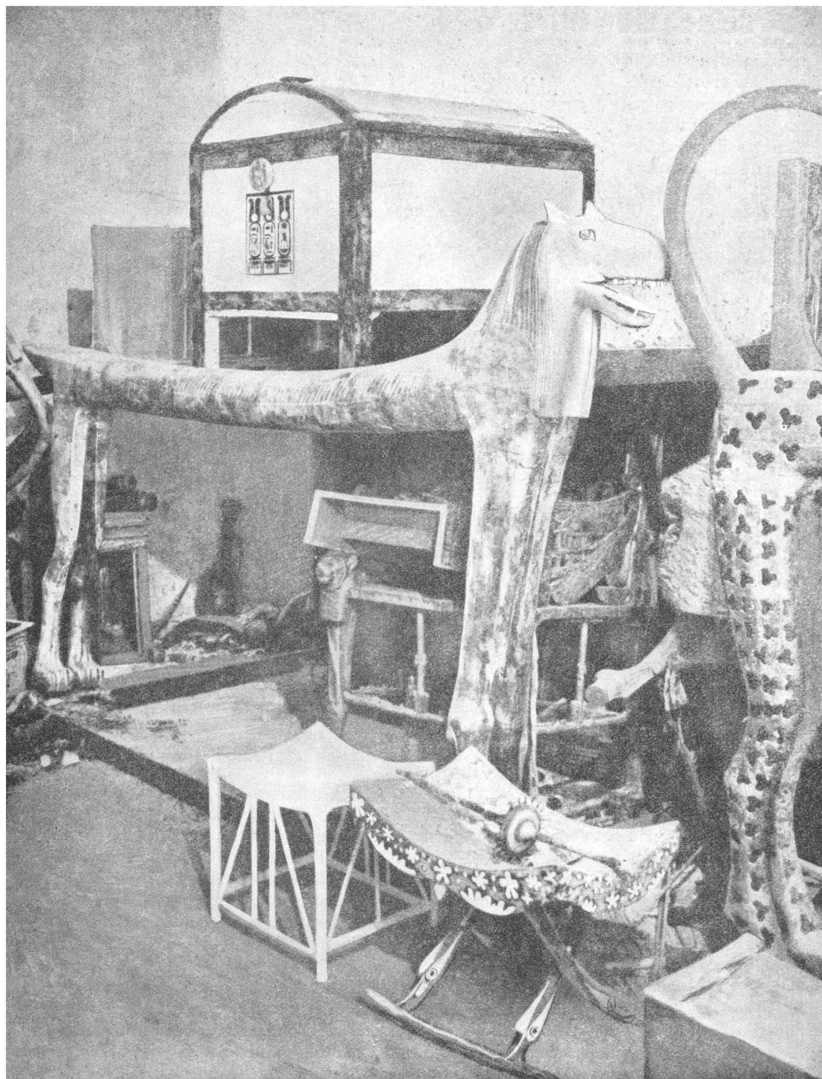

LÄHIKUVA ERÄÄSTÄ AARTEESTA.
Sivun 71 kuvassa näkyvän maalatun lippaan toinen pää, jossa näemme ruhtinas Tutankhamonin kahden andro-sfinksin hahmossa — ihmispäinen leijona, älyn ja fyysillisen voiman vertauskuva — tallaavan afrikkalaiset vihollisensa jalkoihinsa. Keskellä näemme kuninkaan molemmat sinetit ja niiden yläpuolella siivekkään auringonkehrän.

Bolzonin ajan jälkeen ei suoritettu muita kaivauksia, joskin Der el-Bahrin erinomainen löytö kannusti tutkijoiden mielenkiintoa, kunnes M. Loret vuonna 1898 löysi kuningas Amenhotep II:n haudan ja kuninkaan oman ruumiin (ensimmäinen kuningas, joka löytyi omasta haudastaan) sekä kahdeksan muun kuninkaan ja eräiden arvohenkilöiden muumiot. Sir William Garstin, sisäasiainministeriön silloinen alisihteeri, sai aikaan, että Amenhotepin muumio kunnioituksesta vainajaa kohtaan jätettiin hautaansa, mutta tämä kunnioittava teko johti toiseen vandalistiseen tekoon. Vuonna 1901 nimittäin egyptiläiset haudanryöstäjät tunkeutuivat hautaan sen aarteista kertovien huhujen houkuttelemina ja yrittivät ryöstää faraon ruumiin aivan samoin kuin heidän esi-isillään oli ollut tapana tehdä.

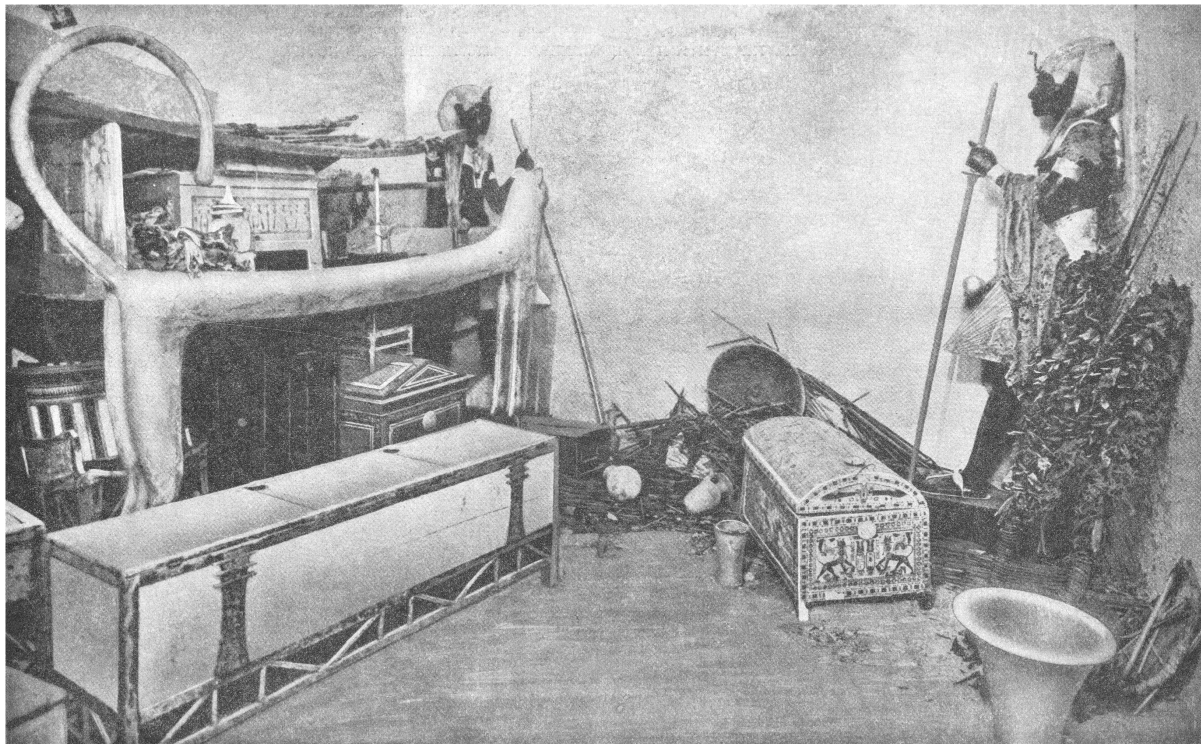
Onneksi ilkiteko ei johtanut kuninkaan muumion siirtämiseen Kairoon. Sitä siirrettiin vain sen verran, että mr Carter (Theban muinaisjäännösten silloinen ylitarkastaja) sai valokuvatuksi sen. Näiden rivien kirjoittaja oli läsnä tässä toimituksessa. Oli ihmeellistä nähdä, miten muinaisen faraon alamaisten suoranaiset jälkeläiset kantoivat hänen ruumiinsa olkapäillään haudan käytävistä päivänvaloon haudassa työskentelevien italialaisten sähkömiesten valaistessa hautaussoihduin juhlakulkuetta. Sen jälkeen hänet siirrettiin takaisin lepopaikkaansa ja siellä hän lepää yhä edelleen sarkofagissaan hautausköynnöstensä ympäröimänä ja yksinäinen sähköliekki palaa hänen päänsä kohdalla valaisten ikuisessa levossaan lepäävän kuninkaan sivukuvan.

Amenhotep II:n ja kahdeksan muun kuninkaan muumioiden lisäksi tästä haudasta löytyi

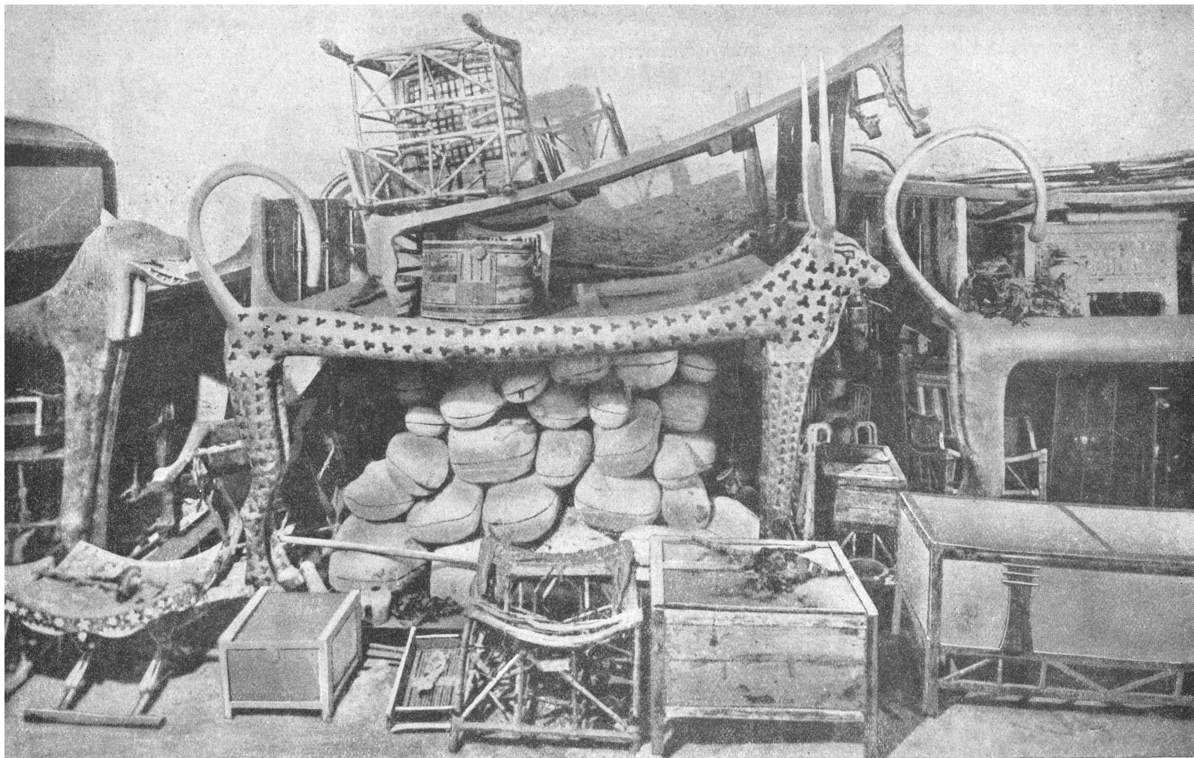
KUNINKAANHAUDAN ENSIMMÄINEN IHMEELLINEN KAMMIO.

Faraon palatsin huonekaluja siinä kunnossa kuin ne näkivät uudelleen päivänvalon haudan esihuoneessa. Juhlamenojen mukaista valtavuodetta kannattavien hirviöitten punertavat norsunluukielet, vieläpä välkkyvät hampaatkin ovat uhmailleet ajan vaikutusta. Vuoteessa on vaatearkku, jossa on kolme kuninkaan ja kuningattaren sinettiä. Vuoteen jalkapäässä on Tutankhamonin taitetuoli. Kokoelman helmi on kuitenkin arkun alla näkyvä valtaistuin. Kullan ja hopean peitossa se säteilee vielä tänäkin päivänä jalokiviä, jotka aikoinaan ovat ihastuttaneet kuninkaallista omistajaansa.

IHMENÄKY, JOKA SULJETTIIN IHMISSILMILTÄ KOLMETOISTA VUOSISATAA ENNEN KRISTUKSEN SYNTYMÄÄ.

Tämä näky hävisi, kun esihuone tyhjennettiin, mutta meidän aikamme valokuvaustaito saa sen säilymään tuleviin sukupolviin. Kaksi luonnollisen kokoista Tutankhamonin patsasta on veistetty maapihkan kyllästämästä puusta ja koristeltu runsaasti taotulla kullalla. Leijonavuoteen edessä olevaa pitkää puuarkkua sekä oikealla näkyvää upeasti maalattua lipasta käytettiin kuninkaan vaatearkkuina ja nuo suuret kukkavihot ovat kukkineet Egyptissä suunnilleen samaan aikaan kuin Israelin lapset oleskelivat siellä.

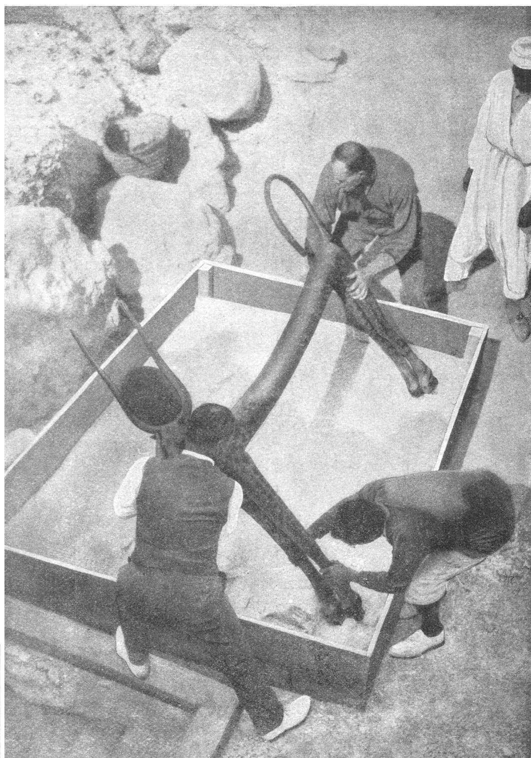

FARAON SIELUN MUUMIOITUA RAVINTOA HÄNEN MANALANMATKAANSA VARTEN.

Hathorlehmien kannattaman, nykyään niin kuuluisan kullatun ja sinisen valtavuoteen alle oli ladottu kolmisenkymmentä soikeaa rasiaa, joiden sisässä oli kaikenlaisia muumioituja ravintoaineita. Egyptiläiset uskoivat, että näiden muumioitujen ravintoaineiden henget ravitsivat sielua tämän matkustaessa manalan halki. Hathorvuoteen päällä on kuninkaan leposija, papyrustuoli ja puolikuunmuotoinen, päällystetty laatikko.

muitakin muumioita. Siellä on vieläkin kahden naisen muumiot — keitä he olivat, sitä emme tiedä — ja noin neljäntoista ikäisen pojan muumio, jonka rinnan muinaiset haudanryöstäjät ovat terävällä veitsellä viiltäneet auki (tietenkin vasta muumioimisen jälkeen) etsiessään kulta-amuletteja, sillä sellaisia kätkettiin toisinaan itse vainajan ruumiiseen. Toivokaamme, että he pettyivät.

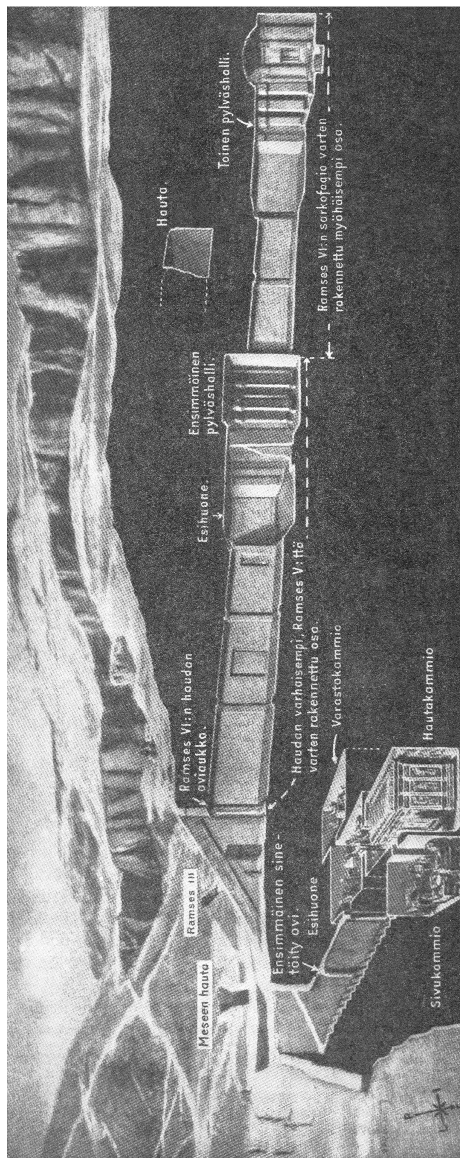
Pojan kasvot ovat kokonaan säilyneet ja hänen päänsä oikealla puolen riippuu vieläkin ohimosuortuva — aaltomainen, hohtava, lähes jalan pituinen hiustukku, joka kiharoista päätellen tavallisesti palmikoitiin. Muinaisen Egyptin kaikki pojat pitivät tukkaansa tällä tavoin: pää ajeltiin suurimmaksi osaksi, vain oikealle puolelle jätettiin tälläinen pitkä ja paksu palmikko poikavuosien vertauskuvaksi. Tämä tapa ei koskaan vaihdellut. Miehet tavallisesti joko ajelivat kokonaan päänsä tai leikkasivat tukkansa lyhyeksi ja pitivät peruukkia. Naisillakin oli välistä peruukki oman tukkansa päällä ja toisinaan he miesten tavoin ajelivat päänsä etenkin Tutankhamonin aikana. Berliinissä oleva ihmeellinen, tälle kaudelle kuuluva kruunun koristama kuningattaren pää — joka esittää Tutankhamonin anoppia, Nefertitiä — on kokonaan ajeltu. Samoin Berliinissä oleva kaunis, pieni prinsessan pää on ajeltu sileäksi kuin biljardipallo. Toisen Amenhotep II:n haudasta löytyneen naisen pää on ajeltu, kun taas toi-

JÄLLEEN PÄIVÄNVALOSSA KOLMETUHATTA VUOTTA KESTÄNEEN PIMEYDEN JÄLKEEN.

Alemmassa kuvassa näemme tohtori Howard Carterin avustajineen nousemassa Tutankhamonin haudan portaita erittäin varovasti kantaen toista runsaasti kullattua Hathorlehmää, joka oli kuninkaan valtavuoteen sivuna. Ylemm. kuv. näemme tätä aarretta pakattavan laatikkoon kuljetusta varten.

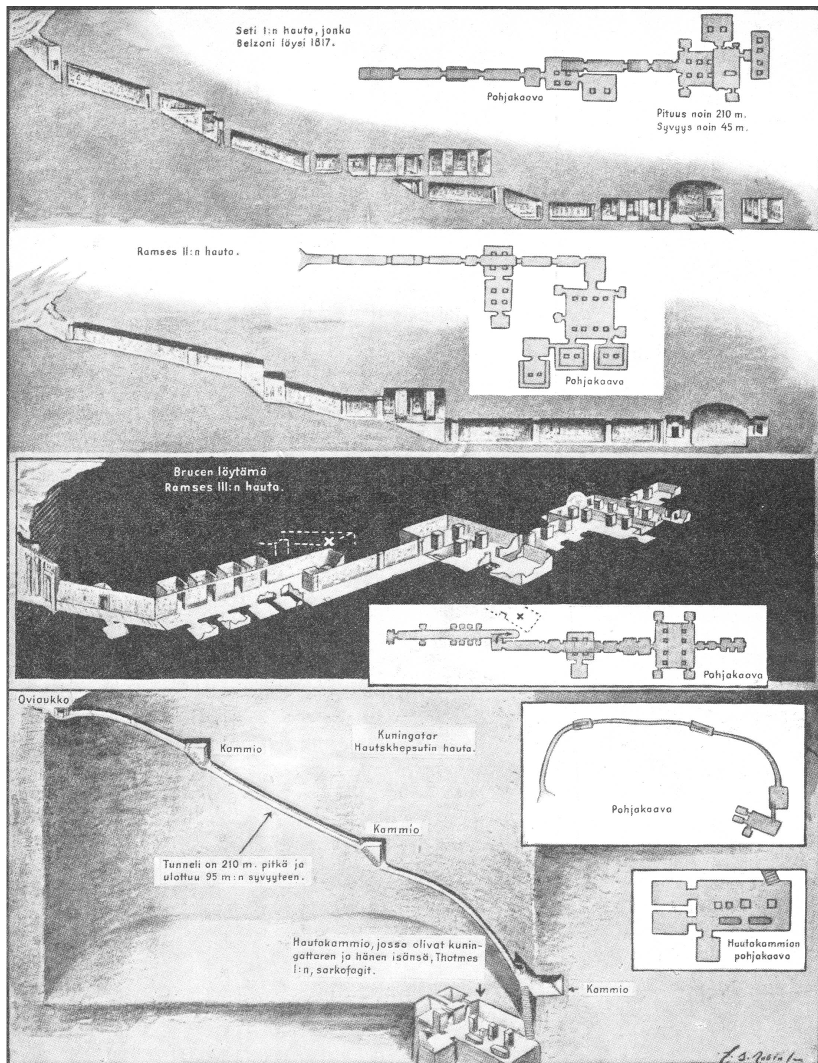
GRAAFILLINEN LÄPILEIKKAUS, JOKA OSOITTAA TUTANKHAMONIN HAUDAN ASEMAN KUNINKAIDEN LAAKSOSSA.

Suojellakseen muumioitaan ja hautojensa aarteita Egyptin kuninkaat hakkauttivat hautansa syvälle Theban kukkulain luonnonkallioon. Ramses VI:n haudan kammioiden ja käytävien, jotka lukuisa orjajoukko hakkasi kallioon, yhteinen pituus on 96 metriä. Tähän verraten Tutankhamonin hauta oli paljon vaatimattomampi. Se säilyi koskemattomana vain siksi, että se kaksisataa vuotta myöhemmin tuota suurta hautaa hakattaessa hautautui hiekka- ja kivimassoihin.

sella on vielä pitkä tukka. Molemmat sukupuolet käyttivät tuona kautena raskaita, kultaisia korvarenkaita ja haudasta löytyneen pojan, joka luultavasti oli kuninkaan lapsia, korvissa on vieläkin selvät reiät. Keitä naiset olivat, sitä emme tiedä, mutta on otaksuttu, että toinen heistä olisi kerrassaan suuri kuningatar Hatshepsut, jonka pappiskuninkaat olivat siirtäneet tähän hautaan noiden kahdeksan muun kuninkaan seuraan.

Tämä löytö kannusti tutkijoita ja muuan antelias amerikkalainen, nyttemmin kuollut newportilainen mr Theodore Davis, R. I. kustansi laakson järjestelmällisen tutkimisen. Mr Carter löysi Totmes IV:n ja Seti II:n haudat ja hänen luovuttuaan Theban tarkastajan virasta mr J. E. Quibell jatkoi hänen työtään ja löysi Jujan ja Tujun hautakammion. Mr E. R. Ayrton jatkoi menestyksellisesti mr Davisin työtä löytäen kuningatar Tejen haudan sekä kerettiläiskuningas Akhnatonin ruumiin. Vähän ennen sotaa mr Davis luopui toiminnastaan. Sodan jälkeen lordi Carnarvon jatkoi kuninkaiden hautojen tutkimista. Hän oli useita vuosia aikaisemmin työskennellyt mr Carterin kanssa Theban hautakaupungissa ja löytänyt sieltä paljon merkillistä, ennen kaikkea kuningas Amenhotep II:n haudan.

Mr Carter palasi entisten menestystensä näyttämölle ja tuntien perusteellisesti maaston hän alkoi järjestelmällisesti tutkia laaksoa kaikkiin eri suuntiin, kunnes lopulta tapasikin uuden kuninkaanhaudan. Hän tiesi tietenkin, ettei montakaan hautaa enää ollut löytämättä. Itse asiassa Tutankhamon oikeastaan olikin tuon kauden ainoa puuttuva kuningas, jonka hauta

THEBAN KUKKULAIN SALAISUUKSIEN AVAIN.

Tänne haudattiin suunnilleen 450 vuoden aikana (noin 1550—1100 e. Kr.) kuolleet faraot syvälle vuoreen hakattuihin kammioihin. Kuningatar Hatshepsutin hauta, kaavakuvassa alinna, on tyypillinen kahdeksannentoista dynastian, johon Tutankhamonkin kuului, hautauspaikka. Sen yläpuolella on kahdennenkymmenennen dynastian aikainen Ramses III:n hauta ja tämän yläpuolella taas ovat Ramses II:n, Egyptin kuuluisimman hallitsijan, sekä Seti I:n haudat. He olivat molemmat yhdeksännentoista dynastian faraoita ja heidän hautansa muistuttavat rakenteeltaan suuresti toisiaan. Näiden monimutkaisten järjestelyjen tarkoituksena oli taata haudatuille ruhtinaille vuosituhansia kestävä, häiriintymätön lepo, joskin varkaat kuitenkin aivan liiankin usein saattoivat tämän hurskaan toiveen häpeään.

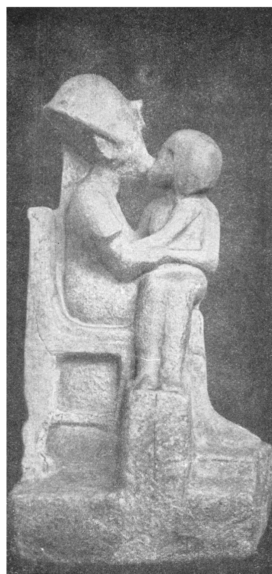
Akhnatonin, Tutankhamonin apen, puupatsas.

Akhnatonin äiti erään alabasterimaljakon kannessa.

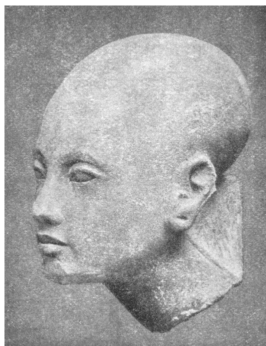
Kuningatar Teje, Amenofis III:n puoliso ja Akhnatonin äiti.

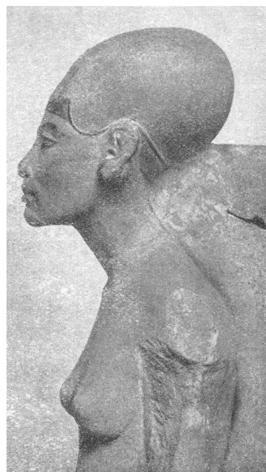
Merkillinen patsas: Akhnaton suutelee pikkutytärtään.

Kuningatar Nefertiti, Akhnatonin, »kerettiläisfaraon», kaunis puoliso.

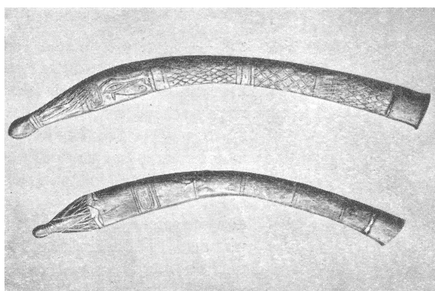

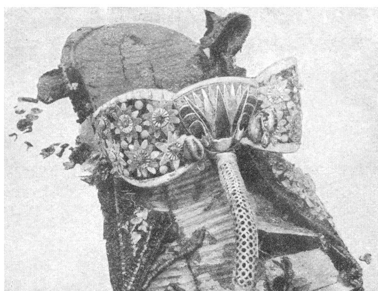
Luultavasti Tutankhamonin morsiamen, Akhnatonin tyttären, pää.

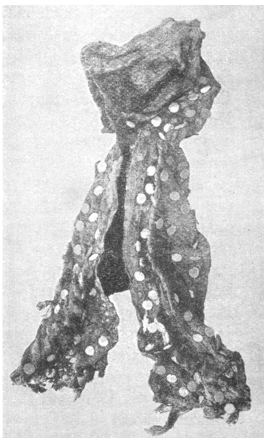
Erinomaisen kaunis veistos, joka esittää Tutankhamonin anoppia.

TUTANKHAMONIN PUOLISON SUKULAISIA: ERÄITÄ BERLIININ MUSEON EGYPTILÄISIÄ TAIDEAARTEITA.
Akhnatonia on sattuvasti sanottu »ihmiskunnan historian ensimmäiseksi yksilöksi» ja hänen hallitusaikansa (noin 1375—1358 e. Kr.) on erittäin tärkeä ja kiinnostava, koska hän yritti juurruttaa monoteistisen uskonnon Niilin maahan.

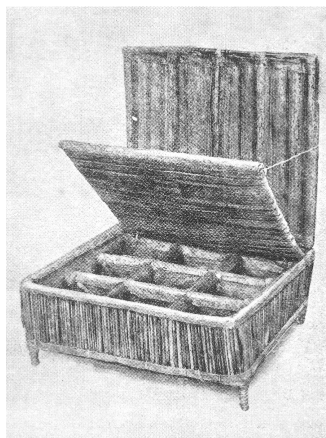

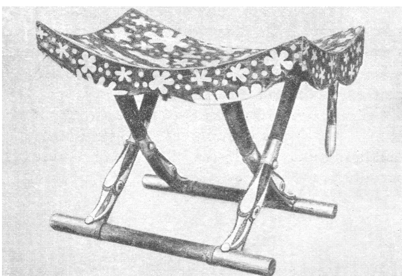
Nämä kaksi kulta- ja fajanssibumerangia löytyivät eräästä laatikosta. Kuningas aikoi epäilemättä käyttää niitä metsästäessään lintuja Elysion kentillä. Niiden oikealla puolen on kuninkaan kultaupotuksin koristeltu sandaalinsolki.

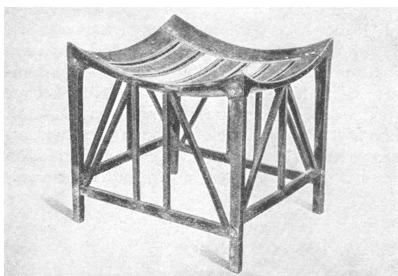

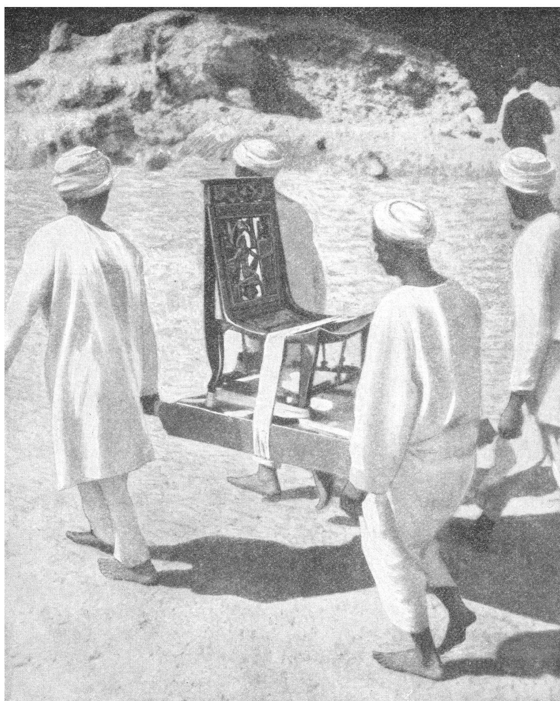
Tämä lapsenpäähine ja hieno liinakaulus, täynnä kultarahoja, ovat varmaankin Tutankhamonin lapsuudenmuistoja ja käsineekin on ollut jonkun hyvin nuoren henkilön. Se on, mikäli tiedämme, maailman vanhin käsine. Muinaiset haudanryöstäjät ovat varmaankin riistäneet tämän matalan, nelikulmaisen niinikorin kallisarvoisen sisällyksen. Korissa on kaksinkertainen kansi ja yhdeksän eri osastoa.

Vasemmalla näemme Tutankhamonin ihastuttavan taitetuolin. Se on upotuksin koristeltua ebenpuuta ja kultasilaista norsunluuta. Olemme jo nähneet sen muissa esihuoneen kuvissa. Sen oikealla puolen on toinenkin tuoli; se on punaista puuta ja sen istuinosassa on kallisarvoisia ebenpuu- ja norsunluu-upotuksia.

TUHANSIEN IHMEITTEN ROTKON KALLISARVOISIA HARVINAISUUKSIA.

TYÖ, JOKA TEKIJÄÄNSÄ KIITTÄÄ (MOOSESTA EDELTÄNEELTÄ AJALTA).
Miten monta miljoonaa tuolia onkaan valmistettu kaikissa maailman maissa niiden kolmenneljättä vuosisadan aikana, jotka ovat ehtineet kulua siitä päivästä, jona Tutankhamon suljettiin sinetöityyn ja salaiseen hautaansa. Mutta kukaan ei ole kyennyt valmistamaan yhtä taidokasta ja kaunista tuolia kuin on kuvassa näkyvä. Ristikon keskikuvio on ikuisuuden vertauskuva.

oli löytämättä. Ja lopulta hänen hautansa ovi löytyikin melkeinpä viimeisestä maankaistaleesta, jota mr Carter ei vielä ollut tutkinut, aivan Ramses VI:n haudan suun alapuolelta kokonaan peittyneenä kaikkeen rojuun, jota sen päälle oli kertynyt Ramseen haudan kaivauksia suoritettaessa kauan aikaisemmin. Kuninkaiden laakson »multa» on jonkinlaista kuivaa, murenevaa massaa — se ei ole oikeata hiekkaa, vaan murentunutta kalkkikiveä — ja tämä pinta raavitaan ja kuoritaan pois, kunnes päästään käsiksi sen alla olevaan kovaan kallioon, jota tunnustellen koetetaan saada selville, onko siinä keinotekoisesti tasoiteltuja pintoja. Tällaisen löytyminen on haudan ensimmäinen merkki.

Kuten jo mainitsimme, mr Carter toimitti tutkimuksiaan Kuninkaiden laakson viimeisessä tutkimatta jääneessä kohdassa ja löysi siitä, niinkuin tiedämme, Tutankhamonin haudan. Mr Harold Jones oli jo vuonna 1907 löytänyt muutamia fajanssipalasia ja kultalehtiä, joissa oli Tutankhamonin nimi, eräästä vähäisestä haudasta, jonka tämän perusteella oletettiin olevan Tutankhamonin haudan. Se oli kuitenkin ilmeisesti vain jonkun haudanryöstäjän kätköjä ja otaksuttavasti joku juuri noista varkaista, joiden jälkiä mr Carter tapasi oikeasta haudasta, oli kätkenyt nämä esineet tähän käyttämättömään hautaan. Sillä haudanryöstäjät ovat vierailleet Tutankhamoninkin haudassa joskus, otaksuttavasti kohta hänen kuolemansa jälkeen, tuottamatta kuitenkaan suurtakaan vahinkoa ja varastaen vain joitakin pikkuesineitä, luultavasti kultaa tai värillistä lasia, jota siihen aikaan pidettiin kovin suuressa arvossa.

(Tämä luku on johdantona seuraavaan lukuun, jossa yksityiskohtaisesti kuvaillaan Tutankhamonin haudasta löytyneitä muinaisaarteita.)

TUTANKHAMONIN ISOISÄNISÄ JA ISOISÄNÄITI.

Farao Totmes IV ja hänen puolisonsa Tiaa. Verrattoman kaunis, musta graniittiryhmä, joka löytyi Karnakista ja on nykyään Kairon museon aarteita. Kuningattaren tukkalaite, molemmat raskaat hiustukut, jotka putoavat poskilta rinnalle, ansaitsee erikoista huomiota. Kuninkaan patsas, jonka otaksutaan olevan erinomaisen onnistunut muotokuva, esittää voimakasrakenteista miestä nuoruutensa täydessä kukoistuksessa. Hänen päässään on kuninkaallinen uraeus ja vyötäisillään shenti (lantiovaate), jota solkivyö kannattaa.

KUNINKAIDEN LAAKSO — EGYPTIN SUURI AARREKAMMIO.

VÄREJÄ, JOTKA HEHKUVAT VIELÄ KOLMENNELJÄTTÄ VUOSISADAN PIMEYDEN JÄLKEEN.

Maalattu vaatearkku, joka on Tutankhamonin patsaan jalkojen juuressa, voittaa siveltimenkäytön hienoudessa ja piirustuksen viehättävyydessä jopa kiinalaisten ja japanilaistenkin kuuluisat aikaansaannokset. Oikealla oleva iso maljakko samoin kuin toiset, pienemmät, ovat kaikki alabasteria; niissä säilytettiin voiteita ja tuoksuvia öljyjä.

EGYPTIN IHMEELLISIMMÄN HAUDAN ESIHUONEEN KULTAINEN PIENOISTEMPPELI.

Tämä pienoistemppeli löytyi Tutankhamonin haudan esihuoneesta. Siinä on paksu kultapäällystys ja kokoonpantavain laskuovien ruutuihin on maalattu kohtauksia, jotka esittävät faraovainajan ja hänen puolisonsa elämän tapauksia. Vasemmalla näemme puisen, värillisen ushabtin patsaan, johon on kirjoitettu pitkä maagillinen loitsu

TUTANKHAMON JA HÄNEN AARTEENSA

II. MITEN HAUTA LÖYTYI JA AVATTIIN

Yli kuudentuhannen kilometrin pituisena virtaa Niili Afrikan halki Abessiinian ylätasangoilta mereen. Se on suuri, majesteettinen virta. Mutta suurin ja majesteettisin se on Luksorin kohdalla.

Näillä tienoilla virran hedelmällisillä rannoilla orasti sivistys ensimmäisen kerran. Ja täällä oli aikoinaan Theba, Egyptin valtakunnan ylväs pääkaupunki. Erehtymätön vaisto sai ihmisen rakentamaan tänne arvovaltansa ja mahtinsa tyyssijan. Joskin vuoret rajoittavat näköalaa idässä ja lännessä, on maisema kuitenkin mittaamattoman vaikuttava lumoten kaikki, jotka käyvät katselemassa entisen keisarinkaupungin raunioita.

Virran itärannalla oli elävien kaupunki, jossa faraolla oli palatsinsa, aatelisilla linnansa ja rahvaalla vaatimattomat kotinsa. Länsirannan omituisten, vedenpinnasta yleneväin kalkkikivimuodostelmain keskellä oli vainajain kaupunki, laaja ja synkkä kirkkomaa, joka hyvin sopeutui tämän koko elämänsä ajan lakkaamatta kuolemaa ajattelevan kansan mielikuvamaailmaan.

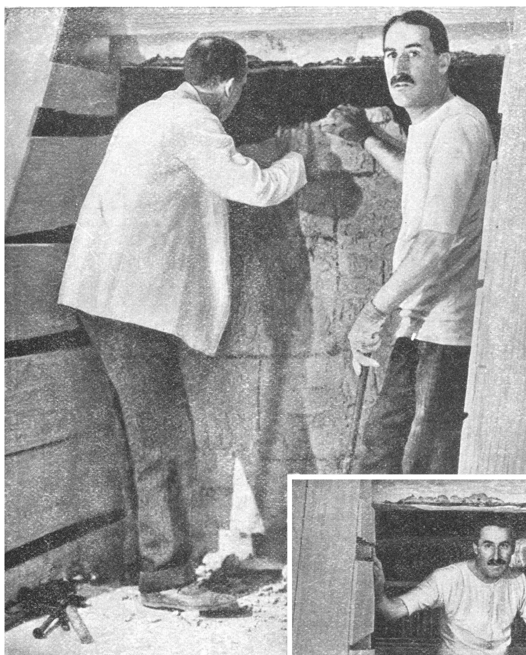
Voimme hämmästellä niitä lapsellisen monimutkaisia valmistuksia, joita egyptiläiset suorittivat aineelliseksi menestyksekseen tämänjälkeisessä elämässä. Silti ei monikaan nykyään elävistä ihmisistä ole, niinkuin Lucretius sanoo, ajatuksissaan siinä määrin vapautunut elämästä, ettei pitäisi näkyväistä maailmaa sellaisena, joka meidän jälkeemmekin jää elämään. Komeilevat sukuhautamme, vainajan juhlallinen hautaus kuorin lattian alle liittyvät jossakin määrin näihin kuvitelmiin. Ja tämä kenties auttaa meitä käsittämään koko maailman innostuneen ja kiihtyneen mielenkiinnon lordi Carnarvonin vuonna 1922 löytäessä uuden faraonhaudan Theban Kuninkaiden laaksosta.

Lordi Carnarvon lausui silloin: »Odotan hämmästyttäviä löytöjä.» Hän kääntyi pääasiallisesti oppineitten ja arkeologien puoleen. Mutta löydöt tekivät syvän vaikutuksen myös ihmisiin, joiden sielunkyvyt, ammatti ja taipumukset tavallisissa tapauksissa eivät lainkaan ole omiaan herättämään vilkasta kiinnostusta jo ammoin unohtuneitten kuninkaiden tekoihin ja toimiin.

Me tavalliset ihmiset emme voineet olla lumoutumatta katsellessamme haudasta löytyneiden, arvaamattoman kalliiden taideteosten kauneutta ja tuntiessamme näiden »löytöjen» paljastaman sivistyneen maailman elintapojen loiston 3300 vuotta sitten. Eniten meitä kiinnosti ja kiinnostaa yhä pääasiallisesti tämän kuolevaisen ihmisen verrattomien matkavarusteiden romanttisuus, noiden varusteiden, joiden tarkoituksena oli auttaa hänet tästä maailmasta »tuntemattomaan maahan, jonka kentiltä kukaan matkustaja ei enää palaa».

Vuosien 1700 ja 1100 e. Kr. välisenä aikana, kahdeksannentoista, yhdeksännentoista ja kahdennenkymmenennen dynastian kestäessä, monet faraot laskettiin viimeiseen lepoonsa Theban suureen hautakaupunkiin, samoin monet kuningattaret, prinssit ja ylhäiset virkamiehet. Koko maailman mihinkään kirkkomaahan ei ole kätketty niin paljon aarteita kuin Kuninkaiden laaksoon. Sen syvälle kalkkikivivuoriin hakattuihin kammioihin haudattiin Egyptin mahtimiehet verrattoman loisteliain ja komein juhlamenoin ja heidän ympärilleen asetettiin kallisarvoisimmat esineet, mitä ylipäänsä voitiin hankkia.

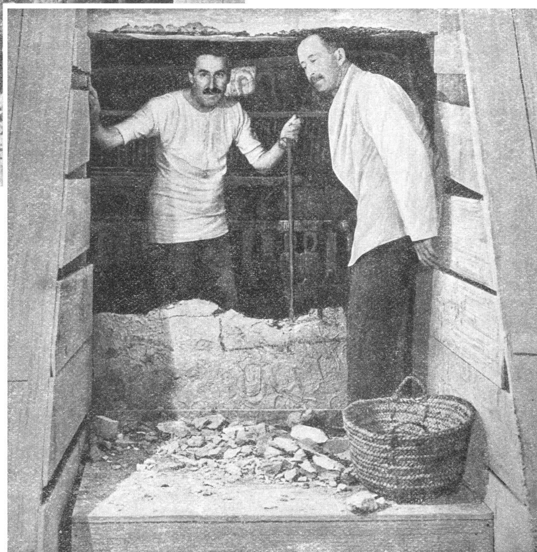
Tätä ei kuitenkaan tehty ainoastaan kunnioituksesta vainajia kohtaan. Tarkoituksena oli ennen kaikkea, että vainaja voisi toisessa maailmassa viettää arvonsa mukaista elämää ja että hänen sielunsa samalla voisi olla yhteydessä maanpäällisten ystäväinsä kanssa. Hallitsevan faraon sotajoukkojen oletettiin riittävästi suojelevan hautakammioiden kaikkia kallisarvoisia esineitä ryöstäjiltä.

sotaväki, joka ei saanut enää mitään kannattavaa työtä, muisti äkkiä kuninkaiden hautojen rikkaudet.

Kuninkaiden hautoja oli ryöstetty salaa jo kauan, luultavasti jo Tutankhamonin päivinä. Kahdennenkymmenennen dynastian aikana ne ryöstettiin julkisesti ja häikäilemättömästi. Amonin pappien kehoituksesta hallitus koetti saada nämä häpeälliset hautojen ryöstöt loppumaan.

Meidän aikaamme asti on säilynyt papyruksia, jotka sisältävät perusteellisia pöytäkirjoja oikeudenkäynneistä haudanryöstäjiä vastaan sekä muista vastaavista toimenpiteistä, ja British Museumin Abbotin papyrus kertoo, miten valtion virkamiehet Ramses IX:n

KUUDENTOISTA VUODEN SITKEYDEN JA PONNISTUSTEN PALKINTO. Lordi Carnarvon ja mr Howard Carter arkeologian historiassa ainoalaatuisen löytönsä kynnyksellä. Ylemmässä kuvassa näemme lordi Carnarvonin kurkistavan esihuoneesta hautahalliin johtavaan sinetöityyn oveen murtamastaan kapeasta aukosta. Alemmassa kuvassa näemme mr Howard Carterin seisovan kuninkaan hautakammiossa, jota hän niin kauan sai etsiä

Monen vuoden aikana tämä usko osoittautuikin perustelluksi. Ainakin Ramses II:n kuolemaan asti (1215 e. Kr.) farao oli kyllin voimakas säilyttämään rauhan ja järjestyksen Egyptissä. Mutta suuria Ramses-kuninkaita seurasi pitkä jono heikkoja ja kyvyttömiä hallitsijoita ja kymmenen varjokuninkaan aikana, joilla oli tämä kahdennenkymmenennen dynastian hallitsijain ylväs nimi, Egypti ei enää kyennyt säilyttämään entistä valtaansa, saatikka tekemään uusia valloituksia.

Muinoin kansa oli ryöstänyt valloitettuja maita täyttääkseen valtion aarrekammiot ja voidakseen itse viettää mukavaa elämää. Tätä tulolähdettä ei ollut enää ja rikkauksien lakattua virtaamasta ulkomailta Egyptiin kärsimätön

ROSVOJEN TUTANKHAMONIN HAUTAAN MURTAMA AUKKO.

Rosvot tunkeutuivat hautaan luultavasti vain muutaman vuoden kuluttua kuninkaan hautauksesta. Onneksi he eivät päässeet itse hautahalliin ja tekivät vain mitätöntä vahinkoa. Valokuvassa vasemmalla näkyvä pienoistemppeli on esihuoneen luonteenomaisimpia esineitä. Se on kultalehdillä päällystettyä puuta ja sen laskuoviin on siselöity kohtauksia kuninkaan elämästä. Temppelin vieressä on ushabti, jonka tarkoituksena oli toimia vainajan palvelijana manalassa.

NÄKY, JOLLAISIA EGYPTIN ARKEOLOGIT USEIN OVAT NÄHNEET.

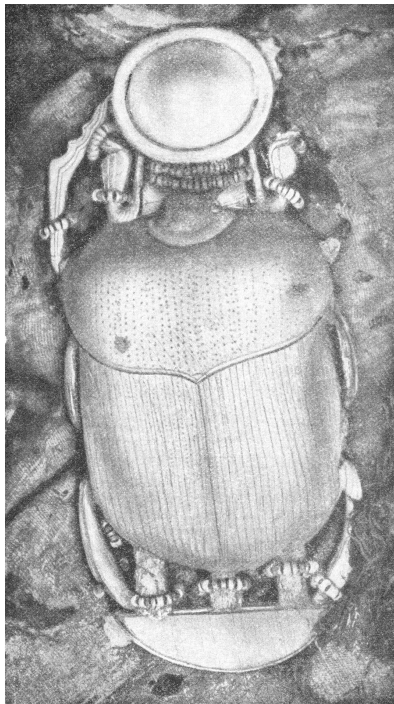
Viime vuosisadan aikana on Kuninkaiden laaksosta löytynyt monta kuninkaanhautaa, mutta — aina vuoteen 1922 asti — rosvot olivat aina ehtineet ennen arkeologeja, niin että nämä sisimpään hautakammioon ehdittyään näkivät vain sekasortoa ja häväistyn muumion avonaisen sarkofagin läheisyydessä. Tässä suhteessa lordi Carnarvonin löytö on ainoalaatuinen egyptologian historiassa. Avatessaan Tutankhamonin haudan lordi Carnarvon löysi — käyttääksemme hänen omia sanojaan — »käytännöllisesti katsoen koskemattoman egyptiläisen kuninkaanhaudan».

kuudentenatoista hallitusvuonna (1125 e. Kr.) tarkastivat perusteellisesti kaikki haudat.

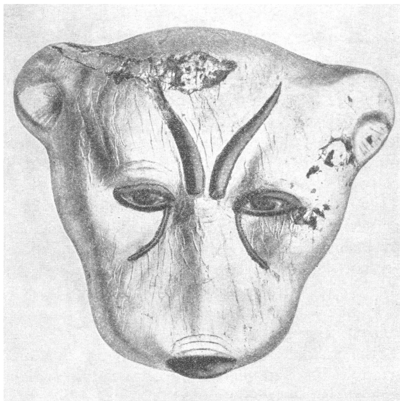
Nämä toimenpiteet osoittautuivat täysin tuloksettomiksi. Silloin papit ryhtyivät omin neuvoin järjestämään asiaa ja pelastaakseen kuninkaiden muumiot uusilta häväistyksiltä he siirsivät monet niistä sekä suuren osan hautojen kalustosta yksityishenkilöiden hautoihin ja muihin salaisiin piilopaikkoihin. He tarkoittivat tietenkin hyvää, mutta heidän toimenpiteensä, mikäli olemme voineet havaita, olivat vain omiaan yhä lisäämään ryövärien aiheuttamaa sekaannusta.

Tällaisten olosuhteitten vallitessa joudumme paremminkin ihmettelemään, miten niinkin suuri määrä hautojen aarteita on säilynyt meidän päiviimme asti, kuin aarteiden vähyyttä. Harvat egyptologit uskalsivat enää vakavissaan toivoa, että tässä salaisuuksien laaksossa saattaisi vielä olla koskematon hauta — aina vuoden 1922 marraskuun 30 päivään asti, jolloin Tutankhamonin haudan löytyminen ilmoitettiin julkisesti.

Joskaan tämä hauta ei ollut aivan koskematon, se oli kuitenkin suurin piirtein vahingoittumaton, sillä rosvojen kädet olivat häpäisseet ainoastaan esihuoneet. Varkaat olivat murtautuneet hautaan vain muutamia vuosia kuninkaan hautauksen jälkeen, mutta he olivat tehneet suhteellisen vähän vahinkoa ja ottaneet nähtävästi mukaansa vain jalokiviä ja muita helposti myytäviä esineitä. Mr Howard Carterin, lordi Carnarvonin apulaisen, löytäessä haudan olivat sen ovessa vielä Ramses IX:n haudantarkastajain kahdennellatoista vuosisadalla e. Kr. siihen painamat sinetit. Egyptologian historia ei tunne ainoatakaan vastaavaa »löytöä».

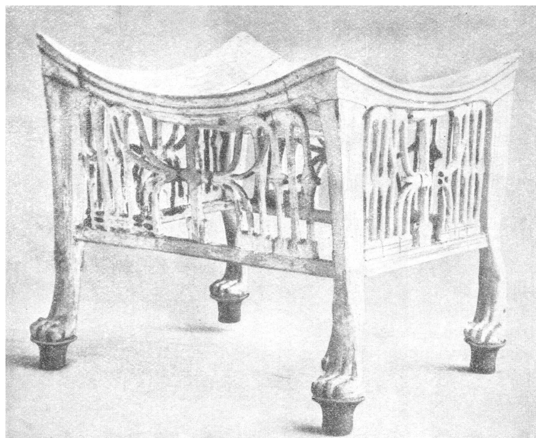

TUTANKHAMONIN PUVUN SOLKI.
Tämä kultainen kuoriais-solki on kauneimpia haudasta löytyneitä jalokivikoruja ja koristamansa kallisarvoisen vaatetuksen arvoinen. Siinä on kuninkaan nimimerkki turkoosi-, lapis lazuli-, karneoli- ja kultaupotuksina.

PAPIN ASUUN KUULUVA OMITUINEN SOLKI.
Tämä erinomaisen kauniisti leopardin pään muotoiseksi muovailtu solki on aikoinaan ollut egyptiläisen papin puvun kiinnikkeenä. Se löytyi eräästä esihuoneen arkusta ja on niitä aarteita, jotka siirrettiin Tutankhamonin haudasta talven 1922—23 aikana.

Inhimillinen mielenkiinto kohdistuu vastustamattomasti kaikkeen, mikä on urotyön luonteista. Urotöissä, jotka suoritetaan vaikeitten päämäärien saavuttamiseksi esteitten ollessa näennäisesti melkein voittamattomat, on aina romantiikan hohdetta. Bolzonin aloitettua kaivauksensa Theban Kuninkaiden laaksossa 1800-luvun alkuvuosina ovat tutkijat monen sukupolven aikana kai-

YLÄ- JA ALAEGYPTIN VÄLISEN LIITON VERTAUSKUVA.
Tämä kauniisti veistetty tuoli on valkoiseksi maalattua puuta ja oli luultavasti »antiikkinen» jo silloin, kun se asetettiin Tutankhamonin hautaan. Koristeveistokset esittävät toisiinsa kietoutuneita lotuksenkukkia ja papyruksia molempien Niilin maassa samanaikaisesti kukoistaneitten valtakuntain vertauskuvana. Nämä valtakunnat yhtyivät neljäntenä vuosituhantena e. Kr. saman hallitsijan hallittaviksi.

vaneet maan povesta hämmästyttävän määrän Egyptin kauan sitten kuolleiden hallitsijain ajan syömiä aarteita. Mutta Masperon ja Grébautin avattua Amenhotep II:n ja Totmes III:n haudat otaksuttiin yleisesti, että laakson salaiset taruaarteet oli kokonaan tyhjennetty.

Ja kuitenkin eräät väsymättömät tutkijat jatkoivat kaivauksiaan. Heistä mainittakoon erikoisesti Theodore Davis. Vuonna 1905 Davisin sitkeys palkittiin. Sinä vuonna hän nimittäin löysi Jujan ja Tujun, Amenhotep III:n puolison vanhempain, haudan.

Sen jälkeen hänkin luopui lapiostaan. Laakson kuninkaiden hautojen viimeisetkin salaisuudet olivat hänen mielestään paljastuneet.

Muut asiantuntijat olivat ylipäänsä samaa mieltä kuin hänkin. Muutamat harvat, heidän joukossaan lordi Carnarvon, olivat kaikessa hiljaisuudessa toista mieltä.

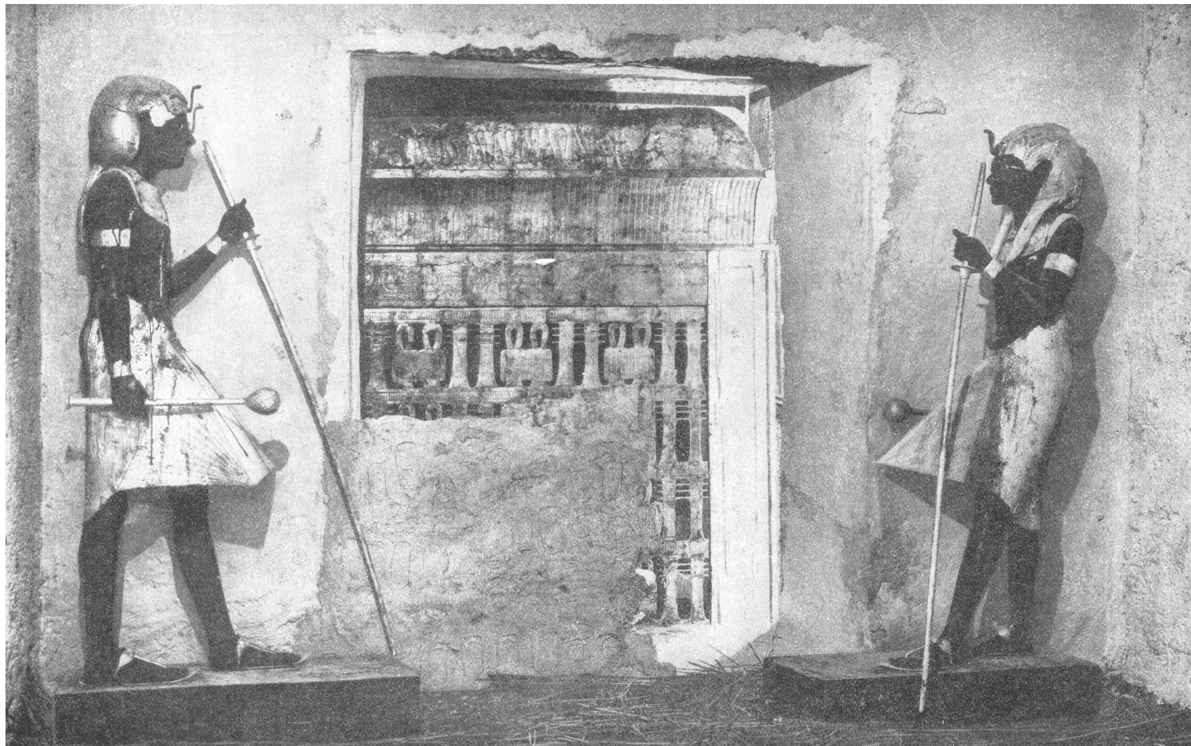
Carnarvonin jaarli, vanhan ylhäisen englantilaisen suvun päämies, jonka esivanhemmat olivat perinnäisesti harrastaneet muinaistutkimusta ja taidetta, alkoi noin vuonna 1906 vakavasti omistautua Egyptin arkeologisiin tutkimuksiin. Seuraavien kuudentoista vuoden aikana hän omisti paljon aikaansa, voimiaan ja omaisuuttaan tähän työhön ja suuressa määrin Howard Carterin yhteistyön ansiosta saattoi päivänvaloon runsaasti esineitä, jotka huomattavasti ovat lisänneet tietojamme muinaisen Egyptin hautaustavoista, kirjallisuudesta ja koristetaiteesta.

Mutta ainoakaan hänen löytönsä — tietenkin ennen vuotta 1922 — ei ollut millään tavoin yllättävä ja kaikista yrityksistä huolimatta hänen kaivauksensa Kuninkaiden laaksossa jäivät tuloksettomiksi. Epäonnistuminen ei hillinnyt hänen intoaan eikä mr Carterinkaan. Vastoinkäymisistään huolimatta molemmat miehet uskoivat yhä edelleen itsepintaisesti, että yksi kuninkaanhauta oli vielä avaamatta — ja eräät Niilin länsirannan vanhimmat alkuasukkaat uskoivat samaa.

He eivät suinkaan etsineet tätä hautaa sieltä täältä umpimähkään. Siten ei ylipäänsä suuria keksintöjä tehdä — sen paremmin arkeologian kuin minkään muunkaan inhimillisen yritteliäisyyden alalla. Arkeologin on työskenneltävä järjestelmällisesti ja tieteellisesti. Hänellä täytyy olla runsaasti mielikuvitusta, kärsivällisyyttä ja uutteruutta. Näitä ominaisuuksia lordi Carnarvonilla ja hänen virkatoverillaan oli yllin kyllin. Rauhallisesti ja vaiteliaasti he työskentelivät vuoden toisensa jälkeen hengittäen vuosituhansien tomua ja etsien jotakin johtolankaa, jota seuraten he voisivat saavuttaa päämääränsä.

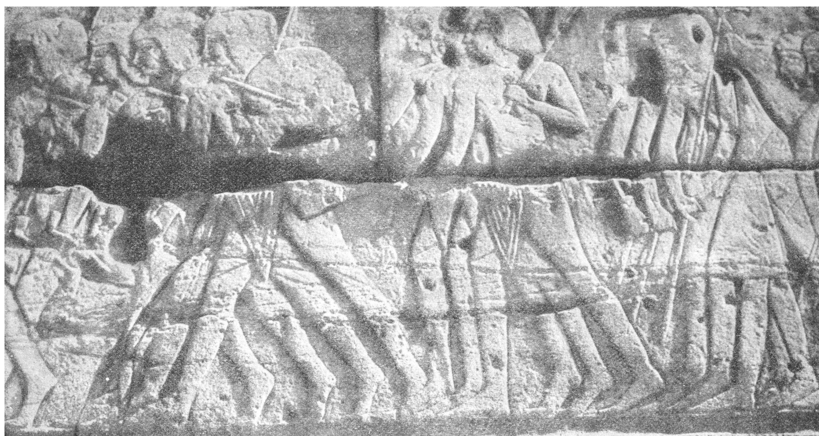
Lopulta heidän vaivansa palkittiin. Mr Carter teki varsinaisen löydön. Eräänä päivänä hän löysi seinämän, joka saattoi olla haudan tai ainakin hautakätkön oven paikka. Hän lapioi kohdan kiireesti jälleen umpeen ja sähkötti lordi Carnarvonille, joka siihen aikaan oli käymässä Englannissa.

Lordi Carnarvon palasi heti Egyptiin. Sillä välin, vaikka Carter oli ryhtynyt kaikkiin mahdollisiin varovaisuustoimenpiteisiin saadakseen salaisuutensa säilymään, oli kuitenkin uutinen »löydöstä» jollakin tavoin päässyt leviämään ja saapuessaan Luksoriin lordi Carnarvon havaitsi koko kaupungin aina likaisimpaan pikku katupoikaan asti olevan yhtä jännittyneen odotuksen vallassa kuin hän itsekin oli.

ENSIMMÄINEN SILMÄYS TUTANKHAMONIN LEPOKAMMIOON, JOSSA HÄNEN BALSAMOITU RUUMIINSA LEPÄSI KOLMENELJÄTTÄ VUOSISATAA.

Tämä ihmeellinen näky avautui lordi Carnarvonin ja Howard Carterin silmien eteen heidän murrettuaan sinetöidyn oven, joka erotti itse hautahallin esihuoneesta. Juuri avatusta ovesta näemme lepokammion valtaistuimen katoksen, joka on ihanasti kullattu ja täynnä sinisiä fajanssiupotuksia. Se on aivan lähellä seinää.

TUTANKHAMONIN JUHLALLINEN PALUU TELL-EL-AMARNASTA THEBAAN.
»Kerettiläisfarao» Akhnaton, joka koetti juurruttaa Egyptiin monoteistisen auringonkehrän palveluksen, siirsi pääkaupunkinsa Tell-el-Amarnaan. Hänen seuraajansa Tutankhamon palautti Amonin kultin ja muutti Egyptin hallituksen takaisin Thebaan. Tässä erään Luksorin temppelin korkokuvassa näemme sotilaiden marssivan juhlakulkueena hovin muuttaessa juhlallisesti takaisin Thebaan.

Mitä oli sinetöidyn oven takana? Hän halusi kiihkeästi saada tietää sen. Mutta hän tiesi myös liiankin hyvin, että liiallinen kiire helposti olisi voinut tehdä mitättömäksi kuudentoista vuoden työn. Theba oli rosvojen olinpaikka jo 1500 vuotta ennen Kristuksen syntymää ja rosvoushalu elää yhä edelleen jo seudun ilmapiirissäkin. Itämaiden maailma muuttuu vain hyvin hitaasti. Lordi Carnarvon ja Howard Carter päättivät ennen kaikkea varmistautua löydöstään ja hankkivat vahvat rautaovet sekä muita suojavarusteita estääkseen aarteenetsijäin vierailut, ennen kuin ryhtyivät löytöään tutkimaan.

Eivätkä he lopulta hautaan tunkeuduttuaan edes silloin voineet heti ryhtyä perusteellisesti tarkastelemaan sieltä löytämiään satumaisia aarteita. Joskin haudan sisältämät arvaamattoman kalliit muinaisesineet olivat hämmästyttävän hyvin säilyneet, ne olivat kuitenkin vuosisatoja olleet hermeettisesti säilössä, joten ne olivat niin kuivuneita ja hauraita, että niiden olisi voinut odottaa vähäisimmästäkin kosketuksesta hajoavan. Sen tähden asiantuntijain oli kemiallisesti preparoitava ne, ennen kuin niitä saattoi mahdollisimmankaan varovasti siirrellä.

Haudassa kaikki oli niin äärimmäisen haurasta ja helposti syttyvää, etteivät löytäjät uskaltaneet ottaa siitä edes salamavalokuvia. Samaan aikaan sattui kuitenkin Egyptissä olemaan New Yorkin Metropolitan Museumin retkikunta. Museon asiantuntijain johdolla järjestettiin hautaan voimakas sähkövalaistus ja sen jälkeen otettiin ensimmäiset valokuvat Tutankhamonin aarteista.

Ennustukset ovat tunnetusti vaarallisia. Niiden levottomuutta herättävänä ominaisuutena on bumerangien tavoin pudota takaisin ennustajain päähän. Kuitenkin on niin epätodennäköistä kuin kuvitella voi, että egyptologit koskaan enää tulevat löytämään mitään yhtä yllättävää kuin lordi Carnarvon ja Howard Carter.

Selvittämättömän ja vain harvoin pettävän vaiston ohjaamana yleinen mielipide tajusi varsin pian löydön merkityksen. Talven 1922—23 aikana tuhansittain matkailijoita suuntasi kulkunsa maailman kaikista kolkista Luksoriin ja sähkölennätin toimitti joka päivä yli valtamerten yhä uusia uutisia ja ihmeellisiä selostuksia Tutankhamonin aarteista.

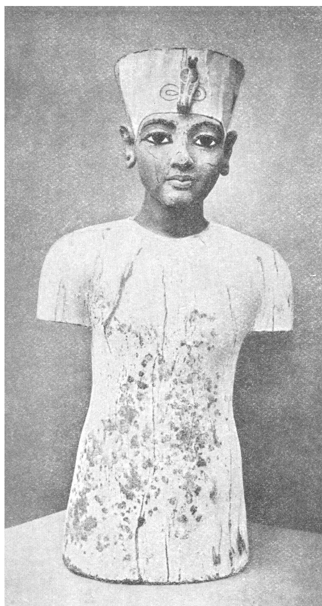
Kuitenkin Tutankhamonin hauta muiden Egyptin kuninkaiden hautoihin verraten oli varsin yksinkertainen, melkeinpä kehno. Seti I kulutti ainakin kaksikymmentäyksi vuotta sisustaessaan oman sielunsa upeaa asuntoa. Pitkine käytävineen, lukuisine kammioineen ja suunnattomine

KUNINKAIDEN LAAKSON SYDÄN MYKKIEN KUKKULAIN POVESSA.
Sisäkuva eräästä kuninkaanhaudasta. (Sivulla 75 olemme jo nähneet useiden tällaisten hautojen läpileikkaukset). Nämä »lännen ylhäiset asunnot» eivät kaikki olleet kuninkaiden hautoja. Useihin oli haudattu prinssejä ja ylhäisiä virkamiehiä. Niinpä monet haudat olivatkin vain kallioon hakattuja muuminkoloja. Yhdeksännentoista ja kahdennenkymmenennen dynastian kuningattaret haudattiin Kuningattarien laaksoon.

hautaushalleineen, jotka kaikki on ihanasti koristeltu, se on todellinen rakennustaiteen ihme.

Tutankhamon puolestaan kuoli jo varsin nuorena. Hän ei luultavasti ollut laskelmissaan ottanut huomioon, että hänen elämänsä sammuisi kesken kukoistustaan. Hänen haudassaan ei ole pitkiä, koristeellisia käytäviä eikä pylväshalleja. Hauta käsittää ainoastaan neljä kammiota, joihin

KUNINGASTA ESITTÄVÄ, LUONNOLLISEN KOKOINEN PUUVEISTOS.

Tätä puupatsasta käytettiin luultavasti kuninkaan vaatteiden koettelemiseen. Se on erittäin kovaa puuta, maalattu ja kullattu, ja sen oletetaan esittävän nuorta kuningasta.

johtaa yksinkertainen viettävä käytävä. Ensin joudumme esihuoneeseen, joka on noin 7.5 m pitkä ja 3.6 m leveä ja johon liittyy vähäinen kappeli. Sen takana on itse hautaushalli, joka samoin on noin 7.5 m pitkä ja 3.6 m leveä ja johon samoin liittyy vähäinen kappeli. Nämä ovat haudan ainoat kammiot ja vain hautahallin seiniä on jonkin verran koristeltu.

Mutta näiden kammioiden aarteet! Joskin todella rikkaat ja mahtavat faraot — esim. Ramses II — olisivat kaiketi pitäneet niitä varsin vähäpätöisinä, ne muuttavat kuitenkin meidän aikamme ahnaimmankin saiturin kiihkeimmätkin unelmat kalpeiksi ja värittömiksi.

Talven 1922—23 aikana tutkittiin ainoastaan haudan molemmat esihuoneet perusteellisesti. Löytäjät päättivät lykätä hautahallin tarkan tutkimisen seuraavaan talveen, sulkea haudan kuumaksi ajaksi ja keskittää kaiken voimansa jo löytyneiden esineiden tutkimiseen, luokittelemiseen ja preparoimiseen.

Helmikuun lopussa 1923 päättyivät haudan sulkemistyöt ja farao sai vielä muutaman harvan kuukauden ajan nauttia sitä lepoa, jota etsien hän kolmetuhatta vuotta aikaisemmin oli »lähtenyt länteen».

Oli onnellinen sattuma, että tämä hauta oli niin kauan välttynyt arkeologien tutkimuksilta. Jos esim. Bolzoni olisi löytänyt sen, niin monet sen sisältämät hävinneen sivistyksen ihanat jäännökset olisivat varmasti tuhoutuneet. Sata vuotta sitten tiede ei vielä ollut keksinyt mitään menetelmää lapion paljastamien satumaisten aarteiden preparoimiseksi.

Mutta miten ääretön vahinko onkaan, että juuri Tutankhamonin hauta joutui niin kauan säilymään koskemattomana eikä jonkun todella suuren faraon. Tutankhamon hallitsi vain kahdeksan vuotta ja kuoli jo nuorukaisena. Hänen haudassaan ei varmaankaan ollut edes murto-osaa niistä taideaarteista, jotka asetettiin sanokaamme esim. Ramses II:n hautaan.

Joskin Tutankhamon on verraten tuntematon farao, hänen hallituskautensa historiallinen merkitys oli kuitenkin erittäin suuri ja hänen hautansa sisällys luo uutta valoa kauan pimeyden verhossa olleen ajanjakson historiallisiin yksityiskohtiin.

Tutankhamonin edeltäjä oli »kerettiläiskuningas» Akhnaton, joka koetti juurruttaa Niilin maahan monoteistisen uskonnon, Atonin, auringonkehrän, palveluksen syrjäyttäen Amonin, Egyptin lukuisten jumalten kuninkaan. Kansa kieltäytyi kuitenkin omaksumasta uutta uskontoa ja Amonin papit vastustivat »kerettiläisyyttä» niin kiivaasti, että Akhnatonin oli henkilökohtaisen turvallisuutensa takia pakko siirtää pääkaupunkinsa Thebasta Tell-el-Amarnaan. Siellä hän vietti fanaattista elämää, poltti suitsukkeita ja uhrasi Atonille verettömiä uhreja laiminlyöden maan hallituksen ja saaden valtakuntansa rappeutumaan.

Hänen upseerinsa ja virkamiehensä koettivat turhaan saada hänet tajuamaan tämän. Hän oli mystikko ja uneksija eikä käsittänyt asemansa velvoituksia. Hänen valtaistuimensa peri hänen vävynsä Tutankhaton, jonka oletettiin myös kannattavan Atonin kulttia. Mutta kohta päästyään faraoksi tämä nuorukainen havaitsi, että Akhnatonin asema oli kestämätön. Sen tähden hän palasi Thebaan ja palautti maahan entisen uskonnon muuttaen samalla nimensä Tutankhatonista (Atonin kuva) Tutankhamoniksi (Amonin kuva).

ENSIMMÄISTEN LAIVOJEN HISTORIA

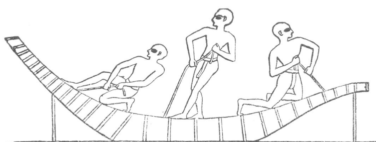
Veneen keksiminen oli joskus muinaisina aikoina yhtä ihmeellinen ja uljas työ kuin lentokoneen keksiminen meidän aikanamme. Veneen rakentamista kokeillessaan — sillä kokeileminen oli tietenkin välttämätöntä — muinaisajan ihminen sai varmaan uhrata paljon huolta ja vaivaa valitsemaansa tehtävään ja kärsivällisen päättäväisesti kestää monet välttämättömät vastoinkäymisensä samoin kuin varmaan myös kärsiä lähimmäistensä pilkkaa, ennen kuin hän sai selville veneen välttämättömän muodon ja ne suhteet, jotka saavat sen pysymään vedessä täysin tasapainossa.

Välttämätön tarve pakotti varmaankin muinaisen keksijän ratkaisemaan veneen arvoituksen ja siten edistämään ihmiskunnan kehitystä. Hänen oli päästävä virtojen poikki ja varsin epätodennäköistä on, että hän olisi uskaltautunut veteen vain omaksi virkistyksekseen ja huvikseen. Sillä maissa, joissa muinoin oli runsaasti krokotiileja ja virtahevosia, liittyi virran poikki menemiseen aina vakava hengenvaara.

Ihminen lienee oppinut uimaan jo varsin varhaisena historian kautena. Tällöin hän varmaankin käytti apunaan erilaisia kellukkeita. Joka tapauksessa Mesopotamiassa suosittiin täyteen puhallettuja nahkoja kellukkeina vielä kauan veneiden keksimisen jälkeenkin. Eräässä erittäin mielenkiintoisessa assyrialaisessa korkokuvassa näemme useiden sotilaiden uivan Eufratin poikki käyttäen apunaan nahkapusseja. Eräät Aasian kansat käyttävät yhä edelleen vastaavia apuneuvoja virtojen poikki kulkiessaan. Pyöreä, vasumainen ruuhi, »kufa», merkitsee kehityksen seuraavaa vaihetta muinaisajan ihmisen ponnistellessa päästäkseen turvallisesti ja mukavasti joen poikki. Muinaiset babylonialaiset suosivat niitä ja Eufratin ja Tigriin varrella niitä käytetään vieläkin »lauttoina». Muinaiset egyptiläiset eivät tunteneet kufaa, mutta he käyttivät lauttoja samoin kuin babylonialaisetkin varustaen ne toisinaan nahkaisin ilmapussein, jotta ne olisivat kannattaneet paremmin. Mutta virtavene ja merialus eivät ole kehittyneet kellukkeista, kufasta tai lautasta. Ne olivat itsenäisiä keksintöjä tunkien tieltään entiset keksinnöt, joilla ei ollut kehityksen mahdollisuuksia, samalla tavoin kuin lentokone meidän päivinämme on voittanut vanhanaikaisen, päärynänmuotoisen kaasupallon lainaamatta mitään sen ominaisuuksista.

Eräät tutkijat ovat olettaneet, että maailman ensimmäinen vene valmistettiin puunrungosta, ja on väitetty jonkun muinaisajan ajattelijan nähdessään puunrungon uiskentelevan joessa nousuveden aikana johtuneen ajattelemaan, että jos hän kovertaisi puunrungon, hän voisi siinä istuen rauhallisesti ja turvallisesti meloskella joen poikki tai sitä pitkin. Mutta on varsin uskomatonta, että muinainen ihminen koskaan olisi johtunut ajattelemaan kasvavaa tai kaatunutta puuta veneen rakennusaineena. Jos hän sattumalta olisi astunut virran mukana ajelehtivan puun päälle, hän olisi kohta huomannut sen pyörivän ja viskaavan veteen satunnaisen seikkailijan. Epätodennäköistä on sekin, että ensimmäinen veneenrakentaja olisi ryhtynyt vaivalloisesti muokkaamaan ja korventamaan puunrunkoa kokeillakseen, miten se pysyisi pystyssä vedessä hänen asetettuaan painon siihen. Selvää on näin ollen, ettei ihminen koskaan johtunut ajattelemaan puuveneen kovertamista, ennen kuin keveämmät veneet jo oli keksitty.

Kielelliset sanontatavat niinkuin englannin »skin of a boat» (veneennahka) ja »seams of a boat» (veneensauma) ilmaisevat, että veneitä ommeltiin nahoista, ennen kuin niitä alettiin valmistaa puusta. Mutta oli vielä vanhempia veneitä kuin nahkaveneet. Niistä on säilynyt kuvia ja malleja, joita tarkastellessamme havaitsemme, miten ne ovat syntyneet. Nuo vanhimmat veneet ovat ikään kuin linnun ja kalan kekseliäitä yhdistelmiä. Nii-

MUINAISEN EGYPTIN JA KOKO MAAILMAN ENSIMMÄISIÄ VENEENRAKENTAJIA.
Vanhimmat veneet eivät suinkaan olleet koverrettuja puunrunkoja. Turvauduttuaan aluksi yksinkertaisiin papyruskaislalauttoihin egyptiläiset oppivat sitomaan kaislanippunsa siroiksi veneiksi, niinkuin vasemmanpuoleinen, eräästä pyramiidien ikäisestä haudasta löytynyt kuva osoittaa. Tästä johtuu veneen egyptiläinen nimitys — »sitomus». Oikeanpuoleinen, eräästä Theban haudasta löytynyt kuva esittää tammenrungon kovertamista »sitomuksen» muotoiseksi veneeksi.

den etuosa muistuttaa kalaa ja perä uivan vesilinnun peräpuolta. Keksijä oli ilmeisesti käyttänyt hyväkseen luonnon antamia neuvoja ja ohjausta. Sorsien jalat johtivat ajattelemaan airomeloja, samoin kuin lopulta kalanpyrstö määräsi kaksinkertaisen tai yksinkertaisen perämelan aseman ja käyttämistavan.

Vanhimmat kulkuvälineet, jotka ansaitsevat veneen nimen, kyntivät Niilin vesiä. Ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla elänyt Plinius mainitsee oman aikansa perinnäistietona, että ensimmäinen laiva on keksitty Egyptissä ja rakennettu papyruksesta (kirja VII, luku 56). Käytettävissämme oleva runsas todistusaineisto tukee ilmeisesti tätä teoriaa. Egyptin ihmeellisissä haudoissa on kuvia veneenrakennuksen jokaisesta vaiheesta. Maalausten, veistosten ja lukuisten aluksenmallien ohella niissä on kirjoituksia, jotka valaisevat veneenrakennuksen alkuperää ja kehitystä muinaisessa Egyptissä, joka, kuten meidän on muistettava, on puuton maa.

Jo varhain käytettiin kaislalauttoja Niilin varrella. Keski- ja Ylä-Egyptin maalaisasukkaat suosivat niitä yhä edelleen yhtä suuresti kuin heidän esivanhempansakin kuusituhatta vuotta sitten. Tästä primitiivisestä purresta ovat meidän aikamme merialukset vähitellen kehittyneet. Kaislalautat mainitaan ensimmäisen kerran pyramidikirjoituksissa noin 2700 vuotta e. Kr. Jo kauan aikaisemmin Niilin kansa oli uskonut auringon joka päivä uiskentelevan taivaankannen halki taivaallista Niiliä pitkin. Auringonjumala Ra (eli Re) sai lopulta veneenkin, mutta aluksi hänen otaksuttiin käyttävän kahta kaislalauttaa, jotka kirjoituksissa mainitaan »taivaan molempina lauttoina». Lauttoina oli kaksi kalanmuotoista kaislakimppua, jotka oli sidottu yhteen papyruspunoksella.

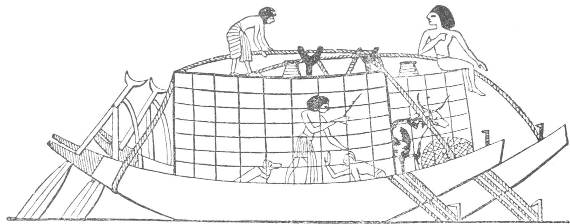
Veneen vanhin egyptiläinen nimitys oli »sitomus». Breasted kertoo, että hänet kuljetti kerran Nubiassa Niilin poikki alkuasukas, joka oli kantanut rantaan kaksi nipullista kuivia kaisloja ja sitonut ne yhteen. »Oli varsin mielenkiintoista havaita», Breasted kirjoittaa, »että alusta, jonka tunsin ainoastaan 5000 vuoden ikäisten pyramidikirjoitusten perusteella, yhä edelleen joka päivä käytettiin kaukaisessa Nubiassa saman vanhan joen varrella.»

Pyramidikirjoitukset mainitsevat useammastakin kuin vain kahdesta kaislanipusta kootut leveät lautat, jollaisia vähitellen alettiin käyttää ja jollaisia yhä vieläkin näemme Keski- ja Ylä-Egyptissä. Sen jälkeen joku älykäs keksijä rakensi ensimmäisen oikean veneen. Sitä sanottiin myös »sitomukseksi» ja eräässä hautamaalauksessa näemme kolmen egyptiläisen työmiehen sitovan kaisloista varsin aistikasta kanoottia. Mooses-lapsen asetti hänen äitinsä luultavasti juuri tällaiseen alukseen. Niinkuin vanhassa testamentissa kerrotaan (2. Moos. 2: 3): »Hän otti kaisla-arkun, siveli sen maapihkalla ja piellä ja pani lapsen siihen.»

Purjeen keksiminen merkitsee merenkulun kehityksen seuraavaa vaihetta. Tällöin koetettiin varmaankin jäljitellä linnun siipiä. Joka tapauksessa tässä on kysymys tarkoituksellisesta keksinnöstä. Eräässä Ylä-Egyptin esidynastisessa maljakossa, joka nykyään on British Museumissa, näemme veneen, jossa on nelikulmainen purje ja joka purjeineen on pyramidikirjoituksia paljon vanhempi, vaikkakin näissä uskonnollisista syistä säilyi entinen mielikuva »taivaan lautoista».

Libanonin vuoristosta hankittiin puuta, joka lauttoina kuljetettiin Egyptiin ja jota pääasiallisesti käytettiin ruumisarkkujen, huonekalujen, veistosten yms. valmistukseen. Näistä rungoista koverrettiin myös Egyptin ensimmäiset todelliset veneet. Veneenrakentajain ratkaistua veneenrakentamisen ongelman kokeiltuaan kaisla- ja luultavasti myös osaksi nahkaveneillä he saattoi-

vat muovailla ja kovertaa puunrunkoja jäljitellen entisten hauraiden alusten ääriviivoja. Vanhan valtakunnan aikaisissa hautamaalauksissa näemme välähdyksinä veistämöt, joissa taitavat laivanrakentajat työskentelevät innokkaasti kovertaen entisiä »sitomuksia» muistuttavia veneitä. Myöhemmänkin kauden erikoisen onnistuneissa aluksissa voimme havaita jälkiä entisestä menetelmästä, jonka mukaan taitetun kaislanipun päät sidottiin yhteen veneen peräksi, luonteenomaisessa koristeveistoksessa, joka päättyy suureen lotuksennuppuun. Laivaa itseään pidettiin elävänä olentona — eräänä äitijumalan ilmestymismuotona — ja sen keulaan maalattiin silmät, kun taas purje pyhitettiin Nutille, siivekkäälle naisjumalalle.

EGYPTIN LASTIALUKSIA, JOIHIN HYTIT KIINNITETTIIN KÖYSIN.
Erään Theban ylimyksen haudasta löytynyt kuva osoittaa, että Niilin laivojen hytit usein olivat varsin tilavia ja että ne rakennettiin avonaisista ristikoista, milloin karjan kuljetuksesta oli kysymys. Molemmat veneet on kiinnitetty rantaan, ulommassa on härkä ja jonkinlainen mytty, rannanpuoleisessa koira ja orja, jota isäntä kurittaa jonkin laiminlyönnin takia.

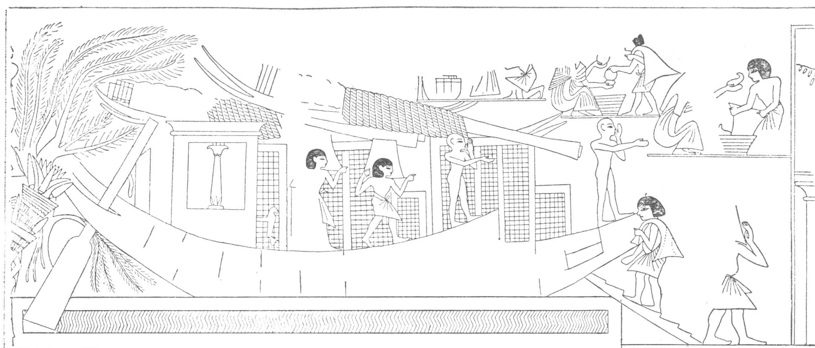
Niilin varrella rakennettiin veneitä jo ennen kuin kupariaseita alettiin yleisesti käyttää. Kreetassa oli asutusta jo siihen aikaan, jolloin ainoastaan piikiveä ja obsidiania (laavalasia) käytettiin työkaluihin. Polynesia osoittaa, että käsityöläiset voivat menestyksellisesti muokata puuta sileillä kivikirveillä, ja varmaa on, että muinaisen Egyptin täysinoppineet ammattimiehet kehittyivät samanlaisten työkalujen käytössä yhtä taitaviksi.

Faraon merimiehet eivät ainoastaan purjehtineet Niiliä pitkin ja Välimeren poikki, he uskaltautuivat myös Punaiselle merelle. Varhaisimpain hallitsijasukujen aikana he noutivat ebenpuuta Puntista (Somali- ja Etelä-Arabia) huonekaluihin ja uskonnollisiin tarkoituksiin.

Punainen meri oli viiden päivänmatkan päässä Niilistä Hammamatin karavaanitietä pitkin ja veneet rakennettiin sen rannikoilla, joita kullan- ja simpukanetsijät jo kauan olivat pitäneet saalistusmainaan — Egyptin haudoista on löytynyt paljon Punaisen meren simpukoita. Kolmannen hallitsijasuvun faraot olivat jo ennen 2900-lukua e. Kr. kehittäneet laivanrakennuksen ja purjehtimistaidon niin pitkälle, että farao Sneferu saattoi lähettää Syrian pohjoisrannikolle neljäkymmentä laivaa käsittävän laivaston noutamaan Libanonin seetripuuta. Näiden laivojen suuruuden aavistamme tarkastellessamme erään keskimmäisen valtakunnan faraon seetripuista kuolinlaivaa. Se on 9 m pitkä, 2.4 m leveä ja 1.5 m korkea.

Tutankhamonin aikaan ehtiessämme havaitsemme Egyptin laivanrakennustaidon kehittyneen erittäin täydelliseksi. Puolen vuosisataa ennen Tutankhamonia hallinnut kuningatar Hatshepsut lähetti viisi suurta laivaa retkikuntana Puntiin, josta kirjoituksissa puhutaan »Jumalan maan ihanana seutuna». Siellä laivat sullottiin täyteen »Jumalan maan kaikkia mainioita, hyvänhajuisia puulajeja, myrhan balsamia kasoittain, tuoretta myrhapuuta, ebenpuuta ja puhdasta norsunluuta. Emun vihreää kultaa (kullan ja hopean sekoitusta), kaneelipuuta, suitsukkeita, silmänkaunistamisvälineitä, paviaaneja, marakatteja, koiria, etelän pantterin nahkoja, alkuasukkaita ja heidän lapsiaan» (Breastedin käännöksen mukaan).

Keble Chatterton on kiinnittänyt huomiota erääseen kiinnostavaan yksityiskohtaan kuningatar Hatshepsutin laivoissa. Niissä on kannen ylitse vedetty melkein keulasta perään asti ulottuva karkea touvi, joka on miehen vyötäisten paksuinen. Yhdysvaltain laivaston kapteeni T. M. Barber on laskenut, että se saattoi kestää 300 tonnin painoa vastaavan jännityksen. Sen tarkoituksena oli estää laivan »katkeaminen». »Kun pitkän laivan kohotessa aallonharjalle vesi ei enää kannata keulaa ja perää, ne pyrkivät vajoamaan, kun taas laivan keskiosa pyrkii taipumaan ylöspäin.» Laiva, jonka keskiosa sianselän lailla taipuu ylöspäin, on aina vaarassa katketa keskeltä. Egyptin laivanrakentajat ovat laivojensa pituutta lisätessään ottaneet huomioon tämän tosiasian varmaankin surullisten kokemusten opettamina ja Hatshepsutin aikana he olivat onnellisesti ratkaisseet tehtävänsä, niinkuin hänen Deir el-Bahrin temppelinsä saumalaitaiset laivat selvästi osoittavat.

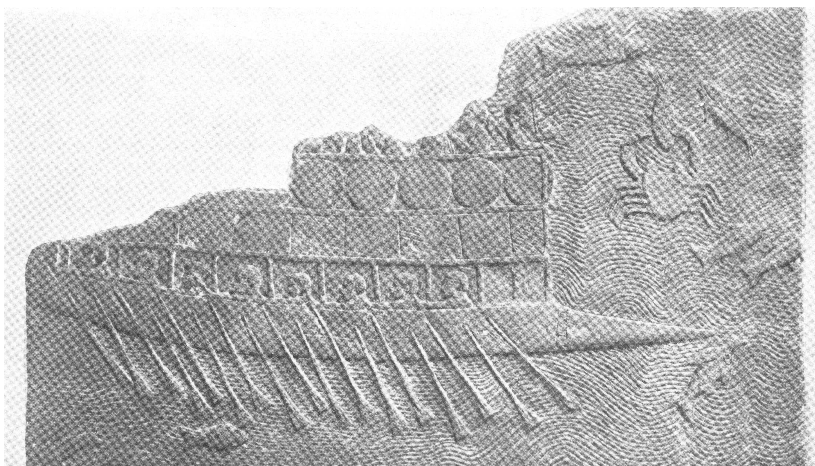

TILAVIA PURJEALUKSIA, JOLLAISISSA EGYPTIN YLIMYKSET MATKUSTIVAT NIILIÄ PITKIN.
Deir el-Medinetin Apuin hauta suo meidän vilahdukselta seurata Egyptin elämää. Kuva esittää kahta suurta purjealusta, jotka on kiinnitetty rantaan ja jotka ylellisistä varusteistaan päättäen on rakennettu matkustajalaivoiksi. Laivojen mastot on purettu ja purjeet kääritty, merimiehet kävelevät maihinnoususiltaa pitkin edestakaisin käyden läheisistä kylistä ostamassa elintarpeita.

Eri aikakausien laivoja tarkastellessamme joudumme seuraamaan muinaisten egyptiläisten edistymistä purjehdusopissa. Ennen vuotta 3000 e.Kr. Niilin laivoissa oli kaksiosaiset mastot tai kolmiosaiset, joiden yläpäässä oli pieniä raakapuita, ja mastot olivat lähempänä keulaa kuin perää. Eräässä kuudennen hallitsijasuvun aikaisessa Gebel Abu-Faidan hautamaalauksessa näemme kolmiosaisen maston. Vanhimmat purjeet ovat kapeita ja pitkiä, mutta viidennen hallitsijasuvun aikana ne muuttuvat leveiksi ja mataliksi. Varhaisissa ja pienissä veneissä on yksi ainoa peräairo tai mela keskellä perää, myöhemmissä on kaksi tai useampiakin perämeloja kussakin perähangassa. Asiantuntijat, jotka ovat seuranneet egyptiläisten jatkuvia ponnistuksia saada laivansa purjehtimaan vastatuuleen, eivät ole päässeet yksimielisyyteen ajankohdasta, jolloin he oppivat luovimaan. Niilin tuulet puhalsivat kuitenkin säännöllisinä pasaadituulina ja varmaankin juuri monen vuosisadan Niilin purjehtijain kokemusten perusteella kehittyi vähitellen taito purjehtia vastavirtaan ja lopulta vastatuuleenkin.

Erinomaisen eloisan ja jännittävän kuvan merimiehen elämästä muinaisessa Egyptissä saamme papyruksesta, joka kertoo »haaksirikkoisesta merimiehestä» ja lienee syntynyt noin 12:n dynastian aikana, siis 1500 vuotta ennen Tutankhamonia. Merimies kertoo, että laiva, jossa hän purjehti, oli 150 kyynärää pitkä ja 40 kyynärää leveä ja sen miehistönä oli 150 miestä. Sen päämääränä oli kaukainen malmimaa. Merimiehet olivat urheita. »Heillä oli leijonan sydän» ja eräät heistä, mainitsee kertoja, olivat rohjenneet sanoa ääneen käsityksenään, että tuuli olisi myötäinen tai aivan tyven. Mutta yht'äkkiä vihuri syöksähti laivan ylitse kohottaen aallot kahdeksan kyynärän korkuisiksi. Ilmeisesti laiva katkesi ja hukkui. Haaksirikkoinen merimies sai kuitenkin käsiinsä hylynsirpaleen ja huuhtoutui erään saaren rantaan, mutta kaikki hänen toverinsa hukkuivat.

Egyptin merenkulkijain retket Välimeren ja Punaisen meren rannikoille saattoivat heidät kosketuksiin monenlaisiin kansoihin, jotka oppivat tuntemaan heidän taiteensa ja käsiteollisuutensa. Egyptin viljaa vietiin Eurooppaan ja Syriaan ja viljan mukana seurasi koko Niilin laakson sivistys, joka perustui maanviljelyksen määräämään elintapaan. Kreeta kehittyi tärkeäksi merivaltioksi, Tyroksen ja Sidonin foinikialaiset jäljittelivät kreetalaisten tavoin egyptiläisten keksimiä laivoja ja heistä tuli ensimmäisiä kauppiaita, jotka säännöllisin vuoroin purjehtivat Välimerta ja myös Intian valtamerta. Egyptiläiset eivät, niinkuin olemme havainneet, harjoittaneet kauppaa sanan varsinaisessa merkityksessä, he varustivat vain retkikuntia hankkiakseen itselleen varastoon puuta, suitsukkeita, kallisarvoisia metalleja yms. uskonnollisiin tarkoituksiin. Foinikialaiset taas joutuivat välittämään kauppatavaroita eri kansoille ja kehittyivät niin rohkeiksi ja yritte-

LAIVA, JOLLAISTA TYROKSEN KUNINGAS HIRAM LIENEE KÄYTTÄNYT.
Parhaat kuvat Tyroksen maineikkaista kaleereista ovat löytyneet Assyrian kuninkaiden muureista. Tämä korkokuva esittää sotalaivaa. Sen keulassa on juhmuri, soutajia on kaksi riviä, toisessa yhdeksän, toisessa kahdeksan miestä, vain ylempi rivi on näkyvissä. Soutajien päällä, kilpien suojaamalla kannella näemme sotilasryhmiä. Laiva on avomerellä, niinkuin taiteelliset yksityiskohdat selvästi osoittavat, esim. jykevä krapu, joka juuri tarttuu saaliiseensa.

liäiksi tutkimusmatkailijoiksi, että he lopulta, niinkuin Herodotos kertoo, purjehtivat Afrikan ympäri lähtien matkaan Punaiselta mereltä ja palaten takaisin Gibraltarin salmen kautta. Mutta heidän menestyksensä merellä alkaa vasta siitä ajasta, jolloin he omaksuivat egyptiläisen laivantyypin kehittäen ja parannellen sitä. »Antiikin maailman kaikkina ajankohtina ja kaikissa osissa», kirjoittaa Cecil Torr teoksessaan »Ancient Ships», »käytettiin olennaisesti samaa laivantaklausmenetelmää, jota Egyptin ensimmäiset kuvat esittävät.» Foinikialaiset rakensivat laivansa egyptiläisten mukaan ja niitä jäljiteltiin kaikkialla. Kreikan ja Rooman laivojen rakenne oli egyptiläis-foinikialainen.

Rakennuttaessaan laivan eräässä Punaisen meren satamassa kuningas Salomo käytti apunaan foinikialaisia merimiehiä. Hänen liittolaisensa, Tyroksen kuningas »Hiram lähetti laivoille palvelijoitaan, jotka olivat laivamiehiä, merenkulkuun hyvin harjaantuneita, Salomon palvelijain mukana. Ja he tulivat Ofiriin ja toivat sieltä neljäsataakaksikymmentä talenttia kultaa, ja he veivät sen kuningas Salomolle». (I Kun. 9: 27). Kullan lisäksi merimiehet toivat Ofirista (kauppakaupunki Kaakkois-Arabiassa) myös »santelipuuta ja kalliita kiviä». Kuningas Salomon laivat tekivät pitkiä matkoja, sillä »kuninkaan Tarsis-laivat menivät Hiramin palvelijain kanssa Tarsikseen; ja Tarsis-laivat tulivat kerran joka kolmantena vuonna ja toivat kultaa, hopeaa, norsunluuta, apinoita ja riikinkukkoja». (2 Aikak. 9: 21.) Tarsiksen oletetaan olleen Malakassa. Foinikialaiset merimiehet olivat ilmeisesti tutkineet nämä tiet jo kauan ennen kuin Salomo ja Josafat alkoivat harrastaa merenkulkua ja Ofirin markkinapaikkaan saapui varastoja monista kaukaisista tuotantokeskuksista, joita tiedustelijat olivat perustaneet.

Syrian rannikon merenkulkijat ja heidän perustamansa siirtokunnat käyttivät jo varhain hyväkseen Etelä-Espanjan mineraalirikkauksia. Belgialainen arkeologi Louis Siret on Espanjan ja Portugalin muinaisista kaivoslouhoksista löytänyt itämaalaisten, luultavasti Mesopotamian ja Egyptin siirtolaisten, jälkiä. Hänen löytöjensä joukossa on vanha egyptiläinen kultakruunu, egyptiläisiä norsunluuesineitä, Afrikan strutsinmunia, Mesopotamian äiti-jumalan patsaita, alabasterisia hajuvesipulloja, luultavasti Itämeren meripihkaa ja Yorkshiren Whitbyn pihkakiveä. Siret laskee tämän Itämaiden kulttuuritien olleen olemassa noin 2500 e. Kr.

Etelä-Espanjasta löytynyt pihkakivi samoin kuin Glasgowin vielä vanhempi ja yhtä tärkeä löytö, korkkitappinen, ikivanha vene, osoittavat, että Välimeren purjehtijat ehtivät Britanniaan asti jo varsin varhain. Geologi Lyell huomautti jo monta vuotta sitten, että tuo vene voi olla kotoisin »ainoastaan Espanjan, Etelä-Ranskan tai Italian leveysasteilta».

Teoksessaan »Ancient Mariners» professori Elliot Smith kiinnittää huomiota erään Ruotsin kalliopiirustuksen esittämän veneen egyptiläiseen rakenteeseen. Tuossa veneessä oleva »keulan koukkumainen lisäke tavataan vain Egyptin ja Välimeren maiden muinaisissa laivoissa». Ja Kiinan džonkeissa näemme niin »koukun» kuin Egyptin muinaisten laivankeulain luonteenomaiset »silmätkin».

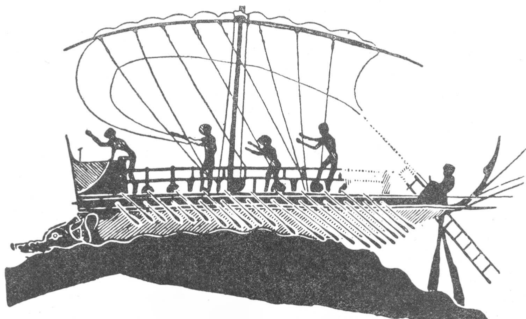
Vertaillessaan Kiinan džonkkia Egyptin muinaisiin laivoihin Keble Chatterton mainitsee: »Yhteenkuuluvaisuus on niin ilmeinen, että se pakostakin johtaa ajattelemaan yhteistä alkuperää ja ihmeellistä vanhoillisuutta rakentamistavoissa.» Jo sata vuotta sitten lähetyssaarnaaja William Ellis havaitsi Polynesian veneiden muistuttavan Välimeren maiden muinaisia laivoja mainiten kirjoituksissaan »Tahitin suurten kanoottien melkeinpä klassillisen muodon, niiden kaartuvat keulat ja perät» jne.

Muinaisajan eri kansat eivät jäljitelleet ainoastaan Egyptistä polveutuvia sotalaivoja, lastialuksia ja pieniä papyrusveneitä. Breasted on Elliot Smithin tavoin (teoksessaan »Journal of Egyptian Archaeology», IV) kiinnittänyt huomiota siihen, että Egyptissä käytettiin myös kaksiosaista papyruslauttaa, »jota meidän on pidettävä Tyynen valtameren ja Malaijin saarten kulkuväyläin tavallisen 'catamaran' edeltäjänä, tuon venemallin, jota Etelä-Amerikan länsirannikon kalastajat vieläkin käyttävät». Breasted lisää: »On aivan ilmeistä, että Egyptin purjehdustaito Punaisen meren poikki vaikutti Itä-Intian samoin kuin Välimeren maidenkin veneiden rakenteeseen.»

Veneenrakentamistaito lienee siirtynyt sukupolvesta sukupolveen perinnäisten uskonnollisten menojen välittämänä. Esim. Polynesiassa suoritettiin pappien johtamia juhlamenoja puita kaadettaessa, kanootteja rakennettaessa ja niitä vesille laskettaessa. Veneenrakennuksen uskonnollinen luonne ja ilmeisesti myös välttämättömät mitat säilyivät rukouksissa ja loitsuissa. Ennen puun kaatamista kutsuttiin kanoottijumalaa sanoin, jotka Emerson on merkinnyt muistiin:

> »Anna meille venhe, nopea kuin kala,
> mennäksemme poikki myrskyisen meren.»

Egyptin muinaisten veneenrakentajain vaikutus ja ajatukset ulottuivat kaukaisiin maanosiin asti, joita egyptiläiset itse eivät koskaan tavoittaneet.

KREIKKALAINEN SOTALAIVA SIRONA MALJAKKOMAALAUKSENA

Kreikkalaiset voittivat nopeasti laivanrakennustaidossa foinikialaiset opettajansa ja heidän laivansa kyntivät merta Herkuleen patsaista Mustaan mereen asti. Tämän maljakkomaalauksen (noin 500 e. Kr.) sotalaivan keulassa on juhmuri ja perässä rynnäkkötikapuut.

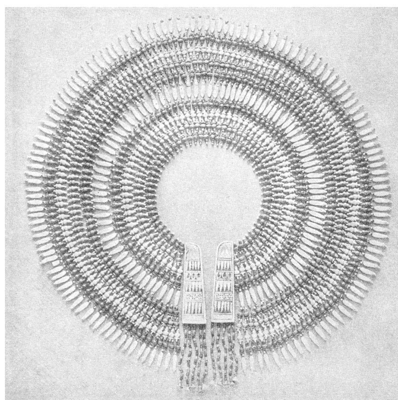

TELL-EL-AMARNA: AKHNATONIN JA TUTANKHAMONIN KAUPUNKI

Noin 320 kilometrin päässä Kairosta etelään loittonevat äkkiä jyrkät kalkkikivikalliot, jotka penikulman toisensa jälkeen ovat reunustaneet Niilin itäistä rantaa, ja muodostavat puoliympyrän palaten jälleen kymmenen kilometrin päässä entiseen asemaansa virran partaalle. Tämä puolikaari sulkee sisäänsä keskeltä viiden kilometrin levyisen hiekkatasangon, jonka pinta on vain 7.5 metriä Niilin tulvanaikaista pintaa ylempänä. Noustessamme maihin näemme aluksi ainoastaan joenrantaa reunustavan tiheän palmuston. Sen lävitse tunkeuduttuamme avautuu eteemme huikaiseva lakeus, jota tavanomaisten kukkulain yksitoikkoiset ääriviivat rajoittavat. Tarkemmin silmäillessämme näemme aivan edessämme pitkän rivin matalia multatöyryjä, joista monet ovat niin sanoaksemme lehahtaneet auki, niin että näemme niiden povessa savi- ja tiilimuurien jäännöksiä. Oikealla näemme kaksi nuokkuvaa palmua ja yksinäisen, tasakattoisen talon — se on kaivausten suorittajain asunto. Palmuistutusten keskellä on puoleksi kätkössä pari kaupunkiyhdyskuntaa kupukattoineen.

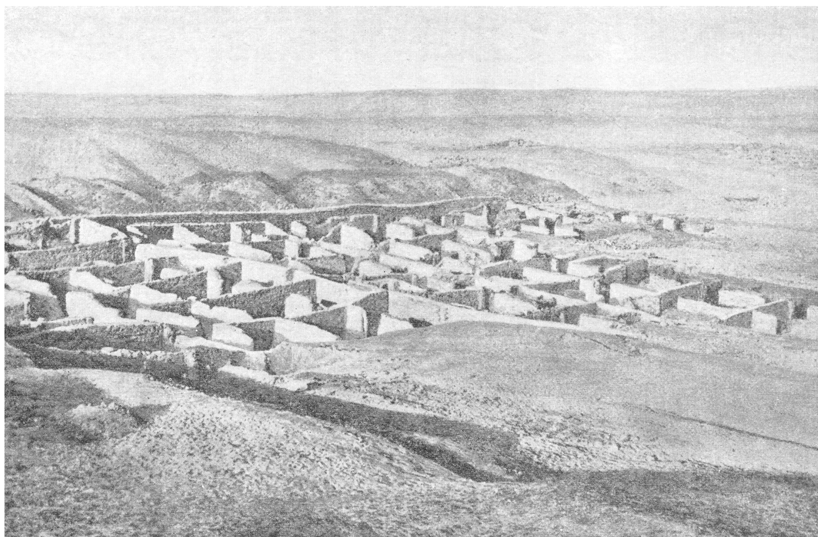
Tämä ensi näkemältä varsin vähän lupaava alue on osoittautunut yhdeksi itämaiden kiinnostavimmista löytöseuduista. Se on nimittäin ainoa muinaisegyptiläinen kaupunki, jota vielä ei ole kaivettu esiin. Tuon kaupungin ikä oli lyhyt, se eli tuskin kahtakymmentä vuotta, ja kuitenkin sen jäännösten perusteella voimme elävästi kuvitella mielessämme faraon hovin, hänen ylimyksensä ja alhaiset kansanluokat. Siinä suhteessa voimme verrata sitä Pompeijiin, mutta tuo roomalainen kylpypaikka ei lisännyt juuri lainkaan historiallisia tietojamme, kun taas Tell-el-Amarnan valtionarkisto valaisee häikäisevän kirkkaasti muinaisajan erään erittäin tärkeän vaiheen kansainvälisiä suhteita. Mutta vielä kiinnostavampi on kaupungin perustamisen syy. Sen synnytti suuri uskonnollinen mullistus, ainoa, joka vuosituhansien kuluessa järkytti Egyptiä, tätä ankaran vanhoillisuuden kotimaata.

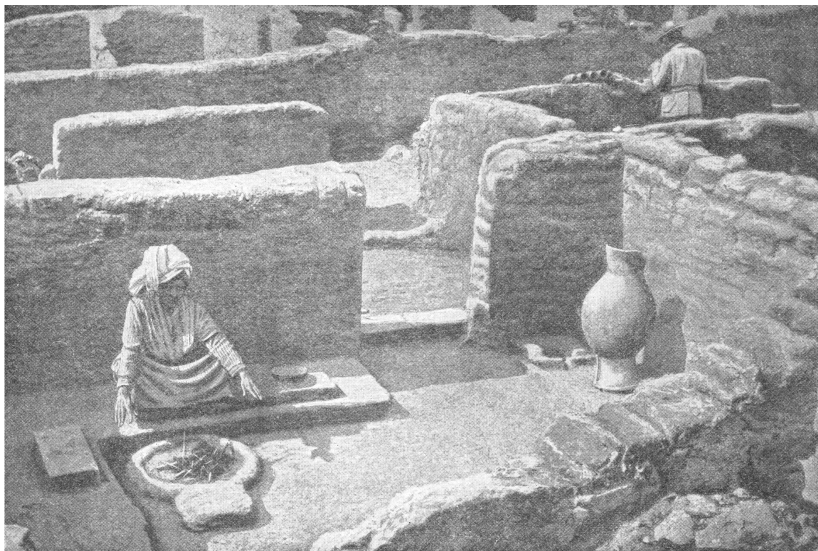
Amenhotep III:n aikana (1411—1375 e. Kr.) alkoi Theban Amonin pappien suunnaton valta käydä vaaralliseksi. Hänen kuoltuaan hänen leskensä kuningatar Teje, merkillinen nainen, joka ei ollut kuninkaallista sukua, kehoitti kahdentoista ikäistä poikaansa, Amenhotep IV:tä, kohottamaan auringonjumala Ran entiseen asemaansa, sillä Ra oli aikaisemmin ollut Egyptin ylin jumala, kunnes Amon oli syrjäyttänyt hänet. Nuori kuningas rakennuttikin Thebaan Ran temppelin, jossa Ra esitettiin Atonina, »auringonkehränä». Auringonkehrä symbolisoi tällöin jumaluutta, joka auringon hahmossa suo maailmalle lämmön ja elämän. Näin hän yhdellä iskulla syrjäyt-

TUTANKHAMONIN PÄÄLLYSVAIPAN KAULUS.

Tämä fajanssikaulus oli eräässä kotelossa kuningas Tutankhamonin haudassa. Se on koottu kukkain ja kukkain terälehtien muotoisista, värillisistä helmistä juuri niin, että se sopi kuninkaan paitaan.

TELL-EL-AMARNAN HAUDANRAKENTAJAIN ASUNTOJA.

Keskellä hedelmätöntä tasankoa Tell-el-Amarnan itäpuolella on esikaupunki, jonka asema on yhtä merkillinen kuin sen rakenteen ehdoton säännöllisyyskin (ylempi kuva). Se rakennettiin työmiehiä varten, jotta he olisivat asuneet lähellä työpaikkaansa — kukkuloita, joihin ylimysten haudat hakattiin. Alemmassa kuvassa näemme tällaisen työläisen asuinhuoneen — ne olivat melkein kaikki aivan samanlaisia. Näemme vesiruukun, ruoka-astian ja lieden, joka vielä kolmentuhannen vuoden ikäisenäkin on käytännössä.

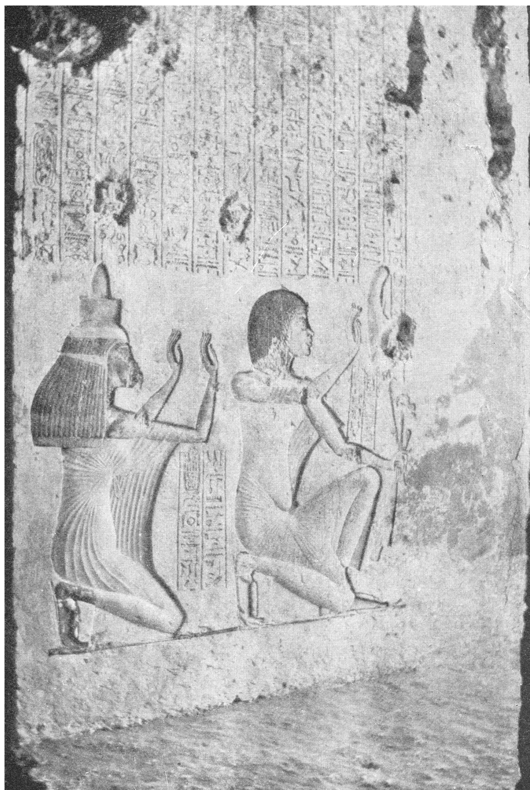
ti Amonin palveluksen ja samalla Egyptin koko jumal'-maailman, jonka ihanteellinen yksijumalaisuus sai korvata. Havaittuaan tarkoitustensa toteuttamisen mahdottomaksi Amonin omassa lujassa linnoituksessa hän päätti varmaankin äitinsä tukemana kerrassaan rohkeasti rakennuttaa uuden pääkaupungin. Niinpä hän purjehti virtaa alaspäin ja perusti noin 400 kilometrin päähän uuden kaupungin neitseelliseen maahan, joka »ei ollut ainoankaan jumalan tai jumalattaren, ei ainoankaan ruhtinaan tai ruhtinattaren eikä kenenkään ihmisen omaisuutta». Samalla kertaa hän entisen monijumalaisuuden täydellisen hylkäämisen ulkonaiseksi merkiksi muutti nimensä Amenhotepista, joka merkitsee »Amon lepää», Akhnatoniksi, joka merkitsee »Aton on tyytyväinen».

Tämä tapahtui vuonna 1370 e. Kr. hänen täytettyään 17 vuotta ja hallittuaan 6 vuotta ja hän oli tällöin jo nainut kauniin Nefertitin ja tullut kahden tyttären isäksi. Saamme tietää, että farao kahdeksannen kuun kolmantenatoista päivänä toimitti suuren uhrin ja ajoi hopeavaskivaunuissa, joiden eteen oli valjastettu kaksi hevosta, kuninkaallisen vihreäkiven kohdalle, johon on kirjoitettu juhlallisten vihkimismenojen kuvaus. Vast'ikään nimittämäinsä virkamiesten läsnäollessa hän nimitti kaupungin Akhetatoniksi, »Auringonkehrän kaupungiksi». Hän selitti valinneensa tämän paikan Atonin henkilökohtaisesta käskystä ja pyhitti Atonille koko alueen ihmisineen ja eläimineen ja kaikkine kasveineen. Kohottaen kätensä taivasta kohden kuningas vannoi juhlallisesti, ettei hän koskaan siirtäisi kaupungin rajapyykkejä. Nämä muistomerkit, jotka ovat muinaisajan merkillisimpiä, hakattiin kaupungin ympäristön kallionseinämiin, kolme Niilin länsirannalle ja yksitoista Niilin itärannalle. Suurin niistä on 8 m korkea. Ylinnä näemme niissä kuninkaan ja kuningattaren kuvat yhden, kahden tai kolmen tyttären seurassa täpö täyden alttaripöydän kummallakin puolen. Heidän ylleen lankeavat auringonkehrän säteet, joista jokainen päättyy siunaavaan käteen. Alla on välistä kahdeksankinkymmenen rivin pituinen kirjoitus. Vieläkin voimme nähdä jälkiä tasangon halki johtaneesta tiestä, joka raivattiin ja tasoiteltiin kuninkaan juhlakulkuetta varten.

KESKENERÄINEN HAUTA, JOHON EI KOSKAAN HAUDATTU KETÄÄN. Ain ja hänen puolisonsa Tiyn kalliohauta Tell-el-Amarnan eteläpuolella olevassa vuoristossa. Taustassa on ovi, se johtaa päähallista keskeneräiseen komeroon, johon heidän patsaansa aiottiin asettaa. Heidät haudattiin kuitenkin lopulta Thebaan.

Itse kaupunki kohosi nopeasti maasta tämän erikoisen nuorukaisen aloitteesta. Hänen rakennusmestarinsa Beg oli »hänen majesteettinsa itsensä neuvomana» hankkinut Assuanista pu-

AI JA HÄNEN PUOLISONSA RUKOILEVAT ATONIA.
Tämä korkokuva, jossa näemme Ain puolisoineen rukoilemassa Atonia, on hänen hautansa sisäänkäytävän oikealla puolen. Kalkkikiveen siveltiin ohut laastikerros, jonka jälkeen kuviot väritettiin erittäin kauniisti. Kompositio puhuu itse puolestaan, sen erinomainen eloisuus on Akhnatonin »uuden taiteen» luonteenomaisia piirteitä.

joiden pinta-ala oli 450 × 150 m. Palatsin harvojen loisteliaiden jäännösten joukossa on maalattu marmorikipsilattia, sen merkilliset kuviot esittävät lampea, jossa kalat ja villisorsat uivat kaislojen lomitse. Lampea ympäröivät lotuspensaikot ja muut vesikasvit, niiden seassa leikkii vasikoita ja linnut lepattelevat niiden päiden yläpuolella. Eläinten liikkeet ovat niin tarkoin luonnonmukaiset, värien käsittely niin erinomaista ja tyyli niin naturalistista, että kenties voimme otaksua Kreetan taiteilijain maalanneen tämän maalauksen.

Kuninkaan palatsialueen eteläpuolella oli itse kaupunki. Kolme pääkatua suunniteltiin Niilin suuntaisiksi. Mutta niiden epäsäännöllisyys osoittaa, että ylimykset viitoittivat tiluksensa kaikessa kiireessä säännöllisestä rakennussuunnitelmasta välittämättä. Läntisin pääkatu, Kuninkaantie, johti palatsista suoraan kuninkaan puistoon kaupunginrajan ulkopuolelle. Puisto laajennettiin vähitellen itään päin Ylimmäisenpapinkatuun asti, joka oli vaikuttava, 40 m leveä valtatie. Tämän kadun varrella olivat kaikki suuret rakennukset muodostaen palatsin alueen ohella hienoimman kaupunginosan. Poikkikadut olivat ahtaita, epäsäännöllisiä kujia, joiden varrella oli tavallisesti vain vähäisiä hökkeleitä. Katuja ei päällystetty eikä kivetty, tasangon pinta ainoastaan tasoitettiin niiden kohdalta.

naista graniittia. Läheisistä Hatnubin kivilouhoksista hankittiin alabasteria temppeleitä ja palatsia varten. Sadat muurarit valmistivat lakkaamatta auringonpaisteessa kuivattuja savitiiliä uuden pääkaupungin taloja varten.

Kaupungin pohjoisosaan, noin kolmen kilometrin päähän kalliovyöstä, farao oli varannut avaran tontin. Sinne hän rakennutti Atonin temppelin, jonka laajuus oli 250 jalkaa ja jota ympäröi kilometrin pituinen soikea aitaus. Aivan temppelin vieressä olivat palatsin rakennukset,

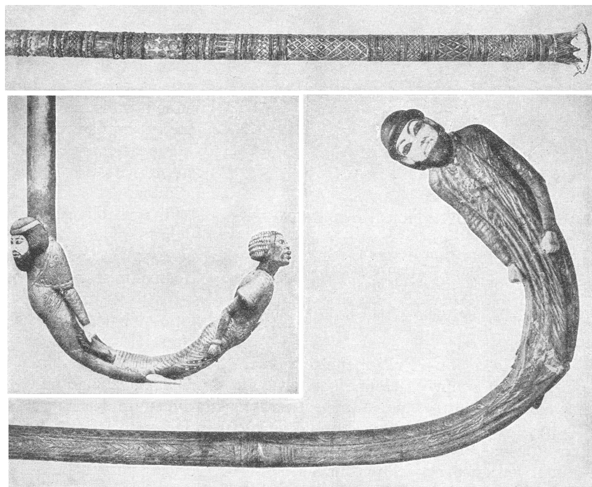
Ylhäisön suuret asunnot, jotka olivat erillään muista kukin oman aitauksensa sisässä, ovat vaikuttavia näytteitä tuon aikakauden mukavuudenkaipuusta. Porttiholvin lävitse astuttuaan vierailija joutui puutarhaan, joka oli täynnä siistejä kukka- ja yrtti-istutuksia. Välttämättömän kaivon toiselta puolen alkoivat puurivit, joiden kannot ovat vieläkin jäljellä vähäisissä kuopissaan, johtaen ylenevälle pengermälle rakennettuun kesäpaviljonkiin. Sen jälkeen vieras joutui päärakennukseen astellen pitkiä ja mukavia portaita pitkin

loggian leveiden ikkunoiden ohitse. Noustuaan portaat hän kääntyi vasemmalle ja astui esihalliin, jonka ovenpieliin oli uurrettu talonomistajan nimi ja arvonimet. Vielä kerran suorakulmaisesti käännyttyään hän joutui loggiaan, pitkään käytävään, jonka keskellä oli pylväsrivi. Sieltä hänet ohjattiin suurten kaksoisovien kautta vastaanottohuoneeseen, joka oli talon upeassa keskikerroksessa noin 3.6 — 4.8 m maanpinnasta. Katon vuoliaispalkkeja kannatti neljä punaiseksi maalattua puupylvästä vihreine palmunlehtikapiteeleineen ja pyöreine jakoineen. Valkoiseksi kalkittujen seinien harmahtavia yläosia koristivat suuret, muumioiden kaulanauhoja muistuttavat kukkakiehkurat riippuen koristeellisesta lotuksenkukkafriisistä.

AINOALAATUINEN KAUNIISTI VEISTETTY ALABASTERIMALJA.
Tutankhamonin toivomuspikari on kauniisti läpikuultavaa alabasteria, se on lootuksen muotoinen ja sen kädensijat esittävät avautuvia lootuksenkukkia.

Vieras opastettiin matalan kalkkikivialtaan ääreen ja hänen kätensä ja jalkansa pestiin hänen istuessaan matalalla jakkaralla. Siten virkistäydyttyään hän asettui isäntänsä seuraan vastapäisellä seinustalla olevalle matalalle tiilidivaanille, jota matot ja pielukset pehmensivät. Jos ilma oli kylmä, sytytettiin puuhiilivalkea lattiaan upotettuun tulisijaan. Monesta tällaisesta astiasta on löytynyt tuhkaa, mikä todistaa, että kaupunki varmaan hyljättiin aivan äkkiä. Katon rajassa olevat ristikot olivat ovia lukuunottamatta ainoat

FARAON KEPPEJÄ.
Nämä Tutankhamonin kolmen kävelykepin kädensijat ovat Egyptin taiteen näytteinä ainoalaatuisia. Keskimmäisen kepin molemmat veistokset esittävät Egyptin vihollisia pohjoisessa ja etelässä – aasialaista ja neekerejä, edellinen norsunluuta, jälkimmäinen ebenpuuta.

AKHNATON HÄNEN OMASTA ALOITTEESTAAN SYNTYNEEN UUDEN TAITEENSUUNNAN ESITTÄMÄNÄ.

Jos vertaamme tätä Akhnatonia ja hänen ihastuttavaa kuningatartaan Nefertitiä esittävää korkokuvaa muihin Tutankhamonin kuviin, havaitsemme, että ne ovat samaa tyyliä, vieläpä hieman kehittyneempääkin, mutta tässä kuvassa havaitsemme myös joukon outoja piirteitä, pitkänomaisen päänmuodon ja pullistuvan vatsan. Saksalaiset kaivausten suorittajat löysivät tämän korkokuvan Tell-el-Amarnan alueelta, nykyään se on Berliinin museossa.

tai vaatekomeroita, mitä tiilinojaiset laudakot osoittavat. Isännän makuuhuone oli rakennuksen tämän osan kulmauksessa ja sen toisessa päässä oleva tiilikoroke osoittaa vuoteen aseman. Hänen huoneensa ja haaremin välissä olivat kylpyhuoneet ja käymälät. »Kylpyammeena» oli vain kivilevy, jonka päälle kylpijä asettui, minkä jälkeen hänen päälleen ruiskutettiin vettä suuresta astiasta. Kalkkikivilaatat suojelivat seiniä ja vesikouru johti veden joko lattiaan upotettuun säiliöön tai pihalle seinässä olevasta kolosta. Muut huoneet olivat osaksi varastohuoneita, osaksi yhdenhengen makuuhuoneita. Vierashuone oli luultavasti loggian toisessa päässä lähellä sisäänkäytävää. Hallista johtivat tiiliportaat suoraan tasaiselle katolle, jonne tavallisesti oli pystytetty vain kevyitä auringonvarjostimia. Siellä naiset saattoivat kehrätä ja kutoa.

Pihassa olivat palvelijain osastot, talli ja navetta, viljasäiliöt ja ruoanvalmistusuunit. Viljaa säilytettiin pienissä kupu- tai taitekattoisissa kammioissa ja lattia ja

valonlähteet ja tuuletusaukot. Sisäseinän molemmissa päissä oli ruudukas pinta, johon kuningas oli maalattu perheineen auringonkehrää rukoillen. Maalauksen syrjissä olivat omistajan nimi ja arvonimet värillisenä kirjoituksena. Näiden pintojen välistä johtivat uudet kaksoisovet haaremiin eli naisten osastoon. Sen nelikulmaisessa arkihuoneessa oli yksi pylväs ja toinen divaani ja arkihuoneen ympärillä oli pienempiä huoneita, jotka ilmeisesti olivat lastenkamareita

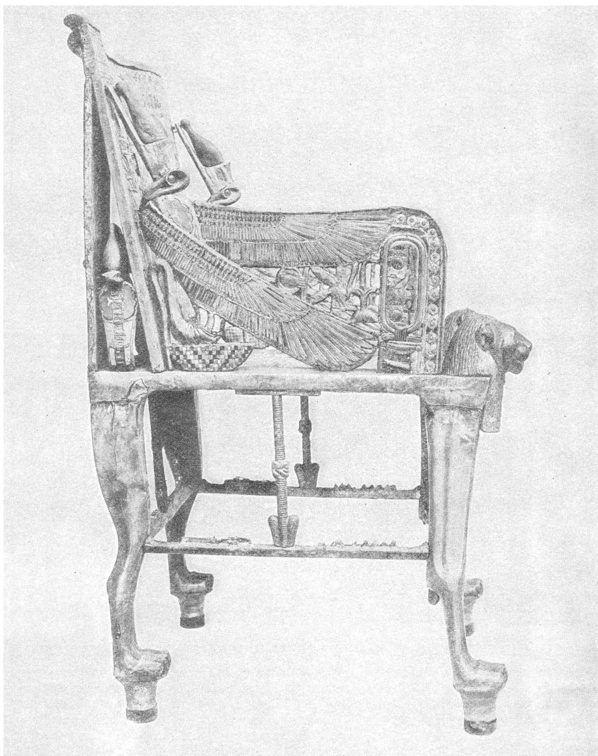
vilja peitettiin ohuella puuhiilikerroksella, niinkuin talonpojat tekevät vielä tänäkin päivänä, jottei vilja pilaantuisi. Leivät paistettiin suuressa savilieriössä, joka upotettiin maahan lämmön säilyttämiseksi ja jonka yläpää oli avoin, niin että leivät voitiin työntää sen sisään. Lieriössä palavaa puuhiilivalkeaa kohenneltiin puisella hiilihangolla, joka työnnettiin lieriöön sen kyljessä olevasta reiästä.

Tiedämme monen Akhetatonissa eläneen virkamiehen nimet. Nekht, pääministeri ja kaupungin

katsastaja, asui kauneimmassa talossa, jonka pinta-ala oli 35 × 25 m. Toinen ministeri, Rames, oli samalla kuninkaan sotajoukkojen päällikkö ja kuninkaan kirjuri. Hän oli ollut Akhnatonin isän, Amenhotep III:n, hovin hovimestari. Hänen talossaan on harvinainen ilmoitus, nimittäin, että hänen puolisonsa oli »talon valtiatar, Nebt-ant». Tunnemme myös hovitallimestarin, Atonin karjanvartijan, ylimmäisen papin Pawahin ja kuninkaan sihteerin talot. Tämä kaupunkikunta eli todella vilkasta elämää. Uusi taide, joka hylkäsi entisen jäykän sovinnaisuuden ja perustui luonnon tutkimiseen, syntyi sekin kuninkaan aloitteesta. Kahden hänen kuvanveistäjänsä nimet ovat säilyneet. Hovitaiteilija Auta maalasi kuvan työhuoneestaan, jossa hän parhaillaan värittää kuninkaan sisaren, Bektatonin, patsasta. Toinen kuvanveistäjä, Totmes, on puolestaan jättänyt jälkeensä monta miellyttävää kuvanveistosta, jotka esittävät kuninkaallisia henkilöitä, sekä korkokuvamalleja. Lasi- ja lasitustehtaat tuottivat tiilimosaiikkia, amuletteja, maljoja, sormuksia ja hedelmiä, jotka pääasiallisesti oli lasitettu siniseksi. British Museumin aarteita on nykyään sinisin, keltaisin ja valkoisin röyhelökuvioin koristeltu lasiakvario, jonka muoto on ainoalaatuinen.

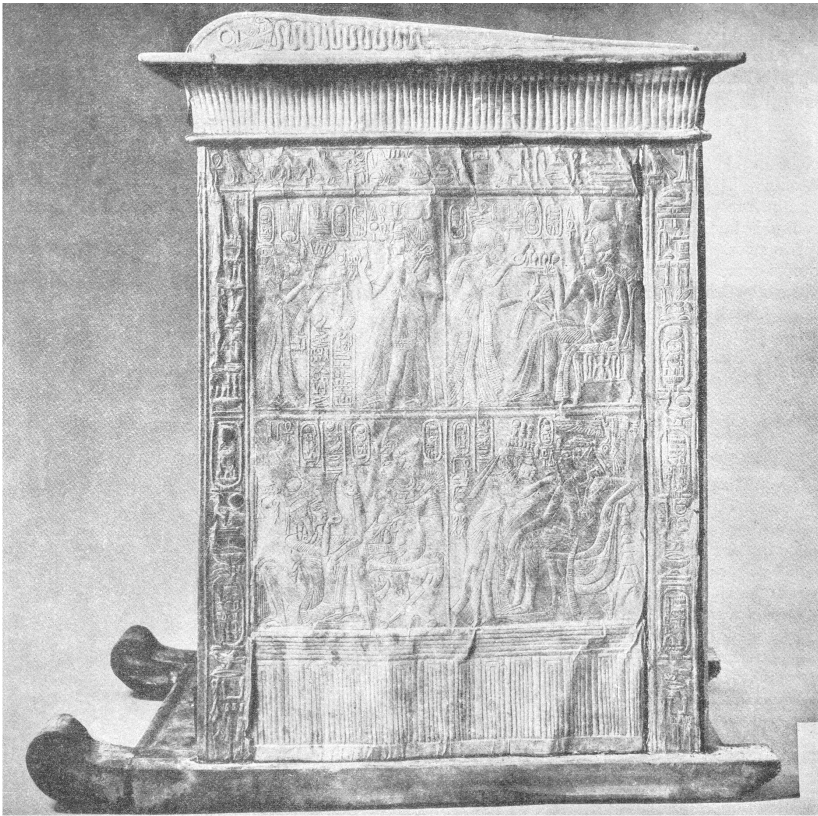
Tasangolle johtavan eteläisen portin vartiopaikan kohdalle kuningas istutti huvipuiston, jota hän sanoi Maru-Atoniksi, »Auringonkehrän alueeksi». Tästä merkillisestä puistosta on löytynyt marmorikipsilattian osia, jotka muistuttavat palatsista löytyneitä jäännöksiä.

Huvipuiston muodosti kaksi suorakulmaista pihaa, joista toinen oli kaksi kertaa suurempi kuin toinen. Pienemmässä oli vähäinen maalaistalo ja lampi, kun taas suuremmassa, jota korkea muuri ympäröi, oli keinotekoinen järvi laitureineen kuninkaan soutajia varten, temppeli sekä pavil-

TAITEELLINEN VALTAISTUIN, JOSTA PUUTTUU VAIN FARAO KAIKESSA LOISTOSSAAN.

Joskaan Tutankhamonia kaikkine upeine kuolinvarusteineen ei haudattu Tell-el-Amarnaan, vaan Thebaan, niin kuitenkin monet loisteliaat esineet, jotka koristivat hänen hautaansa, saattavat varsin hyvin olla peräisin Auringonkehrän kaupungista. Joka tapauksessa ne ovat siellä kukoistaneen taiteen tyypillisiä tuotteita, joskin ne jonkin verran eroavat Akhnatonin ajan melkein tietoisesta erikoisuuden tavoittelusta, joka oli vuosisatoja kestäneen sovinnaisen muodollisuuden vastavaikutusta. Kuvassa näemme faraon kruunausistuimen. Sen jalat muistuttavat leijonan käpäliä, kun taas sivunojat ovat käärmeitä, joiden päässä on kaksinkertainen kruunu ja jotka kannattavat kuninkaan nimimerkkiä. Kaltevan selkänojan ja sen pystysuoran tuen välissä näemme kruunupäisten käärmeiden suojelevat vertauskuvat.

ERILAISIA KOHTAUKSIA TUTANKHAMONIN ELÄMÄSTÄ KULTAISEN PYHÄINJÄÄNNÖSLIPPAAN KYLJESSÄ. Tämä vähäinen, tyypillisen muotoinen pyhäkkö on peräisin Tutankhamonin haudasta, tuosta Luksorin ihmeellisestä aarrekammiosta. Se on kokonaan päällystetty kultalevyin ja sen etuosan kaksoisovet on kiinnitetty ebenpuuvaarnoin. Mutta kauneinta lippaassa ovat hovielämän vähäiset kohtaukset, joita sen koristekuvat esittävät — näemme Tutankhamonin puolisoineen toimittavan kaikenlaisia lapsellisia talousaskareita. Tunnemme, että he ovat hilpeä, onnellinen aviopari, eroten kokonaan useiden muiden kausien jumalankaltaisista faraoista.

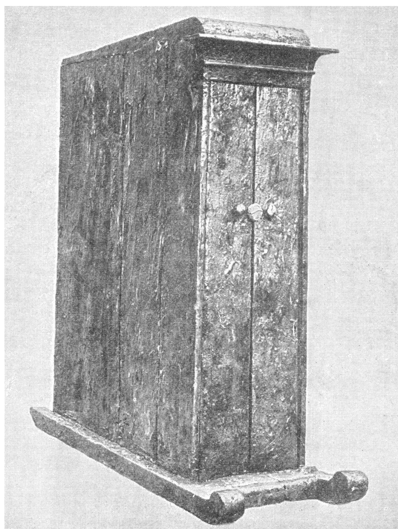
jonki ja vastaanottohalli. Varmaankin Akhnaton iloitsi voidessaan paeta hallitsijan raskaita velvollisuuksia ja viettää täällä vapaan päivän, joko purressaan soudellen tai ajaen loisteliaissa vaunuissaan puolisonsa ja tyttäriensä seurassa, joiden kuvat hän erikoisen mielellään antoi veistättää ylimystensä hautojen seiniin. Voimme varmasti olettaa, että farao oli kuninkaallinen isäntä huvitellessaan. Vastaanottohallin takana olleesta kellarista löytyi kasoittain särkyneitä viiniruukkuja ja 280 sinettiä, joiden nimilipuissa mainittiin eri viinit. »Akhnatonin talon viiniä», »eteläisen lammen viiniä» ja monesti oli nimilappuun merkitty astiaanlaskemisen päivämääräkin sekä vuosikerran laatu.

Mitä sillä välin tapahtui avarassa maailmassa? Akhnaton oli perinyt mahtavan valtakunnan, joka Aasiassa ulottui Eufratiin ja Tigriin lat-

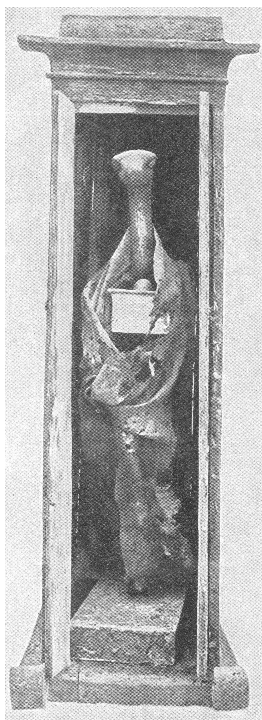

TUTANKHAMON JA HÄNEN PUOLISONSA. KULTAA, LASIA JA JALOKIVIÄ.
Tutankhamonin kruunausistuimen runko on päällystetty taotulla kullalla, johon on upotettu fajanssia, värillistä lasia ja erinomaisen hienosti hiottuja jalokiviä. Selkänojan korkokuvassa, joka työsuorituksena osoittaa ainoalaatuista taitoa, näemme kuninkaan istuvan palatsissaan pieluksen pehmentämällä istuimella ja hänen puolisonsa tuttavallisin elein ojentavan hänelle maljaa. Heidän yläpuolellaan auringonkehrä säteilee elämää, jota pitkät, käsiin päättyvät auringonsäteet vertauskuvallisesti esittävät.

voilla Assyriaan asti. Tämä kirjava kokoelma kuninkaita ja pikkuruhtinaita kaipasi väkevää kättä, joka olisi osannut pitää heidät kurissa. Mutta farao ei välittänyt lainkaan maailman tapauksista. Näistä tiedoista saamme kiittää eräiden alkuasukaskaivajain satunnaista löytöä. Vuonna 1887 he löysivät kuninkaan arkiston kohdalta monta sataa savitaulua, jotka olivat täynnä kiilakirjoituksia. Ne käsittävät ulkoasiain viraston Palestiinan, Syrian, Babylonin ja Assyrian kirjeenvaihdon. Niistä voimme lukea murheellisen tarinan siitä, miten Egypti vähitellen menetti valtansa Aasiassa. Kirjeet kertovat paikallishallitsijain nurjuudesta ja kiistoista, egyptiläisten kuvernöörien ja heidän harvojen kannattajainsa epätoivoisista avunpyynnöistä ja siitä, miten heettiläiset vähitellen yhdistivät Pohjois-Syrian valtakuntaansa. Mutta Akhnaton pysyi kovakorvai-

LIPAS, JOSSA SODAN VERTAUSKUVIA SÄILYTETTIIN.
Tutankhamonin haudan esihuoneesta löytyi useita pieniä pyhäinjäännöslippaita, joissa kussakin oli jokin pyhä esine. Kuvassa näemme tällaisen lippaan, jota vielä ei ole avattu. Kuninkaan hautaussinetti on ehjä.

EGYPTILÄISEN MAAKUNNAN KÄÄRMEVERTAUSKUVA JA LIPAS, JOSSA SITÄ SÄILYTETTIIN.
Tässä näemme erään viereisessä kuvassa näkyvän kaltaisen lippaan sisällyksen. Käärme on paksulti kullattua puuta, se oli Ylä-Egyptin kymmenennen »hespin» (maakunnan) vertauskuva. Haudassa sen tarkoituksena oli suojella kuollutta kuningasta hänen vaarallisen paratiisinmatkansa aikana.

sena ja tyytyi jättämään valtakuntansa Aasiassa anarkian tai vieraiden hallitsijain valtaan. Hänen iskulauseenaan oli rauha. Hänellä riitti aikaa vain monoteististen ihanteittensa kehittämiseen kotimaassa. Hän hävitti Thebasta kaikki Amonin muistomerkit, mutta omassa pääkaupungissaan hän hakkautti ylimyksiään varten upeita kalliohautoja, jotka koskaan eivät valmistuneet.

Noin 3 kilometriä idemmäksi hän rakennutti muurien ympäröimän kaupungin palveluksessaan olevia työmiehiä varten. Kaupungin rakenne oli varsin omalaatuinen. Kaupunki on säännöllinen neliö, jonka sivut ovat 70 m. Siinä oli kuusi riviä neljän huoneen asuntoja, joiden pinta-ala oli 5 × 10 m ja joita erotti toisistaan viisi 2 metrin levyistä katua. Mutta katujen ulkokuva oli tyypillisen itämainen: jotkut rakensivat kellarinsa huoneista kadulle johtavan solan alle, niin että maahan syntyi kyhmyjä, toiset taas asettivat suuret vesiruukkunsa ovien eteen tai kytkivät lehmänsä ja aasinsa talojen kadunpuoleisiin seiniin. Toisella puolen katua taas naiset istuvat kehräten risuista punotun auringonsuojuksen varjossa. Asuinhuoneissa pidettiin usein kotieläimiä ja portaat johtivat keittiöön.

Tätä asuinpesää ympäröiville rinteille työläiset rakensivat joukon hautakappeleita. Nämä kalkituista savitiilistä rakennetut, ainoalaatuiset rakennukset kohoavat kolmena pengermänä vuorenrinteellä. Ulkopiha porttitorneineen johtaa sisäpihaan, jonka penkeille hartaudenharjoittajat saattoivat istuutua. Pihan perästä johtavat portaat itse pyhäkköön, jonka takaseinässä on komeroita. Pyhäkön lattialla on tiilijalkainen alttari ja uhrilahjat asetettiin valkoisiin saviastioihin. Tämän kolmannen osaston katto liittyi kauniisti

portaikkoon, jota kipsillä sivellyt ja maalatut savitiilipylväät kannattivat.

Tilanpuutteen takia emme voi kuvailla suurhautoja, joita nämä Akhnatonin työmiehet hakkasivat kallioitten seinämiin. Ne rakennettiin niitä henkilöitä varten, joille kuningas halusi erikoisesti osoittaa suosiotaan. Useat heistä, niinkuin esimerkiksi Tutankhamonin seuraaja Ai, haudattiin todellisuudessa Thebaan. Joka tapauksessa mielenkiintomme kohdistuu etupäässä kuninkaaseen itseensä, ylimyksetkin ovat vain omiaan valaisemaan kuninkaan anteliaisuutta. Jokaiseen hautaan johti erikoinen yksityistie tasangon halki, nämä tiet voimme vieläkin erottaa. Hautakallioiden tasaisilla harjoilla oli vartijoita yötä päivää. Sitä todistavat vieläkin heidän vartiotiensä ja vartiokojunsa.

Lordi Carnarvonin löytöjen johdosta kysymys Tutankhamonin suhtautumisesta Tell-el-Amarnaan on muodostunut erikoisen mielenkiintoiseksi. Vuoriston itäosaan alettiin nimittäin rakentaa mahtavaa hautaa Tutulle, joka oli Akhnatonin huomattavimpia arvohenkilöitä. Haudan seinäkirjoitukset kertovat, että hänellä oli kahdeksan tärkeää virkaa, hän oli m.m. ylimmäinen kamariherra, valtion rahastonhoitaja ja ulkoministeri. Niin, hän oli »ellei aivan niin melkein valtakunnan korkein virkamies ja nautti kuninkaansa äärimmäistä luottamusta». Noin arvokas henkilö tuskin voi olla kukaan muu kuin seuraava farao, joka nai Akhnatonin kolmannen tyttären. Tätä olettamusta vahvistaa sekin, että hänen alkuperäiseen nimeensä lisättiin hänen valtaistuimelle noustessaan »-ankhaton».

Eräästä hautakappelista on löytynyt mielenkiintoisia todistuksia uskonnollisesta vastavirtauksesta, joka lopulta sai Tutankhatonin peräytymään. Kappelista löytyi maalaus, jonka oli lahjoittanut joku Ptah-mai (jo sinänsä kielletty nimi), joka sanoi tytärtään »Isiksen palvelijaksi». Tämä Ptah-mai koettaa pysytellä hyvissä väleissä kummankin puolueen kanssa, sillä hän rukoilee niin kuolevaa Atonia kuin entisiä suuria jumaliakin, Amonia, Shediä ja Isistä. Tutankhamon havaitsi nähtävästi itse ensimmäisenä ajan merkit ja järjesti temppelin uudelleen molempien uskontojen palvelukseen. Lopulta entinen kultti voitti Atonin palveluksen Horemhebin armeijojen tukemana. Tutankhaton siirtyi Akhetatonista Thebaan ja muutti nimensä Tutankhamoniksi ilmaisten siten ulkonaisestikin kääntyneensä entiseen valtionuskontoon.

Entä miten kävi hylätyn Akhetatonin? Kaupunki tyhjennettiin julkisesti noin vuonna 1355 e. Kr., jolloin kuningas seurueineen muutti tiehensä. Mutta pieni määrä maanviljelijöitä jäi viljelemään edelleen virran hedelmällistä rantakaistaletta, niinkuin tänäkin päivänä. Tämän vähäisen asutuksen voimme todeta Ramses II:n (1198—1167 e. Kr.) ajasta alkaen kuudenteen vuosisataan asti e. Kr. Tämän jälkeen seuraa hiljaisuus ajanlaskumme alkuun asti, kunnes roomalaiset leiriytyivät tasangon eteläpäähän ja koptilaiset erakot asettuivat asumaan ylimysten hautoihin, vieläpä suorastaan muuttivat Panehsin hallin absidin koristamaksi kastekappeliksi. Tässä kappelissa näemme alkuperäiseen Atonin palvelukseen liittyvien korkokuvien häämöttävän puoleksi rapisseen kipsikerroksen alta, johon kristityt olivat maalanneet vertauskuviaan. Tällainen oli Akhetatonin, tuon »kerettiläiskuninkaan» luoman, lyhytikäisen kaupungin tarina.

ABU-SIMBELIN TEMPPELIN JÄTTILÄISPATSAIDEN PÄÄT.

Tässä temppelin pohjoispuolelta otetussa kuvassa näemme molemmat vasemmanpuoleiset jättiläispatsaat sekä kolmannen pään. Keskimmäinen on pahasti vahingoittunut ja sen ruumis on hajonnut maahan. Temppelin karniisissa on kaksikolmatta koiranpäistä apinaa ja niiden päällä friisi kirjoituksineen, jossa temppeli pyhitetään Ra-Harmakhiille (Ra-Heru-Khuti) ja Amonille. Myös mainitaan Memfiin Pta, joten näyttää siltä kuin kaikkia Egyptin huomattavimpia jumalia olisi palveltu tässä temppelissä.

ABU-SIMBELIN KALLIOTEMPPELIT

Abu-Simbelin (Ipsambul) suuri temppeli on Niilin länsirannalla noin 65 kilometriä Wady Halfasta pohjoiseen. Se on hakattu kiinteään kallioon niille kohdin, missä virta tekee mutkan ja kääntyy itään. Melkein kaikki Egyptin temppelit sijaitsevat virran rannalla eikä Abu-Simbelin temppeli muodosta poikkeusta säännöstä. Sen ovi avautuu suoraan itään, niin että päivänsäteet auringon noustessa osuvat suoraan temppelin päälaivaan ja valaisevat pyhäkön sisäkuvat. Temppeli on pyhitetty Ra-Harmakhiille, nousevalle auringolle, ja joka aamu valaisee temppelin herran ihanuus auringon noustessa temppelin pimeän sisäosan.

Oven molemmin puolin on kaksi kallioon hakattua jättiläismäistä kuvapatsasta. Ne esittävät kaikki neljä Ramses II:ta, joka istuu valtaistuimella yllään kaikki kuninkuuden arvomerkit. Hänen päässään on juovikas liinapäähine, jollaista ainoastaan kuningas sai käyttää, sen päällä on Egyptin kaksinkertainen diademi ja kuninkaallinen käärme lepää kuninkaan kulmilla. Patsaat ovat istuvassa asennossa ja tuijottavat kädet polvilla leväten auringonnousua täynnä rauhallista vallantuntoa, joka myös on jumaluuden ominaisuuksia.

Kunkin jättiläispatsaan molemmin puolin on naishahmo, joka esittää kuningatarta tai jotakuta prinsessaa. Ne eivät ulotu edes istuvan patsaan polviin asti, vaikka ne jossakin muussa yhteydessä saattaisivat vaikuttaa jättiläismäisen suurilta. Tällaisinaan ne näyttävät vähäpätöisiltä niiden välissä kohoavain patsaitten majesteettisiin mittasuhteisiin verraten. Kunkin jättiläispatsaan jalkojen välissä on sitä paitsi toinen vähäinen patsas, joka esittää kuninkaan poikaa tai tytärtä. Etelänpuoleinen, lähinnä ovea ollut jättiläispatsas on osaksi hävinnyt, mikä johtuu kiven rapautumisesta.

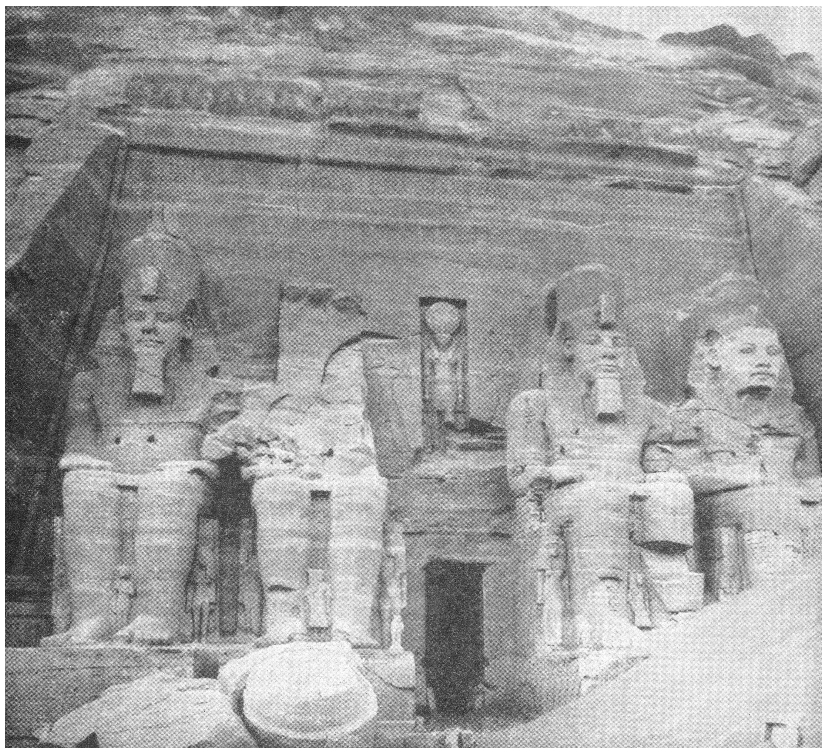
Tämän suuren temppelin pohjakaava on ristinmuotoinen, mikä kuitenkin epäilemättä on aivan satunnaista ja johtuu sen kummallakin puolen olevista sivukammioista. Temppeliin päästäksemme meidän on astuttava kahden keskimmäisen jättiläispatsaan välistä nelikulmaiseen oviaukkoon. Tämän päällä on Ra-Harmakhiin, auringonjumalan itsensä, patsas, joka on asetettu niin korkealle, että sen pää on jättiläispatsaitten päiden tasalla. »Varhain aamulla auringonsäteet lankeavat suoraan sen ylle, niin että kuva näyttää astuvan askelen eteenpäin tervehtiäkseen auringonnousua.»

Ovesta pääsemme suoraan suureen halliin. Neljä pylvästä kannattaa sen kattoa ja jokaisen pylvään edessä on jättiläismäinen patsas, joka esittää kuningasta Osiris-jumalan luonteenomaisessa asennossa ja hänen valtansa merkit yllään. Pilarien kolme vapaata kylkeä ovat täynnä kuvia, jotka esittävät faraota eri jumalien ja jumalattarien seurassa.

Nämä valtavat hahmot tekevät erittäin voimakkaan vaikutuksen. Näemme ne ahtaasta ovesta siivilöityvässä heikossa valossa ja ne kohoavat valtavina yli katsojan pään. Vain heikosti näkyen hämärässä ne tuijottavat ikuisesti hiljaisina yli hallin, jonka vartijoita ne ovat.

Suuren hallin länsipäässä olevasta ovesta pääsemme vähäiseen pylväshalliin. Jos sieltä jatkamme yhä edelleen suoraan länteen, joudumme vähäisen eteishuoneen lävitse sisimmäiseen pyhäkköön. Siellä istuu neljä patsasta selät läntistä seinää vasten ja kasvot päivänsarastusta kohden kääntyneinä. Juuri niiden ylle lankeavat nousevan auringon ensimmäiset säteet, kun »Ra kaikessa majesteettisuudessaan kohoaa itäisen taivaanrannan takaa» ja valo tulvii maailmaan.

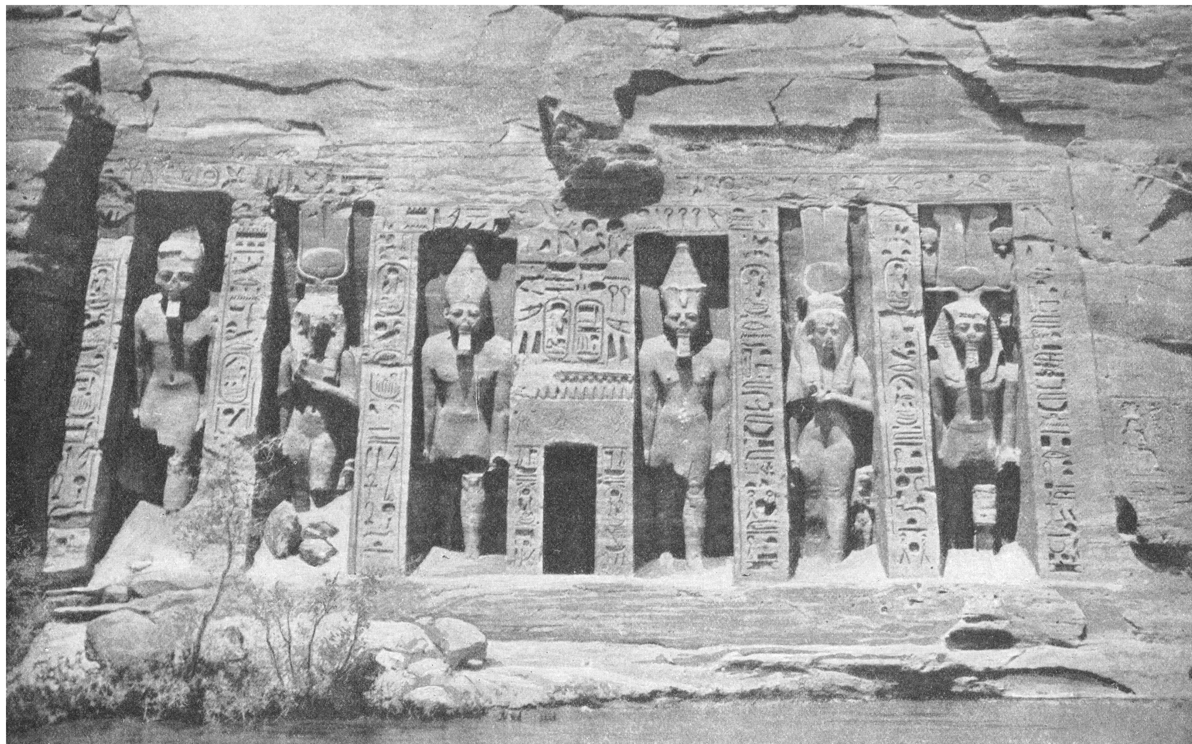
Temppelin pohjoisiin ja eteläisiin sivukammioihin pääsemme suuresta hallista. Kaikissa näissä kammioissa on korkokuvia, joista havaitsemme,

ABU-SIMBELIN SUUREN TEMPPELIN JULKISIVU.
Ramses II:n jättiläismäiset hiekkakivipatsaat on veistetty suoraan kallioon. Niiden korkeus on 19.5 m. Niiden molemmin puolin ja myös niiden jalkojen välissä on sitä paitsi pienempiä patsaita, jotka esittävät hovin eri jäseniä. Vasemmalta lukien toisen jättiläispatsaan jalkojen välissä oleva veistos esittää Ramsesta Amenherkhepeshefinä, kun taas oikealla on hänen puolisoaan Nefertaria esittäviä patsaita. Oven vasemmalla puolen on haukka ja oven yläpuolella Ra-Harmakhista esittävä korkokuva.

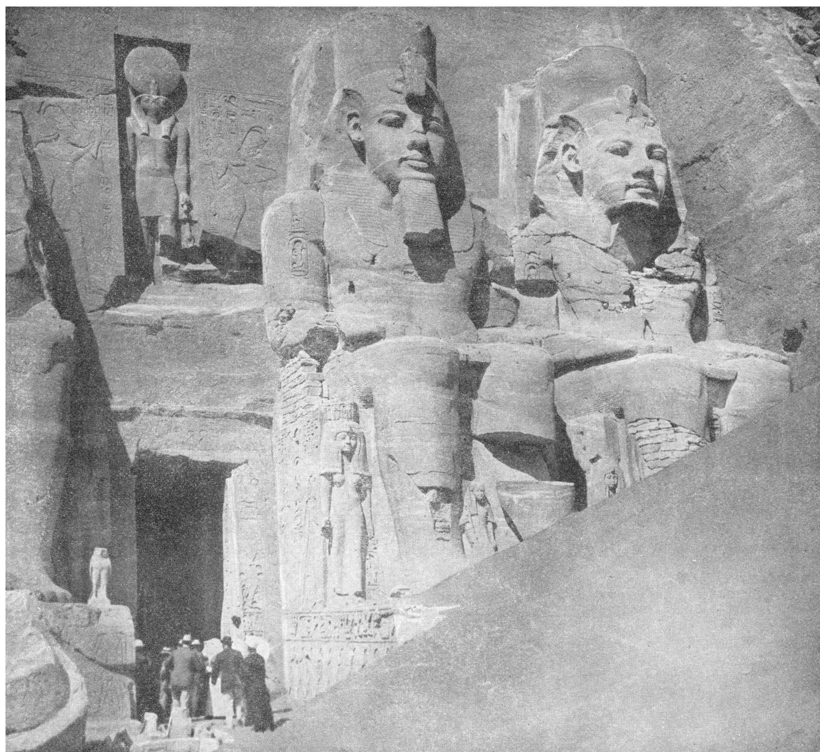
että nämä sisähuoneet on rakennettu jumalaisen kuninkaan palvelusta varten. Muinaiset egyptiläiset pitivät faraota jumaluuden ruumiillistumana, hänessä oli elävän jumalan henki ja häntä rukoiltiin jumalana kautta koko Egyptin. Mutta kuitenkin vain harvat veistokset kuvastavat tätä uskoa yhtä selvästi kuin Abu-Simbelin korkokuvat. Niissä näemme nimittäin kuninkaan jumalten keskellä samalla kertaa palvellen omaa jumaluuttaan.

Temppelin kaikki seinät ovat täynnä korkokuvia. Suuressa hallissa on kuvaus Kadešin taistelusta. Tämä voitto oli Ramses II:n elämän suurin urotyö ja hän ikuistikin sen jokaiseen rakennuttamaansa tai korjauttamaansa temppeliin. Kertomusta valaisevat aina kuvat ja niihin liittyy poikkeuksetta hovirunoilija Penta-urin ylistysruno. Joskin Ramses tässä taistelussa epäilemättä osoitti loistavaa urheutta ja onnistui suureen, henkilökohtaiseen vaaraan antautuen muuttamaan tappion voitoksi, niin hänen oma esityksensäkin ilmaisee selvästi, että taistelun onnellinen tulos perustui yhtä suuressa määrin hyvään onneen kuin hyvään johtoon.

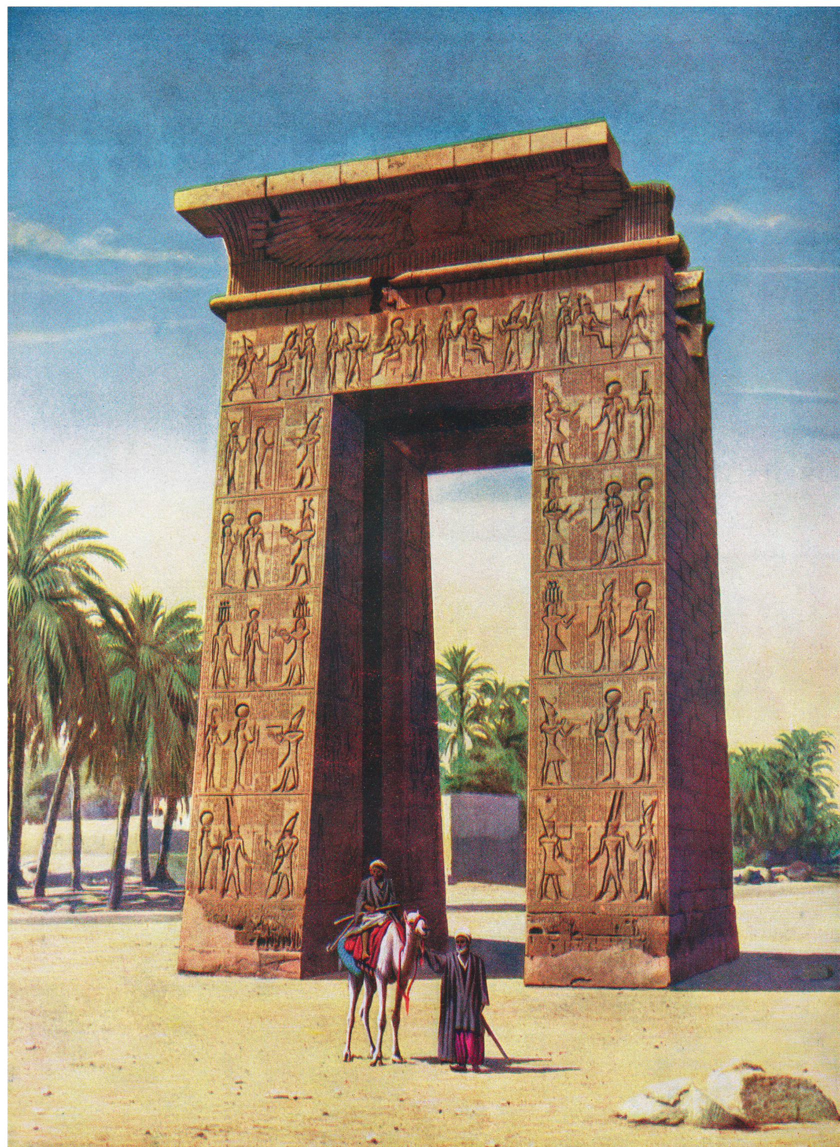
ABU-SIMBELIN PIENEMPI, HATHORILLE JA NEFERTARILLE PYHITETTY POHJOISTEMPPELI.

Abu-Simbelin suuren temppelin pohjoispuolella on toinen pienempi temppeli, joka on pyhitetty Hathorille, ja tällöin Nefertari, Ramseen puoliso, esiintyy jumalan ruumiillistumana samoin kuin hänen miehensä suuressa temppelissä. Temppelin julkisivu on vielä pylonimaisempi kuin suuren temppelin ja sen komeroissa kohoavat, 10 metrin korkuiset patsaat, joita on kolme oviaukon kummallakin puolen, esittävät Ramsesta ja Nefertaria. Näidenkin rinnalla on pieniä prinssien ja prinsessain patsaita ja suurien patsaiden välisissä tukipylväissä on omistuksia ja kirjoituksia. Julkisivu on 27 m pitkä ja 12 m korkea, mutta karniisi, joka sitä aikoinaan on koristanut, on rapautunut. Temppelin sisässä on vain yksi hypostyylihalli suuren temppelin kahden hallin asemesta sekä kuusi Hathorin-päistä pylvästä.

RAMSES II:N PATSAITA ABU-SIMBELIN TEMPPELIN OVIAUKON KOHDALLA.
Ramses II rakennutti Abu-Simbelin ihmeellisen kalliotemppelin ja sen oven molemmin puolin kohoavat neljä jättiläispatsasta esittävät häntä. Joskin temppeli virallisesti vihittiin Ra-Harmakhiille, nousevalle auringolle, osoittavat sen sisäseinien kirjoitukset epäämättömästi, että temppelin varsinaisena tarkoituksena oli ilmentää elävän faraon palvelemista jumalana. Vastaavaa politiikkaa harjoitti myöhemmin myös Rooman keisari Augustus. Nykyään kuitenkin erämaan irralliset hiekkamassat uhkaavat haudata alleen tämän muinaisajan suuren muistomerkin huolimatta kaikista varokeinoista, joihin on ryhdytty hiekan etenemisen ehkäisemiseksi.

Sotaretkellään Syriaan Ramses oli ehtinyt Orontekseen asti pohjoiseen ja aikoi valloittaa Kadešin kaupungin. Heettiläiset vakoilijat, jotka väittivät karanneensa heettiläisten armeijasta, johtivat hänet harhaan ja Ramses hyökkäsi Kadešiin mukanaan ainoastaan henkivartiostonsa ja yksi armeijansa neljästä divisionasta. Hän marssi joukkoineen kaupungin länsipuolelle ja aikoi leiriytyä sinne. Sillä välin heettiläisten armeija kuitenkin salaa kiersi »petollisen Kadešin kaupungin» itäpuolen ja yllätti Ramseen armeijan, joka oli aivan valmistautumaton taisteluun, katkaisten sen liikeyhteydet ja karkoittaen toisen divisionan pakosalle. Hajaantunut divisiona pakeni kaikkiin suuntiin ja suuri osa sotilaista joutui kuninkaan leiriin. Pelon vallassa he syöksyivät sinne ja tartuttivat pakokauhunsa ensimmäiseenkin divisionaan, niin että sekin lähti pakoon. Heettiläisten sotavaunut seurasivat pakenevien kintereillä, mutta nähdessään kuninkaan henkivartiostoineen pysyvän paikoillaan he tekivät laajan kaartoliikkeen surmatakseen tai vangitak-

PTOLEMAIOS III:N AIKAINEN KAUNIS PORTTI.

Tämä Euergetes I:n, kolmannen Ptolemaioksen, (247—222 e. Kr.), portti on Khensun temppeliin johtavassa puistokujassa. Korkokuvissa näemme kuninkaan, Seleukidien kuuluisan kukistajan, uhraamassa Theban jumalille.

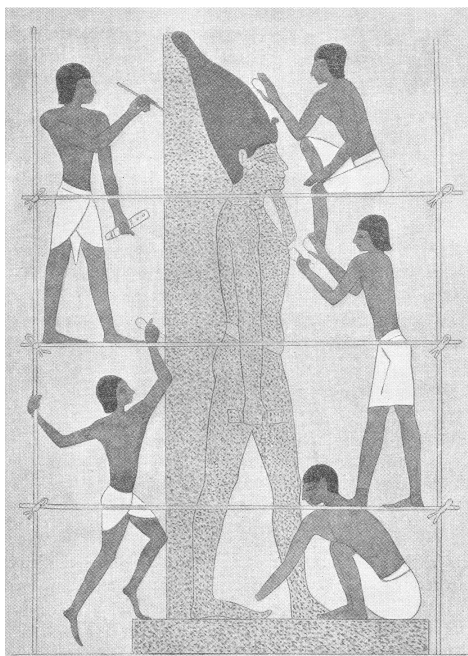
KARNAKIN TEMPPELIT OLIVAT LOISTAVAN VÄRIKKÄITÄ THEBAN SUURUUDEN AIKANA.
Keskellä Karnakin suuren temppelin pylväshalli alkuperäisessä asussaan. Vasemmalla ja oikealla seinäpylväitä, joiden maalauksissa näemme Amenhotep II:n uhraavan lotuksenkukkia Amonille sekä Amenhotep III:n ja naisjumala Hathorin.

seen faraon, joka näin ollen oli äärimmäisessä vaarassa.

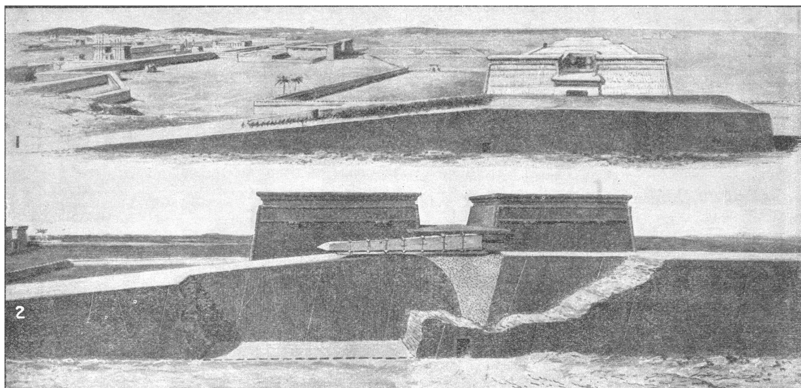
Tämä oli Ramseen suuri hetki ja Penta-ur kuvaa sitä seuraavasti käyttäen hyväkseen runoilijan vapautta ja unohtaen, että henkivartiostokin pysyi paikoillaan: »Kanssani ei ollut ainoatakaan päällikköä, ei ainoatakaan sotavaunua, ei yhtäkään joukkueenjohtajaa tai ratsumiestä. Jalkaväki hylkäsi minut, sotavaununi pakenivat, ainoakaan heistä ei jäänyt rinnalleni.» Silloin hän kutsui Amon-jumalaa, joka kuuli hänen rukouksensa ja tuli hänen avukseen »iskien oikeaan ja vasempaan kuin Baal vihassaan».

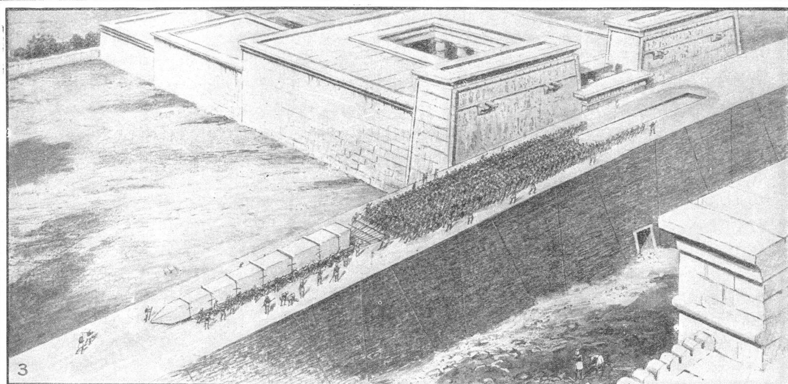
Tämän jumalallisen avun innostamana Ramses syöksyi vihollisten keskelle ja karkoitti heidät lopulta virran toiselle rannalle. Pakokauhu valtasi nyt vuorostaan heettiläiset ja he pakenivat huutaen: »Hän ei ole kuolevainen mies. Hän on Sutekh, mahtava. Hän on Baal ihmishahmossa.» Tämän jälkeen saapuivat egyptiläisten apujoukot, ennen kuin heettiläiset olivat ehtineet kokoontua äkillisen hyökkäyksen jälkeen, ja voitto oli täydellinen. Paljon heettiläisiä putosi virtaan ja hukkui vaunujen kaatuessa. Uskolliset seuralaiset kiskoivat vedestä onnettoman Aleppon ruhtinaan, erään heettiläisten liittolaisen, joka jo oli ollut hukkumaisillaan, ja antoivat hänelle ensiavun riiputtaen häntä kantapäistä, niin että hän saattoi oksentaa nielemänsä veden.

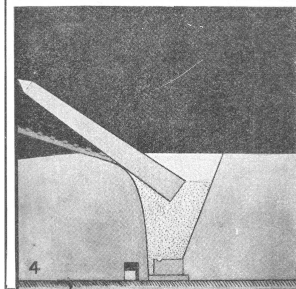
Tämä episodi miellytti muinaisten egyptiläisten huumorintajua ja kuvissa näemme usein ruhtinaan tässä naurettavassa asennossa. Ihmisten huumorintaju on vain vähän kehittynyt vuosisatojen kuluessa ja meidän aikamme matkailija nauraa yhtä sydämellisesti kuin muinaiset egyptiläisetkin Aleppon ruhtinaan onnetonta kommellusta.

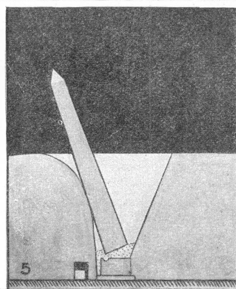

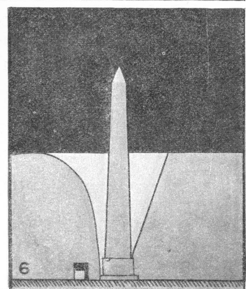
REKMARAN HAUDASTA LÖYTYNYT MAALAUS.
Käsityöläiset valmistavat mahtavaa Totmes III:n patsasta. Rekhmara oli hänen hallitessaan Theban käskynhaltijana omaten melkein kuninkaallisen vallan faaraon viipyessä lukuisilla sotaretkillään. Telineellä istuva työmies kiilloittaa faraon kruunua. Kaksi työmiestä uurtaa hieroglyfejä patsaan selkään, ylempänä seisova maalaa siveltimellä merkkien ääriviivat ja toinen hakkaa ne rautataltalla kiveen.

OBELISKIEN PYSTYTTÄMISMENETELMÄ KUVINA.

Assuanin keskeneräinen obeliski kertoo meille, miten suunnattomasti työtä obeliskin hakkaaminen irti kalliosta vaati. Näiden muistomerkkien pystyttäminen on vielä suurempi arvoitus. Kuvamme esittävät todennäköisintä teoriaa. Tiilistä rakennettiin valtava, kalteva pinta, jonka yläpäässä oli neliömäinen aukko. Aukon sivut viettivät kuopan pohjassa olevaan jalustaan. Kuoppa täytettiin hiekalla ja obeliski hinattiin kaltevaa pintaa pitkin (1 ja 3) kuopan kohdalle, kunnes hiekka kannatti sen alapäätä (2). Hiekka poistettiin sen jälkeen varta vasten rakennettujen käytävien kautta, niin että obeliskin pohja solui jalustan varaan (4, 5 ja 6). Tästä asennosta obeliski voitiin vetää pystysuoraan asentoon. Jalustan ouru, johon obeliskin reuna tarttui, esti obeliskin liukumasta.

OBELISKI

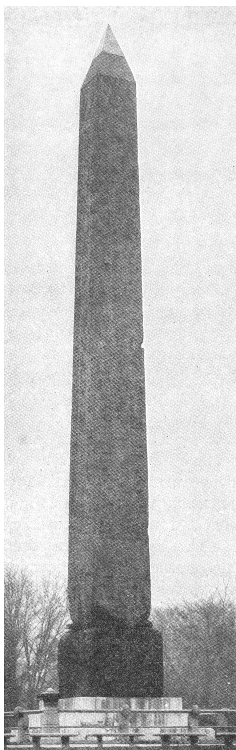
Obeliski on ennen kaikkea niitä muinaisajan ihmeitä, jotka sukupolvesta sukupolveen ovat herättäneet ihmiskunnan uteliaisuutta. Joskin hämmästymme suunnatonta työmäärää, jonka pyramidien rakentaminen on vaatinut, puhumattakaan niiden rakenteen uskomattomasta tarkkuudesta, niin kuitenkin obeliski teknillisen taidon näytteenä on suurempi arvoitus kuin pyramidit eikä ainoakaan toinen arkeologinen ongelma ole synnyttänyt useampia olettamuksia — joista monet ovat tavattoman hullunkurisia. Ratkaistavanamme on seuraava kysymys: Miten muinaiset egyptiläiset, jotka eivät varmaankaan tunteneet vintturia, taljoja ja väkipyöräjärjestelmää, saivat nämä obeliskinsa kuljetetuksi Assuanin (Aswan) graniittilouhoksista maitse ja vesitse kymmenien penikulmien päähän ja pystytetyksi ne vieläpä jo paikoillaan olevien rakennusten keskelle? Tiedämme, että egyptiläiset todella saivat pystyyn yli 500 tonnin painoisia obeliskeja, ja mikäli voimme luottaa egyptiläisten ja roomalaisten historioitsijain esityksiin, eräät lienevät painaneet toista tuhatta tonnia. Näiden urotöiden arvo on sitäkin suurempi, kun muistamme, että obeliskien, joista ainoakaan ei ole painanut yli 340 tonnin, siirtäminen meidän aikanamme on mitä kovimmin koetellut insinööriemme taitoa.

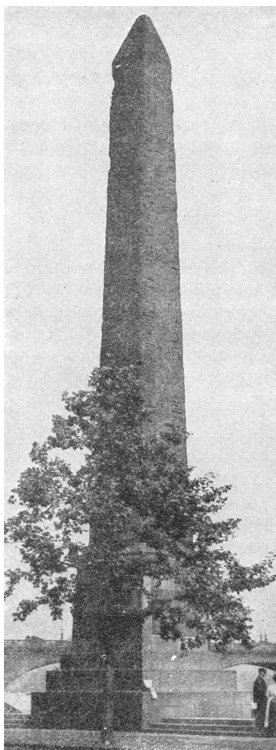
Obeliskin merkityksestä taas ajattelen, että se suoraan sanoen ei ole tarkoittanut mitään erityistä. Pyramidin olemme havainneet kehittyneen hautarakennuksesta ja samoin uskon, että korkeat lipputangot, jollaisia aina oli pylonien edessä, olivat obeliskin alkumuoto. Kun kerran alettiin suunnitella korkeaa, kapeaa kivipatsasta, johduttiin luonnon pakosta obeliskiin ja tällöin sen hakkaaminen yhdestä ainoasta lohkareesta muodostui kunniakysymykseksi. Ajatelkaamme erilaisia vaihtoehtoja. Jos se olisi hakattu kapeaksi kuin lipputanko, se ei olisi kestänyt, sillä graniitti ei ole joustavaa. Jos se olisi hakattu kauttaaltaan yhtä paksuksi, sen yläosa olisi vaikuttanut raskaalta. Jos se olisi kartiomaisesti kaventunut laajasta jalustasta teräväksi huipuksi, se olisi muistuttanut yömyssyä. Jos siinä taas ei olisi ollut minkäänlaista huippua, se olisi näyttänyt viimeistelemättömältä. Ja lopulta, jos sen läpileikkaus olisi ollut pyöreä, sitä olisi ollut melkein mahdoton muodostella tai käsitellä eikä se olisi yhtä hyvin soveltunut kirjoituksiin.

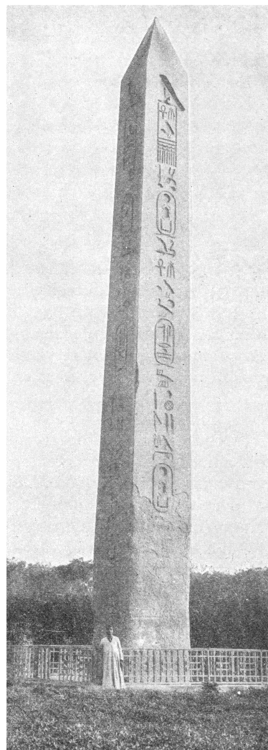
Vanhin tuntemamme obeliski on syntynyt kahdennentoista dynastian aikana, siis noin 1950 e. Kr. Se on Matariassa, sen pituus on 20 m ja se painaa 120 tonnia. Varhaisempia obeliskeja ei ole säilynyt meidän aikaamme asti, sillä Fayumin Begigin samanaikaista kahdentoista metrin monoliittia tuskin voimme sanoa obeliskiksi, sen muoto on nimittäin outo eikä se koskaan ole ollut pylonin edessä. Paremminkin se on erikoisen komea muistopylväs. Jo vanhan valtakunnan aikana, muutamia tuhansia vuosia aikaisemmin, oli kertomusten mukaan obeliskeja, mutta niiden suuruutta tai muotoa emme tiedä.

Muinoin obeliskien päät oli päällystetty kullalla, hopealla tai kuparilla, niin että ne säteilivät auringonpaisteessa. Abd El-Latif kertoo, että Matarian obeliskien kuparikuvut olivat vielä jäljellä vuonna 1200 j. Kr. Melkein kaikki Rooman obeliskit on vastoin kaikkia perinnäistapoja koristettu pronssiristein.

Tuntemaimme obeliskien lukumäärä on varsin runsas, vaikka niitä nykyään on enemmän ulkomaissa kuin itse Egyptissä. Karnakissa yksin oli aikoinaan ainakin 13 obeliskia, mutta niistä on enää jäljellä ainoastaan kolme, joista yksi on vain 3.6 m korkea ja toinen kaatumaisillaan. Nämä ovat Luksorin ja Matarian obeliskien ohella ainoat, mitä Egyptissä enää on jäljellä, kun taas Roomassa on toista tusinaa erikokoisia obeliskeja, Istanbulissa kaksi ja Englannissa, Amerikassa ja Ranskassa kussakin yksi. Maanjäristykset, maanvieremät ja vieraat valloittajat ovat

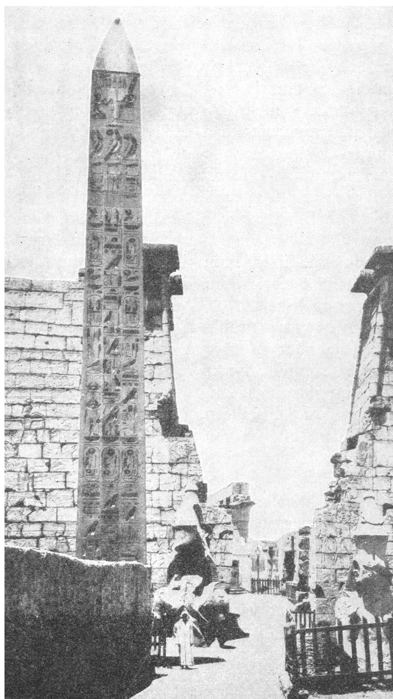

KOLME MUINAISAJAN OBELISKIA EGYPTISSÄ JA VIERAIDEN MAIDEN PÄÄKAUPUNGEISSA.
Vasemmalla Kleopatran neula, jonka Totmes III (noin 1500 e. Kr.) pystytti Heliopolikseen ja jonka Ramses II (noin 1250 e. Kr.) myöhemmin varusti kirjoituksin. Se siirrettiin vuonna 23 e. Kr. Aleksandriaan ja sieltä New Yorkiin, jossa se nykyään on. Jalustatta se on 20.4 m korkea. Keskellä on samanlainen, 20.8 m korkea, joka vuonna 1877 siirrettiin Thamesin rannalle. Obeliskit pystytettiin tavallisesti parittain. Oikealla Senusret I:n (kahdestoista dynastia, noin 1980 e. Kr.) obeliski, joka yhä edelleen on alkuperäisessä paikassaan lähellä Heliopolista — se on vanhin tuntemamme obeliski.

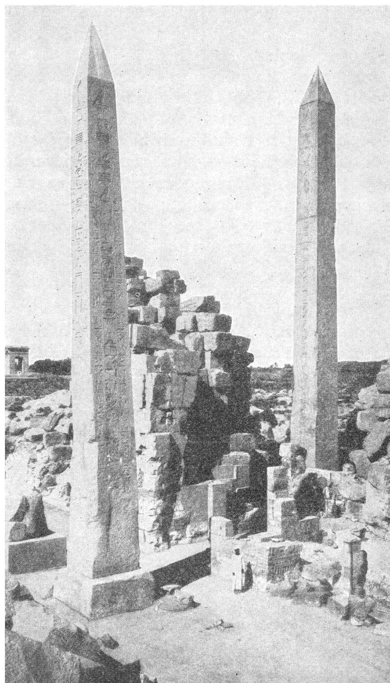
huomattavasti vähentäneet obeliskien lukumäärää. Alkaen Assurbanipalista, joka vei mukanaan pari obeliskia Niniveen (noin 690 e. Kr.), Egyptin ulkomaisten valtiaiden tapana on ollut viedä obeliskeja muistoina mennessään ja hämmästyttävintä on, että he eivät ainoastaan saaneet niitä kuljetetuksi pois, vaan saivat ne pystyynkin. Joskaan emme lainkaan tiedä Niniveen vietyjen obeliskien suuruutta, tiedämme kuitenkin, että Lontoon ja New Yorkin obeliskit, jotka kilpailevat keskenään nimityksestä Kleopatran neula, roomalaisena aikana siirrettiin Heliopoliista Aleksandriaan ja että ainakin toinen niistä pystytettiin sinne. Ne painavat kumpikin vain suunnilleen 200 tonnia, mutta muutamat niistä, jotka muinoin vietiin Roomaan, painoivat kerrassaan 340 tonnia. Hydraulisista laitteistamme, terästorneistamme, vinttureistamme ja uudenaikaisista insinöörinvarusteistamme huolimatta obeliskin siirtäminen ja pystyttäminen on meidänkin aikanamme ollut erittäin vaikeata ja herättänyt mielenkiintoa kautta koko maailman, mutta koko

Egyptin ja Rooman lähdekirjallisuudesta ei ole löytynyt ainoatakaan tietoa, joka todella valaisisi sitä, miten he suorittivat tällaiset yrityksensä.

Esimerkkinä siitä, mitä klassilliset kirjailijat kertovat tästä aiheesta, viittaamme Pliniuksen XXXVI kirjan 14. lukuun, jossa hän kertoo kuningas Ptolemaios Filadelfoksen aikana suoritetusta obeliskin siirrosta. Niilistä kaivettiin kanava pitkällään olevan obeliskin alle ja sen annettiin painua kahden suuren lastialuksen varaan, joista painolasti oli poistettu. Tämä lienee totta, mutta egyptiläiset eivät menetelleet siten. Kertoessaan obeliskin pystyttämisestä erään kuninkaan aikana, jota hän sanoo Rhamsesiiksi, hän toistaa tyypillisen kameelinajajanjutun, joka sivuuttaen kaikki teknilliset yksityiskohdat mainitsee vain, miten kuningas peläten, ettei siirtämiskoneisto ollut kyllin tukevaa tekoa, sidotti oman poikansa obeliskin huippuun, jotta työmiehet olisivat olleet varovaisempia!

LUKSORIN RAMSES II:N OBELISKI.
Roomalaisesta ajasta alkaen obeliskeja on pidetty arvossa muistoina ja kuvassa näkyvän obeliskin kaltainen on nykyään Pariisissa. Ramses II pystytti tämän obeliskiparin Luksorin temppelin pylonin eteen ja kuvassa näkyvä on 26.5 m korkea. Erikoisen maininnan ansaitsevat obeliskin verrattoman kauniit hieroglyfit, joista jokainen on sinänsä taideteos.

HATSHEPSUTIN JA HÄNEN ISÄNSÄ OBELISKIT.
Karnakin suuren temppelin Osiriksen pihan vasemmalla puolen kohoaa Totmes I:n vino obeliski ja hieman loitompana on toisen obeliskin jalusta. Ramses II koristi sen hieroglyfein samoin kuin Kleopatran neulankin. Oikealla, pylonin takana, on kuningatar Hatshepsutin obeliski, jolla silläkin oli oma parinsa.

Assuanissa on muuan valtava, 42 m pitkä obeliski, joka olisi painanut 1170 tonnia, mutta se on hylätty ja vain osaksi irroitettu kalliosta. Vuonna 1922 tämä obeliski irroitettiin kokonaan ja siten saatiin useita varmoja tietoja muinaisajan insinöörien menetelmistä. Ylin kallionkerros oli ilmeisesti poistettu siten, että graniitti oli ensin voimak-

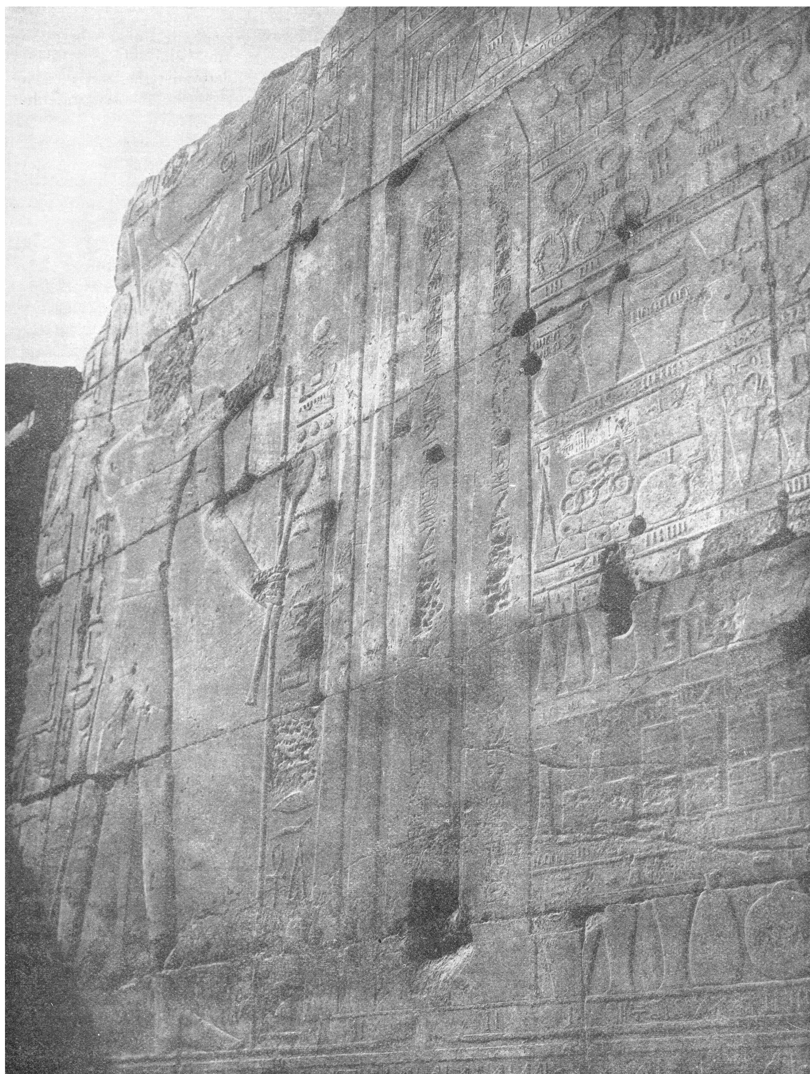
kaasti kuumennettu papyrusnuotioiden avulla, jonka jälkeen sen päälle oli kaadettu kylmää vettä. Intian kivilouhoksissa käytetään vielä tänäkin päivänä samaa kuumentamis- ja kylmentämismenetelmää. Kun oli ehditty niin syvälle, ettei graniitissa enää ollut halkeamia halutun pituisessa alassa, tasoitettiin kiven pinta suurin, pyörein doleriittipalloin — dioriitin sukuinen vuorilaji, jota eräissä Egyptin erämaanlaaksoissa on luonnontilassa. Nämä pallot painoivat 4—7 kiloa. Sen jälkeen uurrettiin obeliskin ääriviivat sileään pintaan ja obeliski irroitettiin näitä viivoja pitkin. Assuanin obeliskia tutkittaessa on tehty se hämmästyttävä havainto, ettei obeliskia irroitettaessa käytetty talttoja tai kiiloja, doleriittipallot olivat ainoat työkalut. Toisin sanoen, obeliskia ei hakattu, vaan se suorastaan nakuteltiin irti kalliosta. Emme tiedä, kiinnitettiinkö doleriittipallot junttiin, joita käsittelemään tarvittiin useita miehiä, mutta pidän sitä varsin todennäköisenä. Obeliskin alapuoli irroitettiin samalla tavoin. Tämän suuruisen obeliskin irroittaminen kesti vajaan vuoden. Kivilouhoksen jäljistä näemme, missä järjestyksessä miehet työskentelivät, vieläpä miten esimiehet mittasivat heidän suorittamansa työmäärän, mutta kivenlouhimisen kaikkien yksityiskohtain tarkasteleminen ei enää kuulu tämän kirjoituksen puitteisiin.

Kun obeliski oli irroitettu, alettiin käyttää vipuja ja köysiä. Noin 5 000 miestä tarvittiin vierittämään se maahan kaivetun reen kohdalle (reen näemme Deir-el-Bahrin korkokuvissa). Reki oli tietenkin jo telojensa ja palkkikiskojensa varassa. Kun reki ja kuljetusrata oli kaivettu esiin hiekasta, hinattiin obeliski Niilin rantaan. Epätasaisiin kohtiin rakennettiin kaltevia pintoja ja kivilouhoksissa näemme vieläkin suunnattomia töyryjä, joiden yli valtavat paadet muinoin kiskottiin. Virran rannalla odotti hyvin suuri lastialus multa- tai hiekkatöyryn peitossa, obeliski kiskottiin sen päälle ja saatiin hiekkaa poistaen vähitellen vajoamaan alukseen. Tämän jälkeen aluksen ympäriltä kaivettiin maa ja vesimatka alkoi. Egyptiläiset olivat taitavia veneenrakentajia, heidän kirjoituksissaan kerrotaan 27.5 m pitkistä aluksista. Vesimatka suoritettiin luultavasti tulvan aikana ja matkan päätyttyä laiva laskettiin maihin, sen kyljet poistettiin ja obeliski hinattiin varta vasten rakennettua rataa pitkin temppeliin.

Mutta obeliskien pystyttämisen ongelma on saanut tutkijain mielikuvituksen pillastumaan ja insinöörit, arkeologit ja arkkitehdit ovat tämän kysymyksen yhteydessä esittäneet kerrassaan hämmästyttäviä väitteitä puhumattakaan okkultisten »tieteitten» huolettomista harjoittajista, jotka ovat vakavan tutkijan alinomaisena mieliharmina.

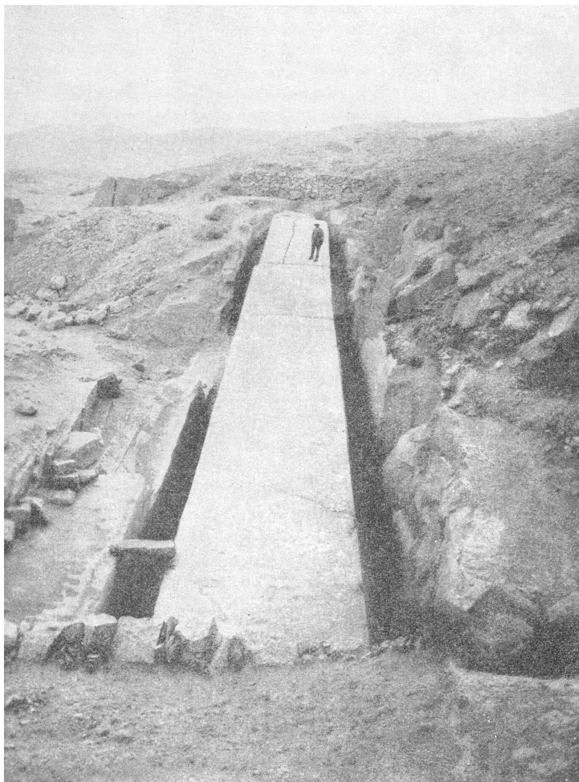
On kaksi verraten järkevää teoriaa, vaikka ne kumpikaan eivät ole erikoisen vakuuttavia. Toisen teorian mukaan obeliskin reuna sovitettiin kapeaan ouruun, jollainen on melkein jokaisen obeliskin jalustassa, jonka jälkeen obeliskia vähitellen kohotettiin vipujen avulla ja multaa tukittiin sen alle, kunnes obeliskia lopulta tuki niin jyrkkä multatöyry, että se voitiin kohottaa pystysuoraan asentoon. Seringapatanin 35 tonnin painoinen obeliski pystytettiin todella tällä tavoin. Mutta muinaiset egyptiläiset eivät ole voineet soveltaa tätä menetelmää seuraavista syistä: 1) he osasivat pystyttää obeliskeja pihoihin, joiden muurit olivat lyhyemmät kuin obeliski, 2) monet obeliskit ovat niin lähellä pyloneja, ettei tämän menetelmän edellyttämien valtavien vipujen käyttämiseen ollut riittävästi tilaa, 3) jalustan ourua — johon tämä menetelmä olennaisesti perustuu — ei käytetty kuningatar Hatshepsutin obeliskia pystytettäessä Karnakiin, koska se on jalustallaan vinossa asennossa aivan ourusta riippumatta. Useat muutkin teknilliset syyt horjuttavat tätä teoriaa, ainakin mikäli on kysymys suurista obeliskeista.

Toisen teorian mukaan obeliski vieritettiin pitkän ja korkean töyryn huipulle, kunnes se melkein riippui töyryn reunan varassa, jonka jälkeen multaa poistettiin sen alta, niin että se hitaasti vajosi jalustalleen, jolloin töyry tuki sitä niin kauan, että se voitiin hinata pystysuoraan asentoon. Tätä teoriaa vastustamme pääasiallisesti siksi, että tuollainen menetelmä oli äärimmäisen vaaranalainen. Onhan helppo havaita, miten hellävaroen olisi ollut käsiteltävä kahdenkymmenen metrin korkeudessa maanpinnasta heilahtelevaa 500 tonnin painoista obeliskia, jotta se olisi saatu vaipumaan 4.5:n neliömetrin laajuisen jalustan varaan. Sen vetäminen takaisin olisi ollut vieläkin vaarallisempaa, sillä obeliskien siirrot meidän aikanamme ovat osoittaneet, että vahvimmatkin touvit ovat varsin epäluotettavia, kun on kysymys noin valtavien massojen painopisteiden hallitsemisesta. On varsin kyseenalaista, olisivatko edes muinaiset egyptiläiset uskaltaneet ryhtyä soveltamaan tätä menetelmää suurten rakennusten läheisyydessä tietäessään, että obeliski eteenpäin tai sivulle kaatuessaan murskaisi kaiken altaan. Kuitenkin on varsin luultavaa, että he

TOTMES III VIHKII KAKSI OBELISKIA KARNAKIN AMON-RAN TEMPPELISSÄ.

Egyptin obeliskit, nuo valtavat, suippenevat, nelikulmaiset muistomerkit, olivat Assuanin punaista graniittia ja ne pystytettiin erikoisena kunnianosoituksena temppelin jumalalle. Useimmat niistä pystytettiin 12:nnen ja 19:nnen dynastian välisenä aikana. Tämä Karnakin suuren temppelin pyhäkön sivuseinässä oleva kuva esittää Totmes III:ta uhraamassa obeliskeja, lipputankoja ja Palestiinaan tekemänsä sotaretken saalista Amen-Re (Amon-Ra) jumalalle. Obeliskien päät oli nähtävästi päällystetty kullalla, hopealla tai kuparilla.

ASSUANIN GRANIITTILOUHOKSEN KESKENERÄINEN OBELISKI.
Syenen (Assuanin) kivilouhoksessa, josta obeliskien ruusunpunainen graniitti saatiin, on yhä vielä viimeistelemätön obeliski, joka jos se olisi saatu pystyyn, olisi ollut kaikista obeliskeista suurin. Sen pituus on 41.5 m ja se olisi painanut 1170 tonnia. Mutta graniitin halkeama ilmaisee, miksi se hylättiin keskeneräisenä. (Valok. MacGillivray.)

käyttivät apunaan kaltevia töyryjä, koska muuan kirjuri eräässä vanhassa papyruksessa esittää toisen kirjurin vastattavaksi kysymyksen, miten monta tiiltä tarvitaan 400 m pitkään ja 27 m korkeaan kaltevaan pintaan — joka riittäisi suurimmankin tuntemamme obeliskin pystyttämiseen.

Selvin ja kestävin teoria on se, ettei obeliskia vieritetty töyryn reunan yli, vaan lähellä kaltevan pinnan päätä olevaan nelikulmaiseen kuoppaan, jonka yläosa oli väljä, mutta joka alaosassaan kapeni jalustan kokoiseksi. Kuvassa näemme tuollaisen kaltevan pinnan läpileikkauksen ja obeliskin pystyttämisen eri vaiheet. Obeliskin asteittainen upottaminen kuoppaan tapahtuu siten, että hiekkaa täynnä oleva kuoppa vähitellen tyhjennetään kuopan pohjasta kaltevan pinnan ulkoseinämään johtavien käytävien kautta. Kokeet ovat osoittaneet, ettei obeliski voinut työntyä kuopan ulompaan seinään, jos hiekka poistettiin sivulta käsin obeliskin alta. Mutta vastapäisellä puolella piti olla myös toinen käytävä, jotta jalustan pinta olisi saatu puhdistetuksi, ennen kuin obeliski hinattiin pystyyn. Jalustan uurulla oli kaksinainen tarkoitus: obeliskin paino kohdistuu sen sisäreunaan, sen sijaan että se olisi joutunut laskeutumaan oman reunansa varaan ja luisunut, kun se lopulta hinattiin pystyyn. Obeliskin heilahteleminen sen ehdittyä pystysuoraan asentoon voitiin estää latomalla risuja ja oksia obeliskin ja kuopan vastapäisen seinän väliin. Ennen obeliskin laskemista kuoppaan poistettiin kuljetusreki, puolet kerrallaan, mikä ei tuottanut erikoisia teknillisiä vaikeuksia.

Ilmeistä on, että tämä teoria edellyttää obeliskin kestävän oman painonsa keskipisteensä varassa kääntyessään. Eräät tutkijat ovat epäilleet, ovatko tuntemamme obeliskit niin tukevia. Mutta jos vaivaudumme tekemään tarpeelliset laskelmat, havaitsemme, että äärimmäisimmässäkään tapauksessa jännitys ei kohoa liian suureksi.

Tässä yhteydessä voimme sopivasti selostaa miten Vatikaanin, Pariisin, New Yorkin ja Lontoon obeliskit siirrettiin ja pystytettiin.

Domenico Fontana siirsi vuonna 1585 Vatikaanin obeliskin Roomassa olevasta Neron sirkuksesta P. Pietarin torille. Menetelmä oli »sankarillinen»: obeliski kohotettiin ilmaan koko painossaan taljojen ja väkipyörien avulla, joita liikuttelemaan tarvittiin suuri määrä vinttureita. Obeliskin päälle rakennettiin jättiläismäinen puutorni, »Fontanan linna», jonka pönkät olivat neliömetrin paksuiset. Tornin poikkipalkkeihin kiinnitettiin väkipyöräpari ja köydet sovitettiin neljään kohtaan obeliskin ympärille. Obeliskia kohotettiin ensin niin paljon, että sen alle saatiin pyörivä alusta, jonka varaan se sitten laskettiin ja vedettiin uuteen paikkaansa. Sen pystyttäminen tapahtui täsmälleen päinvastaisessa järjestyksessä kuin kaataminen. Tämän obeliskin paino on suunnilleen 331 tonnia.

Lebas siirsi vuonna 1839 Pariisin obeliskin alkuperäisestä paikastaan Luksorin temppelin pylonin edestä, jossa se siihen asti oli toisen vielä paikoillaan seisovan obeliskin rinnalla muodostanut ainoan jäljelläolevan obeliskiparin. Obeliski nostettiin jalustaltaan ja pystytettiin valtavan nostokurjen avulla, jolloin obeliskin kummallakin puolen oli viisi kannatintukea. Voimavaikutus saatiin aikaan väkipyörä- ja vintturijärjestelmän avulla. Obeliski laskettiin rekeen, joka suovalla siveltyä rataa pitkin vedettiin Niilin rantaa noin 180 metrin päähän. Rannassa se laskettiin suureen ponttoonilauttaan, jonka etukeula oli tarkoitusta varten poistettu. Lautta hinattiin Ranskaan ja obeliski kuljetettiin paikoilleen ja pystytettiin samoin menetelmin. Tällä hetkellä se on keskellä Place de la Concorde'ia. Sen korkeus on 22.5 m ja paino 227 tonnia.

New Yorkin obeliski, joka alkuaan oli Lontoon obeliskin parina Heliopoliissa, oli jo roomalaisena aikana siirretty Aleksandriaan ja pystytetty lähelle rantaa. Se nostettiin paikoiltaan siten, että sen painopisteeseen sovitettiin kaksi suunnatonta teräsvaarnaa, joita molemmin puolin tuki terästorni. Huippupuoli laskettiin (tai oikeammin kaatui) ristikkäin asetetuista puupalkeista rakennetun tornin varaan. Vastaava puutorni rakennettiin kannattamaan myös obeliskin alaosaa ja tornit ja vaarnat poistettiin. Hydraulisten puristimien avulla kohotettiin sitten obeliskin kumpikin pää vuorostaan, osa palkeista poistettiin ja obeliskin pää laskettiin seuraavan palkkikerroksen varaan. Menetelmää jatkettiin, kunnes obeliski ehti maahan. Sen jälkeen se vietiin lautalla satamaan ja lastattiin Dessouk nimiseen höyrylaivaan sen keulaan avatusta aukosta. Amerikan rannasta se rautateitse kuljetettiin Central Parkiin, johon se pystytettiin jälleen vaarnojen ja tornien avulla. Eräitä lyhyehköjä matkoja obeliskia vieritettiin koverissa rautakiskoissa kierivien kanuunankuulien varassa.

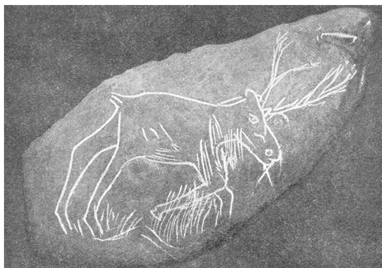
Lontoon obeliski hinattiin Englantiin vuonna 1877 teräsrungossa, johon oli rakennettu kansi ja mastot niinkuin laivoihinkin. Matkan varrella se oli vähällä hukkua Biskajan lahteen. Se pystytettiin suurin piirtein samalla tavalla kuin New Yorkinkin obeliski, vaarnojen asemesta käytettiin vain veitsenteräviä terästukia, joita valtava puuteline kannatti. Maailmansodan aikana siihen osui saksalaisen ilmapommin sirpale. Se oli sen viimeinen seikkailu.

BRITTEIN SAARTEN JA BRETAGNE'in ESIHISTORIALLISET KIVIPIIRROKSET

Paleoliittinen ihminen ei ollut ainoastaan taitava metsästäjä, vaan myös lahjakas ja etevä taiteilija, joka huvikseen piirteli villejä eläimiä ja metsästyskohtauksia luoliensa seiniin ja työkaluihinsa. Brittein saarten arktinen ilmasto, ikävä kyllä, ehkäisi hänen liikkumisvapauttaan ja lisääntymistään. Niinpä sieltä onkin löytynyt vain kolme tyypillistä esimerkkiä kivikauden taiteesta ja näistäkin Grime'in hautojen kohdalta tavatun lasketaan kuuluvan myöhempään neoliittiseen kauteen. Kivikauden mestaritaiteilijain taide esiintyykin tyypillisimpänä Espanjassa ja Ranskan eteläosassa.

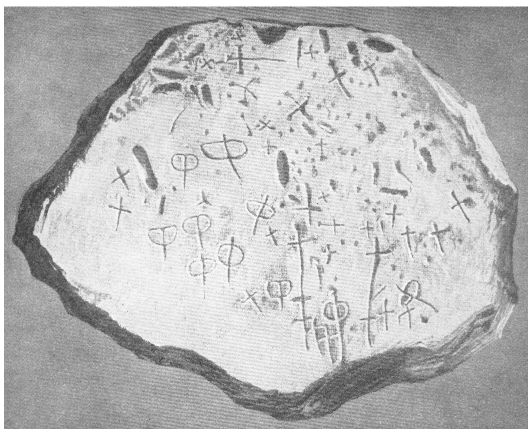

BRITTEIN SAARTEN NEOLIITTISTA TAIDETTA.
Tämä piikiveen uurrettu piirros esittää kesken syöntinsä häiriintynyttä hirveä. Jos vertaamme sitä »Kivikauden mestaritaiteilijain» tuotteisiin, havaitsemme niiden kuuluvan samaan taidekauteen. Tämä piirros on peräisin Grime'in haudoista Norfolkista; ainoastaan kaksi muuta vastaavaa piirrosta on löytynyt Brittein saarilta.

Yllämainittuja esimerkkejä lukuunottamatta elivät Suur-Britannian vanhimpain paasipiirrosten kaivertajat vasta neoliittisen kauden lopussa ja pronssikauden alkupuolella noin vuosien 2500 ja 1500 e. Kr. välillä. Heidän jälkeläisensä muodostavat vieläkin huomattavan osan saarten asutuksesta. Joskin nämä piirrokset ovat suhteellisen myöhäiseltä ajalta, ei niissä havaita jälkeäkään paleoliittisen kauden piirrosten mausta ja taiteellisuudesta. Niiden kiinnostavuus perustuu siihen, että ne valaisevat sivistyksen orastamista ja tässä suhteessa kätkevät vielä useita salaisuuksia. Paleoliittista taidetta voimme sanoa individualistiseksi, täysin vapaiden olentojen suorittamaksi taiteeksi, kun taas nämä myöhemmät kivipiirrokset edustavat taiteensuuntaa, joka on kehittynyt sosiaalisten ja uskonnollisten järjestöjen sitoman ja hallitseman kansan muodostamassa yhteiskunnassa.

Siksipä tällaiset piirrokset ovat omiaan arvoituksen avaimina selvittämään niitä uskonnollisia mielikuvia, joita nykykansojen pronssikauden aikaisilla esivanhemmilla oli, nimenomaan kuolemasta ja haudantakaisesta elämästä. Melkein kaikki nämä piirrokset niin Bretagne'issa kuin Britanniassakin on hakattu megaliittisten hautakumpujen eli käytävähautojen mahtaviin paasiin, joiden suojaan sen ajan mahtimiehet haudattiin. Käytävähaudat ovat tai olivat valtavien kiviröykkiöiden tai kivikumpujen peitossa. Ainoastaan syvällinen ja laajalti levinnyt uskonnollinen käsitys on voinut saada ihmisen tuollaisena aikana, jolloin tuskin lainkaan tunnettiin metallien käyttöä, rakentamaan niin tavatonta työtä vaativia muistomerkkejä kuin ovat nämä hautakummut kivikammioineen ja sama uskonnollinen tunne ilmenee vielä selvemmin kivipiirroksissa. Pronssikauden hautakummut, joiden ympärille kansa kokoontui käräjiään ja kokouksiaan pitämään ja juhliaan viettämään, lienevätkin merkinneet heille suurin piirtein samaa kuin kirkot keskiajan ihmisille.

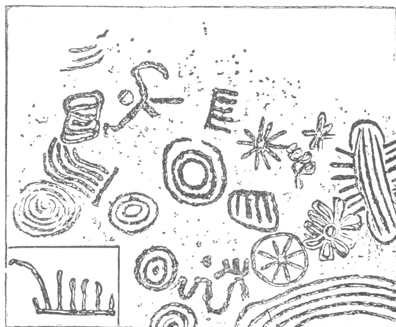
Verraten suuri osa nimenomaan Skotlannin ja Irlannin kivipiirroksista on täynnä sekavia murtoviivoja, joissa ei voi havaita mitään järjestystä tai ilmeistä yhteenkuuluvaisuutta; ainoastaan muutamissa harvoissa tapauksissa niiden tarkoitus

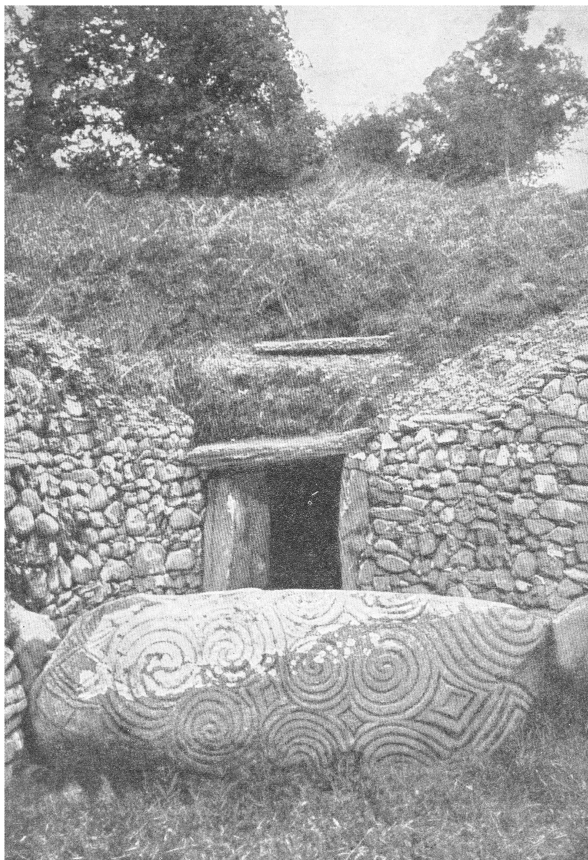
NEOLIITTISEN KAUDEN PRIMITIIVINEN TAISTELUKUVA.
Tämä katkelma löytyi Irlannin Cloonfinloughista ja on luultavasti Brittein saarten vanhimpia neoliittisia kivipiirroksia osoittaen todella suurta taiteen rappeutumista paleoliittisen ajan makuun verraten. Ylinnä olevat pystysuorat viivat ympyröineen ja nupukkoineen samoin kuin yksinkertaiset ristitkin saattavat esittää miehiä — kenties taistelua kahden heimon välillä.

lienee ollut koristeellinen. Kuviot ovat ilmeisesti vertauskuvia, uskonnollisia, maagillisia tai totemistisia. Osa niistä kuvastaa todellisia esineitä, joilla on salainen merkitys. Toiset taas, niinkuin esim. auringonlaiva, ovat vertauskuvia, jotka Euroopan eteläosissa olivat jo muuttuneet verraten tavallisiksi. Useimmissa ilmenee vaikutteita neoliittisesta taiteesta, joka suosi ainoastaan geometrisia ja viivamalleja ja vältti elävien tai orgaanisten esineiden kuvaamista. Jos nämä hautaveistokset edustavat aikansa uskonnollista taidetta, ovat monet tabukäsitteet ja perinnäistavat, vielä monimutkaisemmat kuin eräät kristinuskon synnyttämät, olennaisesti kahlehtineet taiteilijan mielikuvitusta. Suorien viivojen vaikutuksesta muuttui maanjumalankin kuva geometriseksi kuvioksi, niinkuin kohta näemme. Ja heti, kun jokin tyyppi tai pyhä merkki saavuttaa sovinnaisen muotonsa, ilmenee kohta pyrkimys sen monistamiseen. Kuta salaisempi sen alkuperäinen merkitys on, sitä tuhlailevammin sitä käytetään. Saman hahmon usein tavattava moninkertainen toistuminen samassa kivessä lienee siis tapahtunut suuremman tehon synnyttämiseksi, samoin kuin nykyajan ihminen mielellään toistaa lyhyen kirosanan ikään kuin tehostaakseen sen vaikutusta.

Irlannissa tavataan erikoisen runsaasti kivipiirroksia, mikä kenties johtuu siitä, että se varhaisemman pronssikauden aikana (noin 1800—1000 e. Kr.) harjoitti vilkasta kauppaa muiden maiden kanssa. Ne osoittavat, että Irlanti tällä alalla niinkuin muillakin oli mitä erilaisimpien ainesten kohtauspaikkana, yllättävien yhdistelmäin lähteenä. Englannissa sitä vastoin on tavattu yksi ainoa mainittava näyte pronssikauden piirroksista. Bretagnei'n lukuisat kivipiirrokset ovat osaksi näitä huomattavasti vanhempia. Tärkeinä osviittoina ne osoittavat, mitä tietä aikakauden kulttuurin ihanteet ja vertauskuvat joutuivat vaeltamaan Iberian niemimaalta Brittein saarille. Stevens on jo käsitellyt erästä kaikkein mielenkiintoisinta niistä, nimittäin Locmariaquerin »Kauppiaiden pöytää». Merkillisimmät piirrokset on tavattu Morbihanin lahden rannikoilla, Locmariaquerissa ja Carnacissa. Skotlannissa on tavattu kiviä, joihin on uurrettu ympyröitä, samankeskisiä ympyröitä ja kierukoita, mutta niissä ei ole havaittavissa mitään erikoispiirteitä, jotka tekisivät ne tavallista mielenkiintoisemmiksi. Eräitä Britannian käytävähau-

NEOLIITTISEN KAUDEN USKONNOLLISIA MERKKEJÄ.
Vasemmassa alakulmassa »auringonlaiva». Sen yläpuolella erilaisia kuvioita, oikealla jälleen laivankuva. Ylin kuvio merkitsee luultavasti »auringonhevosta», joka kantaa aurinkoa selässään.

NEW GRANGE'IN KIERUKKAKUVIOINEN KIVIPAASI.
Irlannissa, kohta Droghedan länsipuolella, on joukko merkillisiä hautakumpuja paikassa, jonka otaksutaan olevan iiriläisen sadun mainitsema Brughna Boinne. Kumpujen sisässä on kivisiä hautakammioita, joiden paasissa on runsaasti kivipiirroksia, ennen kaikkea kierukkaviivoja, niinkuin kuvasta näemme. Kuva esittää New Grange'in suurimman hautakummun oviaukkoa. Tässä samoin kuin seuraavissakin valokuvissa on kuvioita hieman selvennetty.

tojen vertauskuvia tavataan karkeammin muotoiltuina jo paleoliittisissa esineissä. Mutta ne ovat yksinkertaisia kuvioita, jotka syntyvät aivan vaistomaisesti eivätkä liity mihinkään määrättyyn aikaan tai paikkaan. Eräs niistä on »oksa»- eli »sananjalanlehti»-aihe, joka esiintyy New Grangessa ja Lough Crew'ssä Meathin kreivikunnassa Irlannissa. Espanjan paleoliittisissa esineissä sama aihe välistä esittää hiuksia, mutta sen myöhempi merkitys on tuntematon. Lisäksi esiintyy vielä sarja puoliympyröitä tai puoliellipsejä, jotka on järjestetty samankeskisiksi silmän tai pilkun merkitessä keskipistettä. Tämä kuvio esiintyy usein New Grange'issa, Lough Crew'ssä ja Gavr'-Inisissä, joka on vähäinen saari Morbihanin lahdessa. Se ei esitä aurinkoa taivaanrannalla, eikä auringonpalvelus ollut syntynytkään Länsi-Euroopassa vielä paleoliittisena aikana. Se saattaisi kenties esittää luolaa oviaukon kohdalta katseltuna. Toisessa yhteydessä esitämme Déchelette'in tulkinnan tästä kuviosta pronssikauden vertauskuvana. Kierukka on vielä eräs muoto, mutta sen esiintymistä pohjoisessa käsittelemme myöhemmin.

Useimmat muut kuviot, jotka kuuluvat neoliittiseen tai varhaisempaan pronssikauteen, levisivät Brittein saarille todennäköisesti uskonnollisten menojen ja rituaalitapojen mukana tai kaupan välityksellä. Edellisen laatuinen vaikutus, joka edellyttää tiettyä maahanmuuttoa, lienee ollut voimakkaampi. Vertauskuvat ja aiheet hakeutuivat Euroopan eteläosista pohjoiseen kahta tietä, joko Pyreneitten niemimaalta Ranskan ja Bretagne'in kautta tai Aigeian meren saarilta ja rannikoilta Keski-Euroopan ja Skandinavian kautta. Vertaileva arkeologia osoittaa, että 3500 vuotta sitten vallitsi Euroopan ranni-

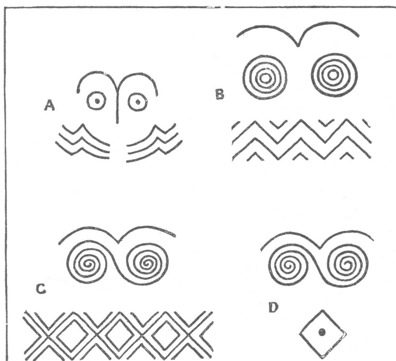
koilla vilkas meriliikenne ja runsasta ajatuksenvaihtoa tapahtui kansojen välillä, jotka asuivat satojen peninkulmien päässä toisistaan mantereen eri puolilla ja kuuluivat mitä erilaisimpiin rotuihin ja kieliryhmiin.

Samankeskiset ympyrät keskustaan johtavine käytävineen on selitetty eri tavoin. Jotkut arkeologit ovat sitä mieltä, että ne merkitsevät sen päällikön hallintaan kuuluvia varustuksia, jonka hautapaasiin ne on kaiverrettu. Aukko esittäisi tällöin vallivarustusten lävitse johtavan sisäänkäytävän suuta. Myöskin on väitetty, että samankeskiset ympyrät olisivat alkukantaisia karttoja kuolleen päällikön alueista ja linnoituksista. Toisiinsa yhtyvät uurteet merkitsisivät tällöin, että kaikki varustukset kuuluivat saman päällikön hallintaan. Muuan teoreetikko arvelee, että ympyräryhmät olivat tähtitieteellisiä karttoja.

Egyptissä, Euroopan kaakkoisosissa ja Skandinaviassa tavattava auringonlaivan kaunis vertauskuva esiintyy Bretagne'in Mané Ludissa sekä Irlannin New Grange'issa ja Dowthissa yksinkertaistuneena kuvioksi, joka muistuttaa karkeatekoista kampaa. Piikit esittävät pieniä soutajia. Auringonlaivan ajatus on syntynyt muinaisten rannikkokansojen keskuudessa, jotka kuvittelivat, että aurinko yön aikana kuljetettiin laivassa yli laajan meren, joka lainehti sen lasku- ja nousukohtien välillä. Tavallisesti oli veneen yläpuolelle

EPÄJUMALANKUVAKO VAI LAPSEN LEIKKIKALU? Yorkshire'in Folktonin »rummut» ovat ainoalaatuisia. Näissä lapsenhaudasta löytyneissä, vähäisissä liitulieriöissä on hämmästyttävän monenlaisia kuvioita. »Pöllönkasvot» ovat alkuaan kotoisin Bretagne'ista, »perhonen» taas on aigeialainen kuvio.

»PÖLLÖNKASVOISTA» KEHITTYNEITÄ KUVIOITA. Kivikauden naisjumalan karkeapiirteisistä kasvoista (kuva A) kehittyi pronssikauden aikana Irlannissa, Skotlannissa ja Bretagne'issa geometrisempia koristekuvioita (kuvat B, C, D). Silmät muuttuivat ensin samankeskisiksi ympyröiksi ja sitten yhtyviksi kierukoiksi.

piirretty pyöreä aurinko. Muuan Lough Crew'n piirustus saattaa esittää laivaa, jonka etukeulassa oli ankeriasta muistuttava kala — Euroopan eteläosien delfiinin toisinto. Varmaa on, että sivulla 123 olevan alemman kuvan oikeassa reunassa oleva piirros esittää airoilla varustettua laivaa.

Auringonhevonen oli täysiverinen ornamenttieläin, jonka näemme keikailevan monissa Italian, Keski-Euroopan ja Skandinavian metalli- ja saviesineissä. Lough Crew'ssä on piirros, joka saattaisi esittää tätä hevosta, tosin varsin lytistyneessä muodossa, mutta kuitenkin kantaen aurinkoa selässään. Taru auringonhevosesta on osaksi muuntuneena säilynyt klassillisessa jumalaistarustossa. Lough Crewin piirroksissa lukuisasti esiintyvät ympyräin kehystämät ristit, ympyrät säteineen ja »kukat» esittävät luultavasti kaikki aurinkoa. Svastika eli hakaristi, tunnettu auringon vertauskuva, esiintyy eräässä Ilkleyn kalliossa Yorkshiressä luonnosteltuna tyyliin, joka otaksuttavasti on Skandinaviasta peräisin. Auringon valoa ja voimaa säteilevä kuva tavataan myös pronssiesineissä, joita kannettiin luultavasti amuletteina. On ilmeistä, että käärmeen kuva neoliittisena aikana yhdistettiin auringonpalvontaan. Monet arvelevat käytävähautapiirroksen Gavr'-Inis-saaren hautakummussa esittävän käärmeitä, vaikka ne saattavat olla vain samanlaisia sekavia viivoja kuin Irlanninkin muistomerkeissä tavat-

»PÖLLÖNKASVOISEN» PATSAAN IHANNETYYPPI.
Näitä patsaita nimitetään »suippokaarisiksi», koska ne suuresti muistuttavat goottilaista arkkitehtuuria Ylläoleva patsas on tuon kauden elävimpiä veistoksia. Se sijaitsee Guernseyn Saint Martinin kirkon vieressä edustaen huomattavasti kypsempää taidetta kuin vieressä oleva samanaiheinen ranskalainen patsas.

tavat. Gavr'Inisin kuviot eroavat muuten suuresti kaikista muista Bretagnessa tavatuista muistomerkeistä.

Huolellisesti viimeistellyn ja usein toistuvan kierukka-aiheen esiintyminen New Grange'in kivissä on varsin mielenkiintoinen osoitus taiteen riippuvaisuudesta kauppasuhteista. Vaikka kierukkakuvio peittää New Grange'in oviaukon edessä olevan suuren kiven toistuen yhä uudelleen Irlannin pohjoisosan kivissä, on sama kuvio tavattu Bretagne'issa ainoastaan kerran, silloinkin Irlannista kulkeutuneena, ja Englannissa se esiintyy ainoastaan maan pohjoisosassa. Nyttemmin tutkijat yksimielisesti otaksuvat, että kuvio kulkeutui Irlantiin Hissarlikista (esihomeerinen kaupunki Troijan kohdalla) ja Aigeian saarivaltioista, joissa se oli erittäin suosittu koristeaihe noin vuosien 2400 ja 1400 e. Kr. välisenä aikana. Sieltä se kulkeutui Skandinaviaan kauppiaiden mukana, jotka matkustivat maitse Adrianmeren pohjukasta Itämeren rannikoille hankkiakseen pohjoismaiden kallisarvoista meripihkaa — näinä aikoina aletaan käyttää sanontatapaa »rapea kuin meripihka». Skandinaviasta kierukkakuvio siirtyi Skotlantiin, jossa sitä on tavattu niin kivipaasissa kuin lukuisissa ihmeellisissä kivipalloissakin. Pronssikauden aikana se kulkeutui Irlantiin, jossa sitä alettiin suuresti suosia. Eräät muinaistutkijat ovat tämän perusteella tehneet sen johtopäätöksen, että Brughna Boinnen suuret kumpuhaudat, joihin New Grange ja Dowthkin sisältyvät, osoittavat skandinavialaisten valloittajien siirtokunnan paikkaa. Tämä seikka jääköön ratkaisematta, mutta joka tapauksessa kierukkakuvio, joka Kreetassa ja Mykenessä merkitsi ainoastaan

PRONSSIKAUDEN KUVANVEISTOTAIDETTA.
Tämä ranskalainen »pöllönkasvoisen» jumalattaren patsas on löytynyt Aveyronin Saint-Serninistä, joka on Bretagne'ia paljon pohjoisempana. Siitä huolimatta Déchelette arvelee sen alkukantaisuudestaan huolimatta edustavan Bretagne'in ja Englannin veistosten tavallisinta tyyppiä.

koristeaihetta, on Brittein saarilla ilmeisesti saanut uskonnollisen merkityksen.

»Pöllönkasvot» on muuan Brittein saarten kivipiirrosten tärkeimpiä hahmoja. Se on ainoa tunnettu kuva, joka esittää ruumiillistunutta jumalaa ja Déchelette'in mukaan se on myös alkumuoto, josta Bretagne'in ja Irlannin kivien moninaiset hahmot ovat kehittyneet. Kuvio esittää naisjumalan kasvoja ja joskaan ne eivät ole erikoisen kauniit, ne ovat kuitenkin esihistoriallisesta Troijasta lähtöisin. Hänen kuvansa tavataan neoliittisen kauden lopussa kaikkialla Euroopan eteläosissa Hissarlikistä Portugaliin asti. Kuva on tavallisesti vähäinen, karkeatekoinen kiven-, liuskeen-, puun- tai savenpalanen, se on jäsenetön, mutta siinä voi havaita silmät, tukan, tatuoidut posket sekä kuvaan leikatun tai maalatun kaulakoristeen. Jo varhain tuo hahmo sai litteän kartion muodon. Tässä muodossa kuvio, josta on jäljellä ainoastaan kasvojen yläpuoli, mutta jota koristaa kirves tai käyräsauva, tavataan Ranskan Marne'in ja Gardin laaksojen keinotekoisten luolien hautakivissä ja paasissa.

Déchelette'in mukaan tämä kuvio pronssikauden alussa Armoricaan kulkeutuessaan yksinkertaistui, kuten jo mainittiin, geometriseksi. Kasvojenpuolikkaasta jäi jäljelle ainoastaan kaksi ympyräin kehystämää ympyrää tai pistettä (»silmät»), joiden yläpuolella on kaksinkertainen aaltoviiva kulmakarvoja tai hiuksia merkitsemässä. Tämän yksinkertaistumisen tapahduttua alettiin kuvion useimpia aineksia monistaa ja kerrata ainoastaan tietämättömyydestä. Silmien alapuolelle sijoitettiin toinen ja kolmas silmäpari, jotka välistä muuttuivat puoliellipseiksi. Siten syntyi Bretagne'issa usein tavattava kuva, jota tähän asti on nimitetty »kilveksi» tai »kahdeksanjalkaiseksi». Uuden Guinean vastaavissa epäjumalankuvissa poskilla riippuvat puoliellipsit esittävät korvarenkaita. Toisissa muunnoksissa ympyröiden yläpuolella oleva aaltoviiva muuttui murtoviivaksi, molempien poskien viivat, jotka alkuaan tarkoittivat tatuointia, muuttuivat samoin murtoviivoiksi ja nämä viimeisteltiin pian kulmiksi, suunnikkaiksi ja kolmioiksi. New Grange'in kolmiorivi on melkein kuin suoranainen alkuperäisjäljennös kuviosta, joka on tavattu Portugalin liuskekiviin kaiverretuissa epäjumalankuvissa. Näiden kolmiota pidetään naisellisen prinsiipin tai jumaluuden vertauskuvana.

Näiden ainesten siirtyessä Bretagne'ista Irlantiin oli niiden alkuperäinen merkitys jo unohtunut ja ne yhtyivät siellä uuteen kuvioon, vast'ikään

»PÖLLÖNKASVOT» VIELÄ TAANTUNEEMMASSA MUODOSSA.

Tämä litteään kiveen kaiverrettu piirros löytyi Locmariaquerin muinaisjäännösten joukosta. Déchelette'in mukaan se on kehittynyt edellisellä sivulla olevien kuvien kasvoista; ylimmät ja alimmat silmäparit ovat pyöreät, keskimmäiset puolisoikeat.

Skandinaviasta kulkeutuneeseen kierukkaan. Sen tähden »silmät» välistä vaihtuivat Irlannissa yhtyneihin kierukkoihin. Déchelette arvelee Gavr'Inisin kivipiirrosten olevan Armorican muita piirustuksia nuorempia ja osoittavan varmasti irlantilaisia vaikutteita. Siellä niinkuin Irlannissakin ovat lukuisat keskikuviota ympäröivät puoliellipsit moninkertaistuneita »silmä»-ellipsejä. Siellä tavataan myös Luoteis-Euroopan ainoa kierukkaviiva Brittein saarten ulkopuolella. Déchelette tunnustaa, ettei hänen teoriansa »*cherchez la femme* (etsikää naista)» voi selittää kaikkia ympyröitä, maljaa reunustavia ympyröitä sekä puoliellipsejä, mutta arvelee samalla, että van-

MAANVILJELYSTÄ ESITTÄVIÄ KUVIOITA BRETAGNE'ISSA.

Mané er H'roëkin hautakummun paasi, joka Déchelette'in mukaan esittää »kirvesaura»-aihetta. Vasemmassa alakulmassa D. on näkevinään härän, mekin voimme, jos haluamme, selvästi erottaa niin sarvet kuin turvankin.

hoja kuvioita on kenties sovellettu uusiin tarkoituksiin.

Naisjumala ja hänen kulttinsa on saattanut tunkeutua pohjoiseen vielä toisessakin valepuvussa. Karkeapiirteisen kartion muoto, jossa hän esiintyy Gardin laaksossa, on saattanut antaa aiheen Locmariaquerin Mané er H'roëk nimisessä kivessä tavattuun kartioon eli »suippokaareen». Tämä tyyppi esiintyy useissa Morbihanin muinaisjäännöksissä, esim. monissa pienissä kiviamuleteissa ja »Kauppiaiden pöydän» kivijalassa. Jos tämä todella on sama kuva, niin naisjumala on totisesti lopulta saavuttanut asteen, jossa ei enää ole »ei hampaita, ei näköä, ei makua eikä mitään».

Tuon salaperäisen naishahmon arvellaan esittäneen maan jumaluutta. Maa-emo ja aurinkohan ovat maanviljelijäkansan luontaiset palvonnan kohteet. Hänen esiintymisensä hautojen muistomerkeissä vain tukee tätä teoriaa, sillä primitiivisen käsityksen mukaan kuoleman ja hautauksen ajatus on aina läheisesti liittynyt kylvön käsitteeseen. Esihistoriallisena aikana ihmisuhrit kuuluivat tavallisesti kylvöön liittyviin juhlamenoihin. Siksipä tämä jumal'olento lieneekin ollut kammottavampi kuin ensi silmäyksellä tulee ajatelleeksi. Le Rouzic on myös esittänyt teorian auringon- ja maanpalveluksesta Bretagne'issa. Mané er H'roëk kiven kuvioissa hän näkee maanviljelyksen vertauskuvat; kirveet ovat »kirvesauroja», alinna oleva eläin on härkä ja aaltoviivat ovat yksinkertaistuneita häränsarvia.

Déchelette haluaa liittää monissa Bretagne'in kivipiirroksissa ja Kilmartinin kalliossa Argyllshiressä tavattavat kirveet, niin varrelliset kuin purasimentapaisetkin, muinaisajan kiistämättömään ajatusyhdistelmään, joka liittää kirveen ja naisjumalan toisiinsa. Käsikirveitä käytettiin epäilemättä muinoin maan muokkaukseen ja on oletettu, että nämä kuvat tarkoittaisivat rituaalisia työkaluja, joita käytettiin kylvön juhlamenoissa, ennen kuin ihmisuhrit tulivat tavaksi, ja tämän jälkeen neitseellisen maan murtamiseen. Varmasti onkin jadeiitista, kallaiitista ja muista harvinaisista kivilajeista valmistettuja hiottuja purasimia käytetty Morbihanissa muistoesineinä ja juhlamenojen yhteydessä vielä kauan pronssikauden aikanakin.

Brittein saarten ja Bretagne'in kivipiirrokset luovat arvokasta valoa esihistoriallisten kulttien ja uskonnollisten kuoleman- ja hautauskäsitysten leviämiseen, ornamentiikan muinaishistoriaan ja Euroopan kauppasuhteisiin pronssikauden aikana. Toiselta puolen taas nämä hautakirjoitukset ovat lukuisista älykkäistä teorioista huolimatta jääneet meille suureksi osaksi arvoituksellisiksi. Emme ymmärrä niitä emmekä niiden tarkoitusta. Emmekä kenties koskaan tule niitä ymmärtämäänkään, sillä tottumuksemme loogilliseen ajatteluun erottaa meidät vielä ratkaisevammin kuin ajallinen etäisyys siitä ajatusmaailmasta, joka 3500 vuotta sitten etsi ilmaustaan niin monin merkillisin ja hurskain muodoin.

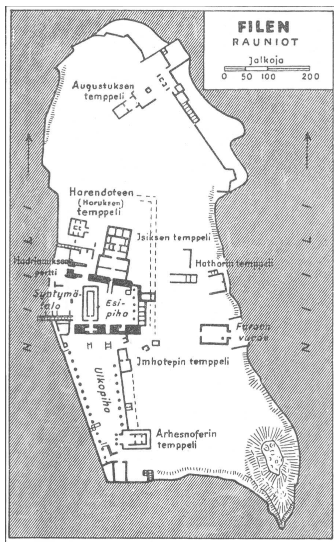

FILEN ISIKSEN TEMPPELI

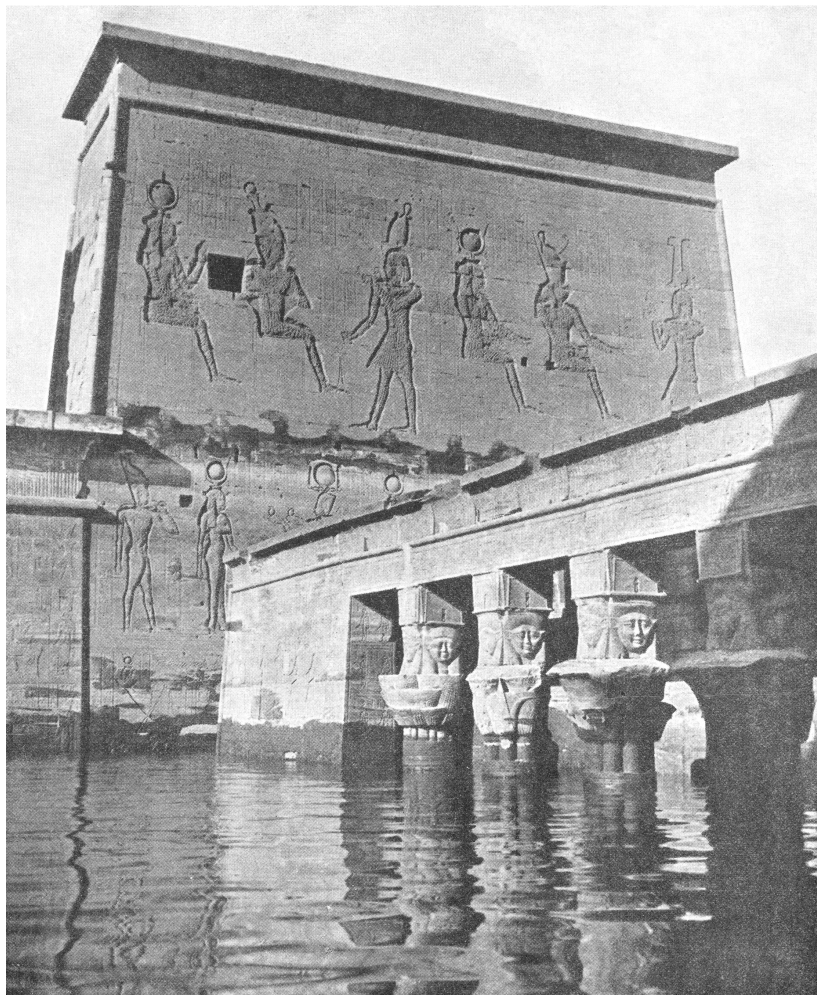
File — muinainen P-aa-lek, »Leikin saari» — on aina ollut Egyptin kauneimpia paikkoja. Esikristillisenä aikana se oli myös maan pyhimpiä paikkoja. Sen rakennukset eivät ole yhtä vanhoja kuin kauempana Niilin varrella sijaitsevat temppelit, sillä vanhimmassa sieltä löytyneessä esineessä on nimi Tirhakah. Hänet mainitaan Raamatussa Etiopian kuninkaana ja hän lienee hallinnut noin 700 e. Kr. Mutta saaressa oli epäilemättä temppeleitä ja pyhiä paikkoja jo ennen hänen aikaansa, jopa luultavasti jo kahdeksannentoista dynastian aikana. Filen temppeleitä pidettiin niin pyhinä, että kalliokin, jolle ne rakennettiin, muuttui pyhäksi. Siellä täällä näemme odottamatta rosoisen graniitin pistävän näkyviin rakennusten välistä, sillä kallio oli niin pyhä, ettei siitä saanut hakata palaakaan.

Saaren meidän aikaamme asti säilyneet temppelit on rakennettu verraten myöhään, pääasiallisesti Ptolemaiosten aikana. Monet niistä ovat pyhitettyjä Isikselle, suurelle äitijumalalle, jonka palvonta levisi laajalti muinaisajan maihin. File oli hänen pyhimpiä paikkojaan ja siellä kävi tulvanaan pyhiinvaeltajia. Näitä temppeleitä kunnioitettiin niin suuresti, että Isiksen palvonta jatkui Filessä vielä kristinuskon levittyä Egyptiin ja pyhiinvaeltajia saapui yhä edelleen jumalattaren pyhäkköön. Vasta kun pyhän neitsyen kirkkoja oli rakennettu eräiden entisten Isiksen temppelien kohdalle, sai jumalattaren palvonta kristillisemmän luonteen. Tämä tapahtui suunnilleen 400-luvulla j. Kr.

Pyhissä paikoissa käydessään pyhiinvaeltaja nousi maihin virrasta kohoavia portaita pitkin saaren itäpäässä. Portaat johtivat avoimeen laituripihaan. Pyhiinvaeltaja kääntyi vasemmalle ja joutui kohta kahden pienen temppelin väliin, jotka olivat pylväistön portin molemmin puolin. Etelänpuoleisen pikkutemppelin rakennutti Nektanebo II, Egyptin viimeinen kotimainen farao. Tänne pyhiinvaeltaja pysähtyi rukoilemaan ja suorittamaan kaksinkertaisen puhdistautumistoimituksen. Pohjoisessa temppelissä hän uhrasi erilaisille jumalille puhdistautuen uudelleen vihkivedellä ja suitsutussavulla. Nyt hän oli valmis jatkamaan matkaansa suureen Isiksen temppeliin. Hän käveli hitaasti pitkää kaksinkertaista pylväskäytävää pitkin joko paljaan taivaan alla auringon polttavassa paahteessa tai katetun sivukäytävän viileässä varjossa silloin tällöin pysähtyen rukoilemaan ja uhraamaan itäiseen pylväskäytävään liittyvissä kappeleissa. Pylväskäytävän pohjoispäässä kohosi suuri pyloni. Sen lävitse käveltyään hän oli avoimessa pihassa, jonka itäpuolella oli pylväskäytävä ja pikkutemppeleitä ja länsipuolella kaunis Syntymärakennus. Tämä rakennus oli pyhän Filen kaikkein

Filen rauniot.

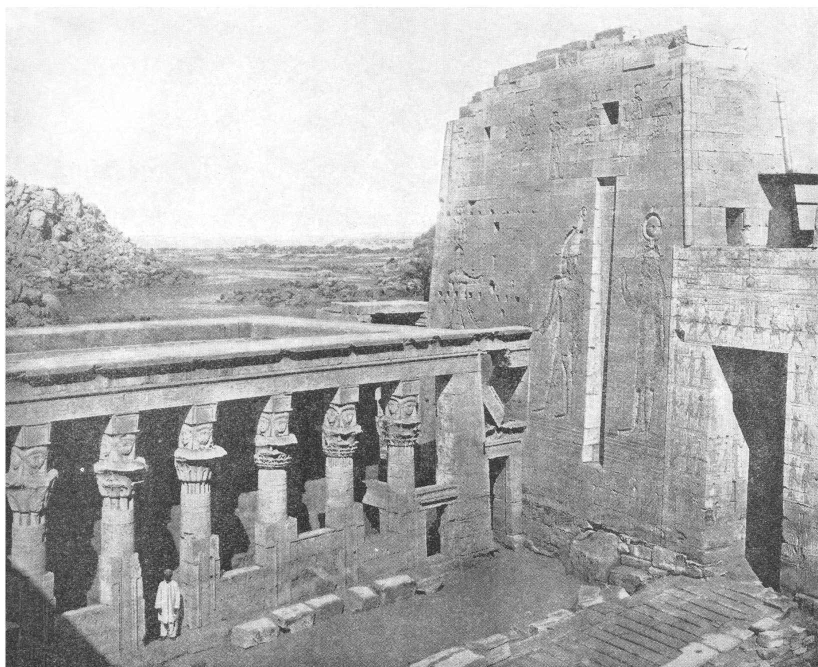
VEISTOKUVIN KORISTETTU PYLONI JA ISIKSEN TEMPPELIN TULVAN PEITTÄMÄ ESIPIHA.

Esipiha on kahden pylonin välissä. Kuvassa näemme toisen niistä. Pihan länsipuolella on Hathorille, Isikselle ja Horukselle pyhitetty, pylväiden ympäröimä »Syntymätemppeli». Syntymätemppelin ja esipihan itäpuolen pylväiden päitä koristavat Horuksen päät. Toisen pylonin pohjoispuolella on hypostyylihalli ja lukuisten pikkukammioiden takana salainen kaikkein pyhin. Siellä on jalusta, joka aikoinaan kannatti pyhää venettä ja siinä ollutta Isiksen kuvaa.

pyhimpiä temppeleitä, sillä se oli pystytetty Horuksen syntymän muistoksi ja Isiksen jumalallisen äitiyden ylistykseksi. Tämän temppelin pylväiden päitä koristavat Hathorin päät. Hathoria pidettiin usein tänä myöhäisenä kautena vain yhtenä Isiksen ilmestymismuotona. Pihan poikki käveltyään pyhiinvaeltaja saapui toisen pylonin kohdalle ja nousi portaita pitkin jumalattaren varsinaiseen temppeliin.

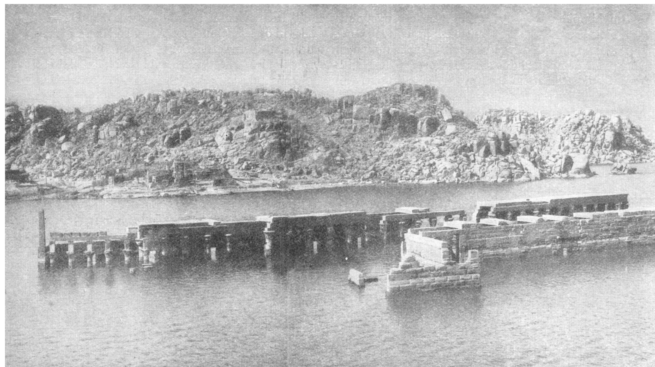
Tähän temppeliin Ptolemaiokset tuhlailivat suuria rikkauksia, sillä jokainen uusi kuningas halusi voittaa edeltäjänsä rakennusten koristamisessa. Muurit ja pylväät hehkuivat kaikkialla värejä, jotka olivat sekä lempeitä että loistavia, sillä Ptolemaiosten ajan taiteilijat ylpeilivät saadessaan omistaa parhaat työnsä Filen Isikselle.

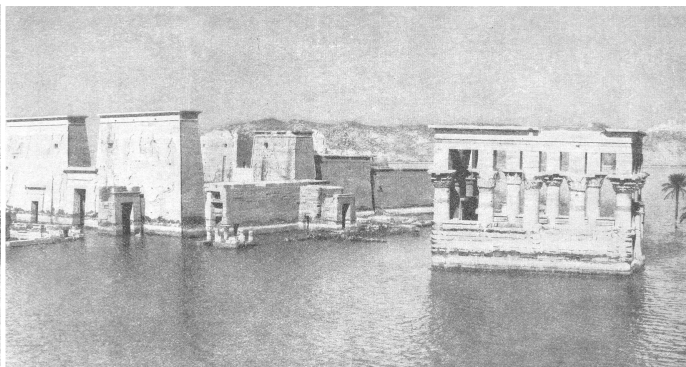
Toisen pylonin lävitse käveltyään pyhiinvaeltaja oli osaksi avoimessa, osaksi katetussa pylväshallissa. Tuntiessaan mielessään päämääränsä vihdoinkin lähestyvän pyhiinvaeltaja kiirehti pieneen pihaan, joka johti ulko- ja sisäeteisiin. Vihdoinkin hän saattoi heittäytyä polvilleen jumalattarensa eteen. Emme tiedä, millainen tämä kaikkein pyhimmässä oleva jumalattaren patsas oli, mutta eräästä kreikkalaisesta lähteestä saamme tietää, millaisena jumalatar näyssä ilmestyi uskovaisilleen. Vedestä kohoten, päässään seppele, jonka keskellä hehkui täysikuu, hän ilmestyi palvelijoilleen. Hänen pukunsa oli täynnä auringonlaskun hehkuvia värejä, kultaa ja tulenliekkejä. Hänen viittansa oli musta kuin sametinmusta yö ja täynnä kimaltelevia tähtiä.

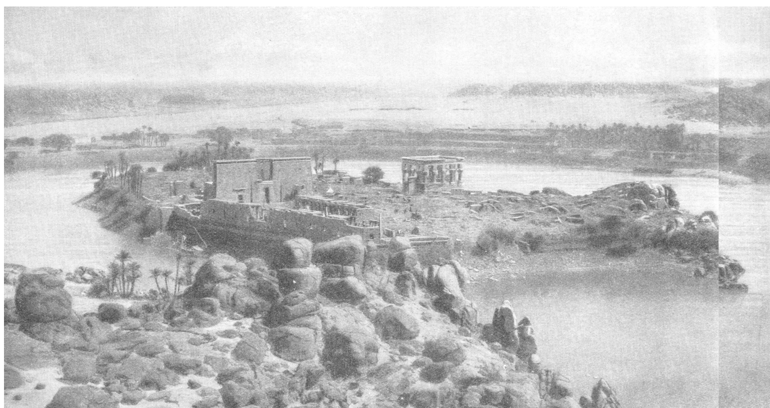

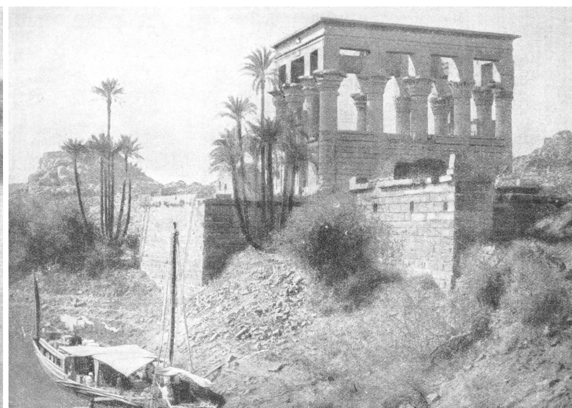
SYNTYMÄTEMPPELIN ITÄINEN JULKISIVU.

Portaiden yläpäässä näkyvä oviaukko johtaa pieneen pihaan, joka vuorostaan johtaa hypotyylihalliin. Hathorinpäiset pylväät ovat Syntymätemppelin itäpuolella. Pientä uhripihaa koristavissa korkokuvissa näemme Ptolemaios III:n tuovan lahjoja ja valavan vettä pienelle alttarille. Kaikkein pyhimmän lähellä on kammioita, joita sanotaan Osiriksen kammioiksi, koska niiden korkokuvat esittävät Osiriksen murheellista kuolemaa.

PYHÄN FILEN SAAREN OSAKSI TULVAN PEITTÄMIÄ RAUNIOI OLI VUOSISATOJA ISIKSEN PALVELUKSEN KESKUSPAIKKA.

Yläkuvassa näemme taustassa Biggehin saaren. Sen edessä on Isiksen temppelin pylväiden koristama esipiha ja 45 m leveä ja 12 m korkea pyloni. Oikealla näemme rakennuksen, jota tavallisesti sanotaan »Faraon vuoteeksi». Lähikuva toisessa yhteydessä. Vasemmanpuoleisessa alakuvassa näemme saaren kokonaisuudessaan ennen tulvaa. Oikealla »Faraon vuode» noin 1800-luvun puolivälissä. Siihen aikaan ympäröivä a ihastuttavaa pikkurakennusta. Assuanin padon valmistuttua vuonna 1902 tulva peittää saaren joka vuosi puoleksi vuodeksi. Vain elokuun ja joulukuun väliseksi ajaksi virta palaa entiseen uomaansa. Jos Assuanin patoa vielä laajennetaan, kohoaa vesi viel lle, ja silloin Filestä on jonkin ajan kuluttua vain muisto jäljellä, vaikka sen päärakennukset onkin rakennettu kalliolle.

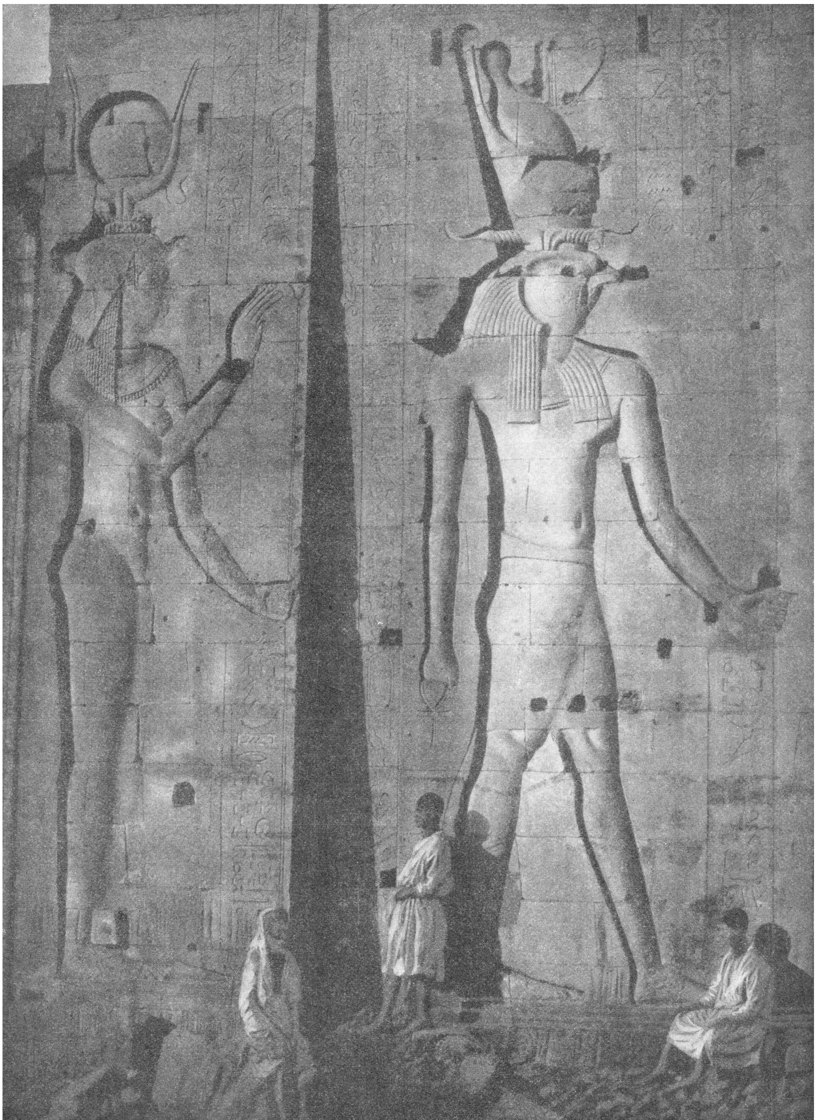
PTOLEMAIOS FILADELFOKSEN PORTTI JA OSA PYLVÄISTÖÄ.

Taustassa näkyvä graniittiharjainen kukkula on osa Biggehin saaresta. Isiksen temppelin eri osat vastasivat jumalattaren palveluksen eri vaiheita. Pihoissa, kammioissa ja pylväskäytävissä on monimutkaisia kirjoituksia, jotka ovat suuresti edistäneet Egyptin jumalaistaruston tutkimista. Jumalien salaperäinen luonne ja ominaisuudet esitetään niissä selvemmin ja yksinkertaisemmin kuin Ptolemaiosten ja roomalaisen ajan kirjoituksissa.

Sitä kietoi loputon hedelmä- ja kukkaköynnös ja hänen »kauniita jalkojaan verhosivat voitonpalmun lehdistä punotut sandaalit».

Kummankin eteisen molemmin puolin oli pimeitä, katollisia kammioita. Ne olivat luultavasti kappeleita, joissa suoritettiin erikoisia juhlamenoja ja joita vain harvoin käytettiin. Jos pyhiinvaeltaja tunsi Isiksen tai Osiriksen salaismenot, hän saattoi rukoiltuaan temppelissä jumalatarta palata molempien eteisten lävitse pieneen esipihaan ja astua läntiseen kappeliin. Portaita pitkin hän pääsi tasaiselle katolle, jonka kussakin kulmassa oli pieni temppeli. Mutta vihityt astuivat tavallisesti vain yhteen näistä temppeleistä — siihen, jonka meidän aikaamme asti säilyneet seinämaalaukset esittävät Osiriksen ylösnousemusta kuolleista.

Tällainen oli Isiksen suuri temppeli. Sen jokainen kohta oli koristettu veistokuvin ja maalattu. Suuruudellaan ja loistollaan se himmensi kaikki

ISIKSEN TEMPPELIN SUUREN PYLONIN JÄTTILÄISMÄISIÄ KORKOKUVIA.

Nämä Filen Isiksen temppelin suuren pylonin korkokuvat ovat 7.5 m korkeita. Joskin alkukristityt ja muhamettilaiset kuvainraastajat ovat vahingoittaneet niitä, meidän on pakko vieläkin ihailla alkuperäisen taiteilijan ihmeellistä taitoa. Vasemmanpuoleinen kuva esittää Isistä, »jumalatarta, jolla on kymmenentuhatta nimeä», Hathorin hahmossa. Oikealla on hänen poikansa haukanpäinen Horus. Haukanpää osoittaa hänet auringonjumalaksi. Horuksen päässä on yhtyneen Egyptin kaksoiskruunu ja hänen kädessään on ankh, elämän vertauskuva.

muut temppelit, joita pyhällä saarella oli tiheässä. Näiden pienempien temppelien joukossa oli kaksi erikoisen tärkeää pyhäkköä. Toinen niistä oli pyhitetty Hathorille, rakkauden ja kauneuden jumalattarelle, jonka kreikkalaiset samastivat oman Afroditensa kanssa. Tämän temppelin kaikki veistokset ovat hilpeitä ja iloisia niinkuin jumalattaren juhlamenotkin. Toinen temppeli, jota sanotaan »Kioskiksi» tai »Faraon vuoteeksi», on saaren itäpuolella. Se on matalien muurien yhdistämäin pylväiden ympäröimä suorakulmio, jonka kattona on avoin taivas. Sekin oli pyhitetty Isikselle.

Kristinuskon lopulta syrjäytettyä Isiksen palveluksen ja kristinuskon vuorostaan sorruttua muhamettilaisuuden ikeeseen Filen temppelit alkoivat vähitellen raunioitua. Mutta saaren ja sen ympäristöjen luonnonkauneus on saanut aikaan, että se on yhä Niilinlaakson romanttisimpia paikkoja.

Assuanin suuri pato valmistui vuonna 1902. Myöhemmin se on rakennettu vielä kaksi kertaa suuremmaksi, ja tästä johtuu, että Filen temppelit ovat viisi kuukautta vuodesta, joulukuusta huhtikuuhun, jokseenkin kokonaan veden peitossa. Punertava, liejuinen vesi kohisee temppelien lävitse hävittäen värien viimeisetkin jäännökset. Veden lieju on liannut nämä muurit ja pylväät, jotka aikoinaan ovat hehkuneet auringonpaisteessa. Matkailijat soutavat nykyään veneissä noiden pylväskäytäväin ja hallien lävitse, joissa muinaiset pyhiinvaeltajat polvistuivat rukoilemaan kaikkeuden äitiä. Temppelit ja pylonit heijastuvat tosin vielä kauniisti virran tyynestä vedestä, mutta aika on tuleva, jolloin kohiseva vesi lopullisesti hävittää rakennusten perustukset, niin että ne sortuvat rauniokasaksi. Ikhabod, sinun kunniasi ajat ovat menneet!

FILEN SAARI.
Etualalla Augustus Caesarin rakentama temppeli.

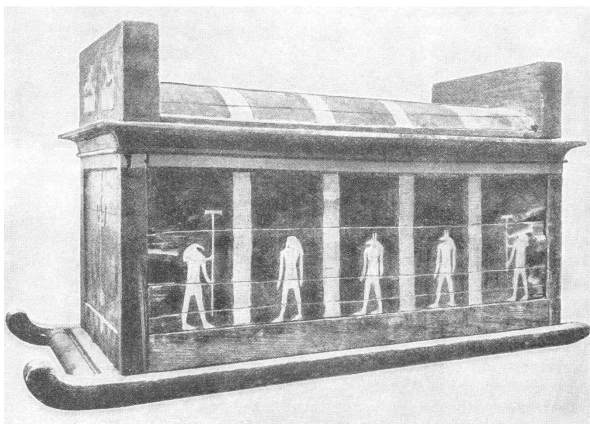

EGYPTIN MUUMIOT

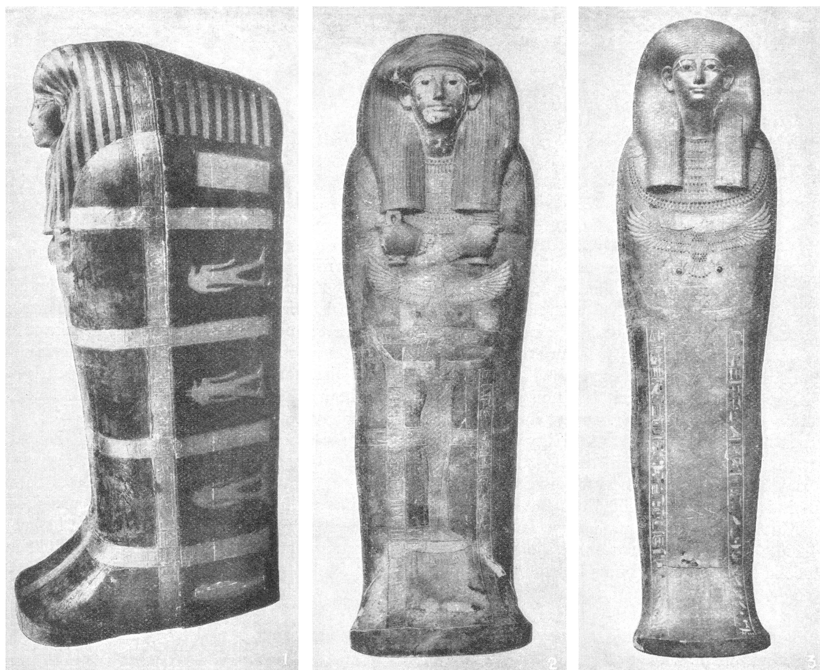
Ihmiskunta on aina ihmetellyt muinaisten egyptiläisten tapaa huolellisesti säilyttää vainajainsa ruumiit. Aina Herodotoksen ajasta alkaen — tämä maailman ensimmäinen turistihan kirjoitti muistiin vaikutelmansa Egyptistä ja sen omituisista tavoista lähes kaksituhattaneljäsataa vuotta sitten — tämä tapa on herättänyt ihmetystä kaikissa niissä, jotka ovat käyneet Egyptissä tai lukeneet siitä. Ja eniten hämmästyttivät Herodotosta hänen hankkimansa muumioita ja balsamoimistaidon menetelmiä käsittelevät tiedot.

Mutta yksinomaan uteliaisuus ei kuitenkaan oikeuta meitä tutkimaan taitoa, jonka ansiosta todella omin silmin voimme katsella niiden miesten ja naisten kasvoja, jotka hallitsivat sivistynyttä maailmaa kolmetuhatta vuotta sitten ja jo aikaisemminkin. Sillä tätä omalaatuista taitoa tutkiessamme johdumme tuloksiin, jotka ovat ihmeellisempiä kuin vain tuo sensatio, että omin silmin näemme muinaisajan mahtavat hallitsijat ja siten elävästi tunnemme muinaisten aikojen historian todellisuuden. Balsamoimistaidon keksiminen liittyi nimittäin läheisesti sivistyksen olennaisten taitojen ja kykyjen kehitykseen ja moniin ihmisen syvällisimpiin uskomuksiin. Se on synnyttänyt myös kirjalliset vertaukset, jotka ilmaisevat sellaisia toiveita kuin esimerkiksi »tämä katoavainen ruumiini on pukeutuva kuolemattomuuden asuun». Vainajan ruumiin säilyttämistavan keksittyään muinaiset egyptiläiset joutuivat ensimmäisinä koko maailmassa ajattelemaan kuolemattomuutta. Usko kuolleiden ylösnousemukseen, jota meidän aikanamme kristittyjen hautajaismenot ilmentävät, merkitsi heille tosiaankin kouraantuntuvaa todellisuutta eikä ainoastaan vertausta.

Vainajan arkkujen valmistamisesta kehittyi alkuaan puusepäntaito, joka läheisesti liittyy Egyptin balsamoimistaidon keksimiseen. Sama pyrkimys kehitti myös kivenmuokkaustaidon, niin että opittiin hakkaamaan komeroita kallioon ja muovailemaan kiviä rakennustarkoituksiin, emmekä liioittele väittäessämme, että pyrkimys yhä tehokkaammin suojella ja säilyttää vainajan

JUJAN, KUNINGATAR TEJEN ISÄN, SARKOFAGI.
Hartsilla päällystettyä karkeata puuta, kuviot ja hieroglyfit kullattua marmorikipsiä. Sarkofagin sisässä oli kolme sisäkkäistä arkkua. Kirjoitukset ilmoittavat Jujan eri arvonimet, sitä paitsi vainaja kääntyy niissä rukouksin lännen jumalten puoleen. Hän oli Tujun puoliso ja Tejen, Amenhotep III:n kuningattaren, isä.

JUJAN SARKOFAGISTA LÖYTYNEET KOLME KORISTEELLISTA ARKKUA.

Kaikki nämä arkut ovat muumionmuotoisia. I. Uloin hartsilla sivelty arkku, koristeet kullattua marmorikipsiä, kasvot ja kädet kullatut, mustat ja kultaiset juovat esittävät tukkaa, kulmakarvat ja silmäripset ovat tummansinistä lasia, silmäterä mustaa obsidiania ja valkuaiset valkoista marmoria, leveä kaulanauha kultaa. 2. Toinen marmorikipsillä ja ohuilla kulta- ja hopealehdillä päällystetty arkku, jossa on runsaasti erivärisiä lasiupotuksia; kasvot kullatut, kädet lehtikultaa; siipiään levittävän korppikotkan alla seisoo Nut-jumalatar. 3. Sisin arkku; kasvojen erinomainen hahmottelu ansaitsee erikoisen maininnan; tässäkin arkussa näemme Nutin seisovan matalana korkokuvana siipiään levittävän korppikotkan alla.

ruumiita synnytti niin kivenhakkaajain kuin arkkitehtienkin ammattikunnan. Vainajan muotokuva oli myös tarpeen, sillä havaittiin, että muumio vähitellen menetti näköisyytensä, ja siten syntyi kuvanveistotaide.

Muumioimistaidon ihmeellisyys ei näin ollen perustu ainoastaan tunnesyihin, vaan siihen, että se oli useiden sivistyksen olennaisimpien ilmenemismuotojen kannustimena ja vaikutti ratkaisevasti ihmiskunnan uskomusten lopulliseen muotoutumiseen. Mutta näiden kaikkien kieltämättä merkityksellisten taiteen- ja uskonnonhistorian alaan kuuluvien ilmiöiden lisäksi balsamoiminen on niin räikeä ja vastenmielinen tapa, että sielutieteen mielenkiintoisena tehtävänä ja todellisena ongelmana on selvittää, miten ihmiskunta saattoi ryhtyä sovelluttamaan niin epämiellyttävää menetelmää. Meidän aikamme eurooppalainen tuntee voimakasta vastenmielisyyttä vain ajatellessaankin vainajan ruumiin silpomista tai pahoinpitelemistä jollakin tavoin, vaikka jo kauan aikaa kestäneen anatomian harjoittamisen olisi pitänyt totuttaa hänet tuohon ajatukseen ja saada hänet käsittämään sen hyöty ja välttämättömyys. Siitä huolimatta meidän on vaikea käsittää, miten kiihkeää vastenmielisyyttä muinaisten egyptiläisten kaltainen kansa lienee tuntenut tällaista pyhäinhäväistystä kohtaan. Sillä he eivät yrittäneetkään keinotekoisesti säilyttää vainajainsa ruumiita, ennen kuin he jo olivat alkaneet tuntea

syvää kunnioitusta kuolleita kohtaan ja kiihkeästi inhota kaikkia sellaisia loukkauksia, jotka ehdottomasti liittyvät balsamoimisen suorittamiseen. Tämä kenties kuulostaa uskomattomalta, mutta juuri vainajan ruumiin merkityksen ja pyhyyden tajuaminen sai egyptiläiset yrittämään ruumiin säilyttämistä ja kaikin keinoin tarmokkaasti pyrkimään tähän päämäärään huolimatta epämiellyttävistä ja inhottavista seurauksista, joita he eivät voineet välttää yrittäessään kokeillen kehittää näin omituista tapaa.

MUUMIONMUOTOISIA ARKKUJA, JOTKA OVAT OLLEET KÄTKÖPAIKASSAAN ENEMMÄN KUIN 2000 VUOTTA.

Kaksi »interpoidi»- eli muumionmuotoista arkkua, joiden sisältämät muumiot kuuluvat viidennenkolmatta dynastian aikaan (712—663 e. Kr.). Arkut löytyivät Der-el-Bahrin läheisyydestä kallioon hakatusta haudasta, johon ne oli kätketty niin taitavasti, että ainoastaan nykyaikaiset kaivausten suorittajat, jotka tutkivat perusteellisesti kaiken, mikä on omiaan valaisemaan menneiden aikojen elämää ja tapoja, saattoivat löytää ne.

Olemme korostaneet balsamoimistavan näitä puolia teroittaaksemme lukijan mieleen, että muumion syntymisen edellytyksenä tosiasiallisesti on outo ja mielikuvituksellinen menetelmä, joka vaati vuosikausia kestänyttä kammottavaa kokeilemista. Kaksituhatta vuotta ehti kulua, ennen kuin egyptiläiset tässä taidossaan saavuttivat todella hyviä tuloksia huolimatta siitä, että olosuhteet Egyptissä tässä suhteessa kenties ovat suotuisammat kuin missään muussa maassa. Kun sen tähden monin paikoin tapaamme näennäisen itsenäisesti kehittyneitä vainajain ruumiiden säilyttämismenetelmiä, joissa kuitenkin egyptiläisten vuosisatoja kestänein suunnitelmallisin ponnistuksin viimeistelemät menetelmät kertautuvat, niin olisi täysin järjetöntä kieltää, etteivät nuo maailman eri osien kaukaiset kansat, jotka käyttävät näitä tyypillisesti egyptiläisiä menetelmiä, olisi saaneet niitä joko suoraan tai kiertoteitse Egyptistä.

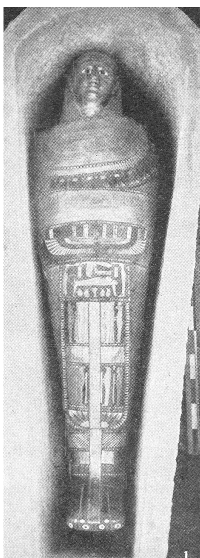
Muumioidentutkimuksen toinen tavattoman kiinnostava tulos on niin ollen se, että nämä huomiot kumoamattomasti todistavat Egyptin ikivanhan sivistyksen leviämisen Afrikan ja Euroopan, Aasian ja Etelämeren saarten eri seutuihin, kunnes se ajanlaskumme alussa ehti Peruun ja Keski-Amerikkaan ja Amerikan luoteisrannikolle asti.

Mutta ennen kuin ryhdymme tarkastelemaan balsamoimistavan leviämistä kautta koko maailman, tutkikaamme tämän ihmeellisen menetelmän kehitystä Egyptissä ja siihen liittyvien teknillisten parannusten keskeytymätöntä sarjaa viidenneljättä (tai kenties neljänkymmenen) vuosisadan kuluessa, sillä niin kauan harjoitettiin balsamoimista Egyptissä.

Muinaista Egyptiä koskettelevista ongelmista keskusteltaessa on useimpien ihmisten vaikea todella tajuta, miten kaukaisesta ajanjaksosta on kysymys.

Useimmat meistä ovat oppineet pitämään ruotsalaisten valloittajien tunkeutumista Suomeen hyvin kaukaisena ajankohtana ja Rooman valtakunnan syntyä jonkinlaisena historian aamunsarastuksena. Mutta Julius Caesarin aikana nämä egyptiläiset tavat, joita tässä luvussa tarkastelemme, olivat jo lopullisessa rappeutumisvaiheessaan. Sitä ennen niitä oli innokkaasti harrastettu ajanjaksona, joka on huomattavasti pitempi, kenties kaksi kertaa pitempi kuin se ajanjakso, joka erottaa Caesarin ajan meidän ajastamme. Kaikki tämä tapahtui satoja vuosia ennen kuin Mooseksen kirjat kirjoitettiin ja ennen kuin »Josef käski palvelijoitaan lääkäreitä balsamoimaan isänsä Jakobin». Mutta saa-

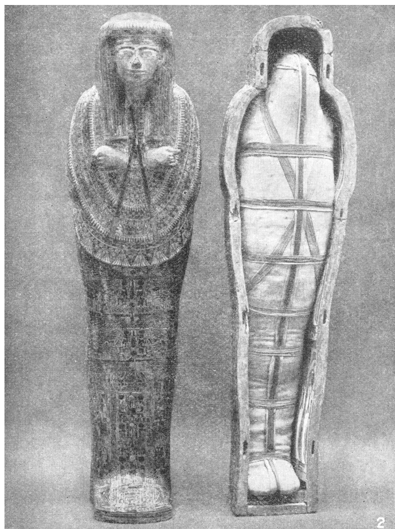
daksemme selvän kuvan balsamoimistaidon keksimiseen johtaneista tekijöistä meidän on tähän pitkään ajanjaksoon lisättävä vielä sarja vuosia, joka vastaa Vilhelm Valloittajan maihinnousustä Hastingsissä meidän päiviimme asti kulunutta aikaa!

Juuri tuona kaukaisena aikana noin kuusituhatta vuotta sitten egyptiläiset laskivat varhaisimman todellisen sivistyksen peruskivet. He olivat kehittäneet maanviljelys- ja kastelumenetelmät. He olivat kesyttäneet kotieläimet ja käyttivät maitoa ja viljelemäänsä viljaa ravintonaan. He olivat oppineet valmistamaan miellyttävän yksinkertaisia ja voittamattoman hienopiirteisiä saviastioita ja he osasivat kunnioitettavan taitavasti muokata piikiveä ja kovimpiakin kivilajeja menetelmin, jotka todistavat niin hyvin heidän teknillistä taituruuttaan kuin sitkeyttään ja itsekuriaankin. He olivat jo tutustuneet kultaan ja tehneet tuon suhteellisen hyödyttömän keltaisen metallin sovinnaiseksi arvon mitaksi siten muuttaen sen kaikkien aikojen mahtavimmaksi hyvän ja pahan vaikuttimeksi. He osasivat myös kutoa liinakankaita.

Tämän kansan keskuudessa oli jo kehittynyt säännöllinen tapa haudata kuolleet kunnollisesti erikoisiin hautausmaihin ja liittää vainajain mukaan joukko esineitä, joita kuollut oli pitänyt arvossa elinaikanaan tai joita hänen sukulaisensa kuvittelivat hänen tarvitsevan tulevassa elämässä.

Juuri tämä tapa haudata kuolleet ja heidän arvokkaat esineensä johti epäsuorasti egyptiläiset ajattelemaan vainajain keinotekoista säilyttämistä ja teki mahdolliseksi menetelmän, jota me nimitämme muumioimiseksi. Egyptin vanhimmat tuntemamme asukkaat keksivät jo

MUUTAMIA NÄYTTEITÄ TAIDOSTA, JOTA EGYPTISSÄ HARJOITETTIIN AINAKIN 4500 VUOTTA.

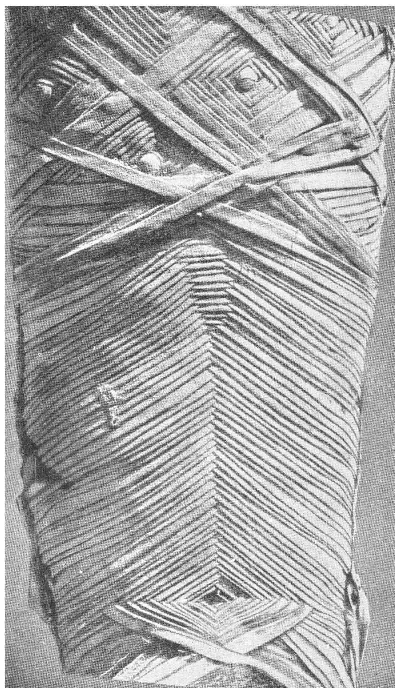
1. Ptolemaiosten kauteen kuuluvan, tuntemattoman egyptiläisen naispapin pahviarkku. 2. Tuntemattoman prinsessan arkku ja muumio; muumio ei enää ole arkussaan. 3. Faijumin kreikkalaisten lasten muumioita vuodelta 200 e. Kr.

samat häpeälliset menetelmät, joita heidän jälkeläisensä jatkuvasti ovat sovelluttaneet käytäntöön — tarkoitan omien aikalaisten ja myöhemmin esivanhempain hautojen ryöstämistä. Ramses Suuren kaltainen mahtava farao, jonka teot joutuivat valtaistuinta ympäröivän julkisuuden täyteen valoon, uskalsi ryöstää oman isänsä haudan vain itse saavuttaakseen enemmän loistoa ja mainetta. Akhnaton häpäisi oman kuninkaallisen isänsä haudan osoittaakseen väheksyvänsä hänen uskonnollista vakaumustaan tai kenties paremminkin korostaakseen omaa innostustaan uuteen uskontoon. Onko näin ollen ihmeteltävää, että alhainen kansa yritti tyydyttää omia paljon vaativampia tarpeitaan ja hankkia itselleen hyödyllisiä ja arvokkaita esineitä kuolleiden haudoista, kun he kerran saattoivat tehdä sen salaa ja välttää kaikki kuninkaiden vandalismiin liittyvät vaarat?

Miten voimakkaasti hilliten uskonto lieneekin vaikuttanut näihin tunnottomiin ruumiinryöstäjiin, kuitenkin meillä on mahdollisimman positiivisia ja kumoamattomia todistuksia siitä, että nämä ihmiset eivät useinkaan kyenneet vastustamaan hautojen ryöstämisen tarjoamia houkuttelevia mahdollisuuksia ja välittömän ja kouraantuntuvan ansion kiusausta. Egyptin ja Nubian asukkaat ovatkin historian kaikkina aikoina, hämärimmästä muinaisuudesta meidän aikaamme asti, häikäilemättömästi antautuneet hankkimaan itselleen rikkauksia näin yksinkertaisin keinoin, vaikka he pitivätkin vainajain ruumiita pyhinä.

Tästä johtuu siis, että myös esihistoriallisen, vanhimman tuntemamme ajan, haudoista huomattava osa on häväisty ja niiden sisällys enemmän tai vähemmän vahingoittunut. Monessa tapauksessa epäämättömät merkit osoittavat, että kuolleen aikalaiset ovat suorittaneet ryöstöt, — s.o. henkilöt, jotka ovat olleet selvillä siitä, sisälsivätkö haudat köyhien vai rikkaiden, miesten vai naisten ruumiita.

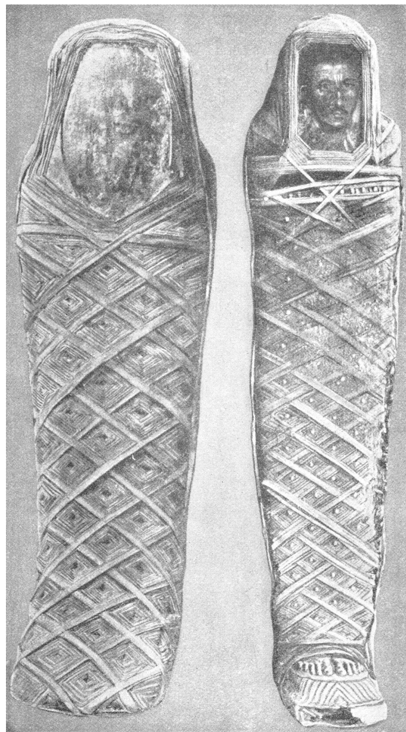
Usein tapahtuvat hautojen ryöstöt johtivat varsin merkityksellisiin johtopäätöksiin. Niiden takia varhaisimmatkin egyptiläiset joutuivat havaitsemaan, että vainajain ruumiit eivät aina tuhoutuneetkaan maan povessa, vaan säilyivät usein näennäisen häviämättöminä. Kuuma, kuiva hiekka kuivetti usein ruumiit, niin että iho ja liha, hiukset, vieläpä silmätkin säilyivät kokonaan. Tämän ilmiön toteaminen sai epäilemättä ihmiset ihmettelemään, pidensikö kenties vainajain ruumiiden säilyminen heidän sielullistakin olemassaoloaan. Kenties juuri tämä sai heidät varustamaan kuolleiden mukaan ravintoa ja vaatteita ja

ROOMALAISEN AJAN MUUMIO SITEISSÄÄN: Muumio kiedottiin siteisiinsä erikoisen huolellisesti ja tämä kietominen oli muuten taito sinänsä, jonka vaikeudet tajuamme selvimmin ajatellessamme, että näiden limittäisten siteitten oli pysyttävä kohdallaan, vaikka apuna ei käytetty mitään kiinnikkeitä tai liima-aineita.

kaikenlaisia muita tavaroita, joita he saattoivat tarvita jokapäiväisessä »elämässään» tarpeittensa tyydyttämiseksi.

Kuta enemmän usko olemassaolon jatkumiseen vahvistui ja kuta runsaampia ravintoaine- ja vaatevarastoja varustettiin vainajille, sitä suuremmiksi oli haudat rakennettava, kunnes ne lopulta kasvoivat monta suurta huonetta käsittäviksi huoneistoiksi. Yhdessä huoneessa säilytettiin ruumista puu-, kivi- tai saviarkussa. Mutta pian havaittiin, että näin suuripiirteisesti huolehdittaessa ruumiin hyvinvoinnista meneteltiin itse asiassa päinvastoin kuin tarkoitettiin. Sillä näissä suurissa hautakammioissa ruumis ei enää säilynyt yhtä

VIELÄ MONIMUTKAISEMPIA KIETOMISTAPOJA.

Kuvassa näemme kaksi muuta muumioiden kietomistapaa. Molempien muumioiden siteet muodostavat vinoneliöitä, mutta vasemmanpuoleisen muumion jokaisen neliön pohjassa on lehtikultaneliö, kun taas toisessa muumiossa nämä neliöt on korvattu marmorikipsinapein.

hyvin kuin yksinkertaisen haudan kuuman, kuivan hiekan suoranaisessa yhteydessä. Mutta aikojen kuluessa tällaista säilymistä oli yleisesti alettu pitää niin tärkeänä, että (joskus ensimmäisen dynastian aikana, noin 3400 vuotta e. Kr.) alettiin yrittää keinotekoisesti varjella ruumiita, jolloin säilytysaineina käytettiin tavallista keittosuolaa, lipeää ja erilaisia pihkoja. Puita, joiden pihka soveltui ruumiin varjelemiseen ja näin ollen, niinkuin egyptiläiset uskoivat, oli omiaan pidentämään olemassaoloa, pidettiin elähyttävinä, s.o. jumalallisina ja Osiriksen, elämän pidentäjän, ilmestymismuotoina.

Muumioimisen olennaisena tarkoituksena Egyptissä yli kolmenkymmenen vuosisadan aikana, joiden kuluessa tätä tapaa harjoitettiin, oli taata vainajalle sama kohtalo, joka perinnäistiedon mukaan oli tullut Osiriksen osaksi, ja tehdä hänet kuolemattomuuden onnen saavuttaneen jumalan kaltaiseksi. Tämä käsitys synnytti kaikki balsamoimiseen ja hautausmenoihin liittyvät juhlatoimitukset.

Vanhin todellinen muumio, mitä toistaiseksi tunnemme, on Royal College of Surgeonin museossa Lincolnin Inn Fieldsissä. Professori Flinders Petrie löysi sen vuonna 1892 Medumin pyramidin läheisyydestä ja laskee sen kuuluvan Sneferun kauteen (kolmas tai neljäs dynastia). Joskaan emme varmasti ole voineet todeta, kenen oli hauta, josta kyseessäoleva muumio löytyi, ja joskin sen balsamoimisen ajankohta vielä on epävarma, voimme kuitenkin varmasti laskea sen kuuluvan pyramidien aikaan. Ainoa sen ikää koskeva kysymys, joka vielä on varsinaisesti kiistanalainen, on, voimmeko laskea sen kuuluvan neljännen dynastian aikaan (2900—2750 e. Kr.), jolloin suuret pyramiidit rakennettiin, vai viidennen (2750—2625 e. Kr.). Ruumista käärittäessä ja käsiteltäessä käytetyt teknilliset menetelmät viittaavat kuitenkin viidennen dynastian aikaan.

Mutta joskin Medumin muumio on vanhin todellinen muumio, osoittavat kuitenkin ilmeiset merkit (J. E. Quibellin Sakkarasta joulukuussa 1911 löytämä muumio), että muumioimista yritettiin jo niinkin varhain kuin toisen dynastian aikana (noin 3000 vuotta e. Kr.) ja teoreettiset syyt viittaavat siihen, että todennäköisesti jo ensimmäisen dynastian aikana (3400 e. Kr.) tai vielä aikaisemmin tapahtui muumioimisyrityksiä.

Sakkaran muumion ruumis on kääritty pitkiin siteisiin, joita kiedottaessa on koetettu saada ruumiin muoto säilymään ja kiinnitetty erikoista huomiota pään ja kasvojen ääriviivoihin. Joskin on väärin sanoa tätä pellavakangasmassaa ja sen ympäröimää luurankoa muumioksi, osoittaa kuitenkin sisimmäisen sidekerroksen (joka alkuaan on ollut suoranaisesti ihoa vasten) syöpyminen, että ruumista todennäköisesti on yritetty balsamoida. Mutta Medumin todellisen muumion uloimmat siteet on kyllästetty pihkamaisella massalla ja ääriviivat on taitavasti hahmoteltu

ruumiin muodon mukaisiksi. Kasvoihin on kiinnitetty erikoista huomiota, silmien ja viiksien yksityiskohtiin on käytetty ruskeaa ja vihreää maalia näköisyyden aikaansaamiseksi. Tämän suojelevan pihkapeitteen sisässä itse ruumis on säilynyt hyvin. Tämä muumio on tosin ainoalaatuinen, mutta professori Junker on kuitenkin löytänyt kokonaisen sarjan saman kauden ruumiita, joiden säilyttämiseksi on turvauduttu jossakin määrin vastaaviin menetelmiin, mutta käytetty kipsiä pihkan asemesta. Eräissä tapauksissa kipsiverho ympäröi koko ruumista, toisissa taas ainoastaan päätä.

Näiden menetelmien kiinnostavuus johtuu pääasiassa siitä, että ne valaisevat balsamoimisen kaksinaista tarkoitusta. Egyptiläiset halusivat nimittäin a) säilyttää ruumiin ja b) saada aikaan vainajan pysyväisen muotokuvan. Aluksi yritettiin itse siteiden kietomasta muumiosta laatia muotokuvapatsas, mutta kun tämä havaittiin mahdottomaksi, laadittiin sen sijaan puusta, kivestä tai kipsistä patsas (ruumiista erilleen), joka maalattiin niin, että se elävästi muistutti kuollutta. Sanat, joita egyptiläiset itse käyttivät näistä luomuksista puhuessaan, ilmaisevat selvästi, millainen ajatuksenjuoksu innoitti tämän uuden taiteen. Kuvanveistäjää sanottiin »elonantajaksi» ja veistämistä tarkoittavat sanat merkitsivät »synnyttämistä», »luomista», »elämän antamista». Taiteilijan katsottiin tosiasiallisesti luoneen »elävän kuvan», kuolleen jäljennöksen, joka oli niin ilmielävä, että se takasi hänen olemassaolonsa jatkumisen. Se antoi hänelle uuden elämän, synnytti hänet uudelleen. Se merkitsi oikeastaan hänen jälleensyntymistään.

Raneferin balsamoimista seuranneiden tuhannen vuoden ajalta on tavattu hämmästyttävän vähän balsamoimistaidon näytteitä. Keskimmäisen kuningaskunnan (noin 2000 vuotta e. Kr.) aikaisia muumioita on löytynyt useita. Niitä ovat löytäneet Garstang (Benihasanista), Quibell (Sakkarasta), Lythgoe, Mace ja Winlock (Lishtistä ja Thebasta). Useimmat niistä olivat niin hapertuneita, etteivät ne kestäneet siirtämistä.

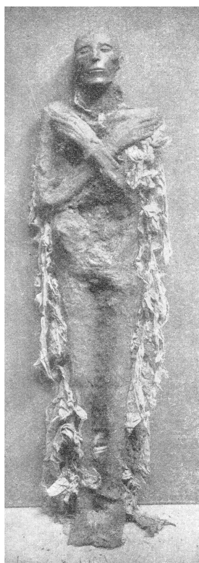
Kairon museon virkailijat sekä professori Naville, tohtori H. R. Hall ja Herbert Winlock (edustaen The Egypt Exploration Fundia, British Museumia ja New Yorkin Metropolitan Museumia) ovat löytäneet kuningas Mentuhotep II:n raunioituneesta pyramiidista Der-el-Bahrin kohdalla tämän yhdennentoista dynastian faraon kuuden vaimon tai jalkavaimon sekä yhden lapsen muumiot. Nämä ovat vanhimmat kuninkaalliset muumiot, mitä toistaiseksi on löytynyt, niiden balsamoiminen lienee tapahtunut noin vuonna 2050 e. Kr.

EGYPTILÄISEN MUUMION JALKAKOTELO.
Muumion jalat samoin kuin pääkin suljettiin usein koteloon, johon hahmoteltiin jalkojen piirteet. Kuvassa näkyvä jalkakotelo (Hawaran kreikkalais-roomalaisen ajan hautauspaikasta) on hahmoteltu erittäin tarkasti ja aistikkaasti. Näemme siitä, miten egyptiläisillä oli tapana sitoa sandaalinsa.

Tämän merkillisen seikan lisäksi kaksi muutakin tosiasiaa tekee nämä muumiot ainoalaatuisiksi. Näiden kuningattarien ruumiita balsamoitaessa turvauduttiin menetelmään, joka eroaa kokonaan kaikkia muita Egyptin muumioita balsamoitaessa käytetystä menetelmästä, vaikka seitsemättätoistasataa vuotta myöhemmin kreikkalainen matkakirjailija Herodotos kuvaili juuri tuota menetelmää samoin kuin vielä myöhemmin sisilialainen Diodoroskin. Näiden muumioiden toinen kiinnostava piirre on se, että kahdessa niistä on ihopiirroksia, joten ne siis eivät ole ainoastaan varhaisimmat esimerkit tästä omituisesta tavasta, vaan myöskin ainoat tuntemamme tatuoimistapaukset muinaisessa Egyptissä.

Suurimmat voittonsa Egyptin balsamoimistaito saavutti kautena, jota kahdeksastoista, yhdeksästoista, kahdeskymmenes ja kahdeskymmenesensimmäinen dynastia edustavat ja joka kesti noin vuodesta 1580 vuoteen 945 e. Kr. Palestiinan ja Syyrian valloitus seurasi hyksolaisten hallitsijain karkoitusta. Näistä maista samoin kuin Sudanista, Länsi-Afrikasta ja Etelä-Arabian suitsukeaineita kasvavilta alueiltakin, joihin Egyptin kahdeksannentoista ja sitä lähinnä seuraavien

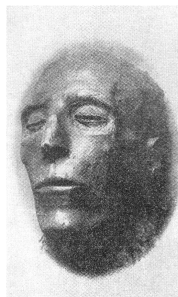

SETI I:N MUUMIO.
Seti I:n, yhdeksännentoista dynastian toisen faraon, pää on ihmeen hyvin säilynyt, mutta ruumiin muut osat ovat pahasti vahingoittuneet, mikä johtuu siitä, että muinaiset ruumiinryöstäjät ovat häikäilemättömästi repineet auki muumion siteet saalista etsiessään.

dynastiain hallitsijat lähettivät retkikuntia, saatiin runsain määrin pihkaa, balsamia ja puuta, niin että Egyptin balsamoimistaidon harjoittajat saattoivat kehittää menetelmänsä täydellisemmiksi kuin koskaan aikaisemmin tai myöhemmin. Erikoisesti kahdeksannentoista dynastian aikana havaitsemme muumioimisen tekniikan edistyvän nopeasti ja neljän Totmesin, Amenhotep II:n, Jujan ja Tujun sekä kuningatar Tejen muumiot ovat niin hyvin säilyneet, että voimme erinomaisen selvästi kuvitella, miltä nämä kuuluisat hallitsijat ovat näyttäneet eläessään. Mutta yhdeksännentoista dynastian (1530—1205 e. Kr.) kuuluisat faraot Seti I, Ramses II ja Menetfah, balsamoitiin vielä menestyksellisemmin, sillä heidän muumioissaan näemme heidät heidän kaikessa voimassaan ja arvokkuudessaan, samoin kuin monen heidän yhdeksännentoista dynastian lopussa ja kahdennenkymmenennen aikana hallinneen jälkeläisensä heikkous samalla tavoin paljastuu nähtäväksemme.

Kahdennenkymmenennen dynastian viimeisinä vuosina vallinneen hajaannuksen aikana joutui kuninkaiden hautakaupunki Bibân-el-Mulûkissa hallituksen heikkouden takia ruumiin ryöstäjäin saaliiksi. Aution Kuninkaiden laakson kuilujen kätkössä oli suurin kokoelma kultaa, kalliita kiviä ja taideteoksia, mitä kenties milloinkaan on koottu samaan paikkaan, ennen kuin Amerikan Yhdysvallat hankkivat haltuunsa maailman kaiken kullan. Äskettäin tapahtunut Tutankhamonin haudan löytyminen on saanut meidät tajuamaan kuninkaiden hautojen loiston, ja jos kerran tuo nuori ja merkityksetön hallitsija saattoi hankkia haltuunsa niin valtavia rikkauksia aikana, jolloin valtio oli kokonaan köyhtynyt, niin on ilmeistä, että mielikuvituksemme tuskin kykenee käsittämään, miten suunnattomia rikkauksia kasattiin Totmes III:n, Amenhotep III:n, Seti I:n ja Ramses Suuren kaltaisten hallitsijain hautoihin, näiden mahtajain, joilla oli käytettävänään koko silloisen sivistyneen maailman kaikki varat.

Näin valtavain rikkauksien kerääntymiseen aution laakson kätköihin sisältyi kiusaus, joka johti välttämättömään tulokseen Egyptin valtiovallan heikontuessa kahdennenkymmenennen dynastian aikana. Ryöväystä ja ruumiinryöstöä alettiin harjoittaa suuressa mittakaavassa. Laakson jok'ikisessä kuningashaudassa, Tutankhamonin hauta ainoana merkillisenä poikkeuksena, ei ainoastaan tapahtunut varkauksia, vaan niistä ryöstettiin perusteellisesti kaikki kulta ja kaikki kalleudet. Mutta ennen tätä yleistä ryöstöä oli jo sattunut vähäisempiä varkauksia. Kalliohautojen kivenhakkaajilla ja järjestäjillä oli tilaisuus varastaa tavaroita naapurihaudoista. Moni säilynyt asiakirja kuvailee oikeudenkäyntejä miehiä vastaan, joiden epäil-

LÄHIKUVA SETISTÄ.
Kuolema ei ole kyennyt hävittämään Seti I:n kasvojen vaikuttavia ja luonteikkaita piirteitä. Ymmärrämme hyvin, miksi Egypti tuollaisten kuninkaiden hallitessa saavutti korkeimman valtansa yhdeksännentoista dynastian aikana. Seti rakennutti itselleen loisteliaan haudan Theban Kuninkaiden laaksoon, mutta hänen muumionsa löytyi Der-el-Bahrin piilohaudasta, johon se turvallisuussyistä oli kätketty.

KUULUISAT, KOLMENTUHANNEN VUODEN IKÄISET »MEMNONIN PATSAAT».

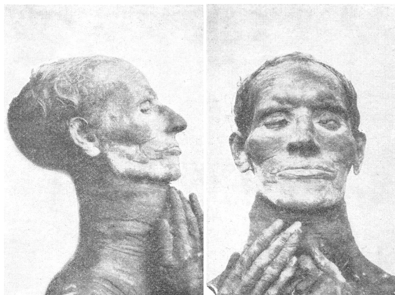
Nämä jättiläispatsaat pystytettiin Theban lähelle edustamaan aikojen halki Amenhotep III:ta ja hänen puolisoaan. Niiden korkeus on lähes 20 m. Oikeanpuoleista kreikkalaiset ja roomalaiset pitivät salaperäisen Memnon-jumalan patsaana. Muinoin sen ääreen saapui pyhiinvaeltajia kaukaisista maista kuuntelemaan musikaalisia ääniä, joita sen sanottiin päästelevän auringon noustessa.

MAAILMAN KAUNEIMMAT ALABASTERIMALJAKOT.

Huolimatta siitä, että maailman museoissa on korvaamattomia antiikin kauneusaarteita, ei ole koskaan ennen nähty mitään niin hämmästyttävän täydellisen aistikasta ja taiturimaista kuin nämä maljakot, jotka löydettiin Tutankhamonin haudan esihuoneen nurkkauksesta. Niiden sisältämien hyvänhajuisten nesteiden tuoksu oli vielä 3300 vuoden kuluttua heikosti tunnettavissa.

tiin ryöstäneen Bibân-el-Mulûkin hautoja ja jotka myös asiakirjojen mukaan monesti tunnustivat rikoksensa. Mutta riittämätön ravinto ja epäterveelliset työolot aiheuttivat usein levottomuuksia vainajain kaupungin työläisten joukossa ja epäilemättä juuri tämä työolojen sekavuus oli suuressa määrin omiaan johtamaan lakkoilevia ryöstämään hautoja. Tällaisia levottomuuksia sattui löytyneiden asiakirjojen mukaan Ramses III:n yhdeksäntenäkolmatta hallitusvuonna (1164 e. Kr.) ja Ramses IX:n hallitessa (noin 1130 e. Kr.). »Asiatic Reviewin» huhtikuun numerossa 1923 on Warren R. Dawson esittänyt yhdistelmän kaikista hallussamme olevista tiedoista, jotka käsittelevät näitä Kuningasten laakson levottomuuksia ja ryöstöjä — ja niiden historia on todella kiinnostava.

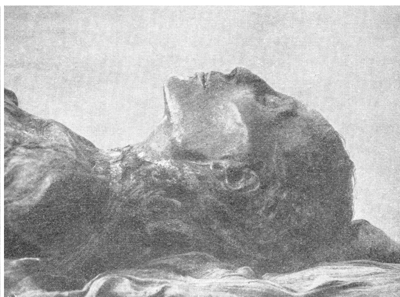

JUJAN MUUMIO SIVULTA JA EDESTÄ.
Jujan muumio löytyi vuonna 1905 Kuninkaiden laaksosta Jujan ja Tujun haudasta. Se oli suljettu sarkofagiin ja arkkuihin, joiden kuvat ovat sivuilla 137 ja 138. Muumion sideverhon liinasiteissä oli runsaasti marmori-, kipsi- ja kultauskoristeita.

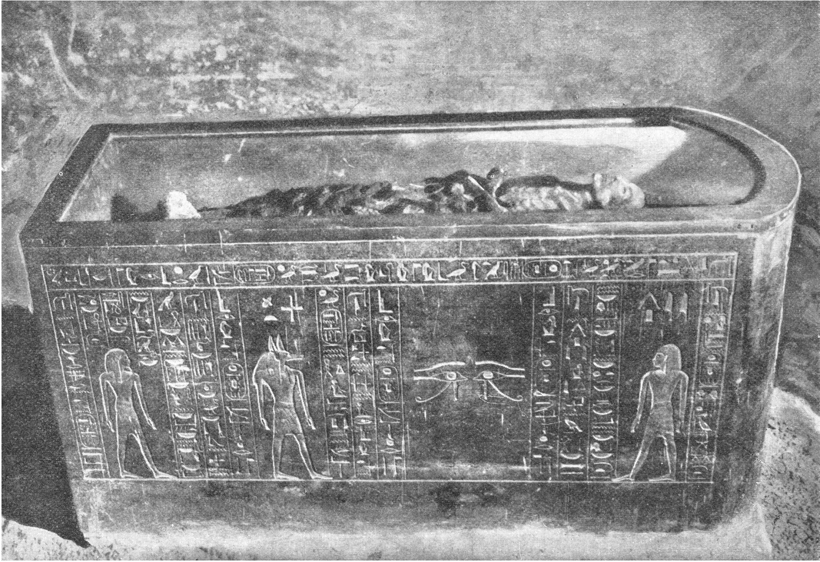
Järjestyksen jälleen palauduttua Egyptiin yritettiin maineikkaiden faraoiden muumiot korjata entiselleen. Vaikeudet olivat monet ja eräissä tapauksissa jouduttiin muumioita useiden vuosisatojen kuluessa yhä uudelleen siirtämään kätköpaikasta toiseen, kunnes lopulta enemmän kuin kolmenkymmenen kuninkaan ja kuningattaren muumiot joutuivat pysyväisesti lepäämään kahdeksankolmatta vuosisadan ajaksi Der-el-Bahrin kuuluisaan luolahautaan (josta ne löytyivät vuonna 1881). Yhdeksän muumiota siirrettiin Amenhotep II:n hautaan (josta ne löytyivät vuonna 1898) ja useita muita toisiin paikkoihin. Monet tällaiset muinaisten kuninkaiden ryöstetyt muumiot asetettiin yksinkertaisiin arkkuihin, jotta ne paremmin säilyisivät turvassa, ja arkkujen kansiin kirjoitettiin kuvaukset näistä tapauksista ja tarkastajain tiedonannot.

Pappien yrittäessä kahdennenkymmenennen ja kahdennenkymmenennensimmäisen dynastian aikana restauroida näitä muumioita johtui välittömänä tuloksena heidän ponnistuksistaan, että balsamoimisen teknilliset menetelmät muuttuivat perusteellisesti. Kun balsamoijat ensimmäisenkolmatta dynastian aikana havaitsivat, miten monesta muumiosta oli hävinnyt elävien näköisyys, he yrittivät kokeilla uusia menetelmiä. Pellavaa tai savea tukittiin ihon alle ja koko ruumis jäykistettiin, jotta vanhoissa muumioissa usein havaittu litistyminen ja muotojen vääristyminen olisi estynyt. Käytettiin keinotekoisia silmiä ja erikoisin toimenpitein (esim. vahakaavoja käyttämällä) yritettiin suojella nenää, suuta, korvia ja silmiä menettämästä muotojaan. Lopuksi maalattiin iho. Mutta kaiken tämän suoritettuaan balsamoitsija kuvitteli lopultakin saavuttaneensa päämäärän, jota hänen edeltäjänsä määrätietoisesti olivat tavoitelleet enemmän kuin kahdenkymmenen vuosisadan aikana. Hän oli

TOTMES IV JA ERÄÄN KUNINGATTAREN MUUMIO.
Vasemmalla erään toisenkolmatta dynastian kuningattaren muumio. Oikealla Totmes IV, eräs kahdeksannentoista dynastian farao. Kuningattaren (noin 900 e. Kr.) muumio osoittaa, miten balsamoimistekniikka ajan kuluessa kehittyi; silmät ovat keinotekoiset ja kasvonpiirteet on saatu säilymään ihon alle tukituin savitäyttein.

AMENHOTEP II:N MUUMIO, BALSAMOITU NOIN VUONNA 1420 E.KR.
Loret löysi vuonna 1898 Kuninkaiden laaksosta Amenhotep II:n haudan. Haudasta löydettiin samalla kertaa yhdentoista kuninkaan muumiot. Kymmenen niistä siirrettiin Kairon museoon, mutta Amenhotep II:n muumio jätettiin kivisarkofagiinsa, jossa se vieläkin lepää sähkölampun valaisemana kunniavuoteessaan. Vuonna 1901 pääsi hautaan varovaisuustoimenpiteistä huolimatta tunkeutumaan ruumiinryöstäjäin ikivanhan elinkeinon harjoittajia, jotka viilsivät auki muumion sideverhon löytääkseen kuninkaallisia aarteita.

tehnyt muumion, joka samalla kertaa oli vainajan todellinen ruumis ja hänen muotokuvapatsaansa.

Vanhimmista ajoista alkaen oli tapana poistaa ruumiista useimmat sisälmykset. Sydäntä ja munuaisia pidettiin kuitenkin niin tärkeinä, että balsamoitsijat koettivat saada ne säilymään oikeissa paikoissaan. Sisälmyksistä, jotka oli poistettava, pidettiin maksaa, keuhkoja, vatsalaukkua ja suolistoa erikoisen tärkeinä ja ne asetettiin neljään uurnaan, jotka haudattiin yhdessä muumion kanssa tai välistä erikoisessa arkussa. Horus jumalan neljän pojan katsottiin suojelevan näitä neljää uurnaa ja kahdeksannentoista dynastian jälkeen alettiin niissä käyttää erilaisia kansia — kansi, jossa oli ihmisenpää, merkitsi maksaa, paviaaninpää keuhkoja, shakaalinpää vatsalaukkua ja haukanpää suolistoa. Mutta ensimmäisenkolmatta dynastian aikana, jolloin alettiin ponnistella muumion täydellistämiseksi, tuli tavaksi sijoittaa nämä sisälmykset takaisin oikeihin paikkoihinsa ruumiiseen.

Muumioiden muodon säilyttämisen teknilliset menetelmät muuttuivat niin monimutkaisiksi ja vaikeiksi, että seurauksena oli mitä kammottavimpia epäonnistumisia. Nämä saivat koko balsamoimistaidon nopeasti rappeutumaan. Mutta itse ruumiin säilymiseen kohdistuvan mielenkiinnon laimentuessa alettiin yhä huolellisemmin koristella siteiden kietoman muumion ulkopuolta. Siitä johtui, että myöhempien kausien, erikoisesti kreikkalaisen ja roomalaisen ajan, muumiot ja muumioiden arkut tavallisesti maalattiin hilpein värein.

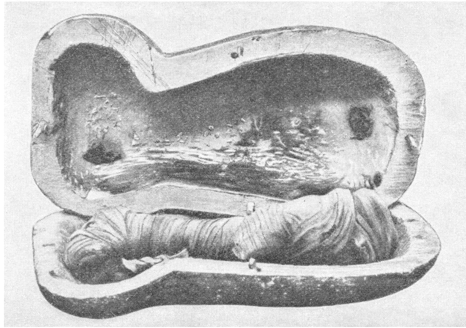
Vielä kristinuskon tullessa Egyptiin ja ensimmäisten piispojen kieltäessä kuolleiden balsamoimisen kansa kieltäytyi luopumasta tavasta, jota heidän esivanhempansa olivat harjoittaneet neljättä tuhatta vuotta. Mutta vaikka suuren Antoniuksenkaan kaltaiset hurskaat piispat eivät kyenneet lopettamaan balsamoimistapaa, niin muha-

mettilaiset onnistuivat kuitenkin arabialaisten valloitettua Egyptin väkivaltaisin keinoin hävittämään juuriaan myöten Egyptin sivistyksen luonteenomaisimman keksinnön.

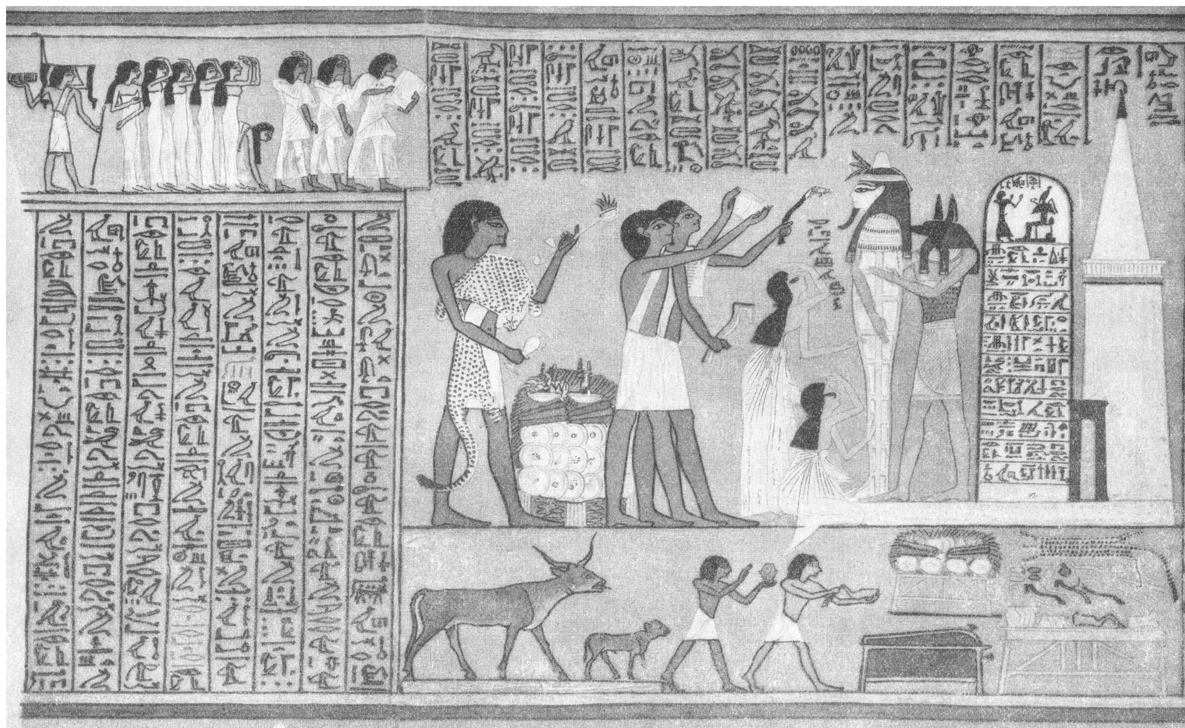
Joskin muumioimistapa siten hävisi Egyptistä, se on kuitenkin elänyt edelleen maailman muissa osissa. Tämä egyptiläinen tapa siirtyi jo varhain Palestiinaan ja Syyriaan ja ainakin jo kuudennen vuosisadan aikana e. Kr. Afrikan koko pohjoisrannikko oli omaksunut sen samoin kuin Nubia ja Sudan, Uganda ja Nigerin ja Kongon joenlaaksot. Myöhemmin tapa levisi vielä kauemmas Afrikkaan, esimerkiksi Rhodesian Simbabwen seutuun, Kanarian saarille ja Madagaskariin.

Mutta kulttuurin jatkuvasti levitessä vuosisatojen kuluessa balsamoimistapa levisi myös Eurooppaan ja Intiaan. Intiasta ja Ceylonista se levisi Birmaan, Itä-Intian saariin ja Indo-Kiinaan, Uuteen Guineaan, Australiaan ja Melanesiaan ja sittemmin kristinuskon ensimmäisten vuosisatain aikana Etelämeren saarille, Peruun ja Keski-Amerikkaan. Samanaikaisesti se levisi Aasian itärannikkoja pitkin Aleuttien kautta Amerikan luoteisrannikolle.

Siten balsamoimistaidon leviäminen on kumoamattomimpia todistuksia Egyptin sivistyksen vaikutuksesta melkeinpä koko maailmaan.

MUUMIOITU JÄSEN PUUKOTELOSSAAN.
Theodore M. Davis tapasi muumioituja jäseniä puukoteloissa löytäessään vuonna 1905 Jujan ja Tujun haudan Theban kohdalta Niilin vasemmalta rannalta.

MUINAISEN EGYPTIN PAPIT HERÄTTIVÄT MAAGILLISIN KEINOIN VAINAJAIN MUUMIOT UUTEEN ELÄMÄÄN.

Muumion preparoimisen jälkeen oli tehtävä vielä muutakin vainajan hyväksi. Muuatta tällaista toimitusta sanottiin »suunavauksen menoiksi» ja se liittyi juhlamenosarjaan, jonka tarkoituksena oli antaa muumiolle uusi henki ja tehdä siitä sovelias asunto »ka'lle» eli haudassa elävälle vainajan kaksoisolennolle. Tämä kaksoisolento syntyi samalla kertaa kuin ihminenkin, mutta ihmisen kuoltua se alkoi elää itsenäistä elämää ja saattoi vaeltaa maailmassa, niinkuin halusi. Sen oli kuitenkin aina palattava takaisin hautaan, sillä se eli hautauhreista. »Ba» eli sielu, jonka vertauskuvana oli ihmispäinen haukka, oli se osa ihmisestä, joka pääsi matkustamaan paratiisiin. Tässä Huneferin »kuolemankirjan» kuvassa näemme muumion, jonka edessä Huneferin puoliso ja tytär vuodattavat kyyneleitä ylimmäisen papin ja hänen apulaistensa suorittaessa salaperäisiä juhlamenoja. Näemme myös Anubis jumalan syleilevän kuollutta osoittaakseen, että vainaja saattoi luottaa hänen suojelukseensa. (British Museumin Huneferin papyruksesta.)

SIELUN MATKA PARATIISIIN

Tutankhamonin haudan sisimmässä kammiossa on egyptiläinen shakaali kolmenkymmenen pitkän vuosisadan aikana vartioinut muumiota. Tuo shakaali johtaa meidät koskettelemaan maailman vanhimpia sielun kohtaloon liittyviä uskomuksia. Muinoin kuviteltiin, että ihminen kuolemansa jälkeen samoin kuin elinaikanaankin tarvitsi alinomaan uskollista toveriaan koiraa, vartijaansa ja vakoilijaansa ammoisista ajoista alkaen, puolustajaansa vihamielisiä ihmisiä ja petoja vastaan ja opastaan ja ohjaajaansa vaeltaessaan kauas ravintoa ja suojaa etsiessään.

Primitiiviset kansat pitivät shakaalia leijonan vakoojana. Se on koiran läheinen sukulainen ja koira oli ensimmäinen eläin, jonka ihminen kesytti ja kohotti jumalaksi. Herodotos kertoo, että egyptiläinen lempikoiransa kuollessa pukeutui surupukuun ja ajeli tukkansa ja partansa ja että koiria varten oli pyhiä hautausmaita. Epäilemättä siksi, että villit shakaalit öisin hiiviskelivät hautauspaikkojen ympärillä, egyptiläiset alkoivat pitää shakaalia »vainajain koirana» ja palvelivat sitä Anubis jumalana. Monet muinaiset ja nykyiset kansat ovat järkähtämättömästi uskoneet, että pimeässä ulvova koira julistaa kuolonjumalan tai kuolonjumalattaren äkillistä hiipivää tuloa. Niinpä kreikkalainen runoilija Teokritos antaa Simaethan huudahtaa: »Kuuntele! Koirat ulvovat kaikkialla kaupungissa, Hekate (Hadeksen portinvartija) on tulossa. Kiirehdi takomaan pronssikymbaaleja.» Monet kansansadut ja muinaiset myytit kertovat Hadeksen kaameista vahtikoirista, vainukoirista, jotka seuraavat sielua, ja koirista, jotka hyökkäävät herrainsa henkeä uhkaavien yliluonnollisten olentojen kimppuun.

VAINAJAN SIELUN ASUNTO.
Egyptiläisten hautaustavoista on vaikea saada yhtenäistä käsitystä — miten selitämme esimerkiksi vähäiset savitalot, jotka asetettiin hautaan vainajan sielua varten. Huom. istuin, jonka muoto viittaa kymmenenteen tai yhdenteentoista dynastiaan.

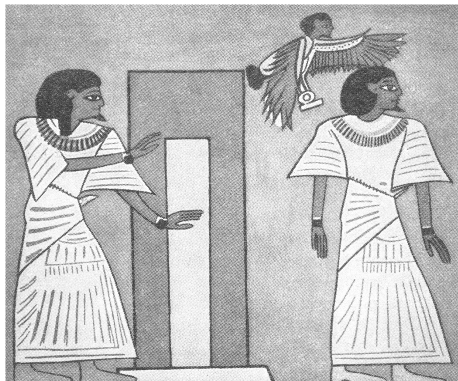
Tutankhamonin aikana Anubiksesta oli kuitenkin kehittynyt erittäin monimutkainen jumaluus, jonka luonne oli kaksinainen. Haudassa hän oli muumion vieressä makaava tai seisova vartija. »Olen tullut suojelemaan Osirista (kuollutta faracta)», selittää Anubis »Kuoleman kirjassa». Hänen oletettiin myös auttavan muumioimistoimitusta. Toisessa muo-

SIELUN ENSIMMÄINEN LENTO.
Muumion maagillisten varusteiden, amulettien ja loitsukaavojen järjestäminen oli tärkeä toimitus, jota Anubis jumalan arveltiin suojelevan. Tässä näemme hänen laskevan vainajan ruumiin haudan vuoteeseen. Ihmispäinen lintu on vainajan sielu, jolla on kädessään tuulenantava purje ja vallan valtikka.

vot ovat vuoroin mustat kuin yö, vuoroin kultaiset kuin aurinko.»

Anubiksen kaksinainen luonne johtui kuitenkin pääasiallisesti kahden muinaisen egyptiläisen kultin sulautumisesta yhteen, Osiriksen kultin, jonka kannattajat alkuaan uskoivat lännen paratiisiin, ja auringonpalvojain kultin, jonka kannattajat uskoivat idän taivaalliseen paratiisiin — »taivasten itäpuolella» niinkuin pyramidien muinaiset kirjoitukset iskevästi ilmaisevat. Molempien kulttien välinen alkuperäinen ristiriita kertautuu kaikuna noin vuoden 2700 e. Kr. aikaisissa hautakirjoituksissa. »Älä astu noihin lännen virtoihin», varoitettiin faraota. »Ne, jotka sinne menevät, eivät milloinkaan palaa.» Toisessa dossaan hän saattoi sielun taivaalliseen paratiisiin. Käsitellessään näitä uskomuksia ja »egyptiläisten kuvittelemaa Anubiksen ja koiran välistä yhtäläisyyttä» Plutarkos mainitsee egyptiläisten havainneen, että shakaali oli »yhtä valveilla öisin kuin päivisinkin», joten Anubista kreikkalaisten Hekaten lailla pidettiin »niin hyvin taivaan kuin manalankin seutujen yhteisenä jumalana». Apuleius kertoo tarinassaan »Kultainen aasi», että Osiriksen ja Isiksen palveluksen kulkeuduttua Roomaan Isiksen juhlakulkueissa koirajumalan pää oli pystyssä ja niska kohollaan ja hän puhuu koirajumalasta »taivaan ja helvetin välisenä sanansaattajana, jonka kas-

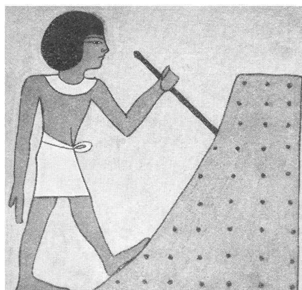

SIELU LÄHTEE HAUDASTA.
Juhlamenojen päätyttyä ja surevien lähdettyä haudasta oli sielukin vapaa lähtemään ja aloittamaan vaarallisen matkansa paratiisiin. Tässä kirjuri Anin papyrukseen kuuluvassa kuvassa näemme vainajan seisovan haudan ovella varjonsa eli »kaibitin» seurassa. Ihmispäinen haukka merkitsee sielua niinkuin tavallisesti.

Breastedin kääntämässä kirjoituksessa neuvotaan päinvastoin vainajaa menemään »länteen» mieluummin kuin »itään», kun taas kolmas kirjoitus selittää sovitellen, että »kuningas Unis lepää elämästä (kuolee) lännessä . . . kuningas Unis sarastaa jälleen idässä.»

Osiris, jumalaksi ylentynyt muinainen kuningas, identifioidaan lännen kultin jumalaksi ja häntä sanotaan »lännen miehistä ensimmäiseksi». Todennäköistä on, että tarinaan hänen paloittelemisestaan sisältyy hämärä muisto muinaisesta hautaustavasta, jonka tarkoituksena oli vapauttaa sielu, niin että se saattoi lähteä länteen yön villin vainukoiran opastamana. Myöhemmin egyptiläiset pitivät paloittelemistapaa inhottavana ja antoivat muumion huudahtaa »Kuoleman kirjassa»: »Älköön päätäni irroitettako kaulastani, älköön kieltäni kiskottako suustani . . . Kokonainen on ruumiini älköönkä sitä hajoitettako.» Koskettelemamme kamala tapa lienee vallinnut Pohjois-Afrikan muinaisten kansojen keskuudessa, jotka tunkeutuivat Eurooppaan ja azilaikana (keskimmäisen kivikauden ensimmäisenä jaksona) hautasivat kuolleittensa päät Baijerin Ofnetin luolaan kääntäen niiden kasvot länteen päin ilmeisesti uskoen lännen paratiisiin, johon Egyptin Osiris, ensimmäinen ihminen, oli uskollisen koiransa auttamana raivannut tien.

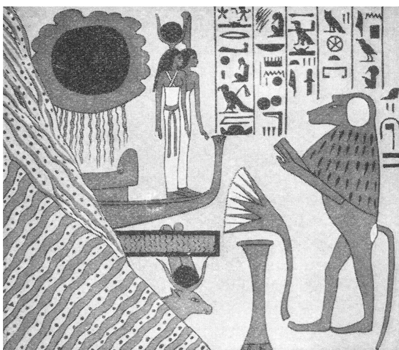
Egyptin varhaisimmat kirjoitukset eivät yksityiskohtaisesti kuvaile seikkailuja, joihin sielut joutuivat lähtiessään vaaralliselle matkalleen län-

MATKAN ALKU.
Sielu kiipeää lännen vuorta, joka erotti Egyptin Amentin myytillisestä maasta.

nen paratiisiin, mutta nähtävästi sielujen oli tunkeuduttava synkkien erämaiden halki, kiivettävä korkeita vuoria, kahlattava virtojen poikki ja taisteltava kamalien hirviöiden kanssa — jättiläismäisten ja ihmeellisten petojen ja matelijain, tulta purskuttavien käärmeiden, ahnaskyntisten synkkien olentojen kanssa ja niin edespäin. Vainukoira auttoi kuitenkin vainajaa voittamaan tai välttämään nämä vaarat järkähtämättömästi opastaen hänet varmaa tietä pitkin autuuden maahan. Erään järvenkin — »Liljojen järven» — poikki oli kuljettava, jolloin lautturina oli pahanilkinen ja julma »Takakasvoinen», joka oli lepytettävä suosiolliseksi.

Auringonpalvelijain kirjoitukset kuvaavat yksityiskohtaisemmin sielun viimeistä

RAN VENHE MATKALLA LÄNTEEN.
Idän kultin mukaan sielu astui auringonjumalan Ran venheeseen ja lähti yöllä lännen vuorelle sekä heräsi joka aamu uuteen elämään yhdessä Ran kanssa idässä.

LÄNNEN ERÄMAAN VAAROJA.
Lännen Amentiin matkustavien sielujen oli parasta välttää näitä kohtalokkaita apinoita, jotka nuotalla kalastivat ihmissieluja. Tarpeelliset ohjeet saanut sielu ymmärsi pysyä ihmishahmossaan.

matkaa. Ne ilmaisevat myös, miten vaihtelevia uskomuksia liittyi kuolemanjälkeiseen elämään. Kauniin muinaisen uskomuksen mukaan farao kuollessaan muuttui avuttomaksi sylilapseksi, jota äitijumalan oli imetettävä. Professori Breasted on kääntänyt eräitä luonteenomaisia pyramidikirjoituksia, jotka käsittelevät tätä aihetta. »Tämä kuningas Pepi tuntee äitinsä», selittää muuan kirjoitus ja jumalaa kehoitetaan imettämään häntä seuraavin sanoin:

»Oi, tämän kuningas Pepin äiti . . . ojenna rintasi tälle kuningas Pepille, anna tämän kuningas Pepin imeä sitä.»

Toinen kirjoitus antaa jumalan rauhoittavasti vakuuttaa:

»Oi, minun poikani, Pepi, minun kuninkaani, ojennan rintani sinulle, jotta sitä imisit, minun kuninkaani, ja eläisit, minun kuninkaani, niin kauan kuin olet pienokainen.»

EGYPTIN ELÄMÄNPUU.
Näemme tässä naisjumala Nutin ojentavan vainajalle ja hänen puolisolleen pyhästä sykomoripuustaan leipää ja vettä väsyneiden matkalaisten virkistämiseksi. Häntä ei tule sekoittaa taivaanjumalatar Nutiin. Usein hän merkitsee Hathoria, lännen valtiatarta.

Mutta sylilapsena jälleensyntymisen ajatus oli jo vanhentunut varhaisten dynastiain pyramidien aikana. Epäilemättä muumioimistapa, jota vähitellen alettiin soveltaa, liittyi jotenkin tämän kuvitelman (nim. sielu sylilapsena) hylkäämiseen. Faraon ruumis säilytettiin, jotta hän itse täysikasvuisena voisi elää todellista elämää taivaitten tienoilla, ja eri tekstit kuvastavat useita erilaisia käsityksiä, miten hänen arveltiin pääsevän taivaaseen. Eräät vanhat ja verraten uudetkin tekstit puhuvat Jakobin unessaan näkemiä muistuttavista tikapuista — »tikapuut, joiden pää ulottui taivaaseen; ja katso, Jumalan enkelit kävivät ylös ja alas niitä myöten.» (1 Moos. 28: 12.)

»KUOLEMAN KIRJAN» MAGIAA.
Esirukouksin ja oikeita loitsuja käyttäen sielut saattoivat turvautua naisjumala Hathorin apuun matkansa viimeisessä vaiheessa. Lehmän hahmossa hän kantoi väsyneet sielut selässään nopeasti laukaten pahojen voimien täyttämien erämaiden halki.

Muuan pyramidikirjoitus kertoo, miten »jumalat rakentavat tikapuut kuningas Pepille», ja toinen kirjoitus kehoittaa kuningas Unista kiipeämään tikapuita pitkin taivaaseen. Tikapuut muuttuivat lopulta portaiksi, minkä uskomuksen Osiriksen kultin kannattajat omaksuivat sen jälkeen kuin tämän jumalan paratiisi oli kohotettu pilvien yläpuolelle. Välistä puhutaan puutikapuista, välistä köysiportaista. Toisten uskomusten mukaan tuuli kohotti vainajan taivaaseen tai hän kiipesi savupatsasta pitkin ja jatkoi matkaansa pilven hartioilla. »Taivaan pilvi on kantanut hänet pois», selittää muuan kirjoitus toisen kertoessa: »Farao kiipeää taivaaseen mahtavan suitsutusrovion savua pitkin.» Monessa vanhassa egyptiläisessä kuvassa näemme sielun »ban» ihmispäisenä lintuna. Kuvitelma sielusta, joka linnun hahmossa tavoittaa taivaan, on yhtä vanha kuin pyramiditkin, joiden aikana jumalia kehoitettiin tähtinä lehahtamaan pimenevälle taivaalle. »Hauk-

OSIRIKSEN PARATIISIN RIEMUJA.
Erämaanmatkan kauhujen jälkeen paratiisin viileät virrat virkistivät ihanasti. Tässä näemme Anin ja hänen vaimonsa Tutun juovan taivaallisen Niilin virkistävää vettä hedelmiä notkuvien rantapalmujen keskellä.

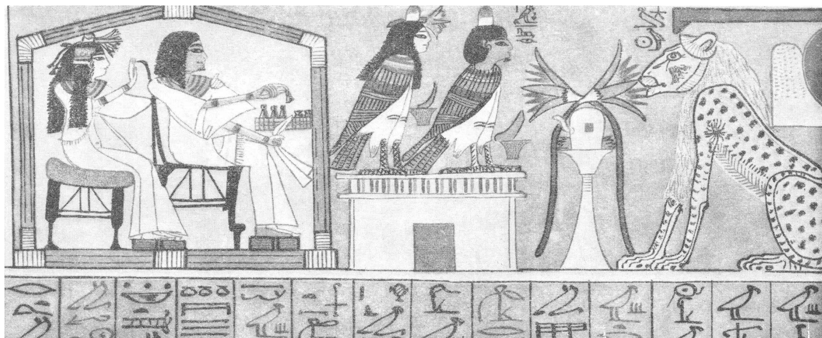
kirjoitusten mukaan faraon kohotti maan päältä äitijumala, jonka vartalon kuviteltiin taivaana kaartuvan maailman ylitse, jolloin hänen käsivartensa ja jalkansa tukivat neljää ilmansuuntaa. Vanhoissa piirroksissa näemme näin ollen äitijumalan käsivarsien ojentuvan kaartuvasta taivaasta maata kohden ja muuan pyramidikirjoitus selittää erään muinaisen faraon puoleen kääntyen tämän vertauskuvallisuuden seuraavin sanoin: »Nut (taivaanjumalatar) on ojentanut käsivartensa sinulle, hän, jonka hiukset virtailevat (auringonsäteet) ja rinnat riippuvat.» Toiset säilyneet kirjoitukset kehoittavat jumalia ja pappeja (sananmukaisesti »palvelijoita») nostamaan jälleensyntyneen hal-

kana lennät taivaaseen», sanoo muuan kirjoitus faraolle. »Olet istuutunut pilven hartioille kuin lintu maston nenään», sanoo toinen kirjoitus käyttäen egyptiläisten kirjoitusten luonteenomaista kuvakieltä.

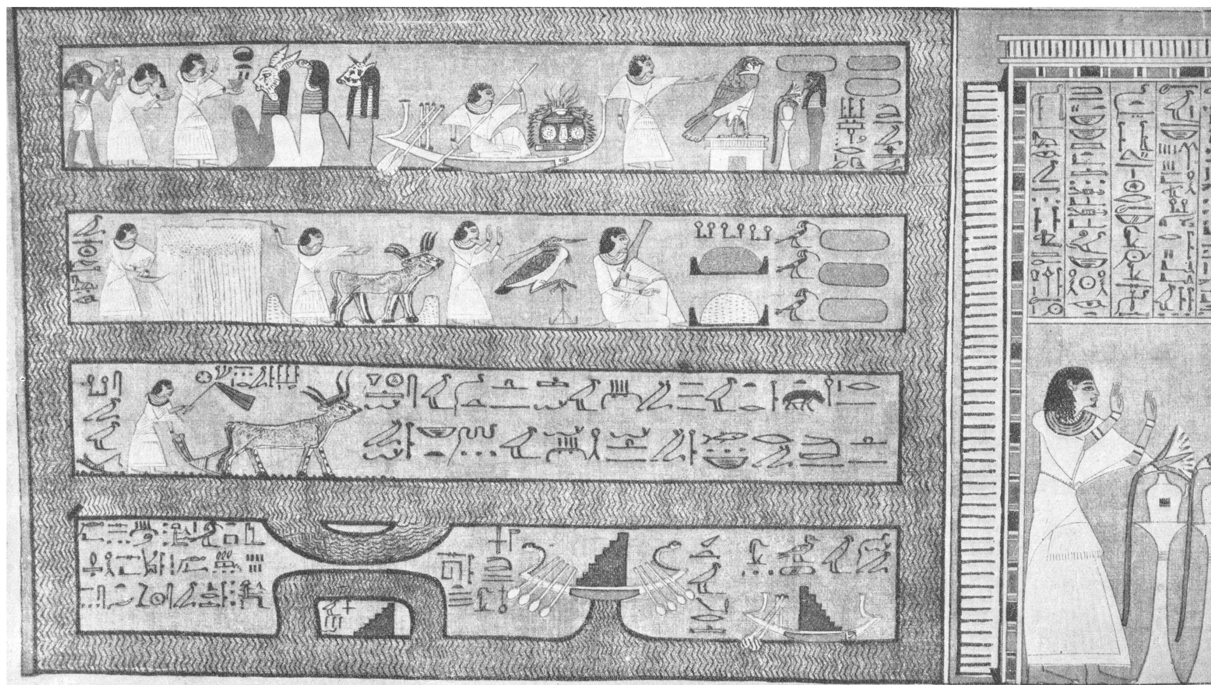
Ilmeisesti käsitys sielun muuttumisesta ei kuitenkaan täysin tyydyttänyt teoretisoivia pappeja, jotka yhä edelleen uskoivat perinnäistiedon imettäviin jumaliin. Eräiden hyvin vanhojen kuolin-

litsijan ruumiin taivaaseen.

Faraon tavoitettua taivaankannen, jonka oletettiin olevan rautaa, hänen oli koetettava saada sen ovet tai portit avautumaan. Tätä tarkoitusta varten hänen käytettäväkseen annettiin maagillisia tekstejä. Mutta se, että pyramidikirjoitukset lakkaamatta kehoittavat vainajaa menemään itään, viittaa ilmeisesti uskomukseen, että vain aamun sarastaessa oli mahdollista päästä taivaan asumuk-

VANHURSKAIDEN ILONAIHEITA LÄNNEN TUOLLA PUOLEN.
Jos vainaja oli eläessään harrastanut metsästystä, hän sai paratiisissakin metsästää, jos hän oli juhlinut, hän sai paratiisissakin juhlia ja kaikki hänen maisen elämänsä puuhat toistuivat siellä. Ani ja hänen puolisonsa olivat nähtävästi tässä maailmassa pitäneet arvossa hiljaista tammipeliä, sillä kuvassa näemme heidän jälleen harrastavan tätä maallista huvitusta huvimajan viileässä varjossa. Heidän sielunsa ovat tavanmukaisessa linnunhahmossaan lehahtaneet heidän hautansa harjalle istumaan huvimajan viereen. Vainajain saatua »sahunsa» eli henkiruumiinsa näitä sieluja pidettiin erillisinä olentoina.

MONIEN VAIVOJEN JÄLKEEN SIELU SAA RAUHAN OSIRIKSEN KUNINGASKUNNASSA.

Molemmat värikuvat esittävät tuomitsemistoimitusta sielun saapuessa Amentiin ja Osiriksen saliin. Ellei sielu kestänyt koetta, Amemit ahmaisi sen tai se muutettiin mustaksi siaksi. Tässä näemme ibiksenpäisen Totin opastavan kirjuri Ania, joka loistavasti on kestänyt kokeensa, jumalten luokse autuuden kentille. Ani purjehti taivaallista Niiliä pitkin. Lännen ihanassa maassa oli peltoja ja jokia, sadot kasvoivat siellä suuremmiksi kuin maan päällä, sielu tapasi siellä esivanhempansa ja eli samoin kuin maan päälläkin, mutta kuitenkin ihanteellista elämää. Ylimm. kuv. Ani saapuu paratiisiin, alempana näemme hänen kyntävän, korjaavan satoa ja kylvävän taivaallisia tiluksiaan.

siin. Valimo (mesnet), jossa uusi aurinko valettiin, oli itäisen taivaanrannan takana. »Kun valimon ovet avataan», selittää muuan kirjoitus, »kohoaa kehrä (s.o. aurinko).» Kuolleen miehen astuessa sisään valimon porteista häntä seurasi Horus »vihreän haukan» hahmossa. Tällöin häntä nimitettiin »aamutähdeksi», mikä myös viittaa uskomukseen, että taivaan seutuihin »pilvien itäpuolelle» päästiin vain aamun sarastaessa. Sen jälkeen avautui vaeltavalle sielulle Ran, auringonjumalan, ihmeellinen valtakunta. Horus-haukka opasti faraon »elämän kentän» keskellä olevan järven rannalle. Järvessä oli saari, jossa elämänlähteen vieressä kasvoi elämänpuu (taivaallinen sykomoriviikunapuu).

Tästä ihmeellisestä puusta on monta kuvaa. Se on toisinaan äitijumala Hathorina käsitetyn Nutin vertauskuva. Näemme välistä jumalan kohoavan puusta ruukku toisessa ja kakkuja ja hedelmiä toisessa kädessään. Välistä näemme hänen kaatavan jotakin nestettä, »elämän vettä», toisessa kädessään olevasta ruukusta. Neste virtaa faraon ojentuneeseen käteen. Jumalan toisesta kädestä vuotaa nestettä ihmispäisen linnun, »ban», suuhun, lintu esittää tällöin sielua. Välistä jumala saattoi myös istua puun juurella, jolloin farao rukoili häntä, sillä välin kuin hänen nimeään uurrettiin puunrunkoon, tai Tot jumala kirjoitti sen siihen.

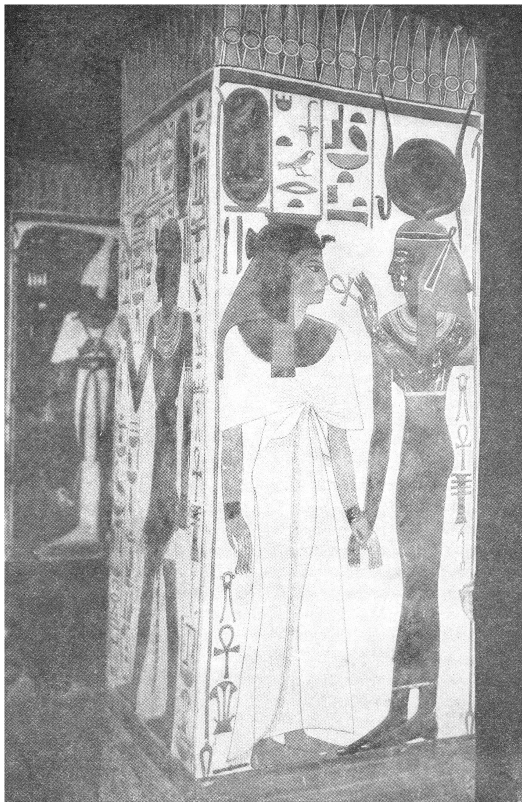
Pyramidikirjoituksissa viitataan usein faraon taivaalliseen »aamiaiseen». Hän ei ainoastaan saanut maistaa elämän puun hedelmiä ja nahkaa sekä elämän vettä, vaan myöskin »tuhansien puittensa hedelmiä», »tuhansia härkiään», »tuhansia oluttynnyreitään» ja kaikkia niitä »tuhansiaan, mistä jumala elää».

Toisen uskomuksen mukaan farao astui auringonjumala Ran venheeseen. Sitä ennen hänen kuitenkin oli voitettava vihollisensa ja kadehtijansa. Auringonlaivassa istui Ran kirjuri. Farao murti tämän kirjurin taulun ja kynän ja heitti hänet venheestä ryhtyen itse jumalan seuralaiseksi ja kirjuriksi. Aikojen kuluessa teoretisoivat papit johtuivat antamaan faraon vallata itsensä Ran paikan. Joka päivä farao purjehti idästä länteen virtaavaa taivaallista Niiliä pitkin. Sen vesi oli »turkoosien vettä», sillä turkoosi oli taivaanjumalattaren pyhä kivi ja hän itse oli syntynyt vedestä. Auringon laskiessa venhe saapui manalaan (Duat eli Dewat) ja solui pitkin manalan Niiliä, joka jakautui kahteentoista tuntiosastoon. Ensimmäisen tunnin osastoon päästiin »kiinteän pimeyden» seinän lävitse, mutta auringonjumalan läsnäolo valaisi niin tämän kuin seuraavatkin osastot. »Kirjoissaan» papit tavallisesti pitkäveteisesti ja yksityiskohtaisesti kuvailivat eri »tunteja».

Eri ihmisluokkien sielut oleskelivat näissä osastoissa jumalten vartioimina. He toivottivat auringonjumalan tervetulleeksi ja palvoivat häntä valontuojana. Ran siirtyessä seuraavaan osastoon sielut itkivät pimeässä Osirista ja »raastoivat epätoivoissaan hiuksiaan». Eräässä osastossa oli tulikuoppia, joissa kidutettiin pahoja ihmisiä, koska he maan päällä olivat olleet Ran vihollisia, herjanneet häntä ja vastustaneet hänen käskyjään. Muutamilta katkaistiin kaula, toiset upotettiin syvyyden kuiluun, toisia kiusattiin kiehuvissa vesilammikoissa tai tulikuopissa tai pahansuovat demoonit haavoittivat heitä lakkaamatta veitset aseinaan.

Manalan halki taivaltaessaan Ran oli voitettava lukuisia vihollisia, muun muassa kamala käärme Apép, sielujen nielijä, jättiläismäisiä liskoja, eri eläimistä yhtyneitä hirviöitä, tulta sylkeviä käärmeitä jne. Egyptiläiset pelkäsivät myrkkykäärmeitä ja pyramidien kirjoitusten joukossa, kuolemankirjoissa jne., on paljon käärmeen loitsuja. Selviydyttyään manalasta auringonjumala ja hänen kirjurinsa farao purjehtivat edelleen »elämän kentälle», missä he puhdistautuivat ja saivat ruokaa ja virvokkeita ennen lähtöään aamuruskon porteista maailmaa valaisemaan ja hallitsemaan. Tämä oli pyramidien ajan käsitys, mutta myöhempinä aikoina siihen liittyi yhä uusia yksityiskohtia. Auringonparatiisi oli alkuaan yksinomaan faraota varten. Hymnejä ja maagillisia tekstejä, jotka takasivat hänelle pitkän elämän, uurrettiin pyramidihautoihin. Maan päällä hän hallitsi jumalana ja kuoleman jälkeen hänestä tuli auringonjumalan seuralainen tai suorastaan auringonjumala, joka vallitsi vuodenaikoja, antoi Niilin tulvia ja tuotti runsaita satoja. Mutta idän kultin sulauduttua lännen kulttiin uskottiin, että kaikki muumioidut vainajat pääsivät »elämän kentälle», taivaalliseen paratiisiin pilvien itäpuolelle.

Esidynastinen kuningas Osiris, jota pidettiin myös hyvien lakien säätäjänä, löysi ensimmäisenä Egyptin kanssa samansuuntaiseen lännen paratiisiin johtavan tien. Tämän kukkuloiden ympäröimän ja taivaallisen Niilin kasteleman paratiisin laaksoon hän toimitti maanviljelyksen ja istutti hedelmäpuita ja siellä hän tuomitsi kuolleita. Sielujen oli työskenneltävä tässä toisessa maailmassa samalla tavoin kuin maan päälläkin, mutta

KUNINKAIDEN JA HEIDÄN PUOLISOITTENSA KOHTALO.
Faraota ja hänen kuningatartaan odotti toisessa maailmassa loistavampi kohtalo kuin muita kuolevaisia, joskaan ei kenties yhtä tyydyttävä. Tässä Kuninkaiden laakson hautamaalauksessa näemme Isiksen itsensä ojentavan ankhin eli ikuisen elämän merkin kuningatar Nefertarille, Ramses II:n puolisolle, siten tunnustaen hänet jumalten vertaiseksi.

heidän ponnistuksensa palkittiin runsaasti, sillä he saivat korjata valtavia satoja ja hedelmäpuut kantoivat runsaammin hedelmiä kuin Egyptissä. Kaikki olivat onnellisia ja tyytyväisiä.

Mutta syntiset ja lainrikkojat eivät päässeet tähän paratiisiin, sillä noin kuusituhatta vuotta sitten egyptiläiset uskoivat ihmisen saavuttavan autuuden »tekojensa» ansiosta. Sen tähden ennen kuin vainaja pääsi tähän rikkaaseen ja kauniiseen ihmemaahan, tähän ihanteelliseen Egyptiin, hänet oli tuomittava ja häntä oli tutkittava menoin, jotka aikojen kuluessa kehittyivät yhä monimutkaisemmiksi. Vainaja opastettiin ensin komeasti tuomiosaliin, jossa Osiris istui valtaistuimellaan arvonsa vertauskuviin koristautuneena. Hänen rinnallaan seisoivat naisjumalat Isis ja Neftys, kun taas eri nonain, Egyptin maakuntain, kamalat jumalat istuivat ympäri salia. Salin keskellä oli suuri, huolellisesti tarkistettu vaaka, jossa haukanpäinen jumala Horus ja shakaalinpäinen jumala Anubis punnitsivat kuolleen sydämen (mielen ja tajunnan) sulka, totuuden vertauskuva, punnuksenaan ibiksenpäisen Tot jumalan toimiessa pöytäkirjan pitäjänä. Vaa'an vieressä makasi Tuholainen, krokodiilinpäinen naispaholainen, jolla oli virtahevosen ruumis ja naarasleijonan jalat ja joka ahmaisi kelvottomat.

Horus opasti juhlallisesti vainajan tuomiosaliin ja syvän hiljaisuuden vallitessa vainaja tervehti ja rukoili vaikenevaa ja totista Osirista »totuuden herrana». Sitten hän lausui sanat, joita sanotaan »kielteiseksi tunnustukseksi», — julistaen itsensä viattomaksi neljäänkymmeneenkahteen syntiin, joihin sisältyivät valhe, petos, varkaus, siveettömyys, murha, julmuus, pelkuruus, kasteluveden johtaminen naapurin pelloilta, pyhän tulen sammuttaminen ja jumalten pyhien kalojen, lintujen ja karjan hätyyttäminen.

Osiris ja muut jumalat pysyivät yhä vaiti tämän tunnustuksen jälkeen. Dramaattisesti jännittyneen hiljaisuuden vallitessa punnittiin sitten vainajan sydän vaa'assa. Jos kuollut havaittiin vanhurskaaksi, hänet johdettiin paratiisiin. Jos hänet havaittiin syntiseksi ja lainrikkojaksi, Tuholainen ahmaisi hänet tai hänet muutettiin mustaksi siaksi, eläimeksi, jota egyptiläiset inhosivat, ja karkoitettiin rangaistuksen ja tuhon seutuihin.

Tämän Osiriksen tuomiosalissa julistettavan, hirmuisen tuomion pelko ahdisti lakkaamatta muinaisia egyptiläisiä. »Hän, joka on siellä kaukana», lauloi pessimistinen runoilija, »hän on tarttuva niihin, jotka tekevät pahoja tekoja, ja rankaiseva heitä ... Totisesti on sanottava viisaaksi sitä miestä, jota ei hyljätä.» Tunnustuksen ihminen tosin saattoi opetella ulkoa, mutta kuka saattoi kestää vaa'an kaikenpaljastavan kokeen, kysyi syntinen kauhuissaan?

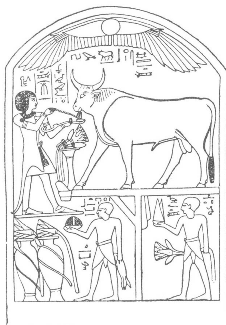
Papit osasivat kuitenkin voittaa tämän vaikeuden asettaen vainajan käytettäväksi kuoriaisen, johon oli kaiverrettu maagillinen loitsu. Tämän tarkoituksena oli estää sydän samoin kuin omatuntokin ääneen valittamasta tuomarin kohdistaessa tosia, mutta kamalia syytöksiä ihmiseen. Tapa osoittaa auringonpalveluksen vaikutuksen, sillä sen oppien mukaan kuollut pelastui, mikäli hän tunsi maagilliset manaukset, eikä suinkaan tekojensa ansiosta, niinkuin entinen Osiriksen, lainsäätäjän, tuomarin ja kuninkaan, kultti ankarasti edellytti. Muinaisten egyptiläisten joukossa oli yksilöitä, jotka jo niinkin varhain kuin vanhan valtakunnan aikana, monta sataa vuotta ennen Tutankhamonin aikaa, suhtautuivat epäilevästi pappien autuudenlupauksiin toisessa maailmassa. Kuningas Intepsin (noin 2500 e. Kr.) hautakappelista löytynyt laulu valittaa ihmisen maisen ruumiin ja hautojen tuhoa ja häviämistä. Kuningas ilmaisee epäilevänsä tulevaista onnea ja huomauttaa, että

»ainoakaan sielu ei palaa takaisin kohtaloansa kuvailemaan,
»lohduttamaan ja rauhoittamaan meitä.

Eläviä kehoitetaan nauttimaan elämästään täysin siemauksin, kunnes päivät tulee, jolloin muumio

»ei enää kuule valituksia hautansa ympäriltä,
»joissa ei ole mitään järkeä, sillä kuollut vaikenee.

Mutta kaikista kirjoituksista kenties alakuloisin on erään kreikkalaisen kauden egyptiläisen naisen hautakivestä löydetty kirjoitus, jossa nainen kehoittaa puolisoaan »syömään ja juomaan ilon ja rakkauden pikarista», niin ettei kuoleman ajatus pääse »lävistämään» hänen sydäntään ja »tuottamaan murhetta» hänelle, »sillä», niin nainen jatkaa kirjoituksessaan, »länsi on unen ja pimeyden maa, kamala olinpaikka niille, jotka siellä oleskelevat. He makaavat nukkuen, he eivät liikahdakaan; koskaan he eivät havahdu enää lähimmäisiänsä katselemaan ... En tiedä enää, missä olen. ... Voi, jospa vain saisin juodakseni juoksevaa vettä ... Kenties se vilvoittaisi minua ja lopettaisi kärsimykseni.»

„MEMNONIN PATSAAT"

Kahtena valtavana jättiläisenä kohoavat »Memnonin patsaat» Niilin läntisellä rantatasangolla, Theban kohdalla, Medinet Habun ja Ramesseumin välillä. Virran tulviessa niiden jalat kylpevät sen vilvoittavassa vedessä, muina vuodenaikoina nurmi viheriöi niiden ympärillä. Tarkastellessamme patsaita jonkin matkan päästä voimme helpoimmin mielikuvituksessamme rakentaa uudelleen kaiken sen, minkä aika, maanjäristykset ja ihmiskädet ovat hävittäneet. Niitä on parasta katsella auringon noustessa tai päivänkehrän laskeutuessa länteen tai kenties yön hiljaisuudessa kuun ja tähtien hallitessa taivaankantta. Kun tällöin muistelemme suunnattomia, historiallisia aarrekammioita, jotka piilevät ympärillämme temppelien raunioissa ja kaukaisten kukkulain välisten laaksojen hiljaisissa kalliohaudoissa, patsaat näyttävät heräävän itsenäiseen elämään. Tuntuu kuin ne itsenäisinä olentoina tuijottaisivat yli Niilin laakson keksiäkseen vielä jonkin uuden jumalallisen ilmestyksen kaikkien ikivanhojen kokemustensa lisäksi.

Ne veistettiin noin kolmetuhatta vuotta sitten farao Amenhotep III:n yliarkkitehdin ja kaiman toimiessa työnvalvojana ja pystytettiin erään temppelin pylonin eteen. Kumpikin patsas hakattiin yhtenä ainoana lohkareena joko Gebel el-Ahmarista eli Punaisesta kalliosta tai Edfun hiekkakivivuoresta ja kuljetettiin Niiliä pitkin kahdeksan varta vasten rakennetun veneen varassa. Ne ovat ensimmäiset jättiläispatsaat, joita käytettiin obeliskien asemesta monumentaalisiin ja vertauskuvallisiin tarkoituksiin. Kertomus niiden saapumisesta Thebaan värähtelee aikalaisten rajatonta ihastusta. »Leveydessään ja korkeudessaan ne ovat yliluonnollisen suuret ja ne tulevat säilymään niin kauan kuin taivaskin säilyy», sanoo arkkitehti Amenhotep.

Kreikkalaisten ja roomalaisten saatua jalansijaa Egyptissä he lukivat Egyptin rakennustaiteen kaikki ihmeet, niiden joukossa myös nämä patsaat, Troijassa kaatuneen salaperäisen Memnonin, Eoksen eli Auroran pojan, ansioksi. Toinen kolossi oli Amenhotep III:n muotokuvapatsas, toinen taas esitti hänen libyalaista puolisoaan Tejeä. Pohjoinen patsas (kuvassa oikeanpuoleinen) murtui kahteen osaan vuoden 27 j. Kr. maanjäristyksen aikana, minkä Statius (61—96 j. Kr.) mainitsee teoksessaan »Thebaid». Patsaan sanotaan sen jälkeen saaneen nimekseen »soiva Memnon», koska se auringon noustessa päästää musikaalisen sävelen, joka muistuttaa valitusta. Patsaan lukuisat kreikan- ja latinankieliset kirjoitukset osoittavat, miten suurta mielenkiintoa tämä ääni-ilmiö herätti kautta koko maailman (meidän aikamme tiede otaksuu äänen syntyneen auringonsäteiden lämmittäessä kylmää kiveä). Varhaisin tällainen kirjoitus on vuodelta 65 j. Kr., monet on kirjoitettu keisari Hadrianuksen aikana ja hän kävi itsekin vuonna 130 j. Kr. puolisonsa Sabinan kanssa patsaita katsomassa, toiset taas ovat syntyneet Septimius Severuksen ja Caracallan päivinä. Hadrianuksen vierailu ikuistettiin runonsäkeistöön, jonka kaksi riviä kuuluvat seuraavasti:

»Tetis, merestä syntynyt, tiesi: ei Memnon
koskaan tuntenut kuoleman tuskaa.
Kuitenkin Libyan vuorten harjanteilla
äänensä kuulemme pitkään valittavan.»

Strabo on ensimmäinen kirjailija, joka on maininnut »soivan Memnonin». Hän kävi patsaita katsomassa kuvernööri Aclius Galluksen seurassa ja suhtautui ilmiöön varsin epäilevästi, mutta Pausanias ja Juvenalis omaksuivat legendan. Septimius Severus (193—211 j. Kr.) korjautti patsaan. Suuria hiekkakivilohkareita ladottiin päällekkäin viiteen kerrokseen, niin että ne muodostivat vartalon, pään ja käsivarsien yläosan. Työ suoritettiin verraten kömpelösti, mutta joka tapauksessa niin menestyksellisesti,

ettei patsas enää kertaakaan sen jälkeen ole katsonut itsellään olevan valittamisen aihetta.

Alkuaan, kun molemmilla patsailla oli päässään yhtyneen Egyptin tiara, kolossien korkeus oli lähes 21 metriä. Niiden nykyiset mittasuhteet ovat seuraavat: patsaan korkeus 15.6 metriä, jalusta 3.9 metriä, säärien pituus kantapäästä polveen 5.85 metriä, jalkojen pituus 3.15 metriä, hartioiden leveys 6 metriä, käsivarret kyynärpäästä sormenpäihin 4.65 metriä, keskisormi 1.35 metriä. Niili, joka tavallisesti ahmii takaisin niin paljon kaikesta siitä, minkä se kerran on luonut, on vienyt mennessään lähes kahden metrin paksuisen multakerroksen patsaitten jalustan ympäriltä. Koristekuvioissa näemme Niilin jumalan pitelevän kädessään papyrusta ja liljaa sekä hänen nimensä hieroglyfikirjoituksena.

Ihana temppeli, jota koristamaan patsaat veistettiin, on jo hävinnyt. Samoin toinenkin pienempi temppeli, jonka Menefta rakennutti omaksi kunniakseen suuren edeltäjänsä rakennuksesta riistämistään valkoisista kivistä. Mutta nuo sfinksin veroiset jättiläispatsaat kohoavat yhä edelleen paikoillaan halliten Egyptin tutkimattoman muinaisuuden kaikkia eri ihmeitä.

MEDINET HABUN RAMSES III:N TEMPPELIN TOINEN PYLONI.

Medinet Habun Ramses III:n temppeli on rakenteeltaan Ramesseumin kaltainen ja pyhitetty Amonille liittyen osaltaan Theban kuolleiden kaupungin temppeliryhmään. Kuvassa näkyvässä pylonissa eli kylkitornein varustetussa porttikäytävässä on erikoisen huomattavia kirjoituksia ja veistoksia. Vasemmanpuoleisen tornin korkokuvissa näemme kuninkaan ohjaavan Amonin ja Mutin ohitse kolmea vankiriviä (filistealaisia). Vangit hän on ottanut hallituksensa kahdeksantena vuonna tekemällään sotaretkellä, jonka onnistumisesta ja menestyksestä vastapäisen tornin kirjoitukset kertovat.

KORISTEELLINEN KORKOKUVA SETI I:N AJOILTA, NOIN 1300 E. KR.

Seti I:n temppelistä Abydoksessa. Kuvassa näemme Seti I:n kantavan vadissa kakkuja, lintuja, viikunoita ja rypäleterttua tavanomaisena uhrina Sekhmet jumalalle.

MUINAISEN EGYPTIN JUMALAT

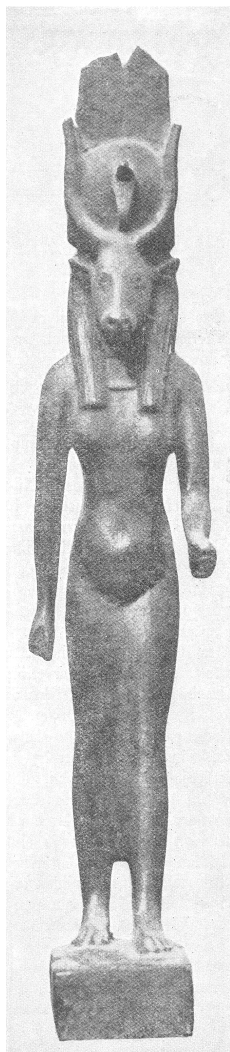
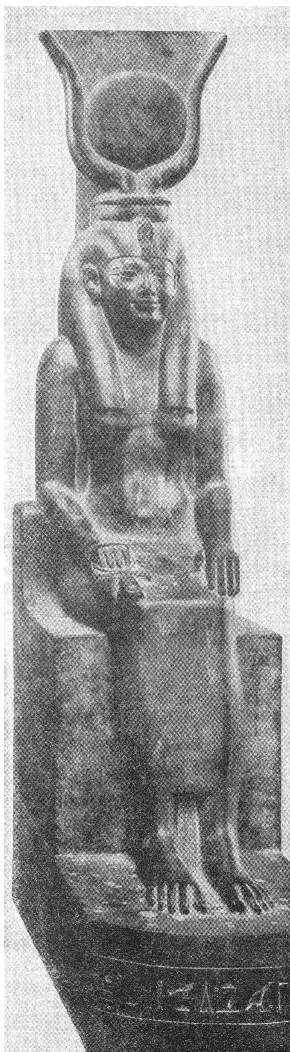
Herodotos mainitsee egyptiläisten olleen kuuluisia siitä, että he »erikoisen huolellisesti palvelivat jumaliaan». Joskin tämä ominaisuus oli heidän kansallinen luonteenpiirteensä, se ilmeni kuitenkin eri tavoin eri kaupungeissa ja eri heimojen keskuudessa. Kuta kauemmas taaksepäin voimme seurata historiaa, sitä yksinkertaisemmaksi muuttuu kunkin seudun teologia, kunnes lopulta johdumme määritelmään »kullakin heimolla oma jumalansa». Tunnetuimmatkin jumalaryhmät, niinkuin esimerkiksi Osiriksen perhe, hajoavat siirtyessämme tarkastelemaan alkuperäistä perinnäisuskoa, jonka mukaan kullakin eri paikkakunnalla ja heimolla oli yksi ainoa oma jumalansa. Niinpä koko polyteismi johtuikin perheiden ja heimojen sekaantumisesta, sillä näiden sekaantuessa kehittyi mytologia, joka yhdisti kaikki eri jumaluudet. Siten polyteismi itse asiassa on eri heimojen kivettynyttä historiaa. »Kateellisen jumalan» käsite oli tuntematon, jumalat eivät suinkaan syrjäyttäneet toisiaan, kukin jumala oli omalle paikkakunnalleen ja kansalleen tosijumala.

Sen tähden egyptiläiset tavallisesti rukoilivat »suurta jumalaa», nimittäin oman kaupunkinsa jumalaa, jota he pitivät suurena. Jumalat olivat mahtavia, mutta he eivät olleet kaikkivaltiaita. He tarvitsivat tietoja maanpäällisistä tapauksista, he eivät olleet ikuisia, hekin tunsivat kivun, vanhuuden ja kuoleman, niinkuin monet legendat todistavat.

Egyptin vanhimmat asukkaat kuuluivat ilmeisesti rotuun, joka tavoissaan ja uskomuksissaan muistutti afrikkalaisia. Muinaisessa Egyptissä oli kokonainen ryhmä vainajiin liittyviä tapoja ja tottumuksia, jotka suuresti muistuttavat nykyisen Keski-Afrikan tapoja. Tuona kautena, otaksuttavasti noin 10 000 vuotta e. Kr., harjoitettiin tavallisesti eläintenpalvelusta. Primitiivinen vaikutus oli niin voimakas, että tämä tapa säilyi roomalaiseen aikaan asti. Sen edellytyksenä oli jonkinlainen yhteenkuuluvaisuuden tunne ihmisten ja eläinten välillä. Jokaisella heimolla oli oma pyhä eläimensä, jota suojeltiin huolellisesti, lukuunottamatta yhtä yksilöä, joka valittiin palveluksen kohteeksi ja määrätyn ajan kuluttua surmattiin ja syötiin armonvälikappaleena.

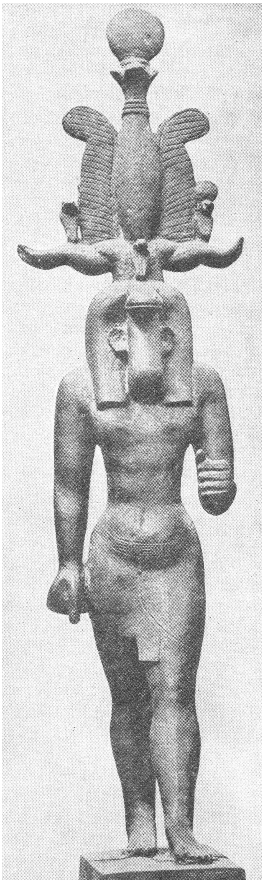
Niinpä Hermopoliissa palvottiin paviaania, Niilin suistomaassa naarasleijonaa, Bubastiissa ja Beni Hasanin seudussa kissaa. Härkä oli monen kaupungin pyhä eläin, Memfiin, Heliopoliin, Hermonthiin Theban eteläpuolella, Kanoboon Aleksandrian lähettyvillä samoin kuin suistomaan keskiosainkin. Lehmää palveltiin pääasiassa Atfisissa Faijumin vastapäätä. Pässiä pidettiin pyhänä useissa osissa maata, samoin virtahevosta, shakaalia ja faraorottaa. Linnuista arveltiin haukan edustavan kuninkaan sielua, siksi haukkaa pidettiin erikoisen pyhänä maan eteläosissa. Korppikotkaa palveltiin äitijumalana, koska naaraskorppikotka huolehtii erikoisen hyvin poikasistaan. Krokodiileja pelättiin suuresti, niitä kesytettiin ja ruokittiin tämän eläinlajin suostuttelemiseksi suopeammaksi. Kobrakäärme eli uraeus oli kuninkuuden vertauskuva ja sitä palveltiin keskisuistomaan ja sadon jumalattarena. Käärmeitä houkuteltiin taloihin, sillä niiden arveltiin tuottavan onnea, mikä onkin varsin luonnollista, sillä käärmeet hävittivät taloista ruttoa levittävät rotat.

Myöhemmin maahan siirtyi ihmisenkaltaisia jumalia palvelevia heimoja. Kunkin heimon jumala sulautui sen paikkakunnan eläinjumalaan, johon heimo asettui asumaan. Siten syntyivät Egyptin omituiset eläinpäiset jumalat. Niiden sommitteluun liittyvän artistisen arvostelukyvyn ansiosta ne ovat omituisen vakuuttavia ja luonnollisia. Luultavaa on, että pappi, niinkuin monen kansan keskuudessa vielä tänäkin päivänä on

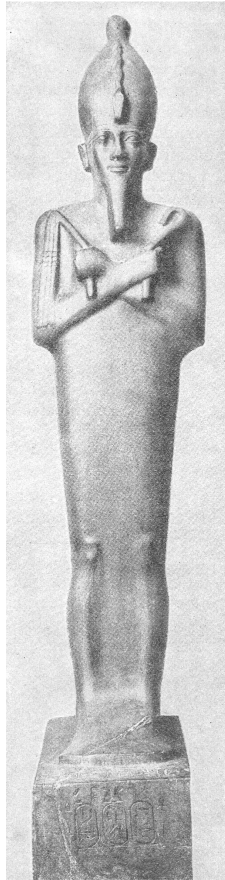

ISIS, KUUNJUMALA, JOKA VALLOITTI AURINGONJUMALAN SYDÄMEN.

Kolme Isiksen patsasta. Isiksellä on lehmänpää tai lehmänsarvet, kuunkehrä ja puolisonsa Osiriksen porrasmainen valtaistuin. Alkuaan häntä palveltiin ainoastaan Niilin suistomaassa, toisinaan hän esiintyy huntuun verhoutuneena. Osiris ja Isis, ainoat jumalat, joita palveltiin kautta koko Egyptin, joutuivat myöhemmin edustamaan aurinkoa ja kuuta. Isiksen palvelus levisi Kreikkaan ja Roomaan ja Plutarkos kertoo teoksessaan »De Iside et Osiride» heidän legendansa. Legenda elää vieläkin myyttinä, jonka mukaan Isiksen Osiriksen kuoleman johdosta vuodattamat kyynelet aiheuttavat Niilin vuotuiset tulvat.

KÄÄRMEJUMALATAR NEHEBKA.

OSIRIS, »LÄNNEN VALTIAS».

KROKODIILINPÄINEN JUMALA SEBEK.

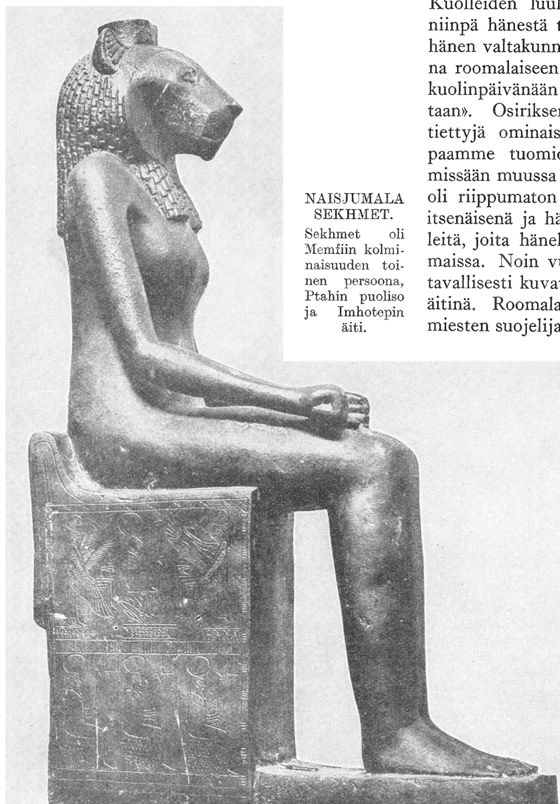
Nehebka oli käärmejumalatar, joka monin tavoin auttoi vainajaa. Osiris oli ensimmäinen vainaja, joka astui toiseen maailmaan. Korkeimman vallan edustajana, Egyptin jumalallisena kuninkaana, manalan valtiaana ja vainajain sielujen peloittavana tuomarina Osiriksella on päässään Ylä-Egyptin kartiomainen, valkoinen kypärä ja kädessään ruoska ja koukku. Käsiä lukuunottamatta patsas esittää häntä muumiona. Vedenjumala Sebek on kuvissa krokodiili tai krokodiilinpäinen. Strabo mainitsee hänen Faijumin temppelinsä.

tapana, jumalanpalvelusta toimittaessaan piti päässään eläimenpäätä siten personifioiden jumalan. Niinpä näemmekin Hathorilla ja Isiksellä lehmänpään, Amonilla pässin, Sekhmetillä leijonan, Bastetilla kissan, Anubiksella shakaalin, Sebekillä krokodiilin, Horuksella ja Mentulla haukan, Totilla ibiksen ja Nehebkalla käärmeen.

Taivaanjumalatar Nutilla, maanjumala Gebillä ja ilman jumala Skhulla, joka erottaa molemmat edelliset, oli kullakin oma personifikationsa. Var-

haisimmissa rukouksissa pyydetään, että Nut ottaisi vastaan ihmisen sielun ja säilyttäisi sen pohjantähtien joukossa, jotka koskaan eivät laske, mutta muuten näitä jumaluuksia ei palveltu eikä heille rakennettu temppeleitä. He lienevät olleet ensimmäiset ihmishahmoiset jumalat.

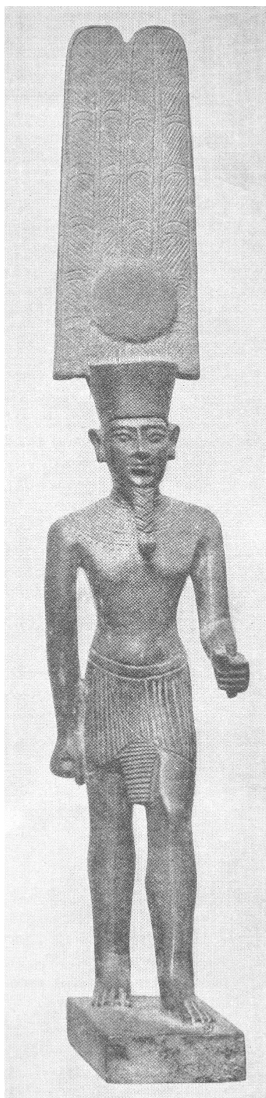
Ylhäisimmät ihmishahmoiset jumalat kuuluivat Osiriksen ryhmään, jonka jumalat kulkeutuivat Egyptiin lännestä varhaisimman sivistyksen mukana suunnilleen 8000 vuotta e. Kr. Kukin ryhmän jumalista oli heimojumala, sillä alkuaan Horus oli täysikasvuinen ja Isis neitseellinen naisjumala. Heimojen sulautuessa toisiinsa Horuksen heimo sulautui Isiksen heimoon ja niin Horuksesta tuli Isiksen alaikäinen poika. Osiriksen heimoon sulautuessaan nämä jumalat muodostivat Osiriksen perheen. Niiden maantieteellinen leviäminen viittaa siihen, että he kulkeutuivat maahan lännestä leviten sittemmin kautta koko maan. Set ja hänen puolisonsa Neftys tulivat sen jälkeen idästä, heitä palveltiin nimittäin suistomaan itäosassa ja Punaisesta merestä Niilin laakson eteläosaan johtavan karavaanitien yhteydessä olevissa seuduissa. Nämä jumalat osaksi sulautuivat Osiriksen ryhmään, osaksi pysyttelivät siitä vihamielisesti erossa.

NAISJUMALA SEKHMET. Sekhmet oli Memfiin kolminaisuuden toinen persoona, Ptahin puoliso ja Imhotepin äiti.

Osiris ilmestyi monessa hahmossa nähtävästi siksi, ettei hänen heimollaan ollut muita suuria jumalia. Hän oli kasvullisuuden ja viljan jumala. Kuolleiden luultiin lähtevän Osiriksen luokse, niinpä hänestä tuli tulevaisen elämän jumala ja hänen valtakunnastaan autuaiden olinpaikka. Aina roomalaiseen aikaan asti selitettiin kuolleiden kuolinpäivänään »lähteneen Osiriksen valtakuntaan». Osiriksen valtakuntaan pääsy edellytti tiettyjä ominaisuuksia ja tässä yhteydessä tapaamme tuomion käsitteen aikaisemmin kuin missään muussa uskonnossa. Isistä, joka alkuaan oli riippumaton jumaluus, palveltiin edelleenkin itsenäisenä ja hän hallitsee usein yksin temppeleitä, joita hänelle pystytettiin Italiassa ja länsimaissa. Noin vuodesta 600 e. Kr. alkaen hänet tavallisesti kuvataan pienen poikansa, Horuksen, äitinä. Roomalaisessa maailmassa hän oli merimiesten suojelija sekä koko luonnon salaperäisesti elvyttävä jumala.

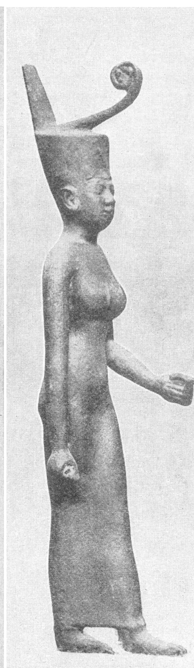
Horus ilmestyi samoin monessa hahmossa. Alkuaan hän oli itsenäinen jumala, mutta etelässä hänet sekoitettiin haukkajumalaan ja auringonjumala Edfukseen, kuvissa hänellä on usein haukanpää. Haukka oli kuninkaallinen lintu, näin ollen Horus merkitsi myös kuningasta. Hänen voitettuaan Setin, joka puolestaan oli murhannut Osiriksen, hänestä tuli kostonjumala, jolla oli keihäs aseenaan. Isiksen heimon keskuudessa hän merkitsi Isis jumalan nuorta tai alaikäistä poikaa. Hän oli myös taivaanjumala ja aurinko ja kuu olivat hänen molemmat silmänsä. Kolme ulointa kierto-

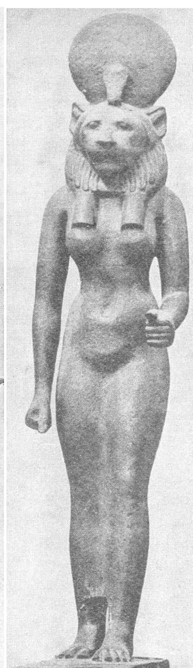
AMON JUMALA.
Amon, Salainen Jumala, Theban jumala. Amon-Rana häntä palveltiin Egyptin kansallisjumalana. Kaksi suunnatonta sulkaa koristaa hänen päähinettään.

HAUKANPÄINEN HORUS.

NAISJUMALA NEIT.

SEKHMET.

Horus, Osiriksen ja Isiksen poika, edusti nousevaa aurinkoa, kuvassa hänellä on haukanpää. Edellisellä sivulla näimme jo istuvan Sekhmetin. Ristikkäiset nuolet olivat Neitin, Saisin naisjumalan, vertauskuvana, myöhemmin hän sulautui Atheneen ja Minervaan.

tähteä olivat myös hänen ruumiillistumiaan. Kristinuskon kehittyessä Horus jumalan poikana oli Kristuksen esikuva ja vaarallisia petoja tallatessaan hän myöhemmin on P. Mikael tai lohikäärmeen kanssa kamppaileva P. Yrjänä. Näissä myöhäisissä hahmoissa hänet tuntee haukanpäästään.

Oli myös muita omituisia Horus-tyyppejä. Näemme hänen m.m. istuvan lotuskukassa. Tässä myöhäisessä muodossa saatamme kenties havaita buddhalaista vaikutusta, sillä »lotuskukan jalokiven» käsite levisi persialaisten välityksellä Egyptiin. Toinen tyyppi istui leijonavaltaistuimella, välistä Isiksen ja Nebhatin suojelemana, niinkuin sivulla 168 oleva kuva osoittaa.

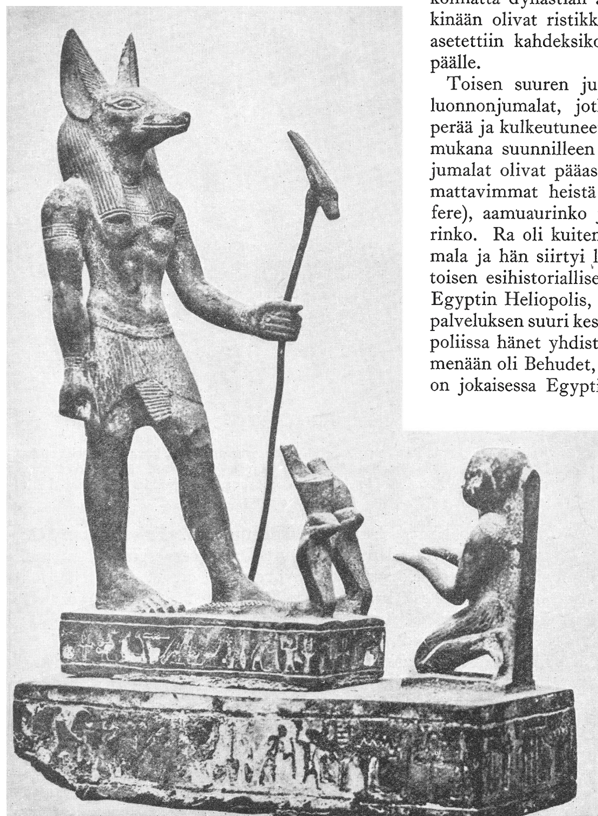
Nebhat ja Set kulkeutuivat maahan Punaisen meren puolelta ja kehittyivät varsin eri tavoin Egyptissä. Sulauduttuaan alkuaan Osiriksen ryhmään Set oli aina Osiriksen vihollinen. Horuksen ja Setin välinen lopullinen taistelu on ilmeisesti heimohistoriaa siinä mielessä, että Setin heimo karkoitettiin. Setin palvelus elpyi kuitenkin yhä uudelleen Egyptissä; häntä palveltiin toisen, kuudennen, viidennentoista, kahdeksannentoista ja yhdeksännentoista dynastian aikana ja hänen kuvansa näkee usein roomalaisen

kauden gnostilaisissa jalokivissä. Nebhat ei koskaan esiinny Osiriksen vastustajana, hänet käsitettiin Isiksen sisareksi ja varsin usein hän kuvissa suree yhdessä Isiksen kanssa Osiriksen kuolemaa. Tällöin he itkijänaisina murehtivat Osiriksen päänpuolessa ja jalkapäässä.

Toisen ihmisenkaltaisten jumalain ryhmän muodostivat Theban Amon (Amen), Mut ja Khensu. Amon kulkeutui maahan todennäköisesti lännestä ja häntä palveltiin erikoisesti Amonin keitaassa. Äitijumala Mut oli luultavasti jo aikaisemmin paikallistunut Karnakiin. Khensu, »vaeltava» kuunjumala, lienee siirtynyt maahan verraten myöhään, koska hänet liitettiin jo vakiintuneisiin jumaliin, Omboksen Horus-haukkaan, Edfun Totibikseen ja Theban Skhuhun ja Rahan.

Libyan naisjumala Neit pysyi aina kokonaan ihmisenkaltaisena. Varhaisina aikoina häntä palveltiin paljon ja uudelleen libyalaisen kuudennenkolmatta dynastian aikana. Hänen tunnusmerkkinään olivat ristikkäiset nuolet, jotka toisinaan asetettiin kahdeksikon muotoisen torjuntakilven päälle.

Toisen suuren jumalten luokan muodostivat luonnonjumalat, jotka lienevät itämaista alkuperää ja kulkeutuneet Egyptiin toisen sivistyksen mukana suunnilleen 7000 vuotta e. Kr. Nämä jumalat olivat pääasiassa auringonjumalia, huomattavimmat heistä olivat Ra, Khepera (Khefere), aamuaurinko ja Aton (Atun), laskeva aurinko. Ra oli kuitenkin koko Egyptin suuri jumala ja hän siirtyi luultavasti maahan Syyriasta toisen esihistoriallisen sivistyksen mukana. Ala-Egyptin Heliopolis, »auringonkaupunki», oli Ran palveluksen suuri keskuspaikka. Etelän Hierakonpoliissa hänet yhdistettiin haukkaan ja hänen nimenään oli Behudet, siivekäs aurinko, jonka kuva on jokaisessa Egyptin portissa. Nimi merkitsee yksinkertaisesti Edfus jumalaa. Siipien ohella auringonkehrään lisättiin usein kaksi uraeuskäärmettä ja sitä paitsi toisinaan jääränsarvet. Siivet merkitsevät suojelevaa, kobrat tuomitsevaa ja tuhoavaa ja jääränsarvet luovaa voimaa. Siten kuva kokonaisuudessaan esittää Rata suojelijana, tuhoajana ja luojana. Haukkajumalana esiintyessään Ra tavallisesti kuvataan haukanpäisenä ihmisenä. Thebassa paikallisjumala Amonin palvelus sulautui Ran palvelukseen ja siten syntynyt jumala Amon-Ra oli yhdeksännentoista ja sitä seuraavien dynastiain suuri jumaluus.

ANUBIS, HÄMÄRÄN SHAKAALINPÄINEN JUMALA.
Anubiksen ilmoitetaan keksineen balsamoimismenot ja valvovan niitä sekä johdattavan vainajain sielut varjojen valtakuntaan, jossa hän punnitsee ne ja osoittaa kullekin oman paikkansa. Hänen kulttinsa, joka levisi myös Kreikkaan ja Roomaan, missä häntä palveltiin Hermeksenä, lienee kehittynyt primitiivisestä shakaalinpalvonnasta.

OSIRIKSEN RYHMÄ. EGYPTIN PANTEONIN KOLMINAISUUKSIA.

Egyptin panteonissa oli runsaasti kolminaisuuksia heimojen sekaantumisen ansiosta. Alkuaan täysikasvuinen Horus jumala muuttui vähitellen Isiksen alaikäiseksi pojaksi, myöhemmin heidät liitettiin Osirikseen ja yhdessä hänen kanssaan he muodostivat Osiriksen perheen. Ylläoleva kolmikko esittää Osirista, Isistä ja Neftysta, Isiksen sisarta. Molemmat jälkimmäiset esiintyvät usein yhdessä hautauskohtauksissa. Pääjumala, hänen puolisonsa ja poikansa muodostivat tavallisesti kolminaisuuden.

ISIS IMETTÄÄ HORUSTA.
Horuksen kehitys oli vaiheikas. Tässä hänet esitetään Isiksen sylilapsena. Hän peri isänsä Osiriksen arvon ja hallitsi maailmaa.

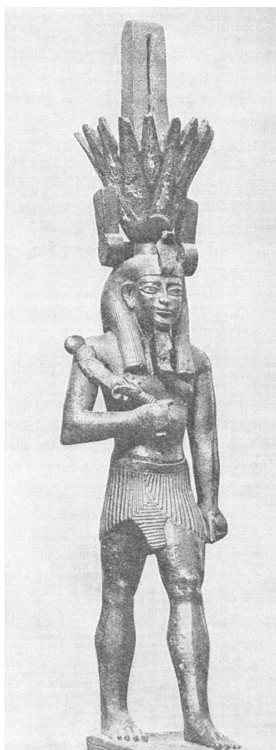

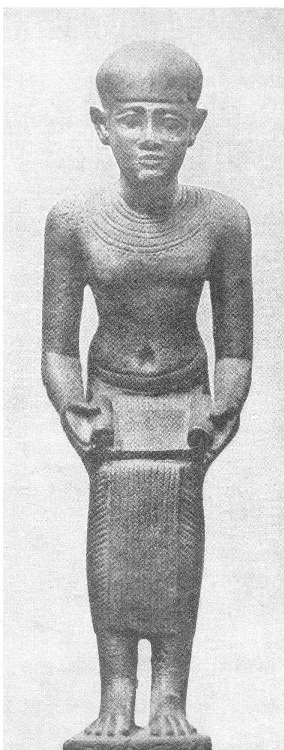

ISIS JA HORUS.
Vasemmalla siivekäs Isis, »jonka sulat loivat valoa ja siivet tuulta». Oikealla lotuskukassa istuva Horus, myöhäinen muoto, joka osoittaa buddhalaista vaikutusta ja liittyy käsitteeseen »lotuskukan jalokivi». Avautunut lotuskukka on vesialtaassa, tämä edustaa vettä, josta kukka luomispäivänä puhkesi.

Alkuaan Syyriassa syntynyt uskonnollinen liike, joka vaati auringon säteilyenergian palvelemista, syöksi noin vuonna 1380 e. Kr. kahdeksannentoista dynastian kansallisjumalan vallasta. Tämä liike on uuden mielikuvamaailman merkillisin tuntemamme ilmaus, liian aikaisin syntynyt uskonto, joka ei voinut jatkuvasti elää maailmassa, koska maailma ei vielä ollut kypsynyt sitä vastaanottamaan. Totuus oli asetettava elämän päämääräksi. »Elämä totuudessa» oli uudistaja Akhnatonin iskulauseena. Hän oli tajunnut tuon tieteellisen totuuden, että auringosta säteilevä energia on kaiken voiman ja kaiken elämän edellytys. Kuvissa

PTAH, MEMFIIN JUMALA. NEFERTEM. IMHOTEP, LÄÄKÄRI.

Ptah, »luoja», oli Memfiin kolminaisuuden ylijumala. Kuvassa hänellä on muumiomainen ruumis, päässä päänmuotoinen lakki, jonka tupsu riippuu niskassa, kädessä valtikka, jota koristavat vallan, elämän ja muuttumattomuuden vertauskuvat. Sekhmet oli hänen puolisonsa ja kolminaisuuden kolmantena persoonana oli heidän poikansa Nefertem, jonka päästä kuvassa puhkeaa lotus. Nefertemin syrjäyttää usein Imhotep, jota palvottiin lääkärinä. Kuvissa hänet esitetään istuvana nuorukaisena, joka pitelee papyruskääröä sylissään.

jokainen auringonsäde päättyy toimeliaaseen käteen — elämän vertauskuvaan — ja ojentaa kuninkaalle vallan kruunua.

Kuninkaan mahtikäskystä tuo uusi uskonto tuli vallitsevaksi entisten jumalten sijaan, jotka julistettiin pannaan koko Egyptissä. Akhnaton piti välttämättömänä vapautua kaikista entisen pääkaupungin eksytyksistä ja perusti sen tähden uuden pääkaupungin, jossa hän — »Atonin valo» — saattoi esteettömästi seurata totuuden tietä.

Taiteen oli noudatettava totuutta. Parhaiden taiteilijain käsissä totuus alkoi ihmeellisesti elää; vanhan koulukunnan tulkitsemana se muodostui irvikuvaksi. Rakkaus luontoon ja sen kauneuden ilmaiseminen oli totuutta ja tämä totuus kukoisti kaikessa taiteessa ja kirjallisuudessa. Kuninkaan elämä perheensä keskuudessa oli totuutta, niinpä siitä oli kuvia joka nurkassa. Ihmiskunnan rauha oli totuus, mutta Syyrian verenhimoiset rosvot eivät olleet siitä tietävinäänkään. »Väkivalta ei ollut mikään parannuskeino», sen tähden heidän sallittiin tunkeutua maahan ja jokainen sai taistella itse puolestaan.

Maailma ei ole vieläkään kypsynyt Akhnatonin kaltaisen johtajan ohjattavaksi. Hän tuskin saavuttaisi kannatusta meidän päiväimme Euroopassa, jonka asukkaat eivät tunne totuutta sen enempää kuin kauneuttakaan. Hän kuoli nuorena eikä hänen jälkeensä ollut enää ketään, joka kyllin tarmokkaasti olisi kyennyt ajamaan uuden evankeliumin asiaa. Vajaan kolmenkymmenen vuoden kuluttua vanhat jumalat olivat jälleen voittaneet ja kauniin unelman aika oli auttamattomasti ohitse. Tämä auringon palvonta Atonina alkoi varmaan jo Akhnatonin äidin eläessä. Nimi tunnettiin jo aikaisemmin Heliopoliin auringonpalveluksen yhteydessä ja sen arvellaan johtuvan syyrialaisesta sanasta Adon, Herra.

Kuu personifioitiin usein tavoin. Välistä kuu oli Tot, mittojen ja ajan jumala. Toisinaan kuu esitettiin Khensuna, »vaeltajana». Tavallisimmin kuu kuitenkin merkitsi äitijumala Hathoria, joka otaksuttavasti on Aasian kuunjumalattaren, Ishtarin eli Ashtarotin eli Astarten, egyptiläinen ilmestymismuoto. Myöskin tähtiä palveltiin, esimerkiksi Orionia, jonka nimi oli Sahu.

Jumalten kolmas sarja edusti abstraktisia aatteita. Nämä jumalat kulkeutuivat Egyptiin verraten myöhään. Dynastinen rotu, joka vähitellen useiden sukupolvien aikana virtasi maahan ja valloitti sen lopullisesti noin 5800 vuotta e. Kr., toi ne todennäköisesti mukanaan. Näistä jumalista suurin oli Ptah, luoja, joka Memfiissä syrjäytti Apis-härän palveluksen. Hän sulautui Sekeriin, vainajain jumalaan, ja Osirikseen muodostaen suuren yhtenäisen jumaluuden, jota myöhemmin palveltiin Ptah-Seker-Osiriksena. Thebassa hänellä oli suuri merkitys, mutta muualla häntä palveltiin vain harvoin. Hänen myöhäistä maahantuloaan todistaa se, ettei häneen liity mitään primitiivistä mytologiaa, niinkuin esimerkiksi Gebiin, joka muni maailmanmunan, tai Khnumuun, joka kuvataan savenvalajana.

Ptah oli maailman rakentaja ja hänen ylimmäistä pappiaan sanottiin »suureksi työnjohtajaksi». Memfiissä häneen liitettiin kaksi muuta jumalaa, Nefertem, kasvullisuuden ja vuodentulon jumala, ja Imhotep, joka Aeskulapiuksen tavoin oli lääketaidon jumala. Kuvissa hän aina istuu käsikirjoituskäärö sylissään. Sekhmet, naarasleijonajumala, oli Ptahin puoliso.

Isäjumala Min ja äitijumala Hathor muodostivat abstraktisten jumalain toisen huomattavan ryhmän. Mikään legenda ei kerro, miten he synnyttivät ihmissuvun, he merkitsivät yksinkertaisesti isyyden ja äitiyden käsitteitä. He ovat nähtävästi tulleet maahan Punaisen meren etelärannikoilta. Min sulautui Theban Amon-Rahan ja Hathor sulautui lukemattomiin paikallisiin naisjumaliin, aivan samoin kuin paljon myöhemmin madonna Italiassa yhtyi paikallisiin jumaluuksiin. Erikoisesti Hathor liitettiin Isikseen, koska molemmat edustivat äitiyttä. Eri jumalat personifioivat muitakin vielä abstraktisempia käsitteitä. Maat oli esimerkiksi totuuden jumalatar ja Safekh (Seshet) kirjoitustaidon jumalatar, mutta heille ei koskaan pystytetty temppeleitä.

Näiden neljän toisiaan seuraavan kansankerroksen jumalten ohella oli muitakin jumalia, jotka lainattiin vieraista maista, vaikka niiden palvelijat eivät seuranneetkaan jumaltensa mukana. Yleisimmin omaksuttiin Bes, Sudanin leopardinnahkaan pukeutunut tanssija, joka oli ilon ja perheonnen vertauskuva. Syyrian jumalat, Setekh, Baal, Resphu, Anaitis, Astarte ja Quedesh, saivat myös jalansijaa. Näistä kiinnostavimmat ovat heettiläisten arjalaiset jumalat, Anaitis eli Anahita sekä Oadu, viininjumala.

Siten jatkuvat maahanmuutot lakkaamatta sekoittivat Egyptin uskontoon samoin kuin sen väestöönkin uusia aineksia. Muinaiset afrikkalaiset kuvitelmat, joihin koko uskonto perustui, elävät vieläkin Keski-Afrikassa. Länsi, itä ja pohjola lähettivät kansojaan Egyptiin muutaman vuosisadan väliajoin. Kansat toivat mukanaan kukin oman mytologiansa ja jumalanpalvelustapansa ja nämä sulautuivat myöhemmin ajan, paikan ja kansallisten luonteenpiirteiden määräämäksi, yhtenäiseksi uskonnoksi.

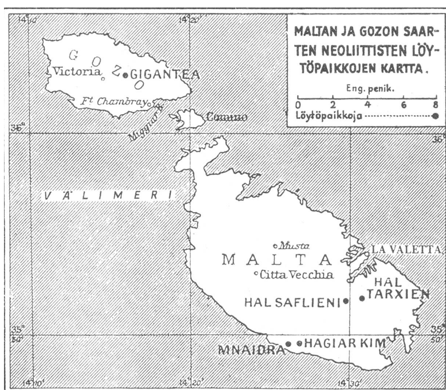
Tämä sekaantumisprosessi jatkui esteittä aina siihen asti, kunnes suuruskonnot, ensin kristinusko ja sitten islami, pääsivät valtaan. Muinaisten uskomusten jäännöksiä elää vieläkin Egyptissä samoin kuin länsimaissakin. Tunne on järkeä vanhempi ja sielun alkuperäisimmät vaistot etsivät teoissamme ilmaustaan huolimatta siitä, mitä uskontoa tunnustamme.

KIVIKAUDEN IHMEELLISET JÄÄNNÖKSET MALTAN SAARELLA

Satunnaisen matkailijan mielestä Malta on hedelmätön saari, jonka maisemat ovat kauttaaltaan ruskeita tai kalkinharmaita ainoina vihreinä väriläikkinään muutamat harvat johanneksenleipäpuut. Mutta muinaistutkija palaa sinne kerran toisensa jälkeen, sillä juuri maaperän kivikkoisesta luonteesta johtuu, että esihistoriallisten aikojen muistomerkit kohoavat siellä vielä melkein alkuperäisessä muodossaan. Malta onkin todella Välimerenmaiden parhaita paikkoja niin kutsuttujen megaliittisten muistomerkkien tutkimukseen.

Megaliittisena rakennuksenahan pidetään tavallisesti valtavista kivipaasista pystytettyä rakennusta. Mutta jos rajoituksitta hyväksymme tämän määritelmän, on meidän luettava Egyptin pyramiidit ja kenties myös Lontoon S:t Paulin kirkko megaliittisiin muistomerkkeihin. Tällä käsitteellä onkin ahtaampi ja rajallisempi arkeologinen merkitys. Megaliittisiksi sanotaan muistomerkkejä, jos ne on rakennettu valtavista kivipaasista ja jos myös niiden suunnittelu ja kokoonpano vastaa tiettyjä yleisiä tyyppejä, jotka suureksi osaksi voidaan palauttaa samaan esihistorialliseen aikakauteen ja jotka eräitä poikkeuksia lukuunottamatta kuuluvat ilmeisesti samaan kulttuuripiiriin. Megaliittisten muistomerkkien tunnetuimmat tyypit ovat: 1) menhir (kelttiläisten hautakivi), maahan pystytetty korkea kivipatsas; 2) paasikammio (dolmen), pieni pyöreä, soikea, neliömäinen tai suorakaiteen muotoinen hautakammio, jonka muodostavat pystypaadet ja niiden kannattama suunnaton, litteä kivi; 3) käytävähauta (ransk. »allée couverte»), jonka muodostavat paasikammio ja siihen johtava pitkä, katettu kivikäytävä; 4) paasirivistö, jossa on jonottain menhirpatsaita, esimerkiksi Bretagnen Carnacin kuuluisat patsasrivit; 5) paasikehä eli cromlech, pystypaasien muodostama ympyrä, joista kuuluisin on Englannin Stonehengen paasikehä. Muutamissa näistä rakennelmista on käytetty vain raakakiviä, toisissa taas ihmiskäden siloittelemia paasia. Paasikammiot lienee usein, joskaan ei aina kätketty multa- tai mukulakivikumpuihin. Näiden tavallisten tyyppien lisäksi on tavattu toisia harvinaisempia, jotka arkeologisten tutkimusten perusteella ilmeisesti kuuluvat samaan ulkonaiseen ympäristöön, niinkuin esimerkiksi Balearinsaarten »navetas»- eli »naus»-rakennelmat, Pantellerian »sesi»-haudat, Sardinian »nuraghi»-asunnot ja jättiläishaudat sekä lopuksi ja ennen kaikkea Maltan ja Gozon n.s. temppelit.

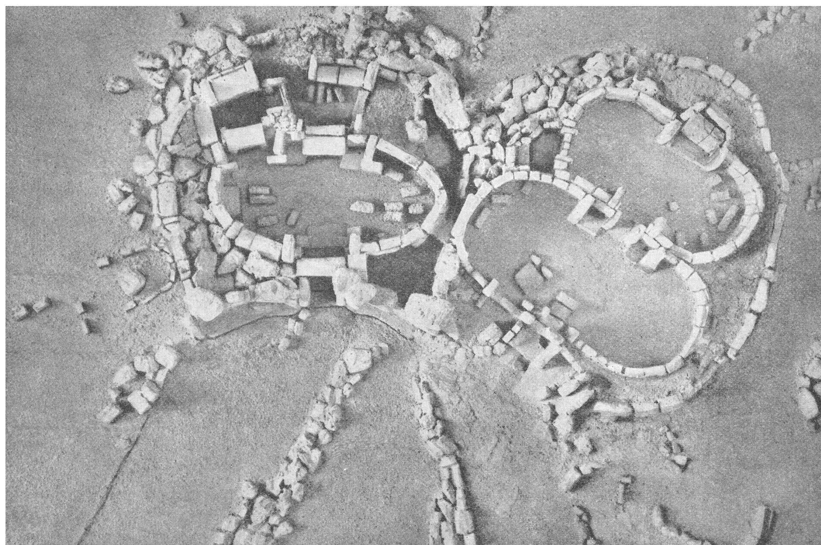

Kauan aikaa pidettiin itsestään selvänä, että nuo kuuluisat temppelit olivat Maltan ja Gozon saarten ainoat megeliittiset muinaisjäännökset, mutta uudet tutkimukset ovat saattaneet päivänva-

HAGIAR KIMIN TEMPPELIN MAHTAVIA KIVIPYLVÄITÄ PRIMITIIVISINE PILKUTUKSINEEN.

Tätä temppeliä rakennettaessa on käytetty mahdollisimman suuria kivipaasia. Muuan niistä on 7 m pitkä ja 3.5 m leveä, eräät pystypaadet ovat 7 m:n korkuisia. Oviaukon molemmin puolin olevia monoliittipöytiä käytettiin todennäköisesti uhrialttareina.

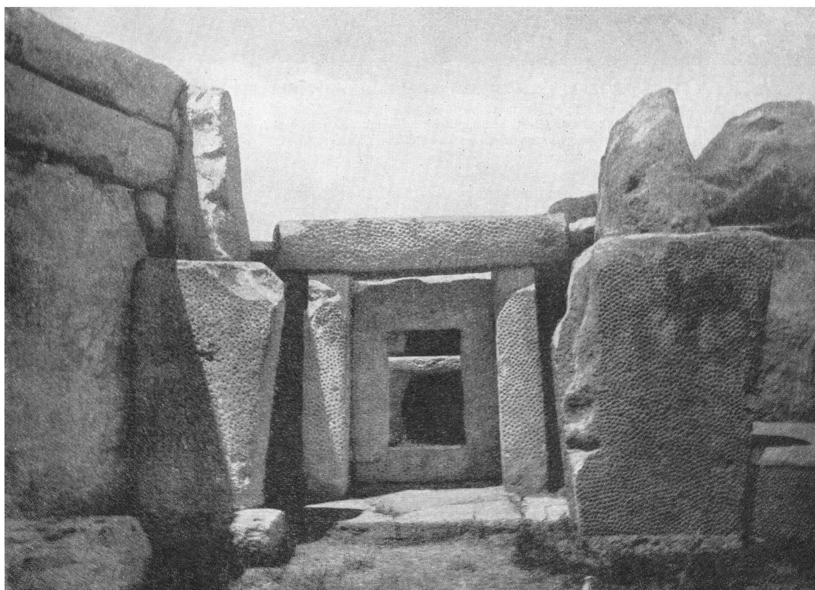

MNAIDRAN PYHÄKKÖ, JOSTA NÄEMME, MILLAISIKSI MALTAN IHMEELLISET TEMPPELIT SUUNNITELTIIN. Kaksi tyypillistä megaliittista pyhäkköä, molemmissa on kaksi soikionmuotoista kammiota, jotka on rakennettu karkeatekoisista nelikulmaisista paasista. Eteläpuoleinen temppeli (kuvassa oikealla) on, kuten näkyy, rakenteeltaan yksinkertaisempi kuin pohjoinen, jonka sisäkomerossa on suunnaton triliitti. (Kuva esittää La Valettan museon korkkimallia)

loon joukon tavallisia paasikammiohautoja ja varmaa on, että niitä löydetään lisää ja että useita on hävinnyt. Itse temppeleitä — nimittäkäämme niitä toistaiseksi temppeleiksi nimityksen oikeutuksesta väittelemättä — lienee kummassakin saaressa ollut varsin lukuisasti. Tunnemme lähes kahdentoista jäännökset. Niistä tärkeimmät ovat Hagiar Kimin ja Mnaidran rauniot etelärannikolla, Cordinin kolme rakennusta La Valettan suuren sataman kohdalla, Hal Tarxien näiden lähettyvillä ja Gigantea Gozon saaressa. Temppelin yksinkertaisin muoto näyttää olleen onteva julkisivu kahteen peräkkäiseen, soikeaan huoneeseen johtavine käytävineen. Sisemmän huoneen peräseinässä on syvennys, jota varsin harhaanjohtavasti sanotaan dolmenkomeroksi. Komerossa on vaihtelevan suuri, litteä kivipaasi, jota joko päistä kannattaa kaksi pystysuoraa kiveä (triliitti) tai keskeltä pyöreä patsas. Nämä ovat temppelin olennaiset osat. Niiden suuruudesta ja yksityiskohdista pääsemme parhaiten selville tarkastelemalla perusteellisesti Mnaidran temppeliä, joka rakenteeltaan on erikoisen tyypillinen.

Mnaidran temppeli sijaitsee harjanteella, josta avautuu näköala yli saaren melkein luoksepääsemättömän etelärannikon. Meren puolella näemme erinomaisesti Hilfan vähäisen autiosaaren, kun taas maan puolella näkyy Hagiar Kimin temppeli vain muutaman kilometrin päässä matalan notkelman toisella puolen. Itse temppelin muodostaa kaksi rakennusta, joista pohjoispuolella oleva on luultavasti myöhemmin rakennettu. Kumpikin rakennus sisältää kuvailemamme kaltaisen temppelin, s.o. kaksi peräkkäistä kammiota ja komeron sisemmän peräseinässä. Seinät on rakennettu suurista, karkeatekoisista, suorakaiteen muotoisista kivipaasista, jotka on pystytetty syrjällensä. Ne ovat keskimäärin kahden metrin korkuisia ja niiden varaan on kasattu päällekkäin useita vaakasuoria paasia, jotka lisäävät seinien korkeuteen 1.3 m. Huoneiden absideissa nämä päällyspaadet on aseteltu niin, että jokainen kerros työntyy ulommaksi kuin alempi kerros, kun-

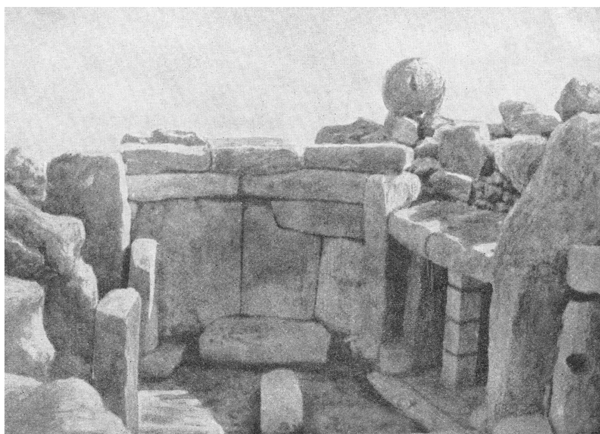

MNAIDRAN SISÄKAMMIOIDEN OVIAUKOT.

Ylempi kuva on otettu eteläisen temppelin esikammiosta. Näemme sisäkammioon johtavan oviaukon ja sisätemppelin seinäkomeron valtavan triliittipaaden. Alemmassa kuvassa on pohjoistemppelin vastaava käytävä sekä ovi vähäiseen kammioon, jonka seinäkomerossa on kivipöytä. Mainittakoon myös neoliittisen arkkitehtuurin tavanmukaiset koristeelliset pilkutukset.

nes ne lopulta muodostavat ehjän katon. Huoneiden ollessa alkuperäisessä asussaan olivat kummankin huoneen molemmat absidit katetut, mutta todennäköistä on, että huoneiden keskiosa oli avonainen, taivas kattonaan. Tämä rakennustapa, s.o. pystysuorien paasien käyttäminen ja niiden varaan kerroksittain ladottu huoneen yläosaa kaventava muurirakennelma, on useiden megaliittisten rakennustyyppien luonteenomainen piirre, ja osaksi juuri sen tähden arkeologit taipuvat lukemaan ne samaan kulttuuripiiriin kuuluviksi. Mnaidran oviaukon ja huoneesta toiseen johtavain käytäväin pystysuorat paadet ovat kooltaan vielä suunnattomampia kuin huoneiden seinäkivet ja niiden joukossa on muuan jopa neljän metrin korkuinen paasi. Etelänpuoleisen temppelin takaseinän pääkomero on sekin soikionmuotoinen sulkien sisäänsä valtaisen triliitin, joka näkyy vastaavassa kuvassa yhtä valtaisasta oviaukosta.

MNAIDRAN TEMPPELIN ERÄÄN SISÄKAMMION ABSIDI.
Neliömäisten kivien päälle on ladottu suorakaiteen muotoisia, vaakasuoria paasia. Oikealla on triliitti seinäkomerossaan. Keskipilari on myöhemmin muurattu tukemaan murtunutta päällyspaatta. Taustassa on omituinen kivilieriö, jollaisia raunioista on löytynyt.

Mnaidran temppelin pohjoisrakennus on rakenteeltaan monimutkaisempi kuin eteläinen. Sen peräkomerossa on koko rakennuksen komein triliitti, jonka päällyspaasi on kolmen metrin pituinen ja kannatinpaadet puolentoista metrin korkuiset. Eräs sen pienemmistä kammioista näkyy selvästi kuvassa (siv. 174). Sen oviaukon muodostaa pystypaasi, johon on hakattu suuri suorakaiteen muotoinen aukko. Sen lävitse voi vaikeuksitta astua. Kaksi pystysuoraa sivupaatta ja niiden varassa lepäävä poikkipaasi kehystävät komeasti oviaukkoa, lisäksi koko oviaukko on koristeltu kivipilkutuksin, mikä on näiden Maltan temppe-

CORDININ YHTEINEN JAUHINKAUKALO.
Pitkulainen kiviallas, jossa on useita osastoja. Voimme kuvitella neoliittisen kauden naisten kerääntyneen sen ääreen jauhamaan kyläkunnan viljaa. Voimme olettaa, että Maltan salaperäisten temppelien rakentajat olivat ainakin kehittymäisillään maanviljelijöiksi, joskin muista merkeistä päätellen heidän edistyksensä tällä alalla oli jokseenkin alkuasteessaan.

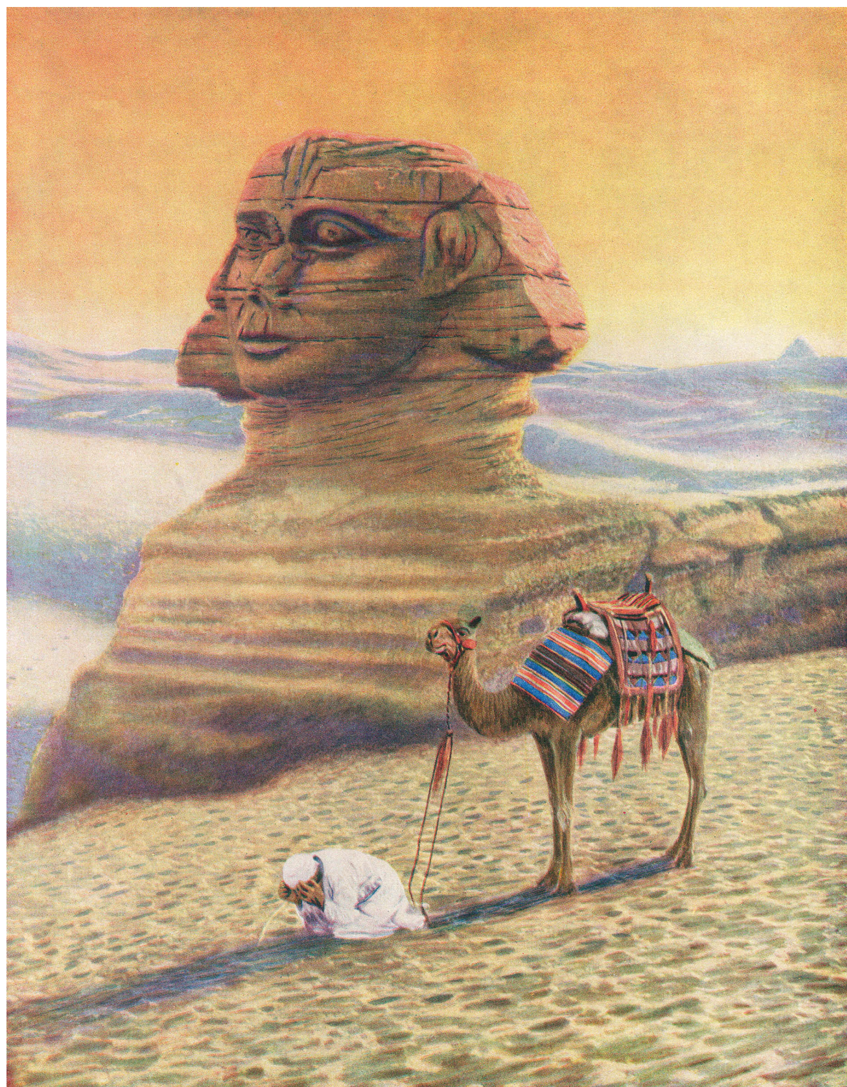
GOZON GIGANTEA, JONKIN JO AMMOIN UNOHTUNEEN NEOLIITTISEN JUMALAN PYHÄKKÖ.

Gozon vähäinen saari on 7 km:n päässä Maltan saaresta luoteeseen. Sen muinaisjäännökset muistuttavat rakenteeltaan Hagiar Kimin temppelin jäännöksiä. Molemmat on rakennettu yhtä jättiläismäisistä kivipaasista. Kuvassa näemme pääpihan ja etuabsidin. Oikealla istuva nainen osoittaa vertauskohtana monoliittien suunnattoman koon.

GIZEHIN PYRAMIDIT VIUHKAPALMUJEN LEHVISTÖN LÄVITSE KATSOEN.

Tässä perspektiivittömässä kuvassa pyramidit näyttävät ikään kuin painavan toisensa maan tasalle. Niiden ympärillä näemme pienempiä pyramideja, joita kuninkaan sukulaiset tai hovilaiset ovat rakennuttaneet. Niiden ympärillä oli myös useita mastaboita, sillä oikea hovimies halusi pysytellä kuninkaansa lähettyvillä niin kuolemassa kuin elämässäkin. Kuitenkin nämä mahtavat rakennukset ovat ainoastaan hautoja; ihmiset, jotka kuvittelevat niillä olleen muita tehtäviä ja tarkoituksia, pettyvät yhtä pahasti kuin muinaiset kaliifitkin, jotka turhaan tutkivat ne läpikotaisin toivoen löytävänsä aarteita. Niiden kiilloitetuista päällyskivistä on ollut enemmän hyötyä, sillä Kairon arkkitehdit ovat lakkaamatta ryöstäneet niitä. (H. A. Fawcettin valokuvan mukaan.)

RUKOUSHETKI SFINKSIN VARJOSSA.

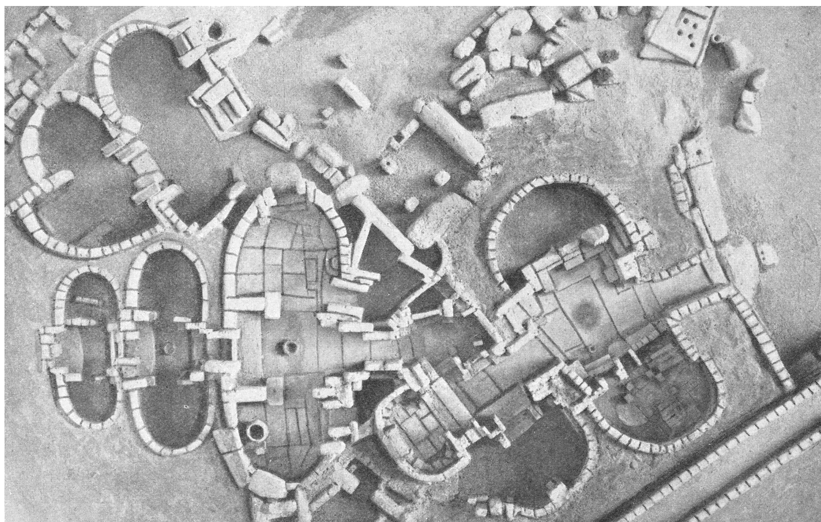
Sfinksi, joka hakattiin kalliosta lähes viisituhatta vuotta sitten, on vanhempi kuin itse erämaa, joka alati pyrkii sen hautaamaan. Luultavastikin se muistutti lepäävää leijonaa jo kauan ennenkuin joutui kosketuksiin taltan ja vasaran kanssa. Arabialaiset nimittävät sitä »abu'l hol» — »kauhun isä» — ja kertovat sen suojelevan laaksoa lentohiekalta. Tämä uskomus juontanee juurensa ensimmäisten egyptiläisten tuota yksinäistä leijonakalliota kohtaan tuntemasta taikauskoisesta kunnioituksesta.

HAGIAR KIMIN TEMPPELIN VALTAVAT ULKOMUURIT JA KAUNIITA KORKOKUVIOITA SEN SISÄOSISSA.

Ylemmässä kuvassa näemme eteishuoneen, joka on temppelin päärakennuksia korkeammalla. Sen seinät on erittäin alkeellisesti kasattu mahdollisimman suurista paasista aivan päin vastoin kuin alemmassa kuvassa näkyvissä hienorakenteisissa sisäosissa. Suuri kivi koristeellisine korkokuvioineen on sisimpään pyhäkköön johtavan käytävän ovipaasi. Vrt. Hal Tarxienin temppelin kuviin.

HAL TARXIENIN TEMPPELI LINNUNSILMIN KATSOEN.
La Valettan museon korkkimallissa näemme äskettäin löytyneet temppelit ja niiden erittäin monimutkaisen rakenteen. Erotamme kolmen peräkkäin rakennetun temppelin ääriviivat, kaksi niistä on rakennettu verraten myöhään kehittyneistä koristekuvioista ja löytyneistä primitiivisistä kuvapatsaista päätellen. Kaikki kammiot ovat kuitenkin perinnäistapojen mukaan soikeita alttarimaisine seinäkomeroineen.

lien kauniiden osien tyypillinen koristelutapa. Aukosta näkyy valokuvassa kivipöytä, joka lepää komerossaan kivipylvään varassa, puolet pylväästä näkyy vasemmalla. Tämä pöytä on vain kahdeksan dm:n paksuinen. Keskikomeron lisäksi kammiossa on kaksi muutakin komeroa, toinen sisäänkäytävän oikealla, toinen vasemmalla puolen.

Hagiar Kimin temppeli on vielä monimutkaisempi kuin Mnaidran, joskin olennaiset osat ovat samat. Sitä lienee silloin tällöin korjailtu ja lisäilty sivurakennuksin ja siinä tavataan muutamia alkukantaisia esimerkkejä kivenhakkaustaiteesta, jota Hal Tarxienin temppeli puolestaan niin kauniisti edustaa. Gozon saaren Gigantea on muutamissa suhteissa kaikista temppeleistä suurin, sillä sen seinät ovat vielä osaksi säilyneet kuuden metrin korkuisina.

Hal Tarxienin temppelirakennus löytyi vasta vuonna 1915 ja sen kaivaukset on äskettäin saatu suoritetuksi loppuun. Sieltä tavattiin kolmen toistensa jälkeen rakennetun temppelin jäännökset ja molemmista myöhäisemmistä löytyi lukuisia kiveen hakattuja korkokuvia, jotka osoittavat, että tuon kauden rakennusmestarit osasivat jo erittäin taitavasti hakata kiveen sovinnaisesti esitettyjä naturalistisia kuvioita.

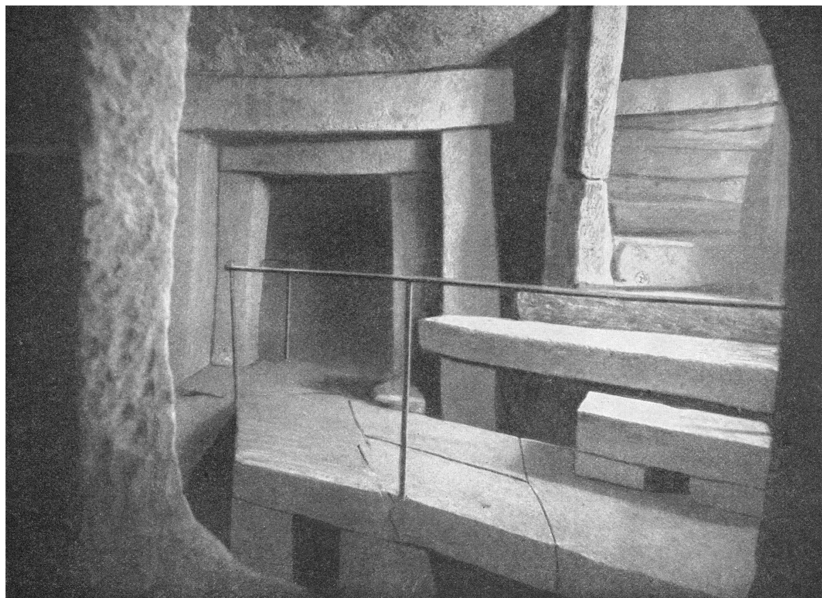
Näiden valtavien maanpäällisten rakennusten lisäksi Maltan rakennusmestarit laativat myös maanalaisia temppeleitä. Casal Paulan kylässä, lyhyen raitiovaunumatkan päässä La Valettasta, on maanalainen Hal Saflieni. Sen oviaukon kohdalla oli aikoinaan vähäinen maanpäällinen megaliittirakennus. Tämä johti maanalaisiin kammioihin, jotka kivitaltoin oli koverrettu pehmeään kalkkikiveen. Nämä säännöttömästi rakennetut kammiot ovat kahdessa kerroksessa, jotka portaikko yhdistää. Jokainen, joka ne on nähnyt, havaitsee, että ne kiinteän kallion sisässä jäljittelevät tavallisia maanpäällisiä megaliittirakennuksia. Pihtipielipatsaat, ovien kamanapaadet, vieläpä limittäin ulkonevat katotkin tavataan myös maan alla, vaikka niillä siellä ei olekaan mitään rakenteellista merkitystä. Kaksi yksinkertaista kammiota ansaitsee erikoista huomiota, koska niiden katot on koristeltu punavärillä maalatuin kuvioin, jotka muodoltaan muistuttavat

aivan Hal Tarxienin kiveen hakattuja korkokuvia. Varmaa on, että tämä maanalainen rakennelma temppelien tavoin on alkuaan merkinnyt jonkinlaista pyhäkköä. Myöhemmin sitä kuitenkin käytettiin hautauspaikkana, ja kun se löydettiin, olivat useat huoneet melkein kattoon asti täynnä ihmisruumiiden jäännöksiä, jotka olivat saaneet hautaan mukanaan runsaan varaston työkaluja, koristeita, maljakkoja jne.

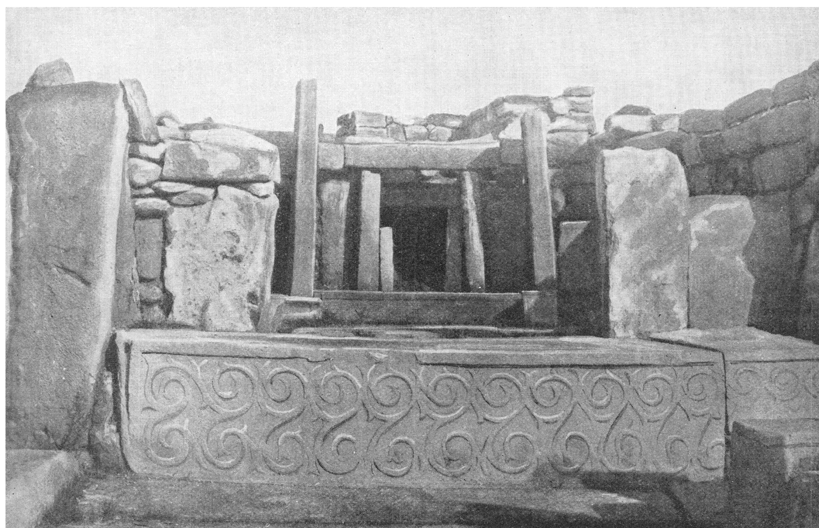
Mutta muinaisjäännösten selostaminen merkitsee ainoastaan historian luurankoa. Mitä tiedämme ihmisistä, jotka rakensivat nämä pyhäköt? Milloin ja miten he elivät, millainen oli heidän sivistyksensä ja mitä tarkoitusta varten heidän onnistui pystyttää nämä valtavat ja kömpelöt kivipaadet?

Näillä temppeleillä, joita niin usein on sanottu foinikialaisiksi, ei ole foinikialaisten kanssa mitään tekemistä. Ihmiset, jotka asuivat Maltassa neoliittisen eli nuoremman kivikauden aikana, pystyttivät ne. Temppeleistä ei ole löytynyt vielä ainoatakaan metalliesinettä ja joskin tämä on vain kielteinen todistus, voimme kuitenkin pitää sitä riittävän pätevänä. Lisäksi löydettiin Hal Tarxienin erään osan kaivauksissa kerros mustaa maata, joka sisälsi metallikauden hautausuurnia sekä kupari- tai pronssitikareja ja -kirveitä. Tämän kerroksen erotti temppelin lattiasta metrin paksuinen, vähitellen kasaantunut maakerros, joka selvästi osoittaa, että temppeli oli hylätty jo kauan ennen kuin nämä metalliesineet haudattiin sinne. Temppelinrakentajat käyttivät työssään piistä ja sileäksi hiotusta kivestä valmistettuja työkaluja. Heidän elämänsä oli hyvin yksinkertaista, härkä ja sika olivat heidän kotieläimiään, mutta varmasti emme vielä voi sanoa, olivatko he kokonaan maanviljelysasteella.

Rakennusten tarkoituksesta ei liene epäilystäkään. Niissä ei ole mitään asuinrakennusten luonteenomaisia piirteitä, mutta sen sijaan havaitsemme niissä paljon sellaisia piirteitä, jotka tavallisesti liittyvät primitiivisiin pyhäkköi-

KALLIOON HAKATTU PORTTI HAL SAFLIENIN MAANALAISEN TEMPPELIN ALEMMASSA KERROKSESSA.
Tämä kaksikerroksinen pyhäkkö maanalaisine kammioineen hakattiin kalkkikiveen luultavasti jotakin uskonnollista tarkoitusta varten, vaikka kammioita myöhemmin, hyvin kauan sitten, käytettiin hautauspaikkoina. Portinpielet ja päällyspaadet koverrettiin kallioon.

HAL TARXIENIN KORISTEKUVIOITA, JOTKA ON HAKATTU KIVEEN HIOTUILLA KIVITALTOILLA.
Kauniita näkinkengänkuvioita, jotka ovat neoliittisten temppelien tavallisin koristemuoto. Ylemmän kuvan hakattu paasi on kolmannen temppelin sisäänkäytävän kohdalla. Koristeaiheen alkuperä on kiistanalainen, mutta sir Arthur Evans arvelee noiden kauniisti kiertyvien oksakierukkain osoittavan kreetalaisia vaikutteita.

hin tai temppeleihin. Tämä olettamus selittää yksinkertaisimmin esim. omituiset komerot triliitteineen eli pöytineen ja myös suuret kiviset vesialtaat, joita siellä täällä on lattioissa tavattu. Onpa oletettu, että muuatta Hal Tarxienin vähäistä kammiota käytettiin oraakkelivastauksia antavan papin piilopaikkana, sillä kivipaateen, joka erottaa sen pääkammiosta, on kaiverrettu käyrä aukko. Jos nimittäin käytämme vilkkaasti mielikuvitustamme, voimme varsin hyvin pitää sitä puhetorvena, joskin meidän varovaisuussyistä on vielä vaadittava lisätodistuksia, ennen kuin hyväksymme näin teennäisen selityksen.

HAL TARXIENIN TEMPPELIN KORKOKUVIOIN SOMISTETTU UHRIPÖYTÄ.

Tämä paasi on seinäkomerossaan kauniisti kiillotetuista paasista rakennetun triliitin edessä. Se on hakattu valtavaan kallionkielekkeeseen ja koristeltu kaunein kierukkaviivoin. Se on sisimmässä temppelissä ja sitä käytettiin luultavasti uhripöytänä. Kierukkakuviot muistuttavat edellisellä sivulla olevien kuvien koristeaiheita ja maanalaisten temppelikammioiden harvemmat näkinkengänviivat lienevät syntyneet samasta innoituksesta kuin nämäkin.

Pyhäkkö edellyttää jumalan olemassaolon. Mitähän jumalaa Maltan saaressa palveltiin? Tässä suhteessa meidän on tyydyttävä vain arveluihin. Kenties jumalatarta, jota edustavat lukuisat näistä temppeleistä löytyneet suuret ja pienet kivi- ja terrakottapatsaat. Ne esittävät kaikki steatopygistä naishahmoa, s.o. naista, jonka reidet ja lanteet ovat luonnottoman voimakkaasti kehittyneet. Toiselta puolen taas sir Arthur Evans ja useat muut ovat korostaneet niiden kivipylväiden merkitystä, jotka yhä vielä ovat pystyssä yhdessä tai kenties kahdessa triliittikomerossa ja joita kenties alkuaan oli paljon enemmän. Ne voidaan kenties rinnastaa betyyliseen uskonnonmuotoon, jota suosittiin Mykenen maailmassa ja eräiden seemiläisten kansojen keskuudessa. Tällöin jumaluutta ei esitetty kuvapatsaana, vaan yksinkertaisessa pyhäkössä säilytetyn puun tai pylvään hahmossa. Todisteiden ollessa näin heikkoja voimme antaa mielikuvituksemme vapaasti liidellä.

Mnaidrassa ja Hagiar Kimissä kohoaa ensimmäisenä katselijan mieleen kysymys: Miten ihmeessä nämä valtavat paadet on kuljetettu paikoilleen ja saatu pystyyn? Mutta niiden kuljettaminen ei liene ollut niin kovinkaan vaikeaa. Kiviä ei tarvinnut noutaa kaukaa, sillä saaren pinta ei olekaan juuri muuta kuin kivikkoa, ja kun köysiä, teloja, vipuja ja lukuisia käsivarsia käytetään kyllin kauan ja kärsivällisesti, päästään varsin yksinkertaisesti suuriinkin tuloksiin tarvitsematta turvautua yliluonnollisiin voimiin. Onpa oletettu, että koska teloiksi sopivat puut epäilemättä siihen aikaan olivat Maltassa yhtä harvinaisia kuin nykyäänkin, niiden asemesta käytettiin suuria kalkkikivilieriöitä, jollaisia on raunioista löytynyt.

KANJONI, JOSSA MUINOIN ELI IHMISIÄ.

Verratkaamme tätä kuvaa sivulla 184 olevaan karttaan. Valokuvassa näemme rakennusryhmän eteläpään, ns. »Torniosan». Vasemmalla näemme pyöreän tornin, josta se on saanut nimensä (kartassa n:o 26). Kirjaimet A—C ja F—J tarkoittavat oikealla näkyviä pyöreitä »kivoja».

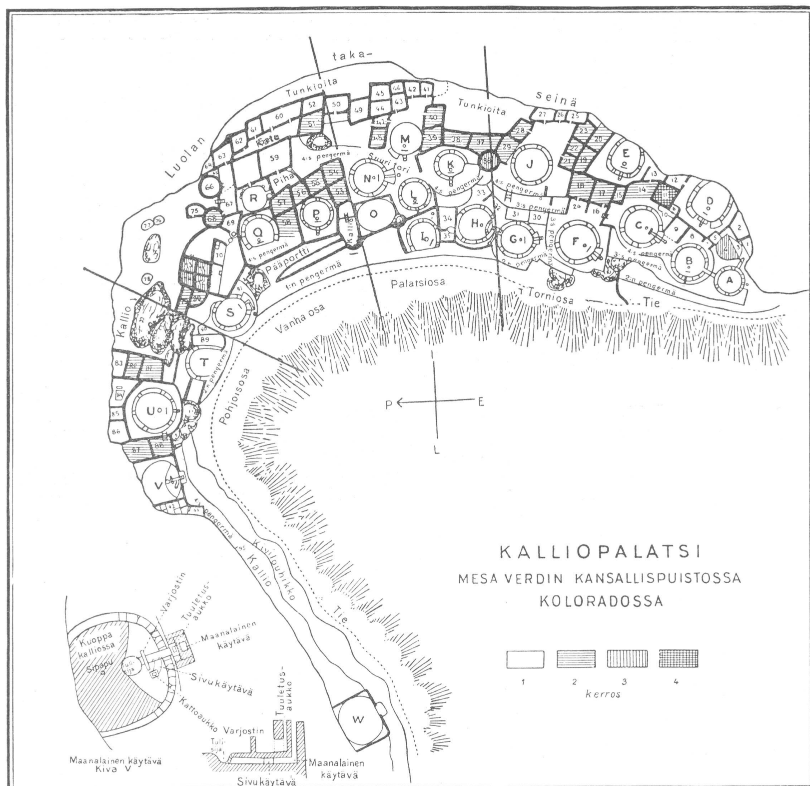
AMERIKAN KALLIOASUNNOT

Luolia ja kallionkoloja on monissa maissa ja monina aikoina kivikaudesta alkaen pidetty asuntokysymyksen luonnollisena ratkaisuna ja sivistyneen Euroopankin sydämessä on vielä tänä päivänä ihmisiä, jotka asuvat luolissa. Mutta luola-asukkaiden erikoisena kotimaana voimme pitää Yhdysvaltain lounaisosan korkeaa ylätasankoa, joka käsittää osia neljästä valtiosta, Koloradosta, Utahista, Arizonasta ja Uudesta Meksikosta, sekä kolme suurta jokiverkostoa, jotka juoksevat Koloradoon, Rio Grandeen ja Gila-Saltiin. Nämä joet virtaavat ylätasangon laidoilla ja sulkevat sen melkein syleilyynsä. Tässä seudussa on runsaasti luonnonihmeitä, esim. Suuri Kanjoni ja Arizonan kivettynyt metsä, mutta yhtä ihmeellisiä ovat myös sen arkeologiset aarteet. Se on kirjaimellisesti täynnä muinaisten asukkaiden jälkeensä jättämiä raunioita.

Ylätasangon korkeus on keskimäärin 1800 m ja sitä reunustavat vielä korkeammat vuoret. Oikeastaan sen muodostaa joukko eri tasoissa olevia ylätasankoja, joita äkkijyrkät kallioseinämät erottavat toisistaan. Eräät tällaiset ylätasangot eli »mesas» kohoavat peräkkäin valtavana pengermäsarjana, toiset taas kohoavat äkkijyrkin seinämin laakeaharjaisina saarina 600 m ja enemmänkin ympäröiviä ylätasankoja korkeammalle. Noiden kolmen suuren joen sivujoet ovat kaivautuneet syvälle pehmeään kiveen ja uurtaneet siihen kaikkiin eri suuntiin ahtaita kuiluja ja kanjoneja. Näissä autioissa erämaissa näemme luola-asukkaiden rakennuksia, jotka kaikki nykyään ovat asumattomia. Korkealla kallionseinämissä, vaarallisilla, kapeilla kallionulkonemilla tai puoleksi pimeiden syvennysten kätkössä näemme muureja, jotka usein ovat rapautuneita, mutta silti ilmeisesti ihmiskätten rakentamia. Välistä emme tahdo uskoa silmiämme, niin luoksepääsemättömiltä ne näyttävät. Usein pääsemme kiipeämään niiden kohdalle vain tikapuiden ja köysien avulla. Niiden rakentaminen ja rakennusaineiden kuljetus rakennuspaikalle on varmasti vaatinut yli-inhimillisiä ponnistuksia.

Mutta kaikki kallioasunnot eivät ole tällaisia. Niitä on kahta eri tyyppiä, varsinaiset kallioasunnot ja luolamaiset asunnot. Varsinaiset kallioasunnot ovat kallionseinämän luonnollisiin aukkoihin rakennettuja oikeita taloja tai taloryhmiä. Kallio on niiden lattiana ja välistä myös kattonakin, mutta pääasiallisesti ne ovat muurattuja. Luolamaiset asunnot taas ovat pehmeihin kivikerroksiin kaivettuja keinotekoisia luolia tai laajennettuja, luonnollisia luolia. Arizonan Verde-laaksosta löytyneisiin luola-asuntoihin johti kapea tunneli. Se vei aluksi suureen kammioon, jonka sivukäytävät yhdistivät pieniin kammioihin. Eräisiin tällaisiin luola-asuntoihin on myös muurattu huoneita erottavia sivuseiniä tai suojamuuri liian leveän oviaukon eteen. Mitään varmaa rajaa emme voi vetää näiden kahden tyypin välille. Välimuotoja on runsaasti. Kiven suhteellinen kovuus määräsi luultavasti, kumman tyypin rakentajat valitsivat. Ne lienevät syntyneet samanaikaisesti. Vain pehmeitä kivilajeja saattoi menestyksellisesti muokata kiviasein. Varsin valaisevaa on havaita, että Mancos-laaksossa, jossa on pääasiallisesti varsinaisia kallioasuntoja, tavataan myös luola-asuntoja, milloin vain tilapäinen, pehmeä kivikerrostuma on ollut tarjolla.

Useimmat luola-asunnot ovat Rio Granden yläjuoksun varrella Uudessa Meksikossa. Varsinaisia kallioasuntoja siellä ei ole lainkaan. Jemezin ylätasangon virranpuoleiset kalliot ovat kirjaimellisesti täynnä tällaisia tunneleita ja muistuttavat jättiläismäistä kaniininpesää. Rio Verden, Salt Riverin erään sivujoen, varrella Arizonassa on runsaasti kummankin tyyppisiä kallioasuntoja. Kalliotaloista kenties ällistyttävin ja varmasti kuuluisin on rakennus, jota aivan syyttä sanotaan

Montezuman linnaksi». Se on korkealla, pystysuoralla kalkkikivikalliolla, 12 m viettävää alarinnettä korkeammalla. Siinä on viisi kahdelle ulkonemalle rakennettua kerrosta, joihin pääsee vain tikapuita pitkin.

Näissä molemmissa seuduissa on tosin runsaasti kallioasuntoja, mutta vielä runsaammin niitä kuitenkin on San Juan-virran vesialueella — San Juan on Suuren Koloradon sivujoki. Tämä on ns. »Neljän nurkan aluetta», sillä täällä on Yhdysvaltain ainoa kohta, jossa neljä valtiota koskettaa toisiaan. Tällaisessa nurkassa, nimittäin Koloradon valtion lounaiskulmassa, on Mesa Verde, tyypillinen kallioasuntoalue. Sen tutki ensimmäisen kerran perusteellisesti ruotsalainen paroni G. Nordenskjöld vuonna 1891. Hänen monumentaalisella julkaisullaan on ollut käänteentekevä merkitys tällä alalla.

Tämä ylätasanko on enemmän kuin 2500 m korkea. Sen laakea, metsänpeittämä harja kallistuu hieman luoteeseen, ja kaukaa se näyttää umpinaiselta, yhtenäiseltä kivimassalta. Mutta seuratessamme Mancos-joen laaksoa, joka jakaa ylätasangon kahteen osaan, havaitsemme, että se on halkeillut suoranaiseksi kanjoni- ja rotkolabyrintiksi. Nämä rotkot haarautuvat pääjoen laaksosta ja niitä reunustavat korkeat, keltaiset hiekkakivikalliot, joiden juurella jyrkät rinteet suistuvat joenuomaan täynnä irtonaisia kivilohkareita. Rotkot päättyvät äkkiä ikään kuin luon-

PUUNLATVOJEN YLÄPUOLELLA KOHOAVA »KUUSTEN TALO».
Koloradon lähinnä suurin kallioasunto on Spruce Three House Mancos-joen kanjonissa, Uuden Meksikon rajalla, lähellä Kalliopalatsia. Seutu on verraten runsasvetistä, kuten voi päätellä suhteellisen rehevästä kasvillisuudesta sekä vasemmalla näkyvistä puunlatvoista. Puunlatvat osoittavat myös, miten korkealla maasta rakennus on. Nämä rakennukset ovat paljon rappeutuneempia kuin Kalliopalatsin rakennukset, jotka äskettäin on huolellisesti korjattu.

non muodostamiin amfiteattereihin. Vesi virtailee vain sadeaikana, mutta silloin nuo kuivuneet joenuomat muuttuvat äkkiä lyhyeksi ajaksi vaahtoaviksi koskiksi. Mutta vettä on kaikkialla heti maanpinnan alapuolella ja lähteitä on runsaasti.

Pehmeiden kivilajien rapautuessa on näille seuduin muodostunut runsaasti luolia. Niitä on kaikenkokoisia, pienistä komeroista valtaviin holveihin asti. Seuratessamme jotakin tällaista kanjonia — se on varsin vaikea tehtävä, sillä kivilohkareet sulkevat usein niiden pohjan — hämmästymme nähdessämme, että kallionkoloissa on rakennuksia, joiden muoto ja koko vaihtelevat yhtä suuresti kuin luolienkin. Epäilemättä varastokammioina käytettyjen yksinäisten kolojen rinnalla saattaa olla kokonaisia tiheään asuttuja kyliä. Monet ovat kotkanpesäin lailla huimaavan korkealla. Mutta monet eivät ole lainkaan niin luoksepääsemättömiä kuin miltä ne näyttävät, vaan voimme kiivetä niihin joko laaksosta tai ylätasangon reunalta. Asukkaat ovat usein hakanneet kiveen portaita, jotka nykyään ovat melkein kokonaan kuluneet, mutta kuitenkin vielä selvästi näkyvissä, niin että taitava vuorikiipeilijä pääsee nousemaan niitä pitkin. Tämän seudun suurimmat ja laadussaan ihmeellisimmät rakennukset ovat n.s. »Kalliopalatsi» ja »Korppikotkain talo», mutta lounaisen Navaho-alueen »Betata» ja »Kitsiel» ovat melkein vielä ihmeellisempiä. Mesa Verde on nykyään luonnonsuojelualue, ja nämä molemmat hämmästyttävät rakennukset on korjattu Amerikan etevimpiin kuuluvan arkeologin tohtori J. W. Tewkesin johdolla. Rapautuneet kivet korjattiin pois ja muureja vahvistettiin jatkuvan rapautumisen ehkäisemiseksi. Tämä oli välttämätöntä, jotta ne olisivat säilyneet ajan hävitykseltä ja harvinaisuuksien keräilijäin tuhotöiltä, jotka jo olivat ehtineet aiheuttaa korvaamattomia vahinkoja.

»Kalliopalatsin» löysi vuonna 1888 R. Wetherill. Hänen perusteellisesta paikallistuntemuksestaan on arkeologeille ollut korvaamatonta hyötyä. Ensimmäisen perusteellisen kuvauksen siitä on laatinut F. H. Chapin. Hän kuvailee ensivaikutelmiaan seuraavin sanoin:

KALLIOPALATSI — LUOLAAN RAKENNETTU KAUPUNKI.

Vasemmalla Kalliopalatsin plaza-osa, oikealla pyöreä torni. Etualalla kallio viettää äkkijyrkästi kuivaan kanjoniin, jonka pohja on täynnä irtonaisia kivilohkareita. Ylhäällä näemme kallioholvin, noin 15 m paksun kalliomassan, jonka harjalla kasvaa ruohoa, mutta ei lainkaan kukkia tai pensaita vedenpuutteen takia. Juuri saman vedenpuutteen vuoksi voimme päätellä, ettei näitä omituisia rakennuksia tehty kestämään pitkällisiä piirityksiä, vaan toistuvia lähiseudun vaeltavien heimojen äkkihyökkäyksiä.

»Kolmen aikaan saavuimme kanjonin reunalle tuon ihmeellisen rakennuksen vastapäätä. Sen löytäjä ei todellakaan ollut liioitellut tämän omituisen raunion kauneutta ja suurenmoisuutta. Se levisi edessämme mahtavan kallion suojassa valtavalla, soikealla kallionulkonemalla ja näytti suunnattomalta rauniolinnalta, jonka tornit ovat sortuneet. Julkisivun kivet olivat hävinneet, mutta niiden takana kohosivat toisen kerroksen muurit ja sen taakse, synkän luolaholvin alle, oli muurattu kolmas kerros. Vielä syvemmällä holvissa oli pikkutaloja ylävillä ulkonemilla. Jonkin matkan päässä kauempana oli sieviä pikkurakennuksia äärimmäisen luoksepääsemättömissä nurkissa. Ympäröivä maisema on ihmeellinen. Jo kanjonia pitkin Mancos-joelle avautuvan näköalan takia kannattaa matkustaa tänne.» Tämän hämmästyttävän rakennuksen maakerroksissakin on jo 117 huonetta (»kivat» mukaanluettuina) ja se peittää enemmän kuin 120 m pitkän ja keskeltä 24 m leveän alueen.

Sen rakenne on varsin epäsäännöllinen. Kaikkien kalliotalojen tavoin se noudattelee ympäröivän holvin ääriviivoja. Yksi ainoa mestarinkäsi ei ilmeisesti ole suunnitellut sitä, vaan siihen on eri aikoina rakennettu uusia osia, kunnes se on saavuttanut nykyisen kokonsa. Kuitenkin se noudattaa kaikissa suurissa kalliorakennuksissa havaittavia yleisiä periaatteita. Rinteeseen sen etupuolelle on kaivettu kolme pengermää, ne ovat »plazoja», pieniä aukeita, joille asukkaat kerääntyivät seurustelemaan nuotioiden ääreen. Niiden takana kohoaa itse rakennus siellä täällä nelikerroksisena. Siinä on joukoittain pikkukammioita, kaikki enemmän tai vähemmän suorakaiteenmuotoisia. Avoimet pihat erottavat siellä täällä huoneryhmät toisistaan. Muurit ovat erittäin tasaiset, niihin on sivelty savea säännöllisiin kerroksiin ja kivet ovat »siteissään» — varsin harvinainen piirre kalliorakennuksissa. Rakennuksia kannattavat tukimuurit ja perustukset noudattelevat taitavasti epätasaista alustaa. Eräiden rakennusten muurit suorastaan »ankkuroitiin» paaluin, jotka upotettiin kivilattiaan hakattuihin koloihin. Mutta rakennusmestarit eivät olleet oppineet sitomaan muurien kulmia eivätkä tunteneet kaulustamisen ja holvaamisen lakeja.

Pohjakerroksissa ei ollut lainkaan ulko-ovia ja niitä käytettiinkin varmaan varastohuoneina. Yläkerroksissa on pienet ikkunat ja usein T:n muotoiset ovet. Samanlaisia ovia näemme vieläkin »puebloissa», Arizonan ja Uuden Meksikon alkuasukkaiden ihmeellisissä kyläryhmissä. Nämä ovet on suunniteltu mahdollisimman tarkoin tilaa säästäviksi. Alaosa on juuri niin leveä, että jalat mahtuvat siitä sisään. Yläosa taas on leveämpi, niin että huoneeseen voi kantaa halkoja ja muita taakkoja. Yläkerroksiin päästiin joko sisästä tikapuita pitkin ja kattoluukuista tai parvekkeilta, jollaisia on ollut ovien yläpuolella. Katto rakennettiin hirsistä ja päällystettiin oksilla ja kaarnalla, joiden päälle levitettiin kova, tasainen savikerros. Tällaisia olivat tavalliset asuin- ja makuuhuoneet. Eräät kammiot taas varattiin erikoisesti naisten askareita, viljanjauhantaa ja saviastiain valmistusta, varten. Eräässä huoneessa olivat jauhinkivet vielä muinaisessa paikassaan. Huoneessa on pihan puolella pieni kurkistusaukko, niin että naiset saattoivat työskennellessään tarkkailla ohikulkijoita.

Useissa huoneissa on tulisijat, sillä näillä seuduin puhaltaa talvisin kylmä tuuli, ja huurre ja lumi ovat varsin tavallisia ilmiöitä. Seinät on sekä ulko- että sisäpuolelta päällystetty savella, jossa vieläkin näemme ihmiskätten jälkiä. Ne osoittavat, miten työ suoritettiin. Savupiippuja ei ollut, joten luolan seinät ja katto ovat savun mustaamat. Rakennusten takana on avoimia paikkoja. Linnunlantakerrokset osoittavat, että asukkaat pitivät siellä kesyjä kalkkunoitaan.

Mutta vielä on jäänyt mainitsematta näiden kalliotalojen omituisin piirre — »kivat» eli »estufat», niinkuin niitä alkuaan nimitettiin, kun ne virheellisesti sekoitettiin navaho- ja muiden intiaaniheimojen lääketaidollis-uskonnollisiin saunoihin. Nämä »kivat» ovat pyöreitä, maanalaisia kammioita, jotka on rakennettu »plazain» eli talon edessä olevien pengermien alle. Tällaiset kivat kuuluvat olennaisena osana tämän seudun kaikenkokoisiin kalliotaloihin. »Kalliopalatsissa» on kolmekolmatta tällaista kammiota. Nykyään ne ovat avoimia, koska niiden katot ovat sortuneet, mutta alkuaan ne olivat aivan näkymättömissä plazan lattiassa ollutta pientä aukkoa lukuunottamatta. Siitä kenties johtivat tikapuut »kivaan» samalla tavoin kuin nykyisten pueblojen rakennuksiin.

Niiden syvyys on tavallisesti 1.8 m ja läpimitta 4.5—6 m. Sivuja kiertää noin 0.6 m korkea ulkonema eli lavitsa, jonka kuusi pylvästä jakaa komeroihin. Pylväät kannattivat puukattoa, jonka palkkikerrokset on asetettu ristikkäin, niin että katto muodosti jonkinlaisen matalan holvin. Keskellä lattiaa oli tulikuoppa ja eräästä kohden lattian tasasta johti kammioon L:n muotoinen tuuletusaukko. Tämän aukon ja tulen välissä oli matala varjostin eli deflektori, jonka tarkoituksena

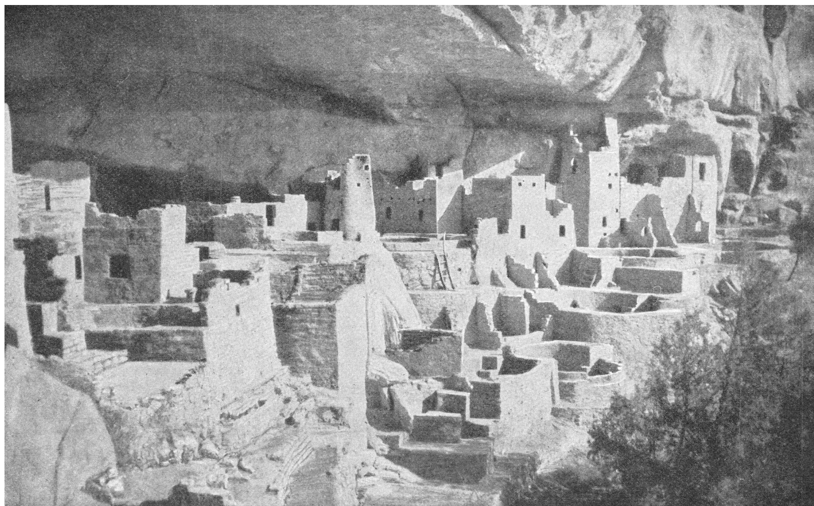
oli ilmeisesti saada ilma jakaantumaan tasaisesti huoneeseen ja estää suoranaisen vedon sammuttamasta tulta. Seinät oli huolellisesti tasoiteltu ja välistä koristettu jonkinlaisin värillisin pinnoin. Välistä tunneli yhdisti kivan johonkin kammioon, mutta tavallisesti siihen varmaan päästiin katon kautta.

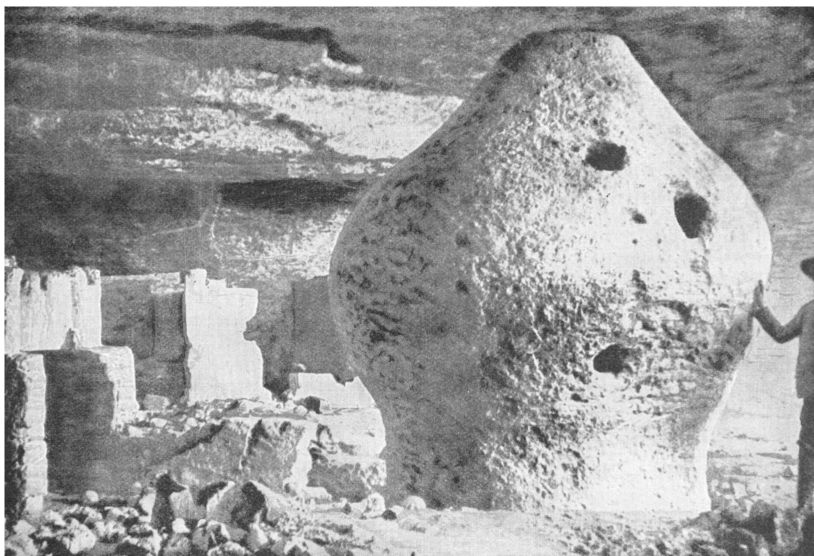
Tällaisia olivat juhlamenohuoneet, joihin keskittyi heimojen uskonnollinen elämä. Niihin pääsivät vain miehet ja ne olivat samalla kertaa temppeleitä, neuvotteluhuoneita ja kerhoja. Niissä suoritettiin juhlatilaisuuksissa pyhiä tansseja. Toisinaan taas miehet tapasivat toisensa siellä rupatellakseen kangaspuittensa ääressä. Näin paljon voimme päätellä pueblokansan vastaavien olosuhteiden perusteella. Kivassa on pieni, mutta merkityksellinen yksityiskohta, joka korostaa muinaisten ja nykyisten kivain välistä yhteenkuuluvaisuutta. Se on tuuletusvarjostimen vastapäätä, lähellä tulikuoppaa, oleva kolo. Sellainen on poikkeuksetta myös nykyisissä Hopi-kivoissa, jolloin sitä sanotaan »sipapuksi». Hopi-mytologian mukaan ihmissuku luotiin syvällä maan povessa, josta se neljän välikerroksen kautta kaivautui nykyisen maailman valoon. Sipapu esittää vertauskuvallisesti aukkoa, josta ihmissuku kiipesi esiin, ja on yhdyssiteenä ihmissuvun ja sen luojan välillä. Se on kivan pyhin osa. »Kalliolinnan» kaltaisissa rakennuksissa asui ryhmittäin pieniä klaaneja, joista kukin käytti omaa kivaansa, joten kivojen lukumäärä ilmaisee suunnilleen rakennuksessa asuneiden klaanien lukumäärän. Jokainen kansa pysyy tavallisesti vanhoillisimpana juuri uskonnollisissa menoissaan ja tavoissaan ja kiva merkitsee luultavasti näiden kansojen varhaishistorian kiertolaisvaihetta, jonka aikana ne elivät pyöreissä majoissa tai teltoissa.

Kallioasuntojen romanttinen asema ja ihmeellinen sopeutuminen ympäristöönsä tekee katsojaan voimakkaan vaikutuksen. Niiden säännöttömyyskin saa ne näyttämään barbaarisen suurenmoisilta, mutta niitä ei ole rakennettu silmän iloksi. Ne kuvastavat selvästi asukkaittensa uskontoa ja yhteiskuntajärjestelmää kivoineen ja klaanikuntineen. Ympäristö määräsi myös osaksi niiden ulkonäön. Rajallisten tilojen takia asukkaat eivät voineet rakentaa rakennuksiaan leveiksi. Niinpä heidän oli rakennettava ne korkeiksi. Sama pakko, joka on luonut meidän aikamme pilvenpiirtäjät, ilmeni jo muinoin samalla manterella, joskin pienemmässä mitassa.

Rakennuksista löytyneet jäännökset valaisevat myös suuresti tämän kansan elämää. Ilmasto on äärimmäisen kuivaa ja hieno pölykerros, jota kaivausten suorittajat kiroavat sen kohotessa lapion kosketuksesta tukahduttavina pilvinä ilmaan, on erinomaisesti suojellut siihen hautautuneita esineitä. Ihmisruumiita on löytynyt haudoistaan — ruumiit joko haudattiin tai poltettiin — täysin kuivettuneina, iho, kynnet ja hiukset säilyneinä. Niinkin häviävät esineet kuin vasut ja kankaat ovat vielä maatumattomina paikoissa, mihin ne viimeksi on viskattu, kertoen valmistajainsa taidosta ja hyvästä mausta. Havaitsemme tuon kansan valmistaneen sandaaleja ja karkeita köysiä yucca-kasvien kapenevien lehtien kuiduista. He kutoivat pumpulista lämpimiä talvivaatteita ja vuorasivat ne kalkkunanhöyhenillä. Vain ani harva primitiivinen kansa on osannut yhtä taidokkaasti valmistaa saviastioita tai osoittanut yhtä puhdasta makua koristaessaan niitä erilaisin kuvioin. Keittiöastiat ja vesisäiliöt, jotka usein olivat tavattoman suuria, soivat naisille tilaisuuden soveltaa tekniikkaa koristeellisiin tarkoituksiin ja antaa saviliuskojen kierteiden työntyä toistensa ylitse ylöspäin kiemurrellessaan. Tällaista sanotaan »aaltoilevaksi» savitavaraksi ja se oli muuan kallioasukkaiden erikoisala. Mutta heidän hienoimmat astiansa, maljat, joilla he maksoivat vainajilleen viimeisen hurskaan veronsa, ovat kauniin pyöreitä — vaikka he eivät tunteneet kiertolevyä — ja sitä paitsi täynnä sulokkaita porras-, meanderi- ja kierrekuvioita ja muita mustan- ja valkoisenkirjavia vertauskuvia. Heidän keramiikkatuotteittensa joukossa on myös kauniita juoma-astioita kädensijoineen sekä onnistuneita kauhoja.

He olivat kivikauden kansaa. Kuluneet uurteet vuorenseinämissä osoittavat, miten he hioivat kivikirveensä ja teroittivat luupuikkonsa. Hämmästymme ajatellessamme, miten tavattomasti työtä he uhrasivat kaataessaan puita ja veistäessään kattopalkkeja tällaisin työkaluin. Kattopalkkien päät eivät koskaan ole sileitä. Ne on aikaa haaskaten veistämällä ja kolkuttelemalla vaivalloisesti ikään kuin kulutettu poikki. Mutta jos heidän oli vaikea valmistaa kiviaseitaan ja hakata puita, niin vielä monin verroin vaikeampaa oli näiden rakennusaineiden kuljettaminen alas jyrkänteitä ja kallionulkonemia pitkin rakennuspaikalle. Tähän kuljetukseen sisältyvä työmäärä on aivan suunnaton! Maanviljelys oli heidän pääelinkeinonsa ja tuotti heidän pääasiallisen ravintonsa. He viljelivät maissia ja myös papuja ja kurpitsoja säilyttäen vettä lammikoissa ja kastellen jyrkkiä rinteitä salaojien avulla.

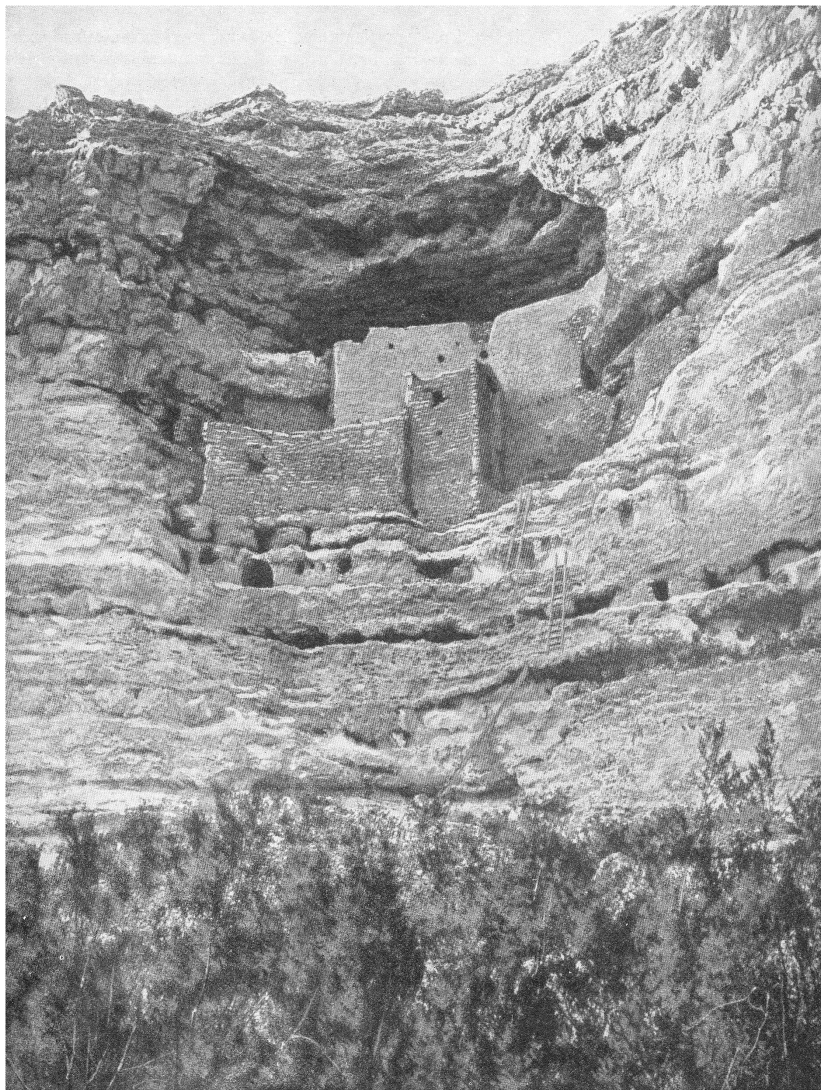
AMERIKAN LUOLA-ASUKKAIDEN TALOJA JA VARASTOJA.

Yläkuvassa näemme Kalliopalatsin pohjoisesta. Talot kohoavat pengermittäin leveällä kallionulkonemalla ja ovat välistä nelikerroksisia. Mesa Verde on Koloradossa, mutta ei suinkaan ole ainoa paikka, jossa on kallioasuntoja. Alakuvassa esim. näemme Arizonan erään varsin hyvin säilyneen kallioasunnon. Etualalla näkyvä omituinen muurahaiskeon tai jättiläissienen muotoinen, aukollinen säiliö oli asukkaiden viljavarastona.

JOLLEKULLE TUNTEMATTOMALLE JUMALALLE PYHITETTY UHRIPAIKKA.
Tämä valtava, koristeellinen uhrikivi on Koloradon erään kallioasunnon edessä. Kivessä olevat merkit — murtoviivat, samankeskiset ympyrät ja kierukat — osoittavat, miten samanlaisia ovat kaikkien maailman kansojen ensimmäiset koristeaiheet. Ne eroavat vain vähän brittiläisistä kivipiirroksista, joilla tässä teoksessa on oma lukunsa. Samanlaisia koristekuvioita on rakennusten seinäpinnoissa ja friiseinä. Muita koristeaiheita näemme värikuvien esittämissä saviruukuissa.

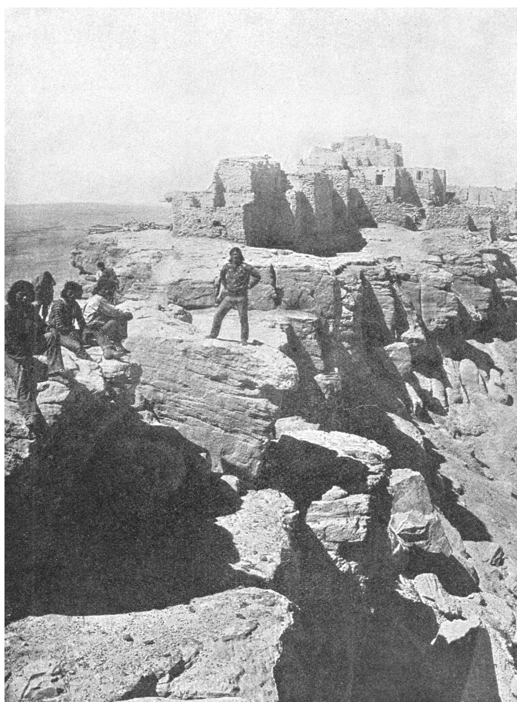
Miksi nämä ihmiset rakensivat asuntonsa kallioille? Miksi he uhrasivat niin paljon vaivaa ja rakensivat polkunsa niin hankaloiksi, että heidän joka päivä oli suoritettava rohkeita kiipeilyjä? Ainoakaan kansa ei kaipaa paremmin turvaa kuin maanviljelijäyhdyskunta ravintoainevarastoineen ja suhteellisine rikkauksineen köyhempien, mutta elintapojensa ansiosta voimakkaampien metsästäjäheimojen keskellä (tällaisia metsästäjäheimoja olivat muinoin navaho- ja apashikansat). Maanviljelysalueiden rajaseudut ovat aina saaneet kärsiä vaeltavien naapureitten rosvoushimon takia. Tämä tosiasia synnytti Kiinan muurin — samasta syystä ovat syntyneet kallioasunnotkin. Tarkastellessamme »Kotkanpesän» kaltaista asuinpaikkaa havaitsemme, että turvallisuussyyt ovat kiistämättömästi johtaneet tuollaisen paikan valintaan. Tätä puolustautumisteoriaa on vastustettu monesta syystä ja asia on vielä kiistanalainen. Eräät rakennukset ovat ilmeisesti olleet vain tähystyspaikkoja. Eräitä verraten luoksepääsemättömiä kohtia käytettiin kenties vain tilapäisinä pakopaikkoina vaaran uhatessa. Puolustautumisteorian vastustajat perustavat vastaväitteensä pääasiallisesti siihen, että puolustajain olisi vedenpuutteen takia ollut pakko pian antautua. Mutta useissa tällaisissa luolissa on lähteitä ja vesi pysyi suuriin ruukkuihin varastoituna raikkaana monta päivää vuoriston puhtaassa ilmassa. Mutta nämäkin tosiseikat sivuuttaen voimme olla varmoja siitä, ettei näiden primitiivisten vuoristolaisten todennäköisesti koskaan tarvinnut kestää pitkällisiä piirityksiä. Heidän oli puolustauduttava äkillisiä ryöstöretkiä vastaan ja tätä silmällä pitäen he valitsivat asuinpaikkansa. Jos hyökkääjät olisivat halunneet ryhtyä säännölliseen piiritykseen, heidän asemansa olisi pian muodostunut sietämättömäksi, koska heitä uhkasi alituinen kivi- ja nuolisade kallioilta käsin. Eräissä rakennuksissa näemmekin rintasuojia ja jousimiesten ampuma-aukkoja, jotka hallitsevat kaikkia polkuja. Näiden rakennusten puolustautumisluonne on joka tapauksessa täysin selvä. Jos tämä näkökantamme on oikea, se selvittää myös, miksi kallioasunnot sittemmin hylättiin lisääntyneen väkiluvun taattua kansan turvallisuuden. Ilmastomuutokset ja vedensaannin väheneminen ovat kenties myös osaltaan vaikuttaneet näiden asuntojen hylkäämiseen. Ja meidän on muistettava, että aivan kalliotalojen läheisyydessä sekä ylätasangoilla että alhaalla laaksoissa on runsaasti samankaltaisten rakennusten raunioita.

KALLISHINTAINEN TURVAPAIKKA.

Arizonassa on epäilemättä yksinäisistä kalliotaloista vaikuttavin. Se on Beaver Creekin kallionseinämässä kahdella kallionulkonemalla ja sitä sanotaan Montezuman linnaksi, vaikka sillä ei olekaan mitään tekemistä tämän onnettoman atsteekkiruhtinaan kanssa. 12.5 m korkea, äkkijyrkkä kallionseinämä erottaa sen kohdasta, jossa kallio alkaa viettää loivemmin laakson pohjaa kohden. Rakennus on viisikerroksinen. Nykyään se on rauhoitettu muistomerkki.

Muutamia poikkeuksia, esim. De Chellyn kanjonin asuntoja, lukuun ottamatta näitä kallioasuntoja on pidettävä esihistoriallisina amerikkalaisessa merkityksessä, s.o. Kolumbuksen aikaa vanhempina. Niistä ei ole löytynyt lainkaan eurooppalaisen vaikutuksen jälkiä, esim. rautaesineitä, vaihtovälineinä käytettyjä helmiä tai muita vastaavia tavaroita. Espanjalaisten seikkailijain aikakirjoissa ei myöskään puhuta mitään kalliokansasta. Espanjalaiset tunkeutuivat näihin seutuihin vuonna 1540 Coronadon johdolla ja perustivat niihin siirtokuntia puoli vuosisataa myöhemmin. Erään rakennuksen, n.s. »Auringontemppelin», rapautuneista muureista on löytynyt puu, jossa on 360 vuosirengasta. Tämä todistaa, että nämä asuinpaikat on rakennettu ja hylätty ainakin 500 vuotta sitten, kenties jo aikaisemminkin. Eräiden pueblo-kansain keskuudessa elää perinnäistieto, että he ovat aikoinaan saapuneet pohjoisesta ja heidän kulttuurissaan ilmenee niin paljon kallioasukkaiden kulttuurin luonteenomaisia piirteitä, että jokseenkin varmasti voimme olettaa joidenkin kalliokansan jälkeläisten asuvan meidän aikamme Hopi- ja Zunji-kylissä.

MUUAN HOPI-INTIAANIEN KYLÄ ARIZONASSA.
Hopi-kylät rakennettiin aina ylätasangon vaikeapääsyisimpään paikkaan. Talojen seinät muurattiin karkealla savi-iskoksella, peitettiin sitten pehmeämmällä seoksella sekä lopuksi valkaistiin.

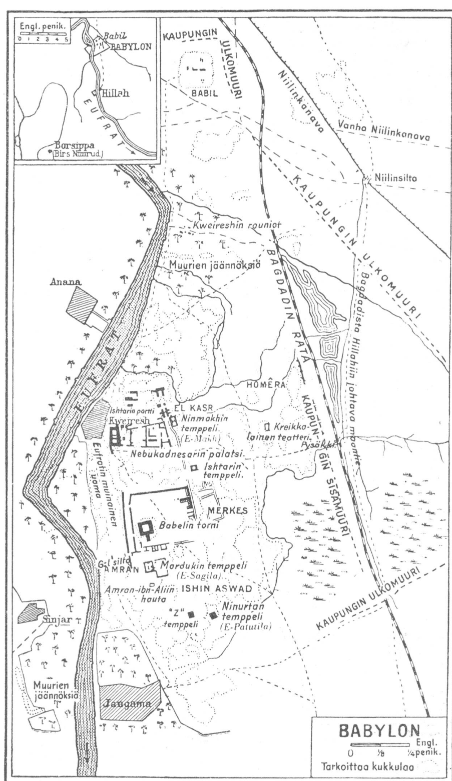
SUURI BABYLON

»Sortunut, sortunut on suuri Babylon!» Suuri Babylon! Nuo sanat saavat meidät aavistamaan ammoin hävinneen kaupungin muinaisen suuruuden ja loiston, sen tornit pilvenkorkuisine pengermineen, valtavilla aukeilla tungeskelevat ihmismassat, alttarit suitsutuspilvineen ja uhrihekatombeineen, mahtavan Eufratvirran, joka hitaasti vyöryttää vesiään temppelien ja palatsien välitse, huvitelupalatsit, jotka ovat Ksanadun[1] loistorakennuksia upeampia, voittokujat ja portit, jotka voittoisasti kilpailevat Egyptin Theban porttien kanssa:

jossa neljäsataa urheaa miestä täysine sotavarustuksineen, juoksijoineen ja sotavaunuineen saattoi rinnakkain marssia sisään kustakin mahtavasta portista.

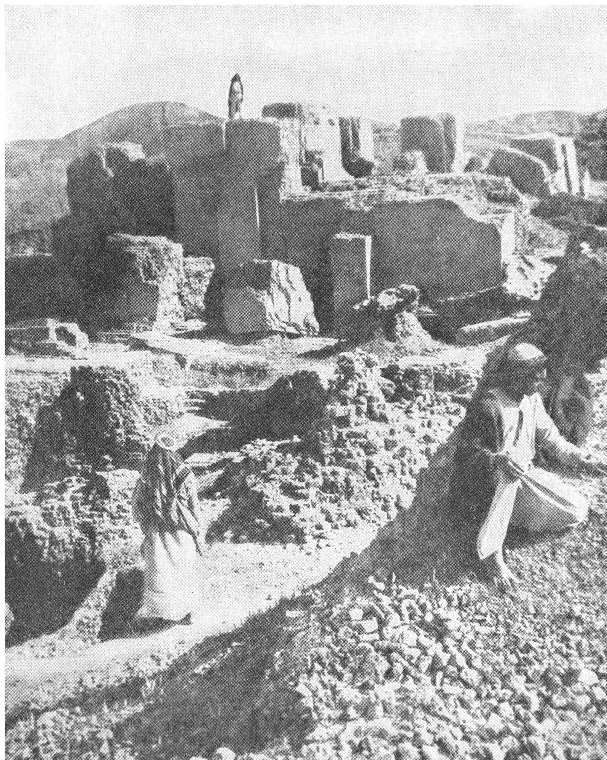
Babylon oli muinaisajan suurin kaupunki. Ja suuri Babylon on sortunut.

[1] Coleridgen runossaan »Kubla Khan» kuvailema kaupunki.

Moni brittiläinen upseeri tai sotilas, joka maailmansodan aikana otti osaa Mesopotamian sotaretkeen, voi kertoa meille, miltä nykyään näyttää tuo paikka, jossa suuri Babylon aikoinaan sijaitsi.

Näemme suuren hiekkakumpuisen tasangon, jota lähinnä jokea reunustavat matalat palmulehdot. Muutamat savimajat muodostavat Kweireshin ja Jamjaman kylät ja toiselta puolen rajoittaa tasankoa matala, hiekan peittämä harjanne, jonka takana kulkee Bagdadin — Basran yksiraiteinen rautatielinja. Radan vieressä on kahden pylvään kannattama ilmoitustaulu, jossa on kirjoitus »Babylon Halt». Se on Babylonin rautatieasema. Siellä astumme vaunusta ja joko kävelemme jalkaisin raunioille tai ajamme sinne jossakin kaikkialla maailmassa tavattavassa fordissa eli »trombêlissa» (? tumbril = sontarattaat), niinkuin alkuasukkaat jostakin hämärästä syystä kyseessäolevia ajoneuvoja nimittävät. Kweireshissä, joen

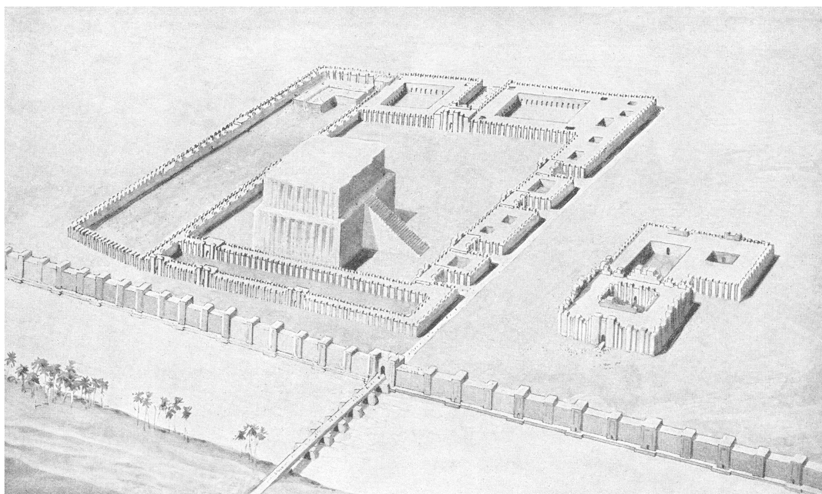
BABYLONIN SUUREN LINNOITUKSEN RAUNIOITA.

Kuvassa näkyvien, tiilistä rakennettujen perusmuurien tavattoman monimutkainen rakenne johtuu siitä, että Nebukadnesar rakennutti El Kasrin palatsinsa suureksi osaksi isänsä aikaisempain rakennusten päälle. Ishtarin portti oli juuri linnoituksen koilliskulmassa. Siitä päästiin pyhälle tielle, joka jatkui muurin itäistä sivua pitkin.

BABYLONIN LINNOITUKSEN KAIVAUKSIA.

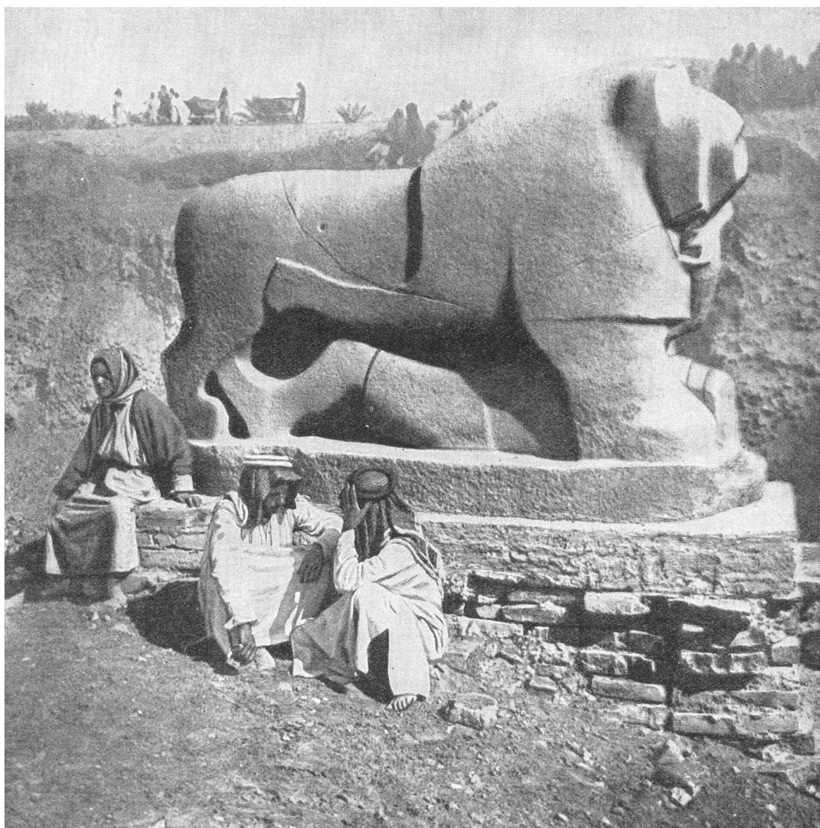
Kasrin kukkulaan on kaivettu syvä hauta, jotta aikoinaan kukkulan harjalle rakennettujen rakennusten perusmuurit saataisiin päivänvaloon. Näiden kaivausten ansiosta voimme aavistaa, miten loistavaksi Babylon kehittyi suuruutensa aikana (607—539 e. Kr.).

BABYLONIN PYHIN TEMPPELI, »BABELIN TORNI», UUDENNUSSOMMITELMANA.
Oikealla on Esagila eli Babylonin suojelusjumalalle, Mardukille, pyhitetty temppeli. Vasemmalla taas on E-temen-an-ki, »talo, jossa ovat maan ja taivaan peruskivet». Se on Mardukin temppeliin liittyvä temppelitorni, joka on omassa laajassa esipihassaan. Eräät tutkijat ovat otaksuneet, että siinä oli kahdeksan kerrosta eikä vain kahta niinkuin kuvassa. Uudet kaivaukset ovat paljastaneet vielä kahdet portaat, jotka olivat pääportaitten molemmin puolin. Kuvassa näemme kaupungin virranpuoleisen muurin, Eufratin muinaisessa uomassaan ja Nabopolassarin sillan, jota pitkin suuri pyhiinvaellustie ulottui joen poikki.

rannalla, oli saksalaisten arkeologien päämaja ja asunto ennen sotaa. Nykyään rakennusta käytetään majatalona ja museona. Siellä voimme aterioida ja levätä palmujen katveessa. Kukkuloilla ei ole ainoatakaan varjoista kohtaa eikä siellä ole muuta kasvullisuutta kuin niukkaa ruohoa. Niiden harjalta näemme sekavia tiilimuurimassoja, jotka muistuttavat voimakkaan räjäyksen hajoittaman linnoituksen jäännöksiä, tiilimuureja, jotka ovat niin kovaa ainetta, että ihmettelemme, miten mikään muu kuin maanjäristys on voinut pirstoa ne noin oudosti. Ne ovat El Kasrin (linnan), Nebukadnesarin eteläisen linnakkeen, jäännökset. Niiden pohjoispuolella on omituinen kivileijona, joka tallaa maassa makaavaa ihmishahmoa. Se on aina ollut näkyvissä ja monet matkailijat kävivät sitä katsomassa jo aikoja ennen kuin saksalaiset aloittivat kaivauksensa. Se ei ole babylonialaista alkuperää, vaan luultavasti ulkomaisten kuvanveistäjäin, kenties heettiläisten, veistos, joka voitonmerkkinä on kuljetettu Babyloniin. Siinä ei ole mitään kirjoituksia. Aivan sen vierestä on löytynyt kiistämättömästi heettiläinen muistomerkki heettiläisine kirjoituksineen — epäilemättä sotasaalista sekin. Etelässä on Nebukadnesarin suuri palatsi, jonka hän rakennutti edeltäjänsä Nabopolassarin pystyttämän, varhaisemman palatsin kohdalle. Se on osaksi säilynyt. Maallikosta se näyttää vain laajalta, matalalta kuopalta, joka on täynnä muodottomia ja tarkoituksettomia tiilimuureja. Mutta saksalaiset arkeologit ovat huolellisesti tutkineet rakennusten pohjakaavan ja heidän karttaansa tarkastellessamme alamme vähitellen nähdä jonkinlaista järjestystä tuossa oudossa sekamelskassa ja voimme siirtyä kahden suuren Babylonian kuninkaan palatsin hallista toiseen.

Palatsin eteläosassa näemme suuren salin jäännökset. Tuon salin seinässä näki Belsassar tiettävästi kirjoituksen, josta profeetta Daniel on kertonut. Sen koilliskulmassa, lähellä Ishtarin porttia, on suistuneiden tiiliholvien jäännöksiä, joita kaivausten suorittajat pitävät Nebukadnesarin medialaiselle puolisolleen rakennuttamain riippuvain puutarhojen perustuksina. Kuningatar kaipasi nimittäin niin tavattomasti kotimaansa harjanteita, että kuningas häntä ilahduttaakseen rakennutti keinotekoisia, puiden ja vihreyden

KIVILEIJONA, JOKA VUOSISATOJA ON HALLINNUT BABYLONIN RAUNIOITA.

Tämä ns. »Mesopotamian leijona» on kauan ollut näkyvissä Kasrin kukkulan pohjoispuolella ja matkailijat ovat käyneet sitä ihailemassa. Se tallaa miestä jaloissaan. Se ei kuitenkaan millään tavoin muistuta muita Babylonin taideteoksia, joten on oletettu, että se on kenties heettiläisiltä valloitettu voitonmerkki. Heettiläiset olivat, kuten tiedämme, Anatolian mahtava ja salaperäinen kansakunta, joka viidennestätoista vuosisadasta e. Kr. alkaen oli sotaisissa suhteissa sekä egyptiläisiin että assyrialaisiin ja babylonialaisiin.

verhoamia kukkuloita, joiden harjanteilla kävellessään kuningatar saattoi kuvitella olevansa kotimaassaan. Ne olivat Babylonin riippuvat puutarhat, joita muinaisajan kansat pitivät yhtenä maailman seitsemästä ihmeestä. Jos nämä rauniot todella ovat niiden jäännöksiä, voimme todeta, että ne rakennettiin korkeiden, ristikkäisesti toisiaan tukevien tiiliholvien muodostamain perusmuurien varaan, jotka oudosti muistuttavat Lontoon eläintarhan Mappinin pengermiä, paitsi että ne oli verhottu mullalla, joka oli täynnä istutuksia.

Niiden rakenne on nimittäin aivan samanlainen. Meidän aikamme rakennusmestarit ovat vain perustuksia rakentaessaan käyttäneet rautabetonia. Nebukadnesar ei kuitenkaan tietääk-

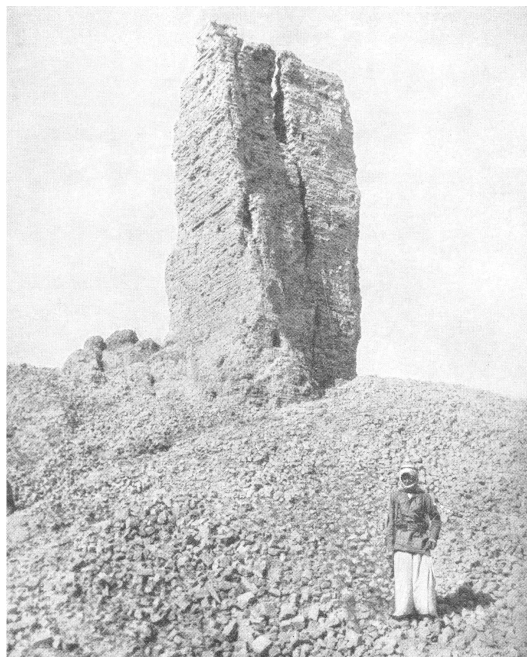
BABYLONIN, KAUPUNGIN, JOTA MAAILMA MUINOIN HÄMMÄSTELI, TIILIMUUREJA.

Babylonia voimme epäröimättä sanoa kaikista muinaisajan kaupungeista ihmeellisimmäksi. Sataporttisen Theban maine himmenee koko muinaisen Egyptin suuren ihmeen rinnalla. Ninivekin on kuuluisampi maailmanvallan keskuksena kuin kaupunkina. Mutta Babyloniin näyttää keskittyneen kokonaisen sivistyskauden romantiikka ja loisto.

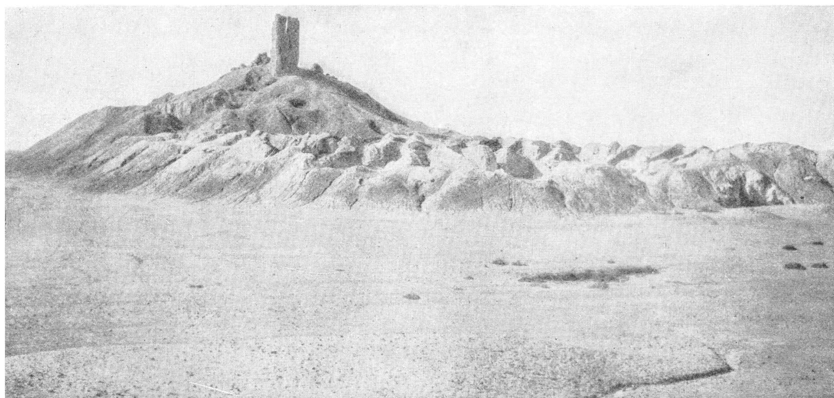
BABYLONIN EL KASR, NEBUKADNESARIN PALATSI JA LINNOITUS.

Valokuvasta näemme, millaisilta näyttävät nuo rauniot, joiden perusteella arkeologien on vaivalloisesti yritettävä mielessään rakentaa uudelleen muinainen Babylon. Kuva esittää El Kasriksi sanotun kukkulan kaivauksia, muinaista linnoitusta, johon Nabopolassar ja hänen poikansa Nebukadnesar rakennuttivat palatsinsa. Sieltä ovat myös löytyneet rauniot, joita pidetään riippuvien puutarhain jäännöksinä. Nebukadnesar rakennutti myös toisen suuremman linnoituksen kauemmas pohjoiseen. Sen kohdalla on nykyään Babilin kukkula.

semme aikonutkaan jäljitellä Lontoon viimeisintä uutuutta ja muuttaa puutarhainsa perusholveja suureksi akvarioksi jotakuta foinikialaista kuningatarta huvittaakseen!

Täällä palatsin koilliskulmassa on kuuluisa Ishtarin portti. Tämän portin löytyminen oli kenties saksalaisen arkeologisen retkikunnan johtajan, professori Koldeweyn, ja hänen apulaistensa suurin voitto. Nebukadnesar rakennutti nimittäin El Kasrin pohjoisosasta Bel-Mardukin eteläiseen temppeliin johtavan, suuren, kivetyn pyhiinvaellustien, joka kulki Ishtarin portin kautta palatsin itäsivua pitkin. Tämä suuri tie, jota sanottiin Aiburshabuksi, rakennettiin alkuaan alavaksi, mutta myöhemmin kuningas korotutti sen, jolloin samalla sitä reunustavia rakennuksia ja Ishtarin porttia korotettiin. Tie, joka suurimmaksi osaksi oli aivan suora, kunnes se kääntyi kiertämään Mardukin temppeliä, kohosi loivasti Ishtarin porttia kohden laskeutuen sen jälkeen taasen loivasti. Se sivuutti siten korkealta

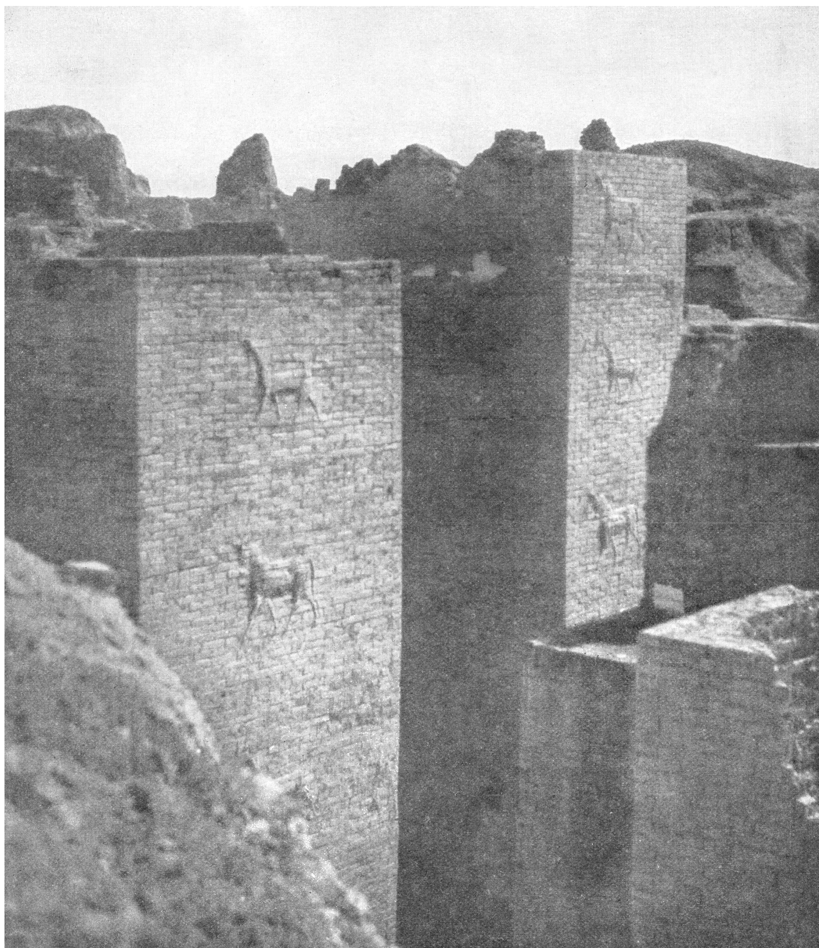
BORSIPPA TEMPPELITORNEINEEN BABYLONIN ETELÄPUOLELLA.

Birs-Nimrudin kumpu on muinaisen Borsippan kohdalla. Sen temppelitornia on pidetty kuuluisana Babelin tornina, joskin Babylonin E-temen-an-ki on varmasti ollut raamatun kertomuksen aiheena. E-zidaa, Nabun temppeliä, koristaneesta mahtavasta tornista on enää jäljellä vain tämä tiilimassa, joka torahampaan lailla työntyy näkyviin sorakasasta. Se, että temppelistä on näinkin paljon jäljellä, johtuu siitä, että tiilit ovat lasittuneet tulessa.

TIILISTÄ RAKENNETTUJA BABYLONIN HAUTAHOLVEJA.

Tämä kuva osoittaa, millaisia hautoja babylonialaiset rakensivat. Haudat olivat holvikammioita, jotka rakennettiin auringonpaisteessa kuivatuista eikä poltetuista tiilistä. Kammioihin johtivat portaat ja kukin kammio oli niin tilava, että siihen mahtui monta tuollaista terrakottasarkofagia, jollaisia näemme sivulla 202. Ne olivat näin ollen luultavasti perhehautoja. Mutta babylonialaisten hautaustavat eivät ole johtaneet yhtä kiinnostaviin arkeologisiin löytöihin kuin egyptiläisten, sillä babylonialaiset huolehtivat enemmän oloistaan tässä maailmassa kuin tulevassa.

ISHTARIN PORTTI, BABYLONIN PYHÄN TIEN LOISTAVA KRUUNU.

Joskin Ishtarin portti epäilemättä aikoinaan on ollut strateginen kohta Babylonin varustuksissa, koska se on molempien suurten muurirakennelmain, Imgur-Belin ja Nimitti-Belin, yhteinen läpikulkuaukko, se oli kuitenkin jo siihen aikaan, kun Nebukadnesar rakennutti sen uudelleen tuhlailevan loisteliaasti, verraten kaukana ulkovarustusten sisäpuolella muodostaen jonkinlaisen pyhälle tielle johtavan voittoportin. Tien pintaa korotettiin useita kertoja ja portin meidän aikaamme asti säilyneet jäännökset on kaivettu esiin tien nykyisen pinnan alta. Kuvan taustassa häämöttää Ninmakhin temppeli.

kaupungin keskiosan jännittämätöntä jousta muistuttaen ja voimme helposti kuvitella, miten valtavan vaikutuksen teki Marduk jumalan juhlakulkue liikkuessaan tätä katua pitkin kaikessa loistossaan ja komeudessaan symbaalien ja torvien äänten kajahdellessa.

Katsellessamme porttia esittäviä kuvia on vaikea käsittää, että professori Koldeweyn aloittaessa kaivauksensa sitä ei lainkaan näkynyt maanpinnalla. Hän kaivautti esiin koko portin ja havaitsi sen olevan hämmästyttävän hyvässä kunnossa ja ulottuvan Nebukadnesarin tien tasalle ja hieman korkeammallekin. Tie löytyi aivan nykyisen maanpinnan alta ja sen yläpuolelle kohonneet portin osat olivat kokonaan hävinneet, niin että jäljellä olivat vain sen alimmat pinnat ihmeellisine, värillisistä lasitiilistä kokoonpantuine korkokuvakoristeineen, joilla kuningas koristutti portin korottaessaan sen tietä hallitsemaan. Tällöin hautautui portin alkuperäinen 24 metriä korkea osa säilyen meidän aikaamme asti runsaine ja hienopiirteisine korkokuvineen, jotka ovat samaa tyyppiä kuin portin yläosan koristeet, joskin lasittamattomia. Korkokuvat esittävät tornien joka puolella yksityisiä hahmoja, härkiä, lohikäärmeitä ja Marduk jumalaa. Ne on koottu erikoislaatuisista tiilikivistä, jotka kaikki ovat samankokoisia muodostaen kukin osan korkokuvasta. Pyhiinvaellustietä reunustivat vastaavanlaiset, leijonia esittävät, moniväriset korkokuvat.

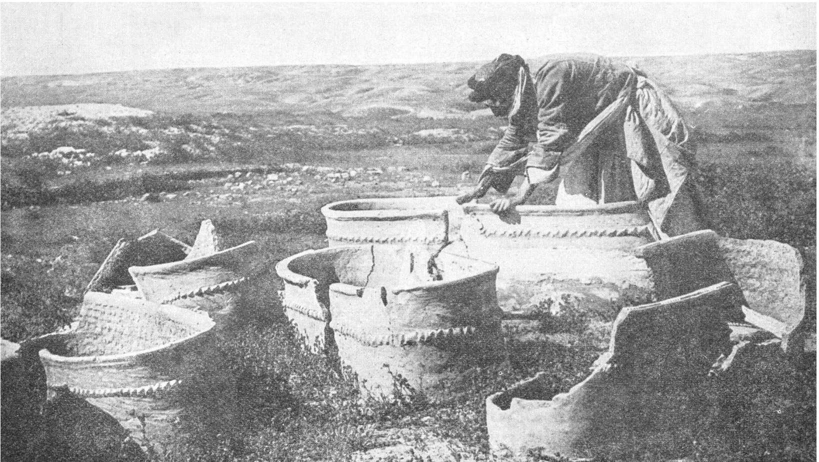
Kohta Ishtarin portin toisella puolen ovat naisjumala Ninmakhin muinaisen temppelin raakatiilijäännökset ja hieman kauempana Ishtarin temppelin vastaavanlaiset rauniot. Uskonnollinen vanhoillisuus sai aikaan, että nuo temppelit rakennettiin polttamattomista tiilistä (»tietyistä, pyhistä syistä», niinkuin Herodotos olisi sanonut). Temppeleihin käytettiin vielä entistä rakennusainetta, vaikka palatseja oli jo kauan rakennettu poltetuista tiilistä. Ishtarin temppeliin kävellessämme sivuutamme tien oikealla puolen olevan, Nabopolassarin rakennuttaman holviportin, jonka Nebukadnesar myöhemmin täytätti korottaessaan palatsia ja muuttaessaan sen rakennetta. Hänen käyttämäinsä tiilien värit eroavat kokonaan hänen edeltäjäinsä harrastamista väreistä. Siellä täällä havaitsemme, miten huolellisesti kenraali E. V. Costello Hillahin ylipäällikkönä ollessaan on varustanut eri rakennukset nimikilvin (vieläpä välistä kartoinkin). Kenraali Costello kirjoitti myös lyhyen raunioiden oppaan upseerejaan ja miehistöään varten.

Vasemmalla näemme niin sanotun Merkesin eli »markkinapaikan», josta Koldewey löysi ne jäännökset, mitä yleensä on tavattu tämän muinaisen kaupungin taloista. Oikealla »Altaaksi» (es-Sahn) sanotussa notkelmassa on Babelin torni tai oikeammin sen jäännökset. Näemme ainoastaan suuren, nelikulmaisen kummun, jota syvä hauta ympäröi. Se on E-temen-an-kin, temppelitornin, alin osa ja tämä torni oli epäilemättä perinnäistiedon kertoma Babelin torni. Kauempana, Tell Amranin kumpuun kaivetussa suunnattomassa, kolmattakymmentä metriä syvässä kuopassa ovat Esagilan, Mardukin temppelin, niukat jäännökset. Vielä kauempana etelässä on kaksi muuta raakatiilitemppeliä, nim. Epatutila eli Ninurta tai Enurta jumalan temppeli sekä muuan toinen. Ja niihin päättyy Babylon.

Lännessä, joen puolella, ovat Eufratin ylitse ennen virran johtamista lännemmäksi rakennetun tiilisillan jäännökset. Muinoin nimittäin virran uoma oli aivan toinen kuin nykyään. Se virtasi etelästä, Babilin kukkulan läheisyydestä, Babylonin halki ja palautui nykyiseen uomaansa vasta kaupungin eteläisten muurien toisella puolen. Babil oli Nebukadnesarin eräälle kaupungin pohjoispuolella sijaitsevalle kummulle rakennuttama sotilaallinen linnoitus. Sen rauniot muodostavat Babylonin vaikuttavimman tiilimassan ja edustavat kunniakkaasti muinaista jättiläiskaupunkia.

Babylonin suuret sisämuurit, Imgur-Bel ja Nimitti-Bel, yhtyvät Ishtarin portin kohdalla. Jälkimmäinen muuri suuntautui ensin itään ja sitten etelään ja juuri se muodostaa tuon mainitsemamme tasankoa rajoittavan ja rautatien suuntaisen hiekkaharjanteen. Yhä kauempana idässä on suuri ulkomuuri, jota vielä ei ole kaivettu esiin. Sen tuolla puolen taas on vanhoja suojavalleja, muinaisten piiritysten jälkiä. Babylonin piirittäminen oli varmasti jättiläismäinen tehtävä eikä ainoakaan valloittaja todennäköisesti kyennyt piirittämään muuta kuin osaa kaupungista kerrallaan. Valloittaessaan Babylonin persialaiset tunkeutuivat kaupunkiin Eufratin puoleisesta portista. Nebukadnesarin aikana kaupungin pituus oli lähes viisi ja leveys kolme kilometriä ulkomuurista Eufratiin Mardukin temppelin länsipuolelle. Sen suuruudesta kertovat muinaiset tarinat liioittelevat suunnattomasti, mutta siitä huolimatta se oli valtavan suuri muinaisajan kaupungiksi ja suunnattoman paljon muita muinaisia kaupunkeja suurempi.

Meidän ei tarvitse olettaa, niinkuin eräät tutkijat ovat tehneet, Babylonin ulottuneen monta kilometriä lounaiseen, niin että se sulki sisäänsä muinaisen Borsippan ja tuon suuren, raunioituneen zigguratin eli temppelitornin, jota nykyään sanotaan Birs Nimrudiksi ja jonka murtuneiden

TERRAKOTTA-ARKKUJA, JOIHIN BABYLONIALAISET HAUTASIVAT VAINAJANSA.

Kuvassa näkyvät, kylpyammeita muistuttavat altaat ovat muinaisten babylonialaisten hautaustapojen jäännöksiä. Ne ovat terrakottasarkofageja, ja joskaan ruumiita, jotka niihin asetettiin, ei muumioitu kuten Egyptissä, nuo viidenkolmatta vuosisadan ikäiset luut ovat vielä hyvin säilyneet. Sivulla 199 näemme hautakammioita, joihin nämä sarkofagit asetettiin. Eräässä tällaisessa Nebukadnesarin palatsista löytyneessä arkussa oli kultalevy, johon oli kaiverrettu tärkeitä, rakennusteknillisiä neuvoja.

MERODAKH-BALADAN JA HAMMURABI, KAKSI KUULUISAA BABYLONIAN KUNINGASTA.

Vasemmalla näemme Merodakh-Baladan II:n antavan eräälle vasallilleen läänitystä. Hän oli Sargon II:n ja Sanheribin kiusana alituisten kapinainsa takia Assyrian vallan aikana. Oikealla taas on Hammurabi, Babylonian ensimmäisen dynastian kuningas (noin 2200 e. Kr.). Patsaan kuvassa hän parhaillaan ottaa vastaan auringonjumalalta lakeja, jotka on uurrettu kiveen kuvan alle. Näiden lakien ja muiden samankaltaisten juridisten asiakirjain löytyminen on suuresti valaissut Babylonin varhaisinta yhteiskuntajärjestelmää. (Vasemmanpuoleinen kuva esittää erästä Berliinin Kunink. museossa olevaa patsasta, oikeanpuoleinen British Museumissa olevaa lakipatsaan jäljennöstä.)

OSA BABYLONIN MAHTAVASTA, KIVETYSTÄ PYHÄSTÄ TIESTÄ.
Tätä mahtavaa pyhää tietä pitkin taivalsi Nebukadnesar kaikessa loistossaan yhdessä Babylonin jumalien kanssa, joita juhlakulkueet kantoivat mukanaan juhlapäivinä. Tie alkoi pohjoisesta kaupungin ulkopuolelta, jatkui Ishtarin portin alitse ja seurasi linnoituksen itäistä muuria E-temen-an-kiin asti. Sen kohdalla se kääntyi oikealle, noudatteli muurien ympäröimän alueen eteläistä muuria ja johti sitten Eufratin poikki pitkin siltaa, joka on maailman vanhimpia, ja jatkui sen jälkeen kaupungin ulkopuolelle.

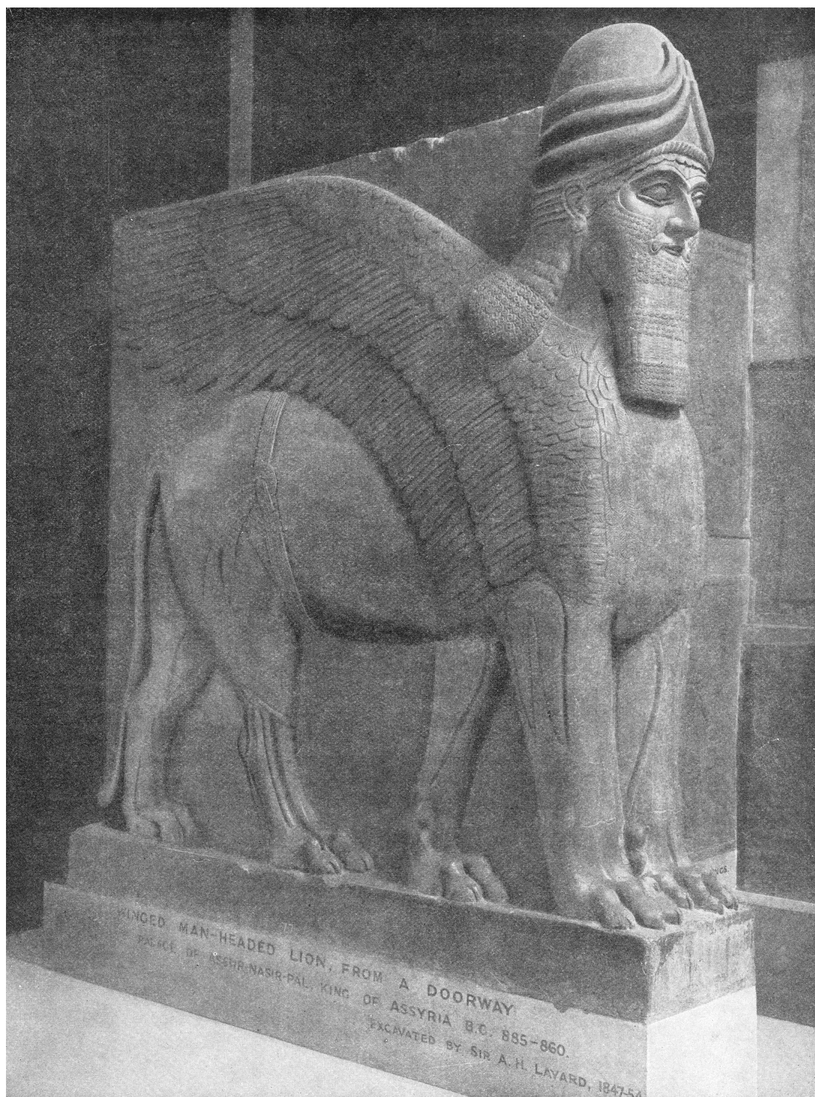
muurien sivukuva kohoaa taivasta kohden terävän hampaan lailla. Borsippa oli varmasti erillinen kaupunki.

Babylonin raunioissa havaitsemme kaikkialla suuren Nebukadnesarin töiden jälkiä. Hallitusaikanaan hän rakennutti kaupungin kokonaan uudelleen ja meidän aikamme arkeologien on ollut vaikea saattaa päivänvaloon mitään, mikä olisi sanottavasti hänen aikaansa vanhempaa. Ja kuitenkin Babylon jo hänen päivinään oli hyvin vanha kaupunki. Jo tuhatviisisataa vuotta aikaisemmin se oli ollut suuren lainsäätäjän, Hammurabin, pääkaupunki.

Myöhäisempiä, Nebukadnesarin jälkeen pystytettyjä rakennuksia ovat El Kasrin itäpäähän rakennettu persialainen »apadâna» eli kesäpalatsi sekä Nimitti-Belin ja rautatien läheisyydessä tavattavat kreikkalaiset rauniot, teatteri ja »palaistra» eli voimistelulaitos. Siellä kohoaa myös keinotekoinen kumpu, jonka Aleksanteri rakennutti kuolleen ystävänsä, Hefaistionin, ruumiin polttamista varten. Siinä on vieläkin kuolinrovion jälkiä ja punaiseksi palaneen multansa takia sitä sanotaan Homêraksi, »punertavaksi kummuksi». Aleksanteri revitti osan kaupungin muurista saadakseen tämän kukkulan rakennetuksi ja jättiläismäisen rovion Eufratin vedestä heijastuvat liekit muodostivat varmaan kaamean näyn.

Tässä »apadânassa» kuoli Aleksanteri Suuri. Nabopolassar, Nebukadnesar, Belsassar, Kyros — he rakennuttivat nämä rakennukset tai katselivat niitä. Täällä he elivät, tekivät suunnitelmiaan, pitivät juominkejaan, taistelivat ja kuolivat. »Sortunut on suuri Babylon!»

Tamâm shud! (Kaikki on lopussa.) Suuri Babylon ei enää herää elämään. Mutta meidän aikamme arkeologit voivat kertoa meille siitä niin paljon, että sen hävinnyt valta ja ihanuus heijastuvat silmiimme kuolleen muinaisuuden hämärästä.

ASSURBANIPALIN PALATSISTA LÖYTYNYT SIIVEKÄS JA IHMISPÄINEN LEIJONA.

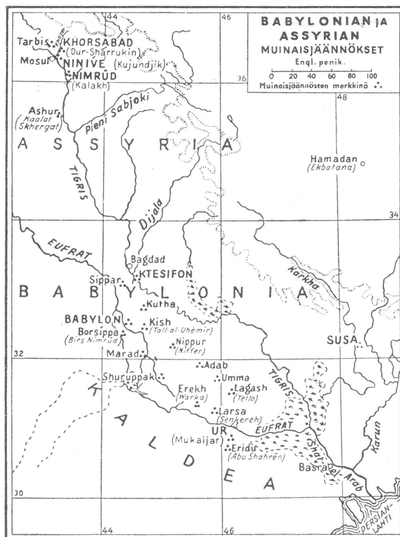
Assyrian taideteoksista tunnetuimpia ovat ihmispäiset hirviöt — härät tai leijonat — jotka vartioivat temppelien ja palatsien portteja. Huomattavana piirteenä mainittakoon, miten kuvanveistäjä siirtyessään korkokuvasta osaksi irralliseen patsaaseen veisti leijonalleen kolme etujalkaa, niin että kaksi niistä on aina näkyvissä, katsottakoon patsasta edestä tai sivulta. Muuriin korkokuvan tavoin liittyvässä takaosassa ei tähän keinoon ole tarvinnut turvautua. (British Museum.)

NINIVE JA KHORSABAD

Ninive, muinaisen Assyrian pääkaupunki, sijaitsi Tigriin itärannalla paikoissa, joiden nykyiset nimet ovat Kujundjik ja Nabi Junus. Kalakh, nykyinen Nimrud, oli sen muurien ulkopuolella sijaitseva esikaupunki. Sargon II:n ja hänen poikansa Sanheribin aikana kaupunki ulottui pohjoisessa aina Dur-Sharrukiniin (Sargonin kaupunkiin) eli Khorsabadiin asti.

Assyrialaiset olivat etupäässä sotilaskansaa ja Assyria oli sotilasvaltio, jonka hallitsija oli suuren yleisesikunnan päällikkö. Hänen ministerinsä olivat puolestaan sotamarsalkoita. Assyriassa ei tehty työtä eikä kehrätty. Välttämättömät tarvikkeensa, ravintoainevarastonsa, vieläpä leikkikalunsa assyrialaiset rosvosivat ja ryöstivät onnettomilta naapurikansoiltaan. Heidän rakennusmestarinsa ja työläisensä olivat sotavankeja. Heidän hallitsijansa siirrätti kokonaisia heimoja ja kansakuntia valtakunnan toisesta päästä toiseen temmaten ne juurineen maasta samoin kuin hän kiskotti Libanonin seetrit maasta istuttaakseen ne uudelleen ihmeellisen maailmankaupunkinsa valtakatujen varrelle. Jokainen assyrialainen oli sotilas. Tällä kansalla ei ollut kauppiaita, jotka olisivat seuranneet sotilaita, pikemminkin vieraat kauppiaat pakotettiin keihäänkärjin saapumaan Niniveen.

Kaiken julmuuden takaa häämöttää Ashurin, maan jumalallisen suojelijan, synkkä hahmo. Yhä uusien, entistä suurempien temppelien rakennuttamiseksi Ashurin kunniaksi oli lakkaamatta käytävä sotaa ja kiskottava veroja, ja jotta hänen asuntonsa olisi saatu loistaviksi, oli kaukaisten maakuntien lukemattomat orjat ruoskin pakotettava keskeytymättömään työhön. Vähä-Aasia huokaili Ashurin ikeen painoa. Kyproksenkin ja muiden meren saarten oli armotta maksettava veroa hänelle. Kaikista neljästä ilmansuunnasta, Palestiinasta ja Filisteasta, Kurdistanin vuorilta, Elamista — jopa ajoittain itse Egyptistäkin — vuoti ehtymättömänä virtana rikkauksia hänen pappiensa aarreaittoihin. Ja kuitenkin meidän päivinämme hänen palvelustaan varten rakennettu maailmankaupunki on vain rivi kumpuja, joita monsuunituulten aikana erämaan hiekka pyyhkeilee hitaasti vaihtuvina aaltoina.

Assyria oli Babylonian siirtokunta. Siirtokunnan perustamisen ajankohtaa emme tiedä, mutta Ninive oli olemassa jo 3000 vuotta e. Kr. Sen ensimmäiset hallitsijat olivat nähtävästi pappisruhtinaita ja Babylonian kuninkai-

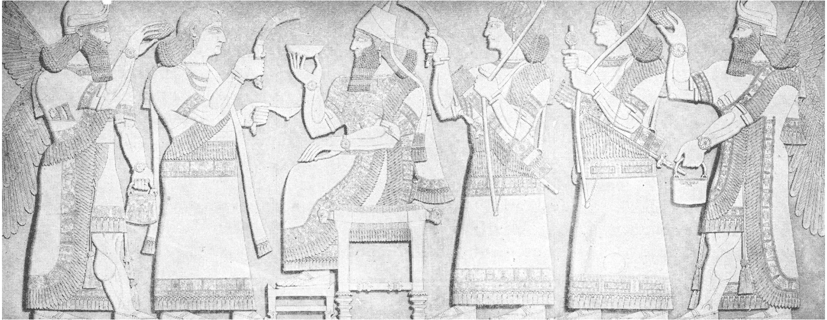
den vasalleja. Mutta mitään pyrkimyksiä erillisen dynastian perustamiseen ei nähtävästi ilmennyt ennen kuin yhdeksännentoista vuosisadan puolivälissä e. Kr. Maan asukkaat olivat luultavasti seemiläisempiä kuin babylonialaiset. Oikeastaan he olivatkin hebrealaisten serkkuja ja puhuivat murretta, joka muistutti heidän rajavaltionsa, Judean, kieltä.

Medialaisten hävitettyä Niniven vuonna 606 e. Kr. kaupungin muistokin vaipui vähitellen siinä määrin unohduksiin, että Ksenofon kaksisataa vuotta myöhemmin kymmenentuhannen miehensä kanssa sivuuttaessaan sen rauniot piti niitä jonkin partialaisen kaupungin jäännöksinä. Myöhempien aikojen matkailijat, jotka ovat oleskelleet arabialaisessa Mosulin kaupungissa, ovat kiinnittäneet huomiota Tigriin vastapäisellä rannalla olevaan matalaan kumpujonoon. Arabialaisten vakuutusten mukaan näissä kummuissa asui joukoittain henkiä ja niiden välisissä laaksoissa hiiviskeli jättiläismäisiä olentoja, puoleksi härkiä, puoleksi ihmisiä, vartioiden aarteita, joita arabialaiset väittivät sinne haudatun.

Epävarma legenda liitti nämä kummut hävinneeseen Niniveen ja matkailijat, jotka uteliaisuudessaan vaivautuivat lähemmin tarkastelemaan niitä, näkivät suurten alabasterilohkareiden nuolenkärkiä muistuttavine kirjaimineen pistävän esiin niiden rinteistä saviastiain sirpaleiden ja auringonpaisteessa kuivattujen tiilien seasta. Mutta Euroopan tiedemiehet eivät aavistaneetkaan, että nämä laajat rauniokummut sisälsivät kaiken sen, mitä vielä oli jäljellä Sanheribin ja Sardanapalin aikoinaan niin maineikkaasta kaupungista. Eräät kodittomat englantilaiset — he olivat suurimmaksi osaksi kauppiaita tai poliittisia asiamiehiä — kuitenkin uumoilivat vahvasti, että valtavat rauniot odottivat löytäjiään Kujundjikin, Nabi Januksen, Nimrudin ja Khorsabadin kumpujen kätkössä.

Erikoisesti muuan heistä, Austen Henry Layard, oli mielestään tehnyt niin tärkeitä havaintoja, ettei katsonut voivansa lähteä Mesopotamiasta, ennen kuin oli hankkinut riittävät todistukset olettamustensa tueksi. Vuonna 1845 hän palkkasi joukon työmiehiä seudun kesyttömien arabialaisheimojen keskuudesta ja alkoi innostuneena kuin harrastelija ainakin tutkia Nimrudin ja Kujundjikin kukkuloita. Jo kaivaustensa ensimmäisenä päivänä hän paljasti palatsin rauniot ja löysi niiden joukosta rohkeita friisejä ja kuvanveistoksia, joiden kaltaisia hän ei muistanut milloinkaan nähneensä klassillisen taiteen ihmeiden joukossa.

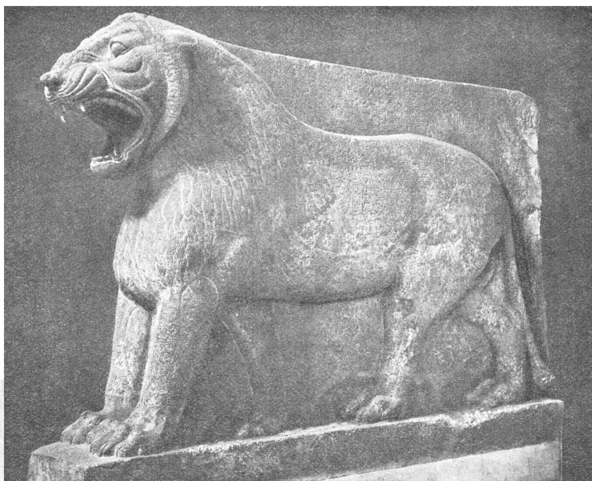
Kuumeisen jännittyneenä hän jatkoi kaivauksiaan. Joka päivä löytyi yhä uusia kuvanveisto- ja rakennustaiteen ihmeitä. Salaperäisiä hirviöitä esittävät, suunnattomat kivipatsaat, joilla oli siivekkäiden härkien ruumiit ja parrakkaat ihmispäät, osoittivat kohtia, missä valtavan kaupungin portit olivat sijainneet. Mahtavien kipsilevyjen eloisat korkokuvat kertoivat sotaisten kuninkaiden valloitusretkistä outojen maiden

ASSYRIAN HIENOJA HUONEKALUJA JA PUKUJA.

Tämä korkokuva on osa sir Henry Layardin löytämän Nimrudin luoteisen palatsin sisäkoristeista. Siinä näemme kuninkaan istuvan valtaistuimella kaikessa komeudessaan. Hänen edessään seisova eunukki pitelee kuninkaan kädessä olevan pyhän maljan kantta ja kuninkaallista kärpäshuiskaa — Mesopotamian ainoata valtamerkkiä, joka ei koskaan menettänyt tehoaan. Molemmat muut eunukit pitelevät käsissään kuninkaan vallanmerkkejä — viuhkaa, valtikkaa, jousia ja nuolikoteloita — sivuilla on siivekkäitä suojelushenkiä. (Layardin teoksesta »Monuments of Niniveh».)

halki. Tulipalon ja armottoman hävityksen jälkiä löytyi kaikkialta ja esiinkaivettujen raunioiden yllä lepäsi tuhoutumisen ja yksinäisyyden synkkyydessään toivoton varjo. Mutta miten raunioitunutta ja hylättyä kaikki olikin, Layard tiesi kuitenkin löytäneensä hävinneen Niniven, »kaikkien valtakuntien ylpeyden». Kulovalkean lailla levisi uutinen Englantiin herättäen niin valtavaa kiinnostusta, että Egyptin myöhempien löytöjen synnyttämä mieltenkuohu sen rinnalla hälvenee vähäpätöiseksi.

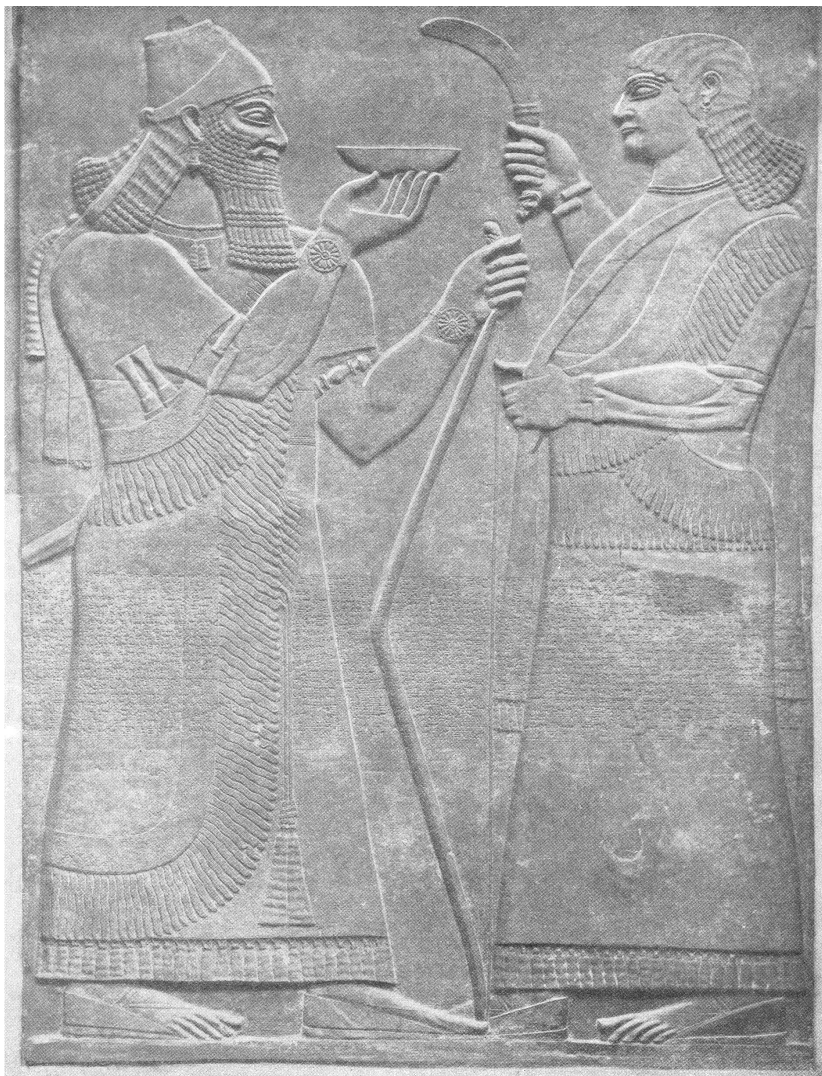
MUINAISEN NINIVEN KUVANVEISTOTAIDETTA.
Jättiläisleijona, johon on piirretty Assurbanipal II:n (883—859) nimi, arvonimet ja sotilaalliset urotyöt. Patsas osoittaa erinomaisesti, miten muinaisen Niniven taiteilijat kykenivät ilmentämään kiveen eläinten voiman ja liikkeen. Se löytyi Nimrudin Enurtan temppelistä. (British Museum.)

ASSURBANIPAL II.
Ainoa vahingoittumattomana säilynyt, assyrialaista kuningasta esittävä kokovartaloveistos. Se löytyi Nimrudin Enurtan temppelistä alkuperäiseltä kalkkikivijalustaltaan. (British Museum.)

Ninive eli loistavinta aikaansa vuosien 722 ja 606 e. Kr. välillä, toisin sanoen kautena, jolloin sargonidien etevä ja valtiollisesti kyvykäs dynastia hallitsi Assyriaa. Sanherib, joka oli valtansa huipulla kahdeksannen vuosisadan viimeisinä vuosina e. Kr., teki kaupungin kaunistamiseksi enemmän kuin kukaan toinen tämän lahjakkaan dynastian jäsenistä. Joskin hän yleisessä tietoisuudessa merkitsee »assyrialaista», joka hyökkäsi piirittämänsä Jerusalemin kimppuun »kuin susi lammaslaumaan», niin lienee tarpeetonta mainita, ettei monissa suurellisissa kirjoituksissa, jotka kertovat hänen urhoollisuudestaan taistelussa, kertaakaan mainita hänen tappiotaan mainitussa tilaisuudessa. Päinvastoin hän vakuuttaa eräässä kirjoituksessa teljenneensä Hiskiaan, Jerusalemin kuninkaan, »kuin linnun häkkiinsä» ja kiristäneensä häneltä sotakorvauksen, joka nykyisenä rahana olisi noin kaksi ja puoli miljoonaa markkaa. Mutta luultavaa on, että tuo Toisen kuninkaiden kirjan kertoma äkillinen katastrofi, joka kohtasi hänen armeijaansa, olikin rutto tai kulkutaudin luonteinen influenssa, niinkuin muuan tutkija on arkipäiväisesti olettanut.

Sanherib ei nähtävästi ollut perinyt isänsä Sargon II:n ihmeellisiä ominaisuuksia, mutta siitä huolimatta hän ei suinkaan ollut vähäpätöisimpiä noista Assyrian kuninkaista, jotka loivat kansastaan suunnattoman sotakoneiston, oikean inhimillisen »höyryjyrän», ja vyöryttivät sen yli Vähän-Aasian ja Syrian hävittäen pienet kansat maan

ASSURBANIPAL UHRAA JUOMAUHRIN.

Uskonnolliset menot muodostivat huomattavan osan Assyrian kuninkaan jokapäiväisistä velvollisuuksista. Tässä korkokuvassa näemme Assurbanipal II:n suorittavan jotakin juhlallista uhritoimitusta kaataen juomaa kalkista. Hänellä on toisessa kädessä mahtava jousi — kenties Shurin suuri, vertauskuvallinen jousi — ja peloittava eunukki pitelee hänen päänsä kohdalla kuninkaallista kärpäshuiskaa, kuninkuuden vertauskuvaa. Rannerenkaat muistuttavat meidän aikamme rannekelloja. (British Museum.)

Muinaisegyptiläisten purjealusten keulassa seisoi »tähystäjä» luotaamassa ja ottamassa lepuuttaja kädessä töytäykset vastaan. Kapteeni oli keskellä laivaa, perämelaa hoiteleva perämies perässä.

Milloin tarvittiin enemmän nopeutta kuin mukavuutta, käyttivät muinoiset egyptiläiset tämäntyyppisiä aluksia. Niitä soudettiin kuudellatoista airolla; soutajat istuivat kasvot kulkusuuntaan, ei selin niinkuin nykyajan veneissä.

NELJÄTUHATTA VUOTTA SITTEN EGYPTISSÄ KÄYTETTYJEN LIIKENNEVÄLINEIDEN PIENOISMALLEJA.

KARJAA LASKETAAN HENKIEN MAAILMASSA.

Tässä mallissa väkevät ja vikkelät paimenet ajavat sauvoillaan karjalaumoja Mehenkwetren ohitse. Isäntä istui poikansa ja perillisensä seurassa jonkinlaisella arvoistuimella arvostelevasti karjaa tarkastellen kirjurin merkitessä muistiin eläinten lukumäärän ja laadun. Pienoispatsaat ovat noin kahden desimetrin korkuisia.

KUNINKAALLE TAI ELÄINTIETEELLISEEN PUUTARHAAN TUODAAN LAHJOJA.
Tämä Assurbanipal II:n Nimrudin palatsista löytynyt korkokuva muistuttaa suuresti eräitä egyptiläisiä seinämaalauksia, joissa kaukaisten maiden lähettiläät laskevat outoja eläimiä faraon jalkoihin. Tässä kuvassa muukalaiset tuovat kuninkaalle apinoita. Maassa astelevan eläimen kädet ja jalat muistuttavat naurettavasti ihmisen vastaavia ruumiinosia, mikä osoittaa, ettei niniveläinen kuvanveistäjä tuntenut näitä eläimiä. Mutta muuten hän tavalliseen tapaansa kuvaa eläimet vapaammin ja luonnonmukaisemmin kuin ihmiset. (British Museum.).

pinnalta ja tasoittaen niiden kaupungit maan tasalle, niin ettei niistä jäänyt edes tomuakaan jäljelle — tämä nimittäin tiettävästi koottiin koreihin, kannettiin pois ja hajoitettiin taivaan tuuliin.

Joskin Ninive oli ollut laaja ja loistelias jo ennen hänen päiviään, niin hän kuitenkin vielä laajensi sen alueen, rakennutti uudelleen sen palatsit ja temppelit ja kasasi sen muurien sisäpuolelle

METSÄSTYSKOIRIA.
Terrakottakuva, joka esittää Assurbanipalin metsästyskoiria. Kireine kytkyineen, ojentuneine vartaloineen ja jännittyneine lihaksineen ne tekevät erinomaisen elävän vaikutuksen. Assyrialaiset hautasivat usein koirien kuvia talojensa kynnysten alle kuvitellen, että koirien henget estivät pahoja voimia pääsemästä sisään. (British Museum.)

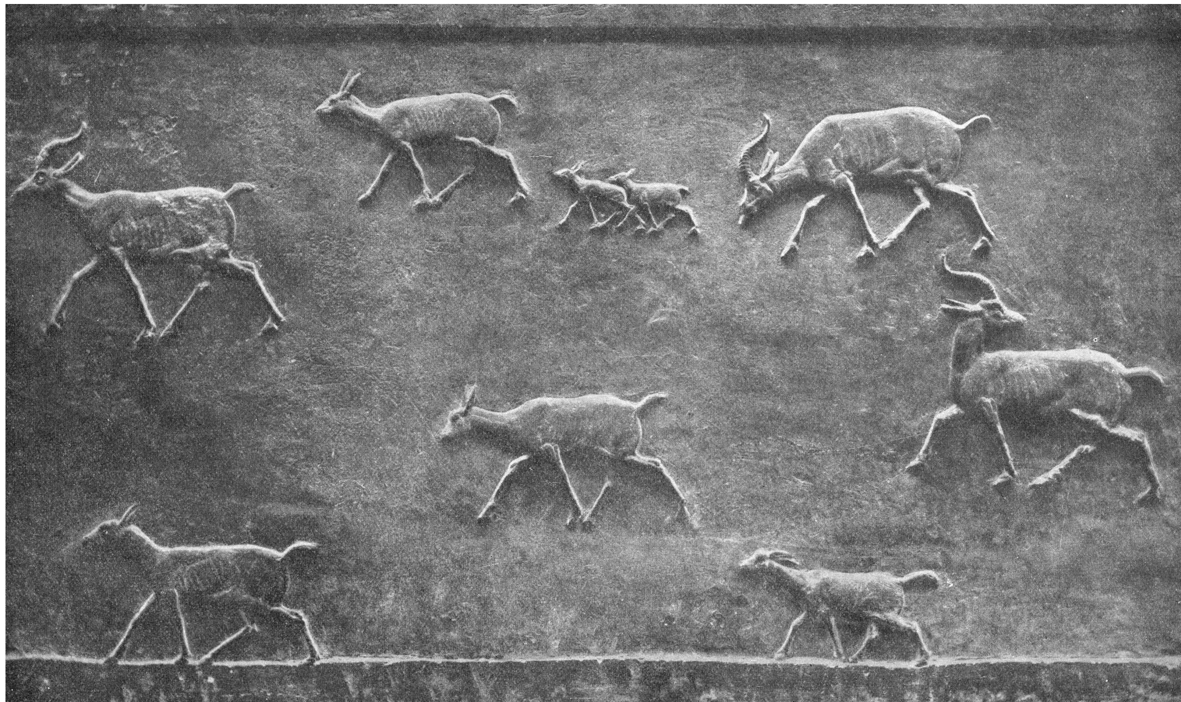
punkiin. Nämä uudet linnoitukset eivät nimittäin oikeastaan olleet lainkaan tarpeellisia, sillä kaupunkia ympäröivät entiset muurit vetivät melkein vertoja niille rakennelmille, joita kunnioittavasti sanottiin vanhan ajan ihmeiksi. Niiden korkeus oli otaksuttavasti viidentoista ja kolmenkymmenen metrin välillä ja niiden kerrotaan olleen niin leveät, että neljät vaunut saattoivat samalla kertaa ajaa rinnakkain muurien harjalla. Nykyään on mahdotonta enää todeta niiden tarkkoja mittoja, mutta vähäisistä jäännöksistä päätellen niiden mittasuhteet ovat varmasti olleet jättiläismäiset. Muurien sisäosat rakennettiin auringonpaisteessa kuivatuista tiilistä, joiden raaka-aine kaivettiin aivan muurien kohdalta, niin että niiden eteen muodostui syvä juoksuhauta, ja tämän tiilirakennelman julkisivuksi ladottiin raskaita kivilohkareita. Säännöllisten välimatkojen päässä oli muureissa suuria portteja, joita tavanmukaiset siivekkäät härät tai leijonat vartioivat, ja portit suljettiin pronssihelaisin seetripuuovin.

Näiden laajojen rintavarustusten ympäröimä alue muistuttaa eniten nahkasäärystintä, jonka etuosa oli Tigriin länsirannan puolella. Pohjetta edustavaa idänpuoleista osaa suojasi vielä kolme muuta linnoitettua muurijonoa. Khosar-virta, Tigriin sivujoki, halkaisi koko alueen keskeltä kahtia virraten kaupunkiin lännestä ja muodostaen puolikehän nykyisen Kujundjikin kukkulan juurelle. Tälle kukkulalle rakennuttivat Niniven arkkitehdit kaupungin kukoistusaikana kokonaisen ryhmän kuninkaiden palatseja, jotka loistossaan olivat ainoalaatuisia muinaisajan itämailla.

Mahdotonta on arvata, miten monta kuninkaanpalatsia toisensa jälkeen tälle kukkulalle rakennettiin Niniven kehityttyä pääkaupungiksi, sillä kuningas toisensa jälkeen revitti entiset palatsit tai korjaili niitä oman makunsa ja tarpeittensa mukaan siinä määrin, ettei niitä enää voinut tuntea entisiksi. Useita eri rakennuksia on kui-

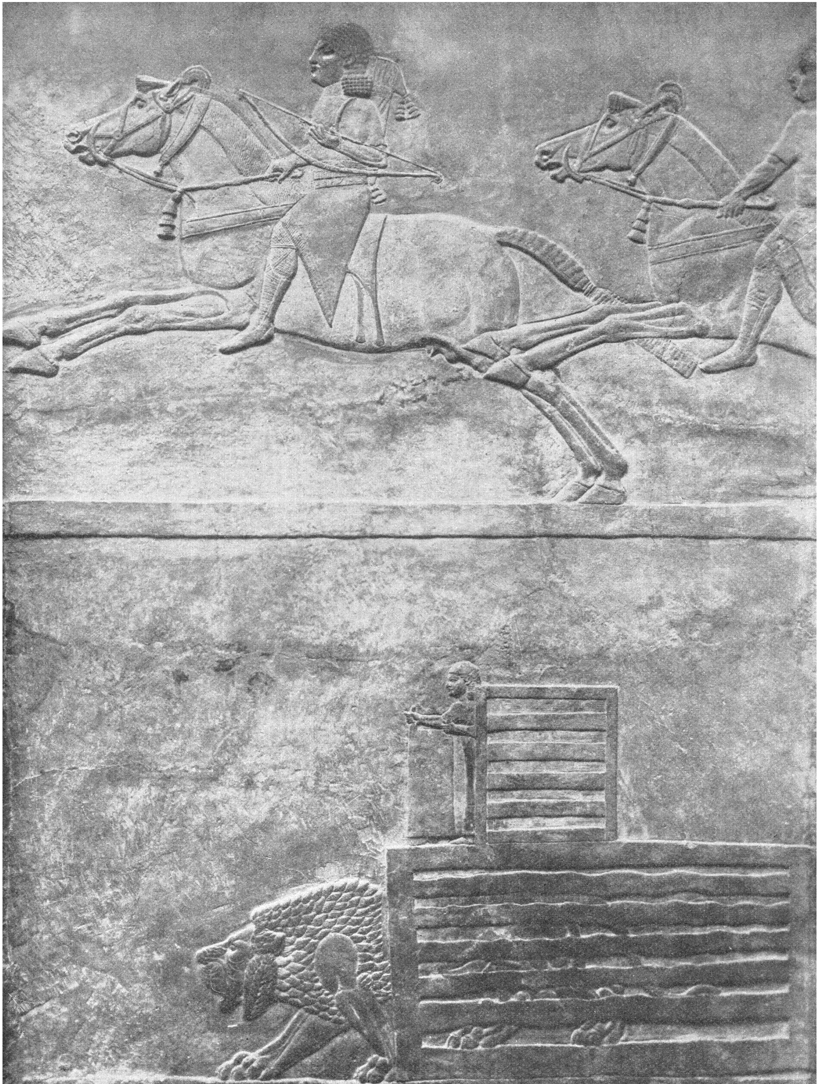
kaikkien Syrian ja Palestiinan ryöstettyjen kaupunkien aarteet, niin että se rikkaudessaan ja loistossaan voitti runsain mitoin silloisen tunnetun maailman kaikki muut pääkaupungit. Juuri Sanheribin Ninive meidän on mielikuvituksessamme saatava uudelleen elämään, jos haluamme vilahdukselta katsella loisteliainta näytelmää, minkä maailma milloinkaan on nähnyt.

Jo alusta alkaen Sanherib lienee suunnitellut uuden Niniven rakentamista, jokseenkin samoin kuin Napoleon III aikoinaan halusi luoda uuden Pariisin. Kohta valtaan päästyään hän rakennutti ulkomuurin ja sen sisäpuolelle linnoitetun vallin. Mutta tällöin hän luultavasti etupäässä halusi järjestää työtä tuhansille vierasmaalaisille sotavangeille, jotka hänen isänsä oli tuonut pääkau-

ERITTÄIN ELÄVÄ VEISTOS, JOSSA VUOHET KARITSOINEEN KÄYVÄT RAUHALLISESTI LAITUMELLA ENNEN METSÄSTYKSEN ALKAMISTA.

Nämä ihastuttavat villivuohet ovat osa metsästyskohtauksesta, jonka Assurbanipalin kuvanveistäjät ikuistivat Assyrian taiteen viimeisenä vaiheena. Vuohet käyvät rauhallisesti laitumella karitsoineen. Useimmat niistä eivät lainkaan aavista vaaraa, mutta viimeisin oikealla kääntyy katselemaan taaksepäin, ikään kuin se jo olisi vainunnut metsästäjät ja ajomiehet, jotka kohta hätyyttävät ne odottaviin metsästysverkkoihin. Sivulla 217 haavoittuneita leijonia esittävissä kuvissa näemme metsästyksen julmat vaiheet. Nämä vähäpätöisemmät metsäneläimet huokuvat luonnon ääretöntä rauhaa.

HEVOSEN NOPEUS JA LEIJONAN VOIMA KIVEN IKUISTAMINA.

Assurbanipalin aikana hänen ja hänen metsästystä harrastaneitten esi-isäinsä hekatombit olivat nähtävästi vähentäneet seudun leijonain lukumäärää siinä määrin, että katsottiin välttämättömäksi tuottaa niitä etelästä ja säilyttää niitä häkeissä metsästysretkiä varten. Tämän hänen hallituksensa aikaisen kivilevyn yläosa esittää ratsastajaa, joka jousineen ja nuolineen on lähdössä metsästämään, ja alaosa leijonaa, jonka häkin päällä seisova ja ristikon suojaama palvelija päästää vapaaksi.

tenkin voitu todeta — niitä ovat Salmanassar II:n palatsi noin vuodelta 860 e. Kr., kukkulan lounaisrinteellä sijainnut Sanheribin palatsi, joka oli runsaasti kolmattasataa vuotta Salmanassarin palatsia nuorempi, sekä Assurbanipalin kuninkaallinen hallituspalatsi, joka sijaitsi kukkulan pohjoisosassa ja rakennettiin noin 668 e. Kr.

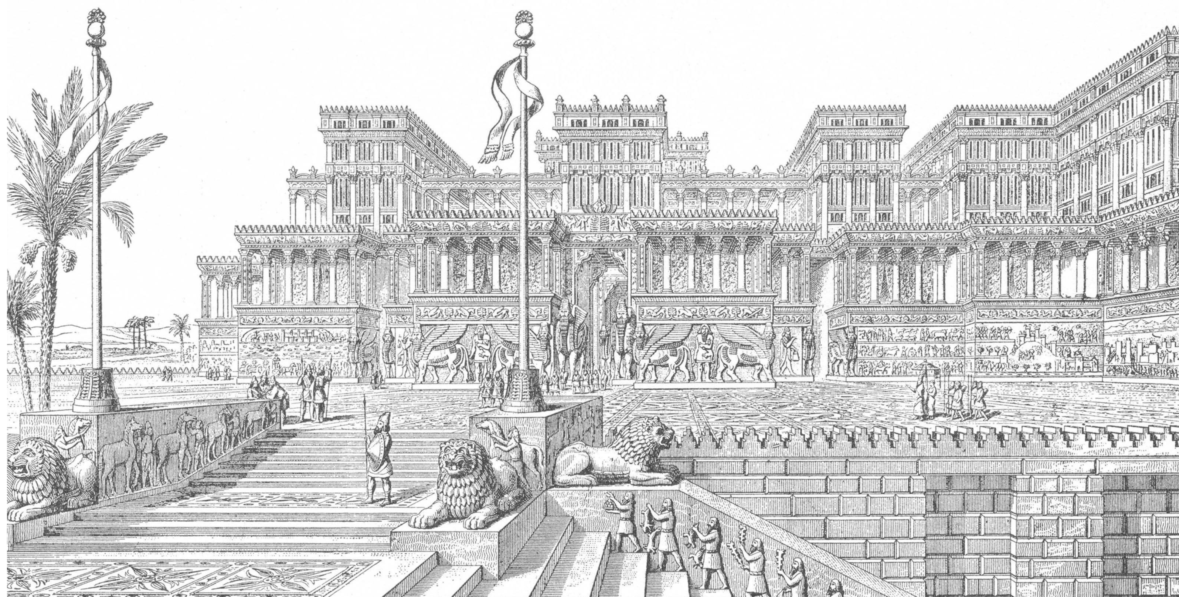
Sanheribin palatsiin ei nähtävästi kukaan kajonnut ennen kaupungin lopullista tuhoutumista. Se ennen kaikkea oli Assyrian rakennustaiteen mestariluoma, mikäli voimme luottaa Fergussonin ja muiden tutkijain laatimiin huolellisiin uudennuksiin, ja monin verroin kauniimpi noita tavallisia matalia ja laatikkomaisia rakennuksia, joita Pohjois-Mesopotamian rakennusmestarit erikoisesti suosivat. Ilmavassa suurenmoisuudessaan ja ihastuttavassa arvokkuudessaan se saattoi menestyksellisesti kilpailla itse Babylonin hallituspalatsin kanssa. Luultavaa onkin, että babylonialaiset arkkitehdit, jotka Sanherib toi Niniveen sotavankeina perusteellisesti hävitettyään vanhemman kuningaskunnan, ovat laatineet sen piirustukset.

ASSURBANIPALIN SUURESTA NIMRUDIN PALATSISTA.
Korkokuva esittää pappia, joka on pukeutunut siipien koristamaan virkapukuunsa ja pitelee vasemmassa kädessään vuohta ja oikeassa vehnäntähkää. Korkokuva kuuluu Assurbanipalin Nimrudiin rakennuttaman palatsin sisäkoristeisiin. (British Museum.)

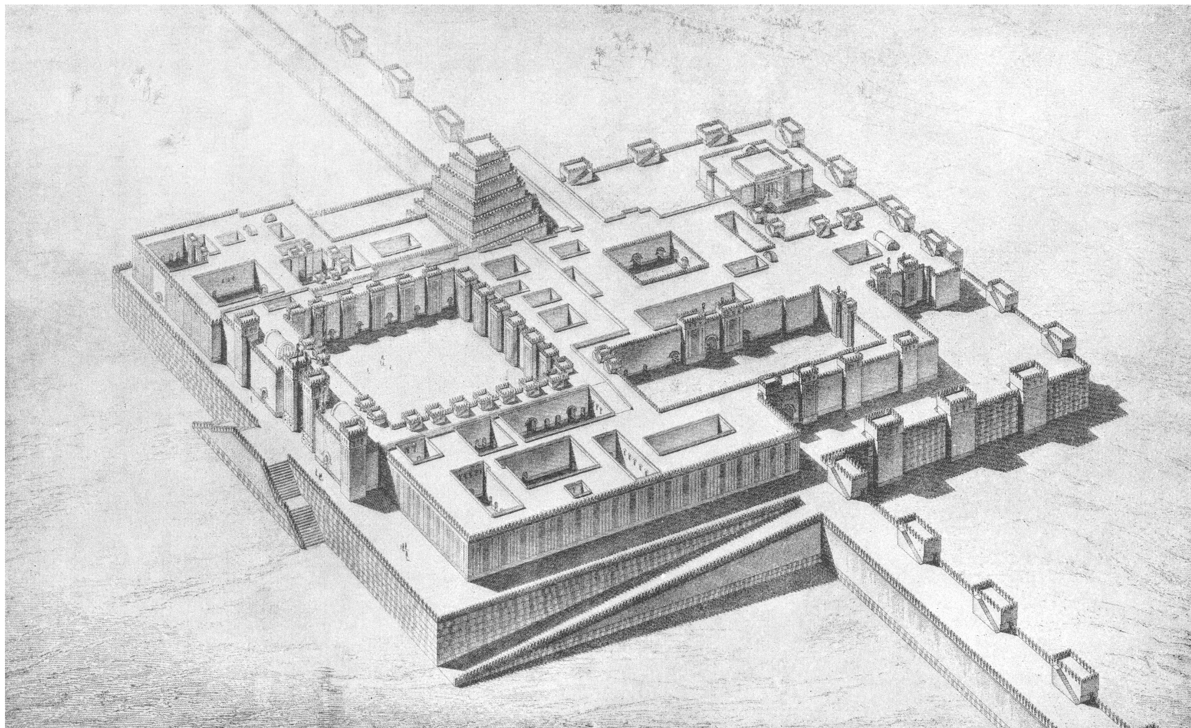
Itse palatsi kohosi laajalta tiilipengermältä, joka oli päällystetty kivilohkarein ja koristeltu mielikuvituksellisen koristeellisin tiiliupotuksin. Sen kylkiin oli veistetty outoja tarukuvia ja hakattu Assyrian aseiden voitoista kertovia kirjoituksia. Tämän pengermän melkein voittamattoman raskauden vastapainona oli rivittäin kevyitä ja siroja pylväitä, joiden välissä oli korkeita portteja ja kekseliäästi suunniteltuja ulkonemia. Yläkerrokset muistuttivat vapaassa ilmavuudessaan renessanssin kiehtovan kauniita rakennuksia. Niiden torneja yhdistivät pylväskäytävät, joiden viileässä varjossa hovilaiset saattoivat nauttien hengittää illan viileää itätuulta. Kokonaisuudessaan rakennus muistutti noita loistoaan uhkuvia, pilvenkorkuisia palatseja, joista Arabian ja Persian sadut kertovat. Se oli Itämaiden sielu kiven ilmentämänä.

Nuo lumotut muurit ovat aikoinaan kajahdelleet torvien voitonfanfaareja Elamista tai Egyptistä juuri voittoisilta retkiltään palanneiden, synkkäin, pronssihaarniskaisten pataljoonain huutaessa Ashurille voitonhuutojaan ja symbaalien jyminän ja harpunsävelten kaikuessa korkeissa

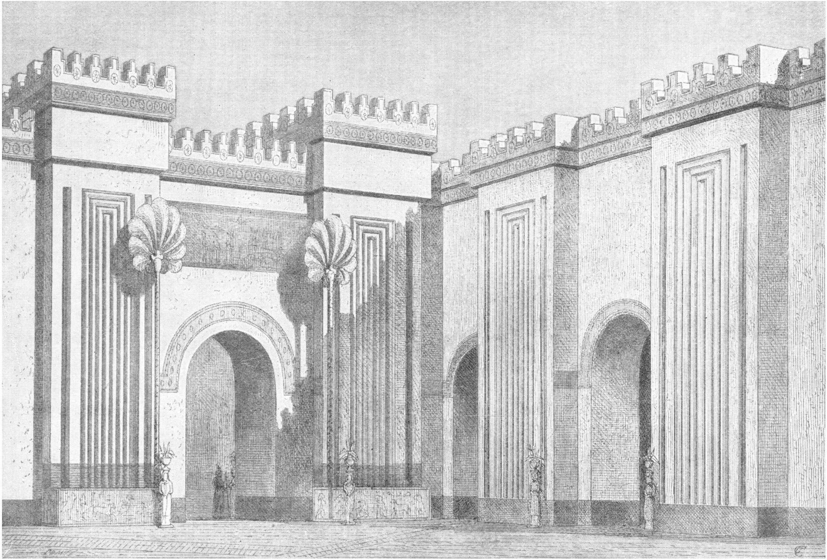
SANHERIBIN KUJUNDJIKIN PALATSIN KOILLINEN JULKISIVU JA SUURET PORTAAT.

Tarkat tutkimukset ovat johtaneet tähän Sanheribin palatsin kokonaiskuvaan, jonka esitämme J. Fergussonin piirustuksena. Palatsi eroaa suuresti hänen isänsä, Sargon II:n, Khorsabadiin pystyttämästä raskasrakenteisemmasta palatsista, ja jos tuntisimme paremmin tähän muutokseen johtaneen taiteellisen kehityksen syyt, tajuaisimme menneisyyden tapaukset paljon elävämmin kuin ennen. Oliko rakennuksen keveys arkkitehdin ansiota? Vai suunnitteliko kenties Sanherib itse nuo ilmavat pylväistöt ja korkeat pengermät, joissa sulokkuus on sulautunut voimaan, niin että ne melkein tuovat mieleen Kreikan rakennustaiteen parhaat saavutukset? Koristelu on loisteliasta ja kaikki mahdolliset pinnat palatsin alaosissa ovat täynnä korkokuvia. Mutta noiden eriskummaisten ja siivekkäiden hirviöiden majesteettisuus pääsee oikeuksiinsa vasta oikeassa ympäristössään.

SARGON II:N VALTAVA PALATSILINNOITUS LINNUNSILMIN KATSOEN.

Sargon eli Sharrukin II (»Oikea kuningas») syöksi Salmanassar V:n valtaistuimelta, ja vaikka lukemattomat sotaretket veivät tarkkaan hänen aikansa, hän ehti kuitenkin rakennuttaa suurenmoisen palatsin Khorsabadiin eli Dur-Sharrukiniin, niinkuin sitä alkuaan perustajansa mukaan nimitettiin. Kuvassa näemme Félix Thomasin uudelleen konstruoiman palatsin linnunsilmin. Palatsi oli raskasrakenteisempi kuin hänen poikansa, Sanheribin, Kujundjikiin rakennuttama palatsi (edellinen kuva), mutta silti se pylväistöineen, varustuksineen ja torneineen ei suinkaan vaikuttanut kömpelöltä tai suhteettomalta. Suuren tornin rakenteen näemme kahdelta puolen.

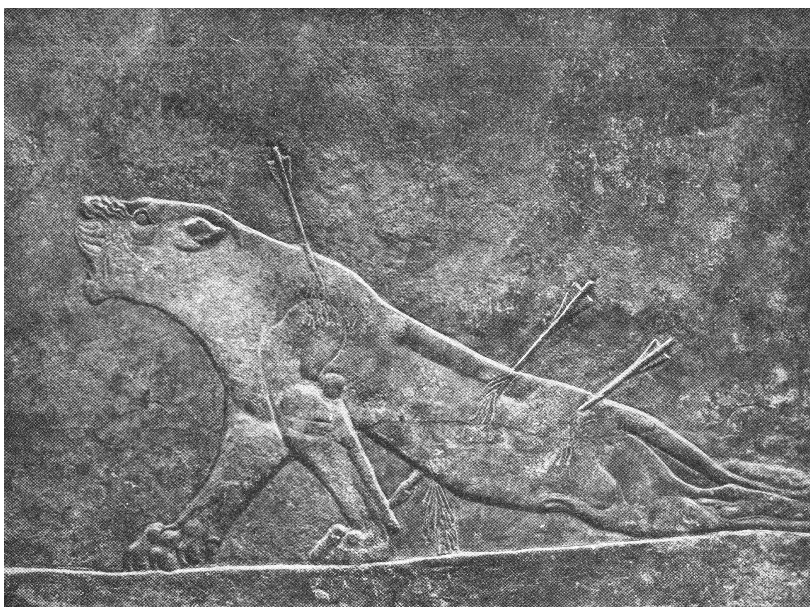
SARGON II:N PÄIVIEN LOISTORAKENNUS.
Sargonin palatsin haaremin piha Félix Thomasin uudelleen konstruoimana on mainio esimerkki Assyrian loistosta. Monivaimoisuus ei suinkaan ollut yleisenä tapana Assyriassa, mutta rikkaiden taloissa oli usein joukottain jalkavaimoja. Heitä pidettiin suoranaisesti vankeina päinvastoin kuin alhaisten kansanluokkien naisia, jotka nauttivat yhtä suurta vapautta kuin Egyptinkin naiset samoihin aikoihin.

pylväistöissä ylistäen kotiinpalaavia soturikuninkaita, joita palatsin maalatut ja kirjosilkkiin pukeutuneet naiset haltioituneina tervehtivät.

Palatsi oli sisältä yhtä suurenmoinen. Loistavat maalaukset ja korkokuvat, joita Sanheribin palatsin seinät olivat tulvillaan, kertovat eloisana ja loputtomana kuvasarjana assyrialaisten elämästä ja tavoista seitsemännen vuosisadan puolivälissä ennen Kristuksen syntymää. Mutta ne ovat myöskin Assyrian maailmanvallan laajenemisen historia kuvina esittäen taitavasti ja hartaan uskollisesti lannistettujen rotujen vaateparret, askaret ja luonteenomaiset piirteet. Näissä mestarillisissa korkokuvissa on viidenkolmatta vuosisadan halki meidän aikaamme asti säilynyt Babylonian rämemaan ilmakehä. Näemme maan alkukantaisten asukkaiden meloskelevan kurjissa nahka- ja vasuveneissään tai piiloutuvan kaislikkoon assyrialaisia vainolaisia paeten. Tai kuvanveistäjä vie meidät Kurdistanin ylätasangoille solisevien vuoripurojen pariin ja kömpelöihin kalliolinnoituksiin, joista nälkäiset heimot tulvivat hedelmällisille tasangoille. Näemme onnettomien sotavankien pitkinä karavaaneina raahautuvan huolellisesti hoidettuja sotilasteitä pitkin Niniveen horjahdellen kannettavakseen määrätyn ryöstösaaliin painosta ja kiskoen lapsiaan jäljessään. Heidän kansallispukunsa on piirretty tai siseloitu yksityiskohtaisen tarkasti ja nuo kuvat ovat laajentaneet tietojamme muinaisten itämaiden elämäntavoista enemmän kuin mitkään selostukset.

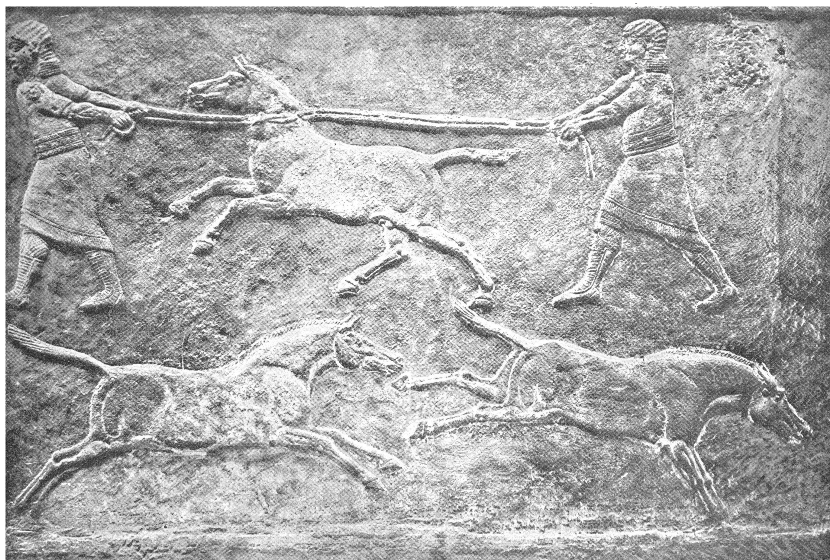
Mutta uuden palatsin ympäristö ei nähtävästi miellyttänyt Sanheribia, sillä hän ryhtyi suunnittelemaan uutta kaupungin asemakaavaa, joka arvokkaasti korostaisi palatsin loistoa. Uusia temppeleitä ja palatseja kohosi sen ympärille. Raunioituneet tai rappeutuneet rakennukset poistettiin ja entisen köyhäin kaupunginosan halki rakennettiin leveitä puistokujia. Kokonaisia neliökilometrien laajuisia alueita tasoitettiin maan tasalle ja uusia katuja loistavan valkoisine raken-

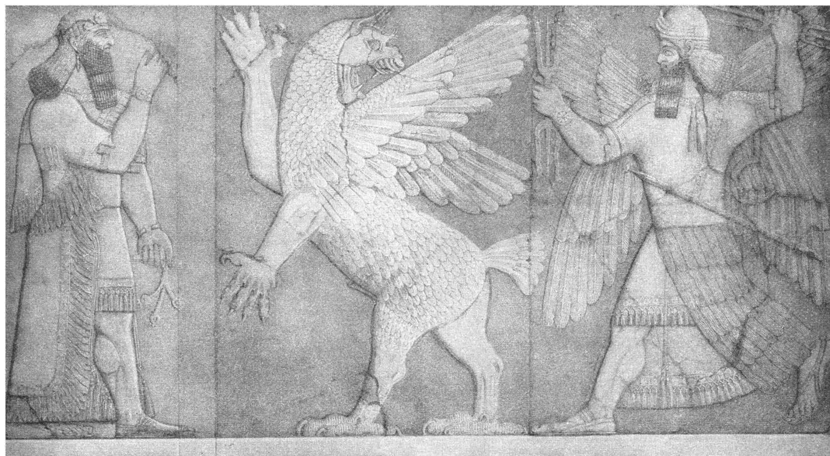
ASSURBANIPALIN PÄIVIEN REALISTISIA METSÄSTYSKUVIA.

Assurbanipalin suuren metsästysretken sivukohtauksia. Yläkuvassa väkevä urosleijona, jonka sydämen ja keuhkot nuoli on lävistänyt ja joka oksentaa verta virtanaan jännittäen jokaista lihastaan pysyäkseen pystyssä. Alakuvassa nuolten lävistämä naarasleijona. Muuan nuoli on murtanut sen selkärangan lanteiden kohdalta. Vaivalloisesti se raahaa lamaantuneita takajalkojaan pitkin maata viimeisessä hengenvedossaankin uhmailevasti karjuen.

METSÄSTÄJIÄ JA METSÄNRIISTAA.

Assurbanibal on lähtenyt riistanajoon metsästäjineen ja koirineen. Ne ovat seuranneet villiaasilauman jälkiä ja yllättäneet sen. Ajomiehet ovat hätyyttäneet aasit odottavia jousimiehiä kohden. Ainakin yksi niistä on saatu pyydystetyksi, niinkuin kuva osoittaa, varmaankin kuormajuhtina käytettyjen muuliaasien lukumäärän pysyttämiseksi ennallaan. Oikeassa alakulmassa on muuan eläinparka pysähtynyt kesken pakoaan potkaistakseen kiusanhenkiään. Kuva on täynnä elämää ja liikettä.

TAIVAALLINEN TAISTELU.

Nämä Nimrudin pienen Enurtan temppelin portin molemmin puolin olevat korkokuvat esittävät Ashurin taistelua Tiâmatin kanssa. Ashur oli Assyrian sankarijumala vastaten Babylonian Mardukia. Muut jumalat valitsivat hänet puolustamaan heitä alkupetoa vastaan, joka aikoi tuhota kaikki jumalat. Pitkän taistelun jälkeen hän surmasi pedon ja loi taivaan ja maan sen ruumiista. Vasemmalla näkyvä hahmo on pappi.

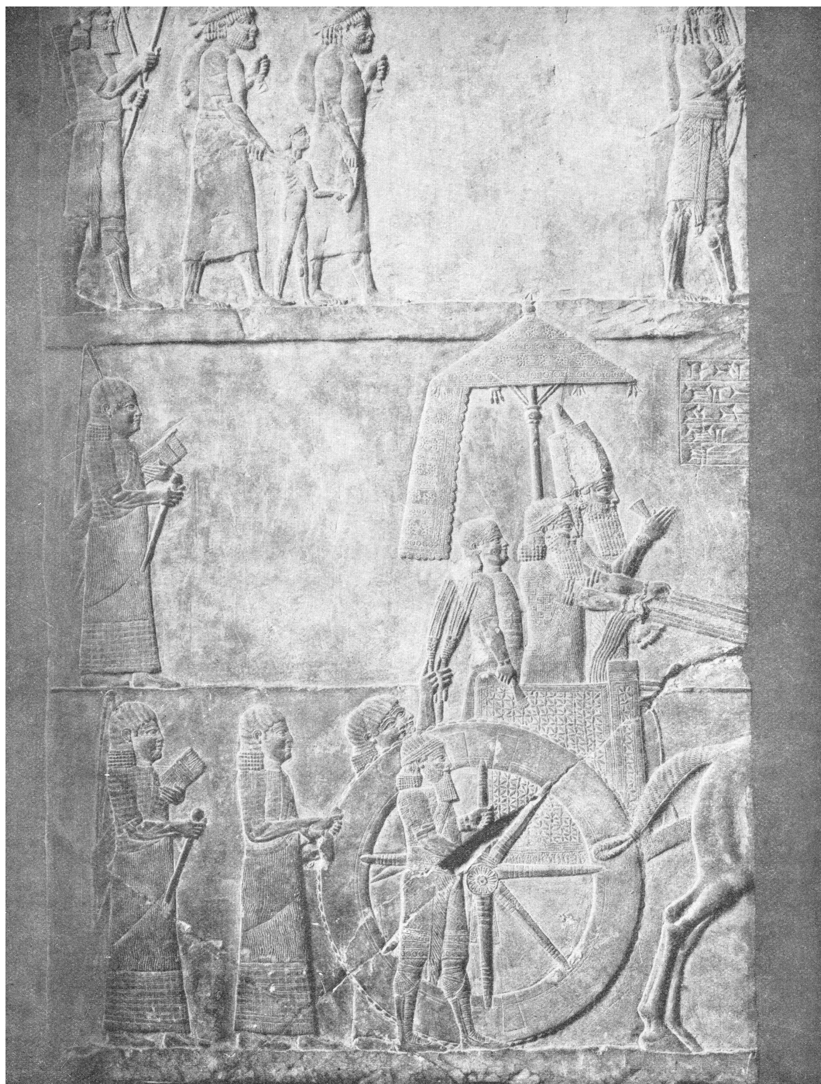

ASSURBANIPAL JUHLII PUOLISOINEEN VOITTOA.
Assurbanipal on palannut Niniveen voittoisalta sotaretkeltä. Korkokuvassa näemme hänen lojuvan puutarhassaan loisteliaassa vuoteessa nauttien puolisoineen erinomaista ateriaa.

nuksineen ja runsain veistoksin ja maalauksin koristeltuine julkisivuineen kohosi maasta kuin taikaiskusta tuhansien onnettomien vankien vaivalloisen työn tuloksina.

Uusilla kaduilla, joista eräät yhdistivät suuret kaupunginportit toisiinsa, vilisi kansainvälinen ihmismassa, joka edusti kaikkia Assyrian kukistamia kansoja. Foinikialaisia ja elamilaisia kauppiaita istui katetuissa myymälöissään myyden Palestiinan värikkäitä villakankaita tai Välimerenmaiden omituisia saviastioita. Syrialaiset myivät strutsinsulista valmistettuja viuhkoja ja persialaiset ja egyptiläiset voiteita ja hajuvesiä, joilla Ninivessä oli runsas menekki. Veronalaisten valtakuntien lähettiläät toivat kultatomua ja norsunluuta temppeleihin, joiden papit toimivat pankkiireina ja rahanlainaajina. Sotilaita näkyi kaikkialla — ahavoituneita sotapäällikköitä mielikuvituksellisesti käherrettyine irtopartoineen ja huojuvat hevosenhäntätöyhdöt messinkikypäreissään, ratsumiehiä hypähtelevien hevostensa selässä, hiljaisia peitsimiehiä, joiden asento kuvasti tottumusta melkein roomalaisen ankaraan kuriin.

Myymälärivien välissä käveli joukottain naisia yllään hilpeän värikkäät ja runsaasti koristellut pumpuli- tai villapuvut. Heidän tukkalaitteensa osoittivat, missä kaupunginosassa he asuivat. Lakkaamaton puheensorina kertoi äänekkäästä kaupanhieronnasta myymälöissä uutterain kirjurien merkitessä herrojensa tilejä kosteihin savitauluihin. Hämärissä kujissa ja syrjäkaduilla myivät povarieukot amuletteja ja lemmenjuomia. Temppeleissä, jotka korkeine, neliömäisine torneineen kohosivat korkeuteen säännöllisesti jatkuvin kerroksin, tunkeili hurskaita uskovaisia ja pyhiinvaeltajia, kaupungin asukkaita ja ulkomaalaisia, toisiaan sysien ja tuijottaen jumalien urotöistä kertovia seinämaalauksia ja korkokuvia tai viipyen rukoillen suitsutuspilvien verhoamien Ishtarin ja Nebon patsaiden ääressä.

ASSURBANIPAL VARTIOSTOINEEN.

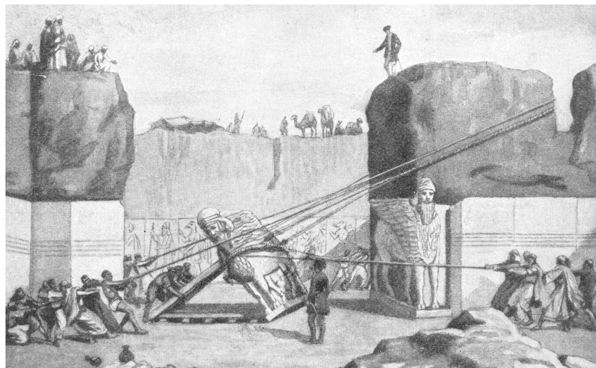
Tässä Kujundjikista löytyneessä korkokuvassa näemme Assurbanipalin ajavan vaunuissaan. Kuva valaisee erinomaisesti lukuisia Assyrian taiteen yksityispiirteitä sekä kansan tapoja. Pukujen poimutukset, varustukset ja hienosti käherretyt hevosenhännät on veistetty kiveen yksityiskohtaisen tarkasti. Näemme myös selvästi kärpäshuiskat, loisteliaan päivänvarjon, raidalliset vaununpyörät sekä vaunujen rakenteen. Assyrian taide esitti vain kahdenlaisia kasvoja — parrakkaita ja parrattomia — ja vain puku ja vartalon suuruus erottavat kuninkaan muista henkilöistä. (Pariisin Louvre.)

HAAVOITTUNUT LEIJONA AHDISTAA ASSURBANIPALIN METSÄSTYSVAUNUJA.
Assyrian kuninkaat olivat yhtä rohkeita metsästäjiä kuin sotureitakin. Muistelkaamme vain Nimrodia, joka oli »jalo metsämies Herran edessä ... Hänen valtakuntansa alkuna oli Babel ... Siitä maasta hän tuli Assyriaan ja rakensi Niniven» (I Moos. 10: 10). Tässä Assurbanipalin palatsista löytyneessä korkokuvassa kuningas metsästää leijonia vaunuistaan ja ampuu taitavasti nuoliaan henkivartijain torjuessa keihäineen haavoittuneen eläimen raivoisan hyökkäyksen. (British Museum.)

Uusien temppelien ovien kohdalle asettivat arkkitehdit siivekkäitä leijonia tai härkiä esittäviä jättiläispatsaita, jotka hahmoteltiin kiveen Baladain kaupungissa ja sen jälkeen verhottiin pronssilla. Hikiset orjalaumat kiskoivat ne paikoilleen vetäen niitä monta penikulmaa karkeatekoisissa, jalaksin varustetuissa reissä ja nälkäisinä odotellen niukkoja öljy-, hunaja- ja hapanviiniannoksiaan, jotka mustain leivänpalasten ohella pitivät heidät hengissä.

Meidän on kuitenkin varovasti suhtauduttava klassilliseen tarinaan, jonka mukaan Ninive täytti kuudenkymmenen neliökilometrin laajuisen alueen, ja samoin tuohon varsin epätodennäköiseen tietoon, että kaupungin halki käveleminen kesti kolme päivää. Kenties koko

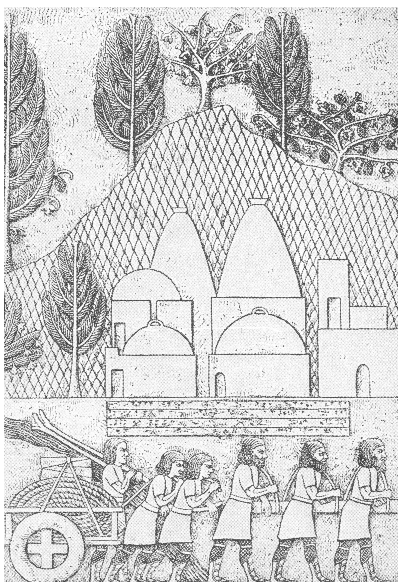
NIMRUDIN SIIVEKKÄÄT HÄRÄT NOSTETAAN JALUSTOILTAAN.
Kuvanveistäjät, jotka aikoinaan hakkasivat kiveen nämä hirviöt ja asettivat ne vartioimaan Assurbanipalin palatsin portteja, osasivat tuskin aavistaakaan, että ne viisikolmatta vuosisataa myöhemmin kuljetettaisiin merten ylitse kaukaiseen, pohjoiseen pääkaupunkiin sir Henry Layardin työläisineen kaadettua ne ensin jalustoiltaan. Nykyään ne ovat British Museumissa.

muurien ympäröimän kaupungin ja sen vieressä olleen Kalakhin kaupungin välinen alue oli täynnä esikaupunkeja, huviloita ja puutarhoja, jotka herättivät yhtenäisen kaupungin yleisvaikutelman.

Joskaan Assurbanipalin valtava palatsi, jonka Hormuzd Rassam kaivautti esiin Kujundjikin kukkulasta vuonna 1853, ei kyennyt voittamaan Sanheribin palatsin viivakauneutta, on kuitenkin sillä, mitä sen sisästä on löydetty, ollut paljon tärkeämpi yleinen merkitys meidän ajallemme. Se oli suunnattoman laaja, ja joskin on vaikea sommitella entiselleen sen sokkeloisia kammioita, niin kuitenkin tunnemme varsin hyvin monet sen muurit, sillä palatsin suurenmoiset friisit ovat nykyään British Museumin arvokkaimpia aarteita. Mutta tästä palatsista ei löytynyt ainoastaan taideaarteita, siellä oli myös osa Assurbanipalin kuuluisasta kirjastosta, siellä säilytettiin noita savitauluja, jotka täynnä kiilanmuotoisia kirjoitusmerkkejä kertovat meille Assyrian elämän ja historian kaikista eri puolista, sen laeista, lääkitsemistavoista, noituudesta ja legendoista. Noista savitauluista on löytynyt Gilgameshin suurenmoinen eepos ja suuresti Genesistä muistuttava luomiskertomus.

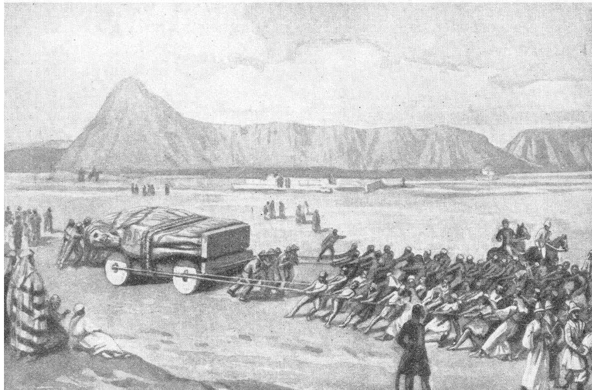
Meidän päivinämme Ninive on täsmälleen samassa kunnossa kuin Layardin, Rawlinsonin ja Smithin lähtiessä sieltä — se on vain jono kaivausten syömiä ja uurtamia kukkuloita. Mitään »raunioita» siellä ei ole, sillä Assyrian polttamattomat tiilit, joita on kaivettu maasta suunnattomia määriä, ovat maatuneet, niin että vain äärimmäistä varovaisuutta noudattaen voimme erottaa kiven toisesta. Ja sitä paitsi kaikki korkokuvat ja veistokset on siirretty Euroopan pääkaupunkien museoihin.

Häikäisevä legenda kertoo Niniven tuhoutumisesta. Sen mukaan Niniven viimeinen kuningas, sen »roi fainéant» (laiskurikuningas), Sardana-

TALOJEN KATOT OVAT SAMANMUOTOISIA VIELÄ TÄNÄKIN PÄIVÄNÄ.
Sir Henry Layardin Kujundjikistä löytämä korkokuva, joka esittää kahta assyrialaista asuinrakennusta. Siitä havaitsemme, ettei näiden seutujen rakennustapa ole juuri lainkaan muuttunut vuosituhansien kuluessa. Talot on ilmeisesti rakennettu pengermälle vähäisen kukkulan juurelle ja kukkulan rinteillä kasvaa sypressejä ja viiniköynnöksiä.

pal (Assurbanipal), havaitessaan, ettei kaupunki enää kauemmin voinut vastustaa medialaisten piiritysjoukkoja antautumisen asemesta mieluummin romanttisesti kuoli liekkeihin seraljeineen ja kaikkine aarteineen, jotka hän oli kerännyt silloisen tunnetun maailman neljältä kolkalta. Mutta todellisuudessa Assurbanipal ei joutunut elämään Niniven häviötä, vaan hänen veljensä, Sin-shar-iskhnan, joka todella lienee kuollut jokseenkin sillä tavoin kuin legenda kertoo hänen kuuluisammalle ja historiallisesti merkityksellisemmälle veljelleen käyneen.

VOIMATTOMAT SORKAT JA SIIVET.
Taruhärkien jäntevä asento ja niiden siipien ojentuminen kuin äkilliseen pakoon lienee tuskin milloinkaan ilmennyt vaikuttavampana kuin silloin, kun niitä sortuneina ja kahleissa kuljetettiin tasankojen halki pois Nimrudista. Muutamat härät oli rikottava, koska niitä ei muuten olisi saanut kuljetetuksi, ja monet niistä painoivat runsaasti viisikymmentä tonnia.

Israelin profeetoissa Nahumissa ja Sefanjassa tuota Aasian vitsausta kohdannut onnettomuus herätti suurta riemua ja varsin ymmärrettävistä syistä. Sillä Ninive oli kaikista nimensä herättämistä loisteliaista näyistä huolimatta julman ja kyllästymättömän sotilastyrannisuvun pääkaupunki ja tyyssija, joka oli jo liian kauan kukoistanut orastavan sivistyksen kustannuksella hyötyen siitä, mutta kykenemättä tajuamaan sen todellista arvoa.

KUNNIAKKAIDEN VOITTOJEN MUISTOMERKKI.
Salmanassar II:n (860—824 e. Kr.) pystyttämä ns. »Musta obeliski». (British Museum.)

Viidenkolmatta vuosisadan kuluessa Assyrian muisto muuttui vähitellen vain kauniiksi himerrykseksi historian sumussa. Mutta taas tuli päivä, jolloin ihmisiä ilmestyi kauan sitten hautautuneihin palatseihin. He lukivat niiden seinien kerskailevat ja sydämettömät sanomat ja oppivat tuntemaan sen sellaisena kuin se todellisuudessa oli ollut, synkkänä ja loisteliaana sytyttämiensä vainovalkeain oudossa ja upeassa hohteessa, mutta rauhallisten naapuritasankojen hävittävänä ja tuhoisana vitsauksena, jonka edessä kansat vapisivat ja joka lakkaamatta syöksi kidastaan sodan hehkuvia laavavirtoja, kunnes lopulta itse joutui ryöstäjien saaliiksi.

Layard ei kuitenkaan ollut ensimmäinen kaivausten suorittaja näillä seuduin. Hänen edeltäjänsä oli Paul Botta, Ranskan Mosulin konsuli. Hän oli alkanut tutkia Kujundjikiä, mutta kuullut, että Khorsabadin kukkula noin neljäkymmentä kilometriä Mosulista koilliseen olisi erittäin antoisa löytöpaikka. Hän lähtikin sinne ja hänen onnistui tunkeutua erääseen kammioon,

joka oli rakennettu kipsilevyistä. Nämä olivat täynnä assyrialaisten sotaretkiä esittäviä korkokuvia. Ne olivat paljon paremmassa kunnossa kuin Kujundjikin jäännökset ja ällistyttivät kokonaan löytäjänsä, joka ei lainkaan kyennyt tajuamaan seinien tarunomaisten hahmojen ja niihin liittyvien kiilanmuotoisten kirjoitusmerkkien merkitystä. Monet hänen löytämistään veistoksista olivat pahasti vahingoittuneet tulipalon hävittäessä rakennuksen. Niinpä ne kohta hiekan peitosta paljastuttuaan alkoivat hajota.

Bottan avustaja, E. N. Flandin, tutki tarkoin esiinkaivetun rakennuksen pohjakaavan, sillä rakennus havaittiin Sargon II:n palatsiksi. Bottan seuraajan, Placen, onnistui edeltäjäinsä töitä jatkaessaan kaivaa esiin kolme kertaa aikaisemmin tutkittua laajempi alue ja tunkeutua palatsia ympäröineisiin muureihin asti. Hän löysi seitsemän porttia, joista eräitä vartioivat tavanmukaiset siivekkäät härät. Niissä oli kolme erittäin kauniisti sinisin ja valkoisin emaljitiilifriisein koristeltua holvikaarta, joiden kuviot esittivät siivekkäitä jumalia, eläimiä, kasveja ja ruusukkeita.

Victor Place oli ammatiltaan arkkitehti ja erittäin taitava ja aloitekykyinen johtaja. Hänen laatimansa Sargonin palatsin uudennussommitelma antaa epäilemättä varsin oikean kuvan tuosta aikoinaan jättiläismäisestä ja uljaasta rakennuksesta. Palatsi lienee ollut jokseenkin neliömäinen ja täyttänyt jonkin verran enemmän kuin 300 hehtaarin laajuisen alueen. Sen luoteisrannassa oli kuninkaan hallitusrakennus, vaikuttava linnake, johon johti kahdeksan valtavaa porttia. Kutakin niistä nimitettiin jonkun Assyrian jumalan mukaisesti. Koko palatsi oli lähes neljäntoista metrin korkuisella, polttamattomista tiilistä rakennetulla pengermällä, jota kehystivät suurista, nelikulmaisista kivilohkareista rakennetut julkisivut. Sen pohjoiskulmassa oli lähes 10 hehtaarin laajuinen aukea. Länsipuolella taas oli pengermittäin rakennettu tähystystorni tai temppeli tähtitieteellisiä havaintoja varten. Itse palatsi — sen asuttu osa — jakautui kolmeen osastoon: seralji oli keskellä, haaremi oli nelikulmion eteläkulmassa ja talousrakennukset — varastohuoneet, muonakammiot, keittiöt, talli ja leipomot — olivat kaakkoisosassa.

Seralji oli kuninkaan yksityisasunto ja siinä oli monta suurta ja pientä huonetta, jotka ryhmittyivät useiden avoimien pihojen ympärille. Luoteisessa sivurakennuksessa olivat vastaanottohuoneet ja hallit, joita loisteliaat veistokset ja historialliset kirjoitukset koristivat ihannoiden Sargonia ja hänen voittojaan. Mutta kuninkaan yksityiset huoneet olivat paljon pienemmät ja yksinkertaisemmat ja sijaitsivat lounaisessa sivurakennuksessa haaremin vieressä, jonka ovien saranat vieläkin mykkinä todistajina kertoivat löytäjille, että se oli ankarasti eristetty päärakennuksesta.

Voimme olettaa, että nuo haaremin asukkaat, jotka saivat viettää koko elämänsä palatsin muurien vankeina, varmaankin kuluttivat aikansa punoen juonia, jotka voivat saattaa hellimmänkin hallitsijan epätoivon partaalle. Mutta tietomme Assyrian kansasta tyrehtyvät, kun kyseessä ovat tällaiset puhtaasti henkilökohtaiset suhteet, ja meidän on muodostettava käsityksemme tästä mahtavasta kansasta, joka pysyväisesti vaikutti naapureihinsa, ainoastaan virallisten asiakirjain ja lakien sekä turhamaisten kuninkaiden muistiin merkitsemäin, julmain valloituskertomusten perusteella.

BABYLONIN RIIPPUVAT PUUTARHAT

Jalokiven kauneus riippuu suureksi osaksi sen hionnasta ja kehyksestä. Samoin on myös muistomerkkien ja rakennusten laita. Kohotkoot ne sinänsä miten ihanina tahansa, niiden kehys ja ympäristöt kohottavat kuitenkin niiden loistoa. Voidaksemme täysin ymmärtää Babylonin riippuvain puutarhain ihanuuden, näiden puutarhain, joita pidettiin yhtenä maailman seitsemästä ihmeestä, meidän on koetettava nähdä ne mielessämme oikeassa ympäristössään historiallisen todellisuuden taustaa vasten.

Babylonia oli Länsi-Aasian ensimmäinen suuri kuningaskunta ja se oli myös — kenties Egyptiä lukuunottamatta — koko maailman ensimmäinen suuri kuningaskunta. Ensimmäisen Mooseksen kirjan kirjoittaja sanoo sitä »Sinearin maaksi». Hän kertoo, miten Nimrod, »jalo metsämies», kohosi valtaan. »Hänen valtakuntansa alkuna olivat Babel (Babylon), Erek, Akkad ja Kalne Sinearin maassa.»

Ensimmäisessä Mooseksen kirjassa kerrotaan myös, että »siitä maasta hän tuli Assyriaan ja rakensi Niniven». Monta sataa vuotta Assyria, jonka huomattavin kaupunki oli Ninive, pysyi Babylonian, ellei suoranaisena maakuntana, niin ainakin alavaltiona. Mutta yhdeksännen vuosisadan aikana e. Kr. Assyria itsenäistyi ja lopulta noin vuonna 745 e. Kr. mahtava Tiglatpileser IV voitti maan entiset valtiaat ja liitti Babylonian valtakuntaansa. Babylonin ylpeä kaupunki menetti entisen ylhäisen asemansa ja Ninivestä tuli »kuningaskuntain ylpeys».

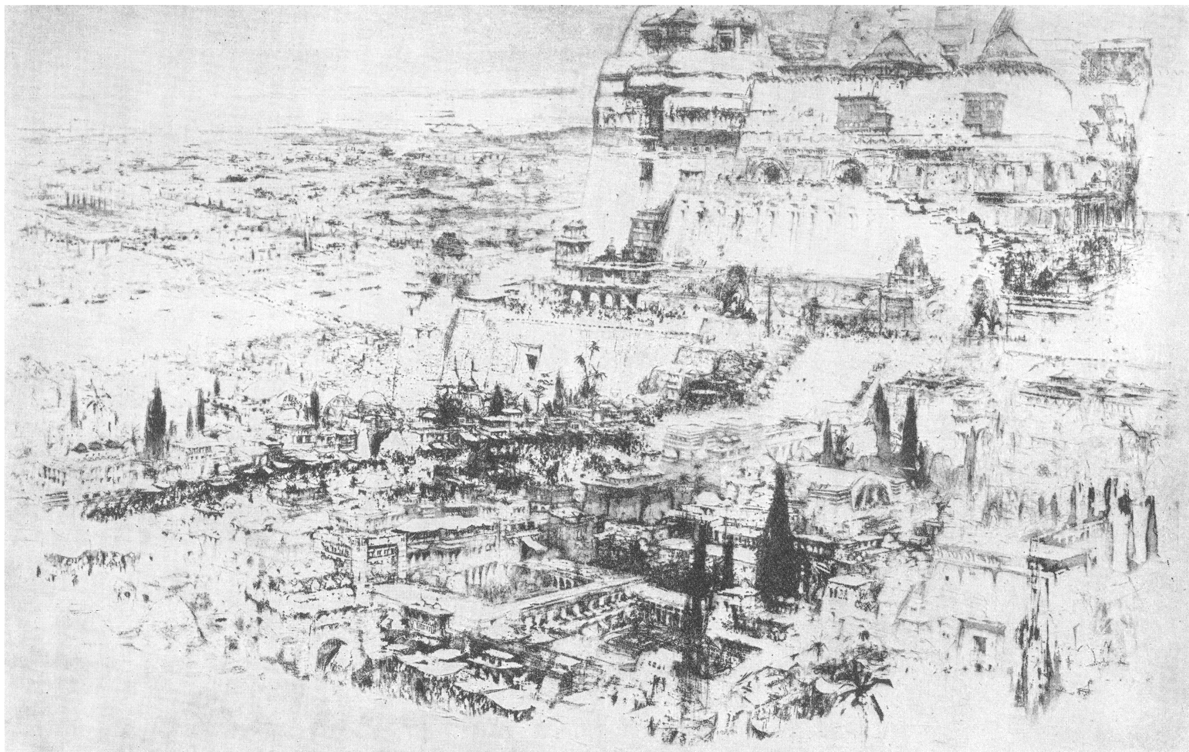
Niniven loistoaika kesti jonkin verran toistasataa vuotta. Medialaiset olivat kauan yrittäneet liittoutua itäisillä vuorillaan. Alituisesti kapinalliset babylonialaiset tekivät liiton näiden medialaisten kanssa ja vuonna 606 e. Kr. he valloittivat Niniven ja hävittivät kaupungin niin perusteellisesti, että sen asemakin joutui unohduksiin, kunnes uuden ajan arkeologit aloittivat kaivauksensa.

Niniven sortuessa syntyi Babylonian toinen valtakunta, Nebukadnesarin valtakunta. Ja hänen aikanaan rakennettiin nuo kuuluisat riippuvat puutarhat. Itämaiden komeilevaan tapaan Nebukadnesar rakennutti nuo puutarhat kauniin medialaisen puolisonsa kunniaksi ja virkistykseksi. Kuningatar oli Kyakseriin tytär, tuon ruhtinaan, jonka aseiden avulla ja uskollisesti tukemana Nebukadnesar oli päässyt kohoamaan valtaan.

Muinaisen kreikkalaisen tarinan mukaan puutarhat olivat syntyneet jo paljon aikaisemmin. Ne oli muka rakennuttanut Semiramis, Syrian ihana, nautinnonhimoinen, mutta kokonaan tarunomainen kuningatar, josta perinnäistieto on tehnyt sekä Niniven että Babylonin ja niiden kaikkien ihmeitten perustajan. Ninive oli loistonsa päivinä suuri ja ihmeellinen kaupunki. Nebukadnesarin aikomuksena oli rakennuttaa uusi Babylon, Niniveä suurempi ja ihmeellisempi. Hänen aikeensa onnistuikin. Nebukadnesarin kaupunki, jonka Ninivestä vankeina tuodut mestaritaiteilijat ja käsityöläiset suurimmaksi osaksi rakensivat, sai jokaisen katsojan hämmästyksestä haltioitumaan.

Kreikkalainen historioitsija Herodotos, »historian isä», joka eli viidennellä vuosisadalla e. Kr., kertoo, että kaupunki oli rakennettu neliömäiseksi leveän Eufratin molemmin puolin. Neliön kunkin sivun pituus oli 25 kilometriä ja kaupunkia ympäröi 105 metriä korkea ja 26 metriä paksu muuri, jossa oli »sata porttia, kaikki pronssia, kuten myös pihtipielet ja kamanat».

Ja mitä ihmeitä olikaan näiden porttien sisäpuolella! Babylon ei kaupunkina vastannut meidän käsitteitämme, ihmiset eivät eläneet siellä vieri viereen ahtautuneina kapeiden katujen ja ilottomien aukeiden varrella. Sen loistavat temp-

KAUNIS LUONNOS, JOKA ESITTÄÄ BABYLONIN SUURTA KAUPUNKIA LOISTONSA PÄIVINÄ.

Piirros esittää kokonaisnäkemyksenä tämän huikaisevan kaupungin ja antanee jonkinlaisen aavistuksen kuuluisain Babylonin riippuvain puutarhojen yleispiirteistä, joskin se on kokonaan mielikuvituksellinen eikä pyrikään olemaan historiallisesti pätevä. (William Walcotin etsauksesta.)

pelit, palatsit ja hallit olivat uljaissa puistoissa. Keskellä kaupunkia oli suuria metsästysalueita. Se oli huikentelevaisen tuhlailun ja turmeltuneen ylellisyyden kaupunki, rohkean valloittajarodun ylpeys ja samalla sen tuho.

Edellisessä luvussa olemme kuvailleet itse kaupunkia menneiden aikojen ihmeenä. Jos lainkaan voimme luottaa muinaisten kirjailijain kertomuksiin, meidän on pidettävä Babylonia muinaisajan kaikista kaupungeista ihmeellisimpänä ja oman aikamme kaivaukset ovat suuressa määrin vahvistaneet tosiksi nuo näennäisen mielikuvitukselliset kuvaukset, jotka ovat säilyneet meidän päiviimme asti. Koko Babylonissa ei kuitenkaan ollut toista rakennusta, jota olisi voinut verrata riippuviin puutarhoihin. Kaikki, jotka ovat nähneet kaupungin ja kuvailleet sitä, ovat tässä suhteessa samaa mieltä. Puutarhojen perustukset rakennettiin suureksi osaksi kivestä. Tämä ei suinkaan ole väheksyttävä tosiasia. Riippuvat puutarhat olivat nimittäin Babylonin ainoa rakennus, jota rakennettaessa käytettiin mainittavasti hakattua kiveä. Meidän on tosin vaikea täysin tajuta rakennusmestarien vaikeuksia Tigriin ja Eufratin jokilaaksossa, jossa — kuten professori Meyer sanoo — »kiviportti oli kuninkaan ylellisin lahja jumalalleen ja se pelastettiin raunioista toisensa jälkeen, pystytettiin kerran uudelleen ja omistettiin jälleen jumalille». Mutta vieläkin vaikeampi meidän on käsittää, mistä ja miten valtavin kustannuksin kaikki puutarhojen rakentamiseen käytetyt kivimäärät on hankittu.

Suurenmoisuudessa ja laajuudessa riippuvat puutarhat eivät vetäneet vertoja Nebukadnesarin jättiläispalatsille tai Bel Mardukin, Babylonin suojelusjumalan, temppelille, joka oli torninkorkuinen, kahdeksankerroksinen rakennus harjallaan kaksi valtavaa, runsaasti kullattua temppeliä. Mutta kauneudessaan, sulokkuudessaan ja viehätysvoimassaan ne olivat voittamattomat. Ne muodostivat neliön, jonka ympärysmitta oli noin 400 metriä, kohta kuninkaan palatsin esipihan koillispuolelle.

Näihin puutarhoihin liitetään tavallisesti attribuutti »riippuvat». Tämä sanontatapa on vakiintunut, mutta monissa suhteissa varsin onnistumaton. Tuo sana herättää nimittäin väärän vaikutelman eikä ole edes pätevä käännös kreikkalaisesta sanasta »khremastos» tai latinalaisesta sanasta »pensilis». Sana »pensilis» sai roomalaiset ajattelemaan parvekkeita.

Juuri toistensa päälle rakennettuja parvekkeita riippuvat puutarhat todella olivatkin. Ne olivat oikeastaan leveitä kivipengermiä, joita holvikaaret kannattivat ja jotka jättiläismäisten portaiden tavoin kohosivat 100 metrin korkeuteen. Koko rakennusta ympäröi kuuden metrin paksuinen tukimuuri. Kullakin pengermällä oli multakerros, johon istutettiin kasveja ja kukkapensaita, jopa hedelmäpuita.

Puutarhoja kasteltiin hydraulisin pumpuin, jotka kohottivat veden ylimmällä pengermällä olevaan säiliöön. Rakennusmestarit olivat levittäneet lukuisten holvikaarien päälle kerroksen olkia ja asfalttia ja päällystäneet sen paksuin lyijylevyin, jottei maan kosteus olisi päässyt tunkeutumaan kerrosten lävitse ja vahingoittamaan alaholveihin järjestettyjä, tilavia ja upeasti koristeltuja huoneita.

Leveät portaat johtivat kultakin pengermältä sen yläpuolella olevalle pengermälle. Koettakaamme mielessämme kuvitella näitä korkeita pengermiä, niiden lukuisia holvikaaria, joita kukkivat köynnökset reunustavat, ja kaikilla pengermillä uhkuvia Aasian — jopa silloisen tunnetun maailman — ihanimpia kukkia, joita runsaiden ja herkullisten hedelmäin painosta notkuvain puiden varjot suojelevat liian paahtavalta auringonpaisteelta. Koettakaamme kuvitella medialaisen kuningattaren pitävän hoviaan tässä itämaiden ylellisen loiston paratiisissa suuren Babylonin sydämessä. Silloin kenties saamme jonkinlaisen käsityksen riippuvain puutarhain loistosta ja ihanuudesta.

Nouskaamme siis mielikuvituksessamme pitkin leveitä portaita Mesopotamian pitkän kesän kiduttavan terävästä valosta ja kiusallisesta helteestä jonkin tällaisen holvikammion varjoon. Vajoamme pehmeälle divaanille ja tunnemme, miten pengermäin iäti raikas ja kasteltu kasvullisuus huokuu ihanasti vilvoittaen kuivaa, kuumaa ilmaa kasvoihimme. Soittoniekat houkuttelevat soittokojeistaan lempeitä säveleitä, orjat täyttävät pienimmänkin toivomuksemme jo ennen kuin ehdimme lausua sen ääneen ja korviimme kantautuu heikentyneenä jättiläiskaupungin kohu. Silloin, silloin olemme varmasti valmiit sanomaan riippuvia puutarhoja maailman ihmeeksi, maailman suurimpana hallitsijana pelätyn ja kunnioitetun kuninkaan arvoiseksi luomaksi.

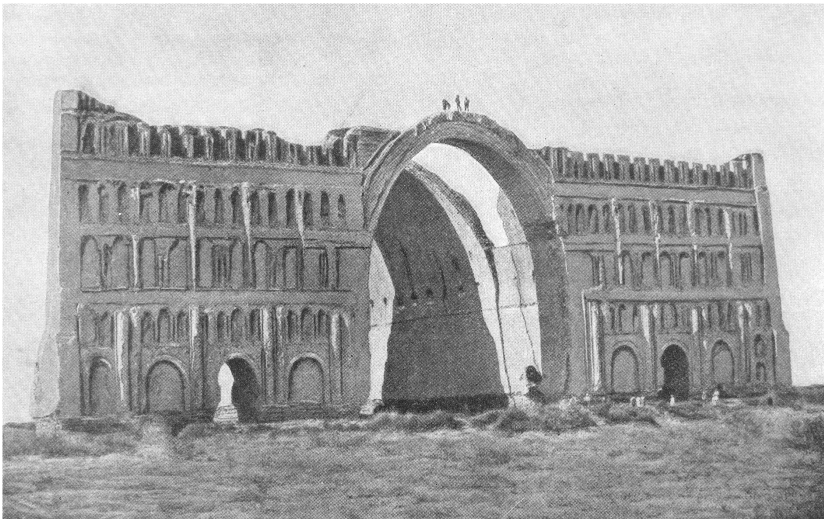
Entä mitä on vielä jäljellä riippuvista puutarhoista? Enemmän kuin ihmiset ylipäänsä uskovatkaan. Vuonna 1903 suoritetut kaivaukset paljastivat Nebukadnesarin suuren palatsin raunioiden koilliskulmasta holvatun kryptan tai

kellarin. Se oli suuren rakennuksen perustana ja tämä rakennus erosi kokonaan kaikista muista muinaisen Babylonin alueelta tavatuista raunioista. Tutkijat saattoivat todeta, että sen rakentamiseen oli käytetty runsaasti kiveä. Sinne johtavista portaista löytyneiden muistiinpanotaulujen kirjoitukset viittaavat siihen, että näitä kellareita käytettiin aikoinaan helposti pilaantuvien ruokatarpeiden säilytyshuoneina tai jäähdytyskammioina.

Keskikäytävän molemmin puolin näemme seitsemän holvihuoneen jäännökset. Ne muistuttavat rakenteeltaan suuresti niitä holvihuoneita, joita perinnäistiedon mukaan oli riippuvain puutarhain alaosissa. Tätä neliömäistä huoneryhmää ympäröi paksu muuri ja muurin ulkopuolella on toinen huonerivi, jonka ahdas käytävä erottaa muureista.

Varsin todennäköistä on, että nämä muurit ovat aikoinaan kannattaneet tuota tarunomaista palatsia, jonka Babylonian kuningas rakennutti rakkautensa vertauskuvaksi, tuo sama kuningas, joka vei juutalaiset vankeuteen ja joka on tuon ammoin hävinneen ajan tunnetuin historiallinen persoonallisuus. Raunioiden asema, niiden rakenne ja mittasuhteet viittaavat siihen ja olettamusta tukevat monet muut vielä vakuuttavammat tosiasiat.

Eräässä etuhuoneessa on — viittaamme Robert Koldeweyn tunnettuun teokseen »The excavations of Babylon» — »kaivo, joka eroaa kaikista muista Babylonin ja koko muinaisen maailman kaivoista. Siinä on kolme vierekkäistä allasta, keskimmäinen on neliömäinen ja molemmat muut sen kummallakin puolen pitkulaisia. Tähän järjestelyyn en kykene keksimään mitään muuta selitystä, kuin että siinä aikoinaan on ollut mekaaninen, hydraulinen kone, joka periaatteellisesti on toiminut samalla tavoin kuin meidän ketjupumppumme . . . Tämä järjestely . . . on saanut veden virtaamaan jatkuvasti.» Tämä käytännöllinen yksityiskohta on ainoa jälkeenjäänyt todistus siitä, että riippuvat puutarhat todella kerran ovat olleet olemassa kaikessa niiden ympärille kutoutuneiden legendain kertomassa loistossaan. Ihmeellinen on todella maailman meno!

KTESIFONIN PALATSIN RAUNIOT.
Khosreuksen, Persian kuninkaan, suuri palatsi. Valokuva on otettu vuonna 1864.

SUSA, ITÄMAIDEN IKUINEN KAUPUNKI

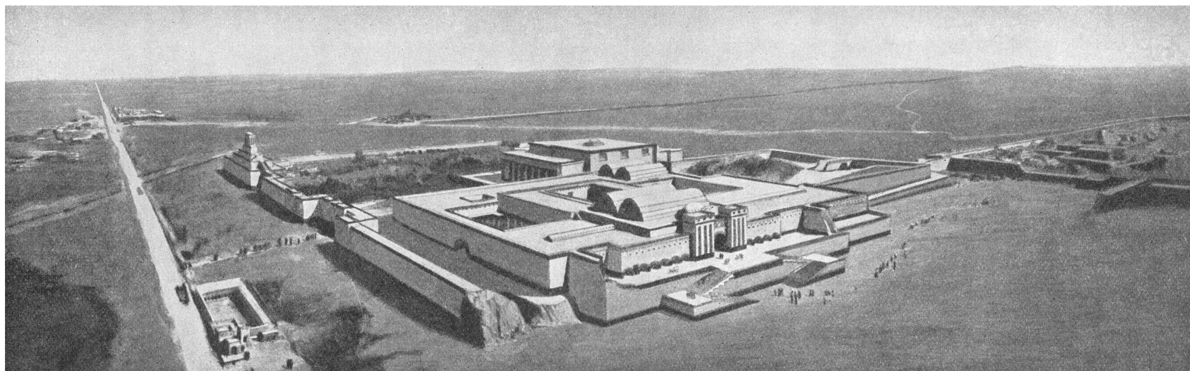
Kuusi- tai seitsemäntuhatta vuotta sitten lähti vaeltamaan muuan heimo, jonka nimestä emme ole selvillä, jonka kielestä meillä ei ole mitään varmaa tietoa ja jonka synnyinseutua emme vielä ole kyenneet määrittelemään mihinkään maailman kolkkaan. Heimon miehet vaelsivat naisineen ja lapsineen vuorten halki, kunnes saapuivat laajalle tasangolle, lähelle Persianlahden perukkaa. Siellä he näkivät lukuisia pieniä kukkuloita, jotka kohosivat maanpinnasta muutaman metrin korkeuteen, suoden heille erinomaisia puolustuspaikkoja muita heimoja tai ympäröivien, synkkien metsien petoja vastaan. Näille kukkuloille he asettuivat asumaan ja eräälle erikoisen suotuisassa paikassa sijaitsevalle harjanteelle he rakensivat kaupungin ympäröiden sen polttamattomista tiilistä rakennetulla, tukevalla muurilla. Tästä vähäisestä alusta kehittyi Susa, kaupunki, joka on maailman kaikista kaupungeista vanhin, sillä vaihtelevin kohtaloin se kukoisti noin vuodesta 4000 e. Kr. noin vuoteen 650 j. Kr.

Kenties kuulostaa ihmeelliseltä, että näin varmasti voimme puhua kaupungista, joka on kuollut jo lähes 1300 vuotta sitten, mutta se on kuitenkin mahdollista uudenaikaisten tutkimusmenetelmien ansiosta. Niin menestyksellisesti on niitä sovellettu tuohon valtavaan rauniokumpuun, joka alkuperäisestä matalasta harjanteesta kasvoi lähes 25 metrin korkuiseksi siten muodostaen sopivan perustan Kyroksen linnoituksille ja Ahasveruksen palatsille.

Entiset tutkimusmenetelmät perustuivat aina 1900-lukuun asti haluun löytää mielenkiintoisia esineitä kuriositeettien keräilijöille. Välistä yllyttivät myös ymmärtämättömät museonhoitajat tietämättömiä nuuskijoita ryöstämään historiallisia löytöpaikkoja maksaen korkeita hintoja irrallisista löydöistä, jotka yhtä vähän valaisivat näiden paikkojen historiaa kuin vanhasta kirjasta reväistyt irralliset sanat voisivat valaista jonkin aikakauden kirjallisia saavutuksia.

Nykyään käsitetään jo yleisesti, että löydön asema ja sitä ympäröivät esineet ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin löytö itse, ja sen tähden valmistetaan yksityiskohtaisia karttoja ja kirjoitetaan tarkkoja kuvauksia löytöpaikoista ja maakerrostumat seulotaan huolellisesti, jotta saataisiin talteen jokainen vähäisinkin todisteenaihe, sillä kokenut arkeologi saattaa samoin kuin salapoliisi tai romaanikirjailija löytää tärkeitä jälkiä näennäisen vähäpätöisistäkin esineistä. Näiden joukossa kiinnitetään nykyään suurinta huomiota saviastiain sirpaleisiin (niiden ei tietenkään tarvitse olla sirpaleita, mutta eheät astiat ovat harvinaisia), ja miten arvokas yksityinen maljakko saattaakin olla museoesineenä, sen laita voi kuitenkin olla samoin kuin sananlaskun pääskysen.

Pääasiallisesti juuri tuhansien ruukunsirpaleiden perusteella, jotka on löydetty Susan kukkulan syvimmistä kerrostumista, on tuon tuntemattoman maan tuntemattomien vaeltajain historia saatu pala palalta rakennetuksi. Nämä ruukunsirpaleet ovat merkillisen kovia ja ohuita, tuskin parin postikortin paksuisia, ne kilahtelevat posliinin tavoin, mutta eivät ole yhtä läpikuultavia. Muodoltaan ne ovat yksinkertaisia ja viehättäviä, ne on muovailtu kehittymättömän kiertolevyn avulla, jonka hoitajien taitavuus on perustunut monien käsityöläissukupolvien perinnäiseen kokemukseen. Melkein kaikki maljat ja maljakot ovat erinomaisen hienosti koristeltuja joko sisä- tai ulkopuolelta omituisin kuvioin, joiden kaltaisia ei ole tavattu missään muualla, niin ettei niidenkään perusteella voida päätellä, missä maassa nämä savenvalajat ovat taitonsa oppineet. Kuitenkin voimme jokseenkin varmasti olettaa heidän tuoneen taitonsa mukanaan jostakin kulttuurikeskuksesta pitkällisen kehityksen lopputuloksena, sillä nyttemmin on varmasti todettu, että

DAREIOKSEN PALATSI ESTERIN AIKANA JA NYKYÄÄN.

Susa oli Elamin muinainen pääkaupunki. Dareios rakensi sinne suuren talvipalatsinsa eli Apadanan, jossa Ester muinoin lumosi Artakserkseen tai Kserkseen (jompikumpi heistä on raamatun Ahasverus). Kukkulan harjalla olevien perustusten jäännösten mukaan on M. Pillet erittäin taitavasti laatinut fantasiakuvan Dareios I:n loisteliaasta palatsista linnunsilmin katsoen (ylempi kuva). Etualalla on eteläinen portti, oikealla pääkaupungin puoleinen. Näemme kolme avointa pihaa. Seuraava kuva esittää vasemmalla olevaa pihaa pylvästöineen uudelleen konstruoituna.

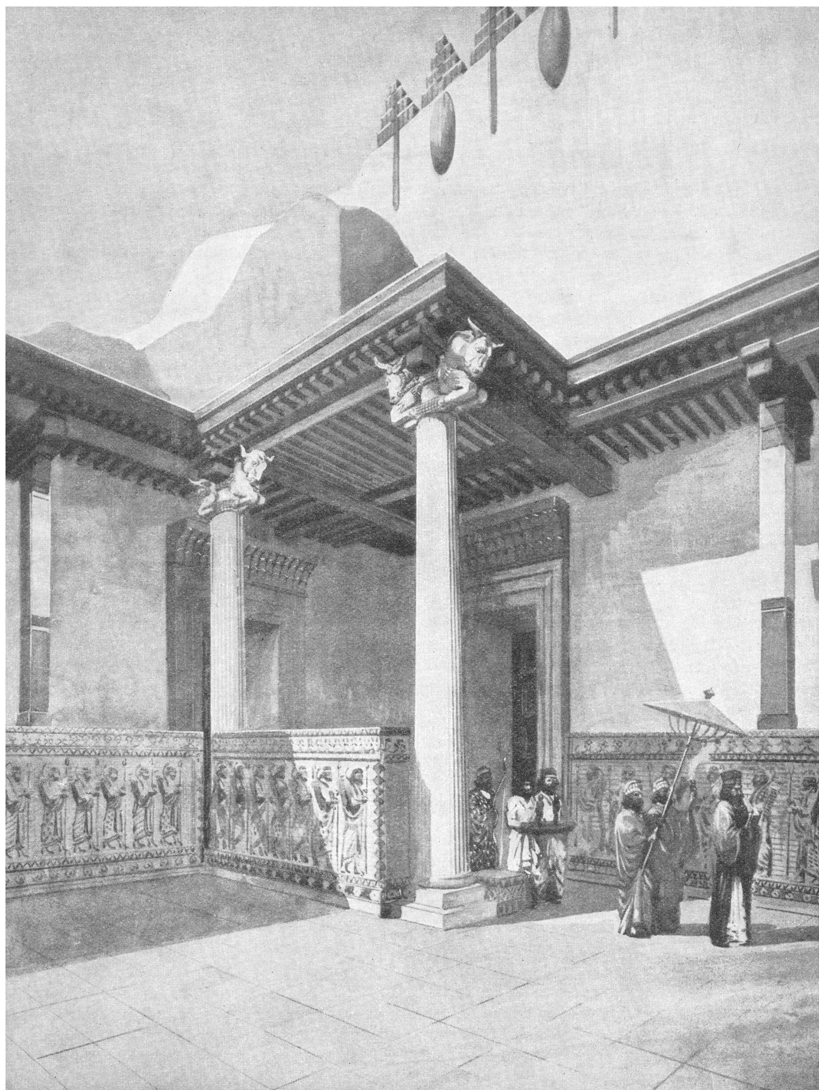
kaikkien maiden ja aikojen koristeelliset kuviot eivät suinkaan ole syntyneet käsityöläisen satunnaisesta oikusta — ne osoittavat säännöllistä kehitystä yksinkertaisesta monimutkaiseen ja monet yksinkertaiset piirrokset perustuvat ilmeisesti alkuaan ihmisten ja eläinten luontaisiin muotoihin.

Muutkin seikat viittaavat siihen, että Susan vanhimmat uudisasukkaat olivat varsin sivistyneitä jo hylätessään tuntemattoman isänmaansa, sillä heidän haudoistaan kaupunginmuurin ulkopuolelta on tavattu miehille kuuluvia pronssikirveitä ja naisille kuuluvia kuvastimia, neuloja ja voiderasioita. Niistä on myös löytynyt hienojen, kangaspuissa taitavasti kudottujen kankaitten jäännöksiä. Hautojen ihmisluurankojen jäännökset ovat valitettavasti siinä määrin litistyneet niiden päälle neljänkymmenen vuosisadan aikana kasaantuneiden maakerrostumain suunnattomasta painosta, että kansatieteilijäin on mahdoton ratkaista, ovatko he kuuluneet valkoiseen, mustaan vai keltaiseen rotuun. Suuri yleisö on osoittanut suurta kiinnostusta Tukankhamonin hautalöytöä kohtaan, vaikka siitä löytyneet esineet vain suhteellisen vähän kartuttivat tietojamme kulttuurin alkuperästä ja kehityksestä. Miten paljon mielenkiintoisempaa olisikaan löytää tuo tuntematon maa, josta uudisasukkaat saapuivat Susaan, nuo taiteellisista savenvalajista tiettävästi vanhimmat, joiden käsityöstä tähän mennessä olemme saaneet jonkinlaisen aavistuksen. Heidän rakennustensa jäännöksissä ei ole minkäänlaisia kirjoituksia, joten emme voi edes arvata, mitä kieltä he puhuivat. Heidän yhteiskuntansa hävisi yhtä salaperäisesti kuin se oli syntynytkin. Paksu hiili- ja tuhkakerros on ainoa jälki heitä kohdanneesta katastrofista.

Hävityksestä eloon jääneet tai ne, jotka olivat työntäneet toiset tieltään, jäivät kuitenkin asumaan samaan paikkaan, sillä polttamattomista tiilistä kasautuneita kerrostumia näkyy hävitetyn kaupungin päällä ja karkeatekoisempia, mutta muuten samankaltaisia savitavaroita on löytynyt näiden kerrostumien joukosta. Yhä uudelleen tavataan eri tasoissa olevia hiili- ja tuhkakerroksia, jotka kertovat kaupunkia yhä uudelleen kohdanneista katastrofeista, iskevästi todistaen, miten tarmokasta oli tuo sekarotu, joka hellittämättä rakensi kaupunkinsa aina uudelleen. Kaupungin pitkällinen säilyminen johtuu kenties siitä, että ympärillä asuvista kansoista virtasi siihen aina uutta, raikasta verta, eikä uusiltakaan asukkailta puuttunut taiteellisia taipumuksia.

Tämä Susan asukkaiden tarmokkuus oli omiaan herättämään pelkoa ja kauhua naapureissa, erikoisesti Kaldean hedelmällisille tasangoille kasvaneissa kukoistavissa kaupungeissa. Eannatum, Lagash nimisen kaupungin hallitsija noin 5000 vuotta sitten, pystytti Susaan tekemänsä rankaisuretken muistoksi erikoisen muistomerkin kuvaten siinä kaupunkia sanoin »kauhua herättävä vuori». Tämä on varhaisin kirjallinen maininta tuosta jo silloin vanhasta kaupungista, mutta vielä vanhemman perinnäistiedon tapaamme Gilgameshin, Kaldean kansallissankarin, merkillisessä eepoksessa. Gilgamesh kertoo vanginneensa ja surmanneensa Khumbaban, Susan kuninkaan, kohta vedenpaisumuksen jälkeen! Mutta tämä tieto kuuluu jo myytteihin. Monta sataa vuotta ennen Eannatumin aikaa alisti mahtava »Kaldean Ur» Susan ja sitä ympäröivän Elamin maan valtaansa, mutta jo sadan vuoden kuluttua Susa oli saavuttanut jälleen itsenäisyytensä ja voittanut niin Kaldean kuin Babyloninkin. Taide ja kirjallisuus eivät näytä kukoistaneen tällä »kauhua herättävällä vuorella». Sen asukkailla oli liian paljon puuhaa hävitys- ja kostoretkissään, jotka vielä näihin aikoihin vaativat ihmiskunnan kaiken energian. Heidän sotaretkensä ulottuivat uskomattoman kauas, jopa Palestiinaan asti, sillä ensimmäisen Mooseksen kirjan neljännessätoista luvussa kerrotaan, miten Elamin kuningas Kedorlaomer kukisti Sodoman ja Gomorran ja piti Lootia vankinaan, kunnes Abraham pelasti hänet.

Elamilaiset lienevät kuitenkin muutamien satojen vuosien aikana eläneet verraten rauhallisesti suuren Hammurabin karkoitettua heidät Babyloniasta (noin 4000 vuotta sitten) ja siten estettyä heidän kunniakkaat urotyönsä lännessä. Todennäköisesti he myös hyötyivät kassiittien maahantulosta — nämä kuuluivat ylätasankojen maanviljelijäheimoon ja osasivat käyttää hevosia apunaan — sillä näihin aikoihin mainitaan hevonen ensimmäisen kerran historiassa. Vähitellen kassiitit alkoivat hallita Elamia ja vallitsivat myös Babyloniaa. Heidän valtakautenaan Susa epäilemättä suuresti rikastui, sillä pronssinvalanta kukoisti. Eräs heidän kuninkaistaan, Ountash Gal, joka hallitsi muutamia satoja vuosia ennen juutalaisten lähtöä Egyptistä, antoi valaa puolisostaan luonnollisen kokoisen patsaan noudattaen »cire perdue»-menetelmää, s.o. kuva muovailtiin vahakerrokseen, joka sitten hävitettiin sulattamalla. Kullanhimo lienee myös vallannut heidän sydämensä, sillä Egyptistä on löytynyt muuan savitauluun kirjoitettu kirje, jossa pyydetään »kerettiläiskunin-

KUNINGAS DAREIOS HOVIMIEHINEEN PALATSINSA SISÄPIHALLA.

M. Pillet on konstruoinut uudelleen Susan Dareioksen palatsin sisäpihan. Hänen luonnoksensa on uskottavampi kuin monien muiden, sillä se perustuu tosiasiallisiin löytöihin. Pihan perusta ja pylväiden jalustat ovat jäljellä, myös on löytynyt riittävästi lasitiiliä, niin että voidaan olettaa niiden muodostaneen vasemmalla näkyvän kaltaisen friisin, ja pylväikön palkkikatto on kuvattu erään Persepoliin haudan etuseinään. Siellä vallitsi nimittäin aivan sama rakennustyyli. Piha on äärimmäisenä vasemmalla sivulla 230 olevassa perspektiivikuvassa.

gas» Akhnatonia lähettämään enemmän tuota häviämätöntä mutta tuhoisaa metallia.

Kassiittien valta näyttää vähitellen heikentyneen, kunnes vuonna 1185 e. Kr. muuan Elamin kuningas teki lopun heidän vallastaan Babylonissa ja vei Susaan sotasaaliina Hammurabin patsaan ja siihen kaiverretun lakikokoelman, joka historioitsijoille ja raamatuntutkijoille on verrattoman arvokas lähdekirja. Nykyään se on Louvren museossa.

Vain verraten harvoja todella elamilaisia taideteoksia on tavattu kaikista näistä hiekka- ja liejukerrostumista, jotka saivat Susan lakkaamatta kohoamaan yhä korkeammalle vanhimpien perustajain hautautuneen kaupungin päälle. Vaikka seutu olikin kivikkoista, matkivat asukkaat kivettömän Babylonin rakennustapaa. Temppelinsäkin he rakensivat auringonpaisteessa kuivatuista tiilistä eivätkä assyrialaisten tavoin koristelleet veistoksin niiden seiniä.

Taiteellisia taipumuksia omaava heimo, joka alkuaan perusti Susan, oli todennäköisesti sulautunut johonkin tarmokkaan ja materialistisen seemiläisen rodun haarautumaan, tuon rodun, joka maailmanhistorian eri aikoina on laavavirran lailla purkautunut Arabiasta ajoittain hävittäen peittämänsä alueet, mutta lopuksi usein tuottaen niille siunausta lisätessään niiden hedelmällisyyttä.

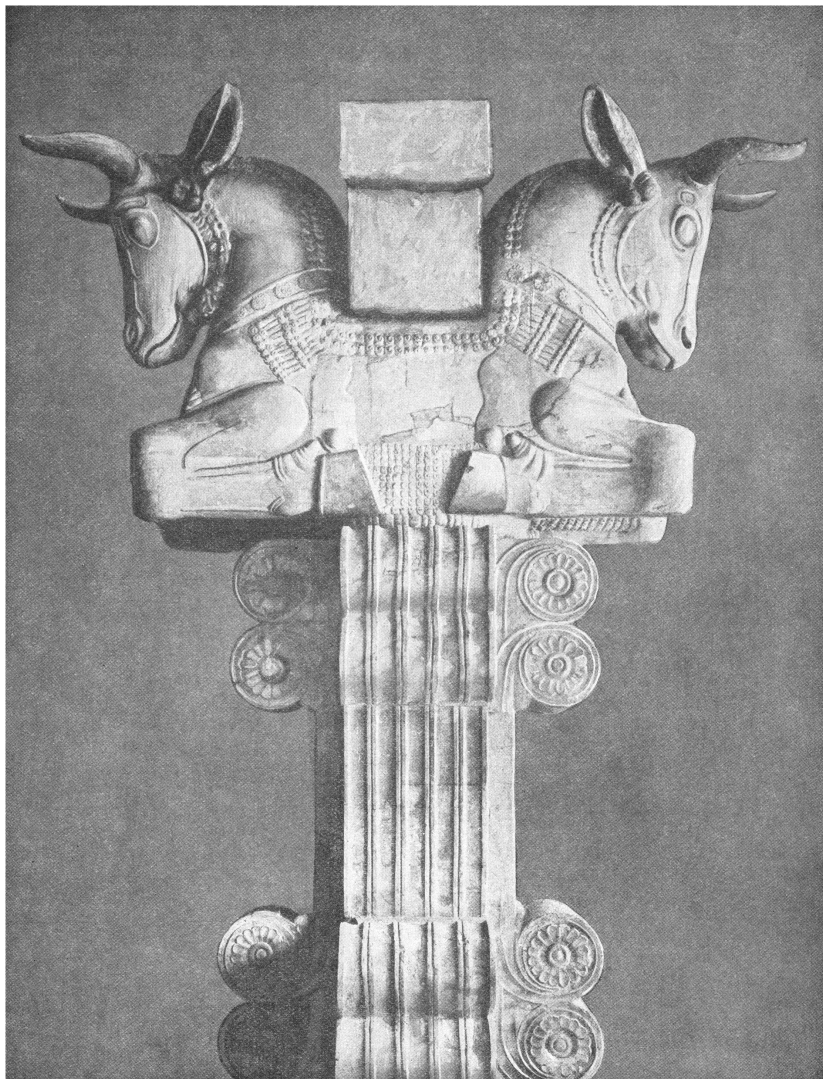
Kenties juuri siitä johtuu, että Susan keskiajalta on tutkijoille kertynyt niin vähän aarteita ja että nämä aarteet ovat elamilaisten ryöstämien vieraiden kaupunkien tuotteita. Erään suuren hiekkakivimuistomerkin he ovat ryöstäneet jostakin Kaldean kaupungista, todennäköisesti Akkadista. Se epäilemättä kiinnosti heitä erikoisesti, koska Akkadin peloittava seemiläinen hallitsija, Naram Sin, pystytti sen muistoksi 1400 vuotta aikaisemmin Susaan tekemästään hävitysretkestä. Nähdäkseni puhtaasti seemiläinen kansa olisi iskenyt sen palasiksi, mutta elamilaiset säilyttivät tämän muistomerkin omasta tappiostaan ja huolehtivat siitä niin hyvin, että se nyttemmin iästään ja armottomista seikkailuistaan ja matkoistaan huolimatta on muuan Louvren museon kauneimpia esimerkkejä Babylonin korkokuvataiteesta.

Kaksi suurta terrakottaleijonaa, jotka noin 3000 vuotta sitten pystytettiin vartioimaan erään temppelin oviaukkoa, ovat mainio esimerkki heidän taiteestaan. Ne ovat paljon kauniimpia kuin nuo suuremmat, mutta komeilevammat ja sovinnaisesti siivekkäät leijonat, jotka niin suuresti miellyttivät paljon myöhäisemmän ajan assyrialaisia ja vieläkin myöhemmin innoittivat Susan taiteilijoita hakkaamaan suuret tarueläimensä persialaisten hallitsijainsa palatsien portteja koristaviin suuriin korkokuviin. Kauniin, värillisen lasituksen jälkiä näkyy vieläkin kivissä, joista korkokuvat koottiin. Rakennustarkoituksiin lasitettujen tiilien valmistustaito lienee ollut Elamin kansan veressä, todistuksia siitä tavataan Susan syvimmissä kerrostumissa ja yhä vieläkin ne ovat luonteenomaisesti persialaista taidetta.

Kunhan riittävästi kaivauksia ehditään suorittaa näissä kummuissa, löydetään kenties niin paljon muinaisjäännöksiä, että Susan historian aukot täyttyvät. Susa lienee ollut harvinaisen kukoistava kaupunki, sillä näiden ilmeisesti monivaiheisten vuosisatojen aikana kuljetettiin sinne suunnattomia määriä rakennusaineita, niin että kummut kohosivat 18—21 m ympäröivää tasankoa korkeammiksi. Assyrian ja Babylonian aikakirjat mainitsevat useita Elamin kuninkaiden yrityksiä ja ajoittain he lienevät olleet kyllin mahtavia hallitakseen Babyloniaa tai tukeakseen sen ikuista taistelua Assyriaa vastaan. Neutralisoidakseen tämän avun rakensi Sanherib laivaston Eufratiin ja lähetti sen Persianlahden perukkoihin Elamia hävittämään, mutta samaan aikaan elamilaiset huhtoivat Mesopotamiassa ja ottivat vangiksi Sanheribin pojan.

Lopulta, vuonna 640 e. Kr., päätti Assurbanipal, muutettuaan lopullisesti Assyrian kansan valtavaksi sotakoneistoksi, käyttää sitä Susan musertamiseen. Hänen Niniven palatsiinsa veistättämät korkokuvat, jotka nykyään on upotettu British Museumin seiniin, kertovat hänen menestyksestään. Hänen assyrialainen luonteensa ilmenee selvästi niissä kuvissa, joissa hän juhlii kuningattaren kanssa puutarhassa Elamin kuninkaan pään riippuessa puusta heidän edessään. Muistokirjoituksissaan hän kerskuu Susan häikäilemättömästä hävityksestä ja mieshukasta, mutta siten syntynyt valtakunta pysyy tavallisesti koossa vain vähän aikaa. Kolmekymmentä vuotta myöhemmin hävitettiin Ninive ikuisiksi ajoiksi raunioiksi, kun taas muinainen Susa lyhyen välikauden jälkeen kohosi entiseen kukoistukseensa ja saavutti persialaisen Kyroksen hallitessa enemmän valtaa ja kunniaa kuin milloinkaan aikaisemmin.

Emme ole täysin selvillä, miksi Kyros valitsi juuri assyrialaisten niin perusteellisesti hävittämän Susan linnoituksensa paikaksi. Kenties se johtui kaupungin asemasta Persiasta Mesopotamiaan ja Vähään-Aasiaan johtavan tien varrella, sillä juuri näistä maista hän vast'ikään oli kerännyt

PERSIAN KUNINKAIDEN TALVIPALATSIN PYLVÄS SUSASTA.

Joskin ruukunsirpaleet, Susan vanhimpien asukkaiden jäännökset, ovat mielenkiintoisimmat Susan muinaisjäännöksistä, niin kuitenkin Apadanan, Dareios I:n ja Artakserkses Mnemonin palatsin, rauniot ovat niistä vaikuttavimmat. Ulkonaisesti Apadana on vain muodoton kukkula, niinkuin niin monet Assyrian ja Babylonian muinaisrauniot, mutta kuitenkin arkeologien kaivausten ansiosta siitä on löytynyt taiteen helmiä, niinkuin esimerkiksi tämä pylväs uurteineen ja kaksinkertaisine häränpää kapiteeleineen.

runsaita aarteita voitettuaan Babylonin ja Kroisoksen, Lydian kuninkaan. Kenties kaupunki oli myös tärkein varastopaikka etelästä pohjoiseen johtavan kauppatien varrella, joka yhdisti Persian lahden Kaspian merta ympäröiviin runsaasti asuttuihin seutuihin. Mutta siihen aikaan tunnettiin vain hämärästi kaupan merkitys. Miehet, jotka pyrkivät alistamaan lähimmäisensä alamaisikseen, turvautuivat mieluummin miekkaan kuin petollisiin kauppajuonitteluihin. Asevoima oli kuitenkin useiden vuosisatojen kuluessa käynyt yhä riippuvaisemmaksi kullasta, ja kun oli keksitty kullan leimaaminen pieniksi, helposti tunnettaviksi kappaleiksi, saivat kunnianhimoiset miehet tilaisuuden tehdä yhä laajempia ja kestävämpiä valloituksia. Kulta oli säilytettävä varmoissa ja sopivissa paikoissa. Kenties Kyros juuri tästä syystä rakennutti Susan silloisen tunnetun maailman vahvimmaksi ja rikkaimmaksi varastopaikaksi.

SUSALAINEN PYLVÄÄNJALKA.
Edellisen pylväänpään lisäksi Apadanasta on löytynyt myös tämä tukeva jalka, joka on kannattanut vastaavanlaista pylvästä. Dareioksen palatsin sisäpihan kuvasta näemme, miten nämä korkeat pylväät oli järjestetty palkkikattoa kannattamaan.

Hänen kehämuurinsa on tavattu noin 20 m tuntemattomien »alkuelamilaisten» luonnollista kukkulaa ympäröivää kehämuuria korkeammalla. Hänen muurinsa on jykevä, mutta varsin yksinkertainen rakenteeltaan. Tarkemmat tutkimukset eivät ole vahvistaneet Dieulafoyn vuonna 1890 teoksessaan »Acropole de Susa» esittämää tieteellistä linnoitussuunnitelmaa. Arkeologit olivat siihen aikaan ja ovat yhä vielä liiankin usein taipuvaisia liioittelemaan löytöjensä merkitystä, samoin kuin sanomalehtimiehet mielellään järjettömästi korostavat löytyneiden esineiden rahallista arvoa.

Raamattu mainitsee usein tuon Susan linnan. Sitä nimitetään tosin Susan palatsiksi, mutta muuan huomautus osoittaa, että se samalla oli linnoitus. Kyros on tosin varmasti käyttänyt sitä myös asuntonaan, mutta todennäköisesti vain talvisin, jolloin seudun ilmasto on varsin miellyttävä. Kesäisin siellä on niin kuumaa, että väitetään skorpioninkin kuolevan yrittäessään keskipäivän helteessä kävellä kadun poikki. Herodotos kertoo Kyroksen pitäneen seudun Khoaspes-joen vettä niin suuressa arvossa, että hän aina matkustaessaan kuljetti mukanaan kuormittain vettä hopeapulloissa omaksi tarpeekseen. Mutta hän oli myös niin varovainen, että keitätti veden ennen käyttöä.

Toinen kuuluisampi palatsi rakennettiin Kyroksen käskystä Susaan kaupungin tultua hänen Induksesta Tonavaan ja Niiliin ulottuvan maailmanvaltakuntansa keskukseksi.

Kserkses piti todennäköisesti juuri tässä palatsissa suuren sotaneuvottelunsa päättäessään hyökätä Kreikkaan ja murskata tuon pienen julkean kansan, jonka vapaudenrakkautta aasialainen järki ei kyennyt käsittämään. Jos hyväksymme teorian, että Ahasverus oli sama kuin Kserkses, paikallistuu Esterinkin tarina tähän palatsiin. Dieulafoun ja useiden muiden tekemät löydöt ovat epäsuorasti vahvistaneet tässä tarinassa esiintyvät maininnat palatsin loisteliaasta koristelusta. Todistukset ovat epäsuorat, koska on havaittu, että tuli hävitti Dareioksen palatsin perustuksiaan myöten. Kaivausten paljastamat laajat rauniot kuuluvat Kserkseen pojan rakennuttamaan palatsiin. Rakennukseen käytettiin erinomaisia rakennusaineita ja se lienee tehnyt mahtavan yleisvaikutelman, mutta muuten se oli taiteellinen sekasikiö. Runsaasti palkatut käsityöläiset toteuttivat innoituksetta pohatan alhaiset ihanteet, joissa ylellisyydellä ja kauneudella ei ollut mitään eroa.

Tämä oli jo enteenä aikoinaan yksinkertaisen persialaisen rodun tuhoutumiseen, tuon rodun, jonka suurimpana ihanteena muinoin oli »ratsastaa hyvin, ampua hyvin ja puhua totta». Tuskin 150 vuotta ehti kulua, kun heidän valtakuntansa jo oli sortunut ja uusi seikkailija, Aleksanteri, yhtä ahneena ja vallanhimoisena, mutta kuitenkin samalla pyrkien levittämään helleenien kulttuuria, karkoitti heidän kyvyttömän hallitsijansa maanpakoon, kunnes salamurhaajat surmasivat hänet Baktrian kaukaisessa provinssissa.

Aleksanteri löysi Susasta suunnattomia aarteita, mikäli kultaa ja hopeaa ja purppuraa, jotka edistävät ainoastaan loistoa ja komeilua, voidaan todella sanoa aarteiksi. 20 000 muulia ja 10 000 kamelia tarvittiin kuljettamaan sitä osaa saaliista, jonka Aleksanteri päätti viedä mukanaan. Kuitenkin muutamia vuosia myöhemmin valtakunnan hajotessa muuan niistä seikkailijoista, jotka riitelivät Aleksanterin perinnöstä, tapasi vielä Susassa suunnattomia rikkauksia. Ja kiertokulku alkoi jälleen. Kateus ja ahneus pirstoivat voimat, jotka olivat järjestäneet ja liittäneet yhtenäiseksi valtakunnaksi niin monta erilaista ja vihamielistä kansakuntaa, kunnes kaaoksesta kohosi yksinkertainen paimentolaiskansa, partialaiset, jotka kohtalo oli määrännyt aikanaan hallitsemaan läntistä Aasiaa ja uhmailemaan ja voittamaan Rooman peloittavan vallan. Susan historiassa on jälleen niin sanoaksemme tyhjiö, mutta kaupunki säilytti varmaan osan entisestä merkityksestään, sillä vuonna 100 j. Kr. leimattiin siellä pronssirahaa ja rakennettiin uusi palatsi. Sitten Rooman keisari Trajanus kosti Crassuksen kuoleman ja Marcus Antoniuksen tappion karkoittaen partialaisten kuninkaan Ktesifonista Susaan, sillä näihin aikoihin partialaiset olivat alkaneet antautua ylellisyyteen ja rakentaa kuninkailleen kultaisia valtaistuimia, jotka houkuttelivat vihollisia syöksemään heidät vallasta. Siten jatkui yhä edelleen sota- ja kostoretkien ikuinen vaihtelu. Vuonna 216 j. Kr. partialaiset voittivat roomalaiset ja pakottivat heidät maksamaan sotakorvauksena noin 500 miljoonaa markkaa.

Partialaisten ja heidän seuraajiensa, sassanidien, aikana näyttää Susa menettäneen kokonaan merkityksensä, joskin se yhä edelleen pysyi kukoistavana kaupunkina. Kenties uudet kaivaukset voivat selvittää, mikä osuus Susalla oli sassanidien voittoon heidän vuonna 258 j. Kr. taistellessaan Rooman keisaria, Valerianusta, vastaan, mutta luultavasti kaupunki joutui vain varsin vähän ottamaan osaa näihin taisteluihin. Vaikka kaupungin historia olikin ollut myrskyinen, se saattoi kuitenkin kenties vanhuudessaan olla osoituksena tuon kyynikkojen väittämän oikeutuksesta, että »vain se kansa on onnellinen, jolla ei ole lainkaan historiaa».

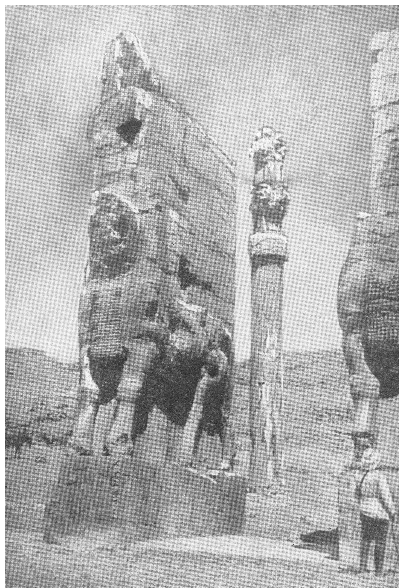

PERSIAN RIEMUVOITTO, ROOMAN NÖYRYYTYS.
Nakshi Rustamin hautojen korkokuvien joukossa on tämä sassanidien aikana veistetty kuva. Vuonna 260 j. Kr. voitti Persian kuningas Sapor Valerianuksen, Rooman keisarin, ja vangitsi hänet. Kuvassa näemme Valerianuksen polvistuvan voittajansa eteen.

PERSEPOLIIN IHMEELLISET PALATSIT

Merdvashtin tasanko, jolle Persian Dareios I viidennen vuosisadan alussa e. Kr. rakennutti suuren palatsikaupunkinsa, Persepoliin, on Persian Fars-maakunnan hedelmällisimpiä ja miellyttävimpiä alueita. Nykyään seutu on kokonaan maalaistunut. Se on täynnä talonpoikaistaloja ja kyliä, ja vain suuri tasainen pengermä, jolle kuninkaiden kuningas rakennutti pääkaupunkinsa pylväikköineen, on jäljellä muistona kaupungista, joka aikoinaan oli muinaisajan kuuluisimpia. Muutamien kilometrien päässä on Mirisjärvi, johon laskevat melkein tarunomaisen Arakses-joen runsaat vedet. Tuo nimi esiintyy niin usein klassillisten kirjailijain kirjoituksissa, että tunnemme sen paremmin kuin sen nykyisen arabialaisen vastineen Bend-Amirin. Tämän vihreän tasangon takana kohoaa synkkänä tumma vuorijono mielikuvituksellisine ääriviivoineen ulottuen tasangon poikki luoteesta kaakkoon. Juuri näiden kukkuloiden alapuolella olevalle varjoisalle kallionkielekkeelle mahtava Dareios rakennutti tuon suuren, keinotekoisen pengermänsä, jolle nimetön arkkitehtikoulukunta pystytti mielikuvituksellisen ihanan palatsiryhmän. Niiden ihmeellinen, unenkaltainen kauneus tulee aina kaupunginrakentajille merkitsemään samaa kuin Kublai Khanin kupolit merkitsivät runoilijalle — välähdystä ihanteellisen kauneuden paratiisista, jota taide aina pyrkii heijastelemaan, mutta jonka ihmeelliset häivähdykset se kykenee omistamaan omikseen vain heikontunein, epätäydellisin ja vääristynein ääriviivoin.

KSERKSEEN PYLVÄSPORTAIKKO.
Nämä molemmat suuret, noin kymmenen metrin korkuiset porttipylväät, joihin syvinä korkokuvina on hakattu kaksi vertauskuvallisesti valtaa esittävää härkää assyrialaiseen tapaan, ovat melkein ainoat jäännökset mahtavasta porttikäytävästä, jonka Kserkses rakennutti Persepoliin palatsin pengermälle johtavien portaitten yläpäähän.

Ne muutamat horjuvat pylväät, joita ihmiset vielä synkkinä sanovat Persepoliiksi, tuovat nykyajan matkailijan mieleen lehdettömän, salaman polttaman metsikön autiolla ylätasangolla. Tuskin mitään on enää jäljellä sadan pylvään hallin tai Kserkseen hypostylihallin loistavista julkisivuista, jotka tutkijain uudelleen konstruoimina iskevän terävästi osoittavat, mistä Alhambran maurilainen rakennustaide on saanut taiteelliset vaikutteensa. Mutta joskin näin ollen akhemenidihallitsijain yl-

ASSYRIALAISIA HÄRKIÄ PERSIALAISEN RAKENNUSTAITEEN ESITTÄMINÄ.

Tässä kuvassa näemme Kserkseen portaikkopylväät vastapäiseltä puolelta kuin edellisessä kuvassa. Persialaiset perivät assyrialaisilta nuo suuret siivekkäät ja ihmispäiset härät ja sijoittivat ne palatsien porttikäytäviin samoin kuin niniveläisetkin. He poistivat kuitenkin »ylimääräisen jalan» (vrt. kirjoitukseen »Ninive ja Khorsabad» liittyvään siivekkään leijonan kuvaan), niinkuin kuvasta näkyy. Portaikon rakennuttaja Kserkses I oli Dareios I:n poika. Dareios oli Persepoliin palatsien ensimmäinen rakennuttaja ja samalla ensimmäinen akhemenidikuningas. Kserkses jatkoi isänsä työtä vielä suuremmassa mittakaavassa.

KUNINGAS VALTAISTUIMELLAAN. — SADAN PYLVÄÄN SALIN SEINÄPINTAA.

Tässä valokuvassa näemme selvästi pitkällisen rappeutumisen ja äkillisten tulipalojen, järjettömän hävityksen ja kahden ja puolen vuosituhannen julmain sattumain murheellisen vaikutuksen. Sadan pylvään sali oli kaikkien maiden ja kaikkien aikojen ihmeellisimpiä rakennuksia, mutta silti se ei säästynyt ajan ja uskonnollisen kiihkomielisyyden vaikutuksilta. Rakennus on hävinnyt, mutta sen ruhjoutuneiden muurinjäännösten korkokuvissa näemme vielä suurkuninkaan, kuninkaiden kuninkaan, istuvan valtaistuimellaan alamaistensa yläpuolella muinaisten aikojen hävinneen loiston heikkona heijastuksena.

väät palatsit nykyään ovat vain pirstaleita ajan meren tyrskyissä, niin ne kuitenkin yhä elävät ihmiskunnan mielikuvituksessa yhtenäisenä, häikäisevänä ihmekuvana, ikuisena ja häviämättömänä. Karthagon muurit ovat hävinneet, mutta ihmiskunnan runollisessa mielikuvituksessa ne yhä pysyvät yhtä valloittamattomina kuin Verdunin kunniakkaat varustukset. Troija on palanut! Mutta kuitenkin Troija on kuolematon!

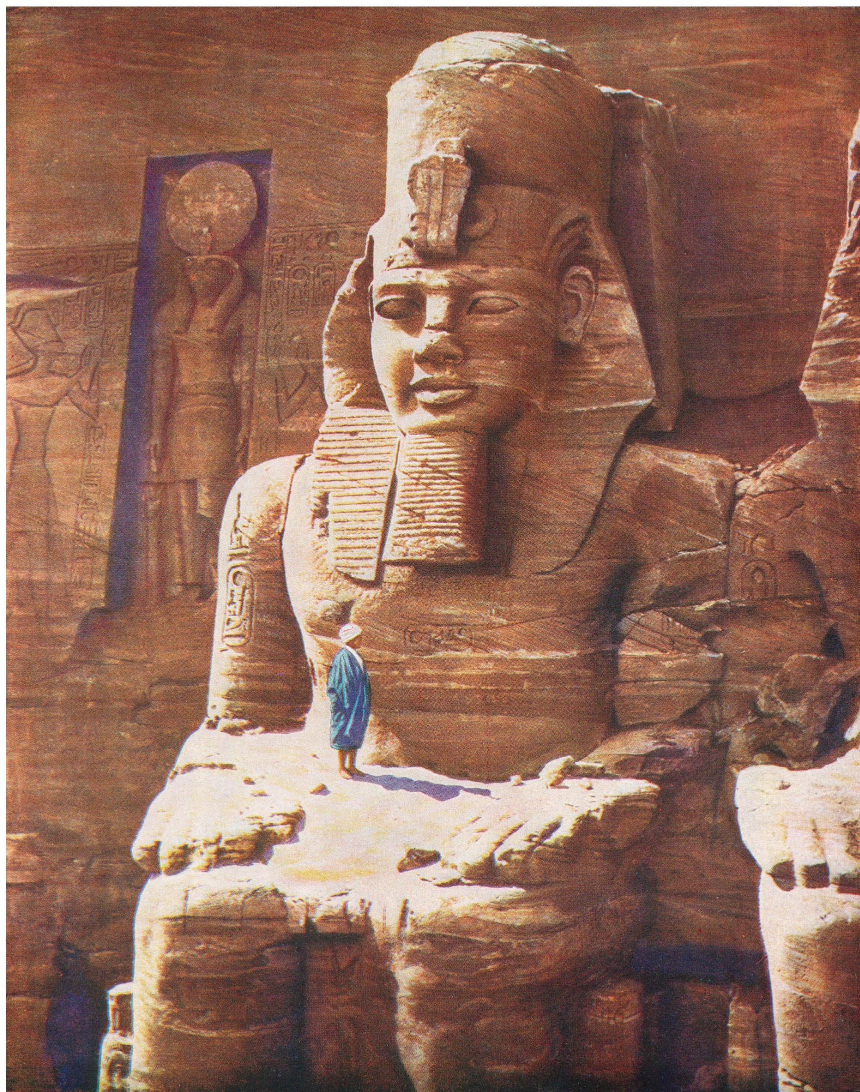
Koettakaamme sen tähden arkkitektonisiin tietoihin ja arkeologien taitavuuteen turvautuen sekä myös ponnistaen mielikuvituksemme kaiken mahdollisen selvänäköisyyden kuvailla sanoin uudelleen Dareioksen ja Kserkseen Persepoliin hävinnyttä loistoa, noiden mahtavain hallitsijain, jotka pitivät maailmaa astinlautanaan ja kerskuivat valloituksistaan koukeroisissa kirjoituksissaan lainaten ihmeelliset kiilakirjaimensa assyrialai-

»SADAN PYLVÄÄN SALIN» VAIKUTTAVIA JÄÄNNÖKSIÄ.
Persian kuvanveistäjäin mieliaiheita oli kuninkaan kuvaaminen kaikkine kuninkaallisine arvonmerkkeineen, niinkuin esimerkiksi hänen astuessaan palatsistaan alamaistensa juhlakulkuetta kohtaamaan. Hän valmistautuu juuri astumaan ulos auringonpaisteeseen. Viuhka yksin ei riitä suojaamaan hänen kunnianarvoista päätään auringonsäteiltä. Sen tähden toinen palvelija rientää heti varjostamaan häntä suurella päivänvarjolla.

silta. Mahtava pengermä, jonka Dareioksen arkkitehti rakennutti tarunomaisen kaupungin perustaksi, on jo sinänsä häviämätön taideteos. Se muodostaa kolme sivua suunnikkaasta, jonka suurin pituus on 437 metriä ja suurin leveys 279 metriä. Koko pengermää ympäröi pystysuora muuri, jonka korkeus vaihteli 10:stä 12:een metriin maan laadusta riippuen. Muuri oli jykevä, mutta eräissä kohdin näemme siinä korjausten jälkiä. Se oli melkein kokonaan koristamaton. Muurinharjan ulkoneva seppelreunus on nyttemmin melkein kokonaan hävinnyt. Pengermän eteläreunassa on neljä kirjoitusta, jotka ylistävät Dareioksen kunniaa. Eräässä niistä hän kutsuu suurta Auramazda jumalaa, toisessa hän luettelee kaikki ne lukuisat heimot ja kansat, jotka kuuluivat hänen valtakuntaansa. Kirjoituksista on kaksi kirjoitettu persiankielellä, kolmas susan- ja neljäs katkonaisella, mutta kuitenkin hioutuneemmalla assyriankielellä. Vaunuja ja ajoneuvoja varten rakennettu tie johti tasangolta pengermälle sen eteläsivua kiertäen, mutta varsinaiset kuninkaalliset vieraat nousivat palatsirakennuksiin samoja uljaita portaita pitkin, jotka vieläkin johtavat tälle keinotekoiselle ylätasangolle.

Tässä Persian kuninkaiden suuressa juhlatiessä oli kaksi eri riviä porrasaskelmia, jotka olivat pengermän muurin suuntaiset. Ensimmäiselle porrasaskelmariville päästiin heikosti viettävää tietä, jota pitkin suuret ihmisjoukot mahtuivat erinomaisesti kävelemään. Kaikkiaan on portaissa satayksitoista askelmaa ja ne kohoavat niin loivasti, että arabialaiset kirjailijat vakuuttavat ratsumiehen voineen vaikeuksitta karauttaa portaita ylös ja alas. Portaat oli erinomaisen taitavasti rakennettu ulkonevan kallionkielekkeen varaan.

RAMSES II:N ISTUVA JÄTTILÄISPATSAS ABU-SIMBELIN TEMPPELISSÄ.

Tästä valokuvasta, jos mistä, saa havainnollisen käsityksen Abu-Simbelin temppelin edustalla kohoavien kolossipatsaiden ylevästä kauneudesta; niiden muotoilu on niin suurenmoisen sopusuhtaista, että jollei patsaan polvilla olisi täysikasvuista ihmistä, olisi mahdoton käsittää niiden jättimäistä suuruutta. Tämän patsaan, joka sijaitsee sisäänkäytävästä oikeaan, korjautti Seti II. Rinnassa ja käsivarressa näkyy Ramses II:n kuninkaallinen nimimerkki; mutta mielenkiintoisimmat ovat Psammetik II:n kreikkalaisten ja kaarialaisten palkkasoturien kaivertamat kirjoitukset, joita on vasemmanpuoleisessa kuvapatsaassa.

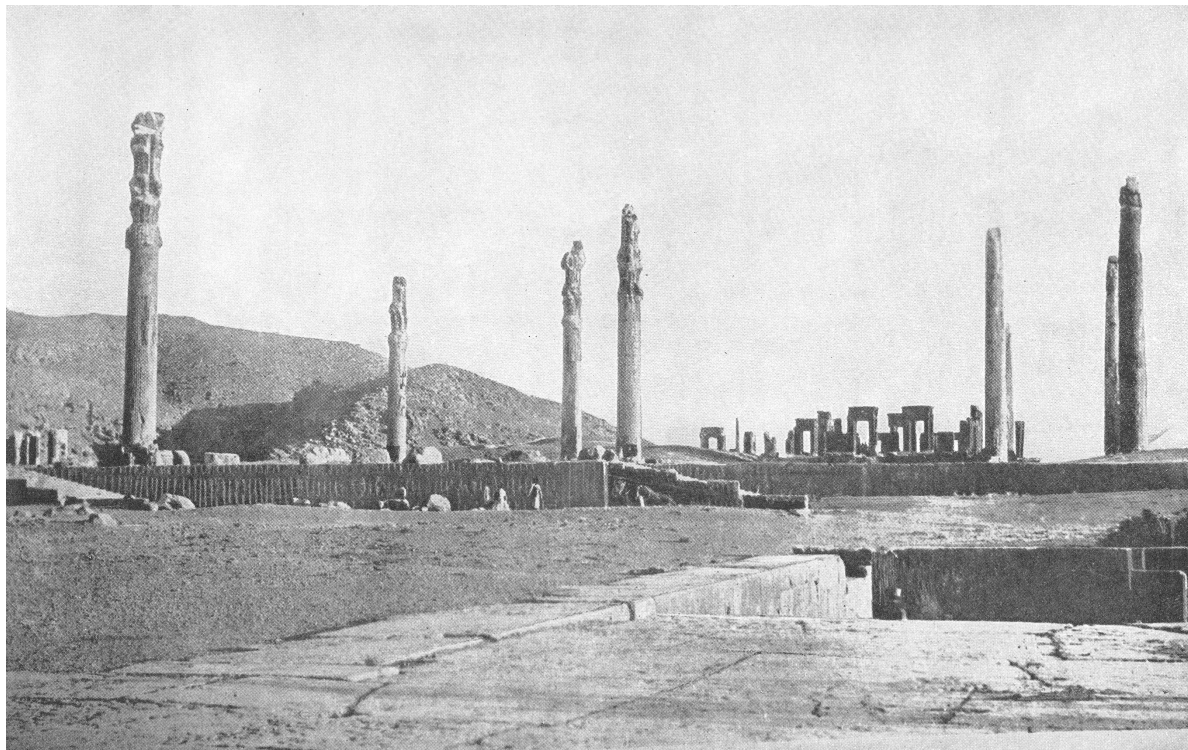

KUNINGAS KAIKESSA KOMEUDESSAAN PERSEPOLIIN SEINÄKORISTEENA. Persepoliin suuresta pengermästä kohoavan, yksinäisen kivilohkareen korkokuvassa näemme akemenidihallitsijan astuvan ulos palatsinsa portista kahden palvelijan seurassa, joista toisella on kädessään kärpäshuiska ja toisella loistelias päivävarjo. Havaitsemme, ettei persialaisissa veistoksissa ole läheskään niin paljon kirjoituksia kuin assyrialaisissa, joissa kiilakirjoituksen rivit halkovat usein sekä kuviot että taustan.

Eräät jäljet pengermän pinnassa osoittavat, että se on muinoin rakennettu neljään eri tasoon. Niistä matalimmassa ei ilmeisesti ollut lainkaan rakennuksia. Toiseksi matalimpaan johtavat mainitsemamme suuret portaat. Se täyttää lähes kaksi kolmasosaa pengermän koko pinta-alasta. Siellä olivat pylväsportaikot ja sadan pylvään sali. Sen takana on kolmas taso, jolla oli Kserkseen hypostylihalli, ja sen takana taas on pengermä, jolle Dareioksen ja hänen poikansa Kserkseen palatsit rakennettiin. Siellä näemme myös suuret johdot, joita pitkin vesi juoksi palatseihin niiden takana kohoavien vuorten rinteisiin rakennetuista säiliöistä, sekä viemäriputket, joita vieläkin peittää paksu savikerros ja joiden tarkoituksena oli johtaa vesi pois rajujen sadekuurojen jälkeen. Sillä silloin tällöin pyyhkivät myrskysateet palatsien tasaisia puukattoja virtanaan kohisten.

Strabo ja Diodoros ovat kumpikin kuvailleet Persepolista. Strabon kuvaus on niukka ja epämääräinen, Diodoroksen taas seikkaperäisempi, mutta siitä huolimatta hänen selostuksensa ja arkeologisten tutkimusten tulokset eivät ole lainkaan sopusoinnussa. Palatsi ei ollut linnoitettu. Sen pelkkä asema takasi jo täyden turvallisuuden — ainakin ylevän itsetietoisen Dareioksen mielestä, sillä kaikkien todella suurten miesten tavoin hän ei osannut edes kuvitellakaan epäonnistumisen tai tappion mahdollisuutta.

Pylväsportaikot olivat aivan suurten portaiden kohdalla. Niiden rauniot, joita siivekkäät hirviöt assyrialaiseen tapaan reunustavat, kiinnittävät ensimmäiseksi matkailijan huomion puoleensa hänen noustessaan loivia portaita. Kaksi valtavaa, 10 metrin korkuista ja suurista, hakatuista kalkkikivilohkareista rakennettua muuria muodostaa jonkinlaisen käytävän. Sen takaa kohoaa näkyviin pari siroa pylvästä, joiden viehkeä symmetrisyys tuo vastustamattomasti mieleen niiden korinttilaiset esikuvat. Niiden takana on toinen vastaavanlainen pylväspari. Kaksi valtavaa härkää vartioi käytävän päätä. Muurit muodostavat

KSERKSEEN HYPOSTYLIHALLIN KORKEITA PYLVÄITÄ, JOIDEN TAUSTANA ON DAREIOKSEN PALATSI.

Taustassa näemme Dareioksen asunnon eli palatsin rauniot. Ne piirtyvät varjokuvana taivasta vasten pylväiden välissä, jotka kerran kannattivat Kserkseen hypostylihallin kattoa korkeiden, kivisten puunrunkojen lailla. Hallin pengermässä erotamme heikosti kaiverruksia ja korkokuvia, joiden tarkoituksena oli sen koristaminen. Oikealla näkyvä »kaivo» on käytävä, jonka portaita pitkin päästiin suurelle pengermälle. Hallin toiselle pengermälle johtivat eri portaat. Havaitsemme, että eräät pylväät mittasuhteiltaan muistuttavat melkein kreikkalaisia.

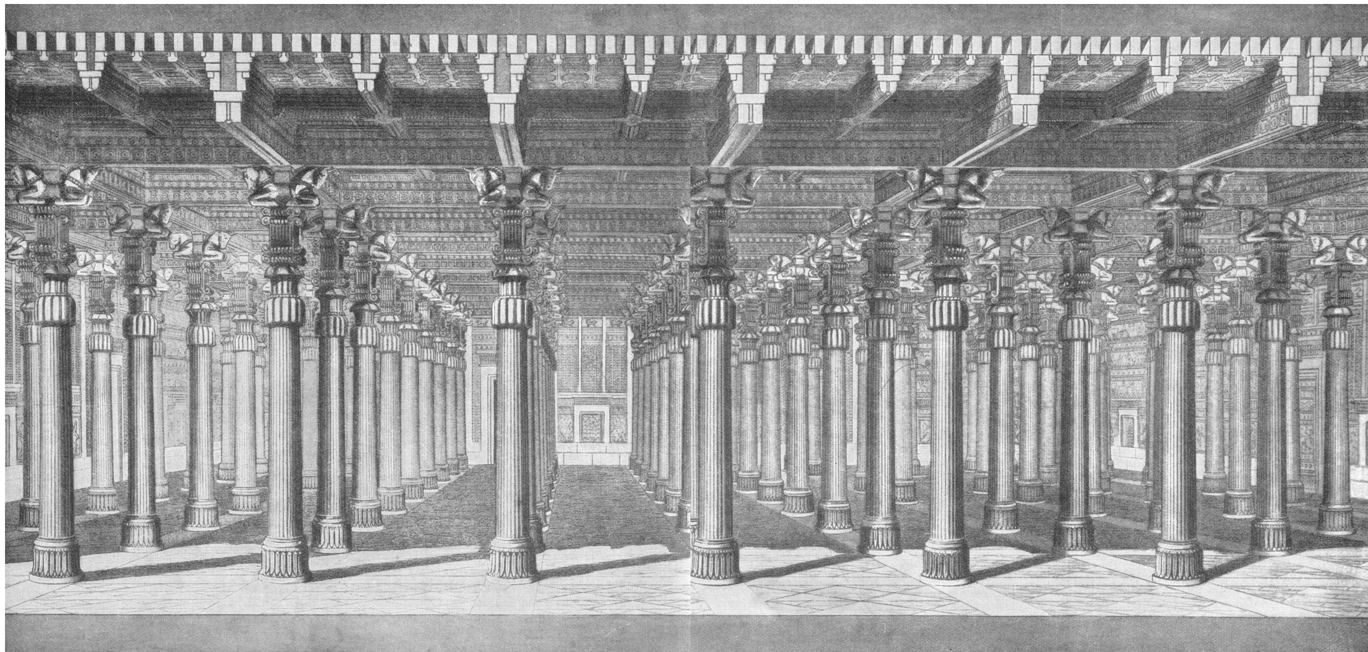

KSERKSEEN JUHLALLINEN ETEISHALLI NYKYISESSÄ TILASSAAN.
Ensimmäisissä tähän lukuun liittyvissä kuvissa olemme jo nähneet kaksi Kserkseen portaikkorakennukseen liittyvää porttipylvästä. Tässä kuvassa näemme koko rakennuksen tai oikeammin kaiken sen, mitä siitä on jäljellä. Sen molemmissa päissä oli, kuten havaitsemme, kaksi jykevää, karkeatekoista porttia, joita ihmispäiset härät vartioivat. Sirot pylväsrivit yhdistivät ne toisiinsa. Hienorakenteisten pylväänrunkojen ja porttien jykeväin, nelikulmaisten kivimassojen välinen vastavaikutus on aivan uusi rakennustaiteellinen tehokeino, jossa egyptiläiset, assyrialaiset ja kenties myös joonialaiset piirteet ovat sulautuneet toisiinsa.

näin ollen pylväineen kaksi suurta pengermälle johtavaa porttia, jonkinlaisen jättiläismäisen vartiohuoneen tai paviljongin, joka edestä ja takaa on jykevärakenteinen, mutta sivuilta päin katsoen siro kuin kreikkalainen pylväskäytävä. Havaitsemme selvästi, että persialaisten joustava henki on tässä monimutkaisessa rakennelmassa kyennyt sulattamaan siron helleenisen tyylin raskaaseen assyrialaiseen. Samalla kertaa siinä on epäämättömän egyptiläinen leima — näin ollen se on omituinen sekoitus muinaisen maailman kolmesta suuresta rakennustyylistä, jotka nuoren ja valikoivan rodun tarmo ja lahjakkuus on sulattanut sopusointuiseksi kokonaisuudeksi.

Tämän suuren kivibaldakiinin ja ylhäisen hypostylihallin välissä oli Kserkseen aikana ihana puutarhaparatiisi, jonka kastelemiseksi hakattiin kiinteään kallioon suuri vesisäiliö. Siellä kuningas lepäili illan viileydessä, ja puutarhan käytäviltä, jotka säteittäin leikkasivat upeita pengermiä, hän saattoi nähdä toisen yhtä loisteliaan kuvan, kiveen eloisin värein maalatun puutarhan ja kukkasniityt. Näiden punaisten, vihreiden ja kiehtovan keltaisten värien muisto on varmaankin myöhemmin innoittanut Arabian ja itämaiden sadunkertojia heidän hehkuvin värein kuvaillessaan lumottuja satupalatseja.

Sillä täällähän oli ihmeellisiä kivirakennuksia, joiden syntymistä myöhemmät raa'at kansat eivät kyenneet selittämään muuten kuin djinnien — henkien — työnä. Perustasta, jonka veistetyt kuviot esittivät voittajain juhlakulkuetta, leijonain välisiä taisteluja ja Auramazdan sankaritekoja, kohosi rivittäin uurteisia pylväitä, joiden kapiteeleissa kaksipäiset härät karyatidien tavoin kannattivat kevyttä ja ihmeellisen sirosti veistettyä katonpienaa. Pylväiden välissä riippui samanlaisia kirjottuja seinäverhoja kuin ne, jotka vielä tänäkin päivänä ilmentävät Persian taidetyöläisten ihmeellistä kykyä elävöittää, hahmotella ja värittää uneksittujen maiden vieraita ja outoja näkyjä. Ja tämän ylellisen julkisivun takana

SUURUUTTA, RIKKAUTTA JA VALTAA — PERSEPOLIIDAN PYLVÄÄN SALI UUDELLEEN SOMMITELTUNA.
Kuvanveistäjät ja arkkitehdit ovat yhdistynein voimin ponnistelleet ilmentääkseen tässä vaikuttavassa rakennuksessa hallitsijan rajattomann ja melkein jumalallisen majesteettisuuden. On samantekevää, oliko hän Dareios vai Kserkses, joka tapauksessa salin loisteliaisuus ja valtavat mittasuhteet olivat hänen majesteettisuutensa vaikuttavana ja suurenmoisena kehyksenä, niin että hänen alamaisensa jo senkin perusteella tajusniten monet miljoonat ihmiset tottelivat hänen käskyjään Induksen rannoilta Aigeian meren rannikoille asti. Muodoltaan rakennus on suunnikas, jonka pituus idästä länteen on noin 70 m ja pohjoisesta etelään noin 100 m. Sanotaan, ettei koko muinaisessa maailmassa Egyptin Karnakia lukuamatta ollut ainoatakaan rakennusta, joka olisi ollut yhtä laaja tai jonka kattoa olisi kannattanut yhtä monta pylvästä tai jonka koristeiden loisto olisi paremmin sulautunut suunnattomiin mittasuhteisiin. Ilmeiset todennäköisyyssyyt viittaavat siihen, että Aleksanterin kurtisaaaiksen oikusta Persepoliissa poltattama kuninkaanpalatsi oli juuri sadan pylvään sali. (Ch. Chipiezin uudennussommitelman mukaan.)

kohosi ryhmittäin pylväitä, jotka niin erinomaisesti sulautuivat rakennuksen kokonaiskuvaan, että vaikka rakennus olikin nelikulmainen, kuitenkin sen ulkonevat osat siellä täällä herättävät saman ylhäisen säännöttömyyden vaikutelman kuin ylväiden, kauniiden puiden muodostama metsikkö, tuon luonnon sopusoinnun tunteen, joka aina on niin paljon lumoavampi kuin kuollut säännöllisyys. Tämä hypostylihalli oli loistonsa päivinä lumottu kivimetsä, rakennus-

taiteen Broceliande, sokkeloinen, varjoisa, kiveen hakattu puisto, joka hehkui kaikkia ikuisen auringonlaskun värejä. Vuosisatojen halki aina yhtä lahjakkaana pysyen tuo kansa luodessaan tämän verrattoman kauniin ihmerakennuksen voitti ja uudisti yhdellä iskulla Assyrian rakennustaiteen aineen kahlehtimat perinnäistavat ja osoitti tulevaisuuden rakentajille tien palatsien vapautuneeseen kauneuteen.

Hypostylihallia ympäröivät kolmelta puolen

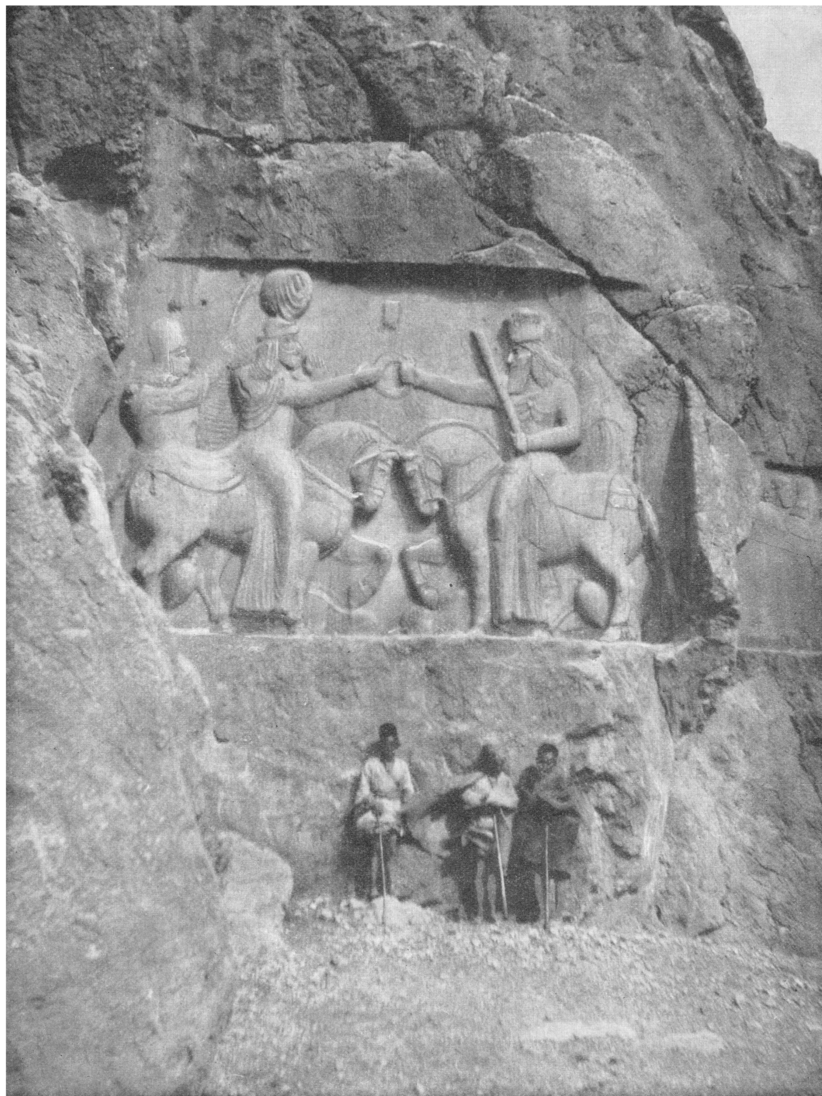

PERSIAN KUNINKAAN TARUNOMAINEN KAKSINTAISTELU.
Vertauskuvallinen kohtaus, jossa näemme kuninkaan taistelevan siivekkään, leijonanpäisen, sarvekkaan ja kotkankyntisen demoniolennon kanssa, jollaiset alkuaan syntyivät kaldealaisten levottomissa aivoissa. Kuva on peräisin Dareioksen palatsista. Persialaisissa veistoksissa ihmishahmo on aina vaatteiden peitossa samoin kuin assyrialaisissakin, mutta tästä pakollisesta rajoituksesta huolimatta persialaiset kuvanveistäjät oppivat kuvaamaan inhimilliset mallinsa vapaammin ja voimakkaammin kuin edeltäjänsä.

pylväiköt, joissa kunkin pylvään korkeus oli noin 20 metriä. Tasangon arabialaiset asukkaat ovat myöhemmin ryöstäneet palatsin viimeistä kiveä myöten. Enää on jäljellä vain tusinan verran yksityisiä pylväitä tai pylväiden jäännöksiä — ne ovat tämän hämmästyttävän kivimetsän viimeiset murtuneet rungot. Tunnemme palatsin pääasiallisesti vain Charles Chipiezin ihmeellisen uudennussommitelman perusteella. Tähän halliin johtaneiden portaiden tavattoman runsas koristelu, sen korkeat pylväistöt ja jättiläismäinen tilavuus osoittavat, että se oli Persepoliin verrattomasti vaikuttavin rakennus. Se rakennettiin ilmeisesti vastaanottosaliksi ja havaitsemme selvästi, että se jakautui eri osastoihin kutakin Persepoliin hovielämään liittyvää kastia eli luokkaa varten. Mitkään väliseinät eivät erottaneet keskipylväistöä muista, mutta rinnankorkuinen aitaus riitti pidättämään halpa-arvoiset vieraat kyllin kaukana valtaistuimesta, kuitenkin niin, että he saattoivat nähdä hallitsijan ja seurata juhlamenoja.

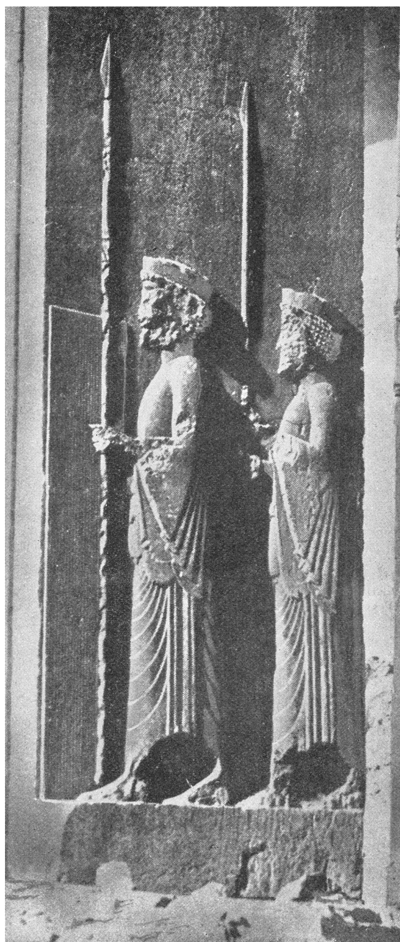
Hypostylihallin loistelias katto ansaitsee lyhyen kuvauksen. Se oli seetripuuta ja sen koristamiseen oli käytetty lasitettuja tiiliä tai fajanssia, pronssia ja norsunluuta. Metallilevyt, jotka peittivät puisten poikkipalkkien päitä suojaten niitä kastumasta ja lahoamasta, sekä rautasinkilöin kiinnitetyt pronssiruusukkeet välkkyivät ja kimaltelivat kalpean norsunluun tai hohtavan emaljin keskeltä. Näkyvissä olevat puuosat oli koristeltu tuhlaillen maalauksin, jotka oli pakko hyvin usein maalata uudelleen, koska niitä ei maalattu öljynsekaisin värein. Puukatto jakautui neliöihin, jotka hävittivät massavaikutuksen yksitoikkoisuuden ja muuttivat koko sisäkuvan loisteliaammaksi. Keskikohta samoin kuin sen alla oleva valtaistuin, jolla kuningas istui, oli päällystetty runsain kulta- ja hopealevyin. Muistaessamme, ettei rautaa — joskin siitä valmistettiin aseita ja työkaluja — vielä siihen aikaan käytetty rakennustarkoituksiin, kohoaa Persepoliin ihmeellisten, rakenteellisten saavutusten mielessämme herättämä ihmetys suoranaiseksi hämmästykseksi. Nimenomaan hypostylihallin asema, sen rakenteen yhtenäisyys, jykevän pengermän ja runsaiden, ilmavain pylväiden välinen onnistunut vuorovaikutus, kaartuvien ja suorain viivain rytmillinen vaihtelu sekä koko rakennuksen suunnittelun ja suorituksen hienostunut sulo ja voima, nuo kaikki seikat saavat aikaan, että meidän on pidettävä kuningas Kserkseen rakennuttamaa hypostylihallia pronssikauden viimeisenä ja suurimpana voittona.

Sadan pylvään sali oli pengermän keskellä muistuttaen jonkin verran hypostylihallia. Se täytti 21 073 neliöjalan laajuisen alueen, mutta sen rakenne oli yksinkertaisempi, joten myös on ollut helpompi hahmotella se uudelleen. Vain yksi ainoa noista sadasta pylväästä on jäljellä. Rakennus oli suunnikkaan muotoinen, sen pituus oli noin 70 metriä idästä länteen ja 100 metriä pohjoisesta etelään. Pääjulkisivu oli rakennuksen

AURAMAZDA SIUNAA ARDASHIRIN.

Kenties vielä kiintoisampaa kuin varsinaiset kuninkaiden haudat ovat Nakshi Rustamin suuret korkokuvat. Tässä kuvassa näemme erään episodin kuningas Ardashirin elämästä. Hän hallitsi vuosina 212—241 j. Kr. Auramazda jumala ojentaa hänelle kuninkaallisen vallan vertauskuvan.

DAREIOKSEN PALATSIN KEIHÄSMIEHIÄ.

Tämä Dareioksen palatsin seinäveistos esittää kahta sen ajan persialaista keihäsmiestä. Kuva on asemansa takia säilynyt varsin hyvin ja sen terävät ääriviivat osoittavat selvästi uusia vaikutteita, joita persialaiset toivat valloittamansa maan taiteeseen. Dareioksen palatsissa oli jokseenkin yksinomaan tällaisia sotaisia kuvia, kun taas Kserkseen palatsin korkokuvat esittivät kohtauksia hovielämästä.

pohjoispuolella, niinkuin kaksi suurta pylvästä osoittaa jättiläismäisine vartijahärkineen, jotka muistuttavat pylväsportaikkojen härkiä. Kaksi valtavaa ovea johti esihuoneeseen, jota pylväät kannattivat ja joka oli koristeltu suurimmaksi osaksi tarunomaisia hahmoja esittävin seinämaalauksin. Rakennuksessa oli myös ylimääräisiä sivuovia, joiden tarkoituksena oli helpottaa suurten ihmisjoukkojen ulospääsyä aivan kuin jossakin nykyisessä kokoussalissa tai teatterissa.

Salin lattiassa näemme noiden sadan pylvään, joista sali sai nimensä, sijaitsemiskohdat. Pylväät jakautuivat kymmenen pylvään ryhmiin kannattaen nelikulmaisen salin kattoa. Oviaukoissa ei ollut ovia. Niiden asemesta käytettiin verhoja tai esirippuja. Sali oli niin täynnä pylväitä, että ne varmasti häiritsivät pahasti kaikkia siellä suoritettavia juhlamenoja ja hovitoimituksia. Noin seinän keskivälistä ulottui seetri-, pähkinäpuu- tai sypressilaudoitus kattopalkistoon asti. Seinien alaosia verhosivat kankaat. Egyptin suurta Karnakin temppeliä lukuunottamatta (vrt. kirjoitukseen »Theba valtansa huipulla») ei koko muinaisessa maailmassa ollut ainoatakaan rakennusta, joka olisi ollut pinta-alaltaan yhtä laaja kuin tämä rakennus tai joka sisältä olisi ollut yhtä suurenmoisen upea ja loistelias.

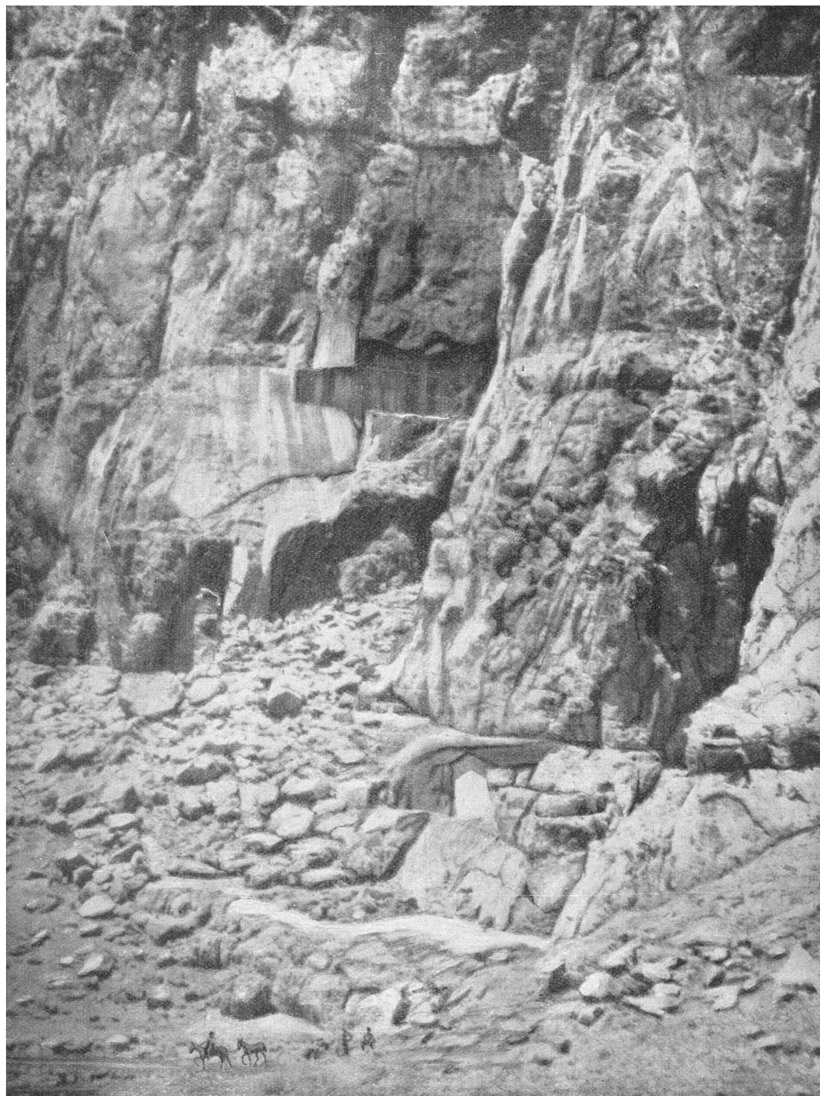
Tämäkin sali oli hypostylihallin tavoin vastaanottohuoneisto, jonkinlainen valtaistuinsali. Molemmat rakennukset muistuttavat suuresti toisiaan. Mutta monessa suhteessa ne myös erosivat toisistaan. Hypostylihalli oli rakennettu pengermälle, kun taas sadan pylvään sali oli tasaisella maalla. Jälkimmäisessä oli myös seinäpintojen melkein jokainen kohta täynnä veistettyjä koristekuvioita, kun taas hypostylihallin koristelu rajoittui perusmuuriin. Edellinen oli avoin paviljonki, jälkimmäinen seinien ympäröimä rakennus. Sadan pylvään sali oli luultavasti vanhempi ja rakenteeltaan yksinkertaisempi. Sen pylväätkään eivät olleet yhtä korkeita kuin hypostylihallin, mikä osoittaa vanhempaa ikää. Sen veistokset eivät myöskään olleet yhtä hienostuneita kuin hypostylihallin. Jälkimmäistä käytettiin luultavasti vastaanottosalina kesäisin, kun taas edellinen palatsi pylväsrivien välitse ulottuvine, suojaisine käytävineen sopi paremmin kuninkaallisiin juhlamenoihin sateisena vuodenaikana.

Joskaan Dareios I (522—486 e. Kr.) ja hänen poikansa Kserkses (486—465 e. Kr.) eivät perustaneet Persepolista, niin he kuitenkin kohottivat kaupungin loiston huippuunsa. Dareios, Hystaspeen poika, lujitti menestyksellisesti asemansa valtaistuimella Kambyseen kuoltua ja hänen onnistui erinomaisen tarmokkaasti esiintyen tukah-

duttaa Babylonissa ja muissa alavaltioissa puhjenneet kapinat. Hän jätti Kermanshahiin Behistunin kallionseinämään, Babylonista Ekbatanaan johtavan tien varrelle, veistetyn muotokuvansa ja lannistamainsa kapinoitsijain johtajain kuvat. Niitä esittävät valokuvat liittyvät kirjoitukseen »Behistunin kallio». Hän vapisutti Kreikkaa ja Egyptiä, mutta ehti kuitenkin lyhyinä joutoaikoinaan rakennuttaa pääkaupunkinsa Persepoliin niin suurenmoisen loisteliaaksi, ettei mikään aikaisempi kaupunki enää kyennyt vetämään sille vertoja. Hänen poikansa Kserkses toimi lyhyenä hallitusaikanaan yhtä uutterasti kaupungin kaunistamiseksi. Ne rakennukset, joissa nämä suuret kuninkaat kuluttivat aikansa, milloin eivät käyneet sotaa tai olleet valloitusretkillä, sijaitsivat pengermän eteläreunassa. Niitä oli neljä tai viisi ja ne erosivat mittasuhteiltaan ja rakenteeltaan verraten vähän toisistaan. Dareioksen palatsi oli pengermällä, joka oli noin kaksi metriä Kserkseen myöhemmin rakennuttaman suuren hallin pengermää korkeampi. Palatsiin johti neljä loivaa tietä, jotka oli rakennettu runsaasti veistoksin koristeltujen tukimuurien varaan. Kahdeksan kahteen riviin sijoitetun pylvään kannattama pylväskäytävä johti kuusitoista pylvästä käsittävään hypostylihalliin. Sen jäännösten perusteella voimme vielä tänäkin päivänä varsin selvästi kuvitella, miltä rakennus näytti suurten kuninkaiden päivinä. Ensi silmäyksellä se kenties näyttää vain sadan pylvään salin pienennetyltä jäljennökseltä. Mutta siinä oli myös joukko suorakaiteen muotoisia kamareita, jotka täyttivät suuren osan palatsin pinta-alasta — ne olivat epäilemättä vartiohuoneita, arkihuoneita, makuuhuoneita jne. Kaikki nämä huoneet avautuivat kuitenkin suureen keskushalliin, jottei tasangon helle ja pöly olisi vaivannut palatsin kuninkaallisia asukkaita. Suurten huoneiden ovet olivat pylväiden välien eivätkä itse pylväiden kohdalla niinkuin pienten huoneiden oviaukot. Keskushalli ei ollut erikoisen loistelias, sen sijaan se oli erikoisen hieno ja aistikas. Kallisarvoiset metallit, harvinaiset puulajit, norsunluu, fajanssi ja Persian kangaspuiden ihmeelliset tuotteet yhtyivät taustaksi, jota kuninkaan ei tarvinnut hävetä.

Molempien suurten valtaistuinsalien eli paviljonkien, hypostylihallin ja sadan pylvään salin jälkeen oli Kserkseen palatsi palatsipuistikon lähinnä suurin rakennus. Sen pinta-ala oli suunnilleen 6 900 neliöjalkaa. Se muistutti Dareioksen palatsia, mutta oli huomattavasti sitä suurempi. Sen huoneet olivat tilavampia ja pylväät kannattivat toisinaan niiden kattoja. Leveän etupengermän aikaan saamiseksi oli itse rakennus siirretty niin kauas taaksepäin kuin mahdollista, niin että sen keskushalli näytti melkein riippuvan ilmassa eteläisen pengermän jyrkänteen kohdalla. Lukuisat porrasrivit johtivat edestäpäin palatsiin. Sen julkisivu oli — tavanomaisten taruhahmojen ja legenda-aiheiden asemesta — koristettu »uudenaikaisempaan» tyyliin ja entiset kuluneet aiheet oli korvattu itse palatsin elämää esittävin kohtauksin. Niinpä näemme hovin palvelijain ja eunukkien kantavan vesiastioita, pyyhkeitä ja hajuvesiä, mikä osuvasti ilmaisee ylellisyyden kasvaneen Dareioksen hallitusaikana. Tämä on ainoa palatsi, jonka julkisivu on pohjoiseen päin, mikä luultavasti johtuu siitä, että Kserkses oli tyytymätön isänsä palatsiin, koska Farsin armottoman polttava aurinko lakkaamatta paahtoi sitä. Kserkseen palatsi on kuitenkin nykyään raunioituneimpia näistä rakennuksista.

Lopulta Persepolis sortui. Makedonialaiset, seleukidit, partialaiset ja sassanidit valloittivat sen kukin vuorostaan ja ryöstivät kaupungin suuriakaan tietämättä kaiken hävittämänsä kalleudesta ja ihanasta kauneudesta. Palatsit poltettiin Thaiksen, Aleksanteri Suuren rakastajattaren, oikusta ja ne sortuivat mustuneiksi raunioiksi. Myös hänen säästämänsä rakennukset rappeutuivat nopeasti ja tuhoutuivat, sillä niiden raskaat ja liiaksi koristellut hirsikatot sortuivat pian. Vuoriston myrskysateet nakersivat säälimättömästi puisia kattopalkistoja ja syövyttivät hitaasti niitä suojelevat savikerrokset. Noin puolen vuosisadan kuluttua siitä ajasta, jolloin palatseissa viimeksi oli asunut ihmisiä, ne olivat jo sortuneet jokseenkin samanlaisiksi raunioiksi kuin ne nykyään ovat. Ja sen jälkeen tulivat arabialaiset ja murtivat palatsien pylväistä kiviä ja rakensivat niistä talonsa ja asuntonsa. Ja lopulta laskeutui ääretön autius äänettömäin, hiljaisten, auringonpaahtamain raunioiden ylle siellä,missä joskus suurkuninkaiden valtaistuinsalien lumivalkeat pylväistöt olivat kohonneet mahtavalta pengermältään.

BEHISTUNIN KALLIO, JOHON DAREIOS IKUISTI VOITTOJENSA TARINAN.

Pitkä, kapea ja jyrkkä vuorijono, joka idässä rajoittaa Kermanshahin tasankoa, kohoaa äkkiä Behistunin, äärimmäisen kärkensä, kohdalla 1200 metrin korkeuteen. Kallion juurella on paljon lähteitä. Karavaanit ovat ammoisista ajoista alkaen pysähtyneet tänne eläimiään juottamaan ja jokainen Persiasta lähtevä armeija on täällä sammuttanut janonsa. Kallio muuttui pyhäksi paikaksi. Valokuvasta näemme, miten vaikea on päästä keskellä näkyvien kirjoitusten läheisyyteen.

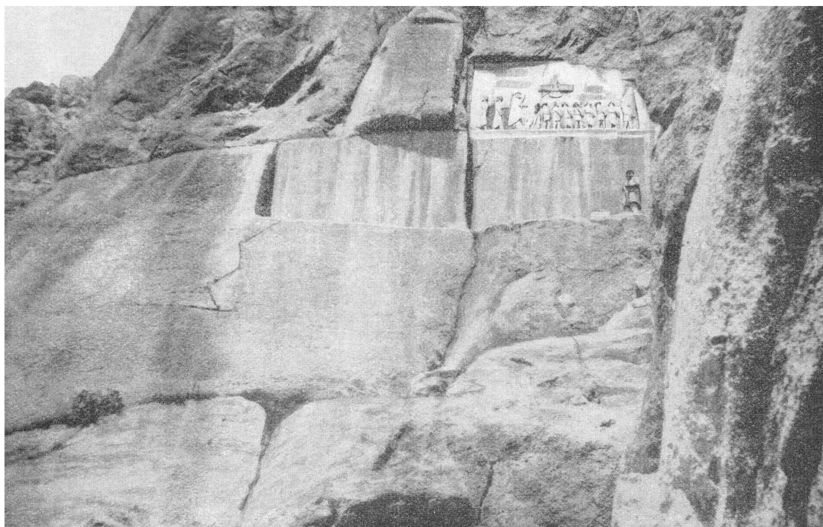
BEHISTUNIN KALLIO

Kahden päivänmatkan päässä Ekbatanan muinaisesta kesäpalatsista lounaiseen, Babyloniin johtavan muinaisen karavaanitien varrella kohoaa lähes 1200 m korkea kallionseinämä Persiaa rajoittavien lukuisten vuorenpoimujen rajana. Sen juurella pulppuaa maasta lähde muodostaen leveän lammikon, jonka vedet sen jälkeen kiemurtelevat hedelmällisen ja avaran Karkhan laakson halki. Runsaat kevätsateet saavat siellä tasangon viheriöimään ja kallionhalkeamat kukkimaan. Ja siellä, kallionjyrkänteen ja lähteestä juoksevan puron välissä, kuluneen tien varrella, jota hitaat karavaanit ovat vuosisatoja tallanneet, on Behistunin likainen pikkukaupunki. Kuudettasataa vuotta e. Kr. mietti suurkuningas Dareios, kuninkaiden kuningas, Persian kuningas ja kaikkien maakuntain kuningas, mistä löytäisi kyllin arvokkaan paikan, johon voisi kirjoituttaa valtakautensa historian. Hänen oli löydettävä paikka, jonka kaikki saattoivat nähdä ja joka kuitenkin oli suojassa ajan vaikutuksilta ja vihollisten ilkeydeltä. Ja kirjoitus oli kirjoitettava monella kielellä, niin että sekä muukalaiset että persialaiset tulisivat tuntemaan hänen maineensa. Ja historia oli esitettävä sekä kuvina että kirjoituksena, jotta myös sivistymättömät raukat, jotka eivät osanneet lukea, olisivat vavisseet suurkuninkaan koston hirmuisuutta. Hän valitsi tarkoitustaan varten Behistunin kallionseinämän, jossa neljättäkymmentä metriä lammikon yläpuolella oli ulkonevain kallionkielekkeiden suojelema syvennys. Vuonna 516 e. Kr. kirjoittivat hänen kirjurinsa nuo ihmeelliset asiakirjat kolmella kielellä ja ne hakattiin persialaisena, susalaisena ja babylonialaisena kiilakirjoituksena kolmeentoista sarekkeeseen sileään, pystysuoraan kallionseinämään. Viiden korkean persialaista kirjoitusta sisältävän sarekkeen yläpuolelle hakkasivat sen jälkeen Dareioksen taiteilijat erinomaisen kauniin korkokuvapinnan, jonka kuvat esittävät kuningasta luonnollisessa koossa ja kymmentä hänen jalkoihinsa heittäytyvää kapinoitsijaa.

KUNINGAS DAREIOS KRUUNU PÄÄSSÄÄN. Kuningas Dareioksen pää ja yläruumis. Hänen kasvonpiirteensä eroavat suuresti assyrialaisesta tyypistä (vrt. lukuun »Ninive ja Khorsabad» liittyvään, assyrialaista pappia tai jumalaa esittävään värik.), mutta muuten työn suoritus ja parran muoto noudattelevat persialaisten edeltäjiltään perimää tyyppiä, paitsi että silmä on esitetty luonnollisemmin.

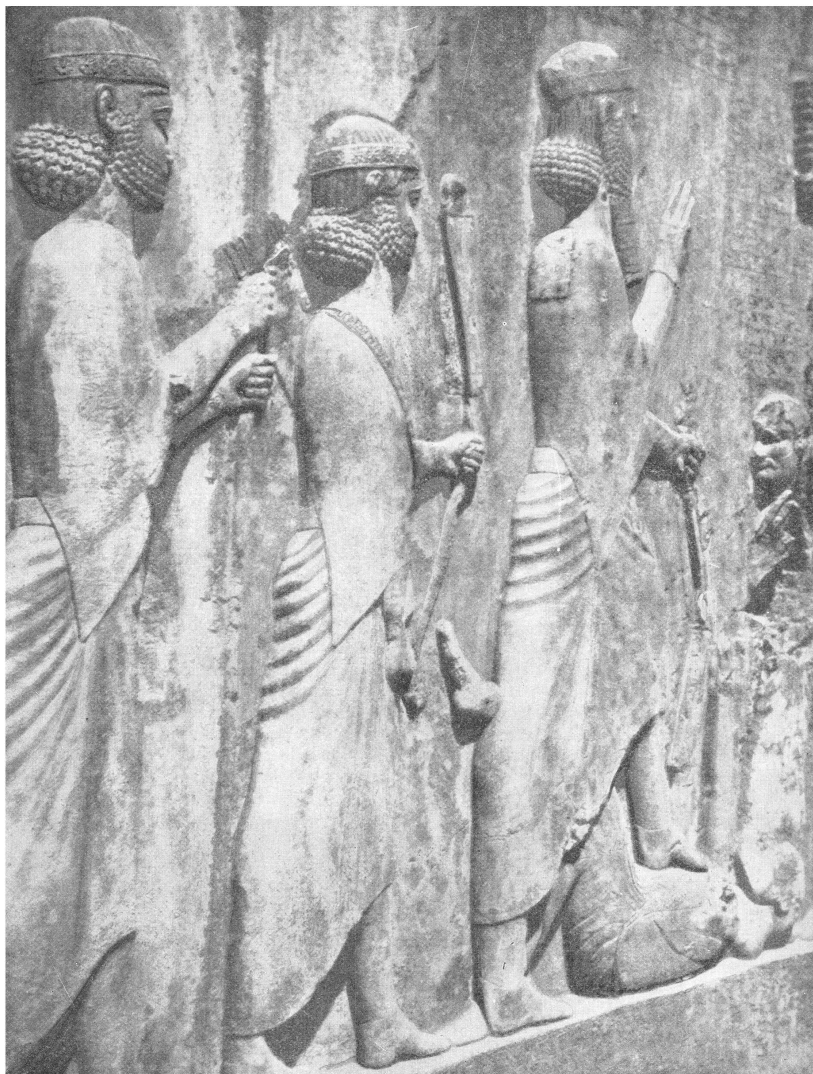
Aikojen kuluessa akhemenidien kuningaskunta sortui samoin kuin muutkin itämaiset valtakunnat jättäen jälkeensä menneisyytensä mykkinä todistajina rauniokaupunkeja, veistoksia ja ennen kaikkea tämän suuren kalliokirjoituksen, joka säilyi, koska se oli niin korkealla tien yläpuolella. Tarinoita kutoutui nopeasti tuollaisen ihmeen ympärille ja matkailijat levittivät kaikkialle maailmaan ihmeellisiä kertomuksia noista louhikkoisista kallionrinteistä, joihin oli hakattu tuntemattomia kirjoituksia. Diodoros, Julius Caesarin aikalainen,

JYRKÄNNE, JOTA PITKIN TIEDEMIEHET KIIPESIVÄT LUKEMAAN SUURKUNINKAAN AIKAKIRJOJA.
Tässä kuvassa näemme selvemmin kuin ensimmäisessä kokosivun kuvassa kallion veistokset ja kirjoitukset. Ylinnä ulkonevassa kallionkielekkeessä on babylonialainen kiilakirjoitus. Sen alapuolella ja vasemmalla ovat kolme susalaista sareketta. Seisovan hahmon vasemmalla puolen näemme korkokuvapinnan ja persialaisen tekstin kolme ensimmäistä sareketta, molemmat muut sarekkeet peittää oikealla näkyvä kallionseinämä.

sanoi sitä »Bagistanon»-vuoreksi ja kertoi ihmeellisen tarinan, miten Babylonin kuningatar Semiramis hakkautti sen ja kiipesi ylös kallionseinämää käyttäen tukenaan kuormasatuloita, jotka oli ladottu päällekkäin kuormavaunuihin. Paikkaa pidettiin pyhänä hänen aikanaan ja vielä tänäkin päivänä persialaiset naiset ripustavat pieniä muistonauhojaan jonkinlaisena salaperäisenä verona vuoren juurella olevaan pensaaseen, ikään kuin kysymyksessä olisi pyhimyksen hauta. Matkailijat, jotka myöhemmin ovat käyneet Persiassa, ovat kertoneet tästä ihmeestä Eurooppaan palattuaan. Monet ovat antaneet mielikuvituksensa pillastua sen merkitystä selittäessään. Bembo kertoo siitä 1600-luvulla, Otter 1700-luvulla ja 1809 vakuuttaa Gardanne kuvien esittävän kahtatoista apostolia ja Ker Porter uskoo 1827 — yhtä mielikuvituksellisesti — niiden esittävän Salmanassaria ja Israelin vangittuja heimoja.

Vuonna 1835 määrättiin viidenkolmatta ikäinen englantilainen upseeri Henry Rawlinson Kermanshahin kuvernöörin apulaiseksi. Hänen huomionsa kohdistui Ekbatanan läheisyydessä olevaan Elwendin kiilakirjoitukseen, ja koska hän oli sotilas, jolla oli tieteellisiä harrastuksia ja joka ei sietänyt ajoittaista, pitkällistä ja ikävää toimettomuutta, hän ryhtyi selvittämään tuon kirjoituksen ihmeellistä, tuntematonta kieltä. Teoksessaan »Memoir» hän mainitsee tietäneensä, että erään saksalaisen professorin Grotefendin oli vuosisadan alussa onnistunut selvittää muutamien Akhemeneen suvun ensimmäisten hallitsijain nimikirjoitukset, mutta eristyneessä yksinäisyydessään Kermanshahissa hän ei voinut hankkia itselleen saksalaisen laatimaa kirjaimistoa eikä saada selville, tämä kirjoituksia hän oli tutkinut. Grotefend oli todella saanut selville nimet Hystaspes, Dareios ja Kserkses kahdesta lyhyestä kirjoituksesta, jotka Niebuhr vuonna 1765 oli huolellisesti jäljentänyt, ja myöhemmin tavannut nimen Kyros, niin että hän saattoi määritellä suunnilleen kolmannen osan kiilakirjoitusten kirjaimistosta, jossa on kirjoitusmerkkejä neljän- ja viidenkymmenen välillä. Hänen jälkeensä ponnisteli eniten professori Lassen, joka vuonna 1836 sai selville vielä noin kuusi merkkiä. Myöskin tutkijoille

DAREIOS SUURI VOITON HETKENÄ.

Kuvassa näemme osan Behistunin kallion korkokuvapinnasta. Tähän kallioon kirjoitutti Dareios I (548—485 e. Kr.) häviämättömän selostuksen siitä, miten hän voitti vallantavoittelijat, jotka kiistelivät hänen kanssaan Persian valtaistuimesta. Kuvassa näemme hänen kahden vartijan seurassa tallaavan vasemmalla jalallaan kapinallista Gaumâtaa, joka esiintyi Kambyseen veljenä, Smerdiinä, ja joka turhaan kohottaa käsiään anoen voittajalta armoa.

Tychsen, Münter, Bournouf, Rask, Beer, Jacquet ja Saint Martin on myönnettävä oikeudenmukainen osuutensa kirjoitusten selvittämisestä koituneesta kunniasta.

Nuori englantilainen, joka omin avuin ryhtyi kirjoituksia selvittämään, ei ollut saanut ainoatakaan näiden tutkijain teosta käsiinsä. Hänellä ei ollut apunaan mitään Rosetten kiveä, jossa olisi ollut käännös merkeistä, hänellä oli vain ratkaistavanaan tuntemattomien nimien järkähtämätön arvoitus. Tietämättään hän noudatti samaa menetelmää kuin Grotefendkin. Hän vertaili toisiinsa kahta vierekkäistä kirjoitusta havaiten, että ne olivat täsmälleen samanlaiset paria lyhyttä merkintää lukuunottamatta, joissa kummassakin oli pari kirjoitusmerkkiä. Mutta ensimmäisen kirjoituksen molemmista merkkiryhmistä *ensimmäinen* vastasi toisen kirjoituksen *toista* merkkiryhmää ja terävänäköisenä miehenä Rawlinson arvasi ensiksikin, että näiden ryhmien täytyi olla sellaisten kuninkaiden nimiä, joilla oli ollut jotakin osuutta kirjoitusten synnyssä, ja toiseksi, että mikäli näin oli laita, ensimmäisen kirjoituksen ensimmäinen nimi merkitsi toisen kirjoituksen hakkauttaneen kuninkaan isää. Hän oli oikeassa. Hän koetteli teoriansa pätevyyttä historian kolmen kuuluisimman persialaiskuninkaan, Hystaspeen, Dareioksen ja Kserkseen, nimiin ja havaitsi, että näihin nimiin sisältyvät kirjainarvot kestivät kokeen, milloin tahansa nimien joukossa oli sama merkki. Hän oli astunut ensimmäisen askelen.

Mutta vaikka Rawlinson toisten tutkijain tavoin oli näin loistavasti saanut selville osan merkeistä, niin kuitenkin usean muun kuninkaan nimet, kirjoituksissa mainitut maat, kirjoitusten tarkoitus ja kieli, jolla ne oli kirjoitettu, pysyivät yhä suljettuna kirjana.

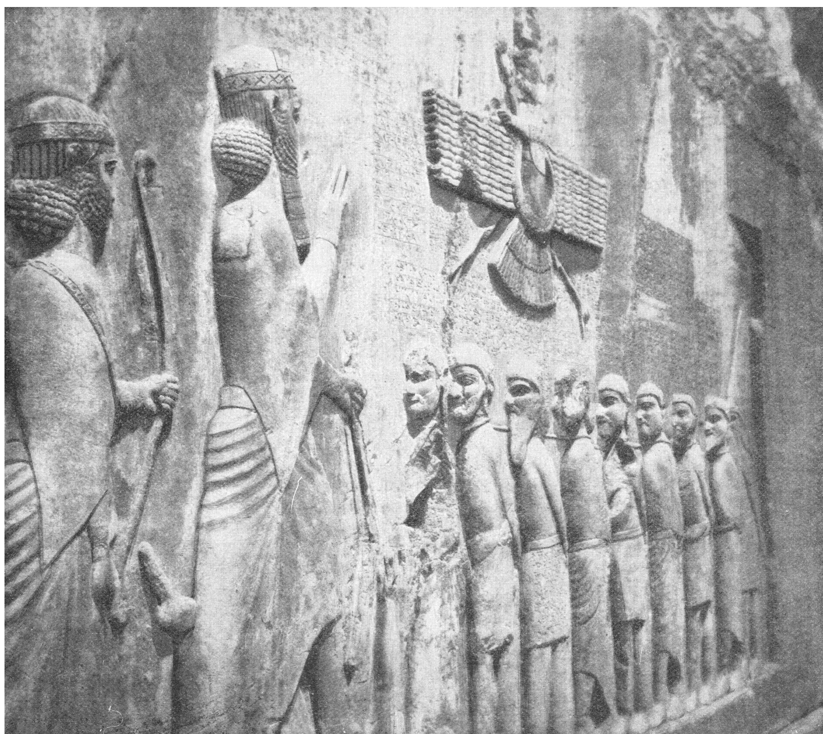
Behistunin arvoitus oli jo kauan kiehtonut tämän englantilaisen mieltä ja Persiassa oleskellessaan hän ryhtyi sitä ratkaisemaan. Vuoden 1837 lopussa hän oli voittanut vaikeudet, jotka liittyivät kallionseinämän kiipeämiseen ja kiilakirjoitusten jäljentämiseen, ja saanut käännetyksi suunnilleen puolet persialaisesta tekstistä ja vielä samana vuonna hän lähetti Royal Asiatic Societylle, joka aina on pitänyt erittäin suuressa arvossa tällaista tieteellistä työtä, käännöksen kirjoituksen kahdesta ensimmäisestä kappaleesta, joissa luetellaan Dareioksen arvonimet ja esi-isät. Valitettavasti hänen oli kuitenkin keskeytettävä tutkimuksensa, koska hänet määrättiin »Bagdadin tieteellisille ponnistuksille suotuisasta yksinäisyydestä vastuunalaiseen ja vaivalloiseen virkaan Afganistaniin», mutta vuonna 1843 hän palasi takaisin kalifien kaupunkiin jatkamaan innokkaasti työtään. Hän oli monta vuotta tutkinut zendiä, Persian vanhinta silloin tunnettua murretta, ja soveltaessaan tätä kieltä persialaiseen kiilakirjoitukseen hänen onnistui lopulta ensimmäinen kerta kääntää Behistunin koko persialainen kirjoitus, mikä oli ainoalaatuinen urotyö. Selvitettyään merkit, jotka muodostivat erisnimet, hän saattoi muuttaa ne kirjaimiksi ja saada siten selville, miten sanat äännettiin, ja hänen kielineroutensa auttoi hänet löytämään niiden ja muiden murteiden välisen sukulaisuuden. Vuonna 1846 hän julkaisi teoksessaan »Memoir» täydellisen käännöksen varustaen sen huomautuksin.

Mutta Lasseniakaan emme saa unohtaa muistellessamme kirjoitusten selvittäjäin ja kääntäjäin kunniakkaita uranuurtajia, sillä hänkin ryhtyi (Rawlinsonista riippumatta, mutta samaan aikaan) tutkimaan Persepoliin kirjoituksia johtuen erittäin tyydyttäviin tuloksiin, jotka hän julkaisi vuonna 1844.

Rawlinson ei tyytynyt ainoastaan kirjoituksen persialaiseen osaan. Vuonna 1844 hän kiipesi uudelleen kalliokirjoituksen kohdalle, tällä kertaa mukanaan kaksi apulaista, kapusi persialaista ja susalaista sareketta erottavan kuilun ylitse ja jäljensi susalaisen toisinnon. Vuonna 1847 taas hän toivoi pääsevänsä käsiksi babylonialaiseen toisintoon, joka on hakattu mahtavan ulkonevan lohkareen molempiin kylkiin susalaisten sarekkeiden pystysuoran seinämän yläpuolelle. Sinne hän ei kuitenkaan itse kiivennyt, vaan käytti apunaan kurdilais-poikaa, joka kiipesi ylös kielekkeen toiselta puolen ja riippuvassa tuolissa istuen jäljensi kirjoituksen Rawlinsonin ohjeiden mukaan.

Kun persialainen toisinto oli saatu kokonaan käännetyksi, oli vain ajan kysymys, milloin susalainen ja babylonialainenkin saataisiin selvitetyksi. Edellisen selvittivät Hincks, Westergaard, de Saulcy ja ennen kaikkea Norris, jälkimmäisen taas Rawlinson, Hincks, Oppert ja Fox Talbot, joka todisti, että babylonian kieli oli hebrean kielen sukuinen seemiläinen kieli. Kiilakirjoituksen suuri arvoitus oli ratkaistu.

Myöhemmin, vuonna 1903, kävi professori William Jackson kirjoituksia tarkastamassa, kiipesi persialaisten sarekkeiden kohdalle ja tarkasti uudelleen sen alaosan. Näihin aikoihin Rawlinsonin jäljennös, jota säilytettiin British Museumissa, alkoi hajota ja nimenomaan babylonia-

PERSIAN KUNINKAAN SUURI VOITONPÄIVÄ BEHISTUNIN KALLION KUVIEN IKUISTAMANA.
Tässä näemme suurimman osan 3 m korkeasta ja noin 5.4 m leveästä korkokuvapinnasta, joka esittää Dareiosta ja kymmentä vangittua kapinoitsijaa. Hahmojen korkeus: Dareios, toinen vasemmalta, 1.7 m, hänen molemmat seuralaisensa (kuvassa näemme vain toisen heistä) 1.45 m, vangit kukin 1.25 m. Kuningas kohottaa oikean kätensä Aurimazda-jumalaa kohden (1.1 m korkea ja 1.25 m leveä), joka näyttäytyy valonsäteiden ja salamain keskellä. Vasemmassa kädessään Dareioksella on jousi. Yhdeksän kapinallista on kahlehdittu toisiinsa ja heidän kätensä on sidottu selän taakse. Heidän nimensä on lueteltu luvun lopussa. Kuvan alla viisi korkeaa persialaista sareketta kertoo tarinan suurkuninkaan kostosta.

laisen toisinnon katsottiin kaipaavan huomattavia korjauksia. Oli ilmeistä, että tekstejä, persialaista, susalaista ja babylonialaista, oli verrattava itse kallioon, mikäli haluttiin edistyä niiden tutkimuksessa, ja vuonna 1904 museon johtokunta päätti lähettää retkikunnan kalliota tutkimaan.

Tätä tarkoitusta varten tohtori L. W. King matkusti tämän luvun kirjoittajan seurassa Mosulista Behistuniin huhtikuussa 1904. Saavuttuamme sinne havaitsimme ensi silmäyksellä, että kirjoituksiin saattoi päästä käsiksi vain takaapäin. Niinpä löysimmekin noin 60 m tekstin yläpuolelta kohdan, josta saatoimme laskea kaksi kirjoitusten eteen ulottuvaa köyttä. Kiivettyämme sen jälkeen kirjoituksen alapuolella olevalle ulkonemalle saatoimme kiinnittää näihin köysiin kaksi keinua ja vahvistaa niitä paksummin köysin, niin että voimme istuutua keinuihin.

Kirjoitusten kohdalle johtavan jyrkänteen alkuosa oli noin 3.5 metrin korkeuteen melkein pystysuora, mutta siinä oli ruohotukkoja, joihin saattoi tarttua käsin, ja multamuodostumia tai ulkonevia kiviä, joihin saattoi tukea jalkansa. Sen jälkeen oli noustava sileää kallionseinämää

pitkin loivasti oikealle ja nousuviivan katkaisi vain kerran kuilu, jonka syvyys oli varsin kunnioitettava. Tästä eteenpäin oli verraten helppo kiivetä persialaisen kirjoituksen oikeanpuoleista sivua pitkin. Tutkittuamme yhdessä kiipeämistien, onneksi tarvitsematta alkuasukkaiden apua, kiinnitimme sen eri kohtiin rautakynsiä, joita yhdisti köysikaide, joten jokapäiväinen kiipeäminen muodostui varsin yksinkertaiseksi.

Julkaisussa »Archaeologia» XXIV, 1853, 74 mainitsee Rawlinson: »Vaikkakin ranskalainen arkeologinen toimikunta pari vuotta sitten selitti Behistunin kirjoitusten jäljentämisen mahdottomaksi, en suinkaan pidä niiden kohdalle kiipeämistä minkäänlaisena urotyönä. Oleskellessani Kermanshahissa viisitoista vuotta sitten olin hieman notkeampi kuin nykyään ja siihen aikaan kiipesin usein kolme, neljä kertaa päivässä ylös kallionrinnettä köysiä tai portaita tai mitään apuneuvoja käyttämättä. Viimekerralla siellä käydessäni havaitsin kuitenkin mukavammaksi turvautua köyteen kiipeillessäni niissä kohdin, missä tie kulkee jyrkän rotkon rinnettä, ja viskata laudan sillaksi kuilujen ylitse, missä harha-askel olisi luultavasti käynyt kohtalokkaaksi.» Ulkonevaa, babylonialaista toisintoa hän ei kuitenkaan itse jäljentänyt, niinkuin jo mainitsimme, vaan lähetti erään kurdilaispojan sitä jäljentämään. »Seudun vuoristolaiset pitivät kielekettä, jossa babylonialainen kirjoitus on, tavoittamattomana.»

Viidennen persialaisen sarekkeen alla oli noin kahden metrin levyinen ulkonema, joka kapeni melkein tyhjiin ensimmäisen sarekkeen lähettyvillä. Sen toisella puolen olivat ulkonevassa kallionseinämässä susalaiset kolme sareketta, yhtä korkealla kuin persialaisetkin, mutta kuilun toisella puolen. Niiden alla oli myös ulkonema ja sille kiepahdimme helposti köysiemme varassa. Mutta babylonialainen teksti, joka oli hakattu ulkonevaan lohkareeseen 3.5 m korkeammalle, muodosti vaikeamman ongelman. Korkealla kirjoitusten yläpuolella olevasta sopivasta kohdasta saattoivat miehemme kuitenkin kohottaa ja laskea keinujamme haluamaamme korkeuteen kirjoitusten tai persialaisten sarekkeiden yläpuolelle veistettyjen kuvien kohdalla. Heidän kiinnitettyään köysien päät kallioon kiipesimme keinuihimme ja siten saatoimme istuen tarkastaa ja valokuvata kirjoitukset ja korkokuvat seuraavien kuudentoista päivän aikana. Babylonialaisen kielekkeen tavoitimme ja tarkastimme siten, että kiepahdimme ensin susalaiselle kielekkeelle ja kiipesimme sitten köysiä pitkin susalaisen kirjoituksen yläpuolella olevalle kallionreunalle. Sieltä käsin saatoimme, taas keinuissamme istuen, käsin ja polvin ponnistellen kiertää lohkareen täyteen kirjoitetun pinnan. Suuren korkokuvan valokuvasimme käsikameralla. Museon johtokunta julkaisi ponnistustemme tulokset teoksessa »The Inscription of Darius the Great at Behistun», jossa myös valokuvausmenetelmämme on seikkaperäisesti selostettu.

Hämmästyttävintä koko asiassa oli kuitenkin Rawlinsonin jäljennösten tavaton tarkkuus. Yksinomaan viiteen persialaiseen sarekkeeseen sisältyy jo enemmän kuin 15 000 kirjoitusmerkkiä ja hänen teoksessaan on hämmästyttävän vähän virheitä, kun otamme huomioon kaikki vaikeudet, jotka hänen oli voitettava.

Itse kirjoitus kertoo Persian muinaisista loiston päivistä, ennen kuin Dareios oli julistanut sodan kreikkalaisia vastaan ja hävinnyt Marathonissa vuonna 490. Sen alussa on Dareioksen sukupuu, joka johtaa suoraan Akhemenekseen. Sen jälkeen kirjoitus käsittelee Kambyseen, Dareioksen edeltäjän, hallituskautta, Smerdiin (Kambyseen veljen) murhaa ja persialaisten kapinaa Kambyseen johtaessa sotaretkeä Egyptiin. Tällöin pappi Gaumâta käytti tilaisuutta hyväkseen ja tavoitteli valtaistuinta esiintyen Smerdiinä, Kyroksen poikana. Kambyses kiirehti takaisin kotiin, mutta kuoli matkalla ja Gaumâta anasti vallan haltuunsa lyhyeksi ajaksi, niinkuin babylonialaiset asiakirjataulut osoittavat.

Dareios, Hystaspeen poika, ryhtyi taisteluun vallananastajaa vastaan, voitti hänet pienine joukkoineen ja sai vallan käsiinsä. Mutta kapinoita puhkesi useissa maakunnissa ja Dareios sai kuluttaa ensimmäiset hallitusvuotensa niiden kukistamiseen. Nidintu-Bêl valloitti Babylonin ja esiintyi Nebukadnesarina. Martiya asettui johtamaan Susan maakunnan kapinaa. Mediassa Fraortes väitti olevansa Khshathritha Kyaksareen sukua ja johti toista kapinaa. Dareios taisteli menestyksellisesti heitä vastaan ja näemme nuo onnettomat kruunun tavoittelijat kuninkaan vankeina useiden muiden yhtä onnettomien kanssa kirjoituksen yläpuolelle veistetyssä korkokuvapinnassa. Kuningas seisoo käsi koholla tallaten jalallaan Gaumâtaa. Hänen takanaan ovat hänen kenraalinsa eli satraappinsa. Hänen edessään ovat kapinoitsijain päälliköt toisiinsa kahlehdittuina.

Voimme asettaa kyseenalaiseksi, kumman urotyö oli suurempi, persialaisen Dareioksenko, joka hakkautti kirjoitukset kallioon, vai englantilaisen Rawlinsonin, joka ne selvitti.

KUNINKAIDEN LAAKSO

Noin vuodesta 2160 vuoteen 1090 e. Kr. Theba oli jokseenkin yhtä mittaa Egyptin pääkaupunkina. Theba sijaitsi Niilin itärannalla noin 750 kilometriä Memfiistä (nykyisen Kairon lähellä) pohjoiseen kohdassa, jossa erämaa loittonee muutaman kilometrin päähän virrasta sen itäpuolella, kun taas länsipuolella mahtava vuorijono ulottuu melkein veteen asti. Näiden vuorten juurelle, jotka kohoavat viheriöivästä rantakaistaleesta rajoittaen näköalan kultaisena muurina taivaan tummansinistä taustaa vasten, rakennuttivat monet tuon kauden varhaiset faraot tiilipyramideja tai hakkauttivat hautansa vuorten kalkkikiveen.

Egyptissä oli tapana haudata suuri määrä jalokiviä ja kallisarvoisia hautaushuonekaluja kuolleiden ruhtinaitten mukana. Sen tähden hautoja aina uhkasivat ryöstöt kohta hallituksen heikentyessä tai aikojen muuttuessa melskeisiksi, joten kuolleiden kuninkaiden kaupunkia oli mahdoton kyllin tehokkaasti vartioida. Sen tähden vuosien 1700 ja 1550 e. Kr. välillä vallinneena pimeänä hajaannuksen kautena monet näistä faraoiden haudoista ryöstettiin ja niistä varastettiin arvoesineet. Niinpä faraot vahvistettuaan asemansa Thebassa kahdeksannentoista hallitsijasuvun alussa ja järjestettyään uudelleen valtakunnan joutuivat pakostakin miettimään uutta hautausmenetelmää, joka paremmin olisi taannut heidän maallisten jäännöstensä säilymisen tulevien vuosien aikana.

AMENHOTEP II.
Noin $^{2}/_{3}$ metriä korkea seetripuupatsas. Kuningas kävelee lootuskoristeinen keppi kädessään. Amenhotep II:n haudasta.

Ensimmäisen kallio- ja kukkulajonon takana oli karu ja autio laakso, jonka halki jokin esihistoriallinen joki aikoinaan oli virrannut Saharan kukkuloilta. Kuvitelkaamme faraoiden aikana seuraavamme erämaasta kallioiden yli Theban suuntaan johtavia shakaalin jälkiä. Ne vievät meidät tähän hiljaiseen rotkolaaksoon. Tai myös voimme käveltyämme pari kilometriä pohjoiseen tunkeutua laaksoon sen mitättömästä suuaukosta ja seurata sen poluttomia kiemuroita vierinkivien ja ammoin unhoon jääneiden vesiputousten hiomien kallioiden ylitse kiipeillen, kunnes korkeat kalliot ja askelista kaikuvat, rosoiset rinteet sulkevat meidät kokonaan väliinsä. Laakso päättyy ikään kuin säkinpohjukkaan, suurenmoiseen amfiteatteriin, jota äkkijyrkät rinteet ympäröivät ja jota etelässä hallitsee mahtavan pyramidin lailla taivaan sineen kohoava vuori.

Koko tässä erämaanlaaksossa ei ole ainoatakaan ruohonkortta tai vihreää lehvää. Koko aamupäivän aurinko paahtaa sen elottomia kallioita ja iltapäivällä se vajoaa pimeään varjoon ja syvään hiljaisuuteen. Vaikka vain yksinkertainen kallioseinämä erottaa sen Niilin laakson elämän kohinasta, se tekee kuitenkin katsojaan äärettömän kaukaisen ja luonnottoman vai-

KUOLEMANJUMALA AMON, TUTANKHAMON JA AMENHOTEP IV.
Amon suojelee nuorekasta (ja päätöntä) Tutankhamonia, joka seisoo pienenä jumalan polvien välissä. Tämän, nykyään Pariisin Louvressa olevan patsaan löysi etevä ranskalainen egyptologi M. F. A. Mariette. Oikeanpuoleinen patsas on myös Louvren aarteita, se esittää Tutankhamonin appea, Amenhotep IV:tä, joka itse sanoi itseään Akhnatoniksi (Auringon valo).

jesteetilleen hakattiin kallioon hauta, aivan yksinäinen, kenenkään ei pitänyt kuulla siitä eikä kenenkään nähdä sitä.» Hauta hakattiin erääseen laakson eteläpään kallioon. Haudan käytäväaukko oli ahdas ja karkeatekoinen — tavallinen kallioluola, jossa hädin tuskin saattoi seistä suorana — jotta hauta olisi pysynyt mahdollisimman salassa. Matalat portaat johtivat kallioon hakattuun neliömäiseen huoneeseen, josta toiset portaat veivät itse hautakammioon. Tämän kattoa kannatti yksi ainoa keskipylväs, sen seinät siveltiin kipsillä ja siihen asetettiin pieni ukonkivisarkofagi odottamaan aikansa kuninkaan arkkua.

Faraon kuoltua vuonna 1501 e. Kr. hänet haudattiin aivan salaa ja haudan rakentaneet työmiehet ja hautauksen suorittaneet papit saivat epäilemättä vannoa vaitiolonvalan, jonka tehoa hirvittävät loitsut vahvistivat. Haudan suu täytettiin kivillä ja sen eteen asetettiin kivipaasia, jotta paikka olisi näyttänyt

kutuksen. Se on ikään kuin manalan hedelmättömiä, kumisevia tienoita tai kuunvuorten kuilu.

Totmes I:n, kahdeksannentoista dynastian kolmannen faraon, hallitessa muuan Anena niminen mies oli Amonin viljavarastojen tarkastajana. Hän oli ilmeisesti kuninkaan läheinen ystävä ja nähtävästi juuri hän ensimmäisenä tuli ajatelleeksi herransa hautaamista tähän autioon laaksoon vuorten taakse, sillä hän mainitsee hautakammionsa seiniin kaiverruttamassaan lyhyessä elämäkerrassa: »Minä järjestin, että hänen ma-

mahdollisimman luonnolliselta ja koskemattomalta. Kalliosta murretut kivet kannettiin jonkin matkan päähän ja peitettiin samoin kallionlohkareilla ja irtonaisilla kivillä sekä soralla.

Ennen oli uskonnolliset menot mahtavan vainajan sielun puolesta suoritettu kappeleissa, jotka rakennettiin hautojen itäpuolelle ja joihin asetettiin ruoka- ja juomauhrit vainajan tarpeiksi. Mutta nyt, kun kuninkaan ruumis oli kätketty tähän erämaanlaaksoon suojaan ryöstäjiltä, näitä juhlamenoja ei enää voinut suorittaa itse haudan

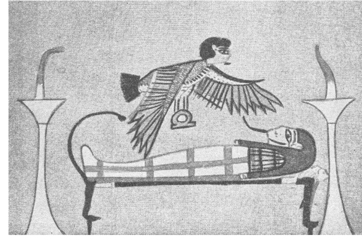
lähellä. Sen tähden rakennettiin erikoinen kuolinkappeli viljelysmaiden rajalle Medinet Habu nimiseen paikkaan, jonka korkea kallioseinämä ja erämaankaistale erottivat itse hautauspaikasta. Kuolleen hallitsijan sielun eli Kan oli näin ollen taivallettava parin kilometrin päässä olevaan kappeliin päästäkseen nauttimaan kaikkia niitä herkkuja, joita sinne joka päivä kannettiin, sen sijaan että hän olisi saanut ne itse hautaan, mutta tätä varjopuolta pidettiin nähtävästi mitättömänä sen rinnalla, että uusi menetelmä suojasi haudan ryöstöiltä.

Seuraavan faraon, Totmes II:n, haudan paikka on kiistanalainen, mutta luultavaa on, että muuan Totmes I:n haudasta vain muutaman metrin päässä oleva hauta on rakennettu häntä varten, vaikkakaan tutkijat eivät ole vielä kyenneet todistamaan sitä. Kuningatar Hatshepsut, hänen sisarensa, määräsi kuitenkin ruumiinsa haudattavaksi erääseen toiseen vielä kaukaisempaan laaksoon, joka on erämaan eteläisten vuorten välissä. Tuohon aikaan lienee näin ollen suunniteltu, että kunkin ruhtinaan ruumis kätkettäisiin johonkin etäiseen paikkaan kauas toisistaan, eikä lainkaan ajateltu jonkin tietyn laakson valitsemista kuninkaiden hautakaupungiksi.

Hatshepsut muutti kuitenkin myöhemmin mieltään ja rakennutti itselleen uuden haudan samaan laaksoon kuin isänsäkin, Totmes I. Hänen hautansa hakattiin kallion itäiseen rinteeseen, niin että se tuli sijaitsemaan aivan hänen kuuluisan kuolinkappelinsa takana, jonka nimi on nykyään Der el-Bahri, mutta jota siihen aikaan sanottiin Zeser-Zesruksi, »kaikkein pyhimmäksi». Tämä temppeli oli Niilin laakson puolella vastapäätä Theban kaupunkia ja siellä hänen sielunsa saattoi ottaa vastaan uhrilahjat hänen ruumiinsa levätessä syvällä kallioiden keskellä, takalaaksosta vuorten alitse ulottuvan, pitkän käytävän päässä olevassa kammiossa. Hän lienee ihastunut tähän uuteen hautaansa siinä määrin, että päätti haudata isänsä, Totmes I:n, uudelleen viereensä, ja joskaan emme voi varmasti sanoa, kaivauttiko hän todella esiin isänsä ruumiin, hän joka tapauksessa asetutti omaan hautaansa sarkofagin, jossa oli hänen isänsä nimi.

Hatshepsutin kohtaloa emme tiedä, mutta hänen veljensä, suuri soturi Totmes III, lienee syössyt hänet vallasta. Tämä kuningas rakennutti hautansa melkein tavoittamattomaan vuorenkuiluun saman aution laakson lounaiskulmaukseen ja haudan käytäväaukko oli ahdas ja karkeatekoinen samoin kuin varhaisempienkin hautojen, niin että sen saattoi kokonaan salata. Portaat johtivat viettävään käytävään, jonka päässä olivat vielä toiset portaat. Tähän kohtaan hän hakkautti syvän rummun eli kaivon luultavasti poistaakseen sadeveden, joka saattoi tunkeutua hautaan tukitusta sisäänkäytävästä, sillä haudan paikaksi valittu vuorenkuilu saattoi varsin hyvin muuttua sadevirran uomaksi jonkin harvinaisen rajumyrskyn sattuessa.

Kaivon tarkoituksena oli myös vaikuttaa säikyttävästi mahdollisiin rosvoihin, sillä kaivon

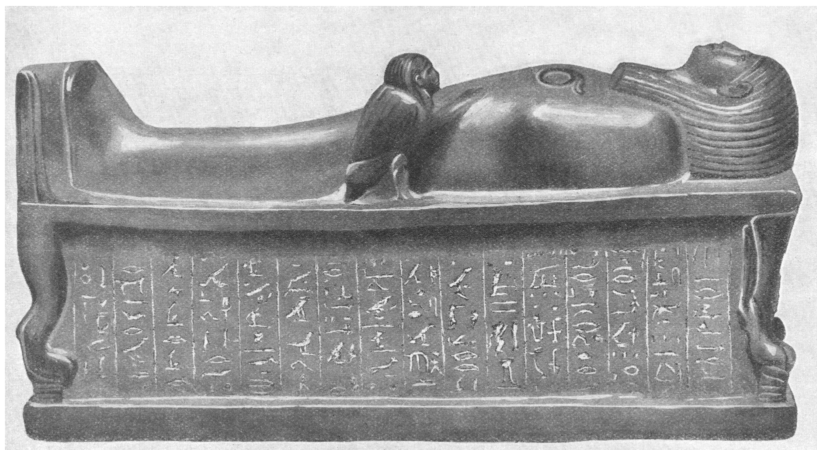

KIRJURIN SIELU.
Anin sielu käy haudassa tapaamassa muumiotaan. Ani oli thebalainen kirjuri, jonka kunniaksi valmistettiin Egyptin Kuolemankirjan hienoin säilynyt jäljennös.

toisella puolen olevien kammioiden ja käytävien suut oli suljettu ja peitetty kipsiin, niin että vain sileä seinä oli näkyvissä. Ellei ryöväreillä tähän kohtaan ehdittyään ollut apuneuvoja, heidän oli luovuttava jumalattomasta yrityksestään, tai jos heillä oli köysiä mukanaan, he saattoivat laskeutua kaivon pohjaan ja havaitessaan sen tyhjäksi otaksua, ettei hautaan ollutkaan haudattu ketään.

Kaivon toisella puolen oli pylväshalli, jonka seiniin oli piirretty lähes 750 jumalan ja puolijumalan nimet. Hallin lattiasta johtivat portaat upeaan, soikeaan hautakammioon, mutta porraskäytävän rakenne oli sellainen, että se voitiin täyttää kattoon asti ja siten salata. Hautakammiossa oli kivisarkofagi ja sen seiniin oli suurennetun papyruskäärön muotoon maalattu kirjoituksia ja kuvia teoksesta »Kirja kaikesta siitä, mitä manalassa on».

Näin ollen siis Totmes I, luultavasti myös Totmes II, Hatshepsut ja Totmes III haudattiin samaan laaksoon, ja joskin kunkin eri haudan tarkka sijaitsemiskohta oli syvä salaisuus, maan asukkaat tiesivät varmaan varsin yleisesti, että tämä autio laakso oli kuninkaiden hautauspaikka, ja puhuivat siitä keskenään joskin vain kunnioittavin ja säi-

SIELU PISTÄYTYY RUUMIISSAAN IHMISPÄISEN HAUKAN HAHMOSSA.
Muinaiset egyptiläiset uskoivat, että vainajan sielu saattoi liittyä uudelleen ruumiiseen, milloin vain halusi. Sielu esitettiin kuvissa haukkana tai havukkana, jolla oli ihmisen pää ja kädet. Tässä kahdennenkymmenennen dynastian aikaisessa taideteoksessa, joka nykyään on Kairon museossa, näemme sielulinnun eli Ban painavan kätensä muumion sydämen kohdalle melkein rukoileva ilme kasvoissaan. Jos Ba lopulta vakavissaan palasi takaisin ruumiiseen, uskottiin vainajan heräävän uudelleen elämään. Veistos on valkoista kalkkikiveä ja mustaa graniittia, se on noin 2 dm pitkä.

kähtynein kuiskauksin. Totmes III oli edeltäjäinsä tavoin rakennuttanut kuolintemppelinsä kallioseinämän toiselle puolen kauas salaisesta haudastaan ja siten oli kaikki mahdolliset turvallisuustoimenpiteet suoritettu salaisuuden säilyttämiseksi ja ryöstöjen ehkäisemiseksi.

Seuraava hallitsija oli Amenhotep II (1447—1420 e. Kr.) ja hänkin noudatti jo tavaksi tullutta menetelmää ja rakennutti itselleen haudan, joka suuresti muistutti hänen isänsä, Totmes III:n hautaa, samaan laaksoon, mutta sen vastapäiselle puolelle erään jyrkän kallion juurelle kolme- tai neljäsataa metriä loitommaksi. Tähänkin hautaan rakennettiin eksytyskaivo ja samoin salattiin portaat, jotka johtivat ensimmäisestä hallista hautakammioon. Tähän lopulliseen hautakammioon, jossa hiekkakivisarkofagi oli, uhrattiin kuitenkin tällä kertaa enemmän työtä, joskin kirjoitukset ja kuvat yhä edelleen olivat vain yksinkertaisia ääriviivamaalauksia.

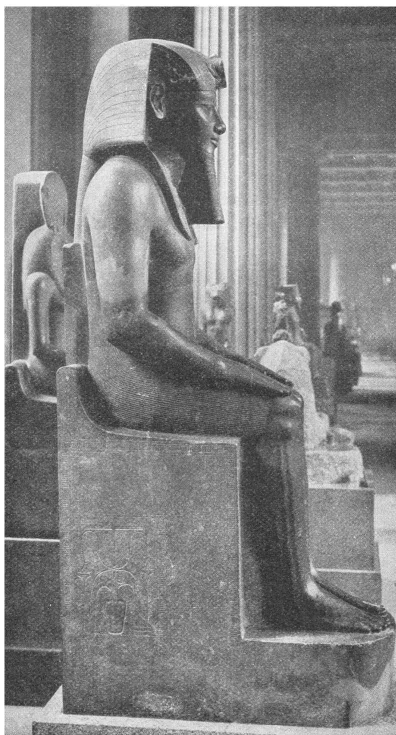
Seuraava farao oli Totmes IV (1420—1411 e. Kr.) ja hän rakennutti hautansa aivan Hatshepsutin haudan viereen, jonka tarkkaa asemaa ei kenties kukaan ihminen enää tiennyt. Hänen hautansa muistutti rakenteeltaan suuresti hänen edeltäjiensä hautoja, mutta sen sarkofagi oli suurempi ja hautakammion seinien koristekuvat olivat viimeistellympiä, sillä niiden kuviot maalattiin jo kokonaan eikä ainoastaan ääriviivoittain.

Seuraavan kuninkaan, Amenhotep III:n (1411—1375 e. Kr.), mielestä tämä laakso tiedettiin jo aivan liian yleisesti kuninkaiden hautauspaikaksi, niin ettei se enää voinut säilyä turvassa suuresti pelätyiltä haudanryöstäjiltä. Aivan tämän laakson takana oli kuitenkin toinen rotko, jota nykyään sanotaan läntiseksi laaksoksi, ja tämän tavoittamattoman kuilun neitseelliseen maahan kuningas kaivautti hautansa hajallaan jyrkänteen juurella olevien kivilohkareitten keskelle. Tämän haudan kammiot, käytävät ja kaivo olivat entisen kaavan mukaiset, sarkofagi oli alimmassa pylväshallissa ja sen ympärille oli maalattu jumalankuvia ja pyhien kirjojen kirjoituksia. Amenhotep III rakennutti hautatemppelinsä edeltäjiensä tavoin peltoalueen rajalle kauas laaksosta ja itse haudan asema pidettiin salassa.

Koska kuningas itse ei aikonut käyttää hyväkseen entistä laaksoa, jossa hänen esivanhempansa lepäsivät, hän antoi mielellään haudata puolisonsa Tejen ja hänen vanhempansa Jujan ja Tujun

sinne ja heitä varten rakennettiin pari pientä hautaa. Emme tiedä, mihin edelliset kuningattaret — Hatshepsutia lukuunottamatta — haudattiin, mutta mahdollista on, että eräät heistä laskettiin viimeiseen lepoon puolisoittensa hautoihin. Välistä haudattiin myös pääministeri tai joku toinen ylhäinen virkamies johonkin saman laakson vähäiseen rotkoon, jotta hän olisi herransa läheisyydessä, ja joskus saattoi myös lemmikkiapina tai -koira saada oman kolonsa samaan laaksoon.

Seuraava kuningas oli Akhnaton (1375—1358 e. Kr.). Uskonnollisista syistä hän muutti Thebasta Tell-el-Amarnaan, jonne hänet haudattiinkin samoin kuin luultavasti myös Smenkhkara, hänen nuorena kuollut seuraajansa. Hänen jälkeensä valtaistuimelle nousi Tutankhamon, joka siirsi hovin takaisin Thebaan ja toi mukanaan Akhnatonin ruumiin asettaen sen kuningatar Tejen hautaan kuninkaiden laaksoon. Sen jälkeen hän rakennutti itselleen haudan vain muutaman askelen päähän Tejen haudasta, mutta Tell-el-Amarnan kautena kammioiden ja käytävien rakennussuunnitelma oli hävinnyt, niin että Tutankhamon joutui rakennuttamaan oman hautansa käyttäen mallinaan kuningatar Tejen hautaa, sillä se oli luultavasti ainoa hauta, jonka hänen

AMENHOTEP III:N, TUTANKHAMONIN JA RAMSES II:N AIKAISIA VEISTOKSIA.

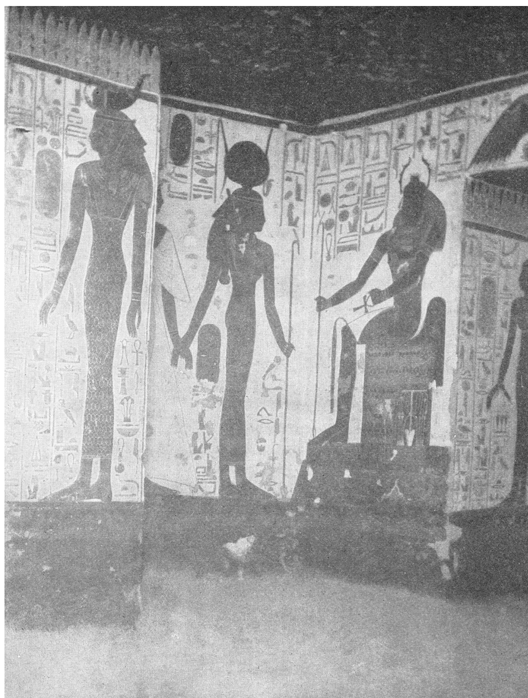
Amenhotep III:n istuva patsas on mustaa graniittia ja noin 2,60 m korkea, löytynyt Länsi-Thebasta, nykyään British Museumissa. Eräästä Memfiin temppelistä löytynyt »liljannuppupatsas» on harmaata graniittia, sen lasketaan kuuluvan Amenhotep III:n aikaan, se on noin 4.5 m korkea ja samoin British Museumissa. Oikeanpuoleinen veistos taas on hienoin tuntemamme Ramses II:n muotokuvapatsas, nykyään Torinon Egyptiläisessä museossa.

arkkitehtinsa olivat nähneet, koska kaikki varhaisemmat haudat olivat salaisia ja niiden tarkka asema unohtunut. Portaikko johti viettävään käytävään, jonka päässä oli yhtenäinen rivi pikkukammioita. Itse hautakammiossa oli seinämaalauksia, jotka nekään eivät noudattaneet entisiä, unohtuneita perinnäistapoja.

Seuraava kuningas Eje lienee pitänyt kuninkaiden laakson asutusta jo hieman liian tiheänä ja rakennutti hautansa läntiseen laaksoon Amenhotep III:n hautaa hieman kauemmaksi.

Hänen hautansa muistutti rakenteeltaan jossakin määrin kuningatar Tejen ja Tutankhamonin hautoja, mutta oli kaikissa suhteissa suurempi ja olisi luultavasti muodostunut kerrassaan valtavaksi, ellei hänen varhainen kuolemansa olisi keskeyttänyt rakennustöitä. Hänen punainen graniittisarkofaginsa on huomattavasti suurempi kuin aikaisempien faraoiden.

Sen jälkeen nousi valtaistuimelle taantumuksellinen farao, jonka nimi oli Horemheb. Hän oli vallananastaja ja rakennutti sen tähden hautansa päälaaksoon päästäkseen muinaisten suurten faraoiden seuraan. Hänen hautansa muistutti rakenteeltaan kuningas Ejen hautaa suurennettuna, mutta eräät sen piirteet viittaavat vanhempiin hautoihin, joiden rakenteeseen hänen arkkitehtinsa jollakin tavoin olivat uudelleen tutustuneet. Portaat ja viettävät käytävät johtivat kaivoon ja kaivon toisella puolen oli vanhanaikainen halli, jonka lattiasta salaportaat johtivat suureen pylväshalliin. Pylväshallissa oli punainen graniittisarkofagi, se ei ollut yhtä suuri kuin Ejen, mutta kauniimpaa työtä. Vähän ennen kuolemaansa hän käski arkkitehtejään veistättämään pylväshallin seinät korkokuviksi, jotta ne eivät olisi olleet ainoastaan maalatut, niinkuin hänen edeltäjiensä hautojen seinät. Mutta tämä työ jäi vielä keskeneräiseksi hänen kuollessaan.

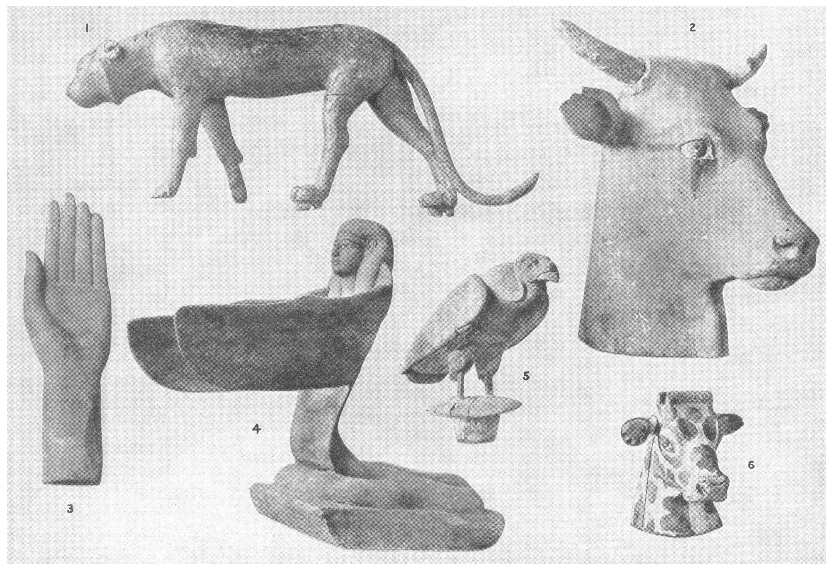

KUNINGATAR NEFERTARIN HAUDAN SISÄKUVA.

Kuningatar Nefertarin, Ramses II:n puolison, hauta on ihanan Kuningattarien laakson kauneimpia hautoja. Kuningatarta esittävät marmorikipsikorkokuvat olivat erinomaisen hyvin säilyneet vielä Schiaparellin vuonna 1904 löytäessä tämän haudan. Katto on maalattu tummansiniseksi ja täyteen kultaisia tähtiä.

Hänet haudattiin vuonna 1315 e. Kr. Mutta hänen seuraajansa Ramses I, yhdeksännentoista dynastian perustaja, hallitsi ainoastaan vuoden ajan eikä näin ollen ehtinyt viimeistellä hautaansa, joka oli Horemhebin haudan vieressä. Molempien hautojen portaat ja ulommat käytävät olivat samanlaiset, mutta kuningas Ramses haudattiin vain punaiseen sarkofagiin, joka kiireesti asetettiin ensimmäiseen kammioon, ja kammion seinät olivat vain maalatut eivätkä veistetyt. Ramses antoi haudata kuningattarensa toiseen eteläisempään laaksoon, johon sen jälkeen useiden sukupolvien aikana kuningattaret ja hallitsijasukuun kuuluvat prinssit haudattiin.

Seuraava farao, Seti I, rakennutti suunnattoman haudan vain muutaman metrin päähän Ram-

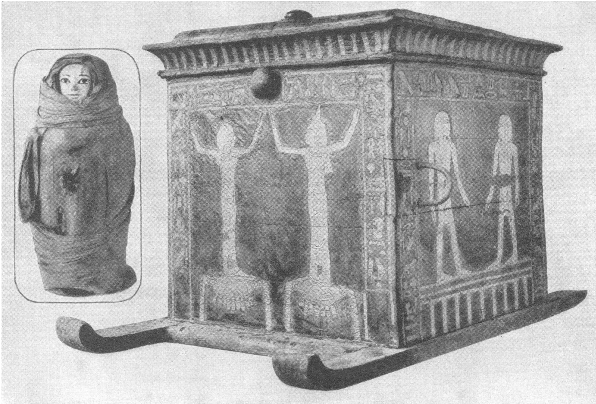

MAAGILLISIA VEISTOKSIA, JOIDEN OLI PALVELTAVA KUOLLUTTA FARAOTA TOISESSA MAAILMASSA. Pienoisveistoksia, jotka löytyivät Amenhotep III:n haudan taideaarteiden joukosta. 1. Kävelevä pantteri, muinaisajan taiteen mestariteoksia. 2 ja 6. Lehmän ja vasikan päitä esittäviä seetripuuveistoksia. 3. Akasiapuinen, ojentunut vasen käsi. 4. Omituinen, vaahterapuinen uraeus eli pyhä kobra, siivekäs ja ihmispäinen. 5. Kauniisti veistetty korppikotka, samoin vaahteraa. Kaikki veistokset on maalattu aiheeseen soveltuvin värein.

ses I:n haudasta ja veistätti sen seinät päästä päähän, jonka jälkeen korkokuvat maalattiin loistavin värein. Hauta muistutti rakenteeltaan suuresti Horemhebin hautaa, mutta siinä ei ollut kaivoa ja sen sarkofagi oli ensimmäisen kerran alabasteria. Hänen kuolintemppelinsä rakennettiin hänen edeltäjänsä temppelin pohjoispuolelle lähelle kalliosolaa, joka kukkulain välitse kiemurteli kuninkaiden laaksoon asti, ja mahdollista on, että jokseenkin näihin aikoihin rakennettiin jonkinlainen hautojen kohdalle johtava tie. Ramses II:n (1292—1225 e. Kr.) hauta hakattiin kallioon aivan kuningatar Tejen haudan viereen, jonka asema luultavasti oli jo kokonaan unohtunut, ja seuraavan kuninkaan, Meneptahin, hauta rakennettiin pari sataa metriä kauemmaksi. Hänen ruumiinsa asetettiin kauniiseen graniittisarkofagiin, joka aiottiin sulkea toiseen samasta aineesta hakattuun ulkosarkofagiin. Tämä ulkosarkofagi oli kuitenkin niin suuri, etteivät työmiehet saaneet sitä kuljetetuksi määräpaikkaansa, vaan jättivät sen erääseen käytävään.

Seuraava farao, Amenmeses (1215 e. Kr.), hakkautti hautansa edellisen läheisyyteen, mutta kun farao Setnakht, kahdennenkymmenennen dynastian perustaja, suunnilleen viisitoista vuotta myöhemmin alkoi rakennuttaa omaa hautaansa muutamia metrejä loitommaksi, Amenmeseen haudan paikka oli jo unohtunut, niin että uusi hauta sattui juuri sen kohdalle, ja oli hylättävä. Ramses III suuntautti kuitenkin tämän hylätyn haudan toiseen suuntaan ja rakennutti siitä varsin edustavan haudan itselleen, kun taas hänen kuolintemppelinsä rakennettiin Medinet Habuun Totmes I:n hautatemppelin viereen. Kuningatar Tansertin, Setnakhtin puolison, joka jonkin aikaa hallitsi yksin Egyptiä, suuri hauta oli samassa laaksossa ja hän antoi myös pääministerinsä, jonka tunnemme Kansleri Beinä, rakennuttaa itselleen suurenmoisen haudan oman hautansa läheisyyteen, mikä oli aivan uutta.

Ramses III:n jälkeen faraot eivät nähtävästi enää pyrkineet salaamaan hautojaan yhtä innokkaasti kuin ennen, ja koska he lakkasivat raken-

KANTOTUOLILIPAS JA UURNA.

Löytyivät ylhäisen Maherpran haudasta. Hän oli Amenhotep III:n päivänvarjonkantaja. Haudassa oli neljä tällaista uurnaa, joiden sisässä olivat vainajan vatsalaukku ja paksusuoli, ohutsuoli, keuhkot ja sydän sekä maksa ja sappirakko. Horus-jumalan neljä poikaa suojeli vainajaa nälältä ja janolta ja kunkin lippaan kansi esitti yhden pojan päätä. Välistä käytettiin pieniä, valkoisia arkkuja uurnain asemesta. Lippaassa on neljä osastoa ja sen alla on jalakset, niin että sitä voitiin kantaa juhlakulkueissa.

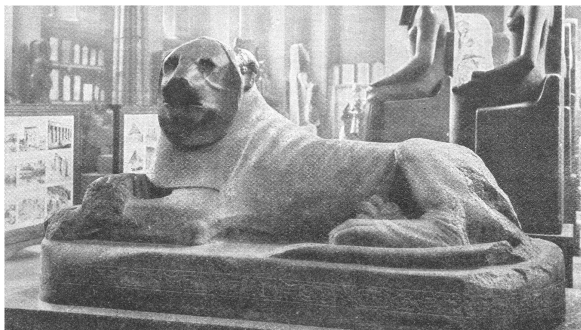
tamasta erikoisia kuolintemppeleitä peltoalueen reunaan, on mahdollista, että heidän hautausmenonsa toimitettiin itse hautojen oviaukkojen äärellä. Oviaukot rakennettiin tilavat ja vaikuttavat eivätkä käytävät enää muistuttaneet jyrkästi viettäviä kaniininkoloja niinkuin kahdeksannentoista dynastian faraoiden hautojen käytävät, vaan ne olivat palatsimaisen suuria, säännöllisiä eteishalleja. Rosvojen varalta alettiin käyttää paljon suurempia sarkofageja kuin ennen ja faraoiden ruumiiden verhona oli monta tonnia graniittia.

Mutta varhaisempien kuninkaiden haudat pysyivät kuitenkin salassa, vaikka näitä myöhempiä hautoja ei enää rakennettukaan salaa. Niinpä esimerkiksi Ramses VI (1157 e. Kr.) ei nähtävästi tiennyt mitään Tutankhamonin (1358 e. Kr.) haudasta, koska hän hakkautti hautansa kallioon aivan sen yläpuolelle, niin että varhaisemman haudan suu peittyi kiviin, jotka vyöryivät maahan hänen hautaansa louhittaessa. Ramses XII (1118—1090 e. Kr.), kahdennenkymmenennen dynastian viimeinen kuningas, oli myös viimeinen farao, joka rakennutti hautansa tähän laaksoon. Eikä laaksokaan enää ollut sama karu ja autio rotkolaakso kuin muinoin, vaan se oli vähitellen muodostunut täpö täydeksi kuolleiden kuninkaiden kaupungiksi, jossa pappien ja työmiesten äänet ja askelet kajahtelivat.

Kaksisataa vuotta myöhemmin, kun hovi oli siirtynyt Ala-Egyptiin eikä Theba enää ollut pääkaupunki, ryöstettiin suunnitelmallisesti kaikki ne haudat, jotka eivät olleet riittävän salaiset, kuninkaiden muumiot kiskottiin arkuistaan ja kaikki niiden jalokivikoristeet ja muut kalleudet varastettiin. Lopulta muuan uskollisten pappien tai aatelismiesten yhtymä siirsi kaikki paljastuneet muumiot erääseen Hatshepsutin kuolintemppelin läheisyydessä olevaan yksityiseen hautaan, josta tehtiin salainen kätköpaikka. Kuninkaiden arkut asetettiin hautaan kaksinkertaisiin riveihin, jonka jälkeen oviaukko kätkettiin niin menestyksellisesti, että se pysyi salassa ja koskemattomana meidän aikaamme asti.

Jonakin toisena ajankohtana kätkettiin uusi ryhmä kuninkaiden muumioita Amenhotep II:n hautaan. Mutta seuraavien vuosisatojen aikana rosvot tutkivat läpikotaisin koko hylätyn laakson, jolloin, mikäli tiedämme, ainoastaan kolme hautaa — kuningatar Tejen ja Akhnatonin, Jujan ja Tujun sekä Tutankhamonin — säilyi ryöstämättä. Molemmissa viimeksi mainitsemissamme olivat varkaat salavihkaa pistäytyneet kohta hautauksen jälkeen, mutta Tejen hauta oli aivan koskematon.

Kreikkalaisena ja roomalaisena aikana kävi laaksossa suurin joukoin matkailijoita, jotka soihtujen valossa laskeutuivat avoimiin hautoihin ja tavallisesti kirjoittivat nimensä tai töhrivät mietelmiään seinien korkokuviin. Kenties kiinnostavana seikkana mainittakoon, että kaksi tällaista matkailijaa, Dionysios ja Poseidonaks, olivat kotoisin Marseille'sta ja että useat tulivat muista kaukaisista seuduista. Muuan merkintä kertoo, että eräs Apollofanes, kotoisin Lykopoliista, kävi hautoja katsomassa Antoniuksen seitsemäntenä hallitusvuonna. Muuan toinen matkailija mainitsee erään Augustuksen aikaisen

Makaava leijona on toinen kahdesta Gebel Barkalista löytyneestä leijonasta, se on punaista graniittia, 2,33 m pitkä ja 1,15 m korkea. Otaksutaan Tutankhamonin veistättäneen nämä leijonat antaessaan asettaa uudelleen paikoilleen isänsä, Amenhotep III:n muistomerkit. Ruskinin mielestä nämä kaksi leijonaa ilmensivät eläimen majesteettisuutta uljaammin kuin ainoakaan toinen meidän aikaamme asti säilynyt muinaisajan taideteos. Kuvassa näkyvä leijona on British Museumissa, siellä on myös oikeanpuoleinen, Amenhotep III:ta esittävä hiekkakivipää, joka aikoinaan on kuulunut erääseen Theban jättiläispatsaaseen.

ajankohdan ja useita muitakin päiväyksiä on luettavissa.

Muuan Jasios on kirjoittanut seuraavan merkinnän: »Olen nähnyt näiden hautojen rakentajain tavattoman taitavuuden, mikä meistä on melkein käsittämätöntä.» Roomalainen Januarius niminen virkamies kertoo latinaksi tulleensa hautoja katsomaan tyttärensä Jarmarian kanssa ja »nähneensä ja hämmästyneensä» ja sanoo lopuksi: »Valete omnes.» Joku kristitty on kirjoittanut seuraavan, omituisen rukouksen: »Oi, kaikkivaltias Jumala ja pyhä Kollenthos ja pyhä isä Patermonthes ja pyhä isä Ammonios Ankherien, rukoilkaa Jumalaa, jotta hän antaisi Antemidoran elää vielä jonkin aikaa Pafnuken kanssa.»

Seuraava mietelmä on myös varsin hullunkurinen: »Minä, Filastrios Aleksandrialainen, olen tullut Thebaan ja omin silmin nähnyt näiden hautojen kammottavan hirveyden ja viettänyt ihanan päivän.»

Strabon, suuren maantieteilijän, käydessä Egyptissä vuonna 24 e. Kr. tunnettiin noin 40 hautaa ja Diodoros (57 e. Kr.) mainitsee, että 17 oli hänen aikanaan nähtävissä, mutta että pappien hoitamissa julkisissa luetteloissa mainittiin 47 hautaa, mikä epäilemättä merkitsee sitä, että he ottivat laskelmissaan huomioon kaikki laakson pikkurotkotkin. Napoleonin arkeologit mainitsevat 11 hautaa, vuonna 1835 oli avattu 21 ja tähän mennessä hautoja on löytynyt, jos otamme myös pienet luolat huomioon, noin 60.

Vuonna 1881 löytyi Der el-Bahrin läheisyydestä kätköpaikka, johon muinaiset papit olivat piilottaneet useita kuninkaiden muumioita. Noin 12 metriä syvä rotko johti noin 65 metriä pitkään käytävään ja sen päässä oli kammio, jossa kuninkaiden muumiot lepäsivät. Sieltä löytyivät Totmes II:n, Totmes III:n, Seti I:n, Ramses II:n ja Ramses III:n muumiot — jotka kaikki alkuaan oli haudattu kuninkaiden laaksoon — sekä suuri joukko varhaisempien ja myöhäisempien kausien kuninkaiden muumioita. Ne ovat nykyään Kairon Egyptiläisessä muinaismuseossa.

Viimeisten 25 vuoden kuluessa laaksossa on suoritettu perusteellisia kaivauksia. Laaksoa sanotaan nykyään Kuninkaiden laaksoksi eli arabiaksi Bibân-el-Mûlekiksi. Vuonna 1899 Egyptin muinaisjäännösten ylivalvoja Loret löysi Totmes I:n, Totmes III:n ja Amenhotep II:n haudat ja Amenhotep II:n haudasta hän löysi Totmes IV:n, Amenhotep III:n, Meneptahin, Ramses IV:n Ramses V:n ja Ramses VI:n muumiot, jotka, niinkuin jo olemme maininneet, papit olivat siirtäneet sinne suojaan rosvoilta. Myös löytyi suuri määrä muinaisesineitä, mutta kaikki haudat oli perusteellisesti ryöstetty ja niissä vallitsi hävityksen kauhistus, sillä kaikki esineet oli kiskottu paikoiltaan ja viskelty ympäri lattioita ja useimmat ruumiit olivat suuresti vahingoittuneet pyhäinhäpäisijäin käsissä.

Vuonna 1902 mr Howard Carter kaivautti mr Theodore M. Davisin kustannuksella esiin Totmes IV:n haudan ja löysi siitä paljon muinais-

esineitä, joista useimmat oli rikottu. Seuraavana vuonna hän löysi kuningatar Hatshepsutin haudan, mutta sen sisällyksen ryöstäjät olivat jokseenkin kokonaan hävittäneet. Vuonna 1905 mr Quibell ja tämän luvun kirjoittaja löysivät Jujan ja Tujun, kuningatar Tejen vanhempien, haudan ja siten lopultakin hautauspaikan, jota varkaat eivät paljonkaan olleet vahingoittaneet, joskin itse ruumiit oli hävitetty ja jalokivikorut varastettu.

Tästä haudasta löytyi ihmeellisiä istuimia, vuoteita, pöytiä, lippaita jne., jotka olen perusteellisesti selostanut teoksessani »Glory of the Pharaon». Vuonna 1907 mr Davisin kaivaukset johtivat kuningatar Tejen haudan löytymiseen ja samasta haudasta löytyi Akhnatonin kultalehtiin kiedottu ruumis. Uudet kaivaukset paljastivat Horemhebin haudan vuonna 1908, mutta se oli kokonaan hävitetty ja siitä löytyi vain vähän arvokasta.

Noin vuonna 1907 viides lordi Carnarvon ja mr Carter ottivat nämä kaivaukset haltuunsa ja heidän palkkionaan oli Tutankhamonin haudan löytyminen, Egyptin historian suurin »löytö», joka ansaitsee oman lukunsa. Vain hyvin vähäinen osa tästä ihmeellisestä laaksosta on vielä tutkimatta ja mahdollista on, ettei siitä enää löydetä muita hautoja.

Mainittakoon kuitenkin muuan omituinen tosiasia. Der el-Bahrin kätköpaikasta löytyi eräiden ensimmäisenkolmatta dynastian kuninkaiden muumioita. Nämä kuninkaat hallitsivat Ramses XII:n jälkeen ja hän taas oli, mikäli tiedämme, viimeinen kuningas, joka haudattiin kuninkaiden laaksoon. Nämä muumiot siirrettiin nähtävästi kätköpaikkaansa verraten lähellä sijaitsevista haudoista, mutta tähän mennessä näistä haudoista ei ole löytynyt jälkeäkään ja sen tähden voimme toivoa, että tuonkin dynastian kuninkaiden hautakaupunki vielä jonakin päivänä löytyy jostakin Theban kukkulain välisestä autiosta rotkolaaksosta.

Kaikkialta maailmasta saapuu nykyään matkailijoita Luksoriin, muinaisen Theban kohdalla sijaitsevaan nykyaikaiseen kaupunkiin, katselemaan faraoiden rakennusten raunioita. He jatkavat matkaansa Niilin poikki sen länsirannalle ja kiipeävät kuninkaiden hautakaupunkiin kiemurtelevaan laaksoon rakennettua tietä pitkin tai kävelevät kallioiden ylitse pitkin polkua, joka Hatshepsutin temppelin kohdalta johtaa vuorten yli. Sähkövalot palavat seitsemässä hienoimmassa haudassa ja kaikkiaan 16 on yleisön nähtävänä. Muinaisen faraon olisi varmaankin vaikea tuntea nykyistä hyvinhoidettua ja kuuluisaa matkailuseutua siisteine teineen, siroine muureineen ja rautaristikkojen suojaamine hautoineen entiseksi autioksi ja yksinäiseksi vuorilaaksoksi.

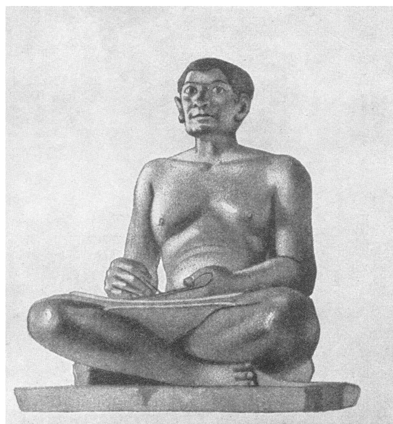

KUNINKAIDEN LAAKSO.
Kuvassa näkyy kahteen kuningashautaan johtavan käytävän suut.
Ks. myös kuvaa siv. 80.

MUINAISEN EGYPTIN TAIDETEOLLISUUS

Tutankhamonin haudasta löytyneet lukuisat ihastuttavat huonekalut ilmaisevat selvästi, miten ylellisesti muinaisessa Egyptissä elettiin tuona loistavana aikana, jolloin se oli valtansa huipulla. Farao ja hänen hovimiehensä eivät ainoastaan olleet tavattoman rikkaita, he saattoivat myös käyttää apunaan lukuisia täysinoppineita taiteilijoita ja piirtäjiä sekä satoja taitavia ja uutteria käsityöläisiä, joiden työniloa ja tunnollisuutta nuo kolmenkymmenen vuosisadan halki meidän aikaamme asti säilyneet ihmeelliset taideteokset kuvastavat. Vaikka Egyptin muinaisen sivistyksen muita jäännöksiä ei olisi lainkaan löytynyt, nämä taideteokset todistaisivat kyllin pätevästi, että Egyptin taiteella ja käsiteollisuudella oli jo vuosisatainen historiansa ja että nuo uutterat ja innostuneet käsityöläiset vasta monien pitkällisten yritysten jälkeen kykenivät täydellisesti toteuttamaan omat ylhäiset ihanteensa.

Näiden löytöjen toinen huomattava ominaisuus on niiden hämmästyttävä nykyaikaisuus. Näitä kauniita ja koristeellisia huonekaluja on käyttänyt kansa, jonka elintavat useassa suhteessa muistuttavat omiamme. Egyptin muinaiset ylimykset istuivat esim. täsmälleen samanlaisilla istuimilla kuin meidän aikamme eurooppalaiset. Ateriain aikana heitä palvelivat mies- ja naispalvelijat, jotka määrätyssä järjestyksessä tarjoilivat eri ruokalajit ja ojensivat kullekin vieraalle huuhteluastian ja kukkia. Tässä suhteessa he erosivat useimmista itämaisista kansoista, jotka istuivat lattiamatoilla, ja myös muinaisista roomalaisista, jotka aterioidessaan loikoivat lepolavitsoilla. Egyptiläinen ruokalista oli aivan yhtä pitkä ja vaihteleva kuin jonkin nykyaikaisen juhla-ateriankin. Jo pyramidien aikana, noin 3000 vuotta ennen Tutankhamonia, nautittiin suurmiesten asunnoissa erittäin ylellisiä ja hienostuneita aterioita.

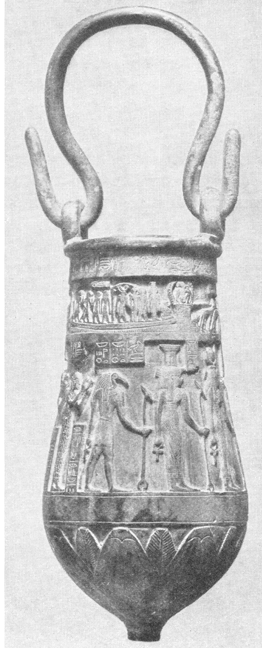
TERÄVÄKATSEINEN KIRJURI.
Tämä kaunis kirjurin kuvapatsas on syntynyt viidennen tai kuudennen dynastian aikana (noin 2700—2550 e. Kr. ja 2550—2350 e. Kr.). Niin kasvot kuin vartalokin ovat erittäin luonteenomaiset. Kuvanveistäjä on luonut täydellisen luonnetutkielman mallistaan, hänen tarkkaavaisuutensa on kokonaan kohdistunut siihen, mitä hän parhaillaan kirjoittaa papyrukseensa istuen itämaiden ikivanhassa asennossa.

Eräässä Breastedin selvittämässä hautakirjoituksessa on selostettu jonkin vanhan valtakunnan aikaisen ylimyksen ruokalista ja siihen sisältyi »kymmenen erilaista liharuokaa, viittä lajia lintuja, kuuttatoista lajia leipää ja kakkuja, kuudenlaista viiniä, neljänlaista olutta, yhtätoista lajia hedelmiä erilaisten makeisten ja kaikkien muiden ruokalajien ohella.»

Toinen mielenkiintoinen maininta egyptiläisten aterioitsemistavoista on raamatun kertomuksessa Josefista. Kun tämä ilmeisesti kokonaan egyptiläistynyt ylhäinen juutalainen kestitsi veljiään, »he saivat paikkansa häntä vastapäätä,

esikoinen ensimmäisenä esikoisuutensa takia, sitten nuoremmat kukin ikänsä mukaan; ja he katselivat ihmetellen toisiaan.» He eivät nähtävästi olleet tottuneet näin juhlalliseen istumajärjestykseen. Josef itse istui yksin egyptiläisten joukossa, »sillä egyptiläiset eivät saa syödä yhdessä heprealaisten kanssa; he ovat nimittäin egyptiläisille iljetys» (1 Moos. 43: 32, 33).

Muinaisessa Egyptissä vallitsi jonkinlainen kastijärjestelmä. Se oli muodostunut vähitellen Tutankhamonia edeltäneenä aikana. Ylhäiset herrat eivät halunneet aterioida yhdessä ulkomaalaisten tai alhaisempaan säätyyn kuuluvien maanmiestensä kanssa. Sitäpaitsi kaikissa yhteiskunnan piireissä kunnioitettiin suuresti vanhuutta; vanhuksilla oli aina etuoikeus. Hovitoimituksissa oli kunniasijoja ja »mahtajain paikkoja», faraolla oli tietenkin huomattavin istuin, jonka muoto ja koristeet korostivat hänen ylhäistä asemaansa alamaistensa joukossa. Alan Gardiner huomauttaa äskettäin ilmestyneessä teoksessaan, joka käsittelee jonkin varhaisen dynastian aikaista, ikivanhaa, veistoksin koristeltua kiveä, etteivät tällaiset tavat aina ole vallinneet muinaisessa Egyptissä. Kiveen on kuvattu virkamies, joka »istuu valtaistuimella, jollaiset myöhemmin varattiin yksinomaan faraolle ja jumalille». Samassa yhteydessä tohtori Gardiner huomauttaa, että »myöhemmän ajan juhlamenoissa käytettiin esineitä, jotka olivat varhaisempina aikoina aivan jokapäiväisiä käyttöesineitä».

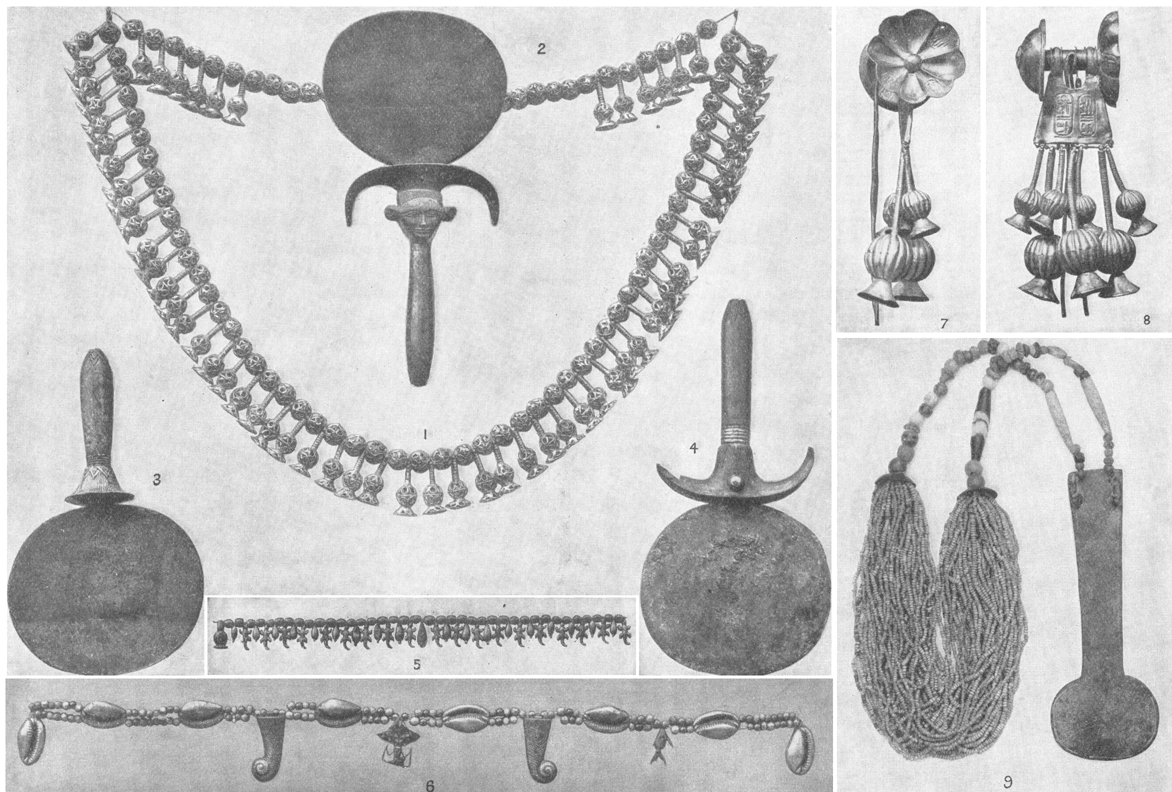
PRONSSINEN MUISTOASTIA.
Tällaisia muistoastioita näemme usein museoissa. Niitä ripustettiin hautoihin ja niiden koristeluun käytettiin pääasiassa jumalankuvia. Tässä muistoastiassa on huomattavinta piirroksen hienosti harkittu sommittelu.

Tutankhamonin aikana yhteiskunnalliset olosuhteet olivat kehittyneet erittäin monimutkaisiksi ja asuntojen huonekalut samoin kuin vaatteiden värit ja kuviotkin esittivät vertauskuvallisesti omistajansa arvoa. Farao yksin saattoi käyttää haudasta löytynyttä loisteliasta valtaistuinta; vuoteet ja leposijat olivat samoin vain häntä varten, niinpä ne asetettiinkin hautaan hänen ruumiinsa ympärille, niin että hän saattoi yhä edelleen tulevassa maailmassa käyttää niitä.

Egyptissä käytettiin jo varsin varhain huonekaluja ja istuttiin tuoleilla ja jakkaroilla. Sitä osoittaa jo mainitsemamme istuvan virkamiehen ikivanha kuva. Jo esidynastisenakin aikana noin kolme tuhatta vuotta ennen Tutankhamonia tilasivat ylhäiset herrat ja naiset taidetyöläisiltään mukavia istuimia ja norsunluisia lusikoita, joiden varret oli kauniisti leikelty eläinten muotoisiksi.

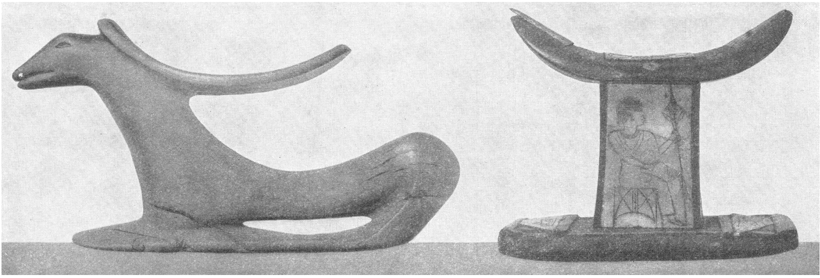
Varhaisten dynastiain aikana valmistettiin ihastuttavan koristeellisia istuimia ja jakkaroita harvinaisista ja kallisarvoisista aineista. Usein istuimien jalat veistettiin norsunluusta häräntai lehmänjaloiksi. Jo tuona kaukaisena aikana hankittiin ebenpuuta ja käsiteltiin sitä erittäin taitavasti. Ja vieläkin huomattavampaa on, että puuesineet koristettiin kaunein norsunluu-upotuksin, jotka muodostivat taiteellisia kuvioita. Vanhan valtakunnan aikana, jolloin Kairon lähiseudun suuret pyramidit rakennettiin, kalustettiin ylimysten talot jo täysin hienostuneesti. Upotuksin koristellut ebenpuulippaat osoittavat käsiteollisuuden erinomaisen korkeata tasoa, myöskin vähäiset norsunluuveistokset ovat todella kypsynyttä taidetta.

Eräs tämän kauden kauneimpia ja viimeistellyimpiä norsunluutuotteita on professori Flinders Petrien löytämä vähäinen Khufun (Kheopsin) muotokuva — hän oli Gizehin kolmesta suuresta pyramidista suurimman rakennuttaja. Tämän kauden jakkarat, istuimet ja vuoteet ovat erinomaista työtä. Pöydät olivat harvinaisia; ruoat tarjoiltiin sen sijaan kulta- ja alabasteriastioista. Aterioitaessa käytettiin istuimia, joskaan ei yhtä usein kuin myöhemmin Tutankhamonin aikana, sillä hautojen kuvissa näemme usein ylhäisten naisten istuvan matoilla itämaiseen tapaan, jota yhä vieläkin noudatetaan etenkin Aasiassa.

NAISTEN VAATETUKSEEN KUULUVIA TAVALLISIA KORUESINEITÄ, JOITA KÄYTETTIIN EGYPTISSÄ NOIN 3000 VUOTTA SITTEN.

Eräitä Egyptin kultasepäntaiteen erinomaisia tuotteita. 1. Kuningatar Tansertin, Setnekhtin puolison, kultainen kaulaketju. 2. Pronssikuvastin Hathor-jumalaa esittävine kädensijoineen. 3 ja 4. Lotusaiheisia pronssikuvastimia. 5. Kullasta ja karneolihelmistä koottu kaulanauha, jonka koristeina on sisiliskoja, kukkia sekä lapis-lazulihelmiä. 6. Kaulanauha, johon on käytetty kultaa, karneolia, lapis-lazulia ja maasälpähelmiä. Koristeet jäljittelevät hiuskiharoita, kaloja ja upotuksin koristeltuja simpukoita. 7 ja 8. Kuningatar Tansertin ihmeellisen muotoisia ripustinkoristeita, jotka ovat löytyneet Kuninkaiden laakson vähäisestä luolasta. 9. Kaulanauha: lasihelmiä ja lasitettuja savipalloja, kokonainen rykelmä ohuita helminauhoja sekä pronssinen »menaatti» eli vastapaino. Helminauharykelmä riippui rinnalla, suuret pallot ulottuivat olkapäiden yli selkään ja »menaatti» toimi vastapainona. Valokuvat pääasiassa Kairon Egyptiläisessä muinaismuseossa olevista esineistä.

OMITUISIA PÄÄNALUSJAKKAROITA.

Joskin eurooppalainen käsitys makuuhuoneen mukavuuksista eroaa egyptiläisestä, soveltuivat nämä puiset pielukset kuitenkin paljon paremmin kuumaan ilmanalaan kuin meidän tavalliset pieluksemme. Nämä jakkarat osoittavat jälleen egyptiläisten koristeellisuuden tajua. Edellinen esittää onnistuneesti pitkäkorvaista jänistä, jälkimmäinen on maalattua puuta, joka on koristeltu ebenpuu-upotuksin, norsunluulevyin ja pienin ruusuin. Molemmat, mutta etenkin vasemmanpuoleinen osoittavat suoritustavassaan synnynnäistä taiteilijanmielikuvitusta. Afrikan alkuasukasrodut käyttävät yhä edelleen samanlaisia päänalusjakkaroita, joita sanotaan »kafferinpieluksiksi».

Taiteellisuutta ja loistonhalua ei puuttunut Egyptistä tuona muinaisena aikana, joka Tutankhamonille merkitsi melkein yhtä etäistä kautta kuin hänen aikansa meille. Taitavat työläiset valmistivat kallisarvoisia mattoja ja uhkeita pieluksia. Pehmeätä nahkaa suosittiin erikoisesti. Nahkaa ei ainoastaan leikelty taiteellisen kauniiseen muotoon ja somistettu erinomaisin koristekuvioin, vaan se maalattiin myös loistavin värein. Jakkaroissa ja tuoleissa oli mukavat ja kauniit nahkaiset istuinosat. Nahkaa käytettiin sitä paitsi vuoteisiin ja valtaistuinten koristeellisiin katoksiin. Kuninkaallisten henkilöiden liinavaatteet olivat silkinpehmeät. Ne kirjailtiin ja värjättiin ajan muodin mukaan ja myös osoittamaan vertauskuvallisesti omistajansa säätyä, sillä siihen aikaan samoin kuin myöhemminkin oli kuninkaallisia ja ylimyksellisiä värejä ja väriyhdistelmiä.

Tutankhamonin loisteliaana aikana alettiin hankkia ja käyttää huonekaluja paljon yleisemmin kuin ennen. Näyttää siltä kuin ylimykset olisivat pitäneet välttämättömänä istua tuoleilla ja ojentautua leposijoille korostaakseen korkeata yhteiskunnallista asemaansa. Kutsuvieraat istuivat aterioidessaan, mutta soittajat saivat kyykistyä lattialle. Alhaisten yhteiskuntaluokkien jäsenet kuvattiin tavallisesti hautamaalauksissa ja veistoksissa istuallaan tai polvillaan lattialla tai matoilla. Useat heistä ovat vetäneet polvensa koukkuun eteensä, kun taas toiset pitävät parempana asentoa, jota meidän aikamme räätälit tai Intian yksinäisiin ja hiljaisiin mietiskelyihin vajonneet bramiinit harrastavat. Kaikissa yhteiskuntaluokissa polvistuminen merkitsi kunnianosoitusta esimiehen tai jumaluuden läsnäollessa. Papit polvistuivat ja takoivat otsiaan temppelin lattiaan.

Ylimysten vuoteet ja leposijat osoittivat samoin kuin heidän istuimensakin vertauskuvallisesti heidän ylhäistä yhteiskunnallista asemaansa, niinkuin jo mainitsimme. Alhainen rahvas nukkui maassa matonpalasiinsa kääriytyneenä. Porvaristo harrasti varhaisemman ajan ylimysten tavoin punottuja korivuoteita ja käytti päänalusenaan hienosti leikeltyjä puujakkaroita. Eräiden palatsien leposijat rakennettiin korkeat, niin että ne siten vertauskuvallisesti esittivät omistajainsa ylhäistä asemaa. Kahdennenkymmenennen dynastian Ramses III:n (1178—1167 e. Kr.) haudassa on suunnattoman korkean kuninkaallisen leposijan kuva. Sen vieressä on muutamia porrasaskelmia, joiden tarkoituksena ilmeisesti oli helpottaa faraon arvokasta kiipeämistä lepopaikkaansa. Lehmä- ja naarasleijonavuoteet samoin kuin Tutankhamonin haudan ns. »tyfon»- (todennäköisesti virtahevos-)vuode ovat samaa tyyppiä muistuttaen suuresti myöhäisemmän ajan assyrialaisen hallitsijan korkeaa leposijaa, jonka kuva on eräässä British Museumin Ninivestä löytyneessä marmorilevyssä.

Pöytiä oli jo yleisesti Tutankhamonin aikana. Juhlatilaisuuksissa oli tavallisesti pyöreitä ruokapöytiä, joita kannatti yksi ainoa keskituki. Tämä veistettiin välistä ihmishahmoksi, erikoisen mielellään käytettiin tällöin aiheena jotakuta vieras-

maalaista vankia. Neliömäisissä ja pitkulaisissa pöydissä oli kolme tai neljä jalkaa. Niitä valmistettaessa ei käytetty ainoastaan puuta, vaan myöskin kiveä ja metalleja. Pöydän pinta oli aina maalattu tai koristettu uskonnollisin vertauskuvin ja kirjoituksin. Vaatteita ja jalokiviä säilytettiin arkuissa ja lippaissa, jotka koristeltiin erinomaisen taiteellisesti, niinkuin Tutankhamonin aarteita esittävä värikuva osoittaa vastaavan kirjoituksen yhteydessä.

Niin loisteliaissa palatseissa kuin yksinkertaisissakin majoissa huvittelivat lapset, jotka ovat samanlaisia kaikkina aikoina, matkien vanhempiaan. Heillä oli leikkikalunsa ja leikkinsä. Tytöt olivat pikkuäitejä ja pojat pikkumetsästäjiä, sotilaita ja kauppiaita. Vanhemmat asettivat lasten muumioiden viereen hautoihin vähäisiä maljakoita ja maljoja ja muita leikkikaluja, joilla pienokaiset olivat leikkineet eläessään ja joita he saattoivat kenties kaivata toisessa maailmassa. Pieniä, maalattuja puunukkeja on löytynyt pikkumuumioiden vierestä. Muutamat ovat karkeatekoisia, toiset taas ovat kerrassaan hienoja, niillä on hiukset, vitjoja ja pienoishelmiä sekä koreat vaatteet. Toisinaan nukeilla on liikkuvat käsivarret ja jalat.

Jo tuona kaukaisena aikana oli mekaanisiakin leikkikaluja, esim. leipureita ja pesijöitä. Niiden jäsenet kiinnitettiin neuloin ruumiiseen ja ne liikkuivat langasta vedettäessä aivan samoin kuin nykyaikaiset sätkyukot. Myös suosittiin irvokkaita hirviöitä, joiden suut avautuivat ja sulkeutuivat paukahtaen. Haudoista on usein löytynyt pieniä palloja. Nähtävästi muinaisessa Egyptissä oli erikoisia käsityöläisiä, jotka valmistivat lasten leikkikaluja, samoin kuin meidän aikamme Euroopassakin ja epäilemättä tuollaisia lahjoja oli tapana antaa esim. syntymäpäivinä.

Mutta muinaiset taiteilijat ja käsityöläiset saattoivat noudattaa oikkujaan ja päähänpistojaan muulloinkin kuin vain leikkikaluja valmistaessaan. Oppilaat piirsivät luonnoksensa kalkkikiven sirpaleisiin sekä savenpalasiin, joita on kerätty muinaisista roskakasoista museoihin, kun taas täysinoppineet taiteilijat piirtelivät huvikseen humoristisia ja satiirisia piirroksia. Eräässä tämäntapaisessa kuvassa papiksi pukeutunut kettu suorittaa temppelissä jotakin juhlatoimitusta, toisessa hiiri ajaa vaunuja tarjoten kissalle kyytiä, kolmannessa soittoniekka soittaa huilua posket muodottomasti pullollaan, neljännessä pieni juutalainen ajaa juhlallisesti aasivaljakkoa, viidennessä farao ja hänen puolisonsa sotivat keskenään ampuen toisiaan nuolilla, mikä epäilemättä tarkoittaa, että kuninkaallisessa palatsissa sattui verraten usein vilkkaita perheriitoja.

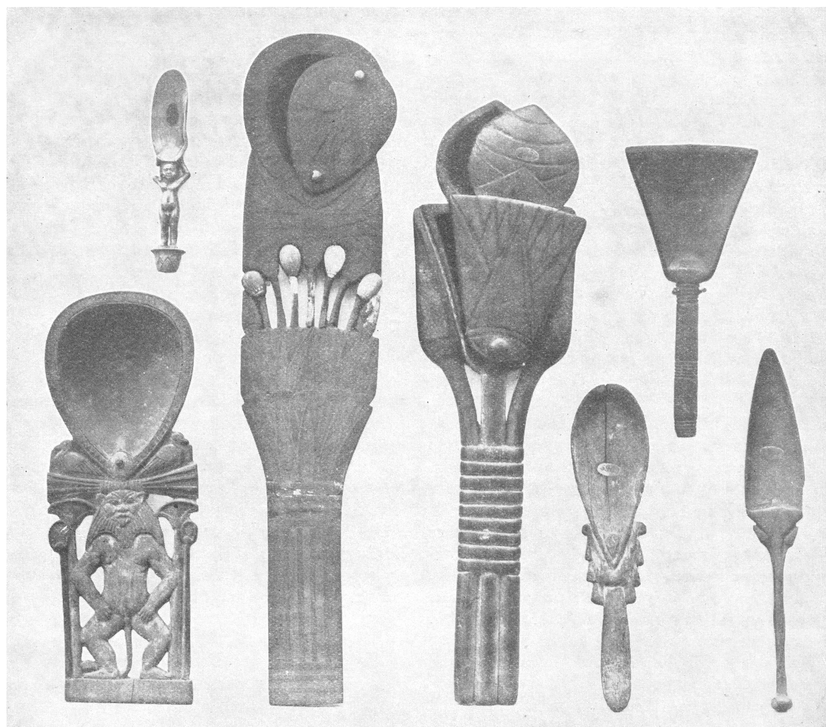
Eräät tällaiset luonnokset ovat taiteellisesti varsin arvokkaita. Mutta taiteilijain julkisena tehtävänä oli oikeastaan juhlallisten hautamaalausten maalaaminen. Nämä esittivät jokapäiväisen elämän kohtauksia, joiden toivottiin toistuvan tulevassa elämässä. Nämä maalaukset ovat poikkeuksetta erinomaisen korkean luokan taidetta ja osoittavat, miten perusteellisen taiteellisen koulutuksen niiden tekijät olivat saaneet temppelien taidekouluissa. Ne todistavat hienoa suhteellisuuden tajua ja vapaiden ja hienojen ääriviivain rytmillisten aaltoilujen hienovaraista tajuamista. Puhtaille ja eloisille väreille osattiin näissä maalauksissa rohkeasti ja reippaasti antaa arvoa.

Takomataide samoin kuin maalaustaidekin kehittyi jo varsin varhain. Vanhan valtakunnan aikaisissa hautamaalauksissa näemme kultaseppäin työskentelevän punniten kallisarvoisia metalleja, sulattaen niitä palkeitten avulla, valaen koristekuvioita sekä takoen ja uuttaen. Petrie on löytänyt Abydoksesta ensimmäisen dynastian aikaisia rannerenkaita erään kuningattaren kuivuneesta käsivarresta, jonka ruumiinryöstäjät olivat kiskaisseet ruumiista ja kätkeneet kallionhalkeamaan unohtaen sen sinne. Niiden taiteelliset kulta-,

TUTANKHAMONIN MUURARIEN KÄYTTÄMIÄ TYÖKALUJA.

Oikeanpuoleinen muurauslasta osoittaa, etteivät muurarien työkalut käytännöllisesti katsoen ole juuri lainkaan muuttuneet koko historiallisena aikana, sillä tätä kapinetta käytettiin kahdeksannentoista dynastian aikana ja aivan samanlaisia käytetään vielä tänäkin päivänä. Keskellä on Ptah'in temppelin viljavarastojen kaavalevy märän saven tai kipsin kaavailemiseksi ja vasemmanpuoleisessa puupusertimessa on Amenhotep III:n nimi.

MUINAISTEN EGYPTILÄISTEN KORISTEELLISEN MIELIKUVITUKSEN TUOTTEITA.

Nämä seitsemän lusikkaa ovat kiinnostavan erilaisia. Äärimmäisenä vasemmalla olevassa lusikassa on käytetty tavallista lotus- ja sorsa-aihetta, sen varsi esittää Bes-jumalaa. Suurin lusikka, samoin lotusaiheinen, on kannellinen. Keskimmäisessä lusikassa on vielä oudomman näköinen kansi. Vasemmassa yläkulmassa olevan pikkulusikan varsi esittää lotuksennupulla seisovaa poikaa. Kaikki lusikat ovat muinaisen Egyptin taideteollisuuden luonteenomaisia tuotteita.

turkoosi- ja ametistisovitelmat osoittavat ihmeen kehittynyttä kultasepäntaitoa. Esihistoriallisena aikana osattiin jo valmistaa sormuksia ja piiveitsiä, joiden kädensijat olivat siselöityä kultaa. Pyramidien aikana taottiin kauniita kultaketjuja.

Keskimmäisen valtakunnan aikana, noin viisisataa vuotta ennen Tutankhamonia, Egyptin kuninkaalliset naiset käyttivät erinomaisen kauniita kultaisia diadeemeja, joihin oli upotettu jalokiviä. Kairon museossa on kaksi tällaista diadeemia, jotka ovat löytyneet Dashburista. Toinen esittää yksityiskohtaisen tarkasti runsasta kukkaskiehkuraa, jota symmetriset maltanristit pitävät koossa. Toinen taas on vertauskuvallisempi, mutta rakenteeltaan yhtä suurenmoisen hieno kuin edellinenkin. Samaan kauteen kuuluu ketjuista riippuva, rakeisesta metallista valmistettu perhonen, samoin siihen kuuluvat reiälliseen kultaan taotut raskaat rintalevyt. Tutankhamonin kauteen kuuluvat jalokivikoristeet ovat monimutkaisempaa työtä, mutta tuskin sen virheettömämpiä tai sulokkaampia. Kultaa ja jalokiviä käytettiin jo tuhlaillen. Hopeaakin alettiin käyttää verraten yleisesti. Sitä tuotettiin todennäköisesti Sisiliasta ja siitä valmistettiin etupäässä erittäin vaikuttavia ja koristeellisia hopeamaljoja.

Värjääjän ammatti ansaitsee myös erikoisen maininnan. Tämän ammatin harjoittajat osoittivat

AKHNATONIN HUVIPUISTON KAUNIITA FRESKOJA.

Amarnan tasangon eteläpäässä oli joukko rakennuksia, joita yhteisesti tuntemattomasta syystä sanottiin Maru-Atoniksi, sekä keinotekoinen järvi. Eräässä pihassa oli joukko matalia lammikoita, joiden sivuihin (samoin kuin pihan muureihin ja lattioihinkin) oli maalattu kauniita ja luonnonmukaisia lintuja ja vesikasveja, niinkuin kuva osoittaa. Koko alueelle johti piha, jossa oli neljä riviä aistikkaita pylväitä. Kuvassa näemme (vasemmalla) tällaisen pylvään löytyneiden palasten perusteella sommiteltuna uudennuksena.

YLIMYKSEN TALON HALLI TELL-EL-AMARNASSA.

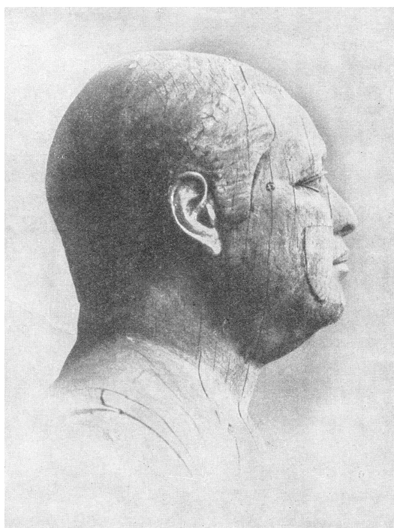
Nekhtin talon keskihalli oli korkea ja avara. Tämän uudennussommitelman jokainen yksityiskohta, värejä myöten, perustuu paikalla tehtyihin luotettaviin löytöihin. Kattoa kannatti neljä hallin keskustaan ryhmitettyä puupylvästä. Etualalla näkyy matalan reunakkeen ympäröimä tiilidivaani; reunakkeen kolmannen aukon kohdalla suitsuaa siirrettävä tulisija pyöreässä syvennyksessä. Vastapäisellä seinustalla näkyy pesulevy, jossa vieraat saattoivat peseytyä; vettä oli suuressa ruukussa. Valoa pääsi halliin pääasiassa oikealla olevasta sisäänkäytävästä, jota ei näy kuvassa; ylhäällä katonrajassa olevat pienet ikkunat varmaankin olivat pääasiassa tuuletusaukkoina.

hämmästyttävää teknillistä kehittyneisyyttä. Egyptin kemistit osasivat käyttää happoja ja kuparista saatiin ihmeellisiä sinisen ja vihreän vivahduksia. Kutojat valmistivat koneellisissa kangaspuissaan monivärisistä langoista kankaita, joiden kuviot olivat mitä monimutkaisimpia.

Ihmisten esteettistä aistia kehitettiin hartaasti ja menestyksellisesti, sillä taiteenpalvontaan liittyi uskonnollisia vaikuttimia. Eräässä vanhan valtakunnan hautamaalauksessa näemme kahden työläisen kärsivällisesti ja taitavasti kaivertavan kahta symmetristä kiviastiaa. Heidän eteensä uurretut hieroglyfilauseet ovat heidän tunteittensa näkyvänä ilmauksena. Toinen sanoo: »Tämä on hyvin kaunis malja.» Ja toinen vastaa: »Totisesti, se on totta.» Ilmeisesti työläiset olivat innostuneet työhönsä ja kilpailivat keskenään.

Tutankhamonin hallituskautta edeltävänä mullistusten aikana alkoi kaikessa taiteessa ilmetä naturalistisia vaikutteita. Siitä näkyy merkkejä jo Amenhotep Erinomaisen hallitusaikana, — hän oli »kerettiläiskuningas» Akhnatonin isä ja Tutankhamonin puolison isoisä. Molemmat kauniit, koristeelliset lippaat, jotka löytyivät Amenhotepin apen ja anopin haudoista, ovat merkillisiä esimerkkejä tästä uudesta taiteensuunnasta. Molempien lippaitten muoto on kaunis ja leikkaukset ja upotukset koristavat niitä. Toisessa on sinisistä, lasitetuista fajanssitiilistä kokoonpantu friisi, jossa matalina, kullattuina kohokuvina näemme merkit »ankh» (elämä), valtikka (valta) ja Osiriksen »dad» (pysyväisyys). Vertauskuvallisuus ja kauneus yhtyvät kauniisti koristekuvioissa, jotka esittävät kuninkaallisia vertauskuvia, kuninkaita ja kuninkaiden kirjoituksia. Lippaan muoto ja tekotapa miellyttävät meidän aikamme taiteentuntijaa yhtä suuresti kuin ne ihastuttivat tuota muinaista kansaa, jonka esteettisiin ja uskonnollisiin tunteisiin ne vetosivat. Toisen lippaan upotukset eivät ole ainoastaan sinistä fajanssia, vaan myös valkoista ja punaista norsunluuta, tummaa ebenpuuta ja hohtavaa kultaa. Sinistä väriä — tuota syvää, täyteläistä »egyptinsinistä», jota meidän päivinämme niin suuresti ihaillaan — käytettiin runsaasti, siksi että se oli Theban Amonjumalan pyhä väri. Mutta se, että tuo väri niin tehokkaasti liittyy kuvioihin ja sulautuu muihin väreihin, on tietenkin kokonaan kehittyneen esteettisen aistin ansiota.

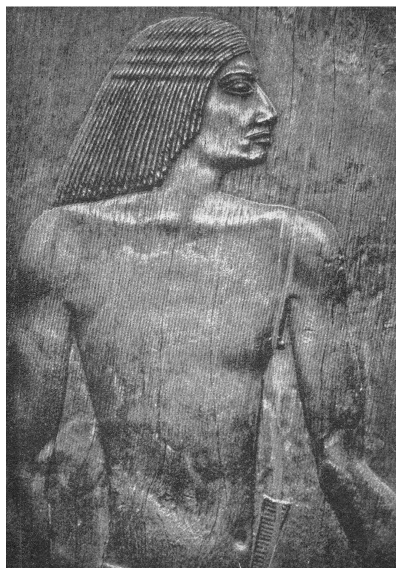
Akhnaton lienee suosinut naturalismia, joka erikoisesti kehittyi hänen aikansa taiteessa. Kauniisti värillisten tiilien katkelmissa sekä huonekalujen koristelussa havaitsemme erikoisen voimakkaasti äkillisen vapautumisen ikivanhasta kaavamaisuudesta. Piirtäjät eivät enää luonnonesineitä kuvatessaan turvautuneet entisiin sovinnaisiin kuvaustapoihin eivätkä myöskään enää rajoittuneet yksinomaan sellaisiin aiheisiin, joita pidettiin uskonnollisina vertauskuvina. Piirtäessään he tarkkailivat esinettä itseään ja valitsivat vain sellaisia aiheita, jotka miellyttivät heidän kauneudenaistiaan tai soveltuivat puhtaasti koristeellisiin tarkoituksiin.

EGYPTIN MUOTOKUVATAITEEN VARHAISIMPIA TUOTTEITA.

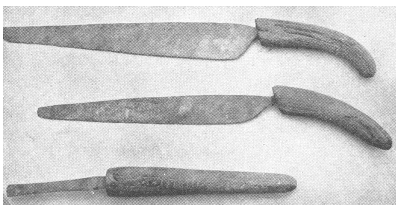
Kuvassa näemme toista metriä korkean puuveistoksen pään. Veistos löytyi Sakkarasta ja sitä sanotaan Sheik-el-Belediksi. Se on muinaisajan muotokuvataiteen varhaisimpia ja kauneimpia tuotteita. Veistos esittää jotakuta neljännen tai viidennen dynastian aikaista (noin 2850—2700 e. Kr. ja 2700—2550 e. Kr.) ylhäistä henkilöä. Hänet on kuvattu täysin luonnollisesti ja realistisesti ja aiheen käsittely on yhtä vapaata ja epäsovinnaista kuin paljon myöhäisemmän ajan kreikkalaisten kuvanveistäjäin. Veistos on yhtä elinvoimainen ja vakuuttava kuin jokin meidän aikamme mestariteos.

Tutankhamonin haudasta löytyneen saranatuolin jalkojen sorsanpääaihe on erinomainen esimerkki tämän uuden taiteensuunnan vaikutuksesta. Näillä sorsilla ei ole mitään vertauskuvallista merkitystä. Ne ovat kerta kaikkiaan ja yksinomaan sorsanpäitä, jotka ovat herättäneet taiteilijan huomion ja miellyttäneet hänen kauneudenaistiaan. Sama tunnelma ilmenee vielä täyteläi-

PYRAMIDIEN AJAN YLHÄINEN VIRKAILIJA.
Tämä neljännen dynastian aikainen, puinen korkokuva esittää Hesi-rata. Suun ja leuan piirteet ovat silmäänpistävän tiukat. Sivukuvassakin silmä näkyy kokonaan ikään kuin suoraan edestäpäin katsoen. Tämä on kaikkien Egyptin korkokuvain yhteinen, arkaistinen piirre varhaisimmasta kaudesta viimeiseen asti.

semmin ja eloisammin maalatun, kivisen koristepinnan katkelmassa, jonka Petrie on löytänyt Akhnatonin palatsin raunioista Tell-el-Amarnasta. Rajut härät tömistelevät suossa säikytellen lintuja, jotka pelästyneinä pyrähtelevät lentoon yhtä vie-

KAHDEKSANNENTOISTA DYNASTIAN AIKAISIA VEITSIÄ.
Nämä hieroglyfein koristellut veitset eivät paljonkaan eroa veitsistä, joita me käytämme. Hieroglyfien joukossa on Totmes III:n nimi.

hättävinä ja eloisina kuin luonto itse. Taiteilijain väriaisti oli erittäin kehittynyt, he mässäilivät uusilla värinvivahduksilla eivätkä käyttäneet enää yksinomaan edeltäjäinsä räikeitä punaisia, sinisiä ja vihreitä värejä, vaan keksivät nuo ihmeelliset violetin ja purppuransinisen vivahdukset, jotka heijastuvat Egyptin kukkuloista eri valaistuksissa. Punaisen, ruskeanpunaisen ja keltaisen

SAKKARAN TUNTEMATON NAINEN.
Tämän varhaisimman vapaan kuvanveistotaiteen tuotteen hienot, varmat viivat ovat voittamattoman kauniit. Nainen kuuluu samaan kauteen kuin Hesi-ran korkokuva tällä samalla sivulla. Aikoinaan häntä pidettiin kuuluisan Sheik-el-Beledin puolisona (edellisen sivun kuva).

eri vivahdukset he nähtävästi ovat saaneet erämaan hiekasta ja Niilin laakson kalkkikivi- ja graniittiharjanteista. Myöskin kuvanveistotaiteessa ilmeni uusia vaikutteita, niinkuin näemme vuoden 1912 Tell-el-Amarnan löydöistä, jotka nykyään ovat Berliinissä.

Kreikan taiteen parhaatkaan tuotteet eivät kykene voittamaan veistoksia, jotka esittävät Nefertitiä, Akhnatonin puolisoa. Ne kuvastavat itse asiassa siroa hienostuneisuutta, aivan päin vastoin

kuin Kreikan kuvanveistotaiteen miehuullista voimaa ja joustavuutta huokuvat tuotteet. Tuo egyptiläinen nainen on hienostuneemman herkkähermoisempi ja naisellisempi kuin ainoankaan kreikkalaisen mestarin luoma naishahmo, sillä heidän fyysillisesti voimakkaat ja täysiveriset jumalattarensa ovat kauttaaltaan toista

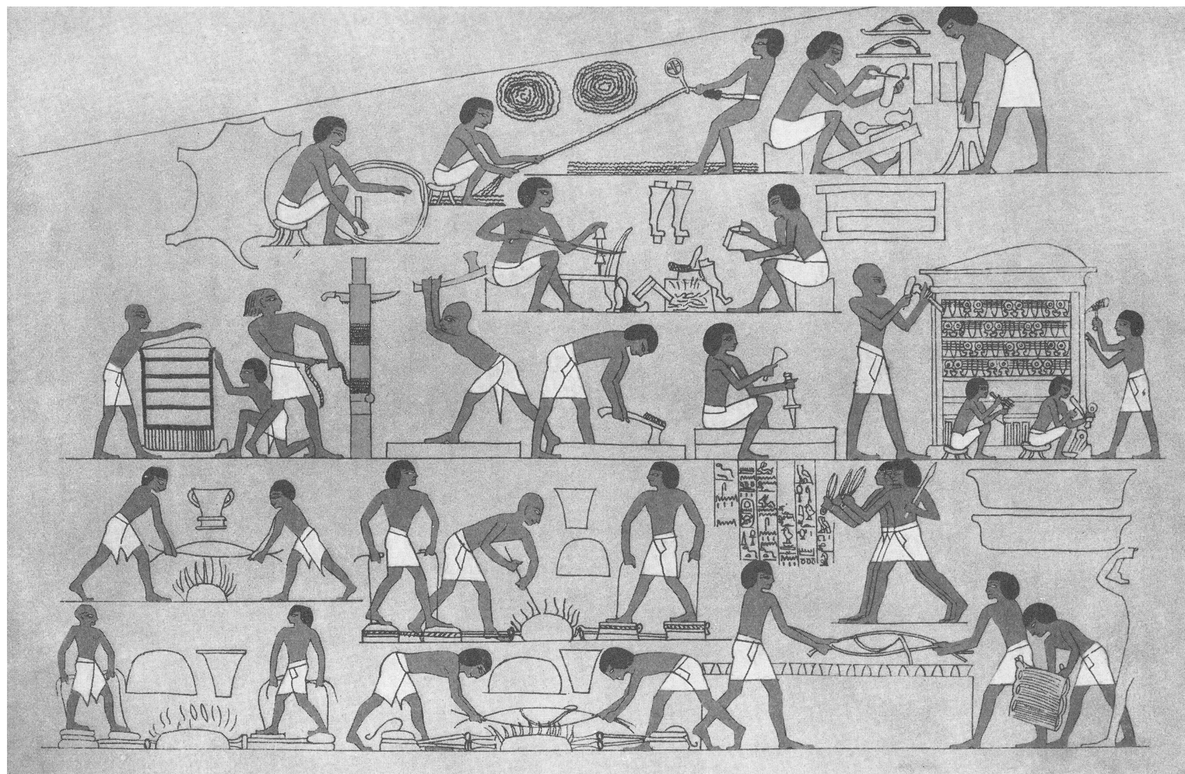

RANEFERIN PATSAS.
Neljännen dynastian taiteen huomattavimpia piirteitä on sovinnaisuuden puute. Siitä on osoituksena tämä patsas, joka samalla todistaa taiteilijan erinomaisen huolellista työn suoritusta.

EGYPTIN JALOIMPIA TAIDETEOKSIA.
Khafra oli neljännen dynastian kuninkaita. Hän rakennutti toisen pyramidin ja tunnemme hänet paremmin, jos käytämme Herodotoksen hänelle antamaa nimeä Khefren. Hänen dioriittipatsaastaan aavistamme tämän kauden egyptiläisen taiteen voittamattoman varmuuden ja elinvoiman — hänen kasvonpiirteensä kuvastavat rauhaa, asentonsa majesteettisuutta ja vartalonsa tervettä, fyysillistä kauneutta.

naistyyppiä kuin Tutankhamonin ajan lempeät ylimysnaiset. Tässä yhteydessä Egyptin taide vielä kerran liittyy uskonnollisiin perusajatuksiin, sillä uskonnollinen välttämättömyys vaati egyptiläisiä muovailemaan kiviveistoksensa »eläviksi kuviksi». Uuden taiteensuunnan vaikutus johti kuitenkin luonnon oman ylhäisen

ERÄÄN THEBAN LÄHEISYYDESSÄ OLEVAN HAUDAN HAUTAMAALAUS: TYÖLÄISET TYÖSKENTELEVÄT AMON-JUMALAN KUNNIAKSI.

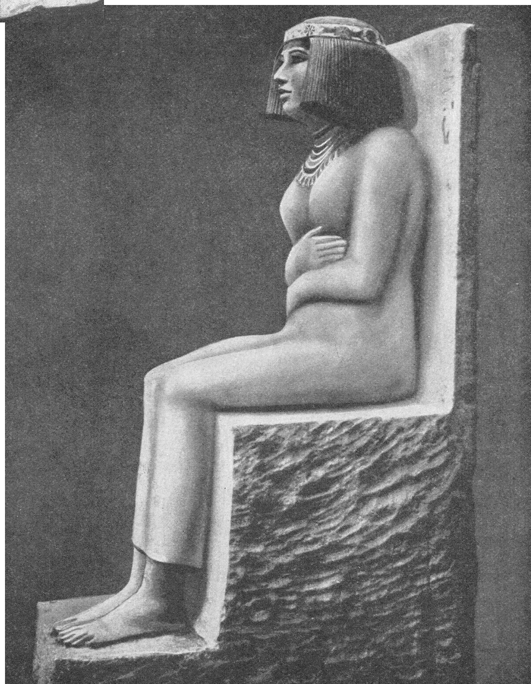
Rekhmara oli Theban prefektinä kahdeksannentoista dynastian aikana Totmes III:n hallitessa. Hänen runsaasti koristeltu hautansa on samalla alueella kuin »Kuvanveistäjäin haudat». Eräässä pintamaalauksessa näemme työläisten suorittavan erilaisia töitä Amonin temppelin hyväksi. Ylinnä muuan työmies leikkaa nahkaa suikaleiksi, jotka sen jälkeen punotaan köydeksi kahden muun valmistaessa sandaaleja. Alempana kirvesmiehet rakentavat pienoistemppeliä. Puupalkkeja sahataan ja veistetään ja kaivertajat koristavat hieman suurempaa temppeliä salaperäisin vertauskuvin. Alinna näemme kullan sulatuksen ja valamisen kaikki eri vaiheet, uunit, palkeet ja kullan kaatamisen muotteihin.

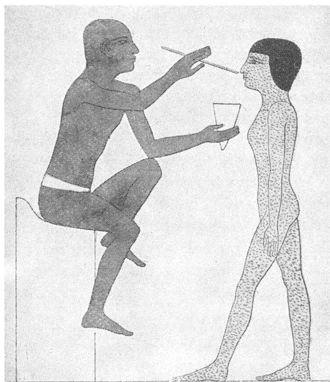
EGYPTILÄINEN NAISAKROBAATTI.
Tämän sirpaleen piirustuksellinen rohkeus todistaa vääriksi kaikki puheet Egyptin taiteen yksitoikkoisesta sovinnaisuudesta. Kuva on yhdeksännentoista dynastian ajalta.

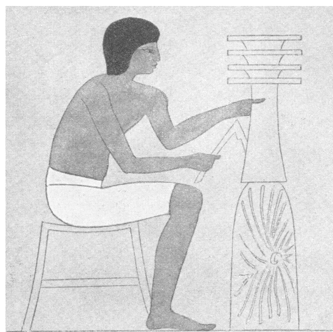
ja hienostuneen kauneuden suoranaisempaan ilmentämiseen.

Tutankhamonin haudan aarteet ilmaisevat pyrkimystä palata takaisin ikivanhaan kaavamaisuuteen ja sulloa koristekuviot täyteen uskonnollisia vertauskuvia. Mutta voittoisa vapaudentunto on säilynyt ja ilmenee jossakin määrin liioittelevanakin ylvästelevissä ja monimutkaisissa koristekuvioissa, niinkuin esimerkiksi puulippaassa, jossa Tutankhamon esitetään kahtena ihmispäisenä leijonana, jotka seisovat vaakunamaisessa asennossa toisiinsa päin kääntyneinä, Amon-jumalan sarvien ja sulkain koristamina, tallaten vihollisensa jalkojensa alle. Vertauskuvallisuuden jäykästä ja kylmästä muodollisuudesta ei kuitenkaan näy jälkeäkään leijonain jaloissa ja väkevissä piirteissä, häntäin ylväissä kaarissa tai koristeellisissa korppikotkansiivissä. Reunoihin maalattu, monimutkainen koristekuvio luo puolestaan häikäisevää hohdettaan koko sommitelmaan. Lippaan koristelu on kokonaisuudessaan niin yksityiskohtaisen tarkkaa ja niin erinomaisen hiottua, että vain aniharvat vastaavanlaiset kiinalaiset tai japanilaiset työt kykenevät kilpailemaan sen kanssa. Hienostunutta taitoa edustaa ebenpuu- ja norsunluu-upotuksin koristeltu punainen jakkara. Erikoisen maininnan ansaitsee niin ikään erittäin kaunis käsinojaton tuoli, jonka selustaan on leikelty ihmishahmoja ja muita kuvioita. Nämä esittävät vertauskuvallisesti ikuisen elämän ajatusta. Mutta ihmeellisin Tutankhamonin haudasta löytyneistä yksityisistä huonekaluista on valtaistuin, jonka rakennekin jo kuvastaa muuttumattomuutta, arvokkuutta ja mahdikasta valtaa. Käsinojina on kaksi uraeus-käärmettä, jotka ver-

PRINSESSA NEFERTITIN MUOTOKUVAPATSAS.
Neljännen dynastian aikana Egyptin taide kohosi täydellisyyteen, jota monet seuraavat sukupolvet eivät enää kyenneet saavuttamaan. Tämä Nefertitin, hallitsijasukuun kuuluvan prinsessan, erinomaisen kaunis patsas on säilynyt huomattavan hyvin. Kaulan kohdalta avautuvan ruumiinmukaisen puvun alta aavistamme vielä hänen vartalonsa elävän lämmön. Juhlallisia kasvoja kehystää koristeellisen nauhan ympäröimä, raskas peruukki, joka päästää luonnollisen tukan näkyviin.

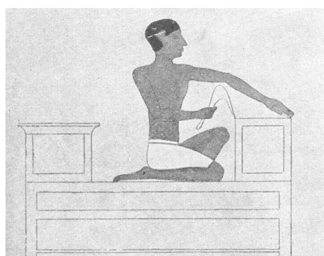

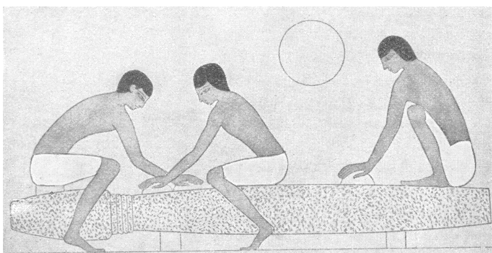
a) Ylempänä näemme taiteilijan maalaavan puuveistosta, alempana käsityöläinen veistää Dadia eli pysyväisyyden vertauskuvaa. Tämän vertauskuvan alkuperäistä merkitystä emme varmasti tiedä.

tauskuvallisesti esittävät faraota kummallakin päässään »molempien valtakuntain» (Ylä- ja Ala-Egyptin) »kaksoiskruunu». Jalat ovat leijonanmuotoiset päättyen leijonanpäihin. Mukavasti kaltevassa selkänojassa on kauniita, vertauskuvallisia kuvioita ja käsinojat ovat kauniisti leikellyt ja muullakin tavoin koristellut. Tämä on ainoa Egyptin hallitsijan valtaistuin, mitä milloinkaan on löytynyt. Sen kauneus ja voima ilmaisevat niin ajan loisteliaisuutta kuin sen taiteilijain ja käsityöläisten saavuttamaa suurta taitoakin. He osasivat valaa teoksiinsa kauneutta ja myös luoda ne ilmeikkäiksi, niin ettei niiden nykyaikaisen ihailijankaan tarvitse hetkeäkään epäröidä arvaillessaan, mitä ne esittävät. Ja kuitenkin he loivat teoksensa kovaan aineeseen, ebenpuuhun ja norsunluuhun. Kaikkien aikojen huonekalujen joukossa Tutankhamonin valtaistuimella on huomattava asemansa ja oma erikoinen sulonsa.

Sommittelun täydellisyys ja samalla muodon ja värien käsittelyn harvinainen yksinkertaisuus oli ominaista Egyptin kuninkaiden ajan taiteilijoille. Kuninkaan vaatearkun suhteet ovat kauniit, se on koristeltu mustan ja valkoisen kirjavin kuvioin, tukiosat ovat leikeltyä, pehmeänruskeaa puuta. Eräässä toisessa vaatearkussa, jossa säilytettiin sekä kuninkaan että kuningattaren vaatteita, on kaareva kansi. Tämäkin arkku on mustan ja valkoisen kirjava. Valkoinen, ristikkoviivainen töyrytuoli on erittäin kaunista ja huolellista työtä, yhtä sulokas ja kaunis on myös ebenpuuistuin, jonka norsunluu-upotukset esittävät kukkakuvioita. Tutankhamonin ajan taidetyöläiset synnyttivät kauneutta, mihin tahansa he koskivatkin. Faraon sandaalinsoljenkin kaltainen, vähäinen ja mitätön esine on kiinnostava ja loistelias taideteos, jonka kultainen kukkaskoriste on yksityiskohtaisen tarkka ja luonnonmukainen, mutta siitä huolimatta viehättävän eloisa.

Mutta haudan kaikki taideteokset kalpenevat massiiviseen alabasteriin koverrettujen, vertauskuvallisten astiain rinnalla. Nimenomaan ihmeellisten voiteluasti-

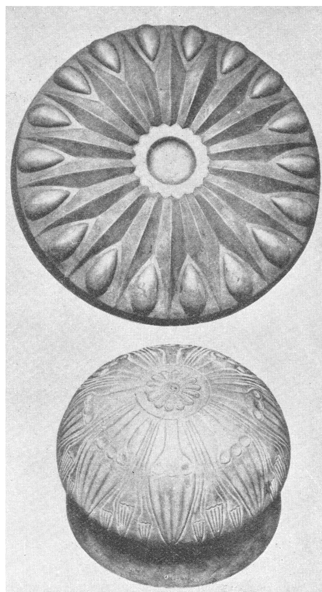

b) Vasemmalla puuseppä valmistaa vuodetta ja oikealla kivityöläiset kiilloittavat innokkaasti kivipylvästä. Luksorin löydöt osoittavat, miten taitavia Egyptin puusepät olivat, ja kivenkiilloittajain työkalut lienevät tuskin lainkaan muuttuneet meidän aikaamme asti. Nämä eloisat kuvat, jotka esittävät uutteria käsityöläisiä työssään, antavat meidän aavistaa Niilin rantojen sykkivän elämän, joka ammoisista ajoista alkaen jatkui häiriintymättä dynastiain vaihdellessa.

REKHMARAN HAUTAMAALAUSTEN KOHTAUKSIA.

ain kyljissä on erinomaisia reiällisiä kuvioita lotus- ja papyrusaiheineen, jotka korostavat niiden suhteiden kauneutta ja ääriviivain sulokkuutta. Tuskin saatamme kuvitellakaan, miten äärettömän paljon aikaa tunnolliset ja taiteelliset käsityöläiset ovat uhranneet näitä ihmeellisiä taideteoksia valmistaessaan. Heidän työnsä on moitteetonta, siinä on mahdoton havaita ajattelemattomuudesta tai huolimattomuudesta aiheutuneen virheen jälkeäkään. Ne todistavat kaunopuheisesti kaivertajainsa makua ja innoitusta, samoin kuin noiden menneiden aikojen tuntemattomien työläisten harrasta tarkkuutta ja väsymätöntä intoa. Heidän esikuvallinen uutteruutensa ja harras toivonsa saada palvella taidetta valoi ihmeellistä loistoa heidän aikaansa.

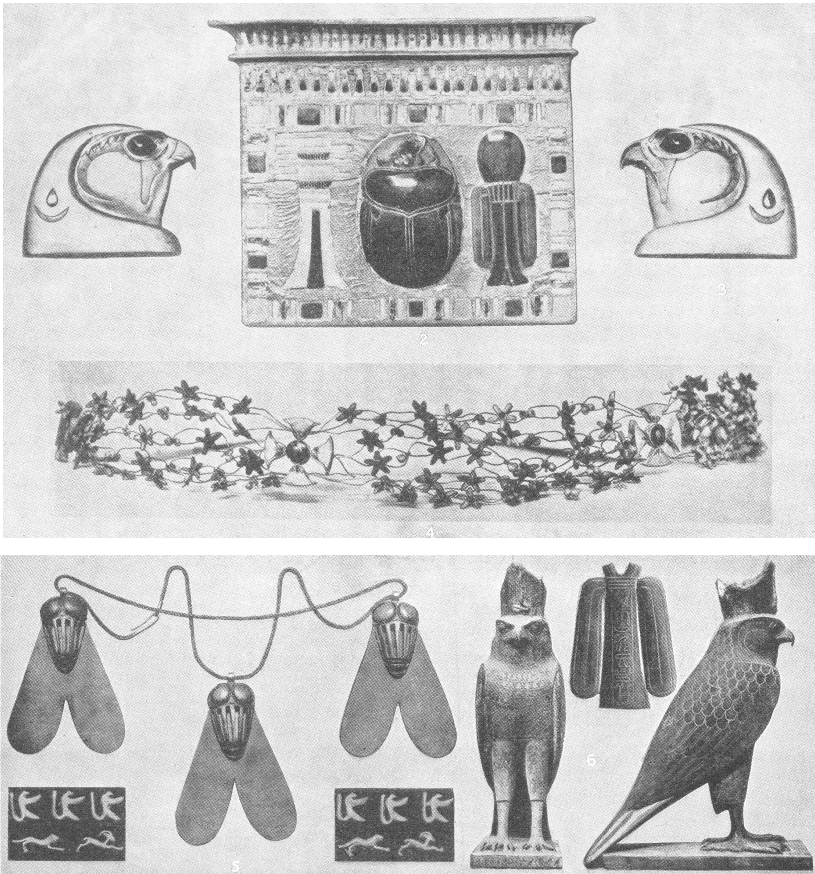
FAJANSSIKALISTIN. TAITEELLISIA HOPEATEOKSIA.
Vasemmalla: kuudennenkolmatta dynastian aikainen sistrum, soittokoje, joka liittyi Isiksen palvelukseen. *Oikealla:* Egyptissä alettiin käyttää hopeaa vasta myöhemmin kuin kultaa, mutta siitä huolimatta nämä kahdeksannentoista ja yhdeksännentoista dynastian aikaiset hopeamaljat osoittavat takomataiteen korkeaa tasoa.

Voiteluastiat esittävät vertauskuvallisesti »molempia valtakuntia», niitä koristavat pitkän iän symbolit samoin kuin niin monia Kiinan muinaisen taideteollisuuden puolittain uskonnollisia tuotteita. Nämä egyptiläiset pitkän iän symbolit tarkoittavat »sataatuhatta vuotta» ja ilmeisesti Tutankhamonin papit toivoivat hänen saavuttavan näin korkean iän omien hurskaiden valmistuksiensa ansiosta, joita he olivat suorittaneet, jotta hän menestyisi toisessa maailmassa, paratiisin ihmemaassa pilvien tuolla puolen, niiden jumalain ja jumalattarien seurassa, jotka määräsivät muinaisen Egyptin kohtalot. Suuret, leposijoja kannattavat veistokset, jotka esittävät lehmiä, naarasleijonia ja hirviömäisiä tyfoneja, ovat hienoa käsityötä, mutta rakenteeltaan varsin irvokkaita.

Nämä samoin kuin muut kauniimmat esineet osoittavat hartautta ja myötätuntoa, jota farao herätti niin kuolemansa jälkeen kuin elinaikanaankin. Egyptin taiteen ymmärtämiseksi on välttämätöntä muistaa, että se pääasiassa oli uskonnollisten tunteiden ilmaus.

Monen sadan vuoden aikana pakollinen uskonnollinen vertauskuvallisuus ahdisti ja suorastaan kuristi taidetta. Mutta jo tuo tosiasia, että taiteella oli uskonnollinen puolensa ja että se näin ollen oli hyödyllistä, on ilmeisenä syynä siihen, että se uskollisesti kehittyi sukupolvesta sukupolveen.

Temppelit olivat Egyptin taiteen todellisia taimitarhoja ja niiden työpajojen taitavat käsityöläiset olivat harjaantuneet niin perusteellisiksi ja tarkoiksi työssään, että se olisi ollut mahdotonta, elleivät he olisi pitäneet sitä todellisena elämäntehtävänään. Monen sukupolven aikana taiteilijat kuvittelivat, että heidän palvomansa ja palvelemansa jumalat suoranaisesti innoittivat heitä taiteelliseen työskentelyyn. Heidän teoksensa samoin kuin perinnäinen uskontokin herättivät eloon tuon hartaan huolellisuuden ja kau-

KUOLLEIDEN KÄYTETTÄVÄKSI TARKOITETTUJA JALOKIVIKORISTEITA.

1 ja 3. Haukanpään muotoisia kaulaketjun solkia. 2. Pappi Hatiain koristeellinen rintalevy. 4. Prinsessa Khnumuitin aarteisiin kuuluva, kultalangoista punottu hautauskruunu, jonka koristekukkien terälehdet ovat siniset ja keskiosat karneoleja. 5. Kultaisia mehiläisiä ketjussa sekä kuningatar Aah-hotepin aarteisiin kuuluvan kaulaketjun palasia. 6. Kaksi haukkaa ja hopeaupotuksin koristeltu kultainen vyönsolki. Nämä jalokivikoristeet valmistettiin tavallisesti yksinomaan kuolleita varten ja siksi ne olivat varsin hentorakenteisia. Kuningatar Aah-hotep käytti kuitenkin omiaan jo eläessään. Suunnilleen kahdeksastoista dynastia.

neudenjanon, jota muinaisen Egyptin taideteokset kuvastavat.

Käsityöläisen palkkaa ei arvioitu ainoastaan rahana. Hänen palkkanaan oli ennen kaikkea vakaumus, että hänen taitonsa takasi hänelle itselleen saman kuolemattomuuden, jonka hän taideteoksia valmistaessaan hankki faraolle, tämän puolisolle sekä ylhäisille miehille ja naisille.

BABYLONIAN JA ASSYRIAN TAIDE

Jonkin aikaa sitten oli suorastaan muotina väittää Euroopan taiteen kehityksensä alussa saaneen vaikutteita yksinomaan Egyptistä. Perusteellisesti onkin todistettu, että Niilin laakson taide vaikutti taideteollisuuden kaikkiin myöhäisempiin haarautumiin, mutta sitä vastoin Euroopan taiteilijain ja taidetyöläisten kaldealaisilta edeltäjiltään saamia vaikutteita ei ole tunnustettu niin yleisesti kuin esteettinen oikeudenmukaisuus vaatisi.

Egypti vaikutti Babylonian ja Assyrian taiteeseen verraten myöhään ja epäsuorasti, sillä nuo vaikutteet kulkeutuivat Mesopotamiaan Palestiinan aramealaisten välityksellä. Siihen aikaan Mesopotamian taide oli jo ilmeisesti kehittynyt yksilölliseksi ja omalaatuiseksi, mikä aina edellyttää tietyssä ympäristössä asuvan rodun pitkällisiä ponnistuksia. Tutkiessamme mitä hyvänsä Kaldean taiteen vaihetta tai koulukuntaa, havaitsemme aina kiistämättömästi niiden taiteellisen yhtenäisyyden. Ja Kreikan varhaistaiteessa havaittavat vaikutteet osoittavat tämän taiteen kyenneen vaikuttamaan muihinkin kansoihin. Parthenonin friisi on vain uudenaikaistettu assyrialainen friisi, sen hirnahtelevat hevoset olisivat yhtä hyvin viihtyneet Assurbanipalin palatsin tallissa ja sen korkokuvat olisi voinut hakata myös Mosulin alabasteriin. Samoin on Euroopankin taideteollisuuden laita. Ja Eurooppaan tulviessaan Bysantin ja Marokon taide ammensi vain muinaisen Babylonian taideaarteistosta. Ja tosiaankaan ei myöhäisempinä aikoina ole keksitty ainoatakaan taiteellista menetelmää, joka ei jossakin määrin pohjautuisi johonkin babylonialaiseen perustyyppiin.

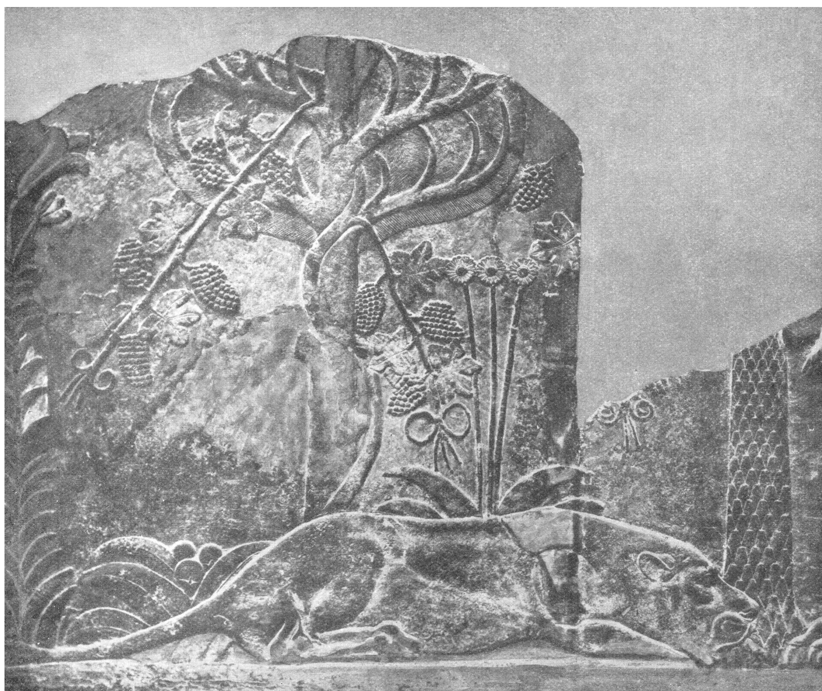

NOIN 2500 VUOTTA E. KR. SYNTYNYT MUOTOKUVAPATSAS.

Tämä kalkkikivihahmo esittää jotakuta sumeerien kuningasta tai pappia. Hän kuului johonkin noista epäseemiläisistä heimoista, jotka hallitsivat Lagashia noin 2500 vuotta e. Kr.

Babylonialaiset olivat taiteellisesti lahjakkaita, joskin perinnäistavat ankarasti kahlehtivat heidän mielikuvitustaan. Mutta ilmeistä on, etteivät he kreikkalaisten tavoin harjoittaneet taidetta taiteen itsensä vuoksi, vaan ihannoidakseen jumaliaan ja kuninkaitaan. Suurin piirtein katsoen Egyptin taide voitti heidän tuotteensa, mutta eräissä tapauksissa, niinkuin esimerkiksi korkokuvissa ja taiteellisen aiheen soveltamisessa käsiteollisuuden tuotteisiin, he lienevät voittaneet afrikkalaiset aikalaisensa, ja joskaan Mesopotamian kuvanveistotaide ei ole yhtä hienostunutta ja arvokasta kuin Egyptin, se on kuitenkin ainakin yhtä uskottavaa ja elävää.

Mutta rodun ylelliset tavat ehkäisivät onnettomasti Kaldean kuvanveistäjien kehitystä, sillä päin vastoin kuin kreikkalaiset he pitivät alastomuutta häpeällisenä. Tuon käsityksen on varmaankin alkuaan aiheuttanut paikallisen ilmaston vaihtele-

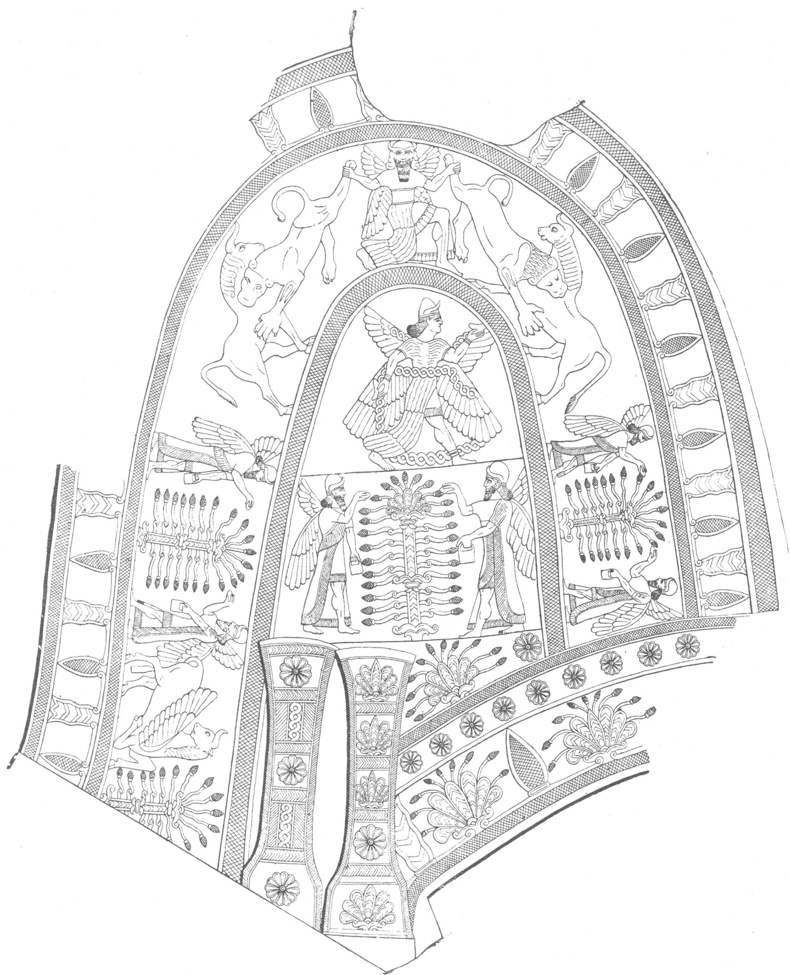

KORKOKUVA, JOKA ESITTÄÄ JÄNTEVÄÄ NAARASLEIJONAA.
Assyrian kuvanveistäjät osasivat paljon taitavammin kuvata eläimiä kuin ihmisiä ja kaikista eläimistä nähtävästi leijona, kuninkaan metsänriista, oli suosituin aiheena. Tässä Assurbanipalin palatsin korkokuvassa näemme yhden näistä ylhäisistä eläimistä puistomaisessa ympäristössä, jota lilja, rypäleitään nuokkuvan viiniköynnöksen kietoma puu, ryhmä kaunokkeja tai muita vastaavia kukkia sekä palmunrunko kuvastavat. Naarasleijona loikoilee laiskana kuin kissa, sen puoliso oli aikoinaan oikealla sen vastapäätä.

vaisuus, sillä purevat tuulet saattavat usein Mesopotamiassa seurata paahtavaa auringonpaistetta. Raskaat, komeat viitat ja vaipat, joihin kaldealaiset kietoutuivat, estivät alastomuuden kuvaamisen taiteessa, joten kuvanveistäjillä ei ollut tilaisuutta käsitellä kaikista aiheista jalointa, jumalaista ihmisruumista.

Ihmisruumiin anatominen tutkiminen on kaiken taiteellisen täydellistymisen edellytys ja sen puutteessa Babylonian kuvanveistäjät joutuivat liiankin usein kivitauluunsa rihvelillä piirtelevän koulupojan tavoin käsittelemään aiheitaan, ikään kuin ihminen olisi ollut ainoastaan vaateryhmä, johon sattumalta on kiinnitetty pää, käsivarret ja jalat. Heidän veistostensa vartalot ovat melkein aina kokoonlitistyneitä ja suhteettomia. Paljaiden ruumiinosien lihaksia ja hiuskoristuksia he sen sijaan liioittelivat. Kuninkaat ja papit muuttuvat herkulesmaisiksi urhoiksi ja heidän partojensa pedanttisen koristeellinen kähertely saa varmasti meidän aikamme parturin murehtien kaipaamaan menneeseen Niniveen ammattiaan harjoittamaan.

Mutta niin Kaldean kuin Assyriankin kuvanveistotaiteella oli taiteellisen merkityksensä ohella arvoa myös tietolähteenä. Palatsien muurien korkokuvasarjat olivat yhtä suuressa määrin aikakirjoja kuin taideteoksia. Kuvanveistäjä ikuisti aikansa poliittiset tapahtumat. Ihmisryhmiä tai juhlakulkueita käsitellessään hän saat-

ERÄÄN KUNINKAANVAIPAN YLÄOSAN VERTAUSKUVALLISIA KIRJAILUJA.
Korkokuvat osoittavat, että kuninkaiden vaipat koristeltiin huolellisesti. Koristekuviot lienevät olleet jonkinlaisia villapukuun kirjailtuja ompeleita paremminkin kuin rintahaarniskaan siselöityjä kuvioita. Tämän Nimrudista löytyneen vaipan toistuvana koristeaiheena on siivekkäiden hahmojen — pappien tai kenties paremminkin suojelushenkien — ympäröimä pyhä puu. Keskellä on parraton, siivekäs hahmo kalkki kädessä ja yläosassa heraldinen ryhmäkuva; polvistuva hahmo pitelee, sarvien koristama lakki päässään, takajaloista kahta leijonaa, jotka vuorostaan karkaavat härkien kimppuun. Kuvasarjoja kehystää lilja- ja käpyvyö ja alinna näemme kuninkaan kahden tikarin siselöidyt kahvat.

ERÄÄN PATSAAN YLÄOSA.

Tässä Hammurabin aikaisessa patsaassa näemme parrakkaan olennon, jonka yllä on paarrettu villapuku ja päässä nelisarvinen lakki. Hänen päänsä yläpuolella on kaksoistähden vertauskuva.

toi valaa niihin tietyn juhlallisen rytmin, mutta johtui kuitenkin valitettavasti käsittelemään tällaisia aiheita yksitoikkoisesti, niin että ne liiankin usein tekevät katsojaan monotonisen ja kaavamaisen vaikutuksen.

Taiteilijan käyttämä raaka-aine vaikuttaa poikkeuksetta hänen työnsä tuloksiin. Babylonian kuvanveistäjät veistivät kuvansa säännöllisesti tavattoman kovaan kiveen. Basaltti, dioriitti tai doleriitti olivat ainoat kivilajit, joita heillä oli käytettävänään. Mutta Assyriassa oli pehmeämpiä kivilajeja niinkuin esimerkiksi alabasteria ja kalkkikiveä. Lähellä Niniveä on runsain määrin alabasteria, johon Assyrian useimmat friisit on hakattu. Se on pehmeää kalsiumsulfaattia, jota kuitenkin on helppo kiillottaa. Tämä on syynä siihen, että korkokuvia on löytynyt suhteellisen vähän eteläiseltä alueelta, mutta sen sijaan erittäin runsaasti Assyrian raunioista. Raaka-aineen käsittelyn helppous houkutteli kuitenkin monesti kuvanveistäjän harhateille ja hänen friisinsä osoittavat useinkin samalla kertaa tavatonta käsittelyn kiinteyttä ja höllyyttä. Näyttää siltä kuin talttaa olisivat pidelleet samalla kertaa miehekkäät ja hätiköivät kädet. Alabasterin pehmeys houkutteli ja vaistomaisesti taiteilija johtui korostamaan ja liioittelemaan.

Kaikkien muinaisajan taiteilijain tavoin hän aloitti kasvojen sivukuvista ja suosi niitä erikoisesti melkeinpä loppuun asti. Jo varsin varhain hän yritti veistää irrallisia patsaita, mutta luopui pian yrityksestään. Korkokuvissa hän saavutti suurimmat voittonsa. Ne erosivat taustastaan niin vapain muodoin, että ne toisinaan muistuttivat irrallisia kuvanveistoksia, sillä taiteilija korosti usein heikoin uurtein kuvien ääriviivoja. Useimmiten kaikki kuvat veistettiin samaan pintatasoon, mikä tosin kohotti niiden arvokkuutta, mutta samalla teki ne yksitoikkoisiksi. Hän ei koskaan turvautunut taidekeinoihin, jotka eivät ottaneet taustaa huomioon, eikä turmellut aatteittensa ihmeellistä terävyyttä tarpeettomin lisäpinnoin. Perspektiivin ja lyhentymisen laeista hän oli ylhäisen tietämätön, mikä pelasti hänet tekemästä niiden renessanssin koulukuntien suurta erehdystä, jotka johtuivat korkokuvasta tuen kannattamiin patsaisiin.

Toisaalta taas kaupunkien ja palatsien portteja vartioivat, leijonia ja siivekkäitä härkiä esittävät jättiläispatsaat ovat korkokuvien ja irrallisten patsaiden välimuotoja. Ensi silmäyksellä ne näyttävät oikeilta patsailta, mutta katsellessamme niitä sivulta havaitsemme, että vain eläimen etuosa työntyy esiin lohkareesta, johon se on hakattu, sillä pehmeä alabasteri ei muuten olisi voinut kannattaa vartaloa. Niissä on viisi jalkaa, jotta neljä olisi aina näkyvissä. Assyrian kuvanveistäjät onnistuivat ylipäänsä paremmin eläimiä kuin ihmisiä esittävissä veistoksissaan. He näkivät eläimet sellaisina kuin ne todellisuudessa olivat ja osasivat työssään käyttää havaintojaan hyödykseen.

Babylonian kuvanveistotaide merkitsi Assyrian taiteilijoille samaa kuin Feidiaan ja Praksiteleen taide aleksandrialaisille ja kreikkalaisroomalaisille koulukunnille. Assyrialaiset saattoivat pehmeästä raaka-aineestaan muokata teoksensa monin verroin hienostuneemmiksi kuin kaldealaiset koskaan ja heidän luomuksissaan on suurin piirtein katsoen jonkinlaista siroutta.

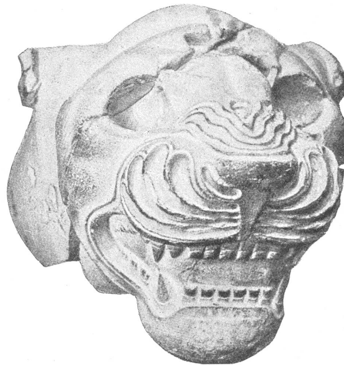
Mutta Babylonian varhaiset veistokset, kuten esimerkiksi Gudean, Lagashin käskynhaltijan kuuluisat patsaat, olivat luonnollisempia ja aidompia. Lyhyesti sanoen, Babylonian taiteilijat tutkivat ihmisruumiin anatomiaa, kun taas heidän assyrialaiset oppilaansa joko pyrkivät laiminlyömään sen tai korostivat sitä liioitellen.

Voimme tuskin sanoa itämaiden muinaisten kansojen harjoittaneen maalaustaidetta siinä mielessä kuin me tuon sanan käsitämme. Mutta he nauttivat hekumoiden värivaikutelmista ja käyttivät niitä runsaasti huoneitaan koristellessaan. Väriaineensa he saivat suurimmaksi osaksi eri maalajeista ja kasveista. Sininen ja keltainen olivat heidän lempivärejään. Sinistä he käyttivät värikkäissä taustoissa, jotka ovat Babylonian maalaus- ja emaljoimistaiteen hyvin luonteenomainen piirre, kun taas keltainen väri korosti hahmoja ja kuvioita. He käyttivät myös tummaa egyptinpunaista, mutta varsinaiset punaiset värit ovat Kaldean palatseissa yhtä harvinaisia kuin vihreätkin ja vain ani harvoin he korostivat teostensa yksityiskohtia mustan ja valkoisen vivahduksin, joiden melkein yliluonnollista vaikutusta meidän aikamme koristetaiteilijat perin taitavasti osaavat käyttää hyväkseen.

Muinaisen Mesopotamian maalaustaide oli puhtaasti koristeellista ja rajoittui yhteen ainoaan pintatasoon. Muinaisajan maalarit kieltäytyivät uuden taiteen kannattajien tavoin tyytymästä ainoastaan luonnon väreihin ja käyttivät niitä värejä, joiden he katsoivat parhaiten soveltuvan yleisiin, koristeellisiin kaavoihinsa. Niinpä esim. Khorsabadin ja Nimrudin muureissa näemme sinisiä härkiä ja aarnikotkia, keltaisia ihmisiä ja puita, sanalla sanoen samanlaisia luonnottomia värejä ja samanlaista sovinnaista tekniikkaa kuin eräissä äärimmäisen nykyaikaisissa seinäpapereissa ja ilmoitusjulisteissa. Sillä nykyaikainen taiteilija ammentaa tietoisesti tai tietämättään kaikki tehokeinonsa Mesopotamian ja Egyptin aarteistoista ja jokaisessa mainosseinässä näkemämme hämmästyttävät värivaikutukset ovat vain Niniven ja Memfiin ammoin sitten kuolleiden taiteilijain kaukaista perintöä sekä muotoineen että väreineen.

Joskin Mesopotamiassa on suoritettu laajoja kaivauksia ne eivät kuitenkaan ole saattaneet päivänvaloon kulta- ja hopea-aarteita, jollaisten löytyminen erityisen suuressa määrin on herättänyt mielenkiintoa Egyptin tutkimuksia kohtaan. On vaikea tajuta, miksi raunioista ei ole löytynyt niitä. Mutta Babylonian kultasepäntaiteesta voimme tietenkin saada varsin selvän käsityksen, jos tarkastelemme korkokuvien ihmishahmojen käyttämiä koruja. Niniven Sargonin palatsin perustuksista on löytynyt karneoli-, jaspis-, sardonyks- ja ametistikaulanauhojen jäännöksiä, joiden kivet on hiottu kaikkiin mahdollisiin muotoihin. Kuninkailla oli kaulanauhoja, joiden jokaisella kivellä oli oma vertauskuvallinen merkityksensä. Mutta jumalten ja hallitsijain tukevat rannerenkaat olivat säännöllisesti yksinkertaisia ja koristamattomia siitäkin huolimatta, että Assyrian kultasepät osasivat hyvin käsitellä kevyitä ja hienostuneita kuvioita. Hovin ylhäisten naisten kaulanauhat muovailtiin hienoista, puhallusputken avulla yhteen juotetuista kultaputkista, joita helmet ja valetut vaarnat erottivat toisistaan, ja löytyneiden kierremuottien perusteella voimme helposti keksiä Kaldean kultasepäntaiteen työskentelymenetelmät. Raskaan korvarenkaan tai jonkin muun korun aikaan saamiseksi valettiin sula metalli johonkin tällaiseen muottiin ja valmis esine viimeisteltiin piirtimellä tai siselöimistyökaluin.

Babylonian kultasepät käyttivät runsain määrin norsunluuta, helmiä ja helmiäistä, mutta Mesopotamian taidetyöläisten maineikkaimpia voittoja olivat kuitenkin nuo ihmeellisin kaiverruksin koristellut jalokivet, joita sieltä jo ylen runsaasti on löytynyt. Herodotos hämmästyi nähdessään Babylonin kaupungin kaikkien kansanluokkain yleisesti käyttävän leimasimia ja sinettejä.

RAIVOSTUNUT KALKKIKIVILEIJONA.

Tämä mahtava leijonanpää on hakattu kalkkikiveen, jota on Assyriassa, mutta ei Babyloniassa. Raaka-aineen Babylonian dioriittiin verraten pehmeä kokoomus auttoi Assyrian taiteilijoita käsittelemään vapaammin aiheitaan.

ASSYRIAN JA BABYLONIAN KUVANVEISTOTAIDETTA: PIENIÄ TERRAKOTTATEOKSIA.

Vasemmalta oikealle: Assurbanipalin palatsista löytynyt parrakasta assyrialaista pappia esittävä terrakottapatsas (korkeus noin 1 dm). Pienoispatsas, jolla on päähine päässään. Babylonialaisen demonin irvokkaasti doggia muistuttava pää, noin 1.3 dm korkea. Assurbanipalin lempikoiraa esittävä terrakottapatsas, 0.6 dm korkea. Viimeisenä kevyesti poltettu, noin desimetrin korkuinen assyrialainen pienoispatsas, joka esittää Dagon (Anu eli Oannes) jumalaa tai jotakuta hänen pappiaan. Tuo jumala oli puoleksi kala, puoleksi ihminen. Patsas on huokoista ja haurasta savea.

»Jokaisella babylonialaisella», hän sanoo, »oli oma sinettinsä». Se oli hänen henkilökohtainen vertauskuvansa, luonteenomainen nimimerkkinsä, jota oli mahdoton jäljitellä ja jolla hän saattoi leimata liikeasioissa käyttämänsä saviasiakirjat. Nuo sinetit kaiverrettiin kalkedoniin, kristalliin, jaspikseen, marmoriin, agaattiin, hematiittiin, basalttiin ja monenlaisiin muihin kiviin ja eräät merkit viittaavat siihen, että ne olivat yhtä paljon amuletteja kuin sinettejäkin, sillä niihin kaiverretut jumalien ja suojelushenkien kuvat muuttivat ne suojeleviksi esineiksi.

Ne hiottiin lieriömäisiksi, niin että niitä helposti voitiin vierittää pehmeän saven pinnalla, johon kirjeet, sopimukset ja muut asiakirjat kirjoitettiin. Niiden läpimitta oli tavallisesti 1—1.5 cm ja pituus 2—4 cm ja niitä kannettiin kaulassa tai ranteessa niiden lävitse pituussuuntaan pujotetusta nauhasta. Kuviot kaiverrettiin syviä. Aluksi ne hiottiin käsivintilällä, jota kierrettiin samoin kuin nykyaikaista puusepänkairaa. Mutta sittemmin, noin 700-luvulla e. Kr., alettiin käyttää sorvia tai ratasta, jossa oli pyörivä metallikärki. Tämän kärjen lävistyskyvyn vahvistamiseksi käytettiin smirgelijauhoa tai korunditomua, jota valmistettiin safiireista, ametisteista tai topaaseista. Nähtävästi käytettiin vain kahta kojetta, toista pyöreiden reikien kaivertamiseksi, toista suorien viivojen piirtämiseksi. Alkuperäistä menetelmää noudattaen kaiverretut varhaiset kuviot muistuttavat oudosti meidän aikamme maalarien suosimia, pieniä, nivelikkäitä mannekiineja. Toisin sanoen, työkalut kahlehtivat ankarasti muinaisen Kaldean piirtäjiä. Mutta kuta taitavammaksi hän kehittyi ja kuta enemmän hän alkoi luottaa itseensä, sitä parempia tulivat hänen tuotteensa, niin että ne melkein vetävät vertoja meidän aikamme parhaimmillekin kaiverruksille. Samalla kertaa työn suoritustavassa on jotakin kovaa ja kuivaa, kuviot on piirretty lyhyin, tihein piirtimeniskuin, niin että parhaissa kreikkalaisissa piirroksissa havaittava ranteen rytmillinen liikahtelu puuttuu niistä ilmeisesti kokonaan.

Mesopotamiassa oli eri kausina useita eri jalokivenhiomiskoulukuntia. Urin, Erekhin ja Akkadin koulukunnat ovat nähtävästi olleet varhaisimpia, kun taas pääkaupungit Babylon ja Ninive myöhemmin olivat kuuluisia sinettilieriöittensä

kauneudesta. Assyrian sinetit erotamme muista sineteistä niihin tavallisimmin kaiverretuista vertauskuvista, joita olivat salaperäinen puu, siivekäs pallo, kotkanpäinen jumala, sekä tavallisimpien henkilöhahmojen pukujen eroavaisuuksista.

Taiteelliset tiilet olivat Kaldean tyypillisin taiteenmuoto. Babylonia oli lasitetun tiilen kotimaa. Se ei ollut kiven, se oli saven maa, ja maalattu ja lasitettu savitiili oli kaunis ja kestävä koriste. Meidän aikamme parhaimmatkaan tuotteet eivät kykene voittamaan babylonialaisten tiilentekotaidon saavutuksia. Joenrantojen silputut kaislat tukivat savea, joka kostutettiin ja alustettiin jaloin suurissa, matalissa sammioissa. Sen jälkeen savi lyötiin melkein neliömäisiin muotteihin, joiden sivun pituus oli noin 4 dm ja paksuus 1—2.5 dm, ja poltettiin uunissa. Kun tiili asetettiin paikoilleen, käännettiin sivu, jossa oli rakennusmestarin merkki, alaspäin. Tiiliä, jotka aiottiin lasittaa, ei poltettu yhtä koviksi kuin tavalliset rakennustiilet, sillä muuten värit eivät olisi lasitettaessa imeytyneet kyllin syvälle niihin. Lasittamiseen käytettiin metalliainetta, lyijyoksidia, ja suosituimpia värejä olivat antimonihappoinen lyijysuola eli napolinkeltainen, tinaoksidista saatu valkoinen, kuparioksidista saatu siniväri, johon lisättiin lyijyä sulatuksen helpottamiseksi, ja kuparisuboksidista saatu punainen. Kuviot hahmoteltiin lasimassaan ja

ASSURBANIPALIN PALATSISTA LÖYTYNYT SISELÖITY PRONSSIMALJA.
Nimrudin läntisestä palatsista eli Assurnasirpalin palatsista löytyi kokonainen aarrekammio, joka oli täynnä kuvassa näkyvän kaltaisia pronssiastioita. Tämän maljan keskiosa on kukkamainen, sitä ympäröi kolme samakeskistä ympyrää, joissa kussakin on vapaasti hahmoteltuja eläimiä. Sisäkehässä on vuohia, ulkokehässä härkiä ja keskikehässä karjaa ja siivekkäitä aarnikotkia sekä yksin että leijonain ahdistamina. Maljan oikeassa reunassa on rengas, josta se voitiin ripustaa riippumaan. Se on teknillisesti erittäin onnistunut.

väritettiin sitten juoksevin emaljivärein. Värit sulautuivat tällöin massaan, niin että hieman karkeat ja räikeät emaljivärit himmenivät miellyttäviksi, niinkuin esimerkiksi Ishtarin portissa.

Tiilentekijä oli samalla kertaa yhteiskunnan kirjanpainaja ja verhoilija, sillä hänen polttamattomiin tiiliinsä ja savilevyihinsä uurrettiin kiilakirjoitusmerkein kuninkaan käskyt, pyhät kirjoitukset ja omistusoikeutta käsittelevät asiakirjat, vieläpä lainasitoumuksetkin, ja hänen uuneistaan tulivat myös palatsien ja temppelien muureja koristavat, ihanat tiilet.

Babylonian varhaisempi keramiikka on siroa, mutta koristamatonta. Yhdeksännen ja kymmenennen vuosisadan e. Kr. välillä alettiin vähitellen harrastaa saviastioiden koristamista. Mutta tämä harrastus ei kestänyt kauan. Kaldean ruukuntekijät alkoivat ilmeisesti halveksia raaka-ainettaan. Savea oli Mesopotamiassa liian runsaasti, se oli niin tavallista, ettei sitä nähtävästi pidetty enää sopivana raaka-aineena ylellisyysesineisiin tai esteettisiin tarkoituksiin.

Takomataidon babylonialaiset oppivat muilta kansoilta. He eivät nähtävästi käyttäneet paljonkaan pronssia ennen Akkadin hallitsijan Sargonin aikaa (noin 2800 e.Kr.) ja Tell-losta löytyneet vanhimmat työkalut ja aseet ovat Sinain niemimaan kuparia, johon ei ole lisätty lainkaan tinaa. Tätä metallia oli nimittäin hankittava vielä paljon kauempaa ja lähimmät löytöseudut, joiden runsaus saattoi tyydyttää suuren kysynnän, olivat idässä Etu- ja Taka-Intia ja lännessä Cornwall. Varsin mahdollista on, että British Museumin babylonialaisten huoneiden pronssiesineiden tina tuli monta tuhatta vuotta sitten Foinikian kautta Britanniasta Babyloniaan. Niniven pronssissa on keskimäärin noin 89 % kuparia. Sula metalli valettiin kivi- tai savimuotteihin, jollaisia on säilynyt meidän aikaamme asti.

Rautaa pidettiin aluksi jalona metallina, mutta myöhemmin, yhdeksännen ja kahdeksannen vuosisadan aikana e. Kr., siitä alettiin takoa kaikenlaisia työkaluja ja välineitä. Place löysi Khorsabadista kokonaisen huoneen, joka oli täynnä rautaesineitä, niinkuin esimerkiksi koukkuja, keksejä, ankkurinkettinkejä, kuokkia, kaksoiskuokkia, vasaroita ja auranvantaita. Retkikunnan seppä takoi osan niistä sirpeiksi, ruuveiksi ja muttereiksi. Esineet muodostivat rautaisen muurin, jonka kaivaminen esiin kesti kolme päivää ja joka painoi noin 160 tonnia. Kaldealaiset saivat rautansa alueelta, jota rajoittavat Musta meri, Kaukasia, Kaspian meri ja Kappadokian ylätasangot, kabylien maa. Pronssia käytettiin myöhemmin melkein yksinomaan erilaisiin koristeisiin.

Kaldean puusepät ja kirvesmiehet olivat erittäin taitavia. Ennen Sargonin päiviä lienee puuta säännöllisesti tuotettu vieraista maista. Seetriä saatiin Libanonin ja Amanuksen vuorilta ja muita puulajeja Elamista. Puu oli Babyloniassa kallisarvoista samoin kuin Egyptissäkin ja vuokralaiset veivät tavallisesti ovensa mukanaan vuokrakauden päättyessä niinkuin nykyisin vuokralaiset vievät huonekalunsa mennessään.

Profeetta Nahum mainitsee Niniven kauniit huonekalut, ja korkokuvat osoittavat kiistämättömästi, että hänen ylistyksellään oli oikeutuksensa. Valitettavasti mitään Tutankhamonin haudasta pelastuneihin sulokkaisiin ja hienosti koristeltuihin istuimiin ja leposijoihin verrattavia huonekaluja ei ole säilynyt eikä meillä menetyksessämme ole muuta lohtua kuin monet korkokuvissa näkyvät, kauniit esineet. Layard tosin löysi Niniven upeasta Assurbanipalin palatsista kuninkaan valtaistuimen jäännöksiä. Sen puupäällystys ja kädennojat olivat jo vuosisatoja sitten muuttuneet tomuksi, mutta pronssihelat ja applikatiokoristeet olivat vielä jäljellä. Edelliset esittävät eloisasti siivekkäiden suojelushenkien taistelua hirviöiden kanssa. Niniven työpajoissa ei suvaittu minkäänlaista hutiloimista. Huonekalujen eri osat yhdistettiin toisiinsa vaarnoin ja uurtein ja liitettiin huolellisesti kokoon.

Assyrian puusepät eivät suinkaan tyytyneet alituisesti jäljittelemään vanhoja aiheita. He suorastaan hekumoivat keksimällä erittäin monimutkaisia kuvioita ja norsunluu-, kulta- ja puolijalokiviupotuksia.

He pehmustivat tuolinsa asettaen värikkäitä pieluksia niiden istuinosiin. Heidän huonekalujensa mittasuhteet olivat tavallisesti kevyet ja hienostuneet eivätkä niiden metallihelat milloinkaan muuttaneet melkein ankaran yksinkertaisia huonekalutyyppejä raskaiksi. Heidän seetripuuistuimissaan hohti Afrikan kalseankeltainen, Egyptistä tuotettu ja Niilinlaakson taitavain leikkaajain veistämä norsunluu, jota Arabian jokien kulta ja säteilevät vuorikristallitähdet runsaasti koristivat. Ja jokaisen, joka rakastaa ja ihailee kaikkea kaunista ja sulokasta, minkä taiteilijan väkevä mielikuvitus on luonut, on pakostakin myötätuntoisesti muisteltava näitä ihmeellisiä taideteoksia, joissa taiteilijan ja käsityöläisen korkeimmat unelmat niin loistavasti toteutuivat, vaikkakin kiukkuinen Nahum paheksui niitä valitusvirsissään.

HEETTILÄISTEN KARKEMISH

Viime vuosina on osaksi kaivettu esiin muuan mahtava ja rikas kaupunki, jossa taide aikoinaan kukoisti ja jota suuret kuninkaat hallitsivat neljäntuhannen vuoden aikana. Seuraavien sivujen kuva-aineisto osoittaa kaivausten ihmeelliset tulokset. Kuuluisa arkeologi, joka on kirjoittanut tämän luvun, on itse monta vuotta johtanut näitä kaivauksia.

Jerablus on vähäinen arabialaiskylä, joka sijaitsee noin 125 km Alepposta pohjoiseen Eufratin oikeanpuoleisella rannalla jokseenkin niissä kohdin, missä Eufrat virtaa lähinnä Välimerta. Suunnitellessaan suurta rautatietä, jonka tarkoituksena oli yhdistää Bagdad Keski-Eurooppaan, saksalaiset rakennuttivat juuri tämän kylän kohdalle 900 metrin pituisen terässillan virran ylitse juniaan varten.

Meidän aikamme insinöörit jatkoivat tällöin kenties vaistomaisesti monen tuhannen vuoden perinnäistapaa. Sillä Jerablus on muinaisen Karkemishin kohdalla ja Karkemishiin synty ja suuruus johtuivat siitä, että muuan Eufratin yläjuoksun harvoista kahlauspaikoista helpotti idän ja lännen välistä yhteyttä Karkemishissä. Karkemishiin saapui karavaaneja, jotka toivat kauppatavaroita Mesopotamiasta, Persiasta ja Kurdistanista. Siellä ne kohtasivat Egyptin, Foinikian ja heettiläisten pohjoismaiden kauppiaat. Ja kaikkia näitä Karkemishin kuninkaat verottivat. Näin ollen on itsestään selvää, että kaupunki rikastui ja oli Pohjois-Syrian mahtavimpia valtioita.

Heettiläiset olivat alkuaan peräisin Vähästä-Aasiasta. He olivat paremminkin liittokunta kuin heimo, sillä heidän joukossaan oli kaukasialaisen rodun aineksia, mutta osa heistä puhui indoeurooppalaista kieltä, joka hämärästi muistutti kreikkaa, joten he epäilemättä olivat sukua Kreikan saarten vanhimmille asukkaille, joiden ansioksi luemme Kreetan ihmeellisen kulttuurin. Koko historiansa ajan heettiläiset olivat suureksi osaksi jakaantuneet itsenäisiin valtioihin, jotka usein olivat liitossa keskenään, mutta välistä myös sotivat toisiaan vastaan ja vasta loppuaikoinaan alistuivat yhden ainoan hallitsijan hallittaviksi. Jo neljännelläkolmatta vuosisadalla e. Kr. he olivat varmasti varsin sivistyneitä, sillä he perustivat Mesopotamiaan kauppasiirtokuntia, joiden aikakirjat osoittavat, että tässä järjestyneessä maassa vallitsivat ajanmukaiset liikemenetelmät ja kehittynyt oikeusjärjestelmä. Näihin aikoihin heettiläiset lienevät olleet Mesopotamian alamaisia, mutta joka tapauksessa historian lehti kääntyi ja heettiläisten sotainen luonne paljastui heidän noin vuonna 1750 e. Kr. hävittäessään ja ryöstäessään Babylonin kaupungin. Verraten kauan aikaisemmin Abraham oli jo tavannut Hebronissa heettiläisiä maanomistajia ja Esau mennyt naimisiin Hetin tyttären kanssa. Luultavasti jo jonkin aikaa ennen ryöstöretkeään Babyloniin heettiläiset olivat perustaneet lujan valtakunnan Pohjois-Syriaan ja järjestäneet valtakuntansa etuvartioston Karkemishiin Amanus-vuorten tuolle puolen.

Karkemish oli ollut olemassa jo kauan aikaisemminkin, joskin vain vaatimattomassa mittakaavassa. Se oli alkuaan vain vähäiselle, Eufratiin työntyvälle kalliokummulle rakennettu kylä. Tämä kumpu kasvoi yhä korkeammaksi monien sukupolvien polttamattomista savitiilistä rakennettujen talojen sirpaleiden kasaantuessa sen päälle ja aikanaan sen harjalle ilmestyi muurien suojaama linnoitus. Mutta karavaaniteiden liikenteen yhä lisääntyessä ja kaupungin merkityksen kasvaessa linnoitettu kukkula kävi liian pieneksi kansan tarpeita tyydyttääkseen. Taloja rakennettiin kukkulan juurella leviävälle tasangolle ja

HEETTILÄISTEN SOTAPÄÄLLIKKÖJEN JUHLAKULKUE.

Tämä on osa friisistä, jossa kuningas ja hänen poikansa tervehtivät voittoisaa armeijaansa. Toisessa kuvassa näemme kuninkaan perheineen. Kulmauksessa on leijonajalusta, josta patsaat puuttuvat. Friisin nurkkalohkareessa on salaperäisiä kirjoitusmerkkejä, joiden merkitystä emme vielä tiedä ja joista tämän luvun lopussa on selvempi kuva. Kivilaatoissa on matalia korkokuvia, jotka esittävät armeijan eri osastojen päälliköitä — vasemmanpuoleisten sotilaiden ryhti ja aseet muistuttavat melkein kreikkalaisia — kenties he olivatkin kaarialaisia. Muut pitkine vaippoineen muistuttavat sen sijaan enemmän assyrialaisia.

KARKEMISHIN PALATSIN YLPEITÄ SOTUREITA.
Uljaiden palatsien välisen aukean juhlakulkuemuuriin veistettyjen heettiläisten soturien arvokkuus tuo mieleemme Karkemishin muinaisen mahtavuuden. Muuri eroaa kaikista muista tähän asti löytyneistä siinä, että se ei ole maan tasassa, vaan runsaan metrin maan pintaa ylempänä yksinkertaisen, raskaan muurirakennelman varassa.

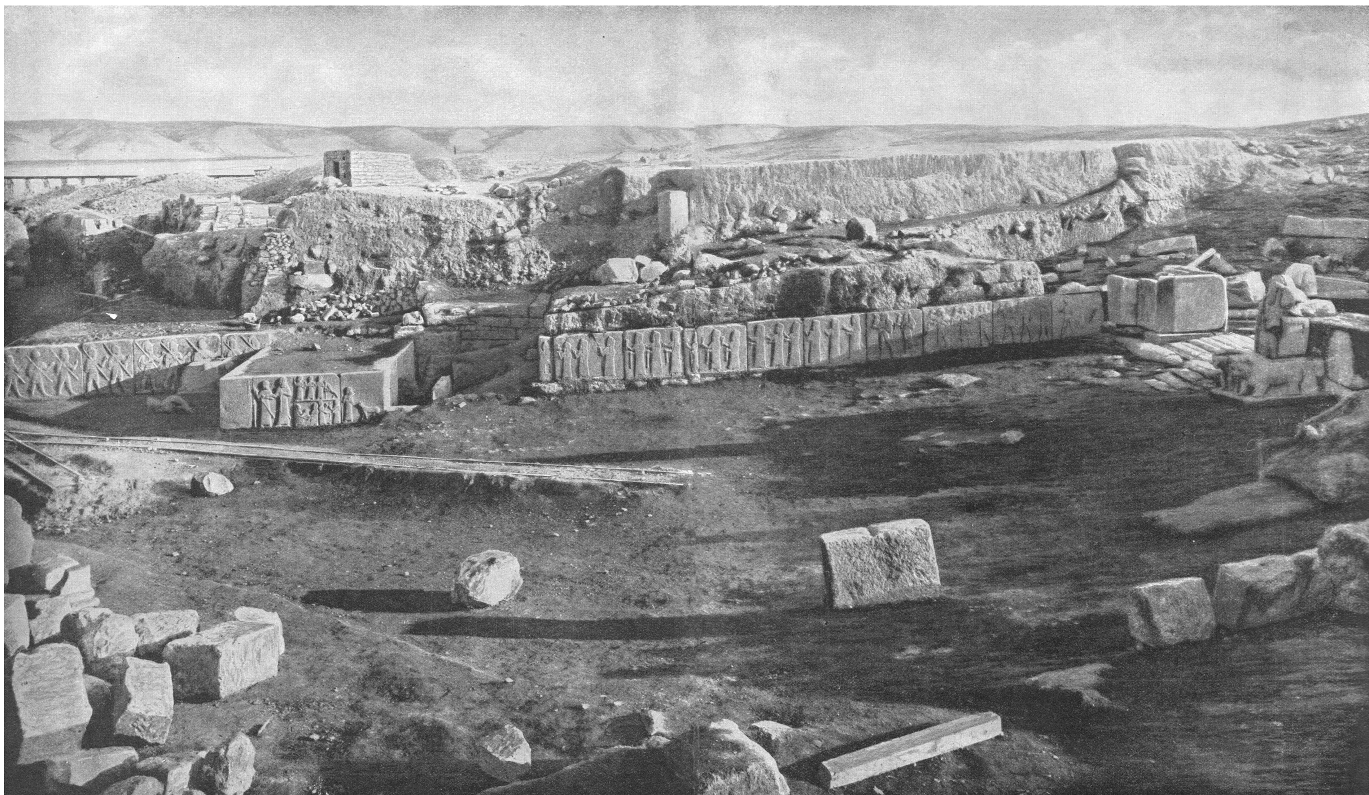
jonakin hyvinvoinnin kautena kaupungin hallitsija rakennutti uuden puolustuslinjan, joka sulki sisäänsä koko uuden kaupunginosan. Uuden varustuksen muodosti ulkohauta ja sen takana oleva noin 18 m korkea multavalli, jonka harjalla oli varsinainen muuri. Nämä varustukset sulkivat piiriinsä säännöttömän, jokseenkin soikionmuotoisen alueen, jonka pinta-ala oli suunnilleen 550 × 450 m.

Tästä oli seurauksena, että alkuperäinen kukkula muuttui ikään kuin linnoituksen torniksi. Niinpä kukkulan toisiinsa ahtautuneet vanhat talot revittiin ja niiden sijaan rakennettiin kuninkaanpalatsi, sotilaiden asunnot ja luultavasti myös jumalien temppeli. Vielä emme tiedä, milloin tämä muutos tapahtui. Se on saattanut tapahtua kohta vuoden 2000 jälkeen (e. Kr.) eli siis aivan toisen heettiläisen kauden alussa, jolloin Syrian pohjoisosien vaikutusvalta jälleen kasvoi. Mutta houkuttelevaa olisi myös arvailla toisen vuosituhannen keskivaihetta (e. Kr.), jolloin heettiläisten valtakunta kohosi valtansa huipulle.

Neljännentoista vuosisadan alussa Subbiluliuma, heettiläisten kantaheimon kuningas, jonka pääkaupunkina oli Kappadokian Boghaz-köi (Khatti), alisti valtaansa koko Vähän-

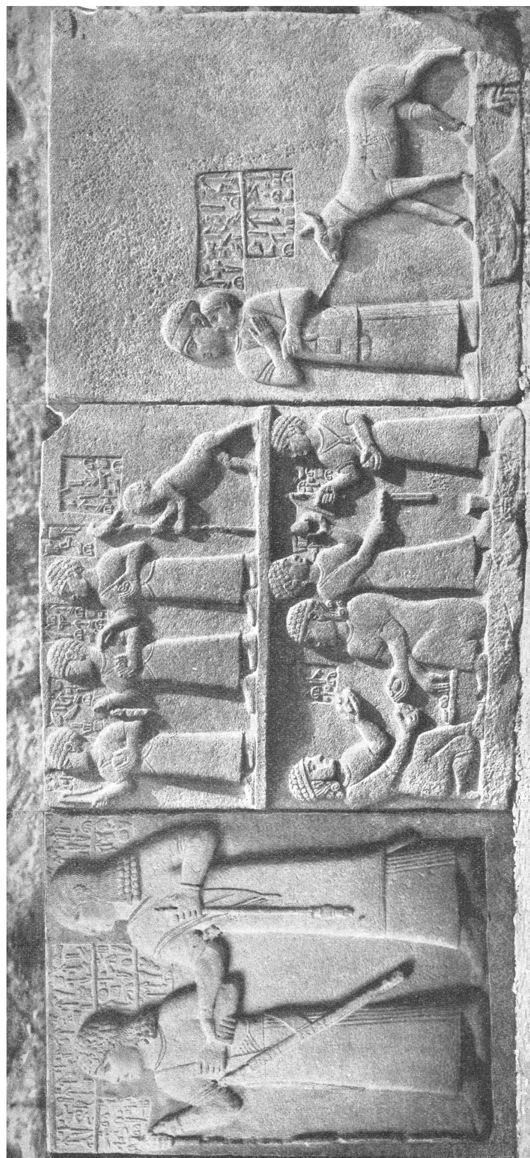

HEETTILÄISIÄ KEIHÄÄNHEITTÄJIÄ KILPINEEN.
Korkeihin, sulkatöyhtöisiin kypäreihinsä pukeutuneina nämä pitkän juhlakulkuemuurin sotilaat muistuttavat suuresti paria viidennen vuosisadan (e. Kr.) Ateenan sotilasta. Kummallakin on raskas keihäs kädessään. He marssivat palatsin ovea kohden, jossa muuri kääntyy ja kohtaus vaihtuu jälleen.

MUINOIN VÄRIKKÄITÄ JA VIELÄ KOLMENTUHANNEN VUODEN KULUTTUA AIVAN SELVIÄ KORKOKUVIA, JOTKA ESITTÄVÄT JUHLAKULKUETTA KARKEMISHIN LOISTON PÄIVINÄ.

Karkemishin suuren aukean toisella puolen on rakennus, jonka portti on kätketty kehämuurin avaraan syvennykseen. Sen seinissä ovat seudun ihmeellisimmät korkokuvat. Seuraavilla sivuilla on osia niistä, mutta tässä näemme, miten ne kokonaisuudessaan liittyvät toisiinsa. Vasemmalla marssivat »mahtavat johtajat» kotiinpalaavan armeijansa etunenässä ja heitä tervehtivät (tukipylvään etupuolella) kuningas, kruununprinssi ja muut lapset. Soittajat ovat pienessä syvennyksessä (varaportti). Kulmauksessa on jumalatar leijonavaltaistuimellaan ja hänen takanaan papit ja naispapit. Äärimmäisenä oikealla on pääportti ja sen ovenpielessä istuu ankara jumala. Korkokuvat olivat alkuaan värillisiä, mikä lienee tehnyt erittäin voimakkaan vaikutuksen ja vielä nytkin värien hävittyä tunnemme katselevamme todellista taideteosta.

HEETTILÄISTEN KUNINGAS TERVEHTII PERHEINEEN VOITTOISAA ARMEIJAANSA.

Miellyttävä kuvasarja, jossa näemme heettiläisten kuninkaan, kruununprinssin ja kuninkaan lasten astuvan palatsin porteista tervehtimään voittoisia joukkoja. Kaksiosaisen keskipinnan yläosassa näemme kuninkaan lasten astuvan juhlallisena juhlakulkueena, mutta alaosassa lapset ovat viattomasti ryhtyneet kuluttamaan aikaansa lapsellisin leikein. Viimeisenä taluttaa lapsenhoitaja sylilapsi käsivarrellaan jotakin lempieläintä, jonka nimi on kaiverrettu sen pään yläpuolelle.

Aasian ja Pohjois-Syrian. Hänen valloitusretkensä vei hänet Egyptin valtakunnan rajoille asti, ja koska hänen kunnianhimonsa oli hillitön, vallitsi tämän jälkeen heettiläisten kuninkaiden ja faraoiden välillä alituinen sotatila. Tämän pitkällisen voimainmittelyn tärkein tapaus oli Kadeshin valtava, mutta ratkaisematon taistelu (1289 e. Kr.). Sen tuloksena oli molempien puolten lopullinen uupuminen, ja heettiläisten valta oli jo sivuuttanut huippukohtansa, kun sota vihdoin päättyi noin vuonna 1271 e. Kr. liittosopimukseen. Noin seitsemänkymmentä vuotta myöhemmin Vähää-Aasiaa hätyyttivät maahan tunkeutuvat, voittoisat Kaakkois-Euroopan heimot. Boghazköin heikontunut valtakunta ei enää kyennyt vastustamaan niitä ja Kappadokian heettiläisten valta hävisi lopullisesti. Valloittajat tunkeutuivat Syriaan apunaan kaikkien sivuuttamiensa alueitten kansat, hävittivät matkansa varrella Karkemishin ja vasta Ramses III sai heidän voittokulkunsa pysähtymään itse Egyptin rajalle.

Ramseen voittama armeija ei suinkaan ollut tavallinen rosvojoukko. Sen muodostivat emigrantit, jotka menettämistään maista toivat mukanaan vaimonsa ja omaisuutensa jäännökset etsien itselleen uusia asuinsijoja. Pääsyn estyttyä

NELJÄ KOHTAA KARKEMISHIN PITKÄSTÄ VOITONFRIISISTÄ.

Voitonfriisissä näemme kuninkaan ja hänen perheensä takana soittajat (syvennyksessä) ja leijonavaltaistuimella istuvan jumalattaren. Hänen seurassaan on uhrilahjoja ja nauhoja kantavia naispappeja sekä gaselleja kantavia pappeja.

SIIVEKKÄITÄ JUMALIA, JOTKA SAAVAT LEIJONANKIN LEPÄÄMÄÄN LIIKAHTAMATTA.

Tässä rohkeasti veistetyssä korkokuvassa näemme heettiläisten kuun ja auringon jumalien seisovan leijonan selässä. Kuvan sisällys on ilmeisesti sanoja syvällisempi. Epäilemättä laatta esittää allegorisesti jotakin ikivanhaa käsitystä ihmissielusta, sillä heettiläiset olivat uskonnollista, joskin taikauskoista kansaa, niinkuin heidän aikakirjansa osoittavat.

vallisia olivat eräänlaiset laakeita viinilaseja (kenties itse asiassa lamppuja) muistuttavat, korkeajalkaiset pikarit, joiden perusteella tuota kautta on piloillaan sanottu »samppanjakaudeksi».

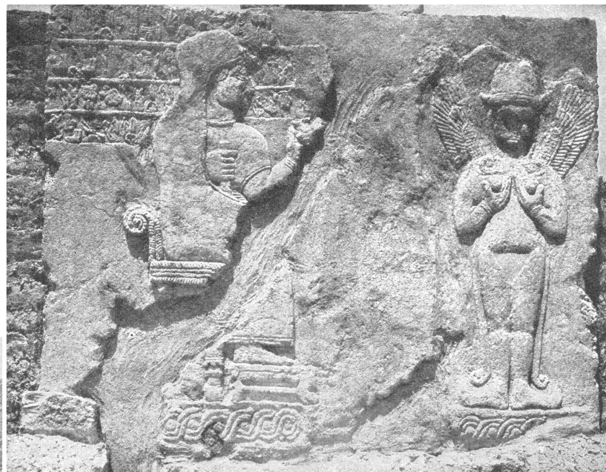
Sisemmän kaupungin muurit merkitsevät toista heettiläistä kautta. Maan puolella on, niinkuin jo mainitsimme, valtava multavalli, jonka harjalla on aikoinaan ollut muuri. Mutta virran puolella ei ollut multavallia ja muuri kohosi suoraan vedenrajasta. Sen alaosa oli jykevää kiveä, yläosa tiiltä. Näiden muurien rakentajat tavoittelivat jykevyyttä ja virranpuoleisessa muurissa on paasia, joiden koko on 4.5 × 1.4 m ja jotka muuraukseta on sovitettu niin tarkoin toisiinsa, ettei veitsenterä mahdu niiden väliin vielä tänäkään päivänä. Eteläinen portti on rakennettu samalla tavoin. Sen kohdalla muurien päät on rakennettu yksinäisistä paasista, jotka ovat yli 1.2 metrin korkuisia ja 1.8 m leveitä. Tämä portti oli vaikuttava. Kivileijonat vartioivat sitä ja niiden avoimet kidat ja paljastuneet hampaat varmaankin säikyttivät vihollista. Porttiholvin molemmin puolin kohosivat korkeat tornit. Kivetty tie, jonka kivilaattoihin on kulunut rattaanpyöräin raiteita, johti kolmen peräkkäisen kaksoisportin lävitse linnoitukseen johtavalle pääkadulle. Eräässä komerossa portin kohdalla oli valkoisesta marmorista hakattu jättiläispatsas, jonkun heettiläisen kuninkaan parrakas, turbaanipäinen hahmo.

Kahdennentoista vuosisadan valloittajat hävittivät, mikäli tiedämme, poikkeuksetta kaikki toisen kauden kaupungin rakennukset. Tuhkakerros peittää kurjia raunioita ja muutamat veistoksin koristellut kivet ovat säilyneet vain siksi, että niitä käytettiin uudelleen myöhäisempiin rakennuksiin. Tuon kauden hautaustapoja osoittaa parhaiten Amarna nimisessä seudussa, 15 km virtaa alaspäin oleva suuri hautapaikka, jonka alkuasukkaat ovat löytäneet ja ryöstäneet. Siellä

Niilin laaksoon he asettuivat asumaan viimeksi sivuuttamiinsa seutuihin. Filistealaiset asettuivat Etelä-Syriaan, ja pohjoiseen asettui muuan kansa, moskhoit eli kaskit, jotka, vaikkakaan eivät sekaantuneet Vähän-Aasian heettiläisiin, kuitenkin perivät heidän perinnäistapansa ja kulttuurinsa. He rakensivat uudelleen Karkemishin, joka tämän jälkeen esiintyy historiassa Pohjois-Syrian uuden »heettiläisvaltakunnan» pääkaupunkina.

Muistomerkit, jotka British Museumin lähettämä retkikunta vuosien 1911 ja 1920 välillä saattoi Jerabluksessa päivänvaloon, kuuluvat suurimmaksi osaksi tähän kaupungin historian viimeiseen vaiheeseen. Paikan esihistoriallisesta asutuksesta ei ole jäänyt paljonkaan jälkiä piiaseita ja saviastiain sirpaleita lukuunottamatta, joskin niitä voi löytyä enemmän kaivausten ehdittyä syvemmälle alkuperäisen kaupungin rauniokumpuihin. Niin sanoaksemme ensimmäisen heettiläisen kauden jäännöksiä ovat vanhimman linnoituksen kehämuuri, muutamat talot sen sisäpuolella ja niiden lattioiden alta löytyneet muutamat haudat kivisisusteisine arkkuineen, joissa ruumiit lepäävät pitkin pituuttaan aseensa vieressään ja saviastioita arkun nurkissa. Erikoisen ta-

on samanlaisia kiviarkkuja kuin edellisenkin kauden haudoissa ja niiden sisässä olevat ruumiit lepäävät samoin pitkin pituuttaan. Mutta arkkujen pronssiaseet ovat uutta tyyppiä, entiset »samppanjamaljat» ovat kokonaan hävinneet ja kauniisti sorvatut ja lasitetut saviastiat ovat paljon hienompaa tekoa kuin linnoituksen haudoista löytyneet.

KIVEEN HAKATTU KARKEMISHIN JUMALA.
Kuin voiton vertauskuvana seisoo Ishtarin alaston, siivekäs hahmo rintojaan pidellen Karkemishin suuren aukean voittokulkuefriisin jumalten keskellä.

SANKAREITA JA SOTAVAUNUJA.
Heettiläisten sotavaunut olivat muinaisen Egyptin kauhu, kunnes egyptiläiset itse oppivat tuottamaan maahansa hevosia ja käsittelemään niitä. Tässä näemme jousimiehen ja ajajan ryntäävän kaatuneen, seemiläisen näköisen vihollisen ylitse. Kuva liittyy samaan friisiin kuin ylempikin kuva.

Paljon suurempi kuilu erottaa toisen ja kolmannen heettiläiskauden. Kaivaukset ovat osoittaneet, että kansa, joka vuoden 1200 e. Kr. jälkeen rakensi uudelleen Karkemishin, erosi suuresti edeltäjistään. Ilmeistä on tosin, että se peri edeltäjäinsä kulttuurin, sillä kirjoittaessaan se käytti samoja hieroglyfejä, joita on kaikissa Vähän-Aasian muistomerkeissä, ja veistokset ja korut ovat heettiläisiä, joskin sen kuvanveistotaiteessa välistä havaitsemme assyrialaisia vaikutteita. Mutta se poltti vainajansa hautaamisen asemesta ja tämä on tärkeä tosiasia, sillä hautaustavat heijastavat kansojen uskonnollisia käsityksiä ja pysyvät aina vanhoillisina. Se käytti rautaa pronssin asemesta ja sen saviastiain muoto ja koristelu eroavat kokonaan kaikesta siitä, mikä Pohjois-Syriassa aikaisemmin oli ollut

HEETTILÄISTEN VALTAVAN JUMAL'MAAILMAN ELÄIMENPÄISIÄ JUMALIA.

British Museumin kaivaukset käsittivät vain varsin vähäisen osan kaupungin koko alueesta, mutta ainakin osaksi ne saattoivat päivänvaloon eräät kaupungin tärkeimmistä rakennuksista.

Virranpuoleisen muurin runsaasti korkokuvin koristellusta portista johti leveä tie linnan viertä pitkin uljaiden palatsien ympäröimälle suurelle aukealle. Eräs palatsi oli penkereittäin rakennettu kukkulan jyrkälle rinteelle ja peitti osaksi sen huipun. Leveät kiviportaat johtivat aukealta ylöspäin rakennuksen halki. Portaita reunustavat muurit olivat mustaa basalttia ja niihin oli hakattu rohkeita korkokuvia, jotka esittivät ylhäisiä jumalia ja heidän palvelijoitaan. Kunkin pengermän kohdalla portaissa oli ahtaanpuoleinen tasanne, joka voitiin sulkea jykevin kaksoisovin. Ovien yläosiin oli uurrettu kuninkuuden vertauskuva, siivekäs auringonkehrä. Näiden tasanteiden kulmissa basalttileijonat kannattelivat ylempää muuria katsellen uhmailevasti vierasta. Veisto-

käytännössä. Jokseenkin varmaa on, että tämä kansa saapui Vähän-Aasian lounaisosista sulauduttuaan siellä entiseen Boghaz-köin valtakuntaan.

Tulokkaat halusivat ilmeisesti pitää arvossa sekä omia perinnäistapojaan että Karkemishin muinaista suuruutta. He rakensivat kaupungin uudelleen entistä suuremmaksi. Uusia kaupunginosia syntyi entisten suojavarustusten ulkopuolelle ja niiden merkityksen kasvaessa nekin saivat vuorostaan suojakseen uuden, kivestä ja tiilistä rakennetun kaupunginmuurin, joka sulki piiriinsä noin 1.2 kilometrin pituisen ja 0.9 kilometrin levyisen säännöttömän alueen. Entinen hauta valleineen muutettiin sisemmäksi puolustuslinjaksi ja linna, jonka muurit kohosivat 30 m korkeammalle sen juurella olevaa palatsia, oli viimeisenä pakopaikkana mahdollisen katastrofin sattuessa.

Onneksi tämän kauden rakennukset ovat varsin hyvin säilyneet ja niiden perusteella olemme oppineet tuntemaan heettiläisten taiteen niin hyvin, että se olisi ollut mahdotonta, jos tutkimusaineistonamme olisivat olleet ainoastaan Vähän-Aasian rapautuneet kalliopiirrokset tai provinssikaupunkien kehnot veistokset. Uuden valtakunnan pääkaupunki saattoi käyttää apunaan kaikkein parhaita taiteilijoita eikä mitään menoja säästetty kaupunkia koristettaessa.

VILLIELÄINTEN VALTIAS.

Mytologinen kohtaus, jossa näemme villieläinten osoittavan kunnioitustaan jollekulle luontoa vallitsevalle jumalalle. Opettavaista on verrata näitä eläimiä lukuun »Babylonian ja Assyrian taide» liittyviin eläinten kuviin. Tässä ihmisen ja eläinten kuvaus osoittaa samaa taiteellista tasoa.

kuvakatkelmista on osa British Museumissa, jonne ne vietiin noin 50 vuotta sitten, muista on vain palasia entisillä paikoillaan. Itse portaat ovat kuitenkin jäljellä, tosin raunioina, mutta silti vaikuttavasti todistaen muinaisten heettiläisten ruhtinaitten loistonhaluista elämää.

Niiden oikealla puolen on vieläkin alkuperäisessä kunnossaan eräs seudun vaikuttavimmista muistomerkeistä, valtava kalkkikivipaasi. Sen korkokuvat esittävät auringon ja kuun jumalia, jotka seisovat heidän valtaansa vertauskuvallisesti esittävän leijonan selässä. Se ei koskaan ole ollut muurin osana, vaan se on jumalten kunniaksi pystytetty erillinen muistomerkki ja sen edessä on koverrettu basalttilohkare, johon hurskaat asettivat uhrinsa.

KAHDEN KILPAILEVAN HÄRÄN VÄLINEN KIIHKEÄ TAISTELU.
Seistessämme tasaisella kiveyksellä tai silein mukulakivin päällystetyllä pihalla, jota ihmisjalka ei ole tallannut kahteen ja puoleen tuhanteen vuoteen tulen ja sodan tuhottua Karkemishin, tuijotamme ääneti ja kauhistuen pitkiä korkokuvarivejä, niiden jumalia, taistelevia miehiä, villejä eläimiä ja kirjoituksia, jotka julistavat ammoin unohtuneitten kuninkaiden kunniaa.

SIIVEKÄS JA IHMISPÄINEN TARULEIJONA.
Heettiläiset kuvanveistäjät sovittelivat erittäin mielellään yhteen ihmisten ja eläinten hahmoja, mutta tämä korkokuva, jossa on sekä ihmisen että leijonan pää, on aivan omalaatuinen.

Sen takana on palatsin muuria vasten ammoin sitten hävinneen patsaan jalusta, kaksi basalttiin hakattua väkevää härkää. Niiden sarvet olivat luultavasti kullattua metallia ja niiden silmiin oli upotettu värillisiä kiviä tai lasia. Mutta kaikkien yksityiskohtien ja liikkeen ilmentämisen realistisuudesta huolimatta nämä veistokset osoittavat taiteellista hillintää ja ovat todellisia taideteoksia.

Portaiden vasemmalla puolen on palatsin sivurakennus, joka ulottuu kukkulan juurelle asti muodostaen aukean toisen sivun ja peittäen joenpuoleisen portin näkyvistä. Koko tuo tietä rajoittava pitkä muuri oli täynnä korkokuvia. Veistetyt kivet olivat vuoroin sinimustaa basalttia, vuoroin valkoista kalkkikiveä niinkuin usein heettiläisten rakennuksissa. Alkuaan basalttia oli vielä paranneltu värein, samoin kuin egyptiläisetkin korostivat graniittiveistostensa yksityiskohtia, ja marmorikipsillä sivelty kalkkikivi oli voimakkaasti maalattu. Tuo suuri friisi luonnollisen kokoisine kuvioineen, joiden muotoja itämaiden terävät valot ja varjot korostivat kalkkikiven vaaleiden värien ollessa basalttilevyjen synkem-

KIVIHÄRKIÄ KARKEMISHIN PALATSIN EDUSTALLA.
Kuun ja auringon jumalia esittävän korkokuvan edessä on kaksi väkevää ja kärsivällistä härkää, jotka kannattavat välissään jonkin patsaan jalustaa. Hiram, kuningas Salomon foinikialainen asiantuntija, käytti kenties jotakin tällaista teosta esikuvanaan suunnitellessaan »kahdentoista härän kannattaman kuparimeren». Näiden härkien rohkeat ääriviivat tuovat välittömästi mieleen »Mesopotamian leijonan», jonka kuva liittyy lukuun »Suuri Babylon» ja joka luultavasti oli babylonialaisten sodassa valloittama heettiläinen voitonmerkki.

pien värisävyjen vastakohtana, lienee tehnyt tavattoman voimakkaan vaikutuksen katsojaan. Friisi on jatkuva kuvasarja, joka esittää heettiläisten voittoisan armeijan paluuta taistelusta. Sotavaunut ajavat yli seemiläisten vihollisten kaatuneitten ruumiiden, jalkamiehet kantavat katkottuja päitä keihäs olallaan, kaikki marssivat portaita kohden ja siellä juhlakulkueen etunenässä ovat kaupungin suurimmat jumalat. Friisin keskellä on sotaretkeä kuvaileva, pitkä hieroglyfikirjoitus.

Heettiläisten kirjoitusten tulkitseminen on nykyisen arkeologian vaikeimpia tehtäviä. Saksalaiset ja muut tutkijat ovat Boghaz-köistä, entisestä pohjoisesta pääkaupungista, kaivaneet esiin suuren määrän savitauluja, joista eräissä on babylonialaista kirjoitusta, toisissa taas kiilakirjoitusta, mutta heettiläisten kieltä. Ne sisältävät viidennentoista ja kolmannentoista vuosisadan välisen ajan (e. Kr.) valtiolliset asiakirjat ja niistä emme ainoastaan ole saaneet mitä arvokkaimpia tietoja Vähän-Aasian historiasta, vaan ne ovat myöskin heettiläisten kielen tutkimuksen perustana. Mutta hieroglyfikirjoitus on ja valitettavasti pysyykin vielä arvoituksena, jonka ratkaisemiseksi meidän on löydettävä uusi Rosetten kivi. Monet ovat yrittäneet tämän ihmeellisen kuvakirjoituksen tulkitsemista ja professori Sayce on esittänyt siitä johdonmukaisimman ja vakuuttavimman teorian, mutta varmasti ei kukaan vielä ole kyennyt todistamaan mitään. Niinpä Pitkän muurin kivilaatan historiallinen asiakirja on yhä vielä meille arvoitus, mutta viimeinen rivi ainakin osoittaa sen kertovan voitosta, sillä sen katkaistut päät ja kädet kertovat kaunopuheisesti, miten vihollisia kohdeltiin.

Pitkän muurin päähän, jossa toinen katu yhtyy aukeaan, on muurin kulmauksen kohdalle upo-

tettu maahan basalttinen puolikartio varjelemaan muuria liian läheltä ajavilta vaununpyöriltä — huvittavan nykyaikainen piirre!

Pitkän muurin takana on muuan mielenkiintoisimpia Karkemishista tähän mennessä löytyneitä rakennuksia, sillä palatsin tässä sivurakennuksessa on pieni pyhäkkö eli »kuninkaan kappeli». Koko alue jakautuu kahteen suorakulmaiseen pihaan, joista toinen on tasoittamattomista kivistä rakennettu toista korkeammaksi. Alapihan molemmin puolin on varastosuojia tai papinhuoneita ja pihaan pääsemme sekä kadun puolelta että portaista erikoisesta ovesta. Pihan kolmas sivu taas on avoin ja sitä rajoittavat vain yläpihaan johtavat portaat. Yläpihan äärimmäisessä päässä on varsinainen pyhäkkö, jonka julkisivu on pihan puolella. Sen muurien alaosat rakennettiin yksinkertaisista kalkkikivipaasista, mutta yläosat ovat vaaleansinistä, lasitettua tiiltä, jota valkoiset ja keltaiset kaunokit koristavat. Ovenpielet ovat basalttia ja niissä on pitkiä hieroglyfikirjoituksia. Rakennuksen sisässä on neliömäinen, aivan pieni ja koristamaton kammio. Yläpihan keskellä, vastapäätä pyhäkön ovea, on suuri, kahden härän kannattama, basalttinen pesuallas. Sen takana on pihan nurkassa muokkaamattomasta kivestä ja mullasta rakennetun polttouhrialttarin jäännöksiä. Alttarilla oli vielä tuhkaa ja eläinten luita paksuina kerroksina, kun se kaivettiin esiin. Koko rakennus, joka luultavasti rakennettiin vuosien 1100 ja 950 välillä e. Kr., muistuttaa hämmästyttävästi temppeliä, jonka foinikialaiset arkkitehdit hieman myöhemmin rakensivat Salomolle. Juutalaisen temppelin jakautuminen pihoihin, esipihaa ympäröivät kammiot, neliömäinen koruton »kaikkein pyhin», kahdentoista härän kannattama »kuparimeri» ja polttouhrialttarin asema, kaikilla niillä on vastineensa Karkemishissa ja koko temppeli saattaa varsin hyvin olla tämän pohjoisen esikuvan heijastus. Tyroon kuningas Hiram, joka toimitti rakennusmestarit Jerusalemiin, oli varsin läheisissä suhteissa moskhien eli kaskien valtakuntaan Karke-

KOTKANPÄISIÄ SUOJELUSHENKIÄ.

Hahmot esittävät olentoja, jotka lähinnä muistuttavat Kreikan mytologian aarnikotkia. Nämä ovat oikeastaan itämaisia vertauskuvia. Tästä voimme päätellä kreikkalaisten lainanneen tämän myytillisen olentonsa heettiläisiltä Vähän-Aasian kansojen välityksellä, jotka luultavasti ovat perineet haukanpäiset olentonsa heettiläisiltä edeltäjiltään. Heettiläiset puolestaan saivat vaikutteita assyrialaisilta.

HEETTILÄISEN KUVANVEISTOTAITEEN HARVINAISIA NÄYTTEITÄ.

Nämä katkelmat esittävät kenties kuninkaita, jotka aikoinaan hallitsivat Karkemishia ja nyt oleskelevat kuolleitten asumuksissa. Heidän hienosti käherretyt partansa osoittavat heidän olleen merkkimiehiä.

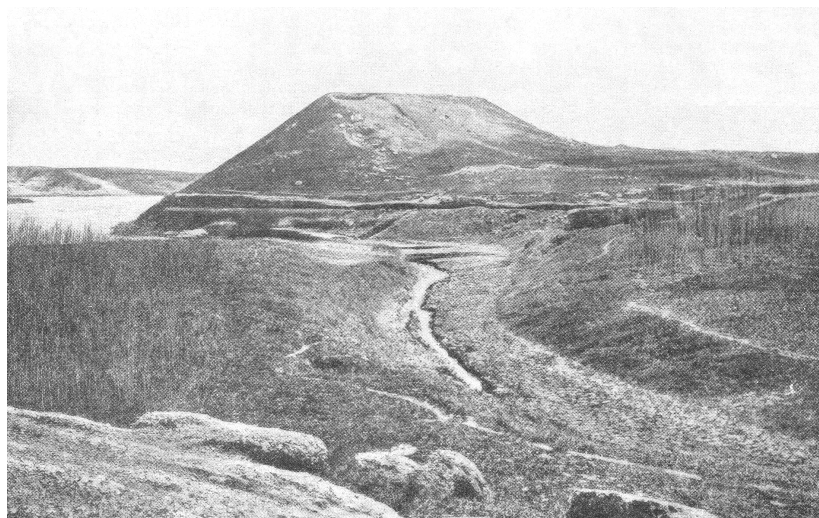
KARKEMISHISTA LÖYTYNYT LEIJONAVALTAISTUIN.

Kuvissa näemme heettiläisten jumalten istuvan leijonavaltaistuimilla niin usein, että näillä eläimillä lienee ollut jokin erikoinen uskonnollinen merkitys. Kuvassa näemme tyhjän leijonajalustan.

MEIDÄN AIKAMME TYÖMIEHIÄ KARKEMISHIN MUINAISEN MUURIN HARJALLA.

Mikään ei ole arkeologille liian mitätöntä tai näennäisesti vähäpätöistä, sillä kaikilla pikkuseikoillakin saattaa olla oma tarinansa kerrottavanaan. Tässä näemme pienen osan hautautuneesta juhlakulkuemuurista (edellä on jo ollut lähikuvia siitä), joka juuri on kaivettu esiin oltuaan kauan hukassa maailmalta. Heettiläisten vuosisataiset muistot ympäröivät sitä ja tänne on kerääntynyt mittaamattomin määrin aineistoa, joka kertoo unohtuneista valtakunnista, uskonnoista, sodista ja kansainvaelluksista.

EUFRATIN RANTAKUKKULA, JOKA AIKOINAAN ON OLLUT KARKEMISHIN MAHTAVA KAUPUNKI.

Monien valtakuntien, dynastiain ja kulttuurien jäännöksiä on kaivettu esiin Jerabluksen kummusta — assyrialainen linnoitus, kreikkalaisia muinaisjäännöksiä ja roomalaisen sotilasleirin muurit. Mutta inhimillisesti ja arkeologisesti kiinnostavimpia ovat kuitenkin ne rauniot, jotka kertovat ajasta, jolloin kukkula oli kukoistava ja mahtava kaupunki, kuninkaiden asuinsija ja suuren valtakunnan keskuspaikka. Raamattu on meille kertonut tuon kaupungin ja siinä asuneen kansan nimet — se oli heettiläisten Karkemish.

mishissa ja Foinikian taide, jossa aina voi havaita vieraita vaikutteita, oli varsin suuressa määrin riippuvainen heettiläisten omalaatuisista teoksista.

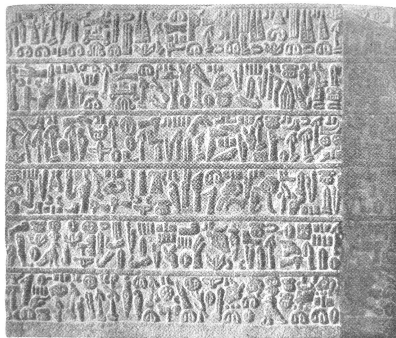

ELOISA HEETTILÄINEN UHRIKOHTAUS.
Tämä korkokuva esittää nuoren leijonan uhraamista Teshub-jumalalle, joka pitelee kirvestä koholla kädessään (vasemmalla). Hän oli antropomorfinen jumala, koska hän nähtävästi itse ottaa vilkkaasti osaa juhlamenoihin.

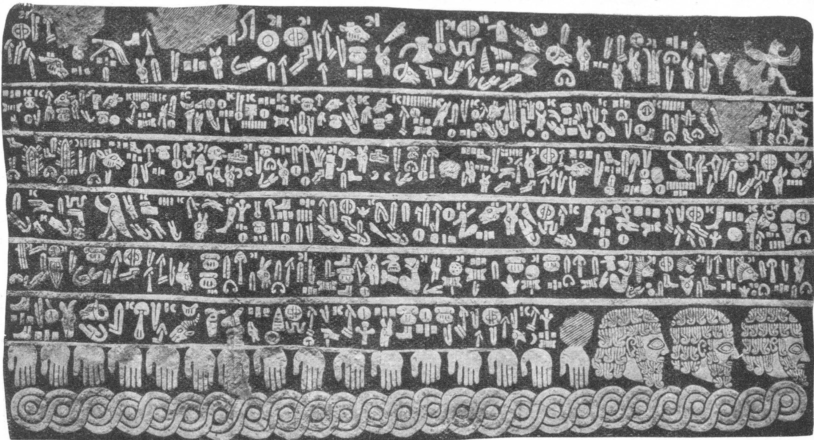
Aukean toisella puolen, vastapäätä portaita, on toinen suuri rakennus, josta tähän asti on kaivettu esiin tuskin muuta kuin julkisivu. Se on täynnä metrinkorkuisia korkokuvia. Aukeanpuoleisissa korkokuvissa näemme ihmeellisenä sekamelskana salaperäisiä olentoja ja kohtauksia, joiden merkitystä ja tarkoitusta emme tiedä. Mutta vastapäätä temppeliä rakennuksessa on pitkä syvennys, joka johtaa sen pääportille, ja syvennyksen seinämissä on eräitä Karkemishin kaikkein tärkeimpiä ja parhaiten säilyneitä korkokuvia, jotka yhtenäisenä kuvasarjana esittävät voittoisan armeijan onnellista kotiinpaluuta. Jalkamiesten varustukset ja heidän kypäräinsä töyhdöt muistuttavat muinaisten kreikkalaisten aseistusta ja ovat luultavasti »kaarialaista» alkuperää. Heiltä nimittäin kreikkalaisetkin sanoivat saaneensa omat aseensa. He lähestyvät porttia ja heidän johtajinaan on neljä päällikköä, joiden erilaiset varustukset, raskaat keihäät ja keveät peitset, jouset, miekat ja nuijat, edustavat eri aselajeja. Ylipäällikön kädessä on öljypuun oksa. Erään tukipylvään kulmassa on pitkä hieroglyfikirjoitus ja sen etupuolella näemme kuninkaan astuvan perheineen tervehtimään joukkojaan. Kuvanveistäjä suo meidän tutustua niin

KIRJOITUSTEN KORISTAMA BASALTTIALTTARI.
Pienet kirjoitusmerkit ovat omituisen välittömiä, ikään kuin luonnosmaisia. Niiden merkitys on vielä epävarma, sillä vaikka monet tutkijat ovat yrittäneet selvittää niitä, kenellekään heistä ei tehtävä ole vielä onnistunut.

KIRJOITUSMERKKEJÄ HEETTILÄISEN PALATSIN OVENPIELESSÄ.
Seuraavan sivun kuva on valokuvattu alkutekstin paperijäljennöksestä. Tässä ovenpielessä, joka on mustaa basalttia ja joka myöhemmin on otettu uudelleen käytäntöön ja upotettu kivilattiaan, näemme nuo ihmeelliset merkit sellaisina kuin ne todellisuudessa ovat.

IHMEELLINEN VOITTOKIRJOITUS.
Viimeisen rivin katkaistut päät ja kädet kertovat kaunopuheisesti, että tämä heettiläinen kirjoitus kertoo voitosta. Näiden kirjoitusten tulkitseminen on meidän aikamme arkeologian arvoituksia, jonka ratkaisemiseksi kaipaamme uutta Rosetten kiveä. Monet ovat turhaan yrittäneet selvittää tätä omituisen sekavaa kuvakirjoitusta ja juhlakulkuemuuriin kirjoitetut aikakirjat ovat yhä vielä hämärän peitossa.

kuninkaaseen kuin hänen poikaansakin (kunkin henkilön kohdalle on huolellisesti merkitty hänen nimensä ja arvonimensä), mutta sitä paitsi hän on heidän taakseen sijoittanut myös kuninkaan lapset. Vanhemmat heistä astelevat aivan rauhallisesti juhlakulkueen mukana siitä huolimatta pidellen uskollisesti leikkikalujaan kädessä, kun taas toiset aivan julkisesti leikkivät alempana hyrrineen ja luunappuloineen. Heidän takanaan on lapsenhoitaja, joka sylilapsi käsivarrellaan taluttaa köydestä lapsen lempieläintä.

Tässä kohden portaat katkaisevat kuvasarjan, mutta niiden sivuseinässä on vielä veistetty paasi, joka esittää soittokuntaa, tietenkin marssijoista erillään. Sen jälkeen on seinässä leijonavaltaistuimella istuva jumalatar ja hänen takanaan pitkä rivi naispappeja, jotka kantavat käsissään viiniä, viljaa ja pyhiä nauhasiteitä, sekä temppelin palvelijoita, jotka kantavat uhrigaselleja. Syvennyksen takaseinässä, pääoven kohdalla on useita sotilaita, kaupungin vartiosto, joka ryntää tervehtimään tovereitaan. Ovenpielessä, kirjoitusten kohdalla istuu valtava, musta kivijumala leijonavaltaistuimellaan. Taiteilijan on onnistunut vaikuttavasti valaa tuohon kömpelöön, kyykistyvään hahmoon rajua voimaa.

Itse rakennuksesta on kaivettu esiin vain kaksoisportit, vartijain kammiot ja veistoksin koristeltu sisäpiha. Tiedämme, että ulkomuurin tiilit veistokuvien yläpuolella oli verhottu seetripuupäällystyksellä (»Libanonin metsistä») ja että ovi oli pronssihelaista seetripuuta, mutta rakennuksen sisäosista emme tiedä mitään.

Muutamia kaupungin viimeisten päivien aikaisia yksityistaloja on kuitenkin kaivettu esiin ulkokaupungissa ja ne valaisevat erittäin kiinnostavasti kansan elämää. Niistä parhaiten säilynyt kertoi myös draamallisesti eräästä tunnetusta historiallisesta tapauksesta. Se oli suuri huvila, jonka pääovelle johtivat portaat ja jossa oli vähäinen, ristikkoikkunainen pylväskäytävä, niin että se huvittavasti muistutti nykyisiä esikaupunkitaloja. Siinä oli suuria huoneita keskellä olevan pihan puolella, portaat johtivat yläkerrokseen ja niiden vieressä oli pitkä, eteistä muistuttava käytävä sekä vähäinen komero portaitten käänteen alla.

Tuli oli hävittänyt talon ja sen rauniot olivat täynnä nuolenkärkiä ja särkyneitä aseita, jotka osoittivat, että raju taistelu oli riehunut huoneesta huoneeseen taloa hävitettäessä. Tuhasta löytyneiden esineiden joukossa oli savitaulu, jossa oli assyrialainen kirjoitus, Egyptin jumalten pronssi-

KIRJURI ANIN SIELUN VIIMEINEN JA VAIKEIN KOETUS.

Päästyään vahingoittumattomana lännen erämaan ja sen kauhujen halki oman kuolemankirjansa sisältämäin lukuisten maagillisten loitsujen ansiosta kirjuri Ani saapui Osiriksen kammottavaan tuomiosaliin. Hän on jo todistanut vanhurskautensa kahdelleviidettä lautamiehelle ja odottaa nyt vaimoineen nöyrästi kumartuen ratkaisevaa tuomiota. Heidän edessään näemme vaa'an, jossa shakaalinpäinen Anubis punnitsee Anin sydäntä, totuuden sulka punnuksenaan ibiksenpäisen Totin ruo'ollaan kirjoittaessa muistiin Anubiksen ilmoituksen. Totin takana ryömii lopulta maassa kammottava Amemit, sielujensyöjä, joka samanaikaisesti on krokodiili, leijona ja virtahevonen ja joka ahmaisee Anin sydämen, jos punnitsemisen tulos on epäsuotuisa. Vaa'an asteikolla istuu Totin paviaani. Vainajan sielu ihmispäisen haukan hahmossa sekä hänen kohtalonsa ja naisjumalat Meskhenet ja Rennet seuraavat jännittyneinä tapausten kehitystä. Ylhäällä näemme Heliopoliin jumalat, jotka lukuisina ovat kokoontuneet toimimaan valamiehistönä tuomiota julistettaessa.

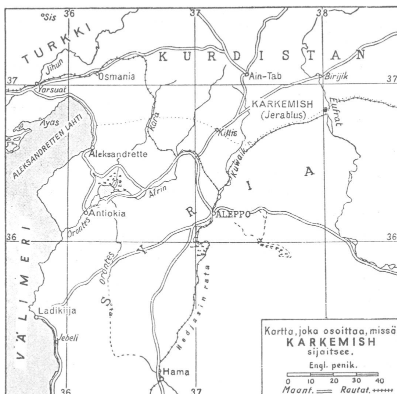
SUORIUDUTTUAAN ONNELLISESTI KOKEESTA ANI JOUTUI OSIRIIN ETEEN.

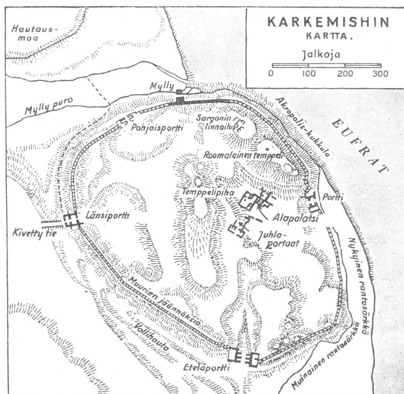
Koe on kestetty — vaakakupit ovat tasapainossa, totuus ei paina ylös sitä, jossa sydän on. Anubis ilmoittaa tämän ja Tot todistaa Anin viettäneen maan päällä puhdasta, hurskasta elämää. Horus, Osiriin haukanpäinen poika, tarttuu sitten Anin käteen ja vie halliin, jossa hänen isänsä istuu valtaistuimella hautaa muistuttavassa temppelissä, ympärillään pyhät käärmeet ja molempien Mati-jumalattarien osoittaessa hänelle kunnioitustaan, Isis hänen vasemmalla, Neftys oikealla puolellaan; kädessä hänellä on koukku, varsta ja valtikka, korkeimman vallan tunnusmerkit, ja hänen edessään seisoo lootuskukassa Horuksen neljä poikaa, jotka vartioivat vainajan sisälmyksiä. Kun syyttömäksi julistettu sielu on esitetty Horukselle, se lankeaa polvilleen jumalan kasvojen eteen ja ojentaa tälle mukanaan elävien maasta tuomansa lahjat, vakuuttaen yhä koko ajan viattomuuttaan ja sanellen viimeisiä rukouksiaan. Mutta nyt ei ole enää mitään pelon syytä, sillä vaarallinen koe on kestetty: Osiris lausuu tervetulleeksi sielun, josta tulee »henkiruumis» (Sahu) ja joka vaeltaa edelleen tullakseen esitellyksi eri jumalille paratiisissa, jonka riemuja hän nyt saa iäti nauttia.

patsaita, sormus, jossa oli Psammetikos I:n nimimerkki, sekä saveen painettu sinetti, jossa oli farao Nekon nimi.

Tällainen oli kokonaisuudessaan kaupungin viimeisten päivien tarina. Sen hallitsijat, Assyrian vasallit, olivat kauan punoneet juonia Egyptin kuninkaiden kanssa ja lopulta nousseet julkikapinaan egyptiläisten sotajoukkojen tukemina, mistä oli seurauksena vain heidän perikatonsa. Taistelu, jonka aikana tulipalo hävitti tämän talon ja koko kaupungin, tapahtui vuonna 604 e. Kr., jolloin farao Neko taisteli Nebukadnesarin kanssa Eufratin varrella sijaitsevassa Karkemishissa, niinkuin profeetta Jesaja kertoo.

Arkeologia on opettanut meille, ettei Euroopan historia ala Ateenan kukoistuskaudesta, ja että sen juuret ovat Kreikkaa ja Italiaa syvemmällä. Seuratessamme egyptiläisten, babylonialaisten, heettiläisten ja muiden kansojen jälkiä, kansojen, jotka vielä sata vuotta sitten olivat meistä vain kaukaisen ja salaperäisen barbaarisuuden vertauskuvia, emme tyydytä ainoastaan tyhjää uteliaisuuttamme, vaan keräämme niitä historiallisia tietoja, joiden valossa vain voimme toivoa ymmärtävämme oman aikamme alkuperän ja kehityksen. Nämä Hetin lapset, jotka ajallisesti ja paikallisesti ovat niin kaukana meistä, olivat kuitenkin meidän esivanhempiamme ja vaikuttivat meidän kehitykseemme. Tähän mennessä tiedämme vain vähän heistä. Maailmansota ja sen seuraukset ovat murheellisesti keskeyttäneet Karkemishin kaivaukset. Mutta rauhan palattua jälleen Etu-Aasiaan meidän on tieteen ja esivanhempiamme kohtaan tuntemamme kunnioituksen nimessä aloitettava uudelleen työt, jotka jo ovat tuottaneet niin runsaan hedelmän.

TYROS JA SIDON, FOINIKIAN KAUPUNGIT

Foinikiaksi sanottiin eteläisen Karmelin vuoren ja pohjoisen Casiuksen vuoren välistä Välimeren rantakaistaletta. Näiden rajojen ulkopuolelle Foinikian valta ulottui ainoastaan ajoittain. Kauempana sisämaassa kohosi Galilean ylätasanko, suuri Libanon ja Nuzariyeh. Foinikian itärajaa emme voi tarkoin määritellä, mutta vuorten läntiset rinteet lienevät olleet foinikialaisten aluetta. Niiden ja rannikon välissä on kapea, hedelmällinen maakaistale, jonka leveys vaihtelee ja jonka silloin tällöin katkaisevat jyrkästi mereen syöksyvät, korkeat harjanteet. Tämän vihreän vyön reunassa välkkyivät Foinikian kaupungit smaragdinauhaan pujotettujen helmien lailla. Foinikialaiset olivat seemiläisiä, amorilaiset ja hebrealaiset olivat heidän liittolaisiaan. Kaikki nämä kansat olivat luultavasti saapuneet samalla kertaa yhteisestä alkukodistaan Persian lahden rannikolta. Foinikialaiset muistuttivat useissa suhteissa suuresti kananealaisia ja puhuivat samaa kieltä kuin hekin, joskin eri murretta.

Vaikka foinikialaiset olivat samaa rotua, he eivät koskaan yhtyneet yhdeksi ainoaksi valtakunnaksi. Heidän historiansa on heidän kaupunkiensa historiaa, sillä jokainen niistä pysyi itsenäisenä ja valitsi oman hallitsijansa. Silloin tällöin jokin kaupunki sai yliotteen ja kehitti jonkinlaisen hegemonian, mutta ainoakaan niistä ei ilmeisesti milloinkaan uneksinut yhtenäisen valtakunnan muodostamista. Aradus, Byblos, Berytus, Akkho ja monet muut rannikkokaupungit olivat huomattavia elämän ja toiminnan keskuksia, mutta kuuluisilla Tyroolla ja Sidonilla oli kuitenkin hallitseva merkitys. Niiden alkuperästä emme tiedä mitään varmaa. Omien perinnäistietojensa mukaan foinikialaiset pitivät itse itseään tarumaisen vanhana kansana. Melkartin papit kertoivat Herodotoolle, että heidän kaupunkinsa temppeleineen oli perustettu 2300 vuotta ennen hänen vierailuaan, siis noin vuonna 2730 e. Kr. Tell-el-Amarnan kirjeenvaihto osoittaa varmasti, että Tyros oli lujasti linnoitettu kaupunki viidennellätoista vuosisadalla e. Kr. Sidon oli vielä vanhempi, sillä se pysyi kauan ainoana Foinikian kaupunkina, jonka kreikkalaiset tunsivat. Vielä Tyroksen saavutettua johtavan aseman kreikkalaiset ja hebrealaiset sanoivat foinikialaisia »sidonilaisiksi» ja Tyroksen kuningasta Ethbaalia sanotaan »sidonilaisten kuninkaaksi». I Moos. X: 19 mainitsee Sidonin kananealaisten kaupungiksi. Josuan valloituksen jälkeen sitä sanotaan »Suur-Sidoniksi». Filistealaiset kuitenkin hävittivät sen ja Tyros, johon saapui paljon pakolaisia vanhemmasta kaupungista, pysyi sen jälkeen kauan johtavana kaupunkina.

Noin 75 km Beirutin eteläpuolella oli kaksi kallioista saarta lähellä rantaa. Hiram I yhdisti saaret, laajensi ne ulottumaan rantaan asti ja johti niihin vettä manterelta. Saarten pohjois- ja eteläpuolelle rakennettiin muinaisajan aluksia varten erinomaiset satamat, joita mahtavat aallonmurtajat suojasivat ja jotka saaren halki kulkeva kanava yhdisti toisiinsa. Pienemmän saaren lounaiskulmassa oli Baalin eli kreikkalaisten Zeuksen temppeli. Suurempaan saareen rakennettiin kuninkaanpalatsiin liittyvä kaupunki, Agenor Baalin pyhäkkö, Astarten temppeli ja Melkartin uljas temppeli — Tyroon ylpeys — jonka aarteiden joukossa oli kaksi pylvästä, toinen kultainen, toinen smaragdinen. Itäisten muurien sisäpuolella oli Eurykhoros, tilava tori basaareineen liiketoimia varten. Siellä oli värjäämöjä, joiden haju ei ollut erikoisen viehättävä. Kaupungin talot olivat ahdinkoon asti täynnä asukkaita ja monikerroksisia — vieläpä korkeampia kuin Rooman talot.

Koko alueen laajuus oli 57.5 hehtaaria. Aleksanterin valloittaessa kaupungin siinä oli 40 000 asukasta. Kaupunkia ympäröineistä, jättiläismäi-

sistä muureista on vieläkin jälkiä näkyvissä. Manteren puolella ne olivat suunnattoman korkeat, noin 45 m. Kun sää on tyyni, voimme veneestä nähdä meren pohjassa valtavia lohkareita, joita luultavasti maanjäristykset ovat suistaneet mereen. Muinaisajan ihmisistä tämä uhkaava rannikkolinnoitus lienee näyttänyt suorastaan valloittamattomalta. Manteren rannassa oli kaupunki, jota kreikkalaiset sanoivat Palaityrooksi, syystä että he aivan väärin pitivät sitä vanhempana.

Muinaisesta Sidonista tiedämme paljon vähemmän. Se oli noin 33 km Tyroosta pohjoiseen, lähellä rannikkoa, mutta kokonaan tasangolla. Se liittyi kuitenkin epäilemättä parhaaseen satamaansa, jonka ympärille nykyinen kaupunki on rakennettu. Päinvastoin kuin Tyros Sidon saattoi laajentua mielensä mukaan. Mutta se oli alttiimpi hyökkäyksille. Huolimatta mahtavista varustuksistaan, jollaisia foinikialaiset sangen taitavasti osasivat rakentaa, se sai usein taipua valloittajien ikeeseen. Näkyvissä on enää vain vähän kaupungin jäännöksiä, mutta puutarhoista löytyy alituisesti rahoja, veisteltyjä kiviä ja pylväitä.

Emme tiedä, milloin ensimmäiset asukkaat asettuivat nykyisen kaupungin alueelle asumaan. Muinaisen sataman jäännökset ovat yhä vieläkin mahtavat. Sataman muodosti jono kallioisia saaria, jotka olivat suunnilleen rannikon suuntaisesti nykyisen kaupungin vastapäätä. Niiden muodostamaa suojavarustusta vahvisti pohjoisessa valtavista lohkareista rakennettu yhtenäinen muuri. Puistokuja yhdisti rannikon itäisimpään saareen, joka luultavasti on aina ollut linnoitettu ja jossa ovat Kal'at el-Bahrin rauniot. Siten saarten länsipuolelle jäi vapaa purjehdusväylä ja satama oli kokonaan turvattu. Aallonmurtajista on otettu paljon kiviä rakennustarkoituksiin ja korkeat laineet lyövät nykyään kallioiden ylitse. Etelässä oli toinen, mutta paljon avoimempi satama. Sidonin kiinteät varustukset olivat tietenkin foinikialaisten kuuluisia »kolmoismuureja». Eräistä muurien jäännöksistä voimme vieläkin havaita heidän linnoittamismenetelmänsä. Luonnonkallio hakattiin noin 3.6 metrin korkuiseksi, pystysuoraksi jyrkänteeksi. Tämän päälle rakennettiin muuri suunnattomista kivilohkareista, jotka olivat niin painavia, että ne pysyivät paikoillaan sinkilöittä ja laastitta. Ne ladottiin poikittain muurin suuntaan, niin että niiden pituus, noin 3 m, määräsi muurin paksuuden. Lisäksi rakennettiin vielä jykevämpiä, ulkonevia torneja, niin että puolustajat saattoivat ampua jyrkänteen juurella tunkeilevia hyökkääjiä. Muureissa oli laskuportteja sekä ulkonevien linnakkeitten suojaamia portteja. Muurien edessä olevat haudat täytettiin vedellä, milloin se suinkin oli mahdollista.

Tämä luonnonkallion ja jykevien lohkareitten käyttäminen oli foinikialaisten rakennustaidon luonteenomainen piirre. Tässä suhteessa samoin kuin muussakin heiltä ilmeisesti puuttui omintakeisuutta. Joskin he lainasivat paljon sekä Egyptistä että Kreikasta, he eivät silti kyenneet omaksumaan egyptiläisten suunnitelmallisuutta eivätkä kreikkalaisten kevyen sulokasta tyyliä. He sulloivat usein eri arkkitehtoniset ainekset rakennuksissaan yhdeksi ainoaksi kivimassaksi — koko päätypinnat ja osaksi tukimuurit, pylväiden varret ja kapiteelit jne. He suosivat erikoisesti suoria viivoja ja kulmia. Rakennusaineen massiivisuus teki heidän rakennuksensa erittäin jykeviksi, niin että ne saattoivat kestää maanjäristykset 3000 vuoden aikana. »Hiramin haudassa», eräässä Foinikian vanhimmista muistomerkeistä, 10 km Tyroksesta, näemme selvästi heidän rakennustaiteensa omituisuudet.

Muinaisten foinikialaisten sanotaan olleen erittäin perehtyneitä filosofiaan, astronomiaan, geometriaan, aritmetiikkaan ja purjehdusoppiin ja monet keksinnöt luetaan heidän ansiokseen, muun muassa aivan aiheettomasti lasin keksiminen. Heidän aluksensa uskaltautuivat ensimmäisinä maan siintämättömiin ja he purjehtivat öisin tähtien mukaan. He suorittivat merillä ihmeellisiä urotöitä nykyisten kalastuspursien kokoisine aluksineen.

Vuoret telkesivät »sidonilaiset» kapeaan rantakaistaleeseen, johon saattoi rakentaa vain satamia, niin että heidän oli melkein pakko kehittyä merimiehiksi. Merirosvouksen mahdollisuuksia ei ollut lainkaan ja heidän yritteliäisyytensä rajoittui näin ollen kaupankäyntiin. Heidän menestyksensä perustui heidän merimiestensä ja kauppiaittensa taitavuuteen ja pelottomuuteen sekä heidän jälkeläistensä taiteelliseen ja käsiteolliseen edistykseen. Homeros ylistää lauluissaan heidän taiteellisten metalliteostensa erinomaisuutta ja heidän upeasti ommeltuja ja kirjailtuja pukujaan. Heidän kutomatuotteittensa arvoa kohotti suuresti kuuluisa väriaine, jota he uuttivat simpukoista ja jota sidonilaiset ensimmäisinä käyttivät, joskin jälkimaailma tuntee sen »Tyroon purppurana». Heidän teollisuutensa käsitti lasinvalmistuksen sekä taitoteokset, joiden raaka-aineina he käyttivät kultaa, hopeaa ja muita me-

talleja, jalokiviä ja meripihkaa. Maitse he saivat kauppatavaroita suurelta, itäiseltä ylätasangolta ja laajentaakseen markkinoitaan heidän oli pakko lähteä merille.

Tyroon ja Sidonin hedelmälliset ja huolellisesti kastellut tasangot tuottivat runsaasti viljaa ja hedelmiä ja viinitarhoistaan he saivat kuuluisia viinejä. Mutta myös koko maailma piti huolen heidän tarpeittensa tyydyttämisestä. Suuri kaupallinen menestys muutti heidän kaupunkinsa loistaviksi ja niiden asukkaat rikkaiksi, he kehittyivät erittäin ylellisiksi ja huvittelunhaluisiksi ja monet paheet rehoittivat heidän keskuudessaan. Seemiläisen rodun pimeät ominaisuudet ilmenivät rajuina, lihallisina orgioina, itsensä silpomisena ja ihmisuhreina, mikä kaikki oli heidän jumalanpalvelukselleen ominaista. He olivat mestarillisia lapsenryöstäjiä ja hyötyivät orjakaupasta.

Meillä ei ole varmoja tietoja foinikialaisten historian ensimmäisistä vuosituhansista. Heidän Babylonian kielen ja kirjoitustavan tuntemuksensa ja erikoisesti Foinikian taiteessa ja uskonnossa tavattavat, ilmeiset babylonialaiset vaikutteet viittaavat ikivanhoihin ja läheisiin suhteisiin Eufratin kansoihin. Egyptin vaikutus on myös ilmeinen.

Totmes I (1541—1501 e. Kr.) kävi Foinikiassa. Hänen poikansa Totmes III (1483—1447 e. Kr.), Egyptin suurvallan perustaja, verotti sen kaupunkeja ja Egyptin kuninkaat saivat ylivaltansa säilymään, joskin vain vaivalloisesti, aina kuningas Amenhotep IV:n (1375—1358 e. Kr.) hallitusaikaan asti. Tell-el-Amarnan kirjeenvaihto, johon liittyi myös Tyroon ja Sidonin kuninkaiden kirjeitä, osoittaa, miten Egyptin valta hajosi. Jonkin aikaa egyptiläiset kuitenkin yrittivät tilapäisin sotaretkin korostaa vaatimuksiaan. Suuri kansainvaellusaalto kuohahti Vähästä-Aasiasta ja Euroopasta Foinikian ylitse noin 1200 e. Kr. Ramses III voitti hyökkääjät Egyptin rajalla ja siitä oli seurauksena filistealaisten asettuminen Palestiinan etelärannikolle. Tämän jälkeen seurasi suhteellisen rauhallinen kausi, jonka aikana Foinikian kaupunkeja häiritsivät vain tilapäisesti Nebukadnesar I:n, Salomon apen Shishakin sekä Tiglatpileser I:n hyökkäykset. Tämä kausi oli suuren hyvinvoinnin aikaa ja erikoisesti Tyroon porvarit kunnostautuivat sen kestäessä.

Jo Hiram I:n aikana Tyroon työmiehet ja käsityöläiset olivat kuuluisia taitavuudestaan. He auttoivat Davidin palatsia rakennettaessa Jerusalemiin. Salomon aikana he auttoivat vanhan ystävyyden vuoksi häntä viimeistelemään temppelivuoren uljaat rakennukset. Salomon meriretkikuntien menestys johtui Tyroon merimiesten taitavuudesta ja hänen haaremiaan sulostutti muuan tyrolainen kuninkaantytär. Levottomat ajat alkoivat kolmannen kuninkaan noustua Hiramin jälkeen valtaistuimelle jatkuen siihen asti, kunnes Ethbaal murhasi veljensä ja pääsi siten kuninkaaksi. Israelin kuningas Ahab nai hänen tyttärensä Jesebelin. Kahta kuningaspolvea myöhemmin prinsessa Elissa tarun mukaan pelastui paeten hovijuonittelujen verkosta. Monen mahtimiehen seurassa hän purjehti aarteineen länteen, perusti Karthagon siirtokunnan ja esiintyy Didona Vergiliuksen Aeneidissä.

Vuonna 877 e. Kr. Sidon ja Tyros alistuivat assyrialaisen Assurnasirpalin valtaan ja »lähettivät hänelle lahjoja». Tyroon linnoitus uhmaili Salmanassar IV:n urhoollisuutta, vaikka tällä oli Sidonin laivasto apunaan — viholliset oppivat nimittäin käyttämään hyväkseen näiden molempien kaupunkien keskinäistä kateutta. Sanherib marssi voittoisasti rannikkoa pitkin, mutta hänen ei onnistunut valloittaa Tyrosta, vaikka sen kuningas Eleulaios hylkäsikin sen. Esarhaddon tukahdutti rannikkomaissa puhjenneen kapinan lannistaen Sidonin todella assyrilaisen »hirmuisesti». Mutta hänkään ei saanut Tyrosta valloitetuksi. Lopulta Tyros kuitenkin lannistui ja Assurbanipal kohteli sitä tavattoman lempeästi. Assyrian rappeutuminen merkitsi Foinikialle rauhallisia aikoja ja kaupunkien itsenäistymistä uudelleen. Näihin aikoihin Tyros kohosi korkeimpaan kukoistukseensa, jonka Hesekiel on eloisasti kuvannut (luvut 27—28) samalla ennustaen sen perikadon.

Tyros teki liiton Egyptin kanssa ja perusti siirtokunnan Memfikseen. Farao Nekon pyynnöstä foinikialaiset kaivoivat kanavan, joka yhdisti Välimeren Punaiseen mereen. He purjehtivat etelään pitkin Afrikan itärannikkoa ja ilmestyivät kolme vuotta myöhemmin Herkuleen patsaitten kohdalle purjehdittuaan Afrikan ympäri — uskomattoman rohkea ja taitava urotyö.

Ruton lannistamana Sidon avasi porttinsa Nebukadnesar II:lle. Babylonian hallitsija valloitti ja hävitti Tyroon mantereella olleen osan, mutta saarikaupunki uhmaili häntä kolmetoista vuotta. Sen vastarinta oli sankarillista, mutta pitkällinen piiritys turmeli sen kauppasuhteet. Tyroon arvovalta hävisi, millaiset lopulliset alistumisen ehdot lienevät olleetkin, ja Sidon sai jälleen haltuunsa Foinikian hegemonian.

Persian valtakunnan alkuaikoina Foinikia sai nauttia rauhaa ja hyvinvointia. Babylonin valloittajan Kyroksen määräystä noudattaen foinikialaiset auttoivat Babylonin vankeudesta palaavia juutalaisia rakentamaan uudelleen temppelinsä. Laivastoineen he auttoivat Kambysestä hänen sotaretkellään Egyptiin, mutta kieltäytyivät hyökkäämästä laivoineen heimolaistensa kimppuun Karthagoon. Heidän kalankaupustelijansa tuottivat Nehemiaalle vaikeuksia Jerusalemin porteilla (13: 14). Maalle itselleen oli varmaankin paljon hyötyä siitä, että he laivastoineen auttoivat persialaisia näiden taistellessa kreikkalaisia vastaan. Sotavoimien siirtyminen sittemmin kreikkalaisten puolelle sai kiihtyneen Artakserkses III Okhuksen käymään heidän niskaansa. Sidonin kohtalon lamauttamana Tyros alistui ajoissa ja pelastui. Aleksanterin saapuessa Sidoniin Issoksen taistelun jälkeen kaupunki, joka jo oli ehtinyt nousta tuhastaan, otti valloittajan vastaan avosylin ja antoi laivastonsa hänen käytettäväkseen Tyrosta vastaan. Siellä hän kohtasi epätoivoista ja jonkin aikaa menestyksellistäkin vastarintaa. Hän hävitti Palaityroon ja rakennutti sen rakennuksista 60 metrin levyisen aallonmurtajan, joka yhdisti saaren matereeseen. Hyökäten samalla kertaa maitse ja meritse, jolloin Sidonin laivat näyttelivät varsin häpeällistä osaa, hän sai linnoituksen kukistumaan. 3000 aseellista tyrolaista surmattiin, 2000 vankia ristiinnaulittiin vastapäiselle rannalle ja 30 000 naista, lasta ja orjaa myytiin eniten tarjoavalle. Lentohiekka laajensi aallonmurtajan, niin että saari yhtyi vakinaisesti mantereeseen.

Aleksanterin ilmestyminen himmensi Foinikian menestyksen merellä, mutta teollisuuden ja kaupan keskuksina Tyros ja Sidon elivät suuressa hyvinvoinnissa roomalaiseen aikaan asti, jolloin niille molemmille myönnettiin vapaakaupungin oikeudet.

Tyroon ja Sidonin asukkaat saapuivat kuuntelemaan Jeesuksen saarnoja (Mark. 3: 8). Jeesus kävi Foinikiassa (Mark. 7: 24) ja piti sen kaupungeista enemmän kuin Galilean kaupungeista (Luuk. 10: 13). Apostolien teoissa mainitaan Tyros ja Sidon (12: 20). Paavali vietti jonkin aikaa Tyroon kristittyjen veljien parissa (Apost. 21: 3) ja matkusti Sidonin kautta Roomaan (Apost. 27: 3). Tyros ja Sidon olivat hiippakuntia. Paulinus rakennutti Tyrokseen basilikan, jonka piispa Eusebius vihki vuonna 333. Venetsialaiset rakennuttivat luultavasti samaan paikkaan kirkon, jonka komeat rauniot ovat vieläkin näkyvissä ja

LUULTAVASTI JONKUN TYROON KUNINKAAN HAUTA.

Kirjoitukseen »Kreikan kuvanveistotaiteen verrattomat aarteet» liittyy kuva kuuluisasta »Aleksanterin sarkofagista». Mutta Tyros ja Sidon, nuo mahtavat kaupungit, ovat siinä määrin raunioituneet, että tuo sarkofagi on niiden entisen loiston ainoita muistoja. Siitä johtuu, että kuvat pakostakin puuttuvat tästä kirjoituksesta. Yksi muistomerkki on kuitenkin jäljellä, ikivanha hauta, joka on noin 10 km Tyroosta ja jota sanotaan »Hiramin haudaksi».

johon Fredrik Barbarossa haudattiin. Hieronymus sanoo 300-luvulla Sidonia »tärkeäksi kaupungiksi» ja Tyrosta »Foinikian kuuluisimmaksi ja kauneimmaksi kaupungiksi, joka vieläkin harjoittaa kauppaa kautta koko maailman».

Ensimmäiset ristiretkeläiset suuntasivat kulkunsa suoraan Jerusalemiin koskematta Foinikian kaupunkeihin. He karkoittivat joukot, jotka Sidonista lähetettiin heitä vastaan, ja saivat seudulta runsaan saaliin. Kuningas Balduin I luopui hyökkäyksestään Sidonia vastaan saatuaan suuren määrän kultaa, mutta kaupunki osoittautui petolliseksi ja valloitettiin vuonna 1111. Saladin valloitti sen takaisin saraseeneille voitettuaan ristiretkeläiset Hattinissa vuonna 1187. Kun kristityt palatessaan taistelusta Melek el-Adilia vastaan vuonna 1197 marssivat kaupunkiin, he havaitsivat, että se oli hylätty. Ranskan kuningas Ludvig IX rakennutti uudelleen kaupungin ja varusti sen

korkein muurein ja jykevin tornein. Temppeliherrat ostivat sen vuonna 1260 sen tilapäiseltä hallitsijalta Julianukselta ja pitivät sitä hallussaan 30 vuotta.

Tyros oli muhamettilaisten vahva linnoitus ja kristityt valloittivat sen vuonna 1124 piiritettyään sitä viisi kuukautta. Valloittajat hämmästyivät sen lujuutta, sen korkeita torneja ja tilavia taloja sekä kaunista satamaa. Saladin yritti turhaan valloittaa kaupunkia takaisin Hattinin taistelun jälkeen.

Kun Tyroon kristityt vuonna 1291 kuulivat sulttaani Melek el-Asrafin valloittaneen Akkhon ja harjoittaneen siellä hirvittäviä julmuuksia, he lähtivät samana iltana purjehtimaan merelle. Seuraavana päivänä saraseenit valloittivat kaupungin. Kristityt hylkäsivät myös Sidonin ja hävittivät molempien kaupunkien varustukset. Saraseenitkin hylkäsivät Tyroon ja se pysyi vuosisatoja raunioina. Druusien ruhtinas Fakhr ed-Din yritti saattaa kaupungin entiselleen ja rakennutti sinne suuria rakennuksia, mutta nekin raunioituivat. Tyroon uudistuminen on Metawilehin ansiota, sillä hän laskeutui sinne vuoristosta vuonna 1766, otti rauniot haltuunsa ja rakennutti sinne muureja ja vaatimattomia asuintaloja, jotka käsittivät suunnilleen kolmannen osan niemen pinta-alasta.

Sidonia ei hylätty kokonaan, vaikka sekin oli suureksi osaksi raunioina. Vielä 1400-luvulla se oli Damaskuksen satamakaupunki ja harjoitti jonkin verran kauppaa. Fakhr ed-Din rakennutti sinne kauniin palatsin ja suuren karavaaniseraljin. Hän sai aikaan jonkinlaisen teollisen ja kaupallisen renesanssin. Erikoisesti kaupungilla oli suhteita Ranskaan. Myöhemmin kauppasuhteet ovat ratkaisevasti keskittyneet Beirutiin.

Nykyään Tyros on varsin kurja näky. Se käsittää vain muutamia hökkeleitä muinaisen saarikaupungin kohdalla. Sen kauppaa ja teollisuutta ei kannata mainitakaan. Sen 6500 asukasta ansaitsevat niukan elatuksensa kalastaen, viljellen tasankoa ja kaupustellen pitkin rannikkoa matkailijoille heidän tarvitsemiaan esineitä.

Sidon on suunnilleen kaksi kertaa suurempi kuin Tyros ja sen talot ovat parempia ja tilavampia. Sen asukkaat harjoittavat osaksi kalastusta, osaksi kauppaa varsin pienin aluksin. Tasangon puutarhat ovat hyvin laajoja ja hedelmällisiä. Appelsiinit ovat kaupungin pääasiallinen vientitavara.

Vuorten juurella olevista muinaishaudoista on löytynyt paljon erittäin mielenkiintoisia esineitä. Erikoisen maininnan ansaitsevat Tabnitin hauta, Eshmunasarin sarkofagi, joka nykyään on Louvressa, ja kaunis, nykyään Istanbulissa oleva sarkofagi, jota pidetään Aleksanteri Suuren arkkuna.

Libanonin lumihuippuiset vuoret, jotka yhä vielä säteilevät auringon noustessa ja laskiessa, ovat nähneet muinaisten aikojen komeuden ja loiston, mahtavat linnoitukset vilisevine ihmismassoineen, sinisen merenpinnan valkosiipisine laivoineen, joita kaupan kyvykkäät uranuurtajat ohjasivat maailman ääriin asti palattuaan kaunistaen ja somistaen kotinsa kaikkien maiden rikkauksin. Samat harmaantuneet huiput näkevät nyt kuolleen maankolkan, jonka loisteliaan menneisyyden hajoavat rauniot luonto yrittää peittää tuhlailevaan runsauteensa.

JERUSALEMIN TEMPPELIT

I. SALOMON TEMPPELI

Jerusalemin kaupunki on perustamisestaan asti pysytellyt kahdella kapealla kukkulalla, jotka suurin piirtein katsoen ulottuvat pohjoisesta etelään. Itäinen kukkula, joka epäilemättä on alkuperäinen Sionin vuori, on noin 720 m merenpinnan yläpuolella. Idässä sitä rajoittaa Kidronin laakso ja lännessä ahdas »wadi», jota Josefus sanoi Tyropoioniksi eli »Juustontekijäin laaksoksi». Tällä kukkulalla on meidän päivinämme kaikille muhamettilaisille pyhitetty Haram el Sherif eli »Jalo pyhäkkö». Erittäin vanha ja luotettava perinnäistieto kertoo sen kohdalla aikoinaan sijainneen Herodeksen temppelin, joka puolestaan oli rakennettu Salomon temppelin paikalle. Jokseenkin Haram el Sherifin keskellä on rakennus, jota sanotaan Omarin moskeijaksi tai oikeammin »Kalliomoskeijaksi», koska se on rakennettu pyhälle kalliolle. Kallio on suunnilleen 18 m pitkä ja 13 m leveä ja sen korkeus vaihtelee yhdestä seitsemään metriin. Tämä kallio oli melkein varmasti Araunan puimapaikka, johon David toisen Samuelin kirjan mukaan rakennutti alttarin ja kuningas Salomo myöhemmin sijoitti temppelinsä uhrialttarin.

I Kun. 1: 6 kertoo, että kuningas Salomo neljäntenä hallitusvuotenaan, siis noin vuonna 967 e. Kr., »alkoi rakennuttaa asuntoa Herralle». Tämä ei suinkaan ollut Israelin ensimmäinen uskonnonharjoituspaikka, mutta se oli ensimmäinen pysyvä rakennus, joka rakennettiin uskonnon harjoittamista varten. David hankki rakennusaineet, mutta Salomokin lähetti tuhansia miehiä Libanonin metsiin puita kaatamaan ja valtavia kallionlohkareita louhimaan. Puut kuljetettiin rannikolle ja toimitettiin lauttoina Jerusalemin satamaan. Vielä tänäkin päivänä näemme Haramin rajamuurissa eräitä jättiläismäisiä kiviä (muuankin niistä on 7 m pitkä), jotka varsin todennäköisesti kuuluvat Salomon hankkimiin rakennusaineisiin. Maaston laatu samoin kuin kuvaukset kuninkaan palatsin ja muiden rakennusten keskinäisestä asemasta osoittavat käytännöllisesti katsoen varmasti, että temppeli sijaitsi »kallion» länsipuolella. Sinne saattoi nimittäin suhteellisesti siksi vähäinen rakennus mahtua. Kuninkaiden kirjan verraten epätäydellistä kuvausta temppelistä täydentää Hesekielin näky ihannetemppelistä, jonka innoittajana jokseenkin varmasti osaksi oli Jerusalemin todellinen temppelirakennus.

Temppelin muodosti näin ollen sisä- eli päärakennus, johon liittyi kolme sivurakennusta. Päärakennus oli suorakaiteen muotoinen ja sen julkisivut olivat idässä ja lännessä. Se oli noin 30 m pitkä, 10 m leveä ja 15 m korkea. Nämä ovat rakennuksen sisämitat. Hesekiel kertoo, että temppelin muurien juuret olivat 6 kyynärää eli 3 metriä paksut, joten päärakennus oli rakenteeltaan erittäin jykevä ja raskas kuten foinikialaisetkin rakennukset, jotka rakennettiin irtonaisista kallionlohkareista. Mutta sitä saatoimme odottaakin, koska kerran Salomolla oli apunaan tyrolaisia rakennusmestareita. Rakennusaineena käytettiin valkoista kalkkikiveä, jota maassa on runsaasti, ja kivet hakattiin valmiiksi kivilouhoksissa, ennen kuin ne lähetettiin Jerusalemiin.

Kattoa kannattivat poikittain sivuseinien varaan asetetut seetripalkit. Näiden varaan asetettiin seetrilankkuja, jotka vuorostaan peitettiin kivitai luultavammin savikerroksella, niinkuin nykyään aina on tapana itämaiden sisäosissa. Ikkunat olivat varmaankin lähellä katonrajaa temppelin ympärillä olleiden rakennusten takia. Ne lienevät olleet pitkiä, ulospäin kapenevia muurinaukkoja, joita ristikot suojelivat ulkopuolelta.

»Talon» etupuolella oli pääkäytävä, joka oli yhtä leveä kuin rakennuskin ja noin 5 m korkea. Ainoastaan Aikakirjat mainitsevat sen korkeuden, mutta niiden mainitsemia 120 kyynärää meidän on

ALATI PALAVAT KYNTTILÄT.
Ikuisiksi ajoiksi on hävinnyt tuo puhtaasta kullasta taottu seitsenhaarainen kynttilänjalka, jonka perinnäinen muoto pysyi samana koko Jerusalemin temppelin historian ajan ja joka oli temppelin pyhimpiä esineitä — seitsemän oli pyhä luku. Mutta näemme sen Tituksen voittokaaren Jerusalemista saatua saalista esittävien kuvien joukossa Roomassa. Kuvamme on suurennettu kirjoitukseen »Keisariajan Rooma» liittyvästä kuvasta. Näemme tässä kynttilänjalan koristelun yksityiskohtaisesti.

epäilemättä pidettävä kirjoitusvirheenä, sillä silloinhan se olisi ollut korkea torni. Rakennukseen johtivat korkeat portaat, joita reunusti kaksi onttoa pronssipatsasta, Jakin ja Boas. Kummankin läpimitta oli 1.8 m ja korkeus noin 11.4 m, jos laskemme mukaan 2.4 m korkean, taidokkaasti taotun kapiteelin.

»Talon» kolme sivurakennusta ulottuivat yli muurien puolivälin. Ne olivat kolmikerroksisia ja kukin kerros oli 2,4 m korkea. Niissä asuivat papit ja temppelin palvelijat ja heidän huoneensa ovat ilmeisesti olleet aivan vähäisiä koppeja, joiden leveys alakerrassa oli vain noin 2.4 m, toisessa kerroksessa 3 m ja ylimmässä kerroksessa lähes 3.6 m. Huoneiden asteittainen leveneminen lienee johtunut siitä, että »talon» ulkoseinä oli rakennettu penkereittäin siten, että sen sisäsivu oli kolmessa eri tasossa. Näiden pengermäin varaan asetetut palkit muodostivat vastaavien kerrosten katon ja lattian, joten temppelinmuurin murtaminen kävi tarpeettomaksi. Pääovi näihin huoneisiin oli rakennuksen eteläpuolella ja kierreportaat tai kenties tikapuut ja luukut yhdistivät eri kerrokset toisiinsa.

»Talon» sisäosat oli kauttaaltaan päällystetty seetripuulla, kun taas lattiana oli sypressilankkuja. Rakennuksen keskeisimmän osan erottivat muista osista seetrilankuista rakennetut seinät, jotka muodostivat kuutiomaisen huoneen. Sen sivun pituus oli kymmenen metriä ja se oli päärakennuksen levyinen, mutta kolmattaosaa sitä matalampi. Tämä kammio oli »kaikkein pyhin», rakennuksen keskeisin pyhäkkö, jossa jumaluuden kuviteltiin asuvan. »Talon» muita osia sanottiin yhteisesti pyhäksi paikaksi. »Kaikkein pyhimmässä» oli kaksi jättiläismäistä kerubia, siivekästä öljypuupatsasta, joiden kummankin korkeus oli noin 5 m ja joiden siivet myöhemmin varjostivat »liiton arkkia». Emme tiedä, millaisia ne olivat, mutta epäilemättä niihin oli yhdistetty eri olentoja, kuten babylonialaisten ja assyrialaisten veistosten siivekkäisiin härkiin ja leijoniin. Kuninkaiden kirjat kertovat, että kerubit samoin kuin »talon» kaikki sisäosatkin oli päällystetty kullalla. Persian shaahi antoi samoin erään pyhiinvaellusmatkansa jälkeen päällystää Kazimainin (lähellä Bagdadia) temppelin kupolit ja minareetit ohuiksi taotuilla kultalevyillä, joten emme voi pitää Kuninkaiden kirjan tietoa aivan uskomattomana, mutta kriitillisistä syistä lienee tarinaa kultapäällystyksestä osaksi pidettävä myöhäisenä lisäyksenä tekstiin. Mutta kymmenen kultaista kynttilänjalkaa olivat kuitenkin epäämättömästi kaikkein pyhimmän edessä, viisi pyhän huoneen kummallakin puolen.

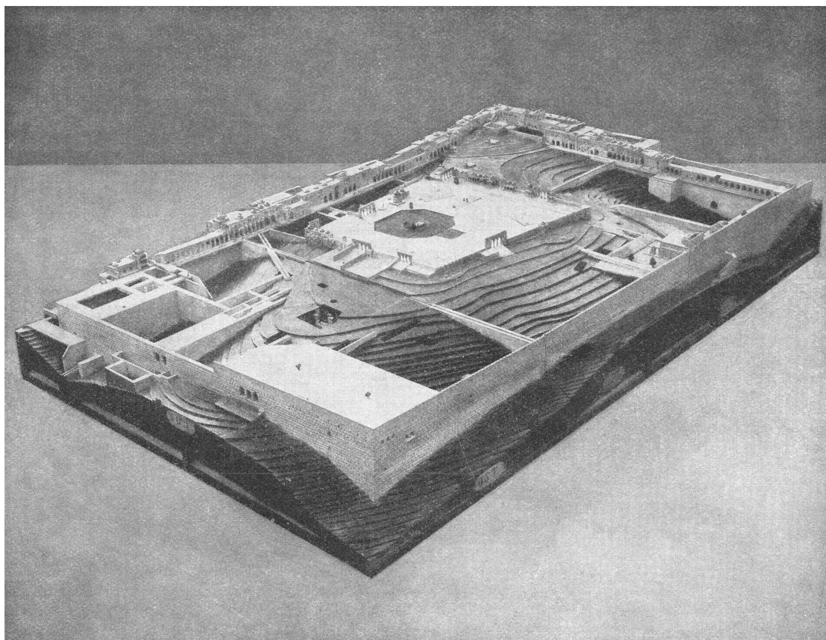
Temppelin pääoven edessä oli muutaman metrin päässä pyhä kallio ja sen harjalla luultavasti suunnaton pronssialttari. Alttarin ja temppelin portaitten välissä oli ns. »kuparimeri», valtava pronssiastia, jonka läpimitta oli noin 5 m ja syvyys 2.4 m ja jota kannatti kaksitoista pronssihärkää. Rakennuksen sisä- ja ulkopuolella oli sitä paitsi suurin määrin muita pronssisia tai kuparisia astioita ja tarvekaluja.

Kaikkia näitä rakennelmia ympäröi piha, jonka muotoa ja mittasuhteita emme tiedä. Se oli epäilemättä kivetty ja luemme, että sitä ympäröi nelikerroksinen muuri, jonka kolme kerrosta oli rakennettu hakatuista kivistä ja yksi valtavista

NYKYINEN MOSKEIJA JEHOVAN MUINAISEN TEMPPELIN KOHDALLA.

Tähän kuvaan voimme verrata kirjoitukseen »Jerusalem Herodes Suuren aikana» liittyviä kuvia, jotka selvästi osoittavat Morian vuoren hallitsevan aseman. Kuvamme esittää vuoren harjaa, joka vuosisatojen kuluessa on madaltunut tasaiseksi ylätasangoksi. Tältä alueelta on hävitetty kokonainen joukko juutalaisia ja myöhempiä rakennuksia ja niiden sijaan on rakennettu verraten pieni, mutta rakenteellisesti kaunis moskeija. Sen nimi on Kubbet el Sakhra, »kalliopyhäkkö», koska se suojelee kalliota, jota juutalaiset, kristityt ja muhamettilaiset pitävät kaikki yhtä pyhänä, johon polttouhrialttari aikoinaan pystytettiin ja jonka David osti viidelläkymmenellä hopeasiklillä. Kuva on otettu alueen luoteiskulmasta.

TEMPPELIVUOREN ALKUPERÄISET ÄÄRIVIIVAT.
Temppelinrakentajain oli epäilemättä alusta alkaen rakennettava perustuksia ja niistä on laajoja jäännöksiä säilynyt meidän aikaamme asti. Rakennusten jäännökset ovat sitä paitsi aikojen kuluessa huomattavasti korottaneet kukkulaa.

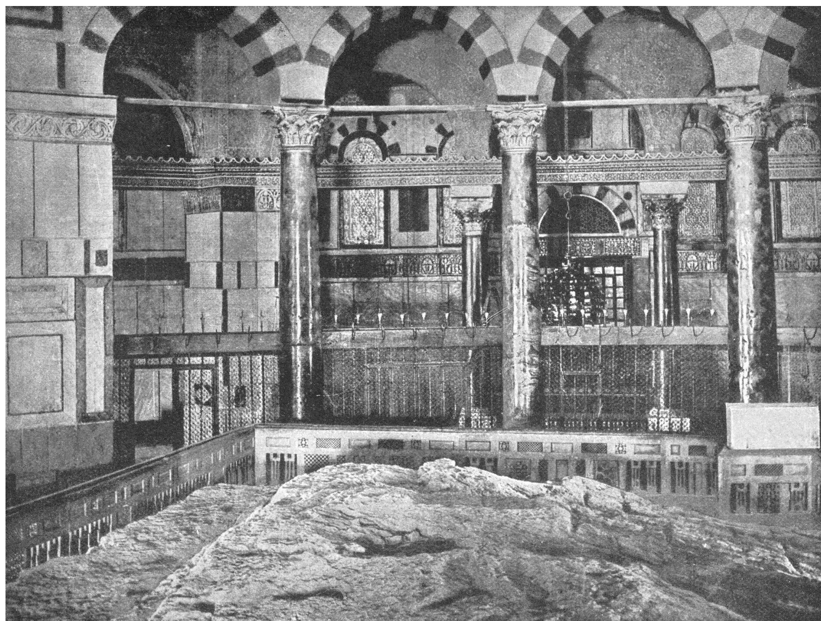
seetripalkeista, jotka oli luultavasti pystytetty niin, että ne muodostivat jonkinlaisen paalutuksen. Seitsemän vaivalloista vuotta ehti kulua, ennen kuin Salomo sai temppelin valmistumaan, mutta sen jälkeen se pysyikin lähes viisisataa vuotta kansallisen juutalaisuuden keskuksena, kunnes Babylonian kuningas Nebukadnesar vuonna 586 poltatti sen perustuksiaan myöten samoin kuin koko Jerusaleminkin ja ryösti sen aarteet saaliikseen.

II. HESEKIELIN TEMPPELI

Babyloniin raahattujen maanpakolaisten joukossa oli profeetta Hesekiel, joka polveutui pappissuvusta ja pyrki korostamaan temppelimenojen merkitystä sekä vahvistamaan papiston asemaa. Hänen ennustustensa joukossa on ihannetemppelin näky, jonka silmäänpistävimpänä piirteenä on eloisa symmetrian taju.

Hän näkee avaran, neliömäisen tasangon, jonka laajuus on 500 kyynärää (kyynärä vastaa suunnilleen puolta metriä). Se on viiden kyynärän korkuisen ja kuuden kyynärän levyisen muurin ympäröimä esipiha. Pohjoisen, eteläisen ja itäisen muurin sisäpuolelle on rakennettu kymmenen huonetta pappeja varten sekä varastohuoneiksi ja kussakin muurissa on valtava, holvattu porttikäytävä, 50 kyynärää pitkä ja 25 kyynärää leveä, johon johtavat portaat.

Tämän pihan keskellä on korotettu sisäpiha kolmine portteineen, jotka ovat yhtä suuret ja vastaavissa kohdissa kuin ulkopihankin portit ja 100 kyynärän päässä niistä. Kullekin portille johtaa kahdeksan porrasaskelmaa ja pohjoisen ja eteläisen portin kohdalla ovat temppelin pappien rakennukset.

TEMPPELIN VANHIN PYHÄINJÄÄNNÖS, MORIAN VUOREN KALLIO.
Tämä kallio, joka vuosisatoja oli polttouhrialttarin alustana, on jälleen paljas niinkuin ennen ensimmäisen temppelin rakentamista. Niin, siirtyypä perinnäistieto ajassa vielä paljon kauemmaskin taaksepäin kertoen, että Abraham aikoi uhrata poikansa Isakin juuri tällä kalliolla. Sen alla on luola, johon samoin liittyy lukemattomia perinnäistietoja, mutta joka luultavasti oli vain vedenlaskupaikka alttaria usein juhlamenojen mukaisesti pestäessä.

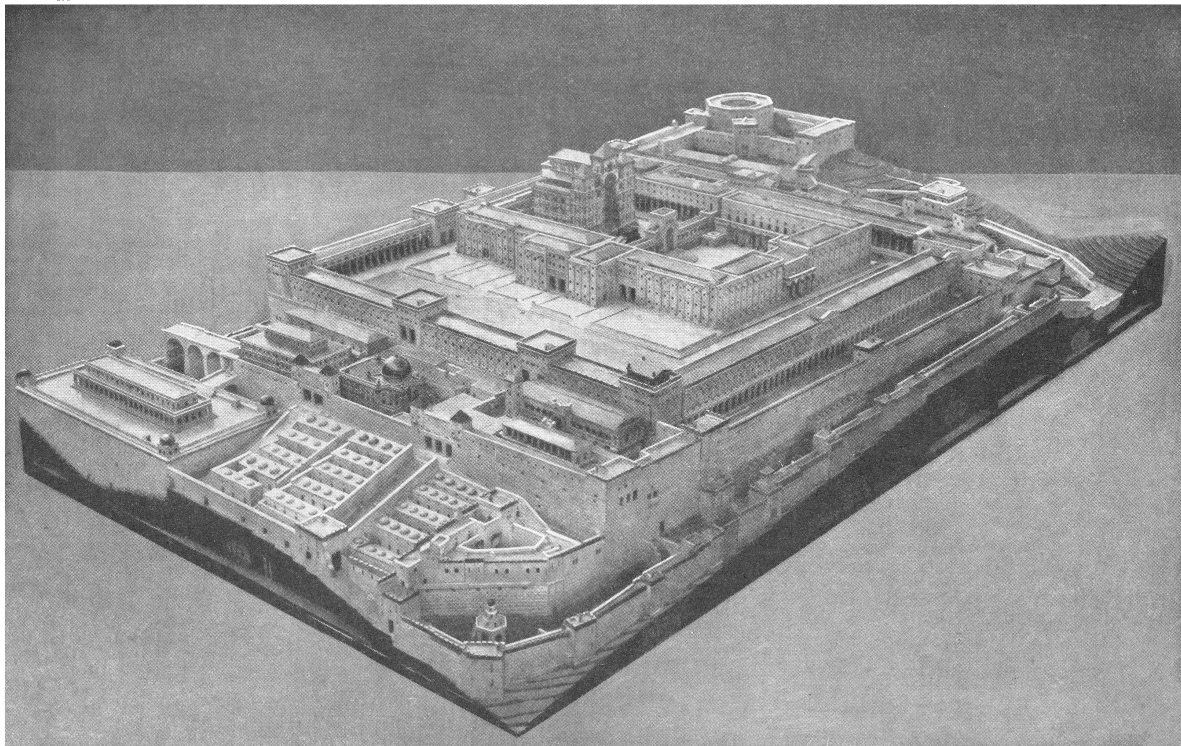
Sisäpihan laajuus on 100 kyynärää ja aivan sen keskellä on alttari, joka on rakennettu neljästä päällekkäisestä, neliömäisestä paadesta. Paadet pienenevät ylöspäin, niin että alimman sivun ollessa 18 kyynärää ylin on 12 kyynärää.

Alttarin länsipuolella on »talo», keskusrakennus, johon kaikki keskittyy. Se on ympäristöään korkeammalla ja siihen johtavat portaat. Se on 100 kyynärää pitkä, sitä ympäröi 6 kyynärää leveä kiveys ja sen muurit ovat 6 kyynärää paksut. Muurit jakavat sen porttirakennukseen (20 × 12 kyynärää), »pyhään huoneeseen» (20 × 20 kyynärää) ja saman kokoiseen »kaikkein pyhimpään», johon johtavat portaat.

Rakennukset ovat kolmikerroksisia samoin kuin Salomon temppelissäkin, niissä on 30 papinkammiota, jotka liittyvät kolmelta puolen päärakennukseen kerroksittain leveten. Temppelin takana liittyy läntiseen muuriin nähtävästi vielä jokin epämääräinen rakennus, joka kuitenkin on tarkoin suorakaiteen muotoinen. »Taloa» ympäröi tyhjä ja rakentamaton alue, jotta jokainen kosketuskin epäpyhään estyisi. Hesekielin näky ei koskaan toteutunut eikä hänen huolellisesti harkittua ihannettaan yritetty kertaakaan soveltaa todellisuuteen ennen kuin Herodeksen aikana.

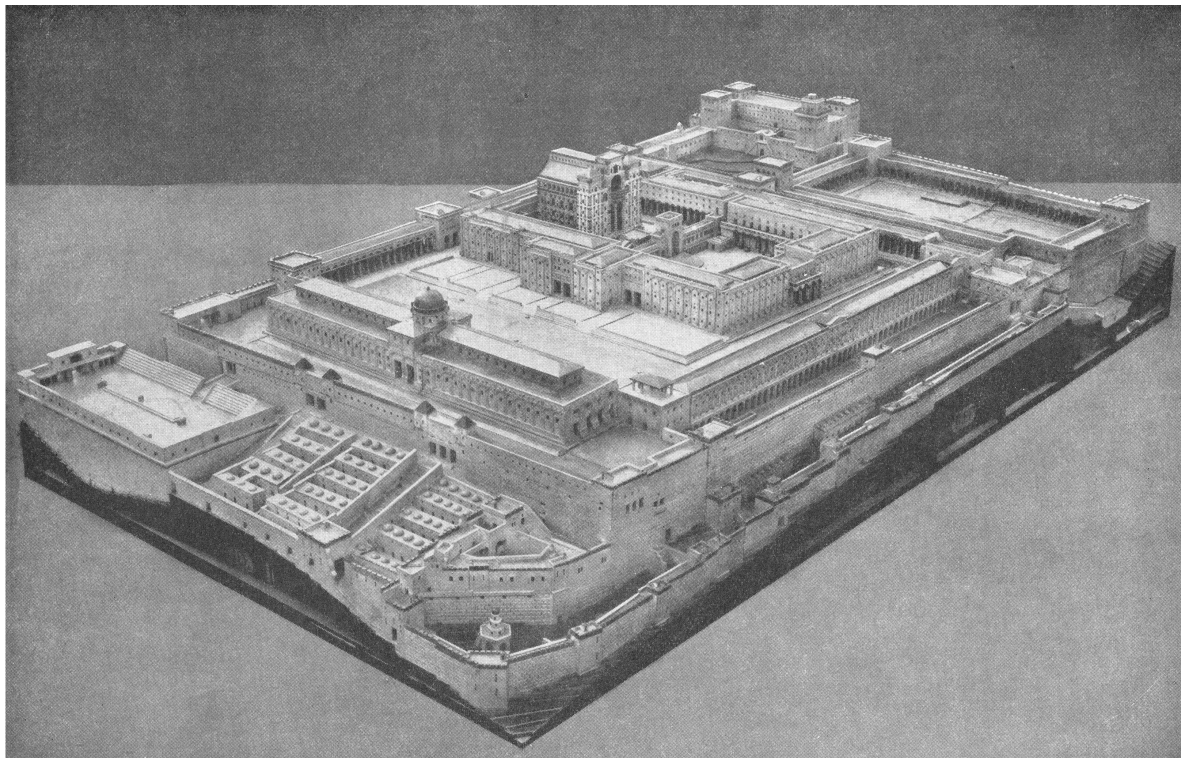
III. TOINEN TEMPPELI

Puoli vuosikymmentä ensimmäisen temppelin hävityksen jälkeen juutalaiset saivat Kyrokselta, Babylonin valloittajalta, luvan palata takaisin Jerusalemiin ja viedä mukanaan pyhät astiat, jotka Babylonian kuningas oli ryöstänyt temppelistä. Juutalainen ruhtinas Sheshbazar sai ne haltuunsa ja aloitti vuonna 536 e. Kr. hävitetyn

SALOMON TEMPPELI JA SITÄ YMPÄRÖIVÄT RAKENNUKSET ETELÄSTÄ KÄSIN KATSOEN.

Toisen Samuelin kirjan viimeisessä luvussa kerrotaan Davidin rakennuttaneen Araunan puimapaikkaan alttarin Herralle kiitokseksi siitä, että Herra oli hillinnyt Israelia koetelleen ruton. Mutta Jumalan huoneen rakentamisen sai vasta hänen poikansa Salomo osakseen. Ensimmäisen Kuninkaiden kirjan kuvaus temppelistä on tosin varsin perusteellinen, mutta siinä on vain niukasti arkkitehtonisia tosiasioita, joten temppelin uudelleen sommitteleminen on tuottanut vaikeuksia. Tohtori Schick, arkeologi, joka 30 vuotta on tutkinut temppelin paikkaa, on laatinut tämän mallin, mutta hänkin on epäilemättä aivan liiaksi »turvautunut tulevaisuuteen» ja ajatellut Herodeksen myöhäisempää temppeliä mallia laatiessaan, sillä Salomon temppeli ei luultavasti ollut kovinkaan suuri. Hän ei kenties myöskään ole ottanut riittävästi huomioon foinikialaisia vaikutteita ja vasemmalla näkyvä Tyropoion-laakson poikki johtava silta rakennettiin jokseenkin varmasti vasta paljon myöhemmin.

HERODEKSEN TEMPPELI, JOKA LÄHINNÄ MUISTUTTI HESEKIELIN UNEKSIMAA JUMALAN HUONETTA.

Kaikista kolmesta temppelistä uljain rakennettiin suuren tragedian viimeisinä hetkinä. Temppelin rakentaminen alkoi vuonna 20 e. Kr. ja vuonna 70 j. Kr. roomalaiset hävittivät sen niin perin pohjin, ettei »kiveä jäänyt kiven päälle». Serubbabelin temppeli oli monien vaihtelevien kohtaloiden jälkeen vuonna 37 e. Kr. pahasti vahingoittunut ja sen tähden Herodes päätti saavuttaa alamaistensa suosion ja rakennuttaa verrattoman loisteliaan rakennuksen sen sijaan. Kukkula raivattiin ja laajennettiin, mutta esipihat säilyivät ennallaan ja pyhäkön asema ja rakenne olivat samat kuin ennenkin paitsi, että se rakennettiin korkeammaksi. Tätäkin uudennussommitelmaa katselemme kaakosta käsin. Taustassa on Herodeksen uhkaava Antonian linnoitus.

temppelin uudelleen rakentamisen asettaen alttarin takaisin entiseen paikkaansa.

Työ edistyi hitaasti erilaisten keskeytysten takia ja vasta vuonna 516 e. Kr. Serubbabel viimeisteli temppelin, joten sitä tavallisesti nimitetään hänen nimensä mukaisesti. Maa oli köyhtynyt lähes kuudenkymmenen vuoden näännytyksen jälkeen, niin että rakennusaineitten ostamista ulkomailta ja kallisarvoisten metallien käyttämistä temppelin koristeluun oli ankarasti rajoitettava. Puita kaadettiin pääasiallisesti lähiseudun vuorilta ja rakentaminen aloitettiin paikalle jääneistä kivistä.

Serubbabelin temppelistä meillä on vain niukasti tietoja. Jos syrjäytämme kiistanalaiset kysymykset ja epätodennäköisyydet, voimme olettaa, ettei se ollut Salomon temppeliä suurempi. Kaikkein pyhin oli tyhjä, sillä liiton arkkia ja kultaisia kerubeja ei koskaan palautettu paikoilleen. Temppelin toiseen osaan asetettiin yksi ainoa kynttilänjalka ja temppelin edessä olevalla suurella kalliolla oli hakatuista kivistä rakennettu alttari entisen pronssialttarin asemesta. Kerrotaan lukuisista sivuhuoneista, mutta meidän on mahdoton tietää, liittyivätkö ne päärakennukseen vai olivatko ne hajallaan pihoissa, joita oli kaksi, sisä- ja ulkopiha. Sisäpihaan pääsivät teoreettisesti ainoastaan papit, kun taas ulkopiha oli varattu monille vierailijoille, joita tulvi joukottain temppeliin, mutta todellisuudessa kansa lienee päässyt myös sisäpihaan. Kerrotaan useastakin portista, mutta tarkoin emme tiedä, miltä ne näyttivät, vaikka voimmekin suunnilleen arvata niiden aseman. Pompeiuksen piirittäessä Jerusalemia hävitettiin silta, joka pyhältä vuorelta johti Tyropoionlaakson poikki, ja luultavaa on, että tuo silta oli rakennettu samalla kertaa kuin uusi temppelikin, jotta Jerusalemin väestö olisi mukavasti päässyt jumalanpalveluspaikkaansa.

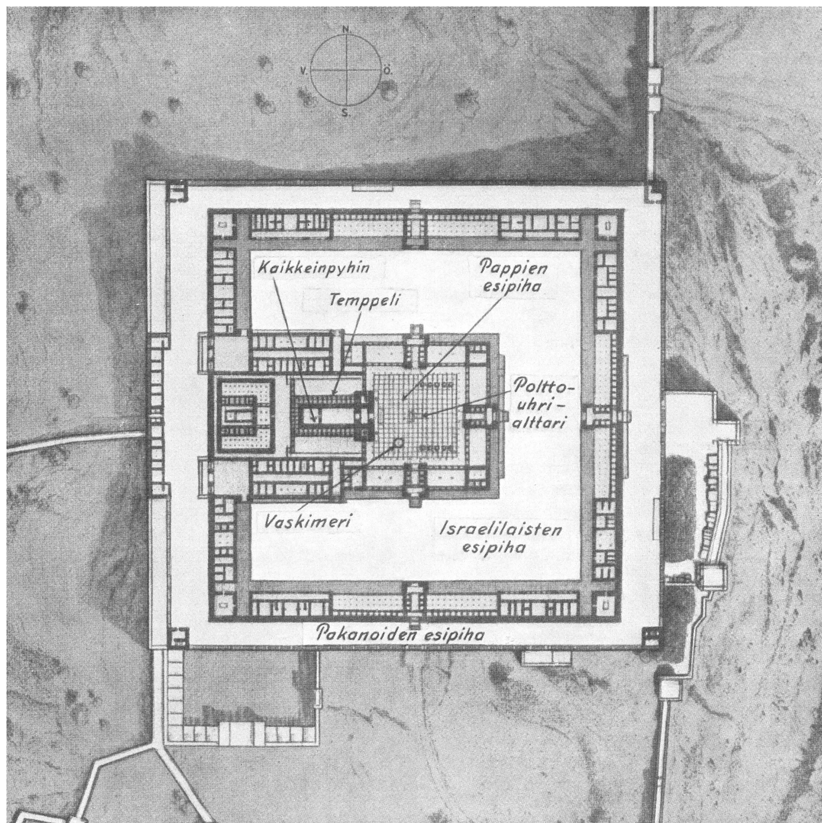
Myöhemmin temppeli nähtävästi linnoitettiin, mutta siitä huolimatta Antiokhos Epifanes ryösti ja häpäisi sen vuonna 168 e. Kr. Tämä teko oli ratkaisevana vaikuttimena Judas Makkabealaisen kapinaan ja voiton saatuaan hän koristi temppelin uudelleen, kunnosti sen ja vahvisti sen puolustautumismahdollisuuksia tornein ja korkein muurein. Mutta ne eivät olleet kyllin tehokkaita, sillä myöhemmin Antiokhos Eupator hävitti ne kokonaan, ja vaikka juutalaiset ruhtinaat rakennuttivat ne uudelleen, Pompeius ja Crassus valloittivat kuitenkin taas väkirynnäköllä temppelivuoren ryöstäen pyhiinvaeltajain temppeliin tuomat kultavarastot.

IV. HERODEKSEN TEMPPELI

Vuonna 40 e. Kr. Antonius ja Oktavianus nimittivät Herodeksen, erään makkabealaisten jälkeläisen, »Judean kuninkaaksi», vaikka juutalaiset eivät hyväksyneetkään häntä. Asemansa vahvistamiseksi hän turvautui sotaretkeen, valloitti kolme vuotta myöhemmin Jerusalemin ja poltatti osan temppelin muureista. Kahdeksantena hallitusvuotenaan (20—19 e. Kr.) hän päätti epäilemättä osaksi lepyttääkseen alamaisiaan rakennuttaa temppelin uudelleen ajan hengen ja omien loisteliaitten ihanteittensa mukaiseksi. Morian vuoren kaikki maalliset rakennukset oli revittävä ja niiden sijaan oli rakennettava koko vuoren täyttävä pyhäkkö pihoineen.

Sekä Josefuksen että rabbiinien kirjoituksissa on aikalaisten kuvauksia tästä temppelistä, joten voimme luoda siitä itsellemme varsin selvän mielikuvan. Herodeksen ensimmäisenä tehtävänä oli laajentaa paikka, joka oli hänen käytettävänään, ja sitä varten hän huomattavasti ulonsi kukkulan jyrkkää etelärinnettä ja rakennutti vuoren penkereiksi, niin että itse temppeli oli sen keskellä korkealla ylätasangolla. Koko siten syntynyttä suorakaiteen muotoista aluetta ympäröi jättiläismäisistä kivistä rakennettu jykevä muuri, jonka perusta ulottui verraten kauas kukkulan rinteeseen, niin että sen ympäröimä alue oli 2 × 1 stadionia (noin 360 m), joten Antonian linnoitus on varmasti mahtunut temppelin alueelle sen luoteiskulmaan.

Ennen kuin Herodes aloitti uuden temppelin rakentamisen, hänen oli hankittava paikalle rakennusaineet rauhoittaakseen alamaisiansa, jotka luulivat hänen kenties revittävän entisen temppelin lainkaan aikomatta rakentaa uutta. Poistaakseen kaikki häpäisemisen mahdollisuudet hän sen lisäksi valitsi tuhat pappia, joiden oli opeteltava muuraamaan ja tekemään puusepäntöitä, niin että he saattoivat ottaa osakseen työskentelyn pyhissä rakennuksissa, joissa yhä edelleen pidettiin jumalanpalveluksia. Siten hän sai entisen temppelin kansan mielessä samaistumaan uudeksi temppeliksi. Uusi rakennus erosi kuitenkin suuresti entisestä, sillä sen koristeleminen suoritettiin erikoisen huolellisesti ja ulkopihain järjestys oli toinen kuin ennen. Päätemppelin entinen jako kaikkein pyhimpään ja pyhään paikkaan säilytettiin ja »esirippu» erotti ne toisistaan. Temppelin sisäosain entiset mittasuhteet otettiin myös huomioon, mutta muurit rakennettiin tavattoman paksuiksi ja 30 m korkeiksi, jotta temppeli-

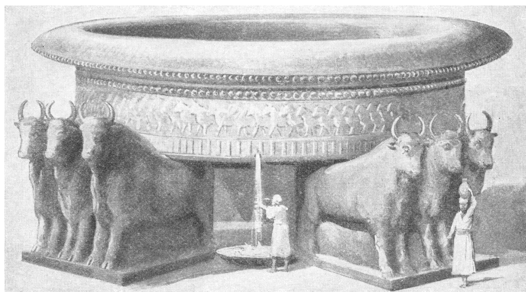
SALOMON TEMPPELI PROFEETTA HESEKIELIN KUVITTELEMANA.
Hesekiel antaa Salomon temppelistä paljon tarkempia tietoja kuin Kuninkaiden kirjat ja Aikakirjat ja niiden perusteella voimme laatia temppelin pohjapiirustuksen. Mutta hänen temppelinsä on kuitenkin vain mielikuvituksen luomus, sillä Salomon temppeli oli jo siihen aikaan hävitetty ja Hesekiel oli Babylonin vankeudessa. Uusimmat tutkijat pitävät kuitenkin näitä tietoja erittäin arvokkaina, sillä profeetta polveutui pappissuvusta ja tunsi varmaan erittäin yksityiskohtaisesti entisen temppelin. Sen tähden voimme pitää hänen temppeliään tosiasioihin ja hyvään muistiin perustuvana Salomon temppelin ihannoituna toisintona.

rakennus olisi ollut oikeassa suhteessa suurenmoisiin ulkopihoihin. Myöskin »taloon» liittyvien kolmikerroksisten sivurakennusten seinät olivat erittäin paksut. Lisäksi itäpuolelle rakennettiin valtava pääkäytävä, joka oli itse rakennusta leveämpi. Varsinaisesta temppelistä puhuessamme vetoamme Josefukseen: »Edestä se oli yhtä korkea kuin leveäkin ja sen korkeus ja leveys olivat kumpikin sata kyynärää. Mutta taempana se oli neljäkymmentä kyynärää kapeampi, sillä sen molemmin puolin oli rakennettu niin sanoakseni siipirakennukset, jotka kumpikin ulottuivat kaksikymmentä kyynärää itse rakennuksen ulkopuolelle.» Temppeli oli kokonaisuudessaan hohtavan valkoista marmoria, kun taas pääovi oli kullattu, niin että se jo kaukaa vangitsi pyhiinvaeltajain katseet. Niinkuin Josefus sanoo, se näytti kaukaa muistuttavan »lumen peittämää vuorta».

Pyhiinvaeltaja, joka saapui Jerusalemin kaupungista läntiseltä kukkulalta, käveli ensin Tyropoion-laakson poikki Sionin siltaa pitkin ja astui sitten korkeasta portista ulkopihaan, jonka laajuus oli 180 m. Piha oli kivetty ja sitä ympäröivät joka puolelta leveät, katetut pylväistöt, joiden marmoripylväät olivat yli 12 metrin korkuisia ja joissa säännöllisin välein oli portteja. Eteläistä pylväistöä sanottiin »kuninkaanportiksi». Siinä oli 162 jättiläismäistä marmoripylvästä neljässä rivissä, joista keskimmäiset olivat kaksi kertaa muita korkeammat. Kaikilla oli vapaa pääsy tähän ulkopihaan eli »pakanain pihaan», mutta sen keskellä oli toinen piha, johon astuminen oli pakanoilta kielletty kuolemanrangaistuksen uhalla. Se oli ylenevällä pengermällä, 7.5 m ulkopihaa korkeammalla, ja viisitoista porrasaskelmaa johti sinne kaikilta muilta paitsi länsipuolelta. Sitä ympäröi matala muuri, jossa säännöllisten välimatkojen päässä oli pylväitä. Pylväissä oli osaksi otteita veriheimolaisuuden laeista, osaksi ilmoituksia, joissa pakanoita kiellettiin astumasta pihaan. Muuan tällainen ilmoitus on vieläkin jäljellä. Noin viiden metrin päässä tästä matalasta muurista oli toinen muuri, jonka korkeus oli yli 12 metrin. Muurissa oli neljä pohjoisporttia, samoin neljä eteläporttia ja kaksi peräkkäistä itäporttia, kun sitä vastoin lännestä ei ollut pääsyä temppeliin, vaikka sielläkin oli suljettu oviaukko. Toinen itäportti johti »naisten pihaan», jonka nimi johtui siitä, että naiset saivat tulla siihen asti, mutta ei edemmäksi. Se oli sisäpihan itäosassa ja täytti kolmanneksen siitä. Muuri erotti sen pihan muista osista ja se oli näitä matalampi. Sisempi itäportti, joka oli itse temppelin portin vastapäätä, oli komea, noin 25 m korkea, korinttilaisesta pronssista taottu rakennelma. Se oli lähes 5 m muita torneja korkeampi ja leveämpi. Se oli myös muita kauniimpi ja kallisarvoisempi, vaikka muut portit olikin päällystetty kullalla ja hopealla. Pienemmät porttikäytävät rakennettiin nähtävästi neliömäisen pihan katteeksi. Tämän pihan sivun pituus oli 15 m ja siitä päästiin tornihuoneisiin. Sisäpihan muureihin liittyi runsaasti kammioita, joita käytettiin varastohuoneina ja muihin tarkoituksiin, ja niitä reunusti porttien välissä keskeytymätön ristikäytävä kauniine pylväineen.

Sisäpihan keskellä oli sisin piha, johon johti kaksitoista porrasaskelmaa ja johon ainoastaan papit ja uhreja tuovat israelilaiset saivat astua. Tässä pihassa oli itse temppeli. »Kallion» pääalttarin toisella puolen oli »talon» suuri, avoin pääkäytävä, jonka lävitse pyhiinvaeltaja saattoi katsella temppelin pyhiä huoneita ja kaikkein pyhimmän eteen ripustettua suurta, vertauskuvallisin värein kudottua esirippua.

Herodeksen vuosina 20—19 e. Kr. aloittama valtava rakennus valmistui vasta kahdeksankymmentä vuotta myöhemmin vuosien 62 ja 64 välillä j. Kr. Vuonna 66 j. Kr. Jerusalemissa puhkesi suuri kapina roomalaisia vastaan ja elokuussa vuonna 70 roomalaiset polttivat ja hävittivät temppelin perustuksiaan myöten juutalaisen perinnäistiedon mukaan samana päivänä, jolloin Salomonkin temppeli sortui.

KUPARIMERI — FOINIKIAN TAIDETEOLLISUUDEN LOISTAVA NÄYTE.
»Ja hän teki sen reunasta reunaan 10 kyynärän levyiseksi . . . viiden kyynärän korkuiseksi . . . ja kaksitoista härkää kannatti sitä», (kolme kuhunkin neljään ilmansuuntaan kääntyneinä. Se oli temppelin vesisäiliö, sillä temppelin alueella ei ollut ainoatakaan lähdettä.

JERUSALEM HERODES SUUREN AIKANA

Jerusalem on elänyt monta muodonvaihdosta jebusilaisten ajasta meidän päiviimme asti, mutta ainoakaan niistä ei ole ollut yhtä perusteellinen kuin Herodes Suuren toimittama. Silloin hävisi entinen järjestys ja syntyi kerrassaan uusi Jerusalem. Kaupungin yleinen ulkonäkö heijasteli vielä muinaista sivistystä ja oli sopusoinnussa israelilaisten tapojen kanssa, mutta helleenisyyden siemenet alkoivat jo itää ja uusi elämänjärjestys kohosi oraalle kertoen uudesta, elinvoimaisesta sivistyksestä, jonka pian oli määrä voittaa entinen. Helleeninen taide eli siihen aikaan kehitysvaihetta, jota tavallisesti sanotaan kreikkalais-roomalaiseksi, ja sen vaikutuksesta itse temppelikin loistokautensa huipun saavuttaessaan sai aivan uuden, esteettisen ulkonäön.

Tämä Herodes Suuren ajan helleenistynyt Jerusalem kiinnostaa erikoisesti kristittyä maailmaa, sillä juuri se oli Kristuksen Jerusalem. Monet haluaisivat mielellään mielikuvituksessaan nähdä tämän kaupungin sellaisena kuin se siihen aikaan oli tai ainakin tietää, mitä tuosta kaudesta todella on säilynyt meidän aikaamme asti. Mutta tällainen tutkimus on vaikeaa ja pyhän kaupungin useimmat mielikuvituksellisetuudennussommitelmat ovat epäluotettavia, olipa niiden laatijain tarkoitus miten hyvä tahansa. Historioitsija Josefus on tosin jättänyt jälkeensä erittäin arvokkaan selonteon kaupungin eri yksityiskohdista — palatseista, muistomerkeistä, valleista, kanavista, vesijohdoista, haudoista jne. — mutta kirjalliset lähteet vaativat vielä toistaiseksi ankaran kriitillistä seulontaa ja lopullista vertailua kaupungin arkeologisiin jäännöksiin. Ja näiden aineellisten jäännösten määritteleminen on varsin vaikeata, sillä se edellyttää harjaantunutta arkeologia ja konaista kärsivälli-

»ABSALONIN HAUTA», MUISTO HERODEKSEN AJOILTA.

Ofelin vuoren harjalta näemme Kidronin laakson toisella puolen kolme kallioon hakattua hautaa, jotka epäilemättä ovat Herodeksen aikaisia. Ns. »Absalonin hauta» on nelikulmainen, sen harjalla on kovera, keilamainen kivikärki. Se on kattolistaa myöten hakattu kallioon. Listan yläpuolella olevat osat on rakennettu kauniisti hakatuista kivistä.

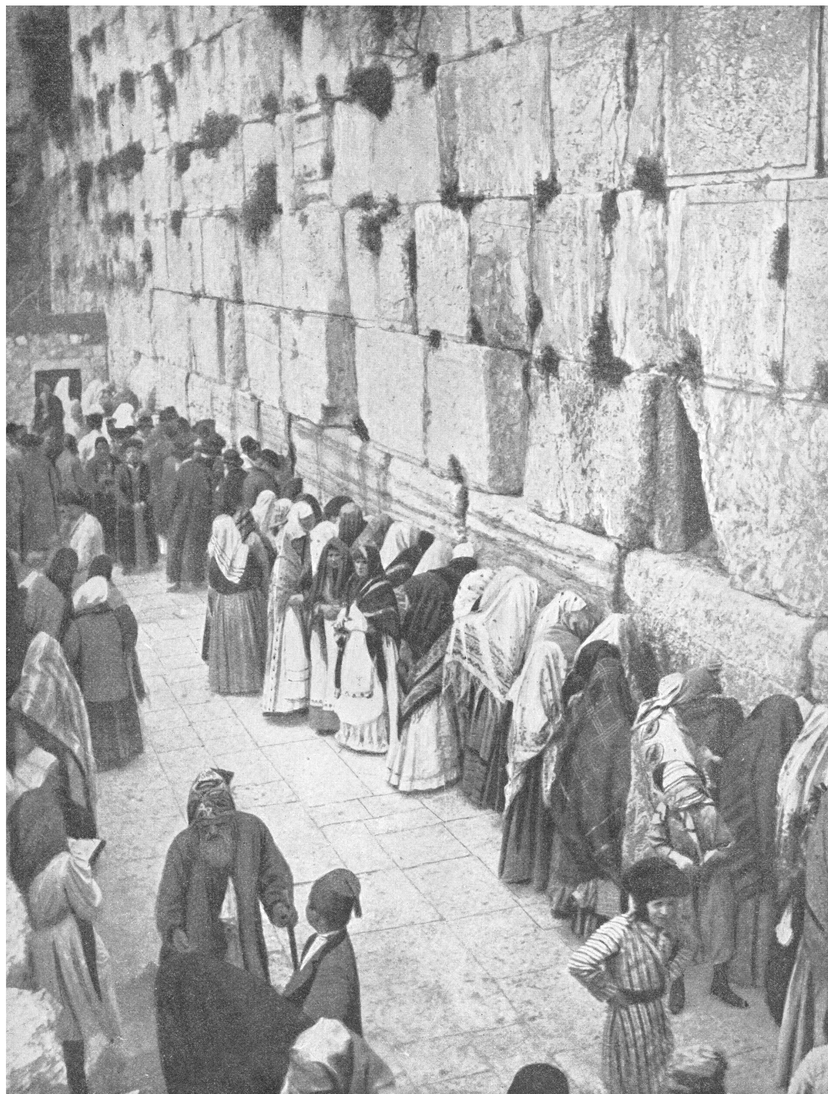
seen tutkimustyöhön pyhitettyä ihmiselämää. Moneen vuoteen ei kaivauksia ole voitu suorittaa juuri lainkaan ja École Biblique'in (nykyään Ranskan virallinen arkeologikoulu Palestiinassa) oppineiden dominikaani-isien tähän mennessä saavuttamat tulokset on kerätty hitaasti, milloin julkiset työt tai muut rakentamisyritykset ovat tehneet tutkimusten suorittamisen mahdolliseksi.

Tilapäinen matkailija, joka muissa seuduissa, esim. Thebassa, Ateenassa, Pompeijissa ja Timgadissa, on tutustunut saman aikakauden nykyisessäkin tilassaan vaikuttaviin muistomerkkeihin, etsii turhaan Jerusalemista sen muinaisen ihanuuden jälkiä. Hän näkee kirjavan määrän luonteettomia rakennuksia, jotka tosin ovat varsin värikkäitä, mutta eivät millään tavoin heijastele hänen etsimäänsä aikaa, tai nykyaikaisia rakennuksia arabialaista tai keskiaikaista alkuperää olevien rakennusten vieressä. Ne on kenties rakennettu bysanttilaisten rakennusten päälle tai peittävät alleen toisen vuosisadan roomalaisen siirtokunnan jäännökset. Hän johtuu väkisinkin otaksumaan, etteivät Tituksen legioonat vuonna 70 j. Kr. ainoastaan hävittäneet Herodeksen Jerusalemia, vaan suorastaan pyyhkivät sen kokonaan pois maanpinnalta. Itse temppelistä ei ole jäänyt kiveä kiven päälle. Nykyään pyhällä alueella kohoava suurenmoinen muistomerkki on ensimmäisten muhamettilaisten kalifien laskuun työskennelleitten kristittyjen arkkitehtien myöhäinen luomus, joka koristettiin muhamettilaiseen tyyliin ja henkeen. Tuonkin kauden muutamat jäännökset ovat luultavasti matkailijan mielestä niin epäselviä ja erillään oikeasta ympäristöstään, että häneen todennäköisesti tekevät paljon suuremman vaikutuksen rakennukset, joita nykyään naurettavasti sanotaan »Davidin torniksi» ja »Herodeksen palatsiksi» ja joiden kuvat hän kenties vaistomaisesti omaksuu täydentämään pyhästä kaupungista muodostamaansa mielikuvaa.

Tuon kauden alkuperäisiä jäännöksiä on todella vähän ja ne voimme nopeasti luetella. Aluksi näemme kiinteälle kalliolle rakennetun, suuren neliökivimuurin ja venäläisen luostarin pohjakerroksessa säilyneet muutamat pylväänjalat pyhän haudan läheisyydessä. Näemme myös samantapaisen, hakatuista kivistä rakennetun muurin muodostavan temppelin kehämuurin (meidän päiviemme Haram) alaosan ja ulottuvan juutalaisten itkumuuriksi sanotusta paikasta »Robinsonin holvin» ohitse lounaisnurkan ympäri kehämuurin kaakkoiskulmaan. Samanlaisen muurin erotamme myös linnoituksen ympärysmuurissa ja erikoisesti »Davidin tornin» perustuksissa. Ofelin vuorella, Siloamin lammikoista temppelialueelle johtavalla harjanteella, on myös eräitä jo näkyviin kaivettuja muureja ja rakennuksia. Ja lopuksi näemme Siionin vuoren itärinteillä, Ofelin kohdalla, juutalaisen kaupunginosan jälkiä.

Tähän Herodeksen aikaisten jäännösten lyhyeen luetteloon emme ole ottaneet »Via Dolorosan» kuuluisaa »Ecce Homo-kaarta», tuota roomalaisajan vaikuttavaa muistomerkkiä, sillä vain epäröiden ja vaikeasti voimme sovittaa sen tuohon Herodeksen Jerusalemin yleiskuvaan, jonka tässä luvussa pyrimme luomaan. Alkuperäisiä muinaisjäännöksiä on todella vähän, toisen kätemme sormet riittävät niiden laskemiseen. Mielikuvituksessamme niitä ei rajoita nykyisen kaupungin keskiaikainen muuri, vaan paljon avarampi piiri, joka ulottuu kauemmas etelään ja sulkee sisäänsä Ofelin harjanteen ja Siionin vuoren. Tämän kehän sisäpuolella ovat meidän aikaamme asti säilyneinä kiinnekohtina enää vain linnoituksen perustukset ja niitä rajoittavat muurinosat sekä niiden vastapäätä Haram el Sherifin itämuuri. Pohjoismuurin alkuperä on epäiltävämpi. Usein on väitetty nykyisen pohjoismuurin kokonaan säilyneen alkuperäisessä muodossaan, mutta meidän on muistettava, että venäläisen luostarin pohjakerroksessa näkyvät jäännökset, jotka voimme johtaa Herodeksen aikaan, ovat hahmottuneet vasta kaupungin kaikkien myöhempien muutosten, nimenomaan Aelia Capitolinan forumin ja Konstantinuksen temppelitarhan rakentamisen jälkeen. Voimme ajatella niiden Herodeksen aikana olleen kaupungin koillisrajana. Katsomme näin ollen kaupunginmuurin yhdistävän ja sulkevan sisäänsä tuon kauden jo luettelemamme, näkyvät jäännökset. Muuten kuvittelemme koko alueen tyhjäksi ja alamme nyt täyttää sitä yleisin viittauksin ja tietyin yksityiskohdin, jotka olemme poimineet muinaisten kirjailijain teoksista ja topografisista tutkielmista.

Siionin vuoren pohjoispuolella, s.o. nykyisen linnoituksen ja Davidin tornin läheisyydessä, kohosi Herodeksen palatsi — valtava rivi pylvästöjen ja esihallien, pihojen ja puistojen koristamia, loisteliaita rakennuksia. Yleispiirteiltään rakennus oli itämainen, mutta tyylillisesti se luultavasti erosi vain vähän Aleksandrian myöhemmästä lagidien palatsista. Tämän johtopäätöksen voimme tehdä satunnaisesti löytyneiden arkkitehtuurin katkelmain perusteella. Tämä rakennus oli aikansa kuuluisimpia ja vaikuttavim-

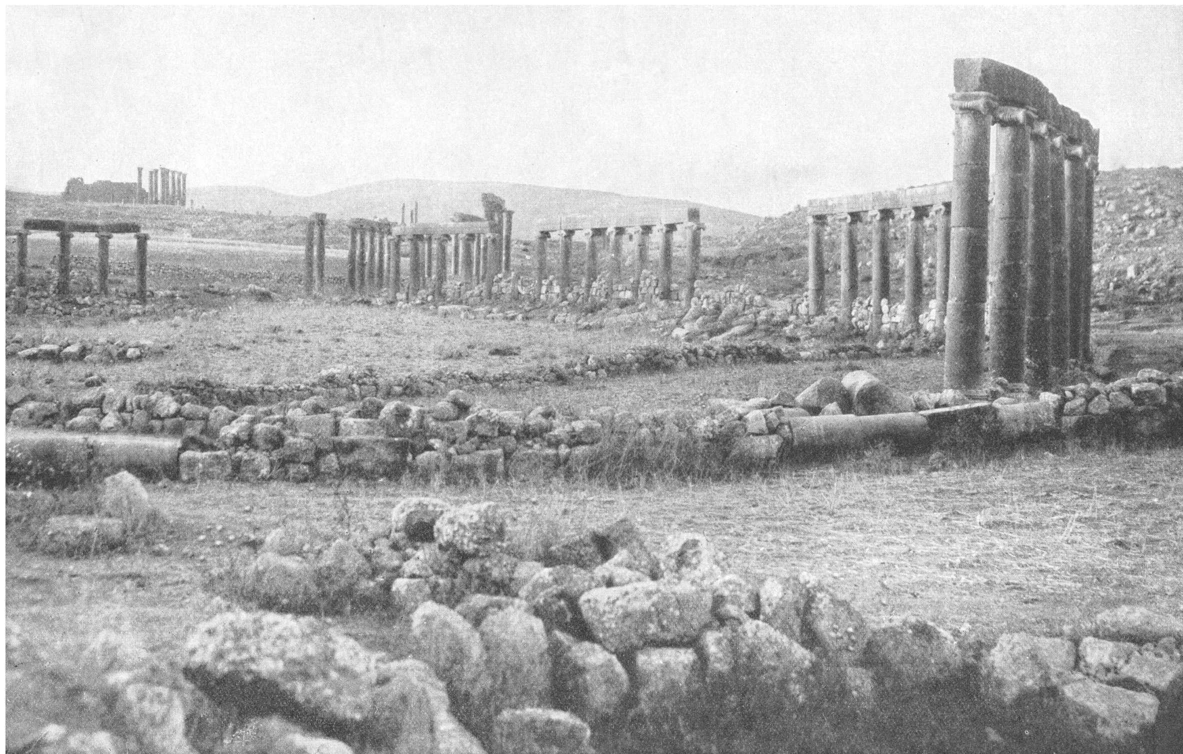
PAIKKA, JOSSA JUUTALAISET MUREHTIVAT MUINOIN NIIN IHANAA TEMPPELIÄÄN.

Temppelinpihan länsimuurissa, nykyisen Haram el Sherifin ympärysmuurissa, on kohta, jonka ääreen hurskaat juutalaiset kokoontuvat kerran viikossa itkemään temppelinsä hävitystä. He uskovat, että tässä muurissa on Salomon muinaisen temppelin kiviä, ja kenties muutamia tällaisia kiviä onkin hautautunut myöhemmän muurin alle. Mutta kuvassa näkyvät mahtavat kivilohkareet kuuluvat epäilemättä Herodes Suuren rakennuttamaan muuriin. Herodes Suuri oli sen Herodeksen isä, joka tutki Kristusta.

JERUSALEM, JUDEAN VALTAKUNNAN PÄÄKAUPUNKI.

Jerusalemin historia on kaikkina aikoina järkyttävästi vaihdellut noususta laskuun, suuruudesta sortumiseen. Vähän ennen ajanlaskumme alkua hallitsi Jerusalemia Herodes Suuri, jonka lukuisista julmuuksista kerrotaan raamatussa (Betlehemin lastenmurhan todenperäisyys tosin on meidän aikanamme kyseenalainen). Hän rakennutti uudestaan suuren temppelin ja yritti hellenisoida kaupungin yllyttäen kreikkalaisia oppineita asettumaan sinne asumaan. Jonkin ajan kuluttua hänen kuolemastaan (6 j. Kr.) sortui Jerusalem syvimpään alennustilaansa Tituksen vuonna 70 valloitettua sen ja myytyä sen asukkaat orjiksi. Tämän jälkeen kaupungista tuli roomalainen siirtokunta, johon juutalaiset eivät päässeet asumaan. Kuvassa näemme kaupungin koillisosan (Betzetha) ja etäisyydessä Mizpehin. Tiet yhtyvät Stefanuksen portin kohdalla. Etualalla, vasemmalla luultavasti Getsemanen puutarha.

JERUSALEMIN ARKKITEHTUURI HEIJASTUU JERASHIN PROVINSSIKAUPUNGISTA.

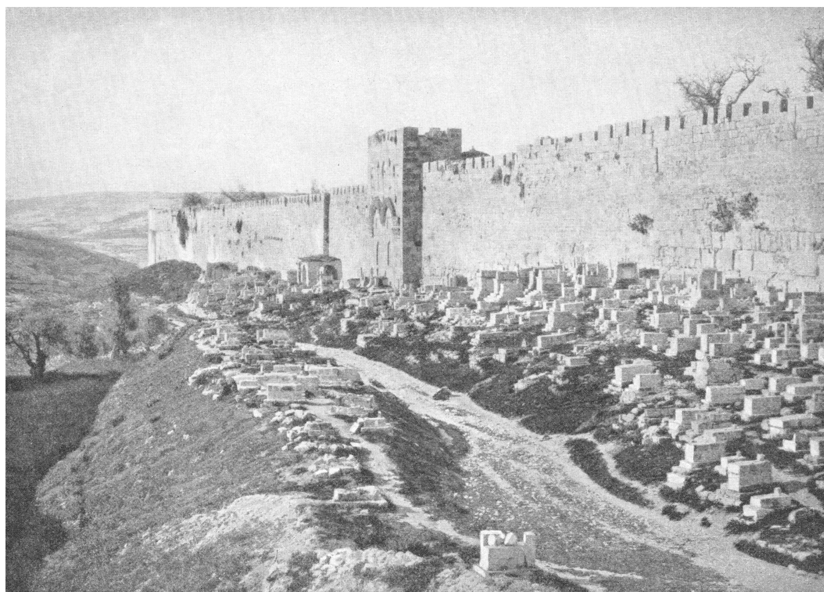
Venäläisen luostarin kryptan korinttilaisten pylväiden katkelmat osoittavat, että Jerusalemissa on ollut myymälöiden ja pylväiden reunustama Via principalis. Tällaisia pylväiden koristamia pääkatuja oli kaikissa roomalaisissa kaupungeissa. Jerashin Via principalista esittävä valokuvamme saattaisi melkein olla Jerusalemin pääkadun uudennussommitelma.

pia ja sen peruspiirteiden selvittäminen vaatii vielä paljon kaivauksia. Idässä, yhtä korkealla, kohosi hasmonilaisruhtinaiden palatsi. Se lienee ollut juutalaista paikallistyyliä, mutta sen rakenteesta emme tiedä mitään olennaista. Kauempana etelässä (nykyisen muurin ulkopuolella), saman Siionin vuoren itärinteellä, ovat kaivaukset saattaneet päivänvaloon (bysanttilaisten kerros-

HERODEKSEN RAKENNUTTAMA NS. »DAVIDIN TORNI».

Vain ani harvoissa muinaiskaupungeissa ovat rakennusten nimet yhtä sattumanvaraisia kuin Jerusalemissa. Kaikkialla tapaamme nimiä, jotka näyttävät viittaavan kuningasten tai vielä vanhempiin aikoihin, vaikka oikeastaan Herodeksenkin ajan raunioita on vain vähän. Niinpä linnoituksen »Davidin tornin» nimi viittaa näennäisesti ikivanhaan alkuperään, vaikka sen alimpien kivikerrosten jykevyys ja liitekohtien uurteisuus osoittavat selvästi, että se on rakennettu Herodeksen aikana.

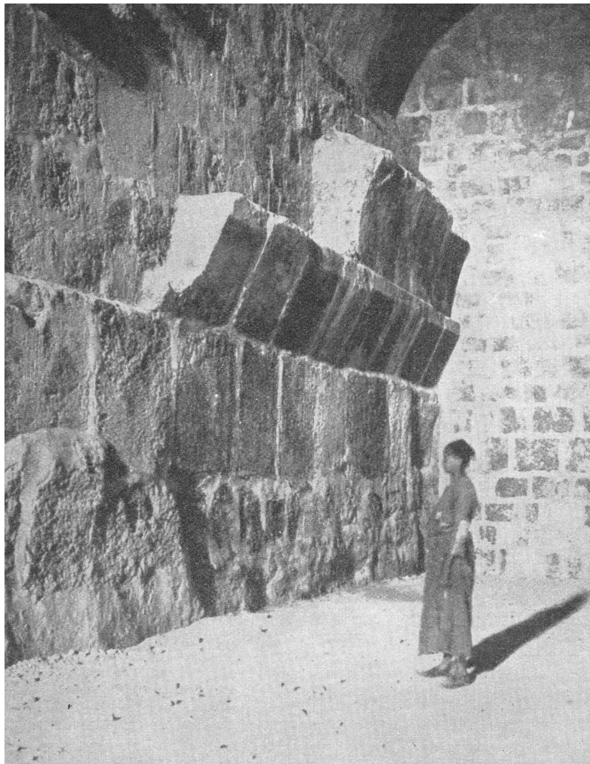

ARABIALAISIA HAUTOJA KULTAISEN PORTIN KOHDALLA.
Tämä portti on tyypillistä roomalaista työtä. Sen alkuperäinen nimi merkitsee oikeastaan »portti, jota sanotaan kauniiksi», vaikka se on käännetty virheellisesti. Se oli kuitenkin varmasti temppelin alueella. Haramin itämuurissa oleva Kultainen portti vastaa Herodeksen Shushanin porttia. Arabialaiset muurasivat sen kiinni vuonna 810, mutta vieläkin huhuillaan, että jonakin perjantaipäivänä joku kristitty voittaja marssii joukkoineen tästä portista sisään.

tumain ja Aelia-kauden roomalaisten jäännösten alta) Herodeksen aikaisen, mielenkiintoisen kaupunginosan jäännökset katuineen, asuntoineen, varastorakennuksineen, myllyineen ja muine yksityiskohtineen.

Kauempana idässä, Tyropoion-laakson suuta osoittavan notkelman tuolla puolen, kohoaa Ofelin loiva kukkula ulottuen Siloamin lammikosta Kidronin puron vartta pitkin kaupungin nykyiseen etelämuuriin asti. Palestiinan nykyisten viranomaisten johdolla suoritetaan parhaillaan kaivauksia tällä historiallisella alueella ja kaikki Kansainliiton arkeologiset seurat osallistuvat tähän yhteistyöhön. Koko sivistynyt maailma, kristityt, juutalaiset ja muhamettilaiset, kaikki tulevat yhtä kiinnostuneina seuraamaan näiden tutkimusten kulkua. Kerrotaan, että vuoren harja tasoitettiin roomalaisena aikana kaupungin asemakaavan kehittämisen helpottamiseksi, mutta tämä tieto koskee luultavasti vain kukkulan yläosaa, kenties nykyisen Haramin ja kaupunginmuurin välistä aluetta, jolle Aelian stadion rakennettiin. Toivomme, eikä kukaan voine liikuttumatta ajatella tätä ajatusta, että kaivausten suorittajain onnistuu saattaa päivänvaloon jebusilaisten muinaisen linnoituksen, Davidin ensimmäisen kaupungin ja kenties myös juutalaiskuninkaiden hautojen rauniot. Herodeksen rakennuksista ei tähän mennessä ole löytynyt paljonkaan jälkiä, mutta meidän aikaamme asti säilyneistä merkeistä päätellen Herodes järjesti ja koristutti Siloamin lammikoille johtavat tiet Jerashin roomalaisen Nymphaeumin tai Jordanin toisella puolen olevan Ammanin tyyliin.

Ofelin harjalta näemme nykyisen Silvanin kylän takana, Kidronin laakson toisella puolen kolme uljasta hautarakennusta, joiden jokseenkin varmasti voimme laskea syntyneen Herodes Suuren aikana. Niitä sanotaan tavallisesti Absalonin haudaksi, pyhän Jakobin luolaksi ja Sakariaan

HERODEKSEN RAKENNUTTAMAN MAASILLAN JÄÄNNÖKSIÄ.
Aivan juutalaisten itkumuurin eteläpuolella ja lähellä Haramin muurin lounaiskulmaa on aikoinaan Tyropoion-laakson ylitse ulottuneen sillan jäännöksiä. Sillan nykyisen muurin ulkopinnassa näkyviä jäännöksiä sanotaan niiden löytäjän mukaan »Robinsonin holveiksi». Muurin sisäpuolellakin näemme kuvassa vielä siltapylvään ja holvin katkelman.

pylvästä ja rakennuksen vakavaa ja arvokasta koristeellisuutta täydentää friisi, joka on samanlainen kuin muissakin Jerusalemin lähistön roomalaishaudoissa.

Sakariaan pyramidi muistuttaa yleispiirteiltään Absalonin hautaa, mutta on kokonaan hakattu kallioon. Sen reunuslista kaartuu egyptiläiseen tapaan ulospäin ja rakennuksen harjana on yksinkertainen pyramidi, joka vielä enemmän korostaa sen egyptiläistä luonnetta. Näiden molempien hautojen välissä oleva Jakobin luola on kokonaan toista tyyppiä. Se on hakattu kallionseinämään, siihen kuuluu kallioon veistetty doorilainen esihalli ja se muistuttaa kokonaisuudessaan Egyptin Beni Hassanin kalliohautoja ja Vähän-Aasian Lyykian samantapaisia rakennuksia. Kukin rakennus on näin ollen omaa erikoista tyyppiään, ja kaikki kolme yhdessä muodostavat ainutlaatuisen mielenkiintoisen ryhmän kaikkien Jerusalemin seudun erilaisten ja vaihtelevien hautarakennusten joukossa. Lisäksi Josefus kertoo, että nämä haudat, ainakin kaksi ensin mainit-

pyramidiksi. Joskin nämä hautarakennukset on tehty samaan aikaan ja yhtenäiseksi ryhmäksi, havaitsemme niiden rakenteessa ja suunnittelussa mielenkiintoisia eroavaisuuksia. Absalonin hauta on nelikulmainen, se on reunuslistaan asti hakattu kallioon ja muuten rakennettu mahtavista neliökivistä. Palkiston yläpuolella rakennus muuttuu nelikulmaisesta pyöreäksi. Jonkinlainen punottu listasto pitää sitä koossa ja sen huippuna on sisäänpäin kaartuva, monoliittinen kivikärki. Rakennuksen alaosan neljä sivua ovat joonialaista tyyliä. Nurkkapilasterien välissä on kaksi seinä-

semaamme, ovat Adiabenen kuningattaren Helenan rakennuttamia, tuon hurskaan naisen, joka vaatimattomasta valtakunnastaan Pohjois-Mesopotamiasta lähetti viljaa Jerusalemiin avustuksena Apostolien teoissa kerrotun nälänhädän aikana. Hänen poikansa noustua valtaistuimelle lähetettiin hänen ja hänen veljensä ruumiit Jerusalemiin ja asetettiin hänen rakennuttamiinsa »pyramideihin». Niitä kerrotaan olleen kaikkiaan kolme ja ne olivat 600 m:n päässä kaupungista. Mitkään muut hautarakennukset tai haudat eivät vastaa läheskään yhtä hyvin tätä kuvausta, ja vaikka vain

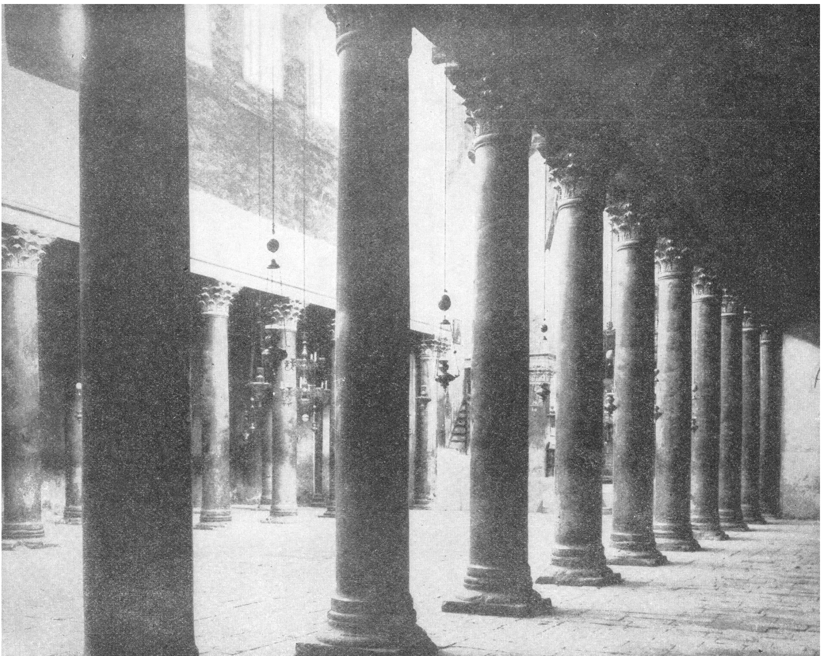
VIA DOLOROSAN ECCE HOMO-HOLVI.

Via dolorosan eli Kristuksen kärsimystien erästä »pysähdyspaikkaa» sanotaan »Ecce Homo-holviksi», koska Pilatus muka juuri sen kohdalla huudahti »katso ihmistä». Varsin epäiltävää on kuitenkin, onko muuri rakennettu Herodeksen aikana. Luultavampaa on, että holvi aikoinaan oli Aelia Capitolinan porttina. Keskiholvi kaartuu kadun ylitse, mutta pohjoinen sivuholvi on, kuten kuvasta näkyy, muutettu Siionin sisarten kirkon kuoriksi.

yhtä niistä oikeastaan voimme sanoa pyramidiksi ja vaikka niiden etäisyys silloisen kaupunginmuurin lähimmästä kohdasta on voinut olla vain 200—400 m, Josefus on kuitenkin kuvaillut ja selostadut ne niin suhteellisen yksityiskohtaisesti ja sattuvasti, että tuskin voimme epäillä niiden samuutta. Niinpä voimme laskea näiden muistomerkkien edustavan tarkoittamaamme kautta yhtä varmasti kuin seudun muidenkin luettelemaimme muinaisjäännösten.

Lähestyessämme jälleen kaupunginmuuria ja saapuessamme Kultaisen portin kohdalle joudumme miettimään tämän portin alkuperää. Korjausten ja uudennusten näkyvistä jäljistä huolimatta se on yhä edelleen Jerusalemin kauniimpia muinaisjäännöksiä. Yleispiirteiltään se on ilmeisesti bysanttilaista työtä seitsemänneltä vuosisadalta j. Kr., mutta epäilemättä se on aikoinaan rakennettu Herodeksen ajan Shushanin portin kohdalle ja sen yksityiskohdissa ilmenee selvästi tuon kauden vaikutus. Kaksi jykevää monoliittia, jotka aikoinaan ovat olleet portinpielinä, kohoavat nykyään pylväinä muurinharjan yläpuolelle. Mittasuhteiltaan ne muistuttavat kaatunutta pylvästä, jonka näemme venäläisen luostarin pihalla kaupungin luoteispuolella.

Astuessamme pyhälle alueelle näemme kohta eräitä keisariajan rakennusten jälkiä. Maaperä on kohonnut paljon korkeammaksi, kuin se on ollut muinoin, niin että Tituksen sotilaiden sytyttämän

HERODEKSEN BASILIKAN VASTINE.

Herodes hellenisoi Jerusalemin, mutta venäläisessä luostarimajatalossa olevia vähäpätöisiä jäännöksiä lukuunottamatta ei meidän aikaamme asti ole säilynyt paljonkaan rakennusten katkelmia, joiden perusteella voisimme mielikuvituksessamme luoda uudelleen silloisen kaupungin maailmallisen osan. Niiden ulkonäön selvittämiseksi meidän on siirryttävä muihin silloisen Palestiinan hellenistyneihin tai roomalaistuneihin kaupunkeihin. Esim. Betlehemin Syntymäkirkon roomalaiset pylväät kapiteeleineen ovat hämmästyttävän hyvin säilyneet, niin että koko rakennus vielä tänäkin päivänä muistuttaa ihmeellisesti jotakin Herodeksen rakennuttamaa basilikaa kauniine, uurteettomine, korinttilaisine pylväsriveineen.

TÄLLAISET PYLVÄÄT KORISTIVAT JERUSALEMIA.
Ennen Herodes Suuren aikaa Jerusalem muistutti varmaankin paljon enemmän nykyistä kaupunkia kuin hänen kaunistustensa jälkeen, puhumattakaan ajasta, jolloin Jerusalem muuttui roomalaiseksi siirtokunnaksi. Herodes rakennutti ennen kaikkea pylväistöjä ja esihalleja. Sitä todistavat muutkin kaupungit kuin Betlehem. Kuvassa näemme Jerashin Herodeksen aikana rakennetun roomalaisen temppelin esihallin rauniot.

valtavan tulipalon tuhkakin on hautautunut syvälle myöhemmän kauden rakennuskerrostumain alle. Muhamettilaiset viranomaiset toimittivat jokin aika sitten näillä main puhtaasti käytännöllisistä syistä eräitä kaivauksia, mutta löysivät vain muutamia erillisiä hakattuja kiviä, joiden tarkoitusta oli mahdoton saada selville, vaikka he siellä täällä tunkeutuivat rauniokerrostumien ja sirpaleiden lävitse kolmenkin metrin syvyyteen. Salomonin (ilmeisesti virheellinen muunnos sanasta Suliman) tallin kohdalta on tosin löytynyt alkuperäinen maanpinta, mutta vaikka pidennetyn ylätasangon eteläpuolta kannattava ihmeellinen holvisto perinnäistiedon mukaan onkin varsin vanha, emme kuitenkaan voi missään tapauksessa pitää sitä kokonaisuudessaan Herodeksen temppelin aikaisena. Sillä siinä tapauksessa keisariaikana Tyropoion-laakson ylitse rakennettu silta, joka yhdisti temppelin alueen läntiseen kukkulaan, jatkuisi rakennuksen rungossa aivan tarkoituksettomasti. Tämän sillan erotamme selvästi muinaisjäännöksistä, joita yleisesti sanotaan »Robinsonin holveiksi» ja jotka näemme temppelinmuurin ulko-osissa. Tämän kiistämättömästi keisarillista alkuperää olevan kaariholvin muuraus ja sen suhde temppelitarhan päämuuriin osoittavat, että Herodes Suuri on aikoinaan rakennuttanut temppelin aluetta ympäröivän muurin tämän osan alimmat kerrokset. Niiden alla on kenties Salomon temppelin muuri ja muiden osien jäännöksiä, mutta tämäkin on varsin epäiltävää. Muurin tekotapa ja teknillinen rakenne tuovat välittömästi mieleen muut kiistämättömästi Herodeksen rakennuttamat temppelitarhamuurit, nimenomaan Hebronin moskeijan, jonka sisässä on Makbelan luola ja patriarkkojen tyhjät kunniahaudat.

Mutta palavin kiinnostuksemme kohdistuu temppeliin, joka varmasti sijaitsi Haram el Sherifin kukkulalla kuvailemiemme muurien sisäpuolella. Pyhällä kalliolla, joka yhä uhmailee kaikkia inhimillisiä kaunistamis- ja rakentamisyrityksiä, kohoaa uljas, keskiaikainen kirkko, joka nykyään ajan pyörän vielä kerran pyörähdettyä on muhamettilainen pyhäkkö. Temppelin pihaa on muutettu ja korjailtu. Siitä huolimatta voivat meidän aikamme arkeologit — nimenomaan Palestine Exploration Foundin toimittamien tutkimusten ansiosta (1864—69) — selvittää sen kehitysvaiheet. Kiistämättömästi Herodeksen aikaisten muurien (erittäinkin Hebronin jo mainitsemamme Haramin) huolellinen ja yksityiskohtainen vertailu on saanut aikaan, että jokseenkin varmasti voimme pitää Herodeksen temppelin muurin osina alaosia tuosta komeasta muurijaksosta, joka ympäröi juutalaisten valituspaikkaa (se on itsessään kenties vielä vanhempi, mutta nyttemmin uudennettu) ja ulottuu Robinsonin holvikaaren ohitse muurin lounaisnurkan ympäri ja koko etelämuuria noudatellen kaakkoisnurkkaukseen asti. Eräät pylväät ja koristeelliset katkelmat, jotka näemme »Salomonin tallissa», sekä useat muut jäljet, esim. venäläisen luostarin alueella oleva kaatunut pylväs (se on yhä kaatumiskohdassaan kuten Baalbekin suuri pylväs), tarjoavat riittävästi aineksia, niin että arkkitehti teoreettisesti mutta vakuuttavan varmasti voi sommitella uudelleen temppelin suuren eteläisen valtaoven, jota historiassa sanotaan kuninkaan basilikaksi, tuon mahtavimman kaikista valtaovista, joilla esplanadi siihen aikaan kaunistettiin.

Tekemiemme vertailujen perusteella voimme varsin yksityiskohtaisesti mielikuvituksessamme sommitella uudelleen Herodeksen temppelin. Sen tyyliä ja koristelutapaa tutkiessamme meidän on tarkasteltava eräiden samanaikaisten rakennusten arkkitehtonista koristelua. Tällaisia rakennuksia ovat Transjordanian Si'ahin ja 'Araq-El Emirin temppelit, Hebronin jo mainitsemamme Haram ja Palestiinan muiden Herodeksen valtaan kuuluneiden kaupunkien, esim. Samarian, tyypilliset rakennukset ja rauniot, Syyrian basilikat, agorat, stadiumit, kylpylät jne. Ennen kaikkea meidän on pidettävä mielessämme Jerusalemin lähistöllä olevat hautarakennukset. Niitä ovat Kidronin laakson jo kuvailemamme Sakariaan pyramidi ja Absalonin hauta sekä kuuluisat haudat, joita väärin sanotaan kuninkaiden haudoiksi, Herodeksen oma perhehauta Nikephuriehissa sekä monet muut verraten tuntemattomat, mutta siitä huolimatta aikansa arkkitehtonisia ja koristeellisia pyrkimyksiä mainiosti ilmentävät rakennukset ja rauniot. Komea korinttilainen esihalli, jonka Herodes rakennutti syntymäkaupunkinsa Askalonin senaatintaloa koristamaan, osoittaa erinomaisen selvästi, miltä temppeliä ympäröineet pylväistöt ja valtaovet ovat aikoinaan näyttäneet, ja vielä luotettavammin temppelin alueen ulkopuolelle kisoja ja kilpailuja varten rakennettujen rakennusten luonteen.

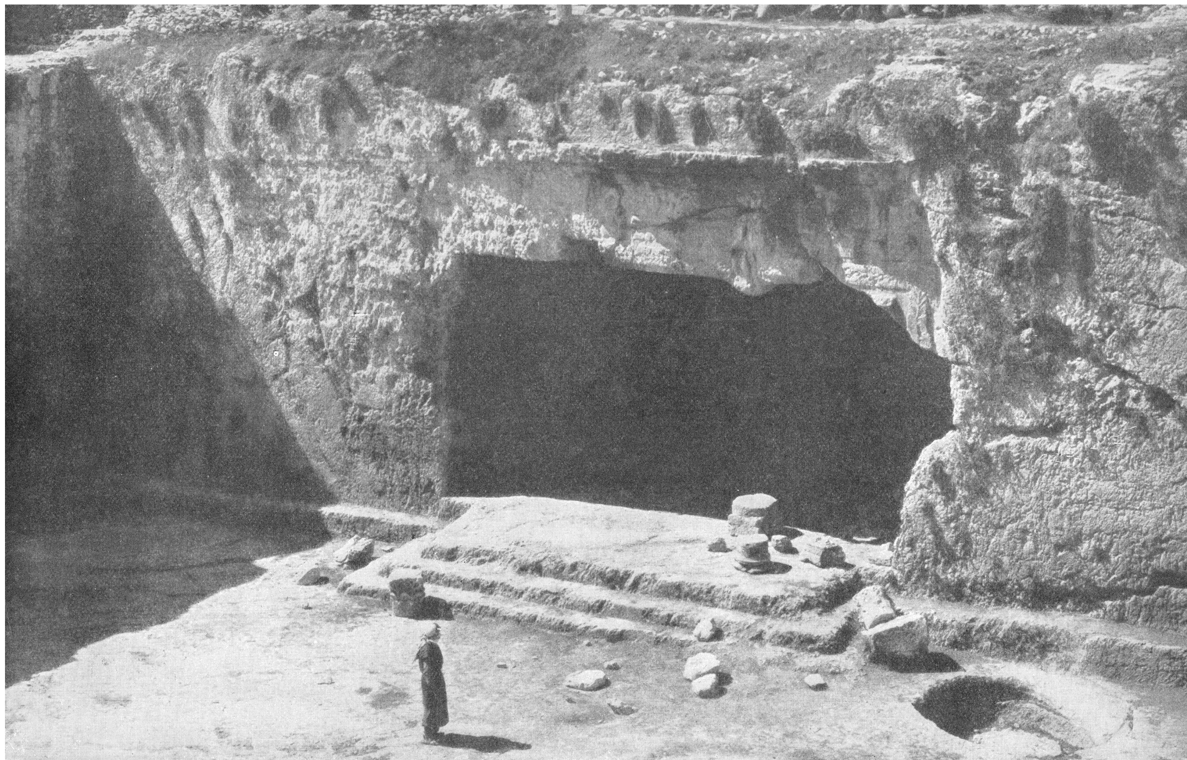
Toinen muistomerkki, joka syntyi Herodeksen anteliaisuuden ja kunnianhimon ansiosta, oli Besethan kukkulan linnoitus, joka vartioi pyhäkköön luoteesta johtavaa tietä. Temppelin synnystä lähtien oli tässä vyöhykkeessä ollut jonkinlaisia keinotekoisia puolustusvarustuksia, jotka askel askelelta olivat siirtyneet etelämmäksi pyhää aluetta laajennettaessa. Herodes itse suoritti siirtämisen loppuun asti ja kaivautti varustuksen ympärille peloittavan haudan rakennuttaen siten itselleen muistomerkin, joka samalla kertaa oli linnoitus ja palatsi. Hän antoi sille keisarillisen herransa nimen — ja tämä olisi jo omiaan osoittamaan, millä tavoin ja mihin tyyliin rakennus rakennettiin, vaikka siitä ei olisikaan jäänyt minkäänlaisia näkyviä jäännöksiä.

Luotuamme näin nopean yleissilmäyksen koko alueeseen palaamme lähtökohtaamme venäläisen luostarin kryptaan Pyhän haudan itäpuolelle. Meidän on vielä ratkaistava katsauksemme alussa mainitsemaimme korinttilaisten pylväiden merkitys. Vastaus ei ole vaikea, sillä läheisen basaarin pääkadun puolelle avautuvissa pienissä myymälöissä ja niiden ympärillä näemme runsaasti samanlaisten pylväiden katkelmia. Ne osoittavat, että Herodeksen aikana tai toisen vuosisadan uudessa kaupungissa oli erikoinen »via principalis», jota silloisen roomalaisen tavan mukaan reunustivat pylväistöt ja joka suurin piirtein katsoen oli nykyisten myymälöiden kohdalla. Tuollaiset pylvästiet olivat tuon kauden kaupunkien luonteenomaisia piirteitä ja Samariassa ja Jerashissa näemme pylväsrivit vielä tänäkin päivänä entisissä paikoissaan. Ne on ilmeisesti rakennettu Palestiinaan jo varhaisempana hellenistisenä aikana, sillä Askalonin kaivaukset ovat osoittaneet, että ennen kuin Herodes rakennutti loisteliaan esihallinsa kaupungin senaatintaloon, saman alueen halki oli ulottunut pylväsrivien reunustama puistokuja. Katua reunustavat muurit yhdistivät pylväät toisiinsa. Tämä pylväskatu oli tosin suunnittelultaan ja rakenteeltaan vaatimaton, mutta joka tapauksessa se merkitsee Herodeksen

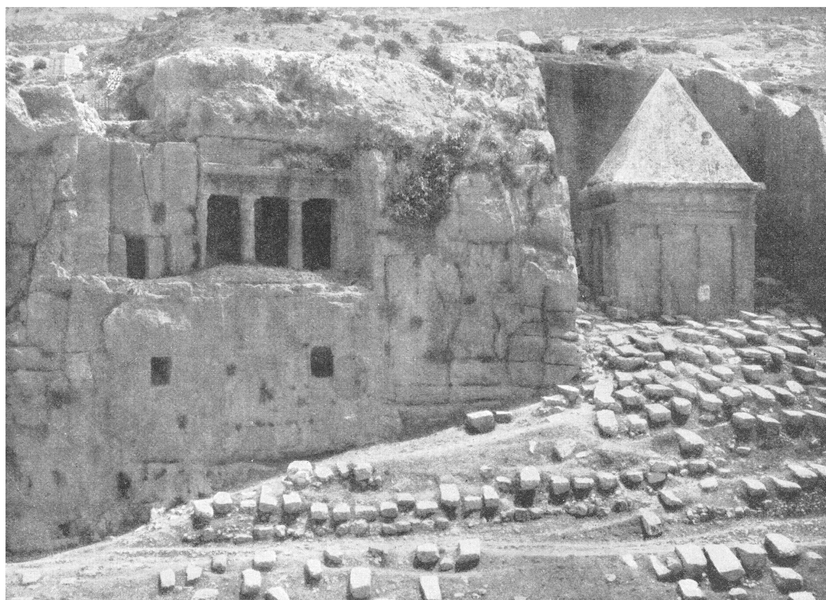
ROOMALAINEN HOLVIKAARI JA KAIVO JERASHISSA.

Jerash oli muinainen Girasa. Se sijaitsi Jordanin toisella puolen lähellä Ramoth-Gileadia. Yläkuvassa Herodeksen aikana rakennetun voittokaaren jäännökset. Jokseenkin samannäköinen oli varmaan Herodeksen Jerusalemin Ecce Homo-kaari. Alakuvassa roomalainen kaivo. Näemme, miten julkisten rakennusten julkisivut siihen aikaan koristettiin roomalaiseen tapaan maailman kaukaisimmissakin kolkissa.

»KUNINKAIDEN HAUTOJEN», HERODEKSEN SUKUHAUDAN, KALLIOPORTTI.

Haramia ja muuria lukuunottamatta on Herodeksen Jerusalemista säilynyt enemmän muistoja kaupungin ulko- kuin sisäpuolella. Kuvassa näemme »kuninkaiden hautojen» portin. Tätä porttiaukkoa koristi muinoin kaksi pylvästä. Sen kohdalle päästäksemme meidän on laskeuduttava kallioon hakattuja portaita pitkin ja sivuutettava muutamia kauniita, vanhoja vesisäiliöitä sekä avoin piha. Porttiaukon sisäpuolella on eteinen ja pyöreä kaivo. Siitä johtaa vasemmalle viettävä käytävä, joka aikoinaan voitiin sulkea kiertyvällä kivellä. Sen päässä ovat varsinaiset haudat, seitsemän kammiota eri tasoissa. Jotkut asiantuntijat mainitsevat niiden yhteydessä Adiabenen kuningattaren Helenan, mutta luultavampaa on, että hän rakennutti pyramidihaudat.

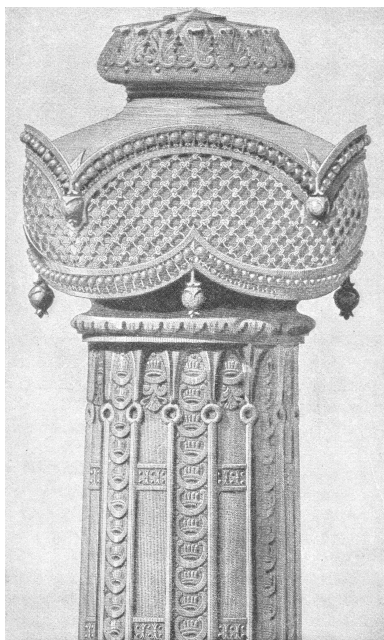
JAKOBIN LUOLA JA SAKARIAAN PYRAMIDI.
Nämä molemmat hautarakennukset ovat Absalonin haudan vieressä sen eteläpuolella. Toinen niistä on kokonaan hakattu kallioon. Sen nimi johtuu siitä, että apostoli Jakob tarun mukaan piiloutui sinne, kun Kristus vangittiin. Toinen ns. Sakariaan hauta on myös kokonaan hakattu kallioon, mutta näyttää muuratulta koska se on irrallinen rakennus. Sileine pintoineen se muistuttaa Egyptin rakennuksia vielä enemmän kuin Absalonin hauta. Kaikki kolme hautaa on hakattu kallioon Herodeksen aikana.

tai, niinkuin myös voimme sanoa, »Augustuksen» kaupungin loisteliaiden pylväskatujen alkumuotoa. Näiden muiden kaupunkien perusteella voimme myös tehdä vielä yleisemmän johtopäätöksen ja todeta, että Herodes, mikäli kaupungin silloinen alue suinkin salli, yritti saada aikaan säännöstellyn asemakaavan, joka jonkin verran muistutti Jerashin säännöllistä asemakaavaa. Tämä kaupunki perustettiin koskemattomalle alueelle. Siinä oli pääkatu ja poikkikatuja säännöllisten välimatkojen päässä toisistaan. Kaikkia katuja koristivat pylväistöt ja niiden risteyksiä muut sopivat koristerakennelmat. Siten syntyneihin rakennusneliöihin ja avoimiin paikkoihin ryhmitettiin eri rakennukset nykyisten asemakaavain vyöhykkeiden tavoin. Samanlaista suunnitelmaa Herodes ei varmaankaan voinut toteuttaa Jerusalemissa, sillä tätä kaupunkia olivat jo vuosisatoja hallinneet itämaiset ja kaikissa suhteissa epäkreikkalaiset perinteet. Vasta Tituksen hävitettyä kaupungin kokonaisuudessaan kävi uuden, klassilliseen tapaan suunnitellun kaupungin viitoittaminen mahdolliseksi. Tämän teki keisari Hadrianus toisella vuosisadalla. Mutta tämä kaupunki ei suinkaan ollut uusi, tuhasta noussut Jerusalem. Juutalaisten pyhää kaupunkia, heidän tuhatvuotista temppeliään ei suinkaan rakennettu uudelleen. Tämä oli uusi roomalainen kaupunki, Aelia Capitolina, ja se rakennettiin vuosisataisen Jerusalemin raunioille.

Kaupungin täydellisestä muodonvaihdoksesta ja melkein kaikkien Herodeksen kaupungin jälkien järjestelmällisestä hävittämisestä huolimatta, on kuitenkin, kuten olemme havainneet, meidän aikaamme asti säilynyt eräitä aineksia, joiden perusteella voimme uudelleen mielessämme sommitella Kristuksen ajan Jerusalemin. Jos meillä on hiemankin mielikuvitusta, voimme varsin luo-

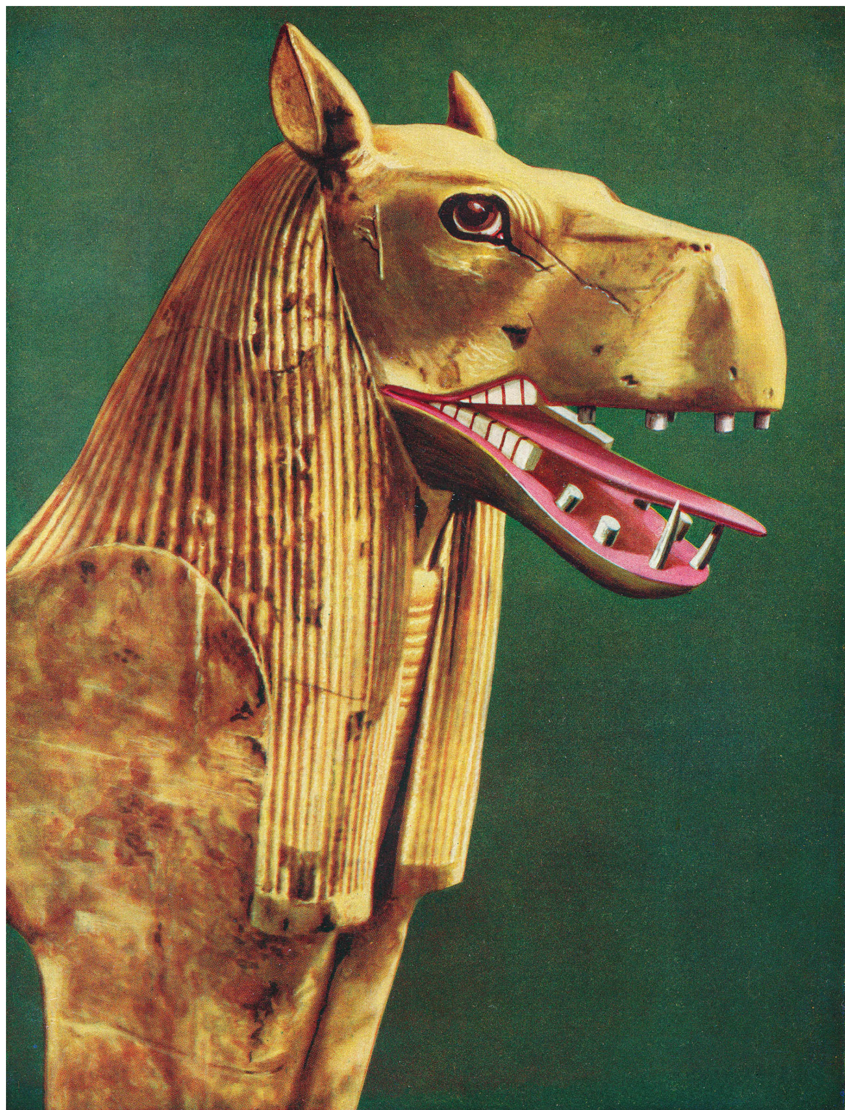
tettavasti hahmotella kaupungin yleispiirteet ja ulkonäön tuona aikana. Kansainliiton toimesta tutkijoille valmistetut mahdollisuudet tulevat varmaan kohdakkoin lisäämään tähän kuvaan lukuisia uusia piirteitä.

Itäinen Öljymäki oli muinoin ja on yhä kaupungin paras näköalapaikka. Siellä seistessämme näemme mielikuvituksessamme etualalla, pyhän alueen kalliolla kohoavan nykyisen moskeijakirkon kohdalla, temppelin täydellisen valmiina, juutalaisten ylpeyden. Sitä ympäröivät vaikuttavasti loisteliaat pylväistöt ja valtaportit, sen esipiha kohoaa askelmittain sisäpyhäkköön asti, jonka majesteettinen portti säteilee etäällä marmoripäällysteineen ja kullattuine pintoineen. Mielikuvituksessamme häviävät kaikki nykyiset muurit ja rakennukset ja pohjoisessa näemme Antonian linnoituksen painavan massan hallitsevan ja suojelevan pyhän alueen tätä puolta. Etelässä näemme keskeymättömän rivin asuinrakennuksia ja palatseja, jotka asteittain laskeutuvat Ofelin vuoren juurelle Siloamin lammikkoihin asti. Itäinen päämuuri seuraa Kidronin rantaa taipuen lännemmäksi kaupungin äärimmäisessä reunassa. Länsikukkulan (Siionin vuoren) rinteellä on ryhmittäin muita, suhteellisesti nuorempia, mutta yhtä tiheään asuttuja rakennusneliöitä ja niiden yllä kohoaa läntisellä taivaanrannalla Herodeksen palatsin suurenmoinen siluetti. Milloinkaan koko historiallisen kehityksensä aikana ei kaupunki temppeleineen ole muodostanut yhtä vaikuttavaa näkyä. Kreikkalais-roomalaisen taiteen luomat, rytmillisen sopusointuiset rakennukset piirtyvät ihmeen kauniisti itämaista taivasta vasten hilliten Herodeksen omia komeilevia pyrkimyksiä ja valaen järjestystä ja aistikkuutta kaupungin perinnäiseen sekavuuteen.

JAKININ TAI SEN KAKSOISPYLVÄÄN BOAKSEN KAPITEELI.

Salomo pystytti nämä molemmat pylväät pyhäkön pääoven molemmin puolin. I Kun. 7: 13 ja sitä seuraavat jakeet kuvailevat näitä pylväitä. Kuvassa näkyvä sommitelma on laadittu näiden tietojen mukaan ja noudatellen foinikialaisten makua, sillä Tyroon kuningas Hiram valatti nämä pylväät.

KAMMOTTAVA HIRVIÖ EGYPTILÄISEN MYTOLOGIAN ALAMAAILMASTA.

Tarut syvissä maaluolissa asustavista julmista lohikäärmeistä ovat yhteisiä kaikkien kansojen, sekä vanhojen että nykyisten, mytologialle. Tässä on kuvattuna sellaisen hirviön pää, toinen Tutankhamonin haudasta löydettyä juhlavuodetta kannattaneista tuista. Hirviö on puolittain virtahepo, puolittain krokodiili, sillä on kissanjalat ja -käpälät; se on veistetty puusta ja runsaasti kullattu. Hohtavan valkoiset hampaat samoin kuin hento, kaareva kieli ovat norsunluuta.

EGYPTIN HAUTOJEN IKUISEEN PIMEYTEEN TUOMITTU KAUNOTAR.

Tämän ylhäisen naisen vahingoittunut kuva on erinomainen esimerkki muinaisten egyptiläisten omituisista hautaustavoista. Ottaen huomioon sen mahdollisuuden, että itse muumio, niin tavatonta huolta kuin sen säilymiseen uhrattiinkin, kuitenkin saattoi tuhoutua, egyptiläiset valmistivat aivan vainajan näköisen patsaan, jonka he sitten maagillisin juhlamenoin »loihtivat elämään» (vrt. »Sielun matka paratiisiin»). Vainajan »ka» sai siten hallittavakseen toisenkin ruumiin, jonka välityksellä se saattoi nauttia hautaan asetetuista uhrilahjoista. Patsas on neljännen dynastian aikainen kuuluen siis Egyptin taiteen kultakauden tuotteisiin. (Lordi Carnarvonin kokoelmasta.)

KARTHAGO, MERTEN JULMA KUNINGATAR

Tuskin missään voimme selvemmin vakuuttautua kaikkien inhimillisten ponnistusten äärimmäisestä turhuudesta kuin käydessämme Karthagossa kahdenkymmenen vuosisadan kuluttua niistä päivistä, jolloin Scipio nuorempi toteutti Rooman senaatin määräyksen ja hävitti perustuksiaan myöten tuon foinikialaisen kaupungin, joka vielä kahden pitkällisen ja hävittävän Roomaa vastaan käymänsä sodan jälkeen oli kaikista silloisen maailman kaupungeista rikkain ja jonka asukasluku kohosi lähes miljoonaan.

Karthago! Näemme ajatuksissamme sen verrattoman loiston, tungokseen asti täyttyneet kadut ja kuumeisen työn. Jo tuo nimi yksin johtaa tyrannimaisen vallan ja pakanalliset julmuudet jokaisen mieleen, joka hiukankin on tutustunut historiaan. Roomalainen Karthago, joka kohosi hävitetyn foinikialaisen jättiläiskaupungin raunioille, oli sekin aikoinaan ihmeellinen kauppa- ja taidekaupunki ja luultavasti melkein yhtä suurenmoinen kuin sen puunilainen edeltäjä, mutta siitä huolimatta johdumme aina lähinnä ajattelemaan tuota ensimmäistä Karthagoa.

Nykyään voimme nousta sähköjunaan Tunisin Jules Ferryn puistokujalta ja päästä lahdekkeen matalikkoon äskettäin rakennettua ratavallia pitkin noin puolessa tunnissa suoraan Karthagon kylpypaikkaan, jossa monella ranskalaisten Pohjois-Afrikkaan perustaman uuden roomalaisvallan virkailijalla on hauska pikkuhuvilansa. Kiitäessämme suoraan Tunisin järven poikki Golettan kapeaa kanavaa kohden on hauska tarkkailla näitä täpötäysiä vaunuja matkustajineen, jotka Tunisissa suorittamansa päivätyön jälkeen palaavat Karthagoon, ja muistella, ettei nykyinen Tunis ole edes neljättäosaa muinaisesta Karthagosta.

Kun ensimmäisen kerran saavumme tähän sortuneen valtakunnan tyyssijaan ja näemme Byrsan kukkulalta, jonka huipulla aikoinaan oli mahtava linnoitus ja Esmunin pyhä temppeli, pienen ihmisen kylpevän meressä, silloin voimme melkein Herbert Spencer:n tavoin purskahtaa nauruun. Ajatus, että tuollainen alaston olento on valloittanut maailman, tuntui filosofista naurettavalta ja yhtä hymyilyttävää tai kenties alakuloista on ajatella, että tämä miellyttävä, pieni, valkoinen huvila-yhdyskunta vihreine pikkupuutarhoineen lahden hohtavien vetten reunassa aikoinaan on ollut loistelias Karthagon kaupunki ja että tuo pyöreä allikko ja sen takana näkyvä nelikulmainen pato aikoinaan ovat olleet Karthagon sota- ja kauppalaivaston maailmankuulut satamat.

Joskin näillä seuduin on monen sukupolven aikana suoritettu kaivauksia, on muinaisesta Karthagosta kuitenkin löytynyt vain niin vähän jäännöksiä, että ne kaikki mahtuisivat yhteen ainoaan kooltaan varsin vaatimattomaan museoon. Jäännöksiä, jotka kiistämättömästi kuuluvat esiroomalaiseen kauteen, on pari kuormallista. Hävittäjät suorittavat työnsä perusteellisesti ja myöhemmin käytettiin kaupunkia kivilouhimona, jonka kivistä nykyinen Tunis rakennettiin. Onpa merenkin poikki viety paljon marmoripylväitä ja marmorilohkareita Etelä-Italian huviloita koristamaan.

Koska aineellisesta Karthagosta on säilynyt vain näin vähän kouraantuntuvia jäännöksiä, meidän on käännyttävä historioitsijain puoleen voidaksemme mielikuvituksessamme sommitella uudelleen tuon ihmeellisen kaupungin. Sen »suuret, syntiset kadut» ulottuivat alas satamaan, jossa nuo pienet puutarhat hymyilevät, ja ylös Byrsan rinnettä, jossa nykyään näemme sekaisin pieniä kaivauskuoppia ja peltotilkkuja, kardinaali Lavigerien rakennuttaman, kauniin, uudenaikaisen katedraalin, museon, joka on hänestä saanut nimensä, sekä seitsemännen ristiretken alussa vuonna 1270 täällä kuolleen Ranskan Ludvig Pyhän muistokappelin.

PUUNILAISEN JA ROOMALAISEN KARTHAGON MUISTOJA: RAUNIOISTA PELASTETTUJA KAUNIITA VEISTOKSIA.

Nämä molemmat veistokset ovat Karthagon museossa. Vasemmanpuoleinen on ollut foinikialaisen naispapin sarkofagin kantena. Hänen yllään on pitkä viitta, ja kaksi vapaasti veistettyä korppikotkan siipeä verhoaa hänen alaruumistaan. Hänen oikeassa kädessään on kyyhkynen ja vasemmassa uhrimalja. Tässä veistoksessa havaitsemme egyptiläisiä ja kreikkalaisia vaikutteita. Sen alkuperäiset värit ovat osaksi säilyneet. Oikealla on Runsauden patsas. Kaivaukset ovat paljastaneet vain muutamia harvoja roomalaisen kuvanveistotaiteen näytteitä. Tämä veistos osoittaa erittäin tyypillisesti, millaiset kuvapatsaat koristivat roomalaista kaupunkia.

Kun tiine hyönteinen pyydystetään ja puhkaistaan, se usein kuolemantuskansa hetkenä purkaa itsestään koko munasoluvarastonsa. Karthago oli tällainen tulevan maailmanvaltakunnan munasolu, jonka Syyrian seemiläiseen rotuun kuuluva pieni kansa purki itsestään Foinikian kapean rantakaistaleen likistyessä kreikkalaisten, filistealaisten ja egyptiläisten taistelevain armeijojen ja laivastojen väliin. Kymmeniä retkikuntia lähti soutamaan merelle Sidonista ja Tyroksesta asettuen siirtolaisina asumaan Välimeren rauhallisille läntisille rannikoille ja saariin. Karthagon perustajat olivat myöhempiä siirtolaisia ja lähtivät Tyroksesta jokseenkin samaan aikaan kuin kreikkalaiset, jotka jo olivat itäisen Välimeren herroja, Troijan sorruttua saivat haltuunsa myös Mustan meren merenkulun. Joka kerta assyrialaisten, persialaisten ja kreikkalaisten ahdistaessa pientä foinikialaista emämaata aina siihen asti, kunnes Aleksanteri Suuri valloitti Tyroksen, muutti noihin läntisiin siirtokuntiin lisäväkeä, niin että ne jatkuvasti voimistuivat.

Karthago kehittyi nopeasti mahtavaksi, sillä seemiläiset siirtolaiskauppiaat olivat kaukonäköisesti osanneet valita kaupungilleen erinomaisen paikan niin sotilaallisessa kuin kaupallisessakin suhteessa. He olivat valinneet esiinpistävän, punertavan kallionulkoneman muinaisen Tunisin lahden pohjukasta, josta Afrikka ojentaa kaksi kallioista käsivartta Sisiliaa kohden. Pohjoisessa levisivät läpitunkemattomat rämeiköt. Etelässä oli avara Tunisin lahdeke, joka muodosti suurenmoisen luonnonsataman. Kaupungin yhdisti mantereeseen vain puolen peninkulman levyinen kannas, jota oli helppo puolustaa vihollisia vastaan. Kauppiaat rakensivat kaupparakennuksensa matalalle kummulle jokseenkin kokonaan maan ympäröimän sataman viereen ja alkoivat harjoittaa kauppaa Numidian vaaleatukkaisen ratsastajakansan, berberien, kanssa.

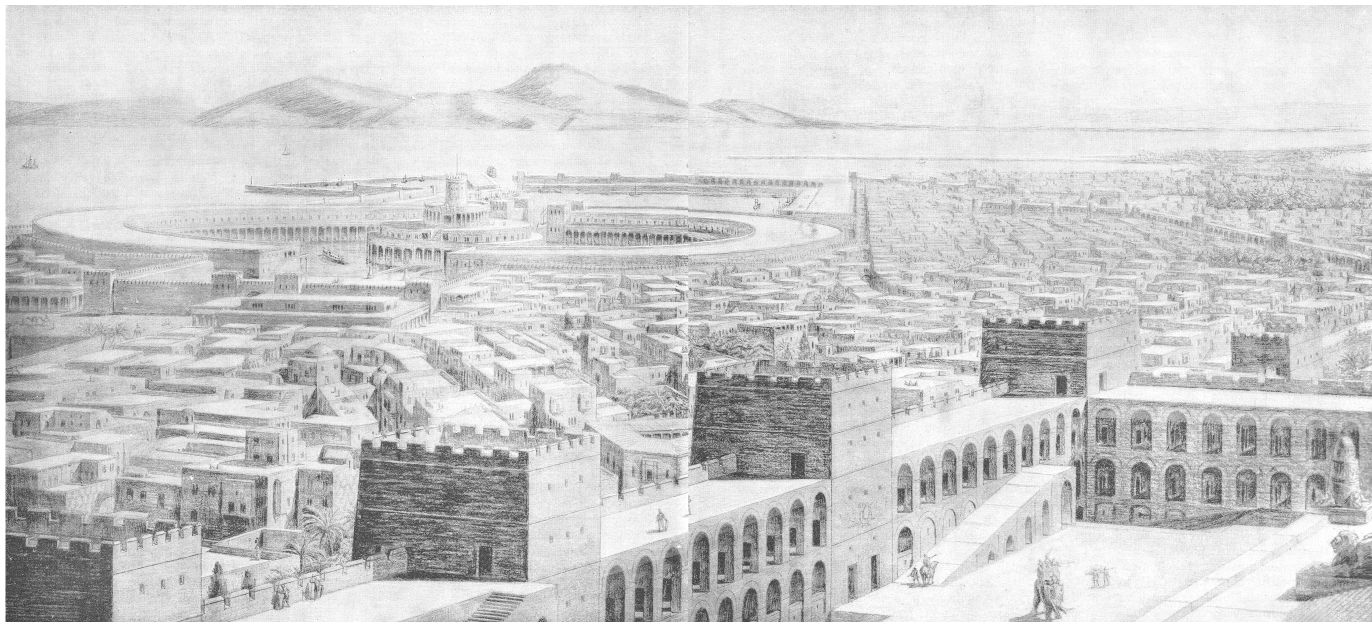
Näillä seuduin oli jo aikaisemmin joukko seemiläisiä kauppapaikkoja ja Karthagon eli »Uuden kaupungin», josta eurooppalaistuneet sanat Karkhedon ja Karthago johtuvat, asukkaiden oli kiivaasti taisteltava omia maanmiehiään vastaan. Meidän aikamme käsityksen mukaan siellä taisteli puoli tusinaa samaan kansaan kuuluvia yhdyskuntia uudesta, rikkaasta alueesta. Kukaan ei ajatellutkaan minkäänlaista yhteensulautumista. Kilpailu oli niin kiihkeä, että vielä kauan sen jälkeen, kun karthagolaiset ratkaisevasti olivat voittaneet naapureinaan asuvat maanmiehensä niin taloudellisesti kuin sotilaallisestikin, jokainen lähestyvä, vierasmaalainen vihollisarmeija saattoi varmasti luottaa saavansa apua »Vanhasta kaupungista», Utikasta, jonka alkuaan Sidonista lähteneet siirtolaiset olivat perustaneet ja joka sijaitsi suojattomassa paikassa »Uuden kaupungin» pohjoispuolella.

Mutta voittaessaan vanhemmat uudisasukkaat niin kaupassa ja merenkulussa kuin sodassakin Karthagon miehet karaistuivat ja kehittyivät valtiasroduksi. Kreikkalaiset vaikeuttivat Sidonin ja Tyroksen kauppiaiden toimintaa ja karthagolaiset käyttivät tätä etua hyväkseen ja valtasivat emämaan alueet Sisiliassa ja muilla seuduin. Jatkuvin juonitteluin ja sotaisasti vastustaen siellä täällä kreikkalaisia valloittajia he elvyttivät saaren muinaiset, surkastuneet kauppa-asemat uuteen elämään. Saadakseen aikaan lopullisen ratkaisun Kreikan laivasto uskaltautui useita kertoja järjestyneeseen meritaisteluun voittaakseen Sisilian. Kreikkalaiset voittivatkin useita tällaisia taisteluja, mutta eivät silti saaneet haltuunsa Sisiliaa. Lopulta Kreikan johtavat siirtokunnat lähettivät Afrikkaan Syrakusan Agatokleen johtaman armeijan, joka hävitti kolme vuotta Karthagon alueita ja palasi takaisin suunnaton saalis mukanaan.

Kreikkalaiset pysyivät kuitenkin vain seikkailijoina, kun taas Karthagon seemiläiset esiintyivät jatkuvasti nokkelina, varovaisina, kärsivällisinä ja uutterina kauppiaina. He inhosivat sotaa eivätkä sen tähden tavoitelleetkaan minkäänlaista ylivaltaa. Oikeastaan heidän haluttomuutensa valloituksiin perustui siihen, että he pelkäsivät joutuvansa omasta heimostaan kohoavan keisarin hallittavaksi. He eivät välittäneet haaskata rahojaan ja linnoittaa tehokkaasti kaupunkiaan, ennen kuin Agatokles vuonna 312 e. Kr. osoitti heille, että voimakas, järjestelmällinen puolustuslaitos oli omaisuudenvakuutuksen edullisin muoto. Silloin entinen kauppakaupunki rakennettiin uudelleen tuoksi majesteettiseksi ilmestykseksi, jota muinaiset historioitsijat ja meidän aikamme arkeologit niin menestyksellisesti ovat kuvailleet.

Karthagon keskeisimpänä osana oli matala, vallien ympäröimä Bosran kukkula eli linnoitus, jota kreikkalaiset sanoivat Bysraksi. Se kehittyi vähitellen kaupungin mahtavaksi, pyhäksi linnoitukseksi. Mantereen puolella sitä vahvisti kolme ihmeellistä suojavallia, jotka ulottuivat koko niemen poikki aina pohjoiseen rämeikköön asti.

Uloin valli oli kolmatta metriä paksu ja kolmetoista ja puoli metriä korkea. Joka kuudenkymmenen metrin päässä oli muurissa korkea torni. Tämän varustuksen sisäpuolella oli kaksi saman-

KARTHAGON JÄTTILÄISKAUPUNKI MERIVALTA JA KAUPALLISEN SUURUUTENSA HUIPULLA.

Tämä ihmeellinen kuva, jonka sivulla 346 oleva kuva selittää tarkemmin, esittää epäilemättä todenmukaisesti foinikialaisen jättiläiskaupungin intä osaa kolmannen ja viimeisen puunilaissodan aikana. Arkkitehtuurissa emme, niinkuin esimerkiksi Babylonissa ja Thebassa, havaitse mitään erikoisia kansallisia piirteitä, se on eri tyylien sekoitusta. Kaupunkia hallitsevaa, suurta, pyöreää sotasatamaa ympäröivät joonialaiset pylväät luultavasti samoin kuin laivatelakatkin kreikkalaisten arkkitehtien ja rakennusmestarien työtä. Karthagolaiset eivät itse kyenneet luomaan mitään taiteellisesti merkityksellistä, vaan käyttivät sen sijaan sisilialaisia, kreikkalaisia ja egyptiläisiä taiteilijoita, arkkitehtejä, kuvanveistäjiä rakennusmestareita lisätäkseen kaupunkinsa suurenmoisuutta. Katsojan oletamme seisovan Byrsan kukkulalla ja katselevan Esmunin (Asklepios) suuren temppelin portailta etelään päin. S osa kaupungista jää tällöin hänen taakseen.

laista vallitusta. Tämä kolminkertainen puolustusketju muodosti yhtenäisen, jättiläismäisen holvimassan. Maanalaisissa osastoissa oli tallirakennuksia ja rehuvarasto kolmeasataa norsua varten. Seuraavassa kerroksessa olivat tallit ja varastot neljäätuhatta hevosta varten ja niiden yhteydessä oli kasarmeja, joihin mahtui neljätuhatta miestä ratsuväkeä ja kaksikymmentätuhatta miestä jalkaväkeä. Näiden varustusten takana oli linnoitus leveine muurivarustuksineen, aukollisine rintasuojineen ja lukemattomine muurin sisäpuolella olevine holvikammioineen. Linnoituksessa oli myös lääkitsemistaidon jumalan, Esmunin (Asklepios), temppeli, sillä kaikki nämä äärettömät, sotilaalliset hyödykevarastot olivat hänen suojeluksessaan.

Linnoituksesta johti markkinapaikalle kolme katua, jotka oli taitavasti suunniteltu puolustautumisohjelmaa silmällä pitäen. Talot olivat kuusikerroksisia, jokainen niistä oli rakennettu linnoitukseksi ja niiden yläkerrokset olivat ulkonevia, niin että niistä saattoi kiivetä lautoja pitkin kapean, kuilumaisen kadun ylitse. Tasaiselle rantakaistaleelle rakennetulla markkinapaikalla oli Baalin temppeli, ja aukean reunassa oli upea senaatintalo ja sen takana Karthagon ihmeellinen salaisuus — sen arvoituksellisen menestyksen avain ja viimeinen pakopaikka vaaran hetkenä.

Tämän Välimeren seemiläisen kuningattaren luonteenomaisin piirre oli salaperäisyys. Sen suunnattomat rikkaudet perustuivat salaisiin, teknillisiin keksintöihin kangasteollisuuden alalla, salaisiin kauppa-asemiin vieraissa maissa Sudanista Itämereen asti, salaisiin hyöty- ja jalometallikaivoksiin, salaisiin meri- ja maareitteihin, luotsauksen ja purjehduksen salaisiin yksityiskohtiin ja salaisiin armeijoihin. Mutta sen kaikkein tärkein salainen väline merten herruuden saavuttamiseksi oli kuitenkin laivasto.

Markkinapaikan ja senaatin talon takana olevaan hiekkaiseen alueeseen olivat orjat kaivaneet suuren, 320 m leveän vesiväylän, joka kiersi ympyränmuotoisen saaren. Sitä sanottiin Juomamaljaksi eli Kothoniksi. Saareen oli rakennettu suuramiraalia varten palatsilinnoitus, jonka tasakattoisesta tornista hän saattoi valvoa kaikkea, mitä tapahtui vesikehässä hänen näkyvissään, ja nähdä laivojen liikkeet kaupungin ulkoväylissä. Tämän ympyränmuotoisen laivastosataman ympärillä oli erillisiä telakoita kahtasataakahtakymmentä sotalaivaa varten, joiden suuruus vastasi kolmi- ja nelisoutuja ja joiden keuloissa oli suuret metalli-iskurit vihollislaivojen upottamiseksi. Jokaisen telakan edessä oli kaksi joonialaista pylvästä. Ne muodostivat mahtavan, pyöreän pylväistön, joka ulottui vahvaan, korkeaan ulkomuuriin asti peittäen sekä laivaston että lisälaivaston rakentamista varten varatut, suunnattomat rakennusainevarastot näkyvistä. Suuramiraalin upseerit ohjasivat torvin laivanrakentajain työtä ja järjestivät sodan aikana hyökkäystoimien valmistukset. Mereltä katsoen näytti aina siltä, kuin Karthagolla ei olisi ollut lainkaan laivastoa.

Tunisin lahdekkeeseen eivät saaneet tulla edes tärkeimmät kauppalaivat. Kothonista johti kapea kanava etelään 520 m pitkään ja 390 m leveään kauppasatamaan. Siellä kauppalaivat purkivat lastinsa suuriin varastohuoneisiin ja lastasivat vientitavaransa ja kaikki omaisuus oli varmassa turvassa ryöstöiltä. Sataman suu oli vain 24 m leveä, joten se voitiin nopeasti sulkea ketjuin. Se oli ainoa vesiväylä, josta sekä sota- että kauppalaivat purjehtivat satamaan ja merelle. Pitkä mahtava vallitus eristi kaupungin merestä, jossa vuorovesien vaikutus ei ollut havaittavissa, ja esti vihollislaivastojen mahdollisten maihinnousujoukkojen kaikki suoranaiset äkkirynnäköt. Tämä vallitus päättyi ulkonemaan, jolle oli rakennettu tulitorni, ja kauempana niemen pohjoispäässä oli suuri, pyhä hautausmaa, jonka välityksellä paljon myöhemmin meidän aikamme tutkijat ovat voineet luoda silmäyksen näiden merten salaperäisten hallitsijain arkielämään.

Kaupungin vedenvarastoimislaitteet kuvastavat luonteenomaisesti seemiläistä harkitsevaisuutta. Vuorenrinteessä, noin puolen kilometrin päässä linnoituksesta, oli kahdeksantoista maanalaista holvisäiliötä. Kukin niistä oli noin 30 m pitkä ja 6 m leveä ja kussakin oli noin 5 m syvä varasto kerääntynyttä sadevettä. Kukkulan lävitse ulottuvaa kapeaa käytävää pitkin pääsivät tarkastajat maan alle suurten säiliöiden kohdalle. Myöhemmin roomalaiset johtivat vuorivirtoja kaduille suurta, noin 100 km pitkää vesijohtoa pitkin, jonka jäännöksiä on vieläkin Tunisin ulkopuolella.

Temppeleitä ja pyhäkköjä kaupungissa oli enemmän kuin ehkä missään muualla koko maailmassa. Karthagolaiset suhtautuivat yhtä liikemiesmäisesti uskonnollisiin kuin maallisiinkin asioihin. He pääsivät mielestään suorinta ja käytännöllisintä tietä menestykseen kerätessään kaupunkiinsa kaikkien niiden mahtavien kansojen epäjumalat, joiden kanssa he joutuivat kosketuksiin. Siten sekä vieraat että kotimaiset korkeat voimat suojelivat kaupunkia. Kärsittyään paljon tappioita Sisilian kreikkalaisten kanssa taistellessaan he menestyksellisillä retkillään ryöstivät lukuisia helleenien hienoimpia pyhiä veistoksia, kunnes heidän kaupunkinsa lopulta muuttui suoranaiseksi helleenisten mestariteosten museoksi. Eräät heidän etevimmistä miehistään omaksuivat myös kreikkalaisen elämänkatsomuksen, mutta se oli vaarallista. Useimmat aatelittomat ja kauppa-ruhtinaat pitivät joustavasta, käytännöllisestä älystään huolimatta tiukasti kiinni kammottavasta, kananealaisesta auringonjumalan Baalin ja kuunjumalattaren Astarten palveluksesta.

Perinteiden mukaan Baalia, tulenjumalaa, säilytettiin muinaisessa päätemppelissä ja vaaran uhatessa kaupunkia hänet siirrettiin uhripihalle. Hänen kuvansa esitti jättiläismäistä, häränpäistä miestä, joka näennäisen hyväntahtoisesti ojensi käsivarsiaan, mutta vaati kansaltaan mahdollisimman kallisarvoisia uhreja. Nuoria, ruumiiltaan virheettömiä poikia, jaloimpien sukujen jälkeläisiä, tuotiin esiin ja asetettiin hänen syliinsä. Hänen käsivartensa olivat hehkuvan kuumat, sillä ontossa pronssikuvassa paloi tuli, ja jumalan syleilystä putosi uhri uuniin, ja hänen valitushuutonsa hukkuivat soittimien huumaavaan meluun, ulvontaan ja lauluun. Papit ruoskivat itsensä verille Baalin edessä ja kiihtynyt kansanjoukko ulvoi heidän ympärillään!

Karthagon Astarten temppeli oli ihana, upeasti koristeltu rakennus, jonka ihastuttavat temppelitytöt tekivät hilpeäksi paikaksi, mutta se vaikutti omalla tavallaan yhtä turmelevasti kansalliseen elämään kuin Baalinkin kauhistuttava temppeli. Siveän ja miellyttävän näköinen aatelisnainen, joka toimi temppelin ylipapittarena, ja arvokas, kaunis, ylhäinen mies, joka esiintyi ylipappina, suorittivat siellä juhlamenoja, jotka olivat niin inhottavia, ettemme voi niitä kuvailla.

Jumalatarta sanoivat kaupunkilaiset tavallisesti Tanitiksi, sillä hänen alkuperäinen nimensä oli jäänyt jokseenkin unohduksiin. Parhaissa kuvissaan hän oli säteilevän siveä muistuttaen naispuolista arkkienkeliä pitkine, sinisine, kullattuine ja tummanpunaisine siipineen, jotka kietoivat hänen vartaloaan ja laskeutuivat ristiin hänen ihmeen kauniiden, paljaiden jalkojensa päälle. Hän oli hedelmällisyyden naispuolinen vertauskuva ja hänen kulttiinsa sisältyi jalojakin piirteitä. Häntä palveltiin esimerkiksi aviollisen rakkauden ja hyvien satojen jumalattarena, mutta nämä puolet hukkuivat kaikkiin häpeällisyyksiin, joiden yleinen harjoittaminen oli omiaan myrkyttämään itse elämän lähteen.

Muinoinen aatelissääty eli kaupungin ulkopuolella suurilla maatiloillaan, joita orjat viljelivät, harjoittaen vain harvoin kauppaa. Heidän joukostaan valittiin useimmiten tuomarit, joiden ammatti alkuaan muistutti muinaisen Israelin tuomareita. Tuomareita valittiin kaksi kerrallaan ja he olivat nimellisesti kaupungin hallitsijoita, mutta todellinen valta oli kahdenkymmenen senaattorin hallussa. Vähitellen senaattoritkin vuorostaan muuttuivat vain muinaista maalaisaatelistoa edustaviksi koristeellisiksi varjoiksi ja todellinen hallitusvalta oli 104:n johtavan kauppiaan käsissä. He ajoivat tarmokkaasti suuren rahamaailman etuja ja heidän yleisenä nimityksenään oli »Nuo sata».

Näitä uusia johtajia tukivat melkein kaikki aatelittomat porvarit. He olivat vaihtaneet kaikki suoranaiset valtiolliset oikeutensa mukavaan elämään. »Nuo sata» hankkivat heille runsaasti ravintoa ja huvituksia tyydyttäen siten heidät samalla tavoin kuin Rooman keisarit tyydyttivät plebeijinsä. Aloitekykyisille miehille taas järjestettiin edullisia, kaupallisia virkoja, tuottavia päällystönpaikkoja laivastossa ja armeijassa sekä muita toimia kauppa- ja sotalaivastossa.

Seemiläiset osasivat ovelasti sälyttää sotilaalliset tappionsa ja menetyksensä sodissa vierasmaalaisten palkkasoturien niskoille, ja sen lisäksi he olivat erikoisen taitavia diplomaatteja.

Sillä Karthagon miehet olivat totisesti viisaita! Lujia ja samalla kuitenkin joustavia. Jäykkiä, mutta tarvittaessa myöntyväisiä. Taikauskoisia, mutta kuitenkin harkitsevia ja järkeviä. Varovaisuuteen tottuneita, mutta äkillisen innoituksen valtaamina suurenmoisen rohkeita ja yritteliäitä.

VÄLIMEREN MUINAINEN KUNINGATAR MEIDÄN PÄIVINÄMME.
Kiinnostavaa on verrata nykyistä Karthagoa esittävää valokuvaa tähän lukuun liittyvään muinaisen Karthagon ihastuttavaan uudennussommitelmaan. Havaitsemme, että sota- ja kauppasatama ovat pääpiirtein säilyneet, joskin ne ovat suuresti liettetyneet. Tämä pyöreä lampi oli aikoinaan Karthagon voittamattoman laivaston tukikohta.

»PIENET VESISÄILIÖT» KAIVAUSTEN PALJASTAMINA.
Karthagon arkeologian kiistanalaisimpia kohtia on näiden vesisäiliöiden alkuperä. Voimme sanoa niitä »pieniksi» vain verratessamme niitä huomattavasti suurempiin säiliöihin, joita roomalaiset rakensivat Byrsan kukkulan vastapäiseen rinteeseen. Roomalaisten säiliöihin virtasi vesi sadan kilometrin pituista vesijohtoa pitkin Zaghouanista, Tunisin lahden toiselta puolen. Kuvassa näkyviin säiliöihin taas varastoivat foinikialaiset sadevettä. Monessa asuinrakennuksessa oli oma yksityinen vesisäiliönsä.

Heidän luonteessaan oli omituinen sekoitus hyviä ja huonoja ominaisuuksia. He tutkivat Atlantin rannikot päiväntasaajasta Pohjoisen jäämeren jäätikköihin asti. He keksivät tieteellisiä maanviljelysmenetelmiä eikä ainoakaan kansa ennen viikinkejä kyennyt ylittämään heidän saavutuksiaan merenkulussa. Monet heidän urotöistään ovat kuitenkin jääneet hämärän peittoon, sillä ainoatakaan alkuperäistä katkelmaa heidän kirjallisuudestaan ei säilynyt roomalaisten hävittäessä Karthagon.

Karthagolaiset tuskin olisivat ansainneet Hannibalin kaltaista suurmiestä, joka olisi voittanut Rooman sen maailmanvallan alkuvaiheessa, jos vain hänen omat maanmiehensä olisivat vilpittömästi tukeneet häntä. Mutta sen sijaan he vastustivat häntä, sillä kaupungin mahtimiehet pelkäsivät hänen voitollista paluutaan entistä suuremman Karthagon hallitsijana, jonka alusmaana olisi ollut Rooma. Ja sen tähden he juonittelivat Hannibalia vastaan siinä määrin, että hänen lopulta kaikkien Italiassa suorittamainsa hämmästyttävien urotöitten jälkeen oli pakko pakolaisena lähteä Karthagosta. Hänen rakastamansa isänmaa oli silloin enää tuskin muuta kuin Rooman alusmaa. Karthagon rikkaat olivat erittäin tyytyväisiä saadessaan edelleen pitää hallussaan loisteliaat kotinsa, uljaat maatilansa ja vielä rikkaana säilyneen kaupunkinsa. He ansaitsivat hyvin kammottavan, lopullisen kohtalon, joka heitä ja Karthagoa odotti.

Rikottuaan rauhansopimuksen vähäpätöisen tekosyyn varjolla roomalaiset tunkeutuivat jälleen maihinnousujoukkoineen Afrikkaan ja vaativat Karthagoa luovuttamaan kaikki aseensa ja puolustautumisvälineensä. Karthagolaiset suostuivat nöyrästi tähän vaatimukseen. Sen jälkeen roomalaiset ilmoittivat heille hävittävänsä kaupungin, mutta antoivat heille luvan rakentaa uuden kaupungin parin peninkulman päähän rannasta. Epätoivoiset rahaylimykset alistuivat näihinkin ehtoihin. Mutta aseensa luovuttanut kansa ei ollut yhtä myöntyvä. Se surmasi miehet, jotka neuvoivat alistumista, murhasi kaikki kaupungissa asuvat italialaiset ja löi rikki jumalankuvat, jotka olivat jättäneet sen pulaan. Suljettujen porttien takana työskentelivät miehet ja naiset yötä päivää takoen uusia aseita ja rakentaen laivastoa Rooman armeijan odottaessa rauhallisesti heidän näennäisen toivottoman raivonsa tyyntymistä.

Lähestyessään jonkin ajan kuluttua kaupunkia roomalaiset hämmästyivät suuresti nähdessään

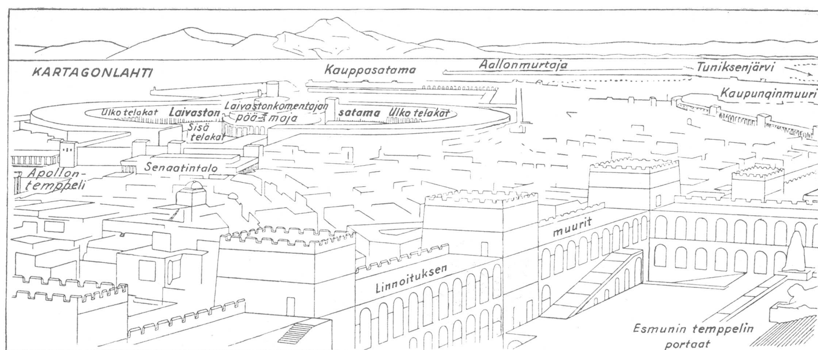
ROOMALAISEN KARTHAGON RAUNIO-»LÖYTÖ».

Pohjois-Afrikan roomalaiset kaupungit olivat monessa suhteessa huomattavampia kuin emämaan tai valtakunnan muiden osien kaupungit. Niissä oli runsaasti kauniita mosaiikkilattioita ja kiveyksiä. Kuvassa paljastuvat juuri ihastuttavan lattiakiveyksen jäännökset. Ne ovat peräisin kaupungin ensimmäisen uudelleenrakentamisen ajoilta Augustuksen päivinä. Ikivanhat, heleät värit ovat säilyneet hyvin noissa ihanissa punaisissa, sinisissä, kullanvärisissä ja vihreissä kuvioissa.

HAUTAUSUURNAT OVAT NYKYISEN KARTHAGON MUSEON TAVALLISIMPIA ESINEITÄ.

Museossa kävijä saa luultavasti kuulla kammottavan tarinan hirveistä karthagolaisista, jotka uhrasivat lapsensa Baalille, ja opas kertoo kenties, että näissä pienissä kiviarkuissa säilytettiin noiden lapsiraukkojen luita. Tosiasiassa ne vain osoittavat, että roomalaisilla oli tapana polttaa vainajainsa ruumiit, ja lukemattomia tällaisia arkkuja on löytynyt Karthagon muinaisesta hautausmaasta, johon roomalaiset siirtolaiset hautasivat tuhkauurnansa.

KARTHAGON ARKEOLOGISEN UUDENNUSSOMMITELMAN SELITYS.

Sivuilla 340—341 oleva uudennussommitelma perustuu roomalaisen historioitsijan Appianuksen selvään kuvaukseen, jota voimme pitää arkeologisesti luotettavana, koska uusimmat kaivauksetkin tukevat sitä. Koska emme tarkasti tunne Baalin, Tanitin ja Esmunin temppelien ulkomuotoa, on taiteilija taitavasti valinnut kuvauskohteensa niin, etteivät ne eikä julkinen aukea tule näkyviin.

muurit täynnä aseistautuneita miehiä ja uusia taisteluvälineitä. He aloittivat säännöllisen piirityksen, ja uloshyökkäykset, väijytykset ja hävittävä rutto tekivät heidän tappionsa niin suuriksi, että kahden vuoden ajan näytti siltä, kuin menestys kruunaisi Karthagon järjettömän uhkarohkeuden. Mutta nuori, Scipio niminen roomalainen kenraali — hän oli saanut nimensä perheeltä, joka oli ottanut hänet ottolapsekseen — onnistui kuitenkin vielä uusien tappioiden jälkeen valloittamaan sekä sota- että kauppasataman. Kuusi päivää kestäneen taistelun, verilöylyn ja tulipalojen jälkeen hän pääsi ahtaita, jyrkkiä katuja pitkin tunkeutumaan linnoitukseen, jota vielä noin 50 000 alkuasukkaan antauduttuakin yhdeksänsataa roomalaista sotilaskarkuria puolusti viimeiseen mieheen asti. Kaupungin taideaarteet kuljetettiin pois ja kaikki rakennukset tasoitettiin maan tasalle, jonka jälkeen koko alue kynnettiin. Verilöylystä ja tulipalosta säästyneet asukkaat myytiin poikkeuksetta orjiksi.

Sellainen oli tuon historiallisen kaupungin loppu vuonna 146 e. Kr. Caesar suunnitteli myöhemmin sen kohdalle uuden kaupungin, jonka Augustus sittemmin rakennuttikin Pohjois-Afrikan pääkaupungiksi. Se oli jonkin aikaa Afrikan kristittyjen keskeisin kaupunki. Mm. Augustinus, Tertullianus ja Cyprianus olivat sen oikeaoppisia johtajia. Mutta sitten uutta kaupunkia kohtasi jälleen puolueiden hajaannuksen kirous kerettiläisten auttaessa vandaalivalloittajia. Bysanttilaisen Belisariuksen valloitettua sen jälleen takaisin auttoivat lahkolaiset lopulta saraseeneja näiden hyökätessä vuonna 698 j. Kr. ja toinenkin Karthago sortui liekkeihin.

Tarkastellessani Byrsan rinteessä toimitettuja kaivauksia ja katsellessani muinaisessa foinikialaisessa haudassa roomalaisen talon perustuksia tulin ajatelleeksi, että miehet, jotka rakensivat tämän roomalaisen talon ja asuivat siinä, tuskin tiesivät, mitä maanpinta kätki heidän alleen. Foinikialaisten Karthago oli varmaan heille vielä kaukaisempi ja tuntemattomampi käsite kuin meille tänä päivänä, kaksituhatta vuotta myöhemmin. Lapio on historiantutkijain paras työkalu!

ALGERIAN IHMEELLISET MUINAISHAUDAT

Noin viisikymmentä penikulmaa Algerin kaupungista länteen, matalan berbeerien rannikkoa sinisestä Välimerestä erottavan harjanteen huipulla näkevät merenkulkijat ja maitse matkustavat omituisen yllättävän rakennuksen. Se on kaukana Niilistä, mutta kuitenkin sen muoto ja mittasuhteet tuovat mieleen pyramidit. Kaukaa se näyttää puoleksi pyramidilta, puoleksi tornilta, Afrikan Baabelin tornilta, vuorelta, jonka ihmiskädet ovat pystyttäneet toisen vuoren harjalle. Se on kohonnut paikallaan jo 2000 vuotta.

Ranskalaiset sanovat tätä berbeerirannikon omituista egyptiläistä rakennusta »Tombeau de la Chrétienne'iksi», »kristityn naisen haudaksi». Sen arabialainen nimitys on »Kubr-er-Roumia». Arabialaiset pitävät kristittyjä yhä edelleen »roumeina», roomalaisina, jotka heidän erämaasta saapuneet esi-isänsä karkoittivat maasta. Niinpä ranskalainen nimitys onkin vain suoranainen käännös alkuasukkaiden käyttämästä. Eräät merkit viittaavat kuitenkin siihen, että tämä rakennus on syntynyt jo ennen kristinuskoa ja ettei sen nimi tarkoita ketään kristittyä naista, vaan Selene Kleopatraa, Egyptin kuningattaren Kleopatran Antoniukselle synnyttämää tytärtä.

Tästä on olemassa kirjallisiakin todistuskappaleita. Ensimmäisen vuosisadan alussa elänyt roomalainen kirjailija Pomponius Mela mainitsee vuosisadan alkupuoliskolla kirjoittamassaan teoksessa »De situ Orbis» (maailman asemasta) tämän muistomerkin käyttäen sanoja »Monumentum commune regiae gentis», kuningassukujen muistomerkki, Mauretanian alkuasukaskuninkaiden hauta.

Lähellä Constantine'ia, berbeeriruhtinaiden vanhinta kaupunkia, on toinen rakennus, jota sanotaan Medrassiksi. Se muistuttaa niin suuresti edellistä hautaa, että voimme varmasti päätellä sen innoittaneen »le Tombeau'n» rakennuttajaa. Tämä rakennus osoittaa vielä ilmeisemmin egyptiläistä vaikutusta. Sen rakennutti vuoden 150 vaiheilla e. Kr. Masinissa, Rooman alkuasukasliittolainen Karthagoa vastaan, dynastiansa sukuhaudaksi. Onhan aivan luonnollista, että hänen pojanpoikansa pojanpoika Juba asetuttuaan uuteen kuningaskuntaansa länsirajalle rakennutti uuden pääkaupunkinsa läheisyyteen hautarakennuksen, joka muistutti hänen esivanhempiensa hautaa.

Juba II:n historia on Afrikan aikakirjain romanttisimpia osia. Hänellä on, omituista kyllä, hieman tekemistä erään raamatun kertomuksen kanssa, sillä hänen tyttärensä Drusilla oli naimisissa tuon Felixin, Judean käskynhaltijan, kanssa, johon Paavalin saarna teki niin voimakkaan vaikutuksen. Hänen isänsä, Juba I, oli Rooman sisällissodassa asettunut Pompeiuksen puolelle ja Julius Caesar oli voittanut hänet ja yhdistänyt hänen kuningaskuntansa keisarikuntaan. Hänen poikansa, Juba, vietiin vankina Roomaan ja monien muiden prinssien murheellisen kohtalon asemesta hän sai siellä hyvän kasvatuksen lisäksi suuren omaisuuden, puolison ja kuningaskunnan.

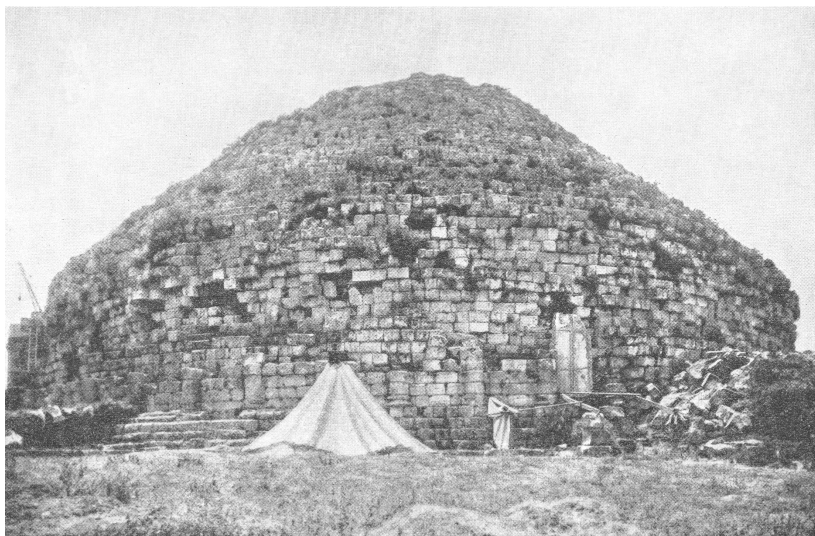
Augustus, uusi caesar, kiintyi nimittäin lämpimästi pikkuvankiin ja huolehti hänen tulevaisuudestaan. Hän antoi Juban sisarensa Octavian, Antoniuksen puolison, hoidettavaksi ja hänen perheessään Juba tutustui kaikkeen siihen, mikä Rooman ja Kreikan kirjallisuudessa, taiteessa ja filosofiassa oli parasta. Octavia oli myös ottanut huostaansa erään toisen pikkusuojatin, Selene Kleopatran, oman petollisen miehensä ja Egyptin Kleopatran tyttären. Lasten tultua täysi-ikäisiksi Augustus järjesti poliittisia suunnitelmiaan noudattaen heidät naimisiin keskenään ja kohotti Juban Mauretanian, Afrikan maakunnan länsirajalla olleen alamaisvaltion, kuninkaaksi.

Koe onnistui loistavasti. Juba ja hänen puolisonsa hallitsivat kauan ja onnellisina. He ottivat

ANTONIUKSEN JA KLEOPATRAN TYTTÄREN HAUTA, »TOMBEAU DE LA CHRÉTIENNE».

Caesarin murhan jälkeen vuonna 44 e. Kr. nousi hänen jälkeensä valtaistuimelle Octavianus Augustus. Hän oli kansan epäjumala Antoniuksen lähdettyä Roomasta ja jouduttua lumoavan Kleopatran pauloihin. Tämän suhteen hedelmänä oli tytär, Selene Kleopatra, jonka Antoniuksen kuoltua hänen puolisonsa Octavia, Augustuksen sisar, otti kasvatikseen. Octavia oli myös Juban, Numidian kuninkaan pojan, kasvatusäiti. Nämä molemmat nuoret ihmiset menivät naimisiin keskenään ja Augustus korotti Juban Numidian hallitsijaksi. Juba rakennutti tämän valtavan muistomerkin omaksi ja puolisonsa haudaksi. Aarteenetsijät ovat ryöstäneet sen niinkuin kaikki muutkin tällaiset silmäänpistävät jättiläishaudat.

KAHDENTUHANNEN VUODEN IKÄISEN HAUTARAKENNUKSEN VALTAVA KIVIMASSA.
Muistomerkin rumpumaista alaosaa kannattaa nelikulmainen koroke. Alaosa on 11 m korkea ja sen läpimitta on 60 m. Rakennuksen kartiomainen yläosa on 22 m korkea, joten rakennuksen kokonaiskorkeus on suunnilleen 33 m.

pääkaupungikseen pienen foinikialaisen Jolin kaupungin, joka on noin 11 peninkulmaa Algeristä länteen, ja antoivat sille uuden nimen Caesarea keisarillisen suojelijansa kunniaksi. Nykyään arabialaiset sanovat sitä Kherkheliksi. Kaupunki kasvoi nopeasti rikkaaksi ja loistavaksi. Ateenan, Rooman ja Aleksandrian parhaiden koulukuntien arkkitehdit, kuvanveistäjät, maalarit, kirjailijat ja opettajat tunkeilivat Juban ja Selenen hovissa. Kaupunkiin rakennettiin teatteri, hippodromi, loistelias kylpylä sekä marmoripylväin ja veistoksin koristeltuja palatseja ja temppeleitä. Valtava vesijohto toi vettä kaupunkiin kaukaisilta vuorilta yhdentoista kilometrin päässä olevan laakson poikki. Sen rauniot ovat säilyneet meidän aikaamme asti (kuva niistä liittyy lukuun »Roomalaiset vesijohdot»). Caesareaa sanottiin lännen Ateenaksi. Kaikki tuo on nykyään hävinneenä.

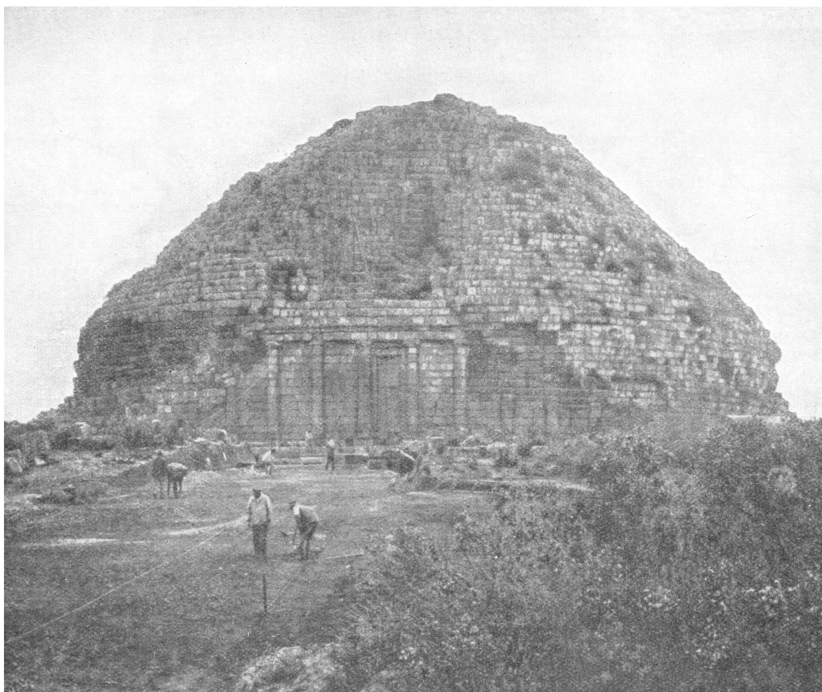
Ennen kuolemaansa Juba rakennutti rantavuorten keskelle noin 35 kilometrin päähän pääkaupungistaan valtavan mausoleumin. Sen tarkoituksena oli arvokkaasti edustaa afrikkalaista dynastiaa, jonka perustaja hän toivoi olevansa. Isiensä Medrassi esikuvanaan hän rakennutti vielä paljon suuremman muistomerkin, joka hyvin saattoi kilpailla Niilin pyramidien kanssa. Hänet kruunattiin vuonna 26 e. Kr. ja hän hallitsi viisiviidettä vuotta. Ja tähän kaukaiseen kivikumpuun hänet ja hänen puolisonsa haudattiin niin loisteliain menoin, että ne vastasivat heidän syntyperänsä ja hallituskautensa loistoa sekä Egyptin muinaisten hautojen perinteitä.

Lähes tuhat vuotta kertoi legenda tähän kumpuun haudatuista aarteista ja monet yrittivät riistää ne haudan kiviholveista. Mutta sen sisäänpääsyaukko oli ehtinyt unohtua ja haudanryöstäjäsukupolvi toisensa jälkeen tuhlasi turhaan voimiaan haudan arvoitusta ratkaistessaan. Silvottuna ja pahoinpideltynä tuo valtava keila pysyi yhä edelleen pyramidinmuotoisena ja maissa ja vesillä matkustajat pitivät sitä maamerkkinään. Sen halkeamiin kasaantui tomua, linnut ja tuuli toivat mukanaan siemeniä ja läheltä katsoen saattoi pian havaita, että kummulla kasvoi ruohoa ja kasveja aivan kuin vuorenrinteillä. Muuan ranskalainen kasvitieteilijä on julkaissut tutkimuksenkin »le Tombeau'n» kasveista.

MEDRASSI — MASINISSAN HAUTA JA »LE TOMBEAUN» ESIKUVA.

Masinissa oli Rooman liittolainen Rooman taistellessa viimeistä voitokasta taisteluaan Karthagoa vastaan. Hänen onnistui näin ollen säilyttää valtaistuimensa ja maansa. Hänet haudattiin tähän suureen mausoleumiin. Se on valtavista karstakivilohkareista rakennettu, jykevä, kartiomainen rakennus. Salainen käytävä johti rakennuksen keskellä olevaan hautakammioon. Faraoiden pyramidit ovat ilmeisesti innoittaneet tämän muistomerkin rakennuttajaa. Murtunut muurinosa osoittaa kohtaa, jota ranskalaiset pommittivat tykein yrittäessään viime vuosisadan puolivälissä sillä keinoin päästä haudan sisään.

KAHDENTUHANNEN VUODEN IKÄISTÄ HAUTAA TUTKITAAN.
Kuvassa näemme viiden joonialaisen pylvään ja yhden »umpioven» jäännökset. Suunnattoman rummun ulkoseinässä oli kaikkiaan kuusikymmentä tällaista pylvästä ja kussakin neljässä ilmansuunnassa oli umpiovi. Jokaisessa ovessa oli suuri risti (kuvassa näemme selvästi tällaisen ristin).

Niiden lisäksi sen ympärille on kutoutunut runsas legendakasvillisuus.

Arabialaiset uskoivat, että henget vartioivat »Kubr-er-Roumia» mustien, myrkyllisten ampiaisten hahmossa, joiden pisto tuotti varman kuoleman. Tästä myytistä on erilaisia toisintoja. Erään legendan mukaan joku Ben Kassem, jonka kristityt olivat vanginneet, myytiin orjaksi Espanjaan eräälle vanhalle oppineelle, joka oli perehtynyt magiaan. Isäntä vapautti hänet sillä ehdolla, että hän lähtisi kotiinsa »Kristityn naisen haudan» läheisyyteen ja suorittaisi eräät tietyt toimitukset neljäntenä yönä paluustaan. Hänen oli haudan vieressä poltettava muuan paperikäärö ja sen jälkeen heti poistuttava paikalta. Paperikäärö ei ehtinyt vielä edes kokonaan palaa, kun jo hauta aukeni ja kulta- ja hopearahavyöry lähti virtaamaan meren poikki Espanjaan. Ahneuksissaan Ben Kassem levitti viittansa kerätäkseen siihen osan kultavirrasta. Lumous särkyi, kultavirta ehtyi äkkiä ja hauta sulkeutui.

Kertomus tästä joutui pashan korviin ja hän päätti rikkoa haudan ja ottaa selville, mitä aarteesta oli jäljellä. Mutta työmiehet ehtivät tuskin koskea kiviin, kun jo haudan huipulle ilmestyi nainen, joka huusi: »Alloula! Alloula! Tule minua auttamaan!» Alloula oli erään vuoren juurella olevan pikkujärven nimi. Järvestä kohosi kohta parvi väkeviä sääskiä, jotka karkoittivat haudanhäpäisijät päistikkaa pakoon.

Vuonna 1853 antoi keisari Napoleon kahden kuuluisan algerialaisen arkeologin, Berbrug-

gerin ja Mac Carthyn, tehtäväksi muistomerkin perusteellisen tutkimisen. Heillä oli käytettävissään kaikki tieteen apuneuvot, mutta siitä huolimatta kesti seitsemän kuukautta, ennen kuin he pääsivät tunkeutumaan hautaan.

Tätä pyöreää muistomerkkiä kannattaa nelikulmainen jalusta. Juuresta se muistuttaa valtavaa rumpua. Se on 11 m korkea ja sen läpimitta on 60 m. Kuusikymmentä joonialaista seinäpylvästä jakaa seinäpinnan kuuteenkymmeneen yhtä suureen osaan. Pylväät kannattavat friisiä ja karniisia. Pohjoisessa, etelässä, idässä ja lännessä on välipintoja, jotka näyttävät neljältä kiviovelta. Ne ovat kuitenkin vain umpiovia, sillä niiden takana on aivan eheä muuri. Muistomerkin yläosa muistuttaa tylppää kartiota tai pyöreäkupuista pyramidia. Se kohoaa korkeina askelmina noin 22 m karniisia korkeammalle. Muistomerkin koko korkeus on noin 33 m ja alkuaan se on ollut juuresta huippuun mitaten 39 m korkea.

Pohjavesikaivon kaivamisvälinein nuo molemmat tiedemiehet ryhtyivät tutkimaan kivikumpua ja sen salaisia kammioita. Ensimmäisen aukon he kaiversivat kummun geometrisen keskipisteen kohdalle. Valitettavasti huipulla ollut maamerkki johti heidät harhaan, niin että he osuivat muutamia jalkoja syrjään etsimästään kohdasta. Sen jälkeen he kaiversivat aukon tämän kohdan ja itäisen umpioven väliin. Mutta kaikki heidän ponnistuksensa pysyivät tuloksettomina. Yhä uusia aukkoja kaiverrettiin eri kohtiin. Kuusi kuukautta tutkijat työskentelivät turhaan, kunnes kolmastoista pora äkkiä vajosi kaksi ja puoli metriä. Kauan etsitty ontto kohta oli vihdoinkin löytynyt.

Tuo onnekas aukko oli porattu vastapäätä eteläistä umpiovea. Jykevään muuriin kaiverrettiin porausaukkoja. Muurin murtaminen kesti kymmenen päivää. Sen jälkeen arkeologit havaitsivat olevansa pitkässä noin 2.5 m leveässä ja 2 m korkeassa käytävässä. Sen seinät oli rakennettu suurista, nelikulmaisista, huolellisesti tasoiteltuista kalkkikivilohkareista, jotka oli taitavasti liitetty toisiinsa. Seinissä oli komeroita, joissa nähtävästi oli pidetty lamppuja. Tämä, noin 150 m pitkä käytävä kiersi muistomerkin melkein kokonaan. Sen jälkeen se kierteen tavoin kääntyi sisäänpäin ja päättyi kahteen keskikammioon. Niitä erottivat toisistaan jonkinlaisissa uurteissa liukuvat kiviovet.

Mutta voi, häkki oli tyhjä! Ihminen oli vuosisatoja yrittänyt murtaa vain tyhjää kuorta. Hauta oli ryöstetty jo ammoin sitten, ennen kuin oviaukon salaisuus vielä oli unohtunut. Muinaiset haudanryöstäjät olivat jättäneet selviä jälkiä. He olivat tunteneet salaisuuden ja kaivautuneet käytävästään jykevien lohkareiden lävitse etsiessään muita salaisia kammioita.

Lattian tomusta arkeologit löysivät muutamia esineitä, jotka osoittivat, millaisen saaliin haudanryöstäjät olivat saaneet, nimittäin itämaisen, karneoleista ja helmistä kootun kaulakorun hajonneet kivet ja erään egyptiläisen korun katkelman. Tämä on varsin tärkeä rengas ketjussa, joka yhdistää haudan Selene Kleopatraan. Kherkhelin satamasta on myös löytynyt mustan, egyptiläisen basalttipatsaan osia, joissa on kuningas Thotmes III:n nimisoikio. Mauretanian kuningatar ei ollut unohtanut maata, jossa oli syntynyt ja jossa hänen äitinsä oli elänyt murhenäytelmänsä.

Arvoituksen selvittyä oli alkuperäisen oviaukon löytäminen varsin helppoa. Käytävä kohosi kierteenä keskusholvista kuusi askelmaa ja päättyi äkkiä toiseen kammioon, joka oli täsmälleen itäisen sivuoven vastapäätä. Oviaukko löytyi sieltä, missä kukaan ei ollut osannut epäilläkään sen olevan, aikaisempien haudanaukaisemisyritysten sirpaleiden alle hautautuneena. Arvoitus oli yksinkertainen, niinkuin tavallisesti kaikki salaisuudet ensin selvittyään.

Ptolemaios, Juban ja Selenen poika, kuoli kurjuudessa eräässä roomalaisessa vankilassa. Sanotaan, että hän oli heikko ja horjuva hallitsija, mutta historia kohtelee tavallisesti puolueellisesti tappion kärsineitä. Hän sortui ja hänen mukanaan sortui dynastia, jonka nimen tämä muistomerkki on tehnyt kuolemattomaksi. Louvre'issa on kaksi Ptolemaioksen muotokuvapatsasta, jotka on kaivettu esiin raunioista Kherkhelin läheisyydessä. Hänen itämaisissa kasvonpiirteissään erotamme hänen sukupuunsa egyptiläiset, foinikialaiset ja berbeeriläiset piirteet.

Loisto on sammunut, mutta berbeerit elävät vielä. He ovat kansoittaneet maan ja säilyttäneet muinaisen kielensä. Se on säilynyt foinikialaisten, roomalaisten, arabialaisten ja ranskalaisten hallitessa. Viini-, appelsiini-, viikuna- ja öljypuuviljelykset kukoistavat ympäristön hedelmällisillä tasangoilla Ranskan suojeluksen alaisina. Mutta vielä Caesarean ja Tipasan roomalaisten temppelien hävittyä kohoaa tämä epäeurooppalainen muistomerkki yhä edelleen vuorellaan vartioiden toisella puolen leviävää Mitidshan laaksoa ja toisella puolen häämöttävää Välimerta ja kertoen, että tämän maan sielu kuuluu Afrikkaan eikä Eurooppaan.

MINOKSEN PALATSI KNOSSOKSESSA

Jo Välimeren karttaa silmäillessämme havaitsemme, että Kreetan saaren on täytynyt aina olla tärkeä yhdysnivel Egyptin ja Kreikan välillä. Kreikan kirjallisuudessa ja tarustossa Kreetan saarella onkin oma tärkeä asemansa.

Kreikkalaiset pitivät Kreetan saarta yhtä iäkkäänä ja majesteettisena kuin Egyptiäkin. Kreeta oli heidän jumaltensa kotiseutu. Zeus syntyi ja kasvoi Kreetan vuoristossa. Euroopan, erään monista lemmityistään, hän vei meren yli Kreetaan. Siellä hän kuolikin ja sinne hänet haudattiin. Niin ainakin Kreetan asukkaat vakuuttivat, joskin Kallimakhos (johon Paavali vetosi 300 vuotta myöhemmin) juuri tämän perusteella leimasi kreetalaiset valehtelijoiksi.

Tarujen mukaan Kreetan saari oli mahtava kuningaskunta. Yhdeksänkymmentä kaupunkia, laivasto ja tiheä asutus osoittivat sen rikkautta. Siellä harjoitettiin jo varhain teollisuutta. Kreetan Ida-vuoren daktyylit eli sormimiehet ja telkhiinit oppivat muokkaamaan rautaa ja pronssia. Daidalos opetteli siellä ensimmäisenä lentotaitoa, mistä oli kohtalokkaat seuraukset hänen pojalleen, Ikarokselle, jonka siivet sulivat auringon polttavassa paahteessa.

Talos, kuparimies, teki joka päivä kolme vartiokäyntiään saaren halki. Ja siellä hänen herransa Minos laati lakikokoelmansa yhdessä Zeuksen kanssa, samoin kuin Mooses Siinain vuorella.

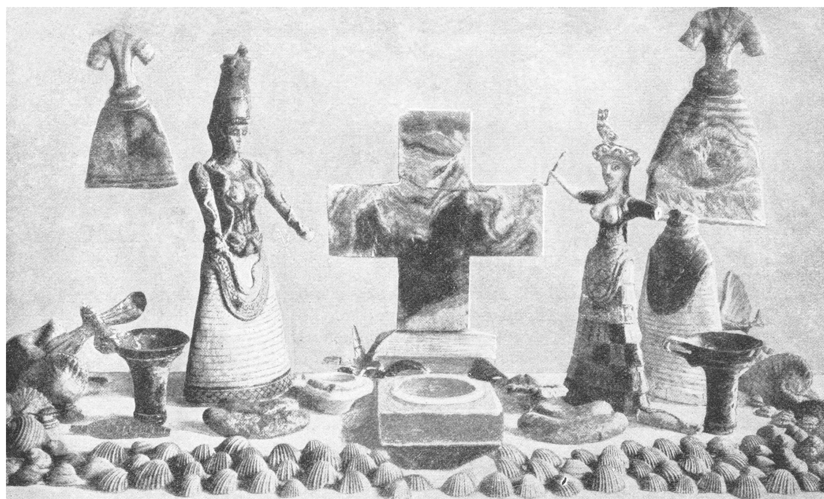

RAUNIOISTA LÖYTYNEITÄ JÄTTILÄISMÄISIÄ SAVIRUUKKUJA.

Ohimennen mainittakoon, että Sokrates Platonin teosten mukaan otaksui Taloksen olleen jonkinlaisen matkustavan tarkastajan, joka ajoittain kävi Kreetan kaupungeissa huolehtimassa, että Minoksen lakeja noudatettiin. Lait oli muka kirjoitettu pronssitauluihin, joita hän kuljetti mukanaan.

Kun arkeologit aikoinaan alkoivat etsiä puuttuvaa rengasta Egyptin kulttuurin ja sen uuden sivistyksen välillä, jonka Schliemannin kaivaukset olivat saattaneet päivänvaloon Mykenessä, oli luonnollista, että heidän katseensa kääntyivät Kreetaan. Heidän tutkimuksensa alkoivat heti poliittisten olosuhteitten järjestyttyä niin, että kaivauksia saatiin toimittaa. Sir Arthur Evans oli tällöin aloitteen tekijänä.

Vuodesta 1893 lähtien sir Arthur Evans matkusteli ympäri saarta kooten rahvaan löytämiä kaiverrettuja kiviä. Ne ovat usein maidonväristä ainetta ja talonpoikaisnaiset kantavat niitä mukanaan, koska niiden arvellaan edistävän imettämistä. Tämän aineiston perusteella hän saattoi vuonna 1893 ilmoittaa Helleeniselle Seuralle löytäneensä toistaiseksi tuntemattoman hieroglyfikirjoitustavan eli, niinkuin hän piti parempana sanoa, pictografian — tuntemattoman kielen kirjoittamistavan. Hän osti myös ihailtavan

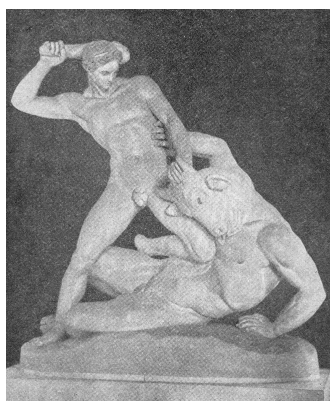
KÄÄRMEJUMALATTAREN TEMPPELI: ALTTARIN YLÄPUOLELLA OLLUT RYHMÄ UUDELLEEN KONSTRUOITUNA.

Keskellä oleva »fetishiristi» on tämän sir Arthur Evansin uudelleen konstruoiman ryhmän silmäänpistävin esine. Käärmejumalatar on ristin vasemmalla ja hänen naispappinsa oikealla puolen. Temppelin muista esineistä mainittakoon juomamalja, koverretut uhrikivet ja suuri määrä simpukankuoria. Kreetalaiset, jotka olivat tottuneet saamaan ravintonsa merestä, sirottelivat usein alttareilleen simpukankuoria ja piikiviä.

kaukonäköisenä tutkimustensa ollessa vielä alkuasteessa Knossoksen alueen. Siten hän oikeana ajankohtana saattoi aloittaa kuuluisat kaivauksensa, jotka ovat tämän luvun aiheena.

Knossoksen palatsi oli tarujen mukaan kuningas Minoksen hallintorakennus sekä hirviömäisen Minotauroksen tyyssija. Minotauros oli puoleksi ihminen, puoleksi eläin ja ateenalaiset lähettivät jo ammoisista ajoista alkaen sille verona nuorukaisia ja neitoja, kunnes Attikan sankari, Teseus, surmasi pedon.

Palatsi sijaitsee puolikuunmuotoisella kallionkielekkeellä vajaan penikulman päässä Kandiasta ja merestä, jokseenkin Kreetan pohjoisrannikon keskiosassa. Pohjoisesta ja luoteesta katsoen on vaikea erottaa kielekettä Kefalan vuoresta, jonka osana se on. Lännessä vuori viettää jyrkästi ahtaaseen joenlaaksoon, joka kohta Kandian itäpuolella avautuu mereen.

MINOTAUROKSEN KUOLEMA.

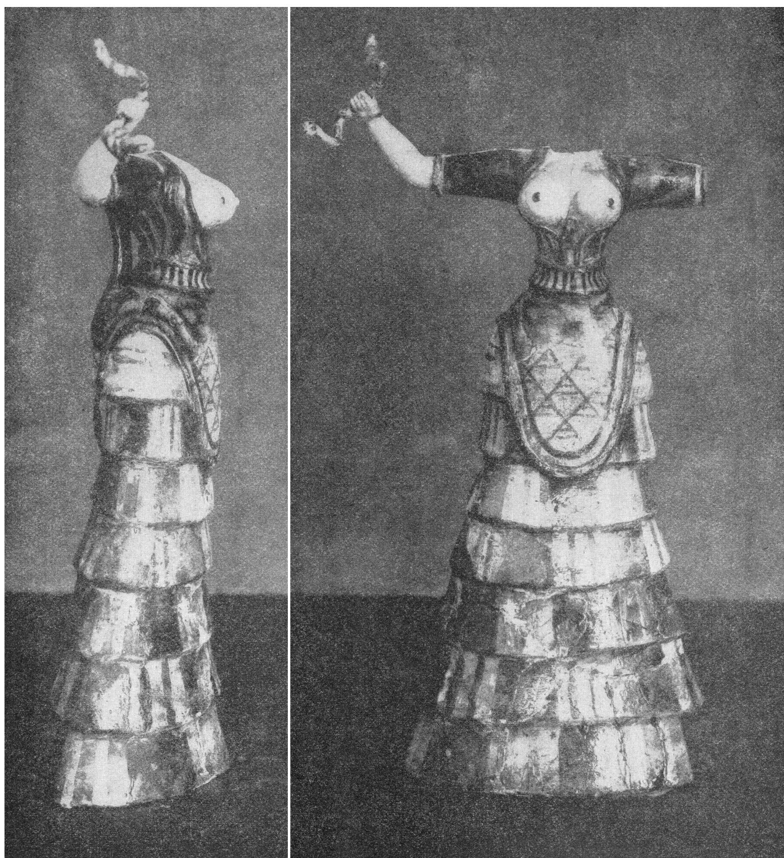
Knossos oli härkätaistelujen vanhin kotiseutu. Naisetkin ottivat osaa tähän urheiluun, joka luultavasti oli aiheena legendaan Minotauroksesta, jonka Teseus, Kreikan sankari, lopulta surmasi.

Sir Arthur Evans suoritti täällä tärkeimmät kaivauksensa vuosina 1900—1908. Nämä kaivaukset sekä useat vähäisemmät täydentävät tutkimukset saattoivat päivänvaloon tuntemattoman sivistyksen, jota hän nimitti »minolaiseksi». Tämä onkin sopiva nimitys, jota käytetään yleisesti, koska mikään ei estä käyttämästä sitä muussakin merkitykses-

TÄSSÄ VOITTI TESEUS, KREIKAN MYTOLOGIAN SUURI SANKARI, TARUN MUKAAN MINOTAUROKSEN.

Minoksen palatsi eli »labyrintti» Kreetan Knossoksessa. Pitkä käytävä halkaisee palatsin länsiosan, siihen avautuu joukko ahtaita kammioita. Näissä varastokammioissa on suuri määrä lattiaan upotettuja säiliöitä ja rivittäin suunnattomia saviastioita. Kuvassa näemme kaksi tällaista astiaa. Niistä ei ole löytynyt mitään, mutta kultalehtien jäljistä saatamme päätellä, että niissä on aikoinaan säilytetty kallisarvoisia tavaroita.

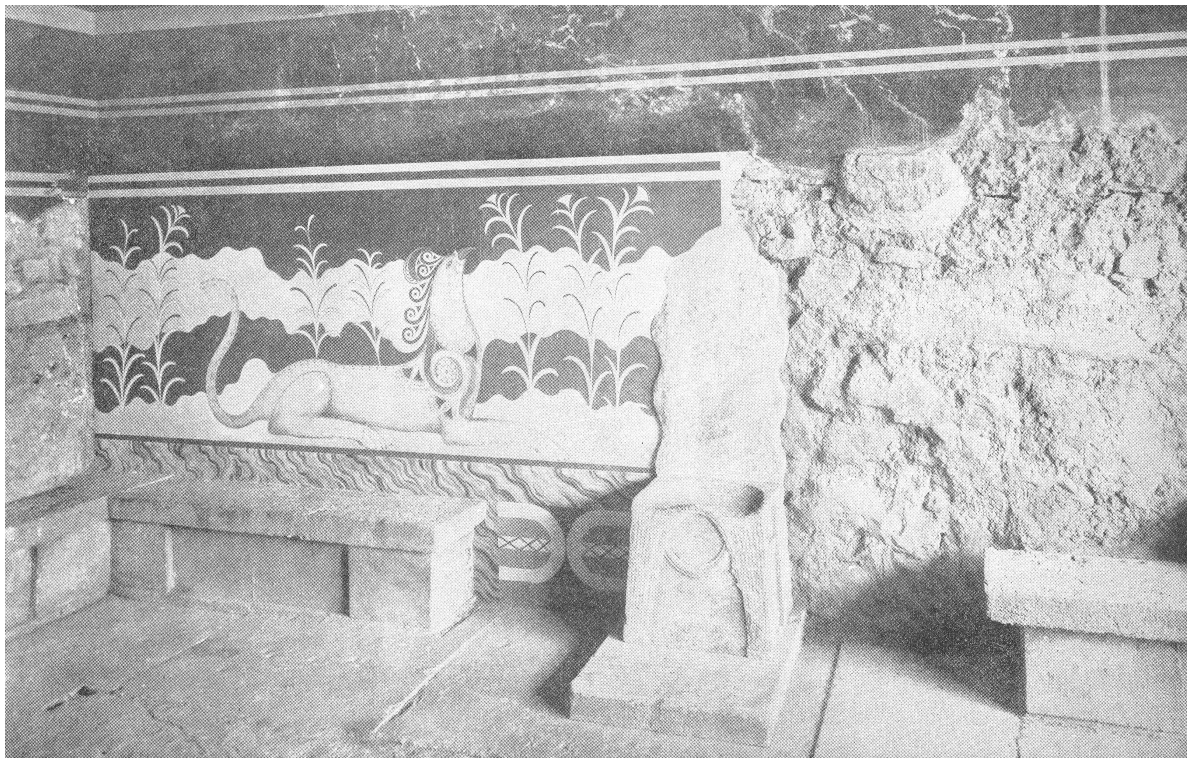

KREETAN MINOLAISEN KAUDEN KÄÄRMEENPALVOJAIN MERKILLINEN PYHÄINJÄÄNNÖS.
Tämä sievä fajanssipatsas ei esitä käärmejumalatarta itseään vaan hänen naispappiaan. Tämä pitelee oikeassa kädessään pientä käärmettä, jonka pyrstö on ylöspäin. Vasen käsi puuttuu, mutta siinä on todennäköisesti ollut samanlainen matelija samassa asennossa. Monipoimuisen hameen päällä on kaksinkertainen esiliina juhlamenoissa säilyneenä tähteenä ihmisen vanhimmasta vaatekappaleesta, jota alkuaan molemmat sukupuolet käyttivät.

sä kuin tuon kiistämättömän tosiasian toteamisena, että Minos on huomattavin persoonallisuus, mitä tunnemme esihistoriallisen Kreetan yhteydessä.

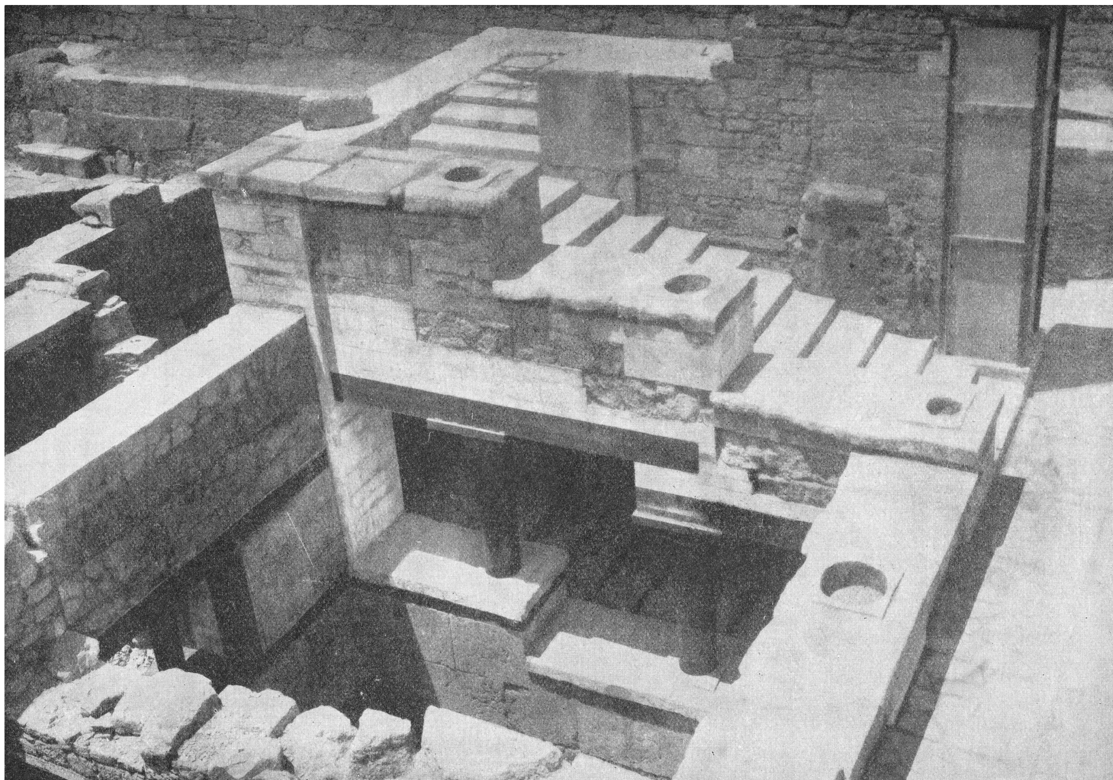
Toiset arkeologit — englantilaiset, italialaiset ja amerikkalaiset — ovat suorittaneet kaivauksia saaren muissa osissa ja heidän huomattavat löytönsä ovat vahvistaneet ja täydentäneet Knossoksen merkitystä. Knossoksen palatsi on kuitenkin yhä edelleen saaren vaikuttavin rakennustaiteellinen muistomerkki.

Tutkittuaan tarkasti eri kerrostumat sir Arthur Evansin on onnistunut jaotella minolainen taide ja historia. Hän jakaa sen kolmeen suureen pääkauteen — esiminolaiseen, minolaiseen välikauteen ja myöhäisminolaiseen. Kukin näistä jakaantuu kolmeen alajaksoon. Esimerkiksi ajan-

MAAILMAN VANHIN VALTAISTUIN.

Minoksen valtaistuin. Tämä istuintyyppi on ammoisista ajoista alkaen ollut korkeimman vallan vertauskuvana. Sen selkänoja on lehdenmuotoinen ja ne miehet, jotka käsin koversivat istuinkohdan, tiesivät hyvin, mitä mukavuus merkitsee. British Museumissa on istuimen jäljennös. Seinustoilla on kivipenkkejä neuvostoa varten ja koristeelliset seinäfreskot esittävät toisiinsa päin kääntyneitä pyhiä gryfoneja Niilin maisemassa, jossa näkyy vettä ja papyruskasveja.

SUURI PORRASKÄYTÄVÄ IHANAN PYLVÄSHALLIN YLÄPUOLELLA OLEVALTA PARVEKKEELTA KATSOEN.

Molemmat alaportaikot korjattuine pylväineen. Kolme portaikkoa on kaikkiaan säilynyt pengermineen sekä osia neljännestä. Portaita reunustavat korokkeet, jotka tukevat pylväitä, jotka puolestaan kannattavat ylemmän kerroksen palkkeja. Äärimmäisenä vasemmalla näemme kuvassa ikkunan, joka on valaissut palvelijainosaston yksityisiä portaita.

MINOKSEN PALATSIN SUUREN PORRASKÄYTÄVÄN YLIN PORTAIKKO.
Neljäs portaikko korjattuna sekä viidennen portaikon pengermän jäännökset. Palatsi sijaitsee puolikuunmuotoisella vuorenulkonemalla, sen itäinen rinne on jyrkästi viettävä, niin että rakennus oli rakennettava monikerroksinen. Tämä merkillinen porraskäytävä yhdisti päärakennuksen alakerran yläkerroksiin.

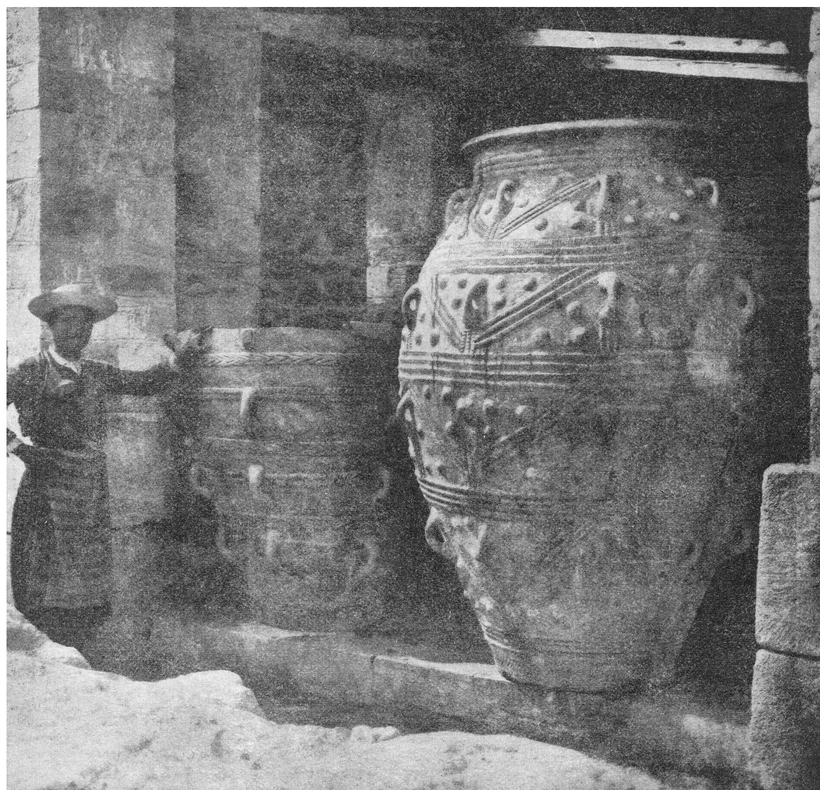
merkintä MV 3 merkitsee näin ollen minolaisen välikauden kolmatta jaksoa.

Suurin piirtein katsoen esiminolainen kausi ulottuu noin vuodesta 3400 vuoteen 2100 e. Kr., minolainen välikausi vuodesta 2100 vuoteen 1580 e. Kr. ja myöhäisminolainen kausi vuodesta 1850 vuoteen 1200 e. Kr.

Palatsi rakennettiin pääasiallisesti minolaisen välikauden aikana. Se rakennettiin paikkaan, jossa jo varsin kauan — ainakin tuhatviisisataa vuotta — oli asunut kivikauden kulttuuriasteella olevaa kansaa.

Palatsista on löytynyt esiminolaisen kauden tuotteita. Siinä on myös myöhempien muutosten ja katastrofien, tulipalojen, maanjäristysten ja ryöstöjen epäämättömiä merkkejä. Sir Arthur Evans selostaa näitä monimutkaisia kysymyksiä mahtavassa ja kiinnostavassa teoksessaan »The Place of Minos, I».

Palatsi on suurin piirtein neliömäinen, jyhkeä rakennus, jonka läpimitta on 135 metriä. Astukaamme sisään sen pohjoisesta porttikäytävästä. Se on linnoitustornien vahvistamain, mahtavain muurien reunustama, ahdas käytävä. Aivan por-

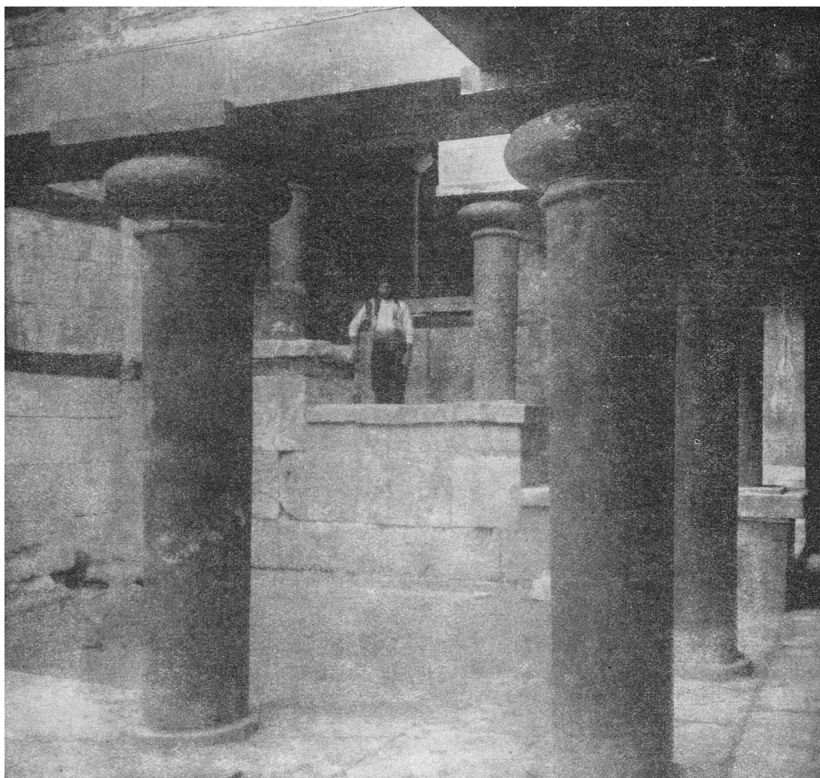

NELJÄNTUHANNEN VUODEN IKÄISIÄ ÖLJYRUUKKUJA.
Muuan suunnattomista saviruukuista, jotka löytyivät Knossoksen palatsin varastohuoneista. Näiden saviruukkujen kyljet koristeltiin köysiä muistuttavin korkokuvioin, jotka jäljittelevät niitä kuljetettaessa käytettyjä oikeita touveja. Öljy oli minolaisten ruhtinaiden suurimpana rikkauden lähteenä, sitä lienee jo hyvin varhain viety Kreetan saaresta Egyptiin.

tin edessä, mutta ulkovarustusten sisäpuolella oli yhdentoista pylvään sali. Siitä on vielä jäljellä yksitoista neliömäistä pylväänjalkaa. Pylväät kannattivat aikoinaan ilmeisesti kattoa muodostaen miellyttävän pylväskäytävän, jossa ne, »jotka istuivat portin ääressä», saattoivat tehdä kauppojaan.

Astuessamme palatsiin pohjoisesta portista sivuutamme tilavan kivetyn pihan, jonka pituus pohjoisesta etelään on 59 metriä ja leveys idästä länteen 28.5 metriä. Tämän keskuspihan ympärille ryhmittyivät kaikki palatsin päärakennukset. Läntiset rakennukset lienevät olleet uskonnollisia, valtiollisia ja teollisuustarkoituksia varten. Asuinhuoneet ja talousosastot olivat itäpuolella.

Pitkä, suora eteiskäytävä halkaisee länsiosan. Siihen avautuu joukko ahtaita varastohuoneita. Noin viisitoista niistä lienee ollut samanaikaisesti käytännössä. Niissä on joukko omituisia, lattiaan upotettuja kivisäiliöitä sekä rivittäin suunnattomia saviruukkuja, joihin kuhunkin mahtuisi helposti yksi Neljästäkymmenestä Ryöväristä. Lat-

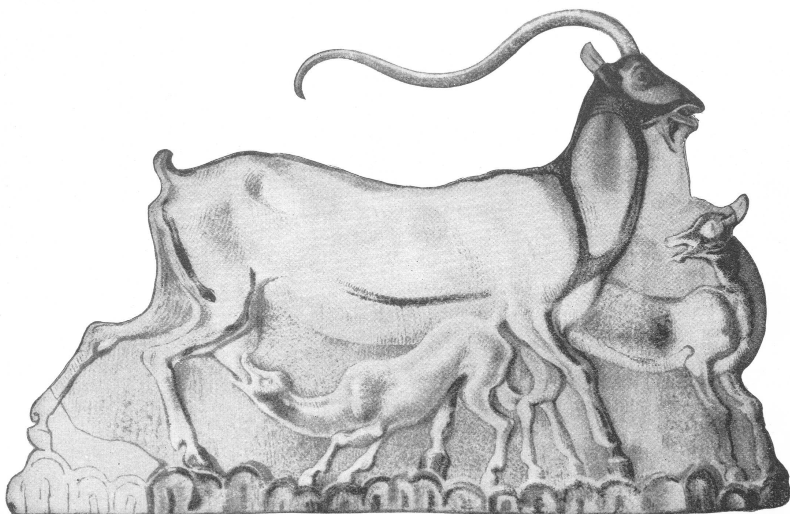

SISÄKUVA ERÄÄSTÄ MAAILMAN VANHIMMISTA PALATSEISTA.
Kuningas Minoksen asunnon pylväshalli Kreetan saaressa (pylväät on rakennettu uudelleen). Runsain ponnistuksin ja suurin kustannuksin onnistui kaivausten suorittajain saada säilymään taustassa näkyväin ihmeellisten portaiden pääpiirteet. Siten on tämän 3600 vuotta sitten syntyneen rakennuksen yksityiskohdat saatu säilymään meidän aikaamme asti.

tiaan upotetut säiliöt olivat kehittyneimmässä muodossaan kipsilevyistä taitavasti tehtyjä arkkuja, jotka oli huolellisesti kätketty käytävän lattian alle. Kultalehtien jäljet ja muut jäännökset osoittavat, että niissä aikoinaan säilytettiin kallisarvoisia esineitä, mutta mitään arvokasta niistä ei ole löytynyt. Samassa käytävässä oli kuitenkin suuri määrä terrakottatauluja, joihin oli piirretty kreetankielisiä merkkejä. Ne olivat ilmeisesti pääasiallisesti varastoluetteloja ja tilejä.

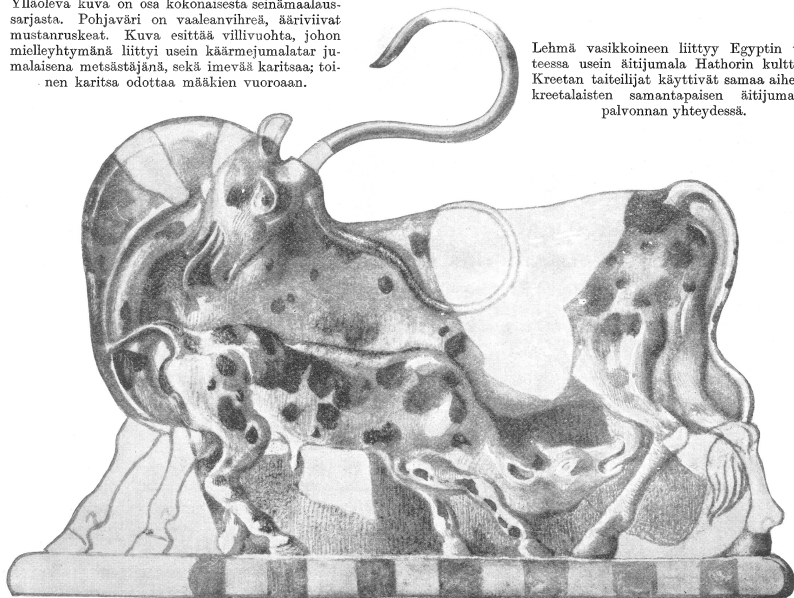
Saviruukuissa säilytettiin öljyä, jota saatiin luonnontuotteena tai puista, joita varta vasten viljeltiin, ja valmistettiin pusertimoissa. Muuan varsin tyypillinen ruukku joutui jo monta vuotta sitten sattumalta British Museumiin. Eräs kreetalainen, jonka nimi varsin huvittavasti sattui olemaan Minos Kalokherinos, kaivoi kokeeksi syvän kuopan palatsin kohdalle ja löysi yhden ruukuista lahjoittaen sen museoon, mutta hänen kaivauksensa eivät vielä kyenneet paljastamaan paikan merkitystä.

Pihan länsiosan pohjoispäästä johti neljä porrasta esihuoneeseen ja sieltä valtaistuinsaliin. Toisen sivuseinän keskikohdalla on »Minoksen valta-

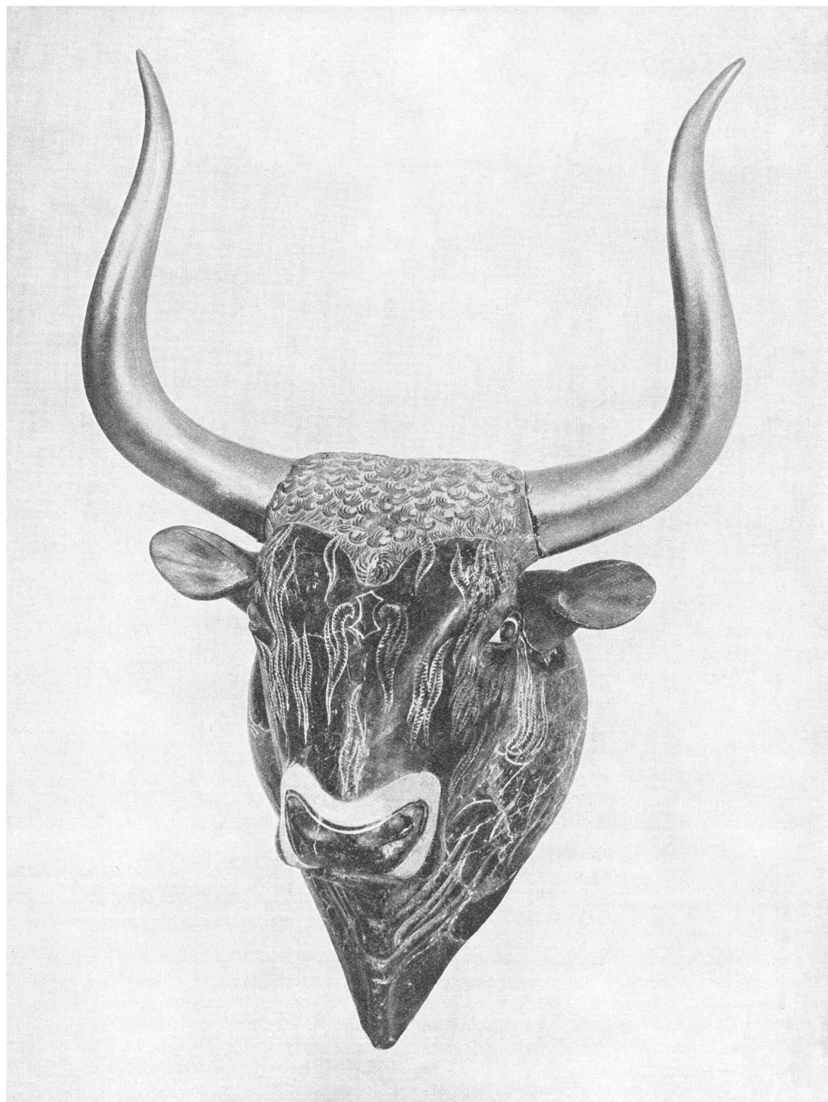

Ylläoleva kuva on osa kokonaisesta seinämaalaussarjasta. Pohjaväri on vaaleanvihreä, ääriviivat mustanruskeat. Kuva esittää villivuohta, johon mielleyhtymänä liittyi usein käärmejumalatar jumalaisena metsästäjänä, sekä imevää karitsaa; toinen karitsa odottaa määkien vuoroaan.

Lehmä vasikkoineen liittyy Egyptin taiteessa usein äitijumala Hathorin kulttiin. Kreetan taiteilijat käyttivät samaa aihetta kreetalaisten samantapaisen äitijumalan palvonnan yhteydessä.

MINOLAISEN KAUDEN ELOISIA JA NATURALISTISIA KORISTEMAALAUKSIA.

MYÖHÄISMINOLAISEN KAUDEN JUOMA-ASTIA: MINOTAUROKSEN KAUPUNGISTA LÖYTYNYT MERKILLINEN PYHÄINJÄÄNNÖS.

Tämä kapine on syntynyt jokseenkin vuoden 1350 e. Kr. vaiheilla; Tutankhamon hallitsi samaan aikaan Egyptiä. Sir Arthur Evans on löytänyt sen Knossoksesta lukuisten muiden erinomaisten löytöjensä ohella. Pää on mustaa steatiittia eli rasvakiveä, johon on upotettu vuorikristalleja ja simpukankuoria. Silmät ovat jaspiksen reunustamia vuorikristalleja. Sarvet ja korvat, jotka puuttuivat, kun astia löydettiin, on myöhemmin asetettu uudelleen paikoilleen. Päälaessa on suuri reikä, josta juoma kaadettiin astiaan, alempana olevasta pienestä aukosta se vuoti jälleen hitaasti ulos.

ERÄÄN KREETALAISEN PALATSIN ERINOMAISET PIHAPORTAAT.

Kreeta, jota Homeros ylisti »viininvärisen meren saarena», ylpeili »lukemattomista miehistään ja yhdeksästäkymmenestä kaupungistaan». Kreetan muinaisista kaupungeista on Faistos, joka sijaitsee noin 60 km Kandiasta lounaiseen, Knossoksen jälkeen mielenkiintoisin. Faistoksen palatsi, jonka kaivaukset aloitettiin vuonna 1900, on rakennettu noin vuoden 1800 e. Kr. vaiheilla. Se on tämän ihmeitten saaren merkillisimpiä raunioita. Valokuva antaa aavistuksen palatsin suuruudesta.

istuin», jonka selkänoja on lehdenmuotoinen ja etuosa pylväskoristeinen. Neuvoston kivipenkit ovat seinustoilla. Seiniä koristavat freskot, jotka esittävät toisiinsa päin kääntyneitä pyhiä gryfoneja Niilin maisemassa, jossa on vettä ja papyruskasveja.

Lähellä valtaistuinsalia on »temppelin varastohuone». Sieltä on löytynyt jo mainitsemaimme kaltainen kiviarkku täynnä posliiniesineitä, jotka kaikki liittyivät kreetalaisiin jumalanpalvelusmenoihin. Niiden joukossa olivat muun muassa käärmejumalattaren ja hänen naispappinsa pienoispatsaat, joista usein näkee kuvia. Samoin löytyi arkusta papinvaatteita ja vöitä, kuppeja ja maljakkoja, joihin oli maalattu kukkia, hedelmiä, oksia ja simpukoita, vähäisiä korkokuvia, jotka esittävät lehmiä ja vasikoita sekä villivuohia karitsoineen, ja suuri määrä koristelevyjä.

Jo mainitsemamme viettävä rinne sai aikaan, että palatsin itäosa rakennettiin monikerroksinen. Jokseenkin palatsin itäpuolen keskellä olevat komeat portaat yhdistivät päärakennuksen pohja-

ERÄS VARASTOHUONEISTA, JOISSA MINOS SÄILYTTI TARUMAISIA RIKKAUKSIAAN.
Näemme selvästi lukuisten lattiaan upotettujen säiliöiden rakenteen. Nuo säiliöt ovat näiden varastohuoneiden luonteenomaisia piirteitä. Kivimuurit ovat vieläkin osaksi mustuneet. Viimeistä palatsia kohdannutta peloittavaa katastrofia on näin ollen ilmeisesti seurannut tulipalo. Varastohuoneissa, joissa säilytettiin kallisarvoista öljyä, tuli on varmaankin riehunut erittäin rajusti.

kerroksen ylempiin kerroksiin. Kolme portaikkoa ja neljännen jäännökset sekä niiden väliset tasanteet ovat säilyneet. Portaita reunustavat suojaseinät, jotka kannattavat pylväitä, jotka puolestaan kannattavat ylempiä portaita. Kaivausten suorittajain onnistui suurella vaivalla ja huomattavin kustannuksin saada portaitten pääpiirteet säilymään. Siten he saattoivat paljastaa nykyaikaiselle maailmalle yksityiskohtia rakennuksesta, joka on rakennettu noin 3600 vuotta sitten.

Porraskäytävän lähellä on palatsin parhaiten säilynyt vastaanottohuone, jota sanotaan »Kaksoiskirveitten saliksi». Kaksoiskirves oli vertauskuva, jolla oli suuri merkitys minolaisessa uskonnossa. Tässä salissa on useita kaksoiskirveiden kuvia, niin että sitä on alettu nimittää niiden mukaan. Huone on upea pylväskatoksineen, siihen liittyy kahdeksan pylvään muodostama eteiskäytävä ja salissa on koroke, jolle portaat johtavat kummaltakin puolen, niin että se muistuttaa minkä hyvänsä nykyaikaisen konserttisalin lavaa.

Palatsin tässä osassa on yllättävintä kekseliäs salaojitus- ja puhtaanapitomenetelmä. Koko palatsialueella oli monimutkainen viemärijärjestelmänsä. Sadeveden poistamiseksi pihalta ja

katoilta sekä ylimääräisen veden johtamiseksi vesisäiliöistä käytettiin hienosti kaavailtuja terrakottaputkia, jotka kapenivat toisesta päästään, niin että ne sopivat toisiinsa. Näiden sadevedenpoistamislaitteiden lisäksi piti erinomainen viemärijohto talousosastot puhtaina. Rakennuksen tämän osan alta on löytynyt ilmeisesti vielä vanhemman viemärijärjestelmän jäännöksiä. Niiden joukossa on yhdeksikön muotoinen johto, joka tasossaan kallistuu yhdeksikön kaartuvasta yläosasta liitekohtaan johtaen sen jälkeen alas virtaan. Yhdeksikön muotoisen johdon yhteydessä on pohjakerroksessa ja ensimmäisessä kerroksessa erinomaisen tarkoituksenmukaisten käymäläin tai klosettien jäännöksiä.

Sir Arthur Evansin kuvaus päättyy seuraavaan huomautukseen: Meidän aikamme tieteelliset viemärilaitteet tuskin pystyvät voittamaan tätä puhtaanapitojärjestelmää, jonka säilyneitä jäännöksiä olemme tarkastelleet.

Palatkaamme pohjoisen portin kohdalle ja seuratkaamme kivilattiaista käytävää, joka portin kohdalta johtaa länteen päin »teatteriaukeaksi» nimitetylle alueelle. Tämä kivetty lattia on rakennettu teatterinäytöksiä varten, joskaan se ei ole amfiteatterin muotoinen. Tämän rakennustavan kehittivät kreikkalaiset ja roomalaiset arkkitehdit vasta toistatuhatta vuotta myöhemmin. Aluetta rajoittavat kahdelta puolen leveät portaat, jotka ovat suorakulmaisesti toisiaan vasten. Niiden ylätasanteet on rakennettu tilaviksi lavoiksi. Ne tuskin lienevät soveltuneet minolaisten mieliurheilun, härkätaistelun areenoiksi, mutta yleistä tanssia varten ne sopivat erinomaisesti.

Homeros laulaa, että »Daidalos muinoin rakensi tanssilattian laveaan Knossokseen vaaleakiharaista Ariadnea varten». Näitä sanoja ajatellen sir Arthur Evans valmisti kerran yllätyksen vieraileville arkeologeille, joita oli kokonainen laivanlastillinen. Hän määräsi nimittäin työmiehensä naistensa kanssa esittämään erään heidän vanhoista, perinnäisistä tansseistaan — »tanssin, jonka alkuperä lienee yhtä vanha kuin rakennus, jossa se esitettiin ... Plutarkoksen mukaan Teseuksen geranostanssi oli samanlainen, tuo tanssi, joka jäljitteli labyrintin monimutkaisia sokkeloita ja jota Deloksen asukkaat hänen jälkeensä tanssivat Ariadnen hänelle lahjoittaman Afroditen kuvan edessä.»

Knossoksen palatsi on hämmästyttävä muistomerkki, joka syntyi aikoja ennen Kreikan historiaa ja Kreikan kirjallisuutta. Mutta se ei ole ainoastaan rakennustaiteellinen ihme, sen herättämä mielenkiinto perustuu suureksi osaksi muihin syihin. Yksityiskohtaisesti tutkiessaan siitä löytyneitä saviastioita, posliiniesineitä, jalokiviä, upotuksia, alabasteriesineitä, freskoja, tauluihin kaiverrettuja kirjoituksia ja uskonnollisia vertauskuvia niiden omistaja ja esiinkaivaja on herättänyt uuteen elämään kokonaisen hautautuneen sivistyskauden, jonka olemassaoloa tuskin kukaan ennen häntä oli osannut arvata tai aavistaa.

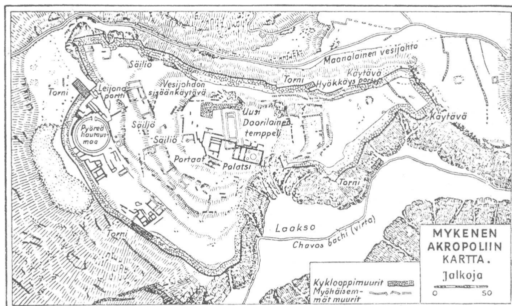

KULTA-AARTEIDEN MYKENE

»Kulta-aarteiden Mykene», »Leveiden katujen kaupunki», Agamemnonin pääkaupunki, palatsi ja linnoitus Troijan sodan aikana, sijaitsee, aivan niinkuin Homeros kauan sitten kertoikin, eräässä Argoksen kolkassa, lavealla ja aikoinaan hedelmällisellä tasangolla, joka avautuu samannimisen lahden pohjukkaan Kreikan niemimaan itärannikolla.

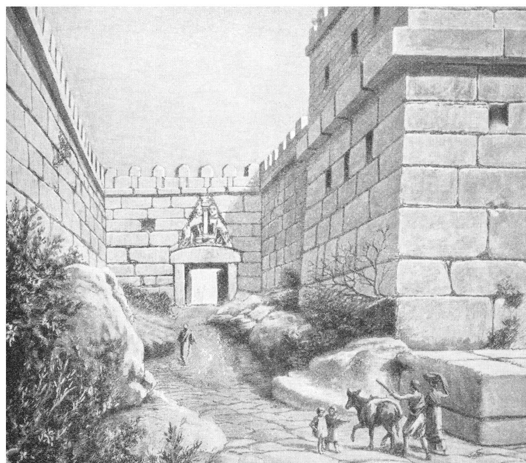
Rantaviiva ulottuu noin 6.5 kilometrin pituisena Nauplian linnoituksesta, jota on käytetty satamana niin muinoin kuin nykyäänkin, Argoksen kaupungin eteläpuolella sijaitsevaan Lernan suohon, jonka monipäisen vesikäärmehirviön Herkules aikoinaan surmasi ja josta nykyään rautatie vaivalloista ylämäkeä pitkin kohoaa Arkadian vuoristoon. Tasanko ulottuu noin 13 km sisämaahan jylhään kuiluun asti, jonka kautta maantie ja rautatie johtavat pohjoisen Nemean ohitse Korinttiin.

Jonkin matkaa tasangon sisäosasta itään on kahden kauniisti kaartuvan kukkulan varjostama, matalahko ulkonema, jonka kaksi erillistä joenuomaa erottaa niistä. Nykyään se näyttää varsin vaatimattomalta, mutta aikoinaan se on ollut koko seudun huomattavin paikka. Tämä kukkula muistuttaa nilkan kohdalta katkaistua ihmisjalkaa, jonka kantapää tunkeutuu vuoriin ja varpaat osoittavat tasangolle. Nilkan kohdalla on suurehko, vedensyömä kuilu, joka halkaisee jyrkän rinteen ja jonka maanvieremä on muuttanut äkkijyrkäksi. Merenrannasta ja tasangolta johtava päätie kiemurtelee isonvarpaan yli nilkan sivuun kiertyen sieltä linnoitukseen, jonka rappeutuneet muurit jättiläiskehänä kietovat nilkkaa kukkulan harjalla sulkien sisäänsä kaiken, mitä esihistoriallisesta kaupungista ja vuosisatoja myöhemmin sen jäännöksille rakennetusta kreikkalaisesta temppelistä on jäljellä.

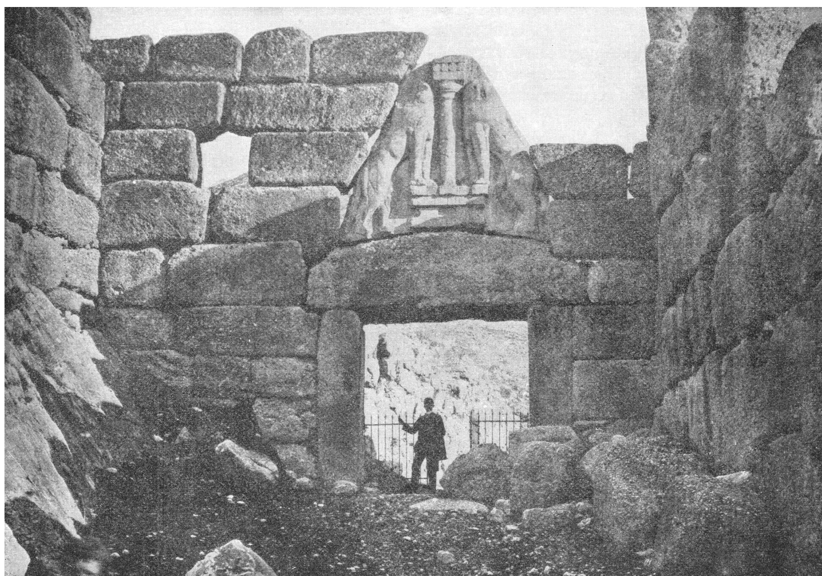

Kaupungin asuinrakennukset olivat hajallaan alavilla rinteillä ja niitä erottivat toisistaan »leveät kadut» pengermineen, joihin runoilijan katse erikoisesti kiintyi. Puutarhojen keskellä sijaitsivat loisteliaat hautaholvit, jotka oli kaivettu kiinteään vuoreen, niin että ainoastaan niiden koristeelliset ja värikkäät pylväiköt paljastivat niiden aseman, ja joiden sisältämät perinnäiset rikkaudet saivat Homeroksen lauluissaan nimittämään Mykeneä »kulta-aarteiden kaupungiksi», vaikka aarteet kenties olikin ryöstetty jo ennen hänen omaa aikaansa.

Asemansa ansiosta Mykene hallitsi yhtä hyvin viljavaa tasankoa, sen peltoja ja kuuluisia hevossiittoloita kuin teitäkin, jotka johtaen sisämaan laaksoista, Korintin lahden satamista ja hedelmällisiltä rannoilta yhtyivät tasangon perukassa samoin kuin kaukempana pohjoisessa koko tärkeän niemimaan halki johtava päätiekin. Tärkeän asemansa johdosta Mykene tuskin olisi voinut välttää mainetta ja hyvinvointia, jotka koituivat sen osaksi kohta Kreikan mannermaan alettua osallistua

Kreetan ja Aigeianmeren saarten orastavaan sivistykseen varhaisen pronssikauden aikana kolmannella vuosituhannella e. Kr. Ja kuitenkin vasta sen jälkeen kuin Mykene jo kauan oli pitänyt hallussaan alatasankoa ja sen tärkeää Tirynsin linnoitusta ja Argoksen majesteettisen Laryssa-vuoren ympäristön ikivanhoja asuinseutuja, sen sotilaallisia ja kaupallisia ansioita alettiin pitää arvossa ja havaittiin sen merkitys Argoksen ja Korintin alankojen välisenä rajavaltiona, kokoontumispaikkana vihollisen hyökätessä vuoristosta tai mereltä käsin ja kantakaupunkina, joka saattoi verottaa naapuriyhteiskuntia ja kiristää solien kautta kulkevia kauppamatkueita.

LEIJONAPORTTI ULKOA — ENNEN JA NYKYÄÄN.
Toisen vaiheen alussa — kupuhautojen kautena — linnoituksen muureja vahvistettiin ja ne laajennettiin länteen, niin että ne ympäröivät varhaisimpien kuninkaiden hautauspaikan. Näille kohdin rakennettiin mahtava portti ja sen päälle kohotettiin koristeellinen kivilevy, joka esittää kahta vaakunaleijonaa betylin eli pyhän pylvään molemmin puolin. Tämän kolmiomaisen osan, jonka vain ohut kivilevy täytti, tarkoituksena oli luultavasti suojata oven kamanapaatta suoranaiselta paineelta niinkuin kupuhaudoissakin. Pyhä pylväs on Mykenen muinaisen jumalanpalveluksen luonteenomainen piirre.

IHMISENMUOTOISIA ARKKUJA, JOISSA MUINAISET EGYPTILÄISET SÄILYTTIVÄT KUOLLEITAAN.

Vasemmalla Amon-Ran naispapin muumion arkku, noin 1600 vuotta e. Kr. Oikealla Ankh-f-en-Khensum sisäarkku, noin 1200 vuotta e. Kr.

MUINAIS-EGYPTIN KORULEIKKAUS- JA KERAMIIKKITAITEEN N TTEITÄ: JUJAN JA TUJUN HAUDASTA LÖYDETTYJÄ ESINEITÄ.

1. Kirjailtu lipas, joka on saatu mahdollisimman lujaksi mahdollisimman vähillä aineksilla: friisi sinistä, lasitettua fajanssia, jossa hierog set elämän, vallan ja muuttumattomuuden vertauskuvat kullattuina, matalina korkokuvina. 2. Maalattuja vaaseja puutelineillä, kansissa vertauskuvallisia eläinten kuvia. 3. Lipas, jossa sinisiä fajanssi-, valkeita ja punaisia norsunluu-, tummia ebenholtsi- ja kimmeltäviä kul otuksia. 4—7. Alabasterin, lasin, mustan ja valkoisen dioriitin sekä punaisen brecchian kaltaisiksi maalattuja puu- ja terrakottavaaseja. 8. Koruleikkauksin somistettu tuoli, Jujan pojantyttäreltään Setamenilta saama lahja; selustan koristelu gessomaalausta ja kultausta, stereunustassa lootuskukka- ja -nuppuaihe, istuin punottu kuiduista. 9. Jujan vaunut, koruleikkauksin somistettua puuta ja nahkatyötä. 10. Sininen lasuurikiviamuletti. 11. Skarabee, sinistä lasia ja vihreää maasälpää. 12. Koristeltu kansi. 13. Fajanssinen kauneusainepu tulppa papyruksen ydintä. 14. Toinen loistotuoli, molemmilla sivuilla gaselleja ja kolminkertainen elämän vertauskuva. Kaikki esineet on löydetty Jujan ja Tujun haudasta. Heidän tyttärestään T tä tuli romanttisissa olosuhteissa Amenhotep III:n kuningatar.

EGYPTIN KULTTUURIN MYÖHÄISIMMÄN KAUDEN ARKKUJA.

Arkkujen sovinnainen muoto säilyi viimeiseen asti. Vasemmalla teebeläisen Hu-en-Amonin arkku, noin 800 e. Kr.; oikealla Artemidoroksen, erään Fayyumin kreikkalaisen arkku, noin 200 e. Kr.

Mykenen pitkässä kehityshistoriassa voimme erottaa kolme päävaihetta. Ensimmäisen vaiheen aikana linnoituksen varustukset olivat vielä vähäiset mutta lujat ja hallitsevain kuninkaiden haudat olivat »kuiluhautoja», jotka upotettiin kallioon kaupunkiin johtavan päätien päätekohdan molemmin puolin. Tarina siitä, miten Heinrich Schliemann löysi ne jälleen kuudettakymmentä vuotta sitten sitkeytensä ja innostuksensa ansiosta, on uudenaikaisen arkeologian romaaneja ja aloittaa uuden luvun esihistoriallisten aikojen tutkimuksessa. Haudoista hämmästyttävän runsaasti löytyneet esineet, kulta-astiat, kultasormukset ja kaulakäädyt, taotut ja labyrinttikuvioin koristellut kultaupotukset ja hopeansekaiset vaskisilaukset huonekaluissa ja puvuissa, joiden

MYKENEN TAKAPORTTI JA PYÖREÄ HAUTAUSPAIKKA LEIJONAPORTIN KOHDALLA.
Ylinnä: Linnoituksen pohjoismuurin ns. »takaportti». Se ei nähtävästi ollut yhtä tärkeä kuin leijonaportti, vaikkakin muuri sen kohdalla taipui kulmaksi. Alinna: Kuiluhautoja ympäröivä kehä. Juuri näistä haudoista Schliemann löysi runsaasti aarteita. Niitä ympäröivät kivipaadet olivat luultavasti alkuaan »pystypaasia» (hautakiviä), jotka järjestettiin aitaukseksi, kun kaupungin kasvaessa kävi välttämättömäksi ankarasti rajoittaa pyhä alue, jossa muinaisten kuninkaiden haudat olivat.

häviävät osat ovat tomuna tai sirpaleina, eivät ainoastaan ilmaisseet erinomaista työtaitoa ja koristeellisen mielikuvituksen vilkkautta, vaan paljastivat myös kokonaisen uuden tyylilajin omine perinnäistapoineen ja ihanteineen, jotka eivät ainoastaan olleet esihelleenisiä, sillä Mykenen kulttuurin tämä vaihe kestää noin vuodesta 1800 vuoteen 1500 e. Kr., vaan suorastaan epähelleenisiä millään tavoin liittymättä muihin vastaaviin löytöihin (nimittäin Schliemannin aikaisiin).

Vasta sir Arthur Evansin Kreetassa suorittamien kärsivällisten ja terävänäköisten kaivausten jälkeen, jotka hyvin vetävät vertoja Mykenen löytäjän urotyölle, alettiin vähitellen ymmärtää kuiluhautojen todellinen merkitys ja tajuta, että niistä löytyneet esineet olivat minolaisen kulttuurin siirtolaishaarautuman synnyttämiä mestariteoksia ja että minolainen kulttuuri juuri näillä seuduin oli ensimmäisen kerran juurtunut kotinsa, Aigeianmeren, rannikolle, joka näistä ensimmäisistä rohkeista tutkimusmatkailijoista lienee tuntunut yhtä valtavalta kuin Uusi Englanti ja Virginia, vaikka Argoksen tasangot ympäristöineen meidän silmissämme näyttävätkin vähäpätöisiltä.

Sitten jokin Mykenen historian kriisi, jonka laatua emme tunne, kukisti nuo kuiluhautojen ruhtinaat, heidän palatsinsa hävisivät uuden hallitsijasuvun asumusten tieltä, heidän melkein unohtuneen hautauspaikkansa vaikuttavine »Leijonaportteineen» ja kylkitorneineen ympäröi entistä suurempi ja tehokkaampi linnoitusmuuri suojaten uutta kaupunkiin johtavaa tietä, jota oli helpompi puolustaa kuin entistä.

Vasta paljon myöhemmin hurskaat tai taikauskoiset kädet pystyttivät kivisen kehämuurin ympäröimään kaikkea sitä, minkä saattoi otaksua kuuluvan muinaiseen hautauspaikkaan, ja keräsivät kaikki jäljelläolevat kuninkaiden hautakivet samaan rauhoituspaikkaan, josta Schliemann löysi ne samoin kuin niiden alla olevat haudatkin. Sillä näillä Mykenen uusilla valtiailla oli omat tapansa ja juhlamenonsa. Heidän rakentamiaan ovat nuo suuret »kupuhaudat», joita oli siellä täällä alakaupungin puutarhoissa ja jotka arkkitehtonisesti olivat kuiluhautoja uljaampia ja luultavasti myös yhtä upeasti koristeltuja, mutta samalla myös, murheellista kyllä, paljon näkyvämpiä, mistä johtuu, että ne kaikki ryöstettiin (niinkuin niiden nykyinen tila osoittaa) jo ennen Kreikan historian alkua. Ryöstäjät ovat ruhjoneet niiden veistosten koristamat julkisivutkin ja ainoastaan suurin niistä, rakennustaiteen mestarinäyte — »Atreuksen aarrekammio», niinkuin Kreikan muinaistutkijat nimittävät sitä Agamemnonin isän, Homeroksen mainitseman »miesten ruhtinaan» mukaan — on meidän aikoihimme asti kestänyt ajan levottomuuden. Sen kauniisti muuratun kuvan läpimitta ja korkeus ovat lähes 15 m ja oven päällyspaasi painaa yli 40:n tonnin.

Näihin »kupuhautoihin» liittyvän palatsin mahtavat rauniot ovat linnoituksen huipulla, johon päästään leveitä portaita pitkin ja esipihan halki. Esipihan puolella näemme päähallin pylväikön ja eteisen maalattuine marmorikipsilattioineen ja seinineen, jotka muistuttavat Kreetan palatsien koristemaalauksia ja (vielä enemmän) läheistä, merenpuoleista Tirynsin palatsia, jonka rakenne on vielä suurenmoisempi ja joka onneksi on paljon paremmin säilynyt.

Näiden Mykenen palatsien elämässä viidennentoista ja neljännentoista vuosisadan aikana (e. Kr.) primitiivinen yksinkertaisuus sekaantui omituisesti melkein nykyaikaiseen ylellisyyteen. Rakennuksissa, huonekaluissa, vaatteissa ja koruissa oli runsaasti tyyliteltyjä koristekuvioita, jotka alkuaan olivat jäljitelleet luonnonesineitä, mutta lopulta kaikki rajat ylitettyään kehittyneet »uudeksi taiteeksi». Niiden kiemurat ja kierukat osoittavat pyrkimystä monimutkaisuuteen monimutkaisuuden itsensä takia ja enemmän kekseliäisyyttä kuin huolellista työnsuoritusta, niin väkevänä tulvehti taiteilijan mielikuvitus, niin helposti työ juoksi hänen käsistään. Tuo kausi oli vaivattoman työn ja varsin rihkamamaisen komeilun aikaa, siihen sisältyi voimailua, vaarallisia ja suorastaan julmia leikkejä, kilpamiekkailua, härkätaisteluja ja varsin paljon todellista sotaa, jota käytiin urhojen kaksintaisteluina, aseina leveä, terävä kalpa, raskas peitsi ja valtava, kullalla tai kullatulla pronssilla silattu, koristeellinen ja taipuisa kilpi, jota soturi kantoi edessään olkapäältään riippuvasta hihnasta.

He rakastivat hevosiaan ja koiriaan, nuo Mykenen muinaiset asukkaat, kömpelöitä, velttorakenteisia härkiään, kalastustaan, linnunmetsästystään ja hirvenammuntaansa. Eniten he ihastuivat kenties tavatessaan silloin tällöin leijonan, joita siihen aikaan liikuskeli Kreikan karjalaumojen keskellä niinkuin nykyään Rhodesiassa. Heidän naisensa olivat miestensä arvoisia, suurisilmäisiä, liehuvatukkaisia olentoja, jotka esiintyivät itsetietoisesti reunakoristeisiin ja kirjo-ompeleisiin hameisiinsa ja erittäin avokaulaisiin puseroihinsa pukeutuneina. He tanssivat, leikkivät ja metsästivät nähtävästi aivan samoin kuin miehet-

KLYTAIMNESTRAN HAUDAN SISÄÄNKÄYTÄVÄ. YKSI SEITSEMÄSTÄ LÖYTYNEESTÄ KUPUHAUDASTA.

Jo Pausaniaalle, Kreikan Baedekerille, näytettiin muuatta tällaista kupukattoista hautaa »Atreuksen aarrekammiona». Niinpä onkin tullut tavaksi nimittää huomattavimpia äskettäin löytyneistä haudoista Atreuksen suvun onnettomien jäsenten mukaan, esim. »Klyitaimnestran hauta» ja »Aigistoksen hauta». Tuskin tarvinnee mainita, etteivät arkeologiset syyt millään tavoin tue näitä nimityksiä. Kuvassa näkemämme Klytaimnestran hauta on vain hieman pienempi kuin Atreuksen aarrekammio, mutta siitä puuttuu sivukammio ja sen muurit ovat epätasaisemmat ja heikommat. Niinpä esim. maanpinnasta oven kamanapaateen on 16 kivikerrosta 9 asemesta. Vasemmalla näemme oviaukon koristeellisen kylkipilarin jalustan; kolot muurissa sen yläpuolella vastaavat pidikkeitä, jotka tukivat näitä pylväitä.

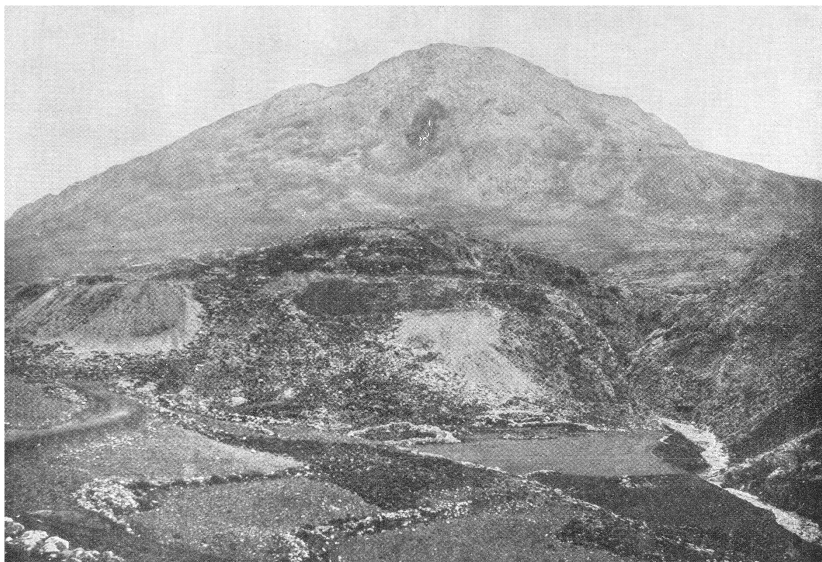
LEIJONAT VARTIOIVAT MYKENEN KAUPUNGINPORTTIA.
Klassillisen Kreikan henki on mahdollisimman kaukana tästä Mykenen pääportin monoliittisesta kiviveistoksesta, ehk'ei niinkään paljon teoksen laadun kuin siihen liittyvien peruskäsitteiden takia. Veistos esittää kahta leijonaa. Ne nojautuvat etukäpälineen alttarimaiseen jalustaan, joka kannattaa pylvästä, ja juuri pylväs eivätkä leijonat on veistoksen päähahmo. Sillä vaikka Mykenestä on löytynyt äitijumalan muistopatsaita, sen asukkaat palvelivat vielä jumalia betylien eli pyhien kivien hahmossa. Leijonat ovat vain portin vaakunavartijoita.

kin, ottivat osaa heidän juhliinsa ja jumalanpalveluksiinsa, rohkaisivat hyökkäävää sotilasjoukkoa ja itkivät omistajatonta kilpeä sodan loputtua.

Kaikkea tätä ja vielä muutakin esittävät eloisasti palatsin freskot, hautakivet, maljakkojen maalaukset ja kaiverrusten koristamat sinettikivet ja sinettisormukset, jollaisia nähtävästi kaikki käyttivät tilapäisesti sinetöidäkseen viljavarastonsa ja muut kalleutensa, niinkuin me nykyään käännämme avainta lukossa.

Mykenessä lienee säilynyt sen varhaisten perustajain voima ja ripeys kaupungin seistessä minolaisen kulttuurin etuvartijana Kreikan mantereen sivistymätöntä ja barbaarista sisämaata vastaan. Vaikeampaa on ratkaista, missä määrin sen asukkaihin sekaantui mantereen asukkaiden tai Keski-Kreikan minolaisten valloittajain perillisten raikasta verta. Varmaa on kuitenkin, että Mykene samoin kuin mantereen muutkin siirtokunnat vähitellen alkoi pitää Kreetan palatsihallituksen ylivaltaa vastenmielisenä ja lopulta suorastaan sietämättömänä. Ja ilmeisesti juuri mantereen valtiot olivat syypäät Knossoksen palatsin hävitykseen joskus noin 1400 e. Kr. ja kreetalaisen tyylin vaihtumiseen mykeneläiseksi samoin kuin ylipäänsä Arkipelagin elintapojen muuttumiseen samaan suuntaan. Tämä merkityksellinen kriisi eli kansan perinnäistietona ateenalaisessa tarinassa, joka kertoo, miten Teseus sankari vapautti mannermaan tämän osan Knossoksen julmasta herruudesta. Ja kreetalainen tarina, joka kertoo, miten Minoksen merivalta kulutti voimansa lähettääkseen retkikunnan Sisiliaan, samoin kuin Ateenakin viidennellä vuosisadalla e. Kr. köyhdytti itsensä samanlaista retkikuntaa varustaessaan, ilmentää kenties välähdyksenä samaa katastrofia toisesta näkökulmasta katsoen, vaikka se onkin vain tarina.

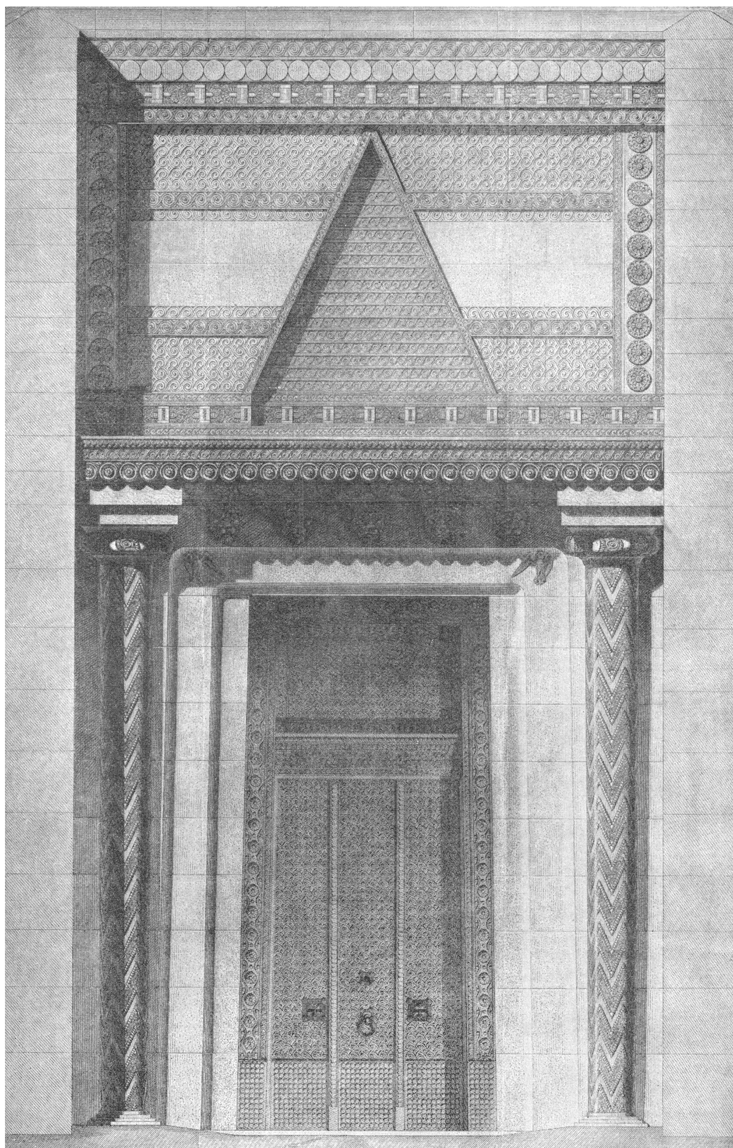
Mykenen siirtokunta laajeni nopeasti Kreetan merivallan raunioille ja synnytti vuorostaan siirtokuntia Aigeianmeren alueen keskussaariin, Rhodokseen ja rannikkoseutuun, joka pohjoisessa

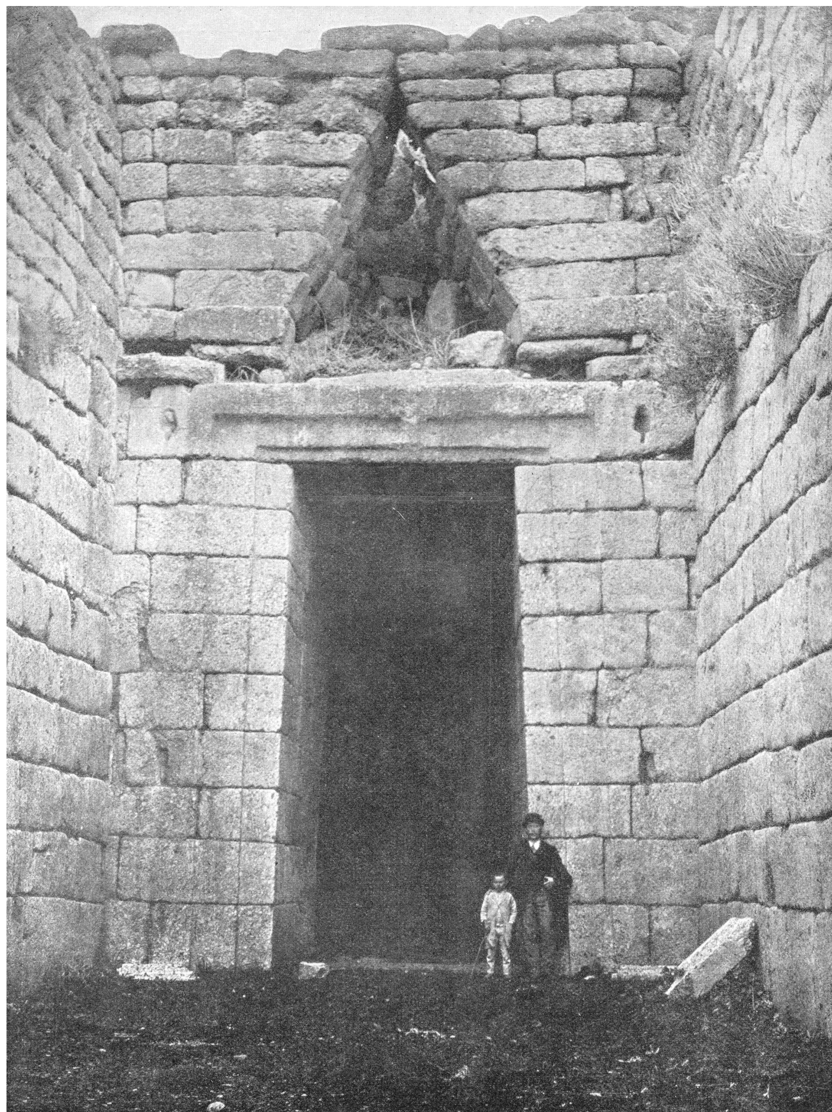
MYKENE ETELÄSTÄ KATSOEN JA »LEIJONAHAUDAN» PORTTI SISÄLTÄ.

Ylinnä: Hedelmätön kallio, jota ympäröivät joenuomat Kokoretsa ja Chavos bachi, rinteillä multakumpuja Schliemannin kaivausten jälkinä — tällainen on meidän aikamme Mykene. Alinna: »Leijonahaudan» portti, muurin rakennustapa aikakaudelle ominainen, luultavasti 15:n vuosisadan jälkipuoliskolta e. Kr. Erikoisesti huomattakoon portin jättiläismäinen kamanapaasi. Perusteellinen työ viittaa siihen, että nämä olivat kuninkaiden hautoja.

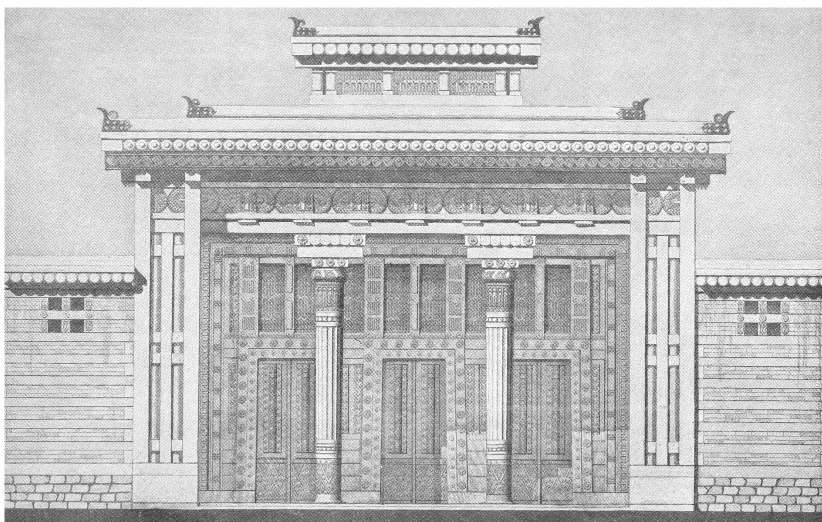
»ATREUKSEN AARREAMMION» PORTTI UUDELLEEN KONSTRUOITUNA.

Seuraavassa kuvassa näemme saman portin nykyisessä tilassaan. Erikoisesti huomattakoon tuhlailevan runsas koristelu, josta on löytynyt lukuisia todistuksia — sinistä emaljia, kuparisia ruusukkeita, maalattua marmorikipsiä jne., mikä kaikki mahdollisimman paljon eroaa Kreikan klassillisesta taiteesta.

SAMA PORTTI VUOSISATAISISTA SORAKASOISTA VAPAUDUTTUAAN.

Tässä havaitsemme sen oudon rakenteen vielä selvemmin. Portin päällä on nykyisin kolmiomainen tyhjiö, edellisessä kuvassa sen täytteenä on puhtaasti koristeellinen kivilevy. Tyhjiön tarkoituksena oli vähentää kamanapaaden päällä olevan muurinosan painoa, joka muuten olisi murtanut paaden.

PALATSIN JULKISIVU JA PYLVÄIKKÖ MYKENEN SUURUUDEN AIKANA.
Mykenen vuorilinnan huipulla ollut palatsi muistutti suuresti, mikäli sen perustusten jäännöksistä voimme päätellä, Troijan ja Knossoksen palatseja, vaikka se ei ollutkaan yhtä suurenmoinen. Eräät Homeroksen maininnat saattaisivat soveltua tällaisiin rakennuksiin, mutta muuten ne eroavat kokonaan klassillisen Kreikan kotimaisesta rakennustaiteesta. Raunioista löytyneiden esineiden ja hautojen vastaavien koristemuotojen perusteella on ollut mahdollista sommitella uudelleen tämän Mykenen toisen vaiheen palatsin julkisivu.

ulottui aina Patmokseen asti. Samoin on Korintin niemimaan pohjoispuolella, muinaisen minolaisen alueen rajoilla, tavattu siirtokuntien jälkiä Thessaliassa, vieläpä Makedoniassakin Salonikin lähettyvillä. Mykeneläiset laajensivat vaikutuksensa myös Kreetan pitkän aallonmurtajan tuolle puolen avarain merten rannikoille, idässä Kyprokseen, lännessä Korfuun, Etelä-Italiaan ja Sisilian länsiosiin asti. Mykene oli myös vilkkaissa liikesuhteissa Egyptiin Amenhotep III:n hallitessa ja myöhemminkin ja samoin Syyrian ja Kilikian rannikkojen rikkaisiin ja sivistyneisiin valtioihin.

Vaikea on ratkaista, missä määrin tämä mykeneläisen kulttuurin laaja leviäminen poliittisesti tai suorastaan taloudellisesti keskittyi Mykeneen, sillä Mykenen alueen myöhempi asutus ja kaupungin lopullinen hylkääminen ovat suuresti vahingoittaneet kaupungin ylimpiä kerrostumia. Mutta tämän suuruudenkauden haudat (joissa tietenkin on säilynyt paljon sellaista, mikä maan päältä on hävinnyt) osoittavat, että Mykene oli varakas kaupunki, jossa oli paljon asukkaita, jolla oli laajat suhteet kaukaisiinkin maihin ja jossa harjoitettiin samoja taiteenhaaroja ja käsiteollisuutta kuin varhaisempinakin aikoina, kuitenkin niin, että Mykenen tuotteet eivät enää olleet yhtä kestäviä, työ ei ollut yhtä tarkkaa eikä maku yhtä hienostunutta kuin ennen. Niin, monien eri esineiden kehnous kertoo joukkotuotannosta ahdistavien teollisten olosuhteiden vallitessa, jolloin työläinen ei enää ollut oma herransa, vaan valmisti tavaransa innottomasti ja kaavamaisesti suurissa työpajoissa.

Linnoituksen muurien summittaiset ja kiireelliset korjaukset ja vieraan miekan löytyminen palatsin raunioista saavat meidät aavistelemaan poliittisia melskeitä — kahakoita ja piirityksiä — joita emme vielä ole kyenneet toteamaan. Mutta havaitsemme eri aselajien ja varusteiden kehittyvän kohtalokkaan nopeasti tyyppien huomattavasti vaihdellessa.

Egyptin taideteosten syntymisaika voidaan arkeologisesti määritellä verraten tarkasti ja suuruu-

MYKENEN PALATSIN ETELÄISET PORTAAT JA ERÄS HAUTA ASINESSA.

Ylinnä: Palatsin eteläisen muurin jyrkimmästä kohdasta löytyivät uljaat, 2, 4 metrin levyiset portaat, jotka luultavasti aikoinaan johtivat vastaavaan yläpihaan. Mutta on vaikeata määrätä tarkoin kohtaa, johon ne päättyivät, sillä maanvieremä on jättänyt jäljelle ainoastaan 20 askelmaa. Alinna: Asinesta, Nauplian kaakkoispuolelta löytynyt hauta, joka pienemmässä mittakaavassa muistuttaa Mykenen tyhjiä hautoja. Se on täynnä savensirpaleita ja luita. Taustassa on oviaukko.

denkautenaan Mykene oli vilkkaassa liikenneyhteydessä Välimerenmaihin ja Egyptiin, joten voimme käsitellä tämän kauden loppupuolta sanan ankarassakin merkityksessä melkein historiallisena. Egyptin ulkopolitiikan äkillinen muuttuminen ja Ramses II:n 1279 e. Kr. Vähän-Aasian heettiläisen valtakunnan kanssa solmiman puolustusliiton määräykset aloittavat uuden, luoteesta käsin puhkeavan väkivallan ja hajaannuksen kauden — »meren keskeiset saaret kävivät levottomiksi» — ja molemmat liittolaiset joutuivat noin vuonna 1200 e. Kr. kärsimään niin merellä kuin maallakin kohtalokkaita tappioita.

Kreikan perinnäistietous, joka tänä ajankohtana kehittyy vilkkaaksi ja sisällyksekkääksi, kertoo uusien valtioiden perustamisesta noin 1270 e. Kr. — Traakiassa ja Vähän-Aasian luoteisosassa olivat »Frygian» ja »Troijan» valtiot, Kreikan niemimaalla ja Arkipelagissa taas »Frygian» ja »Akaian». Perinnäistieto kertoo myös kaksi sukupolvea myöhemmin syntyneestä kiistasta näiden molempien ryhmäkansojen kesken, joka johti vuodesta 1194 vuoteen 1184 e. Kr. kestäneeseen Troijan sotaan ja koitui molempien puolten turmioksi, samoin kuin lohduttomasta »vaelluskaudestakin», joka on painanut leimansa Odysseian lauluihin.

Akaian liitossa »kulta-aarteiden Mykene» vielä kerran on johtavana valtiona ja sen kuningas Agamemnon ylipäällikkönä. Samoin kuin veljensä Menelaos, Spartan kuningas, hänkin nai edellisen dynastian perijättären, Klytaimnestran, joka henkilökohtaisine ominaisuuksineen ja runsaine perintöineen teki hänen elämänsä varsin vaivalloiseksi.

Kuulkaamme, mitä Menelaos lupaa hävinneen Odysseuksen pojalle: »Jos löydät hänet, ryöstän heti jonkin kaupungin ja valmistan tilaa hänelle ja kaikelle hänen väelleen.» Näin ei puhu perinnäinen aatelismies, vaan viikinki tai frankkilainen seikkailija, ja halpaa rahvasta tuon kauden soturit eivät ottaneet laskelmissaan huomioon sen enempää sodassa kuin rauhankaan aikana (ainakaan Homeroksen juuri tätä kautta käsittelevistä lauluista päätellen).

Tuollaisten seikkailijain ansioksi tuskin voimme lukea Menelaoksen palatsin »ihanaa julkisivua» tai huonekalujen ja aseiden »jumalaista taiteellisuutta», joista näissä lauluissa kerrotaan. Paremminkin ne ovat sammuneen loiston viimeisiä välähdyksiä, joita hovirunoilijat huolellisesti tallettivat ottaen perintönä vastaan runsaan varaston kuvailevaa runoutta samoin kuin heidän herransa perivät komeat palatsinsa kaiken muun saaliin ohessa.

Kohtalon viimeinen vaihe, jonka tunnemme ainoastaan Kreikan perinnäistiedon välittämänä (joskin Spartan ja muiden Argoksen kaupunkien kaivaukset alkavat suurin piirtein vahvistaa sen todeksi), siirtää kaiken, mitä Mykenestä on jäljellä, sen lopullisten valloittajain, Pohjois-Kreikasta käsin hyökkäävien doorilaisten haltuun. Argoliissa heidän päämajanaan ei suinkaan ole Mykene vaan Argos, jonka asema tasangon toisella puolen lähempänä merta on huomattavampi ja hallitsevampi kuin Mykenen. Joskin Mykenessä yhä edelleen oli asukkaita, jotka rakensivat kreikkalaisen temppelinkin itse muinaisen palatsin kohdalle, se lopulta muuttui kyläksi tai enintään kaupunginalueeksi. Kohtalokas riita Argoksen kanssa lopetti sen poliittisen itsenäisyyden ennen viidennen vuosisadan puoliväliä e. Kr. Ja kirjoittaessaan saman vuosisadan lopussa katsauksensa Kreikan historiaan Thukydides ei olisi voinut valaista tarujen loiston ja kaupungin silloisten jäännösten välistä vastakohtaa vakuuttavammin kuin sanoessaan seuraavat sanat: »Vaikka Mykene oli pieni — ja vaikka kaikki tuon ajan kaupunkikunnat näyttävät meistä vähäpätöisiltä, tämä ei kuitenkaan anna riittävää aihetta epäillä sen yrityksen valtavuutta, jota runoilijat ovat laulaneet ja jonka järkemme vahvistaa todeksi.»

»Sic transit gloria mundi.»

Tämä kirjoitus kulta-aarteiden Mykenestä liittyy lukuun »Minoksen palatsi Knossoksessa». Sillä Mykenen kulttuuri oli pääasiallisesti vain Knossoksen kulttuurin siirtolaishaarautuma, joskin nimenomaan sen koristetaide eräissä suhteissa kehittyi omaan itsenäiseen suuntaansa.

ORAAKKELIN DELFOI

Korintin lahden pohjoispuolella olevaa vuorista maajäristysaluetta hallitsevan valtavan Parnassos-vuoren lounaisrinteessä oli muinoin kapea halkeama, josta kohosi huumaavia höyryjä. Kauan ennen kreikkalaisten maahantuloa tunsivat vuohipaimenet paikan ja siellä toimitettiin ennustusmenoja käärmejumalattaren palvelun yhteydessä. Maahan tunkeutuvat kreikkalaiset muodostivat vähitellen tämän omituisen, luontaisen kaasukaivon oraakkeliksi, jota Homeroksen aikana sanottiin vielä entisen käärmeenpalvonnan mukaan Pythoksi, mutta jota doorilaiset valloittajat alkoivat nimittää Delfoiksi. Heidän lempijumalansa, Apollon, joka tarun mukaan oli surmannut käärmeen, tuli paikan suojelusjumalaksi. Valloittajat itse järjestäytyivät pyhäksi kastiksi, valitsivat keskuudestaan ylhäisiä pappeja ja liittoutuivat läheisten heimojen kanssa voidakseen suojella ihmeellistä pyhäkköään.

Nämä doorilaiset olivat mestarillisen viekkaita eikä Egyptin muinaisilla petkuttajilla ollut heille mitään opetettavaa. He eivät itse hengittäneet noita kuolettavia höyryjä, vaan valitsivat vuoristossa asuvia tyttöjä apulaispapittariksi. Laakeripuun oksista punotussa vajassa istuivat nuo onnettomat tytöt kolmijalalla rotkon kohdalla ja hengittivät kaasuja, kunnes puoleksi menettivät järkensä. Välistä he kuolivat, mutta tavallisesti heidät kannettiin pois hourailevina ja heidän hourekuvitelmiaan pidettiin jumalan oraakkelivastauksina. Heidän sanoissaan ei ollut mitään järkeä, mutta papit tulkitsivat jokaisen sanoman, s.o. keksivät mahdollisimman kaksimielisiä vastauksia pyhiinvaeltajien kysymyksiin. Käytännöllisesti katsoen he toimivat poliittisesti doorilaisten hyväksi. Heidän eteläisten heimolaistensa, spartalaisten, kohotessa valtaan kohosi myös Delfoin merkitys. Ylevästi ja epäitsekkäästi papit käyttivät uskontoa hyväkseen saadakseen kreikkalaiset yhtymään eräänlaiseksi liittovaltioksi. 600-luvulla e. Kr. Delfoin valta oli niin suuri, että ateenalainen Solon, poliittisen viisauden ruumiillistuma, sai oman valtionsa yhtymään tuohon liittoon, jonka keskipisteenä oli pyhäkkö. Vierasmaiset hallitsijatkin, niinkuin esimerkiksi monet Lyydian kuninkaat, Kroisoskin, ja Egyptin Amasis (Aahmes II), kääntyivät Delfoin oraakkelin puoleen. 500-luvulla rakensivat ylhäiset ateenalaiset maanpakolaiset Delfoin ensimmäisen historiallisen temppelin, ja pyhien kilpailujen kehittyessä ja suurten pyhiinvaeltajalähetystöjen lukumäärän kasvaessa tämä uskonnollinen keskuspaikka muuttui kuuluisaksi pyhäksi kaupungiksi.

Kaupungin ympäristössä yhtyi luonnon suurenmoisuus verrattoman ihanasti maalaukselliseen kauneuteen. Taustassa näkyivät 2400 metrin korkeudessa Parnassos-vuoren viisi huippua, joiden lumikenttien keskellä kuljeskeli susia ja villisikoja. Noin puolitiessä alaspäin vuorenrinne vaihtui valtavaksi, 300 metriä syväksi jyrkänteeksi, joka suistui Delfoin luolaa kohden muodostaen luonnollisen suojamuurin pohjoisesta itään. Putouksina virtaava talvipuro oli halkaissut kallion kahteen osaan, ja kuilun suulla pulppusi lähde suuressa nelikulmaisessa kallioaltaassa. Se oli Kastalian pyhä lähde, jonka puhdistavalla vedellä palvelevat papit pesivät tukkansa ja pyhiinvaeltajat puhdistautuivat. Noiden kahden kallion ja pyhän lähteen juurelta vajosi jyrkkä rinne pengermittäin Pleistos-joen uomaan, jonka toisella puolen maa jälleen jyrkästi kohosi Kirfisvuorta kohden.

Kokonaisuudessaan maisema muistutti valtavaa, vuorten reunustamaa amfiteatteria, jonka korkeimmassa kohdassa oli kaupunki oraakkeleineen. Korkealla luoteiskulmassa oli pyhien kilpailujen stadion. Sen alapuolella oli kalkkikiviteatteri ja Apollonin temppelin muurien piha. Pihan eteläisestä portista alkoi pyhä tie, joka kiemurteli Kreikan arvokkaimpien valtioiden kauniiden aarrekammioiden ohitse kuuluisimpaan

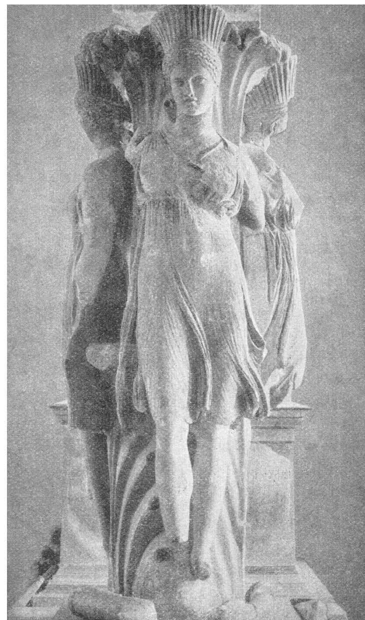
DELFOIN YMPÄRISTÖN JYLHÄÄ KAUNEUTTA.

Ymmärrämme helposti, että Delfoin vuorilaakson synkkä majesteettisuus herätti uskonnollista kunnioitusta esihelleenisissä ja kreikkalaisissa pyhiinvaeltajissa, jotka saapuivat kysymään neuvoa oraakkelilta. Valtavan Parnassos-vuoren kaksi harjannetta yhtyvät Delfoissa sulkien väliinsä kapean kosken, jonka yläjuoksua reunustaa metsä ja joka rankkasateiden aikana kuohuu jääkylminä putouksina. Kuilun suulla kostuttaa Kastalian lähde joenuomaa kuivimpanakin vuodenaikana. Ja rinteellä, nykyisen kylän kohdalla, kohosivat muinoin Delfoin temppelit ja kaupunki. Kaivausten suorittajat ovat myöhemmin poistaneet koko kylän.

temppeliin. Sen laajuus oli 50×21 m ja se oli rakennettu erinomaisen vahvojen muurien tukemalle pengermälle. 300-luvulla e. Kr. se rakennettiin uudelleen maanjäristyksen jälkeen ja uudessa muodossaan se säilyi käytännöllisesti katsoen samanlaisena 300-lukuun asti j. Kr. Silloin siinä oli doorilainen ulkopylväistö ja joonialainen sisäpylväistö, jotka ympäröivät suurta keskuspyhäkköä. Siellä säilytettiin ikuisesti palavan tulen vieressä suurta, kartiomaista, veistoksin koristeltua marmorilohkaretta. Se lienee alkuaan ollut yhteydessä muinaisen käärmeenpalvonnan kanssa, mutta myöhemmin sen katsottiin merkitsevän maan keskipistettä ja sen tähden sitä sanottiin napakiveksi eli »omfalokseksi». Sen vieressä oli kultainen Apollon ja Zeun molempien kotkain kultaiset kuvat. Pyhäkön alla oli hämärä, maanalainen kammio ja vulkaaninen halkeama, josta kohosi pyörryttäviä kaasuja.

Kolmen toisiinsa kietoutuneen käärmeen muotoisen pylvään päässä oli kultainen kolmijalka. Tuon pylvään siirrätti Konstantinus myöhemmin Konstantinopoliin, jossa se on vieläkin. Kolmijalassa oli kultainen pata ja siinä istui kalpea, raju Pythia vääntelehtien ja hengittäen huumaavia kaasuja oraakkelipappien merkitessä muistiin hänen katkonaiset sanansa ja tulkitessa niiden sisällyksen kerrassaan kehnolla runomitalla. Myöhemmin, kun muuan neitsyistä havaittiin häväistyksi, annettiin iäkkään naisen yksin hengittää kaasua ja puhua houreitaan. Tuollaiset yksityiskohdat eivät merkinneet mitään. Pääasia oli nokkelain tulkitsijain käytännöllinen viisaus. Doorilaisen vaelluksen ja persialaisten hyökkäyksen välisinä vuosisatoina he välttivät erehdykset ja menestyivät suuresti. He sovittivat sotivat valtiot keskenään ja järjestivät eri kaupunkien siirtokuntayritykset, niin että keskinäinen kilpailu ja tuhoisat ristiriidat kävivät mahdottomiksi. Tulvanaan saapuvat pyhiinvaeltajat toivat mukanaan uutisia Hellaan poliittisista tapauksista, uusista kauppareiteistä ja barbaarimaissa tehdyistä uusimmista löydöistä.

Heidän erikoistietonsa persialaisen valloittajan, Kserkseen, jättiläismäisistä sotajoukoista koituivat heidän onnettomuudekseen. Tuntien tarkoin persialaisten ylivoiman he pitivät vastarintaa toivottomana. Koko ennustuskoneistoa hyväkseen käyttäen he neuvoivat ehdotonta alistumista tai pakoa. Ateenalaisten ja spartalaisten ihmeellisten voittojen jälkeen pidettiin Delfoin pappeja persialaisten lahjomina kavaltajina. Nimenomaan ateenalaiset menettivät kunnioituksensa pelkurimaista oraakkelia kohtaan ja heissä kehittyi tuo epäilyksen ja arvostelun henki, joka on ollut meidän aikamme valistuspyrkimysten edeltäjänä. Siten Delfoi vähitellen aleni taikauskoisten pakopaikaksi ja valistuneet valtiomiehet alentuivat turvautumaan oraakkeliin vain saadakseen ennakolta järjestetyn sanoman ja siten taivuttaakseen

DELFOIN TAIDEKOKOELMISTA.

Tämä ihmeen kaunis, karyatidien ja akanthusten koristama jalusta on nykyään Delfoin museossa. Siinä on Karyain tanssivia tyttöjä, ja sen tarkoituksena oli kannattaa kolmijalkaa tai jotakin muistolahjaa.

valistumattoman porvarisluokan hyväksymään heidän ehdottamansa poliittisen suuntautumisen.

Delfoin eli Python suuret kilpailut pysyivät kuitenkin koko kansan yhteisinä juhlina. Yhden ainoan kohtalokkaan erehdyksen takia olivat papit ainaiseksi menettäneet mahdollisuutensa saada heimot liittoutumaan ja johtaa ne rauhallisiin valloituksiin ja sotaisiin seikkailuihin. He eivät kyenneet enää ehkäisemään suosimansa Spartan soturiluokan ja pelkäämäinsä Ateenan imperialistidemokraattien välistä raatelevaa kamppailua.

DELFOIN APOLLONIN TEMPPELIN AINOAT JÄÄNNÖKSET.

Apollonin suuresta temppelistä, joka aikoinaan oli pyhän alueen keskipiste, on enää vain perustukset jäljellä. Adyton eli sisin pyhäkkö höyryävine kallionhalkeamineen on hävinnyt niin kokonaan, etteivät edes syvät kaivaukset ole voineet selvittää sen tarkkaa rakennetta. Delfoin arvovallan ollessa korkeimmillaan temppeli oli kuusipylväsrakennus, jonka ulkopylväistö oli doorilaista, sisäpylväistö joonialaista tyyliä. Maanpakolainen ateenalaissuku, alkhmaionidit, rakennutti sen noin 415 e. Kr. Nykyiset jäännökset näyttävät kuitenkin olevan peräisin myöhemmin tehdyistä korjauksista Pausaniaan vastakkaisesta käsityksestä huolimatta.

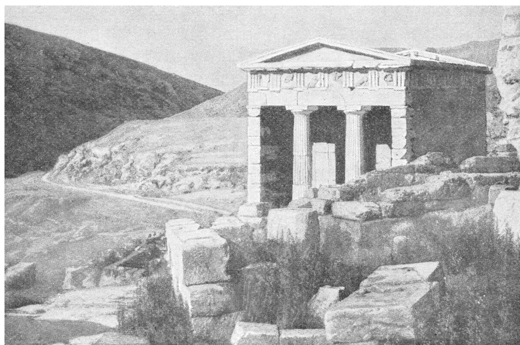

DELFOI PARNASSOKSEN HUIPULTA KATSOEN.
Tällainen on meidän päiviemme Delfoi kaivausten suorittajain siirrettyä Kastrin kylän toiseen paikkaan. Keskellä näemme Apollonin temppelin suorakaiteenmuotoiset perustukset ja sen vastapäätä kreikkalaisen teatterin. Oikeassa yläkulmassa näemme stadionin, jossa Python kilpailut pidettiin. Temppelin ja tien ympärillä on suojamuurien jäännöksiä.

Mutta he saattoivat vielä viehättää runoutta rakastavia ateenalaisia vanhoine runokilpailuineen ja houkutella urheilua harrastavat spartalaiset kilpailukisoihinsa. Alkuaan oli kilpailijain Delfoin juhlassa laulettava lyyran säestyksellä hymni Apollonille. Aluksi runoilijat kilpailivat joka kahdeksas vuosi, mutta vuodesta 568 e. Kr. lähtien alettiin kilpailuja pitää joka neljäs vuosi elokuussa. Palkintona oli laakeriseppele. Väitetään, että vanhimpina aikoina Homeros ja Hesiodos syrjäytettiin, koska he eivät osanneet soittaa lyyraa. Kilpailujen viimeisiä voittajia oli Nero, mutta loukkaantuneena oraakkelin vastauksesta, joka ilmeisesti viittasi hänen äidinmurhaansa, hän yritti hävittää temppelin ja vei sieltä mennessään 500 kuvapatsasta.

Kaikesta huolimatta Delfoissa oli vielä melkein loppuun asti ihmeellinen kokoelma parhaita kreikkalaisia taideteoksia. Mutta sen rikkaus houkutteli ryöstäjiä. 300-luvulla e. Kr. varastivat ympäristössä asuvat fokislaiset sieltä kaiken kullan. Seuraavalla vuosisadalla yrittivät Brennuksen johtamat gallialaiset ryöstää pyhäkön ja kaupungin, mutta Kreikan yhtyneet sotajoukot torjuivat heidän hyökkäyksensä. Kaikkien jaloista metalleista valmistettujen taideteosten menettämisestä huolimatta Delfoin historiallinen loisto pysyi himmenemättömänä. Sillä Kreikan valtioilla oli tapana voitettuaan jonkin toisen helleenien kaupungin tai vierasmaalaiset ripustaa kymmenykset saaliistaan temppeliin tai lahjoittaa osa saaliista taiteellisen voitonmerkin pystyttämiseksi kansan pyhäkköön. Ateenalaisten voittojen ja tappioiden, spartalaisten menestysten ja vastoinkäymisten ja muiden kaupunkien, vieläpä pienten kreikkalaisten merirosvovaltioidenkin, merkittäväin urotöiden muistoksi pystytettiin suunnaton määrä erilaisia, metallista tai marmorista valmistettuja, upeita taideteoksia. Ja sitä paitsi oli Delfoissa Apollonin temppelin aitauksen ulkopuolella alituisesti kasvava joukko patsaita, jotka esittivät kilpakisojen voittajia. Voittoisia runoilijoita kunnioitettiin myös samalla tavoin.

Laakson itäpuolella kohosi kaupunki. Sen ympärysmitta oli 3—4 km ja siellä oli Athenelle ja muille jumalille pyhitettyjä temppeleitä, hieno koulurakennus ja pieniä asuintaloja. Koko tuo verraton näky säilyi samanlaisena Rooman valtakunnan loppuun asti ja useat keisarit rakennuttivat sinne uusia rakennuksia, välistä oraakkelia kohtaan tuntemansa taikauskoisen kunnioituksen pakottamina, välistä taiteellisista syistä kaupunkiin ihastuttuaan. Mutta Konstantinus siirrätti sen parhaat aarteet uuteen pääkaupunkiinsa ja lopulta Theodosius määräsi oraakkelin toiminnan lopetettavaksi. Maanjäristykset hävittivät rakennukset ja sulkivat jälleen halkeaman, josta oraakkelia innoittaneet kaasut olivat tulvineet. Vuonna 1891 siirsivät ranskalaiset arkeologit nykyisen Kastrin kylän syrjään ja kaivoivat esiin kaiken, minkä maanjäristykset ja ryöstäjät olivat säästäneet.

ATEENAN LÄHETYSTÖN TALO APOLLONIN PÄÄKAUPUNGISSA.
Kreikan huomattavimmilla valtioilla oli kullakin Delfoissa oma aarrekammionsa, jossa säilytettiin muistolahjoja. Kaivausten suorittajat ovat hartaan huolellisesti rakentaneet uudelleen Ateenan aarrekammion. Se on erinomaisen kauniin doorilaisen temppelin muotoinen ja rakennettiin alkuaan Marathonin taistelussa saadun sotasaaliin säilyttämiseksi. Rakennuskivistä on neljä viidesosaa alkuperäisiä kiviä.

TROIJA, HOMEROKSEN RUNOJEN KAUPUNKI

Nimi Troija johtaa ajattelemaan kahta eri tutkimusalaa. Toiselta puolen herää mielessämme arkeologinen kysymys: miten Schliemannin kaivausten paljastama esihistoriallinen kaupunki liittyy muihin tuntemiimme esihistoriallisiin löytöseutuihin, niinkuin esimerkiksi Knossokseen, Mykeneen jne.? Toiselta puolen taas ratkaistavaksemme kohoaa kirjallinen probleema, johon meidän on syvennyttävä »Homeros» ja kartta kourassamme: missä määrin Homeroksen laulujen tapaukset voidaan paikallistaa todelliseen ympäristöön, johon runoilija tarkoin oli tutustunut? Viime vuosisadan kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana tällainen saman kysymyksen jaotteleminen olisi ollut järjetöntä, sillä siihen aikaan ei ollut vielä mitään arkeologisia todistuksia Troijan olemassaolosta ja ainoastaan seudun maantieteellisiä suhteita tutkittiin. Meidän sukupolvellemme taas nämä kysymykset merkitsevät kahta aivan eri probleemaa, sillä toinen perustuu lapion paljastamiin tosiasioihin ja toinen runoilijan näkemykseen ja seudun maantieteellisten suhteiden muuttumattomuuteen.

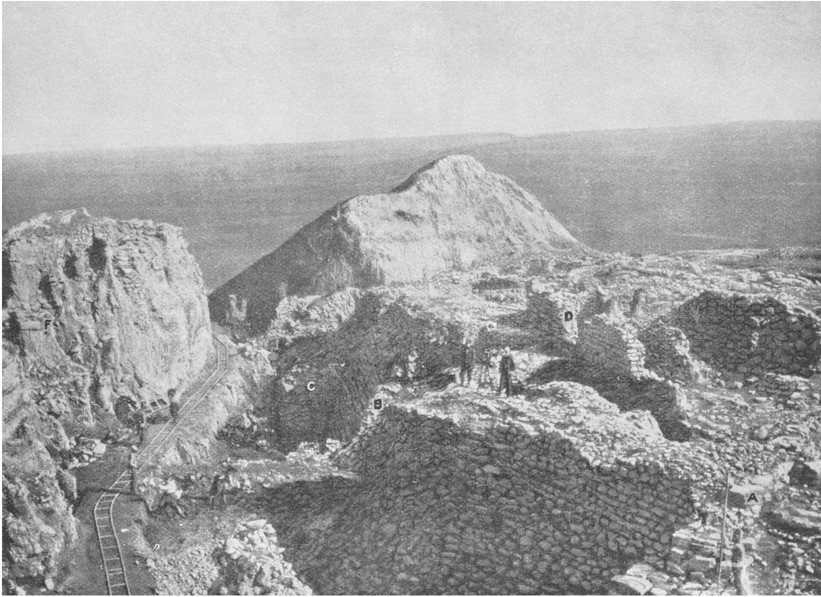
Aluksi on tärkeätä tarkoin eritellä kaikki ne eri merkitykset, jotka ovat liittyneet ja voivat liittyä sanaan Troija. Ensiksikin Troija merkitsee kaupunkia, jonka Poseidon rakensi Laomedonille, jota Priamos hallitsi ja Agamemnon piiritti ja jonka lopuksi Kreikan sotajoukot valloittivat. Troijan kymmenvuotisen piirityksen eräiden päivien episodit ovat Homeroksen Iliadin aiheena.

Toiseksi Troija merkitsee ryhmää vielä vanhempia asuinpaikkoja, jotka H. Schliemann löysi Hissarlik nimisestä kummusta. Kolmanneksi Troija merkitsee Kreikan ja Rooman Ilionia ja neljänneksi niitä eri paikkoja, joihin entiset ja nykyiset kriitikot Homeros kourassaan ovat yrittäneet paikallistaa tuon kaupungin, niin että se lähinnä vastaisi mainion eepoksen tapauksia.

Tässä luvussa käsittelemme Troijan pääasiallisesti toisesta mainitsemastamme näkökulmasta, mutta ennen kuin ryhdymme selostamaan Schliemannin löytöjä, meidän on puhuttava hieman kolmannesta ja neljännestä Troijasta ja siitä, miten Hissarlikia on johduttu pitämään Troijan todellisena maaperänä. Jo varhain Kreikan historiallisena aikana varsinainen Ilion eli Uusi Ilion katsoi olevansa suoraan alenevassa polvessa Priamoksen Troijan jälkeläinen. Joukko huomattavia vierailijoita hyväksyi tämän käsityksen. Ensimmäinen heistä oli kertoman mukaan Persian kuningas Kserkses, joka vuonna 480 e. Kr. matkusti Hellespontokseen Troijan tasangon kautta. Herodotos kertoo hänen matkansa varrella nousseen Priamoksen linnoitukseen. Tarkastettuaan sen läpikotaisin ja tiedusteltuaan kaikkia yksityiskohtia hän uhrasi tuhat härkää Ilionin Athenelle ja hänen persialaiset tietäjänsä uhrasivat juomauhreja muinaisten sankarien kunniaksi.

Sataviisikymmentä vuotta myöhemmin Aleksanteri Suuri kävi Troijassa, uhrasi Athenelle ja menetteli muutenkin kaikissa suhteissa, niinkuin hänen pitikin, koska hän kerran katsoi olevansa Akilleuksen jälkeläinen. Hän juoksi alastomana, niinkuin oli tapana, mahtavan kantaisänsä hautakummun huipulle, voiteli huipun hautapaaden ja koristi sen seppeleellä, sillä välin kuin Hefaistion laski seppeleen Patrokloksen haudalle. Hän uhrasi myös Priamokselle Zeus Herkeioksen alttarilla lepyttääkseen hänen vihansa Akilleuksen pojan Neoptolemoksen sukuun. Hän vaihtoi omat varusteensa aseihin, joiden sanottiin polveutuvan Troijan sodan ajoilta. Kaupunkia kierrellessään hän ilmaisi väheksyvänsä Pariksen lyyraa ja sanoi eniten kaipaavansa nähtäväkseen lyyraa, jonka säestämänä Akilleus oli ylistänyt urheiden miesten urotöitä.

Myös Lysimakhos, Augustus ja Caracalla uskoivat kaupungin syntyperän. Näistä Cara-

KEISARIN ASUINPAIKKA KAUAN ENNEN HOMEROKSEN AIKOJA.
Troijan toinen esihistoriallinen kaupunki ei suinkaan ollut vähäpätöinen, minkä valokuva selvästi osoittaa, A, B ja C merkitsevät kaupungin lounaisia muureja, D taas osoittaa myöhemmän kauden talonseiniä. Tämän toisen kaupungin muureissa oli selviä tulipalon jälkiä, mikä sai Schliemannin pitämään sitä akaialaisten ryöstämänä kaupunkina.

calla suosikkinsa Festuksen kuollessa, mikä senaikaisen huhun mukaan lienee sattunut epäilyttävän sopivana hetkenä, sai tilaisuuden uudistaa samat hautajaismenot, jotka Akilleus oli toimittanut saattaessaan Patrokloksen ruumiin hautaan.

Sen tähden on ilmeistä, että Ilionin kaupunkia vuosisatoja pidettiin julkisesti Homeroksen Troijan jälkeläisenä ja että sen asukkaat huolellisesti hoivasivat tätä legendaa. Mutta tiedämme myös, että kriitilliset henkilöt epäilivät perinnäistiedon todenperäisyyttä. Otaksuttiin yleisesti, että Troija valloituksen jälkeen oli kokonaan hävitetty, ja maantieteilijä Strabo väitti varmana asiastaan Homeroksen tutkijain pitäneen kyseenalaisena käsitystä, joka perustui yksinomaan kaupungin asukkaiden turhamaisuuteen. Hän uskoi todellisen Troijan sijainneen 7 km lähempänä vuoristoa paikassa, jota hänen aikalaisensa sanoivat troijalaisten kyläksi, ja toteaa omien lähteittensä perusteella kaupungin vaihtaneen paikkaa useita kertoja ja lopulta päätyneen silloiseen paikkaansa suunnilleen Kroisoksen aikana, 550 e. Kr.

Kirjoitusten ja muiden lähteitten perusteella tiedettiin jo kauan tämän Kreikan ja Rooman Ilionin sijainneen Hissarlikin kummun juurella tai sen lähettyvillä (turkkilainen sana Hissar merkitsee linnaa, Hissarlik linnaa ympäristöineen). Tämä matala kumpu kohoaa Troijan tasangolla 4—5 kilometrin päässä rannikosta molempien suurten vesistöjen välissä, jotka halkaisevat tasangon ja epäilemättä ovat tarun mainitsemat Simoeis ja Skamander. Mutta epäluuloinen Strabo lienee saanut myöhempienkin aikojen tutkijat epäilemään kaupungin todellista asemaa. Vuonna 1791 muuan ranskalainen tutkimusmatkailija, Lechevalier, esitti toisen teorian, joka pysyi voimassa lähes sata vuotta. Kuvaillessaan, miten Akilleus ajoi Hektoria takaa Troijan muurien ympäri (Iliaan 12:s laulu), Homeros kertoo heidän joutuneen kahden kauniisti pulppuavan

ESIHOMERISEN RUHTINAAN TIILIKIVIPALATSI.
Melkein kukkulan keskellä on suuren »megaronin» eli asuintalon jäännöksiä, jotka luultavasti merkitsevät toisen kaupungin aikaista palatsia. C ja K toisella puolen ja osaksi myös P toisella puolen osoittavat näiden tiilimuurien jäännöksiä — B osoittaa tiilimuurin kivijalkaa. M ja N merkitsevät ovien katkomaa muuria, joka erotti esipihan tai pylväskatoksen keskihallista. Puolet tästä megaronista oli uhrattava kaivauksiin, joita R vasemmalla osoittaa. H merkitsee koskemattomia kerrostumia.

suihkukaivon kohdalle, joista Skamanderin molemmat lähteet kohosivat korkeuksiin, toinen kuumana ja höyryten, toinen jääkylmänä kesäisinkin. Lechevalier kiinnitti huomionsa miellyttäviin lähteisiin, jotka pulppuavat maasta Bunarbashin (lähteen pohja) kylän takana kohoavan kallioisen ja linnamaisen kukkulan läheisyydessä, ja selitti, että tämän kukkulan täytyi olla Homeroksen Troija. Ja kahden sukupolven aikana oppineiden enemmistö hyväksyi hänen käsityksensä. Valitettavasti lämpömittari kieltäytyi vahvistamasta Lechevalierin väitettä, että toinen lähde oli kuumempi kuin toinen. Kuitenkin Heinrich Schliemann Lechevalierin teorian vaikutuksesta koetteli ensimmäisen kerran lapiotaan juuri Bunarbashin kukkulaan. Vasta havaittuaan, ettei Bunarbashissa ollut lainkaan hänen odottamiaan asutuksen jälkiä, hän siirtyi tutkimaan Hissarlikin kumpua. Siellä hän suoritti joukottain kaivauksia vuosien 1870 ja 1890 välillä. Hänen kuoltuaan (26 jouluk. 1890) hänen leskensä ja tohtori W. Dörpfeld jatkoivat kaivauksia paljon uudenaikaisemmin menetelmin. Kaivausten lopullinen selostus sisältyy Dörpfeldin teokteen »Troja und Ilion», 1902.

Hissarlikin kumpu on verraten matala. Sen huippu on noin 27 m tasangon pinnasta ja 36 m merenpinnasta. Sen laajuus on suunnilleen 180 × 225 metriä.

Kaivaukset ovat Dörpfeldin lopullisen selvityksen mukaan paljastaneet yhdeksän päällekkäistä asutuskerrostumaa (eräitä niistä tuskin voimme sanoa kaupungeiksi), jotka käsittävät hyvin pitkän ajanjakson. Kolme niistä on erikoisen tärkeätä, nimittäin toinen, kuudes ja yhdeksäs. Ensimmäisen kerrostuman voimme suunnilleen laskea kuuluvan aikaan 3000—2500 e. Kr. Sitä edustavat ainoastaan luonnonkallion varaan

TROIJAN YHDEKSÄÄ KAUPUNKIA EROTELLAAN KUOKIN JA LAPIOIN.
Kukkulan lounaispuoli osoittaa erinomaisen havainnollisesti, miten arkeologien vaivojaan säästämättä on irroitettava sukupolvi toisestaan. A merkitsee tässä kuvassa toisen kaupungin tornia, B, C ja D kolmannen, neljännen ja viidennen rakentamisvaiheen talonseiniä. E:llä merkityt kohdat edustavat kuudennen ja tärkeimmän kaupungin perusmuureja, kun taas leikkauksen korkeimmassa kohdassa sijaitseva muuri, jonka takana seisoo mies, kuuluu seitsemänteen vaiheeseen.

rakennettujen, samansuuntaisten muurien perustukset. Muureina on muokkaamattomia kiviä, jotka löyhästi on kasattu vaakasuoriin jonoihin ja liitetty toisiinsa savella. Ensimmäisen rakennelman perikatoa lienee seurannut pitkähkö välikausi, jota asuinpaikan päälle kertynyt maakerros edustaa.

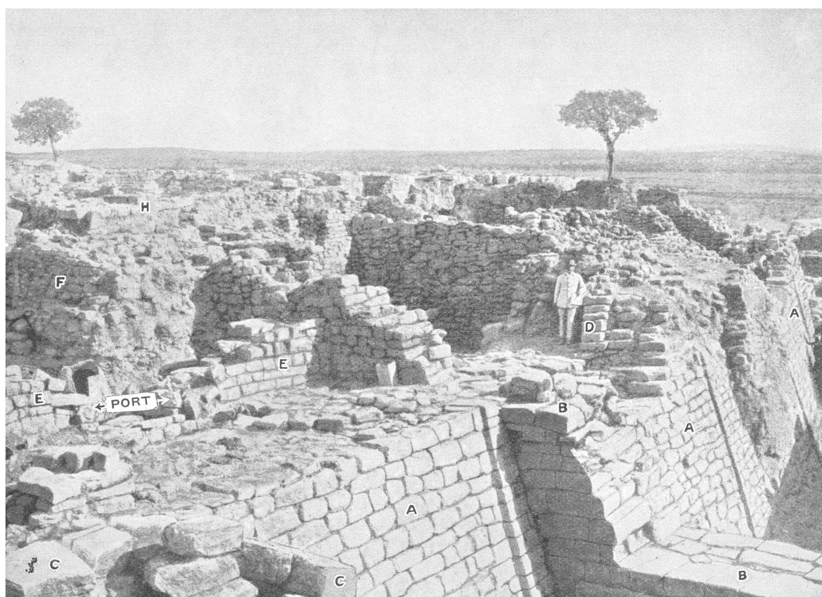
Toisen kerroksen on muodostanut esihistoriallinen kaupunki, jonka lasketaan kuuluvan vuosien 2500 ja 2000 e. Kr. väliseen kauteen. Tämä kerrostuma on noin 5 m kallioperustan yläpuolella ja sitä ympäröivät mahtavat tukimuurit, joiden välinen pinta-ala on noin 90 × 135 m. Tätä toista kaupunkia Schliemann piti Homeroksen Troijana. Se oli suureksi osaksi rakennettu polttamattomista tiilistä ja puusta kiviperustuksen varaan. Kaikissa jäännöksissä näkyy hävittävän tulen jälkiä. Rakennusten yläosat ovat palossa romahtaneet haudaten alleen matalat muurit, jotka siten ovat säilyneet meidän aikaamme asti.

Toisen kaupungin muurien kätköstä Schliemann löysi »Priamoksen aarteen». Aarteen esineet löytyivät kuutiomaisena kasana, jota Schliemannin käsityksen mukaan on aikoinaan ympäröinyt puuarkku. Arkun avaimenkin hän väitti löytäneensä, mutta myöhemmin on ilmennyt, että hänen tarkoittamansa esine onkin vain syöpynyt taltta. Aarteeseen, joka nykyään on Berliinin kansatieteellisessä museossa, kuului suuria kupari- tai pronssimaljoja, pronssityökaluja ja -aseita, useita hopea-astioita ja suuri määrä luonteenomaisen primitiivisiä kultakoruja. Näihin kuului diademi riippuvine ketjuineen ja korimaiset korvarenkaat ruusukkeineen ja punottuine metallilankoineen. Kaksi kultalangasta punottua loisteliasta rintaneulaa ja ranneketju kuuluvat

LINNAKKEITA, JOIDEN EDESSÄ HEKTOR TAISTELI JA AKILLEUS VIHASTUI.

Valokuvassa näemme (A) kuudennen kaupungin suuren koillistornin. B, C ja D ovat kahdeksannen vaiheen, historiallisen ajan kreikkalaisen kaupungin muureja ja portaat. E on Athenen temppelin pihan tukimuuri, jäännös yhdeksännestä, roomalaisesta kaupungista.

ILIONIN ITÄINEN HUIPPU.
Itäisen muurin toisessa kohdassa, hieman suurta koillistornia etelämpänä, on ulkonevan tornin sivumuurien jäännöksiä (B ja C). D ja E osoittavat entisten tiilimuurien sijaan rakennettuja rintavarustuksia. Talonseinä (F) ja massiivinen perusmuuri (H) edustavat myöhäisempiä kausia, edellinen seitsemättä, jälkimmäinen yhdeksättä. Portin, joka johti rintavarustuksen lävitse sen edessä olevalle pengermälle ja sitä tietä torniin, havaitsemme helposti.

nähtävästi samaan kauteen, vaikka ne eivät löytyneetkään samalla kertaa kuin aarre.

Kolmas, neljäs ja viides kerrostuma lienevät vähäpätöisten kylien jäännöksiä. Jokainen niistä on rakennettu edellisen raunioille ja siten kukkula vähitellen on kasvanut ja laajentunut. Näiden kerrostumain lasketaan vastaavan kautta 2000—1500 e. Kr.

Kuudes kaupunki on etupäässä tämän luvun aiheena. Mahtavat linnakkeet ja muurit kohoavat tasangolta sulkien sisäänsä toista kaupunkia enemmän kuin kaksi kertaa suuremman alueen. Edellisten kaupunkien kerrostumat tasoitettiin tällä alueella. Arkkitehtuuri ja savitavarat osoittavat kuudennen kaupungin kuuluneen mykeneläiseen kauteen, s.o. tuohon loistavaan kulttuurikauteen, joka 1500—1000 e. Kr. kukoisti Aigeian meren rannikoilla. Nykyään otaksutaan, että perinnäistieto ja runous muuttuneiden olosuhteiden vallitessa hämärästi heijastelevat juuri tätä kautta ja että jolloinkin juuri tämän kauden aikana Akaian sotajoukot piirittivät Troijaa.

Tämän kauden kaupungin pohjoiset muurit ovat kokonaan tuhoutuneet. Kenties tämä hävitys on tapahtunut jo kauan sitten Arkhianaksen päivinä, sillä Strabo mainitsee hänen rakennuttaneen läheisen Sigaionin kaupungin muurit Troijan kivistä. Suuresta muurista on säilynyt kokonaisuudessaan noin $^3/_5$ linnoituksen koko ympärysmitasta, nimittäin sen itäiset, eteläiset ja läntiset osat torneineen ja portteineen. Muuri itse on suurimmaksi osaksi rakennettu mahtavista, neliömäisistä lohkareista, jotka ovat seudun kalkkikiveä ja jotka lopullisesti tasoiteltiin rakentamisen jälkeen. Muurin muodostaa noin 6 metrin korkuinen kalteva perusmuuri, jonka päällä on pystysuora, 1.8 m korkea rintasuoja. Muurin ylin osa on nähtävästi alkuaan rakennettu polttamattomista tiilistä noin 4.2 metrin paksuiseksi. Mykeneläiset valloittajat rakensivat nähtävästi tämän osan

ILIONIN ETELÄRINTEEN KOLME SÄÄNNÖLLISESTI JATKUVAA MUURIA.

Ylemmässä kuvassa näemme toisen kaupungin muurin (A), joka on erikoisen huomattava siksi, että sen yhteydestä löytyi palaneiden, puisten poikkipalkkien jäännöksiä. Sen takana on ensimmäisen kauden vähäinen muuri (B), kun taas C osoittaa megaronin sijaitsemiskohtaa. Alemmassa valokuvassa näemme kuudennen kauden muurin (C) sekä erään samanaikaisen rakennuksen linnakkeita ja muureja (A ja B). D ja E ovat seitsemännen kaupungin talonseiniä.

uudelleen ja korvasivat alkuperäisen tiilirakennelman kapeammalla muurilla. Siten muurin sisäreunaan muodostui rintavarustus, joka täytti vain noin kolmannen osan muurin alkuperäisestä leveydestä, niin että muurin harjalle syntyi tasainen pengertie.

Tämä muuri on omituinen sikäli, että sen ulkosivu on rakennettu monikulmaiseksi, joten sen muodostaa rivi lyhyitä, noin 9 metrin pituisia sivuja. Kulmikkuutta korostaa sekin, että jokainen sivu vuorostaan työntyy juuri 1.5 dm viereistään sivua ulommaksi. Kiertäkäämme tämän kuudennen muurin kuvetta alkaen sen länsipäästä, jossa se on heikoin ja alkeellisin. Luoteiskulmassa näemme portin, jota alkuaan on suojannut esiinpistävä linnake. Tämä on kuitenkin puolustuksen keskittämiseksi purettu mykeneläisenä aikana. Seuraamme mahtavaa muuria — se on osaksi revitty, jotta roomalaiselle teatterille olisi saatu tilaa — ja joudumme kaupungin eteläisimmässä kohdassa olevalle portille, jota mahtavasti ulkonevat tornit suojaavat.

Tämän portin kohdalta muuri kääntyy suunnilleen koilliseen ja jälleen roomalainen teatteri katkaisee mykeneläisen muurin. Teatterin toisella puolen näemme vielä yhden ulkonevan tornin keskellä kaakkoista muuria ja vielä hieman kauempana on itäinen portti, jota samansuuntaiset muurit huolellisesti naamioivat suojaten toinen toistaan, niin että hyökkääjät saattoivat lähestyä porttia ainoastaan vinosti ja pienin joukoin. Taas seuraamme muuria koilliseen ja joudumme pikkuportille, jota samoin samansuuntaiset muurit suojaavat, ja nyt olemme jo suuren koillistornin kohdalla, jonka muurit vieläkin ovat 9 metrin korkuiset. Se suojasi sisässään olevaa kaivoa, joka oli puhkaistu kallioon 7.5 metrin syvyyteen. Olemme jo kuvanneet kolme viidesosaa linnoituksen muurista, mutta meidän on selvästi muistettava, että koko linnoitus on kooltaan hämmästyttävän vähäpätöinen. Kuvaamamme muurit muodostavat suurin piirtein osan ellipsin kehästä, jonka akselit ovat noin 190 ja 140 m ja säilyneen muurin koko pituus on ainoastaan noin 330 m.

Mykeneläisen kaupungin säilyneet rakennukset ovat lähellä ulkomuureja. Niiden samoin kuin päämuurienkin perustukset olivat valtavat, mutta niiden luonteesta on vaikea saada mitään selville. Ylätasangon keskellä oli varmaan muita rakennuksia, mutta myöhempi asutus on hävittänyt ne maan tasaan.

Seitsemäs ja kahdeksas kaupunki kuuluvat Kreikan historialliseen kauteen ja niitä edustavat nykyään vähäpätöiset rakennusten jäännökset lähellä mykeneläisen kaupungin ulkoreunaa. Voimme olettaa, että niiden asukkaat olivat suureksi osaksi riippuvaisia Kserkseen ja Aleksanterin kaltaisista vierailijoista, joita seudun kirjallinen merkitys tai heidän oma turhamaisuutensa houkutteli paikalle.

Alueen keskellä olleesta kreikkalaisesta asutuksesta ei ole mitään jäljellä, sillä roomalaisena aikana maa tasoitettiin Athenen temppeliä ja muita rakennuksia varten, joita roomalaiset rakennuttivat ehk'ei niinkään paljon kiinnostuksesta Homerokseen kuin ylpeillen myytillisestä kantaisästään Aeneaasta, jonka kotiseutuna he tätä kaupunkia pitivät.

Yhdeksännen kaupungin rakennukset hajosivat vähitellen seuraavien sukupolvien aikana. Niiden kivistä rakennettiin läheisiä kirkkoja ja kyliä ja rauniot peittivät roomalaisen kaupungin maanpinnan. Vielä meitä edeltäneen sukupolven aikana paikka oli unohtunut, sen historia paikallistettiin toiseen kohtaan, ja kokonainen sarja kauan ennen Homerosta ja kauan hänen jälkeensä vallinneita kulttuurikausia oli kätkössä vähäpätöisen kummun kynnetyn mullan peitossa Troijan tasangolla.

OLYMPIA JA SEN PYHÄT KISAT

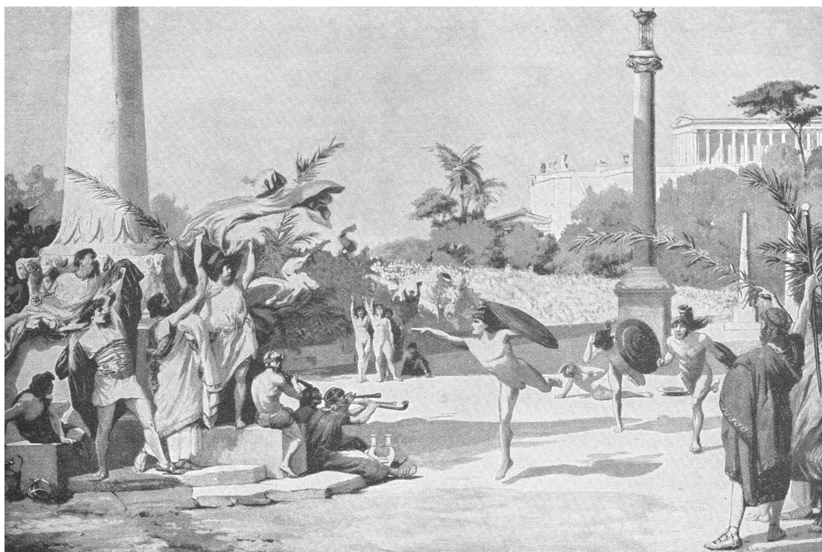
Kuivien maiden primitiivisten kansojen keskuudessa on sateentekeminen tärkeä toimitus. Se on olennainen tekijä näiden kansojen uskonnossa, ja viekkaat, vanhat poppamiehet osaavat hämmästyttävän taitavasti järjestää pyhiä sateenmanaustansseja, jotka eivät pääty, ennen kuin ensimmäiset pisarat alkavat putoilla! Sateentekemisestä on käytännöllisessä magiassa vain lyhyt askel peltojen kasvillisuuden ja kotieläinten syntyväisyyden lisäämiseen. Vielä tänäkin päivänä samoin kuin hämärässä muinaisuudessa tulee taitavista noidista, jotka selviävät näistä tehtävistä, kansojensa päälliköitä ja pappeja. Omituista kyllä, olivat Euroopan historian merkillisimmät sateentekijät pikajuoksun voittajia Olympiassa pidetyissä kreikkalaisissa kilpakisoissa.

Tarun mukaan muinaisten kreikkalaisten sateentekijäkuninkaiden oli joka kesä oteltava kenen tahansa nuorukaisen kanssa, joka haastoi heidät taisteluun, ja osoittaakseen luovan voimansa pysyneen ennallaan surmattava jokainen vallantavoittelija ja ripustettava hänen päänsä palatsinsa koristukseksi! Roomassa vallitsi muinoin jokseenkin samanlainen tapa. Albano-vuorten pyhässä Nemin lehdossa olevan Dianan temppelin pappiskuninkaan oli asein puolustauduttava jokaista vastaan, joka taittoi oksan — »kultaisen oksan» — pyhästä puusta. Jos hän kaatui, sai voittaja hänen paikkansa ja hänestä tuli Nemin kuningas, kunnes hän vuorostaan kaatui väkevämmän tieltä.

Roomalaiset ratkaisivat lopulta tämän perinteen säilyttämisongelman varsin rahvaanomaisesti ja käytännöllisesti. Karanneet rikolliset saivat taistella keskenään Nemin kuninkaan arvosta. Siten heillä oli mahdollisuus säilyttää henkensä joksikin aikaa. Mutta Kreikassa maahan tunkeutuvat kreikkalaiset osoittivat hienompaa vaistoa muuttaessaan taistelun kuninkuudesta lyhyeksi kilpajuoksuksi. Mielikuvituksensa avulla he ratkaisivat vaikeuden ja keksivät romanttisen tarinan erään vanhimman kuninkaansa ja Välimeren rodun viimeisen, maassa syntyneen hallitsijan välisestä taistelusta. Vihollishallitsija suistui omaan keihääseensä murhanhimoisesti karkoittaessaan nuorta valloittajaa Etelä-Kreikasta. Tämä vainoaminen muuttui lyhyeksi kilpajuoksuksi, johon jokainen kunnianhimoinen kreikkalaisnuorukainen saattoi osallistua. Siten oikea kuningas vapautui muinaisten noitien vaikeuksista. Kilpailun ritarillista voittajaa kunnioitettiin samalla kertaa jumalallisen ja kuninkaallisen hedelmällisyyden hengen näkyvänä ruumiillistumana. Muutamia vuosisatoja nämä Olympian kisat pysyivät luonteeltaan puhtaasti paikallisina, mutta doorilaisten valloitettua Etelä-Kreikan kohottivat Spartan Lykurgos ja Eliksen Ifitos 800-luvulla e. Kr. nämä kisat yleisluonteisiksi kansallisiksi juhliksi.

Emämaan ja siirtomaiden väliset kriketti- ja potkupallokilpailut hajallaan asuvien brittiläisten kansojen keskuudessa edustavat meidän päivinämme melkein suoranaisesti samaa kuin Olympian kisat aikana, jolloin Ifitos ja Lykurgos kehittivät ne Kreikan eripuraisia heimoja yhdistäväksi siteeksi.

Delfoin, Kreikan uskonnollisen keskuksen, papit edistivät myös asiaa. Määrättiin, että juhlakuukauden kestäessä kaikkien kreikkalaisten välillä tuli vallita linnarauhan, ja vuotuisen juhlan asemesta, joka olisi liiaksi kahlehtinut eri heimoja, määrättiin kisat vietettäväksi joka viides vuosi ensimmäisen kesäpäivänseisauksen jälkeisen täydenkuun aikana. Myös hylättiin juhliin liittyvät taikauskoiset käsitykset. Primitiivinen sateentekijä hävisi melkein kokonaan. Voittajaa pidettiin Herakleen pyhimpänä ilmestymismuotona. Häntä tervehdittiin Herakleena, hänen päähänsä asetettiin pyhä oliiviseppele ja hänet saatettiin

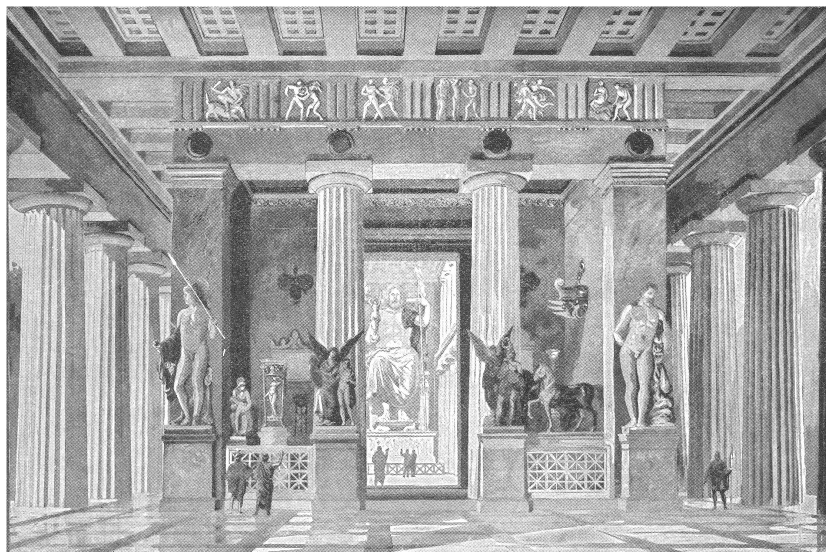
JÄNNITTÄVÄ HETKI OLYMPIAN STADIONILLA.
On otettava huomioon, ettei kaikkia värillisessä uudennussommitelmassa näkyviä rakennuksia vielä ollut rakennettu Olympian ollessa kuuluisimmillaan. Stoa Poikile (maalattu pylväikkö) eli Kaikupylväikkö, kuten sitä myös nimitettiin, on makedonialaisten rakennuttama. Herodes Atticuksen exedra taas rakennettiin vasta vuonna 157 j. Kr. Tässä uudennussommitelmassa näemme kuuluisan kilpajuoksun lopun. Oikealla seisovat palkintotuomarit eli »helleenien tuomarit».

juhla-aterialle Zeulle pyhitetyn härän selässä. Palatessaan kotikaupunkiinsa hänet puettiin purppuraan ja valkoiset hevoset vetivät hänet kaupunkiin muuriin murretusta aukosta. Monesti häntä palvottiin vielä hänen kuolemansakin jälkeen. Mutta tämä ei tapahtunut siksi, että hän oli etevä urheilija, niin paljon kreikkalaiset eivät kuitenkaan rakastaneet voiman kauneutta. Olympian sankaria palvottiin ruumiillistuneena jumalana.

Jumalan jatkuvien ruumiillistumien kunniaksi rakennettiin Olympian komea juhlakaupunki Peloponnesoksen niemimaan luoteisosan vuoristoon. Se oli kauniissa paikassa, aivan keilamaisen Kronos-vuoren juurella, etelään virtaavan Alfeioksen ja sen sivujoen, Kladeoksen, välisessä kulmassa. Sivujoki oli pyhän alueen länsirajana. Vuoren juurella oli pyhä lehto, »Altis», jonka laajuus oli 196 × 138 m. Sitä ympäröi muuri, jossa oli kolme porttia, triumfikaari ja salaovi. Lehto on nyttemmin kokonaan hävinnyt erästä erittäin pyhää puuta lukuun ottamatta. Sitä edustaa rappeutunut puupylväs, jota metallisiteet pitävät koossa ja neljän pylvään kannattama pieni katto suojelee sateelta ja tuulelta.

Tämä pylväs ja sen lähellä oleva, ukkosen jumalalle pyhitetty alttari muodostivat luultavasti alkuperäisen pyhäkön niinä aikoina, jolloin sateentekijäkuninkaat taistelivat keskenään vallasta. Niiden ympärille oli vähitellen kasvanut kokonainen metsä taideteoksia. Niistä ensimmäinen oli Heraion, Kreikan vanhin temppeli, josta on jäljellä yksi sen alkuperäisistä puupylväistä ja osa primitiivistä saviseinää puisine kattolistoineen. Ne osoittavat selvästi, miten doorilainen rakennustyyli kehittyi savi- ja puurakennelmista. Temppelissä oli suurin tiedossamme oleva kokoelma kulta- ja norsunluupatsaita, joista myöhäisimmät olivat syntyneet 500-luvulla e. Kr. Siellä oli myös kullasta ja norsunluusta valmistettu pöytä, jolle voittajille varatut laakeriseppeleet asetettiin.

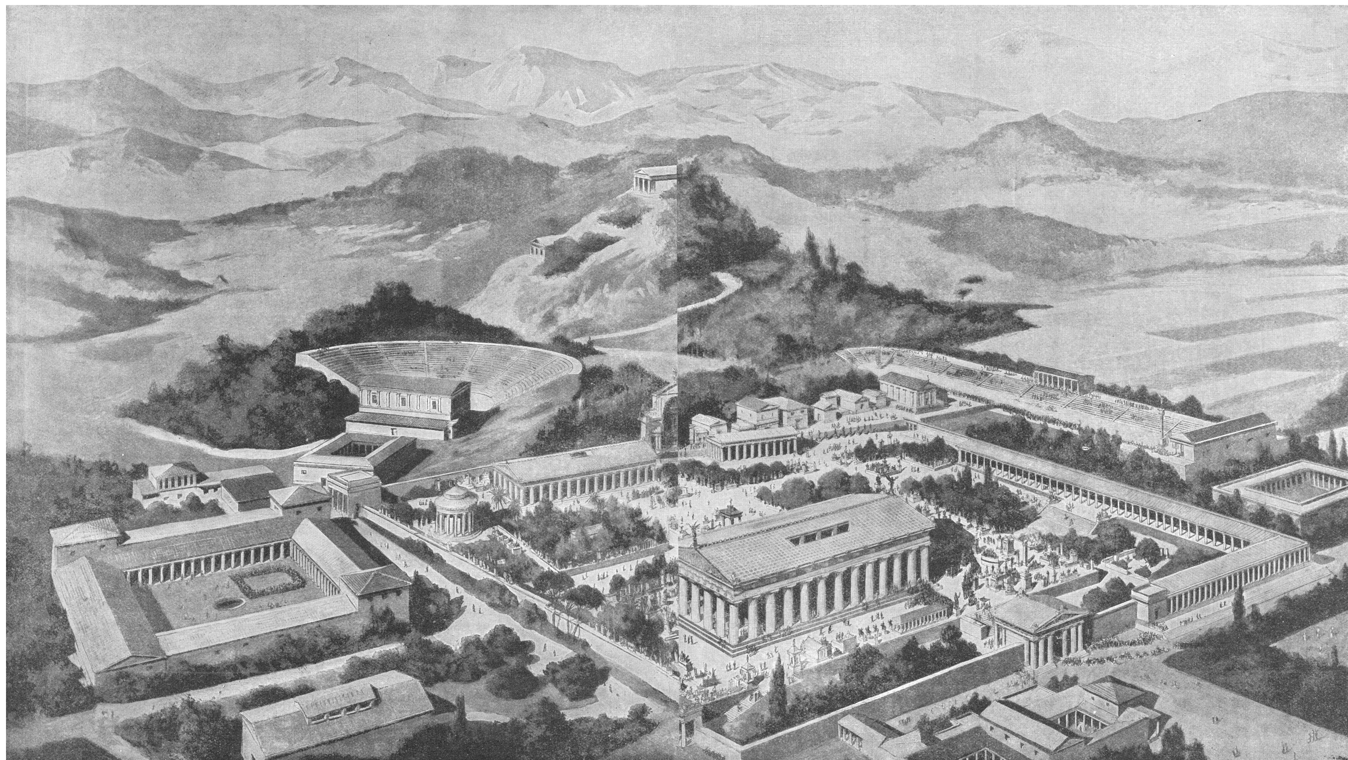
Tämän muinaisen rakennuksen eteläpuolella oli Hellaan suuruudenkauden loistosaavutus: Zeun temppeli, Kreikan uskonnollinen keskus. Se oli doorilaistyylinen kalkkikivirakennus, jonka pi-

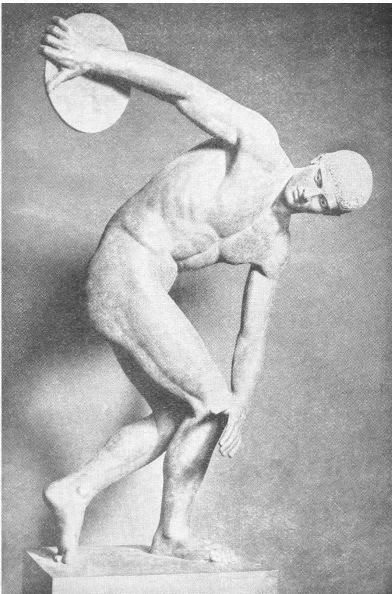
ZEUS JA HERAKLES OLYMPIAN ALTIS-LEHDON TEMPPELISSÄ.
Majesteettisena häämöttää sisäsalin ovesta Feidiaan kultainen ja norsunluinen Zeun patsas. Katselemme sitä mielikuvituksessamme temppelin pylväsportaikosta. Esihuoneen ja opisthodomoksen katonrajassa oli kuvapintoja, jotka esittivät Herakleen kahtatoista urotyötä. Saksalaiset tutkijat löysivät ne melkein kaikki. Kolmannessa kuvapinnassa oikealta näemme Herakleen vapauttavan Atlaksen taakastaan. Oikealla näkyvä sankaripatsas on Napolin museossa olevan »Farnesen Herkuleen» mukaan laadittu uudennussommitelma.

tuus oli 63 m, leveys 27 m ja korkeus 20 m. Se rakennettiin noin 472 e. Kr. juuri ennen Kreikan taiteen kehittymistä suurimpaan täydellisyyteensä. Läntistä päätypintaa koristivat Alkameneksen lapiitteja ja kentaureja esittävät veistokset. Itäisen päätypinnan veistokset taas oli laatinut Paionios esittäen niissä Pelopsia, joka voitti maan entisen sateentekijäkuninkaan. Valtavine henkilösommitelmineen nämä kuvanveistäjät viittoivat tietä Feidiaalle, joka myöhemmin Ateenan Parthenonia varten luomillaan taideteoksella voitti heidän saavutuksensa. Mutta vastalahjaksi Feidias teki Olympian temppelin Parthenoniakin kunnianarvoisemmaksi laatien sinne kullasta ja norsunluusta jättiläismäisen Zeun patsaan. Kuva oli 12 m korkea ja sen ainekset maksoivat meidän rahanamme laskien noin viisikymmentä miljoonaa markkaa. Se oli temppelin sisäsalissa verholaitteiden suojelemana ja sitä peitti purppurakangas, joka poistettiin vain erikoisen juhlallisissa tilaisuuksissa. Jumala istui valtaistuimella voitonjumalattaren kuva oikeassa ja kotkavaltikka vasemmassa kädessään. Erinomaisen lukuisat korkokuvaveistokset ja maalaukset peittivät valtaistuimen, jakkaran, jalustan, patsasta ympäröivät rintasuojat ja purppurapuvun. Jokainen kuva ja henkilö esitti jumalain ja ihmisten isän oikeudenmukaisuutta ja armollisuutta.

Mutta yleisvaikutelma oli tehoisampi kuin kaikki koristekuvat. Jokaiseen Perikleen kauden ajattelevaan kreikkalaiseen tekivät Feidiaan Zeun verhoamattomat kasvot valtavan vaikutuksen uutena uskonnollisena ilmestyksenä. Katkeran, kaikkivaltiaan jylinänjumalan, jonkinlaisen kreikkalaisten Jehovan, tavanmukaisten voimakkaiden piirteiden asemesta he näkivät lempeät, isälliset kasvot rauhallisine silmineen ja leveine otsineen. Nuo kasvot herättivät heissä rakkautta ja kunnioitusta. Feidias ei ainoastaan ollut Kreikan taiteilijoista suurin, hän oli myös jonkinlainen filosofinen profeetta, joka veisti esiin evankeliumin kivestä ja norsunluusta.

PYHÄ OLYMPIA IHANINE TEMPPELEINEEN. TÄÄLLÄ IVAT KREIKAN NUORUKAISET VOITONSEPPELEESTÄ.

KIEKONHEITTÄJÄ.

Melkein yhtä huomattavassa asemassa kuin Zeun temppeli olivat voittajien patsaat kaupungin aukealla. Juuri yrittäessään hahmotella nuorukaisten täydellisen kauniit vartalot uhrilahjoiksi Olympiaan kehittyivät Kreikan kuvanveistäjät suuruuteensa. Alkuaikoina oli jokaista voittajaa tervehditty »Herakles-kuninkaana». Runouden myöhemmin kehittyessä taiteista arvokkaimmaksi ylistivät Pindaroksen kaltaiset nerot voittajia ja kohottivat ylväin oodein heidät kuuluisuuteen. Lopulta, kuvanveistäjäin kohottua taiteensa huipuille, tuli heidän yksityisistä miehistä luomistaan parhaista veistoksista voittajien pysyviä muistomerkkejä. Kuvat olivat tavallaan pyhiä, sillä nehän esittivät ruumiillistuneita jumalia, joita, kuten jo mainitsimme, usein palvottiin myös heidän kuolemansa jälkeen. Kisojen voittajat esitettiin kuvanveistoksissa ihannehahmoina, mutta kolmen kilpailun voittajain yksilöllisetkin piirteet ikuistettiin. Pyhällä alueella lienee ollut ainakin viisisataa muotokuvapatsasta ja voittajahahmoa edustaen mitä vaihtelevimpia taiteellisia saavutuksia, ennen kuin Rooman konsulit ja keisarit ryöstivät sieltä paljon mestariteoksia. Vielä näiden barbaaristen ryöstäjäin vietyä mennessään jokaisen kuvan, jota he pitivät ottamisen arvoisena, oli toisella vuosisadalla j.Kr. jäljellä noin 200 muistopatsasta, joista matkakirjailija Pausanias ihaillen kertoo. Ainoatakaan niistä ei enää ole jäljellä. Kuorolyriikan ylistämät voittajat ovat ainoat, joiden maine on säilynyt jälkimaailmalle pronssi- ja kivipatsaiden hävittyä jäljettömiin. Pindaroksen sanamusiikki on osoittautunut Feidiaan marmoria kestävämmäksi.

Pyhän alueen länsipuolella, kauniin, mestarillisin maalauksin koristetun pylväistön takana, oli kuuluisa stadion eli kilparata, jonka kuudessadasosa oli Olympian jalan standardimitta. Kilpailijat juoksivat suoraviivaisesti matalan lähtömuurin luota matalaan maalimuuriin asti. Matka oli noin 189 m. Stadionia ympäröiville keinotekoisille pengermille mahtui 45 000 katsojaa. Stadionin eteläpuolella oli suuri kilpa-ajorata. Se rakennettiin kilpa-ajoja varten, joita myöhemmin alettiin suosia ja jotka houkuttelivat Sisilian loistonhaluisia tyranneja ja Aiginan aristokraatteja Olympiaan. Kilpajuoksut lienevät alkaneet vuonna 680 e. Kr., hevoskilpa-ajot sekä se peloittava kilpailumuoto, jota sanottiin »pankrationiksi» vuonna 648 e. Kr. Soturien kilpajuoksu raskaat varustukset yllä alkoi vuonna 520 e. Kr. Mutta tärkein kilpailumuoto oli kuitenkin muinainen viisiottelu, »pentathlon»: hypyt, kiekonheitto, juoksu, paini ja nyrkkeily. Tämä kilpaottelu säännösteltiin jo vuonna 708 e. Kr. Ikivanha kilpajuoksu jumaluudesta erotettiin näistä kilpailuista ja sen voittajan palkintona oli erikoinen öljypuunlehväseppele.

Jokaisen kilpailijan oli vannottava olevansa puhdasta helleenistä rotua, kilpailevansa ajattelematta omaa etuaan ja käyttäneensä kymmenen kuukautta ankaraan harjoitteluun. Innokkaimmat kilpailijat saapuivat jo ennen kilpailuja Olympiaan harjoittelemaan. Kahdellatoista kaupungilla — niitä olivat mm. Syrakusa, Kyrene, Sybaris ja Gela — oli aarretemppelinsä pyhän alueen vieressä. Niissä kaupungit säilyttivät uhrilahjoja, aseita ja työkaluja kilpailevia, nuoria maanmiehiään varten. Kymmenen kuukautta ennen juhlaa valittiin palkintotuomarit, aluksi yksi kustakin heimosta, mutta sittemmin heidän lukunsa määrättiin kymmeneksi. Heidän oli myös harjoiteltava perehtyäkseen kilpailujen kaikkiin yksityiskohtiin ja heillä oli apunaan airuita, torvensoittajia ja järjestysmiehiä. Heitä sanottiin »helleenien tuomareiksi» ja he asuivat omassa

rakennuksessaan pyhällä alueella ja valmistivat voittajien juhla-aterian, jona oli tarkoitusta varten pyhitetty härkä. Tämä toimitus oli luonteeltaan melkein sakramentin kaltainen.

Elämän ollessa Olympiassa vilkkaimmillaan suurten kisojen aikana tarjosi kaupunki mahdollisimman upean näyn. Tasavallat lähettivät sinne lähetystönsä, yksinvaltiaat saapuivat henkilökohtaisesti kuninkaallisine seurueineen. Kaukaiset siirtokunnat Marseille'sta Trebisondiin, Kyrenestä Kyprokseen asti lähettivät sinne poikiaan vanhempien ystävien seurassa. Sinne houkuteltiin ylellisesti koristautuneita barbaareja oudoksuen katselemaan, miten maailman lahjakkaimmat ja yritteliäimmät heimot pitivät öljypuunlehtikourallisen voittamista sotaa ja kaupantekoa kunniakkaampana. »On turhaa yrittää kukistaa tällaisia miehiä», sanoi muuan persialainen sotapäällikkö. »He ovat täynnä taisteluintoa ilman välttämätöntä pakkoa ja toivomatta mitään palkkaa.» Eikä siinä kyllin, Syrakusan Hieron kaltaiset ruhtinaat panivat oman maineensa alttiiksi näissä kilpailuissa. Voittajia oli vähän ja hävinneitä paljon ja hävinneiden kohtalona oli häpeä. Katsojat halveksivat heitä. Pisto- ja pilkkasanojen kohteina heidän oli paras salaa hiipiä pois vuorten ylitse. Primitiivisen tavan mukaan heidät olisi oikeastaan pitänyt surmata, mutta tämän rituaalimenon korvasi heidän saattamisensa julkiseen häpeään.

»Pankration»-kilpailu lähenikin oikeastaan alkuperäistä surmaamista. Siinä verenhimo heräsi uudelleen elämään. Kilpailu oli osaksi nyrkkeilyä, osaksi painia, ja siinä olivat kaikki väkivaltaiset keinot luvallisia puremista lukuun ottamatta. Kaatuminen ei päättänyt kamppailua, vaan taistelu jatkui maassa, kunnes tavallisesti voittaja sai kuristetuksi heikompansa tai jätti hänet makaamaan avuttomana sormet ja varpaat poikki. Spartan kunniaksi on mainittava, ettei se sallinut poikiensa osallistua tähän julmaan leikkiin. Spartalaiset eivät myöskään saaneet nyrkkeillä, koska nyrkkeiltäessä käytettiin raskasta, paksulla, kovalla nahalla reunustettua metalliesinettä.

Tämä ruhjominen ja surmaaminen saattoi Olympian huonoon huutoon. Spartalaisten lisäksi muutkin kunnolliset kreikkalaiset väistyivät kilpailuista. Kilpailijoina oli ammattivoimailijoita ja tuloksista lyötiin nähtävästi niin yleisesti vetoja, että erään thessalialaisen ammattinyrkkeilijän kannatti vuonna 388 e. Kr. lahjoa kolme vastustajaansa häviämään ottelunsa. Eräs näistä nyrkkeilijöistä, jotka suostuivat häviämään, oli voittanut edellisissä kilpailuissa, joten hänen voitostaan oli ilmeisesti lyöty varsin suuria vetoja. Sekä makedonialaiset että roomalaiset, mm. Nero, yrittivät myöhemmin turhaan suojella kilpailuja ja kohottaa ne entiseen maineeseensa.

Pyhät kilpailut muuttuivat valtaviksi markkinoiksi lukemattomine myymälöineen, jotka olivat täynnä laiskureita, huvittelijoita ja heidän oppaitaan ja kaikenlaista yhteiskunnan pohjasakkaa. Professori Mahaffy mainitsee: »Sirkustemppuilu, uhkapeli ja ennustelu, rakkausjutut ja kaupustelu muuttivat Olympian paikaksi, joka ei suurestikaan eroa meidän päiviemme Derbystä.» Siellä ei enää lopulta ollut edes tuota jaloa kilpailuhenkeä, joka on saattanut Derbyn kansan suosioon. Muinaisten perinteiden mukaan ei ainoakaan nainen saanut katsella kilpailuja. Jos joku nainen kilpailujen kestäessä tuli vaikkapa vain virran toiselle puolen, hänet surmattiin ja syöstiin jokeen Typaionin jyrkältä rinteeltä.

Mutta kaikki tuo oli jo unohtunut kauan ennen vuotta 394 j. Kr., jolloin keisari Theodosius I kielsi kilpailut erikoisella asetuksella. Zeun mahtava kuva, tuo kultainen ja norsunluinen mestariteos, hävitettiin Konstantinopolissa. 500-luvulla tuhosivat lukuisat maanjäristykset kaupungin. Noin vuosisataa myöhemmin oli enää näkyvissä vain Zeun temppelin sortunut katto. Ja vähitellen tulvat hautasivat kaupungin rauniot liejukerrokseen, jonka paksuus vaihteli neljästä kuuteen metriin. Jonkin aikaa sitten eräät saksalaiset tutkijat löysivät raunioista muutamia kauniita patsaita, niiden joukossa Praksiteleen Hermeen. He kaivoivat rauniot liejusta noin miljoonaan markkaan kohoavin kustannuksin toivoen turhaan löytävänsä muinaiselta temppelialueelta runsaan määrän klassillisia kuvapatsaita.

SEGESTAN TEMPPELI KOHOAA YKSIN JA HYLÄTTYNÄ KESKELLÄ AUTIOTA MAISEMAA.

Kreikkalaisen arkkitehtuurin hienoimpia piirteitä oli rakennusmestarien varma vaisto temppelien paikan valinnassa. Segestan temppeli ei ole ainoastaan tavattoman hyvin säilynyt, sen vaikuttavuutta korostaa myös ympäristön jylhä kauneus. Se sijaitsee aukealla tasangolla autioiden harjanteiden välissä. Näemme sen hohtavan maamerkin lailla mitä odottamattomimmista paikoista. Sitä katselemaan saapuu matkailijoita kaukaisista seuduista. Se sulautuu ääriviivoineen ihmeelliseen maisemaan kohoten näkyviin villien kukkien keskeltä, jotka hehkuvina niittyinä peittävät keväisin Sisilian kentät.

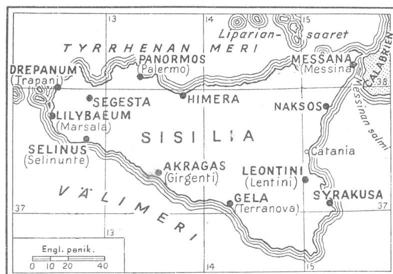
SISILIAN SUURET TEMPPELIT

Sisiliassa, saaressa, jonka hallitsijoina viidenkolmatta vuosisadan aikana on ollut jokseenkin kaikkien rotujen jäseniä paitsi saaren omia asukkaita, saavutti kreikkalainen sivistys korkeimman aineellisen kukoistuksensa. Saari kehittyi monin verroin itse Kreikkaa etevämmäksi ja sen vaikutus emämaahan oli ilmeinen. Kreikan taiteen suurin saavutus, Ateenan Parthenon, olisi selittämätön ilmiö, ellemme tuntisi tuota pitkällistä kehityskulkua, jota Silian enemmän kuin neljäkymmentä doorilaista temppeliä edustavat meidän päiviimme asti säilyneine raunioineen.

Sisiliassa oli luultavasti kehittynyt jonkinlainen sivistys jo kauan ennen kreikkalaisten saapumista sinne. Jos sivuutamme lotuksensyöjistä ja kykloopeista kertovat hämärät perinnäistiedot, lienee meidän pidettävä saaren vanhimpina, varmasti tunteminamme asukkaina sikaaneja. Luultavasti noin 1500 e. Kr. karkoitti nähtävästi Italiasta saapunut valloittajakansa, sikulit, heidät saaren länsiosaan. Sikulien haudoista on löytynyt pronssityökaluja ja saviastioita, jotka osoittavat heidän jo kauan aikaisemmin sivuuttaneen raakalaisuuden asteen.

Kreikkalaiset, jotka vuonna 735 e. Kr. saapuivat Naksokseen, Sisilian vanhimpaan kreikkalaiseen siirtokuntaan, kuuluivat rotunsa joonialaiseen haarautumaan samoin kuin ateenalaiset. Pian syntyi lukuisia joonialaisia siirtokuntia saaren koilliskulmaan, seutuihin, joissa nykyään ovat mm. Messina ja Catania. Doorilaisten siirtokunnat saaren etelä- ja itärannikoilla olivat kuitenkin lukuisampia. Ollen varovaisia kauppiaita ja kaukana kotimaastaan eivät foinikialaiset uskaltaneet ryhtyä kilpailemaan uusien tulokkaiden kanssa. He hylkäsivät pian useimmat siirtokuntansa ja rajoittuivat pitämään hallussaan vain muutamia harvoja vartiopaikkoja kaukana saaren länsiosassa.

Kuitenkin juuri nämä foinikialaiset siirtokunnat muodostivat ensimmäisen kreikkalaisia yhdyskuntia uhkaavan vaaran. Havaitessaan kreikkalaisten kokonaan syrjäyttäneen heidät saaren kaupankäynnissä foinikialaiset turvautuivat Karthagossa asuviin maanmiehiinsä. Vuonna 480 e. Kr. hyökkäsi Hamilkar mahtavan karthagolaisarmeijan etunenässä pitkin saaren pohjoisrannikkoa ja saartoi Himeran, joka oli muutaman penikulman päässä meidän aikamme Kefalusta länteen. Siellä kreikkalaiset kuitenkin yllättivät ja voittivat hänet perusteellisesti. Useimmat säilyneet rauniot ovat Himeran taistelua lähinnä seuranneelta ajalta. Joskaan niiden yksityiskohdat eivät ole yhtä täydellisiä eikä rakennusaine yhtä kaunista kuin varsinaisen Kreikan useissa, joskaan ei kaikissa, temppeleissä, niin ne kuitenkin vaihtelevat suuresti rakenteeltaan ja sijaitsevat onnistuneissa paikoissa. Ne olivat myös kaikkia muita temppeleitä suurempia. Ateenan Parthenonin pengermä on 69 metriä pitkä, mutta ainakin kahden Sisilian temppelin pituus oli enemmän kuin 110 metriä.

MUINAISEN SISILIAN TÄRKEIMMÄT KAUPUNGIT.

Viidennellä vuosisadalla e. Kr. eivät ulko-

SEGESTAN KREIKKALAISEN TEMPPELIN PÄÄLAIVA.
Segestan temppeli on helleenisen maailman vaikuttavimpia muistomerkkejä, vaikka se ei olekaan Kreikassa eikä ole edes kreikkalaisten rakentama. Sisilian Egesta eli nykyinen Segesta oli elymilaisten kaupunkeja. Elymilaiset olivat todennäköisesti Sisilian ensimmäisten asukkaiden jälkeläisiä. He kreikkalaistuivat vähitellen kokonaan. Viidennen vuosisadan lopulla e. Kr. aloitettiin tämän tyypillisen kreikkalaisen temppelin rakentaminen.

naiset viholliset nähtävästi paljonkaan häirinneet saaren rauhaa. Mutta kaupungeissa sattui usein vallankumouksia ja hallituksenvaihdoksia ja vuonna 409 e. Kr. karthagolaisen armeijan noustessa jälleen maihin saaren länsirannikolle eivät kreikkalaiset kaupungit enää kyenneet liittoutumaan keskenään niinkuin ensimmäisen karthagolaishyökkäyksen uhatessa, joten ne vuoron perään voitettiinkin. Rikas ja tiheään asuttu yhdyskunta toisensa jälkeen ryöstettiin ja hävitettiin ja tästä ajankohdasta roomalaisten valloitukseen asti Sisilian historia keskittyy Syrakusaan, melkein ainoaan kaupunkiin, joka kykeni vastustamaan valloittajia ja säilyttämään hyvinvointinsa.

Tämän kukoistuskauden ulkonaiset jäännökset ovat varsin vaihtelevia. Niiden joukossa on linnoituksia, vesijohtoja, hautoja, taloja, muutamia komeita teattereita ja ennen kaikkia noita »doorilaisia» temppeleitä, joiden kehitystä voimme Sisiliassa seurata primitiivisen arkkitehtuurin karkeista ja kömpelöistä mittasuhteista kypsyneen taiteen täydellistyneihin muotoihin asti. Syrakusan ohella on temppeleitä säilynyt Girgentissä, Selinuntessa ja Segestassa. Girgenti on jokseenkin saaren eteläisen rantakaistaleen keskikohdassa sijaitseva, kukoistava kaupunki, jossa on 20 000 asukasta, mutta meidän aikamme kaupunki täyttää vain vähäisen nurkkauksen muinaisen kaupungin pinta-alasta, Girgentin kukoistuskautena siellä oli enemmän kuin 200 000 asukasta. Kaupungin kreikkalainen nimi oli Akragas, roomalainen Agrigentum. Se oli kreikkalaisten myöhäisimpiä siirtokuntia. Se perustettiin vasta vuonna 582 e. Kr. erään itäisemmän siirtokunnan uutena versona. Kyvykkäiden hallitsijain ansiosta se kasvoi nopeasti. Näiden joukossa oli Falaris, jolle myöhäisempi perinnäistieto on antanut julman tyrannin verraten vähän kadehdittavan maineen. Hänen sanotaan paistaneen uhrinsa elävinä ontossa pronssihärässä. Muuan toinen hallitsija, Theron, oli Himeran suuren voiton sankareita.

Viidennen vuosisadan alkupuolella e. Kr. Akragas kilpaili Syrakusan kanssa saaren hegemoniasta ja molempien kaupunkien kesken puhkesi sota, jolloin Akragas kärsi raskaan tappion (446 e. Kr.). Kolmekymmentä vuotta myöhemmin Syrakusan

CONCORDIAN TEMPPELI »KUOLEVAISTEN KAUPUNGEISTA KAUNEIMMASSA».

Pienessä, vauraassa kaupungissa, jota sen nykyiset asukkaat sanovat Girgentiksi ja jonka kreikkalainen nimi oli Akragas ja roomalainen Agrigentum, on verraton kokoelma temppeleitä ja muistomerkkejä sen lähinnä vuoristoa sijaitsevalla harjanteella. Ainakin yksi näistä temppeleistä, jota virheellisesti sanotaan Concordian temppeliksi ja jota kuvamme esittää, on erikoisen hyvin säilynyt, sillä sitä käytettiin kirkkona keskiajan levottomina aikoina. Meidän aikamme kaupunki on rakennettu pohjoiselle harjanteelle, kun taas muinainen kaupunki ulottui molemmille harjanteille ja täytti kokonaan niiden välisen alueen.

HELLEENISEN KULTTUURIN LEVIÄMISEN MUISTOMERKKI.

Segestan temppelin rakennustyyppi oli ns. »peripteros heksastylos». Rakennuksen kummassakin päädyssä oli kuusi pylvästä ja sivuseinissä neljätoista. Se oli puhtainta doorilaista tyyliä, joka ankarine, koristeettomine kapiteeleineen edustaa kreikkalaisen arkkitehtuurin kenties miellyttävintä kehitysmuotoa. Temppelin mittasuhteet ovat seuraavat: pylväikön pituus 60 metriä, leveys 25 metriä, pylväiden korkeus kapiteeleineen 9 metriä, paksuus alapäästä 180 cm, etäisyys toisistaan 240 cm.

taistellessa henkensä edestä ateenalaisia vastaan Akragas pysyi jurotellen puolueettomana, mutta vuonna 406 e. Kr. syrakusalaiset jalomielisesti kylläkin lähettivät kilpailijoilleen apujoukkoja karthagolaisia vastaan. Avusta huolimatta Akragas kuitenkin kahdeksan kuukautta kestäneen piirityksen jälkeen valloitettiin ja ryöstettiin. Seuraavalla vuosisadalla se perustettiin uudelleen ja alkoi taas nopeasti vaurastua. Useitakin kertoja se yritti jälleen uhata Syrakusan johtajanasemaa ja alistui Sisilian kaupungeista viimeisenä Rooman vallanalaisuuteen säilyttäen valtansa vielä kauan saaren kaikkien muiden osien jo alistuttua, kunnes se lopulta valloitettiin viekkaudella.

Girgenti sijaitsee erittäin kauniissa paikassa. Kaksi pitkää kukkulajonoa, joita molemmin puolin reunustavat pienet joet, kohoaa hedelmällisestä rantatasangosta. Pohjoisrinteellä on meidän aikamme kaupunki. Molempien harjanteiden välissä taas on vanha kaupunki, josta enää on näkyvissä vain muutamia harvoja jäännöksiä. Mutta eteläisellä harjanteella on puolen tusinaa suuria temppeleitä, joista yksi on melkein kokonaan säilynyt. Tämä pitkä rivi hohtavista, kullanvärisistä kivistä rakennettuja pylväsrakennuksia lienee tehnyt katsojaan tavattoman voimakkaan vaikutuksen. Kreikkalainen runoilija Pindaros sanookin Akragasta »kuolevaisten kauneimmaksi kaupungiksi».

Temppelien muinaiset nimet ovat jokseenkin kokonaan unohtuneet ja niiden nykyisten nimitysten tarkoituksena on vain erottaa ne toisistaan. Harjanteen itäpäässä, ihanassa paikassa, korkealla kalliolla on Junon temppeli. Se on rakennettu viidennellä vuosisadalla e. Kr., taiteen ku-

GIRGENTIN JUNO LACINIAN TEMPPELIN RAPAUTUNEET PYLVÄÄT.

Girgentissä on myös toinen erikoinen vaikuttava raunio, jota sanotaan Juno Lacinian temppeliksi. Meidän on muistettava, että nimitykset ovat aivan mielivaltaisia ja että käytämme niitä vain mukavuussyistä. Tämä temppeli ei ole säilynyt yhtä hyvin kuin Concordian temppeli, mutta sen asema on verrattoman paljon komeampi, sillä se sijaitsee jyrkällä vuorenrinteellä, jolta avautuu ihana näköala merelle. Alkuperäisistä 34:stä pylväästä on vain 22 säilynyt eheinä, mutta niiden lisäksi on muutamia sommiteltu uudelleen osaksi kokoon. Kartagolainen Himilko hävitti kaupungin vuonna 406 e. Kr. ja temppelin kivissä voimme vieläkin erottaa tulipalon merkkejä. Temppeli oli »peripteros heksastylos» ja pylväiden korkeus oli viisi kertaa niiden läpimittaa suurempi.

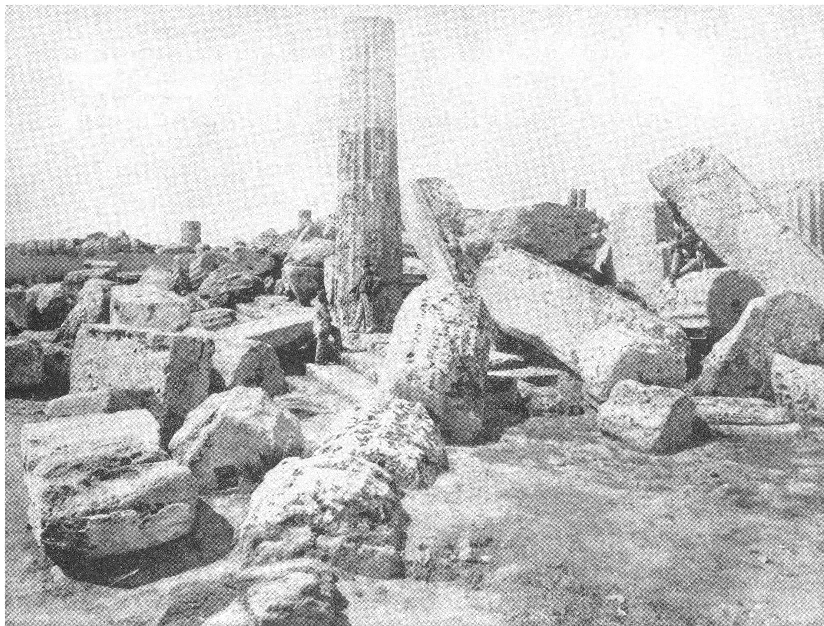
GIRGENTIN CONCORDIAN TEMPPELI, JOKA VANKKANA NELIKULMIONA YHÄ EDELLEEN UHMAILEE AJAN VAIKUTUSTA.

Tämäkin kuva esittää ns. Concordian temppeliä, jota, kuten jo mainitsimme, ajoittain on käytetty kirkkona. Sen kaikki yksityiskohdat eivät kuitenkaan pysyneet muuttumattomina, sillä kristillisenä aikana puhkaistiin sisäkammion seiniin holviaukkoja. Mutta katsellessamme sitä pohjoisrinteeltä näemme sen jokseenkin sellaisena kuin se alkuaan on ollut. Se on »peripteros heksastylos», s.o. pylväät ympäröivät joka puolelta sisäkammiota.

koistuskautena, ja säilynyt suureksi osaksi meidän aikaamme asti. Näemme siinä vielä merkkejä tulipalosta, joka hävitti sen sinä yönä, jona karthagolaiset valloittivat Akragaan. Hieman lännempänä on samoihin aikoihin rakennettu Concordian temppeli, Ateenan Theseionia lukuunottamatta maailman parhaiten säilynyt kreikkalainen temppeli. Siitä puuttuu ainoastaan katto, joka on sortunut, mutta katolle johtavat portaat, pylväät ja niiden jalat ovat vahingoittumattomat. Temppelin säilyminen johtunee siitä, että se keskiaikana muutettiin kirkoksi. Molempien temppelien pituus on noin 40 metriä.

Vielä lännempänä on Zeuksen temppeli, koko Sisilian suurin temppeli, jonka pituus on noin 110 metriä. Se on rakenteeltaan omintakeinen siinä suhteessa, että sen pylväät on rakennettu kiinni seiniin. Näitä puolipylväitä on 38 ja kukin niistä on 16.5 metriä korkea. Pylväänrunkojen uurteet ovat niin syvät, että mies mahtuu niihin seisomaan. Temppelin sisässä kannatti kattoa 38 ihmishahmoa, joista kukin oli 7.5 metriä korkea. Muuan niistä on rakennettu uudelleen katkelmista. Näemme sen raunioiden joukossa. Tätä temppeliä alettiin rakentaa Himeran voiton muistoksi ja se oli vielä keskeneräinen, kun Akragas valloitettiin vuonna 406 e. Kr. Nykyään se on kokonaan raunioina.

Kauempana on vielä muita temppeleitä. Erään — ns. Castorin ja Polluxin temppelin — nurkkaus on rakennettu uudelleen. Se edustaa erittäin sulokasta arkkitehtuuria ja siinä on runsaiden,

MUINAISEN SELINUKSEN JÄÄNNÖKSIÄ.
Selinunten, muinaisen Selinuksen, rauniot eivät ole yhtä hyvin säilyneet eivätkä yhtä kauniissa paikassa kuin Girgentin ja Segestan jäännökset, mutta ne ovat ainoalaatuiset sikäli, että ne säiden ja tuulten vaikutusta lukuunottamatta ovat säilyneet käytännöllisesti katsoen koskematta siitä asti kuin kaupunki lopullisesti hävitettiin vuonna 250 e. Kr. Ne ovat sen tähden osoittautuneet arkeologisesti katsoen erittäin antoisiksi ja molemmissa seuraavissa kuvissa näkyvät metoopit ovat löytyneet näistä raunioista. Kuvamme esittää Athenen temppeliä. Siitä näemme näiden 10 neliömailin laajuisten raunioiden nykyisen tilan.

värikkäiden koristekuvioiden jälkiä. Girgentin lähettyvillä on kaikkiaan kymmenen temppelin jäännökset. Muuan kauneimmista on keskiaikana rakennettu uudelleen kirkon kryptaksi. Muista jäännöksistä kenties ihmeellisimpiä ovat vesijohdot, joita pitkin vesi juoksi muinaiseen kaupunkiin. Kerrotaan, että Himeran taistelussa saadut vangit pantiin pakkotyöhön niitä rakentamaan.

Kahdeksankymmentä kilometriä Girgentistä länteen on vielä merkityksellisempi kaupunki, Selinunte, Sisilian kreikkalaisista siirtokunnista läntisin. Selinus, paikan muinaista nimitystä käyttääksemme, perustettiin vuonna 628 e. Kr. Se oli Girgentin tavoin erään vanhemman siirtokunnan uusi verso. Tämä siirtokunta sai kohtalokkaan merkityksen Sisilian kreikkalaisille, sillä Selinuksen ja sen naapurikaupungin, Segestan, väliset kiistat olivat syynä kahteen Sisilian historian suurimpaan tappioon. Segestan avunpyyntö oli suoranaisena syynä Ateenan Sisilianretkikuntaan vuonna 415 e. Kr. ja karthagolaisten hyökkäykseen kuusi vuotta myöhemmin. Karthagolaisten hyökätessä oli Selinuksen kestettävä myrskyn ensimmäinen puuska. Se valloitettiinkin ja tasoitettiin maan tasalle vähemmässä kuin viikon ajassa. Siihen aikaan siinä oli 60 000 asukasta. Näistä kolmas osa teurastettiin heti erittäin raa'asti ja paljon ihmisiä myytiin orjiksi.

Myöhemmin sodan jatkuessa onnistui syrakusalaisen sotapäällikön, Hermokrateen, linnoittautua Selinukseen, mutta kaupunki ei enää milloinkaan täysin toipunut entiselleen ja noin vuoden 250 jälkeen e. Kr. se nähtävästi hylättiin. Tämä tosiasia selittää Selinuksen kaupungin ja raken-

nusten asemakaavan säilymisen muuttumattomana. Ainoatakaan rakennusta ei ole jäljellä — karthagolaisethan hävittivät kaupungin maan tasalle — mutta katkelmat ovat jääneet koskematta ja siellä täällä on jokainen kivi yhä edelleen siinä, mihin karthagolaiset sen vyöryttivät. Jäännökset ovat niin täydelliset, että eräissä tapauksissa voisimme rakentaa kokonaisen temppelin uudelleen sen entisistä lohkareista.

Selinus rakennettiin alkuaan päärynänmuotoiselle ylätasangolle, jonka eteläreunaa meren laineet huuhtelivat. Pohjoispuolella ovat Hermokrateen linnoitukset, jotka ovat säilyneet meidän aikaamme asti. Siellä on monimutkaisia valleja rintasuojineen, maanalaisia käytäviä, kylkitorneja ja katapulttien, muinaisajan tykistön, suojavarustuksia. Itä- ja länsipuolella olivat muinoin kaupungin satamat, mutta nykyään rannat ovat lietteytyneet. Loistonsa päivinä kaupunki ulottui kauas ylätasangon rajojen ulkopuolelle, eikä ainoastaan maaseudulle, vaan myös mainitsemaimme satamain molemmille puolille. Temppelit, joita muuan kirjailija on sanonut »Euroopan uljaimmiksi», olivat kolmessa ryhmässä. Ensimmäinen ryhmä on ylätasangon eteläpäässä. Siinä on viisi temppeliä ja niiden joukossa on myös temppeleistä vanhin. Toinen ryhmä on itäisen sataman toisella puolen. Siinä on kolme temppeliä. Ja läntisen sataman toiselta puolen on löytynyt muuan yksinäinen temppeli. Kaikki temppelit on rakennettu kalkkikivestä, jonka päällä on hieno kipsikerros. Kipsipäällystys on säilynyt suureksi osaksi moitteettomassa kunnossa alkuperäisine väreineen. Kolmesta temppelistä on löytynyt myös koristeveistosten katkelmia. Ne ovat nykyään Palermon museossa ja valaisevat erinomaisesti kreikkalaisen kuvanveistotaiteen kehitystä primitiivisen ajan irvokkaasta kömpelyydestä viidennen vuosisadan sopusointuiseen kauneuteen.

Muuan itäisen ryhmän temppeleistä ansaitsee erikoisen maininnan, sillä se on melkein täsmälleen samankokoinen kuin Girgentin jättiläismäinen Zeun temppeli. Siinä ei ole Girgentin temppelin omituisia piirteitä, vaan se on rakenteeltaan tavallinen ja sitä ympäröi pylväistö. Pylväät ovat kuudentoista metrin korkuisia. Niistä on vielä yksi pystyssä antaen aavistuksen tämän Apollonin temppelin suunnattomista mitoista.

Jatkaessamme matkaa sisämaahan tapaamme kahdenneljättä kilometrin päässä Selinuntesta pohjoiseen sen muinaisen vihollisen, Segestan eli, niinkuin kreikkalaiset sanoivat, Egestan, rauniot. Se on kokonaan kreikkalaisista eroava kaupunki, sillä se ei ollut kreikkalainen siirtokunta, vaan elymilaisten, tuntematonta alkuperää olevan kansan, rakentama. He olivat kenties Sisilian ensimmäisten alkuasukkaiden viimeisiä jälkeläisiä, mutta vahvistamaton perinnäistieto kertoo heidän polveutuneen muinaisista troijalaisista, jotka pakenivat Sisiliaan Troijan sorruttua. Kaupunki suhtautui aina vihamielisesti kreikkalaisiin siirtokuntalaisiin ja erikoisesti naapurikaupunkiinsa, Selinukseen. Noin vuonna 307 e. Kr. sen valloitti kuitenkin lopulta Agatokles surmauttaen katalasti kaupungin alkuperäisistä asukkaista kymmenentuhatta ja perustaen sinne Dikaiopolis nimisen kreikkalaisen siirtokunnan. Roomalaiset muuttivat kaupungin nimen Segestaksi ja heidän aikanaan se kukoisti muutamia vuosisatoja, kunnes se lopulta keskiajan alkupuolella hävisi kokonaan, niin että siitä on enää jäljellä vain yksi ainoa teatteri ja temppeli.

Kreikkalaisia kohtaan tuntemastaan vihamielisyydestä huolimatta segestalaiset omaksuivat melkein kokonaan helleenisen sivistyksen, ja heidän temppelinsä, joka todennäköisesti rakennettiin vuosien 450 ja 400 välillä e. Kr., on tavallista doorilaista tyyliä ja muistuttaa kaikissa suhteissa Girgentin ja Selinunten temppeleitä. Se ei ehtinyt koskaan valmistua. Pylväät saatiin pystyyn, mutta niiden runkojen uurteet jäivät viimeistelemättä, jalustan porrasaskelmia ei rakennettu valmiiksi ja temppelin kuvapatsaita ympäröivän sisähuoneen seiniä ei edes koskaan alettu rakentaa. Mutta rakennuksen valmistuneet osat ovat melkein kokonaan säilyneet meidän päiviimme asti. Joskaan temppeli ei ollut erikoisen suuri — sen pituus on 60 metriä — se on kuitenkin kenties vaikuttavin kaikista Sisilian temppeleistä. Sen yksinkertaisen ja hienostuneen sirouden vaikutusta kohottaa vielä sen verraton asema keskellä jylhää maisemaa karujen ja autioiden harjanteiden taustaa vasten. Teatteri on hakattu kallioon vuorenhuipulle, jossa muinainen kaupunki sijaitsi. Sen läpimitta on 62 metriä ja se on verraten hyvin säilynyt. Mutta itse kaupungista on kaivettu esiin vain muutamia mosaiikkilattioita.

Nämä kolme kaupunkia — Syrakusaa mahtavine muureineen ja linnoituksineen lukuunottamatta — ovat Sisilian huomattavimmat löytöpaikat. Mutta pitkin saaren rannikkoja on paljon muitakin jäännöksiä, jotka todistavat tämän kreikkalaisen kulttuurin läntisimmän haarautuman vaurautta ja vireää taiteellista luomiskykyä.

PAESTUMIN KREIKKALAISET TEMPPELIT

Napolista lähtevä rautatie kulkee Salernon eteläpuolella monta penikulmaa yksitoikkoisen rantatasangon halki. Muutamia vuosia sitten tämä tasanko oli rämeikköä liejuisine soineen, laidunmaineen ja viidakkoisine metsikköineen, joissa oleskeli rosvoja. Nykyään suot on kuivattu ja viljelys valloittaa joka päivä voitokkaasti hedelmätöntä maata, mutta seutu on yhä edelleen malarian takia huonomaineinen ja ihmisasuntoja on siellä vähän ja harvassa. Juna pysähtyy Peston pienelle asemalle. Asematalon ulkopuolella on muutamia jykeviä muureja ja portti, jonka lävitse astumme. Muutamia metrejä loitompana avautuu eteemme majesteettisen ihana näky, jonka veroista ei enää ole toista koko maailmassa.

Olemme suuren, viisikulmaisen, muurin ympäröimän alueen keskellä. Se on lähes viiden kilometrin laajuinen ympäri mitaten ja sijaitsee keskellä autiota tasankoa meren ja vuoriston välissä. Sitä ympäröi jonkin hävinneen kaupungin sortunut, rikkaruohojen peittämä ja sisiliskojen suosima muuri. Kuulemme vain kivenheiton päästä laineiden loisketta hiekkarannalta. Emme näe ainoatakaan ihmisolentoa lukuunottamatta kaukana etäisyydessä härkävaljakolla kyntävää talonpoikaa. Ja tämän kaiken autiuden keskellä, seuralaisinaan vain aurinko, tuuli ja meri, kohoavat kolmen mahtavan temppelin ihanat jäännökset.

Temppeli, jota ensimmäiseksi lähestymme, on myös kaunein ja parhaiten säilynyt. Monet pitävät sitä kreikkalaisen rakennustaiteen vaikuttavimpana meidän aikaamme asti säilyneenä muistomerkkinä. Vain Sisilian Girgentissä on muuan vielä paremmin säilynyt temppeli. Ateenan rakennukset ovat kauniimpaa kiveä ja jalopiirteisempiä. Mutta tämä tumma kivimassa herättää katsojassa väkevämmän suuruuden ja voiman tunnelman kuin ainoakaan toinen kreikkalainen rakennus. Raskaat, ankarat ääriviivat, kiven tummanpunainen väri, mahtava palkisto ja kaikkien koristeiden puuttuminen eivät tuo mieleen Hellaan aurinkoista suloa, vaan paremminkin muinaisen Egyptin synkät ja salaperäiset temppelit.

Temppeli on lähes 60 metriä pitkä ja doorilaista tyyliä. Uurteiset, kapenevat pylväät kohoavat korokkeelta liitinpalkkeihin ilman jalkaa ja sirosti veistettyjä kapiteeleja. Ulompi pylväistö on säilynyt täydellisenä. Siinä on 36 pylvästä, joista kukin on noin 8.5 metriä korkea ja enemmän kuin 1.8 metriä paksu alapäästään. Kivi on travertiinia, huokoista kalkkikarstaa, jota alkuaan on peittänyt monivärisin kuvioin koristeltu, kova, valkoinen kipsikerros, niin että temppeli uutena näytti lumivalkoiselta marmorirakennukselta. Mutta tämä päällystys on melkein kokonaan hävinnyt ja vuoristojen auringonpaahde ja sateet ovat tahranneet alkuperäisen vaalean kalkkikiven.

Rakennuksen sisäosat eivät ole yhtä hyvin säilyneet. Katto on sortunut ja sisäkammion seinät ovat suurimmaksi osaksi hajonneet. Mutta sisäkammion pylväsrivit ovat yhä pystyssä ja niiden päällä näemme toisen kattoa kannattavan pylväsrivin — keksintö, josta myöhemmin kehittyi goottilaisen arkkitehtuurin korkea keskilaiva. Temppelin mittasuhteita ja yksityiskohtia tutkittaessa on johduttu siihen olettamukseen, että temppeli on rakennettu noin viidennen vuosisadan puolivälissä e. Kr., muutamia vuosia ennen Ateenan Parthenonia.

Temppelin edessä on noin kymmenen metrin pituisen uhrialttarin perusta. Tällä alttarilla surmattiin uhrieläimet sen jumalan kunniaksi, jonka patsas oli temppelissä. Osaammekohan arvata, mitä jumalaa tai jumalatarta aikoinaan palveltiin tässä mahtavassa pyhäkössä? Eikö se meren rannalla sijaitsevana, rakenteeltaan jyke-

PAESTUMIN CEREKSEN TEMPPELI.
Tämä ihmeellinen raunio on Poseidonin temppelin pohjoispuolella, toisella puolen roomalaista amfiteatteria. Tässä temppelissä on niinkuin merenjumalan temppelissäkin kuusi päätypylvästä, mutta vain kolmetoista sivupylvästä. Kapiteelit ovat leveät ja litteät muistuttaen »basilikan» kapiteeleja, mutta yksityiskohdissaan hieman eroten niistä.

vänä ja tutkimattoman salaperäiseltä vaikuttavana olisi erikoisesti omiaan merenjumalan, Poseidonin, asunnoksi? Kohta tulemme havaitsemaan, että tämän temppelin ympärillä aikoinaan kohonnutta kaupunkia pidettiin Poseidonin omana kaupunkina. Näin ollen ei liene liian uhkarohkeata olettaa, että kaupungin suurin ja juhlallisin rakennus rakennettiin merenjumalan omaksi asunnoksi.

Toinen temppeli on vain muutaman metrin päässä Poseidonin temppelistä ja tämä läheisyys haittaa jossakin määrin sen vaikutusta, sillä se on huonommin säilynyt ja tyylillisestikin mitättömämpi kuin edellinen temppeli. Sen leveys, 25 metriä, on suunnilleen sama kuin suuremmankin temppelin, mutta se on huomattavasti lyhyempi ja sen pylväiden pituus on vain 6.3 metriä ja paksuus alapäästä 1.35 metriä. Ulompi, 50 pylvästä käsittävä pylväistö on säilynyt eheänä, mutta niiden kannattamista katon osista on jäljellä vain arkkitraavi. Myös temppelin sisäosat ovat suuresti vahingoittuneet, sisemmästä pylväistöstä on nimittäin jäljellä vain yksi ainoa pylväänrunko. Rakennuksessa on eräitä omituisuuksia. Sen päädyissä on yhdeksän pylvästä, kun taas muissa kreikkalaisissa temppeleissä niitä tavallisesti on parillinen määrä — neljä, kuusi tai kahdeksan. Sisäpylväät, jotka tavallisesti ovat sisäkammion sivuilla, halkaisevat yhtenä rivinä temppelin keskeltä, joten jumalan patsas ei ole voinut olla tavallisessa kohdassaan. Näiden tosiasiain perusteella ovat varhaisemmat tutkijat otaksuneet, ettei tämä rakennus ollutkaan temppeli, vaan että sitä käytettiin maallisiin tarkoituksiin, kenties tuomiosalina tai basilikana, ja basilikaksi sitä sanotaankin kaikissa matkailuoppaissa.

Rakennus on kuitenkin varmasti ollut temppeli, sillä muutamia vuosia sitten suoritetut kaivaukset ovat saattaneet päivänvaloon rakennuksen edessä sijainneen, tavanmukaisen uhrialttarin perustukset. Tämä alttari on ollut tavattoman suuri, sillä sen pituus on enemmän kuin 20 metriä. Sisäkammion jakaminen keskipylväistön avulla kahteen samansuuntaiseen laivaan viittaa siihen, että temppeli on ollut pyhitetty joillekuille kaksoisjumalille. Mieleemme juolahtavat heti nimet Demeter ja Persefone ja varsin todennäköistä onkin, että molemmilla maan jumalattarilla, äidillä ja tyttärellä, oli pyhäkkönsä tässä aivan merenjumalan pyhäkön vieressä, sillä tiedämme heidän kulttiensa olleen jossakin yhteydessä keskenään. Asiantuntijat ovat aikaisemmin pitäneet tätä temppeliä Poseidonin temppeliä nuorempana, mutta uusimmat tutkijat ovat taipuvaiset pitämään päinvastoin tätä temppeliä seudun vanhimpana rakennuksena ja otaksuvat sen polveutuvan kuudennelta vuosisadalta e. Kr.

KREIKKAA ITALIASSA: PAESTUMIN POSEIDONIN TEMPPELI.

Temppeli on kaikissa suhteissa rakennettu kreikkalaiseen tapaan. Se on travertiinikiveä, sen kummassakin päädyssä on kuusi ja molemmin puolin sisäkammiota neljätoista doorilaista pylvästä.

PAESTUMIN »BASILIKA» POSEIDONIN TEMPPELI.

Kreikkalaisen arkkitehtuurin majesteettinen voima ei ilmene missään, ellei kenties Ateenan Akropoliissa, yhtä vaikuttavana kuin Paestuma. Kaupunki perustettiin alkuaan Sybariksen etuvartioasemaksi. Merenjumalan mukaan sitä sanottiin Poseidoniaksi. Luonteeltaan se oli kokonaan kreikkalainen kaupunki. Lukaanien valloitettua sen vuonna 430 e. Kr. se menetti vähitellen helleenisen leimansa ja rappeutui. olmannella vuosisadalla e. Kr. kaupungin muututtua roomalaiseksi siirtokunnaksi se alkoi ratkaisevasti rappeutua malarian raivotessa seudulla. Vain »Basilikan», Poseidonin temppelin ja ns. Cereks temppelin rauniot kertovat vielä sen muinaisesta ihanuudesta.

»BASILIKA», POSEIDONIN TEMPPELIN VAATIMATON NAAPURI.

Basilikan rakenne on ainoalaatuinen sikäli, että sen päädyissä on yhdeksän pylvästä ja sivuissa kahdeksantoista ja että pylväsrivi jakaa sen keskeltä kahteen samankokoiseen laivaan. Tämä tosiseikka viittaa siihen, että temppeli on ollut pyhitetty kahdelle kaksoisjumalalle. Kapenevat pylväät kannattavat leveitä kapiteeleja. Temppelin itäpuolella oli suuri uhrialttari.

Kolmas temppeli on erillään jonkin matkan päässä molemmista muista. Se on niitä paljon pienempi, vain 30×13.5 metriä. Kauneudessa se kuitenkin vetää niille hyvin vertoja, ja jos se sijaitsisi jossakin muualla eikä täällä, missä jättiläismäiset naapurit saattavat sen varjoon, sitä pidettäisiin varmaan yhtenä kreikkalaisen rakennustaiteen ihmeellisimmistä jäännöksistä. Tässäkin temppelissä ulompi pylväistö on säilynyt eheänä. Pylväitä on 34, kuusi kummassakin päädyssä, ja niiden korkeus on viisi metriä. Myös arkkitraavi ja suureksi osaksi päädytkin ovat säilyneet. Temppeli on nähtävästi rakennettu kuudennen vuosisadan viimeisenä neljänneksenä e. Kr., joten se on »basilikaa» nuorempi ja suurta temppeliä vanhempi. Kansa sanoo sitä Cereksen temppeliksi. Sen oikeaa nimeä emme tiedä.

Nämä eivät suinkaan ole seudun ainoat muinaisjäännökset. Siellä on neljäskin, korinttilaistyylinen temppeli, teatteri ja amfiteatteri, jotka kaikki on rakennettu roomalaisena aikana. Kaupungin muurien ulkopuolella on hautoja, joista on löytynyt aseita ja kauniita freskoja. Osa niistä on nykyään Napolin museossa. Mutta nimenomaan kuvailemamme kolme doorilaista temppeliä ovat tehneet Paestumin kuuluisaksi, joten voimme huoleti sivuuttaa nuo nuoremmat rakennukset.

Millainen oli kaupunki, joka aikoinaan kohosi näiden temppelien ympärillä, ja millaisia olivat ihmiset, jotka pystyttivät nämä temppelit? Heistä tiedämme hämmästyttävän vähän. Kaupungin rahan tunnemme. Niitä on kaikissa numismaattisissa kokoelmissa ja ne ovat kreikkalaisista rahoista kauneimpia. Ne osoittavat yhdyskunnan vaurautta ja taiteellista makua ja vahvistavat siten temppelien meissä jo synnyttämää vaikutelmaa. Historioitsijoilla ei sen sijaan ole paljonkaan kerrottavaa niiden ihmisten toiminnasta, jotka aikoinaan elivät tällä nykyään niin lohduttoman autiolla rannikolla.

Kaupunki perustettiin suunnilleen vuonna 600 e. Kr.—Taranton lahden rannalla sijainnut, mahtava kreikkalainen kauppakaupunki Sybaris oli siihen aikaan vauraimmillaan ja saavutti sen maineen, joka aikojen halki on säilyttänyt sen nimen veltostunutta ylellisyyttä kuvaavana sanana. Juuri Sybaris perusti Paestumin Italian länsirannikon sotilaalliseksi etuvartiopaikaksi ja kauppasiirtokunnaksi. Eräät tutkijat ovat olettaneet, että sen kohdalla oli jo aikaisemmin ollut vanha italialainen kaupunki, mutta uudet asukkaat olivat puhtaasti kreikkalaisia. Kaupungin suojelusjumalaksi valittiin merenjumala Poseidon ja hänen nimiinsä kaupunkia sanottiin Poseidoniaksi. Tämän jälkeen emme moneen vuoteen kuule siitä mitään. Voimme kuitenkin arvata sen kohonneen suureen kukoistukseen. Tätä ilmaisevat sekä sen

CEREKSEN TEMPPELIN KAPENEVIA PYLVÄITÄ JA ITÄINEN PÄÄTY.
Cereksen temppelin ulkopylväät ja arkkitraavi ovat verraten hyvin säilyneet niinkuin muissakin Paestumin temppeleissä. Läntinen pääty on myös säilynyt kokonaan, mutta itäisestä on jäljellä vain kuvassa näkyvä katkelma.

rakennukset että rahat ja myös se seikka, että Caprista Kap Licosaan ulottuvaa rantakaistaletta, jota nykyään sanotaan Salernon lahdeksi, alettiin nimittää tämän kaupungin mukaan. Neljännellä vuosisadalla e. Kr. ajat muuttuivat levottomammiksi. Italialaiset vuoristoheimot valloittivat kaupungin ja pitivät sitä hallussaan lähes kaksi sukupolvea. Kaupungin kreikkalaiset asukkaat lienevät tällöin joka vuosi pitämässään juhlassa murehtineet vankeuttaan ja muistelleet menneitä aikoja. Vuonna 330 e. Kr. kreikkalaiset valloittivat kaupungin takaisin barbaareilta ja luultavasti juuri näihin aikoihin rakennettiin nuo suuret muurit, jotka vieläkin ovat jäljellä. Mutta Etelä-Italian muinainen kreikkalainen väestö oli jo häviämistilassa. Italialaiset ottivat pian uudelleen kaupungin haltuunsa ja roomalaisten valloittaessa sen vuonna 273 e. Kr. oli sen kreikkalainen väestö

nähtävästi jo jokseenkin sukupuuttoon hävinnyt. Kaupunkiin perustettiin nyt Paestum niminen roomalainen siirtokunta ja nimi Poseidonia hävisi käytännöstä, unohtuipa vähitellen kokonaan.

Roomalaisestakin siirtokunnasta tiedämme vain vähän. Muuan historioitsija mainitsee sen erikoisesti kunnostautuneen ja pysyneen Roomalle järkähtämättömän uskollisena Hannibalia vastaan käytyjen hirvittävien sotien aikana. Runoilija Vergilius laulaa Paestumin ruusuista, jotka kukkivat kaksi kertaa vuodessa, ja siellä kukoistaneet puutarhat olivat hänen tietääkseen maailman ihanimmat. Nykyään Paestumissa ei enää kasva ruusuja ja jo Vergiliuksen aikana oli kaupunki tuomittu kuolemaan, sillä malaria, jota monet historioitsijat pitävät Rooman valtakunnan tuhoutumisen varsinaisena syynä, oli alkanut levitä matalalle rantatasangolle. Jonkinlaista asutusta siellä kuitenkin oli yhä 800-lukuun asti, jolloin viimeisetkin asukkaat kyllästyivät lakkaamatta taistelemaan tauteja ja saraseenimerirosvoja vastaan ja hylkäsivät seudun siirtyen turvallisempiin vuoriseutuihin asumaan.

Kaksi sataa vuotta myöhemmin normannilainen herttua Robert Guiscard revitti roomalaiset rakennukset suurimmaksi osaksi saadakseen rakennusainetta Salernoon rakennuttamaansa katedraaliin. Mutta kreikkalaiset rakennukset hän säästi luultavasti siksi, että niiden jykeviä kivilohkareita oli liian vaikea kuljettaa, ja temppelit jäivät seitsemättäsataa vuotta kestävän, keskeytymättömän hiljaisuuden valtaan. Arkeologian historian omituisimpia tosiseikkoja on, että nämä suunnattomat rauniot, jotka sijaitsevat vain neljän penikulman päässä oppineesta Salernon kaupungista ja tuskin kolmen neljänneksen päässä Capucciosta, toisesta piispankaupungista, pysyivät tuntemattomina koko keskiajan ja renesanssinkin ajan. Ne löytyivät vasta vuonna 1740. Näyttää siltä kuin ihmissilmät eivät olisi kertaakaan joutuneet näkemään niitä noiden kuluneiden vuosisatain aikana. Nykyäänkin, kun soita aletaan jälleen viljellä, tekee seudun eristyneisyys ja äänetön autius syvän vaikutuksen ka'sojaan. Kaupungin suuruus perustui aikoinaan kaupankäyntiin, mutta avointa rantaa, johon muinaiset kauppiaat helposti saattoivat laskea kevyine kaleereineen, eivät meidän aikamme merenkulkijat enää voi käyttää hyväkseen. Malaria voidaan hävittää ja ruusut saada jälleen kukkimaan pitkin rannikkoa, mutta kukoistavan kauppakaupungin elämän kohu ei enää milloinkaan tule vilkastuttamaan näitä autioita seutuja.

KREIKKALAISEN TAITEEN LAPSUUDENAJOILTA.
Tämä kuudennen vuosisadan alkuvuosina e. Kr. syntynyt metooppi löytyi Selinuksen vanhimman temppelin raunioista. Se ilmentää kreikkalaisen taiteen ensimmäistä kehitysvaihetta.

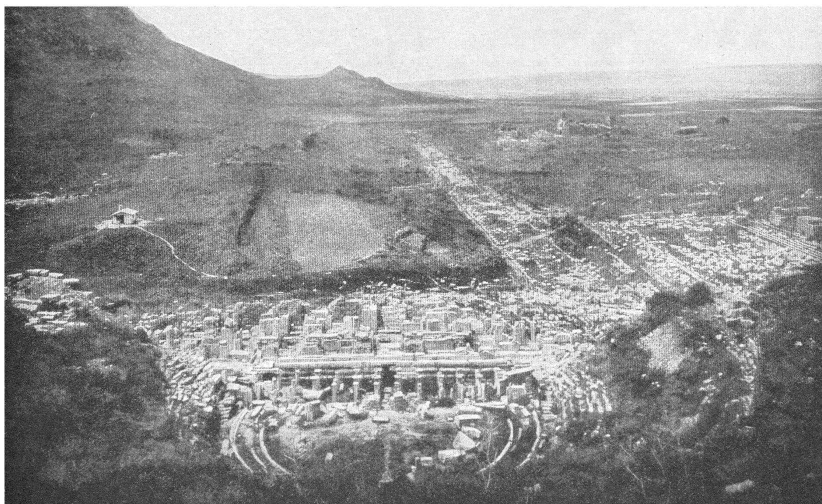
EFESOKSEN DIANAN TEMPPELI

Efesolaiset rakensivat ihmeellisen temppelin itämaiselle jumalattarelle, jota kreikkalaiset sanoivat Efesoksen Artemiiksi ja roomalaiset pitivät omana Diananaan. Sitä pidettiin muinoin yksimielisesti maailman seitsemän ihmeen joukkoon kuuluvana, ja useat kirjailijat sanovat sitä niistä kaikista ihmeellisimmäksi. Muuan kirjailija huomauttaa: »Olen nähnyt Babylonin muurit ja riippuvat puutarhat, Olympian Jupiterin patsaan, Rhodoksen kolossin, vaivalla rakennetut, korkeat pyramidit ja Mausoloksen muinaisen haudan. Mutta nähdessäni Efesoksen temppelin kohoavan pilviin himmenivät kaikki muut mielessäni.»

Pausanias, joka oli muinaisajan järkevimpiä ja kriitillisimpiä kirjailijoita, mainitsee, että »se voittaa kaikki muut ihmiskätten rakentamat rakennukset». Tiedämme siitä monissa suhteissa ehkä enemmän kuin mistään muusta muinaisesta rakennuksesta. Meidän aikaamme asti on säilynyt pitkiä selontekoja sen historiasta, hävityksistä ja tulipaloista, jotka useita kertoja kohtasivat sitä, uusista rakennuksista, jotka kerta kerralta rakennettiin yhä suuremmiksi ja loistavammiksi, ja lopullisen rakennuksen upeudesta. Sen tähden on omituista, ettei rakennuksesta moneen vuosisataan löytynyt jälkeäkään ja että kaikki perinnäistiedotkin sen asemasta olivat jäljettömiin hävinneet. Vain matkailijat, jotka kävivät katsomassa Efesoksen raunioita, esittivät mitä hurjimpia arvailuja kuvitellen löytäneensä kaupungin ihmeellisimmän rakennuksen jäännökset.

Tuon kauan sitten hävinneen pyhäkön löytämisestä koituneen kunnian sai osakseen muuan englantilainen — J. T. Wood. Hän aloitti vuonna 1863 kaivaukset Efesoksessa British Museumin laskuun. Kuusi vuotta hän sai työskennellä tuloksetta ja etsimisestä aiottiin jo luopua, kun hän keväällä 1869 löysi eräästä muurista kirjoituksen, jossa mainittiin muurin olevan temppelin pyhän alueen rajana. Itse temppelirakennuksen paikan löytyminen näytti siis olevan vain ajan kysymys. Mutta temppelin alue osoittautuikin tavattoman suureksi, ja Woodin koekaivaukset pysyivät tuloksettomina aina vuoden viimeiseen päivään asti. Silloin hän osui löytämään marmorilattian, jonka hän kohta havaitsi kuuluvan temppeliin. Wood jatkoi kaivauksiaan vuoteen 1874 asti, johon mennessä hän oli ehtinyt kaivaa esiin koko rakennuksen alueen ja löytää suuren määrän rakennuksen ja veistosten katkelmia, jotka nykyään ovat British Museumissa. Ne kuuluivat ilmeisesti suurimmaksi osaksi viimeiseen temppeliin, joka rakennettiin Aleksanteri Suuren aikana Kreikan taiteen ollessa kukoistavimmillaan. Mutta eräiden katkelmain todettiin heti edustavan huomattavasti alkeellisempaa tyyliä, joten Wood aivan oikein otaksui niiden olevan peräisin vanhemmasta temppelistä, jonka Kroisos rakennutti tai jonka rakennuttamista hän ainakin avusti.

Wood ei tunkeutunut tämän syvemmälle, mutta kirjalliset perinteet ja todennäköiset syyt viittasivat siihen, että Kroisoksen temppelin alta saattoi löytyä vieläkin vanhemman temppelin jäännöksiä. Niinpä vuosina 1904 ja 1905 ryhdyttiin uuteen kamppailuun ja D. G. Hogarth tutki paikan pohjia myöten. Alimpain kerrostumien kaivauksia vaikeuttivat suuresti maasta puhkeavat lähteet, joten kaivajain oli lakkaamatta turvauduttava höyrypumppuihin. Siitä huolimatta Hogarth saattoi todeta, että aikaisemmin löytyneiden temppelien kohdalla oli aikoinaan ollut kerrassaan kolme ikivanhaa temppeliä, jotka aikojen kuluessa oli rakennettu toistensa päälle. Oikeastaan hän kuitenkin kaivautuessaan syvemmälle Kroisoksen temppelin muurien välitse tapasi vain muurien jäännöksiä ja niiden alla koskemattoman maaperän. Näiden jäännösten edustamaa temppeliä oli hänen havaintojensa

EFESOKSEN RAUNIOKAUPUNGIN TEATTERI JA PÄÄKATU.

Efesoksen paikalla on paljon raunioita, mutta ne edustavat pääasiallisesti kreikkalais-roomalaista aikaa. Hellenistinen kaupunki ja vielä enemmän muinaiset joonialaiset kaupungit ovat hävinneet. Kuvassa näemme teatterin (se rakennettiin uudelleen apostoli Paavalin vierailun aiheuttamien levottomuuksien jälkeen) ja leveän kadun, joka aikoinaan ulottui teatterin kohdalta nykyään kokonaan liejun peittämään satamaan asti. Etäällä tämän kadun oikealla puolen näemme rauniokasan, jota ennen pidettiin Artemisionina, mutta joka todellisuudessa on Konstantinuksen kylpylä.

mukaan laajennettu ja korjailtu kaksi eri kertaa, kunnes lopulta Kroisoksen temppeli rakennettiin sen päälle ja ympärille.

Alimmista kerroksista löytyi neljättätuhatta erittäin vanhanaikaista esinettä. Ne ovat parhaasta päästä kultakoruja, pienoisveistoksia jne. ja ne löytyivät enimmäkseen muurien perustuksista, jonne ne epäilemättä asetettiin perustuksia rakennettaessa. Vielä mielenkiintoisempia ovat eräät pienet norsunluupatsaat, jotka on veistetty erittäin huolellisesti ja tavattoman aistikkaasti. Ne ovat luultavasti olleet temppelin muistolahjoja. Enimmäkseen ne esittävät naisia, luultavasti jumalattaren naispappeja, ja villieläimiä, sillä Artemis oli villieläinten valtiatar. Itämaisine verhoineen ja turbaaneineen ne eroavat suuresti tavallisista kreikkalaisista veistoksista. Niitä valmistettaessa Kreikan käsityöläiset eivät vielä tavoitelleet yksilöllistä tyyliä, vaan tyytyivät nöyrästi jäljentämään idän suurten kulttuurimaiden tuotteita.

Nykyään voimme sommitella uudelleen rakennuksen muinaishistorian. Erään perinteen mukaan oli alkuaan lähellä Efesosta joen suistomaan rämeikössä pieni puutemppeli ja 600-luvulla e. Kr. rakennettiin sen päälle ja ympärille kivirakennus. Tämä lienee juuri vanhin löytynyt rakennus, sillä sen alla ei ole lainkaan rakennusten jäännöksiä ja sen kerrostumista löytyneiden esineiden voimme laskea syntyneen noin vuonna 700 e. Kr. Kuitenkin on muistettava, ettemme varmasti tiedä, oliko tämä vanhin rakennus todella temppeli vaiko vain jonkinlainen koroke tai alttari. Simmerialaiset barbaarit hävittivät sen vuonna 660 e. Kr. hyökätessään Euroopasta Aasiaan. Se rakennettiin sen jälkeen uudelleen, mutta tämä toinen löytynyt temppeli kyhättiin nähtävästi kovin kiireesti kokoon muurauksen kehnoudesta päätellen, eikä se luultavasti kestänytkään kauan, joskaan emme voi tarkasti todeta ajankohtaa, jolloin kolmas temppeli rakennettiin sen sijaan. Tämä kolmas oli joka tapauksessa todellinen temppeli, olivatpa sen edeltäjät mitä hyvänsä. Se rakennettiin oivallisesta kalkkikivestä ja sen länsipäässä oli nähtävästi pylväskäytävä kaksine pylväineen.

ARTEMIS ELI DIANA AASIALAISESSA JA HELLEENISESSÄ HAHMOSSAAN.

Roomalaiset sanoivat Artemis-jumalatarta Dianaksi, mutta Efesoksen monirintainen Artemis erosi suuresti Euroopan kreikkalaisten neitseellisestä metsästäjästä. Oikeastaan hän oli itämaiden suuri äitijumala, joka esiintyi monessa hahmossa ja vasta vähitellen sulautui joonialaisten siirtolaisten jumalattareen. Kuvassa näemme Efesoksen Artemiin peloittavan, eläinten päiden koristaman hahmon, jonka jalat, kädet ja kasvot ovat pronssia (vasemmalla) ja sen vastakohtana tavallisen kreikkalais-roomalaisen Dianan (oikealla).

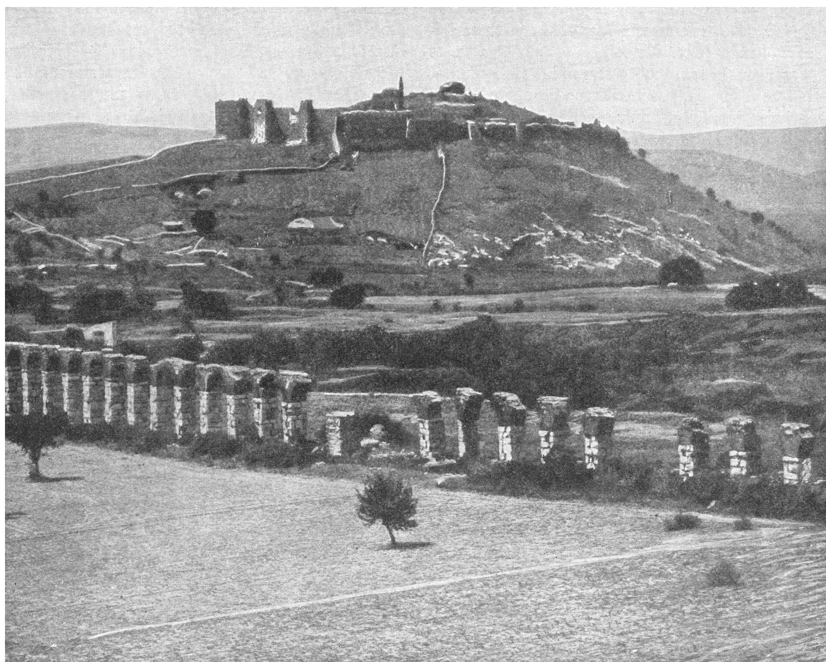

EFESOKSEN DIANAN TEMPPELIN PYLVÄÄNPÄIDEN PALASIA

Dianan temppelin kohdalta on löytynyt kaikkiaan viiden toisensa jälkeen rakennetun rakennuksen jäännökset. Kahdessa ensimmäisessä tosin tuskin oli muuta kuin koroke, pyhä puu, alttari ja jumalankuva. Kolmas temppeli sitä vastoin oli varmasti temppeli sanan varsinaisessa merkityksessä. Kenties juuri se oli tuo Khersifronin ja Metagoneen rakennuttama ensimmäinen joonialainen temppeli. Neljännen, Dinokrateen piirustaman temppelin rakennuttamista avusti Kroisos. Viidennen rakentaminen aloitettiin noin 350 e. Kr. Valmistuttuaan se luettiin maailman seitsemän ihmeen joukkoon. Rakennusta kannatti satakaksikymmentäseitsemän joonialaista pylvästä. Niistä kahdeksan muodosti vaikuttavan julkisivun rakennuksen kumpaankin päähän. Niiden korkeus, 18 m, herätti ihmetystä kaikissa katsojissa. Temppelin laajoja alueita (»temenos») pidettiin pyhinä, ja temppelin kuninkaalliset suosijat lahjoittivat sille usein lisää alueita, niin että osa kaupungistakin kuului aikoinaan temppelille.

500-luvulla e. Kr. tämä kolmas temppeli alkoi nähtävästi pahasti rappeutua. Erikoisen huolestuttavaa oli se, että perustukset alinomaa pyrkivät vajoamaan suohon. Temppeliä korjattaessa korotettiin joka kerta lattiaa, mutta kaikki kolme varhaista temppeliä ovat nykyään aina veden alla. Efesoksen kaupunki oli siihen aikaan valtansa ja maineensa huipulla ja päätti rakennuttaa temppelin uudelleen ennenkuulumattoman loisteliaaksi ja monet naapurivaltiot avustivat rakentamista lähettäen Efesokseen rakennusaineita ja rahaa. Ennen kaikkea puhutaan Lydian kuninkaan, Kroisoksen, anteliaisuudesta. Hänen rikkautensa ja murheellinen kohtalonsa olivat muinoin sananpartena ja hänen hallitusaikansa (560—546 e. Kr.) osoittaa näin ollen uudelleenrakentamisen ajankohtaa. Muiden lahjojen lisäksi Kroisos lahjoitti melkein kaikki temppelin pylväät. Emme tiedä, miksi tuo siihen mennessä verraten vähäpätöinen pyhäkkö sai osakseen tällaisen kunnian, mutta tuloksena oli, että temppeli heti kohosi aikansa suurten ihmerakennusten joukkoon.

Seuraavalla vuosisadalla matkailija Herodotos vertaa tätä Kroisoksen temppeliä pyramideihin. Se oli valkoista marmoria ja täytti neljä kertaa suuremman alueen kuin edeltäjänsä. Sitä ympäröivät joonialaiset pylväät ja sen kummassakin päässä oli kahdeksan pylvään muodostama käytävä. Pylväissä oli muuan Kreikan arkkitehtuurissa erittäin harvinainen piirre. Niiden jalkoja ympäröi veistokuvavyöhyke. British Museumissa on osaksi sommiteltu uudelleen tällainen jalka, joskaan emme voi taata, kuuluvatko kaikki siihen sovitetut katkelmat todella samaan pylvääseen. Kuvanveistäjät olivat ilmeisesti näihin aikoihin jo vapautuneet itämaisten esikuvain orjallisesta jäljittelemisestä, johon viittasimme ensimmäisen temppelin norsunluuveistoksista puhuessamme. Heidän teoksensa ovat tosin vieläkin

EFESOKSEN DIANAN MAAILMANKUULUN PYHÄKÖN PAIKKA.
Muinaisen Efesoksen kohdalla on nykyään turkkilainen kylä, Ayassoluk (väännös sanoista Hagios Theologos). Se sijaitsee lähempänä Artemisionia eli Dianan temppeliä kuin alkuperäinen kaupunki, joka on noin 1.5 km lounaisempana. Etualalla näemme roomalaisen vesijohdon jäännökset. Aivan kukkulan harjalla olevan linnoituksen vieressä ovat Johannes Theologoksen aikoinaan mahtavan bysanttilaisen katedraalin vaatimattomat rauniot. Katedraali rakennettiin suureksi osaksi mahtavasta temppelistä murretuista lohkareista.

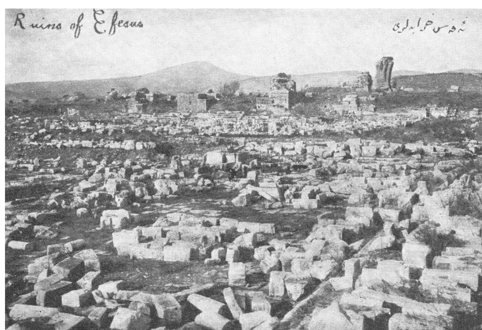
kömpelöitä ja kankeita, mutta kuitenkin tavallaan tyypillisesti kreikkalaisia. British Museumin muiden löytöjen joukossa on kaksi joonialaista pylväänpäätä ja eräitä jalankatkelmia, joihin uurrettu kirjoitus tavallisesti käännetään sanoiksi »Kuningas Kroisoksen vihkimä».

Vuonna 356 e. Kr. poltti temppelin kevytmielisesti muuan Herostratos haluten rikoksellaan tehdä nimensä kuolemattomaksi. Temppeliä alettiin heti rakentaa uudelleen vielä suurenmoisemmaksi kuin ennen. Efesoksen naiset myivät korunsa avustaakseen temppelin rakentamista. Kuninkaat kilpailivat Kroisoksen kanssa lahjoittaen temppeliin ajan suurimpain taiteilijain veistämiä pylväitä. Aleksanteri Suuri matkusti Efesoksen kautta valloittamaan Aasiaa ja tarjoutui maksamaan kaikki temppelin rakentamisesta koituvat kustannukset, jos efesolaiset ikuistaisivat hänen nimensä temppeliin sen vihkijänä. He kieltäytyivät kunniasta, mutta ilmoittivat diplomaattisen viekkaasti kieltäytymisensä syyksi, ettei toisen jumalan sopinut vihkiä toisen jumalan temppeliä. Uusi temppeli valmistui luultavasti noin vuonna 323 e. Kr. Sen pituuden sanotaan olleen 128 m ja siinä oli 127 18 m korkeaa pylvästä. Kuusineljättä pylvästä oli koristettu veistoksin ja niiden jäännökset on viety Efesoksesta British Museumiin. Nämä veistokset eivät enää ole alkeellisen jäykkiä niinkuin Kroisoksen palkkaamain kuvanveistäjäin teokset, vaan niitä voimme ihailla taiteen täydellisinä saavutuksina. Parhaiten säilyneen pylväänpään veistosten otak-

sutaan tavallisesti esittävän satua, joka kertoo Alkestiin vapauttamisesta manalasta ja saattamisesta takaisin päivänvaloon.

Tämä uusin temppeli säilyi nähtävästi muutamia satoja vuosia, ja sen rikkaus ja maine kasvoivat vuosi vuodelta. Rakenteellisen kauneutensa ja veistokuvakoristeittensa runsauden lisäksi sen sisässä oli kalliimpia ja kauniimpia esineitä kuin missään muussa temppelissä. »Artemiin temppeli», mainitsee muuan kirjailija, »on koko Aasian yhteinen aarrekammio.» — »Kaikki kansat», kertoo muuan toinen, »tallettavat rikkautensa tähän temppeliin.» Ksenofon talletti kuuluisan paluuretkensä jälkeen omaisuutensa temppelin pappien huostaan. Mutta temppelin holvien sisältämät rahamäärät kutistuvat mitättömiksi verratessamme niitä temppeliin kerääntyneiden taideaarteiden arvoon. Plinius kertoo, että yksinomaan eri kuvapatsaiden esittely vaatisi useita nidoksia: »Temppeli on täynnä veistoksia ja useimmat niistä ovat Praksiteleen teoksia.» Siellä riippuivat monet muinaisajan kuuluisimmista maalauksista. Niiden joukossa oli Apelleksen kuuluisa muotokuva, joka esitti Aleksanteri Suurta ratsun selässä ja josta tekijä sai kaksikymmentä talenttia kultaa. Kerrotaan, ettei Aleksanteri aluksi lainkaan ylistänyt taulua, niinkuin se olisi ansainnut. Mutta hänen hevosensa alkoi maalausta lähestyessään hirnahdella kuvassa näkyvälle hevoselle luullen sitä eläväksi. »Kuningas», sanoi silloin Apelles, »hevosesi ymmärtää maalaustaidetta paremmin kuin sinä.»

Maanjäristysten ja tulipalojen aiheuttamista, verraten vähäisistä vahingoista on säilynyt lukuisia kertomuksia, mutta temppeliä ei nähtävästi tarvinnut erikoisesti korjailla, kunnes Rooman keisarin Gallienuksen hallitessa (260—268 j. Kr.) goottilaiset ryöstivät ja polttivat sen. Varsin epäiltävää on, korjattiinko sitä enää lainkaan tämän katastrofin jälkeen. Eräät merkit viittaavat siihen, että Artemiin palvelus juuri näihin aikoihin alkoi menettää merkitystään. Seuraavalla vuosisadalla tiedämme temppelin olleen raunioina, joista oli erittäin helppo louhia rakennusaineita. Myöhemmin rakennettiin sen kohdalle kirkko, mutta virta hävitti sen vaihtaessaan uomaansa ja peitti temppelin kurjat jäännökset liejukerrokseen, niin että se vuosisadoiksi hävisi jäljettömiin ja unohtui ja löytyi uudelleen vasta kuutisenkymmentä vuotta sitten.

EFESON RAUNIOITA, JOISSA NÄKYY KRISTILLISTEN KIRKKOJENKIN JÄTTEITÄ.

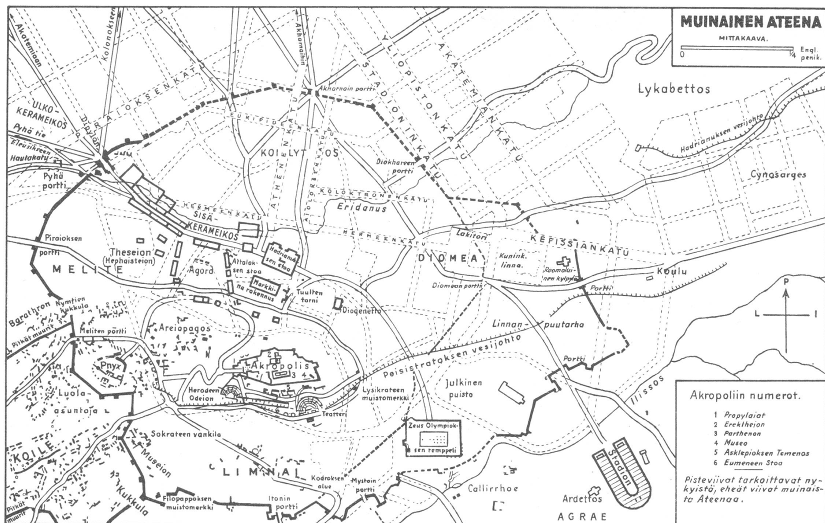
ATEENA SUURUUTENSA AIKANA

Tähän muinaisen Ateenan yleiskatsaukseen ei liity lainkaan kuvia Parthenonista eikä Dionysoksen teatterista, koska näitä molempia käsitellään erikseen luvuissa »Parthenon, Ateenan kruunu» ja »Kreikan ja Rooman teatterit».

Vain harvat muinaiset kaupungit vaikuttavat yhtä voimakkaasti ja monipuolisesti meidän aikamme ihmisen mielikuvitukseen kuin Ateena ja vielä harvemmissa on niiden nykyisessä uuden ja vanhan sekamelskassa säilynyt muinaisten aikojen henki ulkonaisine ääriviivoineen yhtä elävänä.

Rooman ja Jerusalemin asujamisto on aikojen halki pysynyt jokseenkin samana. Jerusalemin asemakaava ja ulkonaiset piirteet ovat aikojen kuluessa muuttuneet verraten vähän, mutta sen vanhat muistomerkit on toistuneiden, kohtalokkaiden piiritysten ja valloitusten aikana melkein kokonaan hävitetty maan tasalle. Rooman arkkitehtuuri taas on asemakaavoineen ylipäänsä onnistuneempi, sillä sinne on vanhaa hävittämättä voinut rakentaa paljon uutta, mutta sen luonne on kuitenkin useita kertoja kokonaan muuttunut henkisen painopisteen yhä uudelleen siirtyessä, ensin Palatinuksen kukkulalta Lateraaniin, sitten Lateraanista Vatikaaniin virran toiselle puolen ja Vatikaanista taas Quirinalikselle.

Ateena on yhtä vanha kuin Jerusalem, sen luontainen asema on yhtä onnistunut kuin Rooman ja ihmiskunnan historiassa se on yhtä syväl-

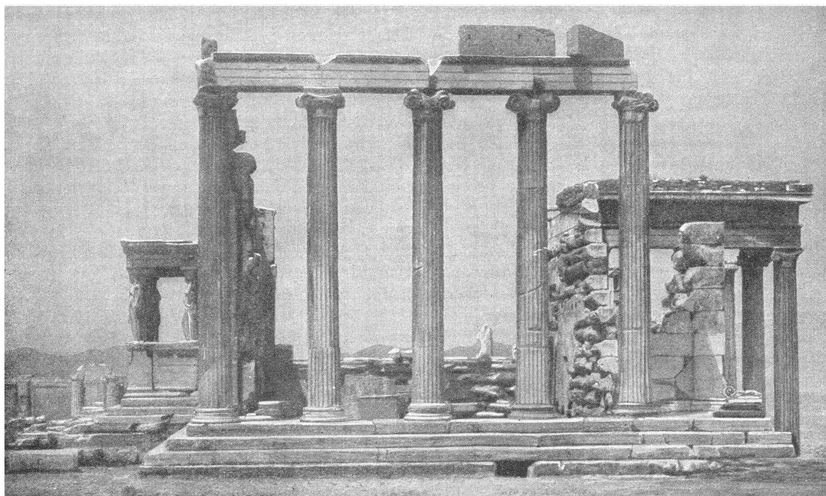
AKROPOLIS, PARTHENON JA PYLVÄSPORTAIKKO PNYKSIN HUIPULTA KATSOEN.

Tällaisena näkivät merimiehet Ateenan palatessaan Peiraieuksesta menestyksellisen merimatkan jälkeen. Ammoisista ajoista alkaen oli Attika kuuluisa — tai ainakin oman kansansa ylistämä — kirkkaasta, puhtaasta ilmastaan ja erikoisen täyteläisestä auringonpaisteestaan, joka sai Akropoliin temppelien kruunaaman harjan kummasti säteilemään, kun sitä katseltiin mereltä. Jos katsellessamme sitä kaukaa auringonsäteet heijastuisivat Athene Promakhoksen keihäänkärjestä, voisimme kuvitella muinaisen Ateenan vielä elävän.

lisen merkityksellinen kuin nuo molemmat muut kaupungit. Sen muinaiset muistomerkit, jotka piirtyvät näkyviin elämää kohisevan, nykyaikaisen pääkaupungin taustaa vasten, korvaavat täysin kaupungin Bysantin aikaisen historian pitkällisen rappeutumisen ja Turkin vallan päivinä sitä lamauttaneen, hiipivän kuoleman horroksen vakavalla majesteettisuudellaan, sekä yhä säilyneellä sopusoinnullaan, joka ilmenee — niin puutteellisesti kuin muistomerkit ovatkin säilyneet — sekä niiden sisäisissä suhteissa että niiden ihmeellisessä sopeutumisessa koristamaansa maisemaan.

Ateenan ympäristön luonto on jo sekin ainoalaatuinen. Aigeian meren Saronin lahti ja sitä vastapäätä oleva Korintin lahti, jotka Korintin kannaksella melkein yhtyvät toisiinsa, jakavat Kreikan emämaan pohjoiseen ja eteläiseen, melkein täsmälleen samankokoiseen puoliskoon, niin että merenrantojen vaikutus ilmenee niemimaan suoranaisessa sydämessäkin. Hieman Saronin lahtea pohjoisempana erottaa kapeahko salmi Euboian saaren manteresta yhdistäen kulkuväylänä saariston Kreikan keskukseen. Nämä molemmat merenlahdet olivat Kykladien saarten orastavan sivistyksen varhaisimpia tutkimuskohteita. Näissä saarissa syntynyt sivistys oli esihistoriallisen Kreetan kulttuurin kaksoissisar, mutta Kykladeista oli helpompi tehdä tutkimusretkiä mantereelle. Näitä varhaisia vesiteitä erottava vuorinen niemimaa on Attika ja Attikan luonnollinen sydän on Ateenan tasanko, minkä myös nämä varhaiset löytöretkeilijät varsin pian havaitsivat.

Tätä niemimaata suojelevat pohjoisessa Kithaironin ja Parneksen vuoret, jotka ulottuvat ran-

KAUPUNGIN SUOJELUSJUMALATTARELLE PYHITETYLLE ALTTARILLE JOHTAVA PYLVÄSKATOS EREKTEIONISSA.

Valokuvassa näemme saman rakennuksen, jota uudennussommitelma sivulla 427 esittää. Huomaamme, että Erekteion meidän päivinämme valitettavasti on vain tyhjä kuori. Monet onnettomuudet ovat kohdanneet sitä. Se on ollut kristittyjen kirkkona ja turkkilaisten haaremina. Sota on jättänyt jälkensä siihen ja myrskyt ovat hajoittaneet sen puolittain raunioiksi. Sen välitön viehätysvoima on kuitenkin niin suuri, että kivilohkareita on aina yritetty asettaa uudelleen oikeaan järjestykseensä. Tämä pylväskatos johti Athene Poliaksen pyhäkköön.

nasta rantaan ja joiden jylhät kukkulat ovat jopa 1500 m korkeita. Korintin kannaksen kautta saapuvia hyökkääjiä vastaan sitä varjeli Geraneian vuoren jyrkkä, lähes 1200 m korkea rinne. Näin ollen se kaikkina aikoina on pysynyt suhteellisen turvassa ja hyökkäysten uhatessa ollut luonnollisena linnoituksena ja pakopaikkana. Brittein saarten ja sadun verkon lailla Attika on kerännyt helmansa »vähän kaikkea» ja kehittänyt satunnaisesti saapuneista asukkaistaan omintakeisen kansan.

Niemimaan viljelyskelpoisista tasangoista läntisin ei ole yhtä turvassa kummaltakaan puolen saapuvilta vihollisilta. Se onkin aina ollut jonkinlaisessa erikoisasemassa. Muinoin se oli itsenäinen valtio, joka ylipäänsä suhtautui vihamielisesti muuhun Attikaan. Vain muutamia harvoja, loistavia vuosia Ateenan ollessa valtansa kukkuloilla tämä Megara niminen niemimaan osa oli sotilaallisissa ja poliittisissa suhteissa Attikaan. Alkuaikoina muut samanlaiset raja-alueet, Eleusis ja Marathon, olivat yhtä itsenäisiä. Onpa säilynyt muistoja muinaisesta sodastakin Ateenan ja Mesogaian, »keskimaan», välillä, joka leviää Marathonin eteläpuolelta itään päin mereen asti. Mutta historiallisen ajan alussa kaikki nämä alueet olivat jo poliittisesti liittoutuneet, niin että niitä sopivasti voisi sanoa »Attikan Yhdysvalloiksi».

Tämän liittoutuneen Attikan poliittisena keskuksena oli Ateena ja niemimaavaltion kaikki vapaat asukkaat olivat poliittisessa mielessä ateenalaisia. Tämä merkillinen saavutus osoittaa varhain kehittynyttä valtiotaitoa, jonka veroista ei oikeastaan ole tavattu. Emme edes Rooman alkuhistoriassa tapaa mitään tällaista luonnon esteiden ja heimojen hajaannuksen onnellista voittamista valtiollisin keinoin. Ja tämä suurtyö kohottaakin Ateenan erikoisasemaan kaikkiin muihin muinaisen Kreikan kaupunkeihin verraten, tekee siitä ensiluokkaisen kaupunkivaltion tuona aikana, jolloin kaupunkivaltio merkitsi yhteiskunnallisen järjestäytymisen huippusaavutusta, ja samalla meidän aikamme kansallisten aluevaltioiden edeltäjän, joskin vähäisessä mittakaavassa.

Viittasimme jo siihen, että Ateenan tasanko oli Attikan aineellisen ja poliittisen elämän keskus,

sen sydän ja sen aivot. Tasanko muodostaa pitkulaisen, koillisesta lounaiseen viettävän ja Saronin lahteen päättyvän alangon. Pohjoisessa sitä rajoittaa jo mainitsemamme jylhä Parnes-vuori. Pentelikon ja Hymettos ovat melkein yhtä korkeita, Parnesta melkoisesti mahtavampia vuoria ja erottavat tasangon, edellinen Marathonista, jälkimmäinen niemen keskimaasta. Hieman matalampi Aigaleos-vuori kaksine helppokulkuisine solineen erottaa sen Eleusiin läntisestä alangosta. Ja jokseenkin samoin kuin Salamiin kallioinen saari suojelee Eleusista avomereltä, samoin reunustaa paljon matalampi Munykhia-kukkula Aigaleoksen juurella Faleronin lahden rantaa, joka yksin on alavaa, muodostaen melkein ainoalaatuisen ryhmän lahtia ja jyrkänteitä, suuria ja pieniä, joista muodostui Peiraieuksen suuri sota- ja kauppasatama.

Kaksi jokea kostuttaa itse tasankoa. Niistä suuremman, Kefissoksen, lähde on Parneksen ja Pentelikonin juurella olevien kukkuloiden keskellä. Se muodostaa leveän ja erikoisen jokilaakson, jonka melkein tasainen pohja on muodostunut tulvien tuomasta mudasta. Toinen joki, Ilissos, alkaa alueen itäpuolelta Pentelikonin ja Hymettoksen välistä. Sen uoma on syvempi ja ahtaampi ja vesi virtaa siinä nopeasti ja vuolaasti. Siellä täällä on koskia ja vesiputouksia, kunnes joki muodostettuaan lyhyen suvantopaikan vinosti alangon poikki yhtyy Kefissokseen hieman ennen tämän suuta. Aikaisemmin, kun rantaviiva ei ulottunut yhtä kauas, Ilissos epäilemättä laski suoraan Faleronin lahteen. Joista kumpikaan ei ole mainittavaksi haitaksi liikenteelle ja tavallisesti ne kuivuvat jo varhain kesällä. Mutta Ilissoksen joenuoma on kuitenkin aina ollut kyllin riittävänä maamerkkinä erottamassa Hymettoksen juurella olevat, merenpuoleiset kukkulat muusta tasangosta.

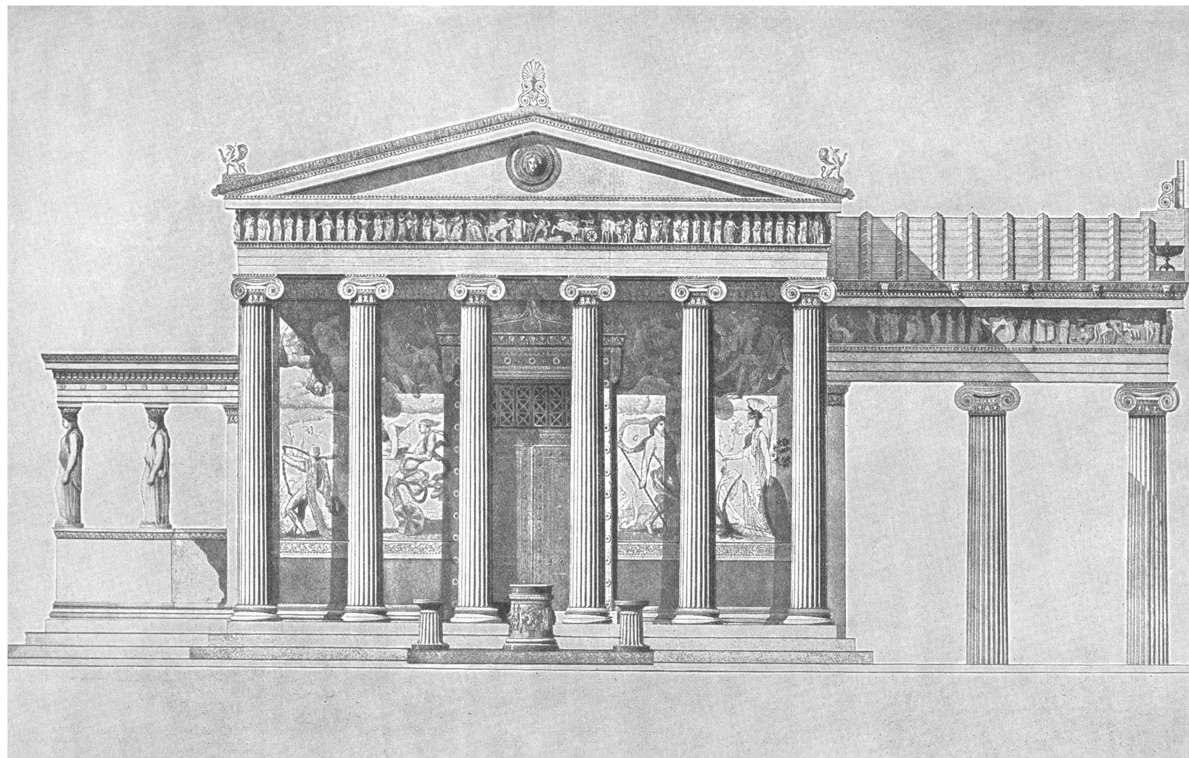
Molempien vesistöjen välissä on harju, joka suuntautuu vinosti tasangon halki sen itäpuolelta. Se on vanhaa marmorikiveä ja rakenteeltaan rajavuorten kaltainen. Tämä harju on suurimmaksi osaksi muodoton ja matala, mutta merta lähetessään se kohoaa ensin Lykabettos-vuoreksi, jonka jyrkkä siniharmaa rinne on lähes 300 m korkea, ja vajoaa sitten säännöttömäksi ylätasangoksi, joka viettää jyrkästi tasankoa kohden, kunnes Ilissoksen viimeinen koski ja Lykabettoksen rinteistä pulppuavat pikkupurot katkaisevat sen.

Nämä vesistöt ovat erottaneet tasaisen kappaleen muusta ylätasangosta ja muodostaneet siitä verraten soikean kukkulan. Tämä kukkula on maailmankuulu Akropolis, noin 154 m korkea ja muuten jyrkkärinteinen paitsi äärimmäisessä länsipäässään, jonka avoin harjanne yhdistää Muusain ja Nymfien samanlaisiin, vaikka matalampiin kukkuloihin ja niiden välissä sijaitsevaan avarampaan Pnyksiin. Nämä ovat mainitsemamme ylätasangon tärkeimmät osat. Aivan Akropoliin länsipään kohdalla, hieman harjusta pohjoiseen on pienempi, samanlainen epäsäännöllinen kukkula, Areiopagos, jonka Akropoliin puoleinen rinne on jyrkkä, mutta joka hitaasti viettää Meliteksi sanotun alueen halki Kefissosta reunustavia savikenttiä kohden, joista tulevan kaupungin savenvalajat saivat raaka-aineensa.

Akropoliin etelärinteen, Muusain kukkulan itäisen jyrkänteen ja tässä kohden kapeaksi kuiluksi kavenneen Ilissoksen joenuoman väliin on sadevesi uomaa löytämättä muodostanut rämeikön, jota sanotaan Limnaiksi, »suoksi». Akropoliin pohjoispuolella taas on Lykabettoksen suurimman vuoripuron, Eridanoksen, muinainen uoma. Nykyään se on vain syvänne, tuskin sen huomattavampi kuin se, josta Lontoon Holborn, Fleet Street ja Ludgate Hill ovat saaneet nimensä. Mutta muinoin se riitti hyvin Ateenan »Agoran» rajaviivaksi sopien kahteenkin tarkoitukseen, strategisesti vallihaudaksi ja terveydenhoidollisesti likaviemäriksi.

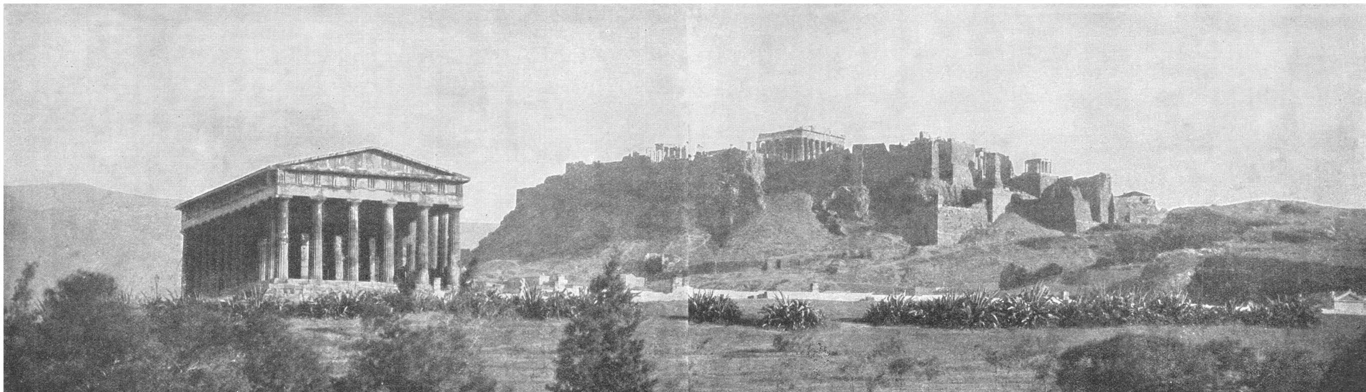
Ihmisen vireä toiminta kolmentuhannen vuoden aikana on peittänyt näkyvistä melkein kokonaan maan ja tämän vaikuttavan ja kauniin paikan luontaisen vihreyden. Voidaksemme mielessämme kuvitella tuota »sinipunaisena säteilevää» Ateenaa, jota Theseus ja Khodros rakastivat, meidän on peitettävä sinipunerva marmori sammaltuneine juonteineen ja halkeamineen mullalla, joka oli yhtä punaista kuin Mendipsin kukkulain ja hehkuvana erottautui tasangon likaisen kellahtavista liejukerrostumista, Faleronin lahden kimaltavasta pinnasta ja Munykhian ja muutamien Parneksen juurella olevien kukkulain pehmeästä, juustonvärisestä kalkkikivestä. Meidän on jälleen istutettava metsää Lykabettoksen ja Aigaleoksen harjoille, minkä nykyinen hallitus yrittääkin tehdä. Tummaksi aluskasvullisuudeksi meidän on saatava vaivaismäntyjä ja alavat rinteet meidän on siellä täällä väritettävä väkevien tammimetsikköjen pronssimaisella patinalla ja reunustettava jokien juovat nurmikkojen smaragdinvihreydellä ja vihertävän harmaiden poppelien värähtelevällä lehvistöllä.

Kaiken viljelyskelpoisen maan on oltava niinkuin Judean laaksoissa »niin täynnä viljaa, että

AKROPOLIIN EREKTEION MAALAUKSINEEN JA VEISTOKSINEEN JA KIILLOITETTUINE MARMORIPINTOINEEN.

Ateenan kuuluisin rakennus Parthenonia lukuunottamatta oli epäilemättä Erekteion. Nimi johtui siitä, että ainakin osa tästä temppelistä oli pyhitetty Erekteukselle. Rakenteeltaan se eroaa kokonaan muista kreikkalaisista temppeleistä, mutta emme tiedä, johtuiko sen rakenteen säännöttömyys maaperän epätasaisuudesta vai siitä, että paikan pyhyyden takia oli pakko suojata rakennuksin eräät pyhät esineet koskematta niihin. Tässä uudennussommitelmassa näemme temppelin itäisen eli pääoven sekä temppelin säännöllisimpään osaan johtavan pylväskatoksen. Pohjoinen ovi on oikealla, karyatidiportti vasemmalla. Temppeli on hienostunutta ja koristeellista joonialaista tyyliä. Uudelleen sommitelluissa maalauksissa ja veistoksissa näemme Poseidonin ja Athenen kilpailevan keskenään Ateenan kaupungin suosiosta.

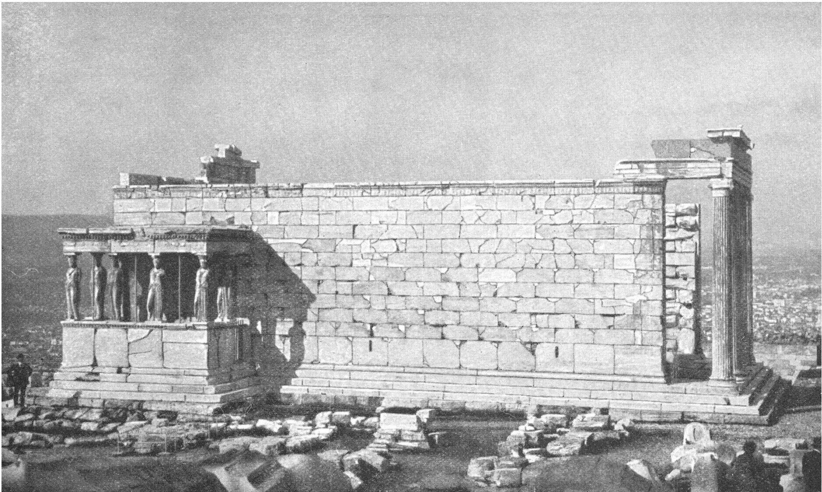
THESEION JA ATEENAN AKROPOLIIN MAJESTEETTISET ÄÄRIVIIVAT RÄVÄSTI PIIRTYEN ATTIKAN TAIVAAN KIRKASTA TAUSTAA VASTEN.

Etäisyyden himmentäminä ja »Theseionin» vahingoittumattoman sivukuvan tehostamina näyttävät Akropoliin ja sen rakennusten ääriviivat ueen heijastelevan menneiden vuosien häviämätöntä kauneutta. Vasemmalla näkyvä »Theseion» oli luultavasti oikeastaan Hefaistoksen temppeli. Sen takana, oikealla, näemme Akropoliin korkeat muurit. Äärimmäisinä oikealla näkyvät muurit rakennutti Kimon vuonna 418 e. Kr. Vasemmnäkyvät taas rakennettiin noin kolmekymmentä vuotta aikaisemmin Themistokleen aikana kohta persialaisten hyökkäyksen jälkeen. Keskellä näemme Parthenonin majesteettisen massan ja sen vasemmalla puolen Erekteionin. Pylväsportaisto häämöttää tuskin havaittavana äärimmäisekealla ja eräällä ulkonemalla piirtyy rohkeasti taivasta vasten Athene Niken kaunis pikkutemppeli. Etualalla näemme öljypuiden latvoja, tämä puu oli Athenen lahja ja Ateenan suuruuden vertauskuva. Attikan öljyä pidettiin nimittäin koko kreikkalaisessa maailmassa suuressa arvossa. tteen varastoimiseksi tarvittiin ruukkuja ja tämä tarve oli Ateenan savenvalajain verrattoman taiteen yllykkeenä ja sai heidän valimoittensa tuotteet leviämään kaukaisimpiinkin kalaisiin siirtokuntiin.

voimme siitä laulaen riemuita» ja kaiken vihannan keskellä meidän on värikkäinä läikkinä nähtävä liekehtivän punaisia unikkoja ja vuokkoja, sinipunaisia häränkieliä ja espanjalaisia miekkaliljoja, kurkkukasveja ja lemmikkejä sekä niityttäin kehäkukkia ja suolaheiniä. Nämä ovat huhtikuun kukkia. Kesäkuussa on Persefone kukkineen jo siirtynyt toiseen maailmaan ja Demeter hallitsee kultaisia satoja hohtavia peltoja. Mutta vielä silloinkin viheriöivät viiniköynnökset alavilla rinteillä samettimaisina mattoina. Rehukasvit ja salaattiniityt eivät vielä ole kuihtuneet keinotekoisesti kastelluissa maakaistaleissaan, joskin kurpitsat ja melonit alkavat jo kellertävinä loistaa niiden vihreyden lomista. Viikunapuiden tummanvihreistä, tiheistä varjoista harmaiden oliivi-istutusten keskeltä piirtyvät voimakkaina näkyviin talojen valkoiset muurit ja vaaleanpunaiset katot samoin kuin myös jokien rantoja reunustavain oleanderipensaiden punertavat juovat. Ja kaikkialla ympäristössä hohtaa tuo sama käsittämätön sinipunerva, johon suuret kukkulat lisäävät oranssinvärisen vivahduksen. Opaalin lailla se hehkuu rautatammilehtojen varjostosta ja tummista myrtti-, laakeripuu-, puksipuu- ja rosmariinilehdoista. Ja kaiken yläpuolella kaartuvat hongat ja taivas, pilvetön, väkevävärinen niinkuin häränkielikukat ja niin voimakasta valoa hehkuva, että jokainen varjo näyttää tumman sinipunertavalta.

Tällaiseksi loi luonto Ateenan. Nyt voimme lähteä tarkastelemaan, millaiseksi ihminen on sen muuttanut. Kaupungin nimi on sekä kreikankielessä että englannin ja ranskan ynnä eräissä muissa uusissa kielissä monikkomuotoinen. Kaupungin tärkeimpien kaupunginosien nimet ovat ilmeisesti johtuneet kallioisen ylätasangon rotkoissa sijainneiden, lukuisten varhaisten kylien nimistä. Niiden keskellä sijainneen linnan varjossa nämä kylät olivat turvassa. Kefissoksen tasanko oli ovien edessä ja ne rikastuivat. »Tasangon» miehet muodostivat kauan Ateenan kaupunkivaltion hallitsevan väestön. »Rantalaisten» ja »ylänköläisten» — niinkuin tasankolaisten pahimpia kilpailijoita primitiivisenä aikana nimitettiin — pysyessä sovussa tasankolaisten kanssa tämä Ateenan valtio saattoi myös kohota mahtavaksi, sillä sen pinta -ala oli muiden Kreikan valtioiden alueihin verraten varsin laaja. Se sijaitsi Kreikan keskellä, sen rajat olivat erittäin turvalliset ja sen luonnonrikkaudet vaihtelevat ja runsaat. Sen maaperä ja ilmasto oli Kreikan sopivin öljypuun viljelykseen, puun, joka oli Athene-jumalattaren itsensä kansalleen antama lahja. Lisäksi siellä oli laajoja vehnäpeltoja, kukkuloiden rinteillä erinomaisia viiniviljelyksiä ja puuta riittävästi alkuaikojen rakennuksiin ja polttoaineeksi. Kaupungin ulkopuolella sijainneiden »savivalimoiden» hienon ruukkusaven ohella saatiin Pentelikonista tarvittaessa marmoria ja niemen äärimmäisessä, kallioisessa päässä oli ehtymätön hopeapitoinen alue. Ja ennen kaikkea — sillä se oli ammoisena muinaisaikana tärkeintä — siellä oli Poliksen linnamäki ja juuri tähän luonnonlinnoitukseen — joka onneksi oli koko seudun ainoa — ja sen ympärille keskittyi Ateenan kansan poliittinen elämä samoin kuin Skotlannin poliittinen elämä aikoinaan keskittyi Edinburghin linnaan ja »vanhaan kaupunkiin».

Varhaisten, hakkaamattomista kivistä rakennettujen, mutta silti jykeväin muurien ja niiden sisäpuolella sijainneen esihistoriallisen palatsin rauniot vahvistavat tosiksi ensimmäiset kirjalliset viittaukset »Erekteuksen tukevaan taloon». Tämä muinainen kuningaskunta samoin kuin »meidän linnanrouvamme», Athene Poliaksen, palvelus on kreikkalaisen perinnäistiedon mukaan syntynyt jo neljännellätoista vuosisadalla e. Kr. Kansallissankari Theseus taas yhdisti niemimaan kansan poliittiseksi kokonaisuudeksi ja koko rantamaa vapautui Kreetan minolaisten merikuninkaiden vallasta luultavasti kolmannellatoista vuosisadalla. Kuningas Kodroksen sankarityö — hän kuoli, jotta Ateena olisi jäänyt elämään — kilpisti doorilaisten vaelluksen pahimmat vaarat 1100-luvun alussa. Nämä ja muut menneisyyden muistot pyhittivät »kallion», sen alkupäässä olevan »neuvostokunnan kukkulan» ja alakaupungin »mark-

EREKTEIONIN ETELÄINEN MUURI KARYATIDIEN KANNATTAMINE PYLVÄSKATOKSINEEN.
Etualalla näkyvät muurien katkelmat ovat luultavasti »Hekatompedonin», Athenen muinaisen temppelin, jäännöksiä. Persialaiset hävittivät sen kokonaan tai ainakin osaksi ja sen paikalle rakennettiin myöhemmin uusi Parthenon. Sen takana on Erekteionin eteläinen muuri karyatidiportteineen. Se osa rakennuksesta, johon tämä samoin kuin pohjoinenkin portti johtivat, oli luultavasti rakennettu Kekropsin — tarunomaisen Ateenan kuninkaan — haudan kohdalle.

kinapaikan» jo kauan ennen kuin oli rakennettu ainoatakaan niistä rakennuksista, jotka olivat siellä silloin, kun Kserkseen persialaisjoukot viidennellä vuosisadalla miehittivät ja polttivat kaupungin ja valtasivat väkirynnäköllä »puumuurin», jolla Ateenan epäuskoiset erään oraakkelilauseen perusteella olivat koettaneet turvata linnoituksen.

Tämä äkillinen katastrofi hävitti kaikki varhaiset muistomerkit, mutta pelasti myös meidän päiviimme asti eräitä kallisarvoisia, katkelmallisia jäännöksiä tästä vanhasta kaupungista. Sillä kaukonäköinen Themistokles (hän, joka laajakantoisemmin oli tulkinnut oraakkelilauseen »puumuurit», luonut juuri oikeaan aikaan Ateenan ensimmäisen sotalaivaston ja tätä laivastoa johtaessaan saanut vaa'an painumaan vihollisen tappioksi) pakotti myös kansalaisensa nopeasti kiirehtimään kaupungin uudelleen rakentamista. »Hän käski heidän rakentaa, miesten, naisten ja lasten, ja entisiä rakennuksia, julkisia tai yksityisiä, säästämättä» hän revitti ja käytti kaikki saatavissa olevat rakennusaineet uusien muurien rakentamiseen, »kunnes muurit olivat kyllin korkeat puolustustarkoituksiin» ja Themistokles saattoi kilpailijoilleen näyttää toimenpiteittensä mainiot tulokset. Näin ollen ei ole ihme, että Ateenasta tuon tuostakin löytyi unohtunut alttari, joka uudelleen pyhitettiin »tuntemattomalle jumalalle».

Tästä kiireesti rakennetusta suojavarustuksesta on jäljellä lyhyitä kaistaleita, jotka suurimmaksi osaksi on kyhätty rakennusten katkelmista, hautakivistä ja muista veistoksin koristelluista kivistä, sellaisista kuin ne äskettäin löytyneet lohkareet, joiden kuvista olemme yllättävästi oppineet tuntemaan silloisen Ateenan koulupoikain sauva- ja käsipallopelit. Juuri tämän kiireesti kasatun muurin lävitse johti kuuluisa »kaksoisportti» meluisilta, vilkasliikenteisiltä »sisäkaupungin savivalimokaduilta» hautausmaiden vaikuttavaan rauhaan. Nämä sijaitsivat kummallakin puolen »pyhää tietä», jota pitkin juhlakulkueet vaelsivat Eleusiin sadonjumalattaren pyhäkköön — se oli Ateenan Holyrood tai Westminster. Ja hävitetyn kaupungin muita jäännöksiä suojeli nyt linnamäen pidennetty esimuuri, joka sekin oli osaksi rakennettu raunioiksi suistuneiden temppelien pylväistä ja arkkitraaveista.

EREKTEIONIN KARYATIDIT KANNATTAVAT KÄRSIVÄLLISESTI PAINAVAA TAAKKAANSA.

Aihe on verraten harvinainen kreikkalaisessa taiteessa. Kreikkalaiset pitivät luultavasti taiteellisena virheenä, että kuvapatsas kannatti painoa, jota ihminen ei olisi kyennyt kestämään. Mutta Erekteionin ääriviivat ovat niin sopusointuiset ja suhteelliset, muurit niin kevyet ja hienot, ettei tämä näennäinen mahdottomuus häiritse. Rakennusta on korjattu sen jälkeen kuin tämä valokuva otettiin.

OLYMPEION ELI OLYMPIAN ZEUKSEN TEMPPELI.
Kuvassa näkyvät viisitoista korkeaa marmoripylvästä ovat kaikkien aikojen kenties suurimman kreikkalaisen temppelin ainoat jäännökset. Alkuperäisen temppelin perustukset laskettiin Peisistratoksen aikana noin 530 e. Kr. Antiokhos IV Epifanes jatkoi temppelin rakentamista noin vuonna 174 e. Kr. ja säilynyt raunio on osa hänen rakennuksestaan. Kuitenkin vasta Hadrianus sai rakennetuksi temppelin valmiiksi. Temppeliä vihittäessä asettivat ateenalaiset kiitollisuutensa osoitukseksi keisarin kuvan aivan temppelin kullasta ja norsunluusta valmistetun Zeuksen patsaan viereen.

Sieltä ne on meidän aikanamme kaivettu uudelleen päivänvaloon — nuo oudot, kammottavat, kirjaviksi maalatut temppeliveistokset, muistopatsaat ja terrakottakuvat, pronssiesineet ja maalatut ruukut, jotka kaikki nykyään ovat Akropoliin museon parhaita aarteita. Nämä esineet osoittavat, miten nopeasti ja myös loistavasti primitiivinen ja arkaistinen tyyli seuraavan vuosisadan aikana vaihtui kypsyneeksi tyyliksi ja verrattomaksi taituruudeksi. Sillä juuri molempien lähinnä persialaissotaa seuranneiden sukupolvien aikana Ateena ja nimenomaan Akropolis saavuttivat sen ulkonaisen loiston ja kauneuden, joka siitä lähtien on kaikkina aikoina ollut kaupungin kunnian ja maineen lähteenä.

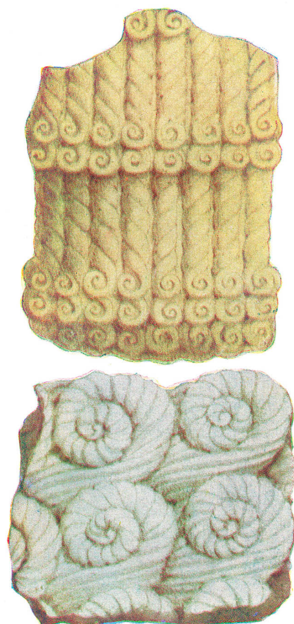
Levennetylle ja uuden muurin puolelta tasoitellulle linnamäelle johti palatsimainen esihalli, johon liittyi taulugalleria ja muita rakennuksia. Oikealla, omituisella kallionkielekkeellä oli entisestä vanhan linnoituksen kylkitornista muovailtu »ainaisen voiton» ihmeen kaunis temppeli — varmaankin onnistunein vaihtoehto, mitä kukaan arkkitehti milloinkaan on keksinyt vanhan rakennuksen räjäyttämisen sijaan. Sen korokkeen suojakaiteessa näemme voitonjumalattarien tutut, siivekkäät korkokuvat. Ne liihottelevat tuntematonta soturiaan murehtivan, murtuneen Athenen yllä — sillä voittokin vaatii uhrinsa.

Vasemmalla näki tulija viidenkertaisesta porttikäytävästä ja sen sisäpylväistöistä astuttuaan uuden, omituisen, vielä keskeneräisen »Erekteuksen talon», jonka sisässä oli pyhiä paikkoja ja vielä pyhempiä pyhäinjäännöksiä, sen jalomuotoisen pohjoisoven ja uljaan »neitsytportin», josta oli tuleva sen keskeneräisen julkisivun keskipiste. Tulijan silmiin osui kohta aivan katonrajan alapuolella juokseva korkokuvafriisi, sillä sen tausta oli Eleusiin mustaa marmoria ja sitä vasten piirtyi jokainen veistokuva valkoisena kuin Wedgwood-maljakossa. Ja pengermittäin kohoavan ylätasangon korkeimmassa kohdassa kohosi lopulta kaupungin mahtavin koristus, jumalattaren »neitseel-

BABYLONIN RIIPPUVAT PUUTARHAT TAITEILIJAN MIELIKUVITUKSEN UUDELLEEN SYNNYTTÄMINÄ.

Muinaisen maailman kaikista seitsemästä ihmeestä on Babylonin riippuvista puutarhoista vähiten jäännöksiä, jotka helpottaisivat niiden uudelleen konstruoimista. Tämä kuva on laadittu niiden niukkojen lähteiden perusteella, jotka ovat käytettävissämme. Babylonialainen temppelitorni on ulkonaisesti ollut rakennuksen esikuvana. Kaikki pengermät ovat täynnä puita ja kukkia ja rakennusta ympäröivä kanava huokuu viileyttä ilmaan. Kuningas Nebukadnesar rakennutti nämä puutarhat ilahduttaakseen medialaista morsiantaan, mutta enää emme varmasti tiedä, missä ne ovat sijainneet. Luultavasti kuninkaanpalatsin koilliskulmasta löytyneet holvien rauniot ovat niiden jäännöksiä.

ASSYRIAN KULTAKAUDEN LASITETTUJA SAVIESINEITÄ JA KERAMIIKKAA.

Alimmassa rivissä näemme kolme Nimrudin haudoista löytynyttä lasitettua ruukkua. Ne ovat siromuotoisia, mutta vain vaatimattomasti koristeltuja. Savenvalantaa ei nähtävästi Assyriassa pidetty yhtä suuressa arvossa kuin muualla. Ylhäällä vasemmalla kaksi katkelmaa, jotka luultavasti ovat osia jonkin kuvapatsaan parrasta (vrt. lukuun »Ninive ja Khorsabad» liittyvään Assurbanipal II:n kuvaan). Ylempi niistä on savea, alempi emaljia. Oikealla maalattu tiilenpalanen, jossa näemme kuninkaan kalkki kädessään lähtevän vuodattamaan juomauhria metsästyksen jälkeen. Hänen takanaan on palvelija, joka kantaa hänen nuolikoteloaan.

ODEION, ATEENAN TEATTERI, JOHON KERÄÄNTYI TUHANSITTAIN KATSOJIA.
Ateena oli tieteen ja taiteen suuri keskuskaupunki, ja sinne saapui paljon opiskelijoita ja matkailijoita. Koti- ja ulkomaiset mesenaatit antoivat kaupungille tuhlaillen lahjoja ja rakennuttivat kallisarvoisia rakennuksia sen muurien sisäpuolelle. Kuvassa näkyvän kolmikerroksisen Odeionin rakennutti Herodes Atticus, muuan rikas ateenalainen, roomalaiseen pyörökaarityyliin näytelmien esittämistä varten. Näyttämön taustana on jykevä muuri, jossa on kolme tavanmukaista näyttämönovea ja seinäkomeroita. Lukuisat istuinrivit päällystettiin Pentelikonin marmorilla. Puoliympyrän muotoisina ne kohosivat Akropoliin kallioista rinnettä. Teatteriin mahtui viisituhatta katsojaa. Koko rakennusta peitti aikoinaan komea seetripuukatto.

linen huvimaja», Parthenon, pitkulainen rakennus, jonka kummassakin päässä oli kuuden pylvään muodostama pylväshalli ja jota doorilaiset pylväät ympäröivät, kahdeksan toisella ja seitsemäntoista toisella sivulla. Temppelin itäisen julkisivun edessä loisti suuri alttari. Temppelin sisässä oli päähuone. Se oli 30 m pitkä niinkuin »vanha temppelikin», jonka sijaan se oli rakennettu. Päähuoneen sisäpylväistö ympäröi jumalattaren jättiläismäistä kuvaa. Hän oli täysin aseistautunut ja piteli ojentuneessa kädessään kokonaan kullasta taottua voitonjumalatarta, jonka alastomat osat olivat norsunluuta. Kuvan ympärille ryhmittyi vähitellen muita uhrilahjoja ja loisteliasta kalustoa. Sitä paitsi läntiseen pylväshalliin avautuvassa takahuoneessa säilytettiin vielä paljon muita kalleuksia.

Ulkona, temppelin ja esihallin välissä, oli toinen vielä suurempi Athenen kuva. Se oli kullattua pronssia ja 9 m korkea, mainio maamerkki Ateenan laivoille, sillä auringon kimallus patsaan keihäänkärjessä ja kypärässä näkyi kohta laivan kierrettyä äärimmäisen niemenkärjen ja suunnattua kulkunsa lahden poikki kotiin. Muita pyhäkköjä alttareineen ja rukoilijoineen ja lukemattomia muita muistomerkkejä oli tungokseen asti tämän linnoituspyhäkön alueella. Se oli suuren kansan museo, muistosali ja kansallinen muistomerkki ja tämä kansa tiesi, mitä oli saanut aikaan, tiesi sekä voivansa että haluavansa olla »Kreikan kouluna», sillä juuri hehän olivat ratkaisseet ongelman »kulttuuri ilman veltostuttavaa ylellisyyttä»!

Olisi ollut paremmin meidän aikamme maun mukaista — ja kauan oletettiin, että asianlaita oli-

»SIIVETTÖMÄN VOITONJUMALATTAREN» PYHÄKKÖ: ATHENE NIKEN PENTELIKONIN MARMORISTA RAKENNETTU TEMPPELI.

Tämä joonialainen temppeli on pylväsportaikon eteläsivun puoleisella ulkonemalla. Aitaus — jota koristavat korkokuvat esittivät voitonmerkkejä kohottavia tai Athenen läheisyyteen uhrilahjoja kantavia voitonjumalattaria — on hävinnyt, mutta veistetty friisi — kaikki, mitä temppelin yläosasta on jäljellä — on vielä vahingoittumaton. Se esittää jumalien neuvottelua. Heidän joukossaan näemme Athenen istuvan kilpineen lähinnä Zeuksen vieressä. Sivukuvat esittävät kreikkalaisten ja ratsastavien persialaisten välistä taistelua ja länsipuolella oleva kuvasarja kreikkalaisten välistä kamppailua. Temppelin ikää emme tiedä. Vuonna 1835 se rakennettiin uudelleen sivuissa näkyvistä entisistä kivilohkareista.

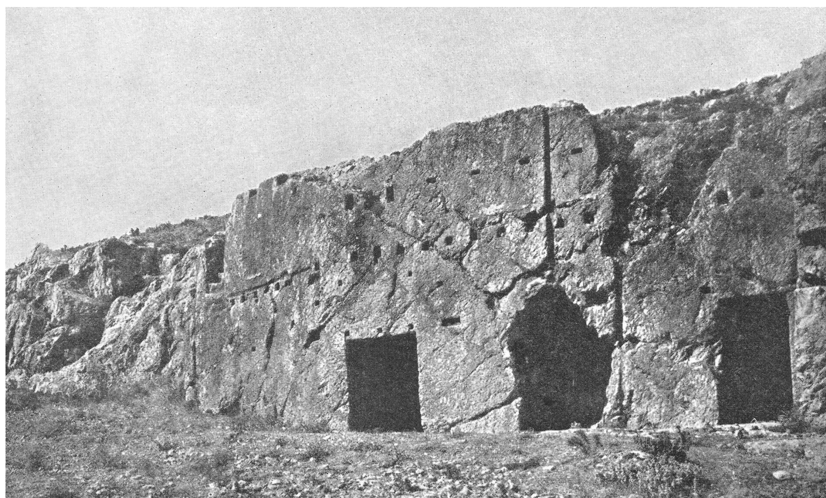
kin ollut niin — jos Ateenan rakennusmestarit ja kuvanveistäjät olisivat jättäneet Pentelikonin kivilouhosten uljaan marmorin värittämättä ja kultaamatta. Mutta Ateenan marmoripatsaat eivät suinkaan olleet »puhtaita muototutkielmia» yhtä vähän kuin muinaiset pronssipatsaatkaan olivat »pelkkää espanjanvihreää», niinkuin saattaisimme olettaa arkeologisten museoiden esineitä tarkastellessamme. Muinaiset pronssipatsaat puhdistettiin näet aina yhtä huolellisesti kuin meidän aikamme hopeaesineet ja pronssi soveltuikin erinomaisesti esittämään eteläisen kansan auringonpaahtamia jäseniä, kun taas marmorissa oli mahdoton nähdä ihmishahmoja, ennen kuin silmät ja alastomat osat oli huolellisesti väritetty ja aseet, sandaalit ja verhot ilmeikkäästi maalattu. Ja sitä paitsi värittämättömät marmoripinnat ovat Ateenan auringonpaisteessa melkein liian huikaisevan kirkkaita, niinkuin helposti voimme todeta kävellessämme nykyistä Stadionin katua pitkin.

Sitä paitsi kuvanveistotaide ja rakennustaide olivat jo sivuuttaneet pitkän harjoittelukauden, jolloin marmorin asemesta käytettiin karkeampia raaka-aineita. Munykhian karkea kalkkikivi tarvitsi samoin kuin keskiajan somerkivikin verhokseen paksun kerroksen valkoista väriä, ennen kuin se kelpasi nähtäväksi. Ja tuo valkoinen kerros maalattiin ja maalataan Kreikan saaristossa vielä tänäkin päivänä. Persialaissotaa edeltäneen kauden rakennusten ja veistokuvain säilyneet katkelmat todistavat kumoamattomasti, että Ateenan rakennukset maalattiin jo ammoisista ajoista

MUINAISEN ATEENAN ILMATIETEELLINEN LAITOS: TUULTEN TORNI.

Tämä hyvin säilynyt kahdeksankulmainen marmorirakennus oli aikoinaan ateenalaisten ilmatieteellisenä laitoksena. Kahdeksassa seinäpinnassa, jotka suuntautuivat kuhunkin kompassin ilmansuuntaan, on eri tuulia esittäviä korkokuvia ja katonharjalla oli aikoinaan suuri, vaarnan varassa kääntyvä tritoni, joka kädessään olevalla airolla viittasi siihen seinäkuvaan, jonka suuntaan tuuli puhalsi! Molemmat kuvassa parhaiten näkyvät kuvat esittävät, vasemmanpuoleinen Apeliotesta, itätuulta, kukkineen ja hedelmineen, oikeanpuoleinen Kaikiasta, luoteistuulta, oliiviastioineen.

»SOKRATEEN VANKILA» MUSEION-KUKKULAN KALLIOSEINÄMÄSSÄ.
Vanhan kaupungin länsiosassa on joukko kallioon hakattuja kammioita. Niiden joukossa on ryhmä kuvassa näkyväin kaltaisia kammioita, joita ensimmäiset arkeologit sattumanvaraisesti alkoivat sanoa »Sokrateen vankilaksi». Ryhmässä on kolme kallioon vaakasuoraan hakattua kammiota ja yksi Mykenen »muurahaispesän» muotoisia hautoja muistuttava syvennys. Vaikka ne epäilemättä alkuaan olivat hautoja, käytettiin niitä nähtävästi joskus myöhemmin asuntoina, kenties juuri peloponnesolaissodan vaikeina aikoina, jolloin maalaisväestö turvaa etsien pakeni Ateenaan.

alkaen. Ja Parthenonin marmoripintoja peittivät värit niin kauan, että ne, joskin ne nykyään ovat hävinneet, kuitenkin aiheuttivat niissä ilmeisiä muutoksia.

Epäilemättä tosin Pentelikonin marmorin verraton valkeus pääsi myöhemmin, kun sitä alettiin yleisesti käyttää, oikeaan arvoonsa ja myöhempien aikojen taiteilijat, jotka turhantarkasti jäljensivät muinaisten mestariteosten sateen kalventamia muotoja, käyttivät värejä säästäväisemmin kuin edeltäjänsä. Mutta silti voimme erehdyksen vaaraan antautumatta kuvitella, että tuo muinainen kaupunki erikoisesti ensimmäisenä loistoaikanaan säteili koristeellisen värikkäänä.

Akropoliin ympärillä sijaitseva kaupunki oli viidennellä vuosisadalla e. Kr. omituinen sekoitus loistoa ja yksinkertaisuutta — »kulttuuria ilman ylellisyyttä» — täysin tunnuslauseensa mukaisesti. Siellä oli muita huomattavia temppelirakennuksia, niinkuin esim. ns. Theseion, joka vielä on melkein kokonaan säilynyt ja rakenteeltaan yhtä yksinkertainen ja ankara kuin Parthenonkin. Sitä paitsi siellä oli paljon sankareille ja pikkujumalille, noille jumalille, jotka tuottavat »siunausta» tai kirousta, pyhitettyjä pikkutemppeleitä. Monessa niistä lienee käynyt tuskin tusinaakaan uskovaisia ja ne olivat meidän aikamme kaupunkikirkkojen lailla litistyneet kauppojen ja asuintalojen väliin.

Siellä oli valtion virkamiesten virastoja — nekin olivat monessa suhteessa temppeleitä, sillä muinoin valtio ja kirkko olivat yhtä. Jokainen Ateenan virkamies oli samalla Athenen palvelija tai jonkin muun vallan, »jonka palvelusta kaupunki harjoittaa». Erikoisesti Agoran, ammoisista ajoista suositun »kokoontumispaikan», ympärillä oli julkisia rakennuksia erikoisia tai yleisiä tarkoituksia varten. Siellä oli pylväistöjä, katettuja kauppakojuja oikeudenkäyntejä ja liikeasiain selvittelyä varten. Ne ympäröivät säännöttömästi ja temppeleihin ja muihin rakennuksiin sekaantuen markkinapaikkaa muistuttavaa aluetta. Tämä alue oli tavallisesti täynnä kauppakojuja ja vajoja, joissa säilytettiin kauppatavaroita. Mutta kun jokin kokous määrättiin pidettäväksi, saattoivat omituiset, traakialaiset poliisit helposti tyhjentää sen, nuo miehet, jotka keskenään puhuivat ihmeellistä ja käsittämätöntä kieltä,

koska heidät vanhan tavan mukaan värvättiin vieraiden, kesyttömien ylänkökansojen keskuudesta.

Mutta suurimmaksi osaksi kaupunki, mikäli voimme sommitella sen uudelleen niiden muutamien katujen perusteella, jotka Saksan arkeologinen instituutti noin kaksikymmentä vuotta sitten kaivautti esiin, muistutti nykyistä Ateenaa tai Napolin ja Rooman vanhoja kaupunginosia. Sen liikenneolot vain olivat paljon kehnommat. Ahtaat kadut olivat huonosti kivetyt ja ojitetut, talot olivat pieniä ja vieri viereen ahtautuneita ja myymälät avautuivat suoraan kaduille. »Kukapa voisi erottaa Miltiadeen tai Perikleen talon heidän naapuriensa taloista?» huudahtaa muuan ateenalainen puhuja neljännellä vuosisadalla valittaen yleisen maun muuttumista, joka hänen mielestään merkitsi myös moraalin muuttumista. Tämän ja muiden satunnaisten lausuntojen perusteella näemme ikään kuin välähdyksittäin, miten naiset ja lapset kiireesti karkoitettiin yläkertaan, kun talon herra odottamatta saapui kotiin joku tuttava mukanaan käsittelemään jotakin liikeasiaa.

Myöhemmissä, mukavammissa taloissa oli takakäytävä, joka johti pieneen pihaan. Pihan aurinkoisimmalla puolella oli aivan avoin asuinhuone. Julkisivun ovi avautui meidän tallinoviemme tavoin ulospäin sisätilojen säästämiseksi. Sen tähden uloslähdettäessä ja rikkoja kadulle heitettäessä koputettiin oveen, jotta ohikulkijat olisivat tienneet pitää varansa. Ja kaikkien ovien kynnykset olivat korkeat niinkuin Kreikan nykyisissä kylissä sadeveden huoneisiin tunkeutumisen eh-

»AGORAN PORTTI», JOKA ONNEKSI SATTUMALTA ON SÄILYNYT.

»Agora» oli Akropoliin itäpuolella. Se täytti suurimmaksi osaksi muinaisen »Kerameikoksen» eli savenvalajain kaupunginosan. Tämä Athene Arkegetikselle pyhitetty pylväskatos rakennettiin doorilaiseen tyyliin suunnilleen ajanlaskumme alussa. Sitä sanotaan »Agoran portiksi», mutta oikeastaan se johti »Tuulten tornin» länsipuolella olevalle aukealle, jossa kenties myytiin öljyä. Neljä hyvin säilynyttä pylvästä kannattavat kivipalkistoa ja päätykolmiota, jotka osoittavat, että Ateenassa vallitsivat yhä edelleen entiset ylväät arkkitehtoniset perinnäistavat.

käisemiseksi. Niihin tosin kompastui helposti, mutta kuumina päivinä ne olivat mukavia lisäistuimia.

Mutta miehet kävivät tavallisesti kotona vain syömässä ja nukkumassa. Talo oli naisen aluetta eivätkä kunnialliset naiset pitäneet sopivana näyttäytyä ulkona muulloin kuin välttämättömiä ostoksia tehdessään tai vaivalloisesti taivaltaessaan vettä noutamaan yleisestä kaivosta tai vesijohdosta. »Paras nainen on hän, jonka nimi harvoin mainitaan miesten seurassa». Miehet taas kuluttivat vapaan aikansa markkina- tai urheilukentällä, viinikaupoissa tai lukuisissa urheilukerhoissa, joissa saattoi kylpeä tai rupatella, pelata, miekkailla tai painiskella hetkisen. Työ alkoi varhain ja päättyi varhain. Juhlat loppuivat välistä varsin myöhään ja meluisasti. Juhlia, jotka olivat alkuaan uskonnollisia, ja joita myös vietettiin aina jonkin verran uskonnollisin menoin, oli yhtä runsaasti kuin pyhimysten päiviä nykyisessä Kreikassa. Eräiden juhlien ohjelmaan kuului erilaisia kilpailuja, erikoisesti kilpajuoksuja eräistä perinnäistapojen pyhittämistä paikoista toisiin. Esimerkiksi soihtujuoksu tarkkoine ja monimutkaisine sääntöineen merkitsi juoksemista erään esikaupungin kappelista Panin luolaan linnoituksen muurin alle. Tämä juoksu pantiin toimeen Marathonin taistelun muistoksi. Myös kuului monen juhlan ohjelmaan juhlakulkueita ja komeita marsseja. Niinpä esimerkiksi saatettiin kiskoa Parthenoniin laivankuva, jonka purjeena oli Athenen uusi komea viitta.

Dionysoksen juhlien kilpailut tapahtuivat teatterissa. Akropoliin etelärinteessä oli luonnon muodostama syvennys, joka oli laajennettu ja johon oli rakennettu marmori-istuimet ja lopuksi myös kiinteä näyttämö entisen pyörien varassa liikkuvan permannon asemesta. Talvisinkin oli yleensä niin lämmin, että yleisö saattoi istua siellä ulkoilmassa huolellisesti vaippoihinsa kääriytyneenä ja toisiaan vasten likistäytyen, taustanaan Ilissos ja Hymettoksen purppurainen maa, meluisan rahvaan naksutellessa pähkinöitä »kallioilla», jotka olivat Ateenan teatterin takapaikkoja.

Samalle rinteelle, hieman lännemmäksi rakennettiin myöhemmin kivestä konserttisali entisen omituisen puuauditoriumin sijaan, jota älyniekat sanoivat »Perikleen hatuksi». Pitkä, leveä pylväistö yhdisti sen teatteriin. Pergamonin kuningas Eumenes lahjoitti sen Ateenan kansalle tervetulleeksi pakopaikaksi sateen sattuessa. Hänen tarinansa kerrotaan luvussa »Pergamonin muinainen suuruus ja loisto».

Kaupungin kadut eivät missään suhteessa osoittaneet teknillistä taitoa tai täyttäneet minkäänlaisia arkkitehtonisia vaatimuksia. Komein niistä oli luultavasti Kolmijalkakatu. Se kulki pitkin rinnettä Agoran kohdalla ja kadulta avautui kaunis näköala pohjoiseen tasangon yli, »mustaan maahan», puuhiiliä polttavaan Akharnaihin ja Parneksen uloimmille harjanteille. Katu jatkui linnoituskukkulan itäistä jyrkännettä seuraten teatteriin ja sitä koristivat onnistuneiden esitysten muistoksi pystytetyt muistomerkit. Niistä on säilynyt vain yksi, kaunis, pieni torni, jonka julkisivua koristavat sirot pylväät ja korkokuvafriisi. Sitä kannattaa korkea aluslaatta ja sen yläosassa on teline Lysikrateen voittamaa kolmijalkaa varten, sillä juuri hänen voittonsa kunniaksi pystytettiin tämä muistomerkki. Muuan toinen tärkeä katu johti kauppatorilta kaksoisportille haarautuen siellä ja jatkuen edelleen esikaupunkien halki Eleusista kohden Akatemian puutarhoihin ja Kolonokseen, matalalla kummulla jonkin matkan päässä kaupungista pohjoiseen sijaitsevaan toiseen puistoon.

Akharnain tiellä oli oma porttinsa. Satamaan johti useita katuja ja Keski-Attikaan johtava päätie kulki Lykabettoksen etelärinnettä pitkin itäiseen suuntaan Ilissoksen laaksoa noudatellen. Siellä, noin puolentoista tai kahden kilometrin päässä Diomea-portista oli harjoituskenttä ja tieteellisiä ja filosofisia tutkimuksia varten rakennettu oppilaitos (Lykaion), jonka ensimmäisenä esimiehenä oli Aristoteles. Kauempana, joenuoman takana, oli juoksurata — stadion — muinaisen Ateenan julkisista rakennuksista ainoa, joka kokonaan rakennettiin uudelleen entiseen asuunsa vuoden 1896 Olympialaisia varten.

Juuri tähän suuntaan pyrki muinainen Ateena laajenemaan menetettyään kaiken sotilaallisen merkityksensä. Meidän aikamme palatsit ja hienoston huvilarakennukset ovat saman päätien varrella. Kaupungin tällä puolen, joen suuntaan, oli kuitenkin ollut vanha esikaupunki jo kuudennella vuosisadalla e. Kr. Peisistratos ja hänen poikansa suunnittelivat sen Olympian Zeuksen valtavan temppelin ympärille. He aloittivat tämän temppelin rakentamisen ja työtä jatkoi Syrian kuningas Antiokhus ja myöhemmin keisari Augustus, mutta kukaan heistä ei saanut nähdä sen valmistumista. Vasta keisari Hadrianus, suuri Ateenan suosija, viimeisteli temppelin vuonna 129 j. Kr. sijoittaen sen sisään suuren jumalankuvan, joka oli kultaa ja norsunluuta kuten lin-

HAUTAKATU, JOKA ALKOI »KAKSOISPORTISTA».
Muinaisten ateenalaisten kehittynyt taiteellinen maku esiintyy ehkä eniten edukseen Hautakadun hautapatsaissa. Ainoakaan patsas ei kuvasta hillitöntä surua. Veistokuvien asento ainoastaan osoittaa vertauskuvallisesti omaisten murhetta ja vainajatkin näemme vain yksinkertaisissa arkipuuhissaan.

noituksen neitsytjumalatarkin. Temppelin alkuperäisistä sataneljästä pylväästä, jotka kahtena rivinä reunustivat kumpaakin sivuseinää ja kolmena rivinä molempia päätyjä on enää vain viisitoista jäljellä. Ne ovat korinttilaista tyyliä ja niiden korkeus on 17 m. Hadrianus laajensi myös huomattavasti tätä itäistä esikaupunkia ja pystytti uudelleen siihen johtavan portin. Portti on vieläkin pystyssä ja sen sisäpuolella on kirjoitus:

»Tämä on Ateena, aikoinaan Theseuksen kaupunki», ja ulkopuolella:

»Tämä on Hadrianuksen eikä Theseuksen kaupunki.»

Tätä uutta kaupunginosaa sanottiin Novae Athenaeksi eli Uudeksi Ateenaksi.

Toinen suuri, Hadrianuksen rakennuttama rakennus oli julkinen kirjasto, jonka kallisarvoiset rauniot ovat roomalaisena aikana laajennetun markkinapaikan pohjoispuolella. Muita huomattavia roomalaisia rakennuksia ovat Herodes Atticuksen (joka rakennutti myös jo mainitsemamme stadionin) suuri musiikkisali sekä Filippoksen komea muistomerkki Muusain kukkulan harjalla kaupungin lounaisosassa.

Areiopagoksen — apostoli Paavalin aikana se oli »Marsin kukkula» — olemme jo maininneet. Se oli Akropoliille johtavaa tietä alempana. Samoin olemme maininneet vastapäisen läntisen ylängön keskiosan, jota sanottiin Pnyksiksi. Tämä oli kenties vanha pilkkanimi tarkoittaen »täyteen ahdettua» tai »vaivalloista». Linnoitus on sotaisan Ateenan vertauskuva, kun taas näille matalammille kummuille keskittyvät kaupungin poliittisen kehityksen muistot. Perinnäistiedon mukaan piti kuuluisa korkein oikeus, jonka ei tarvinnut noudattaa muita lakeja kuin jäsentensä omaintuntojen ääntä, ensimmäisen kokouksensa juuri tämän Areiopagoksen alastomalla huipulla.

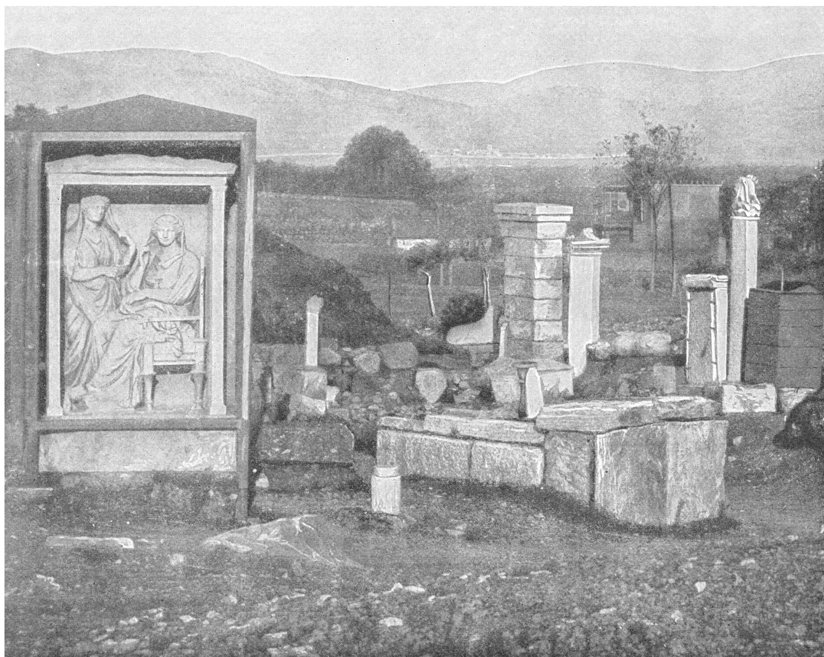
Juuri sinne johtivat myös »eräät Ateenan filosofit» paljon myöhemmin, kun kaupunki tosin ei enää ollut »Kreikan kouluna», mikäli oli kysymys laeista ja moraalisäädöksistä, mutta kuitenkin sen johtava yliopisto, vaeltavan viisaudenopettajan Paavali Tarsolaisen, saadakseen häiriintymättä syventyä maltillisesti ja vakavasti väittelemään hänen uudesta teoriastaan, joka koski »tervehtymistä ja ylösnousemusta» sekä »Jeesusta ja Anastatista», sekä kuullakseen hänen tulkintansa heidän oman »unohdetun jumalansa» olemuksesta. Hän oli samoin kuin hekin »varsin suuren kaupungin kansalainen» ja sai vapaasti puhua vapaiden joukossa.

Pnyksin kukkula, josta näkyi enemmän kuin puolet tasankomaasta, oli varmasti myös tosiaankin »täyteen ahdettu» ja »vaivalloinen» kokouspäivinä, sillä juuri sinne ateenalaiset tiheinä riveinä riensivät pohtimaan valtion asioita. Torventoitahdukset kajahtelivat määrähetkenä. Airut kiersi nopeasti kaupungin punaisine köysineen pitäen silmällä kaikkia laiskureita, välinpitämättömiä ja omantunnonarkoja virkatoimien kartta-

jia. Kokous »tehtiin» kuitenkin päätösvaltaiseksi, vaikka läsnä olikin vain vaatimattomasti kuutisentuhatta vaaliluettelon kolmestakymmenestätuhannesta äänivaltaisesta kansalaisesta. Neuvoskunta, pysyväinen komitea, jossa oli viisisataa jäsentä, esitti »päiväjärjestyksensä», puhemies luki rukouksen ja antoi merkin kuuluttajalle. Kuuluttajan huudettua »kuka haluaa puhua?» astui päivän puhuja — joku Perikles tai Alkibiades tai Demosthenes — suuren kallioalttarin korokkeelle. Sen jälkeen äänestettiin säännönmukaisesti ja avoimesti käsiä ojentamalla. Välistä »Ateenan neuvoskunta ja kansa katsoi hyväksi» rakennuttaa Parthenonin, välistä mobilisoida laivaston jonkin kapinallisen »liittolaisen» nujertamiseksi, välistä taas mieluummin ryhtyä »tähän mennessä suurimpaan sotaan» kuin sietää, että joku kilpaileva valtio kopeasti kieltäytyi alistumasta sovintotuomioon.

Kokouksia varten rakennettu suuri puoliympyrä pengermineen on nyttemmin hävinnyt. Parlamentaarinen hallitusjärjestelmä, jonka läheisenä edeltäjänä voimme pitää Ateenan neuvoskuntaa, on tehnyt kansanäänestyksen käyttämisen harvinaiseksi hätäkeinoksi. Mutta suuren alttarin neliö on yhä jäljellä, samoin kallioon hakatut istuimet sen yläpuolella olevalla pengermällä ja Thukydideen kuvauksissa miehestä, joka »leimautteli salamoita ja jyrisi saaden Kreikan hämmästymään», kohtaamme kaikuna nuo iskevät vetoomukset, jotka merituulen siivin lensivät kauas itse itseään hallitsevan kansan riveihin.

Mutta suuruutensa päivinä Ateena ei ollut ainoastaan pelottomien poliittisten kokeilujen

ATEENAN LOISTAVAN HAUTAKADUN KATKELMA.

Kuvassa näemme Tesandroksen, Simyloksen ja Pythagoraan haudat. Loitompana on komea muistopatsas, jonka päässä on suuri härkä. Sen vastapäätä on pieni, temppelimäinen hautarakennus nyttemmin melkein kokonaan hävinneine maalauksineen. Sen takana on suuri molossilainen koira. Tämän takana taas on veneenmuotoinen hauta ja koiran vastapäätä on Hegesoksen hauta, kenties kaikista haudoista kaunein, pukeutuvaa naista ja naispalvelijaa esittävine korkokuvineen.

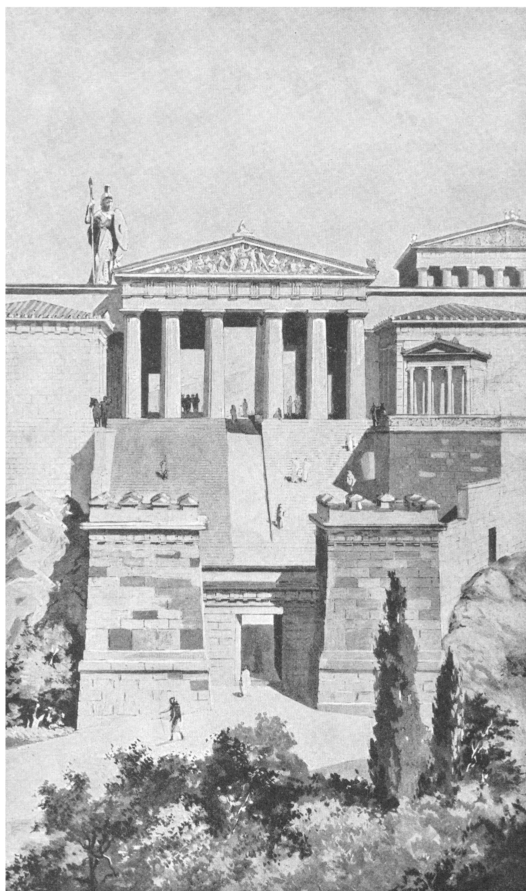

ATEENAN MUINAISEN TORIN LÄNSIPUOLELLA SIJAITSEVA, IHANA THESEION.

Theseion on kaikista kreikkalaisista temppeleistä parhaiten säilynyt. Se muutettiin keskiaikana kirkoksi niinkuin niin monet muut kreikkalaiset temppelit, jotka siitä syystä ovat osaksi säilyneet meidän aikaamme asti. Silti emme tiedä paljonkaan sen synnystä ja tarkoituksesta. Sen veistosten ja rakenteen eräät silmäänpistävät, tyylilliset piirteet viittaavat siihen, että se rakennettiin samaan aikaan kuin Parthenonkin, joten se lienee syntynyt viidennellä vuosisadalla e. Kr. Temppelin tarkoitus on epäselvä, mutta sitä sanotaan yleisesti Theseioniksi, koska eräät sen veistokset esittävät Theseuksen urotöitä. Todellinen Theseion oli kuitenkin, mikäli nyttemmin tiedämme, toisaalla. Eräiden Pausaniaan lausuntojen perusteella on myös oletettu, että temppeli oli Hefaisteion eli Hefaistoksen pyhäkkö, mikä lieneekin todennäköisempää.

ja poliittisen ajattelun työpaja. Myöskään se ei ollut vain oman johtajansa sanojen mukaan »Kreikan kouluna», joka opetti hienosti ilmentämään sielun liikkeitä ja oikein arvostelemaan ihanteellisia pyrintöjä. Se oli myös koko suuruutensa ajan ja vielä sata vuotta ja kauemminkin sen jälkeen toimelias ja vauras kauppa- ja teollisuuskeskus käyttäen hyväkseen Attikan luonnonrikkauksia — jotka, kuten olemme havainneet, tekivät menestyksellisen maanviljelyksen ja kaivosteollisuudenkin mahdolliseksi — niin hyvin kuin seudun suotuisa asema salli. Kun Solon oli viisaasti säätänyt, että viljanviljelyksestä oli siirryttävä oliivien ja viinin viljelykseen, kun hopeakaivosteollisuus oli kehittynyt Peisistratoksen hallitessa, ja kun hänen jälkeläistensä aikana oli Kerameikoksesta ja Koliaasta alettu kaivaa ruukkusavea ja seuraavalla vuosisadalla avattu Pentelikonin marmorilouhimot, saattoi kaupunki jo toimittaa tarpeelliset raaka-aineet vanhemmista teollisuuskeskuksista sinne muuttaneille käsityöläisille ja heidän toimintaansa elvytettiin sittemmin kuudennella ja viidennellä vuosisadalla erittäin tarmokkaasti, joskin heidän vaatiessaan osallistumisoikeutta kaupungin poliittiseen elämään, heitä kohtasi odottamaton ja kohtalokas taantumus juuri hetkenä, jolloin vapaamielisempi politiikka olisi voinut muuttaa koko Kreikan kansan kohtalon.

Näiden kaikkien elinkeinojen tuotteiden jakelu, niiden vienti ulkomaille ja vaihtaminen viljaan ja raaka-aineisiin, joita Attika ei itse tuottanut tai olisi voinut tuottaa vain muiden edullisempien tuotantoalojen kustannuksella, koska ne kuitenkin kauppaa käyden niin helposti voitiin hankkia muualta, koko tämä monipuolinen toiminta elätti kaupungin alituisesti kasvavaa väestöä ja loi suurten kauppiassukujen pääomat. Ja

JULKISTEN JUHLAKULKUEITTEN YLVÄS PYLVÄSPORTAIKKO.
Pylväsportaikko rakennettiin enemmän kuin 2300 vuotta sitten kokonaan Pentelikonin marmorista. Sen takana oli Athene Promakhoksen 8 m korkea pronssipatsas, joka pystytettiin Marathonista saadusta sotasaaliista. Jumalattaren näemme kuvassa täysin aseistautuneena kilpineen ja keihäineen. Keihään auringonpaisteessa kimaltava kärki oli Kolonnan niemen kiertäneiden merimiesten maamerkkinä. Rauniot (seuraavassa kuvassa) ovat niin hyvässä kunnossa, ettei niiden uudelleen sommitteleminen tuota suuriakaan vaikeuksia.

van ja satamaliikettä harjoittavan kansanaineksen, joka asui Peiraieuksen suuressa satamakaupungissa Ateenan »naapurikaupungissa», tuona muinaisena aikana samoin kuin meidänkin aikanamme.

Tältä satamapaikalta, joka piilee Faleronin lahden länsipäässä sijaitsevaa yksinäistä Munykhian kukkulaa ympäröiväin lampien ja lahdenpoukamain keskellä, puuttuu suurin piirtein katsoen kokonaan varhaishistoria. Näiden vesien primitiiviset merenkulkijat kevyine, matalassa kulkevine aluksineen pääsivät näillä vesillä vaikeuksitta maihin tai suosivat ankkuroidessaan aluksensa avoimia väyliä sekä hiekka- ja piikivipoukamia, jollaiset reunustavat Faleronin lahtea ja monia muita Välimeren lahtia ja suistomaita. Kalliorantaiset vuonot, niin suojaisia kuin ne saattoivatkin olla, olivat sitä paitsi liian vaarallisia kauppalaivojen purjehdittaviksi ja jäivät sen tähden kalastajien ja merirosvojen haltuun.

Mutta vähitellen alkoivat syväkulkuiset alukset painavine lasteineen kyntää Levantin suurta merenlahtea tai purjehtia Mustan meren poikki tai apostoli Paavalin viljalaivan tavoin »kiitää Adriaa pitkin ja poikin» tuoden viljaa Odessasta tai Aleksandriasta tai Sisilian ja Etelä-Italian avarilta tasangoilta, ja silloin satama aallonmurtajineen, laitureineen ja varastorakennuksineen oli varsin tervetullut käyden pian välttämättömäksikin. Ja kun sittemmin tämän liikenteen turvaaminen — siihenhän sisältyi kokonaisen kansan varustaminen elintarpein — tuli jo valtion velvollisuudeksi, havaitsivat merivaltiot, Ateena, Samos ja Rhodos sekä kilpailevat Tyros ja Karthago, että kaupallinen satamaliikenne kaipasi välttämättömäksi täydennyksekseen sotasataman tarpeellisine asevarastoineen.

vielä tärkeämpää on, että tämä toiminta loi entisen kaupunkivaltion ja sen maata viljeleväin ja sivuelinkeinoinaan erilaista kotiteollisuutta harjoittavain talonpoikain rinnalle uuden meriä purjehti-

PROPYLAIAT ELI AKROPOLIIN JUHLALLINEN PYLVÄSPORTAIKKO.

Upeat esihallit, portaat ja portit johtivat Akropoliin huipulle. Ne olivat valmistuttuaan Ateenan ylpeytenä ja vielä raunioinakin ne vaikuttavat katsojaan eräissä suhteissa voimakkaammin ja lumoavammin kuin ainoakaan toinen Akropoliin rakennus. Ja kuitenkin onnettomuudet vainosivat niitä itsepintaisesti alusta alkaen. Arkkitehti Mnesikleen alkuperäinen suunnitelma ei koskaan toteutunut, mikä kenties osaksi johtui kaupunkia kohdanneista levottomista ajoista, osaksi taas uskonnollisesta vanhoillisuudesta, joka esti uusien rakennusten rakentamisen ikivanhoihin, pyhiin paikkoihin. Tätä vastahakoisuutta ei edes Perikles kyennyt voittamaan. Ja myöhempinä aikoina ovat tietämättömyyden ja barbarian hyökylaineet kuohahdelleet näiden rakennusten ylitse. Suurin niitä kohdannut onnettomuus oli turkkilaisten ruutivaraston räjähtäminen. Tämän portaiden pohjoisen sivustan päässä näkyvä paljas muuri kuuluu muinaiseen Pinakothekaan eli taulukokoelmaan.

Polykrates oli kuudennella vuosisadalla e. Kr. kohottanut Samoksen maineeseen ja rikkauteen ja tehnyt siitä merirosvojen kauhun rakennuttaessaan sinne ensimmäisen syväsataman. Hänen rakennuttamansa, lähes kahden kilometrin pituinen tunnelivesijohto, joka ulottui satamalinnoitusten suojavallien lävitse, todisti myös osaltaan kaupungin tiheän väestön uusia tarpeita. Tämä vesijohto oli myös Peisistratoksen esikuvana hänen jokseenkin samoihin aikoihin rakennuttaessaan paljon yksinkertaisemman »yhdeksän tien kaivonsa», joka oli Ateenan teollisuuskaupungiksi kehittymisen välttämättömänä edellytyksenä.

Luonto oli kuitenkin tuhlailevan auliina lahjoittanut ateenalaisille Peiraieuksen, kallioiden reunustaman sataman, joka oli kymmenen kertaa tilavampi ja turvasi laivat monin verroin paremmin sekä vihollisten hyökkäyksiltä että myrskyiltä kuin konsanaan Polykrateen satama. Vasta verraten myöhään Ateena oppi käyttämään sitä hyväkseen. Themistokleen onnistui kuitenkin juuri oikeaan aikaan hieman ennen persialaissotia taivuttaa kansalaisensa rakennuttamaan sinne sotalaivasto, joka sitten oli siellä turvassa luojiensa silmien edessä valmiina vastustamaan ketä hyvänsä. Juuri tämä laivasto teki mahdolliseksi suurtyön kruunaavan vapaustaistelun Salamiin lahdessa aivan Peiraieuksen niemen edustalla, niin että ateenalaiset saattoivat palata takaisin ja rakentaa Ateenan ympärille uudet muurit, niin-

ATEENA IDÄSTÄ KATSOEN — HADIUKSEN KORISTETTUA KAUPUNGIN.

kuin jo kerroimme yläkaupunkia kuvaillessamme. Toinen, joskaan ei yhtä kiireellinen, tehtävä oli itse sataman linnoittaminen ja koko Munykhian kukkulan seudun ympäröiminen vallein, jotka säilyneistä, jykevistä jäännöksistään päätellen täyttivät varmasti puolustusta silmällä pitäen suurimmatkin vaatimukset.

Thukydides, joka itse eli näiden tapausten silminnäkijänä, kuvailee tämän suurenmoisen työn valmistumista. Muurien sisäpuolelle ei pantu mitään irrallisia aineita. Ne rakennettiin kauttaaltaan sisäreunasta ulkopintaan asti nelikulmaisista kivilohkareista. Muuri oli niin leveä, että kivilohkarein kuormatut rattaat saattoivat helposti sivuuttaa toisensa itse muurin harjalla sille kohdalle asti, mihin työ oli edistynyt. Tämähän on kuvaus paremminkin rautatiesillan kuin linnoituksen muurin rakentamisesta.

Kun satama näin oli turvattu maan puolelta, linnoitettiin, joskin melkoista myöhemmin, itse sataman suu samanlaisin varustuksin. Niiden päälinjan kylkitornit ovat vieläkin näkyvissä. Itse kaupungissa saavuttivat muinaiset asemakaavataiteilijat riemuvoittonsa rakennuttaessaan leveän laiturin ja siihen liittyvän valtavan, pylväiden koristaman »pörssin» eli »näyttelyrakennuksen». Siitä päästiin leveille kaduille, jotka suunniteltiin yhdenmuotoisiksi: »halstarimaisiksi», niin että tärkeimmissä kadunristeyksissä oli nelikulmainen aukea ja katuja reunustivat jalkakäytävät pylväistöineen. Meidän aikamme Peiraieus maksaa kunniavelkansa menneisyydelleen noudattamalla uudelleen tätä muinaista suunnittelua alkaessaan jälleen levitä kukkulan harjalle. Meren puolella oli vielä useita laitureita, pyöreitä kala-altaita, lisäksi telakkarakennus ja melkein rantatien vieressä teatteri sekä toinen suurempi ja tunnetumpi teatteri vuorenrinteellä. Ja kaiken tämän pysyväisenä taustana oli Salamis ja lahden »tuhatkertainen, kimaltava nauru», Aiginan musta vuorenhuippu, pitkiä aikoja »kansallinen vihollinen», sekä kirkkaina päivinä myös Korintin kalliolinna ja Arkadian vuorten lumen verhoamat huiput.

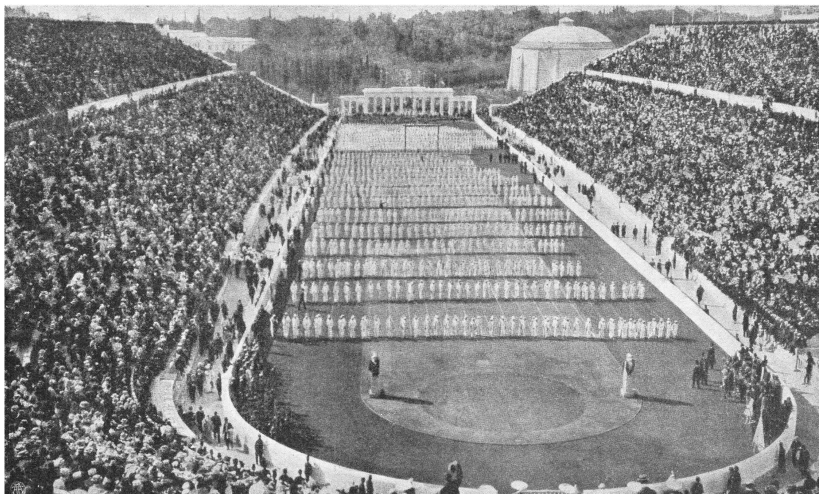
Siten suunniteltuna ja myös suurimmaksi osaksi rakennettuna Peiraieus oli arkkitehtonisesti Ateenan toisiinsa likistyneiden asuintalojen ja satunnaisesti syntyneiden katujen ja puistokujain mahdollisimman täydellinen vastakohta. Themistokles ei elänyt kyllin kauan nähdäkseen kaupunkinsa sen täydessä loistossa, mutta vuorenrinteellä, lähellä rantaa, on yksinäinen hauta, jossa hänen sanotaan lepäävän, joten merimiehet voivat kiitollisina siunata sen miehen muistoa, joka rakennutti Salamiin laivat.

Vielä kerran, tuskin kolmeakymmentä vuotta myöhemmin, kun tämän uuden kauppakeskuksen saavuttama, valtava kukoistus ja myös (se on myönnettävä) ateenalaisten oma näiden menestysten perusteella täysin ymmärrettävä kopeus oli muuttanut sen naapurit ja muinaiset kilpailijat katkeriksi vihollisiksi ja tuonut »doorilaissodan» Attikan rajojen sisäpuolelle, saavutti luova mielikuvitus ja kaukonäköinen strategia uuden voiton yhdistäessään pääkaupungin ja sataman toisiinsa kuuluisin »pitkin muurein», jotka ulottuivat kaupunginportista kaupunginporttiin ja sulkivat 6.5 km pitkän kaistaleen vilkasliikenteistä, pölyistä maantietä samansuuntaisten, korkeiden muurien suojaan. Siten Ateena, jota syystä nimitettiin Merien kuningattareksi, saattoi pitää itseään eristyneenä saarena, jollainen vihattu Aiginakin oli ollut, ja uhmailla maavaltojen uhkauksia. Vanha ennustus uhkasi, että »on tuleva doorilaissota ja sen myötä seuraava kallis aika», mutta »pitkien muurien» valmistuttua ateenalaiset saattoivat turvallisesti odottaa tulevaisuutta.

Ja kuitenkin nämä »pitkät muurit» tavallaan merkitsivät lopun alkua. Merenkulkuyhteydet oli turvattu, mutta doorilaisten viha kasvoi ja pessimistit mutisivat vanhaa varoitusta ja lisäsivät siihen sanat »ja sen jälkeen kuolema».

Ja tällä kertaa kohtalokas ennustus kävikin toteen. Spartalaisten hyökkäykset vuonna 431 e. Kr. ja niitä seuranneet vuodet karkoittivat Attikan rannikkojen asukkaat väärän turvallisuuden tunteen vallassa noiden muurien taakse, missä he samoin kuin Smyrnan pakolaiset meidän päiviemme Ateenassa majailivat »ketkä ystäviensä taloissa, mikäli niitä oli, ketkä hylätyissä temppeleissä ja pyhäköissä, sanalla sanoen kaikkialla, mistä heitä ei karkoitettu, muurien vallikomeroissa ja kaikissa loukoissa, mihin ihminen vain saattoi mahtua». Tämäkin oli jo murheellista, vaikka muurit kestivät. Mutta sitten tuli rutto »ja sen mukana kuolema», niinkuin varoitus oli ennustanut, selittämätön, väistämätön ja tavallisesti kuolemaan päättyvä tauti. Vain harvoin sattui, että joku toipui rutosta loppuiäkseen rujoutuneena, silpoutuneena tai sokaistuneena tai että joku kohtalon erikoinen suosikki toipui kokonaan niinkuin kävi Thukydideen, »joka kirjoitti historian».

Muutkin kaupungit kärsivät, mikäli tiedämme, mutta ei ainoakaan yhtä parantumattomasti kuin Ateena. Varsinainen ihmishenkien menetys ei

ATEENAN MUINAINEN STADION UUSITTUNA ENTISEEN ASUUNSA.

tällöin oikeastaan merkinnyt niinkään paljon, vaikka Ateena taudin raivotessa menettikin etevimmän johtajansa, Perikleen, ja tuhansia muita historian unohtamia ateenalaisia.

Vaarallisinta oli vanhojen siteiden, vanhojen sympatiain, entisten seurustelumahdollisuuksien katkeaminen, tällaista kriisiä seuranneet järkytykset ja kauhu. Tuo sielun rutto, joka sokaisi ajatukset, samoin kuin kulkutauti sokaisi silmät, joka turmeli arvostelukyvyn ja tahdonvoiman, samoin kuin sairauden uhrien kädet ja jalat menettivät liikkumiskykynsä ja joustavuutensa. Se tuhosi tuon yhteiskunnallisten velvollisuuksien hienon tajuamisen, joka oli sen valtiomuodon välttämätön edellytys, mitä ateenalaiset sanoivat »demokratiaksi, koska valta ei silloin ole harvojen vaan monien käsissä» — sillä »nuo monet» sehän merkitsi samaa kuin kaikki ateenalaiset. Ja juuri heidän kaupunkinsa säilyneet katkelmat ovat meille niin kallisarvoisia, koska ne ovat heidän alkuperäistä, omin käsin suorittamaansa työtä.

Tosin Ateena jatkuvasti synnytti tai liitti keskuuteensa eteviä ajattelijoita, kirjailijoita ja taiteilijoita ja rakensi uusia, kauniita temppeleitä ja muistomerkkejä niidenkin vuosisatojen aikana, jotka seurasivat »doorilaissodan» ja ruton aiheuttamaa käännekohtaa Ateenan historiassa. Kreikan kansan saavutusten historiassa on näilläkin tuloksilla oma huomattava asemansa. Mutta soihtu siirtyi muiden käsiin ja uusien ihmisten käsitys maailmasta ja ihmiskunnasta oli toinen kuin ennen. Ateenan historiassa he merkitsevät oikeastaan vain ulkonaista lisää. Puhuessamme »muinaisesta Ateenasta» kohdistuvat ajatuksemme, unelmamme ja kaipauksemme kaupunkiin »ennen sotaa», tuohon kaupunkiin, joka rakennutti uudelleen Erekteionin ja ihaili uutta Parthenonia.

PARTHENONIN PYLVÄITÄ JA LÄNTINEN PÄÄTY, VALTAVIA RAUNIOTILASSAANKIN.

Vakavan majesteettisena Akropoliin kruununa Parthenon voitti kaikki muinaisen Ateenan muut rakennukset loistavan värikkäine ja plastillisine koristekuvineen. Se rakennettiin muinaisen Athenen temppelin kohdalle, mutta sen lattia on noin 12 m korkeammalla kukkulan eteläpään maanpintaa. Perikles aloitti rakentamisen Marathonin taistelun jälkeen. Iktinos ja Kallikrates olivat sen arkkitehteina ja koristelusta huolehti Feidias. Viidennen vuosisadan muistokirjoitusten mukaan rakentaminen aloitettiin vuonna 447 e. Kr. ja temppeli valmistui vuonna 438, jolloin se vihittiin Athene Parthenoksen palvelusta varten. Melkein uskomatonta on, että tämän suurenmoisen temppelin rakentaminen ja koristaminen kesti tuskin kymmentä vuotta.

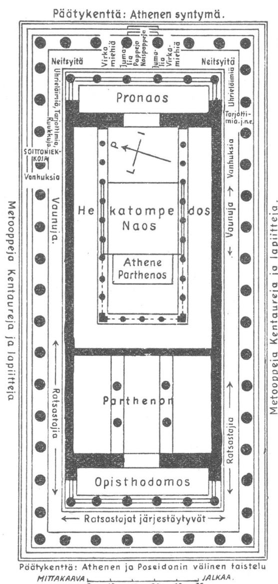

PARTHENON, ATEENAN KRUUNU

Parthenonissa yhtyvät Kreikan taiteen kukoistuskauden kaikki eri saavutukset. Se on samalla kertaa mahtava ja yksinkertainen, sulokas ja sopusuhteinen. Se oli jo melkein valmistunut, kun kohtalokas peloponnesolaissota antoi hirvittävän iskun Ateenan hegemonialle. Siinä aineellistuvat ne erikoisominaisuudet, jotka liitettiin neitseelliseen Athene-jumalattareen, viisauden ja taiteiden suojelijaan, jonka kunniaksi se oli pystytetty.

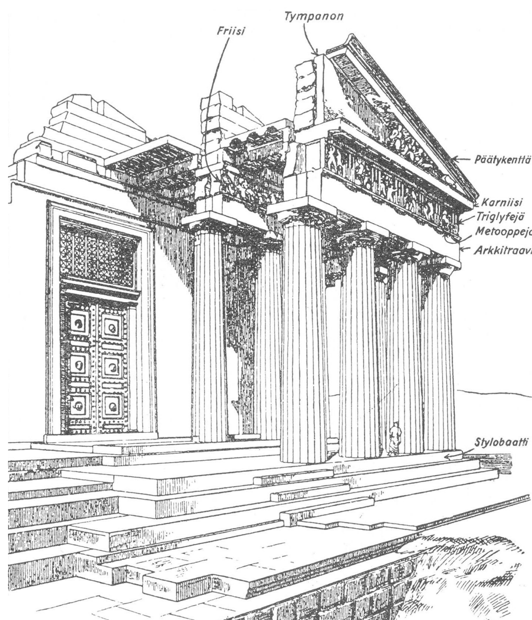
Parthenonin hallitseva asema kreikkalaisen arkkitehtuurin historiassa ei johdu sen koosta. Tosin se oli aikansa mahtavimpia temppeleitä, mutta esimerkiksi Rooman Pietarinkirkkoon verraten se vajoaa mitättömäksi. Parthenonin laajuus oli vain 68.5 × 30 m. Parthenonin voittoisa etevämmyys perustuu siihen terveeseen vaistoon, joka pitää symmetriassa ja suoritustavassa esiintyvää täydellisyyttä parempana kuin pelkkää suunnatonta kokoa. On aivan luonnollista, että tähän suurtyöhön liittyvät Kreikan suurimman valtiomiehen ja Kreikan suurimman kuvanveistäjän, Perikleen ja Feidiaan, nimet.

Parthenon rakennettiin arvoiseensa paikkaan, korkealle Akropolis-kukkulalle, joka kohoaa enemmän kuin 150 m merenpinnan yläpuolelle, niin että pyhäkkö hallitsi alhaalla olevaa kaupunkia ja näkyi kauas ympäristöön. Kukkulan huipulta avautui Attikan kirkkaassa ilmassa suurenmoinen näköala merelle ja Salamikseen ja maaseudulle, Parnassoksen, Pentelikonin ja Hymettoksen vuorimassoihin päin. Paikalle piti alkuaan pystytettämän kaksi temppeliä, joista kumpikaan ei koskaan valmistunut. Niistä järjestyksessä toisen hävittivät luultavasti persialaiset vuonna 480 e. Kr. ja sen perustuksia käytettiin osaksi Perikleen Parthenonia rakennettaessa, joskin niitä oli laajennettava ja huolellisesti korotettava.

PARTHENONIN POHJAPIIRROS.
Sisäpyhäkkö eli Hekatompedos (Naos) oli 30 m pitkä. Siellä oli Athenen suuri patsas. Varsinaisessa Parthenonissa säilytettiin temppelin kalleuksia. Pronaos (esitemppeli) oli pylväsportaikko ja vastapäisellä puolella sijaitseva »opisthodomos»(perähuone) oli pylväskammio, jota käytettiin aarrekammiona.

Parthenonin historia on lyhyesti seuraavanlainen: Rakentaminen aloitettiin vuonna 447 e. Kr. ja vuonna 438 temppeli oli niin valmis, että siihen voitiin sijoittaa Athene Parthenoksen jättiläispatsas. Mutta peloponnesolaissodan puhjetessa vuonna 431 oli temppeli vielä ilmeisesti viimeistelemättä. Sen jälkeen se lieneekin pysynyt koskematta, kunnes se bysanttilaisena aikana muutettiin kirkoksi. Toisella vuosisadalla j. Kr. elänyt suurmatkailija Pausanias ilmoittaa selvästi, että temppeli vielä hänen aikanaan oli alkuperäisessä asussaan. Parthenonin muuttaminen kirkoksi tapahtui luultavasti viidennellä vuosisadalla j. Kr. ja tätä tarkoitusta varten suoritetut muutokset valaisevat selvästi kreikkalaisen temppelin ja kristillisen kirkon

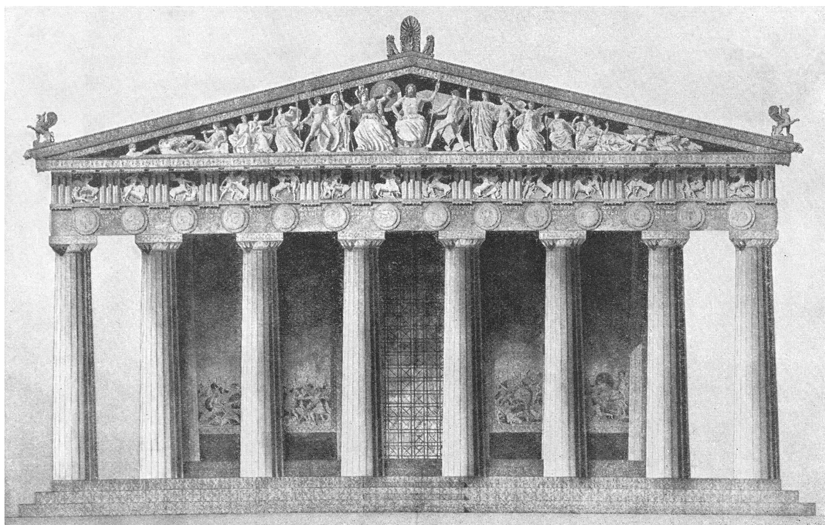

PARTHENONIN PÄÄDYN POIKKILEIKKAUS.
Suuressa kolmikulmaisessa päätykentässä oli vertauskuvallisia veistoryhmiä. Niitä kannattivat arkkitraavin kivipalkit, joiden yläpuolella oli triglyfejä, kolmiuurteisia kivilevyjä. Niiden välissä, ns. metoopeissa, oli korkokuvia. jotka esittivät lapiittien ja kentaurien välistä, tarunomaista taistelua. Friisi puolestaan kiersi varsinaisen temppelin eli sisäsalin neljää seinää.

välistä olennaista eroa. Muinaisen temppelin keskipisteenä oli jumalankuva eikä jumalaa palveltu säännönmukaisin jumalanpalvelusmenoin. Ei tarvittu suurta, rajoittamatonta tilaa, ja Parthenonin uudet omistajat poistivat muurin, joka kreikkalaisena ja roomalaisena aikana jakoi rakennuksen kahteen osaan, ja rakennuttivat absidin rakennuksen itäpuolelle. Vuonna 1458 valloittivat turkkilaiset Ateenan ja temppeli muutettiin moskeijaksi. Tällöin ei kuitenkaan ilmeisesti tapahtunut erikoisia arkkitehtonisia muutoksia. Rakennus pysyi käytännöllisesti katsoen vahingoittumatta kohtalokkaaseen vuoteen 1687 asti, jolloin Morosinin johtamat venetsialaiset piirittivät Akropoliin huipulle linnoittautuneita turkkilaisia ja granaatti osui turkkilaisten Parthenoniin sijoittamaan ruutivarastoon, niin että räjähdys hävitti temppelin keskiosan. Morosini teki muutakin vahinkoa yrittäessään viedä mennessään hevoset Athenen vaunujen edestä rakennuksen länsipäädyn veistokuvaryhmästä. Tällöin hevoset suistuivat maahan ja vahingoittuivat auttamattomasti. Vuonna 1801 ja seuraavana

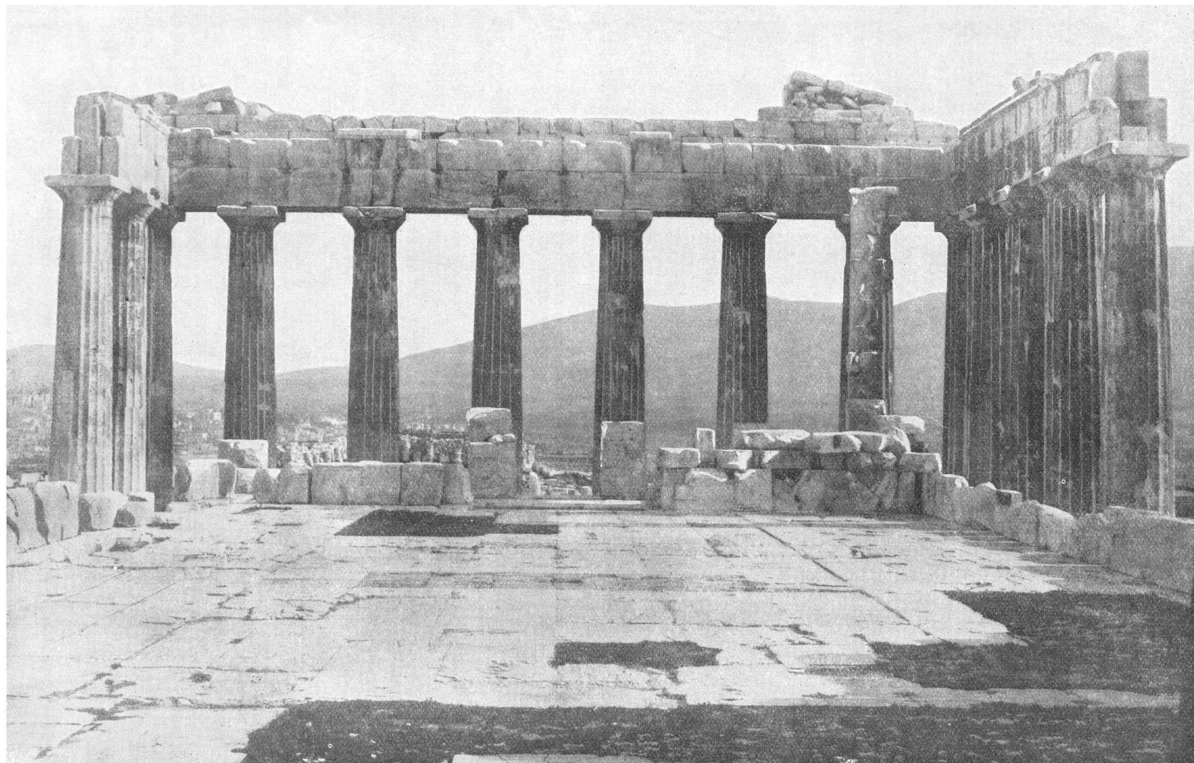
KORKOKUVIA, JOTKA KENTIES JÄLJITTELEVÄT PARTHENONIN VEISTOKSIA.
Erästä nykyään Madridissa olevan kaivonkehyksen kivilevyä on viime aikoina käytetty lähtökohtana Parthenonin itäisen päädyn veistokuvaryhmiä uudelleen sommiteltaessa. Parthenonin veistosten oletetaan nimittäin innoittaneen taiteilijaa hänen veistäessään tuon kaivonkehyksen korkokuvia. Kuitenkin on otettava huomioon, että kaivonkehys on suorakulmainen, kun taas päätykenttä oli kolmikulmainen. Kohtaus esittää hetkeä, jolloin Hefaistoksen kirveenisku on vapauttanut Athenen Zeun päästä. Vasemmalta oikealle: Hefaistos, Zeus, Nike (voitonjumalatar), Athene, kolme kohtalotarta. Erittäin tärkeää on havaita, että Athene seisoo kuvan keskellä täydessä koossaan, päinvastoin kuin monissa entisissä uudennussommitelmissa, joissa näemme hänen pienoiskoossa kiikkuvan vielä Zeun pään päällä ja joissa Zeusta pidetään keskeisenä henkilöhahmona.

ITÄISEN PYLVÄIKÖN VEISTOKSIA JA MAALAUKSIA.
Ihmiskunta on aina tunnustanut Parthenonin kreikkalaisista temppeleistä ihmeellisimmäksi ja sen ansiota pidettiin nähtävästi niin itsestään selvänä, että vain muutamia aikalaisten kuvauksia siitä on säilynyt meidän aikaamme asti. Niinpä temppelin sisäkammion ulkoseinää koristava maalaus tässä uudennussommitelmassa on syntynyt kokonaan arvausten perusteella, joskin voimme pitää kreikkalaisten ja persialaisten välistä taistelua varsin todennäköisenä aiheena. Päätykentän veistokuvaryhmät edustavat vain muuatta lukuisista uudennussommitelmista.

vuonna kuljetti lordi Elgin Englantiin useimmat päätyryhmäin säilyneistä veistoksista sekä suuren osan friisistä, useita kuvapintoja ja muita rakennuksen osia. Romanttisten kohtaloiden ja kiivaiden kiistojen jälkeen Englannin parlamentti lopulta osti ne vuonna 1816 eräiden muiden veistosten ohella Englannin kansalle. Kauppahinta oli 35 000 puntaa ja siitä lähtien ne ovat olleet British Museumin arvokkaimpia aarteita.

Siirtykäämme kuvailemaan itse rakennusta ja sen veistoksia. Kreikkalaisen temppelin historia on pitkä ja siinä on Parthenonilla niin sanoaksemme keskeinen asema. Vanhimpain doorilaisten temppelien tunnusmerkkinä on pylväiden raskaus ja paksuus ja ilmeinen kapeneminen ylöspäin Arkkitraavit ovat yhtä raskaat. Tätä kehitysvaihetta valaisevat selvimmin Korintin ja Etelä-Italian Paestumin Poseidonin temppelien jäännökset sekä Selinunten rauniot (kuvat liittyvät kirjoitukseen »Silian suuret temppelit»). Myöhemmin doorilaiset pylväät muuttuvat roomalaisten käsissä suhteellisen solakoiksi. Mutta Parthenonin toistakymmentä metriä korkeat pylväät eivät enää kapene liiallisesti, joskin kapeneminen on selvästi havaittavissa. Tarkastellessamme temppelin karttaa havaitsemme, että siinä on ulkopylväistö, jonka päädyissä on kummassakin kahdeksan pylvästä ja sivuseinämillä seitsemäntoista. Tämä pylväistö on rakennettu kolmen askelman korkuisen korokkeen (stylobaatin) varaan. Pylväät kannattavat arkkitraavia ja sen päällä on neljä veistokuvapintaa, joita sanotaan metoopeiksi ja joita uurteiset triglyfit erottavat toisistaan. Päätyjä koristavat kolmikulmaiset päätypinnat. Katto katettiin alkuaan marmorilevyin, joita puutuet kannattivat. Ulkopylväistön sisäpuolella on toinen pylväistö, joka erottaa sen varsinaisesta temppelistä. Temppelissä oli neljä osaa. Itäpäässä oli päähalliin johtava esihalli, ns. »pronaos». Päähalli, »Hekatompedos Naos», oli 30 m pitkä pyhäkkö samoin kuin muinainen »hekatompedon», jonka sijaan Parthenon rakennettiin (vrt. kirjoitukseen »Ateena suuruutensa aikana»). Siinä oli Feidiaan suuri Athenen patsas.

PARTHENONIN DOORILAISIA PYLVÄITÄ, ARKKITRAVI JA ITÄISEN PÄÄDYN JÄÄNNÖKSET TEMPPELIN SISÄSTÄ KATSOEN.

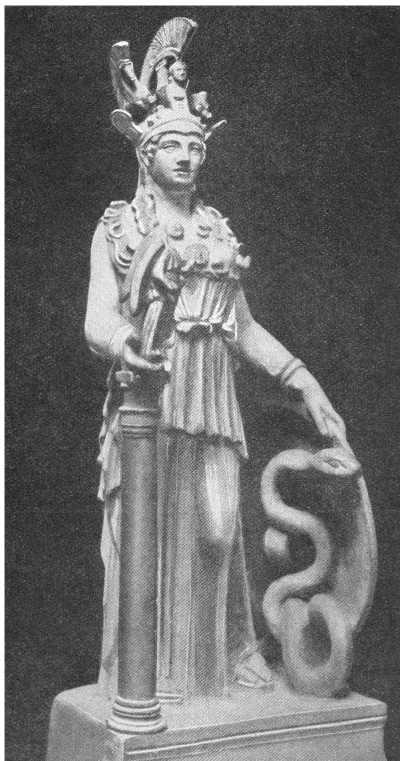
Kuvassa näemme itäisen pylväikön eli pronaoksen. Parthenonin tämän osan erikoista tarkoitusta emme varmasti tiedä, mutta epäilemättä se liittyi jollakin tavoin jumalanpalvelukseen tai uhrilahjoihin samoin kuin rakennuksen toisessa päässä olevassa opisthodomoksessa säilytettiin temppelin aarteita. Tämän pahimmin vahingoittuneen puolen pylväät ovat huomattavan hyvin säilyneet, erikoisesti kuvassa viidentenä vasemmalta näkyvä pylväs. Niiden keskikorkeus on 10.5 m ja ne kapenevat ylöspäin keskiosissaan tuskin huomattavasti kaartuen (»entasis»). Kussakin pylväässä on kaksikymmentä uurretta, jotka kapenevat kapiteelia kohden, mutta pysyvät koko ajan yhtä syvinä, mikä saa aikaan erinomaisen kauniin varjovaikutuksen.

Tämän päähallin erotti seinä läntisestä salista, »Parthenonista» eli »Neitsyen pyhäköstä», josta koko temppeli sai nimensä, ja toisesta esihallista, jota luultavasti sanottiin »opisthodomokseksi». Kumpaankin esihalliin johti kuuden doorilaisen pylvään muodostama pylväsportaikko. Niiden takana oli alkuaan rautaristikko, joka erotti ne erillisiksi kammioiksi. Pylväät kannattivat korkokuvafriisiä, joka ulottui koko varsinaisen temppelin eli sisäsalin seinien ympäri. Tätä friisiä, joka on Kreikan taiteen jaloimpia muistomerkkejä, kuvailemme lähemmin tuonnempana.

Kaksi pitkää, samansuuntaista doorilaista pylväsriviä ja lyhyt poikkirivi jakoivat hekatompedonin päälaivaan ja sivulaivoihin. Näiden pylväiden päällä oli toinen sarja doorilaisia pylväitä, jotka kannattivat kattoa. Pylväsaita erotti jumalan kuvan eteen erillisen kammion. Tummunut kivilattia osoittaa yhä kuvan paikkaa. Patsasta kuvailemme tuonnempana. Parthenon-pyhäkön kattoa tuki länsipuolelta neljä korkeaa, luultavasti joonialaista pylvästä. Tässä huoneessa säilytettiin luultavasti jumalattarelle vihittyjä kallisarvoisia esineitä, jotka pikkumaisen tarkasti lueteltiin kiveen uurretuissa luetteloissa. Eräät näistä temppelin rikkautta todistavista luetteloista ovat säilyneet meidän aikaamme asti.

Valoa (keinotekoista valoa lukuun ottamatta) tuli temppeliin luultavasti suurista itä- ja länsiporteista. Voidaksemme oikein arvostella niiden merkitystä, meidän on muistettava, miten tavattoman paljon kirkkaammin aurinko paistaa Kreikassa kuin meidän maassamme. Tämä valon kirkkaus selittää myös erään toisen piirteen Parthenonissa — marmorin huikaisevaan valkoisuuteen yhtyvien vaaleiden värien runsaan käyttämisen. Yleisvaikutelman häikäisevyyden voimme aavistaa tarkastellessamme meidän päiviemme Ateenan eräitä samaan tyyliin rakennettuja rakennuksia. Meidän on muistettava, että Pentelikonin marmori, josta Parthenon rakennettiin, oli alkuaan puhtaan valkoista, joskin se vuosisatojen kuluessa on muuttunut kellertäväksi, mikä johtuu marmorin rautapitoisuudesta.

Parthenonin veistokset syntyivät aikana, jolloin Kreikan taide oli kukoistavimmillaan. Veistokset voimme jakaa kolmeen pääryhmään — molempien päätykolmioiden veistokset, metoopit ja ennen kaikkea suuri friisi. Meidän on niitä tarkastellessamme muistettava, että niiden tarkoituksena oli käsittelemissään aiheissa vertauskuvallisesti esittää Kreikan ja nimenomaan Ateenan hengenelämän korkeimpia pyrkimyksiä.

KARKEATEKOINEN JÄLJENNÖS VERRATTOMAN IHANASTA KUVAPATSAASTA.

Neitsytjumalattaren, Ateenan vertauskuvan, ihana patsas on auttamattomasti hävinnyt ja harvat säilyneet jäljennökset siitä ovat epätaiteellisia ja harrastelijamaisia. Tästä ns. »Varvakeion-patsaan» jäljennöksestä (alkuperäinen teos on Ateenassa) näemme, millaisessa asennossa jumalatar seisoi.

Suuret päätykolmioryhmät ovat kärsineet enimmän kohtalon vaihteluista, mutta voimme helposti mielikuvituksessamme sommitella ne uudelleen toisella vuosisadalla j. Kr. eläneen suurmatkailijan, Pausaniaan, kuvausten ja erään ranskalaisen taiteilijan (hänen oletetaan olleen Jacques Carrey) vuonna 1674 laatimien piirrosten perusteella. Temppelin pääoven yläpuolella ollut itäinen päätykolmioryhmä esitti neitseellisen Athene-jumalattaren syntymistä Zeun aivoista. Nämä

MUUAN PARTHENONIN METOOPPI.
Metoopit, jotka taiteellisesti ovat friisiä paljon heikompia, veisti luultavasti joku Feidiaan oppilas. Ne esittävät tarumaisten lapiittien ja kentaurien välistä taistelua, joka aiheutui eräissä hääjuhlissa syntyneestä kiistasta.

kuvat ovat kokonaan hävinneet, mutta niistä on laadittu varsin kelvollinen uudennussommitelma erästä Madridin ikivanhaa marmorikaivoa koristavan korkokuvaveistoksen ja maljakkojen tarukuvien perusteella. Tämän keskiryhmän molemmin puolin olevien sivuryhmien veistokset madaltuivat asteittain mahtuakseen kolmiomaiseen kehykseensä. Zeun takana oli luultavasti Hefaistos, joka jumalattaren syntyessä toimi kätilönä ja halkaisi Zeun pään valtavalla kirveen iskulla. Säilyneiden veistosten merkitystä emme tiedä, lukuunottamatta auringonjumalaa, joka nelivaljakkoineen kohoaa vasemmalta, ja kuunjumalatarta, joka valjakkoineen laskeutuu oikealle. Mutta samantekevää on, esittivätkö veistokset jumalia vaiko paikallisia henkilöitä, joka tapauksessa niiden veistotaiteellisista ansioista voimme olla vain yhtä mieltä. Oikealla nähtävät kolme hunnuttautunutta naista, joita tavallisesti pidetään kolmena kohtalottarena, ja uljas, alaston hahmo, jota tavallisesti ja hyvin perustein sanotaan Theseukseksi, ovat kuvanveistotaiteen mestarituotteita.

LEHMIÄ MATKALLA UHRATTAVAKSI.
Panathenaion-juhlaa vietettäessä vietiin Athenelle erilaisia uhreja ja lahjoja. Niiden joukossa oli lehmiä ja härkiä. Niiden omistajat halusivat lepyttää suojelusjumalatartaan ja taluttivat itse ne hänen luokseen.

Läntiset päätykolmioryhmät kuvailivat Athenen ja meren valtiaan, Poseidonin, välistä taistelua Attikan omistamisesta. Carreyn piirros on tällöin meille korvaamattoman tärkeä, sillä siitä näemme ihailtavan selvästi veistosten alkuperäisen ryhmittymisen, niin että voimme oikein ymmärtää säilyneet, vähäpätöiset katkelmat. Athene ja Poseidon peräytyvät toistensa luota luultavasti luotuaan erikoiset tunnusmerkkinsä, öljypuun ja suolalähteen. Heitä kumpaakin odottavat vaunut, mutta Athenen hevosten kohtalon olemme jo kertoneet. Sivuryhmien merkitys on kiistanalainen, mutta ne esittävät luultavasti Attikan mies- ja naissankareita, jotka vilkkaasti osallistuvat taisteluun. Ylipäänsä yksimielisesti on päätelty, että nurkkauksissa olevat, makaavat hahmot esittävät jokijumalia. Niistä vasemmanpuoleinen, jota

ATTIKAN KILPAILEVAT JUMALAT.
Schwerzekin uudennussommitelma esittää patsaita, jotka aikanaan olivat läntisen päätykentän keskellä. Ne esittävät Athenea ja Poseidonia, jotka taistelevat keskenään Ateenan herruudesta. Tämän taistelun voitti tietenkin Athene.

MUINAISEN KREIKAN JUMALAT ELÄVÄT YHÄ MARMORISSA.
Itäseinän friisissä näemme Poseidonin (äärimmäisenä vasemmalla), joka jo on tehnyt sovinnon Athenen kanssa ja ottaa vieraana osaa temppelin juhlallisuuksiin. Apollon istuu hänen vieressään nojautuen taaksepäin istuimellaan, ja Apollonin vieressä on Arthemis, neitseellisen kauneuden ruumiillistuma. Oikealla näkyvä typistynyt hahmo on Afrodite (roomalaisten Venus), joka pitelee polvellaan poikaansa Erosta eli Cupidoa (häntä ei näy tässä kuvassa). Kaikki tarkkailevat juhlakulkuetta lukuun ottamatta Apollonia, joka nähtävästi puhelee siitä Poseidonin kanssa.

KYLMÄ MARMORI HAVAHTUU ELÄMÄÄN.

Tämän sivun molemmat kuvat esittävät osia Parthenonin friisistä. Ylemmässä kuvassa näkyvä parrakas mies on juhlamenojen ohjaaja, joka osoittaa tietä nuorukaiselle ja hänen hevoselleen. Suitset ja valjaat ovat hävinneet, sillä ne olivat pronssia. Ainoastaan niittauskolot ovat säilyneet marmorissa. Alakuvan raju hevonen on aikaisemmin näkemäimme rauhallisten lehmien täydellinen vastakohta. Näemme melkein veren kiertävän sen suonissa.

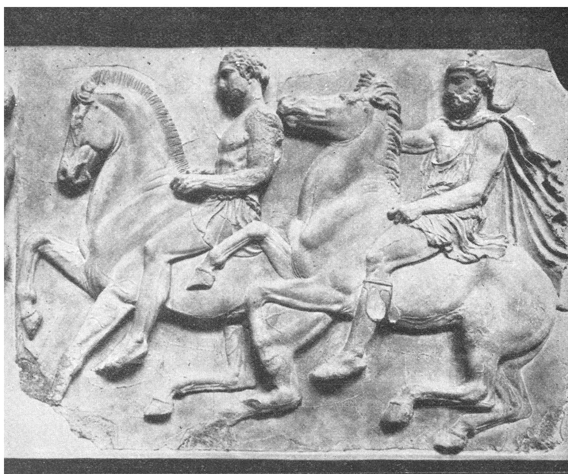

tavallisesti sanotaan Ilissokseksi, on kuuluisa pehmeäpiirteisistä ääriviivoistaan, jotka herättävät virtaavan veden vaikutelman.

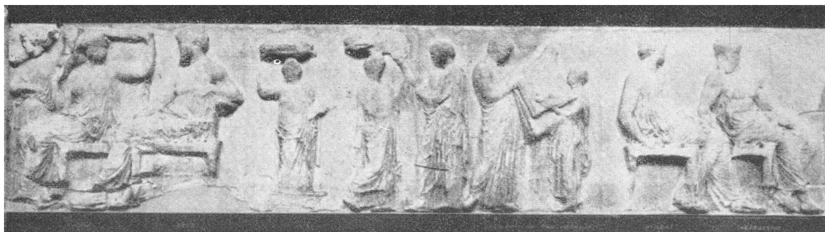
Temppelin yhdeksästäkymmenestäkahdeksasta metoopista on British Museumin hallussa viisitoista, jotka kaikki on otettu temppelin eteläpuolelta. Neljäkymmentäyksi on vielä entisissä paikoissaan, mutta säät ja tuulet ovat pahasti vahingoittaneet niitä. British Mu-

KIVEEN HAKATTUA LIIKETTÄ.
Nämä friisin osat kuvastavat selvästi, miten elävää oli Feidiaan taide silti koskaan muuttumatta karkean tunkeilevaksi. Yläkuvassa kiintyy huomiomme erikoisesti keskellä seisovan attikalaisen ratsastajan jaloihinääriviivoihin ja hevosen komeasti kaartuvaan kaulaan. Alakuvassa näemme kaksi väkevää hevosta ratsastajineen. Niiden eloisat liikkeet huokuvat vauhtia ja voimaa, ja jälkimmäisen ratsastajan liehuva viitta osoittaa huimaa nopeutta.

seumin metoopit esittävät lapiittien ja kentaurien välistä taistelua. Kreikan taiteilijat harrastivat suuresti tuollaisia taistelukohtauksia eikä liene liian mielikuvituksellista olettaa, että nämä Parthenonin metoopit esittivät vertauskuvallisesti kreikkalaisen sivistyksen riemuvoittoa persialaisten barbariasta. Metooppien taiteellinen arvo vaihtelee huomattavasti. Eräät niistä ovat sommitelmallisesti ja tekotavallisesti verraten kehnoja, toiset taas ihailtavan onnistuneita. Meidän on

PARTHENONIN FRIISIN HUIPPUKOHTA: VIITTA OJENNETAAN ATHENELLE.

kuviteltava niiden taustat värikkäiksi voidaksemme täysin tajuta näiden ryhmien herättämän alkuperäisen vaikutelman. Muutkin metoopit esittävät erilaisia taistelukohtauksia, mutta niiden katkelmallisuus vaikeuttaa niiden tarkan merkityksen selvittämistä.

Parthenonin veistoksista mielenkiintoisin on epäilemättä friisi, joka yleisen käsityksen mukaan esittää suurta panathenaion-juhlakulkuetta, jollainen pantiin toimeen joka neljäs vuosi Athenen kunniaksi. Tämä valtava sommitelma oli 158 m pitkä ja 1.1 m korkea. British Museumilla on ainoalaatuinen onni omistaa noin 73 m siitä.

Friisi kiersi rakennuksen seinämää ja sen asema oli huolellisesti valittu mahdollisimman suuren tehon saavuttamiseksi. Ulkopylväistöä kiertävästä katsojasta sen hahmot valojen ja varjojen vaihdellessa varmaankin näyttivät todella liikkuvan. British Museumissa ne on sijoitettu niin, että ne osaksi esiintyvät enemmän edukseen, osaksi menettävät arvostaan. Voimme tarkastella friisin kaikkia yksityiskohtia, koska se on silmää lähempänä, mutta näemme sen sisältä emmekä ulkoa ja menetämme pylväiden välistä näkemisen herättämän vaikutelman.

Näemme juhlakulkueen juuri sinä hetkenä, jolloin Athenelle luovutetaan uusi viitta. Tämä tapahtuu itäpuolella puoliympyrässä istuvien jumalten silmien edessä. Kulkue alkaa länsipuolelta ja edistyy kahtena pitkänä virtana pohjoista ja eteläistä seinämää pitkin istuvia jumalia kohden. Jumalat on järjestetty kahteen hämmästyttävän sopusointuiseen ryhmään. Vasemmalla näemme Zeun ja Heran, oikealla Athenen. Useimmat muutkin jumalat ovat verraten varmasti tunnettavissa. Näiden molempien ryhmien välissä seisoo viisi henkilöä: nainen, luultavasti naispappi, ottaa vastaan kaksi tyttöä, jotka näyttävät kantavan jakkaroita päittensä päällä. Heidän oikealla puolellaan on parrakas pappi, joka ottaa pojan käsistä suuren poimukkaan viitan — se on luultavasti Athenen viitta.

Tarkastelkaamme nyt kulkueen eri osia. Länsipäässä, jonka useimmat kivilevyt ovat säilyneet meidän aikaamme asti, ovat ratsastajat nousemassa ratsujensa selkään tai ovat juuri nousseet. Sivuseinämässä he jo ajavat täyttä laukkaa ja vaikutelma on ihailtavan eloisa ja vaihteleva heidän ratsastaessaan ryhmittäin melkein rinnan. Ratsastajien edellä ajaa nelivaljakoita ja niiden edellä kävelee ryhmä vanhahkoja miehiä. Näiden edessä taas on lyyransoittajia ja huilunpuhaltajia sekä tarjottimia ja viiniruukkuja kantavia nuorukaisia. Kulkueen etunenässä kävelevät pyhät uhrieläimet — pohjoispuolella on lehmiä ja lampaita (ne ovat kenties siirtokuntien lähettämiä uhrilahjoja), eteläpuolella on vain lehmiä. Kulkueen jatkuvaisuuden säilyttämiseksi on friisin nurkkauksiin asetettu juhlamenojen ohjaajia. Kulkueen kääntyessä molemmilta sivuseinämiltä itäiseen päätyseinämään on etunenässä maljoja ja juoma-astioita kantavia neitsyitä. Kulkueen saapumista odottaa joukko vanhuksia, jotka istuvat jumalien molemmin puolin. Näinkin lyhyen kuvauksen perusteella tajuamme jo, että melkein kaikki, mikä oli olennaista elämässä, sai sijansa tässä suuressa sommitelmassa ja joutui siten mahdollisimman läheiseen yhteyteen suojelevien jumaliensa kanssa.

Joskin friisin tekotapa siellä täällä osoittaa epätasaisuutta, se on kuitenkin kokonaisuutena katsoen veistetty eloisasti ja taitavasti ja hevosten tulisuus ilmenee toisinaan ihmeellisen onnistuneesti. Sommitelma on ylivoimaisen mestarillinen ja sen yhteydessä voimme epäilemättä ajatella Feidiasta. Koska friisiä ajateltiin katseltavan alhaalta päin, hakattiin sen yläosa jonkin verran korkeammaksi kuin alaosa (vastaavat mitat ovat

ATHENE PARTHENOKSEN TEMPPELIN RAUNIOT KOILLISESTA KATSOEN.

Temppelin stylobaatti eli aluskoroke on samalla tasolla kuin Propylaiain katto. Temppeliä ympäröi 46 doorilaista pylvästä, jotka on niin taitavasti hakattu, että ne kiistämättömästä massiivisesta voimastaan huolimatta tekevät erittäin miellyttävän vaikutuksen katsojaan. Kunkin pylvään kohdalla on katon rajassa triglyfi eli kolmiuurteinen kivilevy ja triglyfien välisissä pinnoissa oli korkokuvia, jotka esittivät lapiittien ja kentaurien välistä taistelua.

suunnilleen 5 cm ja 3 cm). Lisätarvikkeet niinkuin esimerkiksi suitset olivat pronssia ja juotettiin kiinni marmoriin.

Kaikista Parthenonin veistoksista suurin, Athene Parthenos, jonka jo olemme maininneet, on hävinnyt. Pausanias on kuitenkin perusteellisesti kuvaillut tätä Feidiaan mestariteosta. Siitä on myös useita jäljennöksiä, joista ainoakaan ei kuitenkaan ole loisteliaan esikuvansa veroinen. Jumalatar seisoi pitkään viittaan verhoutuneena »turvamerkki» rinnassaan. Hänen kypäränsä keskiosaa koristi sfinksi ja sivuja aarnikotkat. Ojennetussa oikeassa kädessään hän piteli voitonjumalattaren kuvaa ja vasen käsi lepäsi kilven varassa, jota koristivat kreikkalaisten ja amatsonien välistä taistelua esittävät kuvat. Tämä, Pliniuksen mukaan noin 12 m korkea, jättiläispatsas oli laadittu kullasta ja norsunluusta — viitta oli kultaa, vartalo norsunluuta ja kulta ja norsunluu voitiin irroittaa itse patsaasta. Jalustaa koristivat erinomaisen hienopiirteiset korkokuvat. Kaikessa suurenmoisuudessaan patsas epäilemättä onnistuneesti vastasi Ateenan kansan ihanteellista käsitystä suojelusjumalattarestaan.

Parthenonin on katsottava edustavan Attikan ihannetta. Sitä ilmentävät paremminkin temppeliä koristavat veistokset kuin itse arkkitehtuuri. Temppelin rakenteessa tosin voimme havaita hienosti harkittuja parannuksia. Näennäisesti suorat viivat kaartuvat heikosti ja pylväät kallistuvat hieman taaksepäin. Tämän kaiken tarkoituksena oli ehkäistä optilliset näköhäiriöt. Mutta Kreikan arkkitehdit olivat jo kauan osanneet käyttää hyväkseen näitä hienostuneita keinoja. Suhteiden äärimmäisen raskauden ja äärimmäisen keveyden välinen onnistunut keskitie lienee laskettava kreikkalaisen temppelin luontaisen kehityksen tulokseksi. Parthenonin omalaatuisen merkityksen tajuamme parhaiten, jos vertaamme sen veistoksia vain hieman vanhemman Olympian Zeun temppelin veistoksiin.

Zeun temppeli on panhelleenisen, Parthenon attikalaisen hengen ilmaus. Zeun temppelin veistokuvien aiheet — Pelopsin ja Oinomaoksen välisen kilpa-ajon valmistukset, kentaurien ja lapiittien välinen taistelu ja Herakleen urotyöt — koskevat koko sitä suurta aluetta, jonka keskipisteenä oli Olympia, »kaikkien miesten kohtauspaikka». Parthenonin veistoksissa on myös käsitelty kentaurien ja lapiittien välistä taistelua, mutta enimmän huolta on uhrattu sanan varsinaisessa merkityksessä ateenalaisiin aiheisiin: Athenen ja Poseidonin väliseen kamppailuun ja ennen kaikkea panathenaion-kulkueeseen. Parthenonin päätykolmioryhmien veistokset ovat kuin ehtymätön virta aivan päinvastoin kuin Olympian kankean harkitut veistokuvaryhmät, eikä liene liian mielikuvituksellista, jos pidämme juuri tätä ominaisuutta attikalaisen hengen olennaisena erikoispiirteenä. Olympian Zeun patsas oli myös Feidiaan teos ja varsin luonteenomaista on, että juuri attikalainen taiteilija loi sekä panhelleenisen jumalan että Ateenan jumalattaren ihannekuvat. Olympiassa katsoja tunsi valtavan voimakkaasti Zeun majesteettisuuden. Ateenan Akropoliilla hänet lumosi jumalatar, joka tyypillisesti ilmensi attikalaista henkeä, tuota henkeä, joka pyrki vapauttamaan ihmismielen kaikesta, mikä saattoi ehkäistä sen luonnollista kehitystä, ja koetti saada sen ilmentämään jaloimmat pyrkimyksensä unohtumattoman kauneuden ylevin muodoin.

KORINTTI, KEVYTMIELISYYDEN KAUPUNKI

Korintti oli kahden meren ja ainoan Pohjois- ja Etelä-Kreikkaa yhdistävän kannaksen valtiatar. Hopeanvälkkeisenä se näkyi kauas siniselle merelle vihreine lehvistöineen ja kellanruskeine temppeleineen ja pylväistöineen. Sen linnoitettua länsisatamaa, Lekhaionia, reunustivat hopeanhohtoiset oliivilehdot, puuistutukset ja viinitarhat. Rannasta lähtien sen valkoiset kalkkikivimuurit kapenivat ahtaaksi kaulaksi, leveten jälleen ulospäin ja ylöspäin ympäröimään vuorenrinteen loistavaa kaupunkia ja syleillen lopulta temppelien kruunaaman Akrokorintin vuorenjyrkännettä.

Korintti oli ihana mereltä katsoen, mutta kaupungin linnoituksesta avautui myös Hellaan maaseutu katsojan eteen yhtä uljaana näkysarjana. Pohjoisessa kohosi Korintin lahden takana Parnassoksen majesteettinen vuorimassa lumivaippaansa kietoutuneena myöhäiskevääseen asti. Lännessä rajoittivat näköalan Arkadian lumenpeittämät tunturit ja etelässä Argoliin synkkä vuorijono. Idässä saarisen Saronin lahden takana piirtyi epäselvästi näkyviin kilpailevan Ateenan Parthenon utuista, puolikuunmuotoista vuorisarjaa vasten. Samalla suunnalla mutta lähempänä oli Korintin kukoistuksen lähde, kapea maakaistale, joka yhdistää Pohjois-Kreikan Etelä-Kreikkaan ja erottaa Adrianmeren Aasianmerestä ja sen kaikista rikkauksista.

Molempien satamain välisellä, leveällä tiellä sekä kestävästi kivetyllä Isthmoksen tiellä vallitsi verrattoman vaihteleva liikenne. Itäisestä satamasta kuljettivat vaunut virtanaan saariston viinejä ja Mustan meren vehnää ja muulijonot kantoivat kuormissaan itämaiden tavaroita ja Attikan marmoria. Läntisestä satamasta taas saapui vastakkaisena virtana ajoneuvoja, joihin oli kuormattu Italian ja Sisilian tuotteita sekä Korintin omia erinomaisen hienoja jalokiviteoksia, saviastioita ja pronssipatsaita. Ja kuitenkin nämä molemmat niemen poikki soluvat liikennevirrat vaikuttivat mitättömiltä näyn rinnalla, jonka muodostivat lukemattomat härkävaljakot ja ihmisryhmät vierittäessään laivoja maitse merestä toiseen. Siihen aikaan tuskin kaivattiin Isthmoksen poikki johtavaa kanavaa. Kauppalaivat olivat enimmäkseen kalastuspursiemme kokoisia ja niitä oli niin helppo kuljettaa maitse, että ne voitiin vaikeuksitta »vierittää» rannasta toiseen huolellisesti rakennettua, raitiotietä muistuttavaa rataa pitkin.

Korinttilaiset olivat Foinikian kansojen sukulaisia ja sen tähden he olivat vilkkaassa kauppayhteydessä Tyroksen kanssa, niin että he pian saattoivat kilpailla laivojen rakentamisessa tämän kaupungin kanssa. Vuosisatoja he olivat merellä muuta Kreikkaa etevämpiä ja keksittyään noin vuonna 900 e. Kr. sotalaivan, kolmisoudun, korinttilaiset olivat jonkin aikaa muiden ystävällismielisten valtioiden sotalaivojen hankitsijoita ja meren valtiaita. Ateenalaiset voittivat heidät lopulta paremminkin älyllisen kuin aineellisen etevämmyytensä avulla. He keksivät todellisen merisotataktiikan entisen korinttilais-foinikialaisen menetelmän sijaan, jonka mukaan oli vain iskeydyttävä kiinni vihollislaivoihin, vallattava ne ja taisteltava jousin ja keihäin. Ateenalaiset jättivät taistelun perämiesten ja soutajain huoleksi ja nämä muuttivat sotalaivat suurine, pronssisine iskurikeuloineen heittoaseiksi ja ohjasivat ne taitavasti vihollislaivain perään tai kylkiin saatettuaan ne ensin liikkumiskyvyttömiksi pyyhkäisemällä sivuittain niiden airorivit poikki.

Korinttilaiset pitivät tosin kreikkalaisen tragedian syntymistä omana ansionaan löyhästi perustellen tätä väitettään sillä, että muuan lesbolainen vaeltava runoilija oli antanut heidän markkinapaikassaan kuorojen säestämän näytännön, mutta heidän varsinainen voimansa piili epäilemättä

KORINTIN APOLLONIN TEMPPELIN TYPISTYNEET JÄÄNNÖKSET.
Raunioista kohoaa seitsemän vanhanaikaista monoliittipylvästä, jotka kannattavat kivipalkiston jäännöksiä. Ne ovat luonteeltaan doorilaisia ja lähellä toisiaan, joten voimme otaksua temppelin syntyneen seitsemännellä vuosisadalla e. Kr. Kukin pylväs on kahdeksatta metriä korkea ja juuresta 1.8 m leveä. Kussakin on 20 uurretta. Perustuksista käy ilmi, että temppelin päädyissä on ollut 6 ja sivuseinissä 15 pylvästä.

siinä, että he osasivat teknillisesti parantaa muiden keksintöjä. He olivat kenties koko sotaisan Kreikan ainoa kansa, joka todella inhosi sotaa, rakasti käsityötä ja kunnioitti tavallisia käsityöläisiä. Nämä ominaisuudet sopivatkin hyvin heidän liikemiesmäiseen luonteeseensa.

Elämä oli Korintissa epäilemättä onnellista sanan hyvässä merkityksessä ja luultavasti »iloista» sanan huonossa merkityksessä. Sen pitkä, häiriintymätön kukoistus johtui epäilemättä siitä, että sekä aristokraatit että tyrannit valtakausinaan kohtelivat työläisluokkaa oikeudenmukaisesti ja kunnioittavasti. Paheellisuus ja irstailu, jotka saattoivat Korintin huutoon Kreikassa, saivat alkunsa seemiläisen rakkaudenjumalattaren palveluksesta. Hänen ihana doorilainen temppelinsä Korintin linnoituksessa oli Kreikan muinaisen arkkitehtuurin uljaimpia luomuksia. Tämä Astarte oli lainannut nimensä ja ulkomuotonsa aseelliselta Afroditelta, mutta hänen kultissaan ei ollut mitään puhdasta tai viatonta. Häntä palveli tuhat ilotyttöä, joiden lukumäärä tavallisesti lisääntyi kaupungin ollessa vaarassa. Rinteen juurella olevassa esikaupungissa, Kraneionissa, oli pyhä sypressilehto. Lehdossa oli Mustalle Venukselle pyhitetty temppeli ja sen lähellä oli kyynillinen muistomerkki, joka esitti yleisesti tunnettua hetairaa, Laïsta, oinasta kynsissään pitelevänä naarasleijonana. Siellä oleskelivat irstailijat ja paheelliset ihmiset. Samat foinikialaiset inhottavuudet, jotka saastuttivat Israelin sielua, turmelivat myös korinttilaisten luonteen. Kuitenkaan he eivät ainakaan historiallisena aikana harjoittaneet kammottavaa ihmisten uhraamista, joka kuului heidän toisen puunilaisen epäjumalansa, tulenjumala Melkartin, kulttiin. Häntä

IKIVANHA KAIVO KORINTIN AKROPOLIIN JUURELLA.

Muinaisen Korintin jäännöksiä on vähän ja ne ovat suurimmaksi osaksi hautautuneet roomalaisen kauden raunioiden alle. Eräihin paikkoihin liittyi kuitenkin niin kiinteästi muinaisia perinteitä, etteivät roomalaiset voineet niitä hävittää. Niihin kuului mm. kuvassa näkyvä kaupungin kaivo, Peirene, josta Korintti vieläkin saa vetensä, vaikka sen vieressä voimmekin havaita viiden eri aikakauden rakennusten jäännöksiä toistensa päälle kerrostuneina. Kaivon takana näkyvistä matalista portaista alkoi Lekhaioniin johtava tie. Akropoliin vuorella näkyvät muinaisen temppelin jäännökset.

palveltiin verraten viattomassa muodossa temppelissä, joka oli Isthmoksen nähtävyyksiä. Hän ei kuitenkaan ollut tämän merenkulun keskuskaupungin suosituin miehinen jumala. Poseidon, merenjumala, jonka loistava temppeli samoin oli Isthmoksen linnoitusten itäpäässä, oli Korintin lempijumala. Hänen kunniakseen pidettiin joka toinen vuosi kuuluisat Isthmoksen kisat urheilukilpailuineen, kilpa-ajoineen ja kilpasoutuineen, joihin saapui lukuisia ateenalaisia ja muita kreik-

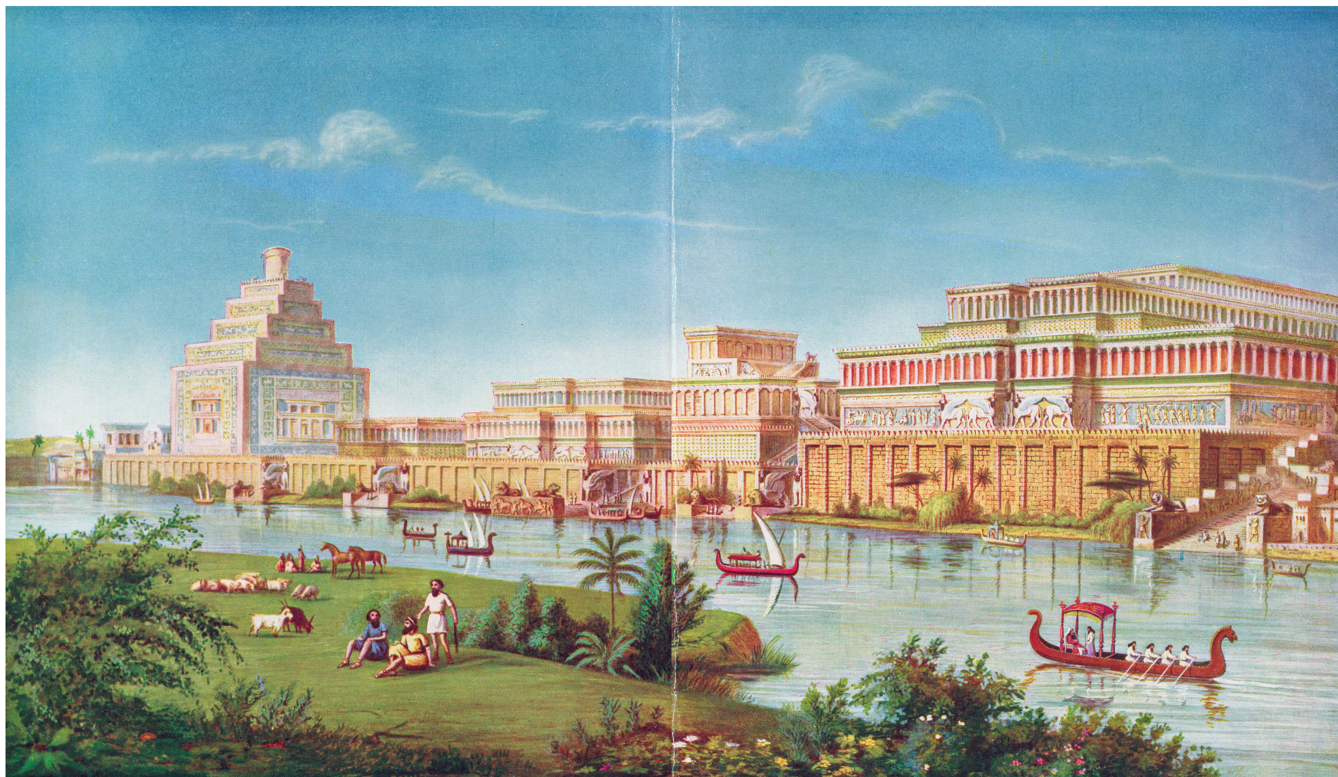
APOLLONIN TEMPPELIN PYLVÄITÄ AKROKORINTIN KUKKULAN JUURELLA.

»Korinthos» ei ole kreikkalainen nimisana. Se tarkoitti luultavasti alkuaan Akrokorintin (Akrokorinthos) vuorista kukkulaa. Kukkulan huipulla, jota nykyään kiertää kolminkertainen, keskiaikainen linnoitusketju, oli aikoinaan kuuluisa Afroditen temppeli. Tämän jumalan aistillinen palvelus vaikutti kohtalokkaasti kaupungin kehitykseen. Temppelistä on enää jäljellä vain muutamia kivilohkareita ja niidenkin alkuperä on kiistanalainen. Mutta kukkulalta avautuu yhä edelleen ihmeellinen näköala yli kreikkalaisen maiseman.

PARRAKKAAN ASSYRIALAISEN PAPIN TAI JUMALAN PÄÄ.

Niniven taiteessa on sekä jumalilla että sankareilla kokoparta ja runsaasti hiuksia, niinkuin näemme tästä Tigriin suuren kaupungin raunioista löytyneestä korkokuvan katkelmasta. Tämä diadeemin koristama, parrakas papin tai jumalan pää on samaa seemiläistä tyyppiä kuin muutkin Assyrian muistomerkkien esittämät henkilöt.

ASSYRIAN MUINAISEN PÄÄPUNGIN MAHTAVIA PALATSEJA.

Tigriin itärannalla, nykyistä Mosulia vastapäätä, sijainneita assyrialaisia kuninkaanpalatseja uudelleen konstruoituina. Kuva perustuu Kujundja Nabi Junuksen kukkuloista löytyneihin raunioihin. Assyrian ja Babylonian muinaisjäännökset edustavat noin 4000:n vuoden kehityskulkua (3500 e. Kr.—500 j. Kr.). Sir Henry Layardin mukaan kuvassa vasemmalla näkyvä suuri torni on Assurbanipalin (668—626 e. Kr.) hauta, tuon Assyrian kei jota kreikkalaiset sanoivat Sardanapolakseksi. Sen vasemmalla puolen oleva pikkurakennus on temppeli. Tornin vieressä on Assurbanipalin rakennuttama luoteinen palatsi, josta suurin osa Englantiin viedyistä kuvanveistoksista on peräisin. Sen vieressä on myöhäisempi kuninklatsi. Lounaiskulmassa on Esarhaddonin (681—669 e. Kr.) palatsi. Niniven asema oli unohduksissa aina 1800-luvun puoliväliin asti.

ASSYRIALAISEN KUNINKAANPALATSIN YKSITYISKOHTIA.

Erään Assyrialaisen palatsin kaunis halli sir Austen Henry Layardin todellisten jäännösten perusteella uudelleen konstruoimana. Seinät on päällystetty veistetyin alabasterilevyin, kattona on kullattuja ja upotuksin koristeltuja puupalkkeja. Näemme kuninkaan astuvan sisään suuresta pääkäytävästä, jota siivekkäät, ihmispäiset leijonat vartioivat. Kuninkaalla on seurassaan visiirinsä ja varjostinta kantava eunukki. Jonkinlaista harppua soittavat soittoniekat ottavat hänet vastaan sävelin.

PAIKKA, JOSSA ATHENE SUITSITTI PEGASOKSEN BELLEROFONILLE.

Paljon työtä on uhrattu Peirenen, Korintin tarunomaisen kaivon, koristamiseksi. Alkuperäisessä kreikkalaisessa kaivorakennuksessa oli kuusi osaksi kallioon hakattua kammiota, joita väliseinät erottivat toisistaan. Roomalaisena aikana rakennettiin lisäksi kaksikerroksinen julkisivu pyörökaarineen. Roomalaiset rakensivat myös altaan, johon vesi johdettiin kammioista. Ja bysanttilaisena aikana rakennettiin pyörökaarten eteen korinttilaisten pylväiden kannattama pylväskatos.

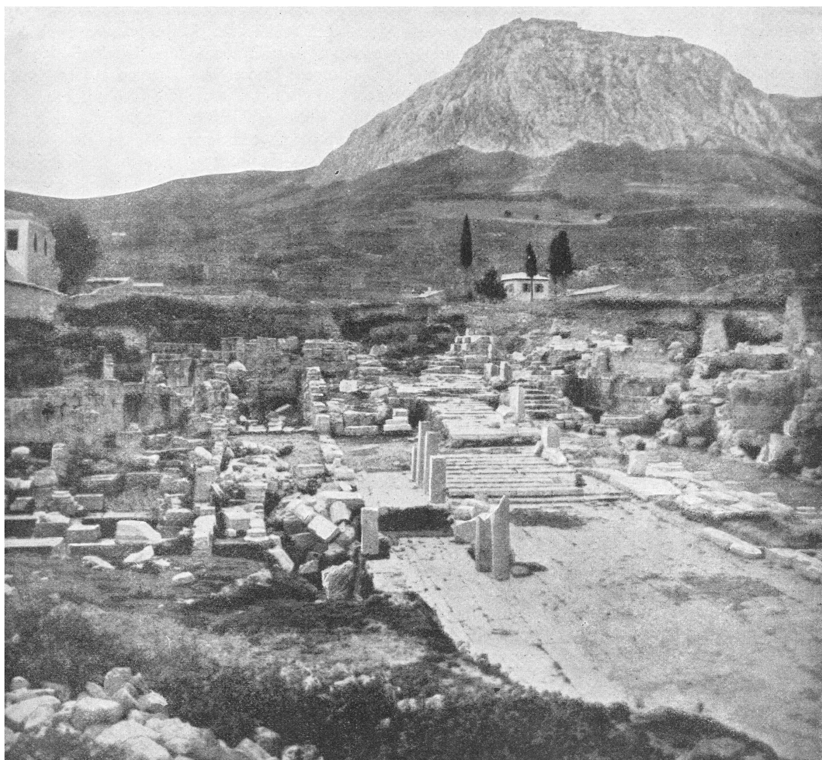

PAIKKA, JOSSA MUINAINEN KORINTTI SIJAITSI.
Muinainen Korintti levisi tasangolla Akrokorintin juurella ja kehittyi jo varhain kukoistavaksi kauppakaupungiksi, sillä se sijaitsi erinomaisen edullisesti Isthmoksen kannaksella, samalla kertaa Pohjois- ja Etelä-Kreikan keskivälissä ja läntisen ja itäisen meren välissä. Kuvan keskellä näemme nuo seitsemän pylvästä, jotka vielä aivan äskettäin olivat muinaisen Korintin ainoat näkyvät jäännökset.

kalaisia. Nämä kisat auttoivat helleenien yhteenkuuluvaisuuden tunteen voimistumista ja kohottivat Korintin kaupungin loistoa.

Ankarat spartalaiset olivat tosin jo kauan olleet poliittisesti Korintin liittolaisia, mutta lähettivät vain ani harvoin nuorukaisiaan Isthmoksen kilpailuihin. He pidättivät parhaat sankarinsa etäällä Mustasta Venuksesta. Mutta myöhemmin veltostunut Korintti käytettyään ensin Spartaa apunaan Ateenan kukistamisessa turvautui Thebaan veltostuttaakseen Spartan ja saattoi siten Hellaan makedonialaisten vallanalaisuuteen. Juuri Isthmoksen kisoissa huudatti Aleksanteri Suuri itsensä Hellaan kuninkaaksi ja ilmoitti aikovansa ryhtyä sotaan Persiaa vastaan. Siellä roomalaisetkin myöhemmin julistivat Kreikan valtiot itsenäisiksi. Makedonialaisten aikana Korintin kauppa vain lisääntyi Persian ja Babylonian markkinoiden avautuessa. Sen vapaiden asukkaiden, joita oli 12 000—20 000, kerrotaan omistaneen 460 000 orjaa. Näistä suurin osa lienee tyrolaisen tavan mukaan valmistanut koruja, metallisia pöytäastioita, patsaiden pronssijäljennöksiä ja kauniita, värillisiä kankaita. Tyroksen hävitys merkitsi Korintille suurta nousukautta. Arkkitehti Kallimakhoksen keksimä uusi korinttilainen tyyli, jonka innoittajana oli vasun ympäri kiemurteleva akanthus-kasvi, miellytti makedonialaisia ja levisi Niilistä Tigriiseen ja Keski-Aasiaan asti. Oikeastaan se oli vain egyptiläisen palmunlehtikapiteelin innoittamaa joonialaisen tyylin koristamista kukkasaihein, eikä helleenien klassillinen maku hyväksynyt sitä, mutta se miellytti erikoisesti makedonialaisten ja roomalaisten barbaarisempaa aistia.

Korinttilaiset osasivat erittäin kokeneesti muuttaa taiteen kauppatavaraksi. He olivat asiantuntijoita kreikkalaisten tuotteiden standardisoimisessa, samoin kuin kaupungin foinikialaiset perustajat olivat osanneet muuttaa Egyptin ja Kreetan taiteilijain teokset myyntitavaraksi. »Korinttilainen» taidetuotteen lisäsanana merkitsi aivan päinvastaista kuin »attikalainen». Kuitenkin juuri nämä ominaisuudet miellyttivät rikkaiden puolibarbaarien muodostamaa uutta, suurta yleisöä, ja Korintin tehtailijat ja liikemiehet ansaitsivat suuria rikkauksia. Juuri näihin aikoihin kaupungin loisto ja velttous muuttuivat sananparreksi. »Kaikilla ei ole varaa matkustaa Korinttiin», sanoo muuan roomalainen sananlasku. Vierasmaalaiset merenkulkijakauppiaat, joiden pää meni pyörälle kaupungin aistillisten huvitusten keskellä, saattoivat helposti menettää siellä sekä laivansa että lastinsa.

MUUAN MUINAISEN KORINTIN MARKKINAPAIKALLE JOHTAVISTA PÄÄKADUISTA.
Tämä muinainen katu johti Korintin Agorasta Lekhaioniin. Peirene on vasemmalla rauniomassan peitossa ja Apollonin temppeli sijaitsee vastapäätä oikealla (sitä ei näy kuvassa). Kadun päässä oli Agora eli markkinapaikka.

Kun Korintti Makedonian vallan sorruttua rikkautensa lisäksi saattoi ylpeillä uudesta itsenäisyydestään, hämmästytti tämä kaupungeista elostelevin maailmaa varustautuen vaikuttavan sotaisaksi. Vuonna 243 e. Kr. sen oli pakko liittyä Akhaian liittoon, ja tällöin se jätti sotatoimet urheiden liittolaistensa huoleksi, mutta pysyi kuitenkin aineellisen ylivoimaisuutensa ansiosta tämän liittokunnan huomattavimpana jäsenenä ja hävitti osaltaan kreikkalaisten yhteiskunnallisessa sodassa kreikkalaisia vastaan helleenien voiman ja elinkyvyn viimeisetkin tähteet. Kun roomalaiset Karthagon valloitettuaan kääntyivät kreikkalaisia vastaan, toivottivat korinttilaiset ensimmäisinä heidät tervetulleiksi. Sen jälkeen he kuitenkin yliarvioiden voimansa johtivat pirstoutuneen liittokunnan taisteluun. Seurauksena oli muuan historian suurimpia murhenäytelmiä. Roomalaiset eivät edes taistelleet Kreikan viimeistä armeijaa vastaan, he ajoivat sitä takaa kuin avutonta metsäneläintä, kunnes Metellus tavoitti sen ja tuhosi puolet siitä. Kreikan armeija peräytyi tällöin Korinttiin, jossa sen vuonna 146 e. Kr. hävitti ja hajotti erään raa'an sotilaan, Lucius Mummiuksen, johtama toinen roomalainen armeija.

Lucius Mummius kohteli valloittamaansa kaupunkia samalla tavoin kuin Scipio samana vuonna oli kohdellut Karthagoa. Kaikki kaupungin eloonjääneet miehiset asukkaat surmattiin ja naiset ja lapset myytiin orjiksi. Kaikki kaupungin aarteet, niiden joukossa myös maailman suurimmat taidekokoelmat, lähetettiin Roomaan. Mummiuksen puolustukseksi on kuitenkin mainittava, ettei hän itse pitänyt ainoatakaan kuvapatsasta tai maalausta. Kaikki luovutettiin valtiolle. Toiselta puolen taas tämä roomalainen oli äärimmäisen tietämätön, sillä kerrotaan hänen määränneen, että laivurien, jotka kuljettivat taideteokset Roomaan, oli korvattava matkan varrella mahdollisesti häviävät kapineet uusin, samanlaisin teoksin.

Mummius ei toiminut omasta aloitteestaan hävittäessään Korintin maan tasalle. Hän teki sen senaatin määräyksestä. Vanha, ankara Cato, yksinkertaisen, siveellisen elämäntavan julistaja, joka innokkaasti oli saarnannut rappeutuneen Kreikan veltostavaa ylellisyyttä vastaan, oli vielä voimakas. Kevytmielisen kaupungin kohtalon ratkaisi se seikka, että kauppiaspuolue halusi murskata vaarallisen kilpailijan ja siten joutui tukemaan siveellisten uudistusintoilijain toivomuksia.

Korintin hävitys ei pelastanut Rooman harvainvaltaa siveelliseltä mädännäisyydeltä. Rahanhimo, vanhassa Catossa itsessään ruumiillistuneena, turmeli roomalaisten luonteen ja parhaiden kreikkalaisten jalo henki oli tarpeen vastamyrkkynä Rooman kansallisen voiman heikkenemisen ehkäisemiseksi. Kohta yleisen sovinnon synnyttyä — niihin aikoihin, jolloin helleenien henki innoitti Lucretiusta, Ciceroa ja Horatiusta, rakennutti Julius Caesar Korintin uudelleen ja toimitti sinne asukkaita. Kaupunki, joka sata vuotta oli pysynyt autiona, sai uuden sotilaallisen merkityksen. Isthmoksen kautta kulki lyhyin, varmin tie Dardanelleille ja Mustalle merelle, jonka kasvavalle Roomalle niin välttämättömät vehnävarastot olivat armenialaisten ja partialaisten käsissä. Caesar ja eräät hänen seuraajansa suunnittelivat kanavan kaivattamista niemen poikki, mutta luopuivat aikeistaan havaitessaan, että tällöin olisi ollut välttämätöntä murtautua vuorten lävitse, joten hanke toteutui vasta 1800-luvulla.

Uusi Korintti kohosi yhtä suureen kukoistukseen kuin entinenkin kaupunki, vaikka sen väestö, johon oli sekaantunut erirotuisia vapautuneita orjia, ryhtyikin uudelleen palvelemaan Mustaa Venusta. Paavalin perustaessa Korinttiin kristillisen seurakunnan se oli jälleen Kreikan loistavin kauppakaupunki ja täynnä kaikenlaista pahuutta. Kreikkalais-roomalaisen sivistyksen kukistuessa se hitaasti rappeutui ja sen myöhempi arkkitehtuuri on kokonaan hävinnyt. Vain luultavasti Apollonille pyhitetyn temppelin muutamat harvat doorilaiset pylväät kohoavat vielä kaupungin alaosassa sortuneiden muurien nurmettuneen sekasorron keskeltä.

SYRAKUSA, ANTIIKIN KAUNEIN KAUPUNKI

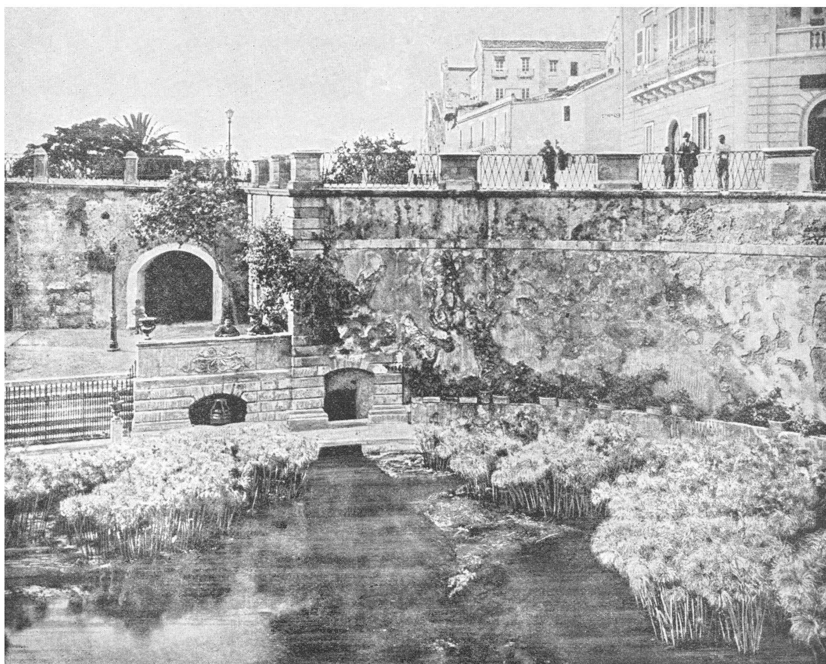
Kolmannen vuosisadan lopussa e. Kr. oli Sisilia maallinen paratiisi, jonka portteja vartioi Syrakusan kaupunki. Neljäsataa vuotta kestäneiden taistelujen jälkeen oli koko saari päässyt vapautumaan karthagolaisten taholta uhanneesta alituisesta vaarasta ja tuoksuvilla vuorenrinteillä sinisen meren rannalla soittelivat onnelliset paimenpojat huilujaan maalaisidyllin kultaisena aikana. Ja kuitenkin tämä vaihe merkitsi Sisilian taantumisen alkua, sillä roomalaiset, jotka olivat auttaneet saaren kreikkalaisia asukkaita karkoittamaan karthagolaiset, jäivät saareen muuttaen vähitellen koko Sisilian Rooman alusmaaksi ja syrakusalaiset, joiden ei enää tarvinnut pelätä saaren muista osista hyökkääviä julmia vihollisia, vajosivat viettämään rauhallista elämää, jossa piilee perikadon siemen. Mutta suoranaista rappeutumista edelsi loistava yhteiskunnallinen kehitysvaihe, ja juuri tämä saaren vaihtelevan historian kausi on tässä luvussa tutkimuksemme mielenkiintoisena kohteena.

Saarelaisten maalaukselliset tavat aineksinaan oli syrakusalainen runoilija Theokritos heidän sointuvan doorilaisen murteensa pohjalta luonut runoelman, joka merkitsi kreikkalaisen runouden viimeistä kukoistusta. Aleksandrian hoviin kyllästyneenä hän oli palannut syntymäkaupunkiinsa ja ylätasankojen laidunmaat ja metsät innoittivat hänet kirjoittamaan kuuluisat »idyllinsä». Hänen esimerkkiään noudatti hänen nuorempi maanmiehensä, oppinut Arkhimedes, lähtien hänkin pois Aleksandriasta. Ja näitä molempia kuuluisuuksia seurasi suuri joukko muihin heimoihin kuuluvia helleenejä, joita houkutteli Syrakusan kuninkaan, Hieron II:n, ympärille kerääntynyt loistava, yhteisten harrastusten yhdistämä hovi.

Olosuhteet olivat samat kuin muinoin, jolloin Hieron I:n aikana 400-luvulla ja vanhemman ja nuoremman Dionysioksen aikana 300-luvulla Aiskhylos, Pindaros ja Platon houkuteltiin Syrakusan hoviin. Siihen aikaan Sisilian pääkaupunki oli Spartan tukemana hajottanut Ateenan laivastot ja sotajoukot. Tällä kertaa taas se oli Rooman avustamana voittanut muinaisen kaupallisen kilpailijansa, Karthagon. Molemmissa tapauksissa Syrakusan voiton hetkellä kehittynyt ruhtinaallinen loisto häikäisi sen auttajat ja lumosi Välimeren maiden kansojen mielet.

Kaupunki osasi taitavasti tuoda hyvät puolensa näkyviin. Sen elinvoima perustui paremmin kauppaan kuin teollisuuteen. Sen maantieteellinen asema vehnää viljelevän Sisilian kaakkoisrannikolla teki siitä Välimeren liikenteen keskipisteen. Korinttilaisena siirtokuntana kaupunki oli valinnut erikoisalakseen välitystoiminnan. Sen nokkelaälyiset, puheliaat asukkaat eivät ylipäänsä välittäneet kotoisesta politiikasta. Mahtava kauppiasluokka piti parhaana valtiomuotona voimakasta, valistunutta yksinvaltiutta, joka huolehti kaikista hallinnollisista asioista ja antoi kauppiaiden rauhassa huolehtia kaupallisista eduistaan vieraissa maissa. Tästä johtui, että voittoisien roomalaisten käyttäessä sotilaallisesti hyväkseen vast'ikään saavuttamaansa ylivoimaa merellä heidän liittolaisensa, syrakusalaiset, tyytyivät Karthagon jouduttua tappiolle laajentamaan kauppalaivastojaan.

Meidän on muistettava, että Rooma näihin aikoihin oli pieni ja mitätön kaupunki, jos vertaamme sitä Augustuksen ajan myöhempään, mahtavaan Roomaan. Tosin se ei ollut millään tavoin halveksittava kaupunki, sillä se oli jo alkanut tietoisesti tajuta loistavat kehitysmahdollisuutensa, mutta siitä huolimatta sitä ei voinut verratakaan Syrakusaan, jota se oli määrätty hallitsemaan. Ainoassakaan muinaisen tai nykyisen Euroopan kaupungissa ei mahtava laajuus ole yhtynyt sellaiseen arkkitehtoniseen loistoon kuin

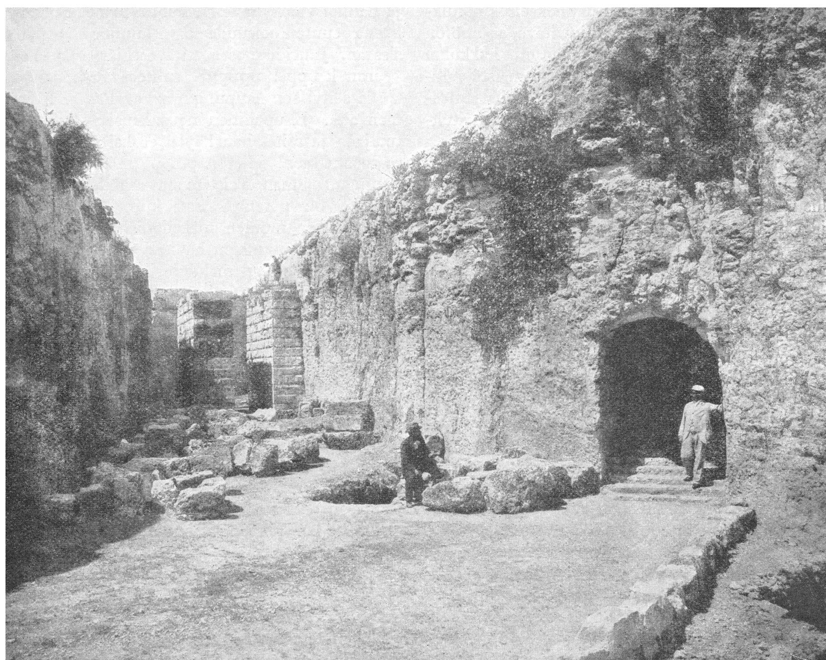
ARETHUSAN LÄHDE, SYRAKUSAN NYMFI.

Kaukana Eliissä vainosi muinoin jokijumala Alfeios Arethusa-nymfiä. Tämä pakeni hädissään maan alle ja sukelsi näkyviin Ortygian saaren rantaan. Artemis oli muuttanut hänet virtaavaksi lähteeksi. Tällainen taru on kutoutunut tuohon muinaiseen lähteeseen, josta Ortygian asukkaat saivat vetensä. Nykyään sitä ympäröi puoliympyränmuotoinen muuri, maanjäristys on muuttanut sen veden suolaiseksi ja lammessa kasvaa papyruskaisloja ja ui välkkyviä kaloja. Syrakusan rahoissa on usein Arethusan pää.

silloisessa Syrakusassa. Oli kenties makukysymys, voittivatko sen ankaran doorilaiset rakennukset Ateenan toisenlaiset, kauniisti koristellut temppelit ja muistomerkit. Feidiaan täydellisen kauniit veistokuvat eivät koristaneet Syrakusan rakennuksia, mutta toiselta puolen niiden joukossa oli monta 500-luvun suurenmoista doorilaista rakennusta, joita useat tutkijat, esim. viimeksi Renan, ovat pitäneet suurimpana saavutuksena, mihin ihmiskunta on päässyt kivestä rakennuksia rakentaessaan. Karski roomalainen talonpoikaissotilas, joka kävi Syrakusassa levähtämässä taisteltuaan Hamilkarin ja Hannibalin karthagolaisia sotajoukkoja vastaan, piti varmasti kaupunkia hämmästyttävän loisteliaana.

Kaupunki oli perustettu pieneen, noin 3 km pitkään saareen, jonka nimi oli Ortygia. Se oli alkuaan korinttilaisten 700-luvulla perustama kauppapaikka, joka suunniteltiin etuvartioasemaksi foinikialaisia vastaan. Sen pohjoispuolella oli pieni, luonnon muodostama satama ja eteläpuolella komea, syvä lahti. Näiden molempien suita oli helppo puolustaa ja saaren ja Sisilian välisen salmen kautta pääsivät kaupungin laivat siirtymään suojasatamasta toiseen. Tyroksella oli myös vastaava luonnon muodostama kaksoissatama ja Karthagon keinotekoiset satamat olivat samaa tyyppiä, kuten luvusta »Karthago, merten julma kuningatar» on käynyt selville.

Mutta Syrakusan kreikkalaiset olivat seemiläisiä kilpailijoitaan rohkeampia. Kohta tuntiessaan olevansa kyllin voimakkaita merellä he luopuivat

DIONYSIOKSEN RAKENNUTTAMA JA ARKHIMEDEEN VAHVISTAMA LINNAKE.
Ateenalaisten sotiessa Syrakusaa vastaan havaitsivat syrakusalaiset Epipolain manteren puoleisen ylätasangon strategisen merkityksen. Kaupunki oli levinnyt sinne asti Ortygian saaresta. Niinpä he rakennuttivat Euryaloksen ihmeellisen linnoituksen vallihautoineen ja vuoreen hakattuine tunneleineen. Kuvassa näemme erään vallihaudan hyökkäysportteineen. Taustassa näkyvät laskusillan tuet.

kahden keskenään yhteydessä olevan sataman kaupungilleen tuottamasta edusta, rakensivat suuren viertotien, joka yhdisti Ortygian Sisilian mantereeseen, ja laajensivat kaupunkiaan pohjoiseen ja länteen Akhradinan ylätasangolle. Saaren kuuluisa Arethusan lähde tyydytti kaupungin vedentarpeen. Aluksi asukkaat eivät luottaneet linnoituksiin, vaan kohtasivat karthagolaiset avoimessa taistelussa ja voittivat heidät Himerassa. Mutta omia heimolaisiaan, ateenalaisia, vastaan taistellessaan he ryhtyivät rakentamaan ampumahautoja, ja koko ajan taistellen he ulonsivat kaivauksensa ja vallituksensa ateenalaisten linjojen lävitse valtavaksi lonkeroksi, joka ulottui kauas manterelle Euryaloksen linnoitettuun harjanteeseen asti. Varsin epätietoista on, olivatko Aasian kaupunkien, niinkuin esimerkiksi Niniven ja Babylonin, kuuluisat, jättiläismäiset varustukset todella yhtä tehokkaita kuin tämä Syrakusaa suojeleva, 27 km pitkä, tornillinen linnoitussarja. Karthagolaiset lienevät myöhemmin rakentaneet linnoituksensa käyttäen esikuvanaan tämän sisilialaisen kilpailijansa varustuksia.

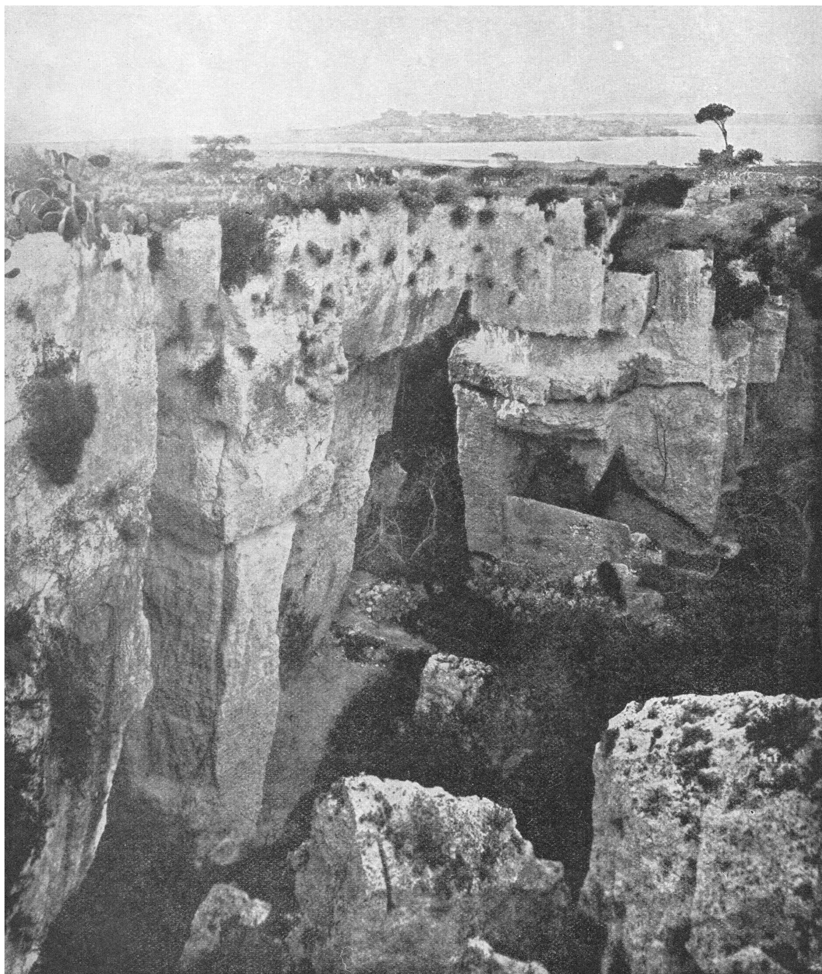
Lukiessamme näistä linnoituksista, jotka nerokas Arkhimedes lahjoitti kotikaupungilleen, ja ajatellessamme, että roomalaiset piirittäessään Syrakusaa vuosina 214—212 e. Kr., jolloin tämä suuri nerokin sai surmansa, kykenivät voittamaan puolustajain tarmokkaimmatkin ponnistukset, on meidän joko luovuttava käsityksestämme Arkhimedeen suunnittelemain linnoitusten tehokkuudesta tai oletettava syrakusalaisten taistelunhalun heikentyneen kääntäen verrannollisesti roomalaisten urheuden kasvuun. Saamme kuulla

Arkhimedeen järjestäneen Euryaloksen linnoituksen verrattoman lujaksi. Se oli valtava, säännötön linnoitusrakennelma, joka noudatteli kukkulan muotoa. Siihen kuului kolme jättiläismäistä vallihautaa, jotka oli hakattu syvälle kallionharjanteeseen. Tämä kallionharjanne oli ainoa tie linnoitukseen. Päälinnoituksen monitornisen muurin takana oli valtavia muurimassoja, joiden tarkoituksena oli olla vihollisen heittokoneiden maalitauluina. Miehistö asui syvällä vuoressa maanalaisissa saleissa ja kammioissa. Valtava tunneliverkosto — eräät jalkaväen tunnelit olivat 1.2—3 m korkeita ja ratsuväen tunnelit olivat vielä korkeampia — johti valtavaan päätunneliin. Tämä vuorostaan johti yhdentoista jalka- ja ratsuväkeä varten rakennetun avaran eteiskäytävän kautta harjanteen länsipuolella olevaan, suureen vallihautaan. Suurten hyökkäysporttien eteen oli jätetty kapeita kallioita, jotka olivat täynnä kasvullisuutta, niin että portit peittyivät näkyvistä. Erikoiset, Arkhimedeen keksimät sotakoneet estivät suuren, kanavamaisen vallihaudan silloittamisen, joten hyökkääjäin oli linnoitukseen pyrkiessään ensin laskeuduttava tuohon surman loukkuun ja lähetettävä sinne joukoittain miehiä puolustuslaitteita murtamaan. Silloin avautuivat äkkiä maanalaiset portit sylkien kidastaan joukoittain aseellista ratsu- ja jalkaväkeä. Tämä tunneliverkosto oli noin 480 m pitkä. Toinen tunneliverkosto johti noin 100 m loitompana olevaan pohjoiseen linnakkeeseen ja päälinnoituksen alla oli myös useita suuria käytäviä. Arkhimedeen strategisena perusajatuksena oli nähtävästi yllättävä ja ratkaiseva vastahyökkäys vihollisen kylkeen vihollisen pepäytyessä turhasta hyökkäyksestään. Hänen linnoituksensa oli luultavasti muinaisen sotilaallisen arkkitehtuurin mestarillisin saavutus. Syrakusan sisimmissä linnakkeissa piili useita salaisuuksia, mutta taikauskoiset ihmiset, jotka eivät ymmärtäneet fysiikan lakeja ja pitivät uudenaikaisen fysiikan perustajaa noitana, verhosivat ne pian maagillisista voimista kertoviin taruihin.

Rannassa suojasivat molempia satamia Ortygian muurit ja tornit ja mahtava viertotie. Näissä varustuksissa oli valtavia, vipujen säätämiä heittokoneita, joiden sinkauttamat ammukset saattoivat upottaa suurimmankin silloisen laivan. Vanha saari oli rakennettu kuninkaan linnaksi, jonka ulkonäkö oli synkkä, mutta joka sisästä oli erittäin miellyttävä. Siellä oli muinainen tyranni Agatokles viettänyt elämänsä kansaansa peläten. Mutta Hieron II, ritarillinen sotapäällikkö, joka valittiin hallitsijaksi, voitti alaistensa rakkauden ja hallitsi viisikymmentä vuotta loisteliaan anteliaana suurenmoisuudestaan kuuluisassa palatsissaan. Juuri hän osasi taitavasti järjestää tämän suuren kauppakaupungin suhteet Roomaan samalla säilyttäen kaupungin arvovallan ja laajentaen sitä. Kaupallinen nousukausi lisäsi hänen tulojaan ja rahat hän käytti osaksi tehokkaaseen mainostukseen. Hieron piti päämääränään koko muun maailman voittamista arkkitehtoonisesti. Hänellä oli parempi aisti kuin Aleksandrian, Antiokian ja muiden makedonialaista alkuperää olevien pääkaupunkien hallitsijoilla ja lisäksi hänellä oli hallussaan mahdollisimman suurenmoinen rakennuspaikka, johon vuosisatojen kuluessa oli kerääntynyt doorilaisen rakennustaiteen mestarituotteita. Hän oli itsekin doorilainen ylimys ja suosi kansansa tavoin ylhäisen hillittyä tyyliä. Hän oli viimeisiä suuria klassillisia mestareita rakennustaiteen alalla ja korjautti entiselleen Syrakusan vanhimmat doorilaiset temppelit, niinkuin esimerkiksi palatsinsa vieressä olleen Apollonin temppelin sekä 500-luvulla rakennetun Athenen temppelin, joka Syrakusan katedraalin osana on osaksi säilynyt meidän aikaamme asti.

Torille hän rakennutti uuden loisteliaan temppelin Olympian Zeulle ja Neapoliin kaupunginosassa hän yritti voittaa makedonialaisten hallitsijain mahtailevat suurrakennukset rakennuttaen sinne enemmän kuin 180 m pitkän jättiläisalttarin, jonka molemmat pengermät koristettiin ihmeen hienosti doorilaiseen tyyliin. Sen läheisyydessä, Akhradinan ylätasangon etelärinteessä, oli Hieron I:n 400-luvulla rakennuttama suuri teatteri. Siinä oli kuusikymmentä istuinriviä, siihen mahtui 24 000 katsojaa ja se oli helleenisen maailman vanhimpia ja valtavimpia tällaisia kivimuistomerkkejä. Siellä oli esitetty sisilialaisen Epikarmoksen kirjoittamat ensimmäiset kreikkalaiset komediat ja innostunut yleisö oli saanut nähdä siellä suurten näytelmäkirjailijain tragediat. Ateenalaiset voitettuaan olivat syrakusalaiset armahtaneet jokaisen ateenalaisen sotavangin, joka osasi lausua kauniita kohtia Euripideen teoksista. Hän oli yhä edelleen heidän lempirunoilijansa ja hänen maalaukselliset, oopperamaiset näytelmänsä houkuttelivat yhä runsaasti katsojia upeaan ulkoilmateatteriin. Siten Hieron nuorempi täydensi edeltäjänsä työn kaunistaessaan kaupunkia hyvään tyyliin.

Olisi turhaa koettaa luetteloida tämän taidetta harrastavan kuninkaan töitä, hänen rakennuttamiaan temppeleitä ja julkisia rakennuksia, pylväistöjä, portteja, markkinarakennuksia ja linnoi-

SYRAKUSAN KAUNIIT KIVILOUHIMOT, JOIHIN LIITTYY SURULLISIA MUISTOJA.

Muinaisen Syrakusan kivilouhimon pystysuorissa kallioseinämissä kasvaa sananjalkoja, ja keskellä näkyvät suistuneet kalliomassat ovat täynnä Sisilian auringonpaisteessa hehkuvaa troopillista kasvillisuutta. Juuri näissä louhimoissa kuoli ja mätäni tuhansia ateenalaisia ruton saastuttamia sotavankeja. Kuilu oli siihen aikaan paljon kapeampi kuin nykyään, sillä maanjäristykset ovat saaneet labyrinttimaisten louhimokäytävien katot luhistumaan. Juuri tästä eteläisestä kivilouhimosta (taustassa näemme Ortygian usvaiset ääriviivat) louhittiin kenties kivet, joista Zeun temppeli rakennettiin.

KATU, JOTA KALLIOON HAKATUT HAUDAT REUNUSTAVAT.
Hautakatu on hakattu muinaisen sataman alueen ja Neapoliin eli »Uuden kaupungin» ilmavain kukkulain väliseen kallionrinteeseen. Se alkaa teatterin takaa muinaisen lähteen kohdalta ja kiertää rinteen laajana kaarena. Sitä reunustavat sadat hautakammiot, joista useimmat on hakattu kallioon roomalaisena aikana. Kaikki haudat on ryöstetty jo aikoja sitten ja auringonpaisteen kuumentamilla kivillä lepäilevät, välkkyvät sisiliskot ovat niiden ainoat asukkaat.

tuksia. Syrakusan veistokuvakokoelma vanhojen temppelien rumista, omituisista ja alkeellisista yrityksistä alkaen doorilaisten koulukuntain ylhäiseen täydellistymiseen ja Praksiteleen veistosten rappeutumista ennustavaan kauneuteen asti lienee maailman laajin ja ihmeellisin. Sillä siihen kuuluivat melkein kaikki Sisilian doorilaisten kaupunkien säilyneet mestariteokset. Nämä arkkitehtuurin ja kuvanveistotaiteen verrattomat ihmeet loistivat hohtavin värein Sisilian puhtaassa ja kirkkaassa ilmassa. Syrakusa ei suinkaan ollut suuri, kylmä, valkoinen kaupunki. Päinvastoin se kohosi sinisestä merestä ja vihreästä rannasta ylätasangolle satumaan sateenkaarenvärisen pääkaupungin kaltaisena. Mutta värejä ei siellä suinkaan käytetty kaoottisesti. Rakennusten värit korostivat arkkitehtonisia ääriviivoja ja värit saivat kuvapatsaiden marmorin elämään niin ihmeellisen ihanana, etteivät meidän aikamme kylmät kiviveistokset voi antaa aavistustakaan tuosta elävästä ihanuudesta.

Lujasti linnoitettu alue oli niin laaja, että kaupunki saattoi luovuttaa lukuisille kaupparuhtinailleen ja sotilasylimyksilleen laajoja alueita suurelta ylätasangolta ja Anapos-joen laaksosta palatsien rakennuttamista varten. Heidän ei tarvinnut ateenalaiseen tapaan tyytyä vaatimattomiin, pieniin asumuksiin. Ja koska eteläinen joenlaakso korkeine, viuhkamaisine ja eksoottisine papyruspensaikkoineen oli malarian levittäjänä joutunut huonoon huutoon, oli rikkaiden syrakusalaisten rakennettava palatsinsa yhtä pal-

KREIKAN SIVISTYNEIMMÄN KAUPUNGIN TEATTERI.
Hautakadun kohdalla on suurin tunnettu kreikkalainen teatteri. Sen läpimitta on noin 150 m. 46 istuinriviä on säilynyt meidän aikaamme asti. Alkuaan niitä luultavasti oli 61. Teatterin rakennutti Hieron I 400-luvulla ja sitä käytetään vieläkin silloin tällöin kreikkalaisia draamoja esitettäessä. Teatterista löytyneet kirjoitukset viittaavat pääasiallisesti kuningas Hieron II:een, Rooman ystävään ja kaikkien taiteenhaarojen anteliaaseen suojelijaan, joka eli kolmannen vuosisadan lopussa e. Kr.

jon terveydellisistä syistä kuin kauneuden ja loistonhalun yllyttäminä tilaviksi ja ilmaviksi. Palatsit sijaitsivat tuon valtavan, muurien ympäröimän kaupungin mantereenpuoleisella, korkealla ylätasangolla. Muuan Syrakusan puolustussuunnitelman yksityiskohta aiheutti sekä karthagolaisille että ateenalaisille erittäin suuria tappioita. Syrakusalaiset houkuttelivat nimittäin viholliset hyökkäämään joen puolelta järjestäen varta vasten tämän osan varustuksistaan näennäisen heikoksi, jotta sairaudet olisivat tuhonneet piirittäjät. Tämä sotajuoni olikin useita kertoja onnistunut, niin että viholliset tiesivät jo varoa sitä, mutta sitä pidettiin yhä edelleen varakeinona eikä rakennettu minkäänlaisia viemäreitä turmiollisten moskiittojen munimispaikkojen kuivaamiseksi, vaikka oletetaankin, että sisilialaiset jo siihen aikaan tunsivat hyvin tämän malarian vastustamismenetelmän. Hedelmällisellä malariaseudulla lopetettiin työskentely aina hyvissä ajoin ennen auringonlaskua eikä kukaan nukkunut siellä kuumana vuodenaikana surmansääskien liikkuessa.

Ylätasangon pohjoisosan kuuluisat kalkkikivikuilut kertovat vakuuttavasti, mihin Syrakusan sääsket pystyivät. Nuo kuilut olivat erittäin kauniita, joskin Hieron myöhemmin turmeli niiden kauneuden antaessaan louhia niistä kiviä rakennuksiinsa. Ne kiemurtelivat Akhradinan rinnettä pitkin parin kilometrin pituisina ja viidenkolmatta metrin syvyisinä. Puolitroopillisia hedelmäpuita, kukkia ja köynnöskasveja kasvaa rehoitti niiden pohjalla lämpimässä auringonpaisteessa, niin että ne muistuttivat Edenin tuoksuvaa ja ihanaa paratiisia.

Näihin rotkoihin viskattiin vuonna 413 e. Kr. 7000 ateenalaista sotilasta ja merimiestä. He olivat jäännöksiä Ateenan suunnilleen 100 000 miestä käsittäneestä armeijasta, joka oli yrittänyt valloittaa Syrakusan etelästä käsin. Malarian saastuttaman seudun tartuntaa levittävät hyönteiset olivat vähentäneet armeijan vahvuuden 40 000:ksi kuumetta sairastavaksi mieheksi. Nämä yrittivät lopulta peräytyä, mutta heidät piiritettiin ja hakattiin maahan, sillä he olivat liian uupuneita kyetäkseen tekemään vastarintaa. Nuo 7000 eloonjäänyttä viskattiin kivilouhimoihin raatamaan ja heille annettiin riittämättömästi ravintoa. Useimmat heistä kuolivat seitsemäntoista päivän kuluessa. Heidän hautaamattomat ruumiinsa synnyttivät ruton, ja kostonhimoiset syrakusalaiset myivät muutamat eloonjääneet orjiksi säästyäkseen itse rutolta.

Kansanvaltainen Ateena oli epäoikeudenmukaisesti ryhtynyt sotaan Syrakusaa vastaan ahnehtien rikkaita alusmaita ja pyrkien alistamaan valtaansa koko helleenisen Sisilian. Ateenalaiset lörpöttelivät vapaudesta, mutta kuitenkin he valloitettuaan Delos-saaren olivat surmanneet kaikki miehiset kreikkalaiset heimolaisensa, myyneet naiset ja lapset orjiksi ja asuttaneet saaren uudelleen. Tästä johtui, että nuo ateenalaiset heitettiin kivilouhimoihin hitaasti nääntymään nälkään ja janoon, ja vielä tänäkin päivänä nämä rotkot Euroopan suurimman muinaiskaupungin raunioiden keskellä kertovat jälkimaailmalle itsekkään kansanvallan tuhoutumisen tarinaa.

Syrakusalaiset olivat viisaita ja alistuivat mieluummin yksinvaltiaan kuin oikullisten joukkojen hallittaviksi. Huonot hallitsijat saivat välistä heidän uskonsa horjumaan, mutta kohta poliittisten kiistojen uhatessa heidän kaupallisia etujaan he alistuivat uudelleen jonkinlaisen tyrannin valtaan. Hieron II:n hallituksen loppuessa he tekivät kohtalokkaan ulkopoliittisen erehdyksen. Hannibal oli aloittanut ihmeellisen mutta tuloksettoman voittokulkunsa Italian halki. Silloin Syrakusa luopui Roomasta Hannibalia peläten ja yhtyi Etelä-Italian valloittajaan, jolla ilmeisesti oli kaikki edellytykset päästä maailman valtiaaksi. Uskomattomista vaikeuksistaan huolimatta vihastuneet roomalaiset lähettivät Syrakusaan Marcelluksen johtaman retkikunnan, joka piiritti Sisilian pääkaupunkia kaksi vuotta. Vuodesta 214 vuoteen 212 e. Kr. syrakusalaiset pitivät puoliaan roomalaisia vastaan kekseliään Arkhimedeen avulla. Heidän päälinnoituksensa Euryalos oli valloittamaton, mutta kaupungin varuskunta menetti vähitellen taistelunhalunsa. Doorilaisten kauppiaitten jälkeläiset eivät enää kelvanneet sotureiksi eivätkä heidän liittolaisensa spartalaisetkaan. Tämän muinaisen heimon urhoollisuus oli hävinnyt. Roomalaiset valloittivat linnoitukset, ryöstivät kaupungin aarteet, hävittivät sen kaupalliset mahdollisuudet ja alensivat kaupungin vain Sisilian maakunnan osaksi.

Keisari Augustuksen aikana Syrakusan kauppa pääsi taas osittaiseen kukoistukseen. Kristityt rakensivat kaupungin alle valtavia katakombeja. Niistä on tosin tähän mennessä vain puolet tutkittu, mutta jättiläismäisen roomalaisen amfiteatterin ohella ne osoittavat kaupungin suurta asukaslukua. Mutta se oli vähenemässä. Puolustuslinnakkeiden raunioiden väliset tyhjät alueet laajenivat laajenemistaan. Muhamettilaiset valloittivat kaupungin vuonna 878 j. Kr. ja joudut-tivat sen rappeutumista. Keskiajalla ja uudella ajalla kaupunki pieneni pienenemistään, kunnes vain vanhimman doorilaisen siirtokunnan alue, Ortygian saari, pysyi asuttuna. Varsinaista kaupunkia edustavat manteren puolella enää vain valtavan erämaan murtuneet ja suistuneet kivilohkareet. Kauppa siirtyi arabialaiseen ja normannilais-arabialaiseen Palermoon, joka on jatkuvasti kasvanut meidän päiviimme asti.

Nykyään Syrakusa on kuin auringonpaisteen haalistama jättiläismäinen luuranko, jonka toinen muumioitunut jalka on vielä säilynyt. Se on niin perusteellisesti tuhoutunut, ettemme enää kykene nimeämään sen mahtavimpiakaan raunioita niinkuin esimerkiksi tuntemattoman jumalan ihmeellistä alttaria. Syrakusa ihanine rakennuksineen on muuttunut lohduttomaksi raunioikasaksi. Kirjalliset teokset ovat olleet sen kestävimpiä muistomerkkejä.

HALIKARNASSOKSEN MAUSOLEUMI

HEVOSTEN SUITSET OVAT OSAKSI SÄILYNEET. Nelivaljakon erään jättiläishevosen pää ja etuosa ilmentävät välittömän vaikuttavasti fyysillistä voimaa. Alkuperäiset valjasvarusteet ovat kullattua pronssia. Niissä havaitsemme useita kiinnostavia piirteitä. Silojen asemesta kiertää verraten leveä vyö hevosen rinnan yhtyen harjan kohdalla toiseen hevosen vatsaa ympäröivään vyöhön.

Vähän-Aasian lounaiskulmassa, kauniin Kos-lahden rannalla, on pieni turkkilainen satamakaupunki Budrum, johon Jerusalemin johanniittain ritarikunta aikoinaan rakennutti nyttemmin jo raunioiksi sortuneen linnoituksen. Aluetta sanottiin muinoin Kaariaksi. Se oli tosin nimellisesti vain Persian suuren valtakunnan maakunta tai satraapinlääni, mutta sijaiten keisarikunnan rajalla vuoriston ja meren välissä se oli suhteellisen riippumaton.

Neljännen vuosisadan alkupuoliskolla e. Kr. hallitsi maata tarmokas ja sotaisa ruhtinas Mausolos. Hän rakennutti pääkaupunkinsa nykyisen Budrumin kohdalle, jota muinoin sanottiin Halikarnassokseksi.

Hänen kuoltuaan vuonna 353 e. Kr. päätti hänen sureva leskensä, Artemisia, ikuistaa hänen muistonsa ja vaimentaa omaa murhettaan rakennuttamalla hänelle maailman mahtavimman hautarakennuksen. Niinpä hän lähetti lähettiläitä Kreikkaan kutsumaan silloisen maailman kuuluisimmat taiteilijat tätä muistomerkkiä rakentamaan. Arkkitehtien nimet olivat Satyros ja Pythios. Kuvanveistäjät, joiden tehtävänä oli rakennuksen koristaminen, olivat Skopas, vuosisadan suurin kreikkalainen kuvanveistäjä — hänen maineensa perustui etupäässä siihen, että hän sai kiven ilmentämään mitä kiihkeimpiä mielentiloja ja vilkkaita liikkeitä — ja sitä paitsi Timotheos, Bryaksis ja Leokhares, joista emme enää tiedä paljonkaan, mutta joita heidän aikalaisensa pitivät Skopaan jälkeen maailman suurimpina taiteilijoina.

KUNINGATAR ARTEMISIA JA HÄNEN PUOLISONSA MAUSOLOS.
Kaksi viittojen verhoamaa muotokuvapatsasta, jotka aikoinaan seisoivat ylväästi vaunuissaan rakennuksen harjalla. Nykyään ne ovat British Museumissa. Näemme, että kuningas on miehuutensa täydessä kukoistuksessa. Ilmeen arvokkuus, asennon miellyttävyys ja viittojen poimutuksen etevä käsittely saavat aikaan, että nämä patsaat merkitsevät kuvanveistotaiteen riemuvoittoa. Pliniuksen mukaan ne ovat rakennuksen arkkitehdin Pythiksen veistoksia. Pythis lienee sama kuin Pythios.

Rakennuksesta on säilynyt meidän aikaamme asti lukuisia kuvauksia, mutta ne ovat valitettavasti hämäriä ja antavat aihetta erilaisiin selityksiin. Eräät asiantuntijat epäilevät myös niiden mainitsemia mittasuhteita.

Niinpä mausoleumin yksityiskohdista onkin esitetty lukuisia, toisistaan suuresti eroavia mielipiteitä, joiden perusteella on laadittu varsin erilaisia uudennussommitelmia. Suurin piirtein katsoen rakennus kuitenkin oli suorakaiteen muotoinen. Sen päätysivut olivat pohjoisessa ja etelässä. Sen alaosa, jossa hautakammio sijaitsi, oli umpinainen ja veistokuvafriisit kiersivät sen kaikkia neljää sivua. Tästä umpinaisesta korokkeesta kohosi pylväistö, jonka muodosti kuusineljättä joonialaista pylvästä. Ne olivat ihanaa, kellertävää marmoria. Pylväät kannattivat neljänkolmatta askelman muodostamaa pyramidia ja pyramidin harjalla oli nelivaljakko. Rakennuksen kokonaiskorkeus oli kaksiviidettä metriä. Muinaiseen katselijaan teki suurimman vaikutuksen rakennuksen ihmeellinen keveys. Hauraan pylväistön varassa lepäävä, jykevä pyramidi näytti leijailevan ilmassa.

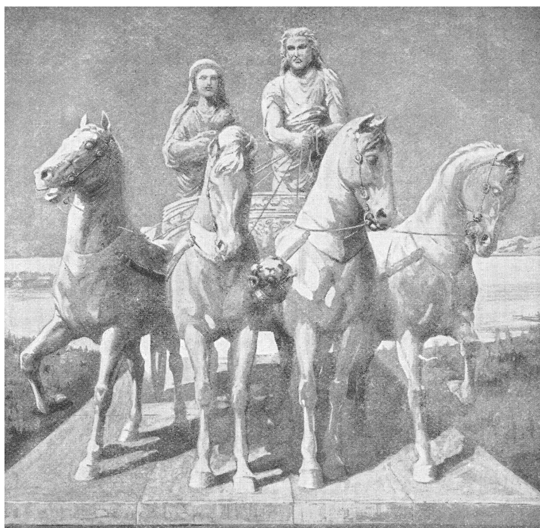
On syytä olettaa, että rakennus pysyi suurin piirtein katsoen vahingoittumattomana 1100-luvulle asti tai kenties vielä kauemminkin. Mutta vuonna 1402 valloittivat johanniitat Halikarnassoksen ja alkoivat rakentaa sinne P. Pietarin linnoitustaan.

Kuningatar Artemisia hallitsi vain kaksi vuotta ja kuoli sen jälkeen puolisonsa kuoleman aiheuttaman kalvavan murheen uhrina. Hautarakennus oli silloin vielä keskeneräinen, mutta taiteilijat päättivät viimeistellä sen rakkaudentyönä, »oman maineensa takia ja oman taitonsa muistomerkiksi». Heidän ponnistustensa tuloksena oli niin suurenmoinen, upea ja loistelias rakennus, että se luettiin maailman seitsemän ihmeen joukkoon ja sen nimi, Mausoleum, on siitä lähtien merkinnyt jokaista ihmeellistä hautarakennusta.

Rakennusaineita saadakseen he repivät muinaisen kaupungin jäännökset ja hävittivät luultavasti myös mausoleumin yläosan. Vuonna 1472 mausoleumi oli raunioina ja vuonna 1522 sulttaani Solimanin valmistaessa suurta sotaretkeään karkoittaakseen ritarit Vähästä-Aasiasta ja Rhodoksesta hävitettiin viimeisetkin rauniot. Johanniittain ritarikunnan suurmestari tajusi nimittäin Budrumin linnoituksen suuren sotilaallisen merkityksen ja määräsi, että se oli korjattava kuntoon. Tätä tarkoitusta varten ritarit hajottivat mauso-

leumin perustan ja polttivat marmorilohkareet kalkiksi.

Mausoleumia hajottaessaan he löysivät suuren, nelikulmaisen kammion. Kammion seiniä koristivat eriväriset marmorilohkareet ja friisit, joihin hakatut korkokuvat esittivät taistelukohtauksia. Tarina kertoo löytäjäin aluksi ihailleen niitä ja sitten särkeneen ne. Sen jälkeen he tunkeutuivat sisäkammioon löytäen sieltä sarkofagin. Illan hämärtäessä he lähtivät linnoitukseen, mutta palatessaan paikalle seuraavana aamuna he havaitsivat, että tuntemattomat rosvot olivat ryöstäneet haudan. Siten tuhoutui lopulta mausoleumin hautakammio, joka oli pysynyt koskemattomana yhdeksättätoista vuosisataa. Jonkin ajan kuluttua turkkilaiset karkoittivat johanniitat Budrumista ja muinaisen kaupungin asemakin unohtui.

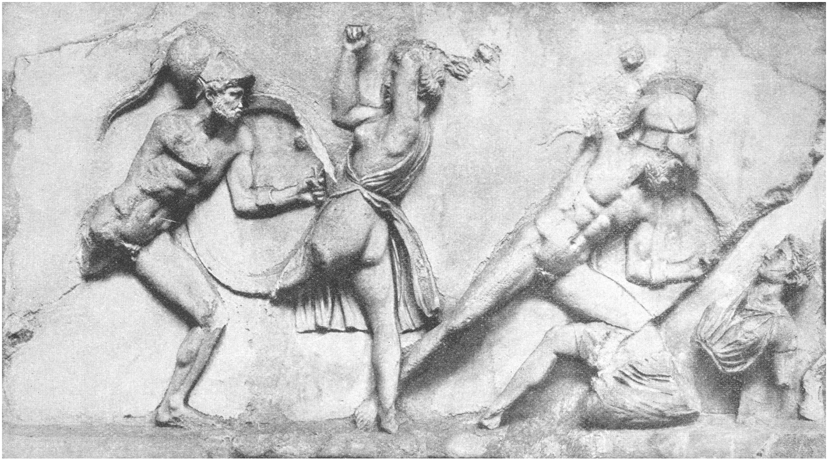
MAUSOLEUMIN HARJA YLVÄINE NELIVALJAKKOINEEN.
Nelivaljakko ajajineen uudelleen sommiteltuna. Eräät asiantuntijat pitävät kuninkaan seuralaista jumalattarena, joka ajaa hänen vaunujaan, samoin kuin näemme Athenen ajavan Herakleen vaunuja mustiin maljakkoihin maalatuissa kuvissa. Vartalot ovat kuitenkin luonnollista kokoa, joten kuninkaan seuralainen luultavasti esittää naista, joka rakennutti haudan kuolleen puolisonsa muistoksi ja jakoi hänen kohtalonsa.

Joskin johanniitoilla on tämä perusteellinen hävitys omallatunnollaan, he lienevät kuitenkin toisinaan suunnitelleet joidenkin katkelmain säilyttämistä ja pelastamista, koska nämä verrattomat taideteokset muuten olisivat joutuneet heidän kalkkiuuneihinsa. Jonakin tuntemattomana ajankohtana lähetettiin Genovaan eräs levy korkokuvafriisistä. Toisia levyjä upotettiin linnoituksen muureihin ja niihin muurattiin myös joukko marmorileijonia. 1600- ja 1700-luvulla havaitsivat länsimaiset matkailijat ja kauppiaat Budrumissa käydessään nämä katkelmat ja päättelivät aivan oikein, että ne varmaankin oli otettu mausoleumista. Vuonna 1846 sai lordi Stratford de Redcliffe, Englannin silloinen Konstantinopolin lähettiläs, sulttaanilta luvan lähettää British Museumiin kaksitoista friisilevyä. Ne muodostivat osan suuresta friisistä, joka esitti kreikkalaisten ja amatsoonien välistä taistelua. Vuonna 1856 sallittiin sir Charles Newtonin viedä leijonat mennessään ja toimittaa kaivauksia mausoleumin kohdalla.

Kaivaukset paljastivat tuskin muuta kuin rakennuksen peruskivet ja pohjakaavan, joten kävi ilmeiseksi, että ritarit olivat hävittäneet rakennuksen kaikki maanpinnan yläpuolelle kohonneet osat. Rakennuksen ympäriltä löytyi kuitenkin suuri määrä arkkitehtuurin ja veistokuvain katkelmia, jotka suurella vaivalla kuljetettiin Englantiin ja liitettiin kokoon British Museumin Mausoleumi-huoneessa.

Pyramidin harjalla olleen nelivaljakon katkelmat ovat tällä tavoin löytyneistä veistoksista huomattavimmat. Pyramidin ylin askelma on säilynyt ja siinä on hevosen kavio muinaisessa asennossaan. Silojen ja kullatun pronssin päällystämiä, suuria kappaleita marmorihevosten vartaloista on jäljellä ja oletetaan, että Mausoloksen ja kuningatar Artemisian patsaat ovat alkuaan vaunuissa pystyssä seisoen muodostaneet rakennuksen huippukohdan.

Mausoloksen kuva on tunnettu hänen rahoistaan. Hän on parrakas mies miehuutensa kukoistuksessa. Hänen asunsa on upea ja hänen ilmeensä kuvastaa tyyntä arvokkuutta. Toisen veistoksen pää on vahingoittunut, joten veistosta ei ehdotto-

ELOISA FRIISI, JOSSA KREIKKALAISET JA AMATSONIT TAISTELEVAT ELÄMÄSTÄ JA KUOLEMASTA.
Mausoleumin aikoinaan kauniisti väritetyn friisin katkelma, joka vuonna 1846 irroitettiin P. Pietarin linnoituksen muurista ja nykyään on British Museumissa. Vasemmalla näemme amatsonin, joka kallistautuu taaksepäin välttääkseen parrakkaan kreikkalaisen hyökkäyksen. Hän on kohottanut molemmat kätensä voidakseen tilaisuuden tullen iskeä takaisin kirveellä. Oikealla hän on kaatunut maahan ja kreikkalainen kurottautuu eteenpäin antaakseen hänelle surmaniskun.

man varmasti voida todeta Artemisiaa esittäväksi, vaikka olettamus onkin erittäin todennäköinen. Eräät tutkijat eivät myöskään hyväksy selitystä, että patsaat alkuaan seisoivat vaunuissa. Niinpä monet asiantuntijat olettavat niiden kuuluvan vain johonkin veistokuvaryhmään, jollaisia oli hajallaan rakennuksen ympärillä ja sen sisässä ja joista on löytynyt lukuisia katkelmia.

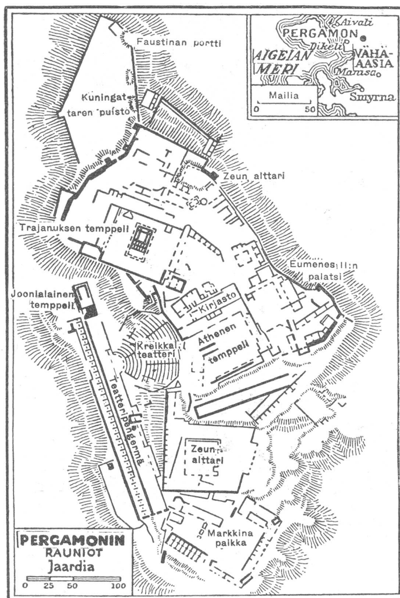
Veistokuvien lisäksi koristi mausoleumia kolme rakennusta kiertävää korkokuvajaksoa. Emme kuitenkaan tiedä, miten korkealla ne sijaitsivat. Kuitenkin on havaittu, että näistä kolmesta friisistä vähäpätöisin — kreikkalaisia ja kentaureja esittävä friisi, josta on vain hyvin vähän säilynyt — on veistetty huolimattomammin kuin muut. Tästä voimme päätellä sen sijainneen korkealla jonkin matkan päässä katsojasta.

Toinen molemmista muista friiseistä on kapea ja erinomaisen hienosti veistetty, mutta siitäkin on säilynyt vain muutamia pieniä katkelmia. Sen aiheena oli kilpa-ajo. Kolmas friisi on parhaiten säilynyt. Kaksitoista aivan eheää levyä murrettiin linnoituksen muureista vuonna 1846. Kaivausten aikana löytyi niiden lisäksi neljä levyä, kaikista hienoimmat, ja sadoittain katkelmia. Vuonna 1865 löytyi eräästä Genovan palatsista vielä yksi levy. Näistä koottu friisi ulottuu British Museumin Mausoleumi-huoneen päästä päähän.

Koko friisi oli alkuaan maalattu loistavin värein niinkuin ylipäänsä kaikki kreikkalaisen arkkitehtuurin koristekuvat. Tausta oli sininen, vartalot punaiset, verhot valkoisia, vihreitä ja kullattuja. Taistelijain aseet ja hevosten valjaat olivat pronssia ja friisin kaikissa osissa on koloja, joihin nämä metallikoristeet aikoinaan kiinnitettiin. Hahmot ovat siron suhteellisia piirtyen taustaa vasten verraten pitkien välimatkojen päässä toisistaan, niin että kuvioiden vinot ääriviivat pääsevät täysin oikeuksiinsa. Sillä melkein kaikki henkilöhahmot joko syöksähtävät eteenpäin tai kallistuvat taaksepäin toinen jalka suorakulmaisesti maata vasten. Tuloksena on ihmeellisen eloisa liikehtiminen, joka rytmillisesti kohahtelee friisin päästä päähän. Milloinkaan ei taistelun rajuja liikkeitä ole ilmennetty elävämmin tai voimakkaammin.

PERGAMONIN MUINAINEN SUURUUS JA LOISTO

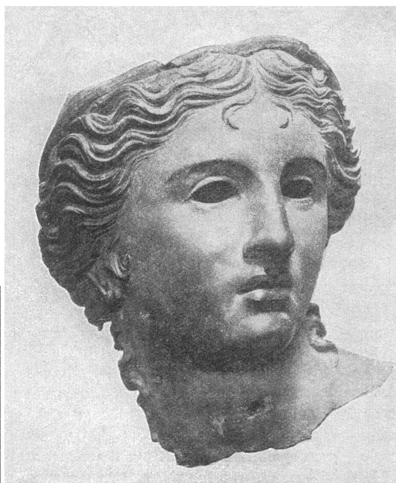
Noin viisiyhdeksättä kilometriä Smyrnasta pohjoiseen virtaa Kaikos-joki. Se on pohjoisin viidestä suuresta joesta, jotka virtaavat Vähän-Aasian ylätasangolta matalain rämeikköjen halki Elaianlahtea kohden. Rantatasanko ulottuu parinkymmenen kilometrin päähän joen suusta ja sen jälkeen joenuoma muuttuu hedelmälliseksi laaksoksi, jota vuoret reunustavat pohjoisessa ja etelässä. Kun noustaan vielä viisitoista kilometriä sisämaahan päin, laakso laajenee aukeaksi, joka on koko tämän hedelmällisen maan laajimpia ja rehevimpiä alueita. Juuri laakson alkaessa laajentua yhtyy pääjokeen kaksi pohjoisilta kukkuloilta lähtevää virtaa eristäen väliinsä vuorenharjanteen, joka pohjoisessa kohoaa jyrkästi kolmensadan metrin korkeuteen ja viettää sitten loivasti kaakkoon päin. Sen juurella on nykyinen Bergaman kaupunki, kukoistava ja värikäs paikkakunta vihreästä lehvistöstä kohoavine punaisine tiilikattoineen ja valkoisenhohtavine minareetteineen. Vaikuttavimman näyn muodostaa kuitenkin kaupungin takana kohoava, korkea harjanne, jonka huippu on täynnä hyvin vanhoja raunioita. Tuon muinaisen kaupungin asema on ruhtinaallinen. Se hallitsee koko seutua, ikään kuin luonto itse olisi valinnut sen kuningaskunnan pääkaupungiksi. Tuolla harjanteella kohosi muinoin Pergamonin ylpeä kaupunki, joka puolitoista vuosisataa oli kuninkaiden pääkaupunki ja vielä paljon kauemmin muinaisen maailman suurimpia kauppa- ja kulttuurikaupunkeja.

Pergamonin historia eroaa oudosti Vähän-Aasian länsirannikon muiden kreikkalaisten kaupunkien historiasta. Näiden historia ulottuu kreikkalaisen sivistyksen kaukaisimpaan alkuhämärään asti, mutta tämä historia on alistumisen ja nöyryytysten historiaa. Välistä niitä hallitsi jokin Kreikan valtio meren toiselta puolen, mutta vielä paljon useammin ne maksoivat veroa itäisen ylätasangon valtioille. Koskaan ne eivät onnistuneet omin voimin kauankaan säilyttämään itsenäisyyttään. Myöskään ne eivät koskaan kyenneet laajentamaan valtaansa sisämaahan. Pergamon sitä vastoin oli nousukaskaupunki ja esiintyi historiassa vasta muiden kreikkalaisten kaupunkien jo kauan sitten sivuutettua kukoistuskautensa. Ja sen kuninkaiden arvovalta ja merkitys johtui siitä, että he ku-

kistivat sisämaan asukkaat ja laajensivat valtakuntansa ulottumaan merestä Tauruksen vuorijonoon asti.

Pergamonin loiston päivinä sen hovirunoilijat laativat Pergamonin historian, joka oli yhtä vanha ja kunniakas kuin sen naapurienkin. Mutta tuo historia on ilmeisesti vain mielikuvituksen leikkiä emmekä oikeastaan tiedä kaupungin aikaisemmista vaiheista mitään muuta kuin sen, että se Aleksanteri Suuren kuollessa oli erään harjanteen huipulla sijaitseva pieni vuoristokaupunki. Ajat olivat levottomat. Aleksanterin kenraalit jakoivat valtakuntaa keskenään ja kiistelivät ylivallasta. Muuan heistä, Lysimakhos, pääsi kohoamaan Makedonian ja Vähän-Aasian länsiosain kuninkaaksi ja talletti valtionaarteensa tähän vuorilinnoitukseen määräten niitä vartioimaan luotettavimman upseerinsa, Filetairoksen. Mutta Lysimakhos olikin tyranni ja vuonna 283 e. Kr. kaikki Vähän-Aasian kaupungit nousivat kapinaan häntä vastaan ja siirtyivät hänen kilpailijansa, Syyrian Seleukoksen puolelle. Seleukos murhattiin kaksi vuotta myöhemmin ja Filetairos käytti hyväkseen tällöin syntyneen hajaannuksen tarjoamia mahdollisuuksia ja julistautui Pergamonin hallitsijaksi kieltäytyen kaikista velvoituksista sekä Makedoniaa että Syriaa kohtaan.

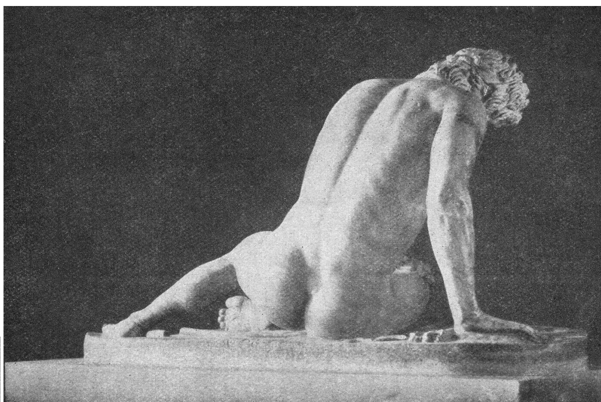

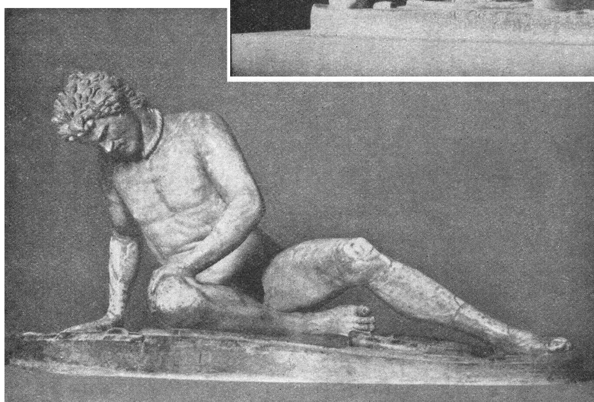
PERGAMONIN TAIDETTA.
Tässä pronssipäässä havaitsemme pitkällisten taiteellisten perinteiden vaikutuksen, mutta useat erikoispiirteet ilmaisevat sen syntyneen hellenistisenä aikana. Verratkaamme esim. tukan käsittelyä Praksiteleen Hermeen impressionistisempaan ja myös onnistuneempaan tukan hahmotteluun (kuva liittyy lukuun »Kreikan kuvanveistotaiteen verrattomat aarteet»).

PERGAMONIN KUVANVEISTÄJÄIN ARKAILEMATONTA REALISMIA.
Hävinnyt gallialainen surmaa vaimonsa ja sen jälkeen itsensä. Veistos on elävä ja järkyttävä, mutta Attikan parhaat taiteilijat olisivat tuskin ryhtyneet käsittelemään näin raakaa aihetta. Attalos I, Pergamonin kuningas, voitti Vähään-Aasiaan tunkeutuvat peloittavat gallialaiset ja kuvanveistäjät ikuistivat hänen voittonsa lukuisiin samanaiheisiin veistoksiin.

Odottamaton katastrofi sai ihmiset unohtamaan tämän niskoittelun, jopa koko tuon vähäisen pikkuvaltion olemassaolonkin. Vuonna 278 e. Kr. hyökkäsi nimittäin muuan vaeltava gallialais- eli galatalaisheimo Pohjois-Euroopasta Kreikkaan hävittäen ja herättäen kauhua kaikkialla. Vähän sen jälkeen osa heistä purjehti Dardanellien poikki,

KUULUISA »KUOLEVA GLADIAATTORI» EDESTÄ JA TAKAA.

Toinen »gallialaisaiheinen», kuolevaa gallialaista esittävä veistos. Se on Attalos I:n Pergamonin pengermälle pystyttämän hävinneen alkuperäisveistoksen jäljennös, jota sanottiin kauan »Kuolevaksi gladiaattoriksi». Ihailemme veistoksesta huokuvaa voimaa ja väkevää tunnetta, vaikka siitä puuttuvatkin aikaisempien, samanasentoisten hahmojen sopusointuiset ääriviivat.

tunkeutui Vähään-Aasiaan maan asukkaiden kauhuksi ja alkoi ryöstää ja rosvota maata. Ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla apostoli Paavalin kirjoittaessa galatalaiskirjeensä he olivat jo vakiintuneet ja kehittyneet säyseiksi maanviljelijöiksi, mutta saapuessaan maahan he olivat vielä mitä hurjimpia barbaareja. Tämän vaaran uhatessa ja omien valtakiistojensa heikontamina eivät Syyrian seleukidit pitkään aikaan kyenneet vakavasti yrittämään Pergamonin valloittamista takaisin. Pergamon puolestaan oli Filetairoksen ja hänen pojanpoikansa Eumeneen hallitessa neljänkymmenen vuoden kuluessa ehtinyt kehittyä suureksi ja rikkaaksi. Sen valtiollinen valta pysyi kuitenkin paikallisena ja rajallisena, kunnes Attalos, Eumeneen serkku, nousi valtaistuimelle vuonna 241 e. Kr. Loistavan ja sotaisan hallituksensa aikana hän kohotti Pergamonin huomattavaan valtiolliseen asemaan. Attalos omaksui myös dynastiansa ensimmäisenä kuninkaan arvonimen ja tunnusmerkit.

Aluksi hän ryhtyi sotaan pelättyjä galatalaisia vastaan, joille Pergamon siihen mennessä todennäköisesti oli maksanut veroa. Hän voitti heidät suuressa taistelussa ja riisti heiltä laajoja alueita. Uuden kuningaskunnan kasvu herätti kuitenkin levottomuutta seleukidikuninkaissa ja he liittoutuivat galatalaisten kanssa. Sotaa jatkui näin ollen monta vuotta onnen vaihdellessa. Lopulta Attalos kuitenkin peri voiton osaksi ankarin taisteluin, osaksi diplomaattisen taitonsa ansiosta. Tuloksena oli hänen valtakuntansa laajentuminen ja hänen arvovaltansa kasvu. Tämän jälkeen hän kohdisti huomionsa kreikkalaisiin, sillä makedonialaiset joukot olivat alituisena uhkaavana vaarana, ja teki onnistuneimman ja taitavimman

PERGAMONIN AKROPOLIS.

Attalos I oli tehnyt liiton Rooman kanssa ja siten taannut valtionsa turvallisuuden ja laajentanut alueitaan. Hänen poikansa Eumenes II noudatti samaa politiikkaa ja kaupunki kohosi niin suureen kukoistukseen, että sen koristamiseen voitiin sijoittaa suunnattomia rikkauksia. Tässä uudennussommitelmassa näemme Pergamonin Akropoliin kaupungin ollessa kukoistavimmillaan. Etualalla on Zeun suuri alttari ja sen takana on pengermä, jolle Attalos pystytti gallialaiskuvat. Sen takana taas näemme vanhan linnoituksen muurin, joka reunustaa pylväskäytäväin ja Athenen temppelin rajoittamaa aukeaa. Etäällä näemme myöhemmin rakennetun Trajanuksen temppelin.

PERGAMONIN AKROPOLISTA, VÄHÄN-AASIAN YLPEYTTÄ, YMPÄRÖINEITÄ SORTUNEITA TORNEJA.

Joskin taiteen ja kirjallisuuden kehittyminen Pergamonissa oli pitkällisen rauhankauden ansiota, Pergamon oli kuitenkin ennen kaikkea linnoituskaupunki, jonka erinomaisen edullinen asema teki aikoinaan Lysimakhokseen niin valtavan vaikutuksen, että hän sijoitti sinne Filetaoksen aarteitaan vartioimaan. Havaitsemme sen selvästi tästä meidän päiviemme Pergamonia esittävästä kuvasta. Jyrkkä tie johtaa kaupungin alaosista Akropoliille, joka suojalinnakkeineen hallitsee koko hedelmällistä laaksoa. Mutta Pergamon ei hallinnut ainoastaan läheistä tasankoa. Se alisti aikoinaan valtaansa koko Vähän-Aasian, ja kaukonäköiset hallitsijat kohottivat sen niin suureen kukoistukseen, että se lopulta tunnusti vain Rooman herrakseen.

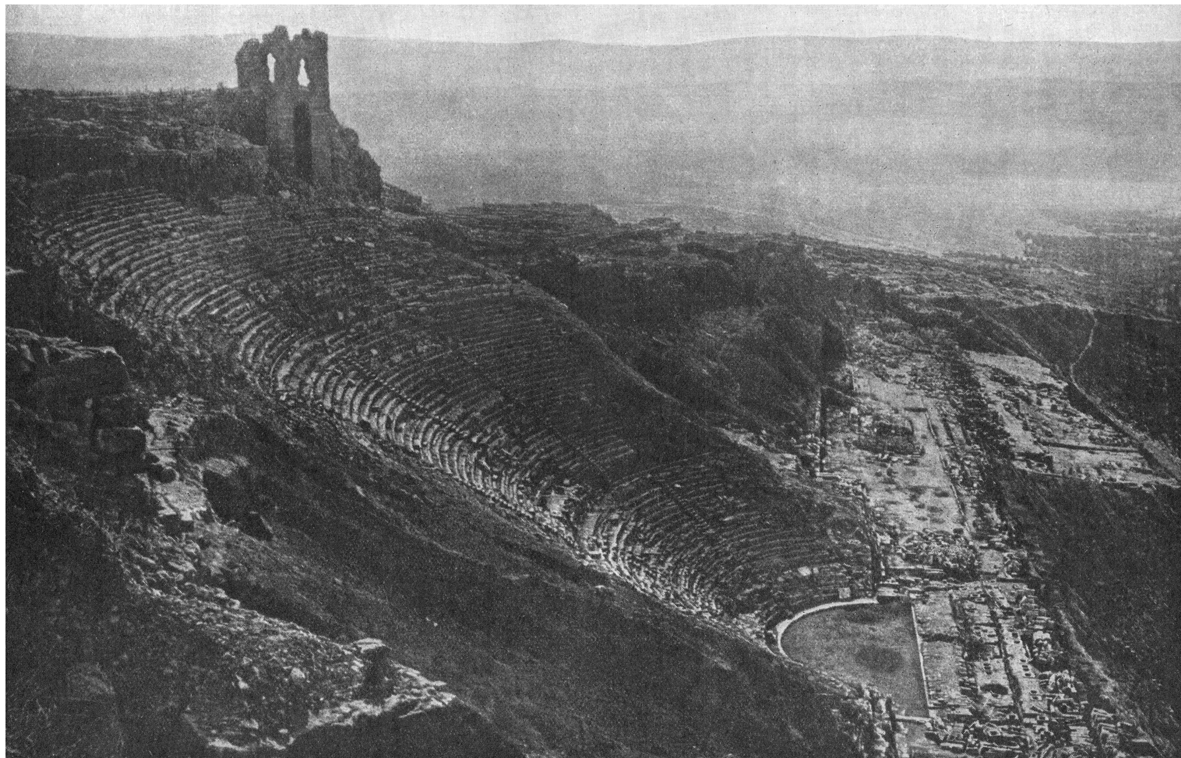

JUMALAT TAISTELEVAT JÄTTILÄISIÄ VASTAAN PERGAMONIN ZEUN ALTTARIN FRIISISSÄ.

Voitonjumalatar seppelöi Athenen, joka kiskoo jättiläistä hiuksista ennen lopullista surmaniskua. Jättiläinen on jo suunnattoman käärmeen kiemuroissa ja Rhea — Maaäiti — kohoaa maasta rukoillen poikansa henkeä. Tästä alttarifriisin osasta saamme selvän käsityksen koko friisistä ja sen rajusta voimasta. Se edustaa Pergamonin taiteen myöhempää vaihetta, ja joskin se eräissä suhteissa osoittaa teknillistä mestaruutta, jäämme kuitenkin kaipaamaan Attaloksen aikaisten taiteilijain hilliintynyttä pidättyneisyyttä.

poliittisen temppunsa. Hän nimittäin teki liiton kaukaisen Rooman kanssa, joka jo näihin aikoihin oli aloittanut maailmanvalloitusuransa, ja kestäen uskollisesti kaksi rasittavaa sotaretkeä hän saavutti tulevan maailmanvaltiaan pysyvän kannatuksen. Attaloksen kuoltua vuonna 197 e. Kr. nousi valtaistuimelle hänen poikansa Eumenes II, jonka hallitessa Pergamon saavutti rikkautensa ja menestyksensä huipun. Aluksi Eumenes otti osaa useihin sotaretkiin taistellen rinnan Rooman legioonien kanssa ja saaden palkakseen laajoja alueita. Mutta hänen hallituskautensa loppupuoli oli suhteellisen rauhallista ja juuri hän joutui rakennuttamaan kaupungin valmiiksi nähtävästi Attaloksen laatiman rakennussuunnitelman mukaan. Sen toteuduttua Pergamon oli kaupunki, jonka veroista ei ollut koko muinaisessa maailmassa.

Suunnitelman perusajatuksena oli puoliympyränmuotoisen temppeli- ja palatsijonon rakennuttaminen harjanteen huipulle ja niille rinteille, joissa muinainen vuorilinnoitus oli sijainnut. Pohjoisimmalla ja korkeimmalla kohdalla oli kuninkaan palatsi halliten koko kaupunkia. Roomalaisena aikana sen kohdalle rakennettiin kuitenkin toinen rakennus, joten sen alkuperäistä suunnitelmaa on varsin vaikea saada selville. Jos tämän jälkeen kävelemme etelään päin loivasti viettävää rinnettä pitkin, näemme neljän suuren hallin muodostaman rakennusjonon. Niissä säilytettiin kuningas Eumeneen perustamaa kuuluisaa kirjastoa, joka Aleksandrian kirjastoa lukuunottamatta oli muinaisen maailman suurin. Aleksandrian kirjaston virkailijat kadehtivat tätä kilpailijaansa niin mustasukkaisesti, että he kielsivät paperin (papyruksen) viennin Egyptistä Pergamoniin. Mutta Pergamonin kirjurit onnistuivat keksimään paperinkorvikkeen, jonka nimitys vielä tänäkin päivänä kertoo synnyinkaupungistaan (pergamentti). Aleksandrian kirjaston osaksi tuhouduttua pyysi Kleopatra Marcus Antoniusta korvaamaan tappion ja lahjoittamaan hänelle

PERGAMONIN KREIKKALAINEN TEATTERI. TAIDE KUKOISTI PERGAMONISSA VAPAAMIELISEN KUNINKAAN HALLITESSA.

Jyrkän nousunsa ja valtavan korkeutensa takia Pergamonin kreikkalainen teatteri on maailman vaikuttavimpia. Pergamon oli toisella vuosisadalla e. Kr. kreikkalaisroomalaisen maailman kuuluisimpia kulttuurikaupunkeja. Siellä kukoistivat taide ja kirjallisuus, niin että se saattoi kilpailla Aleksandriankin kanssa. Pergamonin kirjasto oli yhtä kuuluisa kuin Aleksandriankin ja Pergamonin kirjurit keksivät pergamentin. Roomalaiset pitivät kaupungin rakennuksia ja veistoksia maailman ihmeellisimpinä. Valokuvasta näemme, miten ihailtavan taitavasti kreikkalaiset arkkitehdit osasivat käyttää hyväkseen kukkulan luonnollista nousua. Sen tähden koko kreikkalaisessa maailmassa ei ollutkaan kahta samanlaista teatteria.

Pergamonin kirjat. Antonius suostui pyyntöön ja siten lienee Aleksandriaan joutunut noin 200 000 nidosta Pergamonin kirjastosta.

Puoliympyrän keskellä oli suuri, avoin neliö, jonka kahta sivua reunustivat upeat, kaksikerroksiset porttirakennukset ja kolmatta sivua muinaisen vuorilinnoituksen muuri (sillä muuri oli ulottunut vain siihen asti). Neljäs sivu oli avoin päättyen jyrkänteeseen. Tämän aukean keskellä oli Athenelle pyhitetty, pieni ja vähäpätöinen doorilainen temppeli. Se on Pergamonin vanhin rakennus polveutuen ajalta, jolloin Pergamon ei vielä ollut kohonnut suuruuteen, vaan oli vielä pieni, vähäpätöinen vuoristokaupunki. Tämä yksinkertainen ja koristamaton, seudun karkeista kivistä rakennettu temppeli näyttää oudolta loistavien marmorirakennusten keskellä, mutta ymmärrämme hyvin, miksi Pergamonin kuninkaat säilyttivät tämän menneiden aikojen kunnianarvoisen muistomerkin koskemattomana.

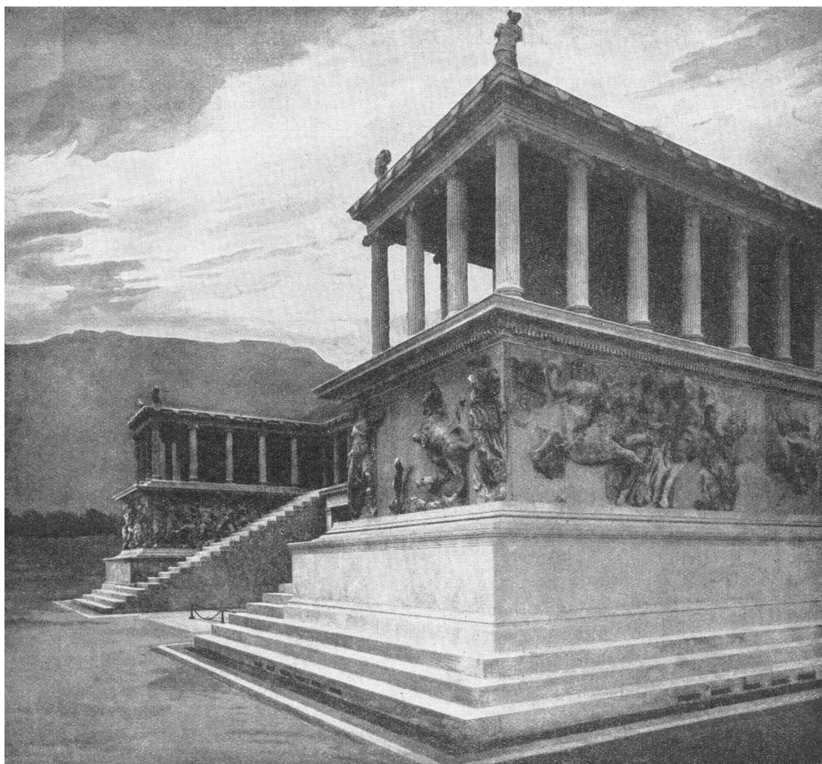
Kävellessämme etelään päin muinaisen linnoituksen muurin sivua joudumme leveälle pengermälle, jolta avautuu ihana näköala laaksoon. Attalos pystytti tänne joukon kuvapatsaita voitettuaan gallialaiset. Alkuperäiset veistokset ovat hävinneet, mutta niiden jäljennöksiä on useissa museoissa. Kuuluisin niistä on kuoleva gallialainen. Sitä sanottiin kauan »kuolevaksi gladiaattoriksi» ja se innoitti Byronin kirjoittamaan runonsa »Butchered to make a Roman holiday» (Roomalaisten juhlateuraana). Nyttemmin on kuitenkin todettu, että veistos esittää muuatta Attaloksen kukistamista, peloittavista barbaareista ja on suoranainen jäljennös hänen Pergamonin pengermälle pystyttämästään veistoksesta.

Pengermän takana oli kaikista Pergamonin rakennuksista uljain, luultavasti Eumeneen rakennuttama suuri Zeun alttari. Sen muodosti valtava koroke, jonka läpimitta oli neljättäkymmentä metriä. Korokkeella oli uhrialttari, jota pylväistöt ympäröivät kolmelta puolen avautuen leveiksi, korokkeeseen hakatuiksi portaiksi. Koroketta kiersi yhtenäinen korkokuvafriisi, jonka pelastuneet katkelmat on liitetty toisiinsa Berliinissä. Selvimmin tajuamme rakennuksen jättiläismäisyyden ajatellessamme, että friisin pituus oli enemmän kuin 135 metriä. Se on suurisuuntaisin kreikkalainen taideteos, mitä meidän aikaamme asti on säilynyt. Friisi esittää jumalien ja jättiläisten välistä taistelua. Kreikkalaiset käsittelivät usein tätä aihetta vertauskuvallisesti sivistyksen ja barbarian välisenä kamppailuna, joten sillä ilmeisesti oli erikoinen merkityksensä Pergamonin kansalle, jonka lakkaamatta täytyi ajatella barbaarinaapureitaan. Eräässä tähän lukuun liittyvässä kuvassa näemme voitonjumalattaren laskeutuvan Athenen luokse. Athene kiskoo hiuksista jättiläistä ja Maa, jättiläisten äiti, kohoaa maasta rukoillen jumalattarelta lastensa henkeä. Teknillisenä taidonnäytteenä friisi on verraton, mutta sen herättämä yleisvaikutelma on levoton ja epämiellyttävä. Siitä puuttuu rauhallinen, voimakas tunne, jonka Attaloksen varhaisemmat kuvanveistäjät osasivat ilmentää kuolevaa vihollista kuvatessaan.

Puoliympyrän eteläpuolella oli agora eli kaupungin julkinen kokouspaikka, jota pylväskäytävät ympäröivät. Tällä aukealla oli myös Dionysoksen temppeli. Agoran tasossa oleva, suurenmoinen, pylväiden koristama pengermä täydensi lopulta puoliympyrän arkkitehtonisen kokonaisuuden. Tämän pengermän vieressä oli kaksi pientä temppeliä ja sen takana, kaiken keskipisteenä, oli tavallinen, puoliympyränmuotoinen kreikkalainen teatteri kallioon hakattuine penkkiriveineen, jotka kohosivat kukkulan huippua kohden.

Tällainen oli Pergamonin korkeimmalla kohdalla kohonnut rakennusryhmä, jonka saksalaisten vuosina 1879—1885 suorittamat kaivaukset saattoivat päivänvaloon. Itse kaupunki oli kauempana etelässä ulottuen pengermittäin rinnettä pitkin laakson pohjaan asti. Tällä vuosisadalla saksalaiset jatkoivat työtään yrittäen tutkia kaupungin alaosia, mutta heidän työnsä jäi keskeneräiseksi. He ehtivät kuitenkin kaivaa esiin useita rakennuksia, kauppa-aukean ja kolmelle pengermälle rakennetun gymnasionin ja tapasivat myös kukkulan rinnettä pitkin ulottuneen pääkadun jälkiä. Sen kiveyksen alta löytyi joukko monimutkaisia putkia, joita pitkin vesi juoksi kaukaisilta vuorilta kaupungin korkeimpiinkin kohtiin.

Eumeneen kuolema vuonna 151 e. Kr. merkitsi Pergamonin itsenäisen kuningaskunnan loistokauden loppua. Hänen molemmat seuraajansa Attalos II ja Attalos III tekivät tuskin mitään kaupungin kaunistamiseksi. Pergamon saavutti suuruutensa Rooman liittolaisena, mutta Rooma oli jo kohonnut maailman hallitsijaksi eikä tarvinnut enää liittolaisia. Niinpä Pergamonin jatkuvaa itsenäisyyttä alettiin katsella karsain silmin ja sen rikkaus herätti kateutta. Vuonna 133 e. Kr. luovutti Pergamonin viimeinen kuningas, joka havaitsi, mihin kehitys luonnon pakosta johti, vuoteellaan jälkisäädöksessään koko kuningaskunnan Roomalle ja Pergamonista tuli Rooman

PERGAMONIN SUURI ZEUN ALTTARI — UUDENNUSSOMMITELMA.
Eumenes II:n Akropoliin Athenen temppelin eteläpuolelle rakennuttama ihana Zeun alttari oli Pergamonin ylpeys ja kruunu. Kuvamme on uudennussommitelma lukuunottamatta rakennuksen alaosaa kiertävää Gigantomakhia-friisiä, jonka näemme nykyisessä vahingoittuneessa muodossaan. Alttari pyhitettiin Attalokselle, jota kaupunki piti sankarinaan hän voitettuaan gallialaiset.

Aasian maakunnan pääkaupunki. Tämä muutos ei kuitenkaan vaikuttanut edullisesti kaupungin aineelliseen hyvinvointiin. Kuitenkin saattoi vielä ensimmäisellä vuosisadalla j. Kr. eräs roomalainen virkamies kuvailla Pergamonia »Aasian uljaimmaksi kaupungiksi». Roomalaisena aikana väestö nähtävästi alkoi muuttaa kukkulalta laaksoon, jonne kehittyi uusi kaupunginosa nykyisen kaupungin kohdalle. Tällä alueella ei vielä ole suoritettu lainkaan kaivauksia, joskin voimme erottaa roomalaisen kylpylän ja amfiteatterin jäännökset. Kukkulan huippua hallitseva entinen kuninkaan palatsi revittiin osaksi ja sen kohdalle rakennettiin keisari Trajanukselle pyhitetty suuri temppeli.

Johanneksen ilmestyskirjassa mainitaan Pergamonin kirkko »saatanan tyyssijana». Kiistanalaista on, tarkoittaako tämä vain sitä, että Pergamon oli roomalaisen keisarinpalvonnan pääpaikka Aasiassa, vai sisältyykö siihen suoranainen vihjaus suureen Zeun alttariin. Joka tapauksessa on todennäköistä, että alkukristityt hävittäessään

tämän alttarin ja muut muistomerkit halusivat kiihkomielisesti poistaa kaikki pakanallisen epäjumalanpalveluksen jäljet. Löytyneitä veistoksia on tarkoituksellisesti vahingoitettu ja rakennukset revittiin suureksi osaksi kristillistä kirkkoa ja kukkulaa ympäröivää, uutta muuria rakennettaessa. Sillä Rooman mahtavuuden sortuessa Pergamon muuttui jälleen pieneksi ja vähäpätöiseksi vuoristokaupungiksi, jollaisena se eli vielä vuosisatoja. Siitä lähtien kun turkkilaiset saapuivat 1200-luvulla, tuo kallioinen vuorenhuippu on nähtävästi ollut asumattomana.

ZEUN ALTTARIN FRIISIN KATKELMA.

Friisi esittää jumalien ja jättiläisten välistä taistelua ja siten vertauskuvallisesti Pergamonin taistelua gallialaisbarbaareja vastaan. Näemme jumalattaren sinkauttavan käärmeen kietoman uurnan kaatuneen jättiläisen päälle. Jättiläisen pään yläpuolella näemme kammottavan elävän käärmeen, jollaisia kiemurtelee kaikkialla koko friisissä.

KREIKAN KUVANVEISTOTAITEEN VERRATTOMAT AARTEET

Eikö lienekin muinaisajan ihmeistä ihmeellisin se, että kolmattatuhatta vuotta sitten joukko pienissä kaupunkivaltioissa asustavia taiteilijoita kykeni luomaan ruumiillisen kauneuden ihannetyyppejä, joita myöhempien aikojen taiteilijat kaikissa maissa ovat pyrkineet jäljittelemään koskaan niiden ihmeellistä kauneutta voittamatta ja vain ani harvoin luoden jotakin niihin verrattavaa.

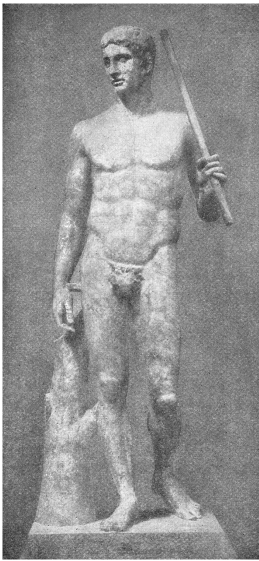
Kreikan kuvanveistotaiteen kauneus on kiistämätön. Mainitsemme vain yhden esimerkin, nimittäin Milon Venuksen, niinkuin tätä kuuluisaa kreikkalaista patsasta, joka nykyään on Louvre'issa, nimitetään, koska se vuonna 1820 löytyi muinaisen Meloksen (Milo) kaupungin läheisyydestä. Tämän patsaan kauneus tunnustetaan niin yleisesti, että jos joku mainitsee pitävänsä sen mainetta aiheettomana, arvaamme heti hänen vain tekeytyvän ylimieliseksi vaikuttaakseen omaperäiseltä.

Mistä johtui, että muinaisen Kreikan kuvanveistäjät kykenivät luomaan inhimillisen kauneuden ihannetyyppejä, jotka kahdenkymmenen vuosisadan kuluessa ovat edustaneet jalointa kauneutta, mitä ihminen on kyennyt kuvittelemaan? Kaikella on syynsä ja varmaa on, että Kreikan taiteen ihmiskuvauksella oli luonnollinen pohjansa, nimittäin muinaisen Kreikan miesten ja naisten todellinen kauneus. Mallien kauneus on näin ollen Kreikan kuvanveistosten verrattoman kauneuden ensimmäinen, joskaan ei ainoa syy. Miksi juuri tämä kansa sai osakseen niin suuren ruumiillisen kauneuden, on kysymys, jota tässä yhteydessä emme voi tarkemmin kosketella, mutta tämä tosiasia johtui varmaankin lukuisista suotuisista olosuhteista — ilmastosta, sosiaalisista olosuhteista, vapaasta ja terveellisestä elämästä, josta suuri osa käytettiin ruumiinharjoituksiin ulkoilmassa, sekä esivanhempien syvään juurtuneeseen kauneudenpalvontaan pohjautuvasta synnynnäisestä kauneudenaistista.

Ainoakaan Kreikan taidetta koskeva yleiskatsaus, oli se miten lyhyt hyvänsä, ei voi sivuuttaa kuvanveistotaiteen ja ruumiinharjoitusten läheistä yhteyttä, sillä tämä yhteys on kaiken sen kauneuden syvimpänä syynä, jota tässä luvussa koetamme eritellä. Kreikan urheiluelämä erosi nykyisestä kolmessa suhteessa. Ensiksikin kreikkalaiset kiinnittivät suurempaa huomiota suoritusten tyyliin kuin saavutettuihin ennätyksiin. He eivät halunneet »voittaa millä keinoin hyvänsä» vaan voittaa hienosti tai sitten kokonaan hävitä. Tämä käsitys ruumiinharjoituksista johtui osaksi Kreikan urheilun uskonnollisesta luonteesta, mutta koska tämä väite kenties voi johtaa harhaan nykyaikaisen lukijan, siihen on lisättävä seuraava selitys: »Kreikkalaiset olivat syvästi vakuuttuneita siitä, että ihmisen oli pyrittävä saavuttamaan se voima ja kauneus, jota urheilu kehittää, ja että nämä ruumiilliset ominaisuudet hankkivat heille valtiota ja rotua edustavien jumalien suosion.» Meidän aikamme uskonnot käsittelevät jokseenkin yksinomaan ihmisen henkistä elämää, mutta Kreikan uskonto käsitti — joskin verraten pinnallisesti — paljon laajemman alueen. Ihmisen oli kehitettävä ja täydellistettävä kaikkia kykyjään, taipumuksiaan ja nautintojaan jumalien kunniaksi.

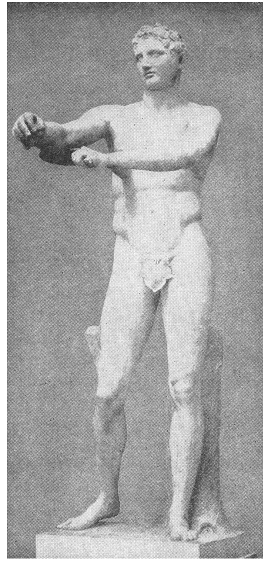
Toiseksi Kreikassa harrastettiin urheilua paljon yleisemmin kuin nykyään. Kreikkalaiset eivät olleet vain »penkkiurheilijoita», he osallistuivat itse kilpailuihin ja jokainen nuorukainen, joka ei ollut rujo tai orja, uhrasi joka päivä muutamia tunteja ruumiinharjoituksiin. Kolmanneksi nuorukaiset harjoittelivat ja kilpailivat aivan alastomina.

Viimeksi mainitsemamme asianhaaran merkitystä kuvanveistäjälle emme voi kylliksi korostaa. Siten hän joka päivä saattoi tutkia mitä ihanimpia, alastomia ruumiita, jotka juosten, painien ja diskosta heittäen olivat harjaantuneet kaikkiin mahdollisiin ruumiinliikkeisiin. Kreikkalainen kuvan-

DORYFOROS ELI KEIHÄÄNKANTAJA.

Keihästä kantavaa nuorukaista esittävä pronssipatsas (Rooman Vatikaanissa). Jäljennös Polykleitoksen, Myronin aikalaisen, alkuperäisveistoksesta. Sitä sanotaan myös yleisesti »Kanoniksi».

APOKSYOMENOS ELI KAAPIJA.

Urheilija puhdistaa oikeaa käsivarttaan rautakaapimella. Jäljennös Lysippoksen, Aleksanteri Suuren aikalaisen, alkuperäisveistoksesta. Patsas on Pentelikonin marmoria. Se löytyi vuonna 1849 Roomasta. Nykyään se on Vatikaanissa.

veistäjä ryhtyi työhönsä vasta saavutettuaan perusteellisen ihmisruumiin tuntemuksen, jonka veroista meidän aikamme taiteilija tuskin voi saavuttaa koko ikänään.

Vielä muuan syy oli omiaan lisäämään Kreikan kuvanveistosten kauneutta. Kreikan taide ei ollut realistista vaan idealistista. Kuvanveistäjä ei tyytynyt uskollisesti jäljittelemään urheilijan vartaloa, jonka hän saattoi joka päivä nähdä milloin hyvänsä. Hän pyrki yksilöllisten piirteiden perusteella luomaan ihanteellisen yleistyypin ja pitkien tutkimusten jälkeen hän huolellisesti valikoiden, muokaten ja yleistäen saattoi kehittää ihanteensa täydelliseksi. Samoin kuin hänen jumalansa edustivat kukin ihmisen erikoisia ominaisuuksia, Herakles (Hercules) voimaa, Hermes (Mercurius) nopeutta ja Apollon sulokkuutta, samoin hän erotti eri urheilulajien harjoittajat toisistaan. Juoksijan jäsenten ihanteellinen muoto edusti notkeutta, ja painijan ruumiinrakenne havainnollisti väkevyyttä ja voimaa.

Miehisen ruumiinmuodon kuvaaminen saavutti täydellisyyden paljon aikaisemmin, kuin taiteilijain onnistui luoda ihanteellinen naisvartalo. Tämäkin tosiseikka osoittaa, missä määrin harjaantuneiden urheilijain alituinen näkeminen helpotti taiteilijan työtä. Kreikan taiteen alkuaikoina taiteilijat kuvasivat miehiä monin verroin menestyksellisemmin kuin naisia, ja vasta neljännellä vuosisadalla e. Kr. he alkoivat verraten yleisesti kyetä kuvaamaan molempia sukupuolia yhtä täydellisesti. Ateenan naiset viettivät eristynyttä elämää ja tämä ehkäisi naisvartaloiden kuvaamista, eikä Spartassa, jossa tytöt joka päivä harjoittivat ruumistaan samoin kuin nuorukaisetkin, ollut synnynnäisiä kuvanveistäjiä, jotka olisivat voineet ihannoida heidän muotojaan.

Wieniläinen professori Brücke on suuressa teoksessaan »Ihmisvartalosta» osoittanut, miten nopeasti kreikkalaiset kuvanveistäjät tajusivat ja siirsivät veistoksiinsa kaikki havaitsemansa harvinaisen täydelliset muodot. Kreikan kuvanveistoksissa näemme nimittäin tavattoman paljon kauniita yksityiskohtia, joita vain ani harvoin tapaamme luonnossa. Jonkin lihaksen tai jäsenen ihannemuodon kerran löydyttyä se säilyi sukupolvesta sukupolveen, sillä Kreikan kuvanveistäjät omaksuivat jatkuvia perinteitä noudattaen kaiken sen, mikä heidän edeltäjiensä teoksissa oli absoluuttisen hyvää, ja kartuttivat jatkuvasti taiteellista perintöä lisäten entisiin ihannemuotoihin yhä uusia piirteitä.

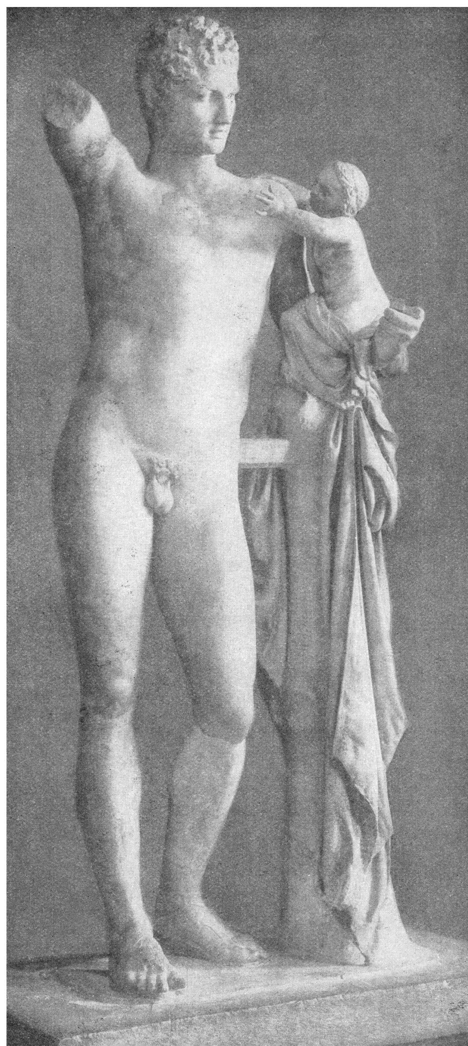
Myron (s. noin 480 e. Kr.), osoitti ensimmäisenä, miten ruumiin tasapaino saadaan säilymään kiivaassa liikkeessä. Hänen veistoksensa »Diskobolos» eli Diskoksenheittäjä on maailmankuulu varhaisimpana ja täydellisimpänä liikkuvan ihmisruumiin kauneutta esittävänä taideteoksena. Hänen aikalaisensa Polykleitos (noin 480—410 e. Kr.) kehitti itse vartalon esittämisen täydelli-

syyteen, ja hänen kuuluisa patsaansa »Doryforos» eli Keihäänkantaja oli »kanon», koska sitä pidettiin miehisen kauneuden ihannekuvana. Joskin alkuperäinen patsas on hävinnyt, saamme Pompeijista löytyneestä jäljennöksestä selvän käsityksen sen kauneudesta. Jäljennös on nykyään Napolin museossa.

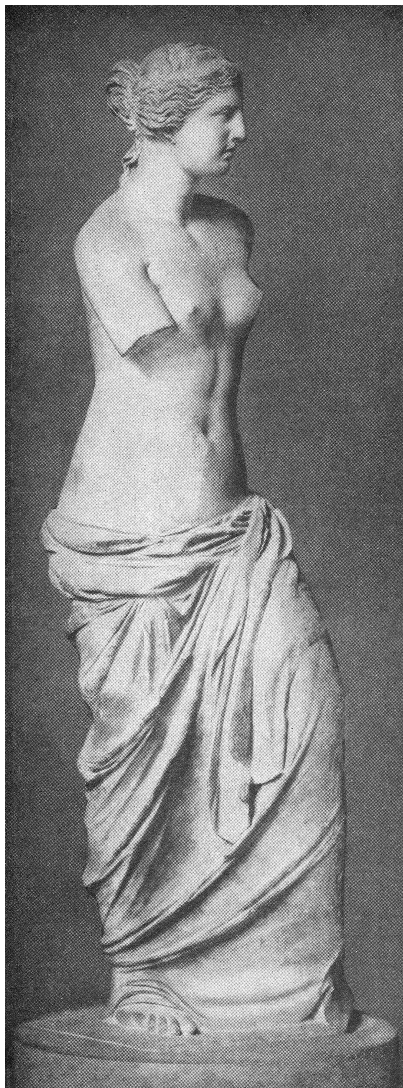
Tavallisesti kreikkalaiset veistokset ilmentävät ylevää rauhaa, ja varhaisemman kauden mestariteosten, niinkuin esimerkiksi Delfoin ihanan »Aurigan» eli »Ajomiehen», monumentaalinen vakavuus ja arvokkuus tekevät katsojaan valtavan vaikutuksen. Mutta neljännen vuosisadan alkupuoliskolla e. Kr. alkoi Skopas, aikansa etevin kuvanveistäjä, ilmentää liikettä vieläpä intohimoakin patsaittensa asennoissa. Ainoatakaan kiistämättömästi hänen kädestään lähtenyttä teosta ei ole säilynyt, mutta hän osasi esittää ihmisen silmät ja kulmakarvat etevämmin kuin ainoakaan hänen edeltäjänsä, ja hänen seuraajainsa teoksissa havaitsemme Skopaan ilmeisen vaikutuksen juuri näiden yksityiskohtain käsittelyssä.

Ateenalainen kuvanveistäjä Praksiteles (noin 400—330 e. Kr.) kehitti täydellisyyteen erikoisten mielentilain ja erikoisten tunteiden ilmentämisen. Hän yhdisti lihasten pehmeitten ääriviivain erinomaisen hienoon hahmotteluun siihen mennessä tuntemattoman älyllisen luonteikkuuden. Jokseenkin kokonaan säilynyt Hermeen patsas, joka löytyi Olympiasta, kuvastaa erinomaisen täydellisesti kreikkalaisten ylväintä miehuuden ihannetta, jaloa sielua terveessä ja kauniissa ruumiissa.

Näin olemme lyhyesti tutkineet, miten kreikkalainen kuvanveistäjä saavutti ainoalaatuisen muodontuntemuksensa ja vähitellen oppi ihanteellisen täydellisesti kuvaamaan ihmisruumiin kaikkia osia. Mutta on aivan väärin kuvitella, että Kreikan temppeleitä ja palatseja koristivat vain kylmät, valkoiset patsaat, jotka yksinomaan muotonsa perusteella miellyttivät katsojaa. Yleisesti pyritään pitämään Kreikan taidetta »valkoisena taiteena», mutta tämä käsitys on täysin väärä.

PRAKSITELEEN HERMES.
Tämä Paroksen marmoriin hakattu kuvapatsas on ateenalaisen Praksiteleen ainoa säilynyt kiistämätön alkuperäisteos. Se löytyi Peloponnesoksen Olympiasta vuonna 1877. Näemme kreikkalaisen jumalan, Hermeksen (roomalaisten Mercurius), pitelevän vasemmalla käsivarrellaan Dionysoslasta. Murtunutta oikeaa käsivartta ja jalkaa lukuunottamatta patsas on hyvin säilynyt.

KAIKISTA KREIKKALAISISTA VEISTOKSISTA KUULUISIN: MILON VENUS.

Tämä tuntemattoman kuvanveistäjän ihana mestariteos on Paroksen marmoria. Sen löysi vuonna 1820 muuan talonpoika Kreikan Arkkipelagiin kuuluvan Melos-saaren (Milo) temppelinraunioiden läheisyydestä. Se on syntynyt luultavasti kolmannella tai toisella vuosisadalla e. Kr., mutta vanhemman koulukunnan tyyli on ilmeisesti innoittanut kuvanveistäjää. Jumalattaren oletetaan pidelleen kilpeä kädessään ja katselleen kuvaansa sen kiilloitetusta pinnasta.

APOLLO DI BELVEDERE.

Carraran marmoriin hakattu Apollonin patsas. Se löytyi noin vuonna 1500 Porto d'Anzion, muinaisen Antiumin, raunioista. Paavi Julius II osti sen ja sijoitti sen Vatikaanin Belvedere-galleriaan. Giovanni Angelo Montorsoli (1507—1563) restauroi patsaan oikean käden ja kyynärvarren. Veistos esittää kreikkalaista jumalaa, joka on viskannut viitan olkapäänsä ylitse ja kannattaa sen lievettä vasemmalla käsivarrellaan, mutta muuten on alasti. Tavallisesti näemme Apollonin pitkänä, kauniina, parrattomana nuorukaisena, jolla on jousi tai lyyra kädessään. Hän oli urheilun suojelija.

käitä kuin »kevään kukat», ja joskin ilman vaikutus pian hävitti värien raikkauden, voimme kuitenkin British Museumissa olevien näytteiden perusteella päätellä, miltä kreikkalainen kuvanveistoskokoelma alkuaan on näyttänyt.

Veistoksia maalattiin ammoisista ajoista alkaen. Ateenan vanhimmasta temppelistä löytyneessä kalkkikiviveistoksessa, joka nykyään on Akropoliin museossa, näemme barbaarisen voimakkaan värityksen jälkiä. Aluksi käytettiin vain muutamia harvoja värejä, pääasiallisesti vaaleaa tiilen-

SAMOTHRAKEN SIIVEKÄS VOITONJUMALATAR.
Veistos on kolmisoutulaivan keulassa ja tuuli pyyhkii sen vaatteita. Se on Paroksen marmoria, löytyi vuonna 1863 Samothrakesta ja on nykyään Pariisin Louvre'issa.

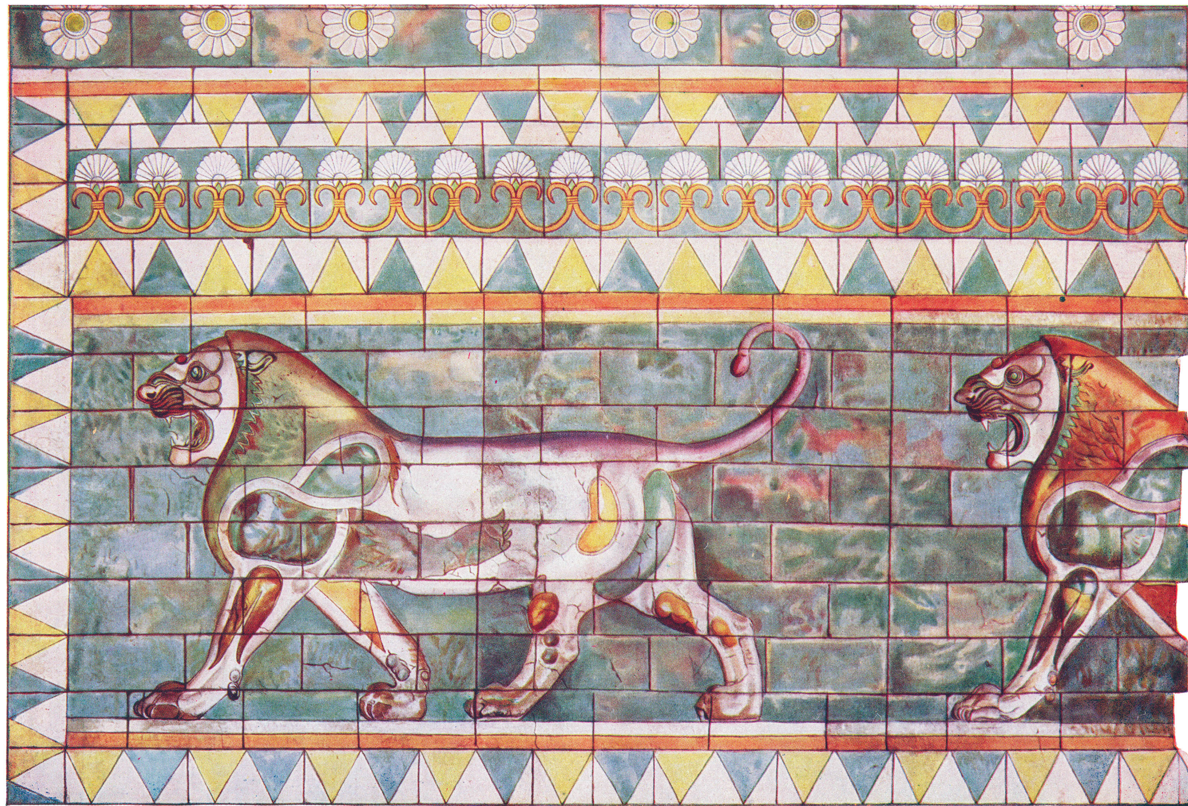
Väri oli jo Kreikan arkkitehtuurinkin olennaisin ominaisuus. Temppelien ulkoseinien korkokuvat ja irralliset veistokset väritettiin. Ja samoin väritettiin myös nuo yksityiset patsaat eli »olioveistokset», joita olemme tarkastelleet. Eikä koristeellisissa korkokuvissa väritetty ainoastaan eläviä olentoja, vaan sitä paitsi myös heidän varusteensa, niinkuin esimerkiksi aseet ja hevosten valjaat, jotka valmistettiin pronssista tai jostakin muusta metallista, joten kokonaisvaikutelma muodostui vaihtelevaksi ja eloisaksi. Väite, että kreikkalaiset värittivät veistoksensa, ei ole ainoastaan arvaus, sillä viime aikoina on perusteellisesti tutkittu Olympiasta, Aiginasta ja muista paikoista löytyneitä temppeliveistoksia ja lukuisissa veistosten katkelmissa on havaittu värien jälkiä.

Ihastuttavat pikkupatsaat, joita 1800-luvun lopussa löytyi joukoittain Boiotian Tanagrasta, osoittavat erinomaisen havainnollisesti, miten kreikkalaiset värittivät patsaansa neljännellä vuosisadalla e. Kr. Kun nämä pikkuveistokset kaivettiin maasta, jonka peitossa ne olivat olleet noin 2300 vuotta, ne olivat yhä yhtä loistavan värik-

KUNINGAS DAREIOKSEN JOUSIMIEHIÄ, LASITETTUA TIILTÄ, SUSASTA.

Vaikka todellisesta elamilaisesta taiteesta on Susaa peittäneissä hiekka- ja liejukerroksissa säilynyt varsin vähän näytteitä, saattaa vielä nähdä jälkiä Dareioksen Susassa olleen talvipalatsin friisien kauniisti väritetyistä lasitusteoksista; friisit löysi Dieulafoy, ja ne ovat nykyisin Louvressa Pariisissa. Lasitettujen tiilien valmistus myös teknillisiin tarkoituksiin näyttää elamilaisilla olleen korkealle kehittynyt teollisuus ja on yhä vieläkin Persian luonteenomaisia taiteenhaaroja.

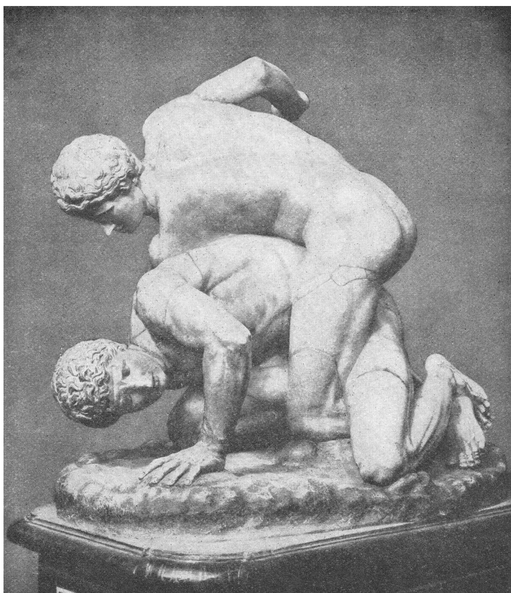

LEIJONAFRIISI »KUNINGASTEN KUNINKAAN» PALATSISTA SUSASTA.

Vielä elamilaisen taiteen näyte, jonka löysi Dieulafoye ja joka nyt on Lontoossa. Tässä kuvattu friisi koristi muinoin Dareioksen Susassa olevan talvipalatsin seiniä. Monien asiantuntijoiden mielestä nämä leijonat ovat suoritukseltaan paljon etevämpiä kuin assyrialaisten suosimat jäykät, sovinnaiset, siivekkäät leijonat. Samoin kuin Nebukadnesarin juhlakäytävässä Babylonissa näyttävät keltainen ja sininen olleen elamilaisten mielivärit. Punaista ei ilmeisestikään käytetty yhtä paljon.

punaista ja sinistä, joita käytettiin mielivaltaisen koristeellisesti. Ihmisillä oli siniset hiukset, härät maalattiin vihreiksi, eivätkä taiteilijat nähtävästi edes yrittäneetkään jäljitellä luonnollisia värejä.

Myöhemmin tämä varhainen, yksinkertainen maalaustapa väistyy luonnonmukaisemman, sopusointuisen värityksen tieltä. Säilyneistä kreikkalaisista väriveistoksista täydellisin on Sidonista löytynyt, nykyään Konstantinopolissa oleva, suuri sarkofagi, jossa värillisinä korkokuvina näemme kaksi kohtausta Aleksanteri Suuren elämästä: leijonanmetsästyksen ja taistelukohtauksen. Taistelukohtaus on kokonaan värillinen. Hevosten ruumiit, ratsastajain ja juoksijain vaatteet ja aseet, hiukset ja silmät, vieläpä taustakin — kaikki on värillistä. Joskin vaikutus, niinkuin taiteilija lienee tarkoittanutkin, on puhtaasti koristeellinen, ei kuvien ja niiden luontaisten esikuvien välillä ole minkäänlaisia häiritseviä vastakkaisuuksia ja puoleksi läpikuultava väri sekaantuu luonnollisen marmorin läpikuultavaan hohtoon eikä kätke sitä, mikä teknillisesti katsoen on värityksessä ihmeellisintä.

PAINIJAT.
Muinaisen Kreikan ulkoilmaurheilu tarjosi kuvanveistäjälle loistavia tilaisuuksia. Firenzen Uffizien kokoelmissa oleva veistos »Painijat» on erinomainen esimerkki siitä, joskin päät sekä osaksi kädet ja jalat ovat restauroituja. Veistos löytyi vuonna 1583 Roomasta. Sitä pidetään erään Lysippoksen oppilaan työnä.

Väritys tekee tämän korkokuvan ainoalaatuisen kauniiksi, mutta sen lisäksi se ihailtavasti osoittaa miten kreikkalainen kuvanveistotaide luonteenomaisesta tarkkuudestaan huolimatta samalla kuitenkin oli ihanteellista. Kuva ei suinkaan realistisesti esitä todellista taistelukohtausta, vaan taiteilijan onnistuneesti valitsemain ja huolellisesti toisiinsa sovittamain yksityiskohtain ansiosta se kertoo koko taistelun tarinan. Äärimmäisenä vasemmalla näemme Aleksanterin itsensä kaatavan kumoon persialaisen ratsumiehen, joka jo on kääntynyt pakoon. Sen jälkeen näemme makedonialaisen jalkamiehen hyökkäävän rajusti persialaisen kimppuun. Keskellä kreikkalainen jalkamies iskee maahan toisen persialaisen. Kauempana kevyesti aseistautunut kreikkalainen torjuu persialaisen ratsumiehen hyökkäyksen ja äärimmäisenä oikealla sinkauttaa sotavanhus Parmenio persialaisen kenraalin hänen sivusmiehensä syliin. Havaitsemme, että vaikka kreikkalaiset ilmeisesti ovat voitolla, persialaiset ovat lukuisampia — heitä on kaksitoista kuutta vastaan — kun taas maassa makaavat kuolleiden ruumiit, neljä persialaista ja yksi kreikkalainen, osoittavat molempien puolten tappioiden suhteen.

Siten kuva on täydellinen synteesi taistelun kulusta ja tuloksesta ja koko kertomus on sovitettu ehdottoman symmetriseksi sommitelmaksi. Nuo hahmot on sovitettu rinta rintaa ja ryhmä ryhmää vasten niin täydelliseen tasapainoon, että tuskin havaitsemme sommitelman ankaruutta, ennen kuin alamme kyllästyä eri yksityiskohtain tarkkailuun. Tämä korkokuva on taideteoksena täydellinen, mutta sitä paitsi se on historiallisesti täysin vakuuttava. Se edustaa verraten myöhäistä kreikkalaista taidetta, mutta silti se on kaikissa suhteissa mestariteos.

Kreikkalainen taiteilija oli ihanteellinen. Hän osasi ottaa luonnosta kaiken sen, mikä siinä oli parasta, ja sulattaa nämä havaintonsa sopusoin-

KREIKKALAISTA KORKOKUVATAIDETTA NS. »ALEKSANTERIN SARKOFAGISSA» KONSTANTINOPOLISSA.

Kuvassa näemme osan »Aleksanterin sarkofagista», jonka ihanat veistokset ihannoivat Makedonian kuninkaan menestyksellisiä taisteluita ja metsästysretkiä. Sarkofagi löytyi useiden muiden ohella Sidonista 1800-luvun lopussa. Arvellaan, että siinä säilytettiin jonkun muinaisen foinikialaisen, Aleksanteri Suuren erikoista suosiota nauttineen hallitsijan maallisia jäännöksiä. Korkokuvat ovat otaksuttavasti jonkun etevän, mutta tähän mennessä nimettömäksi jääneen, neljännen vuosisadan lopussa e. Kr. eläneen kreikkalaisen kuvanveistäjän työtä. Sommitelman tasapaino, vapautuneisuus ja voimakkuus, yksityiskohtain erinomainen kauneus ja ihmeellinen väritys ovat näiden korkokuvain olennaisimmat piirteet.

TANAGRASTA LÖYTYNYT KREIKKALAINEN PIENOISVEISTOS.
Tämä ihastuttava pieni terrakottaryhmä esittää kahta naista, jotka istuvat leposijalla keskustellen keskenään. Se löytyi lukuisten muiden samantapaisten veistosten ohella, kun viime vuosisadan lopussa suoritettiin kaivauksia Boiotian Tanagrassa, lähellä Attikan rajaa sijaitsevassa muinaisessa kaupungissa. Nämä kreikkalaisten savenvalajain taidetuotteet eivät ainoastaan ole kauniita katsella, niistä olemme myös saaneet arvokkaita tietoja puvuista, joita muinaisessa Kreikassa käytettiin. British Museumissa on suuri määrä näitä terrakottakuvia.

tuiseksi kokonaisuudeksi. Hän tarvitsi aina malleja, ja kuta enemmän hänellä oli niitä käytettävänään, sitä suuremmin edellytyksin hän saattoi luoda eri yhdistelmiin perustuvaa kauneutta. Niinpä kerrotaan, että kun maalari Zeuksis sai tehtäväkseen maalata Troijan Helenan Krotonin kansalle, hän suostui työhön, mutta vain sillä ehdolla, että sai tilaisuuden tarkastella kaupungin kauneimpien tyttöjen vartaloita. Kaupungin tarjoamista malleista hän valitsi viisi yksityiskohtaisen tarkkailunsa kohteiksi, ja niin suuresti kunnioitettiin taidetta noina aikoina, että historioitsija Dionysios Halikarnassolainen säilytti näiden viiden tytön nimet jälkimaailmalle.

Kreikan jumalat olivat ihanneihmisiä. Kuvanveistoksissa näemme Zeuksen ihanteellisena kreikkalaisena perheenisänä. Apollon on ihanneurheilija. Ja joskin kenties voisimme moittia Kreikan kuvanveistäjiä siitä, että he vetivät jumalat taivaastaan maan päälle, niin samalla kertaa meidän on myönnettävä, että he kohottivat miesten ja naisten kuvauksen jumalalliselle tasolle, jota kukaan kuolevainen heidän jälkeensä ei enää ole tavoittanut.

TAORMINAN TEATTERIN RAUNIOT.

Sisilialla oli merkittävä osuutensa draaman synnyssä ja sieltä on myös löytynyt muinaisen teatterin kauniita jäännöksiä. Näyttämörakennusten ja pylväiden koristaman esinäyttämön hyvin säilyneet jäännökset ovat ihmeen kauniissa paikassa. Teatteri oli roomalainen, mutta roomalaiset luultavasti rakensivat vain uudelleen paljon vanhemman, kreikkalaisten siirtokuntalaisten rakentaman teatterin. Noita uljaita korinttilaisia pylväitä oli muinoin viisiviidettä ja esinäyttämön seinäkomeroissa oli kuvapatsaita. Taustassa kohoaa Etna.

KREIKAN JA ROOMAN TEATTERIT

Muinaisen Kreikan jokaisessa hiukankin huomattavassa kaupungissa oli teatteri. Se oli julkinen rakennus, jonka valtio rakennutti ja piti kunnossa. Valtio kustansi myös näytännöt, joihin osaksi sisältyi perinnäisiä uskonnollisia juhlamenoja. Sekä teatterit että näytännöt noudattelivat Ateenassa 500- ja 400-luvulla e. Kr. kehittyneitä muotoja, jotka vähäpätöisin muutoksin pysyivät jokseenkin samanlaisina koko klassillisen ajan. Sen tähden näytännöt olivat enemmän tai vähemmän yksitoikkoisia ja tämän tajutaksemme meidän on muistettava olosuhteita, jotka erottivat muinaisen teatterin nykyisestä.

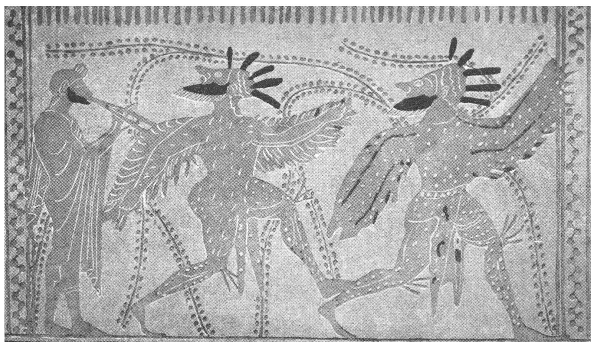
Ensiksi Kreikan teatteri oli ulkoilmateatteri ja meidän olosuhteisiimme verraten kooltaan jättiläismäinen. Näytelmät esitettiin vain yksi ainoa kerta ja sen tähden kaikkien, jotka halusivat ne nähdä, oli hankittava paikka näihin ainoihin näytäntöihin. S.o. Ateenassa oli varattava tilaa käytännöllisesti katsoen koko porvaristolle. Suureen Dionysoksen teatteriin kerrotaan mahtuneen 30 000 katsojaa ja joskin tämä lienee liioittelua, on laskettu, että eräihin meidän aikaamme asti säilyneisiin teattereihin on mahtunut ainakin 16—20 000 katsojaa.

Näytelmät liittyivät Ateenassa olennaisena osana Dionysos-jumalan kunniaksi vietettyihin uskonnollisiin kansanjuhliin. Niistä tärkeimmät olivat suuri Dionysoksen juhla maaliskuun lopussa ja Lenaia tammikuun lopussa. Molempien juhlien aikana jatkuivat näytännöt keskeymättä useita päiviä. Molemmissa juhlissa esitettiin sekä tragedioja että komedioja, mutta suurta Dionysiaa vietettäessä oli tragedioilla pääpaino ja Lenaiaa vietettäessä taas komedioilla. Näytelmien kirjoittajat kilpailivat keskenään. Kun tragedioista oli kysymys, valittiin kolme runoilijaa, joista kukin sai kirjoittaa kolme tragediaa ja yhden satyyrinäytelmän käsittävän näytelmäsarjan. Komediat esitettiin tavallisesti yksitellen, mutta tällöinkin kilpaili kolme, myöhemmin viisi kirjailijaa keskenään. Se, että kirjailija valittiin osallistumaan kilpailuun, oli jo itsessään suuri kunnia, ja voittaja sai palkinnon, jonka hän tavallisesti lahjoitti jumalalle. Onnistunut näyttelijä sai myös palkinnon riippumatta siitä, saavuttivatko näytelmät, joissa hän esiintyi, menestyksen vai eivät.

Ilmeistä on, että tällainen menettelytapa edellyttää kehittynyttä järjestelyä. Jos kirjailija halusi kirjoittaa näytelmän tai näytelmäsarjan, hänen oli ensin anottava viranomaisilta, että hänet merkittäisiin kilpailijaluetteloon. Jos hänen anomuksensa hyväksyttiin, määrättiin hänelle »khoragos», s.o. rikas mies, joka yhteisön hyväksi otti kustantaakseen kuoron harjoittamisesta, puvuista, kalustosta yms. koituvat menot. Myöhemmin valtio maksoi nämä kulut. Runoilija itse harjoitti kuoron ja näyttelijät ja valvoi kappaleensa esitystä. Jokaisessa näytelmässä näytteli vain kolme näyttelijää ja osien ja kohtausten jaossa oli tämä otettava huomioon. Lisäksi samojen kolmen näyttelijän oli esiinnyttävä koko saman tekijän kirjoittamassa näytelmäsarjassa tai, niinkuin myöhemmin määrättiin, yhdessä kunkin kolmen tekijän kirjoittamassa näytelmässä.

Nämä määräykset vaikuttivat tietenkin olennaisesti näytelmien luonteeseen ja teattereihin, joissa ne esitettiin, ja meidän on pidettävä ne muistissamme yrittäessämme luoda mielessämme kuvan muinaisista näyttämöistä. Tämä koskee erikoisesti niitä, jotka ovat tottuneet nykyaikaiseen näyttämötaiteeseen.

Kreikkalainen teatteri jakautui kolmeen pääosaan, orkhestraan eli kuoron tanssilavaan, teatteriin sanan ahtaassa merkityksessä, s.o. katsomoon, ja skeneen eli skenaan (alkuaan »vaja»), jossa olivat näyttelijäin pukuhuoneet ja lämpiö.

»LINTUTANSSIN» SULKAKORISTEINEN KUORO.
Tämän maljakkomaalauksen henkilöt ovat pukeutuneet linnuiksi, verhoutuneet höyheniin ja kiinnittäneet siivet käsivarsiinsa. Kuva osoittaa valaisevasti, millaisia pukuja näyttelijät luultavasti käyttivät Aristofaneen »Lintujen» kaltaista näytelmää esittäessään, joskin maljakko on seitsemänkymmentä vuotta tätä näytelmää vanhempi.

Sen etuosa oli taustana näytelmää esitettäessä. Näitä pääosia alamme nyt tarkastella yksityiskohtaisesti.

Orkhestra oli alkuaan tasainen, pyöreä paikka, jota ympäröi matala seinä tai kynnys. Se oli luultavasti usein seudun puimapaikkana, jollaisia vieläkin käytetään Kreikassa tanssipaikkoina. Ateenassa näemme vielä muinaisen otkhestran pyöreän reunamuurin jäännökset suuren teatterin näyttämörakennusten edessä. Ja Epidauroksessa on orkhestraa ympäröivä valkoinen kalkkikivipyöriö kokonaisuudessaan säilynyt. Tuollaisella pyöreällä kentällä tanssivat kuorot, ennen kuin tansseihin alettiin liittää draamallista toimintaa. Tämä alkoi kertoman mukaan siten, että mies, joka luultavasti esitti juhlittavaa jumalaa tai sankaria, nousi pöydälle tai lavalle ja aloitti vuoropuhelun kuoron jäsenten kanssa. Näyttelijäin merkityksen kasvaessa ja kuoron merkityksen vähentyessä näyttelijät saivat haltuunsa yhä enemmän tilaa orkhestran kustannuksella, niin ettei se myöhemmissä teattereissa enää ollut pyöreä. Vitruviuksen, suuren roomalaisen arkkitehdin, joka eli ensimmäisellä vuosisadalla e. Kr., mukaan kreikkalaisen teatterin orkhestran näyttämörakennuksen puoleista osaa rajoitti ympyrään piirretyn neliön sivu, kun taas roomalaisen teatterin orkhestra kehittyi puoliympyrän muotoiseksi. Alkuaikoina ei orkhestraa tavallisesti kivetty, se oli yksinkertaisesti vain tasoitettua ja kovaksi tallattua maata. Thymele eli Dionysoksen alttari sijaitsi joko sen keskellä tai ulkoreunassa vastapäätä näyttämörakennusta.

Yleisön istumapaikat olivat orkhestran sillä puolen, jota näyttämörakennukset eivät rajoittaneet ja alin istuinrivi kiersi orkhestra-ympyrän reunaa täyttäen enemmän kuin puolet sen ympärysmitasta. Istumapaikkojen keskiosa sovitettiin tavallisesti jonkin kukkulan luonnolliseen rinteeseen, mutta rinnettä oli tavallisesti ylhäältä tai alhaalta laajennettava tukimuurein ja alusrakennuksin. Kreikan teattereissa katsojia varten varattu tila oli jonkin verran puoliympyrää suurempi, Rooman teattereissa se muodosti täsmälleen puoliympyrän. Ja puoliympyrän molempia päitä pidennettiin erilaisin menetelmin. Yksinkertaisin oli Ateenassa ja muuallakin suosittu tapa jatkaa puoliympyrän kehää sivuajan suuntaan. Välistä vain yksinkertaisesti pidennettiin ympyräviivaa. Muita matemaattisesti kehittyneempiä menetelmiä suosittiin kaariviivain pidentämiseksi. Näiden rakennelmain tuloksena oli, että katsomon molemmissa reunoissa istuvat katsojat joutuivat jonkin verran kääntymään orkhestran keskipisteestä näyttämörakennuksiin päin, joiden edessä näytelmä esitettiin. Tässä suhteessa otettiin luultavasti myös akustiset seikat huomioon samoin kuin koko rakennusta suunniteltaessa.

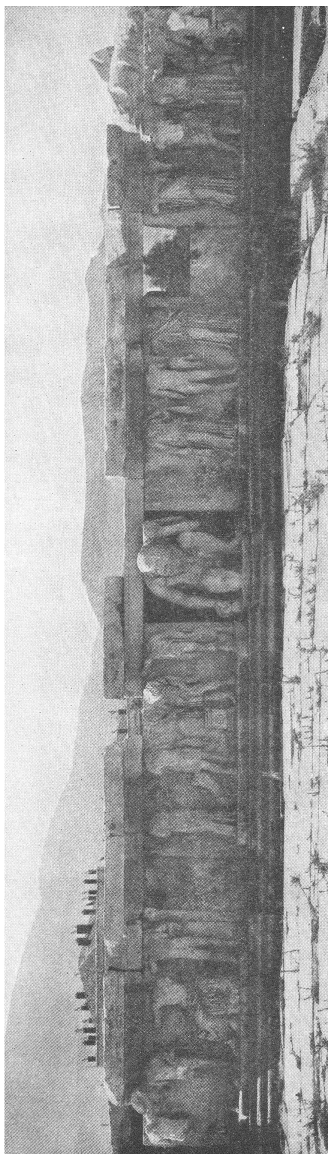
Portaat jakoivat istumapaikat kiilamaisiin osiin ja poikkikäytävät jakoivat nämä osat kahteen tai useampaan osastoon. Eräissä tapauksissa tällaisen käytävän yläpuolella oli kaksi kertaa enemmän portaita kuin sen alapuolella. Alaportaiden lukumäärä vaihteli teatterin suuruuden mukaan. Niitä oli tavallisesti parillinen määrä, niin että näyttämön vastapäätä mahtui erikoinen keskikatsomo — Ateenassa se varattiin Dionysoksen papeille. Ateenassa oli neljätoista, Epidauroksessa kolmetoista tuollaista käytävää, joista yksi oli katsomon keskellä. Prienessä niitä oli vain kuusi.

Useat teatterit ottivat huomioon Vitruviuksen keksimän säännön, että alimmasta penkkirivistä ylimpään vedetyn viivan oli koskettava teatterin

jokaisen penkkirivin etuosaan. Penkkirivit sijoitettiin siten pääasiallisesti akustisista syistä, jotta kaikuminen olisi estynyt ja jotteivät mitkään esiinpistävät osat olisi häirinneet äänen suoraviivaista kulkua. Epidauroksessa penkkirivit kohoavat poikkikäytävän takana hieman jyrkemmin kuin edessä, jotta yläriveillä istuvilla katsojilla olisi ollut parempi näköala. Siitä huolimatta eivät teatterin akustiset ominaisuudet millään tavoin huonontuneet, mistä voimme vieläkin käytännössä vakuuttautua. Tavallinen puhe kuuluu orkhestrasta katsomon jokaiseen kohtaan ja tämä katsomo oli kuitenkin niin suuri, että siihen mahtui 16 000 katsojaa.

Istuimina oli tavallisesti kivilohkareita, joiden yläpinta jakautui kahteen osaan. Toinen osa oli istumista, toinen takana istuvan katsojan jalkoja varten. Ateenassa on istuimissa myös uurteita, jotka nähtävästi rajoittivat yksityisen katsojan tilan. Mutta koska ne ovat vain 32:n sentin päässä toisistaan ei tätä jakoa luultavasti voinut ankarasti noudattaa. Monen teatterin etumaisessa rivissä on myös kivi- tai marmori-istuimia käsinojineen. Ateenassa on marmorivaltaistuimia, joista keskimmäinen oli Dionysoksen pappia varten. Sitä koristivat kauniit korkokuvat.

Teatterin kolmannen pääosan, näyttämörakennuksen, ulkonäkö on kiistanalainen. Tässä suhteessa on vaikeutenamme, että meillä tosin on paljon tietoja näiden rakennusten ulkonäöstä myöhäiskreikkalaisena aikana, kun taas kaikki säilyneet kreikkalaiset draamat on kirjoitettu aikana, jonka näyttämörakennuksista ovat vain perustukset jäljellä, ja ne antavat mahdollisuuden erilaisiin selityksiin. Sen tähden on ilmeisesti parasta, että aloitamme myöhäiskreikkalaisista näyttämörakennuksista. Ne olivat pitkulaisia, kaksi- tai useampikerroksisia rakennuksia, joissa oli huoneita näyttelijöitä ja näyttämövarusteita varten. Ensimmäinen kerros oli tavallisesti 3—3.5 m orkhestran pintaa korkeammalla ja sen etupuolella oli samankorkuinen lava, jolle tavallisesti johti kolme ovea päärakennuksen etuosasta. Tällä näyttämöllä esiintyivät näyttelijät. Sitä kannattivat useimmiten matalat pylväät ja sen takaseinään sekä noihin kolmeen oveen tehtiin tavallisesti ornamentaalinen somistus, jossa oli pylväitä ja muita koristeita, jotka soveltuivat palatsin julkisivuun, joka oli kreikkalaisen tragedian tavallinen tausta. Kolme ovea olivat näyttelijöitä varten, jotka astuivat ulos palatsista tai siihen liittyvistä rakennuksista. Näyttämölle johti myös sivuovia. Katsojista oikealla olevasta ovesta astuva näyttelijä saapui Ateenan teatteritapojen

SILENUS KANNATTAA NÄYTTÄMÖÄ OLKAPÄILLÄÄN (ATEENA).

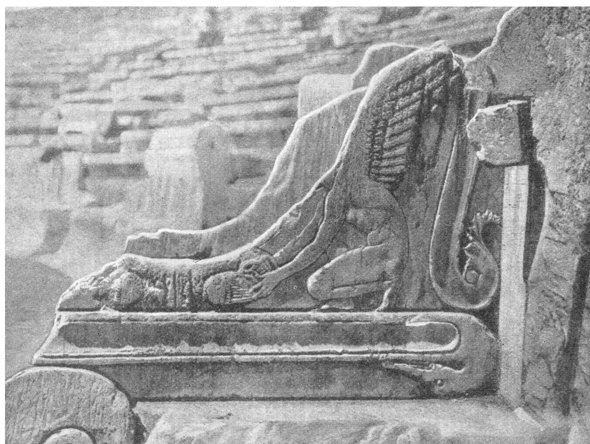
Tässä kuvassa näemme orkhestran, jonka kivien välistä kasvaa ruohoa, korkean »logeionin» eli varsinaisen näyttämön edessä, jolla vain näyttelijät esiintyivät. Tämän hyvin säilyneen logeionin etuosaa koristavat korkokuvat, jotka esittävät tarunomaisia kohtauksia Dionysoksen elämästä. Tämä kreikkalaisen draaman suojelusjumala istuu itse äärimmäisenä oikealla. Kaikki nämä näyttämön oikean sivun (vasen sivu puuttuu) korkokuvat ovat syntyneet myöhäiskreikkalaisena aikana. Ne siirrettiin nykyiseen paikkaansa jälkeen vuoden 200 j. Kr.

KIUKUSTUNUT PERHEENISÄ JA NÖYRÄ ORJA.
Tässä, nykyään Napolissa olevassa korkokuvassa näemme kohtauksen eräästä uusattikalaisesta näytelmästä. Kohtaus on Menanderin, Plautuksen tai Terentiuksen näytelmille varsin luonteenomainen. Omituisesti naamioituneet henkilöt esittävät arvattavasti orjaa ja rakastajatarta (oikealla) ja vanhempia (vasemmalla). Keskellä huilua puhaltava poika.

koska yleisö näki uuden näyttelijän lähestyvän jo ennen kuin hän astui näyttämölle ja ennen kuin näyttämöllä olijat vielä näkivät häntä. Näyttämö oli tavallisesti hieman orkhestran läpimittaa pitempi, mikä suurissa teattereissa merkitsi 24—30 m, sen syvyys oli vain 3 m ja nämä mittasuhteet samoin kuin korokkeen korkeus (3—3.5 m) ovat saaneet useat asiantuntijat otaksumaan, että näyttelijät esiintyvätkin näyttämön edessä eivätkä itse näyttämöllä. Kuitenkin on kumoamattomasti todistettu, että ainakin myöhäiskreikkalaisena aikana näyttelijät pysyivät itse näyttämöllä.

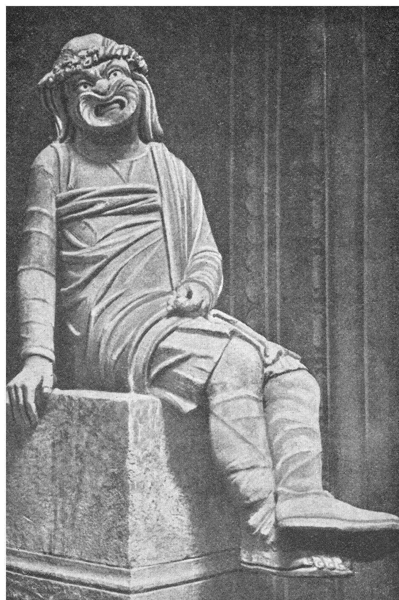
Mutta on otettava huomioon, ettei ainoatakaan mukaan kaupungista tai satamasta, vasemmanpuoleinen ovi taas merkitsi maaseutua. Nämä ovet järjestettiin eri tavoin eri teattereissa. Eräissä oli ulkonevat sivurakennukset, jotka ympäröivät näyttämöä molemmin puolin, ja niissä olevien sivuovien katsottiin johtavan ulkoa näyttämölle. Toisissa teattereissa taas näyttämölava jatkui molempiin suuntiin pitkänä maanpintaan ulottuvana kaltevana pintana. Eräissä teattereissa oli koroke, joka jatkui lavan sivujen ympäri, jopa Deloksessa rakennuksen takaosankin ympäri. Viimeksi mainitsemissamme tapauksissa saavutettiin enemmän tai vähemmän realistinen näyttämöllinen teho,

DIONYSOKSEN PAPIN VALTAISTUIN.
Ateenan teatterin säilyneistä ylhäisön istuimista upein oli Dionysoksen papin valtaistuin. Pentelikonin marmorista veistetyssä korkokuvassa näemme siivekkään Eroksen ohjaavan kukkotaistelua.

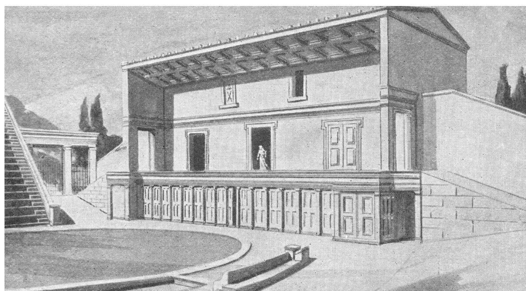
kivestä tehtyä ja siten meidän päiviimme asti säilynyttä näyttämörakennusta ole rakennettu ennen neljättä tai suorastaan kolmatta vuosisataa e. Kr. Ennen tuota aikaa oli monessa teatterissa puiset näyttämörakennukset, joista jääneitä kiviperustuksia ja kuoppia on löytynyt runsaasti. Mutta mahdotonta on sanoa, olivatko ne samanmuotoisia kuin myöhempien aikojen kivirakennukset. Missään tapauksessa ne eivät tarjoa riittävästi lähtökohtia, joiden perusteella voisimme tehdä johtopäätöksiä viidennen vuosisadan näyttämörakennuksista. Ja juuri tällä vuosisadalla syntyivät kaikki meidän aikaamme asti säilyneet kreikkalaiset näytelmät. Eräät tutkijat ovat olleet havaitsevinaan näiden näytelmien edellyttävän läheistä yhteyttä ja mahdollista yhteistoimintaa näyttelijäin ja kuoron välillä, mikä tuskin olisi ollut mahdollista, jos näyttämö olisi ollut 3.5 m korkea. Toiselta puolen taas matala näyttämö saattaisi edustaa siirtymistä varsinaiseen näyttämöön pöydästä, jolle näyttelijä alkuaikoina nousi keskustelemaan kuoron kanssa. Joka tapauksessa luultavasti tuollaisen palatsin julkisivu, jollainen monessa säilyneessä näytelmässä edellytetään taustaksi, rakennettiin portaille tai korotettiin muulla tavoin orkhestran lattiapinnan yläpuolelle, niin että näyttelijät saattoivat esiintyä kuoroa korkeammalla. Tuollainen järjestely on havaittu erikoisen sopivaksi melkein aina, kun meidän aikanamme on yritetty esittää kreikkalaisia näytelmiä mahdollisimman antiikinmukaisessa ympäristössä.

Kreikkalaisen teatterin lavastuksesta ja näyttämötarvikkeista on säilynyt verraten runsaasti tietoja. Meidän aikamme teatterin ehdot ja edellytykset ovat tällöin mainitsemistamme syistä vertauskohtina varsin harhaanjohtavia. Koska samana päivänä esitettiin monta näytelmää peräkkäin, oli mahdotonta suunnitella kutakin näytelmää varten erikoista lavastusta etenkin siksi, ettei teatterissa ollut minkäänlaista esirippua, joka olisi salannut tuollaiset valmistukset katsojilta. Se julkisivu, joka näyttämölle myöhemmin rakennettiin, oli epäilemättä useimpien näytelmien taus-

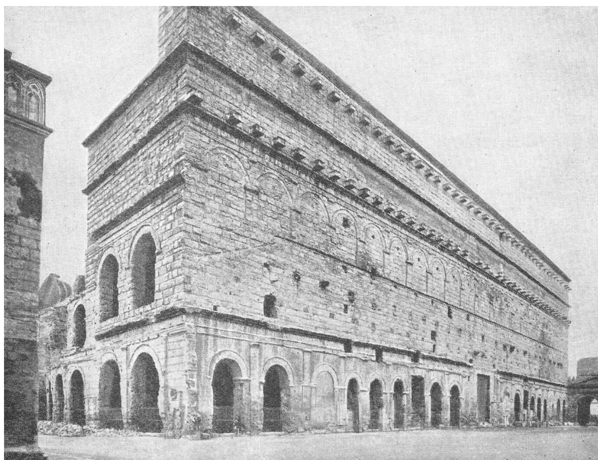
NAAMIOLLINEN MUINAISKREIKKALAINEN ILVEILIJÄ.

Kreikkalaista komediaa erotetaan tavallisesti kolmea lajia. Vanhimpia olivat poliittiset satiirit. Niiden jälkeen kehittyi poliittisen lamaannuksen aikana kirjallinen ja filosofinen ilveily ja lopulta meidän aikamme tapakomediaa edeltävä näytelmänmuoto. Tapakomedioissa oli eräitä kiinteitä osia. Erään tällaisen osan esittäjän näemme tässä muinaisessa kuvapatsaassa. Irvokkaan naamion alta näemme näyttelijän huulet.

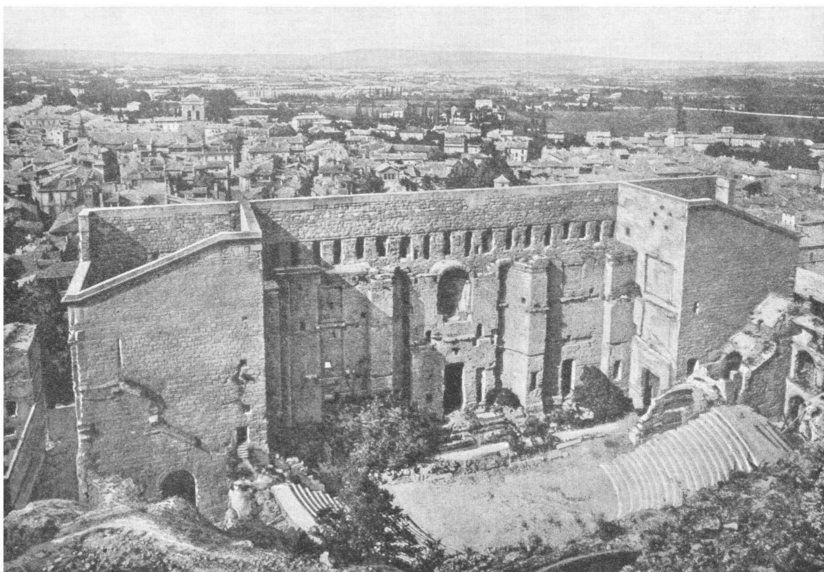

EPIDAUROKSEN NÄYTTÄMÖN REKONSTRUKTIO.

Epidauroksen näyttämö oli tavallista tyyppiä. Sen muodosti kaksikerroksinen rakennus, jonka toisesta kerroksesta ulkoni pylväiden kannattama logeion. Näyttämölle johti näyttämörakennuksesta kolme ovea ja näyttelijät saapuivat lavalle ja lähtivät sieltä viettäviä sivukäytäviä pitkin.

tana eräine lisälaitteineen, joita käsittelemme tuonnempana. Mutta niin kauan kuin näyttämörakennus oli puuta tai vain tilapäinen, käytettiin apuna maalattuja koristekuvia. Agatarkos ja Apollodoros, aikansa maineikkaimmat maalarit, palkattiin maalaamaan Aiskhyloksen ja Sofokleen draamojen taustat ja todennäköistä on, että he erikoisesti tutkivat arkkitehtonisia perspektiivejä. Siten he saattoivat loihtia sileään kankaaseen tai puukehykseen pylväiden koristaman palatsin julkisivun, tragediain taval-

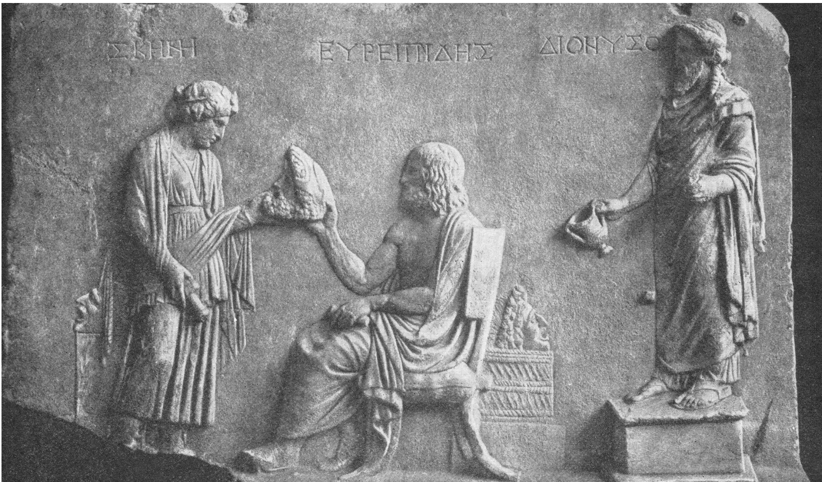
ORANGE'IN TEATTERI, RANSKAN SUURIN MUINAISTEATTERI.

Tämä teatteri sijaitsee kukkulan rinteessä. Kukkulan huipulla on mahtava pyhän neitsyen patsas. Yläkuvassa näemme teatterin julkisivun. Sen korkeus on 36 m ja pituus 102 m. Muurit ovat hämmästyttävän paksut, 4 m. Katsomon istuinriveistä ovat säilyneet vain alarivit, mutta nyttemmin niitä suojellaan huolellisesti jatkuvalta rappeutumiselta.

EPIDAUROKSEN TEATTERI, JOHON MAHTUI KUUSITOISTATUHATTA KATSOJAA.

Pausanias sanoi tätä teatteria Kreikan kauneimmaksi ja vielä tänäkin päivänä se on hänen ylistyksensä arvoinen. Istuinrivit ovat melkein kaikki kokonaisuudessaan säilyneet. Katsomon molempien sivujen tukimuurit vain ovat luhistuneet rikkoen symmetrian. Näyttämörakennuksesta ovat vain perustukset jäljellä, mutta vasemmalla näemme vielä pystyssä erään parodospylvään. Teatterin akustiikka on erinomainen, sillä näyttämöltä kuuluu tavallinen puhe teatterin jokaiseen kolkkaan aivan selvästi.

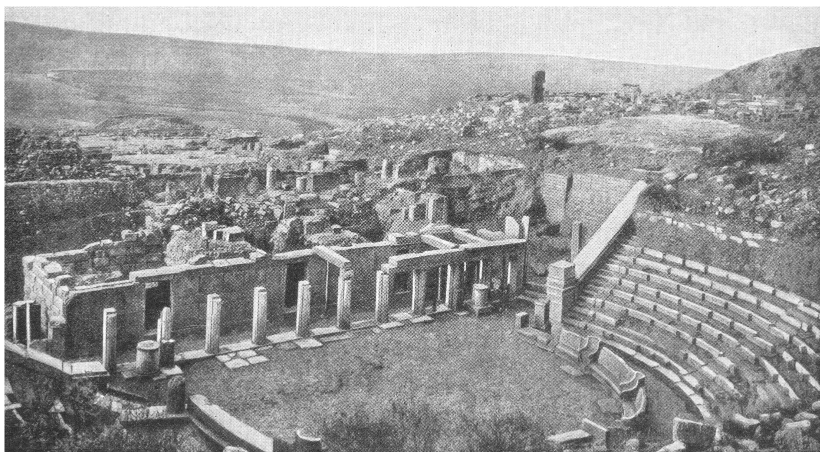
EURIPIDES OJENTAA DIONYSOKSELLE ERÄÄN TEATTERIOSAN.
Euripides mainitaan ensimmäinen kerta erään ateenalaisen tanssijaseurueen juomanlaskijana Thargeliaa, Deloksen Apollonin ja Artemiksen juhlaa, vietettäessä. Myöhemmin hänestä kehittyi Kreikan suurin näytelmäkirjailija, jonka tragediat kuten esimerkiksi Ifigeneia Tauriissa ja Orestes eivät ole menettäneet suuruuttaan aikakausien vaihtuessa.

lisen taustan. Komedioja varten tarvittiin tavallisesti muutamia luonnosmaisia taloja »oikeine» ovineen, ikkunoineen ja kattoineen ja näytelmätrilogiaa seuraavan satyyrinäytelmän taustana oli tavallisesti vuori- tai metsämaisema. Kaikki nämä taustat olivat varmasti ainakin vanhimpana aikana varsin yksinkertaisia ja sovinnaisia, koska minkäänlaisia valovaikutuksia ei voitu saada aikaan eikä edes pyritty ilmavaan perspektiiviin. Lisäksi samat taustat pysyivät kokonaisten näytelmäsarjojen taustoina tai olivat sellaisia, että ne voitiin helposti pystyttää yleisön nähden.

Tämän yksinkertaisen lavastuksen lisäksi oli erilaisia laitteita, joiden tarkoituksena ei ollut harhavaikutelman herättäminen, vaan jotka olivat yksinkertaisesti sovinnaisia. Niinpä näyttämön molemmissa päissä oli kolmikulmainen, kiertyvä särmiö, jonka kolmeen pintaan oli maalattu erilaisia esineitä. Niiden kiertyminen merkitsi näyttämön vaihtumista. Sisäkuvan aikaansaamiseksi käytettiin jonkinlaista pyöreää koroketta, jota kierrettiin, niin että yleisö näki, mitä sen takapuolella oli. Lisäksi näyttämöllä oli parveke, »theologeion», jolla jumalat näyttäytyivät. Välistä he leijailivat ilmassa »koneen», jonkinlaisen nostokurjen, varassa. Eräissä näytelmissä tarvittiin alttaria ja tällöin epäilemättä näyttelijät käyttivät hyväkseen valmista Dionysoksen alttaria.

Näyttelijäin puvut olivat myös sovinnaisia sekä tragedioissa että komedioissa. Eri osia esittäessään näyttelijät pitivät päässään erilaisia naamioita, jotka saivat heidät näyttämään pitemmiltä. Tragedioja esittäessään he sen lisäksi käyttivät korkeakorkoisia kenkiä. Upeasti koristellut puvut lisäsivät kallisarvoisen lavastuksen tehoa. Tällaiset olosuhteet, jotka myös sopivat teatterin valtavaan kokoon, estivät kaiken ilmehtimisen ja vilkkaat liikkeet. Näyttelijän oli ainakin tragediaa esittäessään lausuttava osansa juhlallisesti ja elehdittävä hitaasti ja arvokkaasti.

Rooman teatterit olivat suurin piirtein samanlaisia kuin kreikkalaisetkin. Pääasialliset eroavaisuudet olivat seuraavat: Katsomo rakennettiin tavallisesti kokonaan tukimuurien ja holvikaarten varaan luonnollisen rinteen asemesta. Orkhestra oli puoliympyränmuotoinen ja erikoiset käytävät yhdistivät sen sekä näyttämöön että katsomoon. Nämä käytävät olivat holvikattoiset päinvastoin

PRIENEN TEATTERI MYKALEN AKROPOLIIN VARJOSSA.
Mykalen vuorella vietettiin panjoonialaiset juhlat. Sen juurella ovat Prienen rauniot. Priene oli eräs Joonian liittokunnan kahdestatoista kaupungista. Näiden raunioiden joukossa kiintyy huomiomme erikoisesti kreikkalaiseen teatteriin, joka on lajinsa parhaita. Huomattakoon joonialaisten pylväiden kannattama korkea logeion.

kuin Kreikassa, jossa ne olivat katottomia. Kun orkhestraa ei enää tarvinnut kuoron esiintymistä varten, sinne asetettiin istuimia ylhäisiä katsojia varten. Ja tästä oli luonnollisena seurauksena näyttämön madaltaminen tuskin 1.5 m korkeaksi. Roomalaisen teatterin näyttämö oli paljon syvempi kuin kreikkalaisen, koska kaikkien esiintyjäin oli mahduttava sinne. Monen roomalaisen teatterin näyttämörakennus on säilynyt meidän aikaamme asti, esim. Ranskan Orange'issa ja Vähän-Aasian Aspendoksessa. Se oli katsomoa noin puolta matalampi ja runsaasti koristeltu.

Sekä Kreikan että Rooman teattereissa oli pylväskatoksia. Näyttämörakennuksen takana oli tällainen pylväskatos ja samanlainen katos kiersi katsomon ylintä osaa. Yleisö saattoi vetäytyä niihin äkillisen rajuilman sattuessa. Muuten teattereissa ei ollut minkäänlaisia suojia auringonpaistetta ja sadetta vastaan paitsi eräissä roomalaisissa teattereissa, joissa käytettiin auringonvarjostimia.

OLYMPIAN ZEUN PATSAS

Kreikkalaisten ja roomalaisten kirjailijain teoksissa esiintyvät luettelot maailman seitsemästä ihmeestä vaihtelevat jonkin verran, mutta jokaisessa niistä mainitaan poikkeuksetta Feidiaan veistämä Olympian Zeun patsas. Mutta pyramideihin tai Mausoleumiinkin tai Efesoksen Artemiin temppeliin verraten Zeun (roomalaisten Jupiter) patsas oli häviävä suurteos, ja nykyään se on vain varjomainen nimi.

Rahojen pienoiskuvia lukuun ottamatta ei ole olemassa ainoatakaan suoranaista kuvaa, josta voisimme saada käsityksen patsaan yksityiskohdista. Olympiassa suoritetut kaivaukset saattoivat päivänvaloon vain patsaan korokkeen ja sen jalustan alaosan. Kirjallisuudesta tapaamme lukuisia viittauksia tähän taideteokseen, mutta vain *yksi* suoranainen kuvaus siitä on säilynyt, nimittäin matkakirjailija Pausaniaan, joka kävi Kreikassa ajanlaskumme toisen vuosisadan jälkipuoliskolla.

Huolimatta Olympian kisain yhä kasvavasta merkityksestä on varsin todennäköistä, ettei Olympiassa ollut suurta Zeulle pyhitettyä temppeliä ennen persialaissotien aiheuttamaa suurta kansallista nousukautta. Silloin päätti näet Eliin kansa pystyttää Zeulle hänen arvoisensa temppelin, jossa olisi mahtava jumalankuva. Temppeli rakennettiin vuosien 480 ja 450 välisenä aikana e. Kr., mutta se pysyi tyhjänä lähes sukupolven ajan, sillä Feidiaan oli ensin valmistettava Athene Parthenoksensa ja ylipäänsä ylikaitsijana huolehdittava Ateenan Akropoliin Parthenonin koristamisesta. Tätä uutta temppeliä kuvailemme osaksi Pausaniaan selonteon, osaksi saksalaisten vuosina 1875—81 toimittamien kaivausten perusteella.

Temppeli oli doorilaista tyyliä. Sen päädyissä oli kuusi pylvästä ja sivuseinissä kolmetoista. Sisäsalin laajuus oli 29 × 13 metriä ja kaksi pylväsriviä jakoi sen päälaivaan ja kahteen sivulaivaan. Päälaivan toisesta päästä on löytynyt kiviä, jotka osoittavat Zeun alttarin aseman. Jumala istui siellä valtaistuimellaan. Kuva oli Ateenan Athene Parthenoksen ja Trasymedeen veistämän Epidauroksen Asklepioksen tavoin laadittu niin sanotusta khryselefantinistä — s.o. kullasta ja norsunluusta. Puiseen runkoon kiinnitettiin verhojen muotoisia kultalevyjä. Kullan vaikuttavana vastakohtana oli norsunluu, josta ruumiin paljaat osat valmistettiin. Jalokivenhiojat, silaajat ja maalarit kohottivat vielä taitavasti kullan ja norsunluun vaikutusta. Rakennuksella, jota Feidias oli käyttänyt työpajanaan, oli hänen nimensä vielä Pausaniaan käydessä Olympiassa kuutisensataa vuotta myöhemmin. Himeriusniminen kaunopuhuja mainitsee, että Feidias tarvitsi vain pienen työpajan luodakseen niin Zeun kuin Parthenoksenkin.

Astukaamme nyt temppeliin Pausaniaan opastamina. Kuitenkin rohkenemme lyhentää hänen kuvaustaan jättäen pois kaikki mytologiset yksityiskohdat.

Astuessamme sisään pronssiovista näemme oikealla erään pylvään edessä Ifitoksen ja hänen päässään naishahmon, Ekekheirian (ruumiillistunut aselepo), mikäli erääseen kirjoitukseen on luottamista.

Kullasta ja norsunluusta valmistettu jumala istuu valtaistuimella. Hänen päässään on öljypuun oksista sidottu seppele. Oikeassa kädessä hän pitelee Nikeä, joka samoin on kultaa ja norsunluuta. Niken päässä on huntu ja seppele. Zeun vasemmassa kädessä on kaikin eri metallein omituisesti koristeltu valtikka. Valtikan päässä oleva lintu on kotka. Jumalan sandaalit ovat kultaa samoin kuin hänen pukunsakin, joka on koristeltu eläin- ja kukkakuvioin. Valtaistuimen koristamiseen on käytetty jalokiviä, ebenpuuta ja norsunluuta. Siihenkin on maalattu eläimiä ja pakotettu muita kuvia.

Valtaistuimen jalkojen välissä on neljä poikkipalkkia. Mutta niiden lisäksi on valtaistuinta tukemassa useita pylväitä. Kuitenkaan emme voi mennä valtaistuimen alle, niinkuin voisimme kävellä Amyklaen Apollonin valtaistuimen alitse. Olympiassa muurimaiset suojakaiteet sulkevat tiemme. Temppelin portin puoleinen rintasuoja on yksivärinen, tummansininen. Muut pinnat on Panaenos, Feidiaan veli, koristanut maalauksin. Ateenan Stoa Poikilessa on hänen Marathonin taistelua esittävä maalauksensa.

Valtaistuinta ja jumalankuvaa kannattavassa jalustassa on kultaisia kuvioita. Tiedän hyvin, Pausanias jatkaa, Olympian Zeun patsaan korkeuden ja leveyden, mutta näihin mittoihin ei mielestäni kannata kiinnittää pienintäkään huomiota, sillä niiden ilmoittamat mittasuhteet eivät millään tavoin vastaa patsaan katsojaan tekemää vaikutusta, ja kerrotaan, että jumala itse tässä suhteessa antoi todistuksen Feidiaan taiteen mahdista. Patsaan valmistuttua Feidias nimittäin rukoili jumalaa antamaan hänelle merkin, jotta hän tietäisi, hyväksyikö jumala kuvansa. Ja heti iskikin salama siihen lattian osaan, jossa minun aikaani asti pidettiin pronssista vesiruukkua. Kuvan edessä oleva osa lattiasta on päällystetty mustin kivin valkoisten asemesta, ja Paroksen marmoriin hakattu kouru kiertää tämän mustan osan. Tuohon kouruun kerääntyy uhraajain vuodattama oliiviöljy.

Tämän jälkeen Pausanias huomauttaa, että oliiviöljy olikin erinomaisen terveellistä Olympian kulta- ja norsunluupatsaalle, koska paikka oli kostea. Ateenan Parthenosta taas kasteltiin vedellä, koska ilma oli siellä liian kuivaa. Epidauroksessa taas ei tarvittu öljyä eikä vettä, koska sikäläinen kuva oli asetettu kaivon päälle.

Selostamamme Pausaniaan kuvaus on ollut Quincyn satakunta vuotta sitten laatiman, erinomaisen uudennussommitelman ainoana lähteenä. Tähän uudennussommitelmaan perustuu myös suureksi osaksi kirjoitukseemme liittyvä värikuva. Voimmeko vielä odottaa tietoihimme kaikista tutkimuksista huolimatta jääneiden aukkojen täyttyvän? Kaivaukset ovat saattaneet päivänvaloon Pausaniaan mainitseman mustan lattian ouruineen sekä myös jalustaa kannattavan korokkeen, jonka laajuus on 6.6 × 9.9 metriä. Jalustan kiviä on myös löytynyt niin runsaasti, että niistä on rakennettu noin 1.2 metriä korkea perustus, mutta Pausaniaan mainitsemista, kiviin kiinnitetyistä korkokuvista ei ole löytynyt jälkeäkään. Kaivausten suorittajat tapasivat myös noiden Panaenoksen maalausten koristamain suojakaiteiden jäännöksiä. Monet tutkijat ovat sitä mieltä, että nämä rintasuojat yhdistivät temppelin koko sisäpylväistön pylväät toisiinsa. Jumalankuva istui valtaistuimellaan löytyneen jalustan varassa. Asiantuntijat arvelevat patsaan olleen noin seitsemän tai kahdeksan kertaa luonnollista kokoa suuremman.

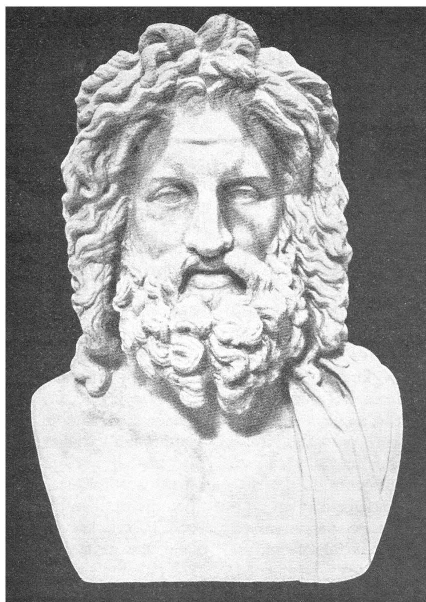
Paras säilynyt yleiskuva patsaasta on Eliistä löytyneessä, Hadrianuksen aikaisessa pronssirahassa. Näemme siinä ylvään ja juhlallisen jumalankuvan, jonka ojentuneessa kädessä seisoo jumalatar pidellen vyöhyttä kädet levällään. Valtikan päässä ei ole kotkaa. Valtaistuimen selkänoja on korkea ja sen käsinojia kannattavat sfinksit samoin kuin Parthenonin friisin Zeun istuimessa, niinkuin Pausanias on kertonut. Jumalan jalkoja tukee runsaasti koristeltu jalkajakkara. Valtaistuimen jalkoja yhdistävät toisiinsa Pausaniaan mainitsemat poikkipalkit, mutta jalkojen välisistä pylväistä emme näe jälkeääkään. Niitä ei luultavasti näkynyt edestäpäin. Patsaita ympäröiviä rintasuojia ei kuvassa myöskään näy.

Pausanias ei yritäkään kuvailla jumalan päätä. Laajalti levinnyt perinne kertoi, että Panaenos kerran kysyi Feidiaalta, millaiseksi tämä aikoi veistää Zeun pään. Feidias vastasi tähän aikovansa ilmentää veistoksessaan samaa, mitä Homeros oli tavoitellut sanoessaan: »Kronoksen poika puhui ja nyökkäsi myöntävästi mustin kulmakarvoin. Kuninkaan taivaalliset kiharat virtailivat hänen kuolemattoman päänsä ympärillä ja hän vapisutti valtavaa Olymposta.»

Jos haluamme saada tarkemman käsityksen pään luonteesta, meidän on turvauduttava erääseen toiseen, samoin Eliistä löytyneeseen, ainoalaatuiseen rahaan. Kuvan pää on pitkätukkainen, tukka valuu suoraan niskaan. Kasvoja koristavat täysparta ja viikset, joiden pitkät päät riippuvat partaan asti samoin kuin viidennen vuosisadan useimmissa varhaisveistoksissa. Oliiviseppele piirtyy huolellisesti ja hienosti näkyviin. Tämän rahan ja ylipäänsä aikakauden veistoksista saamiemme tietojen perusteella on ilmeistä, ettemme voi vastaavia kasvoja etsiessämme turvautua roomalaisten veistokuvakokoelmain teennäisiin ja yksityiskohtaisen tarkkoihin veistoksiin. Jos haluamme löytää Zeun pään, jossa sen silti olematta suoranainen jäljennös suunnilleen yhtyisivät kuvailemamme piirteet, on käytettävissämme Bostonin museossa oleva erinomainen pää, jossa Adolf Furtwängler eläessään havaitsi kaikki etsimämme luonteenomaiset piirteet.

Varsinaisen jumalankuvan suurenmoisuuden lisäksi Feidiaan taideteos oli myös kuuluisa lukuisista eri sivuryhmistään, jotka muodostivat suoranaisen mytologian käsikirjan. Ylinnä valtaistuimella, kuvan pään yläpuolella, seisoivat hoorat eli ajanvaiheiden jumalattaret kolmen hengen ryhminä. Sfinksit ja thebalaiset nuorukaiset kannattivat käsinojia. Sfinksien alapuolella oli korkokuvia, joissa Apollon ja Artemis surmasivat Nioben lapsia. Poikkipalkkien korkokuvat esittivät Olympian kisain kohtauksia sekä Herakleen ja Theseuksen taistelua amatsonien kanssa. Voitonjumalattaret tukivat valtaistuimen jalkoja. Jalustassa kohosi Afrodite meren vaahdosta jumalain silmien edessä. Nouseva ja laskeva aurinko osoittivat kohtausten alkua ja loppua samoin kuin Parthenonin itäisessä perusmuurissa. Valtaistuimen sivuilla ja takana olevissa rintasuojissa oli lopuksi Panaenoksen maalauksia sekä kahdeksan paria mytologisia hahmoja.

Patsaan myöhempi historia on hämärän peitossa. Kerrotaan, että mieletön keisari Caligula suunnitteli patsaan siirrättämistä Rooman Capitoliumiin ja oman päänsä asettamista jumalan pään sijaan. Mutta hänen kätyrinsä pakenivat kauhistuneina kuullessaan kammottavia, yliluonnollisia naurunpuuskia heti valtaistuimeen koskettuaan ja laivoihin, jotka lähetettiin patsasta noutamaan, iski salama, niin että ne haaksirikkoutuivat. Patsaan lopullista kohtaloa emme tiedä. Todennäköisesti sen tuhosi joko maanjäristys tai jokin ryöstelevä kansanheimo, jollaisia Kreikassa liikuskeli viidennellä vuosisadalla.

ZEUS (JÄTTILÄISKUVA, LÖYTYNYT OTRICOLIN KAUPUNGISTA ITALIASSA).

MUINAISAJAN IHMEET

MUINAISAJAN IHMEET

II OSA

MUINAISAJAN IHMEET

Julkaissut

J. A. HAMMERTON

Suomeksi toimittaneet

ILMARI JÄÄMAA ja MIKA WALTARI

JÄLKIMMÄINEN OSA

575 KUVAA, 7 KARTTAA,
100 VÄRIKUVAA

WERNER SÖDERSTRÖM
OSAKEYHTIÖ

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖN
KIRJAPAINOSSA PORVOOSSA
1935

II OSAN SISÄLLYS:

II OSAN VÄRIKUVAT:

Sivu

KEISARIAJAN ROOMA

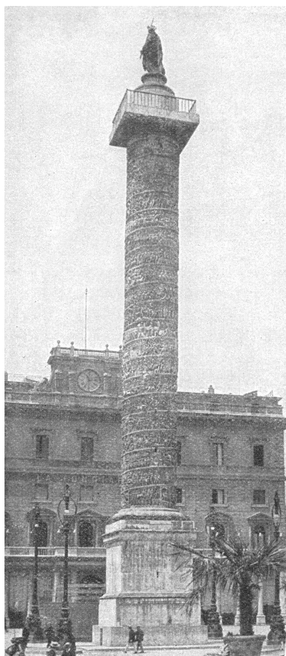
Onnellinen sattuma on saanut säilymään meidän aikaamme asti muinaisen Rooman viimeisen historioitsijan, Ammianuksen, kirjoittaman kuvauksen Roomasta heti sen jälkeen, kun Konstantinus oli hylännyt sen ja muuttanut Konstantinopolin keisarikunnan pääkaupungiksi. Rooma oli silloin vielä kukoistavimmillaan. Sen jalot rakennukset, kuvanveistotaiteen ja muiden taiteenhaarojen aarteet, forumit, kylpylät ja palatsit olivat vielä paikoillaan täydellisinä ja koskemattomina kaikessa tahrattomassa kauneudessaan.

Ammianus kertoo keisari Konstantiuksen, Konstantinuksen pojan, käynnistä Roomassa ja juhlallisesta saapumisesta sinne huhtikuussa vuonna 357. Kaupunginvaltuusto ja senaatti ottivat hänet juhlallisesti vastaan ja katuja reunustivat suunnattomat väkijoukot. Keisari lienee hämmästyksissään sanonut ihmettelevänsä, miten koko ihmissuku tällä tavoin yht'äkkiä oli saattanut kokoontua samaan paikkaan. Hän asettui asumaan Augustuksen muinaiseen palatsiin, johti puhetta senaatissa ja piti lirkuttelevia puheita kansalle samalta puhujalavalta, jolle Cicero niin usein oli noussut. Hän oli läsnä sirkusnäytännöissä ja otti vastaan kultakruunun, joka oli erikoisesti valmistettu juuri tätä tilaisuutta varten.

MAHTAVAN ROOMAN ÄITI.
Muinaisen tarun mukaan imetti naarassusi Romulusta, Rooman satusankaria, ja hänen veljeään Remusta. Jupiter Capitolinuksen temppelin läheisyydessä oli, mikäli tiedämme, tällaista kohtausta esittävä kuvapatsas. Epätietoista on kuitenkin, oliko se juuri tässä kuvassa näkyvä veistos. Kaksoisia lukuun ottamatta se on syntynyt viidennellä vuosisadalla e. Kr.

Konstantius käytti lyhyen vierailuaikansa — keisari ei ollut käynyt Roomassa kahteenneljättä vuoteen — suurimmaksi osaksi Ikuisen kaupungin muistomerkkien katselemiseen. Hänen seurassaan oli persialainen prinssi, joka oli paennut maastaan hänen suojelukseensa. Yhdessä he kävivät forumilla ja hämmästyivät kaupungin ihmeellistä kauneutta. He ihailivat »Kapitoliumin kunnianarvoista majesteettisuutta», tarkastelivat hämmästellen Caracallan ja Diocletianuksen termejä, joita suuruudessa saattoi melkein verrata maakuntiin, »Tituksen amfiteatterin jykevää suuruutta» (Colosseum), kokonaisen kaupungin suuruista Pantheonia kauniisti kaartuvine ääriviivoineen, korkeine pylväineen ja holveineen, Pompeiuksen ihanaa teatteria ja jaloa Rauhan temppeliä. Ennen kaikkea he hämmästyivät Trajanuksen forumia ja sen pylväitä. »Se on rakennelma, jonka veroista ei ole koko maailmassa, ihmeellinen, jumalien suosion arvoinen.» He ihailivat tätä verratonta paikkaa siinä määrin, että Konstantius aikoi ikuistaa tapauksen jäljennyttämällä erään siellä näkemänsä jättiläismäisen ratsastajapatsaan, kunnes hänen pisteliäs persialainen vieraansa huomautti, että hänen ensin oli rakennettava sille samanlainen talli, mikäli hän siihen kykeni. Ja kansanluonteensa mukaisesti hän lisäsi kärke-

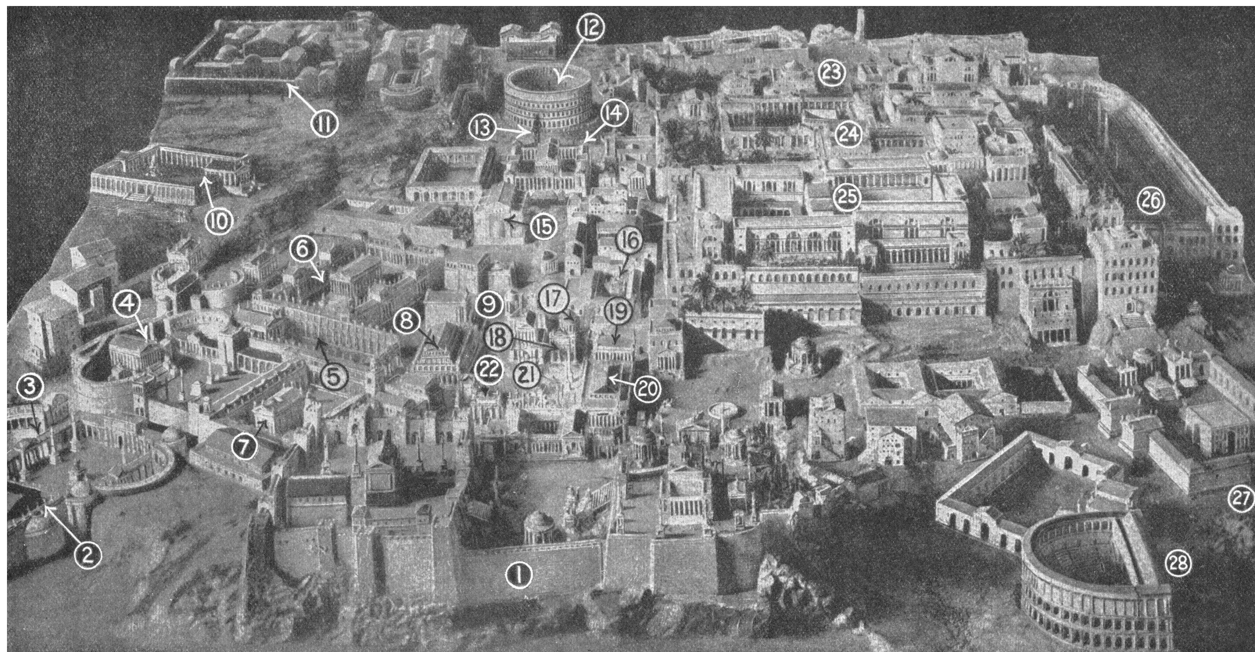
MARCUS AURELIUKSEN PYLVÄS JA VESTAN PYÖREÄ TEMPPELI.

Vasemmalla: Rooman kansan Marcus Aureliuksen kunniaksi pystyttämä marmoripylväs. Sen esikuvana on ollut Trajanuksen pylväs (kuva tuonnempana), mutta se on taiteellisesti heikompaa työtä. Se on 29 m korkea jalkaa ja myöhempiä lisärakennelmia sekä apostoli Paavalin kuvapatsasta lukuun ottamatta. Pylvään rungon läpimitta on 3.45 m, siinä on 28 pyöreää kivilohkaretta. Kiertyvät korkokuvat esittävät taistelukohtauksia sodasta markomanneja vastaan. *Oikealla:* Tätä kaunista pikkutemppeliä on ihailtu kenties enemmän kuin mitään muuta Rooman muinaisrakennusta. Siinä on pyöreä keskikammio, jonka läpimitta on 7,8 m ja jota ympäröi kaksikymmentä 9,6 m korkeaa korinttilaista pylvästä. Pylväät ovat Paroksen marmoria. Koko rakennuksen ympärysmitta on 47,4 m. Sitä sanotaan Vestan temppeliksi, mutta alkuaan se luultavasti oli pyhitetty Matutalle. Nykyisen muotonsa se sai Augustuksen hallitessa. Vain katto palkistoineen on rakennettu myöhemmin.

västi, että häntä oli ilahduttanut vain muuan seikka, se, että ihmiset kuolivat Roomassa samoin kuin muuallakin.

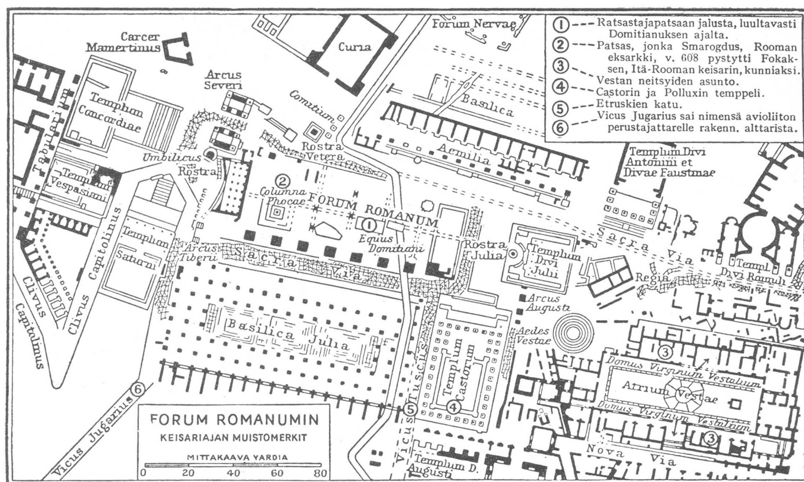
Käydessämme nykyään Roomassa ja ihaillessamme kaiken tuon ihanuuden raunioita voimme vain epätäydellisesti aavistella, millaisia tunteita keisarien kaupunki herätti katsojassa kukoistuksensa aikana. Ainoatakaan keskiajan tai uuden ajan kaupunkia ei voi verratakaan Roomaan. Keskiajan kaupungeissa oli vain hökkeleitä, jotka parhaassa tapauksessa ryhmittyivät muutamien harvojen kauniiden rakennusten ympärille. Meidän aikamme kaupunkeja, näitä voiman ja rumuuden riemuvoittoja, emme voi mainita edes samana päivänä kuin keisariajan Roomaa.

Meidän on oikeastaan tavattoman vaikea luoda mielessämme selvää kuvaa Roomasta sen pitkän kukoistuksen aikana. Se ei ollut vain yhden ainoan maan, miten suuren hyvänsä, pääkaupunki, — se oli koko maailman pääkaupunki. Tuo valtakunta käsitti Gibbonin historian kauniisti kajahtavia alkusanoja käyttääksemme »koko maailman kauneimmat ja ihmiskunnan sivistyneimmät osat». Mutta Rooman vaikutus, sen perustaman ja ylläpitämän valtakunnan yhtenäisyys oli niin siunauksellista, että sama historioitsija jatkaa vielä:

ROOMAN ETELÄOSA — UUDENNUSSOMMITELMA.

1. Capitolium temppeleineen ja julkisine rakennuksineen. 2. Basilica Ulpia. 3. Trajanuksen temppeli, rakennettu vuosina 111—114 j. Kr., sortunut raunioiksi kymmenennellä vuosisadalla. 4. Augustuksen temppeli, takennettu Filippin taistelun muistoksi 42 e. Kr., kaivettu esiin vuosina 1886—89. 5. Nervan forum eli Transitorium ja Minervan temppeli. 6. Vespasianuksen forum ja Rauhan temppeli. 7. Venuksen temppeli. 8. Aemilius Lepiduksen vuonna 170 e. Kr. rakennuttama Basilica Aemilia. 9. Faustinan ja Antoninuksen temppeli, vihitty vuonna 141 j. Kr. Sen sisään rakennettiin myöhemmin S. Lorenzo in Mirandan kirkko. 10. Livian pylväistö. 11 Tituksen ja Trajanuksen kylpylät. 12. Colosseum. 13. Nero auringonjumalana, 35 m korkea jättiläispatsas. 14. Venuksen ja Rooman temppeli. 15. Alkuaan Maxentiuksen vuosina 306—312 j. Kr. rakennuttama Konstantinuksen basilika. 16. Vestaalien atrium. 17. Vestan temppeli, jossa Vestan neitsyet pitivät vireillä pyhää tulta. 18. Augustuksen riemukaari. 19. Castorin ja Polluxin temppeli, rakennettu 484 e. Kr. Regillus-järven taistelun jälkeen. 20. Julius Caesarin vuonna 46 e. Kr. perustama Basilica Julia. 21. Rostra, Augustuksen rakennuttama koroke, jolta julkiset puhujat pitivät puheensa. 22. Septimius Severuksen triumfiportti, joka pystytettiin vuonna 203 j. Kr. keisarin ja hänen poikainsa voittojen ikuistamiseksi. 23—25. Keisarien palatseja Palatinus-kukkulalla. 26. Circus Maximus, johon mahtui kolmattasataatuhatta katsojaa. 27. Kaupunginosa Velabrum. 28. Marcelluksen teatteri. Se valmistui vuonna 13 e. Kr. ja siihen mahtui noin 14 000 katsojaa.

Rooman muinainen forum oli alkuaan Palatinuksen ja Capitolinuksen kukkulain välissä oleva rämeikkö. Cloaca Maximan kuivattua rämeen sitä käytettiin kauan markkina- ja vaihtopaikkana. Pohjoinen kapea alue (Comitium) erotettiin kansankokouksia (comitia) varten. Väkiluvun kasvaessa kävi kuitenkin pian välttämättömäksi pitää comitiat forumilla ja siirtää kaupankäynti muille forumeille. Varsinaisella forumilla toimitettiin kuitenkin yhä edelleen kaikki julkiset juhlamenot ja käsiteltiin juridiset ja kaupalliset asiat. Siitä huolimatta oli pian pakko ryhtyä uusiin laajennuksiin. Forumin ympärillä rakennettiin basilikoja ja keisarit rakennuttivat omia forumejaan. Kartassa näkyvien latinalaisten sanojen suomalaiset vastineet ovat seuraavat: *Aedes*, temppeli. *Arcus*, kaari. *Atrium*, talo. *Basilika*, hallirakennus juridisten tai tavallisten valtiollisten asiain käsittelyä varten. *Carcer*, vankila. *Clivus*, mäenrinne. *Comitium*, kansankokousten yms. kokoontumispaikka. *Curia*, senaatintalo. *D. Divus*, jumalainen. *Regia*, Pontifex Maximuksen (ylipapin) virasto. *Rostra*, yleinen puhujalava. *Tabularium*, arkisto. *Umbilicus*, »napa», Rooman keskipiste. *Via*, tie. *Vicus*, katu, kortteli.

»Jos meidän olisi mainittava maailmanhistoriasta vaihe, jonka aikana ihmiskunta on elänyt kaikkein onnellisimmissa ja suotuisimmissa olosuhteissa, mainitsisimme epäröimättä Domitianuksen kuolemasta Commoduksen valtaanpääsyyn ulottuvan ajanjakson (vuodet 96—180).»

Ainoakaan ihminen tai sanokaamme ainakin ainoakaan eurooppalainen ei voi käydä Roomassa tuntematta itseään pyhiinvaeltajaksi, kävipä hän siellä ensimmäisen tai jo sadannen kerran. Tämä ei johdu ainoastaan siitä, että olemme kristittyjä. Syy on se, että Rooma oli kaksin verroin kaiken sen luoja, mitä käsitämme Euroopalla, mitä tarkoitamme sanalla sivistys. Ainoakaan toinen kaupunki koko maailmassa ei voi vaatia osakseen puoleksikaan yhtä suurta kunnioitusta. Rooma on meidän kaikkien äiti. Eikä Rooman valtakunnan muodostamaa yhtenäistä kokonaisuutta tunnustettu ainoastaan ulkonaisesti. Se oli siinä määrin kaiken keskustelun yläpuolella, että tämän mahtavan valtakunnan jokainen maakunta ajatteli roomalaisia ajatuksia ja piti Rooman suuruutta päämääränään. Ja lopulta kaiken huippuna Rooma omaksui kristinuskon ja kristillisen filosofian.

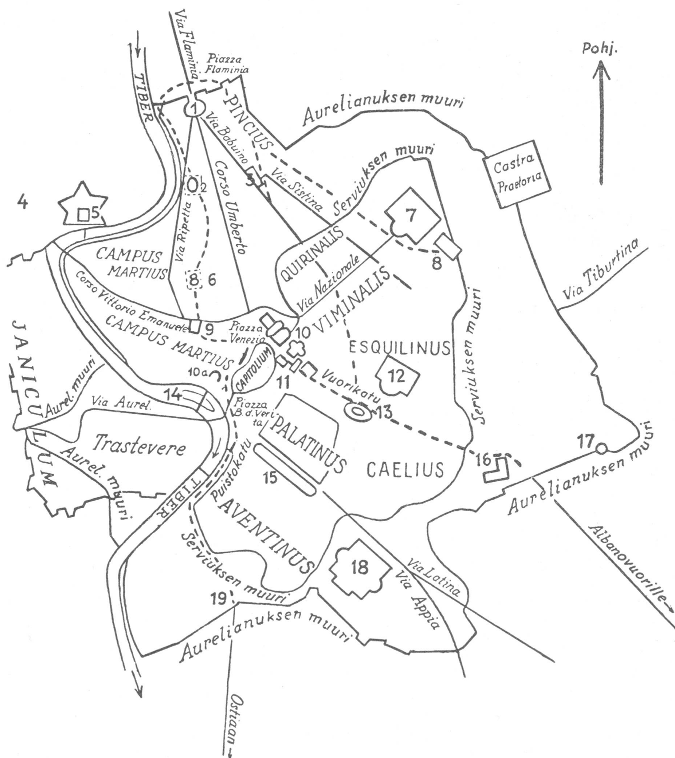
Luodaksemme mielessämme kuvan Roomasta sellaisena kuin se oli tuon ihmiskunnan tulevaisuuden määräävän suuren ratkaisun ajankohtana voimme kuvitella kahta miestä, jotka saapuvat Brindisistä Roomaan Via Appiaa pitkin ajaen. Toinen heistä on todennäköisesti kristitty, joskin kenties vielä vain salaa. He matkustavat kevyissä matkavaunuissa ja matkansa viidentenä päivänä he näkevät kaupungin, koko tuon ihmeellisen näkysarjan, jonka näemme vielä tänäkin päivänä katsellessamme poikki synkän suurenmoisen Campagnan, jonka ylitse ulottuvat mahtavat vesijohdot — Aqua Marcia ja Aqua Claudia. Kaukana häämöttävät Albanon kukkulat ja Sabinon sinertävät vuoret ja niiden keskellä yksinäinen Soracte — tämä on varmaan maailman ihanimpia maisemia. Kaikkialla on huviloita ja puutarhoja. Nyt alkavat jo haudat reunustaa

tätä ikivanhaa tietä niinkuin kaikkia teitä, jotka johtavat roomalaisiin kaupunkeihin. Kuudennen peninkulmakiven kohdalla on Casale Rotundo eli Cottan hauta, jonka luultavasti Horatiuksen ystävä, runoilija Messala, pystytti hänen pojalleen. Tämän jälkeen nuo molemmat matkustajat saapuvat vanhan huvilan kohdalle, jota nykyään sanotaan Roma Vecchiaksi, ja lopulta he näkevät Caecilia Metellan suuren mausoleumin, tuon pyöreän hautarakennuksen, jonka läpimitta on kaksikymmentä metriä ja joka vieläkin saa meidät hämmästymään.

Kenties he varhaisena aamuna kaupunkia lähestyessään kuulevat saman laulun, jonka Pliniuskin kuuli ja jonka raikkaus ja hilpeys liikutti häntä vastoin hänen tahtoaankin. Lapset laulavat messua jonkin suuren huvilan kappelissa, jonka ympärillä makaa kuolleita tuhansittain päällekkäin maanalaisissa katakombeissaan, mutta nyt heillä on jo toivonsa.

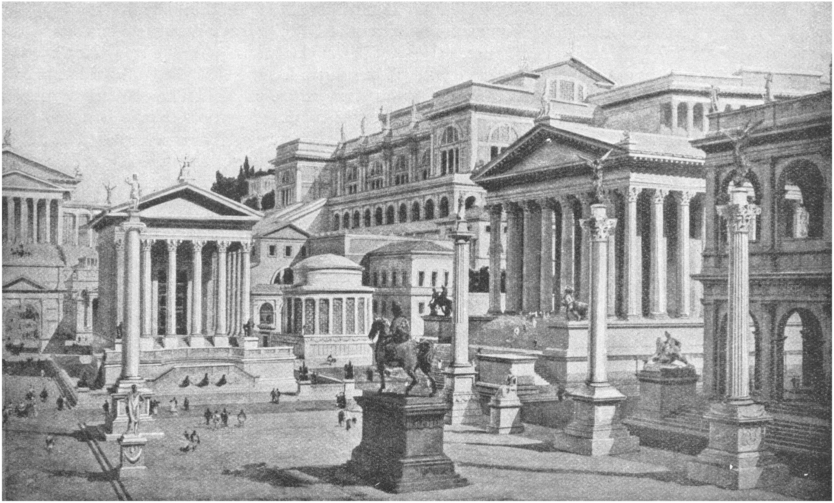
Tie on äkkiä täynnä kohisevaa elämää ja kaupunginportin, Porta Appian, ympärillä vallitsee suuri tungos. Täällä he nousevat vaunuista, sillä muurien sisäpuolella ajetaan vain harvoin. Aivan kaupunginportin ulkopuolella he näkevät Marsille pyhitetyn temppelin ja lehdon, johon johtaa puistokuja. Portin lävitse päästyään he kävelevät Trajanuksen triumfiportin alitse siinä kohden, missä vesijohto kulkee kivetyn kadun poikki. Triumfiportti on vieläkin jäljellä, mutta siihen aikaan se hohti marmorin raikasta loistoa. Kohta sen jälkeen he näkevät oikealla Scipioiden haudan, ihmistungos kasvaa yhä, jalankulkijoiden ja kantotuolien välitse pujotellen he pääsevät vähitellen Drusuksen triumfiportin kohdalle ja näkevät vasemmalla Caracallan valtavan kylpylän. Se on kokonaisen kaupungin suuruinen ja siihen mahtuu samanaikaisesti enemmän kuin 1600 henkeä.

Kenties he nyt aluksi menevät näihin kylpylöihin puhdistautuakseen pölystä ja virkistäytyäk-

ROOMA.
Katkoviivat osoittavat uusia suuria pohjois-eteläsuuntaan kulkevia katuja.

1. Piazza del Popolo.
2. Augustuksen hautapatsas.
3. Piazza di Spagna.
4. Vatikaani.
5. Hadrianuksen hautapatsas.
6. Panteon.
7. Diokletianuksen termit.
8. Rautatieasema.
9. Temppelialue Piazza Argentinan tienoilla.
11. Keisarien torit.
10 a. Marcelluksen teatteri.
11. Forum Romanum.
12. Trajanuksen termit.
13. Kolosseum.
14. Tiberin saari.
15. Circus Maximus.
16. Lateraanipalatsi.
17. Amphitheatrum Castrense.
18. Caracallan Termit.
19. Porta S. Paolo.

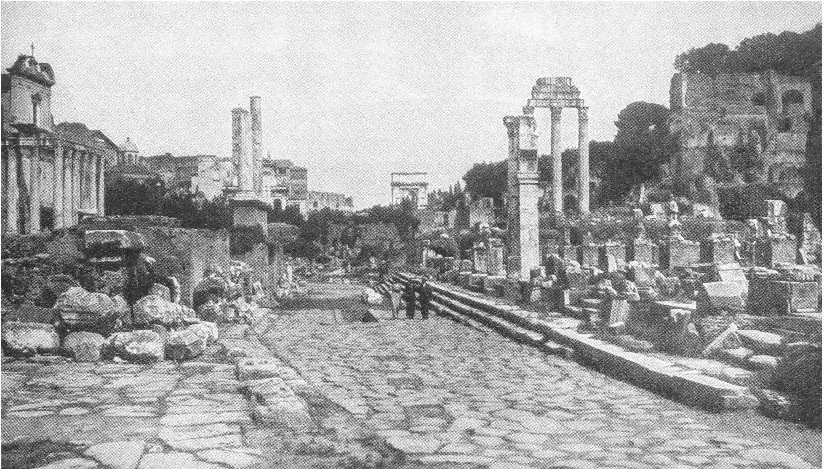

FORUM ROMANUMIN ETELÄNURKKA JA TIBERIUKSEN PALATSI.
Rooman valtiollisen elämän keskipiste oli Forum Romanum, ja vaikka keisarit myöhemmin rakennuttivat vielä paljon komeampia forumeja, ei muinainen Forum kuitenkaan koskaan menettänyt perinnäistä pyhyyttään. Tässä uudennussommitelmassa näemme vasemmalta oikealle Venuksen ja Roman temppelin, Julius Caesarin temppelin ja Rostra Julian, Vestan temppelin, Castorin ja Polluxin temppelin ja nurkassa Basilica Julian. Taustassa näkyvä palatsimainen rakennus on Domus Tiberiana Palatinuksen harjalla.

seen matkan vaivoista. Portilla heitä tervehtii »ostiarius» eli vaatteistonvartija, joka ottaa haltuunsa heidän vaatteensa. Täällä he tapaavat ja tervehtivät ystäviään ja tuttaviaan, kuulevat uutiset ja lukevat sanomalehtiä »Acta Diurna». He voivat valita millaisen kylvyn vain haluavat, kylmän, haalean tai lämpimän, suihkun tai höyrysaunan. Kylvyn jälkeen he kenties kävelevät edestakaisin kauniissa puistossa katsellen, miten muut virkeämmät kylpijät urheilevat tai voimistelevat valmistautuen pöydän nautintoihin. Upean aterian jälkeen tässä jättiläismäisessä kylpylässä on tarjolla kaikenlaisia huvituksia. Siellä on kirjasto, siellä pidetään konsertteja, kirjallisia esitelmiä, luentoja uusimmista runoista tai romaaneista, kansantajuisia teatterinäytäntöjä. Myös he voivat aivan yksinkertaisesti jäädä keskustelemaan ystäväinsä — tai kenties vielä mieluummin ystävättäriensä kanssa.

Tämä kylpylä on tosin laaja ja komea, mutta se ei suinkaan ole kaupungin ainoa eikä edes suurin. Agrippan, Neron, Vespasianuksen ja Tituksen kylpylät olivat olemassa jo silloin, kun Caracallan kylpylää rakennettiin ja Diocletianuksen kylpylä oli näistä kaikista suurin. Nämä kylpylät olivat oikeastaan enemmänkin kuin vain tavallisia kylpypaikkoja. Ne olivat suuria, mutta täysin kansanomaisia laitoksia. Meidän aikanamme ei ole mitään vastaavaa. Ne osoittavat omaamme paljon korkeampaa yhteiskunnallista sivistystä. Caracallan kylpylän ympärysmitta esimerkiksi oli runsaasti toista kilometria ja kaikilla kansalaisilla oli määräaikoina vapaa pääsy sinne. Suuria kupukattoja verhosivat ihanat mosaiikit ja seinät oli päällystetty Egyptin ja Numidian kallisarvoisella marmorilla. Putket, hanat ja silauksetkin olivat hopeaa tai pronssia ja halleissa ja pylväskäytävissä oli paljon kuuluisia kuvapatsaita: Farnesen härkä, Capitoliumin Venus, Venus Kallipygos, Napolin Hercules ja Flora, British Museumin Dionysos jne. Varsin usein joku rikas mies lahjoitti rahasumman, jotta yleisö olisi päässyt vapaasti kylpylään jonakin päivänä, viikkona tai kenties aina.

Via Appia johti Caracallan kylpylästä Hyveen ja Kunnian temppelin ohitse Caelius-kukkulan

FORUM ROMANUMIN ITÄPUOLI. TAUSTASSA TITUKSEN TRIUMFIPORTTI.

Etualalla näemme »Sacra Vian» eli pyhän tien alkuperäisen kiveyksen. Forum Romanum alkaa juuri niistä kohdin, missä kiveys päättyy. Alkuaan tie kaartui vasemmalle ja kulki puolikaarena taustassa näkyvän Tituksen triumfiportin kohdalle. Kuvassa vasemmalla näemme Antoniuksen ja Faustinan temppelin pylväät ja niiden takana kaksi katkennutta muistopylvästä. Tituksen triumfiportin vasemmalla puolen häämöttää Colosseum ja taustassa oikealla ovat Castorin ja Polluxin aikoinaan niin loistavan temppelin kolme säilynyttä pylvästä.

rinnettä pitkin Porta Capenan kohdalle. Sen vastapäätä kohosi Palatinus-kukkula auringonvalossa kimaltelevine, ihanine keisarinpalatseineen. Ne hohtivat marmorinvalkoisina. Siellä täällä näkyi kullan häivähdys tai loputtomasti vaihtelevia erivärisiä marmorilajeja. Porta Capenan vastapäätä oli Septizonium, Septimius Severuksen seitsenosainen rakennus, joka tällä puolen muodosti kukkulan julkisivun. Sen vieressä, Palatinuksen ja Aventinuksen välisessä ahtaassa laaksossa, oli Circus Maximus.

Täältä oikealle käännyttäessä, yhä edelleen Palatinuksen ja Caeliuksen välistä triumfitietä noudatellen näkyi kaukana taustassa Konstantinuksen suuri triumfiportti ja sen takana pilviin kohoavana »Flaviuksen kunnianarvoisen majesteettinen amfiteatteri» Gibbonin sanoja käyttääksemme, Colosseum, joka oli niin vaikuttava, että barbaarit sekoittivat sen itse kaupunkiin:

»Niin kauan kuin seisoo Colosseum,
niin kauan seisoo Roomakin.
Kun Colosseum sortuu,
sortuu Rooma.
Ja kun Rooma sortuu —
sortuu maailma.»

Tätä tietä pitkin kävellessä triumfiporttia ja jättiläisrakennusta kohden, joka sai triumfiportin näyttämään vähäiseltä, näkyi oikealla Mons Caeliuksen huipulla hohtavan marmoripylväistön ympäröimä Claudiuksen temppeli. Vasemmalla palatsien täyttämän Palatinuksen juurella, oli suuri Hippodromi ja sen toisella puolen ihana, pylväiden koristama Apollon temppeli.

Triumfiportin toisella puolen avautui katsojan eteen ihmeellinen näky. Mitään meidän maailmamme rakennusta ei voi verrata siihen ja voimme olla vakuuttuneita siitä, että se täydellisyytensä aikana voitti mielikuvituksemme rohkeimmatkin luomukset.

Meta Sudansin suuresta suihkukaivosta on enää jäljellä vain tiiliperustus, mutta muinoin sen välkkyväin vesisuihkujen takaa kohosi näkyviin Flaviusten valtava marmorin ja pronssin verhoama amfiteatteri. Se on varmasti ollut kaupungin vaikuttavin, joskaan ei kaunein rakennus, ja vieläkin se on maailman hämmästyttävin raunio. Vespasianus aloitti sen rakentamisen Neron Kultaisen talon puutarhoihin. Ulkoapäin siinä näkyi neljä pyörökaarikerrosta, ensimmäistä kannattivat doorilaiset, toista joonialaiset ja kolmatta korint-

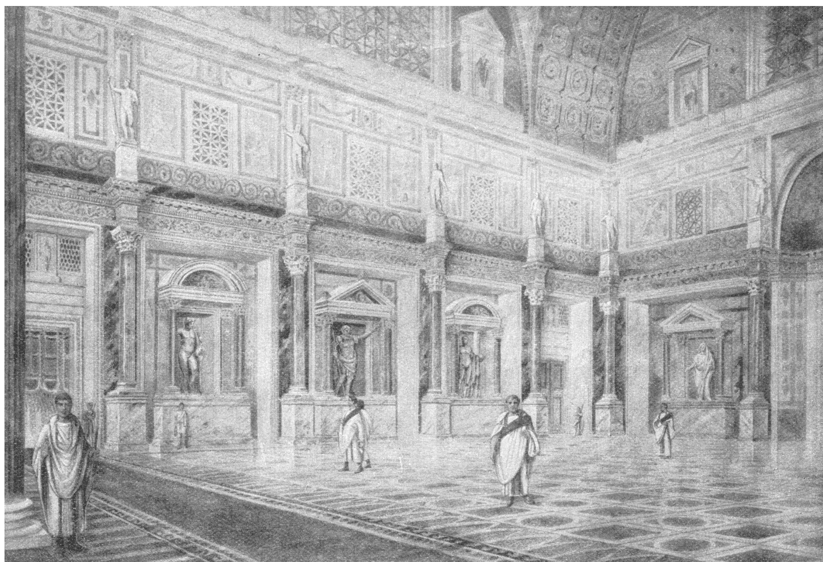
ROOMAN MUINAINEN FORUM VESTAALIEN TALON PIHASTA KATSOEN.

Uudennussommitelmamme esittää täsmälleen samaa näkyä kuin seuraavan sivun valokuvakin. Kuvittelemme seisovamme Vestaalien Atriumissa ja katselevamme Pyhää tietä Capitoliumiin päin. Vasemmalla Vestan temppeli (sitä ei pidä sekoittaa aikaisemmassa kuvassa näkemäämme Matutan temppeliin) ja sen takana Castorin ja Polluxin temppeli. Oikealla osa Regiasta, jossa säilytettiin uskonnollista arkistoa, ja Julius Caesarin temppeli. Kauimpana Tabularium eli arkisto.

FORUM ROMANUM MEIDÄN AIKANAMME.

Koko maailman keskipisteen todellinen keskipiste — sillä Umbilicus Romae oli Forumilla ja Rooma oli kaikkien kansojen napa — oli muuttunut rauniokasaksi, kun vuonna 1870 alettiin kaivaa esiin sen niukkoja jäännöksiä. Etualalla näemme Vestan temppelin pyöreän peristyylin pylväiden katkelmia. Vasemmalla näemme Castorin ja Polluxin temppelin kolme eheinä säilynyttä pylvästä. Saturnuksen temppelistä on säilynyt vain kahdeksan joonialaista pylvästä ja Vespasianuksen temppelistä kolme korinttilaista pylvästä. Oikealla Septimius Severuksen triumfiportti ja sen vasemmalla puolella Fokaan pylväs.

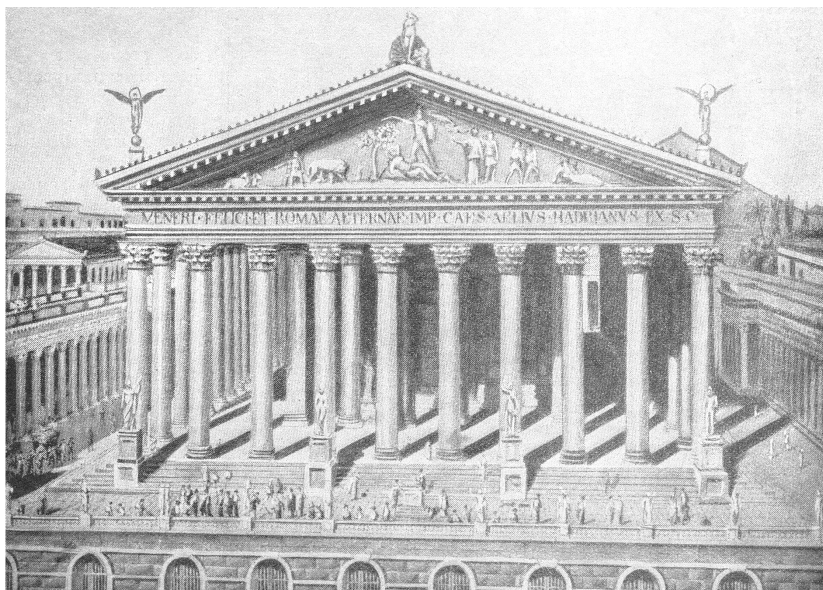

DOMITIANUKSEN PALATSIN SUURI HALLI — UUDENNUSSOMMITELMA.
Pylvässeinien yläpuolella on kauniisti koristeltu karniisi. Sen yläpuolella on friisinä freskomaalauksia ja kaartuva paneelikatto.

tilaiset seinäpylväät. Neljännessä kerroksessa oli ikkunoita ja sitä kannattivat korinttilaiset pilasterit. Sisäseiniä taas reunustivat istuinpaikat, joita oli rivittäin toistensa takana. Areenaa ympäröi korkea, jykevä muuri ja sen takana olivat keisarin ja hänen perheensä, Vestan neitsyiden ja ylhäisten valtionvirkailijain kunniapaikat. Niiden takana olivat senaattorien, muiden virkamiesten, ritarien ja lopulta tavallisten miehisten kansalaisten paikat. Naiset istuivat korkeimmalla pylväskatoksen suojassa. Koko rakennukseen mahtui viisikymmentätuhatta henkeä, purje suojeli sitä auringonpaahteelta ja sateelta ja areena voitiin laskea vettä täyteen meritaisteluja esitettäessä. Colosseum tuli olemaan kristinuskon ja pakanuuden välisen taistelun jättiläisnäyttämönä. Ja kristinusko voitti ainaisiksi ajoiksi kaiken sen, mitä tämä rakennus alkuaan edusti, pakanuuden julmuuden ja välinpitämättömyyden.

Heti Colosseumin länsipuolella oli 31 m korkea jättiläispatsas, jonka Nero oli veistättänyt omaksi kuvakseen ja jonka Vespasianus muutti auringonpatsaaksi, koska se oli kokonaan kullalla päällystetty ja seisoi korkealla jalustalla. Kääntyessään selin valtavaan teatteriin, jonka näyttämöllä rahvaan huviksi surmattiin kuolemankauhun valtaamia ihmisiä, katsoja näki edessään Tituksen triumfiportille johtavan Pyhän tien. Triumfiportin takana oli Venuksen ja Rooman temppeli, suuri pyhäkkö, joka sijaitsi matalalla kukkulalla aivan Forumin reunassa. Se oli Rooman suurin ja loisteliain kaksoistemppeli. Se oli Pyhän tien pohjoispuolella jättiläismäisellä korokkeella, jonka pituus oli 145 m ja leveys 190 m. Tällä korokkeella oli suuri pylväistö, jonka molempina sivuina oli yksinkertainen rivi jättiläismäisiä, Egyptin harmaasta graniitista hakattuja pylväitä ja päätyinä kaksinkertainen pylväsrivi. Sen länsipäässä olivat leveät, matalat portaat, itäpäässä kahdet pienemmät portaat. Rakennus oli niin suuri, että sitä tuskin saattoi sanoa vain temppeliksi, paremminkin sitä voi verrata johonkin suunnattomaan keisarilliseen forumiin.

Tämän laajan rakennuksen lounaispäässä kaar-

HADRIANUKSEN ROOMAN VENUKSELLE RAKENNUTTAMAN SUUREN TEMPPELIN PYLVÄIDEN KORISTAMA JULKISIVU.

Forumin reunassa, vastapäätä Capitoliumia, Sacra Vian pohjoispuolella ja Tituksen triumfiportin takana oli Venukselle ja Romalle pyhitetty kaksoistemppeli. Siinä oli kaksi sisäsalia ja sen julkisivu oli Forumin ja Colosseumin puolella. Keisari Hadrianus suunnitteli itse tämän mahtavan rakennuksen. Rakentaminen aloitettiin vuonna 121 j. Kr. ja temppeli valmistui vuonna 138. Sen molemmin puolin oli kymmenen pylvään muodostama esihalli. Temppeli oli keinotekoisella pengermällä, jota ympäröi 180 pylvään muodostama pylväistö.

tui Pyhän tien ylitse Tituksen triumfiportti, jota koristivat Jerusalemin hävitystä kuvailevat suuret korkokuvaveistokset. Sacra Via eli Pyhä tie oli Rooman vanhin ja maineikkain katu. Se ulottui Colosseumin laakson Sacellum Streniae-nimisestä temppelistä Venuksen ja Rooman temppelin sivuitse, aivan sen eteläisen pylväistön vieritse sekä Tituksen triumfiportin alitse Forumin halki. Se oli noin viisi metriä leveä ja sen varrella sijaitsivat Rooman kansan vanhimmat ja pyhimmät temppelit. Se johti Capitoliumille ja Jupiter Capitolinuksen temppeliin ja tätä tietä pitkin ajoivat kaikki diktaattorit ja keisarit, joille oli myönnetty oikeus viettää triumfi. Se oli mutkikas ja vietti jyrkästi Tituksen triumfiportin toisella puolen.

Näköala Tituksen triumfiportin kohdalta Capitolinukselle lienee ollut Rooman uljaimpia. Etelässä oli Palatinuksen kukkula ja sillä maailman uljaimmat rakennukset. Pohjoisessa näkyivät Konstantinuksen basilikan suunnattomat holvikaaret ja jättiläismäinen runko. Katsojan edessä oli kaikki, mikä Roomassa oli valtavinta ja vanhinta: Capitolium harjallaan Jupiterin mahtava temppeli, laaksossa Vestan neitsyiden suuri atrium, heidän muinainen pyöreä pyhäkkönsä, Regia, Romuluksen sekä Antoninuksen ja Faustinan temppelit, ja niiden tuolla puolen itse Forum ja Rostra, pohjoisessa Basilica Aemilia ja etelässä Basilica Julia. Niiden tuolla puolen taas näkyivät Saturnuksen, Vespasianuksen ja Concordian temppelit Capitoliumin rinteellä ja Septimius Severuksen triumfiportti Januksen temppelin pohjoispuolella. Pengermä pengermän vieressä, pyl-

PAKANALLINEN TEMPPELI KRISTILLISENÄ KIRKKONA — PANTHEON MEIDÄN PÄIVINÄMME.

Kahdeksan graniittipylvästä kannattaa esihallin arkkitraavia. Niiden takana on vielä kahdeksan pylvästä kahtena rivinä. Ne muodostavat julkisivun, jonka pituus on 34 m. ja syvyys lähes 14 m. Maanpinnan kohoamisen takia on rakennuksen alaosa vajonnut näkymättömiin. Alkuaan temppeli oli vihitty jumalille, joista tarun mukaan polveutui Juliusten mahtava suku.

väistö pylväistön, temppeli temppelin takana. Forum, joka vaihtui jälleen forumiksi, lukemattomia pylväitä ja taas pylväitä, kunnes katse lopulta tämän loistavan, hohtavan kiven näennäisen sekasorron uuvuttamana pysähtyi Trajanuksen kaunista forumia koristavaan Trajanuksen pylvääseen, joka kohosi korkealle vielä uuden temppelijakson yläpuolelle. Temppeleitä oli yhtä runsaasti kuin meidän aikamme kaupungeissa kirkkoja.

Yhdessä ainoassa luvussa on mahdotonta edes pinnallisesti kosketella kutakin näistä rakennuksista. Meidän on tyydyttävä vain mainitsemaan ne. Mutta Tituksen triumfiportin ja Forumin välisellä alueella oli kaksi tai kolme suurta rakennusta, joita emme voi muitta mutkitta sivuuttaa. Konstantinuksen jättiläismäinen basilika, ns. Basilica Nova, on paremminkin Maxentiuksen kuin Konstantinuksen rakennuttama. Sen keskilaiva oli 80 m pitkä, 25 m leveä ja 35 m korkea — s.o. suurempi kuin Westminster Abbeyn päälaiva. Molemmat sivulaivat olivat kumpikin 16 m leveät. Julkisivu oli idän puolella, mutta Konstantinus rakennutti toisen portin keskelle basilikan eteläseinää. Siihen liittyi porfyyripylväiden muodostama esihalli pitkine portaineen. Tämän uuden portin vastapäätä hän rakennutti pohjoisseinään uuden puoliympyränmuotoisen absidin. Alkuperäinen absidi oli ollut länsiseinässä. Kuusi metriä paksut tiiliseinät, valtavat porfyyripylväät, rakennuksen mahtava korkeus ja laajuus, kaikki nämä seikat yhdessä tekivät siitä erään Rooman ihmeellisimpiä rakennuksia.

Tämän suuren basilikan länsipuolelle rakennutti Maxentius temppelin pojalleen Romulukselle. Näiden rakennusten takana oli Templum Sacrae Urbis ja nämä molemmat temppelit muutettiin 500-luvulla Cosma ja Damiano pyhimyksille pyhitetyksi kirkoksi. Romuluksen temppelin vieressä oli paljon varhaisempi rakennus, joka polveutui keisarikunnan parhailta päiviltä — Antoninuksen ja Faustinan temppeli. Sen ihanat, 17 m korkeat kalkkikivipylväät valkoisine marmorikapiteeleineen kannattivat koko rakennuksen kiertävää samoin valkoista marmoripalkistoa.

Tämän temppelin vastapäätä, Sacra Vian toisella puolen, oli Regia, jonka väitettiin syntyneen kuningas Numan aikana ja joka oli ollut Pontifex Maximuksen asuntona. Se oli yhä edelleen hänen virastorakennuksensa. Hän oli tavallaan vestaalien esimies. Tämän rakennuksen edessä — eteläpuolella ja Regian tavoin sijaiten Forumilla sanan laajassa merkityksessä — oli muuan Rooman kuuluisimmista rakennuksista, Vestan atrium ja temppeli. Vaikka sitä ei ollutkaan vihitty minkään erikoisen jumalan palvelukseen, se oli kuitenkin Rooman pyhin paikka. Se oli pyöreä rakennus, sen sisässä paloi pyhä tuli, Palladium, ja siellä oli paljon pyhiä esineitä. Se oli rakennettu valkoisesta marmorista ja sen kahtakymmentä uurteista pylvästä yhdistivät toisiinsa pronssiristikot. Katto oli kupumainen ja sen keskellä oli aukko, josta pyhän tulen savu kohosi

FLAVIUSTEN AMFITEATTERIIN MAHTUI 50 000 KATSOJAA.

Kuoleman tuntu ympäröi alusta alkaen Colosseumia, sillä sen rakentaminen aloitettiin Jerusalemin valloituksen ja hävityksen herättämän voittoisan kiihtymyksen vallitessa. Rakennus oli 47 m korkea ja siinä oli neljä erityylistä kerrosta palkistoineen. Kolmessa alakerroksessa oli kussakin kahdeksankymmentä holvikaarta. Ylin kerros oli umpinainen ja siinä oli neljäkymmentä nelikulmaista ikkunaa. Rakennus on soikea ja sen mittasuhteet ovat 178 ja 142 m. Areenan laajuus oli aikoinaan 25 × 15 m. Sitä ympäröi neljä parveketta istuinriveineen. Ylin parveke rakennettiin uudelleen vuonna 217 j. Kr., tulipalon hävitettyä entisen puuparvekkeen.

SEVERUKSEN TRIUMFIPORTTI JA SATURNUKSEN TEMPPELIN PYLVÄITÄ. Voittokaari pystytettiin vuonna 203 j. Kr. ikustamaan Septimius Severuksen (146—211) voittoja itämailla. Se on 22.5 m korkea ja 24.6 m leveä. Sen marmoripylväät, veistokset ja korkokuvat ovat pahasti vahingoittuneet ja kuusivaljakko, jossa oli keisarin kuva, oli hävinnyt jo vuonna 1803, jolloin kaari kaivettiin esiin. Tie on muinainen Vicus Capitolinus.

taivaalle. Temppelin vieressä oli kaksi kuvapatsasta. Toinen esitti härkää, toinen pässiä.

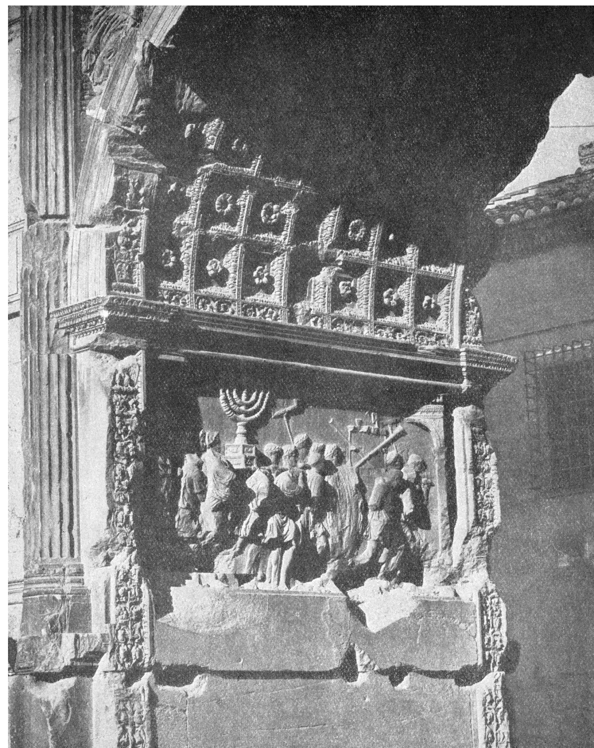
Vestan temppelin vieressä oli Vestan atrium, jossa vestaalit asuivat. Sen muodosti avoin pylväspiha, jonka kaikilla sivuilla oli kaksi tai kolme kerrosta asuinhuoneita. Keskipiha oli 69 m pitkä ja 24 m leveä ja sitä reunusti kahdeksanviidettä korinttilaista kalkkikivipylvästä. Vestan temppelin edessä oli Caesarin temppeli ja sen takana olivat Rostra Julia, jossa Caesarin ruumis poltettiin, Augustuksen triumfiportti, Castorin temppeli ja Augustuksen temppeli aivan Palatinuksen kukkulan juurella. Kaikkia kolmea temppeliä ympäröivät ja kannattivat marmoripylväät.

Nyt joudumme varsinaiselle Forumille, koko kaupungin elämän keskukseen. Voimme helposti kuvitella paikan yhtä täyteen meluavia ihmisjoukkoja, kuin se nykyään on täynnä Commendatore Bonin sinne kylvämiä villikukkia. Täällä ovat Rooman loistavan historian kaikki kuuluisat miehet kävelleet, pysähtyneet ja pitäneet puheita. Tätä ihmisen vapaudelle pyhitettyä, ylvästä ja pyhää paikkaa rajoittivat pohjoisessa pylväiden kannattama Basilica Aemilia ja Curia Julia sekä etelässä suuri Basilica Julia pylväsriveineen ja Saturnuksen temppeli, joka Vestan temppelin jälkeen oli Rooman toiseksi pyhin paikka. Niiden välissä kohosi Tiberiuksen triumfiportti.

Kauempana, itse Capitoliumin juurella, seurasivat sen jälkeen etelästä pohjoiseen luetellen pylväiden koristama Porticus Deorum Consentium (Yksimielisten jumalien pylväikkö), Vespasianuksen temppeli ja Concordian temppeli suurine pylväistöineen. Niiden vastapäätä, julkisivu forumiin päin, oli suuri Rostra ja sen takana Capitoliumin rinteellä suuri, pylväiden koristama Tabularium. Pohjoisessa, kukkulan huipulla, siellä, missä nykyään on Ara Coeli, oli Junon temppeli. Etelässä, samanlaisella kukkulalla, nykyisen Palazzo Caffarellin kohdalla, oli Jupiterin temppeli.

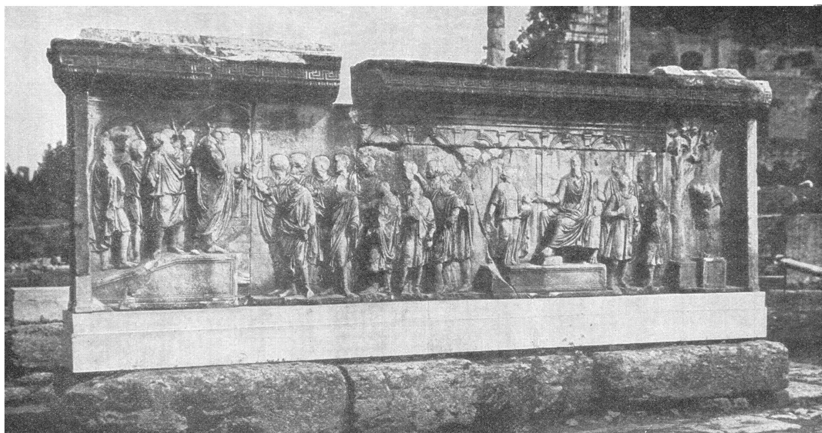
Siellä seisoessaan ja katsellessaan kaikkea tätä, mitä syystä olisi voinut sanoa kaikista ihmisihmeistä suurenmoisimmaksi — Rooman kaupunkia, maailmanvaltakunnan sielua, Euroopan luojaa — katsoja näki jalkojensa juuressa koko tämän voittamattoman ja verrattoman valtio- ja kulttuuriyhteisön sydämen, Forumin ja Sacra Vian (Pyhän tien). Pylvästemppelien ja basilikain marmoripinnat hohtivat auringonpaisteessa kauas valtavaan Colosseumiin asti. Etelässä kohosi Palatinuksen ihana kukkula marmoripalatseineen, puutarhoineen, suihkukaivoja ympäröivine laakeripuineen ja rautatammineen, kultakoruineen ja kallisarvoisine kivineen. Pohjoisessa levisi täydellisen kaunis Forum Trajani taivaaseen viittovine, korkeine pylväineen. Sitä ympäröivät muut forumit kaikessa ihanuudessaan, lännessä Forum Augusti, sen takana Vespasianuksen Forum ja etelässä Forum Julium. Niiden toisella puolen, Trajanuksen temppelin läheisyydessä, olivat valtava, pylväiden koristama Basilica Ulpia, Marsin temppeli ja Rauhan temppeli. Tu-

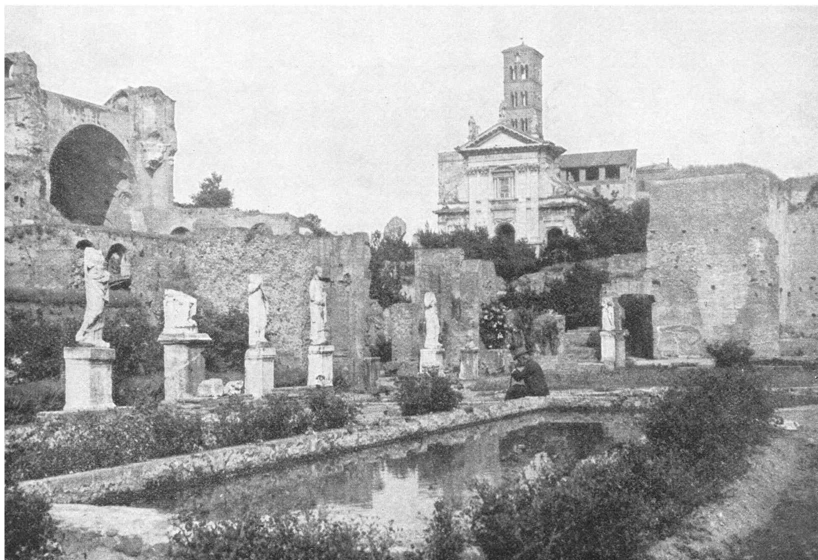
TITUKSEN TRIUMFIPORTTI JA JERUSALEMIN TEMPPELISTÄ SAATUA SOTASAALISTA ESITTÄVÄ KORKOKUVA.

Tituksen triumfiportin veistokset osoittavat kiistämättömästi, että se pystytettiin Jerusalemin hävityksen muistoksi vuonna 70 j. Kr., mutta muistokirjoituksen sana »divus» keisari Tituksen attribuuttina osoittaa, että triumfiportti vihittiin vasta hänen kuolemansa jälkeen vuonna 81 j. Kr. Portti rakennettiin Pentelikonin marmorista ja sen reunoja koristavat korinttilaiset pylväät. Niiden yläpuolella on sotilaita esittävä friisi. Porttiholvin ja friisin välissä on voitonjumalattaria sekä Roman ja Fortunan kuvat. Kaaren sisäseinissä olevat korkokuvat esittävät Jerusalemista saatua sotasaalista, näemme mm. seitsenhaaraisen kynttilänjalan. Toisessa korkokuvassa on keisari itse vaunuissaan.

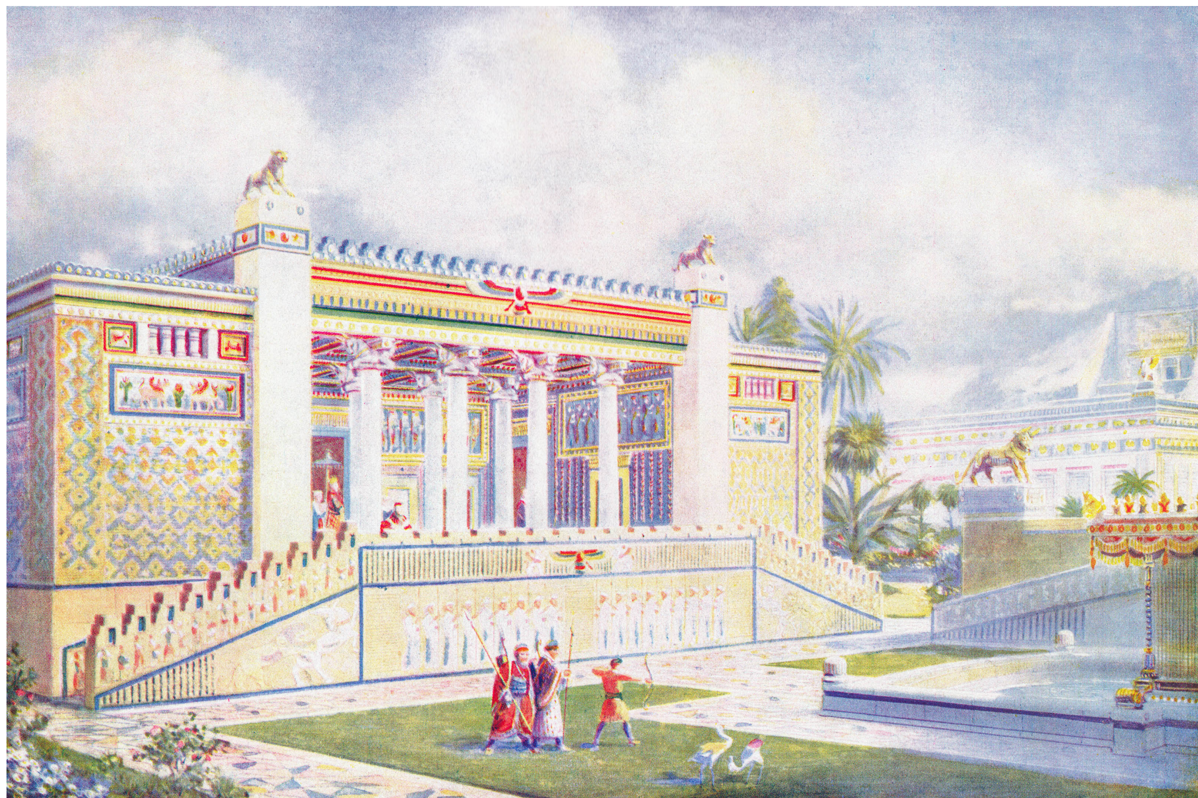
MUUAN KIITOLLISUUDEN OSOITUS ROOMAN KEISARILLE.

Kaksi keisari Trajanuksen hallitusajan tapausta liikutti nähtävästi roomalaisia siinä määrin, että he koettivat veistokuvin ilmaista kiitollisuuttaan — mikäli keisarin omat sormet eivät olleet mukana pelissä! Molemmat korkokuvaryhmät on veistetty Forumin marmoriaitoihin. Valtio antaa yksityishenkilöille anteeksi heidän velkansa ja keisari lahjoittaa rahaston köyhien lasten kasvatusta varten (kuvassa näkyvä kohtaus).

PYHÄ LAMPI JA KUVAPATSAITA VESTAN NEITSYIDEN TALON PIHASSA.

Muinaisen Forumin itärajan takana ja sen myöhemmin laajentuneen alueen eteläpuolella oli vestaalien talo pihoineen. Näiden neitsyiden — heitä oli kuusi ja heidät valittiin ylhäisimmistä patriisiperheistä — tehtävänä oli Vestan temppelin pyhän tulen hoitaminen. Kolmekymmentä vuotta palveltuaan he saivat mennä naimisiin, mutta jos he lankesivat ennen tuota määräaikaa, heidät haudattiin elävinä. Valokuvassa näemme pyhän pihalammikon ja veistokuvia, jotka esittävät vestaalien johtajattaria toisella ja kolmannella vuosisadalla. Vasemmalla Konstantinuksen basilikan holvi.

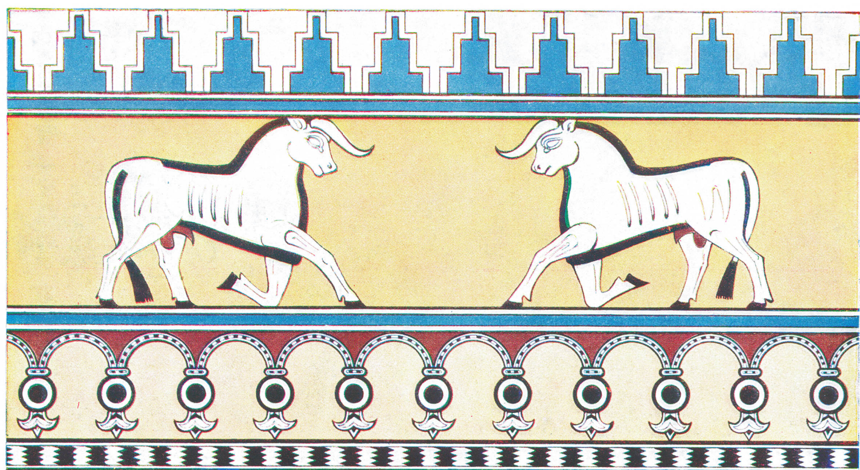
DAREIOKSEN PERSEPOLIIN-PALATSIN VÄREJÄ, LIIKETTÄ JA ELÄMÄÄ SÄTEILEVÄ JULKISIVU.

Kallisarvoiset puulajit, jalot metallit, norsunluu, hohtava emalji ja loistavan värikkäät seinäverhot yhtyivät eri vivahduksineen Dareioksen palatsissa voittoisan sopusointuiseksi kokonaisuudeksi. Pääportaiden korkokuvat esittävät sotilaita, taistelevia härkiä ja leijonia sekä lohikäärmeitä. Niiden eteen on kuvan sommittelija sijoittanut nurmikoita, joita littein, erivärisin kivin kivetyt käytävät halkovat, ja baldakiinin varjostaman suihkukaivon ilmaa viilentämään. Taustassa näkyy toinen rakennus, sadan pylvään halli, ja suihkukaivon takaa johtavat portaat Kserkseen palatsiin. Etäisyydessä häämöttävässä vuorenrinteessä näemme jonkun Persian kuninkaan kallionseinämään hakatun haudan.

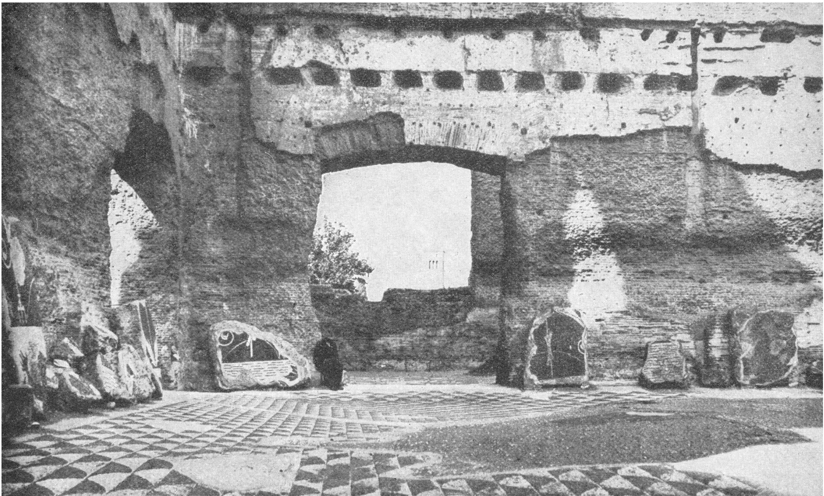
ERÄÄN ROOMAN KEISIN IHMEELLINEN PALATSI.

Diokletianuksen palatsi muistutti paremminkin muurien ja tornien ympäröimää kaupunkia kuin keisarin maaseutuasuntoa. Ulkonaises e oli hämmästyttävän yksinkertainen, poikkeuksena oli vain koristeellinen eteläinen julkisivu kaarikäytävineen. Palatsi on melkein neliömäinen. Sen kalkkikivimuurit ovat kohdittain 21 m korkeat ja niiden pituus on 170—210 m. Kaksi keskeistä pääkatua jakaa palatsin ne n osaan. Ne johtavat muurin porteille, pohjoiselle Kultaportille, itäiselle Pronssiportille, eteläiselle Hopeaportille ja läntiselle Rautaportille. Heti eteläisen kaaripylväistön takana olivat palatsin suuret salit, joista avautui näköala Adrian merelle. Niiden keskellä on esihalli sen takana näkyvä kahdeksankulmainen rakennus on Jupiterin temppeli. Sen vasemmalla puolella oleva pitkänomainen rakennus on Aesculapiuksen temppeli; Molempi atuja reunustavat pylväskäytävät.

MAALATUT TIILET TEKIVÄT ASSYRIAN PALATSIT VÄRIKKÄIKSI.

Nämä molemmat maalatut tiilet löytyivät Nimrudista. Ylemmän hallitsevana värinä on keltainen, alemman sininen. Keltainen ja sininen olivatkin Assyrian taiteilijain lempivärit, edellistä valmistettiin antimonihappoisesta lyijysuolasta, jälkimmäistä kuparioksidista. Ylemmässä on vastakkain kaksi polvistuvaa härkää, joita reunustaa kaksi sovinnaisin kuvioin koristeltua vyöhykettä. Mustat juovat korostavat härkien ääriviivoja. Alemmassa tiilessä on osa koristeellisesta friisistä. Siinä on vuorotellen vuohenkuusamaa, käpyjä ja liljoja, joita toisiinsa kietoutuneet nauhat erottavat toisistaan.

CARACALLAN KYLPYLÄN RAUNIOT ULKOA JA SISÄLTÄ.

Meidän aikanamme ei ole mitään, mikä vastaisi Rooman kylpylöitä — ne olivat samalla kertaa voimistelusaleja, turkkilaisia saunoja, ravintoloita ja kerhoja. Tuhlailevassa loistossaan ne voittivat myöhempien aikojen ylellisimmätkin rakennukset. Kylpylä, jonka pääasiallisesti Caracalla rakennutti, vaikka Septimius Severus jo vuonna 206 j. Kr. oli pannut sen alulle, oli Rooman kaunein, joskaan ei silti suurin. Alakuvassa näemme ruudukkaan lattian sekä yläkerroksista pudonneiden mosaiikkien katkelmia. Kylpylään mahtui 1400 kylpijää.

FAUSTINAN JA ANTONINUKSEN TEMPPELIN ESIHALLI.
Puolisonsa Faustinan kuoltua vuonna 141 j. Kr. rakennutti keisari Antoninus Pius temppelin hänen muistokseen. Keisarin kuoltua vuonna 161 lisättiin hänenkin nimensä muistokirjoitukseen. Tämä temppeli oli Forumin itäpuolella. Siitä on enää jäljellä vain kymmenen kauniin marmoripylvään muodostama esihalli. Temppelin sisään on myöhemmin rakennettu San Lorenzo in Mirandan kirkko.

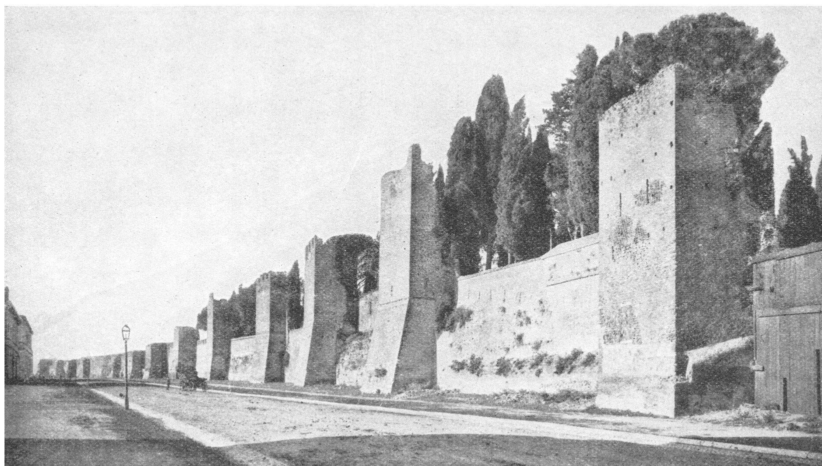
tä, joka auringon laskiessa ja varjojen kietoessa hitaasti auringon viimeisten säteiden syleilemät marmoripatsaat olisi istunut forumilla ajatuksiinsa vajonneena, ihmistä, joka unelmissaan olisi tajunnut, että kaikki tämä oli varjojen tavoin kerran häviävä? Ei ollut, kukaan silloinen ihminen ei olisi uskaltanut uneksia tuollaista unelmaa. Sillä Rooma, ikuinen Rooma, lepäsi hänen jalkojensa juuressa sulkien koko maailman syliinsä — todella koko maailman, sillä kaikki olivat hänen lapsiaan ja saivat kiittää häntä kaikesta. Rooma ei voi koskaan tuhoutua, Rooma on ikuinen kaupunki. Varjojen langetessa näemme mekin, myöhäisten aikojen lapset, miten varjoista tummin laskeutuu kaupungin ylle, kupumainen varjo. Tämä kupu kohoaa yhä maailmanvaltakunnan vertauskuvana, Rooman keisarien maailmanvallan perijänä, mutta se on rakentanut valtaistuimensa ihmisten sydämiin.

Kuin unessa olemme Capitoliumin harjalta katselleet kaikkea tätä. Nyt havahdumme kuolevaisin silmin näkemään kaiken tuon hävinneen loiston rauniot, näemme Forumin villikukkia kasvavana kivikkona, Palatinus-kukkulan muodottomana rauniokasana tiheiden villiruusupensaikkojen keskellä. — Ja kuitenkin olemme tähän mennessä unelmissamme nähneet vain osan keisarien Rooman verrattomasta kokonaiskuvasta.

Kaukana etelässä, Esquilinuksen kukkulan harjalla, kohosi Diocletianuksen suuri kylpylä, joka oli kuvailemaamme Caracallankin kylpylää suurempi. Sen eteläpuolella, lähellä Colosseumia,

hannet ihmiset ovat katselleet näitä näkyjä, joita me emme milloinkaan tule näkemään, ja rakastaneet niitä enemmän kuin mitään muuta, mutta kukaan heistä ei kenties osannut aavistaa katselevansa sellaista, mikä oli sortuva, rappeutuva ja häviävä maahan putoavien ja maatuvien lehtien tavoin. Ihmiset eivät myöhemmin ole kyenneet luomaan mitään tämän veroista. Pariisi on sen rinnalla vain hökkelikylä ja Lontoo kokoelma myyränkoloja.

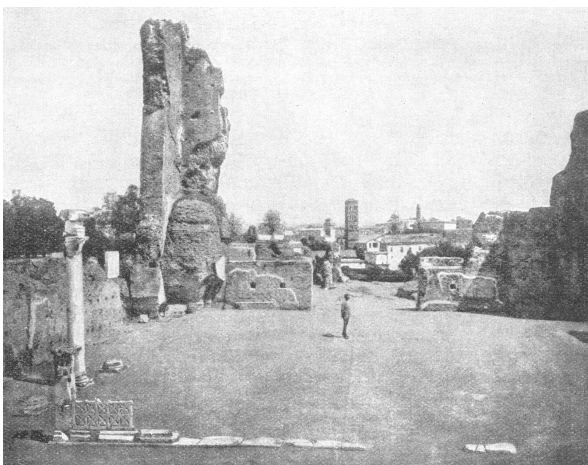
Eikö siis siihen aikaan ollut ainoatakaan ihmis-

MUUTAMIA AURELIANUKSEN MUURIN KOLMESTASADASTA TORNISTA.
Rooman muureja laajennettiin useita kertoja alkaen Arxia ja Palatinuksen kukkulaa ympäröivistä muinaisista linnoitusvalleista sekä Servius Tulliuksen muurista, joka ympäröi Tiberin vasemman rannan seitsemän kukkulaa, kunnes alueeseen päätettiin liittää myös Janiculum ja Vatikaanin kukkula joen oikealla rannalla. Aurelianuksen muurien rakentaminen aloitettiin vuonna 271 j. Kr. ja ne valmistuivat vuonna 276. Kuvassa näemme osan muurista.

oli Trajanuksen kylpylä. Mutta kaupungissa oli vielä muitakin kylpylöitä. Quirinaliksen juurella oli Konstantinuksen kylpylä ja Pantheonin läheisyydessä, Via Latan (Leveän tien), keskiajan ja uuden ajan Corson, länsipuolella olivat Neron ja Agrippan kylpylät.

Pantheon on suurimmaksi osaksi säilynyt meidän aikaamme asti. Se on huomattavin, joskaan ei ainoa, roomalainen rakennus, joka vielä on jokseenkin vahingoittumaton ja käytännössä. Sen rakennuttamisen aloitti Agrippa vuonna 27 e. Kr. Se liittyi kylpylän, lammen ja Euripuksen ohella hänen Campus Martiuksen tähän osaan suunnittelemaansa suureen, julkiseen raken-

DOMITIANUKSEN PALATSIN JÄÄNNÖKSET PALATINUKSEN KUKKULALLA.
Palatinuksen kukkula on kuolematon, sillä sen nimestä on johtunut sana »palatsi». Domitianuksen palatsi oli kukkulan kuuluisimpia loistorakennuksia. Mutta missä on nykyään Paroksen, Euboian, Numidian ja Pentelikonin kallisarvoinen marmori? Veistokset seinäkomeroineen, mosaiikit, freskot, ruudukkaat lattiat ja kullatut pronssikuvat ovat menneet kaiken häviävän tietä.

VIA APPIAN HAUTOJA.
Muinaisajan kaupungeissa ei vainajain ruumiita tavallisesti haudattu muurien sisäpuolelle ja monet Roomasta löytyneet haudat olivat alkuaan kaupungin rajojen ulkopuolella. Enimmän hautoja oli muinaisen Via Appian varrella muurien ulkopuolella. Via Appian rakennutti Appius Claudius vuonna 312 e. Kr. Via Appian hautojen joukossa oli myös Caecilia Metellan hauta (kuva seuraavalla sivulla).

nusryhmään. Pantheonissa oli neljä kuvapatsasta ja se oli luultavasti erikoisesti pyhitetty Juliusten esi-isäin jumalille, Marsille, Venukselle ja jumalalliselle Julius Caesarille. Sen suuri kupukatto on vieläkin maailman ihmeitä.

Kaupungin eri osissa oli myös suuria mausoleumeja, mm. Hadrianuksen ja Augustuksen mausoleumit. Hadrianuksen mausoleumia käytetään yhä linnoituksena — Castello S. Angelo — ja valtavan väkevyytensä, korkeutensa ja massansa ansiosta se on kaikkia uudenaikaisia rakennuksia, Pietarinkirkkoakin, vaikuttavampi.

Mutta nämä kaikki rakennukset lueteltuani en ole vielä millään tavoin saanut lukijalle ilmennetyksi klassillisen Rooman loistoa, majesteettisuutta ja kauneutta, sen elävää, ihmeellistä ihanuutta. Sillä meidän on muistettava myös Ikuisen kaupungin katuja ja forumeja, jotka olivat aina tungokseen asti täynnä roomalaisia ja maakuntain asukkaita, orjia ja barbaareita, kaiken maailman kansoja — sillä Rooma oli aina Cosmopolis. Meidän pitäisi korvissamme kuulla tuon jättiläiskaupungin kohina, valtavien ihmismassojen sekava pauhu. Meidän pitäisi Rooman Forumilla seisten nähdä Caesarin triumfikulkueen vyöryvän ohitsemme. Meidän pitäisi nähdä senaattorien istuvan norsunluuistuimillaan pohtimassa ihmiskunnan kohtaloita, sillä tiedämmehän, että tuo näky oli niin tehoisa, että se teki barbaareihinkin mahtavan vaikutuksen. Meidän pitäisi nähdä auringonnousu, keskipäivän valkeus ja illan kuulto kaupungin katujen ja aukeiden yllä.

Vielä en myöskään ole ehtinyt kertoa mitään kaupungin puistoista. Eikä kuitenkaan meidän aikamme Euroopan tai Amerikan ainoankaan pääkaupungin julkisia puistoja ja puutarhoja voi edes verrata keisarien Rooman puistoihin. Lanciani mainitsee, että Lontoon yhdeksän suurta puistoa, joiden yhteinen pinta-ala on kahdeksan-,

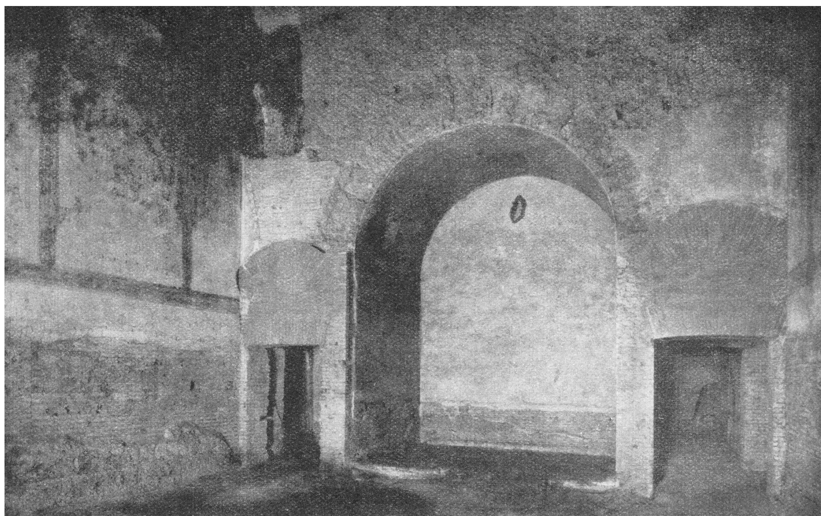
yhdeksänsataa hehtaaria, vastaavat suunnilleen kolmastoistaosaa koko kaupungin pinta-alasta. Mutta keisarien Rooman puistot Tiberin molemmilla rannoilla ulottuivat kukkuloiden ylitse runsaasti neljän kilometrin pituisina vastaten kahdeksasosaa koko kaupungin pinta-alasta. Rooman kaupunki oli kuin vihreiden verholehtien reunustama valkoinen jättiläisruusu.

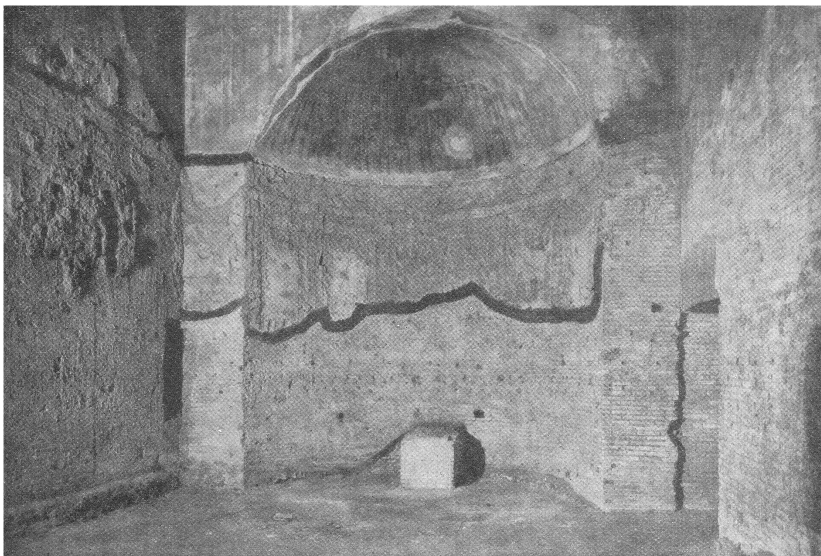
Ja lopuksi meidän on keskellä oman aikamme sekavaa vilinää muistettava Roomaa, verrattomana, unenkaltaisena kaupunkina, josta lapsina olemme kuulleet kerrottavan, pyhänä, alati kaivattuna paikkana, jonka historian olemme oppineet yhtä perusteellisesti kuin oman maamme historian. Sitä sanotaan Ikuiseksi kaupungiksi. Ihmiset ovat rakastaneet sitä raunioinakin ja he ovat rakastaneet sitä enemmän kuin mitään muuta kaupunkia, enemmän kuin Ateenaakin. Rooma oli maailman pää, sen loistava otsakoru. Rooma oli kaikkien aikojen Pääkaupunki.

LINNOITETTU HAUTA VIA APPIAN VARRELLA.

Suuren Via Appian varrella on Caecilia Metellan mahtava hauta. Hän oli Quintus Caecilius Metellus Creticuksen tytär ja Crassuksen, triumviraatin kolmannen jäsenen, pojan puoliso. San Angelon linnoituksen tavoin tämä hauta on pyöreä ja rakennettu nelikulmaiselle korokkeelle. Tätäkin hautaa käytettiin keskiaikana linnoituksena. Tornin läpimitta on 20 m ja tiedämme, että siinä ennen pykäläisen rintasuojan rakentamista oli kartiomainen katto.

NERON JUHLASALEJA.

Kaksi Kultaisen talon huonetta absideineen. Ne olivat luultavasti ruokasaleja, joissa Nero, Rooman huonomaineisin keisari, vietti orgioitaan. Ylempää käytettiin talvisin ja alempaa, jonka absidissa vielä näemme koristekuvien jälkiä, kesäisin.

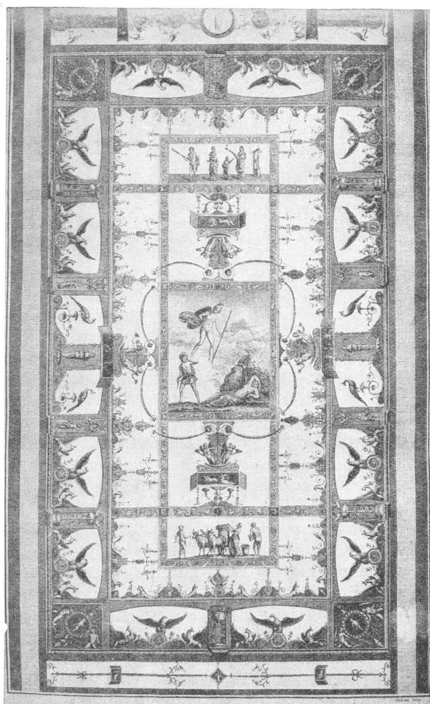
NERON KULTAINEN TALO

Neron Kultaisen talon suunnaton suuruus ja sen vaatima valtava maa-alue kävivät aikoinaan sananparreksi. Ja kuitenkin Nero alkuaan aikoi vain aivan yksinkertaisesti yhdistää Palatinuksen kukkulan keisarilliset palatsit Esquilinuksen laajoihin puistoihin, jotka siitä lähtien, kun Maecenas luovutti puutarhansa Augustukselle, olivat tavalla tai toisella kuuluneet keisarien alueisiin. Nero aikoi vain rakennuttaa alueita yhdistävän yksinkertaisen, katetun käytävän — »domus transitorian». Emme tiedä, miten pitkälle työ ehti edistyä, sillä heinäkuun 18 päivänä 64 j. Kr. tulipalo hävitti sen ja soi siten Nerolle tilaisuuden laajentaa suunnitelmiaan. Toinen Claudiuksen kukkulan eteläharjalle rakennuttamista kahdesta palatsista oli raunioina, kenties molemmatkin. Olipa kuka hyvänsä syypää tulipaloon, joka tapauksessa se toi keisarille hänen toivomansa tilaisuuden. Äskettäin on kuitenkin huomautettu, että jos tulipalo oli todella kenties Neron itsensä palkkaamien tuhopolttajien työtä kristittyjen saattamiseksi huonoon huutoon, niin täysikuinen yö, jollainen heinäkuun 18. laskelmien mukaan oli, tarjosi siihen mahdollisimman huonon tilaisuuden. Olipa miten hyvänsä, Nero oli joka tapauksessa liiankin iloinen voidessaan vierittää syyn kristittyjen niskoille ja heitä alettiin vainota erittäin julmasti. Tacituksen kuvausta kidutuksista emme toista tässä yhteydessä, koska meidän on vain pääasiallisesti tarkasteltava, miten Nero osasi käyttää hyväkseen tarjoutunutta rakentamistilaisuutta.

Niinkuin jo mainitsimme, teki muinaisiin kirjailijoihin mahtavimman vaikutuksen Kultaisen talon tavaton suuruus. Tacitus puhuu siitä kuin se olisi täyttänyt puolet kaupungista. Suetonius taas lainaa kuvaukseensa seuraavanlaisen epigrammin: »Koko Rooma muuttuu palatsiksi, lähtekää Veijiin, kviriitit! — Kunhan vain tuo palatsi ei ahmaisisi Veijiäkin.» Tämä on tietenkin runollista liioittelua, mutta kuitenkin palatsin alue todella ulottui Palatinuksen, Veliuksen, Esquilinuksen ja Caeliuksen kukkuloille käsittäen myös niiden väliset laaksot. Lasketaan sen täyttäneen alueen, joka oli melkein kaksi kertaa niin suuri kuin Vatikaani puutarhoineen, Pietarin kirkko ja Piazza yhteensä. Muuan amerikkalainen arkeologi, miss E. B. van Deman, on todistanut, että palatsiin johti joukko valtavia pylväistöjä, jotka alkoivat Basilica Aemilian ja Vestan temppelin läheisyydestä ja ulottuivat Via Sacraa reunustaen Palatinusta ja Esquilinusta yhdistävän Veliuksen harjalle asti. Vain tämän pylväistön perustukset ovat säilyneet, mutta ne osoittavat selvästi, että Nero on järjestänyt ja suunnitellut koko sen osan Via Sacraa, joka on varsinaisen Forumin ulkopuolella.

Pyhä tie johti tällä tavoin Veliuksen harjalle Kultaisen talon esihalliin muuttuen tämän jälkeen yksityiseksi tieksi, joka Neron aikana oli suljettu liikenteeltä. Jokseenkin esihallin keskikohdassa on nykyään S. Francesca Romanan kirkon julkisivu. Kirkkoa sanottiin muinoin S. Maria Novaksi ja se rakennettiin samalle ylätasangolle, jolle Hadrianus vuonna 121 j. Kr. rakennutti Venuksen ja Roman kaksoistemppelin. Hadrianuksen temppelin mahtava pengermä on hävittänyt Kultaisen talon esihallin jäännökset niin kokonaan, ettemme voi sanoa mitään sen alkuperäisestä muodosta. Suetonius kertoo, että sen keskellä kohosi Neroa esittävä, 36 m korkea jättiläispatsas.

Veliukselta johti sivutie Palatinuksen harjalle, mutta siellä on vain vähän Neron rakennusten jälkiä. Tulipalo oli hävittänyt lounaisharjanteella olleen Claudiuksen palatsin, ja Nero aikoi nähtävästi vain rakennuttaa sen uudelleen. Luoteisharjanteella ollut Tiberiuksen ja Caligulan palatsi paloi nähtävästi vasta Tituksen aikana

MYTOLOGINEN MAALAUS NERON KULTAISESSA TALOSSA. Kosteus ja soihtujen noki ovat jo aikaa sitten himmentäneet Neron palatsin koristekuvat, mutta useat niistä ovat kuitenkin säilyneet myöhempien aikojen taiteilijain jäljentäminä. Valokuvassa näemme v. 1770 julkaistun värikuvan, joka esittää erästä kattomaalausta.

vuonna 80, mutta se ei ilmeisesti lainkaan kuulunut Neron suureen rakennussuunnitelmaan. Hän kohdisti huomionsa toiseen suuntaan ja rakennutti pääpalatsinsa Mons Oppiukselle, Esquilinuksen kukkulan ulkonemalle. Sinne hän antoi arkkitehtiensä Severuksen ja Celerin (he olivat epäilemättä keisarin orjia), pystyttää palatsin, joka loisteliaisuudessa voitti kaikki edeltäjänsä. Tiedämme myös, minkä niminen oli taiteilija, joka, epäilemättä lukuisten apulaisten avustamana, suoritti talon koristamisen. Plinius kertoo, että »vielä jonkin aikaa sitten eli Fabullus, jonka tyyli oli eloisa, mutta kuitenkin ankara ja arvokas. Hän maalasi vain pari tuntia päivässä ja aina arvokkaasti, sillä hänellä oli toga yllään maalarintelineilläkin. Kultainen talo oli hänen taiteensa vankila ja sen tähden on olemassa vain ani harvoja muita hänen teoksiaan». Ne ovat suurimmaksi osaksi säilyneet meidän aikaamme asti rakennuksessa, joka äskettäin on todettu Trajanuksen kylpyläksi. Ennen vuotta 1895 sitä sanottiin aina Tituksen kylpyläksi, mutta tuona vuonna löysi Lanciani Tituksen todellisen kylpylän perustukset — se oli paljon pienempi rakennus Colosseumin vastapäätä.

Kultaisen talon päärakennuksen jäännökset on tunnettu varhaisrenessanssista alkaen, jolloin aikakauden taiteilijat tutkivat niitä koristavia maalauksia. Vatikaanin loggiassa, Villa Farnesinassa ja Villa Madamassa on useiden näiden taiteilijain alkuperäisiä nimikirjoituksia, mm. luultavasti Pinturicchion ja aivan varmasti Giovanni da Udinen. Vasari kertoo myös Giovannin elämäkerrassaan, että hän ja Rafael olivat ensimmäisiä, jotka kävivät eräissä tuonoin löytyneissä Kultaiseen taloon kuuluneissa kammioissa ja että Giovanni kauan kokeiltuaan keksi muinaisten taiteilijain marmorikipsisekoituksen salaisuuden. Rafael ihastui tästä niin, että uskoi Giovannille Vatikaanin loggian holvin koristamistyöt, joita suorittamaan hänet oli palkattu. Kultaisen talon koristeet ovatkin epäilemättä suuressa määrin vaikuttaneet loggian koristeluun.

Nämä vanhat maalaukset olivat kaikki pienikokoisia. Niiden pienet hahmokuvat olivat joko maalattuja tai marmorikipsikorkokuvia ja niitä ympäröi usein marmorikipsikehys. Ne löytyivät kammioista tai luolista, jotka näyttivät hautautuneen syvälle maan alle, ja sen tähden niitä alettiin sanoa »grottescheiksi». Näiden pienten kohtausten aiheet ja käsittelytapa olivat varsin mielikuvituksellisia ja siitä sana »groteski» sai vähitellen nykyisen merkityksensä.

Näissä kammioissa kävi silloin tällöin seuraavien vuosisatojen aikana muinaistutkijoita ja maalareita, joita maalaukset kiinnostivat paremminkin arkeologisina todistuskappaleina kuin varsinaisina taideteoksina, joita he kenties olisivat voineet käyttää hyväkseen omassa työssään. Eräitä kaivauksiakin suoritettiin ja vuosina 1811—1814 paljastettiin huomattava osa kammioista, koko läntinen siipirakennus, maanpintaan asti.

NERON KASVIHUONEEN SIMPUKANKUORIKORISTEITA.
Nero käytti hyväkseen Rooman paloa vuonna 64 j. Kr. ja suunnitteli uuden, jättiläismäisen palatsin Rooman keskelle. Sitä rakennuttaessaan hän häikäilemättä revitti entisten rakennusten jäännökset. Mutta hänen seuraajansa hävittivät yhtä häikäilemättä hänen Kultaisen talonsa. Kuvassa näemme »Nymphaeumin» eli kasvihuoneen. Se kuului osana palatsin päärakennukseen ja löytyi erästä uutta katua rakennettaessa. Sen seinät on koristettu simpukankuorin ja niissä on komeroita, joissa aikoinaan on ollut kuvapatsaita.

Mitään erikoisen mielenkiintoista ei löytynyt katto- ja seinämaalauksia lukuun ottamatta. Seinien marmorilevyt ja lattiat oli jo muinoin hävitetty. Rakennuksen muut osat jätettiin suurin piirtein katsoen samaan kuntoon kuin ennenkin ja niitä pidettiin luoksepääsemättöminä, kunnes muuan katsastaja neuvoi vuonna 1907 eräälle nuorelle saksalaiselle arkeologille, Fritz Weegelle, niihin johtavan tien. Tämä tutki kaikki kammiot, joihin vielä saattoi päästä, julkaisten tutkimustensa tulokset vuonna 1913. Tämän jälkeen italialaiset viranomaiset ovat kaivaneet esiin useita näistä huoneista ja niiden lisäksi muitakin, joihin Weege ei päässyt tunkeutumaan.

Palatsi ei rakenteeltaan muistuttanut muita Rooman palatseja. Rakennuksen keskiosa on kreikkalaisen π kirjaimen muotoinen. Molemmat sivut kallistuvat toisiaan vasten, niin että niiden väliin jää puolisuunnikkaanmuotoinen piha, jonka keskellä lienee ollut suihkukaivo tai puutarha. Julkisivuja koristivat pylväistöt, jotka kohosivat suurta, suorakulmaista keskisalia kohden. Tämän ympärille ryhmittyivät muut huoneet. On huomautettu, että tämä rakennus muistuttaa suuresti Pompeijin taloja koristaneiden maisemakuvien roomalaisia huviloita. Näitä maalauksia on Napolin museossa. Samanlaisia huviloita ei tosin ole missään muualla Italiassa, mutta varsin runsaasti Rooman valtakunnan muissa osissa.

Keskirakennuksen molemmin puolin olivat suhteettoman suuret siipirakennukset. Läntinen siipirakennus on, kuten jo mainitsimme, osaksi kaivettu esiin ja sen etupuolella on vielä pylväistöjen jälkiä. Niihin avautui joukko pitkiä ja verraten kapeita huoneita, joista jokaisen seinäkomero jakoi kahteen osaan, niin että niitä voitiin käyttää ruokasaleina sekä kesäisin että talvisin aina vuodenaikojen mukaan. Huoneet olivat

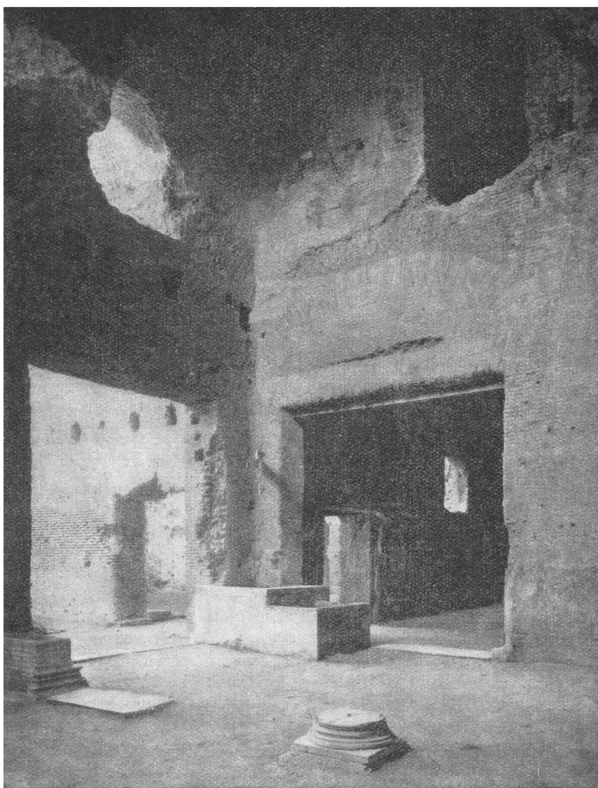
MAANALAINEN KÄYTÄVÄ NERON HUVIPUISTOSSA.
Roomalainen historioitsija Tacitus moittii terävästi Neron mahtailevia rakennuksia ja puhuu puistojen »kyntöpelloista ja maaseudun hiljaisuudesta». Puistoissa oli pylväistöjä. Kuvassa näemme tällaisen pylväistön alla olevan holvikäytävän. Vain muurin lähimmät osat kuuluivat Neron palatsiin. Muut osat kuuluvat Trajanuksen kylpylään, jota vielä äskettäin luultiin Tituksen kylpyläksi. Taustassa suihkukaivo.

kokoonsa katsoen varsin korkeita (kymmenettä metriä) ja niihin tuli valoa pääasiallisesti katon valoaukoista eikä esipylväistöstä, sillä ne olivat huomattavasti pylväistöä korkeampia. Niiden takana oli piha, jonka keskellä oli suihkukaivo, ja pihan pitkässä takamuurissa oli maalauksia, jotka luultavasti esittivät puita ja kasveja. Sen takana oli pitkä ja kapea esikäytävä, jonka seinämaalaukset kosteus ja vaharullain savu ovat yhteisvoimin hävittäneet melkein kokonaan. Eräiden muiden huoneiden maalaukset ovat hieman paremmin säilyneet, joskaan ne enää eivät ole yhtä hyvässä kunnossa kuin toistasataa vuotta sitten, jolloin ne jäljennettiin. Niitä on epäilemättä alkuaankin ollut varsin vaikea katsella niiden pienen koon ja tarkkojen pienoiskuvioiden takia. Ylipäänsä on varsin vaikea käsittää, miksi Rooman maalarit eivät paremmin käyttäneet hyväkseen käytettävissään olleita suuria pintoja. Verratessamme toisiinsa Rooman »Columbariumien» (vanhemman keisariajan uurnahautojen) ja Kultaisen talon maalauksia havaitsemme, että Neron taiteilijat jäljittelivät näitä pienoiskokoisia hautamaalauksia, jotka koristivat erinomaisesti pieniä kammioita ja niiden mitättömiä seinäkomeroita, mutta eivät lainkaan soveltuneet Neron aikana suosittujen korkeiden huoneiden koristeluun.

Itäinen siipirakennus on vielä osaksi tutkimatta. Voimme olettaa, että siihen kuului samanlainen keskipiha kuin läntiseenkin. Sen takana on pitkä, maanalainen käytävä, kryptoportiikki, jonka katto on täynnä maalauksia. Weegen piirtäjä jäljensi ne huolellisesti ja eräitä katkelmia niistä on British Museumissa. Ne ovat hyvin säilyneet

ja niiden alkuperäinen kultaus on vielä näkyvissä. Useissa muissa huoneissa on myös maalauksia. Erään huoneen kattoa on 1400-luvusta alkaen sanottu »volta dorataksi» (kultainen katto).

Eräässä toisessa huoneessa on kuuluisa maalaus, jonka on aina oletettu esittävän Coriolanusta ja hänen äitiään, mutta joka oikeastaan esittää Hektorin lähtöä Andromakhen luota. Samasta huoneesta löytyi vuonna 1506 kuuluisa Laokoonryhmä, jonka Plinius näki siellä vuonna 79 j. Kr. Varsin vaikea on käsittää, miksi se suljettiin tähän huoneeseen (kenties Trajanuksen aikana) sen sijaan, että se olisi siirretty johonkin muuhun keisarillisen Rooman rakennukseen. Joka tapauksessa ryhmä on siten säilynyt kuvainraastajain ja kalkinpolttajain käsistä. Koko palatsi lienee ollut niin suuri, että sen kolminkertainen porttipylväistö oli 1.5 km pitkä. Rakennus oli varmasti paljon suurempi kuin nykyään ja sen laajuuden voimme jokseenkin tarkoin päätellä »Sette Saleksi» sanotun suuren vesisäiliön asemasta. Tämä säiliö kuului aikoinaan palatsiin, vaikka sitä myöhemmin käytettiin Trajanuksen kylpylän vedentarvetta tyydyttämään. Sen perusteella voimme laskea, että rakennus oli suunnilleen Vatikaanin pituinen ja kaksi kertaa leveämpi.

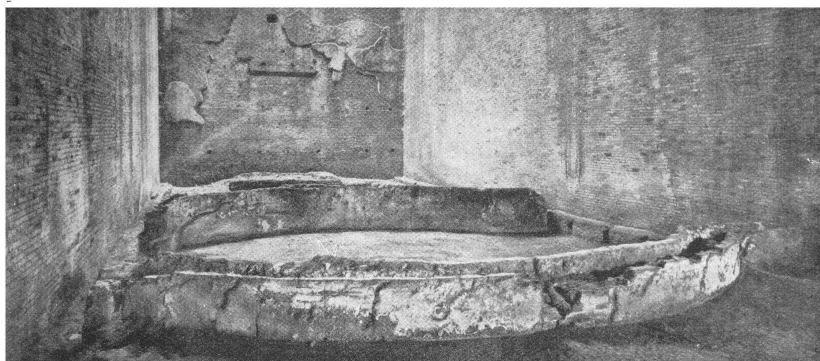
NERON TALON MUUREJA, JOTKA OVAT UHMAILLEET AIKAA.
Neron palatsin läntisen siipirakennuksen toisella puolen oli muurien ympäröimä sisäpuutarha ja etupuolella pylväistöpiha, josta osan näemme kuvassa. Etualalla näemme erään pylvään jalan.

Mutta tämä oli vain päärakennus. Tacitukseen teki ehkä suurimman vaikutuksen se, että Nero kaupungin keskiosan tavattoman korkeista tontinhinnoista huolimatta tuhlaili suunnattomasti järjestäessään itselleen valtavan puiston. Tacitus sanoo:

»Nero käytti hyväkseen koko maata kohdannutta onnettomuutta ja rakennutti itselleen palatsin, jonka ihmeellisyys ei niinkään paljon johtunut sen koristeluun käytetyistä kulta- ja jalokivimääristä (tuollainenhan oli kauan ollut rahvasmaista loistoa) vaan sitä ympäröivistä kyntöpelloista, järvistä ja maaseudun hiljaisuudesta — tuolla metsiä, täällä avoimia peltoja ja laajoja näköaloja.»

Ja Suetonius on jokseenkin samaa mieltä:

»Se oli niin laaja, että siihen kuului peninkul-

SUIHKUKAIVO NERON KULTAISEN TALON PUUTARHASSA.
Neron aikana eläneet kirjailijat kertovat, että keisari ja hänen arkkitehtinsä uhrasivat paljon työtä komeaa rakennusta ympäröivää puistoa suunnitellessaan. Taustassa näkyvä muuri ympäröi osan puutarhasta, mutta kaarevat sivumuurit kuuluivat Trajanuksen myöhemmin rakennuttamaan kylpylään. Paikka oli muinoin keisarin huviksi puita ja kukkia kasvava, varjoisa lehto. Etualalla näemme muinaisen suihkukaivon altaan.

man pituinen, kolminkertainen pylväistö (luultavasti terveyskävelyjä varten niinkuin Hadrianuksen huvilan ns. Poikile). Siellä oli myös järvi, joka muistutti merta. Järven ympärillä oli rakennuksia, jotka esittivät kaupunkeja, ja ympäröivä maalaismaisema oli täynnä kyntöpeltoja, viinitarhoja, laidunmaita ja metsiä, joissa oli laumoittain kesyjä ja kesyttömiä eläimiä.»

Puistossa oli myös useita pienempiä, erillisiä rakennuksia samoin kuin Hadrianuksen huvilassa. Konstantinuksen basilikan vieressä on eräitä jäännöksiä muinoin puiston osana olleen puutarhan peitossa. Sen läheisyydestä löytyi uutta katua (»Via dei Serpenti»), rakennettaessa pieni »nymphaeum» (eli kasvihuone, niinkuin me ehkä mieluummin sanoisimme). Se oli koristettu simpukankuorin, siellä on epäilemättä ollut suihkukaivoja ja rakennuksen koristeellisissa seinäkomeroissa kuvapatsaita. Nero revitti myös, niin kerrotaan, melkein kokonaan Caelius-kukkulalla rakenteilla olleen Claudiuksen temppelin ja rakennutti epäilemättä sen sijaan jonkin pienemmän rakennuksen omien suunnitelmiensa mukaan.

Neron kuollessa vuonna 69 j. Kr. rakennus jäi keskeneräiseksi ja Otho varasi suurehkon summan — meidän rahanamme noin 100 miljoonaa markkaa — sen viimeistelemiseksi. Mutta juoru kertoo, että Vitellius ja hänen puolisonsa saattoivat sen naurunalaiseksi pitäen sitä huonosti rakennettuna ja epämukavana.

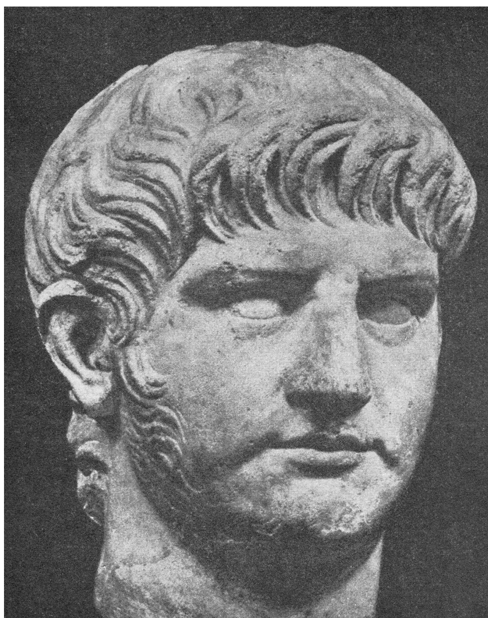
Vespasianus, joka seuraavana vuonna nousi valtaistuimelle huomasi selvästi, miten suuresti nimenomaan köyhä kansa vihasi Kultaista taloa, ja hän ja hänen seuraajansa kilpailivat keskenään avatessaan aluetta uudelleen yleisölle. Itse hän alkoi vitkastelematta kuivauttaa suurta järveä ja rakennuttaa Colosseumia sen kohdalle hävittäen siten puiston keskeisimmän osan ja päästäen yleisön jälleen käyttämään alueen kaikkia katuja.

Muinaiset kirjailijat, etenkin Martialis, vihjailevat useita kertoja tähän. »Rooma on jälleen oma itsensä.» Kaikki Neron kaupungin alueelta keräämät kuvapatsaat sijoitettiin Rauhan temppeliin, joka rakennettiin Rauhan forumin keskelle Vespasianuksen voitettua juutalaiset ja rauhan palauduttua valtakuntaan. Kultaisen talon esihallissa ollut Neron jättiläispatsas muutettiin Apolloksi ja Caeliuksen harjalle rakennettiin uudelleen Claudiuksen temppeli.

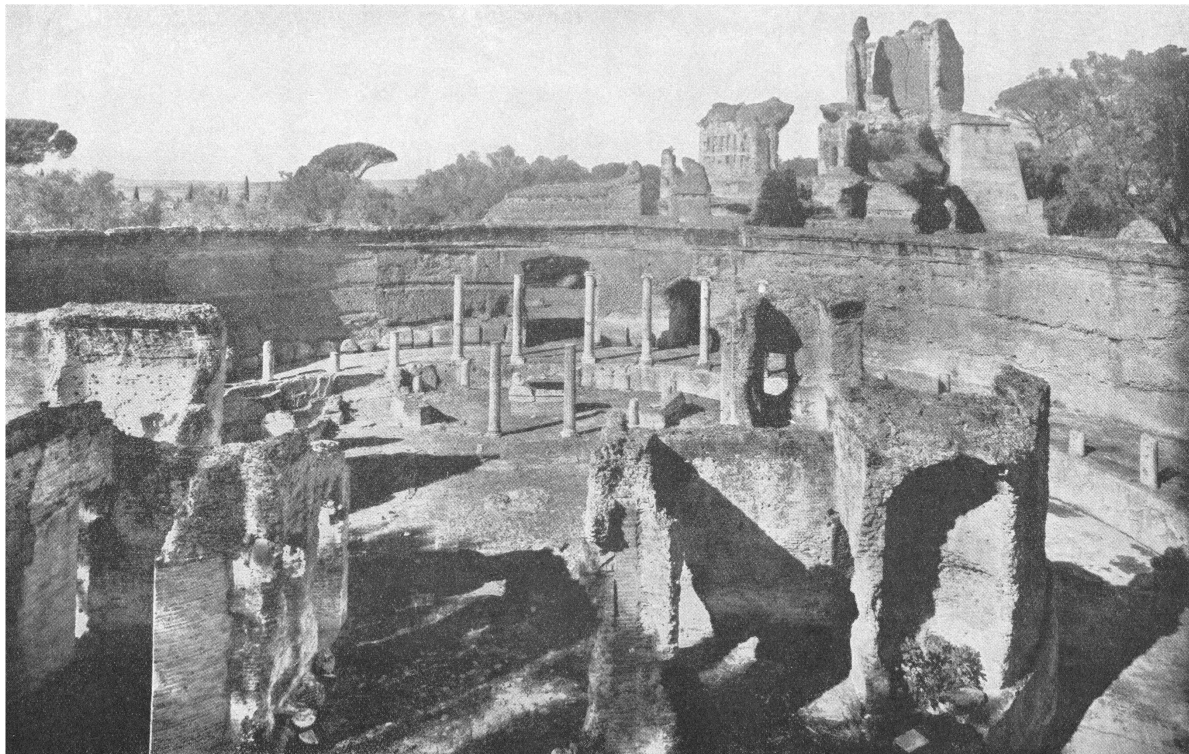
Titus ehti lyhyen hallituksensa aikana rakennuttaa Colosseumin vastapäätä kylpylän, jonka jäännökset saatettiin päivänvaloon vuonna 1895. Mutta tulipalo, joka hävitti Palatinuksen keisarillisen palatsin jäännökset, pakotti hänet käyttämään osaa Kultaisesta talosta palatsinaan. Hänen nuorempi veljensä ja seuraajansa Domitianus rakennutti uudelleen Palatinuksen rakennukset aivan entiseen asuunsa. Hänen työnsä oli tuskin ehtinyt valmistua, kun tulipalo vuonna 104 hävitti Kultaisen talon, niin että Trajanus saattoi

sen kohdalle rakennuttaa suunnittelemansa suunnattoman kylpylän arkkitehti Apollodorus Damaskolaisen piirustusten mukaan. Ikkuna-aukot muurattiin kiinni, huoneiden marmorilevyt poistettiin (mutta ei maalauksia), kammiot kasattiin lattiasta kattoon täyteen romua ja suljettiin. Rakennuksen alkuperäistä suunnitelmaakaan ei pidetty minkään arvoisena. Kylpylä muodosti kuudenkymmenen asteen kulman entisen rakennuksen kansssa. Sen julkisivun piti nimittäin olla lounaispuolella. Lopulta Hadrianus vuonna 121 revitti esihallin ja rakennutti sen kohdalle Venuksen ja Roman kaksoistemppelin siirrättäen jättiläispatsaan Colosseumin viereen. Siirto suoritettiin niin, ettei patsasta tarvinnut kaataa. Työssä oli mukana neljäkolmatta norsua. Patsas koristettiin auringonjumalan päivänsätein ja se oli paikoillaan vielä ainakin vuonna 354, jolloin sen päähän asetettiin juhlallisesti diadeemi. Sen jälkeen se hävisi — Totila ja hänen goottinsa kenties sulattivat sen ryöstäessään Rooman 500-luvulla. Sen jalusta on vieläkin jäljellä.

Mutta kaikesta tästä huolimatta, ja vaikka Kultainen talo jo aikaa sitten oli hävinnyt, eli Neron, hänen julmuuksiensa ja hänen suuren palatsinsa maine koko keskiajan. Melkein kaikki Rooman ja Campagnan tarinat kertovat Nerosta. Hänen haamunsa mellasteli »Porta del Popolon» tornissa, Pincio-vuoren juurella, jonne hänet haudattiin sukunsa, Domitianusten, sukuhautaan. Sen läheisyydessä oli keskiaikaisen tarun mukaan muuan hänen palatseistaan, mutta hänellä oli niitä muitakin. Nimi Lateraani johtuu sanoista »lateo» ja »rana», sillä sinne oli muka kätketty Neron synnyttämä sammakko. Häntä pidettiin noitana. Noitana ja kristittyjen vainoojana hänen katsottiin joutuneen ikuiseen kadotukseen, mutta muut keisarit, jotka kenties olivat yhtä julmia kuin hän, mutta tuskin yhtä järjettömiä, ovat joutuneet unohduksiin.

KEISARI NERO.

»MERITEATTERIN» ULKOMUURI JA JOONIALAISIA PYLVÄITÄ.

Keisari Hadrianus yritti useissa rakennusryhmissä, joiden yhteisenä nimenä on »Hadrianuksen huvila», jäljentää rakennuksia ja maisemia, jotka hän oli nähnyt vieraissa maissa matkustellessaan. Tämän rakennuksen alkuperäinen tarkoitus on kiistanalainen. Nibby pitää sitä uimahallina, ja siksi sitä joskus sanotaankin »Natatoriumiksi». Professori Lancianin mielestä taas se oli erillinen paikka, johon keisari vetäytyi opiskelemaan. Todennäköisin on kuitenkin tohtori Ashbyn teoria, jonka mukaan se oli lintutalo.

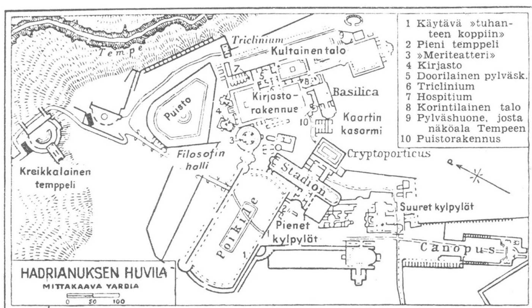
HADRIANUKSEN HUVILA TIVOLISSA

Huvila, jonka rakennuttamisen keisari Hadrianus elämäkertansa kirjoittajan mukaan aloitti vuonna 125 palattuaan ensimmäiseltä matkaltaan itämaihin, sijaitsee noin 25 km Roomasta itään Tivolin öljypuiden verhoamain rinteiden juurella. Sen ulkonäkö herättää katsojassa kokonaan muita ajatusyhtymiä kuin tavallinen »huvila», ja se voittaa laajuudessaan renesanssinkin suuret »huvilat». Se sijaitsee kahden laakson välisellä kukkulalla, molempia laaksoja reunustavat tuliperäiset vuoret — ne ovat Rooman Campagnan luonteenomaista punaista tuffia — ja sen rauniot peittävät suunnilleen 550 × 275 m laajan alueen, joskin sen puutarhat epäilemättä ovat ulottuneet vielä paljon laajemmalle.

Huvila sijaitsee kalkkikiviharjanteiden — Apenniinien ensimmäisten haaraumain — välissä. Anio raivaa tiensä näiden kalkkikiviharjanteiden halki ja seutua hallitsee kokonaan Tivoli, Rooman keisariajan Tibur. Maisema ei aluksi näytä lainkaan miellyttävältä ja sen epäterveellisyys keski- ja uutena aikana saa osaltaan paikan valinnan vaikuttamaan vielä omituisemmalta. Mutta nämä suunnattomat rakennukset ja niitä ympäröivät puutarhat eivät ilmeisesti olisi mahtuneet ylävämmille rinteille, niinkuin näemme Tivolia lähempänä sijaitsevista huviloista, joilla on useimmiten ollut käytettävänään vain suhteellisen kapeita pengermiä rinteillä, välistä kolmekin toistensa takana. Ja lähiseudun lukuisat muut pienemmät maatilat osoittavat, ettei keisari suinkaan yksin suosinut tätä seutua. Oikeastaan koko Campagna vuoristosta Roomaan asti on ollut täynnä maakartanoita, suuria ja pieniä, joiden väliset puistot ja puutarhat muuttivat tämän vielä vähää ennen niin synkän ja epäterveellisen seudun kokonaan toisenluonteiseksi.

Huvilan historiasta tiedämme vain hyvin vähän. Sen rakentaminen aloitettiin vuonna 125 ja jatkui keskeymättä kymmenen vuotta, joiden aikana Hadrianus oli enimmäkseen matkoilla. Palatessaan Roomaan vuonna 135 hän muutti huvilaan ja suurensi sitä jatkuvasti keräten taideteoksia sitä koristamaan, kunnes hän vuonna 138 sairastui kuolemantautiin. Hän kuoli kuitenkin vasta Bajaessa, jonne hän myöhemmin muutti.

Huvilasta on löytynyt muutamien keisarien patsaita — niistä nuorin esittää Heliogabalusta (218—222) — ja tämä osoittaa, että myös Hadrianuksen seuraajat asuivat huvilassa ainakin Heliogabaluksen aikaan asti. Siellä on toimitettu korjauksia niinkin myöhään kuin Diocletianuksen aikana, jolloin sitä yhä vielä sanottiin Hadrianuksen huvilaksi. Mutta sen jälkeen emme tuhanteen vuoteen tiedä mitään sen historiasta. Aivan perusteettomasti on tosin oletettu, että Totila olisi asettunut siihen asumaan

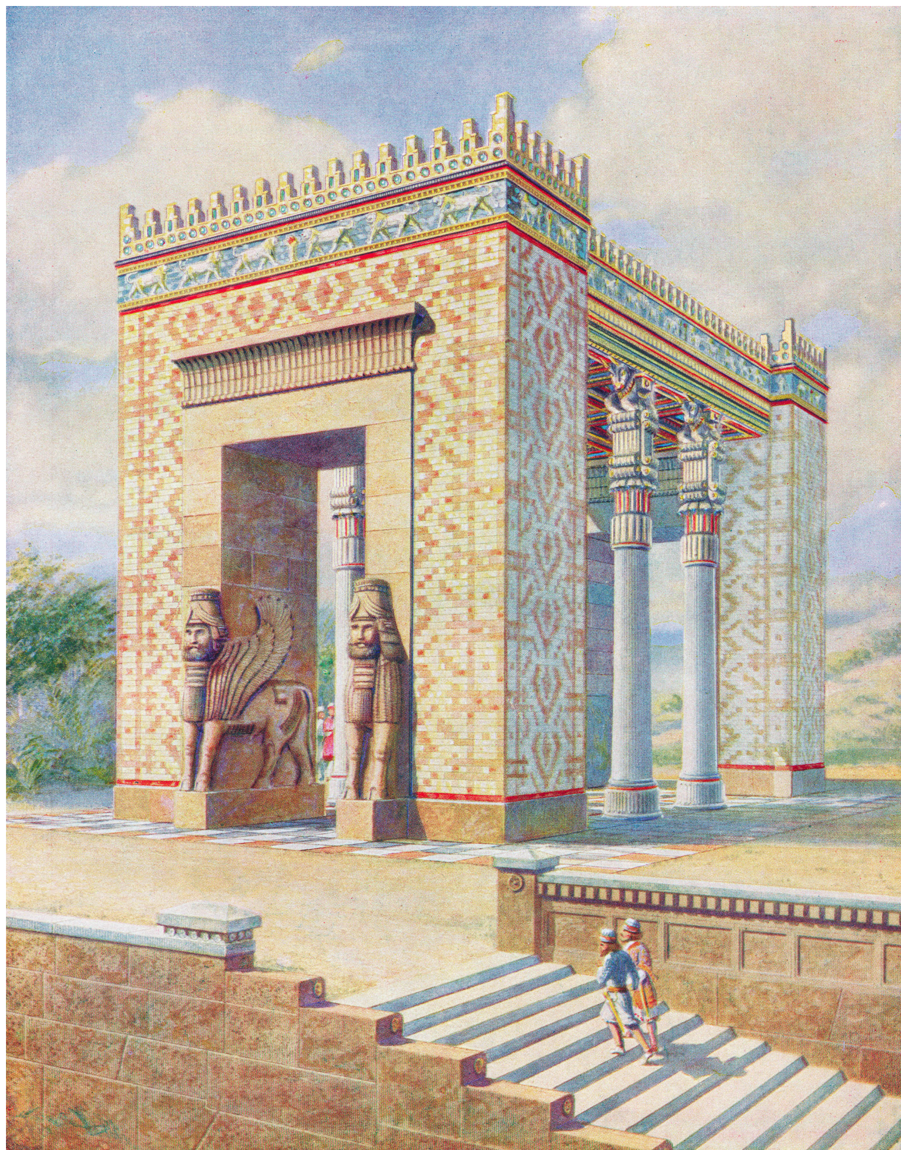
HOLVISALI HADRIANUKSEN PALATSISSA.
Kuvassa näemme palatsin kylpylän suuren hallin kauniisti kaartuvan holvikaton. Katossa on aikoinaan ollut marmorikipsikoristeita.

Maanjäristykset ovat varmaankin aloittaneet hävitystyön, kunnes palatsi vähitellen rappeutui muun Campagnan tavoin. Varsin outoa on, ettei sen taide-esineitä muinoin siirretty muualle ja ettei sen raunioita korjattu asuttavaan kuntoon keskiaikana. Niistä otettiin vain rakennusaineita. Varmat merkit viittaavat siihen, että suurin osa sen marmorikoristeista on poltettu kalkiksi — muinaisen marmorin tavallinen kohtalo.

Paavi Pius II kävi huvilassa vuonna 1461, ja hänen kuvauksestaan päätellen se oli siihen aikaan jokseenkin samassa kunnossa kuin nykyäänkin. »Aika on hävittänyt kaiken. Muuriköynnökset verhoavat seiniä, joita aikoinaan peittivät kallisarvoiset seinäverhot ja kultakankaat. Orjanruusuja ja piikkipensaita kasvaa siellä, missä purppuraan pukeutuneet kansantribuunit muinoin istuivat, ja käärmeet kiemurtelevat keisarinnain makuukammioissa. Niin katoavaista on kaikki kuolevainen.»

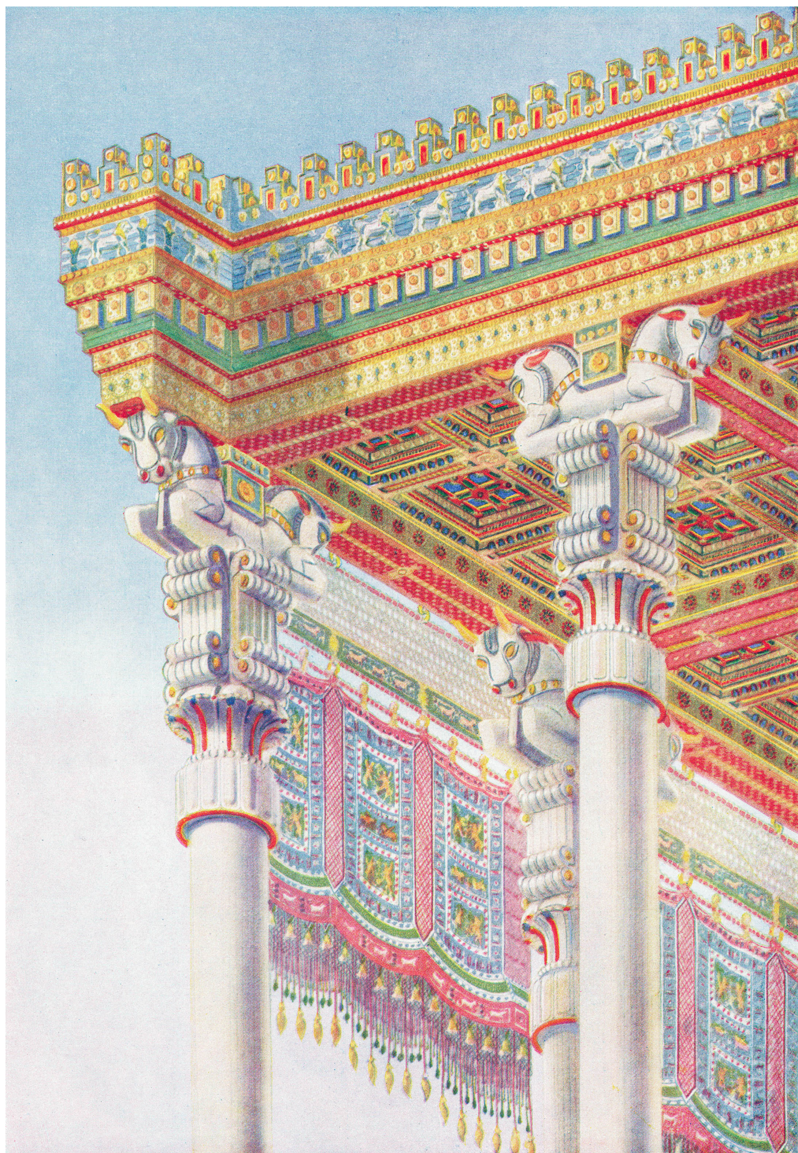
Renessanssin aikana alettiin etsiä palatsin sisältämiä runsaita taideaarteita. Osa niistä joutui koristamaan loisteliasta huvilaa, jonka rakennuttamisen kardinaali Ippolite d'Este aloitti vuonna 1551 ja joka vielä rappeutuneenakin on Tivolin suurimpia nähtävyyksiä. Taideteokset hän toi kuitenkin suurimmaksi osaksi omista Roomassa olleista kokoelmistaan. Muinaisten kuvanveistosten siirteleminen talosta toiseen oli siihen aikaan muodin huippu, aivan samoin kuin nykyään siirrellään jotakin erikoisen kallisarvoista huonekalua.

Mutta huvilan rikkaudet eivät vielä olleet läheskään tyhjentyneet ja kaivauksia jatkettiin yhtä mittaa. Vuonna 1630 tavattiin sieltä kaksi kaunista kynttilänjalkaa ja useita eri kertoja löytyi erilaisia taidetuotteita. 1700-luvun alkupuoliskolla tehtiin useat parhaat löydöt. Niitä ovat mm. kuuluisat kyyhkysmosaiikit ja useat Antinouksen, Hadrianuksen nuoren suosikin, muotokuvat. Muuan hienoimmista kuvista on nykyään Rooman Villa Albanissa.

KSERKSEEN PORTAIKKORAKENNUKSEN SUURTEN PORTAITTEN PUOLEINEN JULKISIVU PERSEPOLIISSA.

Vuorenrinteiden kallioon hakatuissa haudoissa on korkokuvia, joissa vielä tänäkin päivänä näemme tasangon kauan sitten hävinneet, rakennustaiteelliset ihmeet. Ja joskaan meillä ei ole mitään suoranaista todistusta siitä, että portaikkorakennuksen karniisia olisi todella kiertänyt emaljoiduista tiilistä laadittu leijonafriisi, niin joka tapauksessa tiedämme kuitenkin, että sellainen olisi erinomaisen hyvin sopinut rakennuksen tyyliin ja ympäristöön. Kynnykset, ovenpielet ja pylväät olivat kiveä, palkit puuta ja muut osat tiiltä.

KSERKSEEN HYPOSTYLIHALLIN SEETRIPUUKATTO.

Niinkin helposti häviävistä esineistä kuin Persepoliin loisteliaiden valtaistuinsalien esiripuista ja seinäverhoista voimme luoda mielessämme todenmukaisen kuvan raunioista löytyneiden valtaistuimen katosten ja koruteltain kuvien perusteella. Sen tähden taiteilija onkin epäröimättä voinut sovittaa myös riippuvia verhoja tähän rekonstruktioon, joka esittää hypostylihallin kapiteeleja ja katon koristeita. Häränpäiset pylväät ovat kalkkikiveä ja katon palkit ja päällystys runsaasti maalattua seetripuuta.

Myöhemmin samalla vuosisadalla (vuodesta 1769 alkaen) keskitti skotlantilainen Gavin Hamilton kaivauksensa pääasiallisesti Hadrianuksen huvilaan. Hän ei kuitenkaan valitettavasti ollut tiedemies, vaan pyrki vain pääasiallisesti löytämään muinaisia kuvanveistoksia, jotka hän myi Englannin eri keräilijöille. Sen tähden hän ei ole jättänyt jälkeensä minkäänlaista tarkkaa kuvausta olosuhteista, joiden vallitessa hän teki löytönsä täällä ja muualla. Se ei kuitenkaan ollut Hamiltonin syy. Oman kertomuksensa mukaan, jonka on vahvistanut kaivertaja Francesco Piranesi — hän oli tunnetun Giovanni Battistan, kuuluisan »Vedute di Roma»-teoksen julkaisijan, veli — hän sai puupiirtäjältään tietää, että Pantanello-järven ympärillä oli runsaasti muinaisjäännösten katkelmia. Niinpä hän kuivautti järven. Tehtävä oli varsin vaikea, eivätkä varhaisemmat tutkijat olleet rohjenneet ryhtyä siihen, mutta Hamiltonin onnistui suorittaa se. Kävi ilmi, että suo oli täynnä puita, joiden seassa oli särkyneitä kuvapatsaita ja muuta rojua. Ne olivat kaikki kärsineet saman kohtalon. Luultavasti kiihkomieliset kristityt kuvainraastajat olivat tällä tavoin hävittäneet jollekin pakanalliselle jumalalle pyhitetyn metsän tai lehdon.

Hamiltonin löytämistä veistoksista joutui osa Vatikaaniin, mutta suurimman osan niistä osti Shelburne'in jaarli, ja ne ovat vieläkin Lansdowne House'issa. Muut joutuivat eri kokoelmiin. Huvilasta on, mikäli tiedämme, löytynyt kaikkiaan suunnilleen 250 taideteosta, mutta ne ovat hajallaan eri kokoelmissa kautta koko maailman, Roomassa, Lontoossa, Berliinissä, Dresdenissä, Tukholmassa, Pietarissa. Kaivaukset eivät vielä läheskään ole paljastaneet huvilan kaikkia rikkauksia. Nykyään omistaa Italian valtio suurimman osan alueesta, joten tulevat löydöt jäävät sen haltuun.

Huvilassa väitetään olleen jäljennöksiä kuuluisista rakennuksista, joita Hadrianus (hän oli todellinen matkailijakeisari) oli nähnyt ja ihaillut silloisen tunnetun maailman kaikissa osissa. Hamilton mainitsee eräitä tällaisia ja useat arkeologit, nimenomaan Pirro Ligorio, jonka sanoja useimmin toistetaan, ovat yrittäneet todeta rauniot hallussamme olevan nimiluettelon mukaan. Nämä yritykset eivät aina ole onnistuneet, kuten tuonnempana tulemme havaitsemaan. Ainoa varmasti todettu muistomerkki on Canopusta esittävä.

Koko tämän omituisen, värikkään ja sekavan rauniokaaoksen avaimena on kuitenkin huvilan eri osien määritteleminen. Seuratessamme arkeologeja, jotka ovat omaksuneet tämän ajatuksen johtavaksi periaatteekseen, havaitsemme aluksi, että palatsi tietenkin jakaantuu neljään pääosaan (tällöin emme ota lukuun eräitä erillisiä rakennuksia kuten esim. kahta teatteria ja eri osia yhdistäviä siipirakennuksia), joista kukin ryhmittyy suuren aukean tai pihan ympärille. Nämä osat ovat Poikilen ryhmä, pääpalatsi, Canopus ja »Akatemia», joka oikeastaan oli pienempi palatsi.

HADRIANUKSEN HUVILASTA LÖYTYNYT KENTAURI.
Tämä kentauria esittävä veistokuva on nykyään Rooman Capitoliumin museon suurimpia aarteita.

Järjestelmällisesti tarkastellessamme näitä eri osia joudumme aluksi ns. Poikileen, jonne nykyään johtaa kaunis sypressikuja. Sen nimitys johtuu siitä, että sen on todettu jäljittelevän Ateenan »Stoa Poikilea» (moniväristä pylväskatosta), joka vuorostaan sai nimensä seinämaalauksistaan. Olkoon nimi oikea tai ei, joka tapauksessa näemme täällä valtavan puutarhan, jota aikoinaan on ympäröinyt pylväistö. Monien muiden roomalaisten puutarhain tavoin se oli hevosradan eli stadionin muotoinen. Sen luoteiskulmassa oli ns. »filosofien sali».

TOINEN KUULUISISTA »BARBERININ KYNTTILÄNJALOISTA».
Sen korkokuvat esittävät Marsia (näkyy kuvassa), Minervaa ja Venusta.

Puutarhan pohjoismuuri on vielä osaksi säilynyt. Se oli erillään muista, sillä sen molemmissa päissä oli aukko, joka oli niin tilava, että vaunut mahtuivat ajamaan sen lävitse. Muuri oli rakennettu siten, että minä vuoden- tai vuorokaudenaikana hyvänsä saattoi kävellä tai ajaa sen jompaakumpaa sivua varjossa tai auringonpaisteessa, miten milloinkin halutti. Muuan kirjoitus mainitsee, että sen nimi oli »Porticus Triumphi» (Rooman samannimisen rakennuksen mukaan) ja että sen pituus seitsenkertaisena oli peninkulma. Muinaiset kansat halusivat ilmeisesti tietää täsmälleen, miten suurista mitoista kulloinkin oli kysymys, sillä samanlaisia kirjoituksia on löytynyt sekä Roomasta että Pompeijista.

Aukean keskellä on ilmeisesti ollut puutarha mielikuvituksellisesti leikeltyine puksi- ja laakeripuineen. Tunnemme tuollaiset puutarhat Plinius nuoremman kuuluisan kirjeen perusteella, mutta myös Pompeijin freskoista (ja jonkin verran myös sen puutarhoista) sekä muutamien harvojen Rooman ja sen ympäristön renessanssihuvilain puutarhoista, jotka ovat uhmailleet myöhempien aikojen vaihtelevia tyylisuuntia.

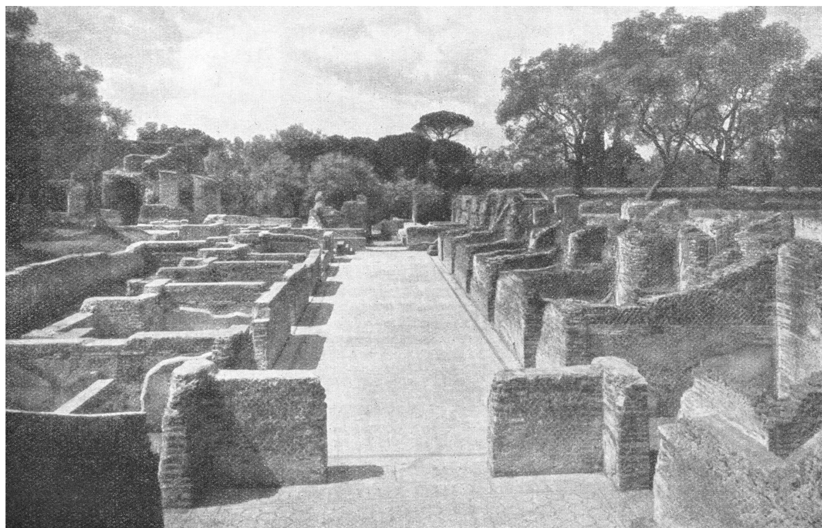
Puutarhan keskellä on suuri, avoin allas, joka on samanmuotoinen kuin itse puutarhakin. Länsiosasta avautuu eteemme kaunis näköala yli Campagnan ja itse Roomankin — nimenomaan auringon laskiessa. Tämä osa puutarhaa on rakennettu keinotekoiselle pengermälle, ja keisarillinen kaarti tai orjat majailivat päämuuria kannattavassa holvistossa. Huvilaan kuuluva ns. »Vartijainkasarmi» on luultavasti myöhemmin ollut varastorakennuksena, jossa ruokatarvikkeiden lisäksi on säilytetty myös huonekaluja ja muita taloustavaroita.

Tähän ryhmään kuuluu vielä erittäin kauniisti koristettu huone, jota luultavasti on kesäisin käytetty ruokasalina, mutta jota rakennusaineiden hakijat ovat valitettavasti pahasti vahingoittaneet. Se on yhteydessä ns. »stadiumin» kanssa, joka kenties aivan yksinkertaisesti oli vain toinen samanmuotoinen puutarha. Sen itäpuolella on suuri piha, jonka keskellä on avoin allas. Sitä ympäröivän pylväistön alla on maanalainen käytävä eli kryptoportiikki, johon saattoi paeta sadetta tai Italian paahtavaa hellettä.

Ensimmäisen rakennusryhmän koillispuolella on toinen ryhmä, varsinainen keisarinpalatsi, joka ryhmittyy neljän erikokoisen pihan ympärille. Ensimmäistä niistä on aivan väärin sanottu »kirjastopihaksi», koska on kuviteltu eräiden sen toisessa reunassa olevien korkeiden, säännöttö-

»PRAETORIUM» JA CANOPUS.
Canopuksen, erään Niilin varrella sijainneen kaupungin, kauneuden lumoamana keisari Hadrianus yritti rakennuttaa sen jäljennöksen huvilansa yhteyteen. Hän kaivautti keinotekoisen laakson ja rakennutti siihen temppelin.

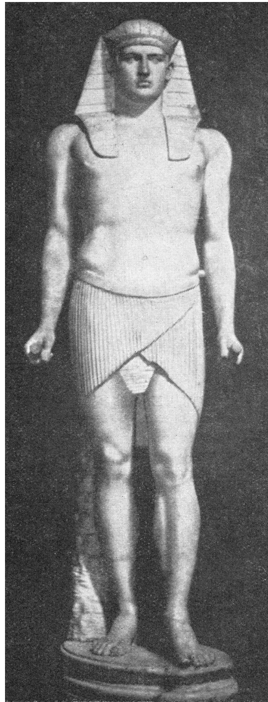

VIERASTALO.
Tässä rakennuksessa oli keskihalli, jonka kummallakin puolen oli viisi huonetta. Kussakin huoneessa on kolme vuodekomeroa. Rakennuksen kaikkia lattioita koristavat harvinaisen hyvin säilyneet, mustan ja valkoisen kirjavat mosaiikit.

mien rakennusten, joiden tarkoitusta emme tiedä, muistuttavan kreikkalaisia ja roomalaisia kirjastoja. Pihan toisella puolen on ns. »Meriteatteri», jota rakennettaessa ei luultavasti ole jäljitelty jotakin Hadrianuksen matkoillaan näkemää temppelisaarta, niinkuin on oletettu, vaan aivan yksinkertaisesti lintuhuonetta. Sen pääosa vastaa erästä Varron kuvailemaa rakennusta. Tämän osoittaa selvästi muuan Varron kuvauksen mukaan sommiteltu renessanssirakennus. Alkuaan johti rakennukseen nostosilta, jonka sijaan myöhemmin rakennettiin kiinteä silta.

Tämän rakennuksen ja ns. »Poikilen» välissä on suuri halli, jota väärin sanotaan »filosofien saliksi». Se kuuluu asemansa takia oikeastaan ensimmäiseen ryhmään. Aivan sen vieressä on joukko kylpyhuoneita, huvilan ainoat viime vuosina paljastuneet osat. Niiden lämmityslaitteet ovat huomattavan hyvin säilyneet.

Pihan toisessa päässä on »Hospitium» eli vierastalo. Nimitys on kenties oikea, sillä siinä on joukko pikkuhuoneita, viisi kummallakin puolella. Ne avautuvat suureen keskussaliin ja kussakin on kolme vuodekomeroa. Lattiain mosaiikkipäällyste on hyvin säilynyt. Aivan tämän rakennuksen vieressä on pengermä, jolta avautuu kaunis näköala yli laakson koilliseen ja johon nykyään on istutettu puita. Kauempana kaakossa on muita palatsin osia, jotka erikoisesti kiinnostavat arkkitehtuurin historian tutkijoita, sillä kupukaton rakenteeseen liittyvät monet ongelmat on täällä ratkaistu ensimmäinen kerta. Täällä voimme myös havaita kristillisen kauden suurrakennusten eräiden tärkeimpien piirteiden alkuperän.

EGYPTILÄISTÄ VAIKUTUSTA.
Tämä kuvapatsas oli aikoinaan keisari Hadrianuksen palatsin suurimpia aarteita. Nykyään se on Vatikaanissa. Monet tutkijat ovat otaksuneet sen esittävän Egyptin Apollonia. Todennäköisempää on kuitenkin, että se esittää keisarin lemmikkiä, kaunista Antinousta.

Tavallinen matkailija, joka saapuu tänne myöhäiskesällä, jolloin ei ole pelkoa pakkasesta eikä sateesta, voi rauhassa ihailla kauniita mosaiikkilattioita, joita on huvilan kaikissa osissa, mutta muuten hänen on turvauduttava mielikuvitukseensa. Sillä osaksi tiilin, osaksi harmain tai ruskein kivin päällystetyt muurimassat ovat jo aikaa sitten menettäneet marmori- ja kipsipintansa. Pylväät, jotka kannattivat pylväistöjen kattoja tai koristivat mahtavia saleja, ovat hävinneet, ja kaikissa avoimissa paikoissa kasvavat harmaanvihreät öljypuut korvaavat ne vain osaksi. Ja keväisin hehkuvat siellä mosaiikkeja heleämpinä villiorvokit ja purppuranväriset vuokot, joista Hadrianuksen huvila on kuuluisa.

Kolmas rakennusryhmä on kauempana etelässä. Sen muodostaa kaksi eri kylpyläryhmää — pienempi on rakenteeltaan erittäin onnistunut ja siihen on taitavasti sovitettu erimuotoisia huoneita, joiden seinät ja lattiat on päällystetty erivärisellä marmorilla. Suuremman kylpylän erään salin katon erinomaisen hienot koristeet ovat marmorikipsiä. Tämän ryhmän tärkein osa on kuitenkin Canopus, joka on saanut nimensä eräästä viidenkolmatta kilometrin päässä Aleksandriasta olevasta kaupungista. Tämä kaupunki sijaitsi erään Niilin kanavan varrella ja siellä oli kuuluisa Serapiin temppeli. Hadrianus jäljensi kanavan ja temppelin kaivauttaen noin 200 m pitkän, keinotekoisen notkelman, jonka toisessa päässä oli komero ja jota suihkukaivot koristivat. Tämän uuden Canopuksen taideteokset olivat osaksi puhtaasti egyptiläisiä, osaksi Egyptin roomalaiskauden taideteosten jäljittelyjä, ja niitä on löytynyt joukoittain eri aikoina. Epävarmaa on kuitenkin, onko kaunis, egyptiläiseen pukuun pukeutunutta Antinousta esittävä veistokuva löytynyt täältä vaiko huvilan jostakin muusta osasta. Aivan Canopuksen vieressä on neljäs ja viimeinen rakennusryhmä, ns. »Akatemia», joka oikeastaan

oli vain pienehkö palatsi keskuspihoineen. Sitä koristivat ihanat taideteokset — sieltä löytyivät kyyhkysmosaiikit, kaksi kentauria ja punainen marmorifauni, jotka kaikki nykyään ovat Capitoliumin museossa.

Muut syrjäiset rakennukset voimme sivuuttaa. Monet niistä on tosin rakennettu samaan aikaan ja muinaiset kartanpiirtäjät yhdistävät ne palatsin alueeseen, mutta siitä huolimatta ne tuskin olennaisesti kuuluivat siihen, vaan olivat luultavasti yksityishenkilöiden hallussa.

Nopean yleiskatsauksemme perusteella lukija on kenties voinut luoda mielessään jonkinlaisen kuvan Hadrianuksen huvilasta, muinaisen Rooman kenties loistavimmasta keisarinpalatsista. Sen historiasta tiedämme vain kurjan vähän, niinkuin olemme jo havainneet. Tästä syystä, ja koska huvilaa koristaneet taideteokset on viety pois ja sen arkkitehtoniset koristeet suurimmaksi osaksi hävitetty, on verraten vaikea kuvitella, miltä se näytti lyhyen kukoistuksensa aikana.

Hadrianuksen levoton sielu ei kauankaan voinut löytää sieltä halajamaansa lepoa, mutta silti emme voi yhdistää palatsia kenenkään muun henkilön nimeen lukuun ottamatta kenties hänen suosikkiaan, kaunista Antinousta, jonka nuorukaishahmon näemme lukuisissa täältä löytyneissä kuvapatsaissa. Hän hukkui Niiliin vuonna 140, ja hänen kuolemansa liikutti Hadrianuksen kyyneliin asti, etenkin, koska hän tarun mukaan uhrasi henkensä torjuakseen jonkin Hadrianusta itseään uhkaavan onnettomuuden.

Mutta muiden henkilöiden nimiä ei kohoa mieleemme huvilaa ajatellessamme. Muistissamme se elää kenties kauimmin mielessämme nykyisessä maalauksellisessa tilassaan, kauneine sypressikujineen ja öljypuulehtoineen ja niiden välissä kohoavine, ruskeine ja harmaine muureineen. Katsellessamme sitä auringon laskiessa kohoavat jälleen mieleemme ensimmäisen humanistisen paavin sanat: »Adeo fluxa est mortalium natura rerum» — »niin katoavaista on kaikki kuolevainen».

MUINAISEN MOSAIIKKITAITEEN MESTARITEOS.

Tämä erittäin hieno mosaiikki kaunistaa nykyään Rooman Capitoliumin museon erästä huonetta. Aikoinaan se kuului niihin lukemattomiin taideteoksiin, jotka koristivat Hadrianuksen huvilaa.

KATAKOMBIEN EDELTÄJÄ: MUINAISROOMALAINEN COLUMBARIUM.

Rooman pakanalliset haudat olivat kahdenlaisia, perhehautoja (gentilitia) ja perheyhtymäin hautoja (columbaria). Alkuaan kristittyjenkin katakombit olivat tavallisia perhehautoja, mutta kehittyivät myöhemmin yhtymähaudoiksi. Kuvassa näkyvä columbarium on Via Appian suurimpia ja osoittaa selvästi, mistä lähteistä kristityt saivat innoituksensa maanalaisia hautauspaikkoja rakentaessaan. Komeroissa näemme hautapatsaita.

ROOMAN KATAKOMBIT

Usein väitetään »Ikuista kaupunkia» historiallisesti tutkittaessa, että kristillisen Rooman erottaa muinaisesta Roomasta ammottava tyhjiö. Sillä todella alkeelliset kirkot ovat suurimmaksi osaksi hävinneet tai ne on rakennettu uudelleen, niin että vanhimmat kristilliset muistomerkit ovat monta sataa vuotta nuorempia kuin nuorimmat pakanalliset rakennukset. Tätä vaihetta ei meidän päiviemme Roomassa ole edustamassa juuri lainkaan muistomerkkejä, mutta sen sijaan kristittyjen vanhimmat hautauspaikat, katakombit, valaisevat sitä erinomaisesti.

Ne ovat aina kaupungin ulkopuolella (sillä muurien sisäpuolelle ei saanut haudata kuolleita), tavallisesti kaupungin pohjois-, etelä- ja itäpuolella ja tärkeimmät, esim. P. Sebastianin, P. Callixtuksen, P. Nereuksen ja P. Achilleuksen katakombit, Via Appian ja sen haaraumien varrella. Via Labicanan varrella idässä, Porta Maggioren ulkopuolella ja Tor Pignatturan läheisyydessä, ovat P. Pietarin ja P. Marcellinuksen katakombit, Porta Portesin ulkopuolella P. Pontianuksen, Porta Salarian ulkopuolella P. Priscillan ja Agnese Fuorin kirkon alla P. Agnesen. Nämä ovat tärkeimmät katakombeista, joita on kaikkiaan suunnilleen viidessäviidettä paikassa. Ne ovat aina Tiberin vasemmalla rannalla ja enintään 5 km:n päässä kaupunginmuurista. Maaperä, johon ne on kaivettu, on tuliperäistä kivilajia, ns. »tuffia» ja melkein kaikki katakombit onkin kaivettu helposti muokattavaan »tufa granulareen».

Kaikki katakombit ovat jokseenkin samanlaisia. Niissä on valtava verkosto maanalaisia käytäviä eri tasoissa, käytävät risteytyvät suorakulmaisesti ja ovat välistä suoria, välistä mutkikkaita yhtyen silloin tällöin samaan keskikohtaan. Tuffiseinät kannattavat kattoa, joka tavallisesti on tasainen, joskus heikosti kuvertuva. Haudat, ns. »loculi», on hakattu seiniin. Näistä käytävistä on toistaiseksi tutkittu vain murto-osa ja tietomme niiden laajuudesta on varsin vajavainen. Kuitenkin on laskettu, että niiden yhteinen pituus on lähes 100 km ja että niissä on vähintään kuusi miljoonaa hautapaikkaa.

HYVÄ PAIMEN LAMPAINEEN.
Eräässä Callixtuksen katakombin hautakammiossa on tämä Kristusta esittävä seinämaalaus, joka taiteellisessa suhteessa merkitsee pakanain Hermeksen uutta kehitysvaihetta. Hellän huolellisesti paimen kantaa olkapäillään heikkoa lammasta. Pyöriön ulkopuolella on vertauskuvallisia kaloja ja lintuja sekä maalattuja enkelinkuvia.

Katakombi oli siis kristillinen hautauspaikka, mutta se oli muutakin, se oli oikeastaan koko kristinuskon kehto. Suuren pääkaupungin ihmisjoukkojen huvitellessa kylpylöissä tai katsellessa kyllästykseen asti Colosseumin kammottavia esityksiä

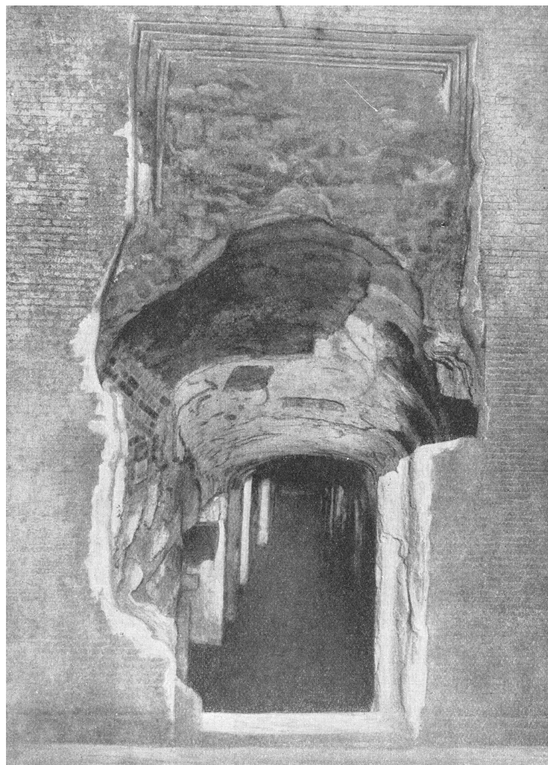
viipyi ensimmäisten kristittyjen maan alle ajettu pieni seurakunta hautojensa ääressä laulaen näissä hautauspaikoissa pääasiallisesti lastenlauluja, niin kerrotaan. Vähitellen nämä kaupungin ulkopuolella, eräiden Appiuksen tien varrella olevien maakartanoiden, esim. Lucinan kartanon ja Cecilian talon — ympärillä sijaitsevat hautauspaikat laajenivat. Paikalla asuvat kaivoivat niitä ja ne olivat loukkaamattomia niinkuin kaikki hautauspaikat, joiden omistajat olivat selittäneet ne pyhiksi. Niissä toimittivat kristityt jo apostolien aikana salaismenojaan pimeydessä, jota vain niukasti valaisivat valoaukot, »luminaria», ja pitivät »commendatio animae» ja »funeralia» nimiset messunsa. Manallemenneestä veljestä tai sisaresta kieltäydyttiin puhumasta vainajana. Hänestä käytettiin sanoja »accersitus ab angelis» — enkelien kutsuma, niinkuin kauniissa roomalaisessa hautakirjoituksessa sanotaan.

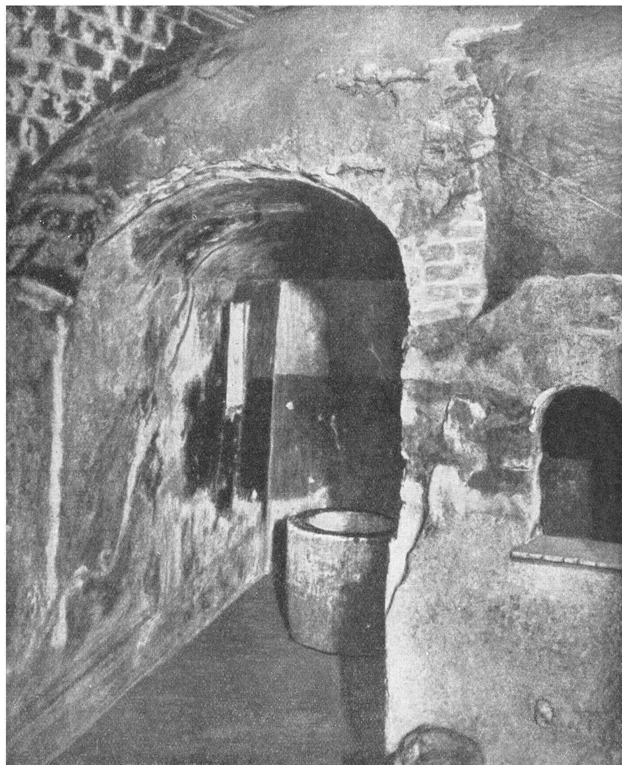
Tämä oli katakombien salaisuus ja viehätys. Koko suuressa Rooman valtakunnassa elättivät kristityt toivoa sydämessään. Näissä katakombeissa he ensimmäisen kerran kielsivät kuoleman vallan. Ja ikään kuin todistaakseen uuden uskonsa, uuden tietonsa, toivon, jonka kristinusko yksin uskalsi tarjota ihmiskunnalle, kristityt järjestivät ensimmäiseksi kodikseen katakombit, vainajainsa asunnot. Hekin kuuluvat meihin, he sanoivat, sillä kuolema ei ole kuolemaa vaan unta. »Nämä raukat», sanoo Lukianos, »kuvittelevat varmasti elävänsä ikuisesti.» Heidän mielenrauhansa oli pakanain toivottomuuden ja juutalaisten levottomuuden täydellinen vastakohta. He sanoivatkin pakanoita »toivottomiksi». »Spes» (toivo) on sana, joka useimmin toistuu katakombien kirjoituksissa.

Sitten nämä hautauspaikat, joita myöhemmin alettiin nimittää pyhimysten mukaan — P. Callixtus, P. Sebastian, P. Balbina — muodostuivat äkkiä ainakin vainojen aikana kristittyjen pakopaikoiksi ja kristinuskon kehdoksi. Niissä, nimenomaan viidessä, jotka syntyivät apostolien aikana, kristillinen kirkko eli lapsuusaikansa ja niiden lukumäärä lisääntyi vähitellen, kunnes niitä kolmannella vuosisadalla oli suunnilleen 45. Vain kaksikymmentä niistä pysyi yksityishenkilöiden hallussa, muut kuuluivat veljien seurakunnalle (»Ecclesia Fratrum»). Vähitellen kirkko otti ne haltuunsa ja jokaisen hautauspaikan yhteyteen rakennettiin kokoontumiskirkko. Katakombit, kirkon ensimmäinen omaisuus, pysyivät kauan kaupungin pyhimpinä paikkoina. »Rooman kansa», kirjoittaa Hieronymus, »on antanut hämähäkinverkkojen ja ruosteen peittää muinaiset temppelinsä. Kultainen Capitolium on likainen ja hoitamaton, mutta kansa rientää virtanaan ulos kaupungista marttyyrien haudoille.»

Samanlainen kansanjoukko — joka kenties ei olennaisesti paljonkaan eroa entisistä — rientää nykyään ulos kaupungista Porta S. Sebastianon kautta joka vuosi tammikuun 20 ja marraskuun 22 päivänä viettämään P. Sebastianuksen ja P. Cecilian juhlaa P. Sebastianuksen ja P. Callixtuksen katakombeissa. Katakombien näkeminen tällaisessa seurassa ja tällaisissa olosuhteissa juhlaa varten valaistuina on elämys. Mutta se on elämys, jota monet luultavasti eivät halua kokea uudelleen. Joka tapauksessa tavallinen matkailija käy useimmin katakombeissa aivan toisenlaisessa seurassa, esim. matkailijaseurueen mukana, ja tässä tavallisesti välinpitämättömien ja aina hermostuneiden ja kiirehtivien muukalaisten tungoksessa on vaikea ymmärtää, mitä todella näkee. Mutta jos matkailija saapuu katsomaan katakombeja pitkin Via Appiaa keskikesällä, jolloin kaupungissa ei ole juuri lainkaan muukalaisia, ja varhaisena aamuhetkenä, jolloin tie on jokseenkin tyhjä, hän kenties ymmärtää, mitä P. Hieronymus mahtoi tuntea. Ja jos hänellä on erikoisen hyvä onni, hän voi kuulla saman, minkä Pliniuskin kuuli, lempeän ja kasteenraikkaan aamuvirren, joka lumosi tuon vanhan pakanan vastahakoisen mielen hänen ollessaan matkalla kaupunkiin.

Saapuessamme tällä tavoin Via Appiaa pitkin P. Callixtuksen katakombeihin, jotka varmasti ovat kaikista katakombeista tyypillisimmät ja huomattavimmat, astumme sisään pienestä portista ja kävelemme pienen viinitarhan poikki vasemmalla näkyvään rakennukseen. Se on vanha kappeli, joka on rakennettu uudelleen ja jota sanotaan Sixtuksen ja Cecilian kappeliksi, sillä se on näiden molempien pyhimysten hautakryptain kohdalla. Kappelista johtavat katakombeihin kahdet portaat, jotka molemmat on rakennettu kaikkein vanhimpana kristillisenä aikana. Toiset portaat ovat yhä vielä käytännössä. Vainojen aikana nämä portaat teljettiin ja hävitettiin ja katakombeihin johti salakäytävä. Nykyään otamme käteemme vahakynttilän ja laskeudumme pienen munkin, erinomaisen ja taitavan tiennäyttäjän, opastamina molempien muinaisten portaiden väliin rakennettuja portaita pitkin ja joudumme aivan äkkiä pieneen kammioon, jonka kiviseinissä on aukko aukon vieressä ja kirjoituksia sekä epätaiteellisia seinäpiirustuksia, »graffiti».

MAANALAISTEN HAUTOJEN SYNKKIÄ, MUTKIKKAITA KÄYTÄVIÄ.

Domitillan laajassa katakombissa on alue, jota sanotaan Flaviusten Hypogeumiksi. Se on kristityn patriisiperheen yksityinen hautauspaikka. Vasemmalla katakombin oviaukko ja pitkä, tiilistä muurattu pääkäytävä, jonka molemmista seinämistä avautuu uusia käytäviä ja hautaholveja. Toisessa kuvassa näemme Hypogeumin, joka haarautuu pääkäytävästä kohta oviaukon vasemmalta puolen. Kammiossa on pyöreä vesiallas, luultavasti muinaisten Kristuksen palvelijain piscina.

CALLIXTUKSEN KATAKOMBIN HAUTOJA JA FRESKOMAALAUKSIA.
Oikealla ja keskellä kolme hautakomeroa (»loculi»), jollaisia oli katakombeissa tuhansittain ja joihin uskovaiset hautasivat vainajansa. Hautaus toimitettiin luvattomin juhlamenoin ja hauta suljettiin joko marmorilevyllä tai poltetulla savella, johon vainajan nimi piirrettiin. Muut seinäpinnat koristettiin vertauskuvallisin freskoin. Keskiabsidissa näemme Kristuksen ja kaksi uskovaista, jotka palvelevat häntä.

Tästä kammiosta kävelemme vasemmanpuoleista käytävää pitkin paavien hautaholviin, johon haudattiin Rooman ensimmäiset paavit. Heistä neljän on todettu eläneen kolmannella vuosisadalla ja kahden muun, Sixtus II:n ja Urbanus I:n oletetaan myös levänneen tässä kammiossa. Holvit eli »cubicula», joista paavien holvi on suurimpia, olivat tavallisesti varsin pieniä, käytävien seiniin kaivettuja kammioita. Niitä on kaikenkokoisia ja -muotoisia, ne ovat usein kaksikerroksisia ja välistä nelikerroksisiakin. Ne olivat tai muuttuivat ajan kuluessa pieniksi kirkoiksi tai kappeleiksi, maanalaisiksi rukoushuoneiksi, joissa apostolien ajasta alkaen toimitettiin messuja, vietettiin pyhää ehtoollista ja järjestettiin varmaan uskovaisille kaikenlaisia hurskaita hartaudenharjoituksia, jotka kaikki eivät suinkaan ketelleet vain kuolemaa. Ne olivat ensimmäisiä kirkkoja ja P. Agneksen, P. Paolon, P. Lorenzon ja muiden suurten basilikain esikuvia. P. Nereuksen ja P. Acchilleuksen katakombien keskellä näemme esim. P. Petronellan basilikan, neliömäisen, koristellun cubiculumin. Se löytyi vuonna 1875, siinä on keskilaiva, sivulaivat, esipiha ja holvikatto. Kaikki hautaholvit eivät olleet pimeitä. Muutamia valaisi valoaukko (»luminare») ja tällaisia hautaholveja sanottiin valoisiksi lepopaikoiksi (»cubicula clara»). Usein rakennettiin niihin myös tuuletusaukkoja, mutta niistä tuli vain harvoin valoa.

Paavien hautaholvin, johon jäimme, pelasti meille De Rossi. Sen seinät olivat aikanaan, luultavasti 400-luvusta lähtien, marmoripäällysteiset, ja näemme siellä vieläkin tämän marmori-

päällysteen sekä marmoripylväiden katkelmia. Mutta alkuaan se oli jokseenkin samanlainen kuin nykyään, tuffiseinäinen kammio alttarihautoineen ja piispanistuimineen. Alttarin yläpuolella on paavi Damaskuksen kirjoitus. Hän korjautti 300-luvulla tämän ja muut Rooman katakombit ja P. Hieronymus oli hänen sihteerinsä. Kirjoituksesta saamme tietää mm., että Damaskus piti tähän kammioon haudattuja paaveja Kristuksen alttarin suojavartijoina. Nämä paavit olivat marttyyri P. Anterus, marttyyri P. Fabianus, marttyyri P. Lucius ja P. Eutychianus. Marttyyri P. Sixtus II lepäsi myös tässä kammiossa.

KOLME PYHÄÄ MIESTÄ.

Via Appian ja Via Aredeatinan välisessä kolmikulmaisessa maakaistaleessa on P. Callixtuksen katakombi, jonka hämmästyttävän lukuisat seinämaalaukset ovat suuresti valaisseet kristillisen kirkon alkuvaiheita. Tämä fresko on »pyhien sakramenttien kappelissa» ja esittää Policamusta, Sebastianusta ja Curinusta. He kaikki olivat alkukirkon jäseniä.

Tästä paavillisesta lepokammiosta siirrymme toiseen epäsäännölliseen kammioon, jota valaisee suuri valoaukko. Se on P. Cecilian hautaholvi. Oven vieressä on 600-luvulla maalattu seinämaalaus, jossa näemme pyhimyksen rukoilevan ruusutarhassa. Alkuaan siinä oli kenties samanaiheinen mosaiikki. Kuva on aivan täynnä pyhiinvaeltajain puumerkkejä. Niiden joukossa on runsaasti pappien nimiä, mm. joku »Ethelred Episcopus», kenties saksilainen piispa. Kuvan alapuolella on seinäkomero, joka muinoin on ollut porfyyripäällysteinen. Nykyään siinä on Kristuksen värillinen rintakuva ja aivan sen vieressä P. Urbanuksen kuva, molemmat 1000-luvulta. Tähän kammioon haudattiin P. Cecilia marttyyrikuolemansa jälkeen, ja täältä löysi paavi Paschalis hänen ruumiinsa samassa asennossa, mihin madonna hänet asettaa Travesteveren lepäävää Ceciliaa esittävässä veistokuvassa. Paavi Paschalis siirrätti nimittäin ruumiin Travestevereen.

Jatkaessamme matkaamme näemme viisi peräkkäistä cubiculumia, ne ovat ns. »sakramenttien cubiculumit». Ne ovat syntyneet toisen vuosisadan lopussa ja niitä koristavat seinämaalaukset. Ensimmäisen kammion seinämaalauksessa näemme Vapahtajan herättävän Lasaruksen kuolleista, toisessa kammiossa Mooseksen lyövän sauvallaan

kallioon — molemmat ovat vertauskuvallisia lunastuskohtauksia. Ikään kuin korostaakseen ajatusta, joka enimmän täytti heidän sydämensä, pelastumista kuoleman vallasta, nämä ihmiset täyttivät katakombit tällaisia kohtauksia esittävin maalauksin. Niinpä jo mainitsemiemme lisäksi näemme Susannan ja vanhukset, Danielin jalopeurain luolassa, kolme lasta, Abrahamin uhrin, Noakin arkin, Pietarin vapautumisen vankilasta, kertomuksen Joonaasta ja paljon muita samankaltaisia aiheita.

Kolmannessa cubiculumissa on erikoisen runsaasti tällaisia seinämaalauksia. Siellä näemme Hyvän Paimenen, joka kantaa lammasta hartioillaan, kaksi ojentunein käsivarsin rukoilevaa olentoa (»oranti»), lintuja ja enkeleitä. Lattia mosaiikkijäljittelyä. Neljännessä ja viidennessä kammiossa näemme Mooseksen kallion ääressä. Oviaukon vastapäätä on kuva, joka esittää kolmijalkaa ja sillä olevia muutamia leipiä sekä kalaa. Sen vieressä seisoo mies ja nainen, molemmilla päällysviitta yllään. Kuva esittää vertauskuvallisesti ehtoollista, rukoileva nainen tarkoittaa kirkkoa. Muitakin, kovin haalistuneita kuvia näemme. Tasaisessa katossa näemme jälleen Hyvän Paimenen kantavan lammasta kaksi muuta lammasta jaloissaan. Aivan viidennen kappelin Mooseksen vieressä näemme kalastajan, joka vetää kalan vedestä. Tämä tarkoittaa varmasti kasteen sakramenttia. Apostolit ja heidän seuraajansahan olivat »ihmisten kalastajia». Kala on erittäin suosittu vertauskuva, välistä se tarkoittaa kasteessa uudestisyntynyttä sielua, välistä Kristusta itseään. »Pisciculus», pieni kala on kristitty. »Ikhthys», sana, jonka kirjaimet kreikankielessä muodostavat sanojen »Jeesus, Kristus, Jumalan poika, Pelastaja» alkukirjaimet, on Kristuksen vertauskuva.

Jatkaessamme edelleen matkaamme joudumme siihen katakombien osaan, jonka Callixtus rakennutti P. Cecilian katakombien jatkoksi. Siellä on paavi Eusebiuksen nelikulmainen hautakammio. Se oli aikoinaan kokonaan marmoripäällysteinen ja siinä on ollut mosaiikkikoristeita. Vielä kauempana on toinen kammio, jonka kahdessa sarkofagissa on vainajain jäännöksiä, ja sen takana ovat Severuksen ja Lucinan kryptat. Jälkimmäisessä on paavi Corneliuksen hauta.

Mutta tällainen luetteleminen on tarkoituksetonta eikä anna lukijalle pienintäkään käsitystä siitä, mitä katakombit todella olivat ja merkitsivät muinaisille kristityille. Ne eivät olleet vain hautauspaikkoja, ne olivat kristinuskon kehto, kirkon koti ja pakopaikka. Ensimmäiset kristityt toimittivat niissä ihmeelliset jumalanpalveluksensa. Kuvitelkaamme, että tällainen kristitty hieman uupuneena öisestä matkastaan kävelee Appiuksen tietä ja on aamun sarastaessa vielä jonkin matkan päässä kaupungista. Äkkiä hänet pysäyttää sama laulu, jonka Plinius kuuli. Tietäen hyvin sen merkityksen hän kääntyy tiellä ja astuu ahtaasta portista vanhan maatilan viinitarhaan. Polkua seuraten hän löytää talon takaa, ruohoisen kukkulan juuresta »mustan kidan» ja laskeutuu maan alle mutkikkaita ja ahtaita käytäviä pitkin. Niiden seinät ovat täynnä jo kuolemaan nukkuneiden nimiä — heidän joukossaan on kenties hänen omia ystäviään. Lopulta hän joutuu »Lucinan talon kirkkoon» ja muistelee vielä kerran varhaisena kevätaamuna suurta lunastajaansa.

Pyhien kirjoitusten keskellä vallitsee äänetön hiljaisuus, jonka säännöllisin väliajoin keskeyttivät äkkiä kiitosvirret. Lukuisten rukousten ja vakuuttavien sanojen vaikutuksesta alkaa kuulija odottaa jotakuta, joka on tuleva, ja hänen mielessään kehkeytyy vähitellen lunastuksen draamallinen kertomus niin ilmieläväksi, että hän kuvittelee omin silmin näkevänsä tuon ihmeellisen hahmon, johon tämä harras palvelus koko ajan kohdistuu. Tässä katakombien maailmassa, ympärillään Toivon vertauskuvat, ihminen uskoi siihen rakkauteen, joka oli laskeutunut ihmisten keskelle niin ihmeellisesti muuttaen koko heidän elämän- ja kuolemankäsityksensä ja heidän elintapansa ja tehden siihen asti vaikeatajuiset ja salaperäiset asiat onnellisen riemuisiksi. Näissä pimeissä käytävissä, kaukana Colosseumin hälisevistä, julmista huvituksista ja kylpyläin ikävästä toimettomuudesta, ihminen kohtasi totisesti uuden maailman. Niissä syntyi niin sanoaksemme areenan kuolemankauhujen jälkeen uusi veljeys ihmisten kesken.

Niinpä vielä tänäkin päivänä johonkin tuollaiseen katakombiin astuessamme mielemme valtaa ylevän rauhan ja turvallisuuden tunnelma. Noiden maalausten kohtauksetkin vaikuttavat rauhallisilta ja iloisilta. Muinaiset kristityt eivät nähtävästi erikoisesti harrastaneet ristiinnaulitsemisaihetta ja Kristuksen kuoleman esittämistä. He ajattelivat vain hänen ylösnousemustaan. Myöskään emme näe jälkeäkään vihasta tai halveksumisesta pakanallisia ajatuksia ja uskontoja kohtaan. Päinvastoin pakanuus elää katakombeissa niin sanoaksemme muuntuneena, uusin silmin nähtynä ja Kristusta palvelemaan sovel-

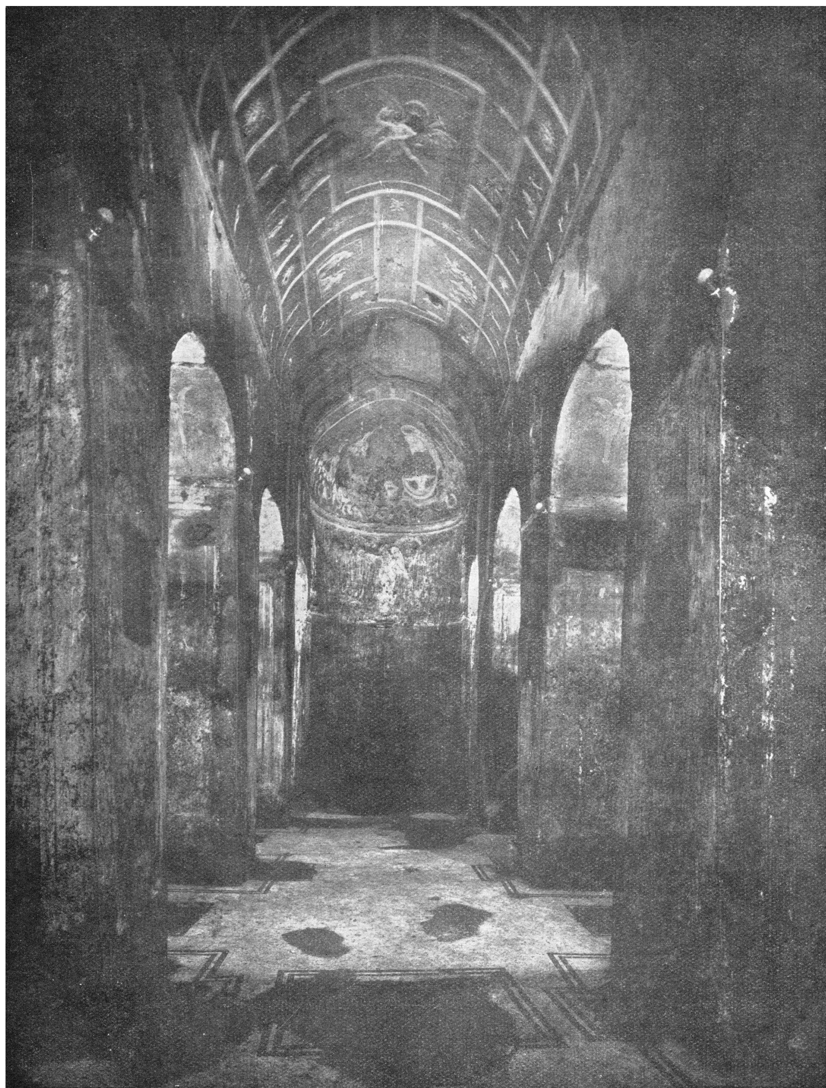
tuneena. P. Callixtuksen katakombeissa Orfeus on vain ennustus Kristuksen saapumisesta ja Hyvä Paimen kantaa lammasta hartioillaan aivan samalla tavoin kuin Hermes, mutta paljon hellemmin. Kristuksen kuvan näemme vain harvoin, mutta milloin todella näemme hänet, esim. P. Nercuksen ja P. Acchilleuksen katakombeissa, hän on nuori, parrakas ja hymyilevä mies ja komea kuin Apollo.

Rinnakkain laskettiin nuo muinaiset kristityt viimeiseen lepoonsa näihin katakombeihin, rikkaat köyhien viereen, orjat isäntäinsä viereen, odottamaan täynnä lohtua heille luvattua ylösnousemusta. Varsinaisiin hautausmenoihin ei ole myöhemmin lisätty paljonkaan. Sillä vanhimmista ajoista alkaen kristityt noudattivat esi-isiensä tapoja, joskin he sisällyttivät niihin uuden merkityksen. Viimeisen voitelun muinainen juhlameno suoritettiin aluksi siten, että kuoleva kirjaimellisesti voideltiin aromaattisin öljyin ja tuoksukkein, mutta neljännestä vuosisadasta lähtien kostutettiin vain eräät ruumiin kohdat myrralla. Sen jälkeen ruumis kiedottiin virren kajahdellessa usein varsin kallisarvoiseen kankaaseen kädet tiukasti sivuilla ja kuolinmenot (»funeralia») alkoivat paikassa, jossa kuolema oli tapahtunut, ja päättyivät hautauspaikassa. Juhlameno oli jokseenkin täsmälleen samanlainen kuin nykyaikainen sielumessu. Samat virret laulettiin ja pyhä toimitus suoritettiin sitten itse haudan vieressä. Välistä kuolleen mukaan pantiin hautaan ikään kuin lohdutukseksi leipää ja viiniä, mutta tämä tapa kiellettiin 500-luvulla.

Näihin maanalaisiin käytäviin eristetyt hautasivat vainajansa, toisen toisensa jälkeen, tuhannet tuhansien jälkeen. Hautakomeron he sulkivat huolellisesti sementillä ja kirjoittivat siihen »Dulcissima . . . in pace» (Suloisin . . . rauhassa), »Vivas in Christo» (Elä Kristuksessa). Ja monta kertaa he palasivat näihin hiljaisiin lepokammioihin pitkiä käytäviä myöten, joissa aina kiiri kaukana laulavien lastenäänten heikko kaiku. Ja joku tuollainen kaikesta huolimatta murtunut ihmisparka on kerran toisensa jälkeen kirjoittanut mykkään seinään rakkaimpansa nimen: »Sofronia vivas . . . in Christo» — »Sofronia in Domino» — »Sofronia . . . dulcis, semper vivas in Deo» — »Sofronia . . .» (Sofronia, eläös . . . Kristuksessa — Sofronia Herrassa — Sofronia . . . suloinen, eläös Jumalassa — Sofronia . . .)

KRISTUS JA APOSTOLIT.
Seinämaalaus P. Domitillan katakombissa, Roomassa.

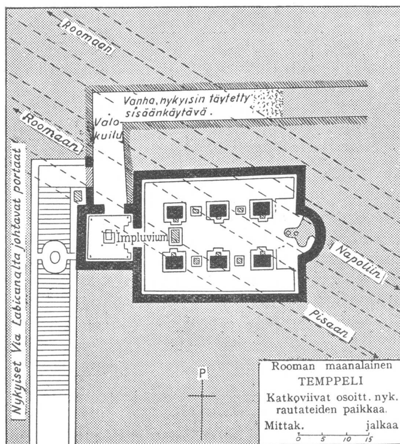
ROOMAN SALAPERÄINEN LUOLATEMPPELI.

Viime vuosien mielenkiintoisimpia arkeologisia löytöjä on Roomasta vuonna 1917 löytynyt maanalainen basilika. Suorakaiteenmuotoisen keskikammion molemmin puolin on kolme nelikulmaista pylvästä. Pylväät ja muurit ovat »selce»-massaa. Valokuva on otettu oviaukon kohdalta. Näemme temppelisalin toisessa päässä pyöreän absidin vertauskuvallisine friiseineen. Friisi esittää sielun kastetta sielun aloittaessa matkansa autuaiden saariin. Valkoisessa mosaiikkilattiassa on kaksinkertaisia mustia juovia.

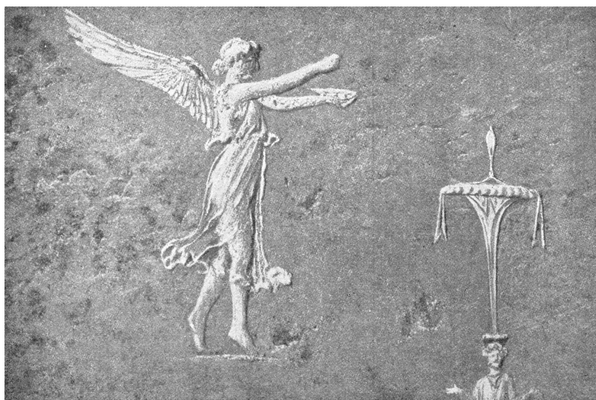

ROOMAN MAANALAINEN TEMPPELI

Vain Tutankhamonin haudan löytäminen ja Minoksen palatsin kaivaukset ovat huomiota herättäviä yllätyksiä verrattavissa löytöön, joka tapahtui Roomassa keväällä 1917, jolloin Porta Maggioren läheisyydessä oleva valtava maanalainen temppeli paljastui. Sen löytyminen oli melkein ihme, sillä se sijaitsee 15 metrin syvyydessä Roomasta Napoliin ja Pisaan johtavien rautateiden alla. Insinöörit eivät aluksi osanneet lainkaan selittää ratapenkereen äkillistä vajoamista. Tutkiessaan maastoa kaikkiin suuntiin he tapasivat kapean, pyöreän aukon, joka johti avaraan käytävään ja sen kautta suureen saliin, jonka laajuus oli 12 × 9 m ja joka oli enemmän kuin puoleksi täynnä multaa. Sen seiniä koristivat hyvin säilyneet marmorikipsikoristeet. Paikkaa järjestelmällisesti raivattaessa löytyi pian absidikammio sekä basilika, jonka kaksi jykevää pylväsriviä jakoi päälaivaan ja kahteen sivulaivaan ja johon päästiin niinkuin kristittyjenkin basilikoihin nelikulmaisesta atriumista eli pronaoksesta. Marmorikipsikoristeiden puhtaasti pakanallista luonnetta lukuun ottamatta olisi rakennusta voinut pitää kristittyjen alkeellisena kirkkona, joka vainojen aikana oli turvallisuussyistä rakennettu maan alle. Absidin seinässä näkyvistä merkeistä päätellen siellä on aikanaan ollut jumalanpalvelusta toimittavan papin istuin, mikä heti tuo mieleen katolisen kirkon pääkuorin piispanistuimen ja yhä korostaa temppelin kirkonkaltaisuutta. Tutkijat totesivat näin ollen yllättyneinä, että esikristillisessä Roomassa oli ollut rakennus, jossa olivat havaittavissa kaikki varhaisen kristillisen basilikan pääpiirteet. Uudet tutkimukset olivat jo valmistavasti saaneet arkeologit olettamaan, että alkeellisten kristillisten kirkkojen alkumuoto oli löydettävissä absidiin ja eri laivoihin jakautuvista temppelisaleista, jollaisissa muinaisen Kreikan salaisuskontojen mysteeriot toimitettiin — ja nimenomaan niissä temppeleissä, joissa palveltiin manalan voimia. Mutta kukaan ei siihen mennessä ollut uneksinutkaan, että basilika kaikkine olennaisine osineen olisi kehittynyt jo pakanuuden aikana ennen kristinuskoa.

Tämä uusi maanalainen pyhäkkö, joka edustaa niin pitkälle edistynyttä vaihetta uskonnollisen basilikan kehityksessä, rakennettiin ilmeisesti samoja tarkoituksia varten kuin temppelisalit, joista se sai alkunsa. Absidissa on kaksi uhrikuoppaa ja on täysi syy olettaa, että aivan niiden viereen haudattujen porsaan ja koiran luurangot ovat jäännöksiä eläimistä, jotka uhrattiin näissä kuopissa temppelin vihkimispäivänä. Atriumin impluviumin vierestä on myös löytynyt porsaan

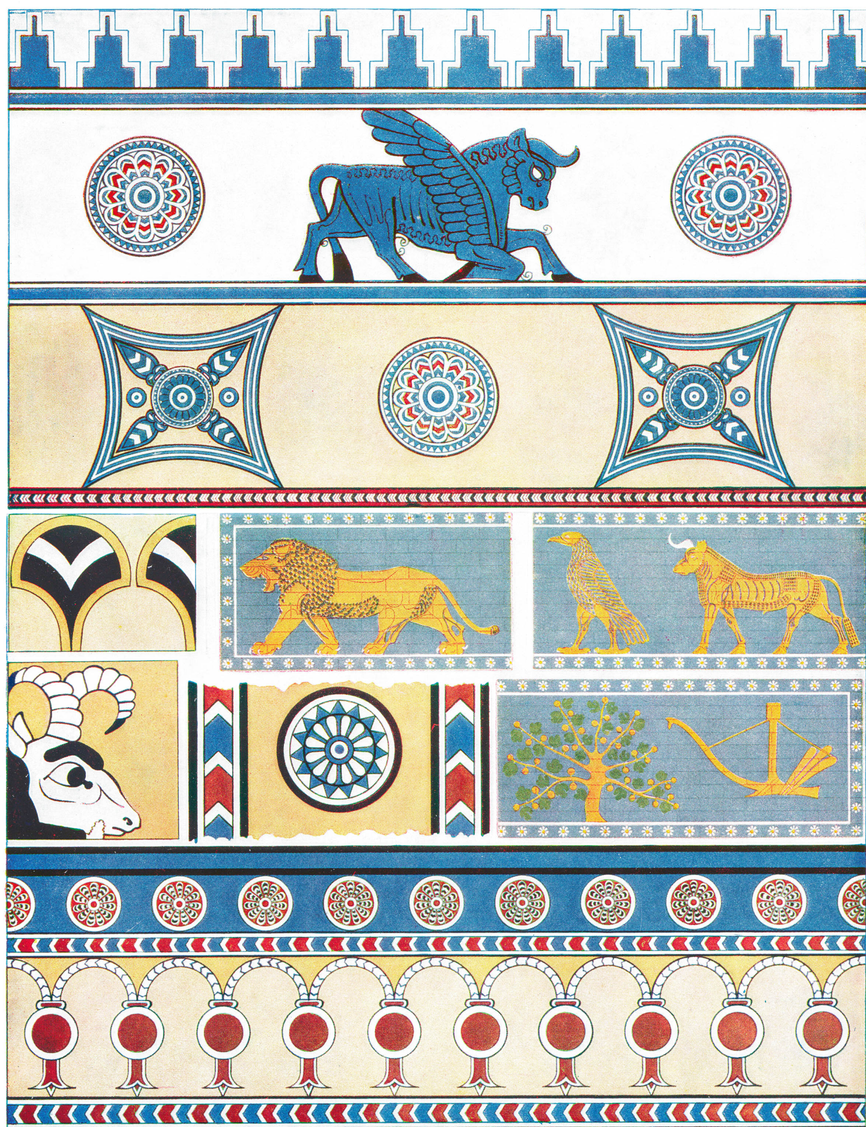
ILMAVA KORKOKUVA MAANALAISESSA VANKILASSA.
Tämä kaunis, siivekäs tytönhahmo tarkoittaa varmaan sielua, joka on vapautunut maisista kahleista. Aihetta on käsitelty niin taitavasti, että kuvittelemme näkevämme läpikuultavan puvun hulmuavan. Näemme tässä kristinuskon enkelien edeltäjän.

luita. Porsas ja koira olivat eläimiä, joita uhrattiin manalan jumalille, joten lienemme oikeilla jäljillä, jos oletamme, että basilika oli pyhitetty joillekin kuolinmenoille ja että se monien muiden tällaisten pyhäkköjen tavoin tarjosi uskovaiselle tilaisuuden pelastua salaismenoihin osallistumalla. Joskaan se ei suinkaan ollut hauta (uhrien jäännökset todistavat sen), se rakennettiin kuitenkin niin syvälle maan alle kenties siksi, että se herättäisi haudan kuvitelman. Ihmiset, jotka pitkää esikäytävää pitkin saapuivat sen atriumiin, tunsivat varmaan laskeutuvansa hautaan ja siirtyvänsä sieltä ikuisen valon asuntoihin, niinkuin Vergiliuskin johtaa sankarinsa manalan porteista Elysiumin manalantakaisille kentille.

Basilika ei suinkaan ole vuosisatojen kuluessa luonnollisella tavalla hautautunut maan sisään. Se on todellinen maanalainen rakennus, joka alusta alkaen on rakennettu syvälle maanpinnan alle. Kuuluisa italialainen arkeologi Signore Gatti on teoreettisesti ratkaissut, miten tämä rakennus on syntynyt. Hän sanoo (ja vastaa itse sanoistaan): »Se on syntynyt siten, että neitseelliseen maahan kaivettiin leikkauksia ja aukkoja, joiden suuruus ja muoto vastasivat suunniteltuja seiniä ja pylväitä. Nämä haudat ja aukot täytettiin sitten massalla (selce), josta koko rakennus sellaisena, kuin me sen tunnemme, todella on pantu kokoon. Tynnyriholvi ja holvikaaret on nähtävästi samalla tavoin valettu alkuperäiseen maakerrokseen muotoillun tukiholvin päälle. Tämä teoria selittää seinien ääriviivain säännöttömyyden ja pylväiden ja rakennuksen pääakselin välisen epäsuhtaisuuden.»

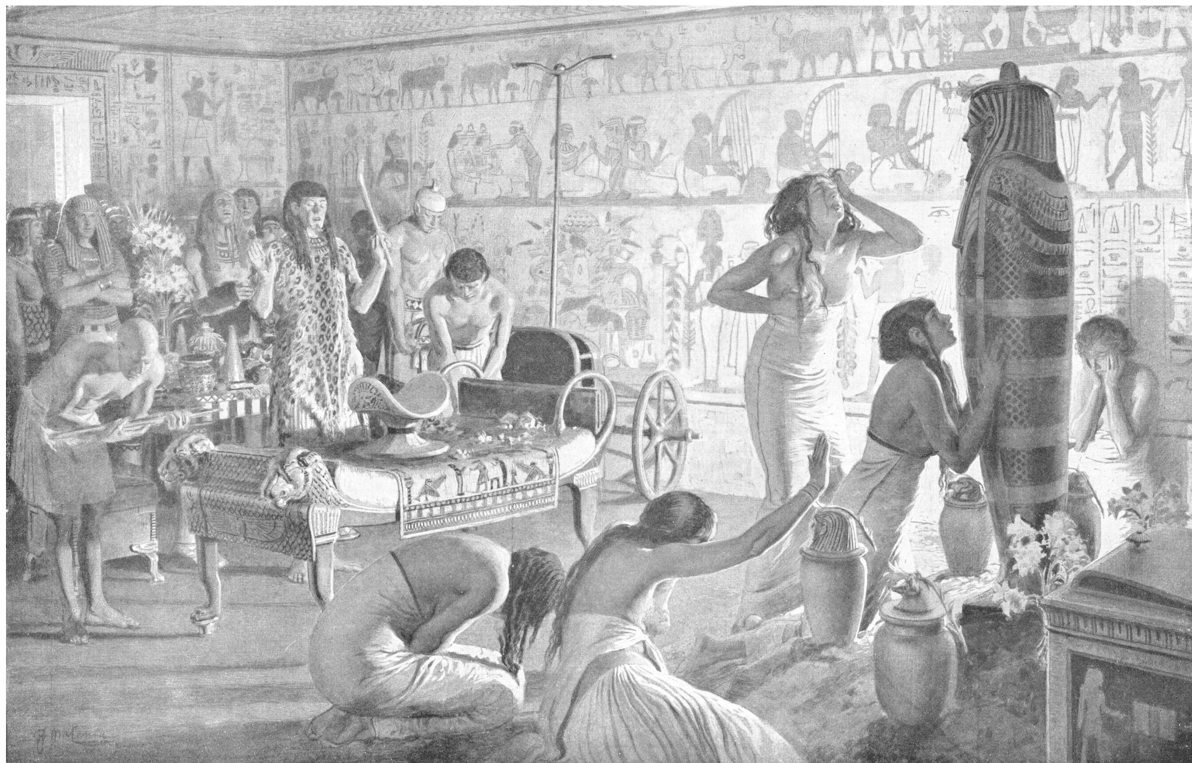
Kun multa oli kuljetettu pois, muistutti basilika ensi silmäyksellä kallioon hakattua huonetta. Tämän jälkeen muokattiin ja tasoiteltiin epätasaiset pinnat ja koristeltiin lopulta kauniin marmorikipsikorkokuvin. Juuri ne tekevät basilikan niin ihmeelliseksi. Rakennusmassan laadusta päätellen — se on puhdasta »selceä», johon ei ole sekoitettu tiilimurskaa eikä soraa — voimme arvioida rakennuksen syntyneen suunnilleen ensimmäisen vuosisadan puolivälissä j. Kr. Lattiamosaiikkien, marmorikipsikoristeiden ja atriumissa olevien seinämaalausten laatu vahvistaa tämän olettamuksen. Lähinnä voimme rinnastaa tämän rakennuksen suunnilleen samoihin aikoihin rakennetun kuuluisan roomalaistalon kanssa, joka löytyi Tiberin oikealta rannalta Villa Farnesinan läheisyydestä ja jossa oli myös runsaasti marmorikipsikoristeita, sekä Villa Pamfili-Dorian huolellisin maalauksin koristellun roomalaishaudan kanssa.

Uhkaavan maanvajoamisen takia ei tuota basilikaan loivasti viettäen johtavaa pitkää käytävää voitu kokonaisuudessaan tutkia eikä sen suuta ole löytynyt. Käytävän tutkittu osa noudattelee rakennuksen pohjoisseinämää, kääntyy suorakulmaisesti valoaukon kohdalla ja johtaa atriumin vasemmalle puolen. Käytävässä oli nähtävästi siellä täällä valoaukkoja. Ne muistuttivat varmaan aukkoa, josta insinöörit pääsivät tunkeutumaan käytävään, ja lukuisat mosaiikin ja marmorikipsin katkelmat — ne ovat kuitenkin niin mitättömiä, ettei niitä voi sommitella uudelleen entiseen asuunsa — osoittavat, että käytävän seinät ja lattia koristeltiin samalla tavoin kuin atriumin ja basilikankin vastaavat osat. Atriumin katossa on pitkä ikkunatorni, jonka savupiippumaista valoaukkoa ympäröi ensimmäisen

ASSYRIALAISEN TIILENPOLTTAJAN VÄREJÄ: SINISTÄ, PUNAISTA JA KELTAISTA.

Tämä tiilisarja osoittaa samoin kuin seuraavan sivun värikuva, miten assyrialaiset erikoisesti suosivat sinisiä ja keltaisia värejä, joskin alimmissa kuvissa on myös rautaoksidista tai kuparisuboksidista saatua tummanpunaista väriä. Kuvioiden joukossa on polvistuva, siivekäs härkä, leijona, kotka ja härkä, oinaanpää, puu, jossa on viiniköynnöksen lehdet ja joka kasvaa viiniköynnöksen tavoin, sekä aura. Muut kuviot ovat vain puhtaasti koristeellisia aiheita, sovinnaisia, mutta esteettisesti tyydyttäviä.

FARAON KUOLEMA: SURIJAT HAUTAUSTEMPPELISSÄ.

Monimutkaisin juhlamenoin kuninkaan muumio saatettiin temppeliin, jossa hovin naiset itkien, hiuksiaan repien ja rintojaan lyöden valittivat herransa kuolemaa ja hyvästelivät häntä viimeisen kerran. Muumion ympärillä oli neljä ruukkua, joissa vainajan ryydein balsamoitua sydäntä ja muita sisälmyksiä säilytettiin. Miehenpään koristamassa ruukussa on vatsa, koiranpäisessä pienemmät sisälmykset. Keuhkot ja sydän asetettiin šakaalipäiseen, kun taas maksa oli haukanpäisessä ruukussa.

FAARAON MUUMIOTA VALMISTETAAN HAUDATTAVAKSI KUNINKAIDEN LAAKSOON.

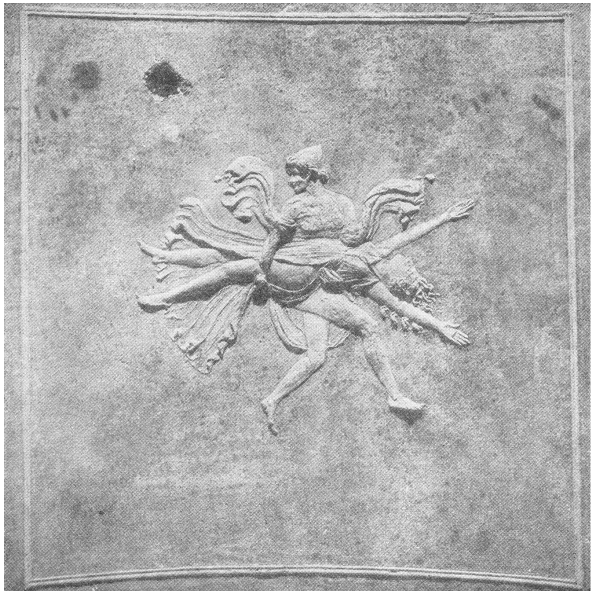
Faraon kuollessa ilmoitettiin Flinders Petrien mukaan kautta maan, että haukka oli lentänyt taivaaseen, palatsin portit suljettiin, valittavat ihmisjoukot liikkuivat kaduilla suruvirsiä laulaen, mutta valtias itse oli avuttomana balsamoijien käsissä. Ruumiin maattua seitsemänkymmentä päivää lipeäsuolaliuoksessa se kiedottiin välttämättömien juhlamenojen jälkeen hyvänhajuisessa liimassa liotettuihin ja taitavasti ruumiin muotoon soveltuviin siteisiin. Siteiden väliin asetettiin sinne tänne jalokiviä ja amuletteja. Tukka leikattiin ja kätkettiin siteiden väliin, jottei sitä voitaisi käyttää maagillisiin noidanmenoihin. Kun muumio oli kiedottu neljään tai viiteen sidekertaan, valmistettiin vainajan kasvoja muistuttava naamio, joka asetettiin ruumiin siteiden kietomain kasvojen päälle.

KOLOSSI, JOKA PYSTYTETTIIN RHODOKSEN ASUKKAIDEN SANKARUUDEN JA KAUPUNGIN VAPAUTUMISEN MUISTOKSI.

Kaikista muista »maailman seitsemästä ihmeestä» on löytynyt edes joitakin jäännöksiä, mutta Rhodoksen kolossi on hävinnyt jäljettömiin. Babylonin riippuvien puutarhojen paikan tiedämme jo jokseenkin varmasti, mutta kolossin tarkkaa asemaa emme tule milloinkaan tietämään. Muinaisten kirjailijain kertomusten perusteella tiedämme kuitenkin, että se oli Rhodoksen sataman suun läheisyydessä, että sen korkeus oli 30 m tai ehkä enemmänkin, että se oli pronssia ja valettiin pala palalta ja että sen sisässä oli muuratut vahvikkeet. Myös tiedämme, ettei se suinkaan seisonut hajareisin sataman suun kohdalla, niinkuin yleisesti kuvitellaan.

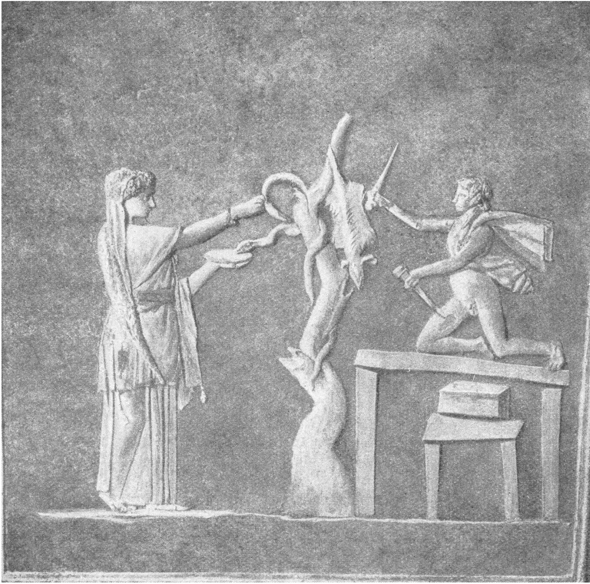
vuosisadan puolivälissä muurattu hieno tiiliverkosto (»opus reticulatum»). Sen kohdalla on lattiassa »impluvium», johon sadevesi kerääntyi juosten pois vasemmalle johtavaa viemäriputkea myöten. Lattiassa on kauniita mosaiikkeja, mustia liljoja valkoisessa pohjassa. Nämä yksinkertaiset, kauniit kuviot ovat ilmeisesti syntyneet ensimmäisellä vuosisadalla.

KUOLEMA RYÖSTÄÄ SAALIINSA.
Roomalaisissa hautakuvissa tapaamme usein tämän aiheen. Castor tai Pollux ryöstää Leucippuksen tyttären. Tytön ryöstäjä on ennenaikaisen kuoleman vertauskuva. Tyttö ojentelee kauhuissaan käsivarsiaan aivan päinvastoin kuin Ganymedes tuonnempana olevassa kuvassa.

Seinien ja katon koristeet ovat erinomaisen onnistuneita, joskin pahasti vahingoittuneita. Ne ovat osaksi maalauksia, osaksi marmorikipsikorkokuvia, jotka myös ovat kohdittain värillisiä. Siten atrium on ollut basilikan täydellinen vastakohta, sillä basilikan sisäseinät on jätetty aivan valkoisiksi. Atriumin koristekuvien aiheita on niiden vahingoittuneisuuden takia vaikea määritellä. Matalassa, karmosiininpunaisessa kohopinnassa näemme linturyhmän nokkivan hedelmää. Linnut ovat erittäin luonnollisia, mutta täällä, samoin kuin yleensä hautapatsaissa ja hautakammioissa, ne esittävät vertauskuvallisesti sielua, joka syö elämän puun hedelmää. Aivan kohopinnan yläpuolella on erittäin matala korkokuvasarja, jonka pienoiskuvat esittävät »pyhää lehtoa», matalan suojakaiteen ympäröimiä puita ja pylväitä. Nämä aitaukset — suosittu aihe hautoja koristettaessa — esittävät epäilemättä sellaisten henkilöiden hautoja tai pyhäkköjä, joita basilikassa kävijät erikoisesti kunnioittivat. Tuo pääseinissä kertautuva, miellyttävä aihe kietoo rakennuksen ikään kuin suojelevien olentojen muodostamaan taikapiiriin. Valoaukkoa ympäröivää holvikattoa koristaa lopuksi joukko pyöreitä ja neliömäisiä koristepintoja. Aiheista mainittakoon panttereilla ratsastavat menadit, sielun ylösnousemuksen tunnetut vertauskuvat, perhosta ajavat Erokset eli toisin sanoen sielua tavoitteleva rakkaus, elämän maljaa pitelevät salaperäiset, siivekkäät olennot sekä muut vertauskuvat, joiden tarkoituksena oli valmistaa vierailijoita sulattamaan suuren sisäkammion kauniiden marmorikipsikorkokuvain ylhäisen vertauskuvalliset aiheet.

Astuessamme tähän sisäkammioon näemme heti edessämme muinaisen alttarin perustukset. Niiden ääriviivat muistuttavat eläimentaljaa ojentuvine käpälineen, ja varsin luultavaa on, että alttarin muoto on muisto ajasta, jolloin säännöllisesti uhrattiin eläviä eläimiä. Lattian mosaiikkipäällysteessä on tyhjiä aukkoja pylväiden välissä ja edessä, mikä osoittaa, että niissä kohdin on ollut kuvapatsaiden — tai kenties luultavammin kynttilänjalkojen — jalustoja. Lamput taas ovat riippuneet vitjoista, joista on jäänyt jälkiä pylväitä yhdistävien holvien marmorikipsipäällysteeseen. Basilika on todella tarvinnut kaiken

ARGONAUTAIN JOHTAJA SUORITTAA ROHKEIMMAN UROTYÖNSÄ.
Mytologista aihetta ei liene koskaan valaistu piirustuksellisesti etevämmin kuin näissä maanalaisissa freskoissa. Rohkea Jason on polvistunut taikasillalleen ja aikoo ryöstää kultaisen taljan Medean nukuttaessa noitakeinoineen sen kammottavan vartijan. Kuva esittää vertauskuvallisesti vaivoja, jotka ihmisen on kestettävä kuolemanjälkeistä onnea tavoitellessaan.

keinotekoisen valon, mikä vain on ollut saatavissa, koska siinä ei ollut ainoatakaan ikkunaa lukuun ottamatta oven yläpuolella olevaa valoaukkoa, josta siivilöityi heikkoa valoa atriumista.

Alttaria, pylväitä ja jalustoja koristaa kaksinkertainen musta mosaiikkijuova, jonka säännöttömyyden tarkoituksena oli luultavasti kääntää katsojan huomio koko rakennuksen säännöttömyydestä. Seinien suuntaiset juovat jatkuvat absidiin asti ikäänkuin korostaen sitä päälaivasta eroavana, erikoisen pyhänä paikkana. Tämän erottavan viivan tarkoitus on sama kuin kristillisen kirkon kuoria päälaivasta erottavan alttarikaiteenkin tai siirtyäksemme kauas Kreetaan ja toiseen vuosituhanteen e. Kr. — matalan suojakaiteen, joka eräissä Knossoksen taloissa erottaa seinäkomeron papinistuimineen huoneen muista osista.

Mutta rakennuksen merkitys perustuu pääasiallisesti sen seiniä ja kattoa peittävien lukuisien korkokuvien yliaistilliseen luonteeseen.

Ovenpuoleisessa seinässä aivan oven yläpuolella muistuttaa heti Oceanuksen parrakas naamio salaismenojen ylevää tarkoitusta. Se esittää märkää alkuainetta, jonka lävitse sielun on kuljettava matkallaan autuaiden saariin. Oviaukon molemmin puolin on lisäksi voitonjumalattarien kuvia ja niitä on kaikkialla muuallakin, missä vain tilaa on, eri asennoissa, siivet koossa tai levällään, käsivarret rukoukseen ojentuneina tai kädet seppeleitä pidellen. Absidin holvin kohdalla seisoo uljas Victoria patsaan lailla jalustallaan ojentaen seppelettä salaismenoihin perehdytetylle sielulle. Nämä siivekkäät sanansaattajat ovat basilikan koko kuvamaailman avain ja näyttävät julistavan, että pyhiin salaismenoihin vihkiytyminen saa kuolemankin menettämään otansa ja takaa sielulle lopullisen riemuvoiton.

Temppelin kaikki koristekuvat heijastelevat vertauskuvallisesti samaa perusajatusta. Soihtuja kohottavat tai perhosta tavoittelevat Erokset, päälaivan katon keskikuvassa Ganymedeen ryöstöä muistuttava kohtaus, vapautuskohtaukset — esim. »Herkules pelastaa Hesionen» — Kreikan sankarien ponnistuksia esittävät pinnat, jälleennäkemiskohtaukset — »Orfeus ja Eurydike», »Orestes ja Ifigeneia» kahdessa toisiinsa liittyvässä kuvapinnassa —, kaikki nämä kuvat heijastelevat samaa aihepiiriä, esittävät vertauskuvallisesti sielun pyrkimystä jumaluuteen, etsimiseen liittyvää kärsimystä, sielun vapautumista maisista kahleista ja lopullista kohoamista taivaallisiin piireihin.

Samalla tavoinhan alkoi atriumissa pyhien aitausten pitkä rivi kiertäen seiniä kohopintojen yläpuolella. Salaismenoja valmistellaan ja ope-

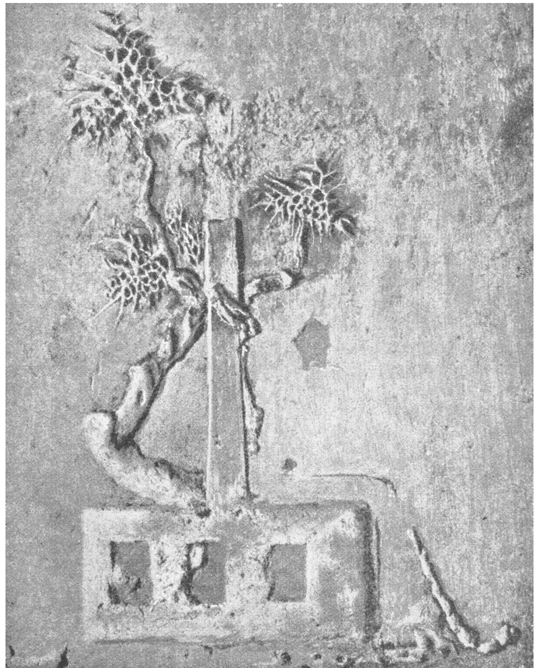
tetaan, alttaria koristetaan ja pyhiä liturgioja luetaan, Alcesteen satu kuvaa oppia kiirastulesta (»katharsis»). Palvelus- ja perehdyttämismenot, maakäärmeen hoitaminen, vihkiytyneitten salaperäinen tanssi, ruumiillistuneiksi rukouksiksi (»Orantes») tulkitut hahmot, entisten viisaiden ja pyhien miesten muotokuvat, joiden tarkoituksena oli esimerkin voimalla tukea kokelaita, kynttilänjalat, maljat, pöydät, palmut, juhlamenovanteet, tamburiinit ja muut esineet — kaikki nämä kohtaukset ja esineet tuovat jälleen mieleen juhlamenot, joihin perehdytetty kuolevainen saattoi jo tässä elämässä maistaa tulevaista autuuttaan.

Koristekuvien johtavana aiheena voimme pitää voittoa. Mutta myös havaitsemme syntisiä uhkaavan synkän rangaistuksen. Niinpä pitkä friisi kertoo, millainen rangaistus kohtasi Marsyasta, joka uskalsi haastaa Apollon soittokilpailuun. Friisi varoittaa siten kuolevaista uhmailemasta jumalia. Toisessa kuvassa taas näemme tyttöjen kantavan vettä rikkonaisissa ruukuissa. Jo viidennellä vuosisadalla e. Kr. käytti Polygnotos Delfoissa hyväkseen samaa aihetta kuvatessaan, millainen oli niiden kohtalo, jotka halveksivat perehdyttämisen siunausta. Tytöt ovat myöhemmän mytologian danaolaisia.

Tämän kaiken ymmärtämiseksi meidän ei tarvitse turvautua valheellisiin teorioihin — niinkuin esim., että basilika muka on ollut Traakian hämäräperäisen Cottytos jumalattaren kastajapappien tai jonkin pytagoralaisen tai orfilaisen seuran tyyssija. Orfilaisuus tosin vaikutti suuresti keisariaikana kaikkien hautakuvien aiheisiin, mutta maanalaisen temppelin aiheista emme tapaa mitään erikoisen omituista, emme mitään, mikä olennaisesti eroaisi lukemattomien sen ajan roomalaishautojen koristekuvista. Mielikuvitusta kiihdyttävimmän ja valtavimman vaikutuksen lienee muinoin niinkuin nykyäänkin tehnyt jokaiseen katsojaan se seikka, että basilikassa on niin suuri määrä tällaisia aiheita (kuvia on noin 117) kutoutunut toisiinsa. Rakennuksen sisäkuvat muodostavat nimittäin täysin loogillisen ja yhtenäisen kokonaisuuden. Näemme siellä niin sanoaksemme kuvallisen kartan sielun harharetkistä sen etsiessä jumaluutta.

Päälaivassa ja molemmissa sivulaivoissa käsitellyt aiheet saavuttavat huippukohtansa absidin kaartuvaan pintaan kehittyvässä suurenmoisessa ilmestysnäyssä. Kristillisten kirkkojen koristajat käyttivät alkuaikoina hyväkseen samaa tehokeinoa. Tämä merkityksellinen sommitelma ansaitsee yksityiskohtaisen kuvauksen, koska emme valokuvista voi saada siitä tyydyttävää käsitystä marmorikipsin rikkonaisuuden takia.

Etualalla näemme kahden kallioisen niemen välitse murtautuvan myrskyisän meren. Oi-

ARVOITUKSELLISIA VERTAUSKUVIA.
Vasemmassa sivulaivassa on joukko korkokuvia, joiden kertautuvana aiheena on puu. Eräät asiantuntijat ovat tämän johdosta päätelleet, että temppelissä harjoitettiin itämaisia salaismenoja, sillä itämailla palveltiin puita ja pyhiä pylväitä. Muhkurainen pinja on sidottu kiinni pylvääseen.

keanpuoleisen kallion harjalla on lehto. Sen edessä työntää rakkaudenjumala lempeästi esiin paksusti hunnuttautunutta naista, joka puristaa lyyraa vasenta kuvettaan vasten. Nainen aikoo laskeutua kalliolta mereen, jossa triitooni pitelee veneenmuotoiseksi taivutettua liinaa valmiina ottamaan hänet vastaan. Toinen triitooni kääntyy tätä ryhmää kohden torveaan puhaltaen. Kauempana kolmannella kalliolla näemme Apollonin ojentavan oikeaa kättään ikään kuin toivottaakseen hunnuttautuneen naisen tervetulleeksi. Vasemmanpuoleisella kalliolla istuu mieshahmo erittäin masentuneessa asennossa.

Tämän kuvan oletettiin heti esittävän vertauskuvallisesti sielun matkaa autuaiden saariin. Toiseen maailmaan matkustettiin monella tavoin, mutta vene- tai laivamatka oli tavallisin. Niinpä on täysi syy olettaa, että triitoonin pitelemä kangas tarkoittaa alusta. Tämän teorian mukaan absidin kuva esittäisi vain oviaukon yläpuolella olevan Oceanuksen naamion jo ilmaisemaa ajatusta uudessa muodossa. Mutta absidin ilmentämä ajatus on syvällisempi ja merkitsee nähtävästi enemmän kuin vain sielun matkaa. Edellistä olettamusta kokonaan syrjäyttämättä voimme kuitenkin ilmeisesti oikeammin olettaa, että hunnuttautuneen naisen rauhallinen ja arvokas laskeutuminen veteen tarkoittaa juhlamenoa, joka oli viimeisen matkan johdantona ja vahvistaa vihkiytyneen oikeuden kuolemanjälkeiseen onneen. Eräiden kreikkalaisten tarujen naissankarien tavoin — samoin kuin Ino-Leukothea tai Kreetan Britomartis tai runoilija Sapho kuolemansa vanhemmassa toisinnossa — laskeutuu hunnuttautunut nainen veteen voittaakseen kuolemattomuuden ja suorittaa vesikokeen todistaakseen, että hänellä on oikeus matkustaa valon jumalaa kohtaamaan. Hän pitelee lyyraa pelastuksen merkkinä. Lukemattomissa attikalaisissa hautausuurnissa on lyyrain kuvia, sillä Attikassa lyyra merkitsi jo viidennellä vuosisadalla e. Kr. kuulumista autuaiden joukkoon. Voisimmepa melkein puhua »jumalaistumisen lyyrasta». Ja koska nainen on mysteerioihin perehtynyt, hän laskeutuu kalliolta pelkäämättä tietäen, että hän Rakkauden auttamana ja ystävällisen triitoonin vastaanottamana on turvallisesti purjehtiva taivaalliseen kotiinsa, niinkuin ehkä voimme kääntää Cyprianuksen kuolemasta puhuessaan käyttämät kauniit sanat »navigare in patriam».

Vasemmanpuoleisella kalliolla, pää käsien varassa, syvän epätoivon vallassa istuva mies tarkoittaa sielua, joka tyhmien neitsyiden tavoin on laiminlyönyt salaismenoihin perehtymisen ja jota hänen viimeisen hetkensä lähestyessä ei rakkaus ole tukemassa eikä triitooni kuljettamassa onnellisten rannoille. Salaismenoihin perehtynyttä ja perehtymätöntä odottavat erilaiset kohtalot on kahtena vastakkaisena kohtauksena ihailtavan taitavasti sommiteltu jonkinlaiseksi viimeisen tuomion kuvaksi, joka sekä innosti että varoitti basilikassa kävijöitä.

Täydentääksemme korkokuvien mielessämme herättävän vaikutelman meidän on belgialaisen tutkijan, Cumontin, tavoin — hän on suuresti valaissut basilikan juhlamenojen olennaisia puolia — kuviteltava, että tiettyinä tunteina asettui Vergiliuksen Orfeuksen tavoin maahan asti ulottuvaan viittaan pukeutunut pappi absidin valtaistuimelle lukien kokoontuneelle seurakunnalle otteita liturgiasta, joka vahvisti heidän uskoaan tuonpuoleiseen onnelliseen elämään.

Lopuksi joudumme mielessämme kysymään, millainen oli basilikan lopullinen kohtalo. Unohtuiko se aivan yksinkertaisesti aikojen kuluessa saman unohduksen uhrina, joka kohtasi muitakin pakanallisia temppeleitä ja pyhäkköjä Teodosius Suuren määrättyä keisarillisessa asetuksessaan ne suljettaviksi? Vai suljettiinko se jo kohta rakentamisen jälkeen jonkin ensimmäisellä vuosisadalla ja myöhemmin Rooman valtakunnassa raivonneen uskonnollisen kiistan takia? Temppelin säilyminen eheänä tekee jälkimmäisen olettamuksen todennäköisemmäksi. Basilikasta ei myöskään ole löytynyt lainkaan rahoja, ei pronssisia pienoisveistoksia eikä ylipäänsä minkäänlaisia vastaavia katkelmia. Tämäkin viittaa siihen, ettei basilika ehtinyt koskaan kokonaan valmistua. Sitä tosin luultavasti jo käytettiin, mutta siihen ei ollut vielä ehditty hankkia täydellistä juhlamenokalustoa ja muita tarpeita, kun se jo jostakin tuntemattomasta syystä suljettiin. Pergamonissakin tukahdutettiin nähtävästi Eleusiin jumalien palvelus suunnilleen ensimmäisen vuosisadan puolivälissä, niin että se vasta Hadrianuksen aikana pääsi uudelleen elpymään. Mutta tätä basilikaa ei enää koskaan avattu ja se unohtui luultavasti pian. Sillä Rooman valtakunta ei kaivannut uskoa tuonpuoleiseen maailmaan ja suhtautui epäluuloisesti kaikkiin uskontoihin, jotka yllyttivät uskovaisiaan kohdistamaan huomionsa tästä maailmasta tulevaan, missä maiset hallitsijat ja laitokset eivät enää merkinneet mitään.

Hollantilainen tutkija, tohtori Leopold, on varsin pätevästi todistanut basilikan uskonnollisen elämän keskeytyneen jokseenkin kuvailemistam-

MARSYAS SAA KÄRSIÄ JULMASTI AJATTELEMATTOMUUTENSA TAKIA.

Soittaessaan eräänä päivänä huiluaan näki jumalatar Athene vääristyneet kasvonpiirteensä joen pinnassa ja heitti inhoten huilun luotaan. Marsyas löysi sen ja havaitsi ihastuneena, että Athenen taikoma huilu soitti aivan itsestään taivaallista musiikkia. Marsyas haltioitui siinä määrin, että haastoi Apollon kilpailemaan kanssaan. Apollo soitti sitraansa ja Marsyas huiluaan muusain toimiessa erotuomareina. Apollo voitti lopulta, mutta vasta alettuaan laulaa sitran säestyksellä. Marsyaan kohtalo oli kamala. Hänet sidottiin puuhun ja nyljettiin elävänä. Basilikan kuvan tarkoituksena on näin ollen osoittaa, miten jumalat kostavat ihmisen järjettömän uhmailun.

me syistä. Esittämämme näkökohdat olemme pääasiallisesti lainanneet hänen asiaa koskevasta tutkimuksestaan. Italian viranomaiset uskovat kuitenkin yhä edelleen, että basilika on löytynyt ja ryöstetty jo ainakin kerran aikaisemmin renesanssin aikana tai myöhemmin ja pitävät pikkulöytöjen puuttumista juuri näiden varhaisten kaivajain syynä. Mutta tämän kirjoittaja ei tiedä ainoatakaan vastaavaa tapausta, jolloin kaivausten suorittajat tai rosvot olisivat yhtä perusteellisesti puhdistaneet löytöpaikan vähäpätöisimmistäkin katkelmista ja poistuneet jättämättä jälkeäkään puuhistaan.

Porta Maggioren basilika tulee luultavasti vielä monta vuotta askarruttamaan oppineita ja arkeologeja ja muodostuu varmaan kaikkien Kreikan ja Rooman taidetta ja uskontoa harrastavain matkailijain pyhiinvaelluspaikaksi. Vain ani harvoissa pakanallisissa pyhäköissä on alkuperäinen pyhyyden ilmakehä säilynyt yhtä vapaana kaikkien uudenaikaisten ainesten tartunnasta. Via Labicanan puoleisen uuden esikäytävän pitkät portaat tekevät tulijaan yhtä syvän vaikutuksen kuin entinenkin, osaksi tuhoutunut esikäytävä. Taitavasti sovitetut sähkölamput valaisevat marmorikipsikorkokuvia terävästi ja melkein draamallisesti niiden aiheita korostaen. Tällaista valaistustapaa muinaiset temppelissä kävijät tuskin lienevät tunteneet. Ja junien lakkaamaton jyrinä vain korostaa tämän ihmeellisen, maanalaisen rakennuksen katsojaan tekemää salaperäistä vaikutusta.

GANYMEDEEN RYÖSTÖ.

Tämä korkokuva on keskilaivan katossa. Näemme siinä, miten siivekäs genius ryöstää Ganymedeen, kuolevaisista kauniimman, josta tuli Zeuksen juomanlaskija. Kuva esittää vertauskuvallisesti sielun kohoamista jumalten luokse. Molemmat hahmot ovat voimakasta ja huolellista työtä.

OSTIA, MUINAISEN ROOMAN SATAMAKAUPUNKI

»Suolintuja parveilee sen lahdessa ja vesi on vetäytynyt peninkulman päähän länteen», kirjoittaa sir Rennel Rodd. Mutta vaikka ihmiset ja meri ovat hylänneet Ostian, on siellä säilynyt paljon sellaista, mikä valaisee roomalaisen satamakaupungin elintapoja ja arkkitehtuuria. Pompeijissa vallitsivat aivan toisenlaiset rakenteelliset perinteet ja sen rauniot ovat säilyneet paljon eheämpinä, mutta Roomassa ovat vain suurimmat muistomerkit säilyneet. Tässä luvussa opimme tuntemaan roomalaisen liikemiehen arkielämän. Ostian teatteria koskettelemme vain ohimennen, koska teattereilla on oma erikoinen lukunsa.

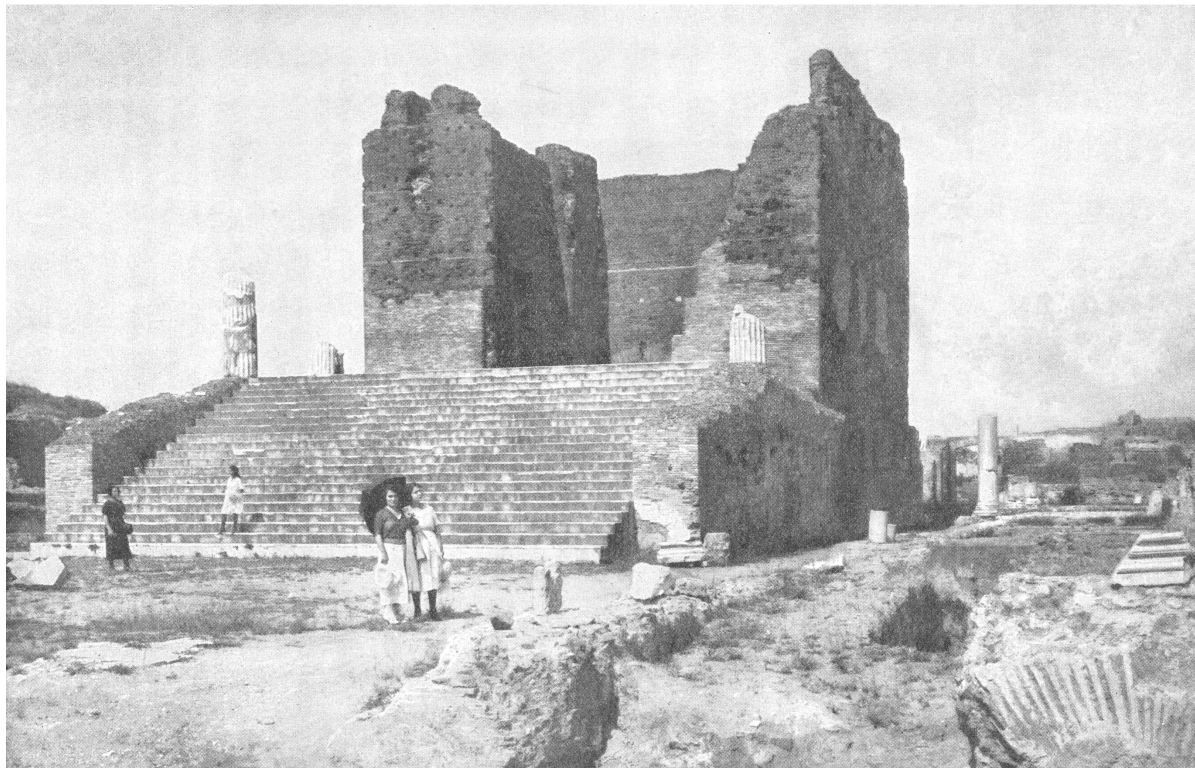
Rooman tärkeää asemaa Tiberin rannalla voimme tuskin yliarvioida. Se sijaitsi meren ja vuoriston puolivälissä halliten joen ainoata pysyvää ylimenopaikkaa. Ja joki, jonka suistolahti oli ainoa tie Italian länsirannikolla, Spezian ja Gaetan lahtien välissä olevaan luonnonsatamaan, muodostui kaupungin kaupan ja elintarvikkeiden tuonnin elinehdoksi kaupungin kuluttaessa lakkaamatta yhä enemmän hyödykkeitä. Rooman laivat purjehtivat virtaa pitkin itse kaupunkiin asti vielä hämmästyttävän myöhäisenä aikana, kun otamme huomioon virran mutkikkuuden, mataluuden ja voimakkuuden ja niistä koituvat purjehtimisvaikeudet. Vielä muutamia vuosia sitten kuljetettiin muuan torpeedonhävittäjä virtaa pitkin kaupunkiin roomalaisten katseltavaksi muutamien viikkojen ajaksi — monet heistä eivät koskaan olleet nähneet sellaista — mutta se saatiin töintuskin takaisin mereen ennen kesän tuloa.

Historian ja kaivausten perusteella tiedämme, että Ostia perustettiin nykyiseen paikkaansa vasta neljännellä vuosisadalla j. Kr., vaikkakin Ostia perinnäistiedon mukaan oli Rooman vanhin siirtokunta, jonka kuningas Ancus Martius muka perusti jo seitsemännellä vuosisadalla e. Kr. Jerôme Carcopino on todella aivan äskettäin yrittänyt todistaa (teoksessaan »Virgile et les Origines d'Ostia», Pariisi, 1919), että Ostiassa on ollut muuan Latiumin vanhimmista liittopyhäköistä, nimittäin Vulcanuksen ja hänen puolisonsa Maian eli Maa-äidin pyhäkkö. Vulcanuksen hän samaistaa sekä Tiberin jumalaksi että Jupiteriksi, Marsiksi ja Apolloksi, ja Maia saattoi esiintyä kaikissa vaihtelevissa ilmestymismuodoissaan. Varminta on kuitenkin olettaa, että Ostian synty johtui joensuulla esihistoriallisesta ajasta asti olleista suolaniityistä, jotka lopullisesti hylättiin vasta viisikymmentä vuotta sitten. Sabinilaisten maasta johti sinne vanha kauppatie, ja sen päätarkoituksen osoittaa tämän tien sijaan rakennetun roomalaisen valtatien nimi »Via Salaria» eli Suolatie.

Oli miten hyvänsä, Ostiaa käytettiin satamana vasta toisen puunilaissodan aikana. Tämä sota alkoi vuonna 218 e. Kr. ja Ostia mainitaan usein sen yhteydessä Rooman satamana ja laivaston tukikohtana. Näistä ajoista alkaen sen merkitys kasvoi nopeasti. Sen olosuhteista tasavallan aikana tiedämme jo niin paljon, että voimme sanoa sen sijainneen lähempänä merta kuin mitä tähän asti on otaksuttu. Kaupunki laajeni nimittäin maaseudulle päin eikä meren puolelle, mikä osoittaa, että meren rantaviiva on roomalaisena aikana vaihdellut paljon vähemmän kuin yleensä on otaksuttu.

Aluksi rakennettiin Ostiaan aivan pieni, suorakaiteen muotoinen linnoitus, jonka varustuksista on säilynyt jälkiä. Mutta Sullan aikana se oli tavoittanut äärimmäisen maanpuoleisen rajansa ja sen asemakaavan määräsi pääpiirteissään alusta alkaen pääkatu Decumanus, joka muodosti Roomasta kaupungin halki johtavan tien jatkon.

Joki lienee nähtävästi roomalaisena aikana virrannut jokseenkin kadun suuntaisesti, joten muut kadut tilan säästämiseksi aivan luonnostaan viitoitettiin suorakulmaisesti pääkatua ja jokea

OSTIAN VAIKUTTAVIN RAUNIO: VULCANUKSEN SUURI TEMPPELI.

Tätä temppeliä sanotaan yleisesti Vulcanuksen temppeliksi, mutta luultavammin se oli Jupiterin, Junon ja Minervan yhteinen pyhäkkö. Se sijaitsee »Tiberinkadun» eteläpuolella ja sen korkeassa alarakennuksessa on laajoja holveja. Sivumuurissa näemme niiden valoaukkoja. Alarakennuksen kannattama »cella» on rakennettu punaisista tiilistä samoin kuin alarakennuskin, mutta on aikanaan ollut päällystetty marmorilla. Sitä osoittavat tiilissä olevat reiät. Sen molemmissa sisäseinissä on kolme seinäkomeroa, joissa aikanaan on ollut kuvapatsaita. Uurteiset marmoripylväät, joista kolme on osaksi säilynyt, muodostivat »cellan» eteen esihallin (»pronaos»). Temppeli rakennettiin osaksi uudelleen Septimius Severuksen aikana. Tältä ajalta ovat peräisin rakennuksen ympärillä näkyvät kattolistojen katkelmat.

»TIBERINKATU», JOKA ULOTTUI VULCANUKSEN TEMPPELISTÄ SILTOIHIN ASTI.

Nämä molemmat kuvat osoittavat, ettei muinaisen Rooman rakennusmestareilla ollut kaupunkien suunnittelussa paljonkaan opittavaa. Tätä täsmällisen symmetrisesti suunniteltua katua reunustivat molemmin puolin varastorakennukset (»horrea»). Kaikki rakennukset on rakennettu tiilistä ja niiden julkisivut on sommiteltu vaaleanvärisiksi. Yläkuva on otettu kadun pohjoispäästä »Capitoliumia» kohden ja alakuva kadun toisesta päästä.

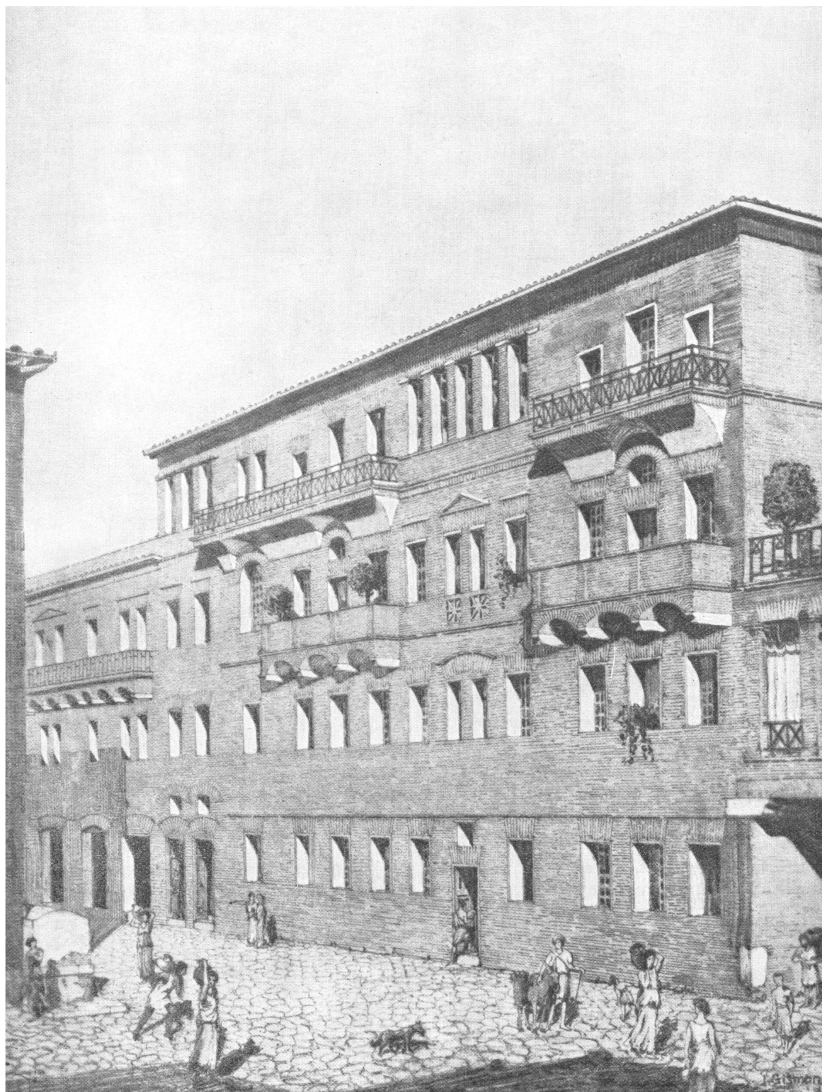
MUINAISIA ASUINTALOJA.
Ostian asuintalot eroavat suuresti Pompeijin rakennuksista. Niissä ei ole lainkaan »atriumia» s.o. keskisalia vesialtaineen ja niissä oli kadun ja takapihan tai puutarhan puolella lukuisia ikkunoita. Rakennusten eri kerrokset eivät olleet yhteydessä toistensa kanssa ja rakennukset saattoivat olla kolme- ja välistä nelikerroksisia. Kuvassa näemme ns. »Freskotalon».

vasten etenkin kaupungin pohjoisosassa. Mutta merenrantaan ja sitä noudattelevaan tiehen nämä kadut yhtyivät vinosti ja kaivausten edistyttyä kyllin pitkälle tulee kaupunkien asemakaavain tutkijoista olemaan mielenkiintoista nähdä, miten nämä toisistaan poikkeavat suunnat yritettiin saattaa sopusointuun keskenään. Mikäli tähän mennessä voimme asiaa arvostella, yrittivät roomalaiset ilmeisesti jonkinlaista sovittelua.

Kahdenlaisia vaikeuksia oli heillä aina kestettävänään: vaaralliset etelätuulet ja Tiberin mukanaan huuhtomat mahdottomat liejumäärät, jotka saavat aikaan, että suistomaa jatkuvasti kasvaa ulommas merelle. Caesar aikoi, niin kerrotaan, rakennuttaa kunnollisen sataman ja ruoppauttaa rannikon, mutta kuolema esti tämän samoin kuin niin monien muiden hänen suunnitelmiensa toteuttamisen. Augustuksen aikana elänyt maantieteilijä Strabo kuvaa Ostiaa »satamattomana kaupunkina.» — — —

»Laivat ankkuroivat väylään vaarallisiin paikkoihin. Mutta ansionhimo voittaa, sillä lukuisat lastialukset ottavat tavarat vastaan, niin että laiva viivytyksittä voi purkaa osan lastistaan ja purjehtia sitten virtaa pitkin Roomaan.»

Augustus ja Tiberius kohdistivat huomionsa varsinaiseen kaupunkiin — Augustus rakennutti mm. alkuperäisen teatterin ja muita rakennuksia — ja vasta Claudius alkoi toteuttaa Caesarin suunnitelmaa rakennuttaen suuren sataman Tiberin oikeaan rantaan 4 km:n päähän sen suusta. Tämän osan yhdisti virtaan kanava, joka muodosti saaren ja sai virran vaihtamaan laskupaikkaa. Siten hän toivoi vapauttavansa Rooman alituisesta tulvanvaarasta. Mutta hän teki kohtalokkaan erehdyksen sijoittaessaan sataman Tiberin suun pohjoispuolelle nähtävästi välttääkseen vaarallisia etelätuulia, sillä rantavesi virtaa etelästä pohjoiseen, niin että virran tuoma lieju kerrostui juuri satamaan. Satamaan oli myös vaikea purjehtia. Ostian ulkopuolella haaksirikkoutui nimittäin 200 laivaa Neron hallitessa. Ensimmäisen vuosisadan lopussa j. Kr., Domitianuksen hallitessa, rakennettiin kaupunki nähtävästi uudelleen samaan tapaan kuin ennen, mutta korkeammalle. Siten se saavutti nykyisen asunsa, mutta vasta Hadrianus ja hänen seuraajansa, erikoisesti Septimius Severus, joutuivat suorittamaan suurimman osan työstä. Vielä emme voi määritellä Ostian tiilimuurien raken-

ERÄÄN ROOMALAISEN LAIVANVARUSTAJAN KOMEA TALO.

Tätä »Kaivokadun» varrella sijaitsevaa uljasta rakennusta koristavat kaariholvit ja sirot parvekkeet, jotka kaikki on rakennettu mehukkaan punaisista tiilistä. Rakennuksen huomattava kauneus ja sen sisäosien taitava suunnittelu saavat meidät ihmettelemään, ovatko meidän aikamme monimutkaiset vuokrakasarmit missään suhteessa tuon kaukaisen ajan rakennuksia etevämpiä. Näiden muinaisen Ostian rakennusten erikoisia etuja oli se, että jokaisella kerroksella oli oma portaikkonsa. Monet muut seikat osoittavat, että muinaiset roomalaiset tunsivat monet niistä mukavuuksista, joita isännöitsijämme sanovat »nykyaikaisiksi».

ERÄÄN ASUINRAKENNUKSEN VAIKUTTAVAT JÄÄNNÖKSET OSTIASSA.
Kuvassa näkyvä »Dianan talo» on rakennettu muinaisten kirjailijain usein kuvailemaan tapaan ja vuosisatojen kuluttua uudet talonrakentajat jäljittelivät sen yleistä suunnittelua Ostian muinaisten asukkaiden jo hylättyä kaupunkinsa malariaa paeten. Tämän rakennuksen monet luonteenomaiset piirteet kertautuvat myös nykyisten mannermaisten kaupunkien rakennuksissa. Sekä muukalaiset että roomalaiset ovat varmasti aikoinaan suuresti ihailleet tämän talon kauniita ääriviivoja.

tamisen ajankohtaa niin tarkasti, että voisimme varmasti määrätä kunkin rakennuksen syntymisajan.

Hadrianuksen välitön seuraaja, Trajanus, kiinnitti sen sijaan huomionsa uuteen satamaan, Portukseen, ja rakennutti Claudiuksen sataman ja joen väliin altaan sekä uuden, mereen johtavan kanavan, jonka nimi vieläkin on Fossa Trajana ja joka nykyään muodostaa joen purjehduskelpoisen haaran. Hän rakennutti myös toisen sataman Centum Cellaen kohdalle (nyk. Civitá Vecchia), noin 61 km:n päähän luoteeseen, Ostiaan kohdistuvan paineen vähentämiseksi. Mutta Portus oli sekä hallinnollisesti että uskonnollisesti Ostiasta riippuvainen, kunnes Konstantinus erotti ne ja määräsi molemmat satamat suoranaisesti Roomasta riippuvaisiksi, niin että uusi satama hänen aikanaan tosiasiallisesti lienee ollut Ostiaa tärkeämpi. Ja Procopiuksen aikana (537 j. Kr.) Ostia oli jo kaukana joenrannasta, muurit eivät enää suojelleet sitä ja sinne johtavan tien hoito oli kokonaan laiminlyöty. Saraseenit hävittivät useita kertoja molemmat satamat ja keskiajan melskeissä ne lopulta hylättiin.

Pisan ja Orvieton tuomiokirkkoja rakennettaessa louhittiin Ostiasta niihin rakennusaineita. Portoa (muinaista Portusta) taas ei nähtävästi tutkittu yhtä tarmokkaasti, kunnes siellä 1800-luvulla alettiin toimittaa kaivauksia. Nykyään sen alueella on vain vähän nähtävää. Claudiuksen

UURNAHAUTA, JOSSA ROOMALAISTEN LAIVANVARUSTAJAIN TUHKAA SÄILYTETTIIN.
Nämä ensimmäisellä vuosisadalla e.Kr. rakennetut »columbariumit» ovat »Hautakadun» varrella. Kammioiden seinissä oli komeroita, niin että ne muistuttivat kyyhkyslakkoja, mistä ne saivat nimensäkin (columba = kyyhkynen). Komeroissa oli kauniita valkoisia marmoriuurnia, joihin vainajain tuhka asetettiin. Kaupungin köyhät eivät voineet kustantaa itselleen marmoriuurnia, vaan heidän oli tyydyttävä seiniin muurattuihin saviruukkuihin. Tällaisten hautausuurnien jäännöksiä on vielä entisissä paikoissaan.

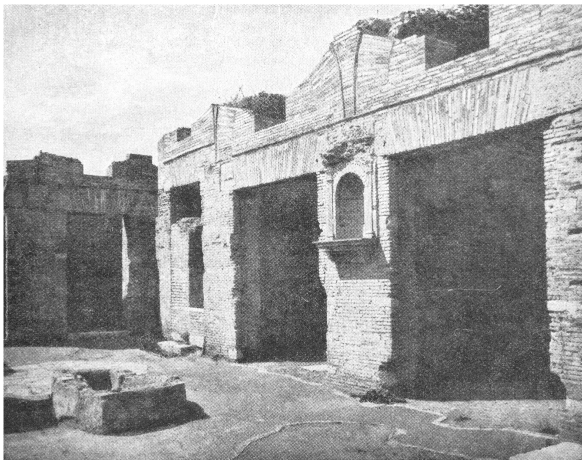
sataman ääriviivat voimme juuri ja juuri havaita tasangolla, joka nykyään on 2.5 km avomerestä. Niin paljon on suistomaa ehtinyt kasvaa. Canina ja Lanciani ovat huolellisesti tutkineet ja kartoittaneet Trajanuksen sataman eri altaat, telakat ja varastorakennukset, mutta nykyään ne ovat puoleksi kasvillisuuden peitossa ja vain sataman keskellä olleessa suuressa, kuusikulmaisessa altaassa on vielä vettä. Mutta vesikasvit ja kaislikot ovat tukkineet senkin suurimmaksi osaksi ja maalauksellisessa yksinäisyydessään se on vaarallinen malarian pesäpaikka. Sitä hallitsevat Porton linnoitetun piispanpalatsin korkea torni ja Villa Torlonia jykevine esihalleineen järven toisella puolen.

Mutta Ostiassa ovat viime vuodet saaneet aikaan suuria muutoksia. Ravennasta lähtenyt vilkas maanviljelijäsiirtokunta on asettunut asumaan keskiaikaiseen kaupunkiin (jonka muurit on rakennettu vuonna 1471), valtavan palatsin varjoon, jonka Giuliano della Rovere (myöhemmin paavi Julius II) rakennutti muutamia vuosia myöhemmin hallitsemaan Tiberin mutkaa, mutta josta ei ollut mitään hyötyä, koska vuoden 1557 suuri tulva sai virran vaihtamaan uomaansa.

Vaarallinen malariakin on jo saatu suuressa määrin taltutetuksi ja parhaillaan rakennetaan kukoistavaa esikaupunkia verraten epämiellyttävälle rannikolle muutaman kilometrin päähän entisestä kaupungista. Raitiovaunussa pääsemme Roomasta sekä rannikolle että kaivauksia katselemaan niin helposti, että niiden pitäisi kuulua jokaisen matkailijan ohjelmaan, jolla on vähänkin aikaa käytettävänään. Sillä Ostiassa hän näkee

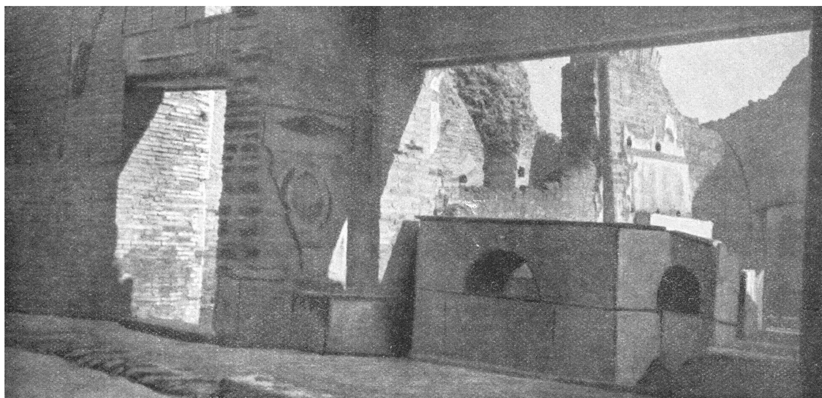

KESTÄVISTÄ ROOMALAISISTA TIILISTÄ RAKENNETTUJA HOLVIKAARIA JA PARVEKKEITA. Yläkuvassa erään Ostian talon kadunpuoleisia parvekkeita. Tiilipylväät tukevat holvikaaria, jotka kannattavat konsoleja. Kolmas pylväs on marmoripäällysteinen. Alakuvassa erään talon pihamaa. Näemme siellä tyhjän »larariumin», komeron, jossa pidettiin Laarin, kodin suojelushengen, kuvaa ja jossa sille uhrattiin.

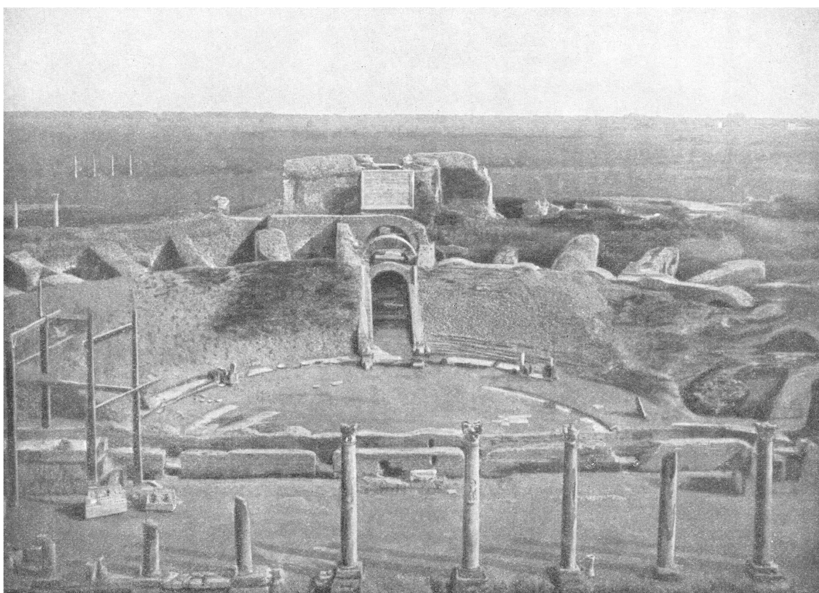
muinaisen roomalaiskaupungin elämää enemmän kuin missään muualla koko Italiassa Pompeijia lukuun ottamatta.

Ostia oli siis satamakaupunki, jossa Roomaan elintarvikkeita ja muita hyödykkeitä sekä kaikenlaisia ylellisyystavaroita tuovat laivat purkivat suuren osan lastiaan. Odotamme näkevämme varastohuoneiden täyttävän suurimman osan kaupungin alueesta ja myös odotamme näkevämme siellä paljon todistuksia kaupungin rikkaudesta ja

TÄÄLLÄ TARJOILTIIN MUINOIN FALERNON VIINIÄ — MUUAN OSTIAN KAPAKKA.
Yläkuvan rakennussommitelmassa näemme anniskeluhuoneiston toisen kerroksen parvekkeita kannattavan keskimmäisen holvikaaren alla. Alakuvassa kapakan jäännökset. Edellisen sivun kuvassa näimme vähäisiä marmorikatkelmia sen oven kohdalla. Särkyneessä baaripöydässä on viemärijohto ja sen takana on kivisen anniskelupöydän jäännöksiä.

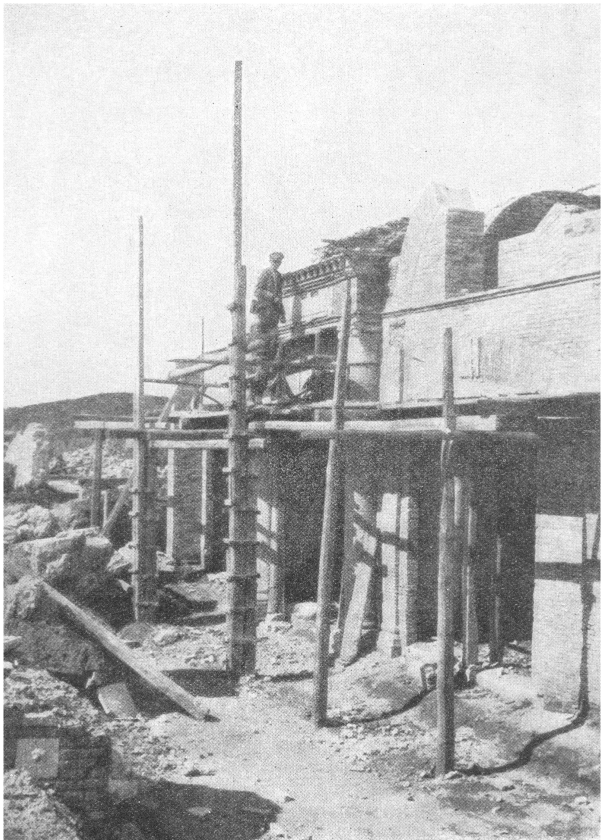

ROOMAN ENSIMMÄISEN SIIRTOKUNNAN JULKISEN ELÄMÄN KESKEISIMMÄT PAIKAT.

Capitolium oli kaupungin mahtavin rakennus ja kaikkien Rooman siirtokuntien kolmen tärkeimmän jumalan, Jupiterin, Junon ja Minervan, pyhäkkö. Kaupunkia halliten se kiinnitti siihen aikaan niinkuin nykyäänkin kaikkien Ostiassa kävijäin huomion puoleensa. Alakuvassa näemme Agrippan aikana perustetun teatterin rauniot. Septimius Severus ja Caracalla rakennuttivat sen myöhemmin uudelleen. Kuva on otettu näyttämön takaa, näemme siinä orkestran ja sen takana katsomon.

tärkeydestä, koska sillä kerran oli merkityksellinen osansa muinaisen maailman pääkaupungin elämässä tuon kaupungin asukasluvun kohottua melkein miljoonaan.

Mutta enimmin meitä luultavasti hämmästyttää koko tämän kaupungin tavaton nykyaikaisuus. Pompeiji on viime vuosina osoittanut, että meidän on hylättävä sovinnaiset käsityksemme roomalaisten kaupunkitalojen ulkonaisen arkkitehtuurin yksitoikkoisuudesta. Pompeijin talojen julkisivuja koristivat loggiat, parvekkeet ja maalaukset. Mutta Ostiassa näemme (tähän mennessä vain pariakolmea poikkeusta lukuunottamatta) aivan uudenlaisia asuintaloja, jotka kokonaan eroavat Pompeijin taloista ja tyylillisesti lähenevät meidän aikamme rakennuksia. Näistä taloista puuttuu »atrium» ja taloissa on lukuisia ikkunoita katujen tai aukeiden paikkojen (pihojen tai puutarhojen) puoleisissa seinissä. Tällaisissa taloissa on useita kokonaan toisistaan riippumattomia kerroksia, joihin päästään suoraan kadulta eri ovista ja portaista. Ne ovat kolme- tai nelikerroksisia. Kukin kerros on rakenteeltaan samanlainen kuin muutkin ja melkein kaikissa niissä on kadunpuoleisia parvekkeita.

AJAN HÄVITYKSEN JÄLKIÄ KORJAILLAAN OSTIASSA.
Kuvamme esittää »Horrea Epagathianaa». Työmiehet korjaavat ja uudentavat rakennuksen pääoven koristetiiliä ja pylväitä sekä koristeellista seinälaastia. Yläkerroksia uudennettaessa on tällöin tietenkin suuressa määrin turvauduttava mielikuvitukseen.

Nämä talot vastaavat luultavasti »insuloita» eli vuokrataloja, joista muinaiset kirjailijat puhuvat, ja ne osoittavat, että keskiaikaisen ja uuden rakennustaidon monet luonteenomaiset piirteet ovat roomalaista alkuperää ja periytyneet jatkuvina perinteinä. »Casa di Dianan» ja »Horrea Epagathiana et Epaphroditianan» kaltaisia taloja vastaavat keskiajan ja meidän aikamme Rooman pihojen ympäröimät talot. Tiilet jätettiin luultavasti useimmiten näkyviin ja holvikaarten reunat maalattiin punaisiksi, niinkuin Signor Italo Gismondin kauniit uudennukset osoittavat. Kaupunkia emme voi kuvailla yksityiskohtia myöten. Voimme luoda vain lyhyen katsauksen tähän mennessä paljastuneisiin tosiseikkoihin.

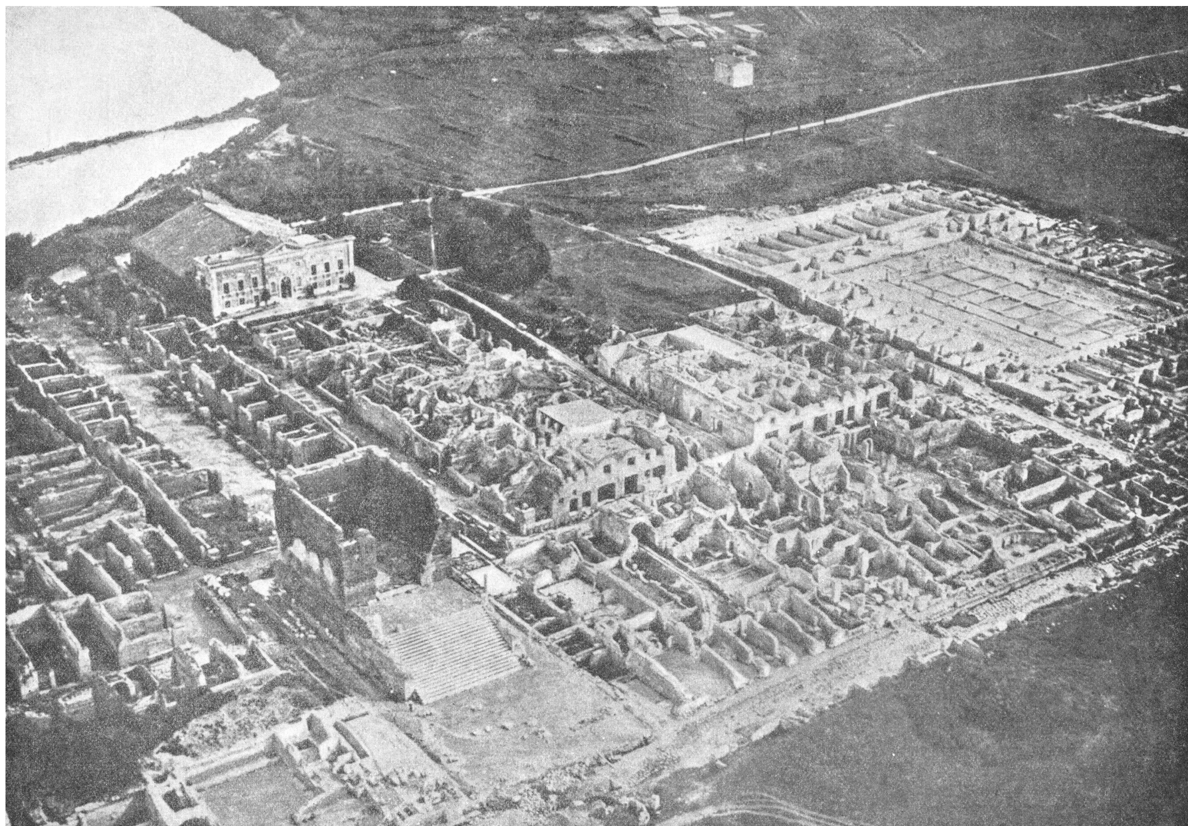
OSTIAN ASUINTALOT MUISTUTTAVAT NYKYISEN ROOMAN RAKENNUKSIA.

Nämä mahtavat »insulat» eli asuinrakennukset rakennettiin karkeista tiilistä ja sitkeästä laastista, jotka hyvin ovat kestäneet ajan hävittävän vaikutuksen. Tavattoman paksut muurit saivat aikaan, että huoneistot olivat lämpimiä talvisin ja viileitä kesäisin, joten niissä oli erittäin mukava asua. Kuvamme esittää jälleen »Freskotaloa». Näemme selvästi eri kerrosten omat ulko-ovet. Äärimmäisenä oikealla näemme muurista riippuvan rappauksen katkelman. Molempia pääovia reunustavat sirot seinäpylväät koristeellisine päätypintoineen.

Seudun maasto on niin yksinkertaista, että aivan lyhyt kuvaus riittää sen selvittämiseksi. Saapuessamme Roomasta (nykyisin autossa tai autobussissa äärimmäisen kehnoa tietä pitkin) sivuutamme aluksi linnan, jossa nykyään on pieni paikallismuseo. Monet seudun parhaista veistoksista ovat hajallaan Euroopan eri museoissa ja vielä nykyäänkin parhaat löydöt viedään Roomaan, sen sijaan, että ne jätettäisiin paikoilleen, niinkuin olisi epäilemättä sopivinta. Linna on rakennettu muinaisen kaupungin rakennuksista otetuista punaisista tiilistä.

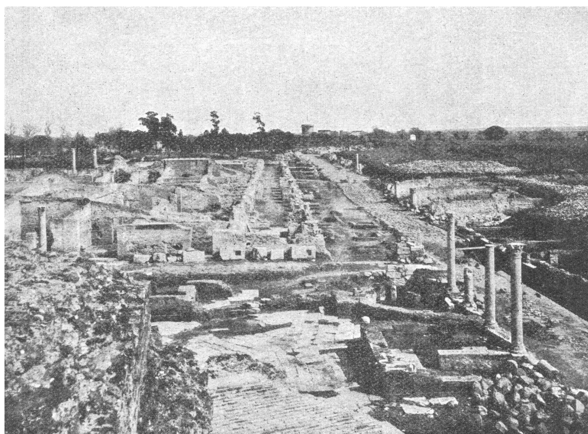
Kaivausalueelle astuessamme joudumme kohta Hautakadulle. Vanhimpia hautoja ovat keisariajan ensimmäisen vuosisadan kolumbariumit, pienet kammiot, joiden seinät ovat täynnä komeroita, niin että ne muistuttavat kyyhkyslakkoja, mistä ne ovat saaneet nimensäkin. Varakkaat asettivat näihin komeroihin valkoisesta marmorista kauniisti veistettyjä tuhkauurnia. Köyhien oli tyydyttävä seiniin muurattuihin saviuurniin. Nämä pikkukammiot olivat kauniisti koristeltuja. Niiden lattioissa oli mosaiikkeja ja seinissä erittäin onnistuneita marmorikipsikohokuvia, sillä niihin kokoontuivat joka vuosi perheet tai hautausseurat, joille ne kuuluivat. Useimpia hautoja käytettiin vielä kolmannella vuosisadalla j. Kr. hautaustarkoituksiin. Ruumiit asetettiin toisinaan marmorisarkofaageihin, mutta useimmiten ohuiden seinien erottamiin kammioihin. Välistä haudattiin neljä tai viisikin ruumista päällekkäin ja erotettiin toisistaan tiilikerroksin.

Sen jälkeen joudumme Sullan aikaiselle kaupunginportille, joka keisariaikana rakennettiin uudelleen korkeammalle (joskin kaupunginmuurit jo siihen aikaan olivat tarpeettomina joutuneet pois käytännöstä), ja eteemme avautuu kaupungin pääkatu. Se oli vaikuttava valtakatu, joka kaikkien Rooman katujen ja Campagnan maanteiden tavoin oli kivetty laavalohkareilla. Pylväskatoksia on sen molemmin puolin. Siitä on tähän mennessä raivattu esiin noin kaksi kolmasosaa eli lähes kilometrin verran, mutta kaivaukset ovat melkein kokonaan keskittyneet sen pohjoispuolella oleviin rakennuksiin. Täten paljastunut alue on tuskin neljättäosaa koko kaupungista, joskin siihen sisältyy useita kaupungin tärkeimmistä rakennuksista. Kuvailemme nyt lyhyesti muutamia niistä.

AUGUSTUKSEN ROOMAN SATAMAKAUPUNGIN »CITY» JA VARASTORAKENNUKSIA.

Oikealla näkyvän neliömäisen aukean reunassa on suurten varastorakennusten (»horrea») jäännöksiä. Niiden vasemmalla puolen on katuja, joiden varsilla on erittäin kauniita yksityistaloja, esim. »Dianan talo» ja »Freskotalo». Vasemmalla etualalla näemme »Capitoliumin» mahtavat rauniot, joiden takaa alkaa siltoihin asti ulottuva »Tiberinkatu». Tämän kadun molemmin puolin näemme useita tuollaisia varastorakennuksia. Joessa näkyvä töyry on rakennettu, jottei virta pääsisi syömään raunioita. Havaitsemme katujen leikkaavan toisiaan aivan suorakulmaisesti.

OSTIAN PÄÄKATU NYKYISESSÄ TILASSAAN LÄNNESTÄ KATSOEN.
Valokuva on otettu teatterin yläosasta. Etualalla näemme kylpylän neljä säilynyttä pylvästä. Katua reunustavat talorivit ja lopulta »columbariumit». Kaukana häämöttää Giuliano della Roveren linnan torni. Linna rakennettiin noin vuonna 1500 hallitsemaan Tiberin mutkaa. Mutta vuonna 1557 joki vaihtoi uomaansa, niin että linna kävi hyödyttömäksi.

Forum, porvarillisen elämän keskipiste, oli kaupungin keskellä, pääkadun eteläpuolella. Se on pahasti raunioitunut, mutta sieltä on kuitenkin löytynyt erään Augustuksen aikana rakennetun komean temppelin jäännöksiä. Niiden vastapäätä on korkean kivijalan varassa Ostian silmäänpistävin rakennus, joka kohosi korkealle hiekkakukkulain yläpuolelle kaupungin muiden osien hautauduttua niiden alle. Sitä on kauan pidetty Vulcanuksen temppelinä, mutta sen julkisivu on Forumin puolella, joten se todennäköisesti on Capitolium (Rooman Capitoliumin kolmelle jumalalle, Jupiterille, Junolle ja Minervalle, pyhitetty temppeli), sillä Pohjois-Afrikan ja Rooman valtakunnan monien muiden maakuntain roomalaiset siirtokunnat sijoittivat Capitoliuminsa juuri vastaavalla tavalla. Tiilien punainen, lämmin väri on erittäin miellyttävä, joskin rakennus tietenkin muinoin oli päällystetty marmorilla. Tiilien koko ja muuraustapa osoittavat, että temppeli on rakennettu verraten myöhään (ei ainakaan ennen Hadrianusta). Toistaiseksi emme tiedä, palveltiinko ja missä näitä jumalia aikaisemmin.

Hyvän matkaa lähempänä porttia näemme kaksi muuta huomattavaa rakennusryhmää — teatterin ja sen näyttämön takana olevan pylväistön sekä niiden vieressä olevan kylpylän ja palaestran (urheilupaikan.)

Teatteri on rakennettu Augustuksen aikana, kuten jo mainitsimme, mutta se rakennettiin uudelleen kaksi kertaa, ensin Septimius Severuksen ja Caracallan aikana (vuonna 194 j. Kr.) ja toinen kerta 300-luvun lopussa. Se ei ole erikoisen hyvin säilynyt, joskin ulkoseinän kauniit, tiiliset seppelpienat ansaitsevat maininnan. Näyttämön takana oli pylväistö ja sen takana suuri, suorakaiteenmuotoinen aukea, jonka keskellä oli kenties Cerekselle pyhitetty temppeli.

Aukean muita kolmea sivua reunustavien pylväistöjen takana oli Ostian eri ammattikunnilla konttorinsa. Siellä olivat vakaajain, nahkurien, soutajain ja viljantarkastajain konttorit. Myös viljan ja muiden hyödykkeiden vientiä harrastavilla maakunnilla oli siellä laivanvarustamojensa liikehuoneistot. Tällaisia maakuntia olivat Provence, Sardinia, Pohjois-Afrikka ja Egypti. Rakennusten esihallien ja niihin avautuvien pikkukammioiden mosaiikkilattioissa oli nimikirjoituksia tai vertauskuvia, jotka selvästi osoittivat, mitä liikettä kukin konttori edusti. Ostiasta olemme näin ollen löytäneet tähän mennessä ainoalaatuisen liikekeskuksen. Valtiovallan edustajat saattoivat siellä aina suoranaisesti valvoa välittäjiä, joiden äärimmäisen tärkeänä ja vastuullisena tehtävänä oli pääkaupungin varustaminen ruokatarvikkein.

Aivan teatterin vieressä on kylpylä. Sen tärkeimpien huoneiden kivilattioita koristavat mustan ja valkoisen kirjavat mosaiikit — ne esittävät erittäin elävästi merenpedoilla ratsastavia merenjumalia. Sommittelun voimakkuus on niissä yksityiskohtien puutteellisuuden vastapainona. Muuta erikoista kylpylässä ei ole. Aivan sen vieressä on tavattoman suuri ulkoilmapalaestra, jossa suoritettiin voimisteluharjoituksia.

Kylpylän takana on suuri yksityistalo, joka muutettiin kaupunginvartijain (»Vigiles») kasar-

miksi. Nämä vartijat vastasivat nykyisten kaupunkien poliiseja ja palokuntaa. Kasarmin pääportin ulkopuolella oli muutamia pikkukapakoita. Monet sotilaat joutuivat näin ollen porttien sulkeuduttua jäämään yöksi pois kasarmistaan ja piirtelivät nimiään portinpieliin. Pylväspihan ulkonevimmassa osassa on hallitsevan keisarisuvun pyhäkkö jalustoineen, jotka aikanaan ovat kannattaneet hallitsijain kuvapatsaita. Mosaiikkilattia osoittaa, että heille uhrattiin ajoittain härkiä.

SUURIA RUUKKUJA, JOIHIN KAUPUNGIN ÖLJY VARASTOITIIN.
Nämä ns. »öljyvarastot» ovat Ostian länsipuolella, kaupunginrajan ulkopuolella. Niissä oli useita eri huoneita, joissa säilytettiin öljyruukkuja (»dolia»). Kuvassa näkyvään kammioon mahtui suunnilleen 20 tällaista ruukkua. Virta huuhtelee alinomaa syövyttäen näiden rakennusten seiniä, joten niiden asema on erikoisen vaaranalainen. Tämän rakennuksen jakaa kahtia käytävä, jota pitkin eräiden asiantuntijain mukaan öljykauppiaiden apulaiset tulivat täyttämään tai tyhjentämään säiliöitään.

Muuten tässä kaupunginosassa, jonka kaivaukset ovat saattaneet päivänvaloon, oli pääasiallisesti erilaisia, avaria varastorakennuksia. Niissä on tavallisesti keskipiha, jota ympäröi kaksi- tai useampikerroksinen rakennus lukuisine varastokammioineen. Kammioissa säilytettiin viljaa tai muita hyödykkeitä. Viljavarastojen lattioissa oli ilmarumpuja kynnyksen alitse ulottuvine aukkoineen, jotka takasivat kunnollisen tuuletuksen. Katujen varsilla on tietenkin runsaasti myymälöitä (eräässä kohden ne muodostavat säännöllisen basaarin erään pihan ympärillä) ja siellä täällä näemme kapakan. Erään kapakan »baaripöytä» on värillistä marmoria huuhteluastaineen. Kapakassa on myös tarjoilupöytä marmorilaudakkoineen, viinikellari jne., niin että se tekee erittäin nykyaikaisen vaikutuksen.

Ostian hienoimpia taidetuotteita ovat lukuisat marmoriveistokset, jotka suurimmaksi osaksi koristavat Euroopan eri museoita. Mutta äskettäin löytyneet veistokset vetävät hyvin vertoja jo tuntemillemme. Mainitsemme niistä vain seuraavat: kaupunginportin komea, siivekäs Athene Nike (jäljennös kreikkalaisesta alkuperäisteoksesta 300-luvulta e. Kr.), Claudiuksen aikainen, Artemista esittävä tyttö ja Sabina, Hadrianuksen puoliso, Cereksenä.

Ostian maalaukset eivät ole läheskään yhtä kiinnostavia tai taiteellisesti onnistuneita kuin Pompeijin taiteilijain työt. Mutta Ostialla on oma lumousvoimansa katsellessamme jonakin keväisenä iltana sen jykeviä, tiilipäällysteisiä sementtimuureja, jotka hehkuvat lämpimän punaisina laskevan auringon säteissä. Vihreiden kenttien takana kohoavat Castel Fusanon havumetsät ja välkkyy Tiberin mutkitteleva uoma. Etäällä häämöttävät Roomaa ympäröivät kukkulat. Ostia tekee myös paljon jykevämmän ja voimakkaamman vaikutuksen kuin Pompeiji, jonka talot on suurimmaksi osaksi rakennettu muokkaamattomalla kivellä päällystetystä sementistä ja jonka seinäpintojen kirjavan laastin järkkymätön aika on hävittänyt.

Ostian muinaisen elämän opimme tuntemaan sen raunioista ja niiden kirjoituksista paljon paremmin kuin muinaisten kirjailijain kertomuksista. Heitä ei lainkaan kiinnostanut muinaisten kaupunkien, ei edes Roomankaan, aineellinen elämä. He eivät kerro mitään asukasluvun kasvusta tai vähenemisestä, jonkin ravintoaineen hintain noususta tai laskusta tai sen jokapäiväisestä tai -vuotisesta menekistä.

POMPEIJIN PARHAITEN SÄILYNEITÄ MOSAIIKKEJA.

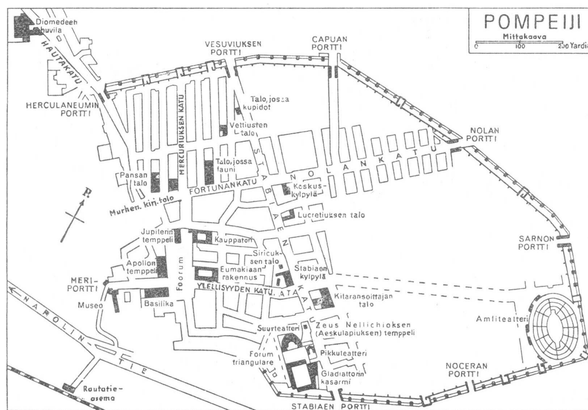
Joskaan Pompeiji ei luultavasti ollut kansan suosima huvittelukaupunki, niinkuin yleisesti kuvitellaan, siellä oli kuitenkin kauniita ja onnistuneita mosaiikkeja ja solisevia suihkukaivoja, jotka levittivät ympärilleen miellyttävää viileyttä helteisinä kesäpäivinä. Kuvassa näkyvä suihkukaivo oli luultavasti kaupungin suurin ja hienoin. Mosaiikin pääväri on sininen ja taidetta harrastavat pompeijilaiset lienevät ylpeillen ihailleet sitä.

MUINAINEN JA NYKYINEN POMPEIJI.

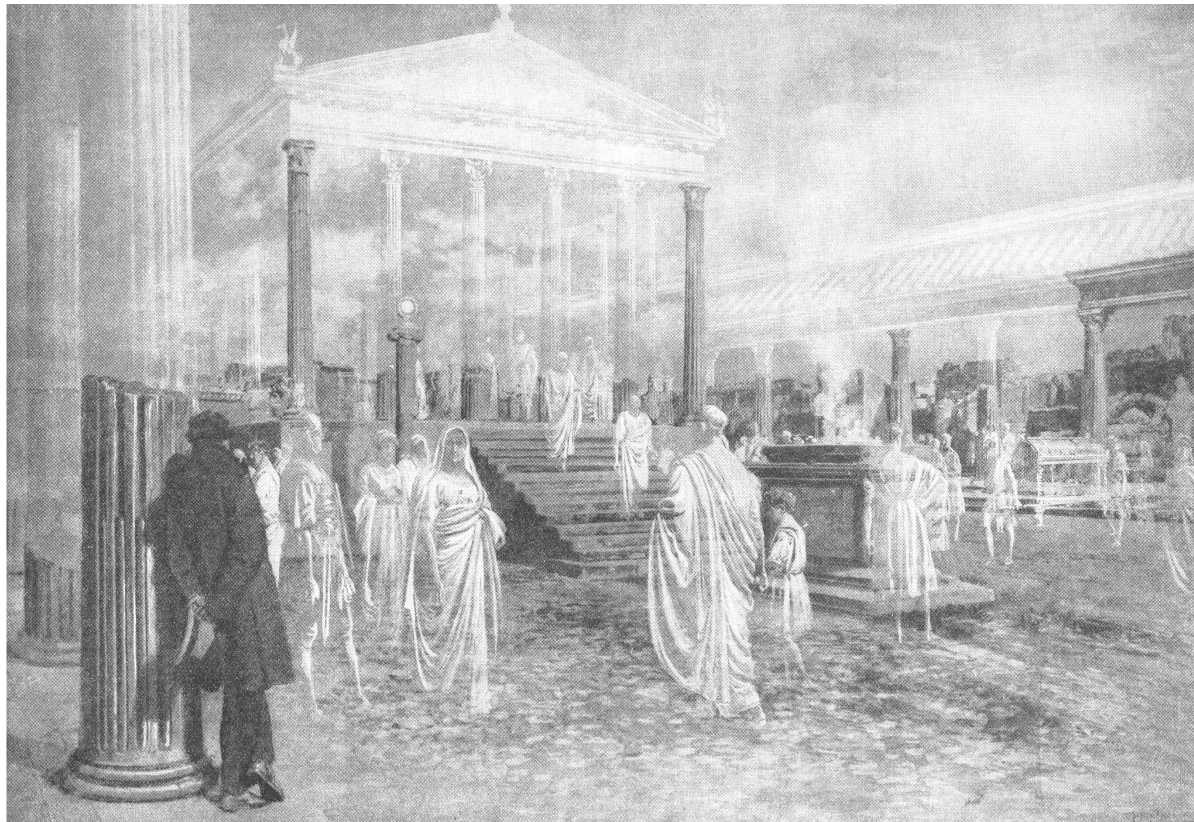
Napolin lahti on syystä kuuluisa kauneudestaan. Luonto on luonut sen kaartuvan rannan, rantojen vihreät harjanteet, säteilevän valon, uskomattoman sinisen taivaan ja meren. Ihminen on kaiken tämän ihanuuden keskelle rakentanut Napolin kaupungin, joka valkeina pengerminä kohoaa vihreyden keskeltä St. Elmon harjalle asti lisäten tähän näkysarjaan ihmiskätten luoman kauneuden hohteen. Lahti on laajan puoliympyrän muotoinen. Pohjoisessa sitä rajoittaa Cap Miseno ja etelässä Sorrenton vuorinen niemi ja meren puolella Caprin saari. Itse Napoli sijaitsee toisessa puoliympyrässä, joka ulottuu Posilipon metsäisestä kukkulasta Vesuviuksen kartioon asti.

Vesuvius on lahden silmäänpistävin nähtävyys. Katsojaan, joka on tottunut toisenlaisiin vuorimuodostelmiin, se tekee uskomattoman epätodellisen vaikutuksen. Se on pyöreä, tasapintainen, säännöllinen ja erillinen, ikään kuin lapsi olisi piirtänyt sen. Se näyttää keinotekoiselta ja keinotekoinen se oikeastaan onkin. Sillä sanan ankarassa merkityksessä se ei oikeastaan ole vuori, vaan jättiläismäinen tuhkakasa. Koko seutu on tuliperäistä, mutta erityisesti lahden pohjoispuolella tapahtuu lakkaamatta maanalaisia mullistuksia. Siellä ovat Solfatara, Phlegraean kentät, Cumaen luola, Sibylla ja itse Avernus, josta Aeneas laskeutui manalaan.

Muinaiset kansat eivät kuitenkaan erikoisesti kiinnittäneet huomiotaan Napolin seudun tuliperäisyyteen, vaan pitivät sitä erikoisen sopivana kylpyläpaikkana. Misenumin Bajae oli kaikista heidän kylpypaikoistansa kuuluisin ja pitkin koko rannikkoa oli hajallaan hienoja huviloita. Vergiliuksella oli huvila Posilipossa ja siellä näytetään hänen luuloteltua hautaansa vielä tänäkin päivänä. Lahden eteläpäässä, siellä, missä nykyään ovat Napolin esikaupungit ja naapurikaupungit — Portici, Resina, Torre del Greco, Torre Annunziata ja Castellamare — olivat Herculaneum, Pompeiji ja Stabiae. Merenrannasta uinuvan tulivuoren pitkille rinteille asti korjasivat maanviljelijät hedelmällisestä maasta runsaasti vihanneksia ja rypäleitä, ja pikkualuksia purjehti joukoittain kuuluisan Sarnuksen suulla sijainneeseen pieneen satamaan. Sarnuksen yläjuoksun varrella oli jo kauan ollut järjestynyt siirtokunta.

POMPEIJIN TÄRKEIMPIEN PAIKKOJEN KARTTA.

MUINAINEN JA NYKYINEN POMPEIJI.

Tämän F. Matanian mielikuvituksellisen piirroksen tummat kohdat osoittavat pienen, hienon Apollon temppelin meidän aikaamme asti säilyneitä raunioita. Taiteilija itse nojautuu miettivästi katkenneeseen pylvääseen ja näkee mielikuvituksessaan yhdeksäntoista vuosisataa sitten eläneitten pompeijilaisten haamut.

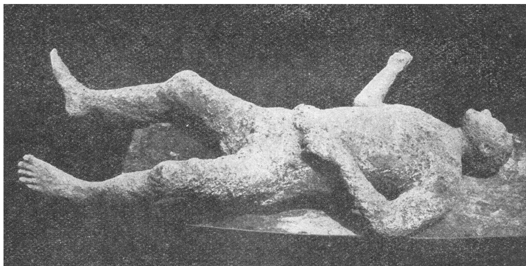
Pompeiji oli rakennettu esihistoriallisen laavavirran päälle. Etelä-Italian useimpien muiden kaupunkien tavoin sekin oli elänyt kreikkalaisen kautensa, ja kreikkalaiset olivat varmaankin saaneet kaupungin kehittymään kauppakaupungiksi. Samnilaissotien jälkeen (343—290 e. Kr.) Pompeiji joutui Rooman valtaan eikä sillä sananlaskun onnellisen valtakunnan tavoin ollut lainkaan historiaa. Kaksi vuosisataa kestänyt rauhallinen kukoistus päättyi italialaissodan melskeisiin (91—88 e. Kr.), jolloin Stabiae hävitettiin, mutta Pompeiji ei joutunut paljonkaan kärsimään näistä levottomuuksista. Kaupunki mainitaan jatkuvasti rikkaiden roomalaisten suosimana virkistyspaikkana.

Cicerollakin oli huvila Pompeijissa. Bulver Lyttonin liioittelevista kuvauksista saattaisi päätellä, että Pompeiji oli poikkeuksellisen hieno, tilava ja siveetön kaupunki. Se oli kuitenkin vain aivan tavallinen, rikas campanialainen kaupunki, joka ei missään suhteessa ollut turmeltuneempi kuin jokin meidän aikamme samankokoinen kauppakaupunki. Päinvastoin se saattoi olla turmeltumattomampikin. Ainakaan Pompeiji ei ollut tekopyhä. Se ei salannut eikä kieltänyt syntejään. Useimpien meidänkin aikamme italialaisten kaupunkien tavoin se oli tiheä massa ahtaita katuja ja taloja, joissa asui liian paljon asukkaita. Kaupungin pituus Herculaneumin portista lännessä amfiteatteriin idässä oli puolisentoista kilometriä ja leveys vajaa kilometri.

Kaupunkia ympäröivät muurit, joissa oli kahdeksan porttia ja joiden pituus oli neljättä kilometriä. Väestö, jonka lukumäärä oli suunnilleen 20 000—30 000, hakeutui niinkuin tavallisesti muurien ulkopuolelle ja eräs kaupungin komeimmista taloista, Diomedeen huvila, oli Herculaneumin portin ulkopuolella olevassa esikaupungissa. Pompeijissa ei ollut erikoisen loistavia rakennuksia eikä suurenmoisia temppeleitä niinkuin Paestumissa Sorrenton niemen toisella puolen. Siellä ei ollut kreikkalaisen hengen majesteettisia muistomerkkejä niinkuin Sisiliassa. Sen epätavallinen kohtalo saa meidät kuvittelemaan, että se oli myös epätavallinen kaupunki. Mutta elävää Pompeijia tuskin hämmästyisimme siinä määrin kuin hämmästymme kuollutta Pompeijia.

Suuri pääkatu, Strada Stabiana (muinainen Via Pompeiana) ulottui kaakosta luoteeseen noudatellen suuntaa Stabiae—Vesuvius. Kaksi muuta katua, Strada di Nola ja Strada del'Abondanza (Runsauden katu) — nimet ovat uusia — leikkaa sen suorakulmaisesti jakaen kadun kolmeen ja koko kaupungin kuuteen yhtäläiseen osaan. Mutta Stabiaen tien itäpuolelle on vedetty samansuuntainen viiva oletetulta Capuan portilta Noceran portille johtavan tien kohdalle. Tämä viiva jakaa Stabiaen tien senpuoleiset kolme lohkoa kuuteen osaan.

Arkeologit ovat tällä tavoin jakaneet kaupungin yhdeksään »lohkoon». Niistä on vain kolme (VI, VII ja VIII) tutkittu kokonaan. Kaupungin itäpuoleen on tuskin koskettukaan, mikä on erinomaisen edullista, sillä nyt voidaan sikäläiset kaivaukset suorittaa uudenaikaisen tieteellisen arkeologian säilytysmenetelmiä noudattaen.

KAAMEA MUISTO AMMOIN SITTEN TAPAHTUNEESTA MURHENÄYTELMÄSTÄ.

Kuva ei suinkaan esitä jonkun Pompeijissa tuhoutuneen uhrin todellista palanutta ruumista. Se on vain kipsijäljennös, jollaisia kaivausten suorittajat ovat ottaneet onnettomien vainajien ruumiiden tuhkaan jättämistä onteloista. Ruumis itse on jo ammoin muuttunut tomuksi.

Pompeiji on eräissä suhteissa täysin nykyaikainen kaupunki ja kelpaa kaupunkien asemakaavain suunnittelijoille esikuvaksi. Pompeiji on »puutarhakaupunki», sillä jokaiseen taloon kuuluu pylväspiha istutuksineen, ja geometrisen suorat kadut vetävät vertoja kaikkein uusimpien amerikkalaisten kaupunkien kaduille. Pompeijin ainoa käyrä katu on sen syrjäisimpiä. Pikkukatuja on runsaasti ja ne ovat meidän kannaltamme katsoen hyvin ahtaita, mutta silti ne eivät ole ahtaampia kuin muinaisen Lontoon kadut, niinkuin Cityn alueen pihat ja kujat osoittavat vielä tänäkin

päivänä. Pompeijin kauppakatu on tuskin kapeampi kuin Napolin Chiaia tai Venetsian Merceria.

Pompeijin kadut ovat kaikki tukevasti kivettyjä (niinkuin Napolinkin kadut) harmailla laavakivillä, joissa monissa on vaununpyörien kuluttamia, syviä uurteita. Kuitenkin Pompeijin ajoneuvoliikenne lienee ollut varsin vähäistä.

MYLLYJÄ, JOISSA POMPEIJIN LEIPOMOIDEN VILJA JAUHETTIIN. Kuvassa näemme myllyn jäännökset. Kelamainen kivi, jonka ylä- ja alapää on koverrettu ontoksi, asetettiin etualalle näkyvän kartiomaisen kiven päälle. Kiveä kierrettiin sen keskellä oleviin pitimiin asetetuista puuaisoista, vilja kaadettiin yläsuppiloon ja kartiomainen kivi hieroi sen jauhoiksi. Taustassa näemme leivinuuneja.

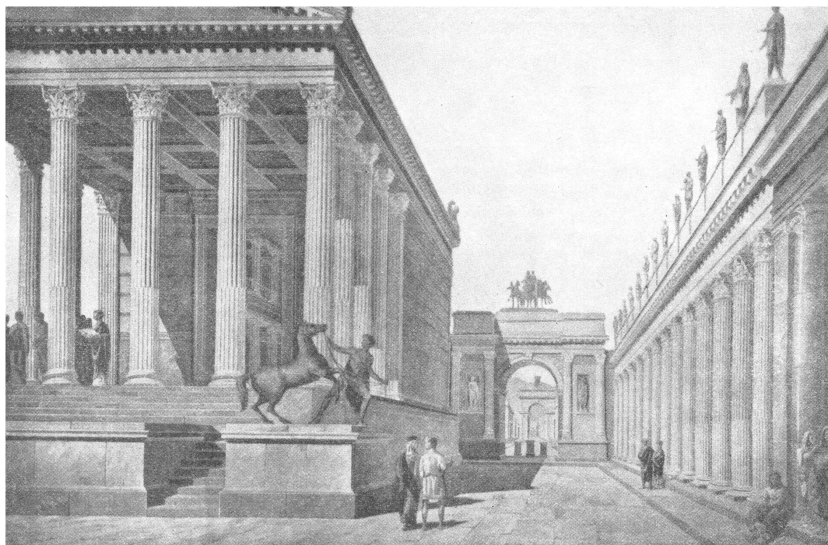
Siellä on tuskin liikkunut muuta kuin kuormarattaita. Pompeijin kaupungin isät eivät määränneet mitään korkeinta sallittua nopeutta. He yksinkertaisesti tekivät kaiken nopeuden mahdottomaksi. Useimmille kaduille ei mahtunut lainkaan ajopelejä ja avarat kadut viettivät jyrkästi keskikohtaansa kohden (sateiden aikana ne olivat kanavia) ja ne oli »silloitettu» suurin käyntikivin, joten ajoliikenne kävi varsin vaivalloiseksi.

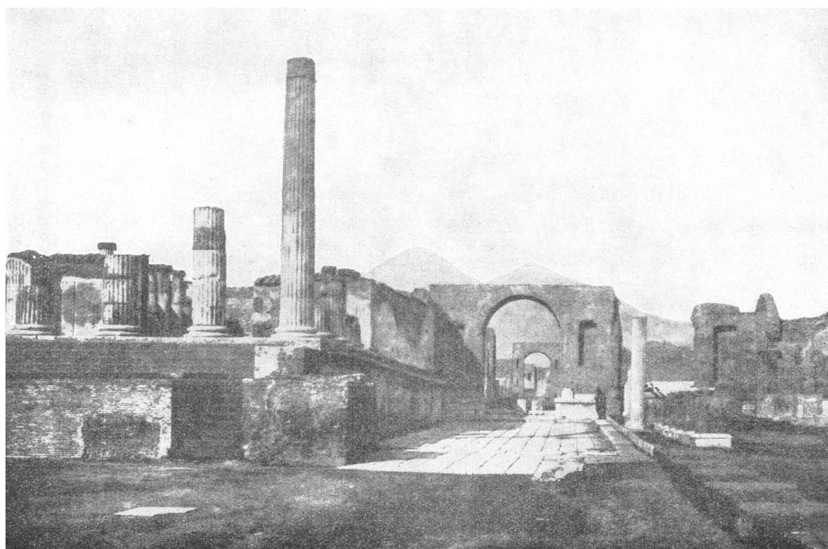
Siellä täällä oli katujen varsilla kaivoja, syviä, nelikulmaisia laavakivialtaita, joihin tavallisesti koristeellinen veistokuvapää suihkutti vettä. Kuolleen kaupungin liikuttavimpia piirteitä ovat näiden vesialtaiden kulmiin kuluneet syvennykset, joihin ohikulkijat painoivat kätensä kumartuessaan juomaan vettä suihkusta.

Pompeijissa oli tavallisuuden mukaan eräitä julkisia paikkoja. Huomattavin niistä oli forum, suuri, nelikulmainen aukea, jota kolmelta puolen reunustivat katetut pylväistöt ja jonka ympärillä oli kauniita rakennuksia uskonnollisia ja yhteiskunnallisia tarkoituksia varten. Forum kehittyi alkukantaisesta kauppatorista kaupungin yhteiskunnallisen elämän keskipisteeksi. Italialaiset ovat luonnollisista syistä kaikkina aikoina viihtyneet ulkoilmassa enemmän kuin me ja kauppatori eli forum oli kaikkien yhteiskunnallisten kokousten tavallinen näyttämö. Paikan yhteiskunnallinen merkitys oli kaupallista suurempi.

Ajatelkaamme vain P. Markuksen aukeaa Venetsian suuruuden aikana tai Lontoon Trafalgar Square'a ja kuvitelkaamme, että niiden ympärillä on County Hallin, Westminster Abbeyn, korkeimman oikeuden ja pörssin kaltaisia rakennuksia ja että ne ovat täynnä kuvapatsaiden ja kukitettujen pylväiden ympärille kerääntyneitä, kiirehtiviä ja meluisia ihmisryhmiä, niin saamme käsityksen roomalaisen kaupungin forumista. Pompeijin forum oli suorakaiteenmuotoinen, 170 m pitkä ja 33 m leveä. Kaksikolmatta kaupungin ja keisarikunnan suurmiehiä esittävää patsasta koristi aukeaa. Portaat ja kivipylväät estivät ajoliikenteen ja tarpeen vaatiessa voitiin koko aukea sulkea jalankulkijoiltakin.

Aukean pohjoispuolella ei ollut pylväistöä ja siellä ulkoni aukealle Jupiterin temppeli. Aukean koilliskulmassa oli Macellum, luonteenomaisen

MERKURIUKSENKATU JA JUPITERIN TEMPPELIN NURKKAUS.

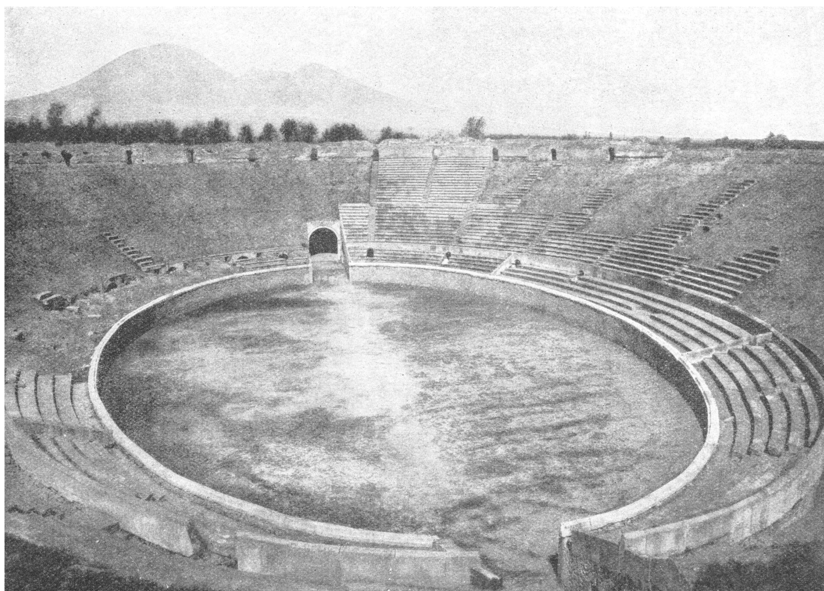
Pompeijin forumin lounaiskulmassa olivat kaunis Apollon temppeli ja Basilika eli tuomiosali. Jupiterin temppeli oli Forumin pohjois- ja markkinapaikka ja Eumachian talo itäpuolella. Uudennussommitelmassa on taitavasti jatkettu sortuneiden rakennusten ääriviivoja.

AMFITEATTERI MUINOIN JA NYKYÄÄN.

Yläkuvassa näemme meluisan kohtauksen, jollaisia Pompeijissa usein tapahtui. Se esittää pompeijilaisten ja heidän naapuriensa nocerinolaisten välistä tappelua vuonna 59 j. Kr. Mellakasta oli seurauksena, että palkintomiekkailut kiellettiin kymmeneksi vuodeksi. Tacitus on kertonut tästä tapauksesta. Taiteilija on valinnut tapahtumapaikaksi amfiteatterin areenan alakuvassa näkyvän porttiholvin.

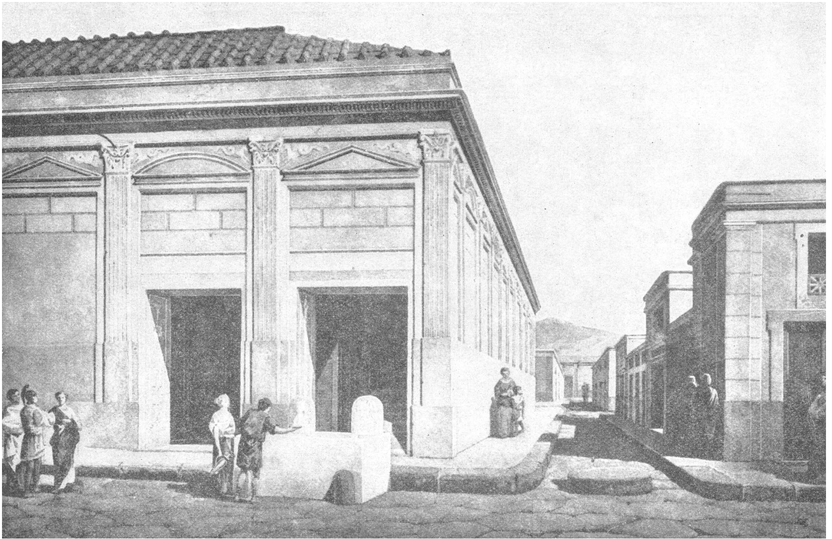

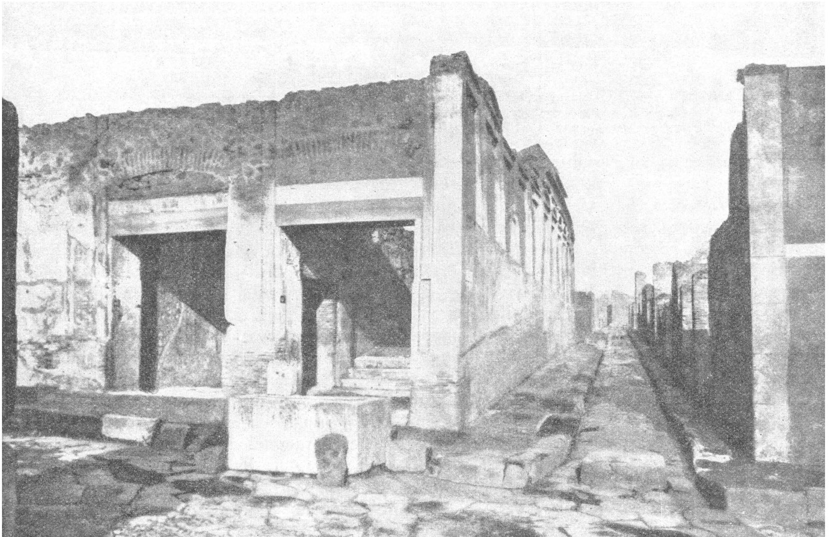
AMFITEATTERI KOKONAISUUDESSAAN. TAUSTASSA VESUVIUS.
Amfiteatteri kaivettiin esiin jo kauan ennen kuin arkeologian tieteelliset menetelmät olivat kehittyneet yhtä täydellisiksi kuin mitä Pompeijin uusimmat kaivaukset osoittavat. Entiset arkeologit tekivät melkein enemmän vahinkoa kuin hyötyä, ja jos amfiteatteri olisi kaivettu esiin uusia tieteellisiä menetelmiä noudattaen, se olisi varmasti säilynyt paljon vaikuttavampana.

hieno kauppahalli, joka osoittaa, etteivät tuon ajan ihmiset katsoneet tarpeelliseksi erottaa kauneutta kaupanteosta. Sen vieressä oli ns. Curia, luultavasti kirjasto, sekä Vespasianuksen temppeli. Seuraavaa rakennusta sanotaan tavallisesti Eumachian taloksi. Se oli luultavasti villapörssi. Aukean kaakkoiskulmassa oli pieni Corintium eli äänestyspaikka ja eteläpäässä kaupungin viranomaisten rakennus, jota me sanoisimme kaupungintaloksi. Lounaiskulmassa oli basilika juridisia ja kaupallisia tarkoituksia varten. Basilikan takana oli Pompeijin Venuksen temppeli, mutta täällä hän ei ollut kevytmielinen jumalatar, vaan äitiyden vertauskuva, joka lapsi sylissään ennustaa italialaisten hurskauden myöhempää kohdetta. Apollon temppeli täytti suurimmaksi osaksi suorakaiteen länsipuolen. Länsipuolella oli myös painomittojen tarkistamispöytä.

Hieman kauempana kaakossa, Porta di Stabian läheisyydessä, oli toinen »nelikulmio», jota sen pituuden ja säännöttömyyden takia sanotaan kolmiomaiseksi forumiksi. Sen eteläpuolella oli aikanaan Pompeijin rakennuksista vanhin ja luultavasti hienoin, doorilainen eli kreikkalainen temppeli, jota välistä on sanottu Minervan temppeliksi. Se muistutti Paestumin ja Segestan suuria temppeleitä, joskin se oli näitä mahtavia rakennuksia paljon pienempi. Se oli Pompeijin muinaismuistoja, sillä se oli jo raunio tuhon kohdatessa tuomittua kaupunkia. Sen läheisyydessä ovat pieni Zeus Neilikhioksen temppeli (jota välistä sanotaan Aesculapiuksen temppeliksi), Isiin temppeli (tuon egyptiläisen jumalattaren palvelus valmisti maaperää mystilliselle ja askeettiselle uskonnonmuodolle, joka myöhemmin voitti pakanuuden) ja Palaestra, josta löytyi nykyään Napolin museossa oleva Doryforos.

Mutta Porta di Stabian läheisyydessä olevista rakennuksista mielenkiintoisin on suuri avoteatteri sekä sen vieressä oleva pieni, katollinen teatteri. Väsynyt ja häikäistynyt matkailija havaitsee sen Pompeijin ihastuttavimmaksi paikaksi.

NAISPAPIN HIENO RAKENNUS RUNSAUDEN KADUN VARRELLA.

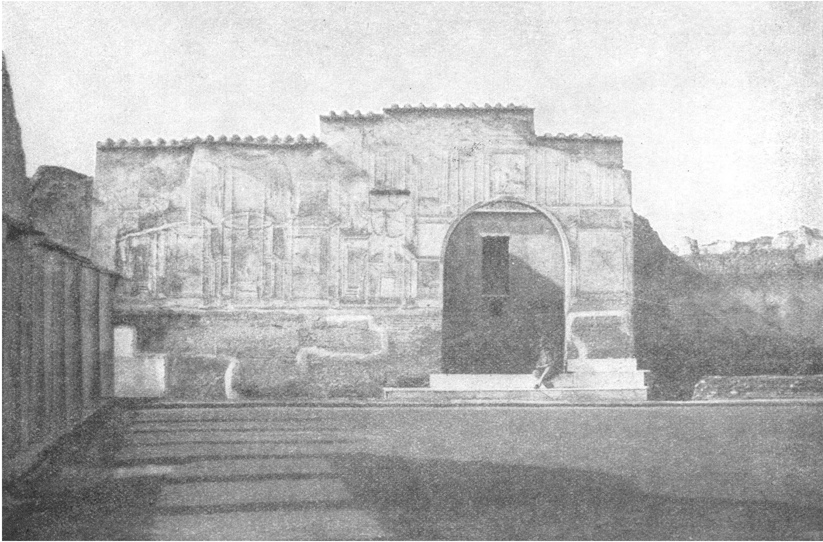
Oven yläpuolella olevassa kirjoituksessa mainitaan, että tämän rakennuksen rakennutti naispappi Eumachia. Sitä on luultavasti käytetty villapörssinä. Kuvassa näemme sen rauniot ja uudennussommitelman. Se oli Runsauden kadun varrella. Katu sai nimensä siitä, että sen varrella oli jalokivi- ja ylellisyysesinemyymälöitä. Kuvassa näemme julkisen juomavesisuihkukaivon. Havaitsemme, että kivi on kulunut niistä kohdin, mihin pompeijilaiset nojasivat kätensä juodessaan vesisuihkusta.

PARVEKETALO JA MUINAISEN POMPEIJIN KATUELÄMÄÄ.

Kuvassa näkyvä parveketalo osoittaa selvästi, miten paljon edullisempia uudet kaivausmenetelmät ovat kuin entiset. Ennen kaivauduttiin muitta mutkitta kasaantuneiden kerrostumien lävitse ja kaivausten edistyessä hävitettiin jo saavutetut tulokset. Nykyään kerrostumat suorastaan seulotaan ja rakennukset kirjaimellisesti rakennetaan uudelleen siten löytyneistä rakennusaineista. Tätä taloa pidettiin monta vuotta aivan ainoalaatuisena, mutta uudenaikaisin menetelmin suoritetut kaivaukset ovat osoittaneet, että melkein kaikki Pompeijin talot on rakennettu jokseenkin samalla tavoin. Yläkuva esittää varsin uskottavasti muinaisen Pompeijin katuelämää.

STABIAEN KYLPYLÄ. MUINAISEN POMPEIJIN HUVITTELUPAIKKOJA.
Arkeologien on ollut verraten helppo sommitella uudelleen Stabiaen kylpylä. Kuvassa näemme sen nykyisessä tilassaan Strada Stabianan ja Runsauden kadun kulmassa. Sen sisäosat ovat erittäin kiinnostavat. Kylmä- ja kuumavesiputket ovat vielä jäljellä. Tyypilliset pompeijilaiset seinämaalaukset tekivät rakennuksen ulkoapäin hilpeän näköiseksi.

Siellä hän voi istua jollakin ylärivillä (mielikuvituksessaan hän näkee teatterissa 5 000 katsojaa) ja katsella orkhestran ja gladiaattorien huoneiden ohitse kaukaisia metsänpeittämiä kukkuloita. Ymmärtäväinen matkailija, joka on muistanut varata säiliöpulloonsa teetä, voi täällä rauhassa ihailla muinaisajan ihmeitä ja nauttia samalla meidän aikamme mahdollisuuksista, sillä Pompeiji on etenkin kesäisin paikka, jossa alkaa lujasti janottaa.

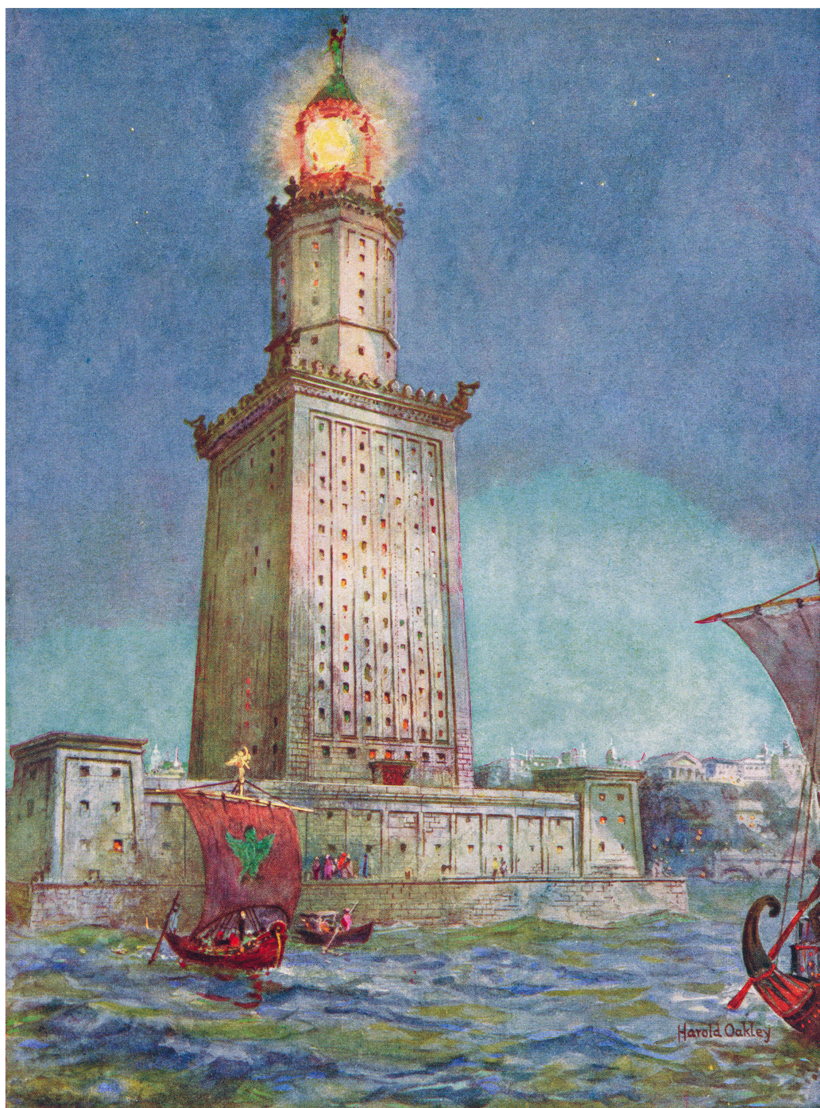
Kaukana kaupungin itäkulmassa on amfiteatteri. Se on tosin suuri, mutta muuten tuskin mielenkiintoinen. Muista julkisista rakennuksista mainittakoon lyhyesti kylpylät. Niistä hienoimmat olivat Forumin kylpylä Jupiterin temppelin takana, Keskuskylpylä Strada di Nolan ja Strada Stabianan kulmassa sekä Stabiaen kylpylä Strada Stabianan ja Strada dell'Abondanzan kulmassa. Roomalaiset kylpylät muistuttivat, kuten tiedämme, suuresti nykyisiä turkkilaisia saunoja, joten niitä tuskin kannattaa tämän tarkemmin kuvailla.

Kylpylöitä, temppeleitä ja forumeja on myös muissa kaupungeissa. Mutta Pompeiji ei olekaan kuuluisa epätavallisista vaan juuri tyypillisistä rakennuksistaan. Muualla on paljon uljaampia roomalaisia palatseja, mutta missään ei ole yhtä hyvin säilyneitä tavallisia roomalaisia asuintaloja ja myymälöitä. On kuin kokonainen kaupunki olisi huolellisesti tarkastettu, luetteloitu ja pantu syrjään myöhemmin tutkittavaksi. Gibbonilla ei ollut Pompeijia, joka olisi innoittanut hänen ihmeellistä, luovaa mielikuvitustaan. Mitä hän olisikaan antanut saadakseen hetkisen seistä Vettiusten talossa tai Diomedeen huvilassa! Petronius eli suunnilleen Pompeijin viimeisten päivien aikana ja hänen satiirikatkelmiensa välityksellä voimme luoda eräitä mielenkiintoisia silmäyksiä samojen seutujen sisäiseen elämään. Rikas poroporvari Trimalchio, vapautunut orja, järjestää juhlan. Voimme elävästi seurata, millaisia ruokia suosittiin ja miten ne tarjoiltiin, ja sen lisäksi myös, miten pöytä järjestettiin ja vieraat sijoitettiin makaamaan nähdäksemme varsin epämu-

KRISTINUSKON ALKUAIKOINA SYNTYNEITÄ ROOMAN KATAKOMBIEN MAALAUKSIA.

Kristityt eivät suinkaan kaivautuneet maan sisään siksi, että he muka eivät voineet muulla tavoin haudata vainajiaan, niinkuin usein kuvitellaan. Vain ehtoollisen viettäminen ja muut kristilliset hartaustoimitukset olivat luvattomia. Katakombeihin pääsi oikeastaan kuka hyvänsä, sillä vain valitut tiesivät siellä olevien vertauskuvien tarkoituksen. Yläkuvassa näemme Venerandan ja Petronillan ja heidän takanaan komerot, joihin heidän ruumiinsa haudattiin. Alakuvassa muuan helein värein maalattu Domitillan katakombin hautakammio.

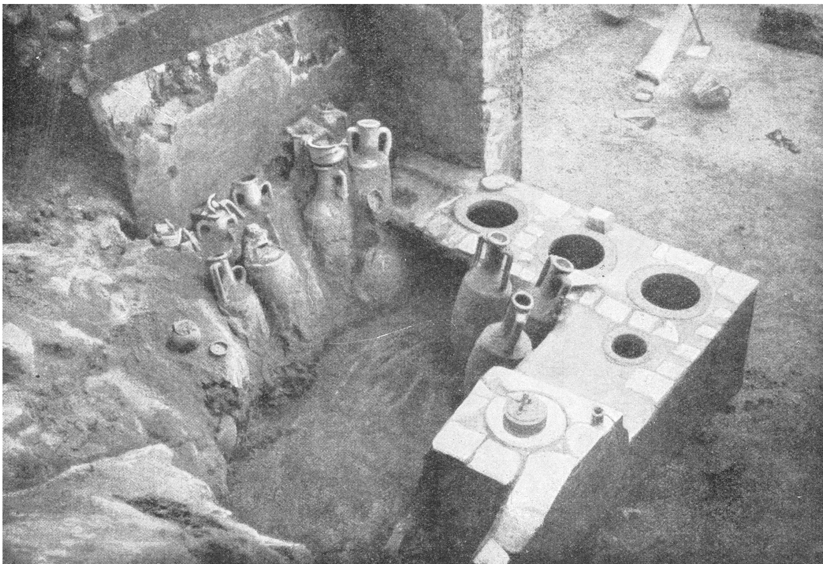
VÄLIMEREN SUURIN MERIMERKKI ANTIIKIN AJALLA: ALEKSANDRIAN MAJAKKA.

Siitä, minkä näköinen kuuluisa Aleksandrian majakka todellisuudessa oli, saamme käsityksen ainoastaan vanhoista kuvauksista ja arkeologien ennalleenhahmotteluista. Joka tapauksessa sitä pidettiin yhtenä maailman seitsemästä ihmeestä, ja epäilemättä se oli tavattoman uljas, komea rakennus. Tornin rakensi Ptolemaios Filadelfoksen määräyksestä Knidos-saaresta kotoisin oleva Sostratos. Tornin korkeus on arvioitu n. 105—180 metriksi, ja sen valon kerrotaan näkyneen merelle 45 km:n päähän.

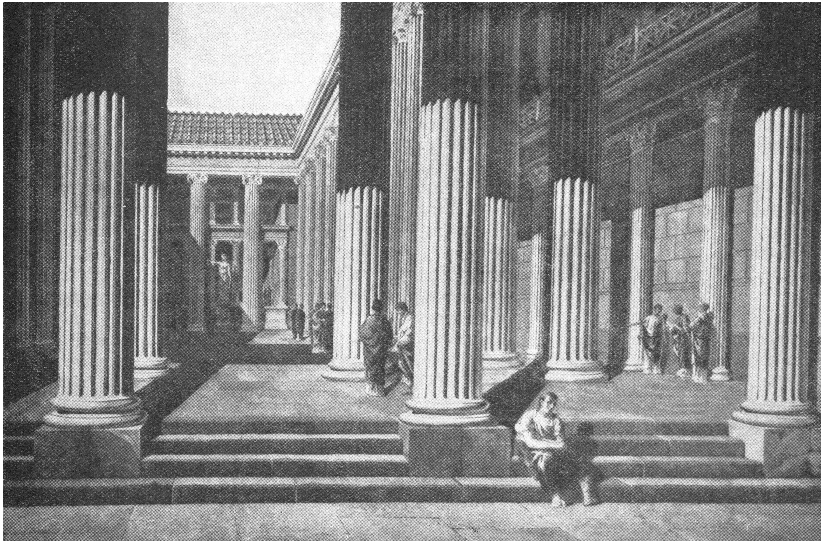
kaviin asentoihin kolme kullekin leposijalle, niin että he saattoivat nojata vasemman kätensä pieluksiin ja viedä oikealla ruoan suuhunsa. Kolme tällaista kolmen hengen leposijaa pöydän ympärillä muodosti tricliniumin ja koko ruokasalia sanottiin tällöin tricliniumiksi. Suuressa talossa oli useita ruokasaleja.

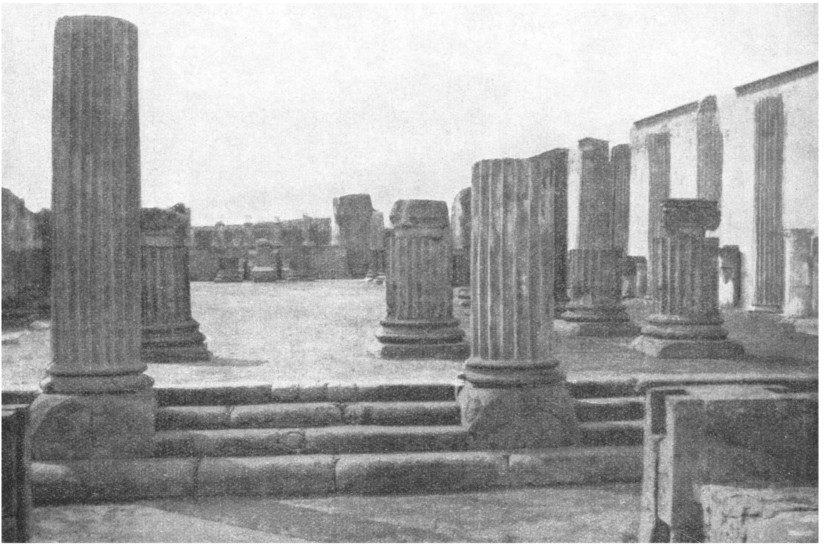
»Mercuriuksen avulla», huudahtaa Trimalchio viinistä heltyneenä, »olen rakentanut itselleni tämän talon. Alkuaan se oli vain hökkeli, niinkuin tiedätte, mutta nyt se on temppeli. Minulla on neljä ruokasalia, kaksikymmentä makuuhuonetta, kaksi ihanaa esihallia, varastohuone yläkerrassa, huone, jossa itse nukun, arkihuone tälle myrkkykäärmeelle (tarkoittaa vaimoaan), komea portinvartijan asunto ja tilaa sadalle vieraalle.» Lähestyessään Trimalchion asuntoa kauhistuu Encolpius huomatessaan ensimmäiseksi suunnattoman koiran, jonka yläpuolella on kirjoitus »Cave, cave canem!» Koira oli kuitenkin vain maalattu seinään. Muita seiniä koristivat Homeroksen runojen kohtaukset.

Lukiessamme Petroniuksen teosta luulemme joutuneemme Pompeijin rakennusten keskelle. Trimalchion talon kaltainen rakennus täyttäisi kokonaisen insulan, s.o. kokonaisen, katujen joka puolelta rajoittaman rakennusneliön, mutta insulan reunoissa oli usein myymälöitä samoin kuin Lontoon Ritz-hotellin Piccadillyn puoleisessa reunassa. Esihuone eli vestibyyli johti halliin eli atriumiin, jonka seinät olivat marmoria tai freskomaalausten koristamat ja lattia mosaiikkipäällysteinen. Erään talon, traagillisen runoilijan talon (Lyttonin Glaucuksen talon kohdalla), portin vieressä on juuri samanlainen koira kirjoituksineen (se on tosin mosaiikkia) kuin se, jota Encolpius pelästyi. Loistelias atrium kehittyi suoraan savun mustaamasta, alkukantaisesta asunnosta, jonka katossa oli valo- ja savuaukko. Toisinaan tämä aukko oli myös vesiaukko, vaikka se ei ollut rakentajain tarkoitus. Aikojen kuluessa aukko muuttui compluviumiksi ja vesilammikko lattialla impluviumiksi, nelikulmaiseksi, koristeelliseksi altaaksi, jonka reunat olivat marmoria

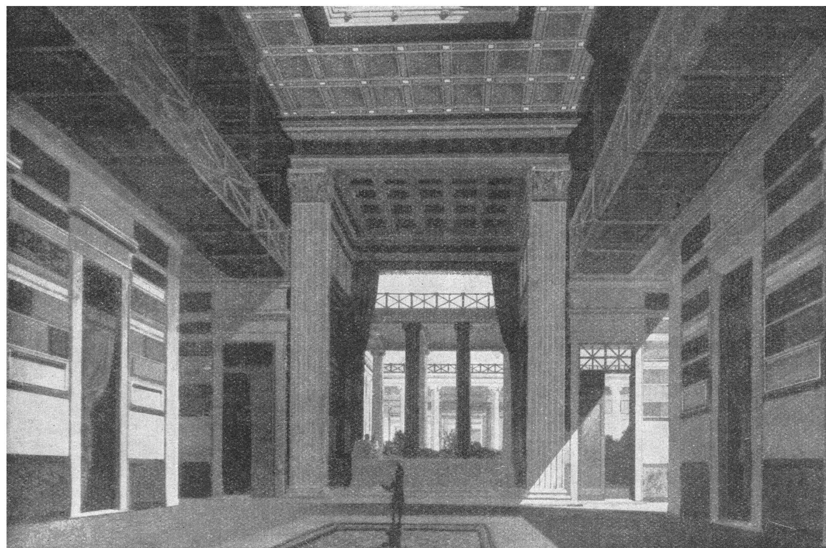
VIINIKAUPPIAAN MYYMÄLÄ MUINAISESSA POMPEIJISSA.
Pompeijin Runsauden kadulla äskettäin suoritetut kaivaukset saattoivat päivänvaloon kuvassa näkyvän viinimyymälän. Saviset viiniruukut ovat säilyneet koskemattomina. Ruukkujen päät olivat terävät, niin että ne voitiin työntää maahan tai kivessä oleviin pyöreihin reikiin. Tässä myymälässä oli myös pulloja ja kassalaatikoita.

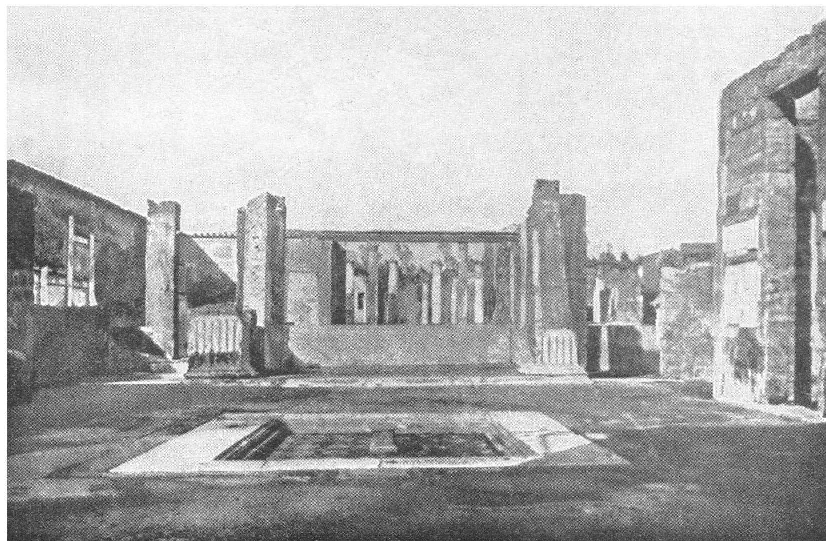

POMPEIJIN KAUPPAKAUPUNGIN OIKEUSSALI.

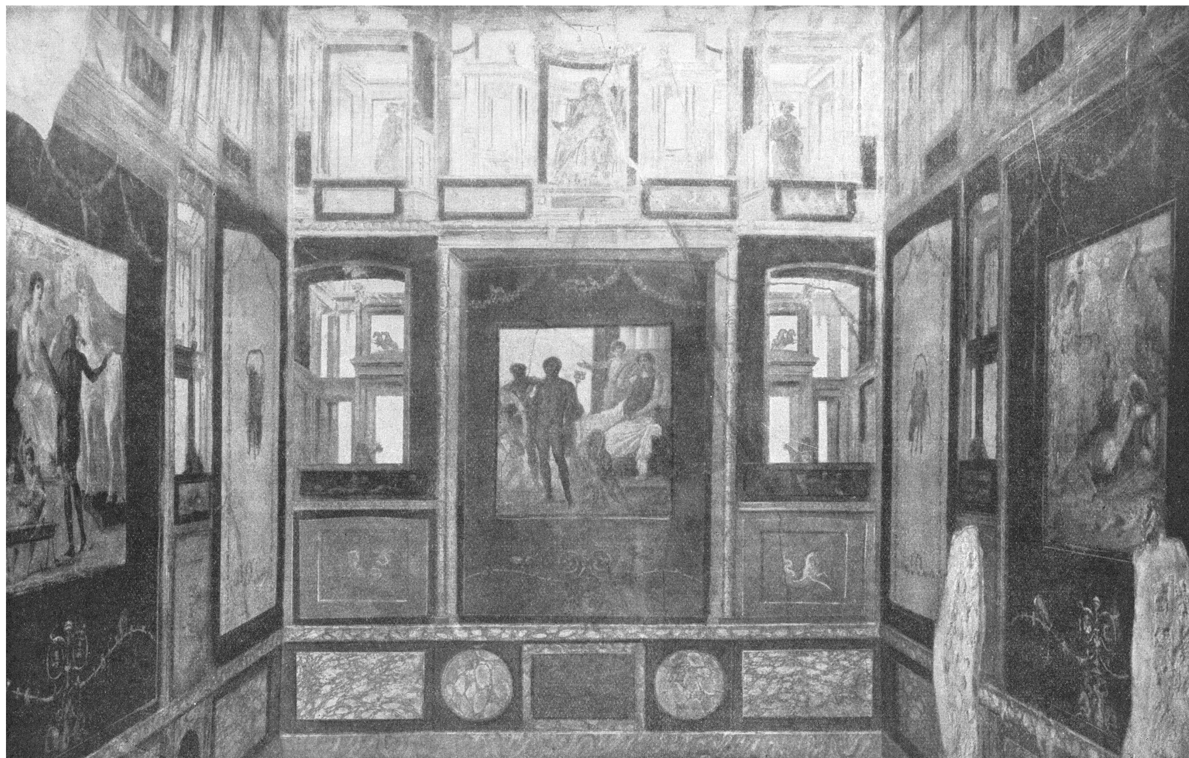
Vain parin sadan metrin päässä kaupungin muinaisesta satamasta, forumin lounaiskulmassa oli basilika, jonka näemme alakuvassa nykyisessä tilassaan. Yläkuvan uudennussommitelmassa näemme ne rakennuksen osat, jotka vastaavat nykyisiä oikeussalejamme. Rakennuksen muut osat varattiin kaupallisiin tarkoituksiin.

LOISTAVA YKSITYISASUNTO ENNEN SUURTA KATASTROFIA.

Alakuvassa näemme nykyisessä tilassaan rakennuksen, joka on Pompeijin merkillisimpiä, pääasiallisesti lukuisien ja mielenkiintoisten seinämaalaustensa takia. Se sijaitsi kaupungin luoteisosassa ja lienee ollut jonkun ylhäisen miehen asunto, sillä yläkuvan kaunis, säilyneisiin raunioihin perustuva uudennussommitelma osoittaa, että sen mittasuhteet olivat palatsimaiset.

POMPEIJILAISEN TALON TYYPILLINEN SEINÄMAALAUS.

Vettiusten talon erästä huonetta esittävä valokuvamme valaisee erinomaisesti huoneidenkoristamistyyliä, jota sanotaan pompeijilaiseksi, koska se kukoisti erikoisesti tässä kaupungissa. Taiteilijat, jotka kohottivat tämän tyylin täydellisyyteen, olivat kreikkalaista alkuperää. Heillä oli erinomainen perspektiivintaju ja heidän koristaminaan ikävät takamuurit ja ahtaat kammiot näyttävät laajenevan peristyyleiksi, jotka johtavat palatsimaisiin halleihin. He harrastivat voimakkaita, mutta aina sopusointuisia värejä niin menestyksellisesti, että omistajat varmasti ylpeilivät huoneistaan.

KAKSI POMPEIJIN SEINÄMAALAUSTA.

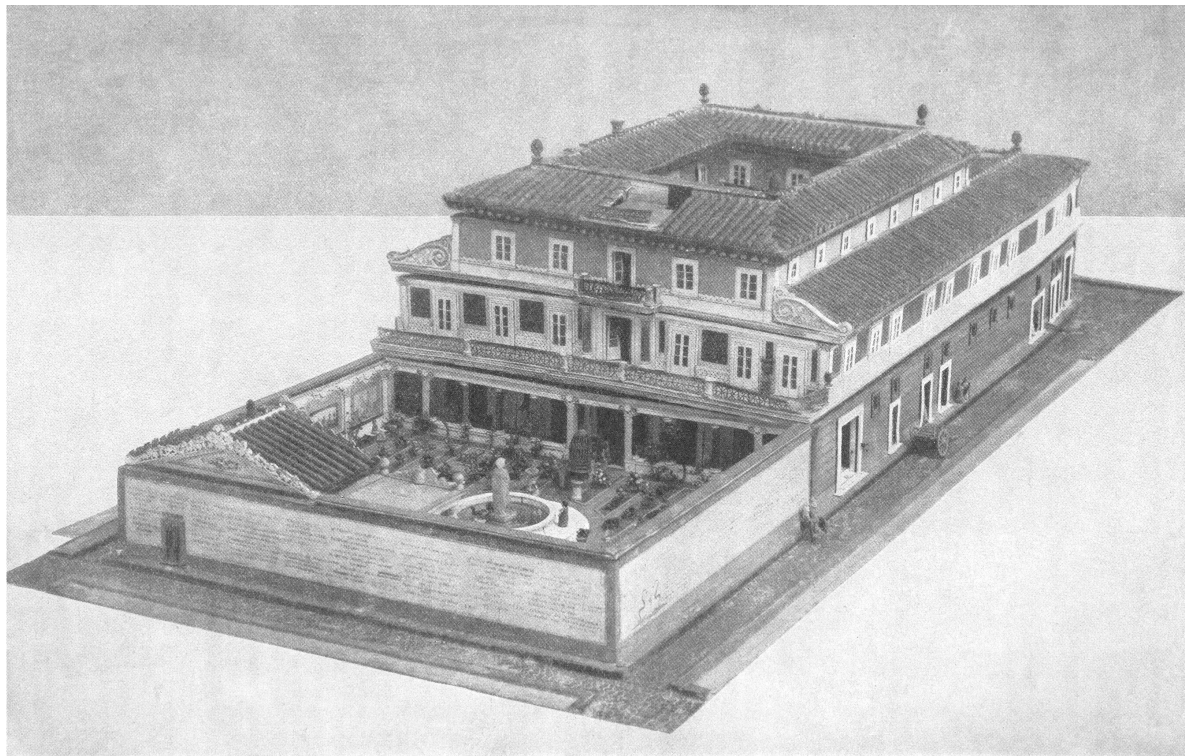
Ylempi, humoristinen, maalaus on Ciceron huvilassa, alempi, klassillisaiheinen, Vettiusten talossa. Ne osoittavat molemmat erinomaisesti Pompeijin taiteen viivojen joustavuutta ja ilmaisun voimakkuutta. Alkuperäisteosten värit ovat miellyttävyydessään vaikuttavat ja leikillisen kohtauksen luonteva huumori ansaitsee erikoisen maininnan.

toisella puolen ulko-ovelta katsoen oli puolijulkinen tablinum, jota käytettiin ruokasalina tai vastaanottohuoneena. Nämä huoneet muodostivat yhdessä suuren yksityistalon niin sanoaksemme edustavan osan. Niiden takana olivat puhtaasti yksityiset huoneet. Niihin kuului rakennuksen luonteenomaisin osasto, peristylium, sisäpuutarha, joka muistutti luostarin pientä sisäpihaa. Sitä ympäröivät pylväät, ulkoneva katto suojeli sen reunoja ja sen keskiosa oli avoin. Siellä kasvoi kukkia, suihkukaivo solisi viehättävästi, ja rintakuvat ja koristepatsaat lisäsivät puutarhan koristeellisuutta. Eräästä seitsemännen lohkon talosta löytyi erinomaisen kaunis, pieni Dionysos (jota väärin sanotaan Narkissokseksi), joka nykyään on Napolissa. Ephebus löytyi eräästä Vesuviuksen portin toisella puolen olevasta talosta.

ja syvyys 50—60 cm. Impluviumin edessä oli toisinaan koristeellinen veistokuva niinkuin esim. talossa, josta löytyi kaunis Tanssiva fauni. Tästä veistoksesta on lukemattomia jäljennöksiä. Samasta talosta löytyi myös Issoksen taistelua esittävä komea mosaiikkilattia, joka nykyään on Napolin museossa.

Useissa taloissa oli kaksinkertainen atrium, muutamissa taas ei ollut atriumia lainkaan. Atriumista päästiin oikealle ja vasemmalle pienempiin huoneisiin — tricliniumeihin eli ruokasaleihin sekä kahteen siipirakennukseen (alae), joissa ylhäiset talonomistajat säilyttivät esiisiensä muotokuvia tai naamioita ja yksinkertainen kansa luultavasti vaatteita. Impluviumin

PANSAN TALO. KOKONAISEN »INSULAN» KÄSITTÄVÄ YKSITYISASUNTO.

Tämä taidokas uudennussommitelma on New Yorkin Metropolitan Museum of Art'issa. Rakennusta sanotaan Pansan taloksi. Se on luultavasti kaikista Pompeijin yksityisasunnoista suurin ja täyttää kokonaisen 97 m pitkän ja 38 m leveän rakennusneliön (insula). Kahden taloa reunustavan kadun varrella oli myymälöitä. Kynnyksen kohdalla oli mosaiikkiin sommiteltuna sana »Salve». Rakennuksen sisäosat ovat hämmästyttävän nykyaikaiset ja sen kolme kerrosta osoittavat, etteivät roomalaiset yksityistalot aina olleet vain yksikerroksisia.

Peristyliumiin avautui occus — salonki tai ruokasali — ja exedra, toinen salonki. Siellä oli myös talousosasto, välistä keittiöpuutarha ja talon sivuovi. Muutamissa rakennuksissa (esim. Trimalchion talossa) oli erikoinen kylpylänsä. Yläkerrat olivat vähäpätöisempiä, ainakin portaiden vaatimattomuudesta päätellen. Siellä olivat luultavasti orjien makuupaikat, varastohuoneet jne. Atriumin ja compluviumin päällä ei ollut yläkertaa. Pompeijin taloissa oli suhteellisen vähän ikkunoita, joten ne olivat pimeitä ja viileitä. Meidän aikamme italialaisten talojen tavoin niiden tarkoituksena oli suojata helteeltä eikä kylmältä. Talvisin taloa lämmitti tuliastia, niinkuin Etelä-Euroopan muissakin osissa eikä uuni.

Tietenkään emme saa kuvitella, että Pompeijissa oli vain tällaisia taloja, mutta totta on, että taloja rakennettaessa pyrittiin jonkinlaiseen tyylin yhtenäisyyteen. Arkkitehdit ovat havainneet Pompeijin talojen edustavan useita eri rakentamisvaiheita. Niihin meidän ei kannata kiinnittää huomiota. Suurin piirtein katsoen Pompeiji oli »julkisivujen» kaupunki. Julkisivun koristeet saattoivat olla hyvin erilaisia ja niiden alla oli yksinkertainen tiili- tai kivirunko. Useimpien talojen sisäseinät päällystettiin marmorikipsillä. Sen lasimaista pintaa oli helppo koristella ja tässä suhteessa voimme erottaa neljä eri koristeluvaihetta. Ne olivat Maun luonnehtimina jäljittelyvaihe, jolloin seinissä jäljiteltiin erivärisiä marmorilajeja (esim. Sallustiuksen talo), arkkitehtoninen vaihe, jolloin seiniin maalattiin kauniita arkkitehtonisia aiheita ja erilaisia hahmokuvia (esim. muuan viidennen lohkon talo, Casa degli Epigrammi), koristekuvioiden kausi, jolloin suosittiin rehevää ja mielikuvituksellista koristeellisuutta (esim. Spurius Mesorin talo seitsemännessä lohkossa), ja monimutkaisuuden kausi, jolloin koristekuviot muuttuivat erikoisen mutkikkaiksi ja niissä suosittiin oikullisia yllätyksiä (esim. Vettiusten talo).

Seinämaalaukset vaihtelevat yksinkertaisista, suurten pintojen keskelle sijoitetuista, verhotuista ja koristelluista hahmoista erikoisen monimutkaisia aiheita käsitteleviin maalauksiin. Napolin Farnesen härkää esittävä veistokuvaryhmä esim. tavataan Vettiusten talossa seinämaalauksena. Maalausten joukossa on runsaasti maisemia, paljon hiljaiselosommitelmia ja lukemattomia cupidoja, jotka ilmeisesti olivat Pompeijin suojelushenkiä tai jonkinlaisia tonttuja. Vettiusten talo esim. on täynnä cupidoja, jotka tekevät kaikenlaisia huvittavia kepposia. Välistä sama maalaus esittää jonkin kertomuksen peräkkäisiä tapauksia. Tällä tavoin maalasi Tizian monta sataa vuotta myöhemmin maalauksensa »Bacchus ja Ariadne». Samaa aihetta suosittiin myös Pompeijissa.

Pompeijin asukkaat eivät pelänneet värejä. Muuan Vettiusten talon huone on punaisine ja mustine seinäpintoineen niin rohkea värisommitelma, että uudenaikaisinkin väritaiteilija saattaisi kadehtia sitä. Lisäksi huomattakoon, että terveellisempää seinien päällystystapaa tuskin voisi ajatella. Pompeijin marmorikipsiseiniin verrattuina meidän aikamme paperi- ja kangastapetit ovat barbaarisia tautipesäkkeitä.

Elämä Pompeijin työläiskadulla oli epäilemättä aivan samanlaista kuin Napolin Via Lavanarolla. Raskaissa kivimyllyissä jauhettiin viljaa. Seiniin oli töhritty poliittisia iskulauseita ja herjauksia. Ne ovat säilyneet meidän aikaamme asti. Seiniin kirjoiteltiin muinoin yhtä runsaasti kuin nykyäänkin. Seinissä näemme usein pahalta silmältä suojelevan merkin, jollainen vielä tänäkin päivänä on Napolin jokaisen talon seinässä. Suihkukaivot suihkuttivat vettä ja ulkonevat parvekkeet tai yläkertain ulkonevat räystäät soivat miellyttävää varjoa. Matkailija, joka kesäisenä päivänä on tallannut Pompeijin kuumia basalttikatuja, muistelee kaivaten hävinneitä yläkertoja ja niiden tarjoamaa viileyttä.

Tällä tavoin Pompeiji eli uutteraa elämäänsä, kiistellen naapuriensa nucerialaisten kanssa ja kohautellen olkapäitään Campanian satunnaisille maanjäristyksille. Se oli valmis maksamaan kohtuullisen hinnan ympäristönsä hedelmällisyydestä ja kauneudesta. Sen toisella puolen olivat Stabiaen ja merenrannikon viheriöivät kukkulat, toisella puolen kohosi symmetrinen Vesuvius. Siihen aikaan sen huippu ei vielä ollut haljennut. Se oli kartiomainen kuin Fudzhi ja kauttaaltaan vihreä. Pompeijilaiset eivät osanneet kuvitellakaan, että tässä ikuisesti samanlaisessa maisemassa voisi tapahtua minkäänlaista järkyttävää mullistusta.

Ja sitten tuli ensimmäinen katastrofi. Helmikuussa vuonna 63 j. Kr., Neron hallitessa Rooman valtakuntaa, hävitti kauhea maanjäristys kaupungin raunioiksi. Hävitys oli niin suunnaton, että hallitus epäröi, kannattiko kaupunkia enää rakentaa uudelleen. Kuitenkin rakennettiin uusi Pompeiji. Rakennukset korjattiin aluksi aivan luonnollisesti tyylin yhtenäisyyteen pyrkien, niinkuin jo olemme maininneet. Sen jälkeen ryhdyttiin vähitellen korjailemaan suuria, julkisia rakennuksia. Yleensä ei riittävästi korosteta tuota seikkaa, että kaupunki, joka hautautui tuhkaan,

ei ollut vanha vaan uusi, vasta osittain uudelleen rakennettu kaupunki.

Uudet, joskin heikonpuoleiset maanjäristykset ilmaisivat, että seudulla tapahtui suuria, maanalaisia mullistuksia. Mutta Vesuviusta ei kukaan tullut epäilleeksi, sillä joskin se luonteeltaan oli tulivuori (niinkuin Strabo viisikymmentä vuotta aikaisemmin oli osoittanut), se ei ollut kertaakaan toiminut koko historiallisena aikana. Mutta elokuun 24 päivän aamuna vuonna 79 räjähti vuori kammottavan voimakkaasti sinkauttaen ilmaan vuosisatojen maakerrostumat. Kartion huippu hävisi kokonaan ja sen kohdalle muodostui nykyinen kaksihaarainen vuorenharja.

Välittömimmin hävittävä tuliperäinen aine on tulivuoren halkeamista pursuava sula laava, mutta laavalla ei ollut mitään tekemistä vuoden keen vulkaanista tuhkaa, joka oli pehmeämpää kuin lumi ja monin verroin vaarallisempaa, sillä se tunkeutui veden tavoin suljettuihin huoneisiin ja tuhosi kaikki, jotka olivat paenneet rakennuksiin. Diomedeen huvilan kellariin kuoli kaksikymmentä ihmistä, jotka olivat paenneet sinne. Kuolettavaa tuhkaa satoi koko päivän ja seuraavan päivän. Tuhkaa satoi myös Caprissa etelässä ja Misenumissa pohjoisessa, jossa Plinius, roomalainen amiraali ja luonnontieteilijä, oleskeli kaleereineen. Saatuaan tiedon onnettomuudesta hän kiirehti ritarillisesti Herculaneumiin viemään apua, mutta kiehuva meri ja tuhka, joka täytti hänen aluksensa, teki maihinnousun vaikeaksi ja tuo vanha, lihava ja hengenahdistusta poteva stoalainen kuoli myrkyllisiin rikkihöyryihin niin rauhallisesti, kuin olisi vain nukahtanut.

MUINAISEN POMPEIJIN SEINÄMAALAUSTEN OMITUISEN NYKYAIKAISIA MUOTOKUVIA.
Hiusten ja puvun käsittelyssä nämä muotokuvat ovat omituisen nykyaikaisia. Muiden tähän lukuun liittyvien kuvien ohella ne osoittavat, että taide vasta tuhannen vuoden kuluttua kykeni kehittymään uudelleen yhtä sulokkaaksi ja totuudenmukaiseksi.

79 katastrofissa. Taivaan tuli ei polttanut tasangon kaupunkeja. Pompeiji hukkui tuhkaan ja Herculaneum tuhkaan ja veteen. Eräässä Norman Douglasin novellissa, jonka toiminta tapahtuu Välimeren tulivuoren varjossa, muuan novellin henkilöistä, joka on elänyt lapsuutensa Amerikassa, näkee eräänä yönä omituisen, levottomuutta herättävän unen. Hän on käymässä kotonaan ja mustasta taivaasta sataa hitaasti ja tasaisesti ja paksulti lunta. Tunnit kuluvat, lunta sataa yhä, mutta se ei enää ole kylmää lunta, se on lämmintä ja tukahduttavaa, hyvin tukahduttavaa. Hän alkaa voida pahoin ja herää nähden tulivuoren syöksevän kidastaan virtanaan tuhkaa, joka vaimentaa kaikki äänet, pimentää taivaan ja täyttää ilman paksulla usvalla.

Juuri tällä tavoin tuhoutui Pompeiji. Aluksi satoi hohkakiveä rankkana raesateena ja sen jäl-

Hänen pojanpoikansa kirjoitti tapauksen johdosta Tacitukselle kaksi kirjettä, joista saamme selvän ja totuudenmukaisen käsityksen katastrofista:

Elokuun 24 päivänä noin kello yksi iltapäivällä kiinnitti äitini setäni huomion erääseen tavattoman suureen ja oudonmuotoiseen pilveen. Näin kaukaa oli mahdoton erottaa, mistä vuoresta pilvi kohosi, mutta myöhemmin todettiin sen lähtevän Vesuviuksesta. Havainnollisesti kuvatakseni pilven muotoa voin verrata sitä mäntyyn, sillä se kohosi korkealle ilmaan pitkän rungon tavoin, joka huipussaan haarautui latvukseksi, mikä johtui joko siitä, että pilveä lennättävän höyryn paine väheni korkeammalla, tai siitä, että pilven oma paino pakotti sen leviämään mainitsemallani tavalla.

Pilvi näytti välistä valoisalta, välistä tummalta ja laikukkaalta riippuen siitä, miten runsaasti siinä oli maata ja tuhkaa. Tämä tavaton näky yllytti setäni tieteellistä uteliaisuutta. Hän määräsi kevyen aluksen purjehduskuntoon. Lähtiessään juuri talosta kirjoitustaulut kädessään hän tapasi Retinaan sijoitettujen kaleerien merimiehet, jotka olivat paenneet sieltä äärimmäisen kauhun vallassa. Sillä tämä satama oli aivan Vesuviuksen juurella, joten sieltä saattoi paeta vain meritse. He vannottivat setääni peruuttamaan matkansa ja olemaan antautumatta uhkaavaan ja väistämättömään vaaraan.

Heidän neuvostaan hän luopui alkuperäisestä aikomuksestaan ja päätti tieteellisestä innostaan luopuen lähteä jalomielisesti auttamaan onnettomia. Tätä tarkoitusta varten hän määräsi laivaston heti lähtemään merelle ja nousi itsekin alukseensa aikoen auttaa sekä Retinaa että useita muita kaupunkeja, joita oli tiheässä tällä kauniilla rannikolla. Siten kiirehtiessään seudulle, josta muut kauhuissaan pakenivat, hän suuntasi kulkunsa suoraan vaarallisimpaan kohtaan niin rauhallisena ja maltillisena, että saattoi koko ajan sanella huomioitaan kauhistuttavan näytelmän eri vaiheista.

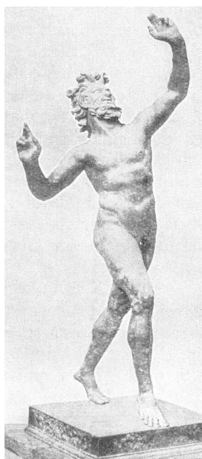
Hän oli jo niin lähellä vuorta, että tuhkaa, joka muuttui yhä tiheämmäksi ja kuumemmaksi, kuta kauemmas hän pääsi, satoi laivaan ja sen seassa hohkakiveä ja sulia, mustia kivilohkareita. Heitä ei uhannut ainoastaan karille ajamisen vaara, vesi nimittäin oli nopeasti madaltunut, vaan myös suuret kivilohkareet, joita vieri pitkin vuoren rinteitä ja jotka hävittivät kaiken tieltään.

Plinius nuorempi oli jäänyt Misenumiin ja kertoo toisessa kirjeessään, mitä siellä tapahtui:

»Jo useina päivinä aikaisemmin olimme havainneet maan huojahtelevan, mutta emme tunteneet levottomuutta, sillä maanjäristykset ovat varsin tavallisia Campaniassa. Mutta sinä yönä sysäykset olivat niin harvinaisen rajuja, että pelkäsimme tuhoutuvamme kokonaan. Äitini pakeni huoneeseeni, jossa parhaillaan olin nousemassa jalkeille. Oli jo aamu, mutta sarastuksen valo oli tavattoman heikko. Rakennukset huojahtelivat ympärillämme, ja vaikka pysyttelimme ulkona, kävi kaupunkiin jääminen liian vaaralliseksi. Sen tähden päätimme lähteä kaupungista, ja sen asukkaat seurasivat meitä mitä suurimman hämmennyksen vallassa.

Poistuttuamme pitkän matkan päähän rakennuksista pysähdyimme keskelle tätä pelon ja kauhun näyttämöä. Vaunut huojahtelivat, vaikka olimme tasaisella maalla, niin ettemme saaneet niitä pysymään tasapainossa, vaikka tuimme niitä alta suurilla kivillä. Maan kouristuksenomaiset nytkähtelyt näyttivät karkoittavan meren rannasta. Ainakin on varmaa, että rannat laajenivat huomattavasti ja niille jäi paljon merieläimiä. Toisella puolellamme kohosi musta ja uhkaava pilvi, joka halkeili syösten sisästään pitkiä, salamankaltaisia, mutta paljon voimakkaampia tulisäteitä.

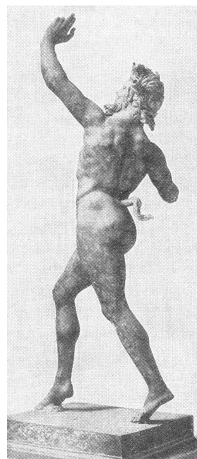
Kohta sen jälkeen pilvi näytti laskeutuvan ja peittävän koko meren pimentäen Caprin saaren ja Misenumin niemen kokonaan näkyvistä. Yllemme alkoi sataa tuhkaa, joskin vain vähin erin. Pääni kääntäessäni näin takanamme paksua savua, joka virran tavoin tulvi meitä kohden. Ehdotin, että niin kauan kuin vielä oli hieman valoisaa, siirtyisimme syrjään maantieltä, jottei jäljessämme tuleva kansanjoukko tallaisi meitä jalkoihinsa. Tuskin olimme ehtineet laskeutua tieltä, kun jo pimeys yllätti meidät, eikä se ollut pilvisen tai kuuttoman yön pimeyttä vaan olimme kuin pimeässä kammiossa kaikkien valojen sammuttua.

TANSSIVA FAUNI.
Pronssinen pienoispatsas, josta Pompeijin Tanssivan faunin talo on saanut nimensä.

SILENUS.
Maljakkoa kannattava pronssinen pienoispatsas. Nykyään Napolin mus.

TANSSIVA FAUNI.
Toinen kuva tässä kauniista pienoispatsaasta, joka myös on nykyään Napolin museossa.

(Plinius laskee maihin ja vetäytyy lepäämään yöksi.)

Tällä välin syöksyi Vesuviuksesta useista eri kohdin rajuja liekkejä ja yön pimeys oli omiaan tekemään näyn vielä kauhistuttavammaksi. Hänen huoneeseensa johtava piha oli jokseenkin täynnä kiviä ja tuhkaa, jotka uhkasivat sulkea häneltä ulospääsyn. Sen tähden he katsoivat varmimmaksi herättää hänet. Hän nousi jalkeille ja liittyi muuhun seurueeseen, sillä kukaan muu ei ollut osannut ajatellakaan makuulle menoa.

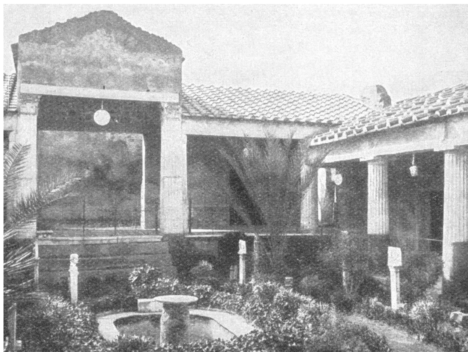
He neuvottelivat tämän jälkeen yhdessä, kumpi oli viisaampaa, pysytellä taloissa, joita rajut sysäykset yhtä mittaa horjauttelivat puolelta toiselle, vaiko paeta aukeille pelloille, joille lakkaamatta satoi kiviä ja tuhkaa, niin että sielläkin uhkasi äkillinen tuho. Tässä pulmassaan he päättivät lähteä ulkoilmaan pitäen siellä oleskelua vähimmän vaarallisena. He köyttivät siteillä pieluksia päitään suojelemaan ja lähtivät ulos ja tyynyt olivat heidän ainoa turvansa heidän ympärillään riehuvaa kivimyrskyä vastaan. Päivä oli jo valjennut kaikkialla muualla, mutta siellä vallitsi synkempi pimeys kuin muulloin yön pimeimpinä hetkinä.

Kuulimme vain naisten kirkumista, lasten itkua ja miesten huutoja. Jotkut huusivat lapsiaan, toiset miehiään tai vanhempiaan ja ihmiset saattoivat vain äänestä tuntea toisensa. Joku valitti omaa kohtaloaan, toinen perhettään, jotkut pelkäsivät kuolemaa siinä määrin, että halusivat kuolla, toiset korottivat kätensä jumalien puoleen, mutta suurin osa ihmisistä kuvitteli, että oli tullut viimeinen ja lopullinen yö, jonka aikana maa ja jumalat sen mukana häviäisivät.

Lopulta näimme kimaltavan valon, jonka katsoimme paremminkin ennustavan tulenpurkausta, niinkuin olikin, kuin päivän palaamista. Tuli iski kuitenkin jonkin matkan päähän meistä. Sen jälkeen meidät ympäröi jälleen läpitunkematon pimeys ja raskas tuhkasade lankesi yllemme, niin että meidän vähän väliä oli ravisteltava tuhkaa yltämme, jottemme olisi hautautuneet ja kärventyneet. Kuvittelin, että maailmanloppu oli käsissä. Lopulta tämä kammottava pimeys hälveni asteittain pilven tai savun tavoin. Oikea päivä valkeni ja aurinkokin näyttäytyi, joskin vain yhtä heikkona kuin auringonpimennyksen lähestyessä. Kaikki esineet, joita katselimme, näyttivät kokonaan muuttuneen, sillä ne olivat hautautuneet valkoiseen tuhkaan ikäänkuin syvään lumeen.»

Pompeiji oli tuhan peitossa. Kymmenesosa sen asukkaista oli tuhoutunut. Muutamat kuolivat piilopaikkoihinsa, toiset paetessaan. Isiin papit, jotka aarteineen pakenivat Stabiaen porttia kohden, kaatuivat ja vetivät viimeisen henkäyksensä verrattoman kultansa keskellä. Herculaneumin kohtalo oli vielä kammottavampi, sillä sen ylle ei satanut ainoastaan tuhkaa vaan myös vettä tulvasateena ja päivän sarastaessa oli onneton kaupunki jäykistynyt hengettömäksi liejukerroksen alle, joka aikojen kuluessa on kovettunut kiveksi.

Suuren purkauksen tauottua hiipivät Pompeijin onnettomat eloonjääneet takaisin ja alkoivat kaivaa tuhasta hautautuneita kotejaan. Kaivausten vapauttamat kaasut vaativat jälleen uusia uhreja, mutta kaikki tavoitettavissa olleet esineet vietiin pois ja tuhkamerestä törröttävistä rakennuksista riistettiin kaikki, mikä vain oli käyttökelpoista. Sen jälkeen kaupunki hylättiin unohduksen valtaan ja sen nimikin hävisi, niin että paikkaa seuraavien vuosisatojen aikana epämääräisesti sanottiin La Civitaksi.

»SATAVUOTIAAN MIEHEN» TALON PUUTARHA.
Tämä tilava kivipiha, jonka alkuperäiset veistokset ja koristeet on asetettu takaisin entisiin paikkoihinsa ja jossa kasvaa kukkia samoissa paikoissa kuin ennenkin, osoittaa erinomaisesti, millaisia olivat Pompeijin talojen peristyliumit.

1500-luvulla löysi muuan insinööri sattumalta Pompeijin vesikanavaa kaivattaessaan. Vuonna 1709 löysi muuan itävaltalainen kreivi Herculaneumin muinaisesineitä etsiessään. Vuonna 1748 alettiin verraten huolellisesti kaivaa esiin La Civitaa, jota luultiin muinaiseksi Stabiaeksi, mutta järjestelmälliset kaivaukset aloitettiin vasta Napoleonin asettamien kuninkaiden, Josef Bonaparten ja Murat'n, aikana. Näistä varhaisista kaivauksista oli kuitenkin vain ikäviä seurauksia. Kaikki löytyneet esineet vietiin pois ja rakennukset ryöstettiin kokonaan.

Napolin museo notkuu kaikkien niiden aarteiden painosta, joiden oikea paikka on kaupunki, mistä ne ovat löytyneet, joskin niiden turvaaminen siellä tuottaisi suuria vaikeuksia. Fiorelli (1824—96) oli kaivausten ensimmäinen todella valistunut johtaja. Juuri hän älysi valaa kipsiä aukkoihin, jotka olivat syntyneet tuhan jähmettyessä vainajain ruumiiden ympärille, ja siten valmistaa jäljennöksiä kaikesta siitä, mitä näissä onteloissa oli ollut. Juuri häntä saamme kiittää Porta Marinan lähistöllä olevan pikkumuseon kammottavista ja järkyttävistä ihmishahmoista, joista liikuttavimpia on kuolinkouristuksissaan kääntelehtivä talonkoira.

Meidän aikamme tutkijat jäljentävät kaiken, hiiltyneet ovet, huonekalut ja talousastiat ja asettavat löydöt äärimmäisen tarkasti entisiin paikkoihinsa. Taloja ei enää tyhjennetä, vaan niihin jätetään kaikki, mikä niiden muinaisesta loistosta on säilynyt. Tällaisia taloja ovat esim Vettiusten suuri talo ja kultaisten cupidojen talo. Puolet kaupungista on vielä paljastamatta. Ensimmäiset löydöt ovat olleet ihmeellisiä, uudet paljastukset tulevat kenties olemaan vielä ihmeellisempiä. Pompeijin tuhoutuminen oli suunnaton katastrofi, — sen ylösnousemus on ihme.

ROOMALAISTEN SILLANRAKENTAJAIN RIEMUVOITOT

Sillanrakennustaidon historia saa meidät hieman ivallisesti ajattelemaan ihmisluonteen oikullisuutta. Monta kertaa samat miehet, jotka ovat ponnistelleet kuukausia ja vuosia siltaa rakentaessaan, hävittävät sen muutamassa tunnissa. Sotilaalliset syyt määräävät tavallisesti sekä rakentamisen että hävittämisen. Hyvät tiet ovat vielä tänäkin päivänä valloitetun maan hallussapidon olennainen edellytys. Ja hyviin teihin sisältyvät myös hyvät sillat. Mutta rajaseutujen sillat on välistä nopeasti hävitettävä rajan toisella puolen asuvan kansan ryhtyessä oikomaan rajojaan. Keskiaikana, jolloin jokainen talo oli samalla omistajansa linna ja hänen alueensa rajana tavallisesti oli ovi, turvauduttiin nostosiltoihin, jotka tarpeen vaatiessa voitiin nostaa ilmaan, niin että linna tai talo oli varmassa turvassa vallihautansa sisäpuolella. Mutta suurten virtojen poikki johtavia nostosiltoja oli mahdoton rakentaa. Niinpä muuan Rooman keisari rakennutti komean sillan Tonavan rajavirran poikki ja hänen seuraajansa hävittivät sen peläten joen toisella puolen asuvia barbaareja.

Englannin ja Italian sillanrakennustaidon kehityksessä on eräitä omituisia, joskin kenties vain satunnaisia yhtäläisyyksiä. Esihistoriallisen Italian asukkaat elivät usein niinkuin Englanninkin asukkaat keskiaikana turvallisuussyistä keinotekoisissa saarissa. Pronssikaudella oli Italiassa Lombardian vesistöisellä tasangolla runsaasti tällaisia saaria (»terramare»). Ne olivat suoraviivaisia, vallihautojen ympäröimiä alueita, ja vallihautoihin johdettiin vettä jostakin joesta. Kaikki riippui sillasta. Kaikki oli hukassa, jos vihollinen sai sen vallatuksi. Niinpä ei olekaan ihmeellistä, että siltoja rakennettaessa toimitettiin erilaisia uskonnollisia menoja ja että tarinain hohde ympäröi niitä. Terramareissa asuva esihistoriallinen kansa taisteli varmaan monta epätoivoista taistelua porteilleen hyökkäävien vihollistensa kanssa. Paljon myöhemmin taisteltiin Roomassa erään sillanpään omistamisesta kuolematon taistelu. Horatius puolusti kahden toverinsa kera Pons Subliciusta, puusiltaa, Clusiumin kuningasta Porsennaa vastaan muiden roomalaisten epätoivoisen kiireesti rikkoessa siltaa. Hänen onnistui uida Tiberin poikki takaisin Roomaan täydet varusteet yllään, ja hänen palatessaan kajahteli suosionhuutoja molemmilta rannoilta ja hänelle lahjoitettiin palkaksi urotyöstä maa-alue ja patsas. Sillasta ja patsaasta ei ole jäänyt jälkeäkään.

Roomassa oli runsaasti siltoja. Pons Fabricius on vieläkin näkyvissä. Se yhdisti Rooman maalaukselliseen Tiberin saareen ja sen nimenä on nykyään Ponte dei Quattro Capi, sillä sen rintasuojassa on nelikasvoisia kivipäitä. Se rakennettiin vähän ennen ajanlaskumme alkua epäilemättä entisen puusillan sijaan. Vuonna 21 e. Kr. se uudennettiin. Tästä kertovassa kirjoituksessa mainitaan molempien korjaustyöt aloittaneiden konsulien nimet. Sillan Tiberin saaresta virran oikealle, s.o. länsirannalle, johtavaa jatkoa sanottiin Pons Cestiukseksi tai Pons Gratianiksi. Nykyään sen kohdalla on Ponte San Bartolomeo. Sen rakennutti nähtävästi L. Cestius vuonna 46 e. Kr. Keisari Gratianus korjautti sen vuonna 370. Vuosina 1888—1892 se revittiin ja sen sijaan rakennettiin uusi silta. Alkuaan siinä oli suuri keskiholvi ja kaksi pikkuholvia, niin että se rakenteeltaan muistutti Pons Fabriciusta. Äskettäin suoritetut kaivaukset ovat saattaneet päivänvaloon muutamia valtavia lohkareita, joista se oli rakennettu. Lohkareet kiinnitettiin toisiinsa rautakynsin, jotka näyttävät hämmästyttävän nykyaikaisilta. Pons Salarius johti Anion, erään Tiberin sivujoen, poikki Via Salarian osana. Via Salaria oli muuan Roomaan johtavista kuuluisista valtateistä.

Mutta Rooman valtakunnan rajoilla suorittivat roomalaiset insinöörit suurimmat urotyönsä. He

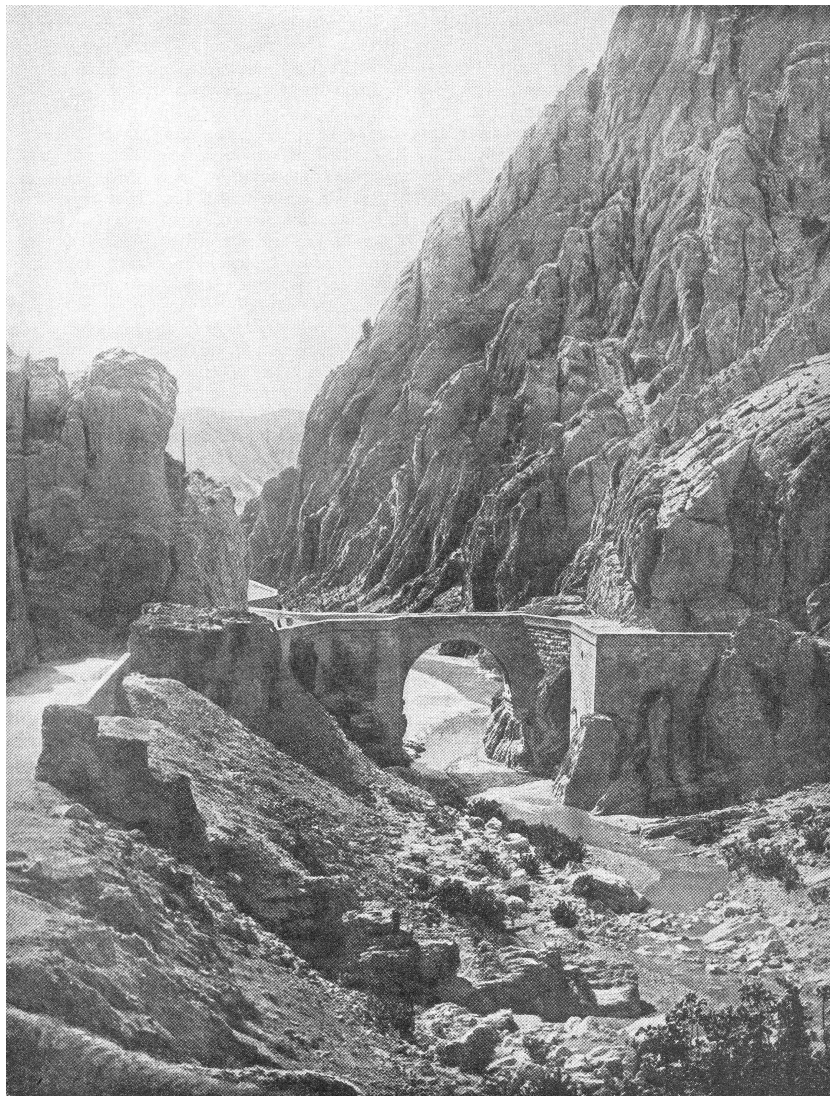

SILTA, JOTA PITKIN CAESAR ON KÄVELLYT.

Rooman Ponte dei Quattro Capi, joka yhdistää Tiberin vasemman rannan pieneen Tiberin saareen, on vielä kunnossa ja käyttökelpoinen suuresta iästään huolimatta. Sillä vähäisin muutoksin se on yhä sama silta, joka rakennettiin noin vuonna 62 e. Kr. ja korjattiin vuonna 21 j. Kr. Roomalaisaikana sen nimi oli Pons Fabricius. Espanjan Alcántaran sillan jälkeen se on parhaiten säilynyt roomalainen silta.

silloittivat Euroopan suurimmat joet, Reinin ja Tonavan, mutta ainoakaan noista silloista ei tullut pitkäaikaiseksi. Tonavan sillan rakennutti keisari Trajanus vuosina 104—105 ensimmäisen ja toisen Daakian-sodan välisenä aikana. Silta oli Orsovan ja Rautaportin kohdalla, eräässä Euroopan sotilaallisesti erittäin tärkeässä kohdassa, jossa Tonava murtaa kapean vuorenselänteen, joka erottaa Unkarin aavat tasangot Rumaniasta. Kokonainen armeija sai työskennellä vuoden siltaa rakentaessaan. Sen suunnittelija Apollodoros pystytti myös Trajanuksen pylvään, jonka korkokuvien joukossa on mm. tuon sillan kuva. Lukemattomissa rahoissa on niinikään sillan kuva, ja Procopius ja Dio Cassius ovat lainanneet teoksiinsa otteita arkkitehdin omasta sitä koskevasta selonteosta.

Vaikeinta oli siltapilarien perustusten laskeminen virtaan. Jokea ei tietenkään voinut tilapäisesti johtaa toiseen uomaan — toisinaan turvauduttiin nimittäin tällaiseen mestarilliseen menettelytapaan. Virran pohjaan rakennettiin kaksikymmentä tukipilaria. Sillan pituus oli 1 080 m ja leveys 13—18 m. Sen molemmat päät olivat linnoitetut. Holvien jännevälit olivat 33—36 m. Trajanuksen pylväässä näkyvät holvit ja rintasuoja ovat puuta, mutta puuosat oli tarkoitus rakentaa uudelleen kivestä entistä rakennetta noudattaen. Oli miten hyvänsä, silta ei joutunut elämään kauan. Hadrianus poisti sillan yläosan, jotteivät paaluvarustusten toisella puolen asuvat barbaarit olisi voineet käyttää sitä. Konstantinus korjautti sillan väliaikaisesti vuonna 328 j. Kr.,

ERÄMAA EI PELOITTANUT ROOMALAISIA VALLOITTAJIA.

Karuin seutu, johon roomalaiset rakensivat siltansa, on Algeriassa El Kantara-nimisessä paikassa. Tämä arabialainen sana merkitsee aivan yksinkertaisesti siltaa. Lambessan muinainen eteläinen tie johtaa siltaa pitkin valtavia, alastomia kallioita erottavan ahtaan kuilun poikki. Sillan korjaajat eivät vuonna 1862 säilyttäneet sen roomalaista rakennetta, mutta siitä huolimatta se voimassaan ja tarkoituksenmukaisuudessaan kertoo yhä roomalaisten sillanrakentajain mestaruudesta.

ja muutamia tukipilareja on vieläkin jäljellä. Sillan rakennepiirros on säilynyt itse siltaa kauemmin. Näemme sen Rooman suuren raitiotieristeyksen läheisyydessä kohoavassa Trajanuksen pylväässä, jonka kaikki matkailijat niin hyvin muistavat. Tuo pylväs on Rooman menneen suuruuden ihmeellinen muistomerkki ja samalla historioitsijain verrattoman arvokas tietolähde.

Reinin sillan rakennutti Caesar, mutta vain väliaikaisesti. Ylipäänsä hänen Reinin poikki marssimisensa syyt ovat mielenkiintoiset. Hän mainitsee itse useita syitä. Hän sanoo mm. halunneensa osoittaa, että saattoi mennä Reinin yli, ja siten kohottaa germaanien jo sitä ennen häntä kohtaan tuntemaa kunnioitusta. Hän tahtoi osoittaa, että jos barbaarit pitivät Reiniä Rooman valtakunnan rajana, heidän oli lakattava ryöstelemästä tämän virran lounaispuolella asuvia kansoja. Ja koska hän ei pitänyt virran poikki soutamista veneissä maineensa arvoisena — niinkuin hän itse sanoo —, hän rakennutti sillan. Hän aloitti työnsä liitättämällä parittain yhteen puolentoista jalan paksuisia paaluja, joiden päät teroitettiin ja joiden pituus laskettiin virran syvyyttä vastaavaksi. Nämä paaluparit nuijittiin pohjaan, mutta ei pystysuoraan vaan vinoon. Niiden vastapäätä kahdentoista metrin päähän nuijittiin uudet paaluparit vinoon joen virtaussuuntaa vastaan. Niiden päälle ladottiin vaakasuoraan palkkeja. Suunnitelma oli kekseliäs, sillä virran painaessa yläpaaluja muut työntyivät entistä lujemmin joen pohjaan. Vaakasuorien palkkien varaan ladottiin uusia palkkeja virran suuntaan ja ne peitettiin turpeilla ja oksilla, niin että ne muodostivat tien. Uusi paalurivi juntattiin vinoon tukemaan siltaa veden paineelta ja samanlaiset paalut suojelivat sillan yläpuolta puilta tai veneiltä, joita barbaarit saattoivat päästää ajelehtimaan hävittääkseen sillan. Silta valmistui kymmenessä päivässä ja sotajoukko marssi sitä pitkin Reinin toiselle puolen. Caesar jätti vahvan turvajoukon sillan molempiin päihin. Silta on nyttemmin tietenkin hävinnyt jäljettömiin emmekä edes tiedä tarkoin, missä kohdin se on ollut, mutta senkin kuva on Trajanuksen pylväässä.

Roomalaiset rakensivat vielä kaksi muuta siltaa Reinin poikki, mutta ne ovat molemmat hävinneet. Toinen rakennettiin Mainzin kohdalle keisariajan alkupuolella, luultavasti Augustuksen aikana. Se hävitettiin ja rakennettiin uudelleen monta kertaa. Sen kuva on erään kultamitalin lyijyjäljennöksessä, joka nykyään on Rooman rahakokoelmassa. Siinä on myös Diocletianuksen ja Maximianuksen päät. Silta lienee ollut vaikuttava toisessa päässä olevine vahvoine vallituksineen. Toisen sillan rakennutti Konstantinus noin vuonna 308 j. Kr. Kölnin kohdalle. Koblenzista (Confluentia) löytyi puupaalujen jätteitä vuonna 1864. Koblenzissa yhtyvät Mosel ja Rein, niinkuin kaupungin latinalainen nimi osoittaa. Silta rakennettiin juuri Moselin poikki luultavasti 400-luvulla j. Kr. Historian lakien muuttumattomuutta osoittaa kuvaavasti sekin, että voittoisat armeijat ottivat 1600 vuotta myöhemmin juuri näiden kolmen sillan päät tukikohdikseen pitääkseen saksalaiset kurissa.

Maailman suurimpia yksikaarisia siltoja on Elaver-joen (nykyään Allier) poikki johtava silta Ranskassa. Sen nimi oli Pons Veteris Brevatis ja se sijaitsi Brionden (Brivas) kaupungin läheisyydessä Auvergne'issä. Siltapilarit rakennettiin kahden 78 m:n päässä toisistaan olevan kallion varaan ja virran poikki kaartuva holvi oli 25 m korkea. Sillan nimi on kiinnostava. Eräässä vanhassa sanakirjassa vuodelta 449 j. Kr. mainitaan gallialaisten sanojen latinankielisiä vastineita. »Brio» on »ponte» (silta) ja »doro» sama kuin »ostio» (portti). Nämä molemmat sanat, »brio» ja »doro», tapaamme ainakin kahdessa englantilaisessa paikannimessä. Rochesterin roomalainen nimi oli Durobrivae, ja toinen samanniminen paikka oli aivan lähellä Peterborough'ta. Nimen alkuosa »duro» tarkoitti nähtävästi melkein kaupunkia, joskin se varsinaisesti merkitsee vain porttia, ja jälkiosa »brio» tarkoittaa, että sieltä johti silta joen poikki. Tiedämme, että Rochesterin nykyisen sillan kohdalla oli muinoin roomalainen silta, sillä Watling Street johti sen kautta Canterburysta (Durovernum) Durolevumin (lähellä Favershamia) halki Lontooseen. Sanan »briv» tapaamme Ranskassa nimessä Briva Isare (Isaran silta), jonka nykyinen nimi Pontoise on suoranainen käännös entisestä.

Algeriassa oli El Kantaran kohdalla roomalainen silta. Se kuului tiehen, joka johti Lambessasta erämaahan Biskran eteläpuolelle. Silta korjattiin mauttomasti vuonna 1862. Constantine'issa on myös kaksi siltaa. Toisesta niistä on jäljellä vain kaksi kannatinpilaria. Silta on nähtävästi kolmiosainen. Keskimmäisen osan muodosti yksi ainoa holvi, molemmissa muissa oli seitsemän kaariholvia. Toinen silta oli nykyiseen Constantine'in kaupunkiin johtavan rautatiesillan kohdalla. Sen korkeus oli 63 m joenpohjasta laskien, pituus 60 m ja leveys 7 m. Sen rakentamisen ja hävittämisen ajankohtaa emme tiedä.

SILTA, JOKA ON NIIN MAHTAVA, ETTÄ ALKUASUKKAAT LUULEVAT SEN SYNTYNEEN TAIKAKEINOIN. Irakissa, 135 km Van-järvestä etelään, on Zakhun kylä. Tämän kylän kohdalla johtaa roomalainen silta erään Tigriin sivujoen poikki. Siltaa on aikojen kuluessa alettu sanoa idän suursankarin, Aleksanterin, sillaksi. Keskiholvi ei tarun mukaan useista yrityksistä huolimatta kestänyt, ennen kuin muuan ennustaja kehoitti rakentajia muuraamaan nuoren naisen päätekiven päälle. Tämän tapahduttua on silta kestänyt meidän päiviimme asti.

Espanjassa on Tajon poikki johtava ihmeellinen Alcántaran silta. Se rakennettiin vuosina 98—106 j. Kr. ja Lusitanian kaupungit kustansivat sen. Sillan suunnitteli Julius Lacer. Siltatie johti triumfiportin alitse. Portti on vieläkin jäljellä. Silta on suunnilleen 54 m korkea ja sitä kannattaa kuusi erilaista puolikaarenmuotoista holvia, joista molempien keskimmäisten — suurimpien — jännevälit ovat noin 30 m. Sillan alkuperäinen kiveyskin on vielä jäljellä samassa kunnossa kuin 1800 vuotta sitten, ja koko tänä aikana on siltaa käytetty joka päivä. Mitenkähän monta ihmistä on kävellyt sitä pitkin aikojen kuluessa?

Englannissa oli runsaasti roomalaisten insinöörien rakentamia siltoja maan kuuluessa Rooman valtakuntaan. Monet niistä olivat varmasti puuta, sillä ne ovat hävinneet jälkeäkään jättämättä. Kivisiltojen jäännöksiä on säilynyt meidän päiviimme asti. Muuan tällainen silta johti pohjoisessa Tyne'in poikki Cilurnumin (Chesters) ja Hadrianuksen muurin kohdalla. Stukeley kuvaili sitä vuonna 1725 »ihmeellisenä siltana, joka on erittäin taitavasti rakennettu hyvin suurista kivistä. Kiviä yhdistävät toisiinsa rautakynnet, jotka on juotettu kiinni lyijyllä». Horsley mainitsee vuonna 1732, että sillan perustukset »ovat näkyvissä» — ja näkyvissä ne ovat vielä tänäkin päivänä (kuva liittyy lukuun »Hadrianuksen muuri»). Itärannan tukipylväät ovat erikoisen hyvin säilyneet. Elliot ja Wilson julkaisivat vuonna 1782 kaikkien jäännösten kartan. Claytonin mukaan »koko sillan pituus on 52 m. Tukipilarien välissä on neljä aukkoa, joiden leveys on 10.6 m.» Kaksi muutakin siltaa johti Tyne'in poikki, toinen Corbridge'in kohdalla (Corstopitum) — paikka oli muurintakainen sotilaallinen tukikohta — toinen Newcastle'issa (Pons Aelii). Tästä sillasta on vielä jäljellä eräitä katkelmia.

Roomalaiset rakensivat myös London Bridge'in, mutta roomalainen silta oli 60 m nykyisen sillan

SALAMANCAN KAUPUNGIN ROOMALAINEN SILTA ESPANJASSA.

Jo vuonna 222 e. Kr. kerrotaan Salmantican kaupungista, joka sijaitsi Pyreneitten niemimaan keskellä. Hannibal valloitti sen, jonka jälkeen kaupunki siirtyi roomalaisten käsiin. Nykyään se on vanha yliopistokaupunki samannimisessä maakunnassa. Sen muinaismuistojen joukossa on uljas silta, jossa on kuusikolmatta kaarta. Roomalaiset rakensivat kaarista viisitoista, muut rakennettiin 1500-luvulla. Sillan koko pituus on 150 m. Valokuva on otettu Tormes-joen vasemmalta rannalta. Taustassa näemme »Uuden katedraalin», jonka rakentaminen aloitettiin vuonna 1509.

»JUMALAISEN TAITAVASTI RAKENSI LACER TÄMÄN VUOSISATAISEN SILLAN.»

Espanjan Cáceresin maakunnassa Tajon poikki johtava ihmeellinen roomalaissilta on moneen kertaan korjailtunakin säilyttänyt roomalaisen luonteensa. Se on täydellisin roomalainen silta, mitä tunnemme. Sen alkuperäinen kiveyskin on säilynyt koskematta. Silta on rakennettu valtavista, muuraamattomista kivilohkareista, sen pituus on 185 m ja siinä on kuusi holvia. Keskimmäisen tukipylvään kohdalla on triumfiportti. Läheisyydessä sijaitseva Alcántaran kaupunki on saanut siitä nimensä (arabialainen sana Alcántara merkitsee siltaa). Erään läheisen temppelin raunioista on löytynyt kirjoitus, jossa mainitaan sillan arkkitehdin nimi. »Pontem perpetui mansurum in saecula mundi Fecit divina nobilis arte Lacer» (ikimaailman vuosisatoihin säilyvän sillan rakensi jumalaisen taitavasti jalo Lacer). Temppeli oli pyhitetty Trajanukselle, joten Gaius Julius Lacer lienee rakentanut sillan ensimmäisen vuosisadan lopussa j. Kr.

SILTA KAUKAISESSA PERSIASSA.
Tämä roomalaissilta rakennettiin kohta keisari Valerianuksen kuoleman jälkeen. Eräistä vaurioista huolimatta se on yhtä käyttökelpoinen kuin uutenakin johtaen Karun-virran poikki Shusterin, Persian Arabistanin maakunnan pääkaupungin, kohdalla.

itäpuolella. Sillan kohdalla yhtyi useita roomalaisteitä joen molemmilla rannoilla. Pohjoisesta johti Suuri pohjoistie ja etelästä Stane Street Chichesteristä (Regnum) ja Watling Street Canterburysta ja Doverista. Äskettäin on löytynyt Kentin ja Surreyn nykyistä pohjoisrajaa noudatteleva tie. Se johti luultavasti samaan kohtaan kuin muutkin etelärannikon tiet, joiden suunnat ovat vielä osaksi epävarmat. London Bridge lienee ollut vaikuttava ilmestys. Kohtalon omituisesta oikusta on ensimmäinen sitä esittävä kuva löytynyt Ranskasta. »Arras'in hävitettyjä katuja korjailtaessa vuonna 1923 löytyi suunnaton aarre roomalaisia kultamitaleja 300-luvulta. Muuan toistaiseksi ainoalaatuinen mitali esitti Konstantinus Suuren marssia Lontooseen ja Thamesin siltaa, jota pitkin keisari ratsastaa. Kirjoitus 'Adventus Aug. Lond'. osoittaa, että Lontoo on todella kysymyksessä ... Tämä on ehdottomasti ensimmäinen löytämämme raha, ... joka osoittaa, ettei Lontoo keisar aikana ollut ainoastaan suuri maakuntakaupunki, vaan myös neljännen vuosisadan suurten 'piispakuntain' virallinen pääkaupunki, jota voimme verrata ... Trieriin, Karthagoon, Sisciaan ja Antiokiaan. Eri rahoissa on kuvia kaikista näistä kaupungeista, mutta tähän mennessä ei ollut löytynyt ainoatakaan Lontoon kunniaksi lyötyä rahaa.» (Sir Charles Oman.)

Lontoon sillan myöhempi historia on varsin kiinnostava. Vuoteen 1013 asti emme tiedä siitä mitään. Tällöin saamme kuulla, että tanskalaiset hävittivät sen. Uuden sillan rakennutti joku Peter af Colechurch vuosien 1176 ja 1209 välisenä aikana. Se oli Fish Street Hillin suuntainen ja sitä kannatti kaksikymmentä holvia.

ROOMAN AMFITEATTERIT

Suurissa pyramiideissa näemme Egyptin sivistyksen heijastuvan ja Kreikan hävinnyt kulttuuri on aineellistunut ihaniin temppeleihin, joista ihmeellisin on Parthenon. Samalla tavoin ovat roomalaiset jättäneet jälkeensä ehkä luonteenomaisimmat rakennuksensa, amfiteatterit, — nuo muistomerkit, joiden tarkoituksen luonnoton raakuus saa meidät ihmettelemään, miten sama kulttuuri saattoi synnyttää Horatiuksen ja Vergiliuksen. Amfiteattereja emme saa sekoittaa Kreikan ja Rooman teattereihin, jotka edustavat muinaista jaloa näyttämötaidetta ja joita jo olemme kuvailleet erikoisessa luvussa.

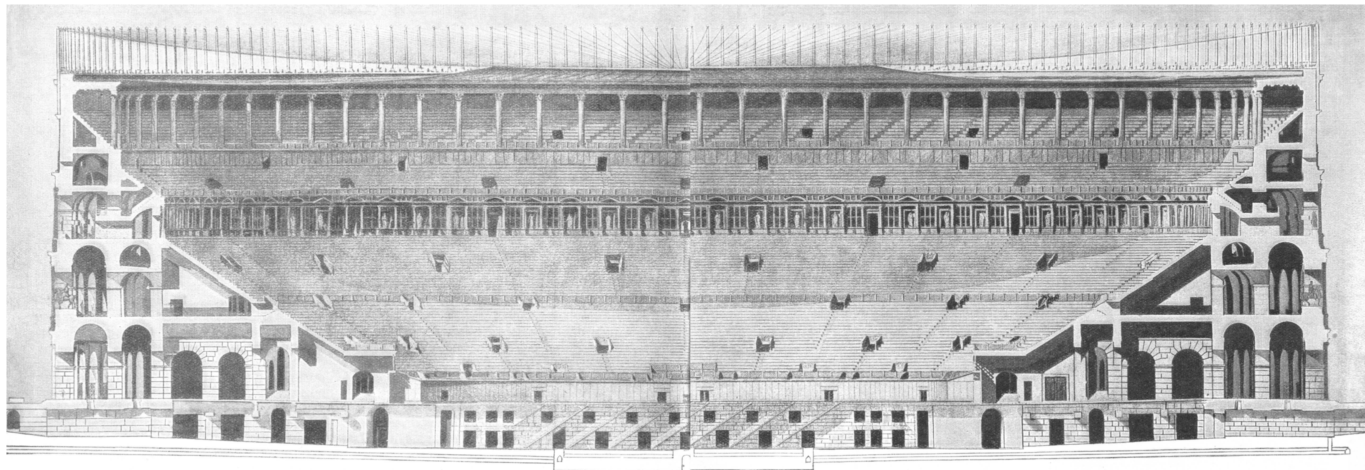
Rooman sivistys on perusta, jolle meidän aikamme monimutkainen yhteiskuntajärjestelmä suureksi osaksi rakentuu. Koskaan emme voi riittävästi tunnustaa velkaamme muinaiselle Roomalle. Ja kuitenkin välistä ravistelemme päätämme ja ihmettelemme, onko niin julma kansa kuin roomalaiset todella voinut parantaa kärsivän ihmiskunnan kohtaloa? Rooman valtavat amfiteatterit ovat häpeäpilkku, joka saa meidät kauhistumaan. Hetkeksi unohdamme Rooman lukuisat ansiot ja kiinnitämme huomiomme vain sen häpeään. Orjat ja gladiaattorit taistelivat elämästä ja kuolemasta tyydyttääkseen herrojensa intohimoista verenhimoa. Jaloa metsänriistaa ärsytettiin sokeaan raivoon, jotta maailman valtiaat olisivat saaneet nauttia nähdessään ihmisten taistelevan villieläinten kanssa — tämä on suurten amfiteatterien häpeäpilkku, jota mikään ei voi puhdistaa.

Mutta espanjalaisilla on vielä tänäkin päivänä härkätaistelunsa ja vielä jokin aika sitten oli ärsytettyjen karhujen metsästys suosittua »urheilua» Englannissa. Tosin voimme väittää, että nämä ovat viattomia huvittelumuotoja gladiaattoritaistelujen rinnalla. Epäilemättä, mutta erotus ei ole millään tavoin olennainen. Roomalaiset olivat julmia. Mutta heidän julmuutensa edellytyksenä oli kaikkina aikoina ja kaikkien kansojen keskuudessa vallitseva epäinhimillisyys, myötätunnon puute muita ihmisiä kohtaan. Meidän aikanamme on ihmisiä, jotka mielellään uhraavat koko joukon rahaa päästäkseen näkemään kahden nyrkkeilijän ottelua mestaruudesta. Kuvittelemmeko todella, että he ovat yksinomaan jalon itsepuolustustaidon ihailijoita? Houkutteleeko vain halu nähdä paremman puolen voittavan 40 000 ihmistä yhteen ainoaan jalkapallo-otteluun?

Me emme kenties näe mitään pahaa nyrkkeilyottelujen yleisön kiihtymyksessä, meillä ei ole oikeutta riistää jalkapallo-ottelujen katsojilta heidän »viatonta huviaan». Mutta mitähän tulevaisuuden siveysoppineet sanovat asiasta? Plinius — sivistynyt herrasmies jos kukaan — ei nähnyt mitään pahaa gladiaattoriotteluissa. Cicero kerrassaan suositteli niitä ja jalolla Marcus Aureliuksellakin oli esitettävänään vain yksi ainoa vakava syy näitä verisiä näytelmiä vastaan. Hän sanoi nimittäin, että ne olivat sietämättömän ikäviä.

Gladiaattoritaisteluja tapahtui Roomassa jo useita vuosisatoja ennen ajanlaskumme alkua, mutta siihen aikaan vain suurten miesten hautajaisten yhteydessä. Tämä johtui kenties joistakin muinaisista etruskilaisista hautausmenoista, joita muinaisroomalaiset olivat omaksuneet. Vähitellen nämä taistelut menettivät alkuperäisen merkityksensä. Kansa mieltyi niihin ja tasavallan loppuaikoina alkoivat kunnianhimoiset poliitikot ja kansan suosiota tavoittelevat varakkaat miehet kustantaa tällaisia otteluja aivan yksinkertaisesti vedoten rahvaan alhaisiin vaistoihin omaksi edukseen. Tässä suhteessa oli Julius Caesarilla paljon syntejä omallatunnollaan.

Vuonna 264 e. Kr. antoivat Marcus ja Decius Brutus kolmen gladiaattoriparin esiintyä isänsä hautajaisissa. Vuonna 174 e. Kr. järjesti Titus Flaminius 74 paria isänsä hautajaisiin. Ja hie-

COLOSSEUMIN PIKKILEIKKAUS.

Tämä piirros selvittää Colosseumin, Rooman suurimman amfiteatterin, rakenteen. Korokkeet (praeonctiones) jakoivat koko katsomon (cavea) osastoihin, jotka olivat täynnä yleneviä penkkirivejä (maeniana). Alin rivi (podium) varattiin keisarille, papeille ja valtion ylhäisimmille virkamiehille. Kaikissa kerroksissa oli käytäviä ja käytävissä katsomoon johtavia oviaukkoja. Areenaa ympäröi korkea, aivan sileä muuri, joka suojeli katsojia pedoilta. Varmemmaksi vakuudeksi suojelivat metalliristikot muurin harjaa. Areenan alla näemme kammiot, joissa näytäntöihin osallistuvat gladiaattorit ja pedot oleskelivat. Näistä kammioista päästiin areenalle luukuista tai murissa olevista ovista. Ylinnä näemme mastot ja köydet, jotka kannattivat telttakatosta (velaria).

man toistasataa vuotta myöhemmin kutsui Julius Caesar rahvaan katselemaan kolmensadan parin taistelua viitsimättä edes keksiä minkäänlaista tekosyytä. Hänen esimerkkiään noudatettiin laajalti. Eikä keisariaikana ollut enää koko roomalaisessa maailmassa Tajosta Eufratiin ja Niilistä Trentiin ainoatakaan jonkinkokoista kaupunkia, joka ei olisi voinut kerskailla säännöllisistä ja lukuisista näytännöistä amfiteattereissaan.

Kreikan kaupungit mainittakoon poikkeuksena tästä yleisestä säännöstä. Kevytmielistä Korintin kaupunkia lukuunottamatta kreikkalaiset pysyivät enimmäkseen taiteelleen ja filosofiensa ohjelmille uskollisina. Kerran ehdotettiin, että Ateenaan järjestettäisiin gladiaattoritaistelu. Mutta kaupungin porvarit kieltäytyivät repimästä Sääliväisyyden alttaria. Kaikkialla muualla roomalaisen rahvaan maku alkoi vaatia yhä enemmän järjestelmällistä julmuutta. Kuta enemmän sen ruokahalua yllytettiin, sitä ahnaammaksi se muuttui, ja julmuuden voima säilyi vähentymättömänä Länsi-Rooman tuhoutumiseen asti ja vielä kauemminkin. Vasta Teoderikin valloitettua Italian poistettiin gladiaattoritaistelut lopullisesti.

Verenvuodatuksen näkeminen saa ihmisen kaipaamaan sitä. Tämä on yksinkertainen totuus, jota kenties valaisee muuan kirkkoisä Augustinuksen kertoma tapaus. Muuan Augustinuksen ystävä Alipius, joutui kerran vastoin tahtoaan käymään amfiteatterissa. Päästäkseen näkemästä areenan kauhuja hän sulki silmänsä ja aikoi pitää ne kiinni koko näytännön ajan. Mutta katsojain kiihtymys ja huudot saivat pian hänen päätöksensä järkkymään. Hän avasi silmänsä ja näki — näki ja oli hukassa. Hetken verran hän tunsi kauhua katsellessaan hirvittävää verenvuodatusta, mutta pian se vaikutti häneen myrkyn tavoin. Siitä päivästä lähtien hän ei enää kaikista tahdonponnistuksistaan huolimatta voinut tukahduttaa haluaan nähdä samanlaisia näytäntöjä. Hänestä tuli amfiteatterin houkutusten orja.

Muinoin gladiaattorit taistelivat kaupungin forumilla eli kauppatorilla. Taistelujen »lahjoittaja» antoi tavallisesti pystyttää sinne tilapäisiä puutelineitä katsojien mukavuudeksi. Mutta aikojen kuluessa, gladiaattoritaistelujen kehityttyä kalliimmiksi ja tavallisemmiksi, rakennutti usein joku antelias lahjoittaja kaupunkinsa asukkaille pysyvän näyttämön erikoisesti tällaisia näytäntöjä varten.

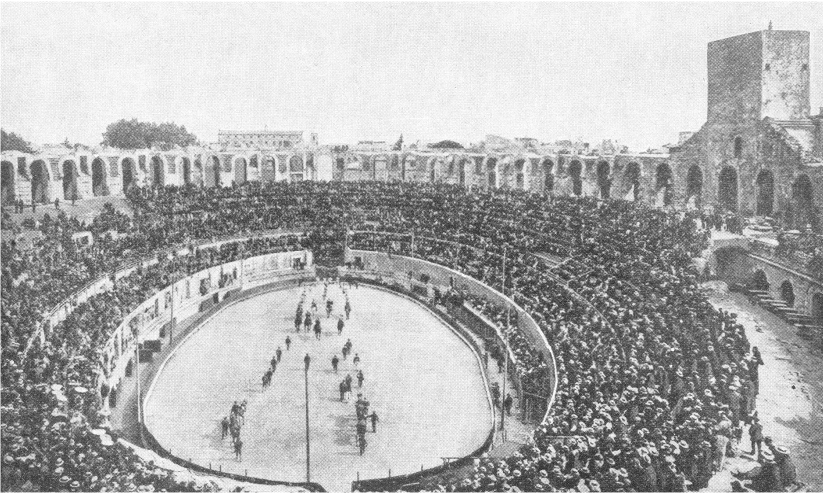
»Ja siellä kaikui kiihko joukkojen
mutisten sääliä tai ääneen huutaen,
kun areenalla veli veljen murhas,
ja miksi murhas? Siksi, että laki
verinen sirkuksen niin vaati
ja oikku keisarin.»

Byron: »Childe Harold» IV, 139.

Siten syntyivät suuret amfiteatterit, jotka kieltämättä ovat muinaisajan ihmeistä ihmeellisimpiä. Kauniimmat amfiteatterit ovat, niinkuin voimme odottaakin, itse Roomassa ja läntisten maakuntain kaupungeissa, jotka olivat enimmän imeneet itseensä pääkaupungin henkeä — Capuassa, Pompeijissa, Pozzuolissa ja Veronassa, Ranskan Arles'issa ja Nîmes'issä, Espanjan Italicassa Sevillan läheisyydessä, Istrian Polassa ja

Afrikan El Dzhemissä (Thysdrus) ja Karthagossa. Mutta melkein yhtä suurenmoisia rakennuksia oli myös idässä, Pisidian Antiokiassa, Laodikeassa ja Aleksandriassa. Vieläpä kaukaisella Britanniallakin oli amfiteatterinsa, esim. Cirencesterissä ja Silchesterissä.

Pompeijin amfiteatterin oletetaan olevan ensimmäisen laatuaan. Se rakennettiin suunnilleen vuonna 80 e. Kr. Se on suunnaton, kaikkien amfiteatterien tavoin soikea rakennus ja sinne on mäisenä Rooman porvareille erikoisesti gladiaattoritaisteluja varten suunnitellun rakennuksen. Pliniuksen mukaan Curio vuonna 59 e. Kr. rakennutti kaksi puuteatteria, jotka oli suunniteltu siten, että ne kiertyivät asemissaan muodostaen amfiteatterin, milloin niitä ei tarvittu tavallisiin näytelmäesityksiin. Plinius väittää, että katsojat saattoivat istua paikoillaan koko ajan teattereja yhdistettäessä. Kenenkään ei tarvinnut edes nousta seisomaan.

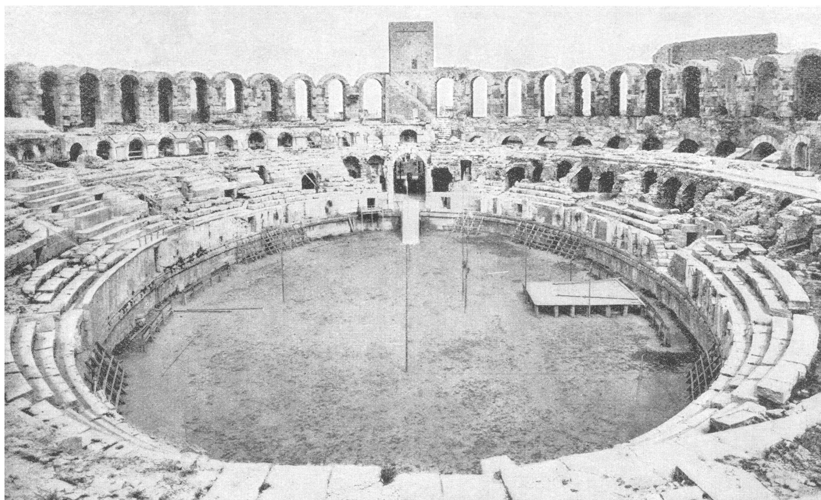
ARLES'IN AMFITEATTERI, JOSSA »ROOMAN GALLIA» VIETTI JUHLANSA.

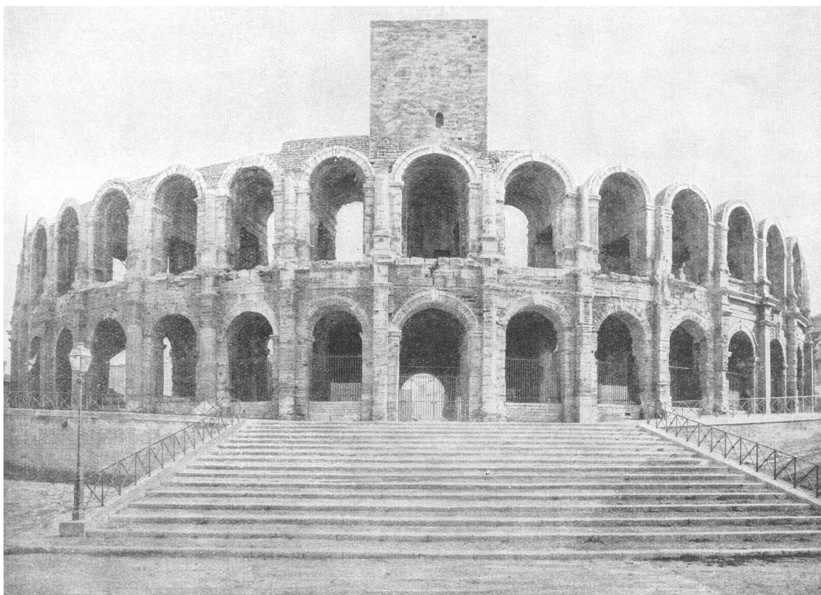
Tämä ensimmäisellä tai toisella vuosisadalla j. Kr. rakennettu amfiteatteri oli muinaisen Arleaten huomattavimpia rakennuksia. Arleate oli Gallian prefektin asuinpaikka ja Konstantinus kävi usein siellä. Komean rakennuksen alaosat ovat hämmästyttävän hyvin säilyneet. Valokuvassa näemme selvästi areenan ja alimman istuinrivin (podium). Muinainen rakennus on täynnä yleisöä, joka on kerääntynyt katselemaan härkätaistelua.

aikanaan mahtunut 20 000 katsojaa. Jo vuonna 80 e. Kr. oli näin ollen niin runsaasti gladiaattoritaistelujen harrastajia, että tällainen rakennus oli tarpeen vaatima. Huomattavien kaupunkien amfiteatterien tarve lienee jo silloin ollut varsin polttava. Voisimme kuvitella, että Pompeijilla oli tärkeä osansa historiassa. Mutta oikeastaan se oli suhteellisen mitätön kaupunki. Se saa kiittää maineestaan vain järkyttävää perikatoaan. Elävien ihmisten siellä asuessa se ei suinkaan ollut millään tavoin erikoisen kuuluisa. Roomalaisessa maailmassa se merkitsi vain vähäpätöistä maalaiskaupunkia.

Muuan Gaius Scribonius Curio lahjoitti ensim-

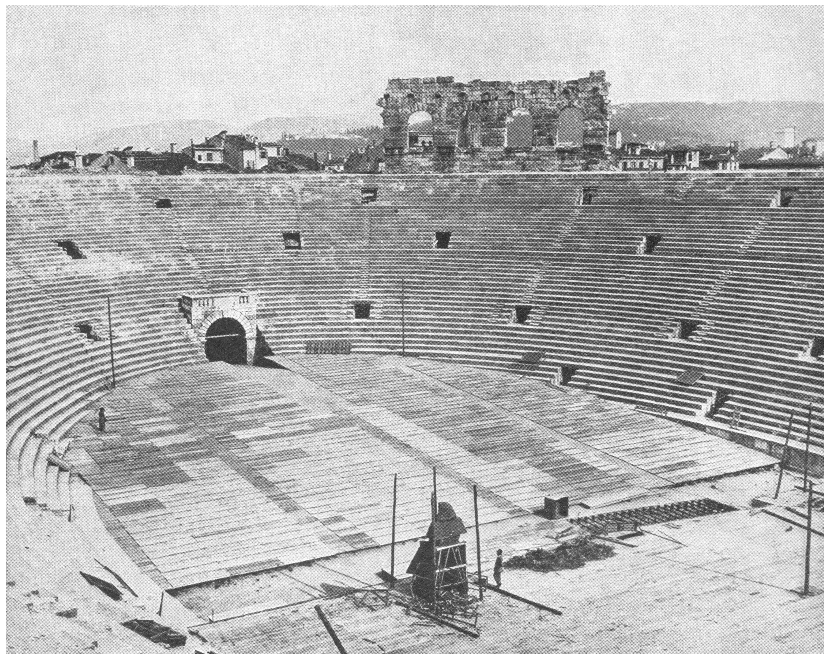
Vuonna 29 e. Kr. rakennettiin yksinkertaisempi rakennus, mutta se oli vain ulkopuolelta kiveä ja paloi perustuksiaan myöten vuonna 64 j. Kr., jolloin Nero sytytti Rooman palamaan, mikäli historiaan on luottamista. Useita tilapäisiä amfiteattereja rakennettiin kiireesti sen sijaan. Muutamia vuosia myöhemmin, vuonna 72 j. Kr., alkoi keisari Vespasianus rakennuttaa Neron Kultaisen talon puutarhan keinotekoisen järven kohdalle Colosseumin, roomalaisen arkkitehtuurin ylväintä voimannäytettä, Rooman loistokohtaa ja samalla häpeäpilkkua. Rakennus valmistui keisari Tituksen hallitessa, ja sama keisari, joka oli valloittanut ja ryöstänyt Jerusalemin, vihki

ARLES'IN AMFITEATTERIN MAHTAVA AREENA JA ULKOMUURIT.

Tämä amfiteatteri on tosin Ranskan suurin, mutta siitä huolimatta arkkitehtonisesti Nîmes'in amfiteatteria vähäarvoisempi. Sen pituus on 45 m ja leveys 35 m. Rakennuksen molemmat kerrokset ovat säilyneet verraten vahingoittumattomina (ylin kerros on hävinnyt). Teatteri on rakennettu valtavista, muuraamattomista kivilohkareista. Molemmissa kerroksissa on 60 kaariholvia. Alakerran pylväät ovat doorilaisia, yläkerran korinttilaisia. Rakennusta käytettiin keskiaikana (700-luvulla) linnoituksena. Tällöin sen vahvistamiseksi rakennettiin kaksi tornia, joista toinen näkyy kuvissa.

KEISARIAJAN IHMEELLINEN MUISTOMERKKI VERONASSA.

Veronan amfiteatterin sisäosat ovat säilyneet paremmin kuin minkään muun roomalaisen amfiteatterin. Mittasuhteet ovat erikoisen kauniit ja osoittavat hienostuneempaa makua kuin pääkaupungin jättiläismäinen Colosseum. Amfiteatteri rakennettiin ensimmäisellä vuosisadalla j. Kr., se on kolmikerroksinen, sen pituus on 150 m ja leveys 120 m. Maljamaisen katsomon istuimet ovat ruskeaa kalkkikiveä. Ne ovat säilyneet melkein entisellään, sillä areenaa käytettiin keskiaikana turnajaisiin. Ulkomuurista on säilynyt vain neljä holvikaarta (ne näkyvät kuvassa).

Colosseumin vuonna 80. Koskaan aikaisemmin ei roomalaisia ollut kutsuttu osallistumaan niin valtaviin verenvuodatusorgioihin. Vihkimistaistelut jatkuivat keskeytymättä sata päivää. Tuhannet gladiaattorit ja tuhannet villieläimet menettivät henkensä.

Keisari Trajanus ylitti tämänkin kauhistuttavan saavutuksen. Voitettuaan Daakian kuninkaan Decebaluksen hän voittoaan juhliessaan lähetti areenalle kymmenentuhatta miestä. Mutta keisari Claudius järjesti kenties raaimmat kaikista näytelmistä, mitä on näytelty Colosseumissa tai oikeammin Flaviusten amfiteatterissa, jos haluamme olla oikein tarkkoja. Claudius, tuo julma ja mieletön narri, eli kokonaan vain areenan huvituksissa. Päivän toisensa jälkeen hän istui loistoistuimellaan aamusta iltaan poiketen sieltä vain pilailemaan taistelijain kanssa.

Myöhemmin keskiaikana Colosseumia käytettiin kirjaimellisesti kivilouhimona. Sivistymättömät talonpojat varastivat sieltä suunnattomat määrät marmoria ja kiveä. Mutta kuitenkin se kohoaa yhä paikoillaan ja on muinaisajan hämmästyttävimpiä muistomerkkejä.

Lontoon Albert Hall on nykyisen maailman suurimpia saleja. Se on 81 m pitkä ja 72 m leveä. Colosseumin vastaavat mittasuhteet ovat 185 m 153 m. Tämä yksinkertainen vertailu antaa selvemmän kuvan rakennuksen suuruudesta kuin monen sivun pituiset kuvaukset. 300-luvulla kirjoitetun teoksen »Notitia Urbis Romae» mukaan Colosseumiin mahtui 87 000 katsojaa. Tätä

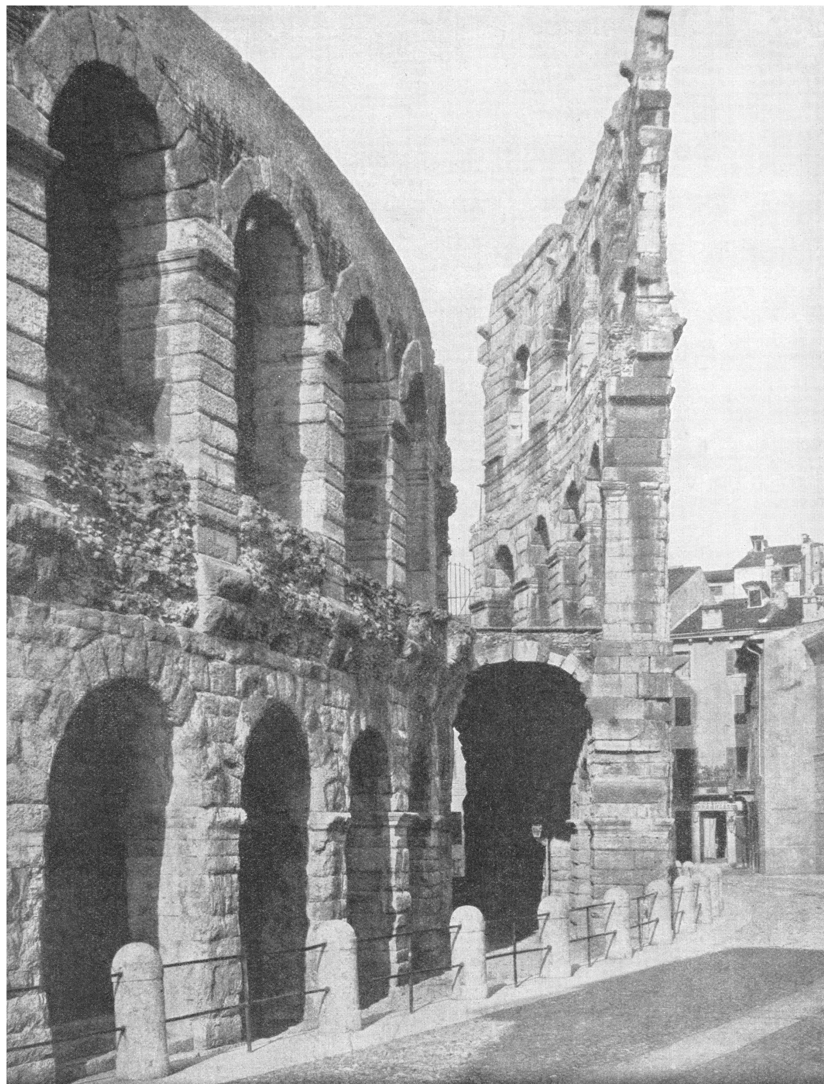

SOFIAN KIRKKO, VARHAISKRISTILLISEN ARKKITEHTUURIN SUURENMOISIN LUOMUS.

Sofian kirkon värikkäät sisäosat, sen pilvenkorkuinen kupu ja mahtavat poikkilaivat, joita koristamaan kerättiin marmoria kaikista Välimerenmaista, riemastuttavat katsojan silmiä. Katselemme kupua kiertävästä käytävästä kirkon absidia. Keskellä näemme vihreän puukilven takaosan. Tällaisia puukilpiä on kirkossa useita, niihin on kirjoitettu Profeetan neljän seuralaisen nimet.

CARACALLAN KYLPYLÄN TEPIDARIUM.

VERONAN AMFITEATTERI.

Kuvassa näemme oikealla edellisen kuvan taustassa näkemämme ulkomuurin katkelman. Kuva on otettu liian läheltä, jotta voisimme saada selvän käsityksen rakennuksen yleisistä mittasuhteista. Saamme siitä kuitenkin jonkinlaisen kuvan sen ulkonäöstä. Kauniisti kaartuva sisämuuri on säilynyt näennäisen eheänä. Sen valtavat holvikaaret valaisivat sisäkäytäviä. Sisämuurin ja ulkomuurin katkelman välissä näemme maanpinnan tasalla rakennuksen ympäri ulottuneen esikäytävän.

KAUNIITA HOLVIKAARIA, JOISTA POLAN ASUKKAAT KATSELIVAT GLADIAATTORI- JA PETOELÄINTAISTELUJA.

Nykyään Italiaan, ennen Itävallan Istriaan kuuluvassa Polan kaupungissa on erikoisen paljon roomalaisia rakennuksia. Suurin niistä on amfiteatteri, joka on rakennettu jokseenkin samaan aikaan kuin Veronankin teatteri, Länsi-Rooman keisarikunnan loppuaikoina. Ylin kerros on miellyttävän ilmava Colosseumin vastaavaan kerrokseen verrattuna. Sen tarkoituksena oli ilmeisesti vain kannattaa telttakatoksen mastoja. Kreikkalaista tyyliä ei tässä rakennuksessa ole lainkaan havaittavissa, ja vain yksinkertaiset seinäpylväät koristavat kaariholveja. Ulkoseinän kaartuvan pinnan rikkovat myös aivan epäsovinnaisesti ulkonevat portaikot, joista kuvassa näemme kaksi.

EL DZHEMIN VAIKUTTAVA AMFITEATTERI.

Melkein autiossa seudussa Tunisissa kohoaa tämä mahtava raunio likaisen arabialaiskylän valtavana vartijana. Se on rakennettu noin vuonna 240 j. Kr. kalkkikivestä. Sen kolmen kaariholvikerroksen harjalla on neljäs kerros pienine ikkunoineen. Ensimmäinen ja kolmas kerros ovat korinttilaista tyyliä ja niiden välinen kerros joonialais-korinttilaista. Rakennuksen pituus on 146 m ja leveys 122 m. Myöhempien aikojen kansat ovat repineet osaksi ulkomuurin kurjia majojaan rakentaessaan.

numeroa on vasta äskettäin alettu epäillä, mutta varovaisimmatkaan laskelmat eivät saa istuinpaikkojen lukumäärää alenemaan alle 45 000:n. Tämän lisäksi oli seisomapaikkoja ainakin viidelletuhannelle hengelle — luultavasti paljon useammillekin. Ja Colosseum oli kuitenkin vain yksi keisarillisen Rooman lukuisista amfiteattereista. Luultavasti keisari Trajanuksen aikana rakennetun ns. »Castrensen» jäännökset ovat vieläkin näkyvissä.

Kaikki suuret amfiteatterit rakennettiin pääpiirtein samalla tavoin kuin Colosseum, joskin niiden yksityiskohdat saattoivat vaihdella. Usein arkkitehdit käyttivät hyväkseen maaston tarjoamia luonnollisia edellytyksiä ja sijoittivat rakennukset kukkulain välisiin laaksoihin. Siten säästyivät istumapaikkoja ympäröivän korkean muurin rakentamisesta koituvat kustannukset. Eräitä amfiteattereita, esim. Silchesterin, rakennettaessa luotiin törmiä. Toiset taas, esim. Pompeijin amfiteatteri, nähtävästi paremminkin kaivettiin kuin rakennettiin. Polan amfiteatterin ulkomuurit ovat säilyneet. Tämän valtavan sirkuksen istumapaikkojen oletetaan olleen vain puuta niinkuin monissa samanlaisissa, mutta pienemmissä rakennuksissa. Colosseumin istuimet olivat marmoria ja eri istuinpaikkoja rajoittivat kiveen hakatut uurteet. Pompeijinkin istuimet olivat kiveä ja numeroituja. Pääsyliput voitiin tilata etukäteen.

Colosseumin 47 m korkea ulkomuuri on travertiinikiveä ja jakaantuu neljään kerrokseen. Kolmessa alimmassa kerroksessa on kussakin 80 holvikaarta. Ylin kerros on yhtenäinen muuri, jossa on 40 pientä ikkunaa rakennusta kiertävien käytävien valaisemista ja ilmanvaihtoa varten. Tässä muurissa oli ulkonemia, jotka tukivat erikoisia mastoja. Näihin mastoihin pingottivat varta vasten palkatut merimiehet telttakatoksen. Alimmat kerroksen holvikaaret olivat samalla portteja. Kaksi niistä oli varattu keisarille, 76 oli yleisöä varten ja loput kaksi johtivat vain areenalle.

Varsinaisesti taisteluja varten varattua osaa amfiteatterista alettiin sanoa »areenaksi», koska sinne tavallisesti siroteltiin hiekkaa (latinaksi »arena»). Veri imeytyi helposti hiekkaan. Mutta eräät keisarit, jotka halusivat vielä lisätä näiden alhaisten huvien houkutusta, pitivät hiekkaa liian arkipäiväisenä alustana. Colosseumin areenalle siroteltiin usein kallisarvoisia aineita, esim. kultatomua, ja suihkukaivojen viileät, tuoksuainein kyllästetyt vesisuihkut pitivät ilman raikkaana ja puhtaana. Väliseinä, joka oli niin sileä, etteivät villieläimet päässeet kiipeämään sen ylitse, erotti areenan katsomosta (cavea). Tällainen muuri oli kaikissa amfiteattereissa ja varmemmaksi vakuudeksi sen harjalla oli usein vielä metalliverkko. Colosseumin areenaa ympäröi muurin lisäksi vielä vesihauta. Se voitiin myös nopeasti täyttää vedellä. Tällaista hienostunutta etua ei ollut missään muussa amfiteatterissa. Jo teatteria vihittäessä saattoi keisari Titus saada yksitoikkoisen ohjelman vaihtelevammaksi esityttämällä »meritaisteluja».

Useissa suurissa amfiteattereissa on maanalaisten holvien jäännöksiä, esim. Capuan ja Pozzuolin teattereissa. Colosseumin alla on monimutkainen käytävä- ja holviverkosto. Gladiaattorit ja villieläimet kohotettiin kekseliäillä liikkuvilla sillakkeilla luukuista valtavan areenan keskelle.

Katsomon istuimet jakaantuivat tavallisesti useaan, ulkomuurin kanssa samankeskiseen galleriaan. Parhaat paikat olivat lähinnä areenaa olevassa galleriassa (»podium»). Maaseudun amfiteattereissa istuivat näillä paikoilla kaupungin johtohenkilöt ja näytännön kustantaja. Colosseumin vastaavilla paikoilla istuivat keisari, senaattorit ja valtion korkeimmat virkamiehet. Heidän rinnallaan istuivat myös Vestan neitsyet (ennen vuotta 394 j. Kr.), Aeneaan Troijasta Roomaan tuoman pyhän tulen vartijat. Podiumin takana oli kolme muuta suurta galleriaa. Portaat jakoivat ne kiilamaisiin osastoihin ja muurit ja korokkeet erottivat ne toisistaan. Alin näistä gallerioista varattiin ritarisäädyn jäsenille. Muissa istui alhainen kansa peräkkäisissä riveissä. Tuhansia ja kymmeniätuhansia togapukuisia miehiä, monet vaimoineen ja tyttärineen, toiset sisarineen tai morsiamineen, kerääntyi sinne näkemään kymmenien, kenties satojen, lähimmäistensä kohtaavan kuoleman. Ja heidän yläpuolellaan, ylimmän gallerian portaikolla, seisoivat ne tuhannet, jotka eivät olleet saaneet istumapaikkoja, ahnehtien samaa näytelmää.

*

Gladiaattorien kulku aloittaa ohjelman. Sen jälkeen kilpailujen järjestäjä koettelee heidän aseitaan. Sitten alkaa tavanmukainen valemiekkailu — ikävystyttävä esinäytös. Monet pitävät ohjelman tekstiä mielenkiintoisempana. Ohjelmassa on huomautuksia tulevista taisteluista sekä taistelijain nimet ja menneisyys. Ahaa! Pugnax traakialainen varustus yllään gallialaiseen tapaan

NÎMES'IN AMFITEATTERI.

Tämä amfiteatteri on tosin Rooman, Veronan, Polan, Arles'in ja El Dzhemin amfiteattereita pienempi, mutta sen ulkomuurit ovat säilyneet paremmin kuin ainoankaan muun teatterin. Sen pituus on 44 m ja leveys 35 m ja siinä on kaksi lukuisin pylväin koristeltua kerrosta. Kunkin pylvään yläpäässä katkaisee pääpienan ulkoneva kapiteeli ja pylväiden molemmissa päissä on päätypinnat. Kuvassa näemme katsomon sisäosan istuinriveineen. Sinne mahtui 20 000 katsojaa. Katsomoon johtavia oviaukkoja oli 124.

varustautunutta Murranusta vastaan. Tasaveroinen pari. Kumpihan heistä voittaa? Kuoleekohan toinen? Vai sääliikö yleisö kenties hävinnyttä? Näistä kysymyksistä väitellään innokkaasti.

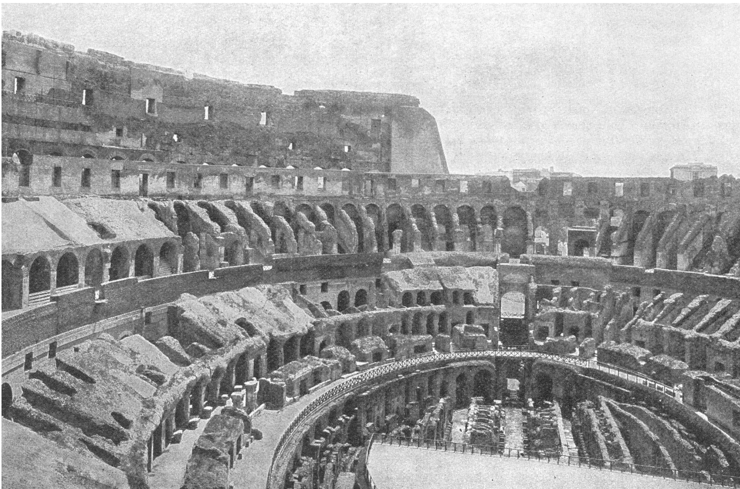
Äkkiä kuuluu peräkkäisiä torventoitahduksia. Taistelu alkaa. Pugnax on jo areenalla. Nyt saapuu Murranus. Tiheä kansanjoukko tarkkailee lumoutuneena hänen liikkeitään. Miekka kilahtaa miekkaa vasten. Äkkiä katsojat puhkeavat ulvomaan. »Habet!» — »Hän haavoittui!» — »Habet!» Areena kajahtelee. Ja Murranus horjahtelee ja kaatuu. Verta virtaa hänen kyljessään olevasta haavasta. Kaatunut gladiaattori kohottautuu uupuneesti toisen kyynärpäänsä varaan ja ojentaa sormensa. Hän pyytää armoa. Katsojat saavat ratkaista hänen kohtalonsa. Mitä he ajattelevat? Painavatko he peukalonsa alaspäin, siten antaen Pugnaxille merkin, että hän säästäisi uhrinsa, vai viittaavatko he rintaansa? Vai heiluttavatko he nenäliinojaan? Se oli eräiden asiantuntijain mukaan armonmerkki, peukaloiden painaminen taas kuolemanmerkki. On omituista, etteivät oppineet vielä ole saaneet ratkaistuksi tätä kysymystä. He väittelevät siitä vielä ja mielipiteet ovat varsin eriäviä. Mutta mitäpä se merkitsee? Vaikka Murranus armahdettaisiinkin tänään, hän kuolee kuitenkin jonakin toisena päivänä.

Useimpien suurten amfiteatterien yhteydessä oli valtion järjestämiä gladiaattorikouluja. Monet yksityishenkilöt perustivat myös tällaisia kouluja ansaiten paljon. Maakuntain pikkukaupungeissa kaivattiin aina kiertäviä gladiaattoreita. Joskin näiden koulujen oppilaita syötettiin ja

hoidettiin hyvin (eihän talonpojallakaan ole varaa hoitaa teuraseläimiään huonosti), heidän oli kuitenkin alistuttava ankaraan ja kovaan kuriin. Pompeijin koulun raunioista löytyi kolmeseitsemättä gladiaattorinruumista ja useimmat oli taottu kahleisiin. Heidän kaitsijainsa oli ryhdyttävä varovaisuustoimenpiteisiin, jotteivät nämä ammattitaistelijat olisi voineet itsemurhan avulla pelastua väistämättömästä kohtalostaan. He olivatkin suureksi osaksi orjia ja pahantekijöitä, jotka oli armahdettu kuolemanrangaistuksesta.

Mutta kaikki he eivät kuitenkaan olleet yhteiskunnan pohjasakkaa. Areenan valheellinen kunniakehä houkutteli monta ylhäistä ja sivistynyttä nuorukaista antautumaan tähän kauhistuttavaan ammattiin — vieläpä senaattoreja ja ylhäisiä naisiakin. Monet keisarit suosivat myös gladiaattoriharjoituksia ja ainakin eräs heistä, Commodus, esiintyi itsekin areenalla. Mutta gladiaattorien elämään sisältyi myös vastaavia etuja. Rahvas on kaikkina aikoina ollut valmis ihannoimaan ruumiillisten urotöiden suorittajia, eikä Rooman rahvas ollut poikkeuksena säännöstä. Menestyksellinen gladiaattori tuli niin kuuluisaksi, etteivät edes meidän aikamme elokuvien ja sanomalehtien mainostamat ammattiurheilijat voi saavuttaa vastaavaa mainetta. Hänen nimensä oli kaikkien huulilla. Hänen urotöistään keskusteltiin perusteellisesti. Hänen kuvansa monistettiin lukemattomiin sormuksiin, lamppuihin ja maljakkoihin. Ylhäiset naiset kilpailivat liiankin usein hänen suosiostaan. Monet gladiaattorit saattoivat alkuaan olla sotavankeja, jaloja »barbaareja» — niinkuin esim. traakialainen Spartacus, joka johti vuonna 73 e. Kr. puhjennutta gladiaattorien kapinaa ja uhmaili kolme vuotta Rooman legioonia. Samanlaiset miehet seisoivat Antoniuksen rinnalla Actiumin taistelun jälkeen. Kaikki ystävät hylkäsivät tappion hetkenä Caesarin kilpailijan ja Kleopatran rakastajan. Vain gladiaattorit, jotka hän oli palkannut odottamaansa voittoa juhliakseen, pysyivät hänelle uskollisina.

Välistä sattui, että gladiaattorit oli ajettava areenalle ruoskaniskuin ja hehkuvin raudoin. Mutta useimmat oppivat kuolemaan miesten lailla. Juuri he ovat jättäneet meille perintönä jälkeensä ylvään rohkeuden kuolemattomat kutsusanat: »Ave, imperator, morituri te salutant!» — »Ole tervehditty, keisari! Kuolemaan astuvat tervehtivät sinua!»

COLOSSEUMIN SISÄKUVA.

Kaikki tämän suuren katsomon marmoripenkit ja -istuimet ovat aikojen kuluessa raastetut Rooman myöhäisempien palatsien rakennustarpeiksi. Esiinkaivettu osa arenaa näyttää meille villieläinten häkit ja maanalaiset käytävät, jotka sijaitsivat permannon alla.

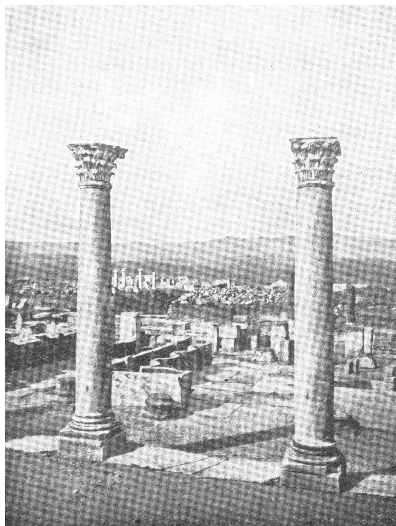
TIMGAD — ROOMAN VALTAKUNNAN MAHTAVIN RAUNIO ITALIAN ULKOPUOLELLA

Koko tuolla valtavalla alueella, jota Rooma muinoin hallitsi, ei ole ainoatakaan muistomerkkiä, joka ilmentäisi Rooman keisarillista loistoa paremmin kuin Timgadin rauniot, ja vain ani harvoja on yhtä kiinnostavia. Muinaisella Thamugadilla, tällä Pohjois-Afrikan ihmeellisellä ylänkökaupungilla, oli Rooman historiassa niin vähäinen osuus, että muinaiset historioitsijat mainitsevat sen vain ehkä viitisen kertaa. Sillä ei ollut Zenobiaansa niinkuin Palmyralla, ei Longinusta, joka olisi tehnyt sen nimen kuolemattomaksi, eikä edes Juba nuorempaa, joka olisi luonut sen sortuneihin raunioihin yhtä romanttisen hohteen kuin Kherkhelin harvoihin jäännöksiin. Ainoankaan suuren roomalaisen nimi ei luo loistettaan Timgadiin. Ja kuitenkin Timgad meidän päivinämme jostakin kohtalon ivallisesta oikusta on sortuneen keisarikunnan jäännöksistä vaikuttavin, ylpein todistus sen kaupunkien mahtavuudesta.

Ranskalaiset sanovat mielellään Timgadia »Afrikan Pompeijiksi». Mutta »Afrikan Pompeijista» on kirjoitettu vain vähän. Pohjois-Afrikkaa kuvailevissa matkakirjoissa on kuitenkin usein valokuvia sen sortuneista pylväistöistä ja näiden rivien kirjoittajassa herättivät nuo valokuvat jo kaksikymmentä vuotta sitten halun päästä astelemaan kaupungin vanhoja katuja ja omin silmin näkemään sen ihmeet. Kuitenkin vasta vuoden 1922 lopussa hän sai tilaisuuden lisätä tämän kaupungin luetteloonsa kuuluisista paikoista, jotka eivät olleet saattaneet hänen jännittynyttä odotustaan häpeään.

Lähestyessämme talvisena aamupäivänä Timgadia Aures'in kolkon ja tuulisen ylängön halki johtavaa avointa tietä pitkin havaitsemme ensimmäiseksi kaupungin aseman omituisuuden. On vaikea ajatella, että seutu olisi voinut olla yhtä puutonta kaupunkia rakennettaessa, ja varsin luultavaa onkin, että lähiseudun kukkuloilla kasvoi siihen aikaan metsää. Ympäristön kukkulat eivät ole millään tavoin maalauksellisia tai erikoisia. Matkailijasta tuntuu vain siltä, kuin hän nousisi ylämäkeä keskellä loputonta teelautasen kaltaista seutua, jossa ei ole lainkaan luonnollista kasvillisuutta. Äkkiä opas osoittaa kaukana idässä, teelautasen uloimmassa, harmaanvihreässä reunassa näkyvää harmaata tahraa ja sanoo: »Timgad!»

Koko maisemassa näemme vain kourallisen ihmisasumuksia. Aivan ihmekaupunkimme porttirakennuksen vieressä kohoavan pikkuhotellin valkoiset seinät erottuvat selvästi

TÄÄLLÄ VIHERIÖI MUINOIN PIENI PUUTARHA. Tämä kaunis Timgadin raunioita esittävä kuva on otettu kukkalavojen talosta, jonka näemme tuonnempana.

TRAJANUKSEN KAARI HALLITSEE TIMGADIN RAUNIOITA.
Kuvassa näemme loistavan näytteen roomalaisesta rakennustaiteesta, kaupungin länsiportin, jota tavallisesti sanotaan Trajanuksen kaareksi. Sen juuressa on seuraava kirjoitus: »Keisari Trajanus Augustus Germanicus, jumalaisen Nervan poika, ylimmäinen pappi, kolminkertainen konsuli ja nelinkertainen tribuuni, maan isä, perusti Timgadin siirtokunnan ja määräsi sitä rakentamaan kolmannen legioonan, jonka propraetor legatus oli Lucius Munatius Gallus.»

lukemattomista harmaista pylväistä, joita näin kaukaa tuskin voisi erottaa, elleivät ne aamuauringon paisteessa loisi teräviä varjoja. Mutta ihmeellinen järkytys valtaa mielemme astuessamme pohjoisesta portista levein kivin kivetylle Cardolle, muinaisen kaupungin pohjoisosan pääkadulle! Sillä tuo etäinen harmaa massa vaihtuu äkkiä mitä hämmästyttävimmäksi kokoelmaksi majesteettisia pylväitä ja hakattuja kiviä, joiden kunkin alkuperäinen tarkoitus on niin ilmeinen, että ajatuksiamme ponnistamatta voimme nähdä mielikuvituksessamme myös puuttuvat osat ja kansoittaa vielä kerran nuo uljaat salit ja pylväistöt täyteen eläkkeellä eläviä upseereja ja legioonalaisia, jotka suunnilleen kahdeksantoistasataa vuotta sitten muodostivat pääosan kaupungin väestöstä.

Tämä harmaa aavekaupunki kertoo kunniakkaista päivistä, mutta myös kauhun päivistä jokaiselle, joka vähänkin tuntee Rooman lumoavaa historiaa.

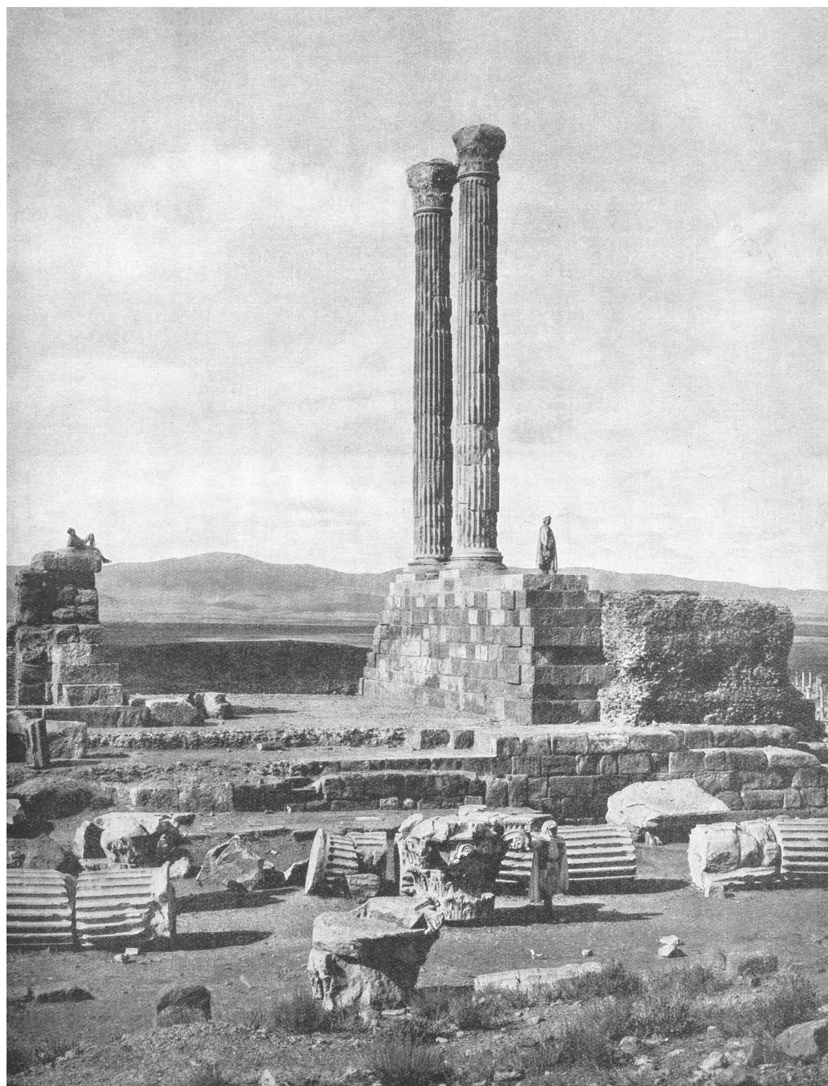
Timgad rakennettiin keisari Hadrianuksen käskystä siirtokunnaksi, jossa Lambessan, Augustuksen kolmannen legioonan suuren leirikaupungin, aikansa palvelleet sotavanhukset saattoivat viettää perheineen rauhallista ja miellyttävää elämää. Ja Lambessan sotilaat rakensivat sen käyden samalla rajasotia berberien kanssa, joiden jälkeläiset neljän vuosisadan kuluttua hävittivät tuon rikkauteen ja kukoistukseen kohonneen kaupungin.

Viettävältä kukkulalta valvoi Lucius Munatius Gallus, hienosti sivistynyt ja ihailtavan maun omaava mies, kaupungin rakentamista ankarasti säännösteltyä suunnitelmaa noudattaen. Alkuperäisten muurien ympäröimä alue oli 349 × 318 m ja yksitoista idästä länteen ja yksitoista pohjoisesta etelään ulottuvaa katua jakoi sen samankokoisiin neliöihin. Idästä länteen ulottuva, hieno, kivetty pääkatu, Decumanus Maximus, jakoi kaupungin kahteen samankokoiseen osaan. Pohjoisen kaupunginosan pääkatu, Cardo, oli yhtä vaikuttava johtaen kaupungin keskeltä komeiden pylväiden koristamalle, suorakaiteenmuotoiselle forumille.

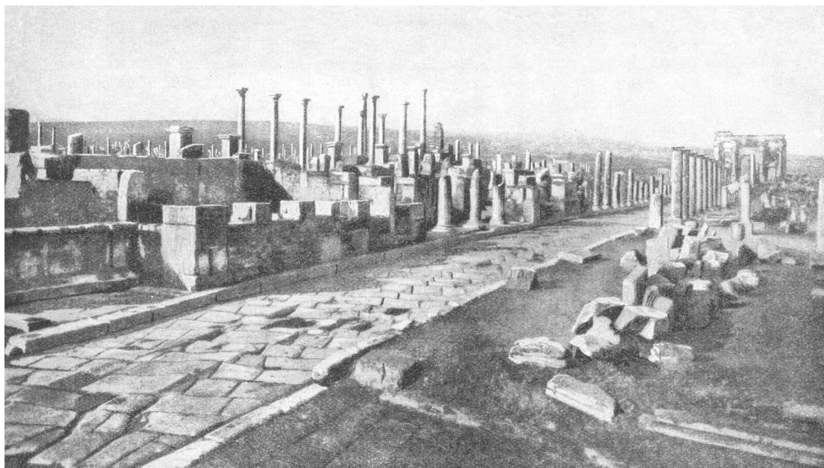
Siellä oli suuri oikeustalo sekä Curia eli kaupungintalo, jossa kaupungin isät jäljittelivät pienessä mitassa Tiberin keisarillisessa kaupungissa kehittyneitä, komeilevia juhlamenoja. Säilyneistä jäännöksistä päätellen ne ovat olleet komeita ja jykeviä rakennuksia.

Aivan forumin eteläpuolella oli paikka, johon Timgadin loistava teatteri rakennettiin. Se on varmasti ollut ihmeellinen rakennus, sillä sen murheellisesti sortuneet rauniot marmori- ja porfyyrilohkareineen ovat vielä tänäkin päivänä arvokkaat ja vaikuttavat. Rooman Capitoliumia jäljittelevä majesteettinen temppeli rakennettiin alkuperäisen kaupungin lounaispuolella olevalle kukkulalle luultavasti verraten myöhäisenä aikana, jolloin kaupungin varustukset oli revitty väkiluvun kasvaessa ja alkuasukasheimot näyttivät lannistuneen.

Kaupungin rakenteessa ei suurin piirtein katsoen ollut mitään uutta. Kaikkialle, minne Rooman kolmekymmentä voittoisaa legioonaa hyökkäsivät, syntyi pieniä maakuntakaupunkeja sekä kivetty tieverkosto. Mutta kolmannessa legioonassa, johon kuului miehiä valloitetun maailman kaikista osista, oli myös ihailtavia taiteilijoita. Galluksella oli käytettävissään tyhjentymätön varasto Numidian kuuluisaa marmoria ja joukoittain lahjakkaita insinöörejä, jotka innok-

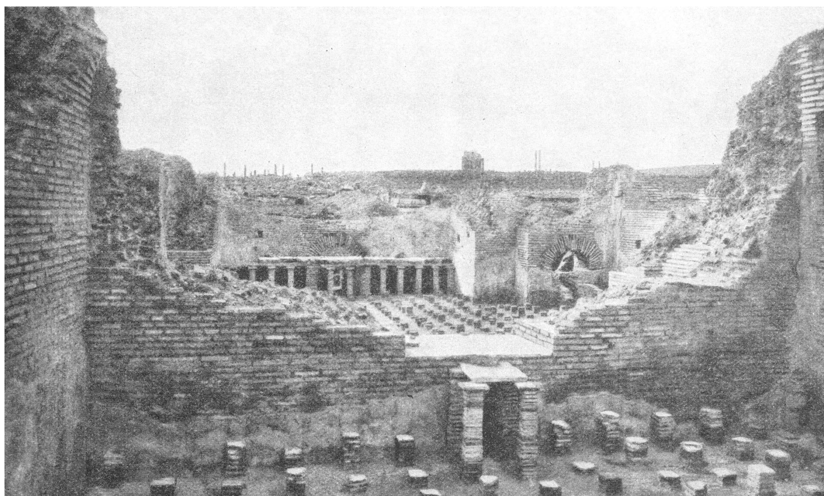

ROOMAN YLHÄISILLE JUMALILLE PYHITETYN KOMEAN TEMPPELIN RAUNIOT TIMGADISSA.
Rooman valtakunnan jokainen maakuntakaupunki ja siirtokunta yritti julkisissa ja uskonnollisissa rakennuksissaan jäljitellä keisarien kaupunkia. Yleisen tavan mukaan oli Timgadillakin Jupiterille, Junolle ja Minervalle pyhitetty »Capitoliuminsa». Temppelissä olleista ihanista marmoripatsaista on löytynyt vain katkelmia, sillä bysanttilaiset jauhoivat ne muurilaastiksi valloitettuaan kaupungin ja rakentaessaan sinne linnoitusta.

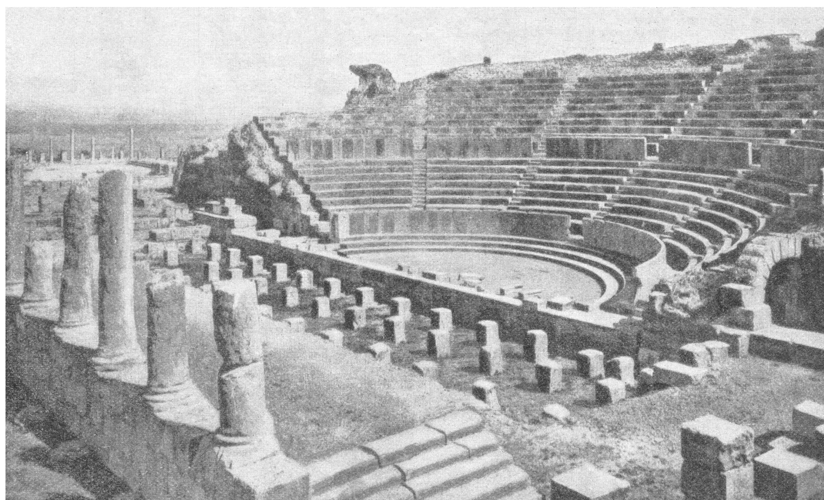
TIMGADIN ELÄMÄN PÄÄSUONI AJANLASKUMME TOISELLA VUOSISADALLA.

Ylläoleva kuva on otettu Cardon, pohjoisen kaupunginosan pääkadun ja idästä länteen ulottuvan Decumanus Maximus nimisen pääkadun yhtymäkohdan läheisyydestä. Kaupungin kukoistusaikana tämä katu on ollut kaupungin sykkivän elämän valtasuoni, ja rattaiden pyörät ovat kuluttaneet jälkiä sen kiveykseen samoin kuin Pompeijissa. Muutaman jalan syvyydessä kadunpinnan alla ovat kaupungin ihmeellisen hyvin säilyneet viemärit.

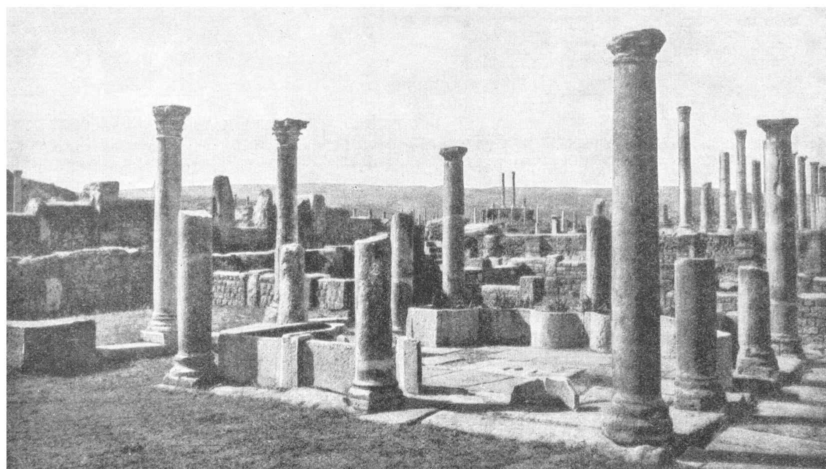
SUUREN ROOMALAISEN KYLPYLÄN MAANALAISIA OSIA.

Timgadista on löytynyt neljätoista suurta kylpylää. Nämä komeat rakennukset eivät ainoastaan vastanneet meidän aikamme turkkilaisia saunoja, jotka muuten ovat niiden suoranaisia jälkeläisiä. Ne olivat myös meidän aikamme kerhojen tavoin huvitteluelämän keskuksia. Kuvassa näemme suuren pohjoisen kylpylän rauniot. Lukuisat kivipylväät kannattivat kuumailmahuoneiden valtavia mosaiikkilattioita.

PAIKKA, JOSSA HARRASTETTIIN ROOMALAISTA DRAAMAA VIELÄ ROOMAN HENKISTEN HARRASTUSTEN LAMAANNUTTUAKIN.

Timgadin asukkaat suhtautuivat vakavasti teatteriin vielä silloinkin, kun Roomassa harrastettiin vain siveettömiä kuvaelmia. Heidän komeassa teatterissaan oli 3 500 istuinpaikkaa ja kivi-istuimia verhosivat paikan hinnasta riippuen erilaiset pielukset. Istuimet ovat hämmästyttävän hyvin säilyneet. Keskellä näkyvät nelikulmaiset lyhyet pylväät kannattivat näyttämöä. Ankaran helteen vallitessa peitettiin koko rakennus valtavin telttakatoksin.

PUUTARHAKASVIT VIHERIÖIVÄT YHÄ LAVOISSA, JOIHIN ROOMALAISET SIIRTOLAISET ISTUTTIVAT NIITÄ 1800 VUOTTA SITTEN.

Muinaisten Timgadin asukkaiden oli varmaan paahtavina kesäpäivinä vaikea suojella kasvejaan kuivettumasta, mutta yksityisissä puutarhoissa oli, kuten kuvasta näemme, kivisiä kasvilavoja atriumin eli talon pylväspihan ympärillä, ja avoimen pihan keskellä oli lähde. Timgadin hoitajat viljelevät vieläkin kasveja eräissä tällaisissa kivilavoissa saadakseen muinaisen puutarhan edes jossakin määrin elämään.

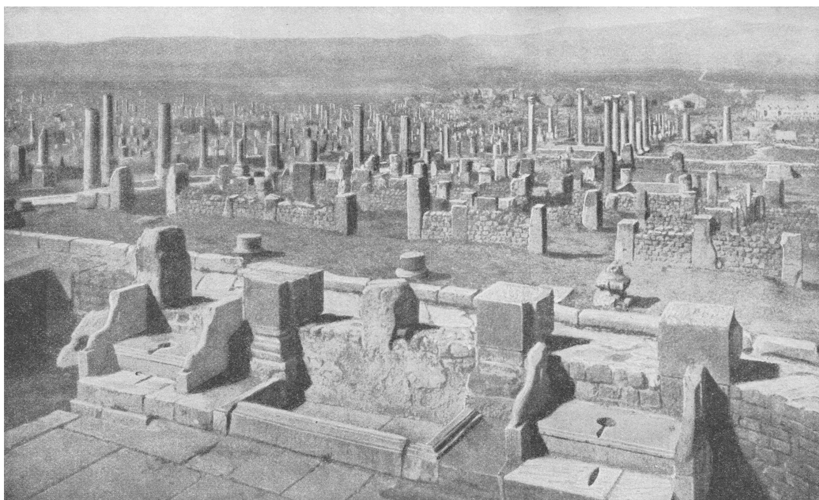
TIMGAD LOUNAASTA KATSOEN. ETÄÄLLÄ NÄKYVÄT CAPITUMIN PYLVÄÄT JA ETUALALLA TEATTERIN ISTUINRIVIT.

Kuvassa näkyvä kaupunginosa on tuskin neljättäosaa koko kaupungista. Voimme kuvitella, miten komea teatteri on ollut, kun tiedämme että etualalla aivan orkhestran takana oli pylväiden kannattama puunäyttämö, jonka koko julkisivu oli Numidian ihanaa marmoria. Sen kutakin komeroa koristi kaksi ihanaa marmoripatsasta. Kokonaisvaikutus on varmaan ollut harvinaisen suurenmoinen. Tämön takana oli komea pylväistö, jonka viileässä varjossa ihmiset saattoivat näytännön jälkeen kävellä kappaleesta keskustellen.

kaasti halusivat soveltaa käytäntöön taiteellisia kykyjään rakennettuaan vuosikausia tavallisia, yksinkertaisia linnoituksia. Niinpä Timgadista tuli arkkitehtuurin helmi. Voimme olla varmoja siitä, että Gallus aitona prokonsulina oli vastavalloitetusta maasta nykäissyt omaan laskuunsa aimo alueen hedelmällistä peltomaata ja piti nyt huolen siitä, että uudesta kaupungista tuli hänen taiteellisen lahjakkuutensa ihmeellinen muistomerkki. Keisarin suosion saavutti siihen aikaan parhaiten toimimalla kyvykkäästi taiteen hyväksi. Koko maassa ei missään muualla käytetty marmoria yhtä tuhlaillen ja vaihtelevasti kuin Timgadissa ja samalla nämä sotilasrakentajain rakennukset ilmensivät kreikkalaisen hengen ylhäistä klassillista kauneutta aasialaisen ja roomalaisen tyylin liikakuormituksen asemesta.

Tällä tavoin syntyi tuo ihmeellinen kaupunki ja se kuohahti heti täyteen elämää. Sen asema oli useista syistä houkutteleva. Sotilaat, jotka olivat palvelleet aikansa ja lähtivät leirikaupungeista vaimoineen ja lapsineen, olivat tavallisesti säästäneet niin paljon rahaa, että saattoivat ostaa tai rakennuttaa itselleen oman talon. He olivat keisarikunnan suola, sillä heidän poikansakin valitsivat tavallisesti sotilasuran, ja heillä oli usein suuria toiveita saada maata lahjaksi entisiltä päälliköiltään. Legioonain vanavedessä liikkui myös tuhansittain liikemiehiä, jotka havaitsivat, että Atlas-vuoriston El Kantaran sola teki Timgadin Etelä-Atlaksen ja Saharan parhaiden ja siihen mennessä vielä koskemattomien alueiden vientikaupan keskukseksi ja että siitä saattoi muodostua kaukaisen etelän karavaaniteiden päätekohta. Timgad kohosi sen tähden hämmästyttävään kukoistukseen ja kaupungin rikastuneet asukkaat jatkoivat sotilaiden rakennustöitä. Siirtolaisupseerit halusivat erikoisen innokkaasti yhä kaunistaa miestensä töitä ja säästivät rahaa voidakseen pystyttää armeijan kuvanveistäjien luomia kuvapatsaita. Parhaaseen marmoriin veistetyt, etevät veistokuvat maksoivat vain suunnilleen kymmenentuhatta markkaa meidän rahanamme.

Sertiukseksi sanottu Marcus Plotius Faustus syntyi Timgadissa ja liittyi jo poikana armeijaan kohoten legioonan apuryhmäin kohorttien ja siipien komentajaksi. Hän nai roomalaisen naisen ja hänet korotettiin ritarisäätyyn. Uransa päätyttyä hän palasi syntymäkaupunkiinsa ja ryhtyi papiksi. Ammattisotilaana ansaitsemillaan varoilla hän rakennutti kauniin basilikan, jota ympäröi pylväistöjen reunustama piha suihkukaivoineen. Sen hän lahjoitti kaupungin markkinapaikaksi. Siellä oli lepokammioita ja baareja. Myyjät ja ostajat hieroivat kauppoja pylväistöjen varjossa, ja tukkukauppiaat ja välittäjät järjestivät suuret liiketoimensa itse basilikassa. Armeijan upseerit lahjoittivat kuitenkin vain harvoin rahansa liikemaailman hyödyksi. Heidän kärpäsenään oli patsaiden pystyttäminen jumalien ja keisarisuvun kunniaksi. He olivat hurskaita, tyyniä ja ankarasti työskenteleviä rajasotureita, jotka ylpeilivät

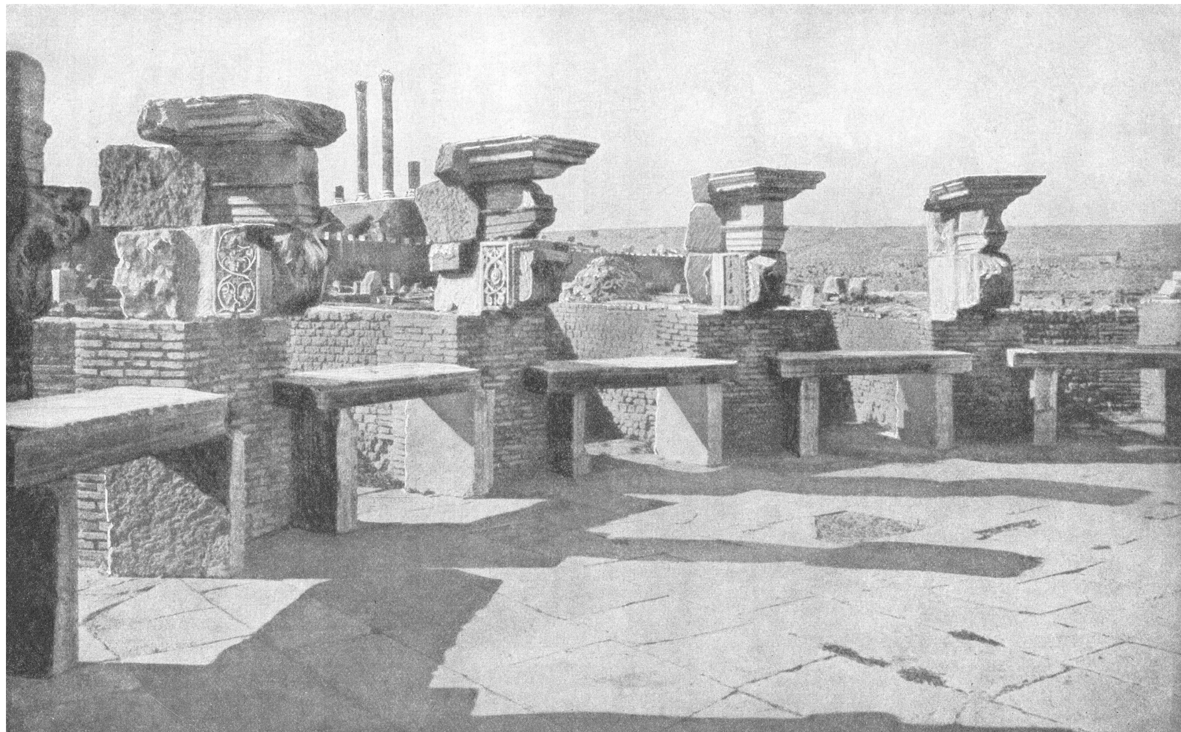

1800 VUOTTA VANHOJA YLELLISIÄ MUKAVUUSLAITOKSIA.
Timgadin yleiset mukavuuslaitokset olivat aivan »ajanmukaisia». Kuvassa näemme forumin vieressä olevan suuren käymälän jäännökset. Siinä on kuusikolmatta kivi-istuinta, joista jokaista reunustaa kaksi kauniisti veistettyä delfiiniä. Käymälän keskellä oli koristeellinen suihkukaivo, jonka vesi puhdisti viemärit.

keisarikuntansa voimasta ja joita Rooman löyhtyneet tavat eivät olleet vielä turmelleet.

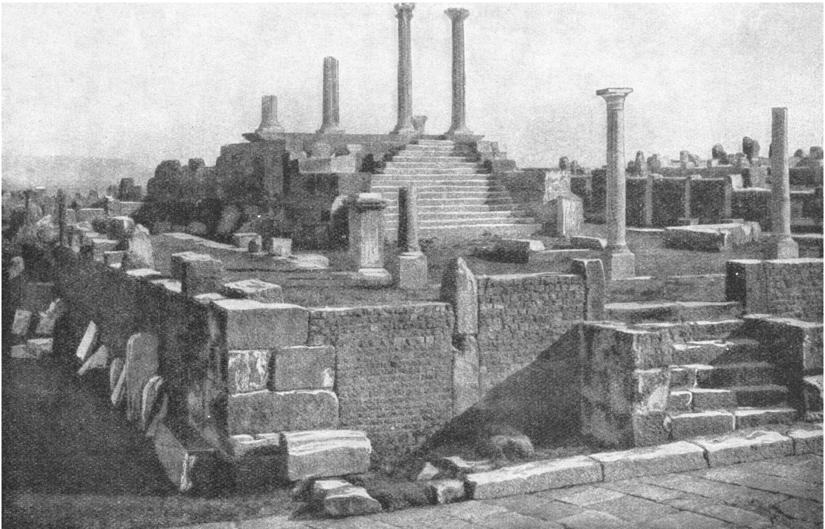
Esikaupunkeihin rakennettiin suuria huviloita ja niiden kartanomaiset rakennukset ja huvimajat lisäsivät Timgadin loistoa ja laajensivat taidetyöläisten tuotteiden menekkiä. Mosaiikkityöläiset, jotka päällystivät Timgadin lukuisien julkisten kylpyläin lattiat ihmeellisin koristeaihein, kehittivät oman maalauksellisen tyylinsä, niinkuin Timgadin museon erinomaisen hieno mosaiikkikokoelma osoittaa, ja Timgadin kuvanveistäjät olivat yhtä taitavia ja lahjakkaita. Ensimmäisen kaupunkilaissukupolven vanhennuttua oli sivistys tuossa kauniissa rajakaupungissa ihmeen värikkäästi ja kirpeästi sekaantunut barbariaan. Arat berberit saapuivat vuoristosta ja erämaasta maistamaan kaupungin outoja houkutuksia. He eivät silloin vielä olleet sekaantuneet arabialaisiin ja neekereihin eivätkä pitkät, harmaasilmäiset vandaalit vielä olleet saapuneet maahan kaukaa pohjoisesta. He olivat suurimmaksi osaksi pieniä lyhytkasvuisia miehiä, joiden tukka oli vaalea tai punainen ja silmät ruskeat tai siniset. Heidän yllään oli yksinkertainen viitta vöineen, mutta he ylpeilivät huolellisesti hoidetusta tukastaan ja parrastaan.

Välimeren rannikolla asui suhteellisen rauhallisia maanviljelijäheimoja, mutta Atlas-vuoristossa ja erämaan keitaissa asui vaeltavia paimentolaisia, jotka ratsastivat satuloimattomilla, sitkeillä hevosilla. He olivat maailman parasta ratsuväkeä ja olivat Hannibalin aikana usein hajottaneet Rooman armeijat, mutta myöhemmin auttaneet Hadrianuksen voittoon. Rooma ei täysin kyennyt lannistamaan heitä Hadrianuksen eikä kenenkään myöhemmänkään keisarin aikana, vaikka Euroopan ja Aasian parhaat joukot liitettiin Augustuksen kuuluisaan kolmanteen legioonaan ja tehtiin useita sotaretkiä, joista jokaisen piti olla lopullinen. Mutta vaikka villejä berberejä ei voinut voittaa asein, heidän suosionsa saavuttaminen ei kuitenkaan ollut mahdotonta, ja Saharan reunassa majesteettisen kauniina kohoava Timgad oli omiaan houkuttelemaan heidät rauhallisen sivistyksen helmaan. Urhoolliset, auringonpaahtamat villit saapuivat karavaaneineen kaupunkiin kauppaa harjoittamaan, kiertelivät hämmästyneinä forumin lukemattomia kuvapatsaita ja tunsivat paratiisin esimaun jossakin kaupungin neljästätoista suuresta kylpylästä. Vesihöyryt poistivat heidän väsymyksensä, heidät

SERTIUKSEN KAUPPAPAIKKA: TIMGADIN KAUNIIN JULKISEN BASAARIN NURKKAUS.

Kaupungin useiden muiden hienojen rakennusten tavoin lahjoitti tämän loistavan kauppapaikan kaupungille muuan yksityishenkilö, jonka oma talo on aivan lähellä kauppapaikkaa. Basaari oli suuri basilika, jonka eteläpää oli puoliympyränmuotoinen, ja siellä oli, kuten kuvasta näkyy, komeroita ja kivipenkkejä, joille kauppiaat saivat levittää tavaransa meidän aikamme Tunisin ja muiden itämaisten kaupunkien muhamettilaisten kauppiaiden tavoin. Yksinkertaisissa kivissä oli aikanaan hienomarmoripäällyste ja koristeveistokset esittävät eri kauppiaiden kauppatavaroita, hedelmiä, metsänriistaa jne.

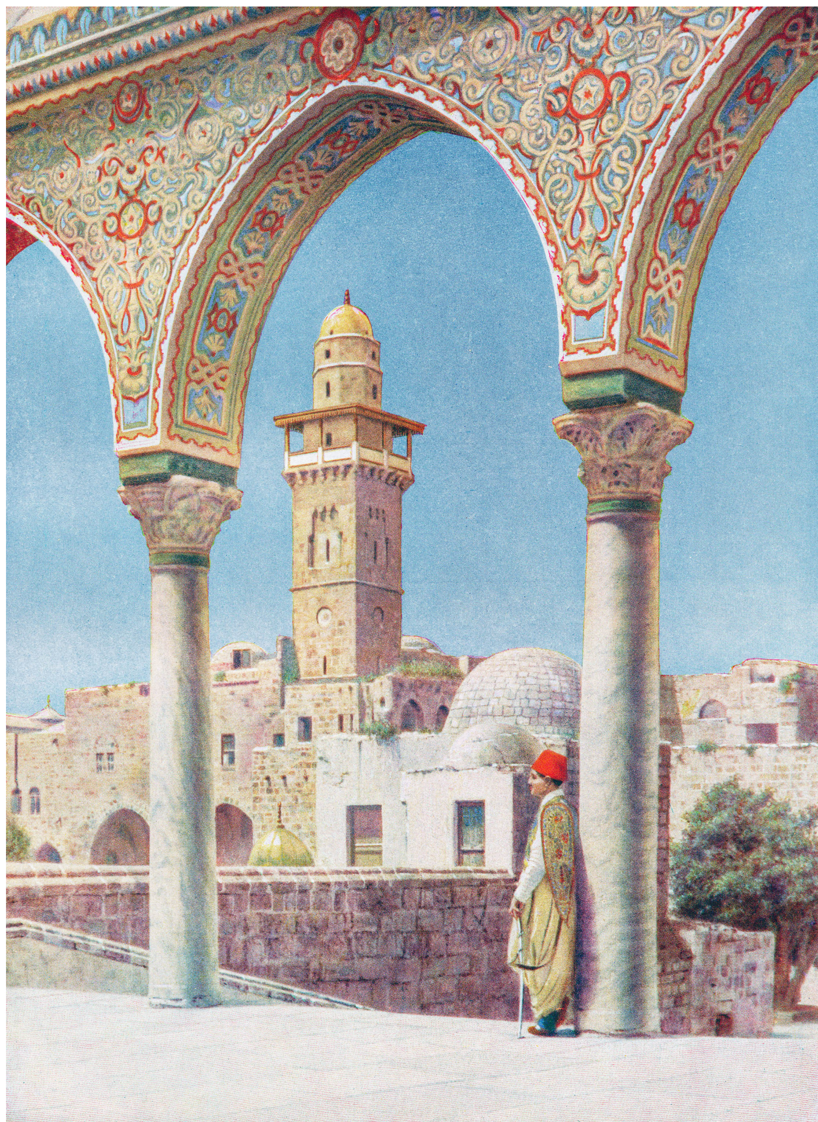
TIMGADIN SUOJELUSJUMALALLE PYHITETYN TEMPPELIN RAUNIOT.
Roomalaisen maailman jokainen kaupunki, pienimmästä maakuntakaupungista keisarikunnan pääkaupunkiin asti, palveli omaa suojelusjumalaansa. Timgadin asukkaat rakensivat omalle jumalalleen erittäin kauniin muistotemppelin, jonka kuvassa näkyvät rauniot yhä vielä kuvastavat vaikuttavaa arvokkuutta. Katolisissa maissa on vielä meidänkin päivinämme monella kaupungilla oma suojeluspyhimyksensä.

viillytettiin, heitä hierottiin öljyllä ja tuoksukkeilla.

Suurimman vaikutuksen heihin kuitenkin teki suuri avoteatteri. Timgad oli kuuluisa kirjallisista ja draamallisista harrastuksistaan aikana, jolloin Rooman rahvas oli luopunut kaikista jaloista ajanvietteistä ja piti arvossa vain kilpailuja, siveettömiä kuvaelmia ja gladiaattoritaisteluja. Tämän Afrikan kaukaisen kaupungin porvarit, aikansa palvelleet upseerit ja sotilaat, olivat kyllästyneet verenvuodatukseen ja harrastivat ajanvietteenään kirjallisuutta tai metsästystä. Kaupunkiin muuttaneet alkuasukkaat, jotka tavoittelivat roomalaista sivistystä, tukivat myös teatteria ja villit berberit, jotka eivät osanneet Kreikan tragediain ja Rooman komediain kieltä, nauttivat esityksistä samalla tavoin kuin me nautimme mykistä elokuvista.

Tavaran hinnat houkuttelivat myös heitä Timgadiin. Rooman ravitsemiseksi tarvittavasta vehnästä saatiin kolmasosa Afrikasta ja sateen puute sai usein aikaan täydellisiä katoja, jolloin viljan hinnat kohosivat tavattoman korkeiksi. Berberit alkoivat sen tähden luopua vuorimajoistaan ja asettua asumaan runsasvetisen kaupungin ympärille. Heidän poikansa liittyivät armeijaan ja ylenivät usein synnynnäisen lahjakkuutensa ansiosta korkeihin asemiin ja palasivat kotimaahan runsaasti kunniaa niitettyään. Omaksuttuaan roomalaisen sivistyksen he usein kokonaan unohtivat oman äidinkielensä.

Mutta berberit pysyivät berbereinä alistuttuaankin, ja muodostaessaan kolmannen legioonan ja koko Mauretanian armeijan päävoiman he korottivat upseereiksi suurimmaksi osaksi vain omia heimolaisiaan, jotka olivat omaksuneet roomalaisen nimen ja roomalaisten elintapojen valeverhon. Timgad ei iloinnut Rooman menettäessä valtansa ja Konstantinopolin kreikkalaisten valloittaessa kaupungin. Monien levottomuuksien jälkeen kaupunki ympäristöineen omaksui kristinuskon, mutta sen asukkaat osasivat tyhjentymättömän tarmokkaasti keksiä yhä uusia omituisia ja kerettiläisiä oppeja. Juuri intohimoisesti koettaessaan vastustaa oikeaoppisia vainoojiaan he ottivat mielellään vastaan Espanjasta saapuvat

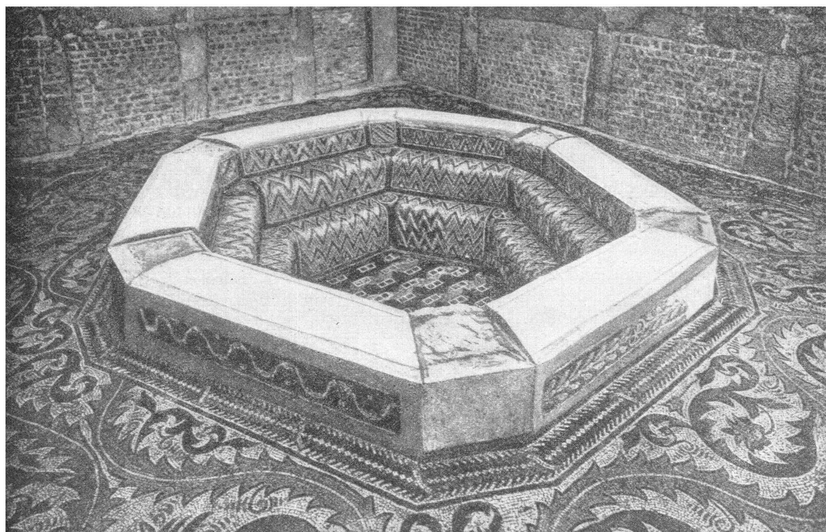
HARAM EL SHERIFIN ARABIALAISTA LOISTOA JA KLASSILLISIA PIIRTEITÄ.

Jerusalemin temppeleitä olemme jo käsitelleet erikoisessa luvussa. Tästä majesteettisesta rakennusryhmästä on meidän aikanamme jäljellä vain Morian vuoren tasainen, muurien ympäröimä ylätasanko, Haram el Sherif. Sen keskellä olevan Omarin moskeijan tai oikeammin Kubbet el Sakhran (kalliokirkon) rakensivat muhamettilaiset 600-luvulla, mutta moskeijaa ympäröivät pylväskäytävät korintilaisine pylväänpäineen ja huomattavasti vanhempaa arkkitehtuuria edustavine aineksineen saavat meidät vilahdukselta näkemään toisen aikakauden, joka paljon läheisemmin liittyy tässä luvussa käsittelemiimme asioihin.

JERUSALEMIN TEMPPELIVUOREN UHKAAVIA MUURINHARJOJA.

Haramia eli temppeliylänköä ympäröivän muurin eräät osat voimme epäilemättä johtaa Herodeksen-tai roomalaiseen aikaan. Niinpä esim. Kultainen portti, joka on erittäin kaunista bysanttilaista työtä, on melkein varmasti entisen Shushanin portin kohdalla ja sen perustukset ja alimmat kivikerrokset ovat ilmeisesti roomalaista alkuperää.

SUURENMOINEN MOSAIIKKIKORISTEINEN KASTEALLAS.
Timgadista on löytynyt joukoittain harvinaisen kauniita roomalaisia mosaiikkilattioita, mutta kuvassa näkyvät mosaiikit ovat ihmeellistä, varhaiskristillistä työtä. Allas on jonkin matkan päässä kaupungista olevassa kastekappelissa aivan suuren bysanttilaisen basilikan vieressä. Komeat, mustat ja keltaiset tiilet ovat ihmeen hyvin säilyneet. Arabialaiset arkkitehdit käyttivät näitä varhaisia bysanttilaisia kastekappeleita esikuvinaan suunnitellessaan omia suihkukaivojaan ja kylpylöitään.

vandaalit. Bysanttilainen kenraali Solomon voitti lopulta berberien ja vandaalien armeijan Timgadissa vuonna 535 ja hänen rakennuttamansa suuren linnoituksen jäännökset ovat vieläkin näkyvissä rauniokaupungin vieressä. Kaupunki oli kuitenkin kokonaan hävitetty ennen bysanttilaisten joukkojen saapumista, ja he rakensivat linnoituksensa kolmannen legioonan kauniin kaupungin sirpaleille ja jauhoivat useimmat ihanat marmoriveistokset muurilaastiksi. Sillä vuoristolaiset päättivät ennen ratkaisevaa taistelua, ettei Timgad saanut joutua vihollisen voittosaaliiksi. Vihollinen olisi nimittäin voinut perustaa siihen suuren varuskunnan, joka helposti olisi lannistanut sekä vuoriston että maaseudun asukkaat. Niinpä he hävittivät kaupungin. He sytyttivät Capitoliumin ja muut suuret rakennukset palamaan ja peräytyivät vuoristoon niin nopeasti, että kun Sertiuksen kauppapaikka muutamia vuosia sitten kaivettiin esiin hiekasta, johon myrskyt olivat sen peittäneet, löytyi viinimyymälöistä viinipulloja, joihin kuivuneita juomia pakolaiset eivät olleet ehtineet kiireessään juoda.

Ranska on meidän aikanamme yrittänyt perustaa Pohjois-Afrikkaan uuden roomalaisvaltakunnan — ja tulee nähtävästi myös onnistumaan yrityksessään. Ranskalaiset ovat suhtautuneet Timgadin raunioihin erittäin kunnioittavasti ja taitavasti. Heidän arkeologinsa ovat kaivaneet suurimmaksi osaksi esiin vuosisatojen hiekkaan ja tomuun hautautuneen kaupungin ja pystyttäneet monet sortuneista pylväistä uudelleen, ovatpa he etsineet bysanttilaisen kenraali Solomonin kaupungin raunioista rakennuttamasta linnoituksesta sellaiset esineet kuin esim. teatterin istuimet ja palauttaneet ne entisiin paikkoihinsa. Nykyään voimme tässä lumoavassa aavekaupungissa polkea samaa kiveystä kuin muinaisajan hilpeät huvittelijat ja taiteenharrastajat ja kävellä sen hienon ja tilavan kirjaston pylväiden keskellä mietiskellen elämän suurta arvoitusta — kehityksen tarkoitusta.

On vaikea sanoa, olemmeko todella olennaisesti kehittyneet askeltakaan edemmäksi kuin Timgad seitsemäntoistasataa vuotta sitten. Kaupungin kaikki julkiset rakennukset olivat paljon

loisteliaampia kuin ainoankaan meidän aikamme samankokoisen ja -arvoisen kaupungin rakennukset. Julkiset kylpylät, joista monet olivat katedraalien kokoisia, olivat julkisen huvitteluelämän suuria keskuksia. Niissä pidettiin luentoja ja esitettiin näytäntöjä ja nautittiin täysin siemauksin ystävyyden ja sivistyneen seurustelun riemuja.

Julkiset kauppatalot olivat yhtä käytännöllisiä ja verrattoman paljon taiteellisempia kuin meidän aikamme Euroopan ja Amerikan monet kauppa-rakennukset. Julkiset käymälät muistuttivat hämmästyttävästi New Yorkin tai Lontoon hienoimpien hotellien toalettihuoneita ja olivat marmorikoristeineen luultavasti paljon niitä kauniimpia voittaen terveydellisessä suhteessa kaiken, mitä esim. sivistynyt Ranska saattoi esittää vielä parisen sukupolvea sitten. Asuinrakennuksetkin mikäli voimme aavistaa niiden rakenteen säilyneiden perustusten ääriviivoista, olivat mukavia ja miellyttäviä, emmekä havaitse niissä oman aikamme täyteen sullottujen vuokrakasarmien masentavaa rumuutta.

Ja koko tämä loistava, näennäisesti niin viisaasti ohjattu elämä oli tuomittu tuhoutumaan ja jättämään jälkeensä vain kasan hakattuja kiviä. Muistakaamme siis me kaikki, jotka asumme suurissa kivikaupungeissa, että sivistys usein näennäisesti korkeimmilleen kohottuaan lähenee huomaamattomasti, mutta varmasti tuhoutumistaan.

SERTIUKSEN KAUPPAPAIKKA JA TRAJANUKSEN KAARI VIELÄ KERRAN.
Valokuva on otettu basilikan puoliympyränmuotoisen osan takaa. Itse basilikasta on säilynyt muutamia pylväitä. Se vastasi meidän aikamme villa- tai viljapörssejä.

BAALBEK

Suunnilleen Beirutin ja Damaskoksen puolivälissä kääntyy rautatie erään aution ylänköaseman kohdalla pohjoiseen Aleppoa kohden. Tämän rautatielinjan varrella, noin kymmenen kilometrin päässä tuosta asemasta sijaitsevat Baalbekin rauniot. Niiden halki astellessamme on kuin kävelisimme kivierämaan loputtomien kivirivien keskellä. Kaikkialla näemme valtavia, kauniita raunioita ja luhistuneessa mahtavuudessaan ne tekevät nykyaikaiseen katsojaan kenties vielä voimakkaamman vaikutuksen kuin muinaisajan ihmisiin Baalbekin suuruuden aikana.

Enimmän meitä ehkä hämmästyttää näiden raunioiden valtava laajuus. Tätä vaikutelmaa ei mikään valokuva voi välittää eikä sitä oikeastaan voi sanoinkaan kyllin vastaavasti kuvata. Niiden yhteinen pituus on noin 285 m ja leveys leveimmässä kohdassa suunnilleen 200 m. Raunioiden joukossa näemme sekaisin roomalaisia, bysanttilaisia sekä vielä varhaisemman kauden rakennuksia. Portista lähtien järjestyksessä lueteltuina ne ovat seuraavat: portaat, esihalli, kuusikulmainen esipiha, suuri esipiha keskialttareineen, uudet portaat ja Jupiter-Baalin temppeli, jota välistä sanotaan auringontemppeliksi.

Vasemmalla, suuren pihan ja Jupiter-Baalin temppelin puolivälissä, on Bacchuksen temppeli ja sen ympärillä on useiden muiden rakennusten raunioita.

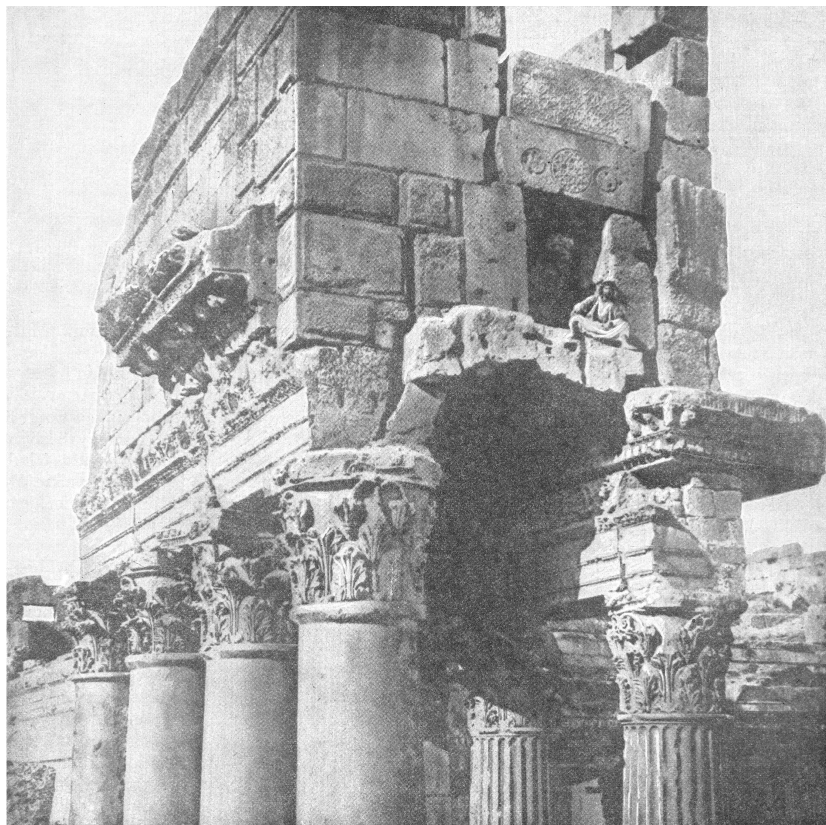
Suuren pihan laajuus on 132 × 110 m. Muinoin sitä reunustivat veistosten koristamat, katetut hallit. Muutamat niistä ovat vieläkin hyvässä kunnossa, joskin rikkaruohoa kasvaa lattiain kivilohkareiden välissä ja niiden ainoita elollisia asukkaita ovat sisiliskot ja laitumella käyvä karja.

Juuri tämä Baalbekin äärimmäinen autius tekee katsojaan niin tavattoman järkyttävän vaikutuksen. Länsimaiden siistit ja lakaistut rauniot, joiden jokaista kiveä suojellaan huolellisesti, tekevät näihin raunioihin verrattuina rahvaanomaisen vaikutuksen. Täällä näemme mykän sortumisen suurenmoisuuden. Villikukkia ja ruohoa kasvaa esteettömästi kivien välissä, pensaita on juurtunut muurien halkeamiin, kaikkialla on luonto verhonnut raunioiden kuihtuneen luurangon armeliaaseen huntuunsa. Baalbekissa on jotakin ihmeen luonnollista ja rauhoittavaa. Se puhuu mykkää kieltään kertoen järkyttävistä tapauksista, mutta samalla se herättää katsojassa syvän rauhan vaikutelman. Siellä voi istua tuntikausia kaikesta menneestä uneksien.

LOISTELIAAN KARNIISIN KATKELMA.
Baalbekin Bacchuksen temppelin karniisista pudonnut katkelma. Siitä kuvastuu muinaisajan koristetaiteen mahtava kauneus.

Jupiter-Baalin temppelin neljästäkuudetta pylväästä on vain kuusi jäljellä. Kolme viimeksi

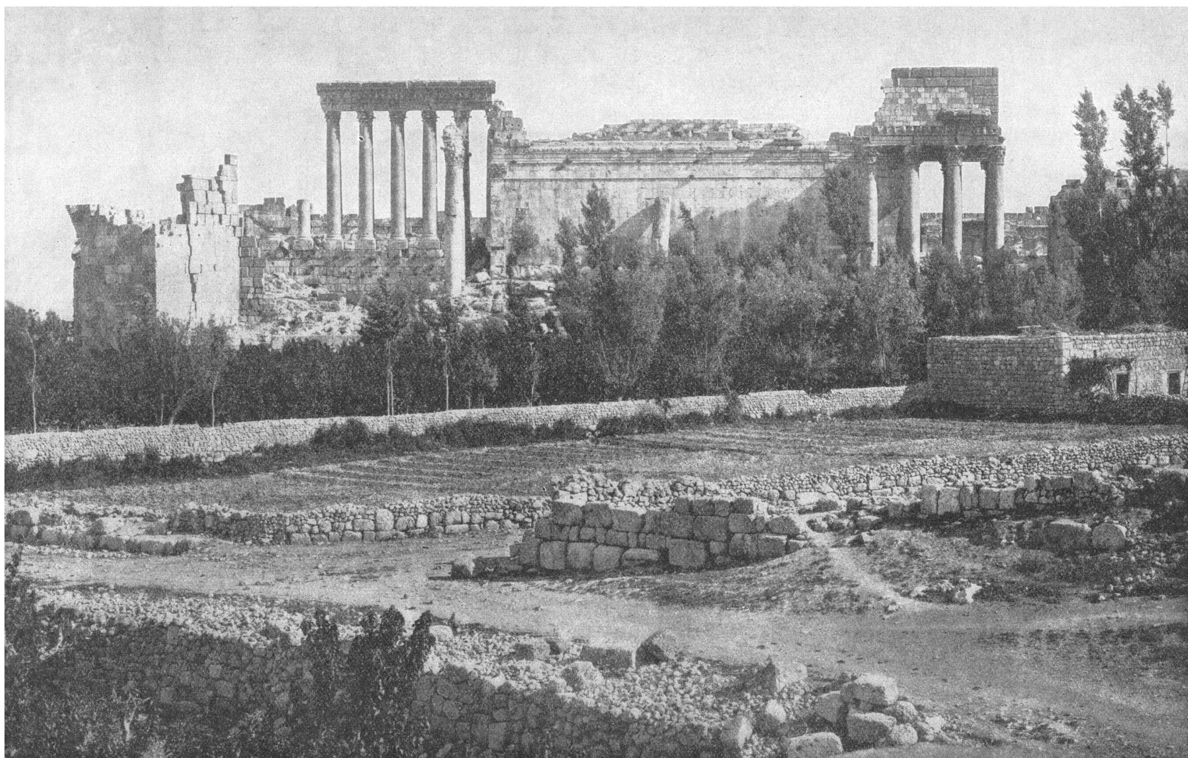
SEURAAVALLA SIVULLA NÄKYVÄT KORINTTILAISET KAPITEELIT LÄHELTÄ KATSOEN.
Valokuvasta saamme käsityksen Baalbekin Bacchuksen temppelin jykevästä rakenteesta. Pylväistön katolle istuutunut arabialainen osoittaa sopivana vertauskohtana palkistoa ja friisiä kannattavien pitkien ja sirojen pylväiden tavattoman suuruuden.

sortunutta pylvästä kaatoi maanjäristys vuonna 1759. Rakennus lienee ollut harvinaisen loistelias, sillä pylväät ovat 18 m korkeita ja niiden korinttilaisten kapiteelien ympärysmitta on 6.6 m. Erääseen sivuseinään on muurattu kahdentoista metrin korkeuteen maanpinnasta kolme kivilohkaretta, joiden koko on 19 × 4 m. Emme voi kyllin ihmetellä, miten nämä kivijättiläiset, jotka painavat kukin tuhatkaksisataa tonnia, on kohotettu paikoilleen. Ihmeellinen oli todella muinaisajan tekniikka. Kivet on louhittu noin kilometrin päässä olevasta louhimosta ja siellä on vielä jäljellä muuan näitäkin suurempi kivilohkare. Sen koko on 20.4 × 4.2 m. Kenties se on kuitenkin ollut liian jättiläismäinen kuljetettavaksi. Koko Baalbekin suurenmoisen menneisyyden tajuamme selvimmin juuri tätä kiveä katsellessamme. Siinä katselemme silmästä silmään arkkitehtejä askarruttaneita inhimillisiä ongelmia. Tuo kivi on luultavasti levännyt pai-

BAALBEKIN BACCHUKSEN TEMPPELIN ESIHALLIN ITÄPÄÄ.

Koko temppelin koristeissa kertautuva lehvästö on erikoisen kaunis ja tuo koristeellisuudessaan ja taiteellisuudessaan mieleen myöhempien aikojen ihanat bysanttilaiset työt. Katto on suureksi osaksi sortunut ja turkkilaiset ovat tuhonneet monta pylvästä kiskoen metallia saadakseen irti rautakynnet, jotka ovat pitäneet pylväitä koossa.

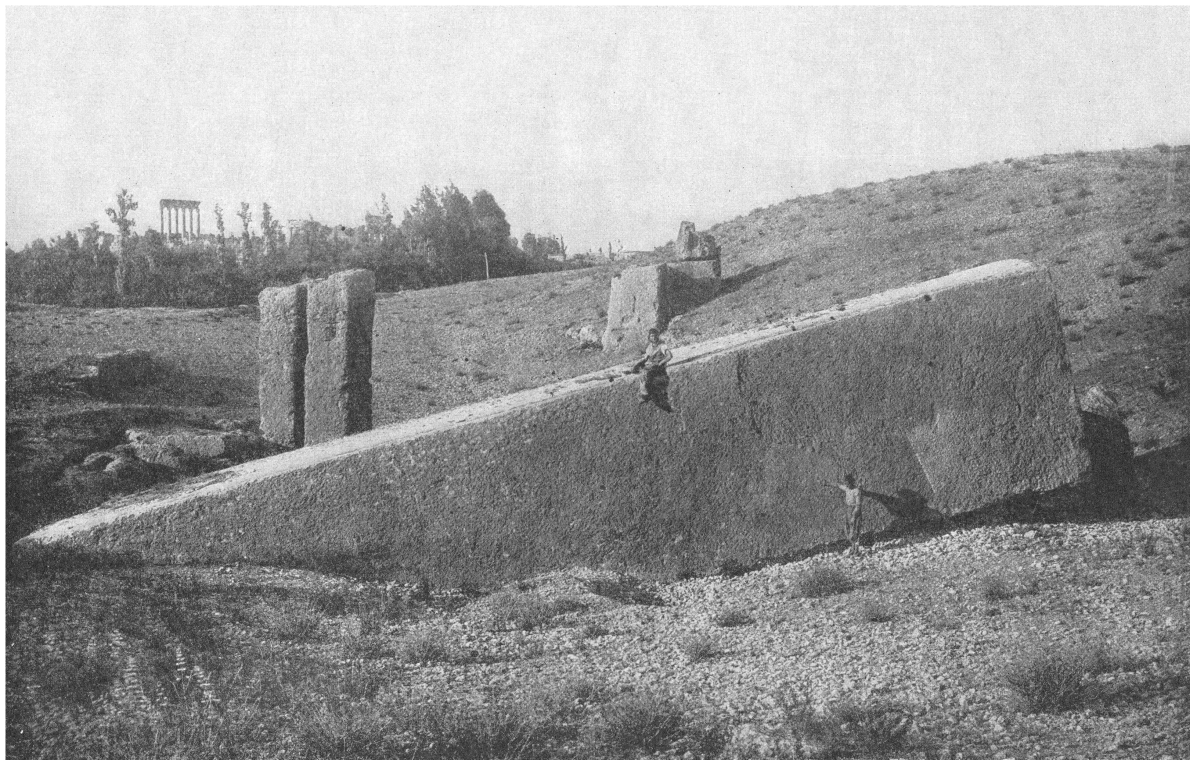
BAALBEKIN AKROPOLIIN BACCHUKSEN JA JUPITER-BAALIN TEMPPELIT YLEISPIIRTEISSÄÄN.

Valokuva on otettu etelästä. Oikealla etualalla näemme Bacchuksen temppelin eteläisen julkisivun. Vasemmalla etäämmällä näemme Jupiter-Baalin temppelin kuusi säilynyttä pylvästä. Tämä temppeli ulottui oikealla paljon laajemmalle alueelle kuin mitä kuvamme käsittää. Suuri temppeli oli suunnaton rakennus. Sen itäpuolella oli pylväistöjen reunustama esipiha, johon johtivat leveät ja arvokkaat portaat. Temppelin pääosa on Bacchuksen temppelin takana. Sitä sanotaan Alttaripihaksi, koska sen raunioiden keskelle myöhemmin rakennettiin kristillinen basilika. Jykevät muurit ympäröivät koko rakennusryhmää. Niiden jäännöksiä on säilynyt meidän aikaamme asti.

BAALBEKIN AUTIO BACCHUKSEN TEMPPELI.

Valokuvassa näemme Bacchuksen temppelin rauniot koillisesta katsoen. Valokuvan ottamisen jälkeen on kuvan keskellä näkyvän suuren valtaoven eteen putoilleet lohkareet raivattu syrjään, oviaukon kamanan suurinta kiveä tukeva väliaikainen pylväs on poistettu ja kivi on asetettu suunnilleen alkuperäiseen paikkaansa, kuten tuonnempana näemme. Alkuaan oli temppelin kummallakin puolen viisitoista ja päädyissä kahdeksan uurteista pylvästä. Ne muodostivat yhdessä rakennuksen peristyylin.

BAALBEKIN KIVILOUHIMON KESKENERÄINEN RAKENNUSKIVI.

Tämän suunnattoman kivilohkareen pituus on pyörein luvuin 20 m ja leveys ja paksuus 4 m, joten se on vielä huomattavasti suurempi kuin Baalbekin Akropoliin ulkomuuriin muurattu kolme jättiläismäistä kivilohkaretta. Taustassa häämöttää Jupiter-Baalin temppeli, johon se alkuaan lienee tarkoitettu. Sen jääminen keskeneräisenä kivilouhimoon viittaa kenties siihen, ettei temppeliryhmän rakennussuunnitelma koskaan kokonaisuudessaan toteutunut.

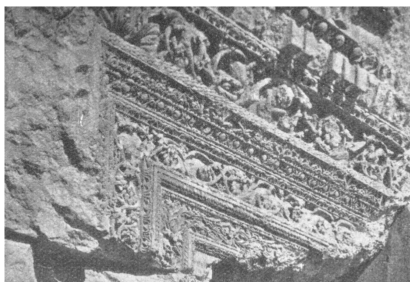
BAALBEKIN KOLME JÄTTILÄISKIVEÄ: MAHTAVIMPIA KIVIÄ, MITÄ IHMISKÄDET MILLOINKAAN OVAT KOHOTTANEET.

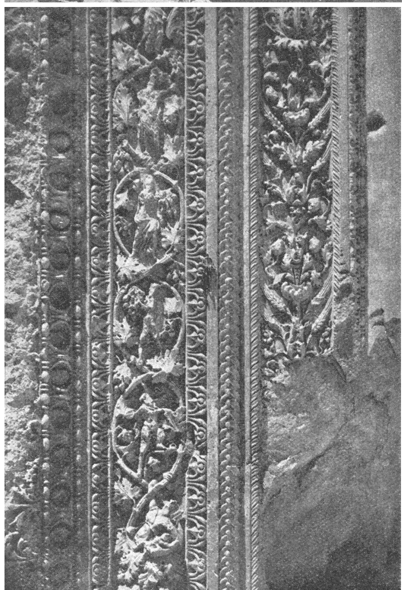
Näiden Baalbekin Akropoliin ulkomuuriin muurattujen kivien todellista, tavatonta suuruutta on vaikea tajuta. Keskelle seinää on muurattu kolme jättiläislohkaretta, joista kukin on 19 m pitkä, 4 m korkea ja 3 m paksu. Nostolaitteet, joiden avulla ne on kohotettu paikoilleen 7 m korkean alustan varaan, ovat varmasti olleet äärettömän voimakkaita ja tuottaisivat päänvaivaa aikamme etevimmillekin rakennuttajille. Jupiter-Baalin temppeliä sanotaan joskus Trilithoniksi eli »Kolmikiveksi» luultavasti juuri näiden lohkareiden takia.

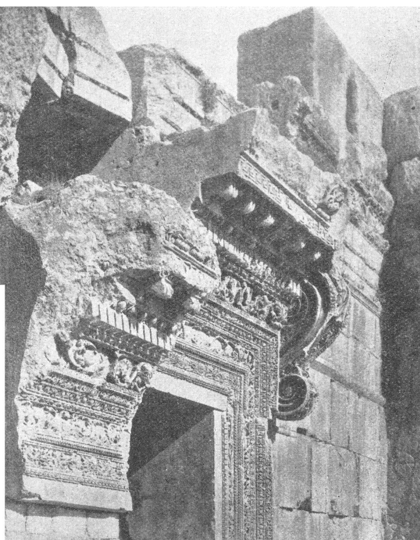
koillaan lähes 2000 vuotta. Mutta tarkastellessamme sitä tunnemme äkkiä, että ihmiset, jotka louhivat sen kalliosta eivätkä sitten kyenneet kuljettamaan sitä, olivat meidän kaltaisiamme.

Mutta joskin näiden kivien kuljetukseen sisältyy hämmästyttävä ongelma, muodostavat temppelin marmoripylväät vielä ihmeellisemmän ongelman. On todistettu, että ne on kuljetettu Baalbekiin Egyptin sisäosista ja niiden kuljetuksen on laskettu kestäneen kolme vuotta. Baalbekin alkuvaiheet peittyvät sadun hämärään. Näkemämme rakennukset ovat pääasiallisesti roomalaisia, Antonius Piuksen aikana (86—161 j. Kr.) rakennettuja, mutta luultavaa on, että niiden kohdalla on ollut paljon vanhempia, Baalille, ihmiskunnan kohtaloiden ohjaajalle, pyhitettyjä temppeleitä.

Jupiter-Baalin temppelin vieressä on, niinkuin jo mainitsimme, pienempi, mutta paremmin säilynyt ja kauniimpi Bacchuksen temppeli. Siinä on alkuaan ollut kuusiviidettä korinttilaista pylvästä, joista vielä on pystyssä yhdeksäntoista. Ne ovat 15.5 m korkeita. Valtaoven veistetty kehys on säilynyt jokseenkin vahingoittumatta ja sen kauniit kuviot ovat Baalbekin lumoavim-

BACCHUKSEN TEMPPELIN SUURI VALTAOVI.
Ovenkamanan keskikivi on vajonnut alkuperäisestä asemastaan. Valokuva on nimittäin otettu ennen kiven kohottamista takaisin paikoilleen. Koristeina on viiniköynnöksiä ja kukkakiehkuroita, ja satyyrit ja bakkantit tanssivat suuren valtaoven kamanassa.

IHMEELLISIÄ KIVILOHKAREITA LÄHELTÄ KATSOEN.
Bacchuksen temppelin valtaoven ihanat kivikoristeet ovat onneksi suureksi osaksi säilyneet barbaarisesta hävitystyöstä huolimatta. Valokuvassa erotamme vielä selvästi niiden rohkean ja omintakeisen kauneuden.

pia yksityiskohtia. Mutta tämän sortuneiden kivien muodostaman viidakon monessa varjoisassa kolkassa voimme odottamattamme nähdä hämmästyttävän hyvin säilyneitä friisejä ja veistoksia. Baalbekin huomattavimpia piirteitä onkin jättiläismäisten mittasuhteiden ja erinomaisen hienojen yksityiskohtain sulautuminen toisiinsa. Sen melkein mittaamattomaan suurenmoisuuteen yhtyy hienovarainen, taiteellinen suhteellisuuden taju ja verraton kuvanveistotaito.

Tässä laajassa raunioryhmässä on lukematon joukko pengermiä ja useiden, varsin omituisten rakennusten jäännöksiä. Mainitsemamme kaksi temppeliä ovat vain kaiken kruunu, ja pyhiinvaeltaja sai muinoin astua niihin vasta lukuisat muodollisuudet suoritettuaan. Papit ja temppelien palvelijat asuivat nähtävästi suureksi osaksi temppelin alueella, joten rakennukset alkuperäisessä asussaan muistuttivat paremminkin pientä kaupunkia kuin temppeliryhmää. Kaupunki oli Rooman valtakunnan uskonnollisia keskuspaikkoja, joten sillä luultavasti oli huomattava poliittinen merkitys ja epäilemättä siellä juoniteltiin runsaasti jumalanpalvelusten ohella. Voimme kuvitella mielessämme, että sinne saapui ja sieltä lähti lakkaamatta maakuntain käskynhaltijoita, Rooman lähettiläitä ja Aasian kaukaisten osien legioonalaisia. Ylipappi selitti enteet ja kysyjät toimivat hänen neuvojensa mukaan. Baalbekin

BAALBEKIN BACCHUKSEN TEMPPELIN VALTAOVI.

Kuvasta saamme aavistuksen rakenteellisesta loistosta, joka pakottaa meidät pitämään Baalbekin Bacchuksen temppeliä yhtenä maailman ihanimmista temppeleistä. Runsaiden ja uhkeiden koristeiden pääaiheena on viiniköynnös, onhan koko temppeli pyhitetty viinin jumalalle. Runsaudestaan huolimatta koristeet eivät koskaan vaikuta pöyhkeileviltä tai liiallisilta.

BACCHUKSEN TEMPPELIN POHJOISSIVU MEIDÄN PÄIVINÄMME.
Jupiter-Baalin temppelin alkuperäisiin mittasuhteisiin verraten Bacchuksen temppeli on suhteellisen pieni. Kuitenkin se on Syyrian muinaisrakennuksista parhaiten säilyneitä ja ihanimpia. Se rakennettiin luultavasti ajanlaskumme toisella vuosisadalla, mutta sen koristelu viimeisteltiin luultavasti keisari Caracallan aikana (211—217). Caracalla kävi sekä Syyriassa että Egyptissä noin kaksi vuotta ennen kuin hänet murhattiin Edessan läheisyydessä.

temppeli oli lyhyesti sanoen varhaiskristillisten täydellinen vastakohta.

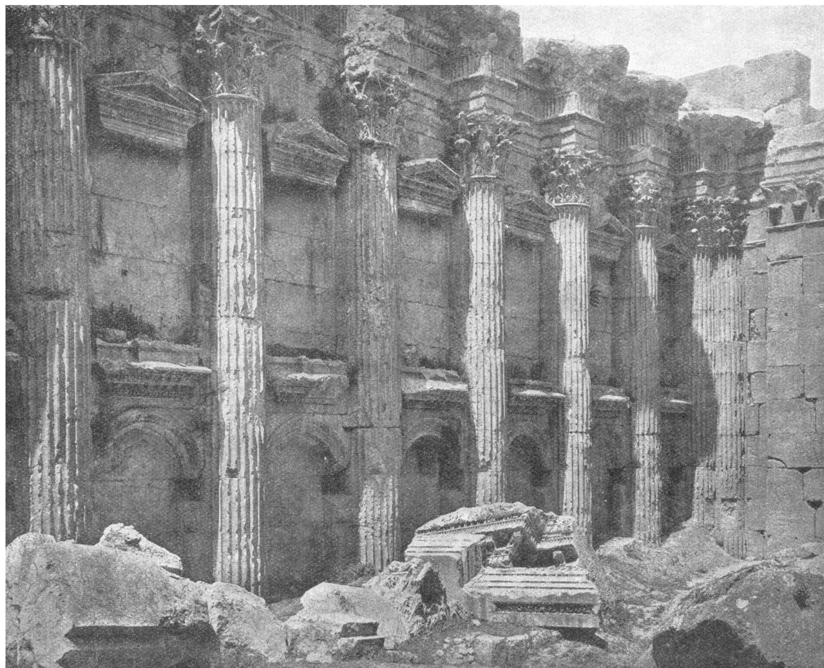
Tarkastellessamme temppelin historiaa johdumme pakostakin ihmettelemään, miten ne eivät jo aikoja sitten ole muuttuneet sorakasoiksi. Tuskin mikään muu paikka maailmassa on koskaan ollut yhtä alttiina sotain, eriävien uskontunnustusten ja kiihkomielisyyden raivon vaikutuksille. Vuonna 635 hyökkäsi Abu Abaida Damaskoksen valloitettuaan Baalbekiin. Se ryöstettiin vuonna 748. Seldshukit valloittivat sen vuonna 1090. Saladin valloitti sen vuonna 1175 ja vuonna 1260 hävitti sen Hulagu. Vuonna 1400 ryösti sen Timur ja turkkilaiset valloittivat sen vuonna 1517. Turkkilaisten käsissä se pysyi — joskin ajoittain vain nimellisesti — maailmansotaa seuranneeseen välienselvitykseen asti. Sen viimeisin sotaisa elämys oli englantilaisten miehitys lokakuussa 1918. Se on ollut vuorotellen uskottomien — Teodosius (346—395) rakennutti sinne kristillisen basilikan, jonka rauniot kaivettiin esiin vuosina 1899—1904 — ja muhamettilaisten käsissä. Jokainen uusi uskonto hävitti edeltäjänsä muistomerkit ja jokainen uusi sota tuhosi osaltaan sen mahtavia rakennuksia. Maanjäristyksetkin ovat tehneet voitavansa. Eurooppa tutustui Baalbekiin vasta 1500-luvulla. Nykyään se on maailman kuuluisimpia raunio-kaupunkeja.

Ympäristön autius ja Baalbekin pihojen ja temppelien yllä lepäävä hiljaisuus ja yksinäisyys vain korostavat sen herättämää suurenmoista vaikutelmaa. Rauniokaupungin juurella on arabialaiskylä, niin likainen ja kurja kuin vain arabialaiskylä voi olla. Siinä on suunnilleen 5 000 asukasta. Baalbek kurottautuu ylätasangollaan — se on 1150 m merenpintaa korkeammalla — Libanonin pitkiä harjanteita kohden, ja etenkin öisin sen rauniot huokuvat murheellista, hilliintynyttä arvokkuutta. Historian luonteenomainen äänettömyys näyttää lepäävän sen yllä ja seisoessamme sen raunioiden keskellä kuulemme korvissamme sen myrskyisän menneisyyden hämärän kuiskeen. Ihania kämmeköitä kukkii Baalbekin ympärillä. Käydessäni siellä hohtivat rauniot valkoisina keväisessä kukkaverhossaan ja vain

HELIOPOLIIN JUPITERIN TEMPPELIN RAUNIOT.

Muinaisissa egyptiläisissä ja assyrialaisissa kirjoituksissa sanotaan Baalbekia Balbikiksi. Tästä nimityksestä voimme päätellä, että se on ollut Baalin palveluksen keskuspaikka. Kreikkalaiset taas samastivat Baalin ja auringonjumalansa Helioksen ja sanoivat paikkaa Heliopoliiksi. Roomalaiset puolestaan pitivät Heliosta omana Jupiterinaan valloitettuaan kaupungin ja pyhittivät kuvassa näkyvän suuren temppelin Heliopoliin Jupiterille. Tämän jumalan palvelus levisi Italiaan asti.

BAALBEKIN BACCHUKSEN TEMPPELIN SISÄOSIA.

Valokuvassa näemme temppelin cellan eli naoksen, s.o. sen osan temppelistä, joka jää peristyylin neljän seinän sisäpuolelle. Uurteiset seinäpylväät jakavat sivuseinät erillisiin pintoihin. Kauniissa seinäkomeroissa oli aikanaan kuvapatsaita. Tämä temppeli oli pyhitetty jumalalle, jota kreikkalaiset palvelivat Dionysoksena, viinin ja hedelmällisyyden jumalana sekä sivistyksen edistäjänä, ja roomalaiset Bacchuksena. Tämä sisäsali on noin 26 m pitkä ja 22 m leveä. Oviaukkoa reunustavien pylväiden sisässä on kierreportaat.

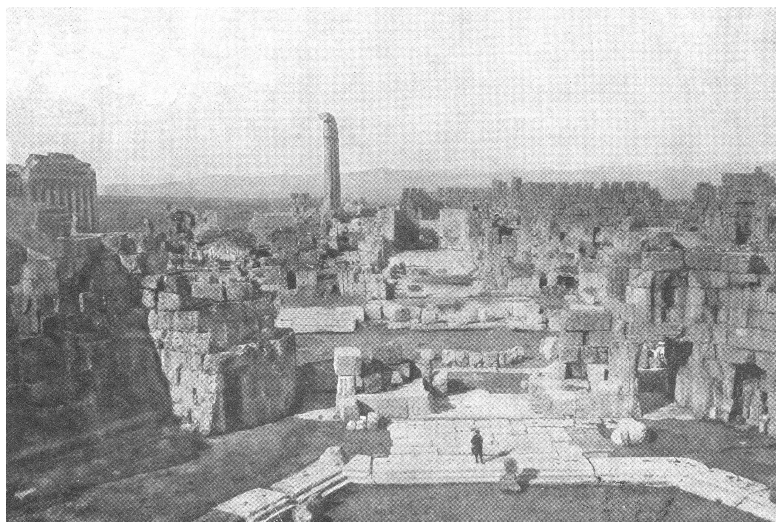
kastelukanavien hiljainen solina rikkoi kaupungin vuosituhantisen äänettömyyden.

Silloin oli helppo nähdä menneisyyden nousevan haudastaan ja tuntea sen näkymättömät langat. Noina kaukaisina vuosisatoina, jolloin kaikki oli vielä alkuperäisessä kunnossaan ja Rooman jumalia palveltiin temppeleissä Baalin rinnalla, kohtasi matkailijaa varmasti siellä suurenmoinen näky. Libanonin ja Antilibanonin välisen suunnattoman ylätasangon keskellä kohosivat nuo rakennukset avarana piirinä hohtavan uudessa asussaan ihanina ja katoamattomina muistomerkkeinä. Keitä olivat ihmiset, jotka polvistuivat siellä, ja miksi nämä temppelit rakennettiin niin kauas ihmisten tavallisista valtateistä? Kenties temppeleitä siihen aikaan ympäröi laaja kaupunki, jonka rakennukset oli nykyisen arabialaiskylän talojen tavoin rakennettu vain savesta. Roomalaiset valloittajat tapasivat varmaan Baalbekin paikkana, jota alkuasukkaat jo pitivät pyhänä. Jumalia kunnioittaen ja samalla haluten linnoittaa valloittamansa alueen he pystyttivät nämä valtavat temppelit ja pyhittivät ne omille jumalilleen, mutta taikausko esti heidät kuitenkin kokonaan syrjäyttämästä siellä ennen vallinneita jumalia.

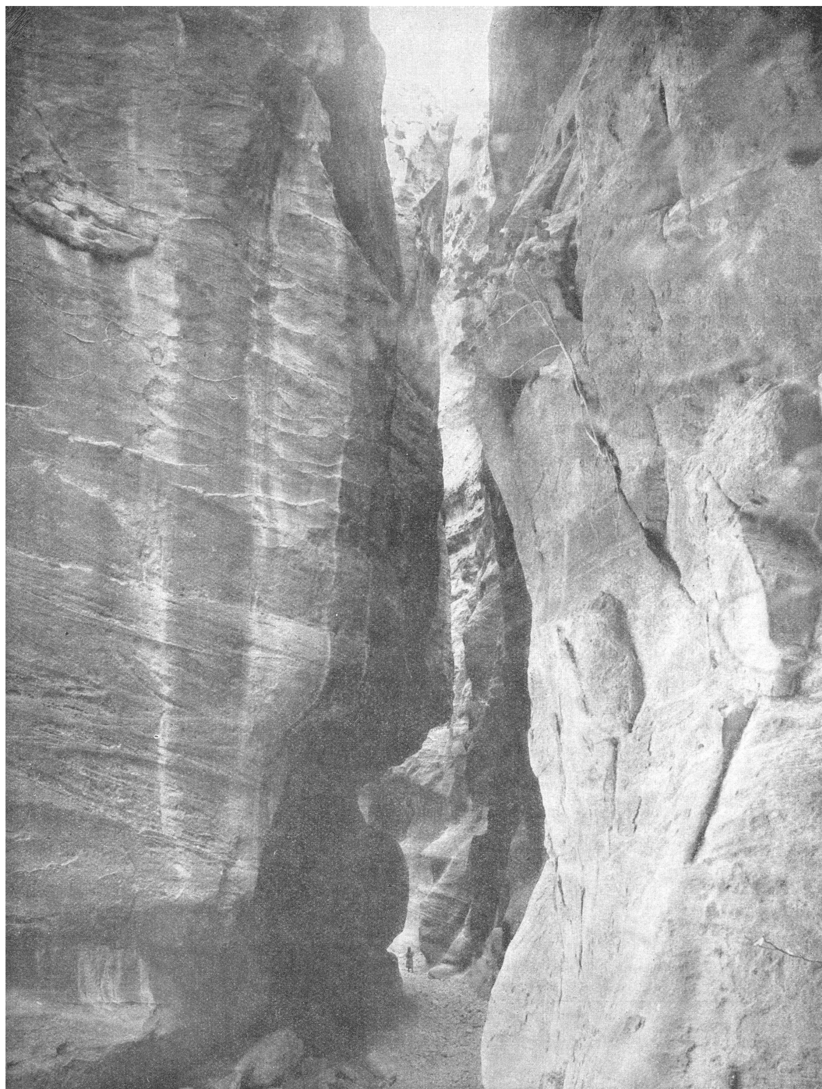
Ajatellessamme Baalbekin kohtaloita vuosisatojen kuluessa hämmästymme kaikkia väkivaltaisia ja barbaarisia kohtauksia, jotka sen muurien ympärillä on näytelty. Historian kuuluisat ja

kauhistuttavat nimet väikkyvät sen aikakirjain yllä ja häviävät jälleen pimeään. Verilöylyt ja ryöstöt ovat olleet Baalbekin kohtalo. Jos kivet voisivat puhua, ne kertoisivat meille mielikuvituksellisen ja kaamean tarinan. Harhaillessani Baalbekin tyhjillä pihoilla, joiden luhistunut autius teki kaksin verroin omituisen vaikutuksen orastavan kevään viheriöivinä päivinä, tunsin melkein fyysillisesti sen murehtivan sielun läheisyyden. Tuskinpa mikään muu paikka koko maailmassa on tuntenut yhtä raskaasti ihmisten vihan ja uskonnollisten kiistojen katkeruutta. Nykyään Baalbek on satumaisen rauhallinen kaikessa kuolemankaltaisessa majesteettisuudessaan. Se lepää kuin sotilas taistelun päätyttyä pysyttyään pelottomana ja intomielisenä viimeiseen asti ja astuttuaan urotöihinsä tyytyväisenä lopulliseen lepoon.

Eräinä vuodenaikoina käy Baalbekissa runsaasti eurooppalaisia ja amerikkalaisia matkailijoita ja heidän majoittamisekseen on sinne rakennettu hotelli. En milloinkaan unohda, mitä tunsin astuessani yön kylmässä hiljaisuudessa hotellin yläparvekkeelle tarkastelemaan raunioita kuunvalossa. Pylväät piirtyivät selvästi taivasta vasten ja etäisyydessä levisivät molemmin puolin Libanonin rinteet korkeina ja tummina häämöttäen. Näköala oli äärettömän järkyttävä ja samalla kertaa klassillisen ylväs. Ja kenties lopulta Baalbekin olennaisin piirre onkin juuri tämä ihmeellinen ylväys. Baalbek eroaa niin täydellisesti koko ympäristöstään, on niin tavattoman paljon suurempi, niin tavattoman paljon arvokkaampi. On kuin se jättiläismäisen menneisyytensä jälkeen olisi vajonnut kääpiörodun leikkikaluksi. Se on kuin voimansa menettänyt, sokea Simson.

BAALBEKIN RAUNIOT.
Muinainen Heliopolis, »Auringon kaupunki», josta niin merkillisiä jäännöksiä on säilynyt, on yksi muinaisajan salaperäisimpiä kaupunkeja. Se oli nähtävästi erittäin tärkeä paikka, vaikka sen ajan kirjailijat eivät siitä juuri mitään mainitse. Sen huomattavimmat jäännökset ovat Auringontemppeli (jonka kuusi pylvästä näkyy melkein keskellä kuvaa) ja Jupiterin temppeli.

MUINAISEN RUUSUNPUNAISEN KAUPUNGIN AINOA PORTTI.

Valokuvamme on otettu suunnilleen Petran solan keskivälistä. Tämä suurenmoinen kuilu, jonka pohjassa kiemurtelevaa tietä vartioivat torninkorkuiset, punaiset hiekkakivikalliot, oli muinoin ainoa pääsytie Petran salaperäiseen kalliokaupunkiin. Joenuoma on nykyään epätasainen ja kivikkoinen, mutta sitä varjostavat kukkivat oleanderipuut, vihreät kapriisipensaat ja villiviinikiehkurat. Roomalaisena aikana se oli kunnollinen, kivetty tie.

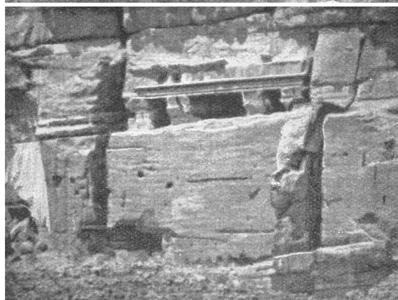
PETRA, MYSTIIKAN RUUSUNPUNAINEN KAUPUNKI

Matkustettuaan pitkin, yksitoikkoisin päivänmatkoin Pohjois-Arabian erämaiden halki näkivät kauppiaat äkkiä eteensä kohoavan harmaasta ylätasangosta mielikuvituksellisena sekamelskana ruusunpunaisia, malvanvärisiä ja kullanhohtavia vuorenhuippuja, kallioita, jyrkänteitä ja kuiluja, jotka muistuttivat rajuja värejä liekehtivää, jäätynyttä merta. Idästä saapuva karavaani suitsukkeineen, mausteineen, helmineen ja outoine kalleuksineen etsi turhaan vuoristoa lähestyessään solaa, jonka lävitse väsyneet kamelit ja ratsastajat olisivat päässeet jatkamaan matkaansa vuorijonon toiselle puolen Palestiinaa ja Egyptiä kohden. Kuitenkin oli olemassa tie, mutta sitä eivät aavikkojen beduiinit eivätkä merenrannikkojen juutalaiset uskaltaneet käyttää hyväkseen.

Välimeren, Punaisen meren ja Intian valtameren rannikoilla kierteli vuosisatoja epämääräisiä kertomuksia Arabian salaisuudesta. Jylhässä vuoristossa oli omituinen kuilu, niin kerrottiin, joka johti ihmeelliseen kalliokaupunkiin. Varmasti tiedettiin vain se, että jollakin salaperäisellä kansalla, joka hallitsi Kuolleen meren ja Punaisen meren välistä vuoristoa, oli itämaiden ja länsimaiden välinen kauppa suurimmaksi osaksi hallussaan. Seikkailijat, jotka lähtivät paljastamaan erämaan salaisuutta, eivät milloinkaan enää palanneet, ja yleisesti oletettiin, että he olivat muodostaneet tervetulleen lisän eläviin uhreihin, jollaisia tuossa salaperäisessä kalliokaupungissa jatkuvasti uhrattiin.

Persialaiset, makedonialaiset ja roomalaiset yrittivät vuorotellen kukistaa tuon salaisen erämaavaltion. Eräät retkikunnat pääsivätkin kallickaupunkiin asti ja onnistuivat viemään mennessään sieltä satumaisen saaliin, mutta vuoriston asukkaat saivat kuitenkin pysytetyksi valtakuntansa itsenäisenä vuosisatoja näiden hävitysretkien jälkeenkin verottaen jatkuvasti Välimeren ja Intian valtameren välistä kauppaa. Heidän valtakuntansa salaisuuden yhä syventyessä lisääntyivät myös heidän kalliokaupunkinsa ihmeet. Valtakunnat ja uskonnot kukoistivat ja sortuivat heidän ympärillään. Mutta samoin kuin he aikanaan olivat kieltäneet Zoroasterin oppilailta pääsyn kaupunkiinsa, samoin he torjuivat myös Kristuksen seuraajat ja suhtautuivat lopulta juutalaisiinkin niin vihamielisesti, että auttoivat roomalaisia näiden viimeisen kerran valloittaessa Jerusalemin.

Yötä päivää vartioivat kymmenet pitkät, laihat, kotkannenäiset miehet suurta kuilua ja ympäristön kaikissa pienissäkin laaksoissa oli tähystäjiä ja kuulovartijoita. Silloin tällöin valtakunnan viimeisenä ylväänä suuruudenkautena kutsuttiin joku vierasmaalainen ammattimies kalliokaupunkia koristamaan. Pitkän, uuvuttavan ja mutkikkaan erämaamatkan jälkeen hänet talutettiin kiviseinässä olevaan ahtaaseen rakoon. Se oli Mrsâjoen muodostama sola. Arabialaiset sanoivat jokea Mrsâksi, koska he kuvittelivat, että se oli luotu Mooseksen sauvasta. Solassa nykyään virtaava joki oli siihen aikaan tunnelin kautta johdettu läheiseen laaksoon. Lähellä solan suuta oli viidentoista metrin korkeudessa koristeellinen holvikaari, joka muodosti solan suuren portin. Ilma oli liikahtamaton kuin lammen vesi tyynenä päivänä. Kuumuus oli ahdistava ja sietämätön. Kukkivat oleanderipuut varjostivat osaksi solan, mutta lehvistöt ja kukat harvenivat yhä enemmän taivaan kaventuessa kaukaiseksi, hehkuvansiniseksi juovaksi ja kallion mahtavan väriloiston himmentyessä tihenevässä hämärässä. Kivetty, kiemurteleva tie laskeutui kolmensadan viidenkymmenen metrin syvyyteen muuttuen lopulta niin kapeaksi, että tien keskellä seisova mies ulottui helposti käsillään sen molempiin tummanpunaisiin kallioseinämiin. Emme ihmettele, että liikahtamaton ilma, kuilun hämäryys ja suunnat-

PETRAN KIVENVEISTÄJÄIN SALAISUUKSIA.
Kirjaimen X kohdalla näemme tässä kalliomassassa, jota sanotaan Petran Akropoliiksi, keskeneräisen haudan. Viereisessä kuvassa näemme saman kohdan lähempää ja havaitsemme, että Petran asukkaat eivät käyttäneet lainkaan rakennustelineitä, vaan aloittivat työnsä ylhäältä hakaten rakennuksensa suoraan kallioon. Tämän kukkulan harjalla on ristiretkeläislinnoituksen jäännöksiä ja muinaisten seemiläisten pyhä uhripaikka.

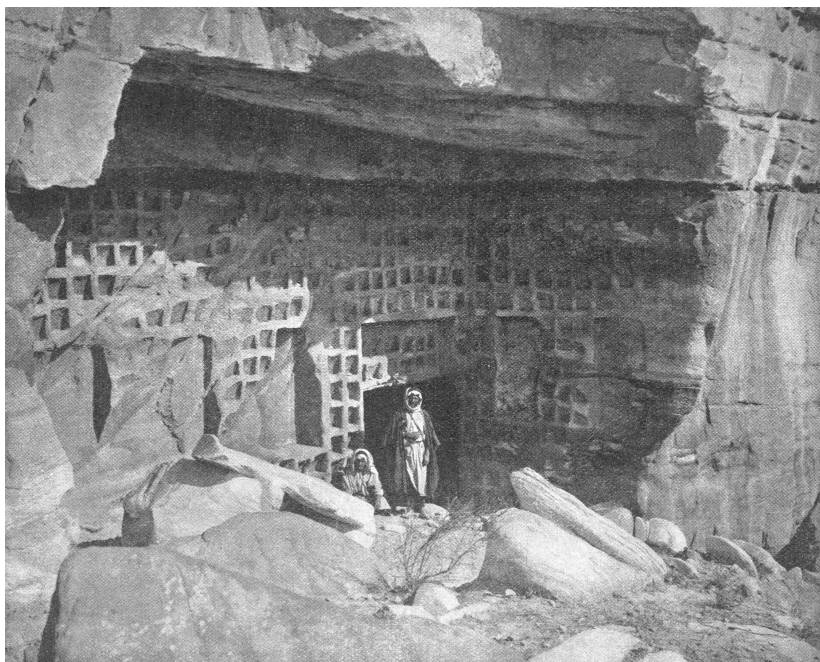
tomat mittasuhteet saivat vierailijan vavahtamaan taikauskoista pelkoa, vaikka ystäviä olikin häntä suojelemassa. Maailman ainoakaan linnoitus ei ole ollut yhtä valloittamaton ja suurenmoinen kuin tämä salaiseen kaupunkiin johtava, pitkä, kiemurteleva kallionsola. Se oli luonnon muodostama ansa, johon sortuivat sekä aseelliset valloittajat että yksinäiset vakoojat.

Iloista kevennystä tuntien vierailija astui äkkiä keskelle kirkasta maisemaa. Tie laajeni avaraksi ja kimaltelevan valomeren keskeltä hohti tulijan silmiin solan itärinteeseen hakattu kullanpunertava kalliotemppeli. Se oli sama ruusunvärinen ihme, jota nykyään sanotaan El-Khazneniksi eli »Aarrekammioksi», mutta joka vielä siihen aikaan oli Isiksen temppeli. Muutamia hevosia ja kameleja oli luultavasti kytketty temppelin viereen syömään niukkaa ruohoa ja valkoisiin liinavaatteisiin pukeutunut pappi kiitti ratsastajia heidän uhrilahjoistaan, sillä erämaahan lähtiessään ja palatessaan onnellisesti kotiin jokainen kaupungin mies pysähtyi tähän temppeliin rukoilemaan turvaa ja kiittämään. Mutta tulokkaan koko huomio kohdistui vain temppeliin. Se oli ihana rakennus, luultavasti kreikkalaista alkuperää, runsaasti veistettyine kapiteeleineen ja karniiseineen, sulokkaine korinttilaisine pylväineen, sfinkseineen ja Isiksen-patsaineen. Kaikki tämä oli uskomattoman vaivalloisesti ja hartaan taitavasti hakattu kallioon, ja koko temppeli heh-

kui läpikuultavan ilman halki ruusunvärisenä kirkkaassa auringonpaisteessa.

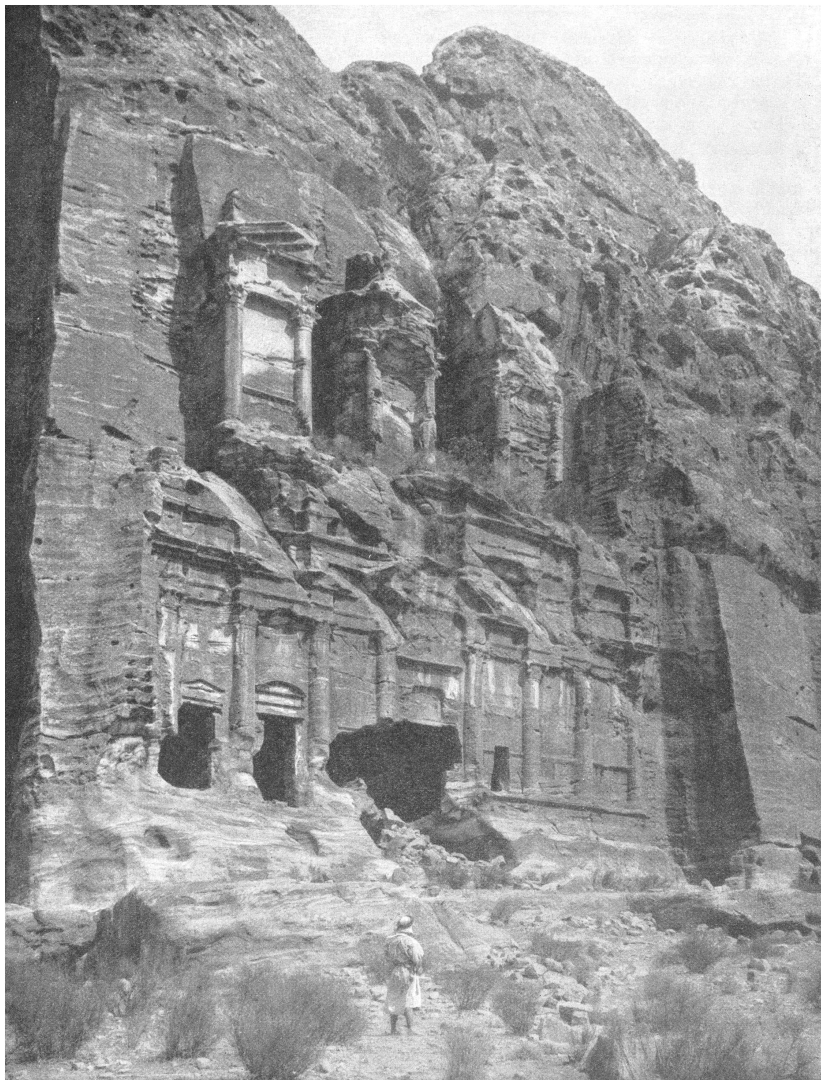
Tämän matkailijain temppelin sivuutettuaan sola kapeni jälleen avautuakseen hetken kuluttua vielä kerran ja paljastaakseen Arabian salaisuuden. Vuoret vetäytyivät äkkiä erilleen toisistaan muodostaen soikean, noin kaksi kilometriä pitkän ja toista kilometriä leveän kattilalaakson. Ja sinne, moniväristen hiekkakivikallioiden jyrkkiin seinämiin oli hakattu kokonainen suuri, loistavan ruusunpunaisena säteilevä kaupunki. Tämän vuorilaakson asukkaat oli myös haudattu sinne, missä he olivat eläneetkin. Kaikin sateenkaaren värein kimaltelevissa vuorenrinteissä oli tiheinä riveinä sadoittain heidän kalliohautojaan. Nämä vuoreen hakatut haudat ovat Petran suurin nähtävyys ja muinaisen maailman suurimpia ihmeitä.

Monet majesteettiset hautaluolat olivat suuria kuin temppelit ja kristityt ovat luultavasti myöhemmin käyttäneet kahta niistä kirkkoinaan. Toiset haudat taas oli veistetty kallioon kaksi- tai kolmikerroksisiksi ruhtinaanpalatseiksi runsaasti koristeltuine pylväineen. Niihin haudattiin kuninkaiden ja kuningattarien ruumiit ja heidän jälkeläisensä ottivat haltuunsa heidän ylellisen loisteliaat ja komeat palatsinsa, jotka aikanaan kohosivat kuninkaallisissa puutarhoissa laakson pohjalla, ja palvelivat jumaliaan omituisin juhlamenoin kaupungin suurenmoisissa temppeleissä.

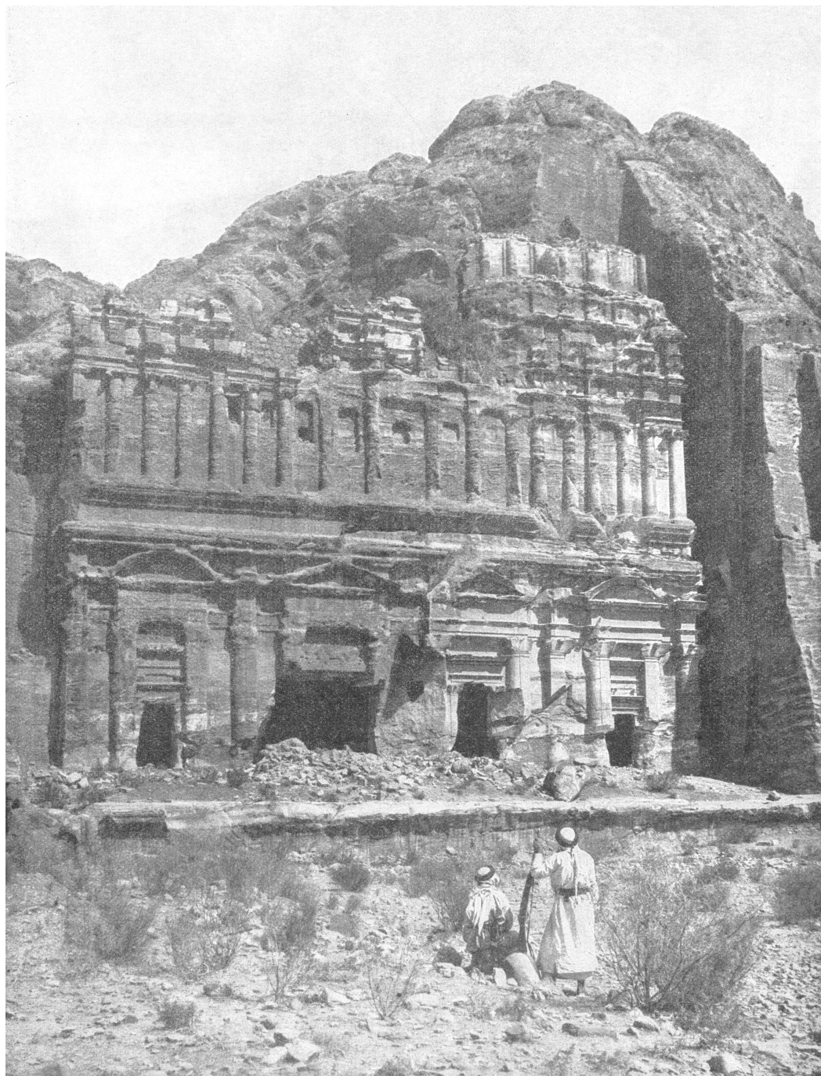
PETRAN KALLIOON HAKATTU KOLUMBARIUM — AINOA LAATUAAN.

Petra (kreikk. »kallio»), nabatealaisten (arabialainen heimo, joka mainitaan historiassa ensimmäisen kerran vuonna 312 e. Kr.) salaperäinen vuorilinnoitus, on Pohjois-Arabian ihmeellisin kalliokaupunki. Roomalaiset saivat sen lopulta valloitetuksi. Jolloinkin 500-luvulla se hävitettiin ja vajosi unohduksiin sekä löydettiin uudelleen vasta 1800-luvun alussa. Sen monista nähtävyyksistä ihmeellisimpiä on kuvassa näkyvä hauta, jota sanotaan Kolumbariumiksi. Roomalaiset sanoivat nimittäin hautaholvejaan kolumbariumeiksi ja samaa nimitystä käytetään meidän päivinämme krematorioiden yhteydessä. Petran kolumbariumin seinät ovat täynnä neliömäisiä syvennyksiä.

PETRAN KORINTTILAINEN HAUTATEMPPELI, JOTA ROOMALAISENA AIKANA KÄYTETTIIN KRISTILLISENÄ KIRKKONA.

Tämän kiveen hakatun temppelin esikuvana on ollut El-Khazneh. Rakennus on kaunis ja vaikuttava, mutta keskeneräinen. Sitä sanotaan korinttilaiseksi haudaksi ja sen sisässä on neljä kammiota. Alakertaa kannattaa kahdeksan korinttilaista pylvästä, mutta rakentajain suunnittelemista porteista valmistui vain kaksi, jotka näkyvät kuvassa vasemmalla. Alakertaa kapeamman yläkerroksen keskellä on lieriömäinen ulkonema. Sen kartiomainen huippu kannattaa kiviuurnaa.

PETRAN SUURIMMAN HAUDAN PALATSIMAINEN JULKISIVU.

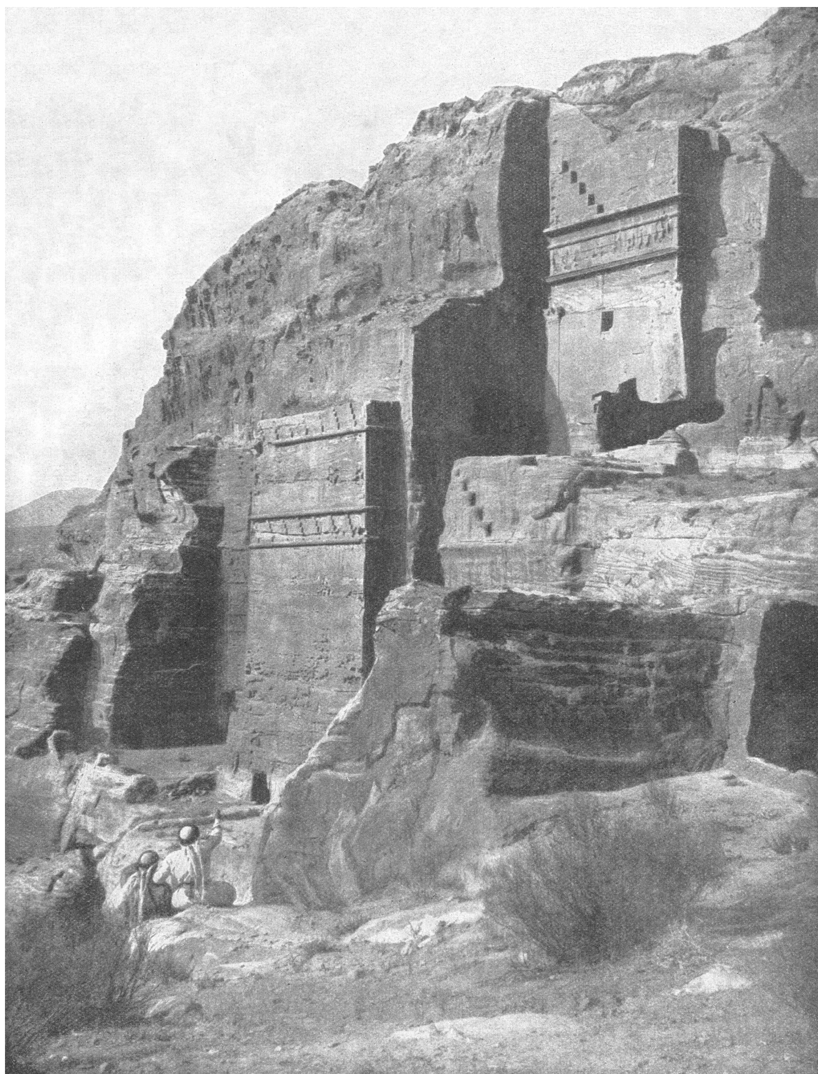
Aika on valitettavasti pahasti vahingoittanut tätä kolmikerroksista, mahtavaa hautarakennusta. Ylintä kerrosta ei hakattu kallioon, vaan se muurattiin, joten se nyttemmin on melkein kokonaan hävinnyt. Pylväät reunustivat kutakin pohjakerroksen neljää porttiaukkoa. Havaitsemme, että keskimmäisten porttien harjat ovat kolmiomaiset. Molempien muiden harjat taas ovat pyörökaariset. Keskikerrosta koristaa kahdeksantoista pylvästä. Näemme siinä lukuisia ikkunoita ja havaitsemme, että koko kerrosta kannattaa nelinkertainen palkisto.

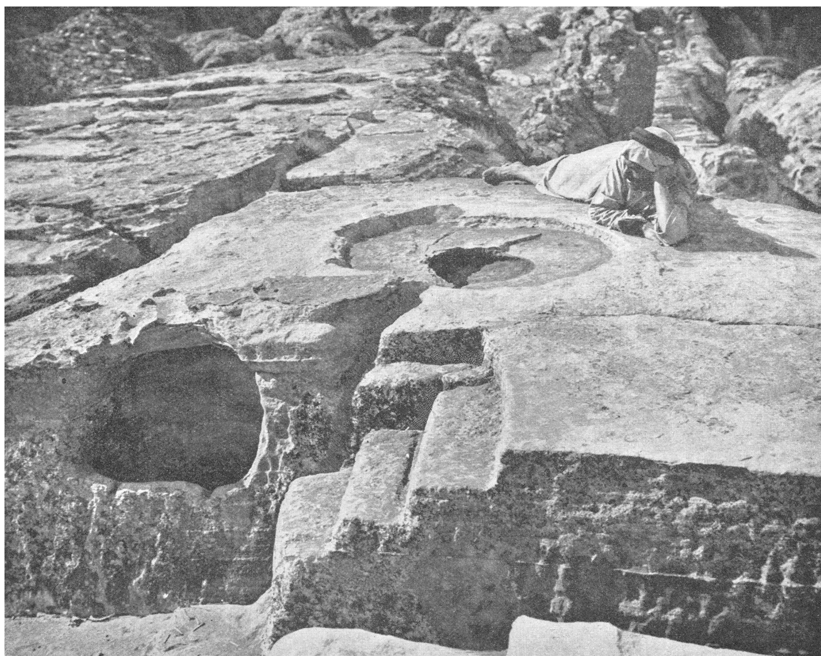
UURNAHAUDAN JYKEVIÄ, MUTTA HIEKANSYÖMIÄ PYLVÄITÄ.
Kuvasta näemme, miten vuosisatojen hiekkamyrskyt ovat syövyttäneet Uurnahaudan julkisivua koristavia, kallioon hakattuja pylväitä. Hauta on saanut nimensä rakennuksen harjalla olevasta suuresta uurnasta. Kaksi jykevää pohjarakennusta, joissa on kymmenen holvia, kannattaa nelikulmaista pengermää. Sisäkammiossa — sen suuruus on 17 × 18 m — on kirjoitus, joka osoittaa, että kristityt ovat joskus käyttäneet sitä jumalanpalveluksiinsa. Oven yläpuolella oleva arkkitraavi on roomalaiseen tapaan koristettu triglyfien reunustamin pyörein kilvin.

Vuorenrinteen vainajain kaupunki oli kuin laakson pohjalla olleen elävien kaupungin heijastuskuva. Työkansan pienten yksinkertaisten hautaluolien esikuvina olivat heidän omat nelikulmaiset pikkumajansa ja keskiluokan ja varakkaiden liikemiesten perhehaudat olivat samanlaisia kuin heidän asuinrakennuksensakin.

Siellä oli hautoja, joiden julkisivut suurine, koristeellisine porttiholveineen ja ikkunoineen olivat lähes kahdenkymmenen metrin korkuisia. Niiden ulkoalttareille asetettiin henkien uhrit. Hautakammioiden sisäseiniä ei koristettu. Vainajain muumiot pantiin seiniin ja kivilattiaan hakattuihin syvennyksiin. Sukupolvien vaihtuessa heidän rivinsä kävivät yhä tiheämmiksi. Perhehaudan täytyttyä hakattiin uusi hauta ja arkkitehtuurin hitaasta muuttumisesta voimme seurata nabatealaisten valtakunnan historiallista kehitystä. Vanhimmissa kalliohaudoissa näemme egyptiläisiin vaikutteisiin viittaavia pyloneja ja veistoksia, joissa ilmenee persialainen vaikutus. Sen jälkeen suosittiin hienorakenteisia pylväitä, sulokkaita hahmoja ja koristekuvioita, jotka ilmeisesti ovat kreikkalaista alkuperää. Syyrialaiset holvikaaret taas kertovat Petran ulontaneen valtansa Damaskokseen asti. Vieläkin myöhäisemmissä rakennuksissa näemme Rooman ahnaan käden kurottautuvan Petraa tavoittelemaan. Ja lopulta näemme vierasperäisten vaikutteiden sulautuvan itsenäiseksi kokonaisuudeksi. Arabialaisten luova voima alkaa havahtua. Lopulta Petra ei enää kykene hillitsemään erämaan pai-

PETRAN IHMEET KERTOVAT MYKKINÄKIN KAUNOPUHEISESTI RAKENTAJIENSA MESTARUUDESTA.
Kuvassa näkyvät pylonit ja haudat ovat tämän kuolleen kaupungin muinaishaudoista vanhimpia ja osoittavat egyptiläistä vaikutusta. Niiden läheisyydessä, pienen joen molemmin puolin, oli muinainen kaupunki. Eräiden julkisten rakennusten jäännöksiä on säilynyt meidän aikaamme asti, mutta asuinrakennukset ovat tyystin hävinneet.

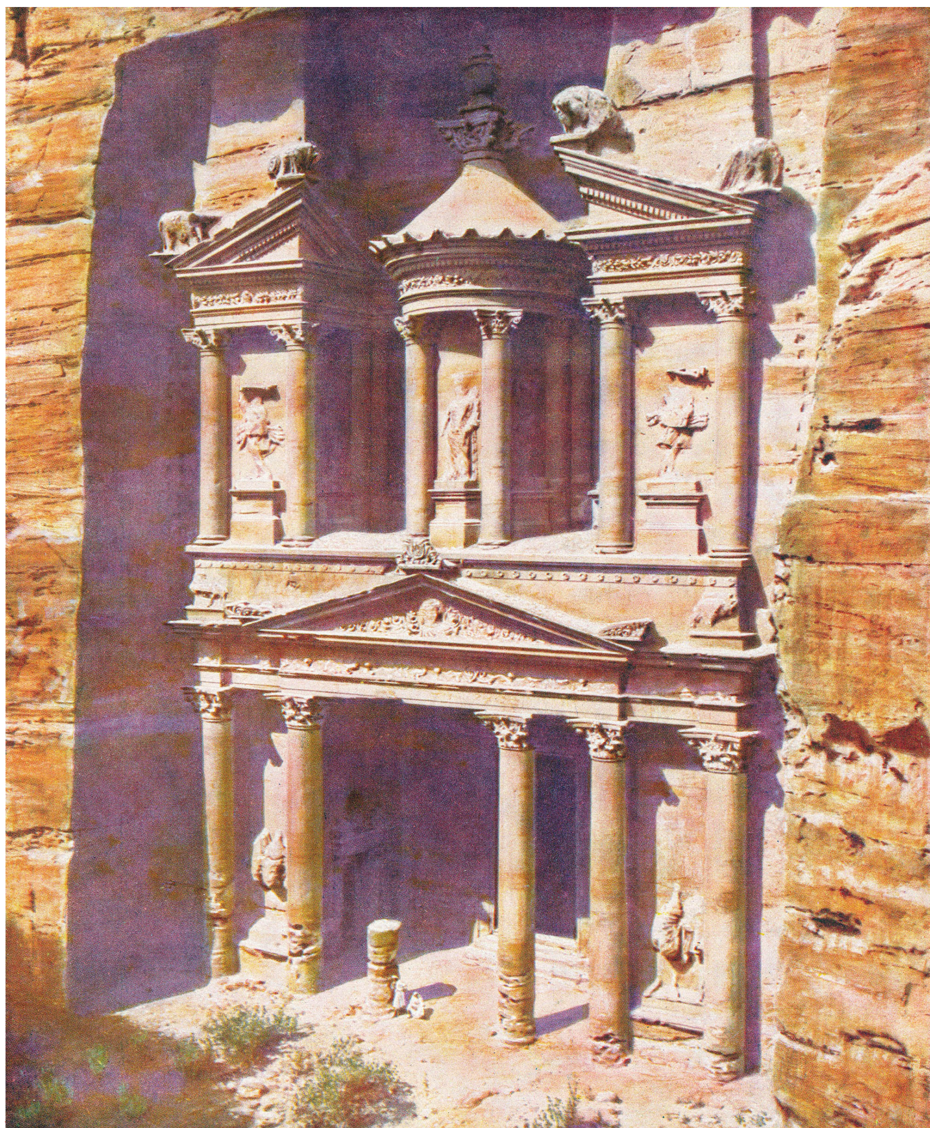
UHRIPAIKKA, JOSSA PETRAN ASUKKAAT KOETTIVAT LEPYTTÄÄ JUMALIAAN.

Petran vuorilaakson itäpuolella, vastapäätä Akropoliin kukkulaa, on Obeliskivuori. Kiivettyämme kauan vaivalloisesti kallioon hakattuja portaita pitkin ja noustuamme portaiden sadat askelmat näemme lopulta tämän raunion, joka on ollut jonkin muinaisen seemiläisen uskonnonmuodon uhripaikkana. Tällä alttarilla katkaistiin uhrieläinten kaulat ja niiden ruumiit poltettiin jumalien kunniaksi. Alttarissa oli ouru, jota pitkin uhrien veri juoksutettiin syrjään.

mentolaisia. Arabialaiset lähtevät erämaastaan vapisuttamaan muinaisen maailman perustuksia.

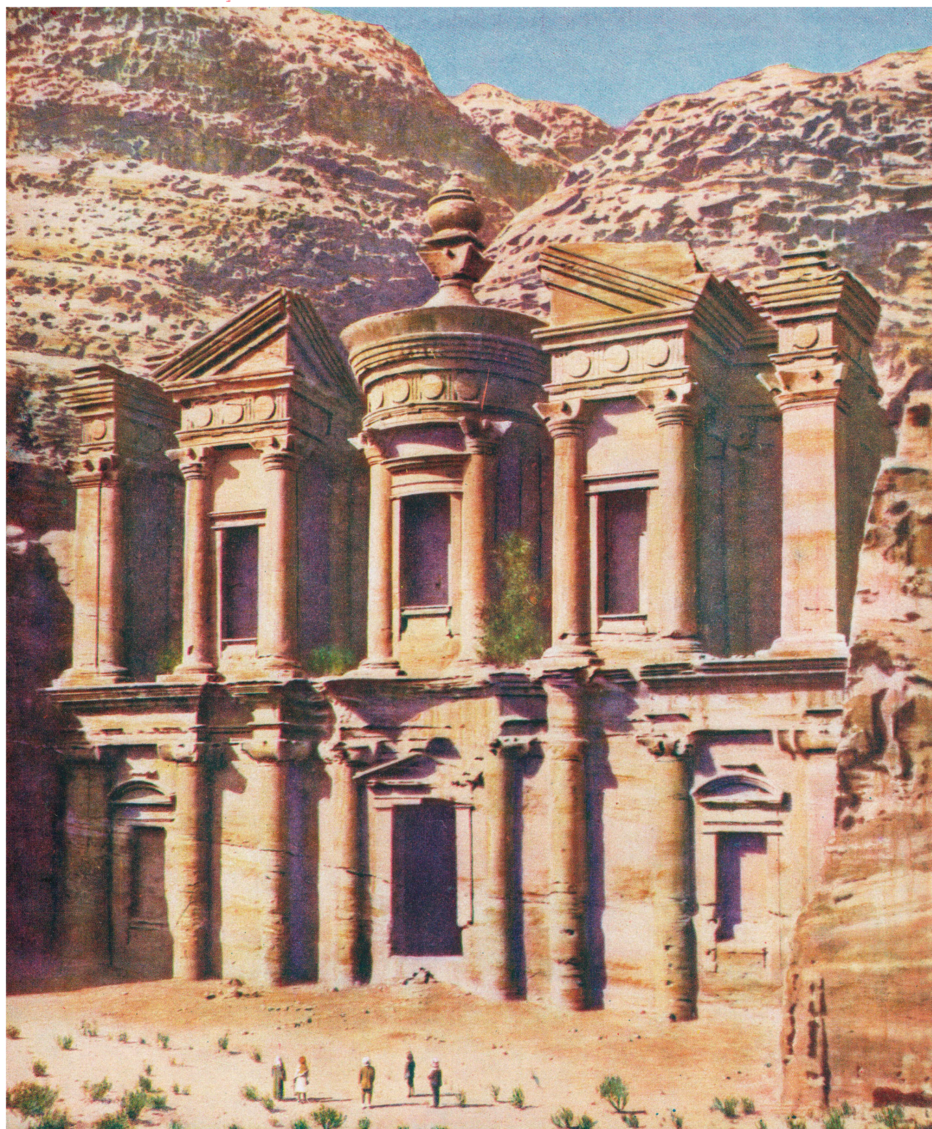
Tällä välin Petra oli ehtinyt omaksua Kreikan ja Rooman aatteet ja kaunotaiteet ja sirotella niitä kesyttömien arabialaisten keskuuteen. Heidän käyttämänsä nabateankieli oli syyriankielen murre, mutta kreikkalais-roomalainen teatteri sai heidät haltioitumaan ja he rakensivat pyhän vuorensa juurelle, suuren, avoimen uhripaikkansa läheisyyteen, ihanan avoteatterin, jossa oli kolmeneljättä hiekkakiveen hakattua istuinriviä ja johon mukavasti mahtui kolmetuhatta katsojaa. Petran armeijassa oli suunnilleen kymmenentuhatta aseellista miestä ja näistä suurin osa oli aina poissa karavaaneja ja etuvartioasemia suojelemassa sekä kaupunkien varusväkenä, joten teatteri oli varsin tilava kaupungin kokoon verraten. Teatterissa oli kuninkaallisia aitioita kuningasta ja hänen hoviaan varten ja ylimmän rivin takana kohosivat vainajain haudat korostaen teatterin vaikuttavuutta.

Työtä tehdessään ja leikkiessään, taisteluissaan ja rauhantoimissaan tuo vuoristokansa kaipasi kantaisiensä suojelusta ja innoitusta. Kaupungista johti erääseen läntiseen rotkoon mahtava juhlatie, jota haudat, rakennukset ja temppelit reunustivat. Tie kiemurteli Ed-deirin (Luostarin) kallioisia rinteitä ylöspäin. Ja siellä tunnin kävelymatkan päässä kaupungista oli vielä yksi erämaan ihme. Vuoren huipulla oli kallioon hakattu, juhlallinen ja suurenmoinen jättiläistemppeli. Valtavan väkevänä ja majesteettisena se näytti yhtä kestävältä ja ikuiselta kuin sitä ympäröivät vuorenhuiputkin. Sen ylpeä nousu

KAUNIS, KALLIOON HAKATTU TEMPPELI PETRAAN JOHTAVASSA SOLASSA.

Arabialaiset sanovat tätä El-Jerran pyhäkköä »Aarrekammioksi» (El Khazneh), sillä tarun mukaan on julkisivun huipussa häämöttävään uurnaan kätketty aarteita. Tämä kaunis Isiksen temppeli on erämaasta Petran vuorilaaksoon johtavassa solassa. Se on hakattu suoraan kallioon, sen korkeus on 20 m maasta julkisivun huippuun, ja se on suunnilleen puolta pienempi kuin El-Deir, jota seuraava kuvamme esittää.

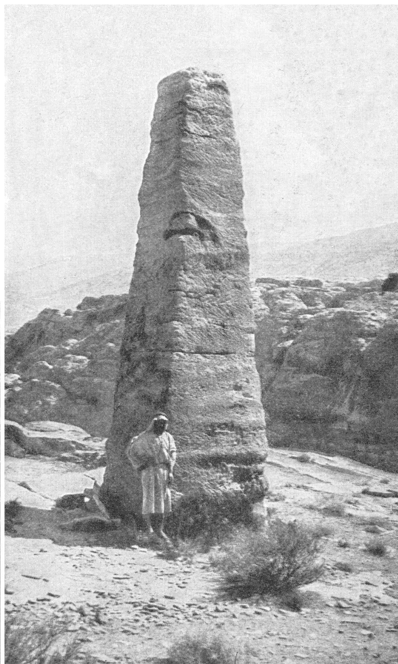
EL-DEIRIN MAHTAVAN KALLIOTEMPPELIN JULKISIVU.

El-Deirin temppeli on 44 m leveä ja 41 m korkea. Se on hakattu korkealle Petran takana kohoavan vuoren huippuosaan. Vuoren luoteisosan halkaisevaan kuiluun on rakennettu portaat, jotka johtavat temppeliin. Temppelin ainoa kammio on neliömäinen, sen läpimitta on 12 m ja siellä on vielä muinainen alttari.

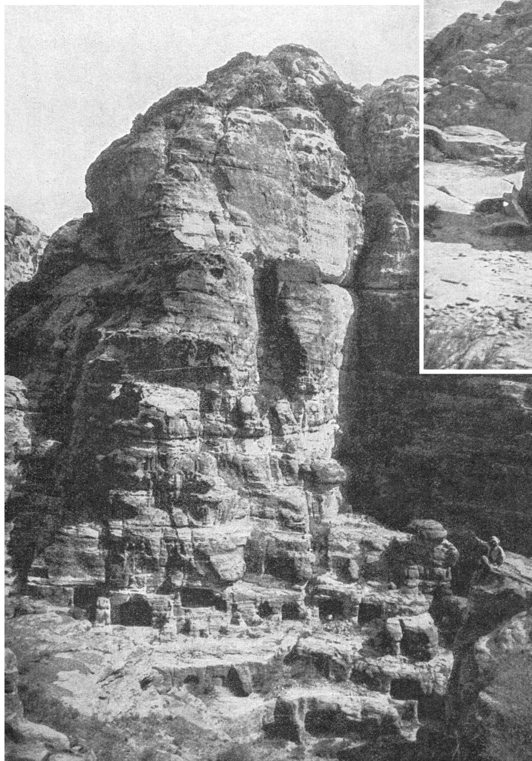
ilmensi paremmin kuin mikään muu tuota henkistä valppautta, joka oli tehnyt vuoriston miehistä erämaan hallitsijoita.

Vuoristolaiset ympäröivät kaupunkinsa hautarivein, niin että kuolema näytti hallitsevan elämää. Muinainen arabialainen taikausko kenties selitti tämän ihmeellisen vainajainpalvonnan. Arabialaiset uskoivat, että vainajalla oli monta sielua, joista yksi jäi elämään jonkinlaisena suojelushenkenä sopivalla tavalla muumioidussa ruumiissa. Koska sen otaksuttiin kykenevän kostamaan ruumista kohdanneet loukkaukset, oletettiin sen myös rakastavan omaa heimoaan siinä määrin, että auttoi heimolaisiaan suojelemaan kotikaupunkiaan vieraiden heimojen ryöstöiltä. Tämän vainajain varjoarmeijan otaksuttiin ratkaisseen taistelut nabatealaisten voitoksi makedonialaisten ja roomalaisten hyökätessä maahan, ja esivanhempien henkien urotöiden innostamina vuoristolaiset asettuivat pysyvästi heidän suojelukseensa ja viettivät varsin miellyttävää elämää vainajainsa parissa.

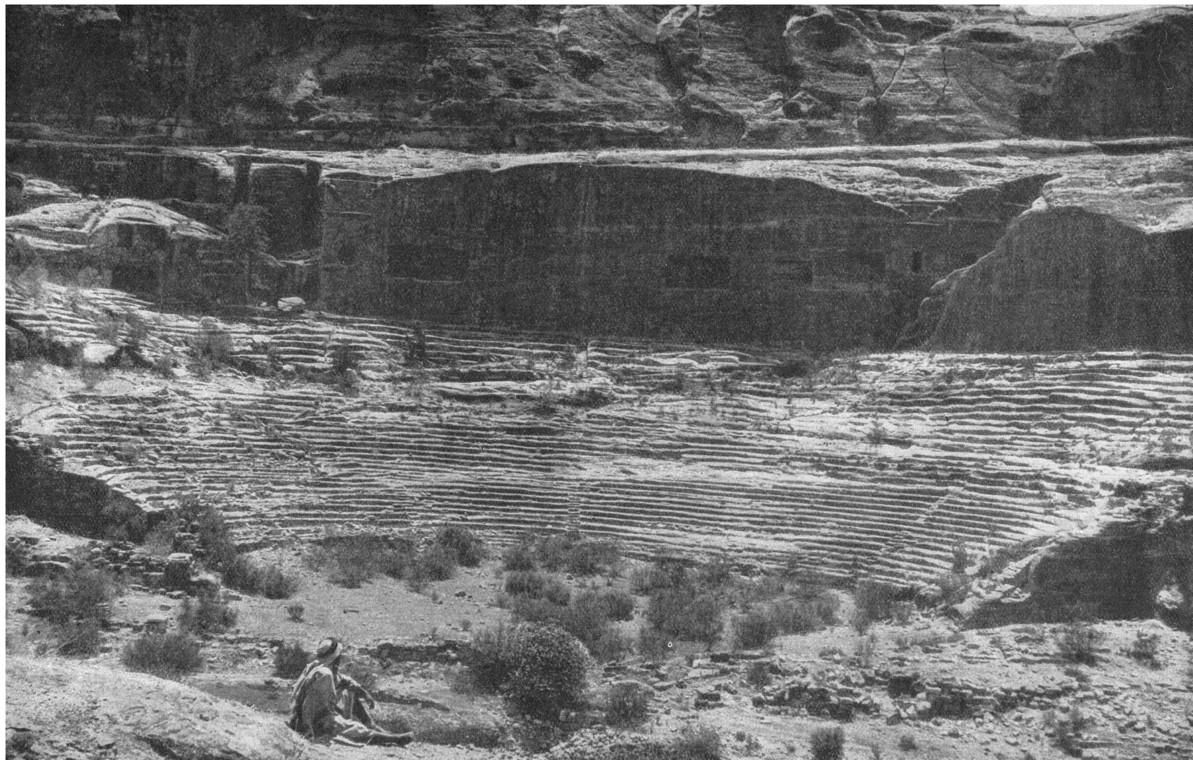
Vuoristolaiset, joita muukalaiset sanoivat nabatealaisiksi, aloittivat uransa rosvoilevana arabia-

MUUAN OBELISKI.
Uhrivuoren pengermällä on kaksi tällaista kallioon hakattua obeliskia eli mazzebothia. Tällaisia kivipylväitä oli usein jumaluuden vertauskuvina muinaisten seemiläisten kansojen pyhissä paikoissa.

OBELISKIVUOREN LUOTEISPUOLI.
Vuoren huipulla oli Petran tärkein uhripaikka. Vuoren juurella näemme Petran ihmeellisiä kalliohautoja. Näiden hautojen läheisyyteen rakensivat edomilaiset kaupungin, jonka perustajat tuskin osasivat aavistaakaan, miten loisteliaan ihmeelliseksi se myöhemmin kehittyisi.

PETRAN JYRKKÄÄN KALLIONRINTEESEEN HAKATTU AVOTEATTERI, JOTA HAUDAT YMPÄRÖIVÄT.

Obeliskivuoren pohjoispuolella, lähellä Es-Sikin suuta näemme ihanan teatterin jäännökset. Es-Sik oli ahdas, kiemurteleva sola, joka johti Petran ihmekaupunkiin. Teatteri on rakennettu kreikkalaiseen tapaan. Se on puoliympyränmuotoinen, siinä on kolmeneljättä istuinriviä ja siihen mahtui runsaasti 3000 katsojaa. Taustassa kohoavassa jyrkässä kallionseinämässä näemme muutamia Petran vanhimpia hautoja. Ne on hakattu kallioon rivittäin toistensa päälle.

PETRAN LUMOTTUA LAAKSOA POHJOISESSA RAJOITTAVA KALLIOSEINÄMÄ IHMEELLISINE HAUTOINEEN.

Sanat eivät riitä kuvailemaan noiden korkeiden, yksinäisten vuorten juhlallista suurenmoisuutta. Petran ruusunpunainen kaupunki oli runoilijan sanoin »vain puolta nuorempi kuin aika itse» ja eräät Petran temppelihaudat onkin hakattu kallioon jo kuudennella vuosisadalla e. Kr. Petran kukoistusta kesti suunnilleen tuhat vuotta. Sitä hallitsivat ensin edomilaiset, sitten nabatealaiset ja heidän jälkeensä roomalaiset. Petra oli idän suuria kauppakeskuksia, kunnes lopulta jokin erämaan rosvoheimo sai sen valloitetuksi. Petran rappeutuminen alkoi 300-luvulla j. Kr. ja arabialaisten valloitettua Länsi-Aasian se hävisi kokonaan historiasta ja löydettiin uudelleen vasta satojen vuosien kuluttua.

laisheimona. He valloittivat Edomin harmaat kalkkikivitasangot ja Sinain ja Punaisen meren väliset punertavat vuoret ja alkoivat verottaa Arabian ja Egyptin autioissa rajaseuduissa matkustavia karavaaneja. Viettäessään vielä irtolaiselämää mustissa teltoissaan he pitivät Petran laaksoa rosvoamansa omaisuuden salaisena varastopaikkana. Itämaiden ja länsimaiden välisen liikenteen keskeydyttyä he äkkäsivät, että sopiva yhdistelmä rehellisyyttä, yksinoikeuksia ja tukevaa kaupanhierontaa olikin paljon tuottavampaa hommaa kuin ryösteleminen, joka oli säikäyttänyt karavaanit entisiltä teiltään, ja merirosvous, joka oli saanut Persian ja Egyptin hallitsijat vahvistamaan sotavoimiaan Punaisella merellä. Sen tähden he päästivät karavaanit entisille teilleen ja alkoivat pitää silmällä erämaata. Vielä he eivät kuitenkaan asettuneet Petraan asumaan, vaan ainoastaan hautasivat vainajansa ja varastoivat tavaransa sinne. Useat voimakkaat kuninkaat, jotka osasivat erittäin taitavasti sotia ja käydä kauppaa, kohottivat kansansa valtaan ja rikkauteen, järjestivät sen yhteiskunnallisesti ja laajensivat valtakuntansa rajoja. Neljännellä vuosisadalla e. Kr. he asettuivat ratkaisevasti Petraan asumaan ja noin sata vuotta ennen ajanlaskumme alkua heillä oli jo suuri määrä orjia ja he harjoittivat kaikenlaisia sivistyneitä taiteenhaaroja.

Romanttinen salaperäisyys, johon he osasivat verhota kalliokaupunkinsa ja salaiset kylänsä Arabiassa, osoittaa selvästi heidän viekasta, käytännöllistä liikemiehenvaistoaan. Kuta harvemmat muukalaiset olivat selvillä heidän vuorilinnoituksistaan ja heidän monimutkaisista kauppareiteistään, sitä vähemmän vuoristolaisten tarvitsi pelätä hyökkäyksiä ja kilpailua. He ottivat haltuunsa Välimeren maiden raudan, pronssin ja purppuravärit ja vaihtoivat ne kohtuuttomin hinnoin myrrhaan, kultaan, hopeaan, helmiin ja itämaiden muihin kallisarvoisiin tuotteisiin. Erämaan beduiinit he pitivät kurissa lahjuksin, jotka maksettiin karavaanien turvallisuusvakuutusmaksuista, ja kun nämäkään summat lopulta eivät kyenneet hillitsemään paimentolaisten ryöstönhalua, he turvautuivat sukupuuttoonhävittämismenetelmään. Beduiinien keskuudessa yhä elävät itsepintaiset huhut, joita lordi Kitchenerkin sai tietoonsa tehdessään seikkailukkaan, tieteellisen tutkimusmatkansa Petran alueelle, kertovat Petraa vielä suuremmista salaisista kaupungeista, joita on kalkkikiviluolissa pitkin Punaisen meren rannikkoa. Nämä huhut osoittavat selvästi Petran sotaisten kauppaRuhtinaiden valtaa ja salaperäisiä menetelmiä.

Laskeutuessaan perhekunnittain suuresta teatterista joen kastelemaan ja ruusunpunaisina hehkuvain kukkulain ympäröimään laaksoonsa, nuo nabatealaiset olivat täysin maineensa veroisia — laihoja, notkeita, auringon karkaisemia ja erämaan harjaannuttamia miehiä, jotka jo olivat voittaneet heikommat yhteiskunnat ympäriltään ja yhä väkivaltaisesti laajensivat valtakuntaansa. Yllään Tyroksen värein värjätyt liehuvat puvut, kaukaisista maista tuodut silkkipäähineet päässään, aseet kupeillaan he astelivat uljasta voimaa uhkuen palmulehtojensa ja tuoksuvien puutarhojensa halki upeihin asuntoihinsa, joissa orjalaumat palvelivat heitä. Naisten kasvot olivat hienopiirteiset, heidän silmänsä olivat kuin syvät kaivot intohimoa täynnä ja heidän ihanuuttaan vain korostivat harsomaiset silkkipuvut. He olivat ylpeitä, ja vain ylpeydestä he pysyivät uskollisina miehilleen kaikkien rikkauden mukanaan tuomien aistillisten huvitustenkin keskellä.

Kalliokaupungin menestyksellisen kansan suurimpana huolena oli se, etteivät he voineet lisääntyä. Heidän suunnattomat tulonsa olisivat vähentyneet, jos he olisivat jakaneet kauppansa siirtokuntien tai liittolaisheimojen kesken. Perheittensä kasvaessa he tosin saattoivat järjestää omia toimistojaan vieraisiin maihin, mutta Arabiaa ei kannattanut yhdistää yhdeksi valtakunnaksi sillä tavoin kuin roomalaiset yhdistivät Italian. Kalliojärjestelmän perustuksena oli yksinoikeus karavaanikauppaan ja tuon salaperäisen kansan sielu oli kaikesta ulkonaisesta hienostuneisuudesta ja älyllisestä sivistyneisyydestä huolimatta yhtä ahdas ja kova kuin tuota ihanaa kaupunkia ympäröivä kallio.

Tämän ruusunpunertavan, sinipunaisen ja kullanhohtavan huvitusten ja aarteiden laakson takana kohosi kammottava vuorenhuippu, jolle saattoi kiivetä vain vuoren etelärinteeseen hakattuja, jättiläismäisiä portaita pitkin. Vuoren huipulla oli heimon suuri uhripaikka, jonne papit, kuninkaat ja heimon vanhimmat kiipesivät juhlakulkueena. Siellä olivat verimaljat ja alttari, jolla uhrien kaulat katkaistiin ja ruumiit poltettiin Dukharoksen, nabatealaisten suojelusjumalan, kunniaksi. Hän oli egyptiläiseen tapaan nainut oman tyttärensä.

Marcus Antoniuksen ja Augustuksen taistellessa keskenään vallasta hävittivät nabatealaiset Egyptin Punaisen meren laivaston tehden siten

Kleopatran tappion täydelliseksi. Tämän teon vaikutuksesta heidän kauppansa, valtansa ja vaikutusalansa kasvoivat suunnattomasti.

Lopulta, vuonna 106 j. Kr., ei keisari Trajanus enää voinut vastustaa nabatealaisten rikkauksien houkutusta, vaan muutti Petran Rooman maakunnaksi. Itämaiden kauppa jatkui monta vuotta ja Rooma ansaitsi suunnattomia summia, mutta parhaat nabatealaiset katosivat ja johtivat salaa erämaiden liikenteen Palmyraan. Beduiinit hyökkäsivät heikentyneen rajan ylitse ja kun Petra vuonna 1807 taas löydettiin, se oli vain autioitunut rauniokaupunki, jota arabialaiset rosvot pitivät päämajanaan.

PETRAN »MATKUSTAVAISTEN TEMPPELI».

Värikuvan esittämä kallioon hakattu Isiksen temppeli toiselta puolen katsoen. Se sijaitsi Petraan johtavassa vuorensolassa ja oli nimenomaan matkustavaisten temppeli, sillä kaupungin jokainen kansalainen uhrasi siellä lähtiessään erämaahan tai palatessaan onnellisesti matkoiltaan.

ROOMAN PRIMA PORTAN MAJESTEETTINEN AUGUSTUKSEN PATSAS.

Tämä kuvapatsas on kuuluisin Rooman ensimmäistä keisaria, Octavianus Augustusta, esittävistä kuvista. Veistos löytyi Villa Liviasta Prima Portan kohdalta ja on nykyään Vatikaanin museossa. Sen asento on arvokkuudessaan aitoroomalainen, mutta samalla se viittaa kreikkalaiseen suuntautumiseen, joka sai alkunsa Augustuksen hallitessa. Kreikkalaista vaikutusta havaitsemme puhtaissa ääriviivoissa ja haarniskan kuvioissa, jotka vertauskuvallisesti esittävät parthialaisten tappiota ja rauhan siunausta nauttivaa Maata lapsineen.

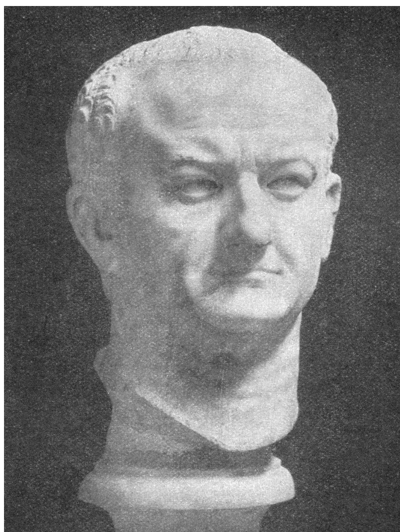

ROOMAN MESTARILLISET KUVANVEISTOKSET

Ei ole kuuluisampaa kaupunkia kuin Rooma, ei kuuluisampaa aikakautta kuin Augustuksen, Rooman ensimmäisen keisarin, hallitusaika, ja kuitenkin taidetta, joka kehittyi keisarien Rooman uljaimpana ajanjaksona, Augustuksen ja Konstantinuksen hallitusten välisenä aikana, on väheksytty ehkä epäoikeudenmukaisemmin kuin mitään muuta taiteen kukoistuskautta.

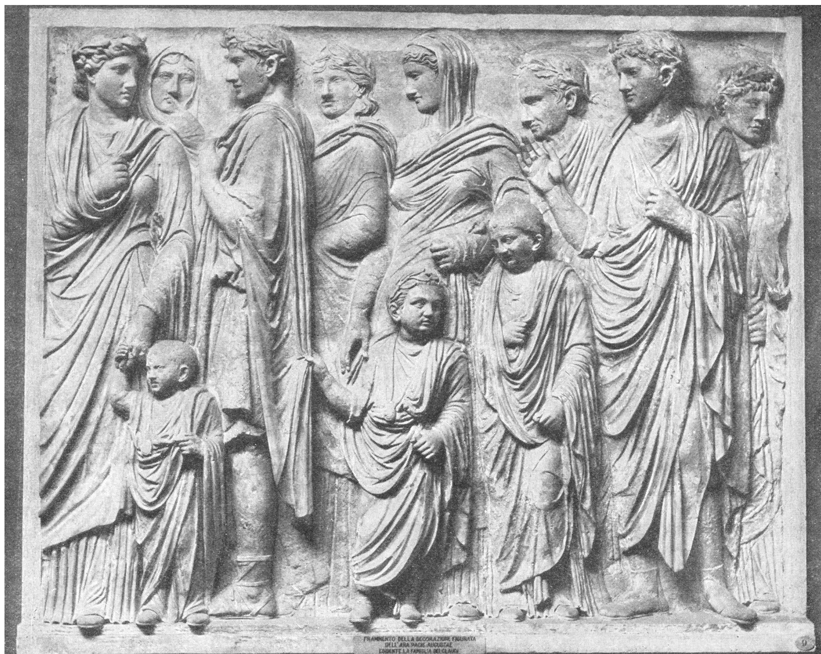
»Kreikan taiteen rappeutumisvaihe» oli vanhanaikainen käsitys Rooman kuvanveistotaiteesta. Sitä pidettiin yleisesti Kreikan taiteen heikkona jäljittelynä. Uusimmat tutkimukset ovat kuitenkin kokonaan kumonneet tämän kriitillisen käsityksen ja nykyään tunnustetaan, että monet uutuudet, joita ennen pidettiin erikoisen luonteenomaisina nimenomaan kristilliselle taiteelle, ovat saaneet alkunsa pakanallisen Rooman halveksitusta kuvanveistotaiteesta.

Rooman taidetta pidetään nykyään muinaisen Kreikan ja Italian renessanssin mestariteoksia yhdistävänä välirenkaana. Se ryhtyi osaksi käsittelemään ja ratkaisemaan ongelmia, joita kreikkalaiset olivat välttäneet ja jotka lopullisesti ratkaistiin vasta vajaan tuhannen vuoden kuluttua. Se loi »jatkuvan tyylin», jota seuraavien vuosisatojen aikana pidettiin monumentaalisen kuvaustaiteen esikuvana. Sen tähden Trajanuksen pylvään kierrekorkokuvat ovat yhtä suuressa määrin Giotton raamatullisten freskojen kuin Hogarthinkin »Marriage à la Mode»-sarjojen edellytyksenä. Ja lopulta Rooman taide merkitsi uutta suuntautumista asettaessaan päämääräkseen yksilöllisyyden etsimisen säännöllisiin suhteisiin perustuvan, ihanteellisen standardikauneuden tavoittelemisen sijaan.

KEISARI VESPASIANUKSEN MUOTOKUVA.
Ensimmäisen vuosisadan roomalaiset kuvanveistäjät olivat Rodinin 1800-luvulla aloittaman »impressionismin» edelläkävijöitä. Tämä Rooman Museo delle Termessä oleva rintakuva on voimakkaassa luonteikkuudessaan mestarillinen.

Mistä johtuu, että kansa, joka niin merkityksellisesti edisti taiteen kehitystä, on näin kauan saanut kaivata tunnustusta taiteellisesta rohkeudestaan? Entiset ennakkoluulot johtuivat monesta syystä. Ennen kaikkea roomalaiset itse olivat tässä suhteessa huonona esimerkkinä. Syystä ylpeillen teoistaan muilla aloilla he olivat taipuvaisia uskomaan, että muukalaiset olivat taiteessa heidän omia maanmiehiään etevämpiä. Kukaan roomalainen kirjailija ei vaivautunut kirjoittamaan taiteilijain elämäkertoja ja tästä johtuu, ettemme tunne edes Rooman suurimpienkaan kuvan-

ROOMAN RAUHAN ALTTARIN FRIISIN KATKELMA.
Katkelma suuresta alttarista, jonka Rooman senaatti vuonna 13 e. Kr. pyhitti »Augustuksen rauhalle». Äärimmäisinä vasemmalla taluttavat kaunis Antonia ja hänen puolisonsa Drusus poikaansa Germanicusta. Heidän takanaan vanha nainen pitelee sormea suullaan kehoittaen avioparia pysyttelemään ääneti pyhässä kulkueessa. Kolmantena oikealta lukien kävelevä vanhus on todettu Maecenaaksi, taiteiden suojelijaksi. Korkokuva on nykyään Uffizi-kokoelmissa Firenzessä.

veistäjäin nimiä. Ylenmäärin kehuessaan Kreikan saavutuksia menneinä aikoina roomalaiset aliarvioivat aikalaistensa teokset. Ja heidän antamaansa esimerkkiä on innokkaasti noudatettu.

Toiseksi, Augustuksen aikaisia ja vanhempia taideteoksia on säilynyt vain suhteellisen vähän meidän aikaamme asti. Se johtuu Rooman suurista muodonvaihdoksista ensimmäisellä vuosisadalla, esim. Rooman palosta Neron aikana ja Trajanuksen ja myöhemmin Antoninusten toisella vuosisadalla rakennuttamista valtavista, julkisista rakennuksista. Lisäksi suuret, säilyneet muistomerkit on suurimmaksi osaksi lohkottu ja niiden palaset ovat hajallaan eri museoissa ja kaupungeissa.

Muuan Augustuksen Rooman jaloimpia muistomerkkejä oli Ara Pacis (rauhan alttari), jonka senaatti pystytti vuonna 13 e. Kr. juhliessaan keisarin voittoisaa paluuta hänen Galliaan ja Espanjaan tekemältään kaksinkertaiselta sotaretkeltä. Alttarin sivuja koristivat vertauskuvalliset korkokuvat ja ihmeellinen juhlakulkuefriisi, joka kuvasi imperaattoria, hänen saattuettaan ja perhettään. Tämän alttarin katkelmia on Rooman Vatikaanissa, Villa Medicissä ja Museo delle Termessä, Firenzen Uffizien kokoelmissa ja Pariisin Louvre'issa. Itävaltalainen tutkija professori Eugen Petersen työskenteli vuosikausia uupumattoman innokkaasti katkelmia määritellessään ja saattoi lopulta eri valokuvia yhdistelemällä valmistaa alttarin uudennussommitelman ja osoittaa sen kauneuden vuonna 1902 ilmestyneessä erikoistutkielmassaan.

Ajan tällä tavoin ruhjoman ja hajottaman

muistomerkin muinaisen suuruuden tajuamiseen vaaditaan harjaantunutta mielikuvitusta. Sen tähden voimme helpommin perehtyä Augustuksen ajan kuvanveistotaiteen erikoispiirteisiin tutkimalla sen synnyttämien teosten yksityiskohtia. Rooman Museo delle Termen kaunis, plataaninlehtien koristama alttari osoittaa erinomaisesti tämän taiteen ns. »illuusioisuutta». Härän kallo ristikkäisten oksien yläpuolella on suurenmoisen yksinkertainen ja realistinen. Lehdet on hahmoteltu niin terävästi, ettei taiteilija ilmeisesti ole ainoastaan tarkoin huomioinut niiden luonnollista muotoa, vaan myös osannut antaa arvoa ääriviivoja kietovaan ja pehmentävään ilmakehään. Korkokuva on kokonaisuudessaan Rooman kuvanveistotaiteen riemuvoittoja ja osoittaa taiteilijan ihmeellistä kykyä luoda todellisuuden »illuusion». Tämän vaikutelman taiteilija saavutti suurin piirtein katsoen hillitsemällä kiinteitä ääriviivoja, niin että lehtien reunat näyttävät kuvassa sulautuvan ilmaan samalla tavoin kuin luonnossakin.

Rooman taiteilijat kykenivät näin ollen jo alkuaikoina herättämään vaikutelman, jota kreikkalaiset eivät olleet tavoitelleet eivätkä edes havainneet. Flaviusten aikana ja erikoisesti Domitianuksen hallitessa (81—96 j. Kr.), jolloin hänen veljensä Tituksen aloittama triumfiportti valmistui, taiteilijat yhä edistyivät. Tituksen triumfiportti on Rooman forumin vaikuttavimpia säilyneitä muistomerkkejä, ja sen sisäseinien molemmat korkokuvat (kuva liittyy kirjoitukseen »Keisariajan Rooma») esittävät muuatta maailman historian mielenkiintoisimmista tapauksista, Jerusalemin valloitusta. Niiden taiteelliseen puoleen ei kuitenkaan osattu kiinnittää huomiota, ennen kuin Franz Wickhoff vuonna 1894 hämmästytti maailman kaikkia taiteenharrastajia asettaessaan nämä korkokuvat Velasquezin mestariteosten rinnalle. Selostaessaan

KEISARI COMMODUS HERKULEENA.

Tämä Rooman Palazzo dei Conservatorissa oleva kaunis rintakuva osoittaa Rooman myöhempien kuvanveistäjäin teknillistä kehittyneisyyttä. He osasivat ensimmäisinä elävästi ilmentää silmien katseen.

HÄRÄN KALLON JA PLATAANINLEHTIEN KORISTAMA ALTTARI.

Tämä alttari häränpäineen ja plataaninlehtineen löytyi Castello San Angelosta ja on nykyään Museo delle Termessä. Augustuksen ajan taiteilija on siinä mestarillisesti saavuttanut todellisuuden illuusion. Havaitsemme yksityiskohtien luontevuuden ja yksinkertaisuuden. Lehtien reunat näyttävät sulautuvan ilmaan.

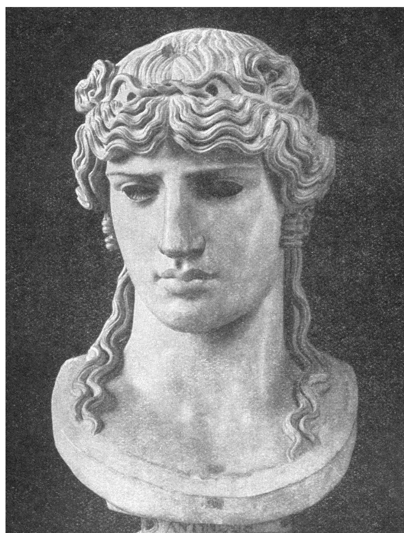

TRAJANUKSEN PYLVÄÄN ALAKIERTEIDEN IHMEELLISIÄ KORKOKUVIA.
Kuvassa näemme Trajanuksen pylvään juuren ja sen korkokuvavyön kaksi kierrettä. Alemmassa kierteessä marssii Rooman sotajoukko Vinimaciumin linnoituskaupungin portista laivasiltaa pitkin Tonavan poikki. Keskellä näkyvä jokijumala ojentaa rohkaisevasti luolastaan oikeaa kättään. Yläkuvassa rakennetaan linnoitusta.

kuvapintaa, jossa näemme roomalaisten sotilaiden vievän mennessään Jerusalemin temppelin pyhät astiat, näkyleipäpöydän (2 Moos. 25: 23), torvet, joilla kansa kutsuttiin kokoon (4 Moos. 10: 2) ja seitsenhaaraisen kynttilänjalan (2 Moos. 25: 31), Wickhoff kirjoitti:

»Meidän on pakko uskoa, että nuo ihmiset liikkuvat silmiemme edessä. Emme enää käsitä katselevamme kuvia. Plastillinen taide yrittää omine ilmaisukeinoineen synnyttää saman vaikutelman kuin korkealle kehittynyt maalaustaidekin — täydellisen illuusion. Taiteilija ei tavoittele viivojen kauneutta, osien symmetriaa, kaikkea tuota, mitä sovinnainen taide vaatii. Kaiken ainoana tarkoituksena on vain keskeymättömän liikkeen vaikutelman herättäminen. Taiteilija pakottaa itse ilmakehän, valot ja varjot auttamaan työtään ja osaltaan loihtimaan esiin todellisuuden tunnun. Korkokuva 'hengittää' Velasquezin taulujen tavoin. — — — Luonnollisen valaistuksen käyttäminen apuna taiteellisen vaikutelman herättämiseksi oli todella uusi ja rohkea piirre. Tässä ja toisessa korkokuvassa, joka esittää keisaria nelivaljakkoineen, on taiteilija melkein saanut ratkaistuksi vaikean syvyysongelman — s.o. kolmannen ulottuvaisuuden ilmentämisen — sillä hän on hakannut henkilöhahmonsa marmorilohkareeseen erisyvyisiksi ja niin taitavasti, ettemme seuraa ainoastaan kulkueen ulkonaisia ääriviivoja vaan kuvittelemme näkevämme sen sisäänkin.»

Kieltämättä Tituksen triumfiportin korkokuvain erikoisia ansioita on mrs Arthur Strong, Rooman kuvanveistotaiteen suurin tuntija, kiinnittänyt huomiota niiden rajallisuuteen: »Taiteilija ei vielä täysin hallitse kaikkia taiteen tarjoa-

LOUVRE'IN ANTINOUS MONDRAGONE.

Tämä kuuluisa nuorukaisenpää, antiikin viimeinen kauneuden ihannetyyppi, merkitsee kreikkalaisten ihanteiden tilapäistä valtaanpääsyä Hadrianuksen hallitessa. Kasvonpiirteiden naismainen sulokkuus eroaa kokonaan itsenäisen roomalaisen taiteen miehekkyydestä, jota Trajanuksen pylvään korkokuvat ja sotaisan Trajanuksen muotokuva niin erinomaisesti ilmentävät. Antinous oli keisari Hadrianuksen suosikki ja hukkui Niiliin vuonna 122 j. Kr.

mia mahdollisuuksia. Sitä osoittaa triumfiportin ja ihmishahmojen välinen epäsuhde ja perspektiivin alkeellisimpienkin lakien sivuuttaminen. Jos taiteilija olisi tuntenut ne, hän olisi voinut sijoittaa portin oikeaan suhteeseen kulkueen suuntaan. Kulkueen ajatellaan ilmeisesti astelevan suoraan katsojan ohitse, mutta portti on sijoitettu kolmenneljäsosan sivukuvaksi, niin ettei ainoakaan hahmo todellisuudessa joudu astelemaan sen lävitse, vaan kaikki joutuvat kävelemään portin ja korkokuvan kehyksen välitse.»

Ja kuitenkin Tituksen triumfiportin kuvanveistäjät osasivat ilmentää ulottuvaisuuden todellisemmin kuin kukaan ennen heitä ja heidän mestariteoksensa pysyi tässä suhteessa voittamattomana tuhatkolmesataa vuotta — aina siihen asti, kunnes perspektiivin lakien keksiminen aloitti uuden vaiheen kuvanveisto- ja maalaustaiteessa.

Kenties juuri näiden lakien sivuuttaminen sai aikaan, että tämä »impressionistinen kuvanveistotaide» merkitsi vain ohimenevää vaihetta Rooman taiteessa. Mutta toiselta puolen taas useat kriitikot väittävät myöhempien kuvanveistäjien tarkoituksellisesti hylänneen tämän korostetun todellisuuden etsimisen havaitessaan, ettei tämä tyyli sopinut arkkitektonisiin koristelutarkoituksiin.

Joka tapauksessa Rooman kuvanveistotaiteen seuraava vaihe Trajanuksen hallitusaikana osoittaa tyylin muuttuneen kokonaan. Trajanuksen pylväs, joka yhä koristaa hänen forumiaan, tulee aina pysymään eräänä ihmishengen suurimpia taideluomuksia. Jo puhtaasti ulkonaisesti katsoen se on ihmeellinen muistomerkki. Pylvästä kiertää kierremäinen veistokuvavyö. Se on noin 200 m pitkä ja 0.9 m leveä, mutta leveys kasvaa kierteiden lähestyessä huippua perspektiivisen pienentymisen vastapainoksi. Tämä vyö kiertyy 23 kertaa pylvään ympäri ja sen 155 korkokuvaa ja niiden 2 500 henkilöhahmoa esittävät keisarin molempia Daakiaan tekemiä sotaretkiä, mutta retkien eri vaiheet kutoutuvat niin taitavasti toisiinsa, että vyö kokonaisuudessaan muodostaa yhtenäisen, keskeymättömän kuvauksen.

Wickhoff käytti ensimmäisenä sanaa »jatkuva» tämän sommittelutavan nimityksenä. Hän eritteli

VANHAN MIEHEN MUOTOKUVA (VAS.) JA CARACALLA (OIK.).
Vatikaanin museon tasavallanaikaisessa vanhan miehen muotokuvassa havaitsemme selvästi Rooman taiteen kansalliset piirteet. Caracallan rintakuvaa on sanottu »antiikin sattuvimmaksi muotokuvaksi». Se on Berliinin valtionmuseossa.

myös ensimmäisenä sen käänteentekevän merkityksen: »Liikkeen äärimmäinen luontevuus on yhtynyt tässä kuvasarjassa ajallisen kuvauksen ihanteelliseen käsittelyyn. Tästä johtuu, että voitto ja tappio mahtuvat samaan rajalliseen alaan. Sommitelman toinen pää esittää keisaria taistelun kohussa, mutta toisessa päässä on rauhallinen kohtaus, jossa Rooma toivottaa sankarinsa tervetulleeksi ja voitonjumalatar seppelöi hänet. Tähän veistokseen perehtynyt katsoja tietää sen avanneen taiteelle uusia vaikutusaloja. Sen tähden ei ole lainkaan ihmeellistä, että kertova tyyli, joka pystyi luomaan tällaisen mestariteoksen, säilytti merkityksensä viisitoista vuosisataa, kesti luovan taiteellisen voiman rappeutumisvaiheen ja heräsi uuteen elämään sen puhjetessa kukkaansa vieraiden kansojen keskuudessa, sillä voimassaan ja eloisuudessaan se voitti kaikki muut kuvaustavat.»

Puhtaasti naturalistiselta kannalta katsoen Trajanuksen pylvään kuvasarja saattaa merkitä taantumista. Havaitsemme, että sen korkokuvat ovat matalampia kuin Tituksen triumfiportin kuvat ja myös että henkilöryhmät puristuvat toisiaan vasten ja kasaantuvat toistensa päälle. Taiteilija on luopunut ulottuvaisuuden ilmentämisestä, mutta pyrkii sen sijaan tietoiseen koristeellisuuteen, jota keskiajan Euroopan maalarit ja gobeliinienkutojat myöhemmin käyttivät esikuvanaan. Lisäksi Trajanuksen pylvään kuvasarjat herättivät eloon Euroopassa uuden kertovan taiteen, joka muodostui ihmiskunnalle äärimmäisen tärkeäksi raamatullisten aiheiden korvattua pakanalliset triumfit. Rafael, Michelangelo ja muut renessanssin jättiläiset ihailivat Trajanuksen pylvään hahmojen ääriviivoja, mutta myös jokainen sivellintä käyttävä kertoja Giottosta Hogarthiin asti on saanut kiittää näiden tuntemattomien roomalaisten kuvanveistäjäin luovaa voimaa saamistaan taiteellisista herätteistä.

Trajanuksen seuraajan Hadrianuksen aikana syntyi tilapäinen kreikkalainen virtaus, jonka huomattavimpana tuloksena oli ainoa Rooman synnyttämä ihanteellinen kauneustyyppi, Antinous. Tämä vähäpätöinen bithynialaisnuorukainen, jonka kauneus valloitti Hadrianuksen sydämen ja joka varhaisen salaperäisen Niiliin hukkumisensa jälkeen julistettiin jumalaksi, valtasi roomalaismaailman mielikuvituksen ja toi taiteeseen uuden klassillisen tyypin. Louvre'in ihmeen kaunis Antinous Mondragone edustaa tätä viimeistä klassillista tyyppiä kaikessa täydellisyydessään, mutta luonteeltaan se on roomalaisille vieras taideteos, laadultaan ja tekotavaltaan niin kreikkalainen, että tuskin voimme katsoa sen todella edustavan roomalaista taidetta. Rooman taide loi erinomaisen kauniita muotokuvaveistoksia sekä koristeellisia ja historiallisia korkokuvia, mutta sen vahvimpana puolena oli yksilöiden elävä ilmentäminen eikä suinkaan ihannetyyppien luominen.

Antoninuksen ja Aureliuksen ajan kuvanveistotaiteesta tapaamme voimakkaita kreikkalaisia vaikutteita, mutta Septimius Severuksen ja hänen

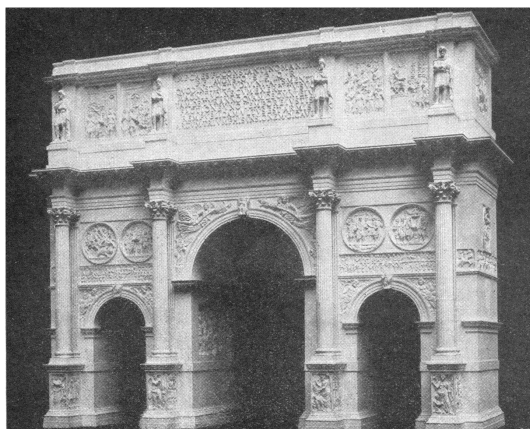
poikansa Caracallan aikana alkoi Rooman kotimaisen taiteen uusi, voimakas kukoistuskausi ja »jatkuvan tyylin» päästyä jälleen suosioon sen vaikutusta kohotettiin uusin teknillisin taidekeinoin. Kuvanveistäjät veistivät korkokuvansa syvemmiksi kuin ennen ja taustan siirtyessä taaksepäin kohosivat henkilöhahmot voimakkaina ja selvinä näkyviin tummaa varjoa vasten. Tämän voimakkaan vuorovaikutuksen kauniin värikkäät ominaisuudet ilmenevät selvästi muotokuvataiteessa ja Konstantinuksen triumfiportin veistokuvissa.

Konstantinuksen triumfiportti on kaikista muinaisen Rooman muistomerkeistä kenties suurenmoisin ja parhaiten säilynyt. Kuvanveistotaiteen tutkijalle se samalla merkitsee Rooman taiteen kaikkien eri vaiheiden summaa. Sillä tätä triumfiporttia koristaa runsas määrä vanhemmista muistomerkeistä otettuja korkokuvia, niin että voimme siitä lukea Rooman kuvanveistotaiteen kehityksen. Kahdeksan pyöreää kuvaryhmää koristaa kahtena sarjana triumfiportin kumpaakin julkisivua. Ne ovat portin vanhimmat veistokuvat ja esittävät keisarin metsästysretkiä ja uhreja. Ne ovat luultavasti syntyneet Domitianuksen hallitessa ja edustavat impressionismissään ja ulottuvaisuuden käsittelyssään tyypillisesti tuon vaiheen taidetta. Villisian metsästystä esittävä pyörökuva on erikoisen elävä ja naturalistinen. »Ilman halki lentäen hengästyneenä laukkaava hevonen, läähättävä villieläin, vasemmanpuoleisen ryhmän perspektiivinen lyhentyminen, kaikki henkii samaa taiteellista rohkeutta kuin Tituksen triumfiportin veistokuvat», kirjoittaa mrs Strong. Kaaren keskiportin molemmat pinnat ja sen yläosan päätyjä koristavat kaksi kohtausta muodostavat armottomasti erotettuinakin yhtenäisen kokonaisuuden, joka on syntynyt Trajanuksen aikana ja kertoo hänen urotöistään. Koko sommitelman eloisuus ja vauhti ilmenee suurenmoisesti kuvasta, jossa näemme keisarin viitta liehuen ja pää paljaana ryntäävän ratsunsa selässä ruumisröykkiöiden ylitse takanaan joukko torvensoittajia ja barbaarien rukoillessa rauhaa hänen edessään. »Sommittelun ankaruus yhtyy ennen tuntemattomaan taiteelliseen eloisuuteen», sanoo mrs Strong ja juuri tämä sarja innoitti Wickhoffin kirjoittamaan aikaisemmin esittämämme kauniin ylistyksen Trajanuksen ajan taiteesta.

Rakennuksen yläosan molempien julkisivujen kahdeksan pikkukenttää muodostavat korkokuvasarjan Marcus Aureliuksen ajalta. Niiden lisäksi on kolme korkokuvaa samasta sarjasta Rooman Palazzo dei Conservatorissa. Nämä korkokuvat esittävät keisarin triumfia, ja barbaaripäällikköjen joukossa havaitsemme kaksi eri tyyppiä, takkutukkaisen sarmatialaisen ja pyöreäpäisen germaanin, jolla on lyhyt poskiparta. Konstantinus siirsi luultavasti nämä veistokuvat omaan triumfiporttiinsa portista, joka pystytettiin Marcus Aureliuksen kunniaksi hänen voitettuaan germaanit ja sarmatialaiset. Näiden veistokuvain ääriviivain terävyys ja selvyys osoittavat kreikkalaisen vaikutuksen uudistumista. Samanlaisia aiheita käsitellään niissä kunnioitettavan vaihtele-

KONSTANTINUKSEN TRIUMFIPORTIN PYÖRÖKUVA.
Konstantinuksen triumfiporttiin kerättiin useita varhaisempien kehitysvaiheiden taiteilijain veistämiä korkokuvia vanhoista muistomerkeistä. Tässä eloisassa silmänräpäyskuvassa näemme keisarin metsästävän villisikaa. Kuva on syntynyt Domitianuksen hallitessa ja muistuttaa eräissä suhteissa Tituksen triumfiportin kuvia.

KONSTANTINUKSEN TRIUMFIPORTIN ETELÄINEN JULKISIVU — UUDENNUSSOMMITELMA.

Koko Rooman suuruus on aineellistunut tässä ylväässä muistomerkissä, jonka »mittasuhteet ovat voittamattoman sopusointuiset». Tämä triumfiportti rakennettiin suureksi osaksi vanhojen muistomerkkien osista, sillä Konstantinus halusi korostaa laillista oikeuttaan kruunuun ja asetutti kuvansa entisten keisarien joukkoon pitäen itseään heidän sukulaisenaan.

vasti ja kuvat ovat täynnä draamallista toimintaa ja arvokkuutta. Yksinkertaisuudessaan vaikuttava on »Puhe sotajoukolle», jossa keisari sivusmies rinnallaan seisoo sotilaita korkeammalla. Sotilaiden päiden muodostama viiva taittuu kohtisuorasti keisarin ryhmään ja sotamerkkien ja peisten pystysuorat viivat kohottavat vaikutelman koristeellisuutta. Nämä korkeuteen pyrkivät viivat synnyttävät myös voitontunnelman. Velasquez turvautuu samaan taidekeinoon saman tarkoituksen saavuttamiseksi kuuluisissa maalauksissaan »Peitset» ja »Bredan linnan antautuminen». Konstantinuksen kauden kuvanveistotaidetta edustavat tyypil-

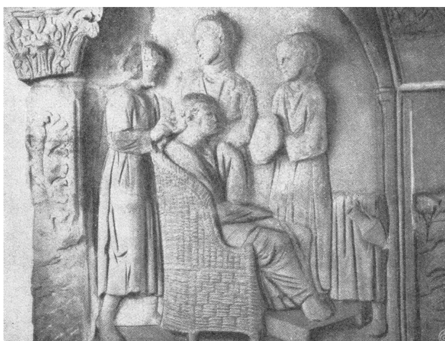
KONSTANTINUKSEN TRIUMFIPORTIN TRAJANUKSEN AIKAINEN FRIISI.

Näemme keisarin taistelun melskeessä pää paljaana ja viitta liehuen ratsastavan kaatuneiden ruumiiden ylitse barbaarien rukoillessa armoa hänen edessään. Friisi koristi alkuaan Trajanuksen forumia, mutta Konstantinus siirrätti sen useiden muiden korkokuvien ohella omaa triumfiporttiaan koristamaan.

lisesti molempien sivukaarten »Jokijumalat» ja pylväiden jalustain »Voitot». Ne on kaikki veistetty syviksi ja ne ovat täynnä tälle kehitysvaiheelle ominaista valojen ja varjojen vaihtelua.

Jo näistäkin esimerkeistä käy selville, ettemme enää voi pitää Rooman kuvanveistotaidetta vain kreikkalaisten esikuvain innoituksettomana jäljittelynä. Kreikkalaisia vaikutteita kieltämättä voimme kuitenkin korostaa sitäkin seikkaa, että roomalaisilla oli erinomaisia esikuvia lähempänäkin etruskilaisen kuvanveistotaiteen mestariteoksissa. Niilläkin oli oma osansa roomalaisten tyylisuuntien kehityksessä, ja kenties paremminkin juuri etruskilainen kuin kreikkalainen vaikutus hallitsi Rooman muotokuvataidetta. Tällä alalla oli Rooman urotyönä luonteenkuvauksen kauneuden keksiminen. Tässäkin suhteessa pakanallisen

KONSTANTINUKSEN TRIUMFIPORTIN AURELIANUKSEN AIKAISIA VEISTOKUVIA.
Vasemmanpuoleisessa kuvassa näemme Marcus Aureliuksen sivusmies (Bassacus) rinnallaan puhuvan sotilailleen puhujalavalta. Oikeanpuoleinen kuva esittää keisarin kiitosuhria Capitoliumissa. Näissä ja muissa kuvissa on alkuperäisen Marcus Aureliuksen pään sijaan asetettu pää, joka muistuttaa Konstantinuksen päätä. Joskin nämä veistokset osoittavat Hadrianuksen aikana valtaanpäässyttä kreikkalaista vaikutusta, ei roomalainen voima ja eloisa vaihtelevaisuus ole siitä kärsinyt.

KORITUOLISSA ISTUVA YLHÄINEN NAINEN.
Roomalainen korkokuva, löydetty Trieristä.

Rooman taiteilijat löysivät sellaista, mikä on kristilliselle taiteelle erikoisen luonteenomaista, ja valmistivat tietä paremminkin inhimilliselle kuin jumalalliselle taiteensuunnalle.

Tarkastellessamme »Vanhan miehen päätä», jonka asiantuntijat otaksuvat syntyneen tasavallan aikana ennen Augustusta, havaitsemme, että ilmeinen realistisuus oli Rooman taiteen itsenäisiä piirteitä. Tämä muinainen teos merkitsee Kreikan taiteen ihanteellisuuden mahdollisimman suurta vastakohtaa. Toinen myöhempi, mutta yhtä mestarillisen yksilöllinen teos on »Suutari Gaius Julius Helius», joka kilpailee Jan van Eyckin maalauksen kanssa tunnontarkasti esittäessään ukon vasemmassa poskessa olevan syylän.

Joskin historiantutkijat ovat kauan käyttäneet keisarien muotokuvia teoksiaan kuvittaessaan, on niiden sisäinen arvo itsenäisinä taideteoksina tunnustettu vasta verraten äskettäin. Itävaltalainen tutkija Alois Riegl havaitsi ensimmäisen uuden silmänkäsittelytavan Antoninusten rintakuvissa. Uutena piirteenä oli silmäterän kuvaaminen papumaisena segmenttinä, jossa kaksi pilkkua osoitti valopisteitä. Rintakuva »Commodus Herkuleena» osoittaa erinomaisesti, miten tämä uusi teknillinen tehokeino teki mahdolliseksi entistä syvällisemmän psykologisen näkemyksen. Siitä näemme myös, miten syvään uurtaminen herättää suurenmoisen hienon värivaikutelman. Myöhemmin veistoksen pään puolittaisen kääntämisen tarkoituksena oli myös tehdä kuva elävämmäksi. Tämän kehitysvaiheen näemme Berliinin mainiossa Caracallan muotokuvassa. Sitä on sanottu »antiikin sattuvimmaksi muotokuvaksi» ja jykevässä voimassaan ja eloisuudessaan se on verrattavissa vain johonkin Donatellon mestariteokseen 1400-luvulla.

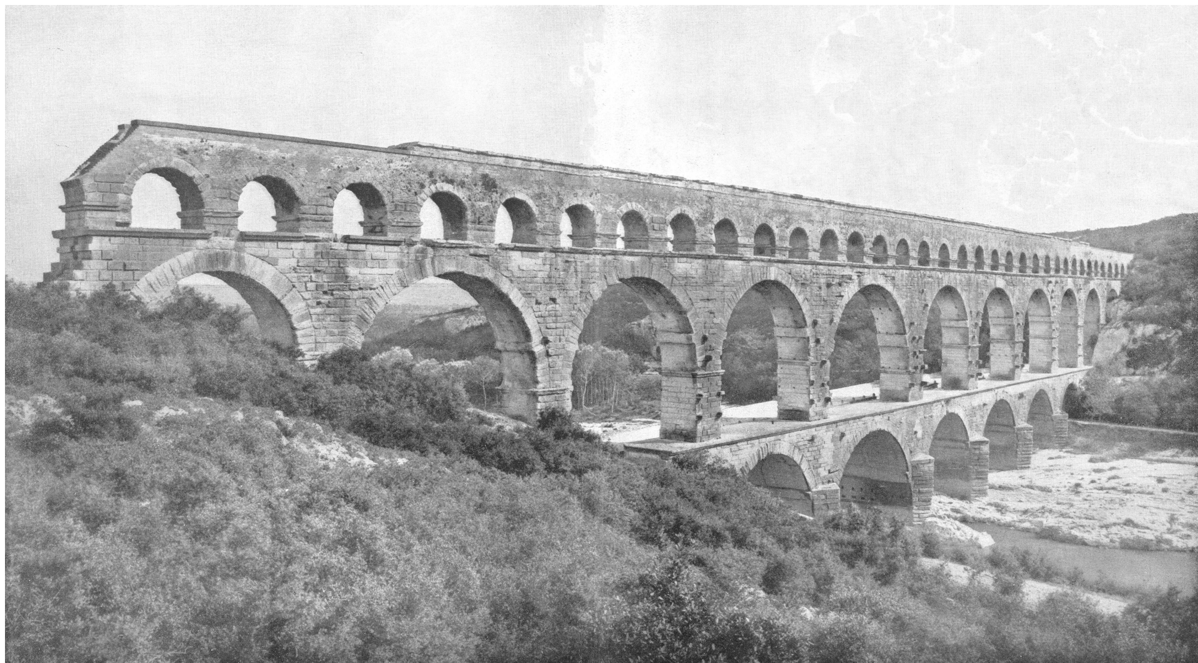

MARCUS AURELIUKSEN RATSASTAJAPATSAS.
Tämä komea muistomerkki, kaikkien myöhempien ratsastajapatsaiden alkumuoto, on Rooman Piazza del Campidogliolla. Sillä on oma paikkansa taiteen historiassa. Tässä luontevassa veistoksessa havaitsemme Rooman kuvanveistotaiteen kaikki luonteenomaiset ansiot – terveyden, arvokkuuden ja hilliintyneisyyden.

JISR-EL-MUJAMIYEH — ROOMALAINEN SILTA.

Noin 12 km Palestiinan kuuluisasta Tiberias-järvestä etelään on tämä roomalaisten insinöörien rakentama mahtava silta. Se johtaa Jordanin poikki kohdassa, jossa joella ei ole varmaa rantaviivaa ja maasto muuttuu rämeiköksi. Rakentamisen tarkkaa ajankohtaa emme tiedä. Sillan yksityiskohdat ovat erikoisen vaikuttavat — sen voimakas, puoliympyränmuotoinen keskiholvi ja oikealla näkyvät pikkuholvit rakennettiin varmaan vedenpaineen vähentämiseksi sadeaikana. Aivan rintasuojan alapuolella on pikkuholveja, joiden tarkoituksena oli vähentää muurin painoa.

PONT DU GARD — JYKEVISTÄ. MUURAAMATTOMISTA KIVILOHKAREISTA RAKENNETTU JÄTTILÄISHOLVISTO NÎMES'IN LÄHEISYYDESSÄ.

Korkeat vesijohdot, roomalaisten rakennustaidon ylväimmät muistomerkit, eivät suinkaan syntyneet siksi, etteivät roomalaiset muka tunteneet vedenpaineen alkeellisimpia lakeja, niinkuin usein kuvitellaan. Heidän käytettävissään olleista rakennusaineista oli vain vaikea rakentaa putkilaitteita, joiden tuottama hyöty olisi vastannut näitä hämmästyttäviä, suoraviivaisia, painovoimaan eikä vedenpitäviin putkiin perustuvia kivirakennelmia. Tällaisia vesijohtoja oli Rooman valtakunnassa kaikkialla paitsi Britanniassa. Niistä on parhaiten säilynyt Pont du Gard, jossa on kolme päällekkäistä holvikaaririviä. Se on 265 m pitkä ja korkeimmassa kohdassaan 48 m korkea. ›Silta johti Euren ja Aironin vettä Nimes'in kaupunkiin Gard'in leveän ja syvän joenuoman ylitse.

CIRCUS MAXIMUKSEN KILPA-AJOT — UUDENNUSSOMMITELMA.

Circus Maximus oli Forum Romanumin eteläpuolella sijaiten luoteesta kaakkoon. Tarquinius Priscuksen kerrotaan rakennuttaneen sen kuninkaiden aikana. Viimeisen kerran sitä korjaili itägoottilainen Teoderik (483—526 j. Kr.). Näiden molempien ajankohtien välisenä aikana koristettiin ja muuteltiin Circus Maximusta monesti, niin että se Rooman ollessa loistonsa huipulla oli loisteliaan kaupungin loisteliain rakennus. Meidän aikanamme sirkuksesta on vain vähän jäljellä — sen toiseen päähän on rakennettu kaasulaitos! Aikoinaan siinä on ollut suunnilleen 200 000 istuinpaikkaa. Siellä pidettiin kilpa-ajoja. Kilpa-ajopäivinä, kilparadan loistaessa eri puolueiden värejä, valkoista, sinistä, punaista ja vihreää ja Palatinuksen kukkulan korkeiden rakennusten säteillessä marmorin ja kullan hohtoa sirkus on varmaan muodostanut värikkään ja juhlallisen näyn, jonka veroista saamme turhaan etsiä omasta ajastamme.

DIOCLETIANUKSEN PALATSI SPALATOSSA

Lukuisista raunioista, joita tarkastellessamme välähdyksittäin aavistamme Rooman muinaisen suuruuden, on kenties Diocletianuksen palatsi Spalatossa jäänyt eniten syrjään yleisön tietoisuudessa. Tämä älykäs ja järjestelykykyinen keisari sai Rooman valtakunnan pysymään koossa erittäin vaarallisena aikana ja hänen yksinkertaiset ihanteensa saivat hänet jo voimansa päivinä vaihtamaan purppuran kotiseutunsa maalaisiloihin. Tämä suuri palatsi sijaitsee Dalmatian rannikolla, seudussa, jossa käy vain vähän matkailijoita. Tästä johtuu sen unohtuneisuus.

Lukija, joka suurin piirtein tuntee historian, on ainakin suunnilleen selvillä Rooman valtakunnan keisareista ensimmäisellä ja toisella vuosisadalla. Emme sekoita toisiinsa varovaista Augustusta, julmaa Neroa ja hurskasta Marcus Aureliusta. Veistokuvien kovassa marmorissa näemme heidän yksilölliset kasvonpiirteensä ja ulkonaiset ominaisuutensa. Mutta seuraava vuosisata, ajanlaskumme kolmas, on sotien ja levottomuuden aikaa. Sen kuluessa valitaan ja syöstään jälleen keisari toisensa jälkeen eikä heistä ole jäänyt paljon muuta jälkeä kuin nimi tomuiseen hallitsijaluetteloon. Diocletianuksesta tiedämme tuskin muuta kuin että hän vainosi kristittyjä ja luopui valtaistuimesta saadakseen viljellä kaalia maatilallaan. Tietomme rajoittuvat hänen elämänuransa ulkonaisiin piirteisiin. Hänen ulkomuotoaankaan emme tunne. Hänen lyöttämissään rahoissa näemme paksuniskaisen, pitkä- ja suoranenäisen, lyhyttukkaisen ja -partaisen miehen. Useissa museoissa on tosin rintakuvia, joiden väitetään esittävän häntä, mutta ainoatakaan niistä emme varmasti voi taata hänen kuvakseen.

Pitkässä keisariluettelossa ei kuitenkaan ole ainoatakaan toista nimeä, josta mieluummin haluaisimme lisätietoja, sillä hänet voimme kiistämättömästi laskea Rooman suurimpien keisarien joukkoon. Augustus perusti keisarikunnan ja teki lopun sisällissodasta, mutta Diocletianus puolestaan perusti valtakunnan uudelleen ja antoi henkiselle kehitykselle hieman hengähdysaikaa viisikymmentä vuotta kestäneen sekasorron jälkeen. Augustus oli jalosukuinen ja kuolleen Julius Caesarin laillinen perillinen, mutta Diocletianus aloitti uransa yhteiskunnan alimmalta porrasaskelmalta. Hänen vanhempansa olivat orjia pienessä maaseutukaupungissa ja hän liittyi armeijaan tavallisena sotilaana. Emme tiedä, miten hän pääsi ylenemään, mutta vuonna 285 sotajoukot julistivat hänet keisariksi 39 vuoden ikäisenä. Hän saavutti keisarin purppuran taistelutaitonsa ansiosta, sillä taisteleminen oli näinä vaarallisina aikoina Rooman keisarin ensimmäinen velvollisuus. Emme ihmettele kuullessamme, että hänen onnistui tukahduttaa sisäiset kapinat, estämään barbaarien hyökkäykset ja palauttamaan rauhan Rooman valtakuntaan. Mutta hämmästyttävää on, että tämä sivistymätön soturi voitettuaan vihollisensa ryhtyi rohkeasti ratkaisemaan aikansa sosiaalisia ja poliittisia ongelmia ja yritti omintakeisin uudistuksin muuttaa perusteitaan myöten Rooman valtakunnan entisen yhteiskuntajärjestelmän.

Muuan Diocletianuksen uudistus kuuluu tämän luvun yhteyteen, nimittäin keisarin seuraajan valitsemisen määrääminen. Historioitsijat toteavat yksimielisesti, että Rooman valtakuntaa kolmannella vuosisadalla kohdanneet onnettomuudet — onnettomuudet, joista sen länsipuolisko ei koskaan täysin toipunut — aiheutuivat olennaisesti keisarin valitsemiseen liittyvistä epäkohdista. Ei ollut nimittäin minkäänlaista kiinteää laillisuusperiaatetta, jonka mukaan entisen keisarin kuoltua tai osoittauduttua kyvyttömäksi hänen seuraajansa olisi valittu rauhallisesti ja asetettu lailli-

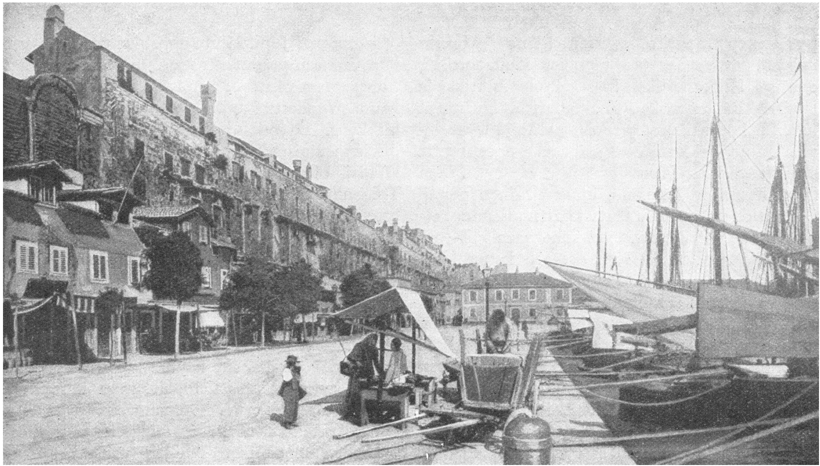
SPALATON PALATSIN RAKENNUTTAJA.
Diocletianus, jonka sotajoukot julistivat keisariksi vuonna 285 j. Kr., oli Rooman suurimpia hallitsijoita. Hän syntyi Dalmatiassa ja hänen vanhempansa olivat orjia, mutta hänen liityttyään armeijaan kävi pian ilmi, että hän oli sotilaallinen nero. Väsyttyään valtiollisiin puuhiin hän rakennutti Spalaton palatsin, luopui valtaistuimesta ja muutti sinne asumaan.

sesti virkaansa. Tästä aiheutui yleinen epävarmuus ja barbaarit osasivat käyttää hyväkseen lukuisia sisällissotia. Ehkäistäkseen jatkuvan sekasorron ja taatakseen uhanalaisten rajojen välttämättömän vartioinnin Diocletianus määräsi, että aina oli oleva samanaikaisesti kaksi hallitsevaa keisaria sekä kaksi »caesaria» heidän seuraajinaan. Toteutettuaan tällä tavoin kaiken, minkä saattoi valtakunnan hyväksi tehdä, hän luopui toukokuun 1 päivänä 305 Ismidissä Konstantinopolin läheisyydessä diadeemista, jota hän ensimmäisenä oli uskaltanut kantaa otsallaan keisariuden merkkinä, ja vetäytyi yksityiselämään. Hän ei vielä ollut täyttänyt kuuttakymmentä vuotta, ja vaikka kahdenkymmenen vuoden rasittavat hallitustoimet olivat painaneet häneen leimansa, on varsin todennäköistä, että hän oikeastaan halusi vain syrjästä seurata järjestelmänsä menestymistä käytännössä. Varmaa on joka tapauksessa, ettei hänen luopumisensa ollut mikään äkillinen oikku, sillä jo monta vuotta aikaisemmin hän oli alkanut rakennuttaa komeaa palatsia, johon hän luopumisensa jälkeen aikoi asettua asumaan.

Keisarin valitsema paikka oli hänen kotimaansa, Dalmatian kauniin rannikon, miellyttävimpiä kohtia. Se sijaitsi muutaman kilometrin päässä Salonan kaupungista. Siellä, vuoriston ja meren välissä, on nykyään Spalaton kaupunki suurimmaksi osaksi Diocletianuksen palatsin muurien sisäpuolella, sillä palatsin alue oli enemmän kuin 3.6 hehtaaria laaja. Saamme jonkinlaisen käsityksen Rooman keisareja ympäröineestä komeudesta, kun ajattelemme, että keisari aikana, jolloin valtakunnan asukasluku ja rikkaus jo aikaa sitten oli sivuuttanut huippukohtansa, saattoi rakennuttaa Espanjan Escorialia suuremman palatsin vain vanhuutensa päivien maalaisasunnoksi. Seitsemättä vuosisataa myöhemmin selitti muuan Bysantin synnynnäinen keisari, että se vielä raunioinakin oli sanoin kuvaamattoman komea. Vielä tänäkin päivänä, nykyisen kaupungin kehnojen rakennusten levittyä sen raunioille, hämmästymme sen valtavia mittasuhteita ja jykevää rakennetta. Onneksi sen tärkeimmät sisäosat ja ulkomuurit ovat suurimmaksi osaksi säilyneet meidän aikaamme asti kaikista muutoksista huolimatta.

Monien muiden roomalaisten rakennusten tavoin palatsi ei ollut ulkonaisesti erikoisen kaunis eikä maalauksellinen. Se muodosti neliön, jota ympäröi yhtenäinen, korkea muuri mataline torneineen. Siitä puuttui arkkitehtoninen nousu ja se on varmaan muistuttanut enemmän muurien ympäröimää kaupunkia kuin palatsia. Vasta läheltä katsoen havaitsemme sen valtavat mittasuhteet. Muurin sivujen pituus on 170—200 m. Pituuteensa verraten se näyttää kovin matalalta, mutta kuitenkin se on joka kohdassaan ainakin 15 m korkea kohoten siellä täällä notkelmien kohdalla jopa 21 m korkeaksi. Muuri on rakennettu kauniista kalkkikivestä, joka on melkein marmorin veroista.

Muurin koristelu rajoittuu sen merenpuoleiseen eteläsivuun. Avoin kaarikäytävä ulottuu koko julkisivun päästä päähän ja samanlaiset kaaripylväistöt johtavat kunkin sivun keskellä oleville porteille. Muuten ulkomuuri muistuttaa linnoituksen muureja ja on epätaiteellinen ja umpinainen puolustuskäytävää lukuun ottamatta. Minkäänlainen vaara ei kuitenkaan uhannut meren puolelta ja pitkä holvikaaririvi osoittaa siellä arkkitehtonisten yksityiskohtain kaunista tajuamista ja myös luonnonkauneuden arvostamista, mitä tuskin osaisimme odottaa näiden karujen,

IHMEELLINEN MUINAISPALATSI KURJASSA NYKYISESSÄ YMPÄRISTÖSSÄÄN.

Seuraavassa kuvassa näemme palatsin merenpuoleisen julkisivun uudennussommitelman, tämän sivun yläkuvassa näemme sen nykyisessä asussaan. Havaitsemme, että uudenaikaisia rakennuksia on rakennettu kiinni Diocletianuksen palatsin muureihin ja että meri on vetäytynyt huomattavasti loitommaksi sen muinaiseen asemaan verrattuna. Alakuvassa verraten hyvin säilynyt Kultaportti. Sen ulkosivu on rakennettu valtavista, muuraamattomista kivilohkareista. Sitä koristavat holvikaaret ja komerot. Komeroissa on muinoin ollut kuvapatsaita ja holvikaaria kannattivat korinttilaiset pienoispylväät.

pykäläisten muurien suunnittelijalta. Muurin neljästä portista sanotaan pohjoista Kultaportiksi, eteläistä Hopeaportiksi, itäistä Pronssiportiksi ja läntistä Rautaportiksi. Kultaporttia koristavat lukuisat korinttilaiset pienoispylväät ja kaariholvit. Muut on koristettu samaan tapaan, mutta säästeliäämmin. Pronssiporttia ei ole enää. Sen korvikkeena on kömpelö, uudenaikainen portti.

Porttien sisäpuolella tähtäsi rakennussuunnitelma taitavasti askel askelelta kohoavaan loistoon. Kaksi suorakulmaisesti risteytyvää katua jakoi palatsin neljään osaan. Pohjoisesta etelään suuntautuva pääkatu ei kuitenkaan ulotu etelämuuriin asti, vaan päättyy koko eteläisen, merenpuoleisen julkisivun täyttävän keisariasunnon eteen. Tämä piirre tuo ulkomuurien tavoin mieleen roomalaisen perinteisen suunnitelman. Jos kuvittelemme astuvamme sisään Kultaportista, joudumme noin 10 m leveälle kadulle, joka ulottuu etelään varsinaisen palatsin esihalliin asti ja jonka katkaisee keskeltä samanlainen, idästä länteen suuntautuva katu. Molempia katuja reunustavat kaarikäytävät itämaiden roomalaiskaupunkien tapaan. Tämä on muuan niistä lukuisista syistä, joiden perusteella arkeologit olettavat palatsin rakennusmestarien olleen kotoisin valtakunnan itäisestä puoliskosta.

Monet palatsin osat ovat hävinneet ja kummankin pohjoisen neliön rakennukset ovat nykyään niin kehnossa kunnossa, että tuskin voimme muodostaa mitään varmaa käsitystä niiden alkuperäisestä tarkoituksesta. Toisessa niistä oli kenties kaartinupseerien asunto ja toisessa saattoi olla huolto-osastoja. Niiden ympärillä muurin sisäsivussa oli joukko pieniä kammioita, jotka luultavasti olivat kaartin parakkeja ja talleja. Kadunristeyksen eteläpuolella taas ovat kaikki rakennukset palatsin porttiin asti säilyneet käytännöllisesti katsoen meidän aikaamme asti. Kadun pitkien kaariholvien sijaan on rakennettu korkeat, sirot pylväistöt, joiden pylväät ovat kalkkikiveä ja punaista graniittia ja joiden lävitse näemme kadun molemmin puolin umpinaisen pihan temppeleineen.

Itäpuolella on Jupiterin temppeli, nyttemmin katedraali. Se on kahdeksankulmainen ja sitä ympäröi pylväistö. Sen etupuolella oli alkuaan ulkoneva esihalli, mutta tämän kohdalle on keskiaikana rakennettu komea kellotorni, joka on kenties silmäänpistävin piirre nykyisessä kaupunginkuvassa. Sisältä rakennus on pyöreä, sitä verhoaa kupukatto ja ympäröi kaksi pylväsriviä. Alemman rivin pylväät ovat graniittia, ylemmän vuorotellen porfyyriä ja graniittia. Rakennuksen otaksuminen Jupiterin temppeliksi perustuu erittäin vanhaan perinnäistietoon, mutta eräät asiantuntijat ovat väittäneet, että se oli Diocletianuksen hauta. Vuodesta 650 j. Kr. se on ollut kristillisenä kirkkona. Egyptiläinen musta ja luultavasti kahdeksannentoista dynastian aikainen graniittisfinksi, oli alkuaan portin kummallakin puolen. Toinen on vielä pihassa, toisen taas näemme museossa. Länsipihassa on korkealle korokkeelle rakennettu soikea pikkupyhäkkö. Sen etupuolella on alkuaan ollut neljän pylvään muodostama pylväskatos, mutta se on nyttemmin hävinnyt. Oviaukko on koristettu runsain veistokuvin. Se on 5 m korkea ja 2 m leveä ja komeilevaan roomalaiseen tapaan pantu kokoon vain kolmesta kivilohkareesta. Nykyään sitä käytetään kastekappelina. Mutta sama perinnäistieto, joka on tehnyt sen naapurista Jupiterin temppelin, on pyhittänyt tämän rakennuksen Aesculapiuksen temppeliksi.

Näiden molempien pihojen välissä päättyy katupylvästö portaisiin ja suureen valtaoveen. Se on keisarin asunnon portti. Sen takana oli esihalli, pyöreä sali, jonka kupukatto on sortunut. Sieltä päästiin komeaan, lähes kolmekymmentä metriä pitkään valtaistuinsaliin. Koko alue on nykyään täynnä rakennuksia ja palatsin sisäosien järjestystä voimme suureksi osaksi vain arvailla meidän aikaamme asti säilyneiden katkelmien nojalla. Myöhemmät tutkijat ovat sitä mieltä, että suuren salin molemmin puolin oli esikäytävä, johon liittyi kuusi pientä sivuhuonetta. Ne olivat kenties makuu- tai vierashuoneita. Niiden länsipuolella oli toinen suuri sali, kenties kirjasto, ja sen takana keisarin oma huoneisto, suuri vastaanottosali ja useita kylpyhuoneita. Itäpuolella oli aluksi suuri juhlasali ja sen takana keisarinna Priscan yksityinen huoneisto. Alakerrassa esihallin molemmin puolin oli eri huoneistoja, joista eräitä epäilemättä käytettiin keittiöinä ja muita huoltohuoneistoina.

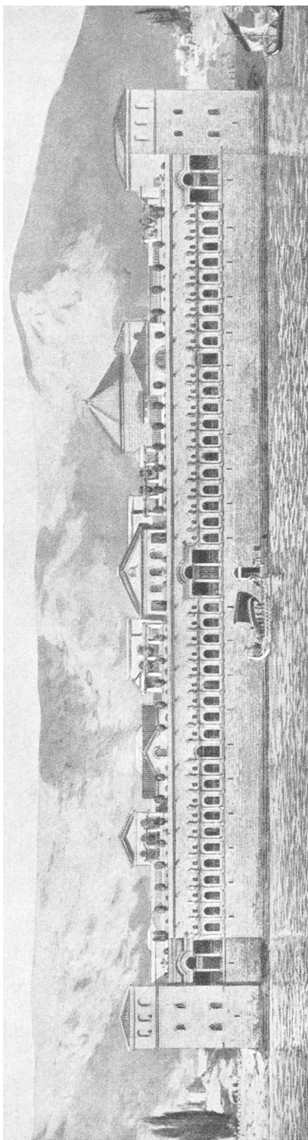
Ainakin pohjakerroksen eräiden osien päällä on luultavasti ollut toinenkin kerros, mutta se on kokonaan hävinnyt. Suuret salit olivat joka tapauksessa vain yksikerroksisia ja niihin tuli valoa kattoaukoista. Ne olivat epäilemättä sisäpuolelta vaalein värein marmorilla ja mosaiikilla päällystettyjä ja pihoissa lienee kasvanut kukkia ja istutuksia, mutta ulos saattoi nähdä vain eteläisen julkisivun kaarikäytävästä tai kenties kattoparvekkeilta.

Sellainen oli asunto, jonka Diocletianus rakennutti itselleen. Sillä on pysyvä merkityksensä ihmeellisen miehen muistomerkkinä ja parhaiten

säilyneenä roomalaisena keisarinpalatsina. Se kertoo kaunopuheisemmin kuin mikään muu rakennus loistosta, jota tuskin kykenemme tajuamaan. Taiteenharrastajalle taas se merkitsee uutta vaihetta arkkitehtuurin historiassa — muinaisen rakennustavan päättymistä ja keskiaikaisen alkamista. Gibbon huomauttaa viileästi, että »Spalaton hirveät rauniot kuvaavat yhtä selvästi taiteen rappeutumista kuin Rooman valtakunnan suuruuttakin». Mutta muuan uusi kriitikko, Freeman, antaa Spalaton palatsin suunnittelijalle sen tunnustuksen, että »hän on astunut tähän mennessä pisimmän askelen, antanut alkusysäyksen johdonmukaisesti toteutettujen holvirakennusten kaikkiin myöhäisempiin muotoihin.»

Kreikkalaisen arkkitehtuurin tunnusmerkkinä olivat ikkunain ja ovien vaakasuorat kamanat. Keskiaikana ne olivat kaarevia. Roomalainen rakennustapa merkitsee näiden molempien tyylien välimuotoa. Roomalaiset perivät kreikkalaiset perinnäistavat ja yrittivät kehittää niitä. Ennen pidettiin roomalaista arkkitehtuuria kreikkalaisen heikentyneenä jäljittelynä, koska roomalaiset rakennukset eivät ole yhtä kauniin suhteellisia ja yksityiskohtaisesti viimeisteltyjä kuin kreikkalaiset. Mutta tämä käsitys on virheellinen. Roomalaiset etsivät uusia ilmaisukeinoja, joita kreikkalaiset eivät koskaan tulleet ajatelleeksikaan. Ja havaitessaan näiden kokeiden johtavan holvikaareen roomalaiset arkkitehdit tunsivat alituista vastahakoisuutta kreikkalaisia opettajiaan kohtaan, koska nämä kieltäytyivät omaksumasta heidän keksintöään.

Esimerkkinä tästä tyylin murtumisesta voimme tarkastella Colosseumin julkisivua (kuva liittyy lukuun »Keisariajan Rooma»). Se on aikansa maun tyydyttämiseksi kreikkalaisasuinen roomalaisrakennus. Seinäpylväsrivit ja sileät palkistot ovat kreikkalaisia, mutta ne ovat vain epäolennainen osa koko rakennuksesta, yksinkertaisesti vain niiden takana kohoavan roomalaisrakennuksen koristeita. Spalaton palatsin kiinnostavuus perustuu juuri siihen, että se on vanhin tuntemamme rakennus, jossa molemmat tyylit ovat onnistuneesti yhtyneet toisiinsa. Voimmepa siitä suorastaan päätellä, miten perusajatus on kehittynyt suunnittelijan aivoissa. Kultaportin jykevä tukikaari olisi rakenteelliselta kannalta katsoen yksinkin täysin riittävä, mutta arkkitehti on kuitenkin säilyttänyt vaakasuoran kreikkalaisen kamanaosan. Se on tarpeetonta kuormitusta, mutta arkkitehti ei ole kyennyt vapautumaan perinteistä. Mutta kaaripylväistöissä on vuosisatojen kokeilu johta-

DIOCLETIANUKSEN PALATSIN ETELÄINEN JULKISIVU KAUNIINE KAARIKÄYTÄVINEEN.

Lukija, joka haluaa saada oikean käsityksen Diocletianuksen loisteliaasta palatsista, tarkastelkoon tätä kuvaa ja verratkoon sitä tähän lukuun liittyvään värikuvaan. Tässä uudennussommitelmassa näemme eteläisen julkisivun päästä päähän ulottuvan kauniin kaarikäytävän, molemmat kulmatornit ja käytävän keskellä ja päissä olevat koristeelliset kaariportit. Jykevän tukimuurin keskellä on pieni portti ja sen yhteydessä kivilaituri. Siv. 163 yläkuvassa näimme tämän julkisivun nykyisessä asussaan.

nut todelliseen ratkaisuun. Arkkitehti on luopunut vaakasuorasta palkistosta. Hänen kaariholvinsa alkavat suoraan pylväistä. Tämä keksintö synnytti bysanttilaisen, romaanisen ja myöhemmin goottilaisen rakennustyylin.

Diocletianus sai asua palatsissaan suunnilleen yhdeksän vuotta. Mutta ne eivät suinkaan olleet levon ja rauhan vuosia, niinkuin hän oli suunnitellut ja niinkuin hän olisi ansainnut. Hän oli tuskin ehtinyt luopua valtaistuimesta, kun jo sisällissodat, jotka hänen niin vaivalloisesti oli onnistunut tukahduttaa, puhkesivat uudelleen liekkiinsä niiden miesten välillä, joiden kesken hän oli jakanut valtakunnan. Meistä tämä näyttää vain jaon johdonmukaiselta tulokselta, mutta omituista on havaita, miten Diocletianuksen ajatukset hillitsivät hänen seuraajiaan. Yksi ainoa ihminen ei voinut hallita Rooman valtakuntaa. Kahtakaan vuotta ei ehtinyt kulua hänen luopumisestaan, kun jo kiistelevät puolueet pyysivät häntä astumaan uudelleen virkaansa ja pelastamaan valtion vielä kerran. Tämä on vakuuttava todistus hänen nauttimastaan luottamuksesta. Mutta hän kieltäytyi ja huomautti lähettiläille, että jos Rooman herrat näkisivät hänen omin käsin istuttamansa kaalit, he eivät yrittäisi saada häntä luopumaan yksinkertaisesta, mutta onnellisesta elämästään valtaa tavoittelemaan. Tällainen vastaus ei silti luultavasti johtunut erikoisesta luonnonrakkaudesta. Diocletianus oli todennäköisesti vain närkästynyt nähdessään elämäntyönsä luhistuvan sirpaleiksi. Mutta Roomalle ja hänelle itselleen olisi ollut onnellisempaa, jos hän olisi suostunut tähän pyyntöön. Sisällissota jatkui yhä kiihkeämpänä ja rajumpana. Muuan puolue vangitsi hänen puolisonsa ja tyttärensä ja murhautti heidät barbaarisen raa'asti. Hän itse lienee tehnyt itsemurhan, jotta miehet, jotka hän aikanaan oli kohottanut vallan korkeuksiin, eivät olisi voineet loukata häntä.

Diocletianuksen kuoltua vuonna 313 ei palatsia enää koskaan käytetty keisarin asuntona. Se jäi rappeutumaan. Salonan kauppiaat rakensivat sen kaarikäytäviin köydenpunomoita. Vuonna 639 valloittivat ja hävittivät slaavilaiset Salonan. Sen asukkaat pakenivat tällöin palatsin jykevien muurien suojaan odottamaan barbaarien poistumista. Mutta havaitessaan, että valloittajat aikoivat todennäköisesti jäädä maahan asumaan, he saivat Konstantinopolin hovilta luvan luopua Salonasta ja jäädä pysyvästi asumaan autioon palatsiin. Näin syntyi nykyinen Spalaton kaupunki.

DIOCLETIANUKSEN PALATSIN »KULTAINEN PORTTI».

BYSANTTI JUSTINIANUKSEN AIKANA

Kreikkalainen Bysantin kaupunki oli jo lähes tuhannen vuoden ikäinen Konstantinus Suuren valitessa sen Rooman valtakunnan toiseksi pääkaupungiksi. Hänen mukaansa kaupungin nimeksi määrättiin Konstantinopolis, »Konstantinuksen kaupunki» (330 j. Kr.). Hänen valintansa oli älykäs, niinkuin myöhemmät tapaukset osoittivat. Keisarillisen Konstantinopolin historia oli pitempi kuin keisarillisen Rooman.

Kaupunki sijaitsee kallioisella niemellä Bosporin ja Marmaranmeren yhtymäkohdassa. Vesi ympäröi sitä kolmelta puolelta, etelässä ja idässä on Marmaranmeri, pohjoisessa satamalahdeke Kultainen Sarvi. Juuri tämä luonnonsatama tekee Konstantinopolin aseman ainoalaatuiseksi ja on luonut sen suuruuden. Ilman tätä satamaa, johon mahtuu suunnilleen 1 200 alusta, tämä kaupunki ei olisi voinut olla vuosisatoja maailman suurin kauppakaupunki. Vihollinen, jolla ei ollut laivastoa käytettävänään, saattoi hyökätä kaupunkiin vain yhdeltä puolelta, ja tätä länsisivua suojeli Marmaranmeressä Kultaiseen sarveen ulottuva, erinomainen linnoitusketju. Nämä muurit rakennettiin alkuaan 400-luvun alussa ja niiden rauniot ovat meidän päivinämme kaupungin menneen suuruuden ehkä vaikuttavin muistomerkki. Puolustusvarustuksiin kuului noin 4.2 m paksu sisämuuri ja ohuempi ja matalampi, suurimmaksi osaksi holvirakenteinen ulkomuuri. Näiden muurien välissä oli 16—18 m leveä pengermä, ulkomuurin ulkopuolella oli multavalli ja sen edessä leveä vallihauta, jonka matalat lammikot jakoivat eri osiin. Kumpaakin muuria vahvisti 96 tornia, jotka olivat 54 m:n päässä toisistaan. Tämä varhainen linnoitusketju, jota sanotaan »Teodosiuksen muuriksi», koska se rakennettiin Teodosius III:n hallitessa (408—450 j. Kr.), ei ulottunut Kultaiseen sarveen asti emmekä tiedä tarkoin, miten luoteista — Blanchernae nimistä — kaupunginosaa alkuaan puolustettiin, mutta myöhemmin Teodosiuksen linnoitusketju ulonnettiin pohjoiseen Sarvea kohden, niin että se yhtyi merenpuoleiseen muuriin. Sillä muurit suojelivat myös kaupungin kolmea merenpuoleista sivua.

Teodosiuksen muurissa oli viisi pääporttia. Niistä eteläisintä sanottiin Kultaiseksi portiksi. Se oli marmoria ja tavallisen roomalaisen triumfiportin

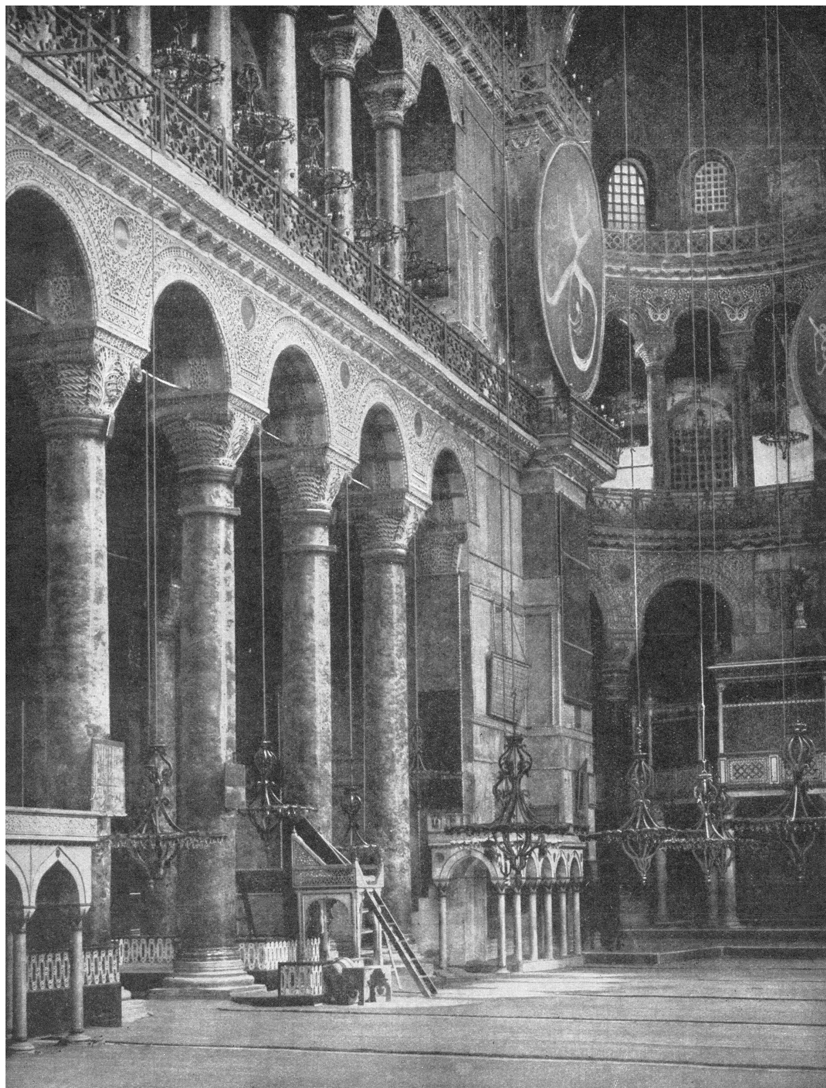

NORSUNLUUHUN VEISTETTY PYHIMYSTARU.
Norsunluun muokkaus oli luonteenomaisesti bysanttilainen taiteenhaara. Tätä kallisarvoista raaka-ainetta käytettiin kullan ja emaljin ohella rakennusten koristamiseen. Tämä 400-luvun alussa syntynyt norsunluulevy oli kuitenkin erään raamatun käsikirjoituksen kantena.

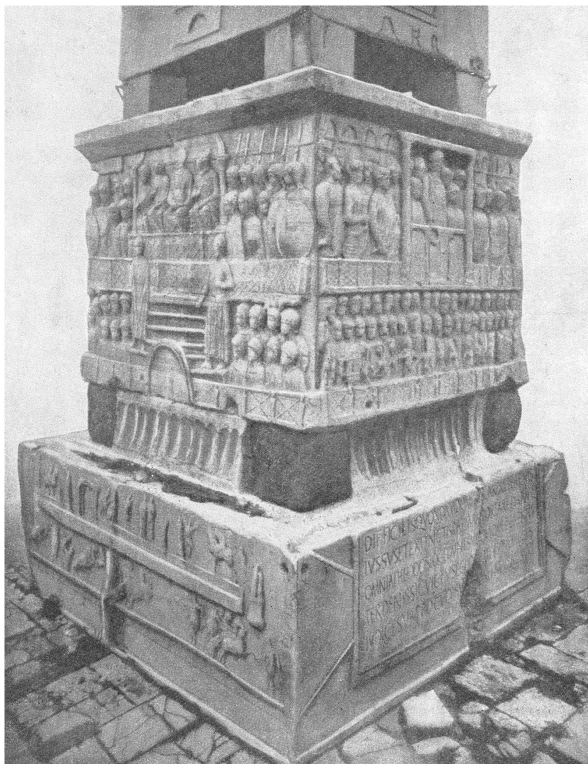
KONSTANTINOPOLIN HIPPODROMI, JOSSA YLEISÖN TUNTEET MUINOIN KUOHUIVAT KORKEALLE.
Hippodromia sanotaan nykyään Atmeidaniksi. Sen keskellä on Egyptistä ryöstetty Totmes III:n obeliski. Taustassa näemme Sofian kirkon. Hippodromin rakennutti Septimius Severus suunnilleen kolmesataa vuotta ennen Justinianusta ja siellä pidetyt kilpa-ajot herättivät kansassa intohimoista mielenkiintoa. Justinianuksen aikana nämä intohimoiset tunteet kuohahtivat korkeimmalle Nikan kapinan aikana, vuonna 532, ja vain Theodoran rohkeus ja mielenmaltti pelastivat erittäin vaarallisen tilanteen.

muotoinen. Tästä portista saapuivat keisarit kaupunkiin, ja pitkä katurivi, jota pitkin he ratsastivat palatsiin, on täsmälleen sama, joka vielä tänäkin päivänä johtaa Kultaiselta portilta Seraljiin. Tämä katu tai oikeammin katujono on noin 6.5 km pitkä. Se sivuuttaa Arcadiuksen forumin, jossa vielä voimme nähdä tämän keisarin pystyttämän suuren pylvään jalan, Teodosius Suuren forumin, jonka pylväs oli vielä 1500-luvulla paikoillaan, ja Konstantinuksen soikean forumin, jonka keskellä oli pitkä porfyyripylväs. Tämän pylvään päässä oli veistokuva, joka esitti Konstantinus Suurta seitsensäteisen glorian kruunaamana Apollona. Tämän pylvään katkelma on vielä entisessä paikassaan. Se on tulen mustaama ja sitä sanotaan palaneeksi pylvääksi. Täältä oli jo lyhyt matka Augusteumiin, kaupungin porvarillisen elämän keskukseen, jonka ympärille ryh-

JUSTINIANUKSEN TEMPPELIN PORFYYRIPYLVÄITÄ JA KAUNIITA HOLVIKAARIA.

Sofian kirkon sisäosat ovat melkein pyörryttävän komeat. Sen koristamiseksi kerättiin aarteita melkein kaikista Rooman valtakuntaan kuuluvista maista. Kuvassa näkyvät monoliittiset jaspis- ja porfyyripylväät koristivat aikanaan Vähän-Aasian ja Kreikan pakanallisia temppeleitä. Roomakin luovutti osuutensa tähän »maalliseen paratiisiin». Ihmiset, jotka muinoin osallistuivat sen jumalanpalveluksiin, eivät osanneet aavistaakaan, että se kerran muutettaisiin Profeetan pyhäköksi. Sillä toukokuun 29 päivästä 1453, jolloin janitsaarit miekka kädessä ryntäsivät temppeliin, Sofian kirkko on ollut Mekan profeetan uskonnolle pyhitetty moskeija.

HIPPODROMIN OBELISKIN JALUSTA.
Jalustan matalissa korkokuvissa näemme Teodosius Suuren (379—395 j. Kr.), hänen puolisonsa Gallan ja heidän poikiensa katselevan hippodromin kilpa-ajoja. Jalusta kannattaa Totmes III:n obeliskia, jonka Teodosius siirrätti Egyptistä Konstantinopoliin. Maanjäristys kaasi sen vielä hänen hallituksensa aikana ja oikealla näkyvä latinankielinen kirjoitus kertoo sen pystyttämisestä uudelleen keisarin käskystä.

västi näkyviin. Sofian kirkko on kaupungin itärannasta kohoavan ensimmäisen kukkulan harjalla. Konstantinuksen forum rakennettiin toiselle kukkulalle. Ja neljännen kukkulan huipulla on nykyään Muhammed Valloittajan moskeija. Kaupunki jakautui Rooman tavoin neljääntoista piiriin eli lohkoon. Muuan Rooman kaupunginpiiri oli Tiberin toisella rannalla, niinpä myös muuan Konstantinopolin piiri oli Kultaisen sarven toisella rannalla vastaten nykyistä Galataa. Rooman »salainen» kulttinimi oli Flora, Konstantinopoli oli Anthusa, joka merkitsee samaa. Konstantinus Suuri rakennutti palatsinsa ensimmäisen kukkulan ylärinteelle hippodromin viereen samoin kuin Palatinuksen kukkulan keisarinpalatsi Roomassa oli Circus Maximuksen vieressä.

Keisari Septimius Severus suunnitteli ja osaksi rakennutti hippodromin jo toista sataa vuotta ennen Konstantinusta. Sen esikuvana oli Circus Maximus. Rooman sirkus oli kuitenkin rakennettu Palatinuksen ja Aventinuksen kukkulain välissä olevalle tasaiselle alueelle, mutta koko muinaisessa Bysantissa ei ollut kyllin laajaa tasaista kohtaa, johon olisi voinut rakentaa kilpa-ajoradan. Niinpä Severuksen oli pakko rakennuttaa se osaksi ensimmäisen kukkulan rinteelle tasoitetulle alueelle, osaksi ilmaan. Kilpa-ajoradan eteläosaa kannatti tosiasiallisesti jykevä holvisto, jonka näemme kukkulan juurelle laskeutuessamme. Nykyään hippodromi on aukea kävelypaikka, jonka nimi on Atmeidan (hippodromin turkkilainen vastine). Sen pohjoispäässä (siis Sofian kirkon puolella) oli pieni paviljonki,

mittyivät tärkeimmät julkiset rakennukset — hippodromi, keisarin palatsi, senaatintalo, Sofian kirkko ja Zeuksippoksen kylpylä.

Maantieteellisesti ja asemaansa nähden Konstantinopoli erosi Roomasta niin paljon kuin ylipäänsä on mahdollista, mutta koska sen piti muodostua toiseksi Roomaksi, pakotettiin se pinnallisesti muistuttamaan entistä pääkaupunkia. Rooma oli seitsemän kukkulan kaupunki, niinpä Konstantinopolinkin alueelta etsittiin seitsemän kukkulaa. Eräät niistä piirtyvätkin varsin sel-

JUSTINIANUS, BYSANTTILAISEN TAITEEN SUOJELIJA, JA HÄNEN PUOLISONSA THEODORA.

Muhamettilaiset ovat hävittäneet kaikki Bysantin muinaiset kristilliset maalaukset kerettiläisinä, joten meidän on etsittävä bysanttilaisen taiteen näytteitä länsimaiden rakennuksista. Ravenna oli siihen aikaan läntisen maailman keskuspaikka ja siellä kävi 500-luvulla bysanttilaisia taiteilijoita, jotka laativat näissä kuvissa näkyvät mosaiikit. Yläkuvassa tanssijatar-keisarinna Theodora seurueineen. Alakuvassa hänen puolisonsa Justinianus ja hänen rinnallaan vasemmalla S. Maximianus.

BYSANTIN VANHIN PYHÄINJÄÄNNÖS — DELFOIN KUULUISA KÄÄRMEPYLVÄS.
Tämä siro pronssipylväs esittää kolmea toisiinsa kietoutunutta käärmettä ja on kohta obeliskin eteläpuolella. Siitä on säilynyt vain katkelma, mutta aikanaan se kohosi korkeana kapiteelinaan kultainen, loistava kolmijalka. Alkuaan lahjoittivat kreikkalaiset sen Apollonille voitettuaan Mardoniuksen johdolla Persian sotajoukot vuonna 479 e. Kr. Konstantinus siirrätti sen Delfoista omaa kaupunkiaan koristamaan.

Kathisma, jossa keisari istui kilpa-ajoja katsellessaan. Katsomo kiersi ajoradan molempia sivuja sekä puoliympyrän, johon rata päättyi etelässä. Hippodromin pituus oli laskelmien mukaan enemmän kuin 350 m ja leveys toista sataa metriä. Kävellessämme nykyään Atmeidanilla emme näe mitään merkkejä Kathisman muureista tai istuimista, mutta sen sijaan näemme kolme ihmeellistä muistomerkkiä, jotka yhä ovat samoissa paikoissa kuin Justinianuksen aikana ja joista näemme selvästi ajoradan suuntautumisen. Roomalaisen kilpa-ajoradan halkaisi aina pitkä, matala muuri, jonka päätepylväiden ympäri vaunujen oli kierrettävä — tavallisesti oli ajettava seitsemän kierrosta. Tätä muuria sanottiin »spinaksi» eli selkärangaksi ja sen harjalla oli säännöllisten välimatkojen päässä toisistaan veistoksia ja muistomerkkejä. Kolme niistä on säilynyt meidän aikaamme asti. 1) Atmeidanin keskellä kohoava egyptiläinen obeliski, joka on veistetty Totmes III:n aikana viidennellätoista vuosisadalla e. Kr. Keisari Teodosius Suuri siirrätti sen Heliopoliista Konstantinopoliin ja pystytytti sen »spinan» keskikohdalle. Obeliskin jalustassa on kuvia, joissa näemme hänen poikineen katselevan kilpa-ajoja. 2) Kauempana etelässä taideteos, joka tosin ei ole yhtä vanha eikä yhtä suuri kuin obeliski, mutta silti meille eurooppalaisille kiinnostavampi — kolmen toisiinsa kietoutuneen käärmeen muodostama pylväs, joka muinoin kannatti Delfoin Apollon kultaista kolmijalkaa. Kreikkalaiset pyhittivät sen Delfoin Apollolle voitettuaan ratkaisevasti persialaiset Plataiassa vuonna 479 e. Kr. Konstantinus Suuri ryösti Kreikan taideteokset uutta pääkaupunkiaan koristamaan. Tämä pronssipylväs kuului näihin ryöstettyihin taidearteisiin. 3) Vielä kauempana etelässä muuratun pylvään jäännökset. Se on aikanaan ollut päällystetty hohtavin pronssilevyin, mutta sen tarkoitusta emme tiedä.

Meidän aikaamme asti on säilynyt vielä muuan muistomerkki, joka aikoinaan koristi hippodromin Kathisman puoleista sivua, mutta se on nykyään Venetsiassa. Tämän muistomerkin muodostaa neljä kullattua pronssihevosta ja sitä pidetään kreikkalaisen kuvanveistäjän Lysippoksen työnä. Hevoset vietiin Konstantinopolista vuonna 1205 j. Kr. ja ovat nykyään San Marcon katedraalin edessä.

Kaikki Konstantinopolin asukkaat keisarista alkaen olivat yhtä kiinnostuneita kilpa-ajoista, hevosista ja ajajista kuin useimmat englantilaiset Derbyn kilpailuista ja seurasivat kilpakamppailua vielä paljon kiihkeämmin. Johtavat ajajat olivat kansan epäjumalia ja eräälle heistä pystytettiin muistomerkki, joka on säilynyt meidän aikaamme asti. Kuvapatsas esittää Porfyriusta, jonka taitava ajotapa lumosi bysanttilaiset 500-luvun

alussa, ja on nykyään P. Irenen kirkon pihassa.

Mutta hippodromilla oli myös poliittinen merkitys, jota Rooman sirkuksella ei koskaan ollut. Se oli alituisesti kapinain ja poliittisten mielenosoitusten näyttämönä. Siellä tervehti kansa uutta keisaria hänen noustuaan valtaistuimelle. Muuan ranskalainen kirjailija huomauttaakin hieman liioitellen, mutta muuten täysin aiheellisesti, että hippodromin spina oli koko bysanttilaisen maailman akseli.

Justinianus nousi keisarinistuimelle 200 vuotta Konstantinopolin perustamisen jälkeen ja hänen hallituksensa aikana kaupunki kohosi valtansa ja loistonsa huipulle. Se ei enää ollut vain valtakunnan toinen, vaan sen ainoa pääkaupunki, sillä germaanit olivat valloittaneet koko Länsi-Euroopan ja Pohjois-Afrikan. Italia ja Rooma olivat goottien hallussa. Justinianus tosin karkoitti barbaarit Pohjois-Afrikasta, Italiasta ja läntisen Välimeren saarista, mutta hävitetty Rooma ei enää koskaan saavuttanut entistä merkitystään. Se oli vain maakuntakaupunki, niin kauan kuin se vielä kuului valtakuntaan. Konstantinopoli pysyi monta sataa vuotta sekä poliittisesti että kaupallisesti Euroopan tärkeimpänä kaupunkina.

Justinianus oli niin mahtava ja hänen vaikutusalueensa niin laaja, että hän joutui suuresti vaikuttamaan myöhempien aikojen historiaan. Ennen kaikkea hänen valloituksensa olivat merkityksellisiä, mutta sen lisäksi hän uudisti ja yksinkertaisti roomalaisen oikeuslaitoksen. Hänen kirkollinen politiikkansa ansaitsee myös erikoisen maininnan. Hän oli itse terävänäköinen teologi terävänäköisten teologien aikana. Hänen puolisonsa, kuuluisa Theodora, auttoi häntä monin tavoin ja oli paljon pelätympi kuin hän, sillä Theodora oli Rooman keisarinnoista viekkain ja oikullisin.

Lähinnä teologian jälkeen oli rakennustoiminta tämän keisarin erikoisharrastus, eivätkä taloudelliset vaikeudet ehkäisseet häntä toteuttamasta suunnitelmiaan. Hänen noustessaan valtaistuimelle olivat Konstantinopolin julkiset rakennukset komeita, mutta muuten tuskin ihmeellisiä. Hänen kuollessaan ne olivat ihmerakennuksia, joita katsomassa kannatti käydä pitkienkin matkojen takaa. Kaupungin uudelleen rakentamisen aiheena oli muuan tapaus, joka oli vähällä maksaa hänelle hänen kruununsa ja henkensä. Kaupungissa puhkesi kapina. Keisari piiritettiin palatsiin ja asema näytti niin epätoivoiselta, että hän päätti paeta. Theodoran rohkeus pelasti tilanteen ja kapina saatiin tukahdutetuksi. Mutta levottomuuksien kestäessä oli raivonnut useita suuria tulipaloja ja melkein kaikki tärkeimmät rakennukset olivat palaneet perustuksiaan myöten.

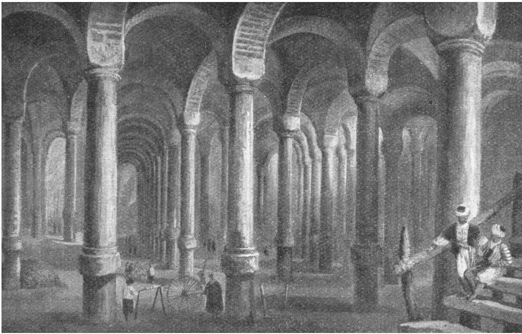
Niinpä tämä onnettomuus toi hallitsijalle sopivan tilaisuuden ryhtyä toteuttamaan omia ajatuksiaan ja rakennuttamaan kaupunkia uudelleen sellaiseksi kuin keisarillisen pääkaupungin hänen mielestään piti olla. Suotuisat olosuhteet tukivat häntä. »Bysanttilainen» taide oli saavuttanut kypsyytensä, ja sekä arkkitehdit että maalarit pystyivät paljon loistavampiin saavutuksiin kuin sata vuotta aikaisemmin. Justinianuksen aika on bysanttilaisen taiteen suurta aikaa. Eikä se ollut ainoastaan keskinkertaisen taiteellisuuden suurta aikaa, vaan se toi myös esiin erään suurimmista arkkitehdeistä, mitä maailmassa on milloinkaan elänyt, Anthemios Trallesilaisen.

Sofian kirkko oli myös palanut kapinan aikana ja Justinianus uskoi Anthemioksen tehtäväksi uuden kirkon rakennuttamisen. Siitä piti tulla

TULEN MUSTAAMA PYLVÄS.

Tämä pylväs on Konstantinuksen soikealla forumilla. Bysantin loiston päivinä sen päässä oli keisari Konstantinuksen patsas, jota koristi seitsensäteinen gloria.

JUSTINIANUKSEN MAANALAINEN VESISÄILIÖ.
Turkkilaiset sanovat tätä komeaa maanalaista pylvässalia »Tuhannen ja yhden pylvään saliksi». Keisari Justinianus rakennutti sen säiliöksi, johon vesijohtojen Traakian vuoristosta tuoma vesi kerääntyi. Kolmattasataa pylvästä kannattaa kattoa ja sen lukemattomia holveja.

yksi maailman ihmeistä. Rakentaminen aloitettiin vuonna 532 j. Kr. ja päättyi 537. Vauhti vastannee melkein Atlantin-takaisia nopean suorituksen ihanteita ja lienee suuressa määrin johtunut siitä, että keisari itse seurasi lakkaamatta henkilökohtaisesti työn edistymistä ja jakoi usein rakentajille heidän määräpalkkansa lisäksi ylimääräisiä lahjapalkkioita.

Kirkon pohjapiirros on kreikkalaisen ristin muotoinen. Ristin kaikki neljä haaraa ovat yhtäläiset. Sen rakenteen omintakeisin piirre on keskikupu, jonka läpimitta on 30 m. Se on nimittäin sijoitettu ristin neljän haaran välisen nelikulmion yläpuolelle. Tavallisestihan kuvut sijoitetaan rakennusten pyöreiden, niinkuin esim. Pantheonissa, tai kahdeksankulmaisten osien yläpuolelle, niinkuin Pienessä Sofian kirkossa. En tiedä ainoatakaan toista kupua, joka kohoaisi nelikulmaisen pinnan yläpuolelle. Koe oli erittäin rohkea. 30 m leveän keskineliön kuhunkin kulmaan rakennettiin jykevä seinä ja näiden seinien varassa lepäsivät holvi ja pendentiivi, jotka kannattivat kupua. Kupu oli 54 m korkea ja siinä oli viisikymmentä ikkuna-aukkoa. Se oli rakennettu erittäin kevyistä rakennusaineista. Mutta Anthemios ei ollut riittävästi ottanut huomioon kestävyysnäkökohtia, niin että kupu sortui kaksikymmentä vuotta myöhemmin. Onnettomuus ei kuitenkaan ollut auttamaton. Anthemios tosin oli kuollut, mutta muuan toinen arkkitehti suunnitteli uuden, entistä vielä hieman korkeamman kuvun ja vakasi sen arkkitektonisesti niin kestäväksi, että se on säilynyt lähes 1400 vuotta.

Läheltä emme saa selvää käsitystä Sofian kirkon mittasuhteista tai sen hallitsevasta asemasta. Meidän on siirryttävä jonkin matkan päähän siitä, esim. Marmaranmeren Aasianpuoleiselle rannalle voidaksemme täysin tajuta sen suuruuden. Ulkonaisesti se on erittäin yksinkertainen niinkuin useimmat bysanttilaiset kirkot, mutta sen sisäosat on sen sijaan koristeltu hämmästyttävän tuhlailevasti. Joskin turkkilainen laasti peittää nykyään mosaiikkikuvat, jotteivät kristilliset aiheet ja vertauskuvat loukkaisi hurskaiden turkkilaisten silmiä, pitävät monet intomielisesti sitä maailman kauniimpana rakennuksena ja ymmärtävät hyvin sen Justinianuksen aikalaisissa herättämän ihastuksen. Mosaiikit muodostivat kuitenkin olennaisen osan sen koristelusta niinkuin useimmissa bysanttilaisissa kirkoissa. Sisäosien kauneus johtui pääasiallisesti seiniä ja lattiaa päällystävistä, monivärisistä marmorilaatoista. Niiden sovittelijat osasivat taitavasti saattaa eri värit sopusointuun keskenään. He olivat varmaan huolellisesti tutkineet valaistuksen vaikutusta ja havainneet, että kulta, jolla katto oli päällystetty, tulisi heijastelemaan marmorilattiasta. Muuan kirjailija, joka näki kirkon kohta sen valmistuttua, sanoo sen sisäosain muistuttaneen suurta kukkasniittyä.

Marmori tuotiin kaukaisista maista — Egyptistä, Numidiasta, Vähästä-Aasiasta, Kreikasta. Paavali niminen hovirunoilija laati kirkosta erittäin täydellisen kuvauksen, joka luettiin ääneen keisarille. Hän kuvailee marmoria hehkuvan innostuneesti seuraavin sanoin:

»Kukapa osaisi edes Homeroksen runomitalla kuvailla tämän mahtavan kirkon korkeissa seinissä ja avarassa lattiassa leviäviä marmoriniittyjä? Metallihampainen rauta on louhinut ne kallioista — raikkaan vihreän Carystuksesta ja Fryygian maasta tuon monivärisen, jonka valkeuteen sekaantuu vaalean ruusunpunaista tai jossa hehkuu tummanpunaisia tai hopeanvärisiä kukkia. Siellä on myös runsain määrin porfyyriä, loistavia tähtiä täynnä, jota aikoinaan on kuljetettu leveän Niilin jokiveneissä. Tuo smaragdinvihreä kenttä on Spartasta ja tuo kimaltava, aaltoilevasuoninen

marmori, jossa näemme vinoja, veripunaisia ja sinivalkoisia juovia, on louhittu Jassuksen vuorista. Siellä on myös kullankimaltavan krokuksen väristä kiveä, kiveä, johon on imeytynyt Libyan auringon lämmin, kultainen valo mustien maan vuoriston syvissä kuiluissa, kiveä, joka on murrettu kelttiläisten kallioista, ja runsain määrin kristalleja, ikäänkuin maitoa olisi läikittäin valunut kimaltavan mustaan aineeseen.»

JERI BATAN SARAI — TENHOAVAN SUURENMOINEN NÄKY.
Tämä toinen säiliö, »Maanalainen palatsi», on vielä ed. sivulla näkemäämme Bin bir Derekiäkin suurenmoisempi. Sitä käytetään vieläkin vesisäiliönä ja kaikki matkailijat kertovat ihastuneina sen lumoavasta loistosta. Siellä on samansuuntaisissa riveissä 336 marmoripylvästä, niin että se johtaa ajattelemaan puoleksi veteen hukkunutta katedraalia.

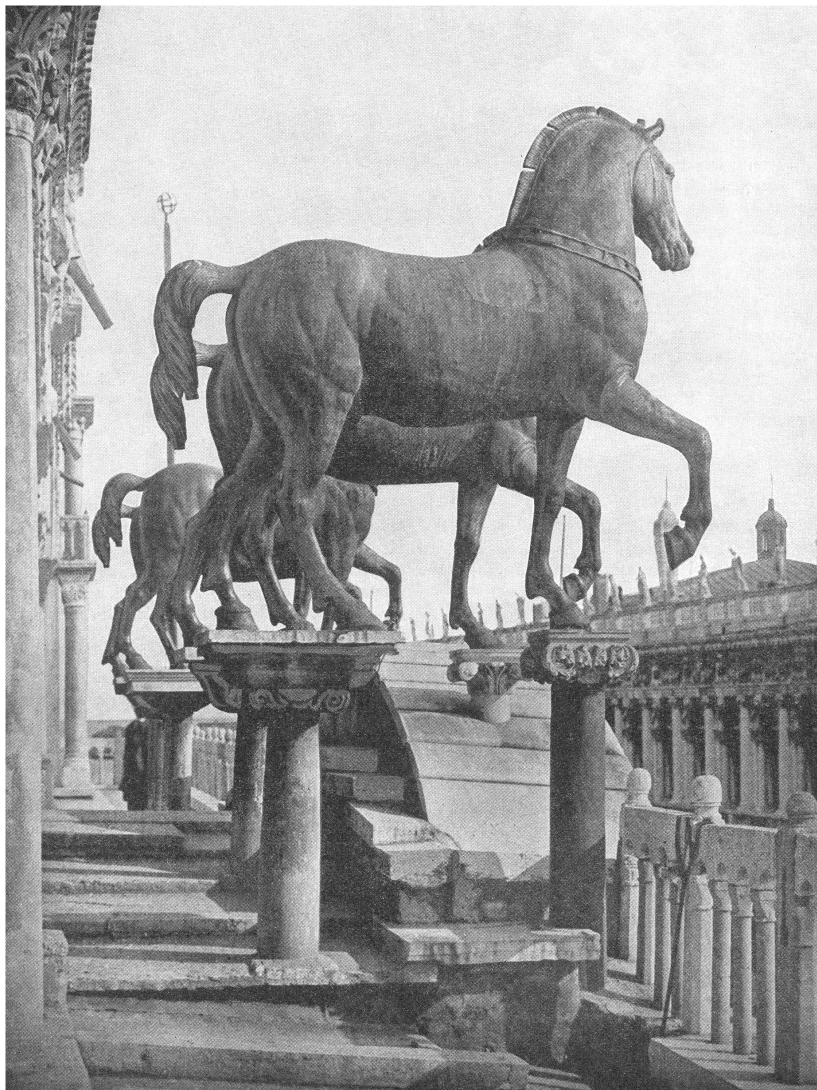
Hienosti veistettyjen akanthusten ja kiemurtelevien viiniköynnösten koristamat holvikaaret sekä Proconnesuksen (muuan Marmaranmeren saari) valkoiseen marmoriin veistetyt kauniit kapiteelit merkitsevät bysanttilaisen koristelutyylin huippukohtaa.

Muuan toinen kirkko, jonka Justinianus rakennutti uudelleen palon jälkeen ja joka vieläkin on paikoillaan, on Irenen kirkko aivan Sofian moskeijan pohjoispuolella. Siinäkin on kupu, mutta se on basilikanmuotoinen, ja ainoa kirkko koko Konstantinopolissa, jota turkkilaiset eivät ole muuttaneet moskeijaksi. Sitä on käytetty museona ja sinne on kerätty vanhoja tuliaseita, mutta aivan viime aikoihin asti sitä pidettiin aina huolellisesti suljettuna.

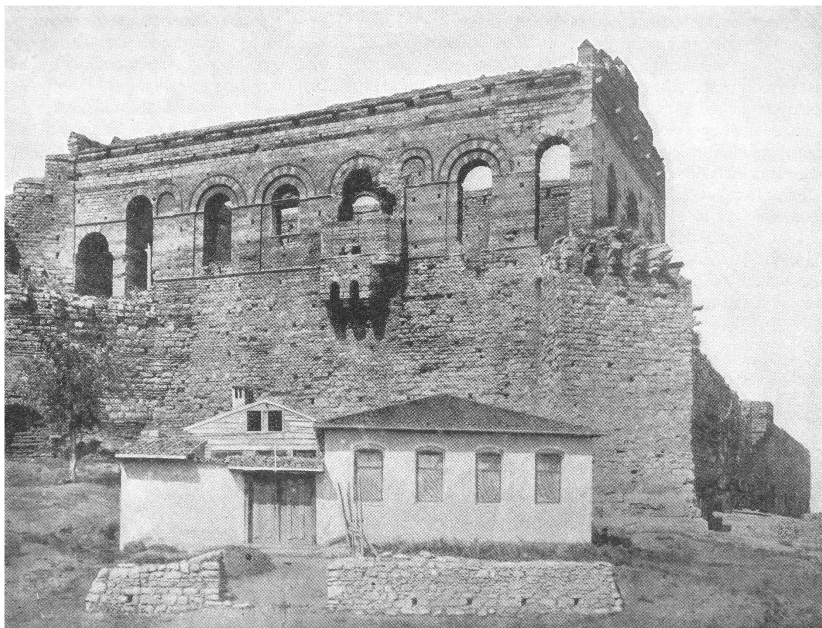
BYSANTTILAINEN NORSUNLUUVEISTOS.
Eräissä tiedonannoissa sanotaan kuvan esittävän Justinianusta ja Belisariusta.

Ainoakaan muista rakennuksista, jotka Justinianus palon jälkeen rakennutti entistä loistavammiksi ja ihanammiksi, ei ole kestänyt ajan hävitystyötä. Senaatintalosta, Zeuksippoksen kylpylästä ja keisarinpalatsista ei ole edes raunioita jäljellä. Justinianuksen rakennuttamista pyhistä rakennuksista oli Sofian kirkon jälkeen lähinnä tärkein kaupungin keskellä, keskeisellä kukkulalla sijainnut Apostolien kirkko. Konstantinus oli alkuaan rakennuttanut sen basilikaksi ja siihen kuului pyöreä sivurakennus, jonka hän suunnitteli alkuaan keisarien mausoleumiksi. Maanjäristykset olivat vahingoittaneet sitä ja Justinianus päätti rakennuttaa sen uudelleen. Sen pohjakaavana oli kreikkalainen risti, jossa oli neljä yhtäläistä haaraa, ja siihen kuului viisi kupua. Turkkilaisten vandaalisimpia tekoja oli tämän muistomerkin, keisarien hautauskirkon, täydellinen hävittäminen ja Muhammed Valloittajan suuren moskeijan rakennuttaminen sen kohdalle. Siitä ei ole säilynyt jälkeäkään, mutta Venetsian San Marcon kirkko on rakennettu aivan samaan tapaan, joten sitä tarkastellessamme saamme selvän käsityksen, miltä Apostolien kirkko on muinoin näyttänyt.

MUINAISROOMALAINEN NELIVALJAKKO.

Nämä kauniit hevoset koristavat nykyään San Marcon julkisivua Venetsiassa. Alkuaan ne olivat Roomassa Neron triumfiportin harjalla, mutta sittemmin ne siirrettiin Trajanuksen triumfiporttia koristamaan, ja lopulta Konstantinus siirrätti ne Bysanttiin. Dogi Dandalo vei ne vuonna 1205 Venetsiaan, mutta Napoleon vei ne sotasaaliina koristamaan Pariisin Place du Carrouselin kaunista kaarta. Vuonna 1815 ne kuitenkin tuotiin takaisin Venetsiaan. Maailmansodan aikana niitä säilytettiin ajoittain maan alla, jotteivät itävaltalaiset lentäjät olisi voineet vahingoittaa niitä.

PORFYROGENNETOS-PALATSI, JONKA PARVEKKEELTA JULISTETTIIN KEISARIT.
Tämä komea raunio, jota melkein kaikki asiantuntijat pitävät bysanttilaisen asuinrakennusarkkitehtuurin parhaiten säilyneenä näytteenä, on Teodosiuksen kaupunginmuurin ja Heracliuksen ja Leoksen muurien yhtymäkohdassa. Näemme muurien jykevyyden ja ikkuna-aukkojen hienon kaarevuuden. Keisareille, jotka syntyivät tässä palatsissa sen eräässä Roomasta tuodulla porfyyrillä päällystetyssä huoneessa, annettiin lisänimi »Porfyrogennetos» — tästä johtuu sanontatapa »purppuraan syntynyt».

Hyvässä kunnossa on kuitenkin säilynyt Justinianuksen ja Theodoran aivan heidän hallituksensa alussa rakennuttama pieni, mutta kiinnostava kirkko, nimittäin P. Sergiukselle ja P. Bacchukselle pyhitetty kirkko, jonka turkkilaiset ovat muuttaneet moskeijaksi ja jota he sanovat »Pieneksi Sofian moskeijaksi». Se on aivan Marmaranmeren rannassa saman kukkulan juurella, jolla Sofian moskeija kohoaa. Se on kahdeksankulmainen kupukirkko ja varsin todennäköistä on, että itse taitava Anthemios on suunnitellut sen. Kahdeksankulmiota kiertävän friisin kirjoituksesta voimme vielä selvästi lukea keisarin ja keisarinnan nimet.

Aivan tämän kirkon vieressä on raunio, jota sanotaan »Hormisdaan palatsiksi» ja »Justinianuksen taloksi», koska Justinianus asui siinä ennen valtaistuimelle nousemistaan. Se oli aivan keisaripalatsin länsireunassa ja valtaistuimelle noustuaan Justinianus laajensi palatsin aluetta, niin että tämäkin rakennus joutui kuulumaan siihen.

Vesijohdoista, joita pitkin vesi virtasi kaupunkiin Traakian vuoristosta, on muurien sisäpuolella säilynyt vain vähäinen katkelma kaupungin keskuksessa. Mutta kaupungissa oli paljon vesisäiliöitä, sekä avoimia että katollisia, joista kaupunkilaiset noutivat vetensä. Justinianus rakennutti myös kaksi suurenmoista maanalaista vesisäiliötä, jotka ovat säilyneet meidän aikaamme asti. Niiden nykyiset turkkilaiset nimet ovat Jeri Batan Sarai ja Bin bir Derek. Säiliö Bin bir Derek (»tuhat ja yksi pylvästä») rakennettiin vuonna 528. Se on kaksikerroksinen ja sen jykeviä kupuja kannattaa laskujen mukaan 212 pylvästä. Sen pinta-ala on 63 × 54 m. Nämä maan-

alaiset salit kauniine pylväineen ja kapiteeleineen lienevät Justinianuksen aikana olleet Konstantinopolin suurimpia nähtävyyksiä. Vielä tänäkin päivänä ne vuosisatoja kestäneestä rappeutumisesta huolimatta tekevät katsojaan ihmeen kiinnostavan ja syvän vaikutuksen.

Konstantinopolin lähimmät ympäristöt tarjosivat varakkaille kaupunkilaisille erinomaisia tilaisuuksia huvilain rakentamiseen. Rooman asukkaiden oli kesän hellettä merenrantaan paetessaan matkustettava 25—35 km. Niinpä useimmat varakkaat roomalaiset valitsivatkin mieluummin Sabinon ja Albanon kukkulain vuoristoilman. Mutta Konstantinopolin asukkaiden tarvitsi vain nousta veneeseen, niin he vajaassa tunnissa ehtivät johonkin ihanaan paikkaan Bosporin varrelle. Skutari (Khrysopolis), Kadi-Keui (Khalkedon), Nikomedian lahden itäranta ja Marmaranmeren rannat Kultaisesta sarvesta Hebdomon-palatsiin (Makri-Keui) asti olivat esikaupunkeja, joiden yhteinen asukasluku Justinianuksen aikana kohosi suunnilleen miljoonaan. Pienessä Fanorakin niemessä, Khalkedonin kaakkoispuolella, oli keisarin palatsimainen huvila, Herion, johon keisarinna Theodora tavallisesti joka kesä muutti hovinsa. Mainittakoon vielä, että tämän rannikon kohdalla meressä sijaitsevissa Prinssisaarissa, jotka nykyään ovat Konstantinopolin asukkaiden suosituimpia kesäpaikkoja, ei siihen aikaan käynyt juuri kukaan.

VOITTOISA RAKENNUS, JOKA ON KESTÄNYT GOOTTILAISTEN JA ARABIALAISTEN, PERSIALAISTEN JA BULGARIALAISTEN HÄVITYKSET.
Konstantinuksen merimuurin harjalla oleva komea raunio, jota sanotaan keisari Justinianuksen palatsiksi. Havaitsemme ikkunain koristeellisuuden ja muurin alaosaan muurattujen kivilohkareiden mahtavuuden.

VANHIMMAT BUDDHALAISTEMPPELIT

Tämän luvun alussa katsomme tarpeelliseksi korostaa kahta seikkaa: Gautama Buddha ei ole »jumala» eivätkä buddhalaisten kupurakennukset ole temppeleitä sanan varsinaisessa merkityksessä. Mutta aikamme sivistyneet buddhalaiset samoin kuin muutkin lukijat tajuavat varmaan, että meidän tällaisessa teoksessa on turvauduttava kaavamaisiin yleisnimityksiin.

Pohjois-Intia merkitsee buddhalaisille samaa kuin Palestiina kristityille ja Arabia muhamettilaisille. Joka vuosi saapuu Intiaan kaikista buddhalaisista maista pyhiinvaeltajia vierailemaan pyhissä temppeleissä, jotka on rakennetut Buddhan maisen elämän ja hänen ihmetöittensä tapahtumapaikkoihin. Siddhattha Gautama, buddhalaisuuden perustaja, syntyi kuudennella vuosisadalla e. Kr. Himalaijan majesteettisten, lumenpeittämäin huippujen läheisyydessä. Nykyisen Biharin maakunnan Gayan metsässä hän saavutti pyhyyden. Sarnathissa, Benaresin lähellä, hän piti ensimmäisen suuren puheensa. Viisiviidettä vuotta hän matkusti Pohjois-Intian tasangoilla ja Nepalin laaksoissa saarnaten evankeliumiaan. Ja noin vuonna 478 e. Kr. hän kuoli kahdeksankymmenen vuoden ikäisenä Kusinarassa, nykyisessä Kasiassa, Gorakhpurin alueella. Hänen ruumiinsa poltettiin kansan yleisten tapojen mukaan. Tuhka jaettiin kahdeksaan osaan ja osat jaettiin ympäristön heimo- ja kuningaskunnille. Suuria, kupumaisia pyhäinjäännöstemppeleitä pystytettiin sen jälkeen näitä suuren mestarin jäännöksiä suojelemaan.

INTIAN PARASTA KUVANVEISTOTAIDETTA.
Sarnathin raunioista on löytynyt Asokan kolmannella vuosisadalla e. Kr. pystyttämän monoliittipylvään katkelmia. Pylvään korkeus oli alkuaan noin 15 m ja sen päässä oli tämä majesteettisesti veistetty kapiteeli, joka on niin hienosti kiillotettu, että sitä helposti voisi luulla marmoriksi.

Hieman kolmattasataa vuotta Buddhan kuoleman jälkeen nousi Magadhan muinaisen kuningaskunnan valtaistuimelle muuan parhaista ja lahjakkaimmista hallitsijoista, jotka koskaan ovat ohjanneet Intian kohtaloita — Asoka Suuri. Hänen valtakuntansa ulottui Himalaijasta ja Afganistanista etelään päin Pennar-virtaan asti. Yhdeksäntenä hallitusvuotenaan hän muuttui

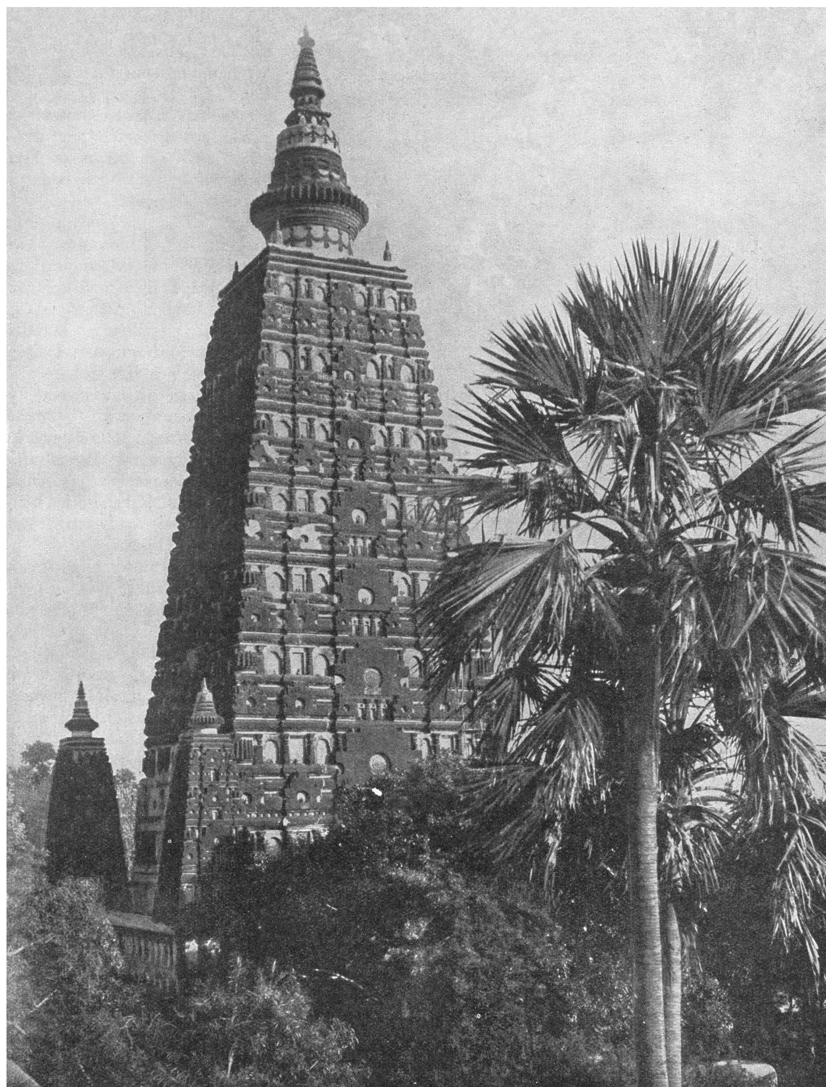
BUDDH-GAYAN SUUREN TEMPPELIN PENGERMÄ.
Tämä pengermä ulottuu koko temppelin ympäri ja sen kussakin kulmassa on aivan kuvassa näkyvän kaltainen pagodi. Oikealla näkyvät kellomaiset koristeet ovat »kupuja» eli alttareita, joita hurskaat pyhiinvaeltajat ovat pystyttäneet muistoksi käynnistään temppelissä. Ne on veistetty kiveen ja niitä on sadoittain temppelin kauniissa ympäristöissä.

innokkaaksi Buddhan oppilaaksi ja koetti vakavissaan hallita kuningaskuntaansa mestarin säädösten mukaan. Emme liioittele sanoessamme Asokaa buddhalaisuuden Konstantinukseksi. Palatsissaan Pataliputrassa (nykyinen Patna Gangesin varrella) Asoka laati sarjan ihmeellisimpiä asetuksia, mitä kukaan hallitsija milloinkaan on laatinut. Ne koskivat valtakunnan järjestystä, moraalia ja uskontoa. Asoka hakkautti nämä asetuksensa sileihin kallioihin, niin että ne olivat kaikkien nähtävissä. Tasangoille, joilla ei ollut kallioita, hän pystytti korkeita pylväitä, joiden kiilloitettuihin pintoihin asetukset uurrettiin. Noita asetuksia oli kautta koko valtakunnan. Tunnemme nykyään kymmenen tällaista pylvästä, joskin useimmat niistä ovat jonkin verran viallisia. Kukin niistä on hakattu yhdestä ainoasta kivilohkareesta, niiden korkeus on 12—15 metriä ja ne ovat erittäin siroja ja taitavaa työtä kauniine kapiteeleineen, joita koristaa yksi tai useampia leijonia.

Asokan ja hänen kivenhakkaajiensa ansiosta tiedämme paljon Buddhan elämästä. Buddhan syntymäpaikan ja -ajan tiedämme tarkoin, sillä Asoka antoi pystyttää pylvään tuohon paikkaan. Se löytyi vuonna 1896 ja siinä on kirjoitus, jossa kerrotaan Asokan käynnistä siellä.

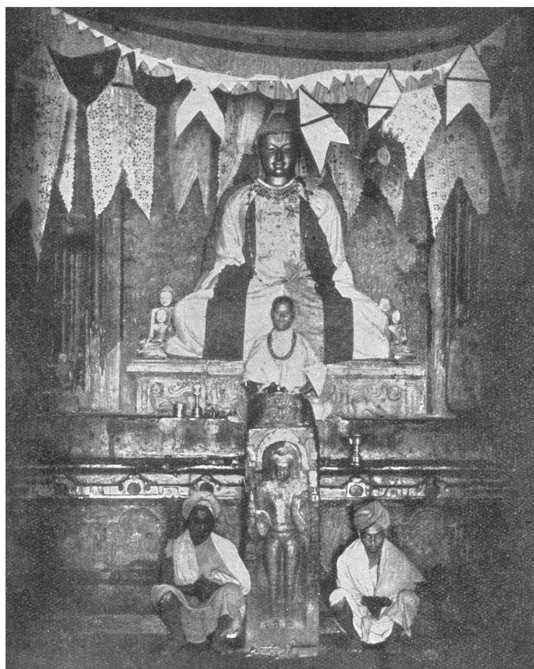
Suuren keisarin hurskaana aikomuksena oli ilmeisesti kestävin muistomerkein koristaa Buddhan elämän neljän tärkeimmän tapauksen — hänen syntymänsä, hänen kirkastumisensa, hänen ensimmäisen saarnansa ja hänen kuolemansa — tapahtumapaikat. Vuosisatojen kuluessa Asokan valtakunta kuitenkin rappeutui, kunnes se lopulta hajosi. Buddhalaisuus karkoitettiin synnyinmaastaan. Asokan pystyttämät muistomerkit ovat kuitenkin jäljellä ja yhä vielä buddhalaiset pyhiinvaeltajat kaukaisista maista käyvät niitä katsomassa. Rappeutuneinakin ne ovat vielä mahtavia seisten paikoillaan suuren menneisyyden ylväinä, joskin länsimaisen matkailijan mielestä traagillisen yksinäisinä vartijoina. Käykäämme nyt mielikuvituksessamme ja valokuvain avulla tarkastelemaan eräitä niistä.

Kuudettasataa vuotta ennen Kristusta teki Gautama »suuren luopumuksensa». Hyläten kaiken, minkä hän omisti, kotinsa ja rikkautensa, vaimonsa ja pienen poikansa, hän lähti viidakkoon ja koetti monen vuoden aikana, aluksi mietiskellen ja sitten itseään kiduttaen, ratkaista ihmisen olemassaolon ja inhimillisen kärsimyk-

BUDDH-GAYA — BUDDHALAISEN MAAILMAN KESKIPISTE.

Buddh-Gayan suuri temppeli on rakennettu buddhalaisuuden syntymäpaikalle, sinne, missä Gautamasta tuli »Buddha» 500 vuotta e. Kr. Keisari Asoka rakennutti tälle pyhälle paikalle pienemmän temppelin. Nykyinen temppeli rakennettiin myöhemmin. Koko Intiassa ei ole toista tällaista temppeliä. Sen ääriviivat piirtyvät taivaan sineä vasten kauniina ja arvokkaana herättäen katsojassa välitöntä hartautta. Sitä on edullisin katsella illan suussa laskevan auringon valaistessa sen punertavia seiniä, niin että ne lopulta näyttävät ikäänkuin hehkuvan sisäistä tulta.

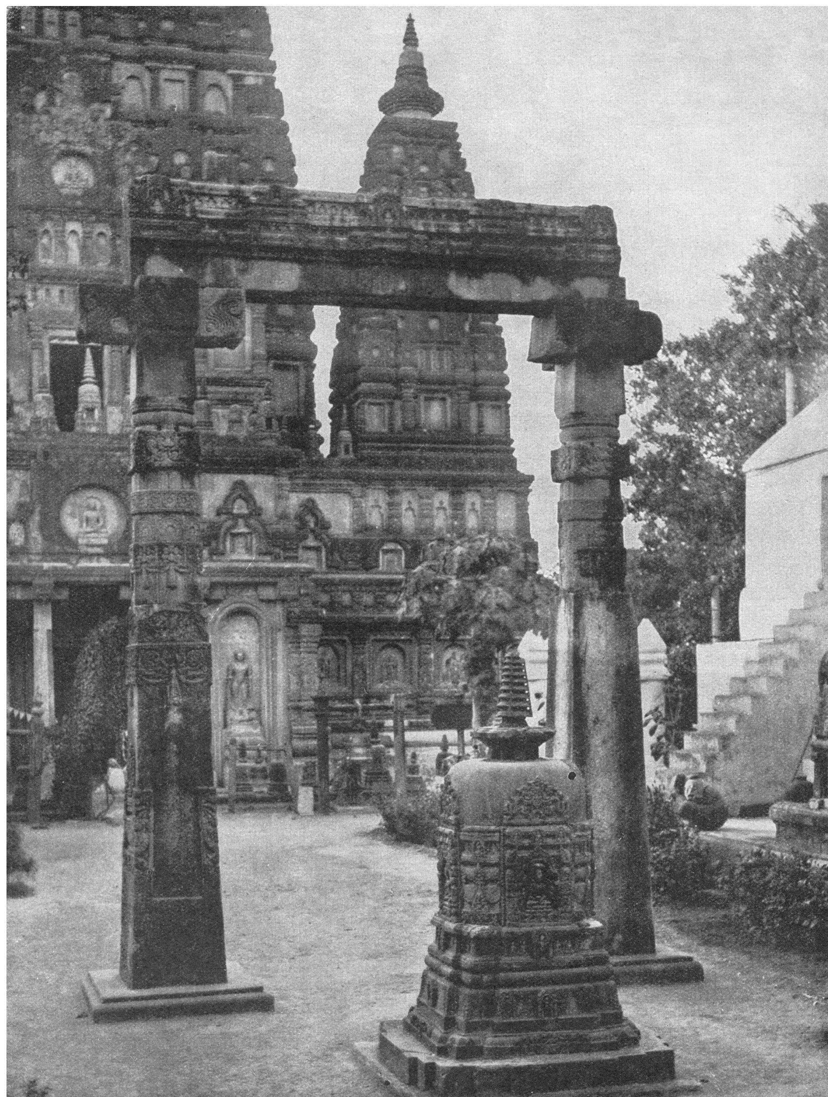

BUDDH-GAYAN TEMPPELIN KAIKKEIN PYHIN.
Joskin itse temppeli on erittäin suuri, sen pyhä huone on kuitenkin vain pieni, pimeä, ikkunaton ja koppimainen kammio, johon ahtaasta ovesta tulee vain heikosti valoa. Suuri Buddhan kuva on kauniisti vaatetettu. Neljäkymmentä vuotta sitten hindulaiset papit muuttivat tämän buddhalaisten pyhän paikan oman uskontonsa temppeliksi.

sen arvoitusta. Mutta rauhallinen ajatusten keskittäminen ei sen enempää kuin ankara ruumiillisuuden tukahduttaminenkaan johtanut hänen tavoittelemaansa rauhantilaan. Seitsemän vuotta turhaan totuutta hapuiltuaan yksinäinen erakko istui eräänä päivänä haltiaispuun alla Gayan metsässä ajatuksiinsa syventyneenä ja yht'äkkiä hänen sielunsa ankaran sisäisen taistelun jälkeen saavutti rauhan ja »viileni» ja hän keksi kaiken kärsimyksen syyn ja parannuskeinon. Sillä hetkellä hänestä tuli »Buddha» — kirkastunut. Haltiaispuu (villi viikunapuu) tuli kuuluisaksi ja jo kauan ennen Asokan aikaa se oli uskonnollisen hartauden kohteena.

Asoka kunnioitti Gayan puuta siinä määrin, että hän rakennutti sen juurelle muistotemppelin. Samaan paikkaan rakennettiin myöhemmin suurempi temppeli Buddh-Gaya. Sen rakentamisen ajankohdan määritteleminen on varsin epävarmaa. Monet arvelevat siksi ajanlaskumme kuudetta vuosisataa, toiset ovat taipuvaisia siirtämään sen niinkin kauas ajassa taaksepäin kuin ensimmäiseen vuosisataan. Varmasti tiedämme, että muuan kuuluisa kiinalainen matkailija, Hiuen Tsiang, kävi sitä katsomassa ja tutkimassa vieraillessaan buddhalaisena pyhiinvaeltajana Intiassa vuonna 640 j. Kr. ja hänen ilmoittamansa mitat vastaavat nykyisen rakennuksen mittasuhteita. Neljäkymmentä vuotta sitten koko temppeli oli varsin raunioitunut ja se »uudennettiin» jokseenkin siekailematta. Rakennuksen olennaiset piirteet säilytettiin kuitenkin huolellisesti.

Tämä suuri tiilitemppeli on erittäin vaikuttava. Se kohoaa yhdeksänä ylöspäin kapenevana kerroksena korkean pyramidin tavoin 48:n metrin korkeuteen. Alin kerros muodostaa mahtavan, rakennusta ympäröivän pengermän ja sen kussakin kulmassa on pieni pagodi. Intiassa ei ole missään muualla tämän kaltaista temppeliä. Se on koristeltu ulkopuolelta, ei kuitenkaan veistoksin, ja sen ääriviivat ovat sulokkaat ja sopusointuiset. Sen sisässä on pimeä, luolamainen kammio, jossa lamput palavat ikuisesti luonnollista kokoa suuremman Buddhan kuvan edessä. Kirjavat verhot ja kimaltelevat koristukset verhoavat patsasta ja sen ympärille on seppelten tavoin ripustettu suuria rukouslippuja. Mutta se ei ole buddhalaisten työtä. Monta sataa vuotta sitten hindulaiset alkoivat pitää Buddhaa jumalansa Višnun yhdeksäntenä ruumiillistumana ja muutamia vuosia sitten erään läheisen hindulaisluostarin Višnua palvelevat papit muuttivat tämän ikivanhan buddhalaisen muistomerkin Višnun temppeliksi. Menivätpä he niinkin pitkälle, että maalasivat Buddhan otsaan Višnun pyhän V:n muotoisen merkin. Siten tämä buddhalaisen maailman pyhimpään paikkaan rakennettu suuri

BUDDH-GAYAN, BUDDHALAISEN MAAILMAN PYHIMMÄN TEMPPELIN, PORTTI.

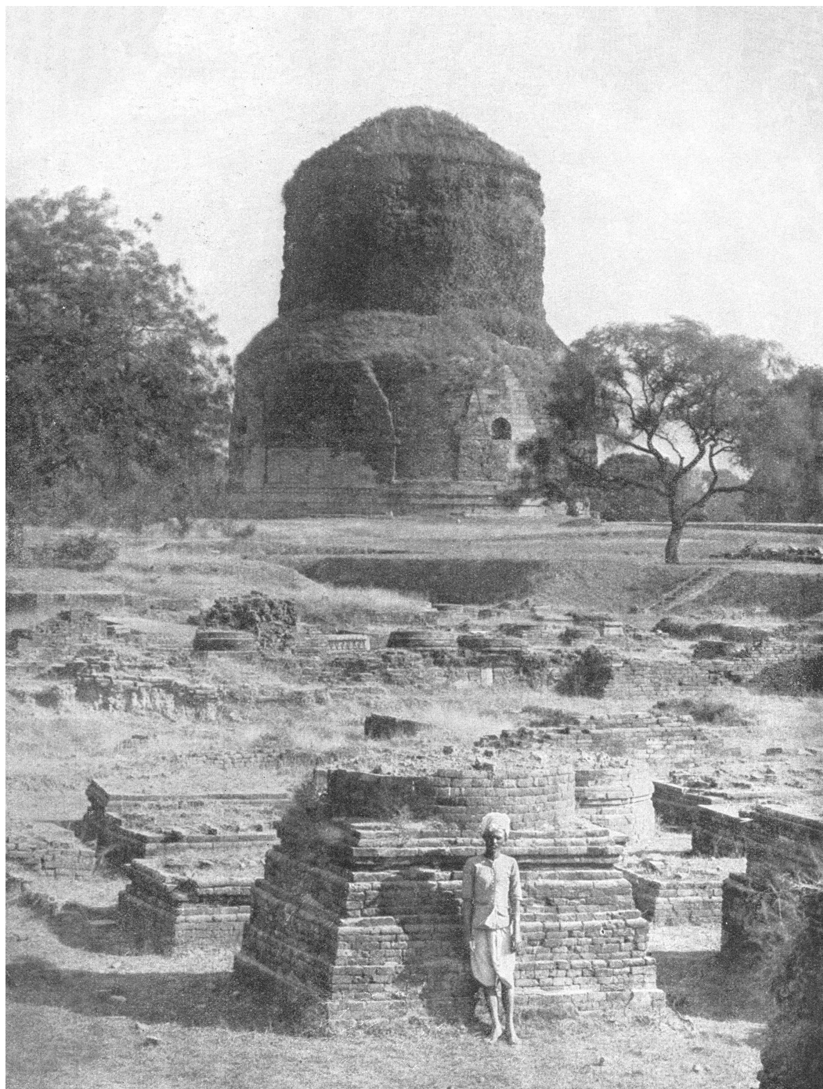
Tämän temppelin koristeita ei voi verratakaan eräihin erinomaisiin kiviveistoksiin, joita on muissa Intian temppeleissä. Siitä huolimatta tällä temppelillä on erikoinen viehätyksensä. Ceylonista ja Tibetistä, Birmasta ja Siamista, jopa kaukaa Kiinasta ja Japanistakin saapuu buddhalaisia pyhiinvaeltajia tähän pyhään temppeliin hartauttaan harjoittamaan. Hartaudenharjoituksen tärkeänä osana on rakennuksen kiertäminen moneen kertaan. Portin edessä näkyvä suuri »kupu» on luultavasti jonkun tavallista arvokkaamman pyhiinvaeltajan lahja. Hän on halunnut siten saada itselleen ansiota.

PUU, JOTA BUDDHALAISET HIMALAIJASTA CEYLONIIN ASTI KUNNIOITTAVAT.
Buddh-Gayan temppelin läntisen muurin vieressä kasvaa suuri viikunapuu. Se on luultavasti sen puun suoranainen jälkeläinen, jonka alla Buddha istui mietteisiinsä vajonneena hetkistä ennen »kirkastumistaan». Näemme sen lehviston kuvan keskellä. Sen varjossa on rungon ympärille rakennettu tiilikoroke, jolla usein istuu pyhiinvaeltajia jalat ristissä ja rukoukseen vajonneina. Buddhalaisille tämä paikka merkitsee samaa kuin Betlehem kristityille — heidän uskontonsa syntymäpaikkaa.

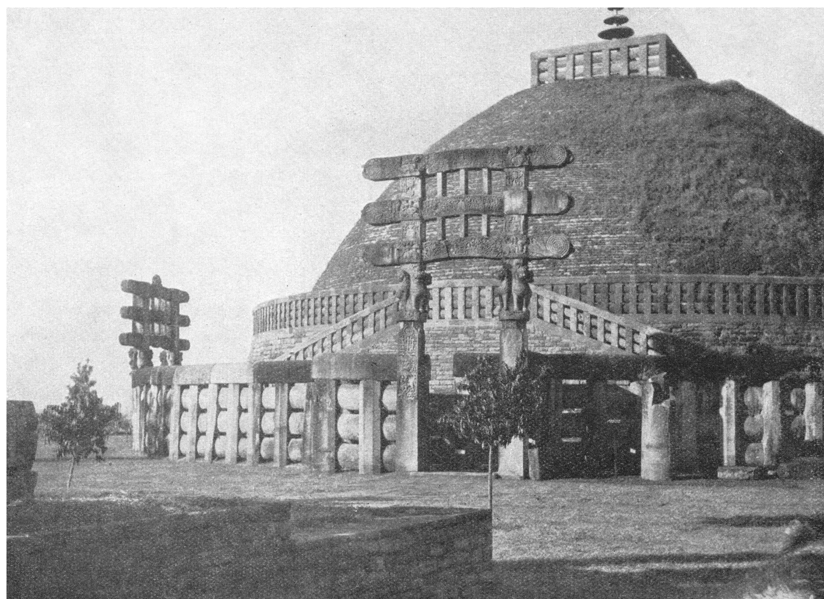
temppeli muuttui sen uskonnon pyhäköksi, jota vastaan Buddha oppeineen oli noussut kapinaan. Muutaman metrin päässä temppelistä ovat erittäin kauniin, kivisen kaideaitauksen jäännökset. Tämä aitaus rakennettiin alkuperäisen temppelin ympärille noin sata vuotta Asokan ajan jälkeen. Se on koko seudun hienoin muistomerkki ja Intian vanhimpia veistotaiteellisia muistomerkkejä. Koko alue on muuten aivan täynnä hienosti veistettyjä kivipyhäkköjä ja muita muinaisjäännöksiä, niin että se on muinaistutkijain ja taiteilijain suoranainen paratiisi.

Aivan suuren temppelin takana kohoaa tiilikorokkeen ympäröimänä suuri haltiaspuu, jonka väitetään kasvavan juuri samassa paikassa, missä suuri opettaja saavutti selvyyden. Todennäköistä onkin, että nykyinen puu on suoraan alenevassa polvessa sen puun jälkeläinen, jonka varjossa Buddha istui tuona muistettavana yönä neljäkolmatta vuosisataa sitten. Viipyessämme syviin ajatuksiin vajonneina sitä katselemassa saapui kaukaa buddhalainen pyhiinvaeltaja ja polvistui puun viereen. Sen jälkeen saapui tusina tibetiläisiä, jotka Kimin vanhan laaman tavoin olivat taivaltaneet Himalaijan solien lävitse voidakseen käydä uskontonsa pyhiä paikkoja katsomassa. He liukuivat peräkkäin äänettömänä jonona pyhäkön ympäri. Heidän päänsä olivat kumarassa ja käsissään he kiersivät pieniä messinkisiä rukousmyllyjään hokien omituista, pateettista rukoustaan: »Om! Mani Padmi, Om!» (Oi! Lotuksen kukka, Oi!). Näimme heidän yhä uudelleen kiertävän temppeliä ikivanhaa pyhiinvaellustietä pitkin, jota muinainen kaideaita reunustaa — tuota samaa tietä, jota myriadit paljaat jalat ovat tallanneet kahdentuhannen vuoden aikana. Silloin ajattelimme lempeää, itsensäunohtavaista miestä, joka kerran istui tämän puun alla, laihana, vuosikausien kieltäymysten kuivettamana, sisäisten taisteluiden uuvuttamana. Juuri ennen kuin ikimuistoinen aamunsarastus kohosi taivaalle, laskeutui suuri rauha hänen ylleen,

SARNATHIN RAUNIOT. BUDDHA PITI TÄÄLLÄ ENSIMMÄISEN SAARNANSA.

Sarnath on Buddh-Gayan jälkeen buddhalaisten toiseksi pyhin paikka. Buddha piti siellä ensimmäisen suuren puheensa. Erään puun alla hiljaa ja arvokkaasti istuen hän selitti oppinsa viidelle askeetille, jotka aikaisemmin olivat seuranneet häntä. Asoka rakennutti paikalle muistokuvun, mutta sen päälle rakennettiin myöhemmin tornimainen rakennus, jonka näemme kuvassa. Se on jykevä tiilirunko, jota alkuaan verhosi kivipäällystys. Osa kivipäällystyksestä on vielä jäljellä ja alkuperäisistä veistoksista on myös säilynyt niin paljon, että voimme aavistaa, miten kaunis se aikoinaan on ollut.

SANKHIN SUUREN MUISTOKUVUN AITAUS JA VEISTETYT PORTIT.

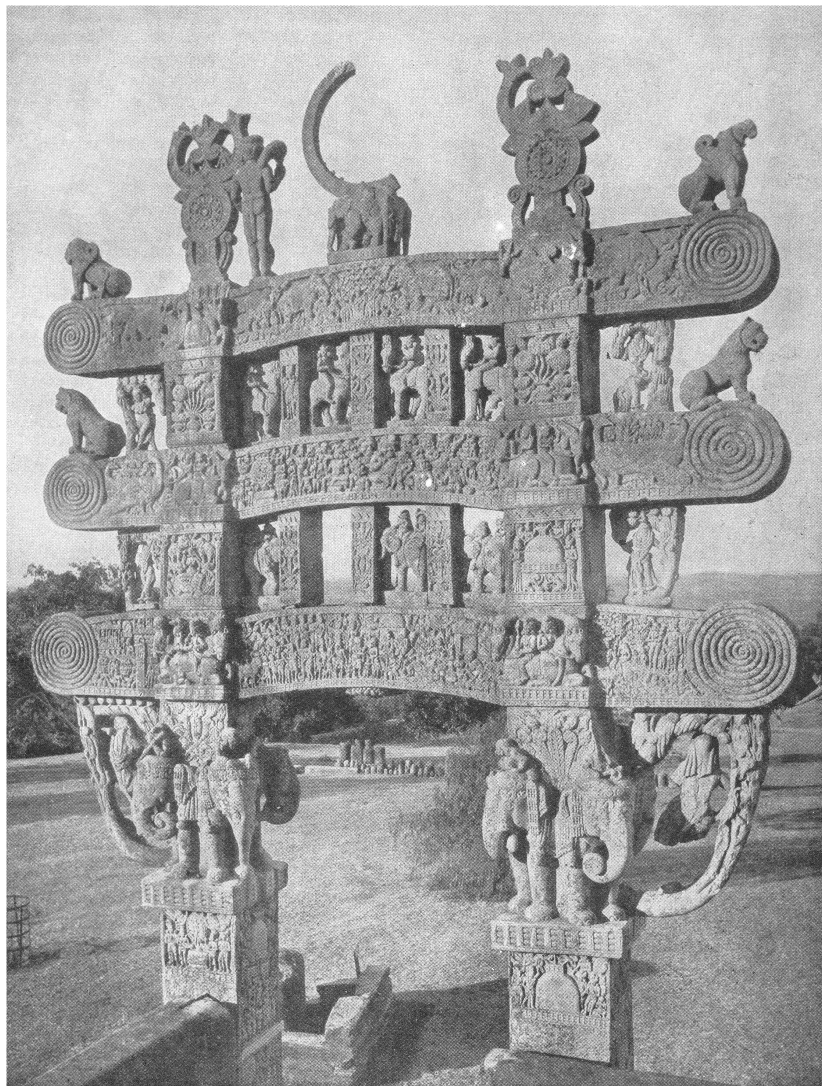
Tämän toisella vuosisadalla e. Kr. rakennetun kuvun sisässä on toinen Asokan sata vuotta aikaisemmin rakennuttama kupu. Jykevä kiviaitaus ja neljä ainoalaatuista porttia rakennettiin ennen ajanlaskumme alkua. Eteläisen portin (kuvassa keskellä) oikealla puolen näemme Asokan keisarillisen asetuspylvään katkenneen jalustan. Sen päässä oli leijonakapiteeli, joka muistutti ensimmäisessä tähän kirjoitukseen liittyvässä kuvassa näkyvää kapiteelia. Kuvun ympäri kiertää kaiteen reunustama pyhiinvaellustie.

Muistimme sanat, jotka kuvailevat hänen elämystään:

Mieleni vapautui lihallisten himojen saastasta.
Mieleni vapautui maisen elämän saastasta.
Mieleni vapautui harhauttavien ajatusten saastasta.
Mieleni vapautui tietämättömyyden saastasta.
Minussa, vapautuneessa, heräsi tietoisuus: »Olen vapaa!»
Tämän tunsin yön viimeisen vartion hetkenä.
Tietämättömyys hävisi, tieto tuli,
Pimeys hävisi, valkeus tuli,
Minun siellä viipyessäni, voimantäytenä, hehkuvana, oman itseni herrana.

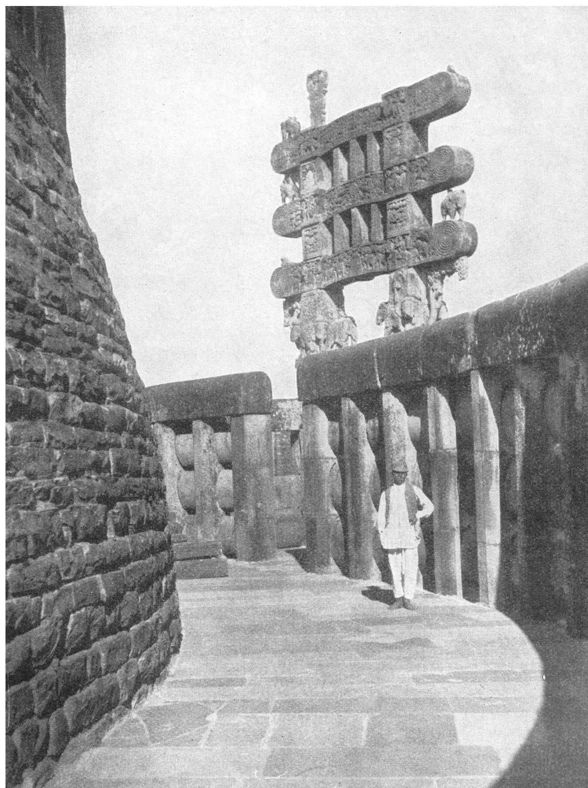
Perinnäistieto kertoo, että korkeimman taivaan hallitsija lankesi nöyrästi polvilleen Buddhan eteen ja rukoili häntä saarnaamaan muillekin totuuksia, jotka hän oli löytänyt. Uusi opettaja lähti sen tähden Gayasta ja matkusti Benaresiin.

Hirvipuisto nimisestä metsästä, jota nykyään sanotaan Sarnathiksi ja joka sijaitsee noin kuuden ja puolen kilometrin päässä pyhän kaupungin pohjoispuolella, Buddha löysi viisi askeettia, jotka kuusi vuotta olivat seuranneet häntä kiduttaen itseään ja mietiskellen. Hän keräsi heidät ympärilleen ja kertoi heille kirkastumisestaan ja tiedostaan. Tämä oli hänen ensimmäinen suuri puheensa, joka buddhalaisille merkitsee samaa kuin Kristuksen vuorisaarna meille. Tai oikeammin, buddhalaisen sanaston mukaan, suuri opettaja »alkoi kääntää lain ratasta». Tämän puheen sisällys on säilynyt buddhalaisten pyhissä kirjoituksissa ja ne osat siitä, joita voimme sanoa hänen oppinsa »neljäksi pääpykäläksi», on myös kaiverrettu erääseen Sarnathin kivipäivänvarjoon.

SANKHIN PYHÄKÖN KORISTEELLINEN KIVIPORTTI.

Kuvassa näemme pohjoisen portin yläosan. Vaarnat pitävät koossa portinpieliä ja poikkipienoja ja ne pysyvät yhä yhtä tukevasti paikoillaan kuin muinoinkin. Näissä varhaisissa kiviveistoksissa Buddha itse esitetään ainoastaan vertauskuvallisesti. Lotuksen kukka esittää hänen syntymäänsä, viikunapuu hänen kirkastumistaan, pyörä hänen ensimmäistä puhettaan ja kupu hänen kuolemaansa (kuvun näemme oikeanpuoleisessa pylväässä keskimmäisen ja alimman poikkipienan välissä — samanlainen kupu on myös elefanttien alla kuvan oikeassa alakulmassa).

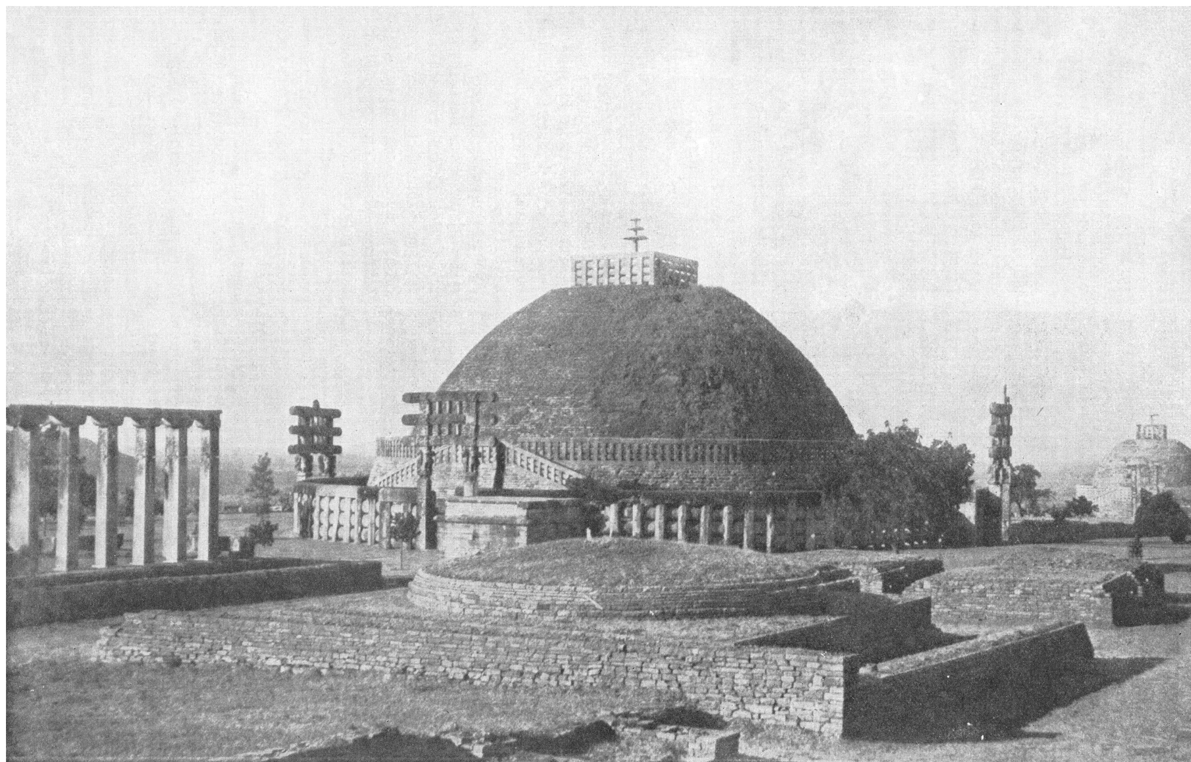
SANKHIN ALEMPI PYHIINVAELLUSTIE.

Jykevä kiviaitaus muistuttaa suurta hirsistä rakennettua rintavarustusta, jollaista se todella esittääkin. Vanhimmat buddhalaiset rakennukset olivat puuta, ja alkaessaan rakentaa rakennuksia kivestä tai hakata temppeleitä kallioon buddhalaiset jäljittelivät puisia esikuvia. Neljä porttia muistuttavat myös enemmän puu- kuin kivirakennelmia.

Buddhalaiset runoilijat ovat hehkuvin sanoin kuvailleet tuota muistettavaa kohtausta, ja kävellessämme paikan nykyisten raunioiden keskellä voimme sielumme silmin nähdä vakavan opettajan istuvan jalat ristissä ja käsi koholla esittämässä viidelle innokkaalle kuulijalleen »vanhurskauden kuningaskunnan perusteita» ja selittämässä heille »neljää ylevää totuuttaan»: kärsimyksen ylevää totuutta, kärsimyksen syyn ylevää totuutta, kärsimyksen poistamisen ylevää totuutta ja kärsimyksen poistamisen tien ylevää totuutta. Ohikulkevat muukalaiset lienevät korkeintaan hajamielisesti vilkaisseet näitä miehiä, jotka hiljaa keskustelivat puiden alla, lainkaan aavistamatta, että eräs heistä selitti oppeja, jotka aikojen kuluessa muuttuivat satojen miljoonien ihmisten uskonkappaleiksi.

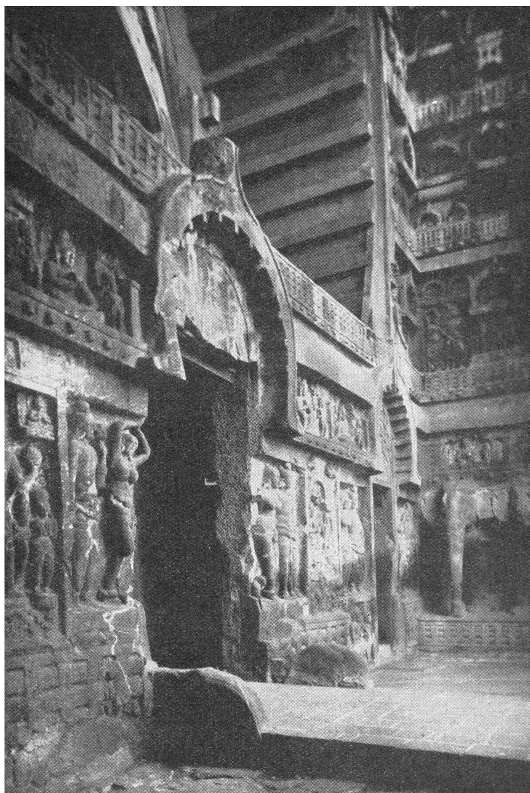
Keisari Asoka rakennutti tälle paikalle tiilistä jykevän kupurakennuksen tapahtuman muistoksi. Pyhiinvaeltajia saapui joukottain seudulle ja sen ympäristöön alettiin rakentaa munkki- ja nunnaluostareita. Näiden rakennusten keskelle Asoka pystytti erään asetuspylväänsä, johon hakattu keisarillinen asetus varoitti munkkeja ja nunnia harhaoppien synnistä. »Kirkossa ei saa syntyä hajaannusta», niin alkaa tämä kirjoitus, »ja ken tahansa munkki tai nunna, joka hajaannusta herättää, pakotettakoon pukeutumaan valkoisiin vaatteisiin (s.o. eroamaan hengellisestä säädystä) ja muuttamaan pois järjestöjen asunnoista.»

Vuosisatojen kuluessa rakennettiin Asokan kupurakennuksen päälle toinen suurempi rakennus. Monta suurta luostaria rakennettiin ja hurskaat kädet pystyttivät ympäristöön joukottain pikkukupuja, joiden korkeus vaihteli 0.3:sta kolmeen ja viiteen metriin. Kiinalaiset pyhiinvaeltajat Fa-Hiuen ja Hiuen Tsiang, jotka kävivät Sarnathissa, edellinen viidennellä, jälkimmäinen seitsemännellä vuosisadalla, ovat kertoneet näkemästään. Hiuen Tsiang mainitsee, että luostareissa oleskeli enemmän kuin 1 500 keltapukuista munkkia. Mutta vaikeat koettelemukset kohtasivat pian pyhää paikkaa. Hirveät valkoiset

SANKHIN VANHA BUDDHALAINEN KUPUPYHÄKKÖ KORJAUSTEN JÄLKEEN.

Eräällä Bhopalin valtion vuorenhuipulla piirtyy varjokuvana taivasta vasten valtava kupu, jonka ympärillä on muutamia pienempiä kupuja ja paljon raunioita. Se on Intian vanhimpia ja kauneimpia muinaisjäännöksiä. Sir John Marshall on asiantuntevasti ja kärsivällisesti ponnistellen saanut äskettäin tutkituksi nämä rauniot kauttaaltaan ja korjatuksi ne suurin piirtein alkuperäiseen asuunsa. Etualalla näemme toisen kuvun perustukset. Syy näiden kupujen pystyttämiseen on kokonaan hämärän peitossa, mutta paikkaa on ilmeisesti pidetty erittäin pyhänä.

KARLIN LUOLATEMPPELIN ESIHUONE.
Tämä kallioon hakattu väliseinä kolmine portteineen (kuvassa näemme niistä kaksi) kuuluu alkuperäiseen temppeliin, mutta veistokset ovat syntyneet paljon myöhemmin. Upeasti veistetyt norsut ansaitsevat erikoisen maininnan.

palvelusrakennukset maan tasalle. Paikka hylättiin ja se pysyi autiona seitsemänsataa vuotta lukuunottamatta sitä, että eräät ruhtinaat pitivät sitä sopivana kivilouhoksena hankkiessaan rakennusaineita uusiin rakennuksiinsa. Lopulta meidän aikamme tutkijat alkoivat kiinnittää huomiota raunioihin ja tähän mennessä on kaivettu esiin viiden luostarin, useiden temppelien ja lukuisten pyhäkköjen ja kupurakennusten rauniot pääasiallisesti arkeologisten tutkimusten johtajan, sir John Marshallin, ansiosta.

Korkealle raunioiden yläpuolelle kohoavat Buddhan ensimmäiselle saarnapaikalle rakennetun suuren kupurakennuksen jäännökset. Se on mahtavan jykevä, tornimainen, kivellä päällystetty tiilirakennus. Sen nykyinen korkeus on neljättäkymmentä metriä, mutta sen lisäksi se ulottuu 12:n metrin syvyyteen maan alle. Sen alaosan läpimitta on 28 metriä ja kivet on kiinnitetty toisiinsa rautakynsin. Tutkijat kaivautuivat varovasti tähän jykevään rakennukseen ja löysivät Asokan kupurakennuksen jäännökset, jotka olivat hautautuneet sen sisään. Se on varmasti ollut uljas muistomerkki, jonka pinta on ollut täynnä kauniita kiviveistoksia. Niistä on vielä jäljellä niin paljon, että voimme saada selville alkuperäiset koristekuviot. Nykyään se on rappeutunut ja hylätty, edustamansa uskonnon kovaonninen vertauskuva.

hunnit hyökkäsivät Sarnathiin hävittäen kaiken tieltään. Silloin tällöin luostarit ja pyhäköt rakennettiin uudelleen, hävitettiin ja taas rakennettiin. Vuonna 1017 raivosi kuuluisa muhamettilainen valloittaja Ganin Mahmud, jota sanotaan »Kuvainraastajaksi», pyörremyrskyn lailla Pohjois-Intiassa valloittaen Benaresin, ryöstäen Sarnathin ja murskaten »Siunatun» kuvat yhtä päättäväisesti kuin hindulaisten epäjumalankuvatkin.

Vuonna 1193 tapahtui lopullinen katastrofi — Šihabu din Ghauri hävitti temppelit ja jumalan-

Kupurakennuksen ympärillä ovat Sarnathin suuruudenajan rauniot. Kaikkialla näemme pyhäkköjä ja kupurakennuksia, mikä minkin verran vahingoittuneina. Mutta kiinnostavin muinaisjäännös on kuitenkin Asokan pylväs. Sen suunnilleen viiden metrin korkuinen alaosa on vielä paikoillaan ja maasta löytyneiden katkelmien perusteella voimme arvioida sen alkuperäisen korkeuden viideksitoista metriksi. Se on hakattu yhdestä ainoasta kivipaadesta, joka on louhittu

enemmän kuin 30:n kilometrin päässä olevasta kalliosta. Se on kiilloitettu niin hyvin, että kiveä voisi helposti luulla marmoriksi, ja sen uljas, kahden metrin korkuinen leijonakapiteeli on kaunein meidän aikaamme asti säilynyt muinaisintialainen veistos. Siinä on neljä leijonaa, jotka seisovat selätysten. Alkuaan niiden päällä oli suuri ratas, »Lain pyörän» vertauskuva, jonka Buddha ensimmäisen kerran saattoi liikkeeseen Sarnathissa.

Erään kukkulan huipulla, Bhopalin valtiossa, lähellä Sankhin kylää, piirtyy taivasta vasten rakennus, joka laaksosta katsoen muistuttaa valtavaa kupurakennusta. Sen ympärillä on muutamia pienempiä rakennuksia. Se on muinaisen Intian vanhimpia ja uljaimpia muistomerkkejä. Buddha ei koskaan käynyt Sankhissa, joten emme varmasti voi tietää, mikä sai Asokan rakennuttamaan muistokuvun ja pystyttämään komean asetuspatsaan juuri tälle kukkulalle. Mutta ilmeistä on, että tuo suuri hallitsija jostakin syystä oli erikoisen kiinnostunut tähän paikkaan.

Tälle kukkulalle, jonka huippu näkyi penikulmien päähän, Asoka pystytti pylväänsä ja muistokupunsa. Se oli puoliympyrän muotoinen, jykevä tiilikupu, puolta pienempi nykyistä rakennusta. Noin sata vuotta myöhemmin sen päälle levitettiin paksu kivikerros, niin että se saavutti nykyisen kokonsa. Jykevä kiviaitaus rakennettiin sen ympärille vähän ennen ajanlaskumme alkua ja kuhunkin neljään ilmansuuntaan pystytettiin loistelias kiviportti. Kupurakennuksen loistonpäivinä sen pinta oli täynnä freskomaalauksia ja myös runsaitten veistosten koristamat portit olivat maalatut.

KOLME KALLIOON HAKATTUA PYLVÄSTÄ KARLIN TEMPPELISSÄ. Karlin temppelissä on kolmekymmentä tällaista pylvästä ja yksitoista toisentyyppistä. Ne on kauttaaltaan hakattu kallioon. Pylväiden päissä on kaksi polvistuvaa norsua, joilla kummallakin on selässään kaksi naishahmoa. Ylhäällä näkyvät ainoalaatuisen katon uljaat puupalkit. Ne ovat 1800 vuotta vanhoja.

Paikan muuttuessa vuosisatojen kuluessa yhä pyhemmäksi sen ympärille kohosi muita kupuja, pyhäkköjä ja suuria luostarirakennuksia samoin kuin Sarnathiinkin. Sen jälkeen tunkeutuivat viholliset maahan ja heidän mukanaan tuli hävitys ja autioituminen. Yhdeksännellä vuosisadalla

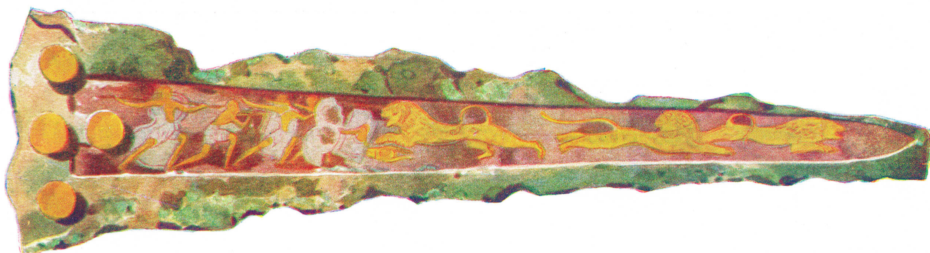
oli jo kaksi suurta porttia luhistunut ja osittain pahoin vahingoittunut. Vuonna 1882 pystytti majuri Cole ne varovasti uudelleen ja liitti murtuneet katkelmat niin huolellisesti toisiinsa, että vain asiantuntija saattoi havaita porttien joskus kaatuneen. Sir John Marshallin erinomaisen taitavuuden ja ehtymättömän kärsivällisyyden ansiosta saatiin myöhemmin rakennuksen huomattavimmat osat korjatuksi, mikäli mahdollista, alkuperäiseen asuunsa. Hän tarvitsi seitsemän vuotta (1912—19) tämän suuren tehtävän suorittamiseen. Hänen oli ensin raivattava viidakko ja korjattava pois valtavat sirpalekasat, jonka jälkeen hän kärsivällisesti tutki jokaisen kiven ja asetti sen alkuperäiseen paikkaansa. Pala palalta sir John kaivoi esiin kiviaitauksen ja kuvun harjalla olleen pienen kivikaiteen melkein jokaisen osan. Löysipä hän koko rakennuksen yllä kohonneen kivisen päivänvarjonkin (kuninkuuden vertauskuva) särkyneet katkelmat ja poimi ne kokoon. Hän tarvitsi vain hämmästyttävän vähän uusia kiviä. Ja kuitenkin suuri kupu seinineen ja portteineen on nyt käytännöllisesti katsoen aivan samassa kunnossa kuin kaksituhatta vuotta sitten.

Aivan eteläisen portin edessä ovat Asokan pylvään pirstaleet. Se oli alkuaan 12.5 metriä korkea ja erinomaisen hienoa työtä. Monta vuotta sitten muuan seudun alkuasukas katkaisi sen käyttääkseen sitä sokeriruokojensa musertimena. Jalusta on vielä jäljellä ja maassa sen vieressä on suuria pylväänrungon palasia. Surullisesti murtunutta leijonakapiteelia hoivataan nykyään huolellisesti sir John Marshallin rakennuttamassa pienessä museossa. Tämä kapiteeli on taiteellisesti niin huomattava (samoin kuin Sarnathinkin paremmin säilynyt kapiteeli, jota jo olemme kuvailleet), että sir John samoin kuin eräät muutkin asiantuntijat pitävät sitä jonkun Asokan palveluksessa olleen persialais-kreikkalaisen kuvanveistäjän työnä.

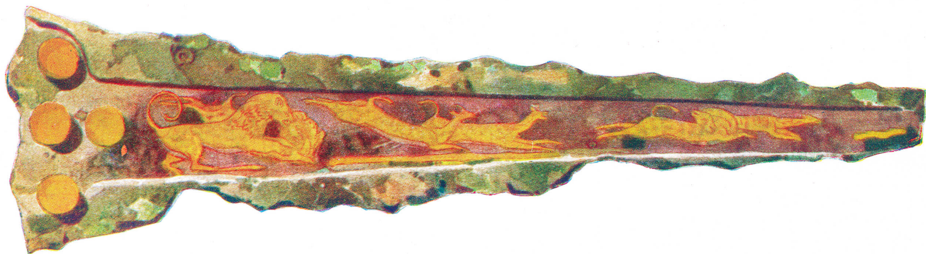
Mutta neljä suurta porttia, jotka rakennettiin ensimmäisen vuosisadan loppupuolella e. Kr., ovat kuitenkin Sankhin loistavimmat muistomerkit. Niiden hienostunut rakenne, runsaat korkokuvat ja vanhuus tekevät sanoin kuvaamattoman vaikutuksen. Kaksi niistä on säilynyt koskemattomana vuosisatojen halki ja kaikkien niiden veistokset ovat säilyneet erinomaisen hyvin. Näyttävätpä monet niistä melkein yhtä uusilta kuin kaksituhatta vuotta sitten kuvanveistäjän kädestä lähdettyään. Korkokuvat ainoalaatuisen runsaine vertauskuvineen ja symboleineen esittävät Buddhan elämän tapauksia ja legendoja hänen aikaisemmista olomuodoistaan. Mutta itse suuren mestarin kuvaa emme näe kertaakaan. Tuona varhaisena kautena, jolloin buddhalaisuus säilytti vielä paljon alkuperäisestä puhtaudestaan, ei perustajan kuvaaminen veistoksina, puuleikkauksina tai maalauksina ollut luvallista. »Siunattu» esitettiin aina vain vertauskuvin: hänen syntymäänsä esittää lotuksenkukka, hänen kirkastumistaan viikunapuu, hänen ensimmäistä saarnaansa lain pyörä ja hänen kuolemaansa hautakupu. Näemme kaikki nämä vertauskuvat kerran toisensa jälkeen kaikkien neljän portin veistoksissa. Epäilemättä korkokuvat ja maalatut freskot, jotka aikanaan koristivat kupua, eivät olleet yksinomaan koristeellisia, vaan niiden tarkoituksena oli myös luultavasti opettaa uskovaisia. Tämä havainnollinen opetusmenetelmä muistuttaa varsin suuresti meidän aikamme kristittyjen lähetyssaarnaajain tapaa käyttää varjokuvakonetta Jeesuksen elämän selventämiseksi.

Selostuksemme buddhalaisten muinaisista pyhäköistä jäisi auttamattoman epätäydelliseksi, jos sivuuttaisimme luolatemppelit ja kallioihin hakatut luostarit, jotka liittyvät buddhalaisuuteen yhtä olennaisesti kuin kuvut, pylväät ja kiviaitauksetkin. Vanhimmat tuntemamme luolatemppelit ovat Biharin Basabar-vuoristossa. Asoka tai hänen lähin seuraajansa hakkautti ne luultavasti. Ensimmäiset munkit olivat kodittomia kerjäläisiä, jotka lakkaamatta siirtyivät paikasta toiseen saarnaten Buddhan oppeja. Mutta sateisena vuodenaikana tuollainen elintapa kävi melkein mahdottomaksi ja sen tähden katsottiin sopivaksi kerätä munkit sadeajaksi tutkimaan pyhää lakia ja neuvottelemaan liikeasioista. Entisten askeettien esimerkkiä noudattaen he turvautuivat luonnon muodostamiin luoliin ja alkoivat pian korjailla näitä luolia tarkoituksiaan vastaaviksi. Siten syntyivät vähitellen kallioluostarit pylväskäytävineen, halleineen ja munkinkammioineen. Ensimmäiset niistä olivat varsin alkeellisia, mutta kehittyessään yhä taitavammiksi rakennusmestarit yrittivät toteuttaa kunnianhimoisiakin suunnitelmia, niinkuin esim. Elloran ja Ajantan temppelit osoittavat. Jokaisessa luostarissa oli pyhäkkönsä ja toisiin paikkoihin hakattiin kallioon erillisiä temppeleitä.

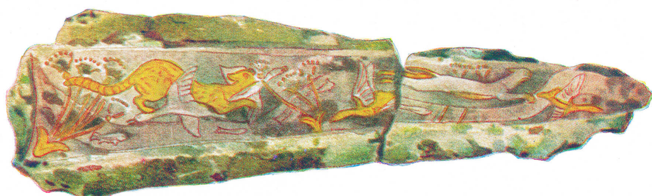
Näistä luolatemppeleistä kaunein ja kiinnostavin on Länsi-Ghatsin Karlin temppeli. Se lienee aluksi ollut tavallinen, luonnon muodostama luola, jota munkit käyttivät jo Asokan aikana. Sen sisäosat rakennettiin luultavasti ensimmäisellä

Tämän miekan silaukset esittävät leijonanmetsästystä. Kaksi leijonaa pakenee, kolmas on noussut vastarintaan ja hyökkää viiden metsästäjän kimppuun iskien etummäisen maahan. Leijonat ja miehet ovat kultaa, kilvet hopeansekaista kultaa.

Tässä leijona on hyökännyt viiden hirven kimppuun. Neljä pääsee pakoon, mutta viimeinen on jäänyt leijonan saaliiksi. Kuva on ylemmän miekan takasivussa. Kultainen juova merkitsee maata.

Kullan eri vivahdukset värittävät tämän eloisan kohtauksen lyhyen tikarin terässä. Pantterit metsästävät villihanhia joen-uoman kaislikossa. Itse joessa ui kaloja.

KUOLLEIDEN KUNINKAIDEN MIEKKOJA.

Schliemannin Mykenen kuiluhaudoista löytämistä lukuisista esineistä arvokkaimpia olivat kallisarvoisten silausten koristamat miekat, jotka epäilemättä uskollisesti olivat palvelleet näiden hautojen soturikuninkaita heidän eläessään. Miekat ovat pronssia ja niiden silaukset kultaa ja hopeaa ja kullan sekoitusta. Koristekuvat silattiin joko itse miekkaan tai sen terään upotettuun ohueen levyyn. Kultaiset niittinaulat miekan yläpäässä tukivat kultaista, siselöityä kädensijaa, jollaisen näemme seuraavassa kuvassa.

PARTHENON, ATEENAN LOISTAVA OTSAKORU JA KUVANVEISTOTAITEEN AARREKAMMIO.

Tämä uljas rakennus merkitsee kreikkalaisen arkkitehtuurin huippusaavutusta. Sen olennaisin kauneus näyttää kenties piilevän sen yksinkertaisuudessa, mutta siitä huolimatta se on rakennettu teknillisesti hämmästyttävän taitavasti. Rakennuksen äärimmäisen tarkasti harkitut yksityiskohdat osoittavat, että sen suunnittelijat ovat olleet yhtä taitavia tiedemiehiä ja matemaatikkoja kuin taiteilijoitakin. Sitä osoittavat seuraavat hienostuneet keksinnöt: vaakasuorat pinnat kaartuvat tuskin huomattavasti — pystysuorat viivat kaartuvat heikosti temppelin keskipistettä kohden ja näennäisesti tasainen lattia on huomattavan kupera. Tämän kaiken tarkoituksena oli herättää katsojassa mahdollisimman täydellisen kauneuden vaikutelma. Mutta Parthenonin suurin maine perustuu kuitenkin Feidiaan ja hänen oppilaittensa laatimiin koristeveistoksiin. Athenen patsaaseen, friisiin ja metooppeihin, jotka kaikki olivat verrattomia mestariteoksia.

Mykenen kuiluhaudoista löytynyt miekka. Joskin sitä koristavat vain sovinnaiset liljat kultasilauksina, se on kuitenkin ainoalaatuinen, sillä siinä on jäljellä kädensija. Se tosin on ontto, mutta aikanaan sen sisässä on ollut jotakin kovaa ainetta, johon miekan kahvarauta upotettiin. Kahteen keskellä näkyvään reikään sopivat niittinaulat kiinnittivät kahvan terään.

»Vaphion» kuuluisat pikarit eivät sanan ankarassa merkityksessä ole mykeneläisiä, koska ne löytyivät eräästä Vaphion kupuhaudasta Spartan tasangolta. Kuitenkin ne ansaitsevat kuvansa tässä yhteydessä, sillä ne edustavat erinomaisesti »mykeneläiseksi» sanotun kauden taideteollisuutta — tuon kulttuurin, jonka keskuksena tosin oli Mykene, mutta joka ei suinkaan rajoittunut ainoastaan Mykeneen. Pikarit löytyivät vuonna 1888.

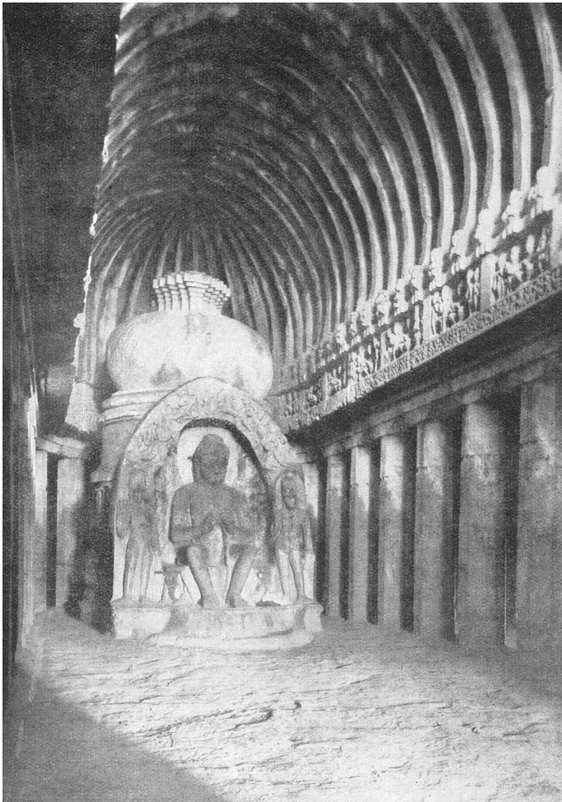
METSÄSTYSSEIKKAILUJA 3500 VUODEN IKÄISESSÄ PIKARISSA.

Vielä kaksi miekkaa, jotka olennaisesti eivät eroa edellisistä. Keskellä Vaphion molemmat pikarit, joiden löytyminen ennen kaikkea on kohottanut mykeneläisen kauden taidetyöläiset heidän ansaitsemaansa maineeseen. Ne ovat kultaa, niiden läpimitta on reunan kohdalta noin 11.5 cm ja korkeus noin 9 cm. Koristekuviot on taottu korkokuviksi. Vasemmanpuoleinen pikari esittää häränmetsästystä, jossa kaksi miestä vahingoittuu. Oikeanpuoleinen esittää härkiä vankeina.

SARNATHIN SUUREN KUPURAKENNUKSEN KIVIKAIVERRUKSIA.
Uudistuneet hävitykset ovat pahasti vahingoittaneet tätä ylhäistä muistomerkkiä, niin että se on kovin rappeutunut. Sen jalustassa on kuitenkin vielä alkuperäisten, kauniiden kivikoristeiden jätteitä. Ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla oleskeli Sarnathin luostareissa sadoittain keltapukuisia munkkeja ja nunnia. Muuan kiinalainen pyhiinvaeltaja, joka kävi siellä 600-luvulla, arvioi heidän lukumääränsä tuhat viideksisisadaksi. Mutta valloittajat toisensa jälkeen tunkeutuivat Pohjois-Intiaan, kunnes Sarnath vuonna 1193 j. Kr. perusteellisesti hävitettiin.

vuosisadalla e. Kr., niin että se silloin suurin piirtein katsoen sai nykyisen asunsa. Ulkoveistokset ovat syntyneet myöhemmin. Tämän ihmeellisen pyhäkön sisäosat antavat, ollen yksinkertaisia ja arvokkaita, erinomaisen hyvän käsityksen varhaisesta buddhalaisuudesta ja sen jumalanpalvelustavoista. Luolassa on kauniin suhteellinen päälaiva (sitä valaisee oven yläpuo-

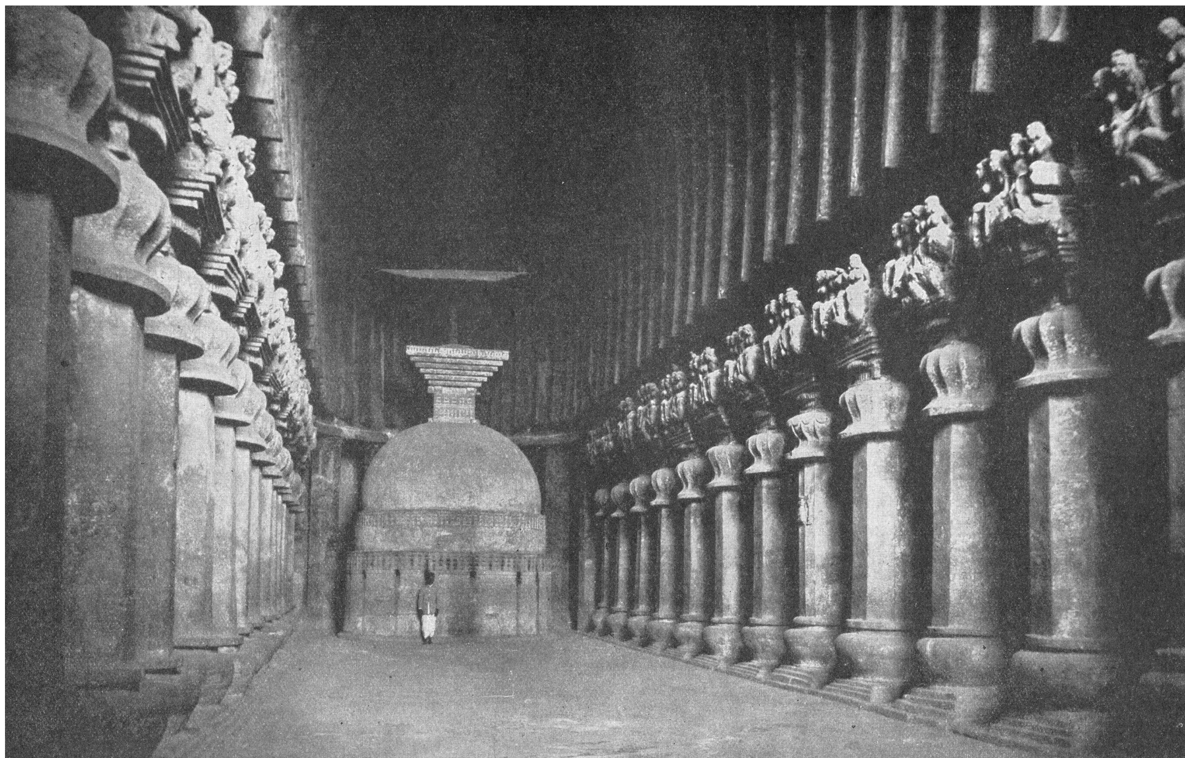
JUMALANKUVAT KORVASIVAT MYÖHEMMIN VARHAISEN BUDDHALAISUUDEN YKSINKERTAISET KIVIKUVUT.

Kuvamme on otettu Elloran buddhalaisesta luolatemppelistä, joka on Karlin luolaa paljon nuorempi. Varhaisen buddhalaisuuden yksinkertaisen, vertauskuvallisen kivikuvun asemesta näemme tässä suuren veistoksen, joka esittää Buddhaa seuralaisineen. Katto tosin muistuttaa Karlin temppelin puukattoa, mutta on hakattu suoraan kallioon. Hindulaiset ovat vihkineet temppelin Visvakarmalle.

lella oleva suuri ikkuna), jonka jykevät, upeasti veistetyt kalliopylväät erottavat leveästä esilaivasta. Siellä ei ole ainoatakaan kuvaa. Buddhaa esittää mahtava, kallioon hakattu kupu absidin kupukaton alla, samassa kohdassa, missä kristillisen kirkon katedraaleissa on pääalttari. Upea puukatto ansaitsee myös erikoisen maininnan. Asiantuntijat ovat vakuuttuneet siitä, että sekä katto että kupua varjostava puupäivänvarjo ovat yhtä vanhoja kuin itse temppelikin. Molemmat ovat kovaa, kestävää teakpuuta, johon valkoiset muurahaiset tai muut hyönteiset eivät pääse kaivautumaan, ja koska luola on aivan kuiva, ei kosteuskaan ole voinut vahingoittaa niitä. Temppelin ulkopuolella oli aikoinaan puisia ristikkokäytäviä, mutta ne ovat jo kauan sitten hävinneet.

Tämän vanhan temppelin loistoaikoina sen sisäseinämät oli sivelty hienolla muurauslaastilla, jota sanotaan chunamiksi. Se kiilloitettiin marmorinkiiltäväksi ja peitettiin maalauksin ja kultauksin. Korkeasta katosta riippui lippuja ja muistolamput ympäröivät pyhäkköä. Sileäksi ajeltujen keltapukuisten munkkien toimittaessa hartaudenharjoituksiaan päälaivassa saapui temppeliin joukottain maallikkopyhiinvaeltajia vasemmanpuoleisesta ovesta. He kiersivät juhlakulkueena esilaivan ja poistuivat oikeanpuoleisesta ovesta. Nykyään Karli on autiona. Sen luostari on tyhjä. Hindulainen pappi toimii temppelin vartijana ja palvelee jumaliaan pienessä ja kiusallisen uudenaikaisessa Durga-temppelissä oven vieressä.

Elloran buddhalaisen kauden luolien joukossa on muuan, jonka yleinen suunnittelu muistuttaa suuresti Karlin avaraa kappelia. Sen katon kuviot ovat samanlaiset, mutta ne on puun asemesta veistetty kallioon. Sielläkin on päälaiva veistettyine pylväineen ja sitä ympäröivä esilaiva, ikkuna ja välttämätön, kallioon hakattu kupu. Mutta huomatkaamme tärkeä erotus — tässä temppelissä on kuvun edessä suuri kuvapatsas. Se esittää Buddhaa, joka istuu opettaen korkealla valtaistuimella, ympärillään kunnioittavia, siivekkäitä olentoja. Tuollaista kuvaa olisi ollut mahdoton

KARLIN PYLVÄIDEN KORISTAMAN LUOLATEMPPELIN, INTIAN KAUNEIMMAN BUDDHALAISPYHÄKÖN, SISÄKUVA.

Karlin luola on sisältä erittäin vaikuttava. Loisteliaat, kallioon hakatut pylväät — niitä on viisitoista kummallakin puolen, neljä oven kohdalla ja seitsemän temppelin perällä — erottavat päälaivan sitä ympäröivästä, laajasta esilaivasta. Katto on puuta ja yhtä vanha kuin temppelikin. Valaistus on järjestetty niin, että kaikki suoranainen valo lankeaa taustassa näkyvän kuvun ylle. Kaksituhatta vuotta sitten kupu hohti värikkäänä ja kullattuna ja lippuja riippui korkeasta holvikatosta. Havaitsemme, ettei tässä temppelissä ole ainoatakaan Buddhan kuvaa. Temppeli edustaakin varhaisen buddhalaisuuden yksinkertaista puhtautta.

ajatellakaan Asokan aikana ja muutamien vuosisatojen aikana hänen jälkeensä. Mutta suunnilleen meidän ajanlaskumme alussa uskalsivat helleenisen Gandharan koulukunnan kuvanveistäjät rikkoa entiset perinnäistavat. Varhaisen buddhalaisuuden puhtaus hävisi. Kuvain ja pyhäinjäännösten palvelus korvasi vähitellen Buddhan filosofiset opit. Mutta sekään ei riittänyt. Buddhalaisuuden kuollessa Intiassa ottivat hindulaiset tämän vanhan pyhäkön haltuunsa ja pyhittivät sen vuorostaan Visvakarmalle, arkkitehtien ja muurarien jumalalle, ja nykyään tunnetaan se hänen temppelinään. Luultavasti työläiset, jotka hakkasivat kallioon lukuisat sen ympärillä olevat kalliotemppelit, ottivat sen temppelikseen tai kokoushuoneekseen. Heihin kuuluivat kenties nekin, jotka hakkasivat kallioon itse suuren Kailasan.

Buddhan kuva on jäljellä, sillä, niinkuin jo havaitsimme Gayassakin tapahtuneen, hänet alennettiin erikoisen uskonnon perustajasta hindulaisten Višnu-jumalan verraten vähäarvoiseksi ruumiillistumaksi. Täälläkin hävisi siis varhaisen buddhalaisuuden puhtaus ja nykyään tämä muinainen temppeli on autiona paitsi silloin, kun joku satunnainen matkailija käy sitä katsomassa. Jos ani harvoin jostakin kaukaisesta maasta saapuu pyhiinvaeltaja ja laskee kuvan jalkoihin muutamia kukkia, kuihtuvat ne pian ja tekevät muinaisen pyhäkön autiuden entistä järkyttävämmäksi.

BUDDHALAINEN LUOLA.
Buddhaa esittävien kuvien monistelua pitävät buddhalaiset kaikkialla pyhänä velvollisuutenaan.

SHWE DAGON, BUDDHAN SUURIN TEMPPELI

Jos haluamme saada oikean käsityksen Shwe Dagonista, kaikista buddhalaisista pagodeista kenties kuuluisimmasta, meidän on omin silmin nähtävä, miten se hallitsee Rangoonia ja sen lisäksi koko Irawadin suistomaata ympärillään. Se kohoaa mitättömältä kummultaan avaran tasangon keskeltä ja sen asemakin on jo jollakin tavoin vertauskuvallinen. Juuri Birman portilla sijaiten se johtaa heti ajattelemaan ikivanhan uskonnon muuttumatonta ykseyttä. Rangoonjoen suulta, viidenneljättä kilometrin päässä kaupungista näemme jo sen kultaisena varustuksena säkenöivän ja kimaltelevan auringonpaisteessa ja öisin se viidenkymmenen kilometrin päähän muistuttaa hehkuvaa tulikeilaa viidenkertaisine sähkövaloriveineen.

Shwe Dagon sijaitsee Rangoonin laitapuolella. Sitä on paras käydä katsomassa myöhäisenä iltapäivän hetkenä, kun raitiovaunuista ja ajopeleistä tulvii temppeliin uskovaisia loputtomana virtana ja jolloin ajellut papit (poongyit) keltaisiin pukuihinsa pukeutuneina taivaltavat hitaasti pergamenttipäivänvarjoineen kotiin luostareihin, joita on runsaasti temppelin ympärillä. Päivän työ on ohitse, aurinko laskee ja pehmeä hämärä on huomaamattomasti levinnyt puiden ja teiden ja birmalaisten mantelinmuotoisten silmäin ja hilpeänväristen pukujen ylle. Koko maiseman ylle leviää silloin itämaiden lumoava hohde.

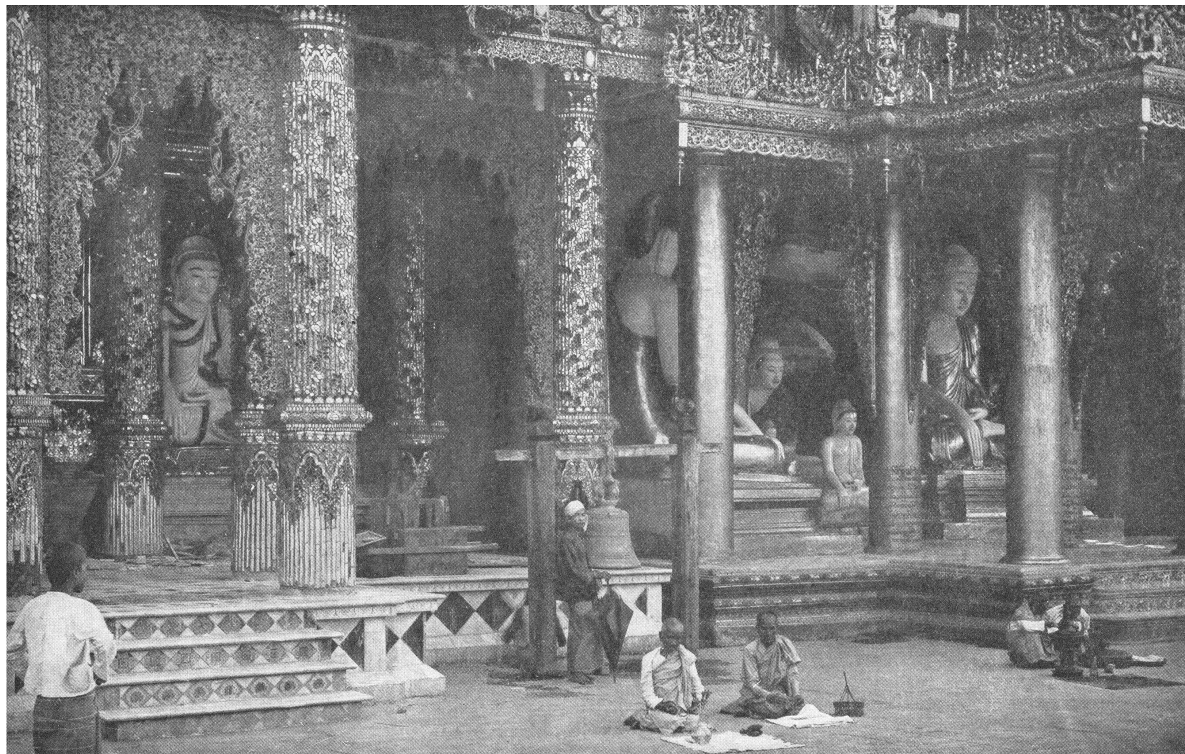
Pagodialue — sillä Shwe Dagonin kaltainen pagodi muuttuu pakostakin aikojen kuluessa lukemattomien muiden pagodien, basaarien ja kaikkien mahdollisten elämän- ja toiminnanmuotojen keskipisteeksi — leviää eteemme leogryfien ja muiden mielikuvituksellisten taruelainten vartioimana. Rakennuksen vanhuuden ja rauhan sekä raitiovaunujen ja autojen koko uudenaikaisen maailman välisessä vastakohdassa piilee todella kaiken romantiikan sisin olemus.

Lähestymme temppeliä nousten pitkiä, katettuja portaita, joita myymälät ja kauppakojut reunustavat. Niissä hierotaan kauppoja ja tingitään naurunpuuskain kajahdellessa. Lapset leikkivät portailla hiiviskelevien koirien keskellä. 50 metriä kiivettyämme joudumme pagodin suurelle pengermälle. Tämä pengermä on 270 metriä pitkä ja 205 metriä leveä. Sen keskeltä kohoaa suunnaton kellomainen kupu 111:n metrin korkeuteen. Sen jalustan ympärysmitta on jopa 406 metriä.

Pagodi hehkuu kiilloitetun kullan barbaarista loistoa. Koko sen alaosa on päällystetty noin kahdeksannestuuman paksuisin, puhtaasta kullasta taotuin levyin ja yläosa ohuin kultalehdin. Kuvun huippu, ns. hti — harjan ristikkomainen koristus, jossa hopeakellot soivat tuulessa — on upotettu täyteen kallisarvoisia kiviä. Koko ilmiössä on jotakin samalla kertaa pöyhkeilevää ja alkeellista. On kuin kaikki maailman uhrilahjat olisi haaskattu tähän kultaiseen pylvääseen, joka äärettömässä ylpeydessään on ottanut ne vastaan ja jäänyt odottamaan yhä uusia.

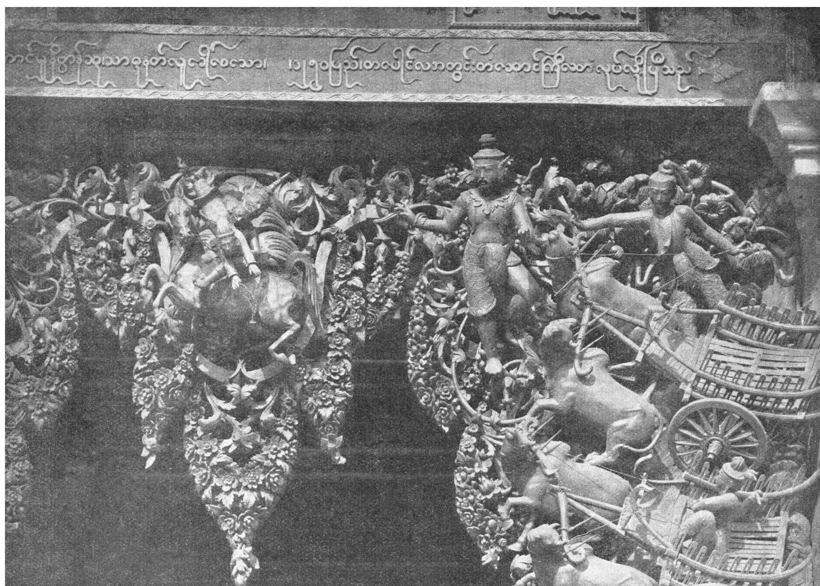
Luokaamme katsaus Shwe Dagonin historiaan ja tutkikaamme, miten se syntyi ja miltä sen ympäristöt näyttivät noina kaukaisina aikoina. Buddhan vielä eläessä, noin vuonna 586 e. Kr., lähti tarinan mukaan kaksi birmalaista veljestä, Poo ja Tapan, Talangista matkalle. He olivat rikkaita kauppiaita ja kuljettivat mukanaan 500 kuormallista kauppatavaroita. Benaresin lähellä he tapasivat metsässä uskontonsa perustajan mietiskelemässä. He tarjosivat hänelle hunajaa lahjaksi ja rukoilivat häneltä jotakin, jonka he voisivat säilyttää pyhäinjäännöksenä. Buddha lahjoittikin heille päästään kahdeksan hiusta. Tämä kallisarvoinen aarre mukanaan he palasivat Birmaan ja päättivät rakentaa pagodin sen säilytyspaikaksi.

Siihen aikaan oli Irawadin rannassa, nykyisen Rangoonin kohdalla, kurja liejuinen kylä. Mutta

MUUAN MONISTA PIKKUTEMPPELEISTÄ, JOITA ON SHWE DAGONIN SUUREN PAGODIN PENGERMÄLLÄ RANGOONISSA.

Tällaiset pikkutemppelit ovat yksityishenkilöiden lahjoja. He haluavat siten saavuttaa ansioita tai osoittaa kiitollisuuttaan tervehdyttyään tai rikastuttuaan. Niitä on jokaisen Birman pagodin ympärillä. Näiden pikkutemppelien lisäksi Shwe Dagonin pengermällä on lukuisia lepohuoneita kaukaisista maista saapuneita pyhiinvaeltajia varten, metallihuippuisia pyhiä pylväitä (hti), juomavesikojuja, kaikenkokoisia kelloja ja kaikenlaisia esineitä, joita uskovaiset ovat sinne asettaneet osoittautuakseen tavoittelemansa rauhan arvoisiksi.

SHWE DAGONIN IHMEEN KAUNIITA PUULEIKKAUKSIA.
Tälle loistavalle temppelille, jossa on Gautaman jälkeensä jättämiä, autenttisia pyhäinjäännöksiä ja jossa käy enemmän pyhiinvaeltajia kuin missään muussa Indo-Kiinan pagodissa, ovat hurskaat uskovaiset vuosisatojen kuluessa antaneet tuhlaillen kalliita lahjoja.

luonnon muodostama multakumpu, jolle Shwe Dagon on rakennettu, lienee innoittanut heitä, ja tälle kummulle, metsäiseen erämaahan, he rakensivat rakennuksensa ja kätkivät pagodin kaikkein pyhimpään herransa Buddhan hiuskarvat. Perinnäistiedon mukaan paikka oli ollut pyhä jo lukemattomia vuosia ennen heidän aikaansa ja kaivaessaan Shwe Dagonin perustuksia nuo veljekset löysivät Gautaman kolmen edeltäjän jälkeensä jättämiä pyhäinjäännöksiä — Kaukkathanin juomamaljan, Gawnagongin puvun ja Kathapan sauvan.

Mahdotonta on ratkaista, missä määrin totuus on sekaantunut tarinoihin tässä kertomuksessa Shwe Dagonin synnystä. Temppelin historia ulottuu varmasti hämärään muinaisuuteen ja yhtä varmasti se on vuosisatoja ollut Indo-Kiinan kunnioitetuimpia pyhäkköjä. Ensimmäisen Shwe Dagonin sanotaan olleen vain kahdeksan metriä korkea, mutta sen päälle on rakennettu kupu toisensa jälkeen, kunnes se lopulta vuonna 1564 saavutti nykyiset valtavat mittasuhteensa.

Muinoin Shwe Dagon autiossa erämaassaan oli

aivan erikoinen, tavallisuudesta poikkeava pyhiinvaelluspaikka. Voimme helposti kuvitella mielessämme pyhiinvaeltajien leirit joen rannalla. Kestettyään lukemattomia vaaroja ja matkustettuaan raivaamattomien viidakkojen halki ja myrskyisten merten poikki he ovat kokoontuneet hurskaasti kunnioittamaan alkukuvaa. Alkuperäisen buddhalaisuuden lempeä yksinkertaisuus ja salaperäinen nirvana-filosofia lienevät ilmestyksen lailla vaikuttaneet ihmisiin hindulaisuuden kaikkien monimutkaisten menojen ja pakanuuden tyhjyyden jälkeen. Buddhalaisuus levisi vuosi vuodelta ja Shwe Dagon kasvoi sen kasvaessa muuttuen vähitellen idän kaikkien buddhalaisten uskonnolliseksi keskuspaikaksi.

Juuri tuo temppelin universaalinen luonne tekee Shwe Dagonin erikoisen tärkeäksi. Se vastaa eräissä suhteissa muhamettilaisten Mekkaa. Rangoon on nykyaikainen kaupunki, mutta sen maine kukoistavana kauppakaupunkina himmenee kokonaan Shwe Dagonin sille koko buddhalaisessa maailmassa tuoman maineen rinnalla. Pengermälle kiivetessämme saattaa seuranamme olla uskovaisia, jotka edustavat puolta tusinaa kansakuntaa. Ja tätä menoa on jatkunut jo kauan ennen ensimmäisen eurooppalaisen saapumista Birmaan.

Pengermän hiljaisuus vaikuttaa portaitten hilpeän hälinän jälkeen juhlallisesti katsojaan. Täälläkin puuhailevat ihmiset innokkaasti ja koiria kuljeskelee kaikkialla, mutta kaikki on juhlallisen hillittyä niinkuin ainakin suuren, salaperäisen ihmeen edessä. Birmalaisten uskonnollisuus ei ole synkkää, mutta kuitenkin vakavaa. Kaikissa näissä kävelijöissä on jotakin välitöntä ja hilpeää, niin että melkein voisi kuvitella pengermää kohtauspaikaksi eikä temppeliksi, mutta silloin käsittäisimme väärin heidän uskontonsa sisimmän olemuksen. He tulevat temppeliin paremminkin mietiskelemään kuin rukoilemaan, he tulevat lähteäkseen jälleen pois muiston virkistäminä, he tulevat osoittaakseen, että elävät yhä Gautaman opin vaikutuksen alaisina. Nekään harvat, joiden näemme polvistuvan pyhäkön eteen, eivät rukoile siinä mielessä kuin me tuon sanan käsitämme. He lausuilevat itsekseen otteita Buddhan opeista ja saavuttavat siten tavoittelemansa rauhan ja onnen.

Pikkutemppeleissä, joita on noin 1500 nelikulmaisen pengermän ulkoreunoissa, ovat eri tyylilajit hämmästyttävästi sekaantuneet. Ne ovat yksityishenkilöiden lahjoja. He ovat halunneet kerätä ansiokseen hyviä tekoja tai osoittaa kiitollisuuttaan parannuttuaan jostakin sairaudesta tai rikastuttuaan. Täällä voimme tarkastella kaikkia eri pagodityyppejä, jotka ovat syntyneet buddhalaisina pysyneissä maissa. Näemme oikullisena sekamelskana Kiinan, Siamin, Kambodjan, Ceylonin, Birman, Intian ja Korean arkkitehtuurit. Pagodit ovat kaikenikäisiä, ikivanhoista sortuneista raunioista eilen valmistuneisiin uudenuutukaisiin rakennuksiin asti ja toisen tomu kerrostuu toisen uuden kultauksen päälle. Toisiinsa ahtautuneina, kääpiömäisinä ja erilaisina ne herättävät katsojassa omituisen tunteen, ikään kuin olisimme hautausmaalla, jossa uudet haudat pyrkivät työntämään tieltään menneen sukupolven horjuvat muistopatsaat.

Meidän on muistettava, että buddhalaiset pitävät ansiokkaana vain temppelien rakentamista, mutta eivät entisten kunnossa pitoa. Suuria kansallisia temppeleitä lukuunottamatta, joista erityiset tarkastajat huolehtivat, nämä rakennukset jätetään oman onnensa nojaan, ja sen tähden koko Birma on täynnä sortuneita, viidakon peittämiä raunioita yhä uusien pagodien kohotessa maasta jättiläissienten tavoin. Kunkin uuden buddhalaissukupolven on uudelleen todistettava uskonsa ja juuri tämä seikka samoin kuin tietoisuus siitä, että pagodi on paremminkin ihmisen hurskauden muistomerkki kuin jumalan temppeli, yllyttää heitä rakentamaan yhä uusia pagodeja ansioituneiksi osoittautuakseen.

Shwe Dagonia ympäröivät pagodit ja temppelit ovat enimmäkseen uskomattoman koreilevia ja rahvasmaisia. Ne ovat päinvastoin kuin suuri pagodi täynnä veistoksia ja lisäkkeitä, inhottavia puukaiverruksia ja koreanväristä lasia ja muistuttavat eniten taidokkaasti koristeltuja joulukuusia. Niissä on Buddhan typerästi hymyilevä hahmo — sillä tuskin kerran tuhannesta on taiteilijan onnistunut tavoittaa patsaaseensa hiven suuren oppi-isän lempeää, ylevää rauhaa — kuvattuna jossakin kolmesta perinnäisestä asennostaan, istuen, seisoen tai maaten. Kuvapatsaat ovat tavallisesti alabasteria ja useissa temppeleissä on niitä sadoittain. On kuin katselisimme kehnoa vahakuvakokoelmaa. Toisia temppeleitä taas suojelevat ns. natit, nuo omituiset suojelushenget, jotka buddhalaisuus — nimittäin birmalainen buddhalaisuus — on omaksunut ikivanhasta pakanuudesta.

Kaikkialla näemme likaa ja huolimattomuutta. Itämaiden puhtauden puute ja välinpitämättömyys on kiusallisen ilmeistä. Katsellessamme ympärillemme tulemme väkisinkin kysyneeksi,

BUDDHAN PARILLE BIRMALAISELLE KAUPPIAALLE LAHJOITTAMAIN KAHDEKSAN HIUKSEN SÄILYTYSPAIKAKSI RAKENNETTU TEMPPELI.

Shwe Dagonin pagodi rakennettiin perinnäistiedon mukaan vuonna 588 e. Kr. Ajanlaskumme kuudennestatoista vuosisadasta lähtien se on pysynyt pääpiirteissään ulkonaisesti samanlaisena ja on maailman upeimpia temppeleitä. Viidenkymmenen metrin korkuisia, katettuja portaita pitkin kiivettyään pyhiinvaeltaja tai matkailija joutuu suurelle pengermälle, jonka keskeltä suunnaton, kellomainen pagodi — sen perustusten ympärysmitta on 406 metriä — kohoaa 111:n metrin korkeuteen kiilloitetun kullan barbaarista loistoa hehkuen. Pagodi on kauttaaltaan kullattu, jykevä tiilikupu. Sen huipussa on kultainen »hti» eli »päivänvarjo», josta riippuu lukemattomia hopeakelloja.

JÄTTILÄISMÄISET LEOGRYFIT VARTIOIVAT BUDDHAN KULTAISEEN TEMPPELIIN JOHTAVIA PORTAITA.

Shwe Dagonin temppeliin päästäksemme meidän on kiivettävä 50:n metrin korkuiselle pengermälle, jolle johtavat kolmet katetut portaat. 1800-luvulla käydyn birmalaissodan aikana rakennetut brittiläisten linnoitukset sulkevat neljännet, läntiset portaat. Kuvassa näkyvä portaihin johtava portti on upeasti koristeltu omituisin kuvioin ja hahmoin. Niiden joukossa on erikoisen runsaasti omituisia suojelushenkiä (nat), jotka ovat birmalaisen buddhalaisuuden luonteenomaisia piirteitä.

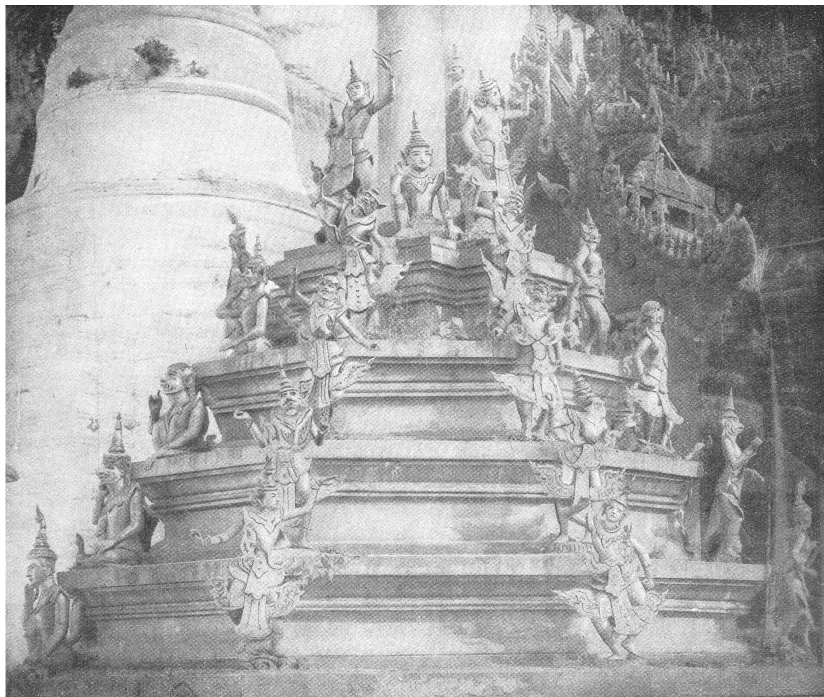
eikö koko pengermä loppujen lopuksi muistutakin enemmän markkinapaikkaa kuin hautausmaata. Buddhalaiset eivät saa tappaa ainoatakaan elävää olentoa ja muutamia hirvittäviä koiria raahautuu vanhuudenheikkouden viimeisessä vaiheessa viimeisin voimin huuhtelemattomilla teillä paperinpalasten keskellä. Buddhalaiset eivät saa tappaa, mutta he antavat eläinten nääntyä, niinkuin he antavat pagodiensa rappeutua. Tämä on uskonnollinen opinkappale paremminkin kuin moraalinen säädös. On todella sellaisiakin buddhalaisia, jotka kalastaessaan noudattavat lain kirjainta lain hengen asemesta ja heittävät saaliinsa rannalle läähättäen kitumaan hengiltä.

RANGOONIN SUUREEN RAGODIIN JOHTAVAT, LUKEMATTOMIEN PYHIINVAELTAJIEN JALKOJEN KULUTTAMAT PORTAAT.

Epätasaisia ja kuluneita portaita peittää kokonainen sarja loisteliaasti veistettyjä teakpuukattoja, joita kivi- ja puupylväät kannattavat. Monet poikkipalkit ja päällyspinnat on koristettu freskomaalauksin, jotka esittävät Buddhan elämän tapauksia. Nykyään suosituimman eteläisen portin kummallakin puolen on tiilistä rakennettu ja kipsillä sivelty jättiläismäinen leogryfi. Kuvassa näemme vain toisen näistä irvokkaista hirviöistä.

Mutta täällä tapaamme itämaiden lumoavan, värikkään elämän. Se on täynnä salaisuuksia, tekoja ja ajatuksia, joita eurooppalainen ei voi aavistaakaan. Hurskaita pyhiinvaeltajia saapuu Shwe Dagoniin buddhalaisen maailman kaukaisimmistakin osista. He saapuvat hiljaisina ja häviävät jälleen Aasian äärimmäisille rajoille. He ovat outoihin pukuihin pukeutuneita, heidän katseensa on murheellinen, he silmäilevät meitä ääneti halveksien. Tunnemme pakostakin ole-

IHMISKUNNAN IKIVANHAN, BUDDHALAISUUTTA VANHEMMAN HENKIENUSKON VERTAUSKUVA.

Tämän Shwe Dagonin pagodin pengermän omituisen veistokuvaryhmän hahmot esittävät ilman-, vuoren- ja tulenhenkiä (nat), joilla on suuri osuus birmalaisten uskonnollisissa kuvitelmissa. Jokaisessa tärkeässä tilaisuudessa birmalainen kysyy neuvoa joltakulta näistä suojelushengistä, joita on kaikkiaan 37, ja koettaa lepyttää ne suosiollisiksi.

vamme vain tunkeilijoita tässä pyhässä paikassa. Buddhalaisuus on uskonto, joka ei pyri saavuttamaan kannattajia eikä ole suvaitsematon muita uskontoja kohtaan. Mutta viime vuosina birmalaiset, tai ainakin muuan heikäläinen puolue, ovat alkaneet yhä kiivaammin vastustaa pagodiensa muuttumista kiinnostaviksi matkailunähtävyyksiksi. Shwe Dagonissa kukaan ei hätyytä eurooppalaista, mikäli hän ei käyttäydy sopimattomasti, mutta ainahan on mahdollista, että joku kiihkoileva pappi omin käsin ryhtyy ahdistamaan muukalaista, koska tämä on polkenut pyhää maata kengät jalassaan.

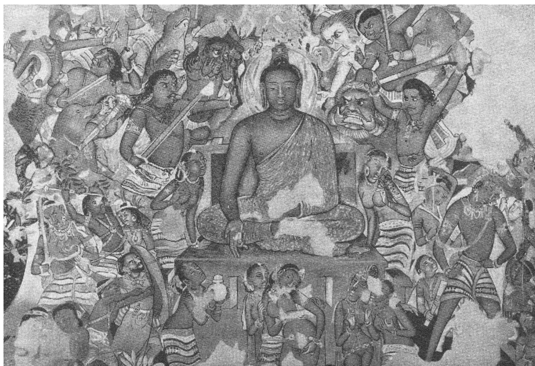
Pengermän pikkutemppelit ja pagodit on rakennettu tiheihin riveihin, ja jos haluamme katsella näköalaa pengermän reunalta, meidän on parhaan kykymme mukaan tunkeuduttava niiden välitse. Mutta ympäröivän maiseman avara kirkkaus palkitsee myös vaivamme. Yhtäällä näemme Rangoonin ja sen takana kiemurtelevan Irawadin, toisaalla taas leviää suunnaton tasanko etualallaan kukkuloita ja järviä. Shwe Dagon oli olemassa jo silloin, kun kaikki nämä seudut olivat erämaata, kun pengermältä näkyi vain viidakko ja joki eikä ihminen kyllästymättömässä toiminnanhalussaan vielä ollut muuttanut maan muotoa. Ja välistä ei voikaan olla ajattelematta, eiköhän Shwe Dagon tulekin elämään tätä ihmisen tilapäistä valtausta kauemmin, niin että Rangoon ja sen 350 000 asukasta lopulta jäävät

vain ikuisen pagodin ikivanhaan olemassaoloon liittyväksi häipyväksi unennäöksi.

Mutta on jo aika laskeutua takaisin porraskäytävään, jossa öljyliekit lepattaen valaisevat tihenevää hämärää. Ihmisiä kävelee edelleen ylös ja alas portaita — pengermä ei luultavasti ainoanakaan vuorokauden hetkenä ole kokonaan autiona — mutta ihmisjoukot ovat pienentyneet ja pallonpelaajat ovat lähteneet ylemmiltä portailta. Laskeutuessamme portaita tanssii edessämme birmalaisia lapsia tyrkytellen meille lotuksenkukkia, mutta tämä ihastuttava tapa johtuu useimpien uudenaikaisten keksintöjen tavoin palkkion toivosta. Ilma on viilentynyt ja tuoksuu ja katettujen katujen liikkuvat valot välähtelevät siellä täällä puiden välitse. Shwe Dagonin kultaus häivähtelee yläpuolellamme kummallisen sitruunanvärisenä, epätodellisen, epäaineellisen ihanana. Kohta syttyvät sähkövalot ja koko valtava temppeli alkaa säkenöidä ja kimallella kuin uuteen elämään havahtuneena. Taivas on syvänsininen ja täynnä tähtiä ja yö värähtelee hyönteisten surinaa ja sammakkojen kurnutusta.

Kerran vuodessa Shwe Dagon havahtuu yöllä hiljaisuudestaan julistamaan ääneen buddhalaisuuden kunniaa. Se on Tazaundaingin yö, valon juhla, jota vietetään joskus marraskuussa. Silloin pengermä on todellisen hurskaudenhumalan näyttämönä. Lepohuoneissa ja pikkutemppeleissä on valoja, tuhannet kynttilät palavat pyhäköissä, ja väkijoukko, niin valtavan suuri, että se tuskin mahtuu pengermälle, liikkuu hitaasti kellojen soittoa odotellen. Tuo omituinen väkijoukko kasvaa joka hetki, sillä alhaalta saapuu lakkaamatta yhä uusia tulijoita. Kaikkien kasvot kuvastavat riemuitsevaa onnea ja koko tiheään sulloutunut ihmisjoukko on hyväntuulinen, hilpeä ja iloinen. Se viettää jokavuotista riemujuhlaa buddhalaisuuden kunniaksi, ja ihmisjoukkoa tarkastellessamme käsitämme, ettei mikään muu uskonto vastaisi yhtä hyvin birmalaisen kansanluonteen hilpeää sävyä.

Shwe Dagonin kupu kohoaa yötaivasta kohden tummana varjona valorivien yläpuolella ja elämän kohu sen alapuolella saa sen valtavat ääriviivat oudosti kuvastamaan majesteettista rauhaa. Kääntyessämme katselemaan sitä alhaalta tieltä näemme sen lumoavampana kuin milloinkaan ennen. Yläpuolellamme kimaltelevat ja säkenöivät pengermän lukemattomat valot ja äänet kantautuvat korviimme kuin kaukaisen kaupungin vaimentuneena kohuna. Ja siellä, korkealla, pimeässä, piirtyvät näkyviin Shwe Dagonin ääriviivat. Suunnattomana ja tyynenä se puhkaisee pilvet ja ikäänkuin unohtaen koko ihmissuvun odottaa vaieten tulevaa, ylvästä kohtaloaan.

BUDDHAN KIUSAUS. Fresko.

PAGANIN ANANDA-TEMPPELI — LOISTELIAS PALATSI TUHANSINE TORNEINEEN.

Tämä ihmeellinen temppeli on rakennettu tiilistä. Se on jykevä, mutta samalla sen rakenne on kuitenkin sanomattoman kevyt. Neliömäisen keskiosan läpimitta on 67 m ja kunkin sivun keskellä on esiinpistävä valtaovi. Sen huippua koristava valtikka kohoaa 61 m:n korkeuteen. Ylin (seitsemäs) kerros on jainalaistemppelin muotoinen. Kuusi muuta kerrosta ovat neliömäisiä. Sisältä rakennus on melkein umpinainen. Sen sisäosia kiertää vain kaksi samankeskistä käytävää. Kunkin poikkilaivan päässä on 10 m korkea Buddhankuva. Ne esittävät suuren opettajan neljää maallista ruumiillistumaa. Temppeli rakennettiin 1000-luvulla Kyansitthan hallitessa.

PAGAN, KYMMENENTUHANNEN TEMPPELIN KAUPUNKI

Maailmassa on joukko kuolleita kaupunkeja, jotka aikanaan ovat olleet suurten valtakuntain pääkaupunkeja ja eläneet kiihkeää elämää, mutta nykyään ovat vain joukko äänettömiä raunioita. Niistä kaikista tekee Pagan katsojaan voimakkaimman vaikutuksen. Se sijaitsee Birmassa, 153 km Mandalaysta lounaiseen ja ulottuu 30 km Irawadin rantoja pitkin suunnilleen 8 km leveänä. Koko tuo suunnaton alue on täynnä pagodeja ja temppeleitä. Tarujen mukaan niitä on 9 999 ja säilyneitä pagodeja yhä voimme nähdä siellä sadoittain.

Maailmassa ei ole ainoatakaan loistavampaa, juhlallisempaa ja samalla kertaa synkempää näkyä kuin Pagan levitessään kaikkiin suuntiin ja ulottuessaan suunnattoman kauas erämaan syvään äänettömyyteen. Kaupunki hylättiin jo kahdeksattasataa vuotta sitten ja pensaskasvillisuus rehottaa sen kaduilla, ryömii sen talojen harjoille ja saa niiden vaikuttavan suuruuden näyttämään avuttoman autiolta. Ja kuitenkin Ylä-Birman kuiva ilmasto on hämmästyttävän hyvin suojellut Pagania ajan vaikutuksilta. Paljon on tosin sortunut sirpaleiksi, viidakko on niellyt paljon, mutta paljon on myös jäljellä. Pagan saattaisi kaukaa katsoen vieläkin varsin hyvin olla mahtavan valtakunnan pääkaupunki.

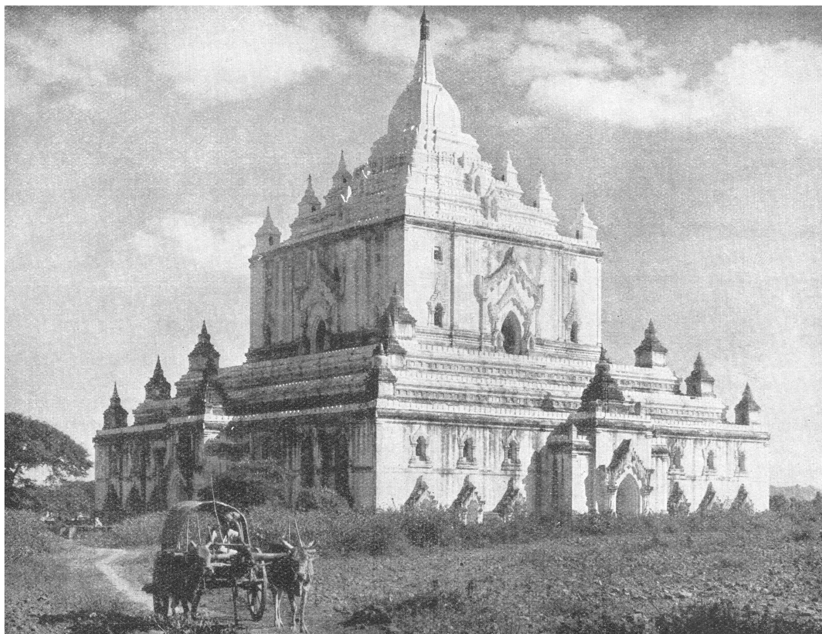
Valkoinen, hiekkainen polku johtaa kaupungin halki ja muutamat härkävaljakot liikkuvat hitaasti siellä, missä muinoin loisteliaat juhlakulkueet vyöryivät eteenpäin. Joka suunnalla näemme, niinkuin joku on sanonut, »lukemattomia pagodeja kaikissa rappeutumisen eri vaiheissa, lopulta vain nurmikkoisia kukkuloita. Piikikkäät kaktuspensaikot, hirssipellot ja laajat purppuranväriset krotoniniityt täyttävät jokaisen tyhjän kohdan.»

Komein näköala avautuu kenties eteemme kukkulan harjalla olevasta lepomajasta. Näemme kaupungin häämöttävän tasangon rajoille saakka, näemme leveän virran, joka häviää rannattomaan etäisyyteen, etualalla Tangyin kukkulat ja niiden takana Arakanin vuoret. Rauhallisena iltana tämä on todella Birman komeimpia näköaloja.

Virtaa pitkin soudellessamme näemme vähäisen osan Paganista ja mielemme täyttää outo alakuloisuus. Kallion harjalla kohoavat muinaiset pagodit tekevät äärettömän yksinäisen ja aution vaikutuksen ja ajatus, että niiden takana, näköpiirimme tuolla puolen, leviää mittaamaton, kuollut kaupunki, kiihoittaa voimakkaasti mielikuvitustamme. Paganin rauha on menneiden aikojen historian kyllästämää. Tuntuu niin uskomattomalta, että ihmiset ovat rakentaneet nämä lukemattomat pyhäköt ja sitten kokonaan hävinneet näyttämöltä. Nykyinen Paganin kaupunki, jossa on 6 000 asukasta, vain korostaa menneisyyden ja nykyisyyden välistä ääretöntä vastakohtaa. Matkailija tuntee todella ajan painon ohimoillaan.

Kaupungin perusti vuonna 847 Pyimbyia, Thamok-darit-dynastian kolmasneljättä kuningas. Kukoistusaikansa kaupunki eli vuosien 1010 ja 1204 välillä Anawratan, Kyansitthan, Alaungsithun ja Marapati-sithun hallitessa. Kuningas Anawratan aikana rakennettiin monet kaupungin suurista temppeleistä. Juuri hän voitti Thatonin vuonna 1050 ja siirsi suurimman osan sen asukkaista Paganiin toteuttamaan omia suurenmoisia rakennussuunnitelmiaan. Hän juurrutti singhalilaisen buddhalaisuuden Ylä-Birmaan, vaikka Intian buddhalaisuus oli jo luultavasti saanut siellä jalansijaa. Muinainen Kyauk-ku-temppeli, joka päinvastoin kuin melkein kaikki muut Paganin rakennukset on rakennettu osaksi kivestä eikä vain tiilistä, on luultavasti syntynyt jo ennen vuotta 1010 ja voimme katsoa sen osoittavan, että Ylä-Birmassa on ollut buddhalaisia jo ennen Anawratan uskonnollista uudistusliikettä.

Anawratan puoliso oli intialainen ja heidän

ERÄMAANKIN KESKELLÄ MAJESTEETTINEN THATBYINNYU-PAGODI.

Tämä seitsenkerroksinen pagodi on erittäin vaikuttava näky. Jokaisen kerroksen kussakin kulmassa on torni ja ylinnä kohoaa siro valtikkatorni. Kyansitthan pojanpojan oletetaan rakennuttaneen sen 1100-luvulla. Keskitorni on 67 m korkea. Tämä pagodi eroaa Ananda-pyhäköstä siten, että siinä on vain yksi valtaovi neljän asemesta, joten sen sisimmässä pyhäkössäkin on vain yksi Buddhankuva.

poikansa Kyansittha näin ollen puoliverinen intialainen. Alaung-sithun, joka lienee hallinnut viisikahdeksatta vuotta, murhasi lopulta hänen poikansa ja seuraajansa Marathu, jonka jälkeen valtaistuimelle nousi tämän poika Marapatisithu. Hän hallitsi seitsemänneljättä vuotta ja hänen aikanaan Paganin kukoistus kohosi huippuunsa ja se oli koko Indo-Kiinan juhlituin buddhalaiskeskus. Hänen seuraajansa oli Zeyatheinka, joka kuoli vuonna 1227.

Yksikolmatta vuotta myöhemmin Nara-thi-hapatin — »hänen, joka pakeni kiinalaisia» — hallitessa kohtasi tuho kaupunkia ja Paganin valtakuntaa. Kiinan keisari oli lähettänyt kymmenen ylimystään lähettiläinä Paganiin ja kuningas teloitutti heidät omavaltaisesti. Tätä loukkausta kostamaan tulvi Etelä-Kiinasta valtavia armeijoja maahan ja ne valloittivat Paganin. Kuninkaan kerrotaan revittäneen suuren joukon pagodeja ja rakentaneen niistä varustuksia, mutta kaikki oli turhaa. Dynastian, jonka todellinen nimi oli Kyaw-swa, kolmaskuudetta kuningas oli Paganin samalla viimeinen hallitsija. Ja tuosta kaukaisesta ajankohdasta lähtien — toisten asiantuntijain käsityksen mukaan valloitus tapahtui vuoden 1250, toisten taas vuoden 1300 vaiheilla — Pagan on ollut tuskin muuta kuin nimi ja raunio.

Eräitä katkelmia lukuunottamatta Paganissa on vain uskonnollisia muistomerkkejä, mikä ei silti suinkaan merkitse, että se olisi ollut yksinomaan temppelikaupunki. Oikeastaan se oli mahtavan valtakunnan pääkaupunki ja tämä valtakunta ulottui Martabanin lahdesta Etelä-Kiinan rajaan ja Bengalin lahdesta Kambodjaan. Kaupungin asukkaat asuivat luultavasti punotuissa majoissa, jotka jo ammoin sitten ovat maatuneet uskon-

nollisten rakennusten säilyessä. Birman koko muinaishistoria häviää tarujen ja legendojen hämärään, mutta sen kansanrunouden perusteella voimme sommitella uudelleen Paganin vilkkaan elämän kuninkaiden aikana. Keskiaikana kaupungilla oli tärkeä merkityksensä Aasiassa. Paganin rikkaus ja vireys, joita vielä 700 vuotta kestäneen unen jälkeen ihmettelemme, olivat kuuluisat kautta koko laajan idän. Muinaiset aikakirjat kertovat Paganin suuresta ja loistavasta valtakunnasta ja sen verrattomat rauniot kuiskailevat vieläkin meille menneestä suuruudestaan.

Jo vuonna 1242 kirjoitti kuningatar Pwazaw: »Pagan on saanut nimensä siitä, että se on kaikista valtakunnista miellyttävin ja kaunein. Sitä sanotaan myös Arimaddanaksi, koska siellä asuu sotaisia ja urheita miehiä, jotka kykenevät voittamaan vihollisensa, niin että viholliset pelästyvät jo kuullessaan vain heidän nimensäkin mainittavan. Sen kansa on turvassa kaikilta vaaroilta eikä kärsi hätää. Kansa harjoittaa kaikkia taiteita ja osaa myös taitavasti käyttää teollisia apuneuvoja. Maa on täynnä hyödykkeitä, kansa on rikasta ja sadot suunnattomia. Se on loistava valtakunta ja sen alamaiset ovat kuuluisia loistavina ja mahtavina miehinä.»

Mutta Irawadin vesiltä näemme vain vähäisen osan kaupungista, kuten jo mainitsimme, sillä korkeat rannat peittävät kaupungin valtavan alueen näkyvistä. Nouskaamme siis maihin tutkimusretkelle. Meidän on vietettävä siellä päiväkausia ja annettava kaikkien yksityiskohtain ja näkyjen tunkeutua tajuntaamme. Eivät valokuvat eivätkä sanat voi antaa oikeaa käsitystä Paganin ihmeellisyydestä. Kuollut kaupunki leviää edessämme kaikkiin suuntiin. Sen asema on omituisen eristynyt. Majesteettisina mutkina välkähtelevän ja etäisyyteen häviävän virran jyrkkien kalliorantojen takana avautuu matala ylätasanko, jota jokien kuilut halkovat. Viidakko syöksyy ahnaasti kaupungin ylle ja kuohahtelee kaikkialla, missä vain saa jalansijaa. Rantakallioidenkin harjalla on pagodeja, joista monesta kaksikolmasosaa on hautautunut kyntöpeltoihin. Kauniimpia virran läheisyydessä olevia pagodeja on 1100-luvulla rakennettu Chaukpahla. Kuivana aikana koko maisema muistuttaa ruskeaksi palanutta erämaata, mutta sateen tullen puhkeavat akasiat

THATBYINNYU-PAGODIN PORTTIHOLVI KUUNVALOSSA.
Tätä ihmeellistä temppeliä on varmasti yleisesti ihailtu. Se muodosti vaikuttavan ja innoittavan taustan Anawratan Ceylonista Birmaan juurruttamalle uudelle uskonnolle. Sitä voi jossakin määrin verrata Shwe Dagonin ihmeelliseen temppeliin, jolla tässä teoksessa on oma lukunsa. Kuvassa näkyvä ihmishahmo näyttää kääpiömäiseltä jo porttiholviin verraten. Tästä voimme päätellä, miten jättiläismäiset olivat koko rakennuksen mittasuhteet.

kukkimaan ja maa peittyy loistavankeltaiseen kukkaverhoon.

Paganissa on kaikenlaisia pagodeja. Sen kukoistusaikana siellä majaili Ceylonin, Siamin, Nepalin, Shanin valtioiden, Pegun ja Kiinan buddhalaisia veljeskuntia, jotka kaikki elivät vehkeillen omissa päämajoissaan ja painoivat kukin oman leimansa kaupungin arkkitehtuuriin. Siellä on kellomaisia ja kurpitsamaisia pagodeja, Ceylonin dagopoja nuppumaisine kupuineen, nelikulmaisia ja ristinmuotoisia pagodeja. Ristinmuotoiset pagodit holvikattoineen ovat päärakennusten joukossa lukuisimpia ja muistuttavat paremminkin länsimaiden kirkkoja kuin idän pagodirakennuksia. Hallitus huolehtii 136 hienoimmasta pagodista ja tämän hoidon ansiosta tulee Paganin muisto säilymään vielä kauan.

Paganin kolme tärkeintä temppeliä ovat Kyansitthan rakennuttama Ananda sekä Marapati-sithun rakennuttamat Thatbyinnyu ja Gawdawplin. Ananda on kaikista kolmesta komein. Se on neliömäinen ja neliön sivun pituus on 65 m, mutta ulkonevat siipirakennukset saavat aikaan, että sen leveys on 93 m. Siinä on seitsemän kerrosta, kuusi neliömäistä kerrosta kapenevat ylöspäin ja seitsemäs on hindulaisen temppelin muotoinen. Rakennus on noin 61 m korkea. Sen sisäpuolta kiertää kaksi ahdasta käytävää ja kunkin neljän poikkilavan päässä on 10 m korkea Buddhankuva. Ne esittävät nykyisen maailmankaikkeuden neljää Buddhaa, Kaukkathania, Kathapaa, Gaunagongia ja Gautamaa. Rakennuksen tiilikoristeet ovat kauniita ja muurien komeroissa on tuhansittain veistoksia ja kuvia, jotka esittävät Buddhan elämän tapauksia. Ananda rakennettiin 1000-luvulla, 67 m korkea Thabyinnyu 1100-luvulla ja 60 m korkea Gawdawplin vuonna 1200.

Nämä kolme temppeliä ovat kaupungin sydämessä aivan lähellä toisiaan, mutta kaikkialla muuallakin on hajallaan komeita pagodeja, joita hurskaat birmalaiset vielä tänäkin päivänä suuresti kunnioittavat. Niinpä esim. Anawratan rakennuttamassa Swhe-Zigonissa säilytetään kertoman mukaan Buddhan otsaluuta ja hammasta. Sen kuvun harjalla on kultainen »hti», josta riippuu kelloja. Toinen pagodi, jota suuresti kunnioitetaan, mutta joka ei arkkitehtonisesti ole erikoisen miellyttävä, on Nanpaya. Thatonin kuningas, Manuha, rakennutti sen vankina ollessaan Myinkaba-joen toiselle rannalle. Sen sisällä on neljä Buddhan-kuvaa, kolme istuvaa, joista pisin on 17 m, ja yksi makaava, jonka pituus on 30 m. Sen läheisyydessä näemme viherkivestä rakennetun kuninkaanpalatsin rauniot.

Kaikista Paganin pagodeista suurin on Dhammayangyi, jonka rakentamisen aloitti Narathu, mutta joka jäi keskeneräiseksi. Se on jo pahasti rappeutunut. Paganin mielenkiintoisimpia temppeleitä on jo mainitsemamme Kyauk-ku, sillä se lienee kaupungin temppeleistä vanhin. Sen neliömäisessä, viidakon jo puoleksi peittämässä tornissa lepää jättiläismäinen Buddhan-kuva. Tässä temppelissä oli asukkaita vielä kauan sen jälkeen, kun kaupunki oli lakannut elämästä ja se pysyi pappien ja ylimysten pakopaikkana vuoteen 1637 asti.

Paganin kaikkia huomattavia pagodeja on mahdoton edes pääpiirteissään kuvailla. Siellä on Nagayon, jonka veistoksissa havaitsemme käärmeenpalveluksen vaikutusta, Mingalasedi lasitiilineen, Tangyi-sway-daw kultaisine kupuineen ja hohtavan valkoisine runkoineen, Maha Bodi täynnä komeroita, joissa on istuvia Buddhankuvia, Sulamani ja paljon muita vähemmän kuuluisia pyhäkköjä.

Sanat antavat vain heikon käsityksen Paganista eivätkä valokuvatkaan kykene tyydyttävästi ilmentämään sen suurenmoisuutta. Meidän on omin silmin nähtävä tämä kaupunki kaikessa loistossaan, autiudessaan ja jättiläismäisyydessään, jotta todella tajuaisimme sen ihmeellisyyden. Kahdeksattasataa vuotta se on nukkunut erämaassa virran rannalla ja aavistamme, että se yhä tulee nukkumaan toiset kahdeksansataa vuotta. Aika tuhoaa sen hitaasti, mutta varmasti. Joskus hämärässä tulevaisuudessa Pagan on vain viidakon peittämä sorakumpu. Metsä tukahduttaa sen samalla tavoin, kuin se kerran kauan sitten loistavana ihmeenä kohosi tämän saman metsän keskelle.

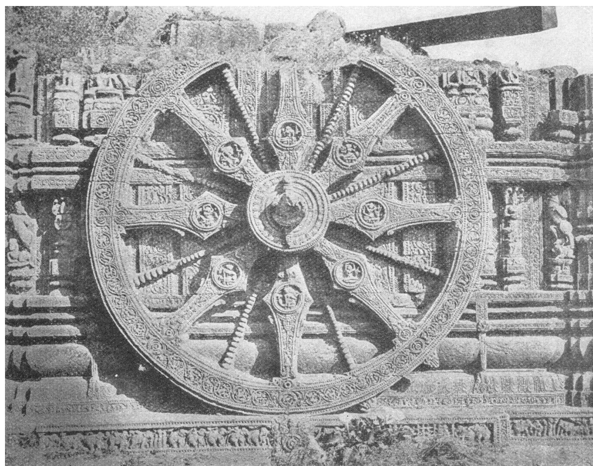

INTIAN SUURET HINDULAISTEMPPELIT

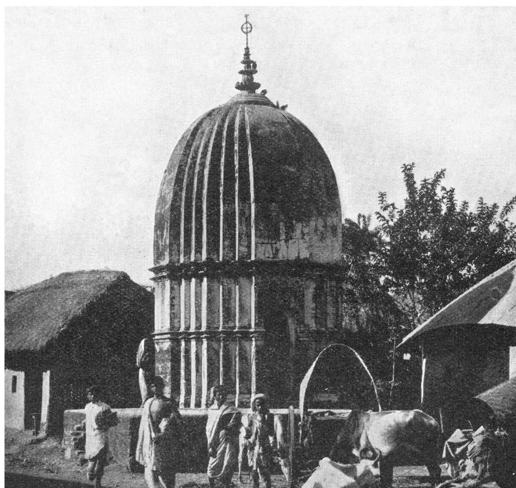
Intia on ennen kaikkea uskontojen maa. Kaksi ihmiskunnan suurinta uskonnonmuotoa on syntynyt sen alueella, hindulaisuus ja buddhalaisuus. Edellinen ei saavuttanut paljonkaan vaikutusalaa Intian rajojen ulkopuolella, mutta jälkimmäinen levisi synnyinmaassaan kuollessaan muihin maihin ja sen kannattajia on miljoonittain Ceylonissa, Birmassa, Nepalissa ja Bhutanissa, Tibetissä, Kiinassa, Japanissa ja Siamissa. Näihin suuruskontoihin on lisättävä vielä vähäisemmät, mutta silti tärkeät uskonnonmuodot, jainalaisuus ja sikhiläisyys, joista kumpikaan ei levinnyt Intian rajojen ulkopuolelle. Jainalaisuus on ainakin yhtä vanha uskonto kuin buddhalaisuus, mutta sikhiläisyys syntyi vasta 1500-luvulla ja on käytännöllisesti katsoen rajoittunut Punjabiin. Näiden Intian luonteenomaisten uskontojen lisäksi on maassa enemmän kuin 70 miljoonaa muhamettilaista, mutta muhamettilaisuus syntyi Arabiassa eikä Intiassa. Intian asukkaiden suuri enemmistö kannattaa hindulaisuutta, mutta tämä uskonto on niin monimutkainen ja vaihteleva, että sitä on mahdoton selvin sanoin määritellä, vaikka sen tunnustajia milloin missäkin muodossa on kokonaista 216 miljoonaa. Tässä luvussa käsittelemme tuon uskonnon synnyttämän arkkitehtuurin luomuksia vanhimmista ajoista alkaen.

Kun arjalaiset valloittajat suunnilleen 2000 vuotta e. Kr. tunkeutuivat Intiaan, heidän uskontonsa oli varsin yksinkertaista. He taivalsivat Hindukushin suurten solien lävitse laulaen hymnejä kolmenneljättä luonnonjumalansa kunniaksi. Heillä ei ollut minkäänlaisia jumalankuvia ja asettuessaan aluksi Punjabiin (»Viiden virran maahan») he eivät rakentaneet lainkaan temppeleitä. Jokainen rakensi oman pikkualttarinsa ja uhrasi sille perheensä puolesta.

Vuosisatojen kuluessa heidän elämänsä muut-

KANARAKIN »AURINGONJUMALAN VAUNUJEN» PYÖRÄ.
Kanarakin Musta pagodi rakennettiin 1200-luvun puolivälissä. Se on varmasti ollut harvinaisen suuri ja komea temppeli. Sen luultavasti 60 m korkea torni on sortunut, mutta 41 m korkea esihalli on vielä jäljellä. Temppelin molemmin puolin näemme kiveen veistetyn pyörän, joten koko temppeli lienee esittänyt auringonjumalan vaunuja.

ERITTÄIN VANHANAIKAINEN POHJOIS-INTIALAINEN TEMPPELI.
Pohjois-Intian vanhimmista temppeleistä ei ainoatakaan ole säilynyt. Ne rakennettiin puusta, niissä oli yksinkertainen, nelikulmainen keskikammio ja korkea oljilla päällystetty bambukatto. Niinpä ne rappeutuivatkin nopeasti.

tui säännöstellymmäksi ja heidän jumalanpalveluksensakin järjestelmällistyi. Tällöin muodostui erikoinen papisto ja rakennettiin pieniä temppeleitä. Vanhimmat tällaiset temppelit olivat luultavasti tulitemppeleitä, joiden alttareilla pidettiin vireillä pyhää tulta. Ainoakaan niistä ei tietenkään ole säilynyt. Ne olivat varmasti vain puisia — pieniä, nelikulmaisia kammioita, joissa oli korkea kartiomainen bamburuokokatto. Bamburuo'ot sidottiin yläpäästä ja peitettiin oljilla. Kattoaukon päällä oli kumollaan suuri saviruukku, jottei sadevesi olisi päässyt tunkeutumaan majaan. Entinen muoto säilyi vielä, kun tiiltä ja kiveä alettiin käyttää rakennusaineena ja rakennettiin kestävämpiä rakennuksia perusmuodon pysyessä samana. Rakentajat alkoivat harkita myös koristamiskysymystä ja pikkutemppeleitä alettiin koristella yhä runsaammin, vaikka ne yhä edelleen säilyttivät alkuperäisen muotonsa. Vielä tänäkin päivänä näemme Pohjois-Intiassa monta tällaista pikkutemppeliä. Korkeaa suippokattoa sanotaan »sikharaksi». Varsin todennäköistä on, että vanhimmat tällaiset temppelit olivat arjalaisten päällikköjen ja kuninkaiden hovikappeleita, ja vielä tänäkin päivänä sanotaan Etelä-Intiassa temppeliä »Koviliksi» eli »Kuninkaanhuoneeksi».

Näistä arjalaisista temppeleistä saivat alkunsa komeat temppelit, joita vieläkin on jäljellä Pohjois-Intiassa. Tosin emme tiedä ainoatakaan hyvin vanhaa hindulaistemppeliä, jonka perusteella voisimme varmasti päätellä kehityksen kulun, sillä vanhimmat säilyneet temppelit ovat jo varsin kehittyneitä. Ilmeistä on kuitenkin, että niillä on takanaan pitkällinen historiallinen kehitys. Onneksi tiedossamme on kyllin paljon johtolankoja, joiden perusteella voimme varsin tarkasti määritellä kehityksen päävaiheet alkukauden yksinkertaisista pyhäköistä Bhubaneswarin ja Khajurhon kaltaisiin komeihin pyhäkköihin asti.

Kehityksen suuntaviivat ovat lyhyesti seuraavat: Arjalaisten rakennusmestarien kehittyessä yhä taitavammiksi muuttui myös pieni, nelikulmainen kammio yhä suuremmaksi ja »sikhara» korkeammaksi. Juhlamenojen kehittyessä brahmalaisena aikana alettiin käyttää yhä enemmän vertauskuvia. Tällaisista aiheista kirjoitettiin pyhiä kirjoja ja juhlamenoihin alettiin panna yhä suurempaa painoa. Arkkitehtien toiminta säännösteltiin ankarasti, kylät oli rakennettava tiettyjen suunnitelmien mukaan ja temppelien oli vertauskuvallisesti esitettävä teologisia aatteita. Niinpä Vishnun (Säilyttäjän) temppelien oli suuntauduttava nousevaa ja Shivan (Kuoleman herran) laskevaa aurinkoa kohden. Brahman (Luojan) palvelukseen pyhitetyn temppelin kussakin neljässä seinässä piti olla ovi — Brahman kuvissa näemme hänen aina nelikasvoisena tarkastelevan maailmankaikkeutta joka suuntaan. Ja kaikesta tästä johtui, että pieni nelikulmainen temppeli sovellettiin noudattamaan näitä ajatuksia. Sen julkisivu oli idässä tai lännessä tai siinä oli neljä ovea aina sen mukaan, oliko se tarkoitettu Vishnun, Shivan tai Brahman pyhäköksi.

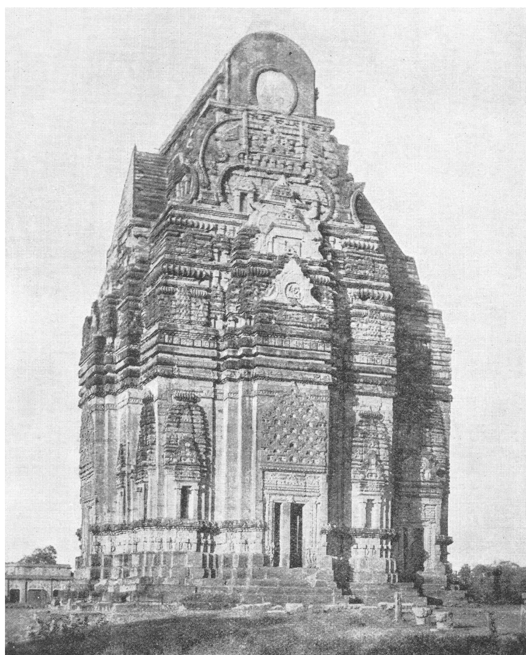
Juhlamenojen kehittyessä alettiin pikkutemppelin nelikulmaista kammiota kunnioittaa yhä hartaammin. Aluksi siinä oli vain alttari, jolla palavaan tuleen heitettiin uhrilahjat. Myöhemmin jumalankuvien tultua käytäntöön alettiin kuvia asettaa entisten alttarien kohdalle. Alkeellinen tulitemppeli muuttui epäjumalan asunnoksi

ja jumalan vastaanottohuoneesta muodostui todellinen »kaikkein pyhin», johon vain papit saivat astua. Rukoilijain oli pysähdyttävä sen ulkopuolelle, niin että he näkivät vain jumalan kuvan tai vertauskuvan avoimesta ovesta. Tästä johtui aivan luonnollisesti, että kynnys muuttui rukouskorokkeeksi, jolle polvistuen rukoilijat saattoivat toimittaa hartautensa. Ja tämän korokkeen kehittyminen esihalliksi, jonka kattoa kannattivat pylväät, oli vain ajan kysymys.

Mutta arkkitehdit muuttuivat yhä taitavammiksi ja rohkeammiksi. He oppivat yhä kokeneemmin käsittelemään kiveä ja sekä temppeli, että sen esihalli koristeltiin yhä uhkeammin. Suuri sikhara peitettiin vähitellen kokonaan koristein ja ajan kuluessa alkoi temppelin ympärille vain sen koristukseksi kasvaa joukoittain samanlaisia pienoispyhäkköjä. Muinaisen tulitemppelin ylintä kattoaukkoa kumollaan suojellut saviruukku muuttui kiveen veistetyksi lootuskukaksi, jonka terälehdet kaartuivat alaspäin. Pieni, paljasseinäinen, kuutiomainen sisäkammio koristettiin seinäveistoksin ja alkuperäisen, nelikulmaisen kammion ja suuren, onton sikharan väliin kehittyi kupukatto.

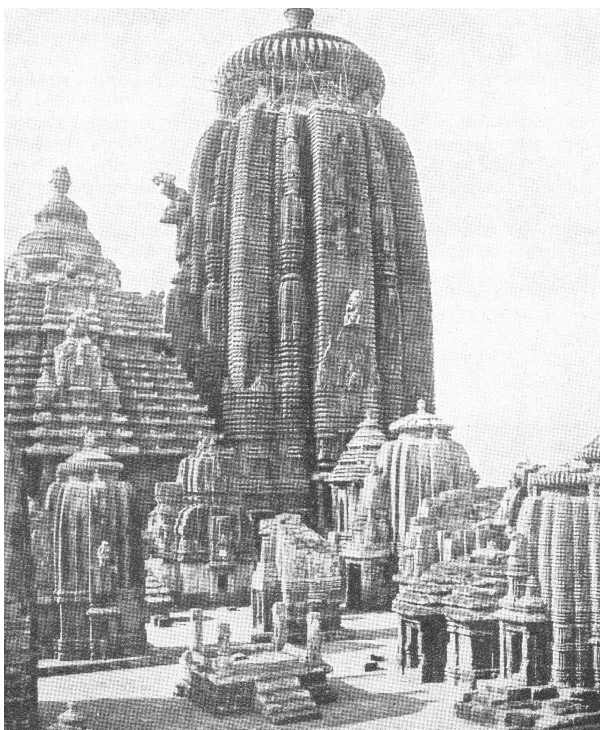
Esihalli eli »mandapam» kehittyi myös yhä monimutkaisemmaksi. Sen kattoa oli alkuaan kannattanut vain neljä pylvästä. Nyt niiden lukumäärä lisääntyi ja yksinkertaiset pylväät kehittyivät taidokkain veistoksin koristelluiksi monoliiteiksi. Esihallin entinen, litteä katto kehittyi myös huomattavasti ja sitäkin alettiin koristella. Taiteellisen vaikutuksen tavoitteleminen sai sen kehittymään kupumaiseksi, niin että se voitiin sisäpuolelta koristella erittäin kauniisti. Eräissä tapauksissa esihallia ympäröivät muurit, niin että se avoimesta pylväskatoksesta muuttui umpinaiseksi rakennukseksi.

Tämän jälkeen kehitys astui vielä askelen edemmäksi. Temppelin juurelle alettiin rakentaa kivipengermiä eli korokkeita, niin että temppeli esihalleineen joutui niiden keskelle. Tämä pengermä muuttui pian yhä korkeammaksi ja monimutkaisemmaksi ja sen jokaisessa nurkassa oli toisinaan uhkeasti koristeltu, pienen sikharapyhäkön muotoinen pikkupyhäkkö. Leveät, komeat portaat johtivat korokkeelle ja korokkeelta esihalliin ja pyhäkköön. Havaitsemme helposti, että tällainen koroke kohottaessaan temppelin korkeammalle teki sen monin verroin entistä vaikuttavammaksi ja juuri eräissä tällaisissa temppeleissä kohoaa hindulainen rakennustaide aistikkuudessaan ja kauneudessaan korkeimmilleen. Älkäämme kuitenkaan kuvitelko, että kaikki temppelit kehittyivät juuri näiden suuntaviivojen mukaisesti.

MUINAINEN TEMPPELI MYÖHEMMÄSSÄ KEHITYSVAIHEESSAAN.

Kuvassa näemme Gwaliorin kuuluisan Teli-ka-mandirin eli Öljykauppiaan temppelin, joka on rakennettu 1000-luvulla j. Kr. Pääosat ovat pysyneet samoina kuin aikaisemmin, mutta havaitsemme korkeuden (24 m) kohonneen ja koristeiden lisääntyneen huimaavasti. Katto on epätavallinen. Se ei pääty suippoon kärkeen vaan omituiseen, lieriömäiseen katonharjaan, joka suuresti muistuttaa Etelä-Intian temppelien »gopurameja».

TYYLIN JA KOON JATKUVAA KEHITYSTÄ.
Euroopan goottilaisten katedraalien tavoin kehittyivät Intian temppelit vähäisestä alusta komeiksi pyhäköiksi. Bhubaneswarin suuri, noin vuosina 617—657 j. Kr. rakennettu temppeli on niistä kuuluisimpia. Temppelissä on edelleen keskikammio, mutta sikhara kohoaa mahtavana korkeuteen. Esihallin katto (vas.) on muuttunut kuvuksi ja temppelin ympärille on ryhmittynyt sikharamaisia pienoispyhäkköjä.

matkailijat ja Intiassa asuvat eurooppalaiset joutuvat käymään niissä vain harvoin. Keskiaikaisia ja myöhempiä yksinkertaisia kammio- ja sikharatemppeleitä on varsin paljon. Moneen on myös myöhemmin lisätty mandapam. Hindulaisen arkkitehtuurin parhaiden kausien korkealle kehittyneet temppelit ovat valitettavasti kovin harvinaisia. Muhamettilaiset ovat hyökkäystensä aikana hävittäneet monta niistä. Toiset, jotka on hylätty jo vuosisatoja sitten,[1] ovat hajonneet raunioiksi tai paikalliset maanomistajat ovat ryöstäneet niistä kivet rakennuksiinsa.

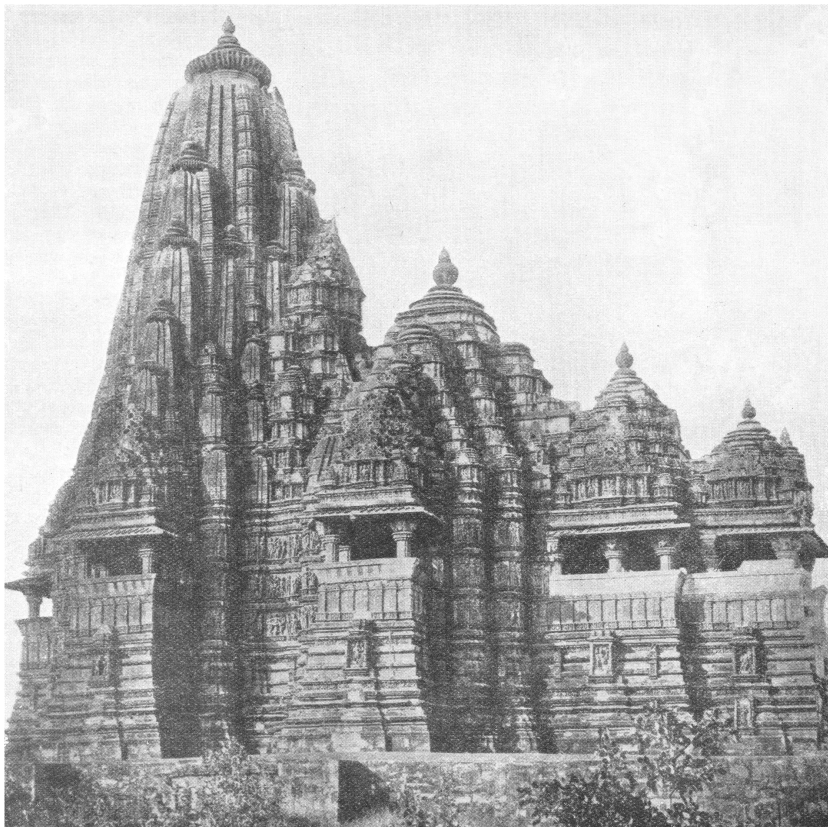
Pohjois-Intian temppeliryhmistä, joita tässä luvussa käsittelemme, on ihmeellisimpiä eräs Orissan Bhubaneswarissa oleva. Seudun pyhän järven ympärillä on aikoinaan ollut 7 000 temppeliä ja pyhäkköä. Vielä tänäkin päivänä siellä on niitä sadoittain. Useimmat ovat tosin rappeutuneita, mutta niiden joukossa on arvokkaita näytteitä seitsemännen ja yhdennentoista vuosisadan välisen ajan temppeliarkkitehtuurista, ja ne valaisevat suuresti yleistä kehitystä. Vanhempien temppelien sikhara on matala ja kömpelö ja esihalli paremminkin umpinainen kammio kuin avoin pylväskatos. Näiden muinaisten rakennusten tunnusmerkkejä on jykevä arvokkuus. Seuraavan kauden luonteenomainen piirre on erittäin korkea sikhara, jonka seinät kohoavat melkein pystysuorasti ylöspäin kaartuen yhteen vasta lähellä huippua. Kolmatta vaihetta edustavat Bhubaneswarissa runsaasti koristellut temppelit, joiden kiviveistokuvat ovat erittäin korkealla tasolla. Niiden toisena huomattavana piir-

Tässä olemme vain ylimalkaisesti viittailleet yleiseen kehitykseen. Temppelin koko, tyylin ja koristelun hienous riippuu suuressa määrin hurskaan temppelinrakennuttajan rikkaudesta, hartaudesta ja aistista, sillä temppelit syntyivät tavallisesti siten, että joku rikas henkilö halusi hankkia itselleen ansiota. Hallitsijat, rajahit, jalosukuiset ja rikkaat maanomistajat rakennuttivat kukin temppelinsä käytettävissään olevien varojen mukaan.

Käykäämme nyt parissa huomattavassa sikharatemppelissä. Valitettavasti kauneimmat niistä ovat kaukana valtateistä, joten tavalliset

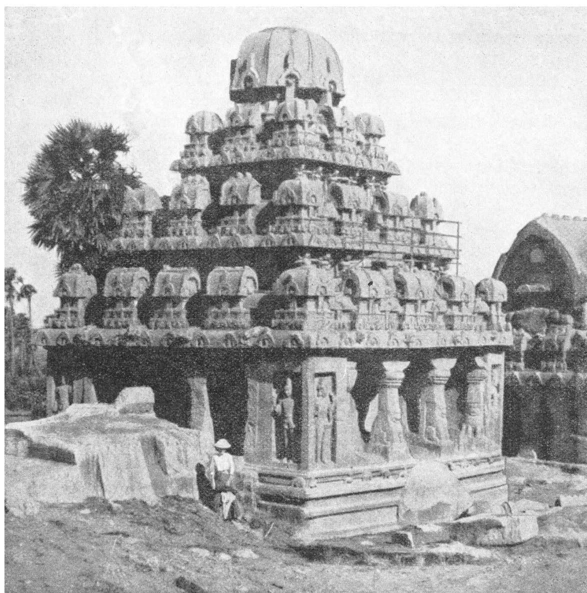
teenä on pystysuorain ja vaakasuorain viivain rakenteellisesti ja koristeellisesti erittäin taitava yhdistely. Ferguson on kuvaillut muuatta Bhubaneswarin temppeliä, ns. Suurta temppeliä »Intian puhtaasti hindulaisen temppelinrakennustaiteen kenties ihanimpana näytteenä». Se lienee rakennettu suunnilleen vuosina 617—657 j. Kr., mutta 1000-luvun lopussa siihen on lisätty vielä kaksi esihallia. Tämän komean temppelin suuri sikhara on 54 m korkea, ja sen jokainen tuuma on täynnä mitä ihmeellisimpiä veistokuvia.

Orissan maakunnassa on muitakin näytteitä tästä rakennustyylistä, ennen kaikkea Kanarakin kuuluisa Musta pagodi. Se on kauan ollut hylättynä, ja sen suuri sikhara on valitettavasti sortunut. Mutta esihalli on säilynyt. Se on erittäin laaja ja noin 40 m korkea. Sikhara oli luultavasti lähes 60 m korkea. Rakennuskivet ovat erit-

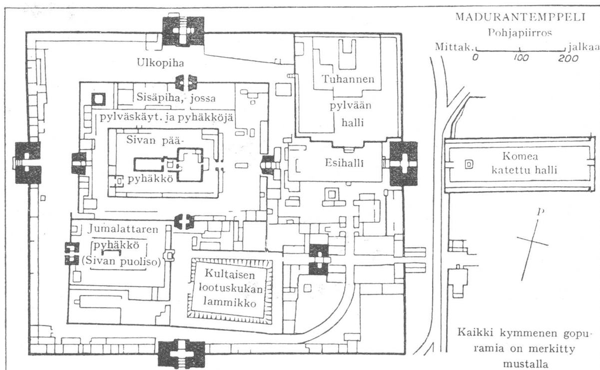
POHJOISEN ARKKITEHTUURIN HUIPPUSAAVUTUS.

Bundelkhandin Khajurhossa on 28 temppeliä, joissa tämä arkkitehtuuri on kehittynyt huippuunsa. Havaitsemme korkean kivijalan ja päärakennuksen ympärille ryhmittyneet, koristeelliset pienoissikharat. Esihallikin on runsaasti koristeltu. Kaikki temppelit on rakennettu vuosien 950—1050 j. Kr. välisenä aikana ja tämä temppeli, Kandarya Mahadeva, on suurin Shivalle pyhitetyistä temppeleistä. Se on 33 m pitkä, 18 m leveä ja 35 m korkea. Runsaasta koristelusta huolimatta se on erittäin kaunis.

INTIAN VERRATTOMIA KIVIVEISTOKSIA.

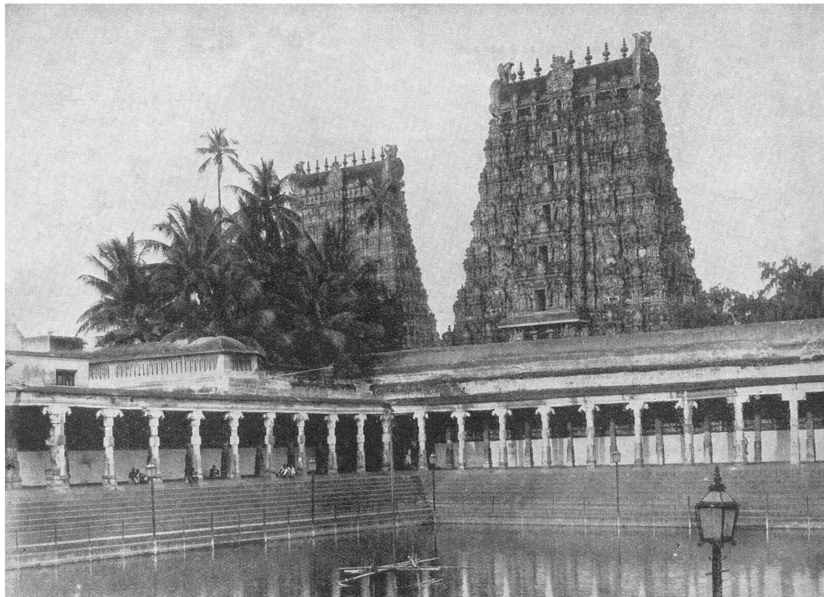
Kuvassa näemme Dharma Rajas Rathin, yhden Mamallapuramin »Seitsemästä pagodista». Se on hakattu kiveen ja esittää buddhalaista luostaria eli »viharaa». Erittäin luonteenomainen on katto (»vimana»), joka kohoaa kolmena pengermänä ja jonka harjalla on pieni kupu. Tämä pikkutemppeli on Etelä-Intian kaikkien jättiläistemppelien alkuperäinen esikuva.

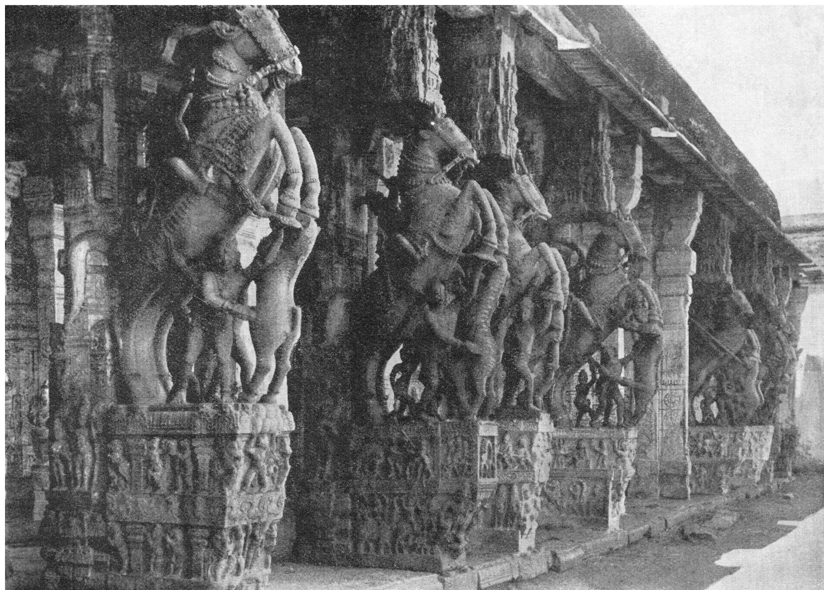
MADURA-TEMPPELIN KARTTA.

täin suuria ja ne on tuotu paikalle 50 km:n päästä. Ihmettelemme, miten ne on kohotettu 30, jopa toisinaan 60 m korkealle. Täydellisenä tämä suuri temppeli on varmasti ollut kauniin suhteellinen ja sen esihallin veistokset ovat ihmeen komeat. Siinä havaitsemme myös varsin harvinaisen yksityiskohdan, kaatuneen sikharan kivijalan molemmin puolin näemme ihmeen kauniisti veistetyn kivipyörän. Temppeli esitti ilmeisesti auringonjumalan vaunuja. Musta pagodi on rakennettu suunnilleen 1200-luvun puolivälissä.

Gwaliorin kalliolinnoituksen harjalla on vielä muuan tällainen temppeli, mutta siitä on jäljellä vain mandapam, vaikka se ilmeisesti aikanaan on ollut suuri ja kaunis temppeli. Sitä sanotaan Sas Bahuksi ja se on rakennettu vuonna 1093 j. Kr. Sikharasta näemme vain perustukset, mutta esihalli on varsin hyvässä kunnossa. Se on kolmikerroksinen ja noin 30 m korkea. Sen keskiosa kohoaa kauniin veistokuvin koristelluksi kuvuksi, joka on rakennettu limittäin samankeskeisiin ympyröihin sovitelluista kivistä. Bundelkhandin Khajurhossa, Chandola-dynastian muinaisessa pääkaupungissa, on vielä muuan huomattava temppeliryhmä. Siihen kuuluu 38 temppeliä, jotka niiden kirjoituksista päätellen on kaikki

MADURAN KULTAISEN LOTUSKUKAN LAMPI.
Kaikkiin suuriin temppeleihin kuuluu pyhä lampi, jossa kylpeminen on osana uskovaisten hartaudenharjoituksista. Valokuvamme on otettu iltapäivällä, jolloin kylpijöitä oli hyvin vähän. Aamuisin pylväistöt ja portaat ovat täynnä elämää, ja juhlatilaisuuksissa koko temppeli on tungokseen asti täynnä, sillä sinne saapuu tuhansittain pyhiinvaeltajia Etelä-Intian kaikista osista. Taustassa kaksi suurta »gopuramia».

TAKAJALOILLEEN KOHOAVIA KIVIHEVOSIA.
Kuvamme on otettu Kavari-virran Srirangamin saaren Vishnun temppelistä. Se on Intian — ja kenties koko maailman — suurin temppeli, sillä sen ulkomuurit muodostavat jättiläismäisen neliön, jonka ympärysmitta on 3.3 km, ja siinä on kaikkiaan 16 valtavaa porttitornia.

ETELÄ-INTIAN ARKKITEHTUURIN LÄHTÖKOHTA.
Maduran kuuluisan »Tuhannen pylvään hallin» jokainen pylväs on hakattu yhdestä ainoasta kivilohkareesta. Kattona on valitettavasti vain sileitä kivilaattoja, joten jäämme kaipaamaan goottilaisten kirkkojen korkeita, ilmavia holveja. Mutta Intian arkkitehdit eivät kyenneet luomaan mitään vastaavaa.

vuutta lisää sekin, että ne edustavat sekä Vaishnavan että Saivan lahkokuntia ja vielä sen lisäksi jainalaisuutta.

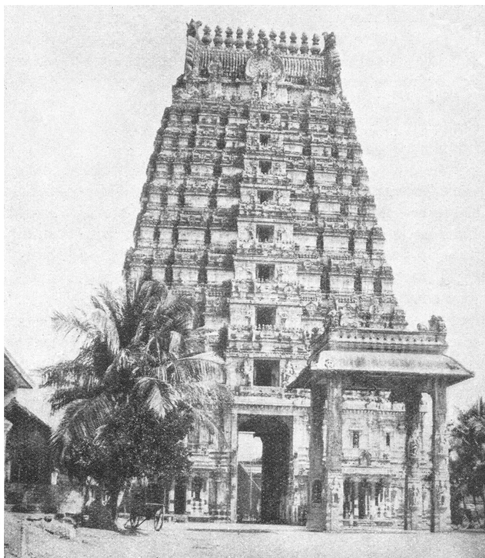
Etelä-Intiassa on kokonaan toisenlaisia kuuluisia temppeleitä. Arkeologit ovat eri mieltä siitä, mitä nimiä on käytettävä näistä molemmista eri päätyypeistä puhuttaessa, mutta tässä yhteydessä lienee yksinkertaisinta käyttää sanoja »pohjoinen» ja »eteläinen», sillä näihin kahteen ryhmään voimme todella suurin piirtein katsoen nämä temppelit lukea, joskin käsitteet osaksi peittävätkin toisensa.

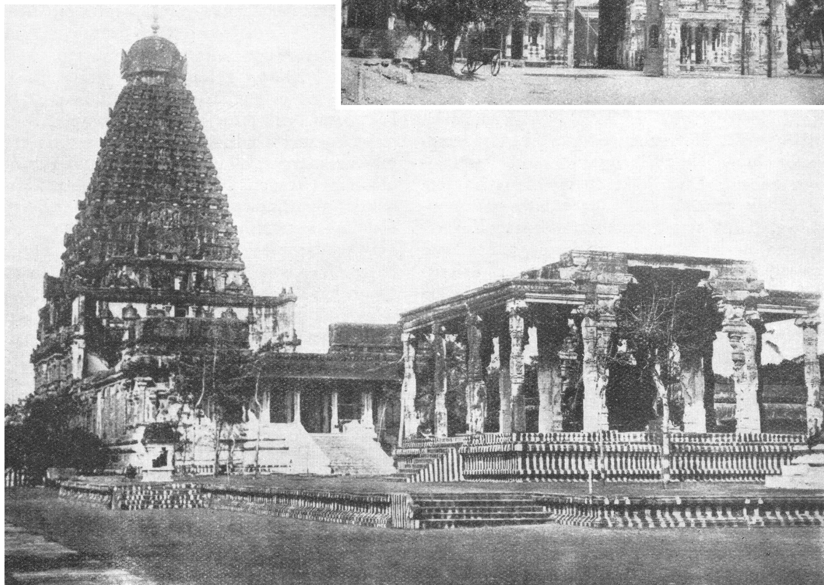
Etelärannikon Mamallapuramissa, suunnilleen 60 km Madrasista pohjoiseen, on ryhmä pikkutemppeleitä, joita sanotaan »Seitsemäksi pagodiksi». Ne ovat ehdottomasti ainoalaatuisia koko Intiassa. Hyvin säilyneiden kirjoitusten ansiosta tiedämme, että Pallava-kuninkaat rakennuttivat ne jo 600-luvulla. Tai oikeammin, niitä ei rakennettu, vaan ne hakattiin seudulla oleviin valtaviin kallionlohkareisiin. Tämäkin on jo omituista, mutta tärkeintä on, että voimme pitää tätä seutua Etelä-Intian arkkitehtuurin kehtona. Sillä näistä vähäisistä, kallioon hakatuista temppeleistä ovat kehittyneet Tamilin maan valtavat, maailmankuulut temppelit.

Nämä »Seitsemän pagodia» ovat ja ovat aina olleet pyhitettyjä hindulaisille jumalille. Mutta tyylillisesti ne ovat vanhojen buddhalaistemppelien jäljennöksiä. Ehdottoman varmaa onkin, että Etelä-Intian hindulainen temppeliarkkitehtuuri on kehittynyt buddhalaisista esikuvista. Buddhalaisilla oli kahdenlaisia rakennuksia, »chaityat» eli kappelit ja »viharat» eli luostarit. Alkuaikoina buddhalaiset joko rakensivat ne puusta

rakennettu vuosien 950 ja 1050 välisenä aikana. Ne edustavat kuvailemamme tyylilajin myöhäisempää vaihetta ja ovat paljon monimutkaisempia kuin varhaisemmat temppelit. Pieniä koristesikharoita ja kupuja on ryhmittäin suurten ympärillä niiden vaikutuksen tehostamiseksi, ja ne kaikki ovat tuhlailevan runsain kiviveistoksin koristeltuja. Nämä temppelit ovat korkeiden kivijalkain varassa ja eräät on rakennettu korkeille korokkeille ja niiden ympärillä on pienempiä pyhäkköjä, niin että ne näyttävät vielä korkeammilta. Näiden Khajurhon temppelien kiinnosta-

tai hakkasivat ne kallioon. Sen jälkeen he rakensivat kivestä samanlaisia pyhäkköjä pitäen kiinni perinteisistä rakennusmuodoista. Mamallapuramin pienet hindulaistemppelit on hakattu aivan buddhalaisten chaityain ja viharain muotoisiksi. Chaitya oli soikea, sen toinen pääty oli hevosenkengänmuotoinen, ja toisessa päässä oli puoliympyränmuotoinen absidi, katto taas oli tavallaan lieriömäinen. Tarkoin tutkiessamme tähän lukuun liittyvää valokuvaa havaitsemme, että näiden Mamallapuramin temppelien koristeina pääasiallisesti on riveittäin pienoiskokoisia chaityakappeleita. Niitä on veistetty sekä friisiin että suojakaiteeseen, ja kattoa koristavat pienoiskokoiset hevosenkengät, jotka jäljittelevät chaityan päätyä — aivan samalla tavoin kuin Pohjois-Intian suuria sikha-

HINDULAISEN ARKKITEHTUURIN RIEMUVOITTOJA TANJORISSA JA CONJEEVERAMISSA.

Yläkuvassa näemme Conjeeveramin temppelin porttitornin eli »gopuramin». Etelä-Intiassa ne aikojen kuluessa kehittyivät yhä korkeammiksi, ja suurissa temppeleissä on monta tällaista 20—60 m korkeaa porttitornia. Alakuvassa näemme Tanjorin komean temppelin 57 m korkean vimana-katon, jossa on kokonaista 13 kerrosta. Sitä ympäröivät rakennukset on rakennettu mataliksi, jotta korkea torni pääsisi täysin oikeuksiinsa.

roita koristavat pienoissikharat. Viharamaista temppeliä, jota tässä tarkoitamme, sanotaan Dharma Rajas Rathiksi. Havaitsemme sen katon kohoavan kolmena rivinä eli pengermänä pieneksi kuvuksi ja jokaista tällaista kerrosta reunustavat chaityain jäljennökset. Tällaista kattoa sanotaan »vimanaksi».

Pitäkäämme mielessämme tämän pienen kiveen hakatun kalliotemppelin kuva ja siirtykäämme nyt Conjeeveramiin, joka on etelän Benares ja kuuluu Intian seitsemän pyhän kaupungin joukkoon. Kaupungin ulkopuolella on pieni, mutta kunnianarvoinen hindulaistemppeli, joka edustaa tarkastelemamme kehityskulun seuraavaa vaihetta. Sen nimi on Kailasanatha, ja se on seitsemän pagodin tavoin muinaisten Pallava-kuninkaiden rakennuttama. Täällä olemme jälleen kiinteällä pohjalla, sillä lukuisista muuri- ja pylväskirjoituksista saamme selvät tiedot temppelin perustajasta ja rakentamisajasta. Tämä temppeli on todella rakennettu eikä hakattu kallioon. Se on myös paljon suurempi ja kehittyneempi kuin sen esikuva, jonka tapasimme seitsemän pagodin temppeliryhmässä. Vimana-katto on kohonnut kolmikerroksisesta nelikerroksiseksi ja pengermät ovat kutistuneet, mutta katon koristeina on yhä edelleen chaitya-kappelien jäljennöksiä. Havaitsemme kuitenkin, että temppelin etupuolelle on ilmestynyt suuri, umpinainen esihalli. Uusi lisäke on myös esipiha, jota riveittäin ympäröi yhdeksänkuudetta pikkukammiota. Tästä syystä ajateltiin aikanaan Kailasanathan olevan jainalaista alkuperää, mutta tämä on todistettu erehdykseksi. Vielä muuan yksityiskohta herättää huomiotamme — portin päällä kohoaa hyvin pieni torni. Tämä torni on myöhempien vuosisatojen valtavien porttitornien siemen. Tämä ja Conveejeramin kuusi pienempää Pallava-temppeliä ovat yhdistävänä renkaana Mamallapuramin pienen viharatemppelin ja Etelä-Intian suurten temppelien välillä.

Arkkitehtien taidon kasvaessa he kävivät rohkeammiksi ja vimana-katto kehittyi yhä korkeammaksi, kunnes se saavutti huippunsa Tanjorin ihmeellisessä temppelissä, jossa se majesteettisesti kohoaa kolmenatoista kerroksena 57 m korkeaksi. Se on dravidalaisen rakennustaiteen suurin riemuvoitto. Vain ihminen, joka omin silmin on nähnyt tämän suurenmoisen luomuksen, voi todella tajuta sen majesteettisen ihanuuden. Vaikutuksen tehostamiseksi on temppelin esipihat ja hallit rakennettu mataliksi ja komea pyramidimainen vimana kohoaa vapaana pilviin luomatta keskipäivällä minkäänlaista varjoa. Sen rakentaminen aloitettiin suunnilleen 900-luvun lopussa ja se valmistui suunnilleen vuonna 1012 j. Kr. Chola-kuninkaan Rajaraja I:n voittojen ylistykseksi. Veistetyt chaitya-kappelit ovat yhä edelleen pääasiallisena koristeaiheena. Verratessamme tätä temppeliä pohjoisintialaiseen sikharaan havaitsemme kohta niiden välisen olennaisen erotuksen. Mutta Tanjor onkin harvinaisuus. Etelä-Intian temppelit kehittyivät tavallisesti toiseen suuntaan. Useimmissa tapauksissa vimana-katto pysyi matalana ja nelikulmainen keskikammio, kaikkein pyhin, suhteellisen pienenä. Myöhemmät hallitsijat lisäsivät temppeleihin esihalleja ja uusia esipihoja, muurit ja porttitornit muuttuivat korkeammiksi ja koristeellisemmiksi, kunnes lopulta alkoivat hallita temppelin yleiskuvaa.

Tällaisia temppeleitä on Etelä-Intiassa paljon, niiden joukossa eräitä tavattoman suuriakin. Erinomainen näyte tästä suunnasta on Maduran Shivan temppeli, jonka ympärysmitta on enemmän kuin 1 600 m ja laajuus 10 hehtaaria. Siinä on kymmenen porttitornia, jotka ovat 30—60 m korkeita. Temppeli muodostaa jättiläismäisen nelikulmion ja kunkin ulkomuurin keskellä on porttitorni. Näitä torneja sanotaan »gopurameiksi»; ne ovat juuresta soikeat ja kohoavat monena kerroksena harjanteeksi eivätkä kärjeksi tai kuvuksi niinkuin vimanat. Ne ovat ylen määrin koristeltuja, vanhemmat chaitya-kappeleilla, uudemmat lukemattomin jumalankuvin, jotka usein ovat marmorikipsiä ja kauniisti värillisiä. Tämän luvun kirjoittaja lahjoi kerran papit päästämään hänet kiipeämään Maduran erään porttitornin huippuun. Kiipeäminen oli epämiellyttävää, sillä oli oltava paljain jaloin. Kiviportaat olivat pimeät ja likaiset ja niissä oli lepakkoja, jotka eivät olleet ihastuneita pyhäinhäpäisijään. Lopulta pääsimme huippuun ja istuutuen eräänlaisen luukun kohdalle katselimme edssämme leviävää labyrinttia, lukemattomia pihoja ja pylväistöjä, kylpysäiliöitä ja umpinaisia halleja, torneja ja pyhäkköjä. Korkeimman jumalan, Shivan, ja jumalattaren, Mimakshin, pyhäkköjä verhoavat, kullalla päällystetyt vimana-katot säteilivät auringonpaisteessa. Erittäin luonteenomainen piirre tässä temppelissä on »Tuhannen pylvään halli» (oikeastaan pylväitä on »vain» 985), jonka jokainen pylväs on hakattu yhdestä ainoasta kivilohkareesta ja koristettu ihmeellisin veistoksin. Suurin, joskaan ei silti kaunein Etelä-Intian dravidalaistemppeleistä on Srirangamin jättiläistemppeli.

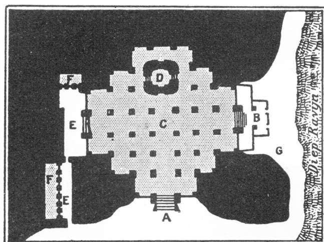

ELLORAN KALLIOTEMPPELI

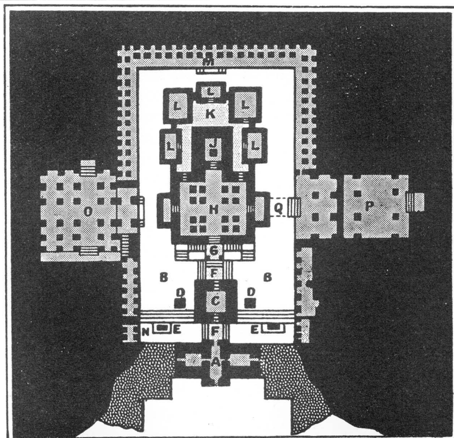
Etelä-Intian autiossa Haidarabad-vuoristossa, Elloran louhikkoisten kallioiden keskellä, on maailman luultavasti mahtavin monoliitti — suuri, kallioon hakattu temppeli. Sitä sanotaan Kailasaksi suuren hindulaisen jumalan, Shivan, taivaallisen palatsin mukaan. Muinaisen Egyptin kunnianarvoisat kalliotemppelit sekä Petran ruusunpunainen kalliokaupunki ovat ankarasti katsoen ainoastaan luolarakennelmia, sillä niiden komeat julkisivut kätkevät taakseen vain kallioon hakattuja luolamaisia syvennyksiä. Elloran Kailasa on jotakin aivan muuta. Joskin se on kauttaaltaan hakattu kallioon, se ei silti suinkaan ole vain »luolatemppeli».

Tämä ihmeellinen temppeli kohoaa valtavan, vuoreen puhkaistun, kuilumaisen pihan keskellä täysin vuoresta erillään ja irrallisena. Se on täydellinen hindulaistemppeli, josta ei puutu ainoatakaan olennaista osaa. Voimme katsella sitä joka puolelta ja näemme sekaannuttavan joukon komeasti veistettyjä paviljonkeja hienoine pagodeineen, auringon valaisemia pengermiä ja varjoisia pylväskäytäviä. Tämä ei enää ole arkkitehtuuria — tämä on kuvanveistotaidetta jättiläisten mitoin. Kolmella puolen kohoaa pystysuorana kallio, johon tämä suuri temppeli on hakattu. Kailasan temppeli on epäilemättä Intian suurenmoisimpia arkitehtonisia luomuksia ja huoleti voimme lukea sen maailman suurimpien ihmeiden joukkoon.

Joskaan Kailasaa ei ole veistetty yhtä hämärässä muinaisuudessa kuin Egyptin, Kreikan ja Rooman suuret temppelit, voimme kuitenkin pitää sitäkin kunnioitettavan vanhana, sillä se on syntynyt jo ajanlaskumme kahdeksannella vuosisadalla. Suunnilleen vuonna 757 j. Kr. kukisti Rasthrakuta-dynastiaan kuuluva Krishna I Etelä-Intian aikanaan niin mahtavat

A Dumar Lenan temppelin pääportti. B. Syvästä laaksosta johtava sivuportti portaineen. C. Suuri pylväshalli. D. Korkeiden veistokuvain ympäröimä kaikkein pyhin. E. Kallioon hakatut sivupihat. F. Pienet sivutemppelit. G. Vesiputous.

DUMAR LENAN JA KAILASAN TEMPPELIEN POHJAPIIRROKSET.

Nämä molemmat temppelit ovat Elloran muinaisintialaisista muistomerkeistä vaikuttavimmat. Ylempänä Dumar Lenan, alempana Kailasan pohjapiirros. A. Porttitorni. B. Avoin piha. C. Pyhän härän temppeli. D. Monoliittiset pylväät. E. Monoliittiset norsut. F. Sillat. G. Pääpengermä, portaat ja varsinaisen temppelin oviaukko. H. Päähalli. I. Päätemppeli. J. Temppeliä ympäröivä pengermä. K. Pikkutemppelit. L. Temppelin pihaa ympäröivä pylväistö. M. Jokijumalattarien temppeli. N. Lankesvara-kappeli pylväistön yläpuolella. O. Eteläinen kappeli. P. Eteläisestä kappelista päätemppeliin johtaneen sillan jäännökset.

Chalukyan-ruhtinaat ja alisti valtaansa Dekanin suuret ylätasangot. Tämän voiton muistoksi ja kiitosuhrina suojelusjumalalleen valloittaja päätti luoda ainoalaatuisen pyhäkön.

Muinaiset brahmalaiset kuvittelivat suuren jumalansa, Shivan, elävän taivaallisessa palatsissaan kaukana Himalajan lumihuippuisten vuorten ja jäätikköjen keskellä. Tätä salaperäistä vuoripalatsia sanottiin Kailasaksi, jumalien asunnoksi, ja kansa suhtautui siihen yhtä kunnioittavasti ja peläten kuin muinaiset kreikkalaiset Olymposvuoreen. Voittoisa Krishna I päätti rakennuttaa maisen Kailasan. Sen jokaisen yksityiskohdan piti vertauskuvallisesti esittää lumiaavojen taivaallista palatsia, johon ihmisjalka ei milloinkaan ollut astunut. Aivan samalla tavoin olisivat Konstantinus tai Kaarle Suuri saattaneet päättää rakennuttaa katedraalin, joka vertauskuvallisesti esittäisi Ilmestyskirjan ihmeellistä Uutta Jerusalemia.

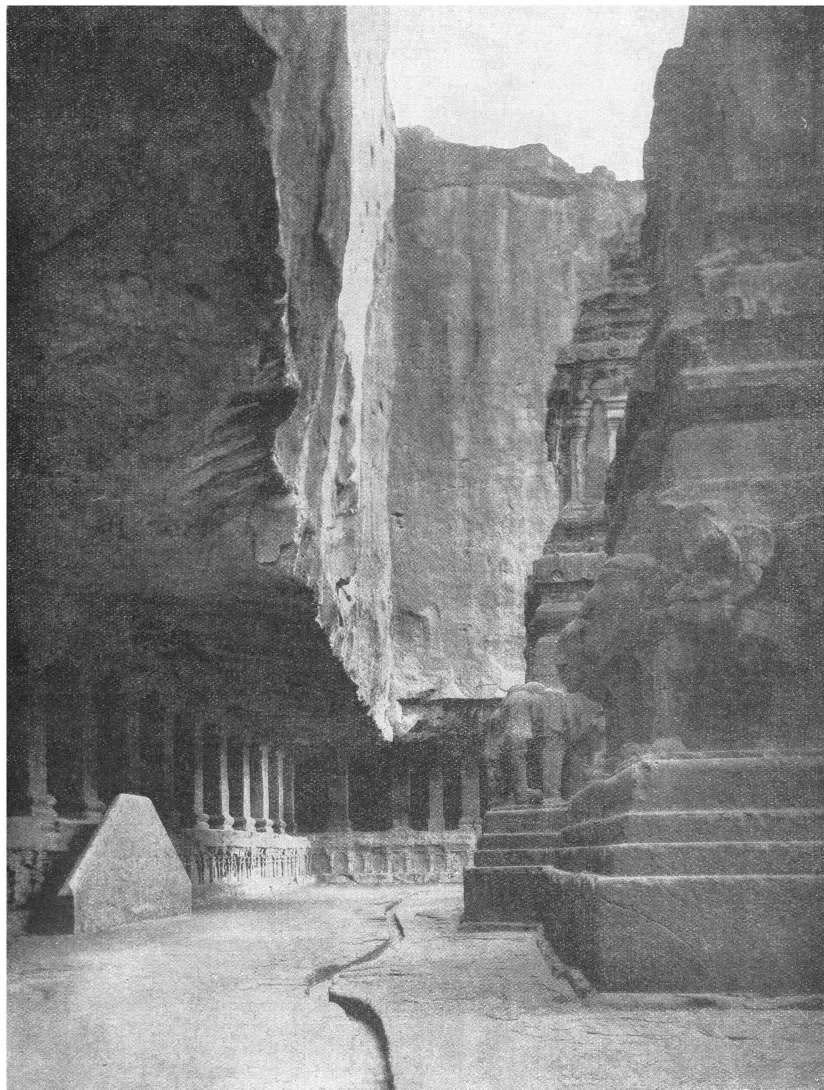
Temppelin paikaksi Krishna ensimmäinen valitsi Dekanin vuoristosta kohdan, jossa basalttikalliot korkeana muurina varjostavat viheriöivää laaksoa ja kiitävät virrat muodostavat kauniita vesiputouksia syöksyessään kallioilta syviin laaksoihin. Elloraa oli pidetty pyhänä jo monta sataa vuotta ja siellä oli asunut pyhiä miehiä. Buddhan keltapukuiset munkit olivat etsineet sateensuojaa pienistä kallioluolista. Vuosien kuluessa he laajensivat näitä luolia ja hakkasivat vuorenseinämään yhä taitavammin ihmeellisiä pylväistöjä ja kappaleita. Buddhalaisuuden vähitellen hävitessä alkoivat brahmalaiset hakata kallioon temppeleitä omille jumalilleen aivan heidän buddhalaisten kilpailijoittensa hylkäämien temppelien viereen. Krishna I piti laaksoa arvossa vielä toisestakin syystä. Kalliomuuri oli puolikuunmuotoinen ja muistutti Shivan pyhää kuumerkkiä. Sen tähden hän päätti rakennuttaa juuri tänne Shivan taivaallisen paratiisin jäljennöksen.

Kalliotemppeleitä rakennettaessa aloitetaan työ tavallisesti kallion kyljestä ja kaivaudutaan vähitellen kallion sisuksiin. Mutta Krishnan rakennusmestarit aloittivat kallion huipusta ja kaivautuivat kallioon ylhäältä käsin. Samalla tavoin menettelivät myös Petran kalliokaupungin rakentajat (vrt. lukuun »Petra, mystiikan ruusunpunainen kaupunki»). Kallion nurmikkoiselle huipulle he mittasivat suorakaiteen, jonka laajuus oli 84 × 48 m. Tämän suorakaiteen ääriviivoja noudatellen he hakkasivat kallioon suunnilleen 45 m syvän vallihaudan ja erottivat siten vuoresta jättiläismäisen, umpinaisen kallion. Tähän umpinaiseen kallioon he hakkasivat Kailasan.

Käsitämme, miten äärettömän vaikeata oli suunnitella tällainen temppeli ylhäältä käsin ja miten tavatonta taitavuutta vaadittiin suunnitelman toteuttamiseksi pettämättömän tarkasti pienimpiäkin yksityiskohtia myöten. Emme tiedä, miten monta vuotta kesti temppelin ulkonainen hahmottelu kallioon tai miten pitkän ajan vei ihmeellisten sisäsalien, esikäytävien ja portaiden veistäminen sekä koko temppelin koristaminen sekä ulko- että sisäpuolelta ihanin veistoksin ja korkokuvin. Myöskään emme tiedä, joutuiko Krishna näkemään temppelin yksityiskohtain valmistumista. Luultavasti ei ehtinyt, sillä hän kuoli vuonna 783. Olisi mielenkiintoista tietää, montako työläistä oli työssä, montako norsua tarvittiin kuljettamaan pois irtautunut kivimurska, montako taitavaa kuvanveistäjää työskenteli vasaroineen ja talttoineen kallioseiniä koristaen sekä montako vuotta kului, ennen kuin he saattoivat laskea työkalut käsistään ja nähdä mestariteoksensa valmiina kaikessa säteilevässä ihanuudessaan.

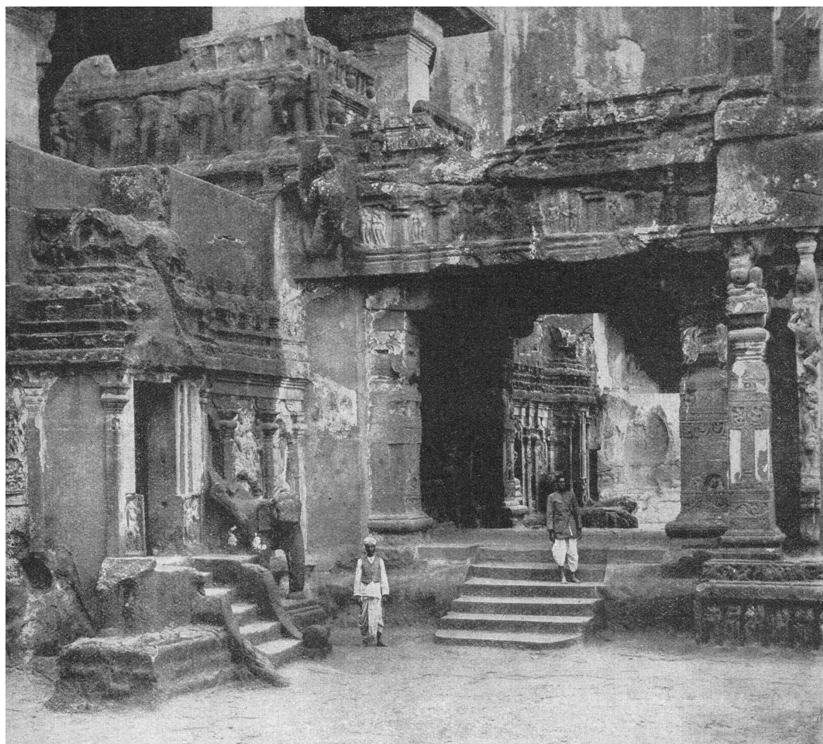
Tämän jälkeen työ keskeytyi. Miten pitkäksi ajaksi, sitä emme tiedä. Mutta kun se aloitettiin uudelleen, ryntäsivät uudet työläislaumat käsittelemään Kailasaa ja sen esipihaa kolmelta puolen ympäröiviä pystysuoria kallionseinämiä. Näihin kallionseinämiin he hakkasivat suunnilleen metrin pihan tasoa korkeammalle pylväskäytäviä — veistoksin koristeltuja katettuja käytäviä —, joita pitkin pyhiinvaeltajat saattoivat juhlakulkueena kiertää temppeliä. Vielä myöhäisempänä ajankohtana suoritettiin lisäksi kaksi suurta hakkaustyötä. Pohjoisen kallionseinämän keskelle, pylväistön yläpuolelle, hakattiin suuri kappeli — Lankesvara — 32 × 18 m — jonka kalliokattoa kannattaa seitsemänkolmatta ihanasti veistettyä pylvästä. Eteläiseen kallioon hakattiin vielä ihmeellisempi, kolmikerroksinen kappeli, jonka yhdisti Kailasaan pihan ylitse kaartuva kallioon hakattu silta. Tämä eteläinen kappeli jäi keskeneräiseksi ja silta on luhistunut.

Kailasa on ihmeen hyvin säilynyt, kun otamme huomioon, että Intian auringon polttavat säteet ovat paahtaneet sitä jo kahdettatoista vuosisataa ja että se yhtä kauan on ollut alttiina troopillisten monsuunien rankkasateille. Ihmiset ovat tuottaneet sille paljon suurempaa tuhoa kuin hävittävät luonnonvoimat. Yksinäisenä ja majesteettisena se kohoaa yhä paikoillaan, tuo ammoin sitten hylätty temppeli. Alhaalla laaksossa sijaitsevaa pientä kylärähjää lukuunottamatta koko seutu on asumatonta ja hallituksen palkkaaman vartijan lisäksi temppelin hiljaisissa pihoissa ei tavallisesti

VEISTOKUVIN KORISTELTUJA LUOSTARIKÄYTÄVIÄ, JOTKA AIVAN KUIN IHMEEN AVULLA OVAT SÄILYNEET MURSKAUTUMASTA NIIDEN YLLÄ RIIPPUVIEN KALLIOMASSOJEN ALLE.

Oikealla näemme suuren Kailasa-temppelin. Vasemmalla osa koko suurta esipihaa ympäröivästä pylväskäytävästä. Pylväiden varjostamat kallionseinämät ovat täynnä ihmeellisiä, suuria korkokuvia, jotka esittävät muinaisia mytologisia kertomuksia jumalista ja jumalattarista. Meidän on ihmetellen ihailtava hurskautta ja arkkitehtonista rohkeutta, jotka yhteisvoimin ovat luoneet ihmeellisen pyhäkön tällaiseen paikkaan.

ELLORAN KAILASA-TEMPPELIN ÄÄNETÖN PIHA.

Kuvassa näemme sillan, joka yhdistää Pyhän härän temppelin päätemppelin porttitorniin. Pylväistön välitse näkyy yläpiha. Vasemmanpuoleisesta ovesta johtavat kallioon hakatut portaat yläpengermälle. Kahdesta suuresta norsusta, jotka muinoin vartioivat porttia, on enää vain katkelmia jäljellä. Yläpengermän reunassa näemme pienen norsufriisin jäännöksiä. Vasemmanpuoleista seinää koristavat pyhän Ramajana-eepoksen kohtaukset.

kävele ainoatakaan ihmistä. Yksinäisen matkailijan askelet kajahtelevat oudosti tyhjissä saleissa. Ellora on syrjässä suurista valtateistä ja tuskin yksi matkailija kymmenestätuhannesta joutuu käymään tässä ihmeellisessä temppelissä. Eikä koko Intiassa kuitenkaan ole ainoatakaan temppeliä, jonka tutkimiseen kannattaisi paremmin uhrata aikaa ja rahaa.

Aurangabadista tai Daulatabadista lähdettyään matkailija saapuu vuoriston halki pitkän, pölyisen ajomatkan jälkeen kallionseinämään hakattua tietä pitkin Elloran laaksoon ja jää lyhyen, helteisen kävelyretken jälkeen seisomaan Kailasan portin eteen. Porttitorni muodostaa ikään kuin verhon, joka kätkee koko temppelin ulkomaailmalta. Se on temppelin kaikkien muiden osien tavoin hakattu kallioon. Siinä on esihalli ja käytävä, jonka molemmin puolin on kammioita kahdessa kerroksessa. Kuljettuamme porttitornin lävitse ja astuttuamme tilavaan esipihaan näemme ensimmäisen kerran Kailasan kokonaisuudessaan ja pysähdymme hartaudesta ja kunnioituksesta mykistyneinä. Kailasa on ainoalaatuinen. Ihminen ei milloinkaan ole luonut mitään vastaavaa. Eikä se kuitenkaan ole mikään oikku tai sekaantuneitten aivojen synnyttämä

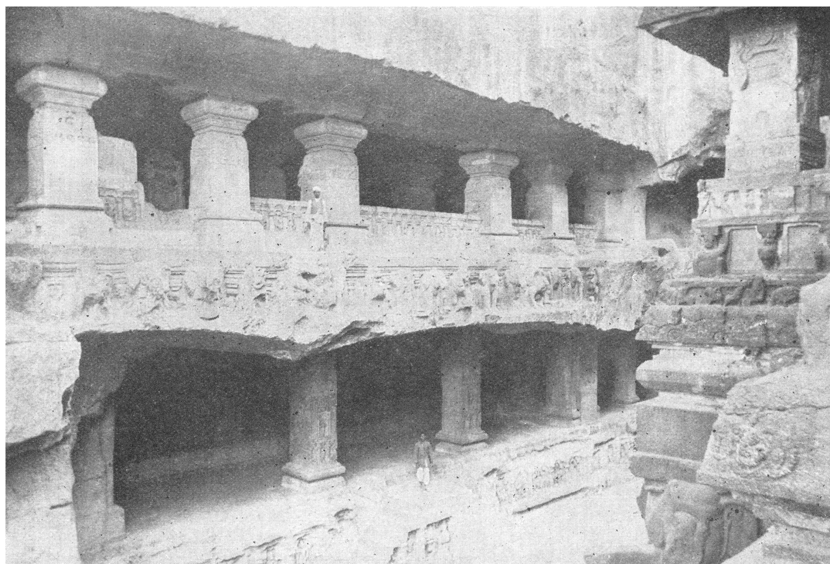
ATEENAN ELÄMÄN KESKIPISTE: PERINNAISTAPOJEN PYHITTÄMÄ AGORA AKROPOLIIN JUURELLA.

Agora oli Akropoliin kukkulan luoteispuolella. Taustassa näemme Athene Promakhoksen patsaan, Parthenonin ja pylväsportaikon katot. Etualalla Agora eli kauppatori. Vasemmalla Stoa eli Attaloksen pylväskäytävä ja saman viivan jatkona Stoa Poikile. Sen takana Buleuterion eli Senaatintalo ja Tholos, jossa eräät ylhäiset virkamiehet saivat aterioida valtion kustannuksella. Etualalla keskellä ovat Eirenen ja Pluton pyhäkkö ja kuvapatsas sekä portaiden keskellä Bema eli puhujalava. Vähäinen kukkula taustassa oikealla on Areiopagos ja kuvapatsaiden kannattama pylväskatos on Epomynosten Stoa. Sen takana näkyy Metroonin eli jumalien äidin temppelin julkisivu.

ATEENAN AKROPOLIS LÄNNESTÄ KATSOEN.

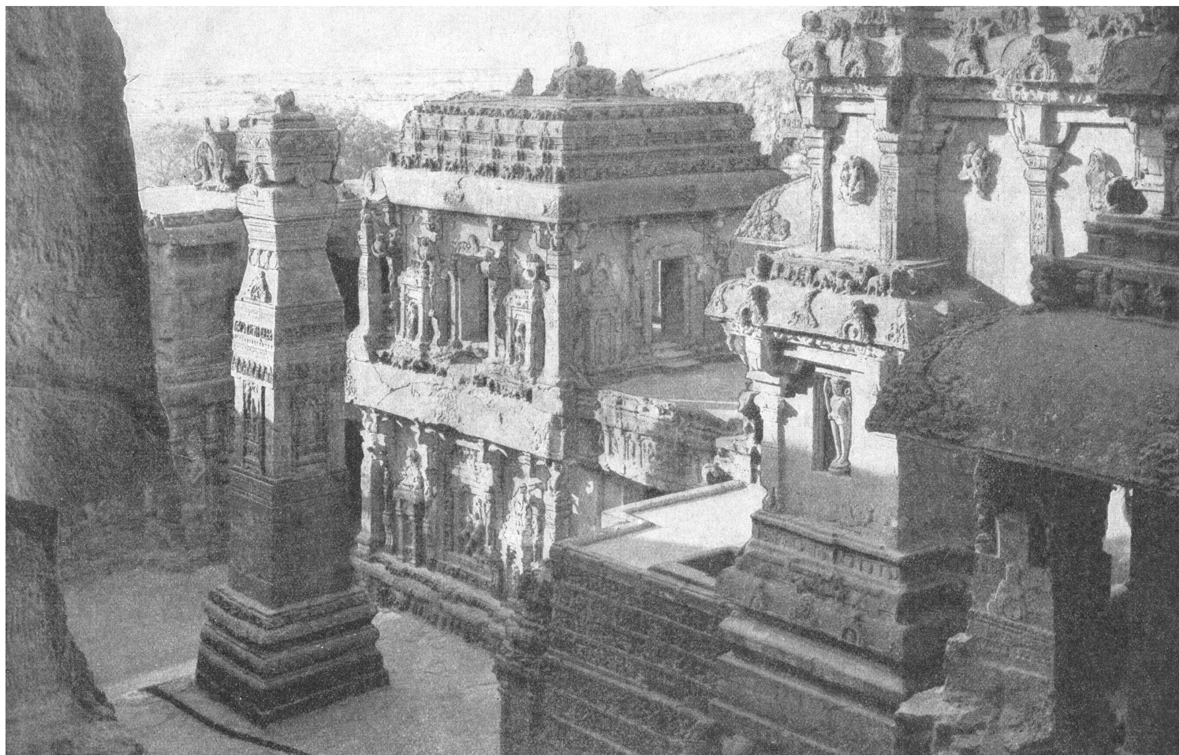
Ammoisista ajoista alkaen oli Ateenan Akropolis linnoitus ja luultavasti myös pyhä paikka — kiinteä, keskeinen kohta, jota vartioi sosialisesti, mutta ei poliittisesti keskenään liittoutuneita pikkukyliä, jotka olivat kasvaneet sen ympärillä. Ja Ateenan suuruuden päivinä nerokkaiden valtiomiesten yhdistettyä hajanaiset kyläkunnat kiinteäksi ja yhtenäiseksi poliittiseksi kokonaisuudeksi koristettiin tätä muinaista, perinnäistapojen pyhittämää kukkulaa jatkuvasti yhä uusin rakennuksin etenkin persialaissotien jälkeen, joiden aikana oli hävitetty maan tasalle rakennuksia, joita muuten olisi kenties pidetty uudestaan rakennettaviksi liian pyhinä. Themistokles oli muuan rakennuttajista. Kimon saattoi päätökseen suuret raivaustyöt, joiden tuloksena oli verraton, tasainen peruspinta. Ja lopulta Perikles rakennutti Parthenonin ja pylväsportaikon.

LANKESVARA-KAPPELIN JYKEVÄ PYLVÄISTÖ JA SIVUKÄYTÄVÄ PYLVÄINEEN.

Varsinaisen Kailasan valmistuttua hakattiin sitä ympäröivään kallioon pylväistö. Yläkuvassa näemme vähäisen katkelman tästä pylväistöstä (alhaalla). Sen yläpuolelle hakattiin suuri (33 × 24 m) kappeli, Lankesvara. Sen kattoa kannattaa 17 erinomaisen kauniin veistokuvin koristeltua pylvästä. Kappelissa on temppelikammio, päälaiva ja neljä sivulaivaa, joista erään näemme alakuvassa. Havaitsemme jykevien pylväiden arvokkaan yksinkertaisuuden ja koristekuvien suuren vaihtelevaisuuden.

SHIVAN TAIVAALLINEN PALATSI HELLIEN JA HURSKAIDEN KÄSIEN JÄLJENTÄMÄNÄ ELLORAN KALLIOIHIN.

Krishna I alkoi noin vuonna 760 j. Kr. rakennuttaa Kailasa-temppeliä kiitosuhrina voitoistaan. Temppelissä on hämmästyttävä määrä kallioon hakattuja paviljonkeja hienoine pagodeineen, aurinkoisia pengermiä ja varjoisia pylväskäytäviä. Oikealla näemme päätemppelin nurkkauksen. Keskellä on Pyhän härän temppeli, jonka silta yhdistää päätemppeliin. Härkä oli Shivan voiman vertauskuva. Härän temppelin vasemmalla puolen näemme suunnattoman monoliittipylvään ihmeen hienoine veistokuvineen. Samanlainen pylväs on myös Härän temppelin toisella puolen. Äärimmäisenä vasemmalla näemme osan kalliosta, johon koko temppeli hakattiin.

ELLORAN KAILASA-TEMPPELIN NORSUFRIISI.

Tässä näemme suuremmassa mittakaavassa jykevän kalliokorokkeen, jonka varassa Elloran temppeli lepää. Koroketta ympäröi ihmeellinen norsufriisi. Norsut seisovat lavat kiinni toisissaan, niin että näyttää aivan siltä kuin ne kannattaisivat temppeliä hartioillaan. Joskin useimpien norsujen kärsät ovat poikki ja vaikka muhamettilaiset valloittajat ovat pahasti ruhjoneet jokaista norsua, tämä komea friisi on kuitenkin raunionakin mahtava. Se on maailman ihmeellisimpiä kallioveistoksia. Kailasa on kaukana kaikista valtateistä ja tuskin yksi kymmenestätuhannesta matkailijasta käy katsomassa tätä äänetöntä, ammoin sitten hylättyä pyhäkköä.

ERÄÄN ELLORAN LUOLATEMPPELIN RUNSAIN VEISTOKUVIN KORISTETTU PYLVÄISTÖ.
Elloran kaikki neljäneljättä kallioon hakattua temppeliä on veistetty Dekanin vuorimassoihin niissä kohdin, missä basalttikalliot kohoavat korkeaksi seinämäksi viheriöivää laaksoa varjostaen ja pauhaavat virrat syöksyvät uljaina putouksina syviin laaksoihin. Kallionseinämässä on noin kahden tai kolmen kilometrin pituinen jono temppeleitä ja niiden sekä rakenne että koristelu vaihtelee suuresti. Niiden joukossa ei ole kahta samanlaista tai edes samantyyppistä ja kaikki pylväät korkokuvineen ovat samoin erilaisia.

mielikuvituksellinen rakennushirviö. Lumoavana ja vaikuttavana, ihanana ja suurenmoisena Kailasa tekee katsojaan vaikutuksen, jota on vaikea sanoin kuvata. Kävellessämme sen pylväskäytäviä ja pengermiä pitkin niiden jykevän voiman ja hienon rakenteen lumoamina ilmaisimme sanoin ihastuksemme.

»Sahib!» sanoi oppaamme juhlallisesti. »Ihminen ei ole yksin tehnyt tätä — jumalat auttoivat häntä.»

»Luuletko niin?» kysyimme.

»Sahib», vastasi opas, »katsele ympärillesi. Voivatko ihmiset luoda tällaisen temppelin ilman jumalien apua?»

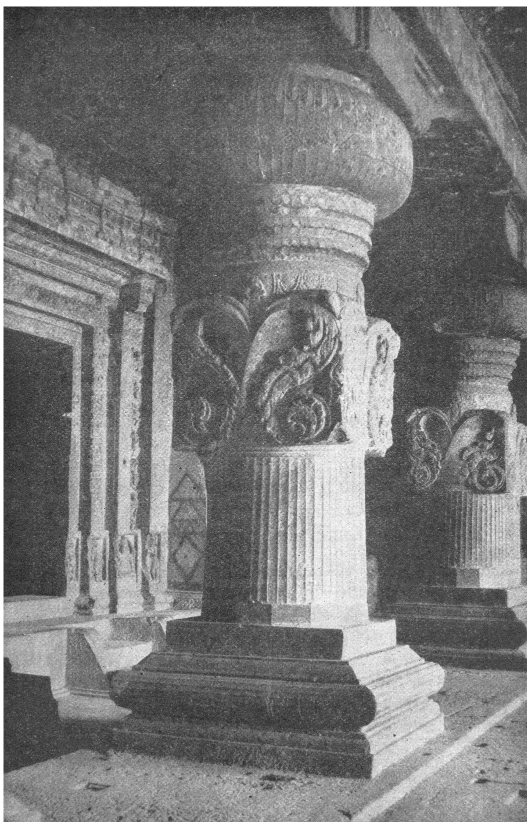
Ja katsellessamme ympärillemme havaitsimme, että oppaamme väitteessä oli tottakin — halu miellyttää jumalia yllytti ihmiset tähän äärimmäiseen ponnistukseen. Teoksessaan »Seven Lamps of Architecture» (Rakennustaiteen seitsemän lamppua) sanoi Ruskin tätä tunnetta »Uhrilampuksi» tarkoittaen henkeä, joka saa ihmisen uhraamaan Jumalalle parhaimman työnsä, minkä hän kykenee tekemään, ja kalliimman, mitä hän omistaa, vain siksi, että se on kallisarvoista, vain siksi, että siihen uhrattu työ on ollut suurta.

Ensimmäinen kappeli, jonka näemme, on ihmeellisen yksinkertainen, kaksikerroksinen ja veistokuvilla päällystetty. Se on Nandin eli Pyhän härän temppeli edustaen vertauskuvallisesti Shivan voimaa. Kallioon hakatut sillat yhdistävät sen toiselta puolen porttitorniin, toiselta puolen päätemppeliin. Hallin molemmin puolin kohoaa monoliittipylväs. Molemmat pylväät ovat täsmälleen samanlaiset, viisitoista metriä korkeat ja tavattoman paksut. Kummankin päässä on toinen Shivan vertauskuva — kolmikärki. Lähellä kummankin pylvään jalustaa on luonnollisen kokoinen kivinorsu. Ne edustavat sadepilviä, joita niin usein kerääntyy Himalajan lumihuippuisten vuorten ympärille. Vasemmalla on jokijumalattarien pieni, keskeneräinen temppeli. Sen alapylväistöä koristavat suuret korkokuvat, jotka

esittävät kolmea jumalatarta, niiden jokien ruumiillistumia, jotka alkavat Shivan valtaistuimesta Himalajan Kailasasta — Sarasvatia, Gangaa (Ganges) ja Jumnaa — ja temppelin alttarin ympärillä purjehtivat veistokuvalaivat pyhiä vesiä.

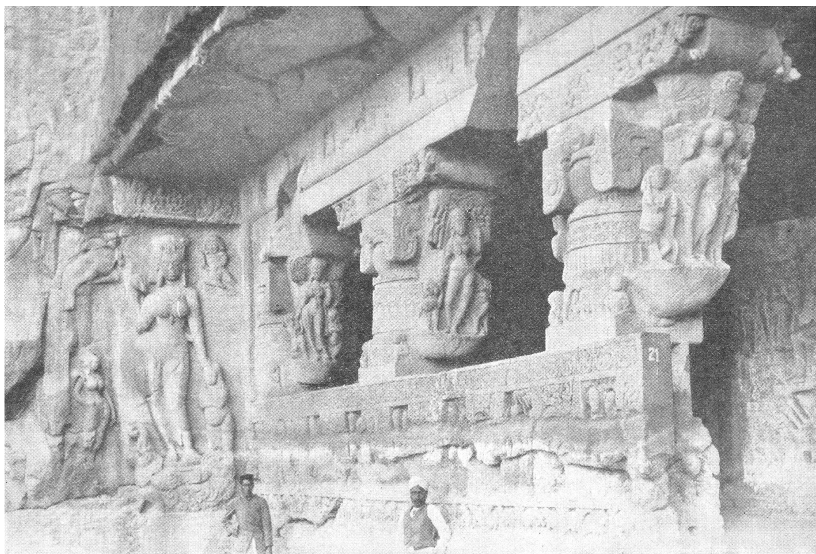
Mutta kaiken muun saattaa varjoon temppelin päärakennus, mahtava kalliopyhäkkö, jonka korkein pagodi on 29 m korkea. Se lepää jykevän, kahdeksan metrin korkuisen kivijalan varassa, ja kivijalkaa kiertää erikoisen ihmeellinen friisi. Näemme siinä norsuja, jotka seisovat lavat tiiviisti kiinni toisissaan ja päät ulospäin, niin että ne näyttävät kannattavan temppeliä hartioillaan. Usean norsun kärsä on murtunut ja kiihkomieliset muhamettilaiset valloittajat ovat pidelleet pahoin niitä kaikkia, mutta siitä huolimatta tämä uljas friisi on suurenmoinen raunionakin ja epäilemättä maailman komein kallioon hakattu veistokuvasarja.

Päätemppelin sisässä on neliömäinen halli, jonka läpimitta on suunnilleen neljätoista metriä ja jonka kattoa kannattaa kuusitoista pylvästä. Puolen tusinaa porrasaskelmia johtaa hallista kauniisti veistokuvin koristeltuun oviaukkoon ja tästä ovesta astumme kaikkein pyhimpään, jossa suuri lingam vertauskuvallisesti esittää Shivan läsnäoloa ja hänen parhaita ominaisuuksiaan. Pyhä kammio on pieni ja pimeä niinkuin tavallisesti hindulaistemppeleissä, sillä pimeyskin esittää vertauskuvallisesti jumalia ympäröivää salamyhkäisyyttä. Kammion jykevät kallioseinät kannattavat suurta keskipagodia, joka muodostaa koko rakennuksen harjan. Korkea avopengermä ympäröi temppeliä ja tällä pengermällä on viisi pientä sivukappelia, joista kukin on pyhitetty Shivan pojalle, Ganeshalle, viisauden jumalalle. Vielä muuan sivukappeli on pyhitetty Shivan puolisolle, Parvatille. Se sijaitsee aivan päätemppelin takana, täsmälleen samassa paikassa, missä tavallisesti on katolisen kirkon pyhän neitsyen kappeli. Koko Kailasassa ei ole ainoatakaan sileää seinäpintaa tai koristeetonta kattoa. Kaikkialla näemme useinkin monen metrin korkuisia, jumalia esittäviä korkokuvia. Pylväskäytävät ja sisäkammiot ovat kaikki yhtä täynnä tällaisia kuvia — noita outoja, mytologisia hah-

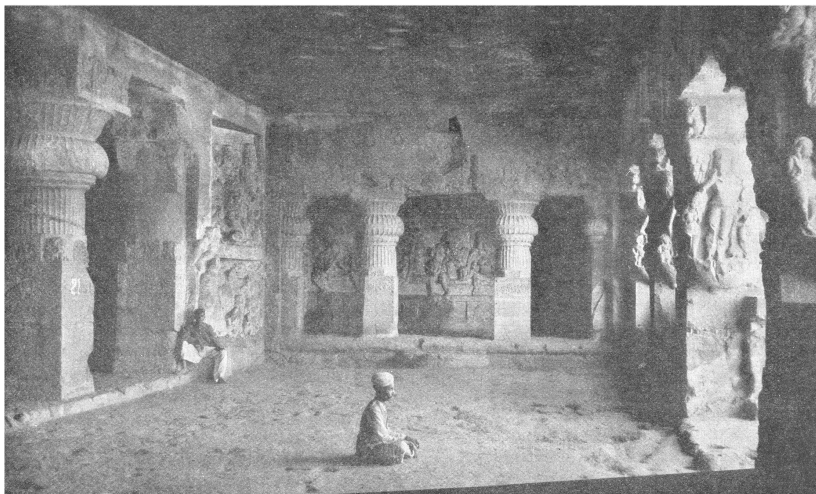

ERÄÄN ELLORAN JAINALAISTEMPPELIN ALTTARIPYLVÄS.

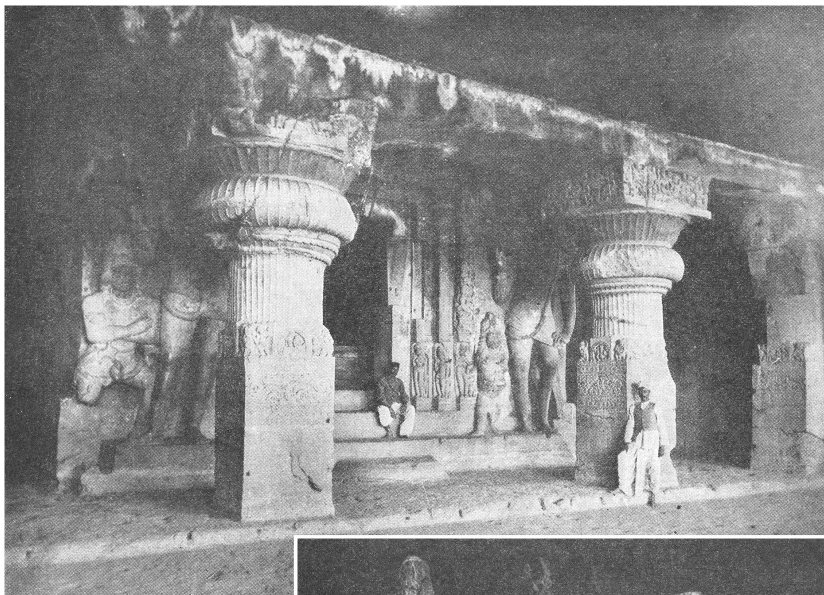
Elloran viisi jainalaistemppeliä ovat kaikista Elloran rakennuksista runsaimmin koristeltuja. Ne on veistetty kallioon vuosien 800 ja 1000 välisenä aikana. Nämä jykevät pylväät ovat erään tällaisen temppelin suuren hallin alttarin edessä. Havaitsemme uurteisten pylväiden koristeveistosten hienouden ja jalan ja kapiteelin vaikuttavan yksinkertaisuuden. Vasemmalla näemme temppelin oven.

ELLORAN MAITOTYTTÖJEN TEMPPELIN VAHINGOITTUNUT ESIHALLI.
Buddhalaisuuden alettua väistyä syrjään alkoivat brahmalaiset hakata temppeleitä buddhalaisten kilpailijoittensa hylkäämien temppelien läheisyyteen. Tämän kehitysvaiheen aikana syntyi seitsemäntoista kaunista temppeliä. Kuvassa näemme puolet Maitotyttöjen temppelin vahingoittuneesta esihallista. Tämän kauniisti koristellun julkisivun keskellä on portti ja sen molemmin puolin kaksi ikkunamaista aukkoa.

MAITOTYTTÖJEN TEMPPELIN SUURI HALLI.
Päinvastoin kuin Kailasa on Maitotyttöjen temppeli ns. »luolatemppeli», s.o. jono kallioon hakattuja luolamaisia kammioita. Suuren hallin kummallakin puolen on pylväskomero korkokuvineen. Varsinainen alttari on vasemmalla näkyvässä erillisessä kammiossa.

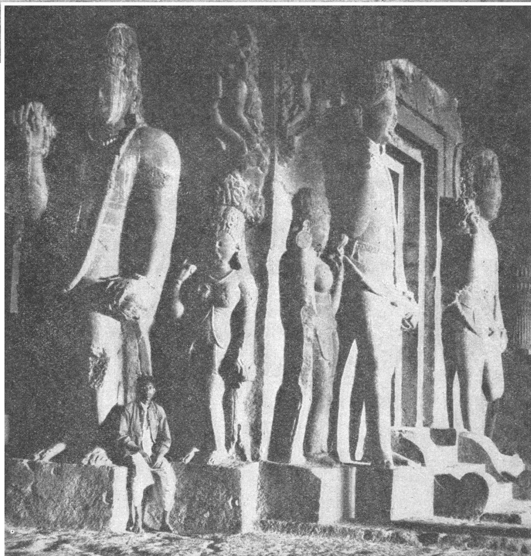

ALTTARIN VARTIJAT.

Maitotyttöjen temppelin alttari on erillinen kammio, jota ympäröi pyöreä käytävä. Tässä käytävässä suorittivat rukoilijat säännönmukaiset kiertokävelynsä. Epäjumala taisen vertauskuva oli alkuaan pimeässä, salaperäisessä kammiossa, jonka edessä paloi lamppuja. Kummallakin puolen näkyvät valtavat veistokuvat ovat alttarin vartijoita.

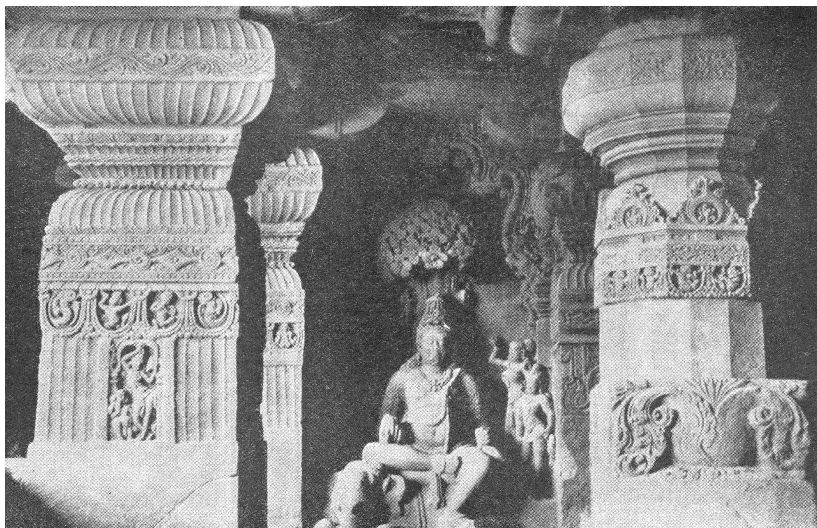
moja, jotka vertauskuvallisesti esittävät jumalien tekoja ja ominaisuuksia.

Mutta Kailasa ei ole Elloran ainoa ihme. Sen molemmin puolin on ihmeellisen kauniita ja mielenkiintoisia luolatemppeleitä. Niitä on kaikkiaan näillä seuduin viisineljättä parin kilometrin pituisena jonona kallioseinämässä. Tämän jonon eteläpäässä on suunnilleen tusina buddhalaisen ajan pyhäkköjä. Niiden jälkeen on seitsemäntoista brahmalaistemppeliä ja niitä seuraa viisi tavattoman kaunista jainalaispyhäkköä. Kaikkien näiden kammioiden,

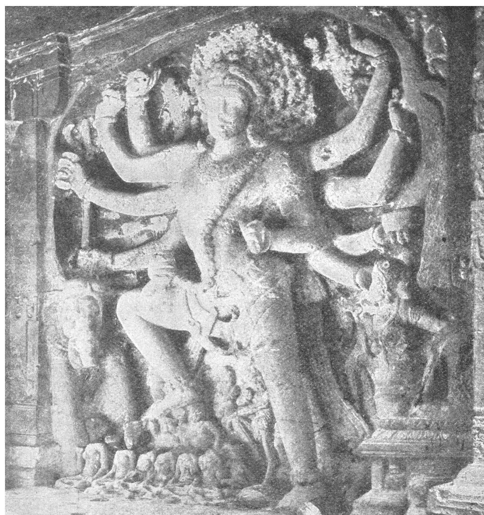

DUMAR LENAN LUOLAN SUURI TEMPPELI.

Lähinnä Kailasan jälkeen on Dumar Lena Elloran luolatemppeleistä ihmeellisin. Sen lattian pituus on 45 m, sen kattoa kannattaa 26 pylvästä ja sen alttari on erillinen, nelikulmainen kammio, jota ympäröi leveä käytävä. Temppelin kaikilla seinustoilla on jättiläismäisiä veistoksia, niinkuin kuvamme osoittaa.

ELLORAN INDRA SABHA-TEMPPELIN IHMEEN ONNISTUNEIN VEISTOKUVIN KORISTETTU SIVUHALLI.
Kuvassa näemme ylinnä seur. sivun kuvassa näkyvän esihallin sisältä. Pylväät — niitä on neljä kummallakin puolen — ovat tavattoman kauniit ja hyvin säilyneet samoin kuin esihallin päässä näkyvä täydellisen kaunis, Indraa esittävä korkokuvakin. Oikeanpuoleisten pylväiden päällä on kaunis kappeli, jota ympäröivät pylväät on järjestetty neliömäisesti.

esihallien ja salaperäisten seinäkomerojen tarkka tutkiminen kestäisi vähintään viikon. Täällä voimme seurata kallioarkkitehtuurin kehitystä sen alusta, alkeellisista buddhalaisluolista alkaen jainalaisen kauden monimutkaisiin rakenteellisiin keksintöihin ja uhkuviin yksityiskohtiin asti.

Eräät buddhalaisluolat olivat luostareita ja niihin on huolellisesti hakattu munkinkammioita ja yhteisiä kokoussaleja. Toiset taas olivat kappeleita, joissa buddhalaiset rukoilivat »Herraansa Buddhaa». Hindulais- ja jainalaisluolat ovat suurempia, monimutkaisempia ja hienommin hakattuja. Arkkitehdit ja kuvanveistäjät olivat vuosisatojen kuluessa kehittyneet rohkeammiksi ja taitavammiksi ja he saat-

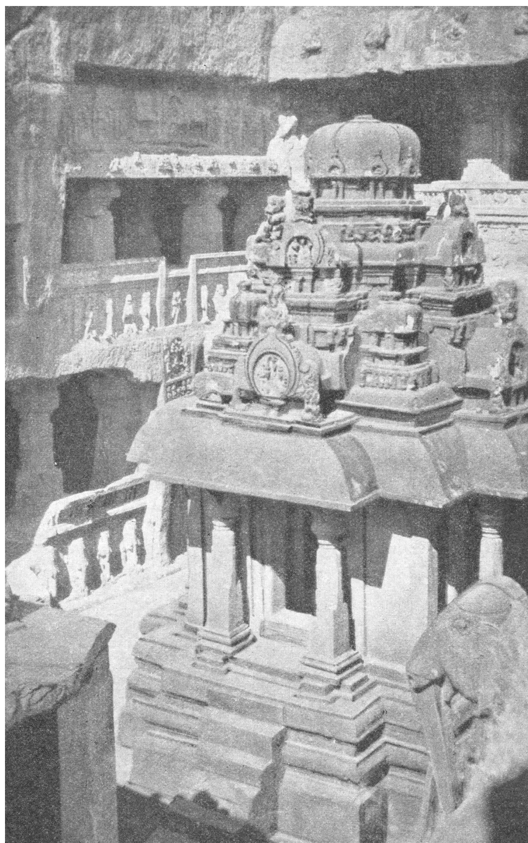
SHIVA-JUMALAN KUVAPATSAS ELLORAN TEMPPELEISTÄ.
Shiva on myöhempi hindulainen jumaluus, vedoille tuntematon.

INDRA SABHA-TEMPPELIN KAUNIS PIHA.

Kuvamme on otettu päätemppelin takaa. Näemme siinä temppelin pihan ihmeen kauniit ja koristeelliset veistokuvat. Brahmalaisista temppeleistä on Dumar Lenan luola loistavasti numero yksi, mutta Indra Sabha on jainalaistemppeli, ja ellei Kailasa ihmeellisessä kauneudessaan voittaisi kaikkia kilpailijoitaan, se saattaisi olla koko Elloran loistavin jalokivi. Pihan takana näkyvistä kahdesta hallista alempi on jäänyt keskeneräiseksi.

toivat nyt menestyksellisesti toteuttaa yrityksiä, joihin heidän edeltäjänsä eivät olisi uskaltaneet ryhtyä. Monessa temppelissä on kaunis esipiha ja useaan niistä johtavat komeat, kallioon hakatut portaat ja veistoksin koristellut pylväskäytävät. Temppelien rakenne, hallien ja pylväistöjen järjestely sekä pylvästen muoto, kaikki osoittaa todella hämmästyttävän vaihtelevaa sommittelukykyä. Pysähdymme näiden viileiden kammioiden ihanien pylväsrivien keskelle mietiskelemään, hämmästelemään ja ihailemaan avoimien pylväistöjen takaa eteemme avautuvaa ihanaa näköalaa. Ihmetyksemme kasvaa siirtyessämme temppelistä temppeliin ja päästeltyämme aluksi äänekkäitä hämmästyksen huudahduksia vajoamme pian mykän kunnioituksen valtaan. Mutta temppelien muinainen loisto on hävinnyt. Muhamettilaiset karkoittivat papit, askeetit ja pyhiinvaeltajat. Kiihkomielisinä valloittajat katkoivat jumalien päät ja murskasivat suuren osan temppelien kiviveistoksista.

INDRA SABHA, JAINALAISEN VEISTOTAITEEN HELMI.
Elloran jainalaistemppeleistä ihanin on Indra Sabha. Sen rakenne muistuttaa pääpiirteissään Kailasa-temppeliä. Siinä on nimittäin keskitemppeli, joka kohoaa vapaasti neliömäisen pihan keskellä. Kuvamme on otettu vaarallisesta paikasta liukkaalta kallionkielekkeeltä. Näemme siinä pikkupihan nurkkauksen ja keskellä sulokkaan temppelirakennuksen, pienen neliömäisen monoliitin, jonka joka puolella on ovi ja jonka hieno katto on pyramidimainen. Temppelin aseman johdosta on tavattoman vaikea saada siitä kuvaa, jossa sen ihailtavan sopusointuiset mittasuhteet pääsisivät täysin oikeuksiinsa.

Pitkällinen äänettömyys vajosi seudun ylle. Tänään astumme kunnioittaen noihin hylättyihin, muinoin niin pyhiin kammioihin ja nekin, jotka (käyttääksemme kuningatar Viktorian kuuluisan julistuksen sanoja) »lujasti luottavat kristinuskon totuuksiin», haltioituvat vastoin tahtoaankin nähdessään nämä ihmeelliset temppelit, joissa Intian muinaiset kansat pyrkivät ilmentämään käsitystään Korkeimmasta Olennosta.

ANGKOR: VIIDAKON SALAINEN IHME

Vasta aivan äskettäin ovat länsimaiset matkailijat tulleet tuntemaan Angkorin. Temppeli on Mekongin laaksossa viidakkoon hautautuneena Kambodjan pohjoispuolella ja tuskin päivänmatkan päässä Tonle Sapin sisäjärvestä. Rakenteensa kauneuden ja suurenmoisuuden, salaperäisen syntynsä ja eristyneen asemansa takia Angkorin temppeli vaikuttaa katsojaan mahtavammin ja lumoavammin kuin ainoakaan toinen itämainen temppeli. Kolmestatoista vuosisadasta ja rakennuksiin tunkeutuvan metsän hävittävästä vaikutuksesta huolimatta tämä kadonneen sivistyksen muistomerkki on säilynyt melkein ennallaan, vaikka ne hallitsijat, jotka kerran sen suunnittelivat, ovat hävinneet jättäen jälkeensä seudulle vain rauniokaupunkeja ja temppeleitä, jotka salaperäisinä ovat kietoutuneet troopillisen kasvullisuuden verkostoon.

Meidän päiviemme Kambodjan asutus on keskittynyt järvien ja jokien lähialueisiin. Angkor on penikulman tai puolen päässä viljellyn alueen pohjoispuolella. Vain muutamat harvat keltapukuiset papit viettävät uneksivaa elämäänsä raunioiden keskellä. Muuten temppeli on autio paitsi silloin, kun kambodjalaiset kerran vuodessa saapuvat sinne uhraamaan vainajilleen. He pitävät temppeliä henkimaailman luomuksena, jonka jättiläiset tai henget jollakin tutkimattomalla tavalla ovat rakentaneet viidakkoon. He saapuvat temppeliin tietämättä tai edes välittämättä mitään sen syntyperästä ja merkityksestä. Jos kysymme heiltä, kuka sen on rakentanut, he jäävät tylsästi tuijottamaan ja vastaavat: »Jumalat.» Angkorin perustajat ovat hävinneet maan pinnalta jättämättä jälkeensä minkäänlaista perintöä niille kansoille, joihin he sulautuivat. Muinaiset, unohtuneet hindulaisjumalat, joiden kunniaksi tämä pyhäkkö rakennettiin, ovat Panin lailla kuolleet. Meidän aikamme Kambodjassa ei mikään perinnäistieto kerro sen rakentajista.

ELÄVÄ VEISTOS.
Tämä notkean liikkeen ruumiillistuma, tanssiva tyttö, on muuan Angkorin temppelin lukemattomista veistoksista. Se näyttää melkein elävän.

Näiden arvoituksellisten raunioiden ongelma on yhä siinä määrin ratkaisematta, että paremminkin voimme sanoa sen yhä enemmän sotkeutuneen niiden ristiriitaisten tulosten takia, joihin Ranskan hallituksen lähettämät ranskalaiset arkeologit johtuivat tutkiessaan Kambodjan varhaisinta rakennustaidetta ja historiaa. Ongelma on erittäin vaikea. Khmerien arkkitehtuuri on omintakeista ja ainoalaatuista eikä kukaan ole kiistämättömästi kyennyt osoittamaan, mistä sen olennaisimmat piirteet alkuaan ovat lähtöisin.

Khmerit eivät ole jättäneet jälkeensä muuta kuin kiviä. Kansan historia rajoittuu suullisiin ja kirjallisiin legendoihin, jotka ovat peräisin Kambodjasta, Kiinasta ja Siamista. Ne ovat lapsellisia ja ristiriitaisia tarinoita, joiden tarkoituksena itämaiden useimpien aikakirjain tavoin on vain niiden koskettelemain hallitsijasukujen ylistäminen. Maan varhaisimpia asukkaita olivat ciampat, jotka harjoittivat käärmeenpalvelusta. He olivat rotua, johon sekaantui paljon malaijilaista verta. Myöhemmin heitä on sanottu khomen-kansaksi. Fournereau laskee arjalaisten tunkeutuneen maahan viidennellä vuosisadalla e. Kr. ja uskoo Prea-Thangin, Khmerin valtakunnan perustajan, olleen Indrapatin hallitsijan

poika. Indrapat taas oli varhaisin noista toistensa päälle kerrostuneista pääkaupungeista, joiden raunioilla on nykyinen Delhi. Hän kapinoi isäänsä vastaan, hänet voitettiin ja karkoitettiin maasta. Sen jälkeen hän ryntäsi kannattajistaan muodostamansa armeijan etunenässä eteläisen manteren halki tuhoten, hävittäen ja luoden uusia ruhtinaskuntia, kunnes lopulta Mekongin laakson suot ja Tonle Sapin järvi pysäyttivät hänen etenemisensä. Näin syntyi Khmerin valtakunta kukoistaen sotilas- ja sivistysvaltiona kymmenennelle vuosisadalle asti. Käärmeenpalveluksen syrjäytti brahmalaisuus. Hindulaiset valloittajat rakensivat Angkorin temppelin. Mutta 600-luvulla temppelin ollessa jo niin valmis, että vain yksi ainoa pylväs enää oli koristamatta, siirrettiin buddhalaisten pyhät kirjat Ceylonista Kambodjaan ja temppeli pyhitettiin uutta uskontoa palvelemaan. Vallankumous oli rauhallinen. Angkorin veistokset ja friisit esittävät rinnakkain brahmalaisuuden ja buddhalaisuuden ihanteita. Arkkitehtonisesti Angkor on buddhalaisuuden kanssa yhteydessä vain sikäli, että suvaitsevaiset buddhalaiset eivät ryhtyneet rakentamaan uudelleen temppeliä. Kenties uudella uskonnolla oli jalostava vaikutus khmer-kansan elämään, kenties he alkoivat tajuta kaiken turhuutta, niin että uusien jättiläisrakennusten rakentaminen tuntui heistä aiheettomalta. Oli miten oli, buddhalaisuuden hyväksyminen valtionuskonnoksi merkitsee Khmerin rakennustaiteen rappeutumisen alkua. Kahdeksannen ja sitä seuraavien vuosisatojen muistomerkit eivät ole läheskään yhtä vaikuttavia ja ilmeikkäitä kuin Angkor.

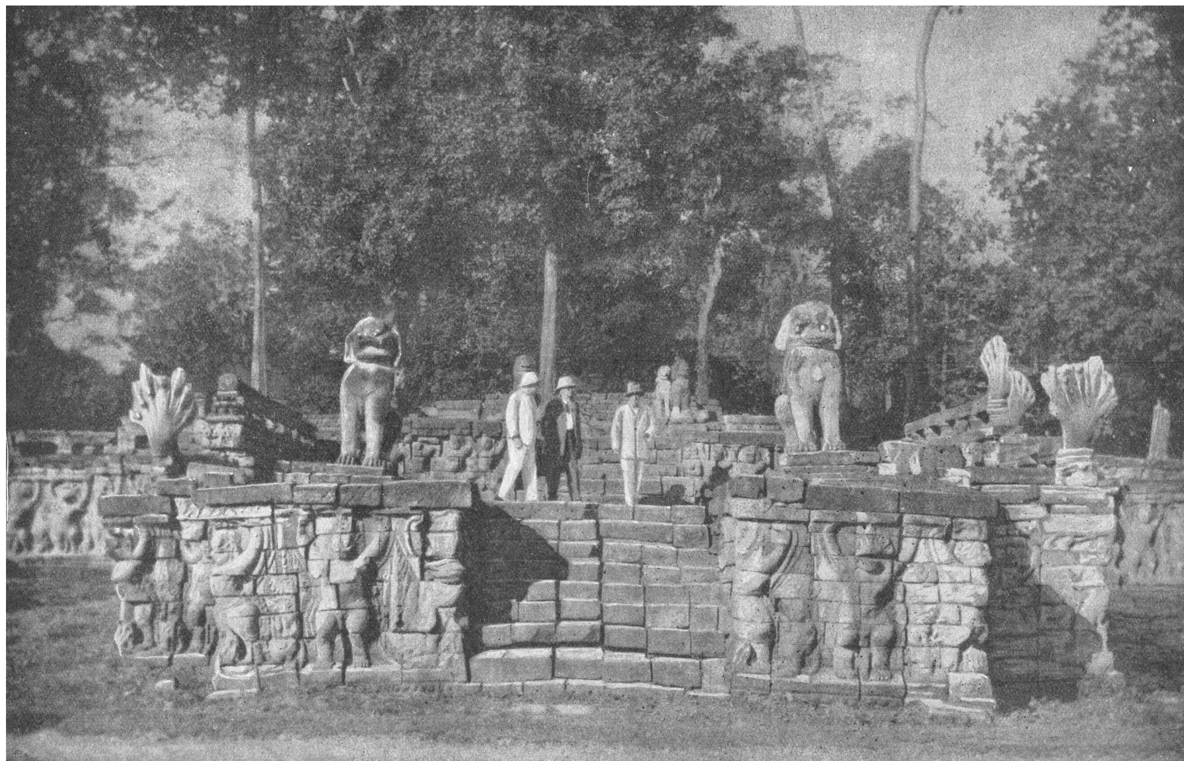
Jos Angkor Vhat olisi ollut missä muualla tahansa, se olisi varmaan pian muodostunut kaikkien neljän maanosan yhteiseksi pyhiinvaelluspaikaksi. Sen vaikutusta kohottaa kaksin verroin se, että se on syntynyt maassa, jossa arkkitehdin mielikuvitus harvoin kohoaa paalujen kannattamaa, vetoista eläinvajaa korkeammalle. Nähdessäni ensimmäisen kerran sen tornit ja huiput himmeän päivänsarastuksen valossa ennen auringonnousua se muistutti vanhanaikaista hollantilaista puutarhaa mielikuvituksellisesti leikeltyine marjakuusineen ja loivine pengermineen. Kun sitten auringon vinot säteet lankesivat raunioiden ylle muuttaen ne kokonaan, havaitsin, että ranskalaiset matkailijat, joiden ylistyspuheiden houkuttelemana olin matkustanut Angkoriin, eivät olleet liioitelleet.

Angkorin lumoavaa vaikutusta on mahdoton sanoin kuvailla. Kuvat voivat antaa vain heikon aavistuksen sen kauneudesta, salaperäisyydestä ja sopusointuisuudesta sekä sen kivimassojen mahtavasta jykevyydestä. Mutta rakennuksen mittasuhteiden ja suuruuden selvittämiseksi meidän on turvauduttava numeroihin.

Khmerin muiden muinaistemppelien tavoin Angkorkin on muurien ympäröimässä aitauksessa, jota leveä vallihauta siltoineen suojelee. Kävelttyämme sillan yli astumme sisään valtavain kivileijonain vartioimasta portista ja joudumme korotetulle tielle, joka johtaa temppelin pääportille. Perusmuurit ovat neljättä metriä korkeat ja jykevät. Ne on rakennettu eräästä vulkaanisesta kivilajista. Koko rakennus kattoineen päivineen on kiveä, mutta kivet on muurilaastia käyttämättä sovitettu niin taitavasti toistensa viereen, että monessa kohdissa on melkein mahdoton erottaa niiden liitekohtia.

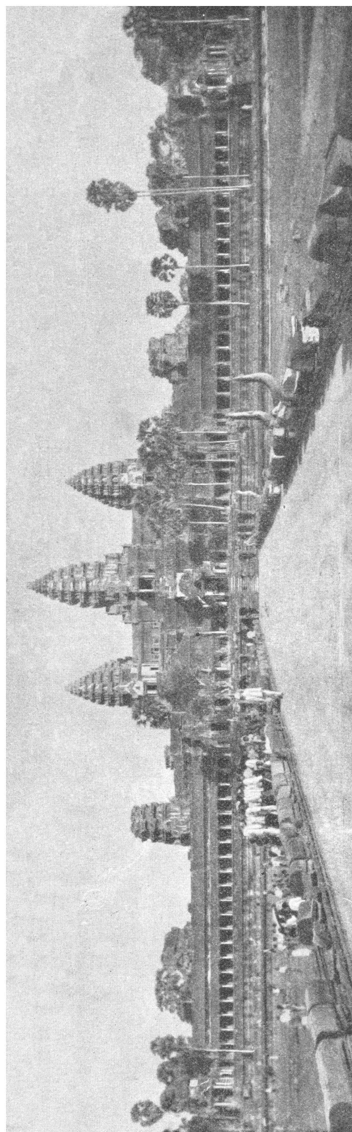
Temppeli on pitkulainen pohjakaavaltaan. Sen pituus on 239 ja leveys 176 metriä. Keskipagodi kohoaa noin 74 metriä perusmuureja korkeammalle ja muut neljä pagodia pihan nurkissa ovat kukin noin 45 metriä korkeita. Ne on ryhmitetty toisella tavoin kuin Intian temppeleissä, joissa tornien korkeus asteittain pienenee temppelin keskikohtaa lähestyttäessä, mistä johtuu, että ympärysmuurit usein peittävät suuren osan rakennuksesta. Khmerin temppeleissä tornit pitenevät ulkoreunasta temppelin keskipisteeseen päin. Siten näemme jo kaukaa koko rakennuksen ja myös useita sen vähäpätöisiäkin yksityiskohtia. Näiden Khmerin kartiopyramidin muotoisten tornien ja kattoholvien tukikaarten alkuperä on muuan Angkorin salaperäisistä arvoituksista. Omalaatuiset ovat myös portaat, jotka johtavat pengermältä toiselle ja jotka päinvastoin kuin Intian temppeleissä on rakennettu itse paksuihin muureihin, niin että nekin osaltaan lisäävät koko rakennuksen vaikuttavaa mahtavuutta.

Angkor Vhat valmistui 600-luvun alkupuoliskolla j. Kr. Siamilaiset ja kambodjalaiset eivät ole huolehtineet sen säilymisestä. Varsin epätietoista on, lienevätkö temppelivartijat ennen ranskalaisten maahantuloa koskaan leikanneet poikki ainoatakaan hävittävää juurta tai köynnöskasvia tai kuluttaneet edes tuntiakaan temppelin kunnostamiseksi. Ulkomuurien ympäröimän alueen laajuus on 328 tynnyrinalaa ja vain kokonainen lakkaamatta työskentelevä työläisarmeija voisi pitää kasvullisuuden kurissa. Ja viidakon hävityksistä huolimatta temppeli on kuitenkin hämmästyttävän hyvin säilynyt. Siitä on jäljellä niin paljon, että voimme mielikuvituksessamme

ANGKORIN RAUNIOITA KAUKAISESSA KAMBODJASSA.

Eräs Angkorin suureen temppeliin, unohtuneen menneisyyden ihanaan jäännökseen, johtavista teistä. Lukuunottamatta muutamia harvoja keltapukuisia pappeja, jotka siellä viettävät uneksivaa elämäänsä, Angkor on nykyään autiona paitsi silloin, kun Kambodjan kansa kerran vuodessa tulee sinne uhraamaan vainajilleen. Pitkien, sortuneitten portaitten keskellä seisoo nyttemmin kuollut lordi Northcliffe, joka matkustaessaan maailman ympäri vuosina 1921—22 kävi Angkorissa marsalkka Joffre'in seurassa.

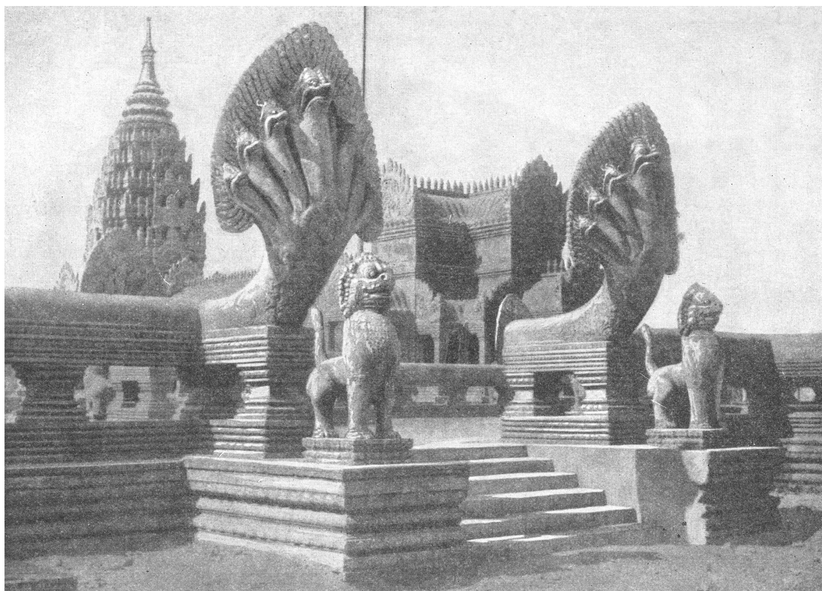
NÄKY, JONKA VAIN HARVAT MATKAILIJAT OVAT NÄHNEET: ANGKORIN SUUNNATON TEMPPELI KAMBODJASSA.

helposti sommitella sen kokonaisuudessaan entiseen asuunsa.

Yksinkertaisuudellaan ja arvokkuudellaan Angkor Vhat voittaa muut hindulaistemppelit. Maassa, josta khmeriläiset olivat kotoisin, ei ole ainoatakaan sen veroista temppeliä. Itse Intiassa on tuskin ainoatakaan korkeimman asteen hindulaisen arkkitehtuurin luomaa muistomerkkiä. Angkorin rinnalla Maduran ja Trivandrumin kaltaiset temppelit ylen runsaine ja raskaine koristeineen ja mahtipontisine rakenteineen vaikuttavat sairaalloisen mielikuvituksen luomilta, hämmästyneiden aistien leikiltä. Tosin Angkorissakin on runsaasti koristeita, mutta sen yleisvaikutelma on sopusointuinen. Kaikki on oikealla paikallaan. Mikään ei ole liioiteltua. Arkkitehdit ovat paradoksimaisesti kyenneet pysymään kohtuudessa niin irrallisissa veistoksissa kuin korkokuvissakin kaikkien yksityiskohtain moninaisuudesta huolimatta.

Sisäpihat umpinaisine pylväistöineen on rakennettu intialaiseen tapaan. Ainoastaan khmertyylisten käytäväin katot kaartuvat korkeina ja niiden sisäseiniä kannattavat pylväät. Näissä käytävissä ei ole tuumankaan pintaa, jota ei olisi veistetty vaihteleviksi korkokuviksi. Temppelissä on 9 225 metriä veistoksia. Niihin sisältyy satojatuhansia hahmoja, jotka vain hämmästyttävän harvoin toistuvat. Rame ja Hanuman jännittävät jousensa, iskevät miekoillaan ja pistelevät raivokkaasti veitsillään hurjistuneen vihan vallassa. Rakšaskan piirteet ja eleet kuvastavat raivoa erinomaisen elävästi.

Käydessäni Angkor Vhatissa sain pitää temppelin hallussani jotakuinkin yksin. Kenties tuo suuri, vanha raunio teki mieleeni sitäkin voimakkaamman vaikutuksen, koska ihmiskädet eivät ilmeisesti kertaakaan olleet raivanneet sitä viimeisten tuhannen vuoden aikana. Sekasortoinen kasvullisuus oli päässyt tunkeutumaan temppelin sisäpihoihin asti. Saatoin nähdä puunjuurten painiskelevan kivilohkareitten kanssa. Siellä täällä jokin patsas oli kaatunut, jokin pylväs suistunut rivistään, mutta varjoisa vihreys oli miellyttävää seuraa. Ilman kasvullisuutta, paljaat kivet auringon polttavien säteiden paahtamina Angkor menettäisi paljon synkästä viehätyksestään. Meidän päivinämme ranskalaiset tarkastajat koettavat korjata raunioita entiseen asuunsa. He voivat ehkäistä tai ainakin siirtää tuonnemmaksi niiden lopullisen perikadon, mutta niiden muinaista viehätystä he eivät enää kykene herättämään eloon. Kuta kauemmin katselemme Angkorin uudennus-

TÄLLAINEN OLI TUON HÄVINNEEN RODUN TEMPPELI LOISTONSA PÄIVINÄ.

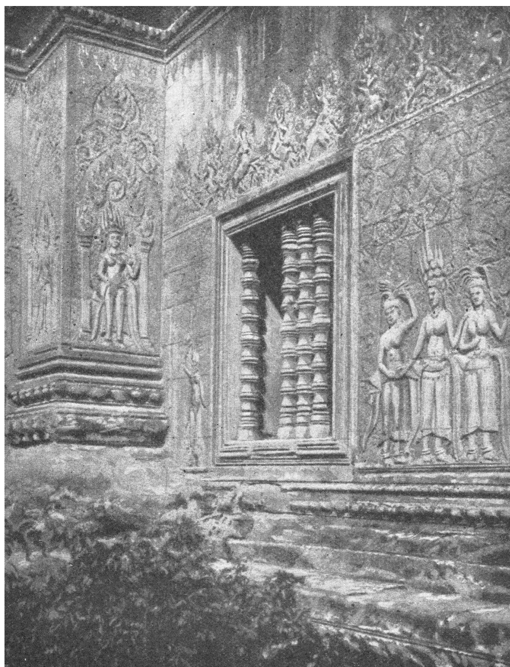
Tämä Angkorin temppelin erään porraskäytävän uudennussommitelma oli näytteillä Ranskan siirtomaanäyttelyssä Marseille'ssa vuonna 1922. Pyhät Naga-käärmeet kohottavat kypärän koristamia päitään pilviä kohden suojaten portaita vartioivia, vertauskuvallisia eläimiä. Näiden kammottavien hirviöiden ruumiit ojentuvat oikealle ja vasemmalle pengermän kiviaitausta pitkin.

sommitelman piirustuksia, Angkoria kovan ja kylmän täydellisenä — Angkoria sellaisena kuin sen pitäisi olla — sitä suuremmassa arvossa pidämme Angkoria sellaisena kuin se tällä hetkellä on.

Nukuin kaksi kuutamoista yötä temppelissä seuranani vain muutamia keltapukuisia buddhalaispappeja — sellaista yksinäisyyttä on vaikea rahalla ostaa meidän päivinämme. Askelten kaiku hylätyissä pylväistöissä herätti myriadeja lepakkoja unestaan. Joka ilta auringon laskiessa ne lepattavat kaartuvien kattojen yli myrskytuulen lailla viuhuen. Niiden haju on kuin menneisyydelle ja rappeutumiselle uhrattua kuvottavaa suitsutusta. Ja niiden rauhoituttua kuulin niiden kynsien hiljaisen rapinan muurien halkeamissa. Kuunvalon piirtämät kuviot saivat minut vaistoamaan nirvanan rauhan ja unohduksen. Silloin tällöin päästi pöllö valittavan huutonsa vallihaudan reunalla kasvavasta puusta, mutta lähempää kuulin myös muita omituisia ääniä, kuulin kivien vajoavan, kuulin kuin käärmeiden kahinaa, ääniä, joiden syytä en voinut käsittää, yön kuisketta.

Välistä käytävien pimeys sakeni tajuttavaksi hahmoksi ja varjomainen olento astui esiin hiljaisuudesta. Hiljainen, vanha pappi liukui ohitseni äänettömin, varjomaisin askelin. Hän sytytti vahakynttilän käytävän päässä. Lepattava suitsutustikku valaisi äkkiä Buddhan-kuvan edessä olevan pienen rukoushuoneen. Sen jälkeen hän kääntyi ja sivuutti minut jälleen yhtä äänetí kuin oli tullutkin luomatta minuun katsettakaan, sanaakaan sanomatta, hurskaan välinpitämättömänä kuin horrostilassa kävellen. Kivilaatat olivat kuluneet hurskaitten jalkojen askelista.

Angkor Thom on puolen penikulmaa pohjoisempana. Se oli aikoinaan temppelin rakentaneiden arjalaisten valloittajain pääkaupunki. Kaupunki on temppeliä vanhempi ja puunjuurien ja köynnöskasvien keskeytymätön turmelemistyö

JUMALIEN TAIVAAN TANSSIJATTARIA.
Valokuvauskone ei kykene antamaan aavistusta Angkorin temppelin muurikoristeiden suunnattomasta laajuudesta. Valokuvasta näemme silti, miten äärimmäisen hienoa ja hartaan huolellista työtä taiteilijat ovat tehneet. Tanssijattarien sulokkaat asennot on veistetty kiveen verrattoman onnistuneesti ja pylväiden koristama ikkuna on murheellisesti vahingoittuneenakin säilyttänyt ihastuttavan kauneutensa.

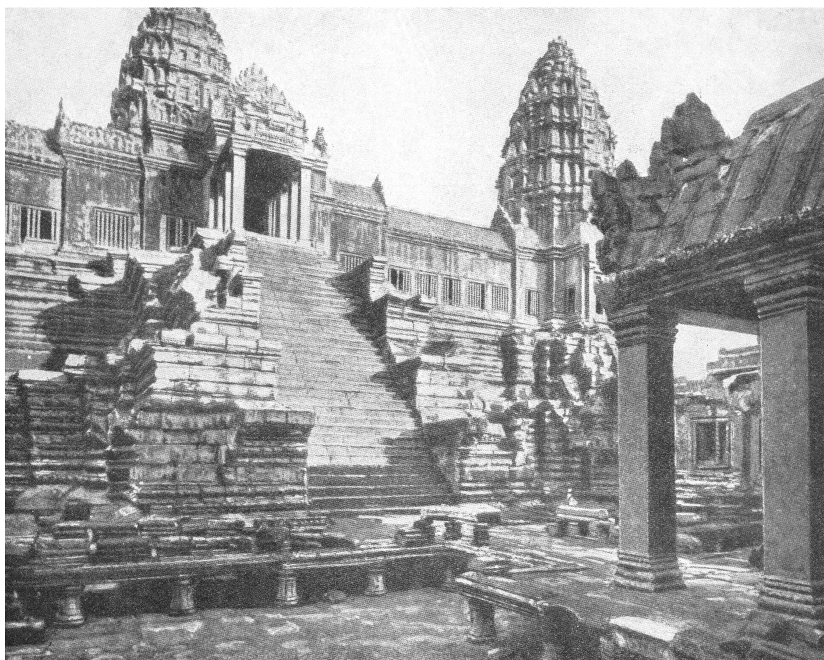
on vahingoittanut sitä suuresti. Pyhä viikunapuu on vuosisatoja sotinut temppeliä vastaan hyväillen sitä varjoisine, katedraalimaisesti kaartuvine oksineen, mutta samalla hitaasti ja salaa juurineen syövyttäen sen perustuksia. Täydellisen rappeutumisensa takia rauniokaupunki on temppeliä mitättömämpi, mutta kuitenkin temppeliä salaperäisempi ja lumoavampi.

Kaupunki on monen kilometrin laajuinen. Siellä täällä näemme palasia temppelin loistosta. Raivautuessamme tiheiden, troopillisten pensaikkojen halki näemme äkkiä edessämme ihmiskasvoisen tornin. Ryömimme sortuneiden käytävien lävitse, kompastumme kaatuneihin pylväisiin ja koettaessamme innokkaasti pysyä tasapainossa havaitsemme äkkiä syleilevämme norsun polvea tai jonkun oudon eriskummaisen hindulaisen naisjumalan vyötäisiä.

Vierailija astuu sisään jykevästä portista, josta norsut aikoinaan ovat lähteneet taisteluun. Korkokuvain jousimiehet kurkistelevat portin kamanapaasista irvistellen ja kiemurrellen. Portin molemmin puolin ovat kivikammiot, joissa vartijat aikoinaan nukkuivat. Voimme helposti kansoittaa nämä rauniot Angkorin käytäväin veistoksissa näkemimme hahmoin, munkein, tanssivin tytöin ja hovilaisin, jotka kunnioittaen painavat otsansa maahan kuninkaan ratsastaessa joukkoineen sotaan.

Sen jälkeen tunkeudumme pensaikon halki, kunnes etenemisemme estää muuri, jonka korkokuvissa demonit kiduttavat kadotukseen joutuneita. Yllätämme norsunpäisen Ganeš-jumalan vihreän valtaistuimenkatoksensa alta ja vilkaistessamme ylöspäin näemme Buddhan hymyilevän nirvanan hymyä. Toisia kasvoja tuijottaa meitä arvoituksellisesti syvästä metsästä köynnös- ja loiskasvien kietomina. Mutta kaikkialla kohoaa yli kasvullisuuden silmälasikäärmeen kypärä, pyhä seitsenpäinen Noga, Angkorin suojelusjumala viuhkanmuotoinen pää korkealle kurottuneena. Välistä se muodostaa suunnattoman, vaakasuoran rintavarustuksen, jota kyykistyneet jousimiehet kannattavat, välistä se kohoaa jostakin lammikosta kuin ilmielävänä. Samat käärmeet vartioivat rivittäin Angkorin teitä ja pengermiä ja friiseissä on runsaasti niiden kuvia.

Metsän sydämessä, rehevän viidakon melkein tukehduttamana on temppeli, joka melkein vetää vertoja Angkorin päätemppelille. Lehvistöholveja on kutoutunut kiviholvien väliin. Temppelin seitsemänneljättä tornia ryhmittyvät keskuspagodin, kaikkein pyhimmän, ympärille. Kutakin niistä koristavat neljät bramiininkasvot, jotka tuijottavat kuhunkin neljään ilmansuuntaan monisatavuotista, salaperäistä hymyään hymyillen. Bapuon ja Pimean Akas sijaitsevat jonkin verran

»KUNNIAPORTAAT»
ovat Angkorin temppelin länsipuolella. Valokuva voi vain heikosti välittää mittaamattoman korkeuden vaikutelman, jonka tämä pitkä, keskeytymätön porrasrivi katsojassa herättää. Edellisessä kuvassa näemme läheltä yhden noista lukuisista merkillisistä, ihanien pylväiden koristamista ikkunoista, joista päivänvalo pääsee tunkeutumaan temppeliin.

kauempana lännessä ja pohjoisessa. Ne ovat myös ihmeellisiä kiviluomuksia.

Mekongin koko alalaakso ja suuren järven rannat ovat täynnä kuolleen sivistyksen muistoja. Unohtuneita temppeleitä, linnoituksia, kaupunkeja, siltoja ja teitä on hajallaan kautta koko Indo-Kiinan pohjoisesta Laosin maasta Ptoh-Moihin asti Pnom Penhin eteläpuolelle, Siamin Koratista Annamin rannikon Quinhoniin asti. Kaikkiaan arkeologien tiedossa on suunnilleen sata temppeliä. Monet niistä ovat melkein yhtä suuria kuin Angkor ja voisivat kenties suuruudessaan, kauneudessaan ja ääriviivainsa ankaruudessa kilpailla Angkorin kanssa, elleivät ne olisi joutuneet khmer-kansaa seuranneiden kansojen hävityshimon uhreiksi. Sillä niissä näemme selvästi muidenkin hävitysvälineiden kuin vain viidakon vahingollisen vaikutuksen jälkiä. Pakhan Angkoria vanhempi temppeli, jota ympäröi kolmen neljännespenikulman pituinen muuri, on nykyään vain raunioкasa, jonka murtuneet kivet kertovat kuvainraastajain raivosta. Sen ympärillä olevat temppelit on nähtävästi sattumanvaraisesti joko hävitetty tai säästetty.

Tämä on myös muuan Angkorin arvoituksista. Keitä olivat kuvainraastajat? Mikä heitä raivostutti ja mikä pidätti heidän etenemisensä?

Khmer-kansa hävisi ja sortui yhtä salaperäisesti kuin se aikanaan saapuikin Mekongin laaksoon. Ranskalaiset tutkijat ovat aivan eri mieltä siitä, milloin ja miten se saapui maahan. Fournereaun kertomusta siitä, miten Prea-Thang sotajoukkoineen lähti Indrapatista, muinaisesta Delhistä, ja tunkeutui Birman niemimaan halki, ei ole

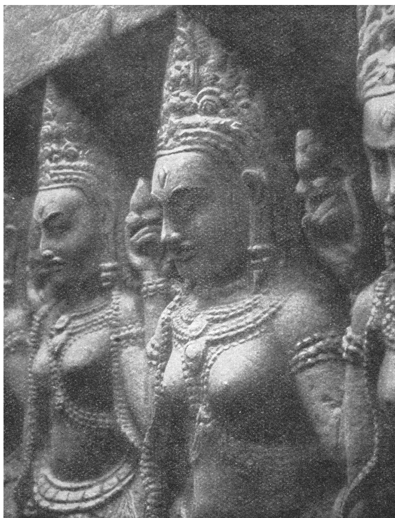
Kauniisti veistetty Buddhan pää, joka hymyilee nirvanan arvoituksellisen tutkimatonta hymyä. Ranskalaiset arkeologit löysivät sen raivatessaan erään Angkorin muinaisen temppelin aluskasvullisuudesta.

Eräästä Kambodjan temppelistä löytynyt korkokuva. Tämä tuntemattoman kuvanveistäjän veistoksen katkelma vetää omintakeisessa, sisäisessä kauneudessaan vertoja minkä maanosan parhaille teoksille hyvänsä.

Jotakin suurta, kauan sitten tuhoutunutta khmeriläistemppeliä koristaneen pylvään kulma, joka vuosisatoja on ollut rikkaruohon peitossa. Erinomaisen onnistuneet ihmishahmot on verrattoman taitavasti hakattu mataliksi korkokuviksi.

Hämmästyttäviä veistoksia maassa, jossa taide on aikaa sitten kuollut ja jossa alkuasukkaat tyytyvät asumaan mahdollisimman kehnoissa bambuhökkeleissä.

KUVANVEISTOTAITEEN TUNTEMATTOMIEN MESTARIEN IHMEELLISIÄ LUOMUKSIA.

BUDDHA HYMYILEE NIRVANAN HYMYÄ ANGKORIN TEMPPELISSÄ.

Suunnaton Buddhan-kuva temppelissä, joka kuvastelee braamalaisia ja buddhalaisia ihanteita rinnakkain. Mutta Angkorin arkkitehtuurilla ei ole buddhalaisuuden kanssa mitään tekemistä. Buddhalaisuuden tunkeutuminen maahan 700-luvulla merkitsee khmerien arkkitehtuurin rappeutumisen alkua, eikä se enää koskaan kohonnut entiseen voimaansa ja ilmeikkyyteensä.

REHEVÄÄN VIIDAKKOON HAUTAUTUNUT SUUREN TEMPPELIN KATKELMA.

Tämä merkillinen rakennus on murheellisena rauniona noin 130 kilometrin päässä Angkorista pohjoiseen. Temppelistä on vielä jäljellä kaikkiaan 37 tornia. Kussakin niissä on neljät jättiläiskasvot ja ne ovat suunnilleen 8 metrin korkuisia. Köynnöskasvien kietomina, loiskasvien nakertelemina ne edustavat rappeutumisen kaikkia eri asteita. Rakennuksen muinaista valtavuutta on vaikea tajuta ja vielä vaikeampi valokuvata, sillä tässä tapauksessa — kansanomaisesti sanoaksemme — puut peittävät metsän näkyvistä.

ELOISA KORKOKUVA, JOKA VALAISEE KHMER-KANSAN OMITUISIA KÄÄRMEENPALVELUSMENOJA.

Merkillinen korkokuva Angkorin temppelin ulkokäytävän seinässä. Hallitsevana hahmona on käärmeen jättiläismäinen ruumis, jota kannattajat yrittävät tukea. Heidän alapuolellaan näemme joukon mielikuvituksellisia, vertauskuvallisia kaloja. Korkokuvan yläosassa taas on tanssivia tyttöjä miellyttävissä ryhmissä. Näiden tyttöjen päähine on uskollisesti pysynyt niiden tanssijatyttöjen perinnäisenä asuna, jotka vielä nykyäänkin tanssivat Kambodjan kuninkaan huviksi.

yleisesti hyväksytty historiallisesti päteväksi. M. Foucher on puolestaan lukenut Angkorin hindulaistumisen Shivan pappien ansioksi. He saapuivat Gangesin jokialueelta ajoittaisina kansanvaellusaaltoina ja sulautuivat maan alkuasukkaisiin. Kenraali Beylie sitä vastoin pitää khmer-kansan sivistyksen perustajina seikkailijoita tai kauppiaita, jotka mereltä tunkeutuivat Menamin ja Mekongin suiden kautta maahan. Hänen teoriansa perustuu aikakirjain mainintoihin ja hänen omiin tutkimuksiinsa Kambodjan sisäosain vuoristoissa.

Khmerin valtakunnan synnyn ja tuhoutumisen salaisuus on vain yksi Angkorin lukuisista arvoituksista. Yhtä selittämätön on myös heidän arkkitehtuurinsa alkuperä. Heidän rakennustaiteensa on selostamissamme olennaisissa pääpiirteissään ja lukuisissa merkillisissä yksityiskohdissaan aivan omintakeista. Arjalaiset eivät ole voineet tuoda näitä perinnäistapoja mukanaan Intiasta. Muhamettilaisesta vaikutuksesta ei ole löytynyt jälkeäkään eikä kaukainen Itäkään ole innoittanut heitä. Khmer-kansan temppelit eivät lainkaan muistuta Kiinan telttamaisia pagodeja eivätkä muhamettilaisten kupukattoja. Fournereau on mielikuvituksellisesti rinnastanut Khmerin temppelit Egyptin temppeleihin ja Khmerin veistokset Assyrian veistoksiin ja korkokuviin. Silti hän ei edellytä minkäänlaisia suhteita näiden muinaisten sivistysten välillä, mutta ei myöskään hyväksy teoriaa, että khmer-kansan kivistys olisi itsenäistä. Ongelmaa on melkein mahdoton ratkaista. Kambodjasta ei ole löytynyt minkäänlaisia ennen arjalaisten maahantuloa rakennettuja rakennuksia — näin ollen emme voi olettaa, että arkkitehdit olisivat saaneet vaikutteita alkukantaisen khomen-kansan tai malaijien rakennuksista. Mutta jos hindulaiset siis toivat mukanaan khmerkansan rakennustaiteen johtavat aatteet, niin miten on selitettävissä, että tätä tyyliä ei lainkaan tunneta heidän omassa maassaan? Intian rakennusmestarit eivät koskaan ole kehittäneet tai käyttäneet hyväkseen khmer-kansan temppelien olennaisia piirteitä.

M. Grolier, kuuluisa arkeologi, joka äskettäin on lähtenyt Kambodjaan, luulee ratkaisseensa arvoituksen. Hänen mielestään emme voi käyttää sanaa »hindulainen arkkitehtuuri» khmerkansan muinaisjäännösten yhteydessä. Hän otaksuu, että hindulaisten tunkeutuessa maahan khmer-kansan arkkitehtuuri oli jo varsin kehittynyt. He eivät vain käyttäneet kiveä rakennuksiinsa. Hindulaiset sovelluttivat entiset perinnäistavat puusta kiveen. Siten arjalaiset ovat muuttaneet kuolemattomaksi sen, mikä muuten olisi tuhoutunut. He omaksuivat vain kambodjalaisten perinnäistavat. Heidän älyllinen, uskonnollinen ja esteettinen innoituksensa on maan itsensä synnyttämää.

Ratkaisu on nerokas, mutta paradoksaalinen, sillä silloinhan mestarit olisivat lainanneet lannistamaltaan rodulta omista temppeleistään puuttuvan symmetrisen ja sopusointuisen ryhmityksen ja järjestyksen — toisin sanoen älylliset ja esteettiset virikkeet. Tosin voimme väittää, että viidakon asukkaiden tarvitsee vain katsella ympärilleen nähdäkseen luonnossa itsessään holvikaarten esikuvat. Umpinaiseen huoneeseen saamme parhaan mahdollisen katon, jos jäljittelemme bambulehdon muodostamaa luonnollista holvia. Mutta kambodjalaiset eivät ilmeisestikään ole tätä havainneet. Heissä ei meidän päivinämme ilmene minkäänlaista erikoista kekseliäisyyttä tai älykkyyttä ja varsin epäiltävää on, olivatko he mahtavan valtakunnan alamaisina eläessään milloinkaan mitään muuta kuin alistuvia ja myöntyväisiä orjia.

Vaikea on myös ajatella arjalaisten sulautuneen maan alkuasukkaisiin. He eivät ole jättäneet mitään jälkeensä — nykyisen Kambodjan puvuissa, koristeissa, talousesineissä, arkkitehtuurissa, tavoissa ja ajatuksissa ei ole havaittavissa minkäänlaista hindulaista vaikutusta. Rakentaessaan talon alkuasukas iskee maahan neljä paalua tai kenties kuusi tai kahdeksan, ei sen useampia, ja niiden päälle hän rakentaa bambulattian. Nämä paalut, neljä bambuseinää ja loiva bambukatto tyydyttävät hänen arkkitehtoniset vaatimuksensa. Siten rakennettuja kyliä on khmer-kansan muinaisraunioiden keskellä. Näin ollen ei ole lainkaan ihmeellistä, että kambodjalaiset pitävät Angkoria henkien tai jättiläisten maasta loihtimana aaveena. Eurooppalaiselle matkailijalle Angkor antaa enemmän ajattelemisen aihetta kuin ainoakaan muu itämainen pyhäkkö.

MUINAISET JAINALAISTEMPPELIT JA MYSOREN KOLOSSI

Mysoren valtion keskellä, 53 km Hassanista, on muuan muinaisen Intian ihme, vuoreen hakattu, jättiläismäinen ihmishahmo. Se kohoaa yksinäisen kukkulan harjalla ja piirtyy selvästi taivasta vasten, niin että se näkyy vähintään 25 km:n päähän. Tuo valtava kuva on jo lähes tuhat vuotta katsellut hedelmällistä tasankomaata. Kukkula, jonka harjalla se kohoaa, on toinen kahdesta kukkulasta, jotka vartioivat Sravana Belgolan kaunista kylää. Korkeamman kukkulan, Vindhyagirin, mahtava, pyöreä laki on sileää graniittia, jossa ei kasva ainoatakaan ruohonkortta. Sen huippu on 140 m tasankoa korkeammalla ja täynnä rosoisia lohkareita ja murtuneita kallioita. Juuri tällaiseen kallioon ovat muinaiset kuvanveistäjät muovailleet tuon valtavan hahmon, jota tässä luvussa selostamme. Sen jalkojen ympärille rakennettiin sitten suuri umpinainen piha ja pihan ympärille temppeli halleineen ja pihoineen.

Harvat matkailijat joutuvat käymään tässä kaukaisessa pyhäkössä, ja kuitenkin vain ani harvat Etelä-Intian nähtävyydet palkitsevat yhtä runsaasti matkailijan vaivat. Lähestyimme temppeliä autossa ja jo peninkulmien päästä näimme tuon mahtavan kuvan kohoavan tasangon yläpuolelle. Moottorin juonittelun takia jouduimme vasta puolenpäivän aikaan Stravana Belgolaan. Kaduilla ja kauniin pyhän lammen ympärillä oli vain vähän varjoja eikä edessämme kohoavalla alastomalla kalliolla niitä ollut lainkaan. Graniittiin on hakattu 700 porrasaskelmaa, ja koska kallio on pyhää maata, kehoitti papillinen vartija kohteliaasti meitä riisumaan kengät jalastamme, jos aiomme kiivetä temppeliin. Mukauduimme nöyrästi vaatimukseen, vaikka aurinko paahtoikin armottomasti graniittimassaa ja portaat polttivat viattomia jalkojamme. Kärsivällisesti ja läähättäen pyrimme ylöspäin, mutta pysähtyessämme hengähtämään kallio poltti jalkojamme niin, että meidän oli kohta jatkettava matkaamme. Portaat johtivat kahden koristeellisen kivikaaren lävitse ja kahden pienen temppelin ohitse ja päästessämme ylös avautui eteemme kaunis näköala. Jalkojemme juuressa levisi kylä temppeleineen, pyhine lampineen ja siroine palmuineen. Lopulta ehdimme temppelin esihalliin kukkulan huipulle ja levähdimme iloisina sen viileässä varjossa. Kohta sen jälkeen astuimme Mysoren kolossia ympäröivään avoimeen pihaan.

Valtava kuvapatsas kohosi majesteettisena edessämme, melkein vahingoittumattomana vanhuudestaan huolimatta. Se on enemmän kuin 18 m korkea ja hartioiden kohdalta 7,8 m leveä. Sen varpaat ovat 0,8 m ja keskisormet 1,6 m pitkät. Kuva on alaston ja seisoo pystyssä kasvot kääntyneinä pohjoiseen toisella kukkulalla olevia erikoisen pyhiä temppeleitä kohden. Valtavia jalkoja kannattaa matala jalusta, joka on veistetty avoimen lotuksenkukan muotoiseksi. Vartalon suunnattoman painon tukemiseksi on kalliota jätetty sen jalkojen sivuille ja taakse suurten muurahaispesien muotoisiksi keoiksi. Kiveen hakattu köynnöskasvi lehtineen ja marjoineen kiemurtelee valtavan vartalon ympärillä ja muurahaiskeosta ryömii esiin silmälasikäärmeitä. Joskin kuvan sääret ovat lyhyet ja hartiat vartaloon verraten suhteettoman leveät, kuva on hämmästyttävän onnistunut ja suorastaan ihmeellinen, kun otamme huomioon kaikki vaikeudet, jotka muinaisten kuvanveistäjäin oli voitettava. Patsaan korkeuden takia ja koska läheisyydessä ei ole mitään sopivan korkeaa katsomispaikkaa, siitä on vaikea saada kuvaa oikeassa perspektiivissä. Nimenomaan kasvot, kuvapatsaan onnistunein osa, eivät pääse kuvissa oikeuksiinsa. Kasvonpiirteet ovat säännölliset, tukka kihartuu korkkiruuvimaisesti ja korvannipukat ovat erittäin pitkät. Jalustassa ja kivikeoissa

KALLIONHUIPPUUN VEISTETTY MYSOREN KOLOSSI.

Verratkaamme tämän valtavan kuvan kokoa sen juurella oleviin ihmisiin! Se hakattiin kiinteään kallioon lähes tuhat vuotta sitten. Sen jalkojen ympärille on jätetty muurahaiskekojen muotoisia graniittimassoja tukemaan vartalon suunnatonta painoa. Kuva esittää Gomatesvaraa, muuatta jainalaisjumalaa. Hän on vajonnut mietiskelyyn välittämättä köynnöskasveista, jotka ovat kietoutuneet hänen valtavien jäsentensä ympärille.

on useankielisiä kirjoituksia, joissa ilmoitetaan, että »Chamunda Raya teetti tämän kuvan». Tämä herra oli Ganga-kuningas Rajamalla II:n (974—984 j. Kr.) ministeri, ja kuva veistettiin varmaan suunnilleen vuonna 983 j. Kr. Sen ympärillä olevat pylväistöt rakennettiin suunnilleen vuonna 1116.

Kolossin tekotavasta ei ole epäilystäkään. Koska se on hakattu yhteen ainoaan graniittilohkareeseen, on ilmeisesti mahdotonta, että sen olisi voinut kiskoa Vindhyagirin kaltaisen tasaisen ja jyrkän kukkulan huipulle ja pystyttää sinne. Voimme pitää käytännöllisesti katsoen varmana, että jokin kukkulan harjan kalliohuippu on hakattu kuvaksi, jota nyt tarkastelemme — tehtävä, jota intialainen mentaliteetti ei pitänyt voittamattomana.

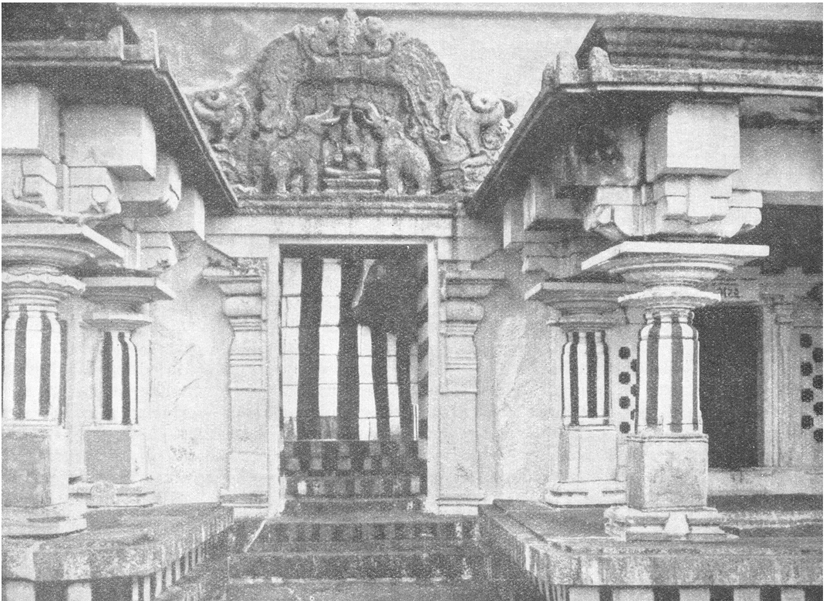
Kuva esittää Gomatesvaraa, Etelä-Intialle ominaista Jaina-jumalaa. Jainalaisuus syntyi suunnilleen samaan aikaan kuin buddhalaisuus tai kenties jo aikaisemmin. Jainalaiset jakaantuvat kahteen lahkoon: svetambara eli »valkopukuiset» ja digambara eli »ilmapukuiset» (he pitivät nimittäin alastomuutta pyhyyden merkkinä — nyttemmin laki kieltää tällaisen pyhyyden). Etelä-Intian jainalaiset kuuluvat pääasiallisesti jälkimmäiseen lahkoon ja tämä valtava kuva on heidän veistämänsä. Digambara-jainalaisten veistokuvat ovat tavallisesti alastomia, mikä selvästi erottaa ne heidän buddhalaisten kilpailijoittensa kuvista, sillä vastaavat Buddhan-kuvat ovat aina täysissä pukeissa ja svetambara-jainalaisten kuvat ainakin osaksi pukeissa.

Tuo muinainen muistomerkki on erittäin vaikuttava äänettömässä pyhäkössään kukkulan harjalla ja katselimme sitä ihaillen ja hartaina. Gomatesvara näytti melkein elolliselta olennolta, joka kuitenkaan ei tajunnut meidän läsnäoloamme. Kuvanveistäjän mielessä on välkkynyt syvään mietiskelyyn vajonnut pyhimys. Hän ei huomaa käärmeitä, jotka kietoutuvat hänen jalkojensa ympärille, tai kasveja, jotka kiemurtautuvat hänen väkeviä käsivarsiaan pitkin. Hän on unohtanut kaiken. Oli kuin olisimme seisoneet muinaisen jättiläisen — nukkuvan gigantin edessä. Vaistomaisesti kävelimme äänettömin askelin ja puhuimme kuiskaillen, jottemme olisi herättäneet häntä, sillä muistimme, että hän oli seisonut tällä tavoin jo tuhannen vuotta. Vuosisadat ovat vierineet hänen ohitseen, muinaiset sivistykset ovat syntyneet ja lakastuneet hänen jalkojensa juuressa, taistelevat hindulais- ja muhamettilais-ranskalais- ja englantilaisarmeijat ovat kävittäneet hänen tasankojaan. Toista sataa vuotta sitten pistäytyi Arthur Wellesley, myöhemmin suuri Wellingtonin herttua, tänne valloitusretkensä aikana katselemaan tätä arvoituksellista, mykkää olentoa. Mutta Gomatesvara on jäänyt seisomaan korkeaan vartiotorniinsa kaiken unohtaen. Seisoessamme jättiläisen edessä kantoi nuori jainalaispappi messinkitarjottimella hedelmiä ja kookospähkinöitä uhrina hänen jalkoihinsa laskien lahjansa pienelle kivialttarille, jolla paloi vähäpätöinen muistolamppu. Valokuvauslevymme vangitsi hänet tämän toimituksen aikana. Tuo valkopukuinen pappi näytti mitättömältä kuvan jättiläismäisten jalkojen juuressa. Kiersimme pihan tarkastellen sen neljääkolmatta jainalaispyhimysten kuvaa. Kävimme lukuisissa sivutemppeleissä ja kiipeilimme pylväistöjen katoille tavoittaaksemme paremman näköalan ja valokuvataksemme vielä kerran suuren jättiläishahmon. Sitten hiivimme pois ja jätimme Gomatesvaran mietiskelemään ikuisia mietteitään.

Muinainen legenda kertoo kolossista seuraavaa: Saatuaan kuvan valmiiksi Chamunda Raya päätti suorittaa »Panchamrita Snana» nimiset juhlamenot, s.o. pestä kuvan viidellä juoksevalla aineella, maidolla, juustolla, voilla, hunajalla ja sokerilla. Valtavia määriä näitä aineita tuotiin paikalle sadoissa ruukuissa. Mutta Chamunda Rayan suureksi mielipahaksi eivät nesteet, jotka vuodatettiin korkeilta telineiltä kuvan pään päälle, virranneet sen vyötäisten alapuolelle, ja hän epäonnistui aikoessaan pestä kuvan päästä jalkoihin asti. Silloin hänen luokseen ilmestyi taivaallinen nymfi vanhan eukon hahmossa. Hänellä oli näitä viittä nestettä pienessä hopearuukussa, ja hän lupasi suorittaa sen, mihin suuri ruhtinas ei ollut kyennyt. Chamunda Raya nauroi, mutta antoi eukon yrittää. Eukko valoi hopearuukun sisällyksen kuvan päälle, ja pyhä neste virtasi heti pitkin patsaan vartaloa ja huuhteli kuvan kauttaaltaan.

Tästä tapauksesta johtui kaksi seikkaa. Paikkaa sanottiin siitä lähtien Belgolaksi (»Belliya gola», pieni hopearuukku) ja jainalaisvartijat ja varta vasten kokoontuneet pyhiinvaeltajat pesevät silloin tällöin kuvan. Viimeksi tämä juhlameno tapahtui vuosina 1887 ja 1910.

Näitä tilaisuuksia varten suoritettiin suuria valmistuksia. Vuonna 1887 luovutti Kolhapur Swami 30 000 rupiaa juhlamenoja varten. Kuvan taakse ja ympärille rakennettiin suuri teline, kuitenkin niin, että kuvan etupuoli jäi vapaaksi. Joukoittain jainalaisia kerääntyi kaikkialta Etelä-

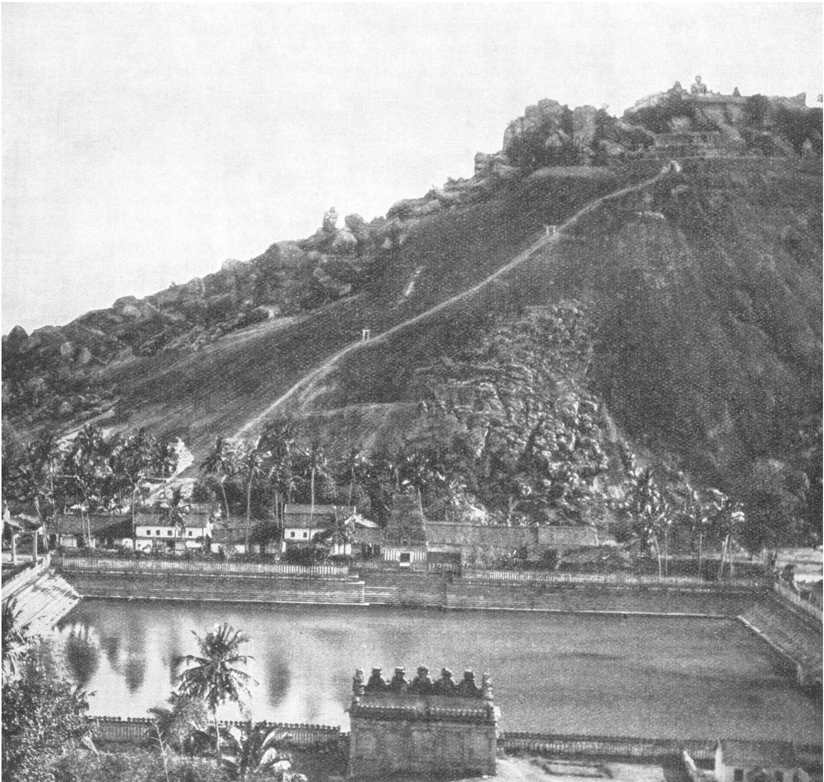

KOLOSSIN YMPÄRILLE RAKENNETUN TEMPPELIN ESIHALLI.
Matka tälle auringonpaahtamalle kukkulalle on Intian tavattomassa helteessä hyvin vaivalloinen, varsinkin siksi, että matkailijan on kukkulan pyhyyden takia jätettävä kenkänsä sen juurelle. Harjalle ehdittyään uupunut matkalainen huoahtaa iloiten temppelin viileässä varjossa. Temppeli rakennettiin jättiläispatsaan ympärille suunnilleen vuonna 1116 j. Kr. Pylväiden valkoiset ja punaiset juovat merkitsevät, että paikka on pyhä.

Intiasta ja myös pohjoisesta matkustaen pitkiä matkoja voidakseen osallistua juhlallisuuksiin. Siellä oli bengalilaisia ja gujaratilaisia, ganaresilaisia ja tamililaisia, ja heidän intonsa oli niin suuri, että eräät pyhiinvaeltajat saapuivat Sravana Belgolaan jo kuukautta ennen määräaikaa. Kaikissa kylän temppeleissä ja kuvan jalkojen juuressa pidettiin useita viikkoja joka päivä jumalanpalveluksia ja kaikkien kokoonnuttua oli paikalla ainakin 5 000 henkeä. Suuren päivän aamuna, jo ennen päivänsarastusta pyhiinvaeltajat alkoivat nousta jyrkkiä portaita saadakseen varatuksi itselleen hyvät paikat. Kello kymmenen olivat kaikki mahdolliset paikat pihassa, pylvästöissä ja ympäröivien temppelien katoilla tungokseen asti täynnä katsojia. Heidän joukossaan oli hyvin vaaleihin pukuihin pukeutuneita naisia ja tyttöjä, jotka pitelivät käsissään messinki- ja saviruukkuja. Loistavan keltaista »paddya» (riisiä) siroteltiin epäjumalankuvan eteen ja riisikerroksen päälle asetettiin tuhat kirjavaksi maalattua saviruukkua, jotka olivat täynnä pyhää valelunestettä. Ne oli suljettu kookospähkinöillä ja koristettu lehvin. Telineen huipulla oli useita jainalaispappeja ja heillä oli ruukkuja, joissa oli sulaa voita, maitoa yms. Juhlamenojen ohjaajan annettua merkin he kaatoivat yht'aikaa ruukkujen sisällyksen kuvan pään ylle. Tämä oli vain alustava valelu. Suuri kylpy tapahtui kello kaksi. Monien ihmeellisten soittokojeitten pitäessä hirvittävää melua kohotettiin nuo mainitsemamme tuhat ruukkua kädestä käteen kuvan juurelta telineen huipulle. Eräät papit lukivat messuja pyhistä kirjoista ja muut kaatoivat astioiden sisällyksen ikivanhan kolossin päähän. Voitelunesteessä oli viittätoista eri ainetta, nimittäin vettä, kookosmaitoa, pisankeja, palmusokeria, sulaa voita, sokeria, manteleita, taateleita, kahvipapuja, mai-

toa, juustoa, santelia, kultakukkia, hopeakukkia ja hopearahoja. Hopearahaa oli sekoituksessa 500 rupian arvosta. Katsojat huusivat koko ajan kasvot kuvaan päin: »Jai, jai, maharajah!» (voitto, voitto, suuri kuningas). Välistä myydään oikeus kaataa ruukullinen pyhää sekoitusta Gomatesvaran päähän huutokaupalla enimmän tarjoavalle. Huutokauppojen tuottamat suuret summat käytetään juhlien valmistukseen. Vuoden 1887 pesun yhteydessä mitattiin patsas, mikä kävi päinsä pystytetyn telineen ansiosta.

Vuoden 1910 pesuun liittyi nykyajalle luonteenomainen uusi yksityiskohta. Lukuisien jainalaisten kokoontuessa Sravana Belgolaan katsottiin aiheelliseksi pitää konferenssi, jossa keskusteltiin uskonnollisista, sosiaalisista ja pedagogisista kysymyksistä ja otettiin harkittavaksi eräitä uudistuksia. Mm. päätettiin järjestää kotikouluja jainalaisille lapsille. Konferenssi harkitsi myös kauan, miten parhaiten voitaisiin varjella pyhää jättiläispatsasta. Ehdotettiin mm., että sateiden ja tuulien suojaksi pystytettäisiin sen

PYHÄ VUORI, JONKA HARJALLA KOLOSSI KOHOAA.
Vindhya-giri on valtava graniittikallio, jolla ei kasva ainoatakaan ruohonkortta. Kuva, jonka pää ja hartiat töin tuskin näkyvät taustassa, on epäilemättä hakattu johonkin kukkulan lukuisista graniittihuipuista. Vuoren juurella on Sravana Belgolan kaunis kylä pyhine lampineen. Temppeliin johtava polku kulkee kahden kuvassa näkyvän kivikaaren alitse. Siinä on lähes 700 kallioon hakattua porrasaskelmaa.

ympärille valtava lasisuojus. Mutta ehdotus hylättiin, ei suinkaan siksi, että sitä olisi pidetty epäkäytännöllisenä, vaan koska tällaisen lasisuojuksen pystyttäminen olisi saattanut antaa aihetta arveluun, että sen pystyttäjät kuvittelivat olevansa viisaampia kuin kunnioitetut esi-isät, jotka aikoinaan olivat pystyttäneet patsaan. »Jos he olisivat pitäneet sitä tarpeellisena, he olisivat kyllä pystyttäneet tuollaisen lasibaldakiinin tai ainakin jättäneet jälkeensä varoja sen pystyttämiseksi. Miten me voisimme kuvitella olevamme heitä viisaampia?» Ylipäänsä konferenssi päätti suositella useammin toistuvia pesuja, koska niiden otaksuttiin suuresti edistävän patsaan säilymistä.

Tämä jättiläispatsas ei ole ainoa laatuaan, mutta se on ehdottomasti Intian tällaisista patsaista vanhin ja suurin. Etelä-Intiassa on kaksi muutakin eheänä säilynyttä, kallioon hakattua Gomatesvaran kuvaa, mutta ne ovat jättiläispatsasta huomattavasti pienempiä. Toinen niistä on Karkalassa, toinen Yenurissa, molemmat Kanaran alueen eteläosassa. On myös useita keskeneräisiä patsaita. Karkalan kuva on suunnilleen 12 m korkea ja polveutuu vuodelta 1431. Yenurin kuva on 11 m korkea ja veistetty vuonna 1603.

Lähtiessämme kolossin luota ja laskeutuessamme portaita avautuu eteemme ihmeellinen näköala toiselle kukkulalle, Chandragirille, joka kohoaa jyrkkänä Sravana Belgolan kylän toisella puolen. Se on Vindya-giriä jonkin verran matalampi, mutta huomattavasti pyhempi ja kirjaimellisesti täynnä muinaistemppeleitä ja lukemattomia kallioon hakattuja kirjoituksia. Tällekin kukkulalle meidän on noustava portaita pitkin ja jälleen meidän on jätettävä kenkämme kukkulan juurelle, vaikka täällä on niin runsaasti arkeologisesti kiinnostavia asioita, että niiden tarkka tutkiminen kestäisi päiväkausia.

Tämä kukkula saavutti pyhyytensä kolmannella vuosisadalla e. Kr., ja kirjoitukset kertovat onneksi paljon sen historiasta. B. Lewis Rice, Mysoren maakunnan arkeologisten tutkimusten johtaja, on loputtoman kärsivällisesti ja taitavasti jäljentänyt ja kääntänyt kerrassaan 145 tällaista kirjoitusta. Tämän tehtävän suorittaminen kesti useita vuosia.

Kukkulan historia onkin varsin ihmeellinen. Joskus, suunnilleen vuoden 290 vaiheilla e. Kr. ohjasi kuuluisa Bhadrabahu niminen jainalaisopettaja suuren jainalaisvaelluksen Pohjois-Intiasta etelään pakoon kahdentoista vuoden nälänhätää, jonka hän itse oli ennustanut. Erään hänen oppilaansa nimi oli Chandra Gupta ja käytännöllisesti katsoen on jokseenkin varmaa, että juuri hän oli kuuluisa keisari Maurya (kreikkalaisten historioitsijain Sandrokottos), joka hallitsi valtavia alueita Pohjois-Intiasta vuosina 315—291 e. Kr. ja jonka pojanpoika oli suuri keisari Asoka. Jainalaisen perinteen mukaan Chandra Gupta eräänä yönä täysikuun paistaessa näki kuusitoista unta, jotka Bhadrabahu selitti hänelle. Bhadrabahun ennustus, että oli tuleva suuri nälänhätä, jonka aikana kuolisi laumoittain ihmisiä, teki myös voimakkaan vaikutuksen keisariin. Hän luopui valtaistuimestaan, antoi askeetinlupauksen ja seurasi Bhadrabahun ja hänen 12 000 pyhiinvaeltajansa mukana etelään. Saapuessaan nykyiseen Mysoren valtioon he lähestyivät molempia kaksoiskukkuloita, jotka hallitsevat Sravana Belgolaa. Täällä opettaja tunsi kuolevansa. Hän antoi seurueensa jatkaa matkaa ja piti luonaan ainoana seuralaisenaan Chandra Guptan, nousi pienemmälle kukkulalle ja kuoli sen kallioiden keskellä olevaan luolaan. Entinen keisari jäi paikalle ja kidutti itseään vähintään kaksitoista vuotta samalla kukkulalla, jonka luolassa hänen rakas mestarinsa oli kuollut. Luemme, miten hän kulutti aikaansa palvoen mestarin jalanjälkiä. Hänen hiuksensa muuttuivat takkuisiksi ja hän elätti itseään juurilla ja marjoilla. Siellä hän lopulta kuolikin yksinäisyydessä.

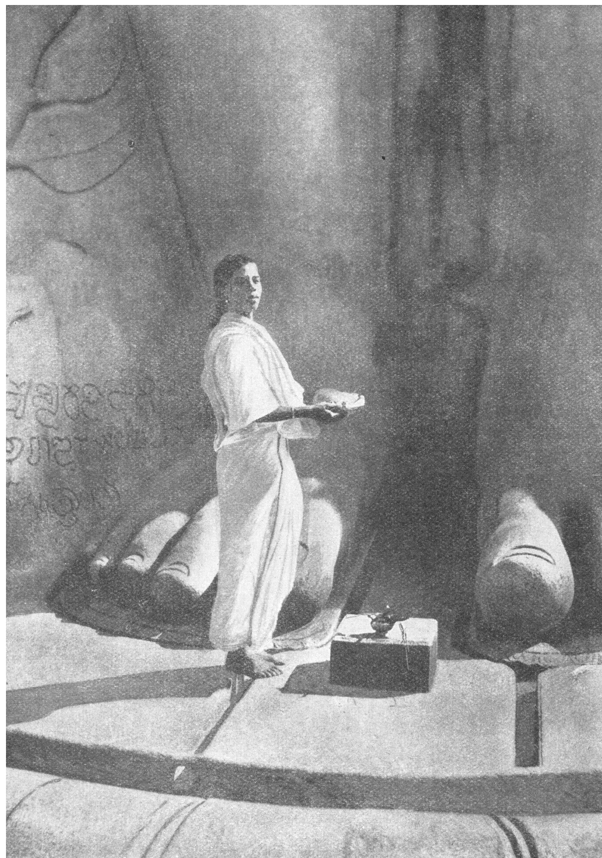
Tästä ajasta alkaen kukkulaa alettiin pitää erikoisen pyhänä. Sitä sanottiin Chandra-giriksi keisarillisen askeetin mukaan. Bhadrabahun kuolinluolaa pidettiin pyhänä ja näytetään vieläkin. Mutta paikka, jossa Chandra Gupta veti viimeisen henkäyksensä, muuttui vieläkin pyhemmäksi. Sen kohdalle rakennettiin pieni jainalaistemppeli, »basti», joka vielä on jäljellä. Se on erittäin pieni, sisältä vain 5.7 × 4.5 m. Sen ikää on vaikea määritellä. Joskin sitä on jonkin verran korjailtu, se on kuitenkin epäilemättä varsin vanha. Sen eteen rakennettiin myöhemmin ihmeellinen, kivinen ristikkoaita, jonka yhdeksäänkymmeneen pikkupintaan veistetyt matalat korkokuvat esittävät Bhadrabahun ja Chandra Guptan tarinan. Tämäkin aita on vanha, mutta se on ilmeisesti myöhemmin rakennettu uudelleen. Bastin eteen rakennettiin sittemmin uusi temppeli ja esipylväistö, jotka osaksi peittivät varsinaisen pyhäkön näkyvistä.

Tällä välin samalla vuorenhuipulla tapahtui omituisia murhenäytelmiä, joista lukuisat Chandra Guptan pikkupyhäkön ympärillä olevat kirjoitukset kertovat. Ne on melkein poikkeuksetta kirjoitettu ns. muinaiskanaresilaisin kirjaimin ja uur-

KOLOSSIN PÄÄ KOHOAA TEMPPELIN PIHAN YLÄPUOLELLE.

Tämä valokuva on otettu temppelin ulkopihasta. Näemme siinä kolossin pään pylväskäytävän yläpuolella. Sen jalustaan ja tukiosiin hakatut kirjoitukset (osa niistä näkyy seuraavassa kuvassa vasemmalla) julistavat, että kolossi veistettiin Chamunda Rayan käskystä. Hän oli Ganga-kuninkaan Rajamalla II:n pääministeri. Patsas on peräisin noin vuodelta 983 j.Kr.

GOMATESVARAN JALKOJEN JUURESSA.
Tämän luvun tekijä sai luvan valokuvata nuoren jainalaispapin, joka juuri kantoi pienellä tarjottimella Gomesvaralle uhrina hedelmiä ja kookospähkinöitä. Neliömäisellä pikkualttarilla palaa messinkilamppu. Taustassa näemme kuvan jättiläismäiset jalat ja sääret. Etualalla osa kallioon veistetystä lootuskukasta, jonka varassa jättiläiskuva seisoo.

haisin aika) aina vuoteen 1830 asti. Ne kertovat muinaisten kuninkaiden urotöistä, ympäristön temppelien rakentamisesta ja laajentamisesta ja tällä vuorella, kaukana ihmissuvun tavallisista teistä, eläneiden ja kuolleiden jainalaisaskeettien teoista. Varsin monessa kirjoituksessa kerrotaan liikuttavasti, miten miehet ja naiset täällä Chandra Guptan temppelin ympärillä vapaaehtoisesti näännyttivät itsensä nälkään saavuttaakseen ansiota. Jainalaisina he eivät saaneet surmata ainoatakaan elollista olentoa. Voittaakseen tämän vaikeuden he keksivät tehdä itsemurhan hitaasti paastoten ja pitivät sitä ansiokkaana tekona. On peloittavaa ajatella, että vuosisatoja sitten näillä kallioilla makasi miehiä ja naisia odottaen kuolemaa vapauttamaan heidät tästä olomuodosta, jota he halveksivat ja koettivat paeta. Eräissä tapauksissa kirjoituksissa mainitaan, miten kauan he pysyivät hengissä. Jäljennämme tähän muutamia tällaisia järkyttäviä ilmoituksia:

N:o 2. — »Nagamati-Ganti (nainen), etevän Hiljaisen Gurun (opettaja) oppilas kuoli pidettyään lupauksensa kolme kuukautta.»

rettu joko epätasaisiin kallioihin, joissa ne vuosisatoja ovat olleet alttiina tuulelle ja sateille, tai erikoisesti siloteltuihin kallioihin ja pylväisiin, joiden suojaksi on pystytetty mantapa (pieni kivipaviljonki). Näitä kirjoituksia on tavattoman paljon ja ne käsittävät koko ajanjakson Chandra Guptan kaukaisesta ajasta (Intian historian var-

N:o 5. — »Olkoon se onneksi. Onnellinen Jambu Naygi (nainen) kuoli pidettyään lupauksensa kuukauden.»

N:o 13. — »Talekadun Guru, jolla oli mahtava takkuinen tukka — — kuoli pidettyään Sannyasin lupauksen kaksikymmentä päivää.»

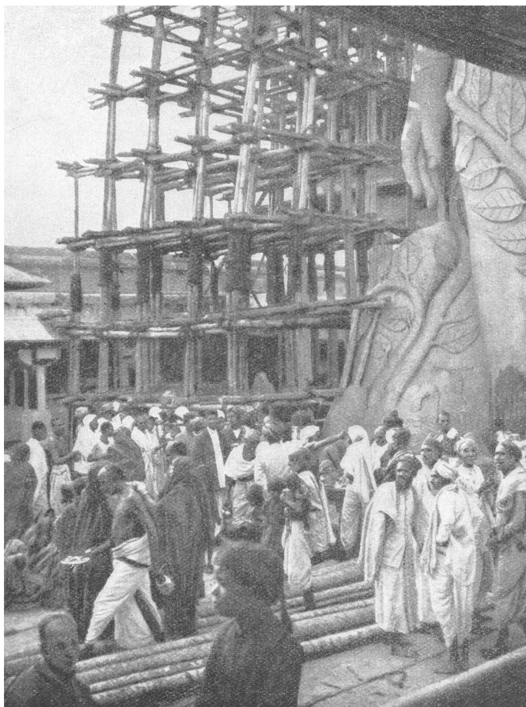
Muuan varsin pitkä kirjoitus kertoo, miten

erään kuolleen kuningattaren äiti matkusti kukkulalle toteuttamaan saman kamalan uhrin, ja tätä tekoa ylistetään lukuisin säkein:

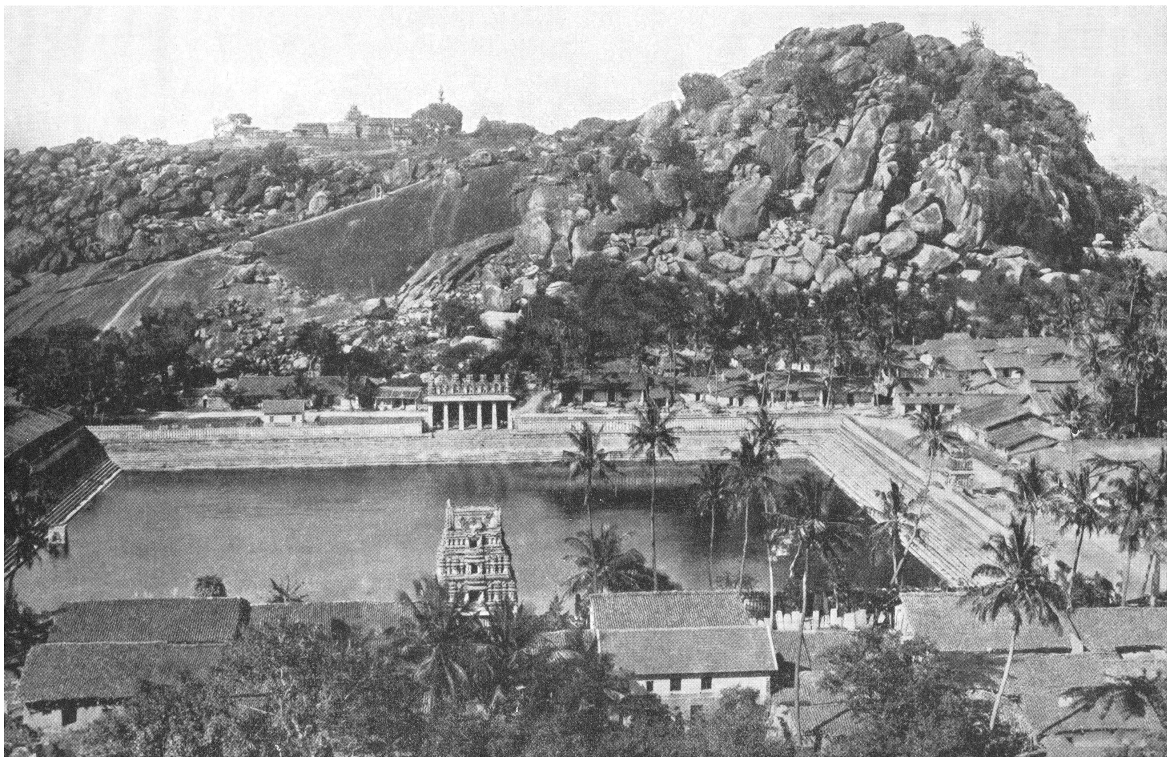
N:o 53. — »Kuningatar on saavuttanut jumaluuden. Minun osanani on jäädä tänne. Niin sanoen hän saapui ja Belgolaan jätti tämä kypsynyt Machikabbe ankarain katumuksenharjoitusten jälkeen itsensä (ruumiinsa). Silmä puoliummessa toistaen niitä viittä sanaa . . . paastoten kuukauden. Machikabbe saavutti itse jumaluuden katumuksenharjoituksensa avulla kaikkien siunattujen läsnäollessa.»

Muuan vanha Jaina-kirja säännöstelee tämän omituisen »sallekhaman» (uskonnollinen itsemurha) toteuttamisen seuraavasti: »Hänen on asteittain vähennettävä ravintoaan ja syötävä vain maitoon sekoitettua riisiä. Sen jälkeen hänen on luovuttava maidosta ja tyydyttävä kouralliseen vettä. Sen jälkeen hänen on vedestäkin luopuen täydellisesti paastottava. Ja siten hänen on koko aika muistaen viittä erilaista kunnioituksen lajia koetettava kaikin voimin päästä eroon ruumiistaan.» Mr Rice, joka vuosikausia tutki ja käänsi näitä Sravana Belgolan omituisia kirjoituksia, kirjoittaa itse niistä: »Ne käsittelevät kiduttavan selvästi pääasiallisinta aihettaan. Inhimillisen itsepetoksen katkerinkaan ivaaja saattaisi tuskin keksiä vihlovampaa ja julmempaa ivallista kuvaa, kuin on tämä alaston kallio täynnä kuihtuneita uskonkiihkoilijoita, jotka odottavat vapaaehtoisesti kuolemaansa.»

Vuorenhuipulla Chandra Gupta Bastin ympärillä on meidän aikanamme useita kiinnostavia jainalaistemppeleitä. Niitä on viisitoista. Ne ovat pieniä, mutta vaikuttavia ja niitä kannattaa huolellisesti tutkia. Useimmisssa niistä on päätemppeli ja sen edessä pylväshalli sekä tavallisesti portaikko. Temppelin harjalla on runsaasti koristeltu pengermäinen rakennus, jonka huippuna on pieni kupu. Suurin näistä temppeleistä on vain 27 m pitkä, 11 m leveä ja 15 m korkea. Ulkoapäin ne kaikki ovat enemmän tai vähemmän koristeltuja. Niiden sileissä seinissä on nimittäin seinäpylväitä ja näiden päällä rivittäin jainalaisvertauskuvia ja mytologisia esityksiä. Sisäosat ovat varsin pimeitä, sillä valoa tulee suurimmaksi osaksi vain oviaukoista. Temppeleissä ja niiden ympärillä on lukuisia jumalan kuvia ja myös pieni 3 m korkea, Gomatesvaraa esittävä kiviveistos, joka kuitenkin on hakattu vain päästä vyötäisiin asti. Kaunein esine on kaikkia temppeleitä korkeammalle kohoava »stambha» eli pylväs. Sen rakenne on tavattoman aistikas, sen juurella on useita porrasaskelmia ja päässä kaunis avolyhty, joka varmaan valaisi hurskaiden tietä heidän tullessaan toimittamaan joitakin uskonnollisia juhlamenoja. Se

JÄTTILÄISKUVAN PESUA VALMISTELLAAN.
Aina muutamien vuosien kuluttua kolossi pestään erikoisin juhlamenoin päästä jalkoihin sekoituksella, jossa on sulaa voita (ghee), maitoa, juustoa, sokeria jne. Tätä varten rakennetaan kuvan ympärille valtava teline, niin että papit ja hurskaat rukoilijat voivat kaataa pyhän nesteen sen päähän.

PYHÄ VUORI, JONKA HARJALLA MONET JAINALAISASKEETIT NÄÄNNYTTIVÄT ITSENSÄ NÄLKÄÄN.

Sravana Belgolan kylän kummallakin puolen kohoaa jyrkkä graniittikallio. Kolossi on eteläisen kallion harjalla. Tässä kuvassa näemme pyhän pohjoiskukkulan, Chandra-girin, joka sijaitsee saman lammikon toisella puolen. Kallion länsiosassa on mahtavana temppeliryhmänä viisitoista muinaista jainalaispyhäkköä — kuvassa vasemmalla taustassa. Kallioon on myös hakattu runsaasti kirjoituksia, joissa kerrotaan, miten jainalaisaskeetit (sekä miehet että naiset) muinoin tekivät tässä pyhässä paikassa itsemurhan näännyttäen itsensä nälkään uskonnollisista syistä. Heistä kertovat lukuisat innostuneet kirjoitukset, joita on uurrettu pylväisiin, pystykiviin ja kallionseinämiin.

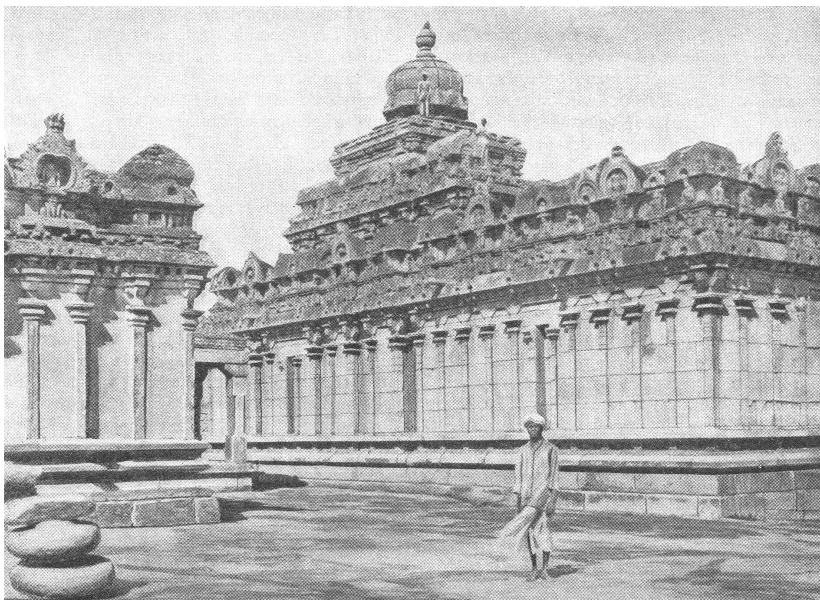
EFESOKSEN DIANAN TEMPPELIN JOONIALAINEN JULKISIVU.

Uudennussommitelmamme esittää Efesoksen Artemiin viidettä ja viimeistä temppeliä. Se ei ole kylmän valkoinen, jollaiseksi mielellämme kuvittelemme kreikkalaiset temppelit, vaan hehkuu vastaamme todellisissa väreissään täynnä metallin välkettä ja marmorin kuultoa. Tässä temppelissä säilytettiin aikakauden arvokkaimpia taideteoksia ja Aasian valtiot tallettivat sinne lukemattomia aarteita varmaan turvaan. Temppelin rakentaminen aloitettiin jo noin vuonna 350 e. Kr., mutta se ei vielä ollut valmis Aleksanteri Suuren käydessä Efesoksessa vuonna 334, jolloin efesolaiset kateellisina kieltäytyivät hyväksymästä häntä temppelin vihkijäksi, vaikka hän tarjoutui kustantamaan temppelin rakentamisen.

DOORILAISIA PYLVÄITÄ GIRGENTIN CASTORIN JA POLLUXIN TEMPPELISSÄ.

Aikoinaan hyvinvoivan Girgentin kaupungin (muinaisten kreikkalaisten Akragas, roomalaisten Agrigentum) ihmeellisten muistomerkkien joukossa on tämä M. Cavallarin uudennussommitelma, joka on tehty kahden eri temppelin jäännöksistä ja tunnettu Castorin ja Polluxin temppelin osana. Nämä neljä kaunista doorilaista pylvästä arkitraavi ja triglyfi ovat peräisin neljänneltä vuosisadalta e. Kr.

MUUAN CHANDRA-GIRIN VIIDESTÄTOISTA TEMPPELISTÄ.
Nämä muinaiset jainalaistemppelit, myös Chandra Guptan oma pyhäkkö, ovat varsin pieniä, mutta ne on koristeltu erittäin runsain kiviveistoksin. Kuvassa näemme suurimman temppelin. Pyhäkköä varjostaa kupu, sen edessä on pylväshalli eli esihalli sekä vaikuttava pylväsportaikko (sitä kuvassa ei näy). Vasemmalla erään toisen »bastin» nurkkaus.

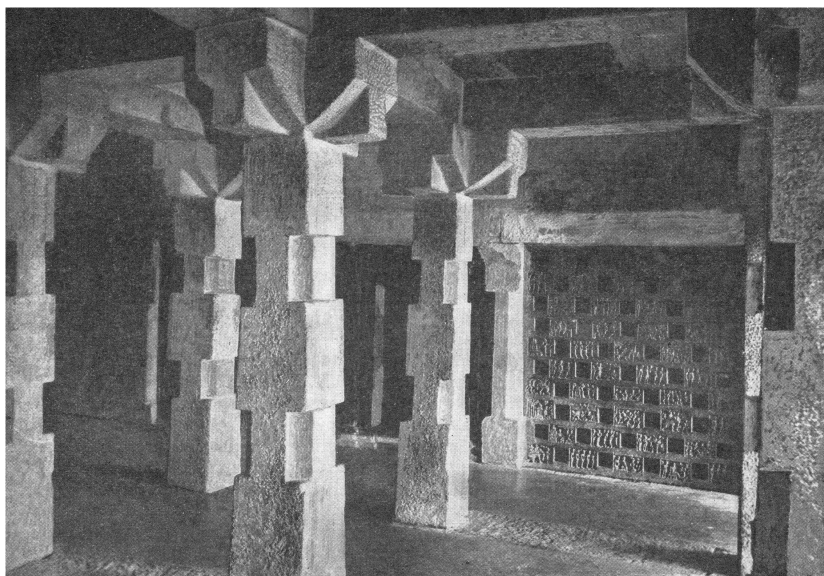
on nähtävästi pystytetty noin vuonna 973 j. Kr. Paikka vaikuttaa kovin autiolta, vaikka koko temppeliryhmää ympäröikin muuri. Tämän luvun kirjoittajan käydessä siellä vuonna 1920 näytti aivan siltä, kuin temppelit olisi hylätty, ja hän sai esteettömästi kävellä, missä halusi, eikä nähnyt ainoatakaan pappia, vartijaa tai rukoilijaa. Jumalankuvien edessä ja temppelien ympärillä ei myöskään ollut uhrilahjoja. Mutta tämä autius ja temppelien laiminlyöminen on vain näennäistä. Silloin tällöin toimitetaan Chandra-girin temppeleissä jumalanpalveluksia, sinne saapuu kaukaa pyhiinvaeltajia ja vastapäisen kukkulan huipulla kohoavaa jättiläispatsasta pestäessä tulvivat nämä muinaiset temppelit täyteen uskovaisia.

Olemme perusteellisesti käsitelleet Sravana Belgolaa, koska sen pyhäköissä on runsaasti muinaisen jainalaisarkkitehtuurin erikoisen luonteenomaisia piirteitä. Niinpä esim. juuri vuorenhuiput houkuttelevat erikoisesti tämän uskonnon kannattajia. Heidän pyhimmissä paikoissaan on tavallisesti joukko pikkutemppeleitä. He rakentavat vain harvoin suuria temppeleitä. Pylväät ovat erikoisen silmäänpistävä piirre (samoin kuin buddhalais- ja hindulaistemppeleissäkin), ja milloin suinkin oli mahdollista, he hakkasivat kallioon mahtavia kuvapatsaita, jotka esittivät heidän oppinsa perustajaa tai pyhimyksiä. Nämä kaikki piirteet ovat jainalaisuuden tunnusmerkkejä Intian muissakin osissa, nimenomaan Pohjois-Intiassa, jossa jainalaisia aina on ollut enemmän.

Muinaiset jainalaisaskeetit asuivat luolissa samoin kuin hindulaiset ja buddhalaiset askeetit. Seuraava Belgolan jo mainitsemamme luola, jossa Bhadrabahu kuoli, on vanhimpia tuntemiamme tällaisia luolia ja siinä olevat kirjoitukset tekevät sen tavallista mielenkiintoisemmaksi. Orissassa on joukko erittäin vanhoja jainalaisluo-

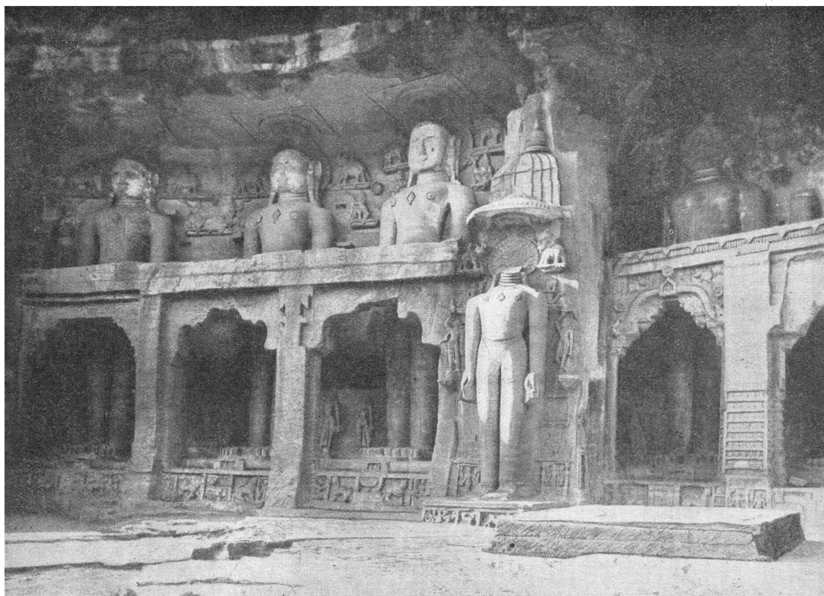
lia, jotka sijaitsevat kahden kukkulan, Udaya-girin ja Khanda-girin, rinteissä. Eräät niistä ovat syntyneet toisella vuosisadalla e. Kr., kenties jo aikaisemminkin, mutta muut ovat nuorempia. Muuan niistä, ns. Tiikerinluola, on erittäin omituinen. Se on hakattu valtavaan kallionlohkareeseen ja näyttää ulkoapäin tiikerinpäältä, jonka kita on ammollaan. Sen sisällä on erittäin pieni kammio, 1.2 × 1.8 m. Se on varmaankin hakattu jo ennen ajanlaskumme alkua. Näiden jainalaisten luolatemppelien rakenteessa ja tekotavassa havaitsemme tietenkin jonkinlaista kehitystä. Vanhimpien aikojen yksinkertaisista kammioista kehittyy suuria luolia pylvässaleineen ja esihalleineen. Kehityksen huippuna on Elloran ihmeellinen Indra Sabha-temppeli (kuva liittyy kirjoitukseen »Elloran kalliotemppeli»).

Jainalaiset kuvanveistokset osoittavat myös huomattavaa kehitystä, mutta Mysoren kolossi on kuitenkin kaikissa suhteissa ainoalaatuinen. Olemme maininneet neljä tällaista kuvapatsasta, jotka on hakattu kallioon, niin että ne ovat erillään siitä. Tavallisempia ovat kuitenkin johonkin äkkijyrkkään kallionseinämään veistetyt kuvat. Gwaliorin kuvat ovat erittäin onnistuneita, mutta Mysoren kolossia paljon nuorempia. Gwaliorin kuuluisa kallio on suunnilleen 3 km pitkä ja 200—300 m leveä. Se kohoaa äkkijyrkkänä tasangosta noin 90 m:n korkeuteen. On aivan luonnollista, että jainalaiset ottivat tällaisen kukkulan haltuunsa ja rakensivat temppeleitä sen laakealle harjalle ja veistivät runsaasti kuvia sen molempiin, käytännöllisesti katsoen pystysuoriin kallioseinämiin. Temppelit ovat jo kauan sitten hävinneet, mutta kuvat ovat vielä jäljellä, joskin muhamettilaiset valloittajat ja brittiläiset pioneerit ovat pahoinpidelleet niitä. Kaikkiaan näitä kuvia on toistasataa alkaen aivan pienistä 17 m korkeaan jättiläiseen asti — se on melkein yhtä pitkä kuin Sravana Belgolan kolossi, mutta vähemmän vaikuttava, koska se ei kohoa vapaasti kalliosta. Kaikki nämä Gwaliorin kuvat on nähtävästi ha-

KEISARIN TARINA KIVEEN HAKATTUNA.

Chandra Gupta Bastin ihmeellisin nähtävyys on harvinainen, veistokuvin koristettu kiviristikko, joka sen erottaa sen eteen rakennetusta suuremmasta bastista. Ristikosta näemme kuvassa melkein puolet. Siinä on yhdeksänkymmentä pikkupintaa, joiden matalissa korkokuvissa näemme keisari Chandra Guptan ja hänen mestarinsa, Bhandrabahun, tarinan. Ristikko on erinomaisen hyvässä kunnossa, mutta sen ikää emme tiedä. Se on kuitenkin varmasti hyvin vanha.

JAINALAISVEISTOKSIA GWALLIORIN KALLIOSSA.

Tämän kuuluisan kalliolinnoituksen pystysuoriin vuorenseinämiin on veistetty suunnilleen sata jainalaispyhimysten kuvaa. Ne ovat erikokoisia, aivan pienistä 17 m korkeaan jättiläiseen asti. Ne ovat Mysoren kolossia huomattavasti nuorempia ja paljon ilmeettömämpiä. Mutta niihin liittyy muuan uusi teknillinen keksintö, nimittäin kuvien eteen kallioon hakattu kaarikäytävä, joka verhoaa niiden alastomuutta. Digambara-lahkon kuvat ovat aina alastomia. Suurmoguli Babarin käydessä Gwaliorissa nämä kuvat loukkasivat hänen muhamettilaisia tunteitaan ja hän määräsi, että ne oli typistettävä.

kattu noin 33 vuoden kuluessa (1441—1474 j. Kr.). Niiden tekotapa on varsin yksinkertainen, mutta kuitenkin useat niistä osoittavat kehitystä. Taiteilijat oppivat nimittäin monin kekseliäin taidekeinoin verhoamaan kuviensa alastomuutta. Siitä huolimatta ne loukkasivat suurmogulivalloittaja Babarin tunteita ja hän antoi typistää ne kaikki.

Jainalaistemppelien arkkitehtonista kehitystä on varsin vaikea saada selville, sillä ainoatakaan erikoisen vanhaa temppeliä ei ole säilynyt — ei ainoatakaan, jota voisimme verrata Sankhin tai Anuradhapuran vanhoihin buddhalaistemppeleihin. Jainalaisuus ei oikeastaan ole lainkaan luonut omaa erikoista arkkitehtuuriaan, sillä kaikkialla, mihin se juurtui, se omaksui seudun entisen rakennustyylin. Pohjois-Intiassa sen temppelit muistuttavat hindulaisen Vaishnava-lahkon pyhäkköjä ja Etelä-Intiassa saivitilaisten.

Jainalaisarkkitehtuurin kenties luonteenomaisin piirre on pikkutemppelien kasaaminen jollekin pyhälle vuorelle, niin että ne muodostavat jonkinlaisen »jumalain kaupungin». Olemme jo havainneet tämän Sravana Belgolan Chandra-girin huipulla. Paljon laajempi ja vaikuttavampi, mutta myös nuorempi temppelikaupunki on Gujaratin pyhällä Palitana-kukkulalla. Vuoren kahdella huipulla on kerrassaan yksitoista eri temppeliryhmää ja kutakin niistä ympäröi korkea, pykäläinen muuri. Temppeleitä ja kappeleita on kaikkiaan kuudettasataa, ja neljänkolmatta jainalaispyhimyksen kuvien lukumäärä on varsin suuri ja kasvaa nopeasti. Kolmisenkymmentä vuotta sitten niitä oli kuuden- ja seitsemäntuhannen välillä pieniä korkokuvia ja kallioveistoksia lukuunottamatta. Palitana on ollut epäilemättä jo kauan pyhä paikka, mutta varsin epävarmaa on, onko nykyisten rakennusten joukossa ainoatakaan edes

ABU-VUOREN IHMEELLINEN VALKOINEN MARMORITEMPPELI.

Korkean vuoren harjalla Rajputanassa on kaksi komeata marmoritemppeliä. Ne ovat ehkä Intian ihanimmat pyhäköt. Toinen niistä rakennettiin vuonna 1031 j. Kr. ja toinen sata vuotta myöhemmin. Kuvassa näemme vanhemman — Vimala-temppelin. Marmori kuljetettiin paikalle monen kilometrin päässä olleesta kivilouhimosta ja valtavien lohkareiden kuljettaminen 1200 m korkean vuoren harjalle lienee ollut kauhistuttavan työlästä. Temppelin veistokuvat ovat suurenmoisia. Pylväät, palkistot ja kuvut ovat kaikki mitä hienointa työtä. Kuvassa näemme temppelin pääpyhäkön. Suurta kupua esittää tämän luvun viimeinen kuva.

tuhannen vuoden ikäistä. Useimmat niistä ovat syntyneet 1400- ja 1500-lukujen jälkeen ja monet varsin myöhäisenä aikana. Tästä syystä emme oikeastaan voi pitää Palitanan suurta temppeliryhmää muinaisajan ihmeenä. Mainitsemme sen vain tässä yhteydessä selventääksemme muinaisten jainalaisten tapaa ryhmittää joukon pikkutemppeleitä jonkin vuoren huipulle. Tämän tavan syyt on helppo ymmärtää. Jainalaisuus oli luultavasti alusta alkaen paremminkin yksilöllinen kuin seurakuntia muodostava uskonto, eivätkä jainalaiset näin ollen tarvinneet suuria kokoontumissaleja niinkuin buddhalaiset, joiden valtavaa Karlin luolaa jo olemme kuvailleet luvussa »Vanhimmat buddhalaistemppelit». Aivan pienetkin temppelit riittivät täydellisesti. Toiselta puolen taas jainalaiset ovat hindulaisten tavoin aina pitäneet temppelien rakentamista ansiokkaana tekona — kiveen ikuistuneena hurskautena. Temppelin rakentamista pidettiin ja pidetään vieläkin pelastuksen välineenä. Väestön keskiluokkaan kuuluvat varakkaat miehet ovat rakennuttaneet useimmat jainalaistemppelit, sekä vanhat että uudet. He eivät kuninkaiden ja ruhtinaiden tavoin voineet rakentaa suuressa mitassa, ja sen tähden he tyytyivät rakentamaan pikkutemppeleitä kiihkeästi iloiten voidessaan koristella oman temppelinsä niin runsaasti, kuin heidän varansa sallivat. Jainalaiset pitivät myös vanhan, rappeutuneen temppelin korjaamista ansiokkaana tekona, ja tästä johtuu, että monia muinaistemppeleitä on siinä määrin »korjailtu» ja muutettu, että niiden alkuperäistä muotoa on vaikea, jopa mahdoton saada selville.

Kuitenkin on olemassa joukko suuria ja hyvin kauniita jainalaistemppeleitä, jotka on rakennettu jainalaisarkkitehtuurin kukoistuskautena, vuosisatoja ennen, kuin muhamettilaiset valloittivat kokonaan Pohjois-Intian. Esim. Khajurjossa, noin 250 km Gwaliorista kaakkoon, on muutamia erittäin kauniita tällaisia, 1000-luvun alussa rakennettuja temppeleitä. Erikoisesti mainitsemme niistä Parswanathin temppelin, joka on laatuaan Intian ihanimpia pyhäkköjä.

Mutta on olemassa kaksi jainalaistemppeliä, jotka voittavat kaikki muut, nimittäin Mount Abun molemmat suurenmoiset, valkoiset marmoritemppelit. Tämä merkillinen vuori kohoaa Rajputanan erämaassa 1200 m korkeana jyrkin, louhikkoisin rintein. Aivan luonnollista on, että tällaista vuorta on ammoisista ajoista alkaen pidetty pyhänä. Jainalaisuuden kukoistusaikana sen harjalle rakennettiin kaksi temppeliä, jotka voittavat kaikki muut Intian temppelit. Toinen niistä rakennettiin vuonna 1031 j. Kr., toinen vuonna 1230. Molemmat kauttaaltaan valkoista marmoria, joka lienee kuljetettu vuorenharjalle monen kilometrin päässä olleesta kivilouhimosta. Suurten lohkareitten kuljettaminen tuollaisen vuoren harjalle on varmasti ollut peloittavan vaivalloista. Nämä temppelit ovat kuuluisat komeista pylväistöistään ja esihalleistaan, veistokuvin koristelluista pylväistään ja suurenmoisista kuvuistaan. »Veistokuviensa yksityiskohtaisessa tarkkuudessa ja näiden yksityiskohtain kauneudessa ne ovat melkein saavuttamattomia tässä loputtoman kärsivällisen työn maassakin.» Niiden pihojen ympärillä on kaksikuudetta marmorikammiota, joissa kussakin on jonkin Jaina-jumalan kuva. Ihmeelliset kuvut ovat kenties kummankin temppelin hämmästyttävin osa. Ne lepäävät kahdeksankulmaisten, jykevien palkistojen varassa. Palkistoja kannattavat veistokuvin koristellut pylväät. Pyöreät, ylöspäin kapenevat marmorikerrokset muodostavat kuvun ja näiden marmorikerrosten yksityiskohtainen hienous ja koristeiden kauneus on kerrassaan saavuttamaton. Kunkin kuvun keskellä on »pendentiivi niin ihmeellisen kaunis, että Westminsterin Henrik VII:n kappelin ja Oxfordin katedraalin pendentiivit ovat niihin verraten karkeatekoisia ja kömpelöitä» (Ferguson). Vain ani harvoja rakennusten osia on vaikeampi onnistuneesti valokuvata kuin kupuja eikä ainoakaan valokuva voi antaa selvää käsitystä näiden koristeiden tavattomasta kauneudesta ja hienostuneisuudesta.

Suurten jainalaistemppelien yksityiskohdat vaihtelevat huomattavasti, mutta niiden yleinen rakenne on suurin piirtein samanlainen. Suuren, suorakaiteenmuotoisen pihan keskellä on temppeli valtaovineen. Pihaa ympäröivät pylväiden koristamat käytävät, joiden takaseinissä on riveittäin pieniä komeroita. Kussakin tällaisessa komerossa on jonkin Jaina-jumalan kuva. Toista, tälle ihmeelliselle kaudelle ominaista rakennustyyppiä edustaa Chitorin kuuluisa jainalaistorni. Se on rakennettu luultavasti 1100-luvulla ja on ainoalaatuisen aistikas rakennus. Sen juuri on neliömäinen — kunkin sivun pituus on 6 m — ja torni on kuusikerroksinen ja 22.5 m korkea. Kaikki kerrokset ovat aivan erikokoisia ja rakenteeltaan erilaisia. Ylin kerros on kahdentoista pylvään kannattaman avoimen baldakiinin muotoinen. Koko tämä kaunis ja ainoalaatuinen rakennus on täynnä uhkeita koristekuvia, jotka vaihtelevaisuudestaan, runsaudestaan ja suhteelli-

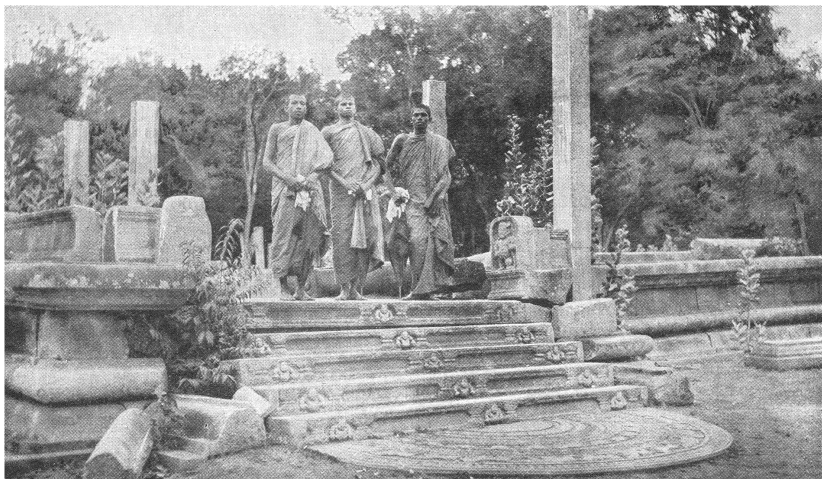
RIIPPUVA PYLVÄS — ERISKUMMALLINEN JAINALAISLUOMUS.

Aivan Mysoren kolossia ympäröivän temppelin vieressä on tämä kauniin veistokuvin koristettu kivipylväs. Näennäisesti se lepää tukevasti jalustansa varassa, mutta oikeastaan se on ripustettu tukiensa varaan siten, että sen ja jalustan väliin voi työntää paperiliuskan. Sen jalustaan kaiverrutti Chamunda Raya, kolossin rakennuttaja, kirjoituksen itsestään ja luultavasti myös kuvansa. Valitettavasti myöhemmin muuan Kanna-niminen mies hävitti kolme sivua tästä arvokkaasta kirjoituksesta ja piirrätti niiden sijaan oman lyhyen muistokirjoituksensa.

suudestaan huolimatta kaikki ovat hämmästyttävän samanveroisia. Ainoakaan niistä ei loukkaa koko tornin yhtenäistä kauneutta. Chitorissa on toinenkin torni, joka on rakennettu noin kolmesataa vuotta myöhemmin rakennustoiminnan alettua uudelleen kukoistaa useiden muhamettilaishyökkäysten hävitettyä maata. Se rakennettiin vuonna 1440 muhamettilaisten kärsimän tappion muistoksi ja on vanhempaa toveriaan huomattavasti suurempi, sillä se on 36 m korkea ja sen sivun pituus juuresta on 9 m. Se on yhdeksänkerroksinen. Molemmat ylimmät kerrokset ovat avoimia ja loisteliaammin koristeltuja kuin muut. Sen ääriviivat ovat yksitoikkoisemmat kuin vanhemman tornin, mutta silti tavattoman sulokkaat, ja vaikka torni on hindulaisten rakentama, havaitsemme siinä jainalaista vaikutusta. Firenzen, Pisan ja Venetsian kuuluisat kellotornit vaikuttavat jäykiltä ja raskailta näihin Intian rakennustaiteen helmiin verraten. Samanlaisia torneja oli luultavasti muuallakin Pohjois-Intiassa, mutta ne ovat kaikki hävinneet. On varsin luonnollista, että tuollaiset hienot ja hennot rakennelmat helposti sortuivat inhimillisen hävityshimon ja hävittävien luonnonvoimain uhreina. Paremminkin ihmettelemme, miten nämä Chitorin molemmat tornit ovat voineet näin kauan säilyä.

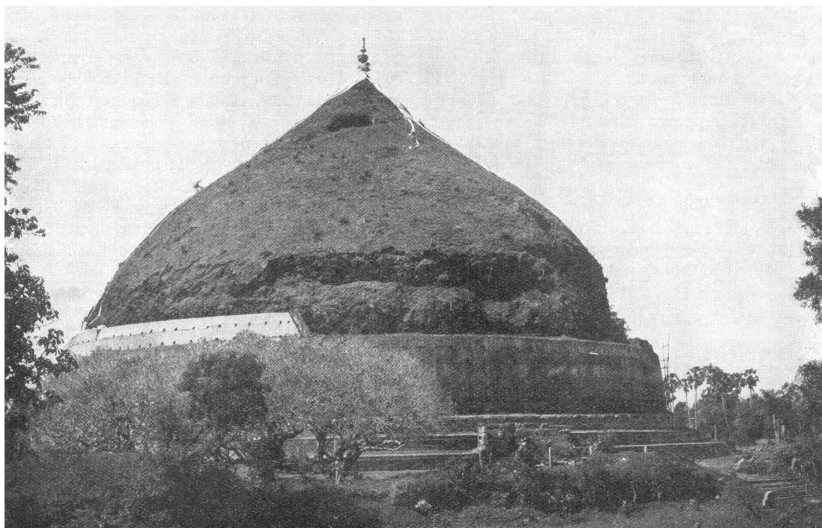
Varmaa on, että muhamettilaiset hävittivät monta jainalaistemppeliä. Toisia taas, — ne olivat luultavasti kaikki suuria — he säästivät ja käyttivät omiin tarkoituksiinsa. Hehän saattoivat vaikeuksitta toimittaa niissä tarpeelliset muutokset. Keskitemppelin esirakennuksineen saattoi repiä, niin että suuri, pylväistöjen ympäröimä piha säilyi eheänä. Se vaati vain hieman korjailua, ja niin temppeli muuttui muhamettilaiseksi moskeijaksi. Voimme varsin helposti osoittaa paikkoja, joissa näin on tapahtunut. Mainion esimerkin tällaisesta muodonvaihdoksesta näemme suunnilleen 30 km:n päässä Delhistä etelään. Siellä ollut huomattava jainalaistemppeli osaksi hävitettiin, osaksi rakennettiin uudelleen komeaksi moskeijaksi 1100-luvun lopussa, ja moskeijan minareetiksi rakennettiin komea muhamettilainen voittotorni — kuuluisa Kutab Minar. Vielä tänäkin päivänä voimme siellä erottaa muinaisen jainalaistemppelin pylväitä ja tuntea ne helposti huolellisten veistokuvakoristeiden ja kiistämättömästi jainalaisten vertauskuvien perusteella. Ne ympäröivät komeana pylväistönä moskeijan sisäpihaa ja niiden vaikutusta vain korostavat kuvut, jotka myös lienevät jainalaista työtä. Näitä pylväitä on kenties siirrelty ja ne on mahdollisesti asetettu uuteen järjestykseen, mutta niiden alkuperä on kiistämätön ja ne ovat Intian kenties vanhimman moskeijan luonteenomaisia piirteitä. Tämä moskeija on loistonsa päivinä ollut Intian suurenmoisimpia. Ahmadabadin ja Ajmirin suuret moskeijat on myös rakennettu entisten jainalaistemppelien kohdalle ja niissäkin voimme havaita paljon niiden alkuperään viittaavia piirteitä.

Muhamettilaiset valloittajat tekivät lopun jainalaisen taiteen suuruudesta. Mutta ensimmäisten kuohahdusten huuhtouduttua pois jainalainen taide heräsi uuteen elämään ja useita huomattavia temppeleitä rakennettiin. Tällainen temppeli on Ranpurin suuri ja vaikuttava, 1400-luvulla rakennettu jainalaispyhäkkö, jossa ei ole kahta samanlaista pylvästä ja jonka valo- ja varjovaikutukset ovat ihmeellisiä. Eräät meidän aikanamme syntyneet, erittäin onnistuneet jainalaistemppelit osoittavat, mihin jainalaisarkkitehdit ja -rakennusmestarit pystyvät päästessään itsenäiseen työhön. Mutta toiselta puolen taas monet uudet jainalaistemppelit, niinkuin esim. Kalkuttan kuuluisa ja suuresti yliarvioitu pyhäkkö, ovat rumia ja aivan liian koreilevia. Jainalaisarkkitehtuurin suuruudenaika on hävinnyt kaukaiseen menneisyyteen.

KAUNIISTI HAKATUT PORTAAT, JOTKA VUOSISATOJEN KULUESSA OVAT KULUNEET MILJOONIEN HURSKAIDEN ASKELISTA.

Anuradhapuran »palatsin kuukivi». Se on kaikkia muita kaupungin kuukiviä kauniimpi ja siihen on kuvattu kolmetoista eläintä tavallisten yhdeksän asemesta. Sen pinta kiiltää marmorin lailla ja sen kuviot ovat verrattoman hienoa työtä. Yhteen aikaan rakennusta, johon nämä portaat johtivat, sanottiin harhauttavasti »kuninkaanpalatsiksi». Nykyään sitä pidetään muiden rakennusten tavoin luostarina, joskin tavallista hienompana.

RUANWELI, ANURADHAPURAN KUULUISIN DAGOPA.

Tämä mahtava dagopa oli Dutugemunun, suuren soturikuninkaan, uljaimpia töitä. Se oli vielä keskeneräinen hänen katsellessaan sitä kuolemansa hetkellä, vuonna 77 e. Kr. Siinä on miljoonia tiiliä ja sen keskellä on mitättömän pieni kammio, jossa säilytetään ainoalaatuista pyhäinjäännöskokoelmaa. Nykyään dagopa on vain 54 m korkea, sillä se on menettänyt 30 m alkuperäisestä korkeudestaan. Se on yksi Anuradhapuran buddhalaisten kahdeksasta pyhästä paikasta.

CEYLONIN KUOLLEET KAUPUNGIT

Ceylonin keskeisessä pohjoismaakunnassa on hajallaan arkkitehtoonisesti erittäin kauniita raunioita. Useimmat ovat muinaisten pääkaupunkien, Sinhalesen, Anuradhapuran ja Polonnaruwan, alueella. Nämä kaupungit olivat noin sadan kilometrin päässä toisistaan. Onneksi tunnemme täydellisesti näiden kaupunkien ja niiden asukkaiden historian suurimmaksi osaksi samaan aikaan eläneitten historioitsijain kirjoitusten perusteella. Nämä tiedot ovat eräässä maailman inhimillisimmistä aikakirjoista, Mahawansassa, josta saamme mahdollisimman seikkaperäisiä selostuksia muinaisten kuninkaiden hallitustoimista. Mahawansan käänsi ensimmäisen kerran tiedemies George Turnour 1800-luvun puolivälissä ja hänen käännöksensä on myöhemmin täydentänyt singhalilainen L. C. Wijesinha.

Mahawansa kertoo, että Anuradhapuran kaupunki perustettiin noin vuonna 437 e. Kr. Kaupunki kohosi kunniansa huipulle sankarikuningas Dutugemunun hallitessa. Hän voitti vuonna 101 e. Kr. tamililaisen vallananastajan, joka oli ehtinyt hallita neljäviidettä vuotta, ja nousi isiensä valtaistuimelle.

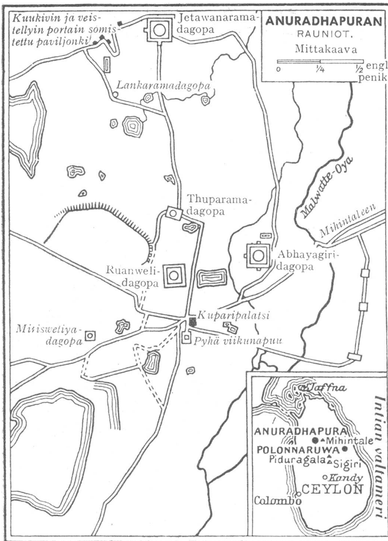
Juuri Dutugemunu rakennutti eräät uljaimmista säilyneistä kivi- ja tiilimuistomerkeistä. Mahawansa kertoo kuninkaista ja heidän lukuisista taisteluistaan tamileja vastaan, jotka tulivat meren poikki Intiasta ryöstämään ja joiden tavallisesti onnistui viedä mukanaan paljon saalista. Se kertoo muistomerkkien rakentamisesta ja veden varastoimiseksi rakennettuihin valtaviin järviin uhratusta työstä, kuninkaiden ja heidän perheittensä yksityisistä kohtaloista ja luonteenpiirteistä. Singhalilaiset kääntyivät buddhalaisuuteen jo ennen Dutugemunun aikaa kuningas Tissan hallitessa (247 e. Kr.) ja kaikki heidän temppelinsä olivat buddhalaisia.

Kahdeksannella vuosisadalla j. Kr. singhalilaiset epätoivoisten taistelujen, lukuisten vastoinkäymisten ja harvojen voittojen jälkeen luopuivat epätasaisesta kamppailusta ja hylkäsivät pääkaupunkinsa Anuradhapuran tamilien tähden, joita Mahawansa värikkäästi vertaa »demoneihin, jotka imevät veren ja omaksuvat omakseen kaiken siinä olevan aineen».

Polonnaruwan huomattavin kuningas oli Paratesama I, joka hallitsi samaan aikaan kuin Englannin Henrik II. Hän ei ollut ainoastaan etevä sotapäällikkö, vaan myös ihmeellisen viisas ja uudenaikainen ajatuksissaan. 1200-luvun lopussa tamilit valloittivat myös Po-

RUHTINAS MAHINDAN SAARNASALI.
Meidän päivinämme Anuradhapura huolellisesti hoidettuine nurmikkoineen ja ajoteineen muistuttaa kaunista puistoa. Tämä sulokas paviljonki on taitavasti korjattu entiseen asuunsa. Perinnäistiedon mukaan se on kuuluisan lähetyssaarnaajakuninkaan, Mahindan, saarnasali. Hän oli Asokan poika ja Asoka lähetti hänet käännyttämään Ceylonia buddhalaisuuteen. Molemmat munkit ovat pyhiinvaeltajia.

lonnaruwan, minkä jälkeen keskellä saarta sijaitseva Kandy tuli pääkaupungiksi.

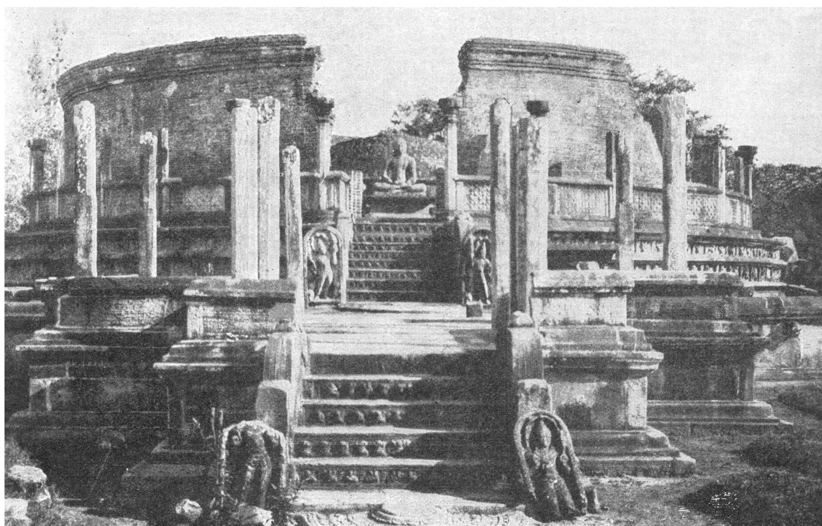
Näissä Ceylonin molemmissa kuolleissa kaupungeissa, jotka satoja vuosia ovat olleet viidakon peitossa, niin että niiden muisto on säilynyt vain perinnäistietona, näemme suuren määrän kauniita ja omintakeisia graniittirakennuksia, joiden ääriviivat monessa tapauksessa ovat säilyneet yhtä vahingoittumattomina kuin silloin, kun ne rakennettiin — kolmattatuhatta vuotta sitten. Näitä muinaisjäännöksiä tutkiessamme johdumme pakostakin havaitsemaan, että niiden suunnittelijain ja rakentajain nykyisillä jälkeläisillä ei ole minkäänlaisia taiteellisia taipumuksia. Saman seikan havaitsemme melkein kaikissa maissa, missä on samankaltaisia jäännöksiä. Ihmiset, joilta kokonaan puuttuu taiteellinen lahjakkuus, edustavat meidän päivinämme rotuja, jotka muinoin ovat osanneet valaa kestävään, taiteelliseen muotoon innoittavat ja ylevät aatteensa.

Ceylonin kuolleet kaupungit eivät suuruudessa kykene vetämään vertoja Kambodjan valtaville jäännöksille, mutta niiden suhteellisen vähäiseen alueeseen sisältyy useampia ajattelemisen arvoisia ongelmia ja useampia omintakeisia piirteitä kuin minkään muun maailman kolkan vastaavan suuruiseen alueeseen. Jo luonteenomaiset kuukivetkin — niitä ei pidä sekoittaa ikävä kyllä samannimisiin maitomaisen sinisiin jalokiviin, jollaisia myös on saaressa — riittävät houkuttelemaan Ceyloniin kauneudenharrastajia kaikista maapallon maista. Kivet on veistetty käsin ja ne ovat luultavasti eri taiteilijain työtä. Kaikki ne ovat erilaisia, mutta eräät yksityiskohdat ovat kaikissa samanlaiset. Ne ovat poikkeuksetta puolikuunmuotoisia ja ne on aina asetettu »vihara»-temppeleihin eli dagopoihin johtavien portaiden juurelle.

Kuviot ovat samankeskisiä ympyröitä, joista osa on sovinnaisesti koristettu sulokkaasti toisiinsa kietoutunein lotuksin. Huomattavin koristepinta on uloin pinta, joka on lähinnä kukkien koristamaa reunaa. Siinä on omituinen eläinkulkue, joka liikkuu vasemmalta oikealle. Anuradhapurassa nämä eläimet ovat tavallisesti norsuja, leijonia, hevosia ja härkiä, jotka ryhmittäin kertautuvat tässä järjestyksessä. Tavallisenkokoisissa kivissä niitä on useimmiten yhdeksän, niin että norsu aloittaa ja päättää kulkueen. Mutta kahdessa erinomaisen kauniissa kivessä, joista toinen on erään »viharan» kehämäisellä ulkotiellä ja toinen pyhän viikunapuun juurella, eläimiä on kolmetoista. Jälkimmäisestä kivestä puuttuu leijona kaksi kertaa ja kulkue on säännötön, joskin tässä niinkuin muissakin norsu aloittaa ja päättää sen.

Monissa kivissä on toiset eläimet veistetty paremmin kuin muut, mutta norsut ovat kaikissa erittäin onnistuneita, niinkuin voimme odottaakin, koska ne ovat saaren kotimaisia eläimiä. Hevoset ovat tavallisesti kömpelöitä ja leijonat irvokkaita. Joskin singhalilaisten nimi johtuu leijonasta, ei Ceylonissa liene koskaan ollut villejä leijonia. Härät ovat ylipäänsä verraten onnistuneita.

Kukkaskehä erottaa eläinkehästä rivin pyhiä hanhia (hansa), joista kullakin on lotuksenkukan palanen nokassaan. Tässäkin kehässä piirustuksen taiteellisuus ja tekotapa vaihtelee huomattavasti ja huvittavaa on havaita, miten taiteilija toisinaan ei ole tullut laskeneeksi käytettävissään olevaa pinta-alaa, niin että hanhet pienenevät pienenemistään mahtuakseen kehään. Erääseen kiveen ei mahdu ainoatakaan täysikokoista hanhea ja viimeinen niistä on kuvattu »peräpuolesta», katsellen taaksepäin selkänsä ylitse. Eräässä Hampaan temppelin portin kohdalla olevassa pienehkössä kivessä on viisitoista hanhea, vaikka muita eläimiä onkin yhdeksän niinkuin tavallisesti, peräkkäin sulloutuneina nokat toistensa sii-

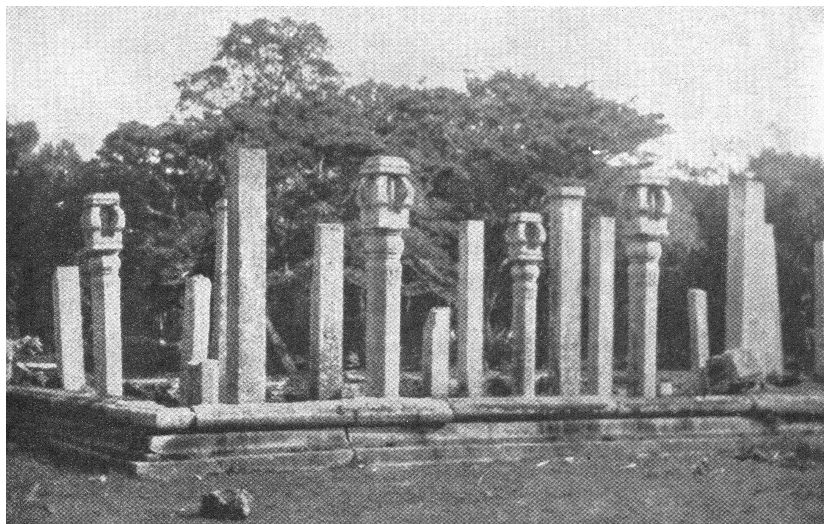
POLONNARUWAN PYHÄN HAMPAAN TEMPPELI CEYLONISSA.
Kaikkialla, missä kuningas hallitsi, piti olla pyhä hammas, kuninkuuden vertauskuva, jolla oli tavattoman suuri merkitys. Temppelit, joissa näitä pyhäinjäännöksiä säilytettiin, saattoivat olla vaihtelevan muotoisia. Polonnaruwan Wata-dagé niminen temppeli on rakenteeltaan varsin erikoinen. Temppeli kohoaa pengermittäin pyöreäksi tiilimuuriksi. Kaikissa neljässä ilmansuunnassa on portti portaineen, suojakivineen ja makarakaideaitoineen. Ulkopengermillä on pylväitä, ja alkuaan oli kunkin portin kohdalla istuva Buddhan kuva kasvot tulijaan päin. Kuvassa näemme yhden niistä.

villä, kun sitä vastoin suuremmissa kivissä hanhia on vain yhdeksän. Polonnaruwassa, toisessa pääkaupungissa, jonka kukoistuskausi oli 1100-luvulla, muoti muuttui ja sikäläisissä kuukivissä on tavallisesti kehänä hyvin pieniä hanhia erinäköisten, eloisasti piirrettyjen norsujen muodostaman kehän ulkopuolella. Kehän sisäpuolella on rivi hevosia.

Näiden kivien kanssa ovat yhteydessä jalomuotoiset ja kauniisti veistetyt kaideaidat, jotka myös ovat graniittia ja usein makaraksi sanotun satueläimen muotoisia. Eläimen suomut ja kynnet on veistetty erinomaisen hienosti. Siinä on myös pinta, johon usein on veistetty matalaksi korkokuvaksi tuollainen kiltti ja pirteä leijona, jollaisia singhalilaiset niin mielellään kuvasivat. Kaideaidan molemmin puolin on toisinaan kauniisti hakattu suojakivi.

Näitä suojakiviä ei ole ainoastaan »vihara»-temppelien porttien kohdalla, vaan myös dagopain pengermille ja muualle johtavien portaiden vieressä. Miellyttävimmässä muodossaan ne esittävät Intian taiteelle luonteenomaista, sulokasta hahmoa, joka pitelee käsissään palloa ja jota kääpiö vartioi. Kaunein ja suurin niistä löytyi ns. norsutallista, jonka nimi johtuu sen graniittipylväiden jättiläismäisestä suuruudesta. Se on rakennettu Mahinda II:n hallitessa erittäin suureen kokoon. Oven hienoviivainen suojakivi on erittäin hyvin säilynyt, sillä se on tietymättömän monen sukupolven ajan maannut pitkään maassa ja siten säilynyt rajuilta monsuunisateilta. Se on 1.5 metriä korkea ja sitä suojelee oudonmuotoinen, leikelty katto. Muutamat suojakivet ovat kääpiön muotoisia ja niiden ulkonäkö on kyllin kammottava peloittamaan pois kutsumattomat vieraat. Toiset taas esittävät aivan yksinkertaisesti esim. kiemuraan kietoutunutta, jalokivikaulanauhan koristamaa, monipäistä kobraa. Hyvin harvoin suojakiven koristeena on ainoastaan lotuksenkukka. Monipäisen kobran näemme myös usein koristekuvioissa, mikä osoittaa, että kobraa kunnioitettiin, koska se suojeli Buddhaa hänen mietteisiinsä vajonneena unohtaessaan oman ruumiinsa tarpeet ja kärsimykset.

Näistä muistomerkeistä vaikuttavin on epäile-

DALADA MALIGAWA, JOSSA BUDDHAN HAMMASTA SÄILYTETTIIN YHDEKSÄNSATAA VUOTTA.
Tässä temppelissä säilytettiin kuuluisaa hammasta, jonka muuan Kalinga-prinsessa toi Intiasta Ceyloniin vuonna 311 j. Kr. Tuo hammas on nykyään buddhalaisen pappismaailman kallisarvoisimpia aarteita. Sitä säilytetään Kandyssä ja kerran vuodessa sitä kannetaan juhlakulkueessa. Väitetään kuitenkin erään portugalilaisen hävittäneen alkuperäisen hampaan, joten nykyinen hammas lienee vain jäljennös siitä. Joka tapauksessa se on noin 5 cm pitkä ja pikkusormen paksuinen. Temppelin oudonmuotoisten kapiteelien arvellaan esittävän hampaita.

mättä tasangolla 13—14 km Anuradhapurasta kohoavan, jyrkän Mihintale-vuoren rinteellä oleva jättiläiskobra. Pengermällä, joka on niin korkea, että näemme sillä seistessämme läntisen viidakon meren lailla ulottuvan taivaanrantaan asti, on 40 m pitkä kalliolampi, jonka syvyys on tuntematon. Suoraan lammesta kohoavaan jyrkkään kallionseinämään, jonka luo pääsemme vain vesitse, on hakattu jättiläismäinen, viisihattuinen kobranpää. Sen koko on suunnilleen 1.5 × 1.8 m ja siihen liittyvä paksu ruumis häviää veteen. Perinnäistiedon mukaan se jatkuu lammen pohjalla. Tätä kobraa pidetään Aggabodhi I:n (629 j. Kr.) luomana »nagasondina».

Alempana saman vuoren rinteessä näemme erään singhalilaisten lumoavimmista luomuksista. Se on kallioon hakattu nelikulmainen kylpyallas. Ammeen toista päätä kannattaa suuri leijona kohoten rohkein ääriviivoin korkeana korkokuvana kalliosta. Se seisoo takajaloillaan käpälät koholla kerjäävän koiran tavoin hymyillen singhalilaisten leijonain luonteenomaista enkelinhymyä. Se on 2.3 m korkea ja tekee erittäin miehekkään vaikutuksen. Mutta kenties vielä kiinnostavampia ovat kylpyaltaan kylkipinnat. Niissä näemme pienoiskoossa tanssivia tyttöjä ja kääpiöitä, jotka taistelevat, nyrkkeilevät tai painivat keskenään niin innokkaasti, että tämä muistomerkki niiden ansiosta on ainoalaatuinen.

Singhalilaiset osasivat erittäin taitavasti veistää kiveen tällaisia pienoiskuvia. Monen pylvään kapiteelit kääpiöitä ja hanhia esittävine friiseineen on veistetty erittäin tarkasti ja tarmokkaasti. Viidakossa, jonkin matkan päässä Anuradhapurasta, on ns. saarnahalli. Sen seinäpinnoissa on erittäin aistikkaita ja onnistuneita veistoksia. Niiden luonteenomaisimpana piirteenä on taiteellinen hilliintyneisyys. Intiasta levinnyt liiallinen koristelunhalu, joka myöhemmin turmeli Ceylonin arkkitehtuurin, ei vielä näissä kuvissa häiritse viivojen ihmeen kaunista suhteellisuutta ja voimakkuutta. Monet Etelä-Intian temppelit ovat älykkyyden ja kärsivällisyyden ihmeellisiä mestarituotteita, mutta liiallisen koristelun kiusallisesti pilaamia.

ERÄÄN ANURADHAPURAN MUINAISEN TEMPPELIN PYLVÄITÄ.
Muinainen Anuradhapuran kaupunki oli suunnattoman laaja. Kaupungin muurien pituus lienee ollut 110 km, ja eräältä portilta toiselle johtava katu oli 25 km pitkä. Taloja ei ole säilynyt, sillä ne olivat luultavasti puuta. Meidän päivinämme koko alue on täynnä pääasiallisesti uskonnollisiin tarkoituksiin rakennettujen kivi- ja tiilirakennusten raunioita. Nämä sirot pylväät ovat todennäköisesti varsin suuren temppelin ainoat jäännökset. Se oli luultavasti buddhalainen »vihara», johon johtivat tavanmukaiset portaat ja kuukivet.

Tuon kauden taideteoksissa kuvataan vain ani harvoin luontoa, lukuunottamatta Jataka-kirjan kohtauksia ja Buddhan elämän tapauksia esittäviä korkokuvia. Sen tähden on erittäin kiinnostavaa havaita, että eräässä Anuradhapurasta löytyneessä jykevässä kaideaidassa, joka valitettavasti on säiden vaikutuksesta halkeillut, on korkokuvapinta, joka esittää poikastaan rintaansa vasten puristavaa apinaemoa sekä mungoa estämässä maasta kohoavaa luontaista vihollistaan, kobraa, toteuttamasta ilkeitä aikeitaan.

Kaupungin ja sen ympäristön muiden omituisten esineiden joukossa on suuria kivikanootteja, jotka ovat aiheuttaneet paljon arveluita. Ne ovat suunnilleen 18 m pitkiä ja ne on koverrettu jykeviin graniittilohkareisiin. Koska ne ovat poikkeuksetta löytyneet köyhäintalojen läheisyydestä, on otaksuttu, että niissä säilytettiin riisiä, jota hurskaat rikkaat keräsivät keskuudestaan köyhille veljilleen. Omituisia säästölaatikoita!

Buddhan-kuvia ei näillä seuduin ole niin runsaasti kuin saattaisimme odottaa. Patsaiden kaataminen on helppoa, ja koska ne usein valmistettiin jaloista metalleista tai ainakin päällystettiin niillä, voimme olettaa tamilien erikoisesti himoinneen niitä. Fah Hien, Ceylonissa suunnilleen 400 vuotta e. Kr. käynyt pyhiinvaeltaja, on kertonut tällaisesta Buddhan-kuvasta. Se oli kokonaan vihreätä nefriittiä ja sen kädessä oli kallisarvoinen helmi. Se oli 20 kyynärää korkea, ja koska Ceylonin kyynärä on 0.7 m, voimme laskea sen korkeudeksi 14 m, joten se varmasti oli todella arvokas. Kuningas Mahinda II:n (838 j. Kr.) pystyttämän patsaan valmistamiseen tarvittiin 60 000 kultapalasta ja sen päätä koristi kallis jalokivi, kun taas toisen, kuningas Datu Senan (495 j. Kr.) hallitessa valmistetun patsaan »ylhäisiä kiharoita» koristivat »tuhlailevan lukuisat safiirit».

Ruanwelin, Ceylonin kuuluimman dagopan, pengermällä on muutamia yksityisiä patsaita. Ne esittävät kuningasta ja tuon kauden neljää Buddhaa. Kuninkaan oletetaan olevan Dutugemunu, dagopan rakennuttaja. Perinnäistiedon mukaan muuan toinen patsas esittää kuningas Bhatikabhayaa (42 j. Kr.).

Polonnaruwan kaupungissa oleva, epäilemättä jotakuta historiallista henkilöä esittävä kivipatsas on kiistämättömästi paras Ceylonin muotokuvaveistoksista. Kauan väitettiin sen esittävän Parakrama Suurta (1153 j. Kr.), mutta koska se

MAAILMAN VANHIN HISTORIALLINEN PUU — ISTUTETTU KOLMANNELLA VUOSISADALLA E. KR.
Tämän ikivanhan viikunapuun ansiosta Anuradhapurasta tuli pyhä paikka ja kuninkaan pääkaupunki. Tämä vanhin historian tuntema puu istutettiin sen viikunapuun oksasta, jonka alla Buddha istui saadessaan ilmestyksen. Apostoli Mahindan sisar toi sen Intiasta Ceyloniin vuonna 288 e. Kr. Munkit ovat hoitaneet sitä jo kolmattatuhatta vuotta. Suuren kuivuuden vallitessa sitä on kasteltu maidolla. Nykyään sitä suojelevat pengermät ja portit.

epäilemättä esittää »pyhää miestä» — hän pitelee kädessään palmunlehtikirjaa, mitä soturikuningas ei ikänä tekisi — oletetaan nykyään veistoksen esittävän jotakuta Parakraman aikaista oppinutta luostarinesimiestä. Patsas on 3.45 m korkea. Se on hakattu luonnonkallioon, jonka vähäinen kohoama taitavasti on sovitettu tukemaan patsaan lakkia. Se on mestarin työtä ja matkailijat, jotka viidakon teitä pitkin matkustavat tähän viidakkokaupunkiin, kyselevät ja ihailevat sitä enemmän kuin mitään muuta Ceylonin muinaisjäännöstä.

Tällaista oli tuon hävinneen valtakunnan taide. Tarkastellessamme noita kumpaakin kaupunkia samalla kertaa voimme tehdä seuraavat johtopäätökset. Anuradhapuran suuruus piilee sen suunnattomassa pinta-alassa. Sen rauniot ovat hajallaan, mutta kukin niistä paljastuu lähemmin tarkasteltaessa kuvanveisto- ja rakennustaiteen helmeksi. Anuradhapuran jäännökset ovat seudulla tavattavaa graniittia, osaksi myös kalkkikiveä ja varsin usein tiiltä, jota laasti on alkuaan peittänyt. Polonnaruwassa asianlaita on päinvastoin. Sielläkin tapaamme jonkin verran graniittia, mutta temppelit ja rakennukset ovat suurimmaksi osaksi tiiltä. Mahawansan mukaan Anuradhapuran muurien pituus oli 110 km. Kadut olivat suoraviivaisia ja ainakin yksi niistä oli 26 km pitkä portista porttiin. Rakennukset ovat hävinneet, koska ne luultavasti olivat suurimmaksi osaksi puuta, mutta eräässä kivessä niistä on säilynyt kaksi kuvaa. 500 puhtaanapitotyöläistä poisti roskat tämän ihmeellisen kaupungin kaduilta ja piti ne puhtaina. He kantoivat

THUPARAMAN DAGOPA: PYHÄKKÖ, JOSSA SÄILYTETÄÄN BUDDHAN SOLISLUUTA.
Tämä on Ceylonin vanhin buddhalainen pyhäkkö. Kuningas Devanampiya Tissa rakennutti sen suunnilleen vuonna 247 e. Kr. Tämän jykevän tiilikuvun keskellä on, luultavasti kultaisessa lippaassa, erittäin arvokas pyhäinjäännös, Buddhan solisluu, jonka lähetyssaarnaajat muinoin toivat Pohjois-Intiasta Ceyloniin. Dagopa on korkealla tiilipengermällä ja sen ympärillä on korkeita, siroja pylväitä, joita alkuaan on ollut 176. Temppeli rakennettiin uudelleen vuonna 1842, jolloin sen ulkonäkö suuresti muuttui.

myös pois kuolleet. Kaupungin yhteiskunnallinen elämä osoittaa hämmästyttävän korkeaa sivistystasoa, kun otamme sen iän huomioon.

Kuninkaat koristivat temppelit ja dagopat kallisarvoisin metallipäällystyksin. Niissä oli Buddhan-patsaita, joiden silminä oli kallisarvoisia jalokiviä. Tuoksuvia kukkasistutuksia hoidettiin temppelin tarpeiksi. Ainakin yksi kuningas päällysti Ruanwelin dagopan suunnattoman kuvun, joka on Lontoon S:t Paulin kirkon kupukattoa suurempi, punaisella massalla, johon kiinnitettiin kukkia, kunnes temppeli muistutti suunnatonta kukkaskimppua. Muuan toinen kuningas asetutti 12 km pitkän maton pyhälle Mihintale-vuorelle johtavalle tielle, jotta pyhiinvaeltajat olisivat voineet kävellä sinne jalkojaan likaamatta. Juhlapäivinä kannettiin kaduilla suunnattomia maalauksia, jotka esittivät Buddhan elämän tapauksia.

Mitä on säilynyt singhalilaisten suuruudesta? Siellä on dagopoita, miljoonista poltetuista tiilistä kasattuja, jykeviä rakennuksia, joista korkeimmat valmistuttuaan olivat 120 m. Nyttemmin ne ovat vajonneet erinomaisista perustuksistaan huolimatta, mutta yhä vielä ne ovat näkemisen arvoisia. Maanvieremä on hävittänyt Ruanwelin alkuperäisen vanukkaanmuodon, mutta yhä vielä se on 53.5 m korkea. Se on rakennettu pyhintä pyhäinjäännöskokoelmaa suojelemaan, mitä siihen mennessä oli mihinkään dagopaan asetettu. Abhayagirin ja Jetawanaraman dagopat ovat 75 ja 69 m korkeita ja kummankin harjalla on valtava tiilihuippu. Ne ovat muistorakennuksia, joiden sisässä ei ole pyhäkköä. Eräistä kohdin voimme samalla kertaa nähdä kaikkien kolmen kuvun kohoavan puiden latvojen ylitse, mutta niitä peittää matala metsä, jota on mahdoton

ANURADHAPURAN VANHOJEN PORTAIDEN SUOJAKAIDE.
Pyhän rakennuksen portaiden suojakaiteen tyypillinen päätekohta. Singhalilaisten nimi johtuu Sinhasta, leijonasta. Mutta Ceylonissa ei ole lainkaan leijonia. Niinpä heidän luomansa peto onkin heille itselleen erittäin luonteenomainen. Leijonan yläpuolella oleva olento on lohikäärmeen ja krokodiilin myytillinen sekasikiö.

jossa oli kultainen aurinko, hopeinen kuu ja helmiä tähtinä. Vielä ihmeellisempiä olivat palatsin villakangasmatot, kun otamme sen ajan olosuhteet huomioon. Lampuista riippui kukkaköynnöksiä ja kaikki talouskapineet, jopa riisikauhatkin, olivat hohtavaa kultaa.

Rakennus rakennettiin niiden munkkien asunnoksi, jotka hoitivat sen lähellä kasvavaa pyhää viikunapuuta. Tämä viikunapuu istutettiin kuningas Tissan hallitessa (288 e. Kr.) sen viikunapuun oksasta, jonka alla Buddha istui ennen kirkastumistaan. Se istutettiin komein juhlamenoin ja ilojuhlin. Nykyään tuo puu on jo kahdentuhannen vuoden ikäinen ja eräät munkit hoitivat sitä vielä kaupungin hylkäämisen jälkeenkin. Mahaswana mainitsee usein puun. Kuivuuden sattuessa sitä kasteltiin maidolla. Nykyään se on vanha ja kuivettunut ja sitä suojelee neljä sen ympärille rakennettua koroketta. Tuhannet pyhiinvaeltajat kaikista buddhalaisista maista käyvät sitä katsomassa ja saatuaan puusta lehden mukaansa he pitävät sitä sukunsa perintökalleutena. Mutta alkuperäisessä puussa on lehtiä vain vähän ja harvassa, joskin mustat apinat juoksentelevat siitä versoneiden vesojen tiheässä lehvistössä. Pääasiallisesti juuri tämän maailman vanhimman historiallisen puun ansiosta Anuradhapurasta tuli pyhä kaupunki ja kuninkaan asuinpaikka.

Hammas-temppelin rauniot ihmeellisine, hampaita mukailevine pylväineen saavat meidät muistamaan Buddhan hammasta, kuninkuuden vertauskuvaa, joka tuotiin Intiasta Ceyloniin vuonna 311 j. Kr. ja jota kuljetettiin mukana kuningassuvun kaikissa moninaisissa vaiheissa. Se varastettiin ja löydettiin jälleen monta kertaa ja tämän talismanin omistajalla oli mahtava vaikutus maanmiehiinsä. On epäiltävää, onko se sama kivi kuin nykyään Kandyssä säilytetty, sillä väitetään, että joku portugalilainen varasti alkuperäisen kiven ja että sitä ei koskaan saatu takaisin. Hammasta säilytettiin alkuaan Parakraman Po-

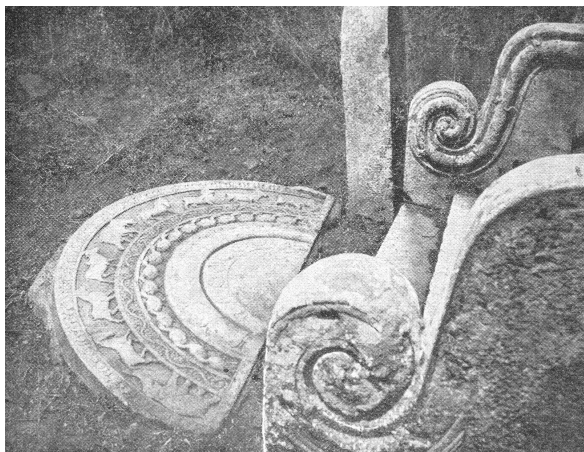
poistaa, koska puiden juuret ovat kasvaneet kiinni muuraukseen. Polonnaruwassa on muutamia muita hieman pienempiä dagopoita ja joukottain pikkukupuja, niinkuin esim. vanhassa kaupunginosassa sijaitseva Thuparaman hohtavan valkoinen, kellomainen, 19 m korkea dagopa, joka on korjattu entiseen asuunsa.

Ceylonin kiinnostavimpia muinaisjäännöksiä ovat 1600 tiheästi vieri vieressä kohoavaa graniittipylvästä, joiden varaan aikanaan rakennettiin kuuluisa, yhdeksänkattoinen, loistava messinkipalatsi. Sen rakennutti Dutugemunu ja maatessaan kuolemaisillaan graniittilevyllä, joka vieläkin on jäljellä, hän kääntyi ensin toiselle kyljelleen ja sitten toiselle nähdäkseen messinkipalatsin ja Ruanwelin, jotka olivat hänen uljaimmat muistomerkkinsä, koska hän niitä rakennuttaessaan oli käyttänyt palkattua eikä pakollista työvoimaa. Näin maatessaan hän vielä lähetti noutamaan uskollisen aseveikkonsa, Theraputtabhayan, joka hänen rinnallaan oli taistellut kahdeksankolmatta taistelua, ja sanoi hänelle: »Nyt olen omin käsin aloittanut taisteluni kuolemaa vastaan.»

Messinkipalatsin rakentajille ei maksettu palkkaa ainoastaan rahana, vaan työmiehiä varten asetettiin porteille myös tuhansittain pukuja ja voija hunajalahjoja. Palatsin sisäpuoli oli myös upeasti koristeltu ja siellä oli norsunluuvaltaistuin,

lonnaruwaan rakennuttamassa pyöreässä Watadagéssa, joka vieläkin on jäljellä.

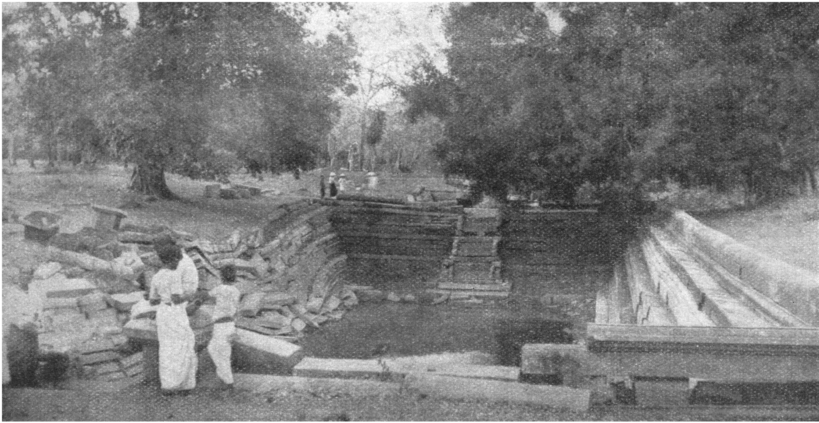
Rauniokaupunkien toisena huomattavana piirteenä ovat kauniit kylpylät, jotka on rakennettu suunnattomista, hakatuista graniittilohkareista ja joissa on portaita ja kaideaitoja. Välistä niiden yhteydessä on myös kallioon hakattuja pukeutumishuoneita. Äskettäin löytyi viidakosta, noin 6:n kilometrin päässä Polonnaruwasta, erinomaisen kaunein kukkakuvioin koristeltu, 7.5 m pitkä uima-allas. Se on ilmeisesti Mahaswanan mainitsema lotuskylpylä, jonka Parakrama rakennutti munkeille 1100-luvulla.

PYHÄN HAMPAAN TEMPPELIN KUUKIVI.
Näissä koristeellisissa kivissä ajavat norsu, hevonen, leijona ja härkä toisiaan. Anuradhapurassa ne ovat aina luettelemassamme järjestyksessä ja luultavasti vertauskuvallisesti jossakin yhteydessä ilmansuuntiin. Sisemmässä puolikehässä on pyhiä hanhia, joilla on lotuksennuppuja nokassaan. Kuvat ovat vielä 1500—1800 vuotta vanhoina yhtä eloisia ja tuoreita kuin syntyessäänkin.

Anuradhapurasta ei, omituista kyllä, ole löytynyt lainkaan palatsien jäännöksiä. Aikanaan sanottiin muuatta erittäin suurta temppeliä, jota koristi komeasti veistetty kuukivi, kuninkaanpalatsiksi, vaikka jo kauan aikaisemmin oli todistettu, että se oli sama valtava temppeli, jonka Mahinda II rakennutti uudelleen ja joka tuli maksamaan 300 000 kultapalasta. Mutta Polonnaruwassa näemme epäilemättä Parakraman palatsin rungon. Vuosina 1911—1912 työskentelivät taitavat arkeologit viisi kuukautta poistaakseen tätä uljasta rauniota peittävät sirpaleet. Se oli tiilirakennus ja siinä oli kaksi suurta salia. Suurempi oli alaltaan 30 × 13 m ja seinät 4 m paksut. Niiden yläpuolella oli muita tilavia huoneita, sillä rakennus oli kolmikerroksinen. Siinä oli luultavasti myös jonkinlainen parveke tai kuistikko. Sen pihan ympärillä on joukko yhtä leveitä, mutta eripituisia pikkurakennuksia, joissa epäilemättä asui palvelijoita ja vartijoita. Monet seikat viittaavat siihen, että huoneet eivät ainoastaan olleet tilavia, vaan myös korkeita ja hyvin valaistuja. Rakennuksessa oli vesisäiliö ja muita terveydenhoidollisia mukavuuksia, jollaisia ainoakaan Englannin kuningas ei samoihin aikoihin osannut kaivatakaan.

Aivan palatsin vieressä oli Parakraman suunnittelema huvipuisto, josta Mahaswanassa on laaja selostus. Sitä sanottiin »Taivaan puistoksi» ja se oli täynnä kukkia ja hedelmäpuita. Jasmiinien suloinen tuoksu houkutteli sinne mehiläisiä. Huolellisesti hoidetuilla nurmikoilla käyskenteli riikinkukkoja. Puistossa oli myös järviä ja pienoissaariin ja niemiin rakennettuja kesäpaviljonkeja. Muuan niistä oli »lumivalkoinen» talo ja sen läheisyydessä oli »eri tieteen ja taiteenhaarain valaisemiseksi» rakennettu halli, jollaista nykyään sanoisimme muitta mutkitta museoksi. Eräästä palatsin lähellä olevasta rauniosta, jonka friisissä on norsuja tavattoman eloisissa ja vaihtelevissa asennoissa, saamme selvän käsityksen, miltä nämä paviljongit näyttivät. Niiden lisäksi oli rakenteeltaan omituisia kylpylöitä, joista muuan oli päällystetty »käärmeennahanvärisin» kivin. Eräässä toisessa oli kahdeksankulmainen halli, jonka vieressä oli toinen, suorakaiteen muotoinen sali. Sen päällä oli vesitorni, »jonka putkista koneet suihkuttivat vettä, niin että näytti siltä kuin pilvet lakkaamatta olisivat sataneet». Näiden rakennusten perustukset ovat säilyneet meidän aikaamme asti. Tätä ihastuttavaa huvipuistoa ympäröi taottu aita, jonka koristeina oli rivittäin puuhun leikattuja norsunluukuvioita.

KUNINKAAN UIMA-ALLAS MUINAISESSA ANURADHAPURASSA.
Kylpylaitoksilla oli suuri merkitys kansan elämässä. Niitä on runsaasti kuninkaan kaupungissa ja sen ympäristössä. Kaksi niistä, ns. Kuttampokuna eli kaksoiskylpylät, on rakennettu aivan vierekkäin. Niiden pituus on noin 66 m ja leveys 15.5 m. Kuvassa näemme niistä pienemmän. Löytyessään se oli erittäin kehnossa kunnossa, mutta oikeanpuoleinen osa on korjattu entiseen asuunsa. Kuvasta näemme kivilohkareiden valtavuuden.

Nykyään huvipuistossa on matkailijain majatalo.

Polonnaruwa ei ole yhtä tunnettu kuin vanha pääkaupunki, sillä se ei ole rautatien varrella, vaan viidakkoon päättyvän tien päässä. Sen tähden siellä onkin paljon eläimiä ja siellä voimme nähdä villin norsun, tsaingin, ja muita suuria petoja luonnontilassa. Parakraman äiti oli tamililainen ja monet tamilirosvot jäivät maahan asumaan toveriensa poistuttua ja naivat saaren naisia, joten näihin aikoihin Intian taiteella oli tuntuva vaikutus Ceylonin taiteeseen. Monet suuret temppelit, niinkuin esim. Thuparama ja Jetawanarama, muistuttavat monessa suhteessa Intian rakennuksia. Thuparaman temppeli on huolellisesti korjattu entiselleen. Eräät pienehköt rakennukset, joiden nimet johtuvat hindulaisten jumalista, niinkuin esim. Shiva devalé ja Vishnu devalé, ovat pienoisarkkitehtuurin helmiä. Varsin omituinen rakennus on Satmahalprasada, jonka seitsemän kerrosta pienenevät ylöspäin. Niiden sisässä on vain kapea ouru, jonka lävitse enintään käärme voisi madella. Kambodjassa on hieman samanlainen temppeli.

Sen läheisyydessä on Galpota eli kivikirja. Se on lähes 8 m pitkä ja 1.35 m leveä ja sen paksuus vaihtelee 0.4:n ja 0.65:n m:n välillä. Se on »olan» eli palmunlehtikirjan tarkka jäljennös ja siinä on kuningas Nissanka Mallan (1187 j. Kr.) muistokirjoitus. Tämä koristeltu ja kirjoituksin varustettu kivi kuljetettiin nykyiseen paikkaansa noin 100:n kilometrin päässä olevasta Mihintalesta, vaikka se painaa 25 tonnia. Viidakossa, jonkin matkan päässä siitä, on kuuluisa maakavan Buddhan kuva, jonka kohtaloa hänen oppilaansa, murtunut Ananda, murehtii. Buddhan kuva on neljättätoista metriä pitkä, ja kaukaisista maista saapuu pyhiinvaeltajia sitä katselemaan valaen kunnioittavasti maljakosta vettä sen päähän ja laulaen omituista musikaalista litaniaa.

Tähän mennessä olemme luetelleet ainoastaan tärkeimmät näiden kaupunkien rakennuksista ja niistä olisi vielä paljon kerrottavaa. Anuradhapuran kaltainen kaupunki, joka tuhatkaksisataa vuotta pysyi pääkaupunkina ja jonka historian niin mainiosti tunnemme verrattomien aikakirjojen perusteella, on aina omiaan kiehtomaan mielikuvitustamme. Sitä paitsi näiden molempien kaupunkien yllä lepää hävinneen rodun lumous ja niiden rauniot kuuluvat maailman kauneimpiin ja omintakeisimpiin muistomerkkeihin.

CEYLONIN SUURET DAGOPAT

Tämä kirjoitus liittyy lukuun »Ceylonin kuolleet kaupungit», jonka yhteydessä on myös tärkeimpien dagopain aseman osoittava kartta.

Vasta buddhalaisuuden levittyä laajalti Intian rajojen ulkopuolelle alettiin luultuja pyhäinjäännöksiä haudata valtavien tiilikupujen alle. Birman pagodit lienevät tunnetuimmat tällaiset pyhäköt. Ne ovat tavallisesti kellomaisia rakennuksia, joiden huipussa on valtikka ja »hti» eli päivänvarjo tuulessa kilisevine kelloineen. Siamin pagodit ovat hienostuneempia ja muistuttavat ylipäänsä rakenteeltaan Kambodshan Angkor Vhatia. Kiinan pagodit ovat paremminkin torneja ja käytännöllisesti katsoen yhtä leveitä alhaalta ylös asti, niin että ne muistuttavat nelikulmaisia, erittäin koristeellisia tehtaanpiippuja.

Ceylonista tavattavat, »dagopoiksi» sanotut, miljoonista tiilistä rakennetut pyöreät kuvut eivät sen sijaan ole yhtä kuuluisia. Intiassa on myös hieman samankaltaisia kupuja (»tope»), jotka luultavasti alkuaan ovat kehittyneet hautakummuista.

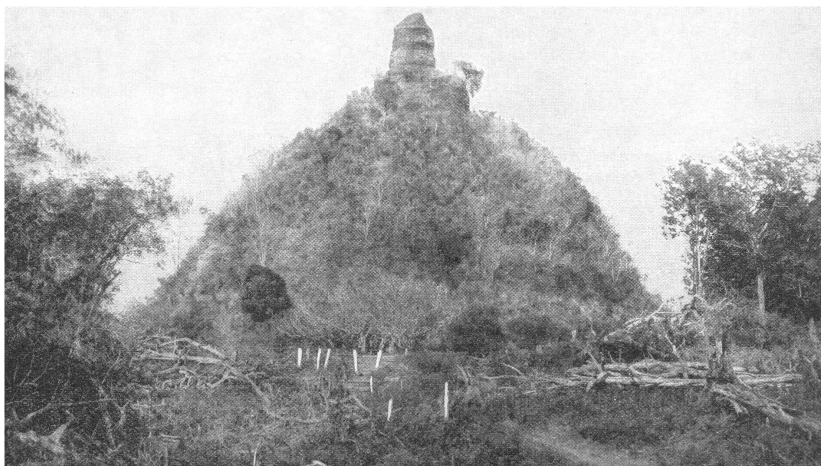
Idän ensimmäiset eurooppalaiset seikkailijat keksivät sanan pagodi. Se ei ole alkuaan intialainen sana niinkuin sanat »dagopa» ja »tope». Dagopa merkitsee pyhäinjäännöskätköä, mutta silti ei ole lainkaan varmaa, että kaikissa näissä jättiläiskuvuissa on pyhäinjäännöksiä. Kaikki tosiseikat viittaavat siihen, että monet niistä ovat vain muistomerkkejä.

Muinaisen Anuradhapuran kaupungin kuuluisin, joskaan ei suurin dagopa on varmasti pyhäinjäännössäiliö. Kallisarvoisessa kansalliseepoksessa »Mahawansa» tapaamme ilmeisesti tosiasioihin perustuvan, joskin varsin mielikuvituksellisesti lisäillyn kuvauksen tämän loistavan muistomerkin synnystä. Kuvauksesta käy ilmi, ettei rakennusta rakennettaessa suinkaan jäljitelty Etelä-Intiassa jo siihen aikaan esiintyneitä kupurakennuksia, vaan että rakennuksen muoto on itsenäisen kehityksen tulos.

Saatuaan haltuunsa kokoelman erittäin arvokkaita pyhäinjäännöksiä kysyi kuningas Dutugemunu (101 e. Kr.) tiilentekijältä, minkä muotoiseksi hänen olisi rakennutettava suunnittelemansa pyhäkkö. Silloin tiilentekijä löi kädellään kultaisessa maljassa olevaa vettä ja osoitti kuplia, jotka kohosivat vedestä jääden sen pinnalle kellumaan. Olkoonpa tämä tarina tosi tai ei, joka tapauksessa näiden rakennusten ääriviivat ainakin siihen aikaan, kun rakennukset olivat vielä uusia, muistuttivat omituisesti vedenpinnalla kelluvaa kuplaa. Joskin tiilet ovat kutistuneet ja vajonneet ja maanvieremät ovat vahingoittaneet useita rakennuksia, on kuitenkin useita valtavia, kuplamaisia kupuja säilynyt meidän aikaamme asti, ja niiden mittasuhteet ja outo muoto saavat meidät hämmästymään.

Ceylonin kaupungit ovat olleet vuosisatoja viidakkoon unohtuneina, ja noina aikoina pensaat ja nurmi peittivät nopeasti kaikki pyöreät kuvut, temppelien rauniot, lammet ja paviljongit. Reisiluun paksuiset, voimakkaat juuret tunkeutuivat kavalasti tiilien väliin ja juurtuivat rakennuksen sisään. Maata syleilevä viikunapuu upotti monihaaraiset juurioksansa kivien ympärille, niin että niitä oli enää mahdoton kiskoa juurineen rakennuksista, kun kaupungit löytyivät uudelleen 1800-luvulla ja ne aiottiin korjata entiseen kuntoonsa. Paljon puita hakattiin, mutta kaikkien juurten irroittaminen olisi merkinnyt rakennusten äkillistä hajoamista.

Ruanwelia, suurista dagopoista pyhintä, on todella kerran kohdannut tuollainen katastrofi. Se on varmaan todellinen pyhäinjäännössäiliö, sillä sen sisässä on salakammio, johon vain munkit saivat astua. Dagopa on nyttemmin rakennettu uudelleen kolmikulmaiseksi ja sen huipulla on uudenaikainen kuparivaltikka. Se on yksi buddhalaisten kahdeksasta pyhästä paikasta Anu-

ABHAJAGIRI, ANURADHAPURAN TOISEKSI SUURIN DAGOPA.
Tämän dagopan ulkonaiset ääriviivat ovat säilyneet paremmin ennallaan kuin muiden kupurakennusten. Munkit ovat rakentaneet sen huipulle entisen ruhjoutuneen valtikan sijaan tiilistä uuden lisärakennuksen. Huipulle pääsemme jyrkkää polkua pitkin. Sieltä näemme molempien kilpailevien dagopain kohoavan viidakon vihreästä merestä. Pengermän kivipylväissä on harvinaisen onnistuneita veistokuvia.

radhapurassa ja sen tähden arkeologien valvonnassa. Alkuaan se oli 120 kyynärää eli 71 m korkea. Nykyään se kohoaa kalkkikivilohkarein päällystetyiltä pengermiltään vain 53 m korkeana.

Kuningas talletti rakennuksen perustuksiin kahdeksan kultaista ja kahdeksan hopeista astiaa, kahdeksan kultaista ja monta hopeista peruskiveä. Niinpä dagopa ansaitseekin hyvin nimensä Ruanweli (kultatomu). Näiden lahjojen päälle asetettiin kasa ylhäisimmän munkin siunaamia tuoksuvia kukkia. Pyhäinjäännösten keskelle asetettiin jalokivin koristeltu kultainen buddhankuva. Tämä valtava kupu pystytettiin lujalle tanterelle, jonka norsut nahkatyynyt jalassa olivat tallanneet tasaiseksi. Kuvun läpimitta oli sama kuin sen korkeus, mikäli vielä voimme päätellä. Sitä kannatti alkuaan niinkuin muitakin dagopoita kolme jalustaa eli pyhää pengermää, joiden yhteinen korkeus oli 4.5 m. Kivetyn korokkeen läpimitta oli suunnilleen 121 m. Tukimuuria koristivat ulospäin suuntautuvat norsunpäät. Ne olivat päällystetyt marmorinhohtoisella valkoisella kalkilla, jota sanotaan chunamiksi. Kuhunkin norsunpäähän kuuluu pari oikeita, norsunluisia syöksyhampaita.

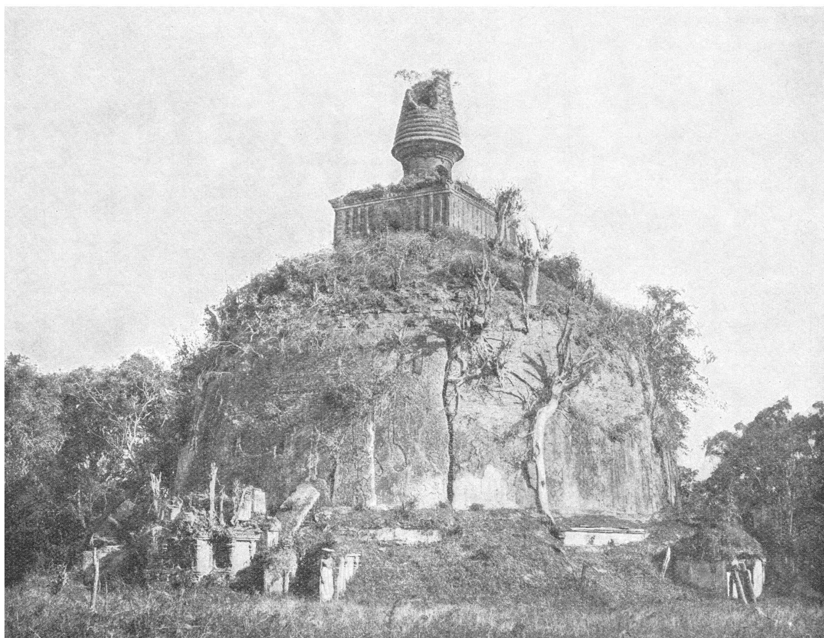
Tämän maailmanosan neljän Buddhan alttarit eli valtaistuimet oli asetettu pengermälle kuhunkin neljään ilmansuuntaan. Niihin oli veistetty runsaasti reunakoristeita ja kussakin oli kolme ulkonemaa. Muuallakin on samanlaisia alttareita. Anandan kuuluisissa pakanatemppeleissä on kussakin neljä pyhäkköä, yksi kussakin ilmansuunnassa, ja näissä pyhäköissä on neljän Buddhan kuvat. Sinne johtavien teiden varrella oli vartiomajoja ja muuan sellainen on uudistettuna vieläkin jäljellä. Rappeutumisestaan ja pengermällään olevista kamalista, uuteen singhalilaiseen tyyliin rakennetuista, hengen vaivaisuutta osoittavista lisärakennuksista huolimatta Ruanweli kaikessa suuruudessaan tekee katsojaan yhä vielä mahtavan vaikutuksen. Mutta loistonsa päivinä, jolloin muuan kuningas tarinan mukaan päällysti sen punaisella savella, johon pistettiin tuoksuvia kukkia, niin että se lopulta muistutti jättiläismäistä kukkavihkoa, se on varmasti ollut ihmeellinen ilmestys. Sen huipulla on joskus ollut jalokivin koristettu »hti» ja kerrotaan myös jonkun kuninkaan verhonneen sen verkolla, joka oli täynnä loistavia timantteja.

Se oli vielä keskeneräinen siihen aikaan, jolloin Dutugemunu neljäkolmatta vuotta hallittuaan

THUPARAMA, BUDDHAN SOLISLUUN SÄILYTYSPAIKKA.

Tämä dagopa on tosin varsin pieni, mutta siitä huolimatta se on Anuradhapuran toiseksi pyhin pyhäkkö. Alkuaan sen rakennutti kuningas Tissa (247—201 e. Kr.), mutta nykyisen muotonsa se sai vasta 1800-luvulla. Entinen sisusosa ja pengermän aistikkaat pylväät tekevät sen erikoisen kiinnostavaksi. Kukaan ei vielä ole kyennyt tarkoin selvittämään noiden hauraiden pylväiden tarkoitusta. Niiden päähän on veistetty erittäin taitavasti kääpiöitä ja pyhiä hanhia.

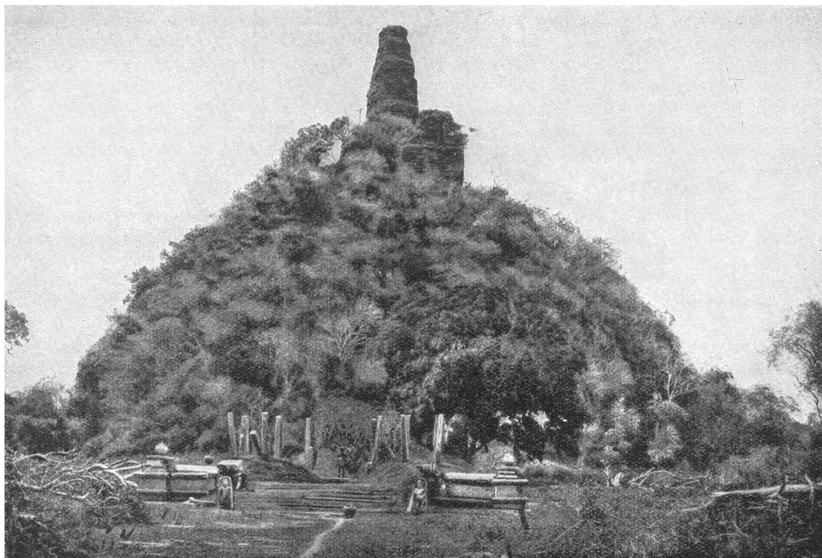

KIRI, MAIDONVALKOINEN DAGOPA, JOKA YHÄ VIELÄ ON VIIDAKON VALLASSA.
Toinen Polonnaruwan kahdesta suuresta dagopasta. Sen pinnalle on kasvanut viikunapuita ja niiden voimakkaat juuret ovat tunkeutuneet puhtaan, valkoisen chunampäällysteen halkeamiin. Tämä kasvillisuus, joka hitaasti hajoitti kupua, on meidän päivinämme loputtoman kärsivällisesti poistettu. Dagopa on tosin varsin murheellisessa kunnossa, mutta se on kuitenkin pelastunut hajoamasta.

tunsi kuolemansa lähestyvän ja kannatti itsensä graniittilohkareelle, jolla maatessaan hän saattoi samalla kertaa nähdä Ruanwelin ja Kuparipalatsin, molemmat uljaimmat rakennuksensa. Hänen hellä veljensä järjesti keskeneräisen dagopan päälle rungon, jonka ylle levitettiin valtava vaate, niin että se muistutti valmista dagopaa.

Viidakon molemmat jättiläiset, Abhayagiri ja Jetawanarama, ovat Ruanweliakin suurimpia. Jokin omituinen sattuma sai muinoin aikaan, että näiden molempien dagopain nimet vaihtuivat, mikä nyttemmin on todistettu. Niinpä Jetawanarama, tällä hetkellä Ceylonin korkein dagopa (huippuvaltikkoineen 75 m), oli aikanaan uljas, 120 m korkea rakennus, jonka eräs munkkikunta rakennutti vuonna 88 e. Kr. pyhän viikunapuun munkkijärjestön kanssa kilpaillessaan. Tämä suuri dagopa luovutettiin vuonna 1909 buddhalaisen toimikunnan haltuun eräin ehdoin, joista muuan oli, ettei ainoatakaan puuta saanut kaataa, koska asiantuntijat katsoivat puiden kaatamisen vahingoittavan rakennusta. Ehtoja ei kuitenkaan noudatettu, joten arkeologien oli seuraavana vuonna ryhdyttävä toimenpiteisiin jatkuvan hävityksen ehkäisemiseksi.

Sir Emerson Tennent on laskenut, että tämän dagopan rakennusaineista »voisi rakentaa 8 000 taloa, joiden julkisivut ovat 6 m leveät». Hän tarkoittanee laskelmassaan ainoastaan tiiliä, mutta dagopaa ympäröiväin pyhäin pengermäin jättiläismäiset kivilohkareet on myös otettava huomioon rakennuksen edellyttämää rakennusaineja työmäärää arvioitaessa. Valtikka ja sen »hti» ovat erittäin komeat ja rohkeapiirteiset. Perinnäistiedon mukaan dagopan molemmin puolin oli aikanaan suuri pinta täynnä säkenöiviä jalokiviä

JETAWANARAMA, CEYLONIN SUURIN DAGOPA.
Tämä tiheän viidakkokasvillisuuden peittämä jättiläismäinen tiilikasa on 72 m korkea. Aikoinaan se on ollut vielä paljon korkeampi. Sen aluspengermä on 30 m leveä. Dagopa rakennettiin ensimmäisen vuosisadan lopussa e. Kr. Kuvassa näemme pyhän pengermän hävinnyttä porttia ympäröivät pylväät, suojelevat kääpiökivet ja jalustoillaan portaiden molemmin puolin lepäävät kiviuurnat.

niinkuin vieläkin on useissa Birman pagodeissa. Kuvun läpimitta on nykyään 108 m, mikä vastaa lähes sen alkuperäistä korkeutta.

Ns. Abhajagirin dagopan valtikka rakennettiin uudelleen vuonna 1890. Vangit suorittivat työn. Dagopan huipulle pääsemme vieläkin työläisten rakentamaa kiemurtelevaa polkua pitkin. Dagopa on aluskorokettaan lukuun ottamatta 70 m korkea ja sen harjalta avautuu eteemme laaja näköala. Näemme molempien sisardagopain kupujen kohoavan näkyviin tummanvihreästä lehvistömerestä meren kallioluotojen lailla. Toisaalla taas näemme hakattuja aukeita vihreine peltoineen ja valtavia järviä tai lampia, joita käytetään vesisäiliöinä.

Väitetään, että Abahajagirin kupu olisi täsmälleen puolipallonmuotoinen, jos se siirrettäisiin maahan. Dagopaa ympäröivä ulkomuuri sulkee sisäänsä 4.45:n hehtaarin laajuisen alueen. Vanhimmat tällaiset muistorakennukset olivat nähtävästi aina kuvun muotoisia ja tavallisesti puolipalloa pienempiä, joten ne muistuttivat veden- pinnalla kelluvaa kuplaa. Niiden aluskoroke oli pyöreä, neliömäinen tai monikulmainen.

Muuan tutkija on suorittanut varsin mielenkiintoisen laskutoimituksen ja todistanut, että jos Gizehin kolmannen pyramidin huippu olisi Abhajagirin valtikan kohdalla, niin pyramidin pohjakulmat osuisivat juuri kuvun kulmiin. Dagopan kivettyä aluskoroketta koristavat alttarit, jotka jo ovat sortuneet, ja pylväihin ja seinäpintoihin on veistetty erittäin kauniita monipäisiä silmälasikäärmeitä. Pylväiden veistokuvat ovat erinomaisen onnistuneita. Eräässä pylväässä näemme naishahmon. Porttien kohdalla olevat valtavat portaat ovat 7 m leveät.

Birmassa on vain yksi ainoa pagodi, jota voimme verrata näihin jyhkeihin rakennuksiin. Se on Irawadin rannalla oleva Myinmun pagodi. Sen rakenne on kuitenkin epäsäännöllinen eikä se ole puolipallonmuotoinen. Sen alaosaa reunustaa ihmeen hienosti veistetty kivinen pylväsaita niinkuin Keski-Intian kuuluisaa Sankhin kupuakin.

Anuradhapurassa on näiden lisäksi vielä yksi suuri dagopa, joka kuitenkin on muita huomattavasti pienempi. Sen nimi on Miriswetija ja nimen kerrotaan johtuneen siitä, että kuningas Dutugemunu rakennutti sen sovitusuhriksi, koska hän ahneuksissaan oli yksin ahminut espanjanpippurikastikkeen (miriswetija), johon hän oli erikoisen ihastunut, muistamatta tavallisuuden mukaan antaa munkeille heidän osuuttaan siitä. Miriswetija on enää vain raunio. Sen kupu on kokonaan hävinnyt ja molemmissa sitä ympäröivissä muureissa asustaa lukemattomia yölepakkoja, jotka illan hämärtäessä matkustajien huviksi lehahtavat ilmaan lepattavaa pilveä muistuttaen. Muurien läpimitta on 30 m, mutta niiden korkeus on enää vain 25 m. Alttarit ja valtaistuimet ovat ylipäänsä hyvin säilyneet.

Polonnaruvan kaupunki on Anuradhapuraa nuorempi. Se oli Ceylonin pääkaupunki 800-luvusta 1300-luvulle. Sen dagopat ovat menettäneet mielenkiintoisen muotonsa. Kerrotaan, että 1100-luvulla elänyt suuri sankarikuningas Parakrama rakennutti sinne kerrassaan 101 dagopaa, mutta niistä on säilynyt vain kaksi suunnilleen alkuperäisessä asussaan. Ne ovat Rankotin dagopa ja Kirin dagopa eli maidonvalkoinen dagopa. Rankotin dagopaa sanotaan Parakraman toisen puolison rakennuttamaksi. Se on suunnilleen 60 m korkea ja sen läpimitta on 54 m. Sen huipulla oli aikoinaan kultainen päivänvarjo, joka muistutti Birman pagodien »htitä». Sen nykyinen »tee» eli huippu on hyvässä kunnossa ja kuvin koristettu. Tästä dagopasta oli vuosina 1905—1906 hakattava ja kiskottava joukoittain jättiläismäisiä puunjuuria.

Rankotin dagopassa on pyhäkkö kussakin neljässä ilmansuunnassa ja niiden väliin on sijoitettu vielä parittain kahdeksan samanlaista, mutta pienempää pyhäkköä. Kirin dagopa on puolta pienempi Rankotia. Molempain dagopain kuvut on venytetty niin korkeiksi kuin mahdollista, mikä hävittää kokonaisvaikutelman eheyden. Kirin dagopa on saanut nimensä siitä, että se aikoinaan päällystettiin chunamilla, joka kaukaa hohti marmorinvalkoisena.

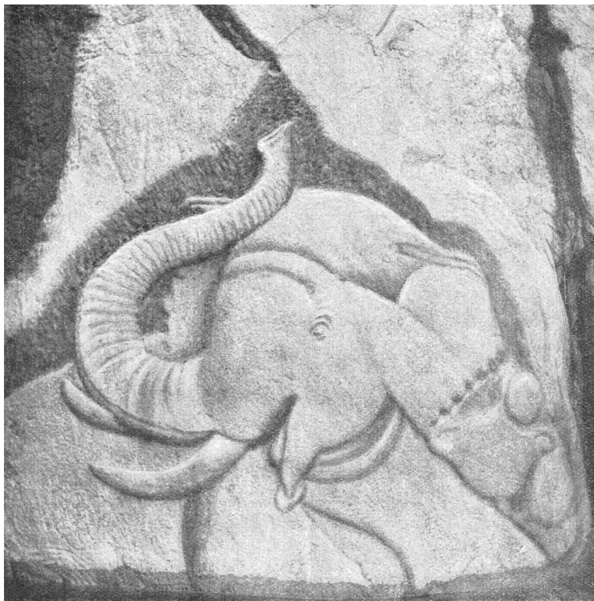
Kaikkien selostamiemme dagopain rakenne on suunnilleen samanlainen, joskin niiden suuruus vaihtelee. Mutta Ceylonissa on muitakin paljon pienempiä ja kellomaisempia dagopoita. Niiden yhteisenä piirteenä ovat aluspengermiä koristavat pylväsryhmät. Kuuluisin niistä on Thuparama. Se on Ruanwelin jälkeen Ceylonin pyhin dagopa, sillä se rakennettiin kuningas Tissan hallitessa (247 e. Kr.) Buddhan oikean solisluun säilytyspaikaksi. Se oli alkuaan vain 10 m korkea ja suulleen kumotun maljan muotoinen, mutta sen huipulla oli kartiomainen valtikka, jonka mittasuhteet olivat niin suuret kupuun verraten, että se muodosti kuvun luonnollisen jatkon. Hurskaat buddhalaiset rakensivat sen uudelleen 1800-luvulla. Se on nykyään 19 m korkea ja vielä kellomaisempi kuin ennen.

Kaukaa katsoen se muistuttaa enemmän pagodia. Se on korkealla pengermällä, jolle pääsemme leveitä portaita pitkin ovenvartijain välitse. Sen viehätys piilee kupua ympäröivissä kauniissa graniittipylväissä. Ne on järjestetty säännöttömin välimatkoin neljään riviin ja kunkin rivin pylväiden korkeus vaihtelee 7.2:sta 4.3:een metriin. Pylväiden rungot ovat monoliittisia ja niiden päihin on taitavasti veistetty kauniita hyppivien kääpiöiden ja pyhien hanhien kuvia, toisinaan myös veistetty vyöhyke ympäröi pylvään rungon noin kolmasosa metriä ylhäältä laskien. Pylväät on järjestetty neljänneskehiksi, niin että niiden väliin jää neljä välikäytävää. Monet niistä päättyvät nuppuun tai pielukseen. Näyttää mahdottomalta, että ne koskaan olisivat voineet kannattaa kattoa. Siihen tarkoitukseen ne ovat liian hauraita ja matalia. Niiden tarkoituksesta on esitetty lukuisia olettamuksia ja otaksutaan, että niihin on kenties ripustettu kukkakiehkuroita tai Buddhan ilmestymismuotoja esittäviä maalauksia, joita juhlapäivinä kannettiin ympäri kaupunkia. Samankokoisena ja samanlaisine pylväineen muistuttaa Lankaraman dagopa suuresti Thuparamaa.

Noin 13 km Anuradhapurasta on Mihintalen noin 300 m korkea kukkula. Menneiden aikojen hurskaat kuninkaat ovat rakennuttaneet sen huipulle johtavia pitkiä kiviportaita pyhiinvaeltajien kiipeämistä helpottaakseen. Nämä neidonhiusten reunustamat, suoraviivaisessa yksinkertaisuudessaan suurenmoiset portaat tekevät katsojaan voimakkaan vaikutuksen. Juuri tällä kukkulalla kuningas Tissa kauristа metsästäessään kohtasi apostoli Mahindan ja kääntyi seurueineen buddhanuskoon. Tämän historiallisen kohtauksen tapahtumapaikalla on nykyään Ambustalen dagopa. Se on noin 75 m kukkulan huippua alempana jonkinlaisessa kolossa tai syvennyksessä jyrkkien kallioiden keskellä. Tämäkin dagopa on verraten pieni ja pylväiden ympäröimä, mutta sen pylväät eivät ole yhtä kauniita ja sopusuhtaisia kuin Thurapaman ja Sankaraman pylväät. Palvelevat munkit asuvat aivan dagopan vieressä

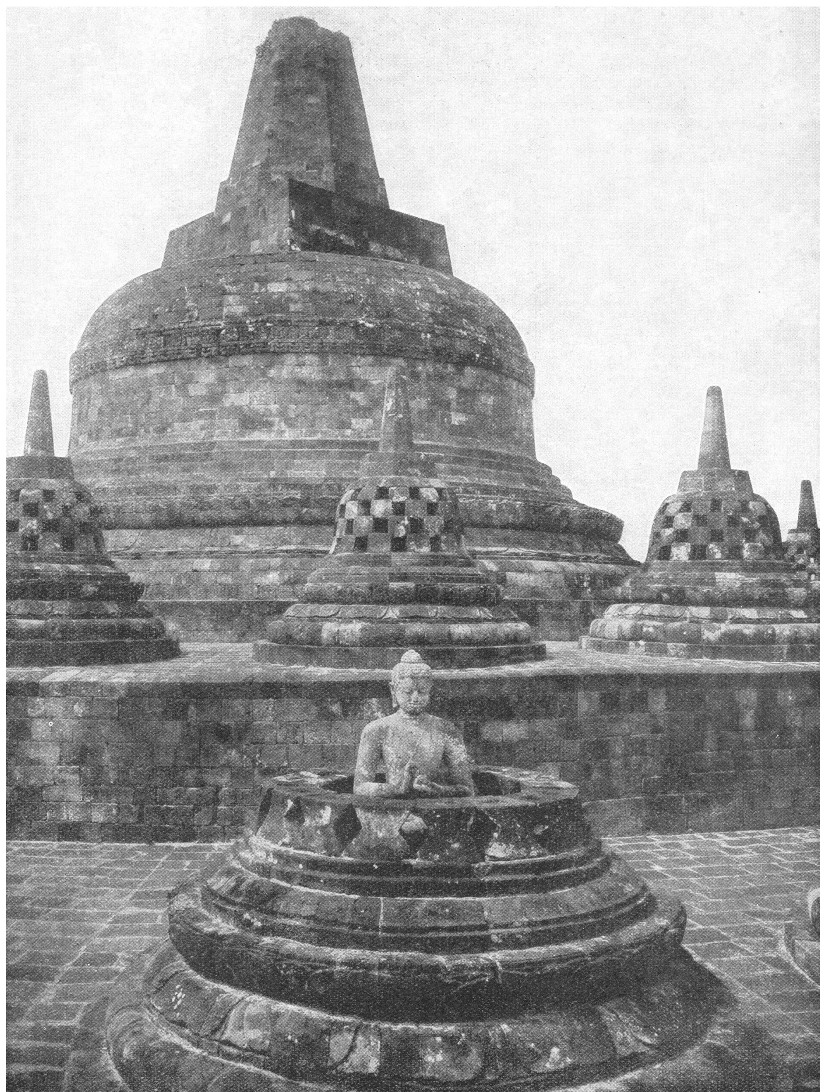
kalkkikivilohkareiden keskellä synkissä kallioon hakatuissa asunnoissa.

Korkealla tämän dagopan ja jyrkkien rinteiden palmulehtojen yläpuolella kohoaa pienenä lisäkkeenä kukkulan korkeimmalta huipulta Et Veheran dagopa, joka on rakennettu Buddhan vasemman silmän ripsien yläpuolella kasvaneen hiuskarvan säilytyspaikaksi. Se on suunnilleen 27 m korkea kivikumpu, jonka viereen pääsemme kiviportaita pitkin. Sen eteläpuolelta suistuu graniittikallio äkkijyrkästi tasankoa kohden.

ISURUMUNIJAN VEISTOKSIA.

Singhalilaiset osasivat kuvata norsuja verrattoman taitavasti. Tämä suurenmoinen norsunpää on hakattu Tsurumunijan kalliotemppelin vieressä olevaa syvää lampea reunustavaan äkkijyrkkään kallioseinämään. Paikan luoksepääsemättömyyden takia on korkokuvan veistäminen ollut tavattoman vaikeata. Temppeli on parin kilometrin päässä Anuradhapuran suuresta rauniokaupungista.

PAIKKA, JOSSA KENTIES ON SÄILYTETTY OSAA GAUTAMAN TUHASTA.

Buddhan tuhka jaettiin alkuaan kahdeksan kaupungin kesken, mutta suunnilleen 200 vuotta Gautaman kuoleman jälkeen avautti Asoka (272—232 e. Kr.), Intian mahtavin hallitsija, »buddhalaisuuden Konstantinus», seitsemän näistä säilytyskammioista ja jakoi niiden sisällyksen moneen osaan, koska hänen mielestään kaikilla mailla oli oikeus saada osansa tästä pyhäinjäännöksestä. Asokan teon kerrotaan johtaneen 84 000 buddhalaisen muistomerkin pystyttämiseen, mutta ainoakaan niistä ei voita Jaavan verratonta Boro Budoria, jonka korkokuvasarjojen yhteinen pituus on noin 3.3 km.

BORO BUDOR, JAAVAN SIELU

Keski-Jaavan Kedun maakunnassa kohoaa muuan ihanimmista ja kauniimmista rakennuksista, mitä suuri maailmanuskonto milloinkaan on synnyttänyt. Mitä loisteliaimman kauneuden kehystämänä se on inhimillisen taiteellisuuden ja tekotaidon mestariteos. Kedun ylätasankoa sanotaan syystä »Jaavan puutarhaksi»... Sitä ympäröi neljä mahtavaa tulivuorta, jotka muodostavat miehisen vastakohdan naisellisen uhkealle tasangolle. Ylätasanko leviää taivaan hehkuvan holvin alla loistaen kaikkia mahdollisia vihreän vivahduksia hentojen riisikenttien smaragdinväristä troopillisen aarniometsän sinertävään vihreyteen asti. Tällainen oli seutu, jonka muinaiset rakennusmestarit valitsivat. Matalalle kummulle he rakensivat jättiläismäisen, pyramidimaisen rakennuksen jonkun suuren pyhimyksen kunniaksi. Sillä tämä rakennus ei oikeastaan ole temppeli, vaan jättiläismäinen pyhäinjäännöskotelo. Sen harjalla olevassa dagopassa eli varsinaisessa temppelissä on ilmeisesti aikoinaan ollut jokin erittäin pyhä pyhäinjäännös, kenties hiven itsensä Gautama Buddhan tuhkaa.

Boro Budor on buddhalaistemppeli ja todistaa siten, miten suunnaton vaikutus tällä intialaisella uskonnolla on ollut koko suureen itään. Samalla se osoittaa uskonnon ja taiteen välistä läheistä yhteyttä, sillä Boro Budorin arkkitehtuuri on peräisin suoraan buddhalaisuuden alkuperäisestä lähteestä Pohjois-Intiasta.

Vuosiluvut ovat kuivia mutta välttämättömiä, jos haluamme saada oikean käsityksen muinaisen maailman muistomerkeistä. Buddhan otaksutaan kuolleen varhain viidennellä vuosisadalla e. Kr. Intialaista vaikutusta havaitsemme Jaavassa jo ensimmäisellä tai toisella vuosisadalla j. Kr. Tämä vaikutus on kuitenkin paremminkin hindulaista kuin buddhalaista. Vasta pari sataa vuotta ennen Vilhelm Valloittajan maihinnousua Englannissa kasvoi saaren buddhalaisten lukumäärä ja heidän valtansa niin suureksi, että he saattoivat aloittaa tämän uskontonsa jättiläismäisen muistomerkin rakentamisen ja myös viedä sen onnelliseen loppuun. Buddhan opit olivat aikojen kuluessa perusteellisesti muuttuneet ja kehittyneet ja oli tapahtunut tärkeä skisma. Ns. pohjoinen koulukunta oli muokannut suuren mestarin antamat yksinkertaiset elämänohjeet metafyysilliseksi ja salaperäiseksi opiksi, johon kuului peräkkäinen jono maisia Buddhia ja myös sarja heidän taivaallisia vastineitaan (ns. Dhyani-Buddhat) sekä näiden henkiolemukset (ns. Dhyani-Bodhisattvat).

Tämä koulukunta joutui myöhemmin huonoon huutoon, sillä se omaksui oppiinsa aineksia Shivan, muinaishindulaisen hävittäjäjumalan, kultista. Boro Budor ei kuitenkaan osoita mitään taantumisen merkkejä, vaan ilmentää pohjoisen koulukunnan taidetta ja oppia sen korkeimmassa muodossa. Pohjoisen koulukunnan historia osoittaa selvästi, että ihmiskunta kokonaisuudessaan kaipaa jotakin kouraantuntuvampaa kuin vain abstraktisia elämänohjeita. Tavallinen ihmiskunta ei voi elää ilman jumalia, niinpä myös buddhalaisuuteen ilmestyi jumalia, vaikka buddhalaisuus alkuaan tavallaan merkitsi kapinaa jumalia ja papistoa vastaan. Pienempi eteläinen koulukunta, joka säilytti Buddhan opin sen yksinkertaisessa ja puhtaassa muodossa, elää jatkuvasti Ceylonissa, Birmassa ja Siamissa, mutta ei ole koskaan luonut mitään Boro Budoriin verrattavaa arkkitehtonista mestariteosta.

Boro Budorin rakentaminen aloitettiin noin vuonna 850 j. Kr., mutta sen rakentaminen on varmasti kestänyt monta vuotta, ja tutkiessamme tarkoin sen jäännöksiä havaitsemme, että alkuperäistä rakennussuunnitelmaa on useita kertoja muutettu. Leveineääriviivoineen temppeli on porraspyramidi, joka on rakennettu matalan kummun ympärille ja harjalle. Sen juuri on neliö-

MIETISKELYYN VAJONNEENA.
Buddhankuva, jonka ryöstäjät ovat siirtäneet pois alkuperäisestä muurikomerostaan. Keski-Jaavan suuri buddhalaistemppeli, Boro Budor, on rakennettu ajanlaskumme yhdeksännellä vuosisadalla. Se on Jaavan kunniakkaan menneisyyden mahtavin muistomerkki.

mäinen ja kunkin sivun pituus on kokonaista 173 m. Mutta katsojassa se ei suinkaan herätä samanlaista vaikutelmaa kuin esim. Egyptin pyramidit tai Keski-Amerikan pyramidimaiset temppelikukkulat. Ensiksikään pyramidin sivut ja yläpengermät eivät ole suorat, vaan ne kääntyvät aina säännöllisten välimatkojen päässä pyramidin keskipistettä kohden muodostaen keskeymättömän komerojonon. Tämä omituisuus on intialaisen arkkitehtuurin luonteenomaisia piirteitä ja osoittaa, miten taitavasti nuo muinaiset rakentajat osasivat yhdistellä pystysuoria ja vaakasuoria viivoja.

Toiseksikin kaikkien ulkonemain ja pengermiä koristavain pienoisdagopain harjoilla on pikkutorneja, jotka korostavat temppelin vaakasuoria viivoja ja salaavat sen kolmikulmaiset ääriviivat.

Vielä muuan omituisuus piilee siinä, että pengermien muoto muuttuu sen mukaan, miten korkealla ne ovat. Kolme ylintä pengermää ovat nimittäin pyöreitä eivätkä neliömäisiä. Kutakin julkisivua pitkin johtavat portaat temppelin harjalla olevaan pyhäkköön ja portaita noustessamme joudumme kävelemään holvikaarten alitse, joita koristavat Makara-hirviöiden kamalat kasvot. Alin pengermä on avoin, mutta neljää seuraavaa reunustaa ulkomuuri, niin että ne muodostavat sarjan ahtaita käytäviä, joihin pääsemme portaista. Näköalaa näitä käytäviä pitkin tosin rajoittavat muurien ulkonemat, mutta katseemme lumoavat joka kohdassa seinistä puhkeavat pienat ja korkeat kuvut. Käytävän sisäseinän yläosa muodostaa lähinnä sen yläpuolella olevan käytävän ulkoseinän ja on täynnä kahdenlaisia koristeita, joilla kummallakin on oma tehtävänsä.

Seinän yläosan kuvat on sommiteltu suuriksi, koska niitä on tarkoitus katsoa verraten kaukaa. Näemme sarjan syviä komeroita, joissa kussakin on aikoinaan ollut jonkun taivaallisen Buddhan jättiläispatsas. Buddha istuu jalat ristissä (ns. »timanttiasennossa») yleviin mietteisiin vajonneena. Näiden hahmojen yksinkertainen, mutta samalla majesteettinen ylevyys saa aikaan, että ne ovat intialaisen kuvanveistotaiteen mestariteoksia. Ja kuitenkin niitä on viidettäsataa.

Juuri niiden täydellisyys on ollut niiden tuhoutumisen syynä. Boro Budorissa on käynyt paljon ryöstäjiä, jotka, milloin eivät ole voineet ottaa mukaansa kokonaista kuvaa, ovat ainakin onnistuneet murtamaan katkelmia niiden juhlallisista päistä ja vieneet ne mennessään. Nämä Buddhankuvat komeroissaan ovat alapengermien koristelun silmäänpistävin piirre katsellessamme temppeliä tasangolta. Mutta niiden välisiin pintoihin on veistetty matalampia, pienempiä korkokuvia, sillä ajan maku vaati, että jokainen käytettävissä oleva pinta oli täytettävä koristeveistoksin, ja kaikilla näillä koristeilla oli uskonnollinen merkitys.

Sisäseinien alaosat jakaantuvat pintoihin, joihin on veistetty varsin pieniä korkokuvia, koska niitä on tarkoitus katsella läheltä. Ne on veistetty erittäin rohkeasti ja ne ovat sekä teknillisesti että sommitelmina todella esikuvallisia ja täynnä tuota muotojen aistillista ja rytmillistä ihanuutta, jota Intian taiteilijat niin mestarillisesti osaavat ilmentää. Kuvien kohtaukset vaihtelevat melkein loppumattomiin ja niiden tarkoituksena oli

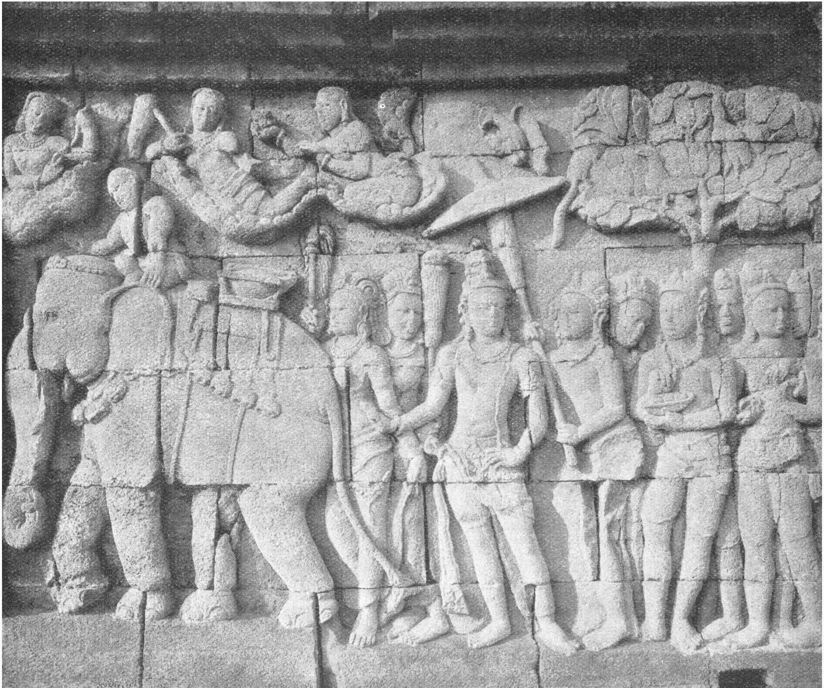
KATTOVALTIKKAMETSÄ KRUUNAA JAAVAN KUULUISAA BUDDHALAISTEMPPELIÄ.
Korkeaa dagopaa, joka on pystytetty jonkin kallisarvoisen pyhäinjäännöksen säilyttämiseksi, ympäröi kolme samakeskistä yhden tai kahden metrin korkuisten, kellomaisten kupujen muodostamaa kehää. Kunkin kuvun harjalla on suippeneva päätekivi ja keilamainen valtikka ja kussakin kuvussa on tai ainakin on ollut Buddhan-kuva. Monet tällaiset kuvut ovat pahasti vahingoittuneita ja eräät on kokonaan hävitetty, mutta alkuaan niitä oli kaksikahdeksatta, kuusitoista sisäkehässä, neljäkolmatta keskikehässä ja kaksineljättä ulkokehässä.

ilmeisesti kuvittaa eräitä Intian kirjallisuuden suurteoksia. Näemme kohtauksia Gautama Buddhan elämästä hänen lukuisten eri ruumiillistumainsa aikana. Maitreya Buddhaa, »hyvyyden Buddhaa», esittävä hahmo esiintyy usein kolmannen käytävän korkokuvissa. Hyvyyden Buddha on ilmestyvä joskus tulevaisuudessa.

Neljännessä käytävässä on kohtauksia, jotka nähtävästi tarkoittavat Dhyani-Buddhia, näitä maisen Messiaksen salaperäisiä ja ylimaallisia vastineita, sekä paratiiseja, joissa he asuvat sielullistumiensa, Boddhisattvain, kanssa. Kaikki kuvat ovat hämmästyttävän yksityiskohtaisia, ja silmäimme totuttua itämaisen taiteen esitystapaan tajuamme niiden mestarillisen, sopusointuisen kauneuden.

Näiden veistosten kehysten ansiosta voimme tarkastella niitä erinomaisen yksityiskohtaisesti. Pitkä korkokuvasarja muuttuu vähitellen yksitoikkoiseksi, olivatpa korkokuvat miten onnistuneita hyvänsä, mutta muurien mutkat murtavat tämän yksitoikkoisuuden ja suuret, koristeelliset vesikourut jakavat myös varsinaisten komerojen seinäpinnat vaihteleviin osiin. Nämä vesikourut yhtyvät kekseliäästi suunniteltuihin viemäreihin, jotka pitivät pengermät kuivina.

Näiden alapengermien päällä ovat kolme pyöreää yläpengermää, joissa ei ole lainkaan ulkomuuria. Niiden rakenne on aivan toisenlainen kuin alapengermien. Katselija ei enää kävele muurien reunustamia käytäviä pitkin, vaan liikkuu vapaassa ilmassa. Hänen toisella puolellaan leviää ihana troopillinen maisema ja toisella puolella kohoaa salaperäinen dagopa korkealle pengermien yläpuolelle. Näiden yläpengermien kiveyksestä kohoaa säännöllisinä riveinä pieniä,

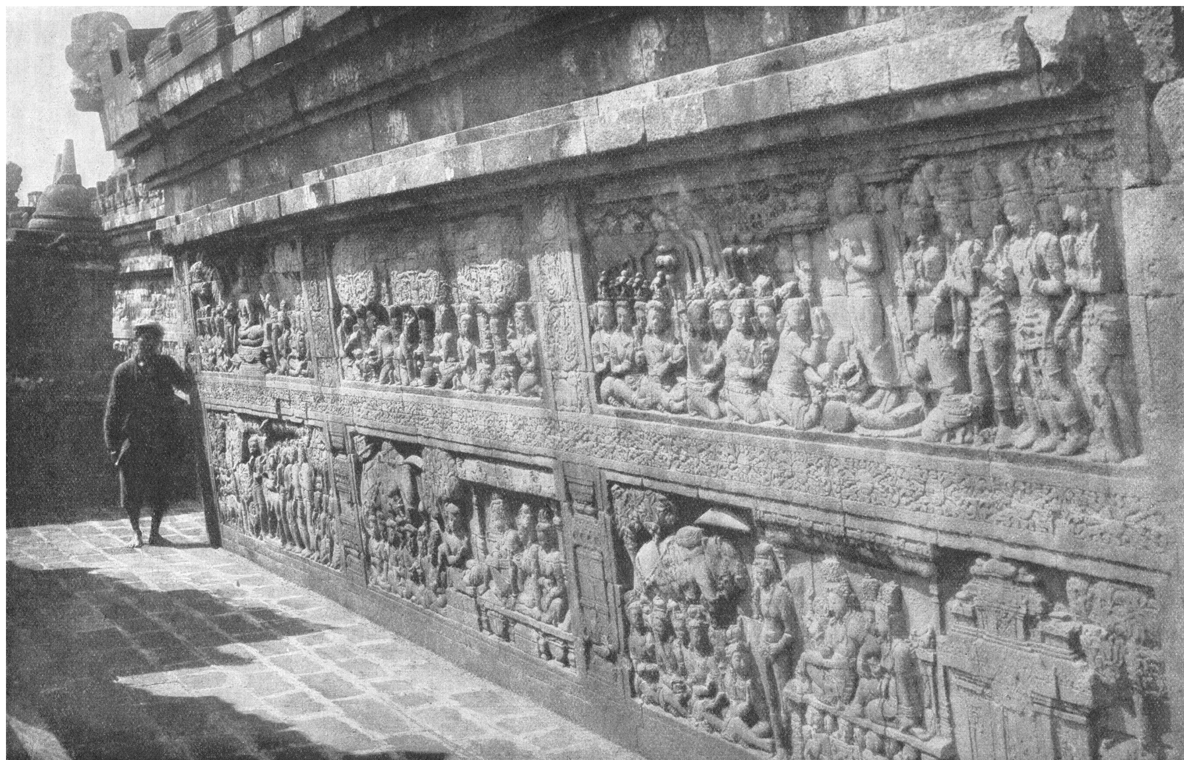
BORO BUDORIN KORKOKUVIA.
Varsinaista temppeliä kannattavien pengermien seinämiä koristavat korkokuvasarjat, joiden veroisia ei ole koko maailmassa. Ne esittävät pääasiallisesti Buddhan elämän kohtauksia ja niitä on tai oikeammin on ollut kaikkiaan 2141 — monet ovat valitettavasti hävinneet ja toiset niin pahasti vahingoittuneet, ettei niiden korjaaminen voi tulla kysymykseen. Niiden yhteinen pituus on noin 3.3 km! Ihmeellisistä taiteilijoista, jotka ovat ne veistäneet, emme tiedä mitään.

pylväiden kannattamia kupuja. Kussakin niistä on istuva Buddha, jonka epäselvästi näemme kuvun aukoista.

Näin joudumme lopulta temppelin harjalle. Se on yksinkertainen, aivan koristeeton kupu, niin että katsojassa herää tunne kuin hän olisi jo kohonnut kaiken maisen taiteen yläpuolelle. Vain huippuvaltikka viittoo vielä kuvan harjalta taivasta kohden.

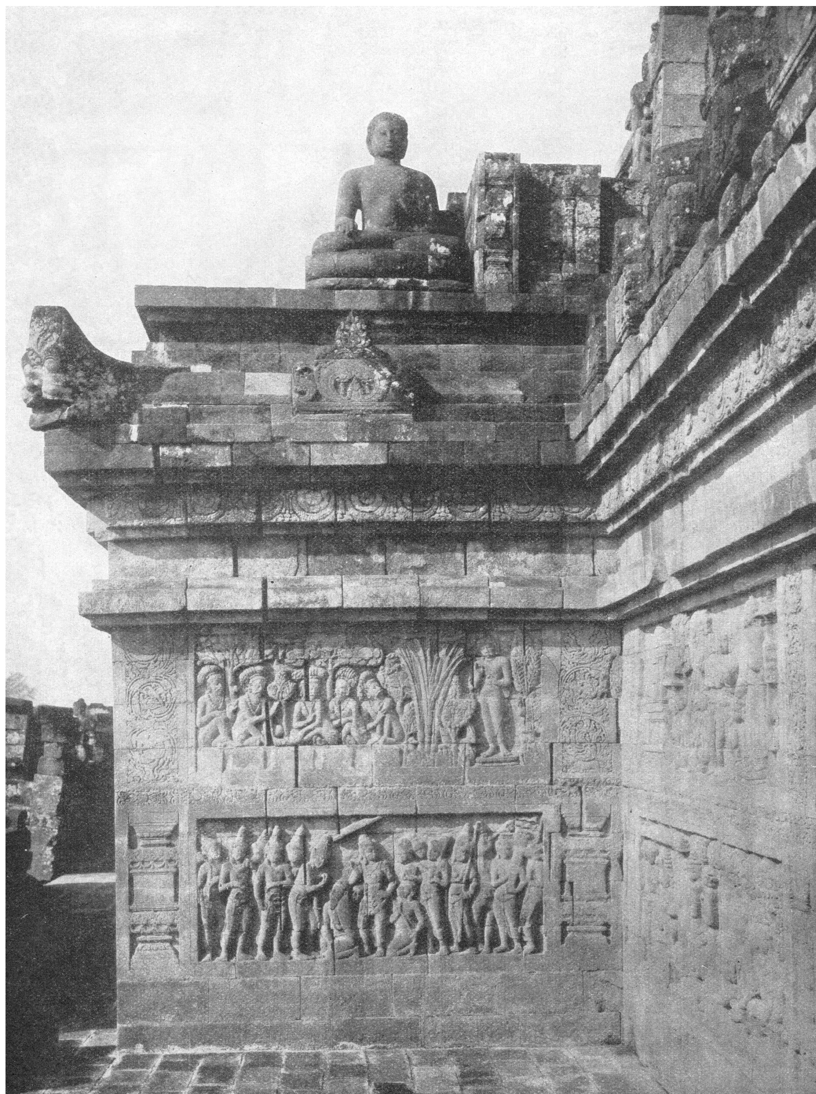
Eräät merkit viittaavat siihen, että tässä dagopassa, pyhäkön kaikkein pyhimmässä, on alkuaan ollut kaksi kammiota, ylempi ja alempi. Mutta mitä on sen sisässä? Ei mitään — enää! Mikä esine muodosti niin tärkeän aineksen Jaavan paikallisessa buddhalaisuudessa, että se sai sadat ihmiset vuosikausia raatamaan ja työskentelemään rakentaessaan ja ihanasti koristellessaan tätä valtavaa temppeliä. Sitä emme tiedä. Kohtalon ivaa on, ettemme tunne tämän maailman uljaimpiin kuuluvan arkkitehtonisen luomuksen sisällystä ja syvintä merkitystä. Asiaa on kuitenkin paljon arvailtu ja hyväksyttäviä vaihtoehtoja on vain vähän. Sisädagopa oli mahdollisesti pyhitetty ns. Adi-Buddhalle, eräälle myöhemmän buddhalaisuuden käsitteelle, persoonalle, joka erosi Dhyana-Buddhista yhtä suuresti kuin nämä erosivat maisista Buddhista. Tuo hahmo vastasi monessa suhteessa kristittyjen kaikkivaltiasta Jumalaa.

Todennäköisempi on kuitenkin olettamus, että

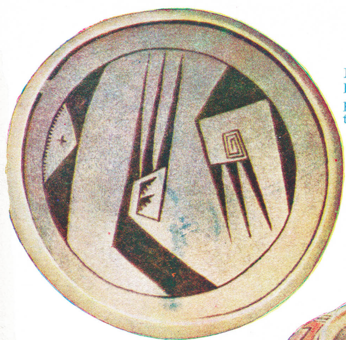
YLIN, NELIKULMAINEN PENGERMÄ KORKOKUVINEEN PYÖREÄN, VALTIKOIN KORISTETUN HUIPPUOSAN ALAPUOLELLA.

Näissä kohdin lähenee menneiden aikojen ihmisten kiveen kirjoittama Buddhan historia loppuaan. Se on ihmeellinen uhrautumistarina, jonka loistavat taiteilijat ovat verrattoman yksinkertaisesti kuvittaneet kovaan kiveen. Ylimmän, muurien reunustaman pengermän korkokuvat ovat säilyneet paremmin kuin alempien ja ovat myös taiteellisesti alapengermien kuvia etevämpiä. Kuvissa näkyvien lukemattomien yksilöiden luonteenominaisuudet on ilmennetty ihailtavan taitavasti.

RAKENNELMA, JOKA ARVOKKAASTI KANNATTAA JYKEVIEN MUURIEN MESTARILLISIA KORISTEKUVIA.

Tämä veistokuvin koristeltu, jättiläismäinen tukipylväs osoittaa, miten jykevä Boro Budorin rakenne on ja miten taitavia sen tuntemattomat rakentajat olivat. Veistokuvien ohella tekevät temppelin mahtava rakenne, jalot mittasuhteet ja ääriviivain ihanuus katsojaan syvimmän vaikutuksen. Rakennus jäi kuitenkin osaksi keskeneräiseksi. Eräiden tietojen mukaan työ keskeytettiin, jotta katsojassa heräisi tunne ihmisen epätäydellisyydestä ja hänet valtaisi suuri nöyryys. Luultavampaa on kuitenkin, että jokin tulivuorenpurkaus tai maanjäristys lopetti työn ennen aikojaan.

Mustia, omituisia geometrisia kuvioita vaaleankeltaisessa pohjassaArizonan Homblobista löytyneessä ruoka-astiassa.

Arizonan Chevlon. Kaunis, monivärisin kuvioin koristettu maljakko.

Shumopavi. Ruoka-astian reuna on voimakkaasti sisäänpäin kaartuva. Värit keltainen ja ruskea.

Chevlonista löytynyt ruoka-astia. Geometrinen kuvio voimakkaan symmetrinen.

Tämän kauniin Chevlonista löytyneen maljan koristekuvioissa on pääasiallisena aiheena aaltoviiva.

Four Mile Ruinista löytynyt kaunismuotoinen ruukku.

Havaitsemme, että näiden Pueblo Viejosta löytyneiden saviastiain(molemmat vasemmanpuoleiset sekä oikeanpuoleinen) esikuvina ovat ilmeisesti olleet punotut vasut.

POHJOIS-AMERIKAN LUOLAINTIAANIEN ILMAN KIERTOLEVYÄ VALMISTAMIA, ONNISTUNEITA SAVIASTIOITA.

ämä sivut osoittavat selvästi, miten taitavia nuo luola-asukkaat olivat. Ne kaikki on valmistettu kiertolevyä käyttämättä kuten eteläinpienkin seutujen keramiikka (vrt. lukuun »Muinaisajan keramiikka II»). Nämä saviastiat olivat hautauhreja. Arkiesineet muistuttivat tällä sivulla alinna näkyviä astioita.

BORO BUDOR, JAAVAN BUDDHALAINEN JÄTTILÄISTEMPPELI.

Tuntemattomat kädet ovat pystyttäneet ja koristaneet tämän monikulmaisen pyramidin jonkin ammoin sitten hävinneen buddhalaisen pyhainjäännöksen säilytyspaikaksi. Rakennus on mustaa trakyyttia ja sitä sanotaan Boro Budoriksi. Sen loisteliaat pengermät kohoavat 50 m ympäröivää tasankoa korkeammalle. Sen harjalla on dagopa eli kupu, jonka läpimitta on 17 m. Näemme joukoittain ulkonevia muureja ja pienoja ja »taivaaseen viittovia» valtikoita. Kaikki pengermät on koristettu ihmeen hienoin korkokuvin, jotka osoittavat mahtavaa, luovaa mielikuvitusta. Ne ovat täynnä hämmästyttäviä yksityiskohtia ja niiden joukossa on sadoittain luonnollisen kokoisia Buddhan-kuvia. Boro Budor on rakennettu ajanlaskumme yhdeksannellä vuosisadalla. Pitkiä ajanjaksoja se on ollut yhtä unohtunut kuin sen rakentajatkin. Aika ja haikäilemättömät rosvot ovat hävittäneet sitä. Mutta nykyään Hollannin viranomaiset huolehtivat siitä, ja sen arvokkuus ja kauneus vain kasvaa, kuta kauemmin sitä katselemme.

Oikealla näkyvä maljakko on löytynyt Arizonan Four Mile Ruinista. Sitä koristaa kammottava tarueläin.

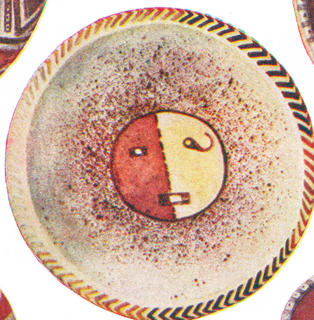

Four Mile Ruinista löytynyt maljakko. Pohjaväri vaaleankeltainen, voim. tyylitellyt koristekuviot tummanruskeat. Aiheina geometrisia kuvioita ja eläimiä.

Arizonan Pueblo Viejosta löytynyt kaunis maljakko päältä ja sivulta.

Yllä ja alla Four Mile Ruinista löytynyt malja, jota koristaa sovinnaisesti tyylitelty ihmishahmo.

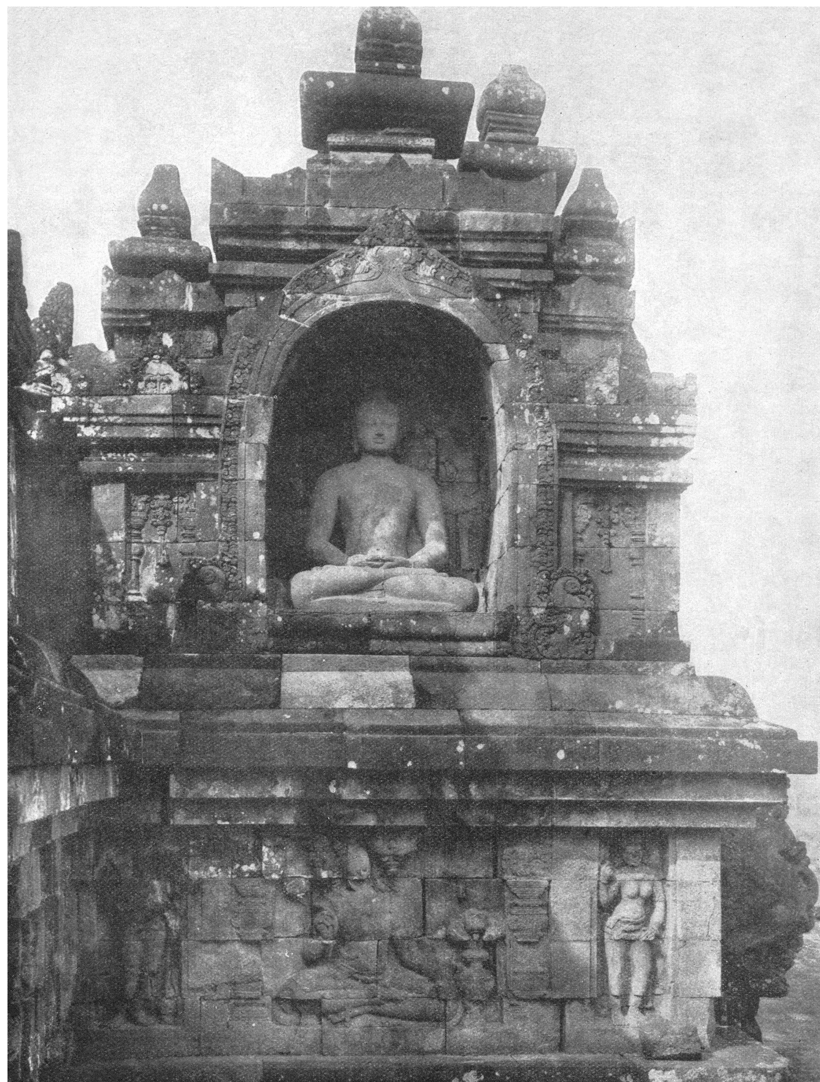

Yllä Arizonan Shumopavista löytynyt ruoka-astia. Koristekuvio muistuttaa tyyliteltyjä ihmiskasvoja. — Vasemmalla jälleen Four Mile Ruinista löytynyt maljakko.

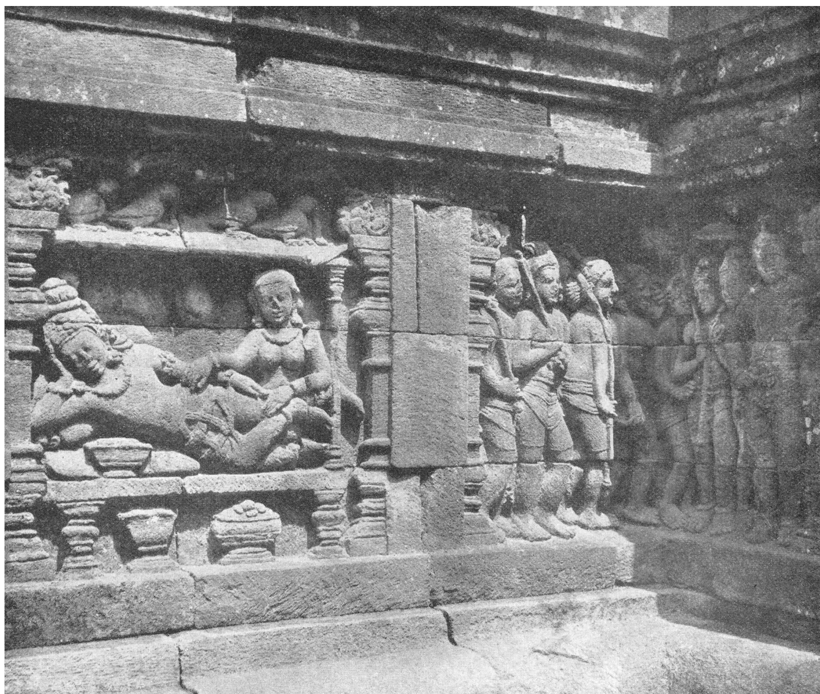
POHJOIS-AMERIKAN LUOLAINTIAANIEN ILMAN KIERTOLEVYÄ VALMISTAMIA, ONNISTUNEITA SAVIASTIOITA.

Nämä sivut osoittavat selvästi, miten taitavia nuo luola-asukkaat olivat. Ne kaikki on valmistettu kiertolevyä käyttämättä kuten eteläisempienkin seutujen keramiikka (vrt. lukuun »Muinaisajan keramiikka II»). Nämä saviastiat olivat hautauhreja.

BORO BUDORIN PENGERMIEN SEINIÄ KORISTAVAT SADAT BUDDHAN-KUVAT.

Kuvassa näemme läheltä erään Boro Budorin pengermän Buddhan-kuvan kauniisti koristellussa seinäkomerossaan. Ylevine, rauhaa ja mietiskelyä kuvastavine ilmeineen nämä valvovat veistokset julistavat Nirvanan ylistystä.

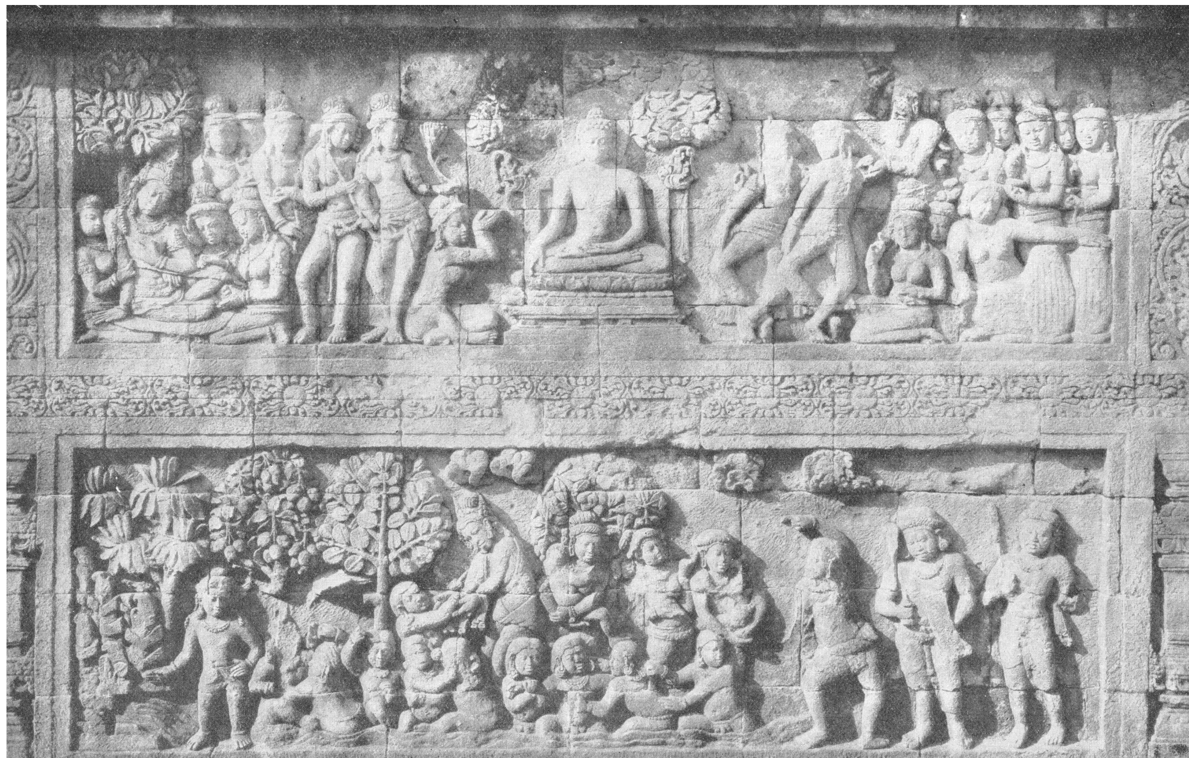
BUDDHAA HIEROTAAN.
Tämä hämmästyttävän realistinen korkokuva kuuluu sarjaan, joka esittää Buddhan elämää hänen syntymästään kuoleman hetkeen asti. Sarja on melkein uskomattoman yksityiskohtainen ja kuvat on sijoitettu siten, että pyhää kupua lähestyvä pyhiinvaeltaja saa asteittaisen käsityksen buddhalaisuuden korkeimmista ihanteista.

dagopi rakennettiin jonkin suuren buddhalaispyhimyksen tai kenties itsensä Gautama Buddhan tuhan viimeiseksi lepokammioksi.

Buddhalaisuuden merkitys pieneni vähitellen Jaavassa, ja sen syrjäytti lopulta ratkaisevasti muhamettilaisuus, lamauttaen kaikki muinaiset perinteet. Muinaiset temppelit rappeutuivat. Muhamettilaiset kuvainraastajat hävittivät muutamia niistä, toiset taas ovat joutuneet ns. »kaivausten suorittajain» epätieteellisten näpistelyjen uhreiksi. Hollannin hallitus on onneksi lopulta havainnut, että Boro Budor on muutakin kuin vain paikallisesti kiinnostava raunio. Rakennusta on alettu vartioida, varastettuja veistoksia on palautettu entisiin paikkoihinsa ja koko rakennuksessa on tieteellisiä menetelmiä noudattaen suoritettu verraten perinpohjaisia uudennuksia.

Joskin Boro Budorin sielu on hävinnyt, sen ruumis on kuitenkin vielä jäljellä, nuo mustat trakyyttilohkareet, joista se on rakennettu ja jotka troopillisen auringon paahteessa vivahtelevat käsittämättömin värein. Säteilevä valo luo arkkitehtonisiin korkokuviin tuon ihmeellisen syvyyden, joka tekee Intian kuvanveistokset niin vaikuttaviksi omassa ympäristössään ja niin kylmiksi pohjoisilla leveysasteilla.

Yksityiskohtien tavaton runsaus, joka niin helposti olisi voinut saada koko tuon suurenmoisen sommitelman vaikuttamaan mauttomalta

IHMEEN KAUNIITA KUVIA BUDDHAN ELÄMÄSTÄ BORO BUDORIN KIVISSÄ.

»Taide on totuutta», kirjoitti Thackeray, »ja totuus on uskontoa». Kävellessämme pitkin muurien reunustamia pengermiä näemme aluksi korkokuvissa kohtauksia, jotka ennustavat Buddhan syntymää, sen jälkeen näemme »Kirkastuneen» kohta syntymänsä jälkeen sekä poikana ja miehenä. Sitten näemme hänen heltyvän kyyneliin havaitessaan inhimillisen kärsimyksen kaikki eri muodot ja vetäytyvän syrjään elämästä. Lopulta näemme, miten hänen kuollutta ruumistaan palvellaan.

koreilulta, valaa nykyään rakennuksen massaan uhkuvaa kauneutta.

Tyhjästä dagopastaan huolimatta Boro Budor ei vaikuta hengettömältä. Mielikuvituksessamme voimme helposti nähdä sen portaat täynnä hurskaita rukoilijoita ja pyhiinvaeltajia, jotka hitaasti kiertävät kaikki eri käytävät noustessaan niiden yläpuolella kohoavaa pyhäkköä kohden. Joka pengermällä heidän mielensä muuttuu yhä juhlallisemman hartaaksi heidän tarkastellessaan käytävien seiniin veistettyjä pyhien kirjoitusten kohtauksia. Maailmassa on vain harvoja pyhäkköjä, jotka arkkitehtonisina urotöinä ihmisen sisäistä hurskautta ilmentäen vetävät vertoja Boro Budorille.

ENSIMMÄINEN VÄLÄHDYS KAIKKEIN PYHIMMÄSTÄ.
Pyhiinvaeltaja, joka on saapunut ylimmälle pengermälle sivuutettuaan järjen pengermät ja kohottuaan ylevän ymmärtämyksen tasoon, astuu lopulta portista varsinaiseen temppeliin, suureen keskikupuun, jossa aikanaan on ollut salaperäinen pyhäinjäännös — kenties hiven itsensä Gautaman tuhkaa.

KIINAN MUURI

Vielä tuskin neljäkymmentä vuotta sitten väitettiin Englannin sanomalehdissä, että Kiinan suuri muuri oli vain tarua. Mutta se ei suinkaan ole tarua, päinvastoin se on kenties maailman hämmästyttävin esimerkki siitä, mitä ihmiskädet ovat kyenneet suorittamaan. Babylonin riippuvat puutarhat, roomalaisten muurit, vieläpä suuri pyramidikin kutistuvat mitättömiksi, kun vertaamme niitä tuohon ihmerakennukseen, jonka kiinalainen nimitys on Vanlitsh ang tshen eli kymmenentuhannen peninkulman muuri. Se on Kiinan valtakunnan pohjoisrajana ja ulottuu Shanhai-kunnista Liao-tungin lahden rannalta Kiaju-solaan asti lähelle Tibetin vuoristoa.

Suorana viivana mitaten muuri on 2 090 km pitkä, mutta jos otamme huomioon sen lukuisat mutkat, meidän on lisättävä tähän lukuun vielä 400 km. Muurin korkeus vaihtelee 4.5:n ja 9 metrin välillä. Juurestaan se on noin 7.5 m paksu ja harjasta 4.5 m, mutta muurin länsiosa on rakenteeltaan heikompi ja seuduissa, joissa on pitkiä liejuharjanteita, on savikerrostumat hakattu muurin muotoon ja päällystetty tiilillä tai kivellä. Satoja vuosia sitten, kun muurilla vielä oli sotilaallinen merkitys, sitä vahvisti enemmän kuin 25 000 tornia ja 15 000 vartiotornia ja vielä meidän päivinämme Kiinan ihmeellisen loiston aikojen jo suurimmaksi osaksi hävittyä on jäljellä suunnilleen 20 000 tornia ja 10 000 vartiotornia.

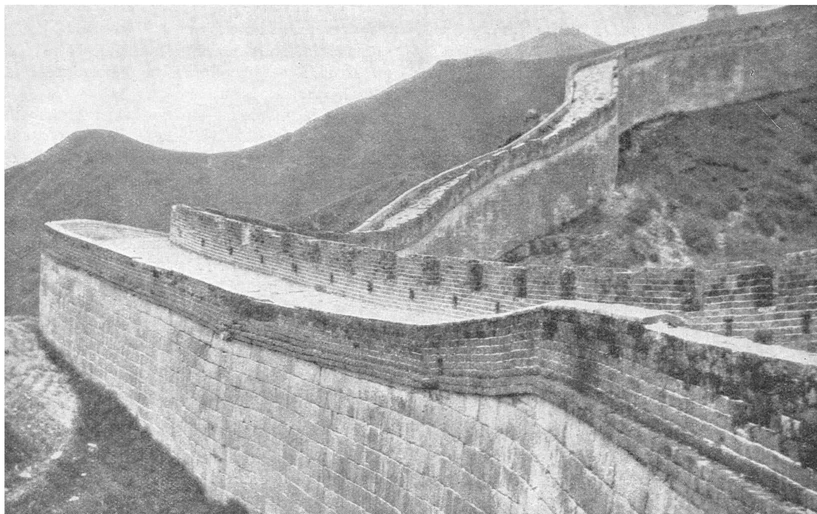
Saamme ponnistaa mielikuvituksemme äärimmilleen, ennen kuin todella tajuamme, mitä merkitsee 2 500 km pitkä muuri. Mutta Kiina onkin muurien maa. Siellä on niin paljon muureja, että jos lisäämme niiden yhteisen pituuden suuren muurin pituuteen, saamme tulokseksi maapallon halkaisijan pituisen muurin. Minua on aina ihmetyttänyt, miksi Marco Polo, joka kuitenkin kirjoitti niin paljon elämyksistään Kiinassa Kublai Khanin hallitessa, ei kertaakaan ole maininnut muuria. Mutta samalla tavoin muuan liikuttava tarina kertoo, että eräs kiinalainen maamies asui aivan muurin vieressä, mutta ei koskaan joutunut näkemään sitä, koska rasittava työ oli painanut hänen selkänsä niin kumaraan, ettei hän koskaan jaksanut katsoa ylöspäin. Siitä huolimatta hän saattoi hyväksyvästi hymyillen nielaista pallosen, joka oli valmistettu suuresta muurista otetusta kivijauheesta ja huolellisesti jauhetuista kuolleen rotan jäännöksistä. Kiinan hämmästyttävä lääketiede osasi käyttää kaikkea lääkitsemistarkoituksiin.

KIINAN MUURI
Engl. penik.
0 50 100 150 200
MONGOLIA
MANCHURIA
Dolon
Kweihwating
Kalgan
Muuri
Hwang-ho (Keltainen virta
Tatungfu
Nankowin sola
PEKING
Shanhaikuan
Liao-tung lah-ti
Kanchau
Paotehchow
Ningwufu
Talai
Port Arthur
Ningsiafu
Muuri
Yulinfu
Chengtingfu
Chilin lahti
Liangchowfu
Tai-yuen
Koko Nor
Hwang-ho
Tsinan-fu
TIBET
Siningfu
Lanchowfu
K I I N A

KIINAN MUURI SHANHAI-KUANIN KOHDALLA, TYYNEN VALTAMEREN RANNASSA.
Kuvassa näemme muurin halkaisevan vuoriston ja meren välisen tasangon. Se mutkittelee vuorten ylitse aivan lähellä itäistä päätekohtaansa Shanhai-Kuanissa. Se ulottui aikanaan mereen asti, mutta rantaosa on jo hävinnyt. Muuri on hävitetty monesta kohdin ja näyttää toisinaan vain maatöyräältä, mutta suurimmaksi osaksi se kuitenkin etenee yhtenäisenä kivi- ja tiilimuurina peninkulman toisensa jälkeen ihmeteltävän hyvin säilyneenä.

Vuonna 221 e. Kr. nousi ihmeellinen mies Kiinan valtaistuimelle. Hän otti arvonimen Shih Hvang Ti, ensimmäinen keisari, kokonaan sivuuttaen lukuisat loistavat edeltäjänsä. Hän hävitti läänitysjärjestelmän ja jakoi maan maakuntiin. Mutta tällä kertaa meitä kiinnostaa hänen henkilöllisyydessään enimmän se seikka, että hän useiden Egyptin faraoiden tavoin keskitti kunnianhimonsa erilaisiin rakennusyrityksiin. Hän rakennutti pääkaupunkiinsa suuren palatsin ja hallin, johon mahtui istumaan 10 000 henkeä. Keisarilliseen metsäpuistoon hän rakennutti vaimoilleen palatsin, jonka pohjapiirros muistutti tähtitaivaan karttaa. Vuonna 214 e. Kr. näiden ja muiden rakennustaiteen ihmeiden valmistuttua hän ryhtyi rakennuttamaan muuria, jonka pituus tuli olemaan kahdeskymmenesosa maapallon ympärysmitasta. Oliko tämä jättiläismäinen yritys

KELTAISTEN VALTAKUNTAA SUOJELEVAN LOHIKÄÄRMEMUURIN KIEMUROITA.
Meidän aikamme ihmisten etsiessä seitsemää uutta ihmettä muinaisen maailman suurimmaksi osaksi hävinneiden seitsemän ihmeen sijaan luettiin myös Kiinan muuri kaikkien aikojen suurimpien ihmeiden joukkoon. Varsin omituista on, ettei Marco Polo, 1200-luvulla elänyt venetsialainen tutkimusmatkailija, maininnut lainkaan Kiinan muuria, mutta ilmeisesti hän näki sen vain Ezinan (Edzin) ja Kan-tshovin seuduissa, missä se kohdittain muodostaa vain multavallin. Ja Kiinan mongolikeisarin, Kublai Kaanin, hovissa sitä tuskin enää pidettiin tehokkaana suojavarustuksena.

henkilökohtaisen turhamaisuuden hedelmä? Halusiko hän ikuistaa nimensä kiveen? Varsin luultavaa on, että hän tällä tavoin halusi saada maineensa kestämään ikuisesti. Mutta tosi on myös muuan muinainen kiinalainen sananlasku: »Älä pelkää etelän tiikeriä, vaan pelkää pohjolan kukkoa.» Ensimmäinen keisari oli unessa saanut varoituksen pohjoisesta uhkaavasta onnettomuudesta. Taolaisena hän oli äärettömän taikauskoinen, niin että kaikenlaiset merkit ja ennustukset vaikuttivat suuresti hänen tekoihinsa. Mutta ilman tuollaista profeetallista untakin oli ilmeistä, että Kiinaa uhkasi alituinen vaara pohjoisesta, sillä juuri tästä ilmansuunnasta oli taivaan valtakunnan kansalla aina ollut ikäviä kokemuksia.

Hvang Ti pakotti valtakunnan joka kolmannen työkykyisen miehen suurta muuria rakentamaan. Jo sitä ennen hän oli poltattanut Kiinan klassikoiden, mm. Konfutsen, arvokkaat teokset ja säästänyt vain teokset, jotka käsittelivät maanviljelystä, lääketiedettä ja noituutta. Näiden kirjojen tai oikeammin bambutauluihin uurrettujen kirjoitusten polttaminen oli erittäin merkityksellinen tosiseikka. Mestarillisin sanoin ilmennetty viisaus on aina ollut Kiinan arvokkain omaisuus ja oppineita miehiä on pidetty rikkaita kauppiaita arvokkaampina. Ensimmäisen keisarin kevytmielinen teko ei koskaan unohtunut eikä kansa antanut sitä anteeksi, vaikka hän pian saikin havaita epäonnistuneensa yrittäessään hävittää Kiinan suurten opettajain teokset. Kiinan oppineet muistavat hänet vielä tänäkin päivänä kirjojen polttajana eivätkä suinkaan suuren muurin rakennuttajana. Hvang Ti rankaisi epäröimättä uppiniskaisia oppineita ja niskoittelevia tuomareita lähettäen heidät suurelle muurille pakkotyöhön. Jos rikkaat tai köyhät, oppineet tai oppimattomat niskoittelivat, heidät lähetettiin muitta mutkitta suorittamaan osuutensa tuon valtavan kivi- ja tiilijättiläisen rakentamisessa. Voimme helposti kuvitella, miten oppinut, joka perusteellisesti tunsi Konfutsen siveysopin, kompasteli painavia kiviä kantaessaan. Hänen tarvitsi kompastua vain kerran, niin katsastaja

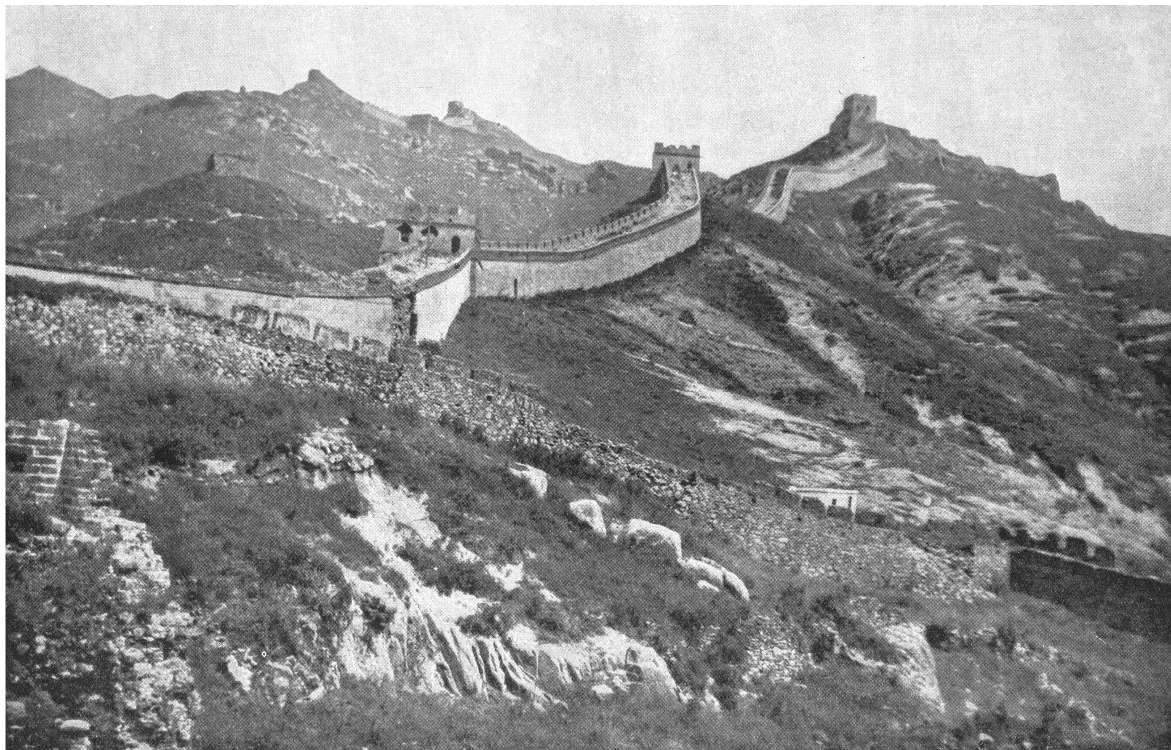
havaitsi hänet käyttökelvottomaksi, hänet surmattiin ja hänen ruumiinsa paiskattiin murskaksi muurin perustuksiin. Emme tiedä, miten monta ihmistä sai tällä tavoin surmansa, mutta kiinalaiset sanovat suurta muuria myös »maailman pisimmäksi hautausmaaksi», joten tämä mahtava varustus tuli maksamaan lukemattomia ihmishenkiä.

Suuri muuri ei ehtinyt valmistua ensimmäisen keisarin eläessä emmekä tiedä, miten paljon sitä ehdittiin rakentaa hänen yksinvaltiutensa aikana. Liu Pang, Han-dynastian ensimmäinen hallitsija, joutui viimeistelemään tämän suunnattoman rakennuksen ja eräiden Ming-keisarien kunniaksi on luettava muurin ja tornien perusteellinen uusiminen. He noudattivat uskollisesti Hvang Tin suunnittelemaa murtoviivan muotoa ja juuri heidän rakennuksensa useine uudenaikaisine lisineen on säilynyt meidän aikaamme asti.

Näin valtavan yrityksen ympärille kutoutui tietenkin suunnaton määrä kirjavia taruja. Herkkäuskoiset pitivät ensimmäistä keisaria mahtavana noitana, joka taivaan hevosella ratsastaen piirsi nopeasti maahan suuren muurin suuntaviivan. Kerrotaan, että Hvang Tillä oli ruoska, jolla hän saattoi siirtää vuoria ja ohjata Keltaisen joen vesiä. Tarut kertovat yli-inhimillisen voimakkaista jättiläisistä, jotka tekivät kivillä ihmeitä, suuresta muurista taivaallisten voimien avulla löytyneistä aarteista, rakkausjutuista ja ihmeellisistä seikkailuista. Näitä mielikuvituksellisia taruja on suunnattoman paljon eikä näin ollen ole lainkaan ihmeellistä, että vieläkin on henkilöitä, jotka eivät usko suuren muurin suojelleen Kiinaa inhimillisiä vihollisia vastaan, vaan pitävät sitä valtavana kivilohikäärmeenä, joka rakennettiin pahojen voimien vaikutuksen ehkäisemiseksi. Älkäämme kuitenkaan antako mielikuvituksemme pillastua, vaan pysytelkäämme tukevasti maanpinnalla ja pitäkäämme muuria, joka on Kiinan pohjois- ja luoteisrajana, vain suojavarustuksena barbaareja vastaan. Sen rakentamisesta koituneet kustannukset ja inhimilliset kärsimykset saivat erään nokkelan pakinoitsijan kirjoittamaan: »Kiinalaiset eivät koskaan saaneet muuriaan nujerretuksi, mutta tataaritpa saivat.» Meidän onkin myönnettävä, että suuri muuri oli sotilaallisena varustuksena kaikkea muuta kuin tehokas. Se ei ollut puoleksikaan yhtä tarkoituksenmukainen kuin suuri kanava. Suuri muuri ei kyennyt pidättämään Dzhingis-Kaania, Kiinan ensimmäistä muukalaishallitsijaa, eikä se pysäyttänyt mandshulaistenkaan hyökkäystä. »Kai Lungin säkki»-nimisen teoksen huvittavat taistelukohtaukset eivät suinkaan ole ivamukaelmia, vaan aivan todenperäisiä. Kiinalaiset eivät koskaan ole olleet sotaisia, ja loputon muuri lukuisine torneineen oli aivan hyödytön, kun sitä puolustamassa ei ollut kunnollisia sotureita.

Miten ja millaiseksi suuri muuri rakennettiin? Muuan tutkija, tohtori W. E. Geil, olettaa, että tornit luultavasti rakennettiin ensin ja yhdistettiin sitten toisiinsa muurein. Etelässä suuri muuri noudatteli »suurimman luonnollisen vastarinnan suuntaa». Tuollaisen yrityksen onnistuminen on ihmisen työkyvyn hämmästyttävimpiä esimerkkejä. Työn suunnattomuutta kykenemme tuskin tajuamaan, vaikka kuulemmekin, että vuorten harjanteisiin hakattiin syviä ouruja, jotka olivat 7—8 m toisistaan. Niiden väliin ladottiin valtavia graniittilohkareita ja näiden päälle savitiiliä, jotka lopuksi päällystettiin kovaksi tallatulla mullalla. Kerrotaan, että vuohet raahasivat kivet noille korkeille harjanteille, mutta paljon luultavampaa on, että kivilohkareita ja tiiliä kantoivat ihmisparat, joilla oli yllin kyllin aikaa pohtia kiinalaista sananlaskua: »katkeruutta maistamatta emme koskaan tavoita korkeinta». Näin miettien he kiipesivät Liang-tshov-fun ja Lan-tshon-fun välistä solaa pitkin vuorille, joiden huiput ovat enemmän kuin 1 200 m merenpintaa ylempänä. Erämaissa rakennettiin tietenkin toisella tavoin ja välistä oli lentohiekan kasaantumisen ehkäisemiseksi pakko rakentaa kolme ulkomuuria varsinaista muuria suojelemaan.

Suuren muurin muotoa on vaikea tarkoin määritellä. Se mutkittelee ja kiemurtelee muistuttaen valtavaa kivikäärmettä. Se kiipeää vuorten rinteitä, syöksyy rotkoihin, uhmailee erämaiden kuumuutta ja tomua ja risteilee virtojen poikki. Tuo harmaa hirviö ei hyväksy ainoatakaan estettä, olivatpa ne miten peloittavia hyvänsä. Ainoastaan valkoinen Meteori pakotti sen väistymään luonnollisesta suunnastaan. Auringon huikaisevassa valossa, tähtien välkkeessä ja lumen valkoisessa hohteessa se pysyy aina muurien muurina, kauneuden, voiman ja inhimillisen sitkeyden ihmeellisenä muistomerkkinä. Se muodostaa kolme suunnatonta kiemuraa, ensimmäisen vuoristossa, toisen lieteseudussa ja kolmannen erämaassa. Aika on välistä oikullisesti huvitellut muurin kustannuksella, sillä eräässäkin kohden se muistuttaa valtavaa lintua, joka pöyhistää rintaansa ja ojentelee pyrstöään. Tsh'atshien-kovin kohdalla taas on keisari Van Lin rakennuttama osa suuresta muurista nelikulmaisine torneineen vielä aivan hyvässä kunnossa.

KIINAN MUURIN HAARAUMA NANKOVIN KIVISILLÄ KUKKULOILLA 70 KM PEKINGISTÄ.

Kiinan muuri on useissa kohdin moninkertainen. Siihen kuuluu usein sivumuureja ja suojamutkia. Niinpä Pekingiä suojelee kaksinkertainen muuri. Muuri haarautuu kaupungin pohjoispuolella, ja molemmat haaraumat ovat 65 kilometrin matkan erillään toisistaan yhtyen jälleen vasta Hoang-hon, Keltaisen joen, kohdalla. Sisämuurin keskeltä alkaa toinen muuri, joka ulottuu 300 km etelään erottaen Tshih-lin ja Shen-sin maakunnat toisistaan. Kansun maakunnassa, lähellä muurin länsipäätä, on vielä yksi lisämuuri, joka myös suuntautuu etelään suojellen varsinaisen Kiinan ja Tibetin välistä rajaa. Nankovin solassa katkaisee muurin rautatie.

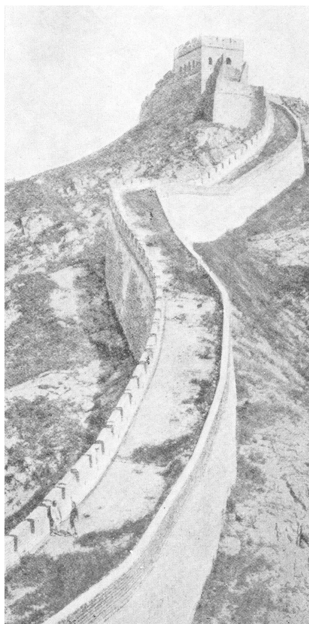

ERÄÄN TIILITORNIN PORTTIAUKKO MAAILMAN IHMEELLISIMMÄN MUURIN HARJALLA.
Muuria ei luultavasti rakennettu yhtä mittaa alusta loppuun. Sen rakentaminen aloitettiin kaiketi monesta eri kohdasta samalla kertaa — tärkeimpien teiden risteyksistä — ja muurin eri osat yhdistettiin vasta myöhemmin toisiinsa. Vain nämä tärkeimmät osat muurattiin kivestä ja tiilistä. Muut osat kasattiin karkeista kivilohkareista ja mullasta, joskin myöhemmän ajan Ming-keisarit sittemmin vahvistivat ja muurauttivat näitäkin osia.

Jos koetamme ajatella, mitä suuri muuri aikanaan on merkinnyt, ja unohdamme, että se nykyään on osaksi sortunut ja että junat syöksyvät sen erään portin lävitse, tajuamme kenties selvimmin sen verrattoman mahtavuuden. Se on voittanut äärettömiä vaikeuksia, kiemurrellut syviin laaksoihin, noussut väkevänä vuorten huipuille, taistellut voitollisesti tuulta ja sadetta ja hiekkamyrskyjä vastaan välittämättä Hoang-hon vesimassoista ja valtavista, meluavista armeijoista ja kuunnellut välinpitämättömästi lukemattomien karavaanien ääntensorinaa. Niinpä on vaikea uskoa, että se koskaan voisi kokonaan tuhoutua, että tuo kivimammutti lakkaisi vaeltamasta, niin kauan kuin sillä vain on jalansijaa maailmassa. Se suojeli Pekingin kiellettyä kaupunkia ja päättyi Tibetin, elävän Buddhan maan, rajoille siirtyen ylevän välinpitämättömänä salaisuudesta toiseen. Sen jokainen tuuma on täynnä inhimillisiä muistoja. Se alkoi Keltaisesta merestä ja päättyi pohjoista Valkoista jokea reunustavaan, 60 m korkeaan kallionseinämään. Suuri muuri oli väkevä ja uljas loppuun asti. Kivimammutti pysähtyi vuoristoon kohottaen päänsä kuin tietoisena peloittavasta voitostaan.

Muurin itä- ja länsipäässä on kaksi muistotaulua. Toiseen on kirjoitettu »taivas loi meren ja vuoret» ja toiseen »kaiken luomakunnan sotamuuri». Edellinen kirjoitus huokuu kunnioitusta, jälkimmäinen julistaa ylpeästi suurtyön valmistuneen. Mikä ihmeellinen kiemurteleva ja mutkitteleva muurijono mahtuukaan näiden molempien taulujen väliin! Satoja vuosia se suojeli lukemattomia kaupunkeja, hautoja ja muistomerkkejä, ja Kiinan miljoonat asukkaat ovat virtailleet ulos ja sisään sen mahtavista porteista.

Voisimme kuvailla kaupunkeja, joiden lävitse muuri juoksee, Mingien kuuluisia mausoleumeja, temppeleitä ja pagodeja, Nankovin solan »Kieliholvia» ja tuhansia muita muurin läheisyydessä olevia nähtävyyksiä. Mutta mielenkiintoisin niistä on kuitenkin parin kilometrin päässä Mustan hevosen vuoresta sijaitseva Tshinin kukkula, johon ensimmäinen keisari haudattiin. Hänen mukanaan haudattiin hänen vaimonsa ja jalkavaimonsa sekä ne työmiehet, jotka rakensivat hänen viimeisen leposijansa. Kukkulan huipulla on kolo, johon toimettomat ihmiset vielä tänäkin päivänä viskelevät kiviä. Kiviä! Voisimmeko edes kuvitella mitään naurettavampaa? Sillä hän, joka lepää tuon kukkulan povessa, pystytti juuri kivestä itselleen ikuisen muistomerkin, suunnattoman valtakuntansa halki kulkevan, maailman suurimman ja ihmeellisimmän muurin.

KIINAN MUURIA.

MAJA-KANSAN KORISTEELLISTA KUVANVEISTOTAIDETTA COPANISSA.

Tämä aikakivi on pystytetty luultavasti vuonna 202 j. Kr. Se on muinaisen Maja-kansan hienoimpia kiviveistoksia. Korkokuvahahmo on hakattu melkein irti kivestä, niin että se muistuttaa irrallista kuvapatsasta. Tuon kauden muistomerkkien luonteenomaisen ylevän arvokkuuden lisäksi tämä veistos osoittaa myös, miten korkealle Maja-kansan taideteollisuus oli kehittynyt. Puku kertoo Maja-kansan kutojain saavutuksista ja korut osoittavat, miten taitavasti jalokivisepät osasivat jalostaa jalokiviä.

KESKI-AMERIKAN MAJA-IHMEET

Välkkyvän virran rannalla, aarniometsän ikuisessa vihreydessä piirtyvät Copanin rauniot jylhien vuorten muodostamaa taustaa vasten.

Näemme korkeita pyramideja ja pengermiä ja niiden harjoilla kohoavia temppeleitä ja rakennuksia, korkokuvin koristettuja jättiläiskiviä, portaita, joiden jokainen askelma on taideteos — suunnattoman määrän kaunopuheisia muinaisjäännöksiä, Maja-kansan vaihtelevia ja oudon yksinäisiä ihmeitä.

Copanin rauniot ovat Keski-Amerikassa, Hondurasin tasavallan pohjoisosassa, vain muutaman kilometrin päässä Guatemalan rajasta. Copanvirran ahdas uoma levenee siellä äkkiä aurinkoiseksi ja hedelmälliseksi laaksoksi, jonka leveys vaihtelee puolesta neljään kilometriin, kunnes se puolentoista peninkulman päässä jälleen kapenee ahtaaksi joenuomaksi.

Koko tämä, pyörein luvuin puolensadan neliökilometrin laajuinen alue on arkeologien todellinen aarreaitta. Seutu on 600 metriä merenpintaa ylempänä. Sen ilmasto on erittäin miellyttävä kautta koko vuoden, ja päivien kuumuutta lieventävät viileät yöt. Kukkulain välisissä notkelmissa on muutamia pieniä kartanoita ja uljaiden raunioiden läheisyydessä on avuton pikkukylä-pahanen, mutta muuten tämä aikanaan mahtava ja tiheään asuttu alue on kokonaan autiona.

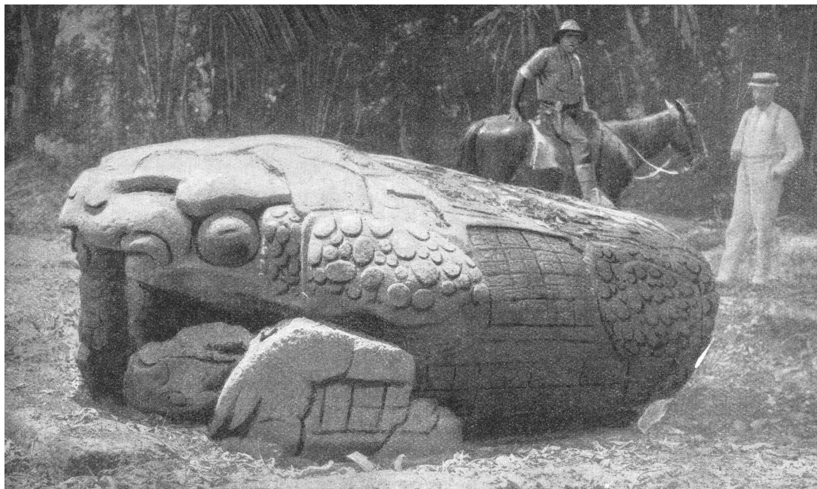
Maja-kansa rakensi jumalilleen kivirakennuksia, joskin kuolevaisten ihmisten asumukset rakennettiin paljon häviävämmistä aineista. Tästä johtuu, että vaikka kaikki Copanin aikakirjat hävitettiin lähes kuusitoistasataa vuotta sitten ja vaikka järjetöntä hävitystä kesti sen jälkeen vuosisatoja, meidän aikaamme asti on kuitenkin säilynyt siksi paljon ja huomattavia muistomerkkejä, että tiedämme tämän paikkakunnan olleen aikoinaan maailman suuria uskonnollisia keskuspaikkoja.

Itse laakson lisäksi on myös läheisillä kukkuloilla ja Copanin sivujokien rannoilla monen peninkulmankin päässä lukuisia näytteitä Majakansan rakennusmestarien ja kuvanveistäjäin taidosta. Näemme pengermiä ja temppelien raunioita, kirjoituksia ja jumalankuvien katkelmia, jotka kaikki ovat puoleksi hautautuneet aarniometsän troopilliseen aluskasvillisuuteen.

Jos lukija tämän luvun kirjoittajan tavoin olisi nähnyt tuon lumotun laakson kuun luodessa kimaltavaa valoaan sen temppelien ja muistopylväiden ylle, hän saisi sen vaikeuksitta heräämään mielikuvituksessaan jälleen elämään. Silloin näkisimme ylväiden pappien loistaviin omituisiin asuihin ja sulkakoristeisiin päähineisiin pukeutuneina nousevan portaita uhritulien leimutessa jumalien alttarien edessä ja ihmisten sorinan kohotessa majesteettisten temppelien varjosta, tuhansista hauraista majoista.

Jos kävelemme umpeen kasvanutta polkua pitkin ylöspäin ja asetumme jonkin Copanin runsain veistokuvin koristellun jättiläiskiven eteen, johdumme välittömästi siihen varmaan vakaumukseen, ettei primitiivinen yhteiskuntakulttuuri ole voinut suoranaisesti synnyttää tätä itsenäistä, rohkeaa ja ankarasti standardisoitunutta taidetta. Tämä taide edellyttää sukupolvien lukemattomia yrityksiä ja kokeiluja, ja samaa pitkällistä kehitystä osoittavat myös useimmissa kivikirjoituksissa tavattavat astronomisten tutkimusten tulokset, jotka väsymättömän taitavasti on kaiverrettu moniin kymmeniin kiviin.

Vielä emme tosin voi väittää, että koko suuren Maja-kansan alueen kaikki kirjoitukset sisältävät vain tähtitieteellisiä laskelmia. Monet tällaiset kivikirjoitukset uhmailevat vielä arkeologien ponnistuksia. Mutta tähän mennessä selvitetyt kirjoitukset osoittavat, että Maja-kansan oppineiden syvällisimmät mietiskelyt koskivat ajanlaskua ja sen suhdetta uskonnollisiin juhlamenoihin.

MAJA-KANSA JÄTTI JÄLKEENSÄ PALJON TÄLLAISIA KIVIHIRVIÖITÄ.
Tämän veistoksen katsojassa herättämä mahtava vaikutus vain kasvaa ajatellessamme, etteivät näiden kivihirviöiden veistäjät tunteneet metalleja, vaan käyttivät työssään ainoastaan piiaseita.

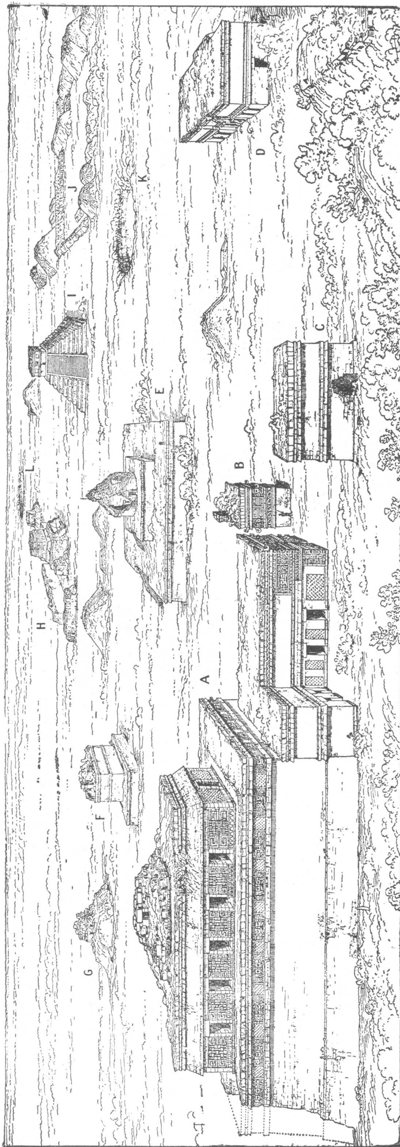
MAJA-KANSAN »MAAHIRVIÖ»: QUIRIGAN IHMEELLISIÄ VEISTOKSIA.
Maja-kansan keskuudessa oli maan vertauskuvana hirviö, jolla oli pää ruumiin molemmissa päissä. Tärkeämmän pään leuoissa on auringonjumalan kuva, ja toisen pään pääkallonleuat esittävät vertauskuvallisesti kuolemaa. Tämän Keski-Amerikan laakson muinaiset asukkaat pitivät maata alligaattorin kaltaisena eläimenä, joka joka ilta nielaisi auringon kitaansa.

ERÄÄN VIISIVUOTISKAUDEN MUISTOKSI PYSTYTETTY JÄTTILÄISKIVI.
Tämäkin jättiläiskivi esittää maahirviötä, joka pitelee auringonjumalan päätä leuoissaan. Guatemalan Quirigassa pystytettiin kauan kunkin viisivuotiskauden päättymisen muistoksi tällainen eläintä esittävä veistos tavanmukaisen muistokiven asemesta.

GUATEMALAN SALAPERÄINEN JÄTTILÄISPÄÄ.
Tämä ihmeellinen jättiläispää on Guatemalan El Baulissa. Se on epäilemättä Maja-kansan työtä, mutta varsin outoa tyyliä, joten etevimpienkin asiantuntijain on hyvin vaikea tarkoin määritellä sen alkuperää ja merkitystä. Taiteellisessa suhteessa se on ihailtava saavutus.

CHICHENITZA, YUCATANIN SUURI MAJA-KAUPUNKI.

Tämän suurenmoisen kaupungin kaikki rakennukset on rakennettu Yucatanin niemimaan valkoisesta kalkkikivestä. Tulos on ihmeellinen: runsaasti koristellut rakennukset rohkeine ääriviivoineen hohtavat lumivalkoisina auringon hehkuvissa säteissä. Tasangolla ei näy ainoatakaan jokea. Rankkasateitten tuomat vesimäärät tunkeutuvat huokoisen kalkkikiven lävitse muodostaen maanalaisia jokia. Siellä täällä puhkeaa maasta luonnonlähteitä, ns. »cenoteja», jotka tekivät suuren yhteiskunnan perustamisen näille seuduin mahdolliseksi. A. Nunnain talo (Casa de Monjas). B. (Pieni kappeli) Kirkko (La Iglesia). C. »Nunnaluostarin» suurempi kappeli. D. Akat-Cib (Pimeä kirjoitustalo). E. Etanatalo (El Caracol). F. Chinchanchob (Punainen talo). G. Pieni temppeli. H. Pallohuone ja sen vieressä Tiikerien ja Kilpien temppeli. I. Suuri pyramidi (El Castillo). J. Pylväspiha. K. Cenote Grande. L. Uhrilähde. Nämä nimet eivät ole rakennusten muinaisia nimityksiä eivätkä millään tavoin kuvasta niiden tarkoitusta. Ne ovat vain kaivausten suorittajain apunaan käyttämien alkuasukastyöläisten keksimiä nimityksiä.

Pitkällisten havaintojen tuloksena Maja-kansa saavutti niin laajan tähtitieteellisen tietomäärän, että se määritystensä täsmällisyydessä saattoi kilpailla minkä meidän aikamme kansan kanssa hyvänsä, vaikka meillä onkin kaukoputki apunamme. Maja-kansan astronomit osasivat kiistämättömästi laskea — auringon ja kuun ratojen lisäksi — monien muiden taivaankappaleiden liikkeet.

Copanin rauniot ovat ihmeelliset ja kuitenkin Copan on vain yksi Maja-kansan lukuisista suurkaupungeista, nimittäin eteläisin niistä, joskin vielä etelämpänä Panaman läheisyydessä on lukuisia Maja-tyylisiä muinaisjäännöksiä. Muutamia vuosia sitten löysin Salvadorin Cuscutlanin läheisyydestä pienen, ihmeen kauniin savipään. Se oli Maja-taideteos, jonka joku kauppias tai pakolainen oli tuonut mukanaan etelään. Mutta Copanin eteläpuolella ei enää ole temppeleitä eikä kirjoituksia — lyhyesti sanoen tieteellisiä ja uskonnollisia keskuksia. Maja-kansan muinaisen kulttuurin aluetta rajoittavan kolmion molemmat muut kärjet ovat pohjoisessa ja koillisessa.

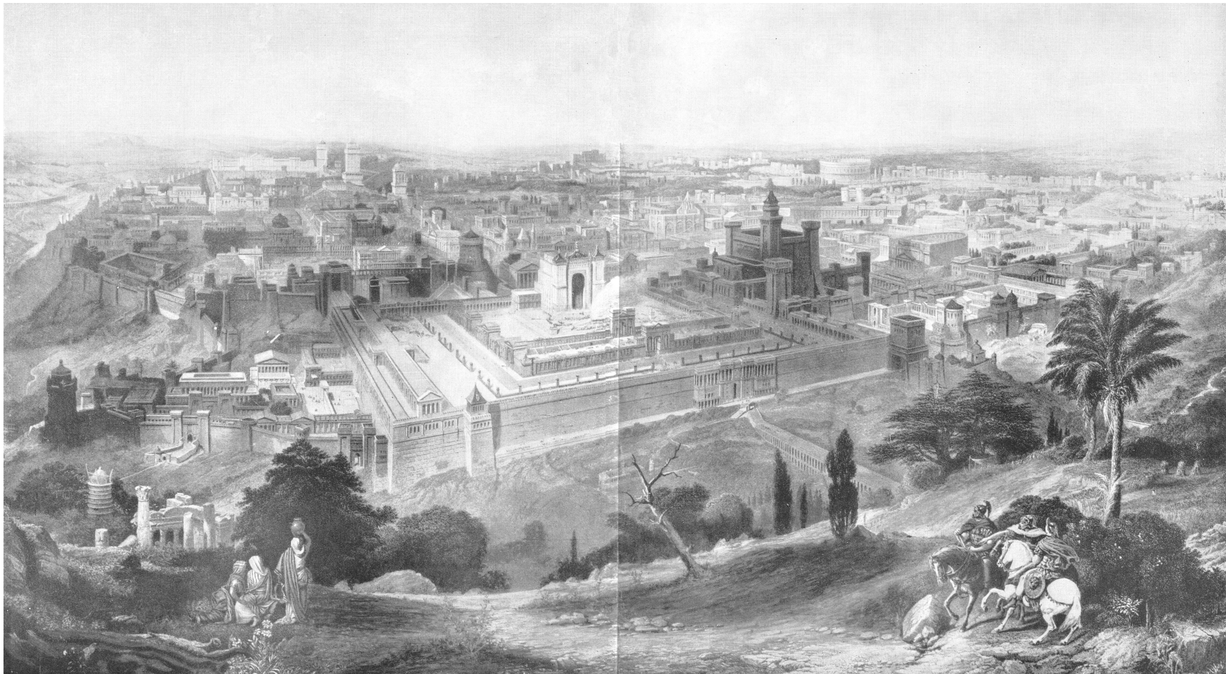
Jos lähdemme Copanista virran juoksua seuraillen pohjoiseen, havaitsemme Merendonin kukkulain takana Motaguassa sen laskujoen, oikullisen virran, joka vilkkaasti hyppelehtien syöksyy Karaibin mereen. Jos tämän joen uomaa seuraillen käännymme itään päin, löydämme syvän viidakon keskeltä Quiriguan rauniot. Ne ovat noin kymmenen peninkulman päässä Copanista.

Näiden raunioiden keskellä on kuuden metrin korkuisia, komeasti veistettyjä pylväitä, jotka tyylillisesti eroavat Copanin pienemmistä patsaista. Valtavista kivilohkareista hakatut eläimenhahmot tekevät Quirigan rauniot erikoisen vaikuttaviksi täs-

KIINAN KIVINEN IHME: KYMMENTUHATPENINKULMAINEN MUURI.

Nankovin solassa oleva osa Kiinan muuria on rakennettu ja säilynyt paremmin kuin muurin mikään muu osa. Se on siellä lähes 9 m korkea ja juuresta 6 m leveä. Muurin alaosa on muurattu kivestä. Muurin harjalla oleva tiilistä rakennettu rintavarustus ja vartiotornit ovat suurin piirtein katsoen säilyneet vahingoittumattomina. Kysymys, miten keisari aikoi puolustaa näin suunnattoman pitkää muuria, on jäänyt arvoitukseksi. Väkisinkin johdumme ajattelemaan, että tämä ihmerakennus on vain rakennuttajansa tyhjää kerskailua. Kaikki, joilta löytyi kiellettyjä kirjoja, lähetettiin rakentamaan tätä muuria. Perinteen mukaan rakentamisen aikana kuolleiden ja surmattujen ruumiit — joita ei suinkaan ollut vähän — viskattiin alas muurin harjalta muurin peruskivien keskelle.

JOSHUAN, DAVIDIN, SALOMON JA HERODEKSEN KAUPUNKI KAIKESSA LOISTOSSAAN.

Tarkastellessamme tätä Herodes Suuren Jerusalemin uudennussommitelmaa kuvittelemme seisovamme Öljyvuorella kasvot Kidronin laaksoon päin. Edessämme kohoaa suuri temppeli, sen takana on yläkaupunki ja taivaanrannan takana aavistamme etäisyydessä Joppan (Jaffa) ja kaukaisen meren. Herodes Suuren temppelin pihat ja rakennukset leviävät Morian vuoren harjalla. Niiden yhteydessä on uhkaava Antonian linnoitus, jonka Herodes rakennutti temppeliä suojelemaan. Muurissa näemme Shushanin portin, josta holvikaarten kannattama maasilta johtaa Kidronin ylitse. Temppelin etelämuurin (vas.) alapuolella on Ofel, Davidin ja jebusilaisten Siion, ja sen takana Tyropoion-laakso lounaiskulmassaan »Robinsonin holvit» ja pohjoisempana »Wilsonin holvit». Antonian pohjoispuolella taas on Bezethan kaupunginosa. Tyropoion laakson ympärillä on alakaupunki. Yläkaupunki eli varsinainen Jerusalem kohoaa kukkulalla sen takana. Kukkulan huipulla (taustassa vas.) näemme Herodoksen palatsin tornit. Kukkula viettää jyrkästi Hinnomin eli Gehennan laaksoon.

MUUAN OUTOPIIRTEINEN PÄÄSIÄISSAAREN PATSAS VIELÄ PYSTYSSÄ.

Nämä patsaat eivät tosin ole suorastaan jättiläismäisiä, mutta kuitenkin ne ovat niin suuria, että niiden koko huomattavasti lisää niiden olemassaolon arvoituksen salaperäisyyttä. Kuvassa näkyvän rauhallisen hirviön suuruuden tajuamme verratessamme sitä sen vieressä ratsun selässä istuvaan mieheen. Eräitä saaren ongelmia voimme ratkaista aina jonkin verran varmasti, mutta muuten olemme tavallaan itse vastuussa tämän maailmanäären ylle levinneestä hämärästä. Valkoiset miehet ovat tuoneet mukanaan tuhoisia tauteja, ja orjakauppiaat ovat aivan viime aikoihin asti harrastaneet tätä saarta.

MAJA-PAPPI UHRAA JUMALALLEEN VERIUHRIN.

Espanjalaisten valloituksen aikana olivat ihmisuhrit tavallisia Yucatanin Maja-kansan keskuudessa, mutta muinainen Majakansa tyytyi vain ns. »sovitusmenoihin» — uhrin toimittaja puhkaisi korvansa ja kielensä uhraten siten jumalalle omaa vertaan. Kuvassa näemme Menchistä löytyneen omituisen veistoksen. Jumalalla on juhlamenosauva kädessään. Polvistunut pappi vetää hänen edessään kielensä lävitse pujottamaansa väkäistä köyttä. British Museumissa on tämän veistoksen jäljennös.

säkin maassa, joka on tulvillaan muinaisajan ihmeitä.

Copan on aurinkoisessa ylänkölaaksossaan alttiina taivaan tuulille ja auringonsäteille. Quirigan jaloja veistoksia taas varjostaa ikuisesti viheriöivän metsän muodostama kunniakatos ja palmujen latvat kaartuvat niiden yläpuolella kahdentoista metrin korkeudessa muistuttaen läpikuultavia, vihreitä kivitöyhtöjä. Sanajalkojen yläpuolella lepattelee painavia, sinisiä perhosia, jotka ovat suuria kuin linnut. Tulta ja hunajaa pisaroi tuhansissa puunoksissa kasvavista loiskukista ja kämmeköistä. Painostava, kuumentunut ilma ei värähdäkään metsän pimennossa, ja äkkiä sukeltautuvat näkyviimme tukipylväitä muistuttavien runkojen kannattamain korkeiden puiden välistä Quiriguan kalpeat pylväät vakavina ja täynnä valtavaa arvokkuutta.

Näemme rivittäin korkeita patsaita, pystysuoria kivilohkareita, jotka edestä ja takaa on koristettu moninaisin hahmokuvioin ja joiden sivut ovat täynnä glyyfejä eli kuvakirjoitusta. Niiden välissä kohoaa vielä muita suuria kiviä — jättiläismäisiä »maahirviöitä» — sekä joukoittain eläinten muotoisiksi veistettyjä alttareita. Metsän syvyyksissä on pengermiä ulkonevine portaikkoineen ja pyramidien sortuneita jäännöksiä.

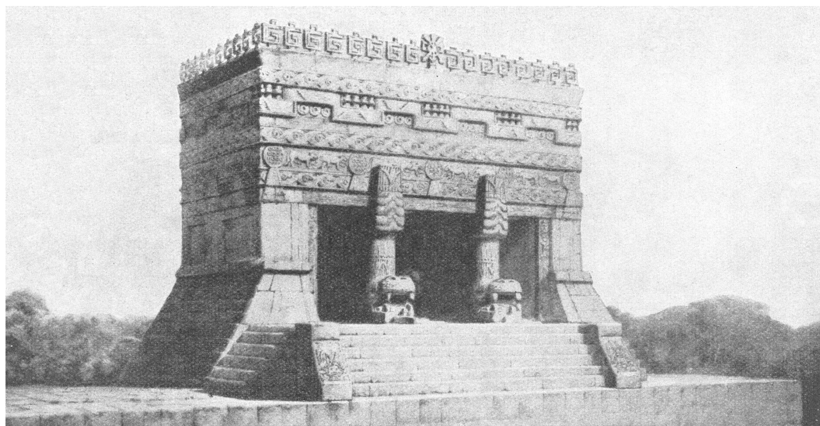
Tiedämme varsin hyvin, mistä kaikki nämä kivet on louhittu. Täällä niinkuin Copanissakin ovat louhimot varsin lähellä ja niiden ympäriltä on löytynyt joukoittain kovasta kivestä hiottuja veitsiä ja kirveitä. Maja-kansan käsityöläiset eivät tunteneet muita työkaluja. Aikaa määrittelevien merkkien sisällys viittaa ilmeisesti siihen, että tämä kulttuurikeskus on ollut Copanin siirtokunta. Nämä molemmat paikkakunnat ovat Maja-kansan aluekolmion eteläisimmät kohdat.

Löytääksemme Maja-kulttuurin molemmat

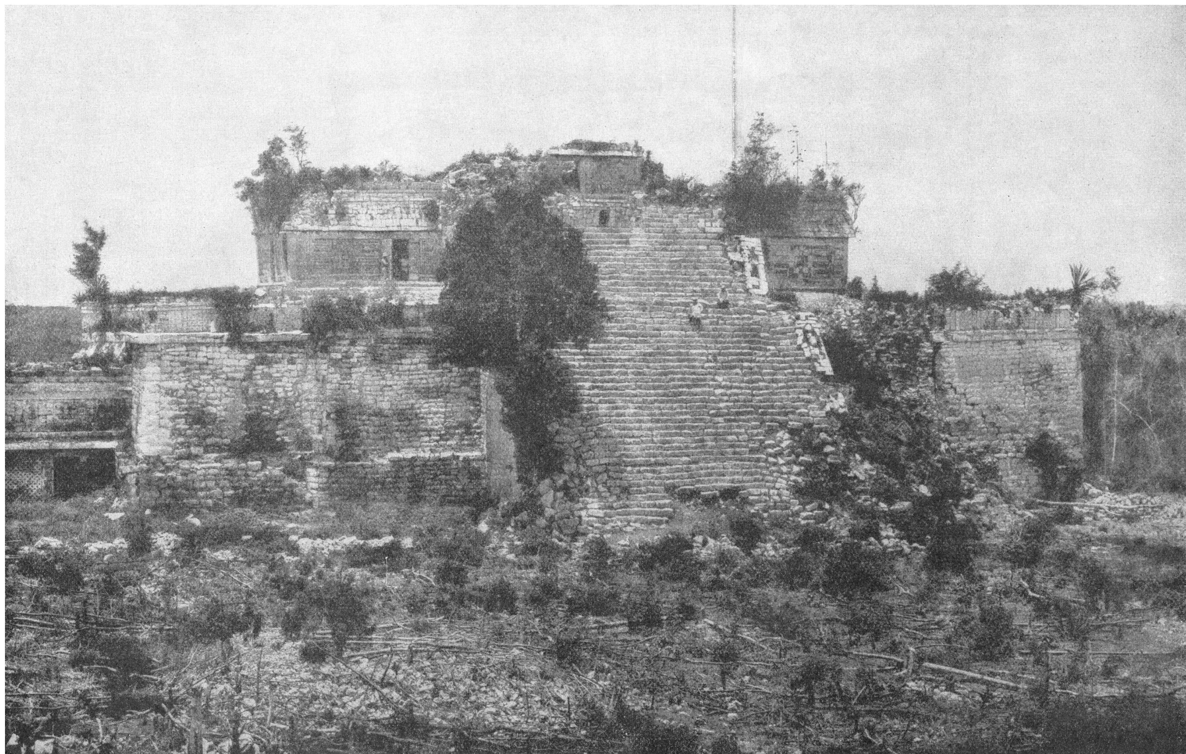

ERÄÄSTÄ YUCATANIN MAJA-TEMPPELISTÄ LÖYTYNYT KAUNIS KÄÄRMEPYLVÄS.

Tällaiset käärmepylväät kannattivat Yucatanin Chichenitzan suuren pyramidin harjalla olevan temppelin julkisivua. Näiltä seuduin on löytynyt vain vähän pylväitä. Ne ovat tavallisesti muurista erotettuja osia tai karyatidien tai käärmeiden (niinkuin kuvassa näkyvä) muotoisiksi veistettyjä jättiläiskiviä.

TOLTEEKKILAIS-MAJALAINEN TEMPPELI ENNEN SEN PUUOSIEN HÄVIÄMISTÄ JA NYKYISESSÄ TILASSAAN. Alakuvassa näemme Chichenitzan Tiikerien ja Kilpien temppelin nykyisessä tilassaan. Yläkuvan uudennussommitelmasta näemme, miten sopusointuisen suhteellista ja yksityiskohdissaan kaunista Toltek-Maja-kauden arkkitehtuuri oli. Friisissä näemme »tiikerit (s.o. jaguaarit) ja kilvet», mutta rakennuksen kiinnostavimman osan muodostavat kalkkarokäärmepylväät, nuo tolteekkien hengen nerokkaimmat luomukset.

ULJAS RAUNIO, JOKA VIELÄKIN YLPEÄSTI KOHOAA YUCATANIN KIRKASTA TAIVASTA KOHDEN.

Chichenitzan ns. Nunnain talo, jättiläismäinen, suorakulmainen rakennus, jota koristavat monimutkaiset mosaiikkikuviot ja veistokset. Se on Maja-kansan myöhäisarkkitehtuurin täydellisimpiä rakennuksia. Loistonsa päivinä se oli kolmikerroksinen ja sitä koristivat valtavat, lähes 17 m leveät portaat. Loppuaikoina ei enää käytetty rakennuksen kaikkia kerroksia ja alakerta täytettiin kivillä, jotta se olisi kestänyt myöhemmin rakennettujen lisäkerrosten painon. Tämä rakennus on useita kertoja rakennettu uudelleen, joten se on ollut käytännössä erittäin kauan.

1700 VUOTTA SITTEN ELÄNEEN KUVANVEISTÄJÄN VOIMAKAS JA NATURALISTINEN TEOS.
Maja-kansan kuolemanjumala. Kuva on veistetty suorakulmaiseen kivilohkareeseen. Sen pituus on toista metriä ja leveys kaksikolmasosaa metriä. Se löytyi Copanista ja on nykyään British Museumissa. Tämän muistomerkin veistäjä on elänyt ajanlaskumme kolmannen vuosisadan alussa.

muut keskuskohdat meidän on lähdettävä jokseenkin suoraan pohjoiseen. Hieman länteen poiketen saavumme Uaxactuniin. Palenque on vielä jonkin matkaa lännempänä. Uaxactun oli Maja-kansan suurista kaupungeista vanhin ja siellä on ilmeisesti ollut asukkaita kauemmin kuin ainoassakaan toisessa Maja-kaupungissa. Palenquen asutus taas on ollut suhteellisen lyhytikäinen, mutta siitä huolimatta sieltä on löytynyt kaksi verratonta aarretta, kuuluisa Veriristinkivi ja kenties vielä kauniimpi Auringonkivi.

Palenque oli Piedras Negrasin siirtokunta, mutta silti se nähtävästi on ollut Menchin taiteellinen opettaja. Molemmista on löytynyt erinomaisen hienoja näytteitä Maja-kansan taiteesta. Maudsleyn vuosien 1881 ja 1894 välisenä aikana suorittamat tarkat tutkimukset saattoivat päivänvaloon mahtavan rakennusryhmän toisensa jälkeen, ja ne kaikki olivat luonteenomaista Majatyyliä. Maja-kansan arkkitehdit eivät osanneet rakentaa holveja. He saivat muurit yhtymään ylhäällä toisiinsa siten, että he käyttivät asteittain suurenevia kivilohkareita, kunnes ne olivat niin lähellä toisiaan, että niiden välinen aukko voitiin kattaa kivilevyin. Tästä oli seurauksena, että rakennukset olivat verraten ahtaita ja että huoneet muistuttivat kapeita käytäviä.

Näiden temppelien ja asuinrakennusten harjalla on usein valtavia kattokammioita, ja muurien laajat ulkopinnat peruspyramidin porrasaskelmista aina rakennuksen korkeaan harjaan asti tarjosivat taitavalle Maja-kansalle ehtymättömästi tilaisuuksia mielikuvituksensa ja taiteellisen kekseliäisyytensä ilmentämiseen.

Nämä pinnat koristeltiinkin viimeistä tuumaa

MAJA-KANSAN MAISSINJUMALAA ESITTÄVÄ RINTAKUVA.
Alkuaan tämä veistos kuului erään Copanin temppelin ulkokoristeisiin. Se on kenties täydellisin tuntemamme Majakansan kuvanveistotaiteen irrallinen veistos.

MAJA-KANSAN KOMEA JUHLAPUKU.
Tämä korkokuva esittää seuraavassa kuvassa näkyvän suitsutusta uhraavan papin seuralaista. Hänen päässään on monimutkainen päähine, jonka huipussa näemme kalaa nokassaan pitelevän haikaran. Hänen kädessään on sateenjumalan naamio. Jalokivin koristettu kaulus, käsivarsien koristeet. vyö ja jaguaarinnahkaiset säärykset täydentävät hänen asunsa.

myöten ja Maja-kansan kultakauden veistokuvin koristellut kivilevyt, värilliset marmorikipsikorkokuvat ja freskot ovat verrattomia taideteoksia. Seitsemän veistokuvin koristeltua kivikamanaa on Menchistä viety British Museumiin.

Uaxactunista on löytynyt joukko aikakiviä, joiden arvellaan polveutuvan vuosien 212 e. Kr. ja 340 j. Kr. väliseltä ajalta. Tämä kaupunki lienee hallinnut nuorempaa Tikalin kaupunkia. Sitä paitsi Copanin, Uaxactunin ja Palenquen muodostaman kolmion sisäpuolella on joukko muita saman kukoistuskauden aikana syntyneitä tytärkaupunkeja — Seibal, Flores, Ocosingo, Naranjo jne. Ihmiset ovat hylänneet ne ja aarniometsä on kietonut ne kaikki syleilyynsä enemmän kuin viisitoistasataa vuotta sitten.

Vain harvat ihmiset ovat nähneet nämä rauniot. Niiden tutkiminen on vaikeaa, ilmasto on usein epäterveellinen ja näissä seuduissa, esim. Peténin ympäristössä, jossa »lancandonialaiset» elävät, suhtaudutaan muukalaisiin usein vihamielisesti. Monet matkailijat kertovat alkuasukkaiden näillä seuduin yhä edelleen harjoittavan muinaista uskontoaan ja uhraavan Maja-kansan muinaisille jumalille kopaalia ja kukkia. Maudsleyn 1800-luvun loppupuolella Copanissa suorittamia kaivauksia lukuun ottamatta ei näillä seuduin ole käytännöllisesti katsoen toimitettu lainkaan tieteellisiä kaivauksia, joten tunnemme koko tuon suuren kauden, joka synnytti todellisen alkuasukaskulttuurin, vain sen muistomerkkien perusteella.

Tämän järjestyneen, paikoillaan asuvan ja rauhallisen kansan arkielämää ilmentävät muutamat harvat kivihelmet, muutamat pii- ja obsidiaaniaseet ja -työkalut, muutamat hahmokuvat ja hienot kivinaamiot ja muutamat kymmenet saviesineet. Maja-kansan kutomatuotteista ei tietääksemme ole löytynyt palastakaan, ja kuitenkin kiviveistosten eloisat kuvat osoittavat, että Maja-kansan johtomiehet käyttivät loistavia ja monimutkaisia pukuja, mo-

saiikkikuvioin ja sulin koristeltuja ihmeellisiä päähineitä, hienoja sandaaleja, nilkka- ja rannesuojuksia sekä vöitä ja kauniita viittoja. Näemme myös, että he osasivat valmistaa koreja ja punoa köysiä.

Tiedämme myös jokseenkin varmasti, miten kauan he tyytyivät pitämään hallussaan näitä suuria keskuskaupunkeja. Meidän aikamme tutkijat ovat onnistuneet toteamaan Maja-kansan ajanlaskutavan ja saattamaan sen täysin sopusointuun oman ajanlaskutapamme kanssa. Sivuuttaen Copanin kehityksen suurenmoiseksi uskonnolliseksi keskuskaupungiksi ovat tutkijat yksimielisesti päätelleet, että ensimmäinen tässä laaksossa kiveen hakattu ajanmääräys vastaa vuotta 55 e. Kr. Toisin sanoen, Maja-kansan taiteilijat piirsivät ensimmäiset kuvamerkkinsä Copanissa juuri samaan aikaan kuin Julius Caesar valmistautui hyökkäämään Britanniaan.

Uaxactunista on löytynyt satoja vuosia vanhempia aikakiviä ja Tikalinkin aikakivet ovat vanhempia kuin Copanin. Mutta Maja-kansan asiantuntijain kehitettyä lopullisesti ajanlaskumenetelmänsä koko suuren asutuskolmion alue lukuisine uusine asuinpaikkoineen omaksui sen ja enemmän kuin kolmensadan vuoden aikana pystytettiin jokaiseen kaupunkiin kunkin viisivuotiskauden lopussa kivipylväs aikakirjoineen ja ajanmääräyksineen. Näin alkoi Maja-kansan kultakausi, loistava kukoistusaika, jonka ulkonaisena ilmauksena olivat lukuisat ihanat ja ylväät temppelit. Tätä kukoistusaikaa kesti suunnilleen vuoteen 340 j. Kr., Maja-kansan ajanlaskun yhdennentoista ajanjakson alkuun asti. Sen jälkeen koko tämä korkealle kehittynyt taiteellinen ja tieteellinen kulttuuri hävisi äkkiä, ikään kuin yliluonnollinen käsi olisi pyyhkäissyt sen maan pinnalta.

Tuon ajankohdan jälkeen ei koko suuren kolmion alueella piirretty kiveen ainoatakaan kuvamerkkiä, ja on täysi syy olettaa, että asukkaat hylkäsivät suunnilleen samanaikaisesti kaikki nuo kaupungit. Suulliset perinnäistiedot ja kohta espanjalaisten valloituksen

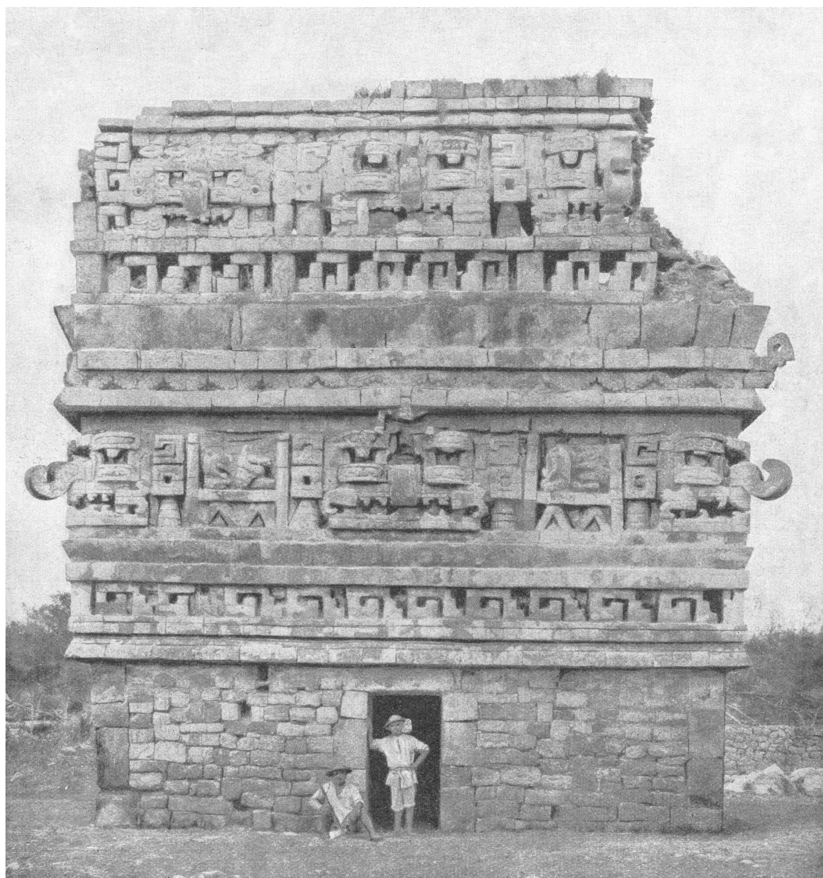
SUITSUTUSTA UHRAAVA MAJA-PAPPI.

Palenquen Ristin temppelistä löytynyt korkokuva. Näemme papin, jolla on ukkosenjumalan kasvot. Hän puhaltaa putkesta suitsutusuhria. Hänen päätään koristaa tarunomaisen Valituslinnun kuva, joka liittyy läheisesti ukkoseen ja salamaan. Tämä voimakas korkokuva on peräisin luultavasti toiselta vuosisadalta j. Kr.

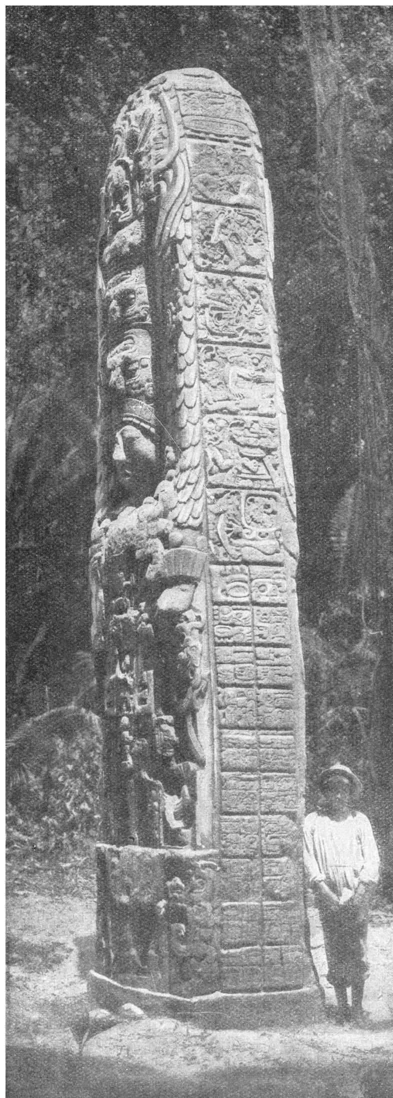
PALENQUEN AURINGONTEMPPELIN KORKOKUVAT VOITTAVAT BABYLONIAN TAITEILIJAIN SAAVUTUKSET.

Ajanlaskumme toisella vuosisadalla veistetty suunnaton, kolmiosainen korkokuvapinta. Keskellä näemme auringonjumalan vertauskuvan. Sen molemmin puolin näemme kahden uhritoimitusta suorittavan papin sivukuvat. Ääriviivat ovat ihailtavan yksinkertaiset ja puhtaat. Alkukantainen yhteiskunta ei ole voinut suoraan synnyttää tällaista taidetta. Monen sukupolven yritykset ja kokeilut ovat tällaisen taiteen ehdoton edellytys. Oikealla näkyvä hahmo on maailman kauneimpia matalia korkokuvia. Keskikuviota kannattavat irvokkaat hahmot taas osoittavat Maja-kansan taiteilijain tunteneen perspektiivin lait paljon paremmin kuin Babylonian ja Egyptin taiteilijat.

MESTARILLISIN MOSAIIKKIKUVIOIN KORISTETTU IHMERAKENNUS.
Tämä Yucatanin Chichenitzassa oleva ihmeellinen rakennus osoittaa erinomaisen selvästi Maja-kansan arkkitehtien taitavuutta ennen heidän joutumistaan kosketuksiin tolteekkien kanssa. Rakennuksen julkisivu on päällystetty kalkkikivilohkareilla, jotka on liitetty toisiinsa siten, että ne muodostavat jonon sateenjumalaa esittäviä naamioita. Sateenjumalan kärsämäinen nenä on lainattu tapiirilta, jota Maja-kansan jumalaistarustossa pidetään salaman ruumiillistumana. Kirjain B osoittaa tätä rakennusta La Iglesiaa, Chichenitzan karttakuvassa.

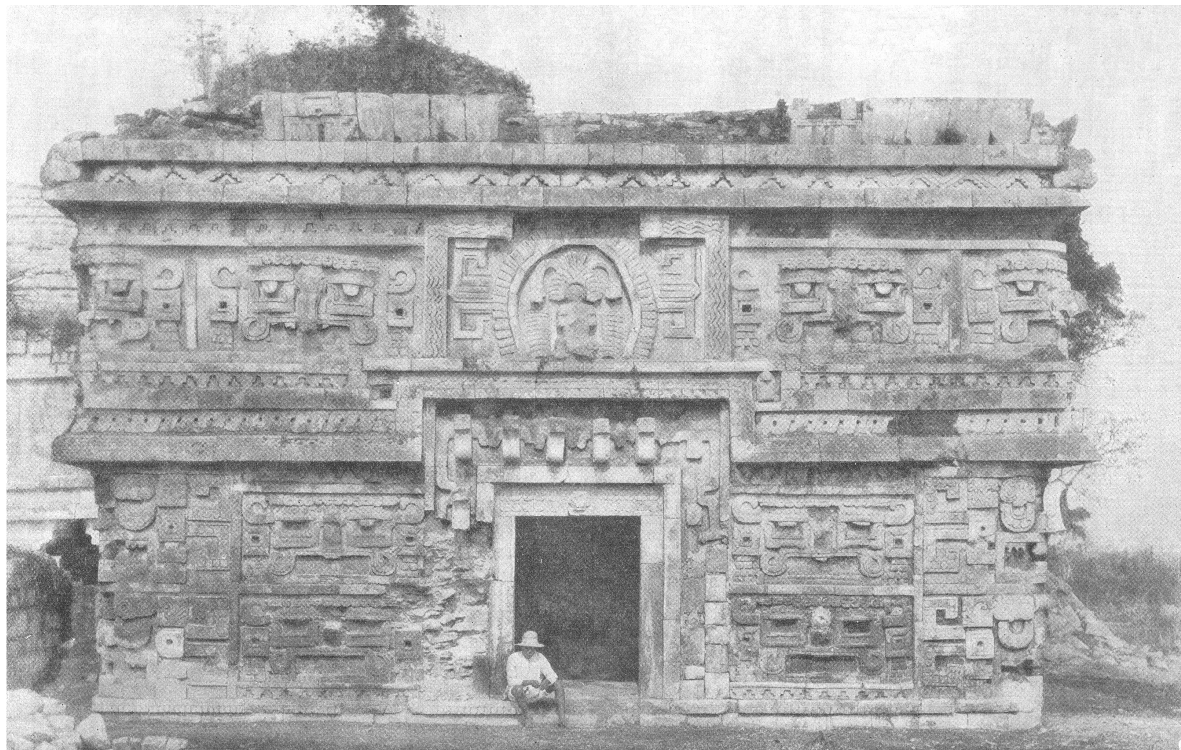
jälkeen muistiin merkityt historialliset kertomukset eräistä siirtolaisheimoista eivät millään tavoin kykene valaisemaan tätä salaisuutta. Ilmaston muuttumiseen, kulkutauteihin, maanjäristyksiin tai vihollisten pelkoon perustuvat olettamukset eivät myöskään tyydyttävästi selvitä tätä omituista tapausta. Ainoastaan Chichenitzan suuren juhlapihan muuan seinämaalaus esittää taistelua, mutta muuten Maja-kansan suuret kiviveistokset ovat kauttaaltaan rauhanaiheisia. Tämän kansan muinaisista kaupungeista ei myöskään luonnon hidasta hävitystyötä lukuun ottamatta

AMERIKAN ALKUKULTTUURIA EDUSTAVIA SALAPERÄISIÄ MUISTOMERKKEJÄ.

Quirigan aarniometsän varjossa on runsaasti tällaisia muistopylväitä eli pystykiviä. Kuvassa näkyvän kivipylvään pituus on tyvestä huippuun 7.2 m. Tähän on vielä lisättävä pylvään maan peitossa oleva osa. Pylvään etupuolelle ja taakse on veistetty ihmishahmoja monimutkaisine päähineineen. Sivuissa taas on eräitä Maja-kansan vaikeimmin selvitettäviä kirjoituksia eli glyyfejä, mitä tunnemme. Oikeanpuoleinen kuva esittää samaa pylvästä takaapäin.

CHICHENITZAN PARHAITEN SÄILYNEITÄ RAKENNUKSIA.

Tämä rakennus on osa Nunnaluostariksi sanotusta rakennusryhmästä. Se on Chichenitzan parhaiten säilyneitä muinaisrakennuksia. Ovenpielet ja-kamanat ovat vahingoittumattomat ja rakennuksen mosaiikkikoristeet suurimmaksi osaksi säilyneet. Naamiot on alkuaan maalattu liekehtivän punaisiksi, turkoosinsinisiksi ja muunvärisiksi, joten ne muinoin ovat tehneet katsojaan vielä suurenmoisemman vaikutuksen kuin nykyään.

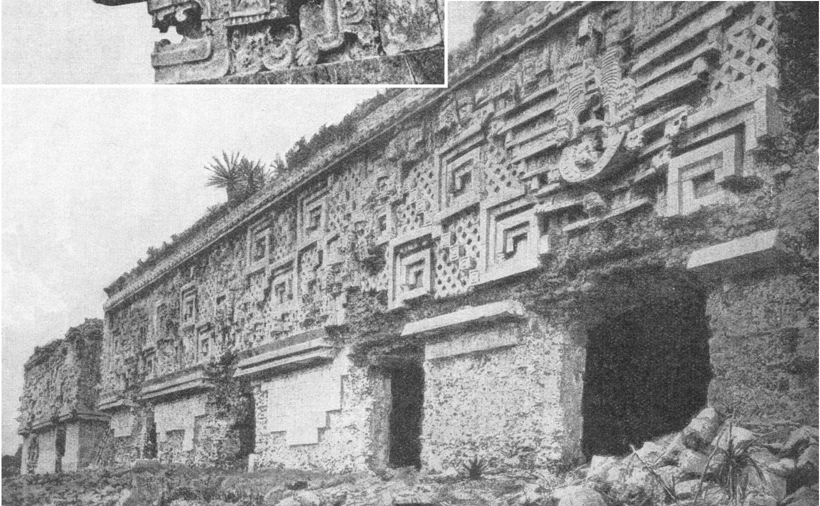

ole löytynyt minkäänlaisia hävityksen merkkejä.

Maja-kansan hajaantumisen syy on hämärän peitossa, mutta tiedämme kuitenkin, minne tuo hajaantunut kansa suuntasi kulkunsa. Osa kansasta vaelsi luultavasti etelään ottamatta oppineitaan mukaansa, ja osa lähti länteen joutuen vaikuttamaan kiche- ja kakchiqueheimojen kehitykseen. Mutta suurin osa kansasta lähti kuitenkin pohjoiseen Yucataniin pappiensa johtamana ja ajanlaskutiedot mukanaan.

Yksityiskohtaisten arkeologisten tutkimusten perusteella voimme vielä tänäkin päivänä seurata heidän tietään.

Tuo pyhiinvaellusmatka kesti vuosisatoja, ja ennen Yucatanin kuumille ja hedelmättömille kalkkikivitasangoille saapumistaan Maja-kansa matkansa varrella perusti joukon kaupunkeja, niinkuin esimerkiksi Santa Rita Corozalin nykyisen Britannian Hondurasin pohjoisosaan ja Balcalarin vielä pohjoisemmaksi. Näissä molemmissa tapauksissa

MUINAISEN YUCATANIN IHMEELLISTEN RAKENNUSMESTARIEN KORISTEELLISTA MOSAIIKKITYYLIÄ.
Yucatanin Uxmalin, Chichenitzan siirtokunnan, rakennukset on koristettu ihmeen hienoin mosaiikkikuvioin. Alakuvassa näemme ns. Kuvernöörinpalatsin, joka on Uxmalin vaikuttavimpia rakennuksia. Yläkuvassa näemme rakennuksen nurkan. Mosaiikkikoristeet muodostavat siinä kolme jättiläismäistä, irvokasta sateenjumalan naamiota luonteenomaisine kärsämäisine nenineen.

havaitsemme heidän pysähtyneen sellaisiin paikkoihin, mistä he löysivät vettä, sillä Corozalin polttavankuumain koralliriuttojen sisäpuolella on pieni järvi ja joki ja Balcalar taas on Yucatanin paahtavan auringon alla suhteellisen suuren järven rannalla. Juuri tämän järven rannoille ja sen keskellä olevaan pieneen saareen pakenivat Maja-kansan oppineet Hernando Cortezin voitettua heidät kuudennentoista vuosisadan alkupuoliskolla.

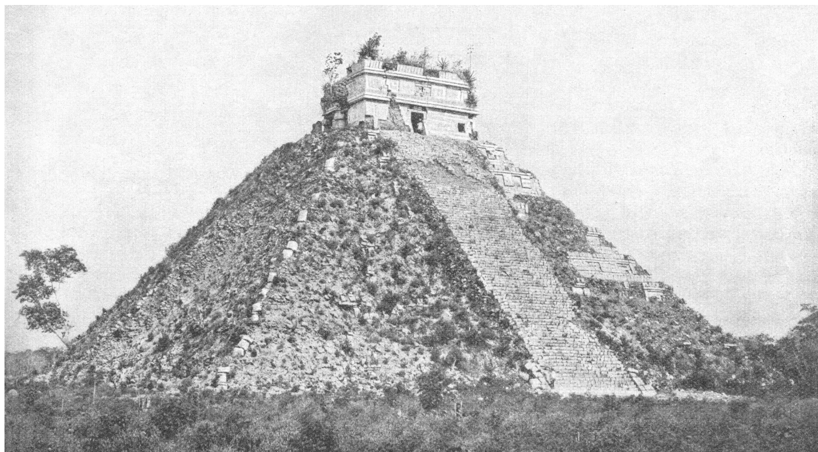
Seutu, jonka halki Maja-kansa vaelsi, on täynnä rapautuvia vuoria, syviä rotkoja ja kuohuvia virtoja. Laaksot ovat täynnä rehevää kasvillisuutta. Polkuja varjostavat puiden kokoiset sanajalat ja jasmiinipuiden heleän punertavat kukat, ja siellä täällä vaihtuvat jäykät kuilut ja jyrkänteet avoimiksi nurmitasangoiksi tai havupuita kasvaviksi harjanteiksi. Metsissä on vain vähän riistaa. Maja-kansan vaellusten aikana olivat epäilemättä metsäkauriit ja kalkkunat metsästäjäin pääasiallisena saaliina niin kuin vielä tänäkin päivänä. Heimot pysähtyivät nähtävästi silloin tällöin istuttamaan maissia ja yuccaa, pippuria, papuja ja ananasta.

Kerran tällä tavoin pysähtyessään johonkin tuntemattomaan paikkaan, jonka nimi perinnäistiedon mukaan oli Chacnouitan, vaeltajat aikakirjojen mukaan »kuulivat puhuttavan» Chichenitzasta. Kenties he kuulivat kerrottavan Yucatanin kalkkikivimaaston syviin aukkoihin, ns. cenoteihin muodostuneista omituisista luonnonlähteistä. Sinne he asettuivat asumaan, papit, taiteilijat ja käsityöläiset, lähelle suurta uhrilähdettä, josta on löytynyt runsaasti näytteitä Maja-kansan myöhäistaiteesta. Löytyneiden esineiden joukossa on jade- ja kultakoristeita.

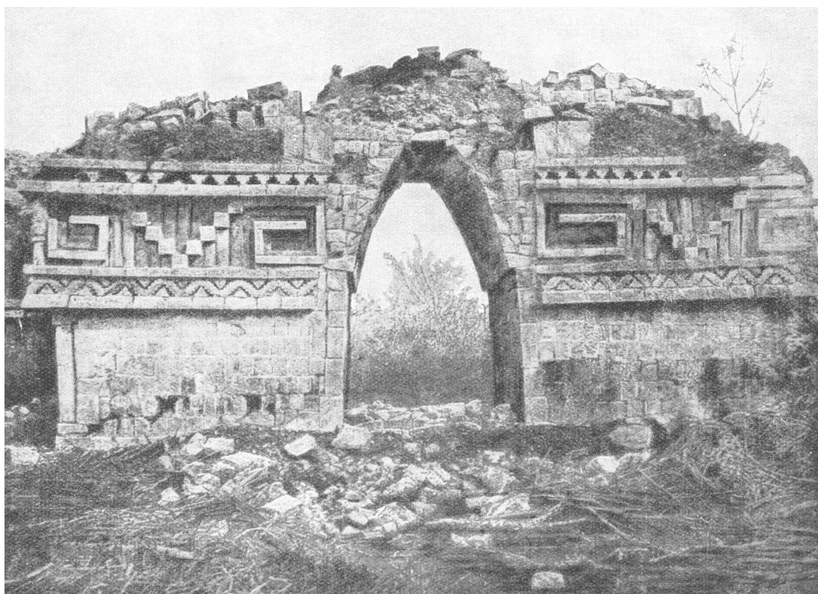

MUINAISEN YUCATANIN SULKAPÄÄHINEINEN MAJA-SOTURI.
Tässä Chichenitzan »Tiikerien ja Kilpien temppelin» pylväässä näemme muinaisen Maja-soturin (kahdeksas — yhdestoista vuosisata j. Kr.). Sotilaan päässä on sulkakruunu ja kädessä keihäslinko. Hänen leveä, luultavasti kultainen tai kuparinen rintakorunsa ja kuvekilpensä auringonmerkkeineen ansaitsevat erikoisen mainiinan. Aikaisemmassa kuvassa olemme jo nähneet temppelin ja sen uudennussommitelman. Temppelissä on kokonainen rivi tällaisia erinomaisen hienosti veistettyjä pylväitä.

Chichenitzaan pääsemme varsin helposti, jos matkustamme meritse Meridan satamaan. Siellä on suurenmoinen ryhmä tilavia aukeita ja runsaasti koristeltuja temppeleitä. Ne osoittavat loistavasti, miten Maja-kansan taide uudessa

YUCATANIN TEMPPELIPYRAMIDEISTA VAIKUTTAVIN.
Chichenitzan ns. »Linna» on rakennettu 60 m korkean pyramidin harjalle. Pyramidin huipulle johtavissa portaissa on 103 askelmaa. Pyramidi runsaine koristeveistoksineen on seudun mahtavin raunio. Se lienee syntynyt yhdennellätoista tai kahdennellatoista vuosisadalla j. Kr., sillä sen rakenteessa havaitsemme tolteekkien vaikutusta.

AINOA MAJA-KANSAN TUNTEMA HOLVIKAAREN MUOTO.
Kuvassa näemme Labnan harvinaisen hyvin säilyneen holvikaaren. Se on noin 30 kilometrin päässä Ticulin rautatiestä ja Yucatanin kuuluisimpia Maja-raunioita. Holvikaaressa ei ole harjakiveä. Se on suunnilleen kolme metriä leveä. Sen toisella puolen on aikanaan ollut avara piha, jonka aika ja kasvillisuus ovat yhteisvoimin hävittäneet melkein kokonaan.

asuinpaikassaan heräsi jälleen elämään. Rauniot ovat vieläkin komeat. Mosaiikkikuvien ja kiviveistosten rohkeat ääriviivat piirtyvät selvästi näkyviin Yucatanin kirkkaassa ilmassa.

Vielä helpommin pääsemme Labnan ja Uxmalin kauniisiin kaupunkeihin. Ne ovat vain päivänmatkan päässä Meridasta. Uxmalissa on muuan Yucatanin ihmeellisimmistä muinaisjäännöksistä. Molemmat paikat ovat Chichenin siirtokuntia, ja saman kantakaupungin tytärkaupunkeja ovat myös Izamal, Sayil ja Mayapan, joissa kaikissa on ihania muistomerkkejä. Yucatanin kolme huomattavinta kaupunkia Chichen, Uxmal ja Mayapan muodostivat kuuluisan »liigan», jonka sortuminen oli alkusoittona sisäisiin riitaisuuksiin, tolteekkityöläisten maahantuontiin ja sisällissotiin, joihin koko Yucatan oli kietoutunut espanjalaisten astuessa siellä ensimmäisen kerran maihin vuonna 1517.

Espanjalaisten saapumiseen asti kansa kävi vielä ajoittain uskonnollisina juhlapäivinään pyhissä paikoissa, joskaan muistomerkkejä ja aikakiviä ei enää pystytetty. Mutta valloittajat pitivät temppeleitä ja niiden jumalia pakanallisena saastana ja hävittivät mahdollisimman nopeasti kaiken, minkä vain saattoi hävittää, mm. suuren määrän Maja-kansan kallisarvoisia käsikirjoituksia, jotka espanjalaiset papit polttivat rovioissa.

CHICHENITZAN CHICHANCHOR ELI »PUNAINEN TALO».

Tätä rakennusta sanotaan »Punaiseksi taloksi», sillä se on aikanaan ollut punaiseksi rapattu. Se on harvinaisen hyvä esimerkki Yucatanin arkkitehtuurin alkuvaiheesta. Sisäseinien yläosat ja poikkipalkit ovat zapotepuuta. Ne ovat säilyneet meidän aikaamme asti ja niihin uurretut Maja-hieroglyfit ovat tähän mennessä uhmailleet kaikkia selvitysyrityksiä.

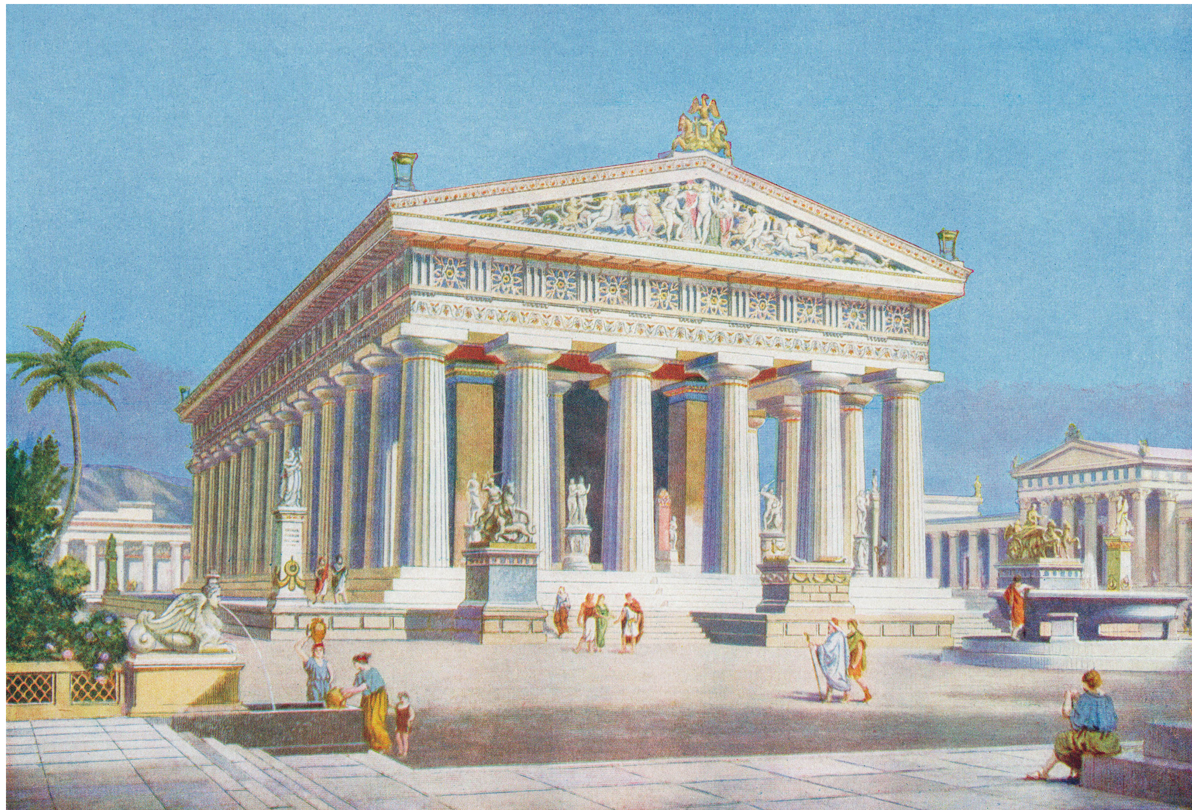
MUINAINEN MYTOLOGINEN VEISTOS TEOTIHUACANISSA.

Muinaiset meksikkolaiset palvelivat aurinkoa jumalana ja pitivät kuuta hänen vaimonaan ja tähtiä hänen sisarinaan. Kuvassa näkyvä voimakas veistos esittää »sulkakäärmettä». Sen ja »vesikäärmeen» kuvat vuorottelevat koristeveistoksissa. »Sulkakäärme» on Quetzalcoatlin, ilman ja siis myös hengen ja elämän jumalan, vertauskuva. Atsteekit rakensivat tämän temppelin ja suuri Montezuma teki sinne useita pyhiinvaellusmatkoja.

KORINTIN APOLLONIN TEMPPELIN RAUNIOT.

Rooman alkaessa sekaantua Kreikan asioihin oli Korintti kukoistavimmillaan. Sillä oli suuri sotilaallinen merkitys ja se oli kuuluisa kevytmielisistä elämäntavoistaan, jotka johtuivat Astarte-Afroditen palveluksesta. Julius Caesar rakennutti myöhemmin uudelleen Korintin eikä kestänyt kauan, ennen kuin se oli jo kohonnut entiseen kukoistukseensa — ja muuttunut yhtä turmeltuneeksi kuin ennenkin. Ainoat kivet, jotka vielä kohoavat siellä maanpinnasta, kuuluvat Apollonin temppeliin ja kertovat varhaisemmista ja puhtaammista elämäntavoista.

PAESTUMIN POSEIDONIN TEMPPELI.

Tämä suuri doorilainen temppeli on kreikkalaisen arkkitehtuurin jaloimpia saavutuksia. Se oli Poseidonian, Sybariksen siirtokunnan, uskonnollisen elämän keskuspaikka ja kilpailee kauneudessaan Poseidonin jumalalliselle kilpailijalle, Athene Parthenokselle, pyhitetyn temppelin kanssa. Se oli travertiinikiveä, joka alkuaan päällystettiin kauttaaltaan siniseksi, kullankeltaiseksi ja punaiseksi maalatulla marmorikipsillä.

MUINAISEN MEKSIKON TEMPPELIT JA KAUPUNGIT

Erikoisessa luvussa olemme jo käsitelleet »Keski-Amerikan Maja-ihmeitä». Tässä luvussa kuvailemme Mitlaa ja muita atsteekkien vaikutuskeskuksia Etelä-Meksikossa. Jo Prescottin päivistä alkaen on yleisö osoittanut suurta mielenkiintoa näitä löytöjä kohtaan ja tämä mielenkiinto on äskettäin kohonnut huippuunsa Meksikon hallituksen ja amerikkalaisen retkikunnan uusien kaivausten johdosta.

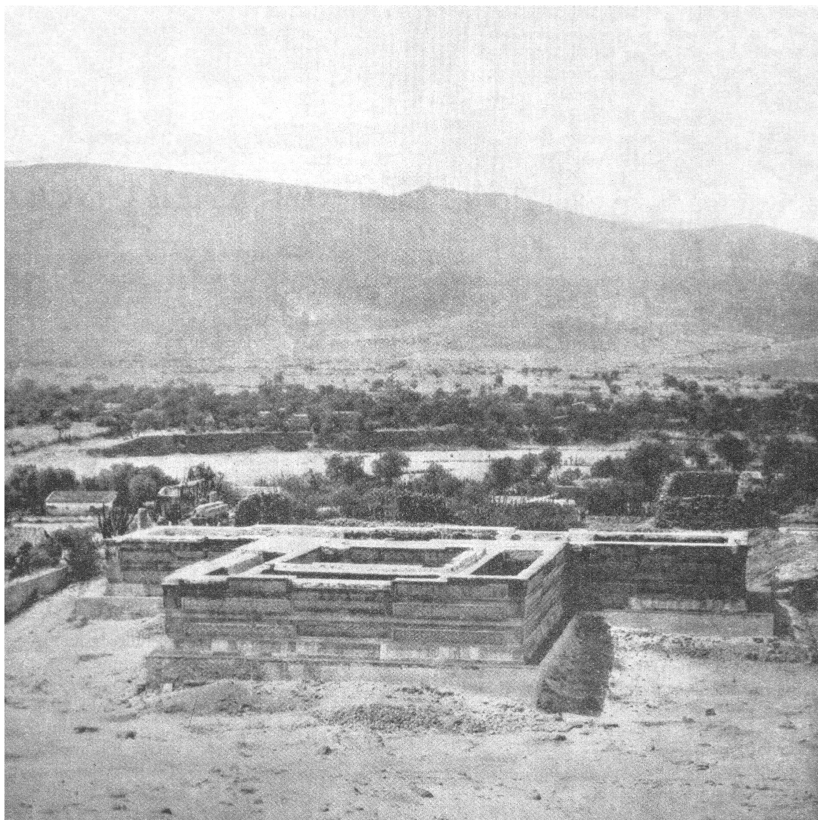
Neliömäisten, pyramidimaisten pengermiensä varassa kohosivat Meksikon valtavat temppelit ja palatsit suuruutensa päivinä pilviä kohden piirtyen sinistä taivasta vasten puutarhojen ja metsien yläpuolella. Onnellinen sattuma on säästänyt monet niistä häviämästä. Arkeologit ovat myös kärsivällisesti uurastaen saattaneet useita rakennuksia jälleen päivänvaloon mullan ja vihreyden peitosta. Ja kaikissa niissä on yhä niiden alkuperäinen rohkea ja mielikuvituksellinen ihanuus säilynyt siinä määrin, että mielikuvituksessamme voimme vaikeuksitta kuvitella, millaisia ne olivat muinaisten jumalien vielä hallitessa Meksikkoa.

UHRIKIVI, JOLLA ELÄVIÄ IHMISSYDÄMIÄ UHRATTIIN.
Tämä suuri kivi oli luultavasti erikoisen pyhä, vain tärkeimmissä juhlamenoissa käytetty Quauhxicalli eli uhriastia, johon ihmisuhrien rinnasta kiskaistut, vielä nytkähtelevät ihmissydämet asetettiin.

Kävelkäämme Mitlan kaamean kauniiden kiviveistosten keskellä ja henkemme melkein salpaantuu. Silmäilkäämme korkean Papantlan tiheään sulloutuneita kammioita, nouskaamme Teotihuacanin ja Monte Albanin huipuille ja katselkaamme sieltä noita valtavia temppeli- ja asuinrakennusryhmiä tai käykäämme ihmeellisessä kivirunoelmassa, jonka nimi on Xochicalco, ja kaiken tämän nähtyämme huomaamme muinaisen Meksikon heräävän uuteen elämään.

Muualla maailmassa, nimenomaan Egyptissä, on suurten rakennusten raunioita, joita katsellessaan katsoja tuntee kirkkaan, hiljaisen rauhan vuotavan sieluunsa. Niitä ympäröi rauhan, hiljaisen levon, ikuisen äänettömyyden tunnelma. Mutta mikään tuollainen tunne ei kohoa mieleemme Meksikon muinaisia kaupunkeja ja temppeleitä katsellessamme. Niiden yllä kohahtelee ikuinen levottomuus, tunnemme ikään kuin jonkin hengittävän läheisyydessämme. On kuin Meksikon rakennusmestarien rohkeat ja riemuitsevat luomukset vielä eläisivät ja liikahtelisivat. Tämä epämääräinen, levoton ja elävä ilmakehä ei johdu yksinomaan lukemattomista piirroksista ja veistoksista, jotka esittävät jättiläiskäärmeitä, tiikereitä ja ihmeellisiä hirviöitä, irvokkaita maahisia. Niiden silmät

MITLAN HYMYILEVÄ LAAKSO. ETUALALLA RAUNIOITA.
Mitlan parhaiten säilyneet rauniot ovat nykyisen zapotekilaiskylän reunassa Oaxaca Cityn ja Tehuantepecin välisessä leveässä laaksossa. Ne täyttävät alueen, jonka pituus pohjoisesta etelään on 600 m ja leveys idästä länteen noin 300 m. Muurit on koristettu geometrisin kuvioin. Ne on rakennettu osaksi auringonpaisteessa kuivatuista tiilistä, osaksi pehmeästä, mutta kestävästä trakyyttikivestä, jota suurina lohkareina putoilee seudun kallioista. Raunioista löytyneiden kamanalohkareiden pituus on 3—6 m ja leveys ja paksuus 0.6—1.4 m sekä paino 10—15 tonnia.

tarkastelevat meitä tuhansista seinistä, mutta myös Mitlan mahtavat seinäpinnat, joiden koristeina on vain geometrisia kuvioita, huokuvat vastaamme samaa kiistämättömän elävää voimaa. Ja tuntiessamme heikosti ja epäselvästi näiden valtavien rakennusten vavahtelevan elämää, kohahtaa äkkiä myös Teotihuacanin harjalta eteemme avautuva näkysarja täyteen uusia muotoja ja värejä. Sen ihanilla rinteillä näemme jälleen tiheään asutun ja uutteran Meksikon elävän älykästä ja vilkasta jokapäiväistä elämäänsä, näemme kaupungin loiston ja melun, joka syntyi espanjalaisten viidettäsataa vuotta sitten äkkiä ilmestyessä sinne.

Yksinkertaisen kansan asumukset ovat hävinneet. Tolteekit ja atsteekit rakensivat asumuksen-

sa häviävistä aineista samoin kuin etelän majakansakin ja samoin kuin atsteekkien jälkeläiset meidän päivinämme rakentavat omat majansa. Mutta kuninkaiden palatsit, julkiset uskonnolliset ja yhteiskunnalliset rakennukset, Meksikon kotimaisille tai omaksumille jumalille pyhitetyt temppelit, ne rakennettiin jykeviksi ja komeiksi, korkeiksi ja loisteliaiksi. Niiden sileät, kiiltävät seinät olivat niin kuvastimenkirkkaita, että hämmästyneet espanjalaiset luulivat ensi silmäyksellä niiden olevan hopeoituja. Ja nämä seinät kohosivat geometrisen säännöllisinä harjallaan olevaa rakennusta kohden ja niiden kiiltävissä pinnoissa oli monesti myös joukoittain syviä korkokuvia, freskomaalauksia ja hilpeänvärisiä kipsikoristeita. Vielä tänäkin päivänä näemme pyramidien harjoilla ihmeen ihanien temppelien katkelmia.

Jumalien kuvia ei enää ole temppelien pyhissä kammioissa, verentahrimat papit pitkine, mustine pukuineen ovat hävinneet ainiaksi. Hävinnyt on myös atsteekkien keisarin loisto, hävinneet hänen ylimyksensä, jotka muinoin sulilla, kullalla ja jalokivillä koristautuneina kiipesivät ylpeänä juhlakulkueena korkeita kiviportaita pitkin pyramidin harjalla olevien alttarien ääreen. Pyhät tulet leimusivat muinoin yötä päivää tuoksukkein kyllästetyn kopaalin ruokkimina, mutta niistä on enää jäljellä vain mustuneet liesikivet, joilta niiden liekit kohosivat lempeän Quetzalcoatl-jumalan — hänen, joka vaati uhrina

HALLI, JOSTA MITLAN »PYLVÄSPALATSI» ON SAANUT NIMENSÄ.

Halli on 7 m leveä ja 37.5 m pitkä. Kuusi pylvästä ovat kukin noin 3.3 m korkeita sekä suunnilleen metrin paksuisia lähellä syvälle maahan upotettua kantaansa. Ne kapenevat hieman ylöspäin. Katto ja seinien yläosat puuttuvat. Mosaiikkipinnat peittävät rakennuksen seiniä kaikkialla muualla paitsi ovien kohdalla. Yksi ainoa oviaukko johtaa umpinaiseen pihaan, jonka sivuilla on neljä pientä kammiota. Pyöreät pylväät ovat tavattoman harvinaisia Amerikan alkuperäisessä, kotimaisessa arkkitehtuurissa.

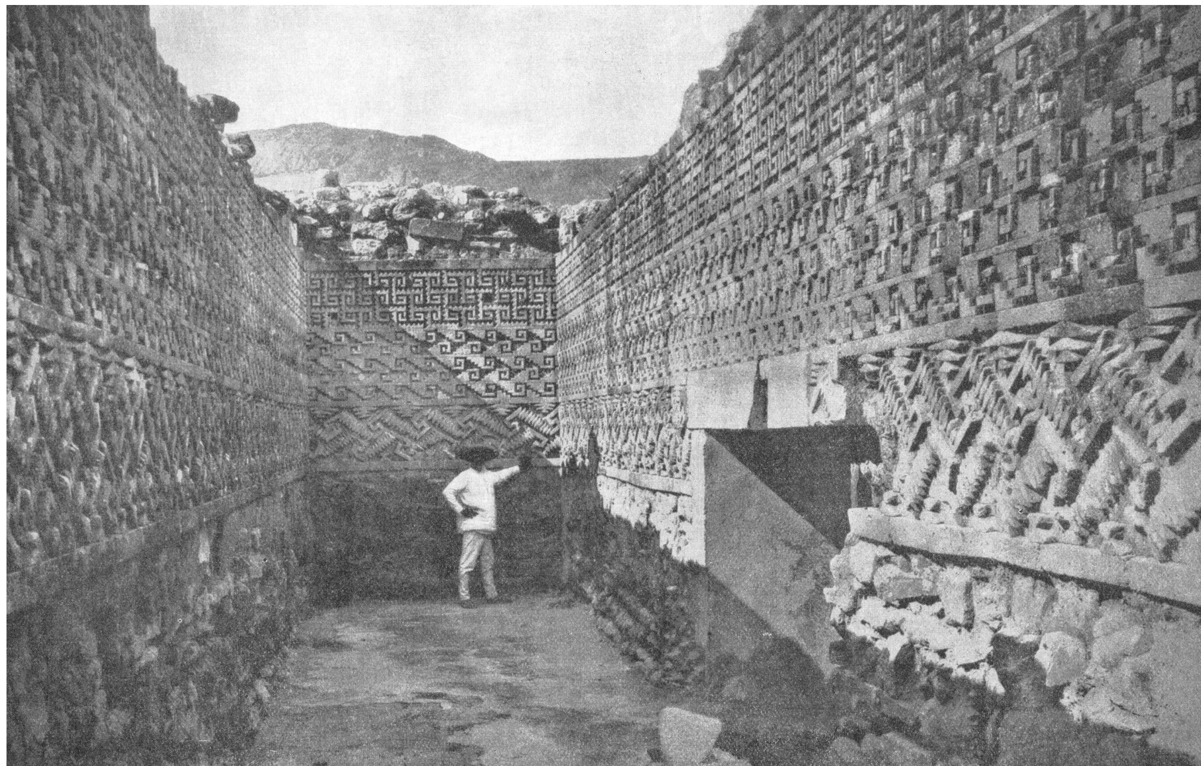
vain kukkia ja hedelmiä — tai myös kammottavan, verenjanoisen Huitzilopochtlin kunniaksi — hänen, joka ahmi eläviä ihmissydämiä. Mutta vain kivenheiton päässä täältä elävät nykyisen Meksikon väkevät ja karaistuneet talonpojat, mielikuvituksellinen, vilkas kansa, joka tosin jo neljäsataa vuotta sitten kääntyi kristinuskoon, mutta jonka asunnoissa, vaateparressa, ravinnossa ja kielessä on säilynyt paljon muinaisia piirteitä. Juuri saman rodun uskomukset ja taito loivat Teotihuacanin ja Mitlan. Muinainen Meksikko ei ole kuollut, niin kauan kuin he elävät.

Millainen on Meksikon suuren sivistyksen alkuperä ja miten laajalle sen vaikutusala ulottui? Nuo kysymykset kohoavat mieleemme näitä mahtavia raunioita katsellessamme. Suhteellisen varmasti tunnemme atsteekkien valtakunnan laajuuden ja siinä vuonna 1520 vallinneet olosuhteet, sillä maahan tunkeutuneet espanjalaiset eivät voineet olla ihmettelemättä ja ihailematta kaikkea näkemäänsä, ja he kirjoittivat myös muistiin vaikutelmansa. Hallussamme on myös atsteekkien omia aikakirjoja ja ennen kaikkea kumoamattomina todistuskappaleina nuo valtavat rakennusryhmät, niiden rohkea arkkitehtuuri ja kauneutta rakastavan kansan kaikki muut saavutukset, saviastiat ja kankaat, sulkateokset ja metalliesineet. Tämän suuren kansan alkuperää emme tiedä yhtä tarkasti, mutta on olemassa teoria, joka perustuu erittäin täsmälliseen kotimaiseen legendaan ja jota arkeologien kaukonäköiset olettamukset tukevat, ja pääpiirteiltään se saavuttaa vuosi vuodelta yhä suurempaa kannatusta jatkuvien kaivausten yhä vahvistaessa perinnäistietoa.

Atsteekkien valtakunta oli loistoaikanaan järjestynyt, mahtava ja tavattoman tuottelias yhteisö. Meksikon laaksossa sijaitsevasta suuresta siviilihallinnollisesta ja uskonnollisesta pääkaupungistaan käsin se hallitsi koko Atlantin ja Tyynen valtameren välistä laajaa aluetta vaatien veroa niinkin pohjoisilta alueilta kuin nykyiseltä Hidalgolta. Etelässä sen valta ulottui Guatemalaan asti. Erään kauppaseuran lähettämät, säännölliset retkikunnat matkustivat kauas näiden alueiden ulkopuolelle ja selvittivät metsien ja vuoristojen sokkelot nykyiseen Salvadorin tasavaltaan asti. Costa Rican rannikolla, Chiriquila-laguunin rannalla, sijainnut nahuatl-kielinen siirtokunta oli luultavasti myös atsteekkien yritteliäisyyden tulos ja eräät merkit osoittavat, että heillä oli kosketuskohtia myös Perun kulttuuriin.

Atsteekkien vallan suurena keskuspaikkana olivat Meksikon laaksossa veden partaalla sijaitsevat loisteliaat kaksoiskaupungit, Tenochtitlan ja Tlaltelolco, joita Iztaccihuatlin ja Popocatepetlin ikuisen lumen peittämät huiput vartioivat. Halutessamme luoda mielessämme kuvan niiden jokapäiväisestä elämästä meidän on paras turvautua harvinaisen inhimillisen conquistadorin, Bernal Diaz del Castillon, muistiinpanoihin. Hän kirjoittaa: »Saapuessamme suurelle kauppatorille hämmästyimme siellä kihisevää ihmispaljoutta ja siellä olevia tavaramääriä sekä hyvää järjestystä ja kontrollia, jollaista emme milloinkaan aikaisemmin olleet nähneet. — — — Jokainen tavaralaji oli erillään muista ja sillä oli oma paikkansa. Aloittakaamme kauppiaista, jotka kaupittelivat kultaa, hopeaa ja jalokiviä, sulkia, viittoja ja kirjailtuja tavaroita. Myöskin oli kauppiaita, joiden kauppatavaroina oli intiaaniorjia, sekä miehiä että naisia, ja tahdonpa väittää, että näillä suurilla markkinoilla oli yhtä runsaasti orjia kuin portugalilaisilla Guinean neekereitä. Eräitä he kuljettivat mukanaan paaluihin sidottuina köysi kaulassa, niin etteivät ne voineet paeta, toiset taas kävelivät vapaina. Oli myös kauppiaita, jotka myivät suuria vaate- ja pumpulikangaskaistaleita sekä langoista punottuja tavaroita. Sen jälkeen näimme kaakaokauppiaita — — — Oli myös kauppiaita, jotka myivät heneque-vaatteita ja köysiä ja sandaaleja ja makeita, keitettyjä juuria, kaikkia näitä siinä markkina-aukean osassa, joka heille oli osoitettu. Eräässä toisessa osastossa oli tiikerien ja leijonien, saukkojen ja shakaalien, hirvien ja muiden eläinten nahkoja, myös metsäsikain ja vuorikissojen nahkoja, sekä parkittuja että parkitsemattomia.»

Espanjalainen soturi kertoo edelleen »pavuista ja salviasta, linnuista ja parrakkaista kukoista (s.o. kalkkunoista, joita eurooppalaiset eivät olleet koskaan aikaisemmin nähneet), kaniineista, jäniksistä, heinäsorsista ja nuorista koirista», joita myytiin syötäviksi. Edelleen hedelmistä, runsaasta saviastiavalikoimasta, niistä, jotka »myivät hunajaa ja hunajakakkuja sekä muita pähkinäkakkuja muistuttavia herkkuja», sekä hirsien, lankkujen, lavitsain ja halkojen kaupittelijoista, magyen kuiduista valmistetusta paperista, piipuista, jotka »tuoksuivat juoksevalta ambralta ja olivat täynnä tupakkaa», keltaisesta voiteesta ja cochinillasta ja ruohosta ja suolasta, taitavasti iskemällä valmistettujen kiviveitsien myyjistä ja osastosta, joka oli määrätty kaloja kaupitteleville naisille.

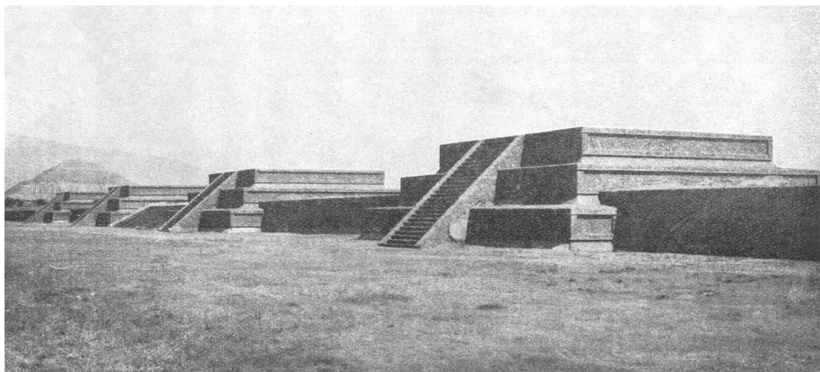
MEKSIKON PARHAITEN SÄILYNYT MUINAINEN MOSAIIKKIKORISTEINEN ZAPOTEKILAISKAMMIO.

»Pylväspalatsin» sisäpihan vasemmanpuoleinen kammio. Perusmuuri on muurattu ja on aikoinaan ollut kauniisti kipsillä päällystetty. Seinäpinnoissa on kolmena vyöhykkeenä geometrisia mosaiikkikoristeita, joiden ylä- ja alaosia reunustavat ohuet kivijuovat. Oikealla näkyvä oviaukko johtaa sisäpihaan. Kattoa kannattivat puupalkit. Ulkomuuri on noin 1.5 m, sisäpihan puoleinen muuri 0.9—1.4 m paksu. Kammion leveys on 2.4 m. Mosaiikkipinnoissa on yksinomaan geometrisia kuvioita, ja ne on puutteellisin apuneuvoin sommiteltu erittäin kekseliäästi. Mitla eli Mitclan on saman pyhän kaupungin meksikkolainen nimi, jota zapotekilaiset sanoivat Lyobaaksi, »vainajain paikaksi», ja joka Teotihuacanin tavoin oli pyhiinvaellus- ja hautauspaikka.

Siellä oli myös, Bernal Diaz kertoo, messinki-, tina- ja kuparikirveitä sekä kalebasseja ja »suuria, hilpein värein maalattuja puuastioita». Ja siellä oli muokkaamatonta kultaa. »Tätä kultaa säilytetään maan hanhien ontoissa sulkakynissä. Nämä sulkakynät ovat valkoisia, niin että kultaa hohtaa niiden lävitse ja kynien pituuden ja paksuuden mukaan he suorittavat laskunsa toisilleen siten määritellen niin ja niin monen vaipan, niin ja niin monen kaakaoastiallisen hinnan.»

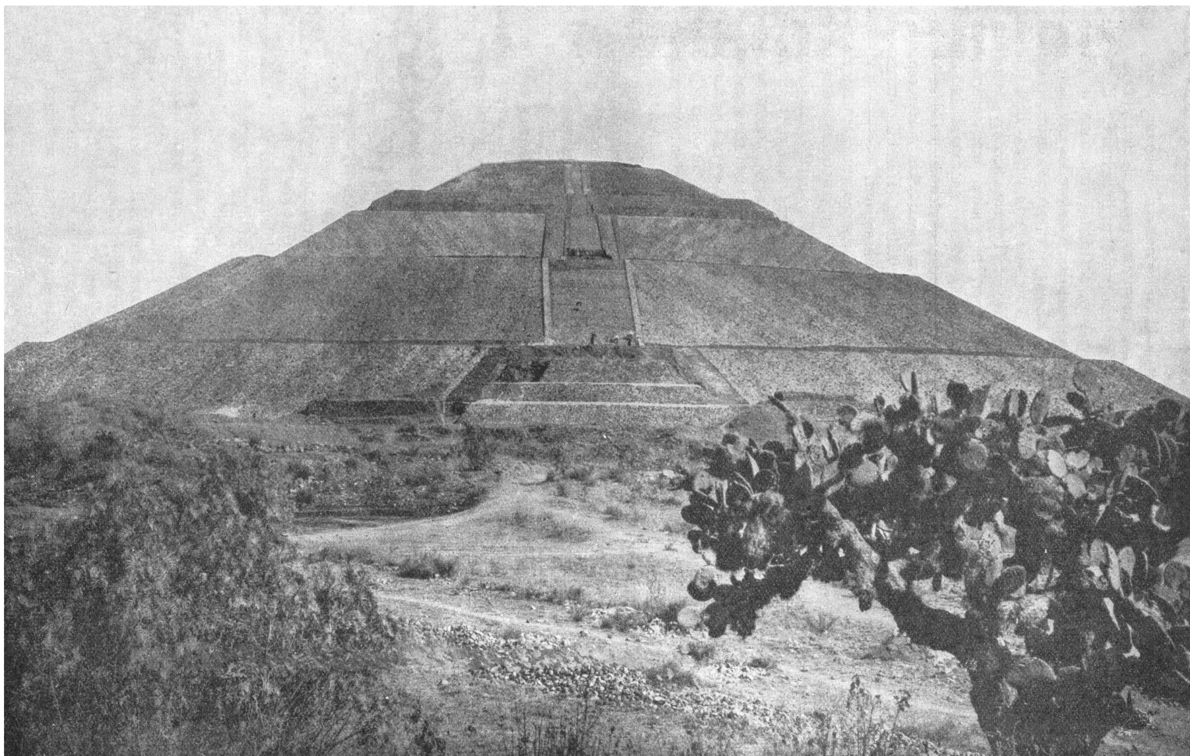
pungin asukkaat saivat siitä juomavetensä. Säännöllisten välimatkojen päässä oli viertoteissä nostosiltoja, niin että vesi pääsi vapaasti virtaamaan ja kanootit soutamaan järvellä, sillä atsteekit liikkuivat paljon vesillä, ja järvellä vallitsi valtava liikenne ihmisten kuljettaessa tavaroita näihin molempiin kukoistaviin kaupunkeihin, jotka olivat ryhmittyneet muinoin niin laajojen vetten partaille.

Nykyään Meksikon kaupunki on kuivalla maalla, sillä espanjalaiset ovat jo aikaa sitten kuivanneet järven. Mutta muinaisen valtakunnan loistoaikoina tuo saarikaupunki on varmaan ollut ihmeellinen näky, satujen saari safiirinsinisestä vedestä kohoavine vihreine puutarhoineen temppelien hopeanhohtavien huippujen kimallellessa auringonpaisteessa. Sellaisena näkivät kaupungin nääntyneet ja hämmästyneet espanjalaiset marssittuaan vaivalloisesti Vera Cruzin hehkuvan kuumilta rannoilta vaikeakulkuiseen vuoristoon ja saavuttuaan lopulta vuorenharjanteelle ja nähdessään ensimmäisen kerran tämän maan, jonka he sittemmin hävittivät perusteellisesti. Vieläkin on ihmeellistä, miten kourallinen vieraita valloittajia saattoi kukistaa niin suuren ja tiheään asutun valtakunnan, kun otamme huomioon kaikki sen vallasta ja asukasmäärästä kertovat todistuskappaleet. Cortezilla oli mukanaan vain 415 espanjalaista. Atsteekkien valtakunnassa asui ainakin kymmenen miljoonaa ihmistä.

TEOTIHUACANIN PIKKUPYRAMIDIT.
Teotihuacan on vuosisatoja ollut Meksikon ylätasangon nahua-kansojen uskonnollinen keskuspaikka. Sen suurenmoisuus ja mielenkiintoinen historia tekevät sen Meksikon muinaisista kaupungeista kiistämättömästi ihmeellisimmäksi. Prof. Holmes sanoo: »Jos Chichenin, Uxmalin tai Mitlan kaikki rauniot koottaisiin yhteen, niin niiden massa tuskin vastaisi edes Auringonpyramidia, ja Teotihuacanin muut rauniot yhdessä voittaisivat puolestaan monin verroin Auringonpyramidin.» Kuvassa etualalla näemme korjatut porraspyramidit ja vasemmalla takana suuren Auringonpyramidin.

Sekä Bernal Diaz että »tuntematon valloittaja» puhuvat muinaisen Meksikon kaikkien temppelien ja pihojen tavattomasta puhtaudesta. Pihat oli »kivetty suurin, valkoisin kivilaatoin tai, milloin kiviä ei ollut, maa oli päällystetty sementillä ja kiilloitettu ja aina hyvin puhdas, niin ettemme missään nähneet likaa tai edes oljenkortta». Tämän muinaisen Mexico Cityn asuintalot oli rakennettu punertavasta kivestä. Tässä maassa valmistettiin ruoka yleensä ulkoilmassa, niin ettei savupiippuja tarvinnut, ja perhe oleskeli tavallisesti talonsa tasaisella katolla. Niillä oli nähtävästi suuri merkitys tilaisuuksissa, jolloin suoritettiin juhlamenoja tai tapahtui jotakin erikoista. Manterelta johti kolme suurta, kivettyä, korkeaa viertotietä järven kaksoiskaupunkeihin yhdistäen ne maan pohjois-, etelä- ja länsiosaan. Ja manteren makeavetisestä Chapultepec-järvestä johti kanava länteen hieman etelään kaartuen. Kau-

SAN JUAN TEOTIHUACANIN AURINGONPYRAMIDI — MUINAISEN MEKSIKON VAIKUTTAVIN RAKENNUS.

Tämän valtavan, neliömäisen kukkulan leveys portaineen ja pengermineen on juuresta 300 m ja huipusta suunnilleen 30 m. Sivujen kaltevuus on noin 45 °. Pyramidin korkeus on noin 60 m ja sen huipulla oli aikoinaan temppeli. Kukkula on rakennettu auringonpaisteessa kuivatuista savitiilistä, mutta sen valtava paino on puristanut tiilet kiinteäksi massaksi, joka on päällystetty kivillä ja marmorikipsillä. Rakennuksen läheisyydessä on »Vainajain tie» ja vieressä »Kuun pyramidi». Läheisyydessä on myös säännöllisinä ryhminä pienten pyramidien jäännöksiä.

Tosin on totta, että eurooppalaisilla tavattoman rohkeutensa, päättäväisyytensä ja kristillisen lähetystehtävän suoman vuorenlujan uskon lisäksi oli käytettävänään kaksi merkityksellistä asetta sekä hyökkäys- että perääntymisliikkeisiin, nimittäin tuliaseet ja hevoset.

Mutta näistä peloittavista apuneuvoista huolimatta atsteekit olisivat helposti voineet piirittää, surmata äkkirynnäköllä tai näännyttää nälkään heidän mitättömän joukkonsa, ellei Meksikon kansaa olisi kaksin verroin petetty. Heidän alamaiskansansa sekä heidän oma uskonsa lempeään valonjumalaan, Quetzalcoatliin, pettivät heidät.

British Museumin erään ylägallerian keskellä on lasikaapissa kolme omituista mosaiikkinaamiota, joihin on upotettu turkoosia ja obsidiaania. Ne ovat atsteekkien itsepetoksen todellisia vertauskuvia, liikuttavia ja kaunopuheisia vertauskuvia. Sillä ne ovat Quetzalcoatlin suuren temppelin arvoesineitä, jotka keisari Montezuma lapsellisen luottavaisesti lähetti Cortezille espanjalaisten leiriydyttyä Vera Cruzin hehkuvankuumille hiekkatörmille sotasuunnitelmaansa punomaan. Quetzalcoatl, vaalea jumala, lempeä jumala, oli kauan sitten tullut meren yli opettamaan Meksikon sotaiselle metsästäjäkansalle rauhan askareita. Sen jälkeen hän oli purjehtinut pois, mutta luvannut joskus palata takaisin — »ce acatl»-kuukauden jonakin päivänä. Ja historian ehkä draamallisin sattuma sai aikaan, että synkkä seikkailija suuntasi pienen rosvolaivastonsa Kubasta Meksikon rannikolle juuri »ce acatl»-kuukauden aikana.

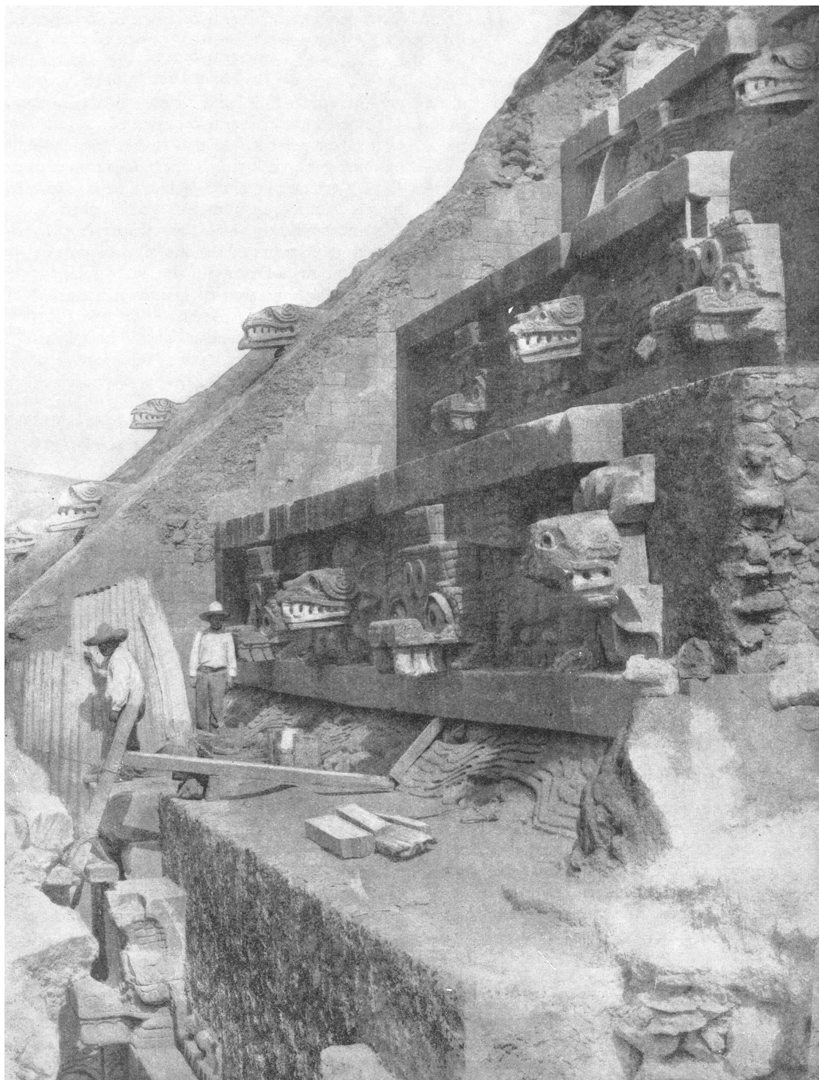
Rannikon vartijat näkivät laivat jo kaukaa, näkivät valkoisten purjeiden kohoavan vedestä tasaisen nelikulmaisina, geometrisesti yleten heidän temppeliensä porraspyramidien tavoin. Ja he lähettivät juoksijoita atsteekkien keisarin luokse, hänen maalattuun palatsiinsa saarikaupunkiin ilmoittamaan, että heidän jumalansa, Quetzalcoatl, palasi vihdoin takaisin ja toi teokallinsa mukanaan meren ylitse. He olivat niin varmoja asiastaan, että espanjalaisia kohdeltiin monta kuukautta tervetulleina vieraina, ja vielä vähemmän uskonnollisten päälliköiden ja kansanosain alkaessa jo epäillä Montezuma puolusti yhä vieraiden pyhyyttä, suojeli heitä, totteli heitä ja antoi lopulta henkensä heidän puolestaan.

Tuona ajankohtana oli kaikki vastarinta jo jokseenkin toivotonta. Espanjalaiset olivat havainneet Meksikon sisäisen heikkouden, he olivat solmineet korvaamattomia ystävyyssiteitä alamaiskansan kanssa, sillä se suhtautui vastahakoisesti atsteekkien herruuteen, ja he olivat oppineet perikatoon tuomitun maan kielen ja saaneet selville kansan mielikuvamaailman. Enimmän näiden ystävyyssiteiden solmiamista ja noiden tarpeellisten tietojen hankkimista edisti onneton, kaunis ja lahjakas prinsessa Marina. Hän oli kotoisin maakunnasta, jota naiset vielä tänäkin päivänä hallitsevat, Tehuantepecistä. Tulokkaat lumosivat hänet, hän antoi maansa tuhoutua heidän tähtensä, hänen hahmonsa häämöttää tämän suuren murhenäytelmän kaikissa osissa samalla tavoin kuin hän itsekin siirtyi espanjalaisten syleilystä syleilyyn. Hän oli mm. itsensä suuren Cortezin rakastajatar.

Tenochtitlanin piirityksen viimeisen rajun vaiheen aikana tapahtui parikymmentä epätoivoista käsikähmätaistelua, mutta niistäkin säilyivät monet espanjalaiset hengissä, sillä atsteekit kuvittelivat jumaliensa kääntäneen kasvonsa pois palvelijoistaan ja leppyvän vasta saatuaan nauttia elävien miesten verta. Tästä syystä he laiminlöivät monta tilaisuutta, jolloin he olisivat voineet surmata kokonaisia espanjalaisosastoja, ja yrittivät vangita espanjalaisia elävinä, niin että heitä kaatui tuhansittain turhaan syöstessään alastomat ruumiinsa espanjalaisten tykkejä ja miekkoja vastaan.

Kuitenkin atsteekkien onnistuttua saamaan elävän saaliin heidän jumalansa sai saatavansa ja espanjalaiset piirittäjät näkivät kaukaa voimattoman raivon vallassa, miten heidän toverinsa kiskottiin pitkin teokallin korkeita portaita ja paiskattiin uhrikiville. He näkivät, miten papit leikkasivat kiviveitsin auki espanjalaisen soturin rinnan ja kiskaisivat irti hänen vielä höyryävän sydämensä. Ei todellakaan ollut ihmeellistä, että Meksikon kaupungin pitkällisen ja verisen piirityksen vihdoin päätyttyä espanjalaisten miehistö ei kaivannut pyhien isiensä erikoisia kehoituksia ryhtyessään hävittämään temppeleitä. Eikä espanjalaisten viha asettunut, ennen kuin Tenochtitlanin ja Tlaltelolcon suuret temppelit olivat raunioina, jumalankuvat maassa kumollaan, pyramidit melkein sorakasoina ja muinaisten alttarien paikalla kristillinen kirkko.

Meksikon kaupungin katedraali kohoaa nykyään Huitzilopochtlin temppelin raunioilla ja sen muureissa voimme vielä erottaa monen muinaisen veistokuvin koristellun kiven piirteet. Hävitysvimmansa vallassa espanjalaiset hävittivät koko maan temppelit, ja vain siellä täällä vältti jokin vanha, kenties jo rappeutunut rakennus tarkoituksellisen hävityksen. Vasta arkeologien alettua

QUETZALCOATLIN TEMPPELIN KORISTEVEISTOKSIA.

Quetzalcoatl (Sulkakäärme) oli muinaisen Meksikon suurin jumala. Hänet voimme samastaa Maja-kansan Kukulkanin kanssa. Hänen kuviteltiin opettaneen alkuasukkaille maanviljelystaidon ja kaunotaiteet. Hänen oli kuitenkin pakko lähteä maasta, koska hän oli herättänyt Tezcatlipocan — Meksikon Jupiterin — vihan. Hänen lähtönsä merkitsee tolteekkien kulta-kauden loppua, ja espanjalaisten rosvojen saapuessa alkuasukkaat odottelivat hänen paluutaan. Quetzalcoatlille pyhitetyistä temppeleistä olivat Cholulan ja Teotihuacanin temppelit suurimmat ja loistavimmat.

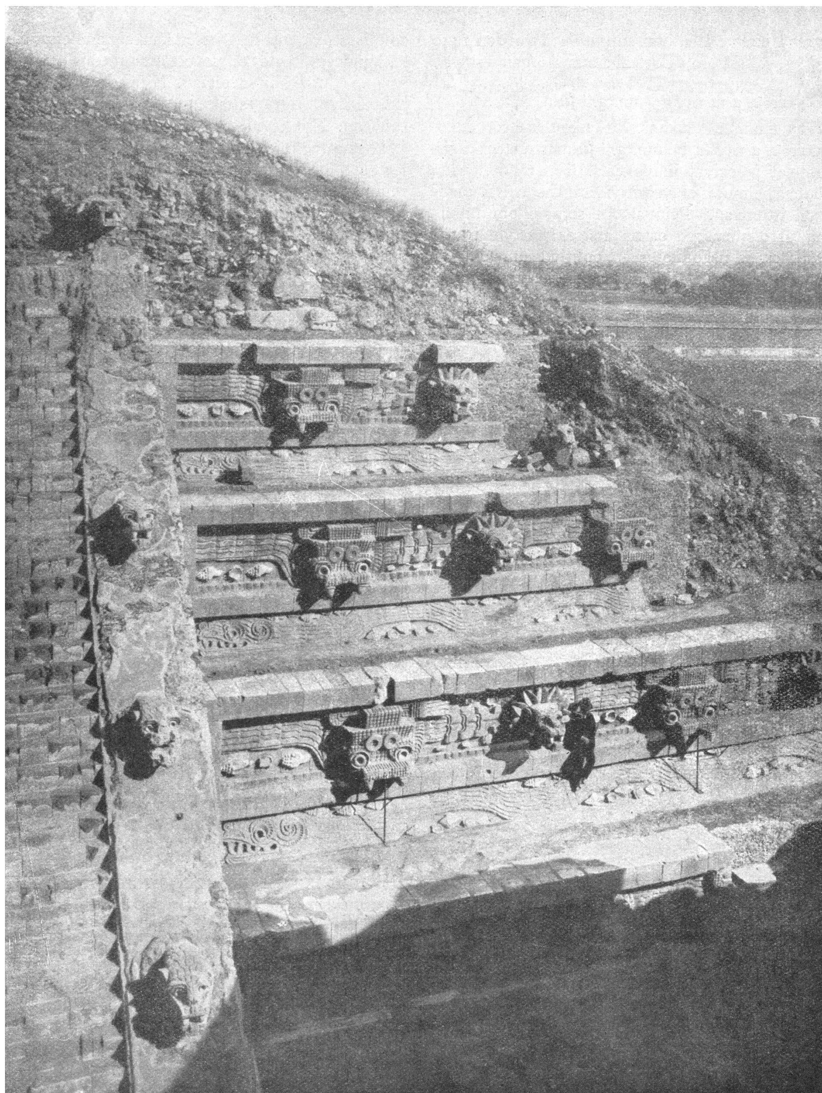
toimittaa kaivauksia ja keräillä todistuskappaleita Meksikon valtavista raunioista ryhdyttiin vakavasti tutkimaan tuon suuren valtakunnan syntyä, jonka Cortezin rohkea seikkailijajoukko kukisti ainaisiksi ajoiksi.

Atsteekkien sivistyksen historia perustuu, kuten jo mainitsimme, perinnäistietoon ja arvauksiin. Tuo historia kertoo toinen toistaan seuranneista kansainvaelluksista, jotka tulvivat hedelmälliseen ja tiheään asuttuun maahan. Sivistysten synnyn ja sortumisen järkyttävä näytelmä on historiassa yhä uudelleen noudattanut pääasiallisesti samoja lakeja. Kuulemme, miten rikkaan maan asukkaiden keskuudessa pitkien, rauhallisten vuosien aikana kehittyi korkea kulttuuri, jonka tunnusmerkkejä olivat erinomainen taide- ja käsiteollisuustaito, kiinteä yhteiskuntajärjestelmä, uskonto kiinteine juhlamenoineen ja mahtava papisto. Äkkiä tämä kansa joutuu maahan hyökkäävän, alemmalla sivistystasolla olevan kansan uhriksi. Hyökkääjät ovat joko kiertolaisia tai heimoja, jotka aineellinen pakko — s.o. nälkä — on karkoittanut vakinaisista asuinpaikoistaan. Heillä on tavallisesti käytettävänään jokin ase, jota heidän uhrinsa eivät tunne. Uhreilta puuttuu lisäksi aloitekyky. Maanviljelykseen ja karjanhoitoon sisältyvät tehtävät ovat vuosi vuodelta samanlaiset, mutta metsästäjäkansain on joka päivä kamppailtava yhä uusia vaikeuksia vastaan, opittava luottamaan sekä sielulliseen että ruumiilliseen aktiivisuuteensa ja luonnonvoimien kanssa taistellessaan kehityttävä terävän kekseliäiksi ja nopeaälyisiksi. Usein tällaisen hyökkäyksen tuloksena on tavattoman voimakas taiteellinen kehityskausi, kuten Kreikassa tapahtui.

Tuon näytelmän yksityiskohdat vaihtelevat loppumattomiin ja se on näytelty parissakymmenessä erilaisessa ympäristössä. Meksikon laakson asutuksen historia kuvastaa kuitenkin erikoisen luonteenomaisesti tämän näytelmän kehitystä. Nykyään voimme erottaa siinä kolme suurta päävaihetta. Ensimmäistä sanomme paremman nimen puutteessa arkaistiseksi kaudeksi. Maan silloisen kanta-asujaimiston asuma-alue oli tavattoman laaja ulottuen kauas Meksikon laakson ulkopuolelle ja käsittäen vielä liian vähän tunnetun Panucon alueen. Tässä arkaistisessa kulttuurissa on eräitä yhtenäisiä piirteitä, ja omituista on, että sen vaikutusalueista on zapotek-alue ainoa, jolla emme tapaa minkäänlaista maahanmuuttamisesta kertovaa perinnäistietoa. Jokseenkin kaikilla Meksikossa nykyään asuvilla nahuatl-kansoilla on kullakin tuollainen perinnäistietonsa. Kaikki ne väittävät tulleensa joskus jostakin muualta. Vain zapotekit eivät muista mitään sellaista. Meidän on näin ollen antropologien mielestä pidettävä heitä maan kantakansana.

Toinen vaihe on ns. tolteekkien aika. Juuri he ovat rakentaneet kaikki nuo suuret temppelit ja palatsit, jotka vielä eivät ole kokonaan raunioina. Tämä merkitsee ilmeisesti nahuatl-kielisen kansan suurta, kenties ensimmäistä vaellusaaltoa, joka kuohahti pohjoisesta kohdaten alkuperäisten asukkaiden alueella harvalukuisen mutta voimakkaan virtauksen maja-kansan miehiä, jotka salaperäisiä tarkoituksia toteuttaen tunkeutuivat hitaasti etelästä sisämaahan. Tuloksena oli tavaton kulttuurin nousukausi. Lumoavan loisteliaita rakennuksia puhkesi maasta. Maalaus- ja kuvanveistotaiteet sekä kaikki kaunotaiteet ja käsiteollisuuden haarat kukoistivat. Eräissä seuduissa on viiden, kuuden metrin paksuisia kerroksia tolteekkilaiskauden jäännöksiä, mikä osoittaa selvästi pitkäaikaista, kiinteää kulttuuria.

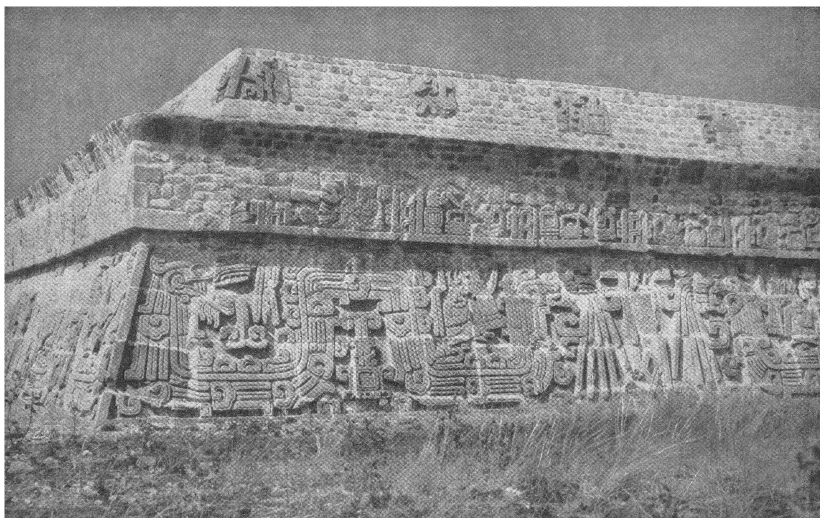
Kolmantena ja viimeisenä suurena aaltona saapuivat atsteekit, jotka itse ovat selvästi ja tarkasti kertoneet oman historiansa kirjoituksissaan ja perinnäistiedoissaan. Hekin saapuivat pohjoisesta. Ja tähän voimme lisätä, että nahuatl-kielen jälkiä tapaamme niinkin kaukana pohjoisessa kuin Yhdysvaltain Montana-valtiossa. Kenties juuri tämä tai jokin sitä rajoittava alue oli atsteekkien muinainen kehto. He olivat karaistunutta, sotaista metsästäjäkansaa ja käyttivät jousta, asetta, jota tolteekit siihen aikaan eivät vielä tunteneet. Heidän loistava, erittäin järjestynyt valtakuntansa oli kestänyt suunnilleen kaksisataa vuotta espanjalaisten saapuessa, sillä vertailtuamme tarkasti omaa ajanlaskujärjestelmäämme atsteekkien asiakirjoihin voimme laskea heidän saapuneen Tenochtitlaniin noin vuonna 1325. Tämä vastaanottavainen metsästäjäkansa oppi pian käyttämään maja-kansan keksimää ja tolteekkien omaksumaa yksinkertaistunutta ajanlaskutapaa. Se omaksui myös lempeän Quetzalcoatl-jumalan (majain Kukulkan) ja vähitellen atsteekitkin alkoivat rakentaa komeita kaupunkeja, suosia taiteita ja käsiteollisuutta ja suunnitella käytännöllistä hallitusjärjestelmää. He rakensivat ihmeellisiä palatseja ja temppeleitä, mutta eivät eteläisen maja-kansan tavoin veistäneet aikapylväitä, mikä osaksi johtui siitä, että heidän yksinkertaistuneen ajanlaskutapansa kukin ajanjakso käsitti vain viisikymmentä vuotta, joten heidän ei maja-kansan tavoin tarvinnut turvautua monimutkaisiin laskelmiin ja aikamerkintöihin.

QUETZALCOATLIN LEGENDA TEOTIHUACANIN KIVIVEISTOSTEN KERTOMANA.

Kuvassa näemme osan Teotihuacanin Quetzalcoatlin temppelin koristeellisesta julkisivusta. Pääasiallisena koristeaiheena on jumalan käärmeenpää. Punaiset simpukat ovat Quetzalcoatlin vertauskuvia, sillä niiden kierteiden katsottiin esittävän tuulenpyörteitä, jotka olivat erikoisessa yhteydessä jumalan kanssa. Häntä tarkoittavat myös veistokuvin koristellut taustat sulkakäärmeaiheineen. Tämä tolteekkilaisjumala vaati uhrina vain kukkia ja hedelmiä, mutta hänet nähtävästi syrjäytti atsteekkien sodanjumala Huitzilopochtli, joka »ahmi eläviä ihmissydämiä».

Montezuma I hallitsi suunnilleen vuoden 1440 vaiheilla. Hän oli Cortezin onnettoman ystävän isoisänisä ja kohotti atsteekkien valtakunnan mahtavaksi sotien rajanaapureja vastaan ja vaatien veroa monelta kaukana Meksikon laakson ulkopuolella asuvalta heimolta. Julmat atsteekkilaisjumalat janosivat ihmisverta. Sen tähden näitä alamaisheimoja ei yritettykään kestävästi saada rauhoittumaan. Päinvastoin sota silloin tällöin kuului olennaisena osana atsteekkien yhteiskunnalliseen ja uskonnolliseen politiikkaan. Niinpä espanjalaiset Meksikkoon saapuessaan saattoivat edullisesti käyttää hyväkseen kaukaisten heimojen keskuudessa kytevää levottomuutta ja tyytymättömyyttä hallitusvaltaan. Niin sortui ja hajosi atsteekkien suuri valtakunta, kukistui vereen ja tuhkaan. Nyt kävelemme sen raunioiden keskellä ja koetamme mielikuvituksessamme luoda uudelleen sen loiston ja komeuden, joka erosi kaikkien muiden kulttuurien käsityksistä. Pyrimme edes hieman ymmärtämään tuota Meksikon mullasta puhjennutta outoa jättiläiskukkaa, joka viidettäsataa vuotta sitten hehkui niin loistavin värein ja tuhlailevan ihanana.

MEKSIKKOLAINEN »KIVIRUNOELMA» — KUKKAINJUMALATAR XOCHIQUETZALIN PYRAMIDITEMPPELI.
Xochicalco (»Kukkien talo») on Meksikon laakson harvoja säilyneitä suurrakennuksia. Tämä mahtava tolteekkilaistemppeli on kukkulan harjalla muutaman kilometrin päässä pääkaupungista. Temppelikumpu on 22 m pitkä ja 20 m leveä. Se on rakennettu hakatuista graniittilohkareista, jotka muuraamatta on taitavasti liitetty toisiinsa. Temppeliin pääsemme kukkulan länsipuolella olevia portaita pitkin. Ulkosivut ovat kivipäällysteiset ja täynnä veistokuvia, jotka esittävät jättiläismäisiä sulkakäärmeitä. Niiden kiemurain välissä on ihmishahmoja ja hieroglyfejä.

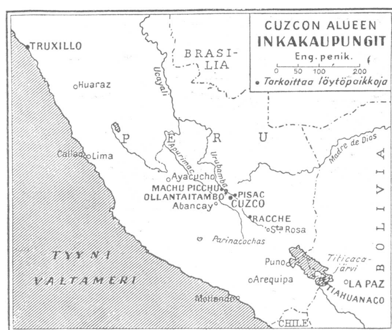

ETELÄ-AMERIKAN IHMERAKENNUKSET

Etelä-Amerikassa on alue, jolla tapaamme useammankin kuin vain yhden suuren kulttuurin jäännöksiä. Se on Tyynen valtameren kapea rantakaistale ja ylänkö, joka ulottuu Ecuadorin Ancasmayuvirrasta Chilen Maule-jokeen asti.

Tämä alue käsittää suuren osan nykyistä Ecuadorin tasavaltaa, melkein koko Perun, Bolivian ylängöt ja Chilen pohjoiskärjen. Pizarron löytäessä sen vuonna 1533 se muodosti inkain suuren valtakunnan. Tämä valtio oli yhteiskunnallisesti erittäin kehittynyt ja sen käsityöläisten, savenvalajain, kutojain, kultaseppäin ja kivenhakkaajain tuotteet olivat niin ihmeen kauniita, että nykyään luetaan mielellään kaikki tältä laajalta alueelta löytyneet mestarilliset taideteokset ja rakennukset inka-kansan ansioksi.

Ja kuitenkin inka-kansan historia alkaa vasta suunnilleen 1100-luvulla j. Kr. Se saapui etelästä ja asettui asumaan Cuzcon kaupunkiin viipyen siellä suunnilleen vuoteen 1400 asti, jolloin se lopullisesti sai rannikkomaan valloitetuksi. Cuzco oli inkain valtakunnan pääkaupunki ja on nykyään Etelä-Amerikan mantereen vanhin elävä kaupunki. Sen lukuisat rauniot kertovat outorotuisista arkkitehdeistä, jotka leikitellen käsittelivät valtavia kivimassoja, ikään kuin ne olisivat olleet pikkukiviä, ja jättivät jälkeensä vuorenlujia rakennuksia.

Cuzco muodostaa ihmeellisen ja murheellisen näyn. Seisoessamme kaupunkia hallitsevalla Sacsahuamanin kukkulalla leviää eteemme Perun kirkkaan taivaan alla omituinen ja vaikuttava näköala. Pilvet riippuvat taivaan kevyessä sinessä ja heikko tuulenhenki huojuttelee viljantähkiä kukkulan pengermäisillä rinteillä. Syvällä ympäröivien vuorten muodostamassa kattilalaaksossa lepää muinainen pääkaupunki maan vihreyteen ja purppuranvärisiin varjoihin kietoutuneena. Olemme juuri kiivenneet sieltä kapeita, kivien reunustamia polkuja pitkin. Joka askelella olemme yhä syvemmin tunteneet, miten väärin on sanoa, että Cuzcossa on inka-raunioita. Koko kaupunki on yhä inkalainen tai esi-inkalainen. Melkein jokainen rakennus kohoaa sortuneilta, vaikuttavilta inka-muureilta, ja monesti nämä inka-muurit on vuorostaan rakennettu inkain edeltäjien pystyttämien, jyhkeiden, monikulmaisiksi hakattujen kivilohkareiden varaan. Muinaisen sivistyskauden ihmeelliset kivet ikään kuin ilkkuvat tunkeilevien eurooppalaisten löyhiä ja kehnoja muurirakennelmia. Ihmeellisesti hakattuja kivilohkareita on pienimpienkin majojen seinissä, ja vilkaistessamme jotakin yksinkertaista pihaa näemme ruskeaihoisen perheenäidin valmistavan ruokaa tulella, jota vuosisatoja sitten hakatut kivilohkareet suojelevat. Pitäessään maata hallussaan espanjalaiset rakensivat komeilevia ja mauttomia kappaleita inka-kauden ihmeellisten perusmuurien varaan. Nämä muurit on rakennettu nelikulmaisista kivilohkareista ja kävellessämme kapeaa ja likaista katua pitkin kohoavat nuo ikivanhat kivimuurit kadun molemmin puolin torninkorkuisina yksinkertaisin ja majesteettisin ääriviivoin.

Kukkulan rinnettä kiivetessämme näemme »intiaaneja», inkain ja

heidän alamaisheimojensa suoranaisia jälkeläisiä. Heidän tummat, raskaspiirteiset ja kärsivälliset kasvonsa kuvastavat ikään kuin ikuista masentuneisuutta. Heidän katseensa tähtää maahan. On kuin ikuinen murhe olisi ahdistanut näitä maan alkuasukkaita aina siitä päivästä lähtien, jona he näkivät kaikkivaltiaiden espanjalaisten teloittavan heidän viimeisen, jumalallisen hallitsijansa Cuzcon suurimmalle aukealle rakennetulla mestauslavalla. Heidän hiljainen olemuksensa vain korostaa kaupungin herättämää vanhuuden tunnelmaa, sillä Cuzco on ikään kuin vaientunut kaupunki. Intiaanit puhuvat matalalla äänellä, kaupungissa ei ole raitiovaunuja eikä ylipäänsä paljonkaan liikennettä. Eivätkä kaupungin syvillä kivikaduilla kävelevät muulit ja laamat — nämä kuolleen kulttuurin viimeiset muistot — lainkaan häiritse yhtenäistä kokonaiskuvaa.

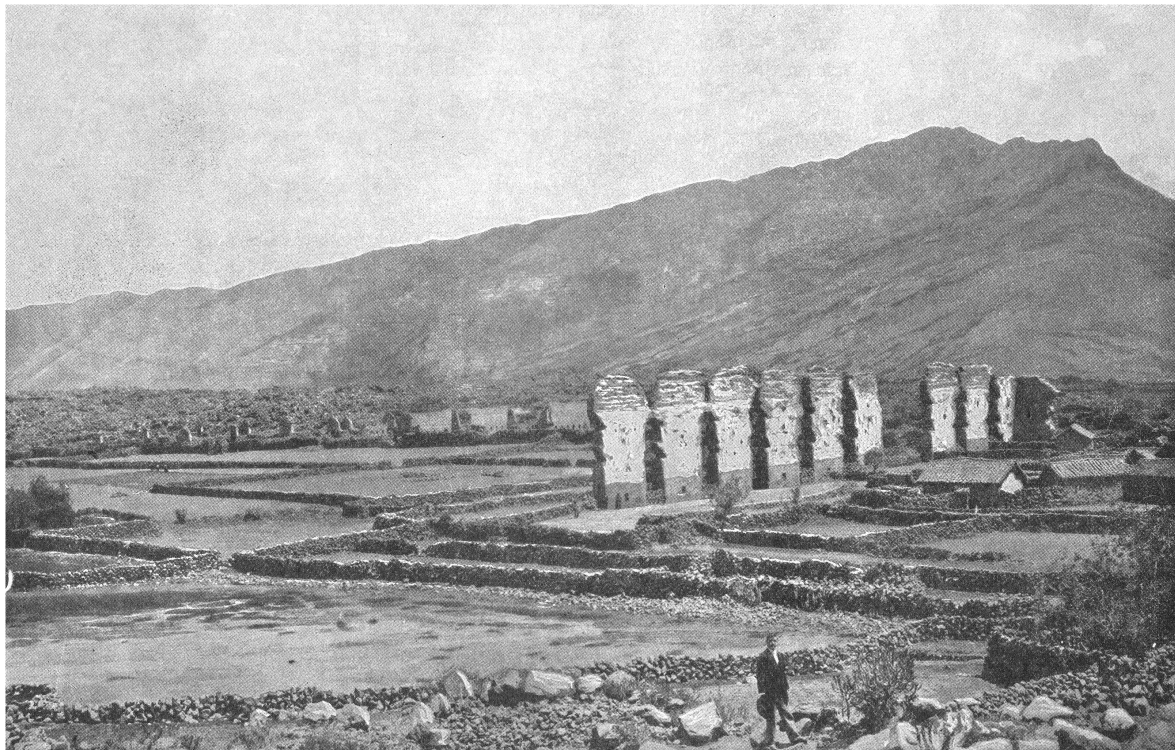
Kenties juuri kiven henki huokuu Cuzcosta, kivi kaikessa juhlallisuudessaan, mykkyydessään ja sitkeydessään. Sillä Etelä-Amerikan arkkitehdit — he olivat teknillisesti Keski-Amerikan maja-kansaa ja meksikolaisia etevämpia rakennusmestareita — käyttivät kivilohkareiden kasaamista valtaviksi massoiksi erikoisena tehokeinonaan. Kivet liittyivät huolellisesti toisiinsa eivätkä arkkitehdit suosineet veistokuva- tai marmorikipsikoristeita.

Meidän on aina erikoisesti pidettävä mielessämme kaksi seikkaa, kun on kysymys Amerikan alkuperäisestä, kotimaisesta arkkitehtuurista. Ensinnäkään rautaa ei tunnettu kummallakaan mantereella, joten kaikki kivityöt on suoritettu kiviasein. Tosin on totta, että perulaisilla oli kupariaseita, joihin satunnaisesti oli sekaantunut tinaa, niin että ne oikeastaan olivat pronssia. Mutta pronssikaan ei soveltunut kivenhakkaukseen ja rakennustarkoituksiin käytetyt kivilohkareet hakattiin näin ollen ehdottomasti kiviasein. Toinen tosiseikka on se, etteivät nämä alkeelliset arkkitehdit tunteneet holvikaaren lakeja. He rakensivat katon yksinkertaisesti palkeista tai käyttivät ulkonevia kivilohkareita, joiden väliin lopulta voitiin rakentaa kivilaatoista silta. Varhaiset todistuskappaleet osoittavat kuitenkin varmasti, että hienoimpien rakennusten katot valmistettiin oljista, jotka kuitenkin huolellisesti muokattiin ja olivat erikoisen tiheitä ja paksuja.

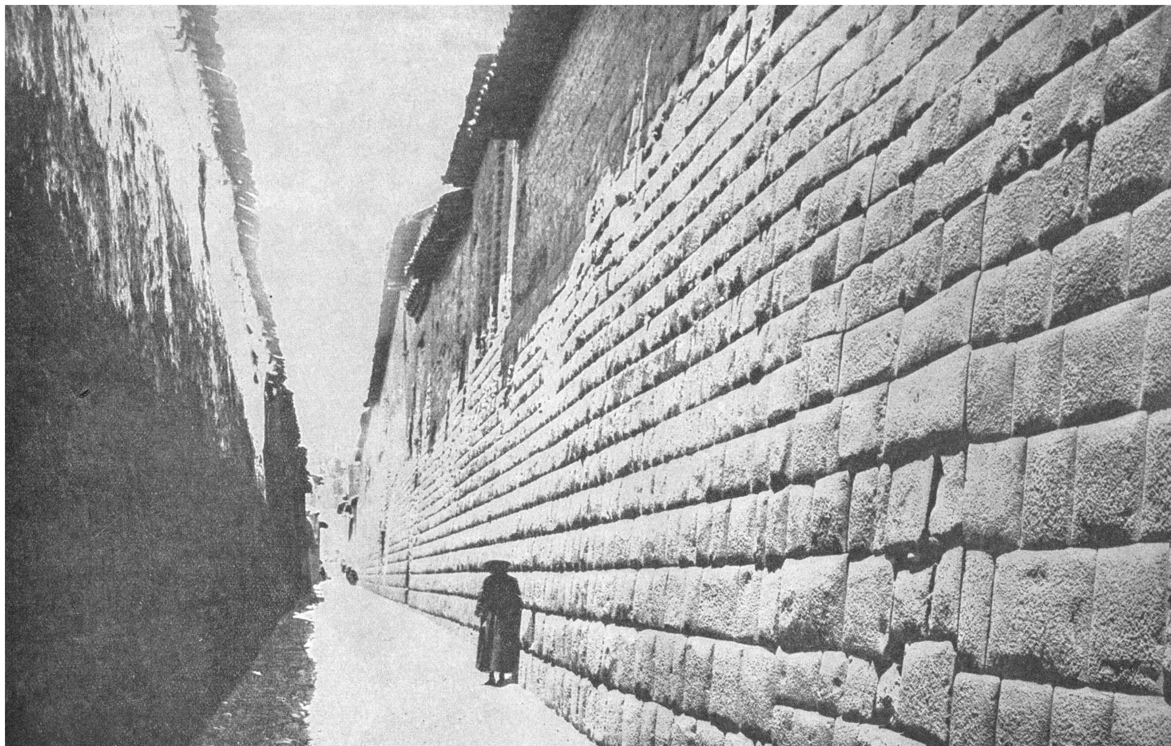
KALASASAJAN INKA-PALATSIN EPÄJUMALANKUVA.
Tämä ihmishahmoinen epäjumalankuva on Tiahuanacon Kalasasajan palatsin läheisyydessä, ja legendan mukaan se vastasi sille tehtyihin kysymyksiin. Sekä epäjumalankuvaa että laaksoa sanottiin sen tähden Ramaciksi, mikä tarkoittaa »miestä, joka puhuu». Epäjumalan oikeassa kädessä on kondorinpäinen valtikka ja vasemmassa esine, jonka oletetaan tarkoittavan kirjoitustaulupinkkaa. Taulut ovat täynnä maan hieroglyfi- eli piktografikirjoitusta.

Inka-kansa käytti etenkin valtakunnan loppuaikoina suuria kivilohkareita, jotka hakattiin suunnilleen sopivan kokoisiksi ja nelikulmaisiksi. He eivät muuranneet rakennuksiaan ja muurien kestävyys ja kauneus on huolellisen sovittamis- ja liittämistyön tulos. Vielä ihmeellisempää on kuitenkin heidän kaikkien tai ainakin meidän aikaamme säilyneiden rakennus-

VAIKUTTAVIA TEMPPELINRAUNIOITA — TÄÄLLÄ PALVELIVAT »AURINGON LAPSET» VIRACOCHA-JUMALAA.

Inka-kansa piti itseään pyhänä rotuna, auringon ja kuun jälkeläisinä, ja palveli näitä »esivanhempiaan» iltatähden, ukkosenhengen, sateenkaaren sekä useiden muiden jumalien ohella. Jumalista suurin oli Viracocha. Tämä suuri temppeli oli luultavasti pyhitetty hänelle ja sijaitsee Racchessa, Titicacan alueella. Temppelissä uhrattiin tavaroita, joita kansa piti enimmin arvossa — viljaa, hedelmiä, eräitä eläimiä sekä kansan omien elinkeinojen tuotteita. Huomattakoon, ettei ihmisuhrien veri koskaan tahrinut inka-kansan temppeleitä.

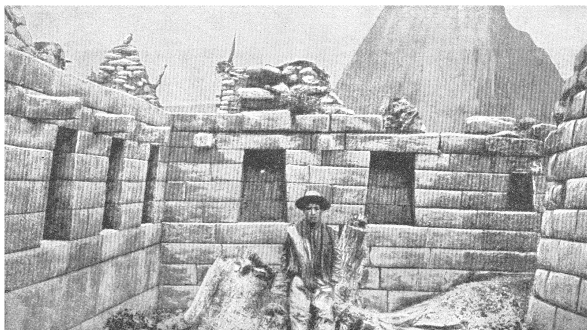

KOLMEA ERI KULTTUURIKAUTTA EDUSTAVA MUURI CUZCOSSA.

Cuzco on maailman vanhimpia kaupunkeja, sillä sen nykyiset rakennukset ovat jokseenkin yhtä paljon perulaista kuin espanjalaista alkuperää. Muinaiset rakennusten osat ulottuvat kuitenkin vain harvoin alakertoja korkeammalle, mutta ainakin erään tällaisen ahtaan kadun, Gallejon de Loreton, varrella kohoavat nämä esihistorialliset muurit kadun päästä päähän ja sen molemmin puolin kuuden metrin korkuisiksi ja korkeammiksikin ihmeellistä, järkähtämätöntä voimaa uhkuen. Eräissä kaupunginosissa näemme muureissa kolmekin eri kerrosta, alinna muutamia monikulmaisia lohkareita, keskellä inka-kansan arkkitehtien pienempiä ja nelikulmaisia, mutta yhä edelleen kauniisti ja kestävästi toisiinsa liittyviä kivilohkareita ja ylinnä ikäänkuin työn kruununa meidän aikamme sattumanvaraisesti syntyneitä kurjia asumuksia.

tensa kaunis muoto ja suhteellisuus. Alkeellisen arkkitehdin on helpointa rakentaa suorakaiteenmuotoisia rakennuksia, mikäli hän tuntee kulmien tasaisen kuormituksen lain, niinkuin Perun arkkitehdit tunsivat. Mutta inka-kansa osasi myös rakentaa täydellisen suhteellisia pyöreitä rakennuksia sekä kupurakennuksia. Hienoin niistä rakennussommitelmana on suuren Auringontemppelin kupu. Temppelin alaosa on nyttemmin yhdistetty San Domingon kirkkoon. Tässä pyhäkössä säilytettiin suurta kultalevyä, joka vertauskuvallisesti esitti pyhää valonlähdettä ja jonka inka-kansa piilotti espanjalaisten valloittaessa maata, niin ettei sitä ole vieläkään löytynyt. Siellä säilytettiin myös entisten hallitsijain kuivettuneita ruumiita. Ne istuivat valtaistuimilla ja niiden yllä olikallisarvoisia pukuja ja koristeita, joita käyttämään heidän jumalallinen arvonsa oli heidät oikeuttanut heidän vielä eläessään.

Toinen ihmeellinen, pyöreä rakennus on Pizacissa, Cuzcon läheisyydessä. Nämä temppelin ja tähtitornin rauniot todistavat vielä tänäkin päivänä rakentajainsa taitoa. Päärakennus on erittäin kaunis ja aivan pyöreä. Sitä sanotaan Intihuatanaksi. Sinne oli pystytetty pylväs, jonka keskipäivällä lankeavista varjoista perulaiset seurasivat aurinkokuntansa liikkeitä ja säännöstelivät ajanlaskunsa.

MACHU PICCHUN KORISTEMUURIN SEINÄKOMEROITA.

Machu Picchun puoliympyränmuotoiseen torniin päättyvän muurin ihmeellisyys perustuu siinä oleviin, inka-rakentajille luonteenomaisten seinäkomeroiden kauniiseen säännöllisyyteen. Kunkin komeron välissä on vielä ulkoneva nelikulmainen kivi. Muuri on rakennettu varta vasten valikoiduista, valkoisista graniittilohkareista, joiden pinta kiiltää sileänä kuin marmori.

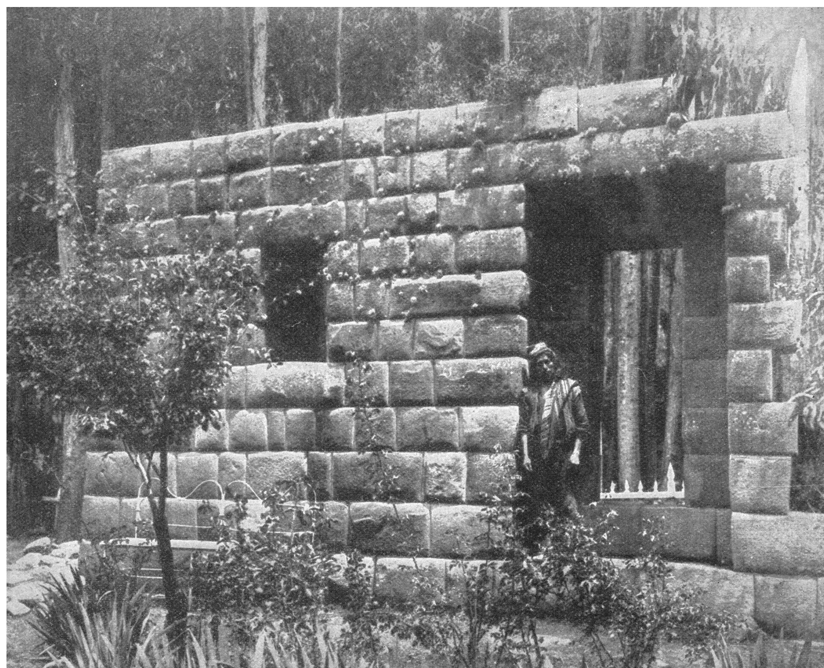
Mutta joskin inka-arkkitehdit käyttivät jykeviä rakennusaineita ja liittivät kivilohkareet tiiviisti toisiinsa hakkaamatta niihin minkäänlaisia koristeita herättääkseen vakavan ja synkän vaikutelman, he saattoivat kuitenkin usein murtaa pitkän, sileän pinnan yksitoikkoisuuden ja rakentaa rivin alhaalta ylöspäin kapenevia umpikomeroita. Tällaiset komerot ovat inka-kauden luonteenomaisia piirteitä ja myös portit rakennettiin samaan, melkein egyptiläiseen tyyliin.

Esi-inkakauden rakennukset ovat kuitenkin vielä ihmeellisempiä ja voimme todella väittää, ettei ainoakaan toinen kansa ole luultavasti käsitellyt kiveä yhtä leikittelevän kevyesti kuin vanhimman kulttuurikauden perulaiset ja bolivialaiset. Tämän kauden lasketaan alkaneen ajanlaskumme ensimmäisellä tai toisella vuosisadalla ja sen rakennusmestarit käyttivät minkä muotoisia ja kokoisia kiviä hyvänsä ja kiinnittivät lohkareet toisiinsa erikoisin nurkkaulkonemin ja koloin, jotka vastasivat toisiaan. Tällainen menetelmä on tavattoman työläs, sillä jokainen lohkare on varta vasten hakattava asemaansa sopivaksi. Ja kuitenkin yksinomaan Cuzcossa on kilometrittäin tällä tavoin rakennettuja muureja, jotka vielä vuosisatojen kuluttua kaikista maanjäristyksistä huolimatta pysyvät yhtä tiiviisti koossa kuin uusinakin.

Ellei arkkitehti tunne holvikaaren rakentamisen lakeja, hänen on melkein mahdoton pystyttää monikerroksisia rakennuksia, mutta Etelä-Amerikan arkkitehdit pystyivät kuitenkin siihen. Tavallisesti he menettelivät siten, että rakensivat aluksi erikoisen jykevän pohjakerroksen, joka saattoi kannattaa sen päälle rakennetun pienemmän kerroksen. Yläkerros täytti näin ollen vain osan alakerran katon pinta-alasta ja siksi sen ympärille rakennettiin leveä parveke. Tällaisia rakennuksia on löytynyt eräistä Bolivian Titicaca-järven saarista, jotka oli pyhitetty auringonjumalalle. Nämä temppelit ja »nunnaluostarit», joihin saapui lukemattomia pyhiinvaeltajia, rakennettiin inkain valtakunnan aikana. Mutta muuan inka-kauden rakennus on ainoalaatuinen. Se on suurelle Viracocha-jumalalle pystytetty temppeli, joka

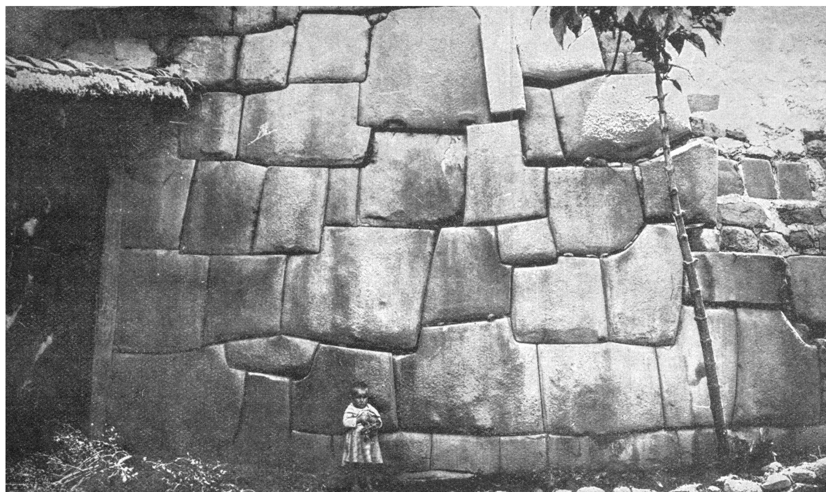
rakennettiin inka-kansan ensimmäisen kerran perusteellisesti voitettua naapuriheimonsa. Tämä voitto johti suuren valtakunnan perustamiseen. Rakennus on suorakaiteen muotoinen, sen pituus on 101 m ja leveys 27 m. Sen jakaa kahtia keskimuuri, joka vieläkin on 12 m korkea. Se on rakennettu savitiilistä, mutta perusmuurit ovat kiveä. Keskimuurissa on lukuisia portteja, joiden kynnykset ovat noin 4.20 m maanpinnasta. Porttien päälle on rakennettu pylväiden kannattama yläkerros. Pylväiden kivi- tai puujalat sovitettiin reikiin, jotka vieläkin näkyvät perusmuureissa. Tämä rakennus on teknilliseltä kannalta katsoen Etelä-Amerikan ihmeellisimpiä. Kivi- ja savitiiliyhdistelmäkin on jo itsessään harvinainen, ja temppelin korkeus tekee sen ainoalaatuiseksi.

Inkain valtakunnan vallan kasvaminen ja alueiden laajenemisen merkkejä ovat tyypilliseen inka-tyyliin rakennetut siirtokuntakaupungit. Nämä siirtokuntakaupungit olivat oikeastaan strategisiin kohtiin rakennettuja linnoituksia, jotka hallitsivat inkain kotivuoriston tärkeitä solia. Monet tällaiset siirtokuntakaupungit rakennettiin tällöin edellisen sukupolven rakentamille perusmuureille, — tuon sukupolven, joka oli luonut Cuzcon varhaisen monikulmaisen kiviarkkitehtuurin. Bolivian Titicaca-järven saarissa olevia raunioita lukuun ottamatta sijaitsevat tärkeimmät inka-kaupungit Cuzcon pohjoispuolella. Ihmeellinen Ollantaitambo, Vilcomayon laaksoa hallitseva linnoitus, on oikeastaan esi-inkakauden rakennus, joskin se niin läheisesti liittyy inka-kansan

COLCANCHAN KIVISEN INKA-PALATSIN OVI JA IKKUNA.

Inka-kansan hallitsevan luokan palatseja eli huviloita on maan monissa osissa, vaikka useimmat rakennukset onkin revitty uudenaikaisten talojen rakennusaineeksi. Pystyssä pysyneet rauniot ovat sen tähden hyvin harvinaisia. Kuvassa näkyvä Colcanchan palatsi on kuitenkin vielä jokseenkin hyvässä kunnossa. Kuvassa näemme palatsin oven ja ikkunan. Ikkuna on inka-kansan arkkitehtuurissa erittäin harvinainen paitsi Machu Picchun rakennuksissa.

IHMEELLINEN KAKSITOISTAKULMAINEN KIVI ERÄÄN CUZCON KADUN SEINÄSSÄ.

Inka-kansa liittyy mielikuvituksessamme eroamattomasti Perun muinaishistoriaan. Kuitenkin inka-kansa oli hallinnut maata vasta suunnilleen 300 vuotta Pizarron saapuessa sinne conquistadoreineen ja eräät Perun kiinnostavimmat muinaisjäännökset ovat epäilemättä inka-kautta vanhempia. Niihin kuuluvat ihmeelliset, monikulmaisista kivistä rakennetut muurit, joita Cuzcossa on joukoittain vielä tänäkin päivänä. Kuvassa näemme loistavan näytteen tästä rakennustavasta, kuuluisan kaksitoistakulmaisen kivilohkareen, joka muuraamatta on sovitettu melkein yhtä monimutkaisten naapuriensa väliin. Yläkuvassa näemme toisen osan samaa muuria.

SACSAHUAMANIN ESI-INKAKAUDEN HÄMMÄSTYTTÄVÄT RAKENNUKSET CUZCON LÄHEISYYDESSÄ SEKÄ MACHU PICCHUN KOTKANPESÄN LAILLA URUBAMBAN ROTKON YLÄPUOLELLA RIIPPUVA KAUPUNKI.

Yläkuvassa näemme Sacsahuamanin linnoituksen monikulmaisista kivistä rakennetut mahtavat muurit Cuzcon läheisyydessä. Viiden-, kuudensadan metrin pituisina nämä kolme jättiläismäistä, peräkkäistä muurijonoa kiertävät erään harjanteen huippua muodostaen ulkonemineen ja kovertumineen linnoituksen, joka lienee ollut valloittamaton. Monet lohkareet painavat kolmattakymmentä tonnia ja ovat kuusi metriä korkeita. Alakuvassa näemme yleispiirteissään uskomattomassa paikassa sijaitsevan Machu Picchun linnoituksen ja sen peloittavan kauniin ympäristön. Kaupunki riippuu Urubamban kuilun yläpuolella kuin lintu oksallaan. Näillä seuduin on ihmeellisiä rakennuksia paikoissa, joihin ihmisen luulisi olevan mahdoton päästä. Komeasti hakatut, monoliittiset portaat kiemurtelevat huimaavan korkealle jyrkkien kuilujen rinteillä ja koko näköalaa vartioi uskollisesti Huayna Picchun vuorenhuippu. Vasemmalla näemme suurella vaivalla rakennetut, mutta erittäin hedelmälliset pengermät joihin asukkaat kylvivät viljansa. Ne ulottuvat syvälle jyrkkään kuiluun. Erään teorian mukaan tämä paikka on ollut inka-kansan alkuperäinen kehto ja linnoitus. Täältä he lähtivät vaeltamaan ja valloittivat Cuzcon ja lopulta koko maan.

historian viimeisiin vaiheisiin. Machu Picchu on sen tähden tyypillisemmin inka-rakennus ja todella maailman ihmeitä sekä maantieteellisen asemansa että täydellisen rakenteensa takia. Sielläkin tapaamme esi-inkakauden töiden jälkiä, mutta suurimmaksi osaksi tämä ihmeellinen rakennusryhmä, joka satulan lailla yhdistää kaksi äkkijyrkkää virranrotkoa toisiinsa, on inkain rakentama. Vielä kauempana pohjoisessa näemme inka-rakentajain selviä jälkiä pengermittäin rakennetussa Huanuco Viejon kaupungissa sekä vieläkin kaukaisemmissa paikoissa. Onpa niitä siellä täällä Ecuadorissakin.

Esi-inkakauden rakennusmestarit rakensivat suuria ja rohkeita rakennuksia ja käyttivät rakennusaineenaan kaikenkokoisia kivilohkareita alkaen kilon tai toista painavista pikkukivistä aina usean tonnin painoisiin valtaviin möhkäleisiin asti. Mutta jokainen kivilohkare erikseen hakattiin naapureihinsa soveltuvaksi ja kivet kiinnitettiin toisiinsa erikoisin kulmamutkin. Ne pysyivätkin niin tiiviisti kiinni toisissaan, että espanjalaiset valloittajat kuvittelivat perulaisten tunteneen jonkin kivenpehmentämismenetelmän, jonka avulla kiven saattoi pehmentää liidunpehmeäksi. Cuzcossa on säilynyt runsaasti tällaisia ikuisia ja häviämättömiä monikulmaisista kivistä rakennettuja rakennuksia. Erään kapean kadun seinässä näytetään matkailijoille erikoisen kuuluisaa lohkaretta, joka on kerrassaan kaksitoistakulmainen. Mutta hämmästyttävin tämän arkkitehtuurin luoma rakennus kohoaa kaikessa ylväydessään aivan kaupungin ulkopuolella Sacsahuamanin kukkulalla. Siellä on nimittäin valtava kolminkertainen linnoitus, joka on rakennettu jättiläismäisistä kivilohkareista. Sen jokaisessa muurissa on sarja ulkonemia, joista voitiin käydä käsiksi hyökkäävän vihollisen sivustaan. Seudun

TIAHUANACON MONOLIITTINEN PORTTI — AMERIKAN VANHIMPIA MUINAISMUISTOJA.

Tämän ikivanhan portin kamanassa on sateenjumalan kuva ja sen ympärillä pieniä, kiveen veistettyjä hahmoja, joiden otaksutaan tanssivan juhlatanssia jumalan kunniaksi. Nämä hahmot ovat, kuten havaitsemme, osaksi viimeistelemättömiä, ja arkeologit otaksuvat sen tähden, että jokin murheellinen tapaus — maanjäristys tai sota — on keskeyttänyt kuvanveistäjien työn. Monoliitti on läntisen pallonpuoliskon vanhimpia muistomerkkejä ja sen on särkenyt ja kaatanut luultavasti maanjäristys, mutta myöhemmin se on pystytetty uudelleen entiseen paikkaansa Tiahuanacon raunioiden keskelle, jossa se kenties aikanaan on koristanut jotakin esi-inkakauden palatsia tai temppeliä.

PIZACIN INTIHUATANAN RAUNIOIDEN ULKOMUURIEN SEINÄKOMEROITA.

Pizacissa, Cuzcon, inka-valtakunnan muinaisen pääkaupungin läheisyydessä on muuan ihmeellinen pyöreä rakennus, jonka muoto tuo mieleen suuren Auringontemppelin kupuineen. Rakennus oli temppeli, mutta samalla sitä ilmeisesti käytettiin tähtitornina, josta tarkasteltiin inka-kansan erikoisen palvonnan kohteina olleiden taivaankappaleiden, s.o. auringon, kuun ja iltatähden, liikkeitä sekä ukkosta, sateenkaaria yms. Temppeliä sanottiin Intihuatanaksi ja aivan sen vieressä oli jonkinlainen aurinkoalmanakka — pylväs, jonka varjot mitattiin kalenterin tarkistamiseksi. Valokuvassa näemme ulkomuurien omituiset seinäkomerot, jotka ovat inka-kansan arkkitehtuurin luonteenomaisia piirteitä.

nykyiset asukkaat ovat vieneet jokaisen kiven, joka vain on ollut irroitettavissa. Ja kuitenkin monet lohkareet ovat uhmailleet ryöstäjiä vain siksi, että ne ovat liian jykeviä, liian mahtavia meidän aikamme ihmisten käsiteltäviksi, vaikka ne eivät olekaan olleet liian jykeviä näille varhaisille rakentajamestareille. Väkevänä ja uhkaavana kohoaa tuo linnoitus kukkulallaan, harmaana ja vanhana aikaa uhmaillen, jättiläisten rakentamana ihmeenä, jota meidän aikamme kääpiöt ovat vain hieman kyenneet järkyttämään.

Ympäristössä on muitakin ihmeellisiä kiviteoksia. Ratsastellessamme pitkin tämän aurinkoisen, ruohikkoisen kukkulan rinteitä havaitsemme pian, että jokaiseen ulkonevaan kallioon on hakattu »istuimia», polkuja ja pengermiä tai uurteisia, murtoviivaisia kanavia, jotka päättyvät syviin altaisiin. Tällaisten kallioiden juurelta on löytynyt joukoittain hautoja, ja varsin todennäköisen teorian mukaan nämä »istuimet» olivat korokkeita, joille esi-isien muumiot asetettiin, kun säännöllisin väliajoin vietettiin juhlia vainajain kunniaksi. Heidän viimeisten lepopaikkojensa yläpuolella oleviin kanaviin taas kaadettiin kunnianarvoisille vainajille juomauhrina »chichaa» (maissiolutta).

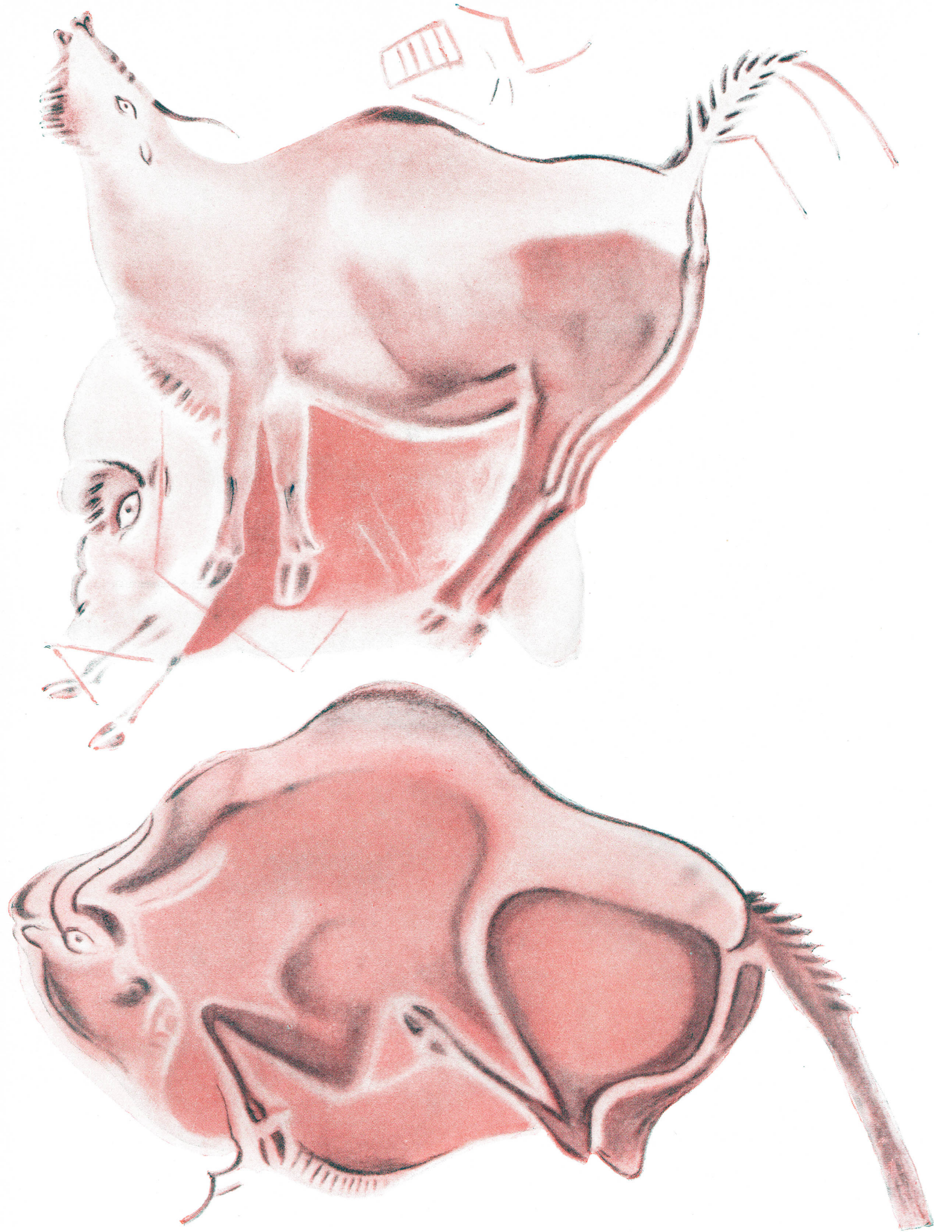
Esi-inkakauden kivirakennuksia on monissa muissa paikoissa kautta koko Perun. Tämä saattaisi merkitä sitä, että inka-kansa oikeastaan seuraili vanhempien valloittajien kintereillä. Niinpä eräissä vuorisolia hallitsevissa strategisissa kohdissa, joissa on inka-kauden huomattavia linnoituksia, on myös tuon varhaisemman kauden hämmästyttäviä jäännöksiä. Vaikuttavimpia tällaisia paikkoja on Ollantaitambo Cuzcon pohjoispuolella. Tämä paikka liittyy erittäin läheisesti inkakauden loppuhistoriaan, mutta sen alkuperä peittyy historian hämärään. Sen maantieteellinen asema on ihmeellinen. Parhaiten voimme kuvailla sitä lahjakkaan tutkimusmatkailija Squierin sanoin:

»Ihmeellisimmät rakennuksensa he rakensivat paikkaan, jossa matala harjanne ulottuu melkein koko laakson poikki. Tämä harjanne on pengermöity korkein, pystysuorin muurein, jotka kohoavat suoraan joenuomasta harjanteen molemmin puolin lähes 30 m:n korkeuteen. Verraten vähäinenkin suojajoukko hallitsi harjanteelta käsin täydellisesti laakson kulkutietä. Virta syöksyy nuolennopeasti näiden pengermämuurien ja niiden toisella puolen olevan kallionseinämän välitse. Tätä kallionseinämää pitkin kohoaa kapea ja huimaava vuoripolku, jota pitkin kaikkien Ollontaitamboon saapuvien on matkustettava. Laakso muodostaa tässä kohdassa usean kilometrin päähän ulottuvan kapean kuilun, jonka molemmin puolin kohoavat rosoiset vuorenseinämät melkein pystysuorina valtavaan korkeuteen. Päätämme huimaa yrittäessämme katseellamme tavoittaa niiden kimaltelevat huiput. Tämä tumma ja viileä laakso on Andien suuria vuorisolia (portadas), jotka johtavat Amazonasin tasangoille ja joista vanhat matkakirjailijat kertovat kauhuaan peittelemättä. Virta näyttää mustalta ja kammottavalta hämärässä valossa, ja sen pauhu ohenee kumeaksi karjunnaksi. Ja taustassa kohoaa edelleen valkoisena ja aavemaisena Chicon-vuori.»

Näin kammottavaan ympäristöön saattoivat vain mestarilliset rakentajat pystyttää arkkitehtonisesti vaikuttavan rakennusryhmän. Mutta alkeelliset perulaiset olivat tehtävänsä tasalla ja heidän pengermille rakentamansa linna on todella paikan veroinen. Huimaavina pengerminä se kohoaa ylinnä linnoitusta kohden. Korkeimmat pengermät on rakennettu jättiläismäisistä kivilohkareista, joiden useiden koko on suunnilleen 3.90 × 2.10 × 1.50 m.

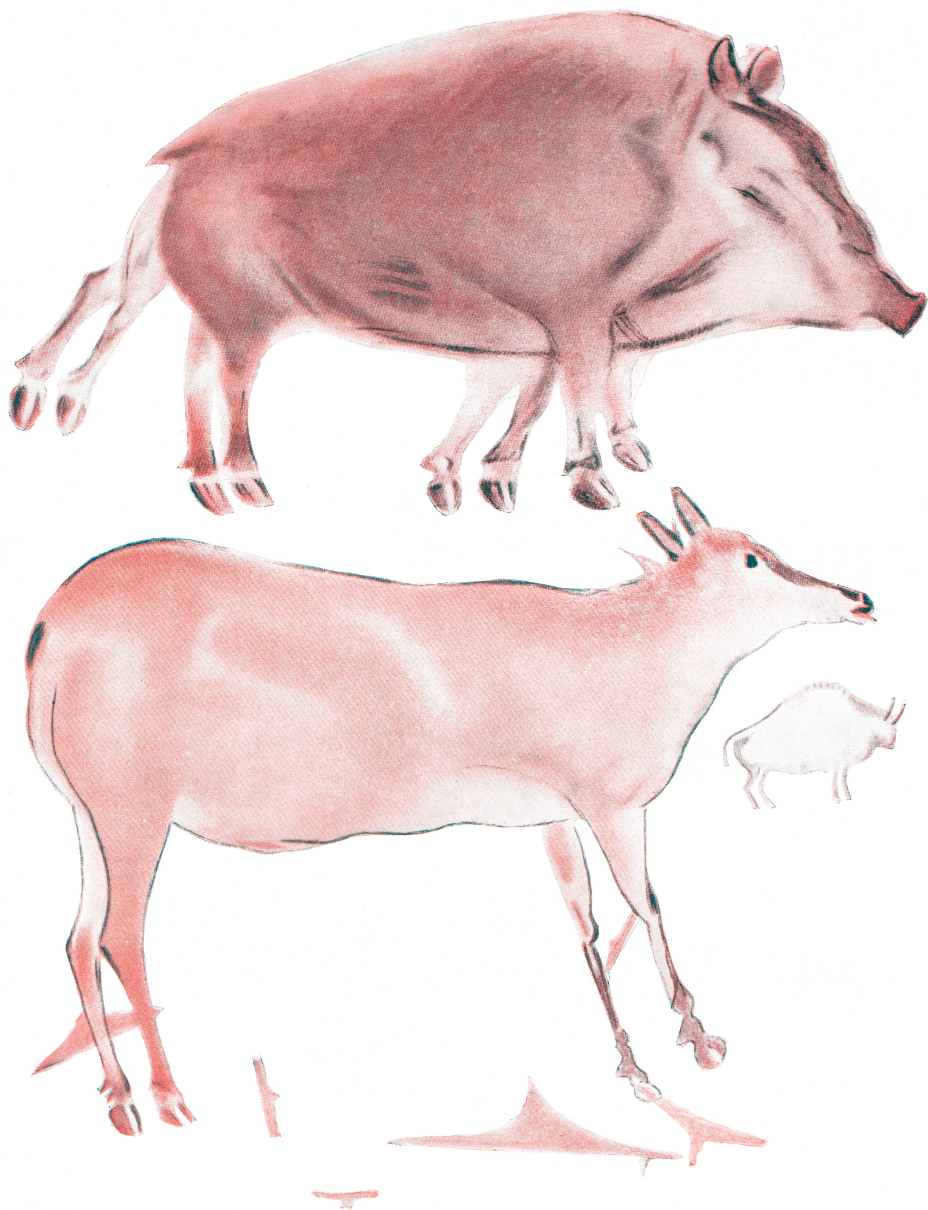
Mutta tämän megaliittisen rakennustaiteen varsinainen keskuspaikka on nähtävästi kuitenkin Perun ulkopuolella. Bolivian ylätasangolla, lähes 4 000 m merenpintaa korkeammalla, on Tiahuanacon kuollut ja hävitetty kaupunki. Tämän kaupungin rauniot ovat hajallaan valtavalla tasangolla, jota tutkimattomien vuorten huiput reunustavat, mahtavan vuoristojärven, Titicacan, rannoilla. Nämä rauniot ovat kieltämättä maailman ihmeellisimpiä megaliittisia muistomerkkejä. Seudun ihmeellisin paikka on jonkinlainen suorakaiteenmuotoinen kiveys, valtava »plaza», jota mahtavat monoliitit reunustavat ja jolle pääsemme valtavia monoliittiaskelmaisia portaita pitkin. Tämän alueen keskellä on portti, jonka pielet ja kamana on hakattu yhdestä ainoasta kivilohkareesta. Portti on täynnä korkokuvia, jotka luultavasti esittävät juhlamenotanssia sateen- ja ukkosenjumalan kunniaksi. Hänen kuvansa on keskeisimpänä hahmona.

Läheinen tasanko on täynnä mahtavia, huolellisesti hakattuja ja vaarnoin ja koloin varustettuja kivilohkareita, jotka ilmeisesti ovat aikanaan muodostaneet suuren arkkitehtonisen rakennusryhmän. Mutta sitä emme koskaan voi sommitella uudelleen, mikäli emme hävitä läheistä La Pazin kaupunkia ja sinne johtavaa rautatietä. Kaupungin rakennusmestarit ja rautatien insinöörit ovat nimittäin käyttäneet tätä muinaista löytöpaikkaa kivilouhimonaan. La Paz rakennet-

BIISONHÄRKIÄ LUONNOLLISISSA JA VAPAISSA ASENNOISSAAN.

Kaksi Altamiran biisonhärkää, toinen seisoo mylvien, toinen makaa. Näissä kuvissa, joiden iän rinnalla pyramiditkin ovat nykyaikaisia, on käytetty muitakin kuin ainoastaan maalauksellisia keinoja; mikäli mahdollista on kallion kohoamia käytetty korostamaan eläinten piirteitä, tärkeimmät viivat on hakattu kiveen. Eräät pinnat on pohjustettu värinkestäviksi tai maalattu pinta on varjostettu raapimalla.

VÄKEVÄ VILLISIKA JA NOTKEA KUUSIPEURA, JOTKA MOLEMMAT ON PIIRRETTY YHTÄ TAITAVASTI.

Ylempi näistä maalauksista (kaikki värikuvat esittävät Altamiran luolan maalauksia — ks. kirjoitus I osassa sivulla 9) on erikoisen mielenkiintoinen, sillä se osoittaa, miten uusia kuvia maalattiin entisten päälle näiden vanhentuessa; entinen villisika oli kuvattu laukkaavaksi, uudempi taas seisoo paikoillaan, tuloksena on omituinen, elokuvamainen vaikutelma. Alempana on kuusipeura sekä vähäinen, mustalla piirretty biisonhärkä

tiin Tiahuanacon kivilohkareista ja rautatievalli rakennettiin erikoisen hienosti hakatuista kivilohkareista, jotka La Pazin hienotunteiset arkkitehdit olivat jättäneet paikoilleen.

Arkeologiset tosiasiat osoittavat, että Tiahuanacon rakentajat perustivat suuren valtakunnan, joka käsitti koko vuoriston, ja onnistuivat myös valloittamaan osan rannikosta. Mutta rannikon asukkaat eivät hekään olleet huonoja rakennusmestareita eräistä rajoittuneisuuksistaan huolimatta tuona kaukaisena ajankohtana, s.o. suunnilleen ajanlaskumme alussa. Heillä ei ollut kiveä käytettävissään, mutta he rakensivat ihmeellisiä savitiilikaupunkeja. Näissä kaupungeissa asui tavattomasti ihmisiä, ne olivat suoranaisia inhimillisiä muurahaispesiä. Esimerkkinä mainitsemme Truxillon läheisyydessä sijaitsevat Chanchanin rauniot. Koko kaupunki on yhtenäinen rakennusryhmä ja sen kaikki rakennukset ovat toistensa kanssa yhteydessä, niin että se muistuttaa puebloìntiaanien »kaupunkeja» Pohjois-Amerikassa. Kaupunki on suurin piirtein katsoen nelikulmainen ja jakautuu neljään »rakennusneliöön», joista kutakin ympäröi oma muurinsa. Kunkin rakennusneliön huoneet ovat toistensa yhteydessä samalla tavoin kuin mehiläispesän kennot ja monet »poikkikadut» ovat ilmeisesti olleet talonseinien päällä. Liman läheisyydessä, suuressa Pachacamacin löytöseudussa, samannimisen suuren luomisen jumalan palveluksen keskuspaikassa, oli toinen huomattava kaupunki, joka säilyi pyhänä vielä inkain valtakunnan aikana. Inkat tahtoivat myös ehdottomasti pystyttää sinne temppeleitä auringonjumalalle, omalle heimojumalalleen, mutta mahtavan savipyramidin harjalla kohoava Pachacamalle pyhitetty pyhäkkö pysyi yhä edelleen lukemattomien vanhoillisten pyhiinvaeltajien pyhiinvaelluspaikkana espanjalaisten maahantuloon asti.

Rakennusaineesta johtuen olivat siis näiden varhaisten rannikkokaupunkien luonteenomaisimpia piirteitä rakennusryhmien yhtenäisyys sekä pyhäkköjen rakentaminen korkeiden pyramidien harjoille. Samanlaisia pyramidimaisia rakennuksia, jotka epäilemättä polveutuvat hyvin varhaiselta ajalta, on löytynyt niinkin kaukaa pohjoisesta kuin Truxillosta. Mutta näiden kaupunkien ominaisia piirteitä on myös niiden koristelutapa. Vuoriston ankara tyyli käytti tehokeinoinaan puhtaita muoto- ja massavaikutuksia. Rannikon arkkitehdit taas koristivat rakennuksensa saveen hahmotelluin korkokuvakoristein, ja monet Chanchanin raunioista löytyneet koristeelliset seinät

AJAMARA-JUMALA, JONKA INKA-KANSA SYÖKSI VALLASTA.
Tätä pientä kivijumalaa palveltiin ennen inka-kansan kohoamista valtaan. Sen vinoissa silmissä on jotakin kiinalaista. Siitä huolimatta jumalan kasvonpiirteet muistuttavat suuresti kuvassa näkyvän La Pazin intiaanin piirteitä. Intiaani on palvelijana museossa, jossa epäjumalaa säilytetään.

osoittavat erinomaista savenhahmottelutaitoa. Tämä eroavaisuus säilyi vielä inkain valloitettua maan. Inka-kansakin alkoi käyttää savea, koska rannikolla ei ollut kiveä saatavissa. Mutta he säilyttivät entiset perinteensä. Niinpä rannikkoalueen inka-rakennukset ovat vain vuoriston kivirakennusten jäljennöksiä, yhtä ankaria kuin nekin sekä koristeettomia. Ainoana myönnytyksenä murrettiin sileihin seinäpintoihin samanmuotoisia seinäkomeroita kuin perinteisiin kivirakennuksiinkin.

Kuitenkin nämä suurrakennukset, joista on säilynyt niin huomattavia jäännöksiä, sekä yksinäiset monoliitit, jotka on hakattu niin yksityiskohtaisen taitavasti, että vain ani harvat kulttuurit ovat kohonneet tekotavallisesti vastaavalle tasolle, edustavat vain vähäistä osaa Perun kivenhakkaajain teoksista. Sillä Perun vesijohdot ja viljelyspengermät, ns. »andenes», eivät tosin ole yhtä silmäänpistäviä, mutta ovat silti vaatineet uskomattoman paljon sitkeätä työtä. Perulaiset olivat maanviljelijäkansaa (vuoriston paimenetkin saivat kommunistisen järjestelmän mukaan osuutensa viljelyksistä), mutta Sisä-Perun sadot kasvoivat enimmäkseen niin jyrkillä rinteillä, että sateet olisivat huuhtoneet niistä välttämättömän peltomullan, elleivät tukimuurit olisi suojanneet peltoja. Tästä syystä turvauduttiin pengermäviljelykseen ja rakennettiin tuhansia kilometrejä muurattuja valleja, jotka suojelivat kallisarvoisen peltomullan huuhtoutumasta alas vuorenrinteiltä.

Sisämaan asukkaiden oli näin ollen pakko itse rakentaa uudelleen koko alueensa, muureja muurien viereen kaikille jyrkille rinteille ja pengermältä toiselle johtavia portaita. Mielikuvituksemme melkein kieltäytyy tajuamasta, miten suunnaton määrä ihmistyötä on ollut tämän kaiken edellytyksenä, ja tämän työn tulokset osoittavat selvästi, miten hämmästyttävän korkealle Perun yhteiskuntajärjestelmä jo tuona kaukaisena aikana oli kehittynyt.

Tarkastelkaamme vielä myös vesijohtoja. Rannikkoseudulla ei satanut lainkaan ja järjestelmällinen kastelu oli vuoristossakin tavattoman tärkeä. Vesi johdettiin hämmästyttävän etäältä kaukaisista vuoristolähteistä ja monet kaupungit saavat vielä tänäkin päivänä vetensä kivijohdoista, joiden synty ja rakentajat ovat jo ammoin sitten unohtuneet.

Tällaiset insinööritaidon saavutukset ovat jo sisämaassa yllättäviä, mutta vasta rannikkoa tarkastellessamme tajuamme todella, miten ihmeellisiä ne olivat. Koko rannikon vaurauden edellytyksenä olivat vesijohdot. Inka-kansa sai kukistetuksi sivistyneen rannikkokansan vasta katkaistuaan vesijohdot vuoristossa. Espanjalaiset valloittajat laiminlöivät alkuperäisten vesijohtojen kunnossapidon, ja sen tähden monet muinoin tiheään asutut rannikkoseudut ovat nykyään erämaita, joiden ei uskoisi ikänä viheriöineen ja tuottaneen hedelmää. Harvat kansat ovat osanneet käsitellä kiveä sekä massoittain että yksityiskohdin yhtä leikkivän kevyesti kuin Etelä-Amerikan Tyynen valtameren puoleisten rinteiden muinaiset asukkaat huolimatta siitä, että heillä oli vain kiviaseita käytettävänään. Mutta ainoakaan kansa ei ole myöskään yhtä suuressa määrin käyttänyt kiveä eikä ainoallakaan kansalla ole suurempaa oikeutta vaatia itselleen mainenimeä »rakennustaidon mestarit».

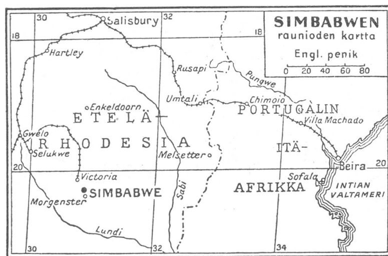

SIMBABVE, MASHONAMAAN SALAPERÄINEN KAUPUNKI

Lukemattomat tosiseikat viittaavat siihen, että ihmiset, jotka rakensivat Rhodesian Suuren Simbabven, olivat tiheään asutun maan asukkaita. He kastelivat laajoja peltojaan kanavien avulla, jotka ulottuivat pitkien matkojen päähän kaukaisille vuorenrinteille. He olivat innokkaita kullankaivajia. Ja ennen kaikkea, he olivat omalla alkeellisella tavallaan erittäin taitavia rakentajia. Suuri Simbabve oli mahtavan hallitsijan pääkaupunki, kauppapaikka, linnoitus ja kenties suorastaan temppeli.

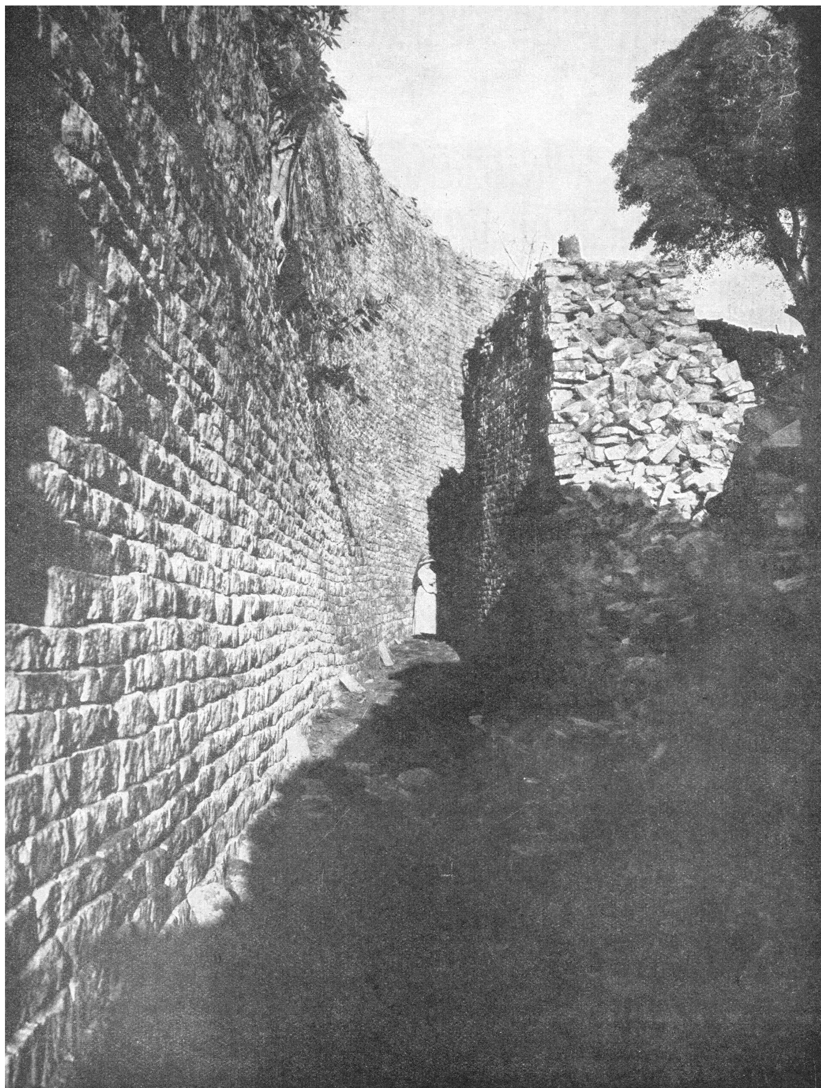
Maan nykyiset asukkaat, makalanga-heimo, elävät vielä Afrikan barbaarien alhaisella sivistystasolla. Verratessamme Simbabven komeita muureja alkuasukkaiden punonnaisrunkoisiin ja olkikattoisiin savimajoihin, joihin voi astua vain kyykistyen, on vaikea uskoa, että sama rotu on voinut synnyttää arkkitehtonisesti näin tavattoman erilaisia rakennuksia. Luultavasti juuri tämä ristiriita sai varhaisemmat tutkijat kieltämään makalanga-heimon merkityksen historiallisena yhdyssiteenä ja etsimään näiden rakennusten syntyä ja tarkoitusta paljon hämärämmästä muinaisuudesta kuin myöhemmät tutkijat ovat havainneet tarpeelliseksi.

Aikoinaan oli tutkijoita, jotka täysin vakavissaan kuvittelivat Etelä-Rhodesiaa Ofirin romanttiseksi satumaaksi. Sen kultakaivoksista, joita muka aluksi sabealaiset arabialaiset ja sittemmin foinikialaiset käyttivät hyväkseen, virtasi jaloja metalleja ja kallisarvoisia tavaroita Salomonin ja Daavidin hoveihin. Kirjailija J. T. Bent todistelee teoksessaan »The Ruined Cities of Mashonaland» erittäin taitavasti kaupunkien sabealaista alkuperää. Simbabvessa ja sen kätköpaikoissa suoritetut tarkat tutkimukset ovat kuitenkin kiistämättömästi osoittaneet, että sen ja nykyisten alkuasukkaiden rakennusten välinen eroavaisuus, niin suuri kuin se onkin, kuitenkin on vähäisempi kuin ne vaikeudet, jotka olisi voitettava, jos omaksuisimme Bentin teorian kaupungin raamatullisesta iästä ja synnystä. Sitä vastoin Bent on varmasti oikeassa pitäessään itärannikon arabialaisia kauppiaita muinaisen Rhodesian kullan ja norsunluun välittäjinä ulkomaailman markkinoille.

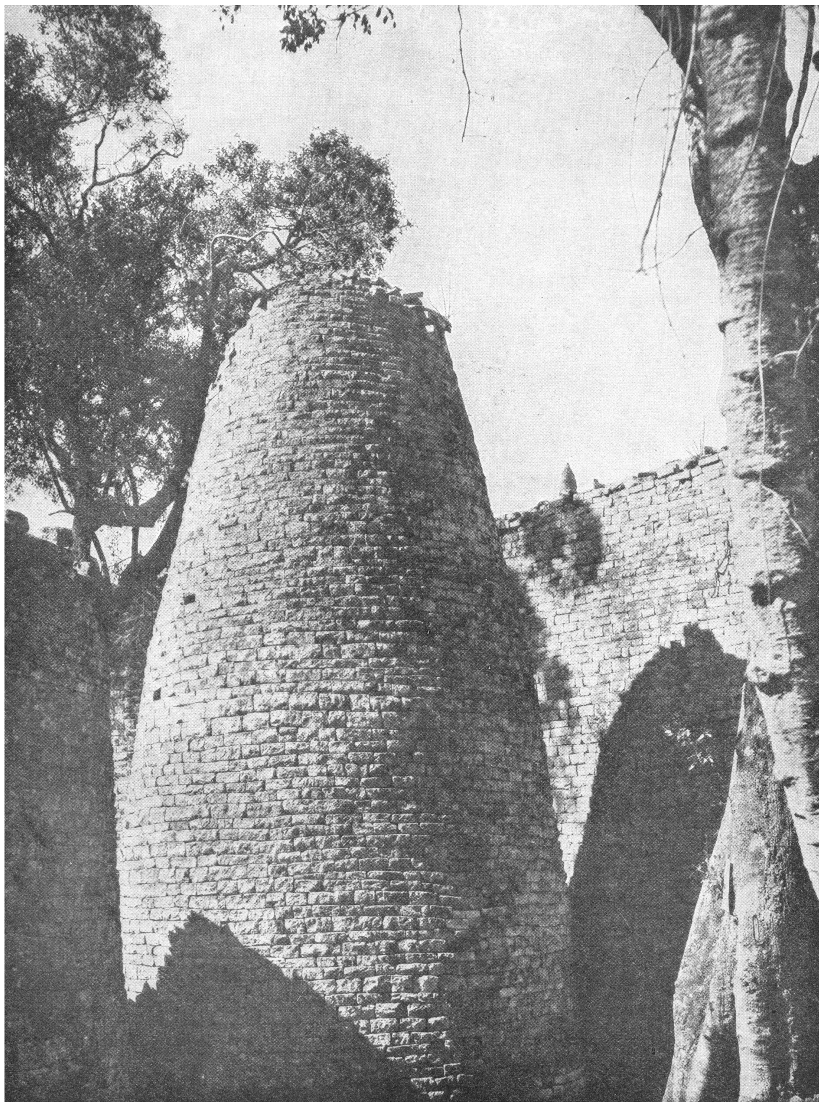
Voimme kuvitella, että ennen portugalilaisten siirtokuntia ja vuosisatoja ennen kuin Moselikatse päästi valloilleen tuhoisat kafferilaumansa, oli olemassa suuri afrikkalainen alkuasukasvaltio, jonka kutistunut jäännös on nykyinen makalangaheimo ja jota hallitsivat perinnäiset Monomotopat ja joka ulottui Simbabvesta Sambesiin. Varsin mahdollista on, että Monomotopa vuokrasi kaivokset arabialaisille tai ainakin, että alkuasukkaat työskentelivät älykkäämmän rodun johdolla. Arabialaiset nimittäin tajusivat täysin jalon metallin vaihtoarvon ja saattoivat saada sen kaupaksi Sofalassa ja muissa rannikkopaikoissa, joihin sisämaan rikkaudet virtasivat ikään kuin kanavaa pitkin varastoitaviksi.

Ollessaan kukoistavimmillaan Monomotopan valtakunta nähtävästi oli tarmon, tuotteliaisuuden ja sivistyksen esikuva, monin verroin etevämpi kuin Afrikan myöhempien aikojen alkuasukkaiden valtiot Sambesin eteläpuolella. Sen sortumisen ja kukistumisen syynä olivat luultavasti eri heimojen alinomaiset riidat, jotka muuttivat Sisä-Afrikan kaaokseksi,

SIMBABVEN TEMPPELIN KAKSINKERTAISET MUURIT.

Soikean temppelin pohjoisportin kohdalta kääntyy kapea polku jyrkästi vasemmalle ja johtaa ulko- ja sisämuurin välitse kaakkoon suureen, pyhään aitaukseen ja alttarin kohdalle. Eräässä kohden on vielä kolmas muuri, joten varustus kohdittain on kolminkertainen. Keskellä näkyvä henkilö on vertauskohtana ulkomuurin korkeutta arvostellessamme. Tässä kohden se on noin 10.5 m korkea. Sortunut sisämuuri osoittaa muurin rakenteen, sivut ovat säännölliset, mutta keskiosan kivet sikin sokin.

SIMBABVEN TEMPPELIN PIHAN SALAPERÄINEN KEILAMAINEN TORNI.

Seurattuamme pohjoisportilta alkavaa kapeaa polkua ja astuttuamme temppelin pihaan kahden esiinpistävän tukipylvään välistä pysähdymme hämmästyneinä kartiomaisen tornin eteen. Se kohoaa pyhälle alueelle johtavan polun vieressä ja on tässä kohden muuria korkeampi. Se on umpinainen ja rakennettu tasoitelluista kivistä, jotka on ladottu kauniin symmetrisiin kerroksiin. Nykyään se on 9.6 m korkea ja sen huippua on nähtävästi sortunut metrin verran. Sen vieressä on toinen paljon pienempi torni. Niiden tarkoitus lienee uskonnollinen ja ne esittävät luultavasti vertauskuvallisesti fallosta.

SIMBABVEN TEMPPELIN POHJOISPORTTI.

Suuren Akropoliin rinteellä on soikea, muurien ympäröimä alue, luultavasti temppeli. Kuvassa näemme sen pohjoisportin. Havaitsemme sen ahtauden ja vinouden sekä muurien omituisen pyöristyneisyyden. Simbabven arkkitehtuurin luonteenomaisia piirteitä on kaartuvien ääriviivain erikoinen suosiminen.

kunnes valkoinen mies pakotti sen rauhoittumaan. Pakostakin ihmettelemme, miten rauha ylipäänsä joskus on saattanut vallita tässä levottomassa maassa niin kauan, että ehdittiin pystyttää nuo jykevät muistomerkit, joita ihmettelemme Etelä-Rhodesian mahtavien raunioiden keskellä liikkuessamme.

Sillä sukupolvea ennen, kuin Rhodesin »pioneerit» ottivat Mashona-maan — Makalanga-alueen — haltuunsa (1890), olivat vanhat metsästäjät ja norsunluunkauppiaat palanneet sisämaasta kertoen »rauniokaupungeista» ja hylätyistä kultakaivoksista, joita oli Portugalin Itä-Afrikan epämääräisessä rajaseudussa. Itse Suuren Simbabven, Monomotopan linnoitetun pääkaupungin, oli löytänyt Adam Renders vuonna 1868. Kolme vuotta myöhemmin oli rohkea tutkimusmatkailija Karl Mauch osaksi tutkinut rauniot. Mutta näiden hämärän menneisyyden omituisten muistomerkkien alkuperä ja tarkoitus pysyivät salaperäisinä ja selittämättöminä. Valkoiset eivät oikeastaan saaneet tunkeutua maahan. Kullanetsijät, jotka uhmailivat Lobengulan ankaraa kieltoa, vietiin maan rajalle ja heille muistutettiin sopivalla tavalla, että heidän seuraava vierailunsa tulisi myös olemaan viimeinen.

Tästä kiellosta huolimatta Chartered Companyn pioneerit tunkeutuivat maahan. Joskin Bulawayo yhä oli kielletty kaupunki, perustettiin poliisiasemia ja asioimistoja pääteiden varsille. Kullanetsijät ja kauppiaat tunkeutuivat pohjoisessa Sambesiin ja idässä Portugalin rajalle asti etsien vaihtotavaroita ja kultaa.

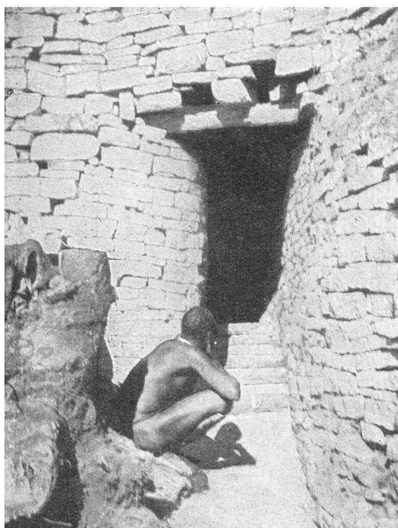
Juuri noihin aikoihin näin ensimmäisen kerran tarunomaisen Simbabven. Matkamme syy oli varsin arkipäiväinen — tarvitsimme rehua härillemme, jotka 850 km:n vaunumatka oli kokonaan uuvuttanut. Idässä kerrottiin sataneen. Matkustimme koko yön pitkin epäselvää tietä. Aamun sarastaessa havaitsimme, että ruoho oli märkää, ja härät näykkivät sitä ahneesti ikeen alla ponnistellessaan.

Näimme loivasti viettävän laakson, joka päättyi äkkijyrkänteeseen maan äkkiä vajotessa tasankoa ja kaukaista merta kohden. Laaksoa reunustivat molemmin puolin graniittikalliot, »kopjet». Yli sumuisen maan näimme vasemmanpuoleisen »kopjen» harjalla alkuasukkaiden majojen samettimaisia olkikattoja. »Kopjen» juurella oli sekavana massana muinaisten rakennusten sortuneita perusmuureja. Oikeanpuoleisen paljaan graniittikukkulan läheisyydessä näimme jotakin, joka omituisesti muistutti ikivanhaa puutarhaa — korkeita harmaita muureja, joiden sisäpuolella kasvoi suuria puita. Aamu oli tyyni eikä aurinko ollut vielä noussut. Kukkulan harjalla nukkui kylä. Läähättävät härkämme seisoivat odottaen, että irroittaisimme niiden ikeet. Kuulimme vain närhin kimeän kirkunan ja vihreän kyyhkysen kujerruksen puunlatvoista. Niin näimme Simbabven — tuon ties miten monta vuotta äänettömänä levänneen valtakunnan sortuneen muistomerkin.

Simbabven rauniot voimme jakaa kolmeen pääosaan. Ne ovat suuri kehämuuri, asuintalojen rauniot ja niiden takana kohoava kopje, jota on sanottu Simbabven »Akropoliiksi». Varsinainen Simbabve eli pääkaupunki on kaksinkertaisten muurien ympäröimä avara alue. Sen ympärysmitta on enemmän kuin 240 m ja suurin pituus 88 m ja leveys 66 m. Siellä täällä muurit ovat 9 m korkeat ja 4.2 m paksut leveten juurtaan kohden. Muurin harjaa suojelleita suuria päällyskiviä on vielä paikoillaan, vaikka osa niistä onkin sortunut maahan. Muurien välissä on kapea käytävä. Ne on rakennettu hämmästyttävän täsmällisesti ja huolellisesti. Rakennusaineena on käytetty läheisestä kopjesta hakattuja, pieniä, tiiliä muistuttavia graniittikiviä. Muurit ovat hämmästyttävän symmetriset ja kauniit. Niitä ei ole lainkaan muurattu, mutta pienet, hieman tasoitellut graniittitiilet on soviteltu toisiinsa erittäin tarkasti. Ympäristön alkuasukkaat eivät

SIMBABVEN SOIKEAN TEMPPELIN MUURIEN MURTOVIIVAKUVIOITA.
Simbabven alueen kaikkien raunioiden yhteisenä piirteenä ovat friisimäiset kuviot, joilla arkkitehdit erikoisen mielellään koristivat muurinsa. Kuvioiden yksityiskohdat vaihtelevat, mutta yleinen periaate on sama — lähellä muurinharjaa asetettiin tiilimäiset graniittikivet parissa kivikerroksessa vinoon eikä vaakasuoraan, niin että ne muodostivat murtoviivakuvion. Kuvassa tulos on puhtaasti koristeellinen.

SIMBABVEN LINNOITUKSEEN JOHTAVAT KIEMURTELEVAT PORTAAT.

Temppelin takana kohoavalla kukkulalla on Akropolis, molemmista rakennusryhmistä vanhempi ja jykevämpi. Nousemme sinne vuoren jyrkännettä kiemurtelevia portaita ja pääsemme huipulle kahden mahtavan vierinkiven välisestä rotkosta. Kukkulan jokainen heikko kohta on huolellisesti linnoitettu.

TEMPPELIN LÄNSIPORTTI.

Soikean temppelin kolmesta portista läntisin on korjattu niin huolellisesti, että kuvassa näemme sen melkein alkuperäisessä asussaan. Sisäpuolelta suojelee porttiaukkoa kaksi ulkonevaa, matalaa tukipylvästä. Koko rakennelma muistuttaa suuresti Aranin saarten varustuksia (vrt. vastaavaan lukuun).

yritäkään jäljitellä tätä erinomaista rakennustapaa, joka on synnyttänyt niin kestävän muistomerkin. Mutta muurien yläosia koristavia murtoviivakuvioita tapaamme Makalanga-heimon jokaisen kraalin saviruukuissa.

Erittäin merkillinen on graniittilohkareista muurin sisäpuolelle rakennettu suuri, kartiomainen torni. »Sabealainen» arkeologikoulukunta selittää sen ilmeiseksi falloksenpalveluksen vertauskuvaksi, mutta se on yhtä hyvin saattanut olla vartiotorni tai suorastaan »hallitseva kohta», josta saattoi seurata elämää ja liikettä Monomotopan »suuraukealla». Muurien sisäpuolella oleva alue on alkuaan ollut paksulti kivetty. Se on täynnä pienten rakennusten puoleksi pensaikkoon hautautuneita ja puunjuuriin sotkeutuneita raunioita.

Kaupungin kyljessä kohoavan kopjen linnoittaminen on suoritettu yhtä yksityiskohtaisen huolellisesti kuin muurienkin rakentaminen. Kallioiden välissä ei ole ainoatakaan koloa, jota ei olisi huolellisesti muurattu kiinni. Joskaan nämä muinaiset ammattimiehet eivät osanneet sitoa muureja eurooppalaiseen tapaan, he käyttivät kuitenkin siteiden korvikkeina pitkiä, ohuita graniittipylväitä. Leveähköjä rotkoja umpeen muurattaessa niitä on asetettu säännöllisten välimatkojen päähän, jotta muuri olisi pysynyt koossa ja kestänyt.

Nykyisillä kyläläisillä, jotka asuvat tämän muinaisen linnoituksen halkeamissa ja reunoilla, ei näennäisesti ole sen enempää yhteistä Simbabven muinaisten asukkaiden kanssa kuin vanhan kirkontornin naakoilla sen rakentajien kanssa.

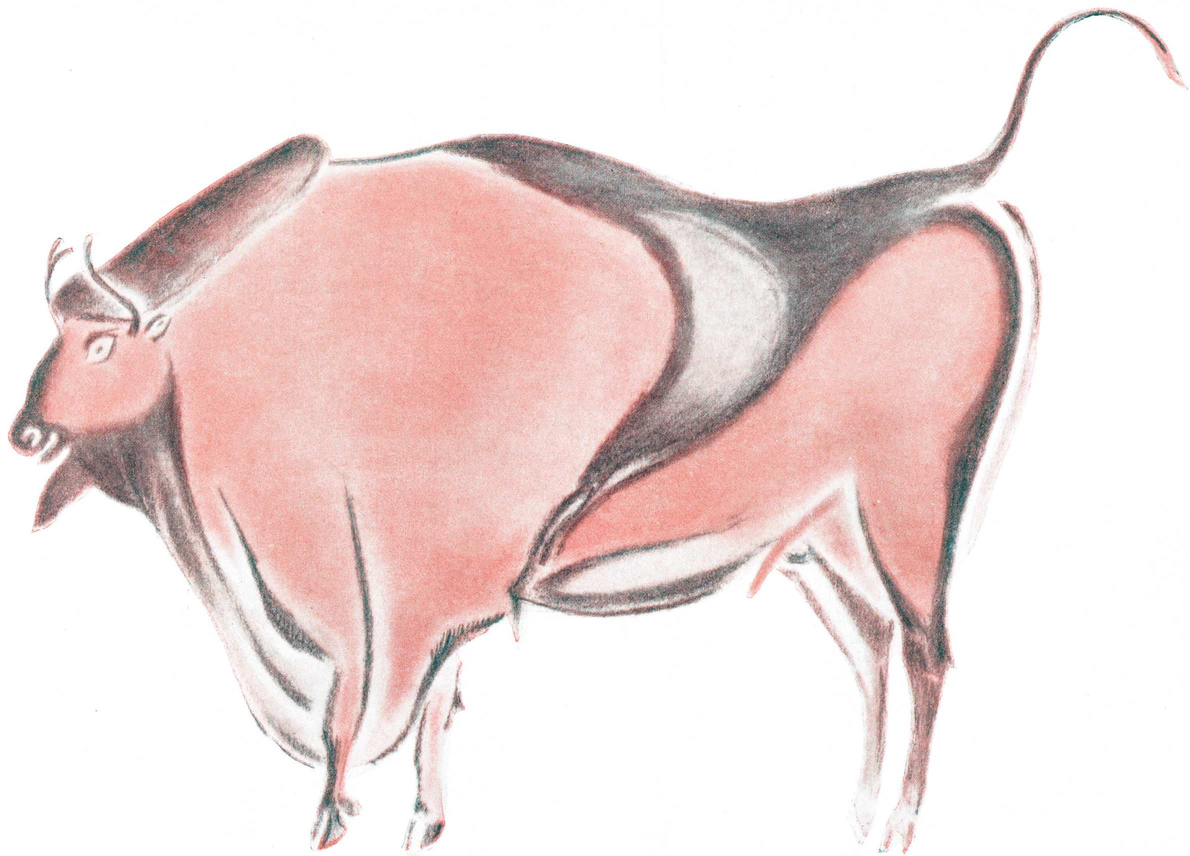
Mielikuvituksessamme voimme helposti nähdä nämä rauniot alkuperäisessä muodossaan, kultakaivosten valtiaiden olinpaikkana sisämaassa ja varastopaikkana, josta jaloa metallia kuljettavat saattueet aloittivat matkansa rannikolle.

Simbabvessa oleskellessani minulla oli onni seurata käytännöllistä koetta, joka melkein epäämättömästi osoitti tämän hylätyn suuryrityksen ihmeellisen etuvartiopaikan tarkoituksen. Muuan yksinäinen valkoinen mies, kullanetsijä, oli saa-

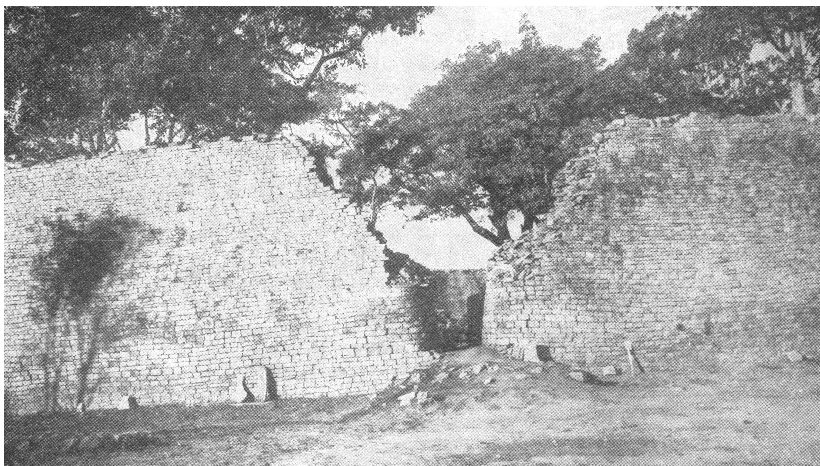
VILLISIKA JA BIISON, JOTKA KIVIKAUDEN TAIDE ON TEHNYT KUOLEMATTOMIKSI.

Ylläoleva laukkaava villisika on maalattu vielä voimakkaammin ja eloisammin kuin edelliselle sivulle kuvattu; alemmassa kuvassa on jälleen mylvivä biison maalattu entisen kuvan päälle, joka on hävinnyt melkein kokonaan. Molemmilla edellisillä sivuilla on kuvioita, jotka ovat tuottaneet paljon päänvaivaa; eräät tutkijat kuvittelevat niiden muistuttavan taloja (tästä johtuu nimitys »Tectiforma»), toiset taas olettavat niiden esittävän ansoja. — Altamiran kuvien on arveltu olevan 20 000, jopa 50 000 vuotta vanhoja.

ALTAMIRAN BIISON, VÄKEVÄ JA ELINVOIMAINEN.

Vanhuudestaan huolimatta tämä kuva kilpailee voitokkaasti monen nykyaikaisen taideteoksen kanssa ja on omiaan saattamaan kyseenalaiseksi edistyksen, josta niin usein kerskailemme. Se on Altamiran maalauksista parhaiten säilynyt; suuressa kattofreskossa (I osa, sivu 10.) näemme sen kohta keskimmäisen suuren biisonhärän vasemmalla puolen.

TEMPPELIN VANHOJEN PUIDEN VARJOSTAMA LUOTEISPORTTI.

Pohjoisportti on oikeastaan paremminkin koillisessa, mutta se on likistynyt paksujen muurien väliin siten, että se johtaa suoraan pohjoiseen. Sillä on saattanut olla astronominen merkitys. Tämän portin lisäksi on lännempänä kaksi muuta porttia, joista kuvassa näemme toisen. Muurissa ei tässä kohden ole lainkaan koristekuvioita ja porttikin on karkeatekoinen. Emme tiedä, merkitseekö tämä sitä, että muurin nämä osat on rakennettu myöhemmin. Työtä on kenties vain täytynyt kiirehtiä.

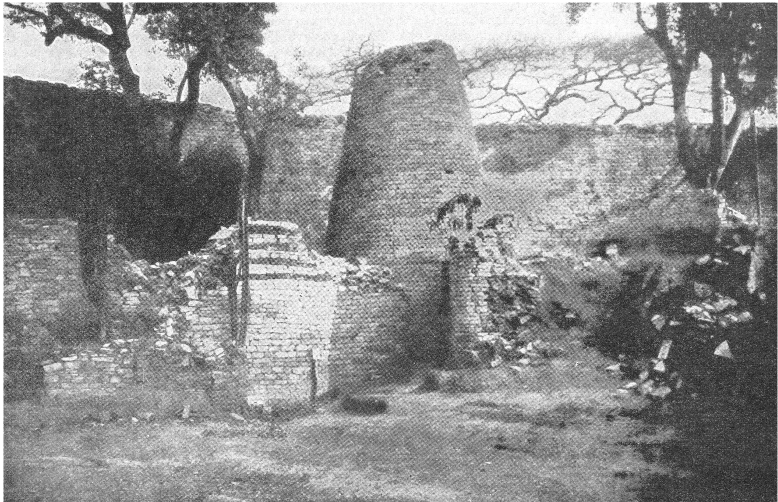

MONIMUTKAINEN RAUNIOLABYRINTTI TEMPPELIN ALUEELLA.

87 m pitkällä temppelin alueella on erittäin monimutkaisia muureja, pihoja, portaita ja käytäviä, jotka muodostavat suoranaisen labyrintin. Eräässä kohden on raunio, joka lienee ollut alttari. Moneen kohtaan on pystytetty monoliittejä: »betyylejä» eli pyhiä pylväitä kenties. Ja melkein kaikki löydöt — falloksen vertauskuvat jms. — osoittavat rakennuksen uskonnollista luonnetta. Jotkut kuvittelevat tämän rauniokaupungin olevan jossakin yhteydessä Saban (Etelä-Arabian) kanssa, mutta tämä sivistys on myös varsin hyvin saattanut olla kotimaista.

punut raunioille päivää ennen meitä ja johti jo parhaillaan vettä pois lähteestä eli »suihkukaivosta», joka pulppusi nurmesta kivenheiton matkan päässä muurista. Hänen teoriansa perustui siihen, että hän sommitteli mielikuvituksessaan uudelleen, miten joka päivä noudettiin vettä Simbabven aarteenvartijoille. Naiset tulivat noutamaan vettä ruukut päälaellaan. Jos kultaa kerran oli saatavissa, niin heillä varmaan oli yllään kultakoruja. Lähteen ympärillä kierrellessään he saattoivat pudottaa yhtä ja toista. Sadekin saattoi viettävää maata pitkin huuhdella jätteitä »suuraukealta» altaaseen, johon lähde purki vetensä. Hän aikoi yksinkertaisesti johtaa virran syrjään ja antaa sen veden patoaltaan lävitse kuohuessaan huuhtoa pois sinne lapioidun mullan raskaiden esineiden tarttuessa sen pohjaan ristikkäin naulittuihin puusäleisiin. Pitkien ja huolellisten valmistusten jälkeen aloitimme »kullanhuuhtomisen». Joutuikohan uskomme häpeään?

Heti liejuisen multamassan huuhtouduttua padon luukusta suljimme vedentulon — ja totisesti! Näimme kultaa, eikä se ollut muokkaamatonta kultaa, vaan ihmiskätten tarpeitaan varten takomaa metallia! Siellä oli kultapalloja pujotusreikineen ja pieniä, ohuiksi vasaroituja kultalevyjä. Niissä oli vielä jäljellä pieniä kultaneuloja, joista saattoi päätellä, että niitä on käytetty koristeina käsiteollisuuden jo edistyttyä varsin korkealle tasolle. Ne olivat kenties hienojen lippaiden silauksia tai jonkin pyhäinjäännöskätkön suojalevyjä. Joka tapauksessa ne kertoivat yhteiskunnasta, jossa oli niin runsaasti kultaa, että sitä käytettiin jokapäiväisiin tarvikkeisiin.

SIMBABVEN RAUNIOT.
Kuvassa näkyy eräs pyöreä torni, joka on samannäköinen kuin Irlannin ja Sardiinian esihistorialliset tornit.

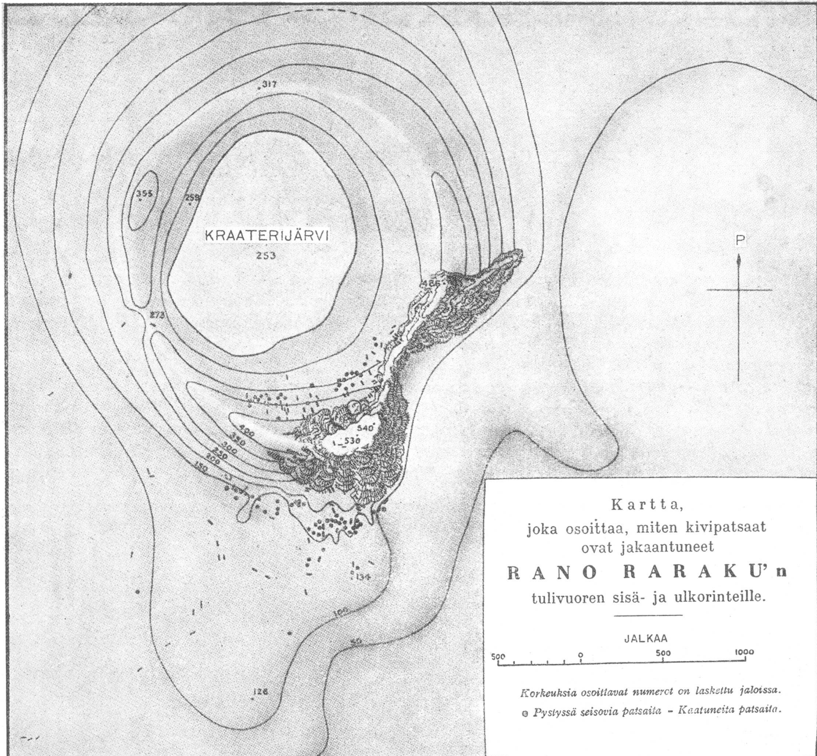
PÄÄSIÄISSAAREN ARVOITUKSELLISET KIVIKASVOT

Mr ja mrs Scoresby Routledge asuivat Pääsiäissaaressa viidettätoista kuukautta tutkien sen arvoituksellisia muinaisjäännöksiä. He saapuivat saareen maaliskuussa 1914 matkustettuaan Englannista omalla kuunarillaan Magellanin salmen kautta. Vasta lokakuussa he saivat tietää maailmansodan puhjenneen, sillä Saksan laivasto valitsi tämän hiljaisen saaren Tyynen meren tukikohdakseen, mutta ei häirinnyt retkikunnan työtä. Tässä luvussa mrs Routledge kertoo tämän saaren ihmeistä, jotka hän jo aikaisemmin on perusteellisesti selostanut teoksessaan »The Mystery of Easter Island.»

Kolmattasataa vuotta sitten, pääsiäisenä 1722, risteili hollantilainen amiraali Roggeveen Tyyntä valtamerta. Etelä-Amerikan rannikko oli enemmän kuin 300 kilometrin päässä idempänä eikä moneen Herran päivään ollut näkynyt maata, kun

ALKUASUKKAITA JA MERENKULKIJOITA PÄÄSIÄISSAAREN IHMEELLISTEN PATSAIDEN EDESSÄ.
Tämä omituinen kuva on otettu eräästä vanhasta matkakirjasta. Näemme siinä merimiehiä, jotka toimittavat mittauksia ja tekevät muistiinpanoja. Kuva on varsin todenmukainen, näemme kaksi jokseenkin vahingoittumatonta patsasta hattuineen. Alkuasukkaat eivät nähtävästi millään tavoin pidä niitä »tabuina», vaan antautuvat ilmeisesti innokkaasti tunnettuun mieliharrastukseensa — varasteluun.

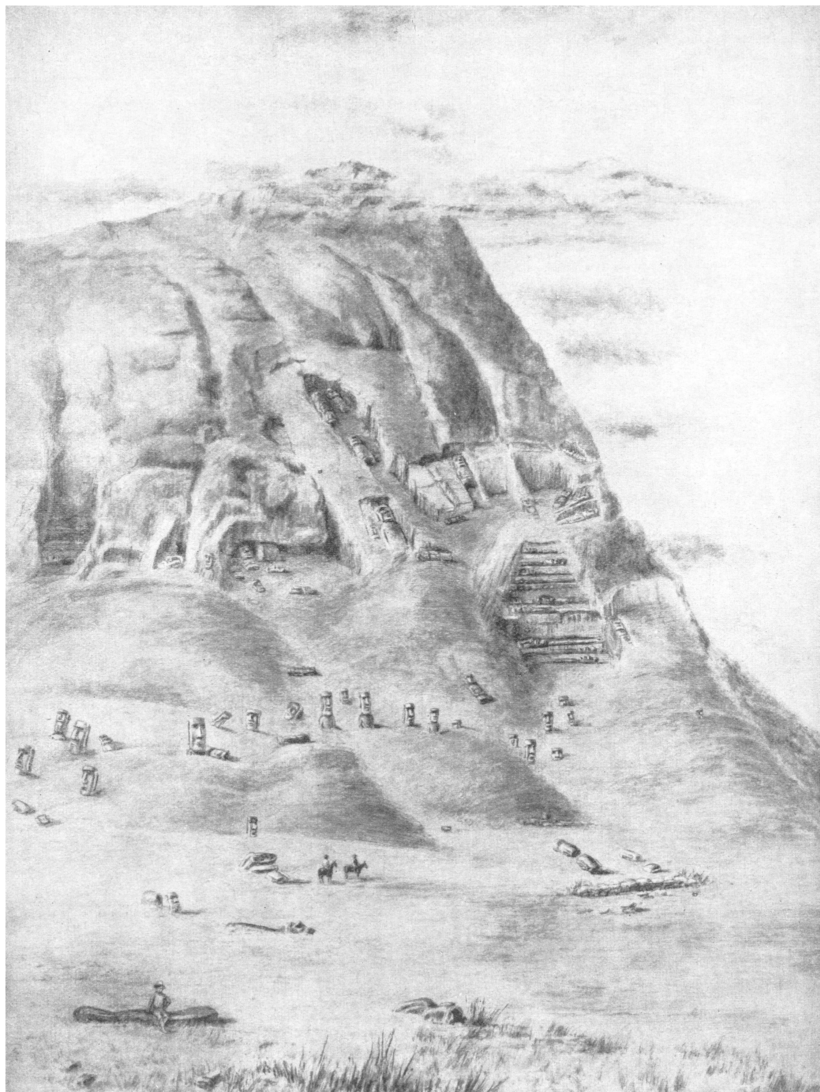

Kartta,
joka osoittaa, miten kivipatsaat ovat jakaantuneet
RANO RARAKU'n
tulivuoren sisä- ja ulkorinteille.

äkkiä taivaanrannassa sukeltautui näkyviin yksinäinen saari, jonka olemassaolosta ainoakaan eurooppalainen ei aikaisemmin ollut tiennyt mitään. Lähelle ehdittyään hän ei nähnyt suojaavien koralliriuttain ympäröimää uneksivan vihantaa saarta. Valtavat ärjyaallot vyöryivät suoraan etelänavan tienoilta ja murtuivat valtavasti pauhaten saaren korkeaan kalliorantaan välistä maanjäristyksen lailla maata vapisuttaen. Tässä autiossa paikassa Roggeveen miehineen näki ihmeellisen näyn. »Siellä oli», he kirjoittavat, »ihmeellisiä kivihahmoja, hyvin 9 m korkeita.» Niillä oli kruunu päässään, maa niiden ympärillä oli kivetty ja saaren alkuasukkaat palvelivat niitä. Näin merimiehet kertovat ja tällä tavoin kuulemme ensimmäisen kerran Pääsiäissaaren arvoituksellisista kiviveistoksista.

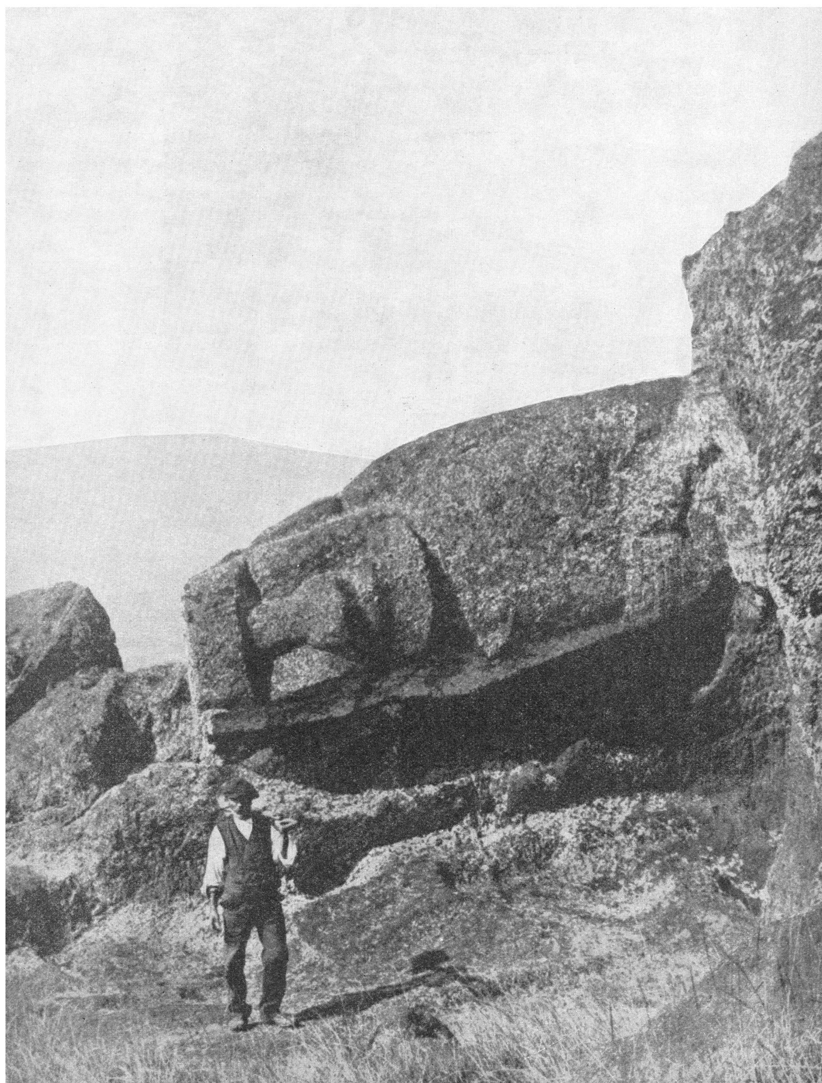
Heidän jälkeensä ovat muutkin merenkulkijat tehneet lyhyitä vierailuja Pääsiäissaareen ja jättäneet meille tietoja siellä tekemistään löydöistä. Mutta vasta meidän päivinämme tämä Tyynen meren omituinen saari on todella joutunut ansaitsemansa huomion kohteeksi.

Halutessamme käydä saaressa meillä on kulkuvälineenä käytettävissämme vain pieni kuunari, joka purjehtii sinne kerran vuodessa Valparaisosta ja tarvitsee matkaan kolme viikkoa. Laiva purjehtii sinne noutamaan villoja erään chileläisen yhtiön laskuun. Yhtiö harjoittaa siellä lampaiden jalostusta. Saari on kolmionmuotoinen. Pisimpien sivujen pituudet ovat suunnilleen 22 ja 12

RANO RARAKUN ULKORINTEITÄ, JOISTA KUVAT HAKATTIIN.

Kuvassa näemme vuoren etelärinteen. Muinaiset kuvanveistäjät pysyttelivät vuoren eteläpuoliskolla, jossa ovat sen jyrkimmät ja korkeimmat osat. Vuoren toisella puolen ei kenties ollut sopivaa kiveä. Kuvassa näemme veistoksia sekä pystyssä että kumossa. Louhintapaikoissa on myös useita patsaita.

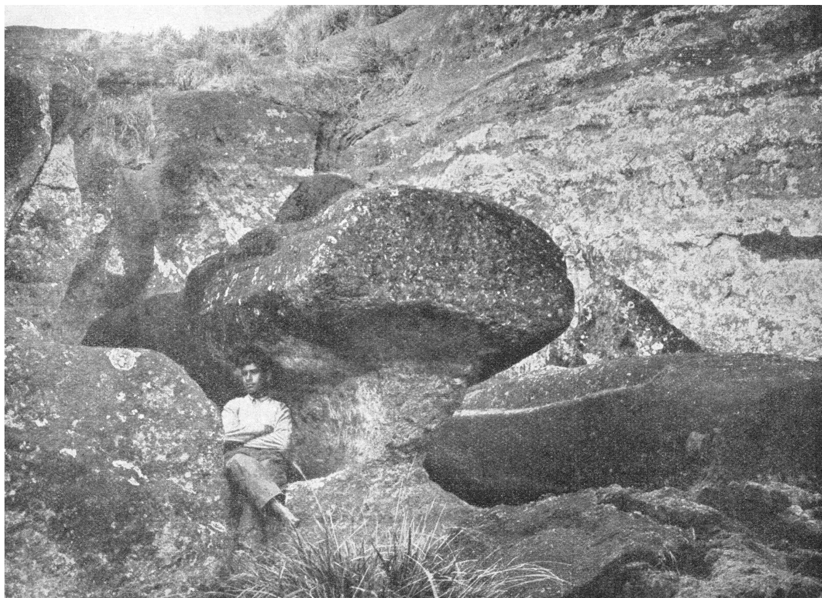
IRVOKAS KIVILOHKARE, JOKA KENTIES TULEE AUTTAMAAN PÄÄSIÄISSAAREN ARVOITUSTEN RATKAISEMISTA.

Muuan saaren arvoituksia on joukko patsaita, joita ilmeisesti on veistetty samanaikaisesti. Tuollaisen jättiläistehtävän suorittaminen edellyttäisi, niin on laskettu, suurempaa asukasmäärää kuin minkä saari voi elättää. Mutta arvoitus selviää osaksi, jos oletamme, ettei kaikkia patsaita aiottukaan siirtää, vaan että osa jätettiin tarkoituksellisesti kallioveistosten asteelle. Oli miten hyvänsä, tätä teoriaa tukee joka tapauksessa kuvassa näkyvä, omituisesti kyljellään makaava patsas, joka on veistetty erään kallion huippuun mitään säännöllisiä louhimismenetelmiä noudattamatta.

km. Noin 250 alkuasukasta asuu saaren länsipuolella, maihinnousupaikan läheisyydessä sijaitsevassa kylässä. Saaren muut osat ovat asumattomat, villieläinten tai paremminkin veistokuvainsa ja mahtavan menneisyytensä vallassa. Käydessämme tässä ihmeellisessä paikassa havaitsemme, ettei maailma tunne vielä puoltakaan sen ihmeistä.

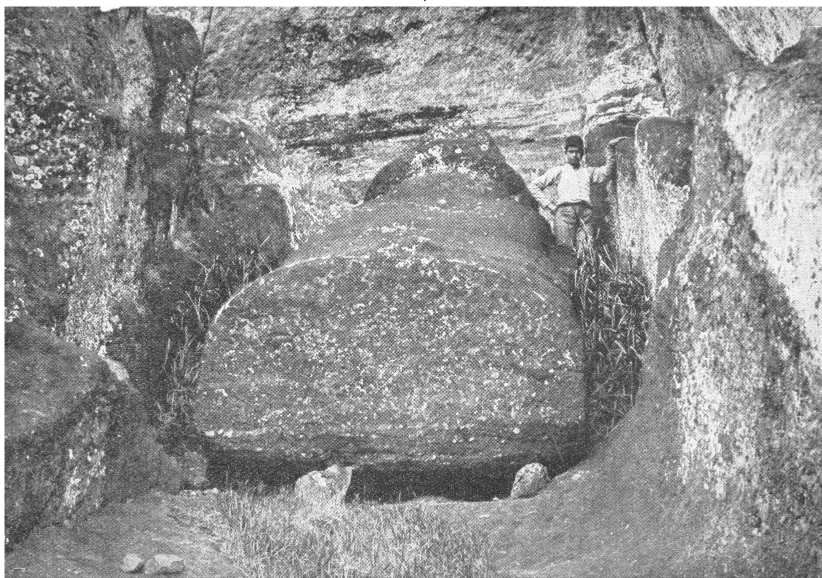
Pitkin rantoja on nykyään kumossa patsaita, jotka aikanaan koristivat niitä. Niiden korkeus vaihtelee 1.8 ja 9 metrin välillä. Monet niistä ovat murtuneet, toiset ovat vielä vahingoittumattomia ja niiden lähellä ovat maassa niiden valtavat hatut, joista toiset ovat särkyneet pudotessaan, toiset vierineet jonkin matkan päähän. Koko rannikolla on vain yhden ainoan kuvan katkennut jalka alkuperäisessä paikassaan. Kuvat ovat aikanaan olleet jykevien kivipermantojen varassa. Permantoja sanotaan »ahuiksi» ja ne saattavat olla 90 m pitkiä. Permantomuurin merenpuoleinen julkisivu on pystysuora ja enintään suunnilleen 4.5 m korkea. Eräissä tapauksissa tämä seinä on rakennettu mahtavista, muokkaamattomista kivilohkareista, jotka ovat kenties puolitoista kertaa ihmistä kookkaampia, toisinaan taas huolellisesti tasoitelluista ja toisiinsa sovitelluista kivistä. Ylinnä on permanto, jolla veistokset aikanaan seisoivat rivissä selin mereen. Tällaisella ahulla saattoi olla viisikintoista veistosta. Maan puolelle permanto viettää joko loivasti tai pengermittäin. Tälle loivalle rinteelle asetettiin vainajain ruumiit ja siinä on hautaholveja, joihin luut sittemmin kerättiin. Valtavat patsaat vartioivat näin ollen vainajia. Niiden takana vyöryivät valtameren aallot, välistä niin lähellä, että niiden vaahtoa sinkoili kuvien hartioille, välistä murtuen sadan metrin korkuisiin kallioihin, joiden harjalla kuvat kohosivat.

Mutta saaressa on jotakin vielä ihmeellisempää. Idässä, suunnilleen kahden tunnin ratsastusmat-

PÄÄSIÄISSAAREN UUPUMATTOMIEN KIVENHAKKAAJAIN KESKENERÄISEKSI JÄTTÄMÄ TYÖ.

Kuvassa näemme työn uuden vaiheen. Tietyn syvälle päästyään kuvanveistäjät alkoivat yhä koloissaan seisten hakata veistosta altapäin irti kalliosta, kunnes se lopulta lepäsi vain kapean, veneen köliä muistuttavan kallioreunan varassa. Koloista, joissa kuvanveistäjät seisoivat työskennellessään, voimme laskea, miten monta miestä kerrallaan oli työssä. Tämän perusteella on myös laskettu, että työn tämä vaihe saavutettiin viidessätoista päivässä.

TYÖ LÄHENEE VALMISTUMISTAAN.
Lopuksi veistokuvan tueksi ladottiin kiviä ja kölimäinen kallioreuna hakattiin pois. Sen jälkeen alkoi arvoituksellinen kuljetus. Eräitä kuvia pystytettiin vuorenrinteelle. Se ei ollut erikoisen vaikeaa, sillä ne voitiin kiskoa alas rinnettä ja niiden tyven kohdalta voitiin poistaa niin paljon multaa, että ne oli helppo hinata pystyyn kuoppaan. Mutta monet kuljetettiin rannikolle asti — eikä tässä saaressa kasvanut lainkaan puita, joista olisi voinut veistää teloja.

kan päässä kylästä, on vanhan tulivuoren, ns. Rano Rarakun, kraateri. Meren puolella on jyrkkä kallionseinämä, muuten kraateri on pyöreäkylkinen allas ja sen pohjassa on pieni järvi. Tähän mennessä matkailija on nähnyt vain kaatuneita kuvapatsaita, mutta täällä vuoren ulkorinteellä on kymmeniä patsaita vielä pystyssä maassa aivan alkuperäisessä kunnossaan, joskin maanvieremät usein ovat haudanneet ne minkä mitenkin, välistä niin, että vain patsaan nenänpää on näkyvissä. Ne tekevät katsojaan peloittavan, yliluonnollisen vaikutuksen, nuo patsaat, tuijottaessaan liikkumattomina pitkin rannikkoa. Kaikkein kaameinta on hämärtäessä, kun ne kohoavat mustina massoina auringonlaskun punaisiksi ja kullanhehkuviksi värittämien pilvien taustaa vasten.

Täällä voimme ensimmäisen kerran täsmälleen tajuta kunkin hahmon olemuksen. Ne on veistetty vyötäisiin asti, kädet kohtaavat toisensa edessä ja korvien muoto muistuttaa kiinnostavasti alkuasukkaiden keskuudessa usein tavattavaa korvamuotoa. He venyttävät korvannipukkansa riippuviksi. Patsaiden päälaki on litteä, silmät syvällä kuopissaan. Ne eivät ole hienoja veistokuvia eivätkä sovellu seinien sisään. Niiden suurenmoisen yksinkertaisia ääriviivoja on katseltava ulkoilmassa ja omassa ympäristössään ne tekevät synkän ja majesteettisen vaikutuksen.

Jos kaivamme jonkin patsaan esiin, sen luonne kirkastuu vielä selvemmäksi. Mullan suojelemista pinnoista havaitsemme, että patsaat ovat aikoinaan olleet kauniisti kiilloitettuja. Kynnet ovat pitkät ja suippenevat ja monen hahmon selässä on ihmeellinen piirustus, jonka alkuperä on vielä toistaiseksi pätevästi selittämättä. Siinä on tavallisesti kolme samansuuntaista juovaa, jotka muistuttavat vyötä. Sen päällä on yksi tai välistä kaksi ympyrää ja alla leveää M:ää muistuttava kuvio. Löysimme myös hiekkaan hautautuneen patsaan, jonka kummassakin pakarassa oli ympyrä. Erään toisen patsaan selässä oli

KUVIA, JOTKA OSOITTAVAT, MITEN MUINAISET KUVANVEISTÄJÄT RUMENSIVAT KORVANSA.

Yläkuvassa näemme kaksi vuorenrinteellä olevaa patsasta. Ne ovat vielä pystyssä, mutta maanvieremä on ne peittänyt leukaa myöten multaan. Alakuvassa yksinäinen patsas. Tällaiset patsaat vartioivat saaren halki johtavia muinaisia teitä. Kuvissa näemme erilaisia korvamuotoja. Etelämeren muissakin saarissa on alkuasukkailla ollut tapana venyttää korvanipukkansa, niin että ne lopulta muistuttavat köydensilmukoita. Yläkuvassa näemme levynkin, jollaisten avulla korvia venytettiin.

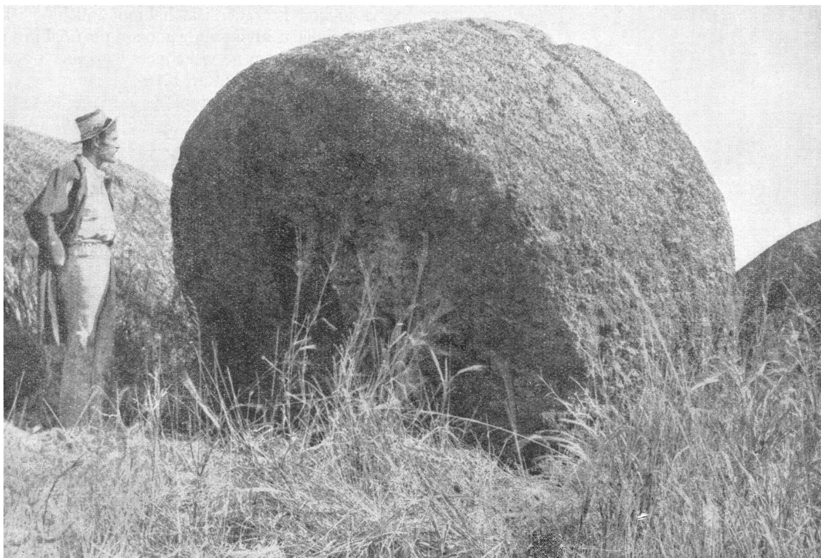

INHIMILLINEN YLPEYS EPÄINHIMILLISIIN HAHMOIHIN AINEELLISTUNEENA.

Vielä kaksi Rano Rarakun ulkorinteeseen puoleksi hautautunutta patsasta. Näemme selvästi korvannipukoiden epämuodostuneisuuden. Meistä näyttävät nämä tuntemattoman kulttuurin muistomerkit litteine päineen, litistyneine sieraimineen ja tyhjine silmäkuoppineen irvokkailta ja epäinhimillisiltä, mutta kun katsomme niitä seudun maisemaa vasten, ne näyttävät henkivän salaista arvokkuutta ja ylpeyttä.

vielä muita kuvia, jotka tekivät alkuasukkaisiin voimakkaan vaikutuksen, mutta olivat luultavasti syntyneet myöhemmin ja huomattavasti patsaita nuorempia. Mielenkiintoista on myös havaita, miten patsaiden on ensin annettu liukua kuoppaan, jonka jälkeen ne vähitellen on kohotettu pystyyn siten, että niiden taakse on ahdettu erikokoisia kiviä. Patsaat on ylipäänsä veistetty erittäin huolellisesti riippumatta siitä, jäivätkö niiden kaikki osat näkyviin. Mutta eräissä ta-

rinne olisi täynnä keskeneräisiä veistoksia. Astuessamme kallioiden välissä olevaan ahtaaseen aukkoon joudumme kallioon hakattuun kammioon, joka muistuttaa suuren katedraalin sivukappelia. Edessämme lepää pitkänään mahtava hahmo muistuttaen jonkin jättiläismäisen soturin mykkää kuvaa. Sen takana näemme kenties vielä toisen hahmon. Vielä kauempana on syvennys, josta kolmas veistos on siirretty pois. Kääntyessämme oikealle näemme käsivarren tai käden ja

ARVOITUKSELLINEN PUNAINEN KIVIHATTU.
Rannikon patsaat eroavat kaikista muista saaren patsaista eräässä suhteessa — kunkin päässä on ollut suuri kivihattu. Ne olivat toista ainetta kuin itse patsaat — saaren toisessa päässä olevasta Punapan-vuoresta louhittua punaista, vulkaanista kiveä. Kalliosta irroitettiin kivilieriö, joka luultavasti kieritettiin patsaan kohdalle. Siellä lieriön päähän veistettiin kohoke ja alapintaan syvennys. Tarun mukaan hatut kieritettiin patsaiden päähän varta vasten rakennettua multavallia pitkin.

pauksissa on ikävä kyllä tunnustettava, että tekijät ovat hutiloineet maan alle jääviä osia veistäessään, niinkuin suorittamamme kaivaukset ovat osoittaneet. Niinpä esim. kuvanveistäjät eivät kerran ole välittäneet oikeasta kädestä lainkaan, vaan se puuttuu kokonaan.

Vielä ihmeellisempi näky avautuu eteemme kiivetessämme patsaiden takana kohoaville kallioille. Havaitsemme näet äkkiä joutuneemme jättiläismäiseen työpajaan. Näemme hahmon toisensa jälkeen, kunnes tuntuu siltä kuin koko

huomaamme, että molemmat sivuseinät on myös veistetty suuriksi kuviksi. Vilkaistessamme jalkoihimme hätkähdämme, sillä seisomme juuri valtavien kasvojen päällä. Tällaisia kivilouhoksia on näennäisesti loppumattomiin. Kuviot on hakattu kallioon siten, että ne jäävät makaamaan selälleen. Eräiden veistäminen on juuri alkanut, toiset ovat jo aivan valmiit odottaen vain kuljettamista pois. Eräiden alusta on hakattu aivan kapeaksi, veneen köliä muistuttavaksi harjanteeksi, jonka varassa veistos lepää. Toisinaan

HOA-HAKA-NANAIA EDESTÄ.
Englannissa on kaksi Pääsiäissaaren veistosta. Toisen niistä, Hoa-Haka-Nanaian eli »Ärjyaallon» vei sotalaiva Topaze Englantiin. Molemmat patsaat koristavat nykyään British Museumin esihallia. Hoa-Haka-Nanaia on ainoalaatuinen siinä suhteessa, että se oli katos alla eräässä Orongon kivimajassa.

sekin on jo poistettu ja patsas lepää vain kivien varassa, niin että näyttää aivan siltä kuin se pienimmästäkin sysäyksestä lähtisi vierimään laaksoon. Muuan patsas on osaksi jo saatu ulos kivilouhimosta, mutta on matkalla murtunut. Välistä näemme makaavan patsaan molemmin puolin komerot, joissa kuvanveistäjät ovat seisoneet työskennellessään, ja niistä voimme laskea, miten monta miestä on aina kerrallaan ollut työssä.

Tulivuoren ulkorinteeltä kiipeämme muinaisen kraaterin pohjassa olevan järven rannalle. Vastapäisellä rinteellä näemme saman vaikuttavan näyn. Rinteen juurella kohoaa kivikuvia ja niiden yläpuolella olevassa kivilouhimossa näemme vielä joukon keskeneräisiä hahmoja. Täällä on myös hajallaan kiviaseita samoissa paikoissa, mihin työmiehet ovat ne viskanneet lähtiessään pois koskaan enää palaamatta. Kääntyessämme alkuasukkaiden puoleen ja pyytäessämme heitä selittämään, mitä on tapahtunut, saamme kuulla vain legendan vanhasta eukosta, jossa oli yliluonnollinen voima eli »mana». Jonakin päivänä kivenhakkaajat loukkasivat häntä ja hän keskeytti heidän työnsä.

Pääsiäissaaressa on vielä kolmannenkinlaisia kuvia. Seistessämme Rarakun patsaiden keskellä ja katsellessamme pitkin rannikkoa niiden hautauspaikkoja vartioivia, kaatuneita veljiä havaitsemme selvästi, että kaikkialla saaren sisäosissa on siellä täällä yksitellen joukko sortuneita jättiläisiä. Alkuasukkaat kertoivat niiden olevan sellaisia veistoksia, joita parhaillaan siirrettiin »ahuun» töiden keskeytyessä, ja pitkään aikaan emme voineet muuta kuin hyväksyä tämän heidän kertomuksensa. Mutta vähitellen meille selveni toinenkin ratkaisu ongelmaan. Ratsastellessamme eräänä sunnuntaina laiskasti ja päämäärättä ympäri saarta jouduimme erään kukkulan huipulle ja katsellessamme kukkulan ja meren välistä tasankoa näimme selvästi jäljen eli kadun, joka johti vuorelta tasangon halki ja jonka varrella säännöllisten välimatkojen päässä oli kivipatsaita. Myöhemmin löysimme vielä kaksi samankaltaista tietä, jotka nekin alkoivat vuorelta ja joiden varrella myös oli veistoksia. Tutkiessamme niitä tarkemmin voidaksemme, mikäli mahdollista, saada selville, miten ne oli kuljetettu paikoilleen, kävi ilmi, etteivät sateen uurtamat juovat olleet niiden vartaloon verraten poikittaisia, niinkuin olisi odottanut, koska ne makasivat pitkänään maassa, vaan pitkittäisiä ulottuen päälaesta selkää pitkin vyötäisiin. Patsaat ovat näin ollen alkuaan olleet pystyssä. Monet olivat sitä paitsi niin halkeilleita, että ne ilmeisesti olivat kaatuneet mahtavasti rysähtäen. Toiset makasivat selällään, toiset suullaan, mutta kuvitel-

lessamme ne pystyyn entisiin paikkoihinsa kävi ilmeiseksi, että ne aikoinaan ovat seisoneet selin vuoreen juhlatietä reunustaen. Ne eivät siis suinkaan olleet jääneet satunnaisesti maahan töiden keskeytyessä. Lähestyessään pyhää paikkaa muinainen vierailija havaitsi näiden jättiläisten jonoittain vartioivan sitä.

Lähellä maihinnousulaituria on vielä muuan erittäin mielenkiintoinen paikka — kivilouhimo, jonka punaisesta vulkaanisesta kivestä on hakattu kuvapatsaiden hatut. Ne veistettiin siellä suuriksi lieriöiksi ja kieritettiin sitten hautauspaikkoihin, jossa ne veistettiin valmiiksi. Ylimmäksi hakattiin kohouma ja päätä varten kaiverrettiin hattuun syvennys. Paikoilleen asetettuina ne työntyivät otsalle varjostaen patsaan silmät. Ne olivat todennäköisesti meikäläisten kruunujen tavoin arvonmerkkejä ja vain ahujen kuvien päässä oli hatut. Vuorella ja juhlateiden varsilla olleilla kuvilla ei jostakin syystä ollut hattuja.

Taivallettuamme tällä tavoin nopeasti saaren halki pysähdymme miettimään mieleemme alituisesti kohoavia kysymyksiä: kuka on suorittanut kaikki nämä työt, miten nämä patsaat veistettiin, miksi ja milloin? Vuosituhansien kuluessa on Aasiassa ja Euroopassa syntynyt ja tuhoutunut valtakuntia, joiden tarinan historia kertoo, mutta mitä tapahtui samoihin aikoihin maapallon toisella puolen tässä ihmeellisessä, pienessä saaressa, jonka olemassaolosta vasta verraten äskettäin olemme saaneet tietää?

Monesti on väitetty, että jokin muinainen, ammoin sitten sukupuuttoon hävinnyt ihmisrotu on veistänyt nämä patsaat. Väittävätpä teosofit näiden patsaiden olevan niin jättiläismäisiä, että vain samankokoiset ihmiset ovat voineet ne veistää. Muuan Uuden Seelannin kuuluisa professori on äskettäin esittänyt teorianaan, että Pääsiäissaari oli kokonaisen saariryhmän hautauspaikka ja että orjat suorittivat kaiken työn. Saariston muut osat ovat hänen teoriansa mukaan vajonneet mereen, jolloin työt keskeytyivät. Mutta näiden teoriain tukena ei vielä toistaiseksi ole vakuuttavia todistuksia, joten meidän lienee parasta pysyä tukevammalla, joskin arkipäiväisemmällä pohjalla.

Aloitamme ongelmasta, jonka selvittäminen on yksinkertaisin. Miten, kysyimme, saattoivat suhteellisesti pienen saaren asukkaat suorittaa näin valtavan työmäärän? Jo kivilouhimoissa on veistoksia enemmän kuin 150. Yritys on tietenkin jättiläismäinen, jos oletamme niiden kaikkien olleen samanaikaisesti työnalaisina, mutta epätodennäköistä on, että nämä kaikki patsaat olisi aiottu muuttaa pystyssä seisoviksi kuviksi. Osa niistä lienee nähtävästi ollut aivan yksinkertaisesti kallioveistoksia eli syviä korkokuvia, niinkuin ehkä voisimme sanoa. Välistä taas työn

HOA-HAKA-NANAIA TAKAA.
Kuvassa näemme erikoisen selvinä näiden patsaiden tavalliset koristekuviot. Vyötäisiä kiertää kolminkertainen vyö. Sen päällä on rengas ja alla M-kirjainta muistuttava kuvio. Muut piirrokset esittävät »lintumiestä» ja koristeltuja aironlapoja, mutta ne ovat tavallisia ja luultavasti myöhempiä lisiä koristekuvioihin.

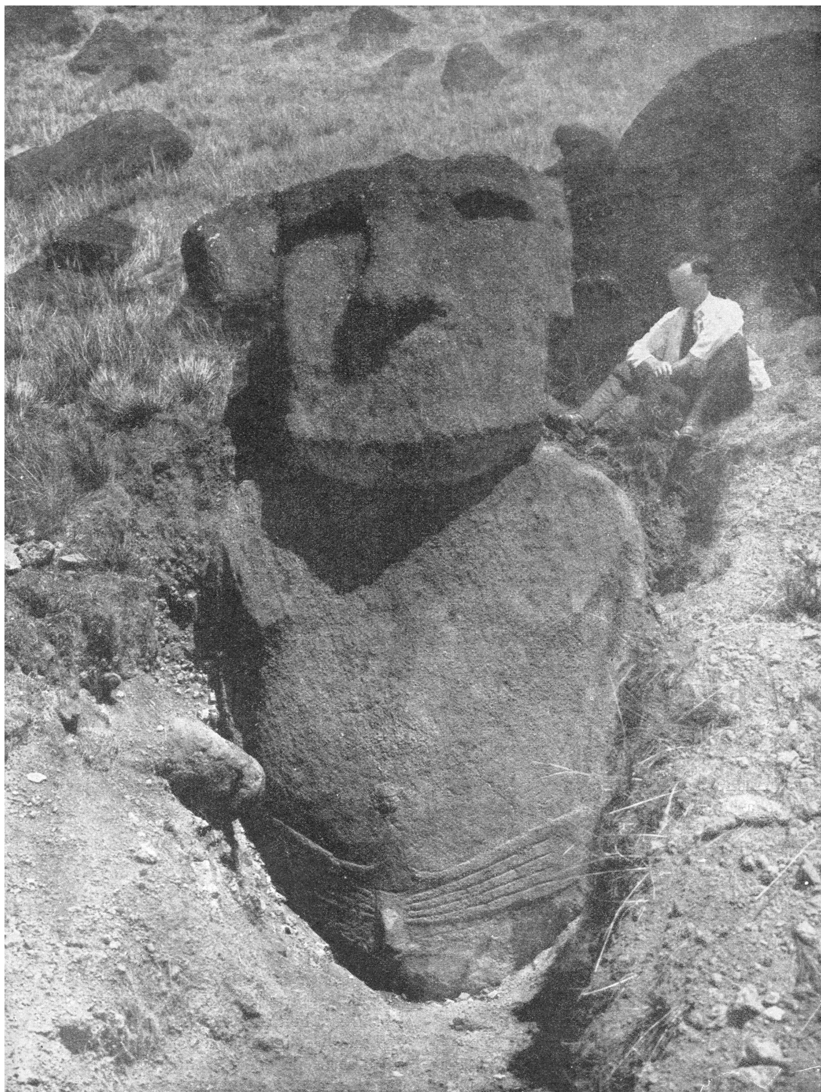
aikana havaittiin kalliossa halkeama, niin että patsas oli pakko heittää oman onnensa nojaan. Niissäkin tapauksissa, jolloin aiottiin valmistaa kokonainen, erillinen kuva, kivenhakkaustyö ei suinkaan ollut niin vaivalloista kuin saattaisimme kuvitella. Kivi oli pehmeää vulkaanista tuhkaa, ja kun laskemme, miten monta miestä saattoi samalla kertaa olla työssä — mainitsimme jo, miten voimme sen laskea — johdumme varsin yllättävään lopputulokseen. Patsas saattoi valmistua pääpiirtein viidessätoista päivässä. Rarakun rinteillä on suunnilleen kuusikymmentä valmista patsasta ja kivipermannoilla on aikanaan ollut vielä noin 250. Mutta jos laskemme niiden valmistamisen kestäneen tietyn ajan, pari vuosisataa tai enemmän, niin havaitsemme, ettei rasitus suinkaan ollut niin käsittämättömän suuri kuin ensi silmäyksellä olisimme olleet valmiit päättelemään.

Vaikeinta on ymmärtää, miten nämä jättiläismäiset kivilohkareet siirrettiin paikoilleen. Kivilouhimoista ne saatiin vuoren juurelle luultavasti siten, että rakennettiin multapengermä, jota pitkin veistokuvat kiskottiin alas. Sen jälkeen ne luultavasti pystytettiin alustansa varaan siten, että ne raahattiin alustaa korkeamman tilapäisen kaltevan pinnan harjalle ja laskettiin sieltä kivipermannolle. Ranskalainen amiraali La Perouse oli sitä mieltä, että yhden patsaan pystyttämiseen riitti sata miestä. Mutta useimmille ahuille ei johtanut minkäänlaista tietä ja 40—50 tonnia painavan kuorman kuljettaminen vahingoittumattomana ylämäkiä ja alamäkiä kivikkoisessa maastossa monen kilometrin päähän oli ihailtava suoritus. Kuljetus tapahtui luultavasti telojen varassa ja kiskoen, mutta saaressa ei ilmeisesti koskaan ole ollut paljon puita tai kuituisia kasveja, niin että pakostakin melkein johdumme yhtymään alkuasukkaiden otaksumaan, että kaikki on tapahtunut »manan» (noitavoiman) avulla.

Tämän jälkeen seuraa kysymys, ketkä suorittivat kaiken tämän. Vastaus saattaa ohimennen valaista myös kysymystä, miksi he sen tekivät. Meidän on vaikea uskoa muuta kuin että saaren nykyisten asukkaiden esi-isät ovat pystyttäneet nämä patsaat ja nämä asukkaat puolestaan ovat

KAATUNEEN PATSAAN SELKÄ KORISTEKUVIOINEEN.
Patsaiden selät koristeltiin eri tavoin. Tämä patsas on ollut mullan peitossa, sillä kivipermannoilla olevista patsaista ovat tuulet ja sateet hävittäneet koristekuviot, niin että voimme saada ne selville vain siinä tapauksessa, että tiedämme, mistä meidän on niitä etsittävä. Hoa-Haka-Nanaian rengas oli, kuten tavallisesti, vyön yläpuolella. Kuvassa näkyvässä patsaassa on vain yksinkertainen vyö ja takaruumiissa kaksi rengasta. M puuttuu kokonaan. Monissa patsaissa ei ole lainkaan koristekuvioita.

KAUNIS VEISTOS, JOTA TUULET JA SATEET EIVÄT OLE TURMELLEET.

Maanvieremät ovat peittäneet useita patsaita. Kun tällaisia patsaita on kaivettu esiin, on käynyt ilmi, että niiden pinta on aikanaan ollut kauniisti kiilloitettu. Näemme hienopiirteisten, kapenevien sormien sileyden. Osia, joiden arvattiin jäävän maan alle, ei välistä kuitenkaan kiilloitettu, vaikka patsaat viimeisteltiin lopullisesti jo kivilouhimossa (selkäpiirroksia lukuun ottamatta).

LINTUMIES — UNOHTUNEEN KULTTUURIN SANKARIN KUVA.
Tämä veistos on sekä itsessään että Pääsiäissaaren kulttuuria Polynesian muihin osiin yhdistävänä renkaana erinomaisen mielenkiintoinen. Se esittää lintumiestä ja liittyy taruun, joka vielä elää »saaren vanhimpien asukkaiden muistissa». Tuon tarun mukaan eräät valitut miehet muuttuivat pyhiksi saatuaan käsiinsä erään merilinnun Motu Nuin pienelle kallioluodolle muniman ensimmäisen munan. Onnellinen voittaja asettui asumaan Rano Rarakun harjalle ja oli vuoden ajan »tabu». Vuorenrinteiden kuvapatsaat esittävät kenties muinaisia lintumiehiä. Tässä veistokuvassa näemme linnunpäisen miehen, jolla on tuollainen kaivattu muna kädessään.

aivan samoja kuin muissakin Tyynen valtameren saarissa. Tässä saarimaailmassa on kaksi rotua sekaantunut toisiinsa: musta, neekeripiirteinen, melanesialainen rotu, jota pääasiallisesti tapaamme lähellä Australiaa, sekä valkoinen polynesialainen rotu, joka luultavasti alkuaan on tullut Aasiasta, täyttänyt Melanesian ja ehtinyt suuren valtameren äärimmäisille rajoille asti. Pääsiäissaaren asukkaiden ihonväristä, joka vaihtelee kellahtavasta tummanruskeaan, voimme helposti havaita heidän olevan sekakansaa. Heidän puhumansa kieli on luonteeltaan polynesialaista, ja Sandwich-saarilta tai Uudesta Seelannista saapuva matkailija kuulisi heidän puhuessaan monta samankaikuista sanaa kuin kotimaassaan. Heidän kallojensa muodosta näemme kuitenkin, omituista kyllä, että heihin on sekaantunut suhteellisen runsaasti melanesialaisia aineksia Tyynen valtameren länsiosista. Meidän on muistettava, että nämä Tyynen valtameren kansat eivät ole pystyttäneet valtavia veistettyjä kivilohkareita ainoastaan Pääsiäissaareen. 3 500 km lännempänä on äskettäin löytynyt saman valtameren saarista kaksi noin 2 m:n korkuista patsasta. Onpa pienessä Pitcairninkin saaressa omat kivikuvansa. Pääsiäissaaren kansalla oli vain käytettävänään erikoisen pehmeää kiveä ja tietenkin juuri tästä johtui, että he niin sanoaksemme joutuivat erikoistumaan kivipatsaiden tehtailemiseen.

Nykyisillä asukkailla ei ole selviä ja tarkkoja satuja — osa heidän perinnäistiedostaan hävisi luultavasti vuonna 1862 perulaisten viedessä monet heidän etevimmät miehensä orjuuteen —, mutta he ovat tosiasiallisesti itse sitä mieltä, että heidän esi-isänsä ovat veistäneet nämä patsaat, ja voivat kertoa tutkijalle erilaisia pikkutietoja, jotka ovat kulkeneet perintönä isältä pojalle. Eräissä tapauksissa he tietävät mainita patsaan veistäneiden miesten nimet, ja kerran he näyttivät, miten hattu asetettiin erään kuvapatsaan päähän siten, että läheiseltä pikkukukkulalta rakennettiin multatöyry, joka ulottui patsaan päälaen kohdalle. Saaressa käyneet varhaiset matkailijat kertovat myös, että saaren asukkaat siihen aikaan venyt-

tivät korvansa samanlaisiksi kuin kuvapatsaiden korvat.

Vahvin rengas, joka yhdistää nykyisen kansan näihin kuviin, on kuitenkin luonteeltaan varsin omituinen. Vielä nykyään elävä kansa tai paremminkin kansa, joka eli meidän lähtiessämme saaresta, muistaa vanhempiensa harjoittaneen aivan omintakeista linnunpalvelusta, jolla epäilemättä on aikoinaan ollut jotakin tekemistä patsaiden kanssa. Vuoden suurin tapaus oli erään muuttolinnun, tiiralajin, jota alkuasukkaat sanovat »manu taraksi», saapuminen saareen. Se saapuu syyskuussa, etelän keväänä, ja pesii suurina parvina eräällä kaukana meressä sijaitsevalla luodolla. Tämä luoto on aikoinaan ollut saaren lounaispäässä kohoavan suuren tulivuoren, Rano Kaon osana. Luoto on kestänyt valtameren laineet, jotka vähitellen ovat huuhtoneet pois vuoren muut merenpuoleiset osat, niin että nykyään on jäljellä vain 300 m korkea vuorenseinämä. Jos maailma kestää kyllin kauan, tulee meri joskus raivaamaan itselleen tien muinaiseen kilometrien levyiseen kraatterijärveen, josta sen enää erottaa vain ohut kalliokerros. Tämän vuorenseinämän harjalla, kapeimmassa kohdassa, on eräitä kallioita, joihin on hakattu ihmeellisiä, linnunpäistä miestä esittäviä hahmoja, ja läheisyydessä on matalien, vielä suhteellisen hyvin säilyneiden kivimajojen muodostama kylä, jota sanotaan Orongoksi. Heinäkuussa nousivat kulloinkin hallitsevan heimon valitut miehet vuorelle vietettyään ensin komeita kannibaalijuhlia tasangolla ja asettuivat asumaan kallionharjalla oleviin kivimajoihin. Sieltä he katselivat syvällä alapuolellaan meressä olevaa luotoa ja odottivat lintujen tuloa.

Pääasiana oli saada käsiinsä ensimmäinen muna, jonka linnut munivat, ja miestä, jonka onnistui siepata se, sanottiin »lintumieheksi» ja hänestä tuli vuoden sankari. Kilpailuun ei saanut ottaa osaa kuka hyvänsä. Kilpailijat valitsi yliluonnollisia taipumuksia omaava henkilö. Hän sanoi, että jumalat ovat halukkaita sallimaan sen ja sen miehen ottaa munan, mutta jos hän todella löysi munan, hänen oli muutettava nimensä ja tästä nimestä tuli samalla sen vuoden nimi, jokseenkin samalla tavoin kuin englantilaiset sanovat »sinä vuonna, jolloin se ja se hevonen voitti Derbyn juoksun». Kilpailijat itse asuivat kylässä, mutta lähettivät palvelijansa odottamaan luodossa olevaan luolaan. Hetken tultua nämä ryntäsivät ulos luolasta etsimään munaa ja onnellinen löytäjä huusi saareen herralleen käyttäen hänen uutta nimeään: »N. N., ajele pääsi! Olet voitta-

ETELÄMEREN AINOITA KIRJOITUSMERKKEJÄ.
Tämä kirjoitustapa on myös Pääsiäissaaren ratkaisemattomia arvoituksia. Se on ainoa Etelämeren saaristossa itsenäisesti kehittynyt kirjoitustapa, mitä on todettu. Merkit piirrettiin hain hampaalla erikokoisiin puulevyihin ja luettiin vuorotellen vasemmalta oikealle ja oikealta vasemmalle samalla tavoin kuin peltoa kynnetään. Vanhimmat kreikkalaiset kirjoitukset on myös kirjoitettu siten.

nut munan!» Voittaja ajeli päänsä ja ilmaisi avoimesti iloaan, mutta hävinneet viiltelivät itseään kiviveitsillä, niinkuin vanhan testamentin henkilöiden kerrotaan joskus tehneen.

Tämän tietäessämme meidän on helppo ymmärtää kuvioiden merkitys. Ne esittävät vertauskuvallisesti lintumiestä ja kukin hahmo tarkoittaa varmaankin eri kilpailun voittajaa. Näillä linnun kuvilla on meille paljon kerrottavaa. Salomonin saarissa, Tyynen valtameren toisessa päässä, tapaamme niistä niin tarkkoja jäljennöksiä, että niiden kiistämättömästi täytyy polveutua samasta alkulähteestä. Tyynellä valtamerellä matkustaessani tapasin jonkin aikaa sitten erään Salomonin saarten lähetyssaarnaajan. Näytin hänelle veistokuvien selässä olevan, M-kirjainta muistuttavan piirroksen, ja hän sanoi heti tuollaisen kuvan usein tarkoittavan siivet levällään lentävää lintua. Mikäli hänen antamansa tieto on oikea, se selvittää vielä yhden Pääsiäissaaren arvoituksen.

Mutta linnunpalveluksen ja patsaiden välillä on toinenkin vielä ilmeisempi yhdysside. Saarelaisilla ei saanut olla edes lintuhäkkiä, vain patsas, ja eräässä majassa oli patsas — ainoa, joka on löytynyt katon alta — jonka nimi on Hoa-Haka-Nanaia eli »Ärjyaalto». Juuri tämän patsaan vei muuan brittiläinen sotalaiva mukanaan. Nykyään se on British Museumin esihallissa. Jos hyvässä valaistuksessa kierrämme kuvan, näemme sen selässä sekä tässä kuvailemamme merkit että niiden lisäksi karkeatekoisen, luultavasti myöhemmin lisätyn, lintumiestä esittävän piirroksen.

Mutta palatkaamme jälleen lintumieheen, niin löydämme vielä uuden todistuksen siitä, että linnunpalveluksella oli jotakin yhteyttä patsaiden kanssa. Muna kädessä ja riemuitsevien ystäviensä seuraamana hän tanssi rannalla ja suuntasi sitten kulkunsa — niin, minne? Saaren tärkein paikka oli Rano Raraku, kivilouhimojen vuori. Siellä hän eli vuoden, josta ajasta viisi kuukautta ankarasti »tabuna». Hänelle vietiin ruokaa, mutta se oli valmistettava erikoisessa uunissa. Palvelija, joka oli löytänyt pyhän munan, ei saanut syödä oikealla kädellään, koska se oli koskettanut pyhää munaa. Vuoden loputtua syrjäytti uusi lintumies entisen. Hautauspaikkojen patsaat esittävät epäilemättä saarelaisten esi-isiä. Mutta eikö olekin enemmän kuin vain todennäköistä, että vuorella olevat patsaat esittävät kylässä olevien kivipiirrosten tavoin lintumiehiä?

Mikäli näin on, voimmeko silloin jollakin tavoin määritellä patsaiden iän ja töiden keskeytymisen ajankohdan? Emme voi sanoa, milloin työt alkoivat — monikin siirtolaisretkikunta on kanooteissaan saattanut saapua kaukaiseen Pääsiäissaareen, niin uskomattomalta kuin se kuulostaakin. Noin 2 500 km lännempänä sijaitseva Mangareva on Pitcairnia lukuun ottamatta Pääsiäissaaren lähin asuttu paikka. Siellä kerrotaan ainakin kolmesta eri vaeltajaretkikunnasta, jotka ovat sieltä jatkaneet matkaansa johonkin kaukaiseen saareen. Vanhukset väittävät varmasti tätä saarta Pääsiäissaareksi. Vielä on vain selvitettävä, mikä muuttajaheimo toi mukanaan patsaiden valmistamistavan. Tiedämme kuitenkin, mikäli Roggeveeniin on luottamista, että patsaiden palvelus eli ja kukoisti vielä 200 vuotta sitten. Valitettavasti ei hän eikä kukaan varhaisista saaressa kävijöistä löytänyt louhintapaikkaa, mutta varsin epätodennäköistä on, että patsaat olisivat poikkeuksetta seisseet paikoillaan ja yhä edelleen olleet palveluksen kohteina, jos niiden valmistamisesta jo olisi luovuttu. Roggeveen purjehti tiehensä. Viisikymmentä vuotta myöhemmin saapui saareen eräitä espanjalaisia, Cook ja paljon myöhemmin La Perouse. He kertovat aivan muuta. Eräät hahmot olivat vielä paikoillaan, mutta monet olivat sortuneet maahan. »Saaren nykyiset asukkaat», sanoo Cook, »eivät pidä jättiläispatsaita epäjumalankuvina, mikäli saatan asiaa arvostella, olipa asianlaita hollantilaisten aikana miten hyvänsä.»

Mitä siis tapahtui näiden viidenkymmenen vuoden kuluessa? Tiedämme, mitä Roggeveen arveli alkuasukkaista, mutta voimme vain arvailla, mitä nämä ajattelivat hänestä. Varmaa vain on, että muutamia sukupolvia ennen ensimmäisten kristittyjen lähetyssaarnaajain saapumista oli saaressa saanut jalansijaa uusi kultti, joka kosketteli laivassa saareen saapuneita, punakasvoisia valkoisia jumalia. Syrjäyttikö tämä uusi kultti entisen? Syttyikö kenties entisen ja uuden kultin kannattajain välillä sota ja tekikö valkoisten miesten saapuminen suoranaisesti tai epäsuoranaisesti lopun kivipatsaiden pystyttämisestä Pääsiäissaareen?

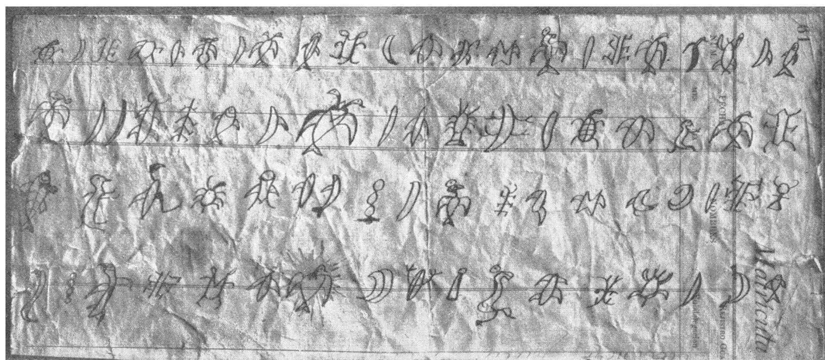
Kaikkea tätä voimme vain epäillä, mutta varmasti tiedämme, että kilpailevat puolueet kaatoivat tarkoituksellisesti kumoon hautauspaikkojen patsaat kukin tahollaan innokkaasti yrittäen hävittää vastustajansa Rheimsin katedraalin ja että omien saarelaisystäviemme isät kaatoivat viimeisetkin patsaat melkein meidän päivinämme, s.o. noin vuonna 1835. 1700-luvun alkupuolella kultti siis vielä eli ja 1800-luvun alkupuoliskolla taas hävisi viimeinenkin kuva ahuilta. Kivipatsaiden valmistuksen lakattua asukkaat veistivät vielä puukuvia, jotka suuresti muistuttavat saaren

kivipatsaita. Kuka hyvänsä voi nähdä niitä British Museumissa käydessään.

Saaressa vielä verraten äskettäin noin 2 m pitkiin puutauluihin uurretut hieroglyfit ovat myös saaren ihmeitä. Kristinuskon saapuessa saareen poltettiin paljon tällaisia puutauluja, mutta eräitä katkelmia niistä on vielä jäljellä. Niiden hieroglyfit muodostavat ainoan tällaisen kirjoitustavan, mitä tunnemme Tyynen valtameren alueella ja havaitsemme eräiden kuvioiden esittävän lintuja tai lintumiehiä. Kirjoitustavan etevin tuntija oli saaren viimeinen suuri päällikkö, joka lienee kuollut vuoden 1860 vaiheilla. Hän asui pohjoisrannikolla erään lahden rannalla ja kerran vuodessa kokoontuivat nähtävästi alan ammattimiehet hänen luokseen suureen kokoukseen, jonka puheenjohtajana hän toimi. Muuan komea vanha saarelainen kertoi nuorena olleensa neuvoston jäsen ja avustaneensa päällikköä näissä tilaisuuksissa. Ellei päällikkö ollut tyytyväinen jonkun läsnäolijan merkkienlukemistapaan, hän viittasi tälle nuorukaiselle ja tämä talutti häpeävän syntisen ulos. Ystävämme sanoi yrittäneensä itsekin opetella kirjoittamaan, mutta hänen kätensä ei osannut kyllin vakavasti hahmotella eri kuvioita, joten hänen lopulta oli luovuttava yrityksestään.

Niin, — viipyessämme vielä saaressa kuoli muuan erittäin vanha Tomeniko-niminen mies. Hän osasi vielä piirtää muutamia tällaisia hahmoja. Hän yritti myös selvittää niitä, mutta oli vanha ja sairas, niin että hänen muistinsa petti. Merkkejä on monta kertaa yritetty selvittää, mutta toistaiseksi tuloksetta. Eräät kirjoitukset käsittelevät historiallisia aiheita, luettelevat sotia jne., toiset taas ovat rukouksia, mutta niitä ei luultavasti todella osannut lukea kukaan muu kuin niiden sepittäjä itse — s.o., ne eivät ankarasti katsoen ole puheen toistamista kirjoituksena vaan ainoastaan jonkinlaista »memoria technicaa» eli teknillistä muistamista. Jos joku sitoo solmun nenäliinaansa, ei kukaan muu kuin hän itse voi tietää, haluaako hän muistaa jonkin vierailun vaiko henkivakuutuksensa maksuajan ja samanlainen solmu voi eri tilaisuuksissa merkitä aivan eri asioita. »Sanat olivat uusia», sanottiin meille, »mutta merkit olivat vanhoja».

Sen tähden emme koskaan voi oppia lukemaan näitä kirjoituksia emmekä myös koskaan saa tietää, mitä noiden suurten patsaiden veistäjät ajattelivat tai mitä ihmeellisiä juhlamenoja he suorittivat niiden yhteydessä. Kaikki nämä tiedot ovat hävinneet ainaisiksi ajoiksi. Mutta niiden historian opimme suurin piirtein tuntemaan luultavasti jo muutaman vuoden kuluttua. Joka tapauksessa nämä Etelämeren pienen saaren salaperäiset kivikasvot ovat kaikista muinaisajan ihmeistä ihmeellisimpiä.

VANHUS YRITTI VIIMEISEN KERRAN MUISTELLA PUOLEKSI UNOHTUNUTTA TAITOAAN.
Pääsiäissaaren kirjoitustapa on melkein kokonaan hävinnyt alkuasukkaiden muistista, mutta muuan haudan partaalla hoippuva Tomeniko-niminen vanhus oli aikoinaan yrittänyt opetella kirjoittamaan ja muisti vielä joukon toisistaan riippumattomia ja osaksi ristiriitaisia tosiasioita. Hänet oli jo kerran aikaisemmin saatu piirtämään muutamia hieroglyfejä paperille. Nämä vertauskuvalliset merkit eivät ilmeisesti tarkoittaneet sanoja ja sanontatapoja. Ammattilukijat käyttivät niitä vain muistinsa tukena. Niillä ei myöskään ollut mitään pysyvää merkitystä.

MITEN MUINAISAJAN IHMERAKENNUKSET SYNTYIVÄT

Arkkitehtuurin varhaisinta historiaa tutkiessamme joudumme tutustumaan erääseen omituiseen ja kammottavaan tapaan. Muinaisajan suurten julkisten rakennusten ja temppelien perusmuurien alle haudattiin eläviä ihmisiä ja eläimiä uhrina jumalille. Ja on syytä epäillä, että tätä sovitusuhrin muotoa on noudatettu myös kristittyjen kirkkorakennuksissa. Muinoin kuviteltiin nimittäin, että ainoastaan tuollaisten uhrien avulla saatiin rakennus pysymään pystyssä. Lukuisista, varsin kaukana toisistaan sijaitsevista paikoista on löydetty ihmisluurankoja peruskivien alta ja niiden löytyminen voidaan selittää ainoastaan yhdellä tavalla. Tämän taikauskon alkaessa heiketä korvattiin ihmisuhrit ihmisten kuvilla, sillä luultiin tällaisten kuvien maagillisen voimansiirtymisen johdosta täyttävän saman hyödyllisen tehtävän.

Näitä ja muita vastaavia primitiivisiä käsityksiä tutkiessamme meidän on muistettava, että muinaisajan ihmiset nähtävästi pitivät ylipäänsä rakennuksen pystyttämistä jumalattomana ja ylvästelevänä tekona. Salaman iskiessä rakennukseen tai myrskyn tai maanjäristyksen vapisuttaessa sitä pidettiin tällaisia merkkejä yliluonnollisten olentojen kostona. Ihmisen, joka metsän eläinten lailla oli elänyt puiden suojassa tai maan koloissa tai luolissa, arveltiin ärsyttävän ja haastavan taisteluun kaikkia maan ja ilman voimia rakentaessaan itselleen yksinkertaisimmankin asuinhuoneen. Sen tähden jumalat vaativat sovitusta ja ihmisveri oli heidän vaatimansa uhri. Meidän päivinämme rakennusmestarien juhlamenot supistuvat muutamien rahojen ja sanomalehtien asettamiseen peruskivien alle ja kenties tämä esihistoriallisen ajan barbaaristen juhlamenojen viaton toisinto saattaa auttaa meitä ymmärtämään, miten pitkän tien ihminen on saanut taistellen vaeltaa, ennen kuin hän on vapautunut väkivaltaisten ja järjettömien käsitysten ja uskomusten eksyttävästä viidakosta.

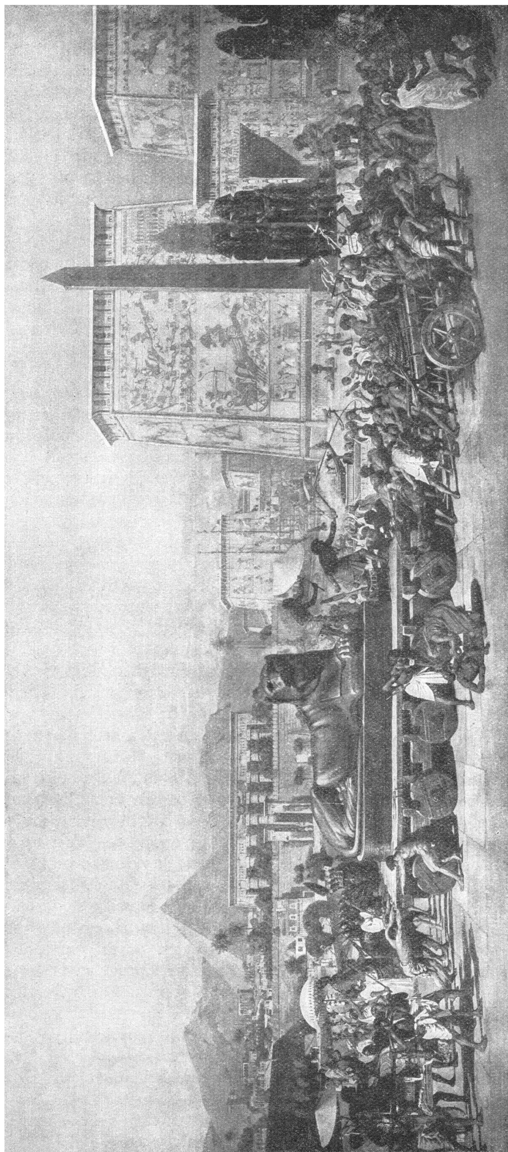
Mutta joskin muinaisajan suuret rakennukset tosiaankin pystytettiin ihmisruumisten päälle, olivat rakennukset itsekin — ja ovat yhä tänäkin päivänä — vielä laajemman ja valtavamman uhrijärjestelmän muistomerkkejä. Amfiteatterit, sirkukset ja mausoleumit, mastabat ja pyramidit, holvit ja vesijohdot, sillat ja kivetyt tiet samoin kuin kaikki jumalille pyhitetyt temppelit rakennettiin orjien avulla. Muutamissa pyramideissa painaa jokainen kivi kuudettakymmentä tonnia. Miten ne saatiin paikoilleen? Muutamat muinaisen Egyptin obeliskeista, jotka vieläkin seisovat pystyssä, ovat neljättäkymmentä metriä korkeita. Miten ne irroitettiin kalliosta ja miten saatettiin käsitellä niin suunnattomia monoliitteja? Tirynsin esihistoriallisen Akropoliin seinät ovat kohdittain kahdentoista metrin paksuiset ja ne on rakennettu mahtavista, moukarilla tasoiteltuista kivipaasista.

Ihmiskätten alkeellinen työ on nämä kaikki ihmeet synnyttänyt. Ihailemme Babylonin jalokivien hienoa hiontaa tai aigeialaisen muinaistaiteen hienostuneisuutta ja taiteellista valmiutta, kultaisia maljoja ja rintakoruja, kuolleiden kasvoja varten valmistettuja kultanaamioita, fajanssia, siloiteltua norsunluuta ja mosaiikkeja. Mutta loppujen lopuksi kaikki tämä on vain antiikin pienoistaidetta. Paljon vaikuttavampia ovat rakennustaiteen tuotteet, joiden rakentajat olivat vailla kaikkia nykyaikaisen teollisuuden viimeisteltyjä teknillisiä apukeinoja, ja kuitenkin heidän luomuksensa uhkuvat kyklooppista voimaa, yhä vielä muureineen uhmaillen ajan vaikutuksia. Mutta arkkitehtien, kuvanveistäjien ja insinöörien nerokkaissa luomuksissa piilee monen sukupolven palkaton työ ja karkea raataminen.

Jokaisen taistelevan kaupungin linnoitusten, Babylonin ja Niniven muurien, Egyptin Teeben lukuisien muistomerkkien, Knossoksen ja Khorsabadin palatsien, Parthenonin ja Panthenonin, Colosseumin ja roomalaisten suurten kylpyläin,

kaikkien näiden rakennusten pystyttäminen oli mahdollista vain siten, että miljoonat työläiset sopimuksetta pakotettiin rakentamaan ne. Miten kuljetukset järjestettiin? Mitä teknillisiä apukeinoja käytettiin rakennusaineitten, valtavien kivipaasien, marmorin, graniitin, dioriitin tai basaltin siirtämiseen? Ennen kuin pitkät pronssisahat sekä muurarien ja kivenhakkaajain moukarit, taltat ja kairat pääsivät työhön, oli kivilohkareet ensin hakattava louhoksesta, kuormattava ja kuljetettava rakennuspaikalle. Ei ollut mitään höyryllä tai sähköllä käypiä nostokurkia, jotka muutamassa minuutissa olisivat voineet kohottaa tonnittain kiviä tai tiiliä haluttuun korkeuteen, ei höyrylaivoja, jotka olisivat kuljettaneet arkkitehtien rakennusaineet virtoja pitkin tai merten toiselle puolen.

Ei ollut dynamiittia kallioiden räjäyttämiseen. Ihmisen sitkeys oli ainoa räjähdysaine; elävä ihmiskoneisto oli koko muinaisajan rakennuskoneistona. Joukoittain orjia valjastettiin suurten kivipaasien eteen ja he raahasivat ne hitaasti ylöspäin pitkin kal-

KOHTAUS ORJIEN KURJUUDEN SUURESTA NÄYTELMÄSTÄ.

Sivulla 375 on muinaisegyptiläinen kuva suunnattoman kuvapatsaan kuljettamisesta. Tämä kuva on jäljennös sir Edward Poynterin maalauksesta, joka esittää vastaavanlaista kohtausta ja on nimeltään »Israelin kansa Egyptissä». Näemme tässä orjajonojen, joiden hiki ja veri vuoti virtoinaan, ennen kuin muinaisajan suurrakennukset syntyivät, raahaavan ruoskien vinkuessa suurta kivileijonaa määräpaikkaansa. Leijonan esikuvana on ollut Tutankhamonin leijona. Köydet jännittyvät, esimiesten ruoskat viuhuvat ja joku korkea virkailija seuraa pikkupoikansa kanssa kohtausta kantotuolistaan. Etualalla juotetaan orjaa, joka juuri on sortunut maahan; esimies on kuitenkin ilmeisesti ensin koetellut julmempaa virkistyskeinoa.

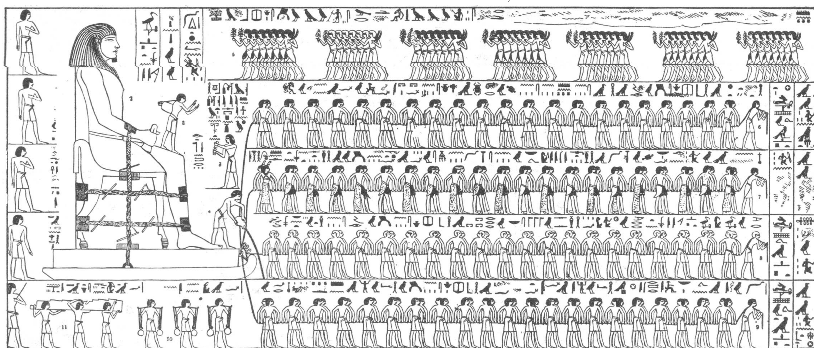
tevaa pintaa, jota asteittain pidennettiin kuin työntöporrasta pengermiä kohden, rakennuksen kohotessa yhä korkeammaksi. Mitään vetokoneita tai höyryvetureita ei ollut olemassa, ja yksi ainoa kuorma-auto voisi nykyään muutamassa tunnissa suorittaa kuljetuksen, jota viisisataa orjaa ei siihen aikaan olisi kyennyt suorittamaan yhtä monessa viikossa tai kuukaudessakaan. Sivistynyt maailma on jo kauan tuntenut veto- tai työntövoimayksikön, jota nimitetään »hevosvoimaksi»; ja vieläkin laskemme koneen työtehon hevosvoimina. On kyllä totta, että muinaisajan kansat käyttivät vetojuhtina härkiä ja aaseja ja myös hevosia, joskin vasta paljon myöhemmin. Mutta kuta enemmän heidän sivistyksensä vakiintui, sitä olennaisemmaksi työvoimaksi orjat muuttuivat.

Vertailkaamme nyt mahdollisimman lyhyesti suurten valtakaupunkien, kuten Babylonin, Theban, Ateenan ja Rooman, suuria rakennuksia alkukantaisten (= primit.) heimojen yksinkertaisiin rakennuksiin. Eräs olennaisimmista seikoista, joka erottaa ihmisen eläimestä, on se, että hän valmistaa ja käyttää työaseita. Tosin linnut, majavat ja ihmisenmuotoiset apinat ovat myös rakentajia, mutta niillä on työssä apunaan ainoastaan luonnon niille suomat välineet, hampaat ja jalat, nokat, kynnet ja kädet. Ihminen sitä vastoin käytti jo varhain työkaluja apunaan ja vanhimman inhimillisen kulttuurin löytöseuduissa on paljastunut päivänvaloon, ei ainoastaan sota-aseita, vaan myöskin aseita, joiden avulla ihminen taisteli luontoa vastaan. Kaikista näistä työkaluista merkityksellisin oli varmaankin kivikirves, jonka avulla ihminen kaatoi puita rakentaakseen ensimmäiset kömpelöt majansa ja veneensä. On omituista todeta, että ihmisen oli ensin pakko muokata kiveä, ennen kuin hän saattoi ryhtyä puutyöhön. Teräskirves ei hakannut ensimmäisiä aukeamia primitiiviseen muinaismetsään, vaan kivikirves, usein hirvensarvi vartenaan, raivasi sivistyksen ensimmäiset urat.

Tuhansia vuosia ennen kuin »minolaiseksi» nimitetty kulttuuri kukoisti Kreetan saaressa, käyttivät tämän saaren asukkaat runsaasti kivestä tehtyjä työkaluja. Sir Arthur Evansin suorittamat kaivaukset Knossoksen suuren palatsin kohdalla, joka peitti lähes kahden ja puolen hehtaarin laajuisen maa-alan, ovat saattaneet päivänvaloon neoliittisen, s.o. nuoremman kivikauden, kulttuurin jäännöksiä, jotka polveutuvat 13 000:n tai 14 000:n vuoden takaa. Mutta Afrikasta ja Aasiasta samoin kuin Euroopastakin on löydetty samanlaisia piikiviaseita, jotka edustavat eri kehitysasteita alkaen karkeasta kivestä, jota pidettiin vain kourassa ilman kädensijaa ja käytettiin iskemiseen ja murtamiseen, aina teräviin ja hiottuihin piiesineisiin asti, joita käytettiin talttoina tai nuolen- ja keihäänkärkinä. Ihmisen varsinainen rakennustoiminta ei kuitenkaan voinut alkaa, ennen kuin hän oli lakannut vaeltaen etsimästä niukkaa ja epävarmaa elatustaan. Indoeurooppalaisella »rakentamista» merkitsevällä sanalla on sanskritissa vastine »*ohu*», joka merkitsee *olla olemassa* ja tarkoittaa jotakin pysyvää ja järjestynyttä. Toisin sanoen: rakennustaidon kehitys oli mahdollinen vasta ihmisen asetuttua vakinaisesti samaan paikkaan asumaan.

Ja koska ensimmäiset asuinpaikat usein sijaitsivat viljelemättömässä maastossa, rakennettiin monet vanhimmista asunnoista paalujen varaan. Turvallisuussyistä ja myös suojaksi niin villieläinten kuin vihollisheimojenkin hyökkäyksiä vastaan rakennettiin kokonaisia kyliäkin veteen! Afrikan järvistä samoin kuin Sveitsistä, Borneosta ja Tyynen valtameren saarista, Amazonvirran ja Pon rannoilta on tavattu samantapaisia paalurakennuksia ja samalla kertaa on löydetty vanhemman ja nuoremman kivikauden sekä pronssi- ja kuparikauden tyypillisiä työkaluja. Mutta nämä asumukset olivat huoliteltuja ja suorastaan ylellisiä vähemmän kehittyneen kulttuurikauden asuntoihin verrattuina.

Vieläpä niinkin myöhään kuin toisella vuosisadalla ennen ajanlaskumme alkua olivat useat eurooppalaiset heimot vielä joko kokonaan tai ainakin osaksi paimentolaisia asuen vankkureissa. Toiset elivät maakuopissa, joihin mahtui koko perhe kotieläimineen. Ihmiset laskeutuivat tällöin asuntoonsa tikapuiden tai kiipeämistangon avulla, kun taas eläimet ajettiin sisään sivuonkaloiden kautta. Majat rakennettiin tavallisesti pyöreät ja oviaukko oli katossa. Näin tehtiin jälleen varovaisuussyistä suojaksi vihollisia, niin eläimiä kuin ihmisiäkin vastaan. Ikkunoita ei ollut. Asukkaat nousivat asuntoihinsa tikapuita pitkin vetäen ne katolle perässään. Näitä vanhimpia talonmuotoja tavataan sekä Babyloniassa että Euroopassakin. Vendidâd, Leviticusta eli neljättä Mooseksen kirjaa vastaava persialainen teos, kertoo tapauksen, joka saa meidät ymmärtämään varhaisimpien ihmisasumusten hauraan, teltantapaisen luonteen. Muuan persialainen kuoli jonkin matkan päässä kotoaan ja hänen omaisensa epäröivät, oliko ruumis kannettava taloon vai talo ruumiin luokse.

KOKONAISIA ARMEIJOITA TARVITTIIN KUVAPATSAIDEN KULJETUKSEEN.
Tästä El Bershehin eräästä luolasta löytyneestä seinämaalauksesta puuttuu kokonaan perspektiivi, joten se on luonteenomaisesti egyptiläistä taidetta. Se esittää eloisasti työläismassoja, jotka pystyttivät Egyptin muistomerkit. Valtavaa kuvapatsasta siirretään parhaillaan kivilouhoksesta; neljä joukkuetta, joissa kussakin on neljäkymmentäkolme miestä, vetää sitä, sotilaat vartioivat sitä, työläiset kantavat työkaluja, muuan seisoo kuljetusreessä valaen öljyä tielle ja esimies seisoo patsaan polvella lyöden käsillään tahtia.

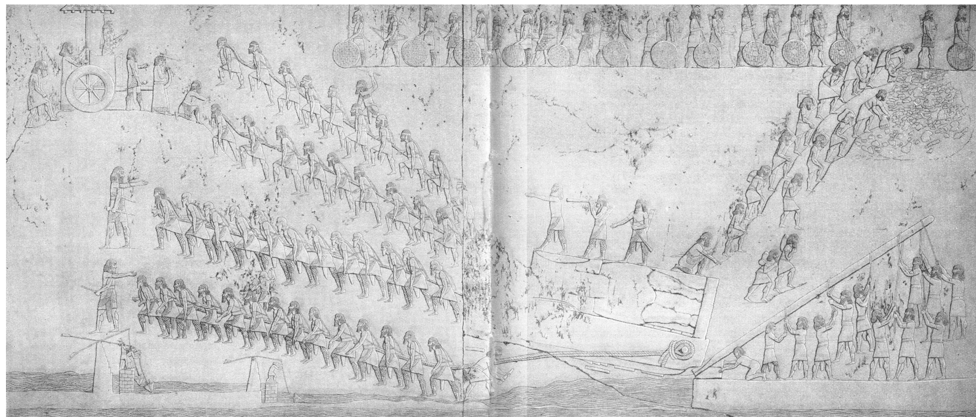
Miettikäämme nyt, mitä tapahtui ihmismaailmassa, ennen kuin siirryttiin tästä aikakaudesta, jolloin ihmiset elivät erillään »savukuopissaan» tai piiloutuivat kokoonkyyristyen yksinkertaisten, oksista tai palmunlehvistä punottujen tuulensuojain taakse, siihen aikakauteen, jolloin valtavat ihmismäärät elivät Babylonin, Niniven ja Persepoliin kaltaisten suurkaupunkien muurien sisään ahtautuneina. Tuhansia vuosia kului, ennen kuin alkukantaisten talonrakentajain kömpelöistä yrityksistä kehittyivät persialaisten, babylonialaisten, assyrialaisten, egyptiläisten ja aigeialaisten arkkitehtien ylväät työt. Ja kuitenkin rakennustaidon teknillinen kehitys sujui äärettömän hitaasti. Kiviaseita käytettiin vielä kauan esihistoriallisen ajan jälkeenkin, joskin Aasiassa ja Afrikassa näiden työkalujen lisäksi käytettiin myös vähän kupari- ja pronssikapineita. Rautaa alettiin käyttää vasta myöhään ja alkuaan se oli niin kallista, että sitä käytettiin vain koristeisiin. Siitä huolimatta rakennettiin valtavia rakennuksia niinkuin esimerkiksi Egyptin pyramiidit ja Babylonian ja Assyrian palatsit. Savimajojen ja vähäisten mökkien asemesta saatettiin jo Persepoliissa pystyttää loisteliaita rakennuksia, joista vieläkin on jäljellä muutamia suuria marmoripaasia.

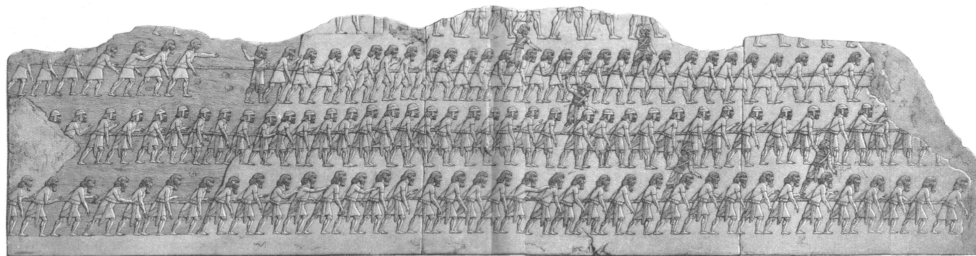
Myöhemmin kohosi Roomassa keisarillisen loiston vertauskuvana Neron Kultainen talo loppumattomine puutarhoineen. Italiaa ja kaikkia provinsseja oli pakko verottaa tämän rakennuksen kustannusten korvaamiseksi. Ja ensimmäisten karkeatekoisten, tuuleen ja sateeseen pystytettyjen jumalankuvien sijaan saatettiin jo Teebessä rakentaa sfinksikäytävien yhdistämiä jättiläistemppeleitä ja Niilin molempia rantoja hallitsivat suuret, hohtavalla metallilla päällystetyt obeliskit vangiten pintoihinsa auringon nousun ensimmäiset ja päivänlaskun viimeiset säteet. Tässä yhteydessä tarkastelemme ainoastaan muutamia umpimähkään valittuja muinaisjäännöksiä selvittääksemme, miten läheisesti nämä muistomerkit liittyivät niihin sosiaalisiin olosuhteisiin, jotka olivat niiden syntymisen edellytyksenä.

Mahdollista on, että muinaiset kirjailijat, niinkuin esimerkiksi Herodotos (484—425 e. Kr.), ovat liioitelleet Babylonin muurien mittasuhteita, mutta ainoakaan arkeologi ei silti epäile niiden tavatonta korkeutta ja paksuutta. Ne olivat niin paksut, että nelivaljakko vaunuineen saattoi kääntyä niiden harjalla. Niiden linnoitetut tornit, joita oletetaan olleen 250, vallitsivat koko lähiseutua. Muurit ympäröivät lähes 500:n neliökilometrin laajuisen alueen ja niiden sata porttia olivat kaikki pronssia. Eufrat virtasi kaupungin halki; sen rannat olivat vilkasliikenteisiä laitureita, joiden välillä lautat pitivät yllä säännöllistä kulkuyhteyttä, lisäksi suuri kääntösilta yhdisti joen molemmat rannat. Pariisin bulevardien tavoin matemaattisen tarkasti suunnitellut kadut, Bel-Mardukin suuri temppeli kuvapatsaineen, altta-

reineen ja puhtaasta kullasta muovailtuine armoistuimineen, holvirakennelmain kannattamat riippuvat puutarhat ja niiden muodostama korkea ja mahtava kuutio, hydrauliset pumput, jotka Eufratin vedellä kastelivat troopillisia kasveja, tähtitornit ja kirjastot täynnä tähtitieteellisiä, astrologisia ja teologisia teoksia, korkea puistokuja juhlakulkueita varten, vierasmaalaisten kauppiaitten ja pyhiinvaeltajien laumat, joita vuosi vuodelta saapui vierailemaan uskonnon ja uudenaikaisuuden kaupungissa — — — kaikki tämä vaikutti huikaisevasti muinaisajan ihmisten mielikuvitukseen ja sai Jesajan kuvailemaan Babylonia »loistavimpana kaikkien valtakuntien joukossa».

Ja jos käännymme tarkastelemaan Babylonin tytärtä Niniveä, tapaamme sielläkin loisteliaan ja tuhlailevan sivistyksen jäännöksiä. Vielä neljännellä vuosisadalla e. Kr. olivat sen muurit osaksi hävitettyinä ja raunioinakin kohdittain 45:n metrin korkuiset.

TUHANNET ORJAT RAATAVAT PYSTYTTÄESSÄÄN NINIVEN YLPEITÄ MUISTOMERKKEJÄ.

Jos siirrymme Egyptistä Assyriaan, tapaamme sielläkin saman orjien valituksen ja sortajan ikeen. Molemmat ylläolevat korkokuvat löydettiin Kujundjikistä, nykyään ne ovat British Museumissa. Alemmassa kuvassa näemme työläisten, s.o. vankien tai orjien — kiskovan kuljetusalusta Tigrisvirtaa pitkin esimiesten johtaessa työtä; ylemmässä taas näemme toisten joukkueitten kiskovan suurta ihmispäistä härkää keinotekoisen kukkulan rinnettä ylöspäin. Eräs neljästä upseerista, jotka seisovat itse härän päällä ja johtavat työtä, käyttää huutotorven tai torven kaltaista kapinetta, ja koska kuningas Sanherib itse tarkkailee kohtausta vaunuistaan kukkulan harjalta, niin ilmeisesti on kysymys hänen palatsinsa rakentamisesta. Härkä on juuri siirretty kuljetusaluksesta rannalle valtavan vivun avulla, jota muuan orja pitää kohdallaan. Mielenkiintoista on havaita, miten kuvan vasemmassa kulmassa kanavan vesi kohotetaan korkeammalle yhä vieläkin yleisesti käytännössä olevan »shadûfin» avulla. Siihen aikaan Mesopotamiaa kasteltiin paljon paremmin kuin nykyään ja senkin tähden orjien työvoima oli erittäin tärkeä.

Sanherib (705 e. Kr.) uudisti Niniven yhtä suurenmoiseksi kuin myöhemmin Nebukadnesar (605 e. Kr.) uudisti Babylonin. Niinpä British Museumin ihmeelliset korkokuvat ilmaisevat, että Niinivessä toimi suuri kuvanveistäjäkoulukunta, ja Assurbanipalin eli Aššurbānipalin (668 e. Kr.) kirjaston savitaulut osoittavat, että kaupunki oli myös kirjallisuuden ja tieteitten keskuspaikka, joskin sen kulttuuri *oli Babylonista* peräisin. Kaivaukset, joita on toimitettu Assyrian kuninkaan Sargon II:n palatsin kohdalla, ovat saattaneet päivänvaloon rakennuksen, joka on ollut noin 100 000:n neliömetrin laajuinen. Sen pääsisäänkäytävää vartioi kaksi siivekästä härkää, jotka nykyään ovat British Museumissa. Sargonin palatsin on laskettu sisältäneen noin 700 huonetta, joista useat olivat runsaasti korkokuvin koristeltuja. Jo eteishuonekin oli 45 metriä pitkä.

Tämä mahtavien mittasuhteiden suosiminen oli luonteenomaista muinaisajan arkki-

tehtuurille. Kserkseen palatsin eteiskäytävä Persepoliissa lienee peittänyt lähes 10 000:n neliömetrin laajuisen alueen ja sen pylväät olivat 20:n metrin korkuiset. Erään toisen persialaisen palatsin kattoa kannatti 100 pilaria. Tai tarkastelkaamme hetkinen suurta pyramidia, jonka muuan Egyptin kuningas Kufu (Kheops), rakennutti omaksi hautamuistomerkikseen vielä varhaisempana aikana. Se on jokseenkin 45 metriä korkeampi Lontoon St. Paulin kirkkoa ja sen perustukset täyttävät enemmän kuin viiden hehtaarin laajuisen alueen. Herodotos keräsi Egyptissä käydessään innokkaasti muistiin kaikki ne perinnäistiedot, jotka liittyivät tämän jättiläismäisen muistomerkin rakennuttamiseen. Hän kertoo, että työssä oli satojatuhansia orjia, että tien rakentaminen kivilouhoksesta rakennuspaikalle kesti kymmenen ja pyramidin rakentaminen kaksikymmentä vuotta. Ja käsittääksemme todella selvästi, miten mahtavin mitoin muinaisajan ihmerakennukset suunniteltiin, on meidän muistettava, että Rooman Colosseumiin mahtui ainakin 50 000 katsojaa.

Tässä lyhyessä luonnoksessa olemme yrittäneet ainoastaan vilaukselta silmäillä ihmiskunnan edistymistä rakennustaidon alalla. Aluksi ihminen täysin turvattomana etsi ainoastaan kattoa päänsä päälle suojatakseen itseään myrskyn raivolta. Tuhansien vuosien aikana hän tyytyi mahdollisimman vähäpätöisiin rakennelmiin. Jatkuvasti täydennettyään työkalustoaan hän pystyi lopulta rakentamaan mahtavia ja pysyviä rakennuksia. Mutta kollektiivinen työ oli näiden tulosten edellytyksenä. Perheet olivat muuttuneet heimoiksi, heimot kansoiksi ja kansat olivat valloittaneet maita ja keränneet rikkauksia. Ihmistyö voidaan organisoida ainoastaan kolmella tapaa: 1) pakolla, 2) sopimuksenluonteisilla yhteispäätöksillä ja 3) yhteistoiminnalla. Ensimmäistä menetelmää edustaa muinaisajan mahtava orjajärjestelmä, toista meidän aikamme työsopimuksiin perustuva työskentely ja kolmatta kommunistinen järjestelmä.

Tosin muinaisaikanakin epäilemättä oli vähäinen määrä vapaita käsityöläisiä, mutta työntekijäin suuren massan, joka toteutti ne valtavat rakennussuunnitelmat, joita olemme kosketelleet, omisti valtio orjina. Ninivessä säilyneet korkokuvasarjat kuvaavat realistisesti, miten muinaisaikana järjestettiin työaineiden kuljetus ja rakennuttaminen. Niinpä näemme esim., miten muuatta valtavaa, siivekästä härkää, jonka oli määrä vartioida erään assyrialaisen palatsin sisäänkäytävää, siirretään kivilouhoksesta pystyttämispaikalleen. Orjanajajien orjapiiskoineen vartioimat orjajonot kiskovat tasapohjaista venettä kuormineen joenrannan vetopolulta käsin purkamislaituria kohden kuljettaakseen sitten sieltä vipujen, köysien ja kaltevan pinnan avulla valtavan lohkareen määräpaikkaansa.

Kaikkialla muinaisissa sivistysmaissa kertautuivat tuhansien vuosien aikana vastaavat näyt. Sanherib itse selittää tyytyväisenä eräässä muistotaulussaan: »Sydämeni toivoa noudattaen rakennutin itselleni palatsin alabasterista ja seetripuusta.» Mutta kaikkiin tällaisiin yrityksiin tarvittiin lukemattomia tuhansia orjia ja heidän lukumääränsä täydentämiseksi oli hankittava uusia sotavankeja ja aloitettava uusia sotia. Niinpä tarkastellessamme muinaisajan suurten rakennustöiden jäännöksiä emme saa unohtaa näitä tuntemattomia ja nimettömiä sukupolvia, jotka joukottain palkatta raataen rakensivat nuo rakennukset.

RHODOKSEN KOLOSSI

Tutkijat ovat turhaan etsineet Rhodoksen kuuluisan jättiläispatsaan jäännöksiä. Tästä suunnattomasta patsaasta, joka luettiin maailman seitsemän ihmeen joukkoon, ei ole säilynyt jälkeäkään. Emme edes tiedä, missä se aikoinaan on sijainnut. Se sortui kolmattasataa vuotta ennen ajanlaskumme alkua. Pronssijättiläinen on täydellisesti tuhoutunut — se myytiin romuna, niin kerrotaan.

Roomalainen historioitsija Plinius, joka ensimmäisellä vuosisadalla j. Kr. kävi Aigeian meren saarissa, kirjoittaa mm.: »Ihmeellinen oli jättiläismäinen auringonpatsas, joka muinoin kohosi Rhodoksessa. Sen oli suunnitellut linduslainen Khares ja sen korkeus oli ainakin seitsemänkymmentä 'cubitiusta'. Maanjäristys kaatoi patsaan kuusikuudetta vuotta sen pystyttämisen jälkeen, mutta sortuneenakin se yhä herättää ihailuamme ja kannustaa mielikuvitustamme. Ei ole montakaan miestä, joiden käsivarret ulottuvat ympäröimään sen peukalon, ja kukin sormi on useimpia tavallisia kuvapatsaita suurempi. Jäsenten murtumakohdissa on suuria onteloita, joista näemme patsaan sisään. Patsaan sisässä näemme myös joukoittain kivilohkareita, joiden avulla taiteilija sai patsaan pysymään tukevasti pystyssä.»

Meidän aikaamme asti on säilynyt vain niukkoja luotettavia tietoja patsaasta, joten meidän on varsin vaikea saada havainnollista käsitystä tästä merkillisyydestä. Kolossi oli Helioksen (Apollonin), auringonjumalan ja Rhodoksen suojelusjumalan, valtava patsas. Linduslainen Khares työskenteli kaksitoista vuotta, vuodesta 292 vuoteen 280 e. Kr., sitä valmistaessaan. Se pystytettiin Rhodoksen sataman suulle ja maanjäristys kaatoi sen vuonna 224 e. Kr. Nämä ovat kiistämättömiä tosiasioita.

Shakespeare mainitsee kolossin keskiaikaisen perinteen innoittamana. Hän antaa nimittäin Cassiuksen Julius Caesarista puhuessaan sanoa:

»Tän ahtaan mailman ylitse hän astuu
kuin jätti, ja me kääpiöt me käymme
kolossin jalkain väliss' urkkien
ja tirkistellen inhaa hautapaikkaa.»
(»Julius Caesar», I näytös, 2 kohtaus.)

Tiedämme, että Rhodoksen muinaisen sataman suu oli hyvin ahdas. Niinpä yleisesti kuvitellaankin kolossin seisoneen hajareisin sataman suulla, niin että jokaisen kaupunkiin saapuvan tai sieltä lähtevän laivan oli purjehdittava jättiläisen jalkain välitse, mutta tämä käsitys on varmasti väärä. Ainoakaan muinainen kirjailija ei ole puhunut mitään tällaisesta asennosta ja varsin epätodennäköistä on myös, että kreikkalainen kuvanveistäjä olisi asettanut jumalankuvan näin epätaiteelliseen ja naurettavaan asentoon. Patsas — valtava, alaston, käsiään ojentava hahmo — seisoikin oikeastaan kaikesta päättäen jalat yhdessä suuren laiturin päässä, joka jakoi muinaisen sataman kahteen osaan.

Pliniuksen patsaan korkeudesta esittämän arvioinnin voimme hyväksyä. Toiset kirjailijat vahvistavat sen. Seitsemänkymmentä »cubitusta» on suunnilleen 32 m.

Patsas oli pronssia. Kukin osa valettiin muoteissa ja patsas pystytettiin pala palalta. Valtavien jalkojen sisässä oli muuratut tuet, jotta jalat olisivat jaksaneet kannattaa vartalon suunnatonta painoa. Kierreportaat johtivat patsaan sisäontelossa jaloista päähän. Eräät kirjailijat kertovat, että patsaan silmissä paloivat majakkatulet merenkulkijain opastukseksi.

Kerrotaan, että Khares saatuaan patsaan jo melkein valmiiksi havaitsi jonkin virheen laskelmissaan ja teki epätoivoissaan itsemurhan. Virhe ei kuitenkaan liene ollut erikoisen vakavaa laatua. Kaikki, jotka ovat nähneet kolossin, selittävät nimittäin, ettei se ollut ainoastaan suurin vaan myös kaikissa suhteissa täydellisin ihmishahmo, minkä ihmiskädet milloinkaan ovat luoneet. Ja

KOLOSSIN EDESSÄ AUENNUTTA MAISEMAA VALONHEITTÄJÄN VALOSSA.

Kolossi — Khareksen mestariteos ja aikoinaan koko maailman ihailun kohde — sijaitsi epäilemättä jossakin nykyisen S:t Nikholaksen linnoituksen lähettyvillä. Tämä linnoitus on muisto niiltä ajoilta, jolloin johanniitat pitivät hallussaan Rhodoksen satamaa. Mutta nykyaikaisten valonheittäjäin harhailevat ja epätodelliset valokeilat eivät koskaan valaisseet kolossia, niinkuin kuvassa näemme niiden valaisevan linnoitusta.

muinaiset kreikkalaiset olivat tässä suhteessa erittäin ankaria arvostelijoita.

Miksi kolossi pystytettiin?

Tämän kysymyksen vastauksena on kertomus verrattomasta sankaruudesta. Turkkilaiset valloittivat kuudennellatoista vuosisadalla Rhodoksen lamauttaen sen kehityksen, niin että se meidän päivinämme on vain vähäpätöinen, harvaan asuttu ja köyhä saari. Mutta aina se ei ole ollut sellainen. Saarella oli aikanaan suuri merkitys tämän maailman asioissa. Sen varhaisimmasta historiasta on tosin vain vähän kerrottavaa. Saaressa vallitsi kuitenkin jonkinlainen kulttuuri jo aikoja ennen, kuin Homeros runoili runonsa, ja Kreetasta säteilevän ihmeellisen sivistyksen vaikutuksesta sen asukkaat kehittyivät nopeasti. Metallityöläisinä he olivat vuosisatoja kuuluisia Eufratista Niiliin asti.

Kreetan vallan alkaessa taantua saapui Rhodokseen kreikkalaisia siirtolaisia. He rakensivat saaren koillispuolelle suuren sataman, joka nykyään on kokonaan hiekoittunut, ja perustivat kaupungin, joka kehittyi niin loistavaksi, että se pian saattoi kilpailla Ateenankin kanssa. Tämä paikka pääkaupunkinaan olivat Rhodoksen asukkaat, jotka olivat merenkulkijoita ja kauppiaita, monta pitkää vuotta Aigeian meren rikkain kansa. Mutta lopulta heitä kohtasivat vaikeat ajat. Heidän rikkautensa herättivät kateutta ja heidät pakotettiin alistumaan ensin Ateenan, sitten Spartan alamaisiksi. Heidän merenkulkijansa hallitsivat kuitenkin yhä edelleen Välimeren kauppareittejä, niin että he pysyivät rikkaina.

Tämän jälkeen Rhodoksen valloitti Mausolos — Kaarian kuningas, jonka hautaa (vrt. lukuun »Halikarnassoksen mausoleumi») pidettiin kolossin tavoin maailman seitsemän ihmeen joukkoon kuuluvana. Myöhemmin persialaiset valloittivat saaren.

Vuonna 340 e. Kr. Aleksanteri Suuri vapautti Rhodoksen persialaisten ikeestä ja suuren makedonialaisen kuoltua saari vapautui kokonaan. Nyt seurasi saaren historian menestyksellisin vaihe. Aleksandria oli siihen aikaan Välimeren suurin kauppakaupunki, mutta juuri Rhodoksen laivat kuljettivat sinne kaikkia itämaiden aarteita ja samat Rhodoksen laivat veivät sieltä kaikkiin silloisen maailman maihin Egyptin ja etelän tuotteita, Aleksandrian vientitavaroita.

Vuonna 312 e. Kr. joutui Ptolemaios, Egyptin kuningas ja Aleksanteri Suuren entinen sotapäällikkö, kiistaan entisen sotatoverinsa Antigonoksen, Makedonian hallitsijan kanssa. Rhodoksen kansa asettui itsekkäistä syistä Ptolemaioksen puolelle ja taisteli urhoollisesti hänen puolestaan. Rhodoksen merimiesten taistelukelpoisuus oli suurena syynä makedonialaisten tappioon.

Antigonos päätti kostaa Rhodokselle ja lähetti vuonna 307 e. Kr. saarta vastaan suuren retkikunnan, jonka johtajana oli hänen poikansa Demetrios. Kerrotaan, että retkikuntaan kuului 370 laivaa ja 40 000 miestä sekä suuri määrä mahtavia ja kauhistuttavia piirityskoneita. Makedonialaisia sotureita oli huomattavasti enemmän kuin koko Rhodoksessa asukkaita. Miten saarelaiset saattoivat toivoakaan voivansa torjua tämän peloittavan laivaston hyökkäyksen?

Mutta lannistumatta he kuitenkin varustivat kaupunkinsa puolustuskuntoon ja tekivät kaksitoista kuukautta epätoivoista vastarintaa. Orjat aseistettiin ja heidät luvattiin vapauttaa, jos viholliset voitettaisiin. Naiset työskentelivät yötä päivää valmistaen sotatarvikkeita ja leikkasivat hiuksensa jousenjänteiksi. Temppeleitä revittiin ja niiden kivilohkareilla vahvistettiin muureja ja täytettiin niihin syntyneitä aukkoja.

Mutta tällä välin Demetrios hyökkäili yhtä mittaa. Hitaasti, mutta varmasti hän lähestyi päämääräänsä ja alttiille puolustajille kävi päivä päivältä yhä selvemmäksi, etteivät he voineet kestää ikuisesti ja että heidän kaupunkinsa tuhoutuisi, ellei muualta saapuisi apua. Apu saapuikin vuonna 306 j. Kr. Ptolemaios muisti kiitollisena Rhodoksen väestön hänelle tekemät palvelukset, saapui laivastoineen saareen ja pakotti makedonialaiset lähtemään tiehensä.

Rhodoksen asukkaat antoivat tällöin Ptolemaiokselle nimen »Sōtēr» (pelastaja), ja historia on säilyttänyt tämän nimityksen meidän aikaamme asti. Vapautumisensa muistoksi he pystyttivät kuuluisan kolossinsa ja pyhittivät sen suojelusjumalalleen, auringonjumalalle.

Kaiken patsaaseen tarvitsemansa metallin he saivat Demetrioksen armeijan saareen jättämistä taisteluvälineistä ja työn suorittaminen uskottiin kuin luonnostaan lankeavana Kharekselle. Olihan Khares kuuluisan Lysippoksen lempioppilas, Lysippoksen, tuon kuvanveistäjän, jolle suuri Aleksanteri oli kuninkaallisella asetuksella suonut yksinoikeuden veistää hänen muotokuvansa. Ja olihan Khares taistellut urhoollisesti Rhodoksen piirityksen aikana.

Valitettavasti kolossi pysyi pystyssä vain vähän aikaa. Vuonna 224 e. Kr. vapisutti maanjäristys Rhodosta ja valtava pronssipatsas suistui jymisten sataman kallioille jääden vuosisadoiksi sinne makaamaan, niin että Pliniuskin ehti vielä nähdä sortuneen jättiläisen.

Patsasta yritettiin useita kertoja pystyttää uudelleen. Mutta Kreikan ja Egyptin taitavimmatkaan insinöörit eivät ponnistuksistaan huolimatta keksineet mitään keinoa sen pystyyn saamiseksi. Vuonna 672 j. Kr. arabialaiset valloittivat Rhodoksen ja myivät patsaan jäännökset metalliromuna eräälle juutalaiselle. Kerrotaan tämän vanhan juutalaisen vieneen mennessään yhdeksänsataa kameelinkuormallista pronssia — kolmesataa tonnia.

RHODOS-SAAREN KOLOSSI.
Vanhan vaskipiirroksen mukaan. Kirjoituksessa osoitetaan, että patsaan asento ja sijainti on ollut toinen.

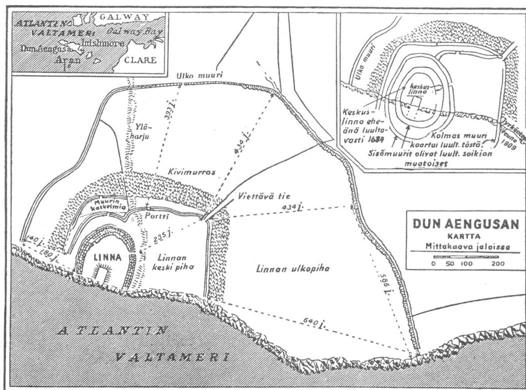
ARANIN SAARTEN VARUSTUKSET

Kolme Aranin saarta ovat Atlantin valtameressä vanhan maailman läntisimmässä reunassa kymmenen kilometrin päässä Galwayn rannikosta. Pääsaaren asukkaiden ikivanhojen uskomusten mukaan saaret olivat muinoin jättiläisten ja noitien tyyssijoja. Uudemmissa saduissa kerrotaan juuri niiden olevan lännen noidutut saaret, Hy Brasils ja Tir Nan Oges.

Saarista on kaksi aivan pientä eikä niissä ole viittäkäänsataa asukasta. Kolmas, Inismor (Suursaari), on 15 km pitkä ja 2.5 km leveä. Korkeat, äkkijyrkät kalliot reunustavat sitä Atlantin puolelta, mutta sen koillinen, manteren puoleinen ranta on matala ja siinä on monta pientä lahtea. Harmaat kalkkikivikalliot satoine halkeamineen, rotkoineen ja vähäisine niittyineen peittävät puolet saarten pinta-alasta. Ainoakaan puu ei riko rinteiden rauhallista, yksinäistä harmautta ja vihreyttä eikä varjosta taivaan ja meren aavaa sineä. Mutta paljon harvinaisia kasveja niinkuin esim. neidonhiuksia ja kevätkatkeroita, kasvaa joukoittain niityillä ja kallioiden halkeamissa. Golfvirta huuhtelee saaria tehden niiden ilmaston harvinaisen leudoksi. Saarissa on asukkaita noin 5000 henkeä. He ovat uljasta, komeaa kansaa ja heidän vaalea ihonsa ja siniharmaat silmänsä ja niiden vastakohtana tummat hiukset ja kulmakarvat osoittavat vaalean ja tumman rodun varhaista sekaantumista. He ovat hyvin vanhoillisia ja heidän keskuudessaan on säilynyt paljon vanhoja tapoja ja uskomuksia. He käyttävät vieläkin »pampootie»-kenkiä (jonkinlaisia parkitsemattomasta härännahasta valmistettuja sandaaleja ja samanlaisia punottuja veneitä, joista foinikialainen matkailija Himilko kertoi 2400 vuotta sitten.

Nämä valtameren huuhtelemat kalliosaaret satumaisine ilmastoineen ja alkeellisine tapoineen ovat täynnä mitä vaihtelevimpia muinaisia kivimuistomerkkejä eri aikakausilta. Niitä on enemmän kuin aluksi saattaisi aavistaakaan. Niistä huomattavimmat ovat saarten suuret kivivarustukset, joista neljä on Inismorissa. Inismorin suurin varustus, Dun Aengusa, on ilmeisesti ollut päällikön asuinpaikka ja muurien ympäröimä linna. Se on 180 m korkean, Atlantista kohoavan, ulkonevan kallion reunassa. Etelään katsoessamme näemme sieltä suuren osan saaresta ja avaran merenpinnan. Raunioiden keskellä on soikea piha tai linna, jonka laajuus nykyään on 25 × 39 m. Sitä ympäröi ulkomuuri, jota suojelee leveä kivimurros. Tätä ulkomuuria ympäröi vielä toinen ulkomuuri.

Joskin linna, muinainen ulkomuuri ja kallio ovat osaksi murentuneet ja sortuneet mereen,

peittävät rauniot vieläkin enemmän kuin 6.5:n hehtaarin laajuisen alueen. Säilyneet ulkomuurit ja ulkovarustukset eivät koskaan ole sulkeutuneet kehiksi, vaan ne ovat aina päättyneet kallion reunaan niinkuin nykyäänkin. Ulkomuurin paksuus on noin 2.1 m ja sisämuurin noin 2.9 m ja siellä täällä muurit ovat vieläkin 5.4 m korkeat. Linna on rakennettu keinotekoisesti rajoitetulle ylätasangolle ja on ulkopihoja ja muureja korkeammalla. Muureissa on pengermiä, joihin päästään pihoista portaita pitkin. Ulkovarustukset on rakennettu terävistä kivistä, jotka on ladottu pystyyn vierekkäin. Niiden korkeus vaihtelee 0.9:stä 1.2:een metriin. Ne muodostavat tehokkaan kivimurroksen, jonka paksuus vaihtelee 9:stä 24:ään metriin.

Puutalot ja majat, jotka aikanaan täyttivät linnan ja pihat, vajat, parvet ja kevyet rakennelmat, jotka muodostivat suurta kiviluurankoa peittävän lihan, ovat hävinneet rakentajainsa ja omistajainsa mukana. Osa perustuksista sekä kammiot, joita muureissa lienee ollut, hävisivät 1800-luvulla. Linnoituksen muurien sisäpuolella olevalla, pitkänomaisella, pystysuoralla kivilevyllä oli kaiketi jotakin tekemistä kuninkaan vihkimiseen kuuluneiden toimitusten kanssa. Dun Aengusa on muiden varustusten tavoin rakennettu kalkkikivilohkareista. Kivet ovat muokkaamattomia ja muuraamattomia. Muurit on rakennettu kerroksittain ja kivet ovat poikittain muurin kulkusuuntaan.

Dun Oghil (tammilehdon varustus) ja Dun Onacht (Owenin jälkeläisten varustus) ovat Inismorin saaren sisäosia hallitsevilla harjanteilla, edellinen 5, jälkimmäinen 6.5 km Dun Aengusasta. Ne ovat saattaneet olla suuren linnan tukikohtia ja etuvartioasemia tai myös suurenpuoleisten uudisasutusten suojavarustuksia. Dun Oghilin pohjoispuolella olevalla rinteellä on säilynyt neljän pienemmän varustuksen rauniot sekä noin 40 alkeellista kivimajaa. Dun Oghilissa on soikea linna, jonka laajuus on 27 × 22.5 m sisältä, ja ulkomuuri. Sisämuuri on 5.7 m paksu ja suunnilleen 4.5 m korkea. Se on rakennettu huolellisesti suurista, erinomaisen taitavasti toisiinsa sovitelluista kivistä ja herättää katsojassa valtavamman voiman ja iän vaikutelman kuin ainoa-

DUBH CATHAIR-LINNAN HARMAITA KIVIRÖYKKIÖITÄ ERÄÄSSÄ INISMORIN NIEMESSÄ.
Dubh Cathair, Musta linna (cathair on varustusta merkitsevän dun-sanan myöhäisempi vastine) on Inismorin saaressa. Se on Aranin varustusten joukossa ainoalaatuinen, sillä siinä on yksi ainoa muuri, joka yhdistää mereen ulkonevan niemen äkkijyrkät kallioseinämät toisiinsa. Muuri on 66 m ja muurista mereen ulottuva alue 107 m pitkä. Kivet on ladottu poikittain muurin suuntaan niinkuin Dun Aengusassakin, mutta kivet ovat varsin pieniä ja muodottomia ja löyhästi toisiinsa sovitettuja, mikä saattaa viitata siihen, että tämä linna on saaren varustuksista vanhin.

INISMORIN PYÖREÄN KALLIOLINNAN, DUN ONACHTIN, JÄÄNNÖKSET.
Dun Onacht kohoaa jyrkällä kukkulalla Inismorin kalliotasangolla. Se on melkein pyöreä ja sen laajuus on 28 × 29.5 m. Muuri on yksinkertainen ja kohdittain 4.5 m paksu. Se on rakennettu huomattavan taitavasti ja vielä jykevämmistä kivilohkareista kuin Dun Aengusa. Varustuksen sisäpuolella ympäröi muuria valli, jolle aikanaan johti neljä porrasta. Muuri on korkeimmissa kohdissaan enää vain 4.8 m korkea. Pahasti sortunut portti on linnoituksen itäpuolella.

kaan toinen saarten varustuksista. Dun Onacht ei tosin ole Dun Oghilin suuruinen, mutta kilpailee sen kanssa taitavasti rakennettuine muureineen ja suurine kivilohkareineen. Sen ainoa, 5.2 m paksu muuri ympäröi pyöreää aluetta, jonka läpimitta on 27 m. Näissä molemmissa linnoissa on samanlaisia muurinpengermiä ja portaita kuin Dun Aengusassakin ja molemmista on löytynyt kivimajojen jäännöksiä.

Välisaaren, Inismeadhonin, keskimmäisen vuoren harjalla on Dun Conor (Conorin tai Concraidin linna). Se ei tosin ole varustuksista suurin, mutta sitä sanotaan »kaikista mahtavimmaksi». Se on rakennettu luonnolliselle, kuuden metrin korkuiselle kalliopengermälle ja näkyy monen peninkulman päähän merelle. Linna on soikea sulkien sisäänsä 66.5 m pitkän ja 34.5 m leveän alueen. Sen muuri on kaikista muureista mahtavin, 5.6 m paksu ja 6 m korkea. Se on rakennettu pengermittäin, joille päästään portaita pitkin. Linnan portista joudumme suurelle pihalle, jota vahvat muurit ympäröivät, ja pihasta jonkinlaiseen pyöreään vartiokammioon, jonka ahtaat ovet johtavat rinteelle. Täältäkin ovat kaikki muinaiset puurakennukset hävinneet, mutta linnoituksen sisästä on löytynyt useiden kivimajojen ja kammioiden pyöreitä ja soikeita perustuksia.

Inismorin Dubh Cathair (Musta linna) eroaa eräissä suhteissa saarten muista varustuksista ja nimenomaan siksi, että se on rakennettu kallioniemeen — s.o. jyrkänteet suojelevat sitä kolmelta puolen ja vain niemen poikki rakennettu muuri erottaa sen saaren muista osista. Se on suojattomassa ja oudoksuttavassa paikassa äkkijyrkän niemen päässä, ja valtavat rotkot, joissa meri lakkaamatta jyrisee, erottavat sen muista kallioista. 66 m pitkä muuri on rakennettu pienehköistä, löyhään kasatuista kivistä. Se on 4.8—5.4 m paksu ja 6 m korkea. Se on pengermäinen ja kivimurrokset suojelevat sitä edestäpäin. Muurin edessä ja takana on talojen jäännöksiä.

Joskin nämä rakennukset olivat mahtavia — ja jos ne on rakennettu pronssikauden aikana, ne ovat aikaan ja paikkaan katsoen todella ihmeellisiä — ne ovat kuitenkin paremminkin linnoitettuja asuinpaikkoja kuin varsinaisia linnoja. Hätä-

DUN AENGUSA ATLANTIN VALTAMEREN ALASTOMASSA KALLIONIEMESSÄ.

Tämä valokuva on otettu aivan tyynenä päivänä. Saamme siitä erittäin selvän käsityksen Dun Aengusan, Aenguksen linnan, harmaasta autiudesta. Emme näe ainoatakaan puuta, tuskin ruohonkorttakaan. Näemme vain äkkijyrkän harmaan vuoren, meren usvaisen pinnan ja Claren kaukaiset kalliot. Kuulemme maininkien huokaukset kallionseinämien välissä ja lokkien murheellisen kirkunan.

tilassa Aranin varustuksiin mahtui 3000 henkeä. Vain yhden varustuksen läheisyydessä on lähde, joten on ilmeistä, ettei niitä rakennettaessa ole ajateltu pitkällistä piiritystä mahdolliseksi. Eräissä kreikkalaisissa muinaislinnoissa on havaittu sama omituinen piirre. Kaikkien linnojen portit ovat koillisrantojen maihinnousupaikkojen puolella, mutta tämän ei välttämättä tarvitse merkitä sitä, että rakentajat olisivat pelänneet vieraita valloittajia. Toiselta puolen taas on todettu, että muinaiset rakentajat korjailivat ja vahvistivat linnojaan eri ajankohtina. Dun Aengusan lisärakennusten, ulkomuurin sekä muurien välisen murroksen rakentamisen lasketaan kestäneen kolmattasataa vuotta.

Muinaislinnoja on monissa osissa Eurooppaa, Englannista, Bretagne'ista ja Pohjois-Euroopasta Thessaliaan asti. Niitä on käytetty nuoremmasta kivikaudesta keskiaikaan asti. Mutta tuskin liioittelemme sanoessamme Aranin saarten koko linnoitusryhmästä samaa, mitä Dun Aengusasta on sanottu: »Useimmat tutkijat pitävät sitä lukemattomien samanlaisten, mutta vähemmän kiinnostavain rakennusten perustyyppinä ja esikuvana.»

Joskin ratkaisevien löytöjen puute on suuresti ehkäissyt arkeologien työtä, ovat tutkijat viime aikoina taipuneet pitämään näitä varustuksia myöhemmän pronssikauden aikaisina. Tuona kautena (noin 1800—400 e. Kr.) oli Irlannilla huomattava asema Pohjois-Euroopan elämässä, mikä osaksi johtui siitä, että siellä oli kultaa ja kuparia. Irlantilaiset pronssiesineet ovat erittäin kauniita ja varsin omintakeisia ja kultaiset kuut ja auringonkehrät, joita Irlannissa valmistettiin auringonpalveluksen yhteydessä, tunkeutuivat Saksaan ja Tanskaan asti ja niitä vaihdettiin luultavasti Cornin tinaan.

Varustukset mainitaan ensimmäinen kerta kirjallisuudessa eräässä 1000-luvulla syntyneessä irlantilaisessa runossa, joka perustuu vielä vanhempiin, hävinneisiin asiakirjoihin. Runossa kerrotaan, miten milesialaiset valloittajat karkoittivat Firbolgin heimoon kuuluvat Umorin pojat Irlannista. Harhailtuaan kauan Skotlannin länsisaarissa ja kenties Skotlannin piktien keskuudessa he palasivat ajanlaskumme alussa muutaman sadan miehen vahvuisena takaisin Irlantiin. He saivat asettua asumaan Taraan, kun ensin mahtava järjestö, jota sanottiin Punaisen oksan sotureiksi, oli taannut heidän käyttäytyvän hyvin. Mutta kuningas vaati heiltä niin suuria veroja, että he pakenivat länteen Connachtiin, jossa kuuluisa kuningatar Maev lahjoitti heille Galwayn ja Glewin lahtia ympäröivän alueen. »He asettuivat asumaan länteen Dun Aenghusan viereen» ja »Concraid sai oikeudenmukaisen osuutensa Inismedhoinista». Mutta heidän paettuaan kuningas vetosi heidän takaajiinsa ja Dun Aengusan Aenguksen neljän pojan oli taisteltava Punaisen oksan neljää etevintä soturia vastaan ja kaikki neljä Firbolgin heimolaista kaatuivat. Kohta sen jälkeen hävitettiin tarun mukaan heidän uudisasutuksensa.

Tämän tarun ajankohtaa, nimiä ja useimpia tapauksia voimme pitää varsin epäiltävinä. Gaelilaiset kirjoittivat Irlannin muinaishistorian itseään ylistääkseen ja hämmennyttivät siten myöhemmät sukupolvet. Toisin sanoen, Irlannin muinaiskirjallisuuden firbolgilaiset ja milesialaiset olivat maan esigaelilaisia eli pronssikauden aikaisia asukkaita, ja heidän voittajansa, gaelilaiset, muuan suurikasvuisen, vaalean kelttiläisen rodun haarauma, saapuivat Irlantiin noin 400 e. Kr. luultavasti pohjoista tietä. Heillä oli rautaisia aseita, ja he saattoivat tämän metallin yleiseen käytäntöön Irlannissa. Joskin heitä oli suhteellisesti vähän, he hallitsivat kuitenkin sotilaallisesti saaren pohjois-, osaksi myös länsi- ja itäosia. Koko maa omaksui heidän kielensä ja osaksi myös heidän kulttuurinsa, kunnes he kristillisenä aikana sulautuivat saaren entisiin, heitä lukuisampiin alkuasukkaisiin.

Irlannin pronssikauden asukkaat saattoivat olla tummaihoisia iberialaisia, salaperäisiä piktejä tai aikaisemmin maahan muuttaneita kelttiläisiä, joka tapauksessa tiedämme varsin vähän heidän taistelustaan gaelilaisia vastaan. Umorin poikien taru on otaksuttavasti tämän taistelun jälkikaikua. Connachtin »firbolgilaiset» asukkaat olivat nähtävästi sotaista kansaa ja perinne ja muinaishistoria pitää Länsi-Connachtista löytyneitä muutamia satoja varustuksia heidän ja Umorin poikain rakentamina. Luultavasti muutamat heistä kärsittyään pääsaaressa ankaraa ahdistusta muuttivat siirtolaisina Aranin saariin. Siellä karkoitetut päälliköt ja heidän jälkeläisensä järjestivät oman yhteiskuntansa ja rakensivat joukon linnoitettuja asumuksia, jollaisia he olivat nähneet pääsaaressa. Heitä häirittiin siellä vain harvoin, he säilyttivät riippumattomuutensa ja elivät ainakin kaksisataa vuotta yhä kasvavassa hyvinvoinnissa.

Jos oletamme heidän harjoittaneen merirosvousta avomerellä ja Irlannin länsirannikolla, käsitämme helposti näiden saarelaisten suhteellisen rikkauden. Saaret soveltuivat erinomaisesti

tällaiseen puuhaan ja Irlannin länsirannikolla oli sadoittain lahtia, joihin ryöstäjät saattoivat huomaamatta purjehtia. Varsin mahdollista on, että linnojen portit olivat saaren maihinnousupaikkojen puolella aivan yksinkertaisesti vain saaliin kuljetuksen helpottamiseksi.

Aranin saariin päättyy Euroopan halki ulottuva kalliolinnajono, joka alkaa Thessaliasta ja Mykenestä. Mikäli teoria niiden esigaelilaisesta alkuperästä on oikea, ne ovat myös ajallisesti ja paikallisesti Euroopan pronssikauden ylpeän kulttuurin viimeiset suuret muistomerkit, jotka yhä elävät romanttista elämäänsä muutamissa unohtuneissa saarissa Atlantin valtameressä.

DUN AENGUSAN KESKIVARUSTUS 5.5 M KORKEINE MUUREINEEN.

Dun Aengusa pohjoisesta katsoen. Etsikäämme Dun Aengusan pohjapiirroksesta sana »Yläharjanne» ja kuvitelkaamme seisovamme jokseenkin sen kohdalla ja katselevamme linnoitusta. Takanamme on tällöin uloin muuri ja edessämme epätasaisista kivistä pystytetty kivimurros. Niiden ja taustassa näkyvän päävarustuksen välissä näemme kaksi muurijaksoa. Ne ovat hieman säännöttömiä, mikä johtuu hämärässä muinaisuudessa suoritetuista muutoksista.

HARMAAN DUN OGHILIN RAPAUTUNEET MUURIT: MUUAN'N VARUSTUKSISTA, MUINAISTEN MERIROSVOJEN TYYSSIJA.

Dun Oghil eli Dun Eochla on Dun Onachtin tavoin Inismorin sisäosassa saaren korkeimmalla kukkulalla halliten saaren pohjoisrannikkoa samo Dun Aengusa etelärannikkoa. Kivet on ladottu muurin suuntaan eikä poikittain niinkuin eteläisessä linnassa. Ne ovat myös huomattavan suuria ja ne on erittäin taitavasti sovitettu toisiinsa. Linnassa on kaksi soikeaa muuria, jotka eivät ole aivan samankeskiset. Suuremman soikion laaju × 66 m, sisemmän 27.5 × 22.5 m. Ulkomuuri on pahasti rappeutunut ja korkeimmissa kohdissaan enää vain 3.6 m korkea. Se on yksinkertainen, mutta sisämuuri on kolminkertainen, 4.5 m korkea ja kohdittain juuresta 6 m paksu. Muurin kolmas kerros on kuitenkin 1.8 m muita matalampi muodostaen siten jonkinlaisen pengermän rintasuojineen. Pengermälle johtivat portaat kolmesta kohdin, maasta pengermälle, pengermältä muurin harjalle ja maasta muurin harjalki portaat ovat nyttemmin melkein kokonaan hävinneet.

INISMORIN SAAREN MYRSKYJEN PIEKSEMÄ DUN AENGUSA, ESIHISTORIEN HÄVITYSRETKIEN JA TARUNOMAISTEN TAISTELUJEN MUISTOMERKKI.

Dun Aengusan sisälinna on tosin pienempi kuin Dun Conorin, mutta alue, jota sen monimutkaiset ulkomuurit suojelevat, on saaren suurinsalue. Ensimmäiseksi osuu silmiimme tämä sisälinna 4 m paksuine muureineen, jotka kohdittain ovat yhä 5.5 m korkeat. Havaitsemme kuitenkin heti, ettei linnoitus ole ympyrän vaan puolikuunmuotoinen. Muurit päättyvät molemmissa päissään jyrkänteeseen. Linnoitus on tosinkin saattanut olla tällainen, mutta luultavampaa on kuitenkin, että kallio on sortunut mereen hävittäen puolet soikiosta. Siinä tapauksessa kolmesta ulkomuurista sisin on epäilemättä sulkeutunut ympyräksi, kun taas ulkomuurit ovat varmaankin päättyneet jyrkänteeseen ulkomuurin eteen on pystytetty kivimurros, joten uloin kehämuuri on ilmeisesti rakennettu jonakin myöhäisempänä ajankohtana.

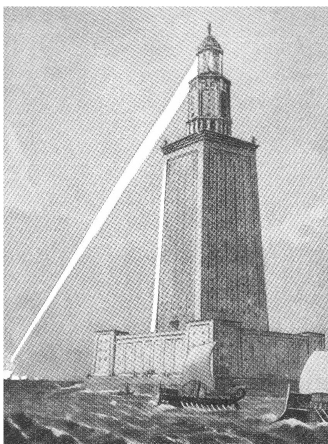

ALEKSANDRIAN MAJAKKA

Jo ennen Aleksanteri Suuren aikaa oli nähtävästi Egyptin rannikoilla jonkinlaisia majakoita, ja muuan 600-luvun lopussa elänyt vähäpätöinen runoilija Leskhes kertoo, että eräässä niemessä Troan Sigaeumin kohdalla oli valotorni. Mutta Aleksandrian majakkaan, jonka Sostratus rakennutti Ptolemaios Filadelfoksen hallitessa (285—247 e. Kr.), pidetään kuitenkin yleisesti majakan alkumuotona. Se kuului myös aikanaan maailman seitsemän ihmeen joukkoon.

Aleksandrian majakka oli tehty valkoisesta marmorista ja rakennettu eräälle kalliolle Faros-saaren koilliskulmaan. Majakan rakentamisen ja kunnossapidon helpottamiseksi tehtiin saaresta mantereelle suuri viertotie, jota sanottiin Heptastadioniksi. Sen molemmille puolin on aikojen kuluessa kerääntynyt liejua, niin että tämä viertotie on nyttemmin muuttunut tiheään asutuksi kannakseksi.

Emme tiedä, saiko saari nimensä majakasta vaiko majakka saaresta. Monet eri kielet ovat kuitenkin omaksuneet kreikkalaisen sanan »faros» eri muodoissa merkitsemään majakkaa. Majakka on näin ollen latinaksi »pharus», espanjaksi ja italiaksi »faros», ranskaksi »phare» ja englannin kielessäkin oli »pharos» vielä jokin aika sitten käytännössä. Roomalaiset jäljensivät majakkansa suoraan Aleksandrian majakasta. Esimerkkinä mainitsemme vain Ostian ja Karthagon majakat.

FAROS-SAAREN TULIMAJAKKA
Aleksandrian edustalla, jonka huipussa kerrotaan olleen niin voimakkaan metallikuvastimen, että sen avulla muka nähtiin, mitä Konstantinopolissa tapahtui.

Plinius, roomalainen historioitsija, joka kuoli Pompeijissa Vesuviuksen purkautuessa vuonna 79 j. Kr., kuvailee eräässä teoksessaan Aleksandrian majakkaa. Hän kirjoittaa: »Toinenkin täkäläinen rakennus on erinomaisen kuuluisa. Tarkoitan Egyptin kuninkaan Faros-saareen Aleksandrian sataman suulle rakennuttamaa tornia. Sen rakentaminen maksoi, niin kerrotaan, kahdeksansataa talenttia. Kuningas Ptolemaios oli myös niin ylevämielinen, että hän antoi arkkitehdin — knidoslaisen Sostratuksen — piirtää rakennukseen oman nimensä. Tornin tarkoituksena on öisin palavin tulin varoittaa satamaa lähestyviä laivoja ja opastaa ne satamaan. Nykyään on tällaisia tulitorneja jo monissa paikoin — esimerkiksi Ostiassa ja Ravennassa. Ainoa ikävä puoli näissä tulissa on se, että ne palavat keskeymättä, joten merimiehet voivat erehtyä pitämään niitä tähtinä. Tulet muistuttavat nimittäin kaukaa suuresti tähtiä.»

Pliniuksen mainitsema kahdeksansadan talentin summa on, mikäli se on oikea, epäilemättä varsin halpa hinta Faroksen tornista, vaikka otammekin huomioon, että se rakennettiin orjavoimin. Kahdeksansataa talenttia on meidän rahanamme suunnilleen 40 000 000 markkaa. Arkkitehti Sostratus oli Dimokrateen, Aleksanteri Suuren arkkitehdin, poika ja kirjoitus, jonka hän hakkautti rakennuksen seinään, on seuraavanlainen: »Knidoslainen Sostratus, Dimokra-

teen poika, rakentanut pelastaville jumalille merenkulkijain turvaksi.»

Tästä muistokirjoituksesta puhuessaan ovat muutamat kirjailijat maininneet Sostratuksen tunteneen hyvin muinaisten yksinvaltiaiden menettelytavat ja pelänneen, että hänet pakotettaisiin muistokirjoituksessa julistamaan oman kunniansa ohella myös kuninkaallisen hallitsijansa kunniaa. Niinpä hän muistokirjoituksen valmistuttua sivellytti sen päälle kerroksen muurilaastia ja teetti laastiin toisen kirjoituksen, jossa ylistettiin Filadelfosta, jonka laineet ja tuulet pian hävittivät.

Edrisi, 1200-luvulla elänyt arabialainen maantieteilijä, vakuuttaa, että Faros oli 180 m korkea. »Sen korkeus», hän kirjoittaa, »on kolmesataa kyynärää, jos laskemme kunkin kyynärän pituudeksi kolme kämmenenleveyttä, ja sen korkeus vastaa näin ollen sadan miehen pituutta.» Muuan toinen kirjailija ilmoittaa korkeuden olleen 177 m. Olivatpa tornin tarkat mittasuhteet mitkä hyvänsä, joka tapauksessa se kiistämättömästi oli tavattoman korkea rakennus.

Torni rakennettiin babylonialaiseen tapaan kahdeksaan — toisten tietojen mukaan neljään — kerrokseen, jotka kapenivat ylöspäin. Alakerrokset olivat nelikulmaisia, yläkerrokset pyöreitä. Leveä, kauniisti koristeltu parveke ympäröi kunkin kerroksen juurta ja kerrotaan, että rakennusta ei muurattu, vaan kivilohkareet juotettiin toisiinsa sulatetulla lyijyllä, jotta ne olisivat varmasti kestäneet tornin pohjoissivua lakkaamatta huuhtelevan aallokon.

Tornin huipulla paloi aina valtava rovio, »tulipatsas öisin, savupatsas päivisin». Kekseliäs Sostratus oli ihailtavan taitavasti suunnitellut erilaisia laitteita, joiden avulla tuli saatiin lakkaamatta pysymään vireillä. Rakennuksen puoliväliin ulottui kalteva pinta, joka kohosi niin loivasti, että hevoset saattoivat nousta torniin kuormineen, jopa vaunuineenkin. Kaltevan pinnan päästä nostettiin polttoaineet tornin huipulle vintturilla. Tätä varten oli tornin yläkerrosten keskellä avara hissiaukko.

Faroksen tornin sisäosista tiedämme muuten vain vähän. Siinä lienee kuitenkin ollut kolmesataa tilavaa kammiota, joihin mahtui asumaan kokonainen armeija vartijoita.

Arabialaisen perinnäistiedon mukaan tornin perustukset rakennettiin lasista. Miettiessään, mikä rakennusaine olisi sopivin perustuksia rakennettaessa, Sostratus perinnäistiedon mukaan »heitti mereen kiviä, tiiliä, graniittia, kultaa, hopeaa, kuparia, lyijyä, rautaa, lasia ja kaikenlaisia muita aineita ja metalleja koetellakseen niiden kestävyyttä. Nostettuaan ne sitten vedestä ja tutkittuaan ne hän havaitsi, että lasi oli ainoa aine, jonka paino oli pysynyt samana ja joka ei ollut lainkaan syöpynyt.» Niinpä hän valitsi lasin ja rakennutti perustukset suurista lasimöhkäleistä.

Arabialaisten kannalta katsoen — he valloittivat Egyptin 600-luvulla — oli Faroksen tornissa ihailtavinta sen huipulla ollut valtava kuvastin. Tarun mukaan siitä saattoi nähdä kaiken, mikä tapahtui kaukaisessa Konstantinopolin kaupungissa. Kuvastinta voitiin muka myös käsitellä siten, että se keräsi pintaansa auringonsäteet ja heijasti ne sytyttäen siten palamaan enemmän kuin sadanviidenkymmenen kilometrin päässä merellä olevat laivat.

Taruissa on aina siteeksi tottakin. Sen tähden, vaikka karsimmekin ankarasti saamiamme tietoja ottaen huomioon arabialaisten väkevän mielikuvituksen, voimme kuitenkin pitää varmana, että Sostratus rovion ja kuvastimen avulla todella saattoi synnyttää melkeinpä meidän myöhäisen aikamme valonheittäjille vertoja vetävän voimakkaan ja huikaisevan valon ja että hänellä oli uranuurtajan asema linssin keksimisessä.

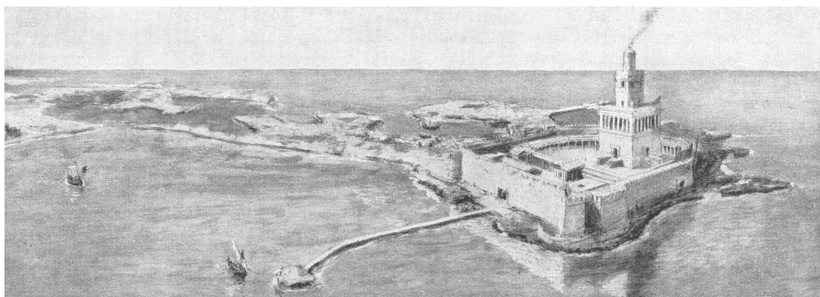
Muinoin käytettiin kuvastimina yleensä kiilloitettuja metallilevyjä. Faroksen tornin kuvastimen kerrotaan olleen läpikuultavaa kiveä. Se oli kuitenkin luultavasti tavallista lasia. Tämä kuvastin oli niin suuri, että miehet, jotka ottivat sen paikoiltaan sen oltua merimiesten tienviittana tuhannen vuotta, eivät saaneet sitä enää takaisin, koska heiltä puuttui tarvittava teknillinen taito.

Arabialaiset pitivät Faroksen tornin kunnossa vielä kauan Egyptin valloituksen jälkeen. Sen valo saatiin kuitenkin lopulta sammumaan viekkaan sotajuonen avulla. Muhamettilaisten käsissä torni oli suoranaisesti auttanut kristikunnan vihollisia. Sen tähden keisari lähetti 800-luvulla Konstantinopolista Egyptiin miehen, jonka erikoistehtävänä oli tornin hävittäminen. Mies onnistui pääsemään kalifi Al-Walidin puheille ja kertoi hänelle ihmeellisiä juttuja aarteista, joita oli Faroksen tornin alla. Yllytettyään kyllin kauan kalifin ahneutta hän sai kalifin määräämään, että rakennus oli revittävä. Puolet tornista ehdittiin purkaa, ennen kuin kalifi alkoi epäillä salajuonta. Arabialaiset yrittivät sittemmin rakentaa tornin uudelleen tiilistä, mutta eivät onnistuneet raken-

tämään sitä entisen korkuiseksi, ja yrittäessään asentaa kuuluisan kuvastimen entiseen paikkaansa he pudottivat sen vahingossa maahan, niin että se särkyi tuhansiksi sirpaleiksi.

Tämän jälkeen Faroksen torni kenties muutettiin muhamettilaiseksi moskeijaksi. Mutta kun Kairo rakennettiin 900-luvun loppupuolella, arabialaiset hylkäsivät kokonaan tornin — samoin kuin koko Aleksandriankin. Vuosisatoja kestäneestä rappeutumisesta huolimatta tämän suuren tornin alaosa oli vielä jäljellä 1300-luvulla. Vuonna 1375 sattunut maanjäristys paiskasi kuitenkin tornin mereen muodottomaksi kivimassaksi.

Viime aikoina on useita kertoja koetettu löytää ja tutkia raunioita. Erikoisesti mainittakoon saksalaisen retkikunnan tutkimukset vuosina 1898—1899. Mutta yritykset eivät kertaakaan ole tuottaneet todellista tulosta. Kirkkaana, tyynenä päivänä voimme kuitenkin nykyisen Kait Beyn linnoituksen läheisyydessä nähdä veden alla muurien jäännöksiä, joita sanotaan Faroksen tornin perustuksiksi.

ALEKSANDRIAN FAROS-SAAREN MAJAKKA JA SITÄ YMPÄRÖIVÄT RAKENNUKSET.
Aleksandrian kuuluisa Faros-torni kohosi kalliolla samannimisen saaren itäpäässä, niinkuin tämä A. Forestier'n laatima uudennussommitelma osoittaa.

KREETAN SAARESTA LÖYTYNEITÄ MONIVÄRISIÄ MALJAKKOJA, JOTKA KUULUVAT »KOLMANTEEN MINOLAISEEN VÄLIKAUTEEN».

1 ja 3. Kaksi vesiruukkua, nahanvärisessä pohjassa valkoisia ja keltaisia kasviaiheita. — 2 ja 6. Vihreään pohjaan piirrettyjä valkoisia ja punakeltaisia »naturalistisia» kuvioita. — 5. Ruukku, jonka maalauksessa on jäljitelty kivikerrostumaa. — 4. Palaikastrosta löytynyt kuppi kädensijoineen.

METALLIASTIOISTA MUKAILTUJA MALJAKKOJA SEKÄ MYKENELÄISIÄ KORISTEITA.

1. Savimaljakko, joka jäljittelee strutsinmunan kaltaiseksi valmistettua metalliastiaa. — 2. Mykenen »vaihekauden» juomakannu (noin 1450 e. Kr.). — 3 ja 4. Monivärisiä astioita, joissa jäljitellään metalliupotuksia, — erikoisesti mainittakoon n:o 4:n kierrekuviot, jotka jäljittelevät upotuksiin käytettyjä metallilankoja.

MUINAISAJAN KERAMIIKKA

I. VÄLIMERENMAAT.

Antiikin savenvalajain teokset kuuluvat muinaisajan huomattavimpiin taidetuotteisiin. Ne tenhoavat kauneudellaan kenties enemmän kuin muinaisajan rakennusten vaikuttavat jäännökset tai klassillisen kuvanveistotaiteen meidän päiviimme asti säilyneet aarteet. Keramiikkataide kiinnostaa ihmismielen intiimiä puolta, sillä muinaisen keramiikan tuotteet, vieläpä löytöpaikkojen maakerrostumissa hajallaan tavatut ruukunsirpaleetkin kuvastavat ihmeen elävästi ihmisen taloudellisia olosuhteita hämäränä muinaisaikana. Tässä luvussa kuvaillaan lyhyesti Välimerenmaiden keramiikkaa. Myöhemmässä luvussa esittelee mr. Athol Joyce Keski- ja Etelä-Amerikan muinaisia, sorvaamattomia keramiikkatuotteita.

Saviastiat eivät suinkaan olleet ensimmäisiä astioita, joita ihminen käytti taloustarkoituksiin. Useita aineita, esimerkiksi kiveä, puuta ja nahkaa on helpompi muokata kuin savea eivätkä ne vaadi mitään polttamismenetelmää, sitä paitsi simpukan kuoret, eläinten nahat ja eräiden hedelmien kuoret ovat jo sinänsä valmiita astioita. Tästä johtuu, että varhaisimpia saviastioita valmistettaessa usein jäljiteltiin luonnossa tavattavia muotoja ja astiat koristeltiin muiden valmistusaineiden edellyttämin kuvioin. Monet Kreikan vanhimmista kivikauden aikaisista (ennen vuotta 3 000 e. Kr. syntyneistä) saviastioista muistuttavat värjätyistä olkipunoksista laadittuja, litteitä vasuja. Toiset astiat ovat lierimäisiä muistuttaen lyhyitä puupölkkyjä ja ne on koristeltu primitiivisin kaiverruksin, jollaisia oli helppo veistää puuhun. Kapeakaulaiset saviruukut, joiden suukappale on painunut ja kädensija nesteiden painosta venynyt, kuvastavat nahkapulloja, ja niiden koristeelliset kohojuovat jäljittelevät nahan ompeleita.

Varhaisemman pronssikauden aikaisissa kreikkalaisissa maljakoissa näemme pitkiä kauloja, kaartuvia kädensijoja ja teräviä kulmia, jotka ovat metalliastioiden luonteenomaisia piirteitä, mutta vaikeita siirtää saveen. Ja tästä lähtien pyrkivät saven valajat runsaasti kahdentuhannen vuoden ajan jäljittelemään niitä huolellisesti kaavailtuja

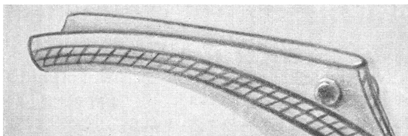
VUONNA 3000 E. KR.: KREIKAN PRIMITIIVISTÄ KERAMIIKKAA.
Tämän kuvasarjan varhaisimpien esineiden ikä voidaan ilmaista ainoastaan suunnilleen. Tähän kuvatut saviastiat jäljittelevät vasemmalta oikealle luetellen linnunnahkaa, puuastiaa (ylempi), punottua vasua (alempi) ja nahkasäkkiä. Ne kaikki ovat kivikauden tai varhaisen pronssikauden aikaisia, ennen kuin Kreikka vielä oli kreikkalaistunut.

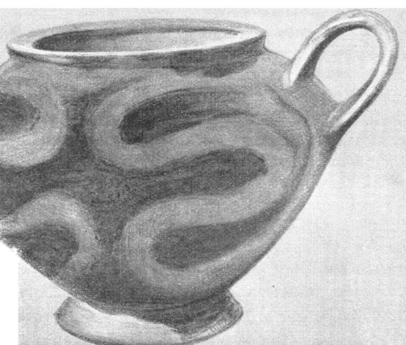
ja viehättäviä muotoja, jotka alkuaan oli taottu hopeaan, kultaan tai pronssiin.

Näiden esikuvien vaikutuksesta nimittäin keramiikkataide edistyi nopeasti. Kuitenkaan ei savenvalajalla useiden vuosisatojen aikana ollut mitään mekaanisia välineitä käytettävänään; kiertolevyä ei vielä ollut keksitty ja kaikki saviastiat valmistettiin käsin. Nopeasti pyörivä ratas, jota savenvalajat alkoivat käyttää apunaan jokseenkin pronssikauden keskivaiheilla (noin vuonna 2000 e. Kr.), päätti tuon kauden, jonka aikana pyrittiin huolellisesti viimeisteltyihin muotoihin, niinkuin esim. uurteisiin ja poimureunaisiin astioihin, sillä ratasta nopeasti pyörittäen saatiin nyttemmin syntymään pyöreitä astioita, joiden muoto oli mahdollisimman täydellinen ja säännöllinen ja pinta aivan tasainen.

Tänä esihistoriallisena kautena oli kreikkalaisen taiteen kotipaikkana Kreetan saari, johon kuningas Minoksen aikana kehittyi suurvalta, niin että koko tätä varhaista eurooppalaista sivistyskautta nimitetään nykyään hänen nimensä mukaisesti. Tyypillisen minolaisen keramiikkataiteen sorvatut tuotteet vetävät kauneudessaan vertoja mille keramiikkatuotteille tahansa, joskin meidän aikamme keksijät tietenkin ovat parantaneet savensekoitus- ja polttamismenetelmiä. Sir Arthur Evansin Minoksen palatsista Knossoksessa löytämät »munankuori»-kupit ovat niin äärimmäisen hienorakenteisia — »kevyitä ja luonnollisia kuin saippuakuplat», sanoo niiden löytäjä itse —, ettei ainoakaan kaivausten osanottajista kyennyt liittämään kokoon niiden sirpaleita.

Astioiden koristejuovat on maalattu hohtavan mustaan pohjaan terävin ja helein värein. Juovat ovat punaisia ja kellertäviä sekä valkoisia. Väri-

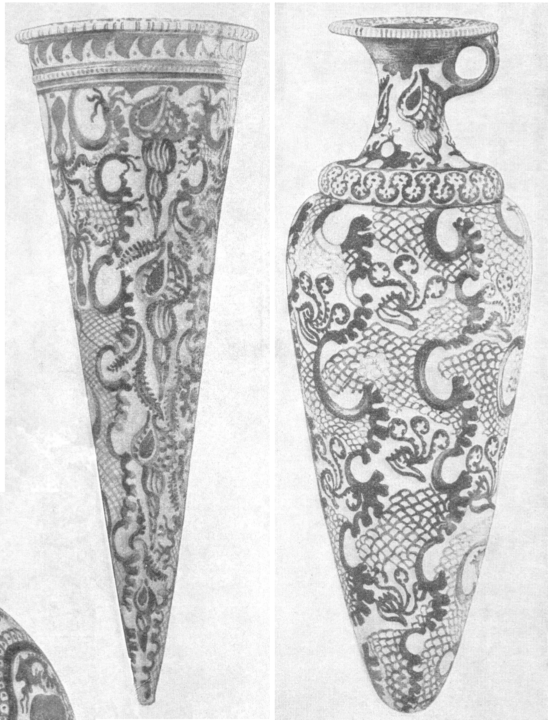

2500—2000 e. Kr.: KREETAN METALLIASTIOITA JÄLJITTELEVÄÄ KERAMIIKKAA.

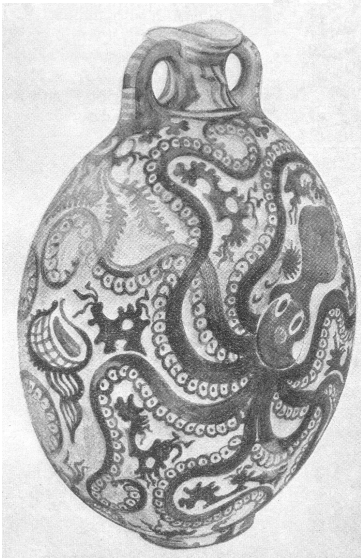
Ylinnä: Varhaisminolainen pitkänokkainen kaadinkannu, löytynyt Kreetan Gourniasta — mallina ollut metalliastia on ilmeisesti vaikuttanut kannun muotoon. Aistikas aaltoviivakoriste ansaitsee erikoista huomiota. Alhaalla vasemmalla: minolaisen välikauden maljakko Gourniasta kapein kädensijoin, hopea-astian jäljennös; reunat on huolellisesti taivutettu aaltoileviksi ja kyljet on koristettu valkoisin ja punaisin piirroksin. Huom.: kädensijain yläpäiden kiinnitysliitteet. Alhaalla oikealla: Vastaavanlainen maljakko, jonka kyljet on kauniisti taivuteltu ja koristettu lehtiaiheisin maalauksin.

asteikko on ilmeisesti saatu eräästä Kreetan saaren mustasta kivilajista, jossa on punaisia ja valkoisia juovia. Tästä aineesta tehtyjä maljoja on löytynyt paljon. Useihin saviastioihin on maalattu vastaavia juovia ja toisissa astioissa on pilkutellen jäljitelty kiven kerrostumia. Mutta tavallisesti mallit ovat geometrisia kuvioita, jotka on koristeltu mielikuvituksellisin kukkasaihein, lehti- ja terälehtikiehkuroin. Kasviaiheita ja harvoja eläinhahmoja ei ole piirretty luonnonmukaisesti, vaan ankarasti tyylitellen symmetrisiksi kuvioiksi. Niinpä oksan lehdet ovat jäykän kolmiomaisia ja mustekala on siististi taivuttanut lonkeronsa kierteiksi.

1600 E. KR.: MYÖHÄISMINOLAISEN KAUDEN ERINOMAISIA TUOTTEITA.

Näiden Kreetan Palaikastrosta löytyneiden maljakkojen »naturalistiset» meriaiheet osoittavat, että kysymyksessä on merenkulkijakansa. Vasemmalla: juomauhrimalja, jonka pohjassa on tiputusreikä; mustekaloja ja torvisimpukoita luodoilla kasvavien meriruohoköynnösten joukossa. Oikealla: luotojen ja hiekkasärkkien välissä uiskentelevain torvisimpukkain ja argonauttain (kuorieläin) koristama maljakko.

1600 E.KR.: MERIAIHEINEN KREETALAINEN MALJAKKO.

Tämä maljakko löytyi vuonna 1903 Palaikastrosta samoin kuin muutkin tälle sivulle kuvatut maljakot. Koristeaiheina on luotoja, meriruohoja, simpukankuoria ja mustekaloja.

Luonnonesineiden luonnonmukaiseen jäljittelyyn johduttiin vasta myöhemmin. Kreikassa kehittyi nimittäin uusi taide pronssikauden lopussa mykeneläiseksi sanottuna kautena, jolloin Kreetan minolainen taide oli levinnyt mannermaalle ja »kultainen Mykene» kasvoi uuden valtakunnan pääkaupungiksi. Näihin aikoihin elivät Homeroksen sankarit eikä Troija vielä ollut raunioina.

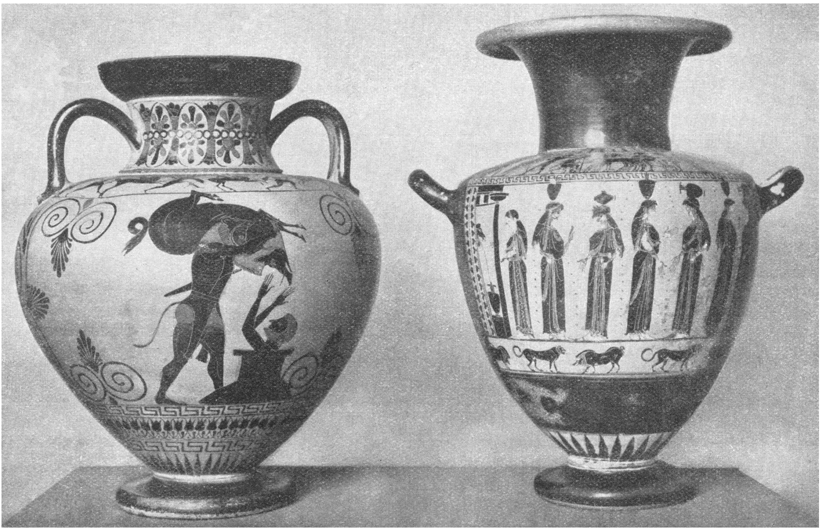
900—700 E. KR.: ENSIMMÄISET HISTORIAN TUNTEMAT KREIKKALAISET KERAMIIKKATUOTTEET.
Tämä tyyli, jota sanotaan »geometriseksi» on ollut niiden tyyppien suoranaisena lähtökohtana, jotka myöhemmin kukoistivat Ateenan kulta-aikana. Vasemmanpuoleinen maljakko on syntynyt Ateenassa aikakauden alussa; se esittää vuoteessaan makaavaa kuollutta miestä, jonka ympärillä on surevia naisia.

Myöhäisminolainen ja mykeneläinen keramiikka käytti koristeaiheinaan kasveja ja kukkia sekä mereneläimiä, kalojakin, mutta ei koskaan muita eläimiä tai ihmishahmoja. Näyttää siltä kuin Kreetan taiteilijat olisivat pitäneet sellaisia aiheita aivan soveltumattomina keramiikan koristeluun, sillä ihmisten ja eläinten kuvia tavataan varsin usein heidän metalliteoksissaan ja al fresco maalauksissaan. Koristeluaiheet ovat useimmiten leveinä nauhoina ja friiseinä maljakkojen kyljissä kuvaten huojuvia ruokoja ja tuulen taivuttamia kukkia, joita tiheät kierukat reunustavat kapeana nauhana. Kierukkakuvio lainattiin metalliteosten lankakoristeisista upotuksista ja useimmat aiheet noudattelevat, kuten jo mainittiin, metalliteosten muitakin kuvioita.

Värit muuttuvat yksinkertaisemmiksi: astioiden oma loista-

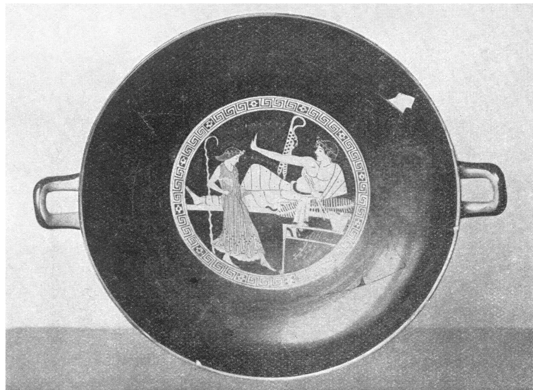
650 E. KR.: KORINTIN JA RHODOKSEN ELÄINAIHEISIA RUUKKUJA.
Näiden Korintista ja Rhodoksesta löytyneiden ruukkujen kuviot on saatu itämaisista kankaista. Eläimet marssivat niiden pinnoissa ihmeellisinä juhlakulkueina. Vasemmanpuoleisen ruukun alaosassa näemme linnunpyrstöisen pantterin, keskimmäisen ruukun yläosaan on kuvattu sfinksi. Muihin kohtiin on kuvattu käärmeitä, kukkoja, hirviä, leijonia ja kaniini.

550 E. KR.: KAKSI ATTIKALAISTA MALJAKKOA, JOISSA VALKOISEEN POHJAAN ON PIIRRETTY MUSTIA KUVIOITA.
Vasemmalla: Herkuleen kolmas urotyö. Sankari on tarttunut Erymantoksen villisikaan ja aikoo (leijonannahkaansa vyöttäytyneenä) paiskata saaliinsa Eurysteuksen päälle, joka kauhistuneena on kätkeytynyt viiniastiaan. Kuvaan on liitetty tyyliteltyjä kukkaskoristeita. Oikealla: jakopintainen (s.o. pinnat eivät liity toisiinsa) vesimaljakko. Naiset noutavat vettä vasemmalla näkyvästä julkisesta kaivosta. Havaitsemme heidän kantavan täysinäisiä ruukkuja päälaellaan toisella tavoin kuin tyhjiä.

van keltainen pohjaväri öljytään mustaksi, välistä myös punertavaksi ja ruskahtavaksi. Koristeellinen vaikutus saavutetaan yksinomaan kuvioiden avulla. Meri on ehtymättömänä innoituksen lähteenä. Meren kasveja, luotoja, simpukoita ja muita omituisia eliöitä sirotellaan maljakon tasaiseen pintaan, niin että se muistuttaa erään Kreetan lahdekkeen kirkkaan, hiljaisen veden alla uinuvaa merenpohjaa.

Noin vuonna 1000 e. Kr. hävittivät tämän Aigeianmeren maiden varhaisen alkusivistyksen ulkonaiset siirtolaisheimot, jotka kuuluivat väkevämpään, mutta sivistymättömämpään rotuun ja toivat mukanaan raudan, kreikankielen ja perinnäisen vaalean kauneutensa. Todennäköisesti he

450 E. KR.: »PUNAKUVIOINEN» ATTIKALAINEN KERAMIIKKATUOTE.
Calix eli cylix (juomamalja) sisäpuolelta. Päivällispöydän ääressä loikova nuori mies pitelee kädessään tanssijatytön huiluja ja lyö tahtia tytön tanssiessa. Ylempänä on miehen nimi, Pilipos (Philippos), ja alempana tytön, Kallisto. Savenvalajan nimi oli Brygos, hän oli kuuluisa taiteilija.

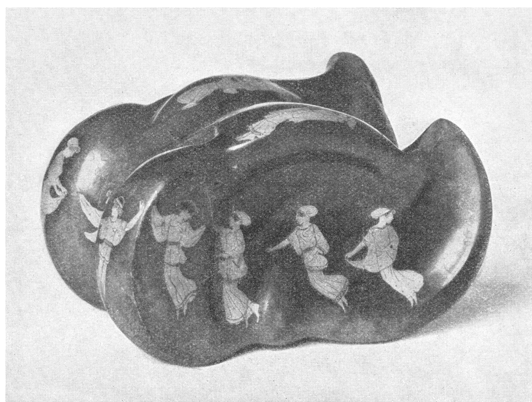
olivat pohjoista rotua ja germaanien sukua. Näihin aikoihin oli Mykenen taide jo ehtynyt. Koristeluun käytettiin jäykän sovinnaisia kuvioita, joiden vain vaivoin saattaa havaita polveutuvan Kreetan ja Mykenen parhaiden päivien rohkean naturalistisista aiheista. Niiden vuoro on nyt hävitä ja entinen tekniikka sovelletaan uuteen koristelutapaan, joka tuo uusia kuvioita keramiikkatuotteisiin.

450 E. KR.: PUNAKUVIOISIA MALJAKKOJA, ATTIKALAISTA TYÖTÄ.
Sfinksin muotoinen, juhlatilaisuuksissa käytetty juoma-astia, jonka yläreunassa on siivekkäitä ja muita hahmoja. Toinen Brygoksen taidonnäyte — ihmispään muotoinen astia. Yläreunassa lepäävä lyyransoittaja soittokoje kädessään. Saviaine on punaista, tausta on maalattu mustaksi.

Metallitaiteen muotoja aletaan harrastaa uudelleen, mutta ne ovat muuttuneet luonteeltaan kömpelöiksi. Kudottujen tai kirjailtujen kankaitten koristelua jäljitellään — turhanpäiväisiä, kulmikkaita kuvioita sullotaan tiheänä massana toistensa viereen, niin että tämä kreikkalaisen keramiikan tyylisuunta on saanut nimekseen »geometrinen». Miehet ja naisetkin on piirretty geometrisesti nyt kun ihmishahmoja lopulta aletaan käyttää koristeluaiheina. Heidän vartalonsa leveine lanteineen ja hartioineen, joita viivamainen vyötärö yhdistää, muistuttavat tuntilasin kartioita. Mutta nämä karkeatekoiset tuotteet jalostuvat kuitenkin lopulta Kreikan klassilliseksi keramiikkataiteeksi.

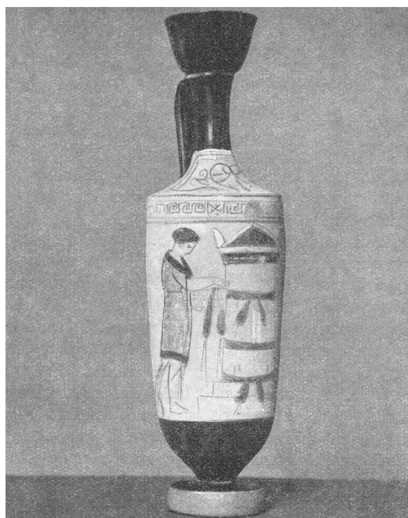
Kreikan klassillisessa taiteessa sai ihmishahmo päinvastoin kuin minolaisessa hallitsevan merkityksen. Kaikkein vanhimmissa savitavaroissa, jotka polveutuivat kahdeksannelta tai seitsemänneltä vuosisadalta e. Kr. ja joita valmistettiin eri tyyleihin monin paikoin, Korintissa, Ateenassa, Rhodoksessa ja Vähän-Aasian rannikon suurissa joonialaiskaupungeissa, näemme eläinten, todellisten tai kuviteltujen, marssivan juhlallisina kulkueina maalatuissa pinnoissa. Itämaiset kutomatyöt olivat niiden esikuvina ja ruukkujen hilpeät värit jäljennettiin samoista kankaista. Miehiä ja naisia ilmestyi kuitenkin pian samaan seuraan ja alemmat eläimet siirrettiin tällöin kapeihin friiseihin tai kätkettiin ruukkujen kulmiin, kauloihin tai kädensijoihin. Ihmiskunta jäi hallitsemaan päänäyttämöä.

450 E. KR.: KAUNISTA »PUNAKUVIO»-TEKNIIKKAA.
Tämä oudonmuotoinen attikalainen maljakko, jonka pohja on katsojaan päin, jäljittelee suurta nikamaa. Koristekuva esittää »lintutanssia», sen naishahmot jäljittelevät verrattoman viehkein liikkein lentoa. Tässä teoksessa punakuviotaide on kenties saavuttanut huippukohtansa.

Keramiikan myöhempi kehitys, vuoden 660 e. Kr. jälkeen, osoittaa paremminkin kreikkalaisen maalarin kuin kreikkalaisen sa-

450—300 E. KR.: ERITYYLISIÄ KREIKKALAISIA MALJAKKOJA ERI AIKAKAUSILTA.

Ylinnä vasemmalla: »Punakuvioinen» attikalainen maljakko 400-luvulta. Terpsikhore runotar istuu haltioituneena seuralaistensa keskellä, nämä pitelevät harppua, lyyraa ja huiluja. Ylinnä oikealla: Attikalainen öljyruukku 400-luvulta. Sureva nainen haudan ääressä — ruukku oli kenties tarkoitettu hautauhriksi. Kuviot on maalattu kirkkain värein valkoiseen pohjaan. Alhaalla: Metalliesineitä jäljitteleviä astioita neljänneltä vuosisadalta. Astiat ovat mustia, kullanväriset ja valkoiset seppeleet kietovat niitä.

venvalajan edistystä. Astioiden muoto on erinomainen, mutta niiden tyypit eivät ole juuri lainkaan muuttuneet siitä lähtien kuin ne aikanaan syntyivät tai jäljennettiin metalliteoksista. Niin savenvalaja kuin maalarikin merkitsivät tavallisesti työnsä ja monissa attikalaisissa maljakoissa on kaksinkertainenkin merkintä — niinkuin esim. »Kakhrylion teki minut — Eufronios maalasi minut.»

Kuudennen vuosisadan (e. Kr.) varhaisemman attikalaisen keramiikan koristekuviot on maalattu kiiltävän mustalla värillä hienoon, punertavaan savitavaraan, joka oli Ateenan erikoisala. Mustiin varjokuviin kaiverrettiin yksityiskohdat usein uskomattoman hienoin viivoin, vaatteet ja kasvonpiirteet saatettiin myös merkitä valkoisin ja purppuraisin pintamaalauksin. Puhtaasti koristeelliset kuviot, lotuskukka- ja palmunlehtikiehkurat, piirrettiin samalla tavoin. Eräässä kehitysasteessaan nämä »varjokuvamaljakot» ovat saavuttaneet muodon ja koristelun täydellisen sopusoinnun. Sen jälkeen maalaukset alkoivat kuitenkin tunkea tieltään muita koristekuvioita ja maljakkoihin varattiin verraten onnistumattomia pintoja, joihin henkilökohtausten maalaajat saivat koetella taitoaan.

Kasvava piirustustaito sai pian aikaan teknillisen vallankumouksen. Mustien varjokuvien asemesta piirretään vain kuvioiden ääriviivat ja tausta maalataan mustaksi. Tällöin voitiin yksityiskohdat piirtää tavallisin mustin viivoin, jotka otaksuttavasti vedettiin yhdellä ainoalla siveltimenkarvalla, niin hienoja ja varmoja nuo viivat ovat. Siten syntyi »punakuvioinen» attikalainen tyyli noin vuonna 500 e. Kr. säilyen toista sataa vuotta.

Tekotapa saattoi kuitenkin jonkin verran vaihdella. Alettiin valmistaa eräänlaisia öljyruukkuja nimenomaan hautauhreja varten. Niihin maalattiin sopivin värein sopivia kuvioita valkeaan pohjaan. Ruukkujen muoto saatiin vaihtelevammaksi jäljittelemällä luonnonesineitä, toisinaan varsin irvokkaita ja koomillisia ihmispäitä sekä kaloja. Muuan kuuluisa maljakko, johon on maalattu »lintutanssia» tanssivia tyttöjä, on valtavan nikaman muotoinen.

Näiden maalattujen keramiikkatuotteiden kehitys päättyi maalaustaiteen kehityksen pakosta kasvaessa yli maljakkojen ahtaan alan. Savenvalaja siirtyi tällöin muitta mutkitta uudelleen jäljittelemään pronssimallejaan sekä niiden siselöityjä koristekuvioita tai upotuksia. Kaikkein myöhäisimpien attikalaisten keramiikkatuotteiden joukosta on löytynyt eräitä mitä sulomuotoisimpia maljakkoja. Ne ovat kokonaan mustia, yksinkertaisin korkokuvin tai uurrekuvioin hahmoteltuja. Valkoiseksi maalatut tai kullatut köynnöskiehkurat seppelöivät niitä. Mutta parhaimmatkin tuollaiset tarkat jäljennökset ovat vain alkuperäisten hopea-, pronssi- ja kultamaljakkojen korvikkeita.

Kreikkalaisten kiihkeä mielenkiinto ihmistä kohtaan, niin vaikea kuin sitä olikin soveltaa ruukkuihin ja maljoihin, sai kuitenkin aikaan, että savenvalajain käsityö klassillisena aikana kohosi kaunotaiteeksi ja pelasti siten meidän aikoihimme asti ne ainoat näytteet kreikkalaisten maalaustaiteesta, mitä tunnemme. Sillä Kreikan suurten mestarien — Polygnotoksen ja muiden — työt ovat hävinneet, mutta nämä vähäiset maljakkomaalaukset, jotka otaksuttavasti usein esittävät näiden maalarien suurten taulujen kohtauksia, tulevat säilymään yhtä kauan kuin keramiikkaesineetkin, ja nämä taas ovat, taivaan kiitos, jokseenkin häviämättömiä.

Kolme keramiikka-astianäytettä Isla de Sacrificios-saaren hautausmailta, Vera Cruzin edustalta, jossa Totanak-kulttuuri kehittyi. Vasemmalla: Punertava saviastia, joka on peitetty vaalealla pohjavärillä, mihin on maalattu nauhakoristeaihe paksulla valkoisella väriaineella ja punaisin ääriviivoin. Keskellä: Samasta aineesta tehty ja samalla tavoin väritetty astia, toisessa kupeessa koristeena muovailtu lintu; linnun pää on liikkuva. Oikealla: Malja, joka on maalattu säämiskänkeltaisella, tummanpunaisella, mustalla ja valkoisella ja koristettu nauha-aihein ja vertauksellisin kuvioin; huom. vasemmalla risti!

Malja Oaxacasta, jonne maya-taide levisi. Vaaleanpunertavaa ainetta, kiilloitettu, sovinnaiset koristeaiheet.

Löytö Pueblasta, Vera Cruzin ja Mexico Cityn keskiväliltä. Syvä vati, kaunista tekoa, sisäpohjaan ja -laitoihin maalattu omituisesti tyyliteltyjä lintuaiheita.

Löytö Pueblasta. Jalkavaasi tai pikari; aines vaaleankellertävää, kauniit mittausopilliset koristekuviot.

Vielä kolme esinettä Isla de Sacrificios-saaresta. Vasemmalla: Korkea jalallinen, alaspäin laajeneva pikari; erikoisen kaunis koristeaihe ympäröi kummannäköistä maahista; silmä ja leuat näkyvät oikealla heti ylimmän koristenauhan alapuolella. Keskellä: Punertava saviastia, joka on peitetty vaalealla pohjavärillä, mihin koristeaiheet on maalattu valkoisella, niin paksulla värillä, että näyttävät melkein kohokuvilta. Oikealla: Ylöspäin levenevä jalallinen pikari, somistuksina juovia ja sovinnaisia nauhakoristeaiheita. Nämä vaasit eivät enempää kuin perulaiset saviastiatkaan lainkaan joutuneet kosketuksiin pyöräpöydän eikä polttouunin kanssa, vaan ne kuumennettiin puilla lämmittämällä ulkoilmassa.

KAUNIITA KERAMIIKKATAITEEN NÄYTTEITÄ MUINAISESTA MEKSIKOSTA.

Vasemmalla: Avoin ruokamalja, jossa vaaleankeltaiselle pohjalle maalattu kolibri-koristeaihe. Keskellä: Vaasi, jossa kaksi ripaa ja tyylitelty lintu-koristeaihe. Oikealla: Tummanpunainen ja säämiskänkeltainen malja, jossa vaaleita kenttiä, ja niissä merkillisennäköisiä ihmishahmoja, jotka pitelevät käsissään aji (= pippurinpalko)-kimppuja. Nasca-keramiikan näytteitä, löydetty haudoista Etelä-Perun melkein sateettomalta hietarannikolta.

Vasemmalla: Mustalle pohjalle maalattuja lintuja, nokassa kukka, yllä ja alla näkyy kaloja. Keskellä: Kauniisti muovailtu ruukku, jossa rohkeasti sommiteltu rapuaihe. Oikealla: Naturalistisia *aji*piirroksia vaaleankellervällä pohjalla. Astian pinta punertava ja usein peitetty vaaleankellervällä jauhovärillä, johon koristeaiheet on tehty hämmästyttävän runsain ja hyvin säilynein värein.

Vasemmalla: Vaaleankellervälle pohjalle on maalattu tuhatjalkaisen ruumis ja jalat, niiden alla rivissä ihmiskasvoja. Keskellä: Ruukku, jossa keskustan ympäri kiertää tyylitelty tuhatjalkaisen ruumis, yllä ja alla hiiriä. Oikealla: Tyypillinen Nasca-pikari, tyylitelty koristeaihe vaaleankellervällä pohjavärillä. Nascan savenvalajat käyttivät täyteläisiä, hillittyjä värivivahduksia, punaista, karmosiiniruskeaa, punakellervää, ruskeaa, keltaista, helakanpunaista, vaaleansinistä ja purppuraa sekä valkoista ja mustaa. Lasitusta ei ole käytetty, mutta muutamat esineet ovat kiilloitettuja; murtopinnoissa näkyy kaunista, ohutta ja tasaista savea.

TAIDEKERAMIIKKAA NASCAN HAUTAUSMAALTA, ETELÄ-PERUSTA.

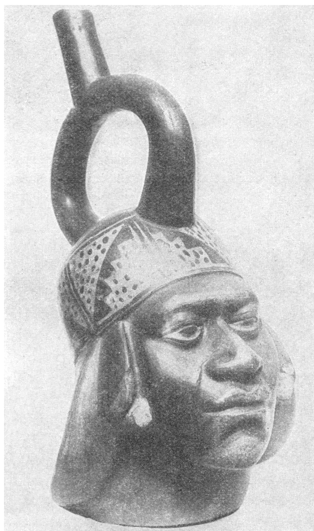
MUINAISAJAN KERAMIIKKA

II. ETELÄ-AMERIKKA.

Tässä luvussa käsittelemme Etelä-Amerikan muinaisten sivistyspiirien ihmeellisiä keramiikkatuotteita, joita valmistettaessa ei ole käytetty kiertolevyä. Verratessamme tähän lukuun liittyviä valokuvia kuviin, jotka valaisevat Välimerenmaiden keramiikkaa käsittelevää lukua, havaitsemme heti tämän arvokkaan keksinnön säännöstelleen liiaksi saviastiain muotoa.

Ihminen alkoi jo varhain muovailla savesta astioita, mutta joskin tämä tapa on laajalle levinnyt, se ei kuitenkaan liity inhimillisen sivistyksen kaikkiin vaiheisiin. Suurin piirtein katsoen voimme pitää savitavarain valmistuksen edellytyksenä kiinteästi paikoillaan asuvaa maanviljelyskulttuuria. Vaeltavat heimot eivät tavallisesti valmista saviastioita, sillä ne eivät kestä kiertolaiselämän vaihtelevia kohtaloita. Ne käyttävät joko punottuja astioita tai valmistavat astiansa puusta, puunkuoresta, nahasta, jopa kivestäkin.

Emme tiedä, missä ja miten syntyi ensimmäinen saviastia, mutta jokaisen kansan historiassa merkitsee ensimmäisen saviruukun muovaileminen ja polttaminen tiettyä edistymistä. Kiertolevyn keksiminen aloittaa toisen suuren kulttuurivaiheen. Tämän koneen avulla savenvalaja saattoi työskennellä entistä nopeammin ja valaa raaka-aineensa entistä säännöllisempiin muotoihin. Mutta joskin kiertolevy on tärkeä työtä ja aikaa säästävänä apukeinona, sillä on kuitenkin huomattavasti vähäisempi taiteellinen kuin taloudellinen merkitys. Taide ei ole koneellisista apuneuvoista riippuvainen, ne päinvastoin usein ehkäisevät sen kehitystä. Koneellisten apuneuvojen kehityksen eräänä tuloksena on se, että käsityöläinen menettää vähitellen kosketuksen raaka-aineeseensa, jolloin hänen tuotteittensa taiteellinen arvo vähenee. Tätä todistavat parhaiten meidän aikamme useimmiten kovin epäsointuiset saviastiat. Tässä luvussa käsittelemme eräitä savisia mestariteoksia, joiden tekijät eivät tunteneet kiertolevyä.

PERULAINEN MUOTOKUVAMALJAKKO.
Perun rannikon Truxillon käsityöläiset hallitsivat verrattoman taitavasti raaka-ainettaan jo kauan ennen, kuin inka-kansa valloitti maan. Tätä osoittaa kuvassa näkyvä punasaveen hahmoteltu muotokuvamaljakko.

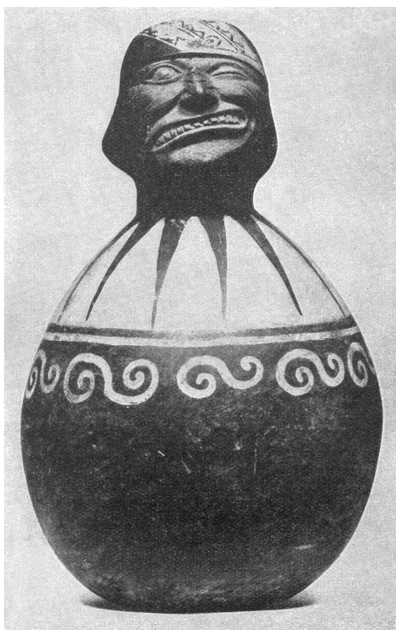
Näyttämönämme on Amerikan manner vuosisatoja ennen Kolumbusta. Amerikan maanviljelijäheimot Arizonan ja Uuden Meksikon pueblo-intiaaneista Etelä-Perun asukkaisiin asti olivat keramiikkataiteessaan kehittyneet niin taitaviksi, että tuskin ainoakaan toinen kansa on vastaavalla kehitysasteella ollessaan osoittanut yhtä suurta teknillistä ja taiteellista edistyneisyyttä. Amerikan kum-

mankaan manteren asukkaat eivät tunteneet kiertolevyä. Myöhemmissä kehitysvaiheissaan he tosin käyttivät valinmuotteja, mutta yleiskatsauksemme rajoittuu varhaisempiin vaiheisiin, jolloin tällaisia apukeinoja ei vielä käytetty.

Ajankohta, jolloin tällaiset astiat ensimmäisen kerran kehittyivät ihmeellisen täydellisiksi, ei ole historiallisesti kovin kaukainen. Amerikan mestarilliset savenvalajat elivät suunnilleen ensimmäisen ja kolmannen vuosisadan välillä j. Kr., joten he olivat Kiinan Han-kauden taiteilijain aikalaisia. Mutta heidän maittensa yleissivistys oli paljon alhaisempi. Ne elivät vielä käytännöllisesti katsoen kokonaan kivikautta. Kullan ja kuparin nämä asukkaat tosin tunsivat ja valmistivat niistä koruja. Mutta kulta ei soveltunut työkalujen valmistukseen ja kupari oli liian harvinaista ja pehmeää, niin että sitä vain poikkeuksellisesti käytettiin muiden esineiden kuin korujen valmistukseen. Näiden varhaisten taiteilijain valmistamat saviastiat ovat kuitenkin alkeellisista menetelmistä huolimatta pitkällisen kehityksen ja kokeilun tuloksia.

MUINAISPERULAINEN HUILUNSOITTAJA.
Tämä maljakko (suuputki on sen takana) esittää soittoniekkaa, joka satoja vuosia sitten asui Pohjois-Perussa, Chicaman aurinkoisessa laaksossa. Kiinnostavaa on tarkkailla hänen koristeellista lakkiaan ja pukunsa yksityiskohtia. Huilunsoittaja käyttää korva- ja rintakoruja.

SAVEEN HAHMOTELTU KARIKATYYRI.
Tämä Truxillon alueen jonkun muinaisen savenvalajan teos osoittaa erinomaista huumorintajua. Maljakossa ei ole kädensijaa ja neste kaadettiin astiaan kuvan päässä olevasta aukosta. V-kuvioisen kauluksen pohjaväri on vaaleankeltainen ja kuviot punaiset. Sen alla on vaaleankeltaisia kiemuroita punaisessa pohjassa.

Kauniin maljakon valmistaminen savimöhkäleestä ei ole lainkaan yksinkertaista. Savikin on jo tavallisesti aluksi muokattava. Useimmiten siihen on lisättävä jotakin silittävää ainetta, hiekkaa, jauhettuja ruukunsirpaleita ja muuta vastaavaa. Maljakon seinien kehittäminen tasapaksuiksi, niin että ne kestävät polttamisen, edellyttää erikoistietoja. Lisäksi polttaminen avoimessa

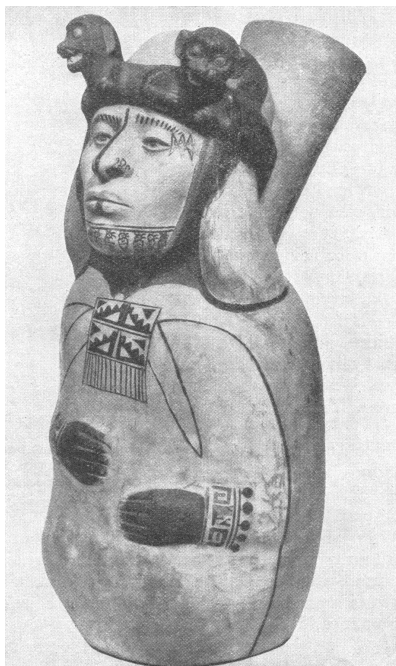

KOMEA MUOTOKUVAMALJAKKO.
Tämä ikivanha, ilmeikäs perulainen muotokuva tekee luontevan ja arvokkaan vaikutuksen. Siinä on vain yksi suuputki. Truxillon alueen melkein kaikki maljakot olivat samanmuotoisia. Kädet ja puku on maalattu kauniiseen, vaaleankeltaiseen pohjaväriin. Kasvot huumorintajuisine ilmeineen ovat ruskeanpunaiset.

tulessa tai mieluummin uunissa edellyttää kokemusta ja arvostelukykyä. Ylipäänsä kaikkien näiden toimitusten edellytyksenä on pitkällinen, sitkeä kokeilu, uudet yritykset aina epäonnistumisien jälkeen, ja varsinaiseen tekniikkaan liittyi pitkällinen harjaantuminen, sillä vasta kauan harjoiteltuaan sormet voivat muovailla sopusointuisia muotoja. Vielä vaativampaa on koristelu, etenkin värillinen, sillä se edellyttää, että tekijä tuntee väriaineet, jotka tulikokeen jälkeen tekevät hänen haluamansa vaikutuksen.

Amerikan alkuasukas valmisti, mikäli kykenemme asiaa arvostelemaan, aluksi maljakon pohjan ohuesta, erikoisesti sekoitetusta savilevystä. Sen jälkeen hän valmisti sen seinät lisäten reunoihin yhä uusia savisuikaleita. Kädensija ja korkokuvakoristeet valmistettiin erikseen ja kiinnitettiin runkoon, jonka jälkeen koko astia päällystettiin hienolla, kermamaisella savella. Tähän saveen oli sekoitettu erilaisia, värillisiä kivennäisaineita, jotka savenvalajan kokemusten mukaan herättivät polttamisen jälkeen hänen haluamansa vaikutelman. Hänen työnsä tulokset »alkeellisesta» menetelmästä huolimatta vetävät hyvin vertoja koko muun maailman keramiikkatuotteille. Niiden muoto on kaunis ja kuviot ja välistä vaihtelevat värit sopusointuisia.

Jo vuosisatoja ennen, kuin inkat perustivat valtakuntansa Perun ylängöille, asui Perun rannikoilla heimoja, joiden taidetyöläiset kehittyivät verrattoman taitaviksi. Heidän haudoistaan, joiden lasketaan syntyneen ajanlaskumme alussa,

PERULAINEN MUUMIO PUUMADIADEEMEINEEN.
Tämä muinaisperulainen kädensijaton maljakko, jonka selässä on avara suuputki, esittää luultavasti jotakuta balsamoitua mahtimiestä. Hänet on kiedottu siteisiin ja hänen rinnassaan on rintakoru ja päässään kahden puumanpään koristama päähine. Hänen kasvoissaan on punaisia kuvioita ja nenänvarteen on vedetty punainen juova.

on löytynyt saviastioita, joiden muoto ja koristeet osoittavat korkeimman luokan aistia.

Keramiikkataiteessa ilmeni kaksi eri suuntaa, toinen pohjoisessa nykyisen Truxillon paikkeilla, toinen etelässä Nascan laakson lähettyvillä. Nämä suunnat eroavat suuresti toisistaan, vaikka ne nähtävästi ovatkin syntyneet samaan aikaan. Truxillon taiteilijat harrastivat erikoisesti muodon kehittämistä, Nascan taiteilijat taas värejä. Truxillon varhaistyyliä edustavat saviastiat voimme jakaa kahteen eri pääryhmään. Toisen ryhmän tunnusmerkkejä ovat keilamainen runko, pystysuora sisiliskokädensija ja sen yläpuolella oleva suorakulmainen suuputki. Nämä astiat on tavallisesti koristettu eloisin piirustuksin. Pohja on kermanvärinen ja kuviot terrakotanpunaisia. Sopusointuisuutensa ja kauniin suhteellisuutensa lisäksi ne ovat muutenkin kiinnostavia, sillä ne ovat suuressa määrin syntyneet paikallisten olosuhteiden vaikutuksesta. Perun rannikolla sataa vain kerran kuudessa vuodessa. Sen muinaisten asukkaiden elämän edellytyksenä olivat vesijohdot, joiden lähteet olivat vuoristossa. Vesiongelma oli vaikea ja vesi kallisarvoista. Niinpä oli käytännöllisintä käyttää ahdassuisia vesiastioita haihtumisen ehkäisemiseksi. Mutta veden kaataminen yhdestä ainoasta ahtaasta suuputkesta oli hidasta puuhaa, koska astiaan ei päässyt silloin riittävästi ilmaa. Ontto kädensija, jonka samalla saattoi sopivasti kiinnittää vyöhön, ratkaisi tämän ongelman.

KAHDENTUHANNEN VUODEN IKÄINEN SOTURI.

Tämä maljakko on löytynyt Chicaman laaksosta. Pohjaväri on tummanpunainen ja matalat korkokuvat vaaleankeltaiset punaisin ääriviivoin. Näemme siinä, miten voittoisa vastustaja kantaa soturia, jonka käsissä on keihäslinko ja keihäs ja vyössä ja päähineessä puumanpäitä.

Toisen ryhmän muodostavat erikoismuotoiset astiat, joissa ilmenee Truxillon taiteilijain omintakeinen lahjakkuus. Astioiden muoto vaihtelee loppumattomiin. Niihin on kuvattu mies- ja naishahmoja, jotka usein puuhailevat jotakin, muovailevat ruukkuja tai kenties soittelevat jollakin soittokojeella. Toisissa astioissa taas näemme eri eläimiä, lintuja, kaloja ja hyönteisiä sekä erilaisia hedelmiä ja vihanneksia. Amerikan taide on tavallisesti erittäin sovinnaista, mutta näiden astiain kuvat ovat hämmästyttävän realistisia. Monet ihmishahmot ovat niin eläviä, että ne on käsitettävä muotokuviksi. Näemme, millaisia miehiä nämä hävinneet taiteilijat olivat. Näemme heidän vaatteensa ja koristeensa. Voimme luetteloida heidän aseensa, soittokojeensa ja työkalunsa, heidän asuntonsa ja ravintoaineensa. Voimmepa hämärästi aavistella heidän uskomuksiaankin. Mutta hienoimpien esineiden silmäänpistävimpänä piirteenä on kuitenkin hämmästyttävä todenmukaisuus ja humoristisuus.

Nascan seudun asukkaat kaipasivat myös yhtä kipeästi ahdassuisia vesiastioita, mutta he ratkaisivat ongelmansa siten, että astioissa on kaksi kapeaa suuputkea, joita yhdistää tukeva poikkiosa. Se on samalla kädensija. Pikarimaisia ja maljamaisia astioita harrastettiin myös samaan aikaan näissä seuduissa. Astioiden muoto ei ole erikoinen eikä osoita varsin korkeaa tasoa, mutta Nascan astioiden värillisten koristeiden ja eloisien kuvioiden vaihtelevaisuus ja puhtaus on sen sijaan ihmeellinen. Voimme täysin oikeudenmukaisesti väittää, ettei ainoakaan toinen savenvalajakansa ole samassa kehitysvaiheessa ollessaan hallinnut yhtä monenlaisia värejä kuin Nascan savityöläiset.

Truxillon alueella tapaamme usein, joskin harvemmin kuin Nascassa, astioita, joissa on vihellyspilli. Se viheltää ilman tunkeutuessa astiaan sitä tyhjennettäessä. Periaatteessa ne vastaavat meidän aikamme viheltäviä kattiloita, joita näin ollen voimme pitää näiden kaukaisten aikojen ja paikkojen kauniimpien astioiden sukulaisina.

Eteläisen manteren asukkaat eivät suinkaan olleet Amerikan alkuasukkaista ainoita, jotka osasivat käsin valmistaa maljakkoja. Costa Rican ja Panaman alkuasukkaat olivat myös taitavia savenvalajia. Myös Guatemalan korkean kult-

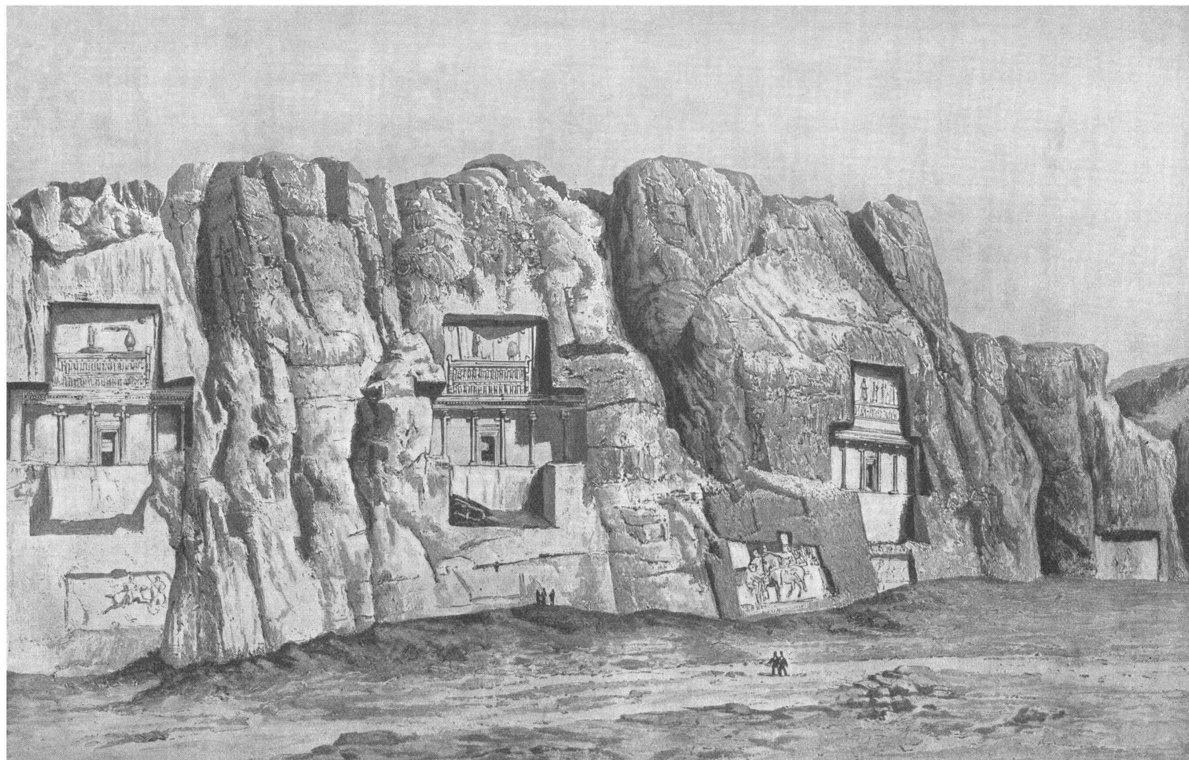
tuurin uranuurtajat valmistivat kauniita, värillisiä maljakkoja, joskaan niiden muoto ei ollut yhtä sopusointuinen kuin selostamaimme tuotteiden. Kauempana pohjoisessa, Meksikossa, kehittyi tolteekkien vaikutuksesta — heihin taas oli suuresti vaikuttanut maja-kansan kulttuuri — useita eri keramiikkakoulukuntia, joiden tuotteet ovat todella sekä teknillisesti että taiteellisesti ihailtavia. Ne ovat luultavasti syntyneet myöhemmin kuin kuvailemamme Perun astiat, sillä niiden lasketaan kuuluvan 700-lukuun j. Kr. Mutta niiden muoto, värilliset koristeet ja usein hohtava silaus osoittavat hämmästyttävää hienostuneisuutta.

Erikoisesti mainittakoon vielä maja-kansan sukulaisheimon, totonaakkien, jalalliset maljat ja pikarit. He asuivat Vera Cruzissa ja maksoivat veroa atsteekeille espanjalaisten valloittaessa maan. Monien tällaisten maljojen muoto on täydellisen sopusointuinen. On suorastaan vaikea uskoa, etteivät totonaakit tunteneet kiertolevyä.

Lähempänä Mexico Cityä, Pueblan valtiossa, jota atsteekkien Meksikon laaksosta karkoittama tolteekkiheimo piti hallussaan, oli vielä muuan tärkeä saviteollisuuskeskus. Pueblan astioiden tunnusmerkkinä on runsas väritys ja näiden savenvalajain mielivärejä olivat tumma appelsiininkeltainen, musta ja punainen. Nämä kaunismuotoiset ja puhdasväriset astiat, jotka on valmistettu alkeellisin keinoin, eivät suinkaan ole muinaisajan ihmeistä vähäisimpiä.

MUINAISPERULAINEN SAVIKUVA.

DAREIOKSEN JA HÄNEN SUKUNSA MAJESTEETTISET HAUDAT KORKEALLA JYLHÄSSÄ KALLIONSEINÄMÄSSÄ.

Nämä suurenmoiset haudat näyttävät ensi silmäyksellä vain valtavilta, syvälle kallioon hakatuilta risteiltä, jotka tasangon yli viittovat Persepoliin äänettömiä raunioita kohden. Mutta tarkastellessamme niitä läheltä, havaitsemme runsaasti yksityiskohtia. Ne alkavat noin 2:n metrin korkeudesta maanpinnasta ja niiden yläosat ulottuvat 30:n metrin korkeuteen. Poikkiosien pituus on 10.5 m ja niiden alapintain keskiulkonemat kannattavat pylväitä. Pylväiden häränpäiden koristamat kapiteelit kannattavat tässä luvussa kuvattua vertauskuvallista friisiä. Kuvassa näemme kolme näistä neljästä haudasta ja ainoa niistä, jonka rakennuttajan epäämättömästi voimme todeta, on äärimmäisenä oikealla. Siitä löytyneen kiilakirjoituksen perusteella tiedämme, että se on Dareios I:n hauta. Muut kolme hautaa ovat Kserkseen, Artakserkseen ja Dareios II:n.

NAKŠI RUSTAMIN HAUDAT JA KORKOKUVAT

Ratsastaessamme Persepoliista luoteiseen karun ja vuorisen maiseman halki näemme noin 17 kilometrin päässä muinaisesta kaupungista korkeassa kallionseinämässä neljä valtavaa, syvälle kallioon hakattua, peräkkäistä ristin muotoista hautaa. Persialaiset sanovat niitä ja niiden alle hakattuja korkokuvia Nakši Rustamiksi eli »Rustamin kuviksi», sillä maan asukkaat kuvittelivat kuvien esittävän kohtauksia tuon salaperäisen sankarin elämästä, joka väärää nimeä käyttäen taisteli poikansa Sohrabin kanssa ja surmasi hänet. Matthew Arnold on käsitellyt tuota aihetta runossaan »Sohrab and Rustam». Nyttemmin tiedämme jo eräästä haudasta löytyneen kirjoituksen perusteella, että se on kuningas Dareios Hystaspeen hauta, kun taas kolme muuta hautaa ovat hänen dynastiansa kolmen seuraavan jäsenen hautoja. He olivat kaikki akemenidien hallitsijasukua, joka hallitsi Persiaa vuodesta 558 vuoteen 331 e. Kr.

Lähestyessämme hautoja havaitsemme, että ne on hakattu korkealle melkein pystysuoraan kallionseinämään. Kukin niistä on ristin muotoinen ja ristin poikkiosa on suhteettoman leveä ja kolmanneksen verran pystyosaa kapeampi.

Kunkin ristin — ne ovat ulkonaisesti käytännöllisesti katsoen aivan samanlaisia — kokonaiskorkeus on noin 22 m ja poikkiosan pituus enemmän kuin 17 m. Katsellessamme jotakin niistä havaitsemme, että ristin alaosa on sileä pinta, jossa ei ole mitään kirjoituksia ja jonka pohja muodostaa eräänlaisen jättiläismäisen penkin. Ristin keskiosa sen yläpuolella muistuttaa puolestaan pylväsrivin koristaman palatsin julkisivua, joka on veistetty suoraan kallioon. Ristin keskelle on hakattu korkea portti, mutta minkäänlaista ovea ei ole, sillä kiinteä kallio sulkee sen yläosan ja alhaalla on vain kapea aukko, josta joku on murtautunut hautaan. Portin molemmin puolin on kallioon hakattu kaksi pyöreää pylvästä. Ne eivät kuitenkaan ole irrallisia. Ne ovat noin 21:n metrin päässä toisistaan ja molemmat äärimmäiset ovat jokseenkin yhtä kaukana sivuseinistä. Niitä kannattavat jalustat ulkonevat hieman hyvin kapeasta pengermästä, joka muodostaa niiden perustan. Kunkin pylvään yläpäätä koristavat nuo muinaisten persialaisten suuresti suosimat kaksi häränpäätä, joiden niskat ovat vastakkain ja joiden otsassa on yksi ainoa sarvi. Härkien niskain välissä on nelikulmainen kivi, joka kannattaa vielä kahta muuta päätä. Nämä kapiteelit kannattavat pitkää, kallioon veistettyä vyöhykettä, joka vastaisi tavallisen rakennuksen arkkitraavia, kattoa kannattavaa pääpalkistoa. Mitään portaita tai laitteita, jotka johtaisivat hautoihin, ei ole. Päinvastoin ristin alaosan sileyden tarkoituksena oli estää pääsy hautoihin ilman erikoisia laitteita. Historioitsija Diodoros on kuvaillut eräitä vastaavanlaisia hautoja ja hän kertoo, että erikoiset nousutiet johtivat hautojen kohdalle ja vainajain ruumiit nostettiin niihin jonkinlaisin hissiä muistuttavin laittein. Muuan toinen historiankirjoittaja, Ktesias, mainitsee haudoista puhuessaan, että Dareios Hystaspes hakkautti oman hautansa kallioon jo eläessään. Kun hän sen valmistuttua halusi tarkastaa sen, ilmoittivat kaldealaiset tietäjät, että hänelle tapahtuisi jokin hirvittävä onnettomuus, jos hän jo eläessään kävisi omassa haudassaan. Tämä esti kuninkaan näkemästä viimeistä lepopaikkaansa, mutta eräät hänen sukuunsa kuuluvat ruhtinaat eivät kyenneet vastustamaan uteliaisuuttaan ja halusivat varoituksista huolimatta nähdä haudan sisäosan. He nousivat vuoristoon vaaroja uhmaillen ja Zoroasterin papit, joiden alttarit olivat lähellä hautaa, hinasivat heidät ylös. Heidän vielä riippuessaan ilmassa ilmestyi kalliolle muutamia käärmeitä ja papit säikähtyivät niin perin pohjin, että hellittivät köydet, ja ruhtinaat putosivat maahan ja murskautuivat. — Akeminidikuninkaan jokainen

alamainen tunsi varmaan tuota korkealle kallionseinämään hakattua, tavoittamatonta hautaa katsellessaan vavistuksensa ja kunnioituksensa hallitsijaa kohtaan yhä lisääntyvän.

Myöhempien aikojen tutkimusmatkailijat, esim. sir R. Ker Porter, ovat kiivenneet hautoihin lujia köysiä pitkin, joita lähiseutujen alkuasukkaat pitelivät kiivettyään ensin aarteenetsijäin ja muiden kallioon hakkaamiin halkeamiin. Mutta ylipäänsä taikauskoinen pelko pidättää persialaisia nousemasta hautoihin. Astuessamme sisään portin ahtaasta ala-aukosta havaitsemme, että haudat ovat ahtaita kammioita, jotka noudattelevat ristileikkauksen poikkiosaa yhtä korkeina ja pitkinä kuin sekin. Kallioseinämään oviaukon vastapäätä on noin metrin korkeuteen lattiasta hakattu joukko syviä koloja, joihin kuninkaiden ruumiit tai arkut asetettiin. Ainoastakaan ei ole löytynyt mitään jäännöksiä tai hautausvarusteita ja varmaa on, että varkaat jo kauan sitten ovat tutkineet ne läpikotaisin huolimatta raskaista kivilohkareista, jotka vieläkin peittävät osan niistä.

Laskeuduttuamme takaisin maahan ja tarkastellessamme ristin ylintä osaa havaitsemme siinä uskonnollista juhlamenoa esittävän korkokuvan. Ristin yläosaan, haudan julkisivun yläpuolelle, on hakattu (noin 2.4 m korkea) Dareioksen kuva (eräät väittävät kuvan esittävän pappia). Hän seisoo valtaistuimellaan pitkä viitta yllään ja tiara päässään suorittaen jumalanpalvelusta alttarin ääressä, jolla palaa pyhä tuli. Hänen ja alttarin välissä leijailee Auramazdan (Ahura-Mazda) siivekäs vertauskuva, jonka takana on auringon kuva. Valtaistuinta ja alttaria kannattaa kauniisti veistetty friisi jonkinlaisena ulkonevana laitteena. Se vuorostaan lepää neljäntoista 1.5:n metrin korkuisen ihmishahmon päiden ja ojentuneiden käsivarsien varassa. Nämä hahmot esittävät valtakunnan eri kansoja ja niitä kannattaa jälleen samanlainen friisi ja neljätoista samankokoista ja samaa tarkoittavaa ihmishahmoa. Kaksi omituisen muotoista, yksisarvisten häränpäiden kruunaamaa pylvästä tukee tätä kaksinkertaista laitetta ja koko veistosta ympäröi kallioon hakattu kehys.

Dareioksen haudan ulkoseinämässä on pitkä persian-, elamin- ja babyloniankielinen kiilakirjoitus. Se täyttää suuren osan ristin yläosan vapaasta pinnasta ja myös runsaan osan pylväiden välisistä pinnoista.

Kirjoituksessa on kaksi kappaletta. Ensimmäisen kappaleen sisällys on seuraavanlainen:

»Suuri jumala on Aurimazda, joka loi tämän maan, joka loi taivaan yllemme, joka loi ihmisen, joka loi ihmisen menestyksen, joka teki Dareioksen kuninkaaksi, monen ihmisen kuninkaaksi, monen ihmisen herraksi.

Minä olen Dareios, suuri kuningas, kuninkaiden kuningas, kaikenlaisten maiden ja kansojen kuningas, tämän avaran maan kuningas laajalti ja leveälti, Hystaspeen, akemenidin, poika, persialainen ja persialaisen ja arjalaisen poika, arjalaista syntyperää.»

Muissa kolmessa haudassa ei ole kirjoituksia, mutta ne ovat aivan samanlaisia kuin Dareioksen hauta. Tämän ja muiden historiallisten tosiseikkain perusteella voimme päätellä, että ne ovat suurkuninkaiden seuraajien viimeisiä lepopaikkoja ja että kukin heistä rakennutti oman hautansa jo eläessään.

Hautojen alapuolella, lähellä maata on seitsemän kirjoitusta ja joukko hienoja korkokuvia. Ne on veistetty kallioon monta sataa vuotta myöhemmin kuin haudat, sassanidien aikana. Nämä Persian kuninkaat elvyttivät jälleen akemenidien maineen maassaan noin viisisataa vuotta kestäneen muukalaisvallan ja anarkian jälkeen. Ensimmäinen heistä, Ardašir, nousi valtaistuimelle vuonna 220 j. Kr. Sekä hän että hänen seuraajansa Sapor (Šapur) I, joka kohosi valtaan noin neljätoista vuotta myöhemmin, taistelivat lakkaamatta roomalaisia vastaan.

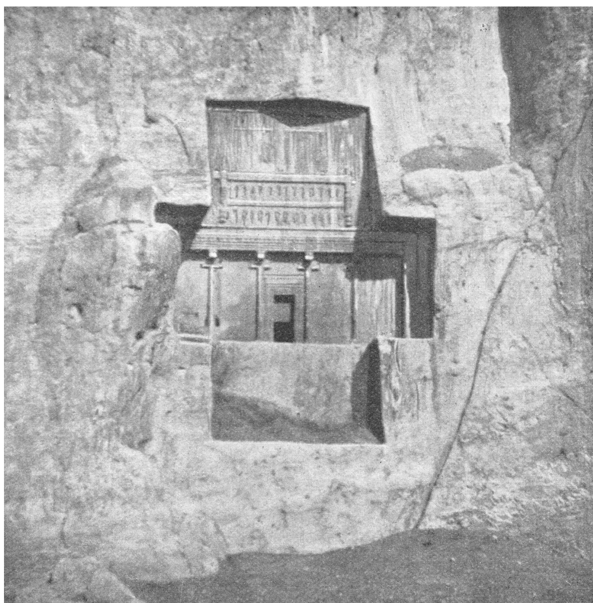
Vuonna 260 j. Kr. Saporin onnistui vangita Rooman keisari Valerianus, joka Syriassa oli johtanut sotaretkeä häntä vastaan. Sassanidikuningas oli ylpeä voitostaan ja ikuisti sen veistättäen korkokuvia sekä Šapuriin että Nakši Rustamiin. Nakši Rustamin seitsemästä korkokuvapinnasta keskimmäinen ihannoi juuri tätä tapausta. Se on valtava veistos, 10.5 m pitkä ja 4.8 m korkea. Korkokuvan keskeisenä hahmona on Sapor luonnollista suuremmassa koossa. Hän istuu hevosen selässä ja kaksi roomalais-asuista vankia osoittaa hänelle nöyrästi kunnioitustaan. Šaahin päässä on pyöreän tornin muotoinen kruunu, jonka huipussa on suuri, pallomainen esine. Hänen kasvonpiirteensä on veistetty erittäin taitavasti ja ne ovat ilmeisesti toisen taiteilijan työtä kuin veistoksen muut osat. Hänen yllään on lyhyt viitta, jonka vyötäisiä ympäröi vyö, ja tosiarjalaiseen tapaan hän käyttää väljiä housuja, joita nykyään sanotaan »šalweiksi». Vasen käsi on vyöhön kiinnitetyn miekan kahvassa, kun taas oikea käsi on ojentunut eteenpäin. Toinen, kädet ojossa ja nöyrässä asennossa seisova vanki on

tarttunut siihen. Toinen vanki on Rooman keisari ja hän polvistuu šaahin eteen kädet ojossa kuin armoa rukoillen.

Kuninkaan takana seisoo pitkä, parraton mies, luultavasti eunukki, joka vakavasti kohottaa kätensä hiljaisuutta vaatien. Hänen päässään on jonkinlainen mitra, jonka nauhat lepattavat taaksepäin. Se esittää epäilemättä samanlaista huopahattua kuin monet persialaiset nykyään yleisesti käyttävät.

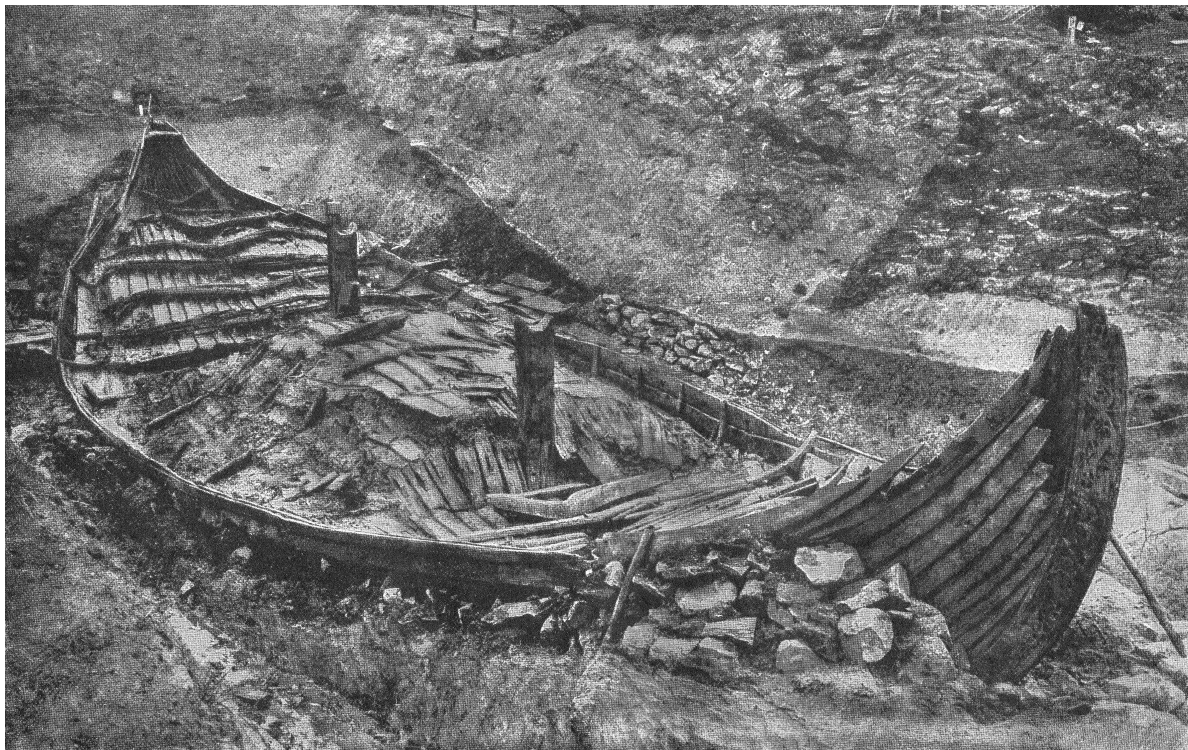
Kolmessa muussa näistä seitsemästä korkokuvapinnasta näemme kiihkeän kaksintaistelun kuuluisan kuningas Bahram Gurin, »Villiaasin», ja jonkun tataarilaisen päällikön välillä. Neljännessä korkokuvapinnassa taas on kreikan- ja pehlevin- eli keskipersiankielinen kirjoitus johdantona. Korkokuvissa näemme Auramazdan, kaiken hyvän jumalan, Zoroasterin luona ojentavan Ardašir (Artakserkses) Babakanille, ensimmäiselle sassanidikuninkaalle »kydariksen», kuninkuuden muinaisen vertauskuvan. Kuva viittaa sekä jumalan että kuninkaan voittoon, sillä Ardašir uudisti Auramazdan uskonnon, jonka partialaisten vieras uskonto oli syrjäyttänyt. Tämän vertauskuvana on maahan sortunut miehen hahmo, jota jumalan hevonen tallaa kavioillaan. Ardaširin hevonen taas tallaa Ardawania, partialaisen dynastian viimeistä kuningasta, jonka Ardašir syöksi valtaistuimelta kohoten itse jälleen ensimmäiseksi persialaiseksi hallitsijaksi viisisataa vuotta kestäneen muukalaisvallan jälkeen. Muut korkokuvapinnat ovat osaksi liian epäselviä, osaksi merkityksettömiä.

Kaksi yhdestä ainoasta kivilohkareesta hakattua Zoroasterin alttaria korokkeineen ja erittäin jykevä, nelikulmainen rakennus, jota lähikylien asukkaat sanovat »Zoroasterin kàbaksi» ja joka luultavasti myös on hauta, ovat viimeiset näistä huomattavista muinaisjäännöksistä, joita persialaiset sanovat Nakši Rustamiksi.

SYVÄLLE MERVDAŠTIN KALLIOON HAKATTU PERSIALAINEN KUNINKAANHAUTA.

Taru liittää Persepoliin tienoon neljä salaperäistä ja tavoittamatonta kalliohautaa myytillisiin sankareihin Sohrabiin ja Rustamiin. Tästä johtuu nimitys Nakši Rustam (Rustamin kuvat).

OSEBERGIN LAIVA PERÄSTÄ KATSOEN KUUKAUSIA KESTÄNEEN HUOLELLISEN KAIVAUSTYÖN JÄLKEEN.

Muinaisaikojen hautaustapoja saamme kiittää paljosta. Niiden ansiosta on myös Norjassa tehty löytöjä, jotka ovat suuresti valaisseet purjehdustaidon varhaishistoriaa. Kuollut viikinki asetettiin usein omaan laivaansa, joka sitten kiskottiin maihin ja peitettiin suureen multakumpuun, jonka suojassa ikivanha puuaine on usein säilynyt ihmeen hyvin. Kuvassa näemme Osebergin laivan löytymispaikassaan, ennen kuin se pala palalta kuljetettiin pois uudelleen sommiteltavaksi.

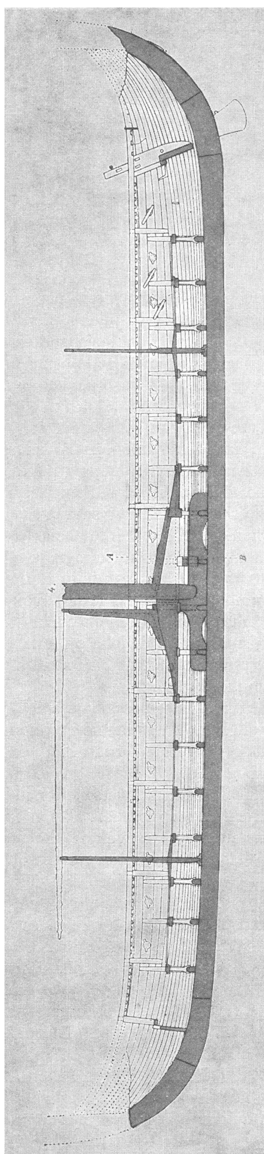
VIIKINKILAIVAT

Oslo, Norjan pääkaupunki, on pitkän, matalarantaisen vuonon päässä. Tämä pohjoiseen suuntautuva vuono alkaa salmesta, ja yhdistää Pohjanmeren Kattegatiin ja Itämereen. Vuonon rannoilla on osa Norjan hedelmällisimmistä alueista. Muinaiset skandinaavit sanoivat tätä suojaisaa, pohjoista lahtea monine saarineen, luonnonsatamineen ja turvallisine ankkuroitumispaikkoineen Viikiksi (vik = lahti). Niinpä sen rannoilla kasvaneita seikkailevia purjehtijoita, jotka kahdeksannella ja yhdeksännellä vuosisadalla levittivät kauhua ja hävitystä sivistyneen maailman kaikille rannikoille, alettiin nimittää viikingeiksi eli lahtelaisiksi. Näillä seuduin oli brittiläisen rodun ehkä voimakkaimman ja sitkeimmän kansanaineksen kehto. Siellä kehkeytyi kaikkine olennaisine käsityksineen ja aatteineen kansanluonne, joka aluksi uhkasi hävittää koko Rooman sivistyksen ja sen jälkeen muokkasi ja muutti sen aivan uudeksi, koko nykyistä maailmaa hallitsevaksi voimaksi, jota sanomme länsimaiseksi kulttuuriksi.

Eräässä puuvajassa Oslon Karl Johans Gaden länsipäässä, yliopiston takana, näemme todellisen viikinkilaivan, laivan, joka tuhat vuotta sitten on saattanut kuljettaa uudisasukkaita Islantiin tai hävittää Englannin ja Ranskan rannikoita tai viedä seikkailevia varjageja Nevaa pitkin Novgorodiin auttamaan Rurikia hänen valloittaessaan Venäjää. Laiva on täydessä taistelukunnossa ja pitkin sen kylkiä on ripustettu limittäin kilpiä. Laiva on ajan mädännyttämä. Eräät laudat ovat repaleisia. Masto on hävinnyt. Mutta joka tapauksessa se on laiva siinä merkityksessä kuin me tuon sanan käsitämme.

Kolmentuhannen vuoden ikäiset, ontoiksi koverretut kanootit, joita on löytynyt Clyde'in ja muiden Englannin suurten jokien rantaliejusta, ovat oikeastaan vain uiskentelevia puupölkkyjä. Niilin muinaisia veneitä, joiden kuvia näemme ikivanhoissa muistomerkeissä ja joiden pienoismalleja on löytynyt Egyptin muinaishaudoista, saattaisivat vain maamyyrät pitää todellisina laivoina. Mutta tämä viikinkilaiva on rakennettu kamppailemaan valtameren tuulten ja laineiden kanssa, kuljettamaan eläviä ihmisiä syvyyden kuilujen ylitse. Tuo kalalokkimainen runko sulokkaine ääriviivoineen eroaa yhtä suuresti Niilin aluksista kuin goottilainen katedraali puuhökkelistä. Noita muotoja ei ole keksitty satunnaisesti tai oikullisesti kokeillen. Ne ovat immanenttisina piilleet maailmankaikkeuden olemuksessa, ja niiden oli ehdottomasti kohottava näkyviin tuulen, veden ja puun voimien synteesinä. Niinpä voimme väittää, että merenkulkuarkkitehtuurin lait keksi sama pohjoismainen rotu, joka on antanut meille goottilaisen arkkitehtuurin johtavat aatteet sekä paljon muuta hyvää.

Tuo ihmeellinen muinaisjäännös on säilynyt aivan samalla tavoin kuin Tutankhamonin huonekalut ovat säilyneet hänen haudassaan Kuninkaiden laaksossa. Laiva löytyi nimittäin jonkun suuren viikinkipäällikön »kummusta» eli hautakasasta. Hän eli elämänsä merellä. Hänen laivansa oli hänen ratsunsa, hänen valtaistuimensa, avain, joka avasi hänelle kaukaisten rannikkojen aarrekammiot. Laiva oli hänen aineellisen omaisuutensa arvokkain osa, yhtä henkilökohtainen arvoesine kuin hänen miekkansa tai koiransa tai hevosensa. Sen käyttäminen vaati taitoa ja itsensähillitsemistä, josta hän saattoi olla ylpeä. Hän rakasti sitä kuin elävää olentoa, joka tunsi hänen tahtonsa ja vastasi hänen kosketukseensa. Kun hän kuoli, oli välttämätöntä, että hän pääsi matkustamaan Valhallaan, sankarien saliin, samassa laivassa, joka oli tehnyt meren hänen kodikseen. Niinpä laiva seurasi hänen mukanaan hautaan hänen muiden parhaitten aarteittensa kanssa.

GOGSTADISTA LÖYTYNEEN VIIKINKILAIVAN HALKILEIKKAUS.

Toista kahdesta Oslossa olevasta viikinkilaivasta sanotaan sen löytymispaikan mukaan Gogstadin laivaksi. Gogstad on Oslon vuonon rannalla. Joskaan laivasta ei löytynyt yhtä runsaasti taideteoksia ja puuleikkauksia kuin Osebergin laivasta, se on sen sijaan suurempi ja merikelpoisempi, sillä sen pituus on 22 m, leveys 5 m ja syvyys keskeltä 1.8 m. Kölin pituus on 17 m. Niinkuin tästä halkileikkauksesta näemme, se on rakennettu limittäisistä laudoista, jotka suppenevat keulassa ja perässä. Siitä puuttuu ruori, sillä sitä ohjattiin leveällä airolla, joka laskettiin laivan oikealle puolen lähelle perää. Masto on kiinnitetty keskelle tukevasti ja varmasti. Laivassa on 16 soutulavitsaa. Se on varmasti kulkenut erittäin matalassa, niin että se pääsi helposti maihin. Hautauskammio on peräpuolella, aivan maston vieressä.

Kuollut viikinki saattoi matkustaa Valhallaan kahdella eri tavalla. Ihanampi matka kävi meritse. Ruumis laskettiin laivaan juhlavuoteelle ja sen ympärille pystytettiin halkorovio. Tämän jälkeen odotettiin suotuisaa maatuulta, kaikki purjeet nostettiin, rovio sytytettiin ja laiva sysättiin purjehtimaan avomerelle auringonlaskua kohden. Tällainen oli viikingin viimeinen matka »länteen meren tuolle puolen», tuntemattomampaan maahan kuin ne, jotka hän oli tutkinut elinaikanaan. Ainoakaan haudanhäpäisijä ei koskaan voinut ryöstää sankarilta hänen aarteitaan. Hänen rovionsa savu ajelehti pohjoismaisen auringonlaskun viininpunaisella taivaalla ja katselijat olivat sen ääriviivoissa erottavinaan nornat, jotka istuivat Yggdrasil-puun alla kutoen ihmisten kohtaloita, ja valkyriat, myrskyn ratsastajat, jotka keräävät ruumiit taistelukentiltä.

Valhallaan saattoi myös matkustaa maitse. Tätä tapaa nimitettiin laivahautaukseksi. Laivaa ei sysätty vainajineen merelle, vaan se kiskottiin kuivalle maalle ja sen päälle kasattiin kummuksi multaa ja kiviä, jotka suojelivat sitä häpäisijöiltä. Tällainen oli viikinkikumpu ja omaiset toivoivat, että vainaja sen povessa vuorenpeikon tavoin saisi ikuisesti nauttia aarteistaan.

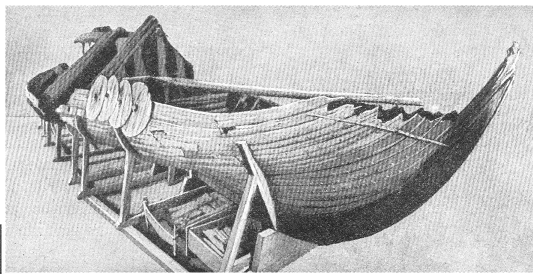
Hautakummun harjalle tai läheisyyteen pystytettiin tavallisesti hautakivi eli muistokivi, johon hakattiin muutamia karkeapiirteisiä koristekuvioita, mielikuvituksellisia eläinhahmoja, jotka kiemurtelivat ja kietoutuivat käärmemäisesti toisiinsa, sekä muistokirjoitus riimukirjaimin. Viikingit eivät muuten ylipäänsä olleet kirjailevaa kansaa. Heidän kirjallisuutensa säilyi suullisena perinteenä samalla tavoin kuin Homeroksen runot. Heillä oli laaja kirjallisuus, mutta se kirjoitettiin muistiin vasta satoja vuosia myöhemmin. Viikingit eivät tunteneet kynää eivätkä paperia tai pergamenttia. Heidän ainoana kirjoitusvälineenään oli taltta tai puukonkärki. Mutta goottilaisten keskuudessa — viikingit olivat tämän rodun haarauma — oli jo vuosisatoja säilynyt eräänlainen arkaistinen kirjaimisto. Tämä riimukirjoitustapa oli salaisuus, jonka vain siihen perehdytetyt tunsivat. Jo sana »riimu» itsessään merkitsi mysteeria. Riimukirjoitus syntyi luultavasti tuloksena muinaisten goottilaisheimojen suhteista Mustan meren rannikon kreikkalaisiin siirtokuntiin tai ensimmäisiin Tonavan toiselle puolen tunkeutuneisiin roomalaisiin seikkailijoihin. Näissä riimukirjaimissa piili taikavoima, joka suojeli kummun pyhyyttä.

Mutta pappien ja taikurien maagilliset noidan-

voimat eivät koskaan ole kyenneet säikyttämään rohkeita miehiä halajamasta hautojen salaisia aarteita. Egyptin haudat ryöstettiin jo melkein saman sukupolven aikana kuin ne oli rakennettu. Onpa löytynyt jälkiä, jotka viittaavat siihen, että itse haudanrakentajatkin jättivät jälkeensä salakäytäviä, joista he jälkeenpäin pääsivät tunkeutumaan hautaan rikkomatta näkyvään oveen painettuja sinettejä. Kaukaisessa pohjolassakin oli miehiä, jotka olivat niin rohkeita ja häikäilemättömiä, että he aarteiden ja saaliin takia uskalsivat uhmailla kaikkia tämän ja tulevan maailman kauhuja. Mutta aarteidenkin houkutusta voimakkaampi oli kuuluisan aseen vetovoima. Suuren viikinkipäällikön miekka takasi omistajalleen voiton.

Hardarin sadussa kerrotaan, miten Hroar, Gautlandin jaarlin poika, vannoi pyhästi murtavansa auki Soti Viikingin hautakummun. »Lupauksesi on rohkea», sanoi jaarli, »sillä Soti oli eläessään mahtava noita ja on nyt kuolleena vielä ainakin puolta voimakkaampi.»

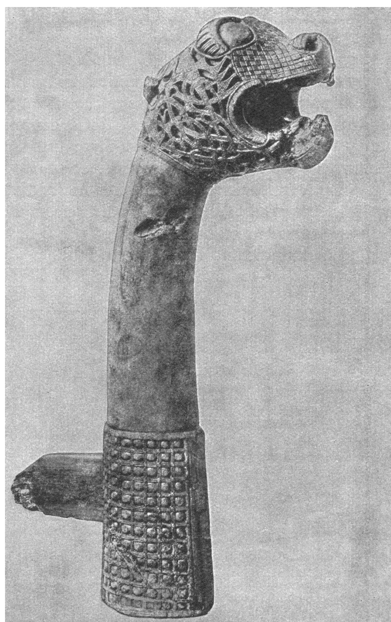
Mutta Hord ja Geir ja Helgi vannoivat kuitenkin seuraavansa Hroaria. He saapuivat kummulle varhain päivällä ja iltaan mennessä he olivat jo ehtineet kaivautua laivaan asti. Mutta aamulla kumpu oli jälleen eheä ja sama ihme uudistui seuraavanakin päivänä. Muuan viisas mies opetti tällöin heille manauksen, jonka avulla he voittivat tämän vaikeuden. Viidentenä päivänä heidän onnistui tunkeutua kumpuun. »Hord pyysi heitä varomaan kummusta tunkeutuvaa viimaa ja löyhkää ja seisoi itse oven takana löyhkän ollessa

GOGSTADIN LAIVAN ROHKEAT, SEIKKAILUIHIN HOUKUTTELEVAT ÄÄRIVIIVAT.

Kuvassa näemme Gogstadin laivan keulan. Se ei ole täynnä puuveistoksia niinkuin Osebergin kuningatarlaivan keula, mutta Gogstadin laiva olikin rakennettu kestämään kaikki valtameren myrskyt. Pienessä yläkuvassa näemme laivan toisen kyljen limittäisine kilpineen.

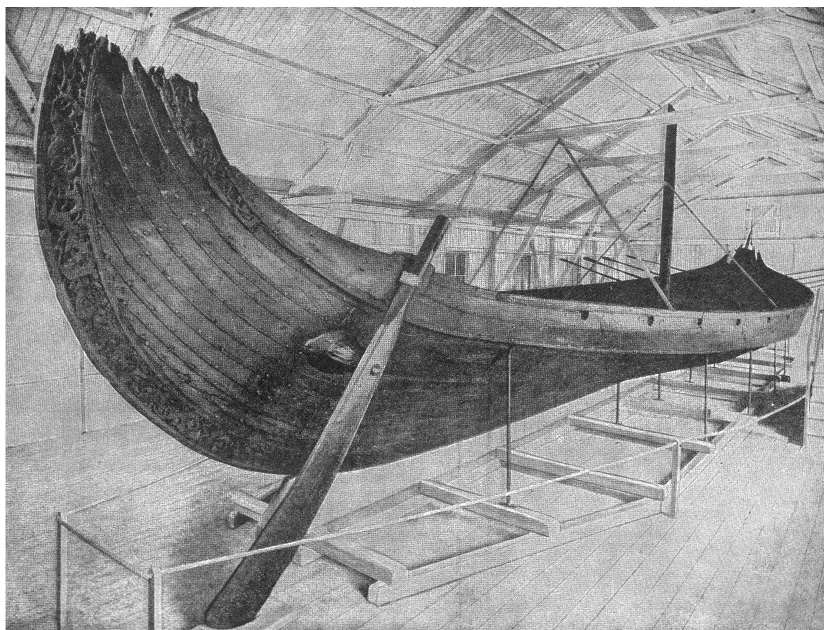
OSEBERGIN LAIVAAN KUULUVA ELÄIMENPÄÄ.
Osebergin laivasta löytyneet puuveistokset muodostavat ihmeellisimmän viikinkien aikaisen taideaarteiston, mitä milloinkaan on löytynyt. Tämä eläimenpää monimutkaisine kuvioineen on näistä kaikista aarteista hienoin. Monessa tällaisessa puuveistoksessa oli hopealevyjä silminä ja hampaina ja koristeina hopeapiikkejä. Monimutkaisista kuvioista näemme s. 416 yksityiskohtaisen kuvan.

pahimmillaan. Kaksi miehistä kuoli äkkiä kummusta tunkeutuvaan pahaan ilmaan, koska he olivat liian uteliaita.» Hord lähti sitten yksin sisään, koska muut eivät enää uskaltaneet seurata häntä. Sivukammiossa Hord näki laivan aarteineen ja sen keulassa istui Soti kamalan näköisenä. Hord aikoi tarttua aarteeseen, mutta Soti syöksyi hänen kimppuunsa. Soti puristi Hordia niin lujasti, että hänen lihaksensa jäykistyivät möhkäleiksi, mutta kun valoa lankesi Sotin päälle, hän menetti kaiken voimansa ja suistui maahan. Hord otti Sotin käsivarresta kultarenkaan, aarteen, joka oli niin kallisarvoinen, ettei kertoman mukaan kukaan ollut Islannissa aikaisemmin nähnyt niin kallista rengasta. Hän otti myös Sotin miekan ja kypärän, jotka molemmat olivat kallisarvoisia aarteita. Hautakummut, jotka meidän aikanamme on avattu, ovat osoittaneet, että tässä sadussa on sekä paljon totta että paljon liioittelua.

Oslossa säilytetään kahta viikinkilaivaa. Niistä täydellisempää ja paremmin säilynyttä sanotaan Gogstadin laivaksi. Se on löytynyt Gogstadin kummusta, Sande-vuonon läheisyydestä, Oslon vuonon eli Viikin länsirannalta. Se oli raahattu kauas merestä ja oli kummussa keula merelle päin valmiina purjehtimaan viimeiseen seikkailuunsa. Sen säilyminen erinomaisen eheänä johtuu siitä, että sen peitoksi kasattu kumpu oli sinisavea, joka verhosi sen ilmanpitävään kuoreen. Laiva on suunnilleen 22 m pitkä ja 5 m leveä sekä 1.8 m syvä. Kölin pituus on 17 m. Siinä on kuusitoista soutulavitsaa ja kuhunkin lavitsaan kuuluu kaksi airoa. Se ei suinkaan ole suurimpia viikinkilaivoja. Myöhempänä kautena rakennutti Olav Trygvasson »Ormen Lången», jossa oli kolmekymmentä soutulavitsaa. Tällaisissa laivoissa viikingit uskalsivat purjehtia avoimelle Atlantille ainoina oppainaan aurinko ja tähdet. He purjehtivat Välimeren ympäri, he perustivat siirtokuntia Islantiin ja kävivät Grönlannin ja Amerikan kaukaisilla rannikoilla.

Gogstadin laiva on rakennettu limittäin sovitetuista laudoista. Se on tasapohjainen, jotta se helpommin pääsi maihin ja voi purjehtia myös matalissa vesissä. Lähettäessään ensimmäisen kerran laivaston Englannin kanaaliin havaitsi Caesar, että pohjolan merimiehet osasivat purjehtia nopeammin kuin hän itse. Laivan keula ja perä ovat korkeat ja terävät voidakseen halkoa Atlantin kiertäviä maininkeja ja kestääkseen raskaan taka-aallokon. Kaartuvat kyljet saivat aikaan, että laiva saattoi kirnuta vettä purjealuksen lailla. Laiva oli myös nopea. Tällaiset aluksen ääriviivat ovat pitkällisten purjehdus- ja laivanrakennuskokemusten tuloksia. Miehet, jotka rakensivat tämän laivan, eivät aikoneet vain kellua ja ajelehtia virran mukana. He eivät säikkyneet avomerta, niinkuin virrattoman Välimeren muinaiset rannikkopurjehtijat.

Kahdenneljättä airon lisäksi laivassa oli myös vankka vahvasti kengitetty masto sekä suuri nelikulmainen purje. Viikingit eivät vielä olleet oppineet luovimistaitoa, jonka avulla merimiehet niin tavattoman paljon entistä etevämmin hallitsevat aluksiaan. Kun tuuli oli edullinen, purjehdittiin suoraan eteenpäin. Kun tuuli oli epäsuotuisa tai oli aivan tyyntä, soudettiin alusta. Laivaa ohjattiin ruorista, joka oli kiinnitetty laivan oikealle puolen, lähelle perää, työnnetyn leveän airon

OSEBERGIN LAIVA UUDESSA ASUSSAAN OSLON MUSEOSSA.

Osebergin laivan kiinnostavimman osan muodostavat siitä löytyneet verrattomat puuleikkaukset, joista suurin osa olennaisesti kuuluu aluksen runkoon. Mainioita näytteitä näiden töiden laadusta ovat korkeasta terävästä keulasta irroitetut salaperäiset hirviöt ja riimukirjoituskiemurat. Hautauskammiosta löytyi naisten luurankoja, ja laiva olikin nähtävästi vain jonkinlainen kuningattaren paraatialus eikä meren myrskyjä uhmailemaan rakennettu sotalaiva. Hautakammion ääriviivat on merkitty ohuin puusälein

päähän. Tämä oli »Stjornbordi» eli ohjauslaita, josta johtuu merimiesten vieläkin käytännössä oleva ammattisana »tyyrpuuri». Chicagon näyttelyä varten rakennettiin tämän laivan tarkka jäljennös ja viikinkien jälkeläiset purjehtivat sillä suoraan Atlantin poikki.

Juuri tällaisista laivoista kootuin laivastoin hävittivät tanskalaiset yhdeksännellä vuosisadalla Englannin rannikkoja. Kuningas Alfred oli ensimmäinen englantilainen, jolle selvisi, että Englannin turvallisuus riippuu merestä. Hänen huomionsa on pysynyt pätevänä meidän päiviimme asti. Hän otti palvelukseensa eräitä rohkeimpia pohjoismaisia viikinkejä ja alkoi rakentaa Englannin laivastoa onnistuen lopulta murtamaan tanskalaisten vallan. Muuan näistä viikingeistä oli Ottar, joka »kävi pohjoisempana kuin kaikki muut pohjanmiehet», Halgolandissa, Norjassa. Alfred itse merkitytti hyvällä anglosaksilaisten kielellä muistiin kertomuksen viikinki Ottarin matkoista. »Ottar kertoi herralleen Alfredille» purjehtineensa Nordkapin ympäri Jäämereen ja edelleen rannikkoa pitkin lappalaisten ja permien maahan Viena-jokeen asti. Hän kuvaili poroja ja valaanpyydystämistä ja mursuja, joiden »hampaat ovat jaloa luuta». Muutamia mursuja hän toi kuninkaallekin. Kaikki tämä lienee tapahtunut suunnilleen vuonna 890.

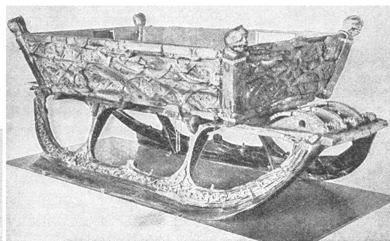
Viimeisten tuhannen vuoden aikana eivät laivanrakennustaidon johtavat aatteet ole olennaisesti poikenneet niistä ääriviivoista ja muodoista, joita tämä laiva edustaa. Teoksessaan »Harbours of England» on Ruskin loistavasti kuvaillut liikutusta, jonka laivan näkeminen herättää ta-

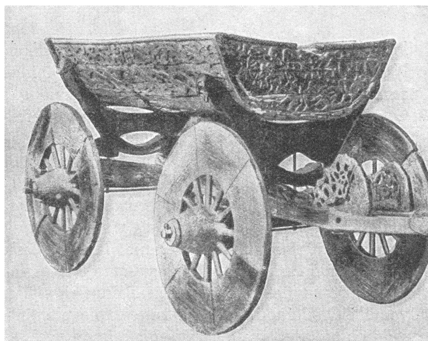

Kuningattaren vuodepylväitten päät on veistetty taaksepäin taipuviksi eläimenpäiksi. Sommitelma kokonaisuudessaan on kuitenkin vaikeatajuinen ja monimutkainen.

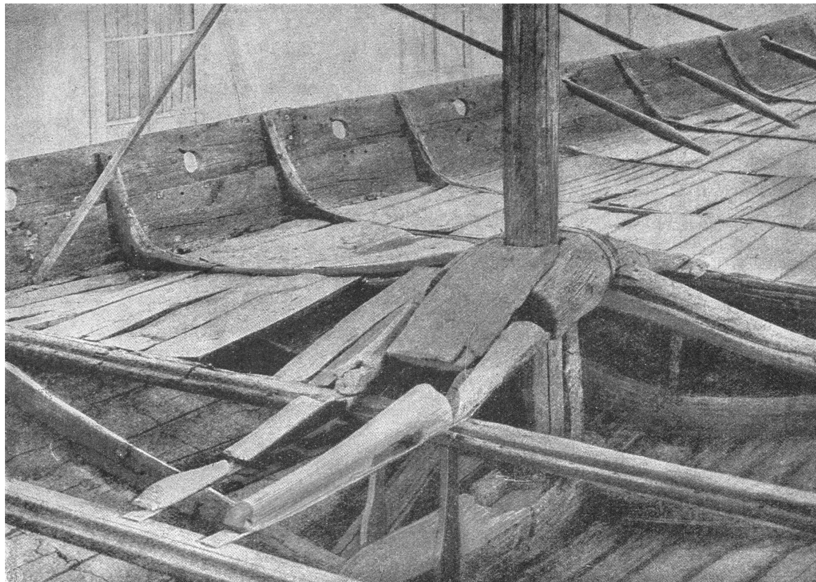
Osa-kuva vuodepylväästä mielikuvituksellisine koristekuvioineen.

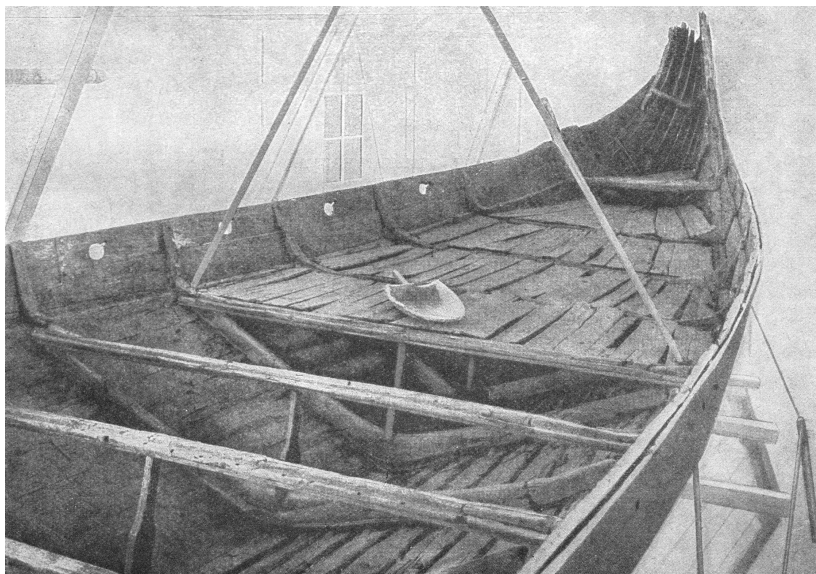

AINOALAATUINEN KOKOELMA VIIKINKIEN AJAN PUULEIKKAUKSIA.

Osebergin laivassa oli suuri joukko erilaisia esineitä, mm. pieni rautainen ankkuri, varhaisin viikinkien kaudelta löytynyt rautaesine, jonka perusteella voimme määritellä laivahautauksen tapahtuneen suunnilleen vuonna 800. Mutta löydön kiinnostavimmat ja samalla arkeologisesti tärkeimmät osat ovat puusta veistetyt pikkuesineet, jotka kuuluivat kuningattaren hautausvarusteisiin. Tällaisten taideaarteiden syntymisen edellytyksenä on, että Osebergissa on ollut todella merkittäviä taiteilijoita, jotka ovat kehittäneet oman koulukuntansa. Pienet puurattaat ovat tärkein esine. Rattaissa näkyvillä lukuisilla lohikäärmeenpäillä oli luultavasti jonkinlainen maagillinen merkitys. Ylempänä reki.

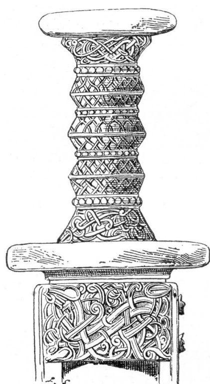

OSEBERGIN LAIVAN MASTO, AIROT JA KEULAKANSI.
Viikingit käyttivät matalapohjaisia aluksia, joten masto oli erikoisen tukevasti kiinnitettävä jalkaansa. Valokuvassa näkyvä Osebergin laivan maston juuri muistuttaa suuresti maston juuriosaa ja kiinnikkeitä Gogstadin laivan poikkileikkauksessa.

OSEBERGIN KUNINGATTAREN SIRON HAUTAUSLAIVAN PERÄ.
Tästä kuvasta näemme, miten kaaret, siteet ja kansilaudat suhtautuivat toisiinsa. Perässä vasemmalla näemme peräsinairon kädensijan, jonka hautauskammion ääriviivoja tarkoittava puusäle osaksi peittää näkyvistä.

vallisen englantilaisen rinnassa. »Kaikista elollisista olennoista ja elottomista esineistä, on vain yksi, jota vielä jo ihmisen koettelemusten tien puolivälin sivuutettuani katselen yhä yhtä ihaillen ja hämmästyneenä kuin sen ensimmäisen kerran nähdessäni. Yhä on maailmassa jotakin, jota en koskaan voi sivuuttaa tuntematta lapsuuteni ihmettelyn ja kaipauksen uudelleen havahtuvan mielessäni, ja tämä jokin on laivan keula.» Laiva on ihmeellinen ja kaunis kaikissa muodoissaan yksinkertaisesta kalastajaveneestä täysipurjeistoiseen kauppalaivaan asti. Mutta »kaiken kaikkiaan, linjalaiva on kunnioitettavinta, mitä ihminen, tämä mainen olento, milloinkaan on luonut. Siihen sisältyy niin paljon inhimillistä sitkeyttä, tervettä järkeä, kaukonäköisyyttä ja kokemusperäistä filosofiaa, itsensähillitsemistä ja kuriin ja kuuliaisuuteen tottumista, huolellista työtä, hurjien luonnonvoimien uhmailemista ja rauhallista luottamusta Jumalan tahtoon kuin vain voimme ylipäänsä ajatella mahtuvan 90 metrin pituiseen ja 25 metrin levyiseen pintaan.» Ja kaiken tämän tapaamme vielä suppeammassa mitassa Gogstadin laivassa.

VIIKINKILÄISMIEKAN KAHVA.
Kuvassa näkyy skandinavialaisten omituiset koristemuodot.

MUINAISEN KREIKAN JUMALAT

Kreikkalaisilla oli paljon jumalia, suuria ja pieniä. Tähän lukuun liittyvät kuvat esittävät tärkeimpiä jumalia, joiden alkuperäiset patsaat ovat Euroopan suurissa museoissa. Miloksen, Afroditen (Venuksen) kuva sekä Belvederen Apollonin ja Praksiteleen Hermeksen kuvat liittyvät lukuun »Kreikan kuvanveistotaiteen verrattomat aarteet».

Kreikan sivistys oli rotujen sekaantumisen tulos. Toisen vuosituhannen loppupuolella e. Kr. hävittivät vaaleatukkaiset, pohjoiset kansat, joiden aseet olivat rautaa, lukuisin hyökkäyksin Aigeian alueelle pronssikauden aikana syntyneen sivistyksen. Joskin tähän mennessä on ollut mahdotonta tulkita pronssikauden kansojen kirjoitusmerkkejä, ilmenee kuitenkin heidän uskonnollisen ajattelutapansa ja menojensa yleinen luonne heidän taiteessaan.

Heidän uskonnossaan oli, mikäli tiedämme, kaksi luonteenomaista piirrettä. Edellinen oli vuorenhuipuilla viihtyvän luonnonjumalattaren palvelu. Taiteessa hänet esitettiin usein häntä palvelevain leijonain tai muiden villieläinten välissä. Läheisessä suhteessa häneen, mutta ilmeisesti alempiarvoinen on aseellinen mieshahmo, joka luultavasti esitti jumalallista puolisoa tai rakastajaa. Tämä jumalatar muistuttaa Anatoliassa historiallisena aikana palveltua jumaluutta, Vähän-Aasian äitijumalaa ja hänen vakinaista, joskin eri nimin esiintyvää rakastajaansa, Adonista, Attista ja Tammuzia. Tämä pronssikauden jumaluus on epäilemättä vaikuttanut eräiden kreikkalaisten naisjumalain syntyyn. Etenkin villieläinten jumalatar, metsästäjä Artemis, Afrodite, vieläpä Athenekin eräissä ilmestymismuodoissaan liittyvät läheisesti tähän esihelleeniseen jumaluuteen. Häntä palveltiin erikoisissa luonnonpyhäköissä, vuorten luolissa ja paljaan taivaan alle tai kuninkaanpalatsiin rakennettujen pikkualttarien ääressä. Jumalattaresta ei ollut minkäänlaisia kuvapatsaita. Hänen vertauskuvanaan oli pyhä puu tai pylväs, jonka päässä toisinaan

KUULUISA MUREHTIVA ATHENE.
Tarun mukaan Zeus kärsi päänsärkyä. Parantaakseen hänet Heraistos halkaisi kovakouraisesti hänen päänsä kirveellä, jolloin päästä astui esiin aseellinen Athene sotahuuto huulillaan sodan ja viisauden jumalana. Roomassa häntä sanottiin Minervaksi ja pöllö oli hänen pyhä lintunsa. Korkokuvassa hänellä on keihäs kädessä ja kypärä päässä.

ZEUS, ARJALAINEN TAIVAANJUMALA.
Kuvassa näemme jumalten ja ihmisten isän ja hänen kotkansa ja keihäänsä. Zeus, myöhemmin Jupiter, saapui Kreikkaan ensimmäisten kreikkalaisten valloittajien mukana. Legendan mukaan hän oli Kronoksen ja Rhean poika ja riisti vanhemmiltaan ylimmän vallan hirvittävän taistelun jälkeen, johon kaikki luonnonvoimat ottivat osaa.

Niinpä sir Arthur Evans löysi Knossoksen läheisyydestä kuninkaiden hautauspaikan. Itse hauta oli veistetty pyhän kaksoiskirveen muotoiseksi ja viereisessä huoneessa oli penkkejä rukoilijoita varten. Pyhä pylväs oli hakattu matalaksi korkokuvaksi huoneen keskellä olevaan tukipylvääseen. HagiaTriadasta löytyneessä, maalatussa sarkofagissa on kuvia, jotka esittävät uhrausta ja uhrilahjojen antamista päällikkövainajalle. Tällä minolaisella kultilla on erikoinen merkityksensä, sillä kreikkalaisten myöhemmin kehittynyt sankarienpalvonta edustaa luultavasti pronssikauden muinaista kuolleiden mahtimiesten palvelusta uudessa muodossa.

Homeroksen runot ovat varhaisin tietolähteemme Kreikan yhteiskunnallisista oloista. Ne kuvastavat täysin kehittynyttä polyteismiä. Jumaluuden käsitys on jyrkästi antropomorfinen. Zeus, jumalien ja ihmisten isä, taivaiden herra ja salaman haltija, istuu valtaistuimellaan Olympos-vuoren huipulla ympärillään jumal'maailman muut jumalat ja jumalattaret. Jumalat edustavat osaksi kukin omaa erikoisalaansa (Poseidon on meren, maanjäristysten ja hevosten, Apollon lääketaidon, musiikin, runouden ja jousella ammunnan jumala jne.), mutta heidän toimintansa ei silti rajoitu vain kunkin erikoiseen alueeseen. Jumala on ihmisen kaltainen, mutta luonteeltaan meitä puhtaampi, jalompi ja voimakkaampi. Jumalat ovat kuolemattomia, kaikkitietäviä ja kaikkivaltiaita. Ainakin melkein, sillä toisinaan sukeltautuu esiin

oli pyhä kaksoiskirves. Jumalatar houkuteltiin palveltavaksi tähän »fetiššiin» musiikilla tai kutsuvin hymnein ja hänen saapumistaan esittää kuvissa usein pylvään päähän laskeutunut kyyhkynen.

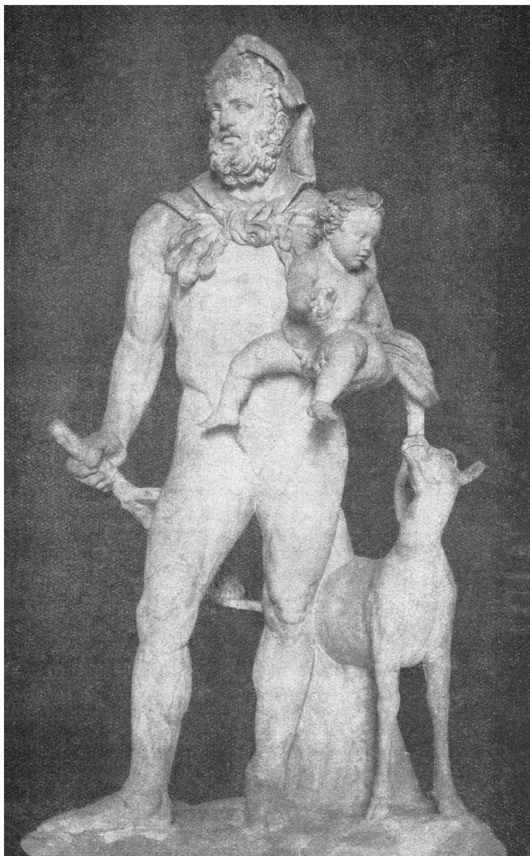
Pronssikauden uskonnon toinen olennainen piirre oli kuolleiden päällikköjen palveleminen.

käsitys kohtalosta, jota jumalatkaan eivät voi välttää tai muuttaa. Heidän kaikkivaltiuttaan rajoittavat myös näiden antropomorfisten jumalien keskuudessa vallitsevat intohimot, keskinäinen kilpailu ja mustasukkaisuus, jotka johtavat riitaisaan sekaantumiseen ihmisten asioihin. Zeuksenkaan ylivalta ei ole kiistämätön, joten

hän ei voi estää eri jumalien välisiä lukuisia yhteentörmäyksiä. Ihminen voi uhrein ja rukouksin saada kannatusta ja apua näiltä erilaisilta voimilta. Uhrit ovat aterioita, joihin uhraaja itse osallistuu syöden uhrien lihan.

Homeros puhuu vain vähän kuolemanjälkeisestä elämästä. Kuuluisain päällikköjen kunniaksi pystytetään hautakumpuja, mutta heitä ei palvella enää hautausmenojen jälkeen. Hautajaismenot puolestaan takaavat sielun varman ja lopullisen pääsyn haudantakaiseen maailmaan. Elämä Hadeksen asunnoissa kuvitellaan usein varjomaiseksi, voimattomaksi, elämän tyhjäksi irvikuvaksi, jota ei suinkaan kannata tavoitella.

Kreikkalaiset havaitsivat itsekin, että Homeroksen ja Hesiodoksen runot suuressa määrin vaikuttivat heidän uskonnollisten käsitystensä järjestelmällistymiseen, ja Homeroksen runoja on joskus sanottu »Kreikan raamatuksi». Tämä nimitys voi kuitenkin johtaa väärinkäsitykseen. Muinaisajan polyteismiin ei liittynyt raamatun tai koraanin kaltaisia pyhiä kirjoja. Se ei pannut minkäänlaista painoa uskoon tai uskonkappaleisiin, joiden tajuaminen olisi ollut pelastumisen välttämätön edellytys. Siihen ei liittynyt dogmia maailman luomisesta. Se ei kieltänyt muiden jumalien olemassaoloa. Se vaati tekoja, ei uskoa. Tekoja sikäli, että juhlamenot olivat välttämättömät jumalien suostuttelemiseksi suosiollisiksi yhteiskuntaa kohtaan ja heidän oikeudenmukaisen kiivastumisensa ehkäisemiseksi.

HERAKLES NUIJINEEN JA LEIJONANTALJOINEEN.
Herakleeseen, Zeuksen ja Alkmenen poikaan, liittyvistä taruista tunnetuin on kertomus kahdestatoista urotyöstä, jotka hänen oli tehtävä pelkurimaisen Eurystheuksen vaatimuksesta Heran, Zeuksen laillisen puolison, häntä kohtaan tunteman vihan takia. Roomassa hänen nimensä oli Herkules. Kuvassa hän kantaa käsivarrellaan poikaansa, Telefosta.

Sillä ainakin varhaisemmissa kehitysvaiheissaan uskonto oli luonteeltaan yhteiskunnallista eikä yksilöllistä. Kullakin heimolla oli oma erikoinen jumalansa, jtoa usein pidettiin heimon jumalallisena kantaisänä. Todennäköistä on, että jo ennen heimojen vaeltamista Kreikkaan oli alkanut yhdistymisprosessi ja että kaikki pohjoiset heimot tunnustivat jo Zeuksen, Poseidonin ja Apollonin yhteisiksi jumalikseen. Homeros ja Hesiodos edustavat tämän sulautumisprosessin viimeistä vaihetta, jolloin eri heimojen jumalat yhdistettiin yhdeksi ainoaksi yhteiseksi jumalaperheeksi. Siten syntyi Olympoksen jumalien seurakunta. Heidän runojaan lausuttiin kaikkialla, missä vain kreikkaa puhuttiin, ja niissä kuvattu

jumalallisten olentojen muodostama yhteinen perhe tunnustettiin kaikissa kreikkalaistuneissa maissa. Samaan perheeseen ei liitetty ainoastaan pohjoisten heimojen eri jumalia, vaan myös muita, jotka pohjoiset heimot omaksuivat hävittämästään sivistyksestä, niinkuin Afroditenkin. Kreikan jumalaistaruston kaikkea muuta kuin mieltäylentävä luonne, joka pian alkoi hämmentää ja sekaannuttaa kreikkalaisten omaa siveellistä

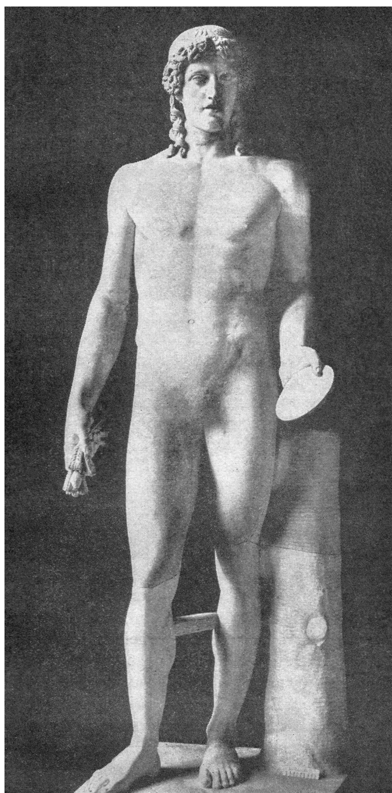

HERA, ZEUKSEN VALLANHIMOINEN PUOLISO.
Kreikkaan saapuessaan Zeus hylkäsi naisellisen vastineensa, Dionen, Dodonaan ja otti puolisokseen Heran, esihelleenisen kauden jumalattaren. Roomassa häntä vastasi Juno (Dionen etymologinen vastine). Kuvissa hänellä on käsissään sauva ja pallo ja päässään diadeemi, niinkuin tässäkin kuvassa. Usein hänen seurassaan on riikinkukkoja.

DIONYSOS, RYPÄLEIDEN SUOJELIJA.
Kuvassa näemme Dionysoksen eli Bacchuksen hienostuneena kaunisrakenteisena nuorukaisena, mutta hänen luonteessaan oli muitakin puolia, jotka eivät suinkaan osoittaneet hentoutta ja tuovat mieleen synkät Zabasios- ja Zagreus-jumalat. Hänen kulttinsa irstailuineen kulkeutui historiallisen ajan sarastaessa Kreikkaan luultavasti Traakiasta.

vaistoa, johtuu kenties juuri tästä välttämättömästä synteesistä. Monet heimot väittivät yhtäläisesti polveutuvansa jostakin erikoisesta jumalasta. Tarut Zeuksen ja muiden jumalien lemmenseikkailuista maallisten naisten kanssa tekivät mahdolliseksi näiden vastakkaisten väitteiden sovittamisen. Havaitsemme näin ollen antropomorfismin heikkouden piilevän siinä, että sen on pakko liittää jumaliinsakin ne heikkoudet, jotka

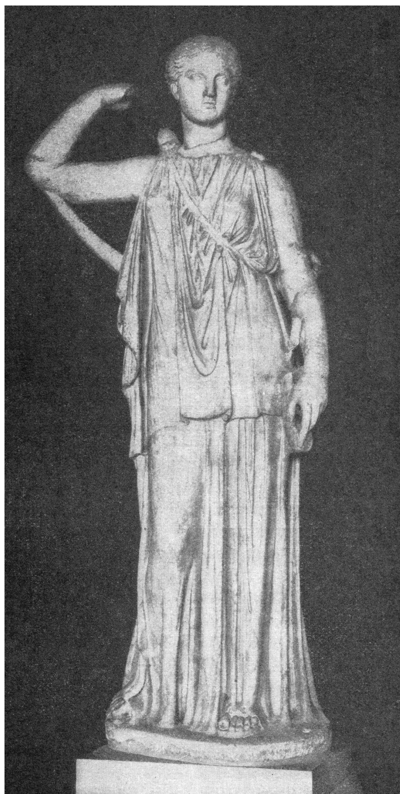

APOLLON, VALON JA KAUNEUDEN JUMALA.

Auringon ja auringonsäteiden jumala esitti vertauskuvallisesti äkkikuolemaa, ennustamista, runoutta, musiikkia ja lääkitsemistaitoa sekä ylipäänsä kaikkia taiteita ja tieteitä. Foibos Apollon on Kreikan jumalmaailman jaloimpia hahmoja, joka vertauskuvallisena on säilynyt meidän aikaamme asti. Hänen tukkansa oli pitkä ja kihara ja hän piteli käsissään jousta ja lyyraa.

erottamattomasti kuuluvat ihmisluonteeseen. Mutta Homeroksen jumalilla on myös ansionsa. He ovat oikeastaan ylevien hyveiden ihannoituja ruumiillistumia. Ylipäänsä he puoltavat oikeutta ja ovat suurin piirtein katsoen kuolevaisia jalompia samoin kuin mahtavampiakin. He vartioivat yhteiskunnallisia hyveitä. He pitävät yllä oikeutta, valan pyhyyttä ja avioliiton loukkaamattomuutta. Heidän esteettinen viehätyksensä on kiistämätön ja ylipäänsä heidän palveluksensa on luonteeltaan hilpeää ja hyväntahtoista. Melkein kaikkia muita uskontoja on henkien pelko aina hirmuvaltaisesti hallinnut.

Taiteella ja kirjallisuudella oli huomattava osuutensa näiden kansanomaisten käsitysten kiteyttämisessä ylhäisyyden ja kauneuden ruumiillistumiksi. Jo ennen Homeroksen päiviä olivat kuvapatsaat korvanneet minolaisen kultin pylväät eli

ARTEMIS, NEITSEELLINEN METSÄSTYKSENJUMALATAR.

Apollonin kaksoissisar Artemis, roomalaisten Diana, toi kuoleman naisille samoin kuin Apollon miehille. Oikeastaan hän oli siveyden ja metsästyksen jumalatar, mutta hänessä oli epämiellyttävämpiäkin ominaisuuksia. Samastettiinpa hänet toisinaan Efesoksen monirintaiseen äitijumalaankin.

EROS, NAURUN JA RAKKAUDEN JUMALA.
Erosta pidettiin tavallisesti Afroditen poikana, mutta eräiden legendojen mukaan hän oli vanhin jumala, joka ensimmäisenä muovautui Khaoksesta. Hän olikin kieltämättä vanha ja mahtava jumala. Häntä palveltiin aluksi pylvään tai kiven hahmossa ja vasta myöhemmin hän moninkertaistui ja aleni kreikkalais-roomalaisen ja uudenaikaisen taiteen leikkisiksi kupidoiksi.

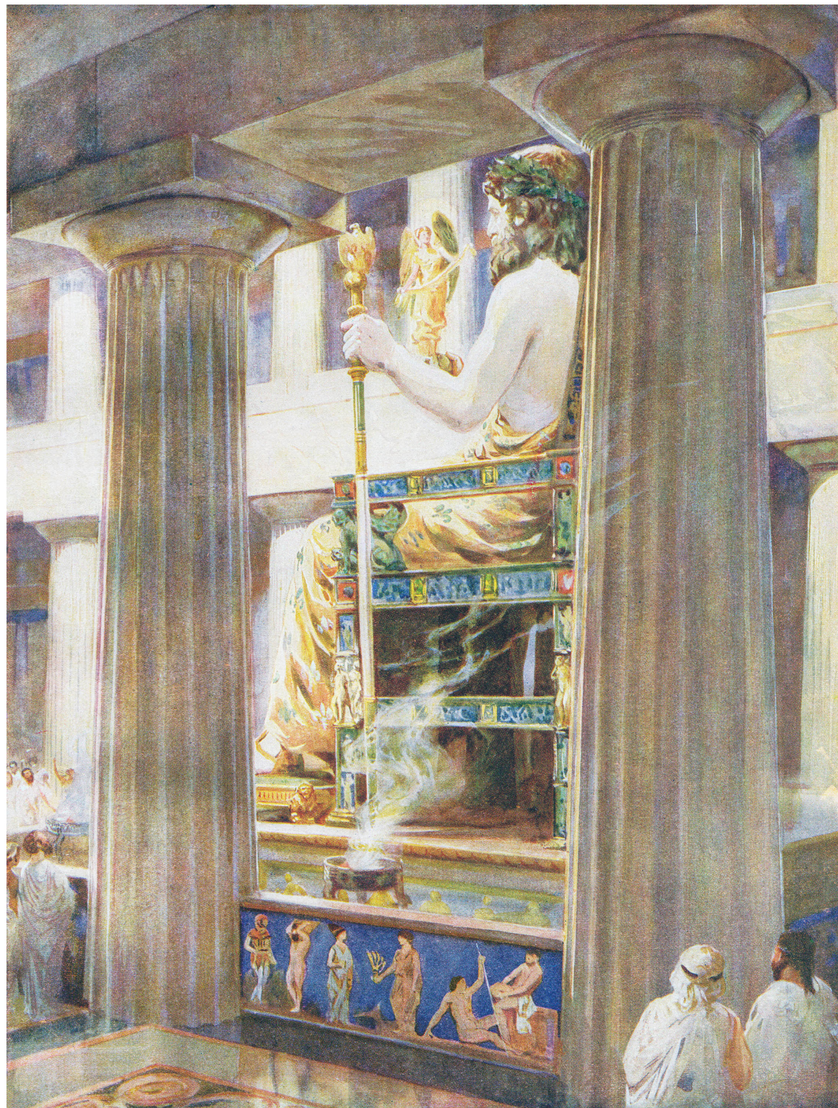
»fetiššit». Taide saavutti tosin vain asteittain täydellistyneet ilmaisukeinonsa. Varhaisimmat puukuvat olivat kömpelöitä ja jäykkiä eivätkä jäsenet vielä olleet erillään vartalon massasta. Ne olivat oikeastaan vain pölkkyjä, joihin oli hahmoteltu ihmisen ääriviivat, mutta jo alusta alkaen Kreikan taiteilijat pyrkivät ilmentämään jumalallista inhimillisen kauneuden ilmaisukeinoin. He hylkäsivät epäröimättä kaikki eläimellisen petomaiset muodot ja Niilin jumalien tapaiset puolieläinhirviöt.

Kuta enemmän taide alkoi hallita ainetta, sitä jalostuneemmiksi muuttuivat tämän taiteellisen kansan uskonnolliset käsitykset. Sillä epäjumalain palveluskin, joka on Välimerenmaiden kansoille erikoisen luonteenomaista, saattaa kauneuteen pyrkiessään rikastuttaa ja jalostaa kansanomaista jumalan ihannetta. Dion Khrysostomos on seuraavin sanoin kuvannut Feidiaan veistämän Olympian Zeuksen patsaan mielessään herättämää liikutusta: »Mies, jonka sielu on kokonaan raadannan ja ponnistusten kahleissa, jota monet onnettomuudet ja murheet ovat kohdanneet ja joka ei voi nauttia edes unen suloista unhoitusta, sellainenkin mies luullakseni unohtaisi maisen elämän kaikki vaarat ja vaikeudet katsellessaan tätä patsasta kasvoista kasvoihin.»

Kirjallisuus ja taide pyrkivät näin ollen luomaan koko kreikkalaiselle rodulle yhteisen, niin sanoaksemme, teologian. Delfoin oraakkeli ja suuret kilpailut olivat myös samaan, suurhelleeniseen suuntaan vaikuttavia voimia. Delfoin ikivanhassa ennustuspaikassa Apollon-jumala innoitti naispappinsa ja tämän haltioitumistilassaan antamia lausuntoja pidettiin vastauksina niihin viisaisiin kysymyksiin, joita eri valtiot ja yksityiset esittivät jumalan ratkaistavaksi. Tulevien siirtokuntalaisten keskeisenä tiedonantotoimistona oraakkeli saavutti Kreikan siirtokuntain perustamiskautena suunnattoman arvoaseman ja poliittisen vaikutusvallan, jonka se kuitenkin menetti viidennen vuosisadan alussa e. Kr. raukkamaisesti vaimentaessaan isänmaallista innostusta persialaisten hyökätessä Kreikkaan. Uskonnollisissa kysymyksissä Delfoin jumala tunnustettiin perinnäisesti korkeimmaksi oikeusasteeksi ja hän oli myös tavallaan kreikkalaisten siveellisen omantunnon arvovaltainen vartija.

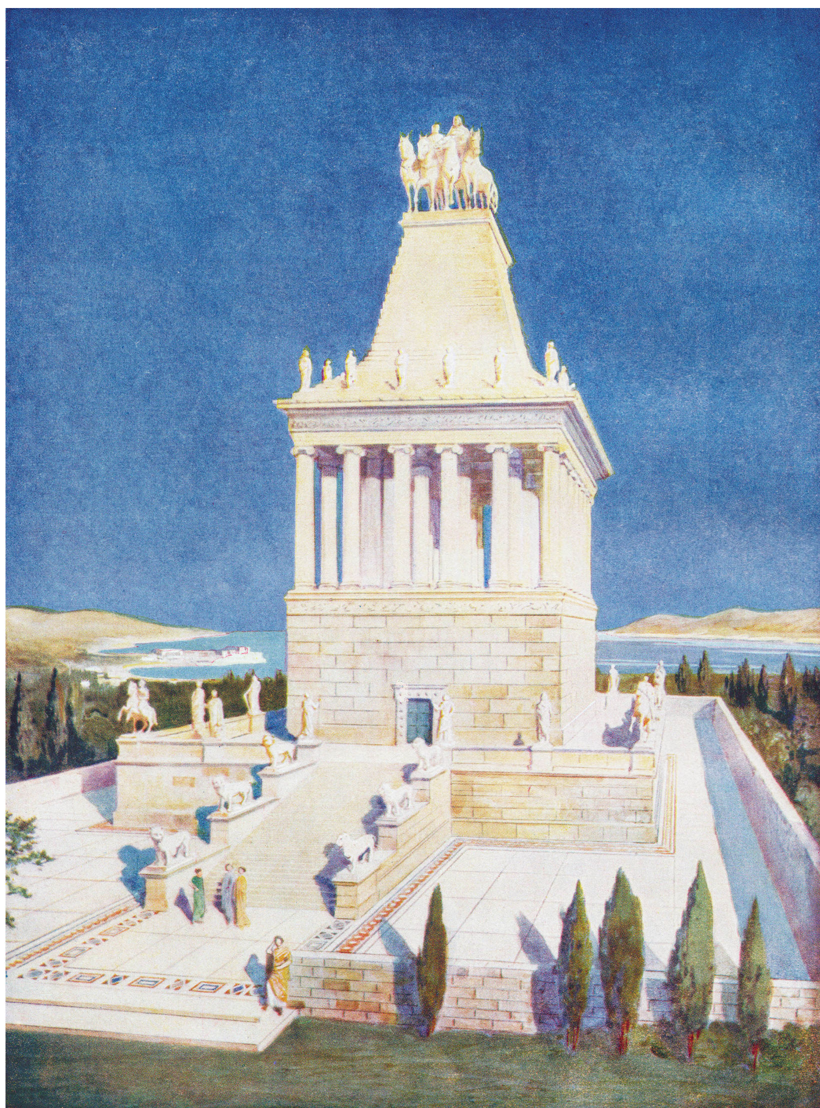
Suuret juhlat, joista vanhimmat olivat Olympian pyhät kisat, olivat ajoittaisia, yleishelleenisiä uskonnollisia kokouksia urheilukilpailuineen. Kaikki Kreikan valtiot lähettivät näihin kokouksiin edustajiaan ja juhlien aikana vallitsi pyhä välirauha, joka sillä kertaa teki lopun kaikista valtioiden välisistä kiistoista, erimielisyyksistä ja sodista. Kisojen loistokausi oli kuudennella vuosisadalla e. Kr. Selvää on, että ne vaikuttivat mahtavasti yleishelleenisen kansallistunteen syntyyn ja kaikkia kreikan kieltä puhuvia yhteiskuntia toisiinsa yhdistävän rotutietoisuuden kehitykseen.

Mutta kreikkalaiset olivat luonteeltaan »poliittisia olentoja» ja Olympoksen jumalien palvelu säilytti yhteiskunnallisen ja valtiollisen luonteensa, niin kauan kuin kaupunkivaltio kukoisti. Kaikissa Kreikan sisäisissä asioissa olivat yleensä keskipakoiset voimat väkevämpiä kuin keskihakuiset. Säätipä sovinnainen jumalaistarusto Zeukselle millaisen arvoaseman hyvänsä, niin kuitenkin jokainen Kreikan valtio piti paikallisen kulttinsa erikoista kohdetta, omaa kansallisjumalaansa, jumalien isää suurempana. Kaupunkivaltion uskonto kehittyi siten tavallaan patriootiseksi uskonnoksi. Perikleen kauden ateenalai-

FEIDIAAN ZEUS. KAIKKIEN AIKOJEN MAJESTEETTISIN JUMALANKUVA.

Feidiaan Zeuksen patsas, joka koristi Eliksen Olympian temppeliä, tunnustettiin yleisesti yhdeksi maailman seitsemästä ihmeestä. Tätä värillistä uudennussommitelmaa tarkkaillessamme ymmärrämme kenties muinaisajan ihmisten näennäisen liioittelevat ihastuksen purkaukset. »Tätä patsasta katsellessaan unohtaa ihminen kaikki murheensa, miten raskaasti unettomuus ja huolet häntä ahdistaisivatkin», sanoo kaunopuhuja Dios Khrysostomos.

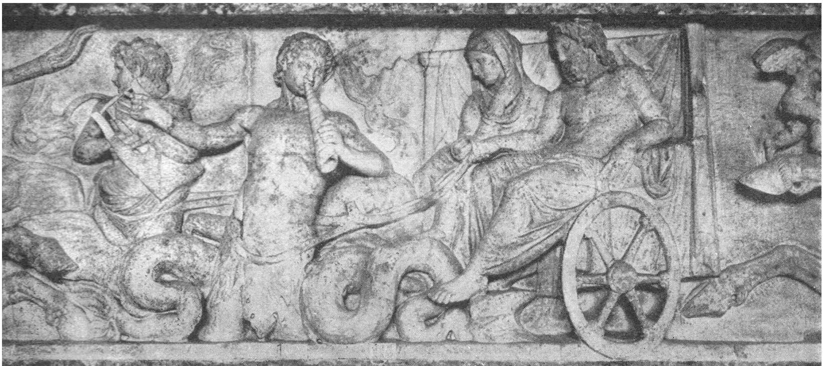
KALVAVAN MURHEEN YLVÄS MUISTOMERKKI.

Kuvassa näkyvä, upea uudennussommitelma esittää Mausoloksen kuuluisaa hautaa Vähän-Aasian Halikarnassoksessa, nykyisessä Budrumissa. Kuningas Mausoloksen nimi elää yhä kaikissa kielissä sanassa »mausoleumi». Hän hallitsi Kaariaa vuosina 387—353 e. Kr. Persian suurkuninkaan satraappina eli lääninkuvernöörinä. Leskikuningatar Artemisia pystytti tämän ylvään muistomerkin hänen muistokseen. Rakennus luettiin maailman seitsemän ihmeen joukkoon. Sen korkeus oli 42 m.

selle merkitsi näin ollen Ateena varmasti Athene-jumalattaren ihanteellista ruumiillistumaa. Jumalattaren suurin juhla olikin hänen kaupunkinsa laajan vallan juhlimista, jolloin lähettiläitä saapui kaikista hänen siirtokunnistaan ja alamaisvaltioistaan ottamaan osaa suureen juhlakulkueeseen välttämättömine verolahjoineen. Juuri tällaista juhlakulkuetta kuvaa muinaisen korkokuvataiteen mestarillisin teos, Feidiaan veistämä Athenen ihanan Akropoliin temppelin friisi.

Verraten varhain — joskin vasta Homeroksen runojen sepittämisen jälkeen — levisi äkkiä Kreikkaan vierasperäinen uskonnollinen vaikutus, joka luonteeltaan erosi kokonaan kaupunkivaltion uskonnosta. Se oli luultavasti Traakiasta peräisin oleva Dionysoksen, viinin ja hurmion jumalan, palvelu. Hänen palveluunsa liittyi hurmioituminen sekä palvojan ja jumalan samastuminen sakramentin välityksellä. Dionysoksen kultin yöllisten tanssien humaltuminen ja kiihko ja jumalia esittävien eläinten repiminen kappaleiksi ja ahmiminen sakramenttina edusti vajanaisesti ja epätäydellisesti täydellistä sulautumista jumaluuteen, joka oli uskonnollisten pyrkimysten syvin päämäärä. Samalla oppi jumalan ajoittaisesta kuolemasta ja ylösnousemuksesta oli myös hänen palvelijainsa ylösnousemuksen takeena. Tämä tunne-elämään perustuva kultti viehätti erikoisesti naisia ja legendojen kertomasta voimakkaasta vastustuksesta huolimatta jumala alkoi voittoisasti valloittaa Kreikkaa palvelevien menadiensa, kiihtyneiden naisten, seuraamana. Mahdollista on, että joissakin paikoin oli säilynyt vielä jäännöksiä pronssikauden luonnonpalvelusta, jolle uusi kultti ilmeisesti oli sukua, ja että tämä seikka auttoi Dionysoksen voittokulkua. Kreetan uskonnon oudot piirteet sen klassillisena aikana tukevat osaltaan tämän käsityksen todennäköisyyttä.

Dionysos-legendoissa tapaamme soittaja-profeetta Orfeuksen ja voimme myös katsoa Dionysoksen palvonnan suoranaisesti synnyttäneen Orfeuksen veljeskunnat. Vakuuttuneina sielun kuolemattomuudesta pitivät Orfeuksen kannattajat ruumista vain hautana, johon sielu oli tilapäisesti suljettu. He väittivät voivansa paljastaa seuransa jäsenille salaisen tiedon maagillisesta liturgiasta, tabuista ja rituaalitoimituksista, joiden suorittaminen takasi heille autuuden tulevassa elämässä, kun taas heihin kuulumattomat tuomittiin ikuisesti kieriskelemään pohjattomassa liejussa. Puhdistumisen ajatus oli heidän oppirakennelmansa perustana. He kehittivät teorian kuolemanjälkeisistä palkinnoista ja rangaistuksista, alkeellisen kiirastuliopin ja luultavasti myös uskon sielunvaellukseen. Kysymys siitä, onko Intian uskonnollinen ajattelu vaikuttanut viimeksi mainitsemaamme opinkappaleeseen, on kiistanalainen. Joskin eräät etevät tutkijat kieltävät intialaisen vaikutuksen, pidän kuitenkin omasta puolestani mahdollisena, että Orfeuksen veljes-

MAAILMANVAPISUTTAJA POSEIDON, MEREN VALTIAS, VAUNUISSAAN AMFITRITEN RINNALLA.
Poseidon oli vanhimmista ajoista alkaen mahtava ja veljiensä Zeuksen ja Hadeksen veroinen jumala. Zeus hallitsi taivasta ja maanpäällistä maailmaa. Poseidon vesiä ja Hades manalaa. Poseidonin vallanmerkkinä oli kolmikärki ja hevonen oli hänen erikoisia suojattejaan. Amfitrite, nereideistä kuuluisin, oli hänen puolisonsa. Hänet näemme myös kuvassa. Poseidon synnytti myös maanjäristykset. Roomalaiset tunsivat hänet Neptunuksena.

SILENUS JA HÄNEN NUORI HOLHOKKINSA.
Tässä näemme Dionysoksen yhä naisellisemmaksi kuvattuna kasvattajansa Silenuksen, Panin pojan, seurassa. Dionysoksen seurueena oli satyyreja eli hevosenhahmoisia traakialaisia jumalia, kun taas Pan oli Arkadian vuohijumala.

kunnat saivat tämän oppinsa Pytagoralaisten välityksellä jostakin itämaisesta lähteestä.

Orfeuksen salaseurain opit ovat myös yhteydessä maanviljelyksen vertauskuvallisiin salamenoihin, joista Eleusiin salamenot ovat tunnetuimmat. Salamenot lienevät alkuaan draamallisesti esittäneet luonnon jokavuotista kuolemaa talvella ja ylösnousemusta keväällä. Mutta tähän kuoleman ja jälleensyntymisen näytelmään sisältyy myös salamenoihin osallistuneen kuolevaisen jälleensyntymisen lupaus. Ja ne, jotka pääsivät perehtymään näihin maagillisiin salaisuuksiin, lienevät toivoneet saavuttavansa ikuisen autuuden niitä mietiskelemällä.

Orfeuksen veljeskunnat ja salamenot edustivat, niinkuin olemme havainneet, kokonaan toisenlaista uskonnollista asennoitumista kuin kaupunkivaltion jumalien palvelu. Ensiksikin ne olivat yleisluontoisia eivätkä rajoittuneet yhteen ainoaan kaupunkiin tai heimoon. Jo ennen seitsemännen vuosisadan loppua e. Kr. kutsuu »Homeroksen hymni Demeterille» kaikki kreikan kieltä puhuvat henkilöt heidän kansallisuuteensa sanan ahtaassa merkityksessä katsomatta perehtymään Eleusiin salamenoihin. Orfeuksen veljeskunnat ja salamenoihin perehtyneet muodostivat näin ollen uskonnollisia seuroja, joiden jäsenyys ei edellyttänyt minkään tietyn poliittisen tai yhteiskunnallisen ryhmän jäsenyyttä. Nämä seurat pitivät jäseniään yksilöllisinä persoonallisuuksina paremminkin kuin poliittisen järjestön jäseninä.

Siten siirtyi jälleen uskonnollisen mielenkiinnon keskeisin kohde tästä maailmasta tulevaan. Uusi evankeliumi tuo pelastussanoman kaikille yksilöllisille sieluille. Orfeuksen sanoman julistajat olivat sen tähden muinaisen maailman ensimmäisiä herätyssaarnaajia.

Homeroksen jälkeisen ajan toinen merkityksellinen kehitysvaihe oli suurten vainajain palvelun henkiin herääminen. Jo Odysseiassa tapaamme sankarien palvelun merkkejä ja yhdennentoista laulun runoilija tuntee ilmeisesti manalanvoimien palveluun liittyvät juhlamenot. Sillä Olympoksen jumalille uhrattaessa uhrin pää taivutettiin taaksepäin, jotta eläin uhrin hetkenä olisi katsonut ylöspäin, minkä jälkeen uhrin toimittajat söivät sen lihan, mutta manalan voimille uhrattaessa uhrin pää päinvastoin taivutettiin alaspäin maahan kaivetun haudan kohdalle, minkä jälkeen uhri poltettiin eikä sen lihaa syöty.

Sankarienpalvelu levisi koko Kreikkaan. Monet sankarit olivat epäilemättä vain legendahahmoja ja toiset taas muinaisten paikalliskulttien »kalvenneita jumalia», mutta heidän palvojansa pitivät heitä kaikkia historiallisina henkilöinä, jotka aikoinaan olivat eläneet ja kuolleet ja jotka sen jälkeen oli julistettu jumaliksi. Näistä kulteista useimmat olivat luonteeltaan jyrkästi paikallisia. Melkein joka suhteessa voimme sattuvasti rinnastaa ne kristinuskon ja muhamettilaisuuden pyhimysten palveluun. Sankarit olivat myös melkein poikkeuksetta ennustajia ja ihmeparantajia ja tavallisena auttamismenetelmänä oli unessaparantaminen, s.o. kysyjä tai potilas nukahti haudalle tai temppeliin, jolloin sankari ilmestyi hänelle yöllä unessa.

Noin viidennellä vuosisadalla e. Kr. oli legendahahmojen palvominen kehittynyt tavaksi julistaa huomattavat henkilöt sankareiksi kohta heidän kuolemansa jälkeen. Siten esimerkiksi Amfipoliin kansa alkoi kunnioittaa spartalaista kenraali Brasidasta sankarina heti hänen kuolemansa jälkeen vuonna 422 e. Kr. Neljännen vuosisadan aikana e. Kr. alkoivat elämän ja taiteen kaikki eri

puolet yhä ilmeisemmin yksilöllistyä ja samaan aikaan alkoi kaupunkivaltiojärjestelmän hajaantuminen. Aleksanterin valtakunnan syntyminen vuosisadan lopulla merkitsee samalla sen loppua. Kaupunkivaltion rappeutuessa rappeutui myös se osa Kreikan uskonnosta, joka välittömästi liittyi tähän yhteiskuntajärjestelmään. Filosofinen järkeily oli myös saattanut jumalaistaruston huonoon huutoon ja selvittämällä luonnonilmiöiden syyt hävittänyt uskon, että jumalilla oli vaikutusta ihmisten maisiin puuhiin. Olympoksen jumalat elivät tosin edelleen, mutta pääasiallisesti vain filosofian teologisen sisällyksen varjomaisina vertauskuvina.

Samalla kuitenkin yksilöllisyyden tunnetarve oli omiaan säilyttämään Kreikan uskonnon yliluonnolliset ilmiöt kansanomaisina ja kuta vaikeammaksi mainen elämä muuttui, sitä innokkaammin ihmiset takertuivat haudantakaisen onnen toivoon. Vierasperäinen vaikutus vahvisti sitä paitsi salaperäisiä uskontoja. Niinpä Kreikan suuren sivistyskauden lopulla palasi sinne jo Kreetassa tapaamamme mahtava äitijumala jumalallisine rakastajineen saaden aasialaisessa muodossaan hallitsevan vaikutuksen uskontoon.

POSEIDONIN SAATTUEESEEN KUULUVA NEREIDI.
Nereidit olivat Välimeren nymfejä. Thetis, Akhilleen äiti, oli yksi heistä ja samoin Poseidonin kuvassa näkemämme Amfitrite. He esittivät vertauskuvallisesti kaikkia meren ilmiöitä — aaltojen valkoisia harjoja, läpikuultavia syvyyksiä ja vedensäihkyä.

Lopuksi meidän on kiinnitettävä huomiota hellenistisen kauden kahteen luonteenomaiseen kehityssuuntaan, jotka saivat merkitystä Rooman uskonnollisessa elämässä. Ne ovat molemmat aikakauden äärettömän epävarmuuden ja tuskan tuloksia. Niinpä toiselta puolen maisen elämän ilmeiset vääryydet johtivat ihmisen kieltämään hyvänsuovan kaitselmuksen olemassaolon ja julistamaan jumalaksi oikullisen sattuman, joka, mikäli ihmiset omien katkerien kokemustensa perusteella saattoivat havaita, ihmisen ansioita tai syyllisyyttä huomioon ottamatta ratkaisi hänen ja hänen lähimmäistensä kohtalon.

Toiselta puolen taas mielivaltaiset hallitsijat saattoivat kohottaa ihmisen onneen tai syöstä hänet kurjuuteen ja tämä johti usein elävien ruhtinaiden jumaloimiseen. Sankarien kultin myöhempi kehitys oli valmistanut tietä tälle käsitystavalle ja Aleksanteri Suuren yli-inhimilliset sankarityöt helpottivat ratkaisevan askelen astumista. Tästä kreikkalais-itämaisesta ihmisen jumalallistamisesta kehittyi myöhemmin Augustuksen ja Rooman palvonta, joka yhdisti Rooman valtakunnan maakunnat yhteisin uskonnollisin menoin palvelemaan hallitsevaa keisaria ja ikuisen kaupungin keisarillista majesteettiutta.

MUINAISEN ROOMAN JUMALAT

Latinalaisten joutuessa kosketuksiin Kreikan sivistyksen kanssa heidän jumalansa omaksuivat Kreikan jumalien luonteen ja ominaisuudet nimien jäädessä latinankielisiksi. Ja joskin eräät jumalat (esim. Janus) pysyivät jatkuvasti puhtaasti kotimaisina ja taas toisten (esim. Zeus-Jupiter) samastamista puolsi nimien yhteinen alkuperä, niin kuitenkin useimmat jumalat kehittyivät täysin mielivaltaisesti. Kun tämän lisäksi mainitsemme, että jumalien kuvaaminen alkoi vasta sulautumisprosessin päätyttyä, tajuamme, miten vaikeaa on ollut tämän luvun kuvittaminen oikealla tavalla. Lukuun »Muinaisen Kreikan jumalat» liittyi runsaasti Kreikan jumalia esittäviä kuvia. Toistumisen ehkäisemiseksi esittävät tämän luvun kuvat ainoastaan niitä jumalia, verraten vähäpätöisiäkin, jotka säilyttivät latinalaisen luonteensa tai muuttuivat todella latinalaisiksi.

Useimpien uusien kielten »uskontoa» merkitsevä sana johtuu latinan sanasta »religio». Se merkitsi alkuaan kunnioitusta, jota muinaiset italialaiset tunsivat selittämättömiä luonnonilmiöitä katsellessaan. Metsän uhkaava synkkyys tai salaman herättämä pelko saivat heidät tajuamaan, että heidän olemassaoloonsa vaikuttivat voimat, joita ihminen ei kyennyt ymmärtämään tai ohjaamaan. Tavallistenkin luonnonilmiöiden salaperäisyys kiinnitti heidän huomiotaan. Niinpä he tunsivat, että jokin salaperäinen voima sai maahan kylvetyn jyvän itämään ja lisääntymään. Oikeastaan ihmisen jokaiseen toimintamuotoon liittyi jotakin arvaamatonta, jotakin, johon ihminen ei enää henkilökohtaisesti kyennyt vaikuttamaan ja joka sai hänen työnsä onnistumaan tai muutti hänen ponnistuksensa hedelmättömäksi. Sen tähden oli edullista vakuuttautua näiden voimien suosiosta tai torjua niiden vastarinta. Siten sana »religio» alkoi vähitellen merkitä myös uskonnollisten menojen suorittamista, johon ihmisen oli pakko ryhtyä tarkoitustensa saavuttamiseksi.

JUPITER, ROOMAN SUOJELUSJUMALA.
Jupiter Optimus Maximus (Suurin ja Parhain) pysyi, joskin Zeun kanssa samastuneena, jatkuvasti Rooman valtion isänä säilyttäen yksilöllisen luonteensa. Siitä huolimatta kotka ja kolmipäinen koira, Kerberos, jotka osoittavat hänen hallitsevan maanpäällistä maailmaa ja manalaa, ovat molemmat kreikkalaista alkuperää.

Kreikkalaiset olivat taiteilijakansaa. Roomalaiset taas olivat lakimiehiä, älyllisesti ankaran käytännöllisiä ja kykenivät omituisen suuressa määrin tajuamaan abstraktisia käsitteitä. Puheenaolleista yliluonnol-

lisista voimista puhuttaessa käytettiin sanaa »numen». Niitä tuskin voi sanoa jumaliksi, sillä ne olivat yhtä persoonattomia kuin aineettomiakin. Niiden palvonta ei juuri ollut älyllistä uteliaisuutta eivätkä he todellakaan kiinnittäneet niihin huomiota muulloin kuin käytännöllisten tarkoitustensa sitä vaatiessa. He eivät keksineet niistä taruja eivätkä myös kehittäneet minkäänlaista kosmogoniaa eli kertomusta kaiken olevaisen synnystä. Ainoastaan heidän käytännölliset tekonsa ja harrastuksensa saattoivat heidät kosketuksiin näiden voimien kanssa. Tämän suhteen katsottiin perustuvan ikään kuin jonkinlaiseen kirjoittamattomaan sopimukseen ja edellytettiin, että jos oikeat menot suoritettiin täsmälleen oikealla tavalla, niin kulloinkin kysymyksessä oleva »numen» myös täytti velvollisuutensa ihmisolentoja kohtaan, jotka olivat oikein täyttäneet velvollisuutensa. Perheen, talon ja valtion menestyksen edellytyksenä oli jatkuva, hyvä suhde näkymättömiin voimiin ja arvohenkilöiden, jotka olivat vastuussa näistä eri yhteiskunnallisista piireistä, oli huolehdittava, että ihmisten sopimuksen edellyttämät velvollisuudet täytettiin asiaankuuluvalla tavalla.

Perheen menestykselle erittäin tärkeä oli Janus, oven voima, joka valvoi kaikkia kodin aukkoja, niin etteivät aineelliset tai henkiset pahat voimat päässeet tunkeutumaan sisään. Tärkeä oli myös Vesta, kotilieden voima, sekä sen yhteydessä olevat penaatit eli ruokakaapin voimat. Luovaa elinvoimaa, joka takasi perheen jatkumisen sukupolvittain, palveltiin Geniuksena ja tämän voiman katsottiin varsin tajuttavasti kunakin erikoisena ajankohtana ruumiillistuneen perheen silloisessa päämiehessä. Lar Familiariksen palvonta, jonka usein väärin oletetaan saaneen alkunsa kuolleiden esivanhempain palvonnasta, tuli taloon maalaiskartanoiden työläisten mukana. Lar oli alkuaan oikeastaan perheen maatilojen voima edustaen perheen aineellista »onnea». Lopulta alettiin kreikkalaisten vaikutuksesta kaikkia näitä voimia pitää persoonallisina sukupuolisina henkiolentoina, joita taiteilijat saattoivat esittää ihmishahmoisina. Alkuaan niitä kuitenkin nähtävästi pidettiin abstraktisina, persoonattomina ja aineettomina voimina, jotka olivat läheisessä yhteydessä luettelemiemme esineiden tai toimintamuotojen kanssa.

Pitkin vuotta toimitettiin säännöllisiä juhlamenoja. Niiden tarkoituksena oli hankkia eri voimien apua tai torjua niiden panemia esteitä, voimien, jotka olivat yhteydessä maamiehen vuoden-

MARS, SODAN JA MAALAISTALOUDEN JUMALA. Mars samastettiin Areen kanssa, mutta Romuluksen ja Remuksen isänä hän oli Roomassa paljon tärkeämpi jumala kuin Ares koskaan Kreikassa. Kuvassa näemme kuuluisan Ares Ludovisin, joka on veistetty Lysippoksen tapaan. Pieni Cupido osoittaa hänen suhdettaan Venukseen (Afrodite), jota roomalaiset pitivät arvossa Aineiaan äitinä.

aikojen mukaan vaihtuvien töiden kanssa. Niistä on todistuksena varhainen uskonnollinen kalenteri, jossa yksityisen kodin ja maatilan pitämysmenot on sovellettu ja järjestetty koko yhteiskunnan tarpeita tyydyttämään. Valtiolla oli samoin kuin perheelläkin oma ovensa, Janus, ja pyhä lietensä, Vesta, jonka tulta hoitivat kuninkaan tyttäret, Vestan neitsyet, samoin kuin talon naimattomat tyttäret hoitivat kunkin perheen yksityistä kotiliettä.

Toukokuussa maamies ajoi kolme uhrieläintä, porsaan, lampaan ja härän, puhdistuskulkueena tilustensa ympäri. Samalla tavoin valtio puhdisti kaupungin rajat ja alueen. Meidän aikamme Euroopassa vastaavat roomalaisen kirkon rukouskulkueet näitä juhlamenoja. Monessa Englannin

FORTUNA, ONNEN JUMALATAR.
Tykhe, kreikkalaisten onnen, menestyksen ja vastoinkäymisen ruumiillistuma, sai Roomassa Fortunana erittäin suuren merkityksen. Hän on luopunut oikullisesta onnenpyörästään ja saanut sen sijaan käteensä Cornucopian — runsaudensarven. Hän on onnen jumalatar, Rooman hyvä kohtalonjumalatar.

seurakunnassa on vieläkin tapana joka vuosi »viitoittaa rajat».

Muinaiset roomalaiset käsittivät suhteensa tuntemattomaan juridiseksi ja tästä oli luonnollisena seurauksena, että valtio kehitti uskonnon harjoittamisen järjestelmälliseksi. Roomalaisten mielestä uskonnolliset menot oli toimitettava yksityiskohtaisen huolellisesti, jos haluttiin niiden johtavan suotuisaan tulokseen. Niiden toimittaminen oli sen tähden uskottava todelliselle asiantuntijalle, sillä vain asiantuntijallahan saattoi olla kaikki tuollaiset välttämättömät tiedot. Maallikon tehtävänä oli vain varoa kaikkia tekoja, jotka saattoivat häiritsevästi vaikuttaa siihen toimintaan, jota ammattimies suoritti hänen puolestaan. Juuri tätä varten julkaistiin almanakka ja uskonnolliset viranomaiset ilmoittivat jokakuukausi, mitä juhlallisuuksia oli odotettavissa ja minä päivinä maallinen työnteko oli luvallista tai luvatonta. Maallinen puuha, johon joku ryhtyi pyhänä päivänä, saattoi nimittäin tehdä tyhjäksi kaikkien juhlamenojen suotuisan vaikutuksen ja siten vakavasti uhata koko yhteiskunnan suhdetta näkymättömiin voimiin.

Ilmeistä on, että tällainen uskonto on eetillisesti heikkoa, joskin uskonnollisten velvollisuuksien pakollinen säännöllinen täyttäminen saattaa olla varsin terveellistä. Viranomaisten velvollisuus oli ehdottomasti valvoa julkista jumalanpalvelusta ja vastata koko kansan uskonnollisuudesta, niin että maallikot pääsivät kaikesta vastuusta. Heidän kielteisenä velvollisuutenaan oli vain olla häiritsemättä uskonnollisia menoja. Uskonnolliselta viranomaiselta ei vaadittu pyhyyttä, vaan erikoistietoja. Tästä johtui, että papit, *pontifices*, jotka valvoivat julkista uskonnon harjoittamista, saattoivat pyhien velvollisuuksiensa lisäksi pitää hallussaan valtion korkeimpia maallisiakin virkoja. Ja samalla tavoin valtion uskonto jo varhain kehittyi yksitoikkoisen kiinteäksi järjestelmäksi erikoistuen samalla edustamaan yksinomaan maanviljelijäin etuja, koska yhteiskunta vielä toistaiseksi oli jokseenkin kokonaan maanviljelyksen kannalla. Rooma ei tosin jatkuvasti pysynyt maata viljelevien talonpoikien muodostamana yhteiskuntana, mutta jäykistynyt uskontojärjestelmä ei kyennyt orgaanisesti kehittymään, ja tästä johtui, ettei sen oma sisäinen kehitys tyydyttänyt yhteiskunnan uusia uskonnollisia tarpeita, joten johduttiin turvautumaan vieraisiin vaikutuksiin.

Yksinvallan myöhempänä aikana (kuudennella vuosisadalla e. Kr.) kävivät etruskilaiset vaikutteet vallitseviksi Rooman saadessa uuden kaupallisen ja poliittisen merkityksen. Temppeleitä pystytettiin jumalille, jotka käsitettiin jumalallisiksi persoonallisuuksiksi ja joita taiteilijat kuvasivat ihmishahmoisina. Vierasheimoisten käsityöläisten mukana seurasi Minerva, käsiteollisuustaidon jumalatar. Dianan palvelus oli ollut Latiumin kaupunkien uskonnollisena yhdyssiteenä ja hänelle pystytettiin uusi temppeli Roomaan, sillä Rooman kaupunki oli kohonnut latinalaisen liittokunnan johtajaksi. Capitoliumille rakennettiin Jupiterin temppeli. Hän oli Suurin ja Paras, Rooman suojelusjumala, ja Rooma alkoi esiintyä

SATURNUS, MUINAISAJAN HYVÄ HALLITSIJA.
Saturnus oli ikivanha italialainen maanviljelyksen jumala. Hänen vertauskuvinaan olivat vehnäntähkä ja sirppi. Hänen hallitessaan maan päällä vallitsi kulta-aika. Hän joutui vastaamaan Kreikan Kronosta ja hänen puolisoansa Ops Rheaa eli Kybeleä, myöhemmän kultin Magna Materia.

poliittisesti naapurejaan suurempana ja parempana. Niinpä onkin sanottu varsin oikein, että tässä vaiheessa »isänmaallisuuden uskonto otettiin fyysillisen kasvun uskonnon» sijaan.

Rooman kaupallisen ja poliittisen vaikutusalan laajetessa kasvoi myös kaupungin jumalien luku, sillä niihin liitettiin kaikkien liittolaisheimojen ja voitettujen kaupunkien paikallisjumalat. Verraten usein oli tapana »kutsua» piiritetyn kaupungin paikallisjumalaa ja luvata juhlallisesti, että jos jumala suostui siirtymään piirittäjien puolelle, häntä alettaisiin julkisesti palvella Roomassa kaupungin valloituksen jälkeen. Senaatti ja pappiskunta pitivät ankarasti silmällä uskonnon hoitoa, ja niillä oli oikeus kussakin erikoistapauksessa päättää, omaksuiko Rooma tällaisen vieraan jumalan palveluksen.

Etelä-Italian kreikkalaisten kaupunkien sivistys oli syvällisesti vaikuttanut sekä etruskilaisiin että latinalaisiin kaupunkeihin ja Rooman näistä lähteistä ottamat uskonnolliset vaikutteet olivat suureksi osaksi kreikkalaista alkuperää. Mutta jo yksinvallan aikana ilmeni myös suoranaista kreikkalaista vaikutusta. Tarun mukaan muuan vanha, kuihtunut eukko ilmestyi viimeisen Tarquiniuksen luokse ja tarjoutui myymään hänelle yhdeksän kirjaa. Niiden hinta oli kuitenkin tavattoman suuri, ja kuningas kieltäytyi hyväksymästä eukon tarjousta. Silloin tämä poltti kolme kirjaa ja tarjosi sen jälkeen muita kuutta vaatien niistä saman häpeämättömän hinnan. Kuningas kieltäytyi vielä kerran, eukko poltti taas kolme kirjaa ja pyysi samaa hintaa viimeisistä kolmesta. Tämä erikoislaatuinen kaupankäyntimenetelmä teki kuninkaaseen syvän vaikutuksen ja hän osti kirjat. Mutta vanha eukko olikin itse Sibylla, kreikkalainen naisprofeetta, joka asui Cumaen oraakkeliluolassa Kreikan vanhimmassa siirtokunnassa Napolin lahden rannalla, ja hänen myymänsä kirjat olivat kuuluisat Sibyllan kirjat.

SILVANUS, SYPRESSILEHTOJEN JUMALA.
Silvanus oli metsän jumala. Hän ei Faunin tavoin ollut jylhien metsämaiden jumala, vaan paremminkin lehtojen ja hoidettujen istutusten jumaluus. Sellaisena hän oli myös pensasaitojen ja pellonrajojen jumala. Kuvissa hänet esitetään vanhuksena, joka kantaa olallaan nuorta sypressiä.

POMONA, HEDELMÄPUUTARHAIN SULOINEN NEITO. Flora oli kevään kukkain, Pomona syksyn hedelmäin jumalatar. Hän on hedelmäpuutarhojen valtiatar ja kantaa sylissään hedelmiä ja niiden painosta notkuvia oksia. Näiden jumalattarien nimet kuvastavat erittäin luonteenomaisesti Rooman varhaisuskontoa. Ne ovat oikeastaan vain latinan kukkaa (flos) ja omenaa (pomum) merkitsevät sanat yleiskäsitteiksi muuntuneina.

Valtio säännösteli ankarasti näiden profeetallisten kirjoitusten käytön, mutta jonkin vakavan, kansallisen vaaran, esimerkiksi ruton tai nälänhädän, uhatessa hallitusmiehet hakivat niistä neuvoa voidakseen torjua taivaan valtojen ilmeisen epäsuosion. Tällaisissa tapauksissa Sibyllan kirjat tavallisesti neuvoivat roomalaisia omaksumaan jonkin kreikkalaisen jumalan tai joitakin kreikkalaisia juhlamenoja, joten ne näin ollen voimakkaasti edistivät Rooman kreikkalaistumista. Italian ja Kreikan jumalat samastettiin. Esimerkiksi Minerva sai Athenen ominaisuudet, Diana Artemiin, Juno Heran ja Italian puutarhojen jumalatar, Venus, sai Kreikan rakkauden jumalattaren, Afroditen, hahmon.

Kreikan jumalien mukana seurasi myös Kreikan jumalaistarusto, jonka roomalaiset aivan yksinkertaisesti omaksuivat, koska heillä ei ollut mitään vastaavaa. Uudet uskonnolliset menot, jotka soveltuivat ihmisenkaltaisten jumalien palvelukseen, olivat myös kreikkalaista alkuperää. Niinpä Sibyllan kirjat vuonna 399 e. Kr. määräsivät ensimmäisen »lectisterniumin» vieton. Jumalia oli kannettava juhlakulkueessa leposijoilla ja heille oli tarjottava juhla-ateria. Jumalat, jotka saivat osakseen tämän kunnian, olivat Apollon ja Latona, Diana ja Herkules, Merkurius ja Neptunus. Näistä Apollon, Latona ja Herkules oli kreikkalaisia jumalia ja muut kolme edustivat puolestaan Kreikan Artemista, Hermestä ja Poseidonia. Myös »supplicatio»-menot olivat kreikkalaista alkuperää. Kansa kävi juhlakulkueena jumaliaan tapaamassa rukoillen heidän jumalallista tukeaan.

Toisen puunilaissodan (218—201 e. Kr.) ankara jännitys Hannibalin voittaessa Rooman armeijat toisen toisensa jälkeen ilmeni tietenkin uskonnollisena tuskana, jonka helpottamiseksi pääasiallisesti suoritettiin anomusmenoja, »lectisternia», tai järjestettiin kreikkalaiseen tapaan uskonnollisia kilpailuja. Mutta juuri ennen loppupinnistystä, kun jo oli päätetty, että Scipion oli hyökättävä Afrikkaan Karthagon kimppuun, jotta sota olisi saatu päättymään, turvauduttiin uuteen uskonnonmuotoon. Vähästä-Aasiasta tuotettiin nimittäin Roomaan Kybeleä, luonnon itämaista äitijumalaa, esittävä musta meteorikivi. Ja joskin Suuren Äidin palvelus oli kolmattasataa vuotta ainoa Rooman valtion julkisesti tunnustama itämaiden uskonnonmuoto, sen omaksumisella vuonna 205 e. Kr. oli kuitenkin enteellinen merkitys. Sillä ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla hallitsivat jo itämaiset uskonnot koko Rooman valtakuntaa.

Muinaiset latinalaiset ja kreikkalais-roomalaiset uskonnonmuodot eivät tällöin enää kyenneet tyydyttämään ajan uskonnollisia tarpeita, mikä helpotti itämaisten uskontojen valtaanpääsyä. Muinainen valtionuskonto, joka jo Rooman kehityksen ollessa vielä suhteellisen alkeellisessa vaiheessa jäykistyi kiinteihin muotoihin, oli peruut-

COLOSSEUM — VESPASIANUKSEN SUURI LAHJA JÄLKIMAAILMALLE.

Roomassa, Caeliuksen ja Esquilinuksen kukkulain välisessä laaksossa kohoaa Colosseumin aution majesteettinen rakennusmassa. Colosseum rakennettiin Neron Kultaisen talon puutarhassa olleen keinotekoisen järven (stagnum) kohdalle ja sen oletetaan saaneen nimensä Neron jättiläispatsaasta, joka kauan kohosi sen vieressä. Rakentamisen aloitti keisari Vespasianus vuonna 72 j. Kr., mutta teatteri valmistui lopullisesti vasta Domitianuksen hallitessa, vaikka Titus olikin vihkinyt sen jo vuonna 80.

POLAN KAIKESSA YKSINKERTAISUUDESSAAN SUURENMOINEN AMFITEATTERI.

Joskin Pola sijaitsee kaukana suuren pääkaupungin pohjoispuolella, se voi kuitenkin ylpeillä amfiteatterista, joka suuruudessa kilpailee Colosseumin kanssa. Sen ulkomuuri on juuri yksinkertaisuutensa takia erikoisen vaikuttava. Kaartuva seinämä, jonka takana häämöttää nurmettunut areena, vaikuttaa melkein mielikuvituksellisen kevyeltä. Mutta silmäillessämme lähintä muurinosaa havaitsemme muuraamattomien kivilohkareiden mahtavan suuruuden.

MITHRA, VALON JUMALA, SUORITTAA SALAPERÄISEN UHRIN.
Mithra oli alkuaan Persian auringonjumala. Mithran uskonto sai huomattavia vaikutteita Zoroasterin opista. Myöhemmin, keisariajan loppupuolella, Mithralla oli erittäin suuri merkitys koko roomalaisessa maailmassa ja nimenomaan armeijan keskuudessa. Rooman legioonat levittivät hänen palveluksensa kautta koko silloisen maailman. Mithran uskonto muistutti suuresti kristinuskoa, ja ensimmäiset kirkkoisät vainosivat sen tähden sitä kiivaasti, kunnes se lopulta Rooman sotilasvallan kukistuttua hävisi kokonaan.

tamattomasti menettänyt yhteytensä elävään elämään. Uskonnollinen kielikin kaavamaisine rukouksineen oli muuttunut käsittämättömäksi. Se elikin oikeastaan vain valtionkoneiston vanhentuneena osana, jota poliittisesti häikäilemättömät henkilöt osasivat käyttää hyväkseen. Toiselta puolen taas oli kauan kestänyt kreikkalainen vaikutus monin tavoin muodostellut roomalaisten kansanluonnetta. Nimenomaan Kreikan filosofia, joka Rooman joutuessa sen kanssa kosketuksiin eli parhaillaan ankaran kriitillistä, myös rationalistista vaihettaan, vaikutti hävittävästi uskonnolliseen elämään synnyttäen pilkkaajia ja epäilijöitä. Se hävitti vanhoillisen kunnioituksen irrationaalisia perinteitä kohtaan ja joko osoitti jumalaistarujen lapsellisuuden tai selitti niiden vertauskuvallisesti esittävän luonnonilmiöitä tai filosofisia teorioja. Rooman uskonnon alkuperäiset ainekset eivät myöhempine lisineenkään millään tavoin yrittäneet tyydyttää ihmisen yksilöllistä vaatimusta tai tarvetta saada uskoa persoonallisuuden kuolemanjälkeiseen elämään.

Ylipäänsä viimeinen vuosisata ennen Kristuksen syntymää oli epäilyksen aikaa. Papiston esimieskin saattoi selittää uskonnon jakautuvan kolmeen osaan: 1. jumalaistarustoon, s.o. runoilijain puhtaasti esteettisiin haaveisiin, 2. filosofiaan ja 3. valtion uskonnollisiin juhlamenoihin, joiden avulla valtiomiehet saattoivat pitää tietämättömän rahvaan kurissa. Näin ollen ei liene ihmeteltävää, että tasavaltaisen kauden lopussa temppelit olivat hajoamaisillaan ja ettei kukaan halunnut korkeita uskonnollisia virkoja, joilla ei ollut mitään poliittista merkitystä.

Ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla taas epäilyksen syrjäytti herkkäuskoisuus. Filosofiassa syntyi platonistinen uudistus, joka taas pani erikoista painoa sielun kuolemattomuuteen, lainasi geosentrisen astrologian fyysilliset käsitteet ja oletti, että maailmaa hallitsi lukematon joukko välittäviä henkivoimia. Hyvää itsessään oli tavoiteltava salaperäisin keinoin, vaikka järki ei olisikaan niitä hyväksynyt. Karkeinkin taikausko saavutti kannatusta ja yleisesti suosittiin kaikenlaista magiaa ja ihmeentekijöitä. Nämäkin seikat viittaavat ajatustavan yleiseen muuttumiseen.

Vaihekauden aikana tehtiin kuitenkin viimeinen yritys entisen järjestelmän elvyttämiseksi. Augustus (31—14 j. Kr.) julkaisi siitä asetuksen toivoen saavuttavansa heikolle politiikalleen uskonnollisten piirien kannatuksen ja elvyttävänsä uudelleen muinaisroomalaisen kuuliaisuuden ja yksinkertaisuuden. Hän korjautti muinaiset temppelit, määräsi miehiä puoleksi unohtuneisiin papinvirkoihin ja elvytti muinaiset juhlamenot. Mutta kuivettuneihin luihin ei voitu puhaltaa uutta elämää. Varsin kuvaavaa on, että Augustuksen laajakantoisin uudistus tällä alalla, keisarin julistaminen jumalaksi, ei suinkaan ollut vanhan tavan saattamista entiseen arvoonsa, vaan päinvastoin Levantin maiden kreikkalais-itämaisen

sivistyksen tuoma uusi lisä uskontoon. Keisaria ei kunnioitettu jumalana ainoastaan hänen kuolemansa jälkeen. Kaikkialla maakunnissa palveltiin virallisesti Augustusta ja Roomaa — s.o. hallitsevaa keisaria ja Rooman keisarillista maailmanvaltaa. Italiassa sitä vastoin ei saanut suoranaisesti rukoilla elävää keisaria jumalana.

Rooman valtion suhde itämaisiin uskontoihin pysyi tasavaltaisena aikana suurin piirtein katsoen vihamielisenä. Tämä ei niin paljon johtunut uskonnollisesta suvaitsemattomuudesta kuin siitä, että salaisia järjestöjä pidettiin poliittisesti epäiltävinä ja että roomalaiset eivät sietäneet kiihkeihin jumalanpalvelusmenoihin sisältyviä irstailuja, jotka eräissä tapauksissa loukkasivat julkisesti sopivaisuuden lakeja. Niinpä vuosien 59 ja 48 välillä e. Kr. yritettiinkin viisi eri kertaa tukahduttaa Isiksen palvelusta, jonka egyptiläiset kauppiaat olivat saaneet juurtumaan Italiaan. Mutta itämaiset uskonnot olivat päässeet tunkeutumaan jo liian syvälle ja odottivat vain tulevaisuuttaan ja niiden kannattajien lukumäärä lisääntyi lakkaamatta tasavaltaisenakin aikana. Niinpä yksinvallan alkaessa Egyptin Isis tunnustettiin julkisesti ja kolmannella vuosisadalla Rooman keisarit suojelivat ensin Syyrian Baalin ja sitten Persian Mithran palvontaa, jotka molemmat olivat monoteistisen auringonpalvonnan muotoja. Näissä erilaisissa itämaisissa uskonnoissa oli eräitä yhteisiä luonteenomaisia piirteitä, joista niiden vetovoima johtui. Ne vetosivat kaikki yksilölliseen sieluun. Ne julistivat puhdistuksen, sovituksen ja lunastuksen evankeliumia ja lupasivat kuolemanjälkeisen autuuden, jos tässä elämässä otti huomioon uskonnolliset velvollisuudet. Ja niiden oppien perustuksena oli uskonnollinen filosofia, joka selitti ne järjellisesti, mikäli ihminen ensin hyväksyi uskonnon perusolettamukset. Niiden juhlatoimitukset ja salaismenot vetosivat uskonnonpsykologian aistilliseen puoleen.

Näistä uskonnoista nähtävästi Mithran palvonta oli eräänä ajankohtana kristinuskon vaarallisin kilpailija. Mithran oppi oli monimutkainen uskonto, jonka juuret ulottuivat muinaisten, esihistoriallisten indo-iraanilaisten kansojen uskomuksiin. Zoroaster, Babylon ja Hellas olivat vaikuttaneet siihen ja aiheuttaneet siinä muutoksia. Mithra, valon jumala, oli maan päällä eläessään ponnistellut hyvän palveluksessa ja taistellut hyvän puolella pahuuden voimia vastaan. Ihmisen elämä on taistelukenttä, ja yksilö osallistuu samalla tavoin Mithran tukemana valkeuden suureen taisteluun pimeyttä vastaan. Kuoleman jälkeen Mithra, välittäjä, tuomitsee ihmisen sielun. Kelvollinen sielu kohoaa seitsemän planeetan kehän lävitse vapautuen kussakin vaiheessa yhä enemmän maallisesta saastasta ja yhtyen lopulta ikuiseen valkeuteen. Puhtaus, totuus, urheus, kärsivällisyys ja kieltäymys olivat tämän sotilasuskonnon erikoisesti korostamat hyveet.

Mithran pyhäkköjä oli kaikkialla, minne Rooman legioonain sotilaita oli sijoitettu. Ne olivat luonnon muodostamia luolia tai maanalaisia holvikammioita, joita lavitsat reunustivat. Niitä koristi poikkeuksetta Mithran kuva. Kuvassa Mithra tappoi härkää, jonka verestä kaikki elämänmuodot ovat saaneet alkunsa. Seurakuntalaiset tunsivat läheisesti kuuluvansa yhteen. Seurakunnan esimiestä sanottiin »isien isäksi» ja jäsenet sanoivat toisiaan »veljiksi». Näiden arvoasteita oli seitsemän: korpit, salaiset, sotilaat, leijonat, persialaiset, auringon juoksijat ja isät. Jäsenet pukeutuivat tai naamioituivat arvoaan vastaavalla tavalla. Ensimmäiset kolme arvoastetta olivat maallikonasteita. Vasta leijonan arvon saatuaan jäsen sai osallistua kaikkiin jumalanpalvelusmenoihin. Seurakunnan yhteyteen ottamismenoja olivat kaste, tulen merkillä leimaaminen ja monet erilaiset kokeet ja vertauskuvalliset kieltäymykset. Eräs näistä juhlamenoista oli juhlallisuus, jota vietettiin muistona Mithran ateriasta auringon kanssa juuri ennen Mithran laskeutumista maan päälle. Monet omituiset, joskin useimmiten aivan satunnaiset yhtäläisyydet varhaisen kristinuskon oppien kanssa saivat kristittyjen kirkkoisät rajusti hyökkäilemään Mithran oppia vastaan, sillä he pitivät sitä paholaisen keksimänä totisen opin ivamukaelmana.

MAANVILJELYKSEN HISTORIA MUISTOMERKKIEN VALOSSA

Muinaisen Egyptin ihmeellinen sivistys, joka kesti ainakin neljäkymmentä vuosisataa, perustui maanviljelyksen määräämään elintapaan. Varhaisimmat faraot olivat talonpoikaiskuninkaita ja esiintyvät sellaisina kuvanveistoksissa. Kahdennentoista hallitsijasuvun yksinvaltias, Amenemhet I, joka hallitsi suunnilleen vuodesta 2000 vuoteen 197 e. Kr., mainitsee ylpeästi poikansa ja perijänsä hyödyksi ja ohjaukseksi kirjoittamassaan kuuluisassa »Ohjesäännössä»: »Viljelin viljaa. Rakastin viljanjumalaa (Npr); kaikissa laaksoissa Niili rukoili minua. Kukaan ei nähnyt nälkää, kukaan ei tuntenut janoa hallitessani. Kaikki tyytyivät tekoihini ja sanoivat: 'Jokainen käskysi on viisas'.» Samalla tavoin kertovat mahtimiehet hautakirjoituksissaan laajentaneensa kastelulaitoksia ja edistäneensä maanviljelijäin ja maatyöläisten harrastusta viljelyksiinsä.

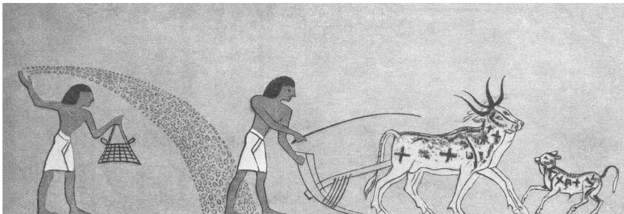
Maanviljelyksen määräämä elintapa synnytti myös Egyptin lait. Osiriksen tarussa, sellaisena kuin Plutarkos sen esitti, kerrotaan, että hän Egyptin kuninkaaksi tultuaan ryhtyi sivistämään maanmiehiään kohottaen heidät heidän entisestä köyhyydestään ja raakalaisuudestaan ja opetti heille, miten heidän oli viljeltävä maan hedelmiä, ja antoi heille lakikokoelman, jonka mukaan heidän oli elettävä. Hänen paratiisissaan sielut viljelivät maata, kylvivät ja korjasivat viljaa niinkuin elinaikanaankin. Mutta tähän onnenmaahan ei päässyt kukaan, joka ei totuudenmukaisesti voinut sanoa: »En ole johtanut vettä pois (naapurini pellolta) tulvan aikana . . . En ole sulkenut sivujokea juoksussaan.» »Kuolleiden kirjassa» kuolleen faraon kanssa identtinen Osiris huudahtaa: »Jumalat elävät minun kaltaisinani, minä elän jumalten kaltaisena, elän kuin Npr (viljanjumala), idän kuin Npr . . . Olen jyvä.»

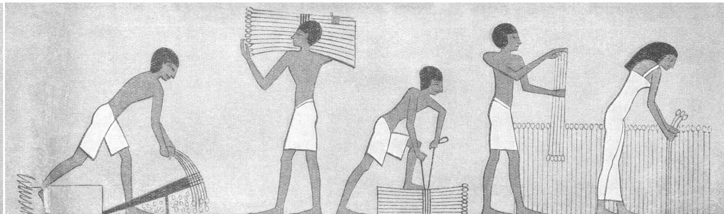
Egyptin esihistoriallisena aikana, muutamia vuosisatoja ennen vuotta 4000 e. Kr., keksittiin maanviljelystaito Egyptissä. Naga-ed-derin laakson lämmin ja kuiva hiekka on säilyttänyt tuon ajan egyptiläisten ruumiit ja heidän vatsoistaan on löydetty suuri määrä ruoka-aineita ja niiden joukossa ohran ja hirssinhelpeitä, juurimukulain palasia ja muita kasvinosia sekä myös kalansuomuja ja kala- ja kuorieläinten luun jätteitä. Sen tähden ei ole epäilystäkään, ettei siirtyminen metsästyksestä maanviljelykseen olisi tapahtunut Niilin laaksossa jo hämärässä muinaisuudessa, ja erittäin tärkeää on havaita, että viljelty ohra ja hirssi olivat Egyptin kotimaisia kasveja.

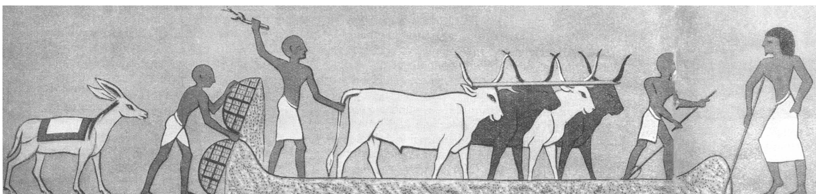
Maanviljelyksen levitessä laajeni esihistoriallisten egyptiläisten harrastus eläinten pyydystämisestä ja niiden tapojen tarkkailusta paljon monipuolisemmaksi. He havaitsivat ajan mittaamisen tarpeelliseksi ja tässä yhteydessä heistä tuli Niilin opetuslapsia, tämän maailman ihmeellisimmän virran, joka ikimuistoisista ajoista asti on kerran vuodessa tulvinut yli äyräittensä ja levittänyt Egyptin hiekkaan yhä uusia, hedelmällisten aineiden kyllästämiä liejumääriä.

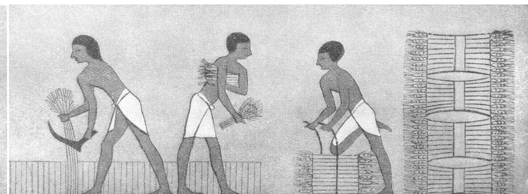
Egyptin maanviljelyksen historia alkaa Niilistä. Sen rannoilta löysivät varhaisimmat asukkaat villiohraa ja hirssiä keksien niiden ravintoarvon. Näiden ruohojen havaittiin kasvavan parhaiten saadessaan runsasta ravintoa anteliaan virran muodostamista lammikoista ja kanavista. Luontoa jäljitellen oppivat vanhimmat maanviljelijät kastelemaan erämaita ja saivat sen »kukkimaan ruusupensaan lailla»; ja merkittyään muistiin joen liikkeet ja kuun vaihdokset he kykenivät laatimaan ajanlaskun, jonka Julius Caesar siirsi Roomaan ja jota yhä vielä tarkistettuna käytetään koko sivistyneessä maailmassa.

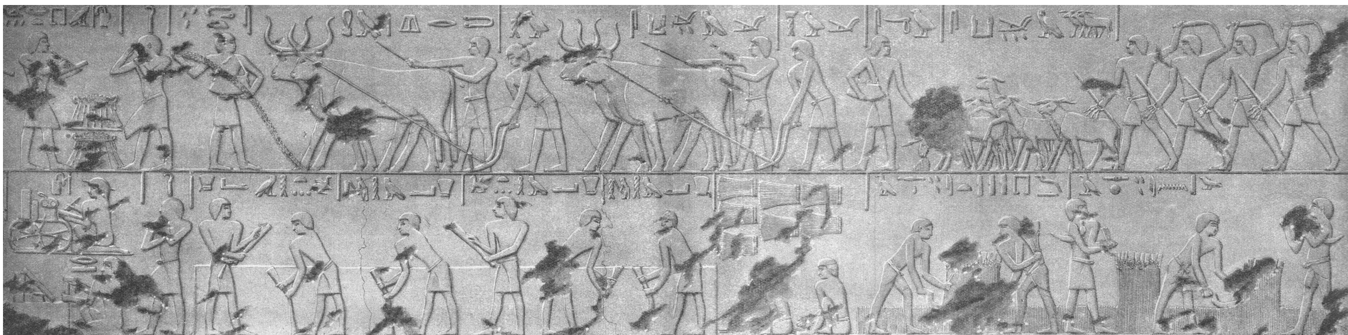
Egypti, josta ajanlaskumme on peräisin, on Herodotoksen sanoin »voitettua maata, joen lahja». Niili on noin 650:n penikulman pituinen halkoen erämaan keltaista hiekkaa valtavan Saharan itäosassa koboltinsinisenä vyönä, rantojen vihreyden

KYLVÖ JA ELONKORJUU EGYPTIN MAASSA, JOSSA NIILIN VUOTUISET TULVAT MERKITSIVÄT VUODENTULON JA IHMISTEN ELÄMÄÄ TAI KUOLEMAA.

Alempi kuvasarja: Muuan täydellisimpiä esityksiä maanviljelijän jokavuotisista toimista, löytynyt Sheik Saidin erään kalliohaudan seinistä (User-en-ran hallituksen aikainen papinhauta, 5:s dynastia). Ylempi pinta esittää kylvöä. Vasemmalla kirjurit: eräs heistä merkitsee muistiin kaksi tarkastajalle luovutettua viljasäkkiä. Sen jälkeen näemme kylväjän ja aurat; huom., siementä ei kylvetä vakoon, niinkuin meillä on tapana, vaan auran eteen, aura kyntää siemenet multaan. Vetojuhdat eivät ole härkiä, vaan lehmiä. Aisa yhdistää auran härkien sarviin kiinnitettyyn ikeeseen. Aisa on luultavasti härkien välissä, vaikka se tässä selvyyden vuoksi onkin piirretty näkyviin. Aura muistuttaa paremminkin kuokkaa, sillä Egyptin laakson multaa ei tarvinnut kyntää syvältä. Aurojen jäljessä tuleva lammaslauma tallaa jyvät lopullisesti multaan. Alemmassa pinnassa nyhdetään pellavaa käsin, vasemmalla, ja ohraa leikataan sirpein, oikealla. Muuan elonkorjaaja juo virkistyksekseen kulauksen olutta, toinen survoo tähkiä kädessään. — Ylemmän kuvasarjan Teeben ja Eileithyiasin haudoista löytyneet neljä kuvaa esittävät jokseenkin samanlaisia kohtauksia maamiehen elämästä, muun muassa (kolmas kuva), miten vilja kaadetaan vasuista puimalattialle karjan tallattavaksi.

MUINAISEN EGYPTIN HÄRÄT VILJAA PUIMASSA.
Sakkaran Ptahhotepin ja Akhenhotepin hautakammiosta löytynyt matala korkokuva, joka erinomaisesti esittää karjaa puimapaikassa. Hämmästymme Egyptin taiteen korkeata tasoa ja tunnemme siirtyvämme Itämaiden ammoisimpiin aikoihin.

kehystämänä. Omituiset, punertavat kalliot ympäröivät pitkää, kapeaa laaksoa, joka muodostaa Egyptin kaveten siellä täällä vastaamaan parin nykyaikaisen maatilan laajuutta, toisaalta taas leveten 16—50 km leveäksi. Noin seitsemäntoista penikulman päähän Välimerestä ulottuva alue muodostaa Ala-Egyptin lavean suistomaan. Suurella virralla on kaksi sivujokea. Nubiassa sitä ruokkivat Bahr-al-Asrak eli Sininen Niili ja Atbara, jotka lumen sulaminen Abessinian vuoristossa saa tulvimaan elo- ja syyskuussa, ja jo aikaisemmin täyttävät Niilin päiväntasaajan järvien vesipaljoudet, jotka runsaiden troopillisten sateiden paisuttamina virtaavat alas pääjokea Barh-el-Abjadia eli Valkoista Niiliä. Ennen kuin Assuanin pato rakennettiin tulvaveden varastoimiseksi, Niili laskeutui tavallisesti niin matalaksi, että sen vesi ei ainoastaan madaltunut, vaan jäi paikoittain melkein seisomaan.

Matalanveden kausi merkitsi muinoin hedelmättömyyden aikaa, sillä se oli ja on edelleenkin voimakkaan kuumuuden aikaa. Kahdennentoista hallitsijasuvun aikainen muinainen virkailija, jonka tänä vuodenaikana oli käytävä kaivosalueella, mainitsee eräässä muistokirjoituksessaan, että kesäisin »vuoret ovat kuumia . . . kalliot polttavat nahkaa». Niiden viidenkymmenen päivän aikana, joita meidän aikamme egyptiläiset nimittävät nimellä »el-Khamáseen», ovat polttavan kuumat etelätuulet tavallisia ja niistä ahdistavin on »samum», joka puhaltaa kaakosta taivaan pimentäviä hiekka- ja tomupilviä sumentaen maiseman, ruoskien raivoisasti Niilin vettä ja saaden koko Niilin-laakson maanpinnan ikään kuin kuohumaan. Tänä vuodenaikana ovat rutot ja kulkutaudit tavallisia, sillä alkuasukkaiden vastustuskyky heikentyy hiekan sekaantuessa ruokaan ja tukkiessa silmät, sieraimet ja korvat. Ilma on usvainen, erämaa sokaisee silmät ja joenrantojen musta maaperä halkeilee kuivuessaan. Ainoastaan ankarasti säännöstellyn kastelun avulla saadaan kasvullisuus jäämään eloon; samumtuuli peittää jokaisen lehden keltaiseen tomuun ja Egypti näyttää liukuvan jälleen Saharan ja ikuisen kuoleman autiuteen.

Mutta sitten toukokuun lopussa alkaa troopillinen kuumuus ja ikävä suloisesti lieventyä, sillä viileä pohjoistuuli, kreikkalaisten »etesia», alkaa puhaltaa vihreältä Välimereltä, Egyptin pyhien kirjojen »suuresta vihreydestä». Se viilentää ilman ja puhdistaa kasvit tomumassoista; nääntyneelle Egyptille se merkitsee suoranaista »elämän henkäystä». Muinaisajan lauluissa ja kirjoituksissa tervehditään pohjoistuulta ja ylistetään sen elvyttävää raikkautta.

Lähestyvän muutoksen seuraava merkki on

Siriuksen, kreikkalaisten Sotiksen ilmestyminen. Tuona tenhoavana kesäkuun yönä, jota nykyiset alkuasukkaat nimittävät nimellä Leylet-en-Nuktah (»Pisarayö»), kuvitellaan »kyynelen» putoavan tähdestä Niiliin ja saavan sen tulvimaan. Samaa tähteä pidettiin muinoin yhtenä äitijumalan ilmestymishahmona, jumalana, joka ruokki ihmislapsiaan; kaivattu kyynel putosi taivaanrannan tuolla puolen taivaalliseen Niiliin, jo ennen kuin tähti ilmestyi ihmisten näkyviin.

Alkaessaan nousta virta kuljettaa mukanaan kauan liikkumattomina ja liejuisina seisoneiden päiväntasaajan vetten vihreätä vaahtoa ja »Vihreä Niili» kastelee kolmen, neljän päivän aikana Egyptiä. Pyramidien kirjoituksissa yhdistetään Osiris »uuden veden» vihreään, elvyttävään aineeseen samoin kuin kasvullisuuteenkin, jonka vesi saa versomaan. Pyramidikirjoitus 589 kuuluu seuraavasti: »Horus tulee! Hän näkee isänsä sinussa, oi Vihreys, sinun nimessäsi 'Vihreyden vesi'.»

Noin kaksi viikkoa myöhemmin värjää punainen lieju veden, kunnes koko Niili muistuttaa verivirtaa. Tämä on Punainen Niili ja »verta» pidettiin muinoin surmatun Osiriksen verenä. Mutta auringonpalvelijain opit selittivät sen monimutkaisemmin verensekaiseksi olutvirraksi, josta juotuaan miestensurmaajajumalatar juopui ja muuttui ilkeämielisestä hyvänsävyiseksi jumaluudeksi.

Elokuun alussa Niili tulvii yli äyräittensä peittäen koko ahtaan laakson ja eristäen kukkuloilla tai hiekkapatojen suojassa olevat kylät toisistaan, niin että Herodotoksen sanojen mukaan ne muistuttavat Aigeianmeren saaria. »Uuden veden» kauttaaltaan liotettua hedelmättömän hiekan havahtuu koko Egypti kuin taikaiskusta elämään. Kaikki uudistuu, hyönteiset syntyvät ikään kuin itsestään, hiiret ryömivät auringonpaisteen kuivaaman saven halkeamista pelastuakseen hukkumasta, niin että nykyajankin egyptiläiset kuvittelevat veden elähdyttävän vaikutuksen synnyttävän ne liejusta; ruoho puhkeaa näkyviin, kuivassa hiekassa uinuneet ohranjyvät kohoavat äkkiä oraalle, puut ja pensaat verhoutuvat loistaviin, tuoksuviin kukkiin ja koko laakso uhkuu terveyttä, työtä ja kauneutta. Siten elvyttävä vesi upottaa Egyptin kuuman vuodenajan lopussa. Lokakuusta maaliskuuhun kestää Egyptin viileätä vuodenaikaa, mutta ilma on kyllin lämmin kypsyttämään viljalajit, niin että viljan korjuu voidaan asiaankuuluvasti toimittaa kuuman vuodenajan alussa.

Tulvan aletessa ja Niilin vetäytyessä takaisin uomaansa — s.o. jokseenkin meidän talvipäivänseisauksemme aikana — kynnetään ja kylvetään pellot. »Tässä maassa», kirjoitti Herodotos», »saadaan maantuotteet vähemmällä vaivalla kuin missään muussa maassa . . . Maamies odottaa, kunnes virta itsestään on tulvinut pelloille ja vetäy-

KASTELULAITE, JOTA YHÄ VIELÄ KÄYTETÄÄN EGYPTISSÄ JA ITÄMAILLA.
Kaivertaja Apuiin haudasta Deir el-Medinetin laaksossa (Ramses II:n ajoilta, 19:s dynastia). Haudan seinissä näemme kahden orjan sykomorien varjossa nostavan vettä vesikasvien reunustamasta lammesta.

tynyt takaisin uomaansa, sitten hän kylvää palstansa ja päästää sinne sikansa — siat tallaavat siemenen multaan — ja jää vain odottamaan satoa. Siat puivat myös hänen viljansa, joka sitten kuljetetaan varastoihin.»

Muinaisen Egyptin maanviljelyksen kaikki vaiheet esitetään haudoissa, näissä muinaisten taide-esineiden aarrekammioissa, näissä kivikirjastoissa. Eräässä Teeben hautamaalauksessa näemme keisariajan egyptiläisen työläisen vaivalloisesti nostavan vettä Niilistä täyttääkseen kastelukanavan käyttäen samaa ikivanhaa laitetta, shâdûf (kaivonvintti), jota käytetään vielä meidän aikammekin Egyptissä. Sen muodostaa tuen kannattama pitkä tanko, joka on sijoitettu suorakulmaisesti Niiliä vasten; suuri savikimpale pitää tangon toista päätä tasapainossa ja toiseen päähän on ripustettu nahkasoikko. Mies tarttuu köyteen, kumartuu ja laskee veteen soikon, joka täytyttyään kohoaa itsestään savikimpaleen painosta ja tyhjentää sisällyksensä kanavaan. Tuhansia vuosia on Egyptin peltoja kasteltu tällä tavoin. Järjestettiin myös keinotekoisia järviä, jotka täyttyivät itsestään tulvan aikana. Hautojen huviloita esittävissä kuvissa nähdään niidenkin puutarhoissa lampia, joissa omistajat kylpivät tai soutelivat huvikseen pienissä veneissä onkien tai tuulastaen kaloja tai nauttien illan viileydestä tai öiden kuutamosta. Näiden lampien tarkoituksena oli myös kastella puutarhoja Niilin matalanveden aikana ja maalauksiin on kuvattu puutarhatyöläisiä, jotka parhaillaan nostavat vettä shâdûfilla tai kantavat ikeessä vesiämpäreitä kastellakseen kukkia ja hedelmäpuita, joiden ympärille on kasattu multaa kosteuden säilyttämiseksi niin kauan kuin mahdollista.

Tulvakohtaukset on aina eloisasti esitetty hautojen maalauksissa. Näemme miesten kahlaavan tai soutavan vähäisissä veneissä pelastamassa kuohuvan virran hiekkasärkille eristämää karjaa särkkien huuhtoutuessa yhä pienemmiksi. Meidän aikanamme virran noustessa yli äyräittensä karja vielä hypähtelee iloisesti virkistävässä vedessä ja kokonaisia kalaparvia ajautuu matalikoille. Elvyttävä tulva ilahduttaa niin eläimiä kuin ihmisiäkin. Vanhoissa maalauksissa hymyilee karja yhtä hilpein ja tyytyväisin ilmein kuin paimenetkin. Siellä täällä istuu egyptiläinen kyykyssä rannalla ja onkii. Mutta kaiken inhimillisen ilon varjopuoliakaan ei kuvista puutu. Näemme vaanivan krokodiilin väijyvän ihmisten ja eläinten läheisyydessä kärsivällisesti sopivaa tilaisuutta odotellen.

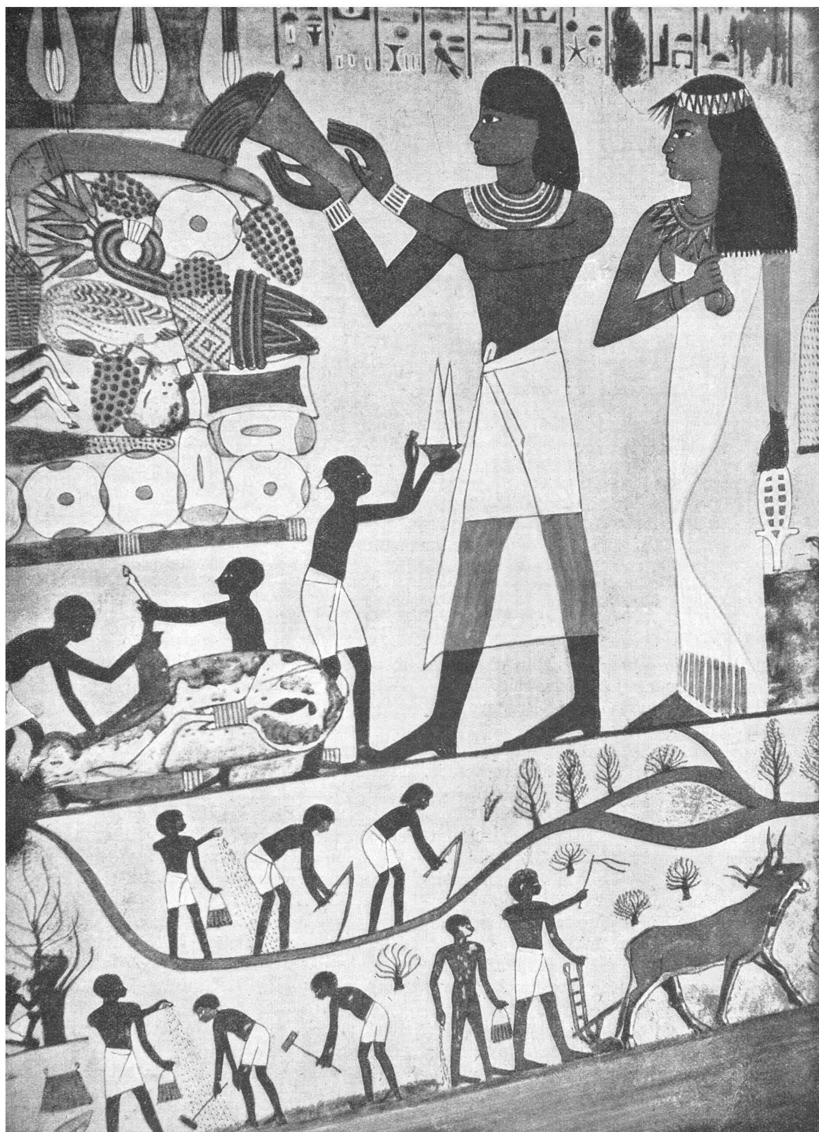
Keskimmäisen valtakunnan feodaliselta ajalta polveutuvat Beni Hassanin kuvat osoittavat, miten hallitusmiesten maatyöläiset muokkaavat veden liottamaa maata joen laskeuduttua. Muutamat käyttävät A:n muotoista puukuokkaa, jossa on sisään päin taipunut terävä kärki ja pitkänpuoleinen varsi, jonka keskikohtaa vahvistaa punottu nuora. Toiset hoitelevat kahden härän vetämää puuauraa; toinen ajaja hoitelee auraa, toisella on terävä keppi, jonka avulla hän yllyttää ja ohjaa hitaita vetojuhtia. Aurojen tai kuokkijain jäljessä astelevat kylväjät sirotellen siemeniä tasaisena virtana.

Herodotoksen mainitsemasta tavasta, että siat ajettiin pelloille tallaamaan siemen multaan, on hautamaalauksissa esimerkkejä, mutta vasta kahdeksannentoista dynastian ja Tutankhamonin ajasta alkaen, mikäli tähän asti on havaittu. Tähän tarkoitukseen käytettiin kuitenkin lampaita ja vuohia, sarvikarjaa ja aaseja. Kenties sikoja, vaikka ne olivatkin »iljetys» egyptiläisille, alettiin erikoisesti suosia kylvettäessä, koska niillä on tapana tonkia maata ja ahmia juuria ja rikkaruohoja samoin kuin matoja ja etanoita yms., sillä sika on luonnon puhtaanapitotyöläinen. Eräässä vanhan valtakunnan kuvassa näemme kolmen paimenen ajavan sarvipäisiä lampaita vastakylvetyn pellon ylitse, mikä lienee ollut erikoisen märkä, koska etumaisena asteleva mies laulaa hieroglyfein kirjoitettua humoristista laulunpätkää:

Tääll' kalain kanssa kahlata
on pakko paimenparkojen,
he tuskin joutaa pakista
ja huutaa hetket tuntien.

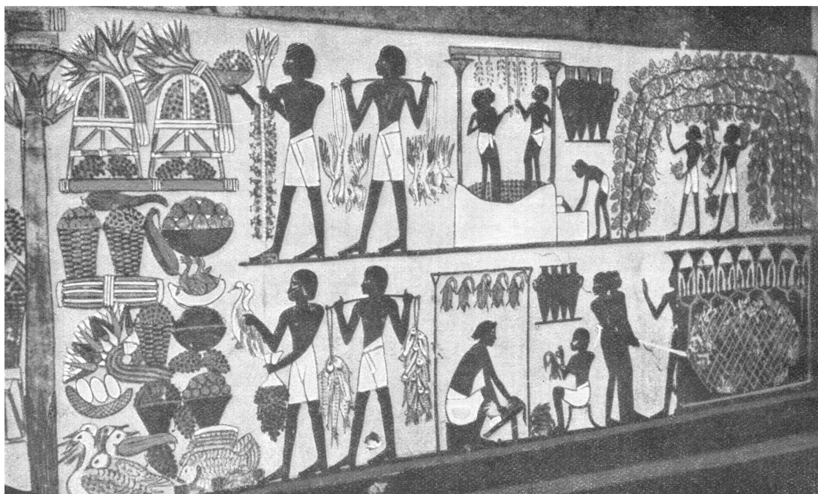
Muinaisajan egyptiläiset lienevät lörpötelleet yhtä mielellään kuin nykyiset jälkeläisensäkin. He olivat seurankipeitä. Eräässä vanhassa papyroksessa itkee muuan varsin melankolinen mies yksinäistä kohtaloaan ja väittää, että kalat ovat hänen ainoat puhekumppaninsa. Muinaisajan varsin inhimilliset taiteilijat ovat maalaiselämää esittäviin kohtauksiinsa kuvanneet niin puheleviа pariskuntia kuin laulajiakin.

Sadonkorjuukohtauksissa näemme silloin tällöin kiinnostavia väläyksiä jokapäiväisestä elämästä. Tähkänpoimijatytöt seuraavat raamatun Rutin tavoin leikkaajia ja eräs kuva esittää riitelevää pariskuntaa tukkanuottasilla; toinen tähkänpoimijapari istuu kyykyllään maassa toisen heistä kiskoessa okaa ystävänsä jalasta. Pojat kantavat elonkorjaajille vesisäkkejä tai olutta. Lapset nuk-

KUOKKA JA AURA NIILIN RANNOILLA 3000 VUOTTA SITTEN.

Nakhtin haudan seinämaalaus Sheik Abd-el-Kurnakissa. Nakhti oli Teeben Amonin temppelin palveluksessa 18:nnen dynastian aikana. Kuvassa muokataan kanavien kastelemaa Niilin tasankoa. Aura on parantunut 5:nnen dynastian aikaiseen auraan verraten; siemen kylvetään jo auran jälkeen eikä sen eteen.

VIININKORJUU ERÄÄN EGYPTILÄISEN PAPIN MAATILALLA.
Nakhtin haudan toinen seinäpinta. Nakhti istuu teltassaan ottaen uhrilahjoina vastaan kaloja, metsänriistaa, viinirypäleitä ja taateleita. Lintuja kynitään, puhdistetaan ja ripustetaan säilymään. Oikealla on lintuverkko viritetty kaislikkoon. Mielenkiintoisin on viininkorjuuta esittävä kohtaus — rypäleet poimitaan holvimaisesti taipuneesta viiniköynnöksestä ja tallataan viininpusertimossa, mehu lasketaan ruukkuihin.

kuvat puiden varjossa vanhempiensa ponnistellessa päivänpaahteessa. Joku soitannollinen nuorukainen kenties ilahduttaa heitä laulaen tai puhaltaen huilustaan hilpeän sävelmän.

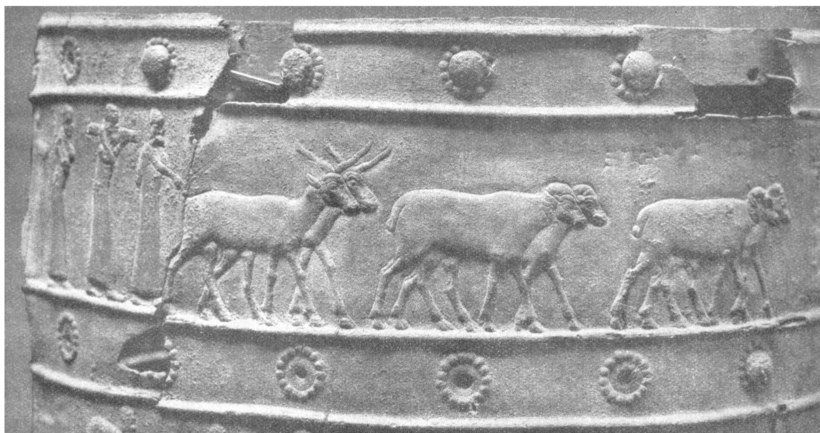
Viljankorjaajat tekivät työtään järjestelmällisesti ja suurilla maatiloilla heitä valvoivat voudit, jotka pitelivät arvonsa merkkinä keppiä kädessään silloin tällöin sillä laiskureita sivallellen. Elonkorjuumenetelmät olivat erilaisia. Varhaisimpana aikana käytettiin puuvartisia, sahamaisesti hammastettuja piisirppejä. Pykäläiset kuparisirpit tulivat myöhemmin käytäntöön. Jotkut elonkorjaajat nyhtivät ohran juurineen maasta, niinkuin Kreetan ylänköjen maanviljelijät osaksi tekevät vielä tänäkin päivänä, ja niinkuin S:t Kildan alkuasukkaat tekivät 1600-luvulla Martinin heidän luonaan käydessä. Sirppejä käytettäessä katkaistiin oljet kohta tähkän alapuolelta. Lyhteet sidottiin niin, että oljet pistivät esiin molemmista päistä ja kasattiin poikittain pellolle. Tähkät pantiin verkkoihin tai koreihin, nämä ripustettiin korentoon, jota kaksi miestä kantoi olkapäillään, myös käytettiin pajukoreja, joita aasit kantoivat selässään. Tilanomistajan kirjurit merkitsivät tarkoin muistiin jokaisen pellolta lähtevän jyväkuorman.

Paljaan taivaan alla erotettiin jyvät akanoista kehänmuotoisissa puimapaikoissa. Eläimet suorittivat puimisen tähkien päällä astellen. Hautamaalausten mukaan käytettiin tähän tarkoitukseen tavallisesti härkiä, vaikka Herodotos puhuukin sioista. Hebrealaisetkin käyttivät suuria eläimiä. »Ei sinun pidä riihtä puivan härjän suuta sitoman», sanoo raamattu oikeauskoisille (Viides Mooseksen kirja 25: 4). Työmiehet erottivat akanat jyvistä. Viljaa puhdistettaessa käytettiin tällöin pieniä käsilapioita, joiden sisällys viskattiin ilmaan, ja tämä työ suoritettiin epäilemättä tuulisina päivinä. Kirjurit, jotka valvoivat työmiesten jokaista askelta, merkitsivät muistiin jyvämäärät, jotka mitoittain vietiin jyväaittoihin.

Kun pellot oli korjattu ja leikkaajien jättämät oljet vaivalloisesti kiskottu maasta karjanrehuksi, kynnettiin maa uudelleen ja kastelun avulla saatiin vielä toinen vuodentulo. Samana vuodenaikana saatettiin korjata kolmekin satoa.

Viljankorjuun lisäksi oli egyptiläisillä papyruksenkorjuukin. Korret poimittiin soista ja sullottiin paaleiksi, jotka työmiehet kuljettivat selässään talteen. Papyruksesta egyptiläiset valmistivat pikku veneitä, köysiä, sandaaleja ja kirjurien käyttämää vahvaa ja kestävää paperia. Pellavaa viljeltiin laajalti ja naiset muokkasivat sen erilaisiksi liinakankaiksi, joista parhaat olivat melkein silkin veroisia. Jo esidynastisena aikana osattiin valmistaa erinomaista liinakangasta. Myöskin juurikkaita, yrttejä ja hedelmäpuita viljeltiin. Viininviljelys oli levinnyt koko Egyptiin. Kreikkalaisten mukaan viiniköynnös ei ole ainoastaan Egyptin kotimainen kasvi, vaan myös Kreikan, Syyrian ym. maiden, vieläpä Välimeren saartenkin. Homeros kertoo Ogygian saaressa kasvaneen viiniä. »Rotkon ympärillä», hän laulaa, »kiemursi villiviiniköynnös upein tertuin.» (Odysseia V 69.) Muuttolinnut levittivät varmaankin laajalti viiniköynnöksen siemeniä.

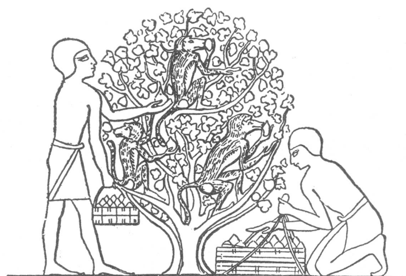
Ohra ja hirssi kasvoivat villeinä Egyptissä, kuten jo mainittiin. Mutta vehnää ei kasvanut Egyptissä ja egyptiläiset alkoivat viljellä sitä vasta useita vuosisatoja ohraa viljeltyään. Villivehnää on tavattu Karmelin vuorella ja jonkin aikaa otaksuttiin egyptiläisten löytäneen siemenet sieltä, kunnes Cambridgen yliopiston professori Biffin havaitsi, että sitä oli mahdoton jalostaa ja että siinä oli eräitä omituisuuksia, jotka estivät sen käytön viljelystarkoituksiin. Eräs Mesopotamiassa tavattu villivehnän laji muuttuu hedelmättömäksi, kun se risteytetään Karmelin-vehnään, eikä siis ilmeisesti voi olla viljeltyjen muunnosten kantakasvi. Tohtori Thomas Cherry (Melbournen yliopiston ent. professori) on esittänyt olettamuksen, että vehnä, josta puuttuvat jyvää suojelevat vihneet, on kehittynyt saaressa, jossa maalinnut eivät ole voineet sitä ahdistella. Hän mainitsee nimenomaan Delos-saaren, joka on merilintujen pesimispaikka. Tämä saari on lähellä Melosta, jossa on tavattu obsidiaania, ja Naksosta, josta egyptiläiset noutivat smirkeliä jo esidynastisena aikana. Cherry olettaa näiden muinaisajan merimiesten kuljettaneen vehnänsiemenen Egyptiin. On luultavaa, että vehnää viljeltiin Egyptissä aikaisemmin kuin Mesopotamiassa, sillä tämän alueen sumerilaiset asukkaat nimittivät vehnää esibabylonisena aikana sen egyptiläisellä nimellä, niinkuin Braested on todistanut. Peltoja kasteltiin Mesopotamiassa samoin kuin Egyptissäkin, mutta Tigris ja Eufrat eivät voineet paljastaa muinaisajan ihmiselle maanviljelyksen salaisuuksia yhtä hyvin kuin Niili. Tosin nämä suuret virrat tulvivat, mutta vesi ei laske varhain

VALLOITETUN KAUPUNGIN KARJALAUMAT SOTASAALIINA.

Muinaisajan asuinpaikkoihinsa vakiintuneet ja sivistyneet kansat uhrasivat yhtä paljon huolta karjanhoitoon kuin kylvöön ja elonkorjuuseenkin. Hyviä kotieläimiä pidettiin suuressa arvossa ja kauppatavarat (myös vaimot) arvioitiin usein niin ja niin monen härän hintaisiksi. Balawatin kuuluisissa pronssiporteissa on kuvia assyrialaisten paimentolaiselämästä; vuohet ja lampaat ovat luultavasti sotasaalista, kenties sodan syykin. Sillä epäilemättä taloudelliset syyt olivat muinoin yhtä olennaisia sodan aiheita kuin nykyäänkin.

viileänä vuodenaikana niinkuin Egyptin Niilissä, vaan vasta keskikesällä sateiden lakattua. Sato ei voinut kypsyä muinaisajan Mesopotamiassa kastelutta, kun taas Egyptissä asianlaita oli kerrassaan päinvastoin. Villiohra heilimöi viileänä vuodenaikana luonnon kastelemassa maassa ja kypsyttyään se kylvi itse jyvänsä kuuman vuodenajan alussa. Jyvät säilyivät sateettoman Egyptin kuivassa hiekassa, kunnes tulva sai ne itämään. Tähänastisten tietojemme mukaan näyttää siis maanviljelykseen perustuva elintapa saaneen alkunsa Egyptissä samoin kuin ajanlaskukin ja sen tähden hautamaalaukset, joissa muinaisajan maanviljelijät työskentelevät Niilin laaksossa, ovat erittäin tärkeitä ei ainoastaan maanviljelyksen, vaan myös koko sivistyksen historian lähteinä. Maailma oli harvaan asuttu, kunnes ihmiset keksivät maanviljelyksen ja riittävien elintarpeiden varastoimisen. Metsästäjien oli saalistettava laajoilla alueilla eivätkä he voineet tarkoin arvata eläinten vaelluksia, niin että he varmaankin kärsivät ajoittain nälänhätää, mikä lisäsi kuolleiden lukumäärää. Maanviljelyksen avulla muinaisajan maanviljelijät keräsivät rikkauksia vapautuen siten lakkaamattomista aineellisista huolista. Mutta niistä vapauduttuaan he saattoivat nopeasti edistyä keksijöinä. Maanviljelysalueet elättivät suuriakin yhteiskuntia, joiden syntyminen oli mahdotonta niin kauan kuin ihmisen oli pakko elää ainoastaan metsästäjänä. Lait kävivät välttämättömiksi. Yhteiskuntaa oli järjestelmällisesti kehitettävä, elämä ja omaisuus suojattava. Väkiluvun kasvaessa kasvoivat sen tarpeetkin. Maanviljelijät tuottivat ylenmäärin ravintoa, mutta Egypti tarvitsi siementä, metalleja yms. ja niiden hankkimiseksi oli pakko taivaltaa erämaiden halki, jokien ja merten ylitse. Suoranainen välttämättömyyden pakko määräsi muinaisajan ihmisen kehittymään ja kehityksen pakosta joutuivat eristyneet yhteiskunnat kosketuksiin toistensa kanssa ja siitä johtui, että uusi elintapa ja uudet elintarpeiden hankkimis- ja varastoimismenetelmät levisivät laajalti. Maanviljelijä, joka ensimmäisenä kylvi villiohran siemenet ensimmäiseen kasteltuun peltoon, kylvi samalla nykyaikaisen sivistyksen siemenet ja aloitti uuden aikakauden uusin perinnäistavoin maailman historiassa.

VIININKORJUU.

HADRIANUKSEN MUURI, ROOMALAISEN BRITANNIAN MUISTOMERKKI

Kartoista näemme, että Hadrianuksen muuri jakaa Suur-Britannian kahteen puoliskoon. Sen asema ja romanttinen nimi kiihoittavat mielikuvitustamme. Ihmettelemme, miten paljon tästä salaperäisestä muurista on jäljellä ja miltä se uutena on näyttänyt.

Kuvitelkaamme mahtavaa, 2.5 m paksua ja (rintasuoja mukaan luettuna) lähes 6 m korkeaa muuria, joka on rakennettu kauniisti hakatuista kivistä ja ulottuu Tyne'in suulta Solway Firthiin kiipeillen 122 km:n matkan korkeiden kukkulain ylitse ja laaksojen poikki, milloin sivuuttaen leveän joen, milloin pienen purosen, mutta aina pysyen vuorten korkeimmilla harjanteilla ja väistämättä mitään vaikeuksia ja aivan yksinkertaisesti »jatkaen tietään» päämääräänsä asti ja muodostaen etelää ja pohjoista erottavan keskeymättömän varustuksen. Sellainen oli muuri uutena. Mutta se yhdisti toisiinsa myös neljätoista suurta linnoitusta ja siihen kuului olennaisina osina 80 pientä varustusta eli »peninkulmalinnaa» ja suunnilleen 160 muuritornia eli vartiotornia.

Muuri ei siis ollut yhdenjaksoinen viiva, vaan siihen kuului 254 selvästi erillistä suurta ja pientä linnoitettua kohtaa. Niistä oli neljätoista suuria linnoituksia, joiden varusväkenä oli 500 — 1000 miestä ja joissa oli katuja, kappeleita, virkahuoneistoja, pylväspihoja, kasarmeja, upseerien asuntoja, varastorakennuksia ja työpajoja. Jokaisen linnoituksen ympärille kasvoi pieni kaupunki, jossa sotilaiden perheet ja varuskunnan kuokkavieraat asuivat ja jonka yhteiskunnallisen elämän keskeisenä paikkana oli komea kylpylä.

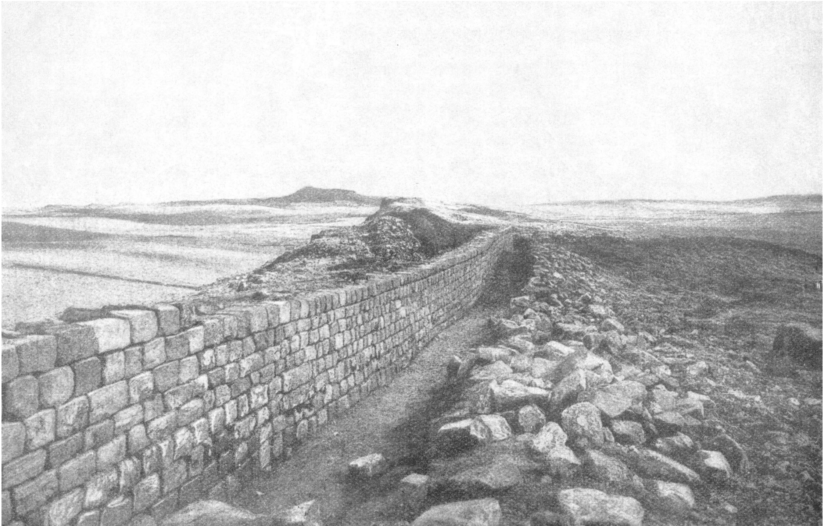
Maasto, jonka tämä muuri halkaisee, on osaksi alavaa ja hedelmällistä, osaksi karua ja autiota. Meidän päivinämme se on suurimmaksi osaksi varsin yksinäistä seutua, vaikka siellä aikoinaan Rooman legioonain rakentaessa muuria oli elämää ja liikettä. Vielä kauan sen jälkeen kajahtelivat siellä vartiojoukkojen tahdikkaat askelet. Melkein kaikista silloisen tunnetun maailman osista saapui sinne sotilaita. Reinin, Tonavan ja Seine'in rannoilta, aurinkoisen Adrian ja Pohjanmeren rannikoilta ja Pyreneitten niemimaasta saapui Rooman käskystä miehiä suojelemaan näitä Northumberlandin erämaita.

Jos jalan noudattelemme muuria, meidän on kokonaan jättäydyttävä sen ohjattavaksi ja kaikkien jälkien välistä hävitessä etsittävä se uudelleen ja jatkettava matkaamme. Ja muurilla on monta salaisuutta paljastettavanaan tämän pitkän matkan varrella.

Se on säilynyt suurimmaksi osaksi pitkänä, jykevänä muurina, joka kertoo sen menneestä loistosta, mutta sen varrella on myös komeiden linnoitusten, varustusten ja vartiotornien jäännöksiä. Ja kuitenkin naapuriston asukkaat ovat vuosisatoja pitäneet koko muuria kivilouhimonaan. Jos laskisimme kaikki kirkot, linnat, varustukset ja talonpoikaistalot, jotka on rakennettu muurista ryöstetyistä kivistä, joutuisimme pakostakin ihmettelemään, miten siitä enää voi olla ylipäänsä mitään jäljellä. Vuodesta 1587 alkaen on historioitsija toisen jälkeen käsitellyt kysymystä muurista ja sen tarkoituksesta. Tuona vuonna otti näet muinaistutkija Camden aiheen käsiteltäväkseen teoksessaan »Britannia». Mutta vasta meidän sukupolvemme on uusin kaivausmenetelmin saanut todistetuksi, kuka sen rakennutti ja miten sen eri osat todella suhtautuivat toisiinsa.

Itse muurin ja sen varustuksen, tornien ja linnoitusten lisäksi on linnoituslinjan eteläpuolella multavarustus, multavallien väliin kaivettu syvä vallihauta, jota sanotaan Vallumiksi. Tämä varustus on aina tuottanut muinaistutkijoille suurta päänvaivaa, mutta nyttemmin sen salaisuus on jo suurin piirtein paljastunut.

Molempien varustusten historia on lyhyesti seuraavanlainen. Agricola, ensimmäisen vuosisadan Britannian kuuluisin henkilöhahmo, nimi-

SUURI MUURI PEEL GRAGIN HARJALLA, 270 M MERENPINTAA KORKEAMMALLA.
Kuvassa näemme muurin eteläpuolen, jonka ylimmät päällyskivet on asetettu uudelleen paikoilleen. Pohjoispuoli on jäänyt koskematta. Muurin korjaileminen on käynyt välttämättömäksi, sillä muuten se suistuisi alas jyrkänteeltä, ja sen tähden on pidetty sopivimpana rakentaa se uudelleen niin roomalaiseen tapaan kuin mahdollista. Valokuvassa näemme selvästi muurin pohjoispuolella leviävät hedelmättömät erämaat. Kuva on otettu heti uudelleenrakentamisen jälkeen, jolloin muurin ympärillä oli vielä kivikasoja. Nyttemmin ne ovat nurmen peitossa.

tettiin vuonna 78 j. Kr. tämän levottoman maakunnan käskynhaltijaksi. Seitsemässä vuodessa tai vielä lyhyemmässä ajassa hänen onnistui tukahduttaa kapinaliikkeet saaren eri osissa ja laajentaa suuresti Rooman valtakuntaa. Mutta sen lisäksi hän sai eteläiset britit pitämään rauhaa sotaa parempana ja rakentamaan rakennuksensa ja temppelinsä roomalaiseen tyyliin ja lähettämään poikansa roomalaisiin kouluihin. Oppivatpa he käyttämään togaakin ja kerskuivat latinankielentaidostaan. Maan vast'ikään valloitettu pohjoisosa pysyi kuitenkin vielä levottomana ja Agricolan kautta koko maan ulontaman linnoitusverkoston linnoitukset olivat näillä seuduin yhtä tarpeellisia hänen lähtiessään maasta kuin saapuessaankin sinne. Muuan tällainen linnoitusrivi ulottui Tyne-Solwayn niemen poikki noudatellen tietä, jonka hän oli itse rakennuttanut ja jota saksilaisesta ajasta alkaen on sanottu Stanegate'iksi. Se ulottui luultavasti koko 67 km pitkän matkan Corbridge'istä idässä Carlisle'iin lännessä.

Suunnilleen kolmenkymmenen vuoden kulutua Agricolan lähdöstä maan asukkaat nähtävästi nousivat kapinaan ja pyyhkivät tieltään Rooman pohjoiset varuskunnat ja hävittivät kokonaan osan Agricolan linnoituksista. Rajaseudut pysyivät aina suhteellisen levottomina. Keisari Hadrianus, joka nousi valtaistuimelle vuonna 117 j. Kr., kävi maakunnassa haluten sielläkin toteuttaa poliittista ohjelmaansa, jona oli paremminkin valtakunnan rajojen vakiinnuttaminen kuin laajentaminen. Emme ihmettele lainkaan kuullessamme, että hän »havaitsi siellä runsaasti oikaisemisen aihetta», niinkuin hänen elämäkertansa kirjoittaja, Spartianus, sanoo.

Hän alkoi heti toteuttaa uutta rajasuunnitelmaansa. Varsin mahdollista on, että uusi, rajaa noudatteleva linnoituslinja oli jo valmistumaisillaan hänen saapuessaan maahan. Nämä linnoitukset olivat enimmäkseen Stanegate'in linnoitusketjun pohjoispuolella. Seudun keskiosan vuorisessa maastossa, jossa jylhä basalttiharjanne viettää äkkijyrkkinä kielekkeinä pohjoiseen, sijoitettiin linnoitukset niin korkealle kuin mahdollista

SUUREN MUURIN ROMANTTISIN VARUSTUS.
Tämä, ns. »Castle Nickin» linnoitus on ahtaassa vuorennotkelmassa (»nick»). Notkelmaa sanotaan linnan mukaan »Castle Nickiksi», ja linna on sitten vuorostaan saanut nimensä notkelmasta. Kuvassa näemme vain varustuksen pohjoisportin. Eteläportti on aivan sen vastapäätä, 18.5 m:n päässä. Muurien korkeus on vielä noin 1.5 m. Taustassa näkyvä vedenpinta on Crag Lough ja vastapäisellä rinteellä on Hot Bankin kartano.

mahdollisimman laajan näköalan saavuttamiseksi vihollismaahan. Samaan aikaan kuin linnoituksetkin tai kenties myöhemmin rakennettiin Vallum jonkinlaiseksi linnoitusten suojelemaksi siviilirajaksi merkitsemään Rooman Britannian maakunnan poliittista pohjoisrajaa.

Vallumin linnoitusten alkuperäinen rakennussuunnitelma ei nähtävästi osoittautunut onnistuneeksi, milloin todella hyökkäysten ehkäiseminen oli kysymyksessä. Joka tapauksessa pidettiin eräiden linnoitusten laajentamista välttämättömänä, jotta varusväkeä olisi voinut lisätä. Mutta tämäkään ei vielä ratkaissut ongelmaa. Linnoitukset olivat 8—10 km:n päässä toisistaan ja niiden välisiä pitkiä maakaistaleita oli melkein mahdoton puolustaa niin tarkasti, etteivät aseelliset joukot olisi voineet salaa pimeässä tunkeutua alueelle ja lopettaa laulua lyhyeen, jos jotkut vartijat yrittivät estää heidän etenemisensä.

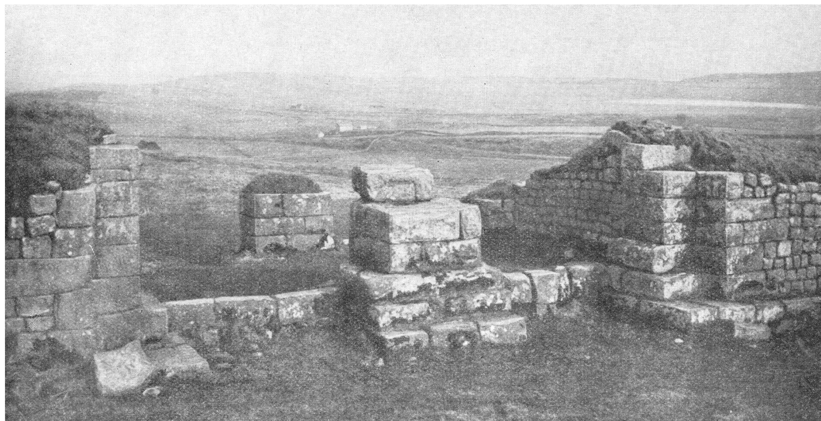
Näin syntyi lopulta suuri muuri puolustuskysymyksen viimeisenä sanana ja yhdisti linnoitukset toisiinsa. Joka 1400 m:n päässä oli varustus ja jokaisen varustusparin välissä kaksi muuritornia. Muurien ja Vallumin välinen, komea sotilastie yhdisti linnoitukset haarautuen eri varustuksiin ja torneihin ja täydentäen puolustussuunnitelman. Koko tämä perusteellisesti harkittu suunnitelma toteutettiin erittäin lyhyessä

CILURNUMIN KASARMEJA JA ROOMALAINEN IKKUNA.

Cilurnumin kasarmit vielä kerran. Etualalla näemme luukasoja ja muuta ryönää, jota löytyi huoneista. Alakuvassa näemme Cilurnumin kylpylän erään huoneen, jonka seinät ovat säilyneet ikkunan tasalle. Se on erittäin harvinaista, ja koko Englannissa on tämän lisäksi vain yksi ainoa vastaava rakennus. Huone päättyi absidiin, ja lämpökanavat seurailivat ilmeisesti puoliympyränmuotoista muuria huoneen halki kulkevaa poikkikanavaa lukuun ottamatta.

BORCOVICIUMIN JA CILURNUMIN PORTTEJA.

Yläkuvassa Borcoviciumin länsiportti luoteesta katsoen. Näemme vielä keskimuurit, jotka kannattivat puoliympyränmuotoisia holveja, kivikynnykset ja vartiokammioiden aseman. Linnoituskukkulan juurta kiertää Wade's Road ja etäällä näkyy Grindon Lough. — Alakuvassa Cilurnumin itäportti molempine vartiokammioineen. Eteläinen vartiokammio on rakennettu suuren muurin yhteyteen. Taustassa, puiden takana, virtaa pohjoinen Tyne.

ENGLANNIN PARHAITEN SÄILYNYT ROOMALAISRAKENNUS.
Chestersin kylpylä on aivan Cilurnumin linnoituksen vieressä pohjoisen Tyne'in rannalla. Se oli löytyessään kokonaan virtaa kohden huuhtoutuneen mullan peitossa, mikä selittää sen suhteellisen vahingoittumattomuuden. Muurien harjat ovat nykyisen maanpinnan tasalla. Valokuva on otettu etelästä. Kuvassa näemme lattianalaiset lämpökanavat, joiden tarkoituksena oli kuumentaa jokin kuumailmahuone — kenties »caldarium».

ajassa, varmasti vuosien 119 ja 127 välisenä aikana j. Kr. Töitä johti Hadrianuksen propraetor Aulus Platorius Nepos. Neljästä eri varustuksesta on löytynyt kivilaattoja, joissa on hänen nimensä keisarin nimen rinnalla.

Kahdeksan-, yhdeksänkymmentä vuotta myöhemmin, keisari Septimius Severuksen aikana, korjattiin muuri, linnoitukset ja tornit perusteellisesti. Ne olivat ehtineet pahasti vahingoittua jo viisikymmentä vuotta kestäneiden levottomuuksien aikana. Korjaukset suoritettiin niin perusteellisesti, että kansa alkoi pitää muuria juuri hänen rakennuttamanaan. Ainakin useat muinaiset kirjailijat pitivät nähtävästi häntä sen rakennuttajana. Sen tähden Camdenkin ja monet muut hänen jälkeensä sanovat suurta muuria »Severuksen muuriksi» ja vasta 1800-luvun puolivälissä esitti Northumberlandin historian kirjoittaja, pastori John Hodgson, uuden, muurin kirjoituksiin perustuvan teorian antaen Hadrianukselle muurin rakennuttamisen kunnian. Mutta vasta seitsemänkymmentä vuotta myöhemmin saatiin hänen teoriansa täysin todistetuksi ja nyttemmin ovat uudenaikaiset kaivaukset, lattiain korkeustasoista tehdyt huomiot sekä rahat ja savensirpaleet osoittaneet, että juuri Hadrianus rakennutti sekä linnoitukset että kivimuurin ja Vallumin.

Kuten olemme havainneet, voidaan »Hadrianuksen muurissa» erottaa kolme osaa: 1) joukko kivestä rakennettuja linnoituksia, 2) Vallum-niminen multavarustus ja 3) jykevä kivimuuri, johon kuuluu varustuksia ja vartiotorneja. Tarkastelkaamme nyt niitä kaikkia kronologisessa järjestyksessä.

1. *Linnoitukset.*

Muurin varrella lasketaan nykyään tavallisesti olleen seitsemäntoista linnoitusta, mutta vain neljätoista niistä yhdistettiin sittemmin muuriin. Muista on kaksi Stanegate'in varrella sekä muurin että Vallumin eteläpuolella ja kolmas (Cumberlandin Castlesteadsissa) on muurin ja Vallumin välissä.

Linnoitusten nimet roomalaisine vastineineen,

CILURNUMIN KASARMIKATU — TÄÄLLÄ UHMAILIVAT ESPANJALAISET ETUVARTIJAT POHJOISTA ILMANALAA.

Kadun molemmin puolin on viisi pitkää, kapeaa huonetta, jotka avautuvat pylväskatokseen. Pylväiden jalat ovat osaksi säilyneet. Kussakin huoneessa asui luultavasti kymmenen asturialaista, jotka muodostivat linnoituksen varusväen. Linnoituksen kuvassa näkyvässä pohjoisosassa oli kuusi tällaista kymmenen huoneen osastoa. Asturialaiset olivat espanjalaisia ratsumiehiä. Kadun keskellä on syvä viemärioja. Nämä huoneet olivat löytyessään täynnä savensirpaleita, luita, simpukankuoria ja kaikenlaista muuta ryönää. Muurit korjattiin huolellisesti talvella 1919—1920, sillä pakkanen ja sade rapauttaisivat ne nopeasti, ellei niitä pidettäisi kunnossa.

CILURNUMIN KYLPYLÄN RIISUUTUMISSALIN SEITSEMÄN SEINÄKOMEROA.

Cilurnumin kylpylän suurin huone on lähellä sen pääovea ja sen otaksutaan olleen riisuutumis- ja voiteluhuone. Siinä on kivilattia ja sen länsiseinässä on seitsemän holvikomeroa. Kunkin komeron kamanan lohkare on hakattu yhdestä ainoasta kivestä. Näiden komeroiden tarkoitus on herättänyt paljon kiistaa ja oletetaan mm., että kylpijät ovat ripustaneet niihin vaatteensa. Mistään muualta ei ole löytynyt vastaavanlaisia komeroita ja ne tekevät kummallisen vaikutuksen, kun katselemme niitä pohjoisen Tyne'in toiselta rannalta. Kukin komero on 9 dm korkea, 6 dm leveä ja 2 dm lattiaa korkeammalla.

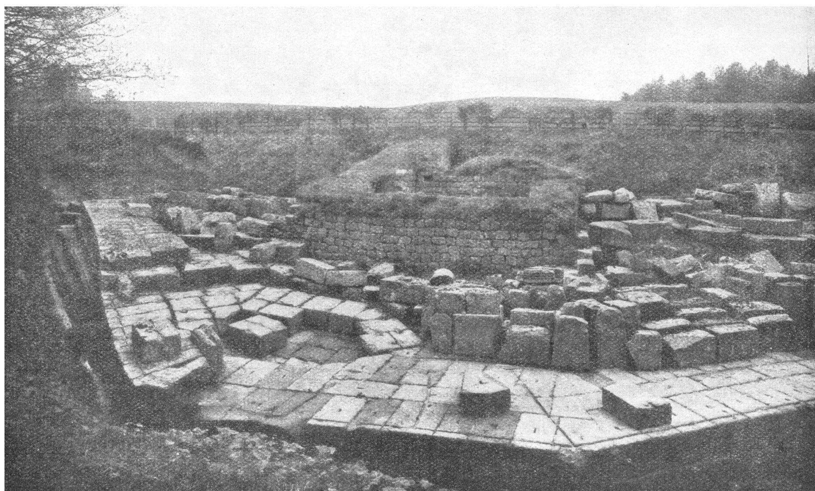
MITEN YLHÄISET ROOMALAISET LÄMMITTIVÄT TALVISIN HUONEITAAN.
Roomalaiset huolehtivat aina tarkasti hienoimpien rakennustensa lämmityksestä niinkin kaukaisissa paikoissa kuin suuren muurin linnoituksissa. Cilurnumin komentajan taloa lämmitettiin tavallisella tavalla, nimittäin siten, että kuumaa ilmaa puristettiin lattian alle ja seinäkanaviin. Lattia rakennettiin sen tähden lyhyiden pylväiden varaan, niinkuin kuvasta näemme. Lähinnä uunia olevat pylväät muurattiin tiilistä, muut olivat kivipylväiden kappaleita. Kaikissa pylväissä näemme tulen jälkiä.

mikäli ne tiedämme, ovat idästä länteen lukien: 1. Wallsend — Segedunum, 2. Newcastle — Pons Aelii, 3. Benwell Hill — Condercum, 4. Rudchester — Vindobala, 5. Halton Chesters — Hunnum, 6. Chesters — Cilurnum, 7. Carrawburgh — Procolitia, 8. Housesteads — Borcovicium, 9. Chesterholm — Vindolanda, 10. Great Chesters — Aesica, 11. Carvoran — Magnae, 12. Bisdoswald — Amboglanna, 13. Castlesteads, 14. Stanvix, 15. Burgh-by-Sands, 16. Drumburgh, 17. Bowness.

Cilurnumissa, Borcoviciumissa, Aesicassa ja Amboglannassa on nykyään paras tilaisuus suoranaisesti tutkia linnoitusten rakennetta ja suunnittelua, mutta tavallinen matkailijakin voi useiden muidenkin jäännöksissä havaita kiinnostavia seikkoja. Burghin linnoituksen tarkka paikka löytyi vasta vuonna 1922.

Linnoitukset olivat erikokoisia. Muutamien muurit ympäröivät 160—200 aaria laajan alueen, toiset taas ovat puolta pienempiä. Kaikkien perusmuotona on pyöreäkulmainen suunnikas, niiden muurit ovat vähintään 1.5 m paksut, niitä ympäröi vallihauta ja kussakin on pohjois-, etelä-, itä- ja länsiporttinsa. Porteissa on kaksinkertaiset porttirakennukset holvikaarineen ja ne suljettiin

ROOMALAINEN VARTIOTORNI JA KUULUISA ROOMALAISSILTA.

Yläkuvassa Bruntonin vartiotorni Chollerfordin läheisyydessä. Se on tähän mennessä esiin kaivetuista torneista parhaiten säilynyt. Alakuvassa pohjoisen Tyne'in poikki Cilurnumiin johtavan sotilastien roomalaissillan itäinen sillankorva. Suuri muuri yhtyy sillankorvaan aivan taustassa näkyvän aitauksen alapuolella.

ROOMALAINEN PENINKULMAPYLVÄS, JOKA 1850 VUOTTA ON UHMAILLUT SÄITÄ JA TUULIA.
Erään Agricolan vuonna 80 j. Kr. rakennuttaman tien varrella on 1.5 m korkea peninkulmakivi. Tietä on saksilaisesta ajasta asti sanottu Stanegate'iksi. Se oli luultavasti kerrassaan 67 km pitkä ja ulottui Corbridge'istä Carlisle'iin. Muut tien varrella löytyneet peninkulmakivet ovat nykyään museoissa. Tämä on ainoa, joka vielä on entisessä paikassaan. Jonkin matkan päässä näemme osan Stanegate'iä ja sen kohdalla vasemmalla kohoaa Vindolandan linnoituksen multavalli.

kaksisiipisin puuovin, jotka kiertyivät raudoitettujen vaarnojen varassa. Kunkin pääportin molemmin puolin oli vartiokammio ja muureissa oli torneja. Linnoituksen keskellä oli päämaja lippupyhäkköineen (»sacellum») ja virkahuoneineen. Cilurnumin komentajan talon ulkoseinissä on kauniita kivilistoja, sen sisäseinät ovat maalattua kipsiä ja taloon kuului erinomaisen hieno, yksityinen sauna.

Cilurnumin ja Borcoviciumin porttien kynnyksissä on rattaanpyörien kuluttamia jälkiä. Uurteiden välit ovat 1.35 m eli täsmälleen samat kuin Pompeijin katujen rattaanjälkien välit. Kaikista rakennuksista parhaiten säilynyt on Tyne'in varrella pohjoisessa sijaitsevan Chestersin (Cilurnum) kylpylä. Eräänkin huoneen seinät ovat säilyneet 2 m korkeina ja niissä on kolmekolmatta kerrosta rakennuskiviä. Suuressa kivilattiaisessa huoneessa — se oli luultavasti riisuutumishuone — on seitsemän holvikomeroa, joiden tarkoitusta emme tiedä. Niiden on oletettu olevan kaappeja, joissa kylpijäin vaatteet säilytettiin. Eräässä toisessa huoneessa on osaksi säilynyt ikkunakomero ja sen kohdalta on maasta löytynyt ikkunalasin sirpaleita. Vain hyvin harvat roomalaistalot ovat säilyneet ikkunain tasalle asti. Tämä rakennus onkin Englannin parhaiten säilyneitä roomalaistaloja, sillä jokea kohden huuhtounut maakerros on peittänyt sen ja suojellut sitä.

2. *Vallum.*

Vallumia pidetään nykyään Britannian maakunnan muinaisena siviilirajana (»limes»). Sen muodosti multavallien molemmin puolin reunustama, tasapohjainen, 7.2 m leveä vallihauta. Sen pituus on 110 km ja se ulottuu Newcastle'ista Dykesfieldiin asti ollen siis vain 12 km muuria lyhyempi.

Professori Haverfield-vainaja ja hänen apulaisensa mr ja mrs T. H. Hogdson työskentelivät

kärsivällisesti vuosikausia kaivaessaan esiin Vallumia ja yrittäessään määritellä sen aseman niissä kohdin, mistä se oli kokonaan hävinnyt. He selvittivät sen todellisen tarkoituksen ja totesivat, ettei se ole linnoituksia vanhempi, koska se mutkittelee etelään välttääkseen törmäämistä niihin.

Mr F. Gerald Simpson ja tohtori R. C. Shaw ovat äskettäin havainneet, että Vallumiin on aikoinaan puhkaistu aukkoja useita viertoteitä varten. Tästä he ovat tehneet sen johtopäätöksen, että hauta täytettiin ja multavalli revittiin kohdittain rakennusaineiden kuljetuksen helpottamiseksi muuria rakennettaessa. Muurin valmistuttua hävitettiin useita teitä ja multa viskattiin haudan reunalle, niin että muodostui vielä uusi valli, jonka tarkoitusta ei ennen kukaan kyennyt vakuuttavasti selvittämään.

3. *Suuri muuri.*

Suuri muuri on rakennettu kivi- ja muurilaastisekoituksesta. Se on tavattoman paksu ja päällystetty erittäin säännöllisiksi hakatuin kivilohkarein. V:n muotoinen, 3—4.5 m syvä ja 10.5—12 m leveä hauta suojeli sen pohjoissivua. Tarpeen vaatiessa tällainen hauta hakattiin kovimpaankin kiveen. Esim. Limestone Bankin kohdalla, lähellä Chestersiä, on sekä muurin että Vallumin hauta hakattu basalttikallioon ja hautojen ympärillä on hajallaan suuria basalttilohkareita. Muuri muodostaa varustusten pohjoisseinämän ja niiden itä- ja länsiseinät alkavat muurista. Niiden laajuus on suunnilleen 18 × 15 m. Housesteadsin ja Castle Nickin vuoriseuduissa ovat kaivaukset paljastaneet varsin selväpiirteisinä säilyneitä varustusten raunioita.

Muuritornit ovat vartiopaikkoja, joiden suuruus on suunnilleen 3.6 × 3 m. Ne muodostavat muuriin komeroita. Severus hävitti osan niistä korjauksia toimituttaessaan. Mr J. P. Gibsonin ja mr F. G. Simpsonin toimittamat kaivaukset tornien kohdalla ovat johtaneet useihin arvokkaisiin päätelmiin. Kolmekymmentä tornia on vielä avaamatta. Parhaiten säilyneet tornit ovat Bruntonissa, Black Cartsissa Chestersin läheisyydessä ja Mucklebankissa Thirlwalls Nine Nicksissä.

Muurin huomattavimpia kohtia on pohjoisessa Cilurnumin läheisyydessä Tyne'in poikki johtava roomalaissilta, joka muodosti osan muurista. Kahdenkin sillan jäännöksiä on löytynyt. Nuorempi oli vanhempaa kaksi kertaa leveämpi, Hadrianuksen sotilastien levyinen. Molempia siltoja kannattivat virran uomaan rakennetut kiviset pylväät, mutta nuoremman sillan jykevät sillankorvat ulkonivat virtaan kaventaen huomattavasti jokea. On oletettu, että tämä myöhäisempi silta rakennettiin samalla kertaa kuin suuri muurikin, jotta suunnitelma ylipääsemättömän varustuksen luomisesta kaikenlaisia hyökkääjiä vastaan olisi Tyne'inkin kohdalla toteutunut. Laskuristikot lienevät sulkeneet vesiaukot matalanveden aikana.

Mr R. G. Collingwood osoittaa »Vasculumin» lokakuun numerossa 1921 ilmestyneessä mielenkiintoisessa kirjoituksessaan »Roomalaisen muurin tarkoitus», ettei muuria koskaan suunniteltu varsinaiseksi taistelulinjaksi. Sen tarkoituksena oli olla korkea postitie ja samalla estää asiaankuulumattomilta pyrkijöiltä pääsy Rooman maakunnan alueelle. Oikeastaan se oli yhtenäinen, 122 km pitkä vartiotorni. Mr Collingwood osoittaa myös, että roomalaiset suojajoukot muuria rakentaessaan ja vielä 200 vuotta myöhemminkin käyttivät aseita — kullakin miehellä oli kaksi heittokeihästä ja lyhyt miekka —, joilla oli mahdoton taistella 4 m korkean muurin harjalta, ja että rintasuojalla kulkeva tie oli aivan liian kapea muihin kuin postinkuljetustarkoituksiin. Katapultteja ja ballistoja oli myös samoista syistä vain linnoituksissa ja varustuksissa.

Kuivettuneinkin arkeologi tuntee varmasti, miten suuresti vaihteleva ja kaunis maisema, jonka muuri halkaisee, lisää sen vetovoimaa. Kävelyretki sen toisesta päästä toiseen johtaa tosin meidät kahden suuren kaupungin, Newcastle'in ja Carlisle'in halki, mutta myös rauhallisiin ja tunnelmallisiin seutuihin. Kävelemme pitkin vuorenharjanteita ja näemme etelässä Tyne'in vihreän laakson ja pohjoisessa nummien laajat erämaat, joissa liikkuu pilvien varjoja ja joita kukkulavyöt reunustavat. Täällä muuri on oikeassa ympäristössään. Mättäät notkuvat jaloissamme, ilma on täynnä ajuruohon tuoksua ja kuovien musikaaliset huudot kajahtelevat korvissamme.

Näiden yksinäisten harjanteiden rauniot kilpailevat komeudessaan ja laajuudessaan voitokkaasti itse suuren Rooman muinaismuistojen kanssa. Seisten yhä järkähtämättä paikoillaan jo kauan uhmailtuaan ihmisten ja luonnonvoimain hyökkäyksiä ne kertovat meille hiljaisesti luonteenlujuudesta, pelottomuudesta, lain ja järjestyksen rakkaudesta. Nämä ominaisuudet tekivät Roomasta sen parhaina päivinä sivistyksen arvokkaan etuvartijan taantumuksen kaikkia voimia vastaan.

CARNACIN JA STONEHENGEN IHMEELLISET KIVIPATSAAT

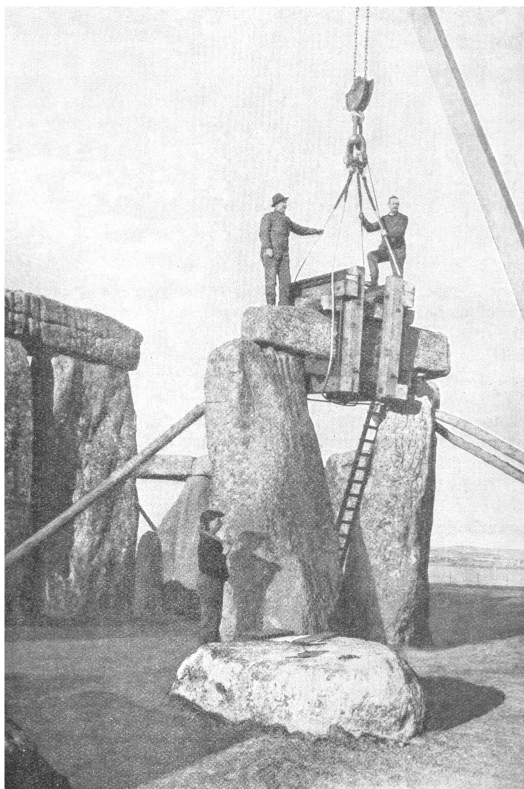
Inhimillisen kulttuurin kehitystä tutkiessamme tapaamme tuskin ainoatakaan välittömämmin vaikuttavaa ilmiötä kuin »megaliittinen taide» eli »helioliittinen kulttuuri», joka sai kaukaiset esivanhempamme pystyttämään valtavia, monumentaalisia kivipatsaita, jotka niin luonnonvoimia kuin myöhempien sukupolvien hävityshimoa uhmaillen seisovat paikallaan vielä tänäkin päivänä mahtavaa voimaansa uhkuen. Ne herättävät mielissämme tuhansia kysymyksiä, teorioja ja mietelmiä, jotka ainoastaan käytännöllisen arkeologian sitkeä ja kärsivällinen työ kykenee ratkaisemaan. Näistä menneiden aikojen arvoituksista huomattavimmat ovat Bretagnen Carnacin patsasrivit sekä Wiltshiren kreivikunnan merkillinen kivikehä, jota tavallisesti nimitetään Stonehengeksi.

On turhaa etsiä kirjallisia todisteita, jotka paljastaisivat näiden patsasrivien synnyn salaisuudet, sillä niiden rakentajat eivät ole jättäneet jälkeensä mitään sellaisia. Heidän omat pysyvät muistomerkkinsä, heidän työkalunsa, heidän koristeensa, muutamat luurangot ja uurnat, joissa he säilyttivät päällikköjensä poltettuja jäännöksiä, ovat ainoat muistoesineet, jotka voivat kertoa meille näiden ihmisten elämästä, heidän uskonnostaan ja heidän käsityksistään. Kuitenkin voimme kartan avulla tarkoin tutkia näiden megaliittisten muistomerkkien lukumäärää ja maan-

SUURI TRILIITTI KALLISTUNEENA ENNEN KORJAUSTA.

Stonehengen paasikehä on erinomaisen hyvin säilynyt, mikä kenties johtuu siitä, että se on rakennettu jättiläismäisistä kivipaasista. Paasien suuruus nimittäin esti tehokkaasti niiden käyttämisen tavallisiin rakennustarkoituksiin; ympäröivä seutu on lisäksi autiota. Mutta aika sateineen ja auringonpaisteineen sai sen kuitenkin murheellisesti raunioitumaan, kunnes se muutamia vuosia sitten pystytettiin uudelleen. Kuvassa näemme paasikehän ennen korjaustöiden alkamista. Havaitsemme keskimmäisen suuren triliitin kallistuvan uhkaavasti.

ERÄSTÄ PÄÄLLYSPAATTA KOHOTETAAN STONEHENGESSÄ.
Tämä triliitti oli ajan kuluessa arveluttavasti kallistunut. Sen asennon korjaamiseksi oli pakko käyttää taljoja, väkipyöriä ja nostokurkea päällyspaatta kohotettaessa. Miten alkuperäiset rakentajat saattoivatkaan pystyttää nämä mahtavat kivipaadet, vaikka heillä ei ollut tällaisia nykyaikaisia apukeinoja käytettävänään?

tieteellistä sijoittumista ja tällöin todeta, että ne pyrkivät ilmeisesti ryhmittymään suurten kulttikeskusten ympärille. Patsaiden kuljetukseen ja pystyttämiseen sisältyvän valtavan työmäärän voimme selittää ainoastaan, jos pidämme liikkeelle panevana voimana valtavinta moraalista tekijää, mitä milloinkaan olemme tavanneet, s.o. uskontoa, samaa voimaa, joka on pystyttänyt Egyptin pyramidit ja myöhemmin Euroopan katedraalit. Karttaa tutkimalla voimme havaita kaksi muutakin tosiseikkaa: ensiksikin, nämä patsasrivit liittyvät ilmeisesti auringonnousuun joko päivänseisauksessa tai päiväntasauksessa; ja toiseksi, ne liittyvät jollakin tavoin muinaiseen hautakaupunkiin, johon haudattiin tuon kaukaisen neoliittisen aikakauden päällikköjen tai hallitsijain polttamattomat ruumiit ja poltetut jäännökset.

Mutta mikä hävinnyt rotu lienee pystyttänyt nämä patsasrivit? Mistä he tulivat ja mihin he pyrkivät uhratessaan niin suunnattomasti vaivaa ja huolta näiden kestävien muistomerkkien pystyttämiseen? Voidaksemme ratkaista nämä kysymykset meidän on kohdistettava huomiomme Välimeren rannikoille, sillä siellä asui muuan neoliittisen rodun haarautuma, joka erikoisesti kunnostautui rakentamalla suurenmoisia hautakammioita. Sen jälkeen meidän on tutkittava Euroopan keskiosien alppirotua, joka ensimmäisenä levitti ympäristöönsä maanviljelystaitoa ja sen yhteydessä tietenkin auringonpalvelukseen perustuvaa uskontoa. Jos oletamme näiden molempien rotujen sulautuneen toisiinsa Bretagnen ahtaalla alueella, olemme samalla tavoittaneet Carnacin kivipatsaiden samoin kuin tiheinä massoina niitä ympäröivien hautakammioiden eli dolmenien synnyn olennaiset edellytykset. Jos tämän jälkeen lopullisesti täydennämme karttaa tutkimalla saavuttamamme tulokset, havaitsemme näiden kansojen myöhemmin asettuneen asumaan Cornwalliin ja Devoniin ja jättäneen sielläkin jälkeensä samankaltaisia muistomerkkejä sekä lopuksi siirtyneen Wiltshireen ja pystyttäneen sinne Avesburyn suuren patsaskehän ja lopulta Stonehengen, joka kaiken todennäköisyyden mukaan on Englannin nuorin ja laadussaan täydellisin patsaskehä ja jonka ympärillä samoin kuin Carnacissakin tavataan muutamia satoja hautauspaikkoja.

Nykyinen Carnacin pikku kaupunki sijaitsee Quiberonin lahden luoteisesta rannikosta etelään

STONEHENGE NYKYISESSÄ MUODOSSAAN KORJAUSTÖIDEN PÄÄTYTTYÄ.

Stonehengen korjaustyöt eivät tietenkään merkinneet täydellistä uudelleenrakentamista, mikä olisi ollut yhtä mautonta kuin vaikeaakin, vaan paremminkin suojelutoimenpidettä, yleistä vahvistamista ja tukemista, jonka tarkoituksena oli estää raunioitumisen jatkuminen. Senpä tähden tämä valokuva ei eroakaan suuresti edellisestä. Suuri triliitti on kuitenkin kohotettu pystyyn (1901); se kuuluu »hevosenkenkä»-ryhmän kiviin, jotka on merkitty ristein. Sen päässä oleva ulkonema eli vaarna näkyy selvästi: tämä vaarna sovitettiin aikanaan poikkipaaden vastaavaan koloon, missään muissa paasirakennelmissa ei ole käytetty tätä menetelmää.

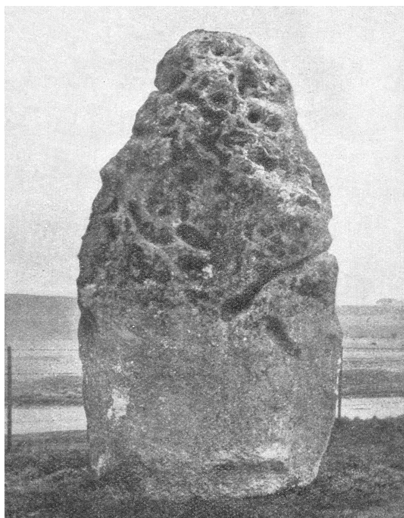
NEOLIITTISEN KULTTUURIN VAIKUTTAVIN LUOMUS. BRETAGNEN MENECIN KIVIRIVISTÖ.
Carnacin pikkukaupunki on Quiberonin lahden rannalla Bretagnessa, sen mukaan nimitetään eräitä maailman ihmeellisimpiä neoliittisia muistomerkkejä Carnacin kivirivistöiksi. Stonehenge on epäilemättä muistomerkkinä täydellisempi ja myöhäisempi: kivipaasien hakkaamisen ja pystyttämisen tekniikka oli ehtinyt edistyä, kun se rakennettiin. Mutta Carnacin valtavat kivirivit (ransk. alignements) silmänkantamattomiin ulottuvine peräkkäisine patsaineen ovat muistomerkkeinä suurenmoisempia. Tässä kuvassa näemme kivirivistön, joka on saanut nimensä läheisestä Menecin kylästä; se alkaa, niinkuin kaikki rivistöt alkuaan lienevät alkaneet, paasikehästä eli »cromlechista», jonka läpimitta tässä tapauksessa oli 90 m. Uudet rakennukset ovat kuitenkin puoleksi hävittäneet sen. Cromlechista alkaen kivirivit, joita on kaikkiaan yksitoista, ulottuvat 900:n metrin päähän koilliseen päin. Aluksi patsaat ovat kolmen, neljän metrin korkuisia jättiläispaasia madaltuen lopulta tuskin metrin korkuisiksi pikkukiviksi. Kivirivistöjen suunta vahvistaa teoriaa, jonka mukaan ne liittyvät auringonpalvelukseen.

ja idässä sitä rajoittaa Craches-virran suppilomainen suistomaa. Joka puolella tämän kaupungin ympärillä on noin neljätuhatta vuotta sitten eläneiden megaliittisten töiden jäännöksiä. Jos lähdemme kävelemään maantietä pitkin Menecin kylään päin, näemme tien oikealla puolen S:t Michelin hautakummun. Tämä kumpu on epäilemättä maailman vaikuttavimpia hautoja; se on todellinen vuori, jonka ihmiskädet ovat pystyttäneet ja sisustaneet käytävin ja hautakammioin. Vuosisatoja se pysyi koskemattomana, aina vuoteen 1862, jolloin M. René Galles suoritti siinä ensimmäiset tutkimuksensa saattaen päivänvaloon yhdeksänneljättä kaunista, kiilloitetusta kivestä valmistettua juhlamenokirvestä sekä »kalliiteistä» (tuntematonta alkuperää oleva kallisarvoinen kivi, joka suuresti muistuttaa turkoosia) kootun loisteliaan kaulaketjun. Seitsemän juhlamenokirvestä oli tahallisesti rikottu, »jotta henki pääsisi niistä», niin että henkikirves saattoi seurata omistajaansa uuteen maahan, johon hänen sielunsa oli lähtenyt. Tämän valtavan kummun harjalta näemme komeana näköalana patsasrivit eli käytävät, jotka ulottuvat Menecin kylästä melkein silmänkantamattomiin ja ovat laatuaan maailman oivallisimpia ja parhaiten säilyneitä megaliittisia muistomerkkejä. Niitä on kolme eri ryhmää, Menecin, Kermarion — »vainajain paikan» — ja Kerlescanin — »polttopaikan» — patsaat. Havaitsemme, miten muinaisten kuolinmenojen ajatus on säilynyt vielä uudenaikaisissakin paikannimissä. Alkuaan päättyi jokainen näistä kivirivistöistä cromlechiin eli paasikehään, mutta aika ja ihmiset ovat käsitelleet niitä armottomasti; muuan talo puutarhoineen on hävittänyt häikäilemättömästi Menecin paasikehän, jonka läpimitta oli 90 metriä. Kermarion kehä on kokonaan hävinnyt; Kerlescanin on säilynyt melkein kokonaan, mutta ei ole aivan ympyränmuotoinen.

Molemmat ensimmäiset, Menecin ja Kermarion käytäväryhmät, suuntautuvat lounaasta koilliseen; Kerlescanin käytäväryhmä taas suuntautuu suoraan lännestä itään. Tämän sijoituksen tarkoitus on ilmeinen, sillä on muistettava, että aurinko nousee kesäpäivänseisauksessa (vuoden pisimpänä päivänä) koillisesta ja päiväntasauksessa idästä. Sen tähden nämä käytävät soveltuivat ihailtavan hyvin auringonpalvelukseen liittyviin päivänseisaus- ja päiväntasausjuhliin; tätä osoittaa sekin, että Bretagnen maalaisväestö vielä tänäkin päivänä käyttää niitä samaan tarkoitukseen. Stonehenge on samoin sijoitettu koilliseen suuntautuvaksi.

Verraten usein sanotaan näitä patsasrivejä »karkeatekoisiksi kivimonumenteiksi». Tämä sanontatapa on kuitenkin varsin harhaanjohtava. Tosin kivet ovat karkeatekoisia ja kiilloittamattomia, mutta ne tekevät katsojaan ainoalaatuisuudessaan harvinaisen syvän vaikutuksen ja huokuvat suurenmoista mahtavuutta, etenkin jos niitä katselee auringonlaskun aikaan häviävien valonsäteiden värjätessä jokaisen paaden huipun veristäväksi. Menecin patsasrivit muodostavat kokonaisen armeijan valtavia kivipaasia; ensimmäiset ja suurimmat niistä ovat kolmen, neljän metrin korkuisia madaltuen asteittain vähäisiksi kivennykeröiksi, jotka ulottuvat tuskin metrin korkeuteen maanpinnasta. Jonot ovat enemmän kuin kilometrin pituisia ja jatkuivat epäilemättä aikanaan vielä kauemmas, mutta ikävä kyllä, Ploemeliin johtava maantie katkaisee jonot ja tien toisella puolen on vain joukko kaatuneita kivipaasia ohjaamassa tutkimuksiamme.

Jatkaessamme matkaamme istutusten halki tapaamme äkkiä toisen vielä vaikuttavamman kivikäytävästön. Se on Kermarion patsasrivistö. Joskin jo Menecin käytävästö herättää mahtavan vaikutelman, on Kermarion rivistön vaikutus vielä voimakkaampi, sillä sen muodostavat suu-

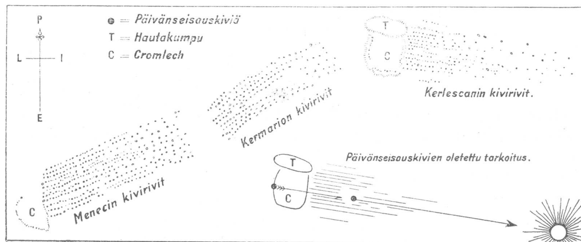

»MUNKIN KANTAPÄÄ».
Joskin legenda liittää tämän kiven erään munkin seikkailuun paholaisen kanssa, se on kuitenkin viitatessaan auringon noususuuntaan keskikesällä vahvimpia todistuksia siitä, että Stonehengessä harjoitettiin auringonpalvelusta.

remmat kivet. Tämä käytävästö alkoi ilmeisesti aikanaan niinkuin muutkin hautakumpuryhmästä, — mutta niistä on jäljellä enää vain yksi! Mutta se onkin erinomaisessa paikassa sijaiten ylenevällä kummulla, jossa kivet siis ovat eniten edukseen, ja kukkulan huipulla on tuulimylly, joka on rakennettu käytävästön tiheistä riveistä otetuista paasista. Muuan suuri »menhir», niinkuin kivirivistön yksityisiä paasia nimitetään, on pitkänään maassa, sillä sitä on roomalaisaikana käytetty gallialais-roomalaista hautaa peittävänä hautapaatena. Tämän käytävästön päässä on Kercadon hautakumpu hautakammioineen — Place de S. Cado. Sen takana on jälleen tavallista maastoa, kunnes tavallinen länsipäässä sijaitseva cromlech aloittaa kolmannen, Kerlescanin, käytävästön.

Käytävästöt yksin muodostavat jo suurenmoisen muistomerkin, mutta kuvailtuamme ne olemme kuitenkin kertoneet vasta puolet Carnacin historiasta, sillä hautakumpuja ja yksinäisiä kivipatsaita tavataan joka suunnalla niiden ympärillä, emmekä mielikuvituksellisesti liioittele väittäessämme, että runsaasti puolet Ranskassa säilyneistä hautakivistä tavataan Bretagnessa ja nimenomaan Carnacin lähettyvillä. Näistä »menhireistä» suurin osa Locmariaquerin lähistössä, Carnacin lounaispuolella. Se on murtunut neljään osaan. Pystyssä seistessään se on ollut kahdenkymmenen metrin korkuinen ja sen paino lienee tuskin ollut 340 tonnia pienempi. Sopivan lähellä tätä kaatunutta jättiläistä on Gavr'Inisin kuuluisa kammiohauta, epäilemättä maailman kaunein megaliittinen muistomerkki. Tämän hautakummun sisään rakennettu pitkä käytävä on yhä vain koskemattomassa kunnossa, sen muodostavat vaakasuoria kivipaasia kannattavat pystypaadet. Tämä hauta eroaa muista samanlaatuisista siinä suhteessa, että sen rakentamiseen käytetyt kivipaadet on erittäin huolellisesti koristeltu kiemurtelevin kuvioin, joiden viivat on suurella vaivalla hakattu graniittiin todennäköisesti karaistusta pronssista valmistetulla taltalla. Näiden piirrosten tarkoituksesta on väitelty ja niiden merkitys on yhä kiistanalainen, niitä on muun muassa verrattu sormenjälkiin; erään uusimman tulkinnan mukaan ne muka tyylitellen esittävät viljapeltoja.

Erittäin varmasti voimme kuitenkin määritellä näiden muistomerkkien ajallisen aseman hävinneiden kulttuurien ja rotujen joukossa. Tosin on mahdotonta aivan tarkasti ilmoittaa ainoankaan

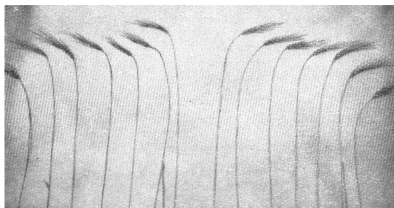

CARNACIN KIVIRIVISTÖT SUHTEESSAAN AURINKOON.
Tämä Carnacin kivirivistöjä esittävä karttaluonnos osoittaa rivistöjen keskinäisen sijoittumisen ja todistaa, että aurinkoa palveltiin Carnacissa samoin kuin Stonehengessäkin. Kaksi rivistöä suuntautuu koilliseen niinkuin kuvasta näkyy, ja yksi itään. Ne osoittavat siis auringon nousukohtaa kesäpäivänseisauksessa ja päiväntasauksissa.

muistomerkin syntymisaikaa, mutta niiden kaikkien voidaan vaaratta laskea syntyneen neoliittisen kauden viimeisenä vaiheena, s.o. noin 2000 vuotta e. Kr., ja yhtä varmasti voidaan väittää, että näihin aikoihin Armoricaa (Bretagnea) hallinnut alppirotu on ne pystyttänyt. Mutta patsasjoukot eli käytävästöt eivät suinkaan ole ainoastaan Bretagnelle ominaisia; niitä on myös Devonshiressä asiaankuuluvine hautakumpuineen ja patsaskehineen. Esimerkkinä mainittakoon: »Longstones» Scorhillissä, »Grey Wethers» Sittaford Torin lähettyvillä ja »Spinsters Rock» Drewsteigntonissa, joissa kaikissa saatamme havaita Bretagnen muistomerkkien olennaiset piirteet, joskin pienemmässä ja vähemmän tehoavassa mittakaavassa.

Carnacia muistuttaa kuitenkin eniten Wiltshiren Aveburyn kivirivistö. Siinä tapaamme jälleen Bretagnen varhaisen patsaskehätyypin käytävästöineen, kun taas Stonehengessä joudumme tarkkailemaan vastaavan, mutta edistyneemmän kulttuurin myöhempiä kehitysvaiheita. Näin ollen voimme pitää Carnacia Englannin patsaskehien ja pylväsrivistöjen yhteisenä lähtökohtana ja havaita Stonehengessä tiettyjä erikoispiirteitä, jotka erottavat tämän muistomerkin omaan luokkaansa.

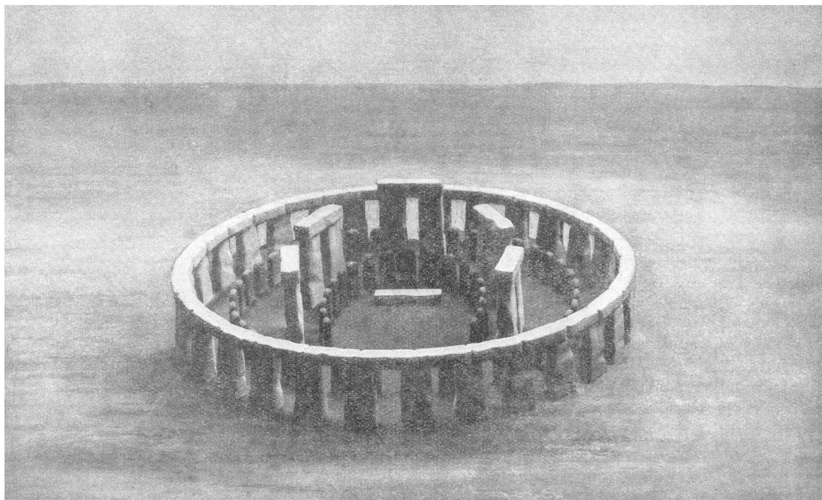

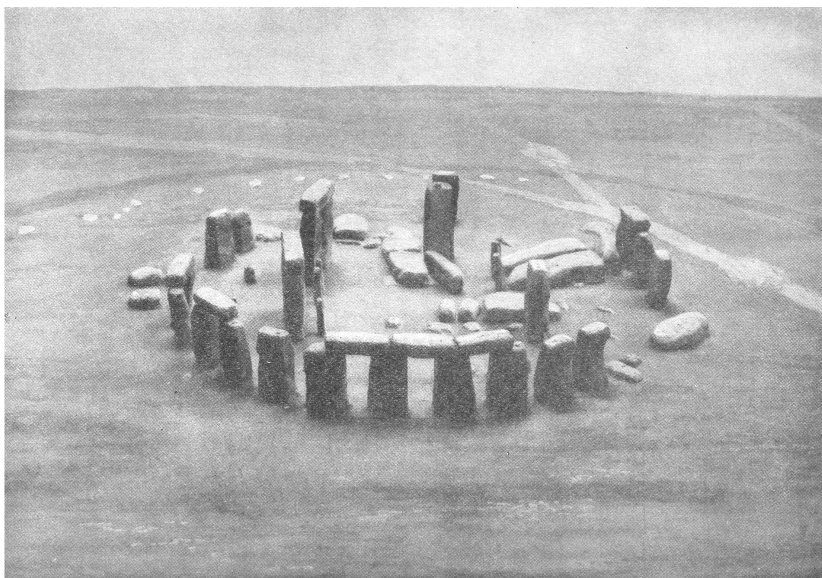
SALAPERÄISET MERKIT JA NIIDEN SELITYS.
Toisen »Kauppiaiden pöytää» kannattavan kiven sisäpinnassa on eräitä omituisia, kiveen uurrettuja koristeviivoja, joiden muuan tutkija olettaa esittävän viljapeltoa ja sen keskellä olevaa aurinkoa. Teorian selventämiseksi on alempaan kuvaan valokuvattu viljankorsia, jotka taipuvat tähkien painosta.

GAVR'INISIN PAASIKÄYTÄVÄN KORISTEVIIVOJA.
Muita omituisia merkkejä tavataan Gavr'Inisin hautakummun ihmeellisen paasikäytävän sivuseinissä Locmariaquerin läheisyydessä. Kuviot muodostavat kiemuroita ja kierukoita, sen tähden niiden on oletettu esittävän ihmisen peukalonviivoja; todennäköisempää on kuitenkin, että ne ovat »viljapelto»-aiheen toisintoja.

Vasta aivan äskettäin on Stonehengen läheisyyteen alkanut kohota ihmisasumuksia ja sen tähden se ei ole mainittavasti joutunut kärsimään inhimillisen hävityshimon takia. Tämän johdosta muistomerkin olennaisten piirteiden uudennussommittelu on verraten yksinkertainen tehtävä. Ulommaisimpana on kehänmuotoinen multaharjanne, jonka läpimitta on 90 m. Kohta tämän varustuksen sisäpuolella oli aikanaan pikkupaasien muo-

STONEHENGEN MAHTAVAT MONOLIITIT MUINOIN JA NYKYÄÄN.

Ylempi kuva on konstruoitu Salisburyn museon mallin mukaan. Ulomman kehän läpimitta oli aikanaan 30 m, 30 suurta monoliittia poikkipaasineen muodostivat sen. Tämän kehän keskellä oli toinen samankeskeinen kehä, jossa oli 40 pientä »vierasperäistä kiveä» eli »sinikiveä». Tämän sisäpuolella taas oli viiden suuren triliitin muodostama hevosenkenkä, eli siis kymmenen monoliittia päällyspaasineen. Hevosenkengän sisäpuolella oli toinen yhdeksäntoista »vierasperäisen kiven» muodostama sisempi hevosenkenkä, joka ympäröi suurta, maassa olevaa alttarikiveä.

dostama kehä. Niitä oli todennäköisesti noin neljäkymmentä, mutta ne ovat kaikki hävinneet. Näiden kivien perustuksia on äskettäin tutkittu paristakymmenestä paikasta. Toistaiseksi on vielä pysynyt arvoituksena, mihin nämä kivet ovat hävinneet. Kenties ne suhteellisen vähäisen kokonsa takia on siirretty pois käytännöllisiä tarkoituksia varten; myöskin on oletettu, että ns. »vierasperäiset (ts. muualta tuodut) kivet» olisivat muodostaneet tämän ulommaisen kehän. Tässä suhteessa ei ole vielä päästy mihinkään lopulliseen ratkaisuun. Kehänmuotoisen multaharjanteen koillisosassa oli aukko, josta alkoi harjanteiden reunustama käytävä, ja uusimmat kaivaukset ovat osoittaneet, että näille harjanteille kenties oli pystytetty patsaita samaan tapaan kuin Carnacin kivirivistöihin.

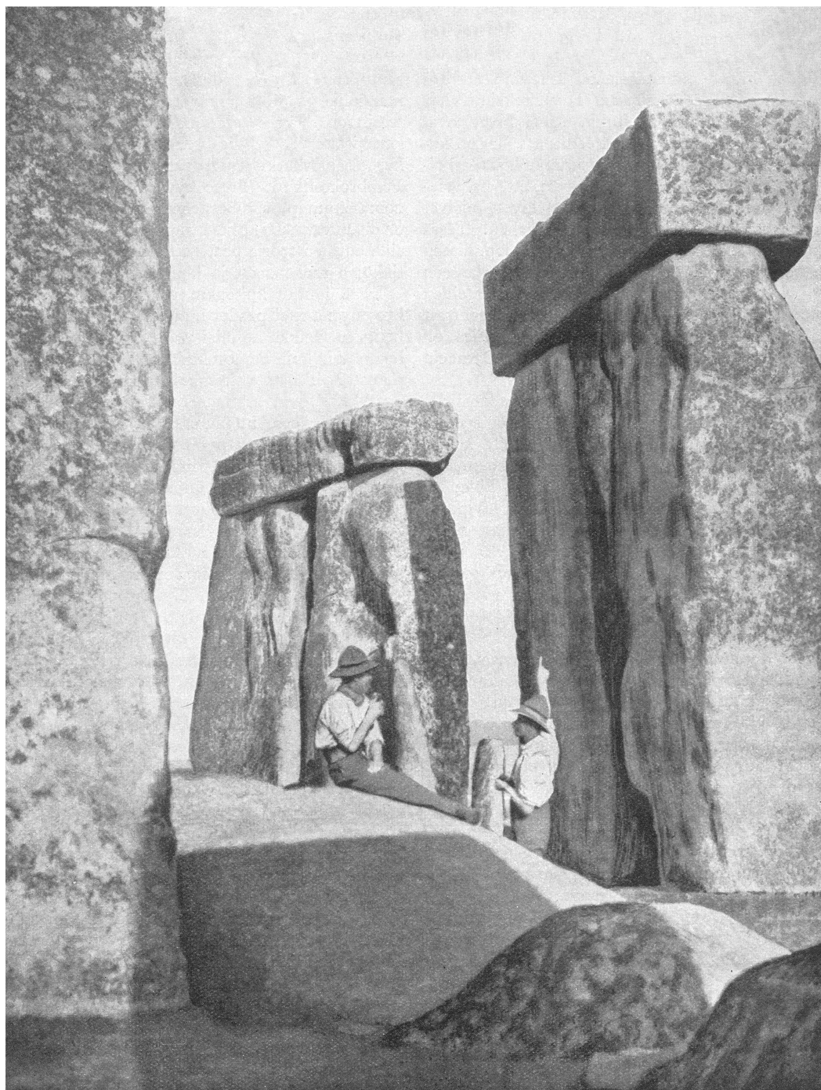
Käytävän keskellä ja samalla kehänhalkaisijalla kohoaa suuri, hakkaamaton paasi, joka on seudun Sarsenkiveä ja jota sanotaan »Munkin kantapääksi». Kesäpäivänseisauksessa aurinko nousee juuri tämän kiven kohdalta. Tämän kiven ja päämonumentin välillä kohoaa kalteva kivipaasi, jota sanotaan »teurastuskiveksi». Tähän nimitykseen ei ole voitu keksiä mitään pätevää syytä. Vuonna 1920 toimitettu tarkka tutkimus osoitti, että se on käsin pystytetty samoin kuin ne kivipaadet, jotka muodostivat ulomman kehän pystyosat ja joista se ei kooltansakaan millään tavoin eroa. Varsin pätevältä vaikuttavan teorian mukaan tämä kivi todella aiottiin pystyttää ulompaan kehään, mutta jäi jostakin syystä käyttämättä. Kahta pienempää hakkaamatonta Sarsen-paatta, jotka ovat multaharjanteen sisäpuolella ja kivikehän lounais- ja koillispuolella, voidaan niiden aseman perusteella ajatella käytetyn jonkinlaisina »merkkikivinä» auringon nousun ja laskun tarkistamiseksi talvipäivänseisauksessa ja kesäpäivänseisauksessa.

Varsinaisen cromlechin muodostaa kehä hakattuja Sarsenkiviä, joiden varassa olevat kivet on vaarnamaisesti kiinnitetty niihin. Tämä vaarnajärjestelmä vastaavine kolokierteineen on Stonehengen merkillisyyksiä, jollaista ei tavata muissa paasikehissä. Se on sitäkin huomattavampi, koska siinä oikeastaan on käytetty puusepänkierrettä, jota otaksuisi puutöihin tottuneen kansan käyttäneen kohottuaan tältä kulttuuriasteeltaan harjoittamaan vaikeampaa kivirakennustaidetta. Päällyskivet on liitetty toisiinsa »polvi»-kiertein. Tämä kehä ympäröi pienten pystykivien muodostamaa sisäkehää. Nämä kivet edustavat kivilajeja, joita seudulla ei tavata. Ne ovat Stonehengen salaperäiset kivet; yhdeksänkolmatta niistä on dolomiitteja tai diabaaseja, neljä ryoliittejä. Useita seutuja on mainittu näiden »vierasperäisten kivien» mahdollisena kotipaikkana. Uusimman hypoteesin on esittänyt tohtori H. H. Thomas aikakauskirjassa Geological Survey väittäen, että kyseessäolevat kivilajit ovat peräisin pohjoisen Pembrokeshiren Prescellyvuoriston itäosasta, 290:n km:n päästä Stonehengestä. Kivipaadet on aivan varmasti kuljetettu paikalle ihmisvoimin, sillä entinen teoria paasien kulkeutumisesta jäätikköjen mukana on jo lopullisesti hylätty.

Tästä johtuu kuitenkin välittömästi seuraava kysymys: miksi paadet kuljetettiin sieltä Stonehengeen, vaikka ne olisi voinut saada paljon lähempääkin kuin Pembrokeshiren kaukaisesta vuoristosta? Tähän voimme kenties vastata, että pystykivet ovat saattaneet aikanaan muodostaa paasikehän jossakin muualla, ja koska ne siten muuttuivat erikoisen pyhiksi, siirrettiin ne myöhemmin Stonehengeen, niinkuin on käynyt muillekin pyhille kiville ja jumalankuville.

Tähän asti puheena olleet Stonehengen patsaskehät ovat ainoastaan varsin vähän eronneet Carnacin, Aveburyn ja muiden seutujen vastaavista rakennelmista, vaikka ne ovatkin huolellisempaa työtä kuin muut. Nyt tapaamme kuitenkin uuden järjestelymuodon. Stonehengen molempien samankeskeisten kivikehien sisäpuolella oli nimittäin ennen viisi erillistä triliittiä, jotka muodostivat hevosenkengän kaltaisen kuvion, jonka avoin sivu oli koilliseen päin. Näistä viidestä triliitistä on enää kaksi pystyssä. Keskimmäinen eli, niinkuin tavallisesti sanotaan, »suuri triliitti» kaatui vuonna 1620 murskaten samalla erään peitinpaaden. Niiden palaset peittävät nykyään ns. alttarikiven. Jos seuraamme edelleen erillisten triliittien muodostamaa hevosenkenkäviivaa, havaitsemme, että jo mainitut »vierasperäiset kivet» on järjestelty vastaavalla tavalla, ja näiden viiden triliitin muodostaman kaaren keskipisteessä on alttarikivi »suuren triliitin» murskautuneitten jäännösten keskellä. Alttarikivi on hohtava hiekkakivipaasi, joka voi olla peräisin Somersetshirestä tai kenties tohtori Thomasin mukaan niinkin kaukaa pohjoisesta kuin Milford Havenin pohjoisrannikolta.

Muistanemme, että Carnacin kivirivistöistä kaksi suuntautui koilliseen, siis samaan suuntaan kuin Stonehengekin, merkiten kohtaa, josta aurinko nousee keskikesällä. Mielenkiintoista on myös havaita, että Carnacin patsasrivistöt aikanaan päättyivät cromlecheihin eli paasikehiin.

PAIKKA, JOSSA TARUJEN KERTOMAT KAAMEAT UHRIMENOT MUINOIN SUORITETTIIN.

Taustan yksinäiset triliitit kuuluvat »hevosenkenkä»-muodostelmaan. Ainoastaan siinä käytettiin varsinaisia triliittejä, sillä on muistettava, että uloimman kehän päällyskivet liittyivät toisiinsa muodostaen yhtenäisen siltakehän pystykivien varaan. Vasemmalla näkyy »suuren triliitin», hevosenkengän keskeisen hahmon, pystyyn jäänyt kivi, kun taas jättiläismäinen paasi, jonka päällä sotilas istuu, on triliitin toinen pystypaasi, joka 300 vuotta sitten kaatui jääden alkuperäisen päällyspaaden kanssa poikittain alttarikiven päälle.

KULTTUURIN JÄÄNNÖKSIÄ 4000:N VUODEN TAKAA CARNACIN LÄHISTÖSSÄ.

Ylemmässä kuvassa: Bretagnen Locmariaquerin kaatunut menhir. Tämä jättiläiskivi on suurin tunnettu »menhir» (yksinäinen kivipatsas); ennen kaatumistaan se lienee ollut yli 20:n metrin korkuinen. Alemmassa kuvassa: saman seudun »Kauppiaitten pöytä», »dolmen»-tyyppinen muistomerkki. Dolmenit ovat käytävähautoja, joissa alkuaan pystykivikehä kannatti suunnatonta, litteää paatta. Hautoja peittäneet multakummut ovat myöhemmin huuhtoutuneet pois.

CARNACIN JÄTTILÄINEN.

Tässä valokuvassa näemme erään Menecin kivirivistön suurista paasista; sen takana ja oikealla näkyvät nuo salaperäiset kivijonot, joiden osana se on ja joiden tarkoitusta vain hämärästi kykenemme arvailemaan. Nämä muistomerkit pystytti todennäköisesti noin 2000 vuotta e. Kr. jokin sekakansa, joka osaksi kuului Kreetan ja Maltan »Välimeren-rotuun» ja osaksi polveutui ns. »alppirodusta». Tämä kansa lienee harjoittanut säännöllistä maanviljelystä, mikä seikka yhä edelleen tukee olettamusta, että heidän muistomerkkinsä liittyivät maanviljelijän elämän tärkeimmän tekijän, s.o. auringon, palvelukseen.

Stonehenge on tämän tyypin ainoa kokonaan säilynyt muistomerkki. Näihin megaliittisiin muistomerkkeihin liittyvät tuon jo hävinneen rakentajarodun hautauspaikat (dolmenit ja kummut) ja katselija johtuu väkisinkin ajattelemaan suurta auringontemppeliä, jota hautojen kaupunki ympäröi. Kaksi kolmasosaa Wiltshiren hautakummuista sijaitsee Stonehengen ympärillä ja jokseenkin samoin on Carnacissakin. Myöskin paasikehien välittömässä läheisyydessä olevat hautakummut sisältävät arvokkaampia esineitä kuin loitommat. Niinpä Stonehengen kummuista on löydetty kultaa ja meripihkaa ja Carnacista »kallaiitteja» (erittäin harvinainen puolijalokivi). Sen lisäksi on molemmissa löytöseuduissa tavattu laadultaan erittäin hienoja kivisiä työkaluja sekä erinomaisia hautaustarkoituksiin käytettyjä keramiikkaesineitä. Niin Carnacin kuin Stonehengenkin kivirivistöt ja paasikehät ovat kiistämättömiä tosiasioita, olipa niiden alkuperäinen tarkoitus mikä hyvänsä, ja ne tulevat säilymään helioliittisten rakentajain jättiläistyön ikuisina todisteina.

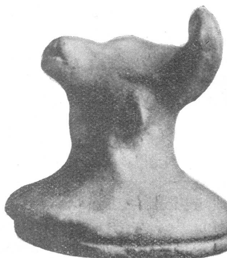
Miten alkukantainen kansa saattoi ratkaista näiden kivipaasien kuljettamisen ja pystyttämisen synnyttämät vaikeat ongelmat? Millaisin keinoin he voittivat teknilliset vaikeudet? Nämä kysymykset ratkaistaksemme meidän on oletettava, että tarjolla oli runsain määrin halukkaita käsiä, että aikaa riitti yllin kyllin rakentamiseen, että karkeita, vahvoja, kenties nahkahihnoista punottuja köysiä oli runsaasti käytettävissä samoin kuin puunrunkojakin teloiksi sekä karkeatekoisia, mutta käytännöllisiä kivisiä työkaluja, ei hautakumpujen hauraita ja hienoja veitsiä tai kivinuijia, piikivitalttoja ja pieniä käsivasaroita, jotka tosin eivät olleet erikoisen kauniita, mutta sen sijaan tavattoman tarkoituksenmukaisia. Stonehengen uusimmat kaivaukset ovat saattaneet päivänvaloon paljon tällaisia työkaluja sekä saksanhirven sarvista valmistettuja kuokkia. Samanlaisia työkaluja on löydetty Carnacista ja muualtakin. Mekaaniset periaatteet, joita rakentajien on täytynyt soveltaa, edellyttävät vipujen käytön tunnetuksi, mutta osaavathan jo lapsetkin käyttää vipuja. Niin Stonehengessä kuin Carnacissakin oli ratkaistava toinenkin probleema. Laskelmien avulla oli nimittäin saatava selville jokaisen kiven pystyttämiseen vaadittavan peruskuopan syvyys. Stonehengen suuren triliitin molemmat pystypaadet olivat, toinen 7.5, toinen 8.7 metriä korkeita. Jotta niiden muodostama 6.3 metriä maanpinnasta kohoava triliitti olisi pysynyt tukevasti pystyssä, oli toinen kivi kaivettava 1.2:n metrin syvyyteen, kun taas toinen saman korkeuden saavuttamiseksi vaati 2.4 metriä syvän perustuksen.

Erästä seikkaa ei vielä tänäkään päivänä ole kyetty tyydyttävästi ratkaisemaan. Miten vaakasuorat harjapaadet saatiin nostetuksi pystypaasien varaan? Tosin on laadittu monta houkuttelevaa teoriaa selvittämään, mihin menetelmään turvauduttiin, mutta näiden teoriojen laita on samoin kuin »vierasperäisiä kiviäkin» koskevien: jäämme kaipaamaan positiivisia todistuksia. Epäilemättä tämäkin salaisuus paljastuu vielä joskus, kenties pikemmin kuin aavistammekaan. Sillä Stonehengen arvoitus lähenee joka vuosi lopullista ratkaisuaan arkeologien loputtoman vaivannäön ansiosta. He liittävät pala palalta yhteen jokaisen vähäisen todistuksenaineksen sitä mukaa kuin ne saadaan päivänvaloon, harkiten jokaista tosiseikkaa ja saattaen jokaisen kohdan, joka koskee tämän Suurbritannian vaikuttavimman neoliittisen muistomerkin suunnittelua, oikeaan arvoonsa ja yhteyteensä.

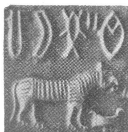
INTIAN VANHIN SUURKULTTUURI

Maailmansodan jälkeisten vuosien järjestelmälliset muinaistieteelliset kaivaukset vanhoissa itämaissa ovat tuoneet päivänvaloon niin runsaasti lisiä vuosituhansien takaisten kulttuurien valaisemiseksi, että viimeisten kymmenen vuoden aikana kertynyt aineisto on varmaankin yhtä rikas kuin aikaisemmin sadan vuoden aikana kertynyt. Se pitää paikkansa eritoten Intiaan, Persiaan, Kaksoisvirtojen maahan, Syyriaan ja Vähään-Aasiaan nähden. Myöskin on Egyptin varhaiskulttuurin, s.o. pyramideja vanhemman yhteiskunnan luonne ja historia nyttemmin aivan toisin selvitettävissä kuin ennen vuotta 1924. Tämän teoksen edellisissä kirjoituksissa ei sodanjälkeisiä löytöjä ole otettu huomioon. Jälkikirjoituksissa, jotka suomalaisen teoksen kustantaja on halunnut liittää kirjan loppuun, ei tietenkään voi esittää muuta kuin eräitä uusista löydöistä; ehkäpä ei kestä kauan, ennen kuin meidän maassammekin jokin teos viime vuosikymmenen suurista muinaislöydöistä näkee päivänvalon.

MUINAISINTIALAISIA SINETTEJÄ, joissa tuntematonta kuviokirjoitusta, Indus-joen laaksosta. Sinetit ovat steatitista tai fajanssista; varsi on väliin häränpään muotoinen. Alapinnalla on salaperäisen kirjoituksen ohessa eläinten kuten virtahepojen, härkien ja yksisarvisten kuvia. Alarivissä on kolme hännällisen ja sarvipäisen jumalan tai loitsijan kuvaa, joista yksi metsässä ahdistaa tiikeriä. Oletetaan, että Intian Śivajumala oli tunnettu jo tämän vanhan kulttuurin aikana.

Suunnilleen viime vuosisadan keskipaikkeilla etsivät kulttuurintutkijat Intiasta inhimillisen kulttuurin alkukotia tai ainakin henkisen perimätiedon lähtökohtaa. He etsivät sitä hapuillen, kuin vaistomaisesti. Yhtenä syynä oli vertailevan kielitieteen äkkinopea nousu Euroopassa. Sanskritin kieli on tämän tieteen tärkeimpiä kulmakiviä, koska ns. arjalaisten kielten vanhimpia muistomerkkejä ovat intialaiset pyhät kirjat, joitten ikää aluksi ehkä liioiteltiin. Sittemmin on selvinnyt, että puheenaolevat erinomaisen arvokkaat kirjalliset muistot eivät palaudu ajassa kauemmaksi kuin toisen esikristillisen vuosituhannen loppupuoleen ja että Intiassa ei sanottavasti aikaisemmin ole asunut mitään arjalaisia kansoja. Intia jäi nyt jotenkuten syrjään vanhojen kulttuurien tutkimuksessa. Aina maailmansotaan asti rajoittuivat tietomme sen asiallisesta, aineellisesta muinaisuudesta ajanjaksoon, joka on nuorempi kuin n. 400 e. Kr. s., s.o. rikkaaseen buddhalaiseen ja sitä myöhempään aikaan. Ja muualla itämailla, eritoten Kaksoisvirtain maissa ja

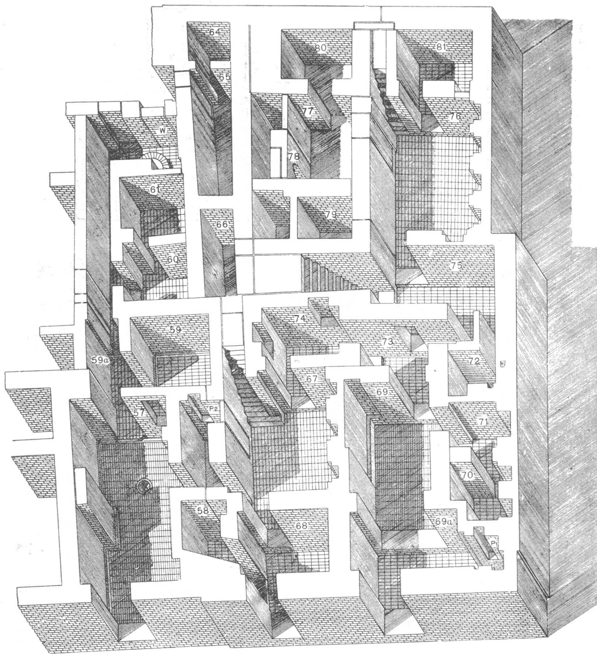

MUINAISINTIALAISIA USKONNOLLISIA SINETTEJÄ.
Ylinnä vasemmalla on yksisarvisen edessä »reimarin» tapainen alttari: alinna tulisäiliö, päällä suitsutusastia yrttejä ja tuoksuvia puita varten. Ylin kuva oikealla kuulunee satusikermään suuresta Gilgameš-metsästäjästä. Vasemmalla alhaalla 6-päinen »hakaristi», jossa yhtenä haarana on yksisarvisen pää. Alarivissä oikealla on 3-päinen hirviö: biisonin, yksisarvisen ja kauriin päät, viimeksimainitulla sarvet väärinpäin.

Egyptissä, oli kulttuurin varhaisvaiheita voitu seurata 3 000—4 000 vuotta taemmaksi.

V:sta 1927 alkaen ovat englantilaiset suorittaneet suuria kaivauksia Intiassa, Indus-joen laaksossa. Niissä on nyt paljastunut kulttuureja, jotka ulottuvat kolmannelle vuosituhannelle e. Kr. Jo ne edustavat tiheätä kaupunkilaisasutusta, niissä tunnettiin kirjoitustaito sekä korkealle kehittynyt tekniikka ja taide. Ne ovat syntyneet paljon ennen ns. arjalaista vaellusta, jonka jalkoihin ne ehkä hävisivät n. 1600—1500 e. Kr. Niin romanttinen kuin maailma muutenkin on, tuntuu sittenkin kummalta ajatella, että jo n. 5 000 v. sitten mahtavat kauppakaravaanit, vetojuhtina elefantit, kamelit, aasit ja härät, ovat kulkeneet Iranin poikki Intian ja Mesopotamian välillä, kuljettaen tavaraa yhdestä »kauppahuoneesta» toiseen »tavarataloon», että vallitsi kirjoitustaito ja luottotalous. Kaiken tämän ovat luoneet kansat, joitten ei voida todistaa olleen minkään myöhemmän ns. kulttuurikansan heimolaisia. Ja täällä pohjoismaissa vallitsi vanhempi kivikausi, raakkutunkioitten asujat, rantakalastajat leireissään!

Indus-joen varsi on monessa suhteessa verrattavissa Mesopotamiaan. Samat korkeat vuoriylängöt, jotka idässä rajoittavat Mesopotamiaa, ovat Indus-joen laakson läntisenä rajana; sen vasemman laakson itäpuolella on suuri Taarin erämaa, jonka toisella puolella on varsinaisia viidakoita kaikkine Intialle ominaisine eläin- ja kasviilmiöineen. Indus-joen lähdevirrat saavat alkunsa pohjoisista vuorenseinämistä ja tuovat mukanaan vettä, jota lumipeitteiset vuorenhuiput lisäävät tiettynä vuodenaikana. Muodostui joka vuosi uusiintuvia, väliin tuhoisia tulvia ja vedenkulun säännöstelemiseksi syntyi jokilaaksossa varhain

SUURI MUINAISINTIALAINEN TALO.
Uusintakuva. Edessä 3 sisäänkäytävää kadulta. Huomaa keskioven vasemmalla puolella portinvartijan koppi (huone 58). Uloinna vasemmalla on kaivo (huone W). Halli (huone 76) uusittuna seur. sivun kuvassa. — On merkillepantava, että taloissa ei ole liesiä. Seinämuurien vahvuus oli $1—1^1/_2$ m, nähtävästi tulvien tuhoja estämään.

yhteistoimintaa, syntyi yhteiskunta, kuten Egyptiin ja osaksi Persianlahden pohjaankin syntyi tai oli syntymässä.

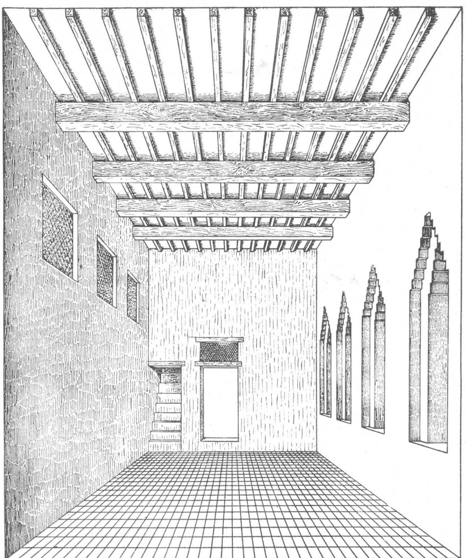
Indus-joen laaksossa vallinneen kulttuurin muistoja ovat samanlaiset rauniokummut kuin Mesopotamiassakin. Indus-joen rantavyöhykkeenkään kummut eivät ole luontaisia, vaan ovat syntyneet pitkäaikaisen inhimillisen asutuksen muistomerkkeinä ja olivat alkuaan toistuvan tulvaveden aika ajoin peittämiä saarenteita. Ne ovat kasvaneet vuosisatojen kuluessa 20—30 metrin korkeuteen ja eroavat ympäröivästä tasankomaasta ikäänkuin mäkinä tai mäkiryhminä.

Tärkeimmät tutkitut löytöpaikat, M o h e n j o D a r o ja H a r a p p a, ovat toisistaan verraten pitkän matkan päässä, mutta vesitien varrella, joka on ollut laivoin kuljettavissa ja jota on kuljettu. Vanhan asutuksen aikana oli koko jokilaakso kosteampaa kuin nyt, melkein viidakkoa tiikereineen ja panttereineen. Kansa, joka on luonut rauniokaupungit, oli karjanhoitaja- ja maanviljelijäkansaa. Se on kesyttänyt ja tuntenut jo silloin melkein kaikki ne kotieläimet, joita Intiassa myöhemminkin on käytetty.

Suurimmat kaivaukset ovat Mohenjo Darossa suoritetut. N. $^1/_{20}$ sen rauniokummun yläkerroksista on tutkittu, nimenomaan sen keskus, jossa oli pyhättöjä ja joukko yksityisten taloja, nähtävästi myös kauppakonttoreita. Kaupungissa oli säännölliset, n. 9 m:n levyiset kadut, jotka leikkaavat toisiaan milloin suorakulmaisesti, milloin viistoon. Katujen alla kulki tiilistä tehty, oivallinen likaviemäriverkko. Raitis vesi sen sijaan otettiin kaivoista tai suurista maanpäällisistä altaista. Niitä oli temppeleissä, kylpylöissä ja yksityistaloissa; sitä varten ei yhteistä verkostoa ollut.

Rakennukset tehtiin etupäässä poltetuista savitiilistä, jotka liitettiin yhteen asfaltilla. Ne ovat olleet kuin muurin ympäröimät, vaikka muurit samalla ovat myös talon ulkoseiniä. Ikkunoita ei ole ulospäin, ja seinäin väri on harmaa. Talot ovat enimmälti kaksikerroksisia ja huoneet on ryhmitetty pihan tai avopihojen ympäri. Tällä sivulla esitettyyn rakennukseen johtaa kadulta kolme porttia. Pääsisäänkäytävä on keskimmäisenä. Siitä tulijan on kuljettava ohi portinvartijan kopin, niinkuin esim. nykypäiväin Pariisissa: vartija näkee jokaisen taloon tulijan. Toinen sivuovi johtaa talon ns. ulkoalueelle, jossa äärimmäisenä taustassa oli vesikaivo, sitten varastohuoneet, käymälä ym. Kolmas ovi kadulta vie keittiöön ja palveluskunnan huoneisiin. Keskiportti johti

keskuspihaan, jonka taustassa näkyvät portaat veivät toiseen kerrokseen, missä yleensä asuttiin. Vasemmassa kulmassa näkyvä avoin ala oli suuri sali, jonka katto oli puuta ja maalattu; sen ulkoseinällä näkyvät aukot eivät ole ikkunoita vaan umpikomeroita. Valo tuli avopihan, s.o. valokaivon kautta, samaten kuin oli hyvin suuressa määrin laita esim. Kreetan vanhoissa ruhtinaanpalatseissa. Talo oli ylhäinen umpitalo. Sen varastohuoneet eivät olleet vain ruoka- ja juomasäiliöitä eli konttoreja, vaan niissä oli myös kaukomaitten tavaroita, todennäköisesti myytäviksi. Eräässä toisessa talossa oli varastojen vieressä myös yksityispyhättö, jossa oli runsas määrä hedelmällisyyden jumalan palveluun liittyviä kulttiesineitä.

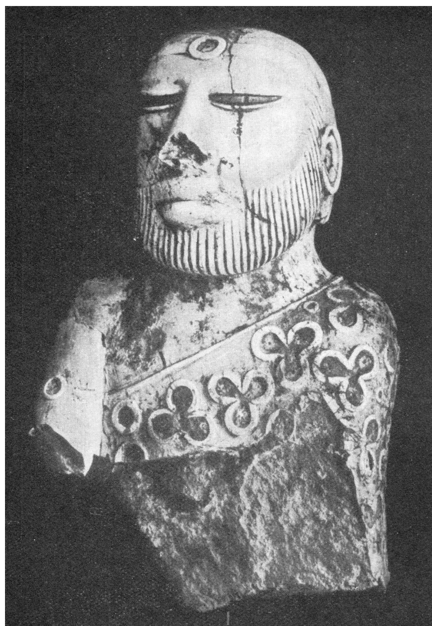

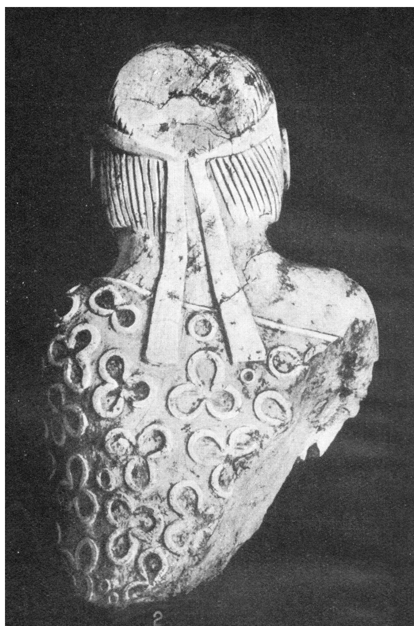
5000-vuotisen talon »vastaanottohalli» (ed. kuvan huone n:o 76) uudennettuna. Oikealla seinällä olevat syvennykset eivät ole ikkunoita, vaan komeroita. Huomaa puinen katto. Takaseinällä portaat kattopengermälle.

Mohenjo Darossa on kaivettu esiin myös eräs julkinen rakennus. Sen keskuksena on suuri, n. 3 m:n syvyinen vesiallas (kuva siv. 475), jonka seinät ovat kaksinkertaisen tiilirivin rajoittamat; niitten väli on maalla ja kivillä täytetty. Seinä on sisältä, siis altaan puolelta, päällystetty puupaneelilla, jonka osat on tiivistetty savella ja asfaltilla ehdottomasti vedenpitäviksi. Itse altaaseen laskeudutaan leveitä portaita, ja vesirajaa kiertää kapeahko kävelypenger. Vesisäiliö, josta allasta syötettiin, on pienoishuoneessa kuvassa keskellä oikealla. Likaveden poistamiseksi altaasta on tehty poltetuista tiilistä miehen korkuinen laskuviemäri, joka on valeholvattu (kuva siv. 475). Altaan seinien takana se jatkuu kadunalaisena putkiverkostona, pääkanavana, johon yksityistalojen laskuviemärit liittyvät pitkin linjaa: ne on siihen yhdistetty pystysuorin, talojen seinän läpi kulkevin johtotorvin, joitten alapää loivana kaarena kulkee kadun pinnan alta sen keskellä juoksevaan viemäriin. — On esitetty ajatus, että suuri vesiallas, josta juuri oli puhe, oli rakennettu pyhien krokotiilien asuinpaikaksi. Sellaisista on löydöissä kuvia.

Löytöesineissä on mm. eräitä ihmeellisiä veistoksia kivestä, savesta ja pronssista. Nuorukaisen kuva (siv. 474) muistuttaa ylhäisyydessään melkein kreikkalaisia. Sen olemassaolo näin varhaisessa kulttuurissa on yllättävä. Toisissa kuvissa (siv. 474) on vaippapukuinen, lyhytkalloinen parrakas mies. Tavallisia ovat tanssijattarien kuvat, kai hovi- ja temppelijuhlien viitteinä. Joskus kuvatulla on moninkertainen korkea tukkalaite ja kaulassa rintaketjuja ja kaularenkaita. Kuv. siv. 476 esiintyvän tanssijattaren vasemman käsivarren peittävät tiheässä vaskirenkaat, jotka tanssiessa kalisevat vastakkain. Muuta verhoa tytöllä ei ole. — On vielä löydetty kultaisia kosmeettisia rasioita, korvalusikoita, pihtejä, joita käytettiin ihokarvojen nyhtämiseen, ja tatuoimispuikkoja. Parissa hopea- ja saviastiassa on ollut aarteina jalokiviä, kulta- ja hopeahelmiä, riipuksia ja ketjuja. —

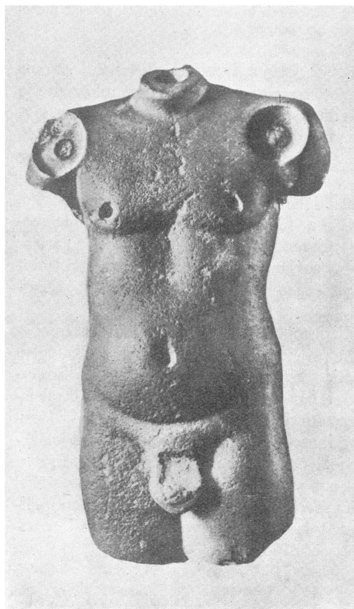
Ihmeellisimpiä löydöksiä ovat lukuisat pienet sinetit (kuvat sivv. 470, 471), joihin on kaivettu monenlaisia kuvia eläimistä: häristä, krokotiileista, elefanteista, käärmeistä sekä ihmisistä, puista, hirvistä, ynnä niitten ohella salaperäisiä kirjainmerkkejä eli kirjoitusta. Näitä merkkejä ei vielä osata lukea. Sumerilaisiin verraten arvellaan, että sinetit sisältävät osaksi nimiä, osaksi numeroita ja että ne voivat merkitä esim. temppeliomaisuuden laskuja ja inventointeja. N. pari-

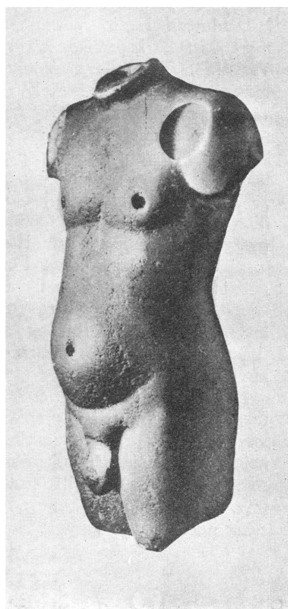

MUINAISINTIALAINEN KUVANVEISTOS.

Merkillinen, steatitista veistetty miehenkuvio, pään ympärillä koristevyö, jonka päät riippuvat takana selän yläosaan asti. Vartaloverhona on koristeellinen vaippa, jonka syvennetyt apilanlehtikuviot ovat punavärillä värjätyt. Mohenjo Daro.

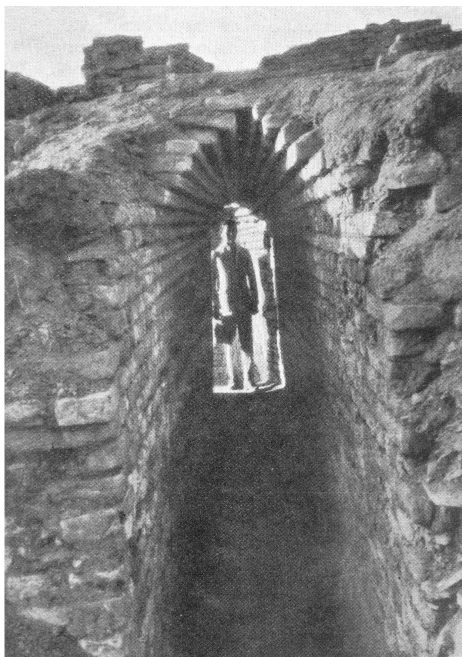

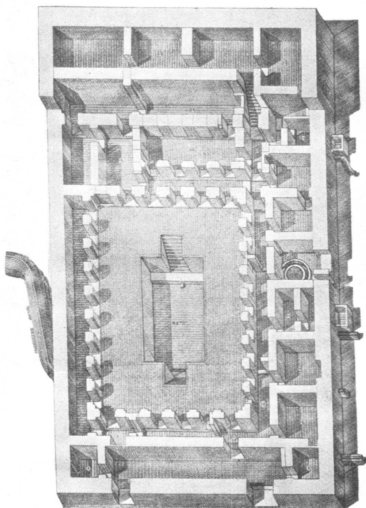
YLI 5000-VUOTINEN KIVIVEISTOS, TORSO.

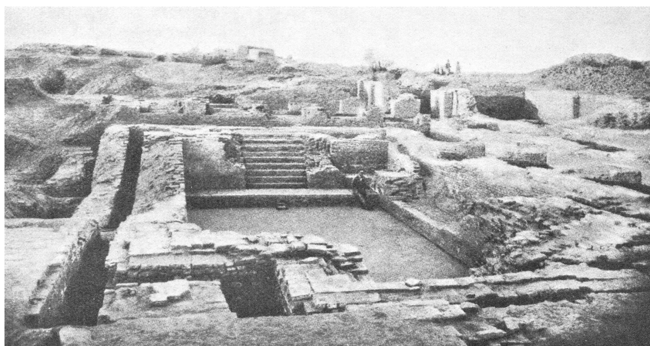
Kaunis ja merkillinen taideteos, jonka vertaisia esiintyy Euroopassa vasta 2500 vuotta myöhemmin kreikkalaisessa taiteessa.

MOHENJO DARO. HOLVATTU VIEMÄRI,

miehenkorkuinen, temppelialtaan lokaveden poiskuljettamiseksi. On vielä käyttökelpoinen, vaikka on vuosituhansia vanha. Kaupungin puhtaanapitolaitos ja terveydenhoito ovat ilmeisesti olleet aivan erinomaiset.

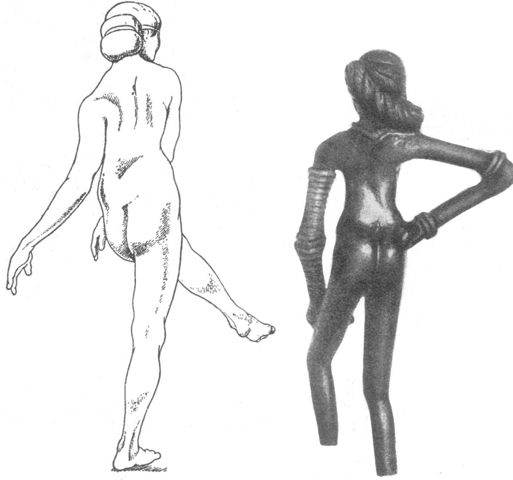
»TEMPPELI-ALLAS TAI UIMAHALLI»,

ylempi uusintakuva, alempi rauniona. Huomaa pilarikäytävät ja »pukukopit». Oikealla keskessä oleva rengas eräässä kopissa on kaivo, josta saatiin puhdas vesi altaaseen. Samassa kuvassa vasemmalla on maanalainen viemärijohto.

tuhatta tällaista esinettä on saatu talteen, sekä Mohenjo Darosta että Harappasta. Kirjoitusta on väliin myös saviastioissa ja metalliesineissä. »Kirjainten» luku on hiukan toista sataa; lisäksi tulee joukko ilmeisiä ideogrammeja tiettyjen sanojen, käsitteitten ja nimien vastineiksi, siten kuin esim. kalenteriemme viikon päiväin merkit, kuun vaiheen kuviot ym.

Intialaisia sinettejä on joitakuita tavattu myös Mesopotamian muinaissumerilaisista kulttuurikerroksista. Mikäli niitten ikä on oikeaksi arvioitu, sikäli on kysymys tavattoman kaukaisesta ajasta. Literaatti, siis kirjallisia muistomerkkejä sisältävä kulttuuri kolmannelta ja neljänneltä vuosituhannelta Intiasta! Mitä rajattomia mahdollisuuksia sieltä vielä löytyneekään!

A. M. Tallgren.

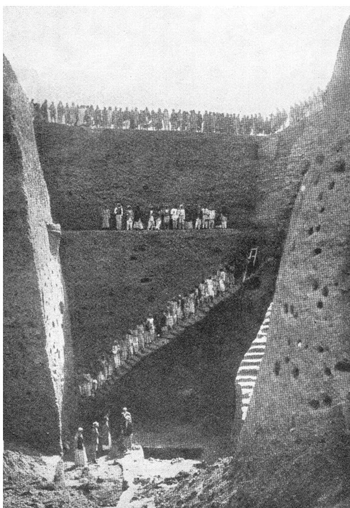
TANSSIJATTARIEN KUVIA HARAPPASTA.
Vasemmanpuoleinen ihmeellinen kuvio on harmaasta kivestä, oikeanpuoleinen vaskesta. Molemmat ovat alasti. Huomaa tukkalaitteet ja oikeanpuoleisella vaskirenkaat käsivarsien ympärillä.

KALDEAN UURIN KUNINGASHAUDAT

Ensimmäisessä Mooseksen kirjassa kerrotaan maailman luomisesta mm.: »Ja Jumala sanoi: 'Kokoontukoot vedet, jotka ovat taivaan alla yhteen paikkaan, niin että kuiva tulee näkyviin'. Ja tapahtui niin. Ja Jumala kutsui kuivan maaksi ja paikan, mihin vedet olivat kokoontuneet hän kutsui mereksi. Ja Jumala näki, että se oli hyvä.»

Historiallisen ajan alussa oli Eufratin ja Tigriin suisto vedestä nousevaa marskimaata, jossa oli hyllyvä savipohja. Ihmisiä siirtyi sinne ylämaista pyydystämään kaloja ja lintuja, sillä saalis oli hyvä. Tulijat liikkuivat jokien välisillä kuivemmilla kaislasaarilla ja kasasivat kaisloja maan pinnalle, jotta se kestäisi. He rakensivat kaisloista ja savesta majan, sivellen seinät piellä, jotta ne eivät sortuisi. Jumala erotti jatkuvasti maan vedestä. Kuivuvan maan eteen muodostui etelämmäksi Persianlahden pohjaan limaani tai sisäjärvi, joka nopeasti maatui ja kaisloittui. Ylämaasta tuli lisää väkeä. Syntyi kyliä tai leirejä yhä uusille kaislasaarille ja asukkaat harjoittivat edelleen erinomaisen tuottavia anastavia elinkeinojaan. Mutta ihmisen loisaste ei enää ollut ehdoton. »Kesytettiin» viljaa ja eläimiä: ihminen alkoi painaa leiman maisemiin. Näitten alkuaikojen löytöjä on keksitty runsaasti Persianlahden pohjoispuolelta. Ne osoittavat oikeaksi kuvan asutuksen alkuajasta alueella, joka sitten tuli olemaan historiallisten yhteiskuntain ja korkeamman kulttuurin, ns. »sumerilaisen», vanhimpia kehtoja maailmassa. On sangen epävarmaa, oliko tämän kulttuurin aikaisin aste, se jota ylempänä on hahmoteltu, lainkaan sumerilainen. Pikemminkin lienee laita se, että Persianlahden suulle saapui myöhemmin meritse (?) vieraita kauppamiehiä, jotka edustavat aivan erilaista kulttuuriastetta kuin varhaisväestö; he ovat ehkä tuntemattoman kaukomaan siirtolaisia, samoin kuin eurooppalaiset aikanaan Amerikassa. Joka tapauksessa he edustavat kaupunkiasutusta, monumentaalisia rakennuksia, »rahataloutta», jossa omaisuus alkoi kerääntyä suurkapitaaliksi, lähinnä temppelien haltuun. He edustavat kirjoitustaitoa, joka oli välttämätön sellaisessa yhteiskunnassa kuin heidän.

PYSTYSUORA KAIVAUSAUKKO

»Abrahamin kaupungin» Uurin kulttuurikerrosten läpi n. 16 m syvyyteen. Kuilun pohjalla on ns. *vedenpaisumuskerros,* jonka alla on esihistoriallisen kyläasutuksen muistoja. Kuvattu kuilu ei tällä paikalla ulotu tulvakerroksen läpi.

Useita vanhimpia sumerilaisia asutuskerroksia on kaivettu esiin Persianlahden pohjoispuolelta. Useimmat on tutkittu 1920-luvulla, kuten muinainen Abrahamin kaupunki Uuri, nykynimeltään Tell el-Mugheir, ja sen lähellä oleva El Obeid, pienoinen temppelikaupunki, sellainen kuin Naantali Turkuun verrattuna. Löydöistä tulevat tässä puheeksi vain Uurin suuret, ikivanhat hautalöydöt, joitten sisältö

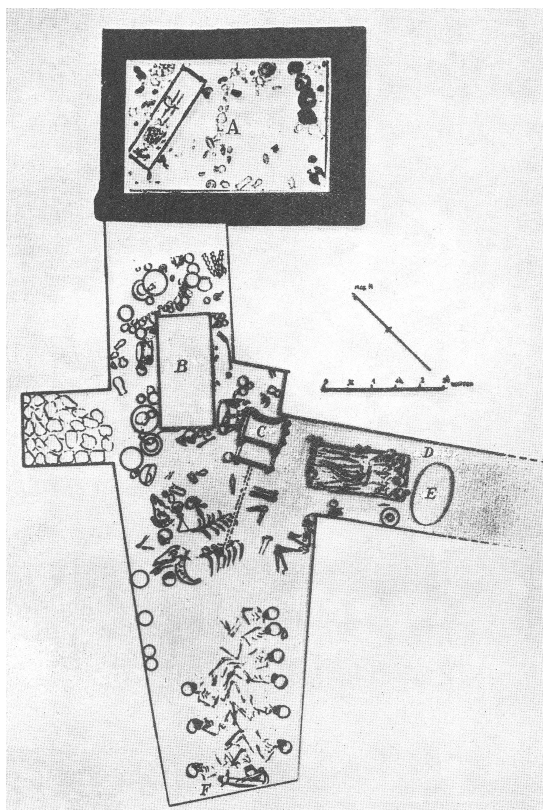

KUNINGATAR SHUB-AD'IN KRUUNU JA KULTAKORUJA.

Uusintakuva yli 5000 vanhan hautalöydön nojalla. Otsalla kultavanne, kultalehtiä ja lapis-latsulihelmiä. Pään yläpuolella varrekkaita kultakukkia töyhtönä. Korva-, ohimo-, kaula- ja rintahelyjä. Värjätyt kulmakarvat, silmät ja posket. Pääkallo valettu kipsiin hautalöydön perusteella. Kruunun laajuus on oikea, ja se edellyttää joko kuvatunlaista tukkaa tai silkkiliinoja turbaanina pään ympäri.

on ollut kuluneen vuosikymmenen merkillisin tai ainakin sensaatiomaisin muinaislöytö.

Pari sanaa Uurin syntyhistoriasta. Sekin kaupunki on alkuaan tehty vanhalle kaislasaarelle, jonka pintaa on lujitettu. Ylämaalaisten mielestä lienee elämä siellä tuntunut paratiisimaiselta, ja saaliin runsaus on tehnyt ruuan hankinnan melkein vain leikiksi tai ajanvietteeksi. Se voidaan todeta nyt, kun tutkijat ovat kaivaneet puhki Uurin kaikki kulttuurikerrokset ja ovat 20 m syvässä päässeet neitseelliseen maahan, jossa pohjavesi tulee vastaan. On löydetty vanhimpain pyöreitten kaislamajojen jätteet ja ihmisten hautoja. Sateet ovat usein tuhonneet majoja; ne on kohta uusittu rauenneen saviläjän päälle, jolloin kulttuurikerros on nopeasti kasvanut. Voi seurata kulttuurin kehitystä, kunnes yht'äkkiä tulva, »vedenpaisumus» on haudannut kaiken alleen. Leveä löydötön savi- ja hiekkavyö, n. 3 m vahva, ulottuu vanhimpain, »vedenpaisumustentakaisten» kerrosten päälle. Mutta elämä on alkanut uudelleen, ja nuoremmissa kerroksissa ilmenee jo selvästi sumerilaisen kaupunkilaisasutuksen jätteitä: jo vanhimmat ovat tiilialustalla. Kaupunki autioitui Nebukadnesarin aikana ja muuttui suureksi rauniokummuksi.

UURIN KUNINGATTAREN HAUTA (n:o 800) satumaisine rikkauksineen ja peloittavine ihmisuhreineen. *A* on itse hautakammio, jossa vuoteessa lepäsi Shub-ad-kuningatar kultarikkaine varusteineen. *B* laatikko. *C* vaunut. *D* sisäänkäytävä. *E* kuoppa. *F* harppu (vrt. kuvaan siv. 482).

Kaivauksissa, joitten johdossa on ollut englantilainen professori L. Woolley, on paljastettu peräkkäisiä kulttuurikerroksia n. 20 m:n vahvuudelta. Tulvakerros on n. 4.5 m pohjavettä ylempänä. Merkittävimmät r u h t i n a s t e n j a s u u r m i e s t e n h a u d a t ovat 7—10 m:n syvyydessä nykypinnan alapuolella. Ne löydettiin v. 1927 ja 1928, mahtavan ruuhkakerroksen sisästä: kalmistoaluetta oli aikanaan käytetty kaupungin kaatopaikkana.

T a v a l l i s e t sumerilaishaudat vaihtelevat. Kalusto on vähäinen; monumentaalisia hautoja, kuten Egyptissä, tai massahautoja ei ole. Uurin puheeksitulevat ylimyshaudat eroavat joka suhteessa tähän asti tunnetuista Mesopotamian haudoista ja muistuttavat luonteeltaan Aasian arojen paimentolaishautoja. Hautojen luonne on seuraava:

Maan sisään on kaivettu syvä, nelikulmainen kuilu, n. 7 × 8 m:n suuruinen pohja-alaltaan. Kuopan yksi sivu — se jota pitkin on päästy kuopan pohjalle — viettää loivaan tai pengermäi-

KULTAINEN HÄRÄNPÄÄ UURIN KUNINGASHAUDASTA.
Parta — jumaluuden tunnuskuva — sinistä lapislatsulia. Esine on ollut harpun kajepohjan päässä.

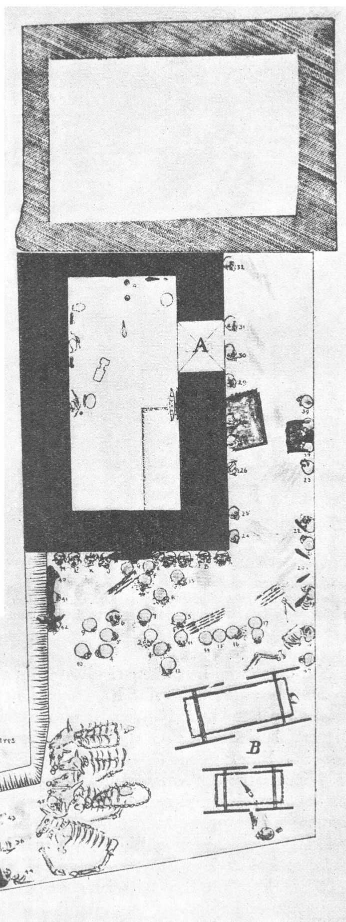
met mukanaan. Rakennuksen viereen, hautakuopan pohjalle, on haudattu surmattua palvelusväkeä, hovivirkamiehiä, henkivartijoita, ajureita, yhteensä muutamia kymmeniä ihmisiä. Siellä ovat myös kuolinvaunut surmattuine ja haudattuine vetojuhtineen. Uhrien päälle on asetettu mattoja, ja hautakuoppa on luotu umpeen, paitsi usein katettua käytävää, joka johtaa maan pinnalta viistoon itse kuoppaan. Se on jätetty avoimeksi, jotta sitä myöten on voitu laskeutua hautaan uhritoimituksia varten. Myöhemmin käytävää pidettiin uutena kalmistona, johon tehtiin jälkihautauksia. Sen suulla oli maanpinnalla kappeli, jossa myös on uhreja toimitettu, kunnes se aikanaan on tuhottu, maata on kasaantunut vahvaksi kerrokseksi sen päälle, siihen on tehty uusia hautoja ja vanhat suurhaudat jäivät vuosituhansiksi unhoon.

Uurin kuningashautojen sisältö selviää kuvista ja parin haudan lyhyestä selostamisesta.

sesti itse haudanpohjaan. Siellä on hautauspaikka: tiilirakennus tai -rakennuksia, jotka usein ovat holvatut, tai kiviasumus. Kun Mesopotamiassa ei ole kiveä, on se jaloa rakennusainetta, harvinaista ja kallisarvoista. Vainaja on usein haudattu sarkofagialustalle, runsaat hauta-anti-

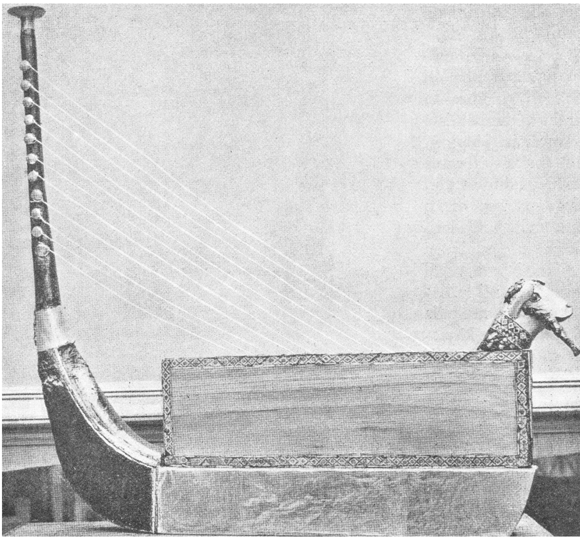
Kuvassa on kuningashaudan n:o 789 pohjapiirros. Haudan pohja-ala on 10 × 5 m. Itse kammio on 4 × 2 m suuri kivihuone. Ovi on tiilimuurauksella suljettu, pyöreäkaariseksi holvattu kammion tasainen katto on tehty savesta,

oljista ja tiilistä. Lähellä on ollut uhripöytä juomauhreja varten. Itse kammio on aikoinaan ryöstetty, nähtävästi viereistä kuningattaren hautaa rakennettaessa, mutta muu hautakuoppa oli löydettäessä koskematon. Siinä oli 59 uhratun ihmisen ruumiit: käytävässä oli 6 vaskikypäräistä keihäsmiestä ja sitten 6 vetojuhtaa, härkää, joitten takana oli kahdet vaunut (kuvan oikeassa alakulmassa). Ajurit on surmattu vaunujen viereen. — Hautahuoneen päätyä vastassa oli 9 uhrattua hovinaista. Heillä oli komeat tukkalaitteet kultaseppeleineen, renkaineen ja neuloineen sekä lapislatsuli-helmineen. Lisäksi heillä oli kultainen hiusverkko. Myös puvuissa oli kultahelyjä. — Kammion pitkän ulkoseinän reunalla oli toisten hovinaisten ruumiit ja kapeassa käytävässä vastaisella seinällä oli sotureita. Välialueella tämän kohdan ja vaunujen välillä oli toisia ruumiita. Kaikki olivat kultahelyin koristetut; myös ihomaalia ja toalettirasioita tavattiin useasti. — Keihäitä oli 12, niistä 1 kultainen. Haudassa oli vielä hopeinen pienoisvene, komea pelipöytä ja puinen kuparipäisen härän kuvio sekä toinen samanlainen, jonka pää oli kultaa ja lapislatsulia. Kumpikin niistä on ollut suuren harpun kajepohjan koristeena. Harppujen luonne näkyy seur. sivun uusintakuvasta. Kajepohja on koristettu hauskoin raakunkuorikuvioin, jotka on kiinnitetty asfalttiin. Kuvat ovat erinomaisen hauskoja, satuja ja tarinoita esittäviä. Kuvat, harpun etusivulta häränpään alta, esittävät ikivanhoja eläinsatuja: Gilgamesh metsästää härkäystävineen; koira kuljettamassa ruokapöytää, takana leijona, kädessä lamppu ja toisessa juoma-astia; shakaali soittamassa harppua, edessä tanssiva karhu; alinna skorpionimies, vieressä gaselli, kädessä kaksi juomalasia. Koko kuvasarja tuo mieleen keskiajan goottilaisten otusten esityksen.

UURIN KUNINKAALLINEN HAUTA (n:o 789)
uhrattuine henkivartioineen, hoviväkineen, vetojuhtineen ja suurine rikkauksineen. Mustan muurin rajoittama alue on kuninkaan hauta. A = umpeen muurattu oviaukko. B vaunut, edessä juhdat ja vartijat.

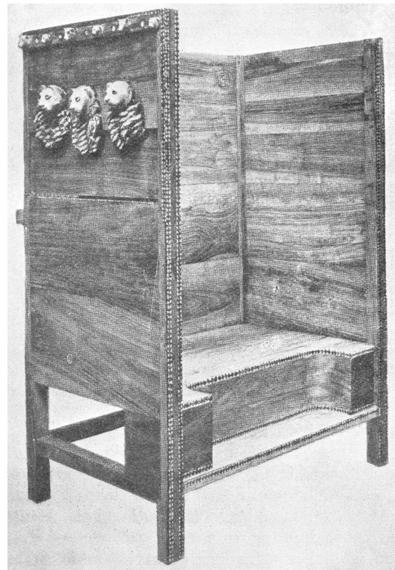
Toisessa haudassa, n:o 800 (kuva siv. 479) oli »kuningattaren» kuolinsija. Hautakuopan muoto oli epäsäännöllinen. Siitä on tavattu sinettejä, joista yhdessä on kuningatar Shub-adin nimi. Hauta oli kokonaisuudessaan eheä ja koskematon. Kuten »kuninkaan» haudassa esiintyi tässäkin ihmisuhreja runsaasti: käytävään oli asetettu 5 aseistettua henkivartijaa, itse hautaan 24 hovinaista loistoasussa, kuningattaren pukuvaraston vartija, harpunsoittajatar jne. Tässäkin haudassa oli vaunut, joitten eteen oli valjastettu 2 aasia. Ihana harppu on voitu rekonstruoida.

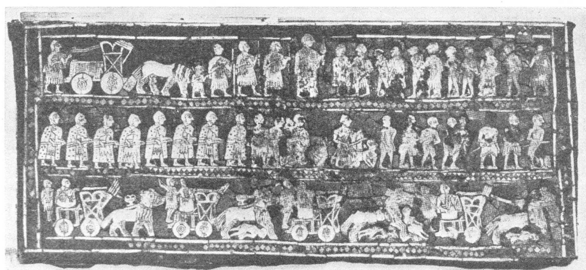
5000-VUOTINEN HARPPU, TARKKA UUSINTAKUVA.
Uurin Shub-ad kuningattaren hautalöydön mukaan. Puinen harppu, kulta- ja raakunkuori mosaiikein koristettu. Edessä, häränpään alla olevan pinnan koristeet sellaisia kuin kuvassa siv. 483 keskellä.

Seur. sivun kuvassa on sarja esityksiä sen ajan hovipidoista ym. Ne ovat esineestä, jota kutsutaan hovilipuksi eli standaariksi. Se muodostaa kapean taulun, mutta on alaosastaan paksumpi kuin yläreunalta; kaikille neljälle pinnalle on asetettu raakunkuorille piirrettyjä levyjä, upottamalla ne lapislatsuliin ja asfalttiin, samoin kuin harppujen kajepohjissa oli. Yhden leveän sivupinnan kuvat (alin!) esittävät rauhan töitä ja hovipitoja, toisen sotaväkeä ja voittokulkuetta. Jälkimmäisessä on ylinnä muita suuremmaksi kuvattu kuningas suurvisiireineen. Vaunut on peitetty pantterinnahalla ja niiden ohessa on palvelija

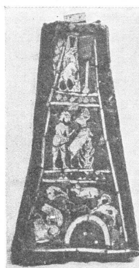
Kuningattaren hautakamari oli oveton; vainaja on siis asetettu siihen ylhäältä, ennen katon paikoilleen panemista. Hän lepäsi puuvuoteella ja vieressä lattialla oli melkein arvaamaton joukko esineitä. Enimmät niistä — n. 200 — ovat kulta- ja hopea-astioita, kaularenkaita, jalokivihelmiä, kruunu ym. Kruunu on kuvattu erikseen, uusintakuvana. Se on kullasta tehty seppele, lehtiä, kukkia, oksia, joitten väliin on pantu jalokiviä. Puku on kuin kylvetty täyteen helmiä ja jalokiviä sekä amuletteja. Toalettirasian kanteen on kuvattu komea leijona. Vaununtuolin seinillä on plastillisia, ikäänkuin uudenaikaisia eläimen pään aplikaatioita. Ja nykyaikaisuus yllättää, kun tietää, että vaunuihin kuului myös kultainen maskotti: aasinkuva! Haudan loistava harppu liittyy sen muihin ihmeisiin arvokkaana ja kummallisena.

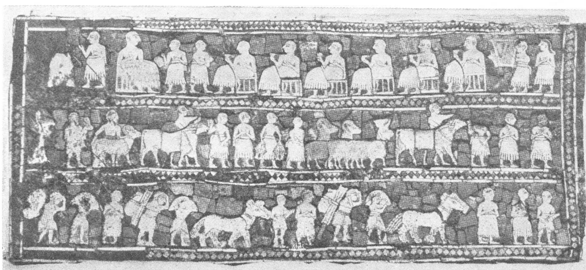

KUNINGATAR SHUB-ADIN VAUNUN TUOLI.
Onko mitään uutta auringon alla? Tämä ihana esine aplikoituine eläimenpäineen on kuin nykyisen taideteollisuuden tuote.

LAATUKUVIA UURIN KUNINGASHOVIN JOKAPÄIVÄISESTÄ ELÄMÄSTÄ.

Raakunkuoriupotuksia. Ns. sotalipun 4 sivupintaa. Esine on lajissaan ensiluokkainen muistomerkki sumerilaisten elämästä viiden vuosituhannen takaa.

Selostus edellisellä sivulla!

ja ajopoika. Vaunujen takaosa on avoin ja niihin noustiin siltä puolelta. — Kuvassa kuningas ottaa vastaan tai tarkastaa sotajoukkonsa ja sen tuomat vangit: ne on esitetty alastomina, kädet selän taa sidottuina. Kuljettajalla on tavallinen sumerilainen puku, ripsureunainen hame, joka on tehty joko lampaannahasta tai palmunlehvistä. Keskirivissä on kypäräpäisiä sotureita täysissä varusteissa, ja alinna suuri sarja sotavaunuja ajamassa kaatuneitten vastustajain ruumiitten yli. Vetojuhdat ovat varmaankin muuleja tai aaseja. Hevonen ei näytä silloin vielä olleen ihmisen palvelija.

Hovilipun toisen puolen laatukuvat näkyvät alakuvassa. Ripsuhameinen kuningas istuu tuolilla, pikari kädessä; hänen edessään on kaksi palvelijaa, ja tuoleilla on vieraita. Rivin päässä esiintyy harpunsoittaja säestämässä laulajatarta, joka on kuvattu käsivarret ristissä yli rinnan. — Toisessa rivissä näkyy jono paimenia kuljettamassa karjaa hoviin ja alinna on joukko taakankantajia, jotka varmaankin tuovat lisäantimia pitoja varten. On mielenkiintoista huomata, että taakkaa kannetaan otsan varassa kuten vieläkin itämailla: taakan kantohihna kulkee otsan ympäri.

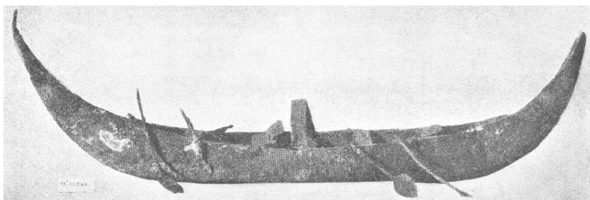
Oudolta ja kaamealta tuntuvat hautojen ihmisuhrit. Mesopotamiassa ilmiö on poikkeuksellinen, eikä sitä esiinny edes mainintaa nuoremmissa kulttuureissa, kun se sen sijaan eli Kaukasian takaisten arojen kulttuureissa ja paimentolaisvaltioissa aivan uuden ajan kynnykselle asti. Tapa ei ehkä aikoinaan tuntunut hirveältä niistä, joihin surma kohdistui. Ehkä henkilöt, jotka ovat saaneet seurata kuningasta tai kuningatarta hautaan, ovat pitäneet sitä etuoikeutena, ei rangaistuksena. He ehkä arvelivat kuolemansa nojalla taanneensa itselleen mahdollisuuden päästä hoviväeksi myös haudantakaisessa elämässä, jossa hallitsija ja hänen puolisonsa edelleen olivat hallitsijoita, kuninkaita, ehkä puolijumaliakin. Nykyhetken käsitys on ehkä ihan toinen kuin muinaisaikainen.

NYKYAIKAA 5000 V. SITTEN! Kultainen aasinkuvio»maskotti». Vaunuista, jotka oli vetäjineen ja ajureineen uhrattu.

Tämän kirjoituksen puitteissa ei voi selostaa toisten Uurin kuningashautojen ihmeellisiä löytöjä: ihmisuhrit, vaunut, harput toistuvat niissä. Niistä on tavattu kuvia kultaisista pukeista, maapihkasta ja raakunkuorista ym. tehtyjä kuvapatsaita ja muita töitä. Eräitten sinettilöytöjen nojalla, joissa esiintyy mm. tarunomaisen kuningas Mesanni-paddan, Uurin ensimmäisen itsenäisen kuninkaan nimi, on hautojen ikä arveltu voitavan määrätä: 3100 v. e. Kr. Toisin sanoen: kyseellisen ilmiömäinen kulttuuri on kukoistanut 5000 vuotta sitten! Ja raaka-aineita on tuotu Libanonilta, Pamirista ja Intiasta!

A. M. Tallgren.

HOPEINEN PIENOISSOUTUVENE KUNINKAAN HAUDASTA. Molemmat keulat kaartuvat korkeiksi. Airot hopeiset. Tällaisten veneitten ohessa käytettiin Uurissa pieniä pyöreitä nahka- tai kaislaveneitä joen poikki kuljettaessa.

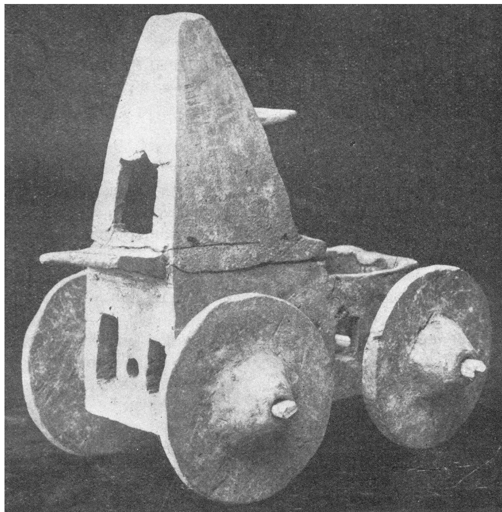

EURAASIAN AROJEN VARHAISHISTORIALLISIA SUURMUISTOJA

Pohjoinen Aasia, yleisen kielenkäytön Siperia, on valtava maa-alue, 80—110 astetta leveä ja 30—35 astetta korkea. Sen merenrannat ovat pinta-alaan katsoen lyhyet, sillä lahtia ja niemimaita on vähän. Enin osa alueen rantaviivasta on Jäämeren rantaa eikä tarjoa etuja ilmastollisesti sen paremmin kuin taloudellisesti. Siperiassa vallitsee kauttaaltaan kova ja kylmä manner-ilmasto ja vuodenaikojen lämpötila on sangen vaihteleva. Ilmaston laatu käy selväksi siitä, että Jenisein latvoilla, Aasian maantieteellisessä sydämessä, on heinäkuun keskilämpö sama kuin Konstantinopolissa, mutta joulukuun lämpö sama kuin Lapissa.

Pohjoisen Aasian eteläisin vyöhyke on a r o a; aro painaa leimansa koko asutukseen ja sen historiaan. Arot ulottuvat yhtenäisenä vyönä Mantšuriasta Karpaateille. Vyöhyke on melko leveä, mutta kapenee jotenkin puolivälissä, Tien-šanin ja Altain välissä Dzungarian portiksi. Siitä itäänpäin arovyö kulkee suurten reunavuorten välissä. Länteen päin sen sijaan aro on avoin. Se yhtyy pohjoisempana lehtimetsävyöhykkeen kautta korpeen, Siperian taigaan. Etelässä se rajoittuu hieta-aavikkoon ja autioon suola-aroon, paitsi Altailla, jonka vuorijokien laaksoissa aro tunkeutuu sisävuoristoon. Läntinen aro ei ole sileätä kuin pöytä, mutta se on kuitenkin siksi tasaista, että jos lähtisi Altain juurelta polkupyörällä tulemaan Karpaateille, pyöräilijän ei olisi pakko nousta kertaakaan satulasta mäkien vuoksi: ainoat esteet olisivat arojen poikki kulkevat joet.

Euraasian arot ovat olleet ruoho-aavikoita, vaikka ne nyt on enimmäkseen otettu viljelykseen. Ihmisasutus aroilla on riippunut etupäässä eläimistä, aikaisimmin metsästyksestä ja villieläimistä, mutta jo ammoin etenkin kotieläimistä. Karjan tarve, s.o. laidunmaat, määräsivät silloin ratkaisevasti ihmisasutuksen luonteen. Maanviljelys ei tosin ollut aivan tuntematon, mutta se oli vain sivuelinkeino, siten kuin nykyään esim. puutarhanhoito. Ihminen ei voinut asettua kiinteihin asumuksiin, vaan liikkui, ei tosin rajattomasti, mutta laajojen nautinta-alueittensa piireissä: kyliä ei

»AROJEN JUNA».
Skyyttalaiset pienoisvaunut telttoineen. Savikuvio. Kertš, Krimillä.

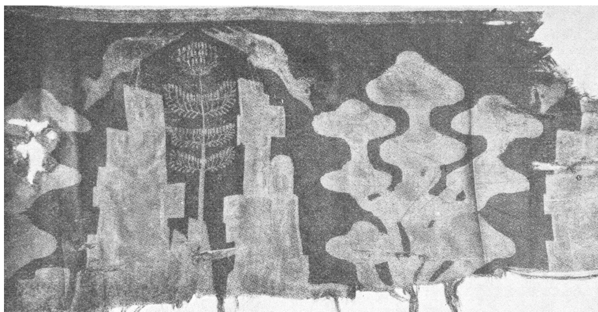
N. 2000 VUOTTA VANHA KULLATTU MATTO.
Neulomuksin kirjottu, hunnilaisruhtinaan haudasta Mongoliassa. Säilynyt ikuisen jään konservoimana.

ollut. Karja vaati kesäisin ja talvisin vaihtuvia laidunmaita. Kylät olivat sen vuoksi helposti siirrettäviä huopatelttaleirejä, vankkurit ja hevonen olivat ainaisten muuttojen takia tarpeellisia, vankkurit puoliksi asuntoja. Aron paimentolainen ei rakentanut asuntoja kivestä eikä paljon puuaineestakaan. Rakennusaineksena oli turve ja huopa. Hän eli karjastaan ja tuli sillä hyvin toimeen. Ravintona oli liha, maito, voi, pukuna villa-, turkis- ja nahkavaatteet. Paimentolainen ei välittänyt huonekaluista ja muusta raskaasta irtaimistosta. Rikkautena olivat matot ja yleensä tekstiilituotteet, myös silkki, nautintoaineina päihdyttävä maitovalmiste ja myös viini. Miehen ylpeytenä olivat hevosvaljasten silat, jousi, viini ja tikari, naisten taas korut.

Arojen asutuksen luonne ei ole ollut omiaan luomaan pysyviä historiallisia yhteiskuntia, valtioita. Paimentolaisasutusta luonnehtii heimollisen ja kansallisen yhteyden puute ja sen muinaisjäännöksistä puuttuu monumentaalisuus: ei ole temppeleitä, ei palatseja, ei kaupunkeja. Sen omintakeiset luomukset, nahka-, kangas- ja puutyöt eivät yleensä säily kaukaisiin aikoihin. Monet vanhoista kulttuurituotteista ovatkin kuin poispyyhkäistyt, olemattomat. Ja missä on säilynyt metalliesineitä, osoittautuu usein, että ne ovat olleet, kuten esim. lappalaisillakin, vierasta tuotetta: joko ne on saatu kaupalla naapurialueilta, Kiinasta, Persiasta, vanhoista Mustanmeren rannan kreikkalaisista siirtoloista, tai vieraat käsityöläiset ovat olleet aron asujainten palveluksessa ja valmistaneet »tilauksesta» sellaista, jolla oli menekkiä.

Arot alkavat luoda historiaa n. v:sta 600 e. Kr. alkaen. Ne ottivat muutamain vuosisatojen kuluessa melko ratkaisevasti osaa vanhan maailman tapahtumiin, aina keskiajan loppupuolille asti. Paimentolaisasutus oli osaksi muuttumassa kiinteäksi maanviljelijäasutukseksi. Ja samoihin aikoihin oli paimentolaisen patriarkaalisesta yhteiskunnasta kehittynyt feodaali-

yhteiskunta. Muodostui ruhtinassukuja, joilla oli rikkauksia ja jotka varojensa turvin muodostivat ympärilleen sotilasseurueita nuorista miehistä, jotka olivat »kasvaneet hevosen selässä», jotka olivat tottuneet aseitten käyttöön ja kuriin ja olivat valmiit äkillisiin ryöstö-, sotilas- ja valtausretkiin. Johtavat paimentolaisruhtinaat loivat valtakuntia, joitten suuruus oli vallan tavaton — Attila, Dzingiskaani, Tamerlan —, mutta jotka yleensä pysyivät pystyssä vain pari sukupolvea. Ennen pitkää ilmestyi näet uusia »laumoja», valmiina lähtemään uusille riemukkaille voittoretkille, joitten tielle moni vanha valtio neuvottomana sortui. Ei ollut valmistuttu näihin yllättäviin pikaretkiin ja niitten aiheuttamaan sodankäyntitapaan.

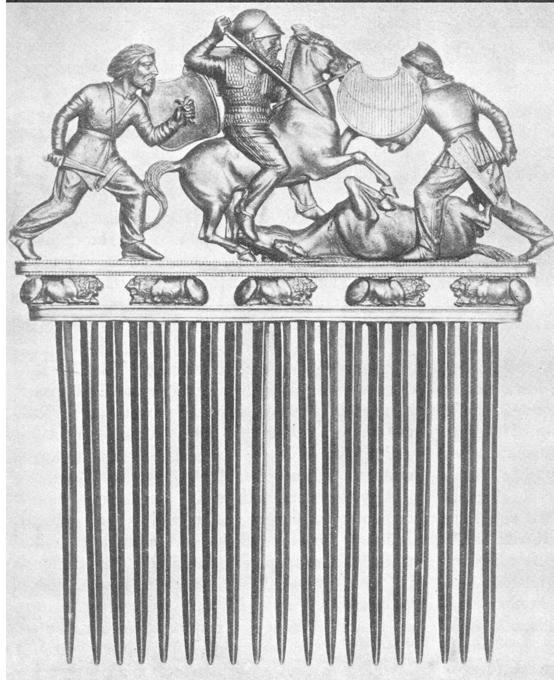
KIINALAINEN SILKKIVERHO.
Kuvioina metsä, kaksi korkeata vuorta ja tarunomaisia lintuja. Ensimmäiseltä vuosisadalta e. Kr. Löydetty hunnilaisruhtinaan haudasta. Lahja, ryöstösaalis vai vero?

Uuden sotaisan feodaaliyhteiskunnan ajoilta on aroalueilta tavattu suuria muinaislöytöjä, joista komeimmat ovat tulleet päivänvaloon maailmansodan jälkeisinä vuosina: hunnien ruhtinashaudat. Jo aiemmin oli vallankin Etelä-Venäjän aroilta tavattu harvinaisen upeita kulta-aarteita, enimmäkseen ns. skyyttalaisruhtinasten mahtavista haudoista, n. ajalta 600—200 e. Kr.

S k y y t a t ovat ensimmäinen tarkemmin tunnettu arokansa; sen nimi esiintyy Euroopan historian alkuasteessa, Herodotoksen ja Persian akhemenidikuningasten aikakirjoissa. Skyytat olivat kirjavaa laumaa, paimentolaisia, joitten pää- ja johtava aines oli iraanilaisia arokansoja. He olivat tulleet Altain puolelta Mustanmeren aroille n. v. 700 e. Kr. Herodotos antaa elävän kuvan heidän tavoistaan ja elämästään. He elivät silloin vielä pääasiallisesti paimentolaisina; osa oli kumminkin jo siirtynyt maata viljelemään, koska kreikkalaiset siirtokunnat Mustanmeren rannalla (n. v:sta 650 e. Kr. alkaen) olivat hyviä ostajia ja viljankysyntä maaperältään karussa Kreikassa oli melkein rajaton. Skyyttien ruhtinailla oli suuri valta; he olivat välittäjiä kansansa ja kreikkalaisten ostajain välillä; he rikastuivat, ja kreikkalaiset kaupunkilaismestarit valmistivat tilauksesta heille koruja, koristeltuja aseita, kulta- ja hopeamaljoja. Kuolleet ruhtinaat haudattiin paimentolaistapaan kaikkine rikkauksineen seudulle, joka oli heidän ahtaampi kotimaansa. Jos kuolema oli tapahtunut muualla, kuljetettiin ruumis ajoneuvoissa kotialueelle, suuren kansanjoukon saattamana. Ruhtinasten päämaat Skyytiassa olivat Dneperin koskien tienoo ja Kubanin laakso Kaukasiassa. Näistä tavattujen ruhtinashautojen lukumäärä on sangen melkoinen. Hautoina ovat suuret, aron pintaan kaivetut huonemaiset kuopat. Vainaja tavaroineen peitettiin aronpintaan asti ulottuvalla irtomaalla. Arolle haudan ympäri surmattiin sitten vainajan ja hänen ystäviensä hevosia, eräässä tapauksessa viidettäsataa. Haudan ja uhrialueen päälle luotiin jopa 21 m:n korkuinen maakumpu. — Harvinaisen rikkaasta hautakalustosta on kuvissa näytteitä, mm. kreikkalaisten kultaseppien valmistamia kuvia skyyttain elämästä. Miesten pukuna ovat pehmeät saappaat, ns. bašlikkalakki, joka on mainio tuulessa ja tuiskussa avoimella arolla, sekä kultakoristeinen takki ja housut. Viimeksimainittu vaatekappale tuli nyt ensi kerran Euroopassa tunnetuksi ja levisi sitten Euroopan ns. barbaarien kesken käytäntöön sekä joutui siten yksinvallitsevaksi miesten pukimeksi Euroopan nuoremmissa kulttuureissa.

Skyyttien itäpuolella aroilla asui heidän sukuisiaan paimentolaisia, joitten muistoja on tavattu Uralin ja Volgan välisiltä ja Uralin itäpuolisilta aroilta. Kauempana idässä, Altailta Kiinan muuriin asti, asui erilaisia turkkilaiskansoja, joista myöhemmin hunnit ja avaarit vaikuttivat Euroopan oloihin. Heidänkin ruhtinaittensa hautoja on löydetty ja avattu sodan jälkeisinä vuosina. Löydöt kuuluvat muinaistieteen merkillisimpiin.

KUVIA SKYYTIAN AROJEN ELÄMÄSTÄ

kahden ja puolentuhannen vuoden takaa. Yläkuva on hopeinen jousikotelon päällislevy, alempi kultakampa, molemmat Soloha'n hautakummusta. Huomattakoon miesten sääriverhot.

Tunnetuimmat ovat hunnilaispäällikköjen haudat ajalta n. 100 e. Kr.—200 j. Kr. Ne on tavattu läheltä Urgaa, Mongolian pääkaupunkia Baikaljärven eteläpuolella. Kyseessä on n. 10—13 m syvyiset maahaudat, sentapaiset kuin alempana kuvattu Altailta löytynyt. Haudat oli aiemmin ryöstetty, mutta niistä tavattiin vielä ihania kreikkalaisia ja aasialaisia mattoja ja kankaita, kiinalaista silkkiä ja lakkateoksia, joitten ikä on määrättävissä vuosikymmentarkkuudella, viinimaljoja ym. Näihin aikoihin hunnit olivat Kiinan vitsauksena ja peloittavana vaarana: Kiinan muuri on siitä valtaisin todistus. Nopeilla ratsuillaan hyökäten hunnit pakottivat kiinalaiset uusimaan koko sotalaitoksensa, sitten kun nämä kauan olivat alistuneet antamaan vuotuisia suunnattomia

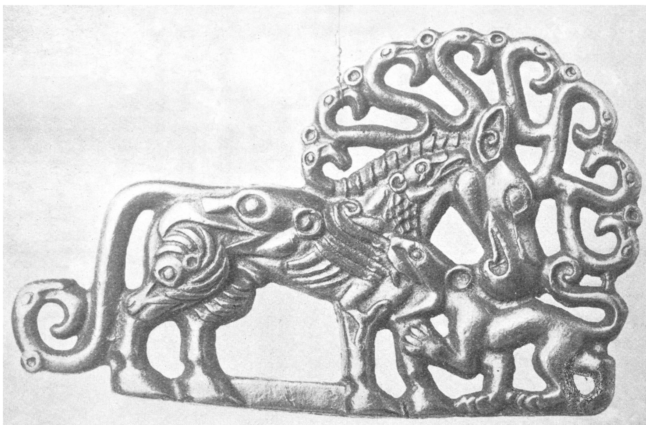
lahjoja viininä, riisinä ja silkkinä, joita hunnit vaativat.

Toisia ruhtinashautoja on löydetty Altain vehmaista jokilaaksoista, jossa on oivalliset laidunmaat. Näitten hautojen merkkeinä ovat laajat matalat kivikummut maan pinnalla (kuva seur. siv.). Toista sataa sellaista tunnetaan, mutta vain 5 on vasta avattu. Eräs niistä on ns. Pazirikin kumpu. Maan sisään on kaivettu 7 m syvä kuoppa, suuruudeltaan 7 × 7 m. Siihen on lehtipuunrungoista tehty kooltaan n. 5 × 5 m suuri matala huone, hautakammio, jonka seinät ja lattia oli verhottu kankailla. Suuresta halkaistusta puunrungosta on valmistettu hauta-arkku vainajaa varten. Kammion ympäri on tehty toinen, hieman laajempi ja korkeampi huone. Huoneitten väliset solat on täytetty kivillä (kuva seur. siv.). Kuoppaan kammioitten yhdelle puolelle jääneeseen tyhjään tilaan on haudattu 10 hevosta. Ne on muumioitu ja mukana ovat niitten merkilliset varusteet. Niitten ja kammion katon päälle on ladottu monta kerrosta puunrunkoja, näitten päälle kiviä ja vihdoin maata aron pintaan asti. Siten on muodostunut kuin maanalainen kellari.

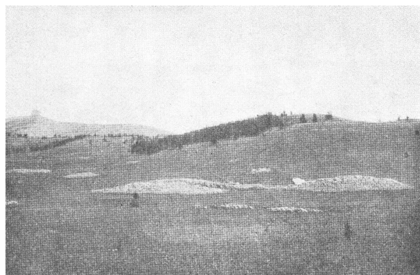
Monista varusteistaan huolimatta oli Pazirikin hautakin jo aikoja sitten ryöstetty. Haudan ryöstäjät olivat kaivaneet kaivon tapaisen tunnelin

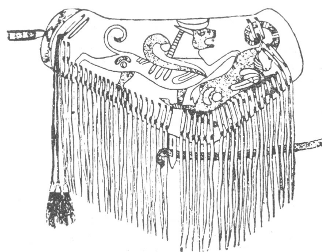

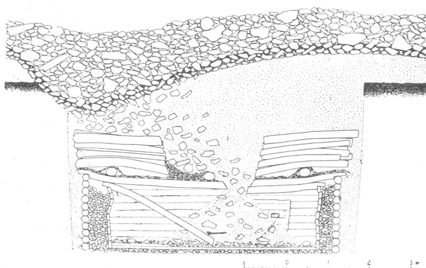
MUINAISHUNNILAINEN LEVY.
Vuoristo, metsä, valtava pitkäkaulainen jak-härkä. Kuvannee hunnien perimätarua heidän alkuperästään.

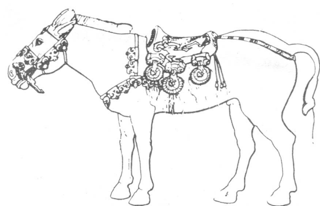

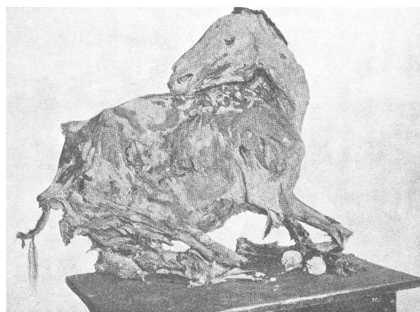
AROKANSOJEN SUHDE ELÄINMAAILMAAN.
Kultalevy: vyön koristus, jossa koira puree komeata, mielikuvituksellista hirveä kaulaan. Hirven häntä ja sarvien sakarat on muodostettu aarnikotkan päiksi; hirven kaulalla on kotka, sen takalantiolla pukin pää, jota petolintu ahmii.

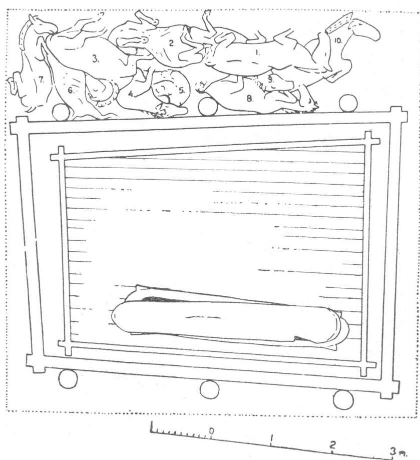

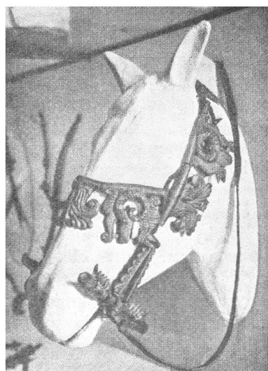

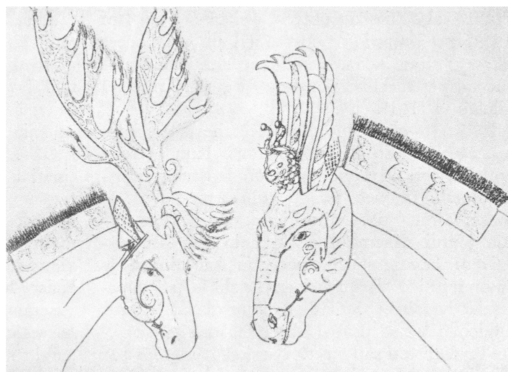

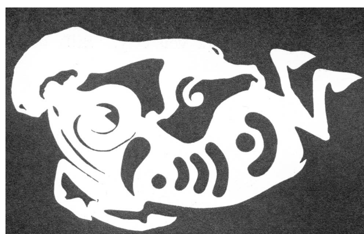
ALTAIN IHMEITÄ PARIN VUOSITUHANNEN TAKAA.

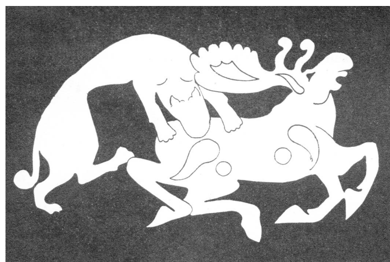
Vasemmalla Pazirikin hautakumpu, haudan läpileikkaus, jossa näkyy ryöstäjäin hakkaama aukko hautakammion katossa; alinna oikealla haudan pohjapiirros, tyhjä puuarkku lattialla ja kammion ulkopuolella hautakuopan pohjalla 10 muumioitua hevosta. Yksi niistä on kuvattu alinna vasemmalla. Ylempänä satula ja valjaat. Kaikki esineet ovat merkillisen hyvin säilyneet ikuisen jään sisässä.

PAZIRIKIN HAUDAN MERKILLISYYKSIÄ.

Hevosen päitsimet, kullattua puuta. Kahden hevosen naamarit ja nahkaplastiikkaa satulasta. Kuvat osoittavat petolinnun ja pantterin voittoisina ahdistavan hirviä ja kauriita.

ylhäältä alas hirsikerrokseen, hakanneet sen läpi aukon kattoon asti (vrt. kuvaa siv. 490), rikkoneet katon ja siten laskeutuneet hautaan. Hautakammio oli perusteellisesti ryöstetty ja vain rippeitä kalustosta oli jäljellä.

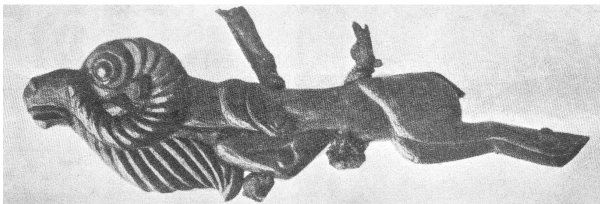
Ryöstäjät eivät olleet päässeet hevosten hautaan käsiksi. Se oli koskematon. Kun se 1929 avattiin, tehtiin löytö, joka on lajissaan ainoalaatuinen. Ikuinen jää oli kuin sementoinut ja konservoinut kaiken niin hyvin, että haudan tutkija joutui näkemään aivan kuin itse hautauspäivän: hevoset nahkoineen ja karvoineen ja muumioituine sisälmyksineen, nahka- ja huopasatulat ja loimet, kullattua puuta olevat valjaat, kahden hevosen päässä olevat naamarit jne. olivat täydellisesti säilyneet. Kuvissa näkyy löydön esineitä: tyynymäinen satula, alaosa nahkaa, päällys huopaa, johon on kiinnitetty harvinaisen jalomuotoisia puhkonaisia eläinkuvioita (kuva ed. siv.); jalustimia ei käytetty. Sitten löytyi kuolainten sivutangot, nekin eläinaihein koristetut. Naamarit, joilla epäilemättä oli maagillinen tarkoitus, ovat nahkaa ja huopaa, osaksi kullatut; toisessa on poronsarvet ja puusta tehty kullattu karhun pää; toiseen on kuvattu ahma ja siivekäs aarnikotka, jonka pää on puusta veistetty. Sillä on härän sarvet.

Altain hautojen hautaustavoista kuvastuvat sen ajan ihmisten uskomukset: šamanismi oli määräävänä, ja eläinmaailmalla on ollut uskomuksissa huomattava osa. Pohjois-Aasian kansojen šamanistiset tavat palautuvat erinomaisen kaukaiseen muinaisuuteen.

On keksitty ja viime vuonna julkaistu eräs siperialainen k a l l i o p i i r r o s Kristuksen syntymän ajalta, johon on kuvattu ainoalaatuisesti kappale saman ajan paimentolaiskylää. Äärimmäisenä oikealla on kylän varastoaitta. Sen vieressä on 3 puumajaa, ns. jurttaa eli telttaa. Naiset kantavat astioita, miehet kylvävät peltoa, vasemmalla ajetaan karjaa kylään, äärimmäisenä on paimen ratsuineen aivan niinkuin meidän päivinämme ylisen Jenisein aroilla on laita. Mutta karjana ei ole nautakarjaa, vaan metsäneläimiä, mm. peuroja ja hirviä. Kuva osoittaa alkeellista yhdyskuntaa, »kommuunia», mutta se ei ole »valokuva», sillä on maagillinen tarkoitus kuten yleensä kalliopiirroksilla.

Euraasian arojen muinaisuuden selvittely on paljastanut muitakin merkillisiä muistoja, mutta tila ei myönnä niitten selvittelyä. Uusi maailma on auennut tutkimukselle.

A. M. Tallgren.

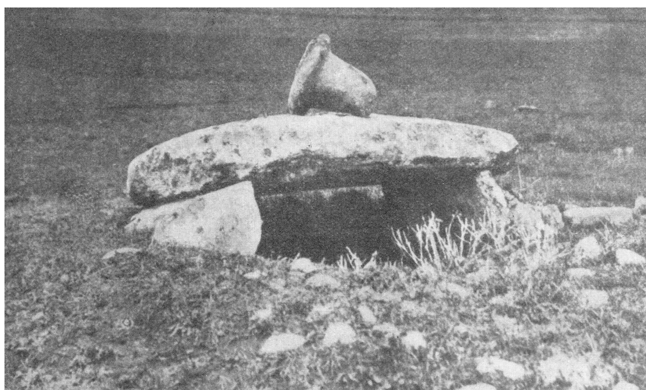
PUINEN KULLATTU VUORIVUOHTA ESITTÄVÄ KANKIKUOLAIN. Pazirik. Erinomaisen kaunis ja harvinainen esine. Huomattakoon, että haudasta löytyneet hevostenvaljaat eivät ole olleet käytännössä, — ne ovat puisia — vaan ovat varta vasten hautaa varten valmistetut. Niissä kuvastuu kauniisti käsitys siitä, että haudantakainen elämä ei ole aivan samanlainen kuin maanpäällinen, vaan että se on varjoelämää.

KAUKASIAN MUISTOMERKKEJÄ

Jokainen muinaistutkija, jonka tutkimusaluetta on Pohjois-Aasia tai Itä-Eurooppa, on usein antanut katseensa hyväillä Euraasian karttaa, ja silmä on miettien pysähtynyt Kaukasian ruskeaan vuorijonoon, joka tummana, selvänä juovana nousee seinämäksi Mustan- ja Kaspianmeren välissä arojen takana. Sen toisella puolella on »vanha itä» korkeine kulttuureineen ja varhaishistoriallisine muistomerkkeineen. Mikä on ollut Kaukasian osuus? Onko se rajamuuri, onko se syrjäinen takamaa, vai onko sen kautta kulkenut sivistyselementtejä ja -vaikutteita Euraasian arojen ja vanhan orientin välillä? Jos on, silloin voi koettaa yhdistää pohjoisia muinaismuistoja itämaisiin, saa historiallisia tietoja, saa

LÄNTINEN KAUKASIA JA MUSTANMEREN RANTA.
Alue, jossa korkean vuorenharjan molemmin puolin esiintyy suuria kivihautoja, ns. dolmeneita. Vinoviivoin merkityillä kohdilla on näitä 4000 vuotta vanhoja suurhautoja runsaimmin; A merkitsee yksityisiä hautoja. Tämä alue on Kaukasian viljavin ja ihanin osa. Muistomerkkien luojat ovat olleet vauraita ja sotaisia paimentolaisruhtinaita.

Puoliksi maan sisään vaipunut paasihauta, jonka kattopaaden päällä on sienimäinen kivitappi sellaiseen »ikkunaan», joka alemmassa kuvassa näkyy etupaadessa.

sen luonto ihana ja monin paikoin suurenmoinen. Vehnän ja viinin viljely on yleinen ja karjaa on runsaasti. Vuorijonon eteläpuolella kasvaa palmu ja ilmasto on lauha.

Kaukasiaan liittyy varhaishistoriallisia tietoja. Sen rajoille ulottuivat assyrialaisten retket ja siellä oli heidän vihollis- ja osaksi myös vasallivaltioitaan. Mineraalirikkautensa ja muitten luonnon-

varmuutta aikaan nähden, voi vetää kulttuuripiirien rajat. Kaukasia on pitkät ajat ollut muinaistieteen arvoitus. Nyt sen entisyys on alkanut avautua; sen mielenkiintoisuus on suurempi kuin on osattu arvatakaan. Kaukasia ei ole autio rajamaa. Se on elänyt omaa itsenäistä elämäänsä, se on luonut kulttuuria ja levittänyt sitä edelleen.

Kaukasia jakaantuu kahteen osaan, Etu- ja Taka-Kaukasiaan. Niitten rajana on vuoriketjun korkein kapea selkä eli harja, jonka kummaltakin puolelta alkaa joukko vuolaita vuorijokia. Toiset virtaavat etelään ja yhtyvät pääasiallisesti Kurajokeen joka yhdessä Araksesjoen kanssa laskee Bakun eteläpuolella Kaspianmereen, muodostaen hedelmällisen »Kaksoisvirtain maan», jonka itäpäästä tie on avoin Persiaan. Kaukasian pohjoiset vuorijoet laskevat osaksi Terek-virtaan, mikä purkautuu Kaspian mereen, osa yhtyy Kubanjokeen, joka saa alkunsa Elbrus-vuoren jäätiköistä ja laskee Mustaan mereen. Jokien laaksot ovat hedelmällisiä, etenkin Kubanin alueen ilmasto on oivallinen,

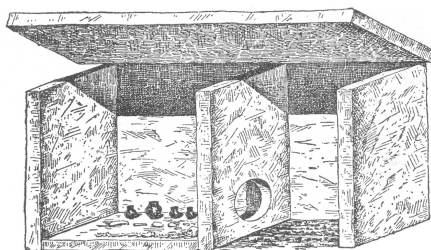
tuotteittensa vuoksi Kaukasialla oli suuri merkitys. Samaan ajanjaksoon, osaksi vielä vanhempaankin liittyy kreikkalainen taru a r g o n a u t a i n retkestä Kolkhiiseen, Jasonin pyrkimys saada haltuunsa kultainen talja, Medeian traagillinen hahmo. Kolkhis oli Kaukasian länsipää, nykyinen Abkasia ja Georgian länsiranta.

KOMEA KIVIKAMMIOHAUTA.
Etuseinässä ns. sielunaukko, josta pääsy kammioon oli mahdollinen. Huoneen sisäseinät olivat arvatenkin verhoilla ja matoilla koristetut.

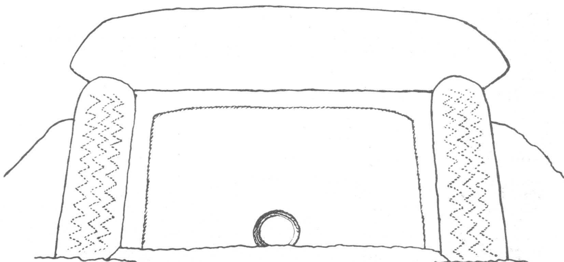
Entäs Kaukasian muinaismuistot, esineet ja monumentit?

Kaukasian vuorten etelärinteillä on useita luolia, jotka ovat olleet asuttuina jääkauden aikaisena kivikautena. Löytöjen joukosta ei ole tavattu mitään sen ajan taidetuotteita, mutta tutkimus on vielä vain alkuasteellaan. Toistaiseksi tunnetaan Kaukasian menneisyydestä parhaiten toinen ja ensimmäinen vuosituhat e. Kr. Vanhimpia muistomerkkejä ovat ns. dolmenhaudat, nuorempia ovat kulta- ja hopea-aarteet lukuisine uskonnollisine pronssiveistoksineen.

Kaukasian rikkain kivikammiohauta. Se on kauniista paasista valmistettu kaksikamariseksi. Väliseinässä on ns. sielunaukko. Löydöksinä oli mm. kultakoruja.

Dolmenit ovat suurista, usein hakatuista kivilevyistä tehtyjä huoneenmuotoisia hautakammioita. Niitten suuruus on useimmiten 2.5 × 3 à 3 1/2 m, mutta kahta vertaa suurempiakin tunnetaan. Laakakivet on asetettu kyljelleen, ja ne on yleensä liitetty huolellisesti yhteen. Liitossärmiin on tehty toiseen syvennys, toiseen vastaavanlainen ulkonema. Kattona on 1 tai 2 paasikiveä, jotka nojaavat seinäpaasien yläreunaan: niissäkin on reunan sisempi sivus usein hakkaamalla syvennetty ja kattopaasi on siihen upotettu. Kattopaaden etureuna on etuseinää pitempi, muodostaen sen eteen »lakan». Kun sivupaadetkin ulottuvat usein etuseinää pitemmälle, muodostuu hautakammion eteen kuin eteinen. Keskellä etuseinää on pyöreä aukko, niin suuri, että ihminen mahtuu siitä ryömimään sisään. Aukko on ollut alkuaan suurella sienimäisellä kivitapilla suljettu: tämä on vain harvoin säilynyt.

Valtava paasiarkku, jonka »eteisen» seinien ulkoreunat ovat olleet punavärillä värjättyjä.

Kivikammio on ollut yhden hengen tai perheen hautana. Permanto on enimmäkseen kivetty, ja vainajat on haudattu monesti istuvaan asentoon. Seinissä on usein kiveen hakattuja ornamentteja, jotka jäljittelevät seinäverhoja. Varmaankin on seinät alkuaan monesti peitetty vaipoin ja kangasmatoin, joista vain

NS. »BOGATYRIEN» ELI JÄTTILÄISTEN TIE,
jota reunustaa n. satakunta kivikammiohautaa. Rivi on sangen juhlallinen; hautojen sisältö on jo ammoin ryöstetty.

Kazbek-vuoren lumipeitteinen, yli 5000 m korkea huippu.

meren itärannalla. Ne edustavat sivistysmuotoa, jolla on yhtymäkohtia sekä Eurooppaan, Vähään Aasiaan että Intiaan. Ne edustavat sotaista paimentolaiskulttuuria, herrasluokkaa, ehkä feodaalilaitosta. On ajateltu, että niitten rakentajat olivat arjalaisia, joita

rippeitä on jäljellä. Kalustona on ollut komeita pronssisia aseita. Eräissä tapauksissa on löydetty kulta- ja hopeamaljoja, jotka on koristettu merkillisin kuva-aihein. Eräässä maljassa on maisema, josta tuntee Kaukasian vuoriston ja sen komeimmat huiput, Kazbekin ja Elbrusin.

Dolmenit kuuluvat ns. megaliittisiin muistomerkkeihin, sellaisiin kuin Englannin Stonehenge ja Bretagne'in Carnac, joista tässä teoksessa on aiemmin ollut puhetta. Kaukasiassa ne muodostavat yksinäisen rajallisen saarekkeen Mustan-

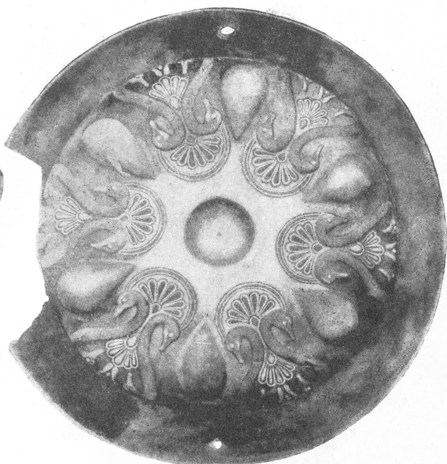
tiedämme esiintyvän Vähän-Aasian itäosan valtakunnissa n. 1700—1500 e. Kr. Olipa miten oli, joka tapauksessa kukoistuskausi loppui Länsi-Kaukasiassa samoihin aikoihin, vaikka tämä korkea kulttuuri kyllä on jättänyt syvät jäljet Kaukasian nuorempiinkin esihistoriallisiin kulttuureihin.

Kaukasoksen vuorijonojen yli tai poikki kulkee kolme kulkutietä: idässä pitkin Kaspianmeren rantaa, jossa kapein kohta on Derbentin kohdalla. Sen linnoittivat Persian sassanidihallitsijat lujin

KAZBEKIN ELI STEPAN TSMINDAN KYLÄ TEREK-JOEN LAAKSOSSA KAUKASIAN SYDÄMESSÄ.
Taustassa Kazbekin huippu. Etualalla vuoristoniittyjä. Etualalla keskellä pieni kirkko, jonka kohdalta 1870-luvulla tavattiin merkillinen aarrelöytö n. vuodelta 600 e. Kr. Löytöön kuuluu toista sataa esinettä.

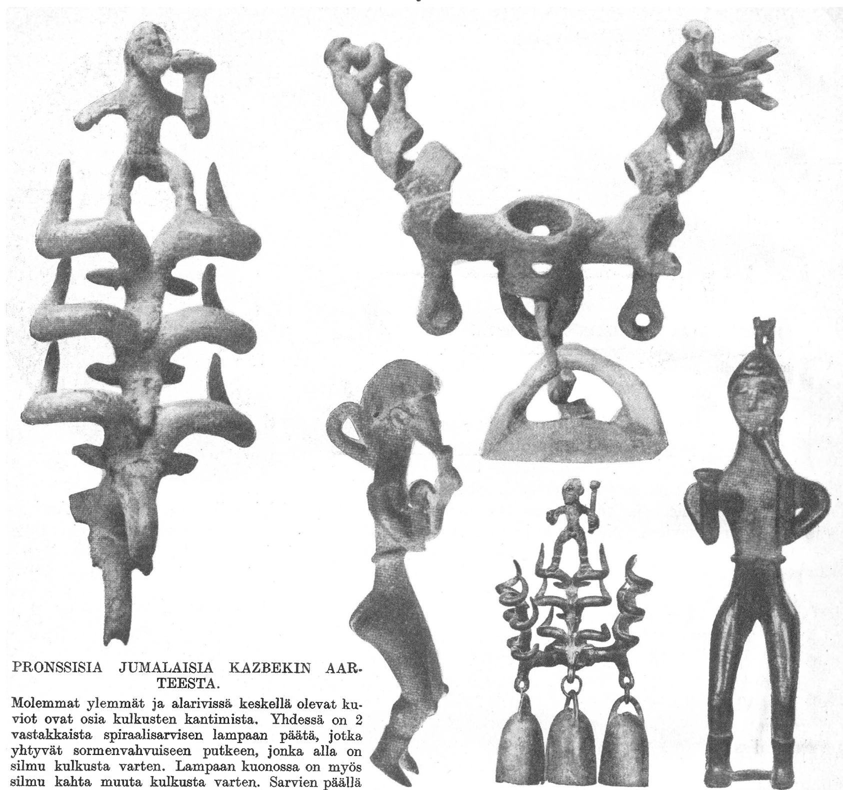

HOPEINEN MALJA KAZBEKIN AARTEESTA.
Maljan reunalla (vasen kuva) on lyhyt aramealainen kirjoitus. Koristeina on palmetteja ja S-muotoisia linnunpäitä. Syyrialaista tai assyyrialaista työtä.

linnoitusmuurein n. 700 j. Kr. Jo paljon ennen oli tie varustettu ja pääsy sitä pitkin oli helposti katkaistavissa. Toinen tie johti Kaukasian länsipäitse Mustanmeren rantaa pitkin etelään. Seutu on ollut hedelmällistä ja tiheään asuttua sekä helposti puolustettavissa. Näyttää kuin kansainvaellukset eivät yleensä olisi käyttäneet tätä tietä: vastustus on ollut liian suuri ja luonnon tarjoamat puolustusedut erinomaiset. Kolmas tie vihdoin kulkee nykyisen Vladikaukasin ja Tiflisin välissä, pitkin Terekjoen lähdeuomaa, yli ns. Ristisolan, vuoren korkeimman harjan, ja sitten Aragvajoen laaksoa etelään. Tätä tietä noudattaa venäläisten rakentama ns. Gruusian sotilastie, ja sama solatie näyttää muodostaneen ammoin päätien, jota pitkin mm. meedialaiset ja persialaiset lienevät siirtyneet Aasian puolelle ja sieltä etelään, Iranin ylängön läntistä reunaa pitkin. Sekä Terekin että Aragvan ja sen lisäjokien varsilta tunnetaan van-

JALOMETALLISEN MALJAN KUVAT. N. V. 2000 E. KR.
Malja on kullan ja hopeanseosta. Kuvat on kaiverrettu. Ylinnä on vuorijono (Kaukasus?), jossa on erottavinaan Kazbekin ja Elbrusin huiput. Puitten alla vuoristossa on takajaloillaan seisova karhu. Kaksi jokea laskee pyöreään järveen. Jokien varsilla eläimiä. Maljan kuvat ovat lajissaan hyvin harvinaiset.

PRONSSISIA JUMALAISIA KAZBEKIN AARTEESTA.
Molemmat ylemmät ja alarivissä keskellä olevat kuviot ovat osia kulkusten kantimista. Yhdessä on 2 vastakkaista spiraalisarvisen lampaan päätä, jotka yhtyvät sormenvahvuiseen putkeen, jonka alla on silmu kulkusta varten. Lampaan kuonossa on myös silmu kahta muuta kulkusta varten. Sarvien päällä on 2 pienoiskuviota, yksi lyyran soittaja, toinen kilpimies. — Ylärivissä vasemmalla ja alarivissä keskellä olevat esineet ovat osia nelihaaraisista kulkusten kantimista, jossa on 4 pystyä tankoa, kussakin 4 päällekkäistä härän päätä. Yhden tankorivin päässä on jumalainen, nuija kädessä, toisen kädessä on kaksoisvasara. Esineet, samoin kuin vaskijumalainen, kädessä juomasarvi (kuvan oikea alakulma), lienevät vaskimaljan riipuksia vaskisista vaunuista.

hoja kalmistoja ja aarrelöytöjä, ajalta n. 1500 e. Kr.—500 j. Kr. Niistä suurimmat ovat K a z b e k i n ja A k h a l g o r i n löydöt. Kummassakin on ihania kulta- ja hopeamaljoja, kulta- ja hopeakoristuksia sekä nähtävästi muistoja pyhäköstä. Luonnon lähteitten kohdalla on ollut uhripaikka. Näyttää kuin olisi ollut olemassa hevosten vetämät uhrivaunut, joissa on ollut kolmijalka kannattamassa suurta uhrimaljaa. Riipuksina oli vaskiketjuissa olevia pieniä pronssi-»kruunuja», jotka kuvasivat härän ja vuorikauriin pääsommitelmia ja joissa on pieniä veistokuvia ihmismuotoisesta hedelmällisyyden jumalasta, karjan suojelijasta ja maanviljelyksen jumalasta. Jalometalliesineitten muoto ja koristukset ovat samat kuin vanhassa Etruriassa, ja varhaiskreikkalaisessa taiteessa on piirteitä, jotka tunnemme Taka-Kaukasiastakin. Arkeologia rupeaa tavoittelemaan sellaista, johon Argonautain retkikertomus perustuu: kreikkalaisten merenkulkijain vanhimpia retkiä Pontoksen merellä. Mahtava, salaperäinen Kaukasus on auennut muinaistutkimukselle.

A. M. Tallgren.

ITÄMERENMAIDEN MUINAISLINNAT

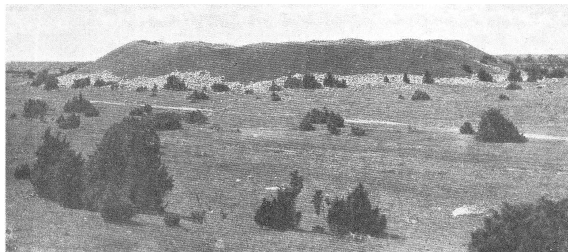
LUKU VIROLAISTEN JA LÄTTILÄISTEN VANHAA HISTORIAA

Suunnilleen samoihin aikoihin kuin lännestä, Ruotsista, tulleet ristiretkeläiset valloittivat Suomen ja toivat maahan kristinuskon, kulki saksalaisten ristiritarien laine etelästä käsin toisen suomensukuisen kansan, virolaisten asumasijoille. Raamattu mukanaan valloitti miekka ja korkeampi länsimainen sotataito 13:nnen vuosisadan alussa Itämeren itäisen rannikon, virolaisten, liiviläisten, lättiläisten ja karjalaisten vanhat asuinsijat. Kuten virtaavaan veteen heitetyt suuret kivet, niin muinaisten Itämerenmaiden suuret linnoitukset yhä uudelleen estivät ja pidättivät tätä saksalaisten ritarien Väinäjoen suulta pohjoiseen ja etelään suuntautuvaa valloitusretkeä. Henrik Lättiläisen tunnettu kronikka, joka yksityiskohtaisesti ja verraten objektiivisesti kuvaa saksalaisten 13:nnen vuosisadan alussa suorittamaa Itämerenmaiden valloitusta, antaa usein elävän ja mukaansatempaavan kuvan näiden maiden muinaislinnoja vastaan käydyistä kovista taisteluista. Suuret, isien kätten työllä rakennetut muinaislinnat olivat muinaisille virolaisille, liiviläisille ja lättiläisille ikäänkuin heidän silloisen yhteiskunnallisen vapautensa ja omintakeisen kulttuurinsa maahan ulottuvat juuret. Niiden, jotka tahtoivat päästä maan isänniksi, oli ennen kaikkea valloitettava nämä sotilaallisen ja kansallisen itsetietoisuuden linnoitukset ja jatkuvasti vuosikymmeniä kestäneessä sisällissodassa ne tuhottava yksi toisensa jälkeen. Viljandi, Otepää, Tartu, Varbola, Beverin, Vônnu, Tervete — näillä nimillä on kaikua ja pysyvä merkitys Itämerenmaiden muinaisajan hämärtymisen ja historiallisen ajan alkamisen vaiheilla.

Muinaislinnat ovat Itämerenmaiden nuoremman rautakauden kulttuurin huomattavimmat muistomerkit. Suomalainen, joka enimmäkseen kauniina kesäkuukausina joutuu nykyisin uudelleen itsenäisyytensä saavuttaneisiin Itämerenmaihin, Viroon ja Latviaan, voi siellä usein keskellä peltoja ja metsiä tavata mahtavia muinaislinnojen raunioita. Viron talonpojat nimittävät niitä tavallisesti *maalinnoiksi* ja *linnanmäiksi* ja lättiläiset käyttävät vastaavista muinaisjäännöksistään nimitystä *pilskalns*. Avarassa tasaisessa Länsi-Virossa vallitsevat »maalinnojen» omaperäiset siluetit (kuva seur. siv.) kuten muinaisten aikojen silmät laajaa näköalaa, ja Latviassakin kuuluvat korkeat mäentapaiset »pilskalnin» ääriviivat vanhan kulttuurimaiseman mahtavien tunnusmerkkien joukkoon.

Kivipuitteinen kaivo Valjalan maalinnasta, jonka vedellä v. 1227 kastettiin saarenmaalaiset, sen jälkeen kun Valjalan maalinna, viimeinen virolaisten suurista muinaislinnoista, oli joutunut ristiritarien käsiin.

VALJALAN MAALINNA SAARENMAALLA.
Linnake, joka on vanha ympärysvalli, on miltei kokonaan ihmisvoimin rakennettu. Ulkopuolelta 8 m korkean vallin muodostavat irtonaisina päälletysten ladotut kivet. Tässä linnassa kastettiin saarenmaalaiset v. 1227.

sojen välisiä selänteitä jne., missä luonto itse jo on tehnyt osan rakennustyötä. Etelä-Latviassa, muinaisessa Semgalliassa, tavataan muinaislinnoja, joiden yhdellä sivustalla oleva valli korkenee ja levenee uhkeaksi maatorniksi, joka aikoinaan oli korkean ja vahvan, koko linnaa ja ympäristöä vallitsevan vallituksen perustana (kuva s. 501). Jättiläismäisten maa- ja kivivallien ja kokonaisten linnamäkien rakentaminen vaati muinaiselta virolaiselta ja lättiläiseltä yhteiskunnalta paljon hyvinjärjestettyä työtä. Primitiivisillä kuljetusneuvoilla, puureillä ja -rattailla ja purilailla sekä nykyisiä paljon puutteellisemmilla työvälineillä ei ollut helppo suorittaa suuria maatöitä. Yksin Valjalan maalinnan vallin arvioidaan sisältävän 60 000 hevoskuormaa kivimateriaalia, paljon enemmän sisältää siis Varbolan linnan jättiläisvalli ja monet muut. Muinaislinnat ovat hyvänä ja objektiivisena todisteena siitä, että muinaisten itämerensuomalaisten ja balttilaisten kansojen yhteiskunnallisten olojen täytyi olla jo suhteellisen korkealla kehitysasteella.

Mutta nykypäiviin on kuvatuista muinaislinnoista säilynyt vain rauniot, perustukset. Kai-

Oikeastaan nämä suuret, kiinteät muinaisjäännökset, jotka nykyisin tavallisesti ovat multa- ja kivivalleja, eivät ole »linnoja» varsinaisessa merkityksessä, vaan ainoastaan näiden meidän päiviimme säilyneitä perustuksia. Kun Itämerenmaissa ei juuri ollut linnojen rakentamiseen sopivia yksinäisiä mäkiä niinkuin Suomessa, oli usein linnan perustakin rakennettava kuormakaupoin tuotavista kivistä ja mullasta. Länsi-Virossa on miltei tasaiselle maalle ihmisvoimin usein kasattu jättiläismäiset ympärys- eli kehävallit (ks. kuvia). Niinpä Harjumaalla Nissin pitäjässä muinaisen Varbolan maalinnan kivistä ja mullasta rakennettu ympärysvalli on ympärimitaten kokonaista 560 m pitkä, lisäksi paikoin ulkoapäin jopa 11 m:n korkuinen ja juuresta jopa 25 m:n levyinen. Kuuluisa saarenmaalainen Valjalan maalinna on suuri, muodoltaan soikea kivivalli. Tämän ja useimpien muiden Viron ja Latvian linnojen vallit on rakennettu irtonaisina toinen toisensa päälle ladotuista tai kasatuista kivistä, sillä suomensukuiset ja balttilaiset kansat eivät vielä nuoremmalla rautakaudella tunteneet kalkin käyttöä sideaineena. Valjalan maalinnan kivivalli on ulkoapäin paikoin 7 m korkea ja juuresta 30 m leveä. Usein on tietenkin linnoja rakennettaessa Itämerenmaissakin käytetty perustana mäenkynkäitä, laak-

Lentokuva »Tarakallas» nimisestä muinaislinnasta Lüganusen pitäjästä Pohjois-Virosta. Linnake sijaitsee joen mutkassa kuvan keskellä. Se on ympäristöstään eristetty, paikoin 15 m:n korkuinen mäki, jota ylhäällä ympäriinsä rajoittaa keinotekoinen 2 m korkuinen kivivalli. Muinainen linnanpiha eli tasanko, jollaiseksi kuva sen osoittaa, on nykyisin peltona. »Tarakallas» oli muinaisajan lopulla eräs Pohjois-Viron suurimpia ja vahvimpia linnoja.

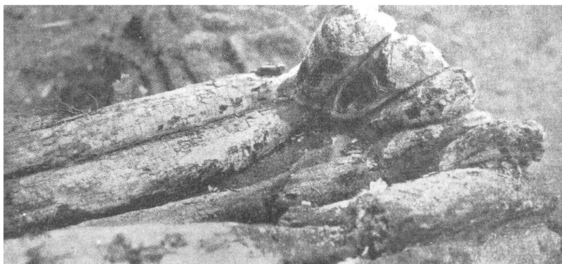

Lentokuva »Linnamäestä» Viru-Nigulan pitäjästä Pohjois-Virosta. Linnake sijaitsee keskellä kuvaa, ojan ja tien välisessä kulmauksessa. Se on verraten korkea niemeke, jota ympäriinsä rajoittaa keinotekoinen kivivalli. Linna sijaitsi keskellä nuoremmalla rautakaudella tiheästi asuttua vaurasta aluetta.

vauksien tuloksista ja Henrik Lättiläisen kronikasta tiedämme, että näissä nyt jo vaienneissa maa- ja kivijättiläisissä sykki aikoinaan omaperäinen ja vilkas elämä. Valleilla syvien vallihautojen takana kohosivat monen miehen korkuiset hirsiseinät parvekkeineen ja ampuma-aukkoineen. Raskaat puuportit sulkivat sisäänpääsytiet ja porteille pääsy oli järjestetty strategisesti varsin taitavasti. Ympäriinsä linnan pihassa, joka usein oli päällystetty soralla tai kivillä, sijaitsivat hirsiset asuinsuojat, aitat, työvajat, niiden välillä kevyemmät riukuiset seiväsvajat, joita käytettiin väliaikaisina asumuksina ja keittiöinä.

Useassa virolaisessa ja lättiläisessä linnassa on vielä nykypäiviin säilynyt kaivo, Valjalan linnassa aivan kunnollisine, nykyäänkin näkyvine kivipuitteineen (kuva s. 499). Tätä samaa kaivoa kunnioittivat katoliset papit v. 1227, sen jälkeen kun Valjalan maalinna oli joutunut ristiritareille, ja täyttäen maljansa pyhitetyllä vedellä kastoivat saarenmaalaisia 5—6 kerrallaan niin suuret joukot, että itse lopulta väsyivät.

Kun suurimpien teiden varsille asetetut vartijat ilmoittivat torvin tai merkkitulin sodan vaaran uhkaavan, kulki hälytys suurena huutona kautta kylien ja pitäjien. Linnojen miehistöt

Rakennuksen nurkkaus. Linnamäki. Latvia.

järjestivät linnat nopeasti puolustuskuntoon. Kyläteitä ja maanteitä pitkin asukkaat pakenivat kiireesti lähestyvän vainolaisen ja hänen kerallaan kulkevan tulenloimun ja murhavimman tieltä läheisiin linnoihin. Paras irtaimisto otettiin mukaan ja karjat ajettiin, jos suinkin mahdollista, keralla. Linnojen rakennukset ja piha täyttyivät sotilaista, naisista ja lapsista, taajoista hevos-, nauta- ja lammaskarjoista. Se oli monituhatpäinen linnoitus ja sotaleiri, elävä, äänekäs, rauhaton. Ravinnon ja veden puute, vieläpä tauditkin olivat Henrik Lättiläisen kertoman mukaan näissä linnoissa yhtä suurena vaarana kuin vihollisen sotavoima. V. 1217 pakotti rutto Viljannin linnan siihen saakka uljaasti taistelleen miehistön antautumaan, 1224 oli Tarton linnassa niin suuri rehunpuute, että hevoset söivät toisiltaan hännät.

Mutta suuret linnoitukset olivat yleensä lujat ja vaikeat valloittaa. Itämerenmaiden kansojen varhaisemmissa keskinäisissä sodissa tapahtui luultavasti harvoin, että vihollinen valtasi linnan. Se, joka ehti linnan turviin, oli useimmissa tapauksissa välttänyt vihollisen hävittävän käden. Saksalaistenkin oli otettava avukseen koko silloinen länsimainen sotataito, piiritystornit, muurinsärkijät, heittokoneet, jousenheittäjät jne. ennen kuin pystyivät valtaamaan liiviläisten, semgallien ja virolaisten lujat linnoitukset.

Suurimmat linnat olivat sekä virolaisten että liiviläisten ja lättiläisten alueilla vakinaisesti asutut. Lättiläisten alueilla erikoisesti näyttävät muinaislinnat olleen »vanhinten» vakinaisia asumapaikkoja ja sellaisina tärkeitä hallinnollisia ja poliittisia keskuksia. Henrik Lättiläinen mainitsee usein muinaisen Latvian piirikuntia linnan tai linnassa asuvan vanhimman nimen mukaan. Muinais-Viron yhteiskuntaolot olivat näköjään monta vertaa demokraattisemmat. Suurimmissa linnoissa asusti vakinaisesti vain vartiojoukko, kun taas »vanhin» eleli tavallisena talonpoikana ja maanviljelijänä kylässä. Mutta myöskin jo muinais-Virossa suurimmilla linnoilla ja niiden läheisillä »vanhinten» kylillä näyttää olleen suuri strateginen, hallinnollinen ja taloudellinen merkitys. Ne olivat sananmukaisesti Viron keskiaikaisten ja nykyisten kaupunkien edeltäjiä, sillä suuri osa Viron myöhempiä linnoja ja kaupunkeja on syntynyt muinaislinnojen paikalle tai niiden äärelle, niin esim. Viljanti, Tartto, Rakvere, Tallinna ja monet muut.

Itämerenmaiden vanhassa historiallisessa perinteessä mm. muinaislinnoilla on ollut ja jää yhä olemaan verraten suuri merkitys, ja Viron muinaislinnat ovat toisaalta valtavimmat ja ylväimmät historialliset muistomerkit, mitä suomalais-ugrilaisilla kansoilla on Koillis-Euroopan alueella, jossa heitä kerran on laajalti asunut.

Erik Laid.

NOORUN LINNAMÄKI VILJANDIMAAN TARVASTUN PITÄJÄSSÄ.

19 m korkean mäen kumpaankin päähän on rakennettu multavalli. Linnoituksen suuruudesta antaa käsityksen oikeanpuoleisella vallilla istuvan ihmisen hahmo. Monet Keski- ja Itä-Viron muinaislinnat ovat rakenteeltaan samaa tyyppiä.

»MUINAISAJAN IHMEIDEN» KIRJOITTAJIEN LUETTELO:

HAKEMISTO

A.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

L.

M.

HAKEMISTO

N.

O.

P.

HAKEMISTO

